

“KELAJAK O'QITUVCHISI-KELAJAK BUNYODKORI”
mavzusidagi II Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to'plami

“УЧИТЕЛЬ БУДУЩЕГО – СОЗИДАТЕЛЬ БУДУЩЕГО”
Сборник материалов II Международной научно-практической
конференции

“TEACHER OF THE FUTURE – CREATOR OF THE FUTURE”
Proceedings of the II International scientific and practical conference

28.II.2024

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

NAMANGAN DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

“KELAJAK O‘QITUVCHISI-KELAJAK BUNYODKORI”
mavzusidagi II Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami

“УЧИТЕЛЬ БУДУЩЕГО - СОЗИДАТЕЛЬ БУДУЩЕГО”
Сборник материалов II Международной научно-практической конференции

“TEACHER OF THE FUTURE - CREATOR OF THE FUTURE”
Proceedings of the II International Scientific-Practical Conference

NAMANGAN 2024

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov

Mas’ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor
M.R.Qodirxonov

Mas’ul muharrir o‘rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik
kadrlar tayyorlash bo‘limi boshlig‘i J.A.Yuldashev

T A H R I R H A Y ’ A T I

Aniq va tabiiy fanlar: akad. K.Tojibayev, akad. A.To‘rayev, k.f.d., prof.
Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots.,
T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, PhD. Sh.Xudoyqulov, PhD. A.Abdunazarov.

Ijtimoiy gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d, prof. A.Rasulov.
f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots.
O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. U.Inoyatov, p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof.
SH.J.Yusupova, p.f.d., prof. O‘M.Asqarova. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.n., dots.,
Sh.Ubaydullayev, p.f.n., dots. G‘.Nafasov, PhD. M.Asranboyeva, PhD. B.J.Urinov.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, p.f.n., dots.
S.Misirov, PhD.,dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev

Texnik muharrir: A. O‘rmonjonov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko‘chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

“Kelajak o‘qituvchisi - kelajak bunyodkori” mavzusidagi II Xalqaro
ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami Namangan davlat pedagogika instituti
Ilmiy-texnikaviy Kengashining 11-dekabr 2024-yildagi 12-sonli kengaytirilgan
yig‘ilishida muhokama qilinib, to‘plam sifatida chop etishga ruxsat etilgan
(Bayonnoma № 12).

**Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma’lumotlar uchun mualliflar
javobgar hisoblanadi.**

NAMANGAN DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI 2024

KIRISH SO‘ZI

Jahonda jadal kechayotgan globallashuv jarayoni ta’lim tizimining barcha yo‘nalishlarida zamonaviy pedagogik yondashuvlar ta’lim samaradorligiga erishishning muhim omili ekanligiga alohida e’tibor qaratmoqda. Jumladan, BMT ning “Ming yillik deklaratsiyasi” (VN “Millennium Declaration”), Jahon ta’lim forumi (World Education Forum)ga tegishli xalqaro hujjatlarda, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD)ning (Progress in International Reading and Literacy Study – PIRLS), Trends in International Mathematics and Science Study –TIMSS), The Programme for International Student Assessment – PISA), The Teaching and Learning International Survey – TALIS) xalqaro baholash dasturlarida ta’lim jarayonida kreativ yondashuvlar ta’lim oluvchining intellektual salohiyatini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini takomillashtirish, xususan, o‘quvchilarga asosiy nazariy bilimlar berish bilan bir qatorda, ularda olgan bilimlaridan fan va amaliyot, madaniyat, ishlab chiqarishning murakkab topshiriqlarini hal qilishda foydalanish, dunyo hodisalarini chuqurroq bilish, ularni o‘zaro bog‘liqlik va yaxlitlikda tushunish ko‘nikmalarini tarbiyalash, kasbiy hamda tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish orqali raqobatbardosh kadrlarga xos sifatlarning kamol topishini ta’minlashga xizmat qilishi belgilangan.

Dunyo mamlakatlarining yetmish foizi ta’lim tizimida kreativ hamda integrativ yondashuvga asoslangan o‘quv dasturi va darsliklaridan foydalanib kelmoqda. Buyuk Britaniya, Avstraliya, Yaponiya, Shimoliy Irlandiya, Uells, Gong-Kong, Germaniya, Niderlandiya, Irlandiya, Vengriya, Koreya va Shveytsariyaning yetakchi oliy ta’lim muassasalari, ilmiy tadqiqot markazlarida ta’limning fanlararo integratsiyasini ta’minlashning ilmiy-nazariy asoslari yuzasidan amaliy tadqiqotlar olib borilmoqda. Yoshlarni intellektual salohiyatli, kreativ fikrlaydigan, milliy va umuminsoniy fazilatlar mujassamlashgan har tomonlama barkamol shaxslar etib voyaga yetkazishda ta’lim tizimi va ta’lim jarayonida fanlararo integratsiyadan foydalanishning aniq ilmiy xulosa va natijalarga tayangan ilmiy-metodik asoslarini belgilash, integrallashgan dastur va darsliklar yaratish, yangi dars shakllari va texnologiyalarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Respublikamizda uzluksiz ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish bo‘yicha olib borilayotgan islohotlar yoshlarni kreativ, mantiqiy tafakkur va nostandart, intellektual qobiliyat egalari hamda ma’naviy-axloqiy jihatdan barkamol shaxslar sifatida tarbiyalashda fanlararo integratsiya, ta’lim natijaviyligini ta’minlashning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-sentabrdagi PF-5815-son “O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Prezident ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligini tashkil etish to‘g‘risida”gi

Farmoni, 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907-son “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko’tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2019-yil 3-maydagi PQ-4306-son “Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2019-yil 3-maydagi PQ-4307-son “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”, 2019-yil 30-sentabrdagi PQ-4467-son “Xalq ta’limi tizimidagi maktabdan tashqari ta’lim samaradorligini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari hamda mazkur faoliyatga oid boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda vazifalar belgilangan.

Jahondagi iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarning yetakchi oliy ta’lim muassasalari va ilmiy markazlarida yoshlarning ma’naviy-axloqiy kamoloti, intellektual salohiyatini qaror toptirishda, kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda globallashuv sharoiti bilan bog‘liq gumanitar fanlar integratsiyasining metodologik asoslari, zamonaviy texnologiyalarining nazariy va amaliy muammolari, pedagogik-psixologik xususiyatlari jihatdan YUNESKO ning “Ta’lim barcha uchun” (Education For ALL) global harakatining “Ming yillik rivojlanish maqsadlari (Milleennium Development Goals VDGs)” dasturlari, Finlandiyaning Tampere universiteti, fanlararo integratsiyaning milliy va xorijiy tillar ta’limidagi, xususan, o‘quv dasturlari o‘rtasidagi aloqadorlikni aniqlashda kontent tahlil va talqindan foydalanishning metodologik asoslari Madridning Komplutense (Ispaniya), Yokogam (Yaponiya) xalqaro gumanitar fanlar universitetlari, Rossiyaning Volgabo‘yi xalq ta’limi xodimlari malakasini oshirish va qayta tayyorlash hududlararo hamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti, Toshkent davlat pedagogika universiteti (O‘zbekiston) kabi nufuzli ta’lim muassasalari metodist olimlari tomonidan samarali ishlar amalga oshirilmoqda.

Davlatimiz rahbarining ta’lim-tarbiya sohasi vakillari bilan o‘tkazgan muloqoti mamlakatimizda ta’lim va tarbiya masalalarida yangi bosqichni boshlab berdi.

“Vatan va xalq manfaati uchun mardona kurashadigan, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega, bilimli va bunyodkor avlodni kim tarbiyalaydi? Albatta, sizlar – zahmatkash va jonkuyar ustozlar. Buning uchun, avvalo, o‘qituvchining o‘zi huquqiy, ijtimoiy va moliyaviy tomondan himoya qilingan va yetarli ta’minlangan bo‘lishi kerak. Shundagina u o‘zining chinakam insoniy va kasbiy fazilatlarini amalda namoyon qila oladi. Yana bir bor aytaman: qancha islohot qilmaylik, birinchi navbatda, o‘qituvchining bilimi va kasb mahoratini oshirmas ekanmiz, sifatli ta’limni ta’minlay olmaymiz” - dedi Prezident.”

Darhaqiqat, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar natijasida o‘rta umumta‘lim maktablari o‘quvchilari savodxonligini rivojlantirish nafaqat ularning kelgusidagi kasbiy salohiyatini orttirish, shu bilan birga, davlat tilining xalqaro ijtimoiy mohiyati va nufuzini yuksaltirishda ham muhim omil vazifasini o‘taydi. Bugun mehnat bozorida shiddatli raqobat sharoitida raqobatbardosh mutaxassislardan kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bir emas, bir necha tillarni bilish talab qilinadi.

Mamlakatimizdagi eng yosh oliy ta‘lim muassasalaridan biri Namangan davlat pedagogika institutida ham mazkur vazifalarni amalga oshirishda yaqin yillarga mo‘ljallangan o‘z strategiyasini ishlab chiqib, uning negizida bir qator samarali ishlar yo‘lga qo‘yilmoqda.

Ta‘kidlash joiz, Namangan davlat pedagogika instituti shu kungacha Norvegiya, Rossiya, Germaniya, Qirg‘iziston oliy ta‘lim va ilmiy tadqiqot muassasalari bilan hamkorlik shartnomasi hamda memorandumlar imzolandi. O‘tgan yilning o‘zida 3 ta xorijiy oliy ta‘lim muassasalari bilan hamkorlik shartnomasi va memorandum imzolashga erishildi. Bundan tashqari, xalqaro hamkorlik, ta‘lim va madaniyat tashkilotlari hisoblangan ITEC, DAAD, KOICA, JICA, TIKA, GIZ, British Council, “SES” kabilar bilan ham yaqin hamkorlik aloqalari o‘rnatilgan.

“Kelajak o‘qituvchisi - kelajak bunyodkori” mavzusidagi ikkinchi Xalqaro konferensiyada ta‘lim va tarbiyaning zamonaviy shakllari, zamonaviy ta‘lim metodlari; yoshlarning ijtimoiy moslashuvi va ma‘naviy tarbiyasi; globallashtirish davrida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati; raqamli ta‘lim texnologiyalari va ta‘lim jarayonida sun‘iy intellekt; yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlash hamda kadrlarning kasbiy mahorati va ko‘nikmalarini oshirish; yoshlarni yetakchilik va tadbirkorlikka yo‘naltirishning ta‘limiy jihatlari kabi masalalar muhokama qilinadi.

O‘ylaymanki ushbu ilmiy anjumanda muhokama qilingan muhim ilmiy maqola va tezislar jamiyatda kelajak o‘qituvchisini tayyorlash, ta‘lim bilan tarbiyaning uzviyligini ta‘minlashga qaratilgan yaqin istiqbolning dolzarb masalasiga aylanishi shubhasiz.

QODIRXONOV MURODXON RASHIDXONOVICH

Namangan davlat pedagogika instituti

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori,

Kimyo fanlari doktori, dotsent.

**BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARIDA AKSIOLOGIK POZITSIYANI
RIVOJLANTIRISHNING EKZISTENSIAL IMKONIYATLARI**

Yuldashev Javoxir Abduraxim o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti

Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash

bo‘limi boshlig‘i PhD., dotsent

Email: yuldashevjavohir2018@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida aksiologik pozitsiyani shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy usullari tadqiq qilinadi. Aksiologiya, ya‘ni qadriyatlar falsafasi nuqtai nazaridan, tarix fanining o‘qituvchilarni tarbiyalashdagi ahamiyati yoritiladi. Ekzistensial yondashuv orqali o‘qituvchi shaxsiyatining ma‘naviy-axloqiy rivojlanishiga e‘tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: aksiologiya, ekzistensializm, tarix ta‘limi, qadriyatlar, o‘qituvchi shaxsiyati, ma‘naviy-axloqiy rivojlanish.

Аннотация: в статье изучаются теоретические основы и практические методы формирования ценностной позиции у будущих учителей истории. С точки зрения аксиологии, то есть философии ценностей, подчеркивается значение исторической науки в подготовке учителей. Через экзистенциальный подход уделяется внимание духовно-нравственному развитию личности учителя.

Ключевые слова: аксиология, экзистенциализм, историческое образование, ценности, личность учителя, духовно-нравственное развитие.

Abstract: This article examines the theoretical foundations and practical methods of forming an axiological position in future history teachers. From the point of view of axiology, that is, the philosophy of values, the importance of history in the education of teachers is highlighted. The existential approach focuses on the spiritual and moral development of the teacher's personality.

Keywords: axiology, existentialism, history education, values, teacher's personality, spiritual and moral development.

Jamiyat rivojlanishining har bir bosqichida ta‘lim tizimi yetuk, o‘z kasbining mas‘uliyatli vakillarini tayyorlashga qaratilgan. Ta‘lim tizimida olib borilayotgan islohotlarni bosh negizida o‘‘sib-kelayotgan yosh-avlodni yetuk kadrlar etib tarbiyalashda bo‘lajak o‘qituvchilarning shaxsiy pedagogik sifatlarini rivojlantirishda jaryon modelini ishlab chiqish hamda modellashtirish orqali tashkil etish masalasi muhim o‘rin egallaydi. Jumaladan, zamonaviy pedagogika fanining ilg‘or yutuqlari o‘quv jarayonida tizimli o‘qitish jarayonining barcha tomonlarini qamrab olganida uni loyihalashtirish va modellashtirishda bo‘lajak mutaxassislarini tayyorlashning samarali vositasi sifatida aylanishini ko‘rsatadi. Bo‘lajak tarix

o‘qituvchilarining aksiologik pozitsiyasi – ularning kasbiy faoliyatida maqsad va qadriyatlarni aniqlashda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Aksiologik pozitsiya deganda shaxsning qadriyatlar, tamoyillar va maqsadlar tizimi tushuniladi. Ekzistensializm esa individning erkinligi, tanlovlari, va hayotni anglashda muhim rol o‘ynaydigan tamoyillarni ta’kidlaydi. Bu nuqtai nazardan, bo‘ladajak tarix o‘qituvchilarida aksiologik pozitsiyani rivojlantirishning ekzistensial imkoniyatlarini quyidagicha ko‘rib chiqish mumkin:

1. Shaxsiy erkinlik va mas’uliyat: Ekzistensializmning asosiy tushunchalaridan biri - shaxsning erkinligi va uning o‘z hayotini, tanlovlarini yaratishdagi mas’uliyatidir. Tarix o‘qituvchisi bo‘lishni tanlagan yoshlar o‘z kasblariga yondoshuvda erkinlik va mas’uliyatni anglashlari kerak. Bu jarayon o‘qituvchilarga o‘quvchilarga tarixni faqat faktlar to‘plami sifatida emas, balki har bir shaxsning shaxsiy tanlovlari, qadriyatlari va tarixdagi roli sifatida yoritishni o‘rgatadi.

2. Qadriyatlar va ma’naviyat: ekzistensializm har bir inson o‘zining hayotiy maqsadlarini, qadriyatlarini yaratadi. Tarix o‘qituvchisi bo‘lajak pedagoglarining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishda tarixning ma’naviy o‘rni, axloqiy qadriyatlar, inson huquqlari va erkinligi kabi masalalarga e’tibor berish zarur. Bu, o‘qituvchilarni o‘quvchilarga tarixni tanqidiy va axloqiy nuqtai nazardan tushuntirishga undaydi.

3. Insoniyat va tarixdagi individual rol: ekzistensializm tarixni shaxsiy tanlovlar va insoniyatning erkin harakatlari orqali anglashni taklif etadi. Tarix o‘qituvchilari o‘quvchilarga tarixdagi har bir insonning roli va tanlovi muhimligini tushuntirishi kerak. Shaxsning tarixda qanday iz qoldirishini ko‘rsatish, o‘quvchilarga o‘zlarining shaxsiy mas’uliyatini anglashga yordam beradi.

4. Qadr-qimmatni shakllantirish: ekzistensializm shaxsning hayotini anglash va o‘z qadr-qimmatini yaratish jarayonida davom etadigan bir yo‘ldir. Tarix o‘qituvchisi bo‘lajak o‘qituvchilarni tarixning o‘ziga xos qadriyatlarini tushunishga va shakllantirishga undashi kerak. Bu orqali ular o‘zlarini pedagog sifatida shaxsiy, ijtimoiy va ilmiy qadriyatlar tizimiga kiritadilar.

5. Tarix va erkinlik: ekzistensializm tarixni shaxsning erkin harakati va tanlovi bilan bog‘laydi. Tarix o‘qituvchilarida ekzistensial imkoniyatlar tarixdagi erkinlikni, ijtimoiy va siyosiy tanlovlarni o‘rgatishda namoyon bo‘ladi. O‘quvchilarga insoniyat tarixidagi erkinlik uchun kurashlar va bu kurashlar natijasida yuzaga kelgan o‘zgarishlarni tushuntirish o‘qituvchilarning aksiologik pozitsiyasini shakllantiradi.

6. Tanqidiy fikrlash: ekzistensializm odamning o‘z tanlovlari va aksiyalari uchun mas’ul bo‘lishi ta’kidlanadi. Tarix o‘qituvchilarining bu masalani aksiologik

pozitsiya sifatida rivojlantirishi kerak. O‘quvchilarga tarixni faqat faktlar sifatida emas, balki tarixning tanqidiy, tafakkurli va axloqiy nuqtai nazardan ko‘rish imkoniyatlarini yaratish zarur.

Shu tarzda, ekzistensializm tarix o‘qituvchilarining aksiologik pozitsiyasini shakllantirishga yordam beradi, chunki u o‘quvchilarga nafaqat tarixni o‘rganishni, balki o‘z hayotida tarixiy qarorlar va tanlovlar asosida ma’naviy va axloqiy pozitsiyalarni qanday shakllantirishni o‘rgatadi.

Aksiologik pozitsiyaning mazmuni. Aksiologik pozitsiya shaxsning qadriyatlarga bo‘lgan munosabatini, uning dunyoqarashini belgilaydi. Bo‘lajak tarix o‘qituvchisi uchun aksiologik pozitsiya quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

1. Tarixiy meros va qadriyatlar – milliy va umumiy insoniy qadriyatlarni anglash va ularga hurmat;

Tarixiy meros va qadriyatlar insoniyat jamiyatining asrlar davomida shakllangan ma’naviy va moddiy boyliklari bo‘lib, ular jamiyatning rivojlanishida va shaxsning tarbiyalanishida asosiy rol o‘ynaydi. Milliy qadriyatlar bir xalqning tarixi, urf-odatlar, madaniyati va an’analardan kelib chiqib shakllanadi. Umumiy insoniy qadriyatlar esa barcha millatlar va jamiyatlar uchun ahamiyatli bo‘lgan ma’naviy prinsiplarni o‘z ichiga oladi.

Milliy qadriyatlarning ahamiyati:

- Shaxsni milliy o‘zlikka ega qilish: Milliy qadriyatlar shaxsni o‘z tarixiy ildizlariga, madaniyatiga va milliy o‘zligiga hurmat bilan qarashga undaydi.

- Milliy birlikni mustahkamlash: Bu qadriyatlar xalqni birlashtirishda va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

- Madaniy merosni avlodlarga yetkazish: Milliy qadriyatlar orqali madaniy va tarixiy bilimlar avloddan-avlodga o‘tib, ularning davomiyligini ta’minlaydi.

Umumiy insoniy qadriyatlarning ahamiyati:

- Global birlikni shakllantirish: Umumiy qadriyatlar insonlar orasida milliy va madaniy chegaralardan qat’i nazar bir-biriga hurmatni shakllantiradi.

- Axloqiy me’yorlarni belgilash: Umumiy qadriyatlar barcha jamiyatlar uchun amal qiladigan axloqiy prinsiplarni belgilaydi, masalan, adolat, tinchlik, inson huquqlari va boshqalar.

- Ijtimoiy taraqqiyot: Barcha jamiyatlarda mavjud bo‘lgan umumiy qadriyatlar orqali xalqaro hamkorlik va taraqqiyot imkoniyatlari kengayadi.

Tarixiy merosni saqlashning dolzarbligi:

Bugungi globalizatsiya davrida milliy va umumiy qadriyatlarga hurmatni oshirish, ularni kelgusi avlodlarga yetkazish maqsadida quyidagilar amalga oshirilishi lozim:

Ta’lim tizimida tarixiy qadriyatlarni targ‘ib qilish;

Madaniy merosni saqlash va restavratsiya qilish;

Yoshlar orasida tarixiy ongni shakllantirish va ularda tarixiy voqealarga tanqidiy yondashuvni rivojlantirish.

Tarixiy meros va qadriyatlarga hurmat shaxsni insoniylik tamoyillariga asoslangan holda tarbiyalashga, jamiyatni esa barqaror rivojlanishga yetaklaydi.

2. Kritik tafakkur – tarixiy voqealarni obyektiv talqin qilish ko‘nikmasi;

Kritik tafakkur shaxsning turli ma’lumotlarga, fikr-mulohazalarga va hodisalarga nisbatan tahliliy yondashuvini anglatadi. Bu ko‘nikma tarix o‘qituvchilari uchun ayniqsa muhimdir, chunki ular talabalarga tarixiy voqealarni to‘g‘ri va obyektiv yoritishda yordam berishi kerak. Kritik tafakkur insonni stereotiplar, bir tomonlama qarashlar va subyektiv baholardan ozod bo‘lishga undaydi.

Kritik tafakkurning asosiy xususiyatlari:

- Analitik yondashuv: Kritik tafakkurga ega shaxs voqealarni har tomonlama tahlil qiladi va ularning sabab va oqibatlarini chuqur anglaydi.

- Obyektivlik: Tarixiy voqealarni subyektiv yoki bir tomonlama talqin qilishdan qochadi, har bir faktni dalillarga asoslanib ko‘rib chiqadi.

- Ochiq fikrlash: Shaxs o‘zining oldindan shakllangan fikrlarini qayta ko‘rib chiqishga va yangi dalillarga asoslanib o‘z qarashlarini o‘zgartirishga tayyor bo‘ladi.

- Tanqidiy savollar berish: Kritik tafakkur tanqidiy savollar qo‘yish orqali haqiqatga yaqinroq bo‘lgan tushunchalarni aniqlashga yordam beradi.

Tarixiy voqealarni talqin qilishda kritik tafakkurning ahamiyati:

- Dalillarga asoslanish: Kritik tafakkur tarix o‘qituvchilariga voqealarni faktlar asosida talqin qilishga imkon beradi, bu esa talabalarda tarixiy voqealarga nisbatan ishonch uyg‘otadi.

- Bir tomonlama qarashlardan qochish: Turli manbalarni tahlil qilish orqali tarixiy voqealarning turli tomonlarini ko‘rsatadi va bir tomonlama talqinlarning oldini oladi.

- Tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantirish: Kritik tafakkur o‘qituvchilarga talabalarni tarixiy manbalarni mustaqil o‘rganishga undashga yordam beradi.

- Hozirgi zamon bilan bog‘lash: Kritik tafakkur yordamida tarixiy voqealar va bugungi ijtimoiy jarayonlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash mumkin.

Kritik tafakkurni rivojlantirish yo‘llari:

- Tahlil va baholash: Turli tarixiy manbalarni qiyoslash orqali ularning haqiqatga yaqinligini baholashni o‘rgatish.

- Muqobil manbalar bilan ishlash: Bir xil voqeaga oid turli manbalardagi ma’lumotlarni solishtirish va ularni tahlil qilish.

- Interfaol metodlardan foydalanish: Munozaralar, tarixiy voqealarning drammatizatsiyasi va talqinlar orqali talabalar tafakkurini faollashtirish.

- Savodxonlikni oshirish: Talabalarga tarixiy asarlar va ilmiy tadqiqotlarni o‘qish orqali tahliliy fikrlashni rivojlantirishga yordam berish.

Kritik tafakkur tarixiy voqealarni obyektiv talqin qilishda muhim ahamiyatga ega. Bu ko‘nikma nafaqat tarix o‘qituvchilari, balki talabalar uchun ham mustahkam intellektual poydevor yaratadi. Tarixiy voqealarni tahlil qilishga qaratilgan bu yondashuv yoshlarni tanqidiy fikrlovchi va ongli fuqarolar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

3. Axloqiy javobgarlik – ta’lim oluvchilarga tarixni axloqiy talqin qilish vaqtidagi mas’uliyat hissi;

Axloqiy javobgarlik – bu insonning o‘z harakatlari va qarorlari uchun javob berishi, ularning ijtimoiy va axloqiy oqibatlarini tushunishi va ularga javobgar bo‘lish hissidir. Ta’lim jarayonida bu tushuncha o‘quvchilarning tarixni o‘rganish va talqin qilish jarayonida alohida ahamiyatga ega. Tarixni faqat faktlar to‘plami sifatida emas, balki insoniyatning axloqiy tajribasi sifatida o‘rganish jamiyatda mas’uliyatli va ongli shaxslarni shakllantirishga yordam beradi.

Tarixni axloqiy talqin qilishning o‘ziga xos jihatlari:

1. O‘tmishdagi voqealarni baholash

O‘quvchilar tarixiy voqealarni nafaqat faktologik, balki axloqiy nuqtai nazardan baholashni o‘rganadilar. Bu jarayonda ular o‘zlariga savollar beradi:

Voqealar qanday axloqiy qadriyatlarga mos keladi?

Ushbu voqealardan qanday saboq chiqarish mumkin?

2. Inson huquqlarini anglash

Tarixiy tajribalarni o‘rganish o‘quvchilarni inson huquqlari, adolat va tenglikning muhimligi haqida chuqurroq o‘ylashga undaydi. Masalan, urushlar, genotsid yoki qullik kabi mavzularni tahlil qilish orqali ular o‘tmishda qilingan xatolarni takrorlamaslik mas’uliyatini his qiladilar.

3. Empatiya va insonparvarlikni rivojlantirish

Tarixni axloqiy talqin qilish insoniyatning umumiy tajribasini tushunishga yordam beradi. Bu esa boshqa odamlarning og‘riqlarini his qilish, turli madaniyat va e’tiqodlarni hurmat qilishni rivojlantiradi.

O‘qituvchining roli:

Yo‘naltiruvchi bo‘lish

O‘qituvchilar tarixiy voqealarni o‘quvchilar bilan muhokama qilganda axloqiy jihatlarni yoritishga yordam berishi lozim. Masalan, tarixiy shaxslarning qarorlarini baholashda, ular qaysi axloqiy qadriyatlarga tayanishganini tushuntiradi.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirish

Tarixni axloqiy talqin qilish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshiradi. Bu esa ularga biror voqeani bir tomonlama baholamaslik, balki uni chuqurroq o‘rganishga yordam beradi.

Axloqiy javobgarlikni rivojlantirishning ahamiyati

Ta'lim jarayonida axloqiy javobgarlikni shakllantirish jamiyatda mas'uliyatli fuqarolarni tarbiyalash uchun zarurdir. Bu nafaqat tarix faniga, balki umuman ta'lim tizimiga nisbatan ham yuqori talablar qo'yadi. Chunki inson o'tmishdagi xatolardan saboq olib, kelajakda yaxshiroq qarorlar qabul qilishga qodir bo'lsa, u yanada barqaror va adolatli jamiyat qurilishiga hissa qo'shadi.

Ekzistensial yondashuvning ahamiyati

Ekzistensializm – shaxsning erkinligi va javobgarligiga asoslangan falsafiy oqimdir. Ushbu yondashuv o‘qituvchi shaxsiyatini shakllantirishda quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

1. Shaxsiy maqsadlarni aniqlash: Ekzistensial yondashuv o‘qituvchiga o‘zining kasbiy faoliyatida individual maqsadlarni belgilash imkonini beradi.
2. O‘z-o‘zini rivojlantirish: O‘qituvchi o‘zining kuchli va zaif tomonlarini anglab, uzluksiz o‘z ustida ishlashni maqsad qiladi.
3. Muloqot madaniyati: O‘qituvchi talaba bilan o‘zaro hurmat va ochiq muloqot o‘rnatishga intiladi.

Amaliy takliflar

Aksiologik pozitsiyani shakllantirish jarayonida quyidagi amaliy chora-tadbirlar taklif etiladi:

1. Qadriyatlar bo'yicha seminarlar tashkil etish: Tarixiy qadriyatlarning zamonaviy ahamiyatini muhokama qilish.
2. Tarixiy dramatizatsiyalar: Talabalarni tarixiy voqealarni jonlantirishga jalb qilish orqali ularning jarayonga qiziqishini oshirish.
3. Shaxsiy jurnal yuritish: Talabalar qadriyatlar va tarixiy voqealar haqida fikr-mulohazalarini yozib borishadi.

Xulosa o‘rnida aytish joizki, bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida aksiologik pozitsiyani rivojlantirish ularning kasbiy faoliyatida muhim o‘rin tutadi. Aksiologik pozitsiya nafaqat o‘qituvchining tarixiy bilimlarini kengaytiradi, balki talabalarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirish va qadriyatlarga hurmatni shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayonda ekzistensial yondashuvning qo‘llanilishi shaxsiy maqsad va qadriyatlarni anglash, muloqot madaniyatini rivojlantirish va o‘z-o‘zini rivojlantirish imkoniyatlarini oshiradi.

Shuningdek, ta'lim jarayonida seminarlar, tarixiy dramatizatsiyalar va shaxsiy jurnal yuritish kabi innovatsion usullarni qo‘llash orqali aksiologik pozitsiyani

shakllantirish jarayonini samarali tashkil etish mumkin. Bunday usullar nafaqat o‘qituvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga hissa qo‘shadi, balki tarix fanini o‘rgatishda talabalar uchun qiziqarli va ma‘lumotli muhit yaratadi.

Kelgusida, bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda aksiologik pozitsiyani rivojlantirishning yangi nazariy va amaliy yondashuvlarini ishlab chiqish zarur. Ushbu tadqiqotlar ta‘lim sifatini oshirishga va jamiyatda bilimli, mas‘uliyatli shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mahkamov Q. O. O‘zbekistonda o‘quvchilar tarixiy ongining yangilanishi va rivojlanishi (sosiologik tahlil). Sosiologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, 2020. – B. 16.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2018. <https://president.uz/uz/lists/view/2228>.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – Toshkent, 2017. – №6. 70-modda.

4. Киссель М. А. Ценностей теория / Философский энциклопедический словарь. – М., 1989. – С. 2.

5. Yuldashev J. Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarini tayyorlash jarayoniga aksiologik yondashuvni joriy etishning metodik xususiyatlari //Farg‘ona davlat universiteti. – 2024. – №. 5. – С. 6-6.

6. Yuldashev J. Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarini aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati //Scientific-theoretical journal of International education research. – 2024. – T. 2. – №. 1. – С. 76-78.

7. Yuldashev J. Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida aksiologik pozitsiyani rivojlantirishning pedagogik asoslari // " педагогическая акмеология" международный научно-методический журнал. – 2024. – Т. 1. – №. 9.

8. Yuldashev J. A. Content of development of axiological position in future teachers in the process of history education //current research journal of pedagogics. – 2023. – T. 4. – №. 06. – С. 82-88.

O‘QITUVCHILARNING O‘QUVCHILARDAGI GENDER MUAMMOLAR BILAN ISHLASH BO‘YICHA KO‘NIKMALARINI MUSTAHKAMLASH

Xayrullayeva Nigora Jamolxonovna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari gender muammolarini tushunish va ularni hal qilish uchun kerakli bilim va malakalarga ega bo‘lishlari kerak. Ularning tayyorligi, maktabdagi o‘quvchilar orasidagi barqaror munosabatlarni ta‘minlashda va gender qatlamga asoslangan diskriminatsiyani oldini olishda juda muhim ekanligi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: gender, gender muammolari, identifikatsiya, gender stereotiplari, diskriminatsiya, tayyorgarlik dasturlari.

Аннотация: В данной статье учителя начальных классов должны обладать необходимыми знаниями и навыками для понимания и решения гендерных проблем. Было подчёркнуто, что их готовность очень важна для обеспечения стабильных отношений между учащимися в школе и предотвращения дискриминации по гендерному признаку.

Ключевые слова: гендер, гендерные проблемы, идентификация, гендерные стереотипы, дискриминация, обучающие программы.

Abstract: This article highlights the need for primary school teachers to have the necessary knowledge and skills to understand and address gender issues. Their readiness is crucial for ensuring stable relationships among students in school and preventing gender-based discrimination.

Keywords: gender, gender issues, identification, gender stereotypes, discrimination, training programs.

Boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlash uchun o‘qituvchilarni tayyorlash juda muhimdir. Bu jamiyatning o‘zining tabiiy ko‘rinishini o‘rganishda muhim vazifalardan birini bajaradi. Gender ta‘limi, o‘qituvchilarga, talabalarga va barcha o‘quv-jihatli kadrlarga gender farqni tushuntirish, unga hurmat qilish va har bir o‘quvchining o‘zining potentsialini barcha sharoitlarda yengilab olishadi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, gender muammolarini tushunish va ularni hal qilish uchun kerakli bilim va malakalarga ega bo‘lishlari kerak. Ularning tayyorligi, maktabdagi o‘quvchilar orasidagi barqaror munosabatlarni ta‘minlashda va gender qatlamga asoslangan diskriminatsiyani oldini olishda juda muhimdir.

O‘qituvchilar gender muammolarini tushunish va ular bilan ishlash uchun tayyorlanishining bir qismi gender tushunchalar, gender ro‘yxat va gender ravishlarni tushunishdir. Bu ularni gender farqlarga qarshi hissiyotlarni aniqlash va ularni o‘zaro munosabatlarda sodda va barqaror qilishga olib keladi. O‘qituvchilar, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari orasida barqaror o‘quvchilar munosabatlarni ta‘minlash uchun genderga oid hodisalarni tushunishi kerak. Bu ularning o‘zlarini qanday e‘tibor qilishlarini tushunish va gender barqarorlikni ta‘minlash uchun

kerakli qadamni olishlari uchun muhimdir.[1] Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari gender muammolarini o‘rganish va ular bilan ishlash uchun tayyorlash, o‘quvchilar orasidagi qilish uslublarini ta’lim etishda muhim rol o‘ynaydi. Ularning, o‘quvchilarning o‘zlarini qanday ifodalashlari, ular bilan munosabatlari va ularning o‘zlarini qanday his qilishlari haqida o‘rganishlari kerak. Bu, o‘quvchilarning o‘zlarini ifodalash va gender farqlarni tan olishda o‘zaro hurmat va tushunishni rivojlantirishga yordam beradi.

Yana bir muhim bo‘lim, o‘qituvchilar o‘zlarini va o‘quvchilarni gender diskriminatsiyadan himoya qilish uchun qanday qadamni olishlarini o‘rganishdir.

Bu o‘quvchilarning har birining qadriyatlarini va ishonchini ta’minlashda juda muhimdir. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, gender muammolarini tushunish va ular bilan ishlash uchun tayyorlash, jamoatda adolat va barqarorlikni ta’minlashning asosiy qismi sifatida muhimdir. Ularning bu ko‘nikmalari, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘rtasida adolat va barqaror munosabatlarni ta’minlashga yordam beradi va kelajakdagi jamiyatning tarbiyalovchisi sifatida ularning o‘zlarini his qilishlariga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlash uchun o‘qituvchilarni tayyorlash, jamiyatning har bir tomonini qo‘llab-quvvatlashning muhim qismi hisoblanadi. Bu mavzu, o‘quv jarayonida tarbiyachi va o‘qituvchilar uchun eng asosiy mehnatlardan birini tashkil etadi. Boshlang‘ich ta’lim muassasalarida, gender muammolari bilan ishlash, o‘quvchilarning salomat tarzda o‘zgaruvchanligini kafolatlashda katta rolga ega bo‘ladi. O‘qituvchilar boshlang‘ich sinfdagi gender muammolari bilan qanday ishlashlari haqida ma’lumotga ega bo‘lishlari kerak. Ularning bu mavzuga oid bilim va tushunchalari, o‘quvchilarda adolatli va barqaror munosabatlarni ta’minlashda juda muhimdir. O‘qituvchilar o‘quvchilarning gender identifikatsiyalari va roli haqida o‘rganish orqali, ularning o‘zlarini qoniqtirishiga yordam berishlari lozim. Buning natijasida, o‘quvchilar o‘zlarini rahbar his qilish, o‘zaro munosabatlarni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlashlari mumkin.

Tayyorgarlik dasturlari, o‘qituvchilarni boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlash uchun tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Bu dasturlar o‘qituvchilarga, o‘quvchilar bilan barqaror munosabatlarni shakllantirish, gender qatlamlarning qarshisini olish, va gender identifikatsiyalari bo‘yicha qo‘llab-quvvatlashni o‘rganish imkoniyatini beradi. Bu dasturlar o‘qituvchilarga, jamiyatdagi muammolarga taalluqli savollarga qanday javob bermalari kerakligini o‘rgatadi va ularni o‘quvchilarga ilhomlantirish uchun vositalarni taqdim etadi. O‘qituvchilar uchun gender muammolari bilan ishlashning asosiy qismi, o‘quvchilarning barcha o‘quv dasturlaridan qat’iy nazar, ijtimoiy ro‘yxatga

kirishlarining bo‘lmaganligini ta‘minlashdir. Bu, o‘quvchilarning har birining o‘ziga xos yo‘nalishi va salohiyati bo‘yicha qadriyatli baholashlarini ta‘minlash orqali amalga oshirilishi mumkin. O‘qituvchilar, har bir o‘quvchining yeteneklarini va qobiliyatlarini qoniqtirish orqali, ularning o‘zlarini rivojlantirishlari uchun maslahat berishlari kerak.

Boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlash, o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasidagi barqaror munosabatlarni ta‘minlashning muhim qismidir. Bu, o‘quvchilarning o‘zlarini rahbar his qilishlari, gender identifikatsiyalarini qoniqtirishlari va ijtimoiy qatnashishlari orqali ularning salomat tarzda o‘zgaruvchanligini ta‘minlashda juda muhimdir. Tayyorgarlik dasturlari va mavzuga oid bilim va tushunchalar, o‘qituvchilarni bu muhim vazifani muvaffaqiyatli bajarish uchun tayyorlashda yordam beradi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, kelajakdagi jamiyatimizni shakllantirishda katta o‘rin egallaydigan va turli jihatlaridan kelib chiqqan jins muammolari bilan tayyorlanishi kerak.[2]

Gender muammolari, bir qancha turli gender identifikatsiyalarning, ma‘naviyatning va ijtimoiy rolining o‘zaro bog‘liqliklarini ifodalaydi. Boshlang‘ich sinflarda o‘qituvchilar bu muammolarga tayyorlash, gender barqarorlik, barqaror gender tarbiya va o‘qitish prinsiplari bo‘yicha o‘zlarini tayyorlash lozim.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun gender muammolari bilan ishlashda birinchi qadam, jamiyatning gender barqarorligi va barqaror gender tarbiyasining muhimligini anglashdir. Bu, barcha o‘quvchilarga barqarorlik va hurmatni talqin qilish, ularning gender farqlarini qabul qilish va ularning o‘zaro munosabatlarni barqaror va adolatli tarzda o‘rgatishni ta‘minlashni o‘z ichiga oladi.[3] Keyinroq, o‘qituvchilar gender identifikatsiya bo‘yicha o‘quvchilar bilan qanday munosabatlarni saqlash va ularning o‘zlarining gender huquqlarini tushunishlarini ta‘lim etishga tayyorlanishlari kerak.

O‘qituvchilar ham o‘zlarini shaxsiy o‘zlashtirish va gender barqarorlik masalalari bo‘yicha mustahkamlashlari kerak. Ular o‘zlarining gender ro‘l va ma‘naviyatlarini tushunish, gender stereotiplarni qarshi kurashish va har bir o‘quvchiga qarshi adolatli va barqaror munosabatlarni ta‘minlashda o‘zlarini yaxshi tayyorlashlari kerak. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun gender barqarorlik va barqaror gender tarbiyaga yo‘l qo‘ymoqda, ularga gender muammolari va o‘zaro munosabatlar bilan qanday ravishda ishlashlari kerakligini tushuntirish uchun muntazam ta‘lim kurslari va darslar o‘tkazish juda muhimdir. Bu kurslar o‘qituvchilarga gender barqarorlik prinsiplarini o‘rgatish, gender stereotiplarni tushunish va ularni qarshi kurashish, shuningdek, barqaror va inkluziv o‘qitish usullarini o‘rgatishda yordam beradi.

Jamiyatimizda gender muammolari va gender barqarorlikning o‘rni katta ekanligi ko‘zda tutilganda, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari bu mavzuga tayyorlanib, o‘quvchilarni barqarorlik va hurmatga oid vazifalarni bajarishga tayyorlashadi. Bunday ta‘lim tizimlari orqali, kelajakdagi pokiza jamiyatimizning qurilishiga qat‘iy hissa qo‘shishga yordam beramiz.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun gender muammolari bilan ishlashga tayyorlash juda muhimdir, chunki ular o‘quvchilarning o‘zlarini rahat his qilishlari va rivojlanishlariga samarali yordam berishadi.[4] Bu jarayonda o‘qituvchilar o‘zlarini rivojlantirish va o‘quvchilarni o‘rganish bo‘yicha ko‘proq ma‘lumot va tajriba olishlari juda muhimdir, shuningdek, adolatli va barqarorlikka yo‘naltirilgan o‘quv muhitini yaratishlari va saqlashlari lozim.

O‘qituvchilarni boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlashga tayyorlashda quyidagi usullar o‘rtasidagi katta ahamiyatga ega:

1. **Majburiy tayyorlash kurslari:** maktab o‘qituvchilari uchun majburiy kurslar tashkil etilishi kerak, bu kurslar gender farqlarni tushunish, ularni qabul qilish va har bir o‘quvchiga qanday qilib mustaqil qaror qabul qilishga yordam berishi lozim.

2. **Ilova va resurslar:** maktab boshlang‘ich lavozimli o‘qituvchilar uchun ilovalar va qo‘llanmalar tayyorlashi kerak, ular gender muammolarini tushunish va ta‘lim jarayonida uning o‘rinini o‘rganishga yordam beradi.

3. **Mentorlik dasturlari:** yangi o‘qituvchilar uchun mentorlik dasturlari o‘rganishning eng samarali usullaridan biri bo‘lib, bu dasturlar unga gender muammolarini tushunishda, o‘quvchilar bilan ishlashda va ta‘lim jarayonini samarali boshlashda yordam berishi mumkin.

4. **Dastlabki amal:** boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari o‘zlarini gender farqlarni qabul qilish va ularni qo‘llab-quvvatlash uchun muhitda charchashib, o‘quvchilarga o‘zaro hurmat va adolatni o‘rgatishga intilishadi.

5. **Davlat dasturlari va qo‘llanmalar:** davlatning gender bilimini oshirishga yo‘naltirilgan dasturlari va qo‘llanmalari o‘qituvchilarni Boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlashga tayyorlashda yordam berishi lozim. Barcha shunday chora-tadbirlar boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlash uchun o‘qituvchilarni tayyorlashda kritik ahamiyatga ega. Ular, o‘quvchilarning har birining potentsialini rivojlantirish, ularning o‘zlarini qadrlashlarini ta‘minlash va samarali ta‘lim muhitini yaratishda yordam berish uchun muhim ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlash uchun o‘qituvchilarni tayyorlash jiddiy muhimlikka ega. Bu, o‘quvchilarga teng huquq va imkoniyatlarni ta‘minlash, ijtimoiy gender kutilmalar va diskriminatsiyaga qarshi kurashish, va ularning iste‘dodlarini kuchaytirishning katta qismi. O‘qituvchilar

gender egalitarizmi, gender barqarorlik, va insoniyatga qarshi kurashishni o‘rganish, bu esa ularning talabalariga gender tushunchalar va ro‘yxatdan o‘tish vositalarini ta‘minlashga yordam beradi.[5] Boshlang‘ich ta‘limning o‘zida gender muammolari va gender barqarorlikning katta o‘rin tutishi kerak. O‘qituvchilar o‘qish jarayonida o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlari va tarbiyaviy ta‘siri yoki gender qatnashchilik kabi mavzular bo‘yicha odamlarning barcha o‘zgarganligini tushunishlari kerak. Bu, o‘qituvchilar uchun qanday dars berish, ma‘ruzalar tayyorlash va boshqa amallarini belgilashda o‘zgaruvchi bo‘lishi mumkin.

O‘qituvchilar o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlari va gender qatnashchilik bilan ta‘sir ko‘rsatishda, adolatli va og‘ir qarorlar qabul qila oladiganini o‘rganishlari kerak. Ularning davranishlarining o‘zgaruvchilar bilan qanday o‘zaro munosabatlarni ta‘sir ko‘rsatishi kerak, shuningdek, gender qatnashchilikning o‘zgarmas asoslarini tushunishlari kerak.[6] O‘qituvchilar boshlang‘ich sinflar bilan birgalikda o‘quvchilarni o‘zlarining gender identifikatsiyasini qanday qadrlashlari va qo‘llashlari to‘g‘risidagi qonuniy va adabiyot bo‘yicha bilimlarga ega bo‘lishi kerak. Ularning qarorlarini, hujjatlarni, va yo‘nalishlarini ma‘lum qilish yoki javobgarlik va barqarorlik haqida ba‘zi mulohazalar keltirish orqali qadrlashlari lozim.

Boshlang‘ich sinflarda gender muammolari bilan ishlash uchun o‘qituvchilarni tayyorlashda, ularning professional rivojlanish va yangilanishlarini ta‘minlash uchun dastlabki pedagogik ta‘lim va davr-boshlash fanlari keng doirada kapsulaga olingan ta‘lim tizimlari talab etiladi. Bu ularning gender bilimlari va ijtimoiy genderlik bo‘yicha eng so‘nggi ma‘lumotlarga ega bo‘lishlariga yordam beradi, shuningdek, boshlang‘ich sinf muhitida o‘quvchilarga ta‘lim berish uchun maxsus strategiyalarni rivojlantirishga imkoniyat yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Madaminova S., Ramazonov J. "Muammoli oilalar gender munosabatlarida despotizmni organish." *Holders of reason* 2.1 (2024): 664-673.
2. Xayrullayeva N. KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA GENDER MADANIYATI VA UNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI // *Scientific-theoretical journal of International education research*. – 2023. – T. 1. – №. 2. – C. 33-35.
3. Saydullaeva A. "Talabalarda gender madaniyatni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati." *Uz-Conferences*. Vol. 1. No. 1. 2023.
4. Faxriddinova N. "Gender tenglikni ta‘minlash va barcha xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish." *Proceedings of International Educators Conference*. Vol. 1. No. 2. 2022.

5. Rustambekova M., Zulpiyeva S., Kamoliddinova M. "Zamonaviy menejmentda gender tafovutlarning ijtimoiy xususiyatlari." worldly knowledge konferens 7.1 (2024): 8-11.

6. Umarova Y. "Transitivity Of The Family And Its Subjectivity In The Process Of Forming A Gender Order." Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities 27 (2024): 4-9.

MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL ETISH JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISH

Sobirova Maxbuba Yusupdjanovna

Namangan davlat pedagogika instituti professori, pedagogika fanlari doktori

G'ofurova Ma'mura Rashidovna

Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: mazkur maqolada bo'lajak mutaxassislarning qobiliyatlari, iste'dodi, imkoniyatlari, salohiyati, qiziqishlari, bilan bog'liq ravishda mustaqil ta'lim olishlari, bo'lajak mutaxassislarning bilish qobiliyatlarini va innovatsion faolligini rivojlantirish yo'llari, mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning kreativ, ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning o'rni va ahamiyati haqidagi fikrlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil innovatsion kreativ g'oyalarni shakllantirish, innovatsion faollik, mustaqil ta'lim, kreativlik, tashkilotchilik qobiliyati, mustaqil faoliyat.

Аннотация: данная статья широко освещалась в связи со способностями, талантами, возможностями, потенциалом, интересами будущих специалистов, самостоятельным образованием, развитием когнитивных способностей будущих специалистов, изучением аспектов, на которые следует обратить внимание с учетом деятельности студентов по получению самостоятельного образования

Ключевые слова: формирование творческих идей самостоятельной инновации, инновационная деятельность, самостоятельное образование, кретинизм, организаторские способности, самостоятельная деятельность.

Abstract: this article has been widely covered in connection with the abilities, talents, opportunities, potential, interests of future specialists, independent education, the development of cognitive abilities of future specialists, the study of

aspects that should be paid attention to taking into account the activities of students to obtain independent education

Keywords: formation of creative ideas of independent innovation, innovative activity, independent education, cretinism, organizational skills, independent activity.

Jahon ta’lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarning mustaqil ta’limini tashkil etish zamonaviy kasbiy bilimlarni egallashi uchun muhim omil hisoblanadi. Ta’lim oluvchilarning intellektual faolligini oshirish, ularning tayyorgarligini baholash masalalari bilan YUNESKO, YUNISEF, Yevropa Universitetlari Assotsiatsiyasi, Oliy ta’lim sifatini ta’minlash Yevropa tarmog‘i kabi qator xalqaro tashkilotlar ilmiy-tadqiqotlarni amalga oshirib kelmoqda. Xalqaro baholash tadqiqotlari natijalari oliy ta’lim muassasalarida mustaqil ta’lim jarayonlarini tashkil etish va boshqarishning samarali usullarini ishlab chiqish, talabalarning individual ta’lim traektoriyasini shakllantirish orqali mustaqil ta’lim olish kompetentligini rivojlantirishni taqozo etadi.

Dunyoning rivojlangan oliy ta’lim muassasalarida Umumevropa CEFR talablari asosida talabalarga til o‘rgatishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, ular uchun mustaqil ta’lim jarayonlarini tashkil etishning innovatsion tizimini ishlab chiqishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bu borada fasilitatsion ta’lim texnologiyalarini qo‘llash orqali talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish va o‘tkazish texnologiyasini takomillashtirish, assesment vositasida talabalarning mustaqil ta’limini nazorat qilishning adaptiv variantlarini ishlab chiqish, refleksiv yondashuv asosida talabalarning mustaqil ta’lim jarayonini boshqarishning innovatsion modelini loyihalash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ta’lim sohasini tubdan isloh qilish O‘zbekiston Respublikasi uchun bugungi kunning muhim muammolaridan biri bo‘lib turibdi. Shuning uchun ham Prezidentimizning O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini rivojlantirish va rivojlangan mamlakatlar ta’lim tizimi bilan raqobatbardosh bo‘lishiga erishish uchun 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmonida, xususan, Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o‘tkazish vazifasi ham qo‘yilgan [1]. Rivojlangan davlatlar qatori bizning mamlakatimiz ta’lim tizimida ham talaba-o‘quvchilarning mustaqil ishini tashkil qilish, ularda bunga ehtiyojni yuzaga keltirish asosiy maqsad hisoblanadi.

Respublikamizda oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish, kredit-modul

tizimini joriy etish, mustaqil ta’lim jarayonlarini muvofiqlashtirish asosida talabalarning shaxsiy va kasbiy kompetentligini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizning pedagog olimlarining ilmiy izlanishlarida talabalarda kreativ qobiliyatni rivojlantirish, bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy-innovatsion tayyorgarligini oshirish, shaxsning mustaqil faolligi, shuningdek, talabalarda tanqidiy, ijodiy tafakkurni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari yoritib berilgan. Innovatsion ta’lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida talabalarning ijodiy faolligini oshirish, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim muhitini tashkil qilish masalalari D.N.Zokirova[2], M.Y.Sobirova[3-11], M.R.G‘ofurova[12] kabi tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlarida bayon etilgan.

Mustaqil ta’lim deganda, pedagogik muammoning taklif etilayotgan yechimining mohiyatiga kirib borishga til o‘rganishning aniq muammolarini konstruktiv va samarali hal qilishga imkon beradigan usul va uslublarning mavjudligi, mustaqil ta’lim bo‘yicha ishlarni rejalashtirish, kerakli manbalarni topish, ma’lumotlarni tuzatish va tashkil qilish, amaliy pedagogik tajribadan foydalanish imkoniyatini tushunamiz.

Mustaqil ta’lim yangi pedagogik texnologiyaning tayanchi bo‘lib, talabadan auditoriyada o‘qituvchidan olgan nazariy bilimni uyga vazifa sifatida amaliy sinab tekshirish usullarini ta’minlaydi va talaba mustaqil o‘rgangan bilimlarini o‘rtoqlariga tezroq yetkazishga harakat qiladi va ular olib kelgan natijalar umumlashtirib, yangi mavzuni mukammal o‘zlashtirishga erishiladi. Mustaqil fikr yuritishga, aqliy va ijodiy faollikka erishishga qaratilgan mashg‘ulot turi mustaqil ta’lim bilan bog‘liq bo‘ladi. Mustaqil ta’limning asosiy masalasi ham aynan talabaning dars va darsdan keyingi faoliyati faolligini ta’minlashga yo‘naltirilgan shart-sharoit, erkin fikr va kasbiy ma’suliyatni his qilishni ta’minlashga qaratilgan ijodiy jarayondan iborat. Mustaqil ta’lim ma’lum bilim, malaka va ko‘nikmalar hamda tajribalar zaxirasi asosida amalga oshadi. O‘quv fanlarini chuqur va puxta o‘zlashtirish, ta’lim va innovatsion yondashuvlar asosida axborotlarni mustaqil izlab topish, uni atroflicha tahlil etish, ilmiy-ijodiy tafakkurni boyitish, o‘qish-bilish jarayonidagi savol-javob va bahs munozaralarda faol qatnashish, o‘z fikr-mulohazasini asosli dalillar bilan bayon qilish hamda uni himoya etish qobiliyati har bir talaba-bo‘lajak mutaxassis oldida turgan dolzarb masala hisoblanadi.

Demak, mustaqil ta’lim olish tafakkurni rivojlantiradi, fikrshaxsning faoliyat jarayonidagi bilimi, tajribasi, qobiliyati va kuchqudratini namoyon etadigan ma’naviy kasbiy sifatidir.

Ma’lumki, mustaqil ta’limni yo‘lga qo‘yishda nafaqat talabalarni muayyan fan bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarni oshirish, ularda mustaqil dunyoqarashni shakllantirish, shu bilan bir qatorda bo‘lajak mutaxassis sifatida

talaba shaxsida ijodiy va ilmiy tafakkurni rivojlantirish vazifasi turar ekan, ma’lum ma’noda global professionallik masalasi ham o‘z tasdig‘ini topishi kerak. Bu jarayondagi ijodiy texnologik yondashuv talabadan tezkor fikrlashni va faol harakatni talab qiladi. Chunki talabadagi faollik ijodiy faoliyatga aylangan taqdirdagina mehnatni ilmiy tashkil qilish, vaqt byudjetidan unumli foydalanish amalga oshiriladi. Ana shunda talaba qiziqishlar asosida o‘zining diqqatini muayyan ob’ektga qaratadi. Ijodiy texnologik faoliyat shunchaki oson kechadigan jarayon emas, shaxsning sezgisi, idroki, uning xotirasi hamda mantiqiy tafakkur ko‘lami bilan uyg‘un bog‘lanib ketadi.

Bugun oliy ta’lim muassasalarida talabalarning mustaqil ta’lim turlari tarbiyaviy ishlarning asosiy qismlaridan biridir. Bunda uzluksiz ta’lim olish jarayonini shakllantirishda mustaqil ta’lim faoliyati asos bo‘ladi, biroq mustaqil ta’lim jarayonida ishlash, o‘qituvchi (uni tashkil etish va natijalari bo‘yicha) nazoratining yo‘qligini anglatmaydi. Shuning uchun mustaqil ish talabalarning kompetentsiyalarini, o‘zlashtirishdagi faoliyatini anglatadi, bu pedagogning bevosita rahbarligi ostida bo‘lmasa ham amalga oshiriladi.

Xorijiy pedagogik adabiyotlarda mustaqil ish tushunchasi turlicha talqin etiladi. Germaniyada tushunchani ifodalash uchun «bilvosita o‘qitish» iborasi qo‘llaniladi va bevosita pedagoglar rahbarligida o‘qitish jarayonini anglatadi. Avstriya va Shveysariyada nashr etilgan pedagogik adabiyotlarda «sekin ishlash» atamasi qo‘llaniladi, bu mustaqil ishlash vaqtida hukm suradigan jimlik va yolg‘iz ishlash degan mazmunni ifodalaydi. Frantsuz va ingliz tilidagi adabiyotlarda «individual ishlash» (self-study, individual work) atamasi qo‘llaniladi. AQSHda «mustaqil ta’lim» (independent work) atamasi joriy qilingan bo‘lib, unda talabalarga maxsus dasturlar beriladi, ammo materiallarni tanlash va uni qanday bajarish imkoniyatlari talabalarning o‘zlariga havola qilinadi.

Mustaqil ta’lim olish strategiyasi pedagogik jarayonda talabalarning individual va mustaqil ta’lim olish imkoniyatlarini fanni o‘rganish jarayonida amalga oshirish imkoniyatlaridir.

Mustaqil ta’lim olish strategiyasi asosida oliy ta’lim muassasalarida fanni o‘rganish jarayonida talabalarning mustaqil ta’lim olishini pedagogik jihatdan yo‘naltirish to‘rt (kirish, propedevtik, uslubiy, pragmatik) bosqichdan iborat. Til o‘rganish jarayonida talabalarning o‘quv faoliyati ustida mustaqil monitoring o‘tkazish qobiliyatini shakllantirish mezonlari: til grammatikasini mukammal o‘zlashtirish va mustaqil ta’limni boshqarish nazariyasi hamda usullarining mavjudligi va sifatini bilish; o‘rganish jarayonida mustaqil ta’limni nazorat qilish va o‘quv faoliyatini boshqarish jarayonining muvaffaqiyatini ta’minlaydigan kompetentsiyalarning amaliy bilish darajasi; o‘quv faoliyatini tizimli ravishda

amalga oshirish, mustaqil ta’limni boshqarish tizimini anglash maqsadga muvofiqdir.

Talabalarning mustaqil ta’lim faoliyati, samarali pedagogik nazorat, uning obe’ktivligi, izchilligi, murakkabligi, uzluksizligi, moslashuvchanligini ta’minlaydigan eng muhim talablardan biridir. Nazorat qilish kompleksiga pedagog nazorati, mustaqil ta’limni boshqarishi, o‘zaro nazorat, tashqi va ichki nazorat qilish kabi omillar kiradi.

Didaktik imkoniyatlar deganda, pedagog tomonidan mustaqil ta’lim faoliyatini muntazam amalga oshirish uchun kompetentsiyalarni shakllantirish tilni o‘qitish mazmuni, usullari va shakllarini maqsadli tanlash yo‘li bilan ko‘rsatiladigan chora-tadbirlar majmui tushuniladi.

Biz bu o‘rinda quyidagi didaktik shart-sharoitlarni ajratib ko‘rsatdik:

1) darslarda ijodiy faollikni yuzaga chiqarish; 2) til imkoniyatlaridan foydalanish; 3) mashg‘ulotlarda kasbiy vaziyatlarni modellash; 4) talabalarning mustaqil ta’limini rivojlantirish uchun doimiy motivatsiya berish; 5) talabalarning mintaqaviy lingvistik aspektlaridan foydalanish.

Didaktik shartlarni tanlash uchun asos sifatida mustaqil ta’lim faoliyati uzluksizligining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqladik: xabardorlik, qat’iyatlilik, ko‘p qirralik, ketma-ketlik, tizimlilik, ratsionallik, barqarorlik, samaradorlik, o‘zgaruvchanlik va kasbiy yo‘naltirish.

Shunday qilib, talabalarning mustaqil ishini tashkil etish uchun quyidagilar talab qilinadi: o‘z oldilariga qo‘yilgan maqsad va vazifalarni bilishi; ularni amalga oshirish tartibini bilishi; o‘quv vositalaridan foydalanish qobiliyati; vaziyatlarni yaratishda tayanch iboralardan foydalanish va ularni yaratish qobiliyati; tegishli didaktik shartlarni hisobga olish.

Tilning aspektlarini o‘zlashtirishda nutq faoliyati turlaridan, kompetentsiyalarni shakllantirishda kompyuter yordamida o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari juda katta. Jumladan, mustaqil ta’limda quyidagi afzalliklari ko‘zga tashlanadi:

fonetikani o‘rgatishda: AKTdan ko‘pincha talaffuzni vizualizatsiya qilishda foydalaniladi. Multimedia imkoniyatlari o‘rganilayotgan tilda ifodalangan jonli nutqni eshitish imkonini beradi, uni idrok etish darajasiga moslashtirish va ovoz tezligini sozlash, iboralarni alohida so‘zlarga ajratish, so‘zlarning talaffuzi va imlosini taqqoslash imkonini beradi;

grammatikani o‘rgatishda: grammatika darslarida har qanday mavzuni o‘zlashtirishda AKTdan foydalanish mumkin. Topshiriqlarning to‘g‘ri joylashuvi, ommabop dizayni, diagrammalar va jadvallardan foydalanish, ovozli hamkorlik

(misollarni talaffuz qilish), talabalar tomonidan oson va tez qabul qilinadi, chunki sezgi retseptorlarining aksariyati ishtirok etadi;

leksikani o‘rgatishda: test va kompyuter dasturlari asosida vizuallikdan foydalanish; o‘rganuvchilarning passiv va potensial lug‘at boyliklarini kengaytirish; umumiy ma‘lumotlar bilan ta‘minlash (avtomatik lug‘atlar, sinonim va antonimlarni tanlash dasturlari) o‘zlashtirish bo‘yicha mashqlar leksik, grammatik va sintaksislardan iborat.

ifodali o‘qishni o‘rgatishda: AKTda idrok sohasi va taqdim etish tezligini o‘zgartirish, matnning joylashuvini o‘zgartirish va texnikalarni qo‘llash orqali o‘qish texnik ko‘nikmalarini yaxshilashga imkon beradi; retseptiv leksik va grammatikani o‘qish ko‘nikmalarini mustahkamlash; matndagi turli (asosiy, ikkinchi darajali, aniqllovchi va boshqalar) semantik ma‘lumotlarni olish ko‘nikmalarini o‘zlashtirish; matn tahlilining har xil turlarini o‘rgatish; til o‘rganishdagi qiyinchiliklarni mustaqil ravishda bartaraf etish qobiliyatini shakllantirish;

tinglab-tushunishni o‘rgatishda: fonetik tinglash qobiliyatini shakllantirish; tinglangan matnning to‘g‘ri tushunilishini nazorat qilish;

nutqni rivojlantirishda: fonetik nutq qobiliyatini shakllantirish; simulyativ – modellashtirish dasturlar asosida rolli o‘yinlardan foydalangan holda jamoada va kichik guruhlarda aloqani tashkil etish.

Talabalarning mustaqil ta‘lim faoliyatini shakllantirish bosqichma- bosqich amalga oshiriladi, ya‘ni epizodik mustaqil ta‘limdan barqaror mustaqil ta‘limga o‘tish faolligini ta‘minlaydi. Ushbu jarayonning asosi talabalar o‘z oldiga maqsadlar qo‘yish, ta‘lim jarayonini rejalashtirish, ma‘lumotlarni nazorat qilish, mustaqil ta‘limni kasbiy faoliyatda rivojlantirish modelini shakllantirish qobiliyatiga ega bo‘lgan o‘quv ziddiyatlarini modellashtirish tarzida amalga oshiriladi. Talaba bajarayotgan mustaqil ta‘limida intellektual qobiliyatini namoyon etishi, mahorati va malakalarini, kerakli materiallarni va eng ratsional texnologiyalarni tanlashi, tegishli hisoblarni amalga oshirishda namoyon bo‘ladi. Buning uchun o‘qituvchi dars jarayonini aniq bir maqsad yo‘lida tanlab o‘tkazishi zarurki, talaba mavzuni o‘rganish davomida o‘zida tug‘ilgan yangi g‘oya va ma‘lumotni mustaqil ish sifatida bajarish loyihasini tuzadi. Talaba bajargan mustaqil ishini guruhdoshlari orasida muhokama qiladi va u bajargan ishi yuzasidan muammoli savollarni o‘rtaga tashlaydi shu borada o‘qituvchi va talabalar o‘rtasida mavzu bo‘yicha ochiq muloqot yuritiladi. Faol qatnashgan va mustaqil ishni mukammal qilib bajargan talabalar o‘qituvchi tomonidan rag‘batlantiriladi.

Mustaqil ta‘lim jarayonida bo‘lg‘usi mutaxassislar, ya‘ni talabalarning tashkilotchilik va kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘quv loyihalari ta‘lim

metodidan foydalanish quyidagi natijalarni ko‘rsatadi: mazkur metod talabalarda ijodkorlik sifatlarini shakllantirish imkonini yaratadi; talabalarni mustaqil hayotga tayyorlash va malaka-ko‘nikmalarni hosil qilishga zamin bo‘ladi; ushbu metod orqali talabalarda axborotlarni mustaqil qidirib topish, ilmiy adabiyotlarni o‘qish, yozma shaklda yetkaziladigan axborotni izlash, og‘zaki shakldagi axborotni yetkazish, tahliliy axborotlarni ko‘rgazmali taqdim etish ko‘nikmasi shakllanadi; hamkorlikda ishlash, muammoli va amaliy vaziyatlarni tahlil qilish, o‘quv topshiriqlarini noan‘anaviy yechish yo‘llarini topish, g‘oyalarni ishlash va xulosalar qabul qilish, mustaqil qarorlar qabul qilish, vaziyatni to‘g‘ri baholay olish, bir – birlarini tushuna olish ko‘nikmalari shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.10.2019 y.dagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni, <https://lex.uz/docs/4545884>
2. Zokirova D.N. Talabalarga mustaqil o‘rganishga undovchi ta’lim berishda kasbiy va umumta’lim fanlarining integratsiyaSI //Sovremennoe obrazovanie (Uzbekistan). – 2021. – №. 6 (103). – S. 24-28.
3. Sobirova, M. Y. (2024). Ona tilining ta’limiy va tarbiyaviy ahamiyati. Academic research in educational sciences, 5(CSPU Conference 1), 104-110.
4. Sobirova, M., & Damirova, G. (2024). Ona tilini o‘qitishda raqamli ta’lim vositalarining o‘rni. Modern Science and Research, 3(1), 1-4.
5. Yusupdjanovna, S.M. (2024). INNOVATION-INTEGRATION APPROACH TO DEVELOPING STUDENTS’LANGUAGE AND COMMUNICATIVE COMPETENCE. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 11(05), 43-50.
6. Sobirova, M.Y. (2023). The role of educational tools in anthropocentric relationship education. European Journal of Education and Applied Psychology 2023, No 4. <https://doi.org/10.29013/EJEAP-23-4-52-58>
7. Sobirova, M. (2023). Teaching language phenomena through text analysis on the basis of anthropocentric approach. International bulletin of applied science and technology. Impact factor: 8,2 SJIF = 5.955 ISSN: 2750-3402 Volume 3, Issue 4, April. 481-486-pages. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7827423>
8. Sobirova, M. (2023). Обучение языковым явлениям на основе анализа текста. “Этнокультурный и социолингвистический аспекты в теории и практике преподавания языков в негуманитарных вузах” mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Минск, 30 март 2023 й., – В. 299-302. <https://rep.bntu.by/handle/data/130394>

9. Sobirova, M. (2022). Anthropocentric approach to language. ISJ Theoretical&Applied Science,07(111), <http://t-science.org/arxivDOI/2022/07-111.html> – P.36-39.

10. Sobirova, M. (2022). In imparting humane education use of integrated technology. In Volume 8, Issue 1, of JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, ISSN No: 2581 – 4230. Impact factor 8.155. VOLUME 8, ISSUE 1, January 2022, Published by Novateur Publication, M.S. India. – P. 151-158. <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/3880/3718>

11. Sobirova, M. (2021). The use of integrated technology in the teaching of humanism in language education. POLISH SCIENCE JOURNAL (ISSUE 1(34) - Warsaw: Sp.z o.o."iScience", 2021. Part 3 – 234 p. <https://sciencecentrum.pl/wp-content/uploads/2021/01/POLISH%20SCIENCE%20JOURNAL%20%E2%84%9634%20-%203%20%28web%29.pdf> str. 98-105

12. G‘ofurova M. Mustaqil ta’lim olishning samarali vositalari. «Zamonaviy filologiya va lingvodidaktikaning dolzarb masalalari» xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. (Chirchiq sh., 2024 yil 23-24 aprel) – B.602-606.

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI INTEGRATSIYASINING TA’MINLANISHIDAGI MUHIM VAZIFALAR

Shobekova Nigora Mamurovna

Namangan davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

shobekovanigora@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqola maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasining ta’minlanishidagi muhim vazifalarni ko‘rib chiqadi. Ta’lim tizimining ushbu ikki bosqichining o‘zaro aloqasi va hamkorligini kuchaytirish, bolalarning barqaror rivojlanishini ta’minlashda ahamiyatini ta’kidlaydi. Maqolada, pedagogik nazariyalar, amaliyotlar va zamonaviy yondashuvlar asosida integratsiyaning muhim jihatlari, shuningdek, bu jarayonda o‘qituvchilar, ota-onalar va jamiyatning o‘rni tasvirlanadi. Maktabgacha ta’lim muassasalari bilan umumta’lim maktablari o‘rtasida uzviylikni yaratish uchun zarur bo‘lgan strategiyalar va usullar ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, integratsiya, o‘qitish metodlari, ta’lim sifatini oshirish, ta’lim dasturlari, maktab ta’limi, nizomlar va standartlar, ta’lim jarayoni.

Abstract: this article examines important tasks in ensuring the integration of preschool and school education. Strengthening the interaction and cooperation of these two stages of the education system emphasizes the importance of ensuring the stable development of children. The article describes the important aspects of integration based on pedagogical theories, practices and modern approaches, as well as the role of teachers, parents and society in this process. The strategies and methods necessary to create coherence between pre-school educational institutions and general education schools are indicated.

Key words: preschool education, integration, teaching methods, improving the quality of education, educational programs, school education, regulations and standards, educational process.

Аннотация: в данной статье рассматриваются важные задачи в обеспечении интеграции дошкольного и школьного образования. Укрепление взаимодействия и сотрудничества этих двух ступеней системы образования подчеркивает важность обеспечения стабильного развития детей. В статье описаны важные аспекты интеграции на основе педагогических теорий, практик и современных подходов, а также роль педагогов, родителей и общества в этом процессе. Обозначены стратегии и методы, необходимые для создания связи между дошкольными образовательными учреждениями и общеобразовательными школами.

Ключевые слова: дошкольное образование, интеграция, методы обучения, повышение качества образования, образовательные программы, школьное образование, нормативы и стандарты, образовательный процесс.

Kirish. Zamonaviy ta’lim jarayonlarida maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasi zamonaviy ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Ta’lim jarayonida dastlabki bosqichlardan boshlab, bolalarning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlash maqsadida ushbu ikki bosqichni birlashtirish zarurati tobora ortib bormoqda. Maktabgacha ta’lim muassasalari bolalarga asosiy bilim va ko‘nikmalarni beribgina qolmay, ularning shaxs sifatida rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Maktab bosqichiga o‘tishda esa bolalarning tayyorgarligi, psixologik holati va ijtimoiy ko‘nikmalari muhim rol o‘ynaydi.

Maktabgacha va maktab ta’limining integratsiyasi nafaqat pedagogik jarayonlarni yaxshilashga yordam beradi, balki bola uchun qulay o‘rganish muhiti yaratadi. Bu jarayon orqali tarbiyachilar va o‘qituvchilar orasidagi hamkorlik yanada mustahkamlanadi, ta’lim dasturlari esa bolalarning individual ehtiyojlariga mos ravishda ishlab chiqiladi. Bugun mamlakatimiz istiqloli sharofati tufayli barcha

fan soxalarini rivojlangan davlatlarda to‘plangan tajribalar asosida taxlil qilish va yanada takomillashtirish imkoniyatlari mavjud. [1. 2003:B.12] Shuningdek, integratsiya natijasida oilalar bilan hamkorlik kuchayadi va jamoatchilikning ta’limga bo‘lgan ishtiroki oshadi.

Tahlillar va natijalar. Maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasi – bu bolalarning ta’lim jarayonini uzviy ravishda davom ettirishini, ularning rivojlanishida yaxlitlikni ta’minlashga qaratilgan muhim jarayon. Ushbu integratsiya, nafaqat bilimlar, balki ko‘nikmalar va qadriyatlarni ham o‘z ichiga olgan holda, bolalarning ijtimoiy hayotga tayyorligini oshiradi. Maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasi, ta’lim tizimining uzviyligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu jarayon, bolalarning rivojlanishida va ularning ta’limga bo‘lgan munosabatini shakllantirishda zarurdir. Maktabgacha ta’lim bosqichi bolalarning asosiy psixologik va jismoniy asoslarini yaratadi, maktab esa bu asosni mustahkamlash va rivojlantirish uchun xizmat qiladi. ilar. Shu munosabat bilan, maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasini amalga oshirishda bir nechta muhim vazifalarni belgilash zarur.

Ular orasida metodologik yondashuvlarni birlashtirish, tarbiyachilar va o‘qituvchilar o‘rtasida tajriba almashish, pedagogik dasturlarni moslashtirish va innovatsion texnologiyalarni qo‘llash kabi masalalar mavjud. Ushbu maqolada mazkur vazifalarning har biri alohida ko‘rib chiqiladi hamda ularning amalga oshirilishi natijasida bolalar uchun qulay sharoitlar yaratish imkoniyatlari tahlil etiladi. Ushbu jarayonlarning amalga oshirilishida bir qator muhim jihatlarga e’tibor qaratmoq lozim.

Avvalambor, maktabgacha va maktab ta’limi o‘rtasidagi dasturlarni birlashtirish orqali bolalarga beriladigan bilimlar va ko‘nikmalar uzviyligini ta’minlash zarur. Bu jarayonda pedagogik yondashuvlar, o‘quv rejalarining izchil bo‘lishi muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha va maktab ta’limi o‘rtasidagi dasturlarni birlashtirishning ahamiyati bir nechta jihatdan katta ahamiyatga ega. Bu jarayon ta’lim tizimining uzviyligini ta’minlash, bolalarning rivojlanishini yaxshilash va ularning ta’limga bo‘lgan qiziqishini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli ta’lim-tarbiya jarayonini ijtimoiy hayotning ajralmas qismi, deb qarash lozim, chunki ta’lim-tarbiyaviy ishlarni olib bormasdan turib jamiyatni rivojlanishini, barkamol insonni tarbiyalashni tasavvur qilish qiyin, albatta. [2. 2011: B.11] Maktabgacha va maktab ta’limi o‘rtasidagi aloqani kuchaytirish, ota-onalarga farzandlarining rivojlanishini kuzatishda yordam beradi hamda pedagoglar bilan yaqin aloqada bo‘lish imkonini yaratadi. Maktabgacha ta’limdan maktab ta’limiga o‘tishda ijtimoiy integratsiyani ta’minlash, bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi va ularning jamiyatga moslashuvini yaxshilaydi. Umuman olganda,

maktabgacha va maktab ta’limi o‘rtasidagi dasturlarni birlashtirish — bu bolalar uchun yanada qulay sharoit yaratishga qaratilgan muhim qadamdir, bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga bevosita bog‘liqdir.

Ikkinchidan, maktabgacha va maktab ta’limining integratsiyasida individual yondashuvning ahamiyati juda katta. Bu yondashuv o‘quvchilarning o‘ziga xos xususiyatlarini, qobiliyatlarini va ehtiyojlarini hisobga olishga imkon beradi. Har bir bola o‘zining qobiliyatlari, qiziqishlari va imkoniyatlari bilan farqlanadi. Individual yondashuv orqali o‘quvchilar o‘zlariga mos ta’lim olishlari va o‘z salohiyatlarini to‘liq namoyon etishlari mumkin. Individual yondashuv orqali har bir bola o‘ziga mos ravishda rivojlanadi, bu esa raqobatbardoshligini oshiradi va ularning ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo‘lishlariga yordam beradi. Individual yondashuv bolalarning emotsional holatini yaxshilaydi, chunki ular o‘z hissiyotlarini ifoda etish uchun qulay muhitda bo‘lishadi va ularga individual e’tibor beriladi. Maktabgacha va maktab ta’limining integratsiyasi jarayonida individual yondashuv bolalarga murakkab bilimlarni yanada samaraliroq egallashga yordam beradi, chunki ular darslarda faolroq qatnashadilar.

Uchinchidan, maktabgacha va maktab ta’limining integratsiyasi, zamonaviy ta’lim tizimlarining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini bir-biriga mos holda rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, innovatsion metodlarni joriy etish orqali yanada samarali amalga oshirilishi mumkin. O‘quvchilarni real hayotdagi muammolarni hal qilishga qaratilgan loyihalar bilan shug‘ullanishlari uchun imkoniyat yaratish. Bu metod orqali o‘quvchilar kreativlik, jamoaviy ish va mas’uliyat hissini rivojlantiradilar. O‘qituvchilar darslarda interaktiv vositalardan foydalangan holda o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlashlari kerak. Bunga onlayn platformalar, simulyatsiyalar va turli multimedia materiallar kiradi. Maktabgacha va maktab ta’limining integratsiyasi innovatsion metodlar yordamida yanada samarali amalga oshirilishi mumkin. Bu nafaqat bilim sifatini oshiradi, balki o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va ijodkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Kelajak avlodlarni tayyorlashda zamonaviy yondoshuvlardan foydalanish juda muhimdir.

To‘rtinchidan, maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasini ta’minlashda maktabgacha va maktab dasturlari orasidagi farqlar muhim ahamiyatga ega. Ta’lim dasturlarini moslashtirish, umumiy maqsadlar belgilash zarur. Maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasi – bu nafaqat pedagogik jarayon, balki ijtimoiy masala hamdir. Ta’lim tizimining har ikki bosqichidagi faoliyatlar bir-biri bilan bog‘liq bo‘lishi kerak, shunda bolalar to‘laqonli rivojlanishi mumkin bo‘ladi. Ushbu jarayonda barcha ishtirokchilar – pedagoglar, ota-onalar va jamiyat – mustahkam hamkorlik qilishi lozim. Faqat shunday holatda biz kelajak avlodning sifatli bilim

olishiga erisha olamiz. Maktabgacha ta’limning asosiy maqsadi bolalarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirish va o‘yin orqali o‘rganishni rag‘batlantirishdir. Ayni maqsadlarning amalga oshirilishida yurtimizda munosib sharoitlar ta’minlab borilmoqda. Maktab ta’limida esa akademik bilimlarni olish va akademik muvaffaqiyatga erishish asosiy maqsad hisoblanadi. Mamlakatimizda hozirgi kunda ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi, “taraqqiyot drayveri” sifatida kelajagimiz egalari bo‘lgan yoshlarga alohida e’tibor va imkoniyatlar yaratib berilmoqda. [3. 2024:B.98]

Maktabgacha ta’limda ko‘proq o‘yin va interaktiv faoliyatlar orqali o‘qitish usullari qo‘llaniladi, bu esa bolalarning qiziqishini oshiradi. Maktab ta’limida esa an’anaviy darslar, nazariy bilimlar va testlarga tayyorgarlik ko‘rishga ko‘proq e’tibor beriladi. Maktabgacha ta’lim o‘qituvchilari ko‘p hollarda psixologiya va pedagogika sohasida chuqur bilimga ega bo‘lishlari kerak, chunki ular bolalar bilan bevosita ishlaydi. Maktab o‘qituvchilari esa fanlar bo‘yicha chuqur bilimga ega bo‘lishlari zarur. Maktabgacha dasturlar ko‘p hollarda bolalarning qiziqishlari, ehtiyojlari va rivojlanish darajalariga mos ravishda ishlab chiqiladi, ammo maktab dasturlari ko‘p hollarda milliy standartlarga asoslangan holda belgilangan bilimlarni o‘z ichiga oladi. Integratsiyalash alohida o‘quv predmetlari chegarasida amalga oshiriladigan nazariy sintez vositasi sifatida va fanlararo sintez shaklida namoyon bo‘lib, bevosita umumilmiy bilimlarni tarkib toptirishni ko‘zda tutadi. [4. 2018:B.15] Maktabgacha muhit odatda mehribonlikka asoslangan, ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishga qaratilgan. Maktablarda esa raqobat muhitida doimiy baholash va natijalarga erishishga qaratilgan yondashuv mavjud.

Maktabgacha va maktab ta’limini integratsiya qilishda bu farqlarni hisobga olish zarur, chunki bu jarayon bolalarning bir butun sifatida rivojlanishini ta’minlaydi. Mamlakatimizdagi ta’lim islohotlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, shaxsning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega bo‘lgan fazilatlarini: muloqotmandlik, mas’uliyatlilik, tashabbuskorlik, biznesga ijodiy yondashish, qaror qabul qilish kabi qobiliyatlarini hamda kommunikativ va nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish bugungi kunda dolzarb hisoblanadi. [5. 2024:B.7] Ushbu maqsadlarni amalga oshirishda integratsiya orqali bevosita bog‘lanishlar yaratish, pedagogik usullarni birlashtirish va umumiy dasturlar ishlab chiqish kelajakdagi muvaffaqiyatli shaxslarni tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa. Maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasining ta’minlanishi, yosh avlodni sifatli tarbiyalash va ta’lim berish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ushbu integratsiya ta’lim tizimidagi uzviylikni ta’minlab, bolalarning ijtimoiy, emosional va intellektual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi. Maktabgacha ta’lim muassasalari

va maktablar o‘rtasidagi hamkorlik, pedagogik metodlarni birlashtirish orqali bolalarning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi.

Shuningdek, integratsiya jarayonida o‘qituvchilar, tarbiyachilar va ota-onalar o‘rtasidagi aloqaning mustahkamlanishi muhimdir. Bu esa bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olib, ularning ehtiyojlariga mos ta’lim dasturlarini ishlab chiqishga yordam beradi. Maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasi natijasida bolalar yanada muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun zarur psixologik va pedagogik sharoitlar yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Н. Сайидахмедов. Янги педагогик технологиялар (назария ва амалиёт). - Т.: «Молия» нашриёти, 2003 йил. -172 бет.
2. N.Ataeva, F.Rasulova, S.Hasanov. Umumiy pedagogika (Pedagogika nazariyasi va amaliyoti asoslari). O‘quv qo‘llanma. - Т.: “IQTISOD MOLIYA”, 2011, 68-bet.
3. S.Botirova. R.Tursunov. “Yangi O‘zbekiston islohotlari – ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash omili”/ - “Ma’naviy barkamol yoshlar Yangi O‘zbekiston bunyodkori” xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. Namangan. 2024. 98-102
4. F.M.Yuldosheva. Xorijda maktabgacha ta’lim. –Т. Termiz davlat universiteti, 2018, - 85 bet.
5. O‘zbekiston tarixini o‘rganish jarayonida o‘quvchilarda kommunikativ va nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish texnologiyasi / monografiya / Botirova Sevara Mamurovna. Namangan: «SUNRISE-PRO», 2024. – 128 b.

TALABALARDA TAHLILIIY FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA IJTIMOIIY FANLARNING O‘RNI

Botirova Sevara Mamurovna

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

NamDPI Gumanitar fanlar kafedrasini mudiri

sevarabotirova783@gmail.com

Annotatsiya: mazkur maqola talabalarda tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ijtimoiy fanlarning ahamiyatini o‘rganadi. Ijtimoiy fanlar, jumladan, tarix, falsafa, sotsiologiya va psixologiya kabi sohalar, talabalar uchun mantiqiy fikrlash va muammolarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynashi yoritib beriladi. Ijtimoiy fanlarning ta‘lim jarayonidagi o‘rni, ularning tahliliy fikrlashni qanday rag‘batlantirishi va talabalarda shu ko‘nikmalarni qanday rivojlantirish mumkinligi haqida misollar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: tahliliy fikrlash, ijtimoiy fanlar, mantiqiy tahlil, jamiyat va madaniyat, ijtimoiy munosabatlar, tanqidiy fikrlash, fikr almashish, o‘qitish metodlari.

Аннотация: в данной статье рассматривается значение социальных наук в развитии навыков аналитического мышления у студентов. Социальные науки, включая такие области, как история, философия, социология и психология, будут отмечены как важные для формирования у учащихся логического мышления и навыков решения проблем. Представлены примеры роли обществознания в образовательном процессе, того, как они стимулируют аналитическое мышление и как развивать эти навыки у учащихся.

Ключевые слова: аналитическое мышление, социальные науки, логический анализ, общество и культура, социальные отношения, критическое мышление, обмен идеями, методы обучения.

Abstract: This article examines the importance of social studies in developing students' analytical thinking skills. It highlights the important role that social studies, including history, philosophy, sociology, and psychology, play in developing students' logical thinking and problem-solving skills. It provides examples of the role of social studies in the educational process, how they can encourage analytical thinking, and how these skills can be developed in students.

Keywords: analytical thinking, social studies, logical analysis, society and culture, social relations, critical thinking, exchange of ideas, teaching methods.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim tizimida talabalarning tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularning shaxsiy va professional rivojlanishlari uchun muhim omil

hisoblanadi. Tahliliy fikrlash, muammolarni aniqlash, faktlarni baholash va mantiqiy xulosalar chiqarish kabi ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi. Ijtimoiy fanlar esa talabalarga inson jamiyatining murakkabligini, uning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy jihatlarini tushunishga yordam beradigan asosiy yo‘nalishlardir. Mamlakatimizdagi ta‘lim islohotlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, shaxsning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega bo‘lgan fazilatlarini: muloqotmandlik, mas‘uliyatlilik, tashabbuskorlik, biznesga ijodiy yondashish, qaror qabul qilish kabi qobiliyatlarini hamda kommunikativ va nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish bugungi kunda dolzarb hisoblanadi. [1. 2024:B.7] Ushbu fanlar tahliliy fikrlash qobiliyatining rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi, chunki ular talabalarni turli xil nuqtai nazarlarni baholashga, ma‘lumotlarni tahlil qilishga va mantiqiy asoslangan qarorlar qabul qilishga undaydi. Ijtimoiy fanlar orqali talabalarga tarixiy voqealar, madaniy an‘analari va ijtimoiy strukturalar haqida chuqur bilim berilishi bilan birga, ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlari ham shakllanadi. Bu esa kelajakda murakkab muammolarni hal qilishda va zamonaviy jamiyatda faol ishtirok etishda ulkan foyda keltiradi.

Tahlillar va natijalar. Talabalarda tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun ijtimoiy fanlardan foydalanishning bir nechta strategiyalar mavjud:

- darslarda munozaralar tashkil etish orqali talabalarni o‘z fikrlarini erkin ifoda etishga undash mumkin. Bu ular orasida tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi;
- Kazus usuli orqali haqiqiy hayotdagi vaziyatlarga asoslangan vazifalarni yechish orqali talabalarni analitik yondoshuvga rag‘batlantirish mumkin;
- guruh ishlariga jalb qilish orqali talabalarni guruhlarda ishlatish ularni bir-biriga qarama-qarshi nuqtai nazarlari bilan tanishtiribgina qolmay, balki ularning hamkorlik ko‘nikmalarini ham rivojlantirish lozim;
- Ochiq savollar berish orqali talabalarni chuqurroq o‘y yuritishga undash pedagogic jarayonda qo‘l keladi. Buning natijasida ular masalani kengroq nuqtai nazardan ko‘rishni va baholashni o‘rganadilar.

Yangi O‘zbekiston ta‘limi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri ham tahsil oluvchi barcha ta‘lim bosqichlari qatnashchilarining mustaqil dunyoqarashini mustaxkamlashdan iborat. Zamonaviy ta‘lim tizimida talabalar uchun analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Oliy ta‘limdagi islohotlar zamonaviy bosqichi demokratik yuksak rivojlangan mamlakatlar darajasida O‘zbekistonning ilg‘or ilmiy-texnik, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishini ta‘minlashga qodir va ma‘naviy, madaniy va axloqiy sifatlariga ega yuksak malakali raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashni talab etadi. [2. 2006:B.147] Bu omil, nafaqat akademik muvaffaqiyat uchun, balki hayotning har bir sohasida muvaffaqiyatli bo‘lish uchun zarurdir. Ijtimoiy fanlar, talabalar fikrlash jarayonini chuqurlashtirish

va tahliliy yondoshuvni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy fanlar, jamiyat va inson xulq-atvorini o‘rganadigan fanlar bo‘lib, talabalarga ijtimoiy hodisalarni tahlil qilish imkonini beradi. Tarix, falsafa, psixologiya va sotsiologiya kabi ijtimoiy fanlar orqali talabalar turli nuqtai nazarlarni tushunishga, muammolarni hal qilishda kreativ yondashuvlarni ishlab chiqishga va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga o‘rgatiladi.

Tarix fani talabalarda tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu fan orqali nafaqat o‘tmishni bilib olish, balki kelajakdagi qarorlarni yanada puxta asoslangan holda qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘lamiz. Ta’lim tizimida tarix fanining ahamiyatini yanada kuchaytirish zarurati mavjud bo‘lib, bu esa talabalarning umumta’lim ko‘nikmalarini oshirib boradi. Tarix o‘rganish jarayonida talabalar tarixiy voqealarning sabablarini va oqibatlarini tahlil qilishga o‘rganib boradi. Bu esa ularning mantiqiy tafakkurini kuchaytiradi va kelajakdagi qarorlar qabul qilishda tarixiy tajribadan foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Falsafa fani talabalarda tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda juda muhim rol o‘ynaydi. Ularning tanqidiy mulohaza yuritish imkoniyatlarini oshirishi bilan birga, futuristik g‘oyalarni tushunishga yordam beradi hamda hayotdagi murakkab masalalarni hal etishda zamonaviy yondashuvlarni taklif etadi. Aslida, falsafaning asosiy vazifasi inson ongida ezgu intilishlar, yuksak ma’naviy qadriyatlarga mos dunyoqarashni shakllantirishdan iborat. [3. 2018:B.6] Talabalar falsafani o‘rganish orqali nafaqat bilim olishadi balki o‘zlarini yanada mukammallashtirishga erisha oladilar. Shuning uchun ta’lim tizimida falsafaga alohida e’tibor berilishi zarurdir. Falsafaviy fikrlash talabalarni chuqur savollar berishga undaydi. Bu jarayonda ular turli falsafiy konsepsiyalarni o‘rganib, murakkab masalalarga aniq va mantiqiy javob topishga harakat qiladilar. Falsafa fani talabalarga kritik mulohaza yuritishni o‘rgatadi. Ular turli nuqtai nazarlarni baholay olishlari, dalillarni tahlil qilishlari va qarorlar qabul qilishda mantiqdan foydalanishlari mumkin.

Psixologiya fani orqali talabalar inson xulq-atvorining motivlari va psixologik jarayonlarini tushunadilar. Bu ularga boshqalarning fikrlarini tahlil qilishda yordam beradi hamda o‘z his-tuyg‘ulari ustidan nazoratni osonlashtiradi. Psixologiyaning ta’lim jarayonidagi roli talabalarni nafaqat nazariy bilimlar bilan ta’minlash balki ularning shaxsiy rivojlanishi uchun zarur bolgan psixologik ko‘nikmalarni ham shakllantirishdan iboratdir. Psixologik bilimlar ko‘pincha ruhiy salomatlik muammolarini baholash va davolashda qo‘llanilsa-da, u inson faoliyatining bir qancha sohalaridagi muammolarni tushunish va hal qilishga qaratilgan. [4. 1971:P.205-206] Bu esa ularning tahliliy fikrlash qobiliyatlarini yanada

mustahkamlashi va ular kelajakda muvaffaqiyatli mutaxassislar bo‘lishlariga xizmat qiladi.

Psixologiya fikrlash jarayonlarini o‘rganadi va talabalarga qanday qilib samarali fikrlash mumkinligini tushuntiradi. Shuningdek, turli fikrlash usullari (masalan, mantiqiy, kreativ, tanqidiy) haqida ma’lumot beradi. Talabalar o‘zlarining kuchli va zaif tomonlarini anglab yetishlari uchun psixologik metodlar yordamida o‘z-o‘zini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Psixologiya talabalarning motivatsiyasini oshirishda yordam beradi. Motivatsiya yuqori bo‘lgan talabalar ko‘proq o‘rganishga intilishadi va murakkab masalalarni hal qilishda faolroq bo‘lishadi. Tahliliy fikrlash ko‘pincha emotsional intellekt bilan bog‘liqdir. Talabalar boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunib, ularni hisobga olib qarorlar qabul qilishlari mumkin. Psixologik bilimlar talabalarga muammolarni samarali hal etish uchun turli strategiyalarni ishlab chiqishda yordam beradi. Psixologiya talabalarga jamoaviy ishda hamkorlik qilish va fikr almashish orqali tahliliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Sotsiologiya jamiyat tuzilishi haqida bilim beradi, bu esa talabalarga ijtimoiy muammolarni tushunishda yordam beradi. Sotsiologiya fani talabalarni ijtimoiy muhitni va uning ahamiyatini tushunishga o‘rgatadi. Bu esa ularning dunyoqarashini kengaytiradi va turli masalalarda chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Sotsiologik tadqiqot metodlari orqali talabalar ma’lumotlarni tahlil qilish, ularni baholash va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Bu ko‘nikmalar ularga ijtimoiy hodisalarni yanada chuqurroq o‘rganish imkonini beradi. Talabalar turli guruhlar orasidagi munosabatlarni tahlil qilib, ijtimoiy masalalarni hal etish yo‘llarini izlaydilar. Natijada, sotsiologiya fani talabalarga nafaqat nazariy bilimlar olib keladi, balki ularning tahliliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan amaliy ko‘nikmalarni ham taqdim etadi. Bu esa ular kelajakda professional faoliyatlariga ta’sir qiladi va ularning ijtimoiy masalalarga yondashishini chuqurlashtiradi.

Talabalarda tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda adabiyot fanining o‘rni juda muhimdir. Adabiyot, nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki talabalarga turli fikrlarni tahlil qilish, ularni mulohaza qilish va o‘z nuqtai nazarlarini shakllantirish imkonini beradi. Chunki kitob har bir inson hayotida, dunyoqarashining shakllanishi va kengayishida alohida o‘rin tutadi; undan har bir tafakkur egasi o‘ziga mos va munosib bo‘lgan ma’naviy ozuqa oladi. [5. 2018:B.3] Adabiyot darslarida talabalarga turli asarlarni o‘qitish orqali ularning ichki tuzilishi, qahramonlar, voqealar va mavzularni tahlil qilish ko‘nikmalari rivojlanadi. Buning natijasida ular matnni chuqurroq tushunish va uning ma’nosini ochib berishga qodir bo‘ladilar. Adabiyot darslarida talabalar muntazam ravishda esse yozish, munozara

yoki taqdimotlar o‘tkazish orqali yozma va og‘zaki ifoda ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Adabiyot faniga oid ijodiy vazifalar (masalan, hikoya yozish yoki she‘r yaratish) talabalarda ijodkorlikni oshirishga yordam beradi, bu esa ularning fikrlash usullarini kengaytiradi.

Xulosa. Talabalar o‘rtasida tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ijtimoiy fanlarning alohida o‘rni seziladi. Ijtimoiy fanlar, talabalarga muammolarni tahlil qilish, kognitiv jarayonlarni rivojlantirish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda yordam beradi. Bu fanlar orqali talabalar tarixiy, madaniy va ijtimoiy kontekstlarni tushunish bilan birga, jamiyatdagi o‘zgarishlarga nisbatan munosabat bildirishni o‘rganadilar. Shuningdek, ijtimoiy fanlar orqali talabalar o‘z fikrlarini aniq ifodalash va muloqot qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradilar. Umuman olganda, ijtimoiy fanlar nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shuvchi muhim ta‘lim yo‘nalishidir. Talabalarda tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ijtimoiy fanlarning roli beqiyosdir. Ushbu fanlar bilim beribgina qolmasdan, balki talabalarning mantiqiy tafakkurini kuchaytirishga ham yordam beradi. Natijada, bu ularga kelajakda murakkab vaziyatlarda to‘g‘ri qarorlar qabul qilish imkoniyatini yaratadi. Shunday qilib, ta‘lim tizimida ijtimoiy fanlarga e‘tibor kuchaytirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston tarixini o‘rganish jarayonida o‘quvchilarda kommunikativ va nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish texnologiyasi / monografiya / Botirova Sevara Mamurovna. Namangan: «SUNRISE-PRO», 2024. – 128 b.
2. N.N-Azizxo‘jayeva Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. o‘quv qo‘llanma. -T.: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti. 2006, 160 b.
3. Falsafa asoslari [Matn]: o‘quv qollanma / Q.Nazarov [va boshq.]. - Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018. - 380 b.
4. Farberow NL, Eiduson B (1971). ["To petition to join APA as a section of Division 12, the Division of Clinical Psychology"](#). Journal of Personality Assessment. **35** (3). Taylor & Francis Online: 205 206. [doi:10.1080/00223891.1971.10119654](#). ISSN 0022-3891.
5. To‘xliyev, B. Adabiyot [Matn] 11-sinf: darslik-majmua / B. To‘xliyev [va boshq.], – Toshkent: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2018. – 200 b.

IJTIMOIIY ONG VA MA’NAVIYAT TUSHUNCHASI HAMDA UNING MAZMUN-MOHIYATI

Ramziddin Tursunov

Namangan davlat pedagogika instituti Iqtidorli talabalarning ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo‘limi boshlig‘i,

*Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi mutaxassiligi
ikkinchi bosqich magistranti*

Tel: +998 90 151 89 99; **E-mail:** ramziddin0518@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada jamiyat hayotida ijtimoiy ong hamda ma’naviyat tushunchalarining o‘rni, ahamiyati va mazmun-mohiyati, uning ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyot tendensiyasini ta’minlashdagi roli masalalari bo‘yicha fikr mulohazalar o‘z aksini topgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy ong, ma’naviyat, tendensiya, globallashuv, mafkura, aura, strategiya, kategoriya

Insoniyat paydo bo‘lgan va o‘zaro ijtimoiy munosabatlarga kirishib, jamiyat finomenini hosil qilgan davrdan boshlab, ularda borliqni anglashga intilish, tadqiq va tahlil qilish ko‘nikmalari shakllana boshlagan deyish mumkin. Borliqni anglash jarayonida, ong xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o‘zaro bilim va ko‘nikmalar, dastlabki tushuncha va subyektiv xulosalar ham shakllana borgan. Bir hudud, bir til, bir ehtiyoj (ayrim jihatlarida), bir davr va makon ushbu ijtimoiy birlikda muayyan xususiyat, xususan, tafakkur, tushuncha va shu birlikka xos ijtimoiy ongni yuzaga keltiradi. Ongli va ijtimoiy munosabatlarga kirishish imkoniyatiga qodir bo‘lgan inson va kishilik jamiyatida o‘ziga xos hodisa va jarayonlar taraqqiyoti borliqqa bo‘lgan munosabatlarda namoyon bo‘lib kelgan. Jamoa shaklidan toki kishilik jamiyatiga qadar bo‘lgan davr va bugungi globallashgan kunda ham bir uchun anglashning asosi ong, xususan, ijtimoiy ong zaruriy va tabiiy jarayon vazifasini o‘taydi. “Ijtimoiy ong - bu tabiat, jamiyatning moddiy hayoti va butun ijtimoiy munosabatlar tizimi aks ettirilgan g‘oyalar, nazariyalar, qarashlar, g‘oyalar, his-tuyg‘ular, e’tiqodlar, odamlarning his-tuyg‘ulari, kayfiyatlari yig‘indisidir. Ijtimoiy ong borliqning vujudga kelishi bilan birga shakllanadi va rivojlanadi, chunki ong ijtimoiy munosabatlar mahsuli sifatida mumkin. Lekin jamiyatni uning asosiy elementlari, jumladan, ijtimoiy ong rivojlangandagina jamiyat deyish mumkin”. [1]

Ijtimoiy ongni shakllanishi jamiyatdagi ijtimoiy jarayon va hodisalarga nisbatan subyektiv munosabatlar, ularning shakli va mohiyati jihatdan kvalifikatsiyalash uchun asos vazifasini o‘tab berdi. Shunday hodisa va xususiyatlardan biri bu ma’naviyatdir. Ma’naviyat – bu, eng avvalo, har bir insonning ichki ruhiy olami, hayoti, dunyoqarashi, axloqiy va insoniy me‘yorlarga amal qilishi,

o‘zida insoniylik, bag‘rikenglik, to‘g‘rilik, adolat, xushmuomalalik, halollik, samimiylik, ahillik, daxldorlik, rostgo‘ylik, ma‘rifat, totuvlik, jonkuyarlik, poklik va barcha insoniy fazilatlarni anglab yetish va uni amaliy jihatlarida namoyon qila olish, faqat insonlargagina xos bo‘lgan, inson shaxsi va uning hayotiy faoliyati davomida ilm izlash, ijtimoiy muhit hamda munosabatlar, ibrat tarbiyasi, oilaviy muhit, e‘tiqod va ichki botiniy erkinlik va soflik asosida shakllanadigan insoniy xarakter va umumiy fenomen hisoblanadi. Ma‘naviyat insonni har tomonlama tarbiyalovchi va ma‘naviyatli inson esa jamiyatni tarbiyalovchi dastak hisoblanadi. Ma‘naviyat botiniy tushuncha hisoblanadi va uning akssadosi bevosita zohiriy olamda aks etishi bilan o‘ziga xoslik kasb etadi”[2].

Ayrim jihatlar va vaziyat nuqtayi nazaridan ijtimoiy ong va ma‘naviyat tushunchalari (hodisa) bir birini taqozo qilishi bilan bir qatorda, ayrim jarayonlarga nisbatan inkor qilish, ya‘ni qarama qarshilik xususiyatida ham namoyon bo‘ladi. Ijtimoiy ong inikosi bo‘lgan ijobiy qarash va bunyodkorlik g‘oyalari jamiyatni yakdillik asosida fuqarolik jamiyati, barkamollik, hayrli ishlar sari umumbashariy qadriyatlarga tomon undasa, aynan uning natijasi vayronkorlik, radikalizm va buzg‘ubchilik g‘oyalari uchun ham asos bo‘lib kelmoqda.

Insoniyatning boshqa mavjudod va biologik hujayralardan ajratib turuvchi asosiy ikki belgilaridan biri bu ong hisoblanadi. Ong - faqat insonga xos bo‘lgan ob‘ektiv voqelikni aks ettirishning eng yuqori shakli, uning dunyoga va o‘ziga bo‘lgan munosabati usuli bo‘lib, u insonning ob‘ektiv dunyoni va o‘z borligini tushunishida faol ishtirok etadigan psixik jarayonlarning birligidir. Ong hissiy obrazlar, sezgi yoki tasvir bo‘lgan va shuning uchun ma‘no va ma‘noga ega bo‘lgan narsalar, xotirada muhrlangan sezgilar yig‘indisi sifatidagi bilim va oliy aqliy faoliyat, tafakkur va til natijasida yaratilgan umumlashmalardan iborat. Ong - insonning voqelik va uni boshqarish bilan o‘zaro munosabatining maxsus shakli. Ijtimoiy ong - bu tabiat, jamiyatning moddiy hayoti va butun ijtimoiy munosabatlar tizimi aks ettirilgan g‘oyalar, nazariyalar, qarashlar, g‘oyalar, his-tuyg‘ular, e‘tiqodlar, odamlarning his-tuyg‘ulari, kayfiyatlari yig‘indisidir. Ijtimoiy ong borliqning vujudga kelishi bilan birga shakllanadi va rivojlanadi, chunki ong ijtimoiy munosabatlar mahsuli sifatida mumkin. Lekin jamiyatni uning asosiy elementlari, jumladan, ijtimoiy ong rivojlangandagina jamiyat deyish mumkin. Jamiyat moddiy-ideal voqelikdir.

Insoniyat paydo bo‘lgan va o‘zaro ijtimoiy munosabatlarga kirishib, jamiyat finomenini hosil qilgan davrdan boshlab, ularda borliqni anglashga intilish, tadqiq va tahlil qilish ko‘nikmalari shakllana boshlagan deyish mumkin. Borliqni anglash

jarayonida, ong xususiyatlaridan kelib chiqqan holda o‘zaro bilim va ko‘nikmalar, dastlabki tushuncha va subyektiv xulosalar ham shakllana borgan. Bir hudud, bir til, bir ehtiyoj (ayrim jihatlarida), bir davr va makon ushbu ijtimoiy birlikda muayyan xususiyat, xususan, tafakkur, tushuncha va shu birlikka xos ijtimoiy ongni yuzaga keltiradi. Ongli va ijtimoiy munosabatlarga kirishish imkoniyatiga qodir bo‘lgan inson va kishilik jamiyatida o‘ziga xos hodisa va jarayonlar taraqqiyoti borliqqa bo‘lgan munosabatlarda namoyon bo‘lib kelgan. Jamoa shaklidan toki kishilik jamiyatiga qadar bo‘lgan davr va bugungi globallashgan kunda ham bir uchun anglashning asosi ong, xususan, ijtimoiy ong zaruriy va tabiiy jarayon vazifasini o‘taydi. “Ijtimoiy ong - bu tabiat, jamiyatning moddiy hayoti va butun ijtimoiy munosabatlar tizimi aks ettirilgan g‘oyalar, nazariyalar, qarashlar, g‘oyalar, his-tuyg‘ular, e‘tiqodlar, odamlarning his-tuyg‘ulari, kayfiyatlari yig‘indisidir. Ijtimoiy ong borliqning vujudga kelishi bilan birga shakllanadi va rivojlanadi, chunki ong ijtimoiy munosabatlar mahsuli sifatida mumkin. Lekin jamiyatni uning asosiy elementlari, jumladan, ijtimoiy ong rivojlangandagina jamiyat deyish mumkin”. [3] Insoniyatning boshqa mavjudod va biologik hujayralardan ajratib turuvchi asosiy ikki belgilaridan biri bu ong hisoblanadi. Ong - faqat insonga xos bo‘lgan ob‘ektiv voqelikni aks ettirishning eng yuqori shakli, uning dunyoga va o‘ziga bo‘lgan munosabati usuli bo‘lib, u insonning ob‘ektiv dunyoni va o‘z borligini tushunishida faol ishtirok etadigan psixik jarayonlarning birligidir. Ong hissiy obrazlar, sezgi yoki tasvir bo‘lgan va shuning uchun ma’no va ma’noga ega bo‘lgan narsalar, xotirada muhrlangan sezgilar yig‘indisi sifatidagi bilim va oliy aqliy faoliyat, tafakkur va til natijasida yaratilgan umumlashmalardan iborat. Ong - insonning voqelik va uni boshqarish bilan o‘zaro munosabatining maxsus shakli.

Ijtimoiy ongni shakllanishi jamiyatdagi ijtimoiy jarayon va hodisalarga nisbatan subyektiv munosabatlar, ularning shakli va mohiyati jihatdan kvalifikatsiyalash uchun asos vazifasini o‘tab berdi. Shunday hodisa va xususiyatlardan biri bu ma’naviyatdir. Ma’naviyat – bu, eng avvalo, har bir insonning ichki ruhiy olami, hayoti, dunyoqarashi, axloqiy va insoniy me‘yorlarga amal qilishi, o‘zida insoniylik, bag‘rikenglik, to‘g‘rilik, adolat, xushmuomalalik, halollik, samimiylik, ahillik, daxldorlik, rostgo‘ylik, ma‘rifat, totuvlik, jonkuyarlik, poklik va barcha insoniy fazilatlarni anglab yetish va uni amaliy jihatlarida namoyon qila olish, faqat insonlargagina xos bo‘lgan, inson shaxsi va uning hayotiy faoliyati davomida ilm izlash, ijtimoiy muhit hamda munosabatlar, ibrat tarbiyasi, oilaviy muhit, e‘tiqod va ichki botiniy erkinlik va soflik asosida shakllanadigan insoniy xarakter

va umumiy fenomen hisoblanadi. Ma‘naviyat insonni har tomonlama tarbiyalovchi va ma‘naviyatli inson esa jamiyatni tarbiyalovchi dastak hisoblanadi. Ma‘naviyat botiniy tushuncha hisoblanadi va uning akssadosi bevosita zohiriy olamda aks etishi bilan o‘ziga xoslik kasb etadi”. [4]

Jamiyat ijtimoiy taraqqiyoti davomida unga mutanosib tarzda inson fenomeni ong va borliqqa nisbatan munosabat jihatdan taraqqiy etib bordi. Mazkur taraqqiyot sekin astalik bilan borliqni o‘rganish, uni tahlil etish kabi jarayonlarni ham shakllanishiga vosita bo‘ldi. “Inson o‘zini qurshagan olamni anglab yetadi, uni har xil usullar yordamida o‘zlashtiradi” [5]. Borliqqa nisbatan munosabatlar, borliq hodisalari va voqealarini bilish, yangi bilimlarni egallanishi, tabiatni anglash va o‘zaro munosabatlarning ijtimoiylashuvi jamiyatda ijtimoiy ongni yuzaga keltirdi. “Ijtimoiy ong - tabiatni, jamiyatning moddiy hayotini va butun ijtimoiy munosabatlar tizimini aks ettiruvchi g‘oyalar, nazariyalar, qarashlar, g‘oyalar, his-tuyg‘ular, e‘tiqodlar, odamlarning his-tuyg‘ulari, kayfiyatlari yig‘indisidir. Ijtimoiy ong ijtimoiy borliqning paydo bo‘lishi bilan birga shakllanadi va rivojlanadi, chunki ong faqat ijtimoiy munosabatlar mahsuli sifatida mumkin. Lekin jamiyatni uning asosiy elementlari, jumladan, ijtimoiy ong rivojlangandagina jamiyat deb ham atash mumkin.” [6] “Ijtimoiy o‘zgarish - bu jamiyatda yaxlit tizim sifatida, uning tuzilishida, jamiyatning barcha tarkibiy qismlarining faoliyati va faoliyatida ma‘lum vaqt davomida sodir bo‘ladigan xilma-xil o‘zgarishlar. Ijtimoiy rivojlanish- etarli darajada katta vaqt oralig‘ida to‘planib boradigan, qaytarilmas o‘zgarishlar jarayoni, buning natijasida ijtimoiy ob‘ektning sifat jihatidan yangi holati yuzaga keladi. Ijtimoiy o‘zgarishlarning ma‘lum turlarga bo‘linishi davom etayotgan o‘zgarishlarning yo‘nalishiga qarab ham amalga oshirilishi mumkin. Shunday qilib, progressiv, regressiv ijtimoiy o‘zgarishlar va tsiklik harakat farqlanadi. Ilg‘or ijtimoiy o‘zgarishlar bilan ijtimoiy tizim rivojlanishining quyi darajasidan uning yuqori darajasiga yoki yangi, yanada mukammal ijtimoiy tizimga o‘tish sodir bo‘ladi. Regressiv ijtimoiy o‘zgarishlar jamiyat rivojlanishining yuqori bosqichidan quyi bosqichiga o‘tish, tanazzul, tanazzul va boshqalar jarayonlaridan iborat.” [7]

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, ayrim jihatlar va vaziyat nuqtayi nazaridan ijtimoiy ong va ma‘naviyat tushunchalari (hodisa) bir birini taqozo qilishi bilan bir qatorda, ayrim jarayonlarga nisbatan inkor qilish, ya‘ni qarama qarshilik xususiyatida ham namoyon bo‘ladi. Ijtimoiy ong inikosi bo‘lgan ijobiy qarash va bunyodkorlik g‘oyalari jamiyatni yakdillik asosida fuqarolik jamiyati, barkamollik, hayrli ishlar sari umumbashariy qadriyatlarga tomon undasa, aynan uning natijasi vayronkorlik, radikalizm va buzg‘ubchilik g‘oyalari uchun ham asos bo‘lib

kelmoqda. Mazkur uyg‘unlik va ziddiyatli jihatlarni ilmiy tadqiq etish va bevosida uning ijobiy hamda salbiy jihatlarni o‘rganish, fuqarolik jamiyatini qurish va shakllantirish jarayonlarida munosib tarzda qo‘llash va uning nazariy asoslarini yaratish bugungi kunning dolzarb masalasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://peskiadmin.ru/uz/struktura-obshchestvennogo-soznaniya-ego-osnovnye-formy.html>
2. R.Tursunov. Ma'naviyat – jamiyat barqarorligining ijtimoiy asosi. Namangan 2021. Globe edit publishing. 6-bet
<https://www.amazon.com/MANAVIYAT-BARQARORLIGINING-IJTIMOIIY-Manaviyat-harakter/dp/6200625476>
3. <https://peskiadmin.ru/uz/struktura-obshchestvennogo-soznaniya-ego-osnovnye-formy.html>
4. R.Tursunov. Ma'naviyat – jamiyat barqarorligining ijtimoiy asosi. Namangan 2021. Globe edit publishing. 6-bet
<https://www.amazon.com/MANAVIYAT-BARQARORLIGINING-IJTIMOIIY-Manaviyat-harakter/dp/6200625476>
5. N.A.Shermuhamedova. Gnesologiya – bilish nazariyasi. “O‘zbekiston faylasuflari milliy nashriyoti”, T: 2011. 19-b.
6. Individual va ijtimoiy ong. Ularning munosabati.
<https://peskiadmin.ru/uz/individualnoe-i-obshchestvennoe-soznanie-ih-vzaimosvyaz.html>
7. B.A. Chumakov. ijtimoiy o‘zgarish. Ijtimoiy ong: tushunchasi, tuzilishi, rivojlanish qonuniyatlari Jamiyat faoliyati va rivojlanish qonuniyatlari. UDMURT UNIVERSITETI AXBOROTASI 2013. 3 nashr. UDC 316.42:316.26:167
<https://goaravetisyan.ru/uz/socialnye-izmeneniya-obshchestvennoe-soznanie-ponyatie-struktura-zakonomernosti-razvitiya-deyatelnost/>

NODAVLAT TA’LIM MUASSASALARINING ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMIDAGI O’RNI

Axmadaliyev Murodjon Ulug‘bek o‘g‘li

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali katta o‘qituvchisi

Orcid: 0000-0003-4132-5066

Annotatsiya: O‘zbekistonda ta’lim tizimini takomillashtirish uchun amalga oshirilayotgan ishlar haqida, Prezident tomonidan bildirilgan fikrlar, xususiylar ta’limni takomillashtirish uchun oldinga qo‘yilgan strategiyalar haqida maqoladan ma’lumotlar olishingiz mumkin.

Аннотация: В статье представлена информация о работах, проводимых для совершенствования системы образования в Узбекистане, об идеях, высказанных Президентом, а также о стратегиях, выдвинутых для улучшения частного образования.

Annotation: The article provides information about the efforts being undertaken to improve the education system in Uzbekistan, the ideas expressed by the President, and the strategies proposed to enhance private education.

Kalit so‘zlar: PISA, PIRLS, TIMSS, Oliy majlis, xususiylar sektor, XXI asr ko‘nikmalari, ilmiy-metodik adabiyotlar, xorijiy mutaxassis pedagoglar, xalqaro standartlar.

Ключевые слова: PISA, PIRLS, TIMSS, Олий Мажлис, частный сектор, навыки XXI века, научно-методическая литература, зарубежные специалисты-педагоги, международные стандарты.

Keywords: PISA, PIRLS, TIMSS, Oliy Majlis, private sector, 21st-century skills, scientific and methodological literature, foreign expert educators, international standards.

Ta’lim tizimini takomillashtirish davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Davlatlarning rivojlanganlik darajasi ta’lim siyosatiga ham bog‘liq bo‘lganligi sababli, davlatlar ta’lim sohasiga katta e’tibor qaratadilar. Hozirgi kunda dunyo bo‘yicha ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholashga mo‘ljallangan ko‘plab dasturlar mavjud bo‘lib, ular ta’lim tizimidagi yutuqlarni tahlil qilish imkoniyatini yaratib berishmoqda. O‘zbekiston ham shunday xalqaro baholash dasturlarida ishtirokini boshladi va bu rivojlangan davlatlarning ta’lim tizimini o‘rganish uchun katta imkoniyat yaratib berdi. Rivojlangan davlatlarning ta’lim tizimini o‘rganish bilan milliy ta’lim tizimini takomillashtirish hozirgi kundagi dolzarb masalalar

qatorida hisoblanadi. Bu haqida prezidentning o‘zi ham bir necha marotaba ta’kidlab o‘tgan.

2024-yil 27-oktabrda O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi va mahalliy kengashlarga deputatlar saylovi o‘tkazildi. Oliy Majlis Qonunchilik palatasining saylovdan keyingi birinchi majlisida prezident ishtirok etib, Qonunchilik palatasi oldidagi yangi vazifalar haqida o‘z fikrlarini bildirdi. Prezident majlisda ta’lim sifatini yanada oshirish, yoshlarimizni har tomonlama yetuk insonlar etib tarbiyalashga qaratilgan siyosat izchil davom ettirilishi ta’kidladi. Kelgusi yillarda bog‘chalarda qamrovni 80 foizga, oliygohlarda esa kamida 50 foizga yetkazish hukumat uchun asosiy vazifa bo‘lib qolishini ta’kidladi. Ta’lim tizimini takomillashtirish uchun xalqaro moliya institutlarining 61 million dollar mablag‘lari hisobidan 2025 yilda 252 ta yangi bog‘cha barpo etilishini, 174 ta bog‘cha va 379 ta maktab ta’miranishini va yangidan qurilishini aytdi. Bu maqsadlar uchun byudjetdan 4 trillion so‘m ajratiladigan bo‘ldi. Bundan ko‘rinib turibdiki, hukumat uchun keying yillarda ham ta’lim tizimini rivojlantirish asosiy masalalar qatorida hisoblanadi.

Ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha xalqaro tajribalarni ko‘zdan kechiradigan bo‘lsak, xususiy sektorning ahamiyati juda katta ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Bu haqida ko‘proq ma’lumot olish uchun quyidagi havolalardan foydalanishingiz mumkin. Yurtimizda ham xususiy ta’limga juda katta e’tibor qaratilyapti. Bu borada prezident tomonidan 2024-yil 22-noyabrda qarori qabul qilindi. Unga ko‘ra, 2025-yil 1-yanvardan boshlab, 2030-yil 1-yanvarga qadar nodavlat bog‘cha va maktablar barcha turdagi soliq (bundan ijtimoiy soliq mustasno) va yig‘imlardan ozod qilinadi, ularda ishlayotgan chet ellik o‘qituvchi va mutaxassislar esa daromad solig‘i va ijtimoiy soliq to‘lamaydi.

2025-yil 1-yanvardan boshlab esa quyidagilar tatbiq etiladi:

- nodavlat ta’lim tashkilotlariga doimiy jalb etiladigan xorijiy pedagog mutaxassislarga “A-2” o‘qituvchilar kirish vizalarini berish yo‘lga qo‘yiladi;

- davlat va nodavlat ta’lim tashkilotlari tomonidan xorijdan jalb qilingan mutaxassislarga mehnat qilish huquqini beruvchi tasdiqnoma berish yig‘im miqdori BHMning 30 baravaridan 1 baravarigacha kamaytiriladi.

- Nodavlat maktabgacha va maktab tashkilotlarining O‘zbekistonda ishlab chiqarilmaydigan quyidagi ovar jihozlariga bojxona to‘lovlari to‘lanmaydi (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig‘imlar bundan mustasno):

- zamonaviy o‘quv va laboratoriya uskunalari;
- kompyuter texnikasi va dasturiy mahsulotlar;

- o‘quv va ilmiy-metodik adabiyotlar, anjomlar va moddiy-texnik resurslar.

Ushbu amalga oshirilishi belgilangan ishlarning barchasi ta’lim tizimini takomillashtirish uchun xizmat qiladi. Milliy ta’lim tizimini xalqaro standartlarga to‘liq javob beradigan qilib takomillashtirish orqali professional, malakali va XXI asr ko‘nikmalariga ega kadrlarni tayyorlash imkoniyati vujudga keladi. Bu borada yurtimizdagi ta’lim muassasalarida 4K modeli asosida o‘qitishga katta e’tibor qaratilyapti. 4K modeli o‘z ichiga kreativlik, kommunikatsiya, kritik fikrlash hamda kooperatsiya (kolloboratsiya) kabi ta’limdagi zamonaviy yondashuvlarni o‘z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Axmadaliyev M.U. TIMSS TADQIQOTINING eTIMSS DASTURIGA TAYYORGARLIK KO‘RISHNING AHAMIYATI // Интернаука: электрон. научн. журн. 2022. № 2(225).

2. Axmadaliyev Murodjon Ulug‘Bek O‘G‘Li (2022). TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARNI HAMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI O‘RNI. Science and innovation, 1 (B2), 204-207. doi: 10.5281/zenodo.6605983

3. “Yangi O‘zbekiston” gazetasining 2020 yil 15-iyul kungi 130-soni Risolat Madiyeva, “Yangi O‘zbekiston” muxbiri.

Elektron resurslar:

1. <https://yuz.uz/uz/news/talim-tarbiya-tizimi-taraqqiyotning-yangi-bosqichi-muhokama-qilindi>

2. <https://www.gazeta.uz/oz/2024/02/05/education/>

3. <https://president.uz/oz/lists/view/7122>

4. <https://president.uz/oz/lists/view/7711>

5. <https://www.gazeta.uz/uz/2024/11/20/government-5-years/>

6. <http://amuziyo55.zn.uz/2021/02/11/rivojlangan-davlatlar-talim-tizimi-janubiy-korea/>

7. <https://www.gazeta.uz/oz/2018/03/06/universitetlar/>

8. <https://hidoya.uz/uz/news/769>

9. <https://lex.uz/pdfs/7231942>

FUTBOLCHILARNING RAQOBATBARDOSH FAOLIYATINI TA'MINLASHDA TEXNIK VA TAKTIK TAYYORGARLIKNING XUSUSYATLARI

O‘rmonjonov O‘tkirbek Muhammadjon o‘g‘li

Namangan viloyati Norin tuman 1-son kasb-hunar maktabi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada futbolchilarning texnik-taktik rivojlanishining xususiyatlari, futbolchilarning texnik tayyorgarligini aniqlash va baholash usullari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: texnik-taktik texnika, mushak-kuch, tezkorlik, chidamlilikka, futbolchilarning hissiy sohasi

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНИЧЕСКОЙ И ТАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ПРИ ОБЕСПЕЧЕНИИ СОРЕВНОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФУТБОЛИСТОВ

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности технико-тактического развития футболистов, методы определения и оценки технической подготовки игроков.

Ключевые слова: технико-тактическая техника, мышечная сила, ловкость, выносливость, эмоциональная сфера игроков.

Texnik tayyorgarlik sport tayyorgarligining asosiy jihatlaridan biridir. Bu sportchi mashg‘ulotining ma‘lum bir sport intizomining xususiyatlariga mos keladigan harakatlar tizimini o‘zlashtirishga va yuqori sport natijalariga erishishga qaratilgan tomoni sifatida belgilanadi. Texnik tayyorgarlikni alohida ko‘rib chiqish mumkin emas. U texnik echimlar sportchining jismoniy, aqliy, texnik-taktik, ruhiy va boshqa imkoniyatlari, shuningdek, sport harakati amalga oshiriladigan o‘ziga xos atrof-muhit sharoitlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan bir butunning tarkibiy qismi sifatida taqdim etilishi kerak.

Futbolga oid ilmiy-metodik adabiyotlarda sportchilarning to‘p bilan raqobat harakatlarini tahlil qilganda, ayrim mutaxassislar bir xil usullarni “taktik-texnik usullar” deb atasa, boshqalari “texnik-taktik harakatlar” atamasini qo‘llaydi. Bularning zahirida, bizningcha, arziyas kelishmovchiliklar zahirida “To‘p bilan harakatlarda asosiy narsa nima – texnika yoki taktika?” degan savol yotadi. Futbolda ko‘pincha sportchi mashg‘ulotlarining ikkala tomoni texnik-taktik mashg‘ulotlar deb ataladi. Shuning uchun adabiyotlarni va o‘zimizning ma‘lumotlarni tahlil qilishda biz “texnik-taktik faoliyat” va “texnik-taktik tayyorgarlik” atamalaridan foydalandik. Sportchining texnik-taktik tayyorgarligi tarkibida asosiy va

qo‘shimcha tayyorgarligi ajratiladi Asosiy tayyorgarlik sportning ushbu turini futbolning asosi bo‘lgan individual texnik va taktik harakatlardan iborat bo‘lib, ularsiz raqobatbardosh kurashni samarali olib borish mumkin emas. [30;230-b,31;144-b]

Ularning rivojlanishi har qanday sportchi uchun ajralmas shartdir. Qo‘shimcha texnik va taktik tayyorgarlik - bu alohida sportchilarga xos bo‘lgan va ularning individual xususiyatlari bilan bog‘liq bo‘lgan ikkilamchi harakatlar. Bu qo‘shimcha harakatlar sportchining individual uslubini, o‘yin uslubini ko‘p jihatdan belgilaydi. Yuqori sport mahorati darajasida muayyan sportchining individualligini belgilovchi qo‘shimcha 23 ta harakat o‘yindagi texnik va taktik harakatlar samaradorligini aniqlashda hal qiluvchi omil bo‘lishi mumkin. Mutaxassislar sportchining texnik va taktik tayyorgarligi darajasini sport turi talablariga muvofiq ravishda doimiy ravishda oshirish zarurligini ta’kidlaydilar.yakuniy natijalar, jismoniy, taktik va psixologik tayyorgarlik darajasi);

* barqarorlik - (shovqinga qarshi immunitet, musobaqa shartlaridan mustaqillik, sportchining funktsional holati);

*o‘zgaruvchanlik - (raqobat kurashi shartlariga qarab texnikani tezda tuzatish qobiliyati);

* samaradorlik - (texnika va harakatlarni bajarishda energiyadan oqilona foydalanish, vaqt va makondan maqsadga muvofiq foydalanish);

* raqib uchun minimal taktik ma'lumotlar mazmuni - (taktik rejalarini niqoblash va texnik harakatlarning kutilmaganligi). Yuqori malakali sportchilarning texnik harakatlar mahoratining barqarorligi ularga muhim musobaqalarda muvaffaqiyatli va ishonchli chiqish imkonini beradi.[34;47-b]

Sportchilarning texnik va taktik harakatlarining "ishonchliligi" ostida o‘z mahorati va qobiliyatini oshirishning murakkab natijasini tushunadi, bu tashqi va ichki shovqinlarga (shovqin immuniteti) qaramay, harakatlarning yuqori samaradorligini kafolatlaydi. Ishonchlilik sportchining shunday murakkab ichki mulki bo‘lib, unga butun musobaqa davomida musobaqalarda izchil va samarali chiqish imkonini beradi.Futbolchilarning raqobatdosh texnikasining ishonchliligini aniq raqobatbardosh maqsadlarga funktsional va maxsus tayyorgarlikning maksimal yoki adekvat namoyon bo‘lishiga mos keladigan musobaqalarda natijaga erishishning yuqori ehtimoli, o‘ziga xos sharoitlarda muvaffaqiyatsiz bo‘lish ehtimolining pastligi deb hisoblash mumkin. faoliyat, shuningdek, oddiy o‘quv faoliyati samaradorligi nuqtai nazaridan mos keladigan raqobat sharoitida muammosiz amalga oshirish. Futbolchilarning texnik-taktik harakatlariga nisbatan bugungi kun talablari - bu tezlik va ishonchlilik, soddalik va samaradorlikdir. So‘nggi paytlarda futbol mutaxassislari to‘pga egalik qilish texnikasi bo‘yicha

mahalliy sportchilarning eng yaxshi chet ellik o‘yinchilar orasida ortda qolganini qayd etishdi. Shu bilan birga, kechikishning alohida komponentlari sifatida, xususan, to‘pni boshqarish va uni qiyin sharoitlarda boshqarish bilan bog‘liq harakatlarni samarali va ishonchli bajarish qobiliyati qayd etilgan. Mutaxassislar bunday holatni jahonning yetakchi jamoalari bilan teng, ko‘pincha texnik-taktik harakatlarning umumiy hajmi, ya‘ni sportchilarimizning harakat faolligi maqbul darajada, yetarli darajada emasligini qayd etishlari odatiy holdir. ijro mahorati darajasi. Muvaffaqiyatga erishmoqchi bo‘lgan jamoa tez o‘ynashi kerak, ya‘ni ratsional texnikaga ega va uni harakat tezligi bilan uyg‘unlashtirgan futbolchilar bo‘lishi kerak. Shu munosabat bilan ko‘plab futbol mutaxassislari "yuqori tezlik texnikasi" atamasini ishlatishadi. G.M Gadjieva, asarlarida. A.K. Belyakova, A.E. Babkin futbolchilarning texnik va taktik tayyorgarligi muammolariga bag‘ishlab, ko‘p sonli taktik xatolar ko‘p jihatdan futbolchilarning individual texnik, taktik va jismoniy tayyorgarligi darajasining etarli emasligi bilan bog‘liqligini ta’kidladi. Hujum va himoya o‘rtasidagi kurashni faqat fintlar, dribling (dribbling) va yashirin paslar tashkil etuvchi mukammal texnika yordamidagina hujum foydasiga hal qilish mumkin. Mutaxassislarning fikricha, massiv himoya bilan golli vaziyatlarni faqat to‘p bilan oqilona, tez va to‘g‘ri boshqarish yordamida yaratish mumkin. Bunday sharoitda, qoida tariqasida, faqat ishonchli dribling yordamida to‘p tashuvchi yoki uning sheriklari zarba berish pozitsiyasiga kirishlari mumkin. Ba’zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, futbolchilarning raqobatbardosh ko‘rsatkichlariga texnik va taktik harakatlarning ko‘p qirraliligi ta’sir qiladi. O‘z navbatida, raqobat faoliyati sharoitida texnik va taktik harakatlarning ko‘p qirraliligi ko‘rsatkichlari o‘zgaruvchan bo‘lib, bir qator omillarga bog‘liq: [34;57-b]

* o‘yinining ahamiyati bilan belgilanadigan kuchli irodali munosabat va natijada aniq natija; * individual futbolchi oldida turgan shaxsiy vazifalar;

* raqibning malakasi; * jamoangizning tayyorgarlik darajasi va boshqa ko‘rsatkichlar. Ta’kidlanganidek, futbolchilarning texnik-taktik harakatlarining ko‘p qirrali tayyorgarligi darajasi texnik-taktik harakatlarning raqobatbardosh darajasiga mos kelishi kerak. Texnik va taktik harakatlarni hujum qilishning ikkita varianti eng samarali hisoblanadi. Birinchi variant asosan to‘p bilan tez o‘ynashni, faol himoya harakatlaridan hujumga tez o‘tishni, maksimal hujum dinamikasini va darvoza tomon zarbalarning yuqori zichligini nazarda tutadi. Yana bir variant raqib uchun qiyin o‘yin o‘zaro ta’siri va to‘psiz va to‘p bilan tezkor harakatlarga asoslangan yakuniy zarbaga puxta tayyorgarlikni ta’minlovchi hujum harakatlarining "yopishqoq"ligini aks ettiradi. Bunday yuqori tezlikdagi taktika va o‘yin uslubini amalga oshirish nafaqat alohida jismoniy sifatlar darajasiga, balki har bir futbolchining o‘yin ko‘rsatish darajasiga ham e’tiborni kuchaytirishni talab qilishi

tabiiy. Futbol bo'yicha raqobat faolligini o'rganish bo'yicha ba'zi mutaxassislar o'yinni o'ynashning boshqa taktik variantlarini aniqlaydilar va asosiy variantlar - tezkor to'p yig'ilishi va hujumning turli sohalarida raqamli ustunlikni yaratishga imkon beradigan individual aldamchi harakatlar ("fintlar") deb hisoblashadi.. Shuningdek, ular ushbu taktik sxemalarni amalga oshirish hujumda ishtirok etayotgan har bir futbolchidan yuqori texnik va taktik tayyorgarlikni talab qilishini qayd etishadi. Ko'pgina mualliflar o'z tadqiqotlarida ta'kidlashlaricha, futbolchilarning raqobatbardosh faoliyatiga ta'sir qiluvchi texnik va taktik tayyorgarlikni, ya'ni, alohida o'yin davomida sportchining o'yin harakatlarini nazorat qilish va baholash, deb ataladigan fikr-mulohazalarsiz amalga oshirish mumkin emas. umuman olganda musobaqalar.Sport o'yinlarida raqobat faolligini nazorat qilish va baholash, qoida tariqasida, ikkita yo'nalishni ko'rib chiqadi: jismoniy faoliyatning intensivligi va hajmini baholash va o'yinda bajariladigan texnik va taktik harakatlar miqdori va sifatini baholash. Birinchi guruh ko'rsatkichlari sportchilarning maxsus jismoniy va funktsional tayyorgarligi darajasini tavsiflaydi. Ikkinchi guruh ko'rsatkichlari - bu alohida o'yinchilarning va butun jamoaning texnik va taktik tayyorgarlik darajasidir. Morozov futboldagi texnik va taktik harakatlar hajmi va ko'p qirraliligini aks ettiruvchi miqdoriy ko'rsatkichlarni qayd etish usullarini ishlab chiqdi. [34;50-b, 40;20-b,55;125-b]

Foydalanilgan dabiyyotlar

1. Futbol. Darslik R.A.Akramovning umumiy tahriri ostida. Toshkent, O'zDJTI nashriyoti. 2006 y.
2. Komilovich S. S. FUTBOLCHILARDA PSIXIK ZO'RIQISHNI YUZAGA KELTIRUVCHI SABABLAR VA ULARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH PRINTSPLARI //Scientific Impulse. – 2023. – T. 1. – №. 7. – С. 255-261.
3. Сатиев, Ш.. (2023). Исследование устойчивости и надежности деятельности футболистов, разнообразных условиях и оценки эмоциональной устойчивости. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(4 Part 4), 225–230. извлечено от <https://www.inacademy.uz/index.php/ejar/article/view/13604>.
- 4.Сатиев Ш.К. Футболчиларнинг эмоционал кечинмалари ва мусобақаларга тайёргарликда стресс ҳолатларининг хусусиятлари // Наманган давлат университети Илмий ахбороти 2018йил 4 сон 227-231 бетлар. [13.00.00. №3]

5. Сатиев Ш.К. Факторы, влияющие на психологическую подготовку и физическую самочувствие футболистов. // Наманган давлат университети Илмий ахбороти 2018 йил 4 сон 238-242 бетлар. [13.00.00. №3]

6. Сатиев Ш.К. Футболчиларни эмоционал ҳолатларини аниқлашнинг методик хусусиятлари. // НамДУ илмий ахборотномаси – Научный вестник НамГУ 2019 йил 12-сон ISSN:2187-0427 378-384-бетлар. [13.00.00. №3]

7. Сатиев Ш.К. Влияние стресса на успешность спортивной деятельности спортсменов-разрядников // Научный форум: Педагогика и психология: сб. ст. по материалам XXXIX междунар. науч.-практ. конф. – № 10(14). – М.: Изд. «МЦНО», 2019.

TASVIRIY SAN’ATDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING INTEGRATSIYASI: IJOD VA TA’LIM JARAYONLARINI YANGI BOSQICHGA OLIB CHIQISH IMKONIYATLARI

Abdullayev O‘ktamjon Ergashevich

Namangan davlat pedagogika instituti

ART pedagogika kafedrası mudiri, professor

Annotatsiya: mazkur maqolada tasviriy san’atda zamonaviy texnologiyalarni joriy etishning ijodiy va ta’lim jarayonlariga ta’sirini tahlil qilinadi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar, jumladan, grafik dizayn, 3D modellash, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR) kabi vositalar san’at yaratishda va uni o‘rganishda yangi imkoniyatlar ochmoqda. Maqolada an’anaviy va zamonaviy san’at uslublarining uyg‘unligi, raqamli vositalar orqali milliy va madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilish masalalari o‘rganiladi. Bundan tashqari, maqolada raqamli platformalar yordamida tasviriy san’at ta’limining innovatsion shakllariga, jumladan, onlayn ta’lim, virtual galereyalar va xalqaro ko‘rgazmalarni tashkil etish imkoniyatlariga alohida e’tibor qaratilgan. Raqamli texnologiyalarning estetikaga ta’siri va ijodiy jarayonlarni erkinlashtirishdagi o‘rni tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: tasviriy san’at, zamonaviy texnologiyalar, raqamli san’at, virtual reallik (VR), kengaytirilgan reallik (AR), 3D modellash, grafik dizayn, ta’limda innovatsiyalar, san’at va texnologiya integratsiyasi, madaniy merosni raqamlashtirish, virtual galereyalar, san’at asarlarini raqamlashtirish, estetik innovatsiyalar.

ИНТЕГРАЦИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО: ВОЗМОЖНОСТИ ВЫВОДА

ТВОРЧЕСКИХ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ НА НОВЫЙ УРОВЕНЬ

Аннотация: В данной статье анализируется влияние внедрения современных технологий в изобразительное искусство на творческий процесс и образовательные процессы. На сегодняшний день цифровые технологии, включая графический дизайн, 3D моделирование, виртуальную и дополненную реальность (VR/AR), открывают новые возможности для создания искусства и его изучения. В статье рассматривается гармония традиционных и современных стилей искусства, вопросы сохранения и популяризации национального и культурного наследия с помощью цифровых инструментов. Также в статье особое внимание уделяется инновационным формам образования в изобразительном искусстве с помощью цифровых платформ, таким как онлайн-обучение, виртуальные галереи и возможности организации международных выставок. Анализируется влияние цифровых технологий на эстетику и роль их в расширении творческого процесса.

Ключевые слова: изобразительное искусство, современные технологии, цифровое искусство, виртуальная реальность (VR), дополненная реальность (AR), 3D моделирование, графический дизайн, инновации в образовании, интеграция искусства и технологий, цифровизация культурного наследия, виртуальные галереи, цифровизация художественных произведений, эстетические инновации.

INTEGRATION OF MODERN TECHNOLOGIES IN VISUAL ARTS: OPPORTUNITIES FOR TAKING CREATIVE AND EDUCATIONAL PROCESSES TO A NEW LEVEL

Abstract: This article analyzes the impact of integrating modern technologies in visual arts on creative and educational processes. Today, digital technologies, including graphic design, 3D modeling, and virtual and augmented reality (VR/AR), open new possibilities for creating and studying art. The article explores the harmony between traditional and modern art styles, the issues of preserving and promoting national and cultural heritage through digital tools. Furthermore, the article focuses on innovative forms of visual arts education through digital platforms, such as online education, virtual galleries, and opportunities for organizing international exhibitions. The impact of digital technologies on aesthetics and their role in enhancing creative processes are also analyzed.

Keywords: visual arts, modern technologies, digital art, virtual reality (VR), augmented reality (AR), 3D modeling, graphic design, innovations in education, integration of art and technology, digitalization of cultural heritage, virtual galleries, digitalization of art works, aesthetic innovations.

Tasviriy san’at insonning ijodiy va estetik tafakkurini aks ettirishda muhim vosita hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi tasviriy san’atning an’anaviy usullarini kengaytirib, yangi imkoniyatlar va ifoda vositalarini taklif qilmoqda. Bu jarayon ijodkorlikni qo‘llab-quvvatlash bilan birga, ta’lim tizimiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Raqamli asarlar yaratish imkoniyatlari. Grafik dizayn, 3D modellash, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR) texnologiyalari. Raqamli texnologiyalar san’at sohasida inqilobiy o‘zgarishlarni keltirib chiqardi. Grafik dizayn, 3D modellash va virtual hamda kengaytirilgan reallik (VR/AR) texnologiyalari bugungi kunda ijodkorlarga nafaqat yangi vositalar, balki innovatsion yondashuvlarni ham taqdim etmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida yaratilgan asarlar an’anaviy san’at turlarini kengaytirib, ularni yangi bosqichga olib chiqmoqda.

1. Grafik dizaynning imkoniyatlari

Grafik dizayn zamonaviy san’atning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu soha tasviriy san’at va texnologiya o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlaydi.

Asarlarning funktsionalligi: Grafik dizayn reklama materiallari, logotiplar, veb-saytlar, infografikalar va ilovalar interfeyslarini yaratishda keng qo‘llaniladi.

Raqamli vositalar: Adobe Photoshop, Illustrator, CorelDRAW va Procreate kabi dasturlar grafik dizaynda ijodiy erkinlikni ta’minlaydi.

Ko‘lam va universallik: Grafik dizaynning raqamli formati asarlarni chop etish, raqamli ko‘rinishda taqdim etish va global auditoriyaga yetkazish imkoniyatini beradi.

Interaktivlik: Interaktiv dizayn va animatsion grafikalar yordamida foydalanuvchilar bilan yanada yaqin aloqalar o‘rnatish imkonini beradi.

2. 3D modellash texnologiyalari

3D modellash texnologiyalari san’atda uch o‘lchamli asarlar yaratish uchun keng imkoniyatlarni ochib berdi. Ushbu texnologiya arxitektura, haykaltaroshlik, o‘yin dizayni va animatsiya sohalarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy vositalar: Blender, Maya, 3ds Max va ZBrush kabi dasturlar yordamida yuqori sifatli uch o‘lchamli modellarni yaratish mumkin.

Ijodiy jarayonlar: 3D modellash ijodkorlarga virtual muhitda murakkab strukturalar va detallarni yaratish imkonini beradi.

Raqamli haykaltaroshlik: An’anaviy haykaltaroshlikni raqamli muhitga o‘tkazish orqali yuqori aniqlikdagi modellar yaratilmoqda.

Interfaol dasturlar: O‘yin va kinofilmlar uchun yaratilgan 3D modellash realistik muhit va xarakterlarni yaratishda qo‘llaniladi.

3D chop etish: Ushbu texnologiya yordamida raqamli modellarni fizik shaklda yaratish imkoniyati mavjud.

3. Virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR) texnologiyalari

VR va AR texnologiyalari ijodiy jarayonlarga yangi ko‘rinish olib kirdi. Ular san‘at asarlarini yaratish va namoyish qilishda yangi tajribalarni taqdim etmoqda.

Virtual reallik (VR):

VR texnologiyasi orqali foydalanuvchilar virtual muhitda to‘liq muloqot qilish imkoniyatiga ega. Bu ijodiy jarayonlarni tajriba orqali yanada boyitadi.

Ijodiy imkoniyatlar: Virtual galereyalar va ko‘rgazmalar yaratish orqali asarlarni keng auditoriyaga yetkazish.

Interaktiv ijod: Foydalanuvchilar VR muhitida san‘at asarlarini bevosita o‘rganib, ularga ta‘sir ko‘rsatishlari mumkin.

Kengaytirilgan reallik (AR):

AR texnologiyalari real muhitga raqamli elementlarni qo‘shish orqali yangi ko‘rinishlarni yaratadi.

San‘at va arxitektura: AR yordamida tarixiy yodgorliklar va san‘at asarlarini real muhitda jonlantirish mumkin.

Ko‘rgazma tajribasi: AR texnologiyalari orqali tomoshabinlar san‘at asarlarini turli burchaklardan ko‘rib, ularning dinamikasini tushunishlari mumkin.

4. Ushbu texnologiyalarning ahamiyati va istiqbollari

Ijodiy jarayonlarni rivojlantirish: Grafik dizayn, 3D modellash va VR/AR texnologiyalari ijodkorlarga cheksiz imkoniyatlar taqdim etib, san‘atni yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Global integratsiya: Ushbu texnologiyalar yordamida san‘at asarlarini xalqaro miqyosda targ‘ib qilish osonlashadi.

Ta‘lim va tadqiqot: Raqamli vositalar san‘atni o‘rganish va o‘rgatish jarayonlarini interaktiv va samarali qiladi.

Iqtisodiy samara: Ushbu texnologiyalarni san‘at va dizayn sohasida keng qo‘llash iqtisodiy rivojlanishga ham hissa qo‘shadi.

Grafik dizayn, 3D modellash va VR/AR texnologiyalari tasviriy san‘atni zamonaviy talablar bilan uyg‘unlashtirib, ijodiy jarayonlarni boyitadi. Ushbu texnologiyalar san‘at sohasida global hamkorlik va innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlab, kelajakda yanada keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Raqamli texnologiyalar san‘atni faqat ijodkorlar uchun emas, balki uni qadrllovchilar uchun ham yangi ko‘rinishda taqdim etadi. Bu esa san‘at sohasida uzluksiz rivojlanishning muhim omili hisoblanadi.

Tasviriy san‘at ta‘limida raqamli platformalar roli. Onlayn ta‘lim, raqamli galereyalar va virtual muzeylar. Zamonaviy texnologiyalar ta‘lim

sohasida yangi imkoniyatlar yaratmoqda, xususan, tasviriy san’at ta’limi uchun raqamli platformalar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Onlayn ta’lim, raqamli galereyalar va virtual muzeylar yordamida o‘quvchilar va ijodkorlar an’anaviy cheklovlardan xoli bo‘lib, san’atni o‘rganish va yaratishda yangi yondashuvlardan foydalanmoqda. Ushbu maqola tasviriy san’at ta’limida raqamli platformalarning roli, ularning afzalliklari va istiqbollari haqida ma’lumot beradi.

1. Onlayn ta’limning tasviriy san’at ta’limiga ta’siri

Onlayn ta’lim platformalari tasviriy san’atni o‘rgatishda interaktiv va qulay yondashuvlarni taqdim etadi.

O‘ziga xos xususiyatlar:

Onlayn platformalar keng ko‘lamdagi kurslar, darsliklar va qo‘llanmalarni o‘z ichiga oladi. Udemy, Coursera, Khan Academy kabi platformalarda tasviriy san’at bo‘yicha maxsus kurslar mavjud.

Ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirish: Videodarslar va mahorat darslari orqali o‘quvchilar murakkab san’at usullarini mustaqil o‘rganishi mumkin.

Moslashuvchanlik: Talabalar o‘z vaqtini mustaqil rejalashtirib, istalgan joydan ta’lim olish imkoniga ega.

Raqamli vositalardan foydalanish: Talabalar raqamli grafik dizayn va rasm chizish dasturlari bilan ishlashni bevosita dars jarayonida o‘rganadilar.

Interaktivlik va hamkorlik:

Onlayn platformalarda talabalar o‘zaro fikr almashishi, muhokamalarda qatnashishi va birgalikda ijodiy loyihalar yaratishi mumkin. Bu hamkorlik ijodkorlarning ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

2. Raqamli galereyalar ta’lim jarayonida

Raqamli galereyalar san’atni keng ommaga taqdim etishning innovatsion shakli bo‘lib, ular ta’lim sohasida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

San’at asarlarini raqamlashtirish:

Raqamli galereyalar san’at asarlarini yuqori aniqlikda skanerlash va raqamli formatda saqlash imkonini beradi. Bu esa ularni keng auditoriyaga yetkazishda qulaylik yaratadi.

Masalan, Google Arts & Culture platformasi dunyodagi eng mashhur san’at asarlarini onlayn namoyish qilmoqda.

Talabalar ushbu platformalar orqali dunyodagi eng yaxshi san’at asarlarini o‘rganish imkoniyatiga ega.

Tahlil qilish va o‘rganish:

Raqamli galereyalar san’at asarlarini detallarda tahlil qilish imkonini beradi. Talabalar asarlarning tuzilishi, uslubi va texnikasini o‘rganib, o‘z ijodiy loyihalarini boyitadi.

Interfaollik:

Raqamli galereyalar foydalanuvchilarga asarlar bilan muloqot qilish imkonini beradi. Masalan, asarni turli burchaklardan ko‘rish, uning tarixini o‘rganish yoki tematik ma’lumotlarga kirish imkoniyatlari mavjud.

3. Virtual muzeylarning ta’limdagi o‘rni

Virtual muzeylar ta’lim jarayonini boyitib, talabalarni tarixiy va madaniy boyliklar bilan tanishtirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Masofadan kirish imkoniyati:

Virtual muzeylar talabalarni geografik cheklovlarsiz dunyoning istalgan burchagidagi san’at va tarixiy asarlar bilan tanishtiradi.

Misol sifatida Luvr muzeyining virtual sayohati yoki Metropolitan Museum of Artning raqamli platformalari talabalarni o‘ziga jalb qiladi.

Innovatsion texnologiyalar:

Virtual muzeylarda kengaytirilgan va virtual reallik (VR/AR) texnologiyalari qo‘llanilib, talabalar san’at asarlarini “jonli” tarzda o‘rganishi mumkin.

VR ko‘zoynaklari yordamida talabalar muzeydagi asarlarni bevosita tajriba qilib o‘rganadilar.

AR orqali esa o‘quvchilar tarixiy joylarda san’at asarlarini real muhitda ko‘rishlari mumkin.

Madaniy integratsiya:

Virtual muzeylar turli madaniyatlarning boyliklarini birlashtirib, talabalar o‘rtasida global ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Bu esa san’atni xalqaro darajada o‘rganishga yo‘l ochadi.

4. Raqamli platformalarning ta’limga ijobiy ta’siri

Ijodiy rivojlanish:

Raqamli platformalar ijodkorlik va san’at bilimlarini oshirish uchun yangi usullarni taqdim etadi.

Talabalar qamrovi:

Onlayn platformalar va virtual muzeylar masofaviy ta’limni keng ommaga taqdim etib, ta’lim olish imkoniyatlarini oshiradi.

Raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish:

Ushbu platformalarda ishlash talabalar uchun raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Tasviriy san’at ta’limida raqamli platformalar o‘qitish jarayonini innovatsion va samarali qilish imkoniyatini beradi. Onlayn ta’lim, raqamli galereyalar va virtual muzeylar yordamida talabalar nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalarni ham egallash imkoniga ega bo‘ladi. Ushbu platformalar san’atni global darajada

o‘rganish va uni yangi avlodga yetkazish uchun muhim vositalar bo‘lib xizmat qilmoqda.

Kelgusida raqamli platformalarni yanada rivojlantirish va ularni ta’lim jarayoniga kengroq integratsiya qilish talabalar ijodini yangi bosqichga olib chiqishi kutiladi. Shu bilan birga, texnologik infratuzilmani rivojlantirish va maxsus dasturiy ta’minotlar yaratishga e’tibor qaratish zarur.

An’anaviy va zamonaviy san’at uslublarining uyg‘unligi: Raqamli vositalar yordamida milliy naqshlar va merosni targ‘ib qilish. San’at insoniyat madaniy merosining eng qadimiy va qimmatli shakllaridan biri hisoblanadi. An’anaviy san’at uslublari o‘zida ming yillik tarix va madaniyatni aks ettirsa, zamonaviy san’at texnologiyalarning kuchidan foydalanib yangi tajribalar yaratmoqda. Raqamli texnologiyalar milliy naqshlar va merosni zamonaviy talqinda namoyish qilishda samarali vositaga aylangan.

1. An’anaviy san’at uslublarining mohiyati va ahamiyati

An’anaviy san’at har bir xalqning tarixi, qadriyatlari va estetik qarashlarini aks ettiradi. Milliy naqshlar, miniatyura san’ati, yog‘och o‘ymakorligi va boshqa xalq amaliy san’ati turlari an’anaviy san’atning yuksak namunalari.

Milliy naqshlarning o‘ziga xosligi:

Har bir naqsh muayyan ma’no va ramziy ahamiyatga ega. Masalan, Markaziy Osiyo naqshlari geometrik va o‘simlik motivlariga asoslangan bo‘lib, ularning har biri madaniy merosni ifodalaydi.

Asarlarni avlodlarga yetkazish:

An’anaviy san’at asarlari xalqning tarixini va merosini keyingi avlodlarga yetkazishda muhim rol o‘ynaydi.

Amaliy qo‘llanilishi:

An’anaviy naqshlar kiyim-kechak, idish-tovoq, me’moriy binolarni bezashda keng qo‘llaniladi.

2. Zamonaviy san’at va texnologiyalarning integratsiyasi

Zamonaviy san’at an’anaviy san’at uslublarini o‘z ichiga qabul qilib, ularni texnologiyalar yordamida yangi shakllarda ifodalaydi.

Raqamli san’at:

Raqamli texnologiyalar yordamida an’anaviy naqshlarni qayta ishlash, ularni grafik dizayn va multimedia mahsulotlariga moslashtirish imkonini beradi. Adobe Illustrator, Procreate va CorelDRAW kabi vositalar orqali milliy naqshlarning zamonaviy shakllarini yaratish mumkin.

Interaktiv san’at:

Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari yordamida an'anaviy naqshlar va san'at asarlarini jonlantirish orqali ularni global auditoriyaga yetkazish mumkin.

Masalan, AR ilovalarida naqshlarni ko'rib, ularning ma'nosini interaktiv ravishda o'rganish imkoniyati mavjud.

Multimediali loyihalar:

Zamonaviy san'atda video, animatsiya va interfaol vositalar orqali milliy naqshlar va ularning tarixini taqdim etish keng ommalashmoqda.

3. Milliy naqshlarni raqamli vositalar yordamida targ'ib qilish

Raqamli texnologiyalar milliy merosni keng ommaga tanishtirishda qulay platforma taqdim etmoqda.

Raqamli arxivlar:

Milliy naqsh va san'at asarlarini raqamlashtirish orqali ularni saqlash va keng ommaga taqdim etish imkoniyati mavjud. Masalan, Google Arts & Culture kabi platformalarda turli xalqlarning san'at asarlari to'plangan.

Virtual ko'rgazmalar:

Virtual muzeylar va onlayn ko'rgazmalar milliy naqshlar va san'atni global darajada namoyish etish imkonini beradi.

Misol sifatida Luvr muzeyining virtual ko'rgazmasini keltirish mumkin, bu tajriba milliy naqshlarni virtual muhitda namoyish qilish uchun ishlatilmoqda.

Grafik dizayn va moda industriyasida qo'llanilishi:

Milliy naqshlar moda dizayni va grafik ishlarda zamonaviy talqinlarda ishlatilmoqda. Bu orqali milliy naqshlar yangi avlod tomonidan ham qadrlanadi.

4. An'anaviy va zamonaviy san'atning uyg'unligi

An'anaviy va zamonaviy san'at uslublarining uyg'unligi san'atni yangi bosqichga olib chiqadi.

Innovatsion yondashuvlar:

An'anaviy naqshlarni zamonaviy san'at uslublari bilan uyg'unlashtirish ijodkorlarga cheksiz imkoniyatlar yaratadi.

Estetik uyg'unlik:

Zamonaviy texnologiyalar orqali milliy naqshlarni yangi shakllarda taqdim etish ularning estetik jozibasini oshiradi.

Ta'lim va targ'ibot:

Raqamli texnologiyalar yordamida an'anaviy san'atning tarixiy ahamiyati va estetik o'ziga xosligini keng ommaga o'rgatish mumkin.

5. Raqamli san'atda milliy naqshlarning istiqbollari

Yangi texnologiyalarni qo'llash:

Raqamli vositalar yordamida an’anaviy naqshlarni interaktiv va dinamik shaklda taqdim qilish imkoniyati mavjud.

Global ommalashuv:

Milliy naqshlar va san’at raqamli platformalar orqali xalqaro maydonga chiqadi, bu esa madaniy almashinuv va milliy merosni targ‘ib qilishga xizmat qiladi.

Barqaror rivojlanish:

Raqamli vositalar yordamida an’anaviy san’atni saqlash va kelgusi avlodlarga yetkazish barqarorlikni ta’minlaydi.

An’anaviy va zamonaviy san’at uslublarining uyg‘unligi milliy naqshlar va merosni global darajada tanitish uchun muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalar ushbu jarayonni tezlashtirib, san’atni yangi shakllarda namoyish etish imkoniyatini beradi. Bu nafaqat madaniy merosni targ‘ib qilish, balki uni yangi avlodlarga yetkazishning ham samarali usulidir.

Milliy naqshlarni raqamli platformalarda targ‘ib qilish uchun maxsus dasturiy ta’minotlar va loyihalar ishlab chiqilishi kerak. Shu bilan birga, ijodkorlar va dizaynerlar o‘rtasida zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha treninglar tashkil etish tavsiya etiladi.

Raqamli texnologiyalarning estetikaga ta’siri: San’at asarlarining yangi ifoda vositalarida yaratgan mazmuni va texnologiyalar yordamida ijodiy erkinlikning kengayishi. San’at va texnologiyalar bir-birini boyituvchi ikki muhim sohadir. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi san’atning mazmuni, shakli va ifoda usullarini sezilarli darajada o‘zgartirdi. Endilikda ijodkorlar o‘z g‘oyalarini amalga oshirishda ilg‘or texnologiyalardan foydalanib, estetik ifoda usullarini kengaytirmoqda. Ushbu maqola raqamli texnologiyalarning estetikaga ta’sirini, san’at asarlaridagi yangi mazmunni va ijodiy erkinlikni kengaytiruvchi imkoniyatlarni yoritadi.

1. Raqamli texnologiyalarning estetikaga kiritgan yangiliklari

Raqamli texnologiyalar san’atning estetik tamoyillariga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatib, yangi imkoniyatlarni ochib berdi.

Estetik tahlilning kengayishi:

Raqamli texnologiyalar san’at asarlarini yuqori aniqlikda tahlil qilish, ulardagi mayda detallarga e’tibor qaratish imkonini beradi. Masalan, raqamli mikroskopik tahlillar orqali o‘tmish san’at asarlarining yashirin qirralarini o‘rganish mumkin.

Raqamli formatlar va ifoda shakllari:

San’at asarlarining an’anaviy shakllari (rasmlar, haykallar) raqamli muhitda o‘ziga xos yangi ko‘rinishlarga ega bo‘ldi.

GIF animatsiyalari, 3D modellar va video san’at kabi yangi formatlar estetik ifodani boyitdi.

Raqamli kollajlar: Photoshop va boshqa dasturlar yordamida yaratilgan asarlar an’anaviy san’atga qaraganda kengroq imkoniyatlarni taklif etmoqda.

Interfaol estetika:

Virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR) texnologiyalari orqali tomoshabinlar san’at asarlarini jonli tarzda o‘rganish va o‘zaro muloqot qilish imkoniyatiga ega. Bu jarayon tomoshabinlarni faqat passiv kuzatuvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

2. San’at asarlarida yangi mazmun ifodasi

Raqamli texnologiyalar yordamida san’at asarlari yangi mazmun va ifoda vositalariga ega bo‘ldi.

Dinamizm va harakat:

An’anaviy san’at ko‘pincha statik bo‘lsa, raqamli vositalar yordamida yaratilgan asarlar dinamik harakat va vaqt bilan bog‘liq o‘zgaruvchan mazmunni ifodalash imkonini beradi.

Masalan, generativ san’atda kompyuter algoritmlari yordamida o‘zgarib turuvchi asarlar yaratiladi.

Ko‘p qatlamli mazmun:

Raqamli vositalar yordamida san’at asariga bir vaqtning o‘zida bir nechta ma’nolarni kiritish imkoniyati mavjud. Bu raqamli kollajlar, multimedia san’at va AR texnologiyalari orqali amalga oshirilmoqda.

Madaniy o‘zaro ta’sir:

Raqamli texnologiyalar turli madaniyatlar san’atini birlashtirish va ularni yangi shakllarda namoyon qilish imkoniyatini yaratadi. Masalan, global platformalarda turli xalqlarning naqshlari va uslublarini kombinatsiya qilish orqali yangi san’at shakllari yaratilmoqda.

3. Ijodiy erkinlikning kengayishi

Raqamli texnologiyalar ijodkorlarga cheksiz imkoniyatlar taqdim etib, san’atni yangi darajaga olib chiqdi.

Texnologiyalar yordamida tezkor ijod:

An’anaviy san’at asarlarini yaratish ko‘p vaqt talab qilsa, raqamli vositalar yordamida bu jarayon tezlashdi. Adobe Creative Suite, Blender, Procreate kabi dasturlar san’atni osonlashtirdi.

Ijodkorlik chegaralarining kengayishi:

Raqamli texnologiyalar ijodkorlarga fantastik va realizmni birlashtirish, fizik imkoniyatlardan tashqarida mavjud asarlarni yaratish imkonini beradi.

Misol: 3D bosib chiqarish orqali an’anaviy materiallardan foydalanmasdan murakkab san’at asarlarini yaratish.

Ijodkor va tomoshabin o‘rtasidagi hamkorlik:

Interaktiv raqamli san’at tomoshabinlarni ijod jarayoniga jalb qilib, ijodkorlik chegaralarini kengaytiradi. Masalan, tomoshabinlarning harakatlari san’at asarining mazmunini o‘zgartirishi mumkin.

4. Raqamli texnologiyalarning cheklovlari va tanqidiy yondashuv

Raqamli texnologiyalar san’atga yangi imkoniyatlar taqdim etsa-da, ular bilan bog‘liq qator muammolar mavjud:

Haqiqiylik muammosi:

Raqamli asarlarning nusxalanishi va ko‘paytirilishi haqiqiylik masalasini murakkablashtiradi. Bu, ayniqsa, NFT texnologiyalari orqali muhokama qilinmoqda.

Texnologiyaga qaramlik:

Ijodkorlarning texnologiyalarga haddan tashqari qaram bo‘lishi ularning an’anaviy uslublar va texnikalarni unutishiga olib kelishi mumkin.

Estetik cheklovlar:

Ba’zi mutaxassislar fikricha, raqamli san’at inson qo‘l mehnati va an’anaviy san’atda mavjud bo‘lgan hissiy chuqurlikni yo‘qotishi mumkin.

5. Raqamli san’atning istiqbollari va yangi yondashuvlar

Sun’iy intellekt (AI) va generativ san’at:

AI algoritmlari san’atni yangi bosqichga olib chiqib, ijodkorlarga asarlar yaratishda yordam beradi. Masalan, DALL-E va MidJourney kabi AI platformalari san’atni avtomatlashtirish imkonini beradi.

Metaverse va virtual san’at:

Metaverse konsepsiyasi san’atni virtual muhitda interaktiv ravishda yaratish va tomosha qilish imkonini beradi. Virtual galereyalar va metaverse ko‘rgazmalari kelajakda estetik ifoda shakllarini o‘zgartirishi kutilmoqda.

Blokcheyn va NFT:

NFT texnologiyalari san’at asarlarini raqamli muhitda haqiqiylikni tasdiqlash va ularga egalik qilish imkoniyatini yaratdi. Bu yangi turdagi iqtisodiy modelni shakllantirdi.

Raqamli texnologiyalar san’atga nafaqat yangi mazmun va ifoda shakllarini olib kirdi, balki ijodkorlarga keng imkoniyatlar yaratdi. Estetikadagi bu o‘zgarishlar san’atni yangi darajaga olib chiqib, tomoshabinlar va ijodkorlar o‘rtasidagi munosabatni o‘zgartirdi. Shu bilan birga, raqamli san’at estetik cheklovlar va muammolarni ham keltirib chiqardi.

Ijodkorlar raqamli texnologiyalarni estetikaga muvozanatli qo‘llab, an’anaviy san’at tamoyillarini unutmang. Shu bilan birga, raqamli vositalar yordamida san’atni targ‘ib qilish va estetik yondashuvlarni rivojlantirish zarur.

Texnologiyalar orqali xalqaro ko‘rgazmalar va hamkorlik imkoniyatlari: Virtual ko‘rgazmalar va xalqaro san’at festivallarida ishtirok etish. San’at, milliy va xalqaro miqyosda madaniy almashuv va hamkorlikni rivojlantirishning muhim vositasidir. Bugungi kunda texnologiyalar san’at sohasida yangi imkoniyatlar yaratib, san’atkorlarga nafaqat o‘z ishlarini mahalliy, balki xalqaro miqyosda namoyish qilish imkonini bermoqda. Virtual ko‘rgazmalar va xalqaro san’at festivallarida ishtirok etish raqamli texnologiyalar yordamida san’at asarlarini global darajada targ‘ib qilishning samarali vositasiga aylangan.

1. Raqamli texnologiyalar orqali xalqaro ko‘rgazmalar va festivallarni tashkil etish

Texnologiyalar san’at ko‘rgazmalarini yangi formatda tashkil etishga imkon yaratmoqda. Raqamli vositalar yordamida san’at asarlari onlayn platformalarda taqdim etilishi, san’at festivallariga dunyo bo‘ylab ishtirokchilarni jalb qilish imkoniyatini kengaytiradi.

Virtual ko‘rgazmalar:

Virtual ko‘rgazmalar fizik joydan mustaqil ravishda amalga oshiriladi. Ular internet orqali global auditoriyaga yetib boradi. Virtual ko‘rgazmalar interaktiv bo‘lishi mumkin, bu tomoshabinlarga san’at asarlarini nafaqat ko‘rish, balki ular bilan muloqot qilish imkonini beradi.

Google Arts & Culture, Artsteps va Museum of Modern Art (MoMA) kabi platformalar san’at asarlarini virtual muhitda namoyish etish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

AR va VR texnologiyalari yordamida tomoshabinlar san’at asarlarini real vaqt rejimida interaktiv tarzda o‘rganishlari mumkin.

Xalqaro san’at festivallari:

Xalqaro festivallar, masalan, Venetsiya biennali, Dokumenta, yoki Arco Madrid kabi tadbirlar, san’atkorlarga o‘z asarlarini butun dunyoga taqdim etish imkoniyatini beradi. Bugungi kunda bu festivallarga raqamli ko‘rgazmalar orqali ham ishtirok etish mumkin.

Hibrid formatlar: O‘tkazilayotgan festivallar va ko‘rgazmalarni an’anaviy va raqamli shaklda o‘tkazish san’atning keng auditoriyaga tarqalishiga yordam beradi.

2. Virtual ko‘rgazmalarning afzalliklari

Virtual ko‘rgazmalar, raqamli texnologiyalar yordamida san’atni global darajada tarqatishda bir qator afzalliklarga ega.

Global ko‘lamda ishtirok etish:

San’atkorlar va ko‘rgazmalar barcha geografik chegaralarni chetlab o‘tadi. Har qanday tomoshabin o‘z hududida bo‘lgan holda dunyo miqyosidagi san’at asarlarini ko‘rish va baholash imkoniyatiga ega.

Masalan, virtual ko‘rgazmalarni Amerika, Yevropa yoki Osiyo davlatlarida tashkil etish va ular orqali san’at asarlarini keng auditoriyaga taqdim etish mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalar yordamida keng tarqalish:

San’at asarlari ijtimoiy tarmoqlar, veb-saytlar va raqamli galereyalarda joylashtirilishi orqali ko‘plab odamlar tomonidan ko‘rilishi mumkin. Bu o‘z navbatida san’atkorlarga keng omma bilan muloqot qilish imkoniyatini beradi.

Instagram, Facebook, YouTube kabi platformalar orqali san’atni global tarzda targ‘ib qilish imkoniyatlari kengaymoqda.

Oson va qulay kirish imkoni:

Virtual ko‘rgazmalar va festivallarga qatnashish, jismoniy cheklovlar va tashrif buyurishning narxi bilan bog‘liq muammolarni bartaraf etadi. Tomoshabinlar ko‘rgazmaga kirish uchun faqat internetga ulanib, uyda bo‘lishi kifoya.

3. Xalqaro san’at festivallarida ishtirok etish imkoniyatlari

San’at festivallari san’at asarlarini taqdim etishning an’anaviy shakli bo‘lib, bu tadbirlar ijodkorlarning o‘z ishtirokchilari bilan madaniy almashish imkoniyatini yaratadi. Raqamli texnologiyalar yordamida bu festivallarga ishtirok etish jarayoni yanada osonlashgan.

Xalqaro hamkorlik:

San’at festivallari nafaqat san’atkorlarga o‘z asarlarini taqdim etish, balki boshqa madaniyatlar va san’atkorlar bilan hamkorlik qilish imkoniyatini beradi. Raqamli ko‘rgazmalar orqali san’atkorlar turli millatlar va madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro aloqalar o‘rnatishadi.

Masalan, Venetsiya biennali va Arco Madrid kabi xalqaro festivallar, raqamli ko‘rgazmalar orqali butun dunyodan san’atkorlarni birlashtiradi.

Yangi formatlar va yondashuvlar:

Raqamli texnologiyalar festivallarni yangi formatlar bilan boyitadi. Virtual festivallar o‘tkazish, san’atkorlarga o‘z asarlarini oddiy ko‘rgazmalarda namoyish qilishdan tashqari interaktiv yoki innovatsion formatda taqdim etish imkoniyatini beradi.

Metaverse kabi yangi texnologiyalar yordamida san’at festivallari to‘liq virtual yoki kengaytirilgan reallik muhitida o‘tkazilishi mumkin.

Innovatsion yondashuvlar va auditoriya:

Raqamli festivallar va ko‘rgazmalar san’atning innovatsion yondashuvlari bilan tanishish imkonini beradi. San’atkorlar yangi texnologiyalarni qo‘llagan holda, o‘z asarlarini yuqori darajada ifodalash va ularni keng auditoriyaga taqdim etishadi.

4. Virtual ko‘rgazmalar va xalqaro san’at festivallarining istiqbollari Metaverse va virtual ko‘rgazmalar:

Metaverse konsepsiyasi san’atni yangi shakllarda taqdim etish imkoniyatini yaratmoqda. Virtual ko‘rgazmalar va festivallarni Metaverse platformalarida tashkil etish san’at asarlarini interaktiv tarzda tomosha qilish imkoniyatini kengaytiradi.

Bu orqali san’at asarlari tomoshabinlar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotga kirishga imkon beradi.

Blokcheyn va NFT:

NFT texnologiyalari san’atkorlarga o‘z asarlarini raqamli shaklda saqlash va sotish imkonini beradi. Xalqaro festivallar va ko‘rgazmalar orqali san’atkorlar o‘z asarlarini NFT sifatida sotish yoki namoyish etishlari mumkin.

Global hamkorlik va madaniy almashuv:

Raqamli ko‘rgazmalar va festivallar san’atni global darajada ommalashtirish va madaniy almashuvni yanada rivojlantirish imkoniyatini yaratadi.

Raqamli texnologiyalar san’at ko‘rgazmalarini va festivallarini yangi darajaga olib chiqdi. Virtual ko‘rgazmalar va xalqaro san’at festivallari san’atkorlarga global miqyosda o‘z asarlarini taqdim etish imkonini yaratmoqda. Bu esa san’atni yangi auditoriyaga yetkazish, madaniy almashuvni rivojlantirish va innovatsion yondashuvlarni qo‘llashda katta rol o‘ynaydi. Raqamli texnologiyalar yordamida san’atning yangi shakllari, formatlari va imkoniyatlari yaratilmoqda, bu esa san’at sohasini yangi bosqichga olib chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, tasviriy san’atda zamonaviy texnologiyalarning integratsiyasi, ijodkorlar va ta’lim sohasidagi mutaxassislar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli vositalar va ilg‘or texnologiyalar yordamida san’atning estetik va ijodiy ifodasi yangilandi. Ijodkorlar an’anaviy san’at shakllarini yangi texnologiyalar bilan birlashtirish orqali o‘z ishlarini yangi darajaga ko‘tarishmoqda. Grafik dizayn, 3D modellash, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR) kabi texnologiyalar san’at asarlarini yaratishda keng imkoniyatlarni taqdim etmoqda.

Ta’lim jarayonida ham zamonaviy texnologiyalarning integratsiyasi ta’limning samaradorligini oshiradi. Onlayn platformalar, virtual ko‘rgazmalar, raqamli galereyalar va boshqa raqamli vositalar san’atni o‘rganishni yanada qiziqarli va interaktiv qiladi, shuningdek, talabalar uchun global resurslarga oson kirish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, san’atni o‘rganishda raqamli texnologiyalar an’anaviy metodlarga nisbatan o‘zgacha yondashuvni taqdim etadi, bu esa san’at ta’limining sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Raqamli san’atning integratsiyasi orqali xalqaro hamkorlik va madaniy almashuv yanada rivojlanmoqda. San’atkorlar va ta’limchilar raqamli platformalar

orqali o‘z asarlarini global miqyosda taqdim etish, shuningdek, turli madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro tajriba almashish imkoniyatiga ega bo‘lishmoqda.

Shunday qilib, zamonaviy texnologiyalarning tasviriyl san‘atga integratsiyasi nafaqat ijodiy jarayonni yangi bosqichga olib chiqmoqda, balki ta‘lim jarayonlarini ham innovatsion yondashuvlar orqali yanada samarali qilish imkoniyatini yaratmoqda. San‘at sohasidagi texnologik inqilob ijodkorlik erkinligini kengaytiradi, yangi format va shakllarda ijod qilish imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu esa san‘at va ta‘limning kelajakdagi rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Aminov, M. (2021). Raqamli san‘at va uning taraqqiyoti. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Jumaniyozova, G. (2019). Tasviriyl san‘atda zamonaviy texnologiyalarning o‘rni. Tashkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
3. Kudratov, B. (2020). San‘at ta‘limida raqamli vositalarning integratsiyasi. Toshkent: O‘zbekistonda ta‘lim va innovatsiyalar markazi.
4. Mamatov, A. (2018). Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalarining tasviriyl san‘atda qo‘llanilishi. Tashkent: San‘at akademiyasi nashriyoti.
5. Rahimov, S. (2022). Raqamli texnologiyalar va tasviriyl san‘at: ijodiy imkoniyatlar va yondashuvlar. Bukhara: Buxoro davlat universiteti.
6. Shukurova, D. (2021). San‘at ta‘limi: texnologiyalar va innovatsiyalar. Tashkent: Ta‘lim nashriyoti.

IJROCHILIK MAHORATI RIVOJLANISHINING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Tojibayev Elmurod Maxmudjonovich

Namangan davlat pedagogika instituti

ART pedagogika kafedrasi katta o‘qituvchisi, PhD

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola "Ijrochilik mahorati rivojlanishining nazariy va amaliy asoslari" mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, ijrochilik san‘ati va uning rivojlanish jarayonini keng tahlil etadi. Maqolada ijrochilikning nazariy asoslari, uning ijtimoiy va madaniy ahamiyati, hamda mahoratning rivojlanishiga ta‘sir qiluvchi omillar batafsil ko‘rib chiqilgan. Ijrochilik mahorati nafaqat texnik ko‘nikmalarni egallash, balki san‘atkorning shaxsiy ijodiy potentsiali, ijro uslubi va badiiy talqini bilan chambarchas bog‘liqdir. Maqolada ijrochilikning asosiy bosqichlari va bu jarayonda yuzaga keladigan nazariy yondashuvlar, shuningdek, amaliyotda qo‘llaniladigan usullar hamda texnikalar muhokama qilingan. Shuningdek, ijrochi o‘rgatishda samarali metodika va pedagogik yondashuvlarning roli ta‘kidlangan. Nazariy jihatdan, maqola ijrochilik mahoratini rivojlantirish jarayonida psixologik, pedagogik va badiiy-ijodiy jihatlarning o‘zaro bog‘liqligini tasvirlab beradi. Maqola ijrochilik mahoratini rivojlantirishning nafaqat san‘atkorlar, balki o‘qituvchilar, pedagoglar va san‘atni rivojlantiruvchi muassasalar uchun ham muhim ahamiyatga ega bo‘lgan ilmiy, amaliy va metodik asoslarni taqdim etadi. Bu, o‘z navbatida, ijrochilik mahoratining sifatini oshirish, ijodiy jarayonlarni samarali tashkil etish va ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi aloqani chuqurlashtirishda yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Ijrochilik mahorati, rivojlanish, nazariy asoslar, amaliy asoslar, pedagogika, texnologiyalar, ijro uslubi, ta‘lim, san‘at, metodika, badiiy talqin, psixologiya.

ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЕ МАСТЕРСТВО: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация: Данная научная статья посвящена теме "Теоретические и практические основы развития исполнительского мастерства" и охватывает широкий анализ искусства исполнительства и процессов его развития. В статье подробно рассматриваются теоретические основы исполнительского мастерства, его социальное и культурное значение, а также факторы, влияющие на развитие мастерства. Исполнительское мастерство связано не только с овладением техническими навыками, но и с творческим потенциалом исполнителя, его исполнительским стилем и художественной интерпретацией.

В статье обсуждаются основные этапы исполнительского мастерства, теоретические подходы, возникающие в этом процессе, а также методы и техники, применяемые на практике. Также подчеркивается роль эффективных методик и педагогических подходов в обучении исполнителей. Теоретически статья описывает взаимосвязь психологических, педагогических и художественно-творческих аспектов в процессе развития исполнительского мастерства. Статья представляет собой научные, практические и методические основы развития исполнительского мастерства, которые имеют важное значение не только для артистов, но и для преподавателей, педагогов и учреждений, развивающих искусство. Это, в свою очередь, способствует улучшению качества исполнительского мастерства, эффективной организации творческих процессов и углублению связи исполнителя с аудиторией.

Ключевые слова: Исполнительское мастерство, развитие, теоретические основы, практические основы, педагогика, технологии, исполнительский стиль, обучение, искусство, методика, художественная интерпретация, психология.

PERFORMANCE SKILL DEVELOPMENT: THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS

Annotation: This scientific article is dedicated to the topic of "Theoretical and Practical Foundations of Performance Skill Development" and provides a comprehensive analysis of the art of performance and its development process. The article thoroughly examines the theoretical foundations of performance, its social and cultural significance, as well as the factors influencing the development of skill. Performance skill is not only about mastering technical abilities but also closely related to the artist's personal creative potential, performance style, and artistic interpretation. The article discusses the main stages of performance skill development and the theoretical approaches that arise during this process, as well as the methods and techniques applied in practice. It also highlights the role of effective methodologies and pedagogical approaches in training performers. From a theoretical perspective, the article describes the interconnection of psychological, pedagogical, and artistic-creative aspects in the process of developing performance skill. The article presents scientific, practical, and methodological foundations for developing performance skills, which are of great importance not only for artists but also for teachers, pedagogues, and institutions involved in the development of the arts. In turn, this contributes to improving the quality of performance skill, effectively organizing creative processes, and deepening the interaction between performers and audiences.

Keywords: Performance skill, development, theoretical foundations, practical foundations, pedagogy, technologies, performance style, education, art, methodology, artistic interpretation, psychology.

Ijrochilik mahorati insoniyatning eng qadimiy san‘at turlaridan biri bo‘lib, uning rivojlanishi tarixiy jarayonlarda insonning estetik idrokini shakllantirishda muhim o‘rin tutgan. Ijrochilik, asosan, musiqa, teatr, raqs, va boshqa badiiy sohalarida o‘z ifodasini topgan bo‘lib, bu san‘at shakllari shaxsiy ijodiy qobiliyatlar va texnik ko‘nikmalarni birlashtirishni talab etadi. Ijrochilik mahoratini rivojlantirish nafaqat ijodiy jarayonlarning samaradorligini oshirish, balki san‘atning jamiyatdagi roli va ahamiyatini chuqur anglashga ham imkon yaratadi.

Maqsadli yondashuv va metodikalar orqali ijrochilik mahoratini rivojlantirish, ijrochi shaxsning texnik va badiiy jihatlarini takomillashtirishni anglatadi. Shu bilan birga, ijrochilik mahoratining rivojlanishiga ta‘sir etuvchi bir qator omillar mavjud, jumladan, pedagogik yondashuvlar, psixologik faktorlar, badiiy talqinlar, hamda madaniy-milliy an‘analari.

Ijrochilik mahorati tushunchasi va uning mohiyati. Ijrochilik mahorati – bu san‘at va madaniyatning turli sohalarida ijodiy faoliyatni amalga oshiruvchi shaxsning musiqiy, teatr, raqs, kinoya yoki boshqa san‘at shakllarida ifoda etilishi uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar, bilimlar, hamda ijodiy qobiliyatlarning majmuidir. Ijrochilik mahorati nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki ijodiy yondashuv, estetik tushuncha va san‘atchining ichki dunyosini ifodalash qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi.

Ijrochilik mahoratining ssosiy xususiyatlari

1. Texnik ko‘nikmalar: Ijrochilik mahorati, avvalo, ijro etilayotgan asar yoki vazifaga mos texnik ko‘nikmalarga ega bo‘lishni talab qiladi. Bu o‘z navbatida san‘atkorning o‘ziga xos texnik bilimlarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Masalan, musiqachi uchun musiqa asarlarini to‘g‘ri va ifodali bajarish, vokalist uchun tovushni nazorat qilish, teatr artisti uchun sahnada o‘z rolini to‘liq va to‘g‘ri namoyish etish kabi qobiliyatlar zarur.

2. Ijodiy yondashuv: Ijrochilik faqat texnik ko‘nikmalardan iborat emas, balki bu jarayonda san‘atkorning shaxsiy yondashuvi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ijrochi o‘zining ichki hissiyotlarini, fikrlarini, hissiy holatini asar orqali tashqi dunyoga etkazish kerak. Ijrochilikda estetik tushuncha va ijodiy tasavvur muhim rol o‘ynaydi, bu esa san‘atni nafaqat texnik, balki hissiy va ruhiy jihatdan ham boyitadi.

3. Sahna madaniyati va harakatlar: Ijrochilik faqat badiiy ifodani anglatmaydi, balki sahnada yoki auditoriya oldida qanday harakat qilish, ularni qanday jalb etish ham muhimdir. San‘atkorning sahnada o‘zini tutishi, auditoriya

bilan bog‘lanishi, ularning e‘tiborini qanday jalb qilish, hamda har bir detallarning ijroda qanday aks etishi, bularning barchasi ijrochilik mahoratining bir qismidir.

4. Emotsional va psixologik omillar: Ijrochilikni yuqori darajada amalga oshirishda san‘atkorning psixologik holati, o‘zini qanday his qilishiga ham katta ahamiyat beriladi. Emotsional beqarorlik yoki haddan tashqari xavotir, ijrochi ishlashiga to‘sqinlik qilishi mumkin, aksincha, ichki uyg‘unlik va ishonch ijrochi mahoratini yanada yuksaltiradi.

5. Interpretatsiya: Ijrochilikda ma’lum bir asarni to‘g‘ri va yangicha talqin qilish qobiliyati ham katta ahamiyatga ega. Har bir asar ijrochi tomonidan o‘ziga xos tarzda talqin qilinishi mumkin, bu esa ijrochilikni boshqa odatiy yondashuvlardan farqlashga yordam beradi.

Ijrochilik mahoratining turli sohalardagi ahamiyati

1. Musiqiy ijrochilik: Musiqada ijrochilik san‘atkorning ovoz, musiqiy asarlarning o‘ziga xos uslubini va melodiyalarni to‘g‘ri va ma’naviy jihatdan to‘liq ifodalash qobiliyatini talab qiladi. Musiqiy ijrochilikda musiqachining texnik ko‘nikmalari, ritmni his qilish va to‘g‘ri intonatsiya ustida ishlash muhimdir.

2. Teatr ijrochiligi: Teatrda ijro etilgan rol san‘atkorning psixologik va emotsional holatlarini eng yuqori darajada ifodalashni talab qiladi. Har bir sahnada, har bir harakat va so‘zda, san‘atkor shaxsiy va badiiy imkoniyatlarini to‘liq ishlatish kerak. Bu jarayonda turli xarakterlarni yaratish, ularning rivojlanishini aks ettirish juda muhimdir.

3. Raqs ijrochiligi: Raqs ijrochiligi esa, koordinatsiya, musiqaga mos harakatlar va tana tilini o‘z ichiga olgan san‘atdir. Raqs san‘atkorlari har bir harakatni, pozitsiyani va tuzilmani mahorat bilan bajarib, tomoshabinni o‘ziga jalb etishi kerak.

4. Kino va televideniye: Kino va televideniye ijrochiligida ham san‘atkorning mahorati katta ahamiyatga ega. Bu sohada aktyorlarning mimikasi, tana tilini to‘g‘ri ishlatishi, va sahnadagi harakatlari orqali belgilangan obrazni to‘liq yaratish lozim.

5. Ijrochilik mahoratini rivojlantirish

Ijrochilik mahoratini rivojlantirish uchun doimiy mashqlar, yangi texnikalar va uslublarni o‘rganish, badiiy tasavvurni kengaytirish kerak. Shuningdek, san‘atkor o‘ziga xos "ijro metodikasini" yaratishi va yangi tajribalarni sinab ko‘rishi muhimdir. Shaxsiy rivojlanish va ijodiy izlanishlar, ijrochilikning yanada mukammal bo‘lishiga olib keladi.

Ijrochilik mahorati – bu faqatgina texnik ko‘nikmalardan iborat bo‘lmagan, balki ijodiy yondashuv, estetik qobiliyat, va shaxsiy hissiyotlarning o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllangan badiiy ifoda tizimidir. Har bir san‘atkor o‘z mahoratini doimiy ravishda takomillashtirib borishi, yangi yondashuvlar va

metodlarni o‘zlashtirishi kerak. Shunda ular o‘z ijro faoliyatida chinakam san’atkor sifatida tanilishi mumkin.

Ijrochilik mahoratini rivojlantirish bosqichlari. Ijrochilik mahoratini rivojlantirish – bu san’atkorning ijro qobiliyatlarini va texnik ko‘nikmalarini doimiy ravishda oshirish jarayonidir. Ijrochilik faqatgina texnik va badiiy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishni emas, balki shaxsiy rivojlanish, estetik tushuncha, va hissiy tajribalarni boyitishni ham talab qiladi. Ijrochilik mahoratini rivojlantirishning bosqichlari bir-biri bilan uzviy bog‘langan va har biri o‘zining muhim ahamiyatiga ega. Quyida ijrochilik mahoratini rivojlantirishning asosiy bosqichlari tavsiflanadi.

1. Boshlang‘ich bosqich (texnik ssoslarni o‘zlashtirish)

Ijrochilik mahoratining birinchi bosqichi — bu san’atkorning o‘ziga xos texnik ko‘nikmalarni egallash va asarlarni ijro etishning asosiy qoidalarini o‘rganishdir. Bu bosqichda san’atkor:

- **Asosiy texnik ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi:** Ijrochi o‘zining sohasiga qarab, masalan, musiqa asarlarini o‘qish va chalish, raqsni bajarish, teatrdan ro‘lni o‘ynash yoki vokal texnikalarini mukammallashtirish kabi boshlang‘ich texnik ko‘nikmalarni o‘rganadi.
- **O‘qish va mashq qilish:** Asosiy texnikalarini rivojlantirish uchun doimiy ravishda mashq qilish, repetitsiyalar va o‘quv dasturlarida qatnashish talab etiladi.
- **Soddalashtirilgan materiallar bilan ishlash:** Ijrochi oddiyroq asarlarni, qisqa va texnik jihatdan oson materiallarni ijro etib, o‘z mahoratini shakllantiradi.

Bu bosqichda asosiy e’tibor texnikani mukammallashtirishga qaratiladi. Bunda san’atkorning musiqadagi intonatsiya, raqsdagi harakatlar, teatrdan so‘zlash uslubi kabi ko‘nikmalari shakllanadi.

2. O‘rta bosqich (ijro usulini mustahkamlash va texnikani rivojlantirish)

Ijrochilikning o‘rta bosqichi — bu boshlang‘ich texnik ko‘nikmalarni yanada chuqurlashtirish, ijro uslubini mustahkamlash va yangi yondashuvlarni sinab ko‘rish bosqichidir. Bu davrda san’atkor:

- **Qiyinroq materiallar bilan ishlashni boshlaydi:** San’atkor ijro qilish uchun murakkabroq asarlar, keng qamrovli va jiddiyroq texnik va estetik talablar qo‘yilgan materiallarga o‘tadi.
- **Stilistik yondashuvni o‘rganish:** Ijrochi o‘z ijrosiga uslubiy aniqlik kiritish uchun turli musiqiy, teatr va raqs uslublarini o‘rganadi, ularni o‘z ijro jarayonida ishlatishga harakat qiladi.
- **Ko‘p tomonlama rivojlanish:** Ijrochilikni rivojlantirishda texnik o‘zlashtirishdan tashqari, emotsional va psixologik ko‘nikmalar ham

rivojlanadi. Ijrochi o‘z his-tuyg‘ularini, o‘zini qanday ifodalashni va auditoriya bilan qanday aloqada bo‘lishni o‘rganadi.

Bu bosqichda, asarlar nafaqat texnik jihatdan, balki estetik va hissiy jihatdan ham yuqori darajaga ko‘tariladi. San’atkor o‘z ijrosini yangi shakllarda ifodalashni boshlaydi.

3. Yuqori bosqich (ijro usulini mukammallashtirish va innovatsion yondashuv)

Ijrochilikning yuqori bosqichi — bu san’atkorning ijro mahoratining to‘liq shakllanishi va o‘z uslubini yaratish bosqichidir. Bu davrda san’atkor:

- **Ijro jarayonini mukammallashtirish:** Ijrochi o‘zining texnik mahoratini eng yuqori darajaga yetkazadi. U barcha texnik murakkabliklarni to‘liq o‘zlashtiradi, musiqani, raqsni yoki teatrni to‘liq va mukammal tarzda ijro etadi.
- **Shaxsiy uslubni yaratish:** Yuqori bosqichda ijrochining o‘ziga xos ijro uslubi shakllanadi. Bu ijrochi o‘zining shaxsiy yondashuvini yaratadi, ijro jarayonida boshqa san’atkorlarning uslublarini o‘zlashtirgan holda, ularni yangi shaklda ifodalashga harakat qiladi.
- **Estetik va badiiy talqin:** Ijrochi nafaqat texnik jihatdan mukammal ijro etadi, balki asarning estetik va badiiy talqinini yuqori darajada ifodalashga qodir bo‘ladi. Bu, o‘z navbatida, auditoriya bilan chuqur hissiy aloqada bo‘lishni va uning fikrini o‘zgartirishni talab etadi.
- **Innovatsion yondashuvlar:** Ijrochilikda yangi yondashuvlar va usullarni qo‘llash, ijrochining original ishlanmalarini yaratish va san’atni yangicha shaklda taqdim etish kabi innovatsion usullarni joriy etadi.

Bu bosqichda ijrochining mahorati o‘zining eng yuqori nuqtasiga yetadi va u badiiy kashfiyotlar qilishda davom etadi. Ijrochi o‘z ishida yangi uslublarni yaratib, badiiy va estetik tafovutlarni keltirib chiqaradi.

4. Doimiy Takomillashuv (Ijrochi O‘zini Yangilash va Rivojlantirish)

Ijrochilik mahoratini rivojlantirish jarayoni hech qachon tugamaydi, chunki san’atda doimiy yangiliklar va rivojlanishlar mavjud. Ijrochining doimiy ravishda o‘zini yangilab borishi, yangi tajribalar va tajribalarni qo‘lga kiritishi zarur. Bu bosqichda:

- **Ijrochining o‘zini qayta baholashi:** Ijrochi o‘zining ishlash usulini va ijrosini doimiy ravishda tahlil qilib, yuksaltirishga intiladi.
- **Yangi yondashuvlarni qabul qilish:** Ijrochi zamonaviy tendentsiyalarni va yangiliklarni o‘zlashtirishga harakat qiladi, san’atning yangi shakllarini o‘rganadi.

- **Yangi texnikalar va bilimlarni o‘zlashtirish:** Ijrochi o‘zining texnik ko‘nikmalarini yangi asarlar, musiqiy uslublar, teatr va raqs texnikalarini o‘rganish orqali oshiradi.

Ijrochilik mahoratini rivojlantirish — bu doimiy jarayon bo‘lib, har bir bosqichda san’atkorning texnik ko‘nikmalaridan tortib, shaxsiy ijodiy yondashuvgacha bo‘lgan ko‘plab aspektlarni o‘z ichiga oladi. Har bir bosqichda san’atkor o‘z mahoratini yangi darajaga ko‘tarish uchun mehnat qiladi. Ijrochilik mahoratini rivojlantirishda bilimlar va ko‘nikmalarning integratsiyalashuvi, shaxsiy va badiiy yondashuvlar hamda doimiy o‘zgarishlar muhim o‘rin tutadi. Bu jarayon, natijada, san’atkorni mukammal ijrochi sifatida shakllantiradi va uni ijodiy erkinlikka olib chiqadi.

Ijrochilikdagi individual yondashuv: tushuncha, ahamiyati va asosiy xususiyatlari.. Ijrochilik — bu nafaqat texnik ko‘nikmalarni egallash, balki san’atkorning shaxsiy tasavvuri, his-tuyg‘ulari va ijodiy potentsialini aks ettiradigan murakkab jarayondir. Ijrochilikdagi individual yondashuv — bu har bir san’atkorning o‘ziga xos tarzda, o‘z shaxsiyatini, hissiyotlarini va ijodiy yondashuvlarini ifodalashga qaratilgan usul va jarayondir. Ijrochi o‘zining ichki dunyosini, his-tuyg‘ularini va tasavvurlarini ishonch bilan ifodalashga harakat qilishi, uning ijodini boshqalardan ajratib turadi.

Ijrochilikdagi individual yondashuvning yushunchasi. Individual yondashuv — bu san’atkorning o‘ziga xos ijro tarzini yaratish va o‘zining texnik, hissiy va estetik ko‘nikmalarini boshqacha tarzda namoyon etishdir. Har bir ijrochi, o‘zining tabiiy qobiliyatlari, tajribalari, psixologik holati va badiiy dunyoqarashi asosida ijro uslubini yaratadi. Bu ijrochining har bir asarga yoki rollarga o‘ziga xos, individual talqini va tushunishi orqali namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, individual yondashuv ijrochining texnik mahoratidan tashqari, uning hissiy dunyosining to‘liqligi, san’atchining o‘ziga xos badiiy qabul qilish va ijodiy jarayonlarga bo‘lgan munosabati bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu, o‘z navbatida, ijrochining o‘ziga xos talqini, uslubi va san’ati orqali jamiyatga o‘z hissasini qo‘shish imkoniyatini yaratadi.

Individual Yondashuvning asosiy xususiyatlari

1. Shaxsiy estetik talqin. Har bir san’atkor o‘z asarlarini o‘ziga xos tarzda talqin qiladi. Bu ijrochining o‘z hissiyotlari, ichki dunyosi va san’atga bo‘lgan munosabatini aks ettiradi. Masalan, bir xil musiqiy asarni ijro etishda bir san’atkor intensiyaga ko‘proq e’tibor qaratishi, boshqasi esa melodik tuzilmaga o‘zgacha yondashishi mumkin. Ijrochi asarni o‘ziga xos tarzda talqin qilish orqali, uni faqat texnik jihatdan emas, balki estetik nuqtai nazardan ham boyitadi.

2. Psixologik aspektlar. Ijrochilikdagi individual yondashuv psixologik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. San’atkorning kayfiyati, ichki hissiyotlari va umumiy ruhiy holati ijroning sifatiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, musiqiy asar ijro etilganda, ijrochining ruhiy holati va hissiy xususiyatlari uning interpretatsiyasiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qiladi. Badiiy ijodda shaxsiy dunyoqarash va hissiy yondashuv asarlarning ichki mazmuniga to‘liq kirish imkonini beradi.

3. Texnik yondashuv. Individual yondashuv, shuningdek, texnik jihatdan ham o‘ziga xosdir. Ijrochi o‘zining texnik ko‘nikmalarini o‘ziga xos tarzda shakllantiradi. Masalan, orkestrda yoki ansamblida ishlashda, bir san’atkor o‘zining texnik uslublarini boshqalardan farq qiluvchi tarzda namoyon etadi. Bunday texnik yondashuvlar nafaqat an’anaviy metodlarga, balki ijrochining shaxsiy texnikani o‘zlashtirish va rivojlantirish uslubiga asoslanadi.

4. Badiiy yondashuv. Ijrochilikda individual yondashuv badiiy ijodning o‘ziga xos shaklini yaratadi. San’atkor, bir necha yondashuvlar va badiiy talqinlar orqali o‘z ijrosini shakllantiradi. U o‘z hissiyotlari, dunyoqarashi va estetik qarashlari orqali asarni yangi va o‘zgacha talqin qiladi. Badiiy yondashuv, ijrochining san’at asarini faqat ijro etish emas, balki uni chuqur his qilish va uning ichki mazmunini qayta yaratishdir.

5. Ijodiy mustaqillik va shaxsiy usul. Individual yondashuvda ijrochi mustaqil ravishda ijod qilishga intiladi. U o‘ziga xos ijodiy usulni ishlab chiqadi va o‘zining texnik va estetik nuqtai nazaridan erkin bo‘lishni afzal ko‘radi. Bu, shuningdek, san’atkorning ijodiy erkinligi va o‘z qobiliyatlarini cheklovlersiz ko‘rsatishga bo‘lgan istagi bilan bog‘liqdir.

Individual yondashuvning ijrochi uchun ahamiyati.

1. San’atkorning shaxsiy ijodiy rivoji. Individual yondashuv san’atkorning o‘zini ifoda etish imkoniyatini yaratadi. Har bir ijrochi o‘zining hissiyotlarini, o‘ziga xos qarashlarini va uslubini boshqalarga ko‘rsatishga harakat qiladi. Bu, o‘z navbatida, san’atkorning ijodiy rivojlanishini va o‘zini izlashni ta’minlaydi.

2. O‘ziga xos usulni shakllantirish. Individual yondashuv san’atkorga o‘zining uslubini yaratishga imkon beradi. Ijrochi nafaqat mavjud uslublar va texnikalar asosida ijro etadi, balki ularni o‘zgartirish, yangilash va o‘ziga xos tarzda talqin qilishga qodir. O‘z uslubining shakllanishi, ijrochining san’ati va ijodiga yangi boylik kiritadi.

3. Ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi aloqa. Individual yondashuv, ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi aloqaning kuchayishiga yordam beradi. San’atkor o‘zining hissiy va badiiy talqinlarini namoyon etib, auditoriyani o‘zining ichki dunyosiga jalb

qiladi. Bu, auditoriya bilan chuqurroq hissiy aloqaga kirishga, ularning qalbiga tegib, ichki his-tuyg‘ularini uyg‘otishga imkon yaratadi.

4. Innovatsion yondashuvlarni taqdim etish. Ijrochilikdagi individual yondashuv, yangi g‘oyalar, uslublar va metodlarni yaratishga olib keladi. San’atkor, o‘ziga xos ijro uslubini ishlab chiqish orqali, san’atga yangi izlanishlarni olib keladi. Bu yangi talqinlar, yangicha uslublar va innovatsion yondashuvlar yordamida san’atning rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

Individual yondashuvning dars jarayonlari va ta’limdagi roli. Ijrochilikdagi individual yondashuv ta’lim jarayonida ham muhim o‘rin tutadi. Har bir o‘quvchi yoki talaba o‘ziga xos ijro uslubini yaratish jarayonida, u o‘zini ifoda etishning yangi yo‘llarini o‘rganadi. Ularning ijodiy yondashuvlari o‘qituvchilar tomonidan rag‘batlantirilishi va qo‘llab-quvvatlanishi kerak. Buning natijasida o‘quvchilar nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki ijodiy erkinlikni ham rivojlantiradilar.

Ijrochilikdagi individual yondashuv san’atkorning o‘ziga xos ijro uslubini yaratish, shaxsiy hissiyotlarini va estetik qarashlarini ifodalash jarayonidir. Bu yondashuv san’atkorni boshqa ijrochilardan ajratib turadi va uning ijodini o‘ziga xos qiladi. Individual yondashuv, ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi aloqani chuqurlashtiradi, yangi g‘oyalar va uslublarni yaratishga imkon beradi, hamda ijrochining shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, ijrochilik mahoratining rivojlanishining nazariy va amaliy asoslari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijrochilik san’ati nafaqat texnik ko‘nikmalarni egallashni, balki ijrochi shaxsning estetik, badiiy va ijodiy potentsialini to‘liq ochib berishni talab etadi. Maqolada keltirilgan tahlillar va tadqiqotlar ijrochilikning har bir bosqichida nazariy yondashuvlarning ahamiyatini, pedagogik metodikalarning samaradorligini hamda texnik va badiiy talqinlarning o‘zaro bog‘liqligini isbotlaydi.

Ijrochilik mahoratini rivojlantirish jarayonida psixologik, pedagogik va madaniy omillarning ta’siri katta. Boshqacha aytganda, ijrochi nafaqat texnik tayyorgarlikka ega bo‘lishi, balki o‘z ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishi zarur. Bu jarayon, ayniqsa, ijrochi ta’limida samarali metodikalarni qo‘llash, shuningdek, innovatsion pedagogik yondashuvlar orqali amalga oshirilishi mumkin.

Maqolada ta’kidlanganidek, ijrochilik mahoratining rivojlanishi nafaqat san’atkorlarning o‘ziga, balki butun san’at tizimi va ta’lim sohasiga aloqador muhim jarayondir. Bunday rivojlanish, ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi aloqani

mustahkamlashga, ijodiy jarayonlarni samarali tashkil etishga, va eng asosiysi, san’atning jamiyatdagi roli va ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Shu sababli, ijrochilik mahoratini rivojlantirish uchun samarali ta’lim metodikalari, pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni joriy etish zarur bo‘lib, bu jarayon ijrochi shaxsning rivojlanishiga yanada keng imkoniyatlar yaratadi. Bularning barchasi ijrochilik san’atining sifatini oshirish, uning madaniy merosdagi o‘rnini mustahkamlash va yangi avlod ijrochilarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. **Mavlonov, Sh.** (2015). *Ijrochilik san’ati: nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar*. Toshkent: San’at nashriyoti.
2. **Mamatov, A.** (2018). *Ijrochilik mahoratini rivojlantirishda pedagogik metodlarning o‘rni*. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
3. **Abdullayev, F.** (2017). *San’at va pedagogika: ijrochi tarbiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston davlat pedagogika universiteti.
4. **Jumayev, D.** (2020). *Ijrochilik mahoratini o‘qitishda innovatsion metodlar*. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
5. **Ochilov, A.** (2019). *Musika san’ati va ijrochilik: texnika va ijodiy yondashuvlar*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
6. **Davlatov, S.** (2016). *Ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi aloqaning psixologik aspektlari*. Toshkent: Psixologiya nashriyoti.
7. **Solihov, M.** (2014). *Pedagogik yondashuvlar va san’at ta’limi*. Toshkent: Ta’lim nashriyoti.
8. **Xudoyberdiyev, U.** (2021). *San’atni rivojlantirishda pedagogik texnologiyalar*. Farg‘ona: Farg‘ona universiteti nashriyoti.
9. **O‘ralov, S.** (2017). *Ijro uslubi va badiiy talqin: zamonaviy yondashuvlar*. Toshkent: O‘zbekiston san’ati nashriyoti.
10. **Pirimov, Z.** (2018). *Ijrochi mahoratining psixologik aspektlari*. Tashkent: O‘zbekiston psixologiya nashriyoti.

MUSTAQIL TA'LIMDA MUSIQA NAZARIYASI FANIDAN MUSTAQIL ISHLAR TURLARI VA BAJARISH

Toshmatov G‘ulomjon Olimjonovich

*Namangan davlat pedagogika instituti,
ART pedagogika kafedrası katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarning musiqa nazariyasi fanidan mustaqil ishlar turlari va bajarish usullari hamda mustaqil ta’lim orqali talabalarning nazariy bilimlarini mustahkamlash, musiqiy tafakkurini rivojlantirish va ijodkorlik ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan ma’lumotlar haqida fikr yuritiladi.

Kalit soʻzlar: tonika, dominanta, modulyatsiya, ritm, dinamik, tonallik.

Аннотация: В данной статье рассматриваются виды и методы самостоятельной работы студентов по теории музыки, а также информация, направленная на закрепление теоретических знаний студентов, развитие музыкального мышления, формирование творческих способностей посредством самостоятельного обучения.

Ключевые слова: тоника, доминанта, модуляция, ритм, динамика, тональность.

Annotation: This article discusses the types and methods of independent work of students in music theory, as well as information aimed at strengthening students' theoretical knowledge, developing musical thinking, and forming creative skills through independent learning.

Keywords: tonic, dominant, modulation, rhythm, dynamics, tonality.

Musiqa nazariyasi – bu musiqa asarlarini tahlil qilish, tushunish va yaratish uchun zarur bo‘lgan asosiy bilim va tamoyillarni o‘rganuvchi fan bo‘lib u musiqa san’atining nazariy asoslarini o‘rganadi va bu boradagi turli jarayonlarni tizimlashtiradi. Musiqa nazariyasi musiqani chuqurroq anglash va yaratish uchun zarur bo‘lgan asoslarni beradi. Bu fan musiqiy ijodkorlik, ijrochilik va ta’lim sohalarida keng qo‘llaniladi.

Musiqa nazariyasi fanidan mustaqil ta’lim uchun mustaqil ishlar talabaning nazariy bilimlarini mustahkamlash, musiqiy tafakkurini rivojlantirish va ijodkorlik ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Quyida ushbu fanga oid turli mustaqil ishlar, topshiriqlar va mustaqil ta’lim faoliyatlari uchun namunalarni keltiramiz:

Nazariy bilimlarni mustahkamlash uchun yozma mustaqil ishlar:

1. Musiqiy atamalar lug‘atini tuzish: 10–15 ta muhim musiqiy atamani tanlab, ularning ta’rifini yozish va misollar bilan tushuntirish. Masalan, **tonika, dominanta, modulyatsiya** kabi tushunchalar.

2. Shtrixlar va dinamik belgilarning tavsifi: Musiqa notalarida uchraydigan shtrixlar (legato, staccato) va dinamik belgilarni (piano, forte) aniqlab, ularning ijrochilikdagi ahamiyatini tushuntirish.

3. Tonalliklar tahlili: Dur va moll tonalliklarning tarkibi va ular orasidagi farqlarni yozma ravishda tushuntirish. Har bir tonallikda asosiy akkordlar (tonika, subdominanta, dominanta) ni belgilash.

Musiqa yozish va tahlil qilish bo‘yicha amaliy mustaqil ishlar.

Notalar yozuvi bilan ishlash: Oddiy bir melodiyaning ikki yoki uch xil tonallikka o‘tkazish. Bir tonallik ichida 4-5 taktdan iborat musiqiy parcha yozish.

Ritm yozish: Berilgan she’rga mos keladigan ritmik tuzilmani yaratish. Ritmik diktant: o‘qituvchi bergan ritmik ko‘rsatmalar asosida musiqiy taktirlarni yozish.

Musiqiy tahlil: Berilgan musiqiy asardan qisqa parcha tanlab, uning ritmik, melodik va harmonik tuzilishini tahlil qilish. Musiqiy ijodkorlikni rivojlantiruvchi topshiriqlar.

Melodiyalar yaratish: Berilgan akkordlar ketma-ketligiga mos keladigan qisqa melodiyaning yaratish. Har xil xarakterdagi (quvnoq, qayg‘uli, dramatik) melodiyalar yaratish.

Garmonik tahlil: Musiqa parchalarida akkordlarning ketma-ketligini aniqlash. Odatdagi tonallikda akkordlar o‘rtasida modulyatsiya qilishni yozish.

Musiqiy shakl tahlili: Oddiy ikki qismli yoki uch qismli musiqiy shakllarni tahlil qilish. Mashhur kuylarning (xalq qo‘shiqlari, klassik asarlar) tuzilmasini ko‘rib chiqish.

Tarixiy va nazariy bilimlarni o‘zlashtirish

1. Musiqiy yo‘nalishlarni tadqiq qilish:

Klassik, barokko, romantik yoki zamonaviy musiqiy yo‘nalishlarning nazariy asoslarini o‘rganish. Ularga oid bir yoki ikkita asarni tahlil qilish.

2. Kompozitorlar ijodini o‘rganish:

Mashhur kompozitorlardan birining musiqiy uslubi va ishlatilgan nazariy elementlarni aniqlash. Masalan, Bax, Mozart, Beethoven yoki boshqa kompozitorlarning uslublarini tadqiq qilish.

3. Tonal tizimlarning rivojlanishi:

G‘arbiy va Sharqiy musiqa tizimlari o‘rtasidagi farqlarni yozma ishda tahlil qilish.

Texnologiyalardan foydalanish

1. Musiqiy dasturlar bilan ishlash: Sibelius, Finale, MuseScore kabi musiqiy dasturlar yordamida qisqa musiqiy parcha yozish. Berilgan melodiya uchun avtomatik garmoniyalash funksiyalaridan foydalanish.

Onlayn resurslardan o‘qish: Musika nazariyasiga oid onlayn darsliklar va interaktiv topshiriqlarni bajarish.

Musika nazariyasi fanidan mustaqil ishlar topshiriqlarini bajarilishini baholash quyidagi mezonlar asosida tekshirilib baholanadi:

- **Aniqlik va to‘g‘rilik:** Nazariy tushunchalarni tushunish va aniq izohlash.
- **Ijodkorlik:** Melodiya yoki ritmik tuzilmalarning original va mazmunli bo‘lishi.
- **Texnik ko‘nikmalar:** Notalar yozuvi va musiqiy tahlillarni to‘g‘ri bajarish.
- **Mavzuga moslik:** Topshiriqning fan talablariga mosligi.

Talabalarni mustaqil ta’lim olishlari va mustaqil ishalarni bajarishlari uchun quyidagi tavsiya etilgan adabiyotlar va resurslarni foydalanishlari mumkin:

1. Kitoblar: Musika nazariyasiga oid kitoblar. Masalan: 1. Musiqaning elementar nazariyasi. 2. "Musika nazariyasining asoslari" (Mahalliy yoki xalqaro mualliflarning kitoblari). Xorijiy nashrlar: "Elementary Music Theory" (Josephine Koh).

Musiqiy elektron dasturlar:

Sibelius, Finale, MuseScore, Audacity.

2. Onlayn platformalar:

- musictheory.net
- teoria.com
- YouTubedagi nazariy darslar.

Xulosa qilib aytganda ushbu mustaqil ishlar talabalarning musiqiy nazariyasini o‘rganishdagi qiziqishini oshirib, nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog‘lashga yordam beradi. Shuningdek, ijodkorlikni rivojlantirish va texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek mustaqil ta'lim orqali fan kreditlarini to‘plash talabalarga vaqt va mablag‘ tejamkorligi, shaxsiylashtirilgan ta'lim, chuqur o‘rganish va mas'uliyatni oshirish kabi ko‘plab afzalliklarni beradi. Mustaqil ishlar ta'lim sifatini oshiradi va talabalarning bilim darajasini yuqoriga ko‘tarishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Тошматов Гуломжон, and Гулмира Даминова. "Принципы организации самостоятельного обучения в кредитно-модульной системе." *Общество и инновации* 3.5/S (2022): 50-57.
2. Gaziyeu, Jobirkhon Jurakhanovich, and Gulomjon Olimjonovich Toshmatov. "Acts credit module system and its implementation activities in higher educational process." *Asian Journal of Multidimensional Resea rch* 10.9 (2021): 467-472.
3. Botirkhanovich, Shokirkhanov Bakhtiyorkhon. "The Structure of Kashkar Rubab, And Methods of Their Execution." *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN* 5.1 (2024): 19-22.
5. Botirkhonovich, Shokirkhonov Bakhtiyor. "LIFE AND CREATION OF LEVI BOBOKHONOV." *Conferencea* (2022): 23-26.
6. Тошматов, Гуломжон, and Омина Турдалиева. "ТАЛАБАЛАРНИ МУСТАҚИЛ ИШЛАШГА ҚИЗИҚТИРИШ ОМИЛЛАРИ." *Евразийский журнал академических исследований* 3.6 (2023): 162-166. Олимжонович, Тошматов Гуломжон. "МУСИҚИЙ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА
7. ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШЛАРИНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ." *Journal of Intellectual Property and Human Rights* 2.6 (2023): 32-37.
8. Тошматов Гуломжон Олимжонович,. "ТАЛАБАНИНГ МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ ОЛИШИНИ ТИЗИМЛИ ТАШКИЛ ЭТИШ МЕТОДИКАСИ." *Creativity and Intellect in Higher Education: International Scientific-Practical Conference*. 2023.
9. Олимжонович, Тошматов Гуломжон. "ТАЛАБАНИНГ МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ ОЛИШИНИ ТИЗИМЛИ ТАШКИЛ ЭТИШ МЕТОДИКАСИ." *Creativity and Intellect in Higher Education: International Scientific-Practical Conference*. 2023.
10. Тошматов, Гуломжон, and Гулмира Даминова. "Кредит-модуль тизимида мустақил таълимни ташкил этиш тамойиллари." *Общество и инновации* 3.5/S (2022): 50-57.

CHOLG‘U IJROCHILIK MAHORATI RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI

Gaziyev Jobirxon

*Namnagan davlat pedagogika instituti
ART pedagogika kafedrasi katta o‘qiyuvchisi*

Annotatsiya: mazkur ilmiy maqola "Cholg‘u ijrochilik mahorati rivojlanishining nazariy asoslari" mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, cholg‘u san'atining rivojlanish jarayonini keng tahlil etadi. Maqolada cholg‘u ijrochiligining nazariy asoslari, uning texnik va badiiy jihatlar, ijro uslubi va san'atkorning ijodiy imkoniyatlari o‘rganiladi. Ijrochilik mahoratining rivojlanishida muhim o‘rin tutuvchi pedagogik yondashuvlar, metodikalar va innovatsion texnologiyalar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada cholg‘u ijrochiligi nafaqat musiqiy ko‘nikmalarni egallash, balki ijrochi shaxsning badiiy va hissiy potensialini rivojlantirishga yo‘naltirilgan jarayon ekanligi ta’kidlanadi. Ijrochilikni o‘rgatish jarayonida ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi aloqaning ahamiyati hamda ijro uslubining shakllanishidagi pedagogik yondashuvlar muhokama qilinadi. Maqola cholg‘u san'atining madaniy va ijtimoiy ahamiyatini, shuningdek, uning tarixiy ildizlarini o‘zida mujassamlashtirgan asboblardan va ijro texnikasini chuqur tahlil qiladi. Nazariy jihatdan, maqolada cholg‘u ijrochiligining pedagogik, psixologik va estetik tomonlari o‘rganilib, ijrochilikni rivojlantirishda samarali metodik yondashuvlarning roli alohida ta’kidlanadi. Maqola san'atkorlar, pedagoglar, ta’lim muassasalari va san'atni rivojlantirishga qaratilgan tashkilotlar uchun ilmiy, amaliy va metodik asoslar taqdim etadi. Bu o‘z navbatida, cholg‘u ijrochiligi san'ati va madaniyatining rivojlanishiga, ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi estetik aloqaning kuchayishiga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Cholg‘u ijrochiligi, mahorat, texnik ko‘nikmalar, ijro uslubi, pedagogika, innovatsion metodlar, san'at, badiiy talqin, ta’lim, psixologiya, madaniyat.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОГО МАСТЕРСТВА В ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЙ МУЗЫКЕ

Аннотация: Настоящая научная статья посвящена теме «Теоретические основы развития исполнительского мастерства в инструментальной музыке», в которой подробно анализируется процесс развития инструментального искусства. В статье рассматриваются теоретические основы исполнительства, его технические и художественные аспекты, стиль исполнения и творческие возможности исполнителя. Обсуждаются педагогические подходы, методики

и инновационные технологии, играющие важную роль в развитии исполнительского мастерства. В статье подчеркивается, что исполнение инструментальной музыки — это не только овладение музыкальными навыками, но и процесс развития художественного и эмоционального потенциала исполнителя. Рассматривается важность связи между исполнителем и аудиторией в процессе обучения и формирования исполнительского стиля, а также роль педагогических подходов в этом процессе. Статья глубоко анализирует культурное и социальное значение инструментальной музыки, а также инструменты и технику исполнения, которые воплощают в себе исторические корни этого искусства. Теоретически в статье исследуются педагогические, психологические и эстетические аспекты исполнительства, особое внимание уделено роли эффективных методических подходов в развитии исполнительского мастерства. Статья представляет собой научные, практические и методические основы для художников, педагогов, образовательных учреждений и организаций, развивающих искусство, что способствует развитию исполнительского искусства и культуры, а также углублению эстетической связи между исполнителем и аудиторией.

Ключевые слова: Исполнительство в инструментальной музыке, мастерство, технические навыки, стиль исполнения, педагогика, инновационные методики, искусство, художественная интерпретация, образование, психология, культура.

THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF INSTRUMENTAL MUSIC PERFORMANCE MASTERY

Abstract: This scientific article is dedicated to the topic "The Theoretical Foundations of the Development of Instrumental Music Performance Mastery," which provides a comprehensive analysis of the process of developing instrumental art. The article explores the theoretical foundations of performance, its technical and artistic aspects, performance style, and the creative capabilities of the performer. Pedagogical approaches, methodologies, and innovative technologies that play a crucial role in the development of performance mastery are discussed. The article emphasizes that instrumental music performance is not only about acquiring musical skills but also a process aimed at developing the artistic and emotional potential of the performer. The importance of the connection between the performer and the audience during the learning process and the formation of the performance style, as well as the role of pedagogical approaches in this process, is examined. The article deeply analyzes the cultural and social significance of instrumental music, as well as the instruments and performance techniques that embody the historical roots of

this art. Theoretically, the article explores the pedagogical, psychological, and aesthetic aspects of performance, with particular focus on the role of effective methodological approaches in the development of performance mastery. This article presents scientific, practical, and methodological foundations for artists, teachers, educational institutions, and organizations promoting the development of art, contributing to the advancement of performance art and culture, and enhancing the aesthetic connection between the performer and the audience.

Keywords: Instrumental music performance, mastery, technical skills, performance style, pedagogy, innovative methodologies, art, artistic interpretation, education, psychology, culture.

Cholg‘u ijrochiligi o‘zining boy tarixi va madaniy merosi bilan nafaqat O‘zbekiston, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasida muhim o‘rin tutadi. Bu san‘at turi nafaqat xalq musiqa madaniyatining ajralmas qismi, balki ijtimoiy va estetik taraqqiyotning ham ko‘rsatkichi hisoblanadi. Cholg‘u asboblari ijro etiladigan musiqalar milliy madaniyatni ifodalaydi, ular orqali xalqning tarixiy, ijtimoiy va ma‘naviy hayotini aks ettirish mumkin. Cholg‘u ijrochiligi nafaqat texnik ko‘nikmalarni egallash, balki ijro uslubini, san‘atkorning ijodiy potensialini rivojlantirishni ham talab qiladi.

Cholg‘u ijrochilik mahoratini rivojlantirishning nazariy asoslari, birinchi navbatda, ijro uslubi, texnikada mukammallik, badiiy talqin va ijodiy yondashuvlarning o‘zaro bog‘liqligini tushunishga asoslanadi.

Cholg‘u ijrochilik mahoratining nazariy asoslari.

Cholg‘u ijrochiligi san‘ati o‘zining an‘anaviy shakllari va zamonaviy yondashuvlari bilan juda boy va xilma-xildir. Bu san‘at turining nazariy asoslari ko‘p jihatdan musiqaning umumiy nazariy asoslariga, xususan, melodiya, ritm, harmoniya va timbre kabi elementlarga asoslanadi. Biroq, cholg‘u ijrochiligi o‘ziga xos texnik va ijodiy talablarni o‘z ichiga oladi. Cholg‘u ijrochiligi, asosan, texnikani o‘zlashtirishdan boshlanadi, bu esa musiqiy asarlarni to‘liq va aniq ijro etish imkonini beradi. Biroq, ijrochi uchun texnikani mukammallashtirish bilan bir qatorda, badiiy talqinni to‘g‘ri va chuqur ifodalash, musiqaning hissiy o‘lchamlarini ochish ham zarur.

Cholg‘u asboblari ijro etish nafaqat tovushni chiqarish, balki musiqaning ichki tuzilishini his etish, o‘ziga xos ijro uslubini yaratishdir. Har bir cholg‘u asbobi, o‘zining maxsus texnikasiga ega bo‘lib, bu asbobning ijrochisi o‘z shaxsiy stilini yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Misol uchun, dutor, rubob, tanbur kabi asboblari o‘zining naqshli tovushlari bilan ajralib turadi, va ularni ijro etish usuli o‘ziga xos pedagogik yondashuvni talab qiladi.

Ijrochilik uslubi va pedagogik yondashuvlar.

Cholg‘u ijrochiligi rivojlanishining asosiy nazariy jihatlaridan biri - ijro uslubi va pedagogik metodlarning uyg‘unligidir. Pedagogik yondashuvlar ijrochi shaxsning texnik va badiiy salohiyatini shakllantirishda katta rol o‘ynaydi. Ijro uslubi ijrochi va auditoriya o‘rtasidagi muhim bog‘lanish bo‘lib, musiqaning badiiy talqinini o‘z ichiga oladi. Har bir cholg‘u ijrochisi o‘ziga xos ijro uslubini ishlab chiqishi lozim. Bu uslub ijrochi o‘zini musiqada qanday his qilishi, uning hissiy va intellektual talqini bilan bog‘liqdir.

Pedagogik yondashuvlar esa, cholg‘u asboblari o‘rgatish jarayonida ijro uslubining shakllanishiga yordam beradi. Samarali metodikalar orqali ijrochi o‘z texnik ko‘nikmalarini rivojlantirishi va shu bilan birga, ijro uslubining estetik jihatlarini tushunishi zarur. Pedagogik jarayonda ijrochi individual yondashuvlarni qo‘llab-quvvatlash, uning ijodiy erkinligini rivojlantirish, musiqiy xotira va ijodiy tasavvurini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Cholg‘u ijrochiligining tarixi va madaniy ahamiyati.

Cholg‘u ijrochiligi nafaqat musiqaning ijro etilishi, balki milliy madaniyatning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. O‘zbek xalqining qadimiy cholg‘u asboblari, masalan, rubob, tanbur, dutor va gonglar, xalqning ko‘p asrlik musiqiy merosini o‘zida mujassamlashtiradi. Ushbu asboblarning har biri o‘ziga xos texnika va ijro uslublariga ega, va ularni o‘rganish jarayoni o‘ziga xos pedagogik metodlarni talab qiladi. Cholg‘u ijrochiligining tarixi va rivojlanishi jamiyatning ijtimoiy, madaniy va ma'naviy taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liqdir.

Xalq musiqasining o‘ziga xos xususiyatlari va ijrochilarning badiiy talqinlari orqali milliy identifikatsiya o‘z ifodasini topadi. Cholg‘u ijrochiligi, shuningdek, musiqa va madaniyatning interaktiv rivojlanishiga hissa qo‘shadi, chunki u musiqiy an'analarni saqlash bilan birga, zamonaviy musiqaga ham yangi yondashuvlarni olib keladi. Cholg‘u asboblari orqali ijro etilgan musiqalar nafaqat eshitish quvonchiga, balki auditoriyaning ruhiy holatini o‘zgartirish, ularni estetik va hissiy jihatdan boyitish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, cholg‘u ijrochiligi san'ati nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki ijrochi shaxsning ijodiy va hissiy salohiyatini rivojlantirishni talab qiladi. Ijrochilik mahoratining nazariy asoslari ijro uslubi, texnik mukammallik, badiiy talqin va pedagogik metodlarning uyg‘unligiga asoslanadi. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodikalar va individual yondashuvlar zarur. Cholg‘u ijrochiligining rivojlanishi milliy madaniyatni saqlash, rivojlantirish va yangi avlodlarga etkazishdagi muhim vositadir. Bu san'atning rivojlanishi musiqaning o‘ziga

xosligini saqlab qolish, uning zamonaviy talablarga javob beradigan shaklini yaratish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mavlonov, Sh. (2015). *Cholg‘u san‘ati: nazariy va amaliy yondashuvlar*. Toshkent: San‘at nashriyoti.
2. Karimov, R. (2018). *Ijrochi mahoratining asoslari*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
3. Xudoyberdiyev, U. (2020). *O‘zbek xalq musiqasida cholg‘u asboblari va ijro uslubi*. Farg‘ona: Farg‘ona universiteti nashriyoti.
4. Solihov, M. (2017). *Musika va pedagogika: ijrochi tarbiyasi*. Toshkent: Ta‘lim nashriyoti.
5. Davlatov, S. (2019). *Cholg‘u ijrochiligi va milliy madaniyat*. Toshkent: Madaniyat nashriyoti.

HOFIZLARNING MUAYYAN TOVUSHLARDAN TO‘G‘RI FOYDALANISH USULLARI

Abduraimov Sherzod Zokir o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti ART pedagogika kafedrası o‘qituvchisi

Musika san‘ati keng ma‘noda ovozlar garmoniyasi, go‘zallik, ruhiy ozuqa, benazir ijod kabi ulkan jarayonlarni o‘zida mujassam etadi. Shu bilan birga juda ham katta kuchga ega bo‘lgan ma‘naviy boy va sirli qudrat egasidirki, unga insoniyat talpinadi, sevadi, xohlaydi, istaydi, tinglaydi, zavq oladi, dardini to‘kadi, unga oshno bo‘ladi va hokazo. Musiqaning ana shunday xususiyatlarni kasb etishida iziga tarkib, shakl, xususiyat va sifat mutanosibdir, unda ulkan kuch qudrat o‘rin oladi. Olamda tovushlar ko‘p, lekin ularni ilg‘ab oladigan quloq ham bo‘lishi lozim. Odatda insonning eshitish imkoniyati 16 gersdan 4300 gers oralig‘igacha bo‘lgan tovushlarni (ilg‘aydi) tinglay - idroklay oladi. Shulardan ham ma‘lum oraliqlarni shakllantirib bir tartibga kelgan (chastotalar) tovushlarni tinglaydi. Bu albatta muayyan balandlikka ega bo‘lgan tovushlardir.

Musiqada parda- bu aniq ton, tovush, musiqiy ovoz demakdir. Muayyan chastotali tovush. Tovushlar asosida "Tovushlar tarkibi" (Zvukovie sistemi) shakllangan. Shakllantirish jarayoni esa albatta nazariy tadqiqotlarga asoslanadi va "Nazariy tarkib" ilmi asosida shakllanadi. Nazariy tarkib matematik o‘lchovlar asosida shakllanganligi bois tuzulma (stroy)nomini olgan.

Musiqada parda tushunchasi mavjud tovushlarning barchasiga tegishlidir. Lekin, ularni muayyan tovushqatorlar majmuasiga oladigan shakldagi shakllari mavjud. Amaliyotda ularni keng qo'llash jarayonida ma'lum darajada nomlangan. Nomlanish mezonida ularning ichki tarkibi, xususiyati nazarga olingan. Inson ovozig a nisbatan pardalar tizimini taqsimlashda quyidagicha atash rasm bo'lgan: Bas, tenor, alt va soprano.

Ovoz unsurlari to'liq ishtirok etadi va badiiy ifoda vositalarini oydinlashtiradi (tovush yangrash, ijrochilik uslubi). Bunda xonandaning e'tibori musiqiy obraz taassurotiga qaratilgan bo'ladi va u ovoz apparati faoliyatiga deyarli ahamiyat bermaydi. Har bir ishda bo'lganidek, xonandani tarbiyalashda ham mashg'ulotlarning boshlang'ich davri hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'quvchi dastlabki qadamidanoq, o'z imkoniyatlarini to'g'ri fahmlashi juda muhimdir. Ovoz diapazonining o'rta qismida yoqimli, xushovoz tovush bilan kuylay olish, murakkab bo'lmagan asarni ifodali ijro eta bilish shular jumlasidandir.

Xonanda bilan ish olib borishdagi mashg'ulotlarning dastlabki davrini "tanishish davri" deb atash bejiz emas. Aynan shu davrda o'qituvchi va o'quvchi orasida ijobiy munosabat yuzaga keladi. O'quvchining ovozda n uqsonlarni tezkorlik bilan tuzatishga kirishish tavsiya etilmaydi. Bu hol o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini cheklab qo'yishi mumkin. Tajribali pedagoglarning dastlabki darslarida "aralashmaslik siyosati" ni ko'rish mumkin. Biroq aynan shu davrda pedagog o'quvchining vokal qobiliyatini asta-sekin, muntazam va nihoyatda samarali rivojlantirishni ko'zda tutgan shaxsiy reja tuzmog'i darkor. Mashg'ulotlarning boshlang'ich davrida xonandalar ovozig a ortiqcha og'irlik yuklamaslik, dars jarayoni esa 20-25 daqiqadan oshib ketmasligi kerak. Dars unumli o'tishi uchun qadimgi Italiya maktabi davrida qabul qilinganidek, bir kunda ikki marta mashg'ulot o'tkazish tavsiya etiladi. Aks holda, bu yangi, hali odat tusiga kirmagan faoliyatdan nafaqat ovoz apparati, hatto asab tizimi ham toliqib qoladi. Agarda xonandalarning ovozi dars nihoyasida yomonroq yangray boshlasa, mashqlar haddan tashqari ortiq bo'lganini bildiradi. Bunday hollarda mashg'ulotlar miqdorini qisqartirish darkor.

Xonandalar ko'pincha "qancha ko'p mashq qilsam, shuncha tez to'g'ri kuylashga o'rganaman"- degan fikrda bo'lishadi. Bu tushuncha noto'g'ri ekanligini aytib, uyda mustaqil mashq qilishni qat'iyan man etish lozim. Noto'g'ri va o'rinsiz mashqlar hech qanday foyda keltirmaydi. Aksincha, o'qituvchi bilan bo'ladigan uchrashuvlar soni iloji boricha ko'p bo'lishi kerak. Xonandalar bilan kuniga ikki marta — ertalab va kechki payt mashg'ulot o'tkazish ma'qul. Ovoz ustida ishlashni markaziy diapazon qismdan boshlash lozim. Bunda erkin tabiiy ohangdorlikka

erishishga intilgan holda yuqori va quyi tonlarni ishlatmaslik kerak. Chunki bu tonlar ovoz apparatining ma`lum darajada zo`riqlashiga olib keladi.

Ayrim tovushlarni ijro etishda ba`zi qiyinchiliklarga duch kelish mumkin. Buni bartaraf etish uchun o`qituvchi yaxshi shakllanayotgan unli tovushlarni aniqlab, ularni dastlabki mashqlarga asos qilib olishi kerak. Mashqlarning ijrodagi dinamikasini tanlashda o`quvchining shaxsiy xususiyatlari nazarda tutilishi lozim. Baland ovoz bilan kuylash ko`pincha jadallik bilan bog`langan. Bunda ovoz apparati haddan tashqari zo`riqlashi mumkin. Nihoyatda past ovoz bilan kuylash esa yosh xonandaning nafas "tayanchi" yo`qolishiga sabab bo`ladi. Shuning uchun dastlabki mashqlarda tovushning kuchi o`rtacha bo`lishi maqsadga muvofiqdir. M. I. Glinka "erkin" kuylashni, ya`ni nafas apparatini sinolashtirmaslik yoki unga zo`r bermaslikni tavsiya etgan. Ovoz apparatining umumiy holatini tasavvur etish uchun pedagog o`z o`quvchisini vrach-foniator ko`rigidan o`tkazishi kerak.

O`qituvchi ovoz apparatining anatomik tuzilishini bilishi muhimdir, chunki bu ovoz tonini aniqlashda katta ahamiyatga ega. Shuni ham yodda tutish kerakki, xonandalik san`atiga ilk qadam qo`ygan o`quvchining ovozi an`anaviy tasniflarga har doim to`g`ri kelavermaydi (masalan: soprano, metso-soprano, kontr alto, tenor, bariton, bas kabi). Xonanda ovozining qaysi guruhga mansub ekanligini o`z vaqtida aniqlash ovozni to`g`ri va tabiiy rivojlanishini ta`minlaydi. Hozirgi paytda ovoz tipini bexato aniqlay oladigan yagona uslub mavjud emas. Ba`zi hollarda bas o`zi havas qilgan tenorga ovozi o`xshatishga harakat qiladi. Natijada tovushning shakllanishi yuzaki bo`lib qoladi. Tenor esa o`zini "murakkablikdan" holi qilish uchun bariton deb ataydi. Pedagog o`quvchining ovoz xususiyatlarini uning ijrochilik uslubidan ajrata bilishi kerak. Ovoz tipini aniqlashda tembr, diapazon, registr tuzilishini xususiyatlari (markaziy tovushlar), tessiturani ushlay bilish qobiliyati, hamda fiziologik-anatomik belgilar (ovoz bog`lamalarining uzunligi va zichligi, rezonator tuzilmalar va boshqalar), xronaksimmetriya kabi qator alomatlar hisobga olinishi kerak. Tajribali o`qituvchi shogirdining ovoz tembridan ko`p narsani bilib oladi.

Bu shaxsiy akustik xususiyat turli tessituralarda sinchiklab tekshirilishi lozim. Tembrning eng yaxshi sifatlarini eshitish uchun bir asarni yondosh tonalliklarga ko`chirib ijro etish mumkin. Diapazon ham ovoz tipini aniqlovchi belgilardan biridir. Biroq u o`quvchida doim ham to`la hajmda ifolalanmasligi mumkin. Ko`pincha u chegaralangan bo`ladi. Ba`zi hollarda uchraydigan metso-soprano va soprano tonlarini o`z ichiga olgan nihoyatda keng diapazon ham foyda bermaydi, ovozni to`g`ri taklif qilishda registr tuzilishini o`rganish yordamchi vositadir. Ovozning fiziologik-anatomik belgilari va xronaksimmetriya yordamchi omil vazifasini o`tashi mumkin. Ovoz tipi va ovoz bog`lamalarining uzunligi

munosabatlarida ma`lum qonuniyatlar mavjud: ovoz tipi qanchalik yuqori bo`lsa, ovoz bog`lamalari shunchalik qisqa va nozik bo`ladi. Ayrim mashhur xonandalar bu qoidadan mustasno. Masalan, E. Karuzoning ovoz bog`lamalari baritonga xos bo`lgan, D. M. Mixaylovning ovoz bog`lamalari esa boshqa baslarga nisbatan qisqa bo`lgan.

Hiqildoq asabining harakat tezligini o`lchashga asoslangan xronaksimmetriya metodi bizning mamlakatimizda tarqalmagan va hozircha ovoz tipini aniqlashda aniq o`lchov bo`la olmaydi. Yuqorida aytib o`tilgan kompleks qaydlar orqali va kundalik amaliy mashg`ulotlar jarayoni natijasida to`g`ri diagnoz qo`yilishi mumkin.

Xonandaning badiiy va texnik rivojlanishi haqida so`z yuritir ekanmiz, ushbu tamoyilni tushinishda rasmiyatchilik nuqtai nazardan voqif etishimiz lozim. Tabiiyki, dastlab o`quvchi va o`qituvchining diqqat-e`tibori ko`proq texnik belgilarni rivojlantirishga qaratilgan bo`ladi. Mashg`ulotlarning so`nggi bosqichlarida esa o`quvchining artistlik qobiliyatlarini rivojlantirish, badiiy ijrochilik masalalari asosiy o`rin egallaydi.

Har bir o`quvchi betakror shahs (fiziologik-anatomik, ruhiy, musiqaviy nuqtai nazarlardan). Shuning uchun ham vokal pedagogikasi tarbiya vositalariga ijodiy jarayon sifatida qaraydi. Ovoz apparatining o`ziga xos xususiyatlari ona tilining fonetik xususiyatlari bilan bog`langan bo`ladi. Buni nazarda tutgan holda har bir o`quvchi uchun maxsus mashqlar tuzish yaxshi samara beradi.

Mazkur tamoyil didaktikadan o`zlashtirilgan, biroq xonanda tarbiyasi borasida qo`llanganda, u alohida ahamiyat kasb etadi. Ovoz rivojlanishi asta-sekinlik bilan kechadi, (markaziy tonlardan boshlab diapazon va dinamik imkoniyatlarini hisobga olgan holda). Vokal mashqlari muntazam ravishda — oddiydan murakkabga vazminlikdan tezlikka, musiqiy ijrochilik vazifalarini murakkablashtirish tamoyiliga asoslangan bo`lishi kerak. Har bir o`quvchining murakkab dramatik repertuariga asta-sekinlik bilan yetib kelishi juda muhim. Yosh xonanda, ovozining shakli va kuchidan qat`iy nazar, dastlabki yillarda lirik asarlar asosida tarbiyalanishi lozim.

Xonandaning o`z qomatini tabiiy va go`zal namoyish etishi alohida ahamiyatga ega. Boshni juda baland ko`tarish, oldinga yoki yon tomonlarga egmaslik zarur. Bularning hammasiga birinchi darslardan oq e`tibor berish lozim. Boshni to`g`ri tutish faqatgina estetik maqsadni ko`zda tutmaydi. Tajribali pedagoglarning fikricha, boshni to`g`ri holatda bo`lishi tovushning to`g`ri shakllanishiga imkon beradi, oldinga engashganda bo`g`iq ovoz hosil bo`ladi.

Xonandaning yuzi burishmasligi, yuz muskullari ortiqcha zo`riqmasligi kerak, majburiy jilmayish, lablarni doim bo`rttirish yoki og`izni katta ochish

mutlaqo shart emas. Jilmayish organizmning umumiy holatiga quvvat beruvchi ta’sirchan omildir. U ruhni ko’tarishga, ijodiy faollashishga, mashg’ulotni muvaffaqiyatli o’zlashtirishga sabab bo’la oladi. Ammo jilmayishni tishlar ko’rgazmasiga aylantirish yaramaydi.

Ko’p hollarda talabaning ko’zlarida zo’riqish alomatlari sezilib turadi, vazifalarga diqqatni jalb etishi natijasida uning ko’zlari va yuzida ma’nosiz ifoda aks eta boshlaydi. Bunlay hollarda diqqat ruhiy timsol mazmuniga qaratilsa, ko’zlar yana "qalb ko’zgusi" holiga qaytib, ijrochining badiiy maqsadini ifodalay boshlaydi.

Bu tamoyil mahoratni butun ijodiy hayot davomida tinmay rivojlantirish, unga sayqal berish muhimligini anglatadi. Salohiyat faqatgina erishiladigan muvaffaqiyat imkoniyatini belgilaydi. Xonanda-san’atkorning yo’li esa – o’z ustida tinmay ishlash, mukammallikka intilish yo’lidir. "Men faqat iste’dodning kuchigina najotkor bo’lishiga ishonmayman",- deb yozgandi F. I. Shalyapin. A. T. Rubinshteyn esa "Bequnt iste’dod halok bo’ladi, lekin qunt iste’dodsiz bo’lsada - shuhrat qozonadi" deb ta’kidlagan edi. Muntazam, fidokorona mehnatgina xonandani mahorat cho’qqisiga olib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoev Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo’shma majlisidagi nutqi. – T.: “O‘zbekiston”, 2016. – 56 b.

2. Mirziyoev Sh. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 48 b.

Normativ-huquqiy hujjatlar:

3. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2014.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-son Farmoni.

Maxsus adabiyotlar:

5. Tolipov O‘., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalar-ning tadbqiqiy asoslari – T.: 2006. – 163 b.

6. Mishaël Pilhofer and Holly Day “Music Theory for dummies” Indiana USA 2007. Wiley Publishing Inc.

7. O.Matyoqubov. «Moqomat». Toshkent. Musiqa nashriyoti. 2004 yil.

Qo‘shimcha adabiyotlar:

8. B.Otayev “Dirijorlik” o‘quv-uslubiy qo‘llanma Toshkent, 2003.

9. U.Ramazonov, K.Bobojonova, M.Qurbonova, M.Mamirov “Mustaqillik davri qo‘shiqlari” o‘quv-qo‘llanma

KELAJAK O‘QITUVCHISI – KELAJAK BUNYODKORI

Asraqulova Adiba

*ART pedagogika kafedrasi katta o‘qituvchisi falsafa fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD)*

Toshtillayeva Rayxona Mirzohid qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti Musiqa ta‘limi yo‘nalishi talabasi

Anatatsiya: Ushbu maqolada ta‘lim jarayonidagi ustozlarning ro‘li, shuningdek, ta‘limda metodlarni samarali qo‘llash bo‘yicha amaliy tavsiyalar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: o‘qituvchi, tarbiya, ta‘lim, jamiyat, ilm – ma‘rifat, bilim, o‘quvchi, vatanparvarlik, kasb – hunar, innavatsiya, interaktiv, virtual ta‘lim, mativatsiya, shaxsiy rivojlanish, global muoammolar, mas‘uliyat, musiqa, an‘anaviy, texnologiya, elektron, ijodiy fikrlash,

Hozirgi zamonning eng dolzarb muammolaridan biri bu ta‘lim sohasidagi yangilanishlar va o‘zgarishlardir. Ta‘lim-tarbiya jamiyatni rivojlantirishda insoniyatning kelajagini shakllantirishda muhim ro‘l o‘ynaydi. Har bir jamiyat o‘z kelajagini qurish uchun avvalo ta‘lim tizimini mustahkamlashi kerak. O‘qituvchi esa, bu tizimning asosiy quruvchisi ya‘ni kelajak bunyodkori hisoblanadi. Shu bois, o‘qituvchining ro‘li va vazifalari kundan-kunga murakkablashmoqda.

O‘qituvchi- Ilm va ma‘rifat nurini yoyuvchidir. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki yoshlarni tarbiyalovchi, ularning qalbini, ongini, dunyoqarashini shakllantiruvchi insondir. Ularning har bir so‘zi, har bir xatti-harakati, shaxsiy fazilatlarini o‘quvchi uchun katta ahamiyatga ega. O‘qituvchi, o‘zining bilimlari va mahorati orqali nafaqat ta‘lim, balki bugungi kunning talabi bo‘lgan kasb-hunarlarni vatanparvarlik, adolat, halollik kabi insoniy fazilatlar bilan kamol topishga yordam beradi.

Kelajak o`qituvchisi qanday bolishi kerak? Kelajak o`qituvchisi uchun eng muhim xususiyatlardan biri – innovatsion fikrlash va texnologik yangiliklarni o`zlashtirishdir. XXI asrda, texnologiyalarini tez rivojlanishni inobatga olsak, o`qituvchi ham o`z faoliyatini yangicha tarzda olib borish kerak. Bugungi sharoitda o`quvchilarga bilimlarni faqatgina an`anaviy usullar bilan yetkazish yetarli bo`lmaydi. Pedagog, yangi metodlaridan, interaktiv va virtual ta`lim platformalaridan foydalanish orqali ta`lim oluvchilarning intilishlarini oshirish, bilim olish jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishi lozim. Shuningdek kelajak o`qituvchisi yoshlarning ruhiy holatini yaxshi tushunib, ularni qo`llab-quvatlaydigan, motivatsiya beruvchi, stressdan chiqarishga ko`maklashuvchi shaxs bo`lishi lozim. Bu faoliyatlar bugungi kunda o`qituvchilardan talab etilayotgan asosiy vazifalardan biridir. Shaxsiy rivojlanish, empatiya va sabr-toqat o`qituvchidan nafaqat bilim berishni, balki o`quvchilarning muammolariga yechim topishda ijobiy yondashishni ham talab etadi.

O`qituvchi jamiyatning ma`naviy rivojlanishiga hissa qo`shuvchi muhim shaxsdir. Yoshlarni tarbiyalashda ularning ro`li nihoyatda katta. Ta`lim jarayoni o`qituvchining tarbiyaviy rejalari o`quvchilarning to`g`ri yo`lni tanlashlariga yordam beradi, ular inson sifatida kamolotga erishadilar. Hozirgi globallashuv sharoitida muammolarni hal qilishda, atrof-muhitni saqlash, insofli va adolatli jamiyat qurishda juda katta ahamiyat kasb etadi.

O`qituvchining ro`li nafaqat o`quvchilarga bilim berishda balki ularda axloqiy va ma`naviy qadriyatlarni singdirishda ham ko`rinadi. Har bir o`qituvchi kelajakda o`z bilimlarini va tajribalarini o`quvchilarga uzatish orqali ularga o`z hayot yo`llarini topishda yordam beradi. O`qituvchining mas`uliyati, o`z-o`zini doimiy ravishda takomillashtirish, yangi metodlar va yondashuvlarni o`zlashtirishga qaratilgan bo`lishi kerak.

Buyuk faylasuf Aristotelning ta`kidlashicha, “Ta`lim faqat tanlangan odamlargagina emas, balki butun jamiyatga yo`naltirilgan bo`lishi kerak.”Shu nuqtai nazardan kelajak o`qituvchisi:

- Uzliksiz o`qib – o`rganuvchi, ilmiy va amaliy ko`nikmalarni muntazam yangilovchi;
- Milliy qadriyatlar va madaniyatni e`zozlovchi, hamda global dunyoqarashni rivojlantiruvchi;
- Psixologik jihatdan barqaror, o`quvchilar bilan yaxshi muomala qiluvchi;
- Jamoat arbobi sifatida ham faol bo`lishi kerak.

Kelajak o`qituvchisi-kelajak bunyodkori. (Musiqa fani misolida)

Musiqa fani nafaqat ijodiy faoliyatini rivojlantiradi, balki inson qalbini his-tuyg`ularini va dunyoqarashini shakllantirishda ham muhim ro`l o`ynaydi. Musiqa, o`quvchilarning estetik dunyoqarashini rivojlantirish, ularning hissiy intellektini

oshirish va axloqiy qadriyatlarini mustahkamlashda kuchli vosita bolib xizmat qiladi. Musiqa fani o`qituvchilari esa, kelajak bunyodkori sifatida yoshlarni nafaqat musiqiy bilimlari bilan tanishtiradi, balki ularning ijodkorligini, sezgirligini va insoniy fazilatlarini shakllantiradi. Buyuk mutafakkir va shoir Alisher Navoiy musiqa san`atiga katta e`tibor qaratib, “Lison ut – Tayr” va boshqa asarlarida musiqa tarbiyaviy ahamiyatini alohida ta`kidlagan. Musiqa fani o`qituvchisi o`quvchilarni musiqaning sir-asrori bilan tanishtirishda ularning nafaqat an`anaviy musiqiy asarlar bilan balki zamonaviy musiqaning yangi yo`nalishlari bilan ham tanishtiradi. Bunda o`qituvchi o`quvchilarining musiqiy didini shakllantirishi, ularning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishi va musiqaning jamiyatdagi ahamiyatini tushuntirishi kerak. O`quvchilarga musiqani nafaqat ijro etish balki uni yaratish, ifodalash va tahlil qilishni o`rgatish, ularda musiqiy eshitish va ijro etish ko`nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Kelajak o`qituvchisi sifatida musiqaning ahamiyatini o`quvchilarga to`liq yetkazish, ularda musiqaga bo`lgan qiziqish va muhabbatini uyg`otish lozim. Musiqa fanida o`qituvchining innovatsion yondashuvlar texnologiyalarni qo`llash va ijodkorlikka tayyorlashdagi ro`li juda katta. Misol uchun musiqiy dasturlar va texnologiyalar orqali o`quvchilarga yangi asarlarni yaratish imkoniyatlarni taqdim etish, musiqiy asarlarni elektron tarzda yaratish va tashkil qilishda yordam berish musiqiy ta`limning zamonaviy talablari hisoblanadi.

Musiqa – bu faqat so`zsiz muloqot, balki unda milliy va global qadriyatlar, etika, jamiyatdagi o`zgarishlar aks etadi. Musiqa o`qituvchisi o`quvchilarga nafaqat musiqaning texnik jihatlarini, balki uning muammosini, tarixini va jamiyatdagi o`rnini ham falsafiy tahlil etgan holda tushuntirish kerak. O`quvchilar musiqiy asarlarni tinglash orqali dunyoqarashini kengaytiradi, sezgirlik va empatiya qobiliyatlarini rivojlantiradi. Kelajak musiqa o`qituvchisi o`quvchilarini musiqiy ijodga ilhomlantiradi, ularni nafaqat musiqiy asarlarni yaratishga, balki musiqiy ifodalash vositalarini to`g`ri ishlatishga o`rgatadi. Musiqa, shuningdek, o`quvchilarning jamoada ishlash qobiliyatini ham rivojlantiradi, chunki ko`plab musiqiy asarlar jamoaviy ijro etishni talab qiladi. Musiqa o`qituvchisi, boshqa o`qituvchilardan farqli o`laroq o`quvchilarga nafaqat bilim berish, balki ular estetik tarbiyalash, ma`naviy qadriyatlarining shakllantirishga xizmat qiladi. Musiqa fani o`quvchilarga go`zallikni, nafosatni tushunishga yordam beradi. Musiqa orqali o`quvchilar o`z his-tuyg`ularini boshqarish va boshqalar bilan hamdardlik qilishni o`rganadilar. Musiqaning tinchlantiruvchi va birlashtiruvchi kuchi ularni bahamjihat faoliyat yuritishga yordam beradi.

Xulosa. Musiqa fani o`qituvchisi – kelajak bunyodkori sifatida o`quvchilarning ijodiy, estetik va axloqiy rivojlanishga katta hissa qo`shadi. Ular musiqiy bilimlar orqali o`quvchilarga nafaqat musiqani tinglash va yaratishni o`rgatadi, balki ularning qalbida go`zallikni, hamdardlikni va o`zaro hurmatni

shakllantiradi. Kelajakda jamiyatni qurish unga yangiliklar kiritish uchun nafaqat aql balki his-tuyg`u bilan ishlash zamon talabi sifatida ko`rilmoqda. Musiqa o`qituvchisi – yoshlarni bugun va kelajakda muvoffaqiyatga erishish uchun zarur bo`lgan ma`naviy va hissiy asoslarga tayorlovchi rahbardir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O`zbekiston strategiyasi”.
2. Alisher Navoiy “Lison ut – Tayr”.
3. Ijtimoiy axborot ta`lim portal: www.ziynet.uz.

NECESSITY OF MOTHER TONGUE ON ELEMENTARY SCHOOL LEVEL: THE SIGNIFICANCE OF PUNJABI LANGUAGE

Muhammad Adnan, Tajalla Qureshi

*University of Chenab, Gujrat, Pakistan and University of Lahore, Gujrat Campus,
Pakistan*

Abstract: This research deals with the necessity of the mother tongue in elementary school level. It is quite evident that our mother tongues are dying day by day. With the death of mother language, the emerging generations are forgetting the rich culture which they possess. Being taught in a known language is a key component of quality education for all learners - from the very early stages right through to adulthood. Early education in the mother tongue can prepare children for school and foster foundational skills, such as literacy and critical thinking, which are proven to significantly increase learning later on. Likewise, mother tongue adult literacy programmer of good quality need to be available in order to improve adult literacy levels, particularly in developing countries; around 757 million adults cannot read or write a simple sentence, and a quarter of those live in sub-Saharan African – one of the most linguistically diverse regions in the world. Sometimes, the term "mother tongue" or "mother language" is used for the language that a person learned as a child at home (usually from their parents). Children growing up in bilingual homes can, according to this definition, have more than one mother tongue or native language. Death of mother language causes the death of culture, tradition, custom etc. It is quite evident that Punjabi language is not given significance on school level. It is considered the language of lay men. It is reckoned the inferiority complex at school. This primarily focuses on the significance of mother tongue on school level. The paper also highlights the fear of native speakers,

when they speak Punjabi language. The paper also shares the attitude of the school teachers of Government sectors and private sectors, who neglect the mother tongue during the teaching. They reckon it low level of language. The paper will explore the richness of Punjabi language and it will also emphasize on the Punjabi Subject at early years of schooling, for the protection of mother tongues. The findings will show, how Punjabi language can be preserved through education system. The research would be quantitative in nature.

Objectives of the study:

The objectives of this study are to:

1. Investigate the effectiveness of the mother tongue as a language of instruction on learning abilities of elementary school children;
2. To examine the difference in the impact of the mother tongue as a language of instruction on the learning abilities of male and female elementary school children.
3. The native language (Punjabi) results in quality education and conceptual clarity in Pakistani Context

Literature Review:

Many researches have been conducted for the use of mother tongue in bilingualism countries in order to seek quality education and different dimensions of this phenomenon has been explored as well as analyzed by many researchers in diverse countries where the native language is used as medium of instruction and it provides effective learning environment to the students.

Firstly, *Carole Bansen* in his paper entitled *The Importance of Mother Tongue Based Schooling for Educational quality* deals with ways in gaining quality education and language is the tool to gain knowledge and skills. The researcher reveals that foreign language dominate some of developing countries where the native language differ from non-native language. It creates difficulty for the learners to learn in second language. The learners become victim of submersion (instructions through second language). He concludes that learner’s first language should be given priority and importance to be used as medium of instruction. It results in quality education. He collects data from the primary school level in Africa region.

Another paper named *Impact of Mother Tongue on Children’s Learning Abilities In Early Childhood Classrooms* written by *Anna* investigates impact of mother tongue on the learning of preschool children in Nigeria. He comes to know that the use of mother tongue in early years of education helped children in getting quality education and quite effective in fostering children’s learning abilities.

Moreover, a paper entitled *The Effectiveness Of Mother Tongue Based Education To Improve Learning Outcomes And Second Language Acquisition In*

Public Primary Schools Of Zone 3, Maurities, Preeya studies language as hurdle for the students in learning environment. He focuses on the struggle of UNESCO in promoting the utilization of mother tongue for quality education in countries where the foreign language is used in educational sectors. He studies Maurities schooling system where the decline in studies is being faced by students due to second language as medium of instruction.

Research Suppositions:

There is significant difference in the learning abilities of children who were exposed to the instruction in their mother tongue and those who were not exposed to the instruction in their mother tongue. 2. There is significant difference in learning abilities between male and female children after being exposed to instruction in their mother tongue.

In order to test this hypothesis, the participants' scores in the pre-test and post-test were collated and analyzed using the t-test to establish the difference in learning abilities before and after exposing the experimental group to the experimental intervention. The results is gained quantitative approach.

The major finding of this research is that the students in the experimental group, where the medium of communication and instructions was mostly a mother tongue, performed better than their counterparts who communicated mostly in English. The effect of the mother tongue on the quality of learning abilities could be attributed to the fact that the students does not need to do any mental translation of all concepts which were presented in the Punjabi language (mother tongue) language and not in English in order to gain sufficient meaning of the concepts presented. Moreover, the use of a mother tongue reinforced student' s motivation and made them feel more comfortable and confident. Another finding of this research is that there is significant difference in the learning abilities of boys and girls in the experimental group. The analysis of the t-test samples indicated that both male and female participants in the experimental group showed a significant gain in their learning outcomes after being taught in their mother tongue.

- This experimental study has discovered that a mother tongue as a medium of instruction on elementary school level is very effective in improving student's learning abilities. The result of the research confirmed that there was a direct relationship between the language of instruction used by the teacher and students learning abilities. In line with the findings of this study, the following recommendations are made.

1. The Government of Punjab should address the implementation of the National Policy on Education in the part of language of instruction in early childhood settings more seriously.

2. Schools should be made to understand their role as agents in promoting of cultural Pakistani traditions.

3. Seminars and workshops for teachers must be organized to educate them on the importance and effectiveness of the language of the immediate environment in the early years of learning.

4. Schools should organize forums for parents to educate them on the importance of the language of the immediate environment (Mother tongue) in a child’s life and on how to encourage children to speak their native language at home.

Data Analysis:

Contemporary Linguists and educators use the term L1 to refer to native language (mother tongue) and the term L2 to second language or foreign language being studied.

According to Martin, Local Language refers to the language spoken in homes and marketplaces of community, as distinguished from a regional, national and international language whereas *Mother tongue or mother language* refers to child’s first language learned in the home from older family members or home language spoken in student’s home.(UNESCO,2003 pg14).

Mother Tongue instruction or mother tongue medium instruction refers to the use of the learner’s mother tongue as a medium of instruction.

Language is the key to communicate and understand. It is the tool through which the process of learning can be achieved in the classroom. The schools thrive for quality education. Learning and teaching are two way process and the difficulties arise due to inappropriate curricula, lack of adequate school facilities, submersion and the major issue for instructors is the foreign language as instructional language. Mother tongue should be used in the early years of education. It helps in acquiring and developing literacy skills. Second language should be taught gradually and systematically so that the learners can transfer skills from native language to non-native language. Moreover, school language is often foreign and second to children and adults in developing countries. Use of familiar language to teach beginning literacy facilities is beneficial and useful. The medium of instruction should be native language. It strengthens the creativity and abilities of the learner. Early education provided in one of learner’s home languages result in competent and efficient learning process.

There are some of scholars who focus on bilingual instructions in order to seek quality education in bilingual developing countries. It allows *“teachers and students to interact naturally and negotiate meanings together, creating participatory learning environments that are conducive to cognitive as well as linguistic development”*(Baker 2001).Furthermore, explicit teaching in second

language begins with oral skills that allows students to learn the new language through communication rather than memorization.. if the students have basic literacy skills in the native language and communicative skills in the non-native language, then they can begin reading and writing in the non-native language efficiently transferring the literacy skills acquired in the native language. The enhancement of linguistics and cognitive skills occur.

The knowledge of language, literacy and concepts learned in first language can be accessed and used in the second language once oral non native language skills are developed. it is possible for children schooled only in the second language to transfer their knowledge and skills to the first language, but the process is highly inefficient as well as being unnecessarily difficult. As specialists Lanauze & Snow explain, transfer means:

Language skills acquired in a first language can, at least if developed beyond a certain point in first language, be recruited at relatively early stages of second language acquisition for relatively skilled performance in it, thus shortcutting the normal developmental progression in second language (1989: 337).

In short, necessity of mother tongue on elementary school level results in confidence, self-esteem and identity of student, increases motivation and initiative as well as creativity. Moreover, classrooms allow children to be themselves and develop their personalities as well as their intellects. The learning in first language and the shift in second language can be entitled as bilingualism (Mark 2003) and *bilingualism programs* encourage learners to understand, speak, read and write in more than one language. The researcher will discuss how choosing an appropriate language of instruction has positive implications for education in terms of both increasing access and improving quality education.

In addition, mother tongue for people in developing countries facilitates basic literacy and numeracy as well as other skills that will improve their lives. Mother tongue-based bilingual education not only increases access to skills but also raises the quality of basic education by facilitating classroom interaction and integration of prior knowledge and experiences with new learning. The effects of bilingual schooling mentioned above depict the progress made by traditionally marginalized students in the process helps in becoming literate in a familiar language, gaining access to communication and literacy skills in second language, having a language and culture that are valued by formal institutions like the school, being able and even encouraged to demonstrate what they know, participating in their own learning, having the courage to ask questions in class (students) or ask the teacher what is being done (parents), attending school and having an improved chance of succeeding.

Alexander (1989) suggests that use of necessity of mother tongue practices is a good foundation for strong quality education programs because they allow all stakeholders to contribute to raising the status of the mother tongue in the community and classroom, but their efforts must be enabled by legislation at the official level, so that they meet somewhere in the middle. To this end, Alexander and others have formed a consortium called the Bilingualism Action Group (Heugh 2003) that helps grassroots organizations lobby for more coherent language policy and practice in South African schools. *Hornberger* would agree: “No matter what the goal, language/literacy development proceeds best if goals are pursued along several dimensions at once” (1994: 82). *Hornberger* adds that increasing numbers of mother tongue readers and writers will inevitably lead to fuller social participation as well as facilitating progress in implementation of mother tongue schooling, especially in terms of available teachers and written materials.

Moreover, the present paper talks about the importance of native language in general in enriching the cultural heritage and the use of Punjabi Language as medium of instruction on elementary school level for quality education in context of Pakistani society. In Punjab, the native language is Punjabi and the Teachers face difficulties to start exposing children to academic skills at a progressively younger age. This pressure is largely caused by the concerns about children not being ready for school as well as concerns about children falling behind in their later learning outcomes [1]. Educators who advocate such an approach to early childhood learning, strongly believe that the primary mission of elementary level should be to support early academic learning and, therefore, the main concern of elementary teachers is about the quality of learning outcomes in students. According to Osters et al. [2], learning outcomes describe what students are expected to demonstrate in terms of knowledge, skills and values at a given age upon completion of the whole programme or some of its parts. That is, after a learning episode, the learner should have acquired new skills, knowledge, and attitudes. These three areas were identified by Bloom [3] as three domains of educational activities.

References:

1. Aontinrnold, C., Bartlett, K., Gowani, S., & Merali, R. (2006). *Is everybody ready? Readiness, transition and cuity: Reflections and moving forward*. Background paper for EFA Global Monitoring Report 2007.
2. Benson, C. (2002). Real and potential benefits of bilingual programmes in developing countries. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 5 (6), 303-317.

3. Benson, C., & Kosonen, K. (Eds.) (2013). *Language issues in comparative education: Inclusive teaching and learning in non-dominant languages and cultures*. Rotterdam: Sense Publishers.
4. Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Cummins, J. (2000). *Language, power and pedagogy*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
6. Hovens, M. (2002). Bilingual education in West Africa: Does it work? *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 5 (5), 249-266.
7. King, K., & Mackey, A. (2007). *The bilingual edge: Why, when, and how to teach your child a second language*. New York: Collins.
8. Kosonen, K. (2005). Education in local languages: Policy and practice in Southeast Asia. *First languages first: Community-based literacy programmes for minority language contexts in Asia*. Bangkok: UNESCO Bangkok.
9. Malone, D. L. (2003). Developing curriculum materials for endangered language education: Lessons from the field. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 6(5), 332.
10. UNESCO (1953). *The use of the vernacular languages in education*. Monographs on Foundations of Education, No. 8. Paris: UNESCO.
11. UNESCO (2003). *Education in a multilingual world*. UNESCO Education Position Paper. Paris: UNESCO.
12. UNESCO Bangkok (2005). *Advocacy brief on mother tongue-based teaching and education for girls*. Bangkok: UNESCO.
13. UNESCO (2007). *Strong foundations: Early childhood care and education*. Paris: Author.
14. UNESCO (2008a). *Mother Tongue Matters: Local Language as a Key to Effective Learning*. Paris: UNESCO.
15. UNESCO (2008b). *Mother tongue instruction in early childhood education: A selected bibliography*. Paris: UNESCO.
16. Yiakoumetti, A. (Ed.) *Harnessing linguistic variation to improve education*. Rethinking Education Vol. 5. Bern: Peter Lang.

TALABALARNI TASVIRIY FAOLIYATGA O‘RGATISHDA QALAMTASVIR FANINING O‘RNI

Boltaboyev Azizbek Xasanboy o‘g‘li
Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Anatatsiya: Ushbu maqolada talabalarni tasviriy faoliyatga o‘rgatishda qalamtavar fanining o‘rni va ahamiyati haqida fikr yuritiladi. Xususan talabalarni tasviriy faoliyatga o‘rgatishda qalamtavar fanidan foydalanish istiqbollari, kompetentlik turlari, metodlardan foydalanish va ularning rivojlanish bosqichlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Tasviriy faoliyat, qalamtavar, estetik did, o‘zini ifodalash, emotsional rivojlanish, ko‘nikma, ijodiy tafakkur.

Аннотация: В этой статье рассматривается роль и значение науки о перо в обучении студентов изобразительной деятельности. В частности, были рассмотрены перспективы использования предмета карандаш при обучении учащихся изобразительной деятельности, виды компетенций, использование методов и этапы их развития.

Ключевые слова: Изобразительная деятельность, перо, эстетический вкус, самовыражение, эмоциональное развитие, навыки, творческое мышление.

Abstract: This article reflects on the role and importance of pencil Science in teaching students to visual activities. In particular, the prospects for the use of pencil Science in teaching students to visual activities, the types of competence, the use of methods and the stages of their development were considered.

Key words: Visual activity, pencil, aesthetic taste, self-expression, emotional development, skills, creative thinking.

Kirish. Tasviriy faoliyat jarayonida talabalar badiiy ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish, ijodiy fikrlash, ko‘nikma, estetik did, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni o‘rganish, o‘zini ifodalash va emotional rivojlantirish kabi faoliyat turlarini rivojlantiradi. Talabalarni tanlagan kasblariga qiziqishlarini uyg‘otish, olgan bilimlarini rivojlantirish, tasviriy faoliyat orqali olgan ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga xam keng ahamiyat berilgan.

Tasviriy faoliyat — bu talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, o‘z fikrlarini va hissiyotlarini obrazli ravishda ifodalash jarayonidir. Tasviriy faoliyat, o‘z navbatida, ko‘plab sohalarida, jumladan, san‘at, dizayn, va pedagogikada katta ahamiyatga ega. Bu jarayonni samarali tashkil etishda esa qalamtavar fanining o‘rni juda muhimdir.

Qalamtavar fanini o‘qitishda asosiy maqsad — talabalarga tasviriy faoliyat orqali o‘z hissiyotlarini va fikrlarini ifodalashni o‘rgatishdir. Bu fan orqali talabalarga tasviriy san‘atning asosiy tushunchalari, metodlari va uslublari o‘rgatiladi, va ular tasviriy faoliyatda o‘zlarini qanday ifodalashni o‘rganadilar.

Ijodiy tafakkurni rivojlantirish. Qalamtavir fanining asosiy vazifalaridan biri — talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishdir. Dastlabki bosqichlarda ular tasviriy faoliyatga qiziqish va ishtiyoq bilan yondashadilar, o‘zingizni ifodalashni o‘rganadilar. Qalamtavir fanini o‘rgatishda talabalarga tasviriy faoliyatning turli elementlari — kompozitsiya, rang, shakl va soya kabi tushunchalar tanishtiriladi. Bularning barchasi talabaning tasviriy tafakkurini rivojlantirishda muhim omil bo‘ladi.

Ijodiy tafakkurni rivojlantirishda tasviriy faoliyatning o‘rni. Tasviriy faoliyat, ayniqsa, qalamtavir san’ati, ijodiy tafakkurni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Tasviriy san’at, chizmalar, va boshqa ijodiy faoliyatlar talabalarga quyidagi yo‘llar bilan yordam beradi:

- *Noan’anaviy yondashuvlar yaratish* – Tasviriy faoliyatda talabalar odatdagi holatlar yoki obyektlarni yangicha tarzda tasvirlashni o‘rganadilar. Masalan, biror obyekt yoki tabiatni tasvirlashda turli usullarni qo‘llash, ko‘pincha noan’anaviy fikrlashni talab qiladi. Bu jarayon, talabalarni yangi va original yondashuvlarni topishga undaydi.

- *Ko‘nikmalar va texnikalarni o‘zlashtirish* – Tasviriy faoliyatda turli texnikalar, metodlar va uslublar mavjud. Har bir yangi texnikani o‘rganish talaba uchun yangi imkoniyatlarni ochadi, uni ijodiy fikrlashga undaydi. Bu ko‘nikmalar talabalar tomonidan yangi yondashuvlar va original yechimlarni yaratish uchun asos bo‘ladi.

- *Muammoni ko‘rish va tahlil qilish qobiliyatini oshirish* – Ijodiy tafakkur, ayniqsa, muammo tahlil qilishda namoyon bo‘ladi. Tasviriy faoliyatda muammoni to‘g‘ri aniqlash, uning tuzilmasini va elementlarini ajratish, shuningdek, turli perspektivalardan ko‘rish talab etiladi. Bu talabalarni muammolarni yangi ko‘z bilan ko‘rishga va yangicha yechimlar topishga o‘rgatadi.

- *Fikrlarni birlashtirish va kreativ sintez qilish* – Tasviriy faoliyat talabalariga turli elementlarni birlashtirish orqali yangi obrazlar yaratish imkonini beradi. Bir nechta fikr yoki kontseptsiyani birlashtirish orqali yangi va original yechimlar topish ijodiy tafakkurning muhim jihatlaridan biridir. Masalan, biror sahnani chizishda, unga qo‘shimcha elementlar kiritish yoki badiiy uslublarni aralashtirish orqali yangi fikrlar yaratish mumkin.

- *Eksperiment qilish va xatolardan o‘rganish* – Ijodiy tafakkur xatolardan o‘rganishga asoslangan jarayonni talab qiladi. Tasviriy faoliyatda talaba har doim muvaffaqiyatli natijaga erishishiga kafolat yo‘q, lekin har bir xato yoki sinov yangi g‘oyalar va metodlarga olib kelishi mumkin. Tasviriy faoliyatda eksperimentlar qilish va xatolarni tahlil qilish talabalarda ijodiy yondashuvni shakllantiradi.

Ko‘nikmalarni shakllantirish. Qalamtavir fanida talabalarga rasm chizish, ob’ektlarni tasvirlash, va kompozitsiya yaratish kabi ko‘nikmalarni o‘rgatishadi. Bu ko‘nikmalar nafaqat san’at sohasida, balki kundalik hayotda ham ularga yordam beradi. Qalamtavir fanida talabalar shuningdek, texnikalarni o‘zlashtiradilar: chizish, bo‘yash, skretch texnikalari va boshqalar. Bu jarayon talabaga tasviriy faoliyatning asosiy uslublarini o‘rgatish va ijodiy jarayonda o‘ziga xos usulni topishga imkon yaratadi.

Tasviriy faoliyat, ayniqsa, qalamtavir san’ati, talabalar uchun ko‘plab amaliy va ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Quyidagi ko‘nikmalarni shakllantirishda tasviriy faoliyatning roli katta.

Texnik ko‘nikmalar:

Tasviriy faoliyat ko‘plab texnik ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi. Masalan:

- **Rasm chizish texnikasi:** Chizishning asosiy usullari (satr, nuqta, soyalar, detal) va ularni ishlatish ko‘nikmalarini o‘zlashtirish.
- **Materiallardan foydalanish:** Pushtak, qalam, rang, bo‘yash vositalari bilan ishlashni o‘rganish.
- **Perspektiva va kompozitsiya:** Ob’ektlarning nisbati, fazoviy va proportsional muvozanatni yaratish.
- **Materiallar va vositalardan foydalanish:** Turli xil materiallar va uslublarni to‘g‘ri tanlash, ular bilan ishlashning texnik jihatlarini o‘rganish.

Ijodiy ko‘nikmalar:

Tasviriy faoliyat ijodiy tafakkurni rivojlantirishda asosiy o‘rin tutadi. Bu jarayonda talabalar:

- **Obrazli fikrlash:** Muayyan g‘oya yoki tasavvurni tasviriy shaklda ifodalash.
- **Tasviriy asar yaratish:** Yangi obrazlar, kompozitsiyalar va tasvirlar yaratish.
- **Eksperiment qilish:** Turli yondashuvlar, uslublar va texnikalarda sinovlar o‘tkazish.

Estetik ko‘nikmalar:

Tasviriy faoliyat talabalarga estetik didni rivojlantirishga yordam beradi. Ular:

- **San’at asarlarini tahlil qilish:** Kompozitsiya, ranglar va tasviriy elementlarni o‘rganish orqali estetik baholarni shakllantirish.
- **Go‘zallikni idrok etish:** San’at orqali go‘zallikni va tasviriy ifodani tushunish.

Muammoni hal qilish ko‘nikmalari:

Tasviriy faoliyatda talabalar ko‘p hollarda real muammolarni hal qilish uchun ijodiy yondashuvlarni qo‘llaydilar. Bu jarayon ularni:

• *Muammolarni ko‘rish va tahlil qilish*: San‘at asarlarini yaratishda muammoni aniqlash va uni tasviriy tarzda ifodalash.

• *Innovatsion yechimlar topish*: Noan‘anaviy usullar orqali yangi g‘oyalarni hayotga tatbiq etish.

Ko‘nikmalarni shakllantirish — bu talabalarning bilimlarini amaliy va ijodiy faoliyatlarda qo‘llay olishlarini ta‘minlaydigan muhim jarayon. Tasviriy faoliyat, ayniqsa qalamtavor san‘ati, talabalarda texnik, ijodiy va estetik ko‘nikmalarni rivojlantirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Estetik didni shakllantirish. Tasviriy faoliyat va qalamtavor fani estetik didni rivojlantirishda juda muhim ahamiyatga ega. Talabalar san‘at va tasviriy faoliyat orqali go‘zallikni idrok etishni, tasviriy san‘at asarlarini tahlil qilishni va estetik qiymatini baholashni o‘rganadilar. Bu o‘z navbatida, talabalarning umumiy madaniy va estetik rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni o‘rganish. Qalamtavor fani orqali talabalar o‘z madaniyati, milliy va jahon san‘ati tarixini o‘rganadilar. Tasviriy faoliyat yordamida talabalar jamiyatdagi muhim masalalar haqida fikr yuritishni, ijodiy jihatdan yondashishni o‘rganadilar. Bu esa ularning ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni anglashga yordam beradi va ularda global tafakkur shakllanadi.

O‘zini ifodalash va emotsional rivojlanish. Tasviriy faoliyat talabalarga o‘z fikrlarini va hissiyotlarini tasviriy shaklda ifodalash imkonini beradi. Bu jarayon talabalar uchun o‘zlarining ichki dunyosini, muammolarini va orzu-istaklarini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, ijodiy faoliyat orqali emotsional rivojlanish va stressni kamaytirish mumkin. Talabalar qalamtavor fani orqali o‘zlarini ifodalashni o‘rganishadi, bu esa ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchlarini oshiradi.

Tasviriy faoliyat, ayniqsa qalamtavor san‘ati, talabalarning o‘zini ifodalash va emotsional rivojlanish jarayonida juda katta rol o‘ynaydi. Bunday faoliyat, o‘z navbatida, bir qancha muhim jihatlarni o‘z ichiga oladi:

Ichki hissiyotlarni tasvirlash. Tasviriy san‘at o‘quvchilarga o‘z hissiyotlarini tashqi dunyoga chiqarish imkoniyatini beradi. Rasm chizish yoki boshqa tasviriy faoliyat shakllari orqali talaba o‘zining quvonch, g‘am, hayajon yoki qo‘rquv kabi hissiyotlarini ifodalashi mumkin. Bu jarayon talabaga o‘zini tushunish va o‘z his-tuyg‘ularini anglashga yordam beradi. Masalan, qorong‘u ranglar va xatti-harakatlar orqali g‘am yoki qo‘rquvni ifodalash, yorqin ranglar orqali esa baxt va hayajonni ifodalash mumkin.

Tuyg‘ularni boshqarish va ifodalash. Tasviriy faoliyat, talabalarga o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishda yordam beradi. Ijodiy faoliyat, masalan, rasm chizish, biron bir stress yoki g‘azabni chiqarishga yordam berishi mumkin. Shu bilan birga,

ijodiy jarayon orqali hissiy holatni boshqarish va ichki tinchlikni topish osonlashadi. San’at, ayniqsa, qalamtavor san’ati, talabalarga shuningdek, xotirjamlikni va muvozanatni topishda yordam beradi, chunki ularning ijodiy jarayoni kognitiv va hissiy faoliyatlarni uyg‘unlashtiradi.

Empatiya va boshqalar bilan munosabatlar. Tasviriy faoliyat, shuningdek, empatiya rivojlanishiga yordam beradi. Talabalar boshqalarning asarlarini ko‘rib, ularning hissiyotlarini tushunishga harakat qiladilar. Boshqalar bilan ijodiy faoliyatni amalga oshirish, ya’ni guruhda birgalikda rasm chizish yoki tasviriy san’at asarlarini yaratish, ijtimoiy va hissiy aloqalarni rivojlantiradi. Bu orqali talaba o‘zaro hurmat va muvozanatni saqlashni, boshqa odamlarning fikr va hissiyotlarini tushunishni o‘rganadi.

Ijodiy o‘zini ifodalash va o‘zga ko‘rinishlarni qabul qilish. Tasviriy san’at orqali talaba o‘zining ijodiy potensialini to‘liq ifodalashni o‘rganadi. Bu, o‘z navbatida, talabaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va o‘zini anglashiga yordam beradi. Shuningdek, ijodiy jarayon boshqalarga o‘zining shakllanayotgan shaxsiyati va qarashlarini ifodalash imkonini beradi. Bu jarayonda o‘z-o‘zini tan olish va boshqalarning nuqtai nazarini hurmat qilishni ham o‘rganadi.

Stressni kamaytirish. Ijodiy faoliyatda qatnashish, masalan, rasm chizish, stressni kamaytirish va psixologik ahvolni yaxshilashda samarali vosita bo‘lishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tasviriy faoliyat stressni kamaytiradi, kayfiyatni yaxshilaydi va umumiy emotsional salomatlikni oshiradi. Rasm chizish, bo‘yash yoki boshqa tasviriy san’at turlari odamni diqqatini jamlashga, bevosita hissiyotlarini ifodalashga va ichki muammolarini hal qilishga imkon beradi.

O‘zini ifodalash va emotsional rivojlanish — bu nafaqat shaxsiy hayotda, balki ijtimoiy va ijodiy faoliyatda ham muhim ahamiyatga ega. Tasviriy faoliyat, xususan qalamtavor san’ati, talabalarga o‘z hissiyotlarini anglash, ifodalash va boshqalar bilan to‘g‘ri va samimiy muloqot qilishni o‘rgatadi. Bu, o‘z navbatida, shaxsning ruhiy salomatligini yaxshilashga, emotsional intellektini rivojlantirishga va ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Xulosa. Qalamtavor fani talabalarga nafaqat texnik ko‘nikmalarni o‘rgatish, balki ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda, estetik didni shakllantirishda, va o‘z fikr va hissiyotlarini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Bu fan talabalarning tasviriy faoliyatga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularga o‘zlarining ichki dunyosini ochishga yordam beradi va shu orqali ularni jamiyatdagi muammolarni ijodiy hal etishga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Boltaboyev A. X. O‘quv jaryonida qalamchizgi va qoramalarni bajarishda

talabalarni kasbiy-pedagogik kompetensiyasini rivojlatnirish texnologiyasi. // Ilmiy axborotnoma. – Namangan, 2023. – № 7. – B. 553–558.

2. Nabiyeu, B. (2022). Natyurmort kompozitsiyasini tuzish va tasvirlashda bosqichlar asosida ishlashning ahamiyati. Academic research in educational sciences, 3(12), 334-338.

3. Mohirjon, O. (2023). Qaysi biri yaxshiroq: naturadanmi yoki fotosuratdanmi?. INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION, 2(16), 101-103.

4. Komoldinov, S. (2023, December). Qalamtasvir mashg‘ulotlarida kompozitsiyaning ahamiyati. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: “Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions” (Vol. 1, No. 01).

5. Rakhimov, K. (2023). THE PLACE OF GRAPHICS IN THE FINE ARTS. Solution of social problems in management and economy, 2(2), 5-8.

6. Sattarov, F. (2024). Manzaraning ishlash jarayoni va uning ilmiy-nazariy tahlili. Scientific-Theoretical Journal of International Education Research, 2(1), 38-41.

7. Badirdinov D.Sh. (2023). ISSUES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE VISUAL ARTS TEACHERS THROUGH GRAPHICS. Ekonomika i sotsium, №1(104), 8-11.

8. Toxirovich S. N. VISUAL ARTS TEACHING METHODOLOGY AND PROBLEMS AND SOLUTIONS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2023. – T. 11. – №. 5. – C. 569-571.

9. Xasanboy o‘g‘li, Boltaboyev Azizbek, and Ahmedov Davlatbek Saloxiddin o‘g‘li. "Psychological Features of Adolescence." Eurasian Research Bulletin 4 (2022): 25-27.

10. Boltaboyev A. Tasviriy san'at darslarida talabalarning o‘quv jarayonida qoralamalar bajarish texnikalari //Жамият ва инновациялар–Общество и инновации–Society and innovations.–2023.

11. Boltaboyev A. O‘QUV JARYONIDA QALAMCHIZGI VA QORALAMALARNI BAJARISHDA TALABALARNI KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLATNIRISH TEXNLOGIYASI //Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi. – 2023. – №. 7. – C. 553-559.

12. Boltaboyev A. TALABALARNI KASBIY-PEDAGOGIK QOBILYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING MEHANIZMI VA USULLARI //Академические исследования в современной науке. – 2024. – Т. 3. – №. 8. – C. 140-146.

13. Boltaboyev A. BO‘LAJAK O‘QITUVCHINING KASBIY-PEDAGOGIK

IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISH SHART-SHAROITLARI
//INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the
topic:“Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and
solutions”. – 2023. – T. 1. – №. 01.

**YOSHLARNING MA’NAVIY-AXLOQIY TARBIYASINI
SHAKLLANTIRISHDA ULUG‘ AJDODLARIMIZ MEROSIDAN
FOYDALANISH METODIKASI (HUSAYN VOIZ KOSHIFIY ASARLARI
MISOLIDA)**

Norov Nodir Jo‘rayevich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Fakultetlararo ijtimoiy fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Bugungi globallashuv zamonida yoshlarning ma’naviyati va axloqiy tarbiyasini soflicha saqlash dolzarb muammolardan biriga aylanmoqda. Ushbu muammoni bartaraf etishning samarali usullaridan biri bu – milliy tarbiya o‘zagi bo‘lgan ajdodlarimizning tarbiya usuliga qaytishdir. Azal-azaldan yurtimizda milliy tarbiya maktablarimiz shakllangan bo‘lib, ulardan foydalanish jarayonida salmoqli natijlarga erishilgan. Xuddi shunday maktablardan biri bu Husayn Voiz Koshifiyning maktabidir. Quyida siz, Husayn Voiz Koshifiyning axloqiy-falsafiy qarashlari haqida qisqacha tanishasiz.

Kalit so‘zlar: axloq, barkamol avlod, Axloqi Muhsiniy, Futtavotnomai Sultoni.

Abstract. In today's era of globalization, keeping the spirituality and moral education of young people pure is becoming one of the urgent problems. One of the effective ways to eliminate this problem is to return to the education method of our ancestors, which is the core of national education. National education schools have been formed in our country since time immemorial, and significant results have been achieved during their use. One such school is the school of Husain Waiz Koshifi. Below, you will briefly learn about the moral and philosophical views of Hossein Vaiz Koshifi.

Key words: ethics, perfect generation, Akhlaqi Muhsini, Futtavatnomai Sultani.

Biron-bir jamiyat ma’naviy imkoniyatlarini, odamlar ongida ma’naviy va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirmay hamda mustahkamlamay turib o‘z istiqbolini tasavvur eta olmaydi.

Xalqning madaniy qadriyatlari, a’naviy merosi ming yillar mobaynida Sharq xalqlari uchun qudratli ma’naviyat manbai bo‘lib xizmat qilgan. Uzoq vaqt davom etgan qattiq mafkuraviy tazyiqqa qaramay, O‘zbekiston xalqi avloddan-avlodga o‘tib kelgan o‘z tarixiy va madaniy qadriyatlarini hamda o‘ziga xos an’analarini saqlab qolishga muvaffaq bo‘ldi[1].

Biz ma’naviy qadriyatlarni tiklashni milliy o‘zlikni anglashni o‘shidan, xalqning ma’naviy sarchashmalari jadidlar va ularning ildizlariga qaytishda deb bilamiz.

Zamonaviy dunyoda har bir mamlakat o‘zining mustahkam poydevoriga ega bo‘lishi o‘z xalqini milliy an’analari va qadriyatlari asosida jipslashtira olishi, ayniqsa yosh avlodlarda milliy-tarixiy qadriyatlar milliy iftixor tuyg‘usini shakllantirishiga ko‘p jixatdan bog‘liq. Xususan, yoshlar tarbiyasida Buyuk mutafakkir Husayn Voiz Koshifiyning ilmiy falsafiy merosidan ham o‘rinli foydalanish imkoniyatlarini aniqlab olish hamda amalda qo‘llash lozim. Tadqiqot davomida hozirgi murakkab global turfa o‘zgarishlar sharoitida yoshlarimizni turli ma’naviy tahdidlardan himoya qilish va ularda milliy o‘zligini anglash tuyg‘usini shakllantirishda hamda yuksak ma’naviyatli barkamol avlod etib tarbiyalashda Husayn Voiz Koshifiyning axloqqa asoslangan ilmiy merosi muhim nazariy manbalardan biri bo‘lib xizmat qilishi o‘rganilgan.

Koshifiy o‘z asarlarida ijtimoiy hayot, undagi axloqiy tarbiyaviy masalalar davlatni boshqarishda podshoh va fuqaro o‘rtasidagi munosabatlarga to‘xtalib, “podshoh har kishinikim tarbiyating xoxish qilsa, to uning ahvolini necha bor imtihon qilmay, xulq-atvori haqiqatini tamom bilmay, tarbiyat nazari bilan unga boqsa...! Bunda noloyiq kishini necha vaqt tarbiyat qilib, ahvoli va axloqidan voqif bo‘lib, sungra uni nazaridan chiqarib tashlash ancha mushkul ishdir. Chunki kishini birdan ko‘tarib yana birdan tashlash, saltanat haybatiga ziyon yetkazadi”.

No‘shiravon Buzurjmehrdan so‘radi: “Kim tarbiya qilishga loyiq”. Donishmand javob berdi: “Shunday kishiga tarbiya berilsinki, u odoblik yoki nasablik bo‘lsin. Va har kishining zoti past bo‘lsa, “Har narsa o‘z asliga tortganidek, har narsa o‘z asliga qaytadi”, hukmi bo‘yicha u o‘z zotiga tortadi”. Aytishlaricha, Zaki degan kishi bo‘lib, ulug‘ kishilarning avlodidan odobi ham komil edi. Rumlik bir No‘shoba ismli kanizakni sotib oladi.

U juda badxo‘y va g‘oyat bahonachi edi. U Zakidan bir o‘g‘il ko‘rdi. Bir kuni hakimlardan biri Zaki suhbatida edi, u erga farzandi ham keldi. Zaki farzandiga bir ish buyurdi, u darhol o‘rnidan turib ishga ravona bo‘ldi. Necha qadam yurib,

orqasiga qaytib kelib, yana majlisga o‘tirdi. Hozir bo‘lganlar taajjub bo‘ldilar va aytdilarki: “Buning ilgari ishni bajarishga kirishgani boyisi nimadan edi va keyingi bedilligiga nima sabab bo‘ldi”. Bu borada Firdavsiy shunday yozadi:

Daraxtning achchig‘dir mag‘zi aning,
Ani garchi jannatga eltib tiking.
Behishti ariqidin sug‘ormoq mahal,
Qo‘ying ildizi uzra ichra shiru asal.
Baoxirki vaqti qusuli etar
O‘shal achchiq meva izhor etar.

Mavlono Firdavsiyning ushbu fikridan shunday xulosa kelishi mumkinki, har qanday tarbiyaning zoxiriy va botiniy jixatlari mavjud bo‘lib, har qanday holatda ham qachondir o‘zini baribir namoyon qiladi. Mulozimlar tarbiyatida yana bir fikr shuki, uni quyidagicha izohlash mumkin bo‘ladi. Bir kishiga ikki amal berilmasin. Balki bir kishiga unga mansub ish tayin qilinsin. Toki mulozimlar hammasi birday umidvor bo‘lsin. Va ikki kishini ham bir ishga tayin qilinmasin. Chunki, sheriklik xalaqit berib, ish murodi soxta bo‘lib mukammal bo‘lmaydi. Odatda tarbiya natijasida jamiyat farog‘ati yuzaga keladi. Shuning uchun bu xususida uch kalima so‘z va bir fikr yozildi. Eng birinchisi farzand (shahzodalar) tarbiyasidir. “Mamlakat xazinasini”da aytilganki, farzand haqning omonatidir. Ota-ona oldida mashhar vaqtida bu omonat haqqi talab qilinadi. Bu omonat go‘yoki oyina – butun borliq ko‘zgusi, uning avvalidir. Haqiqat javohiri uni nimaga xohlasi, o‘shanga moyil qilish mumkin. Bundan shunday xulosa chiqarish mumkinki, har qanday farzandga ona suti berilsa va unga chiroyli nom tanlansa tarbiyasidagi o‘ziga xos o‘zgarishlarni shunda ko‘rish mumkin bo‘ladi. Asarda yozilishicha qadimda farzand ona suti bilan boqilsa, uning tabiati o‘zgaruvchan bo‘ladi va inson pok din, yaxshi xulq bilan uning xizmatini qiladi.

Sharq xalqlari orasida axloq falsafasiga oid mukammal asar yaratgan olimlardan biri Husayn Voiz Koshifiyning ilmiy-falsafiy dunyoqarashining shakllanishida juda ko‘p ta‘limotlar hamda falsafiy-axloqiy qarashlarning ta‘siri katta bo‘lgan. Mutafakkir ilmiy dunyoqarashining shakllanishiga ta‘sir etgan omillarni quyidagicha tasniflash mumkin:

- 1) Antik davr yunon mutafakkirlarining ta‘limotlari;
- 2) Islom ta‘limotining ta‘siri;
- 3) Musulmon Sharq mutafakkirlarining ilmiy meroslari. Islom dinining yirik nazariyotchisi, Qur‘onga tafsir yozgan ulamo, tasavvuf ta‘limotining nazariy va amaliy jihatlarini asarlarida yoritib bergan tariqat vakili sifatida Husayn Voiz Koshifiy dunyoqarashida Islom ta‘limoti, xususan, xanafiya mazhabining ta‘siri katta bo‘lgan. Kalom ilmida moturidiya aqidasi ta‘yanagan.

Husayn Voiz Koshifiy fiqhiy va aqidaviy masalalarni mukammal egallagan yirik diniy ulamo bo‘lgan. Diniy-axloqiy mavzular bo‘yicha va’zlar aytadigan mohir notiq sifatida Hirot shahrining eng mashhur voizi bo‘lgan. Husayn Voiz Koshifiy tomonidan bayon etilayotgan har bir axloqiy fazilat dastlab Qur’on oyatlari asosida sharhlanadi, undan keyin hadislardan mavzuga oid namunalar keltiriladi. Husayn Voiz Koshifiy tomonidan bayon etilgan axloqiy fazilatlarni Qur’on oyatlari va hadis namunalari bilan asoslanishi o‘quvchida katta qiziqish va ishonch uyg‘otadi. Allomaning Qur’onga yozgan tafsiri “Tafsiri Husayniy” xalq orasida juda mashhur bo‘lgan. Qur’onga har qanday ulamo ham tafsir yoza olmaydi. Qur’onga tafsir yozish uchun Islom ilohiyoti bo‘yicha mukammal ilmga ega bo‘lgan olim bo‘lish kerak. Shu jihatdan, Husayn Voiz Koshifiy Islom ilohiyotiga oid barcha bilimlarni mukammal egallagan ulamo bo‘lgan. Allomaning ilmiy-falsafiy dunyoqarashining shakllanishida ta’sir etgan omillar orasida musulmon Sharq mutafakkirlarining ilmiy merosi katta o‘rin egallaydi. Ayniqsa, Forobiy, Ibn Sino, Beruniy, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiylarning ijodiy merosi alloma dunyoqarashining shakllanishida asos bo‘lib xizmat qilgan. Bundan tashqari Husayn Voiz Koshifiy o‘z asarlarida Abulqosim Firdavsiy, Nizomiy Ganjaviy, Jaloliddin Rumiy, Shayx Muslihiddin Sa’diy, Xoja Hofiz nazmiga tez-tez murojaat qilib turadi. Shuningdek, asarlarida tasavvuf tariqatining yirik vakillari Bahouddin Naqshbandiy, Najmiddin Kubrolarning fikrlaridan keng foydalanadi. Imom G‘azzoliy, Umar Xayyom, Nizomulmuluk xususida ham ma’lumotlarni berib o‘tadi. Husayn Voiz Koshifiy o‘z davridagi barcha ilmlarni puxta egallab, ularga oid asarlar yozgan qomusiy olim edi. She’r san’ati, adabiyotshunoslik, tilshunoslik, notiqlik san’atiga oid asarlar yozgan allomaning ilmiy dunyoqarashining shakllanishida Zamahshariy, Alisher Navoiy va shu kabi mutafakkirlarning ta’siri katta bo‘lgan. Bundan tashqari, badiiy asarlar, she’rlar, g‘azallar yozishda mumtoz Sharq shoirlar va adiblarining ta’siri sezilarli albatta. Husayn Voiz Koshifiy kimyo, astronomiya, matematika va tibbiyotga oid asarlar yozishda qadimgi yunon mutafakkirlari va Markaziy Osiyodagi birinchi Uyg‘onish davri qomusiy olimlarining asarlariga tayanadi. Shuningdek, tarix, davlat boshqaruviga oid asarlarini yozishda Nizomulmuluk singari allomalarning, musiqa nazariyasiga oid asarlarini yozishda Forobiydan boshlab Temuriylar saroyidagi barcha musiqashunos olimlarning ta’siri katta bo‘lgan. Xullas, fanlarning barcha sohalariga oid 200 dan ortiq asarlar yaratgan allomaning dunyoqarashini shakllanishida turli tuman ta’limotlar, qarashlar va nazariyalar asos bo‘lib xizmat qilgan. Mazkur manbalardan Husayn Voiz Koshifiy o‘z qarashlarini bayon etishda unumli foydalanadi. Asarlarida axloqiy fazilatlarni bayon etishda juda ko‘plab manbalarni keltirib o‘tar ekan, aksariyat hollarda muallif emas, faqat asarni nomini qayd etib ketadi. Masalan, “Hikoyot us-solihin”, “Ro‘shnoinoma”, “Nasoih ul-

mul’k”, “Nigoriston”, “Hikmat”, “Javome’ul hikoyot”, “Siroj ulmuluk”, “Xuroson tarixi”, “Salohiy tarixi” kabi asarlar shular jumlasidandir. Husayn Voiz Koshifiy aksariyat hollarda asarlarning nomini keltirsa, ayrim holatlarda mualliflarni ham qayd etib o‘tadi, masalan, Ibn ul-Muqannaning “Odob” asari degan jummalarni aytish mumkin. Husayn Voiz Koshifiy tarixiy manbalardan keng foydalanar ekan, hukmdor Afrosiyob va uning faoliyati, ibratli mulohazalardan bir necha bor misollar keltiradi. Bundan tashqari, Safforiylar, Tohiriylar va Somoniylar hukmdorlari faoliyatidan ibratli hikoyalarni bayon etar ekan tarixiy xronologiyaga rioya qiladi. Umuman aytganda, Husayn Voiz Koshifiy musulmon Sharq mutafakkirlarining ilmiy-falsafiy, tarixiy, axloqiy hamda diniy asarlari va ta’limotlarini mukammal o‘zlashtirgan bo‘lib, bu uning ko‘p qirrali sarmazmun ilmiy faoliyatida katta ahamiyat kasb etgan. Yuqorida ta’kidlaganimizdek, Husayn Voiz Koshifiyning ilmiy dunyoqarashida qadimgi yunon allomalarining ta’siri katta bo‘lgan. Ayniqsa, axloq falsafasida ratsionallik tamoyiliga amal qilishida antik davr yunon mutafakkirlarining ta’limotlari muhim o‘rin egallagan. Axloq falsafasida ratsionallik tamoyilining yuzaga kelishi xususida biroz to‘xtalib o‘tmoqchimiz. Kishilik jamiyatida axloq odobga oid qarashlar tarixi juda qadimiy bo‘lib, bevosita Misr, Bobil, Hindiston va Xitoyda bir necha ming yillik tarixga ega. Ammo axloqiy bilimlarni muayyan tartibga solinib, bir tizimga keltirilishi va fan maqomini olishi miloddan oldingi IV asrda Yunonistonda amalga oshadi. Mazkur fanning nazariy asoslarini hamda muhim kategoriyalarini falsafiy tahlil etib bergan mutafakkir Arastu hisoblanadi. U axloqshunoslikni mustaqil fan sifatida ajratib, uning predmeti va vazifalarini belgilab beradi. Arastu axloqshunoslikni amaliy falsafa sirasiga kiritib bu haqida shunday yozadi: “Etikaaxloq muammolari haqida gapirishdan avval, biz axloq nimaga ta’luqli ekanligini aniqlab olishimiz kerak. Gapning lo‘ndasini aytsak, axloqiy fazilatlariga ega bo‘lmagan, ya’ni munosib bo‘lmagan odam faoliyat ko‘rsatishi mumkin emas. Munosib odam bo‘lmoq fazilatlar egasi, fozil bo‘lmoq demakdir. Zero, ijtimoiy va siyosiy hayotda faoliyat yuritmoqchi bo‘lgan odam axloqan fazilatli odam bo‘lmog‘i kerak. Xullas, etika, siyosatning tarkibiy qismi, uning asosidir”. Shuning uchun Arastu axloqni amaliy falsafa ekanligiga alohida urg‘u beradi.

Koshifiy amirlar tarbiyasiga to‘xtalar ekan, “ular davlat ustuni va mamlakat asosidirlar. Shuning uchun ham ularning tarbiyatiga alohida etibor berib, har qanday mulkiy maslahat bo‘yicha murosaga kelib diqqat bilan eshitib so‘z aytishlari kerak bo‘lgan”. Ulardan keyingi o‘rinda elchilar, lashkar va mulozimlar tarbiyati masalalaridir. Qadimda elchilarning xulqi va tarbiyasiga qarab o‘sha mamlakatning podshohiga baho berilgan. Chunki davlat boshliqlari elchining ta’lim - tarbiyasi

borasida alohida tayyorgarliklarini tashkil etganlar. Shuning uchun ham elchilar tayèrlangan va qisqa qilib aytganda ular podshohlarning yuzi bo‘lgan.

Koshifiy Hirot madrasalarida tolibi ilmlarga dars bergan. Xuroson shaharlarida tarbiya, axloq-odobdan va’z aytgan. Uning qanday mohirona notiq bo‘lganini qo‘yidagi misollar orqali yana bir bor bilib olishimiz mumkin. Eron olimi Said Nafisiy Husayn Voiz nutqlarining ta’sirchanligi, jozibadorligi haqida eslab, uning o‘g‘li Fahriddin Ali Safiyning “Latoyifut tavoyib” nomli asarida shunday voqeani keltiradi: “Kunlarning birida ahli majlisga Mavlono Sayid G‘iyosiddin degan mashhur so‘z ustasi ancha kechikib kelgan. Shu majlisda Abdurahmon Jomiy g‘am bor ekan. Sayid G‘iyosiddin kirib kelishi bilan Jomiy undan so‘rabdi: - Nechuk kechikdingiz, Mavlono G‘iyosiddin? - Meni ma’zur tuting, ustod, - debdi G‘iyosiddin, - kelayotgan edim, masjidi jome’da Husayn Voiz nutq so‘zlayotgan ekan, shunga maxliyo bo‘lib qolibman – deb, javob berdi. Bundan shunday xulosaga kelish mumkinki Koshifiyning nutqi o‘zining takrorlanmas va jozibadorligi bilan hammani o‘ziga jalb qilgan. Uning so‘z san’atidagi mahoratini sezgan Navoiy uni homiylikka oladi va ustoz Abdurahmon Jomiyga bag‘ishlangan marsiyasini 1492-yil 8-noyabr kunida o‘qib eshittirishni so‘raydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Islom Karimov. O‘zbekiston XXI asr bo‘lag‘asida “O‘zbekiston” Toshkent – 1997.
2. Husayn Voiz Koshifiy. Axloqi Muhsiniy. Futuvvatnomai Sultoniyy. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. 241-b.
3. Арасту. Ахлоқи кабир. Таржимонлар Зоҳир Аълам ва Урфон Отажон. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2015.- Б.106.
4. Koshifiy Husayn Voiz. Futuvvatnomai sultoniyy; Axloqi muhsiniy. Nashrga tayyorlovchilar M.Aminov, F.Xasanov. – Toshkent.: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2011. – B.198

ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО И ПРАВОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ - ЗАЛОГ УСПЕШНОГО ПОДКЛЮЧЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЁЖИ (БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ) К ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

***Сатаров Александр Хашимович, канд. пед. наук,
доцент кафедры "Педагогика и психология"***

Наманганского государственного педагогического института.

e-mail: satarov1951@bk.ru

Аннотация: Актуальная проблема подготовки будущих учителей к предпринимательской деятельности через совершенствование основ

экономического и правового образования продиктована стремительным ростом в Республике Узбекистан частного сектора системы образования, а также желанием молодых специалистов внести свой вклад в развитие нового направления преподавательской деятельности.

Автор затрагивает целый ряд сложных моментов экономического, правового и образовательного характера, влияющих на успешное решение предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: экономическое и правовое образование, работодатель, работники сферы образования, менеджмент образования.

Annotation: The pressing issue of preparing future teachers for entrepreneurial activities through the enhancement of economic and legal education is driven by the rapid growth of the private education sector in the Republic of Uzbekistan, as well as the desire of young specialists to contribute to the development of a new direction in teaching activities.

The author addresses a range of complex economic, legal, and educational aspects that impact the successful implementation of entrepreneurial endeavors.

Key words: economic and legal education, employer, education sector workers, education management.

Наша статья посвящена проблеме изучения основ экономического и правового образования как залога успешного подключения студенческой молодёжи (будущих учителей) к предпринимательской деятельности.

Мы живём, работаем, учимся в период бурного роста предпринимательской деятельности в Республике Узбекистан. Наше исследование различных источников и наблюдение за поступательным развитием экономики, социальной, культурной жизни общества Узбекистана даёт возможность отметить тот факт, что в этом движении отводится важная роль молодёжи, которая готовится в стенах учебных заведений к будущей профессии в период своей зрелости.

Хотим отметить, что рыночные отношения вовлекают в активную деятельность людей разных профессий. Здесь врачи, учителя, строители, агрономы - фермеры, экономисты и т.д. Появление новых частных форм деятельности (частные клиники, частные детские дошкольные учреждения, школы и вузы) требуют подготовки высококвалифицированных специалистов, которые могут внести свой вклад в дело развитие нового Узбекистана. Будущим учителям следует глубже изучить основы экономики и права.

В годы обучения в вузах следует обратить внимание на хорошую профессиональную подготовку по специальности, а также на знание основ экономики и права. Это позволит молодым специалистам определить следующие важные факторы личного развития:

- какие профессии Вам интересны и доступны для совершенствования Ваших знаний;
- какие смежные профессии и дополнительные знания Вы можете получить в будущем, чтобы быть наиболее востребованным специалистом;
- определить свою креативность, компетентность в развитии личных способностей, что позволит успешно включиться в профессиональную деятельность;
- что потребуется от Вас в процессе формирования профессиональных качеств, чтобы повысить педагогическое мастерство;
- какие знания основ права помогут Вам лучше выполнять миссию пропаганды гуманизма и демократизма в нашем обществе;
- что поможет Вам активно вести защиту свободы и права детей в период их формирования и развития в стенах школы.

Следует определить некоторые основы экономического и правового образования для будущих учителей:

1. С помощью самообразования укрепить знания об экономическом развитии Республики Узбекистан.
2. Выявить основные критерии оценки профессиональной готовности, что поможет для дальнейшего повышения мастерства учителя.
3. Умело выявлять и отличать различные экономические и коррупционные действия в сфере профессиональной деятельности.
4. Умело соединять знания прав и обязанностей учителя в профессиональной деятельности.

Мы видим, что выпускники вузов стремятся выбрать место работы, исходя из уровня оплаты труда. Поэтому идут на работу в частные детские сады, школы и вузы.

По статистике в Республике Узбекистан частный сектор образовательных учреждений в 2024 году составляет более 10%, и этот показатель растёт. Это указывает на то, что энергичные молодые люди хотят заниматься педагогической деятельностью, как предпринимательской. В их числе большинство, окончившие вузы по педагогическому направлению. Им понятна и близка эта профессия. Но вместе с тем, в результате нашего исследования, было выявлено экономическое и правовое незнание сути ведения менеджмента в этой отрасли с позиции частного бизнеса. Отсюда и ошибки в организации управления частным образованием, подмена

государственного подхода к этому делу субъективным отношением к ведению обучения, подбора кадров, стремлению к положительному конечному результату развития личности на всех этапах системы образования.

Основы экономических знаний помогут молодым предпринимателям правильно вести учёт средств за счёт контрактной оплаты и спонсорской поддержки, правильно вести расход на зарплату работникам образовательного учреждения, на покупку инвентаря и информационной технологии и т.д.

Правовое образование должно регулировать отношения между работодателем и работником в этой сфере деятельности, должно предостерегать от субъективного подхода к межличностному отношению, что иногда имеет место во взаимодействии администрации и воспитательного коллектива.

"Я хозяин и могу решать все вопросы, как хочу!" - считает, попирающий права работников частного сектора, руководитель.

Это приводит в дальнейшем к судебному разбирательству.

Правовые основы помогут избежать конфликтных ситуаций в коллективе частного детского сада, частной школы и частного вуза.

Для успешного включения в частный сектор деятельности требуется от молодых специалистов большей творческой работоспособности, креативного и сознательного отношения к обязанностям.

Таким образом, мы можем дать некоторые рекомендации будущим учителям:

1. Самостоятельно изучить некоторые статьи Конституции Республики Узбекистан, Закон "Об образовании, Постановления министерства высшего образования, науки и инновации", которые касаются профессиональной подготовки молодёжи.

2. Изучать основы развития рынка труда и трудовых отношений.

3. Дополнительно изучать иностранные языки, информационную технологию, что должно способствовать повышению уровня специалистов.

4. Активно изучать практику школ, вузов. Знакомиться с новинками из жизни учителей, ученического, студенческого общества.

5. Постигать положительные достижения национальной культуры и образования общества Узбекистана и других государств.

Использованная литература.

1. Конституция Республики Узбекистан. - Ташкент, 2022.
2. Закон "Об образовании". - Ташкент, 2020.
3. Концепция развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года. - Ташкент, 2020.

4. Давлетшин М.Г. Возрастная и педагогическая психология. - Ташкент, ТГПУ, 2009.

5. Сатаров А.Х. Актуальные проблемы цифрового образования и пути их решения, - Наманган - 2024. Сб.науч. статей "Педагогическая, психологическая и социальная характеристика подготовки будущего учителя." - С - 71 - 82.

6. Сатаров А.Х. Педагогическое мастерство / Учебное пособие. - Наманган: Изд. "Усмон Носир", 2024. - 293с.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ-СИРОТ В УСЛОВИЯХ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Домашова Елена Викторовна, к. соц. н, доцент

*ФГБОУ ВО «Горно-Алтайский государственный университет» Россия,
Республика Алтай, г. Горно-Алтайск e-mail: lenus9habarova@mail.ru*

Акчина Карина Михайловна, студентка 4 курса, 1211 гр.

*ФГБОУ ВО «Горно-Алтайский государственный университет» Россия,
Республика Алтай, г. Горно-Алтайск*

Аннотация: Статья посвящена проблеме процесса адаптации детей-сирот в учреждениях высшего образования. Цель статьи - организовать в учреждении деятельность компонентов социальной работы с детьми-сиротами в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: адаптация, дети-сироты, учреждения, высшее профессиональное образование, информационный блок, эмоционально-энергетический блок, технологический блок

Abstract: The article is devoted to the problem of the adaptation process of orphaned children in institutions of higher education. The purpose of the article is to organize the activities of the components of social work with orphaned children in the institution of higher education.

Keywords: adaptation, orphans, institutions, higher professional education, information block, emotional and energy block, technological block

Анализ исследований отечественных и зарубежных авторов подтверждает идею о том, что большинство детей, которые относятся к группе детей-сирот, имеют специфические особенности в чертах характера и поведения. Среди специфических черт проявляет себя отсутствие

коммуникативных навыков, недостаточное умение выстраивать отношения с окружающими, эмоциональная неразвитость, деформация чувства собственного достоинства. Также представителей молодого поколения, которые являются сиротами, часто отличает узость кругозора, нежелание учиться, неумение выбрать и освоить профессию, развить свои профессиональные компетенций и профессионально значимые качества [1, с. 4].

В процессе взросления для детей-сирот становится все более актуальным процесс их социализации, что представляет собой совокупность всех социальных процессов, на основании которых индивид усваивает и воспроизводит определенную систему знаний, норм и ценностей, профессионально – значимых качеств, общечеловеческих компетенций, которые позволяют им функционировать в качестве полноправного члена общества [3, с. 40].

Актуальность проблемы разработки системы адаптации детей-сирот в учреждении высшего профессионального образования связана с тем, что данный процесс приспособления к образовательному и воспитательному процессу у таких детей резко отличается от условий социализации детей из семей.

Дети-сироты часто испытывают эмоциональную депривацию, пребывая при этом в длительном состоянии частичного блокирования, недостаточного удовлетворения потребности в эмоциональном тепле, заботе и сопереживании.

Смирнов А.Д., Чакушина О.В. и ряд других исследователей в своих научных трудах отмечают, что пребывание в состоянии эмоциональной депривации детей-сирот может привести к серьезным нарушениям эмоционального развития, к неразвитости эмоциональной сферы личности. Данное состояние способно привести к ряду негативных последствий не только на эмоциональном уровне личности, но и на уровнях ее когнитивного и поведенческого развития [9].

Детям-сиротам требуется помощь и профессиональная поддержка через расширение сферы социальных контактов, благодаря которым они будут получать навыки социального общения, развивать социальный опыт.

Данный процесс представлен как социализация. Ребенок-сирота приобретает собственный социальный опыт и самостоятельность, через формирование внутреннего мира и определенного образа жизни.

Результаты процесса социализации обуславливают дальнейшее развитие такого ребенка, в связи с чем появляется необходимость в создании

условий для социальной поддержки детей-сирот, позволяющая сделать шаг в направлении более полного включения детей-сирот в жизнедеятельность студенческого коллектива. Такого рода меры будут способствовать созданию комфортной среды жизнедеятельности для такого ребенка, создавая условия для его востребованности в обществе, повышая общий уровень социальной адаптации студента-сироты.

Васильев А.Л., Соколова И.П. в своих научных трудах отмечают, что необходимо уделять пристальное внимание в отношении детей – сирот в условиях высшего учебного заведения по трем направлениям социальной адаптации:

- расширение информационного блока;
- создание эмоционально – энергетического пространства;
- обеспечение технологического обеспечения основных процессов.

Основной целью информационного направления становится необходимость сообщения полноценной информации об особенностях детей-сирот и процессе их социализации. Информационное направление имеет существенную роль на первых этапах социализации детей-сирот в учебных заведениях. От того, насколько грамотно и детально будет проведена эта работа, будут зависеть первые результаты.

Администрация высшего учебного заведения и психолого-педагогический коллектив вуза должны иметь представление о том, каковы особенности социализации детей – сирот, оказывая при этом всестороннюю поддержку и создавая условия для создания бесконфликтной среды.

Актуальность эмоционально-энергетического направления процесса социализации детей – сирот в условиях высшего учебного заведения заключается в том, чтобы научить их процессу релаксации и снятию напряжения в максимально короткие сроки, что позволит минимизировать риски разлада адаптации таких детей в условиях обучения и воспитания вуза.

Важность технологического направления заключается в необходимости создания условий для организации деятельности компонентов социальной работы с детьми-сиротами. Направление включает в себя ряд этапов, при реализации которых ведущая роль должно быть отведено тому или иному объекту работы: социально-психологическая служба, воспитательная работа, медицинская поддержка детей - сирот, организация волонтерской работы, преподаватели и классные руководители [4].

В организационном и методическом смысле базовыми основами для реализации вышеуказанных направлений является следующее:

- необходимость получения полноценной диагностической информации об особенностях личности детей-сирот, обучающихся в высшем учебном заведении;
- необходимость обучения детей-сирот снятию напряжения;
- значимость вовлечения детей - сирот в кружки и секции высшего учебного заведения;
- значимость формирования адаптированной к условиям жизни личности.

Попадая во взрослый мир, дети - сироты оказываются один на один со своей жизнью, которая может представлять для них трудноразрешимые проблемы: проблема общения со сверстниками, которая обусловлена недостатками характера, девиантным поведением; проблема здоровья (как физического, так и психического). У детей – сирот в этот возрастной период появляется неизбежность получения психологических травм, которые напрямую связаны с лишением родителей, а также задержка психического развития, интеллектуальные отклонения и иные проблемы [11].

Отдельно можно выделить проблему интеграции и социальной адаптации выпускника сиротского учреждения. При этом самым сложным испытанием является объективная оценка самого себя. Такие дети часто завышают или занижают собственные возможности в решении социальных проблем. Недостаточная социальная зрелость, незаинтересованность в получении профессии, низкие познавательные способности, неумение приспосабливаться к новой социальной среде, незнание современных условий жизни существенно обостряют проблему профессионального выбора детей, затрудняют процесс их профессионального самоопределения в условиях обучения в высшем учебном заведении [7; 9].

Таким образом, большую степень значимости приобретает вопрос подготовки детей-сирот к серьезному поиску своего места в жизни через профессиональную деятельность. Она способствует более «мягкому» вхождению в систему социальных отношений, при которых они будут чувствовать собственную востребованность. Правильная ориентация в профессии с учетом особенностей характера, способностей представляет собой залог успеха в будущей взрослой жизни. В настоящее время существует необходимость обратиться к особенностям деятельности социальных работников по сопровождению адаптации детей-сирот к будущей профессиональной деятельности

Список используемых источников и литературы

1. Баринова, О.В. Шаброва, Е.В. Проблемы социальной адаптации детей-сирот в вузе и пути их решения // Современное образование: инновационные технологии и перспективы развития. – 2018. – № 2. – С. 11-18.
2. Гуляева, Т.А. Социальная адаптация детей-сирот в условиях вуза: опыт педагогической работы // Современное образование: инновационные технологии и перспективы развития. – 2021. – № 2. – С. 41-47.
3. Гурова, О.С. Педагогические условия социальной адаптации детей-сирот в вузе // Педагогика. – 2017. – № 2. – С. 15-20.
4. Жилина, Л.А. Модель социально-педагогического сопровождения студентов-сирот в условиях вуза / Л. А. Жилина // cyberleninka.ru: научная электронная библиотека: сайт. – Омск, 2021. – 314 с.
5. Кичигина, Т.С. Социализация детей-сирот в условиях профессионального колледжа: дис. канд.пед. наук: 13.00.08. Москва, 2012. – 210 с.
6. Кузнецова, Н.В. Социальная адаптация детей-сирот в вузовской среде // Вестник Томского государственного университета. – 2020. – № 420. – С. 83-87.
7. Кузьмина, Е.М. Роль мультикультурной среды вуза в социальной адаптации студентов // Молодой ученый. – 2023. – № 10. – С. 264-267.
8. Кушнарева, О.И. Система социальной защиты детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей // Вестник Тюменского государственного университета. – 2019. – № 3. – С. 102-107.
9. Лапина, Е.В. Смирнова, Л.А. Мультикультурная среда вуза как фактор социальной адаптации студентов // Инновационные технологии в науке и образовании. – 2022. – № 5. – С. 38-43.
10. Отдел социального развития инклюзивного сопровождения. Федеральное государственное бюджетное общеобразовательное учреждение высшего образования «Национальный исследовательский Мордовский государственный университет имени Н. П. Огарёва»: Саранск, 2021. – 299 с.
11. Реан, А.А. Социальная защищенность детей-сирот / Профессиональное образование. – 2017. – № 2. – С. 5.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К СОБСТВЕННОМУ ЗДОРОВЬЮ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

*магистрант Наманганского государственного педагогического института
направления педагогики и психологии **Райимжонов Н.Л.***

*к.п.н., доцент Наманганского государственного педагогического
института кафедры педагогики и психологии **Сатаров А.Х.***

Аннотация: Статья посвящена психолого-педагогическим аспектам формирования ценностного отношения к собственному здоровью у младших школьников. В работе рассматриваются ключевые факторы, влияющие на осознание детьми значимости здоровья как основного ресурса для полноценной жизни. Особое внимание уделяется методам и подходам, способствующим развитию у детей позитивной мотивации, навыков самоконтроля и ответственности за собственное здоровье.

Ключевые слова: образ жизни, ценность, ценностные ориентации, ценности жизни, ценности культуры.

Abstract: The article is devoted to the psychological and pedagogical aspects of the formation of a value attitude towards one's own health in primary school students. The work examines the key factors influencing children's awareness of the importance of health as the main resource for a full life. Particular attention is paid to methods and approaches that contribute to the development of positive motivation, self-control skills and responsibility for one's own health in children.

Key words: lifestyle, value, value orientations, life values, cultural values.

Annotatsiya: Maqola boshlang‘ich maktab o‘quvchilarida o‘z sog‘lig‘iga bo‘lgan qadriyat munosabatini shakllantirishning psixologik va pedagogik jihatlariga bag‘ishlangan. Ishda bolalarning sog‘lik to‘laqonli hayot uchun asosiy resurs sifatidagi ahamiyatini anglashiga ta’sir qiluvchi asosiy omillar ko‘rib chiqiladi. Bolalarda ijobiy motivatsiya, o‘zini o‘zi boshqarish qobiliyatlari va o‘z sog‘lig‘i uchun mas’uliyatni rivojlantirishga yordam beradigan usul va yondashuvlarga alohida e’tibor beriladi.

Kalit so‘zlar: turmush tarzi, qadriyat, qadriyat yo‘nalishlari, hayotiy qadriyatlar, madaniy qadriyatlar.

Здоровье - это потребность человека, которая обеспечивает гармоническое развитие личности и формирует способности к трудовой деятельности.

По мнению Э.Н. Вайнера, понятие образа жизни следовало бы определить как способ жизнедеятельности человека, которого он придерживается в повседневной жизни в силу социальных, культурных, материальных и профессиональных обстоятельств. [1]

Здоровый образ жизни способствует правильному осознанию значения собственного здоровья. Активное участие в спортивно-оздоровительной

деятельности, отказ от вредных привычек (курение, употребление алкоголя, наркотиков) являются основными направлениями здорового образа жизни.

Всемирная организация здравоохранения определила ряд принципов согласно в которых, здоровье является как состояние «полного физического, душевного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов» и несмотря на расу, религию, экономического и социального положения, политических убеждений у каждого человека есть право на обладание наивысшим уровнем здоровья. [4]

Каждый человек самостоятельно выбирает образ жизни с её условиями, исходя из освоенных им знаний и жизненного опыта.

Так как у младших школьников нет достаточного опыта организовать здоровый образ жизни, учителя вместе с родителями должны помогать, давать советы, показывать личными примерами как вести физически и психически здоровый образ жизни.

У каждого школьника следует формировать готовность к сохранению и укреплению здоровья. Деятельность педагогов и медицинских персоналов, работающие в школах, включает лечебно-профилактическую, психолого-педагогическую, природно-оздоровительные направления с целью формирования у школьников ценностного отношения к собственному здоровью.

Ценности - специфически социальные определения объектов окружающего мира, выявляющие их положительные или отрицательные значения для человека и общества (благо, добро и зло, прекрасное и безобразное), заключенные в явлениях общественной жизни и природы. [7]

Основное содержание ценностных ориентаций - политическое, философское (мировоззренческое), нравственное убеждение человека, глубокие и постоянные привязанности, нравственные принципы поведения. [2]

Уважительное отношение к своему здоровью необходимо начинать с раннего детства. Семья выступает в качестве главного фактора, который непосредственно влияет на образование, развитию способностей и умений, воспитанию, развитию ума и психических процессов, укреплению здоровья, предотвращение болезней и социализацию каждого младшего школьника.

По мнению М. Вебера - ценность - термин, широко используемый в философской и социологической литературе для указания на человеческое, социальное, культурное значение определенных явлений действительности. [5]

В психологическом словаре ценностные ориентации понимаются как важнейшие элементы внутренней структуры личности, закрепленные

жизненным опытом индивида, всей совокупностью его переживаний и ограничивающие значимое, существенное для данного человека, от незначимого, несущественного. [6]

В школьные годы у учащихся 1-2 классов формируется наглядно-образное мышление, с помощью которого они копируют слова, действия своих родителей. В последующие годы эти задатки превращаются в привычки и влияют на их судьбу.

По отношению к субъекту (человеку) ценности служат объектами его интересов, а для его сознания выполняют роль повседневных ориентиров в предметной и социальной действительности, обозначений его различных практических отношений к окружающим предметам и явлениям. [3] Всё вокруг нас происходящее, а также общественные отношения оцениваются критериями добра и зла, допустимого или запретного, истины или лжи. Совокупность ценностных ориентаций обеспечивает устойчивость личности, наследование типов поведения или деятельности, исходя из интересов и нужд личности.

Учителям-педагогам следует учитывать систему ценностных ориентаций учащихся младших классов, исходя из их способностей и профессиональной ориентированности.

Выделяют 2 класса ценностей (по В.П.Тугаринову):

1. Ценности жизни (здоровье, общение, природа)
2. Ценности культуры (мир, свобода, справедливость, равенство)

Материальные ценности, которые по В.П.Тугаринову относятся к ценностям культуры, удовлетворяют потребности человека и обеспечивают физического развития личности (питание, одежда, жилище, орудия труда, беговые дорожки, велотренажёры и т.д.)

Валеологические ценности как здоровье, труд, сон, пища, воздух, жизнь обеспечивают индивидуальное существование личности.

М.Вебер доводит до сознания людей конкретно-индивидуальную форму объекта с его определённой системой ценностей. При этом выявляется ценностное содержание объекта, который исследуется.

При определении формирования ценностного отношения к здоровому образу жизни у младших школьников можно опираться на вышеприведённые размышления М.Вебера. Процесс отнесения объекта к ценности происходит в 2 этапах. На первом этапе школьник принимает понятие как неизбежная необходимость в его индивидуальном плане. На втором этапе объект преобразуется в ценность. Введение здорового образа жизни является примером данного процесса.

Далее рассматривается логика усвоения ценности в трёх фазах.

1. Ребёнок эмоционально воспринимает объект.
2. Осознание личной и общественной значимости объекта.
3. Включение определённой ценности в систему ценностных отношений и благодаря уровню эмоциональных реакций и личностной значимости соотнести с другими ценностями.

Можно применить педагогические и психологические методы с целью воздействия на механизм отнесения объекта к ценности у младших школьников.

Метод беседы, метод личного примера, метод самоконтроля и самооценки считаются эффективным при формировании ценностного отношения к собственному здоровью. Частые беседы на тему «Здоровый образ жизни», «Режим дня», «Как я правильно питаюсь?» формируют у учащихся первоначальные представления о здоровье. Метод личного примера показывает пошаговые действия и результат здорового образа жизни, а метод самоконтроля и самооценки приучает школьников следовать правилам введения здорового образа жизни.

Примером может быть таблица №1, приведённый ниже.

Метод самоконтроля. Учитель раздаёт таблицы на неделю.

№	План	05.09	06.09	07.09	08.09	09.09	10.09	Баллы	Сумма
1	Вставать в 6:00 утра	-						2	
2	Умыться	+						1	
3	Собирать вещи	-						2	
4	Одеваться	+						2	
5	Тренировка	-						3	
6	Д/З	-						5	
7	Помогать папе	+						2	
8	Помогать маме	+						2	
9	Исккупаться	+						2	
10	Ложиться спать в 22:00	+						2	

5-13 баллов это не плохо, но я должен стараться на лучшее

14-19 баллов хорошо, но я способен на лучшее

20-23 баллов сегодня я молодец! Продолжать в том же духе.

Заключение. Формирование ценностного отношения к собственному здоровью у младших школьников является важной задачей, требующей комплексного подхода со стороны педагогов, психологов и родителей. Психолого-педагогические аспекты этого процесса играют ключевую роль в развитии у детей осознания значимости здоровья как основного ресурса для полноценной жизни и успешной деятельности.

В ходе работы над формированием ценностного отношения к здоровью необходимо акцентировать внимание на создании позитивной мотивации, развитии навыков самоконтроля и ответственности за свое здоровье. Использование интерактивных методов обучения, игровых технологий и проектной деятельности позволяет сделать процесс усвоения знаний о здоровье более увлекательным и доступным для детей.

Важно также учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка, его интересы и потребности, что способствует более глубокому и осознанному восприятию информации о здоровье. Взаимодействие с семьей и общественными институтами поможет создать поддерживающую среду, в которой ценности здоровья будут восприниматься как неотъемлемая часть жизни.

Таким образом, целенаправленная работа по формированию ценностного отношения к собственному здоровью у младших школьников способствует не только укреплению их физического состояния, но и формированию устойчивых жизненных установок, способствующих благополучию и успешной социализации в будущем. Инвестируя в здоровье детей, мы закладываем основу для формирования здорового поколения, способного к активной и полноценной жизни.

Библиография:

1. Гучетль А.А., А.Я. Чамокова Формирование здорового образа жизни у детей младшего школьного возраста: научно-методическое пособие / Министерство образования и науки Республики Адыгея, Адыгейский республиканский институт повышения квалификации; отв. за выпуск Ж.К. Шорова. – Майкоп : АРИПК, 2021г. – 86с.

2. Рубцова Л.В. Этапы формирования ценностных ориентаций подростков в досуговой деятельности. <https://cyberleninka.ru/>

3. Шохин В.К. Абушенко В.Л. Подготовка электронной публикации и
общая редакция: Центр гуманитарных технологий. Ответственный редактор:
А. В. Агеев. Последняя редакция: 27.02.2024. <http://slovochel.ru>)

4. <https://www.who.int>

5. <https://www.booksite.ru>

6. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://cyberleninka.ru/article/n/predstavleniya-o-tsennostnyh-orientatsiyah-v-otchestvennoy-i-zarubezhnoy-psihologii>

7. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://gcpmss.ru/files/cennostnoe_otnoshenie_k_zdoroviu.pdf&ved=2ahUKEwiY7qjL2suIAxV9AtsEHdBCJUUFnoECBYQBg&usg=AOvVaw1m3Guh-dtZHIIfHer7tKaf8

СТУДЕНЧЕСКОЕ НАУЧНОЕ ОБЩЕСТВО КАК ПЛОЩАДКА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У БУДУЮЩИХ ПЕДАГОГОВ

Чертолыс Владислав Николаевич,

*ассистент кафедры педагогики, психологии и социальной работы
ФГБОУ ВО «Горно-Алтайский государственный университет»
Россия, Республика Алтай, г. Горно-Алтайск
Helikaon@yandex.ru*

Chertolys Vladislav Nikolaevich,

*Assistant of the Department of Pedagogy, Psychology and Social Work,
Gorno-Altai State University, Gorno-Altai, Altai Republic, Russia,
Helikaon@yandex.ru*

Аннотация: В статье рассматривается специфика самореализации студентов высших учебных учреждений с точки зрения их профессионального и личностного становления. Особое внимание уделяется педагогическому потенциалу научно-исследовательской деятельности, реализуемой в рамках студенческих научных обществ (СНО) факультетов высших учебных учреждений, и развитию лидерских качеств студентов. Данная форма студенческой активности рассматривается как инструмент, способствующий углублению процесса профессиональной идентификации студента, развитию широкого спектра навыков и умений, личностных качеств, формирующих базис профессиональной компетентности будущего специалиста

Abstract: The article examines the specifics of self-realization of students of higher educational institutions in terms of their professional and personal development. Special attention is paid to the pedagogical potential of research activities carried out within the framework of student scientific societies (SNO) of faculties of higher educational institutions. This form of student activity is considered as a tool that contributes to the deepening of the process of professional identification of a student, the development of a wide range of skills and abilities, personal qualities that form the basis of professional competence of a future specialist

Ключевые слова: профессиональная компетентность, самореализация студентов, научная работа, студенческое научное общество, лидер

Key words: professional competence, self-realization of students, scientific work, student scientific society, leader

Свободная самореализация личности – возможность каждого человека, которую дает ему современный этап развития цивилизации. В молодом

возрасте этот процесс неразрывно связан с получением образования и освоением перспектив профессионального становления и роста.

Ускоряющиеся темпы развития общества порождают глубинные изменения в целевом компоненте системы высшего образования, теперь, помимо формирования общих и профессиональных компетенций, базы конкретных знаний в предметной области, он включает в себя обучение адекватной профессиональной самооценке и интуитивному осознанию инновационного потенциала, развитие пластичности мышления и креативности.

Самореализация студента в рамках вуза может и должна соотноситься не только с запросами общества и рынка труда, где уровень его профессиональной подготовки, способность качественно выполнять задачи своей трудовой ниши и должностных предписаний будут подвергаться проверке на конкурентоспособность, но и с личным творческим запросом каждого молодого человека.

Участие в различных формах студенческой активности, тем более в научно-исследовательской деятельности, наряду с высокими показателями качества освоения профильных дисциплин служит маркером высокой мотивации студентов к будущей профессиональной деятельности. При этом целевая направленность участия может не всегда осознаваться студентом как именно профессиональная, она может носить характер саморазвития, духовного поиска, самоопределения и самовыражения, развития лидерского потенциала.

Научно-исследовательскую форму активности как одно из возможных направлений самореализации студента в рамках получения вузовского образования можно по праву назвать приоритетной по ряду причин. Во-первых, круг научных интересов студента во многом определяется перечнем тем и вопросов, с которыми обучающиеся знакомятся в рамках освоения наукоемких дисциплин. Соответственно, формирование области научных интересов является этапом интериоризации, или встраивания, профессиональных ценностей и интересов в личное поле студентов.

Во-вторых, научно-исследовательская деятельность способствует смене ролевого вектора студенческой активности. Из положения рецептивного слушателя, исполнителя студент переходит в положение активного творца, получает возможность приобретения ценного опыта в организации коллективной и самостоятельной работы; принимая участие в обогащении научно-исследовательского потенциала будущей специальности, студент

становится сопричастным ее культуре, синтезирует собственные ценности и взгляды на стыке личностных и профессиональных интересов.

В-третьих, студенты, занимающиеся научно-исследовательской деятельностью, реализуют возможность формирования прочной теоретической и эмпирической базы для качественной подготовки выпускной квалификационной работы [3.2022: Сычев. 3].

Тем не менее, несмотря на очевидные преимущества реализации научно-исследовательской деятельности, существует ряд объективных обстоятельств, обуславливающих затруднения в процессе включения студентов в данный вид активности.

В качестве таких затруднений может выступать низкая осведомленность студентов о возможностях, содержании и специфике научной деятельности. Исследовательская активность на факультетах, как правило, получает меньшее освещение, чем, например, культмассовая, которая широко известна благодаря проведению ярких мероприятий.

Также в студенческой среде нередко встречается убеждение, что для того, чтобы заниматься научно-исследовательской деятельностью, необходимо обладать почти выдающимся интеллектуальным потенциалом, подобная неуверенность в собственных возможностях порождает нежелание попробовать себя в новом формате самореализации.

В этой связи становится очевидной необходимость эффективного педагогического механизма сглаживания упомянутых затруднений и одновременно организационной модели продуктивной самореализации студентов в научно-исследовательской деятельности.

С этой целью на факультетах высших учебных учреждений формируются студенческие научные общества. СНО – это «добровольное некоммерческое объединение обучающихся, занимающихся научно-исследовательской работой на кафедрах по различным направлениям в свободное от учебы или специально предоставленное время, созданное на основе общности интересов».

С точки зрения формирования будущей профессиональной компетентности СНО позволяет решить ряд важнейших задач. Во-первых, помогает закрепить на практике полученные теоретические знания, во-вторых, наделяет будущего специалиста дополнительной ответственностью, например, при выполнении научных работ в определенные временные сроки, что понуждает студента выйти за пределы зоны комфорта, освоить необходимые навыки тайм-менеджмента, распределения личных ресурсов. В-третьих, помимо исполнительской роли, студент может реализовать роль

организатора, управленца, администратора, лидера команды [3.2022: Сычев. 3].

Специфика структурной организации СНО создает внутри сообщества атмосферу содружества при параллельно наличествующем в нем компоненте здоровой конкуренции.

Самые активные студенты становятся председателями отдельных кружков, принимая на себя дополнительные представительские полномочия, которые предполагают наличие у их носителя высокого уровня коммуникабельности, гражданственности, желания и способности лоббировать интересы своего коллектива и организовывать внутри него эффективную работу.

Таким образом, студент, включенный в деятельность СНО, получает все ключевые элементы своего профессионального становления: свободу выбора и самореализации, инструменты и форму реализации работы, опыт преодоления страхов и барьеров, поиска нужных контактов и единомышленников, принятия решений и лидерства.

С одной стороны, студент выходит за рамки собственной зоны комфорта, с другой – действует в атмосфере безопасности и принятия, так как обеспечен покровительством наставника. В конечном счете, это позволяет сберечь ресурсы студента, его наработки и достижения, в частности, это может проявляться в помощи руководителя в подборе подходящего издательства для публикации или площадки для выступления [1. 2023: Кондаурова. 4].

В самом общем виде основными задачами деятельности СНО выступают следующие:

- 1) проблемный подход к обучению студентов, анализ существующих и возможных научных противоречий;
- 2) получение навыков планирования и проектирования научной деятельности;
- 3) обучение навыкам самоконтроля обоснованности профессиональных решений;
- 4) опыт командной работы над общими целями и задачами [4. 2013: Черных. 3].

Таким образом, студенческое научное общество как один из доступных форматов студенческой самореализации обеспечивает формирование основ будущей профессиональной компетентности через развитие следующих компонентов личности студента:

- искренняя увлеченность своим делом;

- умение находить плюсы для собственного развития в ситуациях затруднения, требующих оригинальности мышления, нестандартных подходов к их решению;
- критическое мышление, умение объективно оценивать результаты своей работы;
- стремление к самосовершенствованию, в том числе профессиональному, через процессы самопознания и самореализации;
- совокупность интеллектуальной и творческой активности;
- владение навыками самоконтроля, эмпатии, контроля уровня профессионального выгорания и деформации.

Таким образом, цели реализации процесса подготовки специалистов, отвечающие законодательно принятому компетентностному подходу и предполагающие развитие учебно-профессиональной мотивации, самосовершенствование, ориентацию на самостоятельный выбор определенной области для более глубокого изучения, могут быть достигнуты наиболее полно только при поэтапном вовлечении студента в научно-исследовательскую деятельность, дополнительно поощряемую, создающую стимул к дальнейшему освоению избранного профессионального пути, через четко структурированную работу научного сообщества.

Библиографический список

1. Кандаурова, А. В. Студенческое научное общество: проблемы, история, перспективы /А.В. Кандаурова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2023. – №207. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/studencheskoe-nauchnoe-obschestvo-problemy-istoriya-perspektivy> (дата обращения: 13.09.2024).
2. Немерова, И. Б. Деятельность студенческого научного общества «Старт в науку» / И.Б. Немерова // Образование. Карьера. Общество. – 2016. – №1. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-studencheskogo-nauchnogo-obschestva-start-v-nauku> (дата обращения: 13.09.2024).
3. Сычева, М. В. Деятельность студенческого научного общества педагогического вуза как инструмент формирования профессиональной компетентности / М.В. Сычева // Современное педагогическое образование. – 2022. – № 2. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-studencheskogo-nauchnogo-obschestva> (дата обращения: 13.09.2024).
4. Черных, И.А. Студенческое научное общество / И.А. Черных // Образование. Карьера. Общество. – 2013. – №1. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/studencheskoe-nauchnoe-obschestvo-1> (дата обращения: 13.09.2024).

УДК 378.2

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОЕКТЫ КАК ПЛОЩАДКА ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Кергилова Наталья Викторовна

Кандидат педагогических наук, доцент

*Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение
высшего образования «Горно-Алтайский государственный университет» (г.
Горно-Алтайск)*

Аннотация. В данной статье рассматривается роль педагогических проектов в процессе обучения в вузе. Статья описывает опыт организации и реализации педагогических проектов в процессе профессионального становления будущих специалистов. Приводится перечень наиболее интересных и практико-ориентированных проектов реализуемых в вузе, рассмотрены условия и формы для успешного формирования профессиональной компетентности будущих педагогов.

Ключевые слова: проект, педагогический проект, обучение, специалист, профессиональное становление, развитие.

Annotation. This article examines the role of pedagogical projects in the learning process at the university. The article describes the experience of organizing and implementing pedagogical projects in the process of professional development of future specialists. The list of the most interesting and practice-oriented projects implemented at the university is given, the conditions and forms for the successful formation of professional competence of future teachers are considered.

Keywords: project, pedagogical project, training, specialist, professional formation, development.

Введение. Модернизация профессионального образования ориентирована на повышение качества подготовки будущих педагогов. Современное образование отличается практико-ориентированной направленностью, подготовкой к научно-исследовательской деятельности, творческому подходу к педагогической деятельности, открытому к инновациям.

Образовательная среда вуза способствует созданию педагогических проектов через интеграцию образовательных программ высшего образования, что позволяет обеспечить высокое качество подготовки будущих специалистов.

Как показывает практика, в последние десятилетия увеличивается создание и развитие инновационных площадок, которые ориентированы на разработку и реализацию инновационных проектов и программ, имеющих существенное значение в профессионально подготовке.

Площадки, создаваемые на базе вуза, способствуют формированию профессиональной компетентности будущих педагогов, направленное на самораскрытие, самореализацию. Наиболее значимыми компетенциями являются: умения работать в команде, управленческие навыки и в том числе бесконфликтное общение, умение выстраивать индивидуальную траекторию, направленную на ситуацию успеха и моделирование профессионального жизненного пути [1].

Изложение основного материала статьи. Образовательная среда вуза способствует созданию педагогических проектов через интеграцию образовательных программ высшего образования, что позволяет обеспечить высокое качество подготовки будущих специалистов.

Как показывает практика, в последние десятилетия увеличивается создание и развитие инновационных площадок, которые ориентированы на разработку и реализацию инновационных проектов и программ, имеющих существенное значение в профессионально подготовке.

Площадки, создаваемые на базе вуза, способствуют формированию профессиональной компетентности будущих педагогов, направленное на самораскрытие, самореализацию. Наиболее значимыми компетенциями являются: умения работать в команде, управленческие навыки и в том числе бесконфликтное общение, умение выстраивать индивидуальную траекторию, направленную на ситуацию успеха и моделирование профессионального жизненного пути [1].

Особую роль на современном этапе играет создание партнерских взаимодействий педагогического коллектива со студентами в реализуемых проектах, что дает возможность погружаться в интересную, научную, творческую среду факультета.

На базе психолого-педагогического факультета Горно-Алтайского государственного университета реализуются проекты различной направленности: олимпиадное движение, неделя педагогики, неделя межнационального взаимодействия, деятельность волонтерского движение «Вместе в жизнь».

Для поддержки авторитета педагогической профессии, обобщение знаний по основным понятиям педагогики; рекламирование идей современной педагогической теории и практики; раскрытие креативных способностей

конкурсантов и создание условий для самореализации и развития профессиональных компетенций.

Вот уже более 10 лет проводятся межрегиональные эвристические олимпиады по педагогике, которая направлена на практико-ориентированную деятельность участников и включает теоретические, практические, индивидуальные и коллективные конкурсы. Формат проведения конкурсов ежегодно меняется. Это и защита творческих проектов, отражающих современные взгляды на школу и роль учителя в ней, «Перспективы развития нашего региона»; традиционный теоретический конкурс «Умники умницы», квиз-онлайн «Эрудиты»; педагогический анализ видеосюжетов, историко-педагогический маршрут, Брейн-ринг, педагогический квест и пр.

Реализация данного научного педагогического проекта стало площадкой для эффективного сотрудничества с вузами Сибирского федерального округа.

Еще одним интересным реализуемым педагогическим проектом на факультете является традиционная «Неделя педагогики». Ее цель - повышение статуса и популяризация педагогической профессии в студенческой среде, а также повышение компетентности будущих специалистов в условиях информационного пространства.

Неделя педагогики - одна из форм профессионального становления будущих специалистов, отражающая целенаправленную, коллективную, индивидуальную, творческо-исследовательскую и практическую деятельность для успешного решения профессиональных задач в условиях подготовки к будущей профессиональной деятельности.

Данный проект способствует взаимодействию коллектива преподавателей и студентов, а также формирует совместную ответственность за результаты деятельности, путем организации совместной разработки проектов, их организацию и проведение. Мероприятие позволяет сохранять традиции и творческие новации в профессиональном становлении будущих специалистов.

С 2019 года на базе психолого-педагогического факультета ФГБОУ ВО «Горно-Алтайский государственный университет» совместно с ФГБОУ ВО «Новосибирский государственный педагогический университет» реализуется Всероссийский социокультурный проект «Неделя межнационального взаимодействия».

Цель проекта - сохранение и передача культурного наследия и традиционных ценностей народов России. Задачей проекта является воспитание культуры межнационального взаимодействия среди учащейся молодежи. Каждый год Новосибирский государственный педагогический

университет и Горно-Алтайский государственный университет на одну неделю превращается в мощную площадку для обсуждения ключевых проблем межнационального взаимодействия [3].

Проект «Неделя межнационального взаимодействия» стартует с такого мероприятия, как «Встреча с интересным человеком». Одним из гостей мероприятия стал российский актер театра и кино, заслуженный артист Республики Алтай и Республики Тыва Амаду Мамадаков.

Также в рамках данного проекта среди студентов проводится интеллектуальная игра «Брейн-ринг», которая является определённой платформой для создания необходимых условий для полноценного интеллектуального развития и самосовершенствования студентов через игровую деятельность [3].

Большую роль в профессиональном становлении играет участие в студенческих научно-практических конференциях, проводимой в рамках Недели межнационального взаимодействия (Актуальные проблемы межнационального общения, Диалог культур и толерантность общения). Ведь такая форма позволяет будущим педагогам презентовать результаты своих исследований и что немаловажно— познакомиться с исследованиями и учебно-методическими разработками студентов и преподавателей.

Неделя межнационального взаимодействия по традиции завершается фестивалем национального студенческого творчества «Весна в Сибири», в котором принимают активное участие представители разных народов и национальностей, что непосредственно является живым примером национального богатства нашего государства.

15 декабря 2020 г. стартовал еще один проект международный брифинг «Диалог культур и толерантность общения» (Россия-Узбекистан-Казахстан), в ходе которого участники обсуждают вопросы формирования этнокультурной компетентности в процессе профессиональной подготовки, а также поделится опытом организации воспитательной работы по межнациональному взаимодействию в молодежной среде.

На факультете активно развивается практика организации добровольческой деятельности. В 2017 г. создан волонтерский центр ГАГУ. Студенты и преподаватели активно участвуют в организации и проведении добровольческих мероприятий в вузе и регионе. Цель этой работы – приобрести опыт волонтерской работы и затем самостоятельно работать в молодежной студенческой среде. Основные задачи, которые поставило перед собой добровольческое движение, связаны, с одной стороны, с их практико-

ориентированной профессиональной деятельностью, а с другой стороны с формированием социальной активности студенческой молодежи.

В 2018 году на территории Республики Алтай впервые состоялся Международный научно-практический форум «Добровольчество как ресурс и механизм повышения социальной активности молодежи в современном Российском обществе». Форум проводился при финансовой поддержке проекта РФФИ №18-413-041003 р_г. [4].

Форум явился «точкой роста» для дальнейшего системного развития добровольческого движения на территории Республики Алтай. В частности, были предложены конструктивные предложения по совершенствованию и развитию научно-методической базы добровольчества; проведение на систематической основе научных и социологических исследований; развитие международного сотрудничества с ведущими международными организациями по добровольчеству; создание условий информационного взаимодействия, обмена профессиональным опытом между специалистами и организациями, работающими в сфере добровольческой деятельности; популяризация и распространение идей, ценностей и лучшей практики добровольческой деятельности и программ молодёжного добровольчества через средства массовой информации и проведение общероссийских добровольческих акций и кампаний; формирование современной инфраструктуры поддержки добровольчества, основным звеном которой являются добровольческие центры, создаваемые на местном, региональном и национальном уровнях [6] и работающие в единой сети; подготовка и повышение профессиональных компетенций специалистов, работающих в сфере управления добровольческой деятельностью.

Результаты форума были представлены в сборнике статей Международного научно-практического форума «Добровольчество как ресурс и механизм повышения социальной активности молодежи в современном Российском обществе»: сборник статей по материалам I Международного научно-практического форума [4].

Одной из форм привлечения студентов к научной работе и развития у них навыков исследования является деятельность научного студенческого общества (СНО). Студенческое научное общество - студенческое объединение, включающее на добровольных началах студентов вуза, активно участвующих в научно-исследовательской работе и организации научных мероприятий.

По мнению авторов Гаврина А.С., Ребышева Л.В. «Студенческое научное общество - одна из форм самоорганизации студенческой науки на

факультете, основной целью которой является содействие процессу развития студенческой науки. Создание студенческого научного общества – это результат студенческой инициативы, стремления учащихся к самостоятельности, научно-исследовательской и организаторской работе, желания стать квалифицированными и успешными специалистами» [2].

На базе психолого-педагогического факультета в 2014 году было организовано студенческое научное общество, которое имеет название «СНО ППФ» и действует на факультете по настоящее время.

Ежегодно состав Совета обновляется, уходят выпускники, на их место принимаются новые члены из числа студентов 1-2 курсов. Как начинать работу с ними, как сплотить дружный творческий коллектив? На этот вопрос кураторы факультета, занимающиеся с ребятами научно-исследовательской деятельностью, нашли свое решение, в начале учебного года проходит торжественное посвящение юных исследователей в ряды СНО ППФ. Другим направлением нашей работы является вовлечение студентов в организацию и проведение «Недели науки». Мы используем различные форматы вовлечения студентов в работу научного общества. Наиболее интересной стала неделя науки, когда совет СНО, совместно с куратором, проводит методологический семинар для начинающих исследователей «Первые шаги в науку».

В тоже время, в меняющихся условиях происходит постоянное обновление технологии и содержания образования. Это актуализирует необходимость формирования такой среды обучения, которая помогает развивать у студентов широкий спектр общекультурных, общепрофессиональных и профессиональных компетенций. Погружение в проекты различной направленности способствует формированию компетенций и навыков для решения новых сложных социально-педагогических задач.

Краснова, Г.А. отмечает, «Первая половина 2020 г. из-за пандемии новой коронавирусной инфекции привела к возникновению новых моделей взаимодействия между обучающимися, образовательными организациями и преподавателями, что привело к переходу на обучение в режиме онлайн» [5]. Одним из самых эффективных видов дистанционного обучения стал онлайн-формат на платформах Zoom, Skype, Moodle.

Наиболее востребованными и эффективными стали такие формы как: электронная почта (e-mail), чат-технология (chat), аудиоконференции, видеоконференции, вебинары (webinars).

Впервые в ноябре 2020 г. на психолого-педагогическом факультете прошла XI Межрегиональная (эвристическая) дистанционная олимпиада по

педагогике «Педагогические ориентиры современности» с использованием онлайн платформы Moodle [7].

Все конкурсные задания проводились в онлайн формате, взаимодействие между организаторами олимпиады, руководителями и участниками команд осуществлялось посредством аудиоконференций, видео-конференций. В 2021 году проведение дистанционной олимпиады по педагогике стала традицией. Была организована и проведена XII Межрегиональная (эвристическая) дистанционная олимпиада по педагогике «ФОРСАЙТ-ПЕДАГОГИКА». Одними из наиболее интересных конкурсов, по мнению, участников были конкурсы:

- домашнее задание «Ed-Lab»: «Настольный класс» (командный конкурс), где команды моделировали и представляли настольную игру в реальном режиме;
- онлайн квест «В лабиринте педагогических идей», где в созданных виртуальных комнатах участники выполняли педагогические задания.

В 2021 году в онлайн формате была проведена Неделя педагогики. Участниками педагогического батла стали студенты 1 курса, обучающиеся по направлению подготовки «Педагогическое образование». Программа батла включала такие конкурсы как: «Ed-Skill: Педагогическая мастерская», «Ed-Word: Полигистор» и др.

Выводы. Таким образом, опыт реализации педагогических проектов в процессе обучения в Вузе является мощной площадкой для профессионального становления будущих специалистов в современных условиях. Несмотря на успешность реализации проектов в режиме офлайн, мы смогли достаточно быстро перестроиться на организацию проектов в режиме онлайн. Благодаря возможностям современных технологий процесс реализации проектов не прерывается, но даже становится более разнообразным. Это мобилизует и дает дополнительные возможности при реализации проектов в современном информационно-коммуникативном пространстве. Педагогу предстоит научиться более мобильно и интерактивно работать со студентами.

Литература.

1. Белошапка Р.А. Внеучебная деятельность как фактор формирования профессиональных компетенций студентов // Вестник Сургутского государственного педагогического университета. 2017. №1 (46). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneuchebnaya-deyatelnost-kak-faktor-formirovaniya-professionalnyh-kompetentsiy-studentov> (дата обращения: 02.06.2021).

2. Гаврин, А. С. Развитие студенческой науки в современных условиях / А. С. Гаврин, Л. В. Ребышева // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1. – С. 1487. – EDN VIEZQF.

3. Касенова, Н. Н. Формирование культуры межнационального общения у представителей коренных народов Сибири в процессе их профессиональной подготовки в педагогическом вузе : диссертация... кандидата Педагогических наук: 13.00.08 / Касенова Надежда Николаевна; [Место защиты: Российский государственный социальный университет].- Москва, 2016.- 268 с.

4. Кергилова Н. В., Касенова Н. Н., Акунова Э. Т. Диалог культур как одно из условий сотрудничества между вузами в рамках Недели межнационального взаимодействия // Ценностные ориентации молодёжи в условиях модернизации современного общества: материалы Всероссийской науч.-практич. конф. – Горно-Алтайск: 2020. -С. 81-85.

5. Кудрявцева Е. Ю., Кергилова Н. В. Добровольчество как ресурс и механизм повышения социальной активности молодежи в современном российском обществе [Электронный ресурс]. – URL: http://elib.gasu.ru/index.php?option=com_abook&view=book&id=2808:888&catid=24:sociology&Itemid=178

5. Краснова, Г.А. Состояние и перспективы дистанционного обучения в период пандемии COVID-19 / Г. А. Краснова, А. О. Полушкина // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Информатизация образования. – 2021. – Т. 18. – № 1. – С. 36-44. – DOI 10.22363/2312-8631-2021-18-1-36-44. – EDN FNPZPK.

6. Концептуальные подходы к совершенствованию и развитию законодательства в области добровольчества // [Электронный ресурс]. – URL: <https://pandia.ru/text/78/375/668.php>

7. XI Межрегиональная (эвристическая) дистанционная олимпиада по педагогике «Педагогические ориентиры современности» // [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.gasu.ru/university/news/9782/>

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Сазонова Ольга Константиновна,

кандидат педагогических наук, доцент

ФГБОУ ВО «Горно-Алтайский государственный университет»

e-mail: sazonova_03@mail.ru

Аннотация: в статье рассматриваются актуальные вопросы подготовки магистров по направлению «Менеджмент в образовании». Анализируется роль психологических составляющих в подготовке управленцев в образовании.

Abstract: The article deals with topical issues of master's degree training in the field of Management in Education. The role of psychological components in the training of managers in education is analyzed.

Ключевые слова: Менеджмент, управление, образование, психологические составляющие.

Keywords: Management, management, education, psychological components.

Система образования стремительно меняется и нуждается в правильном и грамотном руководстве, учитывающем современные реалии жизни. Растёт доля коммерческой составляющей в образовании, всё больше укрепляет свои позиции такое понятие как «частное учебное заведение». А это значит, что в условиях нарастающей конкуренции появляется острая необходимость в менеджменте отрасли. Менеджер в образовании – сравнительно новая специальность, но необходимая в современной системе образования. В компетенции человека, занимающего эту ответственную должность, будет управление персоналом, ведение отчётности, организация планомерности педагогического процесса, контроль над качеством предоставляемых услуг, обеспечение конкурентоспособности учебного заведения. Данная профессия сейчас довольно востребована, высоко ценится[2].

Программа подготовки «Менеджмент в образовании» направлена на то, чтобы предоставить всю необходимую информацию по специальности пришедшему обучаться магистранту. Она призвана подготовить специалистов в области менеджмента образования и настоящих профессионалов своего дела. До недавнего времени многие завучи и директора не считали необходимостью специальное изучение менеджмента, однако в современном мире такого рода образование становится всё более и более востребованным. Данный курс позволяет в довольно короткий срок освоить все необходимые навыки в этой области, что позволит вам с лёгкостью взойти по карьерной лестнице.

Данная программа реализуется на базе ФГОУ ВО «Горно-Алтайский государственный университет» на протяжении 9 лет. Программа "Менеджмент в образовании" предназначена для расширения знаний и компетенций в области теории и практики управления образовательными

учреждениями и их подразделениями в условиях модернизации системы общего и профессионального образования.

В педагогическом менеджменте воедино соединяются два направления: коммерческо-экономическое и психолого-педагогическое, связанное с управлением людьми, с организацией коллектива для эффективного и скорейшего достижения намеченной цели [4].

Внедрение педагогического менеджмента в практику деятельности современной образовательной организации вызвано необходимостью осуществления грамотного управления в условиях меняющегося российского образования, педагогический менеджмент выступает как комплекс принципов, методов, организационных форм и технологических приемов управления образовательными системами, направленный на повышение их эффективности[1].

Профессиональная компетентность менеджеров образовательного учреждения в области управленческой, социально-педагогической и методологической деятельности является важнейшим фактором конкурентоспособности образовательного учреждения на рынке образовательных услуг, его эффективного функционирования и развития в новых социально-экономических условиях.

Управление качеством образования невозможно осуществлять на сугубо административной основе, оно требует широкого участия всех работников образования. Коллектив - нечто большее, чем просто логическое упорядочение работников, выполняющих взаимосвязанные задачи. Качество социально-психологического климата в коллективе определяет отношение руководителя к обществу в целом, к своей организации и к каждому человеку в отдельности [3].

Менеджер — это тот, кто управляет другими людьми, отвечает за рациональное использование ресурсов (всех, которые ему даны), принимает управленческие решения и несет за них ответственность. Это специалист в области управленческой деятельности. Главными критериями успешности менеджера, является его способность находить верные решения в сложных ситуациях, умение найти грамотный и рациональный подход к своим подчиненным.

В процессе управления менеджер осуществляет ряд конкретных функций:

- Межличностные- выполняет роль лидера, то есть он отвечает за мотивацию, набор, подготовку работников и т.д. Также менеджер является связующим звеном между своими работниками.

- Информационные- являясь приёмником информации, руководитель получает разнообразную информацию и использует её в целях организации. Эта роль также включает в себе распространение информации среди членов организации.

- Представительские- менеджер организации образования представляет интересы учреждения образования на различных мероприятиях, передает информацию об организации при внешних контактах.

- Управленческие- разрабатывает и контролирует различные проекты по совершению деятельности организации образования. Также он выступает в роли человека, устраняющего нарушения в деятельности организации. Является распределителем ресурсов своей организации. К тому же он является лицом, ведущим переговоры с другими организациями от имени своей организации.

- Мотивационные— это процесс стимулирования людей и коллектива в целом к деятельности для достижения целей организации. Выполняя эту функцию, руководитель осуществляет материальное и моральное стимулирование работников, и создаёт наиболее благоприятные условия для проявления их способностей и профессионального «роста». При хорошей мотивации персонал организации выполняет свои обязанности в соответствии с целями этой организации и её планами. Процесс мотивации предполагает создание для работников условия для удовлетворения их потребностей, при условии надлежащего выполнения ими своих обязанностей. Прежде, чем мотивировать персонал на более эффективную работу, менеджер должен выяснить реальные потребности своих работников. Стимулы бывают двух типов: материальные и моральные.

- Контролирующие. Эта функция управления предполагает оценку и анализ эффективности работы организации. При помощи контроля производится оценка степени достижения организации своих целей, и необходимая корректировка намеченных действий. Процесс контроля включает: установление стандартов. Измерение достигнутых результатов, сравнение этих результатов с планируемыми и, если нужно, пересмотр первоначальных целей. Контроль связывает воедино все функции управления, он позволяет выдерживать нужное направление деятельности организации и своевременно корректировать неверные решения [6].

При подготовке магистров, мы ориентируемся на то, что современный менеджер образования должен: уметь трансформировать приобретаемые знания в инновационные технологии. Знать, как получить доступ к глобальным источникам знаний, владеть современными информационными

технологиями. Иметь мотивацию к обучению на протяжении всей жизни, обладать навыками самостоятельного получения знаний и повышения квалификации. Владеть методологией и аналитическими навыками. Знать и уметь применять методы проведения научных исследований. Обладать коммуникативными способностями, уметь работать в команде, адаптироваться к переменам, способствовать социальной сплоченности [5].

Таким образом выпускники направления Педагогическое образование, профиль подготовки Менеджмент в образовании, при освоении всех дисциплин учебного плана учатся проектировать, прогнозировать и оценивать педагогические воздействия в соответствии с используемой технологией; получают навыки использования образовательных ресурсов, в дальнейшем смогут использовать современные образовательные технологии в управлении образованием.

Библиографический список:

1. Горбашко, Е. А., Колесников А. А., Леонова Т. И., Степанов С. А. Менеджмент качества в образовательном учреждении. Часть 1. - СПб.: Издательско-полиграфический центр СПбГЭТУ «ЛЭТИ», 2020. – 135 с.
2. Конаржевский, Ю.А. Менеджмент и внутришкольное управление. / Ю.А. Конаржевский. -М.: Центр «Педагогический поиск», 2000. -224 с.
3. Львов, Л.В. Педагогический менеджмент : учебное пособие / Л.В. Львов -Челябинск: ЧГАУ, ЮУНОЦ РАО, 2008. - 178 с.
4. Паперная, Н. В. Педагогический менеджмент в организации профессионального образования / Н. В. Паперная, А. С. Шатилова // Молодой ученый. - 2022. - № 25 (159). - С. 307-309. - URL: <https://moluch.ru/archive/159/44932/>.
5. Стратегический менеджмент вуза: учеб. пособие / под. ред А. Л. Гаврилова. – М.: Новый учебник, 2020. – 400 с. ISBN 5-8393-0354-2.
6. Симонов, В. П. Педагогический менеджмент: Ноу-хау в образовании: учеб. пособие / В. П. Симонов – М.: Высш. образование, 2017. – 357 с. ISBN 978-5-9692-0146-0.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОФИЛАКТИКИ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ МОЛОДЕЖИ

Лизунова Галина Юрьевна

*кандидат философских наук, доцент,
доцент кафедры педагогики, психологии и социальной работы*

Таскина Ирина Анатольевна

*кандидат психологических наук, доцент, доцент
доцент кафедры педагогики, психологии и социальной работы*

*Горно-Алтайский государственный университет
649000, Россия, г. Горно-Алтайск, ул. Ленкина, 1
e-mail: ufkz2008@mail.ru
e-mail: taskina-i@mail.ru*

Аннотация. В данной статье рассматривается важный и актуальный вопрос современного общества – организация профилактики суицидального поведения молодежи. Автором приводятся статистические данные региона по теме, рассматривается понятие самоубийства, его виды, причины. Автор делится особенностями профилактической работы в университете.

Annotation. This article discusses an important and relevant issue of modern society – the organization of prevention of suicidal behavior of young people. The author provides statistical data of the region on the topic, examines the concept of self-murder, its types, and causes. The author shares the features of preventive work at the university.

Ключевые слова: профилактика, суицидальное поведение, самоубийство, виды суицидального поведения, причины суицидального поведения, студенты, университет, молодежь.

Keywords: prevention, suicidal behavior, suicide, types of suicidal behavior, causes of suicidal behavior, students, university, youth.

Проблема суицидального поведения является глобальной социальной проблемой настоящего общества. Актуальность ее заключается в том, что с каждым годом растет число самоубийств, особенно среди подрастающего поколения. По данным Всемирной организации здравоохранения в мире ежегодно около 800 тыс. человек кончают жизнь самоубийством, а число попыток - в десятки раз больше. Самоубийства являются второй ведущей причиной смерти среди молодых людей 15-29 лет. Количество самоубийств в европейских странах примерно в три раза превышает число убийств. Если же говорить о России, то она продолжает оставаться одной из стран, где процент совершения самоубийств наиболее высок. Количество детей и подростков, пытающихся свести счёты с жизнью, с каждым годом растёт примерно в полтора раза. Можно уверенно говорить, что суицид – явление молодое. Каждый год в России добровольно уходят из жизни около 20 тысяч человек, среди которых превышающее количество детей и подростков. Однако, наблюдается тенденция к снижению количества самоубийц, но, говорить о существенном улучшении суицидальной ситуации в России в реальности, пока преждевременно. За каждым суицидом – трагическая история любви,

предательства, разлуки, верности, измены, обыденные конфликты, ссоры, которые выливаются в трагедию с желанием немедленно как-то наказать обидчика или обратить на себя внимание.

Проблема суицидального поведения актуальна и для нашего региона. По данным Росстата, высокие показатели из расчета на 100 тыс. жителей региона Республика Алтай (на 2022 г.) среди российских регионов приходится 49,9 человек.

Самоубийство – очень сложный многогранный феномен, аккумулирующий проблемы философские (утрата смысла жизни) и психологические (психологическая дезадаптация, фрустрация), социальные (социальная неустроенность, неудовлетворенность, утрата статуса, престижа и т.п.) и нравственные, правовые и медицинские (тяжелая болезнь, психическое расстройство). С точки зрения социологии и психологии, самоубийство - одна из моделей так называемого девиантного поведения, область социальной патологии - наряду с наркоманией, проституцией, преступностью и алкоголизмом. Убивая себя, человек отказывается признавать, что он часть окружающего мира, и тем самым привлекает к своей персоне, пусть посмертно, пристальное внимание того самого социума, которым столь решительно пренебрег. Самоубийства прежде всего свидетельствуют о наличии в обществе, в межличностных отношениях проблем, которые человек не может или не считает необходимым разрешить обычным, общепринятым путем, о переживаниях, связанных с личным горем, разочарованиями и пессимизмом [3].

Специалисты насчитывают большое количество факторов, имеющих отношение к суицидальным попыткам. Невозможно выделить один или несколько главенствующих из них, приводящих к самоубийству. Удалось установить влияние на общее количество случаев самоубийства таких факторов, как климат, время года, место проживания, возраст, пол, вероисповедание, уровень экономической жизни, политическая ситуация.

Так же отмечается, что количество самоубийств среди городских жителей значительно выше, чем в сельской местности. Состоящие в браке совершают самоубийства реже. Это, однако, не относится к молодежи. Брак не спасает от проблем, не является сдерживающим фактором. Очень часто с помощью брака молодежь пытается решить проблемы во взаимоотношениях в семье и др., а этого не получается, и круг замыкается. Среди социальных условий, влияющих на самоубийства, особую роль играют некоторые культурные явления. Во все времена особую опасность представляла такая

форма суицида в которой присутствовал момент подражательности эстетизируемому самоубийцей примеру.

Осмысление учеными феномена самоубийства привело к возникновению разнообразных подходов и практических методов работы с людьми с суицидальным поведением. Проблему суицидального поведения рассматривали такие исследователи, как А. Шопенгауэр, В. Соловьев, А. Камю, В. Франкл, З. Фрейд, Э. Дюркгейм, А. Адлер, К.Г. Юнг, Н. Фейбероу, Н.И. Баженов, С.А. Суханов, В.Ф. Чиж, А.Г. Аслубов, К.И. Аркадьева, А.Г. Амбрумова, С.В. Бородин, И.Б. Бойко, Ю.Р. Вагин, М.С. Занадворьев, М.П. Слуцкий, В.А. Тищенко, Л.З. Триубов, И.Г. Фролов и другие.

Различают следующие типы суицидального поведения: демонстративное, аффективное и истинное суицидальное поведение.

В основе этого типа суицидального поведения лежит стремление подростка обратить внимание на себя и свои проблемы, показать, как ему трудно справляться с жизненными ситуациями. Это своего рода просьба о помощи. Как правило, демонстративные суицидальные действия совершаются не с целью причинить себе реальный вред или лишиться себя жизни, а с целью напугать окружающих, заставить их задуматься над проблемами подростка, «осознать» свое несправедливое отношение к нему. При демонстративном поведении способы суицидального поведения чаще всего проявляются в виде порезов вен, отравления неядовитыми лекарствами, изображения повешения.

Суицидальные действия, совершенные под влиянием ярких эмоций относятся к аффективному типу. В таких случаях подросток действует импульсивно, не имея четкого плана своих действий. Как правило, сильные негативные эмоции – обида, гнев – затмевают собой реальное восприятие действительности и подросток, руководствуясь ими, совершает суицидальные действия. При аффективном суицидальном поведении чаще прибегают к попыткам повешения, отравлению токсичными и сильнодействующими препаратами.

Истинное суицидальное поведение характеризуется продуманным планом действий. Подросток готовится к совершению суицидального действия. При таком типе суицидального поведения подростки чаще оставляют записки, адресованные родственникам и друзьям, в которых они прощаются со всеми и объясняют причины своих действий. Поскольку действия являются продуманными, такие суицидальные попытки чаще заканчиваются смертью. При истинном суицидальном поведении чаще прибегают к повешению или к прыгиванию с высоты.

Самоубийство – слишком противоестественный и кардинальный шаг, поэтому решение на его совершение вызревает не мгновенно. Ему, как правило, предшествует более или менее продолжительный период переживаний, борьбы мотивов и поиска выхода из создавшейся ситуации [2].

Причинами суицидов в детском и подростковом возрасте может быть следующее [3]:

1) Несформированное понимание смерти. В понимании ребенка смерть не означает бесповоротное прекращение жизни. Ребёнок думает, что всё можно будет вернуть назад. У подростков понимание и осознание страха смерти формируется не раньше 18 лет.

2) Отсутствие идеологии в обществе. Подросток в обществе «без родины и флага» чаще испытывает ощущения ненужности, депрессии.

3) Ранняя половая жизнь, приводящая к ранним разочарованиям. При этом возникает ситуация, по мнению подростка, не совместимая с представлением "как жить дальше" (потеря любимого, наступление нежеланной беременности и т.д.), т.е. происходит утрата цели. Суицидальное поведение у подростков часто объясняется тем, что молодые люди, не имея жизненного опыта, не могут правильно определить цель своей жизни и наметить пути ее достижения.

4) Дисгармония в семье.

5) Саморазрушаемое поведение (алкоголизм, наркомания, криминализация общества).

6) В подавляющем большинстве случаев суицидальное поведение в возрасте до 15 лет связано с реакцией протеста, особенно частым источником последних являются нарушенные внутрисемейные, внутришкольные или внутригрупповые взаимоотношения. 70% подростков, в качестве повода, толкнувшего их на попытку суицида, называли разного рода школьные конфликты. Но причиной является, как правило, неблагополучие в семье. Однако это «неблагополучие» имеет не внешний, но содержательный характер: в первую очередь нарушены родительско-детские отношения. Роль «последней капли» играют школьные ситуации, поскольку школа – это место, где ребенок проводит значительную часть своего времени.

7) Депрессия также является одной из причин, приводящих подростка к суицидальному поведению. Многие из черт, свидетельствующих о суицидальности, сходны с признаками депрессии. Ее основным симптомом является потеря возможности получать удовольствие и испытывать наслаждение от тех вещей в жизни, которые раньше приносили счастье. Поступки и настроение как бы выдыхаются и становятся безвкусными.

Психика лишается сильных чувств. Человеком овладевает безнадежность, вина, самоосуждение и раздражительность. Заметно ослабевает двигательная активность или, наоборот, возникают приступы громкой, быстрой, порой беспрестанной речи, наполненные жалобами, обвинениями или просьбами о помощи. Часто бывают нарушения сна или волнообразная усталость. Соматические признаки тревоги проявляются дрожанием, сухостью губ и учащенным дыханием. Появляются ничем не обусловленные соматические нарушения в виде болей в голове, боку или животе. Люди, страдающие депрессией, постоянно ощущают свою нежеланность, греховность и бесполезность, в силу чего приходят к заключению, что жизнь не имеет смысла.

В нашем Горно-Алтайском государственном университете в рамках научных тем кафедры педагогики, психологии и социальной работы мы проводим Исследование социально-психологического здоровья населения в муниципальных образованиях Республики Алтай. Исследование началось в 2015 году. В нем участвовало 2000 подростков 13-17 лет и взрослых в количестве 300 человек в возрасте от 20 до 66 лет. В 2024 г. количество испытуемых – 3633 человек.

По результатам исследования были составлены: Программа исследования социально-психологического здоровья населения в муниципальных образованиях Республики Алтай; Концепция социально-психологического здоровья населения муниципальных образований Республики Алтай; Комплекс мер, направленных на укрепление социально-психологического здоровья населения муниципальных образований Республики Алтай, а также Методические рекомендации для каждого муниципального образования. Исследование проводится психологами Центра социально-психологической помощи ГАГУ. Так как Центр входит в структуру управления по воспитательной работе, то миссия воспитательной работы в ГАГУ звучит как создание условий для активной жизнедеятельности обучающихся, их гражданского самоопределения, профессионального становления и индивидуально-личностной самореализации в созидательной деятельности для удовлетворения потребностей в нравственном, культурном, интеллектуальном, социальном и профессиональном развитии.

Центр социально-психологической помощи ГАГУ образован в 2010 году [4]. В своей работе реализует следующие направления: индивидуальные и групповые консультации студентов, преподавателей и родителей; индивидуальные и групповые занятия (студенты, преподаватели);

просветительские мероприятия для студентов; просветительские мероприятия для НПП; психологическое просвещение в социальных сетях.

С целью выявления группы риска среди первокурсников проводится ежегодно в сентябре социально-психологическая диагностика студентов и преподавателей; психофизиологическая диагностика студентов.

Кроме того осуществляется работа с педагогами Вуза: психологическое тестирование, методические семинары, обучающие семинары.

Для эффективного осуществления адаптации студентов к вузовскому обучению и профилактики суицидального поведения первичная профсоюзная организация студентов и аспирантов ГАГУ проводит подготовку тьютеров – кураторов, веревочный курс, организует и проводит акции, организует и проводит занятия, направленные на позитивное мировосприятие (напр., «Я и мир вокруг», «Общайся эффективно!» и др.). Кроме того в университете работают студии, секции, клубы: творческие площадки (Любава, Консонанс); спортивные площадки по 9 видам спорта; Волонтерский центр, Медиацентр, Немецкий культурный центр, Центр языка и культуры Китая, Первые шаги в блоггерство и др.

Таким образом, вся работа в университет основана на тесной взаимосвязи и взаимодействии всех структурных подразделений чтобы создать благоприятные условия студентам для адаптации к вузовскому обучению.

Библиографический список:

1. Погодин, И. А. Суицидальное поведение: психологические аспекты / И. А. Погодин. – Москва : Флинта, 2016. – 334 с.
2. Лизунова Г.Ю., Таскина И.А. Профилактика суицидального поведения детей и подростков в образовательных учреждениях: учебно-методическое пособие / Ред. Г.Ю. Лизунова; Горно-Алтайский гос. ун-т. – Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2024. – 141 с.
3. Горбушина, А. В. Суицидальное поведение подростков: диагностика и профилактика : учебное пособие / А. В. Горбушина, А. С. Власов. – Киров : Издательство МЦИТО, 2021. – 118 с.
4. Центр социально-психологической помощи ГАГУ. – URL: <https://www.gasu.ru/train/sentr-spp/> (дата обращения: 02.12.2024).

СЕМЬЯ И ШКОЛА КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ДЕТЯМ ПРИ ПРИВИТИИ ЗДОРОВЫХ ПРИВЫЧЕК

Очилова Фарида

Преподаватель кафедры «Начального образования»

Наманганского государственного педагогического института

ochilova9003@gmail.com

Аннотация: в статье рассматривается роль семьи и школы в формировании толерантного отношения к детям и привитии здоровых привычек. Подчеркивается важность взаимодействия родителей и учителей для создания единой системы воспитания, направленной на укрепление физического и морального здоровья молодежи. На основе цитат Президента Республики Узбекистан и народной мудрости раскрывается значение личного примера в формировании здорового образа жизни. Представлены практические рекомендации и примеры, направленные на развитие культуры здоровья и уважения у детей.

Ключевые слова: семья, школа, толерантность, здоровые привычки, здоровье, воспитание, дети, Узбекистан, сотрудничество

Annotation: the article examines the role of family and school in fostering tolerant attitudes towards children and instilling healthy habits. It emphasizes the importance of collaboration between parents and teachers to create a unified system of upbringing aimed at strengthening the physical and moral well-being of young people. Drawing on quotes from the President of the Republic of Uzbekistan and folk wisdom, it highlights the significance of setting a personal example in promoting a healthy lifestyle. Practical recommendations and examples are provided to support the development of a culture of health and respect among children.

Keywords: family, school, tolerance, healthy habits, health, upbringing, children, Uzbekistan, collaboration

Современное общество предъявляет высокие требования к воспитанию детей, направленные на их физическое, моральное и психологическое благополучие. Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев неоднократно подчеркивал, что «Охрана и укрепление здоровья населения-важнейшая задача, имеющая решающее значение для любого государства и общества. Мир и здоровье являются для каждого человека, всего нашего народа величайшим, поистине бесценным благом. Все мы хорошо понимаем,

что лишь здоровый человек и здоровая нация способны на великие свершения»[1].

В условиях глобализации, когда дети и подростки подвержены влиянию многих факторов, в том числе и вредных привычек, чрезвычайно важно формировать у них культуру здоровья с самого раннего возраста. Образовательные учреждения и семьи должны работать сообща, чтобы не только обучать детей здоровым привычкам, но и развивать их толерантность и уважение к себе и к окружающим. Как гласит узбекская пословица: *«Чистота начинается с души»*, ведь здоровье — это не только физическое состояние, но и моральный стержень человека.

Толерантное отношение к детям и формирование здоровых привычек играют важнейшую роль в воспитании гармонично развитой личности.

Важно подчеркнуть, что формирование толерантного отношения и культуры здоровья начинается именно с семьи и поддерживается школой. В этом вопросе мы опираемся на пословицу: *«Воспитание начинается с колыбели»*, что подчеркивает важность семейных устоев и роли родителей.

Семья и школа имеют уникальную возможность совместно формировать ценностные установки у детей. Родители являются первыми наставниками ребенка, а учителя — продолжателями и проводниками знаний и культуры, заложенной дома. К примеру, родители могут прививать ребенку привычку к утренней зарядке или правильному питанию, а школьные программы — закреплять эти знания. В этом отношении фраза *«Здоровый ум в здоровом теле»* символизирует важность комплексного подхода к воспитанию. Взаимное сотрудничество родителей и школы позволяет создать единый подход, который укрепляет ценности здорового образа жизни и способствует формированию толерантного взгляда на мир. Семья — это первая и самая значимая социальная ячейка, в которой ребенок начинает осваивать основные жизненные принципы и навыки[4]. Родители служат примерами для подражания, и их поведение, привычки и ценности неизбежно влияют на формирование взглядов и моделей поведения ребенка. Семья играет ключевую роль в формировании первых жизненных навыков и установок ребенка.

Привить ребенку здоровые привычки можно только через личный пример, так как дети с раннего возраста склонны копировать поведение своих родителей и ближайшего окружения. Народные высказывания подчеркивают роль семьи как основного источника первых жизненных уроков и демонстрируют значимость примера, который родители подают своим детям.

Например, «Яблоко от яблони недалеко падает» — эта пословица указывает на то, что дети часто наследуют привычки, поведение и ценности родителей, впитывая их с самого раннего возраста. Если в семье прививаются здоровые привычки и уважительное отношение к людям, дети перенимают эти качества, которые становятся основой их поведения.

«Что посеешь, то и пожнешь» — эта пословица также иллюстрирует, как важны правильные ценности, заложенные с детства. Те установки, которые родители прививают ребенку в раннем возрасте, оказывают долгосрочное влияние на его личность и поступки. Поэтому взрослым стоит помнить, что результат их усилий отразится на будущем ребенка.

«Не учи сына, а учись сам, как жить честно и беречь здоровье» — данная пословица акцентирует значение личного примера. Родители, которые не только говорят о здоровых привычках и терпимости, но и показывают это своим поведением, учат детей важным жизненным принципам через свои поступки.

Эти пословицы показывают, что народная мудрость давно подчеркивает значимость семейного воспитания и силы примера. Родители, демонстрирующие своим детям ценность здоровья, уважения и терпимости, создают прочную основу для формирования устойчивых и положительных привычек, которые дети сохраняют на всю жизнь.

Если родители придерживаются здорового образа жизни, активно занимаются спортом, правильно питаются, регулярно проходят медицинские осмотры (ЧЕК-АПы) и демонстрируют позитивное отношение к жизни, это передается ребенку естественным путем.

Однако в процессе воспитания необходимо учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка. Например, если у ребенка есть определенные ограничения по здоровью, родителям важно проявлять понимание и адаптировать здоровые привычки под его потребности. Важно также избегать навязывания своих взглядов на здоровый образ жизни, поскольку это может вызвать сопротивление. Толерантный подход требует уважения к выбору и предпочтениям ребенка, постепенного формирования осознанного понимания пользы здоровых привычек, а не принуждения.

Семья, где оба родителя активно занимаются спортом, может предложить своему ребенку разные варианты физической активности, чтобы он мог выбрать наиболее привлекательный. Например, если родители увлекаются бегом, но ребенок предпочитает плавание, важно поддержать его выбор и предоставить возможность заниматься любимым спортом.

Школа — это социальный институт, который оказывает значительное влияние на формирование личности ребенка. В условиях школы у детей формируются социальные навыки, расширяются границы их взаимодействия с окружающими, и именно здесь они впервые сталкиваются с принципами социального равенства, уважения и принятия[2].

Для успешного привития здоровых привычек и толерантного отношения к себе и другим, важно, чтобы школьная среда была благоприятной. Учителя и школьный персонал играют решающую роль, моделируя толерантное поведение, уважение к разным взглядам и установкам, и создавая условия для обучения. При этом важно обеспечить условия для физической активности всех детей, включая тех, кто имеет ограничения по здоровью или специфические потребности.

В школе можно создать систему уроков физкультуры, где дети могут выбирать активность в зависимости от своих физических возможностей.

Эффективное привитие здоровых привычек и толерантного отношения возможно только при тесном сотрудничестве семьи и школы. Необходимо проводить регулярные родительские собрания и консультации, на которых педагоги и родители могут обмениваться опытом и подходами к воспитанию, учитывать специфику каждого ребенка.

Немаловажным является тот факт, что детей нужно приучать к здоровому и правильному питанию с детства.

Здоровое питание является важнейшим элементом здоровья школьника, так как рацион питания значительно влияет на рост, развитие и учебную активность детей. Современный школьник, по мнению диетологов, должен принимать пищу не менее четырех раз в день. Причем на завтрак, обед и ужин обязательно должно быть горячее блюдо, которое обеспечивает организм необходимыми питательными веществами и энергией[2].

Для растущего организма обязательны продукты, богатые кальцием и белком, такие как молоко, творог, сыр и кисломолочные продукты. Кальций и фосфор, важные для укрепления костей и зубов, также можно получать из рыбных блюд. Существует конкретная суточная норма калорийности, рекомендованная для разных возрастных категорий школьников:

- **7-11 лет** — около 2400 ккал в день.
- **12-17 лет** — 2600-3000 ккал в день, с учетом возраста и физической активности.

Если ребенок занимается спортом, то ему рекомендуется получать дополнительно на 300-500 ккал больше, чтобы поддерживать высокий уровень активности и восстанавливаться после физических нагрузок.

В рационе ребенка школьного возраста обязательно должны присутствовать:

- Молочные и кисломолочные напитки (молоко, йогурт, кефир);
- Творог и сыр как источники белка и кальция;
- Рыба и мясные продукты, которые обогащают организм белками и полезными жирами;
- Яйца как важный источник витаминов и минералов.

В качестве гарнира желательно выбирать тушеные или вареные овощи (капусту, свеклу, лук, морковь, бобовые, чеснок), которые содержат необходимые витамины, минералы и клетчатку. Следует ограничить частое употребление картофеля и макаронных изделий как основных гарниров.

Школьники должны выпивать не менее 1–1,5 литров жидкости в день, предпочтительно не газированные напитки, а воду, натуральные фруктовые или овощные соки. Молоко или кисломолочные напитки также могут быть полезной добавкой к дневному рациону.

Мониторинг привычек питания школьников

Для определения, придерживается ли школьник принципов здорового образа жизни, полезно внедрить тестовые задания[5]. Эти вопросы помогут выявить, насколько здоровый образ жизни ведет ребенок, а также какие аспекты его питания можно улучшить. Примеры вопросов для такого теста:

- Сколько раз в день вы едите?
- Завтракаете ли вы дома перед уходом в школу?
- Что вы выберете из ассортимента в буфете для быстрого завтрака на перемене?
- Употребляете ли вы в пищу свежие овощи?
- Как часто на вашем столе бывают фрукты?
- Употребляете ли в пищу молочные и кисломолочные продукты?

Эти вопросы могут способствовать формированию осознанного отношения к питанию у школьников и помогут педагогам и родителям выявить, насколько ребенок осознает значимость здорового питания и привычек.

Методические рекомендации:

Для решения проблемы формирования толерантного отношения к детям и привития здоровых привычек можно использовать методический подход, основанный на сотрудничестве семьи и школы, поддержке индивидуальных особенностей детей и поощрении здорового образа жизни через интерактивные мероприятия и программы. Введение курса "Здоровый образ жизни и толерантность" в школьную программу станет важным шагом. Курс

может включать интерактивные занятия, ролевые игры, тесты и обсуждения[6]. Такие занятия охватывают темы здорового питания, физической активности, управления стрессом и формирования навыков межличностного общения, что способствует формированию толерантного отношения к разным взглядам и привычкам.

Также полезно создать школьный уголок здоровья, где будут размещены рекомендации по питанию, физической активности и уходу за собой[4]. На стенде можно разместить пословицы о семейных ценностях и уважении, которые способствуют воспитанию толерантного отношения.

Введение дневника здоровья, в котором ученики фиксируют свою физическую активность, режим питания, количество сна, настроение и другие аспекты, связанные со здоровьем, может развить у детей осознанное отношение к своему образу жизни.

Кроме того, стоит организовывать совместные мероприятия для детей, родителей и учителей, такие как спортивные праздники, мастер-классы по здоровому питанию и тренировки на свежем воздухе, которые помогут привить детям здоровые привычки и научат уважению к индивидуальности каждого участника. Родители и дети смогут обмениваться опытом, что также способствует развитию взаимоуважения.

Примеры практического применения таких методик включают организацию "Дня здоровья" для всей семьи и школы. Школа может провести мероприятие, куда приглашаются родители и дети, с мастер-классами по здоровому питанию, спортивными активностями, занятиями йогой и кулинарными мастер-классами для детей с родителями. Каждое мероприятие адаптируется для детей с разными физическими возможностями, предоставляя альтернативные активности. В рамках программы "Семейные традиции и здоровье" педагоги вместе с родителями могут проводить ежемесячные встречи, где обсуждают вопросы здорового образа жизни, обмениваются опытом и демонстрируют примеры привития детям здоровых привычек[3]. На таких встречах дети рассказывают о своих достижениях, что также способствует развитию осознанного отношения к своему здоровью.

Также полезно адаптировать уроки физкультуры под возможности детей, вводя специальные секции, где ученики могут выбирать упражнения в соответствии с уровнем своей физической подготовки. Это помогает детям почувствовать поддержку и развивает уважение к себе и другим.

Такие мероприятия позволяют детям увидеть, как семья и школа действуют совместно, что укрепляет их уверенность и повышает интерес к здоровому образу жизни. При этом такие инициативы формируют у детей

чувство причастности, что является важным элементом толерантного подхода[7][8].

Эти методики и примеры ориентированы на формирование позитивного восприятия здорового образа жизни и взаимного уважения, что особенно важно для всестороннего и устойчивого развития личности ребенка.

Формирование толерантного отношения к детям при привитии здорового образа жизни — это многогранный и постепенный процесс, который требует координации усилий как со стороны семьи, так и со стороны школы[7]. Родители и педагоги, выступающие с позиций толерантности, способны создать условия для формирования устойчивых здоровых привычек у детей, учитывая их индивидуальные особенности. Это позволит детям осознанно подходить к выбору в пользу здоровья, уважать себя и окружающих, а также станет основой для формирования гармонично развитой и социально адаптированной личности.

Список использованной литературы:

1. Шавкат Мирзиёев. От национального возрождения – к национальному прогрессу. Т.4. Ташкент - «Узбекистан», 2020
2. Степанов, П. Как воспитать толерантность? [Текст] / П. Степанов // Народное образование. - 2001. - № 9. - С. 91-97.
3. Феталиева Лаура Платовна, Юсупов Насиб Абдулмагомедович Формирование толерантного отношения к младшим школьникам с ограниченными возможностями здоровья в инклюзивном образовании // Вестник ЮУрГГПУ. 2015. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-tolerantnogo-otnosheniya-k-mladshim-shkolnikam-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami-zdorovya-v-inklyuzivnom-obrazovanii> (дата обращения: 01.11.2024).
4. Асмолов А. Историческая культура и педагогика толерантности // Мемориал. 2001., №24, с.61-63.
5. 2. Березина В., Ермоленко Г. Социальный педагог в школе. // Воспитание школьников, 1994, № 2. – С.205.
6. 3. Бруднов А., Березина В. Социально-педагогическая работа в школе. // Воспитание школьников, 1994, №1. – С.2-3.
7. 4. Вульф Б.З. “Воспитание толерантности, сущность и средства” Внешкольник-2002 г. № 6.
8. 5. Вульф Б.З. Социальный педагог в системе общественного воспитания. // Педагогика, 1992, № 5/6. – С.45-49.

9. Сатаров А.Х. Вечера дружбы в студенческой среде как одна из форм воспитания у будущих учителей толерантности и коммуникативности. –Сб. науч. Статей VI международной конференции. – Горно –Алтайск, 18. Ноября 2021. – С. 6-11.

УДК 159.922.9

ПЛОЩАДКА КАК МЕСТО СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ОБЪЕДИНЕНИЯ ДЕТЕЙ

О.А. Устинова

КГПИ ФГБОУ ВО «КемГУ», г.Новокузнецк

ustinova_oly@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы ценности объединения детей. Местом объединения детей разных категорий (с нормальным развитием и с особыми потребностями) выступает детская площадка. Оборудование детской площадки способствует возникновению социокультурного диалога между детьми и взрослыми, обнаружению своей индивидуальности.

Ключевые слова: площадка, диалог, объединение детей, детская субкультура, индивидуальность.

В современный период времени возникает противоречивое отношение к миру детей. С одной стороны в обществе производится множество предметов потребления для детей, с другой стороны жизнь детей особо контролируется ценностями взрослых.

По мнению В.В. Абраменковой существует несколько парадоксов в отношении общества к детству. «С одной стороны – демократизация детской жизни, расширение свободы ребенка, и, с другой, – ограничение (особенно в больших городах) пространства детской жизнедеятельности ...» [1, с. 7].

Контроль над детьми со стороны взрослых мешает развитию естественных отношений детей. Порой детское сообщество наделяется ценностями взрослой жизни. А в чем же ценность детства и необходимость некоторой автономности от жизни взрослых?

По мнению Н.Я. Большуновой, в детстве происходит открытие ценности своей индивидуальности. «Детство дано человеку для того, чтобы он обнаружил (нашел, «выловил») в себе человека, одновременно обнаружив его в других, так же как это должно было произойти в детстве человеческой культуры. Обнаружив себя как человека, ребенок обретает основания для развития субъектности» [3, с.

101]. Ребенок, открывая мир для себя, обозначает «...тем самым значимость своей субъективности и субъектности в художественном, образном, целостном понимании себя и мира» [2, с. 6]. В детстве ребенок выстраивает свой мир, по-своему, через свой опыт и путь. Выстраивая свой путь, ребенок часто оказывается непонятым взрослыми. Более полноценно принять и понять ребенка могут такие же, как и он, дети со своей системой ценностей, картиной мира, переживаниями и т.д. Объединение с себе подобными делает ребенка смелее, «дает ему ощущение дополнительной силы коллективного «Я» и большей социальной оправданности своих действий» [4, с. 102].

Как считает М.В. Осорина, большое значение имеет сам момент объединения ребенка с другими, когда можно сказать: «Я не один», когда появляется местоимение «мы» [4, с. 80]. Это объединение с другими возникает и в момент освоения пространства. Дети сверстники сходны по своим возрастным потребностям и группа нужна ребенку. Ребенок в группе ощущает себя «более сильным, бесстрашным, уверенным, а свои действия оправданными» [4, с. 80]. Ребенок утверждает себя через освоение пространства. Осваивая пространство, ребенок открывает свой путь развития. В этом пути встречается «острота ощущений, и возможность понаблюдать за интересными объектами, и испытания на ловкость и храбрость, и общение с любимыми местами» [4, с. 69].

Для ребенка важно, что он идет самостоятельно найденным путем, важно ощущать «себя первопроходцем, открывателем и хозяином собственного мира», переживать его как «мир, по-настоящему открывающий свои тайны только избранному» [4, с. 70]. На этом пути возникают важнейшие ценности: сострадания, сорадования, Любви, Правды, Красоты. Общение между детьми в таком случае становится соборным. Открывая свой путь, ребенок встречается с духовными чудесами. Дети «надеются на нечаянную радость, на получение даров, которые судьба время от времени посылает человеку ни за что, просто так» (там же, с. 131). Этот интуитивный принцип философии ребенка, поддерживает «веру в благодать и желание жить дальше» [4, с. 132]. Проникновение ребенка в сферу духовного дает возможность ребенку выстраивать свой путь, свой образ, открывать свое «предназначение».

Таким образом, детская группа способствует вхождению ребенка в пространство социокультурных ценностей.

Переживание себя и другого возникает только тогда, когда существует пространство диалога. В ситуации соединения с «другим» происходит переживание своей самобытности. Именно в этой встрече с «третьим» (социокультурным образцом) появляется «смысл», который и открывается в

переживаниях благодатной «радости» за другого.

В контексте детской субкультуры складываются отношения ребенка с миром. Встреча ребенка с миром носит характер «со-бытия».

Поэтому задача взрослого состоит в организации культурологического диалога.

На наш взгляд, такой диалог организуется самими детьми на детской площадке. Особенностью современного периода времени является то, что в городе мало мест для детских площадок. Из отношений детей выброшены дети с особыми потребностями, поэтому у них часто развиваются такие разрушающие симптомы, как тревожность, депрессии, а иногда у таких детей возникают суицидальные настроения. Мы считаем особенно важным создавать рефлексивное пространство культурального диалога для интеграции всех детей (с нормальным развитием и с ограниченными возможностями). Профессионалам психологам, педагогам, родителям важно помогать детскому сообществу, создавать пространство для объединения. В таком объединении обозначается горизонт социокультурных ценностей. В нашем городе нами разработан и реализуется проект «Корабль детства», основной целью которого является создание интегрированной детской площадки для всех детей. Такая площадка будет учитывать особенности и потребности всех детей, особенно детей с ограниченными возможностями, а также обратит внимание общественность к проблемам детского сообщества, их отношениям, культуре, системе ценностей.

Данная детская площадка выстраивается в пространстве диалогических отношений между детьми (дети с ограниченными возможностями и с обычным развитием), взрослыми (на площадки будут работать аниматоры, специалисты, волонтеры, показывающие эффективные способы взаимодействия взрослых с детьми). На самой площадке будут представлены образы сказочных героев русской культуры: Иван – царевич, Лисичка, Незнайка, Чебурашка и т.д., а также фигуры человека разных национальностей. На наш взгляд, идентификация ребенка с разными образами будет способствовать с одной стороны выделению своей индивидуальности, а с другой стороны появлению толерантного отношения к человеку других культур.

В организации работы площадки будут участвовать специалисты: психологи, педагоги, дефектологи, волонтеры, аниматоры (студенты, проходящие практику работы с детьми). Такая площадка способствует естественному возрождению отношений детей, объединению (детей разных категорий, национальностей).

Список литературы

1. *Абраменкова В.В.* Генезис отношений ребёнка в социальной психологии детства // Журнал прикладной психологии. – М.: ЗАО Издательский ДОМ «ЭКО», 2005. – № 5. – С. 7-20.
2. *Большунова Н.Я.* Психологические условия воспитания сенсорной культуры ребёнка: учеб.- метод. Пособие. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2002. – 107 с.
3. *Большунова Н.Я.* Субъектность как социокультурное явление. Новосибирск: Изд. НГПУ, 2005. – 324 с.
4. *Осорина М.В.* Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб, 2004.

YOSHLAR TARBIYASIDA MA’NAVIYATNING O‘RNI

Alimatov Elsevar Boqijon o‘g‘li

Namangan Davlat universiteti

Yuridik fakulteti Yurisprudensiya yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kun yoshlar rivojlanishiga ta’sir etuvchi ko‘plab unsurlar orasida ma’naviyat muhim va o‘zgartiruvchi o‘rin tutadi. Ma’naviyat keng ma’noda din, shaxsiy falsafa yoki olamga daxldorlik tuyg‘usi orqali bo‘lsin, ma’no, maqsad va o‘zidan ulug‘roq narsa bilan bog‘lanishni anglatishi haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Ma’naviyat, maqsad, yoshlar, tarbiya, texnologiyalar, qadriyatlar, madaniyatli, o‘qituvchilar, mahalla yetakchilari.

Аннотация: В данной статье среди множества факторов, влияющих на развитие молодежи сегодня, духовность занимает важное и преобразующее место. Духовность в широком смысле определяется как смысл, цель и связь с чем-то большим, чем мы сами, будь то через религию, личную философию или чувство принадлежности ко вселенной.

Ключевые слова: Духовность, цель, молодежь, образование, технологии, ценности, цивилизованность, учителя, районные лидеры.

Abstract: This article highlights the importance and transformative role of spirituality among the many factors influencing youth development today. It provides information on how spirituality, in its broadest sense, can be defined as a

sense of meaning, purpose, and connection to something greater than oneself, whether through religion, personal philosophy, or a sense of belonging to the world.

Keywords: Spirituality, purpose, youth, education, technology, values, cultured, teachers, community leaders.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan, texnologiyalar taraqqiy etayotgan zamonda yoshlar tarbiyasi katta qiziqish va e’tiborga molik mavzuga aylandi. Ota-onalar, o‘qituvchilar va mahalla yetakchilari yoshlar ongiga hayot qiyinchiliklarini engish uchun zarur bo‘lgan qadriyatlar va ko‘nikmalarni singdirishga intilmoqda. Yoshlar rivojlanishiga ta’sir etuvchi ko‘plab unsurlar orasida ma’naviyat muhim va o‘zgartiruvchi o‘rin tutadi. Ma’naviyat keng ma’noda din, shaxsiy falsafa yoki olamga daxldorlik tuyg‘usi orqali bo‘lsin, ma’no, maqsad va o‘zidan ulug‘roq narsa bilan bog‘lanishni anglatadi. Shunday ekan, uning yoshlar tarbiyasidagi o‘rni ham chuqur, ham ko‘p qirrali bo‘lib, ularning hissiy, psixologik va jismoniy tarbiyasiga ta’sir qiladi. Maqsad va ma’no tuyg‘usini singdirish. Ma’naviyatning asosiy jihatlaridan biri bu yoshlarga hayot mazmuni va mazmunini topishga yordam berishdir. Ko‘pincha moddiy muvaffaqiyat va bir zumda qoniqish birinchi o‘ringa qo‘yiladigan dunyoda yoshlar katta rejadagi o‘z o‘rnini tushunishga qiynalishi mumkin. Ma’naviyat borliq, o‘ziga xoslik va maqsad masalalarini o‘rganish uchun yo‘lni taklif qiladi, yoshlarni ularning kimligi va nima uchun muhimligini chuqurroq tushunishga yo‘naltiradi. Diniy ta’limotlar, meditatsiya amaliyotlari yoki falsafiy izlanishlar orqali ma’naviyat yoshlarni o‘z hayotlari haqida fikr yuritishga undaydi. Ta’limotlar yoshlarga shaxsiy yutuqlardan tashqari yo‘nalish hissi beradi va ularni ijobiy hissa qo‘shishga undaydi. Ko‘pgina ma’naviy an’analar yoshlarni kelib chiqishi, irqi va e’tiqodidagi farqlardan qat’i nazar, boshqalarga mehr va kamtarlik bilan munosabatda bo‘lishga o‘rgatadi. Bu qadriyatlar, ayniqsa ko‘p madaniyatli va ko‘pincha qutblangan dunyoda o‘zgaruvchan bo‘lishi mumkin. Ma’naviyat yoshlarni o‘z xohish-istaklaridan tashqariga qarashga va kengroq jamiyat farovonligini o‘ylashga undaydi. Xayriya, ko‘ngillilik va atrof-muhitni muhofaza qilish harakatlari ko‘pincha xizmat va jamoa farovonligi muhimligini ta’kidlaydigan ruhiy ta’limotlardan ilhomlanadi.

Axloqiy va axloqiy rivojlanishga yordam berish. Misol uchun, ko‘plab diniy urf-odatlar “Oltin qoida” deb nomlanuvchi boshqalarga qanday munosabatda bo‘lishni xohlasa, shunday munosabatda bo‘lish tushunchasini targ‘ib qiladi. Yoshlikdan yoshlikdan singdirilsa, bu tamoyil ularning tengdoshlari, oila a’zolari va umuman jamiyat bilan bo‘lgan munosabatlarida rahbarlik qilishi mumkin. Bundan tashqari, ruhiy amaliyotlar insonni o‘zi haqida mulohaza yuritishga undaydi. Axloqiy nisbiylik va o‘zgaruvchan ijtimoiy me’yorlar axloqiy qarorlar qabul qilishni

qiyinlashtirishi mumkin bo‘lgan davrda ma’naviyatning yana bir muhim jihati jamiyatga qaratilayotgan e’tibordir. Ma’naviy ta’limotlar ko‘pincha yoshlarni ko‘ngillilik, ijtimoiy faollik yoki oddiygina o‘z ijtimoiy doiralarning mehribon va qo‘llab-quvvatlovchi a’zolari bo‘lish orqali o‘z jamoalari farovonligida faol ishtirok etishga undaydi. Ushbu tadbirlar yoshlarga ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, munosabatlarni o‘rnatish va boshqalarga yordam berish quvonchini his qilish imkoniyatini beradi.

Yoshlar tarbiyasida ma’naviyatning o‘rni inkor etib bo‘lmaydi. Bu ularning o‘zligini anglash tuyg‘usini shakllantiradigan, hissiy qo‘llab-quvvatlovchi, axloqiy rivojlanishni ta’minlovchi, mas’uliyat va mehr-shafqatni rag‘batlantiradigan etakchi kuch bo‘lib xizmat qiladi. Yoshlar ma’naviyatni o‘zlashtirib, hayotning murakkab tomonlarini maqsad sari intilish, qat’iyatlilik va katta ezgulikka intilish bilan engish uchun yaxshi jihozlanadi. Ko‘pincha noaniq va bo‘linib ko‘rinadigan dunyoda ma’naviyat yorug‘lik nurini taqdim etadi, bu yoshlarga dunyodagi o‘z o‘rnini topishga yordam beradi va ularga boshqalarning farovonligiga hissa qo‘shish uchun kuch beradi. Bu nafaqat shaxsiy ishlarida muvaffaqiyat qozongan, balki butun insoniyat bilan chuqur bog‘langan har tomonlama barkamol shaxslarni tarbiyalash uchun kuchli vositadir. Ma’naviyat ko‘pincha shaxsiy sayohat sifatida ko‘rilgan bo‘lsa-da, u ham umumiy sayohat bo‘lib, yoshlarga o‘zlaridan kattaroq narsaga tegishlilik va aloqadorlik hissini taklif qiladi. Voyaga etganida, ma’naviyatni qabul qilganlar ko‘pincha ma’no va to‘liqlik hissini chuqurroq rivojlantiradilar, qadriyatlar, maqsad va ijobiy ijtimoiy ta’sirga asoslangan hayotga yo‘l ochadilar. Ma’naviy tarbiyani qo‘llab-quvvatlashda biz kelajak avlodni dunyoga ijobiy hissa qo‘shadigan mustahkam, rahm-shafqatli va maqsadli shaxslar bo‘lib etishishga yordam beramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoevning Oliy Majlisga va O‘zbekiston xalqiga murojaatnomasi. Toshkent. 2020 yil 29 yanvar.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 5 iyuldagi PF-5106 – son farmoni “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston yoshlari ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida” Toshkent shahri, 2017 yil 5 iyul.
3. “O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosati asoslari” to‘g‘risidagi qonun. 1991 yil.
4. www.uz.wikipedia.org

5. www.lex.uz
6. www.adliya.uz

YOSHLARNI TADBIRKORLIKKA YO‘NALTIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI

Po‘latova Mashhura Zafarbek qizi

Namangan Davlat universiteti Yuridik fakulteti

Yurisprudensiya yo‘nalishi YU-AU-22 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlarga tadbirkorlik ko‘nikmalarini o‘rgatish va ularda tadbirkorlik ruhi shakllantirishning huquqiy asoslari tahlil etiladi. O‘zbekiston Respublikasi yoshlarni tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilishga qaratilgan davlat siyosatining huquqiy va institutsional mexanizmlari o‘rganiladi. Tadbirkorlikka yo‘naltirilgan qonunlar, farmonlar va davlat dasturlarining mohiyati, shuningdek, yoshlarning tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish uchun yaratilgan sharoitlar muhokama qilinadi. Yoshlarga tadbirkorlik ko‘nikmalarini berish, ular orasida innovatsion g‘oyalarni rivojlantirishga qaratilgan huquqiy normativ-huquqiy hujjatlar hamda amaliy choralar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Yoshlar, davlat siyosati, biznes, tadbirkorlik, davlat dasturi, moliyaviy yordam, imtiyoz, garant, subsidiya.

Statistikaga e‘tibor berib qaraydigan bo‘lsak, Dunyo aholisining qariyb 20 foizini yoshlar tashkil qiladi. O‘zbekistonda esa bu ko‘rsatkich 60 foizdan oshadi. Yoshlar xalqimiz, davlatimizning bebaho boyligi. Ular uchun barcha shart-sharoit yaratilgan, imkoniyatlar eshigi keng ochilgan.

Yoshlarni tadbirkorlikka yo‘naltirish masalasi ko‘plab mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanish va bandlikni ta‘minlashning muhim qismi hisoblanadi. Bu jarayon huquqiy asoslar bilan mustahkamlanadi, chunki yoshlarni tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish davlat tomonidan maxsus qo‘llab-quvvatlashni talab etadi. Yoshlarni ish bilan ta‘minlashda ularning iqtisodiy mustaqillikka erishishlari va hayotda o‘z o‘rinlarini topib ketishlarida kichik biznes va tadbirkorlik sohasining rivojlanishi eng asosiy omil va manba bo‘lib xizmat qiladi. Yoshlarni tadbirkorlikka yo‘naltirishning huquqiy asoslari asosan davlatning yoshlar siyosati, iqtisodiy rivojlanish strategiyalari, va ish o‘rinlari yaratishga qaratilgan qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar bilan belgilanadi. O‘zbekiston Respublikasi hukumati yoshlarni tadbirkorlikka jalb qilish va ularni qo‘llab-quvvatlash, shuningdek har sohada

rivojlanishlariga ko‘maklashish maqsadini ko‘zlab bir qancha huquqiy asoslarni ishlab chiqdi.

O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 29 dekabr kuni parlamentga murojaat bilan chiqish qilib, o‘z nutqida yoshlarni qo‘llab-quvvatlash dolzarb ekanligi to‘g‘risida alohida to‘xtalib o‘tdi va 2021 yilni “Yoshlarni qo‘llab-quvvatlash va aholining sog‘lig‘ini mustahkamlash yili” deb e‘lon qilishni taklif qildi. Ushbu taklif jamoatchilik tomonidan qo‘llab-quvvatlandi. Xuddi shuningdek, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev O‘zbekiston yoshlari forumida so‘zlagan nutqida ham yoshlarimizni “O‘zbekistonning eng katta boyligi, bebaho xazinasini” deb ta’rifladi. Shu nuqtai nazardan, bugungi kunda aholini tadbirkorlikka keng jalb qilish, xususan, yoshlarning biznes g‘oyalari amalga oshirishga har tomonlama ko‘maklashish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Hududlarda oilalarni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb qilishga, ularning barqaror va qo‘shimcha daromad manbaiga ega bo‘lishiga, milliy hunarmandchilik yanada rivojlanishiga, xotin-qizlarning tadbirkorlik tashabbuslari amalga oshirilishiga, yosh tadbirkorlarning istiqbolli g‘oyalari va loyihalari ro‘yobga chiqishiga hamda shu asosda aholining bandligi ta‘minlanishiga zamin yaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Biznesning qonuniy manfaatlari davlat tomonidan muhofaza qilinishi va tadbirkorlik faoliyatini yanada rivojlantirish tizimini tubdan takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni tadbirkorlik faoliyati rivojlanishi va biznesning qonuniy manfaatlari muhofazasini, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi faoliyati tubdan takomillashtirilishini nazarda tutadi.

Xalq farovonligini oshirish maqsadida “Har bir oila – tadbirkor”, “Yoshlar – kelajagimiz”, “Obod qishloq”, “Obod mahalla”, tomorqani rivojlantirish kabi dasturlar qabul qilindi. Bu dasturlar aholi bandligini ta‘minlash, oilalar uchun daromad manbai yaratishga xizmat qilmoqda. Buning huquqiy asosini O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham ko‘rishimiz mumkin. Unda “Davlat yoshlarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ekologik huquqlari himoya qilinishini ta‘minlaydi, ularning jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok etishini rag‘batlantiradi.

Davlat yoshlarning intellektual, ijodiy, jismoniy va axloqiy jihatdan shakllanishi hamda rivojlanishi uchun, ularning ta‘lim olishga, sog‘lig‘ini saqlashga, uy-joyga, ishga joylashishga, bandlik va dam olishga bo‘lgan huquqlarini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi”. deb belgilangan. Tarixiy rivojlanish davriga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 17 noyabrdagi «Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har

tomonlama qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF–5242-son, 2018 yil 27 iyundagi ««Yoshlar-Kelajagimiz» Davlat dasturi to‘g‘risida»gi PF–5466-son Farmonlari, 2018 yil 26 apreldagi «Fermer, dehqon xo‘jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PQ-3680-son, 2018 yil 7 iyundagi «Har bir oila — tadbirkor» dasturini amalga oshirish to‘g‘risida»gi PQ–3777-son va 2018 yil 14 iyuldagi «Aholi bandligini ta‘minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ–3856-son qarorlari asosida imtiyozli kreditlar oilaviy tadbirkorlik, daromad topishga qaratilgan muayyan mehnat faoliyati bilan shug‘ullanish va faoliyat turini kengaytirish istagini bildirgan aholi hamda tadbirkorlik sub‘yektlariga yillik 8 foiz stavkada 3-6 oygacha bo‘lgan imtiyozli davr bilan 3 yildan ko‘p bo‘lmagan muddatga ajratiladi. Bunda, 2020 yil 1 yanvardan boshlab kreditlar AT Xalq banki, «Mikrokreditbank» ATB va «Agrobank» ATB orqali O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankning qayta moliyalashtirish stavkasida ajratish imkoniyatlari yaratildi. Mamlakatimizda yoshlarga oid davlat siyosati sohasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. O‘tgan vaqt ichida yoshlarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, mamlakatimiz istiqboli uchun mas‘uliyatni o‘z zimmasiga olishga qodir, tashabbuskor, shijoatli yoshlarni tarbiyalash borasida alohida tizim yaratildi.

O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi, Oliy Majlis palatalari huzurida Yoshlar parlamentlari, O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi qoshida Yoshlar akademiyasi tashkil qilindi. Hududlarda “Loyihalar fabrikasi” ish boshladi. Yosh avlodning sog‘lom o‘sishi, sifatli ta‘lim olishi va barkamol shaxs bo‘lib voyaga yetishini ta‘minlash, shuningdek, yoshlarning madaniyat, san‘at, sport, axborot texnologiyalari va kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishini har tomonlama qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan “besh muhim tashabbus”ni joriy etish bo‘yicha samarali ishlar amalga oshirilmoqda. Yurtimizda tashkil etilayotgan yangi davlat va nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlari, umumta‘lim maktablari, oliy o‘quv yurtlari, nufuzli xorijiy universitetlarning filiallari, zamonaviy IT-parklar, madaniyat muassasalari va sport inshootlari, mutlaqo yangi namunadagi ta‘lim maskanlari — “Prezident maktablari”, “Temurbeklar maktabi”, “Ijod maktablari” bugungi globallashuv sharoitida raqobatga qodir bo‘lgan yetuk kadrlarning yangi avlodini tarbiyalashga xizmat qilmoqda. Yoshlar sohasidagi muammolarga samarali yechimlar ishlab chiqish, shuningdek, mamlakatimizda 2020-yil dekabr oyida tashkil etilgan O‘zbekiston yoshlari forumida hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-dekabrda Oliy Majlisga va xalqimizga Murojaatnomasida qayd etilgan yoshlarga

oid davlat siyosatini yangi bosqichga olib chiqish bilan bog‘liq vazifalar ijrosini ta‘minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 18.01.2021 yildagi 23-sonli “O‘zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi. O‘zbekiston hukumati yoshlarni tadbirkorlikka yo‘naltirish uchun turli malaka oshirish va ta‘lim dasturlarini tashkil etadi. Bunda yoshlar biznes yuritish, moliyaviy boshqaruv, marketing va boshqa zarur sohalarda bilim olishadi. Shu o‘rinda hech ikkilanmasdan shuni aytishim mumkinki, ushbu kurslarda nafaqat moliyaviy boshqaruv, marketing shu bilan birgalikda yoshlarni tadbirkorlikka yo‘naltirishda zarur bo‘lgan omillardan biri bo‘lgan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda, shuningdek, yoshlarni huquqiy jihatdan yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etuvchi huquqiy ong va huquqiy madaniyat kabi tushunchalarni o‘rgatish ham eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Shu o‘rinda ta‘kidlash joizki, O‘zbekiston Respublikasining 14.09.2016 yildagi O‘RQ-406-sonli “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni yoshlar siyosatining asosiy huquqiy hujjatidir va yoshlarning tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilishga qaratilgan normativlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu qonunda yoshlarni ish bilan ta‘minlash, o‘z biznesini boshlashga ko‘maklashish va ularga moliyaviy, huquqiy va psixologik qo‘llab-quvvatlash kabi masalalar ko‘rsatilgan. Shu bilan birgalikda, O‘zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-may, O‘RQ-328-sonli “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi qonun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 21.02.2024 yildagi PF-37-sonli ““O‘zbekiston — 2030” strategiyasini “Yoshlar va biznesni qo‘llab-quvvatlash yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi Farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, 11.08.2020 yildagi PQ-4804-sonli “Kambag‘al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o‘qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta‘minlashga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, 10.11.2023 yildagi PF-193-sonli “Kichik va o‘rta biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni va boshqa qonun hujjatlari yoshlarni bandligini ta‘minlab, yoshlarni tadbirkorlikka yo‘naltirishdagi ahamiyatli qonun hujjatlari hisoblanadi.

Shu va boshqa qonun hujjatlari tadbirkorlik faoliyatining asosiy huquqiy ko‘rsatmalari va yoshlarni tadbirkorlikka jalb qilishning imkoniyatlarini yaratadi. Qonun tadbirkorlikni boshlash uchun qulay sharoitlar yaratish, soliqlarni kamaytirish, kreditlar va subsidiya dasturlarini tashkil etish bo‘yicha mexanizmlar ishlab chiqilgan. Davlat tomonidan yosh tadbirkorlarga moliyaviy yordam ko‘rsatish, grantlar va subsidiyalar taqdim etish, kredit olish imkoniyatlarini yaratish bo‘yicha turli dasturlar ishlab chiqilgan. Masalan, "Yoshlar biznesi" dasturi

doirasida yosh tadbirkorlarga subsidiyalar berish, arzon kreditlar olish va boshqa imtiyozlar taqdim etiladi.

Yoshlarni ish bilan ta'minlash va o'z bizneslarini tashkil etish uchun zarur huquqiy sharoitlarni yaratish bo'yicha maxsus normativ-huquqiy hujjatlar mavjud. Bu hujjatlar yoshlar uchun ish o'rinlari yaratish, tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashga oid tizimli yondashuvni ta'minlaydi. Bu huquqiy asoslar mikro va kichik biznesni rivojlantirishga qaratilgan. Yoshlarni tadbirkorlikka yo'naltirishda, ularga soliqqa tortish tizimini soddalashtirish, biznesni boshlash uchun minimal ruxsatnomalar va engillashgan huquqiy mexanizmlar taqdim etiladi. O'zbekiston hukumati yoshlarni tadbirkorlikka yo'naltirish uchun turli malaka oshirish va ta'lim dasturlarini tashkil etadi. Bunda yoshlar biznes yuritish, moliyaviy boshqaruv, marketing va boshqa zarur sohalarda bilim olishadi. Yosh tadbirkorlar uchun soliq va boshqa imtiyozlar taqdim etiladi. O'zbekiston Respublikasining soliq kodeksi va boshqa normativ-huquqiy hujjatlari yoshlarni tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilishda yordam beradigan imtiyozlar va yengillashgan soliq tizimini o'z ichiga oladi. Yoshlarni tadbirkorlikka yo'naltirishda davlatning umumiy yondashuvi, huquqiy asoslar va dasturlar yordamida ular uchun mos sharoitlar yaratiladi. Bularning barchasi yoshlarning iqtisodiy erkinligini oshirish, ularni tadbirkorlikka jalb qilish va iqtisodiy taraqqiyotni rag'batlantirishga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023 yil
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 17 noyabrdagi «Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-5242-sonli Farmoni.
3. 2018 yil 27 iyundagi ««Yoshlar-Kelajagimiz» Davlat dasturi to'g'risida»gi PF-5466-son Farmonlari.
4. 2018 yil 26 apreldagi «Fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-3680-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 18.01.2021 yildagi 23-sonli “O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi qarori.
6. O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-may, O'RQ-328-sonli “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida”gi qonun.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 21.02.2024 yildagi PF-37-sonli ““O'zbekiston — 2030” strategiyasini “Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida”gi Farmoni.

8. O‘zbekiston Respublikasining 14.09.2016 yildagi O‘RQ-406-sonli “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni.

9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, 10.11.2023 yildagi PF-193-sonli “Kichik va o‘rta biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni.

10. www.lex.uz

11. www.adliya.uz

12. <https://uz.wikipedia.org>

SUN’IY INTELLEKTNING HUQUQ SOHASIDAGI AHAMIYATI

Nabijonova Dilafruz Abdujalil qizi

nabijonovadilafruz7442@gmail.com

Namangan davlat universiteti, Yuridik fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola sun‘iy intellektni Yangi O‘zbekiston huquq sohasiga kirib kelishi hamda uning huquqiy ahamiyatini o‘rganishga bag‘ishlangan. Yuridik sohada sun‘iy intellektidan foydalanish bilan bog‘liq asosiy masalalarni aniqlashga, shuningdek, ushbu sohani tartibga soluvchi qonunchilikni tahlil qilishga qaratilgan.

Kalit so‘z lar: Sun‘iy intellekt (AI), sun‘iy intellekt texnologiyalar, kognitiv funktsiyalar, umumiy (keng) va ixtisoslashgan (tor), “Elektron shaxs”

Abstract: This article is devoted to the introduction of artificial intelligence into the field of law of New Uzbekistan, as well as the study of its legal significance. Aimed at identifying the main issues related to the use of artificial intelligence in the legal field, as well as analyzing the legislation that regulates this field

Key words: artificial intelligence (AI), artificial intelligence technologies, cognitive functions, general (broad) and specialized (narrow), “electronic personality”

Аннотация: Данная статья посвящена вхождению искусственного интеллекта в новую правовую сферу Узбекистана, а также изучению его правового значения. Он направлен на выявление основных вопросов, связанных с использованием искусственного интеллекта в юридической сфере, а также на анализ законодательства, регулирующего эту область.

Ключевые слова: искусственный интеллект (ИИ), Искусственный интеллект технологии, когнитивные функции, общие (широкие) и специализированные (узкие), “электронная личность”

Bugungi texnologiyalar jadal rivojlangan bir paytda sun‘iy intellekt (AI) hayotning turli sohalarida, shu jumladan yurisprudensiyada doimiy rivojlanishi va undan foydalanishi bilan sun‘iy intellektdan huquqiy tadqiqotlarda foydalanishning huquqiy jihatlarini o‘rganish zarurati tug‘iladi. Shuni ta’kidlash kerakki, AI dan foydalanish advokatlar ishining samaradorligini oshirishga, axborotni tahlil qilish jarayonlarini tezlashtirishga, tadqiqotlarga sarflangan vaqtni qisqartirishga va qarorlar qabul qilish sifatini oshirishga yordam beradi. Shaffoflik, qarorlar uchun mas’uliyat, ma’lumotlar xavfsizligi va avtomatlashtirilgan tizimlarning huquq sohasidagi mumkin bo‘lgan oqibatlari kabi axloqiy masalalar ham mavjud.

O‘zbekiston Prezidentining “Sun‘iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlarni yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga binoan 2021-2022 yillarda ushbu texnologiyalarni o‘rganish va joriy etish chora-tadbirlari dasturi tasdiqlangan bo‘lib, unga muvofiq ustuvor yo‘nalishlar belgilandi: sun‘iy intellektni rivojlantirish strategiyasini yaratish, unda AI-dan foydalanishning asosiy yo‘nalishlari va tamoyillari belgilangan, shuningdek, sun‘iy intellektni kompleks shakllantirish uchun shart-sharoitlar belgilab berilgan. yaqin va uzoq muddatda; sun‘iy intellekt texnologiyalarini iqtisodiyot, ijtimoiy sohalar va davlat boshqaruvi tizimining turli sohalarida yaratish va ulardan foydalanishda yagona standartlar, mas’uliyat, xavfsizlik choralari va shaffoflikni belgilovchi qonunchilik bazasini shakllantirish. Mazkur qaror turli darajadagi davlat dasturlari va loyihalari doirasida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan asosiy tamoyillarni o‘z ichiga oladi. Shunisi e’tiborga loyiqki, ushbu strategiya “sun‘iy intellect” va “sun‘iy intellekt texnologiyalari” kabi ma’lum atamalarni joriy etadi. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti AI ni ishlab chiqish va undan foydalanish bilan shug‘ullanuvchi yuridik shaxslar va ilmiy tashkilotlar uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish maqsadida sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning maxsus rejimini joriy etish to‘g‘risida qaror qabul qilindi. Bu mamlakatning sun‘iy intellektni ishlab chiqish va qo‘llab-quvvatlashni, shuningdek, ushbu jarayonni huquqiy tartibga solish ustida ishlashni qo‘llab-quvvatlashga tayyorligini ko‘rsatadi. Sun‘iy intellekt quyidagi xususiyatlarga ega:

- Bu texnologik yechimlar to‘plami;
- U insonning kognitiv funktsiyalarini taqlid qilishga qodirdir (o‘z -o‘z ini o‘rganishga alohida e’tibor qaratiladi, bu katta xavf tug‘diradi);
- Sun‘iy intellektning natijasini inson intellektual faoliyati natijalari bilan taqqoslash mumkin;

- U texnologik infratuzilmani, dasturiy ta‘minotni, shuningdek ma‘lumotlarni qayta ishlash jarayoni va xizmatlarini o‘z ichiga oladi.

Hozirgi kunda sun‘iy intellekt (AI) ning yagona va keng qamrovli ta‘rifi yo‘q. Bu AI kontseptsiyasining doimiy evolyutsiyasi bilan bog‘liq, bu atamani aniq aniqlashni qiyinlashtiradi. Keling, AI ilmiy tadqiqotlar nuqtai nazaridan ega bo‘lishi kerak bo‘lgan asosiy xususiyatlarni aniqlash uchun turli xil ta‘riflarni tahlil qilaylik. Shuni so‘raylikki, O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida hech qanday qonun hujjatlari va normativ-huquqiy hujjatlarda “sun‘iy intellekt” tushunchasiga aniq belgi berilmagan.

Shuning uchun biz xorijiy manbalarga murojaat qilishimiz kerak bo‘ladi. Evropa Komissiyasi tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotga ko‘ra, sun‘iy intellekt - bu jismoniy yoki raqamli muhitda ishlashga qodir bo‘lgan dasturiy ta‘minot, ham apparat bo‘lishi mumkin bo‘lgan tizim. Ushbu tizim atrof-muhitni tahlil qilish, ma‘lumotlarni to‘plash, ushbu ma‘lumotlarga asoslanib xulosa chiqarish yoki ma‘lumotlarni qayta ishlash va aniq maqsadlarga erishish uchun eng yaxshi harakat yo‘nalishini belgilashga qodir. Qo‘shma Shtatlarda, AI to‘g‘risidagi qonuniga ko‘ra, 2017 yilda Kongress tomonidan qabul qilingan sun‘iy intellekt (AI) ikki asosiy turga bo‘linadi: umumiy (keng) va ixtisoslashgan (tor).

- Umumiy AI odamlar bilan taqqoslanadigan yoki hatto undan yuqori aql darajasiga ega bo‘lgan gipotetik tizim sifatida ta‘riflanadi. Ushbu turdagi AI kognitiv, hissiy va ijtimoiy jihatlarni o‘z ichiga oladi.

- Ixtisoslashgan AI umumiy AIdan farq qiladi, chunki u o‘yin, mashina tarjimasi, o‘z -o‘z ini boshqaradigan avtomobillar yoki naqshlarni aniqlash kabi muayyan sohalaridagi muayyan muammolarni hal qilishga qaratilgan.

Ushbu ajratish qonun chiqaruvchilarga sun‘iy intellektning turli jihatlari va dasturlarini tushunish va tartibga solishga imkon beradi. Shunday qilib, AI odamlar bilan taqqoslanadigan keng ko‘lamli intellektual qobiliyatlarga ega tizim yoki muayyan vazifalarga yo‘naltirilgan ixtisoslashgan tizim bo‘lishi mumkin.

Oxford Insights tomonidan o‘tkazilgan “Government Artificial Intelligence Readiness Index” xalqaro reytingi tahlillari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston sun‘iy intellekt texnologiyalarini joriy etish borasida katta sa‘y-harakatlar qo‘yilmoqda. Agar 2019 yilda O‘zbekiston dunyoning 160 mamlakati ichida 158-o‘rinni egallagan bo‘lsa, 2020 yilda 95-o‘rin, 2021 yilda 93-o‘rinni egalladi. va 2022 yilda - 79-o‘rin. Shunday qilib, mamlakatning sun‘iy intellekt sohasidagi mavqei besh yil ichida deyarli ikki baravar oshdi. 2021 yilda sun‘iy intellektdan foydalanishning axloqiy jihatlari bo‘yicha tavsiyalar, shuningdek, Yevropa Ittifoqi tomonidan 2023 yil yakunida dunyodagi birinchi “Sun‘iy intellekt to‘g‘risida”gi qonunning qabul

qilinishi O‘zbekiston uchun sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha me‘yoriy-huquqiy bazani yanada takomillashtirishga turtki bo‘ldi.

Huquqiy maqomni aniqlash va sun‘iy intellektdan foydalanishni tartibga solish diqqat bilan ko‘rib chiqilishni talab qiladigan murakkab vazifalardir. Turli xil tartibga solish modellari tegishli qonunlar va me‘yoriy hujjatlarni ishlab chiqishda e‘tiborga olinishi kerak bo‘lgan turli jihatlarni o‘z o‘z ichiga oladi:

Xususan, Xitoyning AI-ni turli faoliyat sohalariga, xususan, prokuraturaga integratsiyalashuvidagi tajribasi va muvaffaqiyatlari haqida gapirib, bu yerda ma‘lumotlarni qayta ishlash AI tizimlari yordamida tez va samarali amalga oshiriladi, bu esa jinoyatlarni tergov qilishda inson omilini yengillashtirish va bartaraf etishga yordam beradi. Bir necha jildda jinoiy ishlar mavjud bo‘lib, ularni ovrganish tergovchi uchun juda katta vaqt talab etadi va AI dasturi yordamida bu muddatni bir necha baravar qisqartirish mumkin, chunki AI ishning faqat eng muhim va muhim jihatlarni ta’kidlashga yordam beradi, bu esa tergovchilarga o‘z vaqtlarini muhimroq jihatlarga sarflash imkoniyatini yaratadi, ammo AI dasturining xulosalari prokuror uchun majburiy bo‘lmaydi, U o‘z xohishiga ko‘ra qabul qilishi yoki rad etishi mumkin, mamlakatimizda ham xuddi shu dasturni joriy etish taklif etiladi.

Texnologiyalar va sun‘iy intellektning rivojlanishi sharoitida robotlar faqat huquqiy munosabatlar obyekti hisoblanadimi yoki qonun sub’ekti sifatida ham faoliyat yurita oladimi degan masala bugungi kunda dolzarb bo‘lib bormoqda. Sun‘iy intellektga ega robotlarning yuridik shaxs darajasi, ularning maqomi va roli fuqarolik qonunchiligi me‘yorlari bilan tartibga solinishi kerak deb taxmin qilish mumkin sun‘iy intellektga ega robotlar qonun sub’ektlari bo‘ladimi-yo‘qmi. Robotning huquqiy shaxsi huquqiy munosabatlarning potentsial ishtirokchisi sifatida tushunchasi yangi tushunchadir, shuning uchun bunday sub’ekt mutlaqo yangi turdagi sub’ektlar ekanligini aniqlash muhimdir. **«Elektron shaxs»** tushunchasini ilmiy aylanishga kiritish taklif etiladi, chunki u tubdan yangi huquq predmeti bilan bog‘liq. Shuningdek, bunday robotlarni ro‘yxatdan o‘tkazish va elektron shaxs sifatida ularning huquqiy maqomini aniqlash tizimini yaratish. Bir vaqtlar “yuridik shaxs” tushunchasi ham shubha va tanqidlarga sabab bo‘lgan, ammo bugungi kunda u tsivilizatsiyalashgan ilm-fanga ishonchli asos solgan va qonunchilik jihatdan mustahkamlangan. Xuddi shu tarzda, sun‘iy intellektga ega robotlarni qonun subyektlari sifatida tan olish imkoniyati qonunchilikni rivojlantirishda muhim qadam bo‘lishi mumkin. O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi tahlili shuni ko‘rsatadiki, qonun chiqaruvchi tomonidan fuqarolik munosabatlari sub’ektlarini aniq belgilab o‘tgan, shuning uchun robotlarga elektron shaxs maqomi berilishi faqat O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik

Kodeksida yoki maxsus normativ-huquqiy hujjatda tegishli norma mavjud bo‘lgan hollardagina amalga oshirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘z bekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (Yangi tahrir. 01.05.2023)
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 17.02.2021 yildagi «Sun‘iy intellekt texnologiyalarini jadal tatbiq etish uchun sharoitlarni yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-4996-sonli qarori;
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.08.2021 yildagi “un‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishda maxsus rejimni joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5234-son qarori;
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasi va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlarini tasdiqlash to‘g‘risidagi 05.10.2020 yildagi PF-6079-sonli qarori;
5. Aqlli robotlarni ishlab chiqish va tarqatishga ko‘maklashish to‘g‘risidagi qonun 28 mart 2008 yil 9014-sonli : (so‘nggi o‘z gartirish va qo‘shimchalar bilan). URL: http://robopravo.ru/zakon_iuzhnoi_koriei_2008;
6. Qonunопроект СIIА S.2217 — Sun‘iy intellekt to‘g‘risidagi qonunning 2017 yilgi kelajagi // AQSh Kongressi — URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/2217/text> (дата обращения: 25.03.2020);
7. URL: https://uza.uz/ru/posts/cifrovizaciya-uzbekistan-podnimaetsya-vverx-v-mezhdunarodnyx-reytingax_440081
8. Sun‘iy intellektni jahon mamlakatlarida: AQSh, Xitoy, Buyuk Britaniyada rivojlantirish. URL: <http://d-russia.ru/razvitie-iskusstvennogo-intellekta-v-stranah-mira-ssha-kitaj-velikobritaniya.html>;
9. www.lex.uz;
10. www.norma.uz.
11. www.cyberleninka.ru;
12. www.eulaw.edu.ru;

YOSHLARNI KICHIK BIZNESGA YO‘NALTIRISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Abduhalilova Shahnoza Akramjon qizi

Namangan Davlat universiteti Biotexnologiya fakulteti Zootexnologiya yo‘nalishi
ZOI-AU-22

Annotatsiya: ushbu maqolada yoshlarni kichik biznesga yo'natrishining ozizga xos jiahtlari hamda tadbirkorlik ruhi tirik va yaxshi, ayniqsa raqamli texnologiyalar, ijtimoiy media platformalari va tez o'zgaruvchan iqtisodiy landshaftning yuksalishi va raqamli asboblari va platformalardan foydalanish bugungi kunda yoshlarni kichik biznesga yo'naltirishning eng qiziqarli jihatlaridan biri bu ularning qulayligi va raqamli vositalar va platformalar bilan ishlash haqida ma'lumotlar.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, raqamli asboblari, platformalar, vositalari, imkoniyatlar, yosh tadbirkor, elektron tijorat.

Аннотация: В этой статье исследуются уникальные аспекты молодежного предпринимательства, а дух предпринимательства жив и здоров, особенно с развитием цифровых технологий, платформ социальных сетей и быстро меняющегося экономического ландшафта, а также использования цифровых инструментов и платформ сегодня как Важнейшими средствами молодежного предпринимательства одним из интересных аспектов является простота их использования и информация о работе с цифровыми инструментами и платформами.

Ключевые слова: Малый бизнес, цифровые инструменты, платформы, инструменты, возможности, молодой предприниматель, электронная коммерция.

Abstract: This article explores the unique aspects of youth entrepreneurship and how the entrepreneurial spirit is alive and well, especially with the rise of digital technologies, social media platforms, and the rapidly changing economic landscape. One of the most interesting aspects of youth entrepreneurship today is their ease and ease of working with digital tools and platforms.

Keywords: Small business, digital tools, platforms, tools, opportunities, young entrepreneur, e-commerce.

Bugungi jadal rivojlanayotgan dunyoda yoshlar moliyaviy mustaqillik, ijodkorlik va avtonomiya vositasi sifatida kichik biznesga ko'proq intilmoqda. Tadbirkorlik ruhi tirik va yaxshi, ayniqsa raqamli texnologiyalar, ijtimoiy media platformalari va tez o'zgaruvchan iqtisodiy landshaftning yuksalishiga guvoh bo'lgan. Raqamli asboblari va platformalardan foydalanish. Bugungi kunda yoshlarni kichik biznesga yo'naltirishning eng qiziqarli jihatlaridan biri bu ularning qulayligi va raqamli vositalari va platformalar bilan ishlash tajribasidir. Yosh tadbirkorlar nafaqat texnologiyani yaxshi bilishadi; ular raqamli mahalliy aholidir. Ijtimoiy tarmoqlardan brendingni yaratish, Etsy yoki Shopify kabi onlayn

bozorlardan foydalanish yoki operatsiyalarni soddalashtirish uchun ilovalar va dasturlardan foydalanish bo‘ladimi, bugungi kunda yoshlar qo‘llarida juda ko‘p resurslarga ega. Murabbiy sifatida biz ularga ushbu vositalarning imkoniyatlari va cheklovlarini tushunishga yordam berish, ularni tajriba va innovatsiyalarga undashdir. Raqamli marketing, ijtimoiy media kontentini yaratish va elektron tijorat strategiyalari yoshlarning raqobatdosh ustunlikka ega bo‘lgan sohalaridir. Ular o‘z bizneslarini samarali kengaytirish, global bozorlarga chiqish va kichik biznes uchun ilgari tasavvur qilib bo‘lmaydigan usullarda mijozlar bilan bog‘lanish uchun ulardan foydalanishlari mumkin.

Raqamli asrda yosh tadbirkorlar shaxsiy branding kuchini tushunishlari kerak. Ular faqat mahsulot yoki xizmatni sotmaydilar; ular o‘zlarini va hikoyalarini sotmoqdalar. Shaxsiy branding mijozlar bilan ishonchni mustahkamlash va gavjum bozorlarda ajralib turish uchun zarurdir. Ko‘pgina yosh tadbirkorlar o‘z bizneslarini boshlashga ishtiyoqmand bo‘lishsa-da, ko‘pchilikda moliyaviy savodxonlik haqida yaxshi tushuncha yo‘q. Innovatsiyalarning hayajonliligi ba‘zan biznes moliyasini boshqarishning amaliy jihatlariga soya solishi mumkin. Sizning noyob rollaringizdan biri ularga byudjetlashtirish, tejash va o‘z biznesiga qayta sarmoya kiritish muhimligini tushunishga yordam berishdir. Ularga risklarni boshqarish, pul oqimini tushunish va iqtisodiy tanazzulga tayyorgarlik ko‘rish haqida ma‘lumot bering. Ularni buxgalteriya dasturlari, moliyaviy hisobotlar va balanslar kabi vositalar bilan tanishtiring va ularga real moliyaviy maqsadlarni belgilashga yordam bering.

Ushbu bilim yosh tadbirkorlarga umumiy moliyaviy tuzoqlardan qochish va bizneslari o‘sishi bilan ongli qarorlar qabul qilish uchun zarur vositalarni beradi. Raqobat ustidan hamkorlikni rivojlantirish. Yosh tadbirkorlarga ko‘pincha raqobat biznesning harakatlantiruvchi kuchi ekanligini o‘rgatadi. Raqobat odamlarni ustunlikka undashi mumkin bo‘lsa-da, hamkorlikda ham katta ahamiyatga ega. Bir-biriga bog‘langan bugungi dunyoda hamkorlik, qo‘shma korxonalar va jamiyatga asoslangan biznes modellari tobora ommalashib bormoqda. Misol uchun, boshqa kichik biznes bilan hamkorlik qilish umumiy marketing harakatlariga, o‘zaro reklama va mijozlarning sodiqligini oshirishga olib kelishi mumkin. Yoshlarni kichik biznesga yo‘naltirish nafaqat bilim berish va texnik ko‘nikmalarni o‘rgatish, balki qat’iyatlilik, ijodkorlik va maqsadni qadrlaydigan tafakkurni tarbiyalashdir. Raqamli tajribani an’anaviy biznes amaliyotlari bilan muvozanatlash, shaxsiy brandingga urg‘u berish va hamkorlikni rag‘batlantirish orqali mentorlar tadbirkorlarning keyingi avlodini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O‘zbekiston, 2016.
2. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.–T.:O‘zbekiston, 2017.
3. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.:O‘zbekiston, 2017.
4. www.lex.uz
5. www.adliya.uz

EMBRIONAL TARAQQIYOTDA ULTRATOVUSH DIAGNOSTIKASINING AHAMIYATI

Ne’matov Hasanboy Qahramonjon o‘g‘li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti 1-bosqich magistranti

Akbarov Ahrorbek Habibulla o‘g‘li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti biologiya yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA. Hozirgi zamonaviy tibbiyotda ultratovush tekshiruvi (UTT)dan keng ko‘lamda foydalanilmoqda. Barcha yumshoq organlarning holati va unda kelib chiqadigan klinik holatlar ultratovush tekshiruvi orqali tahlil qilinadi. Shu jumladan, rivojlanib borayotgan embrionning holatini, patologiyasini aniqlashda ham ultratovush tekshiruvi samarali vositalardan biri bo‘lib kelmoqda. Ushbu maqolamizda embrionning rivojlanishida UTTning sabablari haqida to‘xtalib o‘tamiz.

Kalit so‘zlar: UTT, sonografiya, platsenta, bachadon, tuxumdonlar, akusherlik, ginekologiya, yo‘ldosh.

ABSTRACT. In modern medicine, ultrasound examination (US) is widely used. The condition of all soft organs and the clinical conditions that arise in it are analyzed by ultrasound examination. Ultrasound, including in determining the condition, pathology of the developing embryo, has been one of the effective means. In this article, we will dwell on the causes of UTT in the development of the embryo.

Keywords: US, Sonography, placenta, uterus, ovaries, Obstetrics, Gynecology.

ASOSIY QISM. Homiladorlik ultratovush tekshiruvi - bu yuqori chastotali tovush to‘lqinlari yordamida bolaning, shuningdek onaning reproduktiv organlarini tasvirlash. Ultratovushlarning o‘rtacha soni aniq homiladorlikka bog‘liq.

Ultratovush, shuningdek, sonogram deb ham ataladi, homilaning normal rivojlanishini kuzatishi va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni ko‘rsatishi mumkin. Standart ultratovush bilan bir qatorda, homila yuragini batafsil tekshirish uchun ishlatilishi mumkin bo‘lgan 3D ultratovush, 4D ultratovush va xomilalik ekokardiografiya kabi bir qancha zamonaviy ultratovushlar mavjud.

Homiladorlik paytida ultratovush tekshiruvi ikki usulda amalga oshirilishi mumkin:

- transvaginal (vaginaga oldindan biriktirilgan bir martalik prezervativli maxsus vaginal sensor qo‘yiladi);
- transabdominal (sensor qorin old devori orqali o‘rganilayotgan hududni skanerlaydi).

Usulning mexanizmi turli xil zichlikdagi tuzilmalardan tovush to‘lqinlarini aks ettirishdagi farqlarni tahlil qilishdan iborat. Tekshiruv davomida 2 dan 10 MGts gacha bo‘lgan chastotali ultratovush ishlatiladi.

Akusherlik va ginekologiyada ultratovush tekshiruvi yetakchi usul hisoblanadi, chunki:

- UT tekshiruvi kichik chanoq a‘zolarining o‘lchami, shakli, joylashishi to‘g‘risida va homila haqida to‘liq ma’lumot beradi;
- tekshirish usuli juda qulay va hech qanday tayyorgarlik talab etmaydi;
- UT tekshiruvi hammaga qo‘llanilishi mumkin;
- UT tirik to‘qima uchun zararsiz;
- tekshirish usuli og‘riqsiz va hech qanday noqulayliklar tug‘dirmaydi;
- UT tekshiruvi real vaqtda o‘tkazilib, bir nechta qulayliklar yaratadi, jumladan, materialga ishlov berish uchun vaqt talab etilmaydi, tekshirish oxirida kerakli tasvirlarni chiqarib olish mumkin;
- tekshiruvchi o‘ziga kerakli tasvirni real vaqtda ko‘radi va tasvirni yaxshilashtirish maqsadida boshqara oladi. Bu esa bemorni qayta tekshirtirishdan xalos etadi.

Ultratovush tekshiruvi homiladorlikning 3-haftasidan boshlab, to chaqaloq tug‘ilguncha bo‘lgan fazalarda shifokor tavsiyasiga asosan qo‘llaniladi. Shifokorlar ultratovush tekshiruviga asosan 3 ta trimestrga bo‘lgan holda bemorlarga yo‘llanma berib boradilar.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti tavsiyalariga ko‘ra, birinchi ultratovush diagnostikasi protsedurasi uchun eng yaxshi vaqt beshinchi hafta (oxirgi hayzning birinchi kunidan boshlab).

Homiladorlikning birinchi trimestrida (11-14 haftaligi) quyidagilarni aniqlash uchun UT tekshiruvi amalga oshiriladi:

- homiladorlikni tasqidlash;

- homila yurak urishini tekshirish;
- bolaning homiladorlik yoshini aniqlash va davrini tahmin qilish;
- ko‘p homiladorlikni tekshirish;
- ko‘p homiladorlikni tekshirish;
- platsenta, bachadon, tuxumdonlar va serviksni tekshirish;
- ektopik homiladorlik (homila bachadonga yopishmaganda)ni yoki tushish tashxisini tekshirish;

- homilaning g‘ayritabiiy o‘rishini aniqlash kabilardir.

Homiladorlikning ikkinchi trimestrida (19-21-haftaligi) UT tekshiruvi quyidagi hollarda buyurilishi mumkin:

- homila kattaligi (fetometriya), parametrlarning homiladorlik davriga mos kelishi;

- intrauterin rivojlanish kechikishini aniqlash;
- platsentaning kattaligi va joylashishi, yetuklik darajasini aniqlash;
- oligogidramnionoz va poligidramnionozni aniqlash uchun amniotik suyuqlik miqdori;

- kindik tomirlari (odatda 3 ta tomir);

- bachadon bo‘yni uzunligi, bachadon bo‘yni kanalining kengligi aniqlashdir.

Homiladorlikning uchinchi trimestrida (30-34 haftaligi) homilaning o‘rishi va rivojlanishini baholash va kech boshlangan konjenital malformatsiyalarni aniqlash uchun ultratovush tekshiruvi o‘tkaziladi.

O‘rganilishi kerak bo‘lgan ko‘rsatkichlar quyidagilar:

- homila taqdimoti (sefalik taqdimot eng yaxshi variant; tos yoki ko‘dalang ko‘rinish sezaryen bo‘limiga olib kelishi mumkin);

- homilalik fetometriya (vazn, oyoq-qo‘llarning kattaligi, bosh atrofi, ichki organlarning tuzilishi va boshqalar);

- kindik ichakchasidagi chigallikning mavjudligi;

- platsenta (lokalizatsiya, tuzilish, yetuklik darajasi);

- bachadon va tug‘ilish kanalining holatini baholash.

Zamonaviy ultratovush diagnostikasida homila holatining to‘liq rasmini ta’minlaydigan yana ikkita tadqiqot turi mavjud:

Ultratovushli dopplerografiya (uteroplasental qon oqimining ultratovushli dopplerografiyasi) – bu jarayon davomida bachadon arteriyalari va kindik ichakchasidagi arteriyalarda qon oqimi va homila MCA baholanadi. Tadqiqot platsentaning patologiyasini (ajralish) aniqlash va homilaning gipoksiya (kislород etishmasligi) holatini baholash imkonini beradi. Ko‘rsatkichlarga ko‘ra 3 trimestrda amalga oshiriladi.

ECHO – CG (homilalik yurakning ultratovush tekshiruvi) – tadqiqot chaqaloqning tug‘ma yurak nuqsonlarini o‘z vaqtida aniqlash imkonini beradi. U homiladorlikning 2-trimestrida, 20-haftadan boshlab amalga oshiriladi. Ushbu ultratovush tekshiruvi ham ko‘rsatmalarga muvofiq qo‘shimcha ravishda buyuriladi.

Ushbu belgilangan muddatlardan tashqari homiladorlarda kelib chiqadigan turli xil kasalliklar ham embrion taraqqiyotida bir muncha ta’sirlar ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli ham akusher ginekologlar onadagi holatni kuzatgan holda ultratovush tekshiruvi buyurishi mumkin.

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, homiladorlik davrida embrionning holati, to‘qima hamda organlarining patologiyasi va bir qancha fiziologik jarayonlarning me’yorda borayotganligini aniqlashda ultratovush tekshiruvi asosiy hamda samarali omil sifatida tibbiyotda foydalanilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahmedov R. M., Sharipova N. J. “Umumiy amaliyot shifokorlari tayyorlashda zamonaviy yondosh” — Toshkent, 2018.
2. Jarilkasinova G.J., Adizova D.R. “Amaliy tibbiyotdagi yangi texnologiyalar” Toshkent. 2012-yil.
3. Khamidov Obid Abdurakhmanovich, Davranov Ismoil Ibragimovich, Ametova Alie Servetovna. (2023). The Role of Ultrasound and Magnetic Resonance Imaging in the Assessment of Musculo-Tendon Pathologies of the ShoulderJoint. International Journal of Studies in Natural and Medical Sciences, 2(4), 36–48.
4. Mullajonov I. va boshq. “Biofizika” Bazarbayev M.I., Mullajonov I. va boshq. Darslik. Toshkent. 2018 y.
5. Umarkulov Z.Z., Bo‘riboyev A.A., Ulug‘bekov I.U. “Homiladorlik paytida ultratovush tekshiruvi”. YOSH OLIMLARILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI 5-iyul 2024-yil, p:11-14
6. Yusufzoda Hosiyat Turon kizi, Khamidov Obid Abdurakhmonovich and Juraev Kamoliddin Danabaevich 2023. DIAGNOSIS OF CHANGES IN PREGNANT WOMEN WITH VULVOVAGINITIS. "Conference on Universal Science Research 2023". 1, 2 (Feb. 2023), 51–55.
7. Нурмурзаев, З. Н., Жураев, К. Д., & Гайбуллаев, Ш. О. (2023). ТОНКОИГОЛЬНАЯ АСПИРАЦИОННАЯ ЦИТОЛОГИЯ ПОД УЛЬТРАЗВУКОВЫМ КОНТРОЛЕМ В ДИАГНОСТИКЕ ЗАБРЮШИННЫХ ОБРАЗОВАНИЙ: ИССЛЕДОВАНИЕ 85 СЛУЧАЕВ. Academic Research in Educational Sciences, 4(4), 126–133.
8. Э.Н.Гришкин <https://medmix-plus.ru>
9. <https://spbplod.ru>

10. <https://eko-sodeistvie.ru>

11. <https://diamed.ru>

ОСНОВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ СИЛОВОЙ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ПЛОВЦОВ НА ЭТАПЕ БАЗОВОГО ОБУЧЕНИЯ

Базарова Иллари

*студентка 2 курса группы JSM-AR-23 факультета гуманитарных наук,
кафедры физической культуры и спорта*

ilariabazarova@gmail.com

*Научный руководитель: Костикова О.В., и.о. доцента кафедры
физической культуры и спорта*

*Наманганский Государственный Педагогический институт
kostikova.oksana@mail.ru*

Аннотация. Силовая подготовка является неотъемлемой частью тренировочного процесса для квалифицированных пловцов. Этап базового обучения - это время, когда спортсмены закладывают фундамент для дальнейшего развития и достижения высоких результатов. В данной статье мы рассмотрим основные компоненты силовой подготовки, которые имеют решающее значение на этом этапе.

Ключевые слова: силовая подготовка, силовая выносливость, силовое плавание, профилактика травм.

THE MAIN COMPONENTS OF STRENGTH TRAINING FOR QUALIFIED SWIMMERS AT THE BASIC TRAINING STAGE

Annotation. Strength training is an integral part of the training process for qualified swimmers. The basic training stage is the time when athletes lay the foundation for further development and achievement of high results. In this article, we will look at the main components of strength training that are critical at this stage.

Key words: strength training, strength endurance, power swimming, injury prevention.

MALAKALI SUZUVCHILAR UCHUN ASOSIY MASHG‘ULOT BOSHQASHIDA KUCH MASHG‘ULOTINING ASOSIY KOMPONENTLARI

Annotatsiya. Kuch mashqlari malakali suzuvchilarni tayyorlash jarayonining ajralmas qismidir. Asosiy tayyorgarlik bosqichi - bu sportchilarning keyingi

rivojlanishi va yuqori natijalarga erishish uchun poydevor qo‘yadigan vaqti. Ushbu maqolada biz ushbu bosqichda muhim bo‘lgan kuch-quvvat mashqlarining asosiy tarkibiy qismlarini ko‘rib chiqamiz.

Kalit so‘zlar: kuch mashqlari, kuchli chidamlilik, kuchli suzish, jarohatlarning oldini olish.

Актуальность. В современном спорте плавание занимает значительное место благодаря своей популярности и медицинским преимуществам. Профессиональные достижения в плавании во многом зависят от многофакторного подхода к тренировкам, где силовая подготовка играет ключевую роль. В данной работе рассматриваются основные компоненты силовой подготовки квалифицированных пловцов на этапе базового обучения.

Силовая подготовка является неотъемлемой частью тренировочного процесса в плавании, особенно на этапе базового обучения. В условиях современного спорта, где уровень конкурентоспособности постоянно растёт, необходимо уделять особое внимание развитию физических качеств спортсменов. Эффективная силовая подготовка способствует не только повышению спортивных результатов, но и снижению риска травм, улучшению техники плавания и общей физической подготовки. Квалифицированные пловцы нуждаются в высоком уровне силы и выносливости для успешного выполнения различных стилей плавания, что делает исследование основных компонентов силовой подготовки особенно актуальным.

Цель. Основной целью данной работы является анализ и систематизация компонентов силовой подготовки квалифицированных пловцов на этапе базового обучения. Это позволит создать более эффективные методические подходы к тренировочному процессу, улучшить результаты спортсменов и повысить их уровень физической подготовленности.

Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие **задачи:**

- Изучить теоретические аспекты силовой подготовки: Рассмотреть основные принципы силовой тренировки, их значение в подготовке пловцов.
- Определить основные компоненты силовой подготовки: Выделить ключевые элементы, необходимые для формирования силы, выносливости и координации у пловцов.
- Проанализировать существующие методики силовой подготовки: Изучить методы, используемые в практике подготовки пловцов, и их соответствие современным требованиям.

- Разработать рекомендации для тренеров: Создать рекомендации по организации силовой подготовки пловцов, чтобы повысить её эффективность на этапе базового обучения.

- Изучить влияние силовой подготовки на технику плавания: Исследовать, как различные виды силовой подготовки влияют на технику выполнения плавательных стилей и общую эффективность в воде.

Данные цели и задачи помогут углубить понимание важности силовой подготовки для успешного плавания и сформировать комплексный подход к обучению спортсменов на ранних этапах их карьерного роста.

Теоретические основы силовой подготовки.

Виды силовых качеств и основные направления силовой подготовки.

Под силой подразумевают способность человека преодолевать внешнее сопротивление или противостоять ему за счет напряжения собственных мышц.

Силовая подготовка - это развитие силовых качеств: максимальной и скоростной силы, силовой выносливости.

- Под **максимальной** силой следует понимать наивысшие возможности, которые спортсмен способен проявить при максимальном произвольном мышечном сокращении.

- **Скоростная** сила - это способность нервно-мышечной системы к мобилизации функционального потенциала для достижения высоких показателей силы в максимально короткое время, а **силовая выносливость** - это способность длительное время поддерживать достаточно высокие силовые показатели.

Силовая подготовка предусматривает не только повышение максимальных показателей силовых качеств, но и совершенствование их в процессе соревновательной деятельности, что обеспечивает соответствие между уровнем развития силовых качеств, совершенствованием спортивной техники и деятельности вегетативных систем. Эффективность процесса силовой подготовки квалифицированных пловцов во многом зависит от технической оснащенности тренировочного процесса. В течение последних 25 лет в практике силовой подготовки пловцов стали широко применяться разнообразные специальные тренажерные устройства. При использовании того или иного силового тренажера руководствуются такими факторами, как:

- возможность выдержать основные методические требования к развитию того или иного вида силы;

- возможность реализации принципа современности в развитии силовых качеств и становления технического мастерства.

Основными задачами применения силовых тренировок современных пловцов, являются достижение и поддержание высокого уровня функционирования мышечной системы и опорно-двигательного аппарата, а также центрального и периферического отделов нервной системы спортсмена, обуславливающих целевое развитие его силовых качеств (максимальной силы мышц, скорости развития силы, силовой выносливости).

Существует взаимосвязь между максимальной интенсивностью нагрузки и эффективностью спринтерского плавания. С биомеханической точки зрения, увеличение скорости плавания может достигаться двумя способами: путем оптимизации темпа и/или длины «шага». Увеличения длины «шага» можно достичь, во-первых, путем уменьшения силы сопротивления воды и, во-вторых, с помощью увеличения пропульсивных сил. Именно силовая подготовка позволяет оптимизировать показатели темпа и длины «шага» благодаря увеличению пропульсивной силы мышц. Увеличение общей силы тяги за счет увеличения отдельных силовых компонентов гребка приводит к увеличению скорости плавания.

Уровень результативности в плавании, помимо показателей максимальной силы, также определяется и взрывной силой. Быстрое развитие силы является важным компонентом при выполнении стартов и поворотов, силовые тренировки для нижних конечностей должны быть направлены на активацию максимально возможного количества мотонейронов в течение как можно более короткого времени. Соответствующая силовая подготовка пловцов оказывает большое влияние на эффективность отталкивания во время стартов и поворотов, биомеханику выполнения гребков и скорость плавания. Быстрый и мощный старт в плавании особенно важен на соревновательных дистанциях до 200 м. А большое количество поворотов, выполняемых пловцами на длинных дистанциях (800 м и 1500 м), требует от спортсменов высокого уровня развития силовых способностей и силовой выносливости. Разработка и отбор эффективных специфических силовых упражнений в плавании является важной педагогической задачей. Однако, достаточно сложно добиться соответствующей активации нервно-мышечной системы при выполнении упражнений на суше и в воде. Поскольку выполняемые вне бассейна упражнения не могут в точности воспроизводить специфические нервно мышечные паттерны движений в плавании, то лучшим способом развития специальной силы является работа над ней во время тренировок по плаванию. Вместе с тем отбор общих силовых упражнений в тренажерном

зале должен быть ориентирован только на обеспечение долгосрочного эффективного повышения силового потенциала спортсменов.

Методический подход к разработке программ силовой подготовки в современном спортивном плавании должен учитывать следующие основные аспекты: особенности морфологических (и функциональных) адаптаций в организме спортсмена; оптимальные средства и методы развития силы и мощности мышц пловцов; снижение риска травматизма в плавании.

Основной формой специальной силовой подготовки на суше является тренировка с использованием тренажеров типа «Мини-джи» и «Хюттель». Обычно применяю три типа тренировок:

1. Тренировка на выносливость. Проводить на тренажере «Хюттель» с сопротивлением 60-75% от максимального. Выполняются движения руками брассом сериями (3 раза по 5 мин, или 5 раз по 3 мин, или 10 раз по 2 мин). Интервал отдыха между повторениями – 30-60 с. Темп движений приблизительно соответствует темпу плавания (48-55 гребков в минуту). Если спортсмен легко выдерживает такой темп, сопротивление увеличивается на 1-2 резины (пружины). Продолжительность тренировки на выносливость – 20-25 мин. После серии упражнений на выносливость, проводить серию упражнений на максимальное развитие силы. При этом спортсмены выполняют 5-10 подходов к тренажеру (по 3-10 движений в каждом подходе) с постоянным увеличением сопротивления до максимального, рекордного. Эту часть тренировки всегда проводить в форме соревнования с фиксацией рекордов.

2. Тренировка на специальную выносливость. Проводить также на тренажере «Хюттель». С сопротивлением 70-90% от максимального, выполняются более короткие серии, но в более высоком темпе и с большей скоростью. Наиболее часто проводятся такие серии: 10 раз по 2 мин; 5 раз по 2 мин и 10 раз по 1 мин; 5 раз по 1 мин, 5 раз по 1,5 мин и 5 раз по 2 мин (в этой серии спортсмен должен, несмотря на удлинение упражнений, до конца сохранять темп и скорость движений); 2 раза по 2 мин, 4 раза по 1,5 мин и 6 раз по 1 мин (в этой серии по мере укорачивания упражнений обязательно увеличиваю силу сопротивления).

3. Тренировка на комплексное развитие выносливости и быстроты. Вначале на тренажере выполняются серии на выносливость (5 раз по 3 мин, или 10 раз по 2 мин, или 3 раза по 5 мин). Затем следует работа на быстроту (10 раз по 30с. с сопротивлением 90-95% от максимального и 10 раз по 20с. с увеличением сопротивления во второй серии).

Тренировки всех трех указанных типов проводятся для ног, только в этом случае вместо лопаток к тросам тренажера крепятся лямки для ступней.

В дополнение к силовой подготовке на суше в тренировках применяется широкий комплекс специальных силовых упражнений в воде, которые обычно называются «силовым плаванием». Плавание с растягиванием резинового шнура создает прежде всего дополнительное сопротивление в воде и способствует быстрому росту силовых качеств. Однако это еще не все. Плавая с резиной, спортсмен довольно быстро (быстрее, чем с помощью других средств и приемов) находит правильную координацию движений, повышает слитность (взаимодействие) движений рук и ног, что в целом приводит к быстрому и ощутимому росту скорости плавания (особенно на отрезках 50, 75 и 100 м). Спортсмены, применявшие растягивание шнура в воде, выходят на высший уровень своих тренировочных скоростей гораздо быстрее, нежели спортсмены, его не применявшие. Кроме всех перечисленных факторов немаловажно и то, что при правильной организации тренировка со шнуром вносит в работу пловца определенное разнообразие, вызывает дополнительные эмоции и в целом способствует психологической разгрузке спортсмена. На тренировке применяю резину разного диаметра и разной упругости, чтобы спортсмен был способен во время плавания растягивать шнур на 25 м. При этом с помощью динамометра подбираю шнуры с натяжением 15, 20 и 25 кг для девочек и 20, 25, 30 и 40 кг – для мальчиков. Если шнур при растягивании не дает нужного сопротивления, его немного укорачиваю (наматывая на стартовый поручень тумбочки). Следует заметить, что работа с резиновым шнуром наиболее эффективна тогда, когда она сопровождается постоянным контролем за силой тяги на суше и в воде. Смысл систематических измерений силы тяги (особенно в воде) состоит прежде всего в следующем: знание максимальных показателей тяги позволяет мне подбирать такие шнуры и такие режимы выполнения упражнений, с которыми спортсмен постоянно должен (хотя бы немного) поработать выше предела своих возможностей – «через не могу». Хотелось бы еще раз подчеркнуть, что именно этот принцип («через не могу») основной в методике тренировки. Вторая причина обязательного измерения силы тяги заключается в том, что сами измерения являются для спортсменов постоянным стимулом, т. е. позволяют постоянно фиксировать рост и развитие силовых качеств, и не просто силовых качеств, а именно тех, в которые спортсмены верят (сила тяги в воде в общей координации и отдельно для рук и ног).

Профилактика травм. Силовая тренировка также играет ключевую роль в предотвращении травм. Правильная техника выполнения упражнений,

разумное чередование нагрузки и время на восстановление помогут уменьшить риск получения травм. Не менее важным аспектом является работа над гибкостью и мобильностью, что способствует лучшей амплитуде движений в воде.

Специальные упражнения для профилактики травм:

1) Приседания с различным положением ступней и коленей (пятки вместе, носки в стороны; ступни сомкнуты; ступни на ширине плеч; колени вместе; ступни скрестно; одна ступня впереди другой и т. д.). 15-25 движений. При выполнении приседаний необходимо постоянно помнить о том, что амплитуда приседаний, темп их выполнения и степень усилий должны возрастать постепенно.

2) Стоя, держась руками за рейку гимнастической стенки. Пружинистые, полуприседы с выводом сомкнутых коленей в стороны. Амплитуда и темп движений коленей возрастают постепенно. 12-15 движений.

3) Из того же исходного положения круги сомкнутыми коленями в горизонтальной плоскости. 6-8 кругов в каждую сторону.

4) Стоя в наклоне, опираясь руками о колени, ноги на ширине плеч. Круги коленями в горизонтальной плоскости внутрь и наружу, постепенно увеличивая амплитуду вращения до максимальной. 6-8 кругов в каждую сторону.

5) Стоя, ноги на ширине плеч, руки в стороны. Повороты туловища с максимальной амплитудой, не меняя положения ступней. 6-8 движений в каждую сторону.

6) Парное упражнение. Перебрасывание набивного мяча партнеру, толкая его внутренней поверхностью стопы. 10-12 бросков каждой ногой.

7) Парное упражнение. Первый партнер лежит на груди (на ковре, мате), ноги согнуты в коленях, пятки подтянуты к ягодицам. Второй партнер, взяв в руки его ступни, мягкими пружинистыми движениями (с постепенно увеличивающейся амплитудой) прижимает их к ягодицам, а затем к полу по бокам туловища. С каждым нажимом ступни несколько разводятся в стороны. 15-20 движений.

Заключение. Силовая тренировка на этапе базового обучения квалифицированных пловцов является критическим важным компонентом, способствующим формированию эффективных навыков плавания и укреплению здоровья спортсменов. Правильное оснащение и индивидуальный поход к тренировкам помогут достичь значительно лучших результатов в дальнейшем соревнованиях, а также предотвратить травмы, что в свою очередь обеспечит стабильный прогресс на пути к спортивным вершинам.

Литература.

1. Азизова Рушен Исмаиловна, & Базарова Илария Шухратовна. (2024). ИЗУЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ АКТИВИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ НА ТРЕНИРОВОЧНЫХ ЗАНЯТИЯХ. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(18), 48–55.
2. Азизова Р. И., Джомаладинова З. Р. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ //Научный Фокус. – 2023. – Т. 1. – №. 8. – С. 116-119.
3. Азизова Р. СПОРТИВНЫЕ СОРЕВНОВАНИЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ И СТАНОВЛЕНИЯ НРАВСТВЕННОГО И ФИЗИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПОДРОСТКОВ//научный форум: педагогика и психология. Сборник статей по материалам XXXIV международной научно-практической конференции. Том 10 (34). 2019.
4. Аллакин Ю.А. МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИЛОВОГО КОМПОНЕНТА ГРЕБКОВЫХ ДВИЖЕНИЙ В ПЛАВАНИИ: Автореф.дисс.... канд.пед.наук.-М.,1991.-21с.
5. Вайцеховский С.М., Абсалямов Т.М., Сайгин М.И. ПРОБЛЕМА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИЛОВОЙ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ПЛОВЦОВ./Плавание,М.,ФиС, 1983., вып.1.- С.23-28.
6. Костикова О. В. «JISMONIY TARBIYA VA SPORTDA O‘QITISHNING TEXNIK VOSITALARI» Международный научный журнал №5 (100), часть 3 «Научный импульс» Январь, 2023, стр. 344-349
7. СПЕЦИАЛЬНАЯ ФИЗИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА ПЛОВЦА НА СУШЕ И В ВОДЕ: из опыта работы Владимира Васильевича Сушкова, педагога дополнительного образования МАОУ ДО «Центр детского творчества». – Биробиджан : ОГАОУ ДПО «ИПКПР», 2019. – 38 с.
8. Укстин А.В. СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ СИЛЫ И СИЛОВОЙ ВЫНОСЛИВОСТИ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ПЛОВЦОВ: Автореф. дисс.... канд. пед.наук.-М.,1984.-24с.

О‘QUVCHILARNI O‘YIN TA‘LIM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O‘QITISHNING AMALIYOTDAGI HOLATI

Abduraximova Muxtaramxon Mirjalol qizi

Namangan davlat pedagogika instituti
Pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi 2-bosqich magistranti
E-mail:muxtaramxon56@gmail.com

Annotatsiya: mazkur maqolada o‘quvchilarni o‘yin ta’lim texnologiyalari asosida o‘qitishning amaliyotdagi holati o‘rganiladi. O‘yin texnologiyalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning o‘quv jarayonidagi faolligi oshirilishi, ijodiy fikrlashlari rivojlanishi va bilim olish jarayoni qiziqarliroq bo‘lishi mumkinligi ta’kidlanadi. Maqolada o‘yin ta’lim texnologiyalarining afzalliklari va samaradorligi, xususan, interaktiv o‘yinlar, rolli o‘yinlar, kompyuter va mobil ilovalardan foydalanish tajribalari tahlil qilinadi. Amaliy natijalar ko‘rsatganidek, o‘yin texnologiyalarini qo‘llash o‘quvchilar bilimni mustahkamlash va ularda muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: o‘yin ta’lim texnologiyalari, o‘quv jarayoni, interaktiv o‘yinlar, rolli o‘yinlar, ijodiy fikrlash, ta’lim samaradorligi, muloqot ko‘nikmalari, kompyuter ilovalari, bilimni mustahkamlash, ta’lim amaliyoti.

Аннотация: в данной статье рассматривается практическая ситуация обучения студентов на основе игровых образовательных технологий. Подчеркивается, что использование игровых технологий позволяет повысить активность учащихся в учебном процессе, развить их творческое мышление, сделать процесс обучения более интересным. В статье анализируются преимущества и эффективность игровых образовательных технологий, в частности опыт использования интерактивных игр, ролевых игр, компьютерных и мобильных приложений. Как показывают практические результаты, использование игровых технологий способствует укреплению знаний учащихся и развитию их коммуникативных навыков.

Ключевые слова: игровые образовательные технологии, образовательный процесс, интерактивные игры, ролевые игры, творческое мышление, эффективность обучения, коммуникативные навыки, компьютерные приложения, закрепление знаний, образовательная практика.

Abstract: this article examines the practical situation of teaching students based on game educational technologies. It is emphasized that the use of game technologies can increase the activity of students in the educational process, develop their creative thinking, and make the learning process more interesting. The article analyzes the advantages and effectiveness of game educational technologies, in particular, the experiences of using interactive games, role-playing games, computer and mobile applications. As practical results show, the use of game technologies serves to strengthen students' knowledge and develop their communication skills.

Key words: game educational technologies, educational process, interactive games, role-playing games, creative thinking, educational effectiveness, communication skills, computer applications, knowledge reinforcement, education practice.

Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘yin ta’lim texnologiyalaridan foydalanish dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. O‘yin texnologiyalari orqali o‘quvchilar bilim olish jarayonida yanada faollashib, darslar qiziqarli va samarali o‘tadi. Ushbu maqola o‘yin ta’lim texnologiyalarining ahamiyati, uning ta’lim jarayonidagi foydalari va amaliyotdagi tajribalarga asoslanadi.

Insoniyat o‘zini va atrof muhitni anglab yetishi jarayonida ta’lim va tarbiya uchun asqotadigan xilma-xil texnologiyalarni yaratgan. Ularning aniq soni va sifatini hech kim aniq belgilay olmaydi. Bugungi kunda mavjuda bo‘lgan turli davlatlarning ta’lim tizimida amal qilinayotgan turfa texnologiyalar bunga yaqqol misol bo‘la oladi.

O‘yin ta’lim texnologiyasi haqida umumiy tushuncha.

O‘yin ta’lim texnologiyasi – bu o‘quv jarayonida o‘yin elementlarini qo‘llab, o‘quvchilarni faol o‘rganishga jalb qiluvchi metod hisoblanadi. Bu texnologiya yordamida murakkab tushunchalar sodda va qiziqarli shaklda taqdim etiladi. Shu bilan birga, o‘yin orqali o‘quvchilar bir-birlari bilan muloqotga kirishadilar va o‘rganilgan bilimlarini mustahkamlaydilar. O‘yin ta’lim texnologiyasi ko‘pincha quyi sinf o‘quvchilari orasida keng qo‘llanilsa-da, bugungi kunda yuqori sinflar va hatto oliy ta’limda ham o‘z o‘rniga ega bo‘lmoqda.

O‘yin ta’lim texnologiyasining afzalliklari:

1. O‘quvchilarning faolligini oshiradi: O‘yinlar orqali ta’lim jarayoni qiziqarli va interaktiv bo‘lib, o‘quvchilarni yanada faolroq ishtirok etishga undaydi.

2. Bilim olish jarayonini osonlashtiradi: O‘yin orqali yangi bilimlarni o‘zlashtirish osonroq kechadi, chunki tushunchalar o‘yin shaklida, ya’ni o‘quvchilar tushunadigan va qiziqadigan shaklda yetkaziladi.

3. Ijodkorlikni rivojlantiradi: O‘yin texnologiyalari o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi, bu esa kelajakda har xil muammolarga yechim topishda foydali bo‘ladi.

4. Muloqot ko‘nikmalarini shakllantiradi: O‘yin jarayonida o‘quvchilar bir-birlari bilan fikr almashadilar, bu esa ularning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

5. O‘z-o‘zini baholash imkoniyatini beradi: O‘yin orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini sinab ko‘rish va baholash imkoniyatiga ega bo‘ladilar, bu esa ularga o‘z ustida ishlashda yordam beradi.

Amaliyotdagi holat: O‘yin ta’lim texnologiyalarining qo‘llanilishi.

O‘zbekiston va boshqa mamlakatlar ta’lim tizimida o‘yin ta’lim texnologiyalarining amaliyotga joriy etilishi o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faoliyatini sezilarli darajada oshirib kelmoqda. Xususan, quyidagi o‘yin texnologiyalari keng qo‘llanilmoqda:

1. Interaktiv o‘yinlar: Bu o‘yinlar yordamida o‘quvchilar matematik masalalarni hal qilish, tillarni o‘rganish va boshqa fanlarni o‘zlashtirishda samaradorlikka erishmoqdalar.

Interaktiv o‘yinlar o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qilishda muhim rol o‘ynaydi. Bu o‘yinlar yordamida o‘quvchilar matematik masalalarni hal qilish, tillarni o‘rganish va boshqa fanlarni o‘zlashtirishda sezilarli yutuqlarga erishishmoqda. An’anaviy o‘quv uslublariga qaraganda, interaktiv o‘yinlar ta’lim jarayonini shunchaki bilim olishdan ko‘ra ko‘proq faol ishtirok va tajriba orqali o‘rganish jarayoniga aylantiradi.

Matematikada o‘quvchilar murakkab formulalarni o‘rganish o‘rniga amaliy vazifalar orqali masalalarni hal qiladilar. Masalan, mantiqiy o‘yinlar va matematik muammolarni yechishga bag‘ishlangan platformalar bolalarga matematik tushunchalarni qiziqarli va oddiy usulda o‘zlashtirishga yordam beradi.

Tillarni o‘rganishda esa interaktiv o‘yinlar o‘quvchilarning lug‘at boyligini kengaytirib, grammatika va talaffuzni tezroq o‘zlashtirishlariga imkon yaratadi. Shu jumladan, til o‘rgatuvchi dasturlar so‘z birikmalarini yodlash yoki gaplarni tuzish kabi o‘yin shaklidagi mashqlarni o‘z ichiga oladi.

Boshqa fanlarda ham interaktiv o‘yinlar bilimlarni mustahkamlash uchun qo‘llaniladi. Biologiya yoki kimyo kabi fanlarda virtual laboratoriya tajribalari, tarixda esa tarixiy voqealarni o‘yin tarzida qayta tiklash usullari talabalarga yangi ma’lumotlarni yanada oson qabul qilish imkonini beradi.

Umuman olganda, interaktiv o‘yinlar ta’lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilib, o‘quvchilarning darslarga qiziqishini oshiradi va ular o‘rganayotgan fanlarni yanada chuqurroq tushunib olishlariga yordam beradi.

2. Roleplay (rolli o‘yinlar): Rolli o‘yinlar, ayniqsa, til o‘rgatish jarayonida keng qo‘llaniladi. Bu o‘yinlar yordamida o‘quvchilar o‘zlarini turli vaziyatlarda tasavvur qilib, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Rolli o‘yinlar ta’lim jarayonida, ayniqsa, til o‘rgatish sohasida keng qo‘llanilib, o‘quvchilarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Bu o‘yinlar yordamida o‘quvchilar o‘zlarini turli hayotiy vaziyatlarda tasavvur qilib, yangi o‘rgangan so‘zlar va iboralarni real hayotda qanday ishlatishni o‘rganadilar.

Misol uchun, til o‘rganuvchilar “do‘konda xarid qilish,” “mehmonxonada joy band qilish,” yoki “restoranda ovqat buyurtma qilish” kabi rolli o‘yinlarda ishtirok

etish orqali muloqotning amaliy jihatlarini o‘rganadilar. Bu jarayonda ular tilni jonli muloqotda qo‘llashni o‘rganibgina qolmay, shuningdek, talaffuz va intonatsiyaga e’tibor berib, o‘z fikrlarini aniq ifodalash malakalarini ham oshiradilar.

Rolli o‘yinlarning yana bir afzalligi – o‘quvchilarda ishonchni oshirishi. Turli rolda ishtirok etish orqali ular yangi o‘rgangan tillarini qo‘rqmasdan ishlatishni o‘rganadilar, bu esa ularda tabiiy va erkin muloqot qilish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, rolli o‘yinlar talabalarga madaniy jihatdan boyituvchi tajriba ham beradi. Masalan, “sayohatchi” va “mahalliy aholi” rolini o‘ynash orqali ular turli mamlakatlarning madaniy xususiyatlari bilan tanishish imkoniga ega bo‘ladilar.

Rolli o‘yinlar o‘quvchilarga tilni jonli va samarali shaklda o‘rganish imkoniyatini taqdim etadi, ularni o‘z fikrlarini oson va to‘g‘ri ifodalashga tayyorlaydi, hamda muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko‘maklashadi.

3. Kompyuter va mobil ilovalar: Ta’limga mo‘ljallangan ilovalar o‘yin shaklida taqdim etilib, o‘quvchilar uyda ham ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Kompyuter va mobil ilovalar yordamida ta’lim jarayoni yanada qulay va qiziqarli shaklda olib borilmoqda. Ta’limga mo‘ljallangan ilovalar ko‘pincha o‘yin usulida yaratilgani sababli o‘quvchilar uyda ham bilim olish imkoniga ega bo‘lib, o‘qish jarayoni faqat sinfda emas, balki kundalik hayotda davom etadi.

Masalan, matematikani o‘rganish uchun maxsus mo‘ljallangan ilovalar o‘quvchilarga sonlar va formulalarni o‘yinlar orqali o‘zlashtirish imkonini beradi. Bunday ilovalar murakkab masalalarni qiziqarli vazifalarga aylantirib, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Tillarga oid ilovalar esa o‘quvchilarga yangi so‘zlarni eslab qolish va ularni to‘g‘ri ishlatish uchun o‘yinlarga asoslangan topshiriqlar taqdim etadi. Masalan, lug‘at boyligini oshirish uchun lug‘aviy o‘yinlar, talaffuzni o‘rganish uchun esa tovushli mashqlarni taqdim etuvchi ilovalar bor. Shuningdek, ko‘plab ilovalar nutqni rivojlantirishga xizmat qilib, o‘quvchilarga virtual suhbatlar orqali o‘zlarini turli vaziyatlarda sinab ko‘rish imkonini beradi.

Ilovalarning yana bir afzalligi — o‘quvchilarga o‘z bilim darajalarini mustaqil baholash imkoniyatini berishi. Testlar, o‘yinlar va qiyinchilik darajalariga ega topshiriqlar yordamida o‘quvchilar bilim darajasini o‘zlari kuzatib borishlari, qaysi mavzuda ko‘proq mashq qilish kerakligini aniqlashlari mumkin.

Ta’limga mo‘ljallangan kompyuter va mobil ilovalar o‘quvchilarga mustaqil ta’lim olish imkonini berib, ularning bilim olish jarayonini yanada erkin va qiziqarli

qiladi. Shu orqali uy sharoitida ham o‘qish davom ettiriladi, o‘quvchilar esa bilimlarni o‘zlariga qulay vaqt va joyda egallashadi.

4. Simulyatsiya o‘yinlari: Ba’zi fanlarda (masalan, fizika va kimyo) turli jarayonlarni o‘yin shaklida taqdim etish orqali tushunchalar yanada aniq va qiziqarli tus olmoqda.

Simulyatsiya o‘yinlari ta’lim jarayonida, ayniqsa, fizika va kimyo kabi aniq fanlarni o‘qitishda juda samarali hisoblanadi. Bunday o‘yinlar orqali o‘quvchilar murakkab ilmiy jarayonlarni o‘yin shaklida ko‘rib, tushunchalarni amaliy tajriba orqali yaxshiroq o‘zlashtirish imkoniga ega bo‘ladilar.

Misol uchun, fizika fanida kuchlar o‘zaro qanday ta’sir qilishini yoki harakat qonunlarini oddiy nazariya bilan tushuntirish qiyin bo‘lishi mumkin. Biroq, simulyatsiya o‘yinlari orqali o‘quvchilar ushbu jarayonlarni virtual muhitda ko‘rib, tajriba o‘tkazish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Masalan, kuch va harakat qonunlarini o‘rganish uchun maxsus yaratilgan o‘yinlar talabalarga ob’ektlarning o‘zaro ta’sirini tajriba qilish va natijalarni kuzatish imkonini beradi.

Kimyo fanida esa simulyatsiyalar kimyoviy reaksiyalarni xavfsiz muhitda sinab ko‘rish imkonini beradi. Laboratoriya sharoitida amalga oshirish qiyin yoki xavfli bo‘lgan tajribalarni virtual o‘yinlar yordamida xavfsiz tarzda ko‘rib chiqish mumkin. Misol uchun, turli moddalar o‘zaro aralashganda qanday reaksiyalar yuz berishini o‘quvchilar o‘zlari boshqarishi va natijalarni o‘rganishi mumkin. Bu nafaqat qiziqarli, balki o‘quvchilarning ilmiy tushunchalarni aniq tasavvur qilishlariga ham yordam beradi.

Simulyatsiya o‘yinlari orqali o‘quvchilar o‘rganayotgan tushunchalarni shunchaki nazariy bilim sifatida emas, balki real hayotiy voqeliklarga yaqinlashgan tarzda ko‘rib, tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bunday tajriba o‘quvchilarni darslarga yanada qiziqtirib, ularning fanlarga bo‘lgan ishtiyoqini oshiradi va tushunchalarni o‘zlashtirishda katta yutuqlarga erishishlariga yordam beradi.

O‘yin texnologiyalarini qo‘llagan ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning akademik natijalari yaxshilanganligi kuzatilmoqda. O‘quvchilar o‘yin jarayonida o‘rgangan bilimlarini oson eslab qoladilar va ularni real hayotda qo‘llay oladilar. Shu bilan birga, o‘yin jarayonida baholash ham sodda va o‘quvchilar uchun motivatsiyali shaklda tashkil etiladi.

Xulosa qilib aytish joizki o‘yin ta’lim texnologiyalari o‘quvchilarni yanada qiziqtiruvchi va samarador o‘quv jarayonini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu texnologiyalarni ta’lim jarayoniga kengroq joriy etish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali va qiziqarli qiladi. O‘qituvchilarning mazkur texnologiyalarni to‘g‘ri qo‘llashi, o‘quvchilar uchun yaxshi sharoit yaratadi va ularga o‘z bilimlarini oshirish imkoniyatini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Xamroyev, M. Ta’limda innovatsion texnologiyalar va ularning o‘quv jarayoniga ta’siri. (2019).
2. Mahmudov, B. O‘quvchilarni o‘yin orqali o‘qitish: nazariy asoslar va amaliyot. O‘zbekiston Milliy Universiteti, Toshkent. (2018).
3. Sultonova, D. O‘quv jarayonida o‘yin metodlaridan foydalanishning amaliyoti. Toshkent, O‘zbekiston. (2019).
4. Raxmonov, A. O‘yin texnologiyalari yordamida ta’lim samaradorligini oshirish. Ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot, 1(2), 45-50. (2022).

IJTIMOIIY AXLOQIIY QADRIYATLAR VA ULARNI TARBIYA KLASTERLARIDA YO‘LLARIDA SAQLASH

Kenjayev Burgutali Quvuljon o‘g‘li

Ijtimoiy fanlar fakulteti Gumanitar fanlar kafedrasida o‘qituvchisi

Baxtiyorova gulsanam Rustamjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti maxsus pedagogika

(Logopediya) yonalishi talabasi

baxtiyovagulsanam@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada “Qadriyat” kategoriyasini mazmun mohiyati va uning ijtimoiy taraqqiyotga ta’sirini ochib berish orqali ilmiy asoslangan ta’riflar keltirilgan. Milliy qadriyatlar jamiyatni yangilashda muhim ma’naviy omilligi va ularning qudratli manbai haqida ma’lumotlar berilgan. Qadriyatlarimizni qadrlaydigan erkin va ozod hayotning qadr-qimmatini e’zozlaydigan yoshlarni tarbiyalashdagi hamkorlik ko‘rsatilgan. Qadriyatlarimizga qarshi buzg‘unchi g‘oyalarning bartaraf etishga oid tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlari. Qadriyat, qadriyatlar, milliy qadriyat, millat, elat, axloqiy tushuncha, ijtimoiy guruhlar, ibratli qadriyatlar, oila, egotsentrizm, individualizm, jamoaviylik, shaxs erkinligi.

Аннотация. В статье дается научно обоснованное определение категории «Ценность», раскрывается сущность содержания и его влияние на социальное развитие. Национальные ценности - важный духовный фактор обновления общества и мощный источник информации. Это партнерство в воспитании молодых людей, которые ценят наши ценности и живут свободной жизнью. Были даны рекомендации по устранению деструктивных идей, противоречащих нашим ценностям. Ключевые слова. Ценности, ценности, национальные ценности, нация, этническая принадлежность, моральное понимание, социальные группы, образцовые ценности, семья, эгоцентризм, индивидуализм, общность, индивидуальная свобода.

Abstract: The article provides a scientifically based definition of the category "Value" by revealing the essence of the content and its impact on social development. National values are an important spiritual factor in the renewal of society and a powerful source of information. It is a partnership in nurturing young people who value our values and live a free life. Recommendations have been made to eliminate destructive ideas against our values.

Keywords: Values, values, national values, nation, ethnicity, moral understanding, social groups, exemplary values, family, egocentrism, individualism, community, individual freedom

KIRISH. Kelajagimizning munosib vorislari-yoshlarimizning barkamol inson qilib tarbiyalashda ajdodlar merosiga tayanish, ayniqsa milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash nihoyatda muhimdir. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz” deb nomlangan kitobida “Biz yoshlarimizning milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash uchun bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar etishimiz zarur”, deb ta’kidlaydi. Zero, Milliy va umuminsoniy qadriyatlar hayot sinovidan o‘tgan, insoniyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi ijtimoiy hodisadir.

Mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida Sh.M. Mirziyoyevning asarlari metodologik manba bo‘lib belgilandi. Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi.

Ma’naviy yuksalish yo‘lidagi tahdidlar va ularni bartaraf etish yo‘llarining bugungi kundagi vazifalari qadriyat tushunchasiga borib taqalishi obyektiv ochib berildi. Respublikamizning taniqli olimlaridan E. Yusupov, J. Tulenov, Z. G‘ofurov va rus faylasuflari A.G. Zdrovomislov va G. Drabnitskiy ham risolarida o‘z fikrlarini bildirganlar.

Jamiyat taraqqiyoti jarayonida shakllangan har qanday ijtimoiy, moddiy, ma’naviy narsa yoki hodisa o‘tmishda ijobiy ahamiyat kasb etgani uchungina emas, balki kelajak istiqboli uchun yangi imkoniyatlar yaratib berishga qodir bo‘lganligi sababli ham qadriyat deb ataladi. Boshqacha aytganda, qadriyatlar jamiyat va ma’naviy taraqqiyotning zaruriy mahsulidir. Qadriyat inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan millat, elat va ijtimoiy guruhlarining manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiladigan va shu tufayli ular tomonidan baholanib, qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne’matlari majmuidir.

Qadriyatlar ahloqiy qoida va me’yorlar, g‘oyalar va maqsadlardagi baholash mezoni hamda usullarini o‘zida aks ettiradi: Ular halollik, poklik, o‘zaro yordam va adolatlilik, mehr-muhabbat, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi fazilatlar: burch, vijdon, or-nomus, mas’uliyat kabi ahloqiy tushunchalar shaklida namoyon

bo‘ladi. 1 Qadriyat-boshqa bir ta’rifda esa qadriyat bu atrof muhitdagi narsalarni, hodisalarni ularning inson va jamiyat uchun ahamiyatga qarab, ijobiy yoki salbiy deb

Barchangizga ayon, hozirgi kunda dunyo miqyosida beshafqat raqobat, qaramaqarshilik va ziddiyatlar tobora keskin tus olmoqda. Diniy ekstremizm, terrorizm, giyohvandlik, odam savdosi, noqonuniy migratsiya, “ommaviy madaniyat” kabi xavfxatarlar kuchayib, odamzot asrlar davomida amal qilib kelgan e’tiqodlar, oilaviy qadriyatlarga putur etkazmoqda.” 1998 yil 2 fevralda Respublika xotin qizlar qo‘mitasi xuzurida “Oila” ilmiy-amaliy markazining tashkil etilishi oilaga taalluqli milliy an’analarni, umumbashariy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish, oila a’zolarining huquqiy savodxonligini oshirish yo‘lida katta qadam qo‘yildi. Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida shaxsni ijtimoylashtirish, uni har tomonlama shakllantirish, komolga etkazish, rivojlantirish eng muhim vazifa sifatida insonni tarbiyalash, unga ta’lim berish, yuksak qadratli, dunyoqarashi keng qamrovli chuqur, bilimdon hamda sog‘lom yosh avlodni tarbiyalash ayniqsa, dolzarbdir. Inson-eng oliy qadriyat, Shu bois, millatimizga xos bo‘lgan qadriyatlardan yana biri-bolajonlik, Oilada ko‘p farzandlarni dunyoga keltirish va ularni kamolga etkazish muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 66- moddasida “Voyaga etgan, mehnatga layoqatli farzandlar o‘z ota-onalari haqida g‘amxurlik qilishga majburlar”⁴-deyiladi. Shunisi quvonarli-ki, biror-bir xorijiy davlatning Konstitutsiyasida bu kabi modda uchramaydi Aytish lozimki, bizning Konstitutsiyamiz nafaqat demokratik tamoyillar, balki milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhi bilan sug‘orilgan. Oila qanchalik qudratga ega bo‘lmasin, u farzand tarbiyasida qo‘ni-qo‘shnilardan iborat bo‘lgan mahalla va tarbiya maskanlarining ko‘magisiz yuqori natijalarga erisha olishi mushkul. Milliy qadriyatlarimizning asosiy xazinaboni-oila deb oladigan bo‘lsak, bu xazinani asl san’at asari darajasiga ko‘taruvchi naqqoshlar mahalla va maktabdir. Muxtasar aytganda, maktab degan ulug‘ dargohning inson va jamiyat taraqqiyotidagi hissasi beqiyosdir. “Mahalla-ham ota, ham ona” degan hikmatli naql haqiqat, bejiz aytilmagan. Chunki, mahalla haqida gapirganda, ko‘pchilik ana shunday chuqur ma’noli so‘zlarni eslashi va tilga olishi tabiiy.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek “Bir bolaga yetti mahalla ham ota, ham ona” degan maqolning haqiqiy ma’nosini anglaydigan vaqt keldi. Anglab, shu asosida yashaydigan vaqt keldi. Har qanday millatning ma’naviy boyligi milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unlashuvidan tarkib topadi. SHu boiz milliy qadriyatlarga e’tiborni ko‘chaytirish kerak. CHunki, milliy qadriyatlarga e’tibor kamayar ekan, bu o‘z navbatida umuminsoniy qadriyatlarning boyishiga salbiy ta’sir etadi. Biz ming yillar davomida shakllangan, odamlarning hayoti ichki

dunyosidagi mustahkam o‘rin olgan, unga barcha amal qiladigan, insonlarning qon-qoniga singib ketgan an‘analarimizni, ota-bobolarimiz bizga qoldirgan olijanob qadriyatlarni, g‘ururimizni ko‘taradigan, xalqimizni obro‘-siga obro‘ qo‘shadigan insoniy odat va fazilatlarni saqlash, asrab-avaylash va eng katta boylik sifatida yangi kelajak avlodlarga etkazish zarur. Bugun yurtimizda qadriyatlarimizni qadrlaydigan, ezgu an‘analarga o‘z hayotiy mo‘ljalida muhim omil sifatida munosabatda bo‘ladigan yoshlar ko‘p. Lekin hayoti va istiqbolida milliy qadriyatlarning o‘rnini biroz to‘g‘ri tushunmaydiga yoki o‘zini undan xoli holda ko‘rib milliy madaniyatimizga e‘tiborsizroq bo‘lgan yoshlarimiz borligini ham hozircha inkor etolmaymiz.

XULOSA. Barchamiz guvohmiz-bugun dunyo misli ko‘rilmagan sur‘atlar bilan keskin o‘zgarib bormoqda. Ijtimoiy hayotimizda ko‘plab ijobiy jarayonlar bilan birga, yosh avlodning qalbi va ongini egallashga qaratilgan ma‘naviy tahdidlar ham tobora xavfli tus olmoqda. Ijtimoiy hayotni jamiyat tomonidan e‘tirof etilgan qadriyatlarsiz tasavvur qilish mushkul, ularsiz yashab bo‘lmaydi. Biroq qadriyatlarimizga qarshi bo‘zg‘unchi g‘oyalar ya‘ni: “shaxs erkinligi” ga qarshi oila va jamiyat oldidagi yuksak ma‘suliyatni: “individualizm”ga qarshi jamoaviylik, mahalladoshlikni, “egotsentrizm”ga qarshi ota-ona, qarindosh-urug‘larni hurmat qilish, mehr-oqibatni, “olomon madaniyatiga qarshi” milliy va umuminsoniy qadriyatlarni asrab-avaylash orqali jamiyatimiz barqarorligiga tahdid soluvchi illatlarga qarshi ong-tafakkurda mafkuraviy to‘siq qo‘yish darkor. Bugungi erkin va ozod hayotning ma‘nosi va qadr-qimmatini yoshlarning ongi va qalbiga etkazishda birinchi navbatda ota-onalar, ustoz-murabbiylar mas‘ul bo‘lmog‘i kerak. Zero, Bugun yoshlarimiz qanday qadriyatlar sari intilmoqda, qanday orzu-niyat va o‘y-hayollar bilan yashamoqda, biz bunga loqayd va befarq qaramasligimiz kerak. Ota-ona, ustoz-murabbiy, etakchi-rahbar sifatida bu jarayonni chetdan turib kuzatishga haqqimiz yo‘q”⁵ Bugungi kunda farzanlarimizning ma‘naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalasi biz uchun eng dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda. Каримов И.А Инсон манфаатлари устуворлигини таъминлаш-барча ислохот ва ўзгаришлар

Foydalanilgan adabiyotlar (References)

1. Pulatov Sh.N.Sankhya-ancient Indian philosophical school. //PUSTAK BHARATI RESEARCH JOURNAL// JAN-June. ISSUE Toronto, Canada. No: 1-2, 2020.
2. PULATOV SH.N. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Hindistondagi ijtimoiysiyosiy vaziyat. Academic Research In Educational Sciences. Volume 1. 2020 468-474 P.

3. Po‘latov, Sh.N., Rabindranat Tagorning Hindiston ilm-ma‘rifatga qo‘shgan xissasi.// “SCIENCE AND EDUCATION” Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 136-144 P.

4. Po‘latov, Sh.N., Hindistonda pedagogik ta‘limning rivojlanish bosqichlari. //“SCIENCE AND EDUCATION” Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 21-27 P.

5. Jurayev SH.S., Abu Ali ibn Sinoning falsafiy qarashlarida baxt-saodat masalasi // Academic Research in Educational Sciences, 2 (Special Issue 1), 395-401 P.

6. Saidov S.A., Ibn al-Muqaffaning islom tarjima san‘atiga qo‘shgan hissi. // “Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences” Scientific journal Volume 1, 2021. 332-336 P

7. Sulaymonov, J. Abdurahmon ibn Xaldunning tamaddun taraqqiyoti haqidagi qarashlarida jamiyat tahlili//Academic Research in Educational Sciences, Vol. 2 Special Issue 1, 2021. 451-455 R.

8. Sulaymonov, J.Karimov N.Contribution of Abu Isa Tirmidhi to the Science of Hadith //International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE) ISSN: 2278-3075, Volume-9 Issue-1, November, 2019. P. 593-599.

9. Sulaymonov J.B. Ibn Xaldun ijtimoiy-falsafiy qarashlarida axloqiy masalalar//Falsafa va huquq jurnali. 2019 yil 1-soni. 42-45 betlar

10.Sulaymonov J.B. Ibn Haldun qarashlarida geografik determinizm ildizlari//Sharqshunoslik jurnali. 2018 yil 4-soni. 124-128 betlar.

12 (79)2020 r. //https://iupr.ru//a78cf8ac-3ef5-4670-8fcd900ec94fd9b.

MILLIY QADRIYATLAR VA AN‘ANALARNI ESTETIK TA‘LIM ORQALI AVLODLARGA YETKAZISH

Abdusalamov Muhridin

*NamDPI Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi kafedrasida stajyor-
o‘qituvchisi*

Mirzamaxmudova Marhabo Raxmatilla qizi

NamDPI Maxsus pedagogika: Logopediya yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy qadriyatlarga asoslangan yoshlar tarbiyasi haqida fikr yuritilgan. Har bir inson o‘z umrini tabarruk zotlarga kechirgan ibratli hayot bilan taqqoslaydi. Uningko‘nglida men shu zotlarimizga munosib

vorismanmi degan savol turadi. Ular shunday buyuk meros qoldiribdi mendan nima qoladi-degan tuyg‘u bilan yashaydi. Darhaqiqat qadimda hunar o‘rganish muqaddas hisoblanib xalq kelajak avlodlarga o‘zidan takrorlanmas hunarlarni me'ros qoldirgan va qadrlagan. Inson hayoti bir manzildan ikkinchi manzilga qarab yuriladigan yo‘lga o‘shaydi. Buyo‘lda tekis yoki ravon, pastyoki baland, olis va uzoq mashshaqqat bn boriladigan yo‘llari bor.

Abstract: This article reflects on national values and quality youth education. Every person evaluated his life by the exemplary life lived by blessed ones. In this mind., there is a question whether I am a worthy successor of these breeds. They have left a great legacy, so I live with the feeling of "what? " In fact, in ancient times, learning a craft was considered sacred, and the people bequeathed unique crafts to future generations and valued them. Human life is like a journey from one destination to another. This road has destinations that are flat or smooth, low or high, distant difficult.

Аннотация: В этой статье рассма тривается воспитание молодежи на основе национальных ценностей. Каждый человек справнивает свою жизнью которую прожили потомки таррука. Он задается вопросом, являюсь ли я достойным преемником этик наших пород они живут с чувством что то что останется от меня оставит такое великое наследие. Ведь в древности изучение ремесла считалось священным народ завещал будущим поколениям неповторимые от него ремесла и ценил их. Человеческая жизнь подобно дороге идущей из одного пинкта назначения в другой. На это пути есть пункты назначения которые идут равно или далеко и далеко с трудом.

Kalit so‘zlar: qadriyatlar, an'ana, estetika, tarbiya, yosh avlod, pedagogika, o‘quvchi, kasb-hunar.

Keywords: value, tradition, aesthetics, education, young generation, pedagogy, student, profession.

Ключевые слова: ценность традиция, эстетика, воспитание, молодое поколение, педагогика, ученик, профессия.

Yoshlar tarbiyasining asosi oiladan boshlanadi. Bugungi davrda, avvalo oila boshi ota-onaning o‘zi ibratli xulqi bilan farzandlarini barkamol, komil inson qilib tarbiyalash hissasini qo‘shishi talab etiladi.

Milliy qadriyatlar O‘zbekistonda demokratik jamiyatni qurishda ahloqiy ma'naviy va madaniy rivojlanishning ajralmas qismi hisoblanadi.

Davlat dasturining yetakchi yo‘nalishlariga ko‘ra zamonaviy yoshlarning ma'naviy shakllanishining asosiy prinsplari bu milliy o‘likni anglash, o‘z Vataniga

g‘ururlanish va vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish, milliy qadriyat, an‘analarni va intellektual merosga hurmatni shakllantirishidir.

Estetik tarbiya- bu insoniyat faoliyatidagi eng qadimiy mashg‘ulotlardan biri hisoblanadi, estetik tarbiya har doim tarbiyaviy tadbirlarning eng asosiy negizi bo‘lganligi e’tirof etish lozim va albatta estetik tarbiya ilmiy dunyoqarashni shakllanishida barkamol avlodni bilim doirasini kengaytirishda alohida e’tiborga molik. Estetik tarbiya insonning voqealikdagi va go‘zallikni idrok etish, tushunish va qadriga yetish qobiliyatini o‘stiradi. Estetik tarbiya shuningdek, insoniyat faoliyatining har qanday sohasida estetik boyliklar yaratish, go‘zallik qonuni bo‘yicha ijod qilish ehtiyojidan kelib chiqadi. Estetik tarbiyaning asosiy maqsadi- jamiyat a‘zolarining har tomonlama mukammal rivojlanishi uchun go‘zallikni to‘laqonli his etishga ko‘maklashishdan iborat.

Estetik tarbiya eng avvalo, tabiat va jamiyatda go‘zallikni ko‘ra bilish, uni to‘g‘ri tushunish va qadrlash qobiliyatini tarbiyalashdan iborat. U hayot va mehnatning barcha tomonlariga go‘zallik ato etishi etishi qobiliyatini tarbiyalash dunyoda mavjud bo‘lgan go‘zallikni idrok qila bilishga va hayotda haqiqiy go‘zallik uchun kurashni o‘rgatadi.

Mamlakatimizda sog‘lim va barkamol avlodni tarbiyalash yoshlarning o‘z ijodiy va intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarish mamlakatimiz yoshlarini XXI asr talablariga to‘liq javob bera oladigan, har tomonlama rivojlangan shaxslar bo‘lib voyaga yetkazish uchun zarur shart-sharoitlar va imkoniyatlarni yaratish bo‘yicha keng ko‘lamli aniq yo‘naltirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadi bejiz emas. Jamiyatning kelajagini, davlatning istiqbolini, xalqning istiqbolini yoshlarga berilayotgan ta‘lim va tarbiyaning samarasi sifati bilan bog‘liqligini his etmaslik mumkin emas. Shunday ekan, bolalarimizning yurish-turishi, dunyoqarashi va qiziqishi bilan qiziqmaslik ham loqaydlikdir.

Bugungi kunda mamlakatimizda yoshlarimizning barkamolligi uchun barcha imkoniyatlar eshigi ochilgan. Shunday ekan, yosh avlodning ma‘naviy olamini buzg‘unchi ta’sirlardan asrash uchun ta‘lim-tarbiya jarayonida qanday tamoyillarga asoslanish va qanday jihatlarga e’tibor qaratish kerak, degan masala faylasuflar, gumanitar fan olimlarining diqqat markazida turibdi. Ana shu jihatlarni inobatga olib ushbu maqolada barkamol yosh avlodni milliy qadriyatlarga tayanib estetik tarbiyalash kun tartibidagi dolzarb muammolardan biri ekanligini yoritilgan. Barkamol yosh avlod ijtimoiy siyosiy faollikni oshirishda estetik tarbiya va ma‘naviy tarbiyaning o‘rni masalasiga alohida to‘xtatilishi bu masalaning hayot-mamot darajasida o‘ta muhimligidan dalolat beradi. Milliy qadriyatlar mamlakat o‘ziga xosligining muhim qismi bo‘lib, xalq aziz bo‘lgan umumiy e’toqod, ideal va maqsadlarni ifodalaydi. Milliy qadriyat va an‘analar mamlakat bayroqlari,

madhiyalari, gerblari va milliy bayramlari bilan aks etadi. Bularning barchasi o‘quvchilarda kuchli g‘urur va vatanparvarlik tuyg‘ularini uyg‘otishi, ularga va umumiy maqsad tuyg‘usini tarbiyalashi mumkin. Ushbu o‘ziga xoslik belgilarini tan olish va qabul qilish orqali mamlakat o‘z birligini mustahkamlashi va o‘z tarixi va madaniyati chuqur qadrlash tuyg‘usini shakllantirishi mumkin.

Milliy qadriyatlar mamlakat o‘ziga xosligining muhim qismidir. Ular millat harakterini belgilaydigan umumiy e’tiqodlar, tamoyillar va madaniy amaliyotlarni ifodalaydi. Bu qadriyatlar ko‘pincha davlatning ramzlarida va an’analarida o‘z ifodasini topib yoshlarda g‘urur va vatanparvarlik tuyg‘ularini uyg‘otadi. Milliy qadriyatlarni anglash va qabul qilish milliy o‘zlikni anglashning mustahkam tuyg‘usini shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Insonlaro‘larini umumiy madaniyat va tarixining bir qismi ekanligi his qilsalar, umumiy maqsadlarga erishish va qiyinchiliklarini yengish uchun birgalikda harakat qilishlari mumkin.

Yosh avlod bir-birining madaniyati va etiqodini tushunib qadrlasa, birgalikda tinch va hamkorlikda yashash ehtimoli ko‘proq bo‘ladi. Shuning uchun milliy qadriyatlarimiz va o‘zlik timsollarimizni targ‘ib qilish, asrab-avaylash, kelajak avlodga yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu orqali biz jamoaviy o‘zlikni anglash va mamlakatimiz tarixi, madaniyati va yutuqlari bilan faxrlanish tuyg‘usini shakllantirishga yordam bera olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Krimov I.A Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch-T Ma'naviyat, 2008
- 2.Mirziyoyev Sh.M Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.-Toshkent:O‘zbekiston 2016y.-56B
- 3.Karimov I.A "O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda". O‘zbekiston 2001.
- 4.Karimov I.A " Barkamol avlod orzusi".-T. "O‘zbekiston" 2000.
- 5.<https://visituzbekistan.travel/uz/content/national-symbols-uzbekistan>.

YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBI ALASHDA TA’LIM MUASSASALARINING ROLI”

Yuldashaliyeva Zilola O‘ktamjon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta’lim
yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Yoshlarni milliy qadriyat ruhida tarbiyalashda har qanday ta’lim muassasalarining o‘rni beqiyos. Xoh u Maktabgacha ta’lim tashkiloti bo‘lsin,

xoh Oliy ta’lim. Bu ta’lim muassasalari milliy qadriyatlarnishakllanishida katta rol o‘ynaydi. Hozirgi vaqtdagi dolzarb mavzulardan biri – bu mamlakatimiz yoshlarinivatanparvarlik, milliy an’ana va qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash,jismonan sog‘lom hamda har tomonlama ma’naviy salohiyatini yuksak darajada shakllantirish hisoblanadi. Ushbu maqolada ta’lim muassasalarining nechog‘lik ahamiyatli ekani ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Yoshlar, milliy qadriyatlar, tarbiya, ta'lim muassasalari, madaniyat, an'ana, oila, jamiyat, vatanparvarlik, ma'naviyat, ustoz-shogird, etika, axloq, tarbiyaviy ishlar, o‘rnak, ruh

Kirish. Hozirgi vaqtdagi dolzarb mavzulardan biri – bu mamlakatimiz yoshlarini vatanparvarlik, milliy an’ana va qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash, jismonan sog‘lom hamda har tomonlama ma’naviy salohiyatini yuksak darajada shakllantirish hisoblanadi. Bularning natijasini 2016-yil 14-sentyabrda qabul qilingan“Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonun hamda uning uzviy davomi bo‘lgan 2017-yil 5-iyuldagi “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirishva O‘zbekiston Yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi PF-5106 kabi ko‘plab qaror va farmonlar ijrosida ko‘rishimiz mumkin.

O‘zbek xalqining asrlardan asrlarga o‘tib kelayotgan milliy qadriyatlari ham uzoq tarixiy jarayonda shakllangan. Jumladan, o‘z tug‘ilib o‘sgan ona yurtiga ehtirom, o‘z taqdirini mana shu yurtsiz tasavvur qila olmaslik, o‘tgan ajdodlar xotirasiga sadoqat, kattalarga doimiy hurmat ko‘rsatish, har qanday sharoitda ham hay ova andishani saqlash, turmushda poklikka alohida e’tibor berish singari ko‘plab fazilatlar bizning milliy qadriyatlarimiz asosini tashkil etadi. Qadriyatlar har doim ham insonlarni mehr-oqibatga, o‘zaro hamjihatlikka chorlovchi, asrdan asrga o‘tib, xalqimiz turmush tarzining ajralmas qismiga aylangan moddiy va ma’naviy jarayonlarning sara namunasidir. Millatning o‘tmishi, buguni va kelajagining muhim omili sifatida qadriyatni belgilashimiz boisi ham shu. Milliy qadriyatlarimiz umuminsoniy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘liq. Umuminsoniy qadriyatlar ko‘lami va mazmuni jihatidan chuqur va keng qamrovli bo‘lib, barcha millatlar, elatlar va xalqlarning maqsad intilishlarini o‘zida mujassamlashgan. Milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar bilan qanchalik ko‘p uyg‘unlashgan bo‘lsa, ularning rivojlanishiga, ommalashishiga keng imkoniyat yaratadi. “Qadriyatlar”, “milliy g‘oya”, “o‘zlikni anglash”, “milliy g‘urur” kabi atamalar kishiga oila muhitida ona allasi bilan birga singadi. O‘z yurtigabo‘lgan ehtirom, ajdodlar xotirasiga sadoqat, kattalarga doimo hurmat ko‘rsatish va bir nechta ijobiy fazilatlar anglatilib boriladi. Oilada olingan tarbiya keyinchalikshaxsning butun umri davomi

oladigan ma’rifat va hayot saboqlari uchun asos, zamin, poydevor vazifasini o‘taydi. Har bir ota-ona o‘z burchini anglagan holda oila mustahkamligini ta’minlaydigan hamma xususiyatlarni to‘liq e’tiborga olishi va o‘z vazifalarni adog‘ etmog‘i lozim.[1]

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Barkamol shaxsni tarbiyalashda milliy qadriyatlar va urf-odatlardan foydalanish bugungi kunda ta’lim-tarbiya jarayoni oldida turgan eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu boisdan ham mamlakatimizda yaratilgan bu betakror an’ana va marosimlar, milliy qadriyatlar va urf-odatlarni o‘rganish hamma davrlarda ham olimlar oldiga bir qator muhim vazifalarni bajarish zaruratini qo‘ygan. Bu borada J.Hasanboyev, M.Turopova, O.Hasanboyeva, A.Mavrunov, U.Qoraboyev va boshqalarning ilmiy ishlari va maqolalarini eslatib o‘tish maqsadga muvofiqdir.

Muhokama va natijala. Yoshlarda milliy qadriyatlarni shakllantirish masalasi nafaqat ta’lim muassasalari, balki jamiyatning barcha sohalarida muhim ahamiyatga ega. Tarixiy meros va milliy madaniyat yoshlarning dunyoqarashi, ma’naviy tarbiyasi va ijtimoiy mas’uliyatini shakllantirishda asosiy omillar sifatida xizmat qiladi. Ushbu jarayonda ta’lim muassasalarining roli quyidagicha muhokama qilinishi mumkin:

Ta’lim muassasalari yoshlarga nafaqat bilim berish, balki ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash uchun imkoniyat yaratadi. Bu jarayonda milliy qadriyatlarga asoslangan o‘quv dasturlari va tarbiyaviy ishlar muhimdir. Yoshlar orasida milliy qadriyatlarga bo‘lgan qiziqishni oshirish uchun innovatsion texnologiyalar, multimedia vositalari, interaktiv metodlardan foydalanish lozim. Masalan, tarixiy mavzularni o‘z ichiga oluvchi raqamli o‘yinlar yoki virtual ekskursiyalar bu borada samarali bo‘lishi mumkin.[2] Milliy qadriyatlarni shakllantirish faqat ta’lim muassasalari bilan cheklanib qolmasligi kerak. Oila, mahalla va keng jamoatchilik bu jarayonda faol ishtirok etishi zarur. Shu maqsadda maktab va mahallalar o‘rtasida hamkorlikdagi tadbirlar o‘tkazilishi lozim. Ta’lim muassasalari milliy qadriyatlarni targ‘ib qilishda xalqaro tajribalardan foydalanishi mumkin. Masalan, boshqa davlatlarda amalga oshirilgan milliy madaniyat va tarixni o‘rgatishga qaratilgan loyihalar o‘zbek modeli uchun namuna bo‘lishi mumkin. Milliy qadriyatlar asosida tarbiyalangan yoshlar nafaqat o‘z xalqining tarixiy va madaniy merosini qadrlashni o‘rganadi, balki boshqa madaniyatlarga hurmat bilan qarash ko‘nikmasini ham shakllantiradi. [3] Milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya yoshlarda ijtimoiy mas’uliyat, fuqarolik burchi va jamiyatga xizmat qilish motivatsiyasini oshiradi. Ta’lim muassasalarida milliy qadriyatlarga asoslangan dasturlar joriy etilishi o‘quvchilar bilim darajasini oshirish bilan birga, ularning ma’naviy kamolotiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Yosh avlod milliy qadriyatlarni

nafaqat qabul qiladi, balki kelajakda bu qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishda faol ishtirok etadi. Milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan yoshlar jamiyatning asosiy ma’naviy-axloqiy tayanchi bo‘ladi. Bu jamiyatda barqarorlik va birlikni mustahkamlaydi.[4]

Xulosa. Yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Ushbu jarayonda ta’lim muassasalari hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ta’lim tizimi milliy meros, madaniyat va qadriyatlarni yosh avlodga yetkazishda asosiy vosita bo‘lib, ular orqali yoshlar jamiyatga ijtimoiy mas’uliyatli, vatanparvar va ma’naviy yuksak shaxslar sifatida tayyorlanadi.

Milliy qadriyatlarni yoshlarga singdirishda ta’lim muassasalari nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiya beruvchi markaz sifatida ishlashi kerak. Bu jarayon o‘quv dasturlarida milliy qadriyatlarni aks ettirish va turli tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish orqali amalga oshiriladi. Yoshlar milliy qadriyatlarga qiziqishi uchun zamonaviy texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish zarur. Bu yondashuv qadriyatlarni yoshlar ongiga oson va samarali singdirishga xizmat qiladi. [5]

Ijtimoiy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish natijasida ta’lim muassasalari oila, mahalla va boshqa jamoatchilik tashkilotlari bilan birgalikda ishlashi kerak. Bu esa yoshlarni milliy va ijtimoiy mas’uliyatli shaxs sifatida shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Milliy qadriyatlarga asoslangan ta’lim yosh avlodni o‘z tarixi, madaniyati va merosini qadrlaydigan, zamonaviy dunyoda o‘z o‘rnini topa oladigan yetuk shaxslar sifatida shakllantiradi. Shu bilan birga, jamiyatda ma’naviy yuksalish va barqarorlikni ta’minlashda katta hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O‘zbekiston strategiyasi" asari. Toshkent: "O‘zbekiston", 2021.
2. Mahmudxon Muhridinxon O‘G‘Li Dovidxonov YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASHDA OILA, MAHALLA VA TA’LIM MUASSASALARINING ROLI // Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. 2023. №17. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yoshlarni-milliy-qadriyatlar-ruhida-tarbiyalashda-oilamahalla-va-ta-lim-muassasalarining-rol-i> (дата обращения: 14.06.2023).
3. Vohidov A. "Milliy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi". Toshkent: "Fan", 2019.
4. Xolbekov S. "Oila va ta’lim muassasalari hamkorligida milliy tarbiya". Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2020.

5.Mahmudov N. "Milliy qadriyatlar va zamonaviy ta'lim texnologiyalari".
Toshkent: Fan va texnologiya, 2022

GLOBALLASHUV JARAYONI VA TARBIYA KLASTERLARI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIYOT

Botirova Sevara

Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Ahmadjanova Feruza Akbarali qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika:
logopediya yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Globallashuv jarayonining zamonaviy ta'lim va tarbiyaga ta'siri hamda tarbiya klasterining shakllanishida ijobiy va salbiy jihatlarini ko'rib chiqib, tarbiya klasterlari orqali milliy va global qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash mumkin. Tarbiya klasteri bu tarbiyaga yangicha yondashuv. Uni amaliyotga tatbiq etilishi, tajriba va usullarni ko'rib chiqish, ular ta'lim jarayonida milliy identitetni saqlash va madaniy xilma-xillikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Globallashuv sharoitida yosh avlodni tarbiyalashda samarali yondashuvlar ishlab chiqishda tarbiya klasterining o'rni va amaliy ahamiyati kattadir.

Kalit so'zlar: globallashuv, tarbiya klasterlari, ta'lim, milliy qadriyatlar, amaliyot, nazariya, an'anaviy qadriyatlar.

KIRISH. Zamonaviy muhit, zamonaviy ta'lim va tarbiya globallashuv jarayonining ustuni bo'lib kelmoqda. Ya'ni globallashgan jamiyatda qaysidir yosh avlod to'g'ri yo'lni, qaysidir yosh avlod esa g'araz niyatlar ortidan bormoqda. Globallashuv nafaqat ta'limga balki, tarbiyaga hatto insonning o'ziga ham ta'sirini o'tkazmay qolmaydi. Globallashuv milliy va umumbashariy qadriyatlarning o'zaro mutanosibligi avvalgi qadriyatlar yo'qolib, o'rnini zamonaviy yangicha qarash egalladi. Va bular o'rtasida ziddiyat kelib chiqmoqda. Globallashgan jamiyatda bunday muammolarga barham berish, ta'lim va tarbiya mazmunini boyitish, zamonaviy bilim va malakalarni egallash uchun yangi imkoniyatlar yaratish singari ustuvor vazifalar turibdi.

Globallashuv sharoitida tarbiya klasterlarini shakllantirish va rivojlantirish orqali yosh avlodni tarbiyalashda milliy va global qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash imkoniyatlari yuzaga keladi. Tarbiya klasterlari zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimida innovatsion yondashuv sifatida maydonga chiqib, o'quv jarayonlarini samarali tashkil qilish, tarbiyaviy maqsadlarni aniq belgilash hamda ularni amalga oshirishning yangi yo'llarini taqdim etadi.[1]

Globallashuvning ta’lim-tarbiya tizimiga ta’sirini nazariy va amaliy jihatdan o‘rganish, tarbiya klasterlari modelini taklif etish va uni amaliyotda qo‘llash mexanizmlarini aniqlashdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI. Mahalliy va xalqaro tadqiqotchi olimlarning quyidagi fikrlari va asarlari ilmiy jihatdan tizimli ravishda o‘rganilmoqda. Zigmunt Bauman globallashuv jarayonining jamiyat va shaxsga ta’sirini tadqiq qilgan. U globallashuvning ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy sohalaridagi asoratlari, milliy identitetning yo‘qolish xavfi va ijtimoiy notenglikning kuchayishi kabi muammolarni tahlil qiladi.[2]

Giddens zamonaviylik va globallashuvning ijtimoiy strukturaga ta’sirini yoritgan. U globallashuvni, bir tomondan, imkoniyatlar ochadigan jarayon sifatida, boshqa tomondan, yangi xavf va muammolarni keltirib chiqaruvchi omil sifatida ko‘rib chiqadi.[3]

Robertson globallashuvni madaniyatlarning o‘zaro ta’siri va milliy madaniyatlarni saqlab qolish imkoniyatlari nuqtayi nazaridan tahlil qilgan. U globallashuv jarayonida madaniy xilma-xillikni saqlash masalalariga alohida e’tibor qaratadi.[4]

Usmonov I. - "Innovatsion ta’lim texnologiyalari va globallashuv" maqolasida globallashuv sharoitida innovatsion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etish orqali tarbiya klasterlarini samarali tashkil qilish usullarini o‘rgangan. [5]

UNESCOning Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives hujjatida globallashuv jarayonida umumbashariy fuqarolik ta’limi tamoyillari va ular orqali yosh avlodni tarbiyalash masalalarini yoritadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Tarbiya klasterini jarayonga tatbiq etishda ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash imkoniyatlari, madaniyatlararo almashinuv va umumbashariy qadriyatlarni tarbiyalash mumkin. Lekin milliy identitetning zaiflashishi, madaniy assimilatsiya xavfi va ijtimoiy tengsizlik kuchayishiga ham sabab bo‘ladi. Turli mamlakatlarning ta’lim tizimlaridagi innovatsion yondashuvlar tahlil qilindi. Xususan, Finlyandiya va Singapur ta’lim modellari tarbiya klasterlari uchun yaxshi namuna bo‘ldi.

O‘zbekistonda globallashuv va milliy tarbiya masalalari bo‘yicha amalga oshirilgan davlat dasturlari va tashabbuslar o‘rganildi.

Globallashuv jarayonida ta’lim tizimini rivojlantirishda milliy qadriyatlar va umumbashariy tamoyillarni uyg‘unlashtirish muhimdir. Tarbiya klasterlari orqali yosh avlodni globallashuv sharoitida o‘z milliy identitetini saqlab qolgan holda, global talablar bilan moslashtirish mumkin.[6]

XULOSA VA TAKLIFLAR. Tarbiya klasterlari modeli ishlab chiqildi, bu model quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi: integratsiya, innovatsion yondashuv, ijtimoiy hamkorlik va milliy qadriyatlarga tayangan holda tarbiya. Mazkur modelni amaliyotga tatbiq qilish uchun o‘quv dasturlari va pedagogik strategiyalar taklif etildi. Mana shu strategik islohotlar tarbiya klasterini shakllanishida poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Zero, globallashuv sharoitida milliy ta‘lim tizimini rivojlantirish uchun tarbiya klasterlari konsepsiyasini keng ko‘lamda qo‘llash hamda innovatsion texnologiyalar va madaniyatlararo muloqotni ta‘lim jarayoniga integratsiya qilish, tarbiya tizimini modernizatsiya qilishda xalqaro tajribani milliy xususiyatlar bilan uyg‘unlashtirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 6 ноябрдаги ПФ-6108-сонли Фармони: "Миллий таълим ва тарбия тизимини янада ривожлантириш тўғрисида".
2. Bauman, Z. Globalization: The Human Consequences. Polity Press.2000-yil
3. Giddens, A. The Consequences of Modernity. Stanford University Press.1990-yil
4. Robertson, R. Globalization: Social Theory and Global Culture. SAGE Publications.1992-yil.
5. Usmonov I. - "Innovatsion ta‘lim texnologiyalari va globallashuv"
6. Qodirov, R. "Milliy tarbiya tamoyillari va globallashuv jarayonidagi dolzarb masalalar." O‘zbekiston pedagogika jurnali. 2019-yil.

GLOBALLASHUV DAVRIDA TA‘LIM-TARBIYA’NING O‘RNI VA AHAMIYATI

Sultonboyeva Baxriniso Ilhomjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi I-bosqich talabasi

Annotatsiya: Globallashuv sharoitida ta‘lim-tarbiya faqat bilim berish vositasi bo‘lib qolmasdan, balki shaxsni shakllantirish va jamiyat taraqqiyotini ta‘minlashning strategik omili ekanligini mazmuniy tahlil etib, ta‘lim-tarbiyaning axloqiy, madaniy va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishdagi o‘rni, zamonaviy ta‘lim muammolari, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni saqlash, shuningdek, yosh

avlodni globallashtirishning salbiy taʼsiridan himoya qilishning dolzarb masalalari koʻrib chiqiladi. Taʼlim-tarbiyaning innovatsion yondashuvlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va xalqaro tajribalar orqali takomillashtirilishi masalalari yoritiladi.

Kalit soʻzlar: globallashtirish, taʼlim, tarbiya, milliy qadriyatlar, yosh avlod, axborot texnologiyalari, innovatsion taʼlim.

Kirish. Taʼlim va tarbiyaning oʻrtasida albatta farq bor. Taʼlim, tarbiyaning bir juzʼidir. Tarbiya esa taʼlimni oʻz ichiga oladi, aksincha emas. Demak, tarbiya oʻz-oʻzidan taʼlimga nisbatan komil va keng qamrovlidir. Islomiy tarbiyaning maʼnosi esa jamiyatda har taraflama komil inson shaxsiyatini barpo qilish va albatta, bu tarbiya ruhiy, aqliy va jismoniy taraflarni oʻz ichiga oladi. Zotan, Alloh taolo insoniyatni yer yuzini obod qilish uchun yaratgan. Demak, u oʻzining vazifalarini ado etishi uchun har taraflama komil va yetuk boʻlishi kerak. Buning uchun esa bizning dinimiz Islomda barcha koʻrsatma va imkoniyatlar mavjud. Eng asosiysi, inson oʻzining oldiga qoʻyilgan vazifalarni bajarish asnosida doimiy holda Allohga yuzlanib turishi tarbiyadir. Yuqorida aytib oʻtganimizdek, taʼlim komil tarbiyaning bir juzʼidir. U esa aqlni rivojlantiradi va sayqallashtiradi. Natijada u oʻz hayotida kerak boʻladigan ilmu maʼrifatni ashyolar toʻgʻrisidagi turli maʼlumotlarni, kasbiy mahoratini yoki kasb va hunarlarga tegishli boʻlgan fanlarni oʻrganadi. Lekin tarbiyaga oʻxshab keng qamrovli boʻla olmaydi. Chunki taʼlim insonni ruhiy, aqliy va jismoniy taraflarini birdek qamrab ololmaydi. Shuning uchun ham taʼlim va tarbiya doimo birga boʻlishi talab etiladi. Bu haqiqatni esa Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning quyidagi hadisi shariflari orqali ham bilib olishimiz mumkin.[1] Olimlar nazariyasida globallashtirish jamiyatda qaysidir maʼnoda taʼlim ham tarbiya ham barobar berilishi kerak, degan xulosalar uchraydi. Jumladan, V.A. Suhomlinskiy globallashtirish sharoitida milliy qadriyatlarni saqlashning ahamiyatiga urgʻu beradi. Uning fikricha, tarbiya yosh avlodni nafaqat bilimli qilish, balki ularni maʼnaviy jihatdan barkamol shaxs sifatida shakllantirishning asosiy omilidir. Bundan tashqari P. Druckerning fikricha, globallashtirish taʼlimdan innovatsion yondashuvlarni talab qiladi. XXI asrda taʼlim jarayoni nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy koʻnikmalar va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yoʻnaltirilishi lozim.[2]

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Kaipberganova Dilbar singari olima ayollarning maqolalari, ilmiy izlanish natijalari metodologik asos sifatida olindi. Bugungi kunga kelib yurtimizda uchunchi renesans poydevori qurish ishlari amalga oshirila boshlandi. Xususan Vazirlar Mahkamasi 06.07.2020 yildagi «Umumiy oʻrta taʼlim muassasalarida «Tarbiya» fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi 422-son qarorni qabul qildi. Yagona «Tarbiya» fani 1–

9-sinflarda – 2020-2021 o‘quv yilidan, 10–11-sinflarda esa – 2021-2022 o‘quv yilidan boshlab ajratilgan umumiy soatlar doirasida «Odobnoma», «Vatan tuyg‘usi», «Milliy istiqlol g‘oyasi va ma’naviyat asoslari» hamda «Dunyo dinlari tarixi» fanlarini birlashtiradi. Bu shundan dalolat beradiki jadal sur’atlarda rivojlanish faqatgina ilm fan yutuqlariga, iqtisodiyotni ko‘tarish bilan bir qatorda insonlarning dunyo qarashini ham shunday o‘stirish muhim masaladir. [3]

Muhokama va natijalar. Globallashuv tufayli madaniyatlar o‘zaro yaqinlashmoqda, biroq bu jarayonda milliy qadriyatlarni yo‘qotmaslik muhim. Ta’lim-tarbiya tizimi yosh avlodni o‘z milliy identitetini saqlab qolgan holda, boshqa madaniyatlarni tushunishga o‘rgatishi kerak.

Globallashuvning tezkor o‘zgarishlari ta’lim tizimini doimiy ravishda yangilab borishni talab qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, masofaviy ta’lim, va integratsiyalashgan dasturlar bu borada muhim vositalardir.

Globallashuv ta’limda xalqaro hamkorlikni kuchaytirib, malakali kadrlar tayyorlash imkonini beradi. Biroq, unga qarshi salbiy ta’sirlar, masalan, axloqiy qadriyatlarning buzilishi va g‘arb madaniyatining cheksiz ta’siri ham mavjud.[4]

Uchinchi Renessans davrida islohotlar o‘z samaralarini ko‘rsatmoqda, mana shu islohotlar natijasida globallashuv jarayonida ta’lim va tarbiyaning o‘rni va ahamiyati butunlay o‘zgardi. Jumladan, ta’lim-tarbiya globallashuv sharoitida shaxsni har tomonlama rivojlantirishga yo‘naltirilishi lozim. Bu jarayonda nafaqat bilimlar, balki insoniy fazilatlar va ijtimoiy ko‘nikmalar ham rivojlantirilmoqda. Globallashuv talablariga javob beruvchi ta’lim tizimi yaratish uchun xalqaro tajribalarni milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirilgan sifatlari ko‘rib chiqilmoqda. Ta’lim jarayonida yosh avlodni axloqiy va ma’naviy jihatdan tarbiyalash orqali ularni globallashuvning salbiy ta’sirlaridan himoya qilishimiz mumkin. Axborot texnologiyalari ta’lim-tarbiyani samarador qilish va bilimlarni keng auditoriyaga yetkazib berildi. O‘zbekistonda deyarli komputer bilan ta’minlanmagan ta’lim muassasasi qolmadi. [5]

Xulosa

Globallashuv davrida ta’lim-tarbiya jamiyatning har tomonlama taraqqiyotini ta’minlash uchun strategik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun ta’lim-tarbiya tizimini zamon talablari va milliy qadriyatlarga mos ravishda rivojlantirish hayotiy zaruriyatdir.

Bugungi kunda yoshlarimiz nafaqat o‘quv dargohlarida, balki radio-televideniya, matbuot, Internet kabi vositalar orqali ham rang-barang axborot va ma’lumotlarni olmoqda. Jahon axborot maydoni tobora kengayib borayotgan shunday bir sharoitda bolalarimizning ongini faqat o‘rab-chirmab, uni o‘qima, buni

ko‘rma, deb bir tomonlama tarbiya berish, ularning atrofini temir devor bilan o‘rab olish, hech shubhasiz zamonning talabiga ham, bizning ezgu maqsad-muddaolarimizga ham to‘g‘ri kelmaydi. Nega deganda, biz yurtimizda ochiq va erkin demokratik jamiyat qurish vazifasini o‘z oldimizga qat’iy maqsad qilib qo‘yganmiz va bu yo‘ldan hech qachon qaytmaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Kaipbergenova Dilbar Orakbaevna. GLABALLASHUV DAVRIDA TA'LIM VA TARBIYANING UZVIYLIGI. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://nauchniyimpuls.ru/index.php/sf/article/download/9466/6167&ved=2ahUKEwjov5mKqpOKAxV9IxAIHcGjAMcQFnoECBYQAQ&usg=AOvVaw29nQpG3rlAnmoCibsLD2K9>

2. V.A. Suhomlinskiy "Yurakni bolalarga beraman" (Сердце отдаю детям, 1969) va "Tarbiya nazariyasi asoslari".

3. Sayitxoniva Barchinoy Axatovna. TARBIYANING GLOBALLASHUV JARAYONIDA TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI. Международный научный журнал «Научный Фокус» https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://nauchniyimpuls.ru/index.php/sf/article/view/10459/6907&ved=2ahUKEwjov5mKqpOKAxV9IxAIHcGjAMcQFnoECBQQAQ&usg=AOvVaw0t9x0weyd_QsywRwyHMPsz

4. Abdurauf Fitrat.Nodirjon ABDULAXATOV,O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi doktoranti, tarix fanlari nomzodi

5. Orakbayevna, K. D., Normuminovich, M., & Muxiddinovna, M. Z. (2021). English language teaching methodology for non-native speakers. Linguistics and Culture Review, 5(S3)

MILLIY TARBIYADA ESTETIK QADRIYATLAR VA ZAMONAVIY TA'LIM VOSITALARI

Shamsiddinova shahribonu Sirojiddin qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti
Maxsus pedagogika: Logopediya yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Milliy tarbiya jarayonida estetik qadriyatlarning ahamiyati va ularni shakllantirishda zamonaviy ta'lim vositalarining o‘rni tahlil qilinadi. Milliy estetik qadriyatlar insonning dunyoqarashi, axloqiy fazilatlari va ma'naviy olamini boyitishda muhim omil bo‘lib, milliy o‘zlikni anglash, go‘zallikni idrok etish va badiiy didni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Milliy tarbiya, estetik qadriyatlar, zamonaviy ta'lim vositalari, interaktiv texnologiyalar, ma'naviy tarbiya, badiiy did, ijodiy tafakkur, elektron resurslar, multimediyali darsliklar, madaniy meros, virtual laboratoriyalar, o‘quv jarayoni, milliy o‘zlik, go‘zallikni idrok etish, ta'lim samaradorligi.

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga e'tibor qaratish dolzarb masalalardan biriga aylandi. Milliy tarbiyaning asosiy maqsadi yoshlarni xalqning ma'naviy merosi, urf-odatlarini, an'analari va madaniyatiga hurmat ruhida tarbiyalashdan iborat. Bu jarayonda estetik qadriyatlarning o‘rni beqiyosdir. Estetik qadriyatlar insonning go‘zallikni idrok etish qobiliyatini rivojlantiradi, uning badiiy didi, estetik his-tuyg‘ulari va ijodiy tafakkurini shakllantiradi.

Hozirgi zamonaviy ta'lim jarayonida yangi texnologiyalar va o‘quv vositalaridan foydalanish ehtiyoji ortib bormoqda. Elektron resurslar, multimediyali darsliklar, virtual laboratoriyalar va interaktiv texnologiyalar ta'limning samaradorligini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu texnologiyalar nafaqat o‘quv materialini tushunishni osonlashtiradi, balki estetik tarbiya jarayonini ham samarali tashkil etishga yordam beradi. Milliy-estetik qadriyatlarni yosh avlodning ma'naviy dunyosiga singdirishda zamonaviy ta'lim vositalarining imkoniyatlarini to‘liq ishga solish katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Milliy tarbiya va estetik qadriyatlar mavzusi bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar, monografiyalar, darsliklar va ilmiy maqolalar mavjud. Ushbu tadqiqotlarda estetik qadriyatlarning shaxs ma'naviy dunyosini boyitish, badiiy didni shakllantirish va ijodiy tafakkurni rivojlantirishdagi o‘rni keng yoritilgan.

Alisher Navoiy, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo‘ja Behbudiy kabi mutafakkirlarning asarlarida milliy tarbiya va uning estetik jihatlari haqida qimmatli fikrlar bayon etilgan. Zamonaviy olimlar orasida Sh. Qodirov, A. Sayfullayev, N. Mavlonova kabi pedagog va psixologlarning tadqiqotlari milliy-estetik tarbiyaning nazariy asoslarini ochib berishda muhim manba hisoblanadi.

Estetik qadriyatlar falsafa, psixologiya va pedagogika fanlarining tutashgan nuqtasida o‘rganiladi. O‘zbek falsafasida estetik tarbiya masalalari M. Xoliqov, I. G‘afurov, A. Karimov kabi olimlarning ishlarida o‘z ifodasini topgan. Ushbu manbalarda estetik tarbiya jarayonida go‘zallikni idrok etish, badiiy didni rivojlantirish va milliy o‘zlikni anglash kabi masalalar tahlil qilingan.[1]

Bugungi kunda zamonaviy ta’lim texnologiyalari bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Ta’limda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash, masofaviy ta’lim, interaktiv darslar, elektron resurslar va multimediyali vositalar orqali o‘quv jarayonini tashkil etish bo‘yicha tadqiqotlar A. Xodjayev, M. Yo‘ldoshev va O. Abdurahmonovning ishlari orqali yoritilgan. Ushbu manbalarda zamonaviy ta’lim vositalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning estetik tafakkurini rivojlantirish usullari ko‘rsatib berilgan.

Jahon tajribasida milliy tarbiya va estetik qadriyatlarni shakllantirish bo‘yicha YUNESKOning madaniy ta’lim dasturlari, John Dewey, Maria Montessori kabi pedagoglarning qarashlari alohida e’tiborga loyiq. Zamonaviy texnologiyalarni ta’lim jarayonida qo‘llash bo‘yicha fin, yapon va koreys ta’lim tizimlari ilg‘or tajriba sifatida o‘rganiladi.[2]

Muhokama va natijalar. Milliy tarbiya jarayonida estetik qadriyatlarning shakllanishi va zamonaviy ta’lim vositalarining o‘rni haqida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bu jarayon o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi omillardir. Milliy-estetik qadriyatlar yoshlarning ma’naviy-axloqiy rivojlanishiga xizmat qilib, ular ongida badiiy didni, go‘zallikni idrok etish qobiliyatini va milliy o‘zlikni anglashni shakllantiradi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish esa ushbu jarayonni yanada samarali qilish imkonini beradi.[3]

Milliy tarbiya yosh avlodning o‘z xalqining madaniyati, urf-odatlar va an’analariga hurmat bilan qarashini ta’minlaydi. Estetik qadriyatlar esa o‘quvchilarni go‘zallikni qadrlashga, badiiy asarlar, san’at va tabiatdagi go‘zallikni idrok etishga o‘rgatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, milliy tarbiya va estetik qadriyatlarni uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning ma’naviy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot davomida zamonaviy ta'lim vositalari, xususan, elektron resurslar, multimediyali darsliklar, interaktiv texnologiyalar va virtual laboratoriyalarning o‘quv jarayonidagi o‘rni o‘rganildi. Ushbu vositalardan foydalanish nafaqat ta'limning samaradorligini oshiradi, balki estetik tarbiya jarayoniga ham ijobiy ta'sir ko‘rsatadi. O‘quvchilar rang-barang vizual materiallar, grafikalar, video va animatsiyalar orqali mavzuni yaxshiroq tushunadi va ularning estetik didi rivojlanadi. Masalan:

Interaktiv texnologiyalar o‘quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi, ijodkorlikni rivojlantiradi.

Elektron resurslar va multimediyali darsliklar o‘quvchilarning e’tiborini jalb qiladi, ularda mavzuga nisbatan qiziqish uyg‘otadi.[4]

Virtual laboratoriyalar orqali o‘quvchilar amaliy tajribalarni vizual ko‘rinishda o‘rganadi, bu esa estetik qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi.

Tadqiqotda zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning estetik qadriyatlarini shakllantirish bo‘yicha eksperiment o‘tkazildi. Tajriba guruhidagi o‘quvchilarning badiiy didi va estetik tafakkuri nazorat guruhiga nisbatan ancha yuqori darajada rivojlanganligi kuzatildi. Bu zamonaviy ta'lim vositalari estetik tarbiya jarayonida samarali qo‘llanilishi mumkinligini ko‘rsatdi. Quyida tajriba natijalari aks ettirilgan: Badiiy did va estetik tafakkur ko‘rsatkichi 85% ga oshdi. Nazorat guruhidagi o‘quvchilar – An'anaviy usulda o‘rgatilgan bo‘lsa-da, badiiy did ko‘rsatkichi 55% qoldi. Bu esa o‘qituvchilarning o‘quv jarayonida zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanishning samaradorligini isbotlaydi. O‘quvchilarning go‘zallikni idrok etish qobiliyati, ijodkorlik darajasi va badiiy didi zamonaviy texnologiyalar yordamida ancha tez rivojlanadi.

Xorijiy mamlakatlarda, xususan, Yaponiyada o‘quvchilarda milliy-estetik qadriyatlarni shakllantirish uchun zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan faol foydalaniladi. Masalan, Yaponiyadagi "Badiiy ko‘nikmalarni rivojlantirish dasturi"da interaktiv darslar va estetik tarbiya bo‘yicha maxsus onlayn platformalar qo‘llaniladi. Shuningdek, Finlyandiya va Janubiy Koreya maktablarida badiiy didni rivojlantirishga mo‘ljallangan o‘yinlar va interaktiv resurslardan keng foydalaniladi. Ushbu tajribalar milliy ta'lim tizimiga integratsiya qilinsa, estetik tarbiya samaradorligi oshishi mumkin.[5]

Xulosa. Milliy tarbiya jarayonida estetik qadriyatlarning shakllanishi o‘quvchilarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi, badiiy didi va ijodiy tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida milliy-estetik

qadriyatlarning ta'limdagi o'rni, ularni shakllantirish jarayoni va zamonaviy ta'lim vositalarining bu jarayondagi o'rniga oid nazariy va amaliy jihatlar o'rganildi.

Milliy tarbiya nafaqat o'quvchilarning milliy o'zligini anglashiga, balki ularning badiiy didini, go'zallikni idrok etish qobiliyatini va ma'naviy olamini boyitishga yordam beradi. Estetik qadriyatlar o'quvchilarda san'at, tabiat va kundalik hayotdagi go'zallikka nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bu esa ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim jarayonida elektron darsliklar, multimediyali resurslar, virtual laboratoriyalar, interaktiv texnologiyalar va onlayn platformalardan foydalanish o'quvchilarning estetik qadriyatlarini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda aniqlanishicha, bu vositalar ta'lim jarayonini nafaqat qiziqarli qiladi, balki o'quvchilarda estetik dunyoqarashni rivojlantiradi, go'zallikni idrok etish qobiliyatini oshiradi va badiiy didni shakllantiradi.

Tadqiqotda o'quvchilar ikkita guruhga bo'linib o'rganildi: biri zamonaviy texnologiyalar yordamida, ikkinchisi esa an'anaviy usulda ta'lim oldi. Tajriba guruhidagi o'quvchilarning estetik qadriyatlarni idrok etish qobiliyati, ijodiy fikrlash ko'nikmalari va badiiy didi nazorat guruhiga nisbatan yuqori bo'ldi. Bu zamonaviy ta'lim vositalarining estetik tarbiyada samarador ekanligini ko'rsatdi. Zero, xorijiy ta'lim tizimlarida, xususan, Yaponiyada, Finlyandiyada va Janubiy Koreyada badiiy va estetik tarbiya bo'yicha ilg'or tajribalar mavjud. Ushbu tajriba milliy ta'lim tizimiga integratsiya qilinsa, o'quvchilarni ijodiy, ma'naviy va estetik jihatdan rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Interaktiv texnologiyalar, san'at va ijodiy o'yinlar orqali estetik tarbiya jarayoni yanada qiziqarli va samarali bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayeva D. (2020). Milliy qadriyatlar va estetik tarbiyaning uzviyligi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Xaydarov U. (2018). Pedagogik texnologiyalar va ta'lim sifati. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Sharipova N. (2021). Estetik tarbiya asoslari: Nazariya va amaliyot. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
4. G'ofurov S. (2019). Milliy tarbiya va ma'naviy barkamollik. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
5. Xoliqov I. (2022). O'quvchilar estetik didini rivojlantirishda zamonaviy ta'lim vositalarining o'rni. Ilmiy tadqiqotlar jurnali, 5(3), 45-52.

O‘ZBEKISTONNING YANGI TAHRIRDAGI KONSTITUTSIYASIDA YOSHLAR SIYOSATI MASALALARI

Orifjonov Rasuljon Otabek o‘g‘li

*Toshkent davlat yuridik universiteti jinoiy-odil sudlov fakulteti 1-bosqich talabasi
rasulorifjanov17@gmail.com*

Annotatsiya: mazkur maqolada Yangi O‘zbekistonning yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida ifoda etilgan yoshlar siyosatini yanada rivojlantirishga qaratilgan muhim o‘zgarishlar bayon etilgan. Konstitutsiyadagi yoshlar huquqlari, ularning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotda ishtirokini ta’minlovchi normativ asoslar tahlil qilingan. Shuningdek, yangilangan konstitutsiyada belgilangan yoshlar siyosati masalalarining amalga oshirilishi yuzasidan munosabat va takliflar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: yangilangan konstitutsiya, yoshlar siyosati, huquqiy kafolatlar, yoshlar ishlari agentligi, ijtimoiy himoya, tizimli islohotlar, ta’lim va tarbiya, yoshlar bandligi.

Abstract: this article highlights important changes aimed at further developing youth policy, reflected in the new Constitution of New Uzbekistan. The rights of young people in the constitution, the normative framework ensuring their participation in social, economic and political life are analyzed. Also, attitudes and proposals are expressed regarding the implementation of youth policy issues set out in the updated constitution.

Keywords: updated constitution, youth policy, legal guarantees, youth affairs agency, social protection, systemic reforms, education and upbringing, youth employment.

Аннотация: в данной статье освещаются важные изменения, направленные на дальнейшее развитие молодежной политики, выраженные в новой редакции Конституции Нового Узбекистана. Анализируются права молодежи в конституции, нормативные базы, обеспечивающие участие в социальной, экономической и политической жизни. Также были высказаны позиции и предложения по реализации вопросов молодежной политики, определенных в обновленной конституции.

Ключевые слова: обновленная конституция, молодежная политика, правовые гарантии, агентство по делам молодежи, социальная защита, системные реформы, образование и обучение, занятость молодежи.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda yosh avlodni qo‘llab-quvvatlash va ularning har tomonlama rivojlanishi uchun keng ko‘lamli dasturlar

ishlab chiqilishi jadal tarzda amalga oshirilmoqda. 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi konstitutsiyada esa, yoshlar siyosati masalasiga alohida e’tibor qaratilgan. Bosh qomusimizda belgilangan davlat tomonidan yoshlarga berilayotgan imkoniyatlar va huquqlarni kengaytirilishi, ularning faol fuqarolar sifatida jamiyatda o‘z o‘rnini topishlariga yordam berishda muhim ahamiyatga ega.

Konstitutsiyaning yangi talablari yoshlarning huquq va erkinliklarini ta’minlash, ta’lim va mehnat sohalaridagi imkoniyatlarini kengaytirish hamda ularni ijtimoiy hayotga faol jalb qilishga qaratilgan. Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev tizimli islohotlar jarayonida yoshlar masalasiga shunday munosabat munosabat bildirgan edilar, “Yoshlar bilan ishlash Prezidentdan tortib vazirgacha, hokimdan tortib mahalla raisigacha – hammamizning eng asosiy ishimizga aylanishi zarur.”

Tahlillar va natijalar. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mustaqillik yillarida jamiyatimiz hayotining barcha jabhalarida ulkan islohotlar va yangilanishlar uchun dasturilamal sifatida xizmat qildi. Shuning bilan birga zamon talablariga va jamiyat ehtiyojlariga monand ravishda takomillashtirib ham borildi. Konstitutsiyaga kiritilgan o‘zgarishlar va yangilanishlarning yaqqol namunasi 2023 – yil 30 - aprel kuni bo‘lib o‘tgan referendum natijasiga ko‘ra 1-maydan e’tiboran kuchga kirgan yangi tahrirdagi konstitutsiyaning qabul qilinishida kuzatildi. Davlat tomonidan yuritilayotgan yoshlar siyosati masalasi konstitutsiyaning III bo‘lim (Jamiyat va shaxs) XIV bobida (Oila, bolalar va yoshlar) belgilab berilgan. Shuningdek, turli o‘rinlarda yoshlar siyosati masalalarida muhim huquqiy qoidalar belgilab qo‘yilgan.

Yoshlar masalasida konstitutsiyamizda belgilangan huquqlar yuridik va siyosiy ahamiyatiga ega jihatlarni qamrab oladi.

Avvalambor, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish va jamiyat hayotiga daxldorlik hissini shakllantirishga alohida e’tibor qaratildi. Yoshlar ertangi kun egalari sifatida har tomonlama kamolotga yetgan, ijtimoiy-siyosiy dunyoqarashi shakllangan insonlar sifatida jamiyat hayotida yuksaltiruvchi kuchga aylanishlari uchun ularning qobiliyatlarini yuzaga chiqarish uchun davlat tomonidan e’tibor qaratilishi Yangi tahrirdagi konstitutsiyaning 78-moddasida quyidagicha belgilangan, “Davlat va jamiyat bolalarda hamda yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlikni, mamlakatidan hamda xalqning boy madaniy merosidan faxrlanishni, vatanparvarlik va Vatanga bo‘lgan mehr-muhabbat tuyg‘ularini shakllantirish to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qiladi”. [2. 2023:B.30]

Yurtimizda qonun ustuvorligi mustaxkamlangan va fuqarolik jamiyati barpo etilishi uchun tub islohotlar amalga oshirib borilmoqda. Ushbu jarayonlarning qay darajada istiqbolga ega ekanligi jamiyatimiz yoshlarining davlat va jamiyat hayotidagi o‘rniga va faolligiga ham bog‘liq. So‘nggi yillarda mamlakatimizda

yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida alohida e‘tibor qaratilib, ularni islohotlar jarayoniga faol jalb etish, yoshlarning g‘oyalari va tashabbuslarini ro‘yobga chiqarish uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. [3] Yoshlar siyosatini shakllantirishda ta‘lim, sport, madaniyat va ijtimoiy hayotdagi ishtirokni rag‘batlantirish kabi sohalar asosiy o‘rin tutadi. Shuningdek, yangi Konstitutsiyada yoshlarning fikrlarini eshitish va ularga qatnashish imkoniyatlarini yaratish orqali demokratik jarayonlarga jalb qilishga e‘tibor qaratilgan. Bularning barchasi yoshlarga o‘z hayot yo‘lini mustaqil tanlash, fuqarolik burchlarini bajarish va jamiyatda faol ishtirok etishga yordam beradi. Yoshlarning jamiyatimizdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarida tashabbuskorliklarini qo‘llab-quvvatlash maqsadida bir qator muhim tadbirlar amalga oshirilmoqda. “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi huzuridagi Yoshlar parlamenti faoliyating yo‘lga qo‘yilishi, “Mard o‘g‘lon” davlat mukofoti, shuningdek “Kelajak bunyodkori” medali bilan tashabbuskor yoshlarning rag‘batlantirilishi, Yoshlar ishlari agentligi faoliyatining muntazam takomillashtirib borilayotgani ushbu ijobiy o‘zgarishlarning siyosiy ifodasi desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Ikkinchidan, yosh avlod ta‘lim-tarbiyasi uchun munosib sharoitlar yaratish va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash maqsadida yoshlarning ta‘lim olish borasidagi imkoniyatlari bosh qomusimizda tegishli moddalar bilan mustaxkamlab qo‘yildi. Konstitutsiyaning 79-moddasida ta‘kidlanganidek, “Davlat yoshlarning intellektual, ijodiy, jismoniy va axloqiy jihatdan shakllanishi hamda rivojlanishi uchun, ularning ta‘lim olishga, sog‘lig‘ini saqlashga, uy-joyga, ishga joylashishga, bandlik va dam olishga bo‘lgan huquqlarini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi.” [4. 2023:B.29]

Yoshlar Yangi O‘zbekiston axolisining salmoqli qismini tashkil etishiga e‘tibor berilsa, ushbu omil natijasida ta‘lim islohotlaridagi dolzarb yangiliklar konstitutsiya miqyosida belgilanganini ko‘rish mumkin. 50-53 moddalarda tub islohotlar natijasida jamiyatimizda ro‘y bergan ta‘lim islohotlari inobatga olindi. Ta‘lim sohasidagi yangilanishlar jamiyatimizning har bir a‘zosi uchun qaratilgan va ishlab chiqilgani holda, yosh avlodning ta‘lim va tarbiyasi bilan bog‘liq masalalar bunda alohida e‘tiborga loyiq. Pedagog hodimlarning faoliyatini rag‘batlantirish va haq-huquqlarini himoya qilish uchun davlat tomonidan qat‘iy choralar ko‘rilishi nazarda tutildi.

Shuningdek, avvaldan amalda bo‘lgan ta‘lim bilan bog‘liq huquq va imtiyozlar, jumladan, davlat budjeti mablag‘lari hisobidan oliy ta‘lim olish mumkinligi, ta‘lim bosqichlarining har biri ustidan davlat nazorati va g‘amxo‘rligi ta‘minlanishi belgilanganligi hamda Oliy ta‘lim muassalariga qonunda ko‘zda

tutilgan tartibda akademik erkinlik berilishi belgilangani esa, nodavlat ta’lim muassasalarining salmog‘i yildan-yilga oshib borayotgan sharoitda dolzarb ahamiyatga ega bo‘ldi. Ta’lim tizimida davlat siyosati yuzasidan muhim yo‘naltiruvchi omil bo‘lgan ta’limga oid Konstitutsiya moddalarining amalga oshirilishi uchun davlat strategik dasturlari va loyihalarida muntazam e’tibor qaratilmoqda. 2023-yilda belgilangan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ham ta’lim masalasi 1.1-maqсад sifatida ko‘rsatilgan.

Shu sababli, O‘zbekistonning yangi konstitutsiyasi yoshlar siyosatini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi va bu borada har bir fuqaro o‘z hissasini qo‘shishi zarur. Yoshlarga oid masalalar mamlakatimiz ravnaqi uchun eng muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi va bu jarayonni yanada rivojlantirishda hamkorlik qilish har birimizning burchimizdir.

Mamlakatimizda hozirgi kunda ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi, “taraqqiyot drayveri” sifatida kelajagimiz egalari bo‘lgan yoshlarga alohida e’tibor va imkoniyatlar yaratib berilmoqda. [5. 2024:B.98] Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada belgilangan yoshlarga doir muhim yo‘nalishlarni amalga oshirish yuzasidan muhim bo‘lgan quyidagi mulohazalar o‘rinlidir:

- yoshlarning konstitutsiyaviy huquqlari va erkinliklarini yanada kengaytirish, ularni himoya qilish va ta’minlash uchun zarur bo‘lgan mexanizmlarni belgilash;
- yoshlarning siyosiy hayotda, jamiyatda va iqtisodiy jarayonlarda faol ishtirok etishini rag‘batlantirish maqsadida yangi chora-tadbirlarni ishlab chiqish;
- yoshlar uchun sifatli ta’lim tizimini yaratish, kasb-hunar o‘qitish dasturlarini takomillashtirish va zamonaviy talablar asosida malakali mutaxassislar tayyorlash;
- yoshlarni innovatsion g‘oyalar ishlab chiqishga va tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratish;
- O‘zbekiston yoshlariga xalqaro maydonda o‘z bilim va tajribalarini oshirish imkoniyatlarini yaratish, xorijiy mamlakatlar bilan hamkorlik aloqalarini rivojlantirish.

Xulosa. O‘zbekistonning yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar va yangilanishlar jarayonining muhim qismidir. Ushbu konstitutsiya loyihasi yoshlar siyosati masalalariga alohida e’tibor qaratadi, chunki yosh avlodning taraqqiyotda o‘rni va roli har bir jamiyat uchun ajralmasdir. O‘zbekistonning kelajagi, uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va madaniy hayoti asosan yoshlar qo‘lida shakllanadi. Yoshlarni rag‘batlantirish, ularning huquq va erkinliklarini ta’minlash, shuningdek, jamiyat hayotida faol ishtirok etishlari uchun zarur sharoitlarni yaratish - bularning barchasi yangi konstitutsiyada o‘z aksini topgan. Yoshlar siyosati masalalari davlat siyosatining

ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan bo‘lib, bu esa O‘zbekistonning kelajakda barqaror va ravon rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. <https://yuz.uz/uz/news/shavkat-mirziyoev-yoshlar-kelajagi-bilan-bogliq-har-qanday-vazifa-birlamchi-ahamiyatga-ega> [Murojaat qilingan sana 02.12.24]
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi [Matn] Rasmiy nashr. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2023. B. 30.
3. <https://lex.uz/en/docs/-6358558> O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi Kengashining O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi huzuridagi Yoshlar parlamenti faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida 12.12.2022 yildagi 2749-IV-son qarori, [Murojaat qilingan sana 02.12.24]
4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi [Matn] Rasmiy nashr. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2023. B. 29.
5. S.Botirova. R.Tursunov. “Yangi O‘zbekiston islohotlari – ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash omili”/ - “Ma’naviy barkamol yoshlar Yangi O‘zbekiston bunyodkori” xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. Namangan. 2024. 98-102

YANGI O‘ZBEKISTON QONUNCHILIGIDA TA’LIM ISLOHOTLARIGA E’TIBOR

Uktamov Sharofiddin Shavkat o‘g‘li

Toshkent davlat yuridik universiteti jinoiy-odil sudlov fakulteti 1-bosqich talabasi
sarofbekuktamov@gmail.com

Annotatsiya: mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan belgilangan strategik maqsadlar doirasida ta’lim sohasidagi innovatsion yondashuvlar, yangi qonunlar va normativ hujjatlar haqida mulohazalar bildirilgan. Shuningdek, ta’limni modernizatsiya qilish, uning sifatini oshirish, inson kapitalini rivojlantirish va xalqaro standartlarga mos keladigan ta’lim tizimini yaratish kabi masalalar muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, ta’lim islohotlari, xalqaro tajribalar, maktab ta’limi, oliy ta’lim muassasalari, ta’lim tizimi, davlat siyosati.

Abstract: this article contains comments on innovative approaches in the field of education, new laws and regulatory documents within the framework of the strategic goals established by the legislation of the Republic of Uzbekistan. Issues

such as modernization of education, improvement of its quality, development of human capital and creation of an education system that meets international standards were also discussed.

Key words: New Uzbekistan, educational reforms, international experiences, school education, higher education institutions, educational system, state policy.

Аннотация: данная статья содержит комментарии по инновационным подходам в сфере образования, новым законам и нормативным документам в рамках стратегических целей, установленных законодательством Республики Узбекистан. Обсуждались также такие вопросы, как модернизация образования, повышение его качества, развитие человеческого капитала и создание системы образования, соответствующей международным стандартам.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, образовательные реформы, международный опыт, школьное образование, высшие учебные заведения, система образования, государственная политика.

Kirish. Yangi O‘zbekiston qonunchiligida ta’lim islohotlari mamlakatning kelajagini belgilovchi muhim jarayonlardan biridir. Ta’lim sohasidagi islohotlar, avvalambor, yosh avlodni zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan ta’minlash, ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish maqsadida amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ta’lim tizimining sifatini oshirish, uning samaradorligini ta’minlash va xalqaro standartlarga mos ravishda rivojlantirishga qaratilgan bir qator tashabbuslar ilgari surilmoqda. Ta’lim tizimining yangilanishi nafaqat mamlakat iqtisodiy o‘shishini qo‘llab-quvvatlaydi, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlashga yordam beradi. Zamonaviy ta’lim tizimini yaratish, dars jarayonlariga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, o‘quvchi-yoshlarni mustaqil ijodiy faoliyatga, mustaqil ijodiy fikrlashga o‘rgatish, zamon talabiga mos barkamol yoshlarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. [1. 2024:B.128]

Tahlillar va natijalar. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida, jumladan, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ta’lim tizimidagi tub islohotlarning amalga oshirilishi uchun muhim yangilanishlar va huquqiy ijodkorlik asosida yondashuv bilan takomillashtirib borilmoqda. 2020 - yil 23 - sentabrda zamon talablariga javob bera oladigan, ta’lim tizimidagi yangilanishlarni ifodalagan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni qabul qilingani bunda huquqiy islohotlarning yo‘naltiruvchi asoslaridan biri sifatida xizmat qilmoqda. Unda nodavlat ta’lim muassasalarining tashkil etilishi, xalqaro universitetlar va ta’lim muassasalarining diplomlarini yurtimizda tan olinishi, ta’lim

tizimimizda “9+3” o‘rta-maxsus kadrlar tayyorlash tizimining yangilanga 12 yillik maktab ta’limiga almashgani hamda ta’limning yangi turlariga e’tibor berildi. Ta’lim tizimida xalqaro hamkorlikni va yuridik muvofiqlikni ta’minlash uchun amalga oshirilishi zarur bo‘lgan muhim jihatlar mufassil belgilab berildi. Agar O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O‘zbekiston Respublikasining ta’lim to‘g‘risidagi qonunchiligida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo‘llaniladi. [2]

O‘zbekiston Respublikasi ta’lim to‘g‘risidagi qonunning yangi tahriri, mamlakatimizda ta’lim sohasini yanada rivojlantirish va zamonaviy talablar asosida yangilash maqsadida amalga oshirilmoqda. Ta’lim tizimining barqarorligi va sifatini oshirish, shuningdek, yosh avlodni jahon standartlariga mos ravishda tarbiyalash uchun muhim huquqiy asoslar yaratish zarurati bunday o‘zgarishlarga olib keldi. Yangi tahrirdagi qonun, ta’limning barcha bosqichlari va shakllarini qamrab olib, o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatlarini ta’minlash bilan birga, ularning shaxsiy rivojlanishini ham yo‘lga qo‘yadi.

Davlat tomonidan belgilangan strategik maqsadlar va loyihalarda ham ta’lim sohasini tartibga solishning yuridik jihatlariga e’tibor qaratilgan. 2017 — 2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasida 4.4 – band sifatida *Ta’lim va fan sohasini rivojlantirish belgilangan bo‘lsa, 2023-yilda belgilangan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ta’lim masalasi 1.1-maqсад sifatida ko‘rsatilgan. Yildan-yilga ta’limning zamonaviy muammolarining yechilishi va tartibga solinishida uzoq muddatga mo‘ljallangan ta’lim qonunchiligini ishlab chiqilishi zaruratga aylanmoqda.* Yangi O‘zbekistonda ta’lim islohotlari mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan belgilangan strategik maqsadlar doirasida ta’lim tizimini takomillashtirish, uning sifatini oshirish va global talablarga javob beradigan mutaxassislar tayyorlash ustuvor vazifalardan biridir. Ta’lim sohasidagi islohotlar nafaqat yosh avlodning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, balki davlatimizning kelgusidagi taraqqiyotiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bugungi kunda O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli loyihalar va innovatsion yondashuvlar orqali ta’lim tizimining yangilanishi, mamlakatimizni zamonaviy globallashtirish jarayonlariga muvaffaqiyatli integratsiya qilish maqsadida olib borilmoqda.

2023 – yil 1-maydan kuchga kirgan Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi avvalgi tahrirdagi konstitutsiyadan ta’lim tizimiga doir moddalarning kiritilgani va davlat tomonidan beriladigan ayrim ta’lim imtiyozlari va huquqlarining konstitutsiyaviy moddalar bilan mustahkamlab qo‘yilgani bilan ahamiyatlidir. O‘zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi

mamlakatimizda ta'lim sohasidagi islohotlarning huquqiy asoslarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu hujjat, ta'limni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab berishi bilan birga, har bir fuqaroning sifatli ta'lim olish huquqini kafolatlaydi. Yangi Konstitutsiya o'z ichiga ta'lim sohasidagi yangiliklar va zamonaviy talablarga javob beradigan normativ-huquqiy me'yorlarni kiritgan holda, O'zbekistonning global ta'lim maydonida raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirish imkonini yaratadi.

Shuningdek, ta'lim tizimining demokratik va insonparvar tamoyillari asosida rivojlanishi uchun zarur bo'lgan huquqiy mexanizmlar hamda davlat va jamiyatning ta'limga bo'lgan e'tiborini yanada kuchaytirish maqsadida Konstitutsiyada ko'rsatilgan prinsiplari amalda tatbiq etilishi muhimdir. Bu esa, kelajak avlodning bilim va mahoratini oshirish, ularning shaxs sifatida to'g'ri shakllanishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishlari uchun qulay sharoit yaratadi. Pedagoglarning qonuniy manfaatlarini va yangi tahrirdagi konstitutsiyada aniq kafolatlanishi bo'yicha 52-moddada shunday belgilandi, “O'zbekiston Respublikasida o'qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, sog'lom, barkamol avlodni shakllantirish hamda tarbiyalash, xalqning ma'naviy va madaniy salohiyatini saqlash hamda boyitishning asosi sifatida e'tirof etiladi.” [3. 2023:B.21]

Bugungi davrda ta'lim samaradorligini oshirishda yuridik jihatdan ta'lim oluvchilardan kutilayotgan natijalarni qat'iy belgilab olish va davlat ta'lim standartlarini belgilash ham zaruratga aylanib bormoqda. Bunga ta'lim metodikalari va shakllarining ortib borayotgani, sun'iy intellektning ta'limga ta'sir ko'rsatayotgani hamda boshqa bir qator omillar sabab bo'ldi. Ushbu masaladagi muammolar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ilmiy-metodik va tadqiqot ishlari sifatini oshirish orqali ta'lim tizimini kompleks rivojlantirishni jadallashtirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida” 2023-yil 20-apreldagi PQ-128-son qarori hamda 2024-yil 27 - martdagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida qarorlari yuridik tartibga solinmoqda.

Davlat ta'lim standartlarini takomillashtirishning dolzarbligi bugungi kunda ta'lim tizimining sifatini oshirish, zamonaviy talablarga mos keladigan kadrlarni tayyorlash va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ta'lim sohasidagi o'zgarishlar, shu jumladan globalizatsiya jarayonlari va texnologik inqilob, yangi bilimlar va ko'nikmalarni egallashni talab qilmoqda. Ushbu sharoitda davlat ta'lim standartlari nafaqat bilim berish jarayonini

belgilovchi asosiy hujjat, balki yosh avlodni tarbiyalash va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli hayotini ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Ta'lim standartlarining maqsadi — ta'lim va o'qitish sifatiga, ta'lim mazmuniga, ta'lim oluvchilar hamda ularning tayyorgarlik darajasiga, ta'lim darajasidagi kompetensiyalar va natijalarga, beriladigan malakalarga, talab qilinadigan o'quv yuklamasi va faoliyati hajmiga va baholash mexanizmlariga qo'yiladigan talablarni belgilash hisoblanadi. [4] Shu bois, davlat ta'lim standartlarini takomillashtirish zarurati bir qator omillar bilan belgilanadi: o'qitish metodikalarining yangilanishi, o'quv dasturlarining zamonaviylashtirilishi, pedagogik faoliyatning samaradorligini oshirish kabi masalalar. Bu esa nafaqat o'qituvchilar va talabalarning manfaatlariga xizmat qiladi, balki mamlakatimizning ta'lim tizimini global miqyosda raqobatbardosh qiladi.

Xulosa. Yangi O'zbekistonda ta'lim sohasidagi huquqiy islohotlar O'zbekistonning ta'lim tizimini zamonaviy talablar darajasiga ko'tarish, sifatini oshirish va xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida amalga oshirilmoqda. Ta'lim sohasidagi asosiy yo'nalishlar, yangi qonunlar va normativ hujjatlar, shuningdek, o'quv jarayonini yangilash bo'yicha qabul qilingan qarorlar bunda yuridik ahamiyati yuqoridir. Bunda ta'lim tizimida jadal rivojlanayotgan axborot texnologiyalari va ularning o'quv jarayoniga integratsiyasi hamda pedagogik kadrlarni tayyorlashdagi yangiliklarga alohida e'tibor qaratilgan. Umuman olganda, O'zbekiston hukumatining ta'lim sohasidagi islohotlari mamlakatning kelgusidagi rivojlanishi uchun muhim omil sifatida ko'riladi. Islohotlarning asosiy maqsadi — ta'limni barcha qatlamlarga yetkazish, yosh avlodni mustaqil fikrlashga va innovatsion yondashuvlarga tayyorlashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. S.Botirova O'zbekiston tarixini o'rganish jarayonida o'quvchilarda kommunikativ va nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish texnologiyasi / monografiya. Namangan: «SUNRISE-PRO», 2024.

2. <https://lex.uz/docs/-5013007> O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risida Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son [Murojaat qilingan sana 03.12.24]

3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi [Matn] Rasmiy nashr. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2023.

4. <https://lex.uz/docs/-6854214> O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 27.03.2024 yildagi 157-son qarori, [Murojaat qilingan sana 03.12.24]

MILLIY O‘ZLIKNI ANGLASH – MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY OMILI SIFATIDA.

Hamidova Ominaxon Hayrullo qizi

Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta’lim yo’nalishi 1-bosqich talabasi

Tillayev Bobomurod Abduvohobovich

Gumanitar fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada, milliy o‘zlikni anglashning mafkuraviy immunitetni shakllantirishdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Mafkura immuniteti, jamiyatni tashqi va ichki tahdidlarga qarshi mustahkamlaydigan, uning ma’naviy barqarorligini ta’minlaydigan bir omil sifatida, milliy o‘zlikni anglash orqali yanada kuchayadi. O‘zligini anglagan jamiyat o‘z qadriyatlarini himoya qilishga tayyor bo‘ladi va tashqi mafkura ta’sirlariga qarshi turishga qodir bo‘ladi. Shunday qilib, milliy o‘zlikni anglash, millatning mustahkam mafkuraviy immunitetini shakllantirish uchun zarur shart-sharoit yaratadi.

Kalit so‘zlar. Milliy o‘zlikni, mafkuraviy immunitet, milliy qadriyatlar, madaniy meros, tarixiy xotira, globalizatsiya, madaniy integratsiya, mafkura, milliy xavfsizlik, an’analar, millatning rivojlanishi.

Milliy o‘zlikni anglash, har bir millat va xalqning o‘zining madaniy, tarixiy va ma’naviy xususiyatlarini, o‘ziga xosligiga bo‘lgan hurmatni anglatadi. Bu, nafaqat davlatlar o‘rtasidagi farqlarni belgilovchi, balki milliy birligini mustahkamlovchi muhim bir omil sifatida ham ahamiyatga ega. Milliy o‘zlikni anglash jarayoni, mafkuraviy immunitetni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Mafkuraviy immunitet, bir xalqning o‘zining ideologik, madaniy va ijtimoiy qadriyatlarini saqlab qolish va mustahkamlashga yordam beradigan, tashqi ta’sirlar va radikal qarashlarga qarshi kurashish qobiliyatidir.

Milliy o‘zlik va uning mohiyati: Milliy o‘zlikni anglash, o‘z xalqining madaniy, tarixiy va ma’naviy qadriyatlarini chuqur anglash, ularni qadrlash va saqlashdir. Bu insonni o‘z millati va jamiyatiga bo‘lgan sadoqatini mustahkamlaydi. Milliy o‘zlik, faqatgina geografik hududga oid bo‘lmay, balki o‘ziga xos mentalitet, an’ana, til va qadriyatlarni o‘z ichiga oladi.

Mafkuraiviy immunitet tushunchasi: Mafkuraiviy immunitet – bu millatning tashqi va ichki mafkuralarga qarshi turish qobiliyati, ya’ni, xalqning o‘z qadriyatlariga bo‘lgan ishonchi va ularni himoya qilish qobiliyatidir. Mafkuraiviy

immunitet, millatni xorijiy ta’sirlardan himoya qilishda, shuningdek, ijtimoiy va siyosiy jarayonlarda uning mustahkamligini ta’minlashda asosiy omil hisoblanadi.

Milliy o‘zlikning mafkuraiviy immunitetdagi o‘rni: Milliy o‘zlikni anglash mafkuraiviy immunitetni shakllantirishda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Agar inson o‘z millati va madaniyatiga nisbatan yuqori darajada ongli va sadoqatli bo‘lsa, u mafkuraiviy tahdidlarga qarshi turish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Milliy o‘zlikni anglash, o‘z tarixiy ildizlaridan kelib chiqqan holda, ijtimoiy va siyosiy barqarorlikni ta’minlaydi.

Mafkuraiviy immunitetni shakllantirishning asosiy vositalari: Milliy o‘zlikni anglash mafkuraiviy immunitetni shakllantirishda ta’lim, madaniyat, san’at va tarixni o‘rganish orqali amalga oshiriladi. Yosh avlodni milliy qadriyatlar bilan tanishtirish, ularni o‘z milliy o‘zligini anglashga undash, ularning xarakterini mustahkamlashda yordam beradi. Bunda ta’limning roli alohida ahamiyatga ega.

Globalizatsiya va milliy o‘zlik: Globalizatsiya jarayonlari, xalqaro aloqalar va madaniyatlar aralashuvi milliy o‘zlikni yo‘qotish xavfini tug‘diradi. Shuning uchun, milliy o‘zlikni anglashni kuchaytirish, mafkuraiviy immunitetni shakllantirishda muhimdir. Milliy o‘zlikni anglagan xalq global tahdidlarga qarshi birlashgan holda turishi mumkin[1].

Milliy o‘zlik va mustaqillik: Milliy o‘zlikni anglash, mustaqil davlatlar uchun asosiy prinsipdir. O‘z milliy qadriyatlarini qadrlash, tarixiy jarayonlarni anglash, xalqni birlashtirishga yordam beradi va mustaqillikni mustahkamlaydi. Milliy o‘zlikni anglash, o‘z millatining haq-huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Milliy o‘zlikni anglash: Ta’rifi va ahamiyati. Milliy o‘zlikni anglash – bu o‘z millatining tarixini, madaniyatini, urf-odatlarini, tilini, diniy va ma’naviy qadriyatlarini chuqur tushunish va shu asosda o‘zligini belgilash jarayonidir. Milliy o‘zlikni anglash har bir insonning va jamiyatning identifikatsiyasiga ta’sir ko‘rsatadi. Bu tushuncha odamlarning o‘z mamlakatlari va xalqining kelajagi haqida qanday fikrda ekanligini shakllantiradi. Milliy o‘zlikni anglash shuningdek, kishilarga o‘zlarini boshqalardan ajratish va o‘z madaniyatiga nisbatan g‘urur bilan yondashish imkonini beradi.

Milliy o‘zlikni anglashning asosiy elementlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. Tarixiy tajriba – xalqning o‘tmishi va uning kelajagi haqidagi bilimlar.
2. Madaniy meros – xalqning san’ati, adabiyoti, musiqa va boshqa madaniy ifodalari.
3. Milliy qadriyatlar – o‘ziga xos moral, axloqiy va ma’naviy prinsiplar.
4. Til – milliy tilni saqlash va rivojlantirish, uning davlat til sifatida ishlatilishi[2].

Mafkura – bu ijtimoiy va siyosiy tizimni shakllantiradigan, jamiyatda qabul qilingan umumiy g‘oyalar va qadriyatlar majmuasidir. Har bir millatning mafkura tizimi o‘zining tarixiy va madaniy xususiyatlariga asoslanadi. Mafkura jamiyatning maqsadlarini belgilab beradi, ijtimoiy va siyosiy tizimni shakllantiradi, odamlarning siyosiy va ijtimoiy xulq-atvorlarini boshqaradi[3].

Mafkuraviy immunitet – bu jamiyatning tashqi ideologik, siyosiy va madaniy tahdidlarga qarshi turgan, o‘zining mafkurasini saqlab qolishga qaratilgan qobiliyatidir. Mafkuraviy immunitet, shuningdek, milliy o‘zlikni anglash orqali mustahkamlanadi. Agar bir xalqning mafkura tizimi mustahkam bo‘lsa, u tashqi va ichki tahdidlarga qarshi kurashishda muvaffaqiyatli bo‘ladi.

Milliy o‘zlikni anglashning mafkura bilan aloqasi chuqur va bevosita. Milliy o‘zlikni anglash jarayoni jamiyatdagi mafkuraviy tizimni mustahkamlaydi. Millatning o‘zligi va uning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida bilimlarni kengaytirish, shuningdek, milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishni ta‘minlaydi. Milliy o‘zlikni anglash, ayniqsa, mafkura tizimiga asoslangan ongli ravishda faoliyat yuritishni targ‘ib qiladi. Bu jarayon o‘z navbatida, jamiyatni ajratib turuvchi g‘oyaviy va madaniy ta‘sirlarning qarshisida turish imkoniyatini yaratadi[4].

Mafkura va globalizatsiya. Bugungi kunda globalizatsiya jarayoni milliy o‘zlikni anglashni o‘zgaruvchan muhitga moslashtirishni talab qiladi. Globalizatsiya ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan dunyo xalqlarini birlashtirgan bo‘lsa-da, har bir millat o‘zining an‘anaviy qadriyatlarini saqlab qolish uchun mafkuraviy immunitetni rivojlantirishi zarur. Global madaniyat va g‘oyalar o‘z milliy o‘zligini yo‘qotmasdan qabul qilish, modernizatsiya va rivojlanishning muhim omili sifatida qabul qilinishi mumkin. Biroq, ba‘zi hollarda globalizatsiya o‘zgarishlari milliy o‘zlikni anglashni so‘ndirishi yoki zaiflashtirishi mumkin. Bunday sharoitda, mafkura tizimining mustahkamligi va milliy qadriyatlarning saqlanishi hamda ularning o‘zgarishlarga qarshi.

Bugungi kunda globalizatsiya jarayonlari va turli madaniyatlarning bir-biriga yaqinlashuvi natijasida, milliy o‘zlikni anglash va uni saqlab qolish masalasi dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib bormoqda. Milliy o‘zlik, bir xalqning tarixiy, madaniy va ruhiy qadriyatlarini anglash, ularga hurmat bilan qarash va ularni kelajak avlodlarga yetkazish orqali shakllanadi. Ushbu jarayon, ayniqsa, mafkura sohasida muhim ahamiyatga ega, chunki mafkura — bu insonlarning dunyoqarashi, turmush tarzini belgilaydigan, ularni birlashtiradigan g‘oyalar tizimi hisoblanadi.

Xulosa. Milliy o‘zlikni anglash va mafkuraviy immunitetni shakllantirish bir-biri bilan chambarchas bog‘liq jarayonlardir. Milliy o‘zlikni anglash, xalqning tarixiy, madaniy va ma‘naviy qadriyatlarini saqlashni ta‘minlaydi, bu esa o‘z

navbatida mafkura tizimining mustahkamligini oshiradi. Milliy o‘zlikni anglashning asosiy omillari, jamiyatning globalizatsiya jarayonlariga nisbatan mustahkam mafkura va ideologik immunitetni yaratishiga yordam beradi. Shunday qilib, milliy o‘zlikni anglash, mafkura tizimini kuchaytirish va milliy qadriyatlarni saqlash orqali, jamiyatlar o‘z kelajagini mustahkam asosda qurishga muvaffaq bo‘lishi mumkin. Biroq, milliy o‘zlikni anglashni shakllantirishning asosiy omili sifatida mafkura, globalizatsiya sharoitida ham o‘zining ahamiyatini yo‘qotmaydi. Milliy qadriyatlarni himoya qilish, ularni yoshlar orasida targ‘ib qilish va saqlash — bu mafkura yordamida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan vazifadir. Ta’lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali milliy qadriyatlarimizni keng targ‘ib qilish, yoshlarni milliy o‘zlikni anglashga yo‘naltirish, bu jarayonni kuchaytiradi. Shuningdek, milliy madaniyatni va tilni rivojlantirish, milliy g‘oyalarni kengaytirish, xalqning birligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega[5].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asqarov, S. (2013). Milliy o‘zlikni anglashning ahamiyati. Tashkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
2. Karimov, I. A. (1996). Yuksalish yo‘lida. Toshkent: O‘zbekiston davlat nashriyoti.
3. Avazov, A. (2015). Mafkura va uning ijtimoiy rivojlanishga ta'siri. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Sadikov, A. (2012). Mafkura va yoshlar. Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi.
5. Mirziyoyev, Sh. M. (2017). Milliy g‘oya va ma’naviyat: Kelajakka qarash. Toshkent: O‘zbekiston.

TA’LIM VA TARBIYADA GLOBAL STANDARTLARINI JORIY QILISH: MILLY O‘ZLIKNI ANGLASH MASALASI

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Ijtimoiy fanlar fakulteti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi.

Kenjaboyeva Ruxshona Shavkatjon qizi

*Namangan davlat pedagogika insituti maxsus pedagogika logopediya yo‘nalishi
talabasi*

E-mail: ruhshonakenjaboyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolda hozirgi davrdagi muhim masalalaridan biri bo‘lgan ta’lim jarayoni va standartlari bo‘yicha turli masalalar yoritib

berilgan. Butun jahon ta’lim standartlariga mos keluvchi global ta’lim turlari yurtimizga joriy etilishi va bu standartlarni ta’lim tizimida qo‘llay bilish masalalari qo‘yilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim tizimi, standart, milliy o‘zlik, jahon standartlari, DTS talablari, barqaror rivojlanish, global ta’lim, ta’lim-tarbiya, innovatsiya, tadqiqodlar.

Abstract: In this article, various issues regarding the educational process and standards, which are one of the most important issues of the current period, are highlighted. The introduction of global education types that are compatible with all world educational standards in our country and the application of these standards in the educational system knowledge issues are raised.

Key words: educational system, standard, national identity, world standards, requirements of SES, sustainable development, global education, education, innovation, research.

Kirish: Bugungi kunda ta’lim jarayoni jadal sur’atlarda rivojlanib bormoqda. Barchamizga ma’lumki O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim tizimi davlat ta’lim standartlariga asoslangan holda olib boriladi. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun va ko‘plab me’yoriy hujjatlarga asoslanib yangicha va zamonaviy ko‘rinishdagi dasturlar yaratildi. Yurtimiz chet davlatlari bilan hamkorliklarga asoslanib “Finlandiya tizimi” “Koreya bilan qo‘shma hamkorlikdagi tizim”larga asoslanib dasturlar taskil etilmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 19-mayda qabul qilingan Senat tomonidan 2020-yil 7-avgustda ma’qullangan “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunda ta’lim tizimimiz uchun barcha tushunchalar, davlat muassasalaridagi boshqaruv tizimi, davlat ta’lim standartlari, davlat ta’lim talablari, ta’limning mazmuni, kasbiy faoliyat kabi tizimlar belgilab berilgan. Ta’lim tizimining ilk davrlari

TADQIQOT METODOLOGIYASI. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz” deya bildirgan fikrlari davlatimizning turli sohalarida olib borilayotgan islohotlar asosida o‘z tasdig‘ini topmoqda.

TAHLIL VA NATIJALAR. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 28 dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida ham “ oliy ta’lim tizimida tahsil olish uchun teng imkoniyat yaratishga qaratilgan ishlarni yanada kuchaytirish zarur, oliy o‘quv yurtlari nufuzini oshirish, nodavlat ta’lim maskanlarini ko‘paytirib,

yuqori malakali kadrlarni jalb etish va raqobatni kuchaytirish lozim” deb ta’kidlangan. Yuqoridagilarni e’tiborga olib, O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim muassasalarida ta’lim olayotgan bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishga katta e’tibor qaratilishi lozim. Bugungi globallashuv davrida kelajakning pedagogik mahoratini rivojlantirishga nazariy va kontseptual yondashuvlar o‘qituvchilar, o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirish bilan bog‘liq fazilatlar tizimi va shaxsga yo‘naltirilgan tashkilotni tashkil etishning psixologik va pedagogik xususiyatlari ta’lim jarayoni aniqlanadi. Zamonaviy jamiyat sharoitida talabalarning kasbiy rivojlanishi mumkin emas ta’limdagi global tendentsiyalarni hisobga olish. Ushbu yo‘nalishlar so‘nggi yillarda kasb-hunar maktabida eng aniq namoyon bo‘ldi O‘qituvchi oldida turgan mas’uliyatli vazifalar undan quyidagilarni talab qiladi o‘z ishining ustasi, talabalarni tarbiyalash qobiliyati, yo‘llarini aniqlashda mahorat ularning qiziqishlari, qobiliyatlari, iste’dodlari, e’tiqodlari, amaliy ko‘nikmalarini har tomonlama rivojlantirish. Jahonda miqyosda bugungi kunda bo‘lajak kadrlarni tayyorlash, ta’lim zamonaviy innovatsion usullar orqali ta’lim berishni amalga oshirish bo‘yicha jahonning nufuzli top 1000 taligiga kirgan oliy ta’lim muassasalari va ilmiy markazlari tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlarda bo‘lajak pedagoglarning kasbiy mahorati mezonlari, innovatsion ta’lim muhitini yaratish muammolari xalqaro ta’lim standartlari talablarining joriy qilinishiga alohida ahamiyat qaratilmoqda.

Jamiyat taraqqiyotida, yurt, millat taqdirida o‘z o‘rnini kelayotgan yosh avlodning jismoniy va ma’naviy barkamolligi, intellektual salohiyati muhim o‘rin tutadi. Zero, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek, “Dunyo shiddat bilan o‘zgarib, barqarorlik va xalqlarning mustahkam rivojlanishiga raxna soladigan turli yangi tahdid va xavflar paydo bo‘layotgan bugungi kunda, ma’naviyat va ma’rifatga, axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamolga yetishga intilishiga e’tibor qaratish har qachongidan ham muhimdir” deganlar.

Mamlakatimizda ta’lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishlari darajasiga ko‘tariladi, strategik vazifalar belgilab berildi va ta’lim sifatini oshirishga alohida e’tibor qaratildi. Biz o‘qituvchi ta’lim uchun global imperativ bo‘ylab izhor qanday tahlil o‘qituvchilarni o‘qitish dasturlari uchun standart hujjatlar. Biz bo‘shliqlarni ham tasvirlab berdik ba’zi qaramay, xalqaro va global tendentsiyalari atrofida o‘qituvchi ta’lim o‘quv paydo o‘qituvchilarni tayyorlashga global mavzularni kiritish bo‘yicha harakatlar. Biz qiyosiy deb hisoblaymiz ta’lim kurslari ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun zarur, ayniqsa ularning mazmuni moslashtirilgan bo‘lsa o‘qituvchilarni global jarayonlarni yaxshiroq tushunish uchun zarur bo‘lgan kontseptual asoslar bilan jihozlash va dunyo bo‘ylab maktab va o‘qitishdagi transmilliy o‘zgarishlar. Biz

qo‘llab-quvvatlaymiz global tarkibni o‘qituvchilar ta’limidagi boshqa kurslarga integratsiya qilish uchun harakat qiling, biz bunday urinishlar opportunistik ixtiyoriylikka olib kelishi mumkin.

So‘nggi 40 yil ichida qiyosiy va xalqaro ta’limning keng sohasidagi tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishi jahon va global miqyosda milliy, mahalliy ta’lim hodisalarining tushuntirish hisobotlarini ishlab chiqishga qaratilgan harakat bo‘ldi. Qiyosiy ta’limga jahon tizimlari yondashuvlari sifatida keng tavsiflangan ushbu tadqiqot yaqinda Jons tomonidan "ta’limning global arxitekturasini" sifatida bayon qilingan "jahon madaniyati" ga da’vo qiladigan empirik va nazariy ishlar bilan ajralib turadi. ta’lim tuzilmalari va g‘oyalari tarqoq, qabul qilingan va yagona dunyo tizimida milliy davlatlarga o‘tkazildi. Beyker va LeTendre (2005) dunyo madaniyati kontsepsiyasi tabiiy va muqarrar ravishda dinamik bo‘lib, mahalliy, mintaqaviy va milliy omillar deyarli muqarrar ravishda uning namoyon bo‘lishini shakllantirishini tan olib, bir nechta kontekstlarda global institut sifatida ta’lim kontsepsiyasida bog‘langanligini ta’kidlaydilar, ammo bu jarayonlarni yaqinlashayotgan global doirada o‘rnatadilar. Yoki qiyosiy ta’limning asosiy qiyosiy ustunligi shundaki, bu soha tom ma’noda chegara o‘tish joylari tomonidan tashkil etilgan va qiyosiy o‘qituvchilar zarurat bo‘yicha ta’limdan tashqarida yurishadi. bizning fikrimizcha, boshqa hech qanday intizomiy yoki kasbiy sohada bizning zamonamizning dilemmalarini ko‘rish uchun bunday keng, o‘zaro bog‘liq nuqta yo‘q. Ta’lim bizni yo‘naltiradigan langardir, lekin biz ba’zi jihatdan, masalan, iqtisodchilar yoki boshqa ijtimoiy olimlarga qaraganda, hatto o‘z sohalari, qo‘llanilgan tadqiqot metodologiyalari, siyosat va amaliyot haqida ham ko‘proq bilamiz va bilishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Артамонова Е. И. Аксиологические детерминанты воспитания и профессионального образования // Пути повышения качества воспитательной работы в образовательных учреждениях: материалы междунар. научно-практ. конф., 19–20 сентября 2008 г. / отв. ред.

2. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность // Педагогика. 1999.

3. Jumanioz Ramatov, Rozigul Umarova, Rashid Baratov, Mirshod Khasanov, Siroj Sultonov, & Fayzulla Kushakov (2022). PROBLEMS OF INFLUENCE OF ISLAM ON CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION. Academic research in educational sciences

4. Интеграция учреждений профессионального образования в образовательные учреждения и комплексы непрерывного многоуровневого профессионального образования: монография / авт. кол.: Т. С. Панина, Л. П.

Вашлаева, С. А. Дочкин, А. Ю. Казаков,

5. Globallashuv davrida xalqaro standartlarga mos ravishda o‘qituvchilarning fikrlash qobiliyati ko‘nikmalarni rivojlantirish Ulug‘bek Yusupov Oriental renaissance innovative educational natural and social sciences.

YOSHLARNI IJTIMOIIY MOSLASHUVI VA MA’NAVIY TARBIYASI

Obiljonova Iforaxon Ilxomjon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti, Xorijiy til va adabiyoti(ingliz tili)
yo‘nalishi, 3-bosqich talabasi
oribjonovaifora@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqola yoshlarning ijtimoiy moslashuvi va ma’naviy tarbiyasi mavzusini o‘rganadi. Yoshlar jamiyatning faol a‘zolari sifatida, ularning ijtimoiy muhitga integratsiyasi va ma’naviy qadriyatlarni shakllantirish jarayonlari muhim ahamiyatga ega. Maqolada ijtimoiy moslashuv tushunchasi, uning qiyinchiliklari, ma’naviy tarbiyaning roli va bu jarayonlarni ta’minlashda oila, ta’lim tizimi hamda ijtimoiy tashkilotlarning o‘rni haqida batafsil ma’lumot beriladi. Shuningdek, amaliy misollar va muvaffaqiyatli tajribalar asosida yoshlarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilash uchun tavsiyalar taqdim etiladi

Kalit so‘zlar: Yoshlar, ijtimoiy moslashuv, ma’naviy tarbiya, qadriyatlar, oila, ta’lim tizimi, ijtimoiy tashkilotlar, integratsiya, jamiyat, muvaffaqiyatli tajribalar

Annotation: This article explores the topic of social adaptation and moral upbringing of youth. As active members of society, the integration of young people into the social environment and the formation of moral values are of significant importance. The article provides detailed information about the concept of social adaptation, its challenges, the role of moral upbringing, and the contributions of family, the education system, and social organizations in facilitating these processes. Additionally, practical examples and successful experiences are presented, along with recommendations for improving the social adaptation of young people.

Key words: Youth, social adaptation, moral education, values, family, education system, social organizations, integration, society, successful experiences

Аннотация: В данной статье исследуется тема социальной адаптации и духовного воспитания молодых людей как активных членов общества, их интеграция в социальную среду и процессы формирования духовных ценностей. социальная адаптация, ее трудности, значение. Подробно

изложены роль духовного воспитания и роль семьи, образовательной системы и социальных организаций в обеспечении этих процессов. Также на основе практических примеров и успешного опыта. представлены рекомендации по улучшению социальной адаптации молодежи

Ключевые слова: Молодежь, социальная адаптация, духовное воспитание, ценности, семья, система образования, социальные организации, интеграция, общество, успешный опыт.

KIRISH: Yoshlarni ijtimoiy moslashuvi va ma’naviy tarbiyasi zamonamizda juda muhim masala hisoblanadi. Yoshlar- jamiyatning eng faol va qudratli kuchidir, ularga berilgan tarbiya va ta’lim esa kelajakni belgilovchi omillardandir. Ijtimoiy moslashuv, shuningdek, yoshlarning o‘ligini anglash, jamiyatda o‘z o‘rnini topishi va samarali faoliyat yuritishi uchun zarurdir. Bunday moslashuv ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, madaniy qadriyatlar va individual xususiyatlar bilan bog‘liq holda amalga oshadi. Ma’naviy tarbiya esa yoshlar ongida huquq, burch va ma’suliyat hislarini shakllantirishga yordam beradi, ularga to‘g‘ri yo‘lni tanlashda yo‘l ko‘rsatadi.

Hozirgi kunda yoshlar ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy muammolar bilan yuzmayuz kelmoqdalar. Ularning bu muammolarni tushunishi va ularga moslashishi, jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Ma’naviy tarbiya yoshlarning axloqiy va estetik qarashlarini shakllantirishda yordam beradi. Bu esa, o‘z navbatida, ularning shaxs sifatida rivojlanishiga, ijtimoiy ma’suliyatni his qilishiga va jamiyatga foydali a’zo bo‘lishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA:. Yoshlarning ma’naviy tarbiyasini shakllantirish uchun Yurtboshimiz belgilab bergan vazifalar, yoshlarning ijtimoiy hayotga moslashuvida ko‘maklashish dolzarb va ustuvor masala sifatida institutimiz mutasaddilari, ijtimoiy tashkilotlar va jamoatchilikning doimiy diqqat markazidadir.

Bu maqsadda institutimizda olib borilayotgan ma’naviy-ma’rifiy va axloqiy-tarbiyaviy ishlar qamrovi kengdir. Chunki, yoshlarning ma’naviy tarbiyasi hamda ijtimoiy integratsiyasida ta’lim tizimi juda katta ahamiyat kasb etadi. Ta’lim bejizga faqatgina bilim berish bilan cheklanmaydi, balki shaxsni shakllantirish, uning ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar asosida rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Ta’lim yoshlarni yuksak axloqiy qadriyatlar, mehnatsevarlik, halollik, adolat, vatanparvarlik kabi muhim ma’naviy normallarga o‘rgatadi. Maktablar, kollejlarda va universitetlarda o‘rgatiladigan fanlar va darslar yoshlarni dunyoqarashini shakllantiradi, ularni yaxshi va yomon, to‘g‘ri va noto‘g‘ri haqidagi tushunchalar bilan tanishtiradi.

Umuman olganda, ta’lim tizimi yoshlarning ma’naviy rivojlanishi va jamiyatga ijtimoiy moslashuvini ta’minlashda asosiy omil hisoblanadi, chunki ta’lim orqali

ularning shaxsiyati shakllanadi va jamiyatga foydali, maʼsuliyatli fuqaro sifatida tayyorlanadi.

Yoshlarning ijtimoiy moslashuvida oilaning oʻrni ham juda muhimdir, Yurtboshimizning oilaga katta eʼtibor berayotganlari ham bejiz emas. Chunonchi, oilaning ijtimoiy hayotga taʼsiri koʻp jihatdan yoshlarning shaxsiy rivojlanishiga, ijtimoiy munosabatlariga va umumiy hayotga integratsiyasiga taʼsir qiladi. Oila ichida bolalar ijtimoiy koʻnikmalarni, masalan, muloqot qilish, muammolarni hal qilish va hamkorlik hissi kabi qobiliyatlarni oʻrganadilar. Bu koʻnikmalar keyinchalik ularning doʻstlik va ish munosabatlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, oila ichida bolalar turli ijtimoiy rollarni (masalan, farzand, aka-uka, opa-singil) oʻynash orqali maʼsuliyatni his qilishni oʻrganadilar.

MUHOKAMA: Oʻqituvchilar va maʼnaviy rahbarlarning yoshlarni tarbiyalashdagi roli katta boʻlsa-da, baʼzida ularning taʼlim va tarbiya metodlari zamon talablariga mos kelmasligi mumkin. Shuning uchun oʻqituvchilarni doimiy ravishda malaka oshirish va pedagogik koʻnikmalarni rivojlantirish zarur.

Taʼlim dasturlari yoshlarni faqat akademik bilimlar bilan taʼminlab qolmay, balki ularning maʼnaviy va ijtimoiy tarbiyasiga ham katta eʼtibor qaratishlari kerak. Ammo baʼzi hollarda mavjud taʼlim dasturlari yoshlarni faqat fanlar boʻyicha rivojlantirishga qaratilgan boʻlib maʼnaviy qadriyatlar va ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantirishda yetarli darajada taʼsir oʻtkazmasligi mumkin.

Internet va ijtimoiy tarmoqlarda yoshlar tez-tez yangiliklarga duch keladilar, lekin baʼzida bu axborotlarni tanqidiy qabul qilish va faqat foydali va axloqiy jihatdan toʻgʻri materiallarga eʼtibor qaratish koʻnikmalari yetarli emas. Bu esa yoshlarni jamiyatda muvaffaqiyatli moslashishiga toʻsqinlik qilishi mumkin. Hoirgi kunda jamiyatda indivudalizm va maqsadga erishish gʻoyalariga qiziqish ortmoqda. Biroq, bu jarayon yoshlarni baʼzan jamiyatdagi umumiy qadriyatlar va anʼanalar bilan moslashishida qiyinchilikka olib keladi.

NATIJALAR. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, yohlarning ijtimoiy moslashuvi bir qancha omillarga, jumladan, ota-onalar, oʻqituvchilar va jamiyatdan kelayotgan qoʻllab-quvvatlashga bogʻliq. Oila muhitida shakllangan qadriyatlar va muloqot uslublari ularning muammolarni hal qilish qobiliyatiga taʼsir qiladi. Chunki, oila-insonning birinchi tarbiya Manbai. Oila aʼzolari oʻrtasidagi munosabatlar, axloqiy meʼyorlar va qadriyatlar yoshlarga bevosita taʼsir qiladi. Oila muhitida qoʻllab-quvvatlash, mehr-muhabbat va hurmat muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, oila yoshlarga oʻzlarini anglashga, oʻz qobiliyatlari va qiziqishlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayon yoshlarni oʻziga ishonchli boʻlishga va ijtimoiy muhitda faol ishtirok etishga tayyorlaydi.

Ta’lim tizimi esa yoshlarni kerakli bilimlar bilan ta’minlaydi, bu esa ularning ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo‘lishlari uchun zarurdir. O‘qish, yozish, muloqot qilish va analitik fikrlash kabi ko‘nikmalar yoshlarning ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi. Ta’lim jarayonida talabalar bir-biri bilan muloqot qilish, jamoaviy ishlar olib borish va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini o‘rganadilar. Bu ko‘nikmalar ularning ijtimoiy munosabatlarini rivojlantirishga ko‘maklashadi. Qolaversa, yoshlarning axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy ma’suliyatlarini shakllantirishda ham ta’lim tizimi muhim rol o‘ynaydi. Darslarda muhokama qilinadigan mavzular va axloqiy masalalar, shuningdek, o‘qituvchilarning namunalari orqali yoshlar to‘g‘ri qadriyatlarni o‘zlashtiradilar.

Ta’lim muassasalari yoshlar uchun yangi do‘stlar topish va ijtimoiy tarmoqlarini kengaytirish imkoniyatini beradi. Maktab, institut yoki universitetlarda o‘qish davomida talabalar bir-birlari bilan aloqalar o‘rnatadilar, bu esa ularning ijtimoiy hayotga integratsiyasini yengillashtiradi.

Umuman olganda, ta’lim tizimi va oila yoshlarning ijtimoiy moslashuvi uchun zarur bo‘lgan bilim va qo‘llab-quvvatlash, ko‘nikma va qadriyatlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA: Xulosa qilib shuni aytish joizki, yoshlarni ijtimoiy moslashuvi va ma’naviy tarbiyasi jamiyatning kelajagi uchun muhim omildir. Ijtimoiy moslashuv - bu yoshlarning o‘zgaruvchan va kompleks jamiyatda o‘zini to‘g‘ri tutish, turli ijtimoiy vazifalarni bajarish, qarorlar qabul qilishda mustaqil bo‘lish hamda boshqa insonlar bilan samarali muloqot qilish qobiliyatidir. Ma’naviy tarbiya esa yoshlarning axloqiy, estetik, diniy va madaniy qadriyatlarni o‘zlashtirish, o‘zini va boshqalarni hurmat qilish, to‘g‘ri yashash tamoyillarini shakllantirishga qaratilgan. Yoshlarning ijtimoiy moslashuvi va ma’naviy tarbiyasini yaxshilash uchun o‘qituvchilar, ota-onalar va jamiyatning barcha qatlamlari birgalikda faoliyat yuritishi zarur. O‘zaro hurmat, to‘g‘ri axloqiy qadriyatlar, milliy va universal madaniyatga hurmat va bag‘rikenglik kabi jihatlar yoshlarning ma’naviy dunyosini boyitadi hamda ularni ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli kirishlariga yordam beradi. Shu sababli, yoshlarni ma’naviy va ijtimoiy jihatdan mukammal shaxslar sifatida tarbiyalash, ularning hayot yo‘lida to‘g‘ri yo‘lni tanlashlariga yordam beradi va ularni mustahkam asosda o‘stirish jamiyatni yanada barqaror va rivojlangan qilishi mumkin. Zero, Prezidentimiz aytganlaridek, “Yoshlar-kelajak bunyodkori”.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. A.J.Ergashev. Ma’naviy tarbiya jarayonida interaktiv metodlarning roli. - T.: “O‘qituvchi”, 2020

2.O.A.Karimova.Ma’naviy tarbiya:yoshlarni axloqiy va ijtimoiy jihatdan rivojlantirish.-T.:”Yangi asr avlodi”,2018

3.B.S.Goziev.Yoshlarning ma’naviy tarbiyasi va uning ahamiyati.-T.:”O‘qituvchi”,2016

4. S.Alimova.Yoshlarning ijtimoiy moslashuvi:muammolar va yechimlar.-T.:”Sharq”nashriyoti,2015

5. Sobirova, M. Y. (2024). ONA TILI TA’LIMI JARAYONIDA DIDAKTIK VOSITALARDAN FOYDALANISH. Academic research in educational sciences, 5(CSPU Conference 1), 123-127.

6.Sobirova, M. (2024). DEVELOPMENT OF ORAL SPEECH COMPETENCE OF STUDENTS. International journal of artificial intelligence, 4(03), 596-600.

PEDAGOGIK JARAYONDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING TA'LIM SAMARADORLIGIGA TA'SIRI.

Pazliddinova Maftuna Sadriddin qizi

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

E-mail :@maftunapazliddinova531@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt tushunchasi, uni ta'lim tizimiga kirib kelish tarixi, pedagogik jarayonda sun'iy intellektdan foydalanishning o‘qituvchilar va talabalar uchun qulaylik jihatlari, kamchiliklari, sun'iy intellektning ta'limdagi keyingi istiqbollari haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: ta'lim, sun'iy intellekt, raqamli texnologiya, zamonaviy ta'lim, algoritm, shaxsiylashtirilgan o‘qitish, avtomatlashgan baholash.

Abstract: this article discusses the concept of artificial intelligence, the history of its introduction into the educational system, the facets of the use of artificial intelligence in the pedagogical process for teachers and students, its shortcomings, the further prospects of artificial intelligence in education.

Key words: education, artificial intelligence, digital technology, modern education, algorithm, personalized training, automated assessment.

Аннотация: В данной статье рассматривается понятие искусственного интеллекта, история его внедрения в систему образования, преимущества и недостатки использования искусственного интеллекта в педагогическом процессе для учителей и учащихся, а также проводятся дальнейшие перспективы использования искусственного интеллекта в образовании

Ключевые слова: образование, искусственный интеллект, цифровые технологии, современное образование, алгоритм, персонализированное обучение, автоматизированное оценивание.

Bugungi kunda, ya'ni, XXI asrga kelib raqamli texnologiyalar kundan kunga rivojlanib, hayotimizning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Bugun hayotning har jabhasida ulardan keng foydalanib kelinmoqda. Shu jumladan, raqamli texnologiyalarning eng yangi tarmog‘i bo‘lmish sun'iy intellekt (AI Artificial intelligence) ham jamiyatning turli sohalariga jadallik bilan kirib bormoqda. [1; 32-b.].

Sun'iy intellekt - bu kompyuterlar va dasturlarni inson fikrlash qobiliyatiga o‘xshash tarzda ishlashga imkon beruvchi texnologiya va ilmiy soha. SI maqsadi mashinalarga muammolarni hal qilish, o‘rganish tushunish va qaror qabul qilish kabi insoniy qobiliyatlarni taqdim etishdir. Sun'iy intellektning birinchi qo‘llanilishi haqida gapirganda, 1950 yillarga borib taqaladi. 1956 yilda Dartmut kolleji (Dartmouth College) da o‘tkazilgan " Sun'iy intellekt" konferensiyasi sun'iy intellekt sohasining rasmiy boshlanishi sifatida qabul qilinadi. Sun'iy intellekt insoniyat tarixidagi eng muhim innovatsiyalardan biri bo‘lib, u turli sohalarda, jumladan, ta'limda ham o‘z o‘rnini topmoqda. Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish o‘quvchilarning o‘rganish samaradorligini oshirish, o‘qituvchilarni qo‘llab quvvatlash va ta'lim muassasalarini yanada samarali boshqarish imkonini beradi. Sun'iy intellektning ta'lim sohasiga kirib kelish bir necha yillardan beri davom etmoqda. Dastlabki bosqichlarda sun'iy intellekt texnologiyalari, asosan ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlash uchun ishlatilgan. [2; 12-b.]. Biroq, zamon o‘tishi bilan sun'iy intellekt tizimlari yanada rivojlanib murakkab vazifalarni bajarishga qodir bo‘lib qoldi. Ya'ni, bugungi kunga kelib sun'iy ong yordami bilan ta'lim tizimida bir qator ishlarni amalga oshirish mumkin. Jumladan:

1. Shaxsiylashtirilgan o‘qitish: Sun'iy intellekt yordamida o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim dasturlari ishlab chiqish mumkin. Masalan, SI algoritmlari o‘quvchilarning o‘rganish uslublarini va qobiliyatlarini tahlil qilib, ularga eng mos keladigan materiallarni taklif etadi. Bu esa o‘quvchilarning muvaffaqiyatini oshiradi.

2. Avtomatlashtirilgan baholash: SI texnologiyalari yordamida testlar va imtihonlarning avtomatik baholanishi amalga oshiriladi. Bu o‘qituvchilar uchun juda katta yordam bo‘lib, ularga vaqtni tejashga va ko‘proq e'tiborni ta'lim berishga va ilmiy tadqiqot ishlari bilan shug‘ullanishga imkon beradi. [3; 7-b.]. Masalan, onlayn kurslarda talabalar tomonidan bajarilgan vazifalar avtomatik ravishda baholanadi va natijalar darhol taqdim etiladi.

3. O‘quv materiallarini yaratish: Sun’iy intellekt yordamida interaktiv va qiziqarli o‘quv materiallari yaratish mumkin. Masalan, virtual o‘qituvchilar va simulyatsiyalar orqali o‘quvchilar murakkab konseptlarni osonroq tushunishlari mumkin.

4. O‘rganish jarayonini tahlil qilish: SI tizimlari o‘quvchilarning muvaffaqiyatini va qiyinchiliklarini kuzatib borishi, shuningdek, ularning o‘rganish jarayonini tahlil qilish imkonini beradi. Bu ma’lumotlar asosida o‘qituvchilar o‘z darslarini yanada samarali tashkil etishlari mumkin.

5. Mavzularni taklif qilish: Sun’iy intellekt yordamida o‘quvchilarga qiziqarli mavzularni taklif qilish mumkin. O‘quvchilarning qiziqishlari va faoliyatlari asosida SI tizimlari yangi bilimlarni o‘rganishga rag‘batlantiradi.

Yuqorida qayd etilgan vazifalarni hal etish orqali SI ta’lim jarayonida ta’lim samaradorligini oshirishga, o‘quvchilarda o‘qishga bo‘lgan motivatsiyani kuchaytirishga, shu bilan bir qatorda o‘qituvchilarni ham vaqtini va kuchini tejashga katta yordam beradi. [4; 73-b.]. Shulardan kelib chiqib aytish mumkinki, ta’limda sun’iy intellektdan foydalanish quyidagi afzalliklarga ega:

- Tezlik va samaradorlik: Sun’iy intellekt tez va samarali ravishda katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qiladi, bu esa ta’lim jarayonini tezlashtiradi.
- Shaxsiy yondashuv: Har bir o‘quvchining individual ehtiyojlariga mos keladigan ta’lim dasturlarini yaratish imkoniyati.
- Resurslarni tejash: O‘qituvchilar uchun vaqt va kuchni tejashga yordam beruvchi avtomatlashtirilgan tizimlar.
- Innovatsion yondashuvlar: O‘quvchilarga yangi va innovatsion o‘qitish usullarini taklif etish.

Ta’lim jarayonida sun’iy intellektdan foydalanish bir qator afzalliklarga ega bo‘lsa-da, uning kamchilik jihatlari ham mavjud. [5; 11-b.]. Quyida ana shu kamchiliklarning ayrimlari batafsil yoritib berilgan:

1. O‘qituvchi rolining pasayishi: Sun’iy intellekt ta’lim jarayonida ko‘p vazifalarni bajarishi mumkin, lekin bu o‘qituvchilarning rolini kamaytirishi mumkin. O‘qituvchilar o‘z o‘quvchilariga shaxsiy yondashuvni taqdim eta olmay qolishi va ta’lim jarayonining insoniy jihati yo‘qolishi mumkin.

2. Ma’lumotlar xavfsizligi: Sun’iy intellekt tizimlari ko‘plab shaxsiy ma’lumotlarni to‘playdi va saqlaydi. Bu ma’lumotlarning xavfsizligi va maxfiyligi masalalari jiddiy xavotir tug‘dirishi mumkin, chunki ma’lumotlar buzilishi yoki noto‘g‘ri ishlatilishi mumkin.

3. Qaror qabul qilishdagi xatolar: Sun’iy intellekt algoritmlari ba’zida noto‘g‘ri yoki noaniq qarorlar qabul qilishi mumkin. Bu esa o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga

salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, masalan, noto'g'ri tavsiyalar yoki baholar berish orqali.

4. Insoniy jihatlarining yo'qolishi: Ta'lim jarayoni faqat bilim berish emas, balki ijtimoiy va emotsional rivojlanish hamdir. Sun'iy intellekt insoniy hissiyotlarni tushunmasligi va o'qituvchilarning shaxsiy yondashuvini o'rnini bosmasligi natijasida o'quvchilarning emotsional ehtiyojlari e'tibordan chetda qolishi mumkin.

5. Resurslarga tengsizlik: Sun'iy intellektdan foydalanish uchun zarur bo'lgan texnologiyalar va resurslar hamma joyda mavjud emas. Bu esa ta'limda tengsizlikni yanada kuchaytirishi mumkin, chunki ba'zi o'quvchilar sun'iy intellektdan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lmazligi mumkin.

6. Tayyorlangan materiallar sifatining pastligi: Sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan materiallar har doim yuqori sifatli bo'lmazligi mumkin. Ular ba'zida noaniq yoki no'malum ma'lumotlarga asoslanishi mumkin, bu esa o'qitish jarayonida muammolarga olib kelishi mumkin.

7. O'qituvchilarni tayyorlash zarurati: Sun'iy intellektni ta'lim jarayonida samarali qo'llash uchun o'qituvchilarni tayyorlash va ularni yangi texnologiyalar bilan tanishtirish zarur. Bu esa vaqt va resurslarni talab qiladi.

8. O'z-o'zini o'rganishning kamayishi: Sun'iy intellekt yordamida o'qish jarayoni avtomatlashtirilganda, o'quvchilar mustaqil ravishda o'z-o'zini o'rganish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda kamroq imkoniyatga ega bo'lishlari mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, sun'iy intellekt ta'lim sohasida inqilobiy o'zgarishlarga sabab bo'lishi mumkin. U o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'limni taqdim etishi, o'qituvchilarning ishini yengillashtirishi va ta'lim jarayonini samarali qilishi bilan birga, ba'zi muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shuning uchun SI texnologiyalaridan foydalanishda ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Ta'lim tizimining rivojlanishi uchun sun'iy intellekt imkoniyatlaridan to'g'ri foydalanish muhimdir. Yuqoridagi fikrlarga tayangan holda, raqamli texnologiyalar orqali ma'umotlarning ko'payishi bolalarga keng ko'lamli ilmiy bilimlardan foydalanish imkoniyatini beradi. Bu ularning ilmiy izlanishlar va kashfiyotlarga bo'lgan qiziqishini kuchaytirishi va ilmiy dunyoqarashini yuksaltirishi mumkin. Insonning dunyoqarashi keng ilmiy jihatdan yuqori bilimlarga ega bo'lsagina u ta'lim, ilm-fan, texnika, sanoat va ishlab chiqarish va shu kabi sohalarda yetuk kadr bo'lib yetishadi. Zamonaviy texnologiyalarni o'rganish interaktiv va qiziqarli ta'lim tajribasini yaratish imkoniyatlarini taqdim etadi. Texnologik resurslarni amaliy tajriba, murabbiylik va tanqidiy fikrlash bilan uyg'unlashtirgan muvozanatli yondashuv bolalarda har tomonlama rivojlangan ilmiy tafakkurni tarbiyalash uchun juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. D.Abdullayeva “Shaxs intellektual kamolotida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning innovatsion texnologiyalari” “RAQAMLI IQTISODIYOT DAVRIDA UZLUKSIZ TA’LIM: INNOVATSIYA VA ISTIQBOLLAR XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA” ikkinchi jildi
2. Badritdinova, M. B., & Rustamova, T. N. (2021). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DEVELOPMENT OF THINKING IN STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS. Science and Education, 2(2), 331-337.
3. D.Abdullayeva. “Shaxs dunyoqarashini rivojlantirishning o‘ziga xos psixologik muammolari” “GLOBALLASHUV VA INTEGRATSIYA SHAROITIDA ZAMONAVIY PSIXOLOGIYANING DOLZARB MUAMMOLARI” RESPUBLIKA ILMIY AMALIY KONFERENSIYASI 2024-yil, 25-mart
4. B.M.Umarov. Psixologiya. “Vorin-nashriyot”. T.: 2012.
5. D.Abdullayeva. “Shaxs ilmiy dunyoqarashining rivojlanishiga ta’sir qiluvchi omillar” Namangan davlat pedagogika instituti Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo‘limi “TA’LIM VA TARAQQIYOT” ilmiy-uslubiy jurnali 2024-yil 2-soni.

MILLIY QADRIYATLAR VA ESTETIK TA'LIM: YOSHLAR MADANIY MEROSNI ASRASH

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika institutining

Ijtimoiy gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi kafedrası

Qayumova Feruza Ilhomjon qizi

Namangan davlat pedagogika institutining

Maxsus pedagogika: logopediya yo‘nalishi I-kurs talabasi

E-mail: feruzaqayumova207@gmail.com

Annotatsiya: Milliy qadriyatlar va estetik ta'lim zamonaviy jamiyatning asosiy poydevorlaridan biridir. Ular yosh avlodning tarbiyasida, madaniyat va an'analarni asrashda, milliy o'zlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Bu maqolada aynan shu mavzu ya'ni, milliy qadriyatlar va estetik ta'limning yoshlar madaniy merosni asrashdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, estetik ta'lim, madaniyat, an'analar, milliy meros, jamiyat, o'zlik, tarbiya.

Аннотация: Национальные ценности и эстетическое воспитание являются одной из главных основ современного общества. Они играют важную роль в воспитании молодого поколения, сохранении культуры и традиций, сохранении национальной идентичности. В данной статье рассматривается значение национальных ценностей и эстетического воспитания в сохранении молодежью культурного наследия.

Ключевые слова: национальные ценности, эстетическое воспитание, культура, традиции, национальное наследие, общество, идентичность, образование.

Annotation: National values and aesthetic education. of the main foundations of modern society. They play an important role in the education of the young generation, in the preservation of culture and traditions, and in the preservation of national identity. This article examines the importance of national values and aesthetic education in preserving the cultural heritage of young people.

Key words: national values, aesthetic education, culture, traditions, national heritage, society, identity, upbringing.

Milliy qadriyatlar-bir xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy hayotida muhim rol o'ynaydigan qadriyatlar tizimidir. Ular millatning o'ziga xosligini, an'analarini va urf-odatlarini o'z ichiga oladi. Milliy qadriyatlar yosh avlodning ongida o'z

xalqining tarixini, madaniyatini va urf-odatlarini saqlashga yordam beradi. Bular quyidagilar:

➤ Madaniy o‘zlikni anglash: milliy o‘zligini anglash, shuningdek madaniyatga hurmat va e’tibor berishni shakllantiradi. Bu o‘z navbatida, yoshlarning o‘z millatiga nisbatan ijobiy munosabatini kuchaytiradi.

➤ Tarbiyaviy jihatlar: milliy qadriyatlar yoshlarni tarbiyalashda muhim vosita hisoblanadi. An’analar, qadriyatlar va urf-odatlar orqali tarbiyalangan yoshlar o‘z madaniyatlarini hurmat qilishni o‘rganadilar.

➤ Jamiyat birlashuvi: milliy qadriyatlar jamiyatda birlashuvni ta’minlaydi va yoshlarning bir-biriga nisbatan mehr-muhabbatini kuchaytiradi. Bu, o‘z navbatida, jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni oshiradi.

Shuningdek, milliy qadriyatlar murakkab ijtimoiy ruhiy hodisa bo‘lib, u millatning tili, madaniyati, tarixi, urf-odatlari, an’analarini, jamiki moddiy va ma’naviy boyliklarini iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy hayotining barcha tomonlarga qamrab oladi.

Qadriyatlarning jahon taraqqiyoti, inson hayotiga ko‘rsatadigan ta’siri nuqtai nazaridan: progressiv va reaksion qadriyatlarga ajratiladi. Jamiyatimizning iqtisodiyoti, madaniyati va ma’naviyatining ilgari qarab rivojlanishiga axloq-odob, milliy urf-odatlar negizlarida komil insonni tarbiyalashga, mustaqil respublikamizdan tarbiyalashga, har tomonlarga ravnaq toptirib, jahon sivilizatsiyasiga qo‘shishga astoydil xizmat qiladigan qadriyatlar – bu progressiv qadriyatlarni tashkil etadi. Aksincha, mamlakatimiz oldida turgan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy madaniy-ma’naviy muammolarni hal etishga to‘sqinlik qiladigan xolislar reaksion qadriyatlarga kiradi. Progressiv qadriyatlarning barchasi insonning faravon hayot kechirishini erkin yashashi, ma’naviy axloqiy kamol topishi uchun xizmat qiladigan vosita hisoblanadi. Shuning uchun ham ularni avaylab-asrash, yuksaltirish inson shaxsiy hayotida ham, jamiyat taraqqiyotida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Qadriyatlar jamiyatimizning boyligi, bizning milliy iftixorimiz. Ularni avaylab-asrash va muhofaza qilish barchamizning burchimizdir. Zero, konstitutsiyamizda “Fuqarolar O‘zbekiston xalqining tarixiy, ma’naviy va madaniy merosini avaylab-asrashga majburdirlar. Madaniyat yodgorliklari davlat muhofazasidadir,”-deb ta’kidlangan.

Estetika ta’lim yoshlarni san’at orqali tarbiyalashning samarali usuli hisoblanadi. Bu ta’lim jarayonida quyidagi jihatlar ahamiyatlidir:

➤ San’at va estetika: san’at, o‘zining turli shakllari (rasm, musiqa adabiyot va boshqalar) orqali yoshlarning estetik didini rivojlantirishga yordam beradi. Bu ularning san’atni anglash va qadrlashga imkon beradi.

➤ Ijodiy fikrlash: estetik ta’lim yoshlarni ijodiy fikrlashga, o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etishga va ijodiy yechimlar topishga o‘rgatadi. Bu o‘z navbatida, ularning hayotiy muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi.

➤ Estetik ta’limning o‘ziga xosligi: estetik ta’lim o‘ziga xos xususiyatga ega bo‘lib, u faqat san’atni o‘rganish emas, balki uning mazmuni va estetik tajribasini ham o‘z ichiga oladi. Bu yoshlarning san’at va madaniyatga bo‘lgan munosabatini yanada chuqurlashtiradi.

Shuningdek, estetik tarbiya insonning voqealikdagi va san’atdagi go‘zallikni idrok etish, tushunish va qadriga yetish qobiliyatini o‘stiradi. Estetik tarbiya-insoniyat faoliyatining har qanday sohasida estetik boyliklar yaratish, ya’ni go‘zallik qonuni bo‘yicha ijod qilish ehtiyojidan kelib chiqadi. Estetik tarbiya ijtimoiy sharoitlarga bog‘liq. Estetik tarbiya, eng avvalo, tabiat va jamiyatda hamda san’at asarlaridan go‘zallikni ko‘ra bilish, uni to‘g‘ri tushunish va qadrlash qobiliyatini tarbiyalashdan iborat. U hayot va mehnatning barcha tomonlariga go‘zallik ato etish qobiliyatini tarbiyalash, hayot va san’atda bema’nilikka, xunuklikka qarshi kurash hamda qobiliyatiga qarab san’atda o‘zining ijodiy kamolotini ko‘rsatishni nazarda tutadi. Estetikaning maqsadi - insonda hayotdagi, san’atdagi go‘zalliklarni umumjahon qadriyatlari nuqtai nazaridan idrok eta bilish va baho bera olish qobiliyatini tarbiyalash va o‘stirishdan iboratdir.

Yoshlar madaniy merosni asrashda muhim rol o‘ynaydilar. Ularning vazifalari:

➤ Ta’lim va tarbiya: yoshlar o‘z oilalarida, maktabda va jamiyatda madaniy meros va an’analarni saqlashga qaratilgan tarbiyani olishlari zarur. Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni o‘rganish muhimdir.

➤ Ijtimoiy faoliyatlar: yoshlar madaniy tadbirlarda, festivallarda va ko‘rgazmalarda faol ishtirok etib, o‘z milliy qadriyatlarini targ‘ib qilishlari kerak. Bu o‘z navbatida, boshqalarni ham madaniyatga qiziqtiradi.

➤ Innovatsion yondashuvlar: yoshlar o‘z innovatsion fikrlash qobiliyatlari bilan madaniy merosni saqlashga hissa qo‘shishi mumkin. Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali madaniyatni yangi avlodga yetkazish imkoniyatlarini izlash muhimdir.

Xulosa. Milliy qadriyatlar va estetik ta’lim yoshlarning madaniy merosni anglashlari va asrashlarida asosiy omildir. Milliy qadriyatlar yosh avlodning ma’naviy – axloqiy asosini tashkil qilib, ularning kim ekanliklarini, tarixiy va madaniy ildizlarini anglashlariga yordam beradi. Shu bilan birga estetik ta’lim yoshlarda san’atga bo‘lgan qiziqishni rivojlantiradi va ularni ijodiy fikrlashga o‘rgatadi. Bu o‘z navbatida yoshlarni o‘z xalqining madaniy merosni qadrlash va saqlashga undaydi. Estetik ta’lim orqali yoshlar nafaqat madaniy qadriyatlarni

o‘rganadilar, balki ularning yangi avlodlarga yetkazish yo‘lida o‘z hissalarini qo‘shadilar. Madaniy merosni asrab-avaylash yoshlar uchun nafaqat tarixiy mas’uliyati, balki ulug‘ bir imkoniyatdir. Shu sababli, ta’lim jarayonida milliy qadriyatlar va estetik ko‘nikmalarni shakllantirishga katta e’tibor berish zarur. Bu esa yoshlarni madaniy va estetik jihatdan rivojlangan, o‘z xalqining madaniy merosini qadrlaydigan va asraydigan yetuk avlod sifatida tarbiyalashning eng samarali yo‘lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Milliy qadriyatlar va ta’lim O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi (2021).
2. B. Talapov “Qadriyatlar falsafasi ma’ruzalar matni”. T: Namangan- 2023-yil 39-40-b.
3. R.A. Xolov “Estetik ta’lim nazariy va amaliy asoslar” 2020-yil.
4. I.R. Mamatqulov “Yoshlar va madaniyat” 2021-yil.
5. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi-Toshkent: O‘zbekiston 2010-yil.

GLOBALLASHUV JARAYONINING BADIY ADABIYOTGA TA’SIRI

Alimova GulbahorTursunpo‘latovna

Namangan davlat pedagogika inistituti Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi
1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada globallashuvning badiiy adabiyotga ta’siri va uning milliy madaniy qadriyatlarni saqlab qolish va global madaniy muloqotga moslashishdagi roli o‘rganiladi. Muallif globallashuv jarayonida adabiyotning yangi mavzular, shakllar va madaniy almashuvlarni shakllantirishdagi o‘rnini, shuningdek, uning milliy o‘ziga xoslikka ta’sirini tahlil etadi. Ijobiy va salbiy ta’sirlar ilmiy-nazariy nuqtai nazardan yoritilgan. Maqola globallashuvning badiiy adabiyotga ta’siri haqida chuqur fikrlarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘z: globalizatsiya, adabiyot, milliy identifikatsiya, madaniy almashinuv, adabiy rivojlanish, madaniy qadriyatlar, yangi mavzular, global ta’sir, milliy madaniyat, adabiy shakllar.

Kirish. Globallashuv jarayonining badiiy adabiyotga ta’siri. Globallashuv jarayoni dunyo bo‘yicha iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarning tobora

kuchayishi bilan bog‘liq bo‘lib, bu jarayon badiiy adabiyotga ham muhim ta’sir ko‘rsatadi. Madaniyatlar o‘rtasidagi chegara o‘tkazilmasi va axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida badiiy adabiyot global xarakterga ega bo‘lib bormoqda. Bu jarayon adabiyotga yangi mavzular, shakllar va uslublarning qo‘shilishiga olib keladi.

Globallashuvning badiiy adabiyotga ta’sirining birinchi asosiy yo‘nalishi madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi bilan bog‘liq. Yozuvchilar o‘z asarlarida global muammolarni yoritib, turli xalqlar o‘rtasidagi madaniy farqlarni, o‘xshashliklarni ko‘rsatadi. Bu jarayon o‘quvchilarni turli millatlarning dunyoqarashlari bilan tanishtiradi va madaniy farqlarni tushunishga yordam beradi. Badiiy adabiyot, shuningdek, boshqa xalqlarning tarixiy va ijtimoiy muammolarini yoritish orqali xalqlararo anglashuvni oshiradi.

Ikkinchi jihat, globallashuv jarayonida badiiy adabiyotning global mavzularga qarshi yanada ko‘proq e’tibor qaratishidir. Masalan, ekologiya, ijtimoiy tengsizlik, texnologik rivojlanish, migratsiya kabi global masalalar adabiyotning yangi mavzulari bo‘lib, yozuvchilar ularni o‘z asarlarida yoritib, ularga o‘quvchilarni jalb qilishga intilishmoqda. Shu tariqa, badiiy adabiyotda global muammolarni aks ettirish orqali dunyo miqyosidagi masalalarga e’tibor qaratiladi.

Shu bilan birga, globallashuv jarayonining salbiy tomonlari ham mavjud. Badiiy adabiyotda global bozorning ta’siri ortib bormoqda, bu esa ba’zan milliy madaniyatlarni va milliy an’analarini so‘ndirishi mumkin. Yozuvchilar global bozor talablari bilan moslashish zaruriyatida bo‘lishsa-da, ko‘plari o‘zlarining milliy an’analarini va madaniyatlarini saqlab qolishga intilishmoqda. Adabiyotning "universalizatsiya" jarayoni, ba’zan mahalliy til va madaniyatning yo‘qolishiga olib kelishi mumkin.

Globallashuv jarayoni, shuningdek, yangi texnologiyalarning ta’siri bilan badiiy adabiyotda yangi shakllar paydo bo‘lmoqda. Internet, raqamli kutubxonalar, bloglar kabi raqamli platformalar adabiyotning tarqalishini osonlashtiradi va yozuvchilarga o‘z asarlarini global miqyosda tanishtirish imkonini beradi. Bu esa, o‘z navbatida, yangi o‘quvchilar auditoriyasini yaratadi va adabiyotga yangi yondashuvlar olib keladi.

Globallashuv jarayoni badiiy adabiyotga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Yangi mavzular, madaniyatlararo aloqalar va yangi shakllar orqali adabiyot global miqyosda o‘zgarib, rivojlanmoqda. Shu bilan birga, milliy o‘ziga xosliklarni saqlash va global tendensiyalar o‘rtasidagi balansni topish badiiy adabiyotning kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega.

Madaniyatlararo aloqalar va adabiyotning globalizatsiyasi.
Madaniyatlararo aloqalar va adabiyotning globalizatsiyasi globallashuv

jarayonining ajralmas qismidir. Dunyo bo‘ylab iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalar tobora kuchayib borayotgan hozirgi davrda, badiiy adabiyotning roli va shakllari ham sezilarli o‘zgarishlarga uchramoqda. Madaniyatlararo aloqalar, ya’ni bir xil yoki turli madaniyatlarga mansub odamlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar, adabiyotning yangi shakllarini yaratmoqda va turli xalqlarning madaniy qadriyatlarini bir-biriga yaqinlashtiradi.

Globalizatsiya jarayonida adabiyot o‘zining mavjud formasini saqlab qolgan holda, yangi shakllar va uslublarni qabul qilmoqda. Madaniyatlararo aloqalar o‘qish va yozish tillarining kengayishiga, adabiy asarlarning xalqaro darajada tarqalishiga sabab bo‘layotgan bo‘lsa, adabiyotning globalizatsiyasi madaniy almashuvni tezlashtiradi. Badiiy adabiyotlar hozirda milliy chegaralarni kesib o‘tib, turli xalqlarga xos qadriyatlar va tajribalarni o‘zida mujassam etadi.

Adabiyotning globalizatsiyasi madaniyatlar o‘rtasidagi doimiy aloqalarni mustahkamlab, yangi mavzularni va yondashuvlarni yaratadi. Yozuvchilar turli millatlarning tarixiy, madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini o‘rganib, global masalalarni o‘z asarlarida aks ettiradilar. Misol uchun, ekologiya, migratsiya, texnologik rivojlanish va ijtimoiy tengsizlik kabi mavzular adabiyotda keng yoritilmoqda. Shu bilan birga, turli madaniyatlarning o‘ziga xosligi, tillari va an‘analari asarlarda ko‘rsatiladi, bu esa global o‘quvchilarni birlashtirishga xizmat qiladi.

Biroq, madaniyatlararo aloqalar bilan birga adabiyotning globalizatsiyasi ba’zi muammolarni ham keltirib chiqaradi. Global bozor talablari milliy adabiyotlarga ta’sir ko‘rsatishi, ba’zan o‘ziga xos milliy an‘analarni yo‘qotish xavfini tug‘diradi. Yozuvchilar, shu bilan birga, o‘z xalqining madaniy va tarixiy merosini saqlab qolishga intilishmoqda. Shuningdek, adabiyotning globalizatsiyasi mahalliy tillarni himoya qilish va milliy madaniyatlarni tanitishda muhim rol o‘ynaydi.

Adabiyotning globalizatsiyasi, shuningdek, raqamli platformalar va internet orqali yangi o‘quvchilar auditoriyasini yaratish imkoniyatini beradi. Onlayn kutubxonalar, bloglar va e-kitoblar yordamida adabiyot dunyo miqyosida tarqalmoqda. Yozuvchilar o‘z asarlarini keng auditoriyaga tanishtirish imkoniyatiga ega bo‘lishmoqda, bu esa madaniyatlararo aloqalarni yanada chuqurlashtiradi.

Globallashuv jarayonida badiiy adabiyotda yangi global mavzular, masalan, ekologiya, ijtimoiy tengsizlik, migratsiya, madaniyatlararo ziddiyatlar va texnologik taraqqiyot masalalari ko‘proq yoritilmoqda. Yozuvchilar o‘z asarlarida dunyo miqyosida yuz berayotgan global masalalarni yoritish orqali xalqaro miqyosdagi muammolarni o‘quvchilarga yetkazishga harakat qilmoqda. Badiiy adabiyotda bu

mavzular adabiy asarlarni yanada boyitib, turli xalqlar o‘rtasida madaniy aloqalar o‘rnatishga xizmat qilmoqda.

Badiiy adabiyotning globalizatsiyasi shuningdek, xalqaro miqyosda yozilgan asarlarning tillararo tarjimasi va o‘qishning osonlashuvi orqali keng ommaga yetib borishini ta‘minlamoqda. Bu jarayon orqali, bir madaniyatning asari boshqa madaniyatdagi o‘quvchilarga erkin tarqaladi va shu orqali ularning dunyoqarashi kengayadi. Bundan tashqari, global mavzularni yoritishda yozuvchilar o‘z milliy an‘analarini va tarixiy tajribalarini taqdim etib, butun dunyo madaniyati uchun umumiy qadriyatlarni yaratishga intilishadi. Masalan, ekologik muammolarni yoritish orqali, badiiy adabiyot jahonning har bir burchagidagi o‘quvchilarga tabiiy resurslarning ahamiyatini, tabiatni asrash zaruratini o‘rgatadi. Shu bilan birga, ijtimoiy tengsizlik va migratsiya masalalari orqali adabiyot insoniyatning umumiy qadriyatlarini va bir-biriga nisbatan hurmatni kuchaytirishga hissa qo‘shmoqda.

Yozuvchilar badiiy asarlari orqali global masalalarga qarshi kurashish, ijtimoiy adolatni ta‘minlash va inson huquqlarini himoya qilish kabi jahon ahamiyatiga ega bo‘lgan mavzularni o‘rganishda davom etishmoqda. Shunday qilib, badiiy adabiyot faqatgina o‘z vaqtining ijtimoiy va siyosiy sharoitlarini aks ettiribgina qolmay, balki global o‘zgarishlar va kelajakdagi ijtimoiy-ijtimoiy tendentsiyalarni ham tasavvur qilish imkonini yaratadi.

Madaniy birlashuv va diversifikatsiya. Madaniy birlashuv va diversifikatsiya — bu globalizatsiya jarayonining ikki asosiy tushunchasi bo‘lib, ular dunyo madaniyatlarining o‘zaro aloqalari va o‘zgarishlariga ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu jarayonlar xalqaro maydonda madaniy merosni saqlash, o‘zaro aloqalarni kuchaytirish va yangi madaniyatlarni bir-biriga yaqinlashtirishga qaratilgan. Har ikki tushuncha o‘rtasidagi farq, ularning dunyo madaniyati va ijtimoiy tizimidagi o‘rni bilan bog‘liq.

Madaniy birlashuv — bu turli millatlar va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar, madaniy, iqtisodiy va siyosiy bog‘lanishlarning rivojlanishi natijasida yuzaga keladigan jarayon. Globalizatsiya bilan birga madaniy birlashuv kuchaygan, chunki odamlar bir-biridan yanada oson va tez aloqada bo‘lishi, turli madaniyatlarni o‘rganishi va o‘zaro ta’sir o‘rnatishi mumkin bo‘lmoqda. Bu jarayonning ijobiy tomonlari sifatida madaniy almashinuv, turli xalqlar o‘rtasida o‘zaro tushunishni oshirish va global qadriyatlarning shakllanishini ko‘rish mumkin. Madaniyatlar o‘rtasidagi aloqalar jahon miqyosida bir xil standartlar va qadriyatlarni yaratishga olib keladi. Masalan, global brendlar, musiqiy janrlar, kino va san’atda birlashish tendensiyasi kuchaygan. Bunday birlashuv dunyo miqyosida umumiy madaniy tilni rivojlantiradi.

Madaniy diversifikatsiya esa, o‘z navbatida, globalizm jarayonida madaniyatlarning xilma-xilligi va turli jahon madaniyatlari o‘rtasidagi farqlarni saqlab qolish jarayonini anglatadi. Bu jarayonda har bir millat o‘zining madaniy o‘ziga xosligini, urf-odatlarini va qadriyatlarini saqlashga harakat qiladi. Madaniy diversifikatsiya globalizatsiya jarayonida madaniy o‘ziga xosliklarni va turli xil hayot tarzlarini yo‘qotmasdan, ularni rivojlantirishga imkon beradi. Masalan, mahalliy til va adabiyotlarni saqlab qolish, an’anaviy san’at shakllarini rivojlantirish, milliy festival va marosimlarni ommalashtirish orqali madaniyatning xilma-xilligini saqlashga intilish mavjud.

Madaniy birlashuv va diversifikatsiyaning o‘zaro ta’siri

Globalizatsiya jarayonida madaniy birlashuv va diversifikatsiya bir-birini to‘ldiruvchi va qarama-qarshi jarayonlar sifatida birgalikda mavjud bo‘lishi mumkin. Madaniy birlashuv o‘zaro ta’sir va almashuvni kuchaytirs, madaniy diversifikatsiya har bir xalqning o‘ziga xos madaniy merosini saqlashga imkon beradi. Ushbu jarayonlar o‘rtasidagi muvozanatni saqlash, jahon miqyosida hamkorlik va hurmatni rivojlantirishga yordam beradi.

Madaniy birlashuv va diversifikatsiya nafaqat insonlarning o‘zaro aloqalarini, balki xalqaro muammolarni hal qilishdagi birgalikdagi harakatlarni ham qo‘llab-quvvatlaydi. Bu jarayonlar global ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismi sifatida ko‘riladi. O‘zaro madaniy aloqalar va farqlarni qadrlash, global jamiyatda barqarorlik va tinchlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Globallashuv va yangi texnologiyalar adabiyot sohasini sezilarli darajada o‘zgartirib yubordi. Garchi bu jarayonlar ko‘plab ijobiy o‘zgarishlarga olib kelsa ham, ba’zi salbiy ta’sirlar ham mavjud. Yangi texnologiyalar va globallashuvning adabiyotga ta’siri bir nechta sohalarda namoyon bo‘ladi:

Globallashuvning salbiy ta’sirlaridan biri — madaniy homogenizatsiya, ya’ni turli madaniyatlarning bir-biriga yaqinlashib, o‘xshashlashishidir. Yangi texnologiyalar orqali global axborot tarmoqlari va media kanallari bir xil kontentni keng tarqatishi, mahalliy adabiyotlar va an’analarining yo‘qolishiga olib kelishi mumkin. Masalan, xalqaro bestsellerlar va global brendlar mahalliy adabiyotlarni o‘zgartirishi, kichik xalq va millatlarning o‘ziga xos madaniyatlarini xiralashtirishi mumkin. Yozuvchilar o‘z milliy yoki mahalliy mavzularni yoritishda global standartlarga moslashishga majbur bo‘lishi, natijada o‘ziga xoslikni yo‘qotishi mumkin.

Yangi texnologiyalar va internetning tarqalishi bilan adabiyot ko‘proq tijoratlashtirildi. Adabiy asarlar endi faqat san’at yoki ma’naviyat nuqtai nazaridan emas, balki iqtisodiy foyda ko‘zlanib yoziladi. Bu esa adabiyotning sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bestsellerlar va tijoratga asoslangan asarlar ko‘pincha

adabiy qadriyatga ega bo‘lmaydi va keng jamoatchilikka qiziqarli bo‘lishi uchun har xil ommaviy mavzularda yoziladi. Shunday qilib, adabiyotning yuqori ma’naviy va estetik talablari kamayishi mumkin.

Globallashuv va yangi texnologiyalar adabiyotning xalqaro miqyosda ommalashuviga yordam beradi, ammo shu bilan birga mahalliy adabiyotlarning aralashishiga va ularning yo‘qolishiga olib keladi. Mahalliy til va adabiyotning global tillarga, masalan, ingliz tiliga bo‘lgan ustunligi ortadi, bu esa kichik xalqlar yoki tillar uchun o‘z madaniyatini saqlashni qiyinlashtiradi. Yangi texnologiyalar orqali global kontentning hukmronligi mahalliy adabiyotlarning arxivlashishiga yoki marginallashtirishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Yangi texnologiyalar axborot almashishning tezligini oshirgan bo‘lsa-da, bu jarayon o‘zining salbiy tomonlariga ham ega. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda tezda tarqatiladigan ma’lumotlar ko‘pincha tasavvur va haqiqiylikni buzadi. Yozuvchilar o‘z asarlarini global auditoriyaga moslashtirishga harakat qilganda, bu ba’zan adabiy asarlarning asli ma’nosini yo‘qotishiga olib kelishi mumkin.

O‘quvchilarga sifatli, chuqur va ma’naviy asarlar o‘rniga qisqa, povestlar yoki tezkor yozilgan komikslarga oid kontent taqdim etilishi mumkin.

Global texnologiyalar va internet platformalari adabiyotda tijorat va ijtimoiy ta’sirning kuchayishiga olib kelmoqda. Yozuvchilar va nashriyotlar ko‘pincha o‘quvchilarning talablariga qarab, trendga moslashishga harakat qiladilar. Bu esa adabiyotda ijtimoiy masalalarga, siyosiy yoki iqtisodiy kuchlarga qarshi kurashishning o‘rniga, ko‘proq ommaviy va qisqa muddatli trendlarni ta’qib qilishga olib kelishi mumkin.

Globallashuv va yangi texnologiyalar adabiyotga ko‘plab ijobiy imkoniyatlar yaratgan bo‘lsa-da, ular mahalliy adabiyotning o‘ziga xosligini saqlash, adabiy yuksaklikni ta’minlash va madaniyatlarning xilma-xilligini hurmat qilishda salbiy ta’sirlar ko‘rsatishi mumkin. Bu masalalar global miqyosda o‘quvchilarning madaniy va estetik sezgirligini rivojlantirish, hamda sanoatni texnologik taraqqiyot bilan uyg‘unlashtirish zaruratini taqozo etadi.

Globallashuv jarayoni badiiy adabiyotga katta ta’sir ko‘rsatib, uni yanada global va universal darajaga olib chiqdi. Yangi texnologiyalar va global kommunikatsiya vositalari orqali adabiyotning chegaralari kengaydi, bu esa adabiyotlarning turli madaniyatlar va xalqlar o‘rtasida tarqalishini osonlashtirdi. Yozuvchilar global muammolarni, masalan, ekologiya, migratsiya, ijtimoiy tengsizlik va texnologik taraqqiyot kabi mavzularni yoritib, xalqaro miqyosda yuz berayotgan muammolarni o‘quvchilarga yetkazishga intilmoqda.

Biroq, globallashuvning salbiy ta’sirlari ham mavjud. Madaniy homogenizatsiya, mahalliy adabiyotlarning marginallashtirish, komersiyalashuv va

axborot deformatsiyasi kabi masalalar badiiy adabiyotning o‘ziga xosligini yo‘qotishiga olib kelishi mumkin. Xalqaro bestsellerlar va tijoratga asoslangan asarlar ba‘zan adabiy sifatni kamaytiradi, bu esa o‘quvchilarning estetik sezgirligini pasaytirishi mumkin.

Shu bilan birga, globallashtirish badiiy adabiyotda madaniyatlararo aloqalar va diversifikatsiyaning rivojlanishiga xizmat qilmoqda, bu esa yangi ijodiy imkoniyatlarni yaratadi. Adabiyotda global masalalar va temalar o‘rganilishi, o‘quvchilarga boshqa madaniyatlar bilan tanishish imkoniyatini beradi va xalqaro miqyosda o‘zaro tushunishni rivojlantiradi.

Globallashtirish jarayonining badiiy adabiyotga ta’siri ikki tomonlama: ijobiy va salbiy. Adabiyotning global sahnaga chiqishi, madaniy aloqalar va estetik qiymatlarning birlashishi bilan birga, mahalliy o‘ziga xoslikni saqlash, adabiyotning an’anaviy qadriyatlarini himoya qilish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Badiiy adabiyotning kelajagi global jarayonlarga moslashgan holda, milliy va madaniy o‘ziga xoslikni saqlashga qaratilgan yondashuvlarni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Rasulov, M. (2024). "Globalizatsiya va milliy identifikatsiya: O‘zbekiston madaniyati va adabiyoti kontekstida." O‘zbekiston Madaniyati va Adabiyoti Jurnal, 15(3), 45-58.
 2. Tursunov, F. (2024). "Madaniy almashinuv va adabiy rivojlanish." O‘zbek Adabiyoti va Fikriyat, 22(1), 89-103.
 3. Nematov, A. (2024). "O‘zbek milliy madaniyatining global ta’siri." O‘zbekiston Madaniyatini Tadqiq etish, 10(2), 123-135.
 4. Karimov, Sh. (2024). "Globalizatsiya va uning madaniy qadriyatlarga ta’siri." Madaniyatshunoslik Tadqiqotlari, 18(4), 67-80.
 5. Nasirov, I. (2024). "Adabiy shakllar va yangi mavzular: O‘zbek adabiyotining global muammolari." O‘zbek Adabiyoti va San’ati, 11(2), 34-49.
 6. Abdurahmonov, R. (2024). "Madaniyat va identifikatsiya: O‘zbekistondagi milliy qadriyatlar va global o‘zgarishlar." O‘zbek Madaniyati va Ijtimoiy Hayot, 6(1), 25-39.
 7. Smith, J. (2023). "Cultural Globalization: Impacts and Responses." *Journal of Global Studies*, 32(4), 210-225.
 8. Green, L. & Brown, P. (2023). "National Identity in the Age of Globalization." *International Journal of Sociology and Anthropology*, 44(2), 55-72.
- TARIXIY TARAQQIYOTDA INSON TARBIYASIGA OID MASALALAR**

Sobitjonova Zarina Farhod jon qizi

Pedagogika fakulteti Maktabgacha Ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Tillayev Bobomurod Abduvohobovich

Gumanitar fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Anatatsiya. Tarixiy taraqqiyotda inson tarbiyasiga oid masalalar insoniyatning ijtimoiy va madaniy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Qadimiy davrlardan boshlab, tarbiya tizimi nafaqat bilim berish, balki axloqiy, ma’naviy va jismoniy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan. Har bir davrda inson tarbiyasining maqsadi va yondashuvi o‘zgarib borgan, lekin har doim uning markazida insonning kamoloti va jamiyatda o‘z o‘rnini topish muammosi turibdi. Tarixiy taraqqiyot davomida, inson tarbiyasining jamiyatning rivojlanishi, axloqiy qadriyatlar, va ilm-fan bilan aloqasi o‘zgarib, zamonaviy pedagogik tizimlar va yondashuvlarga asos solgan.

Kalit so‘zlar: Inson tarbiyasi, pedagogika tarixi, tarixiy rivojlanish, axloqiy qadriyatlar, ma’naviyat, ta’lim tizimi, shaxsiy kamolot, ilm-fan va tarbiya, ruhiy rivojlanish, sivilizatsiyalar va tarbiya, zamonaviy pedagogika, tarbiyaviy usullar, diniy tarbiya, jamiyat va tarbiya, falsafiy qarashlar, axloqiy fazilatlarni, pedagogik nazariyalarni, madaniy rivojlanish.

Inson tarbiyasi har bir jamiyatda va tarixiy davrda o‘zining ahamiyati bilan ajralib turadi. Tarix davomida inson tarbiyasining rivojlanishi jamiyatning ijtimoiy va madaniy kontekstiga, falsafiy qarashlariga, iqtisodiy holatiga, hatto siyosiy rejimlariga ham bog‘liq bo‘lib, o‘zgarib borgan. Inson tarbiyasining maqsadi har doim nafaqat yosh avlodga ilm-fan, axloq va madaniyatni o‘rgatish, balki ularni jismoniy va ruhiy jihatdan sog‘lom, erkin, o‘zini va atrof-muhitini anglaydigan shaxslar qilib tarbiyalashdir.

Qadimgi Yunon va Rim jamiyatlarida tarbiya yuksak ma’naviyat va aqlni rivojlantirishga qaratilgan edi. Yunonistonning mashhur faylasufi Sokrat, o‘zining “dialektika” usulida, insonni o‘zini anglashga, o‘z bilimlarini tekshirishga undagan. Uning eng muhim pedagogik usuli savol-javob orqali fikrlashni rivojlantirish edi. Shuningdek, Platon va Aristotel ham tarbiya va ta’limni inson kamoloti uchun zarur deb hisoblashgan. Aristotel, masalan, yoshlarni to‘g‘ri axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga chaqirdi.

Qadimiy Rimda esa tarbiya tizimi ko‘proq jamiyatning ijtimoiy tizimi bilan bog‘liq edi. Bu davrda asosan oliy sinf vakillariga bilim berish, harbiy va fuqarolik xizmatlarga tayyorlash maqsadida tarbiya o‘tkazilgan. Rimda o‘qituvchilar va otalar o‘z farzandlariga faqat axloqiy qoidalar emas, balki siyosiy va huquqiy bilimlarni ham berishga ahamiyat bergan.

Qadimgi Yunoniston va Rimda tarbiya tizimi ahamiyatli o‘rin tutgan. O‘sha davrda tarbiya faqat yuqori tabaqa vakillariga mo‘ljallangan bo‘lsa-da, uning

maqsadi boshqalarga axloqiy, intellektual va jismoniy kamolotni targ‘ib qilish edi. Filozoflar, masalan, Sokrat, Platon va Aristotel, inson tarbiyasining ahamiyatini ta’kidlab, axloqiy fazilatlarni shakllantirishga alohida e’tibor berishgan.aaa[1].

O‘rta asrlarda tarbiya asosan diniy tashkilotlar tomonidan amalga oshirildi. Diniy institutlar yoshlarni nafaqat ilm-fan, balki axloqiy va ruhiy jihatdan shakllantirishga qaratilgan. Xristian dini va islomdagi diniy qadriyatlar, o‘z navbatida, tarbiyaga katta ta’sir ko‘rsatdi. Avliyo Augustin va Avitsenna kabi faylasuflar, o‘z asarlarida, inson tarbiyasining diniy-ma’naviy o‘limdan qutulish, ilohiy bilimlarni olish va axloqiy qadriyatlarni o‘rgatishdagi o‘rnini ta’kidlashgan.

Shuningdek, O‘rta asrlarda ilmiy o‘qitish, asosan monastirlar va masjidlarda amalga oshirilib, uni faqat o‘qimishli sinf vakillari olgan. Bu davrda tarbiya tizimi o‘zgarmas va an’anaviy bo‘lib, ko‘p holatlarda jismoniy tarbiya va badiiy ma’lumotlarga qaraganda diniy bilimlar ustun turgan.

O‘rta asrlarda esa tarbiya ko‘proq diniy qadriyatlar asosida amalga oshirilgan. Avliyo Augustin, Avitsenna va Averroes kabi mutafakkirlar tarbiya haqida ko‘plab asarlar yozgan va insonning ruhiy kamoloti uchun ma’rifatning ahamiyatini ko‘rsatganlar.

Renessans davrida insonning erkinligi va aqliy rivoji juda yuqori baholandi. Bu davrda insonning o‘zligini anglash, erkin fikrlash va badiiy estetik his-tuyg‘ularni rivojlantirish muhim sanalgan. Renessansning eng mashhur faylasufi Petrarka va Yevropa o‘qituvchilari insonni faqat ilmiy bilimlar bilan emas, balki uni ichki dunyosini anglashga undagan. Tarbiyaning maqsadi ilmiy va madaniy boylikni oshirish, jamiyatda insonning o‘rni va ahamiyatini mustahkamlash edi.

Renessans davrida insoniyatning erkinligi, aqliy rivoji va ilm-fan oldinga siljidi. Ushbu davrda o‘qituvchilarning asosiy vazifasi yoshlarni tanqidiy fikrlashga, ilmiy izlanishlarga va badiiy his-tuyg‘ularga yo‘naltirish edi. Yangi davrda tarbiya faqat diniy saboqlar bilan cheklanmasdan, umuman, insonni erkin va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalashga qaratilgan edi.

Ushbu davrda Zheremi Bentam, Jhon Mill kabi faylasuflar ham tarbiya va ta’lim sohasida nazariyalar ishlab chiqdilar[2].

Yangi davrda esa ilm-fan, sanoat inqilobi va falsafiy fikrlarning rivojlanishi tarbiya tizimiga yangi qarashlar olib keldi. Renessans va Yangi davr pedagogik fikrlarining yirik namoyandalaridan biri Yuhann Xristian Fichte, o‘z asarlarida, inson tarbiyasini millatni shakllantirish va milliy davlatning asosini yaratish bilan bog‘lab tushuntirgan. Bu davrda tarbiya nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatni mukammallashtirish vositasi sifatida qaralgan.

XX asrda, ayniqsa, sanoat inqilobi va globalizatsiya tufayli tarbiya tizimi ancha o‘zgardi. O‘qitish texnologiyalari, pedagogik innovatsiyalar, psixologik

yondashuvlar tarbiyaning samaradorligini oshirdi. Tarbiya nafaqat axloqiy, ilmiy va jismoniy rivojlanishni ta'minlashi kerak, balki shaxsning jamiyatdagi o'rnini belgilash, ijtimoiy moslashuvchanlikni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

Ushbu davrda, psixologik va pedagogik nazariyalar, xususan, Yelizaveta Manovich, Jean Piaget va Lev Vygotskyning ishlari, tarbiyaning faol va ijtimoiy kontekstga asoslangan yondashuvini taqdim etdi[3].

XX asrda tarbiya tizimida demokratik qadriyatlar, erkin fikrlash va kritikal fikrlash rivojlana boshladi. Bunda yoshlarni faqat bilim olishga emas, balki ularni jamiyatdagi teng huquqli fuqarolar sifatida shakllantirishga urg'u berilgan.

XX asrda tarbiyaning muhimligi yanada oshdi, chunki sanoat inqilobi, shaharlarning rivojlanishi, ilm-fanning jadal rivojlanishi va globalizatsiya inson tarbiyasiga yangi talablarga olib keldi. Tarbiya tizimi har bir insonning ijtimoiy moslashuvchanligi va jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun zarur bo'lgan bilimlarni o'z ichiga olishi kerak edi.

XXI asrda tarbiya sohasidagi ilg'or nazariyalar, pedagogik texnologiyalar va psixologik yondashuvlar birlashib, o'qitishning samarali usullarini yaratishga yordam berdi[4]. Bu davrda inson tarbiyasida axloqiy va ma'naviy o'sish, shaxsiy rivojlanish, va jamiyat bilan hamkorlikning ahamiyati kuchaygan.

Xulosa. Tarix davomida inson tarbiyasi jamiyatning eng muhim asoslaridan biri bo'lib qolgan. Har bir davrda inson tarbiyasining o'ziga xos maqsadlari, usullari va metodlari bo'lgan, lekin ularning barchasi bir maqsadga — insonni erkin, axloqli, ilmiy va jamiyatga foydali shaxs qilib tarbiyalashga xizmat qilgan. Tarbiyaning tarixi davomida o'zgarishlar faqat metod va yondashuvlarda emas, balki insoniyatning hayotga, jamiyatga va o'zining o'rniga bo'lgan qarashlarida ham o'z aksini topgan. Bugungi kunda inson tarbiyasi, shubhasiz, shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligini, ilmiy izlanishlarni va axloqiy fazilatlarni rivojlantirishning asosiy vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulla Avloniy – “Ma’rifat” va “Tarbiya”. Abdulla Avloniy o'zining pedagogik qarashlari va milliy tarbiya masalalariga oid asarlari bilan mashhur. U, ayniqsa, o'zbek xalqining an'anaviy tarbiyasiga asoslanib, ta'limni va tarbiyani yangicha shakllantirishga chaqirgan.
2. Tursunboy Sodiqov – “Pedagogika va ta'lim tarixi”.
3. Xudoyberdi To'xtasinov – “O'zbek pedagogikasi va ta'lim tarixi”.
4. Shukrullo Shamsiyev – “Tarbiya falsafasi”.

O‘ZBEKISTONDA SO‘Z VA MATBUOT ERKINLIGINING TA’MINLANISHIDA

Bobomurod Tillayev Abduvohobovich

Namangan Davlat Pedagogika institut Gumanitar fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Muhammadjonova Muxlisa Akmaljon qizi

Namangan Davlat Pedagogika institut

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Biz ushbu maqolada O‘zbekistonda so‘z va matbuot erkinligi haqida tushunchaga ega bo‘lamiz. Hozirgi kunda har qanday jamiyat taraqqiyotini so‘z erkinligisiz tasavvur qilish mumkin emas. So‘z erkinligi har bir fuqaroning shaxsiy huquqi bo‘lsa, axborot erkinligi har bir insonning tabiiy huquqi hisoblanadi.

Kalit so‘zlar. So‘z erkinligi, matbuot, fuqaro, siyosiy huquq, axborot erkinligi, ommaviy axborot vositalari, demokratiya, fikr yuritish, shaxs, mafkura, g‘oya, fikr, jurnalistika.

Annotation. In this article, we will get an understanding of freedom of speech and press in Uzbekistan. Nowadays, it is impossible to imagine the development of any society without freedom of speech. Freedom of speech is a personal right of every citizen, while freedom of information is a natural right of every person.

Key words. Freedom of speech, press, citizen, political right, freedom of information, mass media, democracy, thinking, person, ideology, idea, opinion, journalism.

Аннотация. В этой статье мы получим представление о свободе слова и прессы в Узбекистане. Сегодня невозможно представить развитие любого общества без свободы слова. Свобода слова – личное право каждого гражданина, а свобода информации – естественное право каждого человека.

Ключевые слова. Свобода слова, печати, гражданина, политическое право, свобода информации, средства массовой информации, демократия, мышление, человек, идеология, идея, мнение, журналистика.

Ommaviy axborot vositalari jamiyatni demokratlashtirish va fuqaro erkinligini ta’minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Demokratiya islohatlarni hayotga tatbiq etish, yangicha dunyo qarashlarni shakllantirishda ommaviy axborot vositalarining o‘rni katta. Ommaviy axborot vositalari O‘zbekistonda siyosiy hokimiyat va fuqarolar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solib, ularni bir-biri bilan bog‘lab turuvchi va ular o‘rtasidagi shaffoflikni ta’minlab beruvchi “ko‘prik” vazifasini bajaradi.

So‘z erkinligi – insonning asosiy shaxsiy va fuqarolarning siyosiy huquqlaridan biri; hozirgi davrda aksariyat mamlakatlarda “axborot erkinligi” deb ataladigan umumiy huquqning tarkibiy qismi. O‘zbekistonda so‘z erkinligi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida nazarda tutilgan. Konstitutsiyaga ko‘ra, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 29-moddasi ikkinchi bandida qayd etilishicha: «har bir inson o‘z huquqi va erkinliklaridan foydalanishda o‘zgalarning huquq va erkinliklari demokratik jamiyatda yetarli darajada bo‘lishini hamda hurmat qilinishini ta‘minlash, axloq, jamoat tartibi, umum farovonligining odilona talablarini qondirish maqsadidagina qonunda belgilangan cheklanishlarga rioya etishi kerak»[1].

Hozirgi kunda har qanday jamiyat taraqqiyotini so‘z erkinligisiz tasavvur etish mumkin emas. So‘z erkinligi har bir fuqaroning shaxsiy huquqi bo‘lsa, axborot erkinligi har bir insonning tabiiy huquqidir. Shu bois so‘z va axborot erkinligi milliy qonunlar, xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar tomonidan dunyo miqyosda qabul qilingan xalqaro-huquqiy hujjatlar va tan olingan universal shartnomalarda o‘z aksini topgan. “Jamiyatimizdagi ochiqlik siyosatini izchil davom ettirish maqsadida ommaviy axborot vositalari faoliyatining erkinligi, axborot olish, foydalanish va tarqatishga bo‘lgan huquqlar qat’iy kafolatlanmoqda. Shu bilan birga, so‘z erkinligi bu — mas’uliyat ham degani. Ya’ni, axborot makonida haqqoniylik va xolislik bosh mezon ekanini ham unutmasligimiz zarur”, — deydi davlatimiz rahbari [2].

O‘zbekistonda so‘z erkinligiga oid konstitutsiyaviy qoidalar quyidagi qonunlarda aniqlashtirilgan: “Axborot olish kafolatlari va erkinligi to‘g‘risida” (1997), “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida” (1997), “Jurnalistik faoliyatni himoya qilish to‘g‘risida”, “Reklama to‘g‘risida” (1998), “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida” (2002). Ushbu qonunlarning asosiy maqsadi O‘zbekistonda so‘z erkinligini ta‘minlash kafolatlariga, har kimning axborotini erkin olish, tarqatish, foydalanish va saqlash huquqlarini ro‘yobga chiqarishga qaratilgan. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda so‘z va matbuot erkinligini ta‘minlash masalasi alohida o‘rin egallashini nazarda tutib O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I. A. Karimov shunday degan edi: «Jamiyatimizni yanada rivojlantirish va sifat jihatidan yangilash borasidagi eng muhim ustuvor yo‘nalish — bu inson huquqlari va erkinliklarini, so‘z va matbuot erkinligini, shuningdek, oshkoralikni, jamiyatda o‘tkazilayotgan islohotlarning ochiqligini ta‘minlaydigan demokratik tamoyillarni so‘zda yoki qog‘ozda emas, amaliy hayotda joriy qilishdir, desak, har tomonlama to‘g‘ri bo‘ladi»[3]

Matbuot erkinligi - so‘z, shaxs, vijdon erkinligi kabi siyosiy huquqlardan biri bo‘lib, matbu-otning erkin faoliyat ko‘rsatishini, kishilarning matbuotda o‘z fikr va tuyg‘ularini to‘siqlarsiz ifoda eta olishini ifodalaydi. Matbuot erkinligi —

matbuotning mohiyatini, uning jamiyat xayotidagi o‘rnini belgilaydi. Siyosiy jihatdan Matbuot erkinligiga demokratiya kurinishlaridan biri sifatida qaraladi.

Matbuot erkinligi iborasiga hozir ham turli qarashlar mavjud. Chunki, senzura yo‘l qo‘yilmaydi, degan konstitutsiyaviy huquq bor bo‘lishiga qaramay senzura faoliyati bir necha yil davom qilgani, hatto hozir ham ko‘pgina muassislar tomonidan tahririyat ishiga to‘g‘ridan to‘g‘ri aralashish va maqolalarni senzura qilish davom etayotgani, o‘sha boshliqlarning qonunga loqayd qarashlari, o‘z lavozimlarini suiiste‘mol qilayotganliklari deb qaralmog‘i kerak. Chunki matbuot erkinligi so‘z, shaxs, vijdon erkinligi singari siyosiy huquqlardan biri bo‘lib, matbuotning erkin faoliyat ko‘rsatishini, kishilarning matbuotda o‘z fikr va tuyg‘ularini to‘siqlarsiz ifoda eta olishini ifodalaydi. Aslida erkinlik anglangan zarurat ekanligini ham yoddan chiqarmaslik kerak. Matbuot erkinligining 3 ta asosi mavjudligi to‘g‘risida fikr yuritamiz.

Birinchisi, matbuot erkinligining ijtimoiy-siyosiy asosi. Bu bosh asos matbuotning qaysi ijtimoiy borliqda, qanday tuzumda faoliyat ko‘rsatishi, qaysi ijtimoiy ongning ko‘rinishi ekanligi, qaysi mafkura va g‘oyalarga xizmat qilishidan kelib chiqadi.

Ikkinchisi, matbuot erkinligining iqtisodiy asosi, bu asos matbuot nashrlari va ommaviy axborot vositalarining kim tomonidan, qaysi mablag‘lar evaziga chiqarilishi bilan bog‘liq, ya‘ni matbuot kimning mablag‘i evaziga, iqtisodiy qo‘llashi natijasida chiqsa o‘sha uchun erkin bo‘ladi.

Uchinchisi, matbuot erkinligining ma‘naviy asosi, bu asos uni chiqarayotgan shaxs, guruh, unda ishlovchi jurnalistlarning ichki dunyosi, dunyoqarashi, e‘tiqodi bilan bog‘liq.

Matbuot erkinligi ning ma‘naviy asosi esa uni chiqarayotgan shaxs, guruh, unda ishlovchi jurnalistlarning ichki dunyosi, dunyoqarashi, e‘tiqodi bilan bog‘liq. Yuksak ma‘naviyatli, chukur e‘tiqodli, insoniyat, jamiyat oldidagi o‘z mas‘uliyatini chuqur anglab olgan, umuminsoniy va milliy qadriyatlarga xizmat qiluvchi, ezgulikka intiluvchi jurnalist doimo erkin bo‘ladi. Aksincha, qoloq, qotib qolgan tushunchalar, aqidalar asosida va boshqa maqsadlar yo‘lida xizmat qiluvchi jurnalist hech qachon ruhan erkin bo‘la olmaydi.

Sirojiddin Ahmedov hamda Qahramon Rajabovlarning jadidchilikka oid maqolalarida "Jadid matbuoti" o‘z vakillarining fikrlarini e‘lon qilar ekan, xalqni "Har vaqt g‘aflat uyqusidan uyg‘otuvchi", "Milliy ongining ochqichi" ekanligini namoyon etish bilan birga Turkiston xalqini hur fikrlashga va katta siyosiy kurashga hozirlay oldi, degan fikrni aytishadi.

Jadid matbuoti namoyondalari ham mustamlakachi chor hukumatining matbuot erkinligi borasidagi qattiq zulmiga qarshi chiqqan edilar. Bunday journalist

– publisistlar safida Mahmudxo‘ja Behbudiy, Munavvarqori, Abdulla Avloniy va boshqalar bor edi [4].

Keyinchalik matbuot erkinligi masalasida katta o‘zgarishlar sodir bo‘ldi. Burjua matbuoti erkin matbuot deb nom oldi. Ma’lum darajada bu gapda haqiqat bor edi. Matbuot erkinligi undan xohlagancha foydalanish erkinligiga, boylik orttirish erkinligiga aylana bordi. Matbuotga shov - shuvli, oldi - qochdi materiallarga, reklamalarga haddan tashqari keng o‘rin berila boshlandi.

O‘z milliy mustaqilligiga erishgan, demokratik va huquqiy davlat, adolatli fuqarolar jamiyatini barpo etish yo‘lida borayotgan O‘zbekistonda Matbuot erkinligi masalasi jamiyat taraqqiyoti bilan birgalikda rivojlanib, takomillashib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 67-moddasida "Ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ishlaydi. Senzuraga yo‘l qo‘yilmaydi", deb yozib qo‘yilgan. Matbuot erkinligining bu ijtimoiysiyosiy va huquqiy asosi yana bir hujjat — Oliy Majlis tomonidan 1997-yil 26 dekabrda qabul qilingan "Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida"gi qonunda aniq va batafsil aks etgan[5].

Xulosa. Prezidentimiz alohida ta’kidlaganidek, yuksak marralarga erishish uchun keyingi yillarda mamlakatimizda qonunchilik sohasida va amaliy hayotimizda, ommaviy axborot vositalari va matbaachilikning erkin faoliyati uchun zarur kafolat va sharoit barpo etish, jurnalist kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish borasida ko‘p ishlar qilindi va qilinmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. http://nhrc.uz/oz/news/soz-erkinligi-va-masuliyati#_ftn1.
2. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/05/08/oav/>
3. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo‘shma majlisidagi ma’ruza. 2010 yil 12 noyabr / I. Karimov. – T: —O‘zbekiston, 2010.
4. T.M.Qozoqboyev, M.Xudoyqullov. Jurnalistikaga kirish. – T.: “Iqtisodiy-Moliya”, 2018.
5. https://uzpedia.uz/pedia/matbuot_erkinligi

GLOBALASHUV DAVRIDA YOSHLAR TARBIYASINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ilmiy rahbar :Umarov Murodjon

Namangan davlat pedagogika instituti ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Jo‘rayeva Zebiniso Ubaydullo qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti
Maxsus pedagogika: logopediya yo‘nalishi 1- bosqichida talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqola globallashuv jarayonida yoshlar tarbiyasining o‘ziga xos xususiyatlarini tahlil qiladi. Globallashuv nafaqat iqtisodiy va siyosiy sohalarida, balki madaniy va ijtimoiy hayotda ham sezilarli o‘zgarishlarni keltirib chiqarib, yoshlarning dunyoqarashi va shaxsiy rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Maqolada globallashuvning yoshlar tarbiyasidagi asosiy jihatlari, jumladan milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi, ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar, texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar ta’siri haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek, yoshlarni globallashuv davrida axloqiy jihatdan shakllantirish, ularni milliy qadriyatlar va global madaniyat uyg‘unligini saqlashga yo‘naltirish zarurligi tahlil qilinadi. Maqola yoshlar tarbiyasi bilan shug‘ullanuvchi pedagoglar, ota-onalar va tadqiqotchilar uchun foydali ma’lumot manbai sifatida xizmat qilishi mumkin.

Annotation: This article is devoted to studying the unique aspects of youth upbringing in the context of globalization. The process of globalization brings significant changes not only in economic and political fields but also in cultural and social life, which noticeably influences young people’s worldview and personal development. The article examines key aspects of youth upbringing in the context of globalization, such as the harmony of national and universal values, changes in the education system, and the role of technology and social networks. Additionally, it highlights the importance of moral development for youth during the globalization era and the necessity of guiding them to maintain harmony between national values and global culture. This article serves as a valuable resource for educators, parents, and researchers involved in youth upbringing.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению особенностей воспитания молодежи в условиях глобализации. Процесс глобализации вызывает значительные изменения не только в экономических и политических сферах, но и в культурной и социальной жизни, что оказывает заметное влияние на мировоззрение и личностное развитие молодежи. В статье рассматриваются ключевые аспекты воспитания молодежи в условиях глобализации, такие как гармония национальных и общечеловеческих ценностей, изменения в системе образования, а также роль технологий и социальных сетей. Кроме того, уделяется особое внимание моральному воспитанию молодежи в эпоху глобализации и необходимости направлять их на сохранение гармонии между национальными ценностями и глобальной культурой. Статья может служить ценным источником информации для

педагогов, родителей и исследователей, занимающихся вопросами воспитания молодежи.

Kalit so‘zlar: Globallashuv, Yoshlar tarbiyasi, Axborot texnologiyalari, Ta'lim tizimi, Ijtimoiy mas'uliyat, Psixologik tarbiya, Emosional tarbiya, Innovatsion fikrlash, Stressni boshqarish, Ijtimoiy faoliyat, Raqobatbardoshlik, Global muammolar, Shaxs, Ong.

Insoniyat taraqqiyotining bugungi bosqichida eng katta masshtabdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlardan biri, shubhasiz, globallashuv jarayonlari deyishimiz mumkin. Globallashuv jarayonlari jamiyatning siyosiy, iqtisodiy sohalari bilan bir qatorda ijtimoiy-ma'naviy jabhalariga ham o'z ta'sirini o'tkazib kelmoqda, ijtimoiy ongning turli ko'rinishlari yangicha mohiyat kasb etib, mutlaqo boshqacha ko'rinishda namoyon bo'lmoqda.

Bugungi kunda sodir bo'layotgan barcha o'zgarishlar, jadallashuv jarayonlari bir so'z bilan “globallashuv” deb nomlanmoqda.

Hozirgi zamon globallashuv davri sifatida e'tirof etiladi. Dunyo iqtisodiy, madaniy va siyosiy jihatdan yanada yaqinlashib bormoqda. Ushbu jarayon bir tomondan keng imkoniyatlar yaratgan bo'lsa, boshqa tomondan turli madaniy, diniy va milliy qadriyatlarga ta'sir qilmoqda. Yoshlar tarbiyasi masalasida globallashuv alohida ahamiyat kasb etadi, chunki bu davrda yosh avlodning o'ziga xos madaniy qadriyatlari va axloqiy me'yorlarini saqlab qolish dolzarb muammo bo'lib bormoqda.

Globallashuvning Yoshlar Tarbiyasiga Ta'siri. Globallashuv jarayonida axborot texnologiyalarining tezkor rivojlanishi yoshlar hayotida katta o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Yoshlar internet orqali butun dunyo bilan bog'lanish, yangi ma'lumotlarni qisqa vaqt ichida olish imkoniyatiga ega bo'lishdi. Bu esa ularning dunyoqarashi kengayishiga, turli madaniyat va an'analar haqida bilib olishlariga sabab bo'lmoqda. Shu bilan birga, globallashuv yoshlar ongiga turli g'arbona qadriyatlarning kirib kelishiga ham sabab bo'lib, mahalliy qadriyatlarga e'tiborni pasaytirishi mumkin.

Yoshlar internet, ijtimoiy tarmoqlar, turli madaniy hodisalar orqali boshqa davlatlardagi hayot tarziga taqlid qilishni boshlaydilar. Bu esa o'z milliy qadriyatlari va an'alaridan yiroqlashish, ularni e'tibordan chetda qoldirish xavfini keltirib chiqaradi. Shu nuqtai nazardan, yoshlar tarbiyasida ularning axloqiy va ma'naviy fazilatlarini mustahkamlash, milliy va diniy qadriyatlarni saqlab qolish zaruriyati ortmoqda.

Milliy Qadriyatlarni Saqlashning Ahamiyati. Globallashuv davrida yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlab qolish va ularni yosh avlodga singdirish

muhim hisoblanadi. Milliy tarbiya yurtimizda tarixiy anʼanalar, urf-odatlar, qadriyatlar asosida shakllangan boʻlib, u yoshlar ongida oʻz madaniyatiga hurmat, vatanparvarlik va milliy gʻururni rivojlantiradi. Ayni paytda, zamonaviy tarbiya milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uygʻunligi orqali olib borilishi lozim.

Yoshlarning oʻz milliy ildizlariga, anʼanalariga hurmat bilan qarashi ularning kelajakdagi shaxsiy rivojlanishi va jamiyatda oʻz oʻrnini topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy gʻurur va qadriyatlarga asoslangan tarbiya yoshlarning oʻzligini anglash, oʻz madaniyati va tarixini bilishga qiziqishlarini kuchaytiradi. Bu orqali yoshlar globallashuv jarayonida oʻz milliy identifikatsiyasini yoʻqotmay, balki uni yanada mustahkamlash imkoniyatiga ega boʻladilar.

Globallashuv Sharoitida Taʼlim va Tarbiya Usullarining Oʻzgarishi

Globallashuv yoshlarning taʼlim-tarbiyasi usullariga ham yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Anʼanaviy taʼlim usullari bilan birga zamonaviy texnologiyalarni qoʻllash, interaktiv darslar, onlayn oʻquv dasturlari va boshqa raqamli vositalardan foydalanish tarbiyada samaradorlikni oshiradi. Bu yoshlarni faqat maʼlumot olish bilan cheklanib qolmasdan, balki ularni mustaqil oʻylash, tahlil qilish va oʻz qarashlarini shakllantirishga undaydi.

Taʼlim va tarbiya jarayonida yoshlarning individual qobiliyatlari va qiziqishlariga mos keluvchi sharoitlar yaratish ham muhim. Har bir yoshning oʻziga xos talant va qobiliyatlarini rivojlantirish, ularga ijodkorlik va innovatsion fikrlash imkoniyatlarini berish kerak. Bu orqali yoshlar nafaqat milliy, balki global miqyosda ham raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllanadi.

Axloqiy Tarbiyaning Dolzarbligi. Globallashuv yoshlar tarbiyasida axloqiy masalalarga ham alohida eʼtibor qaratishni talab etadi. Hozirgi kunda yoshlar axloqiy qadriyatlarga beparvo boʻlishi, ijtimoiy masʼuliyatni unutib qoʻyishi kabi muammolar kuzatilmoqda. Bu masalada oilaviy tarbiya va taʼlim muassasalarining vazifalari katta ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni oʻzaro hurmat, mehr-oqibat, adolat va vijdonlilik kabi insoniy fazilatlar asosida tarbiyalash, ularga oʻz va boshqalarning mehnatini qadrlash tuygʻusini singdirish zarur.

Xulosa. Globallashuv davrida yoshlar tarbiyasi muhim ijtimoiy masalaga aylangan. Ushbu jarayon yoshlar ongiga turli madaniy qadriyatlar, gʻarbona taʼsirlar va yangi texnologiyalarni olib kelgan boʻlsa-da, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uygʻunlashtirish zaruriyatini ham keltirib chiqarmoqda. Yoshlar tarbiyasida milliy anʼanalar va madaniyatlarni saqlash, ularga zamonaviy bilim va koʻnikmalarni berish, axloqiy va maʼnaviy fazilatlarini rivojlantirish dolzarb masaladir. Globallashuvning ijobiy jihatlari yoshlarning dunyoqarashini kengaytirsa, salbiy taʼsirlar milliy identifikatsiyaning yoʻqolishiga olib kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Karimov, I. A. (2016). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: O‘zbekiston.
2. Abdukarimov, B., & Omonov, O. (2018). Globallashuv va milliy ma'naviyat. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
4. Sodiqov, Z. (2021). Globallashuv davrida milliy tarbiya muammolari va yechimlari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi.
5. Uzoqov, X. (2017). “Globallashuv jarayonida yoshlar tarbiyasi va uning o‘ziga xos xususiyatlari.” O‘zbekiston Milliy Universiteti ilmiy jurnali, 23(1), 45–55.
6. Rasulova, D. (2022). “Internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar tarbiyasiga ta’siri.” Ma’rifat va bilim, 5(3), 90–97.
7. Turdiyev, Sh. (2018). Yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashning dolzarb masalalari. Toshkent: O‘zbekiston.
8. Sa’dullaev, O. (2019). “Globallashuv davrida milliy va diniy qadriyatlarni saqlash.” O‘zbekiston tarixi va madaniyati, 31(2), 110–118.

KELAJAK O‘QITUVCHISI - KELAJAK BUNYODKORI

Muzaffarova Ro‘zixon Alisherjon qizi

Qo‘qon Universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada kelajak o‘qituvchisi va uning yosh avlodni tarbiyalashdagi o‘rni yoritilgan. Zamonaviy ta’limning metodlari, innovatsion yondashuvlar va raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga ta’siri tahlil qilinadi. Yoshlarni ma’naviy tarbiyalash, ijtimoiy moslashuvini ta’minlash va kasbiy rivojlanishga yo‘naltirish masalalari muhokama qilinadi. Globallashuv sharoitida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati va yetakchilik ko‘nikmalarini shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Kelajak o‘qituvchisi, ta’lim texnologiyalari, yoshlarni tarbiyalash, chet tillarini o‘rganish, ma’naviy tarbiya, innovatsion metodlar, yetakchilik ko‘nikmalari.

Abstract. This article discusses the role of future educators in shaping the younger generation. It analyzes modern teaching methods, innovative approaches, and the impact of digital technologies on the educational process. The issues of moral education, social adaptation, and professional development of youth are explored. Additionally, the importance of learning foreign languages in the context of globalization and developing leadership skills is highlighted.

Keywords: Future educator, educational technologies, youth upbringing, foreign language learning, moral education, innovative methods, leadership skills.

Аннотация: В статье рассматривается роль современного учителя в воспитании молодого поколения. Анализируются методы современного обучения, инновационные подходы и влияние цифровых технологий на образовательный процесс. Обсуждаются вопросы духовного воспитания молодежи, социальной адаптации и профессионального развития. Также подчеркивается важность изучения иностранных языков в условиях глобализации и развития лидерских навыков.

Ключевые слова: Учитель будущего, образовательные технологии, воспитание молодежи, изучение иностранных языков, духовное воспитание, инновационные методы, лидерские навыки.

Jamiyatning yuksalishi, uning ma'naviy va iqtisodiy taraqqiyoti bevosita ta'lim tizimining rivojlanganligiga bog'liq. Ta'lim esa o'z navbatida o'qituvchi bilan chambarchas bog'langan. Bugungi zamon o'qituvchisi faqat dars beruvchi emas, balki yoshlarning ma'naviy kamoloti, jamiyatda munosib o'rin topishlari va kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beruvchi rahnamodir. Ushbu maqolada ta'limning zamonaviy yo'nalishlari va kelajak o'qituvchisi oldidagi vazifalar kengroq yoritiladi.

Ta'lim va tarbiyaning zamonaviy shakllari, zamonaviy ta'lim metodlari

Hozirgi ta'lim tizimi yangi yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va ilg'or metodlarga asoslanmoqda. An'anaviy o'qitish uslublari bilan bir qatorda, quyidagi zamonaviy ta'lim shakllari keng qo'llanilmoqda:

- **Интерактив metodlar:** Rolli o'yinlar, jamoaviy loyiha ishlari, munozaralar va diskussiyalar orqali o'quvchilar bilimlarni mustahkamlaydi va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- **Masofa ta'limi:** Onlayn platformalar orqali ta'lim olish imkoniyati geografik masofani bartaraf etadi va barcha uchun teng imkoniyatlar yaratadi.

- **STEAM ta'limi:** Bu yondashuv ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani birlashtirib, o'quvchilarni ijodkorlik va analitik fikrlashga o'rgatadi.

- **Gamifikatsiya:** Ta'lim jarayoniga o'yin elementlarini kiritish orqali o'quvchilarning motivatsiyasi va qiziqishi oshiriladi.

Bunday uslublar yoshlarni faqat bilim olishga emas, balki mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Yoshlarni ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy tarbiyasi

Yoshlar ta’lim jarayonida nafaqat bilim olishlari, balki jamiyatda o‘z o‘rnini topish, munosib fuqarolar bo‘lish uchun tarbiyalanishlari ham muhimdir. Bugungi kunning asosiy maqsadlaridan biri yosh avlodda quyidagi sifatlarni shakllantirishdir:

- **Ma’naviy barkamollik:** Milliy qadriyatlar va an’analarni hurmat qilish, ularga rioya qilishni o‘rgatish.
- **Mas’uliyat va birdamlik:** O‘zining har bir qarori va harakati uchun mas’uliyatni his qilishni shakllantirish.
- **Ijtimoiy faoliyatda ishtirok:** Yoshlarni jamoat ishlari, ekologik va ijtimoiy loyihalarda qatnashishga rag‘batlantirish.

Buning uchun oilaviy, maktab va jamoatchilik tarbiyasi uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, yoshlarni noto‘g‘ri axborot va ijtimoiy tarmoqlarning zararli ta’siridan himoya qilish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Globallashuv davrida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati

Dunyo tobora globallashib bormoqda va chet tillarini bilish bugungi yoshlar uchun nafaqat qobiliyat, balki zaruratga aylanmoqda. Ingliz tili ilm-fan, texnologiyalar va biznesning asosiy muloqot vositasidir. Shu sababli, yoshlarni chet tillarini o‘rganishga undash va o‘rgatishda quyidagilarga e’tibor qaratish lozim:

- **Kommunikativ yondashuv:** So‘zlashuv va tinglash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metodlardan foydalanish.
- **Ilovalar va onlayn platformalar:** Duolingo, Babbel kabi zamonaviy dasturlarni ta’lim jarayoniga joriy qilish.
- **Amaliy mashg‘ulotlar:** Chet ellik mutaxassislar bilan suhbatlar, xalqaro loyihalarda qatnashish imkoniyatlarini yaratish.

Tilni bilish nafaqat muloqot vositasi, balki xalqaro imkoniyatlardan foydalanish, innovatsiyalarni o‘zlashtirish va global bozor talablari bilan hamnafas bo‘lishga yo‘l ochadi.

Raqamli ta’lim texnologiyalari va ta’lim jarayonida sun’iy intellekt

Raqamli texnologiyalar ta’limda inqilob yasamoqda. Masalan:

- **Elektron darsliklar va platformalar:** O‘quvchilar ma’lumotlarni istalgan vaqtda o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladi.
- **Sun’iy intellekt:** Ta’lim jarayonida AI yordamida individual o‘quv dasturlari tuzish, bilimni baholash va qiyinchiliklarni aniqlash mumkin. Bu o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlikni optimallashtiradi.
- **Virtual reallik:** Ta’limda VR texnologiyalari orqali murakkab mavzularni vizualizatsiya qilish va amaliy tajribalarni o‘tkazish imkoniyati oshadi.

Sun’iy intellekt o‘quvchilarning bilimni chuqurlashtirish, ularning qobiliyatlarini aniqlash va individual yondashuvni ta’minlashda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlash hamda kasbiy mahorat va ko‘nikmalarini oshirish

Mehnat bozori doimiy ravishda o‘zgarib bormoqda va yoshlarni ushbu bozor talablariga moslashtirish zamonaviy ta’limning muhim vazifasidir. Quyidagi yo‘nalishlar dolzarb hisoblanadi:

- **Kasb-hunarga yo‘naltirish:** O‘quvchilarda ma’lum bir sohaga qiziqish uyg‘otish va amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish.
- **Amaliy ko‘nikmalarni oshirish:** Maktab va kollej o‘quvchilarini ishlab chiqarish korxonalariga jalb qilish.
- **Tadbirkorlikni o‘rgatish:** Yoshlarni o‘z biznesini boshlash uchun zarur bilim va ko‘nikmalar bilan ta’minlash.

Shuningdek, yoshlarni startaplar yaratish, xalqaro sertifikatlariga ega bo‘lish va mehnat bozorida talab qilinadigan zamonaviy ko‘nikmalar bilan ta’minlash lozim.

Yoshlarni yetakchilik va tadbirkorlikka yo‘naltirishning ta’limiy jihatlari

Yetakchilik va tadbirkorlik ko‘nikmalari yoshlarni jamiyatning faol a’zolariga aylantiradi. Bu borada quyidagilarni amalga oshirish zarur:

- **Liderlik maktablari:** Yoshlarni jamoani boshqarish, muammolarni hal qilish va qaror qabul qilishga o‘rgatish.
- **Tadbirkorlik loyihalari:** Maktab va universitetlarda biznes-reja tuzish, moliyaviy boshqaruv asoslarini o‘rgatish.
- **Motivatsion seminarlar va treninglar:** Muvaffaqiyatli tadbirkorlar va yetakchilar bilan uchrashuvlar tashkil etish.

Bu orqali yoshlar nafaqat o‘zlari uchun, balki jamiyat uchun ham foydali bo‘lgan loyihalarni amalga oshirishga tayyorlanadi.

Xulosa. O‘qituvchi kelajak bunyodkoridir. Bugungi ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlar, zamonaviy metodlar va texnologiyalarni qo‘llash orqali yosh avlodni tarbiyalash kelajakning poydevorini yaratish demakdir. Zamonaviy o‘qituvchi faqatgina bilim beruvchi emas, balki yoshlarning ijtimoiy moslashuviga, kasbiy mahoratini oshirishiga va ma’naviy kamolotiga ko‘maklashuvchi shaxsdir.

Bugungi kunda raqamli ta’lim vositalari, sun’iy intellekt, masofaviy o‘qitish kabi imkoniyatlar ta’lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Globallashtirish davrida chet tillarini o‘rganish yoshlar uchun xalqaro miqyosda muvaffaqiyatga erishishning muhim omilidir. Yoshlarni yetakchilikka, tadbirkorlikka va kasbiy rivojlanishga yo‘naltirish orqali jamiyat taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shish mumkin.

Shu sababli, o‘qituvchi kasbiga yangicha yondashuv, doimiy rivojlanish va innovatsiyalarga ochiqlik bugungi kunda eng dolzarb talablar sirasiga kiradi.

O‘qituvchining yetakchilik qobiliyati va zamonaviy bilimga ega bo‘lishi yoshlarning kelajagini, demakki, butun jamiyatning istiqbolini belgilaydi.

O‘ZBEKISTON VA GLOBAL EKOLOGIK MUAMMOLAR: IJTIMOIIY JAVOBGARLIK

Ruzimatova Muxlisa Turdialiyevna

Namangan davlat pedagogika instituti, Ijtimoiy fanlar fakulteti tyutori

Tojiboyeva Mushtariy Ergashali qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti, O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-
bosqich talabasi*

E-mail: mushtariybegimtojiboyeva06@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada insonning tabiatga ta'siri natijasida paydo bo‘lgan global ekologik muammolar: aholining ko‘payishi natijasida tabiiy resurslarning yetishmovchiligi va yangi muammolarning kelib chiqishi, sanoat chiqindilari, atmosferaning ifloslanishi, insonlarning ta'siri natijasida buzilgan landshaftlarning hosil bo‘lish, yog‘ingarchilikning kamayishi kabi masalalar bayon qilinadi. Orol dengizining qurishi va uning atrofida yashovchi aholida kelib chiqadigan turli xil kasalliklari, suv zahiralarining kamaygani, ulardan noto‘g‘ri foydalanish va toza ichimlik suvini yetkazib bera olmaslik kabi muammolar tahlil qilinadi.

Abstract: This article discusses global environmental problems caused by human impact on nature, such as the depletion of natural resources due to population growth, the emergence of new challenges, industrial waste, air pollution, the formation of degraded landscapes as a result of human activity, and the decrease in precipitation. Issues like the drying up of the Aral Sea, various diseases affecting the population living around it, the reduction of water resources, their improper use, and the inability to supply clean drinking water are also analyzed.

Аннотация: В данной статье рассматриваются глобальные экологические проблемы, возникшие вследствие воздействия человека на природу, такие как истощение природных ресурсов из-за роста населения, появление новых проблем, промышленные отходы, загрязнение атмосферы, образование нарушенных ландшафтов в результате человеческой деятельности и уменьшение количества осадков. Также анализируются такие вопросы, как высыхание Аральского моря, различные заболевания населения,

проживающего вокруг него, сокращение водных ресурсов, их неправильное использование и неспособность обеспечить чистой питьевой

Kalit so‘zlar: ekologik muammolar, tabiiy resurslar, buzilgan landshaft, atmosferaning zaharlanishi, Orol dengizi muammosi, suv tanqisligi, cho‘llashish, Ozon qatlami, ekologik muammolar, jahon hamjamiyati, ekologik madaniyat.

Key words: environmental problems, natural resources, disrupted landscapes, atmospheric pollution, Aral Sea issue, water scarcity, desertification, ozone layer, environmental problems, global community, environmental awareness.

Ключевые слова: кологические проблемы, природные ресурсы, нарушенные ландшафты, загрязнение атмосферы, проблема Аральского моря, нехватка воды, опустынивание, озоновый слой, экологические проблемы, мировое сообщество, экологическая культура.

Kirish. Jamiyat va tabiat, inson hamda yashab turgan muhit o‘rtasida o‘zaro ta’siri muammosi - insoniyatning abadiy muammolaridan biridir. Ekologik muammo tabiatdan nooqilona foydalanish natijasida tabiiy muhit sifatining yomonlashuvidir. Hozirgi davrga kelib ekologik muammolar jahon hamjamiyatida global muammoga aylandi. Bu muammolarni bartaraf etish maqsadida boshqa davlatlar tomonidan turli konvensiya va qonunlar ishlab chiqarilmoqda. Shular qatorida O‘zbekiston ham 2019-yil 8-yanvarda Ekologiya partiyasini tashkil etdi. Buni tashkil etishdan asosiy maqsad ekologik muammolarni hal qilish. Ekologiya partiyasi - atrof muhitni muhofaza qilish, ekologik loyihalarni ilgari surish, aholiga iqlim o‘zgarishining xavf - xatalarini anglatish va yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishga katta e’tibor qaratadi. Ekologik muammolar dunyoning azaliy muammolari hisoblanadi. Muammolar yanada jadallashdi. Biz bu masalalarni to‘laligicha bartaraf eta olmaymiz, lekin qisman yechim topishimiz mumkin. Ekologik muammolarga - sanoat chiqindilari, atmosferaning zaharlanishi, cho‘llashish muammosi, suv tanqisligi, tuproqning zararlanishi, o‘rmonsizlanishi, tabiiy resurslarning kamayishi va hokazo.

Mamlakatimizda sanoat va korxonalar yetarlicha mavjud. Ular belgilangan miqdordan ortiq suvdan foydalaniladi, ko‘p qayta ishlab bo‘lmaydigan chiqindilar ishlab chiqaradi va atmosferaga katta miqdorda zararli gazlar chiqaradi. Buning tabiatga ta’siri: birinchidan, suv resurslarini kamayishiga olib keladi. Ikkinchidan, qayta ishlab bo‘lmaydigan chiqindilar tuproqni keraksiz holatga keltiradi. Uchinchidan, atmosferaga chiqarilayotgan zararli gazlar, sanoat va korxonalar joylashgan hududda, hamda o‘sha yerda yashaydigan aholiga jiddiy xavf tug‘diradi. Bu muammoni bartaraf etish uchun suv zahiralaridan kam foydalanadigan, qayta ishlasa bo‘ladigan chiqindilarni chiqaradigan sanoat va korxonalar qursak ekologik

muammolarga biroz bo‘lsa ham yechim bergan bo‘lamiz. Atmosfera tirik jonzorlar hayotida muhim ahamiyatga ega.

Atmosfera - bu yerning havo qobig‘i hisoblanib, biosferada hayot mavjudligini ta‘minlovchi asosiy manbalardan biridir.[1] Atmosferaning zaharlanishiga asosan sanoatdan chiqadigan zaharli gazlar, ko‘chalardagi chiqindilarning hidlari va transportation chiqadigan gazlar atmosferani zaharlaydi. Zaharlangan havoda nafas olish insonlar va boshqa organizmlar uchun xavf tug‘diradi. Ular nafas yo‘llari kasalliklari, allergiyalar va boshqa sog‘lik bilan bog‘liq muammolarni kelib chiqishiga sabab bo‘ladi. Yana bir jihati ozon qatlamining yemirilishidir. Bu masala butun jahon hamjamiyatida global muammo hisoblanadi. Ozon qatlami inson va barcha jonzorlarni quyoshning to‘lqinli ultrabinafsha nurlanishidan himoya qiluvchi vazifasini o‘taydi. Biroq ozonning siyraklashuvi saraton va immuntizmning kuchsizlanishi, shu jumladan, o‘simliklar hosildorligining pasayishi va ekologik muammolarning ortishiga olib keladi. Bugungi kunga kelib tabiatning noyob tuhfasini bo‘lgan Orol dengizining qurib borayotganligi global ekologik muammoga aylandi. Hozirgi vaqtda Orol dengizi Orolqum cho‘liga o‘tib, dengizining qurib qolgan qismida bepayon tuz konlari hosil bo‘lgan. Har yili Orol dengizidan 75 million tonnadan ortiq chang va zaharli tuzlar ko‘tariladi. Orol dengizining tubidan ko‘tarilgan changli yo‘llar uzunligi 400 km va kengligi 40 km ga yetadi. Orol dengizi tubidagi tuzlar katta masofaga tarqab hatto Himolay tog‘lariga va Mongoliyaga ham yetib borgan. Orolqumni Orol dengiziga qisqa muddat ichida aylantira olmaymiz, ammo tezroq amalga oshirish maqsadida saksovul ekish ishlari amalga oshirilmoqda. Orol dengiziga saksovul ekilishi ekologik muammolarni hal qilishdagi muhim tashabbuslardan biridir. Bu hududda saksovul ekish loyihalari asosan ekologik barqarorlikni tiklash va qumli hududlarni himoya qilish maqsadida amalga oshirilmoqda. Hozirda Orol dengizining hududi qum va tuz bilan to‘lgan. U yerda bo‘ladigan kuchli shamollar qumlarni uchirib, boshqa ekologik jihatdan toza bo‘lgan hududlarga va inson salomatligiga zarar yetkazadi. Saksovul asosan cho‘l sharoitiga moslashgan bo‘lib, juda kam miqdorda suvni talab qiladigan o‘simlik. U cho‘ldagi suvni saqlaydi va tuproqni o‘zining ildizlari yordamida ushlab turadi. 2024-yilda jami 150-200 ming gektar maydonda o‘rmonzorlar bapro qilish rejalashtirilgan. Bugungi kungacha o‘rmon xo‘jaliklari tomonidan 192,63 tonna cho‘l o‘simliklari urug‘lari, jumladan, 71,96 tonna saksovul, 120,67 tonna qorabaroq cho‘l o‘simliklari terilib, ekishga tayyorlangan shuningdek, 2,7 ming gektar maydonda saksovul, qandim, cheris kabi cho‘lga chidamli o‘simliklarning urug‘ hamda ko‘chatlari ekilmoqda.[3]

Suv-hayot manbai. Suv insoniyat, atrof-muhit uchun juda katta ahamiyatga ega. Suvsiz hayot yo‘q. Shu sababli, biz suvni asrashimiz kerak. Hozirgi kunda

suvga bo‘lgan talab va ehtiyoj ortib bormoqda, hamda butun dunyoda suv tanqisligi kuzatilyapti. Mutaxasislarning hisobotiga ko‘ra, 2050 yilgacha suv resurslari Sirdaryo havzasida 5 foizgacha, Amudaryo havzasida 15 foizgacha kamayishi kuzatilmoqda. Boshqa tomondan esa, aholining o‘shishi hisobiga O‘zbekistonda 2030 yilga borib, suvga bo‘lgan talab 7 mrd kub metrga yetishi, 2050 yilga borib esa bu ko‘rsatkich ikki barobarga ortishi mumkin.[4] O‘zbekistonda suv tanqisligi dolzarb ekologik muammolardan biri bo‘lib, bu masala iqtisodiyot, qishloq xo‘jaligi va aholi hayotiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Asosan ushbu muammolarga quyidagi omillar sabab bo‘lmoqda. Birinchidan, O‘zbekiston asosan qurg‘oqchil hududda joylashgan bo‘lib, hududning deyarli 80 foizi cho‘ldan iborat. Hozirgi kunga kelib yog‘ingarchilik miqdori kamaygan. Ikkinchidan, suv yetarli darajada emas va suv omborlari yaroqsiz ahvolga kelmoqda. Uchinchidan, sanoat, korxonalarining ko‘p suvdan foydalanishi, shaharlarda suv iste‘molining o‘shishi va yurtimizda aholining ortib borishi. O‘zbekistonda suv tanqisligini hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni ko‘rish lozim: suvni qayta ishlab chiqaradigan texnikalarni joriy etish, tomchilatib sug‘orishni ommalashtirish, qo‘shni davlatlar bilan suv resurslarini taqsimlash to‘g‘risidagi kelishuvlarni yaxshilash va bu masalalarni aholiga tushuntirish.

Tuproq – yer yuzasining unumdor qatlamidir. Bu qatlam o‘zida mineral va organik moddalarni jamlaydi. O‘simliklar, hayvonlar, mikroorganizmlar hamda inson faoliyati uchun asosiy resurs bo‘lib xizmat qiladi. Hosildor yerlar o‘simlik o‘shishi uchun zarur hisoblanadi. Yomg‘ir yog‘ib, yerni yumshatib, uning ustki qismini o‘zi bilan uchirib ketadi. Tuproqning bir joydan ikkinchi joyga ko‘chib harakatlanishi eroziya deb ataladi. Eroziyaga uchragan yerlar daryo va kichik daryolar tomonidan yuvilib turiladi va quyosh nuriga to‘sqinlik qilib, fotosintez jarayonini sekinlashtiradi. Bu esa baliqlar, molyuskalar va boshqa organizmlarga falokat keltiradi. Eroziya tabiiy jarayon, lekin u inson ta‘siri ostida kuchayib boradi, ekinzorlar haydalib o‘rmonlar kesilishi oqibatida yerlar ochiq holga kelib qolmoqda. Tuproqning ifloslanishi natijasida qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining sifati va miqdori kamayadi, bu esa oziq-ovqatlar xavfsizligiga tahdid soladi. Ifloslangan tuproq ekologik balansni buzadi, havo va suv resurslarining sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Tuproq ifloslanishining oldini olish uchun bir necha yechimlar mavjud suvni tejash va tuzilishini oldini olish uchun sug‘orish tizimini takomillashtirish. Masalan, tomchilatib sug‘orish va ularni aniq taqsimlash zarur. Eroziyaga qarshi kurashishda o‘simliklar ekish muhim ro‘l o‘ynaydi. Kimyoviy o‘g‘itlardan foydalanish o‘rniga organik o‘gitlardan foydalanilsa, tuproqning sifatini yaxshilaydi.

O‘rmonlar – sayyoramizdagi hayotiy muhitning ajralmas qismi bo‘lib, ular atmosferani bir muvozanatda saqlash, balkim millionlab tirik organizmlarning hayotida muhim ro‘l o‘naydi. Ammo o‘rmonsizlanish jahon miqyosidagi global ekologik muammolardan biri bo‘lmoqda. O‘rmonlarni nafaqat atrof-muhitga, balki jamiki tirik mavjudotlarga ham foydali tomonlari ko‘p. Hozirgi kunda ularning soni kamaymoqda. O‘rmonlar kesilishi natijasida karbonat angidrid miqdorining ko‘payadi, bu kislorodning kamayishi olib keladi. Keyin ko‘plab o‘simlik va hayvon turlarini yo‘q bo‘lib ketishi kuzatiladi. Daraxtlar yo‘q qilinganda, tuproqni ushlab turuvchi ildizlari yo‘q bo‘ladi. Yog‘ochga bo‘lgan talab ortishi, noqonuniy daraxtlarni kesilishi, shaharlashuv va yo‘llar qurilishi ko‘p muhofaza uchun qat’iy qonunlar va davlat dasturlari amalga oshirilishi, korxonalar chiqindilarni kamaytirish va ekologik toza texnologilarni joriy etishda yetakchilik qilish lozim. Aholi ekologik muammolardan xabardor bo‘lishi va amaliy harakat bilan hissa qo‘shishi zarur. Eng asosiy va muhim jihati yosh avlodni ekologik madaniyat ruhida tarbiyalash va maktab hamda oliy ta’lim muassasalarida ekologik ta’limni kengaytirish bu borada samarali usullarida biridir.

Xulosa. O‘zbekiston va global ekologik muammolar bir – biriga uzviy bog‘liq bo‘lib, ularni hal qilish har bir fuqaro, tashkilot va davlatning vazifasi hisoblanadi. Orol dengizining qurishi, cho‘llanish, suv tanqisligi va atmosfera ifloslanishi kabi mahalliy ekologik muammolar mamlakatga barqaror jiddiy xavf tug‘diradi. Mazkur masalalarda jamoaviy sa’y – harakatlar va xalqaro hamkorlik global ekologik muammolarni hal qilishda muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi. Faqatgina umumiy mas’uliyat va hamkorlik orqali barqaror ekologik muhit yaratilishi mumkin. Bu muammolarni bartaraf etishdagi yana muhim jihat, yosh avlodni ekologik madaniyat ruhida tarbiyalash. Biz bu masalarga befarq bo‘lmay, uni bartaraf etish uchun o‘zgina ko‘maklashsak, bu nafaqat yurtimiz balki butun tirik mavjudotlar uchun foydali hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

- 1.«Ekologiya va tabiatni muhozafa qilish» O‘.E.Xo‘janazarov.
D.Muhamedjova.
- 3.<https://daryo.uz> 2024.02.19.
- 4.<https://uzsuv.uz>
- 5.Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish o‘quv qo‘llanma O‘.E.Xo‘janazarov.
Sh.Yakubjonova. Barkamol fayz media nashriyoti 2018 –yil
- 6.<https://uznature.uz>

IJTIMOIIY REKLAMA VA UNING JAMIYATDAGI ROLI

Hasanboyeva Muslima Fazliddin qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar fakulteti O‘zbek tili va Adabiyot yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ijtimoiy reklama odamlar va jamiyatni ijtimoiy muammolar, salomatlik, ekologiya, huquq, madaniyat va boshqa masalalarda ongli va javobgarlik bilan xabardor qilishni maqsad qilgan reklama turidir. Uning asosiy maqsadi, jamiyatni yaxshilash, ijtimoiy qadriyatlarni mustahkamlash, inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, ekologik ongni oshirish va boshqa ijtimoiy manfaatlarni targ‘ib qilishdan iborat. Ijtimoiy reklama, odatda, davlat va nodavlat tashkilotlar, xayriya jamiyatlari yoki tijorat tashkilotlari tomonidan yaratilishi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy reklama, ongli reklama, reklamadagi ijtimoiy masalalar, ijtimoiy adolat, diskriminatsiya va ksenofobiya.

Kirish: Ijtimoiy reklamaning jamiyatdagi roli juda muhim hisoblanadi chunki har bir davlat rivojlanishining asosiy qismidan biri bu reklamalar hisoblanadi chunki u odamlar orasida ijobiy o‘zgarishlarni keltirib chiqaradi, va jamiyatni yaxshilashga katta hissa qo‘shadi va aholini mas‘uliyatli harakat qilishga undaydi. Bu reklama turini davlat va nodavlat tashkilotlari ishlab chiqib, ommaviy axborot vositalari orqali keng auditoriyaga yetkazadi. Ijtimoiy reklama, shuningdek, jamiyatda adolat, tenglik va huquqlarni himoya qilishni targ‘ib qiladi. Va uning eng asosiy maqsadlaridan biri shuki, har xil reklamalar orqali insonlarni dunyoqarashi va o‘ziga baho berishi sezilarli darajada rivojlanishi yoki sal bo‘lsa ham fikrlari o‘zgarishi mumkin.

ASOSIY QISM: Ijtimoiy reklama inson hayotida muhim o‘rin tutadi va aholini birlashtirishga yordam beradi deb aytsak ham mubolag‘a bo‘lmaydi, misol uchun, sog‘liqni saqlash bo‘yicha olib borilayotgan reklama kompaniyalar odamlarni sigaret chekish, alkagol istemoli, giyohvand moddalar va boshqa zararli odatlardan uzoq turishga undasa, insonlar tomonidan bu reklama albatta qo‘llab quvvatlanadi va insonlarning har biri bir yoqadan bosh chiqarishga harakat qiladi. Bunday reklamalar shuningdek, turli ijtimoiy kasalliklar va epidemiyalar haqida ogohlantirib, odamlarni sog‘lom turmush tarzini olib borishga undaydi. Shu sababdan reklamalarni inson hayotida muhim ahamiyatga ega deb aytsak bo‘laveradi.

Ijtimoiy reklama ekologik masalalarda ham muhim rol o‘ynaydi. Hozirgi kunda chiqindi va har xil ekologiyani buzadigan narsalar orqali havo va suv ifloslanib bormoqda va har xil ekologik muammolarga duch kelmoqda shu sababli

ijtimoiy reklama odamlarni atrof muhitni asrash chiqindilarni kamaytirish, tabiiy resurslarni tejash va yashil energiya manbalarini qo‘llab quvvatlashga chaqirilmoqda.

Aslida, reklamaning ma’nosi haqida aytib o‘tsak, reklama (reklamo: “qichqirmoq”)-tovarlarning sifati, ularni sotib olishidan ko‘riladigan naf haqidagi axborot, bevosita yoki bilvosita foyda olish maqsadida keng auditoriyaga tarqatiladigan reklama deb ataladi. Reklamaning paydo bo‘lishi tarixi juda qadimiy Yunoniston va Qadimgi Rimda og‘zaki va yozma reklama, hattoki har bir reklamani tamg‘alab chiqish yo‘li orqali tovarlar reklama qilinganligi haqida ma’lumotlar bor bo‘lgan. Va hozirgi shakildagi reklama ilk marotaba AQSH da paydo bo‘lgan. Har bir reklama kompaniyalari o‘z maxsulotlarini reklama qilishda, axoli fikrini o‘rganmay turib ularga qanday ta’sir ko‘rsatishi haqida o‘zaro fikr yuritadilar. Asosan reklama dizaynerlarining dunyoqarashi mukammal bo‘lishi bu reklamalarning sifatli va inson hayotiga ahamiyatini oshiradi va bunda insonlar reklamaga qiziqishi ortib borishi va reklama qilinayotgan tovarlarni xohlashi ham mumkin. Bu tajribalar faqatgina reklama dizayneri va u yaratgan dizaynga bog‘liq bo‘ladi. Har bir firma o‘z reklamasining faoliyatini reklama agentlarini yollash orqali yoki reklama xizmatini tuzish yoki maxsus reklama agentliklari xizmatlaridan foydalanish asosida amalga oshiradi. Reklamaning samaradorligi ko‘p jihatdan talabni o‘rganishni tashkil qilishga bog‘liq bo‘lib, haridorlar doirasini aniqlash va ularga ta’sir o‘tkazish usullariga yordam beradi. Hozirgi davrda ko‘plab reklamalarni namoyish qiladigan joylar ham rivojlanib ketgan, masalan, har bir reklama kompaniyalari o‘z yoki boshqa tovarlarni radio, matbuot, televediniya va boshqa resurslar orqali namoyish etishadi. Asosan hozirda reklamalar uchun alohida qisqa metrojli kino filmlar ham ishlab chiqilmoqda, masalan boshida ta’kidlab o‘tganidek inson salomatligi uchun ba’zi zararli vositalardan kinolarda foydalansa ham lekin hayotdagi inson sog‘ligi uchun shu zararli narsalar insonlarning miyyasiga to‘g‘ri yetkazib borilish tarafdori hisoblanadi. Ulardan boshqa yana reklama qilish maqsadida ko‘chalarga plakat, bukletlar Tovar kataloglari ko‘rkam qilib chiqariladi va tarqatiladi. Har bir reklama inson hayotida muhim rol o‘ynagani kabi va unga foyda berayotgan tomonlaridan qat’iy nazar, uning ba’zi nojo‘ya tomonlari ham yo‘q bo‘lishi mumkin emas deb aytish mumkin. Hozirgi internet rivojlangan zamonda har xil telefonda kelgan yolg‘on xabar ya’ni yangiliklarga ishonish ham inson hayotiga xavf solishi mumkin. Shu sababdan har bir reklama kompaniyalarining reklama huquqlari sertifikat bilan yoqlangan bo‘ladi va undagi tovarlarni bemalol aholiga ya’ni keng auditoriyaga tarqatishi mumkin hisoblanadi.

XULOSA: Ijtimoiy reklama jamiyatdagi ijtimoiy masalalarga e’tibor qaratish, aholini xabardor qilish va ijobiy o‘zgarishlarga undash muhim rol o‘ynaydi.

Shuningdek, bu reklama turining muvaffaqiyati uchun to‘g‘ri mazmun, auditoriya va kanallarni tanlash muhimdir. Shunday qilib, ijtimoiy reklama jamiyatini yaxshilash va ijtimoiy muammolarini hal qilishda katta hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qosimov M “Ijtimoiy reklama va uning jamiyatdagi o‘rni”
2. Xamrayev S “Reklama va jamiyat” Adabiyotlar nashriyoti
3. Temur I “ijtimoiy reklama va uning axborot siyosatidagi o‘rni” Media Studies Journal

RAQAMLI DUNYO VA JAMIYAT.YOSHLAR ONGIGA IJOBIY VA SALBIY TASIRI

QOSIMOVA IRODAXON, NAMDPI TALABASI

Annotatsiya. Raqamli dunyo va jamiyat yoshlar ongiga sezilarli darajada salbiy tasir ko‘rsatadi. Avvalo raqamli texnologiyalar bo‘lmish internet, yoshlarning o‘zlarini rivojlantirish, zamonaviy bilim olish, kasbiy rivojlanishga yo‘l ochib beradi. Biroq, virtual dunyoga haddan tashqari berilish, noto‘g‘ri tasir etib real hayotdagi muammolarni chetlab o‘tishga olib keladi.

Kalit so‘zlar - Raqamli dunyo, yoshlar, ong, internet, zamonaviy texnologiyalar, ijtimoiy tarmoq

Abstract; The digital world and society have significant positive and negative effects on the minds of young people. First of all, the internet, which is a digital technology, opens a wide way for young people to develop themselves, acquire modern knowledge, and acquire a profession. However, too much access to the virtual world, the spread of wrong messages too quickly affects the minds of young people and causes them to avoid problems in real life.

Keywords-Digital world, society, youth, internet, modern technologies, social network, time

KIRISH: Raqamli dunyo deganda avvalo bu bizning vaqtimizning tejayotgan, og‘irimizni yengil qilayotgan, zamonaviy texnologilardir. Yani internet asosida shakllangan global tizim hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar va jamiyatni bir-biriga bog‘lab tushuntiradigan bo‘lsak, raqamli tengsizlik va avtomatizatsiya, raqamli diplomatiya bir –biriga uzviy bog‘liqdir.

ASOSIY QISM: Blamizki, raqamli dunyo kundan-kunga rivojlanib, har jabhada o‘z o‘rnini yaratib kelmoqda. Jamiyat yoshlarga esa sezilarli tasir etishi ham yolg‘on emas. U jamiyatning barcha sohalriga o‘zining kuchli tasirini o‘tkazmoqda desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Jumladan talim, sog‘liqni saqlash, iqtisodiy, ijtimoiy jamiyat hayotidir. Bu sohalarning hammasi bosqichma-bosqich raqamli texnologilar bilan hamkorlikda ishlaymoqda. Raqamli dunyoning rivojlanish bosqichlariga nazar tashlasak, 1940-yillardan boshlab yani, kompyuterlarning yaratilishiga borib taqaladi. Undan keyin sekin astalik bilan internetning rivojlanishi, mobil texnologilar, va ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi va ayniqsa hozirda yoshlar orasida juda rivojlangan suiniy intellect va katta malumotlarni ichiga olgan davrdir.

Raqamli dunyo va jamiyat yoshlar ongiga ham salbiy ham ijobiy tasir ko‘rsatdi, foiz ko‘rsatkichlari o‘zaro teng. Raqamli jamiyat yani internet va zamonaviy ijtimoiy ilovalarning ijobiy tasiriga quyidagilarni olamiz;

Bu zamonaviy ilovalar yoshlarga keng imkoniyat yaratdi. Internet orqali har qanday mavzuda osongina malumot toppish yoki masofasi uzoq chet davlatdagi onlayn kurslarga qatnashish hamda zaruriy tillarni o‘rganish osonlasha boshladi. Bundan tashqari dasturlash, grafik dizayn, musiqiy ilovalar kabi raqamli vositalar yoshlarning kasbiy, ijodiy rivoshlanishlariga muhim turtki bo‘ldi. Ayniqsa hozirgi kunda ijtimoiy tarmoqlar orqali dunyoning turli burchaklaridagi odamlar bilan muloqat qilishga ham raqamli dunyo tayanch vazufasini o‘tamoqda. Raqamli texnologiyalarni psixologik tasiriga nazar qilsak;

Internetda muvaffaqiyatli yoshlarni hikoyalari, malumot va ilhomlantiruvchi kontentlar yoshlarni o‘z maqsadlariga erishishga motivatsiya bo‘lib rag‘batlantiradi. Bularga qo‘shimcha qilib raqamli dunyo nafaqat dunyo balki, ijtimoiy, iqtisodiy sohalar rivojida odamlarga xizmat ko‘rsatish ko‘lamini oshishga, ularga qulayliklar yaratishga sabab bo‘ldi.

Raqamli texnologilar eng katta yordamini butun dunyoda COVID pandemiyasi bo‘lgan paytda amalga oshirdi. SHuningdek barcha sohalarga raqamli texnologilar zaruratini ko‘rsatib berdi. Birgina tizimni olaylik bu kasalik tasirida barcha maktabgacha talimlar, maktab, oliy talimlarda o‘qish o‘qitishga ko‘chirildi, yani ananaviy o‘qishdan mahrum etildi. bu vaziyatda zamonaviy aloqalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli dunyoning yoshlar ongiga salbiy tasirlari haqida gapiradigan bo‘lsak Ko‘p vaqtni ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazish yoshlarning darslariga oilaviy hayotiga, muhim vazifalariga etiborni susaytiradi. O‘yinlarga va ijtimoiy ilovalarga qaramlilik va ruhiy salomatlikka salbiy tasir ko‘rsatadi. Ayniqsa yoshlarga noto‘g‘ri ma’lumotlarga ishonish yoki salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi kontentlarga duch kelishi yuqori bo‘ladi. Hozirgi kunda keng tarqalgan internetdagi kiberxavfsizlik

muammolarini [fribgarlik, shaxsiy ma’lumotlarni o‘g‘irlanish katta xavf tug‘dirmoqda.

XULOSA: Raqamli dunyo salohiyatidan to‘g‘ri fiydalanilsa u, yoshlarning intellectual va professional rivojlanishiga shaxsiy va kasbiy o‘shini ta’minlashga katta hissa qo‘sha oladi. Shu bilan birga uning salbiy ta’sirlarini nazorat qilish uchun chora-tadbirlarni birgalikda amalga oshirish zarurdir. Ya’ni quyidagi tavsiyalar shular jumlasidandir; Yoshlarni raqamli dunyodan to‘g‘ri foydalanish bo‘yicha tarbiyani kuchaytirish, ijtimoiy tarqmoqlardan foydalanish vaqtni cheklash, yoshlarni internetdagi xavflarni aniqlash hamda undan himoyalanih Yo‘llarini o‘rgatishdir. Raqamli dunyo zamonaviy jamiyatimizning ajralmas qismidir. Shu bilan birga salbiy ta’sirlarni minimallashtirish uchun hamkorlikda harakat qilish darkordir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch;
- [2] Tursunboyeva M. Raqamli texnologiyalarni yoshlar tarbiyasidagi o‘rni;
- [3] Yo‘ldoshev A. Zamonaviy jamiyat va axborot xurujlari;
- [4] Husanov A. Yoshlar va raqamli madaniyat

KORRUPSIYANING IJTIMOIIY TA’SIRI VA UNGA QARSHI KURASHISH STRATEGIYALARI

Bobumorod Tillayev

NamDPI Gumanitar fanlar kafedrasi katta o‘qituvchisi

Orifjonova Muslima Ma’ruffjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1-bosqich talabasi

E-mail: muslimaorifjonova61gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola Korruptsiyaning ijtimoiy ta’siri va unga qarshi kurashish strategiyalarini tahlil qiladi. Korruptsiya jamiyatda ishonchni yo‘qotadi, iqtisodiy rivojlanishga to‘siq bo‘ladi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Korruptsiyaga qarshi kurashish uchun huquqiy islohotlar, jamoatchilik nazorati va xalqaro hamkorlik kabi strategiyalar zarur.

Аннотация: Статья о социальном воздействии коррупции и стратегиях борьбы с ней. Коррупция приводит к утрате доверия в обществе, замедляет экономическое развитие и усугубляет социальное неравенство. Для борьбы с

коррупцией необходимы правовые реформы, общественный контроль и международное сотрудничество.

Abstract: An article on the social impact of corruption and strategies to combat it. Corruption leads to a loss of trust in society, slows economic development and exacerbates social inequality. Strategies to fight corruption include legal reforms, public oversight and international cooperation.

Kalit so‘zlar: Korrupsiya, ijtimoiy ta'sir, huquqiy islohotlar, kurashish strategiyalari, jamoatchilik nazorati, xalqaro hamkorlik, iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy tengsizlik, tarbiya.

Ключевые слова: Коррупция, социальное воздействие, стратегиям борьбы, правовые реформы, общественный контроль, международное сотрудничество, экономическое развитие, социальное неравенство, воспитание.

Key words: Corruption, social impact, combat strategies, legal reforms, public oversight, international cooperation, economic development, social inequality, education.

Kirish: Barchamizga ma'lum bo'lganidek, korrupsiya deb atalmish bu illat nafaqat bizning jamiyatimizda, balki butun dunyo bo'ylab ham eng katta tahdidlardan biri bo'lib kelmoqda. Bu hodisa mamlakatning rivojlanishiga to'sqinlik qilibgina qolmasdan davlatga bo'lgan ishonchni ham yo'qotishgacha boradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning 2020-yil 24-yanvar kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga qilgan murojaatnomasida ta'kidlaganidek: "Jamiyatimizda korrupsiya illati o'zining turli ko'rinishlari bilan taraqqiyotimizga g'ov bo'lmoqda. Bu yovuz baloning oldini olmasak, haqiqiy ishbilarmon va investitsiya muhitini yaratib bo'lmaydi, umuman, jamiyatning birorta tarmog'i rivojlanmaydi.

Korrupsiya iqtisodiy resurslarning noto'g'ri taqsimlanishiga ham olib keladi. Bu esa, o'z navbatida, investitsiyalarni kamaytiradi, biznes muhitini yomonlashtiradi va xalqning iqtisodiy farovonligini pasaytiradi. Shuningdek, siyosiy tizimlarning samaradorligini kamaytirib, hokimiyatning ichki va tashqi siyosatiga zarar yetkazadi. Siyosiy korrupsiya davlatning qonunlari va xatti-harakatlariga shubha uyg'otish bilan bir qatorda fuqarolarning demokratiya va qovun ustuvorligiga bo'lgan ishonchi so'nib borishiga ham sabab bo'lib qolmoqda. Ijtimoiy ta'siriga keladigan bo'lsak, jamiyatda adolatsizlik va tengsizlikni kuchaytiradi, bu esa Ijtimoiy ziddiyatlarni yuzaga keltiradi. O'rta va kambag'al qatlamlarning yomonlashgan sharoitda yashashiga olib keladi, shu bilan birgalikda ijtimoiy mobilizatsiya va ijtimoiy integratsiyaga to'sqinlik qiladi. Misol keltiradigan

bo‘lsak, shart-sharoitlari yaxshi, yuqori qatlam vakillari korrupsiya, pora va shu kabi tanish-bilishchiliklari bilan eng yaxshi ish yoki o‘qishni egallashadi, garchi ulardan yetarlicha bilim, malaka va tajribalar bo‘lmasa ham. O‘rta yoki kambag‘al qatlam vakillariga keladigan bo‘lsak, ular doim ham o‘z xohish-istaklariga ega chiqqan olmasliklari mumkin. Ya‘ni jamiyatda korrupsiya aralashmagan biror soha qoldimi?! Korrupsiya hozirgi paytlargacha yetib kelganidan anglashimiz lozimki, boshqa illatlar kabi undan ham tag-tugi bilan xalos bo‘la olmaymiz. Hattoki, anchagina rivojlangan g‘arb davlatlari ham bu balodan butkul qutulolmagan. Korrupsiya xalqaro miqyosda davlatning obro‘sigacha putur yetkazadi, xalqaro tashkilotlar va investorlar tomonidan sanksiyalar va cheklovlariga sabab bo‘ladi. Shu bilan birga korrupsiyalangan davlatlar xalqaro savdo va diplomatiya sohalarida o‘z imkoniyatlarini yo‘qotadilar.

Korrupsiyaga qarshi kurashish strategiyalariga keladigan bo‘lsak, buni eng avvalo, oiladan boshlash lozim. Buning asosiy sababi shundan iboratki, jamiyatning eng kichik bo‘lagi oila va hammasi shu oiladan boshlanadi. Ayniqsa, bu holatda ayollarimiz, onalarimizning roli muhimdir. Agarda o‘g‘irlik, pora yoki boshqa qing‘ir yo‘llar bilan xonadonga kirgan luqmaning tag-tugini ayollar so‘rab-surishtirsa, o‘z fikr-mulohazalarini ochiq-oydin bildirsa, uy erkaklari ham shunga yarasha harakat qilib, oilasi uchun halol rizq topishga tushsa, ishida ham, oilasida ham unum, Baraka, xotirjamlik va sokinlik hukmronlik qiladi. Bundan tashqari "Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida"gi bir nechta qonun va farmonlarning qabul qilingani hamda Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining tashkil etilishi ushbu sohada yangi davrlarni boshlab berdi. Ushbu agentlikning asosiy maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat :

- korrupsiya holatini tizimli tahlil qilish, korrupsiyaga doir huquqbuzarliklar sodir etilishining sabablarini aniqlash;

- jamiyatda korrupsiyaning barcha ko‘rinishlariga murossis munosabatni shallantirish;

- davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, davlat korxonalari va ustav kapitalida davlat ulushi bo‘lgan korxonalarda korrupsiyaga qarshi nazorat faoliyati bo‘yicha reytingni tuzish;

- davlat xizmatchilarining daromad va mol-mulkini deklaratsiya qilish tizimi joriy etish va shunga o‘xshash va hokazolar. Bundan tashqari yana bir nechta samarali strategiyalar ham mavjud. Bulardan biri, korrupsiyaga qarshi qat‘iy qonunlar qabul qilish bo‘lib, bu holatga nisbatan qattiq jazo choralarini ko‘rib chiqish darkor.

Hozirgi paytda ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanganini hisobga olgan holda ommaviy axborot vositalari orqali korrupsiyaning salbiy oqibatlarini targ‘ib qilish

ham foydadan holi emas. Keyingisi esa, davlat boshqaruv tizimlarni isloh qilib, inson omilini kamaytirish uchun davlat xizmatlarini raqamlashtirish lozim. Korrupsiyaga qarshi kurash muvaffaqiyati uchun davlat, fuqarolar va xalqaro hamjamiyatlarning birgalikdagi harakati anchagina samaralidir. Ushbu strategiyalarni kompleks ravishda amalga oshirish jamiyatda adolatli tizimni tiklashga yordam beradi.

So‘ngso‘z o‘rnida, korrupsiya taraqqiyotning kushandasi, xavfsizlikka tahdid soluvchi og‘ir jinoyatdir. Jamiyatdagi eng ustuvor soha deya bevosita ta’lim tizimini ayta olamiz va bunda tahsil olayotgan o‘smir-yoshlar ham talaygina. "Jamiyatda poraxo‘rlik illatini yengib bo‘lmaydi" degan fikr esa yoshlarning ongida shakllanib qolgani eng katta kamchiligimizdir. Bu to‘g‘risida harakat qilmas ekanmiz bu illat millatimiz boshida qora bulutdek soya solib turaveradi. Biz oilada, davlat maktabgacha ta’lim tashkilotida, maktabda, kerak bo‘lsa universitetlarda ham o‘quvchi-yoshlar ongiga, ruhiyatiga tamagirlik, poraxo‘rlik, umuman korrupsiya faqat yomon illatgina emas, balki u jamiyatimiz tanazzuli, iqtisodiyotimiz orqaga ketishining asosiy sababi ekanligini anglatmasak, o‘zimiz xohlagan maqsadga erishish qiyin. Bu kurash aynan muayyan organlarning emas, barchamizning vazifamizdir. Hattoki Qur’oni karimda ham poraxo‘rlik bevosita taqiqlanadi: "Bir-birlaringizning mollaringizni botil yo‘l bilan yemang. Bilib turib odamlarning mollaridan bir qismini yetishingiz uchun uni hokimlarga gunohkorona tashlamang. (Baqara surasi, 188).

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ombudsman.uz
2. Transparency International 2019
3. Baxtiyor Omonov tuit.uz
4. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi
parlament.gov.uz
5. Anticorruption.uz

IJTIMOIIY BARQARORLIK VA IQTISODIIY RIVOJLANISH: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Yodgorjonova Nilufar Muzaffar qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti 1-bosqich talabasi

Anotatsiya: Ushbu ilmiy ishda O‘zbekistonning ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashdagi va iqtisodiy rivojlanishdagi tajribasi tahlil qilinadi. Maqolada

ijtimoiy barqarorlik tushunchasi va uning mamlakatdagi ahamiyati, shuningdek, O‘zbekistonning iqtisodiy islohotlari, xususan, so‘nggi yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy va ijtimoiy siyosatdagi o‘zgarishlar batafsil ko‘rib chiqiladi. Ishda ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik hamda bu omillarning mamlakatdagi turli ijtimoiy qatlamlar va iqtisodiyotga ta'siri o‘rganiladi. Tadqiqotda O‘zbekistonning yangi iqtisodiy siyosatlari va ijtimoiy dasturlari orqali barqaror rivojlanish yo‘lida erishilgan yutuqlar va muammolar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy rivojlanish, O‘zbekiston, iqtisodiy islohotlar, barqaror rivojlanish, ijtimoiy siyosat, davlat dasturlari, iqtisodiy o‘lish, inson kapitali, eksport salohiyati.

Annotation: This scientific work analyzes the experience of Uzbekistan in ensuring social stability and economic development. The article examines the concept of social stability and its importance in the country, as well as Uzbekistan's economic reforms, in particular, changes in economic and social policy implemented in recent years. The work examines the relationship between social stability and economic development, as well as the impact of these factors on different social strata and the economy of the country. The research analyzes the achievements and problems achieved in the path of sustainable development through the new economic policies and social programs of Uzbekistan.

Key words: social stability, economic development, Uzbekistan, economic reforms, sustainable development, social policy, state programs, economic growth, human capital, export potential.

Аннотация: В данной научной работе анализируется опыт Узбекистана в обеспечении социальной стабильности и экономического развития. В статье рассматривается понятие социальной стабильности и ее значение в стране, а также экономические реформы Узбекистана, в частности, изменения в экономической и социальной политике, реализованные в последние годы. В работе рассматривается взаимосвязь социальной стабильности и экономического развития, а также влияние этих факторов на различные социальные слои и экономику страны. В исследовании анализируются достижения и проблемы, достигнутые на пути устойчивого развития посредством новой экономической политики и социальных программ Узбекистана.

Ключевые слова: социальная стабильность, экономическое развитие, Узбекистан, экономические реформы, устойчивое развитие, социальная политика, государственные программы, экономический рост, человеческий капитал, экспортный потенциал.

Kirish: Ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik, har bir davlatning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun muhim hisoblanadi. O‘zbekiston o‘zining so‘nggi yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy siyosat orqali barqaror rivojlanishga erishishga intilmoqda. Ushbu ishda mamlakatning ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishdagi tajribasi tahlil qilinadi, bu boradagi davlatning strategiyalari va yondashuvlari ko‘rib chiqiladi.

Ijtimoiy barqarorlikning ta'rifi ko‘p jihatdan ijtimoiy tizimning uzluksizligini, tenglik va adolatni ta'minlashga asoslangan. Barqarorlikning asosiy elementlari sifatida iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy tenglik, siyosiy barqarorlik va ekologik muvozanatni keltirish mumkin. Barqaror jamiyatda ijtimoiy adolat, ta'lim va sog‘liqni saqlash tizimlari mustahkam bo‘lishi zarur. O‘zbekistonda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy yo‘nalishlari bo‘lib, aholining turmush darajasini oshirish, aholi salomatligini yaxshilash va ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish kiritilgan.[1]

O‘zbekiston hukumatining ijtimoiy siyosatidagi asosiy yo‘nalishlar quyidagilardan iborat:

Aholi daromadlarini oshirish: Ta'lim va sog‘liqni saqlash sohalaridagi investitsiyalar va ijtimoiy dasturlar orqali aholi turmush darajasi yaxshilanmoqda.

Ijtimoiy himoya dasturlari: Dasturlar, ayniqsa, kambag‘allikni qisqartirish va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan.

Mehnat bozori va ijtimoiy barqarorlik: Yangi ish o‘rinlarini yaratish va mehnat bozorini rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash.[2]

Iqtisodiy rivojlanish – bu mamlakatning iqtisodiy ko‘rsatkichlarining o‘sishi, ya'ni,

YaIMning o‘sishi, ishlab chiqarish va eksportning oshishi, infratuzilmaning modernizatsiyasi. Iqtisodiy rivojlanishning omillari:

Sarmoya kirish: Yangi texnologiyalar va ishlab chiqarish uskunalariga investitsiyalar.

Inson kapitali: Ta'lim tizimini rivojlantirish va malakali kadrlarni tayyorlash. Texnologik yangilanish: Innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish.[3] O‘zbekistonning iqtisodiy rivojlanishdagi tajribasi. O‘zbekistonning so‘nggi yillardagi iqtisodiy islohotlari va muvaffaqiyatlari: Solik islohotlari: Soliq siyosati va iqtisodiyotni modernizatsiya qilish orqali ishbilarmonlik muhiti yaratish.

Investitsiya muhiti: O‘zbekistonning xalqaro investorlar uchun ochilish va eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan strategiyalar. Iqtisodiy islohotlarning ijtimoiy ta'siri: Yangi ish o‘rinlari yaratish, iqtisodiy tenglikni ta'minlash.[4]

Ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ko‘rsatishda davlatning roli katta. Ijtimoiy siyosatdagi o‘zgarishlar iqtisodiy rivojlanishga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qiladi va iqtisodiy o‘sish ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda muhim vosita bo‘ladi. O‘zbekistonning ijtimoiy va iqtisodiy sohalaridagi muvaffaqiyatlari barqaror rivojlanish uchun asos bo‘lib xizmat qilmoqda.[5]

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkin, O‘zbekistonning ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishdagi yondashuvlari jahon tajribasiga mos ravishda muvaffaqiyatli amalga oshirilgan. Biroq, ba’zi sohalarda hali ham muammolar mavjud, masalan, daromadlar tengsizlikni kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta’minlashda izlanishlar davom ettirilmoqda. Mening fikrimcha, hozirgi kunda davlatning iqtisodiy islohotlari va ijtimoiy dasturlari natijasida mamlakatda o‘sish va rivojlanish davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kuziev, A. (2021). "O‘zbekistonning iqtisodiy o‘sish va barqarorlikka erishishdagi tajribasi".
2. Fayzullayev, B. (2022). "Ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy o‘sish". "O‘zbekiston ijtimoiy fanlar jurnali", 45-55 betlar.
3. Anderson, R., & Thomas, D. (2019). "Economic Development and Social Stability: International Perspectives". London: Oxford University Press.
4. Islambekov, A. (2020). "O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanish modeli". Tashkent: Iqtisodiyot va tadbirkorlik institutining nashri.
5. "Global Economic Outlook" (2023). World Bank Report.

MAMLAKATIMIZ GENDER TENGLIGI MASALALARI; ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası o‘qituvchisi.

Tursunboyeva Kavsaroy Odiljon qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1-bosqich talabasi

kavsaroyt45@gmail.com

Anatatsiya: Mazkur maqola O‘zbekistonda gender tengligi masalalari va zamonaviy yondashuvlarni tahlil qilishga qaratilgan. O‘zbekistonda so‘ngi yillarda gender tengligini ta‘minlash borasida jiddiy qonunchilik islohotlari amalga oshirilib, ayollarning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotga faolroq jalb etish uchun ko‘plab dasturlar ishlab chiqarilmoqda. Gender tengligini ta‘minlashda ta‘lim huquqiy himoya ayollarni biznes siyosatga jalb etish hamda zo‘rovonlik qarshi kurashish kabi zamonaviy yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Biroq jamiyatda an‘anaviy gender stereotiplari va ijtimoiy qarashlarni o‘zgartirilishi hali ham zarurdir. Ushbu maqola mamlakatimizdagi gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar muommollar va kelgusi rivojlanish yo‘nalishlari haqida umumiy taassavur beradi.

Kalit so‘z: Mazkur, zamonaviy, taminlamoq, siyosiy, iqtisodiy, rivojlanish, faolroq, jalb qilmoq, huquqiy, zo‘ravonlik, an‘anaviy, amalga oshirmoq.

Anatatsion: This article is focused on analyzing the issues of gender equality in Uzbekistan and the modern approaches to address them. In recent years, significant legislative reforms have been implemented in Uzbekistan to ensure gender equality, with various programs aimed at increase the active participation of women in political, economic and social life. Key modern approaches to achieving gender equality include education, legal protection, encouraging women’s involvement in business and politics and combating violence

However traditional gender stereotypes in society and the need for social change remain critical challenges. This article provides an overview of the on going reforms to ensure gender equality in the country, the existing issues and the future development direction.

Key word: Aforementioned, modern, provide, political, economy, improvement, activity, attract, legal, violence, traditional, perform.

Аннотация: данная статья направлена на анализ вопросов гендерного равенства в Узбекистане и современных подходов к их решению. В последние годы в Узбекистане были проведены серьезные законодательные реформы направления на активное вовлечение женщин в политическую экономическую социальное жизнь. Современные подходы, такие как правовая защита женщин, вовлечение их в бизнес и политику, а также борьба с насилием, имеют большое значение. Однако в общества по-прежнему необходимо изменить традиционные гендерные стереотипы и социальные взгляды. Эта статья дает общее представление о проводимых в нашей стране реформах по обеспечению гендерного равенства, существующих проблемах и направления будущего развития.

Ключевое слово: Этот, современный, предоставить, политический, экономический, разработка, более активный, привлекать, юридический, насилие, традиционный, выполнять.

Kirish: Mamlakatimizda gender tengligi masalalari so‘ngi yillarda jiddiy ahamiyat kasb va huquqiy tenglikni ta‘minlashni anglatadi. O‘zbekistanda gender tengligini ta‘minlash borasida bir qator ijobiy o‘zgarishlar va zamonaviy yondashuvlar joriy etilgan. Masalan;

1.Qonunchilikdagi islohotlar

O‘zbekistonda gender tengligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan qonunchilik islohotlari amalga oshirilmoqda. 2019-yilda Gender tengligi bo‘yicha davlat komissiyasi tashkil etildi, va bu organ gender tengligini ta‘minlash uchun strategic rejalashtirishni amalga oshiradi. Shuningdek ”Ayollarga nisbatan zo‘ravonlikni oldini olish va unga qarshi kurashish ” to‘g‘risidagi qonunlar va qonuniy hujjatlar ham gender tengligi sohasida hujjatlar ham gender tengligi sohasida islohatlarni kuchaytirmoqda.

2.Ayollarni iqtisodiy va siyosiy hayotga jalb etish

Zamonaviy yondashuvlardan biri ayollarni ishbilarmonlik va siyosiy faoliyatga jalb qilishdir. Hozirgi kunda O‘zbekistonda ayollarni iqtisodiy va siyosiy sohalarga faolroq jalb qilishga qaratilgan dastur amalga oshirilmoqda. Masalan, ayollarni tadbirkorlik va innovatsion biznesga jalb qilish uchun o‘quv kurslari va grandlar taqdim etilmoqda. Shuningdek, ayollarni siyosiy lavozimlarga saylash va saylovlarda qatnashish imkoniyatlari kengaytirilgan.

3.Ta‘lim va xabardorlik

Gender tengligi bo‘yicha ta‘lim va xabardorlikni oshirish hamda muhim jihat hisoblanadi. Hozirgi kunda o‘quv dasturlaridan gender tengligi, ayollar huquqlari va gender stereotiplar haqida ma‘ruzalar, seminarlar tashkil etilmoqda. Bu esa jamiyatda gender tengligini ta‘minlash borasida ongni o‘zgartirishga xizmat qilmoqda.

4. Ayollarni himoya qilish

Ayollarga nisbatan zo‘ravonlikning oldini olish va ularga huquqiy himoya ta‘minlash uchun zamonaviy yondashuvlar ishlab chiqilmoqda. Zo‘ravonlikka uchragan ayollar uchun xavfsiz joylar tashkil etish, psixologik va huquqiy yordam ko‘rsatish tizimlari yaratish kabi tashabbuslar ko‘zga tashlangan.

5.Madaniy o‘zgarishlar

Gender tengligi borasida madaniy o‘zgarishlar ham kuzatilmoqda.O‘zbek jamiyatida an‘anaviy gender rollari sekin-asta o‘zgarib,ayollarno o‘rni kengaymoqda.Bunga ko‘plab omillar,jumladan,media va ijtimoiy tarmoqlari orqali

gender tengligi mavzusidagi keng tarqatilgan xabarnomalar, reklama kompaniyalari hamda ayollarni qo‘llab-quvatlashga qaratilgan davlat dasturlari sabab bo‘lmoqda.

6. Erkaklar va ayollar o‘rtasidagi munosabatlarni yashilash

Gender tengligini ta‘minlash faqat ayollar uchun emas, balki erkaklar uchun ham muhimdir. Erkaklar va ayollar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilash, bir-birini qo‘llab quvatlash va hamkorlik qilish uchun ta‘lim va ongni o‘zgartirish zarur. Bu sohada ham zamonaviy yondashuvlar yordamida ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan ishlanmalar mavjud.

Xulosa. O‘zbekistonda gender tengligi masalalari bo‘yicha zamoniy yondashuvlar katta o‘zgarishlarga olib kelmoqda. Bu borada ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarda olib borilayotgan islohotlar jamiyatda gender tengligini ta‘minlashga xizmat qilmoqda. Biroq, bu jarayon hali davom etayotganini hisobga olib, gender tengligi bo‘yicha amalga oshiriladigan ishlar va tashabbuslar davom ettirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pedagogika va tarbita nazaryasi X.X. Turg‘unov 201-yil
2. Ayollar va erkaklar o‘rtasidagi gender tengligi
3. M.N. Axmadov 2012-yil
4. Konstitutsiya kitobi

ZAMONAVIY O‘ZBEK MADANIYATI, MILLIY ANANALAR VA O‘ZGARTIRISHLAR

Dedamirzayeva Muazzam Ilhomjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti,

Ijtimoiy fanlar fakulteti 1-kurs talabasi

Email: dadamirzayevamuazzam895@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada XXI asrdagi zamonaviy O‘zbekiston madaniyatlari va urf-odatlarini, ularning aholiga ta‘siri va prinsiplari xususan milliy an‘analar, inson ehtiyoji tufayli yuzaga kelayotgan o‘zgarishlar ustida tadqiqotlar olib boriladi. Shuningdek maqolada milliy an‘ana va madaniy merosni saqlab qolish haqida so‘z boradi. Shu bilan birga yurtimizdagi raqamli texnologiyalar va turli mustaqil davlatlar bilan hamkorlik yuzasidan kirib kelayotgan yangi o‘zgarishlar haqida mulohaza yuritiladi.

Kalit so‘zlar: milliy urf odat, madaniyat, O‘zbekiston, milliy meros, o‘zgarish, globalizatsiya.

Annotation. In this scientific article, research is carried out on the cultures, customs, their influence on the population and principles of modern Uzbekistan in

the 21st century, in particular, national traditions, changes caused by human needs. The article also talks about preserving scientific traditions and cultural heritage. At the same time, there will be a reflection on the new changes coming in the field of digital technologies in our country and cooperation with various independent countries.

Key words: national tradition, culture, Uzbekistan, national heritage, change, globalization.

Аннотация. В данной научной статье проводятся исследования современных культур и традиций Узбекистана в XXI веке, их влияние и принципы на население, особенно национальные традиции, а также изменения, происходящие в связи с потребностями человека. Также в статье говорится о сохранении национальных традиций и культурного наследия. Одновременно будет отражено и новое изменение, грядущее в сфере цифровых технологий в нашей стране и сотрудничестве с различными независимыми странами.

Ключевые слова: национальная традиция, культура, Узбекистан, национальное наследие, перемены, глобализация

Kirish. O‘zbekiston madaniyati, urf- odatlari yillar davomida sayqallanib kelgan va bunday madaniyatlar o‘zligimizni saqlash va biz kimligimizni tanitish uchun xizmat qiluvchi eng asosiy omil hisoblanadi. Shu bilan birga zamonaviy davrda milliy madaniyatimizga kiritilgan o‘zgarishlar va yangi bosqichlar ham muhim hisoblanadi.

MILLIY AN’ANALAR VA ULARNING AHAMIYATI. Milliy an’analar o‘zbek xalqi uchun ajralmas madaniy meros sifatida qarash juda ham o‘rinli hisoblanadi. Chunki sadoqat, mehr, kattalarga hurmat kichiklarga izzatda bo‘lish kabi qadriyatlar o‘zbek xalqini bir birga bog‘lab turuvchi eng asosiy yo‘l hisoblanadi. Har bir an’ana, har bir qadriyatlarimiz negizida juda katta ma’no yotadi. Masalan Navro‘z bayrami milliy an’alarimizning eng yorqin ko‘rishlaridan biri hisoblanadi.[1]

Bu bayram turkiy xalqlarda " yangi yilning birinchi kuni" degan ma’noni anglatadi va bunday yangi kunni bayram qilib nishonlash an’anaga aylangan.

Milliy an’analar nafaqat madaniy hayotda balki ijtimoiy va siyosiy sohalarda ham o‘z aksini topadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirilgan bo‘lib, bu jamiyatda barqarorlikni saqlashga xizmat qilmoqda [2]

Zamonaviy o‘zgarishlarning biz uchun foydali va zararli taraflari. Hozirgi zamon texnologiyalar davri hisoblanadi desak adashmagan bo‘lamiz. Va bunday

texnologiyalar O‘zbekistonni chetlab o‘tgani yo‘q. Globalizatsiya jarayoni turli xil qulayliklar tug‘dirishi bilan birgalikda yoshlar uchun zararli taraflari ham bor.

Zamonaviy texnologiyalarni qulayliklari: yangi texnologiyalar hayotni osonlashtiradi, vaqtni tejaydi. Shu bilan birga ta‘lim sohasida imkoniyatlar kengayadi. Va eng asosiysi iqtisodiy imkoniyatlar yaratilib, yangi ish o‘rinlari tashkil etiladi. Xalqaro savdo- sotiq, investitsiyalar kengayadi.

Zamonaviy texnologiyalarning zararli taraflari: Boshqa millat madaniyati, xulq- atvori kirib kelishi natijasida o‘zligimizni, tariximizni unutishga sababchi bo‘ladi. Va shuni ta’kidlash joizki zamonaviy o‘zgarishlar natijasida yoshlarda vaqtni behuda sarflash, dangasalik kabi holatlar yuzaga kelyapti.

Milliy va Zamonaviy Uyg‘unlik. Milliy qadriyatlar va zamonaviy madaniyatning uyg‘unlashuvi quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘lmoqda:

Bayramlar. Navro‘z va Mustaqillik kuni kabi tadbirlar milliy an‘analari va zamonaviy texnologiyalarni birlashtirgan holda nishonlanmoqda [3]

Madaniy markazlar. Samarqandda ochilgan “Buyuk ipak yo‘li” turizm markazi milliy arxitektura va zamonaviy infratuzilmaning uyg‘unlashgan shakli hisoblanadi[4]

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytishimiz joizki, o‘zbek xalq madaniyati va zamonaviy o‘zgarishlar bir bilan uyg‘unlikni saqlab qolish lozim. Chunki har ikkalasi ham davlat rivoji uchun muhim sanaladigan omillardan biri hisoblanadi. Shuningdek bu uyg‘unlik natijasida ham milliy an‘analari, milliy qadriyatlar ham saqlanib qolib ham yangi innovatsiyalar natijasida millatimiz yangi darajaga ko‘tariladi va bizning qadriyatlarimiz, an‘analarimiz ommalashishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdug‘affarov A O‘zbek madaniyati tarixi Toshkent : Sharq 2010.
2. Karimov I A O‘zbekistonning o‘z istiqloli va taraqqiyot yo‘li. Toshkent: O‘zbekiston 1997.
3. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. O‘zbek xalq an‘analari va urf-odatlar. Toshkent 2020.
4. O‘zbekiston respublikasi turizm va madaniyat vazirligi rasmiy materiallari.

INNOVATSION TA‘LIM TEXNOLOGIYALARINING JAMIYATDA TA’SIRI

Tillayev Bobomurod Abduvoxobovich
Gumanitar fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Xoshimjonova Ruxshonabonu Nasimjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi I-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta’lim tizimida yangi texnologiyalarning o‘rni va ta’sirini tahlil qiladi. Maqolada innovatsion texnologiyalarning ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashish va yangi ko‘nikmalarni rivojlantirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, texnologiyalarning jamiyatda tenglikni taminlash va o‘qish imkoniyatlarini kengaytirishdagi ijobiy ta’siri ham ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: Raqamli ta’lim, onlayn o‘qitish, interaktiv dasturlar, zamonaviy pedagogika, texnologik integratsiya, innovatsiyalar, sun’iy intellekt, ta’limda tenglik, ta’lim resurslari, internet va ta’lim.

Abstract. This article analyses the role and impact of new technologies in the education system. The article highlights the role of innovative technologies in improving the quality of education, adapting to the individual needs of students and developing new skills. It also shows the positive impact of technology in expanding equality terminals and reading opportunities in society.

Keywords: Digital education, online learning, interactive programs, modern pedagogy, technological integration, innovation, artificial intelligence, educational equality, educational resources, Internet and education.

Аннотация. В данной статье анализируется роль и влияние новых технологий в системе образования. В статье освещена роль инновационных технологий в повышении качества образования, адаптации к индивидуальным потребностям учащихся и развитии новых навыков. Это также показывает положительное влияние технологий на расширение терминалов равенства и возможностей чтения в обществе.

Ключевые слова: цифровое образование, онлайн-обучение, интерактивные программы, современная педагогика, технологическая интеграция, инновации, искусственный интеллект, образовательное равенство, образовательные ресурсы, Интернет и образование.

Kirish: Zamonaviy dunyoda ta’lim texnologiyalarining rivojlanishi nafaqat o‘qitish jarayonlarini o‘zgartirdi, balki butun jamiyatga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Innovatsion ta’lim texnologiyalari ta’lim sifatini oshirish, ta’lim jarayonini shaxsiylashtirish va global axborot almashinuviga yo‘l ochish orqali ijtimoiy taraqqiyotning ajralmas qismiga aylangan.

Innovatsion ta’lim texnologiyalari jamiyatda ta’lim olish imkoniyatlarini keskin oshirdi. Masofaviy ta’lim platformalari va onlayn kurslar yordamida geografik jihatdan cheklangan hududlarda yashovchi yoshlar ham sifatli ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘ldi. Onlayn ta’lim platformalari butun dunyo bo‘ylab millionlab insonlarga sifatli ta’lim olish imkoniyatini taqdim etmoqda”¹.

Shaxsiylashtirilgan ta’lim. Shaxsiylashtirilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilar o‘z qobiliyatlariga mos keladigan bilim va ko‘nikmalarni chuqurroq o‘zlashtiradi. Natijada, kelajakda o‘z kasbiga mukammal tayyorlangan, yuqori malakali mutaxassislar shakllanadi. Bu esa iqtisodiy rivojlanish uchun zarur bo‘lgan innovatsiyalarni joriy qilishga va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga zamin yaratadi. Shaxsiylashtirilgan ta’lim jarayonlari o‘quvchilarning qiziqishini oshirib, ularning akademik natijalarini yaxshilaydi.

Virtual va kengaytirilgan texnologiyalar. Virtual va kengaytirilgan texnologiyalar o‘quv jarayonini yanada jonli va qiziqarli qiladi. Ushbu texnologiyalar yordamida talabalar nazariy bilimlarni amaliyot bilan birlashtirish imkoniyatiga ega bo‘lib, bu ularning fanni chuqurroq tushunishiga yordam beradi. Virtual texnologiyalar o‘quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qilish orqali o‘quvchilarni o‘rganishga rag‘batlantiradi.

Zamonaviy pedagogika. Zamonaviy pedagogika innovatsion ta’lim texnologiyalari bilan birgalikda ta’lim jarayonini yanada samarali, interaktiv va individuallashtirilgan qilishga xizmat qilmoqda. An’anaviy ta’lim yondashuvlaridan farqli o‘laroq, innovatsion texnologiyalar o‘quvchilarni bilim oluvchi passiv qatnashchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Bu jarayonda zamonaviy pedagogika asosiy metodologik tayanch bo‘lib, texnologiyalarni o‘qitish maqsadlariga moslashtirish, o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta’minlash va ularning ijodiy salohiyatini ochishga xizmat qiladi. Innovatsion texnologiyalar sharoitida pedagogika faqat bilim berish vositasi bo‘lib qolmay, balki o‘quvchilarni mustaqil o‘rganish, fikrlash va muammolarni hal qilishga o‘rgatuvchi vositaga aylanmoqda. Masalan, onlayn platformalar, sun’iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o‘qitish, virtual va kengaytirilgan texnologiyalar o‘quvchilarni o‘qish jarayonida faol ishtirokchi sifatida shakllantiradi.

Texnologik integratsiya. Hozirgi zamon ta’lim tizimi texnologiyalarsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Texnologik integratsiya deganda ta’lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va ular yordamida ta’limni yanada samarali qilish tushuniladi. Ushbu jarayon faqat maktab va universitetlarda emas, balki jamiyatning turli sohalarida ham katta o‘zgarishlarga sabab bo‘lmoqda. Bugungi kunda o‘qituvchilar nafaqat darsliklardan, balki interaktiv taqdimotlar, onlayn platformalar va virtual laboratoriyalardan ham foydalanishmoqda. Bu

o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularga turli xil mavzularni chuqurroq o‘rganish imkonini beradi. Texnologiyalarning ta‘limga kirib kelishi bilan jamiyatda ham o‘zgarishlar yuz bermoqda. Masalan, masofaviy ta‘lim imkoniyati tufayli chekka hududlardagi o‘quvchilar ham sifatli ta‘lim olmoqda. Bu esa jamiyatda bilimli va malakali yoshlarning sonini oshirishga yordam beradi. Texnologiyalar ta‘limni hamma uchun ochiq qiladi, bu esa teng imkoniyatlar yaratishda muhim omil bo‘ladi³. Texnologiyalar o‘quvchilarni faqat bilim olishda emas, balki jamiyatda faol ishtirok etishga ham o‘rgatadi. Masalan, turli loyihalarda qatnashish, onlayn forumlarda fikr almashish va global muammolarni muhokama qilish orqali o‘quvchilar ijtimoiy mas‘uliyatni his qila boshlaydi. Texnologiyalar yoshlarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi⁴.

Ta‘limda sun‘iy intellekt. Sun‘iy intellekt yordamida o‘quvchilarga individual yondashuvni ta‘minlash mumkin. Misol uchun, sun‘iy intellekt har bir o‘quvchining bilim darajasini, kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi va unga mos dasturlarni taklif qiladi. Bu esa o‘quvchining qobiliyatlarini yaxshiroq rivojlantirishga yordam beradi. Sun‘iy intellekt o‘qituvchilarga ham yordam beradi. Masalan, uy vazifalarini tekshirish, test natijalarini tahlil qilish va darslarni rejalashtirishda sun‘iy intellektdan foydalanish mumkin. Bu esa o‘qituvchilarning vaqtini tejaydi va ularga dars sifatini yaxshilashga ko‘proq e‘tibor qaratish imkoniyatini beradi. “Sun‘iy intellekt o‘qituvchilarning yukini yengillashtiradi va ularning o‘quvchilarga e‘tiborini oshiradi”⁵.

Internetning ta‘limdagi o‘rni. Internet bugungi kunda ta‘limning ajralmas qismiga aylangan. Darsliklar, ma‘lumotlar va onlayn kurslar internet orqali istalgan joyda va istalgan vaqtda o‘quvchilarga yetib boradi. Bu esa ta‘lim jarayonini yanada qulay va ochiq qiladi. Internet orqali masofaviy ta‘lim olish mumkin. Bu ayniqsa, chekka hududlardagi o‘quvchilar uchun juda foydali. Onlayn ta‘lim platformalari orqali ular yuqori sifatli ta‘lim olish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Internet masofaviy ta‘limni rivojlantirib, ta‘limga kirish imkoniyatini kengaytirdi”⁶ Raqamli darsliklar va interaktiv materiallar o‘quvchilarga mustaqil ravishda o‘rganish imkoniyatlarini yaratadi. Bu materiallar o‘quvchilarga videolar, animatsiyalar, simulyatsiyalar va interaktiv mashqlar yordamida yanada aniqroq tushuncha olishga yordam beradi. Shuningdek, o‘qituvchilarga darslarni ilg‘or metodlar bilan o‘tkazishga imkon beradi. “Raqamli resurslar o‘qituvchilarning metodik yondashuvini rivojlantiradi va o‘quvchilarning bilimni chuqurlashtiradi”⁷. Innovatsion ta‘lim resurslarining jamiyatda ijtimoiy ahamiyati ham katta. Ta‘lim resurslarini zamonaviylashtirish, barcha o‘quvchilarga teng imkoniyatlar yaratish orqali ijtimoiy tenglikni ta‘minlash mumkin.

Xulosa. Innovatsion ta’lim texnologiyalari jamiyatda ta’lim tizimini yangilashda katta ahamiyatga ega. Ular o‘quvchilarga samarali va qiziqarli ta’lim olish imkoniyatlarini yaratadi, shu bilan birga, o‘qituvchilarga o‘z ishlarini yaxshilashga yordam beradi. Internet va raqamli platformalar orqali ta’lim olish imkoniyatlari kengayib, chekka hududlardagi o‘quvchilar ham zamonaviy ta’lim resurslaridan foydalana olishadi. Bu esa ta’limdagi tenglikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu tarzda, innovatsion ta’lim texnologiyalari ta’limni global miqyosda rivojlantirib, jamiyatda tenglikni oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Johnstone, S. M. Online Education: Opportunities and Challenges. Cambridge University Press, 2020.
2. Jones, A. M. Personalized Learning with AI Technologies. Routledge, 2021.
3. Hasanov B. Raqamli davrda ta’lim. Samarqand, 2021.
4. Ahmedov U. Ijtimoiy integratsiyada texnologiyaning roli. Farg‘ona, 2022.
5. Hasanov B. Sun‘iy intellekt va ta’limning kelajagi. Toshkent, 2023.
6. Ismoilov N. Internet va zamonaviy ta’lim. Buxoro, 2021.
7. Karimov, A. Raqamli ta’lim resurslari. Buxoro, 2023.

IJTIMOIIY VA SIYOSIIY INTEGRATSIYA, MINTAQAVIIY HAMKORLIKLAR

Kenjayev Burgutali Qoviljon o‘g‘li Namangan davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Tursunova Jasmina Fahriddin qizi Namangan davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar fakulteti o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi I – bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasidagi mintaqaviy hamkorliklar va integratsiyalar, ijtimoiy, siyosiy va tarixiy jihatlar tahlil qilingan. Bugungi globallashuv jarayonida integratsiya muhim manba hisoblanadi. Bugungi globallashuv va o‘zaro bog‘liq dunyoda ijtimoiy va siyosiy integratsiya barqarorlik, taraqqiyot va tinchlik uchun muhim manba hisoblanadi. Ijtimoiy integratsiya jamiyat a‘zolarini birdamlika chorlaydi deb hisoblashsa, siyosiy integratsiya davlat va mamlakatlar o‘rtasida siyosiy birliklarni birgalikda ishlashga chorlaydi. Integratsiya har qanday sohada o‘zaro bog‘liq tomonlarni birlashtirish orqali rivojlanishni o‘stiradi va umumiy maqsadlarga yetishishga oson yetaklaydi.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo, ijtimoiy integratsiya, siyosiy integratsiya, president, tashqi siyosat, hamkorliklar, mintaqaviy hamkorlik, davlatlarning rivojlanishi.

Kirish: Ijtimoiy va siyosiy integratsiya har bir mamlakat va davlat uchun muhim hisoblanadi. Integratsiya davlatlarda tinchlik bo‘lishiga, davlatlarning rivojlanishiga ya’ni iqtisodiy rivojlanishga, shuningdek, davlatlar o‘rtasidagi xavfsizlik va mudofaani kuchaytirishga yordam beradi. Integratsiya har bir millatning, mamlakatning rivojlanishi va kelajagini belgilaydigan muhim omillardan biri hisoblanadi. Bunga qo‘shimcha tarzda aytish mumkinki, integratsiya orqali har bir mamlakatning jahon iqtisodiyotiga energiya resurslarini ishlab chiqarishda va ularni tashish uchun transport hamda yo‘laklarini rivojlantirish bo‘yicha loyihalar orqali amalga oshiriladi. Ushbu maqolada ijtimoiy-siyosiy integratsiya va mintaqaviy hamkorlikning mohiyati, ularning zamonaviy tarzda sodir bo‘lishining ahamiyati haqida va uning imkoniyatlari va muammolari tahlil qilinadi.

Asosiy qism: Davlatlar o‘rtasidagi integratsiya- bu turli davlatlar o‘rtasida iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy aloqalarni chuqurlashtirish maqsadida amalga oshiriladigan hamkorlik jarayonidir. Bunday integratsiya jarayonida davlatlar o‘rtasida qoidalar, qonunlar, siyosatlar va iqtisodiy tizimlarni uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi. Integratsiya (lotincha “integration”-tiklash, birlashtirish) degan ma’noni anglatib, turli tarkibiy qismlar, tizimlar va davlatlarni yagona yaxlit holga keltirish jarayonidir. Integratsiyaning bir nechta turlari bo‘lib, ular quyidagilar:

Bulardan birinchisi, siyosiy integratsiya- davlatlar yoki siyosiy tizimlarni umumiy siyosiy maqsad asosida birlashtirishdir. Ikkinchisi, ijtimoiy integratsiya- mamlakatning turli qatlamlarini, elatlarini va madaniyatlarini birlashtirish, ularni birdamlikka va tinchlikka chorlash jarayonidir. Bu integratsiyalarning davlatlar o‘rtasida bir nechta foydali tomonlari mavjud. Ana shu foydalardan biri iqtisodiy foydadir. Davlatlar o‘rtasida bojxona to‘siqlari va savdo cheklovlari kamayadi, bu esa tovarlar va xizmatlarning erkin xarakatlanishiga imkon beradi. Natijada iqtisodiy o‘sish va raqobat kuchayadi. Raqobat bor joyda o‘sish bo‘ladi.

Markaziy Osiyo davlatlari o‘zaro mintaqaviy hamkorlik va integratsiyani amalga oshirishning o‘ziga xos yo‘lidan bordilar. Bu o‘ziga xoslik mustaqillikdan keyinoq Markaziy Osiyo davlatlarida namoyon bo‘ldi. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning tashqi siyosatidagi tashabbuslarini alohida e’tirof etish joizdir. Chunki bu harakat Markaziy Osiyo davlatlari hamkorligida yabgi bosqich boshlandi. Bu bosqich har qanday bir-biriga

bo‘ysunishdan holi bo‘lgan, faqatgina o‘zaro hamkorlik va koordinatsiyaga asoslanuvchi jarayonlarni qamrab oladi. Yana shuni ham ta’kidlash joizki, bir- biriga turtki bo‘lgan yirik anjumanlarning o‘tkazilganligi yana dolzarb ahamiyatga ega. Masalan, O‘zbekiston tashqi siyosiy faoliyatining asosiy vazifalaridan biri- o‘z hududi atrofida tinchlik, barqarorlik va xavfsizlik muhitini shakllantirish hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, Prezident Shavkat Mirziyoyev Miromonovich qo‘shnilarimiz – Markaziy Osiyo davlatlari bilan do‘stona, yaqin qo‘shnichilik va o‘zaro manfaatli aloqalarni rivojlantirish va mustahkamlashni asosiy ustivor tashqi siyosiy yo‘nalish sifatida belgilab beradi.

Xulosa: Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, O‘zbekistonning bugungi tashqi siyosati, xususan, yaxshi qo‘shnichilik va mintaqaviy siyosati davlatning xalqaro nufuzini oshirmoqda. Ijtimoiy va siyosiy integratsiya, shuningdek, mintaqaviy hamkorliklar bugungi kundagi global muammolarni hal qilishda muhim hisoblanadi. Davlatlar va turli xil mintaqalarda o‘zaro birlashib ishlagan taqdirda iqtisodiy farovonlik va tinchlikka erishish imkoniyati ortadi. Bu jarayonni amalga oshirish uchun, avvalo, davlatlar o‘rtasida ishonchli, xavfsiz hamkorlik va umumiy maqsadlar zarur bo‘ladi va birdamlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Agar ushbu jarayon muvaffaqiyatli amalga ohsa, xalqaro xavfsizlik, iqtisodiy farovonlikka erishish mumkin. Shu sabali, mamlakat va davlatlar integratsiya jarayonlariga jiddiy e’tibor qaratishadi.

HADISLARDA DINIY BAG‘RIKENGLIK G‘OYALARI

Salimjanova Kamola Muzaffar qizi

Ijtimoiy-gumanitar fanlar Fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

Cu-24 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Hadis haqida umumiy tushuncha; hadislarning diniy bag‘rikenglikdagi o‘rni; hadislarda keltirilgan diniy bag‘ri kenglik go‘yalari; hadislardagi g‘oyalarni amalda qo‘llanishi;

Annotation: General concept of hadith; the role of hadith in religious tolerance; ideas of religious tolerance mentioned in hadith; direct application of hadith teaching.

Аннотация: Общее понятие хадиса; роль хадисов в религиозной терпимости; идеи религиозной терпимости, упомянутые в хадисах; Прямое применение учения о хадисах.

Kalit so‘zlar: hadis, bag‘rikenglik, islom, Qur’on, sahoba.

Hadis (arabcha: xabar, gap, yangilik) – Muhammad alayhissalom qilgan ishlari, aytgan so‘zlari tog‘risidagi rivoyat bo‘lib Islom dinida Qur‘ondan keying ikkinchi manba hisoblanadi. Hadis 2 qismdan iborat bo‘ladi va ular matn va isnoddir. Hadis 2 turga ya‘ni hadisi qudsiy- Alloh taoloniki, aytilishi rasululloh tomonidan bo‘lgan hadislar) va hadisi nabaviyga bo‘linadi. Qur‘onda barcha huquqiy va axloqiy masalalar umumiy tarzda bayon etilgan. Ularga aniqlik kiritish va izohlash uchun Muhammad (alayhissalom) o‘z hadislarini aytardi. Bu hadislarini payg‘ambarlarning sahobalari yodda saqlashga harakat qilgan. Payg‘ambar Muhammad (alayhissalom) vafotidan so‘ng hadislarini yod olish odat tusiga kirdi. Shu munosabat bilan bir guruh musulmonlar uni yozma shaklda to‘play boshladilar. Dastlabki hadis kitobini Ibn Shihob az-Zuhriy tomonidan yozilgan. Undan keyin birin-ketin hadis to‘plamlari tasnif etila boshladi. Lekin bu to‘plamlar muayyan tartibga solinmagan, boblarga ajratilmagan bo‘lib, ularda payg‘ambar hadislar bilan sahobalar va tobe‘inlarning fatvolari chalkashtirib yuborilgan edi. Hijriy III asrda hadis ta‘lif etish sohasida „musnad“, „sahih“, „sunan“ deb atalmish turli sohalar vujudga keldi. „Musnad“ yo‘nalishida tasnif etilgan to‘plamlarda turli mavzudagi hadislar bir joyda keltirilib, ular hadis rivoyat qiluvchi sahobalarning islom dinini qabul qilgan vaqtiga ko‘ra yoki alifbo tartibida joylashtirilgan. Hadis kitoblarning “Sahih” yo‘naliishiga Imom al-Buxoriy asos soldi. Sahih so‘zi arab tilidan olingan bo‘lib, “tog‘ri”, “haqiqiy” ma‘nolarini anglatadi.

Hadislarning diniy bag‘rikenglikka oid ko‘plab hikmatlar va maslahatlar mavjud:

- Salomlashish: “Islomda eng yaxshi xislatlar ochlarga taom bermoqlik hamda tanigan yo tanimaganiga salom bermoqlikdir” degan hadisda salomlashishning ahamiyati va barchaga hurmat bilan munosabatda bo‘lishga chaqirdi.

- Odamlarning tengligi: bir hadisi sharifada shunday ulug‘anadi: “insonlar taroq tishlari kabi tengdirlar. Arabning boshqa xalqlardan, oqning qoradan, erkakning ayoldan ustunligi yoq. Faqat, taqvoda xolos”, deyilgan va insonlarning tengligi va taqvodorlikning muhimligi ta‘kidlanadi.

Hadislarda insonning kamolotga erishishi uchun talab etiladigan insoniy ifoda etilib, ushbu fazilatlariga saxiylik, ochiq ko‘ngillilik, o‘zgalarga mehr-oqibat ko‘rsatish, vatanga muhabbat, halollik, kamtarlik, rostgo‘ylik kabi xislatlar lug‘lanib kiritilgan. Insonning o‘zini o‘zini yomon illatlardan tiyishi, rahm-shafqatlilik, yaxshilik sari intilish kabi ogitlar ham o‘z aksini topgan va bularning barchasi Qur‘oni Karimda qayd etilgan ko‘rsatmalarga asoslanilgan hamda komil insonni shakllantisha asosiy mezipn bo‘lib xizmat qiladi. Islom ta‘limotida har tomonlama

barkamol bo‘lishi uchun insonning erkin bo‘lishi kerakligi haqidagi fikrlar Qur’oni Karimda ha, Hadisu sharifda ham birdek e’tirof etiladi. Hadislarda adolat va insof bag‘rikenglikning asosiy tamoyilaridan biri sifatida qaraladi. Qu’ronda ham hadisda ham musulmonlarga hatto boshqa din vakillariga nisbatan ham adolatli bo‘lish buyurilgan:

“Adolat qiling, bu taqvoga yaqinroqdir”. (Qur’on, 5:8) ya’ni “biror odamni uning dini tufayli kamsitmang, aksincha unga haqiqatni muloyimlik bilan tushuntiring.”

Hadislar orqali bag‘rikenglik va kechirimlilikning naqdar ulug‘ xulq ekanligi ko‘p marta eslatiladi: “Kuchli kishi g‘azablanganda o‘zini tutgan kishidir”. Ushbu bebaho so‘zlar nafaqat musulmonlar uchun balki o‘zga din vakillariga nisbatan ham amal qilinishi kerak bo‘lgan fazilat sifatida qaraladi. Hadislar musulmonlarni diniy bag‘rikenglikka, boshqa din vakillariga hurmat bilan qarashga, adolat va tinchlikni saqlashga undaydi. Bu hadislar asosida musulmonlar nafaqat o‘z e’tiqodlarini mustahkamlaydilar, balki boshqa dinlar vakillari bilan ham totuv hayot kechirishlari mumkin. Shu tariqa, hadislar diniy bag‘rikenglikni qaror toptirishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Hadislar musulmonlarning kundalik hayotini tartibga soluvchi muhim manbalardan biri hisoblanadi. Ular Qur’onda bayon etilgan asosiy g‘oyalarni tushuntiradi va ularning amaliy qo‘llanmasini ko‘rsatadi. Hadislardagi ko‘rsatmalar ibodatlardan tortib, ijtimoiy hayot va insonlar o‘rtasidagi munosabatlarga ham bo‘lgan keng sohalarni qamrab oladi.

1. Shaxsiy ibodatlarda qo‘llanishi.

Namozni tartibga solish: Hadislar orqali namozning rukunlari, vaqtlari va boshqa muhim qoidalarini batafsil yoritib beradi. Masalan, Payg‘ambarimiz (s.a.v): “Namozni menga o‘xshab o‘qing” deganlarida, musulmonlarga namozni tog‘ri bajarish usulini ko‘rsatadilar.

2. Oila hayotidagi tamoyillar.

Er-xotin munosabatlari: “Sizlarning eng yaxshilaringiz – o‘z oilasi bilan yaxshi munosabatda bo‘lganlaringizdir”. Ushbu hadis orqali biz oila a‘zolari o‘rtasidagi mehr-oqibat va hurmatni targ‘ib qilayotganini ko‘rishimiz mumkin.

Farzand tarbiyasi borasida ham talaygina hadislar bor va shular jumlasidan “Farzandlaringizni sevib tarbiyalang va ularga mehribon bo‘ling” degan hadisda otalarni farzand tarbiyasiga jiddiy va mas’uliyatli bo‘lishi ifodalangan.

3. Tijorat va iqtisotda qo‘llanishi

Halollik va ishonchsizlik:

“Savdogar halol bo‘lsa, Qiyomatda payg‘ambarlar va solihlar bilan birga bo‘ladi” ushbu hadisning mohiyati tabiiyki halollikka borib taqaladi, ta’kidlanganidek halol savdogar bo‘lish Payg‘amlar safida turishdek gap ekan.

Qarzdorlik va qarzni o‘z vaqtida to‘lamaslik haqida ushbu hadis keltiriladi: “Qarzni qaytarish va va’dasini bajarish Allohga yaqinlikni bildiradi”.

4. Jamiyatda tinchlikni ta’minlashda qo‘llanisho

Nizo va mojarolarni hal qilish:

Hadislarning asosiy g‘oyalaridan biri tinchlik va muloqotni targ‘ib qilish va shu jumladan : “Odamlar o‘rtasida tinchlikni o‘rnatish – eng yaxshi sadaqa” ushbu ko‘rsatma jamiyatdagi nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilishga undashni bizga targ‘ib qilmoqa.

Hadislardagi amallarni hayotga tatbiq etish musulmonlarning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatdagi tinchlikka qo‘shadigan hissasini oshiradi.

Musulmonlarning kundalik hayotini tartibga soluvchi asosiy manbalardan biri – hadis ekanligini bilib oldik va ular Qur‘onning amaliy qo‘llanmasi ekani ham shubhasiz. Hadislarda shaxsiy ibodatlar, ijtimoiy axloqiy tamoyillar, oilaviy munosabatlar kabi turli sohalar uchun aniq ko‘rsatmalar berilgan. Ushbu ko‘rsatmalar insoniylik, bag‘rikenglik, halollik va tinchlik tamoyillariga asoslangan bo‘lib jamiyatda totuvlik va barqarorlikni ta’minlashga katta hissa qo‘shadi.

Shunday qilib, hadislar musulmonlar uchun nafaqat diniy, balki ijtimoiy va madaniy hayotning ham muhim qismidir. Ularni o‘rganish va hayotga tatbiq etish har bir musulmonning asosiy mas’uliyatiga va muhim burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” (2000-2005)
2. Al-Buxoriy, “Sahih al-Buxoriy”.
3. Muslim, “Sahih Muslim”.
4. Qur‘oni Karim, Tafsiri Hilol”. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf tarjimai va sharhi.
5. “Sunnah at-Termiziy.

O‘ZBEK ADABIYOTI VA UNING IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARGA QO‘SHGAN HISSASI

Nosirova Shohsanam Odiljon qizi

NamDPI talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqola O‘zbek adabiyotimizning o‘ziga xos bo‘lgan merosi va uning shu ijtimoiy-gumanitar fanlar uchun ajoyib tardan qo‘shilgan hissasini kengroq yani yoritishga mo‘ljallangan. O‘zbek adabiyoti faqatgina badiiy sohadan emas, balki ilmiy va ma‘rifiy jihatlarida ham o‘zigan yarasha muhim ahamiyat kasb etadi. Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur va shunga o‘xshash boshqa buyuk ajdodlarimiz ijodining falsafiy, tarixiy va gumanitar fanlar o‘sishi va keng ko‘lamda dunyo bo‘ylab yoyilishi uchun ta’siri ko‘rsatadi va muhokama qiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek adabiyoti, ijtimoiy-gumanitar fanlar, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, falsafa, tarix, tilshunoslik, madaniyatshunoslik, ma‘rifat, adabiy meros.

Annotation. This article is dedicated to highlighting the unique heritage of Uzbek literature and its significant contribution to the development of social and humanitarian sciences. Uzbek literature is not limited to the field of art but also holds great importance in scientific and educational aspects. The works of our great ancestors, such as Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur, and others, play a vital role in the growth of philosophy, history, and humanitarian sciences, as well as their global dissemination.

Keywords: Uzbek literature, social and humanitarian sciences, Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur, philosophy, history, linguistics, cultural studies, enlightenment, literary heritage.

Аннотация. Данная статья посвящена освещению уникального наследия узбекской литературы и её значительного вклада в развитие социальных и гуманитарных наук. Узбекская литература не ограничивается только художественной сферой, но также имеет большое значение в научных и просветительских аспектах. Произведения наших великих предков, таких как Алишер Навои, Захириддин Мухаммад Бабур и других, играют важную роль в развитии философии, истории и гуманитарных наук, а также в их глобальном распространении.

Ключевые слова: узбекская литература, социально-гуманитарные науки, Алишер Навои, Захириддин Мухаммад Бабур, философия, история, лингвистика, культурология, просвещение, литературное наследие.

Ma’lumki, o‘zbek adabiyoti bizning yani uzoq o‘tmishga ega xalqimizning madaniyati, tarixi, turmush-tarzi va uning ma’naviy dunyosini ko‘rsatuvchi o‘zida namoyon qiluvchi tengsiz xazinadir. Bu adabiyot xalqimizning, millatimizning o‘zligini anglashga hamda uning ma’naviy rivojlanishiga shuningdek, ijtimoiy-gumanitar fanlar rivojiga ulkan hissa qo‘shimoqda. O‘zbek adabiyoti o‘z asrlar

davomida faqat badiiy ijod bilan chegaralanib qolmay balki boshqa sohalarda ham o‘z mahoratini ko‘rsatyapti, bular tarix, falsafa, tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalariga ham o‘z hissasini qo‘shib o‘ziga yarasha ta’sir ko‘rsatgan.

O‘zbek adabiyoti tarixining ijtimoiy ahamiyati. O‘zbek adabiyoti xalqning tarixi, tili, urf-odatlar va fikrlashini saqlab qolishda katta rol o‘ynaydi. Adabiyot orqali o‘tmishdan to bugungi kunga qadar insonlarning ongining rivojlanishida katta ahamiyatga ega. O‘zbek adabiyoti IX-X asrlardan boshlab rivojlana boshladi. Atoqli olim va shoirlardan Ahmad al-Farg‘oniy, Abu Nasr Forobiy, Mahmud Qoshg‘ariy, Yusuf Xos Hojib kabi siymolar o‘z asarlari bilan o‘z davrining ijtimoiy va ilmiy rivojlanishiga ulkan hissa qo‘shgan. XII-XV asrlarda esa bu adabiyot Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy kabi shoirlar tufayli o‘zining eng yuqori cho‘qqilaridan biriga erishdi. Bizning buyuk-bobakalonlarimiz bu asarlari orqali xalqimizning, millatimizning adabiyotni qanchalik yoshlarga bo‘layotgan erkinliklarini ko‘rsatib beradi adabiyot shunday narsa ki unga qanday mehr bersang u ham senga shuncha mehr beradi, buni biz yaqqol ajdodlarimizning asarlarida ko‘rishimiz mumkin. Ular har bir asarlarida bu adabiyotni qanday go‘zalligini namoyon qilib kelgan.

Alisher Navoiyning asarlari nafaqat she’riyat, balki unda xalqning ijtimoiy masalalarni yoritishda ham katta ahamiyatga ega. Uning “Xamsa” asari orqali Navoiyning insoniyatni adolat va ma’rifatga chaqirishi o‘z davrining eng yuksak gumanitar qadriyatlarini aks ettiradi. Bu asar biz yosh avlodga juda ham katta o‘rnak bo‘lgan asar hisoblanadi. Alisher Navoiyning "Xamsa" asari yosh avlodga gumanitar fanni va qadriyatlarni qanchalik muhim ekanligini ko‘rsatib bergan. Shoirning "Lison ut-Tayr" asarida til va ma’naviyatning chuqur falsafiy asoslari ko‘rsatib o‘tilgan. Shoir tilni faqat tashqi vosita sifatida emas, balki insonning ichki ruhiy olamini va ma’naviy holatini anglash uchun zarur vosita sifatida tasvirlaydi. Bu asar til va ma’naviyatning uyg‘unligini, insonning ma’naviyat taraqqiyotini ta’kidlaydi.

Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma”si esa tarixiy asar sifatida gumanitar fanlar rivojiga katta hissa qo‘shdi. Unda faqat Boburning shaxsiy hayoti emas, balki o‘z davrining tarixiy voqealari, madaniyati va turmush tarzi ham aniq tasvirlangan. Unda o‘zbek xalqining uzoq o‘tmishi hamda ularning qanday hayot kechirganligi, turmush tarzi ko‘rsatib berilgan. Zahiriddin Muhammad Boburning hamma asarlari xalqqa, yurtga bo‘lgan sog‘inchni ifodalaydi. Bugungi kunda “Boburnoma” tarix, etnografiya va madaniyatshunoslik sohalarida asosiy manba sifatida o‘rganiladi. Chunki unda Boburning juda ham katta merosi yashiringan.

Adabiyot va tilshunoslik. O‘zbek adabiyoti tilshunoslik fanida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Alisher Navoiy o‘z asarlari orqali o‘zbek tilining go‘zalligini, uning badiiy imkoniyatlarini isbotlab bergan. Bu esa o‘zbek tilini ilmiy va badiiy til

sifatida rivojlanishiga zamin yaratdi. Uning “Muhokamat ul-Lug‘atayn” asarida turkiy tilning afzalliklari haqida yozgani o‘z davrida tilshunoslik sohasida yangi ufqlar ochib berdi. Bu asrda turkiy tilning qanchalar lug‘atga boy ekanligi va uning ajoyib go‘zalligini Alisher Navoiy shunday izohlab berganki, U har qanday yoshlarning va kelajak avlodning adabiyotga bo‘lgan qiziqishini yanada oshiradi.

Adabiyot va falsafa. Adabiyot falsafa uchun ham ilhom manbai bo‘lib kelgan. O‘zbek adabiyotining ko‘plab siymolari o‘z asarlarida falsafiy masalalarga chuqur e‘tibor qaratgan. Navoiy va Jomiy ijodida inson mohiyati, axloq-odob, ma‘rifat masalalari keng yoritilgan. Ayniqsa, Navoiyning insonparvarlik g‘oyalari bugungi kun uchun ham dolzarbdir. Adabiyot va falsafa o‘rtasidagi bog‘liqlik juda chuqur va murakkab bo‘lib, ular bir-birini to‘ldiradi va o‘zaro ta’sir qiladi. Adabiyot, falsafaning nazariy g‘oyalari va tushunchalarini badiiy shaklda ifodalaydi, falsafa esa adabiyotning mazmunini va chuqur ma’nolarini tushunishda yordam beradi. Bu ikki soha bir-birini boyitadi, odamning ichki dunyosini, dunyoqarashini va haqiqatni anglashni ta’kidlaydi.

Adabiyot va tarix. O‘zbek adabiyoti tarix fanining rivojlanishida muhim rol o‘ynagan. “Boburnoma” yoki boshqa tarixiy manbalarga asoslangan asarlar o‘tmishning boy tarixiy hodisalarini o‘rganishda bebaho manba hisoblanadi. Bunday adabiy manbalar orqali o‘tmish jamiyatlarining iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotini chuqurroq o‘rganish imkoniyati yaratiladi. Biz bu kabi asari orqali o‘zbek adabiyotining, tarixi, madaniyati va merosini qanchalik chuqur, qanchalik mashhur ekanligi va uning shunchalik chuqur o‘rganishimizni anglab yetamiz. Bu asarlar biz yosh kelajak avlodga tarixni yaxshiroq o‘rganish imkoniyatini beradi. Biz adabiyot orqali tarixni, madaniyatimizni, urf-odatlarimizni yanada yaqqolroq va yanada yaxshiroq o‘rganamiz. Bunda bizga kerak bo‘lgan asosiy manba. Bu bizga ajdodlarimizdan bizga qoldirgan katta meros bo‘lgan asarlardi.'

Xulosa. O‘zbek adabiyoti – bu xalqimizning ma’naviy boyligi va milliy o‘zlik ifodasi. Bu adabiyot asrlar davomida nafaqat badiiy ijodning namunalarini yaratib, balki ijtimoiy-gumanitar fanlarning shakllanishi va rivojlanishida katta rol o‘ynadi. Bugungi kunda O‘zbek adabiyoti nafaqat o‘z xalqiga, balki butun dunyo madaniyatiga xizmat qilayotgan bir boylikdir. Shuning uchun biz o‘rganayotgan bu adabiyotlarimizni ko‘z qorachig‘imizdek asrashimiz kerak. Bu adabiyotlar orqali biz o‘tmishimizni, urf-odatimizni, tariximizni va madaniyatimizni o‘rganamiz. Adabiyot ijtimoiy- gumanitar fanlar shakllanishiga juda katta hissa qo‘shgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Alisher Navoiy. Xamsa. Toshkent: Fan nashriyoti, 1968.

2. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. Toshkent: Sharq nashriyoti, 1993.
3. Sodiqov, A. O‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O‘qituvchi, 1990.
4. Qodirov, K. O‘zbek adabiyotining ijtimoiy-falsafiy ahamiyati. Toshkent: Ma’naviyat, 2005.
5. Karimov, I. A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
6. Mahmud Qoshg‘ariy. Devonu lug‘otit turk. Toshkent: Sharq, 1997.

DINIY BAG‘RIKENGLIK VA UNING JAMIYATDAGI ROLI

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi.

Jōrayeva Madina Abdulmajid qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy- gumanitar fanlar fakulteti O‘zbek
tili va adabiyoti yo‘nalishi CU-24 guruh 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan davrdagi eng muhim masalalardan biri bu diniy bag‘rikenglik va uning jamiyatda tutgan o‘rni. Albatta, diniy bag‘rikenglikning insonlar ta’siri bor. Ular bu orqali ochiq va keng dunyoqarashni shakllantirishi, madaniyatlararo muloqotni mustahkamlashi, ichki tinchlik va ma’naviy barqarorlik, ijtimoiy moslashuv va yetakchilik qobiliyatlarini, hissiy ongni rivojlantishlari mumkin. Xullas, bu maqola diniy bag‘rikenglik, uning ijtimoiy roli hamda bizga bo‘lgan ta’sirlarini o‘rganadi.

Abstract: One of the most important issues in today’s rapidly developing era is religious tolerance and its role in society. Of course, religious tolerance has a human impact. Through this, they can form an open and broad worldview, strengthen intercultural communication, develop inner peace and spiritual stability, social adaptation and leadership skills, and emotional awareness. So, this article explores religious tolerance, its social role, and its implications for us.

Аннотация: Одним из важнейших вопросов современной бурно развивающейся эпохи является религиозная толерантность и ее место в обществе. Конечно, религиозная толерантность имеет человеческие последствия. Благодаря этому они могут сформировать открытый и широкий кругозор, укрепить межкультурное общение, развить внутренний мир и духовную стабильность, навыки социальной адаптации и лидерства, а также эмоциональную осознанность. Таким образом, в данной статье рассматривается религиозная толерантность, ее социальная роль и последствия для нас.

Kalit so‘zlar: din, diniy bag‘rikenglik, dinshunoslik, din tarixi, diniy tashkilotlar, diniy qarashlar, fuqarolar, millatlar, islom dini, xristian dini, nasroniylilik, yahudiy, zardushtiylik va buddizm.

Key words: religion, religious tolerance, religious studies, history of religion, religious organizations, religious views, citizens, nations, Islam, Christianity, Christianity, Buddhism, Zoroastrianism and Buddhism.

Ключевые слова: религия, религиозная толерантность, религиоведение, история религии, религиозные организации, религиозные воззрения, граждане, нации, ислам, христианство, христианство, буддизм, зороастризм и буддизм.

Kirish. Diniy bag‘rikenglik tushunchasi turli diniy e’tiqodlarga hurmat, ularni qabul qilish va ular bilan tinch-totuv yashashni anglatadi.

Asosiy qism. Din arabcha „e’tiqod“, „ishonch“, „itoat“ degan ma’nolarni bildiradi. Din jamoat tomonidan shifrlangan qadimiy yozuvlar, mifologiya va rituallarga qat’iy amal qilingan holda bajariluvchi harakatlar to‘plamidir, shuningdek, shaxsiy e’tiqod hamda mistik kechinmalardan iborat bo‘lishi ham mumkin. „Din“ atamasi ham jamoat e’tiqodiga oid shaxsiy amaliyotlarni, ham guruh tomonidan bajariluvchi rituallarga qo‘llanadi. Dinni, shuningdek, „turmush tarzi“ ham deyishadi.[1]. Agar e’tibor beradigan bo‘lsak, butun dunyo bo‘yicha bir qancha dinlar mavjud. Ular sirasiga:

- Islom dini;
- Xristian dini;
- Yahudiy;
- Nasroniylik;
- Zardushtiylik;
- Buddizm kabi dinlar kiradi.

Ularga ma’lum bir millat fuqarolari amal qiladi. Rus xalqi xristian diniga, o‘zbek xalqi esa Islom diniga amal qilishini bunga misol qilib keltirishimiz mumkin. Ochig‘ini aytganda, din to‘g‘risida to‘laqonli ma’lumotga ega bo‘lmasam-da, sizlarga u haqida qisqacha axborot berib o‘taman. O‘zbekiston bag‘ri keng diyor. Unda shu kungacha turli millat, elat va dinga mansub bo‘lgan xalqlar, qavmlar o‘z diniy amallarini emin-erkin ado etib kelishmoqda. Shunday ekan, O‘zbekiston xalqi islom diniga amal qiladi deb 100 foiz ayta olmaymiz, chunki fuqarolari orasida xristian, buddizm yoki boshqa bir dinga rioya qiluvchilar yo‘q emas. Negaki O‘zbekistondagi o‘zbeklar bilan birga rus, tatar, qirg‘iz, nemis, ingliz va boshqa davlat fuqarolari yashab kelayotganligi hech birimizga sir emas. Ularning ayrimlari urush davrlarida ma’lum sabablarga ko‘ra kelib qolgan, biroq undan so‘ng o‘z xohishi bilan yashash istagida yoki turmushga chiqqanlarigi sababli istiqomat qilayotganlar ham bor. Ular orasida o‘z diniga, urf-odatlariga yoki ham bizning, ham o‘zlarining an’analariga amal qiladiganlar ham mavjud. Keling, bir nechta xalqlarning urf-odatlarini solishtirib ko‘ramiz:

- Islom diniga mansub o‘zbeklar vafot etgan marhumlarni tuproq ostiga qo‘yishadi, ammo boshqa din vakillaridan, umuman, boshqacha bo‘ladi. Ular

o‘liklarni yoqib kul qilishadi-da, yo daryoga kulini oqizib yuborishadi, yoki shamolda uchirib yuborishadi. Bu, asosan, hindistonliklarda uchraydi.

- O‘zbeklarda ovqat tanovul qilishda o‘ng qo‘l bilan tovush chiqarmasdan yeyish lozim. Bu ularning an‘anasi hisoblanadi. Lekin shunday davlatlar bor ekanki, u yerga tashrif buyurganingizda chap qo‘l yordamida chapillatib iste’mol qilishingiz kerak. Agar siz bunga rioya qilmasangiz, bu ularning qadriyatlariga hurmatsizlik deb qarashar ekan.

Bundan tashqari, dinlar tarixi, ular bilan bog‘liq jarayonlar, dinning inson hayotining turli jabhalar bilan o‘zaro ta’sirlashuvini o‘rganuvchi fan mavjud. Bu fan dinshunoslik, ya’ni din tarixi hisoblanadi.

O‘zbekiston dunyoviy davlat bo‘lib, din davlatdan ajratilgan. Vijdon erkinligining kafolatlari O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida, „Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida“gi qonunda (1998) bayon etilgan. O‘zbekistonda din va diniy dunyoqarash dunyoviy turmush tarzi, dunyoviy fikr bilan yonma-yon rivojlanib kelmoqda[2].

Diniy bag‘rikenglik – turli diniy e’tiqoddagi kishilarning olijanob g‘oya va niyatlar yo‘lida hamkor va hamjihat bo‘lib yashashi, kishilik jamiyati ravnaqi yo‘lida xizmat qilishini anglatadigan tushuncha. Hozirgi vaqtda bu ezgu g‘oya nafaqat dindorlar, balki jamiyatning barcha a’zolari o‘rtasidagi hamkorlik va bahamjihatlikni nazarda tutadi. Diniy bag‘rikenglik tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash, ozod va obod Vatan qurishning muhim shartidir.[3]

Bir yaxshining bir yomoni bo‘lganidek, diniy bag‘rikenglikning ham o‘ziga yarasha ijobiy va salbiy jihatlari mavjud. Haqiqiy diniy qarashlar ortida diniy bag‘rikenglik g‘oyasi yotadi. UNESCO diniy bag‘rikenglik muammosiga alohida e’tibor berib, 1995 yilni BMTning bag‘rikenglik yili deb e’lon qildi. O‘sha yili 16 noyabrda 185 davlat ishtirokida Parijda Bag‘rikenglik tamoyillari Deklaratsiyasi qabul qilindi. Mustaqillik yillarida mamlakatimizda ham bu sohada ulkan ishlar amalga oshirildi. Bugungi kunda respublikamizda ikki mingdan ziyod diniy tashkilot, shu jumladan, O‘zbekiston Musulmonlari idorasi, Qoraqalpog‘iston Musulmonlari qoziyati, Toshkent Islom instituti, 10 ta madrasa va 2003 ta masjid, Rus pravoslav cherkovi, Toshkent va O‘rta Osiyo Yeparxiyasi, Pravoslav seminariyasi, Rim-katolik cherkovi, Yevangel xristian baptistlar cherkovlari ittifoqi, to‘liq Injil xristianlar markazi, Xristian seminariyasi, O‘zbekiston Bibliya jamiyati, 162 ta xristian cherkovi, 8 ta yahudiy va 8 ta bahriy jamoasi, 1 ta Krishnani anglash jamiyati, 1 ta buddist ibodatxonasi davlat ro‘yxatidan o‘tgan[4].

Tanganing ikkinchi tomoni bo‘lganidek, ba’zan yoshlarimiz din haqida ma’lumotga ega bo‘lish maqsadida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishmoqda. Natijada ular ta’sirida turli diniy oqimlarga ilakishib ketayotganlar ham mavjud.

Avvalo, namoz o‘qishni o‘rgatib, harflarni tanitib, hijobga kirgizishmoqda. Undan so‘ng Suriya hamda Afg‘oniston kabi davlatlarga olib kelishmoqda.

2000-yilning kuzida ekstremistlarning O‘zbekistonga qurolli hujum uyushtirgani ularning Afg‘onistonda in qurib olgan xalqaro terrorchilar va narkobiznes bilan uyushib ketganidan dalolat berdi. Shu munosabat bilan Prezident Islom Karimov: “Bugun dinimizni asrash kerak, mo‘min-musulmonlarni ximoya qilish kerak. Lekin dinimizni, birinchi galda, o‘zini „chin musulmon“ deb da’vo qilayotgan ana shu yovuz kuchlardan, har qadamda „jihod“ deb og‘iz ko‘pirtirib, din nomidan buzg‘unchilik qilayotgan qonxo‘r va qotillardan asrash kerak”, — degan edi. Faqat 2001-yil 11-sentabr kuni Nyu-York va Vashingtonda sodir etilgan mudhish terrorchilik hujumlaridan keyingina dunyodagi yetakchi davlatlar AQSH boshchiligida bu yovuz illatga qarshi keng miqyosda kurashga bel bog‘ladi.[5].

Xulosa. Muxtasar qilib aytadigan bo‘lsak, dunyodagi barcha dinlar asl mohiyatiga ko‘ra ezgulik g‘oyasiga asoslanadi, kishilarni halollik, poklik, mehr-shafqat, birodarlik va bag‘rikenglikka da’vat etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Religion – Definition of Religion by Merriam-Webster“. 2021-yil 12-martda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2019-yil 16-dekabr.
2. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
3. <https://oyina.uz> teahouse
4. <https://oyina.uz> teahause
5. Hasanov, Ahadjon. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.

SOTSIAL TARMOQ VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING TA’SIRI

Fayzullayeva Dilrabo Shaydullo qizi

*Namangan davlat pedagogika Instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti
1-kurs talabasi*

Ilmiy rahbar: Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlarning hayotimizdagi o‘rni boshqa asosiy narsalardan ko‘ra ko‘proq ustun bo‘lyapti, xuddiki, rivojlangan davlatlarda texnologiya rivojlangani kabi ijtimoiy tarmoqlar ham o‘z o‘rnini mustahkam o‘rnatyapti, vaholanki texnologiya ham ijtimoiy tarmoqlar va internetga bog‘liqdir. Binobarin, ommaviy axborot vositalari va axborot madaniyati turmush

tarzimizga chuqur kirib borishi tufayli hajmi ham oshdi va bunday global jarayonda ommaviy demokratik muloqotning eng yaxshi kafolati hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy tarmoqlar(Instagram, Telegram, Facebook), OAV, axborot, muloqot.

Abstract: Today, the role of social networks in our lives important than other important things, just as technology has increased in developed countries. Social networks are establishing a strong place in our lives. However technology is also related to the internet and social media.

Key words: Social networks(Instagram, Telegram, Facebook), Mass media, information, communication

Kirish: Axborot texnologiyalari va kommunikatsiya sohasidagi taraqqiyot barchaning hayot tarzini keskin tarzda o‘zgartirmoqda; qanday ishlash va biznes qilish, o‘qib o‘rganish va tadqiqotlar qilish va hayotdan qanday zavq olish bularning barchasi zamonaviy axborot texnologiyalari ta'sirida o‘zgarishga yuz tutmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar nafaqat odmalarning o‘zaro munosabatlariga ta'sir qilmoqda balki, an'anaviy tashkiliy tuzilmalarni yanada moslashuvchan va markazlashtirilmagan bo‘lishini talab qilmoqda. Aksariyat fuqarolarning kundalik hayotida va ish joylarida yuqori darajadagi axborot intensivligi bilan ajralib turadigan bu jamiyatda shaxsiy, ijtimoiy ta'lim va biznes faoliyatini keng doirasi uchun umumiy yoki mos keluvchi texnologiyalardan foydalanish hamda masofadan qat'iy nazar joylar o‘rtasida raqamli ma'lumotlarni tezlik bilan uzatish, qabul qilish va almashtirish imkoniyatlari mavjud.

Metodologiya: Hozirgi kunda insonlarni o‘ziga qaram qilayotgan birinchi asosiy vosita mobil telefon, kompyuter va turli xildagi gadjetlar bo‘lsa, ikkinchisi ularning ichidagi ilovalar.

Jamiyatning barqaror taraqqiyoti sharoitida jamiyatda ommani zararli axborotlardan himoya qilish va milliy saytlarni rivojlantirish masalasida mamlakatimizda ilmiy asoslangan bir qancha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Bu borada rivojlangan davlatlarning internet tarmoqlariga mansub bo‘lgan innovatsion texnologiyalarga asoslangan tajribasini o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Ta'kidlash lozimki, jahonga global internet tarmog‘idan foydalanuvchilarning soni muntazam oshib bormoqda. Global internet xizmatidan 20 yil avval 4.1% kishilar foydalangan bo‘lsa, ushbu ko‘rsatkich 2019-yilda 4.5 mlrdni tashkil qildi bugungi kunda esa yer sharida yashovchi 58.8% aholi ushbu axborot tarmog‘idan foydalanadi. Bugungi kunda dunyo yangiliklarida qayd etilishicha, 2mlrd odam Facebook tarmog‘idan foydalanadi. O‘zbekistonda esa bularning soni 1 millionga yaqinlashib qolgan ular o‘rtacha 25-34 yoshda bo‘lib 65.5%ini erkaklar 34.5% ayollar tashkil qiladi.

Telegram 2013-yilda Powel Durov va Nikolay tomonidan asos solingan. Hozirda O‘zbekistonda 18mln kishiga xizmat qilmoqda.

Ommaviy axborot vositalari davlat tomonidan cheklanmagan miqdordagi aholini dunyoda sodir bo‘layotgan yangiliklarni ommaga tarqatishdir. Buning vositalari internet (bloglar, ijtimoiy tarmoqlar, veb saytlar), bosma nashrlar(gazeta, jurnal, kitob), radio(jonli efir, yangiliklar), televizor(televideniya, ko‘rsatuvlar, reklama). OAVning ijobiy tomonlarini ko‘radigan bo‘lsak

1. Ma'lumotlarni tez yetkazish
2. Jamiyat va hukumatni bevosita bog‘lash imkoniyati
3. Masofadan turib aloqa qilish imkoniyatlari
4. Axborotlarni tez va oson usulda olish

Salbiy tomonlari

1. Manfaatlari to‘qnashuvi
2. Alkogoli mahsulotlarni reklama qilish salbiy odatlarni shakllantirishga olib keladi

3. Jamiyatda o‘z o‘rnini bilmaslik fikrlarini aniq bayon qilolmaslik real hayotdan uzoqlashib, virtual makonda mustahkam o‘rin egallash

4. Atrofdagi odamlar bilan kam muloqotda bo‘lish
5. Kompyuter qaramligi va sog‘liq uchun zararlari

Sotsial tarmqlar kuchli marketing tadqiqot vositasidir chunki foydalanuvchilar o‘zlari yoqtirgan mashg‘ulotlari, qiziqishlari, didlari va turmush tarzlari haqidagi ma'lumotlarni ixtiyoriy ravishda qo‘yishlari mumkin.

Instagram bu platforma 2010-yil Kevin Systrom va Mark Krieger tomonidan yaratilgan dastlab uning nomi "Burbn" bo‘lgan keyinchalik ushbu platformani Mark Zuckerberg sotib olgan. Bugungi kunda dunyoning eng mashhur platformalaridan biri hisoblanadi. Bu platforma fotosuratlarini va videolarni almashishga mo‘ljallangan bo‘lib, foydalanuvchilar o‘zaro aloqa qilish, reklama berish va biznes qilish va shaxsiy brendlarini targ‘ib qilish uchun foydalanmoqda. Instagram nafaqat oddiy foydalanuvchilar balki biznesmen va biznesladyar uchun katta imkoniyatlari bor.

1. Brend targ‘iboti: kichik va yirik bizneslarni instagram orqali o‘z mahsulotlarini keng auditoriyaga tarqatish.

2.Influencer Marketing: instagramda katta auditoriyaga ega bo‘lgan foydalanuvchilar orqali pul topish.

3. Instagram ADs orqali maqsadli reklama kompaniyalarini olib borish imkoniyati mavjud.

4. Analitika: Instagram biznes akkauntlari uchun statistik ma'lumotlar taqdim qiladi, bu orqali foydalanuvchilar o'z kontentlarining samadorligini tahlil qilishlari mumkin.

Muhokama vanatijalar: "Ijtimoiy tarmoqlarda ko'p o'tiradigan va smartfonlarda ko'p o'yin o'ynaydigan bolalar ta'sirchanlik va o'z o'zini boshqara olmaslik, zudlik bilan mukofotlanishga talpinish bilan ajralib turadi",-deydi Praym agentligi Berlin Ozod universiteti olimlariga asoslanib. Yana bir inobatga oladigan jihati shundaki, internetdan xususan, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanuvchilarning ko'pi yoshlardir. Nima uchun hozirgi kunda o'quvchi va talabalarning bilim saviyasi pasayib ketmoqda buning sababi telefonga qaramlik atrofdagi odamlardan uzoqlashish kam muloqotda bo'lishlik. Ma'lumotlarni ham kitobdan emas, balki Google, Chat GPT, Chromedan qidirish imkoniyatlari ochilganligi sababli ham insonlarda fikrlash, izlanish,harakat qilish jihatlari pasaymoqda.Zamonaviy psixolog va pedagoglar hozirga qadar virtual muloqot bola shaxsiy o'sishiga qanday ta'sir qilishiga hali ham bir xulosaga kelishmagan. Bolalar internetda o'rganib borishi mobaynida unga taqiqlangan saytlarga kirmasligini, o'zi va yaqinlari manzili haqidagi ma'lumotlarni aytmassligi uqtirish kerak.

Xulosa: Ommaviy axborot vositalarining va sotsial tarmoqlarning salbiy va ijobiy tomonlari mavjud. Hozirgi yoshlar zamon bilan hamnafas bo'lishini xohlaydi ijtimoiy tarmoqlardan foydalanar ekanmiz milliyligimizni, urf-odatlarimizni unutmasligimiz kerak. Jamiyat kelajagi deya qaralayotgan kelajak bunyodkorlari bemaqsad Instagram, Youtube, Tiktok va boshqa platformalarga kirib eng oliy ne'mat bo'lgan vaqtini oqar daryo kabi oqayotganini sezmay ham qoladi. O'z vaqti va meyori bilan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Siz yoshlarimizga, mening aziz farzandlarimga qaratib aytmogchiman; bo'sh kelmang azizlarim, davr bizni, marra bizniki!

O'zbekiston respublikasi birinchi prezidenti - Islom Karimov.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I. A. Karimov " Yuksak ma'naviyat -yengilmas kuch" asari 2008.
- 2.Instagram blog.uz

IJTIMOIIY-SIYOSIIY ISLOHOTLAR: O‘ZBEKISTONDAGI O‘ZGARISHLARGA GLOBAL YONDASHUV

Ergasheva O‘g‘iloy Nabijon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy va gumanitar fanlar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

UZB-BU-24 guruhi talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekistonda, xususan, 2016-yildan buyon Prezident Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida amalga oshirilayotgan muhim ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy islohotlarni ko‘rib chiqadi. Bu islohotlar O‘zbekistonning ichki boshqaruvi, tashqi siyosati va mintaqaviy diplomatiyasini qayta shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘ldi. Tadqiqotda islohotlar global miqyosdagi ta’siri nuqtai nazaridan baholanib, O‘zbekistonning siyosiy tizimini modernizatsiya qilish, iqtisodiyotni liberallashtirish va ijtimoiy xizmatlarni yaxshilash borasidagi urinishlariga alohida e’tibor qaratilib, ta’lim, sog‘liqni saqlash va inson huquqlariga alohida e’tibor qaratilgan. Bundan tashqari, u tarixan siyosiy qat’iylik va cheklangan mintaqaviy hamkorlik bilan ajralib turadigan Markaziy Osiyo mintaqasi uchun ushbu o‘zgarishlarning kengroq oqibatlarini o‘rganadi. Maqolada O‘zbekistonning modernizatsiya yo‘lida duch kelayotgan muammolar, jumladan, siyosiy plyuralizm, iqtisodiy diversifikatsiya va ijtimoiy tengsizlik tanqidiy baholanadi, shu bilan birga mamlakatning mintaqaviy va global diplomatiyadagi ortgan roli ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekistondagi siyosiy islohotlar, Shavkat Mirziyoyev, Markaziy Osiyo diplomatiyasi, Iqtisodiyotni liberallashtirish, Ijtimoiy islohotlar, Ta’lim va sog‘liqni saqlash sohasidagi islohotlar, Mintaqaviy hamkorlik, O‘zbekiston tashqi siyosati, O‘zbekistonda siyosiy plyuralizm, Markaziy Osiyo iqtisodiy hamkorligi

Abstract: This thesis examines the significant social, political, and economic reforms taking place in Uzbekistan, particularly under the leadership of President Shavkat Mirziyoyev since 2016. These reforms have been pivotal in reshaping Uzbekistan’s domestic governance, foreign policy, and regional diplomacy. The study evaluates the reforms in terms of their global impact, focusing on Uzbekistan’s attempts to modernize its political system, liberalize its economy, and improve its social services, with particular emphasis on education, healthcare, and human rights. Furthermore, it explores the broader implications of these changes for Central Asia, a region that has historically been characterized by political rigidity and limited regional cooperation. The thesis critically assesses the challenges that Uzbekistan faces in its path towards modernization, including political pluralism, economic diversification, and social inequality, while also examining the country’s enhanced role in regional and global diplomacy.

Keywords: Uzbekistan political reforms, Shavkat Mirziyoyev, Central Asian diplomacy, Economic liberalization, Social reforms, Education and healthcare reforms, Regional cooperation, Uzbekistan's foreign policy, Political pluralism in Uzbekistan, Central Asia economic cooperation

Аннотация: В этой диссертации рассматриваются важные социальные, политические и экономические реформы, происходящие в Узбекистане, особенно под руководством президента Шавката Мирзиёева с 2016 года. Эти реформы сыграли решающую роль в перестройке внутреннего управления, внешней политики и региональной дипломатии Узбекистана. Исследование оценивает реформы с точки зрения их глобального воздействия, уделяя особое внимание попыткам Узбекистана модернизировать свою политическую систему, либерализовать свою экономику и улучшить свои социальные услуги, уделяя особое внимание образованию, здравоохранению и правам человека. Кроме того, в нем изучаются более широкие последствия этих изменений для Центральной Азии, региона, который исторически характеризовался политической жесткостью и ограниченным региональным сотрудничеством. В диссертации критически оцениваются проблемы, с которыми сталкивается Узбекистан на своем пути к модернизации, включая политический плюрализм, экономическую диверсификацию и социальное неравенство, а также изучается возросшая роль страны в региональной и глобальной дипломатии.

Ключевые слова: Политические реформы Узбекистана, Шавкат Мирзиёев, Центральноазиатская дипломатия, Экономическая либерализация, Социальные реформы, Реформы образования и здравоохранения, Региональное сотрудничество, Внешняя политика Узбекистана, Политический плюрализм в Узбекистане, Центральноазиатское экономическое сотрудничество

Boy madaniy merosga va turli imperiyalar tomonidan shakllantirilgan tarixga ega bo‘lgan Markaziy Osiyo davlati O‘zbekistonda 2016-yildan buyon muhim ijtimoiy-siyosiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida boshlangan bu o‘zgarishlar yanada yopiq tizimdan chiqib ketganini anglatadi. o‘tmishdagi avtoritar siyosat. Islohotlar iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jihatlarni qamrab olgan bo‘lib, mamlakatni modernizatsiya qilish va uni jahon hamjamiyatiga to‘liqroq integratsiyalashga qaratilgan. Ushbu maqola ushbu islohotlarni global nuqtai nazardan o‘rganib, ularning O‘zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasi uchun potentsial oqibatlarini o‘rganadi.

- **Siyosiy manzara: oshkoralik sari siljish**

Islom Karimovning avvalgi rahbarligida O‘zbekiston o‘zining repressiv siyosiy muhiti, cheklangan siyosiy plyuralizm va fuqarolik jamiyati ustidan yuqori darajadagi nazorat bilan tanilgan edi. Sh.M.Miromonovich 2016-yilda prezidentlikka kelganidan beri siyosiy ochiqlik tomon sezilarli siljish kuzatildi. Asosiy islohotlar qatoriga siyosiy mahbuslarni ozod etish, ommaviy axborot vositalari va fuqarolik jamiyatiga nisbatan cheklovlarni yumshatish, xalqaro tashkilotlar bilan muloqotga kirishish istagini oshirish kiradi.

2019-yilda Prezident Sh.M.Miromonovich konstitutsiyaga prezidentlik muddatlarini cheklovchi va sud hokimiyati mustaqilligini oshiruvchi o‘zgartirishlar kiritdi. Bu islohotlar bosqichma-bosqich, ammo demokratik tamoyillar sari muhim qadam bo‘layotganidan dalolat beradi. Biroq, tanqidchilarning ta’kidlashicha, haqiqiy siyosiy plyuralizm hali to‘liq amalga oshirilmagan, muxolif partiyalar hali ham mamlakat siyosiy hayotida muhim rol o‘ynamaydi.

- **Iqtisodiy islohotlar: modernizatsiya va global integratsiya**

Iqtisodiy islohotlar Mirziyoyevning kun tartibining asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘ldi. U hokimiyatga kelganidan so‘ng O‘zbekiston davlat nazoratini qisqartirish, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va xorijiy sarmoyalarni jalb qilish orqali iqtisodiyotni liberallashtirish choralari ko‘rdi. Mamlakatda byurokratik tartib-qoidalarni soddalashtirish, soliq siyosatini soddalashtirish va korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha ham choralar ko‘rildi.

Islohotlarning asosiy yo‘nalishlaridan biri energetika sohasi bo‘ldi. O‘zbekiston tabiiy resurslarga, jumladan, tabiiy gazga boy va hukumat ichki va xalqaro bozorlarga yaxshi xizmat ko‘rsatish uchun energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish ustida ishlamoqda. Bu o‘zgarishlar jahon kompaniyalari, ayniqsa, energetika, qishloq xo‘jaligi va tog‘-kon sanoati sohasidagi kompaniyalar tomonidan qiziqish bilan kutib olindi.

Biroq, qiyinchiliklar saqlanib qolmoqda. Sh.M.Miromonovich hukumati iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishda muvaffaqiyatga erishgan bo‘lsa-da, O‘zbekistonning tabiiy resurslarga tobeligi uning iqtisodiy salohiyatini hamon cheklab qo‘yadi. Bundan tashqari, kengroq global iqtisodiy manzara, jumladan, COVID-19 pandemiyasi va global inflyatsiyaning davom etayotgan oqibatlari mamlakatning iqtisodiy barqarorligi uchun xavf tug‘diradi.

- **Ijtimoiy islohotlar: ta’lim va sog‘liqni saqlashni yaxshilash**

O‘zbekistonda ijtimoiy islohotlar ta’lim va sog‘liqni saqlash kabi davlat xizmatlarini yaxshilashga qaratilgan. Davlat ta’lim muassasalarini modernizatsiya qilish va sifatli tibbiy xizmatdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga alohida e’tibor qaratib, ushbu sohalarga katta sarmoya kiritdi. Bir paytlar eslab o‘rganishga katta e’tibor qaratilishi bilan mashhur bo‘lgan O‘zbekiston ta’lim tizimi tanqidiy

fikrlash va texnologik savodxonlikni rivojlantirish maqsadida o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda.

Sog‘liqni saqlash sohasida O‘zbekiston tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash va sog‘liqni saqlash siyosatini yanada qamrab olishini ta‘minlash ustida ishlaymoqda. Islohotlar sog‘liqni saqlash tizimidagi korrupsiyani kamaytirish, tibbiyot vositalari bilan ta‘minlanganlik darajasini oshirish va qishloq joylarda tibbiy xizmat sifatini oshirishga qaratilgan sa‘y-harakatlarni o‘z ichiga oladi.

Xalqaro tashkilotlar O‘zbekistonning sog‘liqni saqlash infratuzilmasi va aholi salomatligini yaxshilash borasidagi yutuqlarini e‘tirof etib, bu sa‘y-harakatlarni qo‘llab-quvvatladi. Biroq, ayniqsa, ta‘lim va sog‘liqni saqlashdan foydalanish imkoniyati cheklangan qishloq hududlarida muammolar saqlanib qolmoqda.

• **Mintaqaviy dolzarblik: O‘zbekistonning Markaziy Osiyodagi o‘rni**

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan siyosiy va ijtimoiy islohotlar nafaqat mamlakatning o‘zi, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasi uchun ham ahamiyatlidir. O‘zbekiston Markaziy Osiyodagi eng ko‘p aholiga ega davlat sifatida mintaqaviy siyosat va iqtisodiyotni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Karimov rahnamoligida O‘zbekiston, ayniqsa, qo‘shnilariga nisbatan ma‘lum darajada yakkalanish pozitsiyasini saqlab qoldi. Bu Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (ShHT) va Markaziy Osiyo Hamkorlik Tashkiloti (CACO) kabi mintaqaviy tashkilotlarda ishtirok etishni istamasligida yaqqol namoyon bo‘ldi.

Biroq Sh.M.Miromonovich prezidentlikka kelganidan so‘ng O‘zbekiston mintaqaviy diplomatiyada faolroq rol o‘ynadi. Mamlakat Qirg‘iziston va Tojikiston bilan ko‘pdan beri davom etib kelayotgan chegara nizolarini hal etish ustida ish olib bordi, bu esa mintaqaviy hamkorlikni kengaytirishga yo‘l ochdi. Bundan tashqari, O‘zbekistonning Afg‘oniston bilan munosabatlarni yaxshilashga intilishi va Markaziy Osiyo mintaqaviy iqtisodiy hamkorlik dasturi (CAREC) kabi tashabbuslarda ishtirok etishi mintaqaviy integratsiya ahamiyatining tobora ortib borayotgan e‘tirofini aks ettiradi.

O‘zbekiston qo‘shnilari bilan hamkorlikni kengaytirish orqali Markaziy Osiyo uchun yangi mintaqaviy standartni belgilamoqda. Agar bu diplomatik sa‘y-harakatlar davom etsa, ular mintaqaning geosiyosiy landshaftiga doimiy ta‘sir ko‘rsatishi va O‘zbekistonni ham Markaziy Osiyo, ham kengroq Osiyo geosiyosatini shakllantirishda asosiy o‘yinchiga aylantirishi mumkin.

• **Qiyinchiliklar va oldinga yo‘l**

SH.M. Miromonovich davrida erishilgan yutuqlarga qaramay, O‘zbekiston hali ham bir qancha muammolarga duch kelmoqda. Inson huquqlari, xususan, so‘z erkinligi, matbuot erkinligi va siyosiy raqiblarga munosabat bilan bog‘liq xavotirlar

mavjud. Islohotlar amalga oshirilgan bo‘lsa-da, ko‘pchilik siyosiy tizimni chinakam qamrab olishi va fuqarolar erkinliklari himoya qilinishini ta‘minlash uchun ko‘proq ish qilish kerakligini ta’kidlaydi.

Iqtisodiy jihatdan liberallashtirish sa’y-harakatlari yordam bergan bo‘lsa-da, O‘zbekistonning bir nechta muhim tarmoqlarga, xususan, tabiiy resurslarga tayanishi uzoq muddatli barqarorlik uchun xavf tug‘diradi. Mamlakat shiddat bilan globallashtayotgan dunyo talablariga javob berish uchun iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va infratuzilmasini yaxshilashni davom ettirishi kerak.

Nihoyat, ijtimoiy islohotlar barqaror sarmoya va kuch talab qiladi. Ta’lim va sog‘liqni saqlash sohasidagi yutuqlarga qaramay, mintaqaviy tafovutlar, ayniqsa, qishloq joylarida saqlanib qolmoqda. Barcha fuqarolarning sifatli xizmatlardan foydalanish imkoniyatini ta‘minlash mamlakatning kelajakdagi rivojlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-siyosiy islohotlar ochiqlik, modernizatsiya va mintaqaviy hamkorlik yo‘lidagi muhim siljishni ifodalaydi. Mamlakatning islohotlarga bo‘lgan yondashuvi o‘z fuqarolarining hayot sifatini yaxshilash bilan birga, jahon hamjamiyatiga yanada to‘liqroq integratsiyalashish istagini aks ettiradi. Biroq, oldinga siljish uchun siyosiy plyuralizm, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va ijtimoiy tengsizlik muammolarini hal qilish uchun doimiy harakat talab etiladi. O‘zbekistondagi islohotlarning muvaffaqiyati nafaqat uning kelajagini belgilab beradi, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasiga ham ta’sir qiladi, chunki mamlakat jahon miqyosida asosiy o‘yinchi sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev, Shavkat. “O‘zbekistonda siyosiy islohotlar: ochiqlik sari siljish”. Central Asian Studies Journal, jild. 12, yo‘q. 3, 2019 yil, 123-135-betlar.
2. Tashkent Times. “O‘zbekistondagi iqtisodiy islohotlar: modernizatsiyaga yo‘l”. Tashkent Times, 2022, www.tashkenttimes.uz.
3. Qodirov, Timur. “O‘zbekistonning ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlari: yangi davr”. Global siyosat sharhi, 2021, www.globalpoliticsreview.com.
4. Markaziy Osiyo mintaqaviy iqtisodiy hamkorlik dasturi (CAREC). “Markaziy Osiyoda iqtisodiy hamkorlik va islohotlar: O‘zbekistonning o‘rni”. CAREC hisoboti, 2023 yil.
5. BMTTD O‘zbekiston. “O‘zbekistonda ijtimoiy islohotlar va barqaror rivojlanish”. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi, 2021, www.undp.org.

O‘ZBEKISTONDAGI TA’LIM TIZIMINING RIVOJLANISHIDAGI IJTIMOIY O‘ZGARISHLAR

A'loyeva Dilshoda

*Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti Gumanitar fanlar
kafedrası O‘zbek tili va adabiyoti yônalishi I-bosqich talabasi
email address: aloyevadilshoda200@gmail.com*

Annotatsiya. O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng ta’lim tizimi tub o‘zgarishlarga duch keldi. Bu o‘zgarishlar nafaqat ta’lim tizimini, mazmunini, balkim jamiyatning ta’limga bo‘lgan munosabatini ham o‘zgartirdi. Shu maqolada O‘zbekiston ta’lim tizimining rivojlanishidagi asosiy, ijtimoiy o‘zgarishlari tahlil qilinadi. Shuningdek, davlatimizda ta’lim sohasidagi islohotlarni amalga oshirish, turli xil ta’lim muassasalarda zamonaviy, pedagogik sabablari aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: ta’lim, maktab, oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalari, xususiy ta’lim tashkilotlari, pedagogik texnologiyalar.

Annotation. After the independence of Uzbekistan, the education system underwent fundamental changes. These changes have changed not only the educational system and content, but also the society's attitude towards education. This article analyzes the main social changes in the development of the educational system of Uzbekistan. Also, the implementation of educational reforms in our country, modern pedagogical reasons in various educational institutions are determined.

Key words: education, school, higher and secondary special educational institutions, private educational organizations, pedagogical technologies.

Абстрактный. После обретения независимости Узбекистана система образования претерпела фундаментальные изменения. Эти изменения изменили не только систему и содержание образования, но и отношение общества к образованию. В данной статье анализируются основные социальные изменения в развитии системы образования Узбекистана. Также определены ход реализации образовательных реформ в нашей стране, современные педагогические причины в различных образовательных учреждениях.

Ключевые слова: образование, школа, высшие и средние специальные учебные заведения, частные образовательные организации, педагогические технологии.

Kirish. O‘zbekistonda jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e’tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat’i nazar har kimga ta’lim olish uchun teng huquqlar mavjuddir. Ta’lim tizimi yagona va uzluksiz bo‘lib ta’lim turlariga ko‘ra quyidagilardan iborat:

- Maktabgacha ta’lim;
- Umumiy o‘rta ta’lim;
- Oliy ta’lim;
- Oliy ta’limdan keyingi ta’lim.

Asosiy qism. Mustaqillik davridan avvalgi paytda ta’lim tizimi markazlashtirilgan, milliy til va madaniyat cheklangan edi. Istiqlool davrlarga erishilgandan so‘ng ta’lim sohasini isloh qilish, milliy qadriyatlarni va g‘oyalarni targ‘ib qilishga, O‘zbek tilining ahamiyatini rivojlantirishga zamonaviy ilmlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirildi. Mustaqillik davrida ta’lim dasturlari qayta ko‘rib chiqildi va tarix, adabiyot, madaniyatga alohida e’tibor qaratildi. Zamonaviy hamda pedagogik texnologiyalar ta’lim uchun faol tarzida joriy etildi.

Shuni ta’kidlash kerakki, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasining 41- moddasida ham "Har Kim bilim olish huquqiga ega. Bepul umumiy ta’lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktab ishlari davlat nazoratidadir" deb belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston davlatida Oliy ta’lim sohasida sa’y-harakatlar davomiy tarzida olib borilayotgan, erishilayotgan yutuq-natijalar xalqaro jamiyat tomonidan e’tirof etilayotgani ham diqqatga sazovor. Ta’lim to‘g‘risidagi qonunlar, biz kelajak yoshlariga huquqiy dasturilamal bo‘lmoqda. Bu esa biz yoshlarga iqtidorimiz, iste’dodimizni yuzaga chiqarish imkoniyatini bermoqda.

Yosh o‘quvchi talabalarga jahon talablari bo‘yicha ta’lim-tarbiya berish, zamonaviy o‘qitish uslublarini joriy etish, yangidan-yangi ilm dargohlari faoliyatini yo‘lga qo‘yish, xullas ulg‘ayib kelayotgan yosh-avlodni barkamol qilib voyaga yetkazish hozirgi kundagi islohotlarda ko‘zda tutilgan asosiy maqsaddir. Qolaversa, ayni paytda tajribali, malakali professor-o‘qituvchilarni tayyorlash, malakasini oshirish yosh-avlodni hartomonlama yetuk qilib tarbiyalash, ulg‘aytirish hayotim zaruriyatga aylangan. Qolaversa, Prezidentimizning 2011-yil 20-mayda qabul qilingan "Oliy ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiyalash va mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash to‘g‘risi"dagi qarori oliy va o‘rta ta’lim muassasalarining faoliyatini jahon namunalari darajasida tashkil etish, ularni zamonaviy texnologiyalar va darsliklar,

o‘quv qo‘llanmalar, laboratoriyalar bilan ta‘minlashda muhim dasturilamal bo‘lmoqda. Yana shuni aytib o‘tish joizki, ma‘lum bir tarixiy davrda dunyoning barcha davlatlarida pedagogika sohasida umumiy qonun-qoidalar mavjud edi. Sanoatning kengayishi bilan insonlarning ijtimoiy rivojlanishini oshirish zarurati paydo bo‘ldi va ta‘lim tizimi ham ana Shu sharoitga moslashishini talab qila boshladi. Maktab ta‘limida bir qancha islohotlar amalga oshirildi, darslar kuchaytirildi. Bepul maktab ta‘lim olish uchun o‘qish muddati cho‘ziltirildi. O‘zbekistonda Oliy ta‘lim tizimida ikki bosqichli bakalavriat ha magistratura yo‘nalishim eng asosiy, zaruriy o‘zgarishlarning biri desak adashmaymiz.

Mamlakatimiz rivojlanib borayotgani sari xususiy ta‘lim muassasalari ham tobora ko‘paymoqda. Bu esa davlat iqtisodiyotiga foyda keltiryapti ham moddiy, ham ma‘naviy jihatdan.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, xalqimiz, elatimizning ilm o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi orta boshladi. Intilish ilg‘orlik qilmoqda. Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar, turli xil robotlarni insonlar bemaolol boshqarishmoqda. Zamonaviy kasblar mamlakatimizda anchagina rivojlanib qoldi. Chet elning nufuzli universitetlarda ta‘lim olayotgan yoshlar soni juda ko‘p. Bu davlatimiz rahbarining va hukumatimizning beqiyos g‘amxo‘rligidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonuni. T., 2020 y.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: O‘zbekiston, 2014. B.15
3. Mirziyoev Sh. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. Toshkent, “O‘zbekiston, 2019.

YOSHLAR VA JINOYATCHILIK: IJTIMOIIY MUHIT VA OLDINI OLISH

Hamdamaliyeva Gulshodaxon Latifjon qizi

Namangan davlat pedagogika insituti

Ijtimoiy va gumanitar fanlar fakulteti o‘zbek tili va adabiyot yo‘nalishi

UZB-BU-24 guruhi 1-kurs talabasi

Anotatsiya: Yoshlar jinoyati individual xatti-harakatlar, ijtimoiy tuzilmalar va iqtisodiy sharoitlarning kesishishini aks ettiruvchi muhim global muammodir. Ushbu maqolada ijtimoiy muhitning yoshlar jinoyatchiligiga ta'siri ko'rib chiqiladi, oila dinamikasi, tengdoshlar ta'siri, ijtimoiy-iqtisodiy omillar va jamoa sharoitlariga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, u voyaga etmaganlar o'rtasida jinoyatchilikni kamaytirish uchun erta aralashuv dasturlari, ta'lim, oilani qo'llab-quvvatlash tizimlari va jamoatchilik ishtiroki kabi profilaktika choralarini baholaydi. Ushbu omillarni tahlil qilib, dissertatsiya yoshlar jinoyatchiligining oldini olish bo'yicha kompleks, ko'p bosqichli yondashuvni taklif qiladi va yoshlar uchun xavfsizroq jamiyatlarni yaratishda jamiyat va siyosatchilar duch keladigan muammolarni hal qiladi.

Kalit so'zlar: yoshlar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olish, ijtimoiy muhit va jinoyatchilik, voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarlik, yoshlar jinoyatchiligiga tengdoshlarning ta'siri, oila dinamikasi va jinoyatchilik, ijtimoiy-iqtisodiy omillar va yoshlar jinoyati, erta aralashuv dasturlari, jamoat politsiyasi, yoshlarni rehabilitatsiya qilish dasturlari, voyaga etmaganlar odil sudlovi va oilani qo'llab-quvvatlash.

Аннотация: Молодежная преступность является значимой глобальной проблемой, которая отражает пересечение индивидуального поведения, социальных структур и экономических условий. В этой статье рассматривается влияние социальной среды на молодежную преступность, уделяя особое внимание семейной динамике, влиянию сверстников, социально-экономическим факторам и общественным условиям. В ней также оцениваются профилактические меры, такие как программы раннего вмешательства, образование, системы поддержки семьи и вовлечение общества, направленные на снижение преступности среди несовершеннолетних. Анализируя эти факторы, в диссертации предлагается комплексный многоуровневый подход к предупреждению молодежной преступности и рассматриваются проблемы, с которыми сталкиваются как общества, так и политики при создании более безопасных сообществ для молодых людей.

Ключевые слова: профилактика преступности среди молодежи, социальная среда и преступность, преступность среди несовершеннолетних, влияние сверстников на преступность среди молодежи, семейная динамика и преступность, социально-экономические факторы и преступность среди молодежи, программы раннего вмешательства, охрана общественного порядка, программы реабилитации для молодежи, ювенальная юстиция и поддержка семьи

Abstract: Youth crime is a significant global issue that reflects the intersection of individual behavior, social structures, and economic conditions. This article examines the influence of the social environment on youth crime, focusing on family dynamics, peer influence, socio-economic factors, and community settings. It also evaluates preventative measures, such as early intervention programs, education, family support systems, and community engagement, to reduce juvenile delinquency. By analyzing these factors, the thesis proposes a comprehensive, multi-level approach to preventing youth crime and addresses the challenges that both societies and policymakers face in creating safer communities for young people.

Keywords: youth crime prevention, social environment and crime, juvenile delinquency, peer influence on youth crime, family dynamics and crime, socio-economic factors and youth crime, early intervention programs, community policing, rehabilitation programs for youth, juvenile justice and family support

Yoshlar o‘rtasidagi jinoyatchilik - bu juda ko‘p ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar ta’sirida bo‘lgan murakkab masala. Dunyo yoshlarni jinoiy faoliyatga jalb qilish holatlari ko‘payib borayotgan bir paytda, asosiy sabablarni tushunish va oldini olish choralari o‘rganish siyosatchilar va jamiyat uchun juda muhimdir. Ushbu maqolada yoshlar jinoyatchiligi va ijtimoiy muhit o‘rtasidagi munosabatlar o‘rganilib, voyaga yetmaganlar o‘rtasida jinoyatchilikni kamaytirishga qaratilgan profilaktika strategiyalariga urg‘u berilgan.

• **Ijtimoiy muhit va uning yoshlar jinoyatchiligiga ta’siri**

Yoshlar ulg‘aygan ijtimoiy muhit ularning xulq-atvori va xulq-atvorini shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Oila dinamikasi, tengdoshlar o‘rtasidagi munosabatlar, ijtimoiy-iqtisodiy maqom va jamiyatning ta’siri kabi asosiy jihatlar yoshlarning jinoiy xatti-harakatlarga kirishishiga yordam beradi.

1) Oila dinamikasi:

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, oilada zo‘ravonlik, giyohvand moddalarni suiiste‘mol qilish yoki e’tiborsizlik mavjud bo‘lgan beqaror oilaviy muhitda o‘sgan yoshlar jinoiy faoliyatga ko‘proq jalb qilinadi. Ota-onalarning kuchli yo‘l-yo‘riqlari,

nazorati va hissiy qo‘llab-quvvatlashining etishmasligi huquqbuzarlik bilan to‘ldirilishi mumkin bo‘lgan bo‘shliqni yaratishi mumkin. Aksincha, barqaror, tarbiyalanuvchi oila muhiti yoshlar jinoyatchiligidan himoya omili bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

2) Tengdoshlar bosimi va ijtimoiy tarmoqlar:

O‘smirlik ijtimoiy ta’sir ko‘rsatadigan davr bo‘lib, tengdoshlarning bosimi yoshlarni jinoyatga undashda muhim omil bo‘lishi mumkin. O‘smirlarga ko‘pincha tengdoshlarining xatti-harakati va munosabati ta’sir qiladi, to‘dalar yoki salbiy ijtimoiy doiralarda ishtirok etganlar jinoiy faoliyat bilan shug‘ullanishadi. Qabul qilish istagi, ijobiy rol modellarining etishmasligi bilan birga, noto‘g‘ri qaror qabul qilish va noqonuniy harakatlarga jalb qilinishi mumkin.

3) Ijtimoiy-iqtisodiy omillar:

Ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli og‘ir bo‘lgan yoshlar jinoyatga, xususan, mulkiy jinoyatlar va zo‘ravonlik harakatlariga ko‘proq jalb qilinadi. Qashshoqlik, ta’lim olish imkoniyati cheklanganligi va ishsizlik yoshlarning omon qolish vositasi yoki o‘z jamoalarida maqom va hokimiyatga ega bo‘lish yo‘li sifatida jinoyatga qo‘l urish ehtimolini oshiradi. Moliyaviy resurslarning etishmasligi ko‘pincha yoshlarning ta’lim yoki darsdan tashqari mashg‘ulotlar kabi konstruktiv faoliyat bilan shug‘ullanishini qiyinlashtiradi, bu esa ularni muammolardan saqlaydi.

4) Jamiyat va atrof-muhit omillari:

Jinoyatchilik darajasi yuqori, infratuzilmaning yomonligi va dam olish imkoniyatlari cheklangan jamiyatlarda yoshlar jinoyatchiligining yuqori darajasini ko‘rish mumkin. Jinoyat normallashtirish va ijobiy ishtirok etish imkoniyatlari kam bo‘lgan muhitda yashash yoshlarning jinoiy xatti-harakatlarga moyil bo‘lishiga yordam beradi. Aksincha, ijobiy dam olish maskanlari, murabbiylik dasturlari va yoshlar rivojlanishi uchun imkoniyatlar taqdim etadigan jamoalar jinoyatchilikning oldini olishda muhim rol o‘ynashi mumkin.

• Oldini olish strategiyalari: asosiy sabablarni bartaraf etish

Yoshlar jinoyatchiligining oldini olish jinoiy xatti-harakatlarning asosiy sabablarini bartaraf etishga qaratilgan ko‘p qirrali yondashuvni talab qiladi. Voyaga etmaganlar jinoyatchiligini oldini olishda bir qancha strategiyalar samarali ekanligi isbotlangan:

1) Erta aralashuv dasturlari:

Yoshlar o‘rtasida jinoyat sodir etilishining oldini olishning eng samarali usullaridan biri barvaqt aralashuvdir. Xavf ostidagi yoshlarni aniqlash va ularni jinoiy faoliyatga kirishishdan oldin qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar sezilarli o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin. Ushbu dasturlar oilaga maslahat berish, akademik yordam va yoshlarga maslahat berishni o‘z ichiga olishi mumkin, ularning

barchasi xavf ostida bo‘lgan o‘smirlar uchun ijobiy yo‘lni ta’minlashga qaratilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, erta aralashuv qayta jinoyat sodir etish ehtimolini kamaytiradi va yoshlarga jamiyatning samarali a'zosi bo‘lishga yordam beradi (Farrington va boshq., 2008).

2) Ta’limni qo‘llab-quvvatlash va jalb qilish:

Sifatli ta’lim olish imkoniyati yoshlar o‘rtasidagi jinoyatchilikdan himoya qiluvchi eng kuchli omillardan biridir. Ta’lim muassasalari yoshlar uchun xavfsiz boshpana bo‘lib, ularga tuzilma, ijtimoiy ko‘nikmalar va shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin. Yoshlarni sport, san’at va jamoat ishlari kabi ijobiy ishlarga jalb etuvchi dasturlar o‘z-o‘zini hurmat qilish, zerikishni kamaytirish va jinoiy xatti-harakatlarning oldini olishga yordam beradi.

3) Jamoatchilik politsiyasi va yoshlarni jalb qilish:

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar va yoshlar o‘rtasida ishonchni mustahkamlovchi jamoat politsiyasi strategiyalari jinoyatchilikning oldini olishda yuqori samara berishi mumkin. Politsiya xodimlari yoshlar bilan ijobiy va qarama-qarshiliksiz muloqot qilsa, bu o‘zaro hurmatni mustahkamlashga yordam beradi va jinoiy xatti-harakatlar ehtimolini kamaytiradi. Politsiya yoki jamoat tashkilotlari boshchiligidagi yoshlarga yordam berish dasturlari yoshlarga huquqni muhofaza qilish organlarini dushman emas, balki ittifoqchi sifatida ko‘rishga yordam beradi, bu esa ularning noqonuniy faoliyat bilan shug‘ullanish ehtimolini kamaytiradi.

4) Oilani qo‘llab-quvvatlash tizimini mustahkamlash:

Yoshlar jinoyatchiligining oldini olishda oilalarni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega. Xavf ostida bo‘lgan oilalarni qo‘llab-quvvatlovchi dasturlar, masalan, ota-onalar darslari, oilaviy terapiya va jamoatchilikni qo‘llab-quvvatlash tarmoqlari huquqbuzarliklarga yordam beradigan muammolarni hal qilishga yordam beradi. Oila dinamikasini yaxshilash orqali ushbu dasturlar yoshlarning qarovsizlik, suiiste'mollik yoki nazoratsizlik tufayli jinoyat sodir etish ehtimolini kamaytirishga qaratilgan.

5) Reabilitatsiya va reintegratsiya dasturlari:

Jinoiy xatti-harakatlar bilan shug‘ullangan yoshlar uchun malaka oshirish, ta’lim va jamiyatga reintegratsiyaga qaratilgan reabilitatsiya dasturlari muhim ahamiyatga ega. Ushbu dasturlar nafaqat jazolash, balki yosh huquqbuzarlarni jamiyatga samarali shaxs sifatida qayta integratsiyalashuvi uchun zarur bo‘lgan vositalar va imkoniyatlarni taklif qilish orqali reabilitatsiya qilishga qaratilgan. Bunga ta’lim va kasbiy tayyorgarlik, shuningdek, maslahat va ruhiy salomatlikni qo‘llab-quvvatlash kiradi.

Xulosa qilib aytganda yoshlar o‘rtasida sodir bo‘layotgan jinoyatlar ijtimoiy muhitning chuqur ta’sirida bo‘lib, uning sabablarini bartaraf etish oilalar,

mahallalar, ta’lim muassasalari va siyosatchilarning birgalikdagi sa’y-harakatlarini talab qiladi. Erta aralashuv, ta’lim, jamoatchilik ishtiroki va oilani qo‘llab-quvvatlashga e’tibor qaratish orqali jamiyatlar yoshlarning jinoiy xatti-harakatlarga aralashib qolishining oldini olish uchun birgalikda ishlashi mumkin. Oldini olish har doim jazodan afzalroqdir va yoshlarni muvaffaqiyatga erishish uchun zarur vositalar bilan ta’minlash orqali jamiyat yoshlar jinoyati darajasini pasaytirishi va kelajak avlod uchun yanada ijobiy kelajak qurishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Farrington, Devid P. va boshqalar. "Bolalikdan huquqbuzarlik va g‘ayriijtimoiy xulq-atvorning rivojlanishi: huquqbuzarlik bo‘yicha Kembrij tadqiqotining asosiy topilmalari". Bolalar psixologiyasi va psixiatriya jurnali, jild. 49, yo‘q. 6, 2008 yil, 585-594-betlar.
2. Moffitt, Terri E. "O‘smirlik davri cheklangan va hayot kursi - doimiy antisotsial xulq-atvor: rivojlanish taksonomiyasi". Psixologik sharh, jild. 100, yo‘q. 4, 1993 yil, 674-701-betlar.
3. Kempf, Xans. "Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligidagi ijtimoiy ekologik xavf omillari: sharh". Yoshlar adolati jurnali, jild. 19, yo‘q. 2, 2020 yil, 123-145-betlar.
4. Milliy adliya instituti. "Voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish: jamiyat va oilaning o‘rni". NIJ Journal, 2022, www.nij.ojp.gov.
5. Uolsh, Margaret. "Yoshlar, jinoyatchilik va profilaktika: voyaga yetmaganlar jinoyatchiligiga yaxlit yondashuv". Ijtimoiy siyosat sharhi, 2021, www.socialpolicyreview.com.

IJTIMOIIY REKLAMA VA UNING JAMIYATDAGI O‘RNI

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika Insitituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Qayumova Dilnavoz Shavkatmirza qizi

Namangan davlat pedagogika Insitituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

qayumovadilnavoz1207@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada reklamaning mazmuni, tarixi, turli tarixiy davrlar va jamiyatlarda reklamaning tutgan o‘rni, reklama psixologiyasi haqida tushunchalar va iste’molchi ongiga ta’siri, televizordagi reklamalarning farzand tarbiyasidagi ta’siri tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: reklama, tovar, reklama psixologiyasi, marketing, televideniye.

Annotatsion: In this article, analyzes the content and history of advertising, the role of advertising in different historical periods and societies, the concepts of advertising psychology and its impact of television advertisements on children’s education.

Keywords: advertising, brand, advertising psychology, marketing, television.

Аннотация: В статье анализируются содержание и история реклама, роль реклама и ее влияние на сознание потребителя, а также влияние телевизионная реклама на образование детейю.

Ключевые слова: реклама, бренд, психология реклама, маркетинг, телевидение.

Kirish: Reklama-(lotincha:”reklamo”-“qichqirmoq”)-tovarlarning sifati, ularni sotib olishdan ko‘riladigan naf haqidagi axborot, bevosita yoki bilvosita foyda(daromad) olish maqsadida yuridik va jismoniy shaxslar yoki mahsulot to‘g‘risida tarqatiladigan maxsus axborot. Reklama marketingning tarkibiy qismi hisoblanib, talab va iste’molchilar didining shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Reklamaning asosiy vazifasi-xaridorni qiziqtirish, mijoz xaridorlarni yo‘qotmaslik va ularni kengaytirishga qaratiladi.

Reklamning paydo bo‘lish tarixi juda qadimiy. Yunoniston va Qadimgi Rimda og‘zaki va yozma reklama, hatto tovar belgisi qo‘yib tang‘alash yo‘li bilan tovarlar reklama qilinganligi haqida malumotlar bor. Hozirgi shakldagi reklama ilk marta AQSHda paydo bo‘lgan. Bu yerda XIX asrning 2-yarmida birinchi reklama agentliklari faoliyat ko‘rsatgan va reklama katta daromad keltira boshlagan. Dastlab yozma reklamalar xaridorlarni magazin va unda sotiladigan tovarlardan xabardor qilish vazifasini bajargan. Bu ish taxtalavha yozish va vitrina tashkil etish orqali amalga oshirilgan. Keyinchalik reklamalar potensial xaridorga nashrlar – afishalar, kitoblar, jurnallar, gazetalarda paydo bo‘ldi. Reklama ishiga ommaviy axborot vositalari(matbuot, televideniye, kino) jalb etildi.

Asosiy qism: Hozirga kelib kelib reklamalarning turlari sezilarli darajada ortdi. Ya’ni raqamli texnologiyalar rivojlangani sari reklama ham ularga moslashib bormoqda. Reklamalar bugungi kunga kelib har qadamda uchramoqda. Masalan bunga oddiy misollar keltirsak: Dunyo aholisining statistikasiga qarasak 70=75% o‘zining shaxsiy telefon apparatiga ega. Bu bilan aytmoqchimizki, ijtimoiy tarmoqlarda (Telegram, Instagram, You Tube, Facebook, Twitter va hokozolar) berilgan reklama oddiy plakat yoki banner reklamadan ancha ustuvor. Reklamani, asosan, televideniye, gazeta, jurnal, ijtimoiy tarmoqlar, mobil dasturlar ichida, sms orqali, turli xil trening darslar va sport o‘yinlari orasida va shunga o‘xshash barcha

vositalar yordamida ommaga ommaga yetkazish imkoniyati hozirda keng qo‘llanilmoqda va kundan kunga rivojlanmoqda.

Ko‘rib o‘tganimizdek reklamalar turlicha va kundan kunga ortib bormoqda. Xo‘sh, unda reklamaning bugungi kundagi muhimlik darajasi qanday....?

Bugungi kunda reklama tovarning sotilish yoki sotilmaslik darajasining salkam 60-70% ulushi bilan bu to‘g‘ri reklama qilishiga bog‘liqdir. Agar siz to‘g‘ri reklamani to‘g‘ri reklama auditoriyaga to‘g‘ri vaqtda bera olsangiz sizning mahsulotingiz qisqa vaqt ichida sotilib ketish ehtimoli juda yuqori.

Reklama psixologiyasi-bu iste‘molchining ehtiyojlari va umidlarini baholash, sotiladigan mahsulot yoki xizmat talabni yaratish uchun odamlarga ta‘sir ko‘rsatishning psixologik vositalari, usullarini ishlab chiqish bilan shug‘ullanadigan psixologiya bo‘limi hisoblanadi.

Reklama vaqtga, texnologiyaga, iste‘molchi ehtiyojlariga va global tendentsiyalarga qarab o‘zgaradi, takomillashtiriladi va ommaviy tarqaladi. Shuning uchun u odamlarning xohishlariga, e‘tiqodlariga, ongsiz darajada atrofdagi dunyoni idrok etishiga kuchli ta‘sir qiladi. Shu bilan birga, odamlar ko‘pincha reklamaning o‘zlarining afzalliklari va e‘tiqodlariga ongsiz ta‘sirini sezmaydilar yoki tan olishdan bosh tortadilar. Shuni aytishimiz mumkinki, reklama:

- ijobiy va salbiy tasvirlarni yaratishga ta‘sir qiladi.
- turli vaziyatlarda xulq-atvor namunalarini yaratadi.
- stereotiplarni yaratadi va targ‘ib qiladi.

Bugungi kunda bolalar va o‘smirlar auditoriyasiga mo‘ljallangan reklamalar soni, ayniqsa, bolalar telekanallari va OAVda ortib bormoqda. Dunyoning ko‘pgina davlatlari reklamaning bolalarga salbiy ta‘siri bilan kurashmoqda va tovarlar marketingining yoshlarga ta‘sirini cheklash bo‘yicha qarorlar qabul qilmoqda. Jahon Sog‘liqni Saqlash tashkilotining Oziq-ovqat, jismoniy faollik va sog‘liqni saqlash bo‘yicha Global strategiyasida ham sog‘liq uchun zararli mahsulotlar targ‘iboti rag‘batlantirilmasiligi ma‘lum qilingan. Ayrim davlatlarda televideniye va radio kanallar efirlari uchun maxsus kodekslar mavjud bo‘lib, bolalarga bo‘rttirilgan reklamani tarqatish, mahsulotning iste‘mol xususiyatlariga ko‘ra bolalarni chalg‘itadigan, aldaydigan, ularni ishonchini suiiste‘mol qiladigan reklamalarni joylashtirish mumkin emas. Reklama bolalarga, ularning turmush tarziga o‘zini tutishi, odatlari va didi, qarashlariga ta‘sir etmasdan qolmaydi. Va, albatta, bunda otalarning o‘rni bo‘lishi va ular bolalar uchun namuna bo‘lishi kerak. Asosiysi, bolalarni reklama ta‘siri bilan kurashishga, hech bo‘lmaganda reklamalarni joylashtirilayotgan ma‘lumotlarni qay biri yaxshi, qay biri yomonligi to‘g‘risida tushuntirib borish orqali ularga yordam berish mumkin.

Xulosa: Shuni xulosa qilishimiz mumkinki, reklamalar hayotimizga ham salbiy, ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Biz ulardan o‘zimiz uchun kerakli va shu bilan birga muhim bo‘lganini olishimiz kerak. Radio, televideniye va ijtimoiy tarmoqlardagi kanallar orqali uzatilyotgan turli xil mahsulotlarning reklamasini olish madaniyati o‘zimiz va ota-onalarimizga bog‘liq. Chunki yuqorida ta’kidlaganimizdek, bolalarga o‘zining ota-onalari kafil bo‘lishlari kerak. Shu o‘rinda reklamalarning ijobiy tomonlariga ham e’tibor qaratishimiz zarur. Chunki reklamalarning ijobiy tomonlarida biz o‘zimizga yangi g‘oyalar va fikrlar olishimiz mumkin. Xulosa qilib aytganda hayotimizni reklamalarsiz tasavvur qilish qiyin. Nimaga desangiz? Reklamalar bizga yangiliklar va yangi mahsulotlarni ko‘rsatishda asosiy manbalar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva Sh., Nosirov P. "MARKETING-BOZOR IQTISODIYOTI ASOSI". Toshkent, 1994.
2. Yusupov Qodirjon, Rahimova Barno. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Birinchi jild. Toshkent. 2000.
3. Ikramov M., Abduxalilova L. "Marketing tadqiqotlarida statistik tahlil" o‘quv qo‘llanma. Toshkent. 2017.

O‘ZBEKISTON VA JAHONDAGI GLOBAL EKOLOGIK MUAMMOLAR IJTIMOIY JAVOBGARLIK

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Dadajonova Farzona Sherzodbek qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1-bosqich talabasi

farzonadadajonova37@gmail.com

Anotatsiya. Ushbu maqolada global ekologik muammolar aslida nima ekanligi, qachon sodir bo‘lishi va O‘zbekiston va jahonda sodir bo‘layotgan ekologik muammolar, ularga sabab bo‘layotgan omillar va ularni hal etishda qo‘llanilayotgan chora tadbirlar haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek insonlarning ijtimoiy javobgarligi nimalarda aks etishi aniq misol va dalillar bilan yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: ekologik muammolar, ifloslanish, azon qatlamining yemirilishi, plastik chiqindilar, chuchuk suv muammosi, ijtimoiy javobgarlik.

Аннотация. В данной статье рассказывается о том, что на самом деле представляют собой глобальные экологические проблемы, когда они возникнут, а также об экологических проблемах, возникающих в Узбекистане и мире, факторах, вызывающих их, и мерах, используемых для их решения. Также на конкретных примерах и доказательствах объясняется, что отражается на социальной ответственности людей.

Ключевые слова: экологические проблемы, загрязнения, эрозия озонового слоя, пластиковые отходы, проблема пресной воды, социальная ответственность.

Anotation. This article talks about what global environmental problems actually are, when they will happen and about environmental problems occurring in Uzbekistan and in the world, the factors that cause them and the measures used to solve them . And what is reflected the social responsibility of is explained with concrete examples and evidence.

Key words: environmental problems, pollution, erosion of the ozone layer, plastic waste, fresh water problem, social responsibility.

Bugungi kunda yer kurrasidagi har bir mamlakatning aholisini o‘yga solayotgan, ularga yashash tuzilishida yoki kundalik turmushida xavf tug‘dirayotgan muammolar talaygina. Ularni biz butun insoniyat uchun tashvishli bo‘lganligi sababli global ekologik muammolar deb ataymiz.

O‘tmishga nazar soladigan bo‘lsak, insoniyat yashash tarzining tubdan o‘zgarishiga guvoh bo‘lamiz. Bu ko‘p jihatdan tabiat, ekologiya uchun ijobiy va nafaqat salbiy jihatlarni keltirib chiqaradi. Insoniyat sivilizatsiyasida hali misli ko‘rilmagan voqealar sodir bo‘la boshladi. Xususan, azon qatlamining yemirilishi, ko‘p davlatlarda chuchuk suv yetishmasligi, o‘rmonlarning kamayib ketishi , suv toshqinlari, hayvon va o‘simlik turlarining kamayishi shular jumlasidan. Quyidagi ekologik muammolarning havo ifloslanishga bizning mamlakatimiz O‘zbekiston ham duch keldi.

Global ekologik muammolar talaygina, lekin bularga sabab nimada ? Avvalo, bu muammolarga inson deb atalmish ongli jonzotning ham hissasi mavjud.

Hayvon va o‘simlik turlarining yo‘qolishi. Insonlar ov qilishni yoqtirishadi va ko‘p hollarda noqonuniy, kamyob o‘simlik va hayvon turlarini ovlashadi. Yana bir sababi kimyoviy moddalarni tarqalishi, bu jonzotlarga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, natijada ular halok bo‘ladi.

Chuchuk suv yetishmasligi. Ko‘plab mamlakatlarda jumladan Afrika, Qatar AQShning bazi shtatlarida va boshqalarda ushbu muammo kuzatiladi. Ma’lumotlarga ko‘ra 2030-yilga kelib suv tanqisligi 7mlr kubga yetib borishi

mumkin. Bu muammoga sabab insonlarni ortiqcha suvni isrof qilishini ko‘rsatish joiz.

Yerdagi suvning ifloslanishi. Guvohi bo‘lamizki, bugungi kunda okeanlar, dengizlar usti turli tuman chiqindilar, plastmassalar, sellofan paketlar bilan ifloslangan va bu nafaqat suvga, balki suvdagi jonzotlarga ham zarar keltirmoqda. Insonlar e’tiborsiz tarzda o‘zlarining keraksiz chiqindilarini suvga uloqtirishmoqda. Bu ko‘plab salbiy holatlarga sabab bo‘lyapti. O‘zbekistonda suv ifloslanishiga sabab bo‘layotgan omillar: asosan qishloq xo‘jaligi va ekinlarda ishlatiladigan kimyoviy o‘g‘itlar, sanoat korxonalari ishlab chiqarayotgan chiqindilar va chorvachilik kabilar.

O‘rmonlarning jadal suratlarda kamayib ketishi. Jahondagi ko‘p davlatlarning yer maydonini katta qismini o‘rmonlar egallaydi. Afsuski so‘nggi yillarda bu o‘rmonlar soni keskin kamaygan. Bunga sabablar: o‘rmondagi daraxtlarning insonlar tomonidan noqonuniy kesilishi, o‘rmon yong‘inlari va boshqalar.

Azon qatlamining yemirilishi. Bu nafaqat O‘zbekiston va umuman butun davlatlar uchun ham ulkan global ekologik muammo sanaladi. Azon qatlami insoniyatni turli xil chetdagi mikroblar, osmon jismlaridan himoya qilib turuvchi eng muhim qismidir. Uning asta sekinlik bilan yemirilishiga juda ko‘p sabablarni keltirishimiz ehtimoldan xoli bo‘lmaydi. Misol uchun, hozirgi kunda avtomobillar soni oshgan, ulardan azon uchun zararli gazlar ajralib chiqadi. Shuningdek sanoat va turli kimyoviy o‘g‘itlar ishlab chiqaradigan korxonalar, zavodlar va fabrikalar yaratadigan zaharli tutun, gazlar ham azon qatlamining yemirilishi va shikastlanishida asosiy rolni o‘ynaydi. [1]

Xo‘sh yuqoridagi ekologik muammolar inson hayotida qanchalik ahamiyatga ega, insonning bunga nisbatan ijtimoiy javobgarli qanday va ularni qay yo‘sinda hal eta olamiz?

Hayvon va o‘simlik turlaring yo‘qolishi, insoniyatni halok bo‘lishiga olib keladi, chunki tabiatda har bir jonzot bir biriga xuddi zanjirdek uzviy bog‘langan. Chuchuk suv yetishmasligi butun ongli mavjudotlarning qirilib ketishiga, azon qatlami va o‘rmonlarni yo‘qolib borayotganligi bo‘lsa deyarli hamma narsa, butun tirik organizmlarni yer yuzidan yo‘q bo‘lib ketishiga sabab bo‘ladi.

Biz global ekologik muammolarni oldini olishimiz uchun o‘z ijtimoiy javobgarligimizni bilishimiz darkor. Ijtimoiy javobgarlik bu insonni har tomonlama o‘zini va boshqalarni nazorat qila olishidir, nafaqat ijtimoiy sohada balki atrof muhit ekologiyasida ham.

Bizdan yurtimizda va jahondagi ekologik muammolarni oldina olishda quyidagilar talab qilinadi.

hayvonlar va kamyob o‘simlik turlarini asrashimiz, hech qachon ularga zarar bermasligimiz;

- plastmassalar, sellofan paketlardan foydalanmasligimiz, uning chiqindilarini turli xil suv havzalari, yo‘l chetlariga tashlamasligimiz;

- transport vositalarini xarid qilayotganda asosan elektro mobillardan foydalanishimiz;

- turli sanoat korxonalarini aholini sog‘lig‘iga zarar keltirmaydigan darajada uzoqda joylashganligiga e‘tibor qaratishimiz;

- chiqindilarni qayta ishlash va suvdan foydalanayotgan tejab tegab ishlatishimiz maqsadga muvofiq bo‘ladi.

O‘zbekistonda ham bu muammolarni oldina olish maqsadida qator chora tadbirlar amalga oshirilgan va oshirilib kelinmoqda. Xususan O‘zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimovning ta’kidlashicha " ekologiya hozirgi zamonning keng miqyosidagi keskin ijtimoiy muammolaridan biridir. Uni hal etish barcha xalqlarning manfaatlariga mos bo‘lib, sivilizatsiyasiyaning hozirgi kuni va kelajagi ko‘p jihatdan ana shu muammolarni hal etishga bog‘liqdir". Islom Karimovning 2010-yil 20-sentabrda BMT Bosh Assambleyasining " Ming yillik sammiti"da so‘zlagan nutqida Markaziy Osiyo jumladan O‘zbekistondagi ekologik muammolarga alohida e‘tibor qaratilishini alohida ta’kidlab o‘tgan.[2]

O‘zbekistonda qo‘llanilgan ilk choralardan biri o‘simlik va hayvon turlarini yo‘qolib borayotganligini aniqlab beruvchi "Qizil kitob" ni yaratilganligidir[3]. Shuningdek yurtimizda "Tabiatni muhofaza qilish Davlat qo‘mitasi" tashkiloti joriy qilingan va undan foydalanish to‘g‘risidagi qonun qabul qilingan. Unga 2016-yil 19-sentabrda o‘zgartirish kiritildi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev O‘zbekistonimizning 32 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi nutqida ekologiya masalasiga ham alohida to‘xtaldi. " Bugun bizning oldimizda turgan yana bir muhim masala - ekologik muammolar va suv tanqisligidir. Tarozining bir pallasida o‘sib borayotgan qurilishlar, ishlab chiqarish, qishloq xo‘jaligi turgan bo‘lsa, ikkinchi pallasida har birimiz uchun eng zarur bo‘lgan suvni tejash, atrof -muhit ifloslanishini oldina olish va yer resurslaridan oqilona foydalanish masalasi turibdi".

Shuningdek O‘zbekistonda Orol qurishi muammosini oldina olish maqsadida ham alohida e‘tibor berilgan holda, u yerga saksovul ekish chorasi ham qo‘llanilyapti. Shu bilan bir qatorda yurtimizga 2025-yilni Prezidentimiz tomonidan " Atrof -muhitni asrash va "yashil "iqtisodiyot yili " deb nomlanishi taklifi berildi. Bu O‘zbekistonda ekologiyani asrashga berilayotgan e‘tibor desam adashmagan bo‘laman.

Xulosa. Har bir shaxs tabiatini asrab avaylashi, o‘zi va nafaqat boshqa insonlar uchun ham global ekologik muammolarni keltirib chiqarishda hissa qo‘shayotgan barcha salbiy harakatlarni oldina olishi zarur. Shuningdek inson o‘zining atrof muhit uchun ijtimoiy javobgarligi nimalarda aks etishini bilishi darkor. Unutmang har bir tabiat uchun qo‘yilgan salbiy qadamimiz, kelajak avlodga yomon ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. PhD M. R. Qoriyev Ozon qatlami va uning yemirilishi, salbiy oqibatlari va muhofaza qilish. Maqola. Journal of Research.
2. O‘. E. Xo‘janazarov va Sh.T. Yakubjonova. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish. Toshkent 2018. 4-b.
3. O‘ Ratov, A To‘xtaboyev, F Azimova. Botanika 5. Toshkent 2018. 7-b
4. "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish" to‘g‘risidagi qonun. 2016-yil 20 - sentyabr.

XALQARO MUNOSABATLARNING JAMIYAT RIVOJIDAGI O‘RNI

Nosirjonova Feruza

Namangan davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1- bosqich talabasi

feruzanosirjonova@gmail.com

Annotatsiya: Xalqaro munosabatlar zamonaviy jamiyatning muhim sohasi bo‘lib, davlatlar, tashkilotlar va jamiyatlar o‘rtasidagi siyosiy, iqtisodiy, madaniy hamda ekologik hamkorlikni tashkil etadi. Ushbu soha xalqaro tinchlik va xavfsizlikni saqlash, global muammolarni hal qilish, shuningdek, barqaror taraqqiyot uchun zarur sharoitlarni yaratishda alohida ahamiyatga ega. Jamiyat rivoji uchun xalqaro munosabatlarning roli shunchalik ulkanki, ular davlatlarning milliy manfaatlarini global manzara bilan uyg‘unlashtirishda asosiy vositaga aylanadi.

Аннотация: Международные отношения являются важной сферой современной жизни общества, формируя политическое, экономическое, культурное и экологическое сотрудничество между государствами, организациями и обществами. Эта область имеет особое значение для поддержания международного мира и безопасности, решения глобальных проблем, а также создания необходимых условий для устойчивого развития. Роль международных отношений в развитии общества огромна, поскольку они

становятся ключевым инструментом согласования национальных интересов государств с глобальными перспективами

Abstract: International relations represent a vital domain in modern society, fostering political, economic, cultural, and environmental cooperation among states, organizations, and communities. This field plays a crucial role in maintaining international peace and security, addressing global challenges, and creating necessary conditions for sustainable development. The role of international relations in societal progress is immense, serving as a fundamental tool for aligning national interests with global perspectives.

Kalit so‘zlar: xalqaro munosabatlar, jamiyat rivoji, iqtisodiy hamkorlik tinchlik va xavfsizlik, madaniy almashinuv, globallashuv.

Ключевые слова: Международные отношения, развитие общества, экономическое сотрудничество, мир и безопасность, культурный обмен, глобализация.

Key words: International relations, societal development, economic cooperation, peace and security, cultural exchange, globalization.

Kirish. Bugungi global dunyoda xalqaro munosabatlar jamiyat rivoji uchun asosiy omillardan biri bo‘lib, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy taraqqiyotga katta ta’sir ko‘rsatadi. Davlatlararo hamkorlik, mintaqaviy integratsiya va global muammolarni birgalikda hal qilish xalqaro munosabatlarning mazmunini tashkil etadi. Ushbu jarayonning jamiyat rivojida tutgan o‘rni bir nechta muhim jihatlarda ko‘zga tashlanadi.

-Iqtisodiy taraqqiyotning jadallashuvi

Xalqaro munosabatlar iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Savdo-sotiqning kengayishi, investitsiyalarni jalb qilish, zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish imkoniyatlarini yaratadi. Jahon bozoriga chiqish orqali davlatlar o‘z mahsulotlarini eksport qilish va yangi bozorlarni o‘zlashtirishga erishadi. Bu esa milliy iqtisodiyotning o‘sishi, yangi ish o‘rinlarining yaratilishi va aholining turmush darajasining yaxshilanishiga olib keladi.

-Tinchlik va xavfsizlikni ta’minlash

Xalqaro munosabatlar barqarorlikni saqlash va tinchlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik turli nizolarni diplomatik yo‘l bilan hal qilish, xalqaro tashkilotlar orqali mintaqaviy va global xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Masalan, BMT, Yevropa Ittifoqi va boshqa tashkilotlar tinchlikni saqlash bo‘yicha amaliy chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

-Madaniy almashinuv va globallashuv

Xalqaro munosabatlar turli xalqlar va madaniyatlar o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlash orqali insoniyatning ma'naviy boyishiga hissa qo'shadi. Globallashuv jarayonida xalqaro hamkorlik natijasida turli davlatlar o'z madaniy an'analari, san'ati va ilmiy yutuqlari bilan bo'lishadi. Bu esa xalqlar o'rtasida o'zaro hurmat va bag'rikenglikni shakllantiradi.

-Innovatsion texnologiyalar va ilm-fanning rivoji

Ilmiy-texnikaviy hamkorlik xalqaro munosabatlarning muhim qismi hisoblanadi. Davlatlar o'rtasida innovatsion texnologiyalar almashinuvi va birgalikda ilmiy tadqiqotlar o'tkazilishi yangi kashfiyotlarning paydo bo'lishiga xizmat qiladi. Misol uchun, xalqaro kosmik dasturlar yoki sog'liqni saqlash sohasidagi hamkorlik muhim global muammolarni hal qilishga yordam beradi.

-Global muammolarni hal qilish

Xalqaro hamkorlik global muammolar – ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi, migratsiya va pandemiyalarni hal qilish uchun asosiy mexanizmdir. Davlatlar va xalqaro tashkilotlar bu muammolarni hal qilishda birlashib, birgalikdagi strategiyalarni ishlab chiqadilar. Masalan, Parij iqlim kelishuvi global isinishni kamaytirishga qaratilgan muhim tashabbusdir.

Xulosa. Xalqaro munosabatlar jamiyat rivojini har tomonlama qo'llab-quvvatlaydigan muhim omildir. U iqtisodiy barqarorlik, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, madaniy boyliklarni kengaytirish va ilm-fanning rivojini jadallashtirish kabi jarayonlarda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, har bir davlat xalqaro munosabatlarni rivojlantirish orqali o'z milliy manfaatlarini ilgari surish va global barqarorlikka hissa qo'shishga intilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nye, J. S. (2009). Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History. New York: Pearson.
2. Morgenthau, H. J. (2006). Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. New York: McGraw-Hill.
3. Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012). Power and Interdependence. Boston: Longman.
4. Фролов, И. Т. (2008). Международные отношения и глобализация. Москва: Наука.
5. Toshmuhamedov, S. (2020). Xalqaro munosabatlar nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
6. Global Tinchlik Indeksi (GPI) hisobotlariv

O‘ZBEKISTONDA TA'LIM TIZIMINING RIVOJLANISHDAGI IJTIMOIY O‘ZGARISHLAR

Alisherova Muxarrambonu Ikrom qizi

Ilmiy rahbar: Tillayev Bobomurod

Abduvoxobovich Gumanitar fanlar Kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: O‘zbekiston Respublikasi demokratik huquqiy va fuqarolik jamiyatini qurish yo‘lidan borayotgan bir paytda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadi va harakatga keltiruvchi kuchi har tomonlama rivojlangan barkamol insonni tarbiyalashdan iboratdir.

Kalit so‘zlar: mustaqillik davri, ijtimoiy o‘zgarishlar, ijtimoiy barqarorlik, ta'limga sarmoya, globalizatsiya, el-yurt umidi jamg‘armasi, xalqaro hamkorlik, ta'lim to‘g‘risidagi qonun, kadrlar tayyorlash milliy dasturi, milliy an‘analari.

Аннотация: В то время как Республика Узбекистан находится на пути построения демократического правового и гражданского общества, основной целью и движущей силой реформ, реализуемых в сфере образования, является воспитание всесторонне развитой личности.

Ключевые слова: период независимости, социальные изменения, социальная стабильность, инвестиции в образование, глобализация, национальный фонд надежды, международное сотрудничество, закон об образовании, национальная программа обучения, национальные традиции.

Abstract: while the Republic of Uzbekistan is on the way to building a democratic legal and civil society, the main goal and driving force of the reforms implemented in the field of education is to educate a comprehensively developed person.

Key words: period of independence, social changes, social stability, investment in education, globalization, national hope fund, international cooperation, law on education, national training program, national traditions.

O‘zbekistonda ijtimoiy hayotning barcha sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlarning maqsadi inson va uning manfaatlari, xavfsizligi va farovonligini ta'minlash hamda barkamol avlodni voyaga yetkazishga qaratilgandir. O‘zbekiston davlat mustaqilligini qo‘lga kiritgandan keyingi vaqt ichida bosib o‘tgan taraqqiyot yo‘li asrlarga arzigulik samara va mazmun kasb etmoqda. Taraqqiyotni harakatga keltirishda va turmushda ro‘y berayotgan jarayonlarga o‘z ta'sirini o‘tkazishda jamiyat ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy - ma'naviy yangilanishning muhim

subyekti bo‘lgan yoshlar, ularni barkamol shaxs qilib tarbiyalash muhim ahamiyatga ega.[1]

O‘zbekistonda ijtimoiy o‘zgarishlar: O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng ijtimoiy hayotning barcha sohalarida, jumladan, ta'lim tizimida ham juda katta o‘zgarishlar yuz berdi. Ta'lim yurtimiz taraqqiyotining asosiy omillaridan biri sifatida qaralib, uning rivojlanishi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Ijtimoiy o‘zgarishlar ta'lim tizimiga ham sezilarli darajada ta'sir ko‘rsatib, ushbu sohada keng qamrovli islohotlarning amalga oshirilishiga zamin yaratdi.

Mustaqillik davridagi dastlabki qadamlar: 1991-yil ya'ni mustaqillikka erishilgandan so‘ng ta'lim tizimida tubdan isloh qilish masalasi dolzarb bo‘ldi. Bu davrda sobiq tuzum ta'lim tizimining qoldiqlaridan xalos bo‘lish va milliy ta'limni shakllantirishga katta e'tibor qaratildi. Ta'limning davlat tomonidan moliyalashtirilishi o‘zbek tilining davlat tili sifatida o‘rnatilishi va milliy an‘analariga asoslangan o‘quv dasturlarini joriy etish kabi chora-tadbirlar ilgari surildi.

Ijtimoiy barqarorlik va ta'limga sarmoya: Shu o‘rinda birinchi prezidentimiz Islom Abdug‘anovich Karimovning so‘zlarini tilga olish joizdir: *“Ta'limni tarbiyadan tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo‘lmaydi. Bu sharqona qarash - sharqona hayot falsafasi. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lgan ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo‘lishi lozim”*. [2]

O‘zbekiston Reapublikasida ijtimoiy barqarorlikning ta'minlanishi ta'lim sohasiga salbiy ta'sir ko‘rsatadigan omillarni bartaraf etishga yordam beradi. Davlat ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, yangi maktablari qurish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali ta'lim sifati oshirildi. Shu bilan birga 1997-yilda qabul qilingan, „*Ta'lim to‘g‘risida*“ gi qonun va „*Kadrlar tayyorlash milliy dasturi*“ O‘zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya asosiy huquqiy bazasiga aylandi. Ushbu hujjatlar bo‘yicha umumiy majburiy ta'lim tizimi joriy etilib, o‘quvchilarning zamonaviy kasb-hunar va texnik bilimlarini egallash uchun shart-sharoitlar yaratildi.

Globalizatsiya va ta'lim: XXI asrga kelib globalizatsiya jarayonlari ta'lim tizimida ham o‘z aksini topdi. Xalqaro hamkorlikning kuchayishi va xorijiy ta'lim tizimining tajribalarini o‘rganish O‘zbekiston Respublikasida yangi ta'lim dasturlarni ishlab chiqishga olib keldi. Xalqaro universitetlar filiallarining ochilishi, „*El-yurt umidi*“ jamg‘armasi orqali yoshlarning chet elda bilim olish

uchun imkoniyatlar yaratilishi xalqaro standartlariga mos kadrlar tayyorlashga yordam berdi.

Ijtimoiy o‘zgarishlarning ta’limga tasiri: Ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar ijtimoiy tuzumning mustahkamlanishi va aholining turmush darajasining oshishiga olib keldi. Ayollarning ta’lim olish imkoniyatlari kengaytirildi. Qishloq joylaridagi ta’lim muassasalariga alohida e’tibor qaratildi hamda nogironligi bor shaxslar uchun inkluziv ta’lim dasturlari ishlab chiqildi.

Ta’lim tizimining ijtimoiy barqarorligini taminlash, fuqarolik ongini oshirish va jamiyatda innovatsion fikrlarni rivojlantirishda muhim omilga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlarning keng ommalashishi, internet ta’lim resurslarining joriy etilishi va masofaviy o‘qitish tizimining rivojlanishi natijasida ta’lim oluvchilarning imkoniyatlari nihoyatda kengaydi. Ta’limning bugungi vazifasi o‘quvchilarni kun sayin takomillashib borayotgan axborot ta’lim muhit sharoitida mustaqil ravishda faoliyat ko‘rsata olishga axborot oqimidan oqilona foydalanishga o‘rgatishdan iboratdir. Buning uchun ularga uzluksiz ravishda mustaqil ishlash imkoniyati va sharoitini yaratib berish zarur.

Xulosa: o‘rinda shuni aytish mumkinki, O‘zbekistonda ta’lim tizimining rivojlanishi mamlakatdagi ijtimoiy o‘zgarishlarning ajralmas qismi hisoblanadi. O‘zgarishlar natijasida ta’lim tizimi nafaqat milliy, balki, xalqaro miqyosda tan olinadigan darajaga ko‘tarilmoqda kelajakda. Ijtimoiy rivojlanishning yangi bosqichlari ta’lim sifatining yanada oshishiga va uning samaradorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.R.Ishmuhammedov M. Yudashev „Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar”-T.:2013.-272 b
2. O‘zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Abdug‘anovich Karimov.

RAQAMLI DUNYO VA JAMIYAT: YOSHLAR ONGIGA IJOBIY VA SALBIY TA'SIRI

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar o‘qituvchisi.

Umaraliyeva Mahliyo Abdusalom qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti 1-bosqich talabasi.

umaraliyevamahliyo8@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada hozirgi kundagi jamiyatda raqamlashtirish jarayonlarining yoshlar ongiga ijobiy va salbiy ta'siri hamda jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarga qanday ta'siri mavjudligi haqida yoritib o‘tiladi. Hozirgi globallashtirish deb nomlanayotgan davrda inson ko‘proq ijtimoiy tarmoqlarga vaqt sarflashi odat tusiga aylandi. Bu bir qaraganda odatiy holatdek tuyulsada aslida juda ham o‘ylash va fikr yuritishimiz kerak bo‘lgan holat va muammodir. Shuningdek, ayni vaqtda yoshlar ko‘p qobiliyatga ega bo‘ladi. Ular yangi texnologiyalarni o‘rganish va ularga qiziqishi qaysidir ma'noda ortadi.

Kalit so‘zlar: raqamli jamiyat, virtual olam, texnologiya, kompyuter, internet, texnika, tizimlar, ta'lim, onlayn va oflayn darslar.

Annotatsion: This article is about the present day digitization in society an attempt was made to shed light on the positive and negative effects of these processes on the minds of young people and on social relations in society. In the era of globalization, it has become a habit for people to spend more time on social networks. Although this seems to be a normal situation, it is actually a situation and a problem that we need to think about a lot. Also, at the same time, young people will have many abilities. They learn new technologies and their interest in them increases in some way.

Keywords. digital society, virtual world, technology, computer, internet, technique, systems, education, online and offline classes.

Аннотация: Эта статья о наших днях цифровизация в обществе предпринята попытка пролить свет на положительное и отрицательное влияние этих процессов на сознание молодежи и на социальные отношения в обществе. В эпоху глобализации у людей стало привычкой проводить больше времени в социальных сетях. Хотя это кажется нормальной ситуацией, на самом деле это ситуация и проблема, о которой нам нужно много думать.

Кроме того, в то же время у молодых людей будет много способностей. Они изучают новые технологии и их интерес к ним в некотором роде возрастает.

Ключевые слова: цифровое общество, виртуальный мир, технологии, компьютер, Интернет, техника, системы, образование, онлайн и оффлайн занятия.

Kirish: Bugungi kundarivojlanib borayotgan zamonimizda "Raqamli dunyo va jamiyat" degan tushuncha alohida e'tibpr kasb etmoqda. Raqamli dunyo bu rivojlanib borayotgan texnologiya, texnikalarni o'z ichiga oladi. Raqamli texnologiyalar ya'ni kompyuter, smartfon, internet, planshet, tizimlar va boshqa o'zaro aloqador qurilmalar kabi texnik vositalar orqali ma'lumotlar yig'ish, saqlash, tahlil qilish va tarqatish imkoniyatlarini yetkazuvchi texnologiyalar yig'indisidir.

Raqamli texnologiyalar bugungi kunda bir qancha tarmoqlarda foydalanilmoqda, masalan, eng avvalo zamonaviy ta'lim jarayonlarida, biznes, siyosat, madaniyat, tibbiyot va boshqa sohalarda. Shunday ekan hayotimizda internetning ahamiyati katta.

Darhaqiqat, yoshlar internetdan turli maqsadlarda foydalanadi. Biroq internetning yoshlar ongiga kirishi juda ham tez, masalan, internet yoshlarni axborotga, zamonaviy texnologiyalarga kirishini yengillashtiradi. Shu bilan birga ular bilan aloqa qilish imkonini yaratadi. Ayni vaqtda o'sib kelayotgan yoshlarni raqamli texnologiyalar hususida fikrlashini kengaytirish muhimdir.

Raqamli dunyo o'sib kelayotgan yoshlar ongiga har xil ta'sir qilmoqda. Bu yoshlarning ongiga ijobiy va salbiy jihatlarga ega bo'lib ularning hayotiy faoliyatiga ham sezilarli ta'sir etadi.

Ijobiy ta'sirlari. Ma'lumotga qulay kirish: Raqamli texnologiyalar yoshlar uchun ta'lim olish, yangi tajribalar yaratish va bilim doirasini rivojlantirishda muhim tayanch manbaa hisoblanadi.

Masalan, onlayn kurslar va darsliklar ta'lim imkoniyatlarini oshiradi.

Ijtimoiy faollik: Yoshlar ijtimoiy tarmoqlar orqali dunyodagi muhim voqealar haqida xabardor bo'lib, o'z fikrlarini bildirishlari va global hamjamiyat bilan muloqot qilishlari mumkin.

Ish imkoniyatlari: Texnologiyalar yoshlarni onlayn biznes yoki ijodiy loyihalar orqali daromad topishga undaydi.

Ijtimoiy mas'uliyat va atrof muhitga oid bilish: Raqamli texnologiyalar yoshlarni ekologik masalalar, ijtimoiy adolat va boshqa global muammolar haqida muhim rol o‘ynaydi.

Raqamli texnologiyalarni maqsadli va ongli tarzda ishlatish, ularning ijobiy ta'sirini maksimal darajada oshirishga yordam beradi. Raqamli dunyoning yoshlar ongiga salbiy ta'siri.

Ruhiy salomatlikka ta'siri: Haddan tashqari ekran vaqtining miya faoliyatiga salbiy ta'siri. Depressiya, o‘ziga ishonchsizlik va ijtimoiy izolyatsiyani kuchaytiruvchi omillar (ijtimoiy tarmoqlardagi taqqoslash va izohlar).

Ruhiy salomatlikka xavf: Haddan tashqari texnologiyadan foydalanish uyqu buzilishlari, stress va ijtimoiy muammolarga olib kelishi mumkin. SHu sababli yoshlar o‘z vaqtini nazorat qilishda qiyinchiliklarga uchrashadi.

Internet xavfsizligi: Onlayn faoliyat ko‘plab xavf-xatarlarni, jumladan kiberhujumlar va maxfiy buzilishlarni keltirib chiqarishi mumkin. Yoshlar bu borada ehtiyotkor bo‘lishlari zarur.

Qaramlik va e'tiborning pasayishi: Texnologiyalarga haddan tashqari berilish yoshlarning real hayotdagi faoliyatlariga e'tiborini susaytirishi mumkin.

Axloqiy va ijtimoiy muammolar: Noto‘g‘ri yoki zararli axborotning keng tarqalishi, feyk xabarlar, ekstremistik mazmun. onlayn xavfsizlik muammolari kiberbulling, shaxsiy ma'lumotlarning o‘g‘irlanishi. Yoshlarning real hayotdagi aloqa ko‘nikmalarining pasayishi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanishning yechim va tavsiyalari: Raqamli savodxonlikni oshirish, yoshlarni internetda to‘g‘ri axborotni ajratishni o‘rgatish.

Onlayn va oflayn muvozanatni saqlash. Texnologiyalarni foydali maqsadlarda ishlatish uchun vaqtni boshqarish. Ota-onalar va pedagoglarning nazorati: Yoshlarning raqamli dunyodan foydalanuvchi sifatida mas'uliyatli bo‘lishiga ko‘maklashish zarur va muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Pedagogik mahorat" ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2023, №8
2. [In-academiyy. uz](https://in-academiyy.uz)

IJTIMOIIY TARMOQLAR VA YOSHLAR

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Komiljonova Ismigul Eldor qizi

*Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar O‘zbek tili va adabiyoti
yo‘nalishi I-bosqich talabasi*

ismigulkomiljonova@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada bugungi kunda yoshlar o‘rtasida Internet olamining o‘rni va ularning tarbiyasiga ta’sir qiluvchi omillar haqida so‘z boradi. Ya’ni ushbu maqola ijtimoiy tarmoqlarning kishi hayotidagi foydalari va zararlari to‘g‘risida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoq, jamiyat, virtual muloqot, yoshlar, internet

Аннотация: В статье говорится о роли Интернета среди современной молодежи и факторах, влияющих на ее образование. анализируются польза и вред социальных сетей в жизни человека.

Ключевые слова: социальная сеть, общество, виртуальное общение, молодежь, Интернет

Abstract: The article talks about the role of the Internet among young people today and the factors affecting their education. That is, this article the benefits and harms of social networks in human life are analyzed.

Key words: social set, society, virtual society, youth, Internet.

Bugungi kunda hayotimizni ijtimoiy tarmoqlarsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi va dunyo bo‘yicha ko‘pgina insonlar internetdan keng foydalanishmoqda. Ijtimoiy tarmoq — bu qiziqishlari o‘xshash yoki oflayn aloqaga ega bo‘lgan odamlar o‘rtasida muloqot qilish, tanishish, ijtimoiy munosabatlar yaratish uchun, shuningdek, ko‘ngilochar (musiqa va filmlar, ko‘ngil ochar dasturlar) va ish maqsadlarida ishlatiladigan onlayn platforma. Shu sababli, internet olami kundan kunga o‘sib, rivojlanib, yoshlar o‘rtasida juda keng ommalashmoqda va shu qatorda juda ko‘p munozaralarga ham sabab bo‘lmoqda. Albatta, hayotimizga kirib kelgan internet biz yoshlar uchun katta xavfni, balki shu bilan birga ko‘plab qulayliklarni ham olib kelgan.

Ijtimoiy tarmoqlarning hamma uchun qulayligi tez hamda sifatli axborot almashish imkoniyatiga ega ekanligi, online ta’lim olish, (bunda siz hech qanday repetitora bormasdan hohlagan joyingizdan turib online bilim olishingiz yoki chet eldagi ustozlardan dars olmoqchi bo‘lsangiz endi uzoq masofa yo‘l bosmasdan

telefon va kompyuter orqali bilimlaringizni mustahkamlashingiz mumkin) va istalgan kitoblarni elektron variantda biz zumda topish(agar sizda moddiy tomondan muammolar bo‘lsa endi siz u kitobni sotib olmasdan turib ham o‘qishingiz yoki audio variantda ham eshitishingiz mumkin) shu bilan birga yangi do‘stlar ortirish imkonini ham yaratadi.Bundan tashqari hozirgi kundagi zamonaviy kasblar ham bevosita internet orqali amalga oshmoqda.Misol uchun,siz uyingizdan yoki o‘zingiz yashayotgan mamlakatingizdan chiqmay turib dasturchi, tarjimon, dizayner,vidio montajchi, ovoz yozuvchi,marketolog kabi kasblar bilan birga muammosiz shug‘illanishingiz va o‘z biznesingizni reklamalar orqali yo‘lga qo‘ysangiz ham bo‘laveradi.Bunda faqat sizdan kompyuter savodxonligi va chet tilini bilish darajasi talab qilinadi.Ingiliz tilini bilish esa bugungi kunning talabi.

Statistik ma'lumotlarga ko‘ra internetda raqamlashtirilgan kitoblarning muhim qismi ya'ni oltmish foizi ingiliz tilidagi kitoblardir.Chunki ko‘plab badiiy asarlar va ilmiy adabiyotlar aynan ingiliz tilida chiqarilib ommaga tarqatiladi.

Virtual muloqotning rivojlanib borishi jonli muloqotga bo‘lgan ehtiyojning pasayib ketishiga sabab bo‘lmoqda. Shuni aytib o‘tish joizki, yoshlar ijtimoiy tarmoqlarga ko‘p vaqt sarflaydigan va ulardan besamara ya'ni maqsadsiz foydalanishmoqda.Dalil sifatida aytish mumkinki TikTok platformasi-bu dastur vidio ko‘rish uchun mo‘njallangan bolib lekin, afsuski,ko‘p yoshlar vaqtlarini shu platformaga sarflashmoqda.

Lekin,olimlar inson hayotiga va shaxsiyatiga zararli deb bir nechta ijtimoiy tarmoqlarni aniqlashdi. tarmoqlardan qaysilari foydalanuvchilar haqida ko‘proq ma’lumot Amerikaning Incogni kompaniyasi tahlilchilari “Ijtimoiy tarmoqlarning maxfiylik reytingi —2024” jadvalini tuzdi. Reytingda global ijtimoiy yig‘ishi va saqlashi ma’lum qilingan.

Jadvalning eng yujumladan Telegram, WhatsApp, Facebook, Discord, YouTube va boshqalar jamlangan. Baholash beshta toifadagi 14 ta mezon bo‘yicqorisida jami 15 ta ijtimoiy tarmoq va messenjer, jumladan Telegram, WhatsApp, Facebook, Discord, YouTube va boshqalar jamlangan. Baholash beshta toifadagi 14 ta mezon bo‘yicha o‘tkazildi. Bu mezonlar orasida qoidabuzarliklar, ma’lumotlarni yig‘ish va saqlash, shaffoflik hamda maxfiylikni boshqarish qulayligi kabilar mavjud.Ma’lumot sizib chiqishi holatlari va qoidabuzarliklar eng ko‘p sodir sodir bo‘lgan ijtimoiy tarmoqlar:

LinkedIn;
Facebook;
X;
Whatsapp;
Snapchat.

Discord, Telegram va Reddit servislarida esa ma’lumot sizib chiqishi kamroq kuzatilgan

Qolaversa yoshlar o‘rtasida kitobxonlik darajasi ham past ko‘rsatkichlarni ko‘rsatyapti. Sababi ular vaqtlarini to‘g‘ri taqsimlolmay kitob mutolaasiga vaqt ajratmaydi. Bu esa jamiyatga ta'sir qilmasdan qo‘ymaydi, chunki kelajak biz yoshlarni qo‘lida va yurtimizni taraqqiy etib gullab yashanshi yoki uni boshqa davlatlardan ortta qolib ketishi o‘zimizga bog‘liq. Ch. Aytmatov aytganidek: "Tuya terisini odamning taqir boshiga kiydirish shart emas. Endi sodir bo‘ladigan urushlar jang maydonida emas, balki mafkura poligonida yuz beradi".

Darhaqiqat, internet olamidagi ma'lumotlarni to‘g‘ri, ishonchli yoki zararsiz ekanligini bilish kerak. Yaxshi yomonning farqiga bormaydigan ba'zi yoshlar xabarlarini haqiqat deb qabul qilayotgani jamiyatni xavotirga solmoqda.

Shu sababli 2021- yil 2- dekabrda Toshkentda "INTERNET VA IJTIMOIIY TARMOQLARNING YOSHLARGA TA'SIRI" mavzusida xalqaro vorkshop bo‘lib o‘tdi. Tadbirda Oliy Majlis Senatining Yoshlar Ma'daniyat va sport masalasi qo‘mitasi raisining o‘rinbosari D. Toshmuhamedova shunday jumalarni gapiradi "Ijtimoiy tarmoqlar insonlar hayotiga chuqur kirib borib, yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko‘rsatayotganini. Xususan, ko‘pchilik yoshlar vakillari uchun real hayotdan ko‘ra internetda muloqot qilish qulayroq. Bu shaxsning jamiyatdagi o‘z o‘rnini topishida salbiy iz qoldiradi, uni yanada cheklaydi".

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov so‘zlagan nutqida: "Biz butun dunyoni qurshab olgan internetni cheklay olmaymiz"-deb ta'kidlaganlar. Demak, biz farzand tarbiyasida uning yuksak ma'naviyatli, axborot madaniy iste'molida mustahkam imunitetga ega farzandlarni tarbiyalashga alohida e'tibor berishimiz ko‘zda tutiladi. A. Avloniy aytganidek: "Tarbiyani bola tug‘ilgan kundan boshlamak, fikrimizni nurlandurmak, zehnimizni ravshanlandurmak lozim".

Xulosa. Xulosa qilib aytmoqchimanki, virtual hayot muammolari va tashvishlari har narsadan, jumladan, real hayotdan ustun turmasligi lozim. Yana shuni ta'kidlash joizki, internet olami kundan kunga yangilanadi va rivojlanadi. Undan foydalanishning o‘z me'yori va tartib qoidalarini bilish jamiyat va yoshlarga hech qachon zarar qilmaydi. Zero, har qanday o‘zini hurmat qilgan inson albatta to‘g‘ri yo‘lni va to‘g‘ri vaqtni tanlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch"
2. Abdulla Avloniy "Turkiy Guliston Yoxud axloq"
3. Oliy Majlis Senatining 2021-yilda so‘zlagan nutqi.
4. <https://m.kun.uz> platformasi eng xavfli ijtimoiy tarmoqlar.

EKSTREMIZM VA TERRORIZMNING MAZMUN-MOHİYATI VA UNING KELIB CHIQISH SABABLARI

Abdujabborov Mirzohid Abdug‘affor o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika institut Gumanitar fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Rahmonova Sarvinoz Alisher qizi

Namangan Davlat Pedagogika institut

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ekstremizm va terrorizm hamma vaqt global muammo hisoblangan. Ularning kelib chiqish sabablari va natijalari butun dunyo miqyosida ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy barqarorligiga tahdid solmoqda. Ushbu maqolada ekstremizm va terrorizm tushunchalari, ularning mazmuni va mohiyati, shuningdek, kelib chiqish sabablari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: ekstremizm, diniy ekstremizm, terrorizm, fundamentalizm, mutaasiblik.

Аннотация. Экстремизм и терроризм всегда считались глобальной проблемой. Их причины и последствия угрожают социальной, политической и экономической стабильности во всем мире. В данной статье раскрыты понятия экстремизма и терроризма, их содержание и сущность, а также причины их возникновения.

Ключевые слова: экстремизм, религиозный экстремизм, терроризм, фундаментализм, фанатизм.

Annotation. Extremism and terrorism have always been considered a global problem. Their causes and consequences threaten social, political and economic stability worldwide. This article covers the concepts of extremism and terrorism, their content and essence, as well as the reasons for their origin.

Key words: extremism, religious extremism, terrorism, fundamentalism, bigotry.

Zamonaviy jamiyatlar uchun ekstremizm va terrorizm global muammo sifatida jiddiy xavf tug‘dirmoqda. Ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi bunga yanada zamin yaratmoqda. Bugungi kunda turli yoshdagi insonlar o‘z dinimizni o‘rganish maqsadida ko‘plab ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishmoqda. Lekin diniy aqidalar niqobi ostidagi ba’zi ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni zo‘ravonlikka, milliy o‘zligini, madaniy-ma’rifiy qadriyatlarini yo‘qotishga undash yo‘li bilan jamiyatda zo‘ravonlik va radikal qarashlarni davom ettirmoqda. Buning natijasida insonlar o‘z yo‘llaridan adashishmoqda. Insonlarning bunday yo‘llarga

kirib qolishi oqibatida zo‘ravonliklar, hatto qon to‘kilishiga sabab bo‘luvchi vayronkor g‘oyalar vujudga kelmoqda.

Manbalarda aytilishicha, ekstremizm va terrorizm kabi hodisalarning ildizlari uzoq tarixga borib taqaladi, ammo ular hech qachon ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyot uchun bugungidek tahdid solmagan. Zero, hozirda ekstremizm va terrorizm global xarakterga ega bo‘lib, dunyoning barcha mamlakatlariga xavf solmoqda. Shunday ekan, uning oldini olish va unga qarshi kurashish insoniyatning istiqboliga daxldor masalaga aylangandi.

Ekstremizm (lotin: aql bovar qilmas darajada), «haddan oshish) jamiyatda qabul qilingan qonun-qoidalarga zid radikal qarashlar va harakatlarni anglatadi. Ularga diniy tus berish esa, ekstremizmga olib keladi.

Diniy ekstremizm jamiyat uchun an'anaviy bo‘lgan diniy qadriyatlar va aqidalarni rad etish, ularga zid g‘oyalarni aldov va zo‘rluk bilan targ‘ib qilishga asoslangan nazariya va amaliyotni anglatadi. Ekstremistik qarashlarni barcha dinlarda, buddizm, xristianlik, islomdagi turli oqimlarda uchratish mumkin. Masalan, mutaxassislar katolik cherkovining erkin fikr yurituvchi, hukmron feodal-katolik cherkovi aqidalarini rad etuvchi kishilar papa hokimiyati dushmanlarini ta'qib qilish uchun XIII asrda tuzilgan va minglab odamlarning qurbon bo‘lishiga olib kelgan inkvizitsiya faoliyatini ham ekstremizmning o‘ziga xos ko‘rinishi sifatida baholaydilar. Diniy ekstremizm deyarli barcha dinlarda mavjud bo‘lib, uning a'zolari o‘z oldilariga siyosiy maqsadlarni qo‘yishadi. Bu maqsadlar hokimiyat uchun kurashda, jamiyatda diniy shiorlardan foydalanib nizo va tartibsizliklarni keltirib chiqarishda dindan asosiy qurol sifatida foydalanishlarida namoyon bo‘ladi. Diniy ekstremizmning kelib chiqishining asosiy sababi mafkuraviy bo‘shliqlik va mutaassib fikrlar bo‘lishi mumkin. Mutaassiblik (arab. chuqur ketish) o‘z fikr-mulohaza va dunyoqarashi to‘g‘riligiga o‘ta qattiq ishonib, boshqa diniy e’tiqodlarga murosasiz munosabatda bo‘lishni anglatadi. Mutaassiblik barcha davrlarda turli din va yo‘nalishlar orasida keskin nizo va to‘qnashuvlar kelib chiqishiga sabab bo‘lgan. Sababi mutaassibga aylangan kishilar o‘zlari qilayotgan har qanday ishni to‘g‘ri deb hisoblaydilar va har qanday nomaqbul ishdan bosh tortmaydilar. Ularni bu yo‘lga boshlayotgan rahbarlarining asl niyati "Osiyo hududida Arab xalifaligini barpo etish" shiori ostidagi hokimiyatni qo‘lga olishdan iborat. Diniy ekstremizmning turli xil ko‘rinishlari mavjud bo‘lib, ular bir vaqtning o‘zida namoyon bo‘lishi mumkin. Ularning Qur'on oyatlariga asoslanishi Islomning sof g‘oyalarini jamiyatga tatbiq etish uchun emas, balki yurtdoshlarimizning e’tiqodini chalg‘itish va islom omili orqali hokimiyatga intilishdan boshqa narsani ko‘zlamaydi. Shuning uchun islom dini va islom fundamentalizmi haqida so‘z ketganda, bu ikki tushunchani bir-biriga aralashtirib yuborish kerak emas.

Fundamentalizm atamasi keng ma'noda aqidaning o'zgarishlarini e'lon qiladigan muqaddas" kitoblardagi vahiy va mo'jizalarni qaysi ma'noda bayon etilgan bo'lsa, shu ma'noda qabul qilishni talab etadigan, ayni paytda ularni majoziy yo'l bilan talqin qilishga har qanday urinishlarni rad etadigan, kor-korona e'tiqodni aqllaridan ustun qo'yadigan dinning barcha an'anaviy yo'l yo'riqlarini qat'iy va og'ishmay bajarishni qat'iy talab qiladigan diniy yo'nalish va oqimlarni ifodalaydi.

Terrorizm (lotin: «qo'rqitish», «vahimaga solish») aholining keng qatlamlarida vahima va qo'rquv uyg'otish, jamiyatda beqarorlik keltirib chiqarish orqali davlat hokimiyatini egallash maqsadiga qaratilgan jinoiy faoliyatdir.

Islom mamlakatlarida terrorchilik uyushmalari ommaviy bo'la olmagan sababli aholi nomidan harakat qilish taassurotini uyg'otish maqsadida diniy shiorlardan niqob sifatida foydalanadilar. Bu hozirgi davrda globallashtirib, xalqaro terrorizm shaklini olgan. Xalqaro terrorizm davlatlar, tashkilotlar, siyosiy partiyalar va harakatlarni beqarorlashtirishga qaratilgan siyosiy qo'poruvchilik faoliyatini ifodalaydi va u XX asr boshlarida avj ola boshlagan.

Xalqaro terrorizmning asosiy maqsadlari — davlat boshqaruvini tartibsizlantirish, iqtisodiy va siyosiy zarar yetkazish, ijtimoiy tuzum asoslarini buzish hisoblanadi. Terrorizm odamlarga ta'sir o'tkazish uchun qilinadigan tahdid bo'lib, terrorchilik harakatlari hozirda ancha kengayganini ko'rish mumkin. O'tgan asrlarda bu harakatlar biror shaxs yoki siyosiy arbobga qaratilgan bo'lsa, hozirda jamoat joylarida, samolyot, avtobus va poyezdlarda portlatishlarni sodir etish orqali ko'plab insonlarning qurbon bo'lishiga olib keladigan qo'poruvchiliklarni amalga oshirmoqdalar. Mutaxassislarning fikricha, bunday harakatlar eng avvalo jabrlanuvchilardan ko'ra uning guvohlariga qaratilgan bo'ladi.

Hozirgi davrda, dunyoda faoliyat ko'rsatayotgan terrorchilik tashkilotlari eng zamonaviy qurollar bilan yaxshi ta'minlangan. Ular turli qo'poruvchiliklarni sodir etish jarayonida o'zaro hamkorlik qiladilar, ma'lumotlar almashadilar, zarur hollarda, bir-birlariga harbiy, moliyaviy va boshqa shakldagi yordamni ko'rsatadilar. Bunday tashkilotlarning eng yiriklari qatoriga «al-Qoida», «al-Jihad al-Islomiy», «at-Takfir val-Hijra», «Hizbulloh», «XAMAS» (Falastin islomiy qarshilik harakati), «Abu Sayyof» (Filippin), «Ozod Achex» va «Lashkari jehod» (Indoneziya), «Qurolli islomiy harakat» (Jazoir) kabilarni kiritish mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, insonlar o'z dinlarini yaxshi bilmasliklari natijasida turli yo'llarga kirib qolishmoqda. Shu sababli insonlarga, ayniqsa yosh avlodga prezidentimiz I. Karimov aytganidek, "Xalqlarimizning tabiatiga mutlaqo yot bo'lgan siyosiy, diniy ekstremizm, aqidaparastlik va boshqa yovuz oqimlarning mintaqamizga kirib kelishi va tarqalishi tinchlik va osoyishtalikka, farzandlarimizning kelajagiga katta xavf tug'dirishini odamlar ongiga chuqur

singdirib borish kerak. Xalqlarimiz tafakkurida yuksak axloqiy ma'naviy qadriyatlarni qaror toptirish va mus- tahkamlash orqali ularni yovuz kuchlarga qarshi kurashga safarbar etish zarur". Shuningdek, dinimizning asl mazmuni va mohiyati anglatishimiz va islom diniga bo‘lgan muhabbatini oshirib, go‘zal din ekanini ongiga singdirishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. K.A.Shermuxeimedov, J.A.Karimov. Ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashning ma'naviy-marifiy asoslari. Tosh: O‘zbekiston faylasuflar jamiyati", 2018.B.7
2. M.Rajabova. Diniy ekstremizm va terrorizmga qarshi kurash muammolari. Tosh: O‘zbekiston", 2003. B.79.
3. Z.Husniddinov.Diniy ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashning ma'naviy-ma'rifiy asoslari.Tosh.2005. B.72.
4. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xalqaro_terrorizm.

VIRTUAL O‘YINLARNING YOSHLAR ONGIGA TA‘SIRI

Ahmadaliyeva Nozanin Furqatjon qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti 1-bosqich talabasi

Email:ahmadaliyevanozanin06@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola virtual o‘yinlarning yoshlar ongiga ta’sirini o‘rganishga bag‘ishlangan. Unda o‘yinlarning ijobiy va salbiy jihatlari, ularning yoshlar psixologiyasi, ta’lim va ijtimoiy hayotga bo‘lgan ta’siri batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada virtual o‘yinlar sabab yuzaga keladigan sog‘liq, psixologik va ijtimoiy muammolarni bartaraf etish choralari muhokama qilinadi. Virtual o‘yinlardan maqsadli va nazoratli foydalanish bo‘yicha tavsiyalar ham keltiriladi.

Kalit so‘zlar: virtual o‘yinlar, yoshlar ongi, psixologik ta’sir, texnologik rivojlanish, ta’lim, zo‘ravonlik, ijtimoiy mas’uliyat.

Абстрактный: Данная статья посвящена изучению влияния виртуальных игр на сознание молодежи. Подробно анализируются положительные и отрицательные стороны игр, их влияние на психологию молодежи, образование и общественную жизнь. В статье также рассматриваются меры по устранению медицинских, психологических и социальных проблем, вызванных виртуальными играми. Также даются

рекомендации по целенаправленному и контролируемому использованию виртуальных игр.

Ключевые слова: виртуальные игры, молодежное сознание, психологическое воздействие, технологическое развитие, образование, насилие, социальная ответственность.

Abstract: This article is devoted to the study of the influence of virtual games on the minds of young people. It analyzes in detail the positive and negative aspects of games, their impact on youth psychology, education and social life. The article also discusses measures to eliminate health, psychological and social problems caused by virtual games. Recommendations for purposeful and controlled use of virtual games are also given.

Keywords: virtual games, youth consciousness, psychological influence, technological development, education, violence, social responsibility.

Kirish: XXI asrda texnologiyalar rivoji o‘yin sanoatining jadal o‘shiga olib keldi. Virtual o‘yinlar yoshlarning bo‘sh vaqtlarini to‘ldirishda muhim rol o‘ynaydi. Ammo ushbu o‘yinlarning ta‘siri ijobiy va salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada yoshlar ongiga o‘yinlarning psixologik, ijtimoiy va madaniy ta‘siri muhokama qilinadi.

Virtual o‘yinlarning ijobiy ta‘siri: Ba‘zi o‘yinlar yoshlarni mantiqiy va strategik fikrlashga o‘rgatadi. Masalan, Minecraft kabi o‘yinlar ijodkorlikni va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Ta‘limiy ahamiyat: Virtual o‘yinlar orqali til o‘rganish, tarixiy voqealarni bilib olish yoki ilmiy bilimlarni kengaytirish mumkin. Masalan, Duolingo va Kahoot platformalari o‘yin shaklida ta‘limni taklif qiladi. Kooperatsiya va jamoaviy ishni rivojlantirish:

- Jamoaviy o‘yinlar yoshlarni birgalikda ishlashga o‘rgatadi. Masalan, League of Legends kabi o‘yinlarda strategik hamkorlik talab qilinadi.[1]

Virtual o‘yinlarning salbiy ta‘siri:

Psixologik muammolar:

Zo‘ravonlikka asoslangan o‘yinlar yoshlarning tajovuzkorligini oshirishi mumkin. O‘yinlarga qaramlik stress va depressiyani kuchaytirishi mumkin. Sog‘liq bilan bog‘liq muammolar: Uzoq vaqt o‘yin o‘ynash yoshlarning jismoniy sog‘lig‘iga zarar yetkazadi. Ko‘z zo‘riqishi (kompyuter ko‘z sindromi). Harakatsizlik sababli semizlik va mushaklarning zaiflashishi. Virtual o‘yinlarga berilib ketish oila va jamiyat bilan muloqotning kamayishiga olib keladi.

Yoshlar real hayotda ijtimoiy aloqalar o‘rniga virtual dunyoni afzal ko‘rishi mumkin.[2]

Muammolarni hal qilish choralari. Nazorati kuchli siyosat: O‘yinlarga yoshga doir cheklovlar qo‘yish va ota-onalarning nazoratini oshirish zarur. Sog‘lom muqobil faoliyatlar: Yoshlarni sport, san‘at va madaniy tadbirlarga jalb qilish orqali o‘yin qaramligini kamaytirish mumkin. O‘yinlarning ijobiy tarafidan foydalanish: Ta’limiy o‘yinlar va kreativ platformalar yoshlarning rivojlanishi uchun maqsadli qo‘llanilishi lozim.[3] Virtual o‘yinlardan foydalanish yoshlarning rivojlanishiga xizmat qilishi uchun ularni maqsadli va nazoratli tarzda qo‘llash muhimdir. O‘yinlarning ta’limiy imkoniyatlari: Ba’zi virtual o‘yinlar til o‘rganish, mantiqiy fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishda yordam beradi. Masalan, ta’limiy platformalar va tarixiy mavzulardagi o‘yinlar yoshlarning umumiy bilim doirasini kengaytiradi. Vaqtni cheklash: O‘yinlarga ketadigan vaqtni kuniga 1-2 soat bilan cheklash maqsadga muvofiq. Bu yoshlarning boshqa ijtimoiy va ta’limiy faoliyatlariga vaqt ajratishini ta’minlaydi.

Dam olish va stressni kamaytirish: O‘yinlar yoshlar uchun dam olish va kayfiyatni yaxshilash vositasi bo‘lib xizmat qiladi.[4]

Xulosa. Virtual o‘yinlar zamonaviy texnologiyaaning ajralmas qismidir. Ularning yoshlar ongiga ta’siri ijobiy yoki salbiy bo‘lishi yoshlarning o‘zlari va atrofdagilarning yondashuviga bog‘liq. O‘yinlarning maqsadli foydalanilishi yoshlarning rivojlanishiga xizmat qilsa, nazoratsiz qolganida salbiy oqibatlariga olib keladi. Shuning uchun jamiyat va ota-onalar ushbu jarayonga faol aralashishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anderson, C. A. & Dill, K. E. (2000). "Video Games and Aggressive Thoughts." American Psychological Association.
2. Gentile, D. A. (2009). "Pathological Video-Game Use Among Youth." Psychological Science.
3. Kirsh, S. J. (2010). "Children, Adolescents, and Media Violence." SAGE Publications.
4. O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi materiallari.
5. Oxford Internet Institute. "The Impact of Digital Games on Education."

O‘ZLIK VA GLOBALASHUV: TARBIYA KLASTERLARI YORDAMIDA MUVOZANATNI SAQLASH

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Ijtimoiy fanlar fakulteti Gumnitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

To‘lqinboyeva Shahrizoda Akbarali qizi

Pedagogika fakulteti maxsus pedagogika (logopediya) yo‘nalishi 1- kurs talabasi
shaxrizodatolqinjonova@gmail.com

Annotatsiya: Milliy o‘zlik va globallashuv o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganadi. Milliy o‘zlik, xalqning o‘ziga xos madaniyati an‘analari va tarixidan iborat bo‘lib, zamonoviy globallashuv jarayonlari bilan birgalikda qanday muvozanatda bo‘lishi lozimligini ko‘rsatadi. Tarbiya klasterlari, bu jarayonda muhim vosita sifatida yosh avlodni tarbiyalashda milliy qadriyatlarni saqlash va global fikrlashni rivojlantirishda qanday rol o‘ynashini tahlil etadi. Ushbu maqola milliy identifikatsiyani kuchaytirish va zamonaviy dunyoda raqobatdosh avlodni tarbiyalash uchun strategiyalarni taklif etadi.

Kalit so‘zlar: milliy o‘zlik, globallashuv, tarbiya klasteri, ta’lim, madaniyat muvozanat, innovatsion metodlar, yosh avlod, mahalliy qadriyatlar.

Annotation: this article explores the complex relationship between national identity and globalization. National identity encompasses the unique culture, traditions, and history of a nation while the contemporary processes of globalization highlight the need to maintain a balance between these two aspects. It examines how educational clusters can play a vital role in preserving national values and promoting global thinking among the younger generation. The article proposes strategies to strengthen national identity and prepare future generations for global competitiveness.

Keywords: national identity globalization educational clusters, education culture balance innovative methods youth, local values.

Аннотация: в данной статье рассматривается сложная взаимосвязь между национальной идентичностью и глобализацией. Национальная идентичность включает в себя уникальную культуру традиций и историю народа в то время как современные процессы глобализации подчеркивают баланса между этими двумя аспектами. Статья анализирует как образовательные кластеры могут сыграть важную роль в сохранении национальных ценностей и содействии глобальному мышлению среди молодежи. Предлагаются стратегии для укрепления национальной идентичности и подготовки будущих поколений к глобальной конкурентоспособности

Ключевые слова: национальная идентичность, глобализация, образовательные кластеры, образование, культура, баланс инновационные методы, молодежь, ценности.

Milliy o‘zlik, millatning o‘ziga xosligi va identifikatsiyasi bo‘lib, uning tarixiy madaniy va ijtimoiy omillari bilan bog‘liq. O‘zbekistonning boy tarixi, til, adabiyot va san‘at milliy o‘zlikni belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Milliy o‘zlik har bir xalqning o‘zini anglash madaniy merosini saqlash va kelajak avlodlarga yetkazish jarayoni ham hisoblanadi. Bu jarayon, ayniqsa zamonaviy dunyoda globallashuv ta‘sirida muhim ahamiyatga ega. Milliy o‘zlikni saqlash orqali xalq o‘z kimligini va o‘ziga xosligini saqlab qoladi.

Davlatlar o‘rtasidagi aloqalarni kengaytirish, iqtisodiy va madaniy o‘zaro ta‘sirni kuchaytirish jarayonidir. Bu jarayon yangi imkoniyatlar yaratadi, lekin bir vaqtning o‘zida milliy qadriyatlarni yo‘qotish o‘z madaniy merosini saqlashga e‘tibor qaratishlari lozim. Shu bilan birga globallashuv so‘zining kelib chiqishining o‘zi shuni ko‘rsatadiki, bu jarayonda yetakchi rolni ma‘lum tarixiy bosqichlarda sodir bo‘lgan xalqaro savdoning jadal o‘sishi egallaydi. Birinchi marta “globallashuv” so‘zini 1850-yillarning oxirida Fridrix Ingelsga yozgan maktublaridan birida Karl Marks ishlatgan deb yozgan edi: “Endi jahon bozori haqiqattan ham mavjud. Kaliforniya va Yaponiyaning jahon bozoriga chiqishi bilan globallashuv amalga oshdi. Globallashuv jarayonlarida xalqaro savdoning xuddi shunday yetakchi roli, Marks davrida boshlangan oldingi globallashuv 1930-yillarda barcha rivojlangan davlatlar qattiq proteksionizm siyosatiga o‘tgandan so‘ng yakunlanganidan dalolat beradi.

Tarbiya klasterlari jamiyatda ta‘lim va tarbiya jarayonlarni birlashtiruvchi muhim tizim bo‘lib milliy o‘zlikni saqlash va globallashuvning ta‘siriga qarshi kurashishning samarali vositasi hisoblanadi. Tarbiya klasterlari orqali yoshlar nafaqat ilmiy bilimlarni, balki ma‘naviy va axloqiy qadriyatlarni ham o‘zlashtiradi, bu esa ularning jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlashga yordam beradi.

Tarbiya klasterlarining asosiy vazifalari:

1. Yoshlarni tarbiyalash va shakllantirish: tarbiya klasterlari, yoshlarni nafaqat ilmiy, balki axloqiy va ma‘naviy jihatdan ham tarbiyalashga yordam beradi
2. Milliy qadriyatlarni targ‘ib qilish: klasterlar orqali milliy urf-odatlar an‘analarga oid bilimlar, tarix va madaniyat yoshlarga yetkaziladi.
3. Globallashuvga qarshi muvozanatni saqlash: globallashuv jarayonida yoshlarning milliy o‘zligini saqlash uchun tegishli tarbiya tizimi yaratiladi.
4. Mahalliy hamkorlikni rivojlantirish: mahalliy ta‘lim muassasalari va jamoalar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish va o‘zaro bilim almashish imkoniyatlarini yaratish.
5. Innovatsiyalarni joriy etish: tarbiya tizimida zamonoviy pedagogik usullar va texnologiyalarni qo‘llash.

Tarbiya klasterlari orqali turli ta‘lim muassasalariva mahalliy jamoalar o‘rtasida integratsiya, o‘zaro yordam va hamkorlikni rivojlantirishga erishiladi.

Ta’lim o‘quvchining bilish qobiliyatini o‘stiruvchi asosiy omildir. O‘quvchilar qobikiyatini o‘stirishga qaratilgan tizimlar muayyan didaktik qoidalar tarzida namoyon bo‘ladi. Didaktik tamoyillarda ta’limning mazmuni va jarayonlariga qo‘yilgan talablar belgilanadi. Ta’limning maqsadi va vazifalari ijtimoiy tuzum, shuningdek muayyan o‘quv yurtlari funksiyasiga muvofiq tarixan o‘zgarib boradi. O‘zbekiston Respublikasining 1997- yil 29-avgustda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi ta’lim tizimining barcha yo‘nalishlarini takomillashtirish va rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar ochib berdi.

Madaniyat inson faoliyati va shu faoliyatning ahamiyatini belgilovchi ramziy qurilmalar va asarlar majmuidur. XIX asrning ikkinchi yarmida maydonga kelgan demokratik ma’rifatparvarlik harakatining namayondalari Muqumiy, Furqat, Zavqiy Ahmad Donish, Avaz O‘tar, Komil Xorazmiy va boshqa xalqni madaniyatli qilishning omili ilm ma’rifatni egallashda deb bildilar. Ular o‘rta asr jaholatiga qarshi xalq o‘rtasida ilm maorif va madaniyatni zo‘r ehtiros bilan targ‘ib qildilar.

Qadriyatlar taraqqiyot mahsuli sifatida o‘z tarixiy ildizi, rivoji, vorislik jihatlariga ega. Qadriyatlar mehnat ishlab chiqarish sohasidagi faoliyat insonlar o‘rtasidagi munosabatlar uchun foyda keltiradigan narsalar hodisalar, xatti-harakatlar majmui sifatida yuzaga kelib, ayrim kishilar, ijtimoiy guruhlar faoliyati xatti-harajatini ma’lum yo‘nalishga buradigan tegishli me’yorga soladigan ma’naviy hodisaga aylanadi. Shuning uchun qadriyatlar haqida to‘g‘ri tushunchaga ega bo‘lish, ularni qadrlash va yosh avlodga o‘rgatish jamiyatni mustahkamlashda va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev(2019) Miliy o‘zlik va yoshlar tarbiyasi Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Suleymanov(2020) Globallashuv jarayonida milliy o‘zlikni saqlashning ahamiyati. Tashkent: Yangi avlod
3. Yusupov A (2021) Yoshlar tarbiyasida yangi pedagogik texnologiyalar. O‘zbekiston ta’limi.
4. UNESCO(2020) Globalizatsiya va madaniy o‘zlik. Parij.
5. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005) ma’lumotlardan foydalanilgan.

JAMIYATDAGI ETNIK TENGLIK VA MUROSANI TA’MINKILASH

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar o‘qituvchisi.

G‘ayrataliyeva Nozigul Ziyodulla qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili adabiyoti 1-bosqich talabasi.
gayrataliyevanozigul@gmail.com

Annotatsiya. Maskur maqolada etnik tenglik va murosani taminlash jamiyatdagi o‘rnini ko‘rsatadi. Shuningdek etnik tenglikni ta'minlash uchun zarur bo‘lgan iqtisodiy ishtimoiy va siyosiy shart- sharoitlar tahlil qilinadi. Tatqiqot natijalar, etnik tenglik va murosani ta'minlash orqali jamiyatda barqarorlik va rivojlanishni qanday qo‘llab-quvvatlash mumkinligini ko‘rsatadi. Etnik tenglik, turli etnik guruhlar o‘rtasida imkoniyatlar berilib resurslarni taqsimlashni nazarda tutadi.

Kalit so‘zlar. Jamiyat, etnik tenglik, resurslar, imkoniyatlar, jamiyatdagi o‘rin.

Anotatsion: Ensuring ethnic equality and reconciliation in Maskur article. shows its place in society. Also ethnic the economic, social and political conditions necessary to ensure equality are analyzed. Research results, promoting ethnic equality and reconciliation in society stability and development how to support shows that it is possible. Ethnic equality between different ethnic groups means the distribution of rhesus by giving opportunities.

Keywords: Society, gender equality, resources, opportunities, place in society.

Аннотация: В данной статье показана роль этнического равенства и примирения в обществе. Также анализируются экономические, социальные и политические условия, необходимые для обеспечения этнического равенства.

Результаты исследования показывают, как можно способствовать стабильности и развитию общества путем содействия этническому равенству и примирению. Этническое равенство означает распределение ресурсов путем предоставления возможностей между различными этническими группами.

Ключевые слова: общество, этническое равенство, ресурсы, возможности, место в обществе.

Kirish: Hozirgi payitdagi globalizatsizya davrida xalqlar turli an‘analari etnik guruhlar va madaniyatlar bilan boyitilmoqda. Lekin bu xilma-xillik ko‘p holatlarda kamsitish, ijtimoiy tartibsizlik va ziddiyatlarga olib kelishi mumkin. Etnik tenglik va murosani shu kabi muammolarni yechimini yaratish uchun zarur hisoblanadi. Murosa bo‘lsa, etnik va madaniy guruhlar orasida o‘zaro tushunish, tonchlikni saqlash va hamjihatlik jarayonidir. Shu sababdan bu masalalar borasida amaliy choralar ko‘rish va jiddiy fikrlash zamon talabi bo‘lib, qolmoqda. Ushbu maqolada etnik tenglik va murosani ahamiyati ya‘ni ularni ta‘minlash uchun zarur

bo‘lgan strategiyalar va ularning barqarorlikka ijtimoiy ta‘siri haqida malumotlar keltiramiz. Jamiyatda etnik tenglik har bir insonning o‘z etnik indentifikatsiyasini saqlash va rivojlanishi, uning ijtimoiy va shaxsiy hayotda muhim ro‘l o‘ynaydi. Etnik guruh deb ya‘ni bir xalqning parchalanib alohida bo‘lishi natijasida vujudga keladigan jamoga aytiladi.

Etnik guruhga quydagicha malumotlar keltirish mumkin: Alohida ajralib, chiqan etnik guruh ya‘ni boshqa xalqlarga qo‘shilad va ularning tilini, urf- odatlarini xo‘jalik faoliyatini va ularning turmush tarzini qabul qilib, o‘zlarini shu xalq insonlari deb atashadi. Masalan, qozoq, qirg‘iz, turkman, boshqird, qoraqalpoq va boshqalar.

Aslida, etnik ayrimachilik mintaqada azaldan bo‘lgan. Eng qadimgi manbalarda turli qabilalar, xalqlar o‘rtasidagi kurashlar tilga olingan. IX -XI asr solnomalarida ikki asosiy etnik guruh turki va tojik ziddiyati naqal qilgan. Bazi payitlarda qo‘shni davlatlar bilan bo‘lgan munosabatda ichki ixtiloflar esdan chiqib, etnik ayrimachilik g‘oyalarini ilgari suradi.

Bunday ko‘rinishlar xalqlarini birlashuviga yo‘l qo‘ymaydi.

Fanda etnik birlik uch bosqichdan iborat bo‘ladi:

1. Qabila
2. Elat
3. Millat

Bular bir-biri bilan ketmaket almashib borgan bu atamalar turli vaqtlarda vujudga kelgan. Ular o‘z davriga xos bo‘lgan xususiyatlari bilan bir -birlaridan farqlangan. Insoniylik jamiyatda iqtisodiy ijtimoiy taraqqiyotning ma‘lum bir tarixi sharoitda iqtisodiy, hududiy, til va madaniy umumiylik holatda shakillamadi va boshqa turi vujudga keladi.

Yaqin xonliklar davrida ham aholi etnik guruhlariga bo‘lingan, ular o‘rtasida ixtiloflar chiqib turgan. Bu haqida Arminiy Vamberi va Major Sayyohi yozgan.

Lekin bu ziddiyatlar qay darajada etnik kasb etgani aniq aytish qiyinchilik tug‘dirgan. Etnik tenglik va murosani ta‘minlash uchun bir qator choralar ko‘rish ko‘rish mumkin:

Ta‘lim: etnik tenglik va murosani haqida ta‘lim berish, yosh avlodlarni tarbiyalashda muhim ro‘l o‘ynaydi. Maktablarda turli xil madaniyatlar haqida ma‘lumot berish orqali bolalar hurmat qilishni o‘rganadi.

Ijtimoiy dasturlar: Ijtimoiy dasturlar orqali etnik guruhlar o‘rtasida muloqatni oshirish va rivojlantirish mumkin.

Etnik tenglik va murosani ta‘minlash bir qator muammolar mavjud:

Diskriminatsiya: Etnik guruhlariga nisbatan kamsituchi munosabatlar, ularning imkoniyatlarni cheklaydi. O‘zaro ishonchsizlik: Turli etnik guruhlar

orasida ishonchsizlik bir - biriga bo‘lgan hurmat yo‘qligi ziddiyatlarga olib kelishi mumkin.

Xulosa. Jamiyatda etnik tenglik va murosani ta‘minlash bu-ya‘ni etnik guruhlar o‘rtasida ahillik, hurmat va bir-birini tushunish bir -biriga mehri mavjud bo‘sa, jamiyat tinch osoyishta va farovon bo‘ladi. Har bir etnik guruhlar maqsadlariga erishish uchun barcha muammolarni, qatlamlarning birgalikdagi sa‘y-harakatlari zarur.

Siyosiy ishtirok, ta‘lim, ijtimoiy dasturlar va madaniy tadbirlar orqali biz etnik tenglik va murosani ta‘minlashda bilimlarni kengaytirib, muvaffaqiyat qozonishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tafakkur" jurnali, 2022 - yil 3-son.
2. o‘zimiznikilar va o‘zgalar " suhbatlari.

SUQROT: DONISHMANDLIK, FALSAFA VA INSONIY QADRIYATLARNING ABADIYLIGI

Valiyeva Nafisa Abdumajitovna

Namangan davlat pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasida dotsenti

Ahmadjonova Ruxshona Ilhomjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Ona tili va adabiyoti: (rus tili)
yo‘nalishi I-bosqich talabasi

Annotasiya. Suqrot (mil.avv. 470/469–399) antik davrning ulug‘ yunon faylasufi bo‘lib, falsafa, axloq, va insoniy qadriyatlar rivojida katta rol o‘ynagan. Suqrot o‘zining savol-javob usuli va sof donishmandlikka asoslangan mulohazalari bilan zamondoshlariga chuqur ta'sir ko‘rsatgan. Maktablar yo‘q paytda uning falsafiy suhbatlari yosh avlodning ongini shakllantirdi, ammo bu keksa avlodning qarshiligiga sabab bo‘ldi. U axloqiy fazilatlarni targ‘ib qilgan, moddiy boylikdan yiroq yashagan va inson o‘zini anglash orqali hayotning chuqur savollariga javob topishi kerak deb hisoblagan. Sud hukmi bilan o‘limga mahkum etilgan Suqrotning hayoti, ilmiy yondashuvlari va insoniy qadriyatlarga bo‘lgan e‘tiqodi bugungi kunda ham qadrlanmoqda.

Kalit so‘zlar: Suqrot, yunon faylasufi, falsafa, axloq, insoniy qadriyatlar, Suqrot metodikasi, antik davr, Afina, donishmandlik, zohidlik, Suqrot sudlanishi

Annotation. Socrates (470/469–399 BC) was a great Greek philosopher of antiquity, who played a major role in the development of philosophy, ethics, and human values. Socrates deeply influenced his contemporaries with his question-and-answer method and reasoning based on pure wisdom. In the absence of schools, his philosophical discussions shaped the minds of the younger generation, but this caused resistance from the older generation. He promoted moral virtues, lived far from material wealth, and believed that a person should find answers to the deep questions of life through self-realization. The life, scientific approaches and belief in human values of Socrates, who was sentenced to death by a court sentence, are still appreciated today.

Key words: Socrates, Greek philosopher, philosophy, ethics, human values, Socratic methodology, antiquity, Athens, wisdom, asceticism, trial of Socrates

Аннотация. Сократ (470/469–399 до н.э.) был великим греческим философом древности, сыгравшим важную роль в развитии философии, этики и человеческих ценностей. Сократ глубоко повлиял на своих современников своим методом вопросов и ответов и рассуждениями, основанными на чистой мудрости. В отсутствие школ его философские дискуссии формировали сознание молодого поколения, но это вызывало сопротивление старшего поколения. Он пропагандировал моральные добродетели, жил вдали от материальных благ и считал, что человек должен найти ответы на глубокие вопросы жизни через самореализацию. Жизнь, научные подходы и вера в человеческие ценности Сократа, приговоренного судом к смертной казни, ценятся и сегодня.

Ключевые слова: Сократ, греческий философ, философия, этика, общечеловеческие ценности, сократическая методология, античность, Афины, мудрость, аскетизм, суд над Сократом.

Suqrot (mill. avv. 470/469-Afina-399 yunon faylasufi. Haykaltarosh Sogrinks va doya Feneretta oilasida tug‘ilgan. Bo‘lajak faylasuf omadi kelib Farkilyo‘ning 6-kunida taxminan may oyining 2-yarmida tug‘ilgan. Afina taqvimiga ko‘ra bu kun nopok hisoblangan shu kunda tug‘ilgan bola Farmak ya’ni Afina davlati ravnaqi uchun umrbod ruhoniylar etib tayinlangan va har qanday yuzaga kelgan muammolarni hal etish paytida xalq yig‘ini qarori bilan qurbon qilinishi mumkin bo‘lgan. Qisqa qilib aytganda Suqrotning hayoti har doim qil ustida turgan. Bo‘lajak faylasuf yoshligidan falsafa tabiiy fanlar ritvonika va notiqlikka bo‘lgan ishtiyoqi bilan ajralib turgan. U taniqli yozuvchi Anaksador va uning shogirdi Arxalayinni tinglagan. Mashhur strateg Kanon, musiqa nazoratchisi Deymon Elyelalik faylasuf Zeneydan ilm olgan. Xatto Suqrotning metodikasidan olgan bilimida xalqqa bo‘lgan

sevgi muhabbatiga sazovor bo‘lgan. Periykl Aspazonning ham hissasi bo‘lgan. Mill.avv 430-yillarda Suqrot bir nechta harbiy yurishlarda qatnashgan. Ulardan birida harbiy qo‘mondon Algeymerning jang maydonidan qurol-yaproqlari bilan olib chiqib hayotini saqlab qolgan. Boshqa tomondan qaraganda, Suqrot 37 yoshigacha bir xil hayot kechirgan. Harbiy hayotni tark etgach u falsafa bilan shug‘ullangan. Afina ko‘chalarida uning do‘stlari bilan bo‘lgan suhbatini eshitganlar uning notiqligiga qoyil qolishgan. Shu tariqa Suqrot o‘zining tinglovchi va izdoshlariga ega bo‘lgan. Faylasuf o‘z fikrini yozishni yoqtirmagan chunki faylasuf yozish juda ko‘p vaqt oladi deb hisoblagan. Shuning uchun faylasufdan hech qanday kitob saqlab qolinmagan. Faylasufning yashab o‘tgan hayoti va ijodi ham Aristotel Platon Ksenafon Suqrotning yashab o‘tgan va yozgan manbalarini shogirdi edi. Alkiver kabi shogirdlari tomonidan yetkazib berilgan. Suqrotning asosiy faylasufligidan olgan manbai insonning hayoti davomidagi yechimlarga javob berish bo‘lgan. Suqrot o‘z - o‘zini anglash kabi hislatlarga ega bo‘lish kerak deb hisoblagan. Suqrot o‘zini oddiy odamlardan tutib boshqalardan maslahat berishini so‘ragan. Bu o‘yin albatta jiddiy maqsad raqobodfoshini o‘z nodonligini oshirish bo‘lgan. Qisqa qilib aytganda Suqrot tabiiy trolik bilan shug‘ullangan. O‘sha paytlarda maktablar bo‘lmaganligi sababli Bolalar hamma narsani ota-onalaridan o‘rgangan. Katta bolalar uning suhbatiga oshiq bo‘lib uning oldiga oqib kelishga. Ustiga ustak faylasuf ulardan pul ham olmagan. Va bunga keksa avloddan noroziliklar kelib chiqqan va oxir oqibat Suqrot yosh avlodni ongini buzayotganday tuyulgan. Suqrot sudlangach xudolarga xurmatsizlik qilganda ayblanib o‘linga hukm qilingan. Suqrot mill.avv 399 yilda 70 yoshli Platoning so‘zlariga qaraganda Suqrot hayotining so‘nggi kunlarida baxtli dek ko‘ringan va qo‘rqmasdan vafot etgan. Suqrot Jallod uzatgan bir piyola zangpoyadan ichgach oyoqlari qaltirab qolguncha yugurgan va do‘stlari orqasida zaharni ta’sir qilishini kutgan. Suqrot Antik davrning faylasufi hisoblanadi. U Afinaning oltin davrida o‘sib askar bo‘lib o‘sgan bo‘lsada ammo eng mashhur notiq sifatida tanilgan. U Suqrot sifatida tanilgan. Uning Suqrot sifatida tarixda qolgan o‘qilish metodi tinglovchining oddiy ma’ruza sifatida kuzatish emas balki, savol mulohaza yetkazish bo‘lgan. Zamondoshlari orasida eng aqliy faylasuf bo‘lgan. U zohidlik hayot tarzida yashagan va Bashariyat tarixida birinchi bo‘lib moddiy boylikdan ma’naviy qadriyatlarga qarata olgan inson edi. U notiqlik va boshqa kasblarni o‘rgatmagan balki ota - onasi do‘stlari va qarindosh-urug‘lariga yaxshi munosabatda bo‘lishni o‘rgatgan. Uning nutqlari har doim eng yaxshi fazilatlariga boy bo‘lib eng yaxshi fazilatga boy bo‘lib eng yuqori oliyjanoblikka erishishni maqsad qilgan odamlarni masalalariga bag‘ishlangan. Hatto o‘zining ilmini kutayotgan bir paytda Suqrot tafakkur qilishda davom etgan. Buni Xudo unga ishonib topshirgan deb hisoblaydi. Faylasuf

shogirdlarining guvohliklarida ishonilgan donishmand 25 ming yil oldin Afinada tug‘ilgan donishmandning abadiylikka daxldor g‘oyalarini insoniylikni saqlab qolish uchun ishlatib kelinmoqda.

Suqrot insonda birinchidan: O‘rta miyalik, meyyoriylik, mo‘tadillik ya’ni, ehtirolarni jilovlay bilishni;

Ikkinchidan: Dovyuraklik ya’ni, xavf-hatarni yenga bilish;

Uchinchidan davlat ya’ni, ilohiy va insoniy qonun qoidalarga rioya eta bilishni eng asosiysi, ezgulik va yaxshilik belgisi deb hisoblangan.

Xulosa qilib aytganda, Suqrotning hayoti va ilmiy merosi insoniyatning axloqiy va intellektual rivojlanishiga bebaho hissa qo‘shdi. Uning asosiy falsafiy yondashuvi – inson o‘zini anglab, hayotning chuqur savollariga javob topishi zarurligini targ‘ib qilishdir. U moddiy boylikka emas, ma’naviy qadriyatlarga e’tibor qaratgan birinchi insonlardan biri sifatida tarixda o‘z nomini abadiylashtirdi. Suqrotning o‘limi uning donishmandlikka bo‘lgan sadoqatini va insoniyatning ezgu g‘oyalarga intilishini namoyon qildi. Shu sababli, u insoniyat tarixida nafaqat faylasuf, balki abadiylik ramzi sifatida e’tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Plato. The Apology of Socrates. Penguin Classics, 2003.
2. Xenophon. Memorabilia. Harvard University Press, 1923.
3. Guthrie, W.K.C. Socrates: Philosophy in the Making. Cambridge University Press, 1971.
4. Taylor, C.C.W. Socrates: A Very Short Introduction. Oxford University Press, 2000.
5. Stone, I.F. The Trial of Socrates. Anchor Books, 1989.
6. Aristotle. The Nicomachean Ethics. Translated by Terence Irwin, Hackett Publishing, 1999.
7. Reeve, C.D.C. Socrates in the Apology: An Essay on Plato’s Apology of Socrates. Hackett Publishing, 1989.
8. Brickhouse, T.C., and Smith, N.D. The Philosophy of Socrates. Westview Press, 2000.

IJTIMOYIY XIZMATLARNING JAMIYAT RIVOJIDAGI O‘RNI VA RO‘LI

Abdullayeva Muhayyo SHavkatovna

Namangan Davlat Pedagogika Instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti 1-bosqich talabasi.

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Ilmiy rahbar: Gumanitar fanlar katta o‘qituvchisi

Anotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy xizmatlarning jamiyat rivojidadagi o‘rni va ro‘li tashkil qilinadi. Ijtimoiy xizmatlarning jamiyat rivojidadagi o‘rni va ro‘li haqida ijtimoiy va salbiy tomonlari, shuningdek bu jarayonning insonlar uchun qanday ta’sir ko‘rsatishi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy xizmatlar, mahalla, axborot, ehtiyoj, muhtoj, himoya, pensiya.

Annotation. In this article, the place and role of social services in the development of society is organized. The social and negative aspects of the place and role of social services in the development of society, as well as the impact of this process on people are considered.

Key words: Social services, neighborhood, information, need, needy, protection, pension.

Аннотация. В данной статье организовано место и роль социальных услуг в развитии общества. Рассмотрены социальные и негативные аспекты места и роли социальных услуг в развитии общества, а также влияние этого процесса на людей..

Ключевые слова: Социальные услуги, соседство, информация, нужда, нуждающийся, защита, пенсия.

Ijtimoiy himoya, avvalo, mahalla darajasida tashkil etilgan. Ijtimoiy xizmatlar va yordamlarini aholini og‘ir ijtimoiy ahvolga tushib qolishning oldini olish shuningdek, ijtimoiy himoyaning manzilliligi va samaradorligini oshirish hamda aholining ko‘makka muhtoj qatlamini ijtimoiylashuvini ta’minlash uchun xizmat qiladi. Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyev qarorlari 2023- yil 15 oktabrdan boshlab 1- ilovaga muvofiq dastlab, 28 ta tuman tariqasida O‘zbekiston Respublikasi huzuridagi ijtimoiy himoya milliy agentligining ijtimoiy xizmatlar markazlari, ijtimoiy hodimlar guruhlarini tomonidan ijtimoiy xizmatlar va yordamlar ko‘rsatilishining yangi tizimi yo‘lga qo‘yildi. Quyidagilar tumanlardagi “Inson” ijtimoiy xizmatlar markazlaridagi ijtimoiy xodimlar guruhlarining asosiy vazifalari va faoliyat yo‘nalishlari etib belgilandi.

Og‘ir ahvolga tushib qolgan va og‘ir ahvolga tushib qolish xavfi bo‘lgan shaxslar va oilalarga, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi bevosita mahalla darajasida ijtimoiy xizmat ko‘rsatish.

Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholining ehtiyojlari va mavjud imkoniyatlarini baholash orqali ularga individual tartibda ijtimoiy xizmatlar va yordamlar ko‘rsatish ko‘rib chiqildi. 2023 - yil 15-oktabrdan boshlab talabgorlarini o‘zgalar parvarishiga muhtoj bo‘lgan yolg‘iz yashovchi yoki yolg‘iz keksa va nogironligi bo‘lgan fuqorolarni, inson ijtimoiy xizmatlar markazi, direktorlariga muayyan yashash joyiga

ega bo‘lgan ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini agentlik huzuridagi uy-joy fondiga ega bo‘lgan muassasalarga uy joy berish to‘g‘risida qononlar qabul qilindi.

Jamiyat rivojlanishi kishilarning tarixan qaror topgan hamkorligi hisoblanadi. Jamiyatdagi hamma narsa moddiy va ma‘naviy boyliklari, insonlar hayoti uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlar yaratishdir. Jamiyat moddiy ishlab chiqarishsiz bo‘lmaydi. Unda insonlarning oziq –ovqat, kiyim-kechak, uy-joy va boshqa ehtiyojlarni qondiriladi. Jamiyatda insonlar daromadiga qarab turli kasbiy guruhlariga ajralishadi. Ma‘naviy sohadagi kishilar o‘zlarini bor bilim-tafakkurlarini boshqa qatlamlarga ulashadilar. Bunda ko‘proq shoirlar, yozuvchilarni misol qilib keltirsak bo‘ladi. Ular nafaqat hayotda ko‘rgan kechirganlarini hikoya qilib yoritib berishadi, balki o‘z hayotlarini ham yoritishadi. Albatta buni o‘qigan va kitobxon o‘ziga kerakli xulosa chiqaradi. Hozirgi kunda jamiyat taraqqiyotining eng asosiy muommosi insonlarni, ayniqsa, yosh avlodning ma‘naviy dunyosini shakllantirish va boyitish o‘zbek xalqining boy va madaniy va ma‘naviy merosi, qadryatlari, ananalari va urf-odatlarini egallashlari uchun shart-sharoitlari yaratishdir. Hozirgi kunda jamiyat taraqqiyotining eng asosiy muommosi insonlarni, ayniqsa, yosh avlodning ma‘naviy dunyosini shakllantirish va boyitish. O‘zbek xalqining boy madaniy va ma‘naviy merosi, qadryatlari, ananalari va urf odatlarini egallashlari uchun shart-sharoitlar yaratishdir. Hozirgi kunda nogironligi bo‘lgan aholi qatlamlari hech ham tushkunlikka tushmasdan prezidentimiz yaratayotgan shart-sharoitlar oqilona foydalanib o‘zlarini mahalla, tuman, qolaversa respublikada ham ko‘rsatayotirlar. To‘rt mujjasi sog‘ bo‘lgan insonlar bunday sharoitlardan foydalanmaydilar. Hozirgi kunda ularning hayoli o‘qishda ammomo ichlarida ota onalariga boqimanda bo‘lib yashayotganlar ham hayotda topiladi.

Ijtimoiy xizmatlar va moddiy yordamning boshqa turlari. Bolalar uyiga qabul qilish bolalar uyi tarbiyalanuvchilari oziq-ovqatlar va kiyim-kechaklar bilan ta‘minlash. Mahallalarda xotin-qizlarni kasbga o‘rgatish. Talabalarga ijara to‘lovini bir qismi qoplab berilishi tartibi. Nogironligi bo‘lgan bolalarni “Muruvvat” internat uylariga qabul qilish. Nogironligi bo‘lgan shaxslarni “Muruvvat” uylariga qabul qilish. “Saxovat” internat uylariga qabul qilish. Urush va mehnat faxriylarini respublika pansionatiga qabul qilish, mahallada xotin-qizlarni bandligini ta‘minlash va salomatligini mustahkamlash to‘g‘risida prezidentimiz qator qarorlar qabul qilganlar. Ijtimoiy xizmatlar aholini muhtoj shaxslarini aniqlaydi va ularga kerakli xizmat ko‘rsatadi. Ularning arizalari, takliflari, shikoyatlari ko‘rib chiqadi, tegishli axborotni va zarur ma‘lumotlarni taqdim etadi. Ishga joylashga ko‘maklashadi. Maxsus psixologik-pedagogik yordam, hayotiy ko‘maklarni rivojlantirish uchun xizmat qiladi. Bunda albatta, ijtimoiy xizmatlarning jamiyat rivojidagi o‘rni va ro‘li beqiyosdir. Biz yoshlar ham bizga yaratilayotgan shart-sharoitlardan oqilona

foydalanib, kelajakda yaxshi fidoiy, mehnatkash, o‘z kasbini ustasi bo‘lmog‘imiz kerak. Buning uchun, albatta, ko‘proq kitob mutolaa qilishimiz har kunlik kunimizni reja qilib tuzib olmog‘imiz, respublikamizning bundan ham gullab yashnashi uchun biz yoshlar ham o‘z hissamizni qo‘shmog‘imiz kerak. Men shu O‘zbekiston farzandi ekanligimdan, shu tuproqda tug‘ilganimdan faxrlanaman.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bugungi kunda ijtimoiy xizmatlarning jismoniy shaxslar uchun juda keng turi tarqalgan. Bunda insonlar har sohada ish faoliyatlarini yuritmasinlar ularga keng imkoniyatlar yaratilgan. Bulardan misol qilib olsak, hunarmand fuqarolarimiz o‘zlari yashab turgan uylarida ham biznesni rivojlantirib o‘z oilalariga o‘z hissalarini qo‘shmoqdalar hamda boshqa davlatlarga ham ishlab chiqargan mahsulotlarini eksport qilib talaygina daromand olmoqdalar. Nogironligi bo‘la turib davlatimiz bergan shart-sharoitlardan foydalanib, sog‘lom odamlardan ko‘proq daromad topadilar. Ularni hayotga bo‘lgan qiziqishi, qarashlari, fikrlashlari bizlarni qoyil qoldirib qo‘ymoqda. Inson dunyoga kelar ekan o‘zidan yaxshi nom qoldirsam deydi. Insonni jamiyatdagi ro‘li uning insonliligida, fidoiligida. U oldiga qo‘ygan barcha orzu, qiziqish, intilishlari bilan o‘z maqsadiga yeta oladi. “Guruch kurmaksiz bo‘lmaganidek” kunim o‘tib turibdi deydiganlar ham topiladi. Hozirgi kunda kim o‘qisa, to‘g‘ri yo‘lda yursa, yuragi pok iymonli, tirishqoq bo‘lsa albatta o‘z orzu niyatlariga etadi va o‘z o‘rniga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. SH. Mirziyoyev. Toshkent 2023-yil 28-sentabr P.Q.319 son
2. Abdulla Valiyev. O‘ZME Toshkent 2000-yil
3. 2019-2024 “Madad” muassasa

JAMIYATDA ETNIK KENGLIK VA MUROSANI TA’MINLASH

Dilmurotova Tursunoy Elmurodjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi I-kurs talabasi

Annotatsiya. Jamiyatda etnik kenglik va murosani ta’minlash juda ham muhim ahamiyatga egadir, chunki bu tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash shuningdek jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlashga yordam beradi. Bugungi globallashtirish davrida turli madaniyat va millatlarning birlashuvi kuchayib, etnik xilma-xillik jamiyat taraqqiyoti uchun muhim omilga aylanmoqda. Ushbu

maqolada jamiyatdagi murosas madaniyatini ta’minlanishi va etnik kenglikgi yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Integratsiya, qonunchilik, muloqot, ommaviy axborot, diskriminatsiya etnik xilma-xillik, ko‘p millatlik, millatlar aro muloqot

Kirish: Jamiyatning barqarorligi va rivojlanishi ko‘p jihatdan undagi etnik kenglik va murosas darajasiga bog‘liq. Hozirgi global dunyoda turli madaniyatlar, dinlar va millatlarning birgalikda yashashi zaruriy holga aylangan. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish jamiyatdagi barcha qatlamlarning tengligini ta’minlash, inson huquqlariga hurmat va ijtimoiy adolatni qaror toptirish orqali amalga oshirish mumkin. Bu masala turli madaniyatlar, millatlar va etnik guruhlarining bir-biriga nisbatan hurmat va hamjihatlikda yashashni ta’minlashni talab etadi.

Asosiy qism: Etnik kenglik nima? Etnik kenglik deganda, jamiyatda turli etnik guruhlarining mavjudligini tan olish va ularni rivojlanish uchun keng imkoniyatlar bilan ta’minlash tushunildi. Bu atama milliy, madaniy va diniy xilma-xillikni hurmat qilishni nazarda tutadi. Etnik kenglik jamiyatning boyligi sifatida qaraladi, chunki u turli xalqlarning madaniyati va urf-odatlarini va an’analarini birlashtirildi. Murosasning ahamiyati

Murosas bu turli fikr va qarashlarni hurmat qilish, o‘zaro tushunishni rivojlantirishga qaratilgan jarayon. U ijtimoiy tinchlikni saqlashda va mojarolarni oldini olishda muhim rol o‘ynaydi, etnik murosasning bo‘lmagani ko‘pincha ziddiyatlar diskriminatsiya va zo‘ravonlikka olib keladi. Shu bois murosas jarayoni jamiyatning barcha a‘zolari uchun muhim ahamiyatga egadir Etnik kenglikni ta’minlash omillari

1.Qonuniy asoslar: Har qanday jamiyatda turli millatlar va din vakillarining huquq va erkinliklari qonun bilan himoya qilinishi kerak. Bunga inson huquqlari bo‘yicha xalqaro hujjat asosida erishiladi

2.Ta’lim: Madaniyatlar aro ta’lim etnik kenglikni targ‘ib qilishda asosiy vositalardan biridir. Yosh avlodni boshqa millatlar va madaniyatlar haqida bilim bilan ta’minlash va ularni bag‘rikenglikka o‘rgatish muhim ahamiyatga egadir.

3.Ijtimoiy siyosat: Hukumat va jamiyat tashkilotlari ijtimoiy tenglik va adolatni qaror toptirishga yo‘naltirilgan siyosat olib borishlari lozim. Masalan, turli millat vakillarining iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jarayonlarda teng ishtirok etishi ta’minlanishi zarur. Etnik kenglik va murosas yo‘lidagi asosiy to‘siqlardan biri millatchilik va ksenofobiya. Ba‘zan jamiyatda ayrim guruhlar boshqalar ustidan ustunlikka da’vo qiladi. Bu esa adolatsizlik va nizo kelib chiqishiga sabab bo‘ladi. Bunday hollarni oldini olish uchun quidagilarni amalga oshirish lozim

Diskriminatsiyaga qarshi kurash: Har qanday nohaqlik yoki kamsitish holatlari qonuniy yo‘l bilan bartaraf etilishi kerak.

Ommaviy axborot vositalari: Matbuot va boshqa ommaviy axborot vositalari bag‘rikenglik va murosani targ‘ib qiluvchi dasturlar tayyorlashga ko‘maklashishi kerak.

Jamoatchilik ishtiroki: Fuqarolar jamiyatda ijobiy muhit yaratishga faol xissa qo‘shishlari lozim.

O‘zbekistonda etnik kenglik va muros. O‘zbekiston misolida ko‘p millatli jamiyatni kuzatish mumkin. Mamlakatda yuzdan ortiq millat va elat vakillari tinch totuv yashab kelmoqda. Davlatning bu boradagi siyosati madaniy xilma-xillikni qo‘llab quvvatlash va barcha fuqarolar uchun teng huquqlarni ta‘minlashga qaratilgan. Turli millatlar va konfessiyalarning o‘z madaniyatlarini saqlab qolishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratilgan.

Xulosa. Etnik kenglik va murosani ta‘minlash jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va taraqqiyotiga hissa qo‘shuvchi asosiy omillardan biri. Etnik kenglik va murosani ta‘minlash jamiyatning barqaror va uyg‘un rivojlanishi uchun muhimdir. Bu jarayon ijtimoiy tinchlikni mustahkamlash, madaniy boyliklarni ko‘paytirish va kelajak avlod uchun mustahkam poydevor yaratishga xizmat qiladi. Shu bois, barcha darajalarda etnik kenglikni qo‘llab quvvatlash va murosani targ‘ib qilish dolzarb vazifa hisoblanadi.

KO‘CHA SAN’ATI VA IJTIMOIIY EKSPRESSIYA

Tillayev Bobomurod Abduvohobovich

Gumanitar fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Karimova Zebiniso Anvarjon qizi

Namangan Davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar fakulteti "O‘zbek tili va adabiyoti" yo‘nalishi I-bosqichtalabasi

Annotatsiya: Ko‘cha san’ati zamonaviy shahar madaniyatining muhim qismiga aylanib borayotgani, uning turli ko‘rinishdagi badiiy shakllarni o‘z ichiga olishi va ko‘cha san’ati bugungi kunda o‘zining faqat norozilik ramzi bo‘lgan mavqeidan chiqib, keng tan olinadigan badiiy oqimga aylangani haqidagi ma’lumotlarga ega bo‘lamiz. Ijtimoiy ekspressiya bu shaxsning ijtimoiy muhitdagi

hissiyotlari, fikrlari va ijtimoiy muhitdagi hissiyotlari, fikrlari va ijtimoiy rollarini ifodalashning bir uslubidir. Uning ifodalanishi odamlarning o‘zaro munosabatlari va ijtimoiy kontekstda xatti-harakatlarini tushunishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Ko‘cha san’ati, graffiti, ijtimoiy ekspressiya, madaniyat, galereya, san’at.

Abstract: We will gain information about how street art is becoming an important part of modern urban culture, how it encompasses various artistic forms and how street art has today moved beyond its status as a symbol of protest and become a widely recognized artistic movement. Social expression is a way of expressing a person's feelings, thoughts and social roles in a social environment. Its expression helps to understand how people interact and behave in a social context.

Keywords: Street art, graffiti, social expression, culture, gallery, art.

Аннотация: У нас будет информация о том, что уличное искусство становится важной частью современной городской культуры, оно включает в себя различные формы искусства, и сегодня уличное искусство стало широко признанным художественным движением, выходя за рамки своего статуса символа социального выражения. Это социальное выражение человека. Это способ выращивания чувств, мыслей и социальных ролей. Его выражением является взаимодействие людей помогает понять их отношения и то, как они ведут себя в социальном контексте.

Ключевые слова: Стрит-арт, граффити, социальное выражение, культура, галерея, искусство.

Kirish: XX asrda sodir bo‘lgan keskin rivojlanish san’at va madaniyatga ham o‘z ta’sirini o‘tkazdi. Ko‘cha san’ati ham shu davrlarda keng ommalashgan. Albatta katta ko‘chalarda yurganda binolardagi turli xil suratlar insonlarning e’tiborini tortmay qolmaydi. Ko‘p davlat aholilari siyosiy muammolarga muammolarga o‘z fikrlarini shu usul orqali bildirishadi va bu yo‘l ko‘pincha muvaffaqiyat keltiradi.

Asosiy qism: Ko‘cha san’ati zamonaviy san’atning bir turi hisoblanadi. Bu yo‘nalishni ko‘pincha katta shaharlardagi devorlar, binolar kabi boshqa jamoat joylarida uchratishimiz mumkin. Bu san’at shunchaki ko‘ngilxushlik uchun xizmat qilibgina qolmaydi, balki, siyosiy, ijtimoiy muammolarni, g‘oyalarni o‘zida aks ettiradi. Qulayligi shundaki bu usul bepul reklama sifatida xizmat qilishi ham mumkin va ko‘pgina insonlar tomonidan tanqid va tahlil qilinishi mumkin. Yana shuni aytish mumkinki, jamiyat uchun ham fodali xizmat qiladi, ya’ni jamiyatdagi tengsizliklar, ijtimoiy adolatsizliklar, siyosiy masalalar va muammolar haqida bahslashish uchun qulay vosita desak o‘rinli bo‘ladi. Ular o‘z fikrlarini shunchaki shaharning ko‘chalari va inshootlar devorlarida ifodalay oladilar. Ammo bu ba’zi

davlatlarda jinoyat darajasidagi qonunbuzarlik sifatida qabul qilinadi. Masalan, Rim imperiyasi davridagi devoriy surat va yozuvlarni o‘sha davrda yashagan tarixchi Plutarx qoralagan. Bu yo‘nalishning kelib chiqish tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, bunda Birinchi jahon urushi muhim ahamiyat kasb etadi. Ya’ni urush albatta odamlarning ruhiyatiga ham ta’sirini o‘tkazmay qolmaydi. Bu ish bilan shug‘ullanuvchilar ham urushning oqibatlari aks etgan suratlarni chiza boshlashadi. Har kim o‘z xohishiga ko‘ra chiza olardi, chunki tunda ko‘chaga chiqib devorga rasm kimdir rasm chizganini birov ko‘rib qolish ehtimoli juda past edi. Ko‘cha san’ati ko‘pincha rasmiy ruxsatlarsiz amalga oshiriladi. O‘z rasmlarida o‘z his-tuyg‘ularini ham bemalol tasvirlay oladi. Yuqorida izoh berilgan ko‘cha san’ati ijtimoiy ekspressiyaning kuchli shakli sanaladi. Bu yo‘nalish orqali odamlar o‘z his-tuyg‘ulari, muammolari va umidlarini ommaga yetkazadilar. Ko‘cha san’ati o‘z mohiyatiga ko‘ra erkin va radikal bo‘lib, u orqali jamiyatdagi adolatsizliklar tanqid qilinadi. Ko‘pincha rassomlar ekologik muammolar, gender tengsizligi va inson huquqlari buzilishiga oid mavzularga ko‘proq murojaat qilishgan. Ular bu usul orqali ko‘pchilikni muammolarni anglashga, unga birgalikda harakat qilib, yechim topishga harakat qilishga chorlashdi. Ayrim ko‘cha san’at asarlari mahalliy madaniyatni, urf-odatlar va tarixni o‘zida ifoda etadi. Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, ko‘cha san’ati mahalliy aholini, ya’ni jamoatchilikka ochiq va interaktiv bo‘lib, jamiyatning barcha qatlamlari bir-biri bilan aloqada bo‘lishiga vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga bu san’at muhitida yashovchi odamlarning ham hayot tarzini aks ettirib, ularning madaniy merosiga oid o‘ziga xos ifodalarni namoyon qiladi. Shu sababli bu san’at turi zamonaviy ijodkorlar, rassomlar uchun erkin ifoda maydoni bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Javohir Ergashev. "Yoshlar ovozi". 2024.
2. Drasher, Katherine "Avant's on the Street ".31-32.
3. „Street Art in 13 Arrondissement“. Paris Digest (2018). Qaraldi: 22-oktabr 2024.
4. „Street Art, Art Culture Style“ (inglizcha). Hisour (8-aprel 2018-yil). Qaraldi: 10-mart 2021-yil.

IJTIMOIIY-SIYOSIIY INTEGRATSIYA-MINTAQAVIIY HAMKORLIK

Mamatxalilova Zilolaxon Ro‘ziboy qizi

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada "integratsiya" tushunchasi va uning ahamiyati, turli sohalardagi hamkorlik shakllari, xususiyatlari, ko‘lami va darajasining mintaqaviy integratsiya jarayonlariga ta'siri atroflicha tahlil qilingan. Shuningdek global va mintaqaviy integratsiya jarayonlarini mamlakat iqtisodiyoti, xalq farovonligi va ijtimoiy hayot darajasini ko‘tarilishiga ta'siri tahlil qilingan. Integratsiya jarayoni hamkorlikda juda muhim hisoblanib, mintaqaviy integratsiya va global integratsiya rivojlanayotgan mintaqalar mamlakatlarga turlicha ta'sir qiladi. Maqolaning maqsadi mintaqaviy integratsiya, hamkorlik shakllari, xususiyatlari va darajalari mazmun-mohiyati va o‘zaro aloqalarini ochib berish.

Kalit so‘zlar: "Integratsiya", mintaqaviy hamkorlik, hamkorlik shakllari, hamkorlik darajalari, Yevropa Ittifoqi, Markaziy Osiyo, Zamonaviy texnologiyalar.

Abstract: In this article, the concept of "integration" and its importance, the influence of the forms, characteristics, scope and level of cooperation in various fields on the processes of regional integration are thoroughly analyzed. Also, the influence of global and regional integration processes on the country's economy, people's well-being and raising the level of social life is analyzed. The process of integration is considered very important in cooperation, and regional integration and global integration have different effects on the countries of the developing region. The purpose of the article is to reveal the content, essence and interrelationships of regional integration, forms of cooperation, features and levels.

Key words: "Integration", regional cooperation, forms of cooperation, levels of cooperation, European Union, Central Asia, Modern technologies.

Аннотация: В данной статье подробно анализируется понятие «интеграция» и его значение, влияние форм, характеристик, масштабов и уровня сотрудничества в различных областях на процессы региональной интеграции. Также анализируется влияние глобальных и региональных интеграционных процессов на экономику страны, благосостояние народа и повышение уровня общественной жизни. Процесс интеграции считается очень важным в сотрудничестве, а региональная и глобальная интеграция по-разному влияют на страны развивающегося региона. Цель статьи - раскрыть содержание, сущность и взаимосвязи региональной интеграции, формы сотрудничества, особенности и уровни.

Ключевые слова: «Интеграция», региональное сотрудничество, формы сотрудничества, степени сотрудничества, Европейский Союз, Центральная Азия, Современные технологии.

Kirish. Hozirgi globallashtirilgan zamonda insoniyat cheksiz taraqqiyotni boshidan kechirmoqda. Uzoq o‘tmishga nazar soladigan bo‘lsak, insonlar faqat qishloq xo‘jaligi bilan shug‘ullangan, qishloq xo‘jaligi uchun juda qulay hisoblangan joylarda sivilizatsiya vujudga kelgan. Keyingi davrlarda ilm-fanning rivojlanishiga ham ayni shu sivilizatsiya markazlari (Misr, Hindiston, Yunoniston va b.) yuksak hissa qo‘shib kelgan bo‘lsa, o‘rta asrlarda rivojlanish, taraqqiyot ko‘proq mamlakatni markazlashtira olgan va ilm-fanga e‘tibor berilgan mamlakatlarda rivojlanganligini kuzatish mumkin. Insoniyatning bugungi taraqqiyotga erishish jarayoni bosqichlari yaqin bir ikki asr ichida sodir bo‘la boshladi.

Temir yo‘llar va bug‘ mashinasining yaratilishi, Elektr va yig‘uv liniyalari, markaziy kompyuter tarmoqlari va internet tarmoqlari va boshqalarning taraqqiyoti mintaqaviy hamkorlik munosabatlarini kengaytirdi va mintaqaviy hamda mintaqalararo munosabatlarda yanada yangi bosqichlarga ko‘tarildi. Bugungi kunda taraqqiyotga erishmagan mintaqalarda rivojlanishning turli shakllari va xususiyatlarini shakllantirish ahamiyati ortib bormoqda. Shu ma'noda mintaqada aloqalarni rivojlantirishda Prezidentimiz Sh. Mirziyoyev ta'kidlab o‘tganlaridek: "Biz tashqi siyosatni amalga oshirishda barcha davlatlar, birinchi navbatda, qo‘shni mamlakatlar bilan do‘stona munosabatlar va o‘zaro manfaatli hamkorlikni yanada mustahkamlashni o‘zimizni birinchi darajali vazifamiz” deb bilaman.

Asosiy qism. Ta’kidlash joizki xalqaro, davlatlararo va mintaqaviy hamkorlik munosabatlarida davlatning o‘rni birinchi o‘rinda e’tirof etiladi. Zamonning Globallashtiruv sharoitida kuchli rivojlangan davlatlar va endigina rivojlanayotgan davlatlar ajralib bormoqda. Tabiiyki rivojlangan davlatlar o‘z manfaatlari va xalqaro mavqeyidan kelib chiqib yaqinda rivojlanish bosqichiga kirgan mamlakatlardan imkonqadar foydalanishga harakat qilmoqdalar. Rivojlanayotgan mamlakatlar ham o‘zining taraqqiyot yo‘llarini belgilab, milliy va mintaqaviy birlashmalarga uyushish orqali dunyoda o‘z o‘rniga ega bo‘lish uchun bor kuch imkoniyatlarini ishga solmoqdalar. Kuzatadigan bo‘lsak, bir paytlar qaysidir davlatning mustamlakasi bo‘lgan hududlar va mintaqalarda vujudga kelgan davlatlar hozirda rivojlanish bosqichida borayapti.

Vaholanki bu hududlar rivojlanishda va taraqqiyotda o‘zib ketmasligi uchun o‘zlarining "katta og‘alari" tomonidan bo‘lib tashlangan. Sobiq mustamlakalarga Hozirgi davrda ham ta'siri sezilarli bo‘layotganligini ko‘rish mumkin. Zero, hududiy jihatdan nisbatan mayda bo‘laklarga bo‘linmagan Xitoy va Hindiston rivojlanish bosqichini tezda bosib o‘tib taraqqiyotda rivojlangan davlatlarni ortda qoldirishga

ulgurishdi. Mayda bo'laklarga bo'lingan ayrim mintqa mamlakatlari Markaziy Osiyo, Kavkaz, Yaqin Sharq, janubiy sharqiy Osiyo mamlakatlari, Afrika, Janubiy Amerika kabi mintaqalar uchun rivojlanishni tezroq bosib o'tish uchun mintaqaviy-iqtisodiy uyushgan tashkilotlarga birlashish manfaatliroq va bunga majbur.

Mavzudan kelib chiqadigan bo'lsak, avvalo mintaqaviy hamkorlikda "Integratsiya" tushunchasiga ta'rif bersak. "Integratsiya" (lot. integratio — tiklash, to'ldirish, integer — butun so'zidan) - bu suveren davlatlar o'rtasida tovarlar, xizmatlar, moliya, investitsiya, ishchi kuchi erkin harakatlanadigan iqtisodiy kenglikni tashkil qilish maqsadida birlashish jarayoni ekanligini bildiradi. Integratsiya tushunchasini sohalariga qarab "siyosiy integratsiya", "iqtisodiy integratsiya", "ijtimoiy integratsiya" kabi shakllari bor. Integratsiya ilmiy-elektron jurnalimintaqaviy yoki global integratsiy bo'lishi mumkin. Integratsiya bugungi kunda iqtisodiyotda kuzatlisa, sanoat ishlab chiqarish mahsulotlari, tovarlari, xizmatlari va jarayonlari rivojlanishi past bo'lgan o'lkalarga kirib borsa, arzon ishchi kuchi yuqori baholansa bu albatda davlatni jamiyatni rivojlanishiga xizmat qiladi. Bugungi kunda ijtimoiy va madaniy global integratsiyalashuv holatlari ham kuzatilmoqdaki bu jarayon millatning yoki bir xalqning milliy qadriyatlariga putur yetkazishga va milliy ananalarini yo'qolib borishiga, shu bilan birga "yasama anana" va ommoviy madaniyatni keng yoyilishiga ham imkoniyat yaratmoqda.

Mintaqaviy hamkorlik va aloqalarning birqancha shakllari va darajalari bor. Professor M.Muhammadsiddiqovning fikricha "mintaqaga uning asosiy belgilaridan kelib chiqib yondashish ko'proq qo'llaniladi". Tadqiqotchilar tomonidan eng kuchli taraqqiy etgan va rivojlanishda yetakchi hisoblangan davlatlar ishtrokida tuzilgan Yevropa ittifoqi misol qilib olinadi va shu ittifoq erishgan natijalar misol qilib keltiriladi, boshqa mintaqalarni rivojlantirish tendensiyalari shu birlashma bosib o'tgan yo'l misolida ko'rib chiqiladi. Zero kelajakda huddi Yevropa Ittifoqi kabi rivojlangan hududga aylanishi uchun. Ammo, aynan shu uyushma kabi rivojlanishiga boshqa mintaqalarni birqancha o'ziga xosliklari ajratib turadi.

Yuqorida takidlaganimizdek tezlik bilan rivolanishda davom etayotgan mamlakatlar har tomonlama o'zaro hamkorlik aloqalarni yo'lga qo'yishga harakat qiladilar. Mintaqaviy jarayonlarda ijobiy natijalari ko'proq bo'lishini hisobga olib hamkorlik shakllari va xususiyatlari haqida fikr yuritsak. Professor M.Muhammadsiddiqovning takidlashicha hamkorlik turli shakllarda namoyon bo'ladi:

-Sohasiga ko'ra siyosiy, iqtisodiy, harbiy, madaniy; -Ishtirokchilariga ko'ra ikki tomonlama, ko'p tomonlama;

-Ko‘lamiga ko‘ra davlatlararo, mintaqaviy, global;

-Darajasiga ko‘ra faol, sust hamkorlik

Yuqorida "Integratsiya" atamasiga ta'rif keltirilganidek tushunadigan bo‘lsak, "siyosiy integratsiy" siyosiy jihatdan mavjud bo‘lgan xalqaro hamjamiyat tomonidan tan olingan suveren davlatlarning siyosiy, savdo-iqtisodiy, xavfsizlik, transchegaraviy muommolarni hal qilish borasidagi tuzilgan uyushma yoki ittifoq. "Siyosiy integratsiyada" davlatlar mintaqaviy muomalar va iqtisodiy rivojlanish masalalarini hal qilishda har tomonlama imkoniyat yaratib berish masuliyatini zimmlariga oladilar.

Mintaqaviy hamkorlikda ma'lum geografik hududda joylashgan davlatlarning umumiy manfaatlar uchun birgalikda turli sohalarda hamkorlik aloqalariga kirishish nazarda tutiladi. Hamkorlikning ko‘lami unchalik katta bo‘lmasada ma'lum maqsadlarni amalga oshirish muhim hisoblanadi. Bunda asosan hamkorlikdan erishiladigan natijada teng manfaatdorlik yo‘lga qo‘yiladi.

Xulosa qiladigan bo‘lsam, integratsiya mintaqaviy munosabatlarni rivojlantirishga shu bilan birga mintqa xalqlarini madaniyati, ma'naviyatini, maqsadlarini umumlashtirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy jihatdan mintaqaviy integratsiya mintaqada iqtisodiy qudratini oshirish, ijtimoiy hayotni rivojlantirish, aholi turmush darajasini ko‘tarishda muhim ro‘l o‘ynaydi.

Siyosiy sohalardagi mintaqaviy hamkorlik davlatlararo institutsional shakllanishni tezlashtirishda, tinchlik, bag‘rikenglik, chegaraviy dahlsizlik va xavfsizlikni taminlashda juda muhim hisoblanadi.

Mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishda har bir davlat tashqi iqtisodiy ta'sirlardan emas, ichki imkoniyatlar va sharoitlardan kelib chiqilishi muhim hisoblanadi.

Umuman olganda siyosiy jihatdan muhim ahamiyatga ega bo‘lgan mintaqalar anchagina bularni ichida Yevropa Ittifoqi chinakam markazlashgan institutsional shaklga kela olgan mintqa hisoblanadi. Boshqa mintaqalar esa o‘ziga xos jihatlari bilan rivojlangan davlatlarni o‘ziga jalb qilib kelmoqda. Umid qilamizki boshqa mintqa hududlari ham o‘z manfaatidan ko‘ra umummintqa manfaatlarini ustun qo‘ya oladigan rejalarni amalga oshirsa rivojlanish va taraqqiyot darajasi Yevropa Ittifoqidan ham kuchli rivojlanishga qodirdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Uzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning asarlari va maruzalaridan olingan fikrlar. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari. "Yoshlar nashriyoti uyi" -T.: 2019 y 66-b

2.Muhammadsidiqov M.M. Xalqaro mintaqashunoslik. o‘quv qo‘llanma. -T.: «Barkamol fayz media», 2017, 8, 30 bet.

3.Sergunin A.A. Problemi i vazmojnosti regionalistiki // Polis.1994. No5 -S. 149-150

4.Sirojov O.O. Mazirov M.M. Markaziy Osiyo davlatlari hamkorligining istiqbollari va imkoniyatlari. -T.: O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi, 2021. B-9.

5.K Kasimova N.A. Regionalnaya integratsiya: aspekti teorii. // Xalkaro munosabatlar, No3, 2005, 5-13 s.

6.Muhammadsidiqov M.M. Xalqaro mintaqashunoslik. o‘quv qo‘llanma. -T.: «Barkamol fayz media», 2017, 8, 30 bet.

7.Kacovicz A. Regionalization, Globalization and Nationalism // Alternatives. 1999.04. P. 529.

8.<https://uz.wikipedia.org/wiki/Integratsiya>

IJTIMOIIY VA SIYOSIIY ISLOHOTLAR O‘ZBEKISTONDAGI O‘ZGARISHLARNING GLOBAL YONDASHUVI

Olimjonova Zuxraxon Orifjon qizi

Namangan Davlat Pedagogika Instituti

O‘zbek tili va adabiyoti fakulteti 1-kurs

musaervisomiddin16@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi kunda O‘zbekistondagi asosiy o‘zgarishlarining zamonaviy ijtimoiy va siyosiy islohotlarga bo‘lgan global yondashuv bo‘lmoqda. Har jihatdan buni yaqqol sezish mumkin. Har bir yurtdoshimizning hayotdan rozi bo‘lib yashashini ta‘minlash, odamlarning og‘irini yengil qilish, huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilishga qaratilgan barcha islohotlar zamonaviy “Yangi O‘zbekistonda erkin va farovon yashaylik!” degan ezgu g‘oya mujassam.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy, siyosiy islohotlar, global yondashuv, Yangi O‘zbekiston.

Kirish. Mamlakatimizda aholi murojaatlari bilan ishlash bo‘yicha sifat jihatidan mutlaqo yangi tizim - “xalq qabulxonalari”, “sayyor qabullar” yaratildi. Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzurida “Ishga marhamat” monomarkazlari tashkil etildi. Yurtimizda aholi turmush farovonligini oshirish, yosh oilalarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirishga alohida ahamiyat qaratilmoqda.

Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan hozirgi davrda barcha islohotlar xoh u siyosiy bo‘lsin, xoh ijtimoiy jadallik bilan olib borilmoqda. Bu esa aholining turmush tarzi yaxshilanishi va davlatimizning rivojlangan davlatlar qatoriga qo‘shilishiga yuksak hissa qo‘shmoqda. Bunga misol qilib yangi 2025-yil “Atrof muhitni himoya qilish va yashil iqtisodiyot yili” deb qabul qilingani ham islohotlarga global yondashuv deb atash mumkin.

Asosiy qism. Davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bu aholini rozi qilish va rivojlangan davlatlar qatorida bo‘lish. Har bir qulaylik ijtimoiy va siyosiy jihatdan ko‘rib chiqilgan, barchaning fikrlari inobatga olingan holda, barcha yo‘nalishlarda olib borilayotganini kuzatish mumkin.

Yangi O‘zbekiston sharoitida yana bir muhim tamoyil shundan iboratki, natijadorlik - amalga oshirilayotgan tub islohotlarning bosh maqsadiga aylandi. Bunga erishish uchun O‘zbekiston yetakchisi tomonidan noan‘anaviy, kreativ va chuqur o‘ylangan qarorlar qabul qilinmoqda. Masalan, dunyo tajribasida kam uchraydigan o‘ziga xos boshqaruv modeli - sektorlar bo‘yicha boshqaruv tizimi

xalqning hayoti, dard-u tashvishlariga yanada yaqin bo‘lish, islohotlar samarasini oshirish imkonini bermoqda.

Keyingi yillarda xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan 24 ta hujjat, jumladan, 2 ta qonun, Prezidentning 6 ta farmon va qarori, Vazirlar Mahkamasining 16 ta qarori qabul qilingani opa – singillarimizga bo‘lgan yuksak e‘tibor va g‘amxo‘rlik ifodasidir.

O‘zbekiston oqilona ichki va tashqi siyosati tufayli mintaqamiz va jahondagi siyosiy jarayonlarning faol ishtirokchisiga aylandi.

Yangi O‘zbekistondagi shiddatli islohotlar va yangilanishlar dunyo hamjamiyatining yuksak e‘tirofiga sabab bo‘lmoqda.

Yangi O‘zbekiston parlamenti diplomatiyasi O‘zbekiston tashabbusi bilan keyingi yillarda Birlashgan Millatlar Tashkiloti va mintaqa doirasida bir qator yirik tashabbuslar ilgari surildi va xalqaro hamjamiyat ham bu tashabbuslarni keng qo‘llab-quvvatlamoqda. O‘tgan davrda O‘zbekiston Prezidentning sa‘y- harakatlari va tashabbuslari asosida BMT Bosh Asambleyasi tomonidan 11 ta rezolyutsiya qabul qilingani bu fikrni tasdiqlaydi.

O‘zbekiston Prezidenti o‘zining qonunchilik tashabbusi huquqidan foydalanib, o‘tgan besh yilda 38 ta qonun loyihasini kiritdi. Bu bilan davlatimiz rahbari “Qonunning birdan bir manbayi va muallifi tom ma‘noda xalq bo‘lishi shart” degan o‘z qat‘iy talabini ro‘yobga chiqarish borasida parlament a‘zolariga namuna ko‘rsatdi.

Konstitutsiyamizning 1- moddasida O‘zbekiston ijtimoiy davlat ekani belgilandi. Shunga muvofiq, 2023-yil 1-iyunda aholiga sifatli ijtimoiy xizmat va yordam ko‘rsatish bo‘yicha farmon qabul qilinib, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida Ijtimoiy himoya agentligi tashkil etildi.

Xulosa. Bugun Yangi O‘zbekistonda ro‘y berayotgan ijtimoiy va siyosiy islohotlar O‘zbekistondagi o‘zgarishlarning global yondashuvi barcha xalqimizga qanot bag‘ishlayotgani, natijada jamiyatimizda shukronalik, mehr-oqibat, bag‘rikenglik muhiti tobora mustahkamlanayotgani ushbu ezgu niyatlar amalga oshganidan dalolatdir. Bu o‘zgarishlar har birimizning qalbimizda ona vatanimizdan faxrlanish hissini yuksaltiradi, yurt taqdiri va kelajagiga daxldorlik tuyg‘usini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Yangi O‘zbekiston “ kitobi O‘zbekiston mustaqilligining 30 yilligi
2. “Jadid” Adabiy, ilmiy-ma‘rifiy va ijtimoiy haftalik gazetasining 2024-yil 22- noyabrdagi 48-soni
3. “Yangi O‘zbekiston” Ijtimoiy – siyosiy gazeta 2024-yil 24-noyabr dagi soni.

XALQARO MUSOBAQALARNING JAMIYAT RIVOJIDAGI O‘RNI

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti

Ijtimoiy – gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Xoshimova Xusnidabonu Rejvali qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro musobaqalar sport yoki madaniy tadbirlar, balki butun jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyotiga ijobiy ta’sir ko‘rsatuvchi global hodisalar to‘g‘risida omillar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: global hodisa, jamiyat rivoji, urf-odatlar, milliy olimpiadalar, ijtimoiy munosabat, madaniyatlar aro muloqot.

Annotation. In this article, international competitions are sports or cultural events, but also global events that have a positive impact on the economic, social and cultural development of the entire society.

Key words: global phenomenon, development of society, traditions, national olympics, social attitude, intercultural communication.

Аннотация. В данной статье международные соревнования – это спортивные или культурные мероприятия, а также события глобального характера, оказывающие положительное влияние на экономическое, социальное и культурные развитие всего общества.

Ключевые слова: глобальное явление, развитие общества, традиции, национальная Олимпиада, социальный настрой, межкультурная коммуникация.

Xalqaro musobaqalar, zamonaviy dunyoda nafaqat sportning balki madaniyat, ta’lim, ilm-fan va ijtimoiy munosabatlar rivojida ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu musobaqalar jamiyat uchun bir qator foydalar yaratadi.

Bugungi kunda xalqaro musobaqalarning jamiyat rivojidagi ahamiyati katta hisoblanadi. Xalqaro musobaqalar inson ongini rivojlantirishga, va uni hech qachon yengilmaslikka undaydi. Xalqaro musobaqalar sport sohasidagi taraqqiyotga katta turtki bo‘lib xizmat qiladi. Musobaqalar sportchilarni yangi rekordlar qo‘yish va mahoratlarni oshirishga jalb qiladi. Shu bilan birga, yosh avlodni sportga jalb qilish, ularning sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga yordam beradi.

Xalqaro musobaqalar jamiyat rivojida muhim rol o‘ynaydi. Ular nafaqat sport, balki madaniyat, iqtisodiyot va diplomatiya sohalarida ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Quyidagi yo‘nalishlarda xalqaro musobaqalar jamiyat rivojiga hissa qo‘shadi:

Bugungi kunda xalqaro musobaqalar nafaqat sportchilar, balki butun dunyo jamoatchiligi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ular nafaqat jismoniy faollikni targ‘ib qilishda, balki madaniyat, iqtisodiyot, siyosat va diplomatiya sohalarida ham katta ta’sir o‘tkazadi. Xalqaro musobaqalar, shuningdek, global hamkorlikni mustahkamlash, millatlararo aloqalarni rivojlantirish va insonlarning bir-birini tushunishini yaxshilashga xizmat qiladi. Ushbu maqolada xalqaro musobaqalarning jamiyat rivojiga ta’siri va uning turli sohalaridagi o‘rni haqida so‘z yuritadi.

Xalqaro musobaqalar jamiyatda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Sport musobaqalari nafaqat professional sportchilarga, balki oddiy fuqarolarga ham sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga turtki beradi. Misol uchun, Olimpiya o‘yinlari yoki Jahon kubogi kabi yirik tadbirlar dunyoning turli burchaklaridan minglab tomoshabinlarni bir joyga to‘plab, sportni va jismoniy faollikni targ‘ib qiladi. Bu kabi tadbirlar orqali, yoshlar va kattalar orasida sportga qiziqish ortadi, jismoniy tarbiya va sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan e’tibor kuchayadi.

Shuningdek, xalqaro musobaqalar jismoniy faollikni ijtimoiy qadriyat sifatida qabul qilishni kuchaytiradi. Odamlar o‘z salomatliklariga ko‘proq e’tibor qaratib, sog‘lom va faol hayot tarzini tanlaydilar. Xalqaro sport musobaqalari bu borada yuksak namuna sifatida xizmat qiladi.

Xalqaro musobaqalar turli millat va madaniyatlardan kelgan odamlarni birlashtiradi. Bu musobaqalar madaniyatlararo almashuv va bir-birini tushunishning kuchayishiga xizmat qiladi. Musobaqalar vaqtida sportchilar, mutaxassislar va tomoshabinlar bir-birlariga o‘zlarining madaniy an’analarini, urf-odatlarini, o‘ziga xosliklarini namoyish etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa global doirada o‘zaro hurmat va do‘stlikni rivojlantirishga olib keladi.

Misol uchun, Olimpiya o‘yinlari va jahon chempionatlari kabi yirik sport tadbirlari dunyoning turli burchaklaridan kelgan odamlarni birlashtiradi. Bu tajriba har bir millatni o‘z madaniyatini namoyish etish, boshqalarni tushunish va o‘zaro hurmat qilishga undaydi. Shunday qilib, xalqaro musobaqalar global miqyosda madaniyatlararo aloqalar va hamkorlikni rivojlantirishda muhim vosita bo‘ladi.

Xalqaro musobaqalar iqtisodiyotga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi. Katta sport tadbirlari, masalan, Olimpiya o‘yinlari yoki Jahon kubogi, turizmni rivojlantiradi, mahalliy bizneslarni rag‘batlantiradi va yangi ish o‘rinlarini yaratadi. Sport musobaqalari bo‘lib o‘tadigan shaharlar va mamlakatlar uchun iqtisodiy foyda keltiradi, chunki mehmonlar, turistlar va biznes vakillari kelib, mahalliy xizmatlardan foydalanadilar.

Shuningdek, musobaqalar vaqtida infratuzilma yaxshilanadi. Yangi stadionlar quriladi, transport tizimlari modernizatsiya qilinadi, mehmonxona va restoranlar

kabi xizmat ko‘rsatish sohalari rivojlanadi. Bularning barchasi iqtisodiy o‘rishga olib keladi. Xalqaro musobaqalar shuningdek, mamlakatning imidjini yaxshilashga yordam beradi va global bozorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Xalqaro musobaqalar davlatlar o‘rtasida diplomatik aloqalarni mustahkamlashda ham katta rol o‘ynaydi. Bunday musobaqalar vaqtida mamlakatlar o‘rtasida do‘stona raqobat va hamkorlik yuzaga keladi. Xalqaro sport tadbirlari o‘tkazish, masalan, diplomatik konfliktlarni yumshatishga yoki yengillashtirishga yordam beradi.

Xalqaro musobaqalar orqali mamlakatlar o‘rtasida qarama-qarshiliklar o‘rniga hamkorlik va birdamlik rivojlanadi. Musobaqalarda sportchilarning yuksak mahorati va maqsadga erishish yo‘lidagi qat’iyati, mamlakatlarning bir-biriga nisbatan ijobiy munosabatlarini shakllantiradi. Shu tariqa, xalqaro musobaqalar diplomatik aloqalarni yaxshilash va global miqyosda barqarorlikni ta’minlashga hissa qo‘shadi.

Xalqaro musobaqalar shuningdek, jismoniy va ruhiy intilishlarni rivojlantiradi. Ishtirokchilar va tomoshabinlar uchun bu tadbirlar katta motivatsiya manbai bo‘ladi. Sportchilar o‘z millatining sharafini himoya qilish uchun qo‘shimcha kuch sarflaydilar va bu jarayon jamiyatda umumiy intilishni kuchaytiradi. Musobaqalar natijasida ko‘plab yoshlar o‘zlarini sportda sinab ko‘rishga, o‘z maqsadlariga erishishga ilhomlanadilar.

Xalqaro musobaqalar jamiyatga nafaqat sportchilarni, balki barcha fuqarolarni ham o‘z maqsadlariga erishish uchun harakat qilishga undaydi. Ular ijtimoiy faollikni rivojlantiradi, o‘zaro qo‘llab-quvvatlashni va raqobatni sog‘lom yo‘lda rivojlantirishga turtki beradi.

Tadqiqotimizdan kelib chiqqan holda biz ushbu fikrga to‘xtalishimiz mumkin. Xalqaro musobaqalar jamiyat rivojida ko‘plab sohalarda ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ular nafaqat sportni rivojlantirishda, balki iqtisodiy, madaniy, diplomatik va ijtimoiy sohalarda ham muhim o‘rin tutadi. Bunday musobaqalar nafaqat sportchilarning, balki butun jamiyatning yagona maqsadga erishishga bo‘lgan intilishlarini kuchaytiradi. Shu tariqa, xalqaro musobaqalar global miqyosda hamkorlikni rivojlantirish, sog‘lom hayot tarzini targ‘ib qilish va dunyo xalqlari o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlashda muhim vosita bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. John Horne, David, S. Miller va Molfram Manzenreiter “Sport va jamiyat” -2013.
2. A.R. Beknazarov, A. R. Umonov “ Sport o‘yinlari nazariyasi va uslubi” - 2021.

3.A.N. Normurodov “Jismoniy tarbiya” darsligi Toshkent-2011

TARIXIY TARAQQIYOTDA INSON TARBIYASIGA OID MASALALAR

Kenjayev Burgutali Qoviljon o‘g‘li

*Namangan davlat pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası
o‘qituvchisi.*

Yoqubjonova Gulzoda Zohidjon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti 1-bosqich
talabasi*

yoqubjonovagulzoda7@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada "Tarixiy taraqqiyotda inson tarbiyasiga oid masalalar" mavzusi haqida so‘z yuritiladi. Tarbiya nazariyasi pedagogika fanining tarkibiy qismi bo‘lib, tarbiyaviy jarayon mazmuni, shakl, metod, vosita va usullari hamda uni tashkil etish muammolarini o‘rganadi. Yosh avlodni tarbiyalashda siyosiy-ijtimoiy sohalarda yuz berayotgan islohotlar mohiyatini chuqur va atroflicha mushohada qilishimiz lozim. Chunki davr ham, inson tarbiyasi ham o‘zgarib bormoqda.

Kalit so‘zlar: tarbiya, aqliy tarbiya, jismoniy tarbiya, aniq maqsadga yo‘naltirilgan jarayon, ko‘p qirrali jarayon, uzoq muddatli jarayon, ikki tamonlama aloqa jarayoni, axloqiy tarbiya, mehnat tarbiyasi.

Аннотация: Аннотация: В данной статье рассматривается тема «Вопросы образования человека в историческом развитии». Теория образования является составной частью науки педагогики и изучает содержание, форму, метод, средства и методы образовательного процесса и проблемы его организации. Воспитывая молодое поколение, мы должны глубоко и всесторонне наблюдать за процессами, происходящими в политической и социальной сферах. Потому что время и человеческое образование меняются.

Ключевые слова: воспитание, умственное воспитание, физическое воспитание, целенаправленный процесс, многогранный процесс, долгосрочный процесс, процесс двусторонней связи, нравственное воспитание, трудовое воспитание.

Abstract: This article deals with the topic "Issues of human education in historical development". The theory of education is a component of the science of

pedagogy and studies the content, form, method, means and methods of the educational process and the problems of its organization. When educating the young generation, we must observe the processes taking place in the political and social spheres in depth and comprehensively. Because time and human education are changing.

Key words: education, mental education, physical education, clear-cut process, multifaceted process, long-term process, dual communication process, moral education, labor education.

XXI asr insoniyat tarixida kompyuter davri bo‘lib kelmoqda. Biroq, fan-texnika qanchalik jadal rivojlanib, jamiyat hayotida muhim joy olib, ishlab chiqarish jarayonlarini tezlashuviga qanchalik ta’sir etmasin, tarbiya nazariyasida shaxsni komil inson etib tarbiyalash, bu borada Markaziy Osiyo mutafakkirlari, xalq pedagogikasi hamda jahon pedagogikasining ilg‘or fikrlariga tayanib ish ko‘rish zarur bo‘ladi. Yoshlarni barkamol inson qilib tarbiyalashda, birinchi navbatda Sharq mutafakkirlarining qimmatli ma’naviy meroslari asqotadi. Muhammad Al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibni Sino, Abu Rayxon Beruniy, Ahmad al-Farg‘oniy, Imom Ismoil al-Buxoriy, Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband, Amir Temur, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muxammad Bobur singari olamga mashhur allomalarning ijtimoiy, siyosiy va falsafiy qarashlari barcha zamonlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. O‘z o‘tmish madaniy merosini chuqur o‘rganmagan va e‘zozlamagan, ajdod-avlodlari bosib o‘tgan tarixiy yo‘lni idrok etmagan, milliy mustaqillik yo‘lida jon fido qilgan buyuk ajdodlar faoliyatidan xabardor bo‘lmagan inson o‘zligini hech qachon anglab yetolmaydi.

Tarbiya muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o‘stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayonidir. Tarbiya to‘g‘risida Abdulla Avloniy " Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot- yo falokat, yo saodat- yo falokat masalasidir" [1]. Ushbu fikrlardan anglabiladiki, shaxs tarbiyasi xususiy ish emas, balki Ijtimoiy, milliy ishdir. Zero, har bir xalqning taraqqiy etishi, davlatlarning qudratli bo‘lishi avlodlar tarbiyasiga ko‘p jihatdan bog‘liq.

Jamiyat ma’naviyati va shaxs kamolotida muhim o‘rin tutuvchi ma’naviy va axloqiy poklik, imyon, insof, diyonat, or-nomus, mehr-oqibat, keksalarga hurmat singari insoniy fazilatlar o‘z-o‘zidan shakllanmaydi. O‘sib kelayotgan yosh avlodning zamon talablariga mos, barkamol inson bo‘lib shakllanishlari uchun ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismlari - aqliy, ma’naviy-axloqiy, jismoniy, mehnat, estetik, huquqiy, ekologik, iqtisodiy tarbiyani tashkil etishga nisbatan

yangicha nuqtai nazardan yondashish, ularning samarali yo‘llarini ishlab chiqish alohida dolzarblik kasb etadi. Bu esa tarbiyadagi eng muhim vazifalardir.

O‘zbekiston Respublikasining 1-Prezidenti I.A.Karimov ta’kidlaganidek:

"Kattalarni hurmat qilish, oila va farzandlar to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qilish, ochiq ko‘ngillik, millatidan qat’iy nazar odamlarga xayrixohlik bilan munosabatda bo‘lish va o‘zaro yordam tuyg‘usi-kishilar o‘rtasidagi munosabatlarning me‘yori hisoblanadi. O‘zbeklar diyoriga, o‘z Vataniga mehr-muhabbat, mehnatsevarlik, bilimga, ustozlariga, ma’rifatparvarlariga nisbatan alohida hurmat ehtirom O‘zbekiston aholisiga xos fazilatlaridir".[2]

Tarbiya jarayonining tashkil etilishi va boshqarilishida nafaqat o‘qituvchi faoliyati, balki o‘quvchining yosh va psixologik xususiyatlari, o‘y-fikrlari, hayotiy qarashlari ham muhim o‘rin tutadi. Tarbiya jarayonining yana bir xususiyati uning uzoq muddat davom etishidir.

Tarbiyaning birinchi va eng muhim qonuniyati uning ijtimoiy muhitning obyektiv va subyektiv omillarlarga bog‘liqligidir.

Tarbiyaning ikkinchi muhim qonuniyati tarbiyaning shaxs rivojlanishi bilan birligi, o‘zaro aloqadorligi va bog‘liqligidir.

Shaxs rivojlanishi tarbiyaning g‘oyaviy mazmuni va sifat darajasiga bog‘liqdir. Ayni paytda tarbiyaning mazmuni, shakl va metodlari shaxsning rivojlanganlik darajasiga ham bog‘liq.

Tarbiya tamoyillari tarbiya jarayoni qonuniyatlarini aks ettiradi. Tarbiyaviy jarayonda ilg‘or tamoyillariga amal qilinishi tarbiya samarasini ta’minlaydi. Tarbiya tamoyillari quyidagilardan iborat:

-shaxsga ijtimoiy voqelik, tabiat va mehnat munosabatlari hamda turmush go‘zalliklari va ularni anglash to‘g‘risidagi bilimlarni berish;

-unda mavjud go‘zalliklarni qadrlash hissi hamda estetik didni shakllantirish, go‘zallikka muhabbat uyg‘otish;

-go‘zallikni yaratish ehtiyoitini qaror toptirish, bu borada qobiliyat va estetik madaniyatni shakllantirish.

Tarbiyada o‘quvchi xulqidagi ijobiy sifatlarga tayanib, salbiy xislatlarini yo‘qotib borishga e’tibor qaratish lozim. Mahoratli pedagoglar o‘z o‘quvchilarining shaxsiy fazilatlarini yaxshi biladilar. Tarbiya maqsadini amalga oshirish uchun bola xulqidagi ijobiy sifatlarga suyanib ish ko‘radilar. Boladagi ijobiy sifatlarga tayanish, uning salbiy sifatlarni yo‘qotish, yomon odatlardan qaytarishning eng yaxshi vositasidir. Tarbiya muvaffaqiyati mazkur masalaning to‘g‘ri hal etilishiga ko‘p jihatdan bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulla Avloniyning hikmatlari
2. I.A.Karimovning "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" kitobidan

IJTIMOIIY XIZMATLARNING JAMIYAT RIVOJIDAGI ÓRNI VA RÓLI

Yoqubjanova Muattar Xasanboy qizi

NamDPI talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy xizmatlarning jamiyat rivojidagi o‘rni va ro‘li haqida malumot beriladi. Ijtimoiy xizmatlarning jamiyat taraqqiyoti uchun qóshgan hissasini óraganib chiqiladi, fikr va mulohazalar olib boriladi. Ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish va ularning samaradorligini oshirish masalalari kórib chiqiladi.

Kalit sózlar: Jamiyat, rivojlanish, ijtimoiy adolat, dasturlar, maxsus xizmatlar, tenglik.

Abstract: This article provides information about the place and role of social services in the development of society. The contribution of social services to the development of society is organized. Opinions and comments are made. The issues of developing social services and increasing their effectiveness are considered.

Key words: community, development, social justice, programs, special services, equality.

Kirish: Ijtimoiy xizmatlar jamiyatning eng zaif qatlamlariga yordam ko‘rsatish, ularning turmush sharoitini yaxshilash va farovonlikni oshirishga qaratilgan xizmatlar tizimini anglatadi. Ushbu xizmatlar davlat, nodavlat tashkilotlar, xayriya fondlari yoki boshqa ijtimoiy tuzilmalar tomonidan taqdim etiladi.

Asosiy qism: Ijtimoiy xizmatlarning jamiyat rivojidagi o‘rni va ro‘li juda muhim bo‘lib, ular bir nechta asosiy yonalishlarda ahamiyatga ega. Ijtimoiy tenglikni taminlash. Ijtimoiy xizmatlar aholining barcha qatlamlariga teng imkoniyatlar yaratadi. Bu xizmatlar yordamida nogironligi bor shaxslar, keksalar, yolg‘iz onalar, qashshoqlik darajasida yashayotganlar va boshqa zaif guruhlar himoya qilinadi. Masalan: Ijtimoiy nafaqalar va subsidiyalar taqdim etilishi. Nogironlar uchun maxsus infratuzilma yaratish. Bolalar uyiga yordam ko‘rsatish.

Qashshoqlikni kamaytirish; Ijtimoiy xizmatlar orqali davlat yoki tashkilotlar qashshoqlik darajasida yashovchi odamlarni qo‘llab -quvvatlaydi. Bu aholining ijtimoiy -iqtisodiy holatini yaxshilashga olib keladi.

Sog‘liqni saqlash va ta’limni rivojlantirish ; Ijtimoiy xizmatlar sog‘liqni saqlash va ta’lim tizimining keng ommaga ochiqqligini ta’minlaydi.

Jamiyatda barqarorlikni saqlash; Ijtimoiy xizmatlar jamiyatda barqarorlik va ijtimoiy muvozanatni saqlashga yordam beradi.Zaif qatlamlarni qo‘llab -quvvatlash orqali ijtimoiy tanglik va noroziliklarni kamaytirish mumkin.

Ijtimoiy adolat tamoyillarini rivojlantirish; Ijtimoiy xizmatlar orqali adolatli jamiyat qurish maqsadida fuqarolar o‘rtasidagi farqlarni kamaytirishga erishiladi.Bu jamiyatda ijtimoiy birdamlikni mustahkamlaydi.

Inson kapitalini rivojlantirish; Ijtimoiy xizmatlar odamlarga hayotiy qobiliyatlarni rivojlantirishga,kasbiy bilim olishga va o‘z salohiyatini amalga oshirishga yordam beradi.

Masalan:Yevropadagi rivojlangan davlatlar,Shvetsiya va Norvegiya, ijtimoiy xizmatlar sohasida yuqori darajaga ega.Ular aholining farovonligini ta’minlash uchun keng qamrovli dasturlarni amalga oshiradi.

O‘zbekistonda esa 2020-yilda “Ijtimoiy himoya yagona reestri”ning joriy etilishi aholiga yanada samarali yordam ko‘rsatish imkonini beradi.

Xulosa: Ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirishning ajralmas qismi bólib u ahvoling eng zaif qatlamlarini himoya qiladi,qashoqlikni kamaytiradi, barqarorlikni ta’minlaydi va iqtisodiy ósish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish davlat va jamiyat o‘rtasidagi ijtimoiy shartnomani mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Jórayev S. [O‘zbekiston- ijtimoiy davlat]
- 2.Mustafoyeva F. [Adolatli, Ijtimoiy siyosat yangi O‘zbekiston rivojlanishining muhim istiqboli sifatida]
- 3.Islom Karimov [Yuksak ma’naviyat -yengilmas kuch]

O‘ZBEKISTONDA AXLOQIY QADRIYATLARINI SAQLASHDA TARBIYA KLASTERINING O‘RNI

Yo‘ldashev Javohir

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Sayfilloyeva Dilshoda Shuxratjon qizi

Namangan davlat pedagogika institutining

Maxsus pedagogika logopediya yo‘nalishi 1-kurs talabasi

E-mail@dilahooddaa@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxs axloqiy tarbiyasini shakllantirishda milliy qadriyatlarning o‘rni masalalari ko‘rib chiqilgan va keng yoritilgan bo‘lib, muallifning shaxsiy nuqtai nazarlari ham maqoladan o‘rin olgan.

Аннотация: В данной статье рассмотрены и широко освещены вопросы роли национальных ценностей в формировании нравственного воспитания человека, а также включены в статью личные взгляды автора.

Abstract: In this article, the issues of the role of national values in the formation of moral education of a person are considered and widely covered, and the personal views of the author are also included in the article.

Kalit so‘zlar: Ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, axloq normalari, axloqiy tarbiya, milliy qadriyat, tarbiyaning shakllanishi, axloqiy me'yorlar.

Ключевые слова: Духовно-нравственные ценности, моральные нормы, нравственное воспитание, национальные ценности, формирование воспитания, моральные нормы.

Key words: Spiritual and moral values, moral norms, moral education, national value, formation of education, moral standards.

O‘zbekiston jamiyati uzoq tarixiy davrlar mobaynida shakllangan boy madaniy va axloqiy qadriyatlarga ega. Ushbu qadriyatlar milliy o‘zlikni anglash, ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash va yosh avlodni to‘g‘ri tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi. Shu ma'noda, tarbiya klasterlari o‘zining maqsadli va tizimli faoliyati bilan mamlakatning ma'naviy merosini asrashda alohida ahamiyat kasb etadi.[1]

Tarbiya Klasterining Mohiyati. Tarbiya klasteri – bu ta'lim muassasalari, oilalar, mahallalar va boshqa tarbiyaviy tashkilotlarning bir butun tizim sifatida faoliyat yuritishi demakdir. Ularning hamkorlikda ishlashi, ayniqsa, bolalar va yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda asosiy vosita hisoblanadi. Tarbiya klasterlari zamonaviy pedagogik va psixologik

yondashuvlardan foydalanib, axloqiy-ruhiy tarbiyani amalga oshiradi, yoshlarning jamiyatdagi o‘rnini to‘g‘ri anglashlariga yordam beradi.[2]

Axloqiy Qadriyatlarni Saqlash Zarurati. Globalizatsiya jarayonida yoshlarning turli madaniyat va g‘oyalarga qiziqishi kuchayib bormoqda. Bunday sharoitda milliy axloqiy qadriyatlarni saqlash mas‘uliyati ta‘lim-tarbiya tizimining zimmasiga tushadi. O‘zbekistonning boy ma‘naviy merosi, xususan, hurmat, halollik, oila va ota-onaga sadoqat kabi qadriyatlar yosh avlod uchun ibrat manbai bo‘lishi lozim. Shu nuqtai nazardan, tarbiya klasterlari axloqiy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirishda yetakchi rol o‘ynaydi.[3]

Tarbiya Klasterining Faoliyati. Tarbiya klasterlarining samarali faoliyati ta‘lim va tarbiya jarayonida oila, mahalla va maktablarning yaqin hamkorligiga asoslanadi. Ota-onalar farzandlari tarbiyasida faol ishtirok etishi, mahalla oqsoqollari va pedagoglar esa yoshlarni to‘g‘ri yo‘naltirishi kerak. Shu bilan birga, klasterlar orqali ma‘naviyat va ma‘rifat darslari, turli madaniy tadbirlar, sport musobaqalari va ijtimoiy loyihalar tashkil etiladi. Bu tadbirlar yoshlarning faqat bilim olishigina emas, balki mustahkam axloqiy prinsiplarni o‘zlashtirishiga yordam beradi.[4]

Zamonaviy dunyoda ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarni asrab-avaylash va mustahkamlash jamiyatning asosiy vazifalaridan biridir. Bu jarayonda fan va ta‘lim asosiy rol o‘ynaydi, chunki ular odamlarning dunyoqarashi va qadriyat yo‘nalishlarini shakllantiradi. Milliy o‘zlikni asrash, ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash har bir fuqaroning kamol topishi uchun qulay shart-sharoit yaratish imkonini beradi [5]

Taraqqiyot strategiyasining 5-yo‘nalishi Ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish dan iborat. Jumladan:

- “Yangi O‘zbekiston — ma‘rifatli jamiyat” konsepsiyasini amalga oshirish.
- O‘zbek xalqining milliy qadriyatlari va ma‘naviy merosini asrab-avaylash, keng ommalashtirish hamda rivojlantirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash.
- Ommaviy axborot vositalarida, ijtimoiy tarmoqlarda xolis axborotlarni o‘z vaqtida berib borish orqali yolg‘on ma‘lumotlar tarqalishining oldini olish.
- Ma‘naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish.
- Maktablarni chinakam ma‘naviyat va ma‘rifat, madaniyat o‘chog‘iga aylantirish uchun ta‘lim-tarbiyaning interaktiv usullarini qo‘llash.
- Mafkuraviy xurujlarga qarshi milliy g‘oya asosida birgalikda kurashish, oila, maktab va mahalla hamkorligini mustahkamlash va shu asosda ma‘naviy tarbiyaning uzviyligini ta‘minlash ko‘nikmasini shakllantirish.

- “Yoshlar — Yangi O‘zbekiston bunyodkorlari” shiori ostida “Yangi O‘zbekiston —Uchinchi Renessans” g‘oyasining ro‘yobga chiqarilishini ta‘minlash ko‘zda tutilgan [6].

O‘zbek xalqining yoshlari milliy g‘oya, qadriyatlar bilan yo‘g‘irilgan tarbiyani olishi kerak. Yoshlarimiz bugungi kunda xar tomonlama barkamol avlod bo‘lib etishib kelmoqda. Zamonaviy taraqqiyot bizning yoshlarimiz dunyoqarashiga xam kuchli ta‘sir ko‘rsatmoqda albatta. Bugungi kun yoshlari milliy urf-odatlarimizning shakllarini, aniq mazmunlarini chuqur anglagan bo‘lishlari lozim. Ana shundagina kelajak avlod o‘zbek millatining qadriyatlarini, ma'naviyatini, madaniyatini saqlab qoladigan, vatanni ximoya qiladigan insonlar bo‘lib yetishadilar.

Xulosa. O‘zbekistonda axloqiy qadriyatlarni asrab-avaylash va yoshlarni to‘g‘ri tarbiyalash bugungi kunda muhim vazifa hisoblanadi. Tarbiya klasterlari jamiyatning har bir bo‘g‘ini bilan hamkorlikda ishlash orqali bu maqsadga erishishning samarali vositasiga aylanishi mumkin. Milliy ma‘naviyat va axloqiy prinsiplarni mustahkamlash orqali kelajak avlodga sog‘lom, bilimli va vatanparvar yoshlarni tarbiyalash mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-dekabrdagi “Ma'naviyat va ma’rifatni rivojlantirish to‘g‘risida”gi Farmoni.
3. Sharipov, A. X. Milliy tarbiya va axloqiy qadriyatlar. Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
4. Rasulova, D. B. “Oilada ma'naviy tarbiyaning o‘rni.” Pedagogika va psixologiya jurnali, 2019, № 2, 45–50-betlar.
5. Gladkix V.V., Pankova E.I. Integrasiya nauki i obrazovaniya kak effektivnoe sredstvo soxraneniya i ukrepleniya duxovno-nravstvennix sennostey // Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya: Gumanitarnie nauki. 2023. T. 28. № 3. S. 580-591.
6. 2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yil., PF-60-son.

GLOBALLASHUV JARAYONINING BADIY ADABIYOTGA TA'SIRI

Eshonqulova Ruxshona

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Maktabgacha
ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Hozirda nafaqat, O'zbekiston, balki dunyo xalqlarining yashash sharoiti, iqtisodiy va madaniy yo'nalishlarida globallashuv muammosi o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Bir tarafdin uning ijobiy tarafini tahlil qilsak, ikkinchi tomondan uning salbiy tomonlarini ham aytish mumkin. Jamiyatdagi hech qanday muammo badiiy adabiyotni chetlab o'tmaydi. Quyidagi maqolada globallashuv jarayoni va uning badiiy adabiyotda yoritilishiga guvoh bo'lamiz.

Kalit so'zlar: globallashuv, badiiy adabiyot, madaniy o'zgarish, janr xilma-xilligi, madaniyatlararo dialog, milliy identifikatsiya, xalqaro bozor, elektron kitoblar, postmodernizm, axborot texnologiyalari, adabiy uslub, mahalliy adabiyot, global madaniyat, tarjima, o'quvchi didi.

Kirish. Globallashuv bugungi kunda jamiyatning barcha sohalariga, jumladan, madaniyat va adabiyotga ham jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu jarayonning mohiyati axborot almashinuvi, madaniyatlar o'rtasidagi chegaralarning yo'qolishi va turli xalqlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirning kuchayishidir. Globallashuv tufayli milliy adabiyotlar xalqaro maydonga chiqib, yozuvchilar va o'quvchilar orasidagi bog'liqlik mustahkamlanmoqda. Yozuvchilar uchun yangi janrlar, mavzular va uslublar paydo bo'lsa, o'quvchilar uchun dunyoning istalgan joyidagi badiiy asarlar bilan tanishish imkoniyati yuzaga keldi.

Shu jarayonda mahalliy adabiyot o'z o'zligini saqlab qolish va globallashuv oqimiga moslashish o'rtasida muvozanatni topishga harakat qilmoqda. O'zlikni saqlash, madaniy xususiyatlarni asrab qolish va milliy adabiyotni dunyoga tanitish jarayonida turli qiyinchiliklar va imkoniyatlar yuzaga kelmoqda. Ushbu maqolada globallashuvning badiiy adabiyotga bo'lgan ta'siri, uning ijobiy va salbiy jihatlari hamda mahalliy adabiyotlarning xalqaro miqyosga chiqish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Mavzuning dolzarbligi so'nggi o'n yilliklarda biografik asarlarga bo'lgan qiziqishning ortishi va biografik janrning yangi turi - janjalli biografiyaning paydo bo'lishidadir, bu batafsil o'rganishni talab qiladi. Maqolaning maqsadi shov-shuvli biografiyaning asosiy xususiyatlarini aniqlashdir. Adabiyotda globallashuv jarayonlarini A. Galich, I. Dzyuba, E.

Domanskaya, I. Limborskiy kabi olimlar o‘rganadilar. Shuni ta’kidlash kerakki, globallashuvning zamonaviy jarayonlari bizning davrimiz biografik janrlarining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, I. Limborskiyning ta’kidlashicha, “globallashuv bizni, albatta, ratsional tushunilgan dixotomiyali matritsalariga – kuchli/zaif, ochiq/yopiq madaniyatga qaytaradi, bu esa, tabiiyki, tarixiy nuqtai nazardan adabiy hodisalarga qarashlarning ko‘pligiga aslo yordam bermaydi. ” Ba’zida globallashuvning neo-universal qadriyatlariga qarshilik P. Berger ta’biri bilan aytganda, "silkinishlari dunyoning deyarli barcha mintaqalarida sezilayotgan madaniy zilzila tasviriga" o‘xshaydi. Globallashuv jarayonlari juda katta miqyos kasb etmoqda va adabiyotda o‘zgacha jarayonlarni olib bormoqda, ular adabiyotshunos olimlar tomonidan o‘rganish va sinchkovlik bilan o‘rganish uchun qiziqarli bo‘ladi.

Globallashuv loyihasining xavfi allaqachon strategiyaning o‘zida ko‘rinib turibdi - "kuchli" deb ataladigan mamlakatlarni iqtisodiy va madaniy salohiyatiga ko‘ra taqqoslash va shundan keyingina ishlab chiqilgan mezonlarni an’anaviy "zaif" deb hisoblangan mamlakatlarga qo‘llashga arziydi.. Bu ko‘p jihatdan asosiy jahon sivilizatsiyalari o‘rtasidagi “yoriqlar”ni belgilaydi, bu fikrni S.Xantington o‘z asarlarida nazariy asoslab beradi. “Zaif” deb atalmish davlatlar nufuzli va rivojlangan davlatlardan o‘rnak olishga harakat qilmoqdalar, deyish mumkinki, “kuchli” mamlakatlarning milliy xususiyatlari to‘liq singdirilmoqda, bu esa ularning milliy qadr-qimmatini va rivojlanishiga salbiy ta’sir qiladi; "zaif" davlatlar.

Birinchi navbatda G‘arb madaniy paradigmasi bilan bog‘liq bo‘lgan va Evropa ma’rifati davrida mafkuraviy jihatdan oqlangan "shahar modernizmi" hanuzgacha G‘arb madaniy ongining ko‘rsatkichi bo‘lib qolmoqda, o‘sha paytdan boshlab, ya’ni 18-asrdan boshlab u mavjud. o‘zining madaniy ta’sirini Yevropaning chekka chekkalariga yoyishga harakat qildi”.

Muhokama va natijalar

Adabiy globallashuvning salmoqli salbiy xususiyati shundan iboratki, bugungi kunda deyarli barcha ommaviy adabiyot asarlari o‘rnatilgan me’yorlarga rioya qilishga harakat qilmoqda va ularni dunyoning boshqa mamlakatlari adabiyotidan ajratib turuvchi milliy xususiyatlarini yo‘qotmoqda. Bosh qahramonlarning syujetlari va turlari olingan, ularning xarakterlari mavhumlashtirilgan. Adabiy globallashuv milliy adabiyotning o‘ziga xos xususiyatlarini asta-sekin yo‘q qilishga olib kelmoqda. Shunday qilib, bosh qahramonlar xuddi klonlangandek bir-biriga juda o‘xshash bo‘ladi. Adabiyot esa, o‘z navbatida, mamlakat va uning aholisi qanday farq qilishini emas, balki ularning barchasi bir-biriga o‘xshashligini tasvirlashga intiladi. Bu jarayon yildan-yilga yanada yaqqol namoyon bo‘lmoqda.

Bugungi kunda ommaviy adabiyot ayniqsa mashhur bo‘lib, bu, bir tomondan, asarlarning ommaga yetib borishiga imkon yaratib, yangi o‘quvchilarni jalb qilsa, ikkinchi tomondan, o‘quvchilarning estetik didini buzadi, chunki ularning aksariyati past adabiyotni ifodalaydi. -faqat tijorat muvaffaqiyatiga erishish va foyda olish maqsadida yozilgan sifatli asarlar.

A.Galich “Jahon globallashuv jarayonlarining kelib chiqishini uzoq o‘tmishda izlash kerak, o‘shanda odamlar sivilizatsiya taraqqiyotining dastlabki bosqichlarida dunyo va undagi insonning o‘rni to‘g‘risidagi bilimlarni o‘z qiyinchiliklari orqali o‘zlashtirish va sintez qilishga intilishgan tajriba”. Bu fikrni I.Dzyuba ham qo‘llab-quvvatlaydi: “Bizning yaqin va uzoq ajdodlarimiz “globallashuv” so‘zini bilmasalar ham, globallashuv jarayonlari ularga tanish edi...” [1]

Globallashuv jarayoni, shubhasiz, nafaqat san'at, adabiyot, kundalik madaniyatga, balki gumanitar fanlar institutlarining o‘ziga, ularning tadqiqot predmetlari va metodologiyasiga eng bevosita ta'sir ko‘rsatadi, ularning oldingi shaklda va ob'ektiv mavjudligini shubha ostiga qo‘yadi. Bu bilimlarning fanlararolashuviga olib keladi, bugungi kunda sotsiologiya, madaniyat falsafasi, tarix, antropologiya va hattoki iqtisodni tushunmasdan turib, bir xil adabiyot haqida endi yozish mumkin emas. Va shunga qaramay, ko‘plab gumanitar fanlarda, xususan, adabiy tanqidda "globallashuv" atamasining o‘zi, shuningdek, uning madaniy yoki adabiy jarayonga ko‘p tomonlama ta'sirini o‘rganish nisbatan sekinlik bilan tan olinadi. Bu o‘z-o‘zidan g‘alati, chunki yozuv instituti va keyinchalik adabiyot modernizatsiya va globallashuv jarayonlariga juda faol hissa qo‘shdi. Dastlabki bosqichda globallashuv jarayonlarini adabiyot va keyingi adabiyotlar bilan bog‘lagan muhim nuqta, shubhasiz, 1456 yilda matbaa ixtirosi bo‘lib, ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan XX asrdagi raqamli inqilobning o‘ziga xos analogidir. haqida qayta-qayta yozilgan. Rossiyada, ayniqsa, akademik fanda, adabiyot va san'at bilan shug‘ullanadigan ko‘pchilik olimlar bu masalani shunchaki chetga surib qo‘yishadi, yarim asr oldin mustahkamlangan madaniy reaksiya iboralarni o‘ylamasdan takrorlaydilar, bu paydo bo‘lish, mavjudlik tezligi va mantig‘i bilan bevosita bog‘liq emas., madaniy va badiiy shakllarning o‘zgarishi, masalan, "Adabiyotni o‘rganishga arzigulik bo‘lishidan oldin uni yaratish kerak", "ommaviy madaniyatning turli xil zamonaviy shakllari" san'atga hech qanday aloqasi yo‘q" va hokazo. Bu aks ettirilmagan an'anaviylik, agar u unchalik jangari bo‘lmaganida, kechirimli anaxronizmga o‘xshab ko‘rinadi va mahalliy tadqiqot madaniyati uchun shunchaki buzg‘unchi, chunki u mutlaqlashtirilgan va ma'lum bir joyni egallamaydi, chunki bu boshqa ilmiy jamoalarda sodir bo‘ladi, lekin monotopik fikrlashni amalga oshirishda va har qanday muqobil modellarni bostirishda davom etadi. Mamlakatimizda nazariy va tanqidiy mulohazalar, afsuski, ko‘pincha, har doim

bo‘lmasa-da, san‘at, adabiyot, madaniyat bilan hamnafas bo‘la olmaydi. Demak, bo‘shliqlar, sukunat bo‘shliqlari, tegishli terminologiya va kontseptual apparatlarning etishmasligi. Boshqa tomondan, globallashuv juda kamdan-kam hollarda adabiyot, san‘at va ular haqidagi mulohazalar bilan bog‘liq holda globallashuv nutqlarida talqin qilinadi.[2]

Bugungi kunda san‘atni texniklashtirishga umumiy tendentsiya tufayli vizual va og‘zaki, tasvir va so‘zga qat’iy bo‘linish xiralashgan bo‘lib chiqdi, maxsus sinergiya (masalan, kino ketma-ketligi va adabiy matnlarning murakkab o‘zaro ta’siri), gibrid. matnlar yangilanmoqda - ham madaniy, ham vizual yo‘nalishi ortib borayotgan ommaviy axborot vositalari - rasm, kino, tasvirlangan matn, vizual an'anaga asoslangan og‘zaki matn va boshqalar. [3]

Xulosa. Globallashuv jarayoni badiiy adabiyotga chuqur va ko‘p qirrali ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu jarayon bir tomondan yozuvchilar uchun yangi mavzular, janrlar va uslublarni kashf etish imkoniyatini bersa, boshqa tomondan, milliy adabiyotlarning o‘ziga xosligini saqlab qolish masalasini dolzarb muammoga aylantirmoqda. Yozuvchilar endilikda nafaqat mahalliy o‘quvchilarga, balki xalqaro auditoriyaga mo‘ljallangan asarlar yaratishga intilmoqda. Bu esa mahalliy adabiyotning xalqaro miqyosda tanilishiga, tarjima faoliyatining rivojlanishiga va o‘quvchilar didining o‘zgarishiga sabab bo‘lmoqda.[4]

Shu bilan birga, globallashuv jarayoni milliy adabiyotning o‘ziga xosligini yo‘qotish xavfini ham yuzaga keltiradi. Yozuvchilar o‘z madaniy ildizlarini yo‘qotmasdan, zamonaviy janr va uslublarni bilan uyg‘unlashtirish yo‘llarini qidirishlari kerak. Bu jarayonda mahalliy va xalqaro qadriyatlar o‘rtasida muvozanatni saqlash muhim vazifa bo‘lib qolmoqda.

Umuman olganda, globallashuv badiiy adabiyotning mazmun-mundarijasini boyitadi, yangi ijodiy imkoniyatlar yaratadi, lekin shu bilan birga, milliy adabiyotlarni o‘z madaniy xususiyatlaridan mahrum qilish xavfini ham tug‘diradi. Bu jarayonda yozuvchilar va adabiy jamoatchilikning asosiy vazifasi – milliy o‘zlikni asrab, globallashuv sharoitida badiiy adabiyotning boyligi va xilma-xilligini ta'minlashdir.[5]

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1.Karacheva Daria Vladimirovna, Adabiyotdagi globallashuv jarayonlarining shov-shuvli biografiya turining paydo bo‘lishi uchun asos shakllanishiga ta’siri maqolasi

2. Lotman, Yu. M. Semiosfera [Matn] / Yu. M. Lotman. - Sankt-Peterburg: Art, 2000. - B. 609.

3. Zenodo. org internet sayti

4. G‘afurov, A. (2019). Globallashuv jarayonining madaniyat va adabiyotga ta'siri. Toshkent: Yozuvchilar nashriyoti.
5. Bobojonov, M. (2018). O‘zbek adabiyoti va globallashuv: muammolar va imkoniyatlar. Toshkent: Adabiyot ilmi jurnali.

ESTETIK TA'LIMNING SHAXSIY VA IJTIMOY RIVOJLANISHDAGI AHAMIYATI

Abdullayev Zafarbek G‘aybullayevich

NamDPI Pedagogika fakulteti Dekani

Rahmataliyeva Durdona Xurshidjon qizi

NamDPI Maxsus pedagogika logopediya yo‘nalishi 1 kurs talabasi

Annotatsiya: Estetik ta'lim shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu ta'lim turi nafaqat insonning estetik tafakkurini shakllantiradi balki ijodiy qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Shaxsiy darajada, estetik ta'lim shaxsning o'zini ifoda etishiga, muhitni yanada go'zallashtirishga yordam beradi. Ijtimoiy jihatdan esa u madaniyatni saqlash va rivojlantirishda turli ijtimoiy guruhlar o'rtasida muloqot va hamkorlikni kuchaytirishda ahamiyatlidir. Maqola, estetik ta'limning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishga ta'sirini, uning asosiy tamoillari orqali tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: Estetik ta'lim, emotsional intellekt, kreativlik, ijtimoiy ko'nikmlar.

Abstract: The significance of aesthetic education in personal and social development is profound. This type of education not only fosters individual creative expression and enhances aesthetic appreciation but also contributes to personal identity formation. On a social level, aesthetic education plays a vital role in preserving and promoting cultural values, encouraging dialogue and collaboration among diverse groups. This article explores the impact of aesthetic education on personal growth and social cohesion, analyzing its core principles and practical applications in contemporary society.

Key words: Aesthetic education, personal development, collaboration, empathy.

Аннотация: Актуальность эстетического образования в контексте личного и социального развития трудно переоценить. Этот вид образования способствует не только формированию индивидуального творческого самовыражения и эстетического восприятия, но и формированию личной

идентичности. С социальной точки зрения, эстетическое образование играет важную роль в сохранении и продвижении культурных ценностей, а также содействий диалогу и сотрудничеству между различии группами.

Ключевые слова: Эстетическое образование, личностное развитие, эстетические ценности, коммуникация.

Kirish: Estetik ta’lim – bu san’at, go’zallik va estetik tajribalarning inson shaxsining rivojlanishi rolini o’rganadigan soha. Uning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishdagi ahamiyati keng ko’lamli jihatlarini o’z ichiga oladi. Shaxsiy rivojlanish: Estetik ta’lim, avvalo shaxsning ichki dunyosini boyitadi. San’at orqali inson o’z his tuyg’ularini ifodalash, tushunish va boshqalarga yetkazish imkoniyatiga ega bo’ladi.

Bu jarayon : Ijodkorlikni rivojlantiradi : Estetik ta’lim orqali inson ijodiy fikirlash qobiliyatini oshiradi. Bunday qobiliyatlar kelajakda professional faoliyatda va kundalik hayotda muhim ahamiyatga ega.

Shaxsiy qadriyatlarni shakillantiradi: San’at insonning estetik qarashlarini o’zgartiradi, go’zallik va uglinesni anglashda yordam beradi. Bu esa shaxsning dunyo qarashini kengaytiradi. Emotsional rivojlanish:Estetik tajribalar orqali inson o’z his-tuyg’ulariga ham empatiya ko’rsatishi mumkin.

Ijtimoiy rivojlanish:Madaniyat merosni saqlash: Estetik ta’lim orqali kelajak avlodlarga milliy va global madaniyatlar o’rgatiladi, bu esa madaniy merosni saqlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy muammolarni hal qilish san’at ko‘pincha ijtimoiy muamolarni yoritishda va ularni hal qilishda vosita bo‘lib xizmat qiladi. San’at asarlari orqali jamiyatdagi adolatsizliklar,tengsizliklar va boshqa muammolar ko‘tariladi. Qaror qabul qilish va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish: Estetik ta’lim insonlarni o’z fikirlarini ifoda etishga bahislashishga va muhokama qilishga o’rgatadi,bu esa ijtimoiy hayotda muhim rol o‘ynaydi.

Metodologik asoslar:

1.Tadqiqot va tahlil: Estetik talimda san’at asarlarini tahlil qilish va ulardan ma’no chiqarish ko‘nikmalari rivojlanadi.bu shaxsga tanqidiy fikirlash, hissiyotlarni tushinish va ularni ifoda etish imkoniyatini beradi.

2.Amaliy mashg‘ulotlar: Estetik ta’lim jarayonida amaliy mashg‘ulotlar orqali shaxsning ijodkorlik qobilyatlari rivojlanadi. Rasm chizish, musiqa chalish yoki teatrda ishtirok etish kabi faoliyatlar o’z- o‘zini ifoda etish va ijodkorlik qobilyatini oshirishda muhimdir.

3.Multidiplinar yondashuv: Estetik ta’lim san’at, psixologiya, falsafa va ijtimoiy fanlar o’rtasida bog‘lanishni o’rganadi.

Bu shaxsiy va ijtimoiy masalalarni birlashtirishga yordam beradi. Shaxsiy rivojlanishga ta’siri estetik ta’lim shaxsning quyidagi jihatlarini rivojlantiradi:

1.Emotsional rivojlanish: Estetik tajribalar shaxsning hissiy dunyosini boyitadi, esetik sezgini va empatiya qobiliyatini oshiradi.

2.Ijodkorlik: Estetik ta’lim ijodkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.Bu esa shaxsiy fikirlash va muamolarni hal qilish ko‘nikmalarini yaxshilaydi.

3.Indentifikatsiya: SHaxslar san’at va madaniyat orqali o‘z kimligini, qadr-qimmatini anglaydilar,bu esa o‘zligini qabul qilish va rivojlantirishga yordam beradi.

Estetik ta’lim ijtimoiy rivojlanishga ham katta ta’sir ko‘rsatadi.

1.Madaniy tushuncha: Estetik ta’lim orqali shaxslar o‘z madaniyati va boshqalar madaniyatini tushunish imkiniyatiga ega bo‘ladilar, bu esa ko‘p madaniyatli jamiyatda muhimdir.

2. Ijtimoiy aloqalar: san’at va estetik faoliyatlar orqali shaxslar o‘rtasida ijtimoiy aloqalar o‘rnatiladi,bu esa jamiyatda birdamlik va hamjihatlikni ta’minlaydi.

3. Ijtimoiy masalalarga e’tibor: Estetik ta’lim shaxslarni ijtimoiy muammolarini anglash va ularga qarshi kurashishga tayyorlaydi. San’at orqali ijtimoiy adolat va o‘zgarishlar haqida fikr yuritiladi.

Yakuniy fikr: Estetik ta’lim shaxsiy ijtimoiy rivojlanishda muhim rol o‘naydi. Uning metodologik asoslari orqali shaxslar o‘zlarini ifoda etish, hissiyotlarni tushunish va jamiyat bilan integratsiya qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Estetik ta’limning ahamiyatini tan olish,jamiyatni rivojlantirish va shaxsiy o‘sishga yordam beradi. Shunday qilib, estetik ta’lim kelajak avlodlar uchun muhim vosita sifatida xizmat qiladi. U nafaqat individual sifatlarini, balki jamiyatning umumiy ma’daniyati va rivojlanishi ham qo‘llab-quvatlaydi.

Shunday qilib, estetik ta’lim har bir inson va jamiyat uchun muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy rivojlanishda, estetik ta’lim jamoatchilikda san’at va ma’daniyatga bo‘lgan qiziqishni oshiradi, hamkorlik va o‘zaro hurmatni rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Eshonqulov.O (2021).Estetik ta’lim va uning rivojlanishi. Toshkent:Fan
- 2.Abdukarimov.D (2019).San’at va ta’lim:estetik ta’limning ahamiyati Toshkent: Ma’naviyat
- 3.Murodov.Sh (2020) Ijtimoiy rivojlanishda san’atning o‘rni Samarqand: Ijtimoiy fanlar

4. Anvarov. R (2022) Estetik tafakkur va shaxsiy rivojlanish Buxoro Rivojlanish

5. Vygotsky. L.S. - “Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes”, Bu asar ta’lim jarayonida ijtimoiy va madaniy kontekstning ahamiyatini takidlaydi.

6. Gardner, H. - “Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences”. Gardnerning ko‘p qobiliyatlar nazariyasi estetik ta’lim va ijodkorlikni rivojlantirishga bag‘ishlangan.

7. Eisner. E.W. - “The Arts and the Creation of Mind”. Bu asar san’at ta’limining kognitiv va hissiy rivojlanishdagi o‘rnini o‘rganadi.

8. Dewey, J. - “Art as Experience”. Dewey san’at va ta’limning bir-biri bilan aloqasini muhokama qiladi.

9. Bruner, J. - “Acts of Meaning”. Bu asar ta’lim jarayonida hikoyalar va ma’daniyatning ahamiyati keltirilgan.

O‘QITUVCHI TA’LIMIDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH NAZARIYASI VA AMALIYOTINI MUSTAHKAMLASH METODIKASI

Abdusalomov Sardor Alisher o‘g‘li

*Yangi Asr Universiteti, Ta’limda Axborot Texnologiyalari yo‘nalishi
1-kurs Magistranti*

Annotatsiya. Mazkur maqola o‘qituvchi ta’limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish nazariyasi va amaliyotini mustahkamlash metodikasini o‘rganishga bag‘ishlangan. AKTning ta’lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati har tomonlama tahlil qilinadi, o‘qituvchilar uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlarni qo‘llash usullari ko‘rib chiqiladi. Maqolada AKT asosida ta’limning samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning bilim olish jarayonida AKTni muvaffaqiyatli qo‘llash metodikasi, shuningdek, o‘qituvchilarga mo‘ljallangan malaka oshirish dasturlari haqida fikrlar mavjud. Shuningdek, AKTning o‘qituvchilarning didaktik va metodik ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi rolini ham ta’kidlaydi. Maqolada pedagogik jarayonni raqamlashtirish va AKTni ta’limda keng qo‘llash orqali ta’lim sifatini yaxshilash, o‘qituvchilarning professional ko‘nikmalarini mustahkamlash hamda yangi avlod o‘quvchilariga mos ta’lim uslublarini ishlab chiqish zarurligi alohida ko‘rsatilgan. Bu maqola

o‘qituvchilarning malaka oshirish dasturlarida va ta’lim sohasidagi innovatsion ishlarni amalga oshirishda foydali manba bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, o‘qituvchi ta’limi, metodika, interaktiv metodlar, ta’lim jarayoni, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, malaka oshirish, ta’lim sifatini yaxshilash.

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию методики укрепления теории и практики использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в педагогическом образовании. Всесторонне анализируется роль и значение ИКТ в образовательном процессе, рассматриваются методы использования современных педагогических технологий и интерактивных методов работы учителей. В статье содержатся идеи по повышению эффективности образования на основе ИКТ, методика успешного использования ИКТ в процессе обучения студентов, а также программы повышения квалификации учителей. Также подчеркивается роль ИКТ в развитии дидактических и методических навыков учителей. В статье подчеркивается необходимость повышения качества образования, укрепления профессиональных навыков учителей, разработки методов обучения, пригодных для нового поколения учащихся, за счет цифровизации педагогического процесса и широкого использования ИКТ в образовании. Данная статья может быть полезным ресурсом в программах подготовки учителей и при реализации инновационной работы в сфере образования.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, педагогическое образование, методика, интерактивные методы, образовательный процесс, современные педагогические технологии, повышение квалификации, повышение качества образования.

Annotation. This article is devoted to the study of the methodology for strengthening the theory and practice of using information and communication technologies (ICT) in teacher education. The role and importance of ICT in the educational process are comprehensively analyzed, methods of using modern pedagogical technologies and interactive methods for teachers are considered. The article contains ideas on increasing the efficiency of education based on ICT, the methodology for the successful use of ICT in the process of students' learning, as well as advanced training programs for teachers. It also emphasizes the role of ICT in developing teachers' didactic and methodological skills. The article emphasizes the need to improve the quality of education through the digitization of the pedagogical process and the widespread use of ICT in education, to strengthen the professional skills of teachers, and to develop teaching methods suitable for a new

generation of students. This article can be a useful resource in advanced training programs for teachers and in implementing innovative work in the field of education.

Keywords: information and communication technologies, teacher education, methodology, interactive methods, educational process, modern pedagogical technologies, professional development, improving the quality of education.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi o‘qituvchilar va o‘quvchilarning bilim olish jarayonini takomillashtirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) ahamiyati tobora ortib bormoqda. XXI asrda globalizatsiya va raqamlashtirish jarayonlarining tezlashuvi o‘qitish metodikalarini qayta ko‘rib chiqishni, yangi pedagogik yondashuvlarni qo‘llashni talab etadi. Bu esa o‘z navbatida, o‘qituvchilarning ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish ko‘nikmalarini rivojlantirishni zarur qiladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari o‘qituvchilarni o‘quvchilarga zamonaviy bilimlarni etkazish, ta'lim jarayonini yanada samarali va interaktiv qilish uchun yangi imkoniyatlar bilan ta'minlamoqda. AKT ta'lim jarayonida faqat texnologik vosita sifatida emas, balki ta'limning sifatini oshirish va o‘quvchilarning kreativ fikrlash, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi asbob sifatida ham keng qo‘llanilmoqda. Shuningdek, bu texnologiyalar o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishga, o‘quvchilarning diqqatini jalb qilishga va ularni motivatsiya qilishga yordam beradi.

Ushbu maqolada AKT ning ta'lim jarayoniga qo‘shgan hissasi, o‘qituvchi ta'limida ularning roli va amaliyotda qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Ta'limni raqamlashtirish jarayonida o‘qituvchilarning metodik va didaktik ko‘nikmalarini mustahkamlashda zarur bo‘lgan metodik yondashuvlar va interaktiv usullarni qo‘llashning samaradorligi haqida batafsil ma'lumot beriladi. Maqola ta'lim tizimidagi zamonaviy o‘zgarishlarga mos ravishda o‘qituvchilarning malakasini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashga yo‘naltirilgan metodikani ishlab chiqish va amalga oshirish bo‘yicha takliflarni o‘z ichiga oladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

2.1. Adabiyotlar Tahlili. Zamonaviy ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining roli va ahamiyati to‘g‘risida ko‘plab ilmiy ishlar mavjud. Bu asarlarda AKTning ta'lim jarayonida samarali qo‘llanilishi, o‘qituvchilarning pedagogik faoliyatini yaxshilashdagi ahamiyati, o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularga yangi bilimlarni taqdim etishdagi roli keng muhokama qilingan.

Bir qator tadqiqotchilar, masalan, Sh.M. To‘lqinova (2018) o‘zining "Axborot texnologiyalari ta'limda" asarida AKTning ta'lim jarayonida qo‘llanishining metodik

jihatlarini tahlil etgan. U, AKTni ta'limga joriy etishning o'qituvchilarning ish uslubini yangilash, o'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirishiga yordam berishda muhimligini ta'kidlaydi. Boshqa bir tadqiqotchi R.B. Xudoyberdiyeva (2019) o'zining "Zamonaviy ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanish" kitobida AKTning o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda qanday foydalanilishi kerakligini batafsil ko'rsatib o'tgan. Shuningdek, A. J. Karimov (2020) "Pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya tizimlari" nomli ilmiy ishida AKT yordamida ta'limning sifatini oshirish uchun qanday metodikalarni ishlab chiqish kerakligi haqida mulohazalar bildirgan.

Shu bilan birga, S. Sh. Turg'unova (2021) o'zining tadqiqotida interaktiv texnologiyalar va onlayn platformalar yordamida ta'lim jarayonini takomillashtirish imkoniyatlarini o'rgangan. Bu asarlarda o'qituvchilarning yangi metodlarni o'zlashtirish va ta'lim jarayoniga integratsiya qilishdagi qiyinchiliklar va ularga qarshi kurashish yo'llari ko'rib chiqilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, AKT yordamida o'qitish nafaqat yangi texnologiyalarni o'rganish, balki o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlash, o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish hamda ta'lim sifatini yaxshilashga yordam beradi. Shu bilan birga, AKT ning ta'limga joriy etilishi o'qituvchilarni malaka oshirish va yangi pedagogik metodlarni o'zlashtirishga undaydi.

2.2. Metodologiya. Mazkur tadqiqotda o'qituvchi ta'limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llashning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilishda quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llaniladi:

Teorik tahlil metodi: Ta'lim jarayonida AKTning o'rnini va ahamiyatini tushunish uchun ilmiy asarlar, maqolalar va monografiyalar tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv yordamida AKTning ta'lim jarayonidagi ta'siri, metodik imkoniyatlari va pedagogik yangiliklari batafsil o'rganiladi.

Tajriba-sinov metodi: O'qituvchilarning amaliyotiga asoslangan tahlil orqali AKTning ta'lim jarayoniga qo'llanishi bo'yicha real holatlar o'rganiladi. Bu metod yordamida o'qituvchilarning texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini mustahkamlash jarayoni tahlil qilinadi.

Soliq va empirik tadqiqot metodi: O'qituvchilarning AKTga oid bilimlari va ko'nikmalarini aniqlash, ular tomonidan o'qitishda AKTning qo'llanish darajasi va usullarini tahlil qilish uchun so'rovnoma va intervyular o'tkaziladi. Bu metod yordamida o'qituvchilarning malakasini oshirishning samaradorligi va o'quvchilarning ta'limga bo'lgan munosabati o'rganiladi.

Tahliliy va sintetik metodlar: Olingan empirik va nazariy ma'lumotlarni umumlashtirish, ularning ta'lim jarayonidagi qo'llanilishi bo'yicha tavsiyalar ishlab

chiqish va yangi pedagogik metodlarni joriy etish bo‘yicha qarorlar qabul qilishda tahlil va sintez yondashuvlari qo‘llaniladi.

Tajriba-alternativ metodlar: Yangi pedagogik texnologiyalarni o‘qituvchilar amaliyotida sinovdan o‘tkazish orqali o‘qitish metodlarini takomillashtirish, ularning foydaliligini baholash va samaradorligini aniqlashga qaratilgan metodik yondashuvlar.

Ushbu metodologik yondashuvlar orqali o‘qituvchilarning AKTni qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish, ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali tashkil etish uchun zarur bo‘lgan metodik tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

Muhokama va natijalar. Ushbu tadqiqotda o‘qituvchi ta’limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanishning nazariy va amaliy asoslari, shuningdek, AKTning ta’lim jarayonida o‘qituvchi faoliyatiga qo‘llanilishining samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqot davomida olingan asosiy natijalar va muhokamalar quyidagi xulosalar bilan yakunlandi:

AKTning o‘qituvchilarning metodik mahoratiga ta’siri: Tadqiqotda o‘qituvchilarning AKTni o‘z faoliyatida qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirish jarayoni o‘rganildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘qituvchilarning didaktik ko‘nikmalarini oshiradi, ta’lim jarayonini yanada interaktiv va motivatsiyali qiladi. Bu o‘z navbatida o‘quvchilarning o‘z bilimlarini mustahkamlashda va yangi ma’lumotlarni tezda o‘zlashtirishda yordam beradi. O‘qituvchilar AKTni o‘z metodikalariga integratsiya qilgan holda, o‘quvchilarga yanada sifatli ta’lim berish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

O‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish: AKTning ta’lim jarayonida qo‘llanilishi o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish, ularni faol ishtirok etishga undashda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot davomida interaktiv platformalar, onlayn sinflar va turli multimediali materiallardan foydalanish o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishi aniqlandi. Bu usullar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini va ijodkorligini rivojlantirishga yordam beradi.

AKT va o‘qitish metodikalarining integratsiyasi: Tadqiqotda shuningdek, o‘qituvchilarning AKTni metodik usullari bilan integratsiyalashuvi jarayoni ham tahlil qilindi. O‘qituvchilar AKT yordamida o‘quvchilarga yangi bilimlarni taqdim etish, savollarni muhokama qilish va mustaqil ishlash uchun zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashda samarali bo‘ladi. O‘qituvchilarning yangi pedagogik metodlarni o‘rganishi va ularni amaliyotga joriy etish orqali ta’limning sifati oshishi mumkin.

Pedagogik malakani oshirishda AKTning o‘rni: O‘qituvchilarning malakasini oshirishda AKT muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqotda malaka oshirish kurslari va

seminarlar orqali o‘qituvchilarni yangi texnologiyalarni o‘zlashtirishga undashning samaradorligi ko‘rsatilgan. O‘qituvchilar AKT asosida malaka oshirish orqali o‘zlarining pedagogik metodikalarini takomillashtiradilar va ta'lim jarayonida yangi yondashuvlar va texnologiyalarni muvaffaqiyatli qo‘llashga erishadilar.

Ta'limning sifatini oshirish: AKTning ta'limda qo‘llanilishi umumiy ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Bu texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning bilim olish jarayoni yanada tizimli va puxta bo‘ladi. Shuningdek, AKTni qo‘llash orqali o‘quvchilarga individual yondashuvni amalga oshirish mumkin bo‘ladi, bu esa o‘quvchilarning o‘z vaqtida bilim olishlarini ta'minlaydi.

Muammolar va qiyinchiliklar: Tadqiqot davomida o‘qituvchilar AKTni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli qo‘llashda duch kelgan ba'zi muammolar ham o‘rganildi. Ularning aksariyati texnologiyalarning yetarli darajada mavjud emasligi, o‘qituvchilarni yangi texnologiyalarni o‘zlashtirishga undashdagi qiyinchiliklar va ba'zi pedagogik kadrlarning AKTga nisbatan qiziqishlarining pastligi bilan bog‘liq. Bu muammolarni bartaraf etish uchun o‘qituvchilarni malaka oshirish dasturlarini takomillashtirish, ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlash zarurati tug‘iladi.

Natijalar: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etish o‘qituvchilarning pedagogik faoliyatini samarali qilishda muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilarning AKTni qo‘llash orqali o‘quvchilarning bilim olish jarayonini zamonaviylashtirish, ularning motivatsiyasini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilash mumkin. Biroq, bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun o‘qituvchilarni texnologiyalar bilan tanishtirish, ularning ko‘nikmalarini oshirish va zarur infratuzilmani yaratish zarur. O‘quvchilarning bilim olishdagi muvaffaqiyati ta'lim jarayonining texnologik rivojlanishiga bevosita bog‘liq bo‘ladi.

Shu bilan birga, o‘qituvchilarning AKTga oid metodik bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan takliflar amalga oshirilsa, ta'lim tizimining sifati yanada oshishi mumkin.

Xulosa. Ushbu tadqiqotda o‘qituvchilar ta'limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) qo‘llanilishi, uning pedagogik faoliyatdagi ahamiyati va ta'lim jarayonining sifatini oshirishdagi o‘rni chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, AKT nafaqat o‘qituvchilarning metodik mahoratini oshirish, balki o‘quvchilarning o‘z-o‘zini rivojlantirish, kreativ fikrlash va mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishda ham muhim vosita hisoblanadi.

O‘qituvchilarning AKTni ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish, ularni motivatsiya qilish va faol ishtirok etishga undashga imkon beradi. Shuningdek, bu texnologiyalar o‘quvchilarning bilim olish

jarayonini yanada interaktiv va samarali qiladi. O‘qituvchilarning yangi pedagogik metodlarni o‘zlashtirish va ularni amaliyotga joriy etish orqali ta’limning sifati oshadi va o‘quvchilarni eng yangi bilimlar bilan ta’minlash imkoniyati paydo bo‘ladi.

Biroq, o‘qituvchilarning AKTni to‘liq va samarali qo‘llashiga to‘sqinlik qiluvchi bir qator muammolar ham mavjud. Ular orasida texnologiyalarning yetarli darajada mavjud emasligi, o‘qituvchilarni yangi texnologiyalarni o‘zlashtirishga undashdagi qiyinchiliklar va ba’zi pedagogik kadrlarning AKTga nisbatan qiziqishlarining pastligi muhim o‘rin tutadi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun o‘qituvchilarga malaka oshirish dasturlarini takomillashtirish, texnologiyalarga asoslangan yangi pedagogik metodlarni ishlab chiqish va o‘quvchilarga individual yondashuvni qo‘llash zarur.

Shu bilan birga, o‘qituvchilarning malakasini oshirishda AKTning o‘rni beqiyosdir, chunki bu texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini va ijodkorligini rivojlantirishga yordam beradi. Kelajakda ta’lim tizimini raqamlashtirishni yanada kengaytirish, o‘qituvchilarning pedagogik metodlarini yangilash va ta’lim jarayonini takomillashtirishda AKTni samarali qo‘llashning ahamiyati yanada ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. To‘lqinova, Sh. M. (2018). Axborot texnologiyalari ta’limda. Tashkent: O‘qituvchi.
2. Xudoyberdiyeva, R. B. (2019). Zamonaviy ta’limda axborot texnologiyalaridan foydalanish. Tashkent: Ma’naviyat va ma’rifat.
3. Karimov, A. J. (2020). Pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya tizimlari. Tashkent: O‘qituvchi.
4. Turg‘unova, S. Sh. (2021). Interaktiv texnologiyalar va onlayn platformalar yordamida ta’lim jarayonini takomillashtirish. Tashkent: O‘qituvchi.
5. Raxmatov, M. R. (2017). Pedagogik texnologiyalar va zamonaviy o‘qitish metodlari. Tashkent: Innovatsiya.
6. Akbarov, B. A. (2021). Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o‘qituvchilarga ta’siri va o‘quvchilarni tarbiyalashdagi o‘rni. Tashkent: Yangi avlod.

GLOBALIZATSIYA VA MILLIY QADRIYATLAR

TRANSFORMATSIYASI: QARAMA-QARSHILIKLAR VA MUVOZANAT

Ja’farov Ibrohimjon Xolmuhammad o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Abduvohidova Shahrizoda Po‘latjon qizi

Namangan davlat pedagogika insituti Ijtimoiy-gumanitar fakultet O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich O‘zb-BU-24 guruh

kkosonov7@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada globalizatsiya va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi munosabatlarning murakkab tabiati tahlil qilingan. Globalizatsiyaning madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlari milliy qadriyatlarning transformatsiyasiga ta’sir qiluvchi omil sifatida ko‘rilgan.

Maqolada globalizatsiya natijasida yuzaga keladigan qarama-qarshiliklar, jumladan, madaniy g‘arbiylashuv, til yo‘qolishi va milliy identifikatsiyaning zaiflashuvi kabi muammolar ko‘rib chiqilgan. Shu bilan birga, milliy qadriyatlarni asrab qolish va rivojlantirish uchun madaniy xilma-xillikni targ‘ib qilish, ta’lim tizimini kuchaytirish hamda "global" yondashuvni qo‘llash kabi muvozanatni ta’minlash yo‘llari taklif etilgan.

Maqola globalizatsiya va milliy qadriyatlar o‘rtasida muvozanatni saqlash masalasini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, zamonaviy jamiyatlar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Аннотация. В данной статье анализируется сложный характер взаимоотношений глобализации и национальных ценностей. Культурные, социальные и экономические аспекты глобализации рассматривались как факторы, влияющие на трансформацию национальных ценностей.

В статье рассматриваются противоречия, возникающие в результате глобализации, включая культурную вестернизацию, утрату языка и ослабление национальной идентичности. При этом предлагаются пути обеспечения баланса, такие как продвижение культурного разнообразия, укрепление системы образования, применение «глобального» подхода к сохранению и развитию национальных ценностей. сделанный

Статья направлена на углубленный анализ проблемы сохранения баланса между глобализацией и национальными ценностями и имеет важное теоретическое и практическое значение для современных обществ.

Annotation. This article analyzes the complex nature of the relationship between globalization and national values. Cultural, social and economic aspects of globalization were seen as factors influencing the transformation of national values.

The article examines the contradictions that arise as a result of globalization, including cultural Westernization, language loss, and the weakening of national identity. At the same time, ways to ensure balance, such as promoting cultural diversity, strengthening the education system, and applying a "global" approach to preserve and develop national values, are suggested. done

The article is aimed at an in-depth analysis of the issue of maintaining a balance between globalization and national values, and has important theoretical and practical significance for modern societies.

Kalit so‘zlar: Globalizatsiya, milliy qadriyatlar, transformatsiya, madaniy g‘arbiylashuv, til yo‘qolishi, milliy identifikatsiya, madaniy xilma-xillik, global yondashuv, ta’lim tizimi, mintaqaviy hamkorlik.

Ключевые слова: Глобализация, национальные ценности, трансформация, культурная вестернизация, утрата языка, национальная идентичность, культурное разнообразие, глобальный подход, система образования, региональное сотрудничество.

Key words: Globalization, national values, transformation, cultural westernization, language loss, national identity, cultural diversity, global approach, educational system, regional cooperation.

Kirish. Globallashuv zamonaviy dunyoning o‘zgarayotgan ehtiyojlari va tahdidlarini o‘zida aks ettiradigan yangi qadriyatlarni shakllantirishda harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi. Ammo globallashuv jamiyatda muayyan tahdidlar va ziddiyatlarni keltirib chiqarishi ham mumkinligini hisobga olish muhim, bu esa jamiyat va davlat tomonidan e’tibor va moslashuvni talab qiladi. Globallashuv jarayonining ijtimoiy qadriyatlar dinamikasiga ta’sirini o‘rganar ekanmiz, u tufayli vujudga kelgan bir qator omillarga to‘xtalib o‘tish lozim.

Qadriyatlar inson uchun ahamiyat kashf etib, insonni takomillashuvida muhim o‘rin tutadi. Milliy o‘zbek qadriyatlarimiz juda ko‘p. Ular turmush tarzimiz, ma’naviy qiyofamiz, an’analarimiz va o‘zini anglashga yordam beradi va bu borada xalqni-xalq, millatni-millat sifatida birlashtiradi. Zero, o‘z qadriyatlarini va qadrini bilgan xalq (jamo) olomonga aylanmaydi: buyuk ishlarga qodir ekanini his qiladi, iqtisodiy omon saqlaydi, farzandlarining kamoloti uchun qayg‘uradi va kurashadi.[1]

Bu jarayonning ijtimoiy, madaniy, siyosiy va iqtisodiy aspektlari turli davlatlarda va mintaqalarda o‘zgarishlarga sabab bo‘lib, ularning rivojlanish dinamikasiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Globalizatsiya ta’siri ostida ko‘plab milliy qadriyatlar, an’analar va madaniy normativlar transformatsiyaga uchramoqda. Boshqa tomondan, milliy qadriyatlarning saqlanishi va rivojlanishi zaruriyati hamon dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Milliy madaniyatlarni asrab qolish, ularning dunyo miqyosida tanitilishi va rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan sa’y-harakatlar, global miqyosda yuz berayotgan madaniy va iqtisodiy integratsiya jarayonlarining ta’sirini yengish uchun zarurdir.

Shu o‘rinda, globalizatsiya va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar va ularni muvozanatlash imkoniyatlarini o‘rganish, o‘z navbatida, nafaqat milliy identifikatsiyani saqlash, balki global miqyosda ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqola globalizatsiya va milliy qadriyatlar transformatsiyasining o‘zaro aloqalarini, qarama-qarshiliklarini va bu jarayonlardagi muvozanat izlash yo‘llarini tahlil etishga qaratilgan. Maqsad – milliy qadriyatlar va global madaniyatning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash hamda bu jarayonlarning kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini ko‘rsatishdir.

Adabiyotlar tahlili. Avvalo “transformatsiya” tushunchasining mazmuniga to‘xtalsak. Ushbutushunchalotintilidagi “transformatio” so‘zidan olingan bo‘lib, ibtidoda “o‘zgarish”, “burilish” ma’nolarini anglatgan.[1] Bugungi kunda ushbu tushuncha ayniqsa fizika, genetika, lingvistika, san’atvaboshqa sohalarda keng qo‘llaniladi. Xususan, fizikada u o‘zgaruvchanelektrtokikuchlanishining pasayishi yoki oshishini ifodalaydi. Genetikada DNK molekulasiining organizm hujayrasi tomonidan o‘zlashtirilishi jarayoni transformatsiya deb ataladi. Lingvistikada transformatsiya deganda so‘zlartartibini o‘zgartirish orqali bir gap konstruksiyasidanboshqasinikeltirib chiqarish nazarda tutiladi. San’atda aktyor tomonidan o‘z qiyofasini tezo‘zgartirishigaasoslangan estrada nomeri transformatsiya deb yuritiladi.[5]

Asosiy qism. Globalizatsiya zamonaviy dunyoning ajralmas qismi bo‘lib, jamiyatlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni kuchaytiradi va turli sohalarda hamkorlikni kengaytiradi. Ammo bu jarayon milliy qadriyatlar transformatsiyasiga ta’sir ko‘rsatib, ularning saqlanib qolishi va rivojlanishi masalasida turli muammolarni keltirib chiqaradi.

Buyuk ajdodlarimiz: Imom Buxoriy, at-Termiziy, Naqshbandi, Haji Ahmad Yassaviy, Al Xorazmiy. Beruniy, Ibn Sino, Amir Temur, M. Ulug‘bek, Z. Bobur va boshqa ko‘plab insonlar milliy madaniyatimiz rivojiga ulkan hissa qo‘shib, xalqimizning g‘ururiga aylandi. Ushbu nomlar, ularning dunyo tsivilizatsiyasining rivojlanishiga qo‘shgan ulkan hissasi bugungi kunda butun dunyoga ma’lum. Tarixiy tajriba, an’analarning uzluksizligi – bularning barchasi yangi avlodlar tarbiyalanadigan qadriyatlarga aylanishi kerak. Bizning madaniyatimiz butun insoniyat uchun diqqatga sazovor joyga aylangani bejiz emas: Samarqand, Buxoro, Xiva – nafaqat olimlar va san’at ixlosmandlari, balki tarix va tarixiy qadriyatlarga qiziqqan er yuzidagi barcha odamlar uchun ziyoratgohlar. Ijtimoiy hayotimizni isloh qilish va yangilash natijasida ma’naviy madaniyatning kuchli qatlamlari ochilib, xalq psixologiyasini vatanparvarlik, milliy g‘urur va butun dunyoga ochiqlik tomon keskin o‘zgartirdi. Bu shunchalik yorqin va o‘ziga xos bo‘lgan xalq ruhining

qudratining birinchi belgisidir, u nafaqat integratsiyadan qo‘rqmaydi, balki aksincha, jahon hamjamiyatining organik zarrasi bo‘lishga intiladi.

Xalqimizning asrlardan asrlarga o‘tib kelayotgan Vatanga muhabbat, ajdodlar xotirasiga sadoqat, o‘zidan kattalarga, mehmonga ehtirom, kichiklarga izzat, yetim-yesir, beva-bechoralarning haqqidan qo‘rqish hissi, ayniqsa, ota-ona, qarindosh-urug‘larga doimiy beg‘araz hurmat va xizmat ko‘rsatish kabi juda ko‘plab insoniy fazilatlar milliy qadriyatlarimizning asosini tashkil qiladi. Afsuski, mustaqillikdan oldin bosqinchilar bizning milliy qadriyatlarimizni toptashga, ularni butunlay yo‘q qilishga, hayotimizdan "supurib tashlash"ga qattiq bel bog‘lashgan. Lekin xalqimizning matonati, sabr-u chidami, xotiralarga, ajdodlar ruhiga sadoqati va yurtning har bir qarichini muqaddas bilish hissi bunga yo‘l qo‘ymaydi. Mustaqillikdan keyin bizning noyob qadriyatlarimiz tiklandi, buyuk ajdodlar xotirasi mangulashtirildi, vayronaga aylantirib yuborilgan qadamjolar obod qilindi.[2]

Lekin guruch kurmaksiz bo‘lmas deganlaridek, bizning qadriyatlarimizga kirmaydigan narsalarni "moda" qilib olish holatlari juda ham ko‘p bo‘lmoqda. Ya‘ni bid‘at, xurofot amallar ichida qadriyatlar o‘z muhimlik ahamiyatini yo‘qotayotgandek. To‘ylardagi ortiqcha isrofgarchiliklar, tog‘ora-yu ovqatlarning ko‘pligi, hayo libosini o‘rniga yal-yal yongan oxirgi moda liboslarini kiyib olgan ayollar holi bizni tashvishga solgandi. Hozirgi paytga kelib esa, ortiqcha dabdababozlik, isrofgarchiliklarga barham berilmoqda. Bundan tashqari, bir bolaga yetti mahalla ota-ona, degan maqol bejizga chiqmagan. Bola tarbiyasining nafaqat oilada, balki, jamiyatda ham muhim o‘rin tutishini anglagan har bir shaxs borki, ko‘chada daraxt shoxini sindirayotgan, qushlarga tosh otayotgan, telefon o‘ynab o‘tirgan bolani ko‘rsa, yuragi zirqiraydi, bu mitti yurakchalarga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatishni xohlaydi, oddiygina daraxt va qushlar ham uning Vatanini bir bo‘lagi ekanligini singdiradi, milliy g‘oyasini shakllantirishiga ko‘mak beradi.

Globalizatsiya jarayoni milliy qadriyatlarning transformatsiyasiga va madaniy identifikatsiyaning o‘zgarishiga sabab bo‘lmoqda. Biroq, bu jarayonning ta‘siri turli mintaqalarda va davlatlarda turlicha ko‘rinish oladi. Maqolada ko‘rsatilganidek, globalizatsiya madaniy normativlar va qadriyatlarning o‘zaro almashinuvi, iqtisodiy tizimlarning integratsiyasi va siyosiy hokimiyatning markazlashuvi kabi ko‘plab o‘zgarishlarga olib kelmoqda. Bu o‘zgarishlarning ayrimlari milliy qadriyatlarning zaiflashishi yoki yo‘qolishiga olib kelsa, boshqalari global madaniyat bilan sinergetik aloqalar yaratishga xizmat qilmoqda.

Globalizatsiya va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar ikki asosiy tendensiyaning o‘z ichiga oladi. Bir tomondan, global iqtisodiy va madaniy integratsiya mamlakatlarning madaniy o‘ziga xosligini yo‘qotishiga sabab bo‘lishi

mumkin, bu esa milliy identifikatsiyaning erishish qiyin bo‘lgan bir nuqtasiga olib keladi. Boshqa tomondan, milliy qadriyatlarning saqlanib qolishi uchun kuchli ijtimoiy siyosatlar va madaniy resurslarni rivojlantirish zarurligi ta’kidlanadi. Misol uchun, Yevropa mamlakatlarida ko‘p madaniyatlilik va integratsiya jarayonlarining globalizatsiya bilan uyg‘unlashuvi, Osiyo davlatlarida esa milliy qadriyatlarni saqlashga qaratilgan davlat siyosatlari bu qarama-qarshiliklarning boshqarilishiga imkon yaratmoqda.

Mazkur jarayonlar, ayniqsa, til va madaniy an’analar masalasida sezilarli o‘zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Tilning global dominant sifatida ingliz tilining keng tarqalishi kichik tillarning o‘zgarishini yoki yo‘qolishini tezlashtiradi, bu esa milliy madaniyatlarning o‘ziga xosligini yo‘qotishiga olib keladi. Biroq, ba’zi davlatlar o‘z tillarini va madaniy an’analarini saqlab qolish uchun maxsus siyosatlar amalga oshirgan. Xususan, Xitoy, Hindiston, Turkiya kabi davlatlar milliy til va madaniyatni saqlashga qaratilgan kuchli davlat siyosatlarini amalga oshirishga intilmoqdalar.

"Millat va davlat taraqqiyotini ta’min etuvchi muhim omillaridan biri yosh avlodning tarbiyasi masalasidir. Xalq tarbiyasida qusur va kamchiliklar bor ekan, o‘sha xalq istiqomat qiladigan makonda eng qat’iy qonunlar vositasida ham tartib o‘rnatib bo‘lmaydi. Dunyoning iqtisodiy rivojlangan ilg‘or davlatlari ham aynan yoshlar tarbiyasi masalasida oqsaqayotgani va shu bois ayni vaqtga qadar qo‘lga kiritgan yutuqlari muvaqqat bir yuksalish ekanini e’tirof etmoqda”.[3]

Shuningdek, globalizatsiya jarayonining ijtimoiy tengsizliklarga ham ta’siri bor. Boy davlatlar va rivojlanayotgan mamlakatlar o‘rtasidagi farqning yanada kengayishi, global iqtisodiy tizimda ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiradi. Bunday sharoitda, milliy qadriyatlarning transformatsiyasi faqat madaniy o‘zgarishlar bilan cheklanmay, balki iqtisodiy va siyosiy o‘zgarishlarni ham o‘z ichiga oladi.

Ushbu maqolaning asosiy natijasi shundan iboratki, globalizatsiya va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi aloqalar murakkab va ko‘p jihatli jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Globalizatsiya, bir tomondan, milliy madaniyatlarni yagona global madaniyatga yaqinlashtirsa, boshqa tomondan, milliy qadriyatlarning saqlanib qolishini ta’minlash uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, globalizatsiya madaniyatlar o‘rtasidagi integratsiya, iqtisodiy hamkorlik va siyosiy aloqalarni mustahkamlashga xizmat qilsa-da, uning salbiy ta’siri sifatida milliy identifikatsiyaning zaiflashishi va madaniy o‘ziga xosliklarning yo‘qolishi xavfi mavjud.

Madaniy inqilob bir necha avlod xayoti mobaynida g‘alabaga erishgan bo‘lsa, uni yengish uchun kamida yana shuncha vaqt talab qiladi. Dunyo mafkuraviy poligonga aylangan va g‘oyaviy kurash manfaatlar kurashida asosiy vosita bo‘lar

ekan, undan keyin janglar siyosiy maydonda emas, axlok, tafakkur va ma'naviyat soxasida kechadi. Zero raqiblar shunchaki bir siyosiy partiya bo'lmasdan, u o'zga e'tiqod, g'oya va mafkuralarga va aniq maqsadga ega bo'lgan kuchlardan iborat bo'ladi. Bunda maktab ta'limi, ommaviy axborot vositalari hamda milliy g'oya munosabati va nuqtai nazari hal qiluvchi kuchga aylanadi. Bu o'rinda so'z g'oyat muhim masala yoshlarning ongi va qalbi xususiyatida borayotir.[4]

Ma'lum bo'lishicha, milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish uchun, davlatlar globalizatsiya jarayonlarini shunday boshqarishlari kerakki, bu jarayonlar milliy identifikatsiya va madaniy o'ziga xoslikni mustahkamlashga xizmat qilsin. Bu uchun madaniy xilma-xillikni rag'batlantirish, mahalliy tillarni himoya qilish va milliy ta'lim tizimini kuchaytirish zarur. Bundan tashqari, globalizatsiya jarayonlarining salbiy ta'sirlarini kamaytirish uchun mintaqaviy hamkorlik va "global" yondashuvni qo'llash muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, ijtimoiy tengsizliklar va iqtisodiy nohaqliklar globalizatsiyaning salbiy oqibatlaridan biri sifatida ko'rinadi. Ularning oldini olish uchun xalqaro miqyosda yangi siyosiy va iqtisodiy strategiyalar ishlab chiqish lozim. Demak, globalizatsiya va milliy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash uchun turli darajalarda siyosatlarni uyg'unlashtirish, ilmiy tadqiqotlar va amaliy yondashuvlar zarurdir.

Xulosa. Globalizatsiya, bir tomondan, dunyo miqyosida madaniy, iqtisodiy va siyosiy integratsiyani kuchaytirs, boshqa tomondan, milliy qadriyatlarning transformatsiyasiga sabab bo'ladi. Maqolada ko'rsatilganidek, globalizatsiyaning ta'siri mamlakatlar va mintaqalarda turlicha namoyon bo'ladi: ba'zi joylarda bu jarayon milliy identifikatsiyaning zaiflashishiga olib kelishi mumkin, boshqalarda esa milliy qadriyatlarning saqlanishiga qaratilgan siyosatlar va madaniy yangilanishlar orqali globalizatsiya va milliy qadriyatlar o'rtasida muvozanat saqlanadi.

Bundan tashqari, milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish uchun globalizatsiyaning salbiy ta'sirlarini yengish zarurligi ta'kidlandi. Madaniy xilma-xillikni targ'ib qilish, mahalliy tillarni himoya qilish, ta'lim tizimini kuchaytirish va "global" yondashuvni qo'llash kabi strategiyalar milliy qadriyatlarni saqlab qolishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, globalizatsiya ijtimoiy tengsizliklarni kuchaytirishi mumkin, bu esa iqtisodiy va siyosiy darajalarda yangi strategiyalarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1]. SHDPI. Ummatova Xurshida. "QANDAY QILIB MILLIY QADRIYATLARIMIZNI SAQLAB QOLISHIMIZ MUMKIN: ЧАСТЬ 2 ТОМ 1 АВГУСТЬ 2023 год." Лучшие интеллектуальные исследования 2.1 (2023): 3-5.
- [2]. Kramiddinovich, Raxmatov Shaxzod. "MILLIY QADRIYATLAR VA MILLATLARARO TOTUVLIK." TADQIQOTLAR. UZ 51.3 (2024): 67-70.
- [3]. F. Madrahimova Zavolga eltuvchi madaniyat. // Tafakkur 2013-yil 4-son 88 bet
- [4]. Ibragimov, Solijon. "“OMMAVIY MADANIYAT” TUSHUNCHASI VA UNING YOSHLAR TARBIYASIGA TAHDIDI." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 3.11 (2023): 102-109.
- [5] Трансформация // Новый словарь иностранных слов. – М.: Азбуковник, 2003.

ZAMONAVIY O‘ZBEK MADANIYATI MILLIY URF ODAT VA AN’ANALAR

Ja'farov Ibrohimjon Xolmuhammad o'g'li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası o'qituvchisi.

ibrohimjafarov@gmail.com

Toshmirzayeva Ruxshona Yoqubjon qizi

*Namangan davlat pedagogika insituti Ijtimoiy-gumanitar fakultet O'zbek tili va
adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich O'zb-BU-24 guruh*

toshmirzayearuxshona93@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek madaniyatining milliy urf-odat va an‘analar bilan o‘zaro aloqasi tahlil qilinadi. O‘zbek xalqining tarixiy va diniy qadriyatlariga asoslangan urf-odatlar – to‘y va nikoh marosimlari, Navro‘z bayrami, osh madaniyati hamda musulmon an‘analari – zamonaviy hayotda o‘z o‘rnini saqlab qolgan holda rivojlanmoqda.

Zamonaviy global jarayonlar, jumladan musiqa, moda, va axborot texnologiyalarining ta’siri milliy madaniyatni yangi shakllar bilan boyitmoqda. Milliy urf-odatlarning turizm, ta’lim va san’at sohalariga ta’siri ham e’tiborga loyiqdir. Ushbu maqola milliy meros va zamonaviylik o‘rtasidagi uyg‘unlikni ochib beradi hamda ularning o‘zaro ta’sirini yoritadi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy o‘zbek madaniyati, milliy urf-odatlar, an‘analar, to‘y marosimlari, Navro‘z bayrami, osh madaniyati, musulmon an‘analari,

globallashuv, milliy qadriyatlar, zamonaviy san’at, turizm, ta’lim, madaniy meros, zamonaviylik, milliy moda.

Kirish. O‘zbekiston madaniyati o‘zining boy tarixiy ildizlari va rang-barang urf-odatlar bilan ajralib turadi. Milliy qadriyatlar va an’analar xalqning kundalik hayotidan tortib, marosimlari va bayramlarigacha muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, zamonaviy davrning globallashuv jarayonlari va texnologik rivojlanishi o‘zbek madaniyatiga yangi ta’sirlarni olib kelmoqda. Bugungi kunda milliy meros zamonaviylik bilan uyg‘unlashib, yangi shakllar va ko‘rinishlar kasb etmoqda.

Xalqning madaniyati asosan uning urf-odatlar va an’analari orqali ifodalanadi. To‘y marosimlari, Navro‘z bayrami, osh pishirish kabi odatlar qadimdan davom etib kelayotgan bo‘lsa-da, ular zamonaviy hayotga moslashgan holda saqlanmoqda. Shu bilan birga, musulmon an’analari ham xalqning diniy e’tiqodlari va turmush tarzida chuqur ildiz otgan. Ushbu qadriyatlar jamiyatda ahillik va mehr-oqibatni targ‘ib qilmoqda.

Zamonaviylikning kirib kelishi milliy madaniyatga boylik qo‘shib, uni yanada jozibador qilmoqda. Musiqa, moda va san’at sohalarida milliylik va zamonaviylik o‘rtasidagi uyg‘unlik yaqqol ko‘rinadi. Ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali o‘zbek madaniyati nafaqat ichki, balki xalqaro maydonda ham keng targ‘ib qilinmoqda. Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek madaniyatining milliy urf-odat va an’analar bilan uyg‘unligi va o‘zgarishlari ko‘rib chiqiladi.

Asosiy qism. Zamonaviy o‘zbek madaniyati milliy urf-odat va an’analar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, u xalqning tarixiy tajribasi, qadriyatlari va madaniy rivojlanishining aksidir. Milliy an’analar zamonaviy hayotda o‘z ifodasini topmoqda, lekin ular yangi zamon talablariga moslashib, rivojlanib bormoqda.

Muhtaram prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev janobi oliylar shunday qimmatli fikrlarini aytib o‘tadi. “Vatanimiz kelajagi bo‘lgan barkamol avlodni etishtirish uchun millatimizning har bir vakili o‘z farzandini milliy g‘oyamiz, qadriyatlarimiz, tilimiz, qadimiy tariximiz, madaniy boy o‘tmishimizda chuqur iz qoldirgan buyuk siymolarimizga muhabbat va hurmat ruhida tarbiyalash bilan birga jahoniy o‘zigagina xos bo‘lgan insonparvarlik, baynalmilallik, samimiylik va bag‘rikenglik ruhida ham ta’lim va tarbiya berishimiz, bugungi kunda har qachongidan ham zarurroqdir. Millat o‘zligini qanchalik chuqur anglasa, o‘zining izzatini, qadr-qimmatini joyiga qo‘ysa, uni boshqalar ham ulug‘laydi, hurmat qiladi.[1]

Zamonaviy o‘zbek madaniyati xalqning ko‘p asrlik urf-odatlar va an’analari bilan uzviy bog‘langan bo‘lib, ular bugungi kundagi hayot tarzida ham o‘z ifodasini topmoqda. Milliy urf-odatlarning saqlanib qolishi nafaqat madaniy merosni

boyitadi, balki jamiyatdagi birlik va barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Ushbu bo‘limda milliy an’analar va zamonaviylikning o‘zaro uyg‘unligi bir necha yo‘nalishda ko‘rib chiqiladi.

To‘y va nikoh marosimlari. O‘zbek xalqining nikoh marosimlari tarixiy qadriyatlar va estetikaga boy. Kelin sarposi, kuyov sovchisi, to‘y dasturxonini kabi odatlar zamonaviylikka moslashgan holda davom etmoqda. Bugungi kunda to‘y marosimlarida zamonaviy musiqa va dekoratsiyalar milliy an’analar bilan uyg‘unlashgan. Shu bilan birga, bu tadbirlarda milliy taomlar, xususan, osh va somsa kabi xalqona taomlar asosiy o‘rinni egallaydi.

Navro‘z bayrami. Navro‘z bayrami – milliy madaniyatning yorqin ramzi. Ushbu qadimiy bayram yangi yilning boshlanishi va tabiatning uyg‘onishini nishonlash sifatida katta ko‘tarinkilik bilan o‘tkaziladi. Navro‘z kunlarida sumalak pishirish, xalq o‘yinlari, kuy-qo‘shiqlar va milliy kiyimlar bayramni boyitadi. Bugungi kunda Navro‘z zamonaviy san’at, moda va texnologiyalar orqali yangicha uslubda nishonlanmoqda.

Musulmon an’analar va qadriyatlari. O‘zbek xalqining diniy an’analar Ramazon va Qurbon hayitlarida o‘z aksini topadi. Ushbu bayramlar davomida mehr-muruvvat ko‘rsatish, sadaqa berish, qavmu qarindoshlarni mehmon qilish kabi qadriyatlar saqlanib kelmoqda. Zamonaviy davrda ushbu qadriyatlar yangi shakllarda, masalan, xayriya tadbirlari yoki onlayn yordam ko‘rsatish orqali namoyon bo‘lmoqda.

Globallashuv va zamonaviy o‘zgarishlar

Musiqa va san’at. An’anaviy o‘zbek musiqasi – maqom va xalq kuy-qo‘shiqlari – zamonaviy pop va elektron musiqalar bilan uyg‘unlashmoqda. Yosh ijrochilar milliy cholg‘u asboblarni yangi janrlarga tatbiq qilmoqda. Zamonaviy teatr va kinofilmlar ham milliy mavzularni yoritishda o‘ziga xos rol o‘ynamoqda.

Milliy moda va dizayn. Milliy atlas va adras matolari zamonaviy dizayn bilan uyg‘unlashib, kiyim-kechaklarda yangi uslublarni yaratmoqda. Yosh avlod orasida milliy elementlarga qiziqish oshib, ular kundalik hayotda ham ishlatilmoqda.

Texnologiya va axborot vositalari. Ijtimoiy tarmoqlar milliy madaniyat va qadriyatlarni targ‘ib qilishning muhim vositasiga aylandi. Bloggerlar va san’atkorlar milliy urf-odatlarini global maydonga olib chiqib, ularni ommalashtirmoqda.

Milliy madaniyatning rivoji va xalqaro ta’sir

Zamonaviy o‘zbek madaniyati xalqaro turizmga katta qiziqish uyg‘otmoqda. Sayyohlar milliy marosimlarda ishtirok etish, mahalliy hunarmandchilik mahsulotlarini ko‘rish va sotib olish imkoniyatiga ega. Shu bilan birga, milliy urf-odatlar ta’lim va tarbiya tizimida ham faol qo‘llanilib, yoshlarga milliy qadriyatlarni singdirishda muhim o‘rin tutmoqda.

Milliy urf-odatlar va zamonaviylikning uyg‘unlashuvi o‘zbek madaniyatini boyitmoqda va uning xalqaro maydondagi o‘rnini mustahkamlamoqda.

Milliy mentalitetimizda turkiylarga xos jihatlar ma’naviy madaniyatimizda, chillaq chavgon, ko‘pkari, kurash kabi milliy o‘yinlarmizda, “quloqtishlar”, “beshikkerti”, “qalin”, “to‘qqiz” kabi rasm-rusum va udumlarimizda, qolaversa, otga bo‘lgan o‘ziga xos mehr-muhabbat va motam marosimlarda ishtiroki bilan bog‘liq udumlarimizda yorqin ifodasini topgan. Tarixga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ota-bobolarimiz azal-azaldan insonni jismonan chiniqtiruvchi, salomatlikka ijobiy ta’sir etuvchi mashqlarga jiddiy e’tibor qaratishganini ko‘ramiz. Masalan, ko‘pkari musobaqasi har bir ishtirokchidan chavandozlik mahoratidan tashqari jismoniy kuch, o‘tkir zehn va yetti o‘lchab bir kesish salohiyatiga ega bo‘lishni talab qiladi. Ajdodlarimiz shunga mos ravishda tayyorgarlik ko‘rib, ham ruhiy, ham jismoniy o‘sishga erishganlar. Umuman olganda, milliy sport turlarining barchasi ota-bobolarimizning yashash tarzi, madaniyati va dunyoqarashidan kelib chiqqan holda rivojlangan. O‘sha kezlarda kimdir chavandoz, kimdir qilichboz, yana kimdir mergan sifatida tanilgan. Shuningdek, turli o‘yinlar va mashqlar tufayli ajdodlarimizda har qanday holatdan olib chiqadigan chaqqonlik, yakkama-yakka olishuvga xos uquv shakllangan. Qadimgi milliy sport turlaridan kurash, ko‘pkari, chavgon, chillak kabi milliy o‘yinlar-odatlarimizdandir. Abu Rayhon Beruniy ham «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar» nomli ulug‘ asarlarida Navro‘z bayrami tafsilotlarini tasvirlayotganda bu bayramda o‘ynaladigan milliy o‘yinlardan biri sifatida chavgon o‘yini haqida ma’lumot berib o‘tgan. Buyuk tabib Abu Ali Ibn Sino ham bola tarbiyasi to‘g‘risidagi risolalarida jismoniy tarbiya haqida gapirarkan, chavgon o‘yini to‘g‘risida ham alohida to‘xtalgan. Haqiqatdan ham jismoniy harakat talab qiladigan o‘yinlar o‘sib kelayotgan yosh avlodni jismonan chiniqtirish va sog‘lom bo‘lishlari uchun xizmat qiladi. Bobur Mirzo bu mardona o‘yinni juda sevib o‘ynagan. «Boburnoma»dan ilhomlanib asarlar yozgan taniqli adib Pirimqul Qodirov Boburiylar haqidagi tarixiy romanining ikkinchisi — «Avlodlar dovoni»da Humoyun shohning Hamida bonu bilan tanishuvi tasvirini juda go‘zal manzaralarda ko‘rsatadi. Boburning opasi Xonzoda begim boshchiligida Navro‘z bayrami kunlari Hindistonda chavgon o‘yini odati ham namoyish qilinadi. Qizig‘i shundaki, shoh ko‘chma taxti oldidagi maydonda... qizlar ot minib, chavgon o‘yini o‘ynaydilar. Bu er yigitlar o‘yinida go‘zal qiz Hamida bonu o‘zini ko‘rsatadi. Bu latif, nazokatli, ayni paytda jasur-u barkamol qiz Humoyunshohning nazariga tushib, oqibat uning muhabbatiga sazovor bo‘ladi.[3]

Xulosa. Zamonaviy o‘zbek madaniyati xalqning ko‘p asrlik urf-odatlari va an’analariga tayangan holda, globallashuv va zamonaviylik jarayonlariga moslashib bormoqda. Milliy to‘y marosimlari, Navro‘z bayrami, osh madaniyati va musulmon

anʼanalari xalqning boy madaniy merosini aks ettiradi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar, moda va sanʼat sohalaridagi yutuqlar milliy qadriyatlarni yangi shakllarda ifodalash imkonini bermoqda.

Ushbu uygʻunlik milliy madaniyatning nafaqat saqlanishi, balki rivojlanishiga ham xizmat qilmoqda. Turizm, taʼlim va xalqaro madaniy aloqalar orqali oʻzbek urf-odatları va qadriyatlari kengroq eʼtirof etilmoqda. Shunday qilib, oʻzbek madaniyati zamonaviylik bilan uygʻunlashib, oʻzining jozibadorligini saqlab qolayotgani bilan ajralib turadi. Milliy va zamonaviy madaniyatning bunday uygʻunligi oʻzbek xalqining boy madaniy merosini kelajak avlodlarga yetkazishda muhim rol oʻynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1]. Nizomiddinova, Nozimaxon Saloxiddin qizi. "OʻZBEK MILLIY ROMANCHILIKDA QADRIYATLAR VA URF-ODAT ANʼANALAR TALQINI." *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI* 3.5 (2023): 200-203.

[2]. Ibragimova, Rayhona. "MILLIY UDUMLAR–MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRUVCHI MEZONDIR." *Fargʻona davlat universiteti* 2 (2023): 120-120.

[3]. Ibragimova, R. (2023). MILLIY UDUMLAR – MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRUVCHI MEZONDIR. *Fargʻona Davlat Universiteti*, 29(2), 120. Retrieved from <https://journal.fdu.uz/index.php/sjfsu/article/view/2370>.

ALISHER NAVOIY SHAXSIYATINI MAKTAB DARSLIKLARIDA O‘RGATISH METODIKASI

Normatova Maftuna Hasan qizi

Jizzax viloyati G‘allaorol tumani 66-maktab ona tili va adabiyot o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy shaxsiyati va ijodi, yangilangan maktab darsliklarida berilgan Navoiy yaratgan qit‘alar va fardlardan na‘munalar kabi ma‘lumotlar berilgan.

Аннотация: В данной статье представлены сведения о личности и творчестве Алишера Навои континентах и личностях созданных Навои обновленных школьных учебниках.

Abstract: This article provides information on the personality and creativity of Alisher Navoi, examples of continents and individuals created by Navoi in updated school textbooks.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy shaxsiyati va ijodi, darslik, qit‘a, fardlardan na‘munalar.

Ключевые слова: личность и творчество Алишер Навои учебник континент примеры отдельных личностей.

Key words: personality and creativity of Alisher Navoi, textbook, continent, examples of individuals.

O‘zbek adabiyotining bugunga kelib takomillashuviga hamda asrlar osha ulug‘lanib yosh kelajak ko‘ngliga “g‘azallar” tushunchasini singdira olgan ko‘plab beqiyos na‘munalarini o‘qib, ko‘nglimiz ham, umrimiz ham gullab yashnashiga o‘zining katta hissasini qo‘shgan buyuk mutafakkir, zullisonayn shoir Alisher Navoiy bobomizni bugun yod etar ekanmiz ko‘nglimizda olam-olam faxr tuyg‘usi jo‘sh urmoqda.

Alisher Navoiy ijodi va shaxsiga hamma zamonlarda qiziqish o‘zgacha aks ettirilgan. Ulug‘ mutaffakirning shaxsi, fe‘l-atvori haqida yaqqolroq tasavvur hosil qilish uchun, avvalo hazratning asarlarini va bu ulug‘ zotga zamondosh bo‘lgan adiblarning xotiralarini sinchiklab o‘qish zarur.

“Yoshlik paytidayoq sohibi fan bo‘ldi...” Davlatshoh Samarqandiy “Tazki-rat ush-shuaro” dan, “Siniq nafs va ulug‘ tavozi egasi...” Mirxond “Ravzat us-safo” dan, “Himmat va saxovatda benazir zot...” Xondamir “Makorim ul-axloq” dan kabi bir-birlarini takrorlamas fikrlar bildirilgan edi. Navoiy haqida o‘z zamon- doshlari tomonidan aytilgan ushbu ta‘riflar va uning ijod yo‘li haqidagi fikrlar bolaligimizdan ongimizga kirib borgani bejiz emas. Chunki, ushbu buyuk inson

ulgʻayishimiz yoʻlida komillik sari olgʻa yurishimizda misoli yoʻlchi yulduz boʻlib porlab turuvchi ulugʻ zotdir. Navoiyning bebaho merosi nafaqat turkiy xalqlar, balki butun bashariyat uchun bamisoli obihayot manbayi hisoblanadi. Shoir yaratgan birgina Farhod obrazi orqali butun insoniyat uchun takrorlanmas umuminsoniy tuygʻular, qolaversa, koʻmillik timsolini yuksak darajada taʼrif-u tasniflab bergan yuksak didli ijodkordir.

Alisher Navoiy sheʼriyatga gʻoyat qiziqadigan, zehni oʻtkir, adabiyotni qunt bilan oʻrganadigan xalqini, yurtini, Allohni suyadigan jonidan ham sevadigan buyuk siymo boʻlgan. Alisher yaxshi farzand, yaxshi aka, yaxshi jiyan, yaxshi shogird, yaxshi oʻquvchi va yaxshi doʻst ham edi. Husayn Boyqaro bilan doʻstligi dunyo koʻz oʻngida oltinga teng davrlar deya, taʼriflasak adashmaymiz. Husayn Bayqaro 1472-yilning fevral oyida uni saroyning bosh vaziri qilib tayinlaydi va unga “Amiri kabir” unvonini beradi. Alisher Navoiy barcha lavozimlarida avvalo butun kuchini mamlakatda tinchlik va osoyishtalik oʻrnatishgaga qaratadi. Shahar- larda savdosotiqni, hunarmandchilikni rivojlantirishga katta ahamiyat beradi. Doʻsti va xalqi uchun jon- jahti bilan harakat qiladi.

Navoiy koʻnglida ulkan insonparvarlik tuygʻusi uni bir umr tark etmadi. Navoiy oʻrta asrdagi uygʻonish davrining boshqa ulugʻ zotlari kabi butun hayotida haqiqiy inson qanday boʻlishi lozimligini koʻrsatdi.

Navoiy hayot yoʻlida xalqni ham sheʼriyatni ham birga-birga olib ketishga harakat qilar edi. Buning isboti u yaratgan asarlar jamlanmasiga eʼtabor qaratsak. 1470-yillarning oxirlarida Alisher Navoiy oʻzining oʻzbek tilida yozgan sheʼrlaridan iborat ilk devoni “Badoe ul- bidoya” (“Badiiylik ibtidosi”) ni tuzdi. Bunday mukammal devonini tuzish Navoiygacha kamdan- kam shoirga nasib boʻlgan edi. 1480- yillarning oxirida “Navodir un-nihoya” (“Behad nodirliklar”) devonini tuzi. Bundan soʻng koʻngliga yoshligidan tuyib qoʻyilgan maqsadini 1483- 1485- yillarda amaliyotga tadbiq etdi. Bu maqsad oʻzbek tilida “Xamsa” asarini yaratish edi. Asar oʻzbek adabiyoti shuhratini olamga yoyib, jahon adabiyo- tining durdonalaridan biriga aylandi. Bundan soʻng ham ijodkor juda koʻp chinak- kam adabiyot durdonalarini ham yaratdi. Mana shunday asarlardan koʻplarini boshlangʻich sinfdan to yuqori sinflarda ham uchratamiz.

Navoiy oʻta ijodkor inson boʻlganini u yaratgan asarlardan bilib olishimiz qiyin emas. Hozirgi zamonaviylashgan asrimizda ham Navoiy ijodi yuksaklikka tomon olib chiqilmoqda. Bu borada barcha ijodkorlar tomonidan Navoiy ijodi va shaxsiyatiga qiziqib maqolalar yaratgan. Mana shunday maqolalardan birida, “Shoir tabiatan nihoyatda sinchikov inson boʻlgan. Atrofdagi voqea-hodisalarni, odamlar va ular oʻrtasidagi oʻzaro munosabatlarni doimo kuzatgan, ulardan maʼlum xulosalar chiqargan. Hatto kichik hayotiy-maishiy tafsillar ham eʼtiboridan chetda

qolmagan”... mana shunday hayotiy voqelardan ilhomlanib yozilgan hozirgi zamonda ham qo‘llaniladigan qit‘a va fardlar yaratilgan.

Qit‘a (arabcha “bo‘lak, qism, parcha” so‘zidan) mumtoz adabiyotda qo‘llangan janrlardan biri bo‘lib, unda muallifning turli mazmundagi fikr-mulohazalari, qarashlari ifodalanadi. Qit‘a ikki bayt (to‘rt qator) va undan ortiq bo‘lishi mumkin. Unda ikkinchi misra (qator) o‘zaro qofiyalanadi[4,125].

7-sinf adabiyot darsligida keltirilgan quyidagi qit‘alar mazmuni va tahlili haqida fikr yuritamiz;

Kamol et **kasbkim**, olam uyidan-
Sanga farz o‘lmag‘ay **g‘amnok** chiqmoq.
Jahondin **notamom** o‘tmak **biaynih**,
Erur hamomdin nopok chiqmoq.

Lug‘at: Kamol-yetuklik, kasb etmoq-o‘rganmoq, g‘amnok-g‘amgin, notamom-nokomil, biaynih- xuddi, aynan. Ushbu qit‘ada maktab o‘quvchilari ongiga va bilim darajasiga ta‘siri juda katta bo‘lgan ma‘no mazmun mavjud ya‘ni, olam uyidan yetuklikni o‘rgan, sen olam uyidan g‘amgin chiqishni farz deb bilma. Jahondan nokomil ya‘ni dunyodagi barcha fazilatlar-u, yetuklilarsiz o‘tish xuddi, hammomga yuvinishga kirib yuvinmasdan kir holatda chiqish bilan barobardir.

Ilmdan kasb qilki, sud ermas,
Charx mushkillarini hal qilmoq.
Lekin ul ilm dog‘i naf‘ etmas,
Bilibon bo‘lmas amal qilmoq.

Lug‘at: **sud**-foyda, **charx**-osmon,zamon. Ilmni kasb qil bu sen uchun foyda, charx mushkullarini ham hal qiladi. Lekin bir narsani bilib qo‘y, o‘sha olgan yetukliging, biliming nafi bo‘lmaydi, bilgan, olgan ilmingga amal qilmasang.

Navoiyning barcha turdagi ijod na‘munalarini tahliliy mazmunini bilmoq uchun asosan lug‘atlardan foydalanish kerak. Bu lug‘atlarni o‘rganish o‘quvchilarning so‘z boyligini balki, dunyoqarashini kengaytiradi.

Fard- (arabcha “yakka, yolg‘iz” so‘zidan) mumtoz adabiyotda qo‘llangan janrlardan biri bo‘lib, unda muallifning hayotiy kuzatishlariga asoslangan xulosalari, g‘oyalari ilgari suriladi. Fard bir bayt (ikki qator) dan tashkil topadi[4,127].

7-sinf darsligidan ayrim fardlarning mazmuni va tahlili bilan, tanishib chiqamiz.

Kishi aybin yuziga qilma izhor,
Taammul ayla o‘z aybingg‘a zinhor.

Lug‘at: **taammul aylamoq**- fikr yuritmoq, yaxshilab o‘ylamoq, **izhor**-aytmoq, **zinhor**-tojikchasiga hech qachon, kechirim, hech shubhasiz. O‘zbekchada esa, aslo, mutlaqo[5,306].

Kishining aybini yuziga aytma, yaxshilab o‘ylab ko‘r fikr yurit o‘z aybingni, yoki, kishilarning aybini yuzlariga aytishingdan oldin o‘zingning aybingni hech shubhasiz yaxshilab o‘ylab ko‘r.

Navoiy yaratgan barcha turdagi nodirliklarda insoniy kechinmalar jamlanmasi mavjuddek, ya‘ni g‘azallarida, (tuyuq, ruboiy, fard va b) larda nozik tuyg‘ular, o‘y-fikrlar, orzu-umidlar, ruhiy kechinmalar, qolaversa o‘nlab she‘riy san‘atlar (tazod, talmeh, tamsil, istiora, tashbeh)dan ham mohirona foydalangan buyuk ijodkordir. Oddiy hayotiy kundalik turmushdagi barcha unsurlarni birgina so‘z sehri ila yetuklikka komillikka yetaklovchi avlodalar ko‘nglidan o‘chmaydigan ajdod hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. <https://kitobxon.com>. Alisher Navoiy asarlari va kitoblari.
2. <https://n.ziyouz.com>. Ziyo istagan qalblar uchun!- Kutubxona- Alisher Navoiy asarlari.
3. O‘zbek tili va adabiyoti. Toshkent. Fan nashriyoti.6/2008.
4. Adabiyot 7-sinf darslik.Yangi nashr.Toshkent-2022.
5. O‘zbek tilining etimologik lug‘ati.(III- jild).

ZAMONAVIY TA’LIM: MA’NOSI, XUSUSIYATLARI, AFZALLIKLARI VA TA’SIRI

Abdumannonova Ozodaxon Jahongir qizi

Magistr, Tadqiqotchi pedagog

Farg‘ona viloyati Rishton tuman

2-son kasb hunar maktabi Katta o‘qituvchisi

Annotatsiya : maqolada zamonaviy ta’lim usullarining an’anaviy usullardan farqi, qanday qilib ta’limni yaxshilash mumkinligi, zamonaviy ta’limning ma’no,xususiylari, afzalliklari va ta’siri bayon etilgan.

Аннотация: в статье описаны отличия современных методов образования от традиционных, пути совершенствования образования, смысл, особенности, преимущества и эффекты современного образования.

Abstract: The article describes the difference between modern education methods and traditional methods, how to improve education, the meaning, characteristics, advantages and effects of modern education.

Kalit so‘zlar : o‘qitish usullari, zamonaviy o‘qitish usullari, o‘qituvchi, o‘quvchi, talaba, ta’lim, bilim, ko‘nikma.

Ключевые слова: методы обучения, современные методы обучения, учитель, ученик, ученик, образование, знания, умения.

Key words: teaching methods, modern teaching methods, teacher, pupil, student, education, knowledge, skills.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi 23.09.2020 yildagi O‘RQ-637- son Qonunida[1] pedagog xodimlar ilmiy, ilmiy-tadqiqot va ijodiy faoliyatni amalga oshirish, eksperimental faoliyatda ishtirok etish, innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy qilish belgilangan. Zamonaviy ta'lim birinchi navbatda vizualizatsiya, tasavvur va fikrlashga qaratilgan.. Bu muhim hayotiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi va mas’uliyat tuyg‘usiga ijobiy yondashishni osonlashtiradi.

An’anaviy ta'lim, shubhasiz, samarali va ilhomlantiruvchi edi. Biroq, so‘nggi bir necha o‘n yilliklarda vaqt va atrof-muhit o‘zgardi va taraqqiyot aralashdi. Ushbu o‘zgarish zamonaviy ta'limga bo‘lgan ehtiyojni keltirib chiqardi. Zamonaviy ta'limning maqsadi bolalarni kutilmagan qiyinchiliklarga tayyorlashdir.

Zamonaviy ta'lim nima? Zamonaviy ta'lim - bu maktablar tomonidan berilgan va bugungi kunda tashkil etilgan ta'lim. [Zamonaviy ta'lim](#) joriy statistik ma'lumotlarni va eng yangi o‘quv materialini o‘z ichiga oladi. Algoritmalar, strategiyalar va usullar doimo o‘zgarganligi sababli, zamonaviy ta'lim o‘zgarishlarga mos keladi.

Zamonaviy ta'lim muhim hayotiy ko‘nikmalarni, tahliliy qobiliyatlarni, qaror qabul qilish va tanqidiy fikrlashni o‘rganish hissini rivojlantiradi. Ta'limning ushbu bosqichi zamonaviy ta'limdan butunlay chetda emas. Aksincha, bu an’anaviy va zamonaviy yondashuvlarning kombinatsiyasi.

Zamonaviy ta'limning xususiyatlari. Zamonaviy ta'lim - bu talabalarga beriladigan ta'limning hozirgi turi. Hech kim bu an’anaviy naqshlardan butunlay farq qiladi deb da’vo qilmadi. Zamonaviy ta'lim va an’anaviy ta'lim tizimlarining aksariyat xususiyatlari yoki xususiyatlari hali ham bir xil.

Misol uchun, ilgari talabalar toza qatorlarga o‘tirib, o‘qituvchining oldida turganini eshitish orqali darslarga qatnashishlari kerak edi. Bugungi kunda ham ta'lim modeli bir xil.

Zamonaviy ta'limning ba'zi xususiyatlari:

1. O‘quvchiga qaratilgan

Zamonaviy ta'limning eng yorqin xususiyatlaridan biri shundaki, o‘quvchilar o‘quvchilar, o‘qituvchilar esa hali ham rahbardir. O‘quv dasturlari va o‘qitish usullari darhol o‘quvchilarning bir qismiga qaratilgan.

2. Faoliyatga asoslangan

O‘qituvchilar dars jarayonini eng qiziqarli tarzda tuzadilar. Ular talabalarni qiziqtiradigan turli xil faoliyat turlarini rejalashtiradilar. Nafaqat tadbirlar, balki talabalar ham ushbu naqshlar orqali sinf muhokamalarida ishtirok etishga da'vat etiladi. Bu ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va muloqot qilish usullarini yaxshilaydi.

3. Tabiatdagi integrativ

Zamonaviy ta'lim integratsiyadir. O‘qituvchilar o‘z talabalarini jilolashga e'tibor berishadi va xuddi shunday qilish uchun ular turli mavzulardagi muammolarni bir-biriga bog‘laydilar. Shunday qilib, talabalar yanada samarali va samarali o‘rganishadi.

4. Resursga asoslangan

Bilimli va topqir bo‘lish boshqacha. Bugungi kunda o‘qituvchilar qobiliyatli. Ular o‘z shogirdining bilimini oshiruvchi ma’lumotlarni to‘playdi va tarqatadi. Zamonaviy ta'limga ergashgan o‘qituvchilar o‘z sa'y-harakatlarini hisobga olish uchun topqir bo‘lishlari kerak. Zamonaviy ta'lim - bu turli xil xususiyatlarni belgilaydigan atama. Ko‘p farqlarga qaramay, zamonaviy ta'lim va an'anaviy naqshlarning roli bir xil bo‘lib qolmoqda. An'anaviy ta'lim shakllari to‘g‘ridan-to‘g‘ri talabalarning yaxshiroq o‘rganishiga qaratilgan edi, bu hali ham bir xil[2].

An'anaviy ta'lim va zamonaviy ta'lim

An'anaviy va zamonaviy ta'lim ta'lim usullari va yondashuvlari haqida gap ketganda farq qiladi. An'anaviy ta'lim tizimlari zamonaviy ta'lim tizimlaridan qandaydir farq qilishini tushunishga yordam beradigan bir nechta farqlar.

Keling, an'anaviy ta'lim va zamonaviy ta'limni yaxshiroq tushunaylik.

An'anaviy ta'lim	Zamonaviy ta'lim
An'anaviy ta'lim o‘qituvchiga qaratilgan. Bu ikki turdagi ta'lim tizimi o‘rtasidagi eng muhim farqlardan biridir.	Zamonaviy ta'lim o‘quvchilarga qaratilgan. Ta'limga zamonaviy yondashuv ko‘proq o‘qituvchilarga emas, balki talabalarga qaratilgan.
An'anaviy ta'limning zamonaviy ta'limdan farq qiladigan yana bir xususiyati shundaki, uning o‘ziga xos predmetliligidir.	Ta'limga zamonaviy yondashuv ko‘nikma bilan bir qatorda o‘ziga xos mavzuga ham ega. Zamonaviy yondashuv mavzu naqshlariga rioya qilishga ishonadi, lekin mahorat to‘plamini e'tiborsiz qoldirmaydi.

Ta'limga an'anaviy yondashuv bir kunda ta'lim tizimi talabalarni tomonlama edi. Ilgari munozaralar va munozaralarga jalb qilishga harakat bilimlarning ikki tomonlama tarqalishi qilmoqda. Bundan tashqari, nafaqat sinfda, tendentsiyada emas edi. balki talabalar turli manbalardan bilim olishga da'vat etiladi.
An'anaviy ta'lim ko'proq nazariy zamonaviy ta'lim tizimi amaliy va mashg'ulotlarga qaratildi. O'sha vaqt kontseptual o'qitishga qaratilgan. Talabalar ko'proq siqilish va o'qituvchilarni tinglash o'zlarining saqlash kuchlarini yaxshilashning eng amaliy usullari orqali o'rgatiladi.

[3]

Zamonaviy ta'limda baholash

Baholash tizimi uzoq vaqtdan beri davom etib kelmoqda. Talabalarga ularning o'sishi va pasayishini tushunishga yordam beradigan yillik hisobotlari beriladi. Baholash tizimi, albatta, talabalarni rag'batlantirishning samarali usulidir, lekin ularning aksariyatini demotivatsiya qiladi.

Zamonaviy ta'limni baholash tizimi ba'zi samarali o'zgarishlarni ko'rsatdi. Zamonaviy yondashuv faqat nazariy bilimlarni baholash o'rniga, umumiy to'plashni ko'rib chiqadi. Nazariy o'sishni amaliy takomillashtirish bilan qo'shish baholarni beradi.

Zamonaviy ta'limni baholash tizimi o'quvchilarga qayerda etishmayotgani va yaxshilanishi mumkinligi haqida ma'lumot berishning nozik va puxta o'ylangan versiyasidir. Zamonaviy baholash an'anaviy baholash tizimi bilan solishtirganda biroz nozik.

Zamonaviy ta'limning afzalliklari

Zamonaviy ta'lim an'anaviy ta'limdan yaxshiroq ekanligini muvaffaqiyatli isbotladi. An'anaviy ta'lim asosan erkaklar uchun mo'ljallangan bo'lsa, zamonaviy ta'lim ham ayollarning imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. Zamonaviy ta'limning ahamiyati uning maktablar va ota-onalar o'rtasidagi o'rnini aniq mustahkamladi.

Ta'lim tizimida ko'plab o'zgarishlar ro'y berdi, bu zamonaviy ta'lim afzalliklari bilan izohlanadi.

1. Ixtiyoriy talabalar uchun mavjud

An'anaviy ta'limdan farqli o'laroq, zamonaviy ta'lim tizimi ochiq va jamiyatning barcha qatlamlari uchun mavjud. U har qanday jins, kasta va yoshga

qarshi immunitetga ega. Zamonaviy ta'lim mamlakatning "savodli" bo'lishiga yordam berdi.

2. Bir nechta mavzu variantlarini qamrab oladi

Zamonaviy ta'lim bir nechta mavzu variantlarini qamrab oladi. Ta'limning zamonaviy tuzilmasi o'quvchilarning potentsial qiziqishlarini o'z ichiga olgan turli fanlarga qaratilgan. Mavzu texnologiyaga yo'naltirilgan bo'lishidan qat'i nazar, u baribir o'qitiladi.

3. Moslashuvchan va soddalashtirilgan

Zamonaviy ta'lim tizimi an'anaviy ta'limga qaraganda ancha moslashuvchan va qulay. Bu turli xil vositalar orqali onlayn va qo'shimcha darslarga imkon beradi. Bundan tashqari, u faqat kitobni o'rganishga asoslangan emas, balki haqiqiy bilimli javoblarni ham qabul qiladi. Zamonaviy ta'lim ko'p jihatdan foydalidir. Talabalarni kelajakdagi qiyinchiliklarga tayyorlashdan tortib, ularga ishonchni oshirishgacha, bu juda katta o'zgarish bo'ldi.[4]

Zamonaviy ta'limning ta'siri

Zamonaviy ta'lim tizimi uzoq vaqtdan beri amal qilib kelinmoqda. Zamonaviy ta'limning aksariyat ta'siri ijobiy va samaralidir.

Bu erda zamonaviy ta'limning jamiyatdagi ba'zi ta'sirlari yoki afzalliklari.

1. O'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini yaxshilash

Boshqa ta'lim shakllaridan farqli o'laroq, zamonaviy ta'lim o'quvchilarda qo'rquvni yaratishga e'tibor bermadi. O'qituvchilar o'z o'quvchilarining bilimni oshirish va kelajakdagi malakalarini oshirishga ko'proq intilishdi. Zamonaviy ta'lim o'qituvchilarning talabalar bilan aloqasini mustahkamladi.

2. Globallashuv

Chunki zamonaviy yondashuvlar chegaralar bilan cheklanmagan. Talabalar geografik chegaralardan qat'i nazar, turli platformalarga chiqishni boshladilar. Zamonaviy madaniyat ta'lim tizimidagi globallashuvni kuchaytirdi, natijada talabalarga global poydevor qo'yishga yordam berdi.

3. Yangi tizimlar va ta'lim modellari

Zamonaviy ta'lim yangi tizimlarni joriy qildi. Vaqt o'tishi bilan vosita va platformalar diversifikatsiya qilinganligi sababli, bu yanada yaxshi texnologiya va tizimlarning kirib kelishiga imkon berdi. Bundan tashqari, yaxshi natijalarga erishish uchun ta'lim shakllari yangilandi.

Zamonaviy ta'limning ta'siri asosan ijobiy edi. Talabalarning malakasini oshirishga moyil bo'lganligi sababli, bu juda yaxshi natijalarni ko'rsatdi. [5]

Qaysi biri yaxshiroq: zamonaviy ta'lim yoki an'anaviy ta'lim?

Agar zamonaviy ta'lim va an'anaviy ta'limni solishtirsak, bir oz farq bor. Albatta, naqsh va yondashuvlar har xil edi, lekin motiv har doim bir xil edi.

Zamonaviy ta'limni yaxshiroq tizim deb aytish mumkin. Mavzular va faoliyat turlarining xilma-xilligi tufayli zamonaviy tizimlar samaraliroq bo'ldi. Amaliy bilimlar zamonaviy ta'lim namunalariga amal qilgan holda yaxshiroq natijalar beradi, degan xulosaga keldi.

Demak, solishtiradigan bo'lsak, zamonaviy ta'lim an'anaviy vositalardan yaxshiroq edi. O'quvchilarning ichki ko'nikma va iste'dodini kuchaytiradi.[6]

Xulosa Zamonaviy o'qitish usullaridan foydalanish ma'lum bir muammoga qiziqishni ta'minlaydi, to'g'ri kasbiy ko'nikmalarni shakllantiradi, malakali fikr yuritadigan va maqbul qarorlar qabul qila oladigan mutaxassisni tayyorlashni ta'minlaydi va ta'lim muammolarini yuqori samaradorlik bilan hal qilishga yordam beradi. Ushbu usullardan turli xil ta'lim dasturlarida foydalanish mumkin. Xulosa qilib aytganda, Prezidentimiz tomonidan 2023 yil “Insonga e'tibor va sifatli ta'lim” deb e'lon qilingan yilda butun e'tiborni ta'lim sifatini oshirishga qaratishimiz kerak bo'ladi.[7] Buning uchun esa zamonaviy o'qitish usullaridan o'quv jarayonida keng foydalanishimiz zarur, bunday texnologiyalardan amaliyotda foydalanish o'quv jarayonini jadallashtirish, ma'lumotni vizualizatsiya qilish orqali talabalarning ijodiy qobiliyatlarini faollashtirish, shuningdek, guruh ishini sifatli va xolisona baholash imkonini beradi, bu esa tanqidiy fikrlar bilan bog'liq ziddiyatli vaziyatlardan qochadi.

Adabiyotlar

[1]. “Ta'lim to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi qononi 2020-yil 23-sentabr, O'RQ637-son

[2]. Гуслова М.Н. Инновационные педагогические технологии – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 287 с.

[3]. И.У.Билолов. Теория образования. (60611300(5350400) – учебное пособие для студентов для студентов профессионального образования в сфере ИКТ), издательство “Classic” – 2022. 418 стр.

[4]. Olimjonovich, U. I., & Rahmatali o'g'li, E. S. (2023). TA'LIM SOHASIDAGI IMKONIYATLAR VA ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMINING AFZALIKLARI.

[5]. Olimjonovich, U. I., Rahmatali o'g'li, E. S., Nurali o'g, J. R. S., & Ikromjon o'g'li, I. S. (2022). YOSHLARDA AXBOROT HAMDA MAFKURAVIY TAHDIDLARGA QARSHI IMMUNITETNI SHAKILLANTIRISH. Journal of new century innovations, 17(4), 111-115.

[6]. Umarov, I., Ergashev, S., & Salimov, J. (2023). ROLE OF INTELLECTUAL SYSTEMS IN THE TRAINING OF RESERVE AND RESERVE OFFICERS IN THE MILITARY EDUCATION UNITS OF HIGHER

EDUCATION INSTITUTIONS. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(1), 97-101.

[7]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2022 yil 20-dekabr kuni Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga murojaati

TA'LIM VA TARBIYANING GLOBALLASHUV SHAROITIDAGI RIVOJLANISH YO'LLARI

Ataxanov Baxtiyor

Ijtimoiy fanlar fakulteti Gumanitar fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi.

G‘anijonova Munisa Valijon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Maxsus pedagogika (logopediya) yo‘nalishi
1-kurs talabasi, E-mail: ganijonovamunisa10@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuvsharoitidagi ta'lim va tadqiqotlardagi rivojlanish yo'llarini tahlil qiladi. Ta'limning global standartlari, kompyuter texnologiyalari va zamonaviy pedagogik mahsulotlarni joriy etish orqali yosh avlodni zamonaviy talablarga mos ishlab chiqarishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar va madaniyatning saqlanish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada globalning ta'lim tarbiyalash rivojlanishi va tiklanish ta'sirlari, yangi texnologiyalar va xalqaro tajribalarni qo'llash orqali ta'minlash yoritilgan.

Kalit so'zlar: Globallashuv, ta'lim rivojlanishi, tarbiya, xalqaro standartlar, raqamli texnologiyalar, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, milliy qadriyatlar, madaniyatlararo muloqot, bag'rikenglik, onlayn ta'lim.

Abstract: This article analyzes the development paths of the education and upbringing system in the context of globalization. The globalization of education serves to prepare the younger generation in line with modern demands through the introduction of international standards, digital technologies, and modern pedagogical approaches. At the same time, preserving national values and culture remains essential. The article highlights the positive and negative impacts of globalization on education and upbringing, as well as the potential for advancing the educational system by applying new technologies and international experiences.

Keywords: Globalization, educational development, upbringing, international standards, digital technologies, modern pedagogical approaches, national values, intercultural communication, tolerance, online education.

Аннотация. В данной статье анализируются пути развития образования и исследований в условиях глобализации. Рассматриваются глобальные

стандарты образования, внедрение компьютерных технологий и современных педагогических продуктов, направленных на подготовку молодого поколения в соответствии с современными требованиями. Также подчеркивается важность сохранения национальных ценностей и культуры. В статье освещаются влияние глобализации на развитие и обновление системы образования, а также применение новых технологий и международного опыта.

Ключевые слова: глобализация, развитие образования, воспитание, международные стандарты, цифровые технологии, современные педагогические подходы, национальные ценности, межкультурный диалог, толерантность, онлайн-образование.

Kirish: Globallashuv zamonaviy dunyoda barcha sohalarga, jumladan, ta'lim va tarbiya sohasiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Ta'lim va tarbiya tizimi endi milliy chegaralar bilan cheklanib qolmay, dunyo miqyosida o'zaro bog'langan tizimga aylanmoqda. Globallashuv ta'sirida ta'lim jarayonlari universal miqyosda rivojlanmoqda va xalqaro darajada tan olinadigan bilim tizimlarini yaratish zarurati tug'ilmoqda. Ushbu maqolada globallashuv sharoitida ta'lim va tarbiyaning rivojlanish yo'llari, ularning ahamiyati va istiqbollari yoritiladi.

Ta'lim va globallashuvning o'zaro ta'siri

Globallashuv ta'lim sohasida xalqaro hamkorlik, bilim almashish va xalqaro standartlarni qo'llash imkonini yaratadi. Ta'lim jarayonlari yangi texnologiyalar bilan boyitilib, milliy o'ziga xosliklarni saqlagan holda xalqaro darajaga moslashmoqda. Xalqaro ta'lim dasturlari, masalan, IB yoki Cambridge, ko'plab mamlakatlarda ta'limni xalqaro standartlarga moslashtirishga xizmat qiladi [1]. Shu bilan birga, onlayn ta'limning rivojlanishi tufayli o'quvchilar masofadan turib jahon miqyosidagi resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishmoqda [2].

Tarbiyaning globallashuv sharoitidagi ahamiyati

Globallashuv inson tarbiyasiga, ya'ni uning madaniy va axloqiy sifatlarini shakllantirishga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Madaniy xilma-xillik va bag'rikenglik globallashuv tufayli ortib bormoqda. Yoshlar o'zlarini jahon jamoasining bir qismi sifatida his qilishlari uchun universal qadriyatlar, masalan, inson huquqlari, tenglik va bag'rikenglik kabi sifatlarni tarbiyaga joriy etish zarur [2].

Ta'limda yangi pedagogik yondashuvlar va metodlar

Globallashuv va texnologik taraqqiyot ta'lim jarayonini yanada innovatsion qilish uchun yangi pedagogik usullarni rivojlantirmoqda. Loyiha asosidagi ta'lim o'quvchilarni amaliy masalalarni hal qilishga jalb qiladi, kollaborativ ta'lim esa turli millat va madaniyatlardan kelgan talabalarni birgalikda ishlashga o'rgatadi. Shu

bilan birga, raqamli vositalar va onlayn ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonini yanada qulay va interaktiv qilmoqda [3].

Globallashuvning ta'lim va tarbiyaga salbiy ta'sirlari

Globallashuvning ayrim salbiy ta'sirlari ham mavjud. Milliy qadriyatlarning yo‘qolishi, ayrim madaniy an'analar susayishi mumkin. Bundan tashqari, xalqaro ta'lim dasturlari ortidan keladigan kuchli raqobat muhitida yoshlar stress va motivatsiya yo‘qotishiga duch kelishi mumkin.

Ta'lim va tarbiya tizimining globallashuv sharoitiga moslashuvi

Ta'lim va tarbiya tizimlari globallashuv talablariga moslashish uchun o‘z dasturlarini modernizatsiya qilmoqda. Milliy ta'lim dasturlarini jahon tajribalariga moslashtirish orqali o‘quvchilar zamonaviy bilimlarga ega bo‘lishi bilan bir qatorda milliy o‘ziga xoslikni saqlab qoladi. O‘qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish

Globallashuv sharoitida ta'lim va tarbiyaning rivojlanishidagi asosiy omillar
Raqamli ta'lim va texnologiyalarning ahamiyati

Globallashuv jarayonida raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ta'lim tizimiga katta ta'sir ko‘rsatmoqda. Internet va kompyuter texnologiyalarining keng joriy etilishi o‘quvchilar va o‘qituvchilarga jahon miqyosida mavjud bo‘lgan ta'lim resurslaridan foydalanish imkonini beradi. Masofaviy ta'lim platformalari, virtual reallik darslari, sun'iy intellekt asosidagi o‘qitish tizimlari ta'limning yanada samarali va qulay bo‘lishiga yordam bermoqda [4].

Xalqaro hamkorlik va talaba almashinuv dasturlari

Xalqaro talaba almashinuv dasturlari globallashuv sharoitida bilim va tajriba almashinuvini kuchaytiradi. Bu dasturlar orqali yoshlar boshqa mamlakatlarning madaniyati, ta'lim tizimi va ijtimoiy hayoti bilan tanishadi, ularning muloqot ko‘nikmalari va dunyoqarashi kengayadi. Masalan, Erasmus+, DAAD, Fulbright kabi dasturlar global talaba almashinuvi uchun eng yirik imkoniyatlardan biridir [6].

Madaniyatlararo ta'limning rivojlanishi

Globallashuv sharoitida madaniyatlararo ta'limning ahamiyati ortib bormoqda. Ta'lim jarayonida o‘quvchilarga turli millatlar madaniyatlarini o‘rganish, bag‘rikenglik, hurmat va madaniyatlararo muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratiladi. Bu jarayon yoshlarning xalqaro maydonda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishida muhim ahamiyat kasb etadi [3].

Ta'limda ekologik va ijtimoiy masalalar bilan bog‘liq mavzularni joriy qilish Globallashuv nafaqat iqtisodiy va texnologik o‘zgarishlarni, balki ekologik va ijtimoiy masalalarga e'tibor qaratishni ham talab etmoqda. Ta'lim jarayonida atrofmuhitni muhofaza qilish, ijtimoiy tenglik, sog‘lom turmush tarziga oid mavzular keng joriy etilmoqda. Bu orqali yoshlar nafaqat o‘z sohasida mutaxassis

bo‘lishadi, balki global masalalarga ham ongli va mas’uliyatli yondashishga o‘rganadilar [4]. Ta’limda sun’iy intellekt va data tahlili imkoniyatlari

Sun’iy intellekt va data tahlili ta’lim jarayonini yanada individualizatsiya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Data tahlili orqali o‘quvchilar bilim darajasini nazorat qilish, individual o‘qitish dasturlarini yaratish va bilim bo‘shliqlarini aniqlash imkoniyati yaratiladi. Sun’iy intellekt asosidagi ta’lim dasturlari o‘qitish jarayonini avtomatlashtirish, samaradorlikni oshirish va o‘quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirishda yangi imkoniyatlar ochadi [5].

Xulosa :

Globallashuv sharoitida ta’lim va tarbiya tizimi zamonaviy talablarni qondirish uchun keng ko‘lamli o‘zgarishlarni talab etadi. Globallashuv ta’lim jarayoniga yangi pedagogik yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va xalqaro standartlarni olib kirib, yosh avlodni jahon maydonida muvaffaqiyatga erishish uchun tayyorlash imkonini beradi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar va madaniy an’analarni saqlab qolish ham muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar va Internet sahifalar

- [1]. Andreeva, G., Globallashuv va ta’lim: zamonaviy yondashuvlar, 2020.
- [2]. Karimov, U., Tarbiya va globallashuv: milliy qadriyatlar va universal tamoyillar, 2019.
- [3]. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi, Zamonaviy ta’lim jarayonlari va ularning o‘ziga xosliklari, Ta’lim rivoji jurnali, 2021.
- [4]. <https://www.unesco.org/uz>
- [5]. <https://www.uzedu.uz/y3>
- [6]. <https://www.oecd.org/en/about/projects/education-policy-outlook.html>

EKO-TURIZM VA UNING ATROF-MUHITGA TA’SIRI

Maxamadaliyeva Diyora Fazliddin qizi

Fan va texnologiyalar universiteti Turizm yo‘nalishi I kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada eko-turizm tushunchasi, uning asosiy maqsadlari va atrof-muhitga ijobiy ta’siri yoritilgan. Eko-turizm sayohat qilishda tabiatni himoya qilishga, tabiiy resurslarni barqaror foydalanishga va mahalliy aholi farovonligini oshirishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: eko-turizm, barqaror turizm, tabiiy resurslar, yashil mehmonxonalar, chiqindilarni qayta ishlash, tabiatni saqlash, atrof muhit himoyasi.

Аннотация: В данной статье описывается понятие экотуризма, его основные цели и положительное влияние на окружающую среду. Экотуризм направлен на охрану природы, устойчивое использование природных ресурсов и улучшение благосостояния местного населения.

Ключевые слова : экотуризм, устойчивый туризм, природные ресурсы, зеленые отели, переработка отходов, охрана природы, охрана окружающей среды.

Abstract: This article describes the concept of eco-tourism, its main goals and positive impact on the environment. Eco-tourism is aimed at protecting nature, sustainable use of natural resources and improving the well-being of local people.

Key words: eco-tourism, sustainable tourism, natural resources, green hotels, waste processing, nature conservation, environmental protection.

So‘nggi yillarda sayohat va turizm sohasida katta o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Bu o‘zgarishlarning biri- eko-turizmning ommalashuvi bo‘lib, u nafaqat tabiatni asrashni, balki mahalliy aholi madaniyati va iqtisodiyotini qo‘llab-quvvatlashni ham maqsad qilgan. Eko-turizm – tabiatni zarar yetkazmagan holda o‘rganish, himoya qilish va barqaror rivojlanishni ta’minlashga yo‘naltirilgan sayohat turi hisoblanadi. Ushbu maqolada eko-turizmning asosiy jihatlari, uning atrof-muhitga ta’siri hamda barqaror turizm amaliyotlari haqida so‘z boradi.

Eko-turizmning ta’rifi va maqsadi. Eko-turizm o‘z mohiyatiga ko‘ra, tabiiy resurslarni ekspluatatsiya qilmasdan, balki ularni himoya qilgan holda sayyohlarga taqdim etishdir. Eko-turizmning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

1. Tabiiy joylarni saqlash va ularni himoya qilish – sayyohlar uchun tabiiy muhitni buzmaganda imkoniyatlar yaratish. Tabiiy joylarni saqlash va himoya qilish hozirgi davrda ekologik turizmning eng muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Turizm jadal rivojlanishi sababli, sayyohlik maqsadida tabiatga yaqinlashish va

unga zarar yetkazmaslik dolzarb vazifaga aylangan. Bu jarayonda asosiy maqsad tabiiy resurslarni saqlab qolish, ularning biologik xilma-xilligini himoya qilish va kelajak avlodlarga sog‘lom tabiatni yetkazib berishdir. Bu haqda turli qonunlar qabul qilingan. Tabiat va tabiiy resurslarni muhofaza qilish xalqaro ittifoqi, TMXI (inglizcha: International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) 1948-yilda tashkil etilgan xalqaro notijorat tashkilotdir. Sayyora biologik xilma-xilligini saqlash muammolarini yoritib boradi; turli mamlakatlarda bo‘lib o‘tayotgan yangiliklar, kongresslar, sayyoramizning turli mintaqalarida alohida muhofazaga muhtoj turlar ro‘yxatini taqdim etadi. Tashkilot BMT Bosh Assambleyasi huzurida kuzatuvchi maqomiga ega. Ittifoq tabiat va biologik xilma-xillikni asrash bo‘yicha qator xalqaro konvensiyalarni amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Butunjahon tabiatni muhofaza qilish fondi va Butunjahon tabiatni muhofaza qilish monitoringi markazini yaratishda qatnashgan. TMXI tarixi davomida tabiat manfaatlarini mahalliy xalqlarning manfaatlaridan ustun qo‘ygani uchun tanqid qilingan. Uning biznes sektori bilan yaqin aloqasi so‘nggi yillarda munozaralarga sabab bo‘lmoqda[3][4].

2. Mahalliy aholi farovonligini oshirish – eko-turizm orqali mahalliy iqtisodiyotga hissa qo‘shish, ish o‘rinlarini yaratish va aholini jalb qilish. Eko-turizm nafaqat tabiatni saqlashga qaratilgan, balki mahalliy aholi farovonligini oshirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Ushbu turizm turi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish orqali mahalliy iqtisodiyotga yordam beradi, yangi ish o‘rinlarini yaratadi va mahalliy jamoalarni sayyohlik faoliyatiga jalb qiladi. Bu jarayon turizmni barqaror va ijtimoiy jihatdan foydali qilishi bilan ajralib turadi.

3. Atrof-muhitni muhofaza qilish haqida bilim tarqatish – sayyohlar orasida ekologik mas‘uliyatni oshirish, tabiatni hurmat qilishni targ‘ib qilish. Atrof-muhitni muhofaza qilishni o‘rgatish va bilim tarqatish eko-turizmning asosiy maqsadlaridan biridir. Sayyohlar orasida ekologik mas‘uliyatni oshirish va ularni tabiatni hurmat qilishga undash orqali tabiiy muhitga zarar yetkazmasdan, barqaror turizm amaliyotlari yo‘lga qo‘yiladi. Bu jarayon sayyohlarning tabiatga bo‘lgan munosabatini o‘zgartirish, ularda atrof-muhitga nisbatan ongli yondashuvni shakllantirish orqali amalga oshiriladi. O‘zbekistonda jamiyatni demokratlash-tirish va tabiatni muhofaza qilish sohasidagi qonunchilik tobora takomillashib bormoqda. Buning natijasida ushbu sohadagi xalqar hamkorlik uyg‘unlashib, jamoatchilikning ekologik muammolarga bo‘lgan qiziqishi va qayg‘urishi ortib bormoqda. Yildan-yilga nodavlat jamoat ekologik tashkilotlari tarmoqlari kengayib bormoqda. Ular aholi orasida ekologik tafakkurni shakllantirish hamda yovvoyi tabiatni saqlab qolish masalalari bo‘lasida davlat muassasalari bilan faol hamkorlik qilmoqda. “Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida” (1992), “Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar

to‘g‘risida” (2004), yangi tahrirdagi “Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to‘g‘risida”gi (2016) qonunlarning, shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Biologik resurslardan foydalanishni tartibga solish va tabiatdan foydalanish sohasida ruxsat berish tartib-taomillaridan o‘tish tartibi to‘g‘risida”gi (2014) 290-sonli, hamda 2019 yil 11 iyundagi №484 sonli "2019-2028 yillar davrida O‘zbekiston Respublikasida biologik xilma-xillikni saqlash strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarorlarining chiqishi g‘oyat muhim ahamiyatga ega bo‘ldi. O‘zbekistonda ovchilik va baliqchilik bilan shug‘ullanish tartibi yuqorida ko‘rsatilgan qonunlar, qaror hamda “O‘zbekiston Respublikasi hududida ov va baliqchilik sohasi qoidolari (2006) kabi hujjatlar asosida muvofiqlashtiriladi. O‘zbekiston Respublikasi “Biologik xilma-xillik to‘g‘risida”gi Konvensiyaga (1995) qo‘shilib, xalqaro hamjamiyat oldida o‘zining milliy biologik resurslarini muhofaza qilish uchun javobgarligini e‘lon qildi. O‘zbekistonning bu boradagi keyingi qadamlari – 1997 yilda “Yo‘q bo‘lib ketish xavfi ostidagi yovvoyi fauna va flora turlarining xalqaro savdosi to‘g‘risida”gi (SITES), 1998 yilda “Ko‘chib yuruvchi hayvonlar turlarining muhofaza qilish to‘g‘risida”gi (Bonn-SMS), 2001 yilda “Xalqaro ahamiyatga ega, suvda suzuvchi qushlarning yashash joylari sifatida suv-botqoqli joylar to‘g‘risida”gi (Ramsar (WI) Konvensiyalarini imzolashi bo‘ldi. Bonn Konvensiyasi doirasida hayvonning kamyob va yo‘q bo‘lib ketish xavfi ostidagi turlarini muhofaza qilish bo‘yicha “Ingichka tumshuqli balchiqchi yuzasidagi hamfikrlik to‘g‘risidagi Memorandum” (1994) va “Oq turnani muhofaza qilish to‘g‘risidagi hamfikrlik Memorandum” (1998), “Afrika-Yevroosiyoning suvda suzuvchi ko‘chmanchi suv-botqoq qushlarini muhofaza qilish bo‘yicha Bitim” (AEWA) (2003), “Buxoro bug‘usi (*Cervus elaphus bactrianus*) ni saqlash va tiklash masalalari bo‘yicha hamfikrlik to‘g‘risida memorandum” (2002), Oq quyruq (sayg‘oq) (*Saiga tatarica tatarica*)ni muhofaza qilish, tiklash va barqaror foydalanish yuzasidagi hamfikrlik to‘g‘risida memorandum” (2006) kabi xalqaro bitimlar imzolandi. Atrof-muhitni ekologik jihatdan sog‘lomlashtirish jarayonlarini uyg‘unlashtirish va biologik xilma-xillikni muhofaza qilish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi biologik xilma-xilligini saqlash strategiyasi qabul qilingan. Qizil kitobni yuritish mazkur strategiyaning tarkibiy qismi bo‘lib, biologik xilma-xillikni saqlash borasidagi harakatning navbatdagi bosqichidir. Qizil kitob hayvonot olamini saqlash sohasidagi muhim milliy ahamiyatga ega bo‘lgan asosiy davlat hujjati bo‘libgina qolmasdan, balki O‘zbekiston Respublikasining xalqaro konvensiya va bitimlarni qabul qilish paytida o‘z zimmasiga olgan majburiyatlarning ifodasi hamdir. Shuningdek, bir tomondan, hayvon turlarining tabiatda yo‘q bo‘lib ketishi jarayonining hujjati – shahodatnomasi bo‘lsa, ikkinchi tomondan – ularni saqlab qolishni amalga oshirish

rejalarining asosidir. Shu bilan birga u davlat va jamoat tashkilotlari, ilmiy muassasalar va aholi diqqatini yurtimiz tabiatini muhofaza qilish muammolariga jalb qiluvchi nashrdir. Respublikamizda Qizil kitobni tuzish va yuritish masalalari O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «O‘zbekiston Respublikasi Qizil kitobini tayyorlash, nashr etish va yuritishni tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2018 yil 19 dekabrda 1034-son qaroriga muvofiq belgilangan.

Ekoturizm tabiatga zarar yetkazadigan an’anaviy turizm shakllariga alternativa sifatida rivojlangan. U sayyohlarni ekologik mas’uliyatga o‘rgatadi, atrof-muhitga zarar yetkazmaslikni targ‘ib qiladi va tabiatni asrashga yordam beradi. Ekoturizm orqali tabiatga yaqinlashib, uning biologik xilma-xilligi, o‘simlik va hayvonot dunyosini saqlab qolish, suv va havo sifatini yaxshilashga yordam beriladi. Shu bilan birga, ekoturizm mahalliy aholi farovonligini oshirishga ham yordam beradi. Sayyohlikka jalb qilingan hududlardagi mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish orqali aholi uchun yangi imkoniyatlar yaratiladi. Bu esa mahalliy aholining atrof-muhitni muhofaza qilishda faol ishtirok etishiga turtki bo‘ladi. Shu tariqa, ekoturizm tabiatni asrash, mahalliy iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash va ekologik barqarorlikni ta’minlashda ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Barqaror turizm amaliyotlari. Ekoturizm tabiatga zarar yetkazadigan an’anaviy turizm shakllariga alternativa sifatida rivojlangan. U sayyohlarni ekologik mas’uliyatga o‘rgatadi, atrof-muhitga zarar yetkazmaslikni targ‘ib qiladi va tabiatni asrashga yordam beradi. Ekoturizm orqali tabiatga yaqinlashib, uning biologik xilma-xilligi, o‘simlik va hayvonot dunyosini saqlab qolish, suv va havo sifatini yaxshilashga yordam beriladi. Shu bilan birga, ekoturizm mahalliy aholi farovonligini oshirishga ham yordam beradi. Sayyohlikka jalb qilingan hududlardagi mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish orqali aholi uchun yangi imkoniyatlar yaratiladi. Bu esa mahalliy aholining atrof-muhitni muhofaza qilishda faol ishtirok etishiga turtki bo‘ladi. Shu tariqa, ekoturizm tabiatni asrash, mahalliy iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash va ekologik barqarorlikni ta’minlashda ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Mahalliy madaniyat va eko-turizm. Eko-turizm nafaqat tabiatni himoya qiladi, balki mahalliy madaniyat va urf-odatlarini asrab qolishga ham yordam beradi. Mahalliy aholi bilan yaqin aloqada bo‘lish va ularning turmush tarzini tushunish orqali sayohatchilar milliy an’analarini hurmat qilishadi. Misol uchun, Amazon o‘rmonlari hududida yashovchi mahalliy qabilalar bilan sayohatchilar aloqaga kirishib, ularning turmush tarzini o‘rganishadi va bu orqali o‘sha jamiyatlarga iqtisodiy yordam ko‘rsatiladi.

Eko-turizm hozirgi zamon turizm sohasida muhim rol o‘ynaydi va atrof-muhitni asrab qolishda katta ahamiyatga ega. Bu turizm turi nafaqat tabiiy resurslarni himoya

qiladi, balki mahalliy iqtisodiyot va madaniyatni rivojlantirishga ham hissa qo‘shadi. Barqaror turizm amaliyotlari esa kelajak avlodlar uchun tabiatni saqlash va barqaror rivojlanishni ta’minlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Honey, Marta. Ekoturizm va Barqaror Rivojlanish: Kimning jannati? (Vashington, D.C.: Island Press, 2008).
2. Fennell, Devid A. Ekoturizm. (Routledge, 2014).
3. Gössling, Stefan va boshqalar. “Ekoturizm va Global Ekologik Inqiroz.” Ekoturizm Jurnal 10.2 (2011): 101-120.
4. Jahon Yovvoyi Tabiat Fondi (WWF), “Konservatsiya uchun Ekoturizmning Ahamiyati.”

FUTBOLCHINING EMOSIONAL XOLATINI BAXOLASH METODIKASI XAMDA TAJRIBALAR NATIJALARI

Komilov Umidjon Shuxratjon o‘gli,

Namangan davlat pedagogika instituti, Jismoniy madaniyat yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Maqolada stressning sportchining raqobatbardosh faoliyatiga salbiy ta'siri muammosi ko‘rib chiqilgan. Adabiyot ma'lumotlarini nazariy tahlil qilish asosida "stress" tushunchasining mazmuni aniqlanadi, ichki va tashqi xarakterdagi sport faoliyatining stress omillari konkretlashtiriladi va ularning namoyon bo‘lish xususiyatlari, stressga qarshilikni shakllantirish uchun irodaviy fazilatlariga ega bo‘lgan sportchilarni tarbiyalash, o‘z qadr-qimmatini oshirish, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish va aqliy o‘zini o‘zi boshqarishning turli usullarini qo‘llash tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: futbolchi; raqobatbardosh faoliyat; stress; stress omillari, sportchilarni psixologik qo‘llab-quvvatlash.

Jaxon jismoniy tarbiyasi va sporti xamda sport o‘yinlaridan bo‘lgan millionlar o‘yini futbolning taraqqiyoti jamiyat yuksalishining asosiy omillaridan biriga aylanmoqda va XXI asr futbolining muammolaridan biri futbolchilarni psixologik tayyorlash masalalaridan biri bo‘lib kelmoqda. Psixologik tayyorgarlik tana funksiyalari va futbolchilarning xatti-harakatlarini neyropsik jihatdan tartibga solish mexanizmini takomillashtirishga qaratilgan. sport mashg‘ulotlari sezilarli ruhiy stress, doimiy "o‘zini engish" bilan tavsiflanadi; qat’iy intizom va rejimga rioya

qilishni talab qiladi. Mashg‘ulotlar samaradorligi futbolchilarning ruhiy barqarorligiga ham bog‘liq. Futbolchi uchun zarur bo‘lgan asosiy ruhiy fazilatlar kundalik mashg‘ulotlar jarayonida, faol raqobat faoliyatida shakllanadi va takomillashtiriladi. Shunday ekan, qayerda tayyorgarlik jarayoni uslubiy jihatdan to‘g‘ri tashkil etilgan bo‘lsa, bu sifatlarni takomillashtirish uchun yaxshi asos bo‘ladi. Psixologik tayyorgarlikda jamoa zimmasiga yuklatilgan vazifalarning mohiyati katta ahamiyatga ega. Biz bu vazifalarni og‘ir bo‘lishiga yo‘l qo‘ymasligimiz va oz narsa bilan qanoatlanmasligimiz kerak. Bu vazifalar bajarilishi mumkin bo‘lishi va ertangi kunni ko‘zlagan holda jamoaning bugungi kundagi imkoniyatlariga javob berishi kerak. Ushbu muammo esa jaxon futbolining oldida turgan dolzarb masalalaridan biri bo‘lib turibdi.

Tadqiqotning maqsadi. Futbolchilarni musobaqalar davridagi psixologik tayyorgarligi va o‘yin natijalariga emosional stressning ta‘sirini o‘rganishning uslublarini o‘rganish hamda vositalarni ishlab chiqish va ilmiy asoslash.

Tadqiqotning vazifalari.

1. Futbolchilarni musobaqlarga psixologik tayyorlash yuzasidan ilmiy va ilmiy –uslubiy adabiyotlarni o‘rganish va tahlil qilish;
2. Futbolchilarning stressogen vaziyatlarda o‘zini boshqarishi, emosiyasini yenga olishida, uning shaxsiy xarakterini aniqlab olish va emosional xolatni baxolashning uslub va vositalarini o‘rganib chiqish va yoritib berish;
3. Futbolchilarni emosional xolatini baxolash bo‘yicha – psixodiagnostik uslub **“SEXB”**-(*sportchilarni emosional xolatini baxolash*)- metodini ishlab chiqish va tajribada asoslash.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Mazkur tadqiqot yuzasidan zamonaviy bilimlar darajasi va sportchilar (futbolchilar)ni psixologik tayyorlashdagi uslub xamda vositalardan yetarli darajada foydalana olish ularning o‘yinlar va musobaqalar davrida xarakatlarni modellashtirishni hamda ob‘yektlashtirishni futbolchilarni stressogen noxushliklarni yengib o‘ta olishini va xarakat faolligida bir xarakatdan ikkinchi xarakatga o‘ta olish tezligini rivojlanishiga streyesslar va stresslarga yo‘liqish va stressga bardoshlilik yuzasidan ko‘plab tadqiqotlar, masalalarning o‘rni va ahamiyati bilan bog‘liq qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Bu tadqiqotlar yuzasidan zamonamizning yetuk olimlaridan O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va sport fanlari, Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi, boshqaruv, pedagogika va psixologiya, fiziologiya, sport tayyorgarligi asoslari yo‘nalishlarida namunalil ilm maktablari shakllandi. Akademiklardan A.Y.Yunusov, A.I.Yaroskiy, xizmat ko‘rsatgan fan arbobi, professor A.A.Rixsiyeva, fan doktori, professor, I.G.Azimov, A.L.Ayrapetyans, M.Godik A., Karimov A, Gapparov Z.G.Kerimov F.A., Koshbaxtiyev I.A., Nurimov R.N., Xolmuxammedov R.D., Xonkeldiyev

Sh.X., H.Aiviskiy, Nasriddinov A.N., Seytxalilov E.A., Tursunov Z.T., Hamrakulov A.K., Xudayberdiyev R.X., Yunusov T., Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi mamlakatlari olimlardan: Ye.P.Ilin, B. A. Vyatkin S.I.Yakovlev, I.G.Babushkin, O.A. Chernikova, A.S. Puni A.V. Rodionov, A.D. Ganyushkin, V.L. Marennuk,, V. Goshek, G.D.Gorbunov, A. A. Uxtomskiy, Karolchak-Biyernaska A. V. Malchikov, V. L. Mariuk, Elmodyan, A.A.Viru, S.A. Razumov, V. E. Milmanlar ilmiy uslubiy adabiyotlarda sportchilarni psixologik tayyorlash va emosional stresslarning xususiyatlari yuzasidan, o‘z tadqiqot natijalari bilan o‘rtoqlashganlar. Xorijiy davlatlar olimlaridan –Kanadalik patafizolog psixologiyada stressning turlarini kashf etgan Gans Selye, Uolter Kennon, Ch. D. Spilberger, Z.Myuller, F.Mann, V.Goshek, P. Fress G,Stokfeld R, Lazarus V.R., Dohrenvend D., Mekanik, L. Levi., Goldstoun Cyelliyerlar psixologik faoliyat va stresslarni xususiyatlarini o‘z ilmiy adabiyotlarida yoritganlar.

Psixologik tayyorgarlikning asosiy vazifalari - bu futbolga qiziqish va muhabbatni shakllantirish, tashqi va ichki to‘siqlarni engib o‘tish, shaxsning hissiy xususiyatlarini yaxshilash, sportchining intellektini rivojlantirish va takomillashtirish uchun irodaviy harakatlarni talab qiladigan mashg‘ulotlarga va raqobatbardosh faoliyatga tayyorlikni shakllantirish yuzasidan o‘uyidagi tasiyalar Futbol akademiyasi murabbiylariga muxokama va amalda qo‘llash uchun tavsiya etildi.

Ushbu muammolarni muvaffaqiyatli hal qilish murabbiyning bilimi va pedagogik mahoratiga, sportchilarning inson ruhiyati haqidagi maxsus bilimlar tizimiga egaligiga bog‘liq.

Psixologik tayyorgarlikning asosiy vazifalaridan eng ahamiyatlisi, sportchining belgilangan vazifalarni hal qilish uchun safarbar etishida ifodalangan musobaqalarga tayyorlik holatiga erishishdir. Bu masuliyatli, yirik musobaqalar oldidan ayniqsa muhimdir. Ushbu safarbarlik qobiliyati kundalik muammolarni hal qilishda, o‘quv va o‘quv mashg‘ulotlari jarayonida doimiy ravishda, kundan-kunga o‘rgatilishi kerak.

Aniqlangan temperamentlar ya’ni futbolchilarning oliy nerv faoliyati asosida ular bilan psixologik tayyorgarlik rejalari shakllantirilishi va va shu asosda futbolchilar bilan yakka tartibda va jamoaviy tartibda ishlar olib borilishi lozim.

Biz tamonimizdan AYZENK testi asosida o‘tkazilgan dastlabki, shaxsning oliy nerv faoliyati ya’ni temperamenti xarakterini aniqlashdagi so‘rovnomalarda Futbol akademiyalari tarbiyalanuvchilari.Bolalar va o‘smirlar sport maktablari futbol bilan shug‘ullanuvchilari.Olimpiya zaxiralari sport kolleji futbol guruxlari tarbiyalanuvchilarini 260 nafari va ularning 260 nafar ota-onalari,25 nafar ularning murabbiylari ishtirok etdilar.

Natijalardan ba’zilar esa quyidagicha ko‘rinishga ega bo‘ldi.

1-jadval

Namangan viloyati futbol akademiyasi tarbiyalanuvchilari bo‘yicha. (n=92)

Futbol akademiyalari futbol guruxlari	introversiya		ekstroversiya		Muvozanat-lilar (n=23)	Muvozaat-sizlar (n=23)
	Melan Xolik %	Flegmatik %	Xolerik %	Sangvinik %		
U-17 guruxi	2=8,6	4=17,3	5=21,7	12=52.	16=69,5%	7=30,4%
U-16 guruxi	3=13,0	3=13,0	7=30,4	10=43,4	13=56,5%	10=43,4%
U-15 guruxi	1=4,3	3=13,0	12=52,1	7=30,4	10=43,4%	13=56,5%
U-14 guruxi	3=13,0	4=17,3	11=47,8	5=21,7	9=39,1%	14=60,8%

2-jadval

Andijon viloyati futbol akademiyasi tarbiyalanuvchilari bo‘yicha. (n=92)

Futbol akademiyalari futbol guruxlari	introversiya		ekstroversiya		Muvozanat-lilar (n=23)	Muvozaat-sizlar (n=23)
	Melan Xolik %	Flegmatik %	Xolerik %	Sangvinik %		
U-17 guruxi	3=13,0	5=21,7	4=17,3	11=47,8	16=69,5%	7=30,4%
U-16 guruxi	1=4,3	3=13,0	7=30,4	10=43,4	13=56,5%	10=43,4%
U-15 guruxi	3=13,0	3=13,0	12=52,1	5=21,7	10=43,4	13=56,5%
U-14 guruxi	3=13,0	4=17,3	11=47,8	5=21,7	9=39,1%	14=60,8%

Futbolchilarni emosional stresslarga bardoshlilik darajalarini kuzatish va ishlab chiqilgan formula asosida 6 bosqichli psixodiagnostik taxlil qilish metodi (ilovalari) asosida kuzatiladi va quyidagicha baxolash shabloni K1,K2,K3va K4 koeffisientlarni keltirib chiqarish uchun FEXB psixodiagnostika metodini ishlab chiqildi amalga tadbiq etildi.

Mazkur psixologik diagnostik taxlil shabloni ikki qismdan iborat bo‘lib birinchi qismi musobaqaga tushishdan oldin so‘rovnoma asosida savollarga javob olish va ikkinchi qismi savollarga bergan javoblarini amalda o‘yin jarayonida faoliyatini kuzatish va baxolash orqali aniqlanadi.

Shablonni yaratish jaryonida ko‘plab savollarni kuzatish turlarini kiritib ko‘rildi va sinab ko‘rildi va 2019/ 2020 yillar davomida sinovlar asosida ba’zi bir mos keladigan savollar va kuzatuv usullari xamda bu faoliyatlarini baxolash shkalalaalri urnatib chiqildi.so‘ngra amalda ishlash xolatini va ishlab chiqilgan baxolash me’yorlarini aniqlilik darajasi bir necha bor sinovdan o‘tkazildi va xulosalar ishlab chiqildi.

Sinovlar natijalariga asosan sportchining emosional xolatini baxolash metodikasi (shablonlari) quyidagicha bo‘lishiga erishildi.

Shuningdek uni aniqlilik darajasini xisoblab chikuvchi matematik formula ishlab chiqildi.

Sportchining emosional xolatini baxolash

$$C_{\text{эxб}} = \frac{K3 * K2 + (p * H)}{K1 * (1 - \pi)} =$$

r-musobaqalar soni

H- ishtirokchilar soni

p-stress vaziyatlarni qaytarilish soni

Olingan natijalar taxlili

Futbol akademiyalari tarbiyalanuvchilari **U-16-17** yoshlilar guruxlarining tadqiqot guruxi bulgan Namangan futbol akademiyasi tarbiyalanuvchilarida o‘tkazilgan tajribalar va kuzatuvlar shuningdek yuqorida keltirilgan 6 bosqichli psixodiagnostik metod (shablon) asosidagi tadqiqot quyidagicha natijalarni ko‘rsatdi.

Kuzatuvga olingan tadqiqot guruxi futbolchilarining umuiy soni **23** nafar va ularni dastlabki kuzatuv natijalariga asosan, futbolchilarning **4** nafari ya’ni 17.3% foizi musobaqa davrida emosional barkaror **“Adaptatsiya”** guruxiga tegishli ekani, **6** nafari 26.0% foizi musobaqa davrida xavotirlanuvchilar va asta sekin xavotirni yengib o‘tuvchilar guruxi **“Abuliya”** guruxiga tegishli ekanini, **4** nafari ya’ni 17.3% foizi musobaqalar jarayonida stress tormozlar **“Abaziya”** guruxiga tegishli 9 nafari ya’ni 39 % foizi **“Aversiv”** musobaqa davrida stresslarga bardoshsiz degan xulosaga kelgan edik.

O‘tkazilgan trenirova mashg‘ulotlariga biz tamonimizdan tuzilan tavsiyalar asosida 2 yil mobaynida olib borilgan ishlar natijasida xuddi shu gurux futbolchilarining natijalari quyidagicha bo‘lganini kuzatish mumkin.

Oxirgi kuzatuv va tadqiqot natijalariga ko‘ra futbolchilarning 6 nafari 26.0% foizi musobaqa davrida emosional barkaror **“Adaptatsiya”** guruxiga tegishli ekani, xamda bu 2 nafarga 8.6%ga o‘sganini kurish mumkin. futbolchilarning 5 nafari ya’ni 21.3% foizi musobaqa davrida xavotirlanuvchilar va asta sekin xavotirni yengib o‘tuvchilar guruxi **“Abuliya”** guruxiga tegishli ekanini, bu guruxda 1 nafar futbolchi kamayganini va usish darajasi 4.3% foizga ko‘tarilaganini kuzatish mumkin. Futbolchilarning 5 nafari ya’ni 21.3% foizi musobaqalar jarayonida stress tormozlar **“Abaziya”** guruxigategishli bulganini, bu guruxda pasayish 1 nafarga ko‘payish va dastlabki ko‘rsatkichdan 4.3% foizga pasayish kuzatildi. **Aversiv”** musobaqa davrida stresslarga bardoshsizlar guruxida esa 3 nafar ya’ni 13.0 % foizga bu ko‘rsatkich esa 6 nafarga ya’ni 26.0 % ga o‘sish yuz berganini ko‘rdik. Utkazilgan trenirovka jarayonlarida biz tamonimizdan tavsiya etilgan uslubiy ko‘rsatma asosida olib borilgan ishlardan keyin jamoada, **Aversiv”** musobaqa davrida stresslarga

bardoshsizlarlar guruxi futbolchilari kamayganini kshrish mumkin va Namangan viloyati Futbol akademiyasi U-16 jamoasi tarbiyalanuvchilari 2020 yilgi O‘zbekiston Respublikasi Futbol akademiyalari o‘rtasidagi chempionatda faxrli 1 – o‘rinni egalladilar.

Futbol akademiyalari tarbiyalanuvchilari **U-16-17** yoshlilar guruxlarining tadqiqot guruxi bulgan Andijon futbol akademiyasi tarbiyalanuvchilarida o‘tkazilgan tajribalar va kuzatuvlar shuningdek yuqorida keltirilgan 6 bosqichli psixodiagnostik metod (shablon) asosidagi tadqiqot quyidagicha natijalarni ko‘rsatdi.

Kuzatuvga olingan tadqiqot guruxi futbolchilarining umuiy soni **23** nafar va ularni dastlabki kuzatuv natijalariga asosan, futbolchilarning **2** nafari ya’ni **8.6%** foizi musobaqa davrida emosional barkaror **“Adaptatsiya”** guruxiga tegishli ekani, **4** nafari ya’ni **17.3%** foizi musobaqa davrida xavotirlanuvchilar va asta sekin xavotirni yengib o‘tuvchilar guruxi **“Abuliya”** guruxiga tegishli ekanini, **4** nafari ya’ni **17.3%** foizi musobaqalar jarayonida stress tormozlar **” Abaziya”** guruxiga tegishli, **13** nafari ya’ni **56.5 %** foizi **“Aversiv”** musobaqa davrida stresslarga bardoshsiz degan xulosaga kelgan edik.

O‘tkazilgan trenirovka mashg‘ulotlari, musobaqalarga ishtiroki asosida 2 yil mobaynida olib borilgan ishlar natijasida xuddi shu gurux futbolchilarining natijalari quyidagicha bo‘lganini kuzatish mumkin.

Oxirgi kuzatuv va tadqiqot natijalariga ko‘ra futbolchilarning **3** nafari **13.4.0%** foizi musobaqa davrida emosional barkaror **“Adaptatsiya”** guruxiga tegishli ekani, xamda bu **1** nafarga **4.2%** ga o‘sganini kurish mumkin. Futbolchilarning **7** nafari ya’ni **30.4%** foizi musobaqa davrida xavotirlanuvchilar va asta sekin xavotirni yengib o‘tuvchilar guruxi **“Abuliya”** guruxiga tegishli ekanini, bu guruxda **2** nafar futbolchi ko‘payganini va pasayish darajasi **8.6%** foizga pasayganini kuzatish mumkin. Futbolchilarning **5** nafari ya’ni **21.3%** foizi musobaqalar jarayonida stress tormozlar **” Abaziya”** guruxiga tegishli bulganini, bu guruxda pasayish **1** nafarga ko‘payish va dastlabki ko‘rsatkichdan **4.3%** foizga pasayish kuzatildi. **Aversiv”** musobaqa davrida stresslarga bardoshsizlar guruxida esa **10** nafari ya’ni **43.0 %** foizi **“Aversiv”** musobaqa davrida stresslarga bardoshsiz degan xulosaga kelgan edik.

“Aversiv” musobaqa davrida stresslarga bardoshsizlarlar guruxi futbolchilari kamayganini kushrish mumkin lekin jamoaning umumiy stresslarga bardoshlilik darajasi pasaygani ko‘rindi.

Sporchining emosional xolatini baxolash bo‘yicha musobaqa faoliyatini kuzatishda emosional xolatini baxolashning darajalarini ko‘rsatkichlari tajriba boshida qiyosiy sistatistik taxlili (n=46)

3-jadval

Koefisientlar	Tadqiqot guruxi n=23		Nazorat guruxi n=23		t	p
	($\bar{X} \pm \sigma$)	V	($\bar{X} \pm \sigma$)	V		
K1	10.3±3,3	2,1	9,1±1.2	1,3	3.4	p<0.01
K2	10.1±0,5	4.2	9,4±1,4	1.4	2.1	p<0.05
K3	10,0±0,2	5,7	9.9±0,3	2.1	2.6	p< 0.05
1+p *austress yoki *distress)	8.3±2.3	11.2	7.4±2.1	10.2	8.2	p<0.01
Sexb	8,2±1.3	3.2	6,7±1.2	3.1	3.0	p<0.01

Sporchining emosional xolatini baxolash bo‘yicha musobaqa faoliyatini kuzatishda stressga bardrshlilik darajalarini ko‘rsatkichlarini tajriba oxirida qiyosiy sistatistik taxlili. (n=46)

4-jadval

koefisientlar	Tadqiqot guruxi		Nazorat guruxi		t	p
	($\bar{X} \pm \sigma$)	V	($\bar{X} \pm \sigma$)	V		
K1	13,3 ±0,8	2.7	9,8±1.3	3.2	2.7	p<0.01
K2	13,4 ±1,9	3.7	10,2±2,6	2.8	3.7	p<0.01
K3	13,3±1.8	1.8	10,2±0,3	2.2	1,8	p< 0.05
1+p *austress yoki *distress)	16,5 ±4.6	21.6	7.4±2,3	12.1	9.6	p<0.01
Sexb	12,3± 6,6	4,1	8,3±2.6	3.1	4.1	p<0.01

Xulosa. Mavzu bo‘yicha adabiyotlarni o‘rganish, tahlil qilish va pyedagogik kuzatuv natijalari shuni ko‘rsatdiki psihologik tayyorgarlikning asosiy vazifasi - yuqori psihologik-irodaviy sifatlarni tarbiyalash. Psihologik tayyorgarlik vazifalarini rivojlantirish: jarayonlarni idrok qilishni (to‘pni, vaqtni, bo‘shliqni his qilishni) rivojlantirish; diqqatni rivojlantirish; kuzatishni rivojlantirish; kuzatishni rivojlantirish (qiyin o‘yin sharoitida orientastiya); eslash qobiliyati (pamyat), fikrlashni (o‘yin faoliyati xususiyatlari) rivojlantirish; o‘zini tuta bilishni

(emostiya) boshqarishni rivojlantirish; taktik fikrlashni rivojlantirish (o‘yin holatini baholash va samarali natijani qabul qilish demakdir.

Psixologik tayyorgarlik jarayonida futbolchida nomaqbul holat yuzaga kelishi mumkinligi hisobga olinadi (tushkunlik, «start bezgagi», o‘z-o‘ziga ishonish, demobilizatsiya).

Murabbiy futbolchida g‘alabaga intiluvchanlikni tarbiyalashi lozim. O‘yinga tayyorlashda har bir futbolchining individual xususiyatlarini hisobga olish lozim. Shu bilan birga, o‘yinning ahamiyati, turnirdagi, chempionatdagi g‘alabaning tub mohiyatini yetkaza bilish lozim.

Har bir futbolchida iroda sifatleri rivojlangan bo‘lishi lozim. Iroda sifatlarining rivojlanishi jismoniy, texnik, taktik, nazariy tayyorgarliklar bilan bog‘liq. Iroda sifatleri o‘yin holatiga mos mashqlar uzluksiz ravishda bajarilganda tarbiyalanadi. O‘z kuchiga ishonchni tarbiyalash, mas’uliyatni sezish, maqsad va vazifalarni tushuntirish, murabbiyning talabchanligi, kundalik o‘z-o‘zini nazorat qilish - bularning barchasi iroda sifatlarini tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sportchining mashq qilish faoliyatida yuzaga kelgan ayrim harakat malakalari, taktik kombipastiyalar va hokazolar sportchilarda harakat dasturini shakllantirishga olib keladi. Shakllantirilgan dastur ruxiyat orqali boshqariladi. Sportchining harakat dasturi ikki yo‘l bilan ishlab chiqiladi. Xususan empirik - harakatlarni ko‘p marta takrorlash yo‘li bilan va maqsadga yunaltirilgan - bu maxsus yo‘l sportchi harakatini boshkarish uchun ruxiyaning kerakli tomonini mashq qildirish, musobaqa jarayonida rivojlantirishga yordam beradi.

Shu bilan birga sport jamoalarida futbolchilarni psixologik tayyorgarligini amalga oshirishda barcha psixologik holatlar va vositalardan kyeng foydalansa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Pyedagogik kuzatuv natijalari shuni ko‘rsatdiki, sport jamoalarida psixologik tayyorgarlikni amalga oshiruvchi mutaxassislarni yo‘qligi bu jarayonni past darajada rivojlanganligini ko‘rsatdi. Faqat murabbiygina ayrim hollarda futbolchilarni psixologik tayyorlashga intiladi. Kyelajakda sportchilarni psixologik tayyorgarligini mutaxassilar amalga oshirsa, maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Foydalanilgan dabiyotlar:

1. Ababkov V. A., Perre M. Adaptatsiya k stressu. - SPb.: «Rech», 2010.- 169 s.
2. Komilovich S. S. FUTBOLCHILARDA PSIXIK ZO‘RIQISHNI YUZAGA KELTIRUVCHI SABABLAR VA ULARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH PRINTSPLARI //Scientific Impulse. – 2023. – T. 1. – №. 7. – S. 255-261.
3. Satiyev, Sh.. (2023). Issledovaniye ustoychivosti i nadejnosti deyatelnosti

futbolistov, raznoobraznykh usloviyax i osenki emosionalnoy ustoychivosti. *Yevraziyskiy jurnal akademicheskix issledovaniy*, 3(4 Part 4), 225–230. izvlecheno ot <https://www.inacademy.uz/index.php/ejar/article/view/13604>.

4. Satiyev Sh.K. Futbolchilarning emosional kechinmalari va musobaqalarga tayyorgarlikda stress xolatlarining xususiyatlari // Namangan davlat universiteti Ilmiy axboroti 2018yil 4 son 227-231 betlar. [13.00.00. №3]

5. Satiyev Sh.K. Факторы, влияющие на психологическую подготовку и физическую самочувствие футболистов. // Namangan davlat universiteti Ilmiy axboroti 2018yil 4 son 238-242 betlar. [13.00.00. №3]

6. Satiyev Sh.K. Futbolchilarni emosional xolatlarini aniqlashning metodik xususiyatlari. // NamDU ilmiy axborotnomasi – Научный вестник NamGU 2019 yil 12-son ISSN:2187-0427 378-384-betlar. [13.00.00. №3]

7. Satiyev Sh.K. Влияние стресса на успешность спортивной деятельности спортсменов-разрядников // Научный форум: Педагогика и психология: сб. ст. по материалам XXXIX междунар. науч.-практ. конф. – № 10(14). – М.: Изд. «MSNO», 2019.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TA'LIM JARAYONIDA TUTGAN O'RNI

Qudratova Adolat Tursunovna

Sergeli tuman ixtisoslashtirilgan maktab o‘qituvchisi

E-mail: adolatqudratova2802@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalarning zamonaviy ta'lim jarayonidagi roli va ahamiyati yoritiladi. Raqamli vositalar o‘qitish sifatini oshirish, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini individuallashtirish hamda masofaviy ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishda muhim o‘rin tutadi. Virtual va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalari, ta'lim platformalari va boshqa innovatsion vositalar ta'limning interaktivligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, maqolada raqamli texnologiyalarni qo‘llashning afzalliklari, imkoniyatlari va duch kelinayotgan qiyinchiliklar tahlil qilinadi.

Annotation: This article will highlight the role and importance of digital technologies in the modern educational process. Digital tools play an important role in improving the quality of teaching, individualizing the learning process of students and expanding the possibilities of distance learning. Virtual and augmented reality technologies, educational platforms and other innovative tools serve to increase the

interactivity of Education. The article also analyzes the benefits, capabilities and challenges faced by the application of digital technology.

Аннотация: В данной статье будут освещены роль и значение цифровых технологий в современном образовательном процессе. Цифровые инструменты играют важную роль в повышении качества преподавания, индивидуализации процесса обучения студентов и расширении возможностей дистанционного обучения. Технологии виртуальной и дополненной реальности, образовательные платформы и другие инновационные инструменты служат повышению интерактивности образования. В статье также анализируются преимущества, возможности и проблемы, возникающие при применении цифровых технологий.

Kalit so‘zlar: Raqamli ta’lim, innovatsion texnologiyalar, interaktivlik, onlayn ta’lim platformalari, masofaviy ta’lim, ta’limda zamonaviy texnologiyalar.

Keywords: Digital education, innovative technologies, interactivity, online education platforms, distance education, modern technologies in education.

Ключевые слова: Цифровое образование, инновационные технологии, интерактивность, платформы онлайн-образования, дистанционное образование, современные технологии в образовании.

Kirish. Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar hayotning deyarli barcha jabhalariga kirib kelgan bo‘lib, ta’lim sohasida ham katta o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ularning ta’lim jarayonidagi ahamiyati, samaradorlikni oshirish, o‘quvchilarni o‘zlashtirish darajasini yuqori bosqichga olib chiqish va masofaviy ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish kabi yo‘nalishlarda namoyon bo‘lmoqda.

Raqamli texnologiyalarning ta’limdagi asosiy afzalliklari

1. Interaktivlik va qiziqarli o‘qitish usullari

Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini interaktiv va qiziqarli qilib tashkil etishga imkon beradi. Multimedia darsliklari, o‘yin shaklidagi o‘quv dasturlari, virtual laboratoriyalar o‘quvchilarni ta’lim jarayoniga faol jalb etadi.

2. Individuallashtirish imkoniyati

Texnologiyalar har bir o‘quvchining qobiliyat va ehtiyojlariga mos o‘quv materiallarini tanlash imkonini yaratadi. Sun’iy intellekt asosida ishlovchi platformalar orqali bilim olish jarayonini individuallashtirish mumkin.

3. Masofaviy ta’limning rivoji

Raqamli platformalar masofaviy ta’limni qo‘llab-quvvatlab, har qanday joydan va istalgan vaqtda ta’lim olish imkonini beradi. Bu ayniqsa pandemiya kabi sharoitlarda ta’limni uzluksiz davom ettirish uchun muhimdir.

4. Axborotga keng imkoniyatlar yaratish

Internet orqali dunyo bo‘ylab turli bilim manbalariga erkin kirish imkoniyati ta'lim jarayonini yanada boyitadi. Onlayn kutubxonalar, ilmiy jurnallar va elektron darsliklar o‘quvchilarga keng bilim olishga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalarning asosiy vositalari

1. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR va AR)

Bu texnologiyalar murakkab mavzularni tushuntirishda foydalaniladi. Masalan, biologiya, kimyo yoki fizika kabi fanlarda amaliy tajribalarni virtual muhitda namoyish qilish mumkin.

2. Ta'lim platformalari

Moodle, Coursera, EdX kabi platformalar orqali turli kurslar va o‘quv materiallaridan foydalanish mumkin. Ushbu platformalar ta'lim jarayonini tizimli va qulay tashkil etishga xizmat qiladi.

3. Sun'iy intellekt texnologiyalari

Sun'iy intellekt asosida ishlovchi dasturlar yordamida o‘quvchilarning bilim darajasi tahlil qilinib, ularga mos o‘quv rejasi taklif qilinadi.

Raqamli texnologiyalarni joriy qilishdagi qiyinchiliklar

1. Texnologik infratuzilmaning yetishmasligi

Ba'zi hududlarda internet va qurilmalar bilan ta'minlanganlik darajasi pastligi ta'lim jarayonini raqamlashtirishni qiyinlashtiradi.

2. O‘qituvchilarni tayyorlash zaruriyati

Raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilarni maxsus tayyorlash talab etiladi.

3. O‘quvchilarni raqamli vositalarga qaram bo‘lib qolish xavfi

Raqamli texnologiyalardan noto‘g‘ri foydalanish natijasida o‘quvchilarni haqiqiy bilim olish jarayonidan chalg‘ituvchi salbiy ta'sirlar yuzaga kelishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonida tutgan o‘rni mavzusi ta'lim sohasida zamonaviy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarni o‘rganishni talab qiladi. Ushbu mavzuda adabiyotlarni tahlil qilishda, asosan, quyidagi yo‘nalishlarni ko‘rib chiqish mumkin:

1. Raqamli texnologiyalarning ta'limdagi roliga doir umumiy tushunchalar

Yangi ta'lim usullari va texnologiyalari: Raqamli texnologiyalar, ayniqsa internet, kompyuterlar, mobil qurilmalar va onlayn ta'lim platformalari ta'lim jarayoniga katta o‘zgarishlar kiritdi. Bular talabalar uchun interaktiv va individual o‘rganish imkoniyatlarini yaratdi.

Elektron ta'lim (e-learning): Elektron o‘qish tizimlari (masalan, LMS - Learning Management Systems) va virtual sinflar talabalarni o‘qish jarayoniga yanada faolroq jalb etish imkonini berdi.

2. Interaktiv ta'lim texnologiyalari

O‘yinlar va gamifikatsiya: Raqamli texnologiyalar o‘yin asosidagi o‘rganish (gamifikatsiya)ni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu talabalar uchun o‘qishni yanada qiziqarli va samarali qilish imkoniyatini yaratadi.

Simulyatsiyalar va virtual reallik: VR (Virtual Reality) va AR (Augmented Reality) texnologiyalari talabalarga murakkab konseptlarni o‘rganishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Masalan, tibbiyot yoki muhandislik fanlarida bu texnologiyalar talabalarga amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

3. Onlayn ta'lim va masofaviy o‘qish

O‘quv materiallarining onlayn mavjudligi: Online kurslar va resurslar (masalan, Coursera, edX, Khan Academy) talabalar uchun o‘z vaqtida va moslashtirilgan ta'lim olish imkonini beradi. Bu o‘z navbatida ta'limga bo‘lgan kirishni kengaytiradi.

Masofaviy o‘qish va uning afzalliklari: Masofaviy o‘qish metodikasi yordamida turli geografik hududlardan bo‘lgan talabalar uchun ta'lim olish imkoniyatlari ochiladi, ayniqsa, chekka hududlar va kam ta'minlangan aholiga yordam beradi.

4. Raqamli texnologiyalar va o‘qituvchilar

O‘qituvchilarning raqamli malakalari: Ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilarni malakalash muhim ahamiyatga ega. Ular yangi texnologiyalarga moslashishi va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishlari lozim.

Onlayn ta'limdagi o‘qituvchilarning roli: O‘qituvchilar masofaviy ta'lim platformalarida talabalar bilan interaktiv aloqada bo‘lish, muammolarni hal qilish va ta'lim resurslarini yaratishda muhim rol o‘ynaydi.

5. Raqamli ta'limning ijtimoiy ta'siri

Ta'limda tenglik va adolat: Raqamli ta'lim imkoniyatlari barcha talabalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga yordam beradi. Lekin bu texnologiyalarga teng kirish imkoniyati hamda talabalar orasida raqamli tafovutlar (digital divide) masalalarini ko'rish zarur.

Raqamli ta'lim va ijtimoiy taraqqiyot: Raqamli ta'lim imkoniyatlari yordamida jamiyatda ilmiy, madaniy va iqtisodiy taraqqiyotning yangi yo'llari ochiladi. Shuningdek, global darajada ham o'zaro ta'lim almashish imkoniyatlari yuzaga keladi.

6. Raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiyalash

Interaktiv vositalar va o'qish materiallari: Texnologiyalar yordamida video darslar, interaktiv testlar, animatsiyalar va boshqa vizual materiallar ta'limni yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish va big data: Ta'lim jarayonini optimallashtirish uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlari mavjud. Masalan, o'quvchilarning muvaffaqiyati haqida ma'lumot yig'ish va uni tahlil qilish orqali ta'limni shaxsiylashtirish mumkin.

7. Adabiyotlar Tahlili va Raqamli Ta'limdagi Muammolar

O'qish samaradorligi va motivatsiya: Ba'zi tadqiqotlar raqamli ta'limning samaradorligini savol ostiga qo'yadi. Ba'zi talabalar raqamli texnologiyalar yordamida o'rganishni afzal ko'rmaydi, chunki ular an'anaviy o'qish usullariga ko'proq o'rgangan.

Texnologiyalarning haddan tashqari ishlatilishi: Raqamli texnologiyalarning haddan tashqari ishlatilishi talabalarda e'tiborsizlik, depressiya va boshqa salbiy holatlarga olib kelishi mumkin.

Yangi texnologiyalar va o'qitish metodlari: Kelajakda yangi texnologiyalar, masalan, AI, AR/VR, va IoT (Internet of Things) ta'lim jarayoniga qanday integratsiyalashishi o'rganilishi kerak.

Xulosa:

Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini yangilash va takomillashtirishda juda katta rol o'ynaydi. Ular o'qish usullarini yanada interaktiv, shaxsiylashtirilgan va samarali qilishga yordam beradi. Lekin bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun texnologiyalarga teng kirish imkoniyatlari, o'qituvchilarning malakali bo'lishi va ta'lim tizimining moslashuvchanligi muhim omillardir. Raqamli texnologiyalar ta'lim sohasida ulkan imkoniyatlarni taqdim etadi. Ular ta'lim jarayonini samarali, qiziqarli va individuallashtirilgan qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, mazkur texnologiyalarni joriy qilish va ulardan samarali foydalanish uchun mavjud muammolarni hal qilish muhimdir. Kelajakda raqamli

texnologiyalarning rivoji ta'lim tizimini yanada yangi bosqichga olib chiqishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A.A., Toshtemirov D.E. Ta'lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. Monografiya. Guliston: "Universitet", 2019. -232 b.

2. **Anderson, T. (2008).** *The Theory and Practice of Online Learning.* Athabasca University Press.

3. Sh. Kh. Rakhimov, A. J. Seytov, D. K. Jumamuratov & N. K. Rakhimova. Optimalcontrol of water distribution in a typical element of a cascade of structures of a machine canal pump station, hydraulic structure and pump station. India. International Journal of Mechanical and Production Engineering Research and Development (IJMPERD) ISSN (P): 2249–6890; ISSN (E): 2249–8001 Vol. 10, Issue 3, Jun 2020, pp. 11103-11120. (№5 Scopus IF = 9.6246)

4. Bekchonova Sh.B. Fanlar bo'yicha raqamli ko'nikmalarni targ'ib qilish – raqamli dunyoda o'qitish uchun aralash ta'lim. “Raqamli iqtisodiyot sharoitida oliy ta'limning transformatsiyasi”. Respublika ilmiy amaliy anjumanining ilmiy maqolalar va ma'ruza tezislari to'plami (2022 yil 18 noyabr). – Tashkent: “Imzo Print Media Group”, 2022. – 320-322 b

5. **Coursera** – www.coursera.org

6. **Khan Academy** – www.khanacademy.org

7. **Google for Education** – edu.google.com

ISLOMDAGI YO'NALISHLAR, MAZHABLAR VA OQIMLAR

Abdujabborov Mirzohid Abdug'affor o'g'li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Muhammadjonova Muxlisa Akmaljon qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Biz ushbu maqolada islom dinidagi yo'nalishlar, mazhablar va oqimlar haqida tushunchaga ega bo'lamiz. Bunda biz islomda turli yo'nalishlar va mazhablar mavjud bo'lishi, ularning har biri diniy tafsir va amallarni o'ziga xos tarzda talqin qilishi, ushbu farqlar tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar bilan bog'liq

bo‘lib, umumiy maqsad – Allohning irodasi va yo‘lini to‘g‘ri tushunish haqida ma’lumotlarni ko‘rishimiz mumkin.

Kalit so‘zlar: Islom dini, diniy e’tiqod, mashab, oqim, dunyoqarash, shia, sunniy, traditsionalizm, xalifa, Qur’on, sunnat, hadis.

Annotation

Key words: Islam religion, religious belief, mashab, stream, worldview, Shia, Sunni, traditionalism, caliph, Qur'an, sunnah, hadith.

In this article, we will get an understanding of the directions, sects and trends in Islam. In this, we understand that there are different directions and sects in Islam, each of them interprets religious interpretations and practices in their own way, these differences are related to historical, social and cultural factors, and the common goal is the will of God. and we can see information about the correct understanding of the path.

Аннотация. В этой статье мы получим представление о направлениях, сектах и течениях в исламе. При этом мы понимаем, что в исламе существуют разные направления и секты, каждое из них по-своему трактует религиозные интерпретации и практики, эти различия связаны с историческими, социальными и культурными факторами, а общей целью является воля Бога. и мы можем увидеть информацию о правильном понимании пути.

Ключевые слова: ислам, религия, религиозные верования, машаб, течение, мировоззрение, шииты, сунниты, традиционализм, халиф, Коран, сунна, хадис.

Din kishilarning ma’naviyati, qadriyatlar, yashash mazmuni, ruhiyati bilan bog‘liq masalalar va ijtimoiy-siyosiy hayotni ifodalaydi. Islom – dunyoda keng tarqalgan monoteistik dinlaridan biridir. Islom dini, Allohning Muhammad (S.A.V) nabiy orqali nashr etilgan ilohiy diniy qonunlar to‘plamidir. Bu diniy ma’daniyat, ko‘pgina muqaddas kitoblarda to‘planib, 1400 yil mobaynida rivojlantirilgan. Islom dini, Allohga, o‘z qonunlariga va Muhammad nabiy (S.A.V) ga iymon keltirish orqali insonni bu dunyoda va oxiratda saodat erishishiga xizmat qilishni targ‘ib qiladi. Islom vujudga kelgan ilk davrlarda yo‘nalish, oqim va mazhablarga bo‘linmagan. Undagi dastlabki bo‘linish VII asrning o‘rtalarida turli guruhlariga siyosiy hokimiyat uchun o‘zaro kurashlar natijasida paydo bo‘lgan. Islom dini asosiy yo‘nalishlarga va ularning ichidagi kichik mazhab va maktablarga bo‘linadi. Bu bo‘linishlar turli tarixiy, madaniy va fikriy farqlarga asoslanadi.

Islomda dastlab Xavorijlar yo‘nalishi bo‘lib musulmonlar o‘rtasidagi siyosiy va diniy bo‘linishlar natijasida shakllangan. Xorijiyalar, avvalambor, Ali ibn Abi Talib(r.a) va Muaviya ibn Abi Sufyan o‘rtasida Siffin urushi va Hakimlik bitimi

kabi voqealar natijasida yuzaga kelgan. Xavorijlar yo‘nalishida quyidagi asosiy guruhlar mavjud:

- 1) Ibodiyalar guruhi VII asrning ikkinchi yarmida vujudga kelgan. Unga Abdulloh ibn Ibod asos solgan.
- 2) Sufritlar guruhi VII asrning ikkinchi yarmida Arabistonda vujudga kelgan.
- 3) Azrakiylar guruhi VII asrning ikkinchi yarmida vujudga kelgan. Unga Nafi ibn Azrak asos solgan.

Islom dinidagi yirik yo‘nalishlardan biri Shi‘alidir. Ushbu diniy sekta vakillari Ali ibn Abu Tolib (Muhammad payg‘ambarning amakivachchasi, kuyovi, sahobasi va o‘rinbosari) hamda uning avlodlarini Muhammad (S.A.V) ning merosxo‘ri deb atashgan. Shi‘a so‘zi “izdosh” degan ma‘noni anglatadi va ushbu so‘z Qur‘onda ham mavjud bo‘lib, Ibrohim payg‘ambar “Nuh” payg‘ambarning shiasi deb aytilgan. „Haqiqatan, Ibrohim ham u [Nuh]ning tarafdorlaridandir“. (Saffot surasi, 83-oyat)

Shi‘alik yo‘nalishidagi musulmonlarning dunyoqarashi, ta‘bir joiz bo‘lsa, ularning borliq yoki voqealikka nisbatan bo‘lgan g‘oyasi boshqa toifadagi musulmonlardan farqlanib, ular dinning quyidagi asoslariga yondashadilar.

- 1) Tavhid (Allohning yagonaligi yoxud yakkaxudolik)
- 2) Allohning odilligi (Alloh adolatli zotdir)
- 3) Nubuvvat (payg‘ambarlarga iymon)
- 4) Imomat (ummatga rahnamolik qilish ilohiy mansabdir)
- 5) Maod (qiyomat va qayta tirilishga ishonmoq)

Shi‘alik yo‘nalishidagi mazhablar:

1) Ismoiliiy mazhabi. Bu sekta tarafdorlari shialar orasida eng ko‘pchilikni tashkil etgan. Sekta VIII asrning 2-yarmida Bog‘dod xalifaligida paydo bo‘lgan va imom Ja‘farning o‘g‘li Ismoil nomi bilan atalgan. Ismoiliiylar diniy ta‘limotida go‘yo butun olamni yaratgan «dunyoviy aql» va «dunyoviy ruh» ga e‘tiqod etish asosiy o‘rinni egallagan. Ularning ta‘limotida neoplatonchilar falsafasi va buddaviylikning katta ta‘siri sezilardi. Ismoiliiylar turli davrlarda xalqlarga turli payg‘ambarlarning yuborilishi – «dunyoviy aql» ning yerda namoyon bo‘lishidir deb hisoblashardi. Ular yettita payg‘ambarni – Odam Ato, Nuh Ibrohim, Ismoil, Muso, Iso va Muhammad (s.a.v.)ni tan olishadi. Ularning fikricha, imomlar payg‘ambarlarning vorislari hisoblanadi Ismoiliiylar kichik yo‘nalishlarga bo‘linadi: Nizaritlar, Bohoralar.

2) Zaydiy mazhabi VIII asr o‘rtalarida shialikda vujudga kelgan oqim bo‘lib, u shialiklarning 5-imomi Muhammad al-Bokirning ukase Zayd ibn Ali nomi bilan atalgan.

3) Ithnashariyya (Dodiyyalar)- shia islomining eng kata va keng tarqalgan mazhabi. Ithnashariyya, ya‘ni 12 imomlar mazhabi deb ham atalgan.

Sunniylik islom ummatining eng kata yo‘nalishidir, dunyo musulmonlarining taxminan 85-90 foizini tashkil etadi. Sunniylik Qur‘on va payg‘ambar Muhammad (S.A.V) sunnatlarini asosiy manba deb biladi va unda an‘anviy diniy marosimlar, maishiy turmush hamda ijtimoiy hayot qoidalariga amal qilinadi. Sunniylik bo‘yicha Abu Hanifa (Imomi A‘zam) ning "Al-Fiqhul Akbar" asari eng nodir ilmiy meros sanaladi. Bu ishda Abul Hasan Ash‘ariy bilan Abu Mansur Moturidiylarning xizmatlari beqiyosdir. Sunniylik yo‘nalishida shu ikki alloma asos solgan aqidaviy maktablar barcha sunniy ulamolar tomonidan e‘tirof etilgan.

Sunniylik tamoyillari, asosan, quyidagilardan iborat:

Mavjudotlarning haqiqat va mohiyati bor narsa bo‘lib, ularni bilish mumkin. Bilish vositalari — beshta sezgi a‘zolari, ilohiy manbalar va aql.

Olam qadim emas, balki qachondir Alloh tarafidan yaratilgan.

Butun borliqni yaratgan Allohning zoti bitta, u o‘ziga xos azaliy va abadiy ko‘pgina sifatlarga ega.

Zotiy sifatlari sanalmish ilm, qudrat, hayot, iroda, eshitish, ko‘rish, gapirish Allohning azaliy va abadiy sifatlaridir. Uning zoti ham, sifatlari ham o‘zi yaratgan maxluqot va mavjudotlarning sifatlariga aslo o‘xshamaydi. Uning sifatlari nuqsonsiz, barkamoldir.

Allohning ismlari ko‘p. Hadisda 99 ta go‘zal ismlari zikr etilgan (qarang al-Asmo al-husno).

Allohning adolatli ekani. Hidoyat va zalolat yo‘llarini ko‘rsatib qo‘ygach, adashgan va kufr yo‘lini tanlaganlarni jazolashi adolat hisoblanadi. Bordiyu, zalolat yo‘lidan asrab qolsa — bu Uning fazli, marhamati. Asramasa adolati hisoblanadi.

Payg‘ambarlarning hammasini barhaq deb tasdiq etish. Ularning adadi garchi ba‘zi hadis va rivoyatlarda ko‘rsatilgan bo‘lsada, muayyan bir adad qat’iy deb hisoblanmagani ma‘qul. Payg‘ambarlarning birinchisi — Odam, oxirgisi — Muhammad. Payg‘ambarlarning mo‘‘jizalarini haq deb e‘tiqod qilish. Shuningdek, avliyolarning karomatlari ham haq va rostdir. Hech bir avliyo payg‘ambar darajasiga yeta olmaydi.

Islomning besh rukni — iymonkalimasi, namoz, ro‘za, zakot, haj har bir musulmon zimmasiga farzi ayn ekani. Farzlardan birortasini beuzr tark etsa yoki shar‘an taqiklangan ishlarga qo‘l ursaq qattiq gunohkor bo‘lishi, lekin kofir bo‘lmasligini tasdiq etish.

Iymon — Muhammad Alloh Taolo tomonidan keltirgan barcha xabar va ma‘lumotlarni haq va rost ekaniga til bilan iqror etib, dil bilan tasdiqlash deb bilish. Solih amallarni ko‘p qilganda iymonnuri ko‘payib, gunoh ishlarni ko‘p qilganda iymonnuri ozayib turishini tasdiklash va hokazo.

Sunniylikning asosiy mazhablari:

Hanafi mazhabi keng tarqalgan mazhab. "Ashob ar-ra'y"ning yorqin vakili, hanafi mazhabi asoschisi Imom A'zam Abu Hanifa (r.a.) hisoblanadi. Mazhabning mafkurasi islom aqidalarining ijtimoiy hayotga tatbiq etishda ijodiy yondashuvga asoslanadi. Hanafi mazhabiga sunniylikning 1/3 e'tiqod qiladi.

Moliyik mazhabiga Malik ibn Onas asos solgan va Muhammad alayhissalom hayotligi davrida vujudga keltirilgan diniy-huquqiy tartibotlarga asoslanadi. Bu mazhabga Madina huquqiy maktabiga tayanib asos solgan. Uning mashhur "Al-Muvatto" kitobi molikiy mazhabining asosiy dasturi hisoblanadi. Ushbu kitobga ko'plab sharhlar yozilgan. Shuningdek, Imom Molikning "Ar-Raddu alal-qadariya", "Al-Ma'unatul-Kubro" kabi asarlari ham mavjud. Doktor Muhammad Yusuf Muso "Islom fihi tarixi" kitobida shunday keltiradi: "Fransiya qonunchiligi o'zining ilk bosqichlarida Islom fihiidan, ayniqsa, Molik ibn Anas mazhabidan ko'p narsalarni o'zlashtirgan edi. Ushbu mazhab Mag'rib mamlakatlari va Andalus (Ispaniya)da keng tarqalgan edi".

Shofi'iy mazhabiga Imom ash-Shofi'iy asos solgan. Shafi'iy mazhabi hanafiya va molikiya mazhablarini o'zaro murosaga keltirish tarafdori. U diniy mafkurasiga ko'ra, qiyos va ijmolarni ijtimoiy hayotda qo'llashda cheklashga yo'l qo'ygani uchun molikiya maktabiga yaqin turadi. Shofi'iylik ham boshqa mazhablar kabi Qur'on, sunna ijmo va qiyosga tayanadi. Imom Shofi'iy «al-Umm» va «ar-Risola» kitobini yozib, unda nafaqat shofi'iy mazhabi nazaryasini ifodalagan, balki o'zga mazhablar orasidagi ko'plab farqlarni ham izohlab bergan.

Hanbaliy mazhabiga Imom ibn Hanbal asos solgan. Ushbu mazhab ijtimoiy hayot masalalarini hal etishda faqat Qur'on va sunnat qoidalariga asoslanib qaror chiqarish tarafdori hamda qiyos va ijmolardan qo'llashda faqat sahobalarning birgalikdagi maslahati bilan qabul qilingan hukmlarni tan oladi. Bu mazhabning o'zgalarga nisbatan ko'proq hadislariga tayanishi qonun asoslari jihatidan farq qiladi. Ular hadislar mohiyatini Qur'on oyatlari martabasigacha ko'tarishgan. Hadislarga "qanday?" deb savol bermasdan (bilo kayfa) to'g'ridan-to'g'ri ishonish zarur, deganlar. Hanbaliylarning fiqh asoslari beshta: 1. Qur'on va sunnat matnlari; 2. Sahobalarning fatvolari; 3. Qur'on va sunnatga muvofiq bo'lgan ayrim sahobalarning qavllari; 4. Isnodi zaif yoki xabar beruvchilar soni kam bo'lgan hadislar; 5. Mutlaqo ilojsiz qolganda, qiyos bo'yicha hukm chiqarish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Islom dini har bir jamiyatga va har bir zamonga munosib kelishining asosiy sabablaridan biri u inson tabiati xususiyatlarini to'liq hisobga olganidadir. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: "Payg'ambar bo'lib kelishimning asosiy boisi, go'zal axloqlarni tamomiga yetkazishdan iboratdir" (Imom Molik rivoyati), degan so'zlarida Islom dinining asl mazmun-mohiyati ifodalab berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Narbekov A.V, Dinshunoslik asoslari: O‘quv qo‘llanma.-T.:O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2007.-144 b
2. N.Valiyev,Dinshunoslik majmua: O‘quv qo‘llanma.-Namangan, 2024.
3. A. Tulepov, Islom va aqidaparast oqimlar. Ikkinchi nashr – T.: “Sharq”, 2013.
4. Yo‘ldoshxo‘jayev H. Rahimjonov B., Komilov M., “Dinshunoslik”.-T.:2001. 5..Dinshunoslik asoslari.-T.: “O‘zbekiston”, 1995.
6. <https://fikir-uz.narod.ru/13.html>
7. <https://arroziy.uz/uz/news/331>
8. <https://muslim.uz/uz/e/post/18213-fiqhiy-mazhablar-va-moturidiya-ash-ariya-e-tiqodi-3-qism>
9. <https://ravza.uz>
10. <https://uz.wikipedia.org>

IJTIMOIIY BARQARORLIK VA IQTISODIIY RIVOJLANISH: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Ilmiy rahbar: Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

NamDPI Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Toxirjonova Moxlaroy

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi UZB-BU-24 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash va iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish borasidagi tajribasi tahlil qilinadi. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlar, huquqiy, siyosiy va iqtisodiy muhitni yaxshilashga qaratilgan strategiyalar, shuningdek, milliy manfaatlar asosida barqarorlikni ta’minlash yo‘lidagi yondashuvlar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy barqarorlik, ijtimoiy qoidalar, ijtimoiy himoya, yashil iqtisodiyot, innovatsiya, milliy model

Абстрактный. В данной статье анализируется опыт Республики Узбекистан по обеспечению социальной стабильности и ускорению экономического развития. Рассмотрены реформы, реализованные в годы независимости, стратегии, направленные на улучшение правовой,

политической и экономической среды, а также подходы к обеспечению стабильности, основанные на национальных интересах.

Ключевые слова: Социальная стабильность, социальное регулирование, социальная защита, зеленая экономика, инновации, национальная модель.

Abstract. This article analyzes the experience of the Republic of Uzbekistan in ensuring social stability and accelerating economic development. Reforms implemented in the years of independence, strategies aimed at improving the legal, political and economic environment, as well as approaches to ensure stability based on national interests are considered.

Key words: Social stability, social regulations, social protection, green economy, innovation, national model

O‘zbekiston mustaqillik yillarida ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash va iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish borasida o‘ziga xos modelni ishlab chiqdi. Bu model aholining manfaatlarini birinchi o‘ringa qo‘yish, huquqiy asoslarni mustahkamlash va innovatsion iqtisodiyotga o‘tish tamoyillariga asoslangan. Ushbu maqolada mamlakatning tajribasi tahlil qilinib, uning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni ko‘rib chiqiladi.

Ijtimoiy barqarorlik – jamiyatda hukm surayotgan tinch-totuvlik, birdamlikni asrab-avaylash va mustahkamlashga asoslangan tinch shart-sharoitning mavjudligi; ijtimoiy qatlamlar, guruh va siyosiy partiyalar o‘rtasidagi hamjihatlik; davlat, jamoat tashkilotlari, fuqarolar o‘rtasidagi mustahkam hamkorlik qaror topganini anglatadigan tushuncha.

Xitoy donishmandi Konfutsiy “Farovonlikka erishish – orzu, islohotlar – unga yetish vositasi, barqarorlik bu – maqsadga erishishning asosiy shart-sharoitidir”, deya bejiz ta’kidlamagan. G‘arb olimlari R.Darendrof va A.Kozer aslida barqarorlik hech qachon mavjud bo‘lmaydi, u beqarorlik arafasidan keyingi holat, jamiyatning yangi beqarorlik oldidan tin olish davri, degan fikrni ilgari surgan. Bundan farqli o‘laroq, T.Parsons “Ijtimoiy tizim barqarorligi qoidalari”ni ishlab chiqishga harakat qilgan. Uning fikricha, har qanday jamiyatning barqarorligi uning ijtimoiy tuzilishini tashkil etadigan elementlar faoliyatining o‘zaro uyg‘un bo‘lishi bilan belgilanadi. Ana shu uyg‘unlik doimiy barqarorlik omilidir. Bunda davlatning vazifasi jamiyatning eng kichik bo‘g‘inlari, jamoalar, tashkilotlar, idoralar orasidagi mutanosiblikni saqlash va mustahkamlashdan iborat.

O‘zbekistonning ijtimoiy barqarorlik sohasidagi yutuqlari, avvalo, aholining turmush darajasini oshirish va kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha amalga oshirilgan keng ko‘lamli islohotlar bilan bog‘liq. Mamlakatda sog‘liqni saqlash,

ta’lim va ijtimoiy himoya tizimlarini isloh qilish ustuvor yo‘nalish sifatida tanlangan.

Iqtisodiy rivojlanishning o‘ziga xos xususiyatlari O‘zbekiston iqtisodiyoti so‘nggi yillarda diversifikatsiyalashuv, sanoatni modernizatsiya qilish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga qaratilgan islohotlar tufayli sezilarli o‘sishga erishdi. “Yashil iqtisodiyot” tamoyillarini joriy etish va xalqaro investitsiyalarni jalb qilish mamlakat iqtisodiyotining ochiqqligini oshirdi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti — O‘zbekiston gazga bo‘lgan talab bo‘yicha dunyoda 14-o‘rinda, eksport bo‘yicha uchinchi va import bo‘yicha oltinchi, uran yetkazib berish bo‘yicha dunyoda yettinchi (jahon uran zaxirasining 4 %), umumiy uran yetkazib berish bo‘yicha dunyoda to‘rtinchi o‘rinda. 1991-2017-yillarda iqtisodiyotning tuzilishi keskin o‘zgardi: UDMda ichki qarzning ulushi 37 % dan 19,2 % gacha kamaydi.

Milliy modelning ahamiyati va o‘rganish uchun namuna sifatida O‘zbekiston tajribasi ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishning uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Mahalla instituti va davlatning ijtimoiy dasturlari orqali aholining ehtiyojlarini qondirish modeli boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun namuna bo‘lishi mumkin.

Iqtisodiy rivojlanish— mamlakatda tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar yaratish hajmining oldingi yil (davr)larga nisbatan ko‘paygan miqdorda takrorlanishi. Iqtisodiy o‘sishni ta’minlash har qanday mamlakat iqtisodiy siyosatining asosiy maqsadi hisoblanadi. Yildan yilga aholi sonining ko‘payishi, kishilar ehtiyojlarining mutassil ortib borishi iqtisodiy O‘sishni shart qilib qo‘yuvchi asosiy sabablardandir. Iqtisodiy O‘sish aholi turmush darajasini oshirishga, xalq farovonligini ta’minlashga

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.I.A. KARIMOV O‘zbekiston: Milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura. O‘zbekiston,1996 yil.
2. SH.M. MIRZIYOYEV Yangi O‘zbekiston strategiyasi. O‘ZBEKISTON 2021 yil.
3. J.Q. QO‘CHQOROV O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish asoslari. Akademik nashr 2018 yil.
4. S.R. RAXIMOV. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichlari. Ma’naviyat 2005 yil.
5. S. G‘ULOMOV Ijtimoiy barqarorlik va mahalla tizimi.

O‘ZBEKISTON MUSTAQILLIKKA ERISHISH TARIXI

Abdurayimova Masrura

Namangan davlat pedagogika instituti maktabgacha ta'lim yo'nalishi
1 bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston mustaqillikka erishish tarixi, shu yo‘ldagi qat’iyatli kurash, milliy davlat qurish jarayoni va mustaqillik uchun olib borilgan harakatlar haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek, mustaqillik yo‘lidagi qiyinchiliklar, yutuqlar hamda milliy qadriyatlarni tiklashga qaratilgan sa’y-harakatlar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Taraqqiyot strategiyasi, iqtisodiy rivojlanish, ta'lim, ijtimoiy farovonlik, xulosa.

O‘zbekiston Mustaqillik Yo‘lida 1989-yil 21-oktyabrda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan "Davlat tili to‘g‘risida"gi qonun qabul qilindi. Ushbu qonunga ko‘ra, O‘zbekistonning davlat tili sifatida o‘zbek tili belgilandi. Bu voqea mamlakat tarixida muhim sanalardan biri hisoblanadi, chunki o‘zbek tili mamlakatning rasmiy va qonuniy tili sifatida tan olinib, uning roli va ahamiyati mustahkamlandi.

Islom Abdug‘aniyevich Karimov 1991-yil 1-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi mustaqil davlat bo‘lgach, uning birinchi prezidenti sifatida saylandi. U 1989-yildan 1991-yilgacha O‘zbekiston Kommunistik Partiyasining birinchi kotibi lavozimida faoliyat ko‘rsatgan va 1991-yil 29-dekabrda O‘zbekiston Prezidenti sifatida tasdiqlandi. Karimov 1991-yildan 2016-yilgacha O‘zbekiston Prezidenti lavozimida ishladi. Uning rahbarligi davrida O‘zbekiston mustaqillikka erishdi, iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarda bir qator islohotlar amalga oshirildi.

O‘zbekiston 1991-yilda mustaqillikka erishganidan so‘ng, mamlakat uchun yangi davr boshlandi. Mustaqillik yo‘lida O‘zbekiston ko‘plab qiyinchiliklarni yengib o‘tdi va rivojlanishning yangi yo‘nalishlarini yaratishga intildi. Shu davrda mamlakat iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarda mustaqil davlat sifatida o‘z o‘rnini topishga harakat qildi. 2017-yilda Shavkat Mirziyoyev boshchiligida qabul qilingan Taraqqiyot strategiyasi mamlakatning kelajakka intilishidagi eng muhim qadam bo‘lib, mustaqillikning yangi bosqichiga yo‘l ochdi.

Mustaqillikning Dastlabki Yillari va Muammolar
1991-yilda Sovet Ittifoqining parchalanishi O‘zbekiston uchun yangi davrni boshlab berdi. Mustaqillikning dastlabki yillarida iqtisodiy inqiroz, siyosiy beqarorlik va ijtimoiy muammolar mamlakatni jiddiy qiyinchiliklarga duchor qildi.

Davlat tizimi va iqtisodiy tuzilma ko‘plab o‘zgarishlarga muhtoj edi. Sovet davrida shakllangan iqtisodiy tizimni zamonaviy sharoitlarga moslashtirish, davlatning iqtisodiyotdagi ulushini kamaytirish va xususiy sektorga imkoniyatlar yaratish dolzarb vazifalar edi.

Taraqqiyot Strategiyasining Amalda Qo‘llanilishi 2017-yilda Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan Taraqqiyot strategiyasi O‘zbekistonning rivojlanishiga yangi yo‘nalish berdi. Ushbu strategiya mustaqillik yillarida erishilgan yutuqlarni mustahkamlash va kelajakda yanada yuqori marra-larga erishish uchun rejalashtirilgan.

1. Siyosiy Islohotlar va Erkinlik

Siyosiy tizimda ko‘p partiyaviylikni rivojlantirish, inson huquqlarini himoya qilish va erkin saylovlarni tashkil etish bo‘yicha islohotlar amalga oshirildi. Siyosiy pluralizmni rivojlantirish va jamiyatda adolatni ta‘minlash O‘zbekistonning eng muhim yutuqlaridan biridir.

2. Iqtisodiy Islohotlar va Barqaror Rivojlanish

Iqtisodiy liberallashtirish, xususiylashtirish va kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish orqali iqtisodiyotni mustahkamlashga katta e‘tibor qaratildi. Yangi savdo yo‘llarini ochish, xalqaro iqtisodiy aloqalarni kengaytirish va investitsiyalarni jalb qilish bo‘yicha katta ishlar amalga oshirildi.

3. Ijtimoiy Islohotlar va Xalq Farovonligi

Ta‘lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy yordam sohalarida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Aholining turmush darajasini yaxshilash, yangi ish o‘rinlarini yaratish va ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha qator chora-tadbirlar ko‘rildi.

4. Huquqiy Islohotlar va Adolat

Sud tizimi va qonunchilikni takomillashtirishga qaratilgan keng qamrovli huquqiy islohotlar amalga oshirildi. Hukumatning shaffofligini oshirish va fuqarolarning huquqlarini himoya qilish chora-tadbirlari ko‘rildi.

5. Ekologiya va Barqaror Rivojlanish

Ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tish muhim maqsad sifatida belgilandi.

Xulosa. O‘zbekistonning mustaqillik yo‘li davomida Taraqqiyot strategiyasi asosida amalga oshirilgan islohotlar mamlakatni global miqyosda raqobatbardosh va barqaror rivojlanayotgan davlatga aylantirdi. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan yutuqlar davlatni xalqaro maydonda yuksak mavqega olib chiqdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I. (1992). O‘zbekistonning Mustaqil Siyosati. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Davlat Nashriyoti.
2. Shamsutdinov, B. (2015). O‘zbekistonning Tarixi va Mustaqillik Yillarida O‘zgarishlar. Toshkent: Adabiyot Nuri.
3. Tashkent, M. (2003). Sovet Ittifoqi Davrida O‘zbekistonning Iqtisodiy Taraqqiyoti. Toshkent: Fan va Texnologiya.
4. Xo‘jaev, S. (2007). Sovet O‘zbekistonidan Mustaqil O‘zbekistonga. Toshkent: Yangi Avlod.

OILA VA AYOLLARGA QUR'ONNING MUNOSABATI

Ja'farov Ibrohimjon Xolmuhammad o'g'li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası o'qituvchisi
ibrohimjafarov@gmail.com

Inamjanova Dilafruz Abdurashid qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti Texnologik ta'lim yo'nalishi birinchi bosqich talabasi

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada Qur'oni Karimda oila va ayollarga bo'lgan munosabatning asosiy tamoyillari, oilaviy qadriyatlarning ahamiyati va ayollarning jamiyatdagi o'rni yoritilgan. Qur'oni Karimda oilani saqlash, er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat va ayollarning huquqiy maqomi, shuningdek, ularning insoniyat taraqqiyotidagi roli muhim o'rin egallaydi. Maqolada Qur'on oyatlariga tayanib, oilaviy munosabatlarni mustahkamlash va gender tengligini ta'minlashga oid tamoyillar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Qur'oni Karim, oila, ayollar huquqlari, gender tengligi, islomiy qadriyatlar, oilaviy munosabatlar, huquqiy maqom.

Аннотация. В этой статье мы получим представление об уличном искусстве и его значении в обществе. В этом мы можем увидеть, какое место уличное искусство занимает в нашей жизни, насколько оно влияет на нашу культуру, сознание и психику, а также информацию о его историческом происхождении. В статье также говорится, что уличное искусство не следует понимать только как социальную реакцию на какие-то события. С его помощью городу можно придать красоту и старину. Необычные стили и образы в работах способны положительно повлиять на настроение горожан.

Ключевые слова: Стрит-арт, экспрессия, фрески, сатирические, юмористические выступления аукцион, демократия, художественные галереи, дискриминация.

Annotation. In this article, we will get an idea about street art and its importance in society. In this, we can see how much street art occupies a place in our lives, how much it affects our culture, mind and psyche, as well as information about its historical origin.

The article also states that street art should not be understood only as a social reaction to some events. With its help, the city can be given beauty and antiquity. Unusual styles and images in the works can have a positive effect on the mood of the city residents.

Key words: Street art, expression, murals, satirical, humorous appearance, auction, democracy, art galleries, discrimination.

Kirish: Islom dini insoniyat uchun mukammal hayot yo‘nalishini ko‘rsatadigan muqaddas ta’limotdir. Qur’oni Karim oilani jamiyatning asosiy ustuni sifatida qaraydi va oilani mustahkamlashni islomiy qadriyatlarning markaziy qismiga aylantiradi. Shu bilan birga, ayollarning huquqlari va maqomi haqida aniq ko‘rsatmalar beradi. Ushbu maqolada Qur’on oyatlari asosida oila va ayollarga bo‘lgan munosabatning huquqiy va axloqiy tamoyillari tahlil qilinadi.

Oila muqaddasligi va ahamiyati

Qur’oni Karim oilani insoniyat jamiyatining asosiy birligi deb ta’kidlaydi. Oilaviy hayotning ahamiyati haqidagi bir qancha oyatlar mavjud:

Niso surasi, 1-oyat: "Ey insonlar! Sizlarni yagona bir jondan yaratgan va undan juftini paydo qilgan, so‘ng u ikkovidan ko‘p erkaklar va ayollarni tarqatgan Rabbingizdan qo‘rqingiz."

Bu oyatda oila asosining erkak va ayolning o‘zaro birligi ekanligi ko‘rsatilgan. Oila jamiyatni asrash va davom ettirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Rum surasi, 21-oyat: "Va U zot sizlarga o‘z huzuridan sokinlik topishingiz uchun juftlaringizni yaratdi va o‘rtangizda muhabbat va mehr paydo qildi."

Bu oyat oila ichidagi muhabbat va o‘zaro hurmatning muhimligini ta’kidlaydi.

Ayollarning huquqlari va jamiyatdagi o‘rni

Qur’oni Karimda ayollarning maqomi yuksak darajada e’tirof etilgan. Ayollarga bo‘lgan munosabatning asosiy tamoyillari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

< Huquqiy tenglik: Qur’on erkak va ayollarning Alloh huzuridagi tengligini ta’kidlaydi: Ahzob surasi, 35-oyat: "Musulmon erkaklar va musulmon ayollar... Alloh ular uchun mag‘firat va ulug‘ mukofot tayyorlab qo‘ygan." Bu oyat ayollar va erkaklarning ibodatdagi tengligini tasdiqlaydi.

< Mol-mulk huquqi: Ayollarning mulkga egalik huquqi Qur'onda ochiq ko'rsatib o'tilgan: Niso surasi, 7-oyat: "Ota-onalar va yaqin qarindoshlarning qoldirgan narsalaridan erkaklar uchun bir ulush bordir, ayollar uchun ham ulush bordir..." Bu oyat ayollarning meros olish huquqini belgilab beradi.

< Oilaviy munosabatlarda hurmat va himoya: Niso surasi, 19-oyat: "Ayollarga yaxshilik bilan munosabatda bo'lingiz." Bu oyat er-xotin o'rtasidagi munosabatlarda mehr va hurmatning asosiy tamoyil ekanligini ko'rsatadi.

< Ijtimoiy mas'uliyat: Qur'oni Karimda gender tengligi tushunchasi erkak va ayolning o'zaro huquq va burchlariga asoslanadi. Ayollarni hurmat qilish va ularga mehribonlik ko'rsatish Islomning asosiy tamoyillaridan biridir. Shuningdek, ayollarning ta'lim olish huquqi ham Qur'on va hadisda qo'llab-quvvatlangan.

Tahrim surasi, 6-oyat: "Ey mo'minlar! O'zlaringizni va oilalaringizni do'zaxdan saqlang!" Bu oyat oilaviy mas'uliyatning har ikkala jins uchun ham umumiy ekanligini ta'kidlaydi.

Xulosa qilib aytganda: Qur'oni Karimda oila jamiyatning asosiy poydevori sifatida qabul qilinadi. Unda erkak va ayollarning huquq va majburiyatlari muvozanatli tarzda belgilangan. Oilani mustahkamlash, ayollarning huquqlarini ta'minlash va gender tengligini qo'llab-quvvatlash Qur'onning asosiy maqsadlaridan biridir. Ushbu tamoyillar bugungi kunda ham ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Soliyev, O. R. (2022). Sharq mumtoz san‘atiga xos ma’naviylikni zamonaviy ifodasi. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 251-255.
2. Soliyev, O. R. (2022). Tasvirning asarga aylanishidagi muhim omillar. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 61-64.
3. Nodirjon, M., Abdusalom, M., & Ozodbek, S. (2021). Technologies of teaching fine arts with modern methods.
4. Ахмедова, Н. Э. (2022). Мўъжаз санъатнинг бетакроп нафосат олами. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 125-130.
5. Sulaymanova, S. B. Q. (2022). Badiiy oliy ta’lim muassasalarda tasviriy san’at fanini o‘qitishga bo‘lgan ehtiyojning oshishi va uning bugungi holati. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 89-96.

OILA VA AYOLLARGA QUR'ONNING MUNOSABATI

Ja'farov Ibrohimjon Xolmuhammad o'g'li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası o'qituvchisi
ibrohimjafarov@gmail.com

Inomjonova Dilafruz Abdurashid qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti Texnologik ta'lim yo'nalishi ikkinchi bosqich talabasi

Ushbu maqolada Qur'oni Karimda oila va ayollarga bo'lgan munosabatning asosiy tamoyillari, oilaviy qadriyatlarning ahamiyati va ayollarning jamiyatdagi o'rnini yoritilgan. Qur'oni Karimda oilani saqlash, er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat va ayollarning huquqiy maqomi, shuningdek, ularning insoniyat taraqqiyotidagi roli muhim o'rin egallaydi. Maqolada Qur'on oyatlariga tayanib, oilaviy munosabatlarni mustahkamlash va gender tengligini ta'minlashga oid tamoyillar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. Qur'oni Karim, oila, ayollar huquqlari, gender tengligi, islomiy qadriyatlar, oilaviy munosabatlar, huquqiy maqom.

Kirish. Islom dini insoniyat uchun mukammal hayot yo'nalishini ko'rsatadigan muqaddas ta'limotdir. Qur'oni Karim oilani jamiyatning asosiy ustuni

sifatida qaraydi va oilani mustahkamlashni islomiy qadriyatlarning markaziy qismiga aylantiradi. Shu bilan birga, ayollarning huquqlari va maqomi haqida aniq ko‘rsatmalar beradi. Ushbu maqolada Qur'on oyatlari asosida oila va ayollarga bo‘lgan munosabatning huquqiy va axloqiy tamoyillari tahlil qilinadi.

Oila muqaddasligi va ahamiyati. Qur'oni Karim oilani insoniyat jamiyatining asosiy birligi deb ta'kidlaydi. Oilaviy hayotning ahamiyati haqidagi bir qancha oyatlar mavjud:

Niso surasi, 1-oyat: "Ey insonlar! Sizlarni yagona bir jondan yaratgan va undan juftini paydo qilgan, so‘ng u ikkovidan ko‘p erkaklar va ayollarni tarqatgan Rabbingizdan qo‘rqingiz."

Bu oyatda oila asosining erkak va ayolning o‘zaro birligi ekanligi ko‘rsatilgan. Oila jamiyatni asrash va davom ettirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Rum surasi, 21-oyat: "Va U zot sizlarga o‘z huzuridan sokinlik topishingiz uchun juftlaringizni yaratdi va o‘rtangizda muhabbat va mehr paydo qildi."

Bu oyat oila ichidagi muhabbat va o‘zaro hurmatning muhimligini ta'kidlaydi.

Ayollarning huquqlari va jamiyatdagi o‘rni

Qur'oni Karimda ayollarning maqomi yuksak darajada e'tirof etilgan. Ayollarga bo‘lgan munosabatning asosiy tamoyillari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. Huquqiy tenglik

Qur'on erkak va ayollarning Alloh huzuridagi tengligini ta'kidlaydi:

Ahzob surasi, 35-oyat: "Musulmon erkaklar va musulmon ayollar... Alloh ular uchun mag‘firat va ulug‘ mukofot tayyorlab qo‘ygan."

Bu oyat ayollar va erkaklarning ibodatdagi tengligini tasdiqlaydi.

2. Mol-mulk huquqi

Ayollarning mulkga egalik huquqi Qur'onda ochiq ko‘rsatib o‘tilgan:

Niso surasi, 7-oyat: "Ota-onalar va yaqin qarindoshlarning qoldirgan narsalaridan erkaklar uchun bir ulush bordir, ayollar uchun ham ulush bordir..."

Bu oyat ayollarning meros olish huquqini belgilab beradi.

3. Oilaviy munosabatlarda hurmat va himoya

Niso surasi, 19-oyat: "Ayollarga yaxshilik bilan munosabatda bo‘lingiz."

Bu oyat er-xotin o‘rtasidagi munosabatlarda mehr va hurmatning asosiy tamoyil ekanligini ko‘rsatadi.

Ijtimoiy mas'uliyat

Qur'oni Karimda gender tengligi tushunchasi erkak va ayolning o‘zaro huquq va burchlariga asoslanadi. Ayollarni hurmat qilish va ularga mehribonlik ko‘rsatish Islomning asosiy tamoyillaridan biridir. Shuningdek, ayollarning ta'lim olish huquqi ham Qur'on va hadisda qo‘llab-quvvatlangan.

Tahrim surasi, 6-oyat: "Ey mo‘minlar! O‘zlaringizni va oilalaringizni do‘zaxdan saqlang!"

Bu oyat oilaviy mas’uliyatning har ikkala jins uchun ham umumiy ekanligini ta’kidlaydi.

Xulosa. Qur'oni Karimda oila jamiyatning asosiy poydevori sifatida qabul qilinadi. Unda erkak va ayollarning huquq va majburiyatlari muvozanatli tarzda belgilangan. Oilani mustahkamlash, ayollarning huquqlarini ta'minlash va gender tengligini qo‘llab-quvvatlash Qur'onning asosiy maqsadlaridan biridir. Ushbu tamoyillar bugungi kunda ham ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Manbalar:

1. Qur'oni Karim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Soliyev, O. R. (2022). Sharq mumtoz san’atiga xos ma’naviylikni zamonaviy ifodasi. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 251-255.
2. Soliyev, O. R. (2022). Tasvirning asarga aylanishidagi muhim omillar. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 61-64.
3. Nodirjon, M., Abdusalom, M., & Ozodbek, S. (2021). Technologies of teaching fine arts with modern methods.
4. Ахмедова, Н. Э. (2022). Мўъжаз санъатнинг бетакрор нафосат олами. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 125-130.
5. Sulaymanova, S. B. Q. (2022). Badiiy oliy ta’lim muassasalarda tasviriy san’at fanini o‘qitishga bo‘lgan ehtiyojning oshishi va uning bugungi holati. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 89-96.

IJTIMOY BARQARORLIK VA IQTISODIY RIVOJLANISH: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Ja'farov Ibrohimjon Xolmuhammad o'g'li

*Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasida o‘qituvchisi
ibrohimjafarov@gmail.com*

Umarxanova Nasiba Jahongir qizi

*Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi birinchi
bosqich talabasi*

Annotatsiya. Ijtimoiy tinchlik va iqtisodiy o‘shish haqida so‘z borar ekan R. Derendrof va A.Kozerning fikrlariga e’tiborimizni qaratsak “Aslida barqarorlik hech qachon mavjud bo‘lmaydi, u beqarorlik arafasidan keyingi holat, jamiyatning yangi beqarorlik oldidan tin olish davri”,[1]- deya bejiz ta’kidlamagan. Ushbu maqolada mamlakatimizda barqaror iqtisodiy o‘shishni ta’minlash va ijtimoiy infratuzilmaning O‘zbekiston tajribasida ro‘y berishini yoritganmiz.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy barqarorlik, rivojlanish, infratuzilma, metod, strategiya.

Аннотация. Говоря о социальном мире и экономическом росте, если обратить внимание на мнение Р. Дерендрофа и А. Козера: «На самом деле стабильности никогда не будет, это состояние после накануне нестабильности, период покоя общества перед новой нестабильностью». [1] - не зря отметил. В этой статье мы рассмотрели опыт Узбекистана по обеспечению устойчивого экономического роста и социальной инфраструктуры в нашей стране.

Ключевые слова: социальная стабильность, развитие, инфраструктура, метод, стратегия.

Abstract. When talking about social peace and economic growth, if we pay attention to the opinions of R. Derendroff and A. Kozier, "Actually, stability will never exist, it is a state after the eve of instability, a period of rest of society before a new instability". [1]- did not point out for nothing. In this article, we covered the experience of Uzbekistan to ensure sustainable economic growth and social infrastructure in our country.

Key words: social stability, development, infrastructure, method, strategy.

Kirish: O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin barqarorlik jamiyat taraqqiyotining, islohotlarni bosqichma bosqich amalga oshirishning sharti, ma’naviy yuksalish omiliga aylandi.

Tarixdan ma’lumki jamiyat yaxlitligini tayanchlari bo‘lmish iqtisodiyot, siyosat, ijtimoiy munosabatlar va ma’naviy sohalarida barqarorlikni izidan chiqishi odatdagidan ko‘ra kuchliroq ijtimoiy nomutanosiblikning yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Bunday salbiy jarayonlar ma’naviyat sohasida ham sodir bo‘lishi mumkin. Ularning sabablarini iqtisodiy yoki siyosiy omillar ta’siri bilan izohlab bo‘maydi. Giyohvandlik, axloqsizlik, inson zotiga yarashmaydigan boshqa xatti-harakatlar ham barqarorlikga salbiy ta’sir etuvchi omillardir. Barqarorlik masalasi 1989-yilda Braziliyaning Rio De Janeyro shahrida bo‘lib o‘tgan Umumjahon Konferensiyasida ilk bor siyosiy konsepsiya darajasiga ko‘tarilgan edi. barqarorlik konsepsiyasida siyosiy jabhaning yaqqol ustuvorligi ko‘zga tashlamsa-da, global muammolar yechimini izlab topish inson ma’naviy dunyosi, aqliy salohiyati, ulkan bunyodkorlik qudratini to‘liq safarbar etilishi bilan uzviy bog‘liq.

O‘zbekistonda milliy taraqqiyot modeli ham mamlakatni barqaror va bosqichma bosqich tarqqiy ettirish tamoyiliga asoslangan. Barqaorlik bu boradagi barcha islohotlar va tadrijiy o‘zgarishlarni amalga oshirishning asosiy sharti mamlakatimizdagi tinch totuvlikni ajralmas hamrohidir. Shu bilan birga jamiyatimiz barqarorligi, xalqimiz tinch-totuvligini asrab-avaylash va mustahkamlash, himoyalashga tayyor turish, bu borada hushyor va ogoh bo‘lish barchamizning ma’naviy burchimizdir. shuningdek, O‘zbekistondagi barcha o‘zgarishlarning asosiy maqsadi bitta - inson va uning qadri uchun, aholi manfaatlarini to‘liq himoya qilish uchun xizmat qilishdir. Davlatimiz raxbari iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlik kabi yo‘nalishlardagi erishilgan yutuqlarni ta’kidlab, yangi vazifalarni amalga oshirish uchun aniq yo‘nalishlarni ham belgiladi.

O‘zbekiston respublikasi prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev farmoni bilan 2017-2021 yillarda O‘zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasini amalga oshirish bo‘yicha Milliy komissiya, shuningdek ustuvor yo‘nalishlarni amalga oshirish bo‘yicha komissiyalar tashkil etildi. Milliy komissiyaga prezidentning o‘zi boshchilik qiladi. Ushbu strategiyaning besh ustuvor yo‘nalishlaridan biri Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirishga yo‘naltirilgan makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o‘sish sur’atlarini saqlab olish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish bo‘yicha institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag‘batlantirish, hududlar, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib holda ijtimoiy iqtisodiy taraqqiy ettirish, investitsiyaviy muhitni

yaxshilash orqali mamlakatimiz iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga horijiy sarmoyalarni faol jalb etish.

Harakatlar strategiyasining to‘rtinchi ustuvor yo‘nalishi bu-ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo‘naltirilgan aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirib borish, ijtimoiy himoya va sog‘liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy siyosiy faolligini oshirish, arzon uy joylar barpo etish, yo‘l transport, muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirish hamda modernizatsiya qilish bo‘yicha maqsadli dasturlarni amalga oshirish, ta‘lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san‘at va sport sohalarini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish hisoblanadi.

Xulosa: Demak, xulosa qilib aytganda, Prezidentimiz tomonida ilgari surilgan rejalar mamlakatning har tomonlama taraqqiy etishiga asos bo‘ladi. Yangi hukumatning vazifalari nafaqat iqtisodiy o‘rni ta‘minlash, balki ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan. Kelgusida islohotlarning muvaffaqiyati, avvalo, hukumat va jamiyat o‘rtasidagi ishonchning mustahkamlanishiga bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chris.A.Mack, “how to write a good scientific Paper” SPIE, p.o.Box 10.
2. L.F.Azevedo et al., “how to write scientific paper- writing the methods section”, Rev.Port.Pneumol.17(5),232-238(2011).
3. “elektron kutubxona”.

KO‘P MADANIYATLI XALQLARDA KONFLIKTLARNI HAL QILISH STRATEGIYALARI

Ja'farov Ibrohimjon Xolmuhammad o'g'li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi
ibrohimjafarov@gmail.com

Isroilova Shahzoda Foziljon qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi birinchi bosqich talabasi

Annotatsiya. Har bir mamlakatda turli xil elatlar va ularning o‘ziga xos madaniyatlari, qadriyatlari bor ekan jamiyatda har xil konfliktlar ziddiyatli qarashlar vujudga keladi. Davlat taraqqiy etishida konfliktlarni oldini olish va tinchlikni ta‘minlash muhim vazifa hisoblanib davlat siyosatining dolzarb va asosiy qismini

tashkil qiladi. Ushbu maqolada ko‘p millatli davlatlarda konfliktlarni oldini olish va hattoki ularni hal qilish usullari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: konflikt, metodlar, konfliktologiya, muzokaralar, kompromiss.

Аннотация. Поскольку в каждой стране существуют разные народы и их уникальные культуры и ценности, в обществе возникают всевозможные конфликты и противоречивые взгляды. Предотвращение конфликтов и обеспечение мира в развитии государства считается важной задачей и составляет актуальную и основную часть государственной политики. В данной статье рассматриваются способы предотвращения и даже разрешения конфликтов в многонациональных государствах.

Ключевые слова: конфликт, методы, конфликтология, переговоры, компромисс.

Annotation. Since there are different peoples in every country and their unique cultures and values, all kinds of conflicts arise in the society. Preventing conflicts and ensuring peace in the development of the state is considered an important task and constitutes a relevant and main part of state policy. This article examines ways to prevent and even resolve conflicts in multinational states.

Key words: Key words: conflict, methods, conflictology, negotiations, compromise.

Kirish: Insoniyat ziddiyatga nisbatan ongli munosabat jarayonida nizoni nazorat ostida ushlab tura olishi, ziddiyatga o‘z ta’sirini o‘tkaza olishi, tomonlar his-tuyg‘ularining "ko‘pirib" ketmasligi oldini olishi, tomonlarni konstruktiv munosabatlarga chorlashi, ularni muzokaralar stoliga olib kela olishi, nizoni keltirib chiqargan muammo haqida o‘ylash, fikr va mushohada qilish muhitini yarata olishi mumkin. Odatda, jamiyatda, tashkilotlar, mehnat jamoalarida va guruhlarda o‘zaro nizoli holatlar ko‘p uchraydi. Tabiiyki, bu nizolarni hal qilish uchun ehtiyojlar ham ortadi. Nizolar ko‘pincha, qarama -qarshi fikrlardan kelib chiqadi. Kelishmovchiliklar natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan salbiy oqibatlariga yo‘l qo‘ymaslik uchun nizolarni hal qilishning asosiy masalasi -bu ularni tez va ochiq holatda hal qilish muhimligi hisoblanadi.

Konfliktlar turli joylarda sodir bo‘lishi mumkin. Mana shunday konfliktlardan biri -jamiyatda sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan konfliktidir. Ayniqsa, ko‘p madaniyatli jamiyatda turli konfliktlarni ko‘p uchratish holatlarini ko‘rishimiz mumkin. Shubhasiz, bunday konfliktlar jamiyatda yashayotgan har bir shaxsga o‘z ta’sirini o‘tkazmay qolmayd. Shunday ekan, bunday holatlarni qaror va xulosalarning o‘z vaqtida joriy etilishi orqali hal qilish mumkin. Lekin faqatgina qaror qabul qilibgina, konflikt o‘z-o‘zidan yechiladi deb o‘ylash xato hisoblanadi.

Chunki qaror qabul qilinganidan so‘ng uni amalga oshirish uchun sa’y-harakat ham qilish kerak, shunda konflikt o‘z yechimini topgan bo‘ladi. Shu bois ziddiyatga doimiy e’tibor qaratish lozim bo‘ladi. Jamiyatda konfliktni to‘g‘ri hal etishda keng dunyoqarash, katta sabr - toqat va o‘tkir mulohaza kerak bo‘ladi. Sababi, har bir chiqarilgan qaror jamiyatni tarqalib ketishiga yoki hamjihat bo‘lib yashashga sabab bo‘ladi. Shuning uchun konflikt masalasiga shoshma shosharlik qilmasdan, jamiyatdagi shhaaxslar tomonidan bildirilgan shaxsiy va ommaviy fikrlarga berilib qolmasdan chuqur tahlil qilish bilan yondashish lozim. Konflikt yechimini to‘g‘ri hal etish nafaqat jamiyatni, balki jamiyatning har bir a’zosini salbiy oqibatlardan saqlab qoladi, osoyishtaligini buzmaydi. Odatda, bizning oldimizda biror narsadan jahli chiqqan., diqqati oshgan, g‘azablangan odam bo‘lsa, biz unga nisbatan o‘zimizni turlicha tutamiz. Biz jahli chiqqan odamdan o‘zimizni olib qochishimiz mumkin, nima bo‘lganligini so‘rab, uni tinchlantirishga harakat qilib ko‘rishimiz yoki unga "aql" o‘rgatishimiz mumkin, o‘zimiz ham uning jahlidan ta’sirlanib, jizzakilik va jahl ishlatishimiz mumkin, konfliktni keltirib chiqargan tomonga "do‘q" va "po‘pisa"ga o‘tishimiz mumkin, ularning "adabini" berib qo‘yish bizning bosh maqsadimizga aylanishi ham mumkin. Ammo bu yo‘llarning barchasi aqli raso bosiq hayot tajribasi bor odam usullari emasligi ayon. Bu usullarning qo‘llanilishi konfliktni chuqurlashtiradi, tomonlar o‘rtasidagi yomon ahvolni yanada qiyinlashtiradi, konflikt yechimidan hammani boshqa ya’ni ziddiyatni chuqurlashtirishga yo‘naltirilgan tomonga olib ketadi. Shuning uchun ham konflikt bilan ilk to‘qnash kelgan vaqtda quyidagi qadamlardan foydalanish maslahat beriladi:

Birinchi qadam: konflikt vaziyatni u qanday bo‘lsa, o‘shanday o‘z emotsiyalaringizdan holi bo‘lgan tarzda qabul qiling. Konflikt vaziyat sizga yoqmasligi, sizga qarshi holatni vujudga keltirilishi, umuman rejalashtirilmagan holda kelib chiqqan ham bo‘lishi mumkin. Ammo aynan siz uning nima ekanligi, ya’ni konflikt haqiqatini to‘la va aniq anglagan paytingizdan boshlabgina, siz uni boshqara olish qobiliyatiga ega bo‘lasiz. Konfliktni anglashning eng birinchi qadami unga ob’yektiv, xolis, emotsiyalarsiz baho berishdir.

Ikkinchi qadam: konflikt vaziyatda inson mana shu vaziyatning bo‘lmasligi mumkinligi, ideal holatda uning qanday bo‘lishi mumkinligi masalasiga juda katta kuch sarflaydi. Siz ziddiyat orqali eng aziz odamlaringiz bilan munosabatlarning buzilganligidan hijolat bo‘lasiz, ularni yangidan o‘rnatmoqchi bo‘lasiz. Hayollaringiz turli harakatlarni belgilab beradi. Bu holatda siz ko‘proq reallikdan uzoqlashib, hayollaringizda yashaysiz. Ammo konflikt vaziyatni hayollarga erk berib hal qilib bo‘lmaydi.

Uchinchi qadam: Konfliktni to‘g‘ridan to‘g‘ri, uni bo‘yamasdan qabul qilish, faktlarga asoslanishdan so‘ng, konfliktning ideal darajada hal qilinishi mumkinligi - hayol qilishdan voz kechib, konfliktga real va ijodiy yondashuvni boshlashi talab etadi.

To‘rtinchi qadam: konflikt vaziyatdagi biz o‘ylagan xato va yutqizishlar aslida hayotiy tajriba, ularni to‘g‘ri qabul qilish, ma’lum xulosalarga kelish va keyingi hayotda qo‘llay olish darkor. Yiqilish, yutqazish -keyingi qadamlar, keyingi hayotning boshidir. Hayotda yiqilish, turtulish yutqazish-katastrofa emas. Chunki yiqilgandan keyingi hayot ham mavjud.

Beshinchi qadam: oldingi ruknlarda aytilgan tamoyillardan kelib chiqqan holda, konfliktidan keyingi vujudga kelgan vaziyatni yangitdan, yangi vaziyatda yashash qonuniyatga, yangi imkoniyatga, yangi munosabatlarga aylantirish darkor. Demak, konflikt- hayotning tugashi emas, balki yangi hayotning boshlanishidir.

Har doim ham konfliktlarni hal qilishning imkoni yo‘q shunday hollarda quyidagi uni boshqarish usullaridan foydalanish mumkin.1."Moslashish va ko‘nikish usuli-"Qo‘y"." Siz nima desangiz ham, men siz bilan hamfikrman"

Moslashish va ko‘nikish usulidagi odam o‘zini har doim biror voqealikka moslashga urinadi. Favqulodda holatlarda ham o‘sha vaziyat va vaziyatni keltirib chiqargan insonlar bilan kelishish yo‘lidan boradi.

Usulning afzalliklari: "qo‘y" sifatida, siz boshqalar bilan tinch va do‘stona munosabatlarni muntazam saqlab qolasiz. Chunki sizning hech kimga og‘irligingiz tushmaydi. Hamma sizdan foydalanadi. Siz hamma narsaga chidaysiz. Birovlarga siz ko‘proq e’tiborli bo‘lasiz, shu bois birovlar sizga ehtiyoj sezadi. Sizning oldingizda ular o‘z dardlari va munosabatlarini ochiq aytaveradi. Chunki sizdan zarar yo‘q!

Usulning kamchiliklari : sizning talablaringiz, xis- tuyg‘ularingiz juda kam e’tiborga olinadi, sizning ehtiyojlaringiz inobatga olinmaydi va juda kam bajo keltiradi. Agar bu holatda sizga nisbatan adolatsizliklar ko‘payib borsa, qalbingizda yashirin g‘azab, nafrat kuchayib boradi, biroq sizning bu fazilatingizni qadrlaydigan insonlar atrofingizda bo‘lsa, hayotingiz siz istagandek tinch va osuda o‘taveradi. Ammo o‘zingizning kuchsiz ekanligingizni har doim sezib turasiz.

2."Bu mening ishim emas"usuli- "straus".

"Meni tinch qo‘yinglar !Meni hech narsa qiziqtirmaydi!"

Siz konfliktning yechimini qidirish o‘rniga undan qochasiz, ammo bu qochish "qo‘y" usulidan farq qiladi. Agar "qo‘y" usuli konflikt mavjudligini tan olsa, siz "konflikt-yo‘q" deb turib olasiz.

Usulning afzalliklari:Siz hech qachon yoqalashish, mushtlashish, urush -janjal kabi vaziyatlarga tushmaysiz. Chunki har doim biror bir ziddiyat vujudga kelayotgan

joydan qochishga ulgurasiz. Havfli vaziyatlardan o‘zini saqlash va ziyonsiz chiqib keta olish juda yaxshi malaka hisoblanadi. Siz hech qachon to‘qnashuvlar asosida kelib chiqadigan jismoniy zo‘rlilik bilan to‘qnashmaysiz, o‘zingizning salomatligingiz posboni hisoblanasiz.

Usulning kamchiliklari: Ammo siz o‘zingizni kuchli va o‘zini himoya qilishga qodir inson deb hisoblamaysiz. Siz strausdek har doim konfliktni ko‘rganda boshingizni yerga tiqib olasiz. Siz hech qachon o‘z muammolaringizni yechishga tayyor bo‘lmaysiz, uning hal bo‘lishi uchun yo‘l- yo‘riq qidirmaysiz.

3."Agressiv" usul -" Akula"

"Kim nima desin-chi? Kim menga qarshi chiqa oladi?!"

Sizning shioringiz- doimo, har qanday vaziyatda ham faqat va faqat g‘olib bo‘lish. Konflikt vaziyatda siz uchun g‘olib chiqish -muammoning hal bo‘lishi ya’ni konflikt yechimidan ko‘ra afzalroq. Ayb sizdaligini bilsangiz ham g‘olib chiqishga intilasiz.

Usulning afzalliklari: siz har doim o‘z emotsiyalaringizni oshkora tutasiz, fikrlaringizni erkin bayon qila olasiz. Siz faol bo‘lishni, mas’ uliyatni o‘zingizga olishni hamda tavakkalchilikni yoqtirasiz. Siz ichingizda ezilib, qiynalib yurmaysiz. Depressiya degan so‘z - sizga yot.

Usulning kamchiliklari: sizning faqat o‘z manfaatlaringiz uchun harakat qilishingiz atrofingizdagi do‘st va vafodor odamlarni qoldirmaydi, sizning emotsional portlashlaringizdan ko‘pchilik yaqinlaringiz qiynaladi, boshqalar fikrini mensimasligingiz, faqat o‘zingizga ishonishingiz odamlar bilan munosabatlaringizni qiyinlashtirib qo‘yadi.

4. "Kelishuvchanlik " usuli - "tulki" "Men siz uchun hamma narsaga tayyorman. Men siz uchun foydali bo‘la olamanmi?!"

Siz har doim konfliktida o‘ziga xos yechim mavjudligini bilasiz. Ammo konflikt yechimi uchun ko‘p vaqt va sa’y - harakat ishlatishni istamaysiz. Shu bois, eng yengil va tezkor yechimni qidirasiz.

Usulning afzalliklari : sizning xulq -atvoringiz moslashuvchan bo‘lib, har qanday vaziyatda va holatda siz o‘zingizni erkin his qilasiz.Siz o‘zingizga ishonasiz. Talab qilinsa, har doim chekina olasiz. Ishonch esa konflikt yechimning zarur shartlaridan biri hisoblanadi.

Usulning kamchiliklari: sizni adolatli yechimdan ko‘ra ko‘proq tezkor yechim qiziqtiradi. Shuning uchun sizning yechimingiz adolatsiz va vaqtinchalik bo‘lishi mumkin. Siz shoshilasiz, shu sabab har doim ham konflikt yechimi uchun mavjud hamma yo‘llarni qidirib topishga ulgurmaysiz.

5. "Hamkorlik"usuli -" Boyo‘g‘li"

"Men hamkorlikka doim tayyorman".

Siz hamkorlik uchun ochiq va hozir inson hisoblanasiz. Shu bois konfliktni vaziyatda sizning butun diqqat-e’tiboringiz konflikt yechimni topishga qaratilgan bo‘ladi.

Usulning afzalliklari :odatda sizning ko‘pchilik qarorlaringiz adolatli bo‘ladi va ular uzoq muddat amal qiladi. Sizning boshqalar bilan munosabatlaringiz ishonch asosiga quriladi.

Usulning kamchiliklari: real hayotda "Boyo‘g‘li" bo‘lish oson emas. U odamga juda katta mas’uliyat yukalaydi. Doimo boshqalar dard-u- hasrati bilan yurishga to‘g‘ri keladi.

Shunday qilib konfliktlarning boshqarish usullari ham bor ekanligini bilib oldik, ammo ularini boshqarish usullari bilan kifoyalanmay konflikt yechimini topishga ham harakat qilishimiz lozim. Konflikt yechimini topish passiv holatdagi munosabatni emas, balki aktiv ya’ni faol munosabatni talab etadi. Konflikt vaziyatda ko‘pchilik impulsiv ya’ni anglanmagan harakat olib boradi. Ularga konflikt vaziyatda o‘zini tutish bo‘yicha bilim va malakalar yetishmaydi. Vaziyat esa o‘z ustidan nazorat o‘rnatilishini talab etadi. Demak, konflikt vaziyat o‘ylangan qadamlarni so‘raydi. Bu konfliktga bo‘lgan ongli munosabat belgisi bo‘ladi.

Shunday qilib, konflikt yechimiga qaratilgan sa’y-harakatlar passiv, impulsiv yoki aktiv, faol munosabat unga nisbatan ongli munosabatni talab etadi. Konfliktga faol munosabat unga nisbatan ongli munosabatni talab etadi. Konfliktga bo‘lgan ongli munosabat esa munosabatlarni emotsiyalardan tozalashni, ziddiyatga obyektiv xolis ortiqcha his- tuyg‘ulardan ozod bo‘lgan tarzda baho berishni, obyektiv faktlarga e’tibor bilan qarab, o‘zining kamchiliklarini ham tan olishni, hammaga bir xil mezonlar bilan qarashga o‘zgarishni, konflikt yechimiga qaratilgan qadamlarni o‘ylab amalga oshirishni talab etadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, ko‘plab mamlakatlarda turli xil millat va madaniyatli, o‘zgacha dinli kishilar istiqomat qilar ekan ularning orasida turli xil konfliktlar paydo bo‘laveradi. Ularni hal qilish davlatning asosiy tamoyillaridan bo‘lib, xar bir davlat turli xil dasturlar va siyosiy usullar, umuminsoniy g‘oyalar bilan ularni hal qilib davlatni nafaqat tinchligini ta’minlaydi, balki taraqqiyotga birgalikda erishish va yagona xalq bo‘lib, fuqarolik jamiyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. SHDPI. Ummatova Xurshida. "QANDAY QILIB MILLIY QADRIYATLARIMIZNI SAQLAB QOLISHIMIZ MUMKIN: ЧАСТЬ 2 ТОМ 1 АБГУСТ 2023 год." Лучшие интеллектуальные исследования 2.1 (2023): 3-5.

2. Kramiddinovich, Raxmatov Shaxzod. "MILLIY QADRIYATLAR VA MILLATLARARO TOTUVLIK." TADQIQOTLAR. UZ 51.3 (2024): 67-70.

3. F. Madrahimova Zavolga eltuvchi madaniyat. // Tafakkur 2013-yil 4-son 88 bet

4. Ibragimov, Solijon. "“OMMAVIY MADANIYAT” TUSHUNCHASI VA UNING YOSHLAR TARBIYASIGA TAHDIDI." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 3.11 (2023): 102-109.

5. Трансформация // Новый словарь иностранных слов. – М.: Азбуковник, 2003.

TA'LIMDA INNOVATSIYA VA INNOVATION FAOLIYAT

Raximjonova Nasiba

Namangan davlat pedagogika institutin K.MTM BU-24 guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'limda innovatsiya va innovatsion faoliyatning ahamiyati, ularning ta'lim tizimidagi roli, shu jumladan pedagogik innovatsiyalarni qo'llash orqali o'quv jarayonini takomillashtirish, yangi texnologiyalarni o'rganish va o'qitish metodlarini yangilash masalalari ko'rib chiqiladi. Innovatsion faoliyat ta'lim tizimida o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, ularning samarali bilim olishiga yordam berish, va pedagoglarning o'qitish metodlaridagi yangiliklarni joriy etish bilan bog'liq. Maqolada, innovatsiyalarning amaliyotga tadbiiq qilinishi va ularning ta'lim sohasidagi samaradorligi haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim innovatsiyasi, Innovatsion faoliyat, Pedagogik innovatsiyalar, Ta'lim texnologiyalari, Ta'lim metodikasi, O'quv jarayoni, Yangi pedagogik yondoshuvlar, Ijodiy fikrlash

Kirish. Ta'lim sohasida innovatsiyalarni joriy etish bugungi kunda ahamiyat kasb etadi, chunki texnologiyalarning tez rivojlanishi va zamonaviy pedagogik metodlarning kengayishi o'qituvchilardan yuqori malaka, yangicha fikrlash va o'quvchilarga ilg'or metodlarni o'rgatishni talab qiladi. Innovatsiya ta'lim tizimiga yangiliklar kiritish, uning samaradorligini oshirish, o'quvchilarning ijodiy va tahliliy fikrlashini rivojlantirish imkonini beradi. Shuningdek, bu jarayon ta'lim berish jarayonini yangilash, o'qitish va o'rganish usullarini innovatsion metodlar orqali takomillashtirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism. Maqolada ta'limda innovatsion faoliyatning turli jihatlar va uning ta'lim tizimiga kiritilayotgan yangiliklar haqida so'z boradi. Innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga tadbiiq qilishda bir qator faktorlarga e'tibor qaratish kerak: ilg'or

texnologiyalarni qo‘llash, interaktiv metodlarni o‘rgatish, hamda o‘quvchilarning mustaqil ishlashiga sharoit yaratish. Shuningdek, pedagogik innovatsiyalarni joriy etishda o‘qituvchilarning o‘z malakasini oshirish, yangi metodikalarni sinab ko‘rish va ularni amaliyotga tatbiq etish zarur.

Ta'limda innovatsiyalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun innovatsion boshqaruv tizimi, yangi pedagogik yondoshuvlar va o‘quvchilarga individual yondashuvlar talab etiladi. Shuningdek, yangi texnologiyalardan foydalanish, masofaviy ta'lim va raqamli platformalar orqali ta'lim jarayonini samarali boshqarish imkoniyatlari muhokama qilinadi.

Ta'limda innovatsiya va innovatsion faoliyatni amalga oshirishning bir necha asosiy jihatlari mavjud:

Pedagogik Innovatsiyalar: Pedagogik innovatsiyalar yangi metodlar, texnikalar, materiallar va o‘quv usullari yordamida ta'lim tizimini yangilashni o‘z ichiga oladi. Masalan, interaktiv darslar, loyiha asosida o‘qitish, masofaviy ta'lim, va raqamli texnologiyalardan foydalanish pedagogik innovatsiyalar hisoblanadi.

Texnologiyalarni Tatbiq Etish: Innovatsion faoliyatning muhim qismi texnologiyalardan foydalanishdir. Kompyuter texnologiyalari, internet resurslari, o‘quv dasturlari va raqamli o‘quv platformalarining kengayishi ta'limni samarali tashkil etishda asosiy vositalar bo‘lib xizmat qiladi.

O‘qitish va O‘rganish Usullarini Yangi Formaga Keltirish: Ta'limda innovatsiyalar o‘qituvchilarga o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashishga, ularga yanada mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlashni o‘rgatishga yordam beradi. Yangi pedagogik usullar yordamida o‘qituvchilar o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishi, ularning o‘z-o‘zini rivojlantirishiga yordam berishi mumkin.

Innovatsion Faoliyat va O‘qituvchilarning Roli: Innovatsion faoliyatda o‘qituvchilarning roli katta. Ular yangi texnologiyalarni qo‘llash, o‘quvchilarga zamonaviy bilimlarni etkazish, ularning ijodiy potensialini rivojlantirishga qaratilgan o‘quv metodlarini ishlab chiqishlari kerak. O‘qituvchilar uchun malaka oshirish va yangi pedagogik yondoshuvlarni o‘zlashtirish zarur.

Boshqaruv Innovatsiyalari: Ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun ta'lim boshqaruvini yangilash ham muhimdir. Bu o‘quv jarayonini rejalashtirish, o‘quv dasturlarini takomillashtirish va o‘qituvchilarga yangi boshqaruv vositalarini taqdim etish orqali amalga oshiriladi.

Xulosa:

Ta'limda innovatsiya va innovatsion faoliyat o‘quv jarayonini yanada samarali qilish, o‘quvchilarning ijodiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ta'lim tizimining zamonaviy talablariga javob berish uchun

innovatsiyalarni joriy etish zarur. Bu esa o‘qituvchilardan yangicha fikrlashni, yangi texnologiyalarni samarali qo‘llashni, va pedagogik yondoshuvlarni o‘zgartirishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muminova, G. (2020). *Innovatsion faoliyat va ta'limda yangiliklar*. Ta'lim va innovatsiyalar jurnali, 3(1), 45-56.
2. Yuldasheva, N. (2022). *Pedagogik innovatsiyalar va ta'lim tizimidagi roli*. O‘qituvchilar uchun ilmiy-nazariy maslahatlar, 1(4), 112-123.
3. Rahimov, S. (2019). *Ta'limda texnologiyalarning o‘rni va innovatsiyalar*. Ta'limdagi yangi yondoshuvlar, 2(3), 78-92.
4. Karimova, D. (2021). *Innovatsion metodlar va o‘qituvchilar uchun treninglar*. Innovatsion ta'lim, 4(2), 33-45.

XOTIN-QIZLAR HUQUQLARI VA GENDER SIYOSATI: ZAMONAVIY YONDASHUV

Botirova Sevara Mamurovna

Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti katta o‘qituvchisi

Davlatova Munisa Botirjon Qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti O‘zbek tili va
adabyoti yo‘nalishi 1-kurs talabasi, nigoraartiqova38@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqola xotin-qizlar huquqlari va gender tengligi masalalarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda zamonaviy gender siyosatining asosiy tamoyillari, xotin-qizlar huquqlarining himoya qilinishi, ijtimoiy tenglikni ta’minlashda davlatlarning va xalqaro tashkilotlarning roli tahlil qilingan. Xotin-qizlar huquqlari borasidagi qonunlar va siyosatdagi o‘zgarishlar, shuningdek, ularning samaradorligi va ijtimoiy hayotdagi ta’siri keltirilgan. Tadqiqot zamonaviy gender tengligi siyosatining yanada rivojlanishi uchun yo‘l-yo‘riqlarni taklif qiladi.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению прав женщин и гендерного равенства. В исследовании анализируются основные принципы современной гендерной политики, защита прав женщин, роль государств и международных организаций в обеспечении социального равенства. Представлены изменения в законах и политике относительно прав женщин, а также их эффективность и влияние на общественную жизнь. Исследование

предлагает рекомендации по дальнейшему развитию современной политики гендерного равенства.

Annotation: this article is dedicated to the study of women's rights and gender equality. The main principles of modern gender policy, the protection of women's rights, the role of states and international organizations in ensuring social equality are analyzed in the research. changes in laws and policies regarding women's rights, as well as their effectiveness and impact on social life are presented. The study offers guidelines for the further development of contemporary gender equality policies

Kalit so‘zlar: Xotin-qizlar huquqlari, gender siyosati, gender tengligi, gender tengsizligi, zamonaviy yondashuv, huquqiy himoya, ijtimoiy tenglik, xalqaro tashkilotlar, qonunlar, siyosat.

Ключевые слова: Права женщин, гендерная политика, гендерное равенство, гендерное неравенство, современный подход, правовая защита, социальное равенство, международные организации, законы, политика.

Keywords: women's rights, gender policy, gender equality, gender inequality, modern approach, legal protection, social equality, international organizations, laws, politics.

Kirish: Xotin-qizlar huquqlari va gender tengligi masalasi dunyo bo‘ylab zamonaviy siyosatning asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilgan. Bu masala faqat inson huquqlari doirasida emas, balki iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy rivojlanishning kalit omillaridan biri sifatida qaraladi. Har bir insonning teng huquqlarga ega bo‘lishi, genderga nisbatan ayrimlashtirishni yo‘q qilish va ijtimoiy tenglikni ta’minlash jamiyatning barqaror va adolatli rivojlanishiga xizmat qiladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, xotin-qizlar huquqlari va gender siyosati bo‘yicha eng yangi yondashuvlar va qonunchilikdagi o‘zgarishlarni tahlil qilish zamonaviy ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning muhim qismini tashkil etadi.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi. Xotin-qizlar huquqlarining himoya qilinishi va gender tengligi masalasi jahonning barcha mamlakatlarida ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy jamiyatda gender tengsizligi, ma’naviy va iqtisodiy to‘siqlar, xotin-qizlarga nisbatan diskriminatsiya kabi muammolar tobora keng tarqalmoqda. Shunday ekan, bu masala nafaqat hukumatlar, balki xalqaro tashkilotlar va fuqaro jamiyati tomonidan ham faol muhokama qilinmoqda. Maqsad - genderga asoslangan adolatsizlikni bartaraf etish va har bir insonning huquqlarini to‘liq ta’minlashdir.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi. Xotin-qizlar huquqlari va gender siyosati sohasidagi ilmiy tadqiqotlar keng ko‘lamli va xilma-xil. Bir qancha xalqaro

huquqiy hujjatlar, jumladan, BMTning Xotin-qizlar huquqlariga doir konvensiyalari, shuningdek, turli mamlakatlarda amalga oshirilgan ijtimoiy eksperimentlar, gender tengligi yo‘nalishidagi tadqiqotlarning natijalarini yaratgan. Biroq, bu masalalar bo‘yicha ko‘plab siyosiy, ijtimoiy va madaniy nuqtai nazar mavjud bo‘lib, ular ham zamon bilan o‘zgarib boradi. Shunday qilib, zamonaviy yondashuvlar va strategiyalarni o‘rganish hali to‘liq yakunlanmagan.

Tadqiqot muammosining qo‘yilishi. Zamonaviy gender siyosati, xotin-qizlar huquqlari bilan bog‘liq masalalar keng ko‘lamli va murakkab bo‘lib, ular har bir davlatning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy holatiga qarab o‘zgaradi. Tadqiqotda asosiy e‘tibor gender tengligi siyosatining samaradorligiga, bu sohada qabul qilingan qonunlarning ta‘siriga va xalqaro tashkilotlarning roliga qaratiladi. Xotin-qizlarga nisbatan diskriminatsiyaning sabablari va bunga qarshi kurashishning samarali usullari ham o‘rganiladi.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqotning maqsadi xotin-qizlar huquqlari va gender siyosati bo‘yicha zamonaviy yondashuvlarni tahlil qilish, ularning amaliy natijalari va ijtimoiy hayotga ta‘sirini o‘rganishdir. Shuningdek, gender tengligini ta‘minlash yo‘lida amalga oshirilgan siyosiy va huquqiy islohotlarning samaradorligini baholash ham tadqiqotning asosiy maqsadlaridan biridir.

Tadqiqot vazifalari

1. Xotin-qizlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan xalqaro va milliy qonunchilikni tahlil qilish.
2. Gender tengligi siyosatining asosiy tamoyillarini aniqlash va ularga zamonaviy yondashuvlarni qo‘llash.
3. Xotin-qizlarga nisbatan diskriminatsiyani kamaytirishga qaratilgan xalqaro tashkilotlarning roli va faoliyatini o‘rganish.
4. Gender tengligini ta‘minlash yo‘lida amalga oshirilgan siyosatlarni tahlil qilish va samaradorligini baholash.
5. Tadqiqot natijalariga asoslanib, gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqotda bir nechta metodlardan foydalaniladi:

- Huquqiy tahlil: Xotin-qizlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan qonunchilik va xalqaro huquqiy hujjatlarni tahlil qilish.
- So‘rovnoma va intervyular: Jamiyatda gender tengligi va diskriminatsiya bo‘yicha aholi orasida so‘rovlar o‘tkazish.

- Kontent tahlili: Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardagi gender tengligi masalalari bilan bog‘liq materiallarni tahlil qilish.

- Komparativ tahlil: Turli mamlakatlardagi gender siyosatlari va amaliyotlarini solishtirish.

Tadqiqot natijalarining muhokamalari. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy gender siyosati va xotin-qizlar huquqlarini himoya qilishda ba’zi muvaffaqiyatlar mavjud, ammo ko‘plab mamlakatlarda gender tengligi to‘g‘risidagi qonunlar hali ham to‘liq amalga oshirilmagan. Xotin-qizlar uchun teng huquqlarni ta’minlashda jamiyatdagi an’anaviy qarashlar, iqtisodiy va siyosiy to‘siqlar muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar va davlatlar tomonidan amalga oshirilgan islohotlar muayyan darajada ijobiy natijalarga erishgan, ammo bu yo‘lda hali katta ishlar qilish kerak.

Xulosa. Xotin-qizlar huquqlari va gender tengligi bo‘yicha zamonaviy siyosatning asosiy yo‘nalishlari to‘g‘risidagi tadqiqotlar ijtimoiy adolatni ta’minlash va genderga asoslangan diskriminatsiyani bartaraf etishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, gender tengligini ta’minlashga qaratilgan siyosatlar, huquqiy islohotlar va xalqaro tashkilotlarning faolligi ijtimoiy tizimdagi o‘zgarishlarni tezlashtirishi mumkin. Shunday qilib, xotin-qizlar huquqlari va gender siyosati sohasida yanada samarali va tizimli yondashuvlar ishlab chiqilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. BMT, "Xotin-qizlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya", 1979 yil.
2. Butler, J. (2004). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Routledge.
3. Sen, A. (2001). Development as Freedom. Oxford University Press.
4. UN Women, "Gender Equality: Progress and Challenges", 2020.
5. Mahbubani, K. (2019). The Great Convergence: Asia, the West, and the Logic of One World. PublicAffairs.
6. World Bank, "World Development Report

GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY MADANIYATLAR TO‘QNASHUVI

Rahimqulova Aziza Ravshan qizi

Pedagogika fakulteti Maktabgacha Ta’lim yo’nalish 1-bosqich talabasi

Tillayev Bobomurod Abduvohobovich

Gumanitar fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Anatatsiya. Globallashuv sharoitida milliy madaniyatlar to‘qnashuvi mavzusini tahlil qiladi. Globalizatsiya jarayonlari madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro ta’sirni kuchaytirgan bo‘lsa-da, bu jarayon, ayni paytda, milliy madaniyatlarning o‘ziga xosligini saqlashga bo‘lgan intilishlarga sabab bo‘lmoqda. Madaniyatlar to‘qnashuvi, asosan, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida yuzaga keladi, chunki turli mamlakatlar va xalqlar o‘z an’analarini himoya qilishga harakat qilishmoqda. Global madaniyat, xususan, G‘arb madaniyati, ko‘plab davlatlarda yangi qadriyatlar va hayot tarzini targ‘ib qilsa, ba’zi madaniyatlar bu o‘zgarishlarga qarshi turishga harakat qilmoqda. Hibrid madaniyatlar, turli xalqlarning madaniy elementlarining o‘zaro aralashuvi orqali yangi shakllarda paydo bo‘lmoqda[1]. Shunday qilib, maqola madaniyatlar to‘qnashuvining ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy ta’sirlarini o‘rganib, globalizatsiyaning madaniyatlar o‘rtasidagi ziddiyatlarni qanday keltirib chiqarishi va yangi madaniy shakllarning qanday yuzaga kelishi haqidagi fikrlarni taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: Globalizatsiya milliy madaniyat, madaniyatlar to‘qnashuvi, madaniy o‘ziga xoslik, hibrid madaniyatlar, madaniy integratsiya, g‘arb madaniyati, an’anaviy qadriyatlar, madaniy ziddiyatlar, madaniy diversifikatsiya, adaniyatlararo aloqalar, madaniyatlarning global tarqalishi, madaniy differentsiatsiya, mahalliy madaniyatni saqlash, siyosiy va ijtimoiy ta’sir, transmadaniy aloqalar, madaniyat va iqtisodiy o‘zgarishlar.

Globalizatsiya jarayoni dunyo miqyosida madaniy, iqtisodiy va siyosiy integratsiyani ta’minlaydi. Bu jarayonning ijobiy va salbiy ta’sirlari mavjud bo‘lib, ularni ko‘proq madaniyatlar o‘rtasida yuzaga keladigan to‘qnashuvlarda ko‘rish mumkin. Madaniyatlar to‘qnashuvi — bu turli madaniy tizimlarning bir-biriga ta’sir ko‘rsatishi va o‘zaro qarama-qarshi kelishi holatidir. Milliy madaniyatlarning o‘ziga xosligini saqlash va global madaniyatning kengayishi o‘rtasidagi ziddiyat, bugungi kunda turli mamlakatlar va xalqlar o‘rtasida jiddiy ijtimoiy-siyosiy muammolarni yuzaga keltirmoqda.

“Globallashuv sharoitida milliy madaniyatlar to‘qnashuvi” mavzusi bugungi kunda juda dolzarb, chunki globalizatsiya jarayonlari dunyo madaniyatlarini o‘zaro

ta’sirlanishiga, lekin shu bilan birga ba’zi an’anaviy madaniyatlarning o‘ziga xosligini saqlashga olib kelmoqda. Bu mavzu doirasida bir nechta muhim fikrlarni ko‘rib chiqish mumkin[2].

1. Globalizatsiya va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir: Globallashuv dunyo bo‘ylab axborot, madaniyat va iqtisodiy integratsiyani kuchaytirmoqda. Biroq, bu jarayon ba’zan milliy madaniyatlar va ularning qadriyatlariga qarshi turadi. Ba’zi madaniyatlar o‘z an’analari va qadriyatlarini himoya qilishga intiladi, bu esa ko‘plab madaniyatlar o‘rtasida to‘qnashuvlarga olib kelishi mumkin. Masalan, g‘arb madaniyatining ko‘plab davlatlarga kirib kelishi, bu davlatlarda an’anaviy qadriyatlar va yashash tarzining o‘zgarishiga olib kelmoqda.

2. Madaniyatlar o‘rtasidagi to‘qnashuvlar: Milliy madaniyatlarning o‘ziga xosligini saqlash istagi va global madaniyatning tarqalishi ba’zan to‘qnashuvlarga sabab bo‘ladi. Bu to‘qnashuvlar siyosiy, ijtimoiy, diniy va iqtisodiy sohalarida namoyon bo‘lishi mumkin. Masalan, ba’zi musulmon mamlakatlarida g‘arbning “erkinlik” va “individualizm” tushunchalariga qarshi turish, o‘z madaniyatini himoya qilishga intilish ko‘rinadi.

3. Hibrid madaniyatlar va globalizatsiya: Globalizatsiya sharoitida ko‘plab yangi madaniy shakllar paydo bo‘lmoqda. Bu shuni anglatadiki, turli madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro aloqalar va o‘zaro ta’sir kuchaymoqda. Hibrid madaniyatlar, ya’ni turli madaniyatlarning aralashuvi va yangi madaniy shakllarining paydo bo‘lishi, globalizatsiyaning ijobiy natijasi sifatida ko‘rilishi mumkin.

4. Madaniyatlar to‘qnashuvining ijtimoiy-iqtisodiy ta’siri: Globalizatsiya va madaniyatlar to‘qnashuvi iqtisodiy va ijtimoiy strukturalarda ham o‘zgarishlarni keltirib chiqaradi. Ba’zi mamlakatlarda, masalan, ko‘plab xalqaro kompaniyalar va brendlar milliy iqtisodiyotlarni yangilashga yordam beradi, boshqalarda esa bu jarayon mahalliy sanoatlarning yo‘qolishiga olib keladi[3].

Globalizatsiya jarayonlari axborot texnologiyalarining rivojlanishi, transport va savdo tarmoqlarining kengayishi orqali dunyo miqyosida tez tarqalib bormoqda. Bu esa bir tomondan, madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro anglashuvni kuchaytiradi, boshqa tomondan esa madaniyatlarning birlashishi va o‘ziga xosligini yo‘qotish xavfini tug‘diradi. G‘arb madaniyati, xususan, AQSh va Yevropa davlatlarining iqtisodiy va madaniy ta’siri butun dunyoga tarqalib bormoqda.

G‘arbga xos bo‘lgan “erkinlik”, “individualizm” va “yuklashgan kapitalizm” kabi tushunchalar boshqa madaniy tizimlarga ta’sir ko‘rsatib, ularning an’analari va qadriyatlariga qarshi turadi. Masalan, musulmon mamlakatlarida islomiy qadriyatlar va hayot tarzini saqlash istagi, g‘arb madaniyatining o‘zi bilan olib keladigan ba’zi ideologik qarashlarga qarshi kurashishni talab qiladi[4].

Madaniyatlar to‘qnashuvi bir nechta shakllarda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, madaniy to‘qnashuvlar siyosiy va ijtimoiy sohalarda yuzaga keladi. Globalizatsiya ta’sirida, ba’zi mamlakatlar o‘z madaniy tizimlarining o‘ziga xosligini saqlashga intilishmoqda. Shuningdek, mahalliy an’analarni himoya qilish uchun, milliy madaniyatni eksport qilishga va ularga qarshi kurashishga harakat qilmoqda.

Ikkinchidan, madaniyatlar o‘rtasida iqtisodiy ta’sirlar orqali ham to‘qnashuvlar kuzatiladi. Xalqaro brendlar, korporatsiyalar va kompaniyalar, global bozorlarda har bir mamlakatning madaniyatini o‘zlariga moslashtirishga harakat qilmoqda. Buning oqibatida, ba’zi madaniy elementlar (masalan, kiyinish, ovqatlanish madaniyati, ish vaqti va boshqalar) o‘zgaradi.

Globalizatsiya jarayonida ko‘plab yangi madaniyatlar va hibrid shakllar paydo bo‘lmoqda. Bu yangi madaniyatlar turli madaniy elementlarning aralashuvi orqali shakllanadi. Hibrid madaniyatlar, turli xalqlarning an’analari va qadriyatlarini birlashtirib, yangi va global miqyosda qabul qilingan madaniyat shakllarini yaratadi.

Xulosa: Globallashuv sharoitida milliy madaniyatlar to‘qnashuvi, zamonaviy dunyoning eng muhim va murakkab jarayonlaridan biriga aylangan. Globalizatsiya jarayonlari madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro ta’sirni kuchaytirib, ba’zan ziddiyatlarni keltirib chiqaradi. G‘arb madaniyati va uning qadriyatlari ko‘plab mamlakatlarda, ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda, bu esa o‘z navbatida an’anaviy madaniyatlarning saqlanishiga va ularning yangi global kontekstdagi pozitsiyasiga ta’sir ko‘rsatadi.

Madaniyatlar to‘qnashuvi ko‘pincha siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, globalizatsiya jarayonida hibrid madaniyatlarning shakllanishi, turli xalqlarning o‘zaro madaniy elementlarini birlashtirishi, yangi madaniy shakllarni paydo qiladi. Biroq, bu jarayonning salbiy tomoni, ayrim hollarda, milliy madaniyatlarning yo‘qolishi yoki ularning o‘ziga xosligini yo‘qotishi xavfini tug‘diradi.

Shunday qilib, globallashuv sharoitida madaniyatlar o‘rtasidagi to‘qnashuv nafaqat qarama-qarshiliklarni, balki yangi madaniy shakllarning paydo bo‘lishini ham keltirib chiqaradi. Milliy madaniyatlar o‘zining o‘ziga xosligini saqlab qolish bilan birga, global madaniyat bilan hamkorlik qilish orqali yanada boyib borishi mumkin. Buning uchun madaniyatlar o‘rtasidagi muloqot va o‘zaro hurmatni rivojlantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rahmonov, A. (2010). Globalizatsiya va milliy madaniyat. Tashkent: “O‘zbekiston” Noshirligi.
2. Xodjayev, D. (2008). Madaniyatlararo aloqalar va globalizatsiya. Tashkent: Fan va texnologiya.
3. Sodikov, S. (2012). O‘zbekistonda madaniy identitet va globalizatsiya. Tashkent: “Yangi asr avlodi” nashriyoti.
4. Yuldashev, B. (2014). Globalizatsiya va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar. Tashkent: O‘zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti.

UMUMTA’LIM MAKTABLARINING 5-6 SINIF ADABIYOT DARSLARIDA IT-TEXNOLOGIYALARINI QO‘LLASH METODIKASI

Mullagaliyeva Dilorom Odiljanovna

Yangi asr universitetining TAT fakulteti

101-24 guruh magistri e-mail:dilor4847@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kunda yoshlarning raqamli asrda rivojlanishi bilan birga raqamli texnologiyalarning umumiy o‘rta ta’limda adabiyot darslarida qo‘llash va kasbiy yo‘naltirilgan xolda pedagogikani texnologiyaga bog‘lagan xolda ta’lim muassasalarida o‘quvchi yoshlarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini rivojlanishi yoritilgan.

Абстрактный: В данной статье наряду с развитием молодежи в эпоху цифровых технологий рассматривается использование цифровых технологий на уроках литературы в общем среднем образовании и обучении молодежи в образовательных учреждениях в тех случаях, когда профессионально-ориентированная педагогика.

Abstract: In this article, along with development of young people in the digital age, the use of digital technologies in literature classes in general secondary education and the study of young people in educational institutions in cases where professional-oriented pedagogy is connected to technology. The development of interest is highlighted.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, QR kod, raqamli texnologiya, ta’lim.

Ключевые слова: цифровое образование, QR –код, цифровые технологии, образование

Key words: digital education, QR code, digital technology, education

Kirish. Axborot texnologiyalari (AT) zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylanib, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va interaktiv

qilmoqda. 5-6 sinf adabiyot darslarida AT ning o‘rni ayniqsa katta ahamiyatga ega, chunki u nafaqat adabiyot darslarini qiziqarli va samarali o‘tkazishga yordam beradi, balki o‘quvchilarda zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirishni rivojlantiradi.

Adabiyot darslarini axborot texnologiyalari yordamida interaktiv tarzda tashkil etish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Masalan, interaktiv ta’lim platformalaridan (Google Classroom, Edmodo, ClassDojo) foydalanish orqali o‘quvchilar nafaqat darsda qatnashadilar, balki o‘z bilimlarini onlayn baholash, savollarni muhokama qilish va darsga oid qo‘shimcha resurslar bilan tanishish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bundan tashqari, video materiallar, animatsiyalar va audiokitoblar yordamida adabiyot asarlarini o‘rganish yanada jonli va tushunarli bo‘ladi. Axborot texnologiyalarining asosiy afzalliklaridan biri — o‘quvchilarga turli xil materiallar va resurslarga, jumladan, video darslarga, interaktiv o‘yinlarga va turli multimedialarga erkin kirish imkoniyatini taqdim etishdir. Misol uchun, 5-6-sinfda o‘qitilayotgan adabiyot asarlarini o‘quvchilar internetdagi maxsus saytlar, audiokitoblar va video darslar yordamida o‘rganishlari mumkin. Bu nafaqat asar mazmunini yaxshiroq tushunishga yordam beradi, balki o‘quvchilarni yangi texnologiyalar bilan tanishtiradi.

Axborot texnologiyalarining yana bir muhim o‘rni o‘quvchilarni ijodiy ishlarga jalb qilishdir. Masalan, o‘quvchilar o‘zlari yozgan qisqa hikoya, she’r yoki esseyi kompyuterda yozib, sinfda yoki onlayn platformalarda taqdim etishlari mumkin. Shuningdek, o‘quvchilar video yoki multimedialashgan taqdimotlar tayyorlash orqali o‘z fikrlarini aniq va tizimli tarzda ifoda etishni o‘rganadilar. Bu usul o‘quvchilarni faollashtiradi va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Axborot texnologiyalarini qo‘llashda ko‘p tarmoqli resurslardan (video, audio, matn) foydalanish o‘quvchilarning eshitish, ko‘rish va o‘qish orqali bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Misol uchun, 5-6-sinf adabiyot darsida “O‘tgan kunlar” yoki “Alisher Navoiy” asarlari bo‘yicha video ko‘rsatuvlar yoki multimediya materiallarini tomosha qilish orqali o‘quvchilar ushbu asarlarga nisbatan chuqurroq tasavvurga ega bo‘ladilar. Shuningdek, o‘quvchilar asarlarni tahlil qilishda videodarslar yoki interaktiv testlarni ishlatish orqali o‘z bilimlarini mustahkamlashlari mumkin.

Raqamli ta’lim muhitida bugungi kunda yoshlarning texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanishini takomilliashtirish uchun qaror asosida oliy ta’lim muassasalarida o‘quv kompyutrlariga o‘rnatilgan ta’limiy dasturlar va MOOC platformalari asosida kiberpedagogika rivojlanmoqda va bu orqali ta’lim samaradorligi oshmoqda.

Axborot texnologiyalarining asosiy afzalligi shundaki, ular dars jarayonini interaktiv va samarali o‘tkazishga yordam beradi. 5-6-sinfda adabiyot darslarini qiziqarli qilish uchun quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

- Multimedia resurslaridan foydalanish: Darsda video, audio, animatsiyalar, interaktiv kartalar kabi multimedia vositalari yordamida o‘quvchilarga adabiyot asarlarini yanada jonli va tushunarli qilib yetkazish mumkin. Masalan, adabiy asarlarning muhitini va qahramonlarini videolar yoki animatsiyalar orqali tasvirlash, o‘quvchilarga asarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

- Audiokitoblar: Kitoblarni o‘qish o‘rniga audiokitoblardan foydalanish, o‘quvchilarga asarning mazmunini eshitish orqali qiziqarli va samarali o‘rganish imkonini yaratadi. Bu, ayniqsa, ko‘rish yoki o‘qishda qiyinchiliklarga duch keladigan o‘quvchilar uchun foydali.

- Elektron taqdimotlar: PowerPoint, Google Slides yoki boshqa dasturlar yordamida o‘quvchilar adabiy asarlarni va mavzularni taqdimot shaklida bayon etishlari mumkin. Bu, o‘quvchilarning ijodiy va tadqiqotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Interaktiv platformalar va onlayn resurslar

O‘quvchilarga o‘z bilimlarini mustahkamlash va adabiyot bo‘yicha ko‘proq ma’lumot olish imkonini beradigan onlayn platformalar va resurslar mavjud. Bu platformalar o‘quvchilarni nafaqat passiv qabul qiluvchi, balki faol ishtirokchi sifatida jalb qilish imkonini beradi. Ba’zi samarali onlayn resurslar va platformalar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Google Classroom: O‘qituvchilar bu platformada o‘quv materiallarini joylashtirib, o‘quvchilar bilan interaktiv tarzda ishlashlari mumkin. Masalan, o‘quvchilarga dars uchun maxsus testlar yoki topshiriqlar berib, ularni onlayn tarzda tekshirish mumkin.

- Edmodo: Bu platforma yordamida o‘quvchilar o‘z fikrlarini muhokama qilishlari, bir-birlari bilan hamkorlikda ishlashlari va o‘z bilimlarini tekshirishlari mumkin. Darslarda adabiyot asarlari yoki shoirlar haqida suhbatlar tashkil etish, o‘quvchilarni fikr almashish va yangi bilimlarni o‘zlashtirishga undaydi.

- Quizizz, Kahoot!: Bu interaktiv test va viktorina platformalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarni bilim bahslarida ishtirok etishga undash mumkin. Ular o‘z bilimlarini baholash orqali adabiyotga oid mavzularni mustahkamlashlari mumkin.

Adabiyot darslarini gamifikatsiya qilish

Gamifikatsiya (o‘yin elementlarini ta’lim jarayoniga kiritish) IT-texnologiyalarini adabiyot darslariga qo‘llashning samarali usulidir. O‘quvchilarga adabiyot darslarini o‘yin sifatida qiziqarli qilish orqali, o‘quvchilarning ishtiyoqi va darsga bo‘lgan qiziqishi oshiriladi. Masalan:

- **Interaktiv o‘yinlar:** O‘quvchilarni adabiyot asarlari, shoirlar yoki yozuvchilar haqida bilimlarini sinab ko‘rishga undovchi o‘yinlar o‘tkazish mumkin. Masalan, “Kim boyroq” yoki “Topshiriqni hal qil” o‘yinlari orqali o‘quvchilar adabiyot mavzulari bo‘yicha sinovdan o‘tishlari mumkin.
- **Sinf ichidagi raqobat:** O‘quvchilarni guruhlariga bo‘lib, ular orasida raqobat yaratish va eng yaxshi natijalar ko‘rsatayotgan guruhlariga sovrinlar taqdim etish o‘quvchilarda darsga bo‘lgan qiziqishni oshiradi.

Yozma va ijodiy ishlar uchun IT-texnologiyalar

O‘quvchilarga yozma va ijodiy ishlar bajarishda IT-texnologiyalaridan foydalanish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Misol uchun:

- **Bloglar va maqolalar yozish:** O‘quvchilarga adabiyot haqida o‘z fikrlarini yozma tarzda ifodalashni rag‘batlantirish. Bloglar va maqolalar yaratish, o‘quvchilarga o‘z yozuvlarini internetda nashr qilish imkonini beradi.
- **Elektron kitoblar yaratish:** O‘quvchilar o‘zlari yozgan qisqa hikoyalar yoki she’rlarni elektron kitob shaklida tayyorlab, bu kitoblarni sinfda yoki onlayn platformalarda taqdim etishlari mumkin.

Tahlil va baholash

Adabiyot darslarida IT-texnologiyalaridan foydalanishda o‘quvchilarni tahlil qilish va baholashda ham interaktiv vositalardan foydalanish mumkin. Masalan, o‘quvchilarning adabiyot asarlarini qanday tushunganliklarini baholash uchun onlayn testlar, viktorinlar va video-lavhalar orqali ularning bilim darajasini aniqlash mumkin

Metodika

Xozirgi kunda raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish maqsadida ta’lim tizimlarida axborot texnologiyalaridan foydalanish, stahkamlashga yordam beradi.

- **Onlayn viktorinalar:** O‘quvchilarni bilimlarini sinovdan o‘tkazish uchun Kahoot!, Quizizz kabi platformalar orqali viktorinalar o‘tkazish.
- **Forumlar va onlayn muhokamalar:** O‘quvchilarni bir-birlari bilan fikr almashishga va muhokama qilishga undovchi metod.
- **Simulyatsiyalar va o‘yinlar:** O‘quvchilarga o‘quv vazifalarini o‘yin tarzida bajarishga imkon beruvchi metodlar. Masalan, "Escape room" yoki

"Gamifikatsiya" metodlaridan har bir darsda samarali foydalanish o‘quvchi yoshlarni bilim olishga bolgan qiziqishlarini yanada ortirishga erishilmoqda.

Xulosa. Umumta'lim maktablarining 5-6-sinf adabiyot darslarida IT-texnologiyalaridan foydalanish nafaqat darslarni yanada qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi, balki o‘quvchilarga zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish imkonini ham beradi. Interaktiv o‘yinlar, onlayn platformalar, audiokitoblar va elektron taqdimotlar orqali o‘quvchilar adabiyotga bo‘lgan qiziqishini oshirib, o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llashni o‘rganadilar. Bu esa, o‘z navbatida, o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi va adabiyotga bo‘lgan muhabbatni mustahkamlaydi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.B.Bekchonova “Pedagogik terminlar”. T-2022. Lesson press. 289 s.
2. D.O.Mullagaliyeva. www.php.uz
3. D.O.Mullagaliyev. Raqamli texnologiyalarni fanlar aro integratsiyasi TDPU. Raqamli texnologiyalar nomli respublika konferensiyasi. Toshkent 14 yanvar 2023. 169-172 s.

DARS JARAYONLARIDA ZAMONAVIY 4K MODELIN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Xudaybergenova Nawrizbiyke Qanat qizi

*Nukus davlat pedagogika instituti “Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi”
(boshlang‘ich ta’lim) 1-bosqich doktoranti*

Annotaciya: Bu maqolada asosan ta’lim jarayonida foydalaniladigan so‘ngi zamonaviy model ya’ni 4K modeli haqida nazariy va amaliy ma’lumotlar keltirib o‘tilgan. O‘quvchining dars jayaonida sinfdoshlari bilan munosabat qila olish ko‘nikmasini shakllantirish, mavzu yuzasidan kritik ham da kreativ fikrlay olish ko‘nikmasini rivojlantirish bo‘yisha uslublar berilgan.

Kalit so‘zlar: Ta’lim, 4K modeli, munosabat, ko‘nikma, kritik, kreativ, kollobaraciya, kommunikativ, darsliklar.

Abstract: This article provides theoretical and practical information about the latest modern model, the 4K model, which is mainly used in the educational process. In the course of the lesson, students are given methods for forming the ability to interact with classmates, developing the ability to think critically and creatively about the subject.

Keywords: Education, 4K model, attitude, skill, critical, creative, collaboration, communicative, textbooks.

O‘zgarishlar davrida ta’lim tizimi ijtimoiy jarayonlardan kelib chiqqan holda shiddat bilan rivojlanishni taqozo etadi. Ta’lim orqali jamiyatda kelajakdagi vazifalarni bajarishga qodir bo‘lganyangi avlod shakllantiriladi. Shunga muvofiq, darsliklarni yangilash bo‘yicha muayyan ishlar bajarildi. 2023-2024-o‘quv yilidan boshlab amaliyotga joriy qilingan yangi darsliklarda nafaqat fanlar, balki 21-asrda zarur bo‘lgan hayotiy ko‘nikmalar ham o‘rgatiladi, o‘quvchilarda hayotiy kompetensiyalarni shakllantiradi. Yangi avlod darsliklari o‘quv-metodik komplekslar (O‘MK) asosini tanqidiy fikrlash, jamoaviy ishlash, ijodkorlik (kreativlik) va muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish (4K) tamoyili tashkil etadi. Xususan, ilg‘or xorijiy tajribalar asosida 1-4-sinf darsliklari yangidan “4K” modeli asosida tayyorlandi. “4K” modelidan foydalanish ko‘plab sinovlardan o‘tgan, muhimi, zamonaviy yondashuvdir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi” PF5712-sonli Farmoniga binoan ta’lim sifati va samaradorligini oshirish yo‘lida xorijiy ilg‘or tajribalarni o‘rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega bo‘lib, shu maqsadda “Uzluksiz ta’lim tizimi mazmunini sifat jihatidan yangilash, shuningdek professional kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish, o‘qitish metodikasini takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqichtatbiq etish” muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida aytilgan[1]. Shunga muvofiq, darsliklarni yangilash bo‘yicha muayyan ishlar bajarildi. Xususan, ilg‘or xorijiy tajribalar asosida 1-4-sinf darsliklari yangidan “4K” modeli asosida tayyorlandi.

O‘quv metodik komplekslar faol o‘quv jarayoni uchun to‘liq materiallar to‘plami: darsliklar, mashq daftarlari, o‘qituvchilar uchun uslubiy qo‘llanmalarni o‘z ichiga oladi. “4K” modelidan foydalanish ko‘plab sinovlardan o‘tgan, muhimi, zamonaviy yondashuvdir.

“4K” modeli kritik fikrlash, kreativ fikrlash, kommunikativlik va kolloboratsiya kabi tushunchalarni qamrab oladi.

1) **kritik (tanqidiy) fikrlash** - o‘z mustaqil fikriga ega bo‘lish va uni ifoda etish, masalaga tanqidiy yondashish demakdir;

2) **kreativ fikrlash (ijodiy yondashuv)** - o‘z maqsadiga erishish yo‘lida yangiliklarga qo‘l urish, noodatiy qarorlar qabul qilish, ixtirochilik ko‘nikmalarini o‘rgatish;

3) **kommunikativlik (muloqatchanlik)** - odamlar bilan muloqot qilish qobiliyatini

rivojlantirish;

4) **kooperatsiya (hamkorlikda ishlash)** - ta‘lim oluvchining jamoa bo‘lib ishlash

qobiliyatini shakllantirish[2].

4“K” tamoyilning ahamiyatli jihati shuki, bunda quruq ma‘lumotlarni yodlatish yoki shunchaki o‘qish/yozishni o‘rgatish bilan cheklanilmaydi. O‘quvchilarning mantiqiy tafakkuri, ijodkorligi, kommunikativligi ustida ham ishlanadi. O‘quvchilar nafaqat fanlarni, balki XXI asrda zarur bo‘lgan hayotiy ko‘nikmalarni ham o‘rganadi. 2023-2024-o‘quv yilidan “Ona tili” va “O‘qish savodxonligi” darsi alohida o‘qitiladi. Har bir fanni o‘qitish natijasida o‘quvchilarda bir qancha ko‘nikmalar shakllanadi. O‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilarning nutq so‘zlash ko‘nikmasi rivojlantiriladi. Ular quyidagilar:

1. Adabiy talaffuz qoidalariga rioya qilgan holda ravon so‘zlay olish.

2. Muloqot odobiga rioya qilish.

3. O‘z fikrini bildirib olish.

4. Suhbat jarayonida savollar bera olish.

5. Asar mazmunini qayta hikoyalash, gaplarni to‘g‘ri tuzish. O‘quvchilarda bunday ko‘nikmalarning shakllanishi kommunikativlikning rivojlanishiga xizmat qiladi. “4K” modeliga asoslangan innovatsion yondashuvda o‘quvchilarning muloqot qilish ko‘nikmasini shakllantirishga alohida e‘tibor qaratiladi.

Kommunikatsiya (muloqot qilish) ni shakllantirish orqali o‘quvchilarning quyidagi qobiliyatlari rivojlantiriladi:

- muloqotdan cho‘chimaslik va muloqotni uyushtira bilish qobiliyati, savollar berish va ularga javob berishga tayyorlik.

- muloqot maqsadi va mazmuniga, shuningdek, suhbatdoshga moslashish qobiliyati;

- muloqotchanlik maqsadlariga erishishda verbal va noverbal vositalardan foydalanish qobiliyati;

- muloqot qoidalarini ma’nosini tushunish va ishonch darajasini oshirish;
- boshqa odamlarning fikrini tinglashni o‘rganish;
- o‘zining ijobiy obrazi shakllanishini ta’minlash;
- o‘z fikr va his-tuyg‘ularini ifodalash amaliyoti;
- taqdim etish, qabul qilish va qayta aloqani aks ettirish amaliyoti;
- o‘z fikrlari va mulohazalarini aniq dalillash amaliyoti;
- katta va kichik jamoada boshqalar bilan ishlash amaliyoti[3].

Natijada o‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq, ravshan ifodalashga, suhbatdoshni tinglashga va tushunishga, ma’lumotni yetkazishda til vositalaridan unumli foydalanishga o‘rganadi. Shu bilan birgalikda, o‘quvchilarda pragmatik kompetensiya ham shakllanadi. Xulosa qilib aytganda, agar biz o‘quvchilarga ushbu muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam berishni istasak, o‘quv jarayonini ular doimiy ravishda bajarishlari uchun tashkil etishimiz kerak. Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilar maktab darslari orqali nafaqat mavzu mazmunini o‘zlashtirishlari, balki mustaqil ravishda bilim olish va yaratish qobiliyatini rivojlantirishi va eng muhimi, o‘zlarini boshqarishni va jamoada ishlashni o‘rganishi mumkin bo‘ladi. O‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish maqsadida o‘quvchilarda 4 “K” modelini darslarda tadbiq etish maqsadga muvofiq. Bunda albatta zamonaviy interfaol metodlardan foydalanish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29 apreldagi Xalq ta’limi tizimini 2023- yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini to‘g‘risidagi PF5712 sonli Farmoni. <https://www.lex.uz>.
2. International scientific and practical conference “Actual issues of primary education: problems, solutions and development prospects” April 26, 2024. “Boshlang‘ich sinflarda darslarni 4 “K” modeli asosida o‘qitish” Meliboyev Anvar Rashidovich
3. “Pedagogik akmeologiya” xalqaro ilmiy-metodik jurnal ISSN 2181-3787 E-ISSN 2181-3795. “O‘quvchilarning pragmatik kompetensiyasini shakllantirishda yangi avlod darsliklarining ahamiyati” Olloqova O‘g‘iljon Mamanazarovna

RAQAMLI PLATFORMALAR VA ILOVALARDAN FOYDALANISH: ZAMONAVIY TA'LIMNING YANGI YO'NALISHLARI

Abidov Adxamjon Abdumajid o‘g‘li
Asissient Andijon mashinasozlik instituti
Qahhorova Gulchehra Faxriddin qizi
Andijon mashinasozlik instituti talabasi

Annotatsiya: Zamonaviy ta'limda raqamli platformalar va mobil ilovalarining ta'lim jarayonidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar ta'limni yanada samarali va interaktiv qilishga yordam beradi. Onlayn platformalar, mobil ilovalar va video kontent orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustahkamlashlari va darslarni qulay tarzda o‘zlashtirishlari mumkin. Raqamli platformalar o‘qituvchilarga darslarni samarali tashkil etish, o‘quvchilar bilan aloqada bo‘lish va individual yondoshuvni amalga oshirish imkonini yaratadi. Raqamli texnologiyalarning ta'limdagi afzalliklari, kamchiliklari va ulardan samarali foydalanish yo‘llari ko‘rsatilgan.

Annotation. The role and importance of digital platforms and mobile applications in the educational process is analyzed in modern education. Digital technologies help make education more effective and interactive. Through online platforms, mobile applications and video content, students can consolidate their knowledge and master lessons conveniently. Digital platforms allow teachers to effectively organize lessons, connect with students and implement an individual approach. The advantages and disadvantages of digital technologies in education and ways of their effective use are shown.

Kalit so‘zlar: *Raqamli platformalar, zamonaviy ta'lim, interaktiv ilovalar, gamifikatsiya, raqamli texnologiyalar, onlayn darsliklar, ilovalar.*

Keywords: *Digital platforms, modern education, interactive applications, gamification, digital technologies, online textbooks, applications.*

Zamonaviy ta'lim tizimi bugungi kunda ko‘plab innovatsiyalarni, jumladan, raqamli platformalar va mobil ilovalarni o‘z ichiga olmoqda. Bu texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali va qulay qilishga xizmat qiladi. O‘quvchilarga va o‘qituvchilarga yangi imkoniyatlar yaratadi, bilim olishni qiziqarli va interaktiv qilishga yordam beradi. Raqamli platformalar va ilovalarning ta'limdagi o‘rni, afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, ularni qanday samarali qo‘llash mumkinligi haqida so‘z yuritiladi.

Raqamli platformalarning o‘quvchilarga ta'siri. Bugungi kunda o‘quvchilar ta'lim olish jarayonida raqamli platformalardan keng foydalanishga odatlangan. Bu platformalar o‘quvchilarga darslarni osonlik bilan qabul qilish, o‘z bilimlarini

mustahkamlash va o‘zgaruvchan talablarni qondirish imkoniyatlarini taqdim etadi. Masalan, Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams kabi platformalar o‘qituvchilar va o‘quvchilarni birlashtirib, onlayn darslar o‘tkazish, resurslarni almashish va topshiriqlarni bajarish imkoniyatini yaratadi. Bu platformalar orqali o‘qituvchilar darslarning samaradorligini oshirishi, o‘quvchilarga individual yondoshuvni amalga oshirishi mumkin.

Interaktiv ilovalar va o‘qishning samaradorligi. Mobil ilovalar ta'lim jarayonini yanada interaktiv va qiziqarli qilishda katta rol o‘ynaydi. Ilovalar orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini sinab ko‘rishlari, yangi ma'lumotlarni o‘rganishlari va o‘zlarini test qilishlari mumkin. Duolingo (til o‘rgatish uchun) yoki Khan Academy (matematika va ilm-fan bo‘yicha) kabi ilovalar yordamida o‘quvchilar o‘z sur‘atida o‘qishlari, topshiriqlarni bajarishlari va qiyinchiliklarga qarshi kurashishlari mumkin. Bu ilovalar o‘qishning qiziqarli va o‘zlashtirilishi oson bo‘lishiga yordam beradi.

Gamifikatsiya - o‘yin elementlarini o‘qish jarayoniga kiritish - zamonaviy ta'limda keng qo‘llaniladigan yondashuvlardan biridir. O‘quvchilarga o‘yin tarzida darslar o‘tkazish, ularning o‘quv faoliyatini yanada faollashtiradi. Masalan, Quizlet, Kahoot! kabi platformalar orqali o‘quvchilar sinovlar, viktorinalar va o‘yinlarda qatnashish orqali o‘rganadilar. Bu esa o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va darslarni yanada qiziqarli qiladi.

Raqamli platformalarning o‘qituvchilarga ta’siri. Raqamli platformalar nafaqat o‘quvchilarga, balki o‘qituvchilarga ham katta yordam beradi. Onlayn platformalar o‘qituvchilarga darslarni rejalashtirish, materiallarni taqdim etish va o‘quvchilar bilan samarali aloqada bo‘lish imkonini yaratadi. O‘qituvchilar uchun raqamli vositalar yordamida dars jarayonini monitoring qilish, o‘quvchilarning progressini baholash va individual yondoshuvlarni amalga oshirish osonlashadi. Google Drive va Dropbox kabi platformalarda o‘qituvchilar materiallarni osonlik bilan saqlash, baholash va boshqalar bilan bo‘lishishlari mumkin. Bundan tashqari, o‘qituvchilar Zoom, Microsoft Teams, Google Meet kabi video konferensiya platformalaridan foydalanib, onlayn darslar o‘tkazishlari mumkin. Bu o‘qituvchilarga o‘quvchilarga masofaviy ta'lim berishda yordam beradi, shu bilan birga, ta'limning uzluksizligini ta'minlaydi. Raqamli platformalar yordamida o‘qituvchilar o‘quvchilarga qo‘shimcha resurslar taqdim etishlari, ular bilan bahs-munozaralar o‘tkazishlari va guruh ishlari tashkil etishlari mumkin.

Zamonaviy ta'limda video kontentning roli. Video darslar, o‘quv materiallari va taqdimotlar ta'lim jarayonida muhim o‘rin tutadi. YouTube kabi platformalar ta'lim uchun ko‘plab video materiallar va darsliklarni taqdim etadi. O‘quvchilar video yordamida yangi mavzularni o‘rganishlari, murakkab kontentni osonroq

tushunishlari mumkin. O‘qituvchilar esa video darslar orqali o‘quvchilarga tushunarsiz yoki murakkab mavzularni yanada aniq va to‘liq tushuntirishlari mumkin. Video kontentni sinfda yoki masofaviy ta’limda qo‘llash o‘quvchilarning diqqatini jamlash va mavzuni yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Masalan, Khan Academy va TED-Ed kabi resurslar ta’lim kontentini video shaklida taqdim etadi va bu o‘quvchilarning tushunishini yaxshilaydi.

Kamchiliklari va muammolari. Raqamli platformalar va ilovalar ta’lim jarayonini ancha qulaylashtirgan bo‘lsa-da, ba’zi kamchiliklar ham mavjud. Birinchidan, barcha talaba va o‘qituvchilar uchun raqamli vositalarga kirish imkoniyati bir xil emas. Ayrim o‘quvchilar internetga kirish yoki texnologiyalarga ega bo‘lmashliklari mumkin. Ikkinchidan, raqamli texnologiyalarni to‘g‘ri va samarali ishlatish uchun o‘qituvchilar maxsus tayyorgarlikdan o‘tishi kerak, bu esa qo‘shimcha resurslar va vaqt talab qiladi. Shuningdek, uzoq vaqt davomida raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarda ko‘zi bilan bog‘liq muammolarni yuzaga keltirishi, vaqtni noto‘g‘ri boshqarish va intellektual faollikni pasaytirishi mumkin. Shu bois, texnologiyalardan foydalanishdan oldin, uning afzalliklari va kamchiliklarini diqqat bilan tahlil qilish zarur.

Raqamli platformalar va ilovalarining afzalliklari va kamchiliklar:

Afzalliklari:

1. Qulaylik va Moslashuvchanlik. Raqamli platformalar va ilovalar o‘quvchilarga o‘z sur’atida o‘qish imkoniyatini taqdim etadi. O‘quvchilar har doim va har joyda darslarni o‘rganishlari, materiallarga kirishlari va o‘z bilimlarini mustahkamlashlari mumkin.

2. Interaktivlik va Motivatsiya. Ilovalar o‘quvchilarga o‘yinlar, testlar, viktorinalar kabi interaktiv elementlar orqali darslarni qiziqarli va samarali qiladi, bu esa o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

3. Shaxsiylashtirilgan O‘qish. Raqamli platformalar o‘quvchilarga o‘z ehtiyojlariga mos keladigan materiallarni taqdim etadi. Bu o‘quvchilarning bilim olish jarayonini shaxsiylashtiradi.

4. Tezkor Feedback. O‘qituvchilar o‘quvchilarning ishlarini tezda baholash, xatolarni ko‘rsatish va maslahatlar berish imkoniyatiga ega bo‘lishadi, bu esa o‘quvchilarga o‘z bilimlarini tezda yaxshilashga yordam beradi.

Kamchiliklari:

1. Texnologiyaga kirishdagi tengsizlik. Barcha o‘quvchilarda internet yoki texnologiyalarga teng kirish imkoniyati yo‘q, bu ayniqsa qishloq hududlarida yoki iqtisodiy jihatdan zaif oilalarda yashovchi o‘quvchilar uchun muammo yaratadi.

2. Qaramlik va salbiy ta'sirlar. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarni internetga qaram qilib qo‘yishi va uzoq vaqt ekranga qarash ko‘zi uchun zararli bo‘lishi mumkin.

3. Shaxsiy aloqaning yo‘qligi. Onlayn ta'limda o‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi yuzma-yuz muloqot yo‘qoladi, bu esa o‘quvchilarning hissiy qo‘llab-quvvatlanishini kamaytiradi.

4. Xavfsizlik Muammolari. Shaxsiy ma'lumotlar va ta'lim jarayoniga oid ma'lumotlarni onlayn saqlash xavf tug‘dirishi mumkin, bu esa o‘quvchilarni ma'lumotlar o‘g‘irlanishidan himoya qilishni talab qiladi.

Xulosa. Raqamli platformalar va ilovalar ta'lim jarayonida katta imkoniyatlar yaratmoqda. Ular o‘quvchilarga o‘z bilimlarini yanada samarali o‘zlashtirish imkonini beradi, o‘qituvchilarga esa darslarni zamonaviy metodlar bilan olib borish imkonini taqdim etadi. Interaktiv ilovalar, video darslar va gamifikatsiya ta'limni qiziqarli va samarali qiladi. Ammo, bu texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanish uchun muayyan tayyorgarlik va ehtiyotkorlik talab etiladi. Raqamli platformalar va ilovalar ta'limni samarali va interaktiv qilishda katta imkoniyatlar yaratadi, ammo ularni to‘g‘ri va ehtiyotkorlik bilan ishlatish kerak. Boshqa sohalarda bo‘lgani kabi, texnologiyalarning ta'limda samarali qo‘llanilishi uchun teng imkoniyatlar yaratish va xavfsizlikni ta'minlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov, F. (2018). "Zamonaviy ta'lim texnologiyalari." Tashkent: O‘qituvchi.
2. Mahmudov, B. (2019). "Raqamli ta'lim va uning rivojlanish tendensiyalari." O‘zbekiston ta'limi va innovatsiyalari jurnali, 3(5), 45-52.
3. Nurmatov, M. (2020). "Masofaviy ta'limning samaradorligi va raqamli texnologiyalar." O‘zbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi nashri.
4. Xasanov, A. (2017). "Ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash." Tashkent: Innovatsiya nashriyoti.
5. Islomov, S. (2021). "Zamonaviy ta'limda raqamli platformalar: O‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun imkoniyatlar va cheklovlar." Pedagogika va psixologiya jurnali, 4(8), 29-35.

CULTIVATING A HEALTHY COMPETITIVE ENVIRONMENT AMONG TEACHING STAFF IN PRESCHOOL EDUCATION

Aliyeva Sevinchbonu Baxtiyor qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Talim-tarbiya nazariyasi va metodikasi
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi*

AU-23 guruhi magistranti E-mail: aliyevasevinchbonu@gmail.com

Annotation. This article explores the importance of fostering a healthy competitive environment among teaching staff in preschool education. It highlights how structured competition enhances professional growth, encourages collaboration, and improves teaching quality. The text provides strategies for implementing fair and transparent competition while addressing potential challenges like stress and rivalry. Emphasizing leadership's role in maintaining balance, the article underscores how a positive competitive culture benefits educators and ensures optimal learning outcomes for young children.

Key words: Teaching techniques, competitive environment, learning outcomes, young children, feedback, strategies, rewards, teachers, encouragement, problem-solving skills, certificates, financial rewards, opportunities, career growth.

Аннотация. В этой статье рассматривается важность создания здоровой конкурентной среды среди педагогических работников дошкольного образования. В ней рассказывается о том, как структурированная конкуренция способствует профессиональному росту, поощряет сотрудничество и повышает качество преподавания. В тексте представлены стратегии для реализации честной и прозрачной конкуренции при одновременном решении таких потенциальных проблем, как стресс и соперничество. Подчеркивая роль руководства в поддержании баланса, в статье подчеркивается, как позитивная культура соперничества приносит пользу педагогам и обеспечивает оптимальные результаты обучения детей младшего возраста.

Ключевые слова: методы обучения, конкурентная среда, результаты обучения, маленькие дети, обратная связь, стратегии, перефразировки, учителя, поощрение, навыки решения проблем, сертификаты, финансовые перефразировки, возможности, карьерный рост.

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha ta'limda sog'lom raqobat muhitini rivojlantirishning muhimligini o'rganadi. Bu tuzilgan raqobat kasbiy o'sishni qanday oshirishi, hamkorlikni rag'batlantirishi va o'qitish sifatini yaxshilashini ta'kidlaydi. Matn stress va raqobat kabi potentsial muammolarni hal qilishda adolatli va shaffof raqobatni amalga oshirish strategiyasini taqdim etadi. Etakchilikning muvozanatni saqlashdagi rolini ta'kidlab, maqolada ijobiy raqobat madaniyati o'qituvchilarga qanday foyda keltirishi va yosh bolalar uchun maqbul ta'lim natijalarini ta'minlashi ta'kidlangan.

Kalit so‘zlar: o‘qitish texnikasi, raqobat muhiti, o‘quv natijalari, yosh bolalar, fikr-mulohazalar, strategiyalar, so‘zlar, o‘qituvchilar, rag‘batlantirish, muammolarni hal qilish ko‘nikmalari, sertifikatlar, moliyaviy so‘zlar, imkoniyatlar, martaba o‘sishi.

The field of preschool education is dynamic, requiring innovation, dedication, and collaboration. In this context, fostering a healthy competitive environment among teaching staff can be an effective strategy for improving educational outcomes and personal growth. Healthy competition, when structured effectively, encourages teachers to excel, motivates creativity, and ensures that children receive the best early childhood education. Understanding Healthy Competition Healthy competition is distinct from rivalry. It emphasizes mutual respect, ethical behavior, and personal growth over defeating others. It creates a platform where educators are inspired to improve their skills and performance while supporting their peers. In preschool education, where collaboration among teachers significantly impacts children's learning experiences, such an environment ensures that competition benefits the institution and the staff collectively.

The Importance of Healthy Competition in Preschool Education

- 1. Professional Development** A competitive atmosphere encourages teachers to stay updated with the latest teaching strategies and methods. It motivates them to attend workshops, pursue additional certifications, and explore innovative ways of engaging children.
- 2. Quality Improvement** When teachers strive to improve their methods and share successful practices, it leads to enhanced educational quality. Preschoolers benefit from diverse and refined approaches to teaching, fostering better learning outcomes.
- 3. Increased Motivation** Recognition for accomplishments, whether through awards or acknowledgment in staff meetings, inspires teachers to put forth their best effort. This motivation ensures that teachers remain dedicated to their roles despite challenges.
- 4. Collaboration and Team Spirit** A well-designed competitive framework promotes collaboration. For instance, team-based competitions to create lesson plans or organize events can bring teachers together, enhancing teamwork and camaraderie.

Strategies for Cultivating a Healthy Competitive Environment

- 1. Setting Clear Goals** Establishing specific, measurable, and achievable goals ensures that teachers understand what is expected. For example, a goal might involve creating innovative activities to improve preschoolers' cognitive skills.
- 2. Fostering Transparency and Fairness** Healthy competition thrives in an environment of trust. Transparent evaluation criteria and unbiased judgment are essential to ensure fairness.
- 3. Encouraging Peer Learning** Teachers can be encouraged to share their successes and strategies with their peers. This not only inspires others but also creates a culture of continuous

improvement. 4. Recognizing and Rewarding Achievements Recognition can be as simple as a certificate of appreciation or as significant as financial incentives. Celebrating successes motivates teachers to keep improving. 5. Promoting Collaboration within Competition Introducing team-based challenges can help balance competition with collaboration. For example, teams could work together to design the most engaging teaching materials for a specific topic. 6. Providing Constructive Feedback Feedback is essential for growth. By providing constructive feedback during and after competitions, administrators can help teachers identify areas for improvement and celebrate their strengths. Challenges and Solutions - Overemphasis on Winning: When competition focuses solely on winning, it can lead to stress and rivalry. Solution: Emphasize learning and improvement over victory. - Resistance from Staff: Some staff may feel hesitant to participate in competitive activities. Solution: Foster an inclusive environment where participation is encouraged, not mandated. - Time Constraints: Preparing for competitions can be time-consuming. Solution: Integrate competitive activities into regular professional development schedules. The Role of Leadership in Shaping a Healthy Environment Preschool leaders play a pivotal role in cultivating healthy competition. They must model positive behavior, mediate conflicts, and ensure that competition aligns with the institution's values. By fostering open communication and valuing every teacher's contribution, leaders can maintain a balance between competition and cooperation. Conclusion A healthy competitive environment among teaching staff in preschool education can bring out the best in educators while benefiting young learners. By fostering a culture of fairness, transparency, and mutual respect, leaders can ensure that competition leads to growth rather than conflict. Ultimately, the goal is to create an environment where teachers thrive professionally and children receive the best possible start to their educational journeys.

1. Importance of a Healthy Competitive Environment

Encouraging Personal Growth: Healthy competition helps teachers enhance their professional skills and motivates them to adopt innovative methods. Attending workshops and seminars on teaching strategies, new technologies, or curriculum developments helps teachers stay updated. For instance, many platforms (like Coursera, edX, or teacher – specific websites) offer courses that teachers can take to expand their knowledge on specific topics. Teachers attending conferences can network with peers, learn about the latest trends in education, and gain insights from leading educators.

2. Strategies for Establishing Healthy Competition

Fair Evaluation Criteria: Setting clear and understandable criteria ensures competition remains healthy.

Recognizing Achievements: Rewards such as certificate, awards, or public acknowledgment inspire teachers to perform better.

Team- Based Competition: Encouraging teamwork, such as collaboratively developing innovative lesson plans, fosters unity.

3. Role of Leadership

Leaders play a crucial role in fostering healthy competition. They should: Support teachers, resolve conflicts, and implement fair evaluation practices.

Promote consistent communication and encourage teachers to take initiatives.

4.Challenges and Their Solutions

Stress: Excessive focus on winning can lead to stress and dissatisfaction. Focusing on the learning process is essential.

Lack of Motivation: Some teachers may hesitate due to a lack of confidence. Providing support and encouragement can address this.

Psychological factors play a significant role in shaping how individuals respond to and engage in competition. In a healthy competitive environment, these factors can either support or hinder personal growth, collaboration, and overall well-being. Below are some key psychological factors that can affect healthy competition. When individuals are motivated by internal factors, such as personal growth or a passion for the subject, they are more likely to engage in healthy competition. They compete for self-improvement rather than external rewards. Competition driven by external rewards, like recognition or monetary prizes, can sometimes lead to stress or unhealthy rivalry if not managed well. However, extrinsic motivation can also be effective if balanced with intrinsic goals.

Individuals with a growth mindset, as coined by psychologist Carol Dweck, believe that abilities and intelligence can be developed through efforts and learning. They are more likely to embrace healthy competition, viewing setbacks as learning opportunities. Those with a fixed mindset believe that abilities are innate and unchangeable. This can lead to fear of failure and avoidance of competition, as they may feel that any loss reflects a permanent deficiency. A certain level of stress can be motivating and help individuals perform at their best. However, excessive stress can cause burnout and decrease overall productivity.

References

1. Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (2012). *The Hundred Languages of children: The Reggio Emilia Experience in Transformation* Praeger.
2. Copple, C., & Bredekamp, S (2009). *Developmentally Appropriate Practice In Early Childhood Programs*. National Association for the Educational of Young Children (NAEYC)

3. Pink, D. H. (2009). *Drive: The Surprising Truth About What Motivates*. Riverhead Books.
4. Dweck, C.S. (2006). *Mindset: The New Psychology of Success*. Random House
5. Danielson, C (2006). *Teacher Leadership That Strengthens Professional Practice*. ASCD

GLOBALLASHUV JARAYONIDA TIBBIYOT TALABALARI UCHUN XORIJIY TILNING AHAMIYATI

Uzaqova Odinaxon Moxirjon qizi

Central Asian Medical University o‘qituvchisi

Maxmudova Madina Otabek qizi

Central Asian Medical University talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada globalizatsiya jarayonida chet tillarini o‘rganishning, ayniqsa tibbiyot talabalari uchun qanday ahamiyatga ega ekanligi tahlil qilinadi. Chet tili o‘rganishning foydali tomonlari, jamiyatga keltiradigan sarmoyasi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: chet tilini o‘rganish, globallashuv, ko‘p tillilik, tibbiy ta’lim, ko‘nikma

Annotation: This article analyzes the importance of learning foreign languages in the context of globalization, particularly for medical students. The benefits of learning foreign languages and the investment it brings to society are discussed.

Keywords: foreign language learning, globalization, multilingualism, medical education, skills

Аннотация: В данной статье анализируется важность изучения иностранных языков в процессе глобализации, особенно для студентов медицинских вузов. Рассматриваются полезные стороны изучения иностранных языков и вклад, который это приносит обществу.

Ключевые слова: изучение иностранных языков, глобализация, многоязычие, медицинское образование, навыки

Globalizatsiya jahonda iqtisodiyot, jamiyat va madaniyatlarni chuqur o‘zgartirib, o‘zaro bog‘liqlik va o‘zaro bog‘lanishni kuchaytirdi. Xalqaro mobillikning rivojlanishi bilan lingvistik va madaniy chegaralar orqali samarali

muloqot qilish zaruriyati ortib bormoqda. Ayniqsa, chet tillarini o‘rganish hozirda global sohalarida faoliyat yuritayotgan shaxslar, jumladan tibbiyot, biznes, ta’lim va diplomatiya sohalarida muhim ko‘nikma sifatida qaraladi. Tibbiyot talabalari uchun chet tilida erkin so‘zlashish, ayniqsa muhim, chunki bu ularning turli xil millatlar bilan muloqot qilish, xalqaro tibbiy tadqiqotlarda ishtirok etish va global miqiyosda tashkillanadigan sog‘liqni saqlash tashabbuslarini amalga oshirish qobiliyatini oshiradi.[7] Tibbiyot talabalari uchun chet tillarini o‘rganishning foydalari va tibbiyot tizimlaridagi ko‘p tillilikning ahamiyati haqida fikr bildirgan ta’limga oid jurnallar o‘rganildi.

Mavjud adabiyotlar tahlili, sog‘liqni saqlashda chet tillarining roli bilan bog‘liq bir qancha muhim natijalarni ko‘rsatdi:

1. Bemorlar bilan samarali muloqot: [1]Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, chet tilini bilgan sog‘liqni saqlash mutaxassisleri til bilmagan bemorlar bilan samarali muloqot qilishi mumkin, bu esa to‘g‘ri tashxis qo‘yish, bemorlarning davolanishga bo‘lgan ehtiyojini oshirish va umumiy salomatliknini yaxshilashga olib keladi. Bu ayniqsa, ko‘p sonli migrantlar yashaydigan hududlarda juda muhimdir.

2. Madaniy moslashuvchanlikni oshirish: Chet tilini o‘rganish tibbiyot mutaxassislariga turli madaniy udumlar va e’tiqodlarni tushunish va hurmat qilish imkonini beradi.[2] Bu, bemorlar ehtiyojlarini va xohishlarini hisobga olgan holda, ularni individual tarzda davolashda juda muhimdir.

3. Karyera [3] imkoniyatlarining oshishi: Chet tilini bilgan tibbiyot talabalari, xalqaro sog‘liqni saqlash tashkilotlari, tibbiy turizm va global tashabbuslar kabi sohalarida ishlash imkoniyatlariga ega bo‘lishadi. **Jahon Sog‘liqni Saqlash Tashkiloti (JSST)** kabi tashkilotlar ko‘p tilli xodimlarni talab qiladi.[10]

4. Xalqaro tibbiy tadqiqotlarga kirish: Ko‘p tillilik tibbiyot mutaxassislariga turli tillarda nashr etilgan ilmiy tadqiqotlarga kirish imkonini beradi. Bu tibbiy yangiliklar bilan tanishib borish va xalqaro tibbiy hamkorlikda ishtirok etish uchun juda muhimdir.

5. Ko‘p millatli jamoalarda samarali hamkorlik: Tibbiy tadqiqotlar tobora xalqaro bo‘lib borayotganligi sababli, bir nechta tillarda muloqot qilish ko‘plab tadqiqotchilar va tibbiyot mutaxassislarining jamoaviy ishini yaxshilaydi. [4]Bu global tashabbuslar, kasalliklarni oldini olish dasturlari va bilim almashish imkoniyatlarini oshiradi.

Globalizatsiya jarayonida chet tiliga bo‘lgan talabning ortishi jamiyatning madaniy va xalqaro hamkorlikka intilishining natijasidir. Ayniqsa, sog‘liqni saqlash sohasi bu o‘zgarishlardan juda katta foyda ko‘radi. Chet tilini o‘rgangan tibbiyot

talabalari xalqaro sog‘liqni saqlash tizimining murakkabliklarini tushunishga va bu tizimda samarali ishlashga yaxshiroq tayyorlangan bo‘ladi.[8] Bugungi kunda, bemorlar turli xil til va madaniyatdan kelib chiqqan holda, tibbiyot xodimlari ularga yanada sifatli yordam ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak.

Chet tili ko‘nikmalari, ayniqsa chet tilini bilmagan bemorlar yashaydigan hududlarda bemorlarga xizmat ko‘rsatishda muhim o‘rin tutadi. Tibbiyotda til bo‘yicha yuzaga keladigan muammolar, jumladan noaniqlik, noto‘g‘ri tashxis, yetarli darajada yordam bermaslik va bemorlarning norozi bo‘lishiga olib kelishi mumkin. Masalan, AQShda o‘tkazilgan tadqiqotda chet tilini bilmagan bemorlar sog‘liqni saqlashda yomon natijalarga erishishlari va tibbiy xatolarga ko‘proq duch kelishlari aniqlangan. Chet tilini o‘rganish, ushbu xatoliklarni kamaytirish va bemorlar bilan yaxshiroq aloqalar o‘rnatish imkonini beradi.[4]

Shuningdek, chet tillarini o‘rganish madaniy urf - odatlarni tushunish va hurmat qilishni oshiradi, bu esa yuqori sifatli tibbiy yordam ko‘rsatish uchun zarur bo‘lgan muhim elementdir.[6] Ko‘plab holatlarda, bemorning madaniy e‘tiqodlari, dietaviy cheklovlari va oila dinamikasini tushunish davolanish qarorlariga ta’sir ko‘rsatishi va bemorning tavsiya etilgan davolashni bajarishiga yordam berishi mumkin.

Chet tillarini o‘rganishning amaliy foydalaridan tashqari, bu tibbiy ta’limda xalqaro imkoniyatlarni ochib beradi. Global sog‘liqni saqlash muammolari, masalan, pandemiyalar, yuqumli kasalliklarning tarqalishi va sog‘liqni saqlash tizimlarida tengsizliklar mukammal rasmiy yechimni talab qiladi. Chet tillarini bilgan tibbiyot mutaxassislari global sog‘liqni saqlash diplomatiyasiga, klinik sinovlarga va gumanitar tashabbuslarga ko‘proq jalb etilishi mumkin.[]

Biroq, tibbiy o‘quv dasturlariga chet tillarini o‘rganishni kiritilishining ayrim qiyinchiliklari mavjud. Til ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun ko‘proq vaqt va kuch talab qilinadi, bu esa tibbiyot talabalari uchun o‘zgaruvchan jadvalga moslashishni qiyinlashtirishi mumkin.[9] Shuningdek, tibbiyot talabalari real sharoitda tilni amalda qo‘llamasdan o‘zlarining til ko‘nikmalarini saqlab qolishda qiynalishi mumkin. Ba’zi tibbiyot oliy ta’lim muassasalari, talabalarga tibbiy tilni o‘rganishga imkon beruvchi til immersiya dasturlarini yoki amaliy jarayonlarga moslashtirilgan treninglarni tashkillashi samarali natijalarga erishishga olib kelmoqda. Agar ta’lim muassasalarida chet tili o‘rganishga keng e’tibor qaratilsa, kerakli mavzular jamlangan dasturlar yaratilsa, talabalarning ongida til o‘rganish qanchalik muhimligi shakllantirilsa,

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bermúdez, M. A., & Ramos, C. M. (2019). The impact of multilingualism on healthcare delivery: A review of the literature. *Journal of Global Health*, 34(2), 112-121. <https://doi.org/10.1016/j.jgh.2019.02.001>
2. Cunningham, M. E., & Taylor, P. J. (2020). Cross-cultural communication in healthcare: The importance of foreign language skills. *International Journal of Medical Education*, 11, 55-61. <https://doi.org/10.5116/ijme.5f58.6a97>
3. Davis, S. S., & Fernandez, M. (2021). Foreign language proficiency and medical career opportunities in international health. *Medical Education Online*, 26(1), 201-210. <https://doi.org/10.1080/10872981.2021.1874632>
4. Gonzalez, L. T., & Martin, C. A. (2018). Multilingualism in healthcare: How foreign language skills can improve patient outcomes. *Global Health Action*, 11(1), 123-130. <https://doi.org/10.1080/16549716.2018.1495287>
5. Jin, J. W., & Lee, H. M. (2022). Medical education and multilingualism: Preparing students for a globalized healthcare environment. *Journal of Medical Education*, 55(3), 214-221. <https://doi.org/10.1136/jmeded-2022-005356>
6. Kowal, T., & Walker, C. L. (2020). Bridging language barriers in healthcare: The role of foreign languages in improving communication and patient care. *BMC Health Services Research*, 20, 389. <https://doi.org/10.1186/s12913-020-05335-w>
7. Riley, P. D., & Morris, L. J. (2022). Developing language skills in medical curricula: Challenges and strategies. *Journal of Medical Education and Curricular Development*, 9, 238-246.
8. Sánchez, R. G., & Lopez, A. (2021). Integrating foreign languages into medical training: A pathway to improving cultural competence. *Academic Medicine*, 96(5), 739-745.
9. Uzaqova Odinaxon Moxirjon qizi. (2022). TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA XORIJIY TIL (INGLIZ TILI) NING AHAMIYATI VA UNI O‘QITISH MASALALARI. *Acta CAMU*, 1(ISSN: 2181-4155), 129–134. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7583252>
10. World Health Organization (WHO). (2020). The importance of multilingualism in the delivery of health services. World Health Organization Report. Retrieved from <https://www.who.int/publications/multilingualism-healthcare>

DIFFERENT APPROACHES TO THE CLASSIFICATION OF EDUCATIONAL METHODS IN MODERN DIDACTIC

Azimov Sarvarbek Qayumjon ugli

Assistent teacher of Andijon machine building institute

Kamalov Sherzodbek Sabirovich

Assistent teacher of Andijon machine building institute

Annotation: Didactic studies show that the nomenclature (naming) and classification of educational methods are very different depending on the chosen approach to their development. We touched on the most important of them in this article.

Annotatsiya: Didaktik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim usullarining nomenklaturasi (nomlanishi) va tasnifi ularni ishlab chiqishda tanlangan yondashuvga qarab juda farq qiladi. Biz ushbu maqolada ularning eng muhimlariga to‘xtaldik.

Аннотация: Дидактические исследования показывают, что номенклатура (наименование) и классификация образовательных методов весьма различаются в зависимости от выбранного подхода к их разработке. В этой статье мы остановились на наиболее важных из них.

Key words: Didactics, method, video method, illustration, demonstration, heuristic, interactive method, cluster, inductive, educational activity, skill.

Kalit soʻzlar: Didaktika, metod, video metod, illyustratsiya, koʻrgazmalilik, evristik, interfaol usul, klaster, induktiv, oʻquv faoliyati, malaka.

Ключевые слова: Дидактика, метод, видеометод, иллюстрация, демонстрация, эвристика, интерактивный метод, кластер, индуктивность, учебная деятельность, квалификация.

Introduction: Classification of educational methods: Traditional (according to the source) educational methods (E.I. Golant, N.M. Verzilin, etc.) Verbal Demonstration Working with a practical book Video method Story Conversation Explanation Lecture Discussion Illustration Demonstration Exercise Practical Laboratory Didactic game Reading, Studying, Planning, Outline Viewing, Studying, Control Classification of educational methods according to the description of students' cognitive activity (I. Ya. Lerner and M. N. Skatkin). Name of the educational method Teacher's activity Student's activity Information-receptive Transfer of educational information, organization of student's movement with the studied object, Perception, understanding and memorization of knowledge. Compilation and presentation of tasks related to the formation of reproductive knowledge and mental and activity methods [1, 2015, M, 81].

Acquisition of knowledge and mental and activity methods based on example. Statement of the problem Set the problem and reveal the ways to solve it Perceive the task and divide it into parts. Independent solving of task parts and self-monitoring Heuristic (partial search) Planning a sequence of steps for setting a problem and solving it. Management of students' activities Independent search for

ways to solve the problem in connection with the assigned task and solving the problem with the partial support of the teacher Formation of problem tasks related to independent solution of research. Control of the problem solving process Independent problem solving.

Classification of educational methods according to the main didactic goals (M.A. Danilov and B.P. Esipov):

Methods of acquiring new knowledge;

Methods of formation of skills and qualifications;

Methods of applying knowledge in practice. Binary methods of education (M.I. Makhmutov) Teaching methods Learning methods Informative-informative Implementation (execution) Explanatory Reproductive Demonstration-practical Creative-practical Explanatory-vocal Partially exploratory Exclamatory Exploratory Holistic approach Classification of educational methods (Y.K.Babansky);

Knowledge, skills and skills strengthening and control methods.

Methods of organizing and implementing educational activities. • Methods of motivating and stimulating educational activities. • Methods of learning and self-control. Interactive methods and graphic organizers. Methods of encouraging learning. Methods of understanding new material. Methods that allow thinking about what has been learned: Free writing, Clustering, Brainstorming, B-B-B drawing, Sequencing of confused logical chains, Semantic feature analysis. Analysis of semantic features. B-B-B drawing. Teaching guide. Teach each other. Ask each other. Two part diaries. The most basic concepts, Repetition. T-chart. Conceptual table. Venn diagram. Lily flower. A five-minute essay. A ten-minute essay. 3. The essence and content of educational methods. A story is a concise, short and coherent presentation by the teacher of evidence, events and events as a whole or in parts, using visual means [2, 2012, Y, 193].

The effectiveness of the method depends to a large extent on the teacher's punctuation skills, expressive expression of words in their place, as well as his approach, taking into account the age and level of development of the students. Therefore, the content of the story should rely on the students' existing knowledge and serve to expand it. It is desirable to enrich the story with information. Effectiveness of the material being narrated is carried out on the basis of a special plan. The teacher clearly defines the purpose of each lesson, pays special attention to the main concepts in it. Conversation is a dialogic educational method in the form of questions and answers, which has been known to science since ancient times, even Socrates skillfully used it in his work. Conversation performs many functions in the educational process (forms mental thinking, responsiveness, culture of communication and other qualities), but the main thing is to create activity in the

student. Conversation allows to act in accordance with the opinion of the teacher, as a result, to gradually acquire new knowledge. Conversation is a complex educational method for a teacher who has just started his activity, therefore, it takes a lot of time to prepare questions and ensure their sequence, and it is necessary to attract the attention of all students in its organization. The teacher should ask simple questions, give the students time to think about them in detail, listen carefully to the students' answers, and interpret them where necessary. Therefore, knowing in conversation is done deductively or inductively. Deductive conversation is organized on the basis of rules, concepts, events, processes known to students in advance, and students come to their own conclusions with the help of analysis. In the inductive form of the interview, a general conclusion is reached based on the analysis of separate arguments and concepts. Conversation gives positive results in introducing more students to new knowledge, systematizing and consolidating knowledge, organizing control, and diagnosing acquired knowledge. The interview is organized in different forms, namely, introductory, final, individual and group interviews. Explanation is a statement of the content of the educational material based on evidence, analysis, generalization, comparison [3, 2013, R, 115].

This method is somewhat widely used in relation to the story. It is usually used to study theoretical materials and complex issues. In the process of explanation, somewhat difficult elements of the educational material are highlighted, and on this basis, the essence of the material is revealed. The effectiveness of the explanation in many cases depends on the teacher's rational use of visual aids. A lecture is a method of oral presentation of a large amount of educational material, and its specific features are as follows: a strict logical sequence, a large number of transmitted information, and a systematic presentation of knowledge. The content of the school lecture is made up of complex systems, events, objects, processes, their cause-and-effect connections, laws and regulations. Therefore, the lecture is used only in the upper classes in school conditions. Because it can cover the entire learning process. The lecture method is created by the gradual expansion of the explanation and conversation, and at the same time teaches the students to take short notes (summarize). Demonstration methods are also of particular importance in ensuring the quality and efficiency of education. Although the image (illustration) method is closely related to the demonstration method, it is studied separately in didactics. Illustration requires the representation of things, events and processes with the help of their symbolic representations - drawing, port, picture, photograph, flat models, etc. The demonstration (demonstration) method is useful in revealing the dynamics of the object being studied, and at the same time it is widely used to provide complete information about the external appearance and internal structure of the object. When

presenting natural objects, attention is usually paid to its external appearance (shape, size, quantity, color, parts, their mutual relations), and then the internal structure or special features are studied. Demonstration is often observed with the help of a subject or a drawing of the object being studied. Practical method - requires the application of acquired knowledge in a process aimed at finding solutions to practical problems [4, 2001, Kh, 94].

In this, the skill of applying theoretical knowledge in practice is formed. Practical work is carried out in the classroom or in natural conditions - school grounds, greenhouses, geographical areas. The actions taken during their implementation are controlled by the teacher and, in necessary cases, he brings the instructions or special instructions to the attention of the students. Exercise is many repetitions to acquire the skills of performing mental or practical (physical) actions, and it is impossible to form skills and competencies without practice. Exercises are divided into oral, written, graded (expressing the essence of technical processes), social-useful, physical and other types. Laboratory works are the methods of conducting experiments by students using equipment, special equipment, weapons and various technical molds, and they are mostly used in learning the basics of natural sciences. This method allows students to quickly develop the skills of working with equipment, measuring and processing their results. Performing laboratory work requires special devices and equipment, as well as materials and time to prepare them for work.

However, these activities are improved by organizing independent experiments and measurements based on the high level of activity of students. A didactic game is a type of educational activity that stimulates the student's interest in learning and the level of activity based on the modeling of the studied object, events and processes. At the same time, the game is considered a form of social activity.

Different approaches to the classification of educational methods in modern didactics:

1. Traditional (according to the source) educational methods (E.I. Golant, N.M. Verzilin, etc.)
2. Educational methods based on the description of students' cognitive activity nifi (I.YA.Lerner and M.N.Skatkin).
3. Classification of educational methods according to the main didactic goals (M.A. Danilov and B.P. Esipov).
4. Binary methods of education (M.I. Makhmutov).
5. Classification of educational methods according to the holistic approach (YU.K.Babansky).

6. Interactive methods of education. Classification of traditional (according to the source) educational methods Verbal: Story Conversation Explanation Lecture Discussion Visual

Classification of educational methods according to the holistic approach
Methods of organizing and implementing educational activities. Methods of motivating and stimulating educational activities. methods of self-control. •
Conditions for choosing educational methods:

1. General goals of education.
2. The content and peculiarities of science and the subject being studied.
3. Peculiarities of the methodology of teaching a subject. Methods of monitoring learning activities and self-control Interactive methods
4. Time allocated to study the material.
5. Purpose, tasks and content of training.
6. Age and cognitive abilities of students.
7. Level of preparation of students.
8. Financial support of the educational institution.
9. Theoretical, practical and methodical training of the teacher, level of mastery of pedagogical skills. Interactive methods:

Methods of encouraging students to learn: free writing, cluster, brainstorming, B-B-B drawing, sequence of confused logical chains, analysis of semantic features. Methods of understanding new material: Analysis of semantic features, B-B-B diagram, teaching guide, teaching each other, asking each other, two-part diaries, the most basic concepts. Methods that allow you to think about what you have learned: Key concepts, repetition, T-chart, conceptual table, Venn diagram, lily flower, five-minute essay, ten-minute essay. Methods of motivating and encouraging educational activities. Methods of motivating interest in learning: games, learning discussions, creating situations related to the organization of cognitive activities. making sure of the personal and social importance of learning, making demands, encouraging, warning. Methods of encouraging the duty and responsibility to study.

In conclusion, different approaches to the classification of educational methods in modern didactics are more useful and more effective in the educational process. When we say modern didactics, we mean teaching in a new way, keeping up with the times. Didactics is quick and easy teaching and learning. Using these methods, we can provide students with faster, easier and more knowledge.

REFERENCES

1. Innovative educational technologies / Muslimov N.A., Usmanboyeva M.H., Sayfurov D.M., Torayev A.B. - T.: "Sano Standard" publishing house, 2015. - p. 81.

3. Yoldoshev J.G., Usmanov S. Advanced pedagogical technologies. - T.: Teacher, 2004. Pedagogy: 1000 answers to 1000 questions / Met. hand U.I. Inoyatov, N.A. Muslimov, M. Usmonboyeva, D. Inoghamova. - T.: TDPU named after Nizami, 2012. - 193 p.

5. Roziyeva D., Usmanboyeva M., Haliqova Z. Interactive methods: essence and application / Met.qoll. - T.: DTPU named after Nizami, 2013. - 115 p.

8. Khasanova G. K. The success and education system of South Korea and Japan //Nauka segodnya: problemy i puti resheniya [Text]: materia. - 2021. - S. 94.

MAKTAB TA'LIMI TIZIMI STATISTIKASINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH.

Muradov Ikrom Turdiboyevich

A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti mustaqil izlanuvchisi.

E-mail: muradov_ikrom@mail.ru

Annotatsiya: Ta'lim statistikasi – ta'lim sohasida yuz beradigan hodisa va jarayonlarni miqdoriy va sifat jihatidan o'rganuvchi statistika sohasi hisoblanadi. Shundan kelib chiqib, statistik ma'lumotlarni sun'iy intellekt texnologiyalari asosida maktab ta'limi tizimiga joriy etish bugungi kunda, maktab ta'limi tizimidagi ma'lumotlar hajmi, odamlarni ushbu ma'lumotlarni o'zlashtirishi, talqin qilishini osonlashtiradi.

Kalit so'zlar: sivilizatsiya, taraqqiyot, ta'lim, statistikasi, sun'iy intellekt, texnologiya, tizim, miqdor, sifat, g'oya, vazifa.

Аннотация: Статистика образования – это область статистики, которая количественно и качественно изучает события и процессы в сфере образования. Исходя из этого, внедрение статистических данных в систему школьного образования на основе технологий искусственного интеллекта сегодня, объем данных в системе школьного образования, облегчает людям усвоение и интерпретацию этих данных.

Ключевые слова: цивилизация, развитие, образование, статистика, искусственный интеллект, технология, система, количество, качество, идея, миссия.

Annotation: Educational statistics is a field of statistics that quantitatively and qualitatively studies events and processes in the field of education. Based on this, the introduction of statistical data into the school education system based on artificial

intelligence technologies today, the volume of data in the school education system, makes it easier for people to assimilate and interpret these data.

Keywords: civilization, development, education, statistics, artificial intelligence, technology, system, quantity, quality, idea, mission.

Ma’lumki, statistik ma’lumotlar barcha sohada keng imkoniyat va shart-sharoitlarni yaratadi. Ta’lim tizimi yo‘nalishida yuksak marralar sari dadil qadam tashlashida poydevor vazifasini o‘taydi. Ta’lim olish uchun yaratilgan qulay sharoit va imkoniyatlar ilm-fanga nisbatan bo‘lgan mehr va ishtiyoqni oshiradi va jahonda mamlakatimizning shon-sharafini mustahkam himoya qilishga asos bo‘ladi. Xalqimiz farovonligi, insonlar hayotining cheksiz, hisobsiz baxtli bo‘lishini ta’minlaydi. Eng muhimi yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, g‘oyaviy-mafkuraviy tafakkurini rivojlantirish, yangi innovatsion g‘oyalarni izlab topishning metod va vositalari bilan qurollantiradi.

Mazkur maqola tadqiqot maktab ta’limi tizimi statistikasini takomillashtirishning obyektiv zaruriyati, uning o‘ziga xos xususiyatlari hamda ta’lim-tarbiya samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bugungi kunda mavzuga yondosh bir qator tadqiqotlar olib borilmoqda, xususan, O‘zbekistonlik pedagog olimlar – Soatov M., O‘lmasov A., Rus olimlari; Иванова С., Скрипников Д., Гениатулин В., Xorij olimlari: Joacim Ramberg, Mara Westling-Allodi, Rolf Helldin va boshqalar tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlarda o‘z aksini topgan. Yuqorida sanab o‘tilgan mualliflarning ilmiy asarlari tadqiq etilayotgan muammoni nazariy mushohada qilishda katta turtki bo‘ldi.

Mamlakatimiz hayotining barcha sohalarini rivojlantirish, milliy taraqqiyotimizni yangi bosqichga ko‘tarishda statistik ma’lumotlar ijobiy ta’sir kuchiga egadir. Bu esa o‘z o‘rnida har bir insonning ilm-ma’rifatli, yuksak ma’naviyatli bo‘lishini talab etadi. Hozirgi taraqqiy etgan davlatlar qatoridan munosib o‘rin egallashimiz uchun ham eng avvalo ilg‘or zamonaviy axborot hamda raqamli texnologiyalar sohasidagi bilimlarni chuqur egallash orqali yuksalishga erishish mumkin bo‘ladi.

Statistik ma’lumotlar O‘zbekiston taraqqiyotini ta’minlashga xizmat qiladi. Butun dunyo kitob savdosiga va kutubxonalarga xizmat qilish, masofaviy ta’limni qo‘llab-quvvatlovchi ommaviy onlayn ochiq kurslari, mualliflik kurslari ijobiy natijalarni ta’minlaydi. Shunga ko‘ra, statistik ma’lumotlar insonlarning turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Eng muhimi raqamlar hamma narsani muhrlaydi, ma’lumotlarni taqdim etadi. Kompyuter hammasini namoyon etadi. Natijada mablag‘larni o‘g‘irlash, maqsadsiz, samarasiz sarflash, oshirib yoki yashirib ko‘rsatish imkoni qolmaydi. Natijada bu esa barcha sohada tartibli va to‘g‘ri

ish yuritish imkonini ta'minlaydi.

Umumta'lim muassasalari tarmog'i, o'quvchilar soni, pedagog xodimlar va ularning ma'lumot darajasi bo'yicha taqsimlanishi[3]

2023/2024-o'quv yili boshiga

	Muassasalar soni, birlik	O'quvchilar soni, kishi*	O'qituvchilar soni, (o'rindoshlarsiz), kishi	Ulardan ma'lumotga ega bo'lganlar:			
				oliy	ulardan pedagogik	o'rta-maxsus	ulardan pedagogik
O'zbekiston Respublikasi	10750	6645119	547762	498158	492957	49604	48573
Qoraqalpog'iston Respublikasi	752	370829	39394	37772	37746	1622	1611
viloyatlar:							
Andijon	812	612475	44353	39308	38992	5045	4975
Buxoro	583	337685	30930	29764	29756	1166	1159
Jizzax	585	275979	25023	23401	23315	1622	1603
Qashqadaryo	1256	673058	61222	50957	50390	10265	10126
Navoiy	379	192069	21345	20325	20315	1020	1020
Namangan	766	549449	41178	39622	38966	1556	1495
Samarqand	1323	789220	62409	57198	56910	5211	5147
Surxondaryo	987	549186	48363	40237	39482	8126	7979
Sirdaryo	337	162746	13607	12888	12735	719	680
Toshkent	917	532672	38480	32943	32454	5537	5415
Farg'ona	1043	705336	57765	52917	51488	4848	4609
Xorazm	581	372159	33554	31277	31241	2277	2275
Toshkent sh.	429	522256	30139	29549	29167	590	479

**) Taqsimlanmaydigan ma'lumotlarni qo'shgan holda*

Umumta'lim muassasalari o'qituvchilari soni va ularning ma'lumot darajasi bo'yicha taqsimlanishini qaraydigan bo'lsak, 2023/2024-o'quv yili boshiga mamlakatimizda **547762 nafar** o'qituvchi faoliyat yuritgan. Eng yuqori ko'rsatkich Samarqand viloyatida (**62409 nafar**), Qashqadaryo viloyatida (**61222 nafar**) ekanligini, eng quyi ko'rsatkich esa Sirdaryo viloyatida (**13607 nafar**), Navoiy viloyatida (**21345 nafar**) o'qituvchilar dars berib kelayotganligi aniqlandi.

Shuningdek mamlakatimizdagi umumta'lim muassasalari soni **10750** tani, o'quvchilar soni esa **6645119** nafarni tashkil etgan. Bu esa har bir maktabga o'rtacha **618** nafar o'quvchi to'g'ri kelishini anglatmoqda.

Statistik ma'lumotlar davlat va jamiyat taraqqiyotini yanada jadallashtiradi. Ta'lim statistikasi ushbu faoliyat sohasida yuzaga keladigan hodisa va jarayonlarning miqdoriy tavsifini ta'minlash uchun mo'ljallangan bo'lib, uning barcha darajalarida ta'lim tizimining asosiy elementlari holatini aks ettiradi. Bu vazifani to'g'ri darajada amalga oshirish uchun ijtimoiy rivojlanishning yangi

muammolari, ta’lim siyosati, normativ-huquqiy bazani ishlab chiqish va boshqalar tufayli statistik kuzatuvni doimiy ravishda takomillashtirib boradi. Shu vaqtgacha qo‘llanilgan ta’lim statistikasi metodologiyasi va ko‘rsatkichlarini o‘rganish natijalariga asosan, uni kam axborotli (informatsiyali), konservativ va muzlatilgan deb atashga imkon beradigan bir qator muammolar aniqlandi. Ularning yechimi ta’lim statistikasini zamonaviy axborot so‘rovlari, ichki va xalqaro standartlarga muvofiq har tomonlama modernizatsiya qilish orqali ta’minlash zarurati aniqlandi.

Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan “Besh yillik Taraqqiyot strategiyasi”dagi 7 ta ustuvor yo‘nalish vazifalarni amalga oshirish uchun 100 ta maqsad belgilab olingan. O‘zbekistonda ta’limni tarkibiy qayta qurishni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha Taraqqiyot strategiyasida to‘rtinchi ustuvor yo‘nalish ham, “Inson qadri uchun – 100 ta maqsad”ning 5 ta maqsadi hamda undagi 18 ta vazifalar ham bevosita maktab ta’limi bilan bog‘liq. [1] Bundan kelib chiqadi-ki, ta’lim statistikasini modernizatsiyalash ta’lim tizimining rivojlanish holati va tendensiyalarini, umuman, alohida darajalarda, makroiqtimoiy ko‘rsatkichlar bilan taqqoslanishini, ta’limning xalqaro ko‘rsatkichlarini har tomonlama va xolisona baholashni nazarda tutadi. Ta’lim muassasalari uchun ko‘rsatkichlarning yalpi hisobidan ta’lim muassasalari dasturlari va ta’lim muassasalari faoliyati to‘g‘risidagi statistik ma’lumotlarni jamlash va tahlil qilishga o‘tish, shuningdek, statistik hisobotlarni unifikatsiyalash, ta’lim darajalari, o‘quv dasturlari, mulkchilik shakllari, tashkiliy-huquqiy shakllari, hududlar va boshqalar bo‘yicha statistik ma’lumotlarni yaqinlashtirish va taqqoslashni amalga oshirish lozim bo‘ladi.

Statistik kuzatishning bevosita ishtirokchilari tomonidan olib borilgan uslubiy ishlanmalarni sinovdan o‘tkazish yangi vositalardan foydalanish imkoniyatini va uning nafaqat statistiklar, menejerlar, tahlilchilar uchun, balki bizning nuqtai nazarimizdan bevosita ta’lim muassasalari uchun ham muhimdir. Shunday qilib, ta’lim statistikasini modernizatsiyalashning ilmiy asoslari yaratiladi. Biroq, taklif qilingan yondashuvlarni amalga oshirish bo‘yicha ishlar olib borilayotgan bo‘lsada, keng miqyosda faol va yetarli darajada tizimli emas. Bundan tashqari, O‘zbekiston ta’limning xalqaro standart tasnifining yangi ko‘rinish hamda variantlarini ishlab chiqishda ishtirok etmagan va uni amalga oshirishga tayyorgarlik olib borilmoqda.

Xulosa. Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, statistik ma’lumotlarga ko‘ra, ta’limning rivojlanishi ta’sirida yangi ixtirolar, ilmiy-texnik ma’lumotlar va innovatsiyalar mamlakatning tuzilishi va rivojlanishini aniqlab beradi.

Eng muhimi ko‘p sohalarida ilm fan va texnika yutuqlaridan keng foydalanish imkoniyati hamda bilimlarga asoslangan ta’limning asosi yaratiladi. Bunda yangi g‘oyalarni samarali yechimlarga aylantira olish, bilimlar asosida yangi texnologiyalar va ilm-fanni keng miqyosda qo‘llash, zamonaviy ta’lim jarayonini

hosil qilish muhimdir. Statistik ma’lumotlar ijtimoiy muhitga faol ta’sir etgan holda rivojlanishda zamonaviy bilimlardan foydalanish, mamlakatning barqaror rivojlanishiga keng yo‘l ochadi desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-son Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi “2023/2024-o‘quv yili boshiga shahar va tumanlar bo‘yicha umumta’lim muassasalari va umumta’lim muassasalarining pedagog xodimlari” Statistika blyuteni 11-bet.
4. N.M.Soatov “Statistika”. Darslik. – T. 2003. 744 bet.
5. R.Ishmuhamedov, M.Yuldashev “Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar”. O‘quv qo‘llanma. – T., 2013. 162-bet.

UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MUASSASALARIDA TA‘LIM SIFATINI OSHIRISHDA “LESSON STUDY” YONDASHUVIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Muradova Feruza Abdurazak qizi

A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti

2-bosqich tayanch doktoranti

E-mail: feruzabonu_muradova@mail.ru

Annotatsiya: Shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamonda umumta‘lim maktablarida ta‘lim sifatini yanada oshirish eng muhim vazifalarimizdan biri hisoblanadi. Shu sababli turli xil metodikalarni ta‘lim tizimida sinab ko‘rish va eng maqbulini ta‘lim tizimi foydalanuvchilariga taqdim qilish darkor. Shu maqsadda “Lesson Study” metodikasi orqali ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish zarur deb hisoblaymiz.

Kalit so‘zlar: Lesson Study, tadqiqot, o‘qituvchi, o‘quvchi, dars jarayoni, model.

Аннотация: Повышение качества образования в общеобразовательных школах – одна из важнейших наших задач в бурно развивающуюся эпоху. Поэтому необходимо апробировать различные методы в образовательной системе и представить пользователям образовательной системы наиболее подходящий. Для этого мы считаем, что необходимо дальнейшее развитие системы образования через методологию «Урок Изучение».

Ключевые слова: Урок Изучение, исследование, учитель, ученик, процесс урока, модель.

Annotation: Improving the quality of education in secondary schools is one of our most important tasks in the rapidly developing era. Therefore, it is necessary to test different methods in the educational system and present the most suitable one to the users of the educational system. For this purpose, we believe that it is necessary to further develop the education system through the “Lesson Study” methodology.

Keywords: Lesson Study, research, teacher, student, teaching process, model.

“Lesson Study” nima?

Lesson Study bu - yapon o‘qituvchilari o‘z amaliyotlarini tizimli ravishda tekshirish uchun ishtirok etadigan kasbiy rivojlanish jarayonidir. **Lesson Studying maqsadi** o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilariga taqdim etadigan tajribalarning samaradorligini oshirishdir. Lesson Studying asosiy faoliyati o‘qituvchilarning oz

sonli “o‘quv darslari” ustida hamkorlikda ishlashidir. Bu darslar “o‘rganish” darslari deb ataladi, chunki ular o‘qituvchilarning amaliyotini tekshirish uchun ishlatiladi.[6]

“Lesson Study”ning asosiy komponentlari:

- Birgalikda tadqiqot rejimida ishlashning asosiy qoidalari.
- Case o‘quvchilaridan foydalanish.
- Siz o‘rganmoqchi bo‘lgan tadqiqotingiz yoki so‘rovingiz nima uchun ekanligini aniqlash.
- Diqqatingiz haqida ma’lum bo‘lgan narsalar bilan bog‘lanish.
- Birgalikda rejalashtirish.
- Birgalikda kuzatish va ma’lumotlarni yig‘ish.
- O‘quvchilar va tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan narsalarni muhokama qilish, tahlil qilish va yozib olish.
- Amaliyot davomida ma’lumotlarni yozib olish va distillash (masalan, video, kadrlar yoki audiodan foydalanish).
- Boshqalarga yangilangan, takomillashtirilgan yoki o‘zgartirilgan ma’lumotlardan o‘rgangan narsangizdan o‘rganishga yordam berish yo‘llarini topish.
- Buni yetkazish uchun artefakt yaratish (xodimlar yig‘ilishi, taqdimot, videorolik, murabbiylik qo‘llanmasi) va undan foydalanish.[1]

“Lesson Study” qanday ishlaydi?

Guruh o‘qituvchilari “tadqiqot” yoki “o‘rganish” darsini birgalikda rejalashtirishadi. Ularning maqsadi aniqlangan muammoni hal qilishga qaratilgan. Tadqiqot darsini birgalikda rejalashtirgandan so‘ng, bir kishi darsni o‘rgatadi, boshqalari esa kuzatadi. Dars uchta (yoki ko‘paytmalari - olti yoki to‘qqiz) o‘quvchining maxsus o‘rganishini hisobga olgan holda rejalashtirilgan. Ular sinfdagi turli o‘quvchilar guruhlariga xosdir (aytaylik, ushbu fan/aspekt bo‘yicha quyi, o‘rta yoki yuqori darajali). Darsning har bir bosqichi uchta bosqichning har birining ehtiyojlarini hisobga olgan holda rejalashtirilgan va dars rejasi odatda tadqiqot darsi davomida kuzatuvlar qayd etiladi.

Bir o‘qituvchi dars beradi, boshqalari esa - har doim o‘quvchilarning xatti-harakati va o‘rganishiga e’tibor qaratishadi - ular nima qilishlari va o‘rganishlari bashorat qilinganini haqiqatda sodir bo‘lgan narsalar bilan taqqoslaydi. Darsdan so‘ng guruhda muhokama o‘tkaziladi. Bunda o‘quvchilarning o‘rganishlari kuzatish yozuvlari, yozib olingan video va audiolar yordamida batafsil muhokama qilinadi. Yaponiya va AQSh tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, bu holatga e’tibor qaratish o‘quvchilar diqqat-e’tiborini o‘rganishga qaratishga va o‘qituvchidan

e’tiborni chalg‘itishga yordam beradi, bu esa guruh a’zolari o‘rtasida erkinroq muhokama o‘tkazish imkonini beradi. [5]

Ko‘proq ochiq kuzatuvlar olib borilishi mumkin. Bunda potentsial yechimlar taklif qilinishi, muhokama va mulohazalarda ko‘proq xavf-xatarlar oldini olish mumkin. Buning sababi, darsni o‘rganish guruhining barcha a’zolari darsning egasidir. Bundan tashqari, munozara o‘qituvchi haqida emas - bu ularning barchasi mas’ul bo‘lgan o‘rganish (yoki uning yetishmasligi) haqida. Muayyan o‘qitish yondashuvni ishlab chiqish va takomillashtirishga qaratilgan tadqiqot darslari siklining oxirida ular mahalliy maktablar va kollejlardan taklif etilgan o‘qituvchilar va maslahatchilar auditoriyasi oldida o‘zlarining amaliyoti va tajribasini baham ko‘rish uchun “ommaviy tadqiqot darsi”ni o‘tkazishlari mumkin. Bu tanqidni kengaytiradi, kamchiliklarni bilib olish hamda uni bartaraf etish uchun keng imkoniyatlar eshigini ochadi. Bu butun shahar hamda Respublika miqyosida bo‘lib o‘tadigan tadbir, seminar, konferensiya shaklida bo‘lishi mumkin. Bu yerda bolalar maktabdan keyin qoladilar va dars zalda o‘qiladi, so‘ngra o‘qituvchilar, o‘quvchilar va tinglovchilar o‘rtasida yondashuvning afzalliklari haqida suhbat bo‘ladi. Bunga qo‘chimcha, Yapon darslarini o‘rganish guruhlar o‘z natijalarini nashr etadilar. Ushbu tadqiqotlar mamlakatda ishlab chiqarilgan o‘quv tadqiqot adabiyotlarining 50% dan ortig‘ini tashkil etuvchi yapon o‘qituvchilari tomonidan keng o‘qiladi. Aksariyat yapon o‘qituvchilari bir vaqtning o‘zida kamida bitta darsni o‘rganish guruhida qatnashadilar.

Nima uchun “Lesson Study” samarali?

Guruh a’zolari darsni o‘rganishning o‘ziga xos elementlari quyidagilardan iborat ekanligini aniqladilar:

Ushbu kuzatuvlarning barchasi o‘quvchilar va ularning o‘rganishiga qaratadi - bu ko‘proq o‘quv jarayonlarini ko‘rish, tasvirlash va muhokama qilish imkonini beradigan sinfdagi shovqin tezligini sekinlashtiradi.

birgalikda rejalashtirish, o‘qitish va tahlil qilish jarayoni o‘qituvchilarga tadqiqot darsini o‘tkazishda bevosita bir-biridan o‘rganish imkonini beradi. Sinovdagi ko‘plab o‘qituvchilar hamkasblarini darsni o‘rganishda ishlab chiqilgan usullarga o‘rgatish uchun darsni o‘rganish usulini moslashtiradilar.

Butunjahon Lesson Study Assotsiatsiyasi (WALS) haqida

“Lesson Study” – bu o‘quv amaliyoti sohasidagi bilimlarni takomillashtirishga qaratilgan darsdagi harakatdagi tadqiqotning maxsus shaklini tavsiflovchi pedagogik yondashuvdir. “Lesson Study” o‘qituvchilar guruhlarini hamkorlikda rejalashtirish, o‘qitish, kuzatish, o‘rganish va o‘qitishni tahlil qilish va ularning natijalarini hujjatlashtirishni o‘z ichiga oladi. “Lesson Study” yondashuvidan foydalanish davrida o‘qituvchilar pedagogik yondashuvlarni

yangilashlari yoki takomillashtirishlari mumkin, keyin ular ochiq “Lesson Study” o‘tkazish yoki ularning ishlarini tavsiflovchi hujjatni nashr etish orqali hamkasblariga yetkazadi ya’ni tajriba almashiladi. Bugungi kunda butunjahon “Lesson Study” assotsiatsiyasi mavjud. **Butunjahon Lesson Study Assotsiatsiyasi (WALS)** ta’lim va uning sifatini yaxshilash uchun “Lesson Study”ga yo‘naltirilgan tadqiqot va amaliyotlarni ilgari surish va rivojlantirishga qaratilgan. U o‘z a‘zolari o‘rtasida ilmiy hamkorlik, o‘zaro yordam va ma’lumot almashish uchun maxsus platforma taqdim etadi. U ta’lim sifatini oshirishga intilgan ta’lim sohasidagi tadqiqotchilar va o‘qituvchilardan iborat. Butunjahon Lesson Study Assotsiatsiyasi (WALS) ga dunyoning bir qancha yirik davlatlari a’zo bo‘lgan. AQSH, Buyuk Britaniya, Ispaniya, Shvetsiya, Janubiy Afrika, Germaniya, Qozog‘iston, Avstriya, Vengriya, Niderlandiya, Yaponiya, Indoneziya, Norvegiya, Xitoy, Irlandiya, Filipin, Kolumbiya, Janubiy Koreya, Singapur, Tayland shular jumlasidandir.[6]

Xulosa. Xulosa sifatida shuni ta’kidlashimiz mumkinki, birinchidan: “Lesson Study” yondashuvidan foydalanish maktab ta’limi, professional ta’limda o‘qitish sifatini rivojlantirish va yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Uzoq Sharqda vujudga kelgan ushbu xorijiy tajribani o‘rganish va sohadagi keyingi ishlanmalar orqali olingan dalillarga ko‘ra, ushbu mamlakatda ham ta’lim sifatini oshirish maqsadida qo‘llanilishi mumkin. Ikkinchidan: vaqt va resurslarni taqsimlashni qanday tashkil qilish va ustuvorlikni aniqlash yuzasidan ushbu tadqiqotning dalillari shuni ko‘rsatadiki, u sinflarga, undagi o‘quvchilarga va bevosita o‘qituvchilarga hamda ta’lim sifatiga ta’sir qiladigan amaliy bilimlarni ishlab chiqish va uzatish imkonini beradigan jarayonni ta’minlaydi hamda boshlang‘ich va o‘rta maktablarda o‘qituvchilar rivojlanishining barcha bosqichlarida jalb qiladi. Uchinchidan esa ushbu metodika orqali avval o‘qituvchida va o‘quvchilarda kuzatilgan kamchiliklarni keyinchalik ham qayta-qayta ko‘rish va tahlil qilish mumkinligi tufayli ham samaraliroqdir. Shuningdek, taklif etilayotgan yechimlarning kengaytirilgan yig‘ilishlarda, seminar va konferensiyalarda muhokama qilinishi ham “Lesson Study”ning keng miqyosda tarqalishiga hamda o‘qituvchilarni tajriba almashishiga, hamkasblarning kasbiy bilimlarini yanada oshirish va ta’limdagi so‘nggi yangiliklardan ham xabardor qilishga zamin yaratadi. “Lesson Study” yondashuvidan foydalanish umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Butunjahon Lesson Study Assotsiatsiyasi (WALS) ga dunyoning bir qancha yirik davlatlari a’zo ekanliklarini hisobga olgan holda O‘zbekiston Respublikasining ham ushbu tashkilotga yaqin yillar davomida a’zo bo‘lishi hamda ta’lim tizimining jahon standartlari talablariga javob beradigan davlatlar qatoriga qo‘shilishi kerak deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Department for Children, Schools and Families. (2008). *Improving practice and progression through Lesson Study: a handbook for headteachers, leading teachers and subject leaders*. London: DCSF.
2. Dudley, P. (2008). Lesson Study in England: from school networks to national policy. Presented at the World Association of Lesson Studies Annual Conference, Hong Kong Institute of Education.
3. Dudley, P. (2011) Lesson Study: what it is, how and why it works and who is using it, www.teachingexpertise.com
4. Dudley, P. (2012) Lesson Study in England: from school networks to national policy, *International Journal of Lesson and Learning Studies*, 1.1 pp 85-100
5. Dudley, P. (2013) *Teacher Learning in Lesson Study: what interaction-level discourse analysis revealed about how teachers utilised imagination, tacit knowledge of teaching and freshly gathered evidence of pupils learning, to develop their practice knowledge and so enhance their pupils’ learning*, *Teacher and Teacher Education*, *Teaching and Teacher Education* 34 (2013) 107e121
6. X.Ismailov. Ta’lim Inspeksiyasi huzuridagi Ta’lim sifatini baholash bo’yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi (<http://t.me/milliymarkaz>) / / Onlayn vebinar taqdimoti. Ta’lim_tizimini_LESSON_STUDY_texnologiyasi_orqali_rivojlantirish.pdf – Toshkent, 2022-yil 19-sentabr – 16-18 b.

HIKOYA JANRINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH

SamijonovaMadina Ibragimjon qizi

NamDPI o‘zbek tili yo‘nalishi 1-kurs magistranti

samijonovamadina2gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy tarzda dars tashkil etish haqida fikr yuritiladi. Darslarda hikoya o‘qitishda foydalanish mumkin bo‘lgan metodlar sanab o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: “Davom ettir” Metodi, A4 formati metodi, aqliy hujum metodi, nima uchun metodi, baliq skleti metodi, chehralar metodi, idrok xaritasi metodi, salbiy qahramon, ijobiy qahramon

Annotation: This article discusses the organization of lessons in a modern way. The lessons listed techniques that can be used in teaching storytelling.

Keywords: "Continue" Method, A4 Format Method, Mental Attack Method, Why Method, Fish Sklet Method, Faces Method, Perception Map Method, Negative Hero, Positive Hero

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос об организации уроков в современном ключе. На уроках были перечислены техники, которые можно использовать в обучении сторителлингу.

Ключевые слова: метод «продолжения», метод формата А4, метод ментальной атаки, метод «почему», метод рыбного склета, метод лиц, метод карты восприятия, негативный герой, позитивный герой

Fan va texnika tezlik bilan rivojlanayotgan davrda yosh avlodning rivojlanish tezligi ham yuqorilab bormoqda. Bu esa ta'limning umumiy darajasi o'sib borayotganini ko'rsatadi. Bunday vaziyat o'qituvchidan yuqori salohiyat talab qiladi. O'z kasbimizni sevishimiz, bolalarga mehr qo'yishimiz, ularni o'z farzandimizdek ko'ra olishimiz, yonib turgan ko'zlaridagi mehrni va bilimga chanqoqligini so'ndirmasligimiz kasbimizning zalvorli yukini yengillatadi.

O'quvchiga mavjud ma'lumotni qa'bul qildirish ushbu ma'lumotni qanday yetkazishimizga bog'liq. Zamonaviy darslarni tashkil qilish o'quvchini darsga qiziqtirish va ma'lumotlarni yetkazishimizni osonlashtiradi. Dars mavzusiga mos metodlardan foydalanish dars sifati yaxshilanishiga yordam beradi.

Adabiyot darslarida “Idrok xaritasi”, “Nima uchun?”, “Ven diagrammasi”, “Baliq skleti”, “Aqliy hujum”, “Bu meniki”, “Zanjir” kabi metod va o'yinlardan foydalanamiz. Ushbu metod va o'yinlar o'quvchilar nutqini rivojlantirish, dunyoqarashini o'stirish, o'z fikrlarini mustaqil bayon eishlariga yordam beradi.

Quyida adabiyot darsliklarida keltirilgan hikoyalarni o'qitishda foydalaniladigan zamonaviy metodlar va ulardan foydalanish bo'yicha tushunchalar berib o'tiladi.

DAVOM ETTIR METODI. Bu metodni adabiyot darsligida berilgan hikoyalarga moslashtiramiz. Masalan, “Bemor” hikoyasi tahliliga to'xtalsak. O'qituvchi tomonidan ma'lum bir vaziyat bayon etiladi. O'quvchilardan bo'lsa ushbu ma'lumotni davom ettirish talab e'tiladi:

“Sotiboldining xotini og'rib qoldi. Sotiboldi kasalni o'qitdi- bo'lmadi, tabibga ko'rsatdi...” O'qituvchi tomonidan tanlangan o'quvchi ma'lumotni davom ettiradi. Ma'lum voqea haqida bayon qilingandan so'ng o'qituvchi to'xtatadi va yana tanlangan o'quvchi tomonidan voqea davom ettiriladi. Shunday ketma ketlikda hikoya syujeti ochib beriladi.

Bu metoddan foydalanishdan maqsad, avvalo, fikrini bir joyga jamlashga, o‘quvchini tezkor fikrlashga undash. Shuningdek, qisqa muddat ichida hikoyani qaysi o‘quvchi o‘qigan, qaysi o‘quvchi chala o‘qigan, qaysi o‘quvchi o‘qimaganligini bilib olish mumkin.

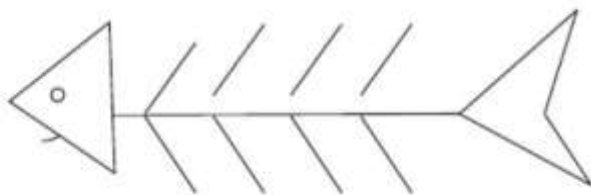
A4 FORMATI METODI. Bunda o‘quvchilarni 6ta guruhga ajratamiz. Har bir guruh uchun bittadan oq qog‘oz tayyorlanadi. Guruh boshida o‘tirgan o‘quvchilarga tarqatib chiqiladi. Shunday topshiriq beriladi: “Bolaning ko‘ngli podsho” hikoyasini o‘qish jarayonida o‘zingizga yoqqan voqeani yozing!” O‘zining ma’lumotini yozib bo‘lib orqasidagi sherigiga uzatadi, u ham yozib bo‘lib keyingi sherigiga uzatadi va jarayon shu tariqa davom ettiriladi. Qaysi guruhning A4 formati guruhning so‘nggi o‘quvchisiga birinchi yetib borsa, shu guruh g‘olib deb topiladi va rag‘batlantiriladi. Oxirida barcha ma’lumotlar o‘qib eshittiriladi.

Bu metodni qo‘llash orqali o‘quvchilarni guruhlarda ishlashga va tezkor fikrlashga o‘rgatishimiz mumkin.

AQLIY HUJUM METODI. Bunda dars jarayonida savollar orqali o‘quvchilarga hujum qilinadi. Bu metoddan dars boshlashdan avval ham foydalansak bo‘ladi. Yangi mavzuni bayon qilmasdan avval mana shu yangi mavzu haqida qanday ma’lumot bilishlari haqida so‘raladi. Bu metoddan foydalanish barcha o‘quvchining e’tiborini darsga jalb qilishga yordam beradi

NIMA UCHUN METODI. Biror bir hikoya tahlil qilish jarayonida o‘qituvchi tomonidan o‘quvchining har bir bergan ma’lumotiga nima uchun deb savol berilaveradi. Bu metoddan foydalanish o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi hamda ma’lumotlarni yodda saqlashga yordam beradi.

BALIQ SKLETI METODI. Dorskaga o‘qituvchi tomonidan baliq skeleti chiziladi. O‘quvchilarga ham daftarlariga ushbu rasmni chizishlari aytiladi.

Baliq skletining bosh tarafiga hikoyamizdagi eng ko‘p o‘rinlarda ishtirok etgan qahramonlarni, dum qism tarafiga ba’zi o‘rinlarda qatnashgan qahramonlar ismlarini yozish buyuriladi. Bunda o‘quvchi qahramonlar qatnashgan o‘rinni qidirishni boshlaydi. Bu esa o‘z navbatida fikrni jamlash va zukkolikka undaydi.

CHEHRALAR METODI. Bu metoddan, asosan, hikoya tahlili oxirida foydalansak maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chehralarni dorskaga chizib ko‘rsatamiz.

ushbu chehraning to‘g‘risiga bugungi hikoyada eng yoqqan va sizga tushunarli bo‘lgan ma‘lumotlarni yozing.

ushbu chehraga sizni o‘ylantirgan va siz uchun tushunarsiz ma‘lumotlarni yozing.

ushbu hikoya tahlili jarayonida sizga yoqmagan hodisani yozing.

Ushbu metodni qo‘llash orqali o‘quvchilarni fikrlashga va o‘z fikrlarini bayon etishga o‘rgatiladi.

IDROK XARITASI. Bu metodni turlicha usulda ishlatish mumkin:

1. O‘tilganlarni takrorlash uchun. Masalan, birinchi jadvalda o‘tilgan mavzulardagi asar qahramonlari aralash tarzda beriladi. Ikkinchi ustunda shu qahramonlar qaysi asardan olinganligi moslanadi.

2. Bunda ham jadval qilinadi. Qahramonlar tasniflanadi:

ASAR QAHRAMONI	TASNIFI
Umri xola	Ijobiy qahramon
Shone‘mat	Ijobiy qahramon
Shoikrom	...
Xadicha	...

Bu jadvalni yana ham uzoqroq davom ettirish mumkin. Bu metodni qo‘llash o‘quvchini fikrlashga, vaziyatni baholashga undaydi.

NAMOYISH QIL METODI. Bu metodni qo‘llash o‘qituvchi uchun samarali natija beradi. Bunda hikoya o‘qib, tahlil qilib bo‘lingandan so‘ng o‘quvchilarni guruhlariga bo‘lib, har bir guruhga hikoyadagi xohlagan voqelini sahnalashtirish topshirig‘i beriladi. Har bir guruh sahna ko‘rinishi tomosha qilinadi va baholanadi. Hikoyadagi voqealar o‘quvchilar xotirasida yanayam qattiq muhrlanib qoladi.

PAZL METODI. Barchaga ma‘lum va mashxur bo‘lgan pazl Metodi ham hikoya tahlili jarayonida qo‘l keladi. Bunda bo‘laklarni o‘qituvchi tayyorlamaydi. Ushbu jarayonni o‘quvchiga yuklaymiz. Ya‘ni, o‘quvchilarni guruhlariga bo‘lamiz va ushbu hikoyadagi o‘zlari xohlagan voqeani bir qog‘ozga yozish va uni

bo‘laklarga bo‘lish topshirig‘i beriladi. O‘qituvchi esa har bir guruh o‘quvchilari tayyorlagan pazl bo‘laklarini boshqa guruh o‘quvchilariga aralashtirib beradi. Qaysi guruh qarshi guruh vakillari tayyorlagan pazl bo‘laklarini birinchi yig‘ib, ma’lumotni o‘qib bera olishsa, shu guruh g‘olib deb topiladi va rag‘batlantiriladi.

Bu metodni qo‘llash jarayonida o‘quvchilar diqqatini bo‘laklarni to‘g‘ri jamlashga qaratadi. Agar biror bo‘lak xato joylansa, ma’no chiqara olishmaydi. Bu bo‘laklar ostida qanday voqea aks etganini bilishga qiziqishadi. Shunday qilib hikoyada aks etgan ma’lum bir voqelik pazl bo‘laklarini tayyorlash va yig‘ish jarayonida guruh o‘quvchilari xotirasida muhrlanib qoladi.

Ushbu metodlar orqalita’lim oluvchilar berilgan hikoyalar bo‘yicha o‘z bilimlarini mustahkamlashadi. Bundan tashqari yuqorida aks etgan metodlarni qo‘llash orqali o‘quvchilarni baholash osonlashadi. O‘quvchilarda guruhlarda ishlash qobiliyati shakllantiriladi. Fikrni erkin bayon etish ko‘nikmasi ham rivojlantiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR(REFERENCES)

1. Innovatsion ta’lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To‘rayeva A.B.-T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015.
2. Ochilov M Yangi pedagogik texnologiyalar.-Qarshi.: Nasaf 2000.
3. Ismoilova D.M. Zamonaviy didaktik yondashuvlar asosida umumiy o‘rta ta’lim maktablari ta’lim mazmunini prognostika qilish. “Xalq ta’limi” jurnali T.: 2020
4. Musurmonov R. Ta’lim faoliyati sharoitida o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi nizolarni oldini olish – ta’lim samaradorligi omili. Academic research in educational sciences volume 2. issue 4 2021. Scientific journal Impact Factor.
5. Ro‘ziyeva D., Usmonboyeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanilishi / Met.qo‘ll.- T.: Nizomiy nomli DTPU,2013.
6. Hashimova,S.A., Nasirova, S.A. (2021), FEATURES OF FORMING OF ANIMATED NOUNS WITH THE AFFIXES IN MODERN CHINESE LANGUAGE. Journal of Central Asian Social Studies.

TA’LIM MUASSASALARDA AQLI ZQAIF BOLALARDA OG‘ZAKI NUTQDAGI KAMCHILIKLARNI BARTARAF ETISH TEXNOLOGIYALARI

Yuldashev Sodirboy Jo‘rayevich

Qo‘qon universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kunning dolzarb muammolaridan biri aqli zaif bolalarni tasviriy faoliyat darslarida og‘zaki nutqdagi kamchiliklarni bartaraf etish texnologiyalari masalalari yo‘ritilgan. Shu bilan birga muallif kalit so‘zlar, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhatini bergan.

Kalitso‘zlar: Nutq, tasviriy faoliyat, ENB, aqli zaiflik, koreksiya, dizartriya, texnologiya.

Анатация: В данной статье рассматривается одна из актуальных проблем современности - вопросы разработки технологий исправление недостатков усной речи детей с особенностями развития(олигофрения) на занятиях по изобразительному искусству, при этом автор приводит перечень ключевых слов, резюме, использованная литература.

Ключевые слова: Речь, изобразительной деятельность, ДНС, олигофрения, коррекция, дизартрия, технология.

Annotation: This article discusses one of the crucial problems of our time - the development of technologies for the development of oral speech of children with developmental disabilities in the classroom in fine arts. As an addition to this, the author also provides a list of keywords, summary, used literature in this work.

Key words: Speech, visual activity, DNS, oligophenia, correction, dysarthia, technology.

Ma'lumki, nutq-odamlarning til vositasi bilan aloqa bog'lashlaridir. Odam nutq orqali munosabatga kirishib, o'zining bilimlarini faqat yakka tajriba xisobiga emas, balki juda ko'p avlod- ajdodlar tomonidan to'plangan ijtimoiy tarixiy tajriba xisobidan xam boyitadi. Nutq barcha aks ettirish jarayonlari kabi xar bir odamning yakka xayoti davomida o'zlashtiriladi. Bola dastlabki nutqni egallayotgan davrda uning nutqi tovushlarga bo'lgan reaksiyasi juda umumlashgan xarakterga ega bo'ladi. Bolani nutqi rivojlanayotganda, u atrofdagi odamlar muloqoti ta'siri ostida rivojlanib boradi. Kar va zaif eshituvchi bolalar nutqi, lug'at boyligi oshishida va rivojlanishida bir qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. ENB bolalar eshitish analizatori turg'un pasayganligi tufayli ularning nutqida ko'pgina kamchiliklar kuzatiladi, lug'atining kambag'al bo'lishi, gramatik kom'onent rivojlanmagan, gan ichida so'zlarni tashlab ketishi, so'zlardagi tovushlarni tushirib talaffuz etish, so'zlarni o'zaro bog'lay olmaslik, kelishik, so'z yasovchilarni, so'z o'zgartiruvchi qo'shimchalarni ishlata olmaslik, o'xshash jarangli va jarangeiz undoshlarni bir-biri bilan adashtirish shular jumlasidandir. ENB bolalar maktabida ta'lim tizimining bosh maqsadlaridan birini yukoridagi kamchiliklarni bartaraf etgan xolda nutqini muloqot quroli sifatida shakllantirishdir. Nutqini shakllantirish va nutqini logik

idrok eta olishni fakatgina nutq o‘stirish darslarida emas, balki xar bir darslarda, to‘garaklarda lug‘at boyligi oshirib boriladi. Birinchi sinfda o‘quvchilarga qo‘yiladigan talab, nutqiy materialni og‘zaki daktilda talaffuz qilish orqali lug‘at boyligi oshiriladi. Muloqot malakasini xosil qilish asta-sekin nutq materialini atrofdagi odamlar bilan uzaro bir-birlarini tushunish uchun zarur. Xar bir chorak uchun mavzudan kelib chiqqan xolda nutqiy material beriladi. S.A.Zankovning tahkidlashicha, kar bolalarni tilga o‘rgatish ishining maqsadga muvofik sistemasini kommunikativ funktsiyasini amalga oshirish kerakdir. Bunda xar bir yil uchun tuzilgan reja, dastur o‘quvchilarning nutq egallashlari amal qilgan xolda o‘zlashtiriladi. Xar bir so‘z va so‘z birikmasi o‘zida kommunikativlik masuliyatini olgan bo‘ladi. Surdo pedagog o‘quv jarayoniga asosiy ta’sir etuvchi shaxsdir, u o‘qitishning xar bir bosqichida dastur talabiga asoslangan xolda o‘quv jarayonlarini tashkil etadi. Ularga raxbarlik qiladi. Sog‘lom bolalar kabi kar va zaif eshituvchi bolalar nutqni egallashni, o‘z atrofdagi odamlarga taqlid qilishdan boshlaydilar. Kar bolalarni taqlidi nutq organlarini xarakatini qurish orqali egallashlariga asoslanadi. Zaif eshituvchi bolalarni nutqga o‘rgatishda ularning atrofdagilardan eshitgan so‘zlaridan foydalanadilar. Shuning uchun surdo pedagog u nutqiga talabchan bo‘lishi kerak. Lekin o‘quvchilarning imkoniyatiga qarab so‘zlarni qiskartirish, birlashtirish mumkin emas. Bu talablar nutqiy malakani oshirishning xamma turlari uchun qo‘llaniladi. Tasviriy faoliyat darslarida kar va zaif eshituvchi o‘quvchilar qanday faoliyatga kirisha olar, qanday predmetni chizishlari va qaysi o‘quv qurollaridan foydalanish boskichlari albatta surdo‘edagog tomonidan nutqiy boshqaridib boriladi. Xar qanday faoliyat bolalarni nutqini aktivlashtirish, shakllantirishga, lug‘atini boyitishga qaratilgan. O‘qituvchi xar bir dars uchun lug‘at tanlashi kerak. Lug‘at tuzishdan oldin o‘qituvchi sinfdagi o‘quvchilarni eshitish darajasini xisobga olishi kerak. Lug‘at boyligini oshirish quyidagicha amalga oshiriladi. Nutqni rivojlantirish surdopedagog tomonidan bolalarda predmetning katta-kichikligi, shakli tushunchalari shakllanadi.

Tasviriy faoliyatda esa bolalar vazifani amaliy bajarib olingan tushunchalar kengaytiriladi, shakllashtiriladi va mustaxkamlanadi. Xar qanday faoliyat bolalar nutqini aktivlashtirishga, shakllantirishga, lug‘atni boyitishga va nutqini mustaxkamlashga qaratilgan. O‘qituvchi xar bir dars uchun to‘g‘ri lug‘at tanlashi kerak. Lug‘atga 4 predmet iborat so‘z va iboralarni kiritish mumkin: So‘z va ibora, bajarilayotgan ish faoliyatiga bog‘lik ishlatiladigan materialning nomi (loy, kogoz, buyok, yelim,...) bajarilayotgan faoliyat (lepka, rasm chizish, bo‘yash, yopishtirish, shtrixlash,...) ish qurollarining nomi (qalam, bo‘yoq qalam, qaychi, bolg‘a). So‘z-predmetning nomi va iborasi, bolalar tasvirlayotgan predmet (shar, archa, kugirchok,...) So‘z va ibora, bolalarning idrok kilishlari uchun yunaltirilgan xarakat

(kuzatib chik, barmoging bilanaylantirib kuzatib chik, ‘ay’aslab kurib chik) So‘z va ibora, idrok qilish orqali mustaxkamlash (rangning nomi. geometrik formasi, xajmini belgilab olish). Birinchi guruhdagi so‘zlarni tasviriyl faoliyatda sekin-asta o‘zlashtirib boriladi. Ikkinchi guruhda so‘z (so‘z-predmetning nomi) - tartib bo‘yicha bolalar topadilar. Tasviriyl san‘at faoliyatida so‘zlar predmet bilan yangicha bog‘lanadi. Uchinchi va turtinchi guruhda so‘zlarga alohida axamiyat beriladi. Bolalarning diqqatini predmetga va uning xususiyatiga qaratiladi. So‘ngra esa bolalar idrok qilgan obrazi mustaxkamlanadi. Masalan: Tasviriyl faoliyatda olma rasmini tasavvur orqali chizish jarayonida o‘qituvchi "Olma shar shakliga o‘xshaydi. Yuqorisida chuqurchasi bor, chuqurchasida dumchasi bor". Aytilayotgan so‘zlar quyiladigan cho‘ntakchaga qo‘yiladi. Mashg‘ulot uchun olingan lug‘at aniq ko‘rsatilishi lozim. Tasviriyl faoliyatda foydalanilayotgan nutq materialining ko‘rinishi bolalarga tanish bo‘lishi lozim. O‘qitishning 1-2 yilida tartibli xar bir mashg‘ulotga ikkitadan ortiq yangi so‘z berish mumkin emas. O‘qitishning keyingi yillarida 3-4 tadan ortiq yangi so‘z berish mumkin emas. Aqli zaif bolalar tasviriyl faoliyatida o‘quvchilarning lug‘ati ortadi, nutqi aktivlashtiriladi.

Aqli zaif bolalar shaxs sifatida shakllanishlarida nutqning rivojlanish axamiyati katta. Shunday ekan yuqorida aytib o‘tganimizdek, xar bir faoliyatda bolalar nutqini rivojlantiriladi. Xar bir tasviriyl faoliyat darsida, chizishdan oldin mavzudan kelib chiqqan xolda suhbat, savol javob o‘tkaziladi. O‘qituvchi sinfda bolalar soni kamligi tufayli, xar bita bola bilan og‘zaki muloqotga kirishish, imkoniyatiga ega. O‘quvchilar rasm chizishda analiz- sintez kilishga, rasmlarni ajratishga o‘rgatiladi. O‘quvchilar oldinda, o‘tkazilsa, uzun qisqa kabi tushunchalarga ega bo‘ladilar. Mavzudan kelib chiqqan xolda xar bir darsda yangi lug‘at va tushunchalarga ega bo‘ladilar. Chizish jarayonida xam, o‘qituvchi bolalarni savolga tutadi, sen nimani rasmini chizyapsan? Rangi qanaqa ? nimaga o‘xshaydi?... shu kabi savolar bilan murojat etib, bolalarni og‘zaki nutqini tekshiradi va rivojlantiradi. Ayrim aqli zaif bolalar so‘zlari va gaplari bir biriga bog‘lanmagan xolda, so‘z yasovchi, so‘z o‘zgartiruvchi, kelishik qo‘shimchalarini tashlab gapirishadi, shunda o‘qituvchi bolalar nutqini to‘g‘rilab gapirishga, to‘liq gapirishga o‘rgatadi. Maxsus maktablarda rasm darslari maxsus dasturlar asosida tuziladi. – Rasm darslari nuksoni bor bolalarning psixofizik kamchiliklarini inobatga olgan xolda olib boriladi. Korrektsiya — to‘g‘rilash degan ma‘noni bildiradi. O‘quvchilarda mavjud bo‘lgan kamchiliklar ta‘lim -tarbiya asosida olib boriladi. Rasm darslarida quyidagi ishlar amalga oshiriladi. rasm chizishga o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi, rasm chizish, yopishtirish (aplikatsiya), yasash, ko‘rish xaqida tushuncha berish, rasmni predmet bilan solishtirishga o‘rgatish, o‘quvchilarga rang, tasvir, shakl, kattalik, fazoviy joylashish xaqida

tushuncha berish va ularni tasvirga tushurishga o‘rgatish, qo‘l motorikasini va xarakat – ko‘rish kordinatsiyalarini rivojlantirish.

Xulosa. O‘quvchilar bilan rasm darslarida individual xamda kollektiv bo‘lib rasm chizish turlari olib boriladi. Rasm darslarida bolalarning estetik didlari rivojlantiriladi, shuningdek rasm chizishda ketma-ketlikka rioya qilish o‘rgatib boriladi. Rasm chizishni sistemali olib borishda propedevtik - tayyorlov etapining ahamiyati katta. Propedevtik davrning asosiy vazifasi o‘qituvchi xar bir o‘quvchining qobiliyati va bilish faoliyatini o‘rganishdan boshlanadi, chunki rivojlanish nuqsonlari bor bolalarda rivojlanish kompleks buzilgan bo‘ladi. Tayyorlov etapi planli ishni o‘z ichiga oladi. Bu etapning asosiy maqsadi-sezgilarni shakllantirish va boyitishdir. Bulish faoliyatlariga rasm chizish xam kiradi. Xar bir oddiy predmetni chizishdan oldin, bolalarda diqqatni, ko‘rish, taktil va xarakat protsesslarini rivojlantirish uchun tayyorlov etapi olib boriladi. Asosiy vazifa xarakatning nutq bilan birga olib borishiga qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Yu.Rau. "Izobrazitelg‘naya deyatelg‘nostg‘ uchao‘ixsya s narusheniyami sluxa".
2. E.G.Rechitskaya. "Razvitiya gluxix shkolg‘nikov v ‘rotsesse vne klassnoy rabotq".M.2002.
3. T.N.Golovina. "Izobrazitelg‘naya deyatelg‘nostg‘ uchao‘ixsya vs‘omogatelg‘noy shkolq".
4. I.A.Groshenkov. "Izobrazitelg‘naya deyatelg‘nostg‘ vo vs‘omogatelg‘noy shkolq". M.2011.
5. I.A.Groshenkov. "Uroki risovaniya v 1-4 klassax vs‘omogatelg‘noy shkolq".
6. X.Egamov. "4-sinfda tasviriy sanhat darslari".T 2003.

Internet manzillari:

1. [www. tdpu.uz](http://www.tdpu.uz)
2. www. pedagog.uz
3. www. Ziyonet. uz
4. www. allbooks.ru

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KOGNITIV FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TA’LIMNING AHAMIYATI

Nurmuhammadova Sevara Odiljon qizi

Toshkent Kimyo xalqararo universitetning Namangan filiali
Magistatura 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida kognitiv faoliyatni rivojlantirishning zamonaviy usullari va ulardan foydalanishning o‘ziga xos tomonlar haqida fikr mulohazalar bildirilgan.

Прокомментированы современные методы развития познавательной деятельности детей дошкольной образовательной организации и особенности их использования.

Opinions were expressed about modern methods of developing cognitive activity in preschool children and specific aspects of their use.

Kalit so‘zlar: kognitivlik, o‘yin, tarbiyalanuvchilar, zamonaviy ta’lim, rivojlantirish

Ключевые слова: познавательный, игровой, ученики, современное образование, развитие

Keywords: cognitive, game, students, modern education, development

Kirish: Uzluksiz ta’lim tizimining birlamchi bo‘g‘ini hisoblangan maktabgacha ta’lim har tomonlama sog‘lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. “Maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi hamda respublikada maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha «Yo‘l xaritasi» asosida misli ko‘rilmagan ishlar amalga oshirildi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorining 1-ilovasiga muvofiq “Umumiy tipdagi davlat va nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari to‘g‘risida”gi Nizom qabul qilindi. Unga muvofiq: - bolaning shaxsini shakllantirish, uning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ijtimoiy tajriba orttirishini ta’minlash; - bolaning jamiyatga moslashishini va boshlang‘ich ta’limga tayyorgarligini ta’minlash; -ta’lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish kabi masalalar belgilab qo‘yilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faoliyatini rivojlantirish yo‘llari va usullarini o‘rganish muammosi pedagogikaning muhim muammolaridan biri desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Atrof-olam, dunyoni anglashga qiziqish, noma’lum narsani bilish istagi – asosan o‘qitish va faoliyat samaradorligini belgilaydigan ustuvor xususiyatdir. Kognitiv harakatlarni tashkil etish bolada allaqachon shakllangan ehtiyojlarga, bu kattalar bilan muloqot qilish zarurligiga asoslangan bo‘lishi kerak (harakatlar, amallar, qarorlar, fikrlarni tasdiqlash).

Hozirgi kunda kognitiv (bilish) faoliyatini rivojlantirish muammosini hal qilishning ikki yo‘li mavjud: keng va intensiv. Ularning ikkalasi ham bitta yakuniy maqsadga ega: bilimli, axloqli, ijtimoiy faol, qobiliyatli shaxsni tarbiyalash. Maqsadga erishishning yondashuvlari turlicha. Keng yo‘l, birinchi navbatda, bolalarga yetkazilgan bilim hajmini oshirish orqali amalga oshiriladi. Intensiv yo‘l sub’ektiv, shaxsiy manfaatdorlik pozitsiyasini shakllantirishga yo‘naltirilgan, va bu ta’lim dasturlari tarkibidagi o‘zgarishlarni va o‘qitish uslublarini intensivlashtirishni (rivojlanish, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim) nazarda tutadi. Kognitiv faoliyatni rivojlantirish muammosining yana bir dolzarbligi shundaki, insonning tashqi dunyo bilan o‘zaro aloqasi faqat uning faoliyati va faolligi tufayli amalga oshadi, bu esa o‘z navbatida mustaqillik va tashabbusni shakllantirishga yordam beradi.

Kognitiv faoliyat bolaning faolligini, uning bilimga bo‘lgan ishtiyoqini, noma’lumdan ma’lumni aniqlashga bo‘lgan harakatini ta’minlaydi. Ilmiy adabiyotlarda “bilish faoliyati” tushunchasi turli talqinlarda ifoda etiladi. Kognitivlik bolaning mustaqil faoliyatga intilishini ifodalaydi, ijtimoiy tajribani, insoniyat tomonidan to‘plangan faoliyat usullarini o‘zlashtirishni o‘z ichiga oladi. Manbalarda kognitiv faoliyat bilan bir qatorda kognitiv qobiliyat iborasi ham keng qo‘llanilmoqda. Kognitiv qobiliyat bolalarning asosiy faoliyati bo‘lib, u bolaning intellektual rivojlanishi, uning atrofidagi dunyo haqidagi bilimlarini aniqlashtirish uchun katta ahamiyatga ega.

Qobiliyatlar – bu insonning individual psixologik o‘ziga xosligi bo‘lib, ilmiy, amaliy va ijodiy faoliyatida namoyon bo‘lishini hamda uni amalga oshirish muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Pedagogika va psixologiyaning zamonaviy rivojlanish bosqichida kognitiv qobiliyatlar bolaning intellektual va hissiy qobiliyatlarining kombinatsiyasi sifatida tushuniladi. Kognitiv qobiliyat har qanday bilim faoliyati muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Ya’ni kognitiv (bilish) qobiliyatlari atrofidagi dunyoni bilishga qaratilgan, sharoit va omillar ta’siri ostida rivojlanayotgan insonning individual xususiyatidir. Bolani maktabga tayyorlash muammosi o‘z dolzarbligini yo‘qotmaydi.

Maktabga tayyorgarlik turli tarkibiy qismlarni o‘z ichiga olgan murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Dastlab, asosiy e’tibor maktabgacha yoshdagi bolalarga qanday bilim va ko‘nikmalarni berish kerakligiga, bolani har tomonlama rivojlanishini ta’minlash uchun qanday sharoitlar yaratish kerakligiga bog‘liqdir. Maktabgacha ta’lim va maktab muhitining o‘zaro samarali aloqasi, kombinatsiyasi bolaning maktabgacha yoshdan maktabga o‘tishini yengillashtiradi.

Asosiy qism:

Har bir inson dunyoni bilishning doimiy jarayonidir: u boshqa odamlarning nutqini o‘ylaydi, analiz qiladi, gapiradi va tushinadi, his qiladi, his- tuyg‘ullarini

atrofdagilar bilan baham ko‘radi. Bu qobiliyatlar o‘z- o‘zidan emas, faol bilim faoliyatida rivojlantiriladi va takomillashtiriladi. “Kognitiv faoliyat” o‘zi shaxsiyatning ijtimoiy ahamiyatli fazilati bo‘lib turli xil faoliyat turlarida maktabgacha yoshdagi bolalar orasida bilim harakat usullarini o‘zlashtirish va o‘zini-o‘zi rivojlantirish bilan shakllanadi. Kognitiv faoliyat qanday holatlarda paydo bo‘ladi? Degan savol tug‘iladi. Kognitiv faoliyat quyidagi hollarda paydo bo‘ladi:

- O‘ylashga yo‘naltirilganda
- Bolalar tanish materialdagi yangi narsalarni ko‘ra olganda
- Tushunchalar, qonunlar, qoidalarni shakllantirilganda
- Subyekt ichidagi va mavzulararo aloqalarni topa olganda
- Amaliy faoliyatni olib bora olganda paydo bo‘la boshlaydi.

Shaxs darajasida kognitiv faoliyatni shakllantirish muammosi asosan kognitiv faoliyatning motivatsiyasini va maktabgacha yoshdagi bolalarning bilim qiziqishlarini shakllantirish usullarini ko‘rib chiqish bilan bog‘liq jarayondir. Kognitiv faoliyat katta maktabgacha yoshdagi bolalarning yangi bilim, ko‘nikma, ichki qat‘iyat va ma‘lum bilimlarni to‘plash va kengaytirish uchun turli xil harakat usullaridan foydalanish zaruriyatiga bo‘lgan qiziqishlarini anglatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga kognitiv faoliyatni rivojlantirishning eng samarali tomonlari matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonlarida namoyon bo‘ladi, ya‘ni bolalarning yangi bilim, ko‘nikma, ma‘lum bilimlarni to‘plash nutqiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun turli usullaridan foydalanish zaruriyatiga bo‘lgan qiziqishlarini aks ettirib beradi. Kognitiv faoliyatni natijasi, bilish qanday shaklda amalga oshirilganligidan qat‘iy nazar (fikrlash yoki idrok etish orqali) olingan bilim hisoblanadi. Ijtimoiy rivojlanishning muhim bo‘g‘ini sifatida umuman ta‘lim tizimi va maktabgacha ta‘lim jamiyatning yosh a‘zolarini o‘qitish bosqichi desak bo‘ladi.

O‘quv materiallari hajmining o‘sish suratlari katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o‘qitish uslublarini qo‘llash shartlarini taqazo qiladi, bunday yondashuvlar ko‘pincha dastur materiallarini muvaffaqiyatli o‘zlashtirish va bilim darajasini oshirishga yordam bermaydi. Bolalar tomonidan kam singdirilgan materiallar yangi bilimlarini o‘zlashtirish uchun tayanch bo‘la olmaydi. Shu kabi muamolarni yechish hozirgi kun dolzarbligicha qolmoqda. Ushbu fikrlardan kelib chiqib oldimizga bir savol qo‘yaylik: Rivojlanish mazmunini qanday qilib aniqlasa bo‘ladi, pedagogik jarayonlarda mashg‘ulotlarda aniq nimani rivojlantirish kerak?

Bunday savollarga javob beradigan bo‘lsam, “Tarbiyalanuvchilar bilan suhbatda doimo ikki maqsad asosida olib borilishi kerak.

Birinchi maqsad: rasmiy bo‘lib, tarbiyalanuvchining aqliy qobiliyatini uning kuzatuvchanligini, xotirasi, hayoli, fantaziyasi va fahm-farosatini rivojlantirishdan

iborat. Bunda bolalarga biror bir malumot beribgina qolmasdan ularga tevarak atrof haqida ham fikr mulohazalar berib borish kerak. Bunda bolalar o‘zligini va dunyoni anglashga bo‘lgan tasavvurlari shakllanib boradi.

Ikkinchi maqsad:bu moddiy maqsad bo‘lib bunda bu ta‘limning mazmunidir. Ta‘limning rasmiy va moddiy tomonlari bir butunlikni tashkil qilishi kerak. Ikkinchi maqsadga birinchisi bilan birga erishmoq uchun “Eng avvalo kuzatish, tasavvur qilish, va fahmlash uchun predmedlar aql bilan tanlangan bo‘lishi lozim doimo, maktabgacha ta‘lim yoshdagi bolalarda kognitiv faoliyatni shakllantirishdan maqsad ham mazmunli bilimga ega bo‘lib maktab ta‘limiga aqlan rivojlangan qilib tarbiyalash hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv faoliyatning ahamiyati:

Bola o‘sib borishi bilan kognitiv faoliyati ham rivojlanib boradi, unda murakkab elementlar paydo bo‘la boshlaydi.Bunday jarayonlar tufayli turli maktabgacha yoshdagi bola qiziqishini qondiradi,bilimlar zahirasini kengaytiradi,atrofdagi dunyo haqidagi o‘z g‘oyalarini o‘zgartiradi. Bunday faoliyat natijasi kelajakdagi birinchi sinfga qadam qoygan bolaga makon va zamonda harakat qilishga, turli xil faktlarni bitta rasmga birlashtirishga yordam beradi.

Xulosa o‘rnida shuni takidlab o‘tish mumkinki maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv jarayonlarning rivojlanishi juda muhim ro‘l o‘ynaydi chunki o‘sib borayotgan bolalarni har tomonlama kamol topishi uchun kognitiv faoliyatdan foydalanish samarali natija beradi.Har bir bolaning egallagan bilim va malumotlarini eslab qolishga va hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olishiga yordam berishi zarur deb o‘ylayman. “Eng katta boylik –bu aql zakovat va ilm, eng katta meros-bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik-bu bilimsizlikdir

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentabrdagi “Maktabgacha ta‘lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PR-3261-sonli Qarori.
2. Maktabgacha ta‘lim tashkilotining “Ilk qadam” davlat dasturi.
3. Abdug‘opirova.F.A Elementar matematik tasavvurlarini shakllantirishda maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalarni mantiqiy tafakkurini o‘stirishga innovatsion.

PEDAGOGIKA NAZARIYASINING METODOLOGIK ASOSLARI

Muxtasar Muxtoraliyeva

NamDU doktoranti, E-mail: muxtasar.muxtoraliyeva17@mail.com

Annotatsiya: Maqola pedagogika nazariyasining metodologik asoslarini tahlil qilishga bag‘ishlangan bo‘lib, ular o‘quv faoliyati jarayonida pedagogik tushuncha va yondashuvlarni tushunish va rivojlantirish uchun kalit hisoblanadi. Tizimli, dialektik, ijtimoiy va psixologik yondashuvlar kabi pedagogik nazariyaga asos bo‘lgan asosiy metodologik tamoyil va yondashuvlar ko‘rib chiqiladi.

Tayanch so‘zlar: pedagogika, metodologiya, nazariy asoslar, pedagogika nazariyasi, metod, didaktika, yondashuvlar.

METHODOLOGICAL BASES OF THE THEORY OF PEDAGOGY.

Mukhtasar Mukhtoraliyeva

Doctoral candidate of NamSU, E-mail: muxtasar.muxtoraliyeva17@mail.com

Abstract: The article is devoted to the analysis of the methodological foundations of the theory of pedagogy, which are key to understanding and developing pedagogical concepts and approaches in the process of educational activity. The main methodological principles and approaches that underlie pedagogical theory are considered, such as systemic, dialectical, social and psychological approaches.

Keywords: pedagogy, methodology, theoretical foundations, pedagogical theory, method, didactics, approaches.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ТЕОРИИ ПЕДАГОГИКИ.

Мухтасар Мухторалиева

докторант НамГУ, E-mail: muxtasar.muxtoraliyeva17@mail.com

Аннотация: Статья посвящена анализу методологических основ теории педагогики, являющихся ключевыми для понимания и разработки педагогических концепций и подходов в процессе образовательной деятельности. Рассматриваются основные методологические принципы и подходы, которые лежат в основе педагогической теории, такие как системный, диалектический, социальный и психологический подходы.

Ключевые слова: педагогика, методология, теоретические основы, педагогическая теория, метод, дидактика, подходы.

Введение. Быстро развивающийся во всех направлениях развития благодаря национальной независимости мировые стандарты уровня знаний подрастающего поколения в нашей стране соответствует требованиям, в курсе научно-технических новинок, самостоятельно мыслит способен войти в жизнь уверенно, предприимчиво, духовно гармоничное воспитание — одна из важнейших задач. Это, прежде всего, предмет педагогики, система

образования на основе современных технологий[1.1997:В.28]. Республики Узбекистан «Образование Закон Республики Узбекистан «Об образовании» (23 сентября 1997 г. и 23 сентября 2020 г.) На педагогическую науку возлагается большая ответственность быть объявленной приоритетной в области развития, возложена славная ответственность.

Термин «педагогика» означает «пайнэ» — «ребенок» и «айгогейн» — «вести». Происхождение латинского слова «daydagogos» означает следующее. объяснил: в Греции в I веке до н.э. дети рабов который кормит, направляет и обучает рабов как «воспитателей». Он отвечал за развитие детей. Ребенок раба вели и вели в школу. Учителя школы сказали "дидакалы" (дидайко-читаю). Что касается феодального общества. особенный в результате сотрудничества людей обеих профессий практикующие. Это чешский педагог Я.А.Каменский. Он отметил, что слово «воспитатель» и слово до сих пор образование применимы к учителям.

В развитии науки и практики педагогики он использует теоретические основы этих наук, методы исследования, методы выявления, анализа и обобщения научных выводов.

В педагогике существует ряд областей и отделов, в результате изучения которых возникают стороны образовательного и воспитательного процессов. Дидактика – это область, занимающаяся целью, задачами, принципами и методами обучения. Область педагогической теории и практики педагогики включает вопросы формирования нравственных качеств личности, формирования таких духовных сторон, как вера, мировоззрение, нравственность.

Методология педагогики-это совокупность теоретических положений, принципов и методов, которые направлены на изучение закономерностей педагогического процесса. Она задаёт основы для разработки теории образования, а также определяет подходы к применению знаний в практике. Методология педагогики не только исследует, как происходит обучение и воспитание, но и формирует теоретические ориентиры для преподавателей и исследователей в области образования[2.2019:В.285].

Методология педагогики включает в себя несколько компонентов:

- Принципы педагогической теории и практики — основные идеи, на которых строится образовательный процесс.
- Методы исследования — способы получения знаний о педагогических явлениях и процессах.

- Подходы и стратегии — выбор направлений для педагогического воздействия и организации учебного процесса.

- Теории и концепции образования — обоснование целей, задач, содержания и методов обучения. Рассмотрим отдельно части методологии теории педагогики.

Принципы педагогической методологии. Принципы педагогики являются фундаментальными категориями методологии, которые определяют основные направления и подходы к организации образовательного процесса и воспитания[3.2020:В.4]. Они служат ориентиром для педагогов и исследователей, направляя их действия в процессе преподавания и воспитания, а также помогают теоретически обосновать образовательные стратегии и практические методы. Важность принципов педагогики заключается в их роли как основы для создания эффективных образовательных систем и разработки образовательных технологий.

Методы исследования в педагогике. Методы исследования — это совокупность различных способов, процедур и приемов, с помощью которых ученые, исследователи и практики получают знания о педагогических явлениях и процессах. Эти методы помогают глубже понять механизмы функционирования образовательной системы, выявить закономерности в процессе обучения и воспитания, а также разработать рекомендации по улучшению практики образования. В педагогике, как и в других областях науки, методы исследования делятся на несколько типов в зависимости от их цели, объекта и способа применения.

Подходы и стратегии в педагогике. Подходы и стратегии в педагогике являются важными концептуальными инструментами, которые определяют, как организовать учебный процесс, какие методы использовать и как эффективно взаимодействовать с учениками для достижения образовательных целей. Эти два понятия тесно связаны, но различаются по своему содержанию и назначению. Подходы в педагогике формируют общее направление в педагогической деятельности, определяют её философские, теоретические и методологические основы, в то время как стратегии — это практические пути и способы реализации этих подходов.

Теории и концепции образования: обоснование целей, задач, содержания и методов обучения. Образование -это не только передача знаний и навыков, но и комплексный процесс, включающий в себя воспитание, развитие критического и творческого мышления, формирование личности и подготовку

человека к социальной жизни. Чтобы этот процесс был осмысленным и эффективным, необходимо наличие теоретических основ, которые помогут обосновать цели, задачи, содержание и методы обучения. Теории и концепции образования играют ключевую роль в разработке этих основ, помогая понять, что, зачем и как нужно преподавать. В свою очередь, различные теории образования отражают особенности разных исторических эпох, культурных и социальных контекстов и предлагают различные подходы к организации учебного процесса.

Заключение. Методологические основы теории педагогики обеспечивают целостность и системность образовательного процесса, позволяя эффективно разрабатывать теоретические концепции и реализовывать их на практике. Принципы педагогической науки, её методы и подходы играют ключевую роль в формировании современной образовательной системы, отвечающей на вызовы времени. Они позволяют создать условия для гармоничного развития личности, раскрытия её потенциала, а также оптимизировать взаимодействие учителей и учащихся для достижения высоких образовательных результатов.

Использованная литература.

1. Закон Республики Узбекистан «Об образовании» 23 Сентября 1997 г. и 23 Сентября 2020 г. 28-29 стр.
2. Иванов, Евгений Вячеславович. "История и методология педагогики и образования." (2019): 285-289.
3. Халиков, Абдульхак Абдульхайрович, and Камола Абдульхаковна Мусамедова. "Концепция, подходы, законы, принципы педагогической методологии науки." *Universum: Психология и образование* 6 (72) (2020): 4-7.

YANGI O‘ZBEKISTON YOSHLARINI MA’RIFATLI JAMIYATGA YO‘NALTIRISH: IJTIMOIIY-XUQUQIY ASOSLAR VA IMKONIYATLAR

Varisova Begoyim Rivojiddin qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti Milliy g‘oya,
ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda Yangi O‘zbekiston yoshlarini ma’rifatli jamiyatini rivojlantirish, yoshlarga berilayotgan imkoniyatlar, amalga oshirilayotgan islohot va yangilanishlar asosi o‘z tarixi va qadriyatlarini anglay olgan hamda jamiyat hayotiga daxldor bo‘lgan ma’naviy barkamol yoshlarni tarbiyalashning bosh omili ekanligi borasidagi fikr mulohazalar o‘z aksini topgan.

Kalit so‘zlar; strategiya, islohot, huquqiy asos, qonun, qaror, ijtimoiy muhit, farmon, renessans, ekstremizm, separatizm, fundamentalism, jadid

Hammamizga ayonki, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham bu —ilm-fan, ta’limva tarbiyadir. Ertangi kunimiz, Vatanimizning yorug‘ istiqboli, birinchi navbatda, ta’lim tizimi va farzandlarimizga berayotgan tarbiyamiz bilan chambarchas bog‘liq.

Shavkat Mirziyoyev O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti

Mamlakatimizning kelajagi bo‘lmish yoshlarimizni har tomonlama yetuk, bilimli, salohiyatli shaxs, komil inson sifatida tarbiyalash masalasiga bugungi kunda o‘ziga xos tarzda, zamonaviy yo‘llar bilan, ularning barcha huquq va erkinliklari, manfaatlari va imkoniyatlarini himoya etish aslida zamon bilan birgalikda ya’ni hamohang tarzda olib borilmoqda. Bu esa masofaviy ta’lim va oflayn tarzidagi ta’limni sifatli va uzluksiz tashkil etishga yordam beryapti. Shuningdek, yoshlarning bilim olish huquqini ta’limda ta’minlaganining o‘zi O‘zbekistonning bugun yoshlarga berayotgan ta’lim-tarbiya va ko‘rsatilayotgan g‘amxo‘rlik, e’tiborning amaliy ifodasidir. Bugungi kunda jamiyatimiz hayotidagi siyosiy-ijtimoiy, iqtisodiy munosabatlar butunlay o‘zgargan. Mamlakatimizni yangi, demokratik qiyofada jumlai jahonga tanitayotgan ushbu davrda O‘zbekiston tanlagan yo‘l tinchlik va barqarorlik, shuningdek, yaxshi qo‘shnichilikka asoslangan. Shu bois ham, yoshlar barcha davrlarda jamiyatning faol qatlami sifatida e’tirof etib kelingan. Sharq Uyg‘onish davrida ham, jadidlar faoliyatida ham, jamiyatning yangilanishida yoshlarning o‘rni beqiyos bo‘lgan. Shu jihatdan muntazam shakllanib boruvchi bu qatlam doimiy yo‘naltirib va qo‘llab-quvvatlab turishni talab etadi. Bu esa, davlat tomonidan yoshlarning mamlakat manfaatlari yo‘lida erkin ijtimoiylashuvi va o‘zini samarali namoyon etishi uchun maqbul sharoit va imkoniyat yaratish hamda

yoshlarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi yoshlarga oid davlat siyosatini anglatadi.

Shavkat Mirziyoyevning ta’kidlashicha, Yangi O‘zbekistonni yuksak madaniyat va ma’naviyatga ega bo‘lgan, erkin va baxtli insonlar yashaydigan mamlakatga aylantirish uchun “Yangi O‘zbekiston – ma’rifatli jamiyat” konsepsiyasi va uni amalga oshirish milliy dasturi ishlab chiqiladi. Bu, avvalo, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarimizni davr talablariga mos ravishda boyitish va rivojlantirish, shu orqali jamiyatning madaniy va ma’rifiy yuksalishiga erishish imkonini beradi.

O‘z navbatida, bu jamiyat a’zolarining ongi va tafakkurini, hayot falsafasi va dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi.

Bunda, aholi, ayniqsa, yoshlarning intellektual salohiyati va dunyoqarashini yuksaltirish, vatanparvarlik, xalqqa muhabbat va sadoqat tuyg‘usi bilan yashaydigan barkamol avlodni tarbiyalash – oliy maqsaddir.

Ilm-fan, madaniyat va san’at, adabiyot va badiiy ijod sohalarining mamlakatimiz taraqqiyotidagi o‘rni va ta’sirini yanada oshirishga qaratilgan alohida dasturlar qabul qilinadi.

Ijodkor ziyolilarga doimiy e’tibor qaratish, ularni moddiy va ma’naviy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, mehnat va yashash sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan ishlar davom ettiriladi.

Madaniyat va sport muassasalari, teatr va muzeylarning moddiy-texnik bazasini yanada yaxshilash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshiriladi.

Hududlarning madaniy yuksalishi, xalq hunarmandchiligini ravnaq toptirishga qaratilgan manzilli ishlarni tizimli asosda olib boriladi.

Mamlakatimizda diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlikni ta’minlash, fuqarolarimizni turli mafkuraviy tahdidlardan, zararli oqim va g‘oyalardan himoya qilish masalalari bundan buyon ham diqqat markazida bo‘ladi.

Muqaddas dinimiz, ezgu fazilatlarimizning mujassam ifodasi sifatida qadrlanadi. Yurtimizda turli diniy konfessiyalar uchun zarur sharoit yaratishga qaratilgan siyosat izchil davom ettiriladi.

Mamlakatimizni 2017 — 2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi doirasida o‘tgan davr mobaynida davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan isloh etishga qaratilgan 300 ga yaqin qonun, 4 mingdan ziyod O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari qabul qilindi. Unda turli yo‘nalishlarga yo‘naltirilgan maqsadlar umumlashgan. Aynan yoshlar va mamlakatda aholini ma’naviyatli, ma’rifatli jamiyatini rivojlantirish bo‘yicha ham maqsadlar mavjud.

70-maqсад: Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish. Yoshlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta’minlash. Yoshlarning hayoti va sog‘lig‘ini saqlash, ular uchun malakali tibbiy xizmatdan foydalanish shart-

sharoitlarini yaxshilash, yoshlar o‘rtasida tibbiy savodxonlikni oshirish va sog‘lom turmush tarzini mustahkamlash. Yoshlarning ma‘naviy, intellektual, jismoniy va axloqiy jihatdan kamol topishiga ko‘maklashish. Yoshlar uchun ochiq va sifatli ta‘limni ta‘minlash, ta‘limning barcha bosqichlarida yoshlarning mukammal ta‘lim olishini ta‘minlash, hududlarda inklyuziv ta‘lim rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratish. Yoshlarni ishga joylashtirish va ularning bandligi uchun shart-sharoitlar yaratish. Yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg‘usi, bag‘rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta’sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo‘lgan qat’iy ishonch va qarashlarga ega shaxs sifatida tarbiyalash. Yoshlarni axloqiy negizlarni buzishga olib keladigan xatti-harakatlardan, terrorizm va diniy ekstremizm, separatizm, fundamentalizm, zo‘ravonlik va shafqatsizlik g‘oyalaridan himoya qilish. Yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirish. Iqtidorli va iste’dodli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash hamda rag‘batlantirish. Yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish. Yoshlarda sog‘lom turmush tarziga intilishni shakllantirish, shuningdek, yoshlarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish va yoshlar sportini ommaviy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish. Yosh oilalarni ma‘naviy va moddiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, ular uchun munosib uy-joy va ijtimoiy-maishiy sharoitlarni yaratish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar tizimini amalga oshirish. Yoshlarning huquqlari va erkinliklarini ro‘yobga chiqarish sohasida faoliyat olib boruvchi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirish borasida so‘z yuradi.

Ushbu farmonning 5-bobida ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish bo‘yicha aniq maqsad va zavifalar belgilangan. Misol uchun 71-maqsad: Ezgulik va insonparvarlik tamoyiliga asoslangan “Harakatlar strategiyasidan — Taraqqiyot strategiyasi sari” g‘oyasini keng targ‘ib etish orqali jamiyatda sog‘lom dunyoqarash va bunyodkorlikni umummilliy harakatga aylantirish. “Yangi O‘zbekiston — ma‘rifatli jamiyat” konsepsiyasini amalga oshirish. Aholi o‘rtasida huquqiy madaniyatni shakllantirish bo‘yicha huquqiy-ma‘rifiy tadbirlarni xalqimizning boy tarixi, ilmiy-madaniy merosi, milliy-diniy qadriyatlarni o‘rgatish bilan uyg‘un holda tashkil qilish. Ma‘naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish. “Yoshlar — Yangi O‘zbekiston bunyodkorlari” shiori ostida “Yangi O‘zbekiston — Uchinchi Renessans” g‘oyasining ro‘yobga chiqarilishini ta‘minlash haqida. yoshlar uchun imkoniyatlar ijod, prezident maktablari, ixtisoslashtirilgan maktablarning faoliyati, oltin, kumush medal joriy etilgani, fan olimpiadasi g‘oliblari, Zulfiya, —Mard o‘g‘lon” —Kelajak bunyodkoril kabi davlat mukofotlarini joriy etilganining tub maqsadi, qonunning hayotiyligi va ijrosini ta‘minlashdir. "Yoshlarga oida davlat siyosati" to'g'risidagi ahamiyatli tomoni yana shundaki, unda yoshlarning tadbirkorlik bilan shug'ullanishlari uchun sharoitlar yaratish, ularni har xil salbiy

illatlar ta'siridan himoya etishda, huquqbuzarliklarning nisbatan ertaroq oldini olish niyatida —Yoshlar –kelajagimiz davlat dasturi doirasida O'zbekiston yoshlar agentligi bilan birgalikda jamg'arma tashkil etildi. Shuningdek, ushbu jamg'arma maqsadi, g'oya va loyihalarini amalga oshirishlari uchun tijorat banklari orqali yillik 7 foiz miqdorida imtiyozli kreditlar va lizing xizmatlari ko'rsatish; hamda dastur doirasida ajratilayotgan kreditlar miqdorining 50 foizidan oshmagan miqdorda kafilliklar berish kabi imtiyozlarni amalga oshirdi. Ma'lumki, —yangi degan so'zning biz uchun alohida ahamiyati bor. O'tgan asrning boshlarida yurtparvar, millatparvar bobolarimiz —jadidchilik, ya'ni, yangilanish va erkinlik, adolat va tenglik, ilm-ma'rifat va milliy o'zlikni anglash g'oyalarini bayroq qilib, kurash maydoniga mardona chiqqanlarini barchamiz yaxshi bilamiz. Bu ulug' zotlarning maqsadi –jaholat va qoloqlik girdobida qolib kelayotgan Turkiston xalqini dunyoviy ilm-fan, ilg'or kasb-hunarlar bilan qurollantirib, umumbashariy rivojlanish yo'liga olib chiqishdan iborat edi. Jadidlar tomonidan tashkil etilgan yangi usuldagi maktablar, teatr, kutubxona va muzeylar, gazeta va jurnallar, Turkiston farzandlarini chet ellarga o'qishga yuborish maqsadida tuzilgan xayriya jamiyatlari xalqimizni necha asrlik g'aflat uyqusidan uyg'otdi, milliy ozodlik harakati uchun beqiyos kuch berdi. Yangi O'zbekiston deb atalishi qaysidir ma'noda butun boshli mamlakatimizda deyarli barcha soha va tarmoqlarni qamrab olgan

Xulosa qilib aytganda, Yangi O'zbekistonda milliy taraqqiyot yuklashi uchun avvalo, xalqimizning, mas'ul shaxslar va rahbarlarning qarashlari va fikrlashini o'zgartirish zarur. Milliy taraqqiyot masalasi —yurt taqdiri, mamlakat kelajagi uchun har qachongidan muhim hisoblanadi. Sababi, yurtimiz aholisi bir asrlik mustamlakachilik davrida yo'qotilgan moddiy hamda ma'naviy boyliklar o'rnini qayta tiklash, iqtisodiyotni rivojlantirish, milliy o'zlikni asrash yo'lida kechayu - kunduzmehnat qiladigan davr keldi. Yangi O'zbekistonda milliy taraqqiyot yuksalishi uchun avvalo, xalqimizning, mas'ul shaxslar va rahbarlarning qarashlari va fikrlashini o'zgartirish zarur. Yangi O'zbekiston yoshlari yaratilayotgan imkoniyatlardan munosib foydalanishi va o'z natijasi ya'nikim, jamiyatga foyda keltirishi kerak. Yangi O'zbekistonda milliy taraqqiyot yanada rivojlanishi har bir "o'zbekman" degan shaxsning yelkasidagi burchi ekanligini anglash zarur. Shuni ta'kidlash joizki, yangi O'zbekiston yoshlari -mamlakatimiz kelajagi va istiqboli demakdir. Yangi O'zbekistonda milliy taraqqiyot yanada rivojlanishi har bir o'zbekman degan shaxsning yelkasidagi burchi ekanligini anglash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yangi O‘zbekiston gazetasi.18 dekabr 2024 <https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekiston--marifatli-jamiyat-kontseptsiiyasi-amalga-oshiriladi>
2. 2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 28.01.2022 yildagi PF-60-son
3. Yangi O'zbekiston demokratik o'zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda. <https://iiv.uz/news/yangi-ozbekiston-demokratik-ozgarishlar-keng-imkoniyatlar-va-amaliy-ishlar-mamlakatiga-aylanmoqda>
4. Xalqaro Konferensiya Yangi O‘zbekistonning Milliy barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM): yutuqlar va istiqbollar. <https://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/uz/home/presscenter/articles/2021/09/international-conference-onnew-uzbekistans-national-sdgs--milest.html>
5. Yangi O‘zbekiston gazetasi: <https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekistonning-kelajak-yoshlari-imkoniyat-va-huquqiy-kafolat?view=ozbekiston-belgisi-kokrak-nishoni-kimlarga-nasib-etdi>

AQLI ZAIF O‘QUVCHILARGA BIRINCHI O‘NLIKNI O‘RGATISH METODIKASI

Shadiyeva Navbahor Habibullayevna

Jizzax davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika kafedrasida o‘qituvchisi
shadiyevanavbahor@gmail.com

Turobova Muxlisa Tolibjon qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti Surdopedagogika yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Maqolada aqli zaif o‘quvchilarga birinchi o‘nliklarni o‘rganish metodikasi, ular ustida amallar bajarish, qo‘shish, ayirish ularga qanday usullarda darsni tashkil qilish haqida yozilgan. Bolalar matematikani o‘rganishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun bir qancha tushunchalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Aqli zaif bolalar, birinchi o‘nlik, hisoblash, qo‘shish, ayirish, amallar.

Аннотация. В статье рассказывается о методике обучения умственно отсталых школьников первым десяткам, о том, как выполнять над ними действия, складывать, вычитать, как организовать для них урок. Чтобы облегчить трудности, с которыми дети сталкиваются при изучении математики, дается несколько концепций.

Ключевые слова: умственно отсталые дети, первая десятка, счет, сложение, вычитание, действия.

Annotation. The article tells mentally retarded students about the methodology for studying the top ten, on which to perform actions, add, subtract, in what ways to organize a lesson for them. A number of concepts are given to overcome the difficulties that children have in learning mathematics.

Keywords: Mentally Retarded Children, top ten, count, add, subtract, actions.

Aqli zaif o‘quvchilarni bilish xususiyatini hisobga olgan holda darslarni tashkil qilish kerak. Birinchi o‘nlik sonlari va ular bilan amallar bajarish birinchi o‘quv yili davomida o‘rganiladi. O‘quvchilar birinchi o‘nlikdagi har bir son bilan alohida tanishadilar. Har bir navbatdagi son qanday raqam bilan belgilanadi, shu son ichida sanaladi, sonning natural sonlar qatoridagi o‘rni aniqlanadi, qatorning ixtiyoriy soni bilan undan oldin keladigan va keyin keladigan hamma sonlar orasidagi munosabatlar o‘rnatiladi. Sonlar taqqoslanadi, ulaming tarkiblari, har bir son ichida qo‘shish va ayirish amallari o‘rganiladi, yig‘indi va qoldiqni topishga oid sodda masalalar yechiladi. Birinchi sinfga kelgan aqli zaif bolalarda son, sanoq tushunchasi va natural sonlar qatorining xususiyatlari ustida tasavurlarini tarkib toptirish masalasi-juda murakkabdir. Uni ko‘rgazma vositalaridan keng foydalanish yordamida har bir bolaning shaxsiy imkoniyatlarini, uning oldingi tajribasini hisobga olgan taqdirdagina hal qilish mumkin. Aqli zaif o‘quvchilarning tafakkurlarining konkretligi, kuzatilayotgan hodisalarni umumlashtirish malakasining bo‘shligi shunga olib keladiki, bu o‘quvchilarda son va sanoq tushunchasi juda sekin vujudga keladi. o‘qituvchi o‘quvchilaming tarqatma didaktik materiallar bilan juda ko‘p va turli xil mustaqil ishlari asosidagina bu masalalami xal qilish mumkinligini e‘tiborga olish kerak. Yordamchi maktabning birinchi sinfiga sanashda nihoyatda turli malaka va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan bolalar keladilar. Ayrim bolalar mutlaqo sanay olmaydilar. Masalan, bir, ikki, to‘rt, besh, yetti, olti, o‘n. Ular bir narsalami sanashda, ayrimlarini sanamay o‘tkazib yuboradilar yoki uni ikki marta sanaydilar. Ayrim bolalar 10 dan yuqori ham sanay oladilar. Bular hali bolalar ongli ravishda sanaydilar deyishga asos bo‘la olmaydi. Bu bolalaming ko‘pchiligi mexanik ravishda sanaydilar. Masalan, sonlarni tartib bilan to‘g‘ri aytsalarda (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10) biroq shu o‘zlari o‘zlashtirgan sonlaming nomlari miqdori ustida tasavvurlari yo‘q. Agar ulardan o‘zlari nomlagan songa teng narsalarni ko‘rsatish talab qilinsa, ular beshning nomini aytib, besh o‘rniga oltinchi yoki uchinchini ko‘rsatadilar. Bu bolalar sanoq natijasi bo‘lmish «qancha?» degan savolga javob berishda har doim narsalarni qayta qayta sanay boshlaydilar, biroq sanoq natijasini aytolmaydilar. O‘quvchilar sanashda qayerdan boshlab sanashni bilmaydilar. Ko‘pchilik aqli zaif o‘quvchilar gorizontal qatordagi

narsalarni faqat chapdan o‘ngga qarab sanash mumkin deb hisoblaydilar. Agar ulardan o‘ngdan chapga qarab sanash so‘ralsa, ular uni sanamasdan, shunchaki 10 dan 1 gacha bo‘lgan hamma sonlarni beixtiyor talaffuz etadilar. Aqli zaif bolalar berilgan sondan boshlab sanash va berilgan songacha sanashda juda qiynaladilar. Sanoq bilan bog‘liq mashqlarni bajarish jarayonida birinchi navbatda, sanoqda ohirgi aytilgan son sanalayotgan guruhda qancha narsa bor deb qo‘yilgan savolga javob bo‘lishini aqli zaif bolalarga tushuntirish kerak. Shuningdek, biz narsalarni o‘ngdan chapga yoki chapdan o‘ngga, pastdan yuqoriga yoki yuqoridan pastga qarab sanashimiz bilan sanoq natijasi o‘zgarmaydi. Bunda asosiy narsa bitta ham narsani o‘tkazib yubormaslik yoki ulardan birortasini ham ikki marta sanamaslikdan iborat ekanligini bolalarga tushuntirish kerak. 1-sinfda birinchi o‘nlikni o‘rganishda foydalaniladigan ko‘rsatma qo‘llanmalar. O‘quvchilarning arifmetik bilimlarini o‘zlashtirishlariga ko‘maklashish uchun darslarda ko‘rsatma qo‘llanmalar, o‘yin va didaktik materiallarni keng qo‘llash lozim. O‘qituvchi zaruriy ko‘rsatma material tayyorlash ishida maksimum darajada izlanishi kerak. Bir qator shunday ko‘rsatma qo‘llanmalar borki, ularsiz yordamchi maktabda arifmetika o‘qitishni tasavvur qilib bo‘lmaydi. Shunga ko‘ra, ularni maktab xarid qilishi yoki o‘qituvchi tayyorlashi shart. Birinchi o‘nlikni o‘rganishda foydalaniladigan ko‘rsatma qo‘llanmalar quyidagilardan iborat bo‘lishi mumkin : Narsali qo‘llanmalar: a) Tevarak atrofdagi narsalar: sinf mebeli, o‘quv qurollari, tabiiy materiallar (tugmachalar), mevalar, sabzavotlar; b) Maxsus sanash uchun tayyorlangan narsalar : sanoq cho‘plar, arifmetik yashik, sinf cho‘ti va shaxsiy cho‘tlar. c) Geometrik shakllar; d) Mevalar, sabzavotlar, o‘simliklar, hayvonlar, qo‘ziqorinlar, qushlar va h.k andozalari; 2. Ko‘rsatma qo‘llanmalar: a) sabzavot o‘simliklari, mevalar, hayvonlar, samalyotlar, mashinalar ifodalangan rasm nabori; b) 1 dan 10 gacha bo‘lgan narsalarni to‘plamlarini rasmi; v) sonli figuralar; g) sonli zinapoyachalar; d) kesma raqam va belgilar yeg‘indisi i) raqamlarni to‘g‘ri chizilgan jadvali; Yordamchi maktab o‘qituvchisi shuni doimo yodda tutishi kerakki, faqat ko‘rsatma qo‘llanmalarni namoyish qilish matematik bilimlarni ongli o‘zlashtirishini ta‘minlay olmaydi. Buyum-amaliy faoliyat materialidan ham foydalanish zarur. Birinchi o‘nlikdagi har bir sonni o‘rganish quyidagi tartibda olib boriladi: birinchi darsda son va raqam ustida tushuncha beriladi. Bu darsning maqsadi - o‘quvchilarning sonni xosil qilish (o‘zidan oldingi songa bimi qo‘shish yo‘li bilan), sonning qanday atalishi, uni raqam bilan belgilash, raqamni yozishga o‘rgatish, sonning sonlar qatorida qanday o‘rin egallashini ko‘rsatish, berilgan son bilan qatorning unga qo‘shni sonlari orasida qanday miqdoriy munosabatlar mavjudligini aniqlash, narsalar soniga raqamlarni mos qo‘yish, tartib munosabatlari va sonlarni tartib qiymatlarini ko‘rsatish bilan tanishtirishdan iborat bo‘ladi. Ikkinchi darsda o‘quvchilar berilgan sonning natural sonlar qatorida qanday o‘rin egallashini mustaxkamlaydilar, sonni xosil qilishning

ikkinchi usuli tushuncha oladilar (o‘zidan keyingi sondan birini ayirish bilan), to‘g‘ri va teskari tartibda sanashni mashq qiladilar. O‘quvchilar narsalar yig‘indisi va sonlar o‘rtasidagi tenglik va tengsizlik munosabatlarini (ko‘p, karra, teng) aniqlashni mashq qiladilar. Keyingi darslarda o‘quvchilar ayrim sonlar bilan va berilgan sonning ikki guruhdan iborat tarkibi, berilgan son ichida qo‘shish va ayirish amallari bilan tanishadilar. Birinchi o‘nlikdagi har qanday son ustida olib boriladigan ishning har bir bosqichini batafsil ko‘rib chiqamiz. Sonni hosil qilish. Bu davrda o‘quvchilarni arifmetik amallarni o‘rganishga tayyorlash kerak. Bunda narsalar bilan ko‘p mashqlar bajarish, bu mashqlarni amalda ko‘rsatish katta ahamiyatga ega. Amaliy ish natijasidagina arifmetik amallarni o‘rganish uchun asos yaratish mumkin, chunki bunda o‘quvchilar sonlarni hosil qilishning turli usullari bilan va sonlarning tarkibi bilan tanishadilar. Amaliy mashqlar sistemasi, ko‘rgazmalilik, didaktik materiallar - o‘quvchilarni zarur umumlashtirishga olib keluvchi asosiy omildir. Masalan, 4 sonining hosil bo‘lishini ko‘rib chiqamiz. O‘qituvchi uchta elementdan iborat bo‘lgan narsalar to‘plamini sanab chiqishni taklif qiladi. O‘qituvchi uchta bargni ko‘rsatib, «Bu yerda sariq barglar nechta?», deb so‘raydi. O‘quvchilar sanab chiqib, «Bu yerda barglar 3 ta», deb javob beradilar - «Daraxtdan yana bitta qizil barg tushdi, - Sanab ko‘ramiz hammasi bo‘lib barglar nechta bo‘ladi?» - 4 ta barg qanday hosil bo‘ladi: «Sariq barglar nechta edi?» - «Nechta qizil barg tushdi?» - «Barglar nechta bo‘ldi?». Shundan so‘ng 4 sonining hosil bo‘lishi boshqa ko‘rgazma qurollar yordamida ko‘rib chiqiladi. Shundan so‘ng o‘quvchilarning o‘zlari umumlashtiradilar. 4 soni 3 ga 1 ni qo‘shish orqali hosil bo‘ladi. Bunday hulosani mustaqil, bir 1-sinf o‘quvchilarining hammasi qila olmasalar ham, ayrim o‘quvchilar qila olishadi. Keyin o‘qituvchi agar to‘rtta bargdan bitta barg «uchib ketsa», 3 barg qolishini ko‘rsatdi. O‘quvchilar 3 sonining yangi usul bilan hosil qilinishiga ishonch hosil qiladilar. 5 soni o‘rganilayotganda o‘qituvchi 4 sonini hosil qilishning ikkinchi usuli bilan tanishtiradi. Partaga to‘rtta ko‘k doiracha qo‘ying, ularga 1 ta qizil doirachani yaqinlashtiring. Doirachalar qancha bo‘ldi? 5 sonini qanday hosil qildik? Endi 5 ta doirachalardan 1 ta doirachani oling. Doirachalar nechta qoldi? 4 sonini qanday hosil qildik? 1-sinfning oxirida o‘quvchilar birinchi o‘nlikning har bir soni o‘zidan oldingi songa birini qo‘shish bilan va o‘zidan keyingi sondan birini ayirib hosil qilishini bilishi kerak. Sonlarni hosil qilish turli mashqlar yordamida mustahkamlanadi. 1-9 sonlarini o‘rganishga bag‘ishlangan darslarda o‘qituvchining vazifasi bolalarga sonlarni hosil qilishning va sonlari ikki qo‘shiluvchiga ajratishning turli usullarini ko‘rsatishdan iborat. Bunda amaliy ishni quyidagicha tashkil qilish mumkin. 41 a) Birinchi usul: katakli taxtachaga ikki rangli 6 ta doiracha qo‘yiladi; 5 ta doiracha qizil tomoni bilan, bitta doiracha esa ko‘k tomoni bilan sinfga qaratib qo‘yiladi. Shu illyustratsiya yordamida $5+1=6$ misoli tuziladi. Yana bitta doiracha ko‘k tomoniga aylantirib qo‘yiladi va

yangi misol tuziladi: $4+2=6$ Ikkinchi usul: o‘qituvchi 7 ta olmani (rasmini) ikkita taqsimchaga taqsimlashni taklif qiladi. Katakli taxtachada bu ish bunday ko‘rsatiladi: yuqori tokchadan bitta olmani olib, pastki tokchaga qo‘yiladi va olmalar qanday turganligi aytiladi(bir taqsimchada 6 ta, ikkinchisida esa 1 ta); yana bitta olma olib qo‘yiladi va o‘quvchilar endi olmalar qanday turganini aytishadi (bir taqsimchada 5 ta, ikkinchi taqsimchada 2 ta) va h.k. Sonni raqam bilan belgilash va raqamni yozish. Sonni hosil qilish tanishtirilgandan so‘ng, o‘qituvchi bu sonni ham bosma, ham qo‘lyozma raqam bilan belgilashga o‘quvchilarni o‘rgatadi. Raqamni yozishga o‘rgatish bu juda murakkab jarayondir. Raqam diqqat bilan kuzatilib uning elementlari ajratilgandan so‘ng bolalarni raqamni yozishga o‘rgatish kerak. Bolalarni raqamning yozilishi bilan tanishtirish hamda uyda va sinfda tegishli ishlar o‘tkazish uslubi quyidagicha:

1. Raqamning qo‘lyozma nusxasi ko‘rsatiladi.
2. O‘qituvchi doskada raqamning yozilishi namunasini (qayerdan boshlash, qayerda tugatishni) tushuntirib beradi.
3. Hamma o‘quvchilar birinchi bosqichda o‘qituvchi yozib ko‘rsatgan raqamlar ustidan barmoq yoki ko‘rsatkich tayoqcha bilan yurgizishadi.
4. Havoda raqamni yozish.
5. Bolalarning o‘tirishlarini, daftarning va ruchkaning to‘g‘ri holatini tekshiradi.
6. Bir necha o‘quvchilar raqamlarni havoda yozadilar.
7. O‘quvchilar oldindan yozilish namunasi berilgan satrdan boshlab yozishadi.
8. Oldin 2-3 ta raqamgina yoziladi, o‘qituvchi bu raqamlarning yozilishini tekshirgandan keyin yana 3-5 ta raqam yozishga ruxsat beradi.
9. Raqamlarni yozishga oid malaka hosil qilish bo‘yicha ish butun o‘quv yili davomida o‘tkaziladi, ish yakka tartibli maqomiga ega bo‘ladi.

O‘qituvchi har gal daftarlarni tekshirar ekan, raqamlarning yozilishiga maxsus e‘tibor beradi, agar bunda u biror o‘quvchi qiynalayotganligini ko‘rsa, yana shu o‘quvchi daftariga raqamning yozilishi namunasini yozib, ko‘rsatib beradi. Agar o‘quvchining motorikasi buzilgan bo‘lsa, qo‘l barmoqlarining mayda harakati qiyinlashgan bo‘lsa, unda ular raqamni bitta katakka yoza olmaydilar. Bunday o‘quvchilarga raqamni ikkita katakka sig‘dirib yozishga va undan ham katta yozishga ruxsat beriladi. Sonning natural qatordagi o‘rni. Sonning natural qatordagi o‘rniga oid masalani hal qilish uchun eng oldin birinchi o‘nlik sonlari ketma-ketligini o‘zlashtirishga erishmoq kerak, birinchi o‘nlikda sonlar ketma-ketligini to‘g‘ri va teskari yo‘nalishda istalgan sondan boshlab ayta olish malakasini hosil qilish zarur. Bolalar natural sonlar qatorida o‘nta sonning har biri qaysi o‘rinni egallashini, sanoqda u qaysi sondan keyin kelishini, sanoqda u qaysi sondan oldin

kelishini, qaysi sonlar orasida bo‘lishini, qaysi son sanoqda berilgan sondan oldin uchrashini va qaysi son sanoqda berilgan sondan keyin kelishini o‘zlashtirib olishlari kerak. Bunda quyidagi mashqlar maqbuldir. - Sanoqda 3 (5...) sonidan keyin keladigan sonni ayting. - Qatorda 3 va 5 sonlari orasida turadigan sonni yozing. Masalan, 4 raqami 3 raqamidan keyin keladi, chunki sanoqda 4 soni 3 sonidan keyin keladi. O‘quvchilar 4 soni 3 sonidan keyin va 5 sonidan oldin kelishini bilishlari kerak. 3 sonini «yon qo‘shnilari» - 2 va 4. 4 soni 3 va 5 sonlari orasida turadi. To‘g‘ri va teskari tartibda sanash. O‘quvchilarni berilgan son ichida sanashga o‘rgatish bu sonni hosil qilish bilan tanishtirilgandan keyin boshlanadi. Sanoq malakalarini shakllantirishda sonlarning ketma-ketligini to‘g‘ri aytishni alohida hisobga olishga, narsalarni sanashda sanoq natijasiga sonlarni to‘g‘ri mos qo‘yishga, sanoq natijasi sanalayotgan guruhda nechta narsa bor degan savolga javob berishini alohida hisobga olish kerak. Narsalarni sanashga oid mashqlar sonlarni bir, ikki, uch, to‘rt... deb tovush chiqarib sanashdan iborat bo‘lmasligi kerak, bu jarayonning obyektlarni sanash jarayoni bilan bog‘lash lozim. Aqli zaif bolaning sanash jarayoni takomillashmagan. Uni sanashga o‘rgatish kerak:

- 1) narsalarni bittalab qo‘shib sanash va ajratib sanash;
- 2) narsalarga barmog‘ini tekkizib sanash;
- 3) ko‘z bilan sanash va bu sanashni sonlarning nomlarini ketma-ket aytish bilan kuzatib borish;
- 4) ichida sanash va keyin natijasini aytish.

Bolalarni sanashga o‘rgatishda shunga e‘tibor berish kerakki, sanash uchun qo‘yilgan narsalar bir xilda joylashishi kerak emas.

Foydanilagan adabiyotlar:

1. M.P. Hamidova, M.I. Sagatov “Matematika o‘qitish maxsus metodikasi” Toshkent “Nodirabegim” nashriyoti 2021yil
2. N.N. Malofeev, O.S. Nikolskaya, O.I. Kukushkina, E.L. Goncharova. Nogiron bolalar uchun maxsus federal davlat ta'lim standarti kontseptsiyasi / 2-nashr. – M.:
3. Ta’lim, 2014 – 42 b. – (Ikkinchi avlod standartlari). M.N. Perova Tuzatish maktabida matematika o‘qitish metodikasi.
4. M.P. Paraxin "Yordamchi maktabda matematika o‘qitishning amaliy yo‘nalishi", "Defektologiya" jurnali, 1991 yil, 5-son. Internet manbalari: :kgsou.ucoz. ru, festival. 1 sentyabr. ru, s.gart-info

YORDAMCHI MAKTAB INTERNATIDA MATEMATIKA O‘QITISHGA TAYYORGARLIK DAVRI.

Shadiyeva Navbahor Habibullayevna

*Jizzax davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika kafedrası o‘qituvchisi
shadiyevanavbahor@gmail.com*

Sobirova Dostona Sherzod qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti Surdopedagogika yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Maqolada aqli zaif o‘quvchilarga matematika o‘qitishga tayyorgarlik davrida nimalar etibor berish qanday metodlardan foydalanish, matematika amallarni bajarishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga doir usullar yoritilib berilgan.

Kalit so‘zlar: Metod, amallar, boshlang‘ich sinf, aqli zaif, matematika, matematik amallar.

Annotation. The article covers what methods to use in the preparation period for teaching mathematics to mentally retarded students, methods to eliminate difficulties in the implementation of mathematical actions.

Keywords: method, actions, elementary grade, mentally retarded, Mathematics, Mathematical actions.

Аннотация. В статье рассказывается о том, на что обращать внимание умственно отсталых школьников при подготовке к обучению математике какие методы использовать, способы устранения трудностей при выполнении математических действий.

Ключевые слова: метод, действия, начальный класс, умственно отсталые, Математика, Математические действия.

Yordamchi maktab internatida matematikani o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari bor. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikadan samarali ta‘lim berilishi uchun o‘qituvchi boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasini egallab, chuqur o‘zlashtirib olmog‘i lozim.

Respublikamizda mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab jamiyatni isloh qilish va yangilash jarayonining eng muhim bug‘ini jamiyatdagi demokratik o‘zgarishlarning, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning, respublikaning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvining zarur va majburiy sharti sifatida ta‘lim sohasini isloh qilish siyosati izchillik bilan amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi yosh avlodga uzluksiz ta‘lim berish va uni tarbiyalash jarayonini yaxlit qamrab oladigan yagona ta‘lim tizimi hisoblanadi. Ta‘lim tizimining har bir bo‘g‘ini alohida o‘ringa ega.

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” da maktab ta‘limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturi talablarida “ta‘lim tarbiya jarayonini shakllantirish ta‘lim

mazmunini aniqlash, ta'lim tarbiya jarayonini amalga oshirishning didaktik qonuniyatlari va prinsiplarini ishlab chiqish, davlat ta'lim standartlarini takomillashtirish, o'quv dasturlari, darsliklarning yangi avlodi, o'quv metodik majmualar yaratish" vazifasini hal qilish takidlab o'tilgan.

Metodik masalalar har bir darsda yuzaga keladi, Shu bilan birga odatda, ular bir qiymatli yechimga ega emas. O'qituvchi darsda yuzaga kelgan metodik masalaning mazkur o'quv vaziyati uchun eng yaroqli yechimini tez topa olishi uchun bu soxada yetarlicha keng tayyorgarlikka ega bo'lishi talab etiladi.

Boshlang'ich ta'lim metodikasi o'qitish vositasi sifatida mavjud didaktik o'yinlar mantiq ilmi va matematik nuqtai nazaridan mazmunan yetarli emasligi tufayli didaktik o'yinlardan foydalaniladi va o'rganilgan materialni faqat mustaxkamlash vositasi sifatida foydalaniladi.

Matematika boshlang'ich ta'lim metodikasining predmeti quyidagilardan iborat:

1. Matematika o'qitishdan ko'zda tutilgan maqsadni aniqlab asoslash (nima uchun matematika o'qitiladi, o'rgatiladi)

2. Matematika o'qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish (nimani o'rgatish) bir tizimga keltirilgan bilimlar darajasini o'quvchilarining yosh xususiyatlariga mos keladigan qilib qanday taqsimlansa, fan asoslarini o'rganishda izchillik ta'minlanadi, o'quv ishlariga o'quv mashg'ulotlari beradigan yuklama bartaraf qilinadi, ta'lim mazmuni o'quvchilarning aniq bilim olish imkoniyatlariga mos keladi.

3. O'qitish metodlarini ilmiy ishlab chiqish (qanday o'qitish kerak) ya'ni, o'quvchilar hozirgi kunda zarur bo'lgan iqtisodiy bilimlarni, malaka, ko'nikmalarni va aqliy faoliyat qobiliyatlarini egallab olishlari uchun o'quv ishlari metodikasi qanday bo'lishi kerak?

4. O'qitish vositalari-darsliklar, didaktik materiallar, ko'rgazmali qo'llanmalar va o'quv- texnika vositalaridan foydalanish (nima yordamida o'qitish)

5. Ta'limni tashkil qilishni ilmiy ishlab chiqish (darsni va ta'limning darsdan tashqari shakllarini qanday tashkil etish).

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi matematika fanidan tuzilgan dasturga binoan o'quvchilarga quyidagi bilimlarni berishni nazarda tutadi:

- Butun nomanfiy sonlarni raqamlash;
- Asosiy miqdorlar va ularning o'lchov birliklari;
- Arifmetik amallar;
- Matnli masalalar;
- Algebraik material
- Geometrik material;

Maktabda matematikani o‘qitishni uyushtirishning tarixiy, murakkab, ko‘p yillik tajribada tekshirilgan va hozirgi zamonning asosiy talablariga javob beradigan shakli darsdir. Matematikaning eng qadimgi davrlaridan hozirgi kungacha bo‘lgan ko‘p asrlik rivojlanish tarixida uning to‘rt rivojlanish davri qayd etiladi:

1.Dastlabki omillarning jamlanishi bilan bog‘liq matematikaning paydo bo‘lish davri.Bu davrda matematika hali alohida fan tariqasida o‘zining predmeti va metodiga ega bo‘lmay, balki matematikadan faqat ayrim faktlar to‘planadi. Bunga misol qilib qadimgi Misr, Bobil, Xitoy va Hind matematikasini ko‘rsatish mumkin.

2.Elementar matematika davri. Bu davrga qadimgi Yunon matematiklari asos soldilar va uni O‘rta Osiyodagi O‘rta Sharq olimlari jumladan Al-Farg‘oniy, Abu Ali Ibn Sino, Umar Xayyom, Ulug‘beklar davom ettirdilar.

3.O‘zgaruvchan miqdorlar matematikasi davri.

4.Klassik oliy matematika davri.

O‘quvchilaning matematik bilimlarni o‘zlashtirishi faqat o‘quv ishida to‘g‘ri metod tanlashga bog‘liq bo‘lmasdan, balki o‘quv jarayonini tashkil qilish formasiga ham bog‘liqdir. Dars deb dastur bo‘yicha belgilangan, aniq jadval asosida, aniq vaqt mobaynida o‘qituvchi rahbarligida o‘quvchilarning o‘zgarmas soni bilan tashkil etilgan o‘quv ishiga aytiladi.

Dars vaqtida o‘quvchilar matematikadan nazariy malumotga, hisoblash malakasiga, masala yechish, har xil o‘lchashlarni bajarishga o‘rganadilar, ya‘ni darsda hamma o‘quv ishlari bajariladi.

Matematika darsining o‘ziga xos tomonlari, eng avvalo, bu o‘quv predmetining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Bu xususiyatdan biri shundan iboratki, unda arifmetik material bilan bir vaqtda algebra geometriya elementlari ham o‘rganiladi.Matematika boshlang‘ich kursining boshqa o‘ziga xos tomoni nazariy amaliy masalalarning birgalikda qaralishidir. Shuning uchun xar bir darsda yangi bilimlar berilishi bilan unga doir amaliy o‘quv malakalar sngdiriladi. Taniqli olim J.Ikromov o‘zining “Язык обучения математики” kitobida "Maktab o‘quvchilarining matematik madaniyati shakllanishi bir necha davrga bo‘linadi",- deb ta‘kidlaydi. Birinchi navbatda ular ob‘yektiv tushunchalarning birgalikda tashkil etadigan mazmuni —*matematik reallikni* aniqlab oladilar. Bunda ob‘yektlarning aniqlik xususiyatlari bilan tarixiy jihatlar o‘rtasidagi bog‘liqlik alohida ahamiyat kasb etadi.

Bu yerda *matematik reallik* jumlasiga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak ushbu reallikni o‘quvchilar matematik hisob kitoblarning turmush jarayonidagi ahamiyatini bevosita bilganlarida ya‘ni kundalik turmush bilan bog‘liq misol va masalalarni bevosita bajarganlaridagina his qiladilar. Demak kundalik turmush

bilan bog‘liq holda matematika o‘qitishni tashkil etish o‘quvchi faoliyatida muhim ahamiyatga egadir. *Kundalik turmush bilan bog‘liq misollar yechish asosida o‘quvchi matematik bilimlar shunchaki o‘zlashtiriladigan bilimlar emas balki hayotiy zaruriyat sifatida o‘zlashtirilishi lozimligi to‘g‘risida xulosa qiladilar.*

Odatda darsda bir necha didakik materiallar amalga oshiriladi: yangi materialni utish; o‘tilgan materialni mustaxkamlash; bilimlarni mustaxkamlash; bilimlarni umumlashtirish, tizimlashtirish; mustaxkam o‘quv va malakalar xosil qilish va xokazo. Matematika darslarining o‘ziga xos yana bir tomoni Shundaki, bu o‘quv materialining abstraktligidir. Shuning uchun ko‘rgazmali vositalar, o‘qitishning faol metodlarini sinchiklab tanlash, o‘quvchilarning faolligi, sinf o‘quvchilarining o‘zlashtirish darajasi, kabilarga ham bog‘liq.

Matematika darsida turli tuman tarbiyaviy vazifalar ham hal qilinadi. O‘quvchilarda kuzatuvchanlikni, ziyraklikni, atrofga tanqidiy qarashni, ishda tashabbuskorlikni, mas‘uliyatni va sof vijdonlilikni, to‘g‘ri va aniq so‘zlashni, hisoblash, o‘lchash va yozuvlarda aniqlikni, mehnatsevarlik va qiyinchiliklarni yengish xislatlarini tarbiyalaydi.

O‘quv ishini tashkil etishning darsdan tashqari quyidagi shakllari mavjud:

1. Mustaqil uy ishlari.
2. O‘quvchilar bilan yakka va guruh mashg‘ulotlari.
3. Matematikaga qobiliyatli o‘quvchilar bilan o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar.
4. Matematikadan sinfdan tashqari mashg‘ulotlar.
5. O‘quvchilar bilan ishlab shiqarishga, tabiatga ekskursiya.

Bu yerda sanab o‘tilgan ish shakllari va dars bir birini to‘ldiradi. Asosiy masala darsga taalluqlidir. Darsda hamma ishlarga bevosita o‘qituvchi rahbarlik qiladi. Qo‘shimcha mashg‘ulotlarda esa ish o‘qituvchining o‘zi tomonidan yoki o‘qituvchi rahbarligida o‘quvchilar tomonidan badjariladi.

Bugungi kunda asoslanishi lozim bo‘lgan holat-o‘quvchiga pedagogik yordam ko‘rsatish va o‘quv biluv jarayonida uni pedagogik qo‘llab quvvatlashning qulay shakl va imkoniyatlarini izlab topishdan iboratdir.

O‘quvchilar bilan har bir darsda bir nechta tushunchalar bilan ish olib boriladi. har bir tushunchani tushunish boshqa bir tushunchani takrorlash, esga olib borish bilan olib borilsa, bu tushuncha esa keyingi tushunchalarni tushuntirish uchun xizmat qiladi. O‘qitish jarayonida har bir o‘quv materialini rivojlantirilgan holda olib boriladi, bu o‘quv materialini o‘zidan keyin o‘qitiladigan materiallarni tushunish uchun poydevor bo‘ladi. Boshqa tushunchaning o‘zlashtirilish jarayonini qarasak, u bir nechta darslarning o‘zaro bog‘liqligi o‘qitilishi natijasida hosil bo‘ladi. Shunday qilib matematik tushunchalarni hosil qilish birgina darsning o‘zida hosil qilinmasdan, balki o‘zaro aloqada bo‘lgan bir qancha darslarni o‘tish jarayonida

hosil qilinadi. Bunday darslarni birgalikda darslar tizimi deb ataymiz. Shuning uchun o‘qituvchi mavzuning mazmunini ochadigan darslarni mantiqiy ketma ketlikda joylashtirishi kerak. Eng katta talab darsning o‘quv tarbiyaviy maqsadini e‘tiborga olish, o‘qitish tamoyillarining metodik va umumpedagogik tomonlarini hisobga olishdir. Mavzu bo‘yicha yaxshi o‘ylangan darslar tizimining o‘quv vaqtini mavzularga to‘g‘ri taqsimlashga bog‘liq. Unda o‘quvchilarning mustaqilligini hosil qilish, xususi misollarni qarash, xususi xulosalar chiqarish, undan umumiy xulosalar chiqarishga olib kelish diqqat markazida turishi lozim. Bu bilimlar darslar tizimida hosil qilinib, mustaxkamlangandan keyin misol va masalalar yechishni ta‘minlashi kerak. Undan keyin mashqlar yordamida malakalarni qayta ishlashi, shuningdek hosil qilingan bilimlarni doimo bir tizimda keltirish va umumlashtirishni ham ta‘minlash kerak.

Dasturning qandaydir mavzusining mazmunini aniqlashda, mavzu materialini dars vaqtlariga taqsimlashda, ya‘ni bilimlarni o‘zlashtirishga quyidagi asosiy bosqichlar qaraladi:

1. Yangi materialni o‘qitishga tayyorlash.
2. Yangi o‘quv materialini idrok qilish va yangi bilimlarni hosil qilish.
3. Bilimlarni mustahkamlash va turli xil mashqlar orqali malakalarni hosil qilish.
4. Bilimlarni takrorlash, umumlashtirish va bir tizimga keltirish.
5. Bilim va malakalarni tekshirish.

Matematika o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshirish va matematikaga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirish omillaridan biri o‘quvchilar bilan olib boriladigan mustaqil ishlardir.

Matematika darslarida mustaqil ishlar yangi materialni o‘rganishga tayyorgarlik ko‘rishda, yangi tushunchalar bilan tanishishda, bilim, uquv va malakalarni mustahkamlashda, shuningdek bilimlarni nazorat qilishda amalga oshiriladi.

O‘qitishni tashkil qilish. O‘qitish shakli- bu o‘quvchilarning o‘quv bilish faoliyatlarini uni turli sharoitlarda (sinfda, ishlab shiqarishda va h.k.) o‘tkazilishiga muvofiq ravishda o‘qituvchi tomonidan tarbiyaviy o‘qitish jarayonida foydalaniladigan qilib tashkil etilishidir.

Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitishning tashkiliy shakllari dars, uy vazifalarini mustaqil bajarish, o‘quvchilarning yakka tartibda guruh va jamoa bo‘lib ishlashlari, ekskursiyalar, sinfdan tashqari ishlardan iborat.

O‘quv dasturi DTS asosida tasdiqlangan davlat hujjati bo‘lib, uning bajarilishi majburiydir. Boshlang‘ich sinflar tabiiy matematik ta‘lim davlat standartlari talablarining o‘quvchilar tomonidan bajarilishi ularning zarur bilimlar, malaka

va koʻnikmalarini egallashlariga, bilim olishga ijobiy munosabatda boʻlishlarining shakllanishiga yordam beradi:

a) oʻquvchilarni tevarak atrofdagi tabiiy muhitga moslashtirish, yangi ijtimoiy maqomdagi oʻquvchini shakllantirish;

b) faoliyatning har xil turlarini: oʻquv, mehnat, muloqotni egallash;

v) oʻz-oʻzini nazorat qilish hamda baholash reytingini aniqlashga oʻrgatish;

g) muayyan umumiy tabiiy-ilmiy iqtidorning belgilangan darajasi va uning keyingi taraqqiyoti tavsifi.

Shunday qilib, boshlangʻich sinflar tabiiy matematik taʼlim davlat standartining oʻquv-biluv jarayoniga joriy etilishi oʻquv fanlariga doir tabiiy-ilmiy bilim, koʻnikma va malakalarnigina emas, balki shaxsning muayyan asosiy faoliyati majmuasi mehnat, oʻquv-biluv, kommunikativ-axloqiy va jismoniy tuzilishiga mos keladigan fazilatlarining shakllanishini ham taʼminlaydi.

Kundan kunga maʼlumot oshib borayotgan bilan tushunarli boʻladiki bugungi oʻquvchilarga kerak boʻladigan narsalarni hammasini oʻrgatib boʻlmaydi. Oʻzlashtirilgan maʼlumot juda tez eskirib qolmoqda, chunki har kuni yangi maʼlumotlar chiqmoqda. Fanda oʻqitish nazariyasi ushbu fanni oʻqitish boʻyicha metodik tizimlarning faoliyat qonunini ochib beradi. Metodika ularni tadbiqini, texnologiya esa ushbu modelni amalga oshirish usullarini ishlab chiqadi.

Tushuntirish quyidagi usullarda tahlil qilinib olib boriladi:

1) dogmatik usul.

2) evristik usul;

3) tadqiqot usuli (muammoli usul);

Birgalikda ishlash bilish faoliyatining faollashuviga yordam beradi, oʻquvchilarda oʻzaro nazorat qilish va oʻzaro yordam berish sifatlarini shakllantiradi, tarbiyaviy vazifani ado etadi.

Tarbiyaviy vazifalarning hal etilishida darsning ayrim tarbiyaviy oʻrinlari emas, balki butun oʻquv jarayoni taʼlim mazmuni, oʻquv ishi usullari, darsni puxta tashkil etilishi yordam berishini unutmaslik kerak.

Foydaniilagan adabiyotlar:

1. M.P. Hamidova, M.I. Sagatov “Matematika o‘qitish maxsus metodikasi” Toshkent “Nodirabegim” nashriyoti 2021yil
2. N.N. Malofeev, O.S. Nikolskaya, O.I. Kukushkina, E.L. Goncharova. Nogiron bolalar uchun maxsus federal davlat ta'lim standarti kontseptsiyasi / 2-nashr. – M.: Ta’lim, 2014 – 42 b. – (Ikkinchi avlod standartlari). M.N. Perova Tuzatish maktabida matematika o‘qitish metodikasi.
3. M.P. Paraxin "Yordamchi maktabda matematika o‘qitishning amaliy yo‘nalishi", "Defektologiya" jurnali, 1991 yil, 5-son. Internet manbalari: :kgsou.ucoz. ru, festival. 1 sentyabr. ru, s.gart-info

GLOBALLASHUV DAVRIDA CHET TILLARINI O‘RGANISHNING AHAMIYATI

Yo‘ldosheva Xurriyatxon Erkinjon qizi

Namangan viloyati Norin tumani 48-DMT Tayyorlov gurux tarbiyachisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada globallashuv davrida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati tahlil qilinadi. Chet tillarini bilish iqtisodiy, ta’limiy, madaniy va texnologik jihatdan inson hayoti va jamiyat rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, xorijiy tillarni bilish xalqaro muloqot, diplomatiya va madaniy almashinuvda ham katta ahamiyatga ega ekanligi ta’kidlanadi. Maqolada chet tillarini o‘rganishning shaxsiy va professional rivojlanish uchun qanday imkoniyatlar yaratishi ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, chet tillari, ta’lim, madaniy almashinuv, iqtisodiy imkoniyatlar, xalqaro muloqot, texnologiyalar, shaxsiy rivojlanish.

Kirish. Globallashuv bugungi kunda dunyoni birlashtirib, davlatlar va jamiyatlar o‘rtasidagi aloqalarni kuchaytirmoqda. Bu jarayonda samarali muloqot va hamkorlikning kaliti – chet tillarini bilishdir. Har bir inson va jamiyat uchun xorijiy tillarni o‘rganish zarurati kundan-kunga ortib bormoqda. Chet tillarini bilish nafaqat professional muvaffaqiyat, balki shaxsiy rivojlanish, madaniy tushuncha va ilmiy salohiyat uchun ham muhim. Ushbu maqolada globallashuv sharoitida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati turli jihatlari bilan tahlil qilinadi.

Globallashuv bugungi kunda butun dunyoni yagona tizimga birlashtirayotgan jarayondir. Ushbu jarayon natijasida davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy, madaniy va

ijtimoiy aloqalar tobora kuchayib bormoqda. Ushbu aloqalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun esa chet tillarini bilish muhim omillardan biri hisoblanadi.

Muhokama. Chet tillarini o‘rganish nafaqat individual rivojlanish, balki jamiyat taraqqiyoti uchun ham katta ahamiyatga ega. Quyida globallashuv davrida chet tillarini o‘rganishning turli jihatlar va ularning ahamiyati batafsil ko‘rib chiqiladi.

1. Iqtisodiy va professional imkoniyatlar

Bugungi dunyoda iqtisodiyot tobora xalqaro tus olmoqda. Chet tillarini bilish ish bozorida raqobatbardosh bo‘lish imkonini beradi. Xalqaro kompaniyalar, tashkilotlar va tadbirkorlik sohalarida faoliyat yuritish uchun xorijiy tillarni bilish talab qilinadi. Ingliz, xitoy, nemis yoki fransuz tillarini biladigan mutaxassislar dunyoning turli burchaklarida ish topish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bundan tashqari, xorijiy kompaniyalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda ham chet tillarini bilish muhim rol o‘ynaydi. Chet tillarini bilgan mutaxassislar biznes muzokaralari, shartnomalar tuzish va xalqaro loyihalarni boshqarishda muvaffaqiyatli bo‘lishadi.

2. Ta’lim va ilmiy izlanishlar

Globallashuv jarayonida ta’lim va ilm-fan sohasida ham xalqaro hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Chet tillarini bilish orqali inson xorijiy oliy ta’lim muassasalarida o‘qish, magistratura va doktorantura dasturlarida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Jahon miqyosida tan olingan ilmiy ishlarning aksariyati ingliz va boshqa xalqaro tillarda chop etiladi. Chet tillarini biladigan tadqiqotchilar ushbu manbalardan bimalol foydalanib, o‘z ilmiy faoliyatini yanada rivojlantirishlari mumkin. Bu esa ilmiy izlanishlarning sifatini oshirib, mamlakatimiz ilm-fanini rivojlantirishga hissa qo‘shadi.

3. Madaniy va ijtimoiy muloqot

Chet tillarini bilish boshqa xalqlar madaniyatini tushunish va qadrlash imkonini beradi. Har bir til o‘ziga xos madaniyat va tarixning kaliti hisoblanadi. Chet tillarini o‘rganish orqali inson boshqa millatlarning urf-odatlar, an‘analari va qadriyatlari bilan tanishadi, bu esa madaniy muloqotni kuchaytiradi. Bugungi kunda ko‘plab xalqaro tadbirlar, konferensiyalar va festivallar xorijiy tillarda olib boriladi. Ushbu tadbirlarda faol ishtirok etish uchun esa chet tillarini bilish muhim. Madaniy almashinuv insonlar o‘rtasida tushunishni oshirib, bag‘rikenglikni rivojlantiradi.

4. Texnologiyalar va axborot olish

Axborot texnologiyalari tobora rivojlanib borayotgan hozirgi davrda dunyo bo‘ylab mavjud bo‘lgan bilimlarning katta qismi chet tillarida taqdim etiladi. Internetdagi eng muhim va qimmatli ma’lumotlar, ilmiy maqolalar va o‘quv materiallari asosan ingliz, xitoy, ispan kabi tillarda chop etiladi. Shuning uchun chet tilini biladigan insonlar ko‘proq va aniqroq axborot olish imkoniyatiga ega

bo‘ladilar. Bu esa ularning bilim doirasini kengaytirib, intellektual salohiyatini oshiradi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, dasturlash va muhandislik sohalarida ham chet tillarining roli juda katta.

5. Shaxsiy rivojlanish va intellektual salohiyat

Chet tillarini o‘rganish insonning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantiradi. Psixologlar va nevrologlarning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, bir nechta tilni biladigan insonlarning xotirasi mustahkam, diqqatni jamlash qobiliyati esa yuqori bo‘ladi. Ko‘p tilli insonlar muammolarni hal qilishda tezroq va samaraliroq bo‘ladilar. Shuningdek, til o‘rganish insonning ijodiy fikrlashini rivojlantirib, dunyoqarashini kengaytiradi. Bu esa insonning shaxs sifatida o‘zishiga katta yordam beradi.

6. Xalqaro hamkorlik va diplomatiya

Davlatlar o‘rtasidagi siyosiy va iqtisodiy munosabatlar globallashtirish jarayonida yanada murakkablashmoqda. Diplomatiya va xalqaro siyosat sohasida faoliyat yuritish uchun bir nechta tilni bilish talab etiladi. Xalqaro muzokaralar va bitimlar chet tillarida olib boriladi. Tillarni bilish nafaqat rasmiy doiralarda, balki xalq diplomatiyasi va madaniy almashinuv jarayonida ham muhim ahamiyatga ega.

Natija. Globallashtirish davrida chet tillarini o‘rganish nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat kaliti, balki jamiyat va davlatlar taraqqiyotining muhim omili ekanligi aniqlandi. Chet tillarini bilish insonlarga xalqaro maydonda raqobatbardosh bo‘lish, xorijiy ta‘lim va ilmiy izlanishlarga qo‘shilish, shuningdek, madaniy va ijtimoiy muloqotni kuchaytirish imkonini beradi. Iqtisodiy sohada xorijiy tillarni bilish global kompaniyalarda ish topish va biznes yuritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ta‘lim va ilmiy izlanishlar uchun esa dunyo miqyosidagi resurslardan foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Shaxsiy rivojlanish nuqtai nazaridan, chet tillarini o‘rganish insonning intellektual va kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirib, dunyoqarashini kengaytiradi. Madaniy jihatdan esa bu jarayon xalqlar o‘rtasidagi o‘zaro tushunish va bag‘rikenglikni mustahkamlaydi. Umuman olganda, globallashtirish sharoitida chet tillarini o‘rganish zamon talabiga javob beradigan, keng qamrovli va ko‘p qirrali foydaga ega bo‘lib, har bir inson va jamiyatning muvaffaqiyatli kelajagini ta‘minlaydi.

Xulosa. Globallashtirish davrida chet tillarini o‘rganish zarurati tobora ortib bormoqda. Bu jarayon shaxsiy, professional va ijtimoiy rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Chet tillarini bilish har bir inson uchun yangi imkoniyatlar ochadi va dunyo bilan muloqot qilishni osonlashtiradi. Shu sababli, bugungi kunda har bir inson chet tillarini o‘rganishga e‘tibor qaratishi lozim. Chet tillarini bilish nafaqat

shaxsiy muvaffaqiyat garovi, balki butun jamiyatning taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Huntington, S. P. (1996). The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster.
2. Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Graddol, D. (2006). English Next: Why Global English May Mean the End of ‘English as a Foreign Language’. London: British Council.
4. Rahmonova, M. (2020). “Globallashuv sharoitida chet tillarini o‘rganishning dolzarb muammolari.” Ta’lim va Innovatsiya jurnali, 4(2), 45–50 b
5. Karimov, I. (1998). Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.

ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА МАҚОМ САНЪАТИГА ҚАРАТИЛАЁТГАН ЭЪТИБОР ВА УНИНГ САМАРАСИ

Сайидов Баҳодир Қодир ўғли

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти ўқитувчиси

Аннотация: Янгиланаётган Ўзбекистонда маданият, санъат ва айнан мақом санъатига қаратилаётган эътибор ва яратилаётган шароитлар соҳада таълим олаётган талабаларни ва фаолият юритаётган устозларни руҳлантиради ва илҳомлантиради.

Калит сўзлар: маданият, санъат, қарор, мақом, бахшичилик, фестивал.

Санъат инсоннинг эстетик дидини шакллантириб, маънавий дунёсини бойитадиган, дунёқарашини ўзгартирадиган қудратли воситадир.

Маданият ва санъат ҳаётимизнинг ажралмас бир қисмидир. Гўдак дунёга келар экан, санъатнинг энг оддий ва олий намунаси – она алласи билан дунёни танийди, ҳаётни идрок этади. Қувончли кунларимизда ҳам, изтироб чекканимизда ҳам куй-қўшиқ бизга ҳамроҳ бўлади. Сирасини айтганда, санъатга ошно бўлган инсондан ёмонлик чиқмайди. Мақомлар, дostonу лапарлар, спектаклар, музей экспонатлари, цирк томошалари ҳар биримизни олижаноблик, меҳр-оқибат, дўстлик, аҳиллик, ватанпарварлик, мардлик ва жасорат руҳида тарбиялашга хизмат қилади.

Президентимизнинг “Маданият ва санъат соҳасининг жамият ҳаётидаги ўрни ва таъсирини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармон ҳамда “Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори мазмун-моҳиятида ана шундай эзгу мақсад-муддаолар мужассам экани халқимизни ниҳоятда мамнун этди.

Халқимиз асл санъатни ҳамиша қадрлаган. Ушбу жиҳат фармонда ҳам ўз ифодасини топди. Унга мувофиқ, давлат органлари ҳамда ташкилотлари тизимидаги концерт, маданият саройлари ва бошқа муассасаларда тўлиқ жонли ижро асосида ўтказиладиган концерт-томоша дастурлари учун ижара тўловидан 50 фоиз чегирма бериш тартиби жорий этилмоқда. Бу нимаси билан аҳамиятли? Аҳамияти шундаки, бу халқимизнинг жонли ижродан баҳрамандлик даражасини оширибгина қолмай, санъаткорларнинг ўз устида кўпроқ ишлашларига, ихлосмандларга ҳақиқий ижод намуналарини тухфа этишга ундайди. Бинобарин, шу вақтга қадар тайёр ашулага оғзини қимирлатиб, томоша қўяётган ҳам, қўшиғига меҳрини, қалби кўрини қўшиб, жонли қўйлаётган ҳам бир хил ижара ҳақи тўлаб келарди. Аниқроқ айтганда, концерт бераётган санъаткорларнинг чинакам меҳнат қилаётганларига ҳам, уни бироз айланиб ўтиб, қандини уриб юрганларига ҳам бир хил муносабатда бўлинарди. Мазкур ҳужжат билан адолатнинг тикланиши – жонли ижро соҳибига муайян имтиёзлар кўзда тутилаётгани ижодкорларнинг ҳақиқий санъатга қарашини ҳам ўзгартиришига шубҳа йўқ.

Профессор, “Маданият ва санъат фидойиси” нишони соҳиби Азамат Ҳайдаров Театр журналининг 2020 йил 2 сонидан берган мақоласида: “Маданият соҳасида қарийб 44 йилдан буён меҳнат қилиб келаётган мутахассис сифатида бир гапни рўйи-рост айтишим мумкин. Очиғи, жуда кўп раҳбарлар маданият ва санъат соҳасида ишлайдиган ходимларга бошқача назар билан қарайди. Маданият ходимини “артист” деб атайди. Айрим ҳокимлар ўринбосарига “анави артистга айт, микрофонни яхшисидан қўйсин, мажлис қиламиз”-дейди. Ана соҳага ва унинг ходимларига муносабат.

Давлат раҳбари мамлакатни обод қилиш, раиятни рози қилиш, давлатни бошқаришдек катта юкни зиммасига олиб, кеча-кундуз ишлаш баробарида отамерос дурдоналаримиз ҳисобланган бахшичилик ва мақом санъатини дунёга танитай деб, халқаро фестиваллар ташкил этиб турганида, бахши боболарнинг тирикчилиги қандайлигидан ёки мақомчилар қайси совуқ хонада “Ушшоқ”нинг авжини ололмай жунжикиб ўтирганидан беҳабар раҳбарлар,

“ишлари бошидан ошиб ётган” ҳокимлар ҳам, афсуски, йўқ эмас. Аммо давлат раҳбари ижод аҳлига – ёш шоир ва адиблар, актёр, рассом ва кўшиқчилар, бахши ва жировларнинг истеъдодини юзага чиқариш, уларга эътибор ва ғамхўрлик кўрсатиш борасида алоҳида лутф ва бағрикенглик кўрсатиб келмоқда.” – дея ҳозирги кундаги муаммоларни аниқ ва лўнда ифода этган. А.Ҳайдаровнинг юқоридаги фикрларини мулоҳаза қилиб, шундай таклиф киритардимки, ҳар бир раҳбарнинг иш столида маданиятимизнинг бой маънавий ва маърифий жиҳатларини ўзида мужассам этган китоблар, адабиётлар ўрин олса ёки шу мазмунда, масалан “Маданият” номли янги журнал йилда ҳар ой нашр этилса ва уни ўқиб боришса нур устига, аъло нур бўлар эди. Шу ўринда инсон маънавиятининг ривожига мақом санъатининг ўрни ҳам бекиёсдир.

Давлатимиз раҳбари томонидан жамият тараққиёти ва инсониятнинг маънавий-ахлоқий камолотида муҳим ўрин тутадиган, миллий-маънавий қадриятларимиз ва анъаналаримизни ўзида мужассам этган миллий маданиятимиз тимсолларидан бири бўлган мақом санъатини бозор муносабатлари шароитида давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш, унинг келгуси тараққиётини таъминлаш мақсадида “Ўзбек миллий мақом санъатини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди.

Президентимизнинг айнан мақом соҳасига оид қарору фармонларининг амалий ифодаси ўлароқ, Ўзбекистон давлат консерваториясининг ўзбек мақом санъати факультети ҳамда Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтининг тегишли таълим йўналишлари ҳамда мутахассислари негизида Юнус Ражабий номидаги Ўзбек миллий мусиқа санъати институти ташкил этилгани “Ёшларимиз миллий санъатимиздан узоқлашмоқда”, деган хавотирлар билдирилаётган бугунги даврда халқимизнинг кўнглидаги иш бўлди. Бу аждодларимизнинг бебаҳо маданий меросини илмий асосда ўрганишга шароит яратибгина қолмай, ёш иқтидорларни тарбиялаш, миллий санъатимизни кенг тарғиб этишга имконият ҳозирлайди.

Буюк ва марҳум устозимиз Ўзбекистон халқ ҳофизи, Ўзбекистон давлат консерваторияси профессори Маҳмуджон Тожибоев билан бўлган суҳбатимизда, “Устоз сизнинг мақом санъатида ва анъанавий йўналишда қирк йил фаолият олиб борган соҳа вакили сифатида ҳозирги сиёсатимизда мақомга қаратилаётган эътибор ва шароитлар тўғрисидаги фикрингиз?” – дея берган саволимга устоз: “Албатта. Энди биз мақом билан халққа танилганмиз. Мақомни ичида суягимиз қотган. Бир сўз билан айтганда Баҳодиржон мана

мен қирқ йилдан бери мақомни оstonасида ўралашиб юрган бўлсам, мана шу ҳозирги даврларни устозларимиз жуда қаттиқ орзу қилишган. Лекин энди улар кўрмади, не бахтки биз кўряпмиз. Муҳтарам президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёев томонидан 2017 йилда қабул қилинган “Мақом санъатини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ўша тарихий қарордан кейин мақом соҳасида жуда катта ўзгаришлар бўлди. Биринчидан Шаҳрисабздаги ўша бутун дунёдан меҳмонлар келиб, ўтказилган катта мусиқа анжумани, мақом анжуманини олайлик. Муҳит яратилди. Бу тарихда бўлмаган иш. Мана энди ҳар икки йилда такрорланади.

Мақом санъатига кўрсатилаётган эътиборнинг моҳияти сабаби бир нарсда деб биламан. Биринчидан халқимизнинг қонида, наслида бўлган яратувчилик, зукколик, билимлилик, илмга ташналик хусусиятлари, масалан ўрта асрларда яшаб ўтган аллома инсонлар Ибн Сино, Ал Хоразмий, Улуғбек, Навоий буларнинг ҳаммалари ўз-ўзидан бино бўлиб қолган одамлар эмас, бутун дунё тан олган инсонларку, шуларнинг қарашлари, ўшандай инсонларнинг яратиб берган халқнинг ўша замондаги менталитети мана шу мақомларда жамланган. Мақомлар биринчидан ўта инсонпарварликни тадбиқ қилади. Ҳалолликни, бирдамликни, бутун борлиққа, табиатга, инсонларга фақат эзгуликни таратадиган бир инжа санъат бу.” – дея ҳозирги кунда барча соҳаларда олиб борилаётган ислохотлар қатори санъатга, маданиятга ва айнан мақом санъатига яратилаётган шароитларга ва қаратилаётган эътиборга ўз фикрларини билдириб ўтган эди.

Бинобарин, 15 апрель санасининг “Ўзбекистон Республикаси маданият ва санъат ходимлари куни” деб эълон қилиниши эса соҳада фаолият юритаётган ҳар бир инсонга чексиз ғурур бағишлашига ишончимиз комил. Бу ҳам бизга кўрсатилган эътибор ва эҳтиромнинг ҳаётдаги яна бир ифодасидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ҳайдаров А. Маданият – маънавий комиллик пойдевори. “Театр” журнали. 2020 йил, 2-сон, 2-бет.
2. Аудио ёзув. Маҳмуджон Тожибоев билан суҳбатдан.

OLTINGUGURT VA SUN'IY INTELLEKT: MAKTABLARDA KIMYO O'QITISHDA TEXNOLOGIYADAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

Boboyarova N.S

O‘zbekiston-Finlyandiya Pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oltingugurt va sun’iy intellekt texnologiyalarining kimyo o‘qitishidagi afzalliklari tahlil qilinadi. Maktablar va o‘quv muassasalarida kimyo fanini o‘rgatish jarayonida yangi texnologiyalarni qo‘llash o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, o‘quv natijalarini yaxshilash va o‘qitish samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Xususan, oltingugurt birikmalari va ularning kimyoviy xususiyatlari haqida o‘qitishda interaktiv texnologiyalar, modellashtirish va sun’iy intellektning imkoniyatlari yordamida murakkab tushunchalar o‘quvchilarga oddiy va samarali tarzda tushuntiriladi. Sun’iy intellektga asoslangan ta’lim platformalari, virtual laboratoriyalar va taqdimot tizimlari o‘quvchilarga nazariy bilimlarni mustahkamlash va amaliy tajribalarni sinovdan o‘tkazish imkonini beradi. Shuningdek, texnologiyalardan foydalanish o‘qituvchilarga darslarni yanada individual tarzda o‘tkazishga, har bir o‘quvchining ehtiyojlariga moslashishga yordam beradi. Maqolada sun’iy intellektning kimyo fanidagi o‘qitish metodlariga qo‘llanilishi va texnologik yondashuvlarning o‘qitish sifatiga ta’siri haqida batafsil ma’lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, ta’lim, kimyo, interaktiv, texnologiya, oltingugurt, kimyoviy reaksiya

Annotation. This article analyzes the advantages of sulfur and artificial intelligence (AI) technologies in chemistry education. The application of new technologies in teaching chemistry in schools and educational institutions plays a crucial role in increasing student engagement, improving learning outcomes, and enhancing teaching effectiveness. Specifically, when teaching about sulfur compounds and their chemical properties, interactive technologies, modeling, and AI capabilities help explain complex concepts to students in a simple and effective way. AI-based educational platforms, virtual laboratories, and presentation systems enable students to reinforce theoretical knowledge and test practical experiences. Additionally, the use of technology helps teachers conduct lessons in a more individualized manner, adapting to the needs of each student. This article provides detailed information about the application of artificial intelligence in chemistry teaching methods and the impact of technological approaches on the quality of education.

Keywords: artificial intelligence, education, chemistry, interactive, technology, sulfur, chemical reaction

Bugungi kunda ta’lim sohasida texnologiyalarni qo’llash o‘qitishning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ilmiy fanlar, jumladan, kimyo, texnologik yangiliklardan keng foydalanishni talab qiladigan sohalaridan biridir. Kimyo fanini o‘rgatishda an’anaviy usullar bilan bir qatorda, zamonaviy texnologiyalar, xususan, sun’iy intellekt (SI) va interaktiv vositalar orqali ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning bilimini mustahkamlash, ular bilan aloqani kuchaytirish va fanlararo integratsiyani ta’minlash mumkin.

Oltingugurt, kimyo fanida muhim o‘rin tutgan elementlardan biri bo‘lib, uning birikmalari, reaktivligi va biologik ahamiyati haqida tushunchalar o‘quvchilarni qiziqtirishi va ularning kimyoviy bilimlarini rivojlantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Ammo, bu mavzular ko‘pincha murakkab va o‘quvchilar uchun tushunarsiz bo‘lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, sun’iy intellekt texnologiyalarining imkoniyatlari o‘quvchilarga yanada interaktiv va o‘zlashtirishga qulay bo‘lgan ta’lim metodlarini taqdim etadi. Sun’iy intellekt yordamida kimyo fanida o‘quvchilarning bilimini baholash, ta’lim materiallarini individual tarzda moslashtirish va ta’lim jarayonini real vaqtda monitoring qilish imkoniyatlari yaratiladi.

Ushbu maqolada, oltingugurt va sun’iy intellekt texnologiyalarining kimyo o‘qitishidagi afzalliklari tahlil qilinadi. Maqsadimiz – maktablarda kimyo fanini o‘qitishda texnologik yondashuvlar, xususan, sun’iy intellekt va oltingugurt bilan bog‘liq ilmiy kontseptlarning o‘quvchilarga taqdim etilishi orqali darslarni yanada samarali va qiziqarli qilishning imkoniyatlarini o‘rganishdir. Maqolada texnologiyalarning ta’lim jarayoniga qo‘shgan hissasi, kimyo o‘qitish metodlarida yangilik yaratishda ularning rolini ko‘rib chiqamiz.

Kimyo fani o‘qitish jarayonida texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, bilimlarni mustahkamlash va fanlararo bog‘liqlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. [1]. Bu jarayonda oltingugurt va sun’iy intellekt texnologiyalarining ahamiyati alohida e’tiborga molikdir. Biz quyida, oltingugurt kimyosiga doir mavzularni o‘rgatishda sun’iy intellekt va boshqa zamonaviy texnologiyalarning afzalliklari va qo‘llanilish imkoniyatlari batafsil tahlil qilamiz.

✓ Kimyo ta’limida oltingugurtning roli

Oltingugurt va uning birikmalari kimyo fanida ko‘plab muhim konseptlar bilan bog‘liq bo‘lib, ular o‘quvchilarga nafaqat kimyoviy jarayonlar, balki ekologik va biokimyoviy jihatlarni ham tushuntirishda yordam beradi. Ammo oltingugurtning o‘rgatish jarayonida ba’zan murakkab kimyoviy reaksiyalar va molekulyar strukturalarni tushuntirish o‘quvchilar uchun qiyinchilik tug‘diradi. Shu sababli, oltingugurt va uning birikmalarini o‘rganish jarayonida zamonaviy texnologiyalarni,

xususan, interaktiv simulyatsiyalar va virtual laboratoriyalarni qo‘llash samarali usul hisoblanadi. [2][3].

Texnologik vositalar yordamida o‘quvchilar kimyoviy reaksiyalarni virtual muhitda ko‘rishlari mumkin, bu esa oltingugurt birikmalarining fizikaviy va kimyoviy xususiyatlarini aniq va tushunarli tarzda namoyish etishga yordam beradi. Virtual laboratoriyalar, masalan, o‘quvchilarga oltingugurtning turli birikmalarini sinab ko‘rish imkonini beradi, bu esa amaliy tajriba va bilimni mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.[6]

✓ *Sun‘iy intellektning o‘qitish va o‘rganishdagi roli*

Sun‘iy intellekt (SI) texnologiyalari ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashuvchan o‘qitish metodlarini taklif qiladi. Kimyo fanini o‘qitishda SI texnologiyalarining qo‘llanilishi o‘quvchilarning bilimlarini baholash, o‘qitish jarayonini monitoring qilish va har bir o‘quvchining o‘zlashtirish darajasiga qarab darslarni moslashtirish imkonini beradi. Misol uchun, SI tizimlari o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini tahlil qilib, darsning qaysi qismlarini tushunishda qiynalayotganini aniqlash va ularga maxsus qo‘llanma yoki qo‘shimcha materiallar taklif qilish orqali ta'lim sifatini oshiradi. [1][3].

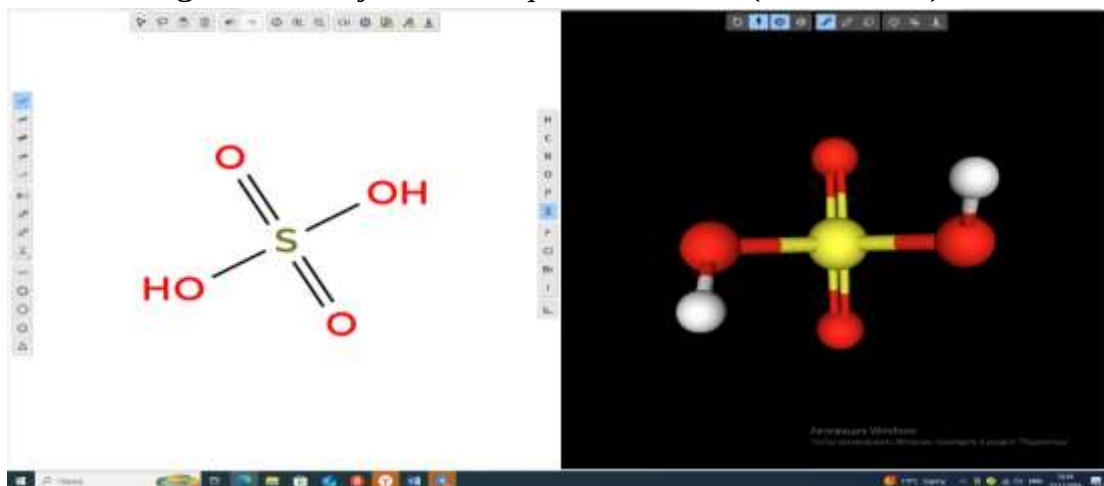
Oltingugurt va uning birikmalariga oid mashqlarni avtomatik tarzda baholash va natijalar asosida o‘quvchilarga mos tavsiyalar berish imkoniyati SI texnologiyalarining kimyo o‘qitishidagi afzalliklaridan biridir. Shu bilan birga, SI platformalarida kimyoviy masalalar va simulyatsiyalarni o‘quvchilar tomonidan mustaqil tarzda bajarish imkoniyati mavjud, bu esa ularning tahliliy fikrlash va muammolarni hal etish qobiliyatini rivojlantiradi.

✓ *Sun'iy intellektning kimyo o‘qitishdagi amaliy qo‘llanilishi*

Sun'iy intellekt asosidagi ta‘lim platformalari, masalan, adaptiv o‘quv tizimlari va interaktiv darsliklar, kimyo o‘qitishning yanada individualizatsiyalashgan shaklini yaratadi. Bu tizimlar o‘quvchilarga o‘z sur'atlarida o‘rganishga imkon beradi va o‘qituvchiga har bir o‘quvchining muvaffaqiyatlarini real vaqt rejimida kuzatib borish imkonini taqdim etadi. Shu tarzda, o‘qituvchilar har bir o‘quvchining kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, darsni shaxsiylashtirish va uning ehtiyojlariga moslashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

SI tizimlari yordamida o‘quvchilarga kimyo sohasidagi masalalar, jumladan, oltingugurt birikmalarining kimyoviy reaksiyalarini aniqlashda amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishda yordam berish mumkin. Masalan, sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan simulyatsiyalar o‘quvchilarga kimyoviy jarayonlarni, shu jumladan oltingugurt bilan bog‘liq reaksiyalarni virtual tarzda kuzatish va ularni o‘z tajribalari bilan taqqoslash imkoniyatini beradi. Ushbu dasturlar virtual tajribalarni taklif etadi, unda talabalar o‘zgaruvchilarni (masalan, harorat yoki bosimni)

o‘zgartirib, oltingugurt qanday reaksiyaga kirishishini kuzatishlari mumkin. Bu platformalar shuningdek, talabalar tanlovlari bo‘yicha darhol fikr-mulohaza berib, kimyoviy harakatlarning real vaqtli oqibatlarini tushunishga yordam beradi. Bu o‘rganishni interaktiv va dinamik qiladi, o‘quvchilarga chuqurroq tushunishga yordam beradigan ta’lim tajribasini taqdim etadi [3]. (a,b-rasmlar)

a-rasm

b-rasm

Kimyo ta’limida sun’iy intellektning foydalari Kimyo ta’limida sun’iy intellektning ko‘plab foydalari bor. Bu faol o‘rganish muhitini yaratadi, bunda talabalar tajriba qilishlari, xatolikka yo‘l qo‘yishlari va xatolardan o‘rganishlari mumkin, bu esa hech qanday xavf tug‘dirmaydi. Shuningdek, bu o‘qituvchilarga real vaqt rejimida kuzatish va kerakli joylarda maqsadli yordam ko‘rsatish imkonini beradi. Bundan tashqari, sun’iy intellekt an’anaviy o‘qitish usullarida qiynalayotgan talabalar uchun yangi va samarali usulda murakkab konseptlarni, masalan, oltingugurt kimyosini o‘rganishda yordam beradi [2]. Texnologiyalardan foydalanish nafaqat bilimlarni oshirish, balki o‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otish va motivatsiya berish uchun ham samarali vosita hisoblanadi. Oltingugurt kimyosini o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalar orqali o‘quvchilarni qiziqarli mashg‘ulotlar bilan jalb qilish, kimyo faniga bo‘lgan qiziqishni oshirish mumkin. Sun’iy intellekt

yordamida yaratilgan gamifikatsiya elementlari, masalan, interaktiv o‘yinlar va raqobatbardosh vazifalar, o‘quvchilarning kimyo faniga nisbatan qiziqishini oshiradi va darsga yanada faol qatnashishga undaydi.[7]

✓ *O‘qituvchilarga ko‘mak berish*

Sun'iy intellekt texnologiyalari o‘qituvchilarga darslarni rejalashtirishda va o‘quvchilarning rivojlanishini kuzatishda ko‘mak beradi. Kimyo fanidagi darslarni yanada interaktiv va samarali o‘tkazish uchun o‘qituvchilar zamonaviy texnologiyalardan foydalanishi kerak. SI tizimlari yordamida o‘qituvchilar kimyo fanidagi murakkab mavzularni o‘quvchilarga oson va tushunarli tarzda etkazish usullarini topishlari mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalarning yordamida o‘quvchilarning natijalari tahlil qilinadi va ta’limning har bir bosqichi optimallashtiriladi.

✓ *Texnologiyalarning umumiy afzalliklari*

Sun'iy intellekt va zamonaviy texnologiyalarning kimyo o‘qitishidagi qo‘llanilishi o‘quvchilarning mustaqil ishlashini rag‘batlantiradi, ularning analitik fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi va bilimlarni uzoq muddatda saqlab qolishga yordam beradi. Shuningdek, texnologiyalar yordamida darslarni individual tarzda tashkil qilish, o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga javob berish imkoniyati tug‘iladi. Bu, o‘z navbatida, ta’lim sifatini oshiradi va o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini yaxshilaydi.[5]

Kimyo ta'limida sun'iy intellektning foydalari Kimyo ta'limida sun'iy intellektning ko‘plab foydalari bor. Bu faol o‘rganish muhitini yaratadi, bunda talabalar tajriba qilishlari, xatolikka yo‘l qo‘yishlari va xatolardan o‘rganishlari mumkin, bu esa hech qanday xavf tug‘dirmaydi. Shuningdek, bu o‘qituvchilarga real vaqt rejimida kuzatish va kerakli joylarda maqsadli yordam ko‘rsatish imkonini beradi. Bundan tashqari, sun'iy intellekt an'anaviy o‘qitish usullarida qiynalayotgan o‘quvchilar uchun yangi va samarali usulda murakkab konseptlarni, masalan, oltingugurt kimyosini o‘rganishda yordam beradi [2].

Muammolar va e'tiborga olinishi kerak bo‘lgan jihatlar

Sun'iy intellekt kimyo ta'limida hayajonli imkoniyatlarni taqdim etsa-da, ba'zi muammolar ham mavjud. Ular orasida to‘g‘ri infratuzilma, o‘qituvchilarni tayyorlash va texnologiyalarga kirishni ta'minlash zarurati bor. Bundan tashqari, sun'iy intellekt an'anaviy o‘qitish usullarini to‘liq almashtirishi kerak emas, balki qo‘llab-quvvatlashi kerak. O‘quvchilarga to‘liq ta’lim berish uchun balansni ta'minlash muhimdir. Shuningdek, texnologiyaga ortiqcha suyanish haqida xavotirlar mavjud, chunki bu o‘quvchilar uchun an'anaviy va amaliy laboratoriya muhitida tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga to‘sqinlik qilishi mumkin [1],[4].

Kimyo o‘qitishda texnologiyalardan foydalanish, jumladan, oltingugurt va sun'iy intellekt texnologiyalarining qo‘llanilishi, ta'lim sifatini oshirishda va o‘quvchilarning bilimlarini yanada mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Texnologiyalar o‘quvchilarga murakkab ilmiy kontseptlarni o‘zlashtirishda yordam beradi, o‘qituvchilarga esa darslarni yanada samarali va shaxsiylashtirilgan tarzda o‘tkazish imkonini yaratadi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar orqali o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularni mustaqil fikrlashga rag‘batlantirish mumkin.

Adabiyotlar

1. Smith, J., & Williams, R. (2023). *Artificial Intelligence in Education: Applications and Impacts*. Educational Technology Review, 29(4), 112-126.
2. Jones, L., & Patel, S. (2022). *Sulfur in Chemistry: Properties and Reactions*. Chemistry Today, 15(3), 45-56.
3. Zhang, T. (2021). *Integrating AI into Chemistry Education: A Case Study*. Journal of Chemical Education, 98(2), 243-250.
4. Koli, S., & Ahmed, Z. (2024). *Technology in Schools: Challenges and Opportunities*. International Journal of Educational Technology, 20(1), 17-29.
5. **Hassan, M. A., & Javed, M. S.** (2020). *The Role of Artificial Intelligence in Science Education: An Innovative Approach to Teaching Chemistry*. Journal of Educational Technology, 14(2), 45-58.

Bu maqolada sun'iy intellektning ta'limda, xususan, kimyo fanini o‘qitishda qanday yangiliklarni kiritishi tahlil qilingan. Mualliflar SI texnologiyalarining o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini kuzatish, bilimlarni baholash va darslarni individual tarzda tashkil qilish imkoniyatlari haqida fikr yuritgan.

6. **Khan, R., & Iqbal, M.** (2019). *Interactive Learning Platforms in Chemistry Education: Benefits and Challenges*. Chemistry Education Research and Practice, 20(3), 225-234.

Ushbu maqola interaktiv o‘quv platformalarining kimyo o‘qitishdagi foydalari va imkoniyatlari haqida batafsil ma’lumot beradi. Kimyo fanida, xususan, oltingugurt va uning birikmalarini o‘rganishda interaktiv texnologiyalar va virtual laboratoriyalarni qo‘llashning afzalliklari ko‘rib chiqilgan.

7. **Liu, Y., & Wang, T.** (2020). *Gamification and Artificial Intelligence in Chemistry Education: Motivating Students for Success*. Journal of Science Education and Technology, 28(3), 189-201

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ

Иброхимова Нулуфар Аъзамжон кизи,
магистрант Наманганского государственного
педагогического института nilufar-ibrohimova@mail.ru

Ibrokhimova Nilufar A'zamjon kizi,
a master degree student at Namangan State
Pedagogical Institute nilufar-ibrohimova@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются интерактивные методы и проектная деятельность как эффективные подходы в обучении русскому языку и литературе. Подчеркивается важность взаимодействия учащихся, а также применение современных технологий для повышения вовлеченности и интереса к учебному процессу. Интерактивные методы, такие как групповые дискуссии, ролевые игры и цифровые инструменты, способствуют развитию критического мышления и навыков сотрудничества. Проектная деятельность, основанная на методологии Дж. Дьюи, позволяет учащимся глубже осваивать материал и развивать ключевые компетенции через самостоятельную работу и коллективные проекты. Статья акцентирует внимание на критериях успешной проектной работы и ее влиянии на мотивацию и творческое развитие учащихся.

Ключевые слова: интерактивные методы, проектная деятельность, обучение русскому языку, литература, активное обучение, критическое мышление, творческие навыки, цифровые технологии, самостоятельная работа.

INTERACTIVE METHODS AND PROJECT-BASED ACTIVITIES IN TEACHING RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Abstract. This article examines interactive methods and project-based activities as effective approaches to teaching Russian language and literature. The importance of student interaction and the use of modern technologies to increase engagement and interest in the learning process are emphasized. Interactive methods such as group discussions, role-playing games, and digital tools contribute to the development of critical thinking and collaboration skills. Project-based activities, founded on J. Dewey's methodology, allow students to gain a deeper understanding of the material and develop key competencies through independent work and

collaborative projects. The article highlights the criteria for successful project work and its impact on students' motivation and creative development.

Keywords: interactive methods, project-based activities, Russian language instruction, literature, active learning, critical thinking, creative skills, digital technologies, independent study.

Интерактивные методы и использование технологий.

Интерактивный метод (от латинского «Inter» — взаимный и «act» — действовать) подразумевает взаимодействие и общение в формате беседы или диалога. В отличие от активных методов, интерактивные подходы направлены на более широкое взаимодействие учащихся не только с преподавателем, но и друг с другом, при этом акцентируется активность самих учащихся в процессе обучения. Основными элементами интерактивных методов являются упражнения и задания, выполняемые учениками. Важное отличие этих методов от традиционных заключается в том, что, выполняя задания, учащиеся не только закрепляют ранее изученный материал, но и осваивают новый.

Использование таких методов на уроках русского языка и литературы играют важную роль в современном образовательном процессе. Эти подходы способствуют активному вовлечению учащихся, что делает обучение более динамичным и интересным.

Повышение вовлеченности. Интерактивные методы, такие как групповые дискуссии, ролевые игры и проектные задания, позволяют учащимся активно участвовать в процессе обучения, что способствует лучшему усвоению материала.

Использование технологий. Применение цифровых инструментов, таких как мультимедийные презентации, интерактивные доски и онлайн-ресурсы, помогает разнообразить уроки и визуализировать сложные концепции. Это делает обучение более наглядным и доступным.

Развитие критического мышления. Интерактивные методы стимулируют учащихся к анализу, обсуждению и критическому осмыслению прочитанного, что развивает их аналитические навыки и способствует глубокому пониманию литературных произведений.

Индивидуализация обучения. Использование технологий позволяет адаптировать учебные материалы под нужды каждого ученика, предоставляя возможность выбора темпа и стиля обучения.

Формирование навыков сотрудничества. Интерактивные методы способствуют работе в группах, что развивает навыки коммуникации и сотрудничества, важные для успешной социальной адаптации учащихся.

В целом, интеграция интерактивных методов и технологий в обучение русскому языку и литературе создает более эффективную и увлекательную образовательную среду, способствующую всестороннему развитию учащихся.

Основываясь на вышеизложенном, можно отметить, что интерактивное обучение представляет собой уникальный подход к организации познавательной деятельности. Этот метод способствует развитию диалогового общения, что в свою очередь приводит к взаимопониманию и совместному решению задач, значимых для всех участников процесса.

Цель интерактивной методики заключается в активизации учебной деятельности с помощью системы развивающего обучения, а также в сотрудничестве с преподавателем и применении различных стилей общения в группе. Этот набор методов ориентирован не только на решение образовательных задач, но и на формирование жизненно важных качеств личности, таких как умение общаться, выражать свое мнение, ценить оценки сверстников и стремиться к творчеству.

Интерактивный метод обучения представляет собой подход, в котором осуществляется взаимодействие между преподавателем и учениками в формате диалога или беседы. Основная идея интерактивных методов заключается в том, что они способствуют не только активному взаимодействию между педагогом и учащимися, но и взаимодействию между самими учащимися. Ключевая особенность этих методов — активное участие учащихся в процессе обучения, при этом роль педагога заключается в том, чтобы направлять их действия на достижение целей занятия.

Таким образом, интерактивные методы представляют собой современные формы обучения, которые способствуют активизации познавательной деятельности учащихся и самостоятельному осмыслению учебного материала. При применении их на уроках создаются условия для самореализации учащихся, способствующих творческому мышлению и нахождению рациональных решений в различных ситуациях.

Проектная деятельность

Проектная деятельность в обучении русскому языку и литературе представляет собой эффективный метод, позволяющий учащимся глубже погружаться в изучаемый материал и развивать ключевые навыки. Этот подход включает в себя выполнение различных проектов, которые могут быть как индивидуальными, так и групповыми. Основоположителем данного метода

является американский философ и педагог Дж. Дьюри (1859-1952). А в 1910-е годы профессором Коллингсом была основана классификация учебных проектов, согласно которой они делились на определенные группы: проекты игр, экскурсионные, повествовательные и конструктивные проекты.

Проектная деятельность представляет собой элемент самостоятельной работы учащихся на уроке, в рамках которого участники поэтапно планируют свои действия. Это включает выбор темы, определение целей и задач, разработку плана действий и определение путей его реализации, а также мониторинг результатов своей работы.

Существуют определенные требования к проектной деятельности в обучении языку. Эти требования создают своеобразную формулировку 6 «П» (шести «П»):

1. Проблема (формулировка проблемы, элементы которой нуждаются в разрешении).
2. Планирование (проектирование и подготовка действий).
3. Поиск (сбор и структурирование информации).
4. Продукт. (оформление продукта).
5. Презентация (подготовка и презентация)
6. Портфолио (папка, где собраны все рабочие материалы).

Понимание и применение знаний, умений и навыков, приобретенные в процессе изучения темы – вот главная цель проектной работы.

Задачами проектной работы выступают формирование ряда компетенций по нижеследующим разновидностям:

Обучение планированию: учащийся должен уметь четко формулировать цель, описывать основные шаги для ее достижения и сосредотачиваться на ней на протяжении всей работы.

Развитие навыков сбора и обработки информации: учащийся должен уметь находить подходящие данные и правильно их использовать.

Умение анализировать: развитие креативного и критического мышления.

Навыки составления письменного отчета: учащийся должен уметь разрабатывать план работы, четко представлять информацию, оформлять сноски и иметь представление о библиографии.

Формирование положительного отношения к работе: учащийся должен проявлять инициативу и энтузиазм, стремиться выполнять задания в срок в соответствии с намеченным планом и графиком.

Повышение мотивации и развитие творческих способностей обусловлены важным признаком проектной деятельности — возможностью

самостоятельного выбора. При решении практических задач естественным образом возникают отношения сотрудничества с преподавателем, так как для обеих сторон задача представляет значительный интерес и способствует стремлению к эффективному решению. Это особенно заметно в тех случаях, когда задачи формулирует сам учащийся.

Проектно-исследовательская деятельность, проводимая на уроках, оказывает непосредственное влияние на внеурочную работу по предмету. Известно, что на уроке не всегда есть возможность для глубокого и обстоятельного осмысления фактов, явлений и закономерностей. Логическим продолжением урока или серии уроков по теме могут стать различные формы внеклассной работы, такие как предметные недели, научно-практические конференции, викторины, конкурсы, олимпиады, творческие мастерские и конкурсы проектов.

Литература:

1. Абдулвохидов Э.А. ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКАЯ ПРОПЕДЕВТИКА (учебно-методическое пособие). Наманган-2023.
2. Малярова, С.Г. Методические рекомендации «Проектная деятельность в учебном предмете «Русский язык»: от исследования до продукта».
3. Бедерханова, В.П. Педагогическое проектирование в инновационной деятельности: Учебное пособие / В.П. Бедерханова, Б.П. Бондарев. - Краснодар, 2020.

FUNCTIONAL USE OF INTERNET SLANGS IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGE

Shahnoza Usmonova Yoqubjon qizi

Fergana State University, teacher of English language faculty, PhD

Abdurazzaqova Guljakhon Abrorjon qizi

Fergana State University Master's degree student

Abstract: This article explores the functional use of internet slang which has become an essential feature of modern digital communication, both in English and Uzbek. These slang, consisting of abbreviations, acronyms, and informal expressions, serve to expedite communication and reflect the dynamics of online interactions. In English, terms like "LOL" (laugh out loud), "BRB" (be right back), and "DM" (direct message) have become universally recognized, helping users convey emotions, actions, or ideas in a concise and efficient manner. These slang not only facilitate quicker communication but also foster a sense of belonging in online communities.

In the Uzbek language, internet slang have also evolved, often influenced by global trends while reflecting local cultural nuances. Slang like "kek" (expression of surprise or amusement) and "yo‘q" (shortened playful form of "no") demonstrate how digital communication allows Uzbek speakers to blend global influences with their own language. These expressions help create a shared identity among younger generations and serve as a form of cultural expression within the digital space.

Keywords: Internet slang, digital communications, English language, Uzbek language, acronyms, abbreviations, online communication, linguistic innovation, cultural expression, communication efficiency.

Annotatsiya : Ushbu maqola ingliz va o‘zbek tillarida internet jargonlaridan funksional foydalanishning ahamiyati va uning bugungi kunda mavjud bo‘lgan tillarga ta‘sirini o‘rganadi. Internet tarmog‘idan funksional foydalanish ingliz va o‘zbek tillarida zamonaviy raqamli aloqaning muhim xususiyatiga aylandi. Qisqartmalar va norasmiy iboralardan tashkil topgan bu jargonlar aloqani tezlashtirishga va onlayn o‘zaro ta'sirlar dinamikasini aks ettirishga xizmat qiladi. Ingliz tilida "LOL" (baland ovozda kulish), "BRB" (orqaga qaytish) va "DM" (to‘g‘ridan-to‘g‘ri xabar) kabi atamalar umume'tirof etilgan bo‘lib, foydalanuvchilarga his-tuyg‘ularni, harakatlarni yoki g‘oyalarni qisqa va samarali tarzda yetkazishga yordam beradi. Ushbu jargonlar nafaqat muloqotni osonlashtiradi, balki onlayn hamjamiyatlarga tegishlilik hissini ham rivojlantiradi.

O‘zbek tilida mahalliy, madaniy nuanslarni aks ettirgan holda, ko‘pincha global tendentsiyalar ta'sirida internet jargonlari ham rivojlandi. "Kek" (hayrat yoki ko‘ngilxushlik ifodasi) va "no" ("yo‘q" ning qisqartirilgan o‘ynoqi shakli) kabi jargonlar raqamli aloqa o‘zbek tilida so‘zlashuvchilarga global ta'sirlarni o‘z tillari bilan uyg‘unlashtirishga imkon berishini namoyish etadi. Ushbu iboralar yosh avlodlar o‘rtasida umumiy identifikatsiyani yaratishga yordam beradi va raqamli makonda madaniy ifoda shakli bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Internet slanglari, raqamli aloqa, ingliz tili, o‘zbek tili, qisqartmalar, onlayn muloqot, lingvistik innovatsiyalar, madaniy ifoda, aloqa samaradorligi.

Аннотация: В этой статье исследуется функциональное использование интернет-сленга, который стал неотъемлемой чертой современной цифровой коммуникации, как на английском, так и на узбекском языках.. Эти сленговые выражения, состоящие из сокращений, акронимов и неформальных выражений, сопутствуют ускорению коммуникации и отражают динамику онлайн-взаимодействий. В английском языке такие термины, как "LOL" (громко смеяться), "BRB" (скоро вернусь) и "DM" (личное сообщение), стали общепризнанными, помогая пользователям передавать эмоции, действия или идеи в более сжатой и эффективной форме. Эти сленги не только способствуют более быстрому общению, но и способствуют формированию чувства принадлежности к онлайн-сообществам. В узбекском языке интернет-сленги также эволюционировали, часто под влиянием глобальных тенденций, отражая при этом местные культурные нюансы. Такие сленговые выражения, как "кек" (выражение удивления или веселья) и "йо'к" (сокращенная шутливая форма "нет"), демонстрируют, как цифровая коммуникация позволяет носителям узбекского языка сочетать мировое влияние с их родным языком. Эти выражения помогают сформировать общую идентичность среди молодого поколения и служат формой культурного самовыражения в цифровом пространстве.

Ключевые слова: Интернет-сленг, цифровые коммуникации, английский язык, узбекский язык, акронимы, сокращения, онлайн-общение, лингвистические инновации, культурное самовыражение, эффективность коммуникации.

Introduction. The functional use of internet slang revolves around enhancing communication in digital spaces. It helps users convey meaning quickly and efficiently through abbreviations like "lol" (laugh out loud) or "brb" (be right back). These terms save time and reduce the need for lengthy explanations, making

interactions more concise. Additionally, internet slang facilitates emotional expression, allowing users to convey feelings such as humor, excitement, or frustration through simple symbols like "XD" or ":)".

Slang also strengthens social bonds by signaling in-group membership, with terms like "fam" or "squad" creating a sense of community. It fosters informality, helping maintain a relaxed tone in online conversations. Moreover, internet slang adds humor and creativity, with terms like "yeet" or "lit" bringing playful exaggeration into communication.

Here are some popular internet slangs with their definitions:

LOL – *"Laughing Out Loud"*

Used to indicate something is funny or amusing.

BRB – *"Be Right Back"*

Used when stepping away from the computer or conversation temporarily.

OMG – *"Oh My God"*

An expression of surprise or disbelief.

BFF – *"Best Friends Forever"*

Refers to a close, lifelong friendship.

IDK – *"I Don't Know"*

Used when someone is unsure about something.

TMI – *"Too Much Information"*

Used when someone shares overly personal or excessive details.

FYI – *"For Your Information"*

Used to share useful or important information.

SMH – *"Shaking My Head"*

Used to express disappointment or disbelief.

YOLO – *"You Only Live Once"*

Used to encourage taking risks or living in the moment

FTW – *"For The Win"*

Used to show enthusiasm or support for something.

DM – *"Direct Message"*

Refers to sending a private message on social media platforms.

FOMO – *"Fear Of Missing Out"*

A feeling of anxiety about missing an opportunity or event.

TLDR – *"Too Long; Didn't Read"*

Used to summarize a lengthy message or post.

LMAO – *"Laughing My Ass Off"*

A stronger form of LOL, used when something is very funny.

ROFL – *"Rolling On the Floor Laughing"*

Used when something is extremely funny.

ASAP – *"As Soon As Possible"*

Used to indicate urgency.

Bae – *"Before Anyone Else"*

A term of endearment for a significant other.

TBT – *"Throwback Thursday"*

A hashtag used to share old photos or memories on Thursdays

Lit – Refers to something exciting, excellent, or fun.

English and Uzbek internet slangs serve similar functional purposes in digital communication, but they reflect different cultural and linguistic contexts.

English internet slang is widely recognized globally due to the dominance of English-speaking countries in the digital world. Terms like "lol" (laugh out loud), "brb" (be right back), and "omg" (oh my god) are used to convey emotions, express humor, or abbreviate common phrases. These terms facilitate efficient, informal communication and are often shared across borders, making them a global phenomenon. English slang tends to be highly abbreviated, often adopting a playful or exaggerated tone.

Uzbek internet slang, on the other hand, is more localized and influenced by the cultural and historical context of Uzbekistan. While younger generations use global terms like "lol" and "omg," there is also a distinct presence of Uzbek and Russian-influenced slang. For example, terms like "kek" (derived from Russian, meaning something funny) or "ak" (short for "aka," meaning brother) are common in Uzbek online conversations. These expressions often reflect social relationships and local humor.

While both English and Uzbek slang facilitate quick, informal communication, English slang has a broader global reach, while Uzbek slang maintains a stronger regional identity influenced by local languages and cultures.

The influence of English internet slang on the Uzbek language is increasingly evident, particularly in online communication among younger generations. As global digital platforms, such as social media and messaging apps, are primarily English-based, Uzbek speakers often incorporate English slang to mirror global trends and simplify communication. This influence has led to the adoption of new terms and expressions that may not have direct equivalents in Uzbek.

The widespread use of English internet slang has also affected the structure and tone of conversations. Uzbek speakers, especially in informal contexts, are blending English terms with their native expressions, creating a hybridized language that maintains the casual, rapid pace of online discourse. This mixture is common in

online gaming, social media, and instant messaging, where brevity and speed are prioritized.

Moreover, English slang’s emotional expressiveness and humor have resonated with Uzbek speakers, prompting the integration of these terms into everyday conversations. As a result, many younger Uzbeks are becoming more familiar with English expressions, which, over time, could influence not only online language but also spoken and written forms of Uzbek. This phenomenon reflects the broader trend of global language convergence, where the dominance of English online is reshaping local linguistic landscapes.

Conclusion: The functional use of internet slangs in both the English and Uzbek languages highlights the evolving nature of communication in the digital age. These slangs serve various purposes: they enhance expressiveness, foster in-group identities, and streamline communication in online platforms. In English, internet slangs have become an integral part of popular culture, reflecting the rapid pace of technological advancement and global connectivity. Similarly, in Uzbek, the adaptation of internet slangs, though more recent, shows the influence of global digital culture while blending with local linguistic traits.

Both languages have seen internet slangs grow beyond mere novelty, contributing to shaping modern communication styles. However, while English internet slangs are widely recognized and integrated, Uzbek slangs are still in the process of expanding, often influenced by Russian and English. The functional use of these slangs in both languages is a testament to the dynamic nature of language, as it adapts to the needs of its users in an increasingly digital and interconnected world.

The future of internet slangs in both languages will depend on factors such as technological development, youth culture, and the global exchange of ideas, making it a fascinating area for linguistic study and analysis.

References

1. "Digital Discourse: Language in the New Media" by Crispin Thurlow, Laura M. Bell, and Rosalind W. H. L. P. (Editors)
2. "Internet Slang: The Social Media Dictionary" by Monty Taylor
3. "The Handbook of Internet Linguistics" edited by Susan C. Herring, Dieter Stein, and Tuija Virtanen
4. "The Language of Internet Slang" by David Crystal, Chapter 2

**OLIIY TA’LIM JARAYONIDA TOG’AY MUROD IJODINI “OLTIN
SANDIQ” INTERFAOL METODI ASOSIDA O’QITISH**

Umurzakova Umidaxon Ahmadjon qizi

*Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Farg‘ona filiali O‘zbek tili va
gumanitar fanlar kafedrasida o‘qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada T.Murod asarlarini oliy ta’lim tizimidagi darslar jarayonida tahlil qilishda “Oltin sandiq” interfaol metodi qay darajada foydaliligi haqida ma’lumotlar berilgan, dars davomida bu metod talabalarning qanday ko‘nikmalarini o‘stirishi tahlil qilingan.

Annotation. This article provides information on the usefulness of the “Golden Chest” interactive method in analyzing T.Murod’s works in the course of lessons in the higher education system, and analyzes what skills this method develops in students during the lesson.

Аннотация. В данной статье представлена информация о том, насколько полезен интерактивный метод «Золотая шкатулка» при анализе произведений Т.Мурада на занятиях в системе высшего образования и как этот метод развивает умения студентов во время занятий

Kalit so‘zlar. Metod, uslub, zamonaviy metodlar, interfaol metod, “Oltin sandiq” metodi, tahlil ko‘nikmasi.

Key words: method, style, modern methods, interactive method, “GoldenChest “ method, analytical skills.

Ключевые слова: метод, стиль, современные методы, интерактивный метод, метод «Золотой коробки», аналитические способности.

Ta’lim jarayonida turli zamonaviy metodlardan foydalanish yuqori rivojlanish va samara demakdir. Bu tizimda interfaol metodlar alohida ahamiyatga ega. Interfaol metodning maqsadi dars jarayonida o‘qituvchi va talabalarni birgalikda faol xatti-harakatlariga asoslanadi. Didaktikaning asoschisi Yan Amos Komenskiy o‘n yettinchi asrdayoq ta’limning “ vaqt, fanlar va uslublarni mohirona taqsimlashdan“ boshqa narsani talab qilmaydigan umumiy tartibini topishga harakat qilgan edi. Komenskiyning fikricha, idealda o‘qitishning yagona mukammal uslubi topilsa, “ hamma narsa toshlari to‘g‘ri muvozanatlangan soatdek aniq, faqat ana shunday mahorat bilan yaratilgan asbobda erishish mumkin bo‘lgan bexatolik bilan ilgarilaydi” [H.T.Ahmedova. O‘zbek tili o‘qitish texnologiyalari va loyihalashtirish. Toshkent. “Navro‘z” nashriyoti. 2016.12-13-betlar]. Darhaqiqat, interfaol metodlar ana shunday ilgarilash kalitidir.

“Oltin sandiq” metodida avvaldan berilgan mavzu asosida jamoaviy tarzda ma’lumotlar xuddi sandiqqa solganday yig‘iladi, ya’ni har bir talabaga mavzuning

biror tomonini yoritish topshiriladi. Bu metod o‘qituvchining dars davomida “ma’ruzachi” yoki “aktyor” emas, balki “rejissyor” rolini bajarishini ta’minlaydi, ya’ni dars davomida barcha ishni talabalar bajaradi, o‘qituvchi esa ularning “rollar”ini boshqarib turadi. Masalan, Tog‘ay Murod ijodini o‘rganish bo‘yicha talabalar o‘zlari uning ijodini yoritishga oid bir mavzu tanlaydilar. Buni quyidagicha taqsimlash mumkin.

1-talaba: T.Murod hayoti va ijodiga oid taqdimot tayyorlash;

2-talaba: “Otamdan qolgan dalalar” asari asosida suratga olingan filmdan eng ta’sirli lavhalarini tayyorlash (filmni ko‘rib, tahlil qilish va xulosa chiqarish orqali talabalarda tanqidiy tahlil kompetensiyasi rivojlanadi);

3-talaba: “Otamdan qolgan dalalar” asari haqidagi tanqidchilar va ijodkorlarning fikrlarini jamlab, shu asosda videorolik tayyorlash;

4-talaba: “ Ot kishnagan oqshom” asari haqida va aynan otlar haqida ma’lumotlarni jamlash;

5-talaba: “Yulduzlar mangu yonadi” asari va uning qahramonlarining xarakteri haqida taqdimot tayyorlash (bundan ko‘zlangan maqsad- asar asosida kitobxonda milliy g‘urur, milliy madaniyat, milliy ong tushunchalarini shakllantirish);

6-talaba: “Yulduzlar mangu yonadi” asari asosida suratga olingan filmdan qisqa lavhalar tayyorlash;

7-talaba: T.Murodning tarjimalari haqida “Klaster” usulidan foydalangan holda ma’lumotlar berish (A4 formatdagi qog‘ozda tasvirlash);

8-talaba: T.Murodning ijodi haqidagi maqolalarni to‘plab, “Taassurot daraxti” metodi asosida tushuntirish (maqolalar uning har bir asarining qiyosiy, psixolingvistik, lingvokulturologik, lingvopoetik, sotsiolingvistik, gender asosdagi tahlillariga oid bo‘lishi mumkin);

9-talaba: T.Murodning takrorlardan foydalanish uslubi asosida matn yoki she’riy parcha tayyorlash (*Bugungi dars bir qiziq bo‘ldi, bir qiziq bo‘ldi. Bu dars dars bo‘lmadi, yangilik bo‘ldi, bu dars dars bo‘lmadi, ma’lumotlar hirmoni bo‘ldi, bu dars dars bo‘lmadi, interfaol metod bo‘ldi, o‘ynab qo‘yay darslaridan, o‘ynab qo‘yay metodlaridan* kabi bo‘lishi mumkin, bu orqali talabalarda ijodkorning o‘ziga xos uslubi borasida bilimlarni shakllantirish ko‘zlanadi);

10-11-12-13-talabalar: biror asaridan sahna ko‘rinishi tayyorlash (ushbu topshiriq asosida talabalardagi ijodiy qobiliyatlar rivojlantiriladi);

14-15-talabalar: uning ijod yo‘li shajarasini tayyorlash.

Shu kabi bo‘linishlar uyga vazifa qilib darsdan oldinroq tushuntiriladi va ma’lumotlar to‘plashda internet saytlaridan, “ Google Scholar” bazasidan, umuman, ishonchli manbalardan foydalanish, shuningdek, har bir axboroti qayerdan

olinganligi, manbasi ta’kidlab o‘tilishi kerakligi aytiladi. Dars kuni ularga 6 daqiqadan vaqt beriladi. Har bir talaba ma’lumoti tinglanadi. O‘qituvchi ularning ma’lumotlariga ilmiy izohlar berib, qo‘shimchalar qo‘shishi mumkin. Hammaning fikrlari tinglanishi davomida talabalar faqat uning ijodi haqida bilimlar bilan cheklanibgina qolmay, ijodkorning butun bir hayot yo‘li haqida tinglash, ko‘rish, tahlil qilish, solishtirish orqali to‘la to‘kis ma’lumotlarga ega bo‘ladi, ma’lumotlarni to‘plagan talabalar, o‘z topshiriqlarini bajarish davomida o‘qituvchi berganidan ko‘ra ko‘proq ma’lumotlar ombori bilan tanishadilar, o‘zlari o‘sha mavzu ustida tadqiqot olib borganliklari uchun ham nazariy, ham amaliy ko‘nikmalari shakllanadi, ularning nutqiy qobiliyatlari ham rivojlanadi.

1. Bu metodning “Oltin sandiq” deb nomlanishining sababi mavzu bo‘yicha barcha oltinga teng ma’lumotlar jamlanadi, ya’ni dars oltin sandiq vazifasini bajaradi, talabalar xotirasida oltindek sof saqlanib qoladi. Darsda barcha talaba ishtirok etadi, zamonaviy pedagogikaning “O‘qituvchi-kuzatuvchi “ talabi ham bajariladi, shuningdek, ijodkorning bir emas barcha asarlari mukammal tahlil etiladi, talabalar bir-birlarining ma’lumotlarini solishtirish bilan an’anaviy darslardan ko‘ra aniqroq va esda qolarli, qiziqarli ma’lumotlarga ega bo‘ladilar. Zero, D.B.Elkonin aytganidek, “Ta’limdagi har bir metod o‘rganuvchining shaxsiy rivojini ta’minlashi lozim”.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Эльконин Д.Б. Психология игры. Москва. Педагогика. 1978.
2. Н.Т.Ахмедова. O‘zbek tili o‘qitish texnologiyalari va loyihalashtirish. Toshkent. “Navro‘z” nashriyoti. 2016.12-13-betlar
3. N.M.O‘rinova, M.O.Uralova. Ta’lim-tarbiya jarayoniga innovatsion yondashuv. Farg‘ona. 2012.
4. U.A.Umurzakova. T.Murodning “Oydinda yurgan odamlar” asarida qo‘llanilgan milliy qiyofani aks ettiruvchi vositalar. Boshlang‘ich ta’limning dolzarb masalari: muammo, yechimlar va rivojlanish istiqbollari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 2024.

TA’LIM JARAYONLARIDA GENDER XUSUSIYATLARI

Asqarova Dilafruz Ibroximovna

Farg‘ona davlat universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrsi o‘qituvchisi

Solijonova Mohinur Asrorjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqola ta’lim jarayonlarida gender xususiyatlarini tahlil qiladi. Gender tushunchasi, uning ta’limdagi o‘rni va stereotiplarning ta’siri keng yoritiladi. Shuningdek, gender tengligini ta’minlashda pedagogik yondashuvlar, jumladan, gender neytral va gender sezgir yondashuvlar haqida ma’lumot beriladi. Maktabgacha, umumiy o‘rta va oliy ta’lim bosqichlarida gender masalalari va ularga yechimlar muhokama qilinadi. Maqolada ta’lim muassasalarida gender tengligini ta’minlash orqali ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanishga erishish yo‘llari ko‘rsatilgan.

Аннотация. В данной статье анализируются гендерные особенности в образовательном процессе. Широко освещено понятие пола, его роль в образовании и влияние стереотипов. Также представлена информация о педагогических подходах к обеспечению гендерного равенства, включая гендерно-нейтральные и гендерно-чувствительные подходы. Гендерные вопросы и пути их решения обсуждаются на уровне дошкольного, общего среднего и высшего образования. В статье показаны пути достижения социальной справедливости и устойчивого развития путем обеспечения гендерного равенства в образовательных учреждениях.

Annotation. This article analyzes gender characteristics in the educational process. The concept of gender, its role in education and the influence of stereotypes are widely covered. Information is also provided on pedagogical approaches to promoting gender equality, including gender-neutral and gender-sensitive approaches. Gender issues and ways to solve them are discussed at the level of preschool, general secondary and higher education. The article shows ways to achieve social justice and sustainable development by ensuring gender equality in educational institutions.

Kalit so‘zlar: gender tenglik, jins, ta’lim, teng imkoniyatlar, ijtimoiy mas’uliyat, tamoyi, xususiyat.

Ключевые слова: гендерное равенство, пол, образование, равные возможности, социальная ответственность, принцип, особенность.

Key words: gender equality, sex, education, equal opportunities, social responsibility, principle, feature

Zamonaviy ta’lim tizimi rivojlanayotgan globallashuv va ijtimoiy dinamikalar bilan chambarchas bog‘liq. Gender tengligi va xususiyatlari ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Jamiyatda ayollar va erkaklar o‘rtasidagi teng imkoniyatlarni ta’minlash ta’limdan boshlanadi, chunki ta’lim individuallik va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantiradi.

Gender — jamiyatda ayollar va erkaklar rolini, ularning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy mavqeini ifodalovchi tushuncha. Gender xususiyatlari ta’lim tizimida muhim rol o‘ynaydi, chunki ular o‘quvchilar va talabalarni qabul qilish, baholash va rivojlantirish jarayoniga ta’sir qiladi.

Aytish joizki, keyingi paytlarda “gender tenglik” degan iborani tez –tez ishlatadigan bo‘ldik. Xo‘sh, gender tenglik o‘zi nima? Ko‘pchilik bu iborani eshitganda uni, albatta, ayollar bilan bog‘laydi. Ayonki, xotin-qizlar sayyoramiz aholisining yarmini tashkil etadi. Shunday ekan, gender tenglik, ya’ni erkak va ayollarning teng huquqliligi insonning eng muhim huquqlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu omil jamiyatda tinchlik va totuvlikni ta’minlash, barqaror rivojlanish asosida insoniy salohiyatni ro‘yobga chiqarishda muhim o‘rin tutadi.

Ayollarni davlat va jamiyat hayotiga keng jalb etish barcha sohadagi islohotlar samaradorligi hamda iqtisodiy o‘sishni ta’minlashi amaliyotda o‘z isbotini topgan haqiqat. Jinslar tengligiga erishish mohiyatan insonga shaxs sifatida namoyon bo‘lishga xalal beruvchi barcha ijtimoiy to‘siqlarni o‘rganish va bartaraf etishdan iborat. Mana shu barcha tamoyil hamda yo‘nalishlar

“Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunida mujassamlashgan.

Aslida, gender tenglik va u bilan bog‘liq barcha konstruktiv tamoyillar bilan tanishish, ularning mazmun-mohiyatini anglash uchun birgina mazkur hujjatni yaxshilab, mag‘zini chaqib mutolaa qilishning o‘zi kifoya.

Xususan, Qonunning 4-moddasida xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta’minlashning asosiy prinsiplari deb demokratizm xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta’minlashning asosiy prinsiplari deb demokratizm, xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqligi, jins bo‘yicha kamsitishga yo‘l qo‘ymasligi, ochiqlik hamda shaffoflik belgilangan.

Jumladan, demokratizm tamoyili jinsidan qat’i nazar hamma uchun barcha darajadagi ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish, sog‘liqni saqlash sohasida tegishli xizmatlarga ega bo‘lish, barcha siyosiy ijtimoiy va iqtisodiy huquqlardan teng foydalanishni anglatadi.

Uning 5-moddasida “Jins bo‘yicha kamsitishga yo‘l qo‘ymaslik” deb nomlanadi. Bu juda muhim modda va unda ko‘plab bahs-munozaralarga barham

beruvchi aniq normalar keltirilgan. Xususan, unda xotin-qizlar va erkaklar davlat tomonidan kafolatlangan teng huquq hamda imkoniyatlarga ega bo‘lishi aniq qayd etilib, jins bo‘yicha kamsitish hisoblanmaydigan omillar keltirilgan. Bola tug‘ish va ona suti bilan oziqlantirish vazifalari bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga solishda farqlarni belgilash, qonuniy tartibda muddatli harbiy xizmatga chaqirish, ushbu qonun asosida gender siyosati amalga oshirilishini ta‘minlashga doir vaqtinchalik maxsus choralar ko‘rish, xotin-qizlar hamda erkaklar mehnatini muhofaza qilishda ularning reproduktiv salomatligini saqlash shular jumlasidan.

Bundan tashqari, bularga yana majburiyatlar faqat muayyan jinsdagi shaxslar tomonidan bajarilishi mumkinligiga asoslangan holda kasbiy malakaga doir tavsiyalar berish. Erkaklar va ayollar o‘rtasida jismoniy va ruhiy jihatdan barqaror farqlar bor. Ularni hisobga olmaslik, avvalo, jamiyat rivojiga, millat genofondiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Farzand tarbiyasi yoki oilada boquvchilik maqomiga kelsak, bu borada ham oila a‘zolari kelishuviga ko‘ra ijtimoiy “rollar”ni ortiqcha qiyinchiliksiz o‘zgartirish mumkin. Eng asosiysi, er-xotin bunga rozi bo‘lsa, fikrlari bir joydan chiqsa bas.

Aslida xotin-qizlar va erkaklar o‘rtasidagi tug‘ma fiziologik farqlar borligiga qaramay, gender ma‘nosidagi farqlarning aksariyati jamiyatning ijtimoiylashuvi hamda madaniyat rivojidan kelib chiqqan desak, adashmaymiz. Ya‘ni xotin-qizlarning huquqlari qaysidir jabhalarda amalga oshmasligi ko‘proq jamiyatda ildiz otgan qolib tushunchalar-stereotiplar bilan bog‘liq. Ularni o‘zgartirish murakkab va ko‘p vaqt talab qiladigan jarayon. Buning uchun, avvalo, yosh avlodning, qolaversa, kattalarning ham dunyoqarashini to‘g‘ri shakllantirish lozim.

Bu masalalar O‘zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasi loyihasida ham belgilangan. Irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy mavqeidan qat‘i nazar, xotin-qizlar hamda erkaklarning haqiqiy tengligini ta‘minlashga qaratilgan ushbu hujjat jamoatchilik e‘tiboriga havola qilinib, u bo‘yicha keng muhokamalar o‘tkazilishi rejalashtirildi.

Gender xususiyatlarini hisobga olgan holda ta‘lim jarayonlarini tashkil etish nafaqat gender tengligini ta‘minlaydi, balki jamiyatda ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanishga hissa qo‘shadi. Har bir ta‘lim muassasasi gender muammolarini aniqlab, ularni hal etishga yo‘naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqishi zarur. Gender tengligi ta‘lim sifatini oshirish va har bir o‘quvchining potentsialini to‘liq ochishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Askarova, D. (2022). FORMATION OF CREATIVITY AND BOOKREADERS QUALITIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION. Science and innovation, 1(B8), 1039-1044.
2. Askarova, D. I. (2022). The Role Of Folk Pedagogy In The Development Of Creativity Of Students Of Higher Educational Institutions. Oriental Journal of Social Sciences, 2(02), 89-96.
3. Dilafruz, A. (2022). Maktabgacha Yoshdagi Bolalarda Va Oilada Gender Xususiyatlarni Shakllantirish Omillari. Innovation In The Modern Education System, 2(18), 183-189.
4. Askarova, D. I., & Jabborova, M. K. (2022). The Introduction Of Gender Issues In Preschool Education On The Example Of Folk Pedagogy. Oriental Journal of Social Sciences, 2(05), 81-87.

ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

С.Б.Абдувасиев

*Джизакский государственный педагогический институт,
ул. Ш. Рашидова, 4, 100130, Джизак, Узбекистан*

Annotatsiya. Ushbu maqola raqamli ta'lim texnologiyalarining zamonaviy ta'lim jarayoniga ta'siri va sun'iy intellekt texnologiyalarining rolini o'rganadi. Sun'iy intellekt asosida yaratilgan tizimlar, shu jumladan adaptiv o'quv platformalari, avtomatlashtirilgan baholash tizimlari va o'quv jarayonini individuallikka moslashtirish uchun echimlar tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, raqamli ta'lim samaradorligini oshirish, ta'lim olish imkoniyatini oshirish va o'qituvchilarning ish yukini kamaytirish masalalari ko'rib chiqiladi. Ta'lim sohasidagi raqamli texnologiyalarning global tendentsiyalari va ularni mahalliy darajada qo'llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Mualliflar sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda individual yondashuvni qanday ta'minlash, shuningdek, ta'lim jarayonida ma'lumotlardan samarali foydalanish usullari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, sun'iy intellekt, ta'lim texnologiyasi, adaptiv ta'lim, avtomatlashtirilgan baholash, onlayn ta'lim platformalari, ma'lumotlarni tahlil qilish.

Аннотация. В этой статье исследуется влияние цифровых образовательных технологий на современный образовательный процесс и роль технологий искусственного интеллекта. Анализируются системы, созданные на основе искусственного интеллекта, включая адаптивные учебные платформы, автоматизированные системы оценки и решения для адаптации учебного процесса к индивидуальности. В статье также рассматриваются вопросы повышения эффективности обучения с помощью цифровых технологий, расширения доступа к образованию и снижения нагрузки на учителей. Анализируются мировые тенденции в области цифровых технологий в сфере образования и возможности их применения на местном уровне. Авторы размышляют о том, как обеспечить индивидуальный подход с использованием технологий искусственного интеллекта, а также о способах эффективного использования информации в образовательном процессе.

Ключевые слова: цифровое образование, искусственный интеллект, образовательные технологии, адаптивное обучение, автоматизированная оценка, платформы онлайн-обучения, анализ данных, инновационное образование

Annotation. This article examines the impact of digital educational technologies on the modern educational process and the role of artificial intelligence technologies. The systems created on the basis of artificial intelligence are analyzed, including adaptive learning platforms, automated assessment systems and solutions for adapting the learning process to individuality. The article also discusses the issues of improving the effectiveness of learning through digital technologies, expanding access to education and reducing the burden on teachers. The article analyzes global trends in the field of digital technologies in the field of education and the possibilities of their application at the local level. The authors reflect on how to provide an individual approach using artificial intelligence technologies, as well as on ways to effectively use information in the educational process.

Keywords: digital education, artificial intelligence, educational technologies, adaptive learning, automated assessment, online learning platforms, data analysis, innovative education

Введение. Сегодня цифровые технологии стали неотъемлемой частью сферы образования. С другой стороны, технологии искусственного интеллекта являются важным инструментом для дальнейшего улучшения этого процесса. Обогащение образовательного процесса инновационными технологиями не только повышает уровень усвоения учащимися, но и создает возможность

получения образования, адаптированного к их индивидуальным потребностям.

Искусственный интеллект и адаптивные системы обучения. Системы адаптивного обучения учитывают индивидуальные особенности учащихся и предлагают им индивидуальные учебные планы. В этом процессе искусственный интеллект используется на следующих основных этапах:

Анализ уровня знаний: искусственный интеллект оценивает знания учащихся с помощью тестов или практических заданий и выявляет пробелы в них.

Создание индивидуальной ориентации: система предоставляет каждому учащемуся темы, соответствующие его потребностям. Например, учащемуся может быть предложено больше упражнений по сложным математическим темам.

Постоянное совершенствование: система искусственного интеллекта постоянно обновляет уроки в зависимости от уровня усвоения учащимися.

Пример: мобильные приложения, такие как socratic, используют искусственный интеллект, чтобы помочь учащимся понять вопросы. Это приложение анализирует вопросы, ищет ответы и предлагает объяснения.

2. Автоматизированные системы оценки

Преимущества автоматизированных систем оценки обширны:

Ясность и прозрачность: система снижает субъективность в оценке. Ответы каждого учащегося оцениваются в соответствии с установленными критериями. Скорость: в больших учебных группах оценка тестов выполняется быстро, что экономит время. Оценка сложных задач: алгоритмы искусственного интеллекта могут оценивать не только тесты, но и сложные эссе и проектные работы. Например, платформа Turnitin не только выявляет плагиат, но и анализирует качество письменной работы.

Пример: в Японии и США некоторые школы внедряют технологии оценки эссе ИИ, расширяя практику оценки эссе, написанных учащимися, по языку и содержанию.

3. Платформы онлайн-обучения и интеграция искусственного интеллекта

Онлайн-платформы вносят значительный вклад в рост цифрового образования, обеспечивая глобальную открытость обучения.

Персонализация: каждый ученик читает в своем собственном темпе. Например, на платформе Coursera учащиеся могут приостанавливать занятия и начинать заново.

Помощник по искусственному интеллекту: помощники на основе искусственного интеллекта, такие как chatgpt, отвечают на вопросы учащихся в режиме реального времени.

Аналитические отчеты: система анализирует успеваемость учащихся, чтобы определить, по каким предметам они испытывают трудности.

Пример: образовательная платформа byju в Индии использует искусственный интеллект для отслеживания уровня усвоения учащимися и предлагает им соответствующие классы.

4. Анализ данных и оптимизация образовательного процесса. При эффективном использовании больших объемов информации в образовательном процессе можно добиться следующих результатов:

Мониторинг качества образования: позволяет улучшить учебные программы и методы в образовательных учреждениях путем анализа их эффективности.

Углубленный анализ: ИИ рекомендует решения для повышения качества образования за счет обработки больших объемов обучающих данных.

Прогнозирование: помогает определить вероятность будущего успеха или неудачи учащихся.

Пример: в США технология Learning Analytics Dashboard (Lad) анализирует успеваемость учащихся в режиме реального времени. С помощью этих систем учителя получают полное представление об общем состоянии своего класса.

5. Применение технологий VR и AR в образовании

Благодаря технологиям виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR) расширяется возможность обогащения теоретического образования практикой:

Экспериментальные среды: с помощью виртуальной реальности учащиеся могут экспериментировать, например, изучать процессы в химической лаборатории в безопасной и живой форме.

Сделать процесс обучения интерактивным: технологии AR добавляют жизненности учебникам. Например, на уроках истории реконструкция древних сооружений может проводиться с помощью дополненной реальности.

Образование в отдаленных районах: технологии VR позволяют учащимся в отдаленных районах экспериментировать с передовыми лабораториями.

Пример: платформа zspace в Соединенном Королевстве использует технологии AR и VR для визуального представления учащимся сложных научных процессов.

6. Развитие новых навыков с помощью искусственного интеллекта

Искусственный интеллект помогает формировать у учащихся навыки XXI века:

Развивайте творческие способности: инструменты искусственного интеллекта, такие как Приложения, используемые для графического дизайна или создания музыкальных композиций, стимулируют творческое мышление.

Навыки решения проблем: позволяет разрабатывать различные решения сложных проблем с помощью моделей искусственного интеллекта.

Навыки совместной работы: благодаря командным проектам на онлайн-платформах учащиеся учатся работать вместе.

Пример: такие платформы, как Google AI Experiments, предоставляют учащимся увлекательный опыт для развития творческих способностей и развития новых навыков.

Заключение

Цифровые образовательные технологии и искусственный интеллект стали неотъемлемой частью современной системы образования и играют важную роль в повышении качества образования, создании индивидуальных процессов обучения и расширении доступа к знаниям. Системы на основе искусственного интеллекта облегчают деятельность учителей и учащихся за счет автоматизации и эффективной организации образовательного процесса.

Платформы адаптивного обучения повышают успеваемость учащихся, обеспечивая среду обучения, адаптированную к потребностям каждого учащегося. С другой стороны, автоматизированные системы оценки обеспечивают прозрачность процесса оценки, экономя время учителей. Технологии VR и AR позволяют учащимся обогащать теоретические знания практическим опытом, делая обучение более увлекательным и эффективным.

Однако для успешного внедрения этих технологий важно создать необходимую инфраструктуру, повысить квалификацию учителей и обеспечить соответствие технологий социально-экономическому балансу. Поэтому разработка и рациональное использование средств обучения на основе искусственного интеллекта является одной из важнейших задач, стоящих перед современной системой образования.

В будущем интеграция искусственного интеллекта в образование будет способствовать не только индивидуальному успеху, но и общему развитию общества. При последовательном развитии образовательных технологий и их правильной направленности процесс получения знаний становится более инновационным, всеобъемлющим и инклюзивным.

Использованная литература

1. Лакин Р., Холмс У., Гриффитс М. и Форсье Л. Б. (2016). Высвобожденный интеллект: аргументы в пользу использования искусственного интеллекта в образовании. Pearson Education.
2. Кукульска-Халм, А., Тракслер, Дж. (2019). Мобильное обучение: новое поколение. Routledge
3. Абдуллаева, Г. А. (2020). Цифровые технологии в образовании: современные подходы и перспективы развития. Ташкент: инновационное образовательное издательство.
4. Каримов, Д. А., & Расулов, С. Н. (2019). Искусственный интеллект и образовательные технологии: теория и практика. Самарканд: издательство Самгу.

ZAMONAVIY BOSHQARUV ASOSIDA MAKTAB TA'LIMI VA ISHLAB- CHIQARISH INTEGRATSIYASINI TASHKIL ETISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Mexmonov Ismat Toshpo'latovich

*A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti, ta'lim xizmalar markazi
direktor o'rinbosari, mustaqil tadqiqotchi*

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy boshqaruv asosida maktab ta'limi va ishlab-chiqarish integratsiyasini tashkil etish mexanizmlarini takomillashtirish istiqbollari ilgari surilgan. Zamonaviy dunyoda, inson kapitali ta'sirining o'sishi bilan bir qatorda, jamiyatning yangi sifatini shakllantirishning eng muhim omili sifatida ta'limning ahamiyati ortib bormoqda. Ma'lumki, jahonda zamonaviy ta'lim tizimining asosini sifatli va yuqori texnologiyali muhit tashkil etadi. Uning yaratilishi va rivojlanishi texnik jihatdan murakkab, shu bilan bir qatorda bunday muhit ta'lim tizimini takomillashtirishga, ta'lim jarayoniga axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Kreativ boshqaruv, investitsiya, ta'lim va biznes, tadbirkor, ishlab chiqarish, innovatsiya, kompetensiya, intellektual mulk, ishlab chiqarish korxonalari, zamonaviy texnika va texnologiya, kichik texnologiyalar.

Аннотация: В статье представлены перспективы совершенствования механизмов организации школьного образования и интеграции производства на основе современного менеджмента. В современном мире, наряду с ростом влияния человеческого капитала, возрастает значение образования как

важнейшего фактора формирования нового качества общества. Известно, что основой современной системы образования в мире является качественная и высокотехнологичная среда. Ее создание и развитие технически сложны, и в то же время такая среда служит совершенствованию системы образования, внедрению информационных и коммуникационных технологий в учебный процесс.

Ключевые слова: Креативный менеджмент, инвестиции, образование и бизнес, предприниматель, производство, инновации, компетентность, интеллектуальная собственность, производственные предприятия, современное оборудование и технологии, малые технологии.

Abstract: The article presents the prospects of improving the mechanisms of organizing school education and production integration based on modern management. In the modern world, along with the growth of the influence of human capital, the importance of education as the most important factor in the formation of a new quality of society is increasing. It is known that the basis of the modern educational system in the world is a high-quality and high-tech environment. Its creation and development is technically complex, and at the same time, such an environment serves to improve the educational system, to introduce information and communication technologies into the educational process.

Key words: Creative management, investment, education and business, entrepreneur, production, innovation, competence, intellectual property, production enterprises, modern equipment and technology, small technologies.

Bugungi kunda maktab ta’limi va ishlab chiqarish integratsiyasini samarali tashkil etish milliy ta’lim tizimining eng dolzarb masalalaridan biriga aylangan. Bu jarayonda o‘quvchilarni mehnat bozori talablariga mos kasbiy bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirish, ularning bandligini ta’minlash hamda raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining 2030 yilgacha bo‘lgan davrda ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida belgilab berilgan vazifalarni amalga oshirish doirasida maktab ta’limi va ishlab chiqarish integratsiyasini takomillashtirish, Zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish ustuvor yo‘nalishlar sifatida belgilangan.

Maktab ta’limi va ishlab chiqarish integratsiyasini tashkil etish mexanizmlarini takomillashtirish quyidagi asosiy masalalarni hal etishni taqozo etadi:

ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida samarali hamkorlik aloqalarini o‘rnatish;

o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish;

ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi jarayoniga Zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish;

dual ta’lim tizimini rivojlantirish va o‘quvchilarning ishlab chiqarish amaliyotini samarali tashkil etish;

zamonaviy kasbiy ta’lim standartlari va o‘quv dasturlarini ishlab chiqish.

Ushbu maqolada maktab ta’limi va ishlab chiqarish integratsiyasini tashkil etish mexanizmlarini takomillashtirish istiqbollari, bu boradagi ilg‘or tajribalar va innovatsion yondashuvlar, shuningdek mavjud muammolarni hal etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, xususan maktab bitiruvchilarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va bandligini ta’minlash bo‘yicha tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 2-fevraldagi PQ-53-sonli qarori bilan tajriba-sinov tariqasida umumiy o‘rta ta’lim muassasalarining 10-11-sinflarida "Biznes va kasb-hunarga o‘qitish" yo‘nalishi joriy etilishi bu boradagi islohotlarning yangi bosqichini boshlab berdi. Mazkur islohotlarning samarali amalga oshirilishida "Mahalla yettiligi" instituti muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 15-martdagi 137-son qarori bilan "Mahalla yettiligi" faoliyatini tashkil etish va uning a‘zolari hamkorligini ta’minlash mexanizmlari belgilangan. Bu esa maktab ta’limi va ishlab chiqarish integratsiyasini yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi.

Zamonaviy boshqaruv faoliyatini loyihalashtirish va strategik konseptual yo‘nalishlarni ishlab chiqishning nazariy asoslari bunday modulning zaruriyatini tasdiqlab beradi. AQSh tadqiqotchisi P.Drukkerning qayd etishicha, zamonaviy ta’lim tizimining asosiy vazifasi – shaxsning mavjud imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish va uni mehnat bozoriga moslashtirish orqali jamiyat taraqqiyotiga hissa qo‘shishdir. Buning uchun ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi integratsion aloqalarni kuchaytirish, Zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, monitoring va baholash tizimini takomillashtirish talab etiladi. Ta’limda innovatsion menejmentning asosiy tamoyillari – bu tizimlilik, komplekslilik, uzluksizlik va integratsiyalashuvdir. Nemis tadqiqotchisi V.Greynerning ta’kidlashicha, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi kreativlik, yo‘naltiruvchi rivojlanish, vakolatlarni taqsimlash, muvofiqlashtirish va hamkorlik kabi bosqichlarni o‘z ichiga olgan rivojlanish jarayonidir. Har bir bosqich o‘ziga xos

boshqaruv mexanizmlarini talab etadi va yakuniy maqsad innovatsion rivojlanishni ta'minlashdan iborat.

Tizimli tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi kunda respublikamizda bitiruvchi o'quvchilarning 40 foizdan ortig'i oliy ta'lim muassasalariga kirish imkoniga ega bo'lmayapti. Kasb-hunar kollejlari va texnikumlarda o'qishni davom ettiruvchilar 30 foizni tashkil etmoqda. Qolgan 30 foiz bitiruvchilar esa kasb-hunarga ega bo'lmagan holda mehnat bozoriga kirib kelmoqda. Bu esa yoshlar bandligini ta'minlash va malakali kadrlar tayyorlash borasida jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bunday sharoitda maktab ta'limi va ishlab chiqarish integratsiyasini Zamonaviy boshqaruv asosida tashkil etish, o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va bandligini ta'minlash dolzarb ahamiyat kasb etadi.

"Mahalla yettiligi" instituti doirasida ishlab chiqilgan Zamonaviy boshqaruv modeli vertikal va gorizontol integratsiyani optimallashtirish imkonini beradi. Mahalla raisi strategik darajada jarayonlarni muvofiqlashtiradi va uzoq muddatli rivojlanish konsepsiyasini belgilaydi. Hokim yordamchisi taktik darajada resurslarni taqsimlash va jarayonlarni muvofiqlashtirish vazifasini bajaradi. "Mahalla yettiligi"ning boshqa a'zolari esa operativ darajada joriy rejalashtirish, kundalik nazorat va monitoring ishlarini amalga oshiradi. Bunday tizimli yondashuv ta'lim-ishlab chiqarish integratsiyasining samaradorligini oshirish, natijadorlikni monitoring qilish va strategik maqsadlarga erishish imkonini beradi.

Maktab ta'limi va ishlab chiqarish integratsiyasining Zamonaviy boshqaruv strategiyasi xalqaro tajribalar va milliy xususiyatlarni inobatga olgan holda ishlab chiqildi. Bu strategiyaning asosini ingliz olimi M.Porterning raqobat ustunligi nazariyasi va yapon olimi I.Nonakaning bilimlar menejmenti konsepsiyasi tashkil etadi. Ularning nazariy yondashuvlariga ko'ra, ta'lim tizimining raqobatbardoshligi uning ishlab chiqarish bilan integratsiyalashuv darajasiga bevosita bog'liq. Ta'lim muassasalari o'quvchilarning nazariy bilimlarini shakllantirsa, ishlab chiqarish korxonalari amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bu ikki jarayonning uyg'unlashuvi esa yuqori malakali kadrlar tayyorlash imkonini beradi.

"Mahalla yettiligi" doirasida taklif etilayotgan Zamonaviy boshqaruv modeli ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasining barcha bosqichlarini qamrab oladi. Bunda mahalla raisi jarayonlarni strategik rejalashtirish va monitoring qilish vazifasini bajaradi. Hokim yordamchisi hududdagi ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatadi va bandlik masalalarini hal etadi. Yoshlar yetakchisi o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini o'rganadi va ularni zarur yo'nalishlarga yo'naltiradi. Profilaktika inspektori mehnat muhofazasi va xavfsizlik masalalarini nazorat qiladi. Ijtimoiy xodim o'quvchilarning ijtimoiy himoyasini

ta'minlaydi. Xotin-qizlar faoli qizlarning bandligi masalalarini alohida nazoratga oladi. Soliq inspektori esa mehnat shartnomalarining rasmiylashtilishi va moliyaviy masalalarni hal etishga ko'maklashadi.

Ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorlikning innovatsion mexanizmi uch bosqichli tizimni o'z ichiga oladi. Birinchi bosqichda o'quvchilar ishlab chiqarish jarayonlari bilan tanishadi va kasbiy qiziqishlarini aniqlaydi. Ikkinchi bosqichda ular malakali ustalar rahbarligida amaliy ko'nikmalarni egallaydi. Uchinchi bosqichda esa mustaqil ravishda ishlab chiqarish topshiriqlarini bajaradi. Bu jarayonda har bir o'quvchiga individual yondashuv asosida kasbiy rivojlanish trayektoriyasi ishlab chiqiladi. Bunda ularning qobiliyatlari, qiziqishlari va mehnat bozori talablari hisobga olinadi.

Zamonaviy boshqaruv samaradorligini baholash tizimi ham ishlab chiqilgan bo'lib, u monitoring va nazoratning zamonaviy usullariga asoslanadi. Monitoring natijalari har oyda tahlil qilinadi va zarur hollarda strategik rejalarga o'zgartirishlar kiritiladi. Baholash tizimi nafaqat miqdoriy, balki sifat ko'rsatkichlarini ham o'z ichiga oladi. Masalan, o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalari, mehnat unumdorligi, innovatsion faolligi kabi ko'rsatkichlar muntazam ravishda o'rganib boriladi. Bu esa jarayonlarning samaradorligini oshirish va strategik maqsadlarga erishish imkonini beradi.

Ishlab chiqilgan strategiyaning amaliy ahamiyati shundaki, u milliy ta'lim tizimining innovatsion rivojlanishiga xizmat qiladi. Amerikalik tadqiqotchi G.Mintsberg ta'kidlaganidek, strategik boshqaruvning samaradorligi uning amaliy natijalarida namoyon bo'ladi. Bu borada "Mahalla yettiligi" doirasida amalga oshirilayotgan ishlar alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ushbu institut mahalliy darajada ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlash, kadrlar tayyorlash va bandlikni ta'minlash masalalarini kompleks hal etish imkonini beradi.

Strategiyaning amalga oshirish mexanizmi quyidagi tarkibiy elementlarni o'z ichiga oladi.

Birinchi, har bir hududda ishlab chiqarish korxonalari va ta'lim muassasalari o'rtasida hamkorlik klasterlari tashkil etiladi. Bu klasterlar doirasida o'quvchilarning ishlab chiqarish amaliyoti, ustoz-shogird tizimi, innovatsion loyihalar va bandlikni ta'minlash masalalari hal etiladi.

Ikkinchi, kadrlar tayyorlashning dual tizimi joriy etiladi. Bunda o'quvchilar haftaning uch kunini maktabda nazariy bilimlarni olishga, ikki kunini esa korxonalarda amaliy ko'nikmalarni egallashga sarflaydi.

Uchinchi, har bir o'quvchi uchun individual kasbiy rivojlanish dasturi ishlab chiqiladi. Bu dastur ularning qobiliyatlari, qiziqishlari va mehnat bozori talablarini inobatga olgan holda tuziladi.

Zamonaviy boshqaruv modeli doirasida xorijiy tajribada zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ham keng qo'llaniladi. Masalan, "Smart Education" platformasi orqali o'quvchilarning nazariy bilimlari onlayn shaklda baholanadi. "Digital Skills" portali esa ularning raqamli ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. "Career Track" tizimi yordamida har bir o'quvchining kasbiy rivojlanishi monitoring qilib boriladi. Bu kabi raqamli yechimlar boshqaruv jarayonlarining samaradorligini oshirish va qarorlar qabul qilishni optimallashtirish imkonini beradi.

Modulning moliyaviy ta'minoti ko'p kanallik tamoyili asosida amalga oshiriladi. Davlat budjeti mablag'lari, korxonalarining investitsiyalari, xalqaro grantlar va homiylik mablag'lari shular jumlasidandir. Bunda korxonalarga soliq va boshqa imtiyozlar berilishi ularning faol ishtirokini ta'minlaydi. Bundan tashqari, o'quvchilarning mehnat faoliyatidan olinadigan daromadlar ham moliyalashtirish manbai bo'lib xizmat qiladi. Bu esa strategiyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Modulning amalga oshirilishi bosqichma-bosqich monitoring qilib boriladi. Monitoring tizimi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni bilan tasdiqlangan ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida belgilangan mezonlarga asoslanadi. Bunda Zamonaviy boshqaruv jarayonining samaradorligi bir nechta parametrlar orqali baholanadi. Birinchidan, o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalari shakllanishi o'rganiladi. Buning uchun nafaqat ularning nazariy bilimlari, balki amaliy ko'nikmalari ham baholanadi. Ikkinchidan, bitiruvchilarning bandlik ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Bu orqali strategiyaning amaliy natijadorligi aniqlanadi. Uchinchidan, ishlab chiqarish korxonalarining integratsion jarayonlardagi ishtiroki darajasi o'rganiladi. To'rtinchidan, innovatsion loyihalar va tashabbuslarning soni va sifati baholanadi.

"Mahalla yettiligi" doirasida amalga oshirilayotgan Zamonaviy boshqaruv faoliyati bir qator afzalliklarga ega. Masalan, mahalliy darajada qarorlar qabul qilish jarayoni sezilarli darajada tezlashadi. Resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi. O'quvchilarning individual xususiyatlari va ehtiyojlari to'liq inobatga olinadi. Korxonalar bilan hamkorlik aloqalari mustahkamlanadi. Bundan tashqari, jamoatchilik nazorati kuchayadi va shaffoflik ta'minlanadi. Bu esa strategiyaning samarali amalga oshirilishiga xizmat qiladi.

Biroq, strategiyani amalga oshirish jarayonida ma'lum qiyinchiliklar ham kuzatilmoqda. Masalan, ayrim hududlarda ishlab chiqarish korxonalari soni cheklangan. Ba'zi korxonalar o'quvchilar bilan ishlashga tayyor emas. Kadrlar malakasi va moddiy-texnik baza yetarli darajada emas. Moliyalashtirish masalalari to'liq hal etilmagan. Bu muammolarni bartaraf etish uchun qo'shimcha chora-

tadbirlar ishlab chiqish talab etiladi. Jumladan, korxonalarga qo‘shimcha imtiyozlar berish, kadrlar malakasini oshirish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash va moliyalashtirish manbalarini kengaytirish zarur.

Bundan tashqari, zamonaviy boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish talab etiladi. Bunda zamonaviy menejment usullarini qo‘llash, kadrlar salohiyatini oshirish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash va moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. "Mahalla yettiligi" a'zolarining malakasini oshirish, ularning innovatsion faoliyatini rag‘batlantirish va faoliyat samaradorligini baholash mezonlarini takomillashtirish zarur.

Strategiyaning uzoq muddatli maqsadi – milliy ta’lim tizimining raqobatbardoshligini oshirish va jahon ta’lim xizmatlari bozoriga integratsiyalashuvini ta’minlashdir. Bu maqsadga erishish uchun Zamonaviy boshqaruv tizimini tizimli ravishda takomillashtirib borish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va kadrlar salohiyatini oshirish talab etiladi.

Strategik rivojlanishning muhim jihati – bu ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasining institutsional asoslarini takomillashtirishdir. B.Milner nazariyasiga ko‘ra, institutsional rivojlanish islohotlarning barqarorligini ta’minlovchi asosiy omildir. Bu borada "Mahalla yettiligi" faoliyatining huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash, vakolatlarni kengaytirish va faoliyat mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Buning uchun tegishli me’yoriy-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish, mavjudlarini takomillashtirish va yangi mexanizmlarni joriy etish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.1. “Maktabgacha va maktab ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 05.09.2018 yildagi PQ-3931-son. <https://lex.uz/docs/-3893416>

1.2. “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 20.04.2017 yildagi PQ-2909-son. <https://lex.uz/docs/-3171590>

1.3. “Oliy ma’lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 27.07.2017 yildagi PQ-3151-son. <https://lex.uz/docs/-3286194>

1.4. "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 06.09.2019 yildagi PF-5812-son. <https://lex.uz/docs/-4500926>

1.5. “2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son. <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>

1.6. “Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 15.03.2017 yildagi 140-son. <https://lex.uz/docs/-3137130>

1.7. “Umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 10-11-sinflari o'quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 30.12.2021 yildagi 792-son. <https://lex.uz/docs/-5800745>

TA'LIMDA VR TEXNOLOGIYASINI QO'LLASH YORDAMIDA O'QUVCHILARNI TASSAVURINI TAHLIL QILISH

Nurmuhamedova Feruzaxonim Ahmadjon qizi.

Guliston Davlat universiteti, tayanch doktoranti

Annotatsiya: Zamonaviy dunyoda bilimlarni har taraflama; texnikaga, innovatsiyaga, individuallikka moslab o'rgatish muxim talabga aylanmoqda. Ta'limda VR texnologiyalarini qo'llash mana shunday metodlarga misol bo'la oladi. Ushbu maqolada ta'limda VR texnologiyasini qo'llash yordamida o'quvchilar tasavvurini tahlil qilishning xususiyatlari ochib berilgan. Hamda VR yordamida bilimni nazorat qilish ko'rinishlariga to'xtalib o'tilgan

Kalit so'zlar: VR, VR texnologiya, virtual haqiqat, virtual sinfxona, ta'lim, tasavvur tahlili, bilimni nazorat qilish.

Аннотация: Универсальность знаний в современном мире; обучение, адаптированное к технологиям, инновациям и индивидуальности, становится важным требованием. Примером таких методов является использование VR-технологий в образовании. В данной статье раскрываются особенности анализа воображения учащихся с использованием VR-технологий в образовании. Также были затронуты аспекты контроля знаний с помощью VR.

Ключевые слова: VR, VR-технологии, виртуальная реальность, виртуальный класс, образование, анализ воображения, контроль знаний.

Abstract: Universal knowledge in the modern world; training adapted to technology, innovation, and individuality is becoming an important requirement. The use of VR technologies in education is an example of such methods. This article reveals the features of the analysis of students' imagination using VR technology in education. It also touched upon the aspects of knowledge control with the help of VR

Key words: VR, VR technology, virtual reality, virtual classroom, education, imagination analysis, knowledge control.

VR (Virtual Reality) — bu kompyuter yordamida yaratilgan, foydalanuvchini to‘liq o‘zaro aloqada bo‘lishiga imkon beruvchi, sun’iy yoki virtual muhitdir. Bu texnologiya foydalanuvchini haqiqiy dunyodan ajratib, uni butunlay boshqa bir joyga, sharoitga yoki holatga olib kiradi. VR tizimi odatda maxsus qurilmalar, masalan, **VR ko‘zoynaklari** (headsets) yoki **VR boshqaruvchilari** yordamida ishlaydi.

Ta’limda virtual haqiqat (VR) texnologiyasini qo‘llash o‘quvchilarni yangi dunyo va tajribalar bilan tanishtiradi, bu esa ularning tasavvurini va ijodkorligini sezilarli darajada rivojlantiradi. VR texnologiyasi orqali o‘quvchilar haqiqiy dunyo tajribalariga o‘xshash, ammo xavfsiz va nazorat qilinadigan virtual muhitda o‘rganishlari mumkin. Bu usul o‘quvchilarning tasavvurlari va tasavvurlarini qanday tahlil qilish mumkinligini ko‘rib chiqaylik:

1. O‘quvchilarning tasavvurlarining rivojlanishi

VR texnologiyasi yordamida o‘quvchilar ilmiy mavzularni o‘z ko‘zlari bilan ko‘rib, tajriba qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Masalan, biologiya, tarix yoki fizika kabi fanlar bo‘yicha VR simulyatsiyalari o‘quvchilarga hayvonlarning yashash muhiti, tarixiy voqealar yoki kosmosning sirlarini haqiqatan ko‘rish imkonini beradi. Buning natijasida:

- O‘quvchilarning tasavvurlari kengayadi, chunki ular haqiqiy dunyoda bo‘lish imkoniyati bo‘lmagan joylarga kirishadi.
- Ularning tasavvur qilish qobiliyatlari rivojlanadi, chunki VR muhitlari ularga o‘zaro faoliyatda bo‘lish, o‘rganilgan materialga chuqurroq kirish imkonini beradi.

2. Kognitiv jarayonlar va tasavvur

VR texnologiyasi o‘quvchilarning tasavvurini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilar VR simulyatsiyalarida ishtirok etganda:

- Ular o‘rganish jarayoniga to‘g‘ridan-to‘g‘ri jalb qilinadi, bu esa ularning diqqatini kuchaytiradi va tasavvurini mustahkamlaydi.

- VR tajribasi o‘quvchilarga noaniqlik va tushunarsizlikni bartaraf etish imkoniyatini beradi. Buning natijasida ular yangi konsepsiyalarni yaxshiroq tushunadilar va tasavvurlari aniqroq bo‘ladi.

3. Emotsional ta’sir

Virtual haqiqat texnologiyasi o‘quvchilarga mustahkam emotsional tajribalar taqdim etadi. Masalan, o‘quvchilar virtual sayohatlar qilish, tarixiy voqealarni boshidan kechirish yoki muhim ijtimoiy muammolarni simulyatsiya qilish orqali o‘z hissiy va empatik tasavvurlarini kengaytirishlari mumkin. Bu holatlar:

- O‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi.
- O‘quvchilarga boshqalarning holatiga nisbatan empatiya va tushunish tuyg‘ularini rivojlantiradi.

4. Ijodkorlik va muammoni hal qilish

VR texnologiyasi o‘quvchilarga o‘z tasavvurlarini sinab ko‘rish va ijodiy muammolarni hal qilish imkoniyatini beradi. Virtual muhitda turli muammolarni hal qilish, qiyinchiliklarga duch kelish o‘quvchilarda innovativ fikrlashni rivojlantiradi:

- VR simulyatsiyalarida o‘quvchilar o‘zlari yaratgan dunyo va senariylar bo‘yicha yangi yechimlar topishga harakat qiladilar.
- Bu jarayon ularning ijodkorligini, mantiqiy fikrlashni va muammolarni hal qilish qobiliyatini kuchaytiradi.

5. Tashqi muhit va tasavvur

VR texnologiyasi yordamida o‘quvchilar tasavvurlarini yaratishda tashqi muhitni ham hisobga olishadi. Misol uchun, o‘quvchilar biror tabiiy muhitni yoki kosmosni virtual ravishda ko‘rish orqali uning tuzilishini, xususiyatlarini tasavvur qilishlari mumkin. Bu turdagi tajribalar:

- O‘quvchilarga tashqi muhitni yanada chuqurroq anglash imkoniyatini beradi.
- Ular yangi joylarni, zamonlarni va odamlarni virtual dunyo orqali tasavvur qilib, bilimlarini mustahkamlashadi.

Ta’lim jarayonida tasavvurlarni tahlil qilish orqali o‘quvchilarning bilimlarini ham nazorat qilish osonlashadi. **O‘quvchilarni VR texnologiyasi yordamida nazorat qilish** ta’lim jarayonida yangi imkoniyatlar yaratadi, bu o‘qituvchilarga o‘quvchilarning ishlash jarayonini real vaqtda kuzatish, ularning faoliyatini tahlil qilish va kerakli yordamni ko‘rsatish imkonini beradi. Bu orqali *foydalanuvchining harakatini kuzatish, o‘quvchilarning bilim darajasini baholash, interaktiv nazorat va taqrizlar, emotsional va psixologik holatni kuzatish, virtual sinf xonasi va masofaviy nazorat, analitik ma’lumotlarni yig‘ish kabi vazifalarni amalga oshiradi.*

O‘quvchilarga tezkor feedback va yordam ko‘rsatish, o‘z-o‘zini nazorat qilish imkoniyatini taqdim etish, shuningdek, psixologik va emotsional holatlarini kuzatish orqali ta'lim jarayonini samarali va shaxsiylashtirilgan qilish mumkin.

Xulosa. Ta'limda VR texnologiyasini qo‘llash o‘quvchilarning tasavvurlarini yangi darajaga olib chiqadi. Bu texnologiya nafaqat bilim olishni osonlashtiradi, balki o‘quvchilarda ijodkorlik, empatiya, va kognitiv jarayonlarni rivojlantirishga yordam beradi. VR simulyatsiyalari o‘quvchilarga o‘zlarini tasavvur qilish imkonini beruvchi yangi dunyo yaratadi va ular o‘z bilimlarini kengaytirishda yordam beradi. Bu jarayonlar ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Lekin tadqiqotni 1taraf lama emas, balki boshqa rakursdan kuzatsak savol tug‘iladi: *Kelajakda VR simulyatsiyalar o‘quvchi tasavvurini yanada kengaytiradimi yoki uning tasavvur chegarasini zaiflashishi, tasavvur imkoniyatlaridan to‘liq foydalana olmaslikka sabab bo‘ladimi ???*

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dede, C. J., & Richards, H. (2012). "Virtual reality in education: A tool for learning in the 21st century". *Educational Technology & Society*, 15(4), 1-8.
2. Mikropoulos, T. A., & Natsis, A. (2011). "Virtual reality in education: A tool for learning and training". *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*, 7(4), 40-46.
3. Slater, M., & Wilbur, S. (1997). "A framework for immersive virtual environments". *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, 6(6), 603-616.
4. Hegarty, M. (2011). "The cognitive science of virtual environments". *Educational Psychologist*, 46(2), 61-72.
5. Winn, W. (1993). "A conceptual basis for educational applications of virtual reality". *Human Factors in Computing Systems*, 745-752
6. Alessi, S. M., & Trollip, S. R. (2001). "Multimedia for Learning: Methods and Development". Allyn & Bacon.
7. Liu, T. Y., & Tsai, Y. H. (2013). "Virtual reality in education: A case study in the use of immersive 3D technology". *British Journal of Educational Technology*, 44(5), 803-818.

MOBIL ILOVALARNI ISHLAB CHIQISH MUHITI ANDROID STUDIO TAHLILI

Tojmetov Adhambek Dilshod O‘g‘li

Andijon mashinasozlik instituti IB va KT fakulteti ATT yo‘nalishi 4-kurs talabasi

E-mail: tojmetovadhambek09@gmail.com

Boymatov Mexrojiddin No‘monjon O‘g‘li

Andijon mashinasozlik instituti Axborot texnologiyalari kafedrasida o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mobil ilovalarni ishlab chiqish muhitini tahlil qilishda, Android Studio juda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Android Studio — bu Android platformasiga moslashgan ofitsial muhit, u mobil ilovalarni yaratish, o‘rnatish va test qilish uchun mo‘ljallangan. Bu dasturlash muhitida, kerakli barcha vositalar (masalan, XML tahrirlovchi, kod tahrirlovchi, emulatorlar, va integratsiya qilingan Google Play xizmatlari) mavjud.

Kalit so‘zlar: Android Studio, Google, Google Maps, Firebase, AdMob.

Hozirgi vaqtda zamonaviy odamning hayotini mobil telefonisiz tasavvur qilish qiyin. Asosiy funktsiyadan tashqari, kundalik ishlarda telefonlar muhim rol o‘ynaydi: ular yordam berish, elektron pochta xabarlarini o‘qish, elektron pochta xabarlarini o‘qish, tarmoq printeridan foydalanib chop etishadi. Shu munosabat bilan mustaqil segment bozorda - mobil dasturlar paydo bo‘ldi. Ushbu segmentning o‘ziga xos xususiyati shundaki, arizalarni yaratish mobil qurilmalarning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak, xususan: interfeys farqlari, ekran parametrlari, sezgir nazorat.

Bugungi kunda Android operatsion tizimi mobil qurilmalar sohasida eng keng tarqalgan. Android ochiq manbali kod va Google Siyosat tufayli o‘z mahsulotlari uchun mobil qurilma ishlab chiqaruvchilariga android platformasini bepul ishlatishiga imkon beradigan mashhurligini oshirdi. Android foydalaniladi, chunki Samsung, HTC, Sony, Huawei kabi yirik mobil qurilmalari foydalaniladi.

Android Studio Google tomonidan e‘lon qilingan Android platformasi bilan ishlash uchun integral ishlab chiqarish muhiti (ISE).

Dastlab, Google taniqli robotlarning Android-versiyalarini berish uchun kengayib bordi, ammo mualliflik huquqi muammolari tufayli bu fikrga ega bo‘lishdan bosh tortdi. Tizimning har bir versiyasi, 1,5 versiyasidan boshlab, shirinliklar mavzusida o‘z kodini oladi. Kod belgilari lotin alifbosining alifbo tartibida belgilanadi.

Android platformasi Linux operatsion tizimining yadrosi, o‘rnatilgan mobil dasturlar va o‘tish dasturiga asoslangan operatsion tizimdan iborat. Android platformasini yaratish va obodonlashtirish boshlig‘ida Google narxlanadi.

Android har qanday harakatning fon bajarilishiga imkon beradi, ikki o‘lchovli va uch o‘lchovli grafikani qo‘llab-quvvatlaydi, fayl tizimi va ma'lumotlar bazasiga kirish foydalanuvchi interfeysi elementlarining keng kutubxonasini taqdim etadi.

Android tizimining arxitekturasini quyidagi darajadan iborat:

- 1) Linux operatsion tizimining yadrosi.
- 2) kutubxonalar va ijro tizimi.
- 3) Ilovalar doirasi darajasi ishlab chiqaruvchi API dasturini dasturlash interfeysi (dasturiy dasturlash interfeysi) ga kirish imkoniyatini beradi.
- 4) Ilovalar darajasi standart dasturlar to‘plamidir.

Hozirgi vaqtda dasturiy ta'minotni yaratish ko‘p hollarda rivojlanish rivojlanish muhiti (IDE) yordamida amalga oshiriladi. Dastlabki dasturchini osonlashtirish, yig‘ish va ishga tushirish jarayonini tuzish va boshlang‘ich ishlab chiqaruvchini birinchi marta tuzishga unchalik ko‘p kuch bermasdan avtomatlashtiradi.

Google-ning (ADT) va Android Studio tavsiya etilgan ikki asosan mashhur rivojlanish muhiti mavjud.

Android Hema - Indroid operatsion tizimi uchun mobil ilovalarni ishlab chiqish muhiti, ekipse dasturini ishlab chiqish muhiti asosida. Mobil ilovalarni yaratish, tuzish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish, yig‘ish uchun o‘rnatilgan vositalarni o‘z ichiga oladi.

Android Studio - Angliya g‘oyalarini rivojlantirish muhitiga asoslangan Android operatsion tizimi uchun mobil ilovalarni ishlab chiqish muhiti. ADRID muhiti, Android Studio Android Studio mavjud - Mobil ilovalarni yaratish va olib qo‘yish uchun o‘rnatilgan vositalar mavjud. Bundan tashqari, Android Studio-dagi barcha imkoniyatlar quyidagilarni amalga oshirmoqda:

Android Studio mobil ilovasining rivojlanish muhiti amaliyotida o‘quv, maqsadlar yaratish uchun kichik dasturlarni ("eslatma" ("Eslatmalar" ("Eslatmalar" ni yozish uchun Google-dan foydalanadigan joyni belgilaydigan dastur Xaritalar, chiroqli ilova) Android Studio aniqlandi:

- 1) Java tilida asosiy dasturlash darajasiga ega bo‘lish va ingliz tilini bilish zarur.
- 2) Ishlab chiquvchining doimiy xizmat ko‘rsatilishi munosabati bilan avtomatik yig‘ish tizimi (1-daraja) loyihalarni yig‘ish vaqtini pasaytiradi.

Android Studio mobil ilovasining rivojlanish muhiti amaliyotida o‘quv, maqsadlar yaratish uchun kichik dasturlarni ("eslatma" ("Eslatmalar" ("Eslatmalar"

ni yozish uchun Google-dan foydalanadigan joyni belgilaydigan dastur Xaritalar, chiroqli ilova) Android Studio aniqlandi:

1) Java tilida asosiy dasturlash darajasiga ega bo‘lish va ingliz tilini bilish zarur.

2) Ishlab chiquvchining doimiy xizmat ko‘rsatilishi munosabati bilan avtomatik yig‘ish tizimi (1-daraja) loyihalarni yig‘ish vaqtini pasaytiradi. Mobil Android-ga asoslangan mobil qurilmalar uchun o‘z dasturlarini yarating - bu qiyin vazifadir va siz uni faqat maxsus dasturiy ta‘minot yordamida, shuningdek dasturlashda boshlang‘ich malaka oshirish mumkin. Bundan tashqari, mobil ilovalarni yaratish uchun munosib muhitni tanlash muhim ahamiyatga ega emas, chunki u rivojlanayotgan va sinov jarayonini sezilarli darajada soddalashtirishi mumkin. Bugun biz Android dasturlarini ishlab chiqishda mo‘ljallangan dasturiy ta‘minot segmentining eng yaxshi vakillarini ko‘rib chiqamiz.

Android Studio Google Corporation tomonidan yaratilgan kompleks dasturiy muhit. Bu android-dagi dasturlarni ishlab chiqishga moslashtirilganligi sababli, u analoglardan ko‘ra ijobiy farq qiladi. Dastur turli xil test va diagnostika turlarini olib borish imkoniyatini beradi. Shunday qilib, uning tarkibidagi Android Studio mobil operatsion tizimning turli xil versiyalari va turli xil platformalar bilan yozgan dasturlarning mosligini tekshirish uchun vositalar mavjud. Studiya Arsenalda va mobil ilovalarni loyihalash va tuzatilgan o‘zgarishlarni tezkor ko‘rish vositalari mavjud.

Adabiyotlar ro‘yxati:

- 1.<https://docs.flutter.dev/resources/faq>
- 2.[https://en.wikipedia.org/wiki/Figma_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Figma_(software))
- 3.<https://en.wikipedia.org/wiki/MySQL>
- 4.<https://designlab.com/figma-101-course/introduction-to-figma/>
5. Entsiklopediya Vikipediya: Sayt - [Elektron resurs] - kirish rejimi. URL manzili: [//ru.wikipedia.org/wiki/android_studio](https://ru.wikipedia.org/wiki/android_studio) (ishlov berish sanasi: 01/25/2017).
6. Entsiklopediya Vikipediya: Sayt - [Elektron resurs] - kirish rejimi. URL manzili: [//ru.wikipedia.org/wiki/tarixi_android](https://ru.wikipedia.org/wiki/tarixi_android) (ishlov berish sanasi: 01/25/2017).

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANING MAZMUNI VA MOHIYATI

Ahmedova Gulmiraxon Oxunjon qizi

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
tayanch doktoranti*

Annotatsiya: Hozirda barcha ta’lim tizimi oldiga qo’yilayotgan talablarga ko‘ra bo‘lajak kadrlarni kasbiy kommunikativ faoliyatga tayyorlashni takomillashtirishni talab qiladi, ya’ni ularda kasbiy malaka, o‘zgaruvchan sharoitga tez moslashish qobiliyati, kommunikativ kompetentlik, o‘zining kommunikativ bilimlarini doimiy ravishda mustaqil to‘ldirib borish va ulardan ijodiy foydalanish ko‘nikmalari rivojlangan bo‘lishi lozim. Buning uchun esa umumiy o‘rta ta’lim jarayonidan o‘quvchilarni kommunikativ faoliyatga tayyorlab borish, ularda turli kompetentsiyalarni shakllantirish maqsadga muvofiq. Ushbu maqolada zamonaviy ta’limning ajralmas qismi bo‘lgan kommunikativ kompetensiyaning mazmun-mohiyati va bugungi kun ta’lim tizimida tutgan o‘rni, pedagogik ahamiyati, va uni shakllantirishga qaratilgan ta’lim tizimining imkoniyatlari tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: kommunikatsiya, kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, bilim, ko‘nikma, malaka, layoqat, muloqot, qobiliyat

СОДЕРЖАНИЕ И СУЩНОСТЬ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

В настоящее время, согласно требованиям, предъявляемым ко всей системе образования, необходимо совершенствовать подготовку будущих кадров к профессиональной коммуникативной деятельности, то есть наличие у них профессиональной квалификации, способности быстро адаптироваться к меняющимся условиям, коммуникативной компетентности, постоянного обновления. Их коммуникативных знаний следует развивать навыки их заполнения и творческого использования. С этой целью целесообразно готовить учащихся к коммуникативной деятельности из процесса общего среднего образования, формировать у них различные компетентности. В данной статье исследуются сущность коммуникативной компетентности, которая является неотъемлемой частью современного образования, ее место в современной системе образования, ее педагогическое значение, а также возможности образовательной системы, направленные на ее формирование.

Ключевые слова: общение, компетентность, коммуникативная компетентность, знание, компетентность, умение, способность.

CONTENT AND ESSENCE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM

Currently, according to the demands placed on the entire educational system, it is necessary to improve the preparation of future personnel for professional communicative activities, that is, they have professional qualifications, the ability to quickly adapt to changing conditions, communicative competence, constant updating of their communicative knowledge. the skills of filling in and using them creatively should be developed. For this purpose, it is appropriate to prepare students for communicative activities from the general secondary education process, to form various competencies in them. In this article, the essence of communicative competence, which is an integral part of modern education, its place in today's education system, its pedagogical importance, and the possibilities of the educational system aimed at its formation are researched.

Key words: communication, competence, communicative competence, knowledge, skill, ability

Shubhasiz, kommunikatsiya jamiyatda insonlarning kundalik hayotidagi eng muhim va eng keng tarqalgan faoliyat yoki jarayonlaridan biridir. Kommunikatsiyaning barcha vositalarini hisobga olgan holda, insonlar hattoki o‘zlarining tashqi ko‘rinishlari bilan ham aloqa qilishlari mumkin. Bundan shuni xulosa qilishimiz mumkinki, jamiyatda aloqa-kommunikatsiya qilmaydigan insonni toppish mumkin emas.

Kommunikatsiya atamasi bugungi kunda turli xil kontekstlarda va sohalarda qo‘llanilib kelinmoqda. Zero, kommunikatsiya nazariyalari psixologiya va pedagogika fanlaridan tortib tilshunoslikkacha bo‘lgan bir qancha olimlarning diqqat markazida turadi. Bugungi kunda kommunikatsiya tushunchasiga nisbatan berilgan qator ta’riflar mavjud bo‘lib, ularning ayrimlariga to‘xtalib o‘tish maqsadga muvofiq. Kommunikatsiya, umumiy ma’noda, xabar, har qanday ma’lumotni uzatishdir. Muloqot jarayoni inson va jamiyat hayotining muhim asoslaridan biri sifatida taqdim etiladi. Shu bilan birga, tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, muloqot jarayoni o‘zini ham, uning natijasini ham anglatadi. O‘z navbatida, shaxslararo muloqot ma’lumotni bir shaxsdan

boshqa insonga maqsadli obyektga yoki ma’lum bir guruh obyektlariga o‘tkazish jarayonidan boshqa narsa emasligidan dalolat beradi.

Kommunikatsiya – bu, birinchi navbatda, faoliyat usuli bo‘lib, u insonlarning o‘zaro muomalaga moslashishini namoyon qiladi. Demak, kommunikatsiya o‘ziga xos o‘zaro fikr almashish jarayoni sifatida qabul qilinishi mumkin, buning natijasida o‘zaro yordam ko‘rsatish va murakkablikning turli darajalaridagi harakatlar muvofiqligi ta’minlanadi. Shuningdek, kommunikatsiyani muloqotning tarkibiy qismlaridan biri sifatida belgilash mumkin. Shunday ekan, kommunikativlik muloqot

qiluvchi tomonlarning g‘oyalari, fikrlari, bilimlari, his-tuyg‘ularini aks ettiruvchi integral belgilar shakllanishining almashinuvi deb ta’kidlash mumkin.

Noyob kapital sifatida qadrlanayotgan ta’limning quyi bosqichlaridan ta’lim samaradorligini oshirish, takomillashtirilgan mexanizmlarni joriy etish, sifatli ta’lim natijasida o‘quvchi-yoshlarni kelajak hayotdagi kommunikativ faoliyatga tayyorlash umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quv-tarbiya jarayonining asosiy vazifalaridan biri sanaladi. Umumiy o‘rta ta’lim o‘quvchilarida amaliy faoliyat tajribasini tarkib toptirish, turli kompetentsiyalarni shakllantirish orqali ijtimoiy hayotga samarali tayyorlash jarayonlarini tashkil etishga oid izlanishlar salmog‘i ortib borayotgan pallada, o‘quvchilarda kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish ham o‘z dolzarbligiga ega.

Ta’kidlash joizki, hozirgi kunda o‘quvchilarga turli fanlarni o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuv keng tatbiq etilmoqda. Shuningdek, ularga fanga oid bilim, ko‘nikma, malakalar berishning o‘zi yetarli emasligi, hosil qilingan bilim, ko‘nikma va malakalarni turli vaziyatlarda amaliy qo‘llashni shakllantirib borish lozim ekanligi o‘z isbotini topdi. Binobarin, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta’lim egallangan bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarda amaliy qo‘llay olish layoqatini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim bo‘lib, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo‘lish, tashabbuskorlik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o‘z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog‘lom raqobat hamda umummadaniy ko‘nikmalarni hosil qiladi.

“Kompetensiya” atamasi birinchi marta AQSH Massachusetts universitetida XX asrning 60-70 yillarida Noam Chomskiy tomonidan “til kompetensiyasi” (language competence) orqali amaliyotga kiritilgan va unga quyidagicha ta’rif berilgan: “Kompetensiya – tilni qo‘llash jarayonidagi faoliyatga yo‘nalgan bilim, malaka va ko‘nikmalar majmui”dir.. Bunda u “kompetensiya yoki tilni bilish va foydalana olish yoki tilni haqiqatda ishlata olish tushunchalari o‘rtasidagi farqni asosini anglash” nazaryasini ilgari suradi va kompetentlikga asoslangan yondashuv “Competence Based education” ta’limiga asos soldi.

Kompetensiya (lot.competentia- tegishli,oid, aloqador, mos, muvofiq kelish) atamasi ma’lum bir sohaga doir bilim, ko‘nikma va malaka, tajribani anglatadi. Kommunikativ kompetensiya esa shaxs tomonidan til va nutq madaniyatini bilish asosida shakllantirilgan turli kommunikativ hodisa va vaziyatlardagi nutqiy axloq tizimi hisoblanadi. T.V.Matveyeva talqiniga ko‘ra, bu tizim tarkibiga kommunikativ rollarni (so‘zlovchi va tinglovchi), shuningdek ijtimoiy rollarni, nutq strategiya va taktikalarini, etika va odob-axloq qoidalarini egallash kiradi. Ularda ushbu

madaniyatda qabul qilingan shaxsning turli ijtimoiy guruh vakillari bilan har xil sabab va vaziyatlarda aloqada bo‘lish usullari ifodalanadi. M.SH.Ro‘zmetovanning fikriga ko‘ra, boshqa tilda so‘zlovchilarning kommunikativ kompetentligi- bu o‘quvchilarning hayotiy, amaliy va nazariy vazifalarni hal qilish uchun boshqa tilni o‘rganish jarayonida egallagan bilim, malaka va ko‘nikmalaridan foydalanishga tayyor ekanligidir.

Kommunikativ kompetensiya nafaqat chet tillarini, balki ona tilini o‘rganish jarayonidagi eng muhim vazifalardan biridir. Fikrimiz dalili sifatida shuni aytishimiz mumkinki, “Maktabgacha, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus, professional va oliy ta‘lim tizimlarida ona tili fanining uzviyligini ta‘minlash konsepsiyasi”da ona tili fani orqali o‘quvchi shaxsida fikrlashga, o‘zgalar fikrini anglashga, o‘z fikrini og‘zaki hamda yozma shaklda nutq sharoitiga mos ravishda to‘g‘ri va ravon bayon qila olishga qaratilgan nutqiy (kommunikativ) kompetensiya rivojlantirilishi ta‘kidlangan.

Kommunikativ kompetensiyaning zarur darajasi o‘qitish bosqichi va maqsadi bilan belgilanadi. O‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyaning shakllantirishda ta‘limning har bir bosqichida alohida e‘tibor beriladi. O‘quvchilarning yoshi ulg‘aygan sari ularning kompetentligiga qo‘yilgan talab ham ortib boraveradi. Bundan tashqari dars jarayonidagi tillararo integratsiya kommunikativ kompetensiyaning, ya‘ni ijtimoiy vaziyatlarda ona tilida hamda xorijiy tilda muloqotga kirisha olish layoqatini yanada rivojlantiradi.

Keng axborot makoniga ega bo‘lgan zamonaviy jamiyat ta‘lim tizimi o‘quvchi-yoshlardan kommunikativlikni talab qilmoqda. Bunda esa tilni o‘rgatishning yuqori texnologiyalarini jadal rivojlantirish, uning doirasida kommunikativ qobiliyatlarni rivojlanishi kutilmoqda. Shuningdek, zamonaviy jamiyatning eng muhim ustuvorliklaridan biri ham – bu shaxsning kommunikativ kompetentsiyaga egaligi sifatida e‘tirof etilmoqda. Har bir o‘quvchi shaxs sifatida rivojlanishi, o‘zini o‘zi anglashi va shaxsiy o‘sishi, shakllanishi, uning ijobiy o‘zini o‘zi tushunishi, avvalo, unda shaxsiy kommunikativ kompetentsiyaning shakllanganlik darajasiga bog‘liq. O‘qituvchi, avvalo, o‘quvchining kommunikativ kompetentsiyasi shakllangan yoki qisman shakllangan bo‘lishi mumkinligiga e‘tibor qaratishi va uning keyingi rivojlanishida e‘tiborga olinishi lozim. Shuningdek, o‘quvchilarning yoshi va o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, bosqichma bosqich va kommunikativ kompetentsiyaning shakllantirish diagnostikasini amalga oshirish lozim.

Umumiy o‘rta ta’limda kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishning o‘ziga xos jihatlari mavjud bo‘lib, bu asosan o‘quvchilarning psixologik xususiyatlari va pedagogik muhitga bevosita bog‘liqdir. O‘quvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini aniqlash, jamoaning shaxsiy va guruh xususiyatlariga asoslangan metodologiyasini yaratishga imkon beradi. Shu bilan o‘quvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirishning aniq usullarini tanlash samarali bo‘ladi.

Bugungi kunda til o‘rgatishda, ta’lim berishda bolaning rivojlanishiga, o‘zini-o‘zi rivojlantirishida qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan. Ta’limning bunday paradigmasiga o‘tish bilan o‘qituvchiga sifat jihatdan yangi talablar qo‘yiladi. Xo‘sh, yangi maktab til o‘rgatishining shakllanib, rivojlanishida bizga Qanday o‘qituvchi mutaxassislar kerak? Pedagogik ta’lim oldida bolaning ichki dunyosini tushunadigan, muloqotga kirisha oladigan munosabatlarni yaratishga intiladigan, bolalar bilan yetarli darajada pedagogik muloqotga tayyor bo‘lgan mutaxassislar kerak. O‘quvchining qobiliyatlarini maksimal darajada yuzaga chiqarish, maktab jarayonida uning hissiy erkinligini ta’minlash uchun professional insonparvarlik holatini o‘qituvchining mafkuraviy qarashlarda o‘z aksini topishi zarur. Shu nuqtai nazardan, ta’lim-tarbiyada o‘zaro munosabatlarga davlatimiz tomonidan ko‘proq e’tibor qaratilmoqda. O‘zaro bir-birini tushunish pedagogikada eng samarali usul hisoblanib, unda munosabatlarning eng to‘liq intilishiga erishiladi, ishtirokchilar muloqotning asosiy shakli bo‘lgan muloqot orqali o‘z pozitsiyalarini kelishib oladilar. Muloqot holatida talabalarga nisbatan insonparvarlikni egallashda va o‘zlarining kasbiy vazifalarini to‘g‘ri yaratilgan, muloqot orqali amalga oshirishda qodir bo‘lgan o‘qituvchilarga bo‘lgan ehtiyoj kelajakdagi kommunikativ kompetensiya o‘qituvchilarini maqsadli rivojlantirish muammosini qo‘yadi.

Kommunikativ kompetensiya muammosi zamonaviy pedagogika fani va o‘quv amaliyoti uchun ahamiyatli ekanligini ko‘rsatadi. Muammoning nazariy jihatdan ishlab

chiqilishiga qaramasdan maktabning pedagogik jarayonida “o‘qituvchi-o‘quvchi” munosabatlari tubdan o‘zgarishlarga duchor bo‘ladi deb aytish mumkin emas. Keng ko‘lamda olib borilayotgan qator taqiqotlar bu muammoning zamonaviy pedagogika fani va o‘quv amaliyoti uchun ahamiyatli ekanligini ko‘rishimiz mumkin. O‘qituvchi o‘z o‘quvchilari uchun axloqiy xulq-atvor va yuksak darajadagi muloqot madaniyatiga ega bo‘lgan madaniyatli pedagog bo‘lishi kerakligini ko‘rsatadi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, kommunikativ kompetensiya boshqa kishilar bilan kerakli aloqalarni o‘rnatish va unumli foydalanib, shu holatda saqlab qolish tushunilib, kompetensiya samarali muloqotni ta‘minlab beradigan bilim, ko‘nikma, malakalar jamlanmasi hisoblanadi. Bu turdagi kompetensiyada aloqada bo‘lgan sheriklarni tushunish va to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zaro ta’sirlashish orqali javob berishning ongli tajribasidir. Shaxs rivojlanishi bilan kommunikativ kompetensiya takomillashish jarayoni bog‘liqligi yuzaga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Jalolov J.J. Bo‘lajak mutaxassisning kasbiy kompetensiyasining shakllantirish ustuvor ta’limiy muammo sifatida // Bo‘lajak chet tili o‘qituvchisining kasbiy yo‘naltirish texnologiyasi. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. –T., 2009. – 3b
2. Jalolov J.J. Chet tili o‘qitish metodikasi. – T., O‘qituvchi nashriyoti, 2012. – 432b
3. Коммуникативная компетентность. Электронный ресурс:
4. Матвеева Т.Б. Полный словарь лингвистических терминов: - Ростов-на-Дону: Феникс, 2010., 331c
5. Ona tili fani bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi uzluksiz ta’lim Milliy o‘quv dasturlari. –Toshkent, 2021. -252 bet.
6. Рузметова М.Ш. О деятельностном содержании компетентностного подхода в обучении иностранному языку учащихся общеобразовательных школ// Молодой учёный. – 2013.- №6. С. 724-727.
7. Sattorov T. Bo‘lajak chet tili o‘qituvchisining uslubiy omilkorligini shakllantirish texnologiyasi (ingliz tili materialida) TDYUI.- T., 2003.- 191b
8. Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press.

MAKTABGACHA YOSHDAGI O‘QUVCHILARNING INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI RIRIVOJLANTIRISHNI IJTIMOIIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

Roziqova Malika Olim qizi

*Namangan Davlat Pedagogika institutu Pedagogika va psixologiya
kafedrası o‘qituvchisi*

Meliboyeva Yodgora Elmurod qizi

Maxsus pedagogika (logopediya) yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Tel:957301406 Email: yodgoram53@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari yoritib berilgan va maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash jarayonida tarbiyachilarning o‘rni va bolalar bilan qanday shug‘ullanish, qanday metodlar qo‘llanilishi aytilgan.

Kalit so‘zlar: intellekt, bog‘cha bolalar, psixologiya, aqliy faoliyat, qobiliyat, pedagogika.

Аннотация: В данной статье развиваются интеллектуальные способности детей дошкольного возраста. Освещены социально-психологические характеристики и роль воспитателей в процессе обучения детей дошкольного возраста, как обращаться с детьми и какие методы используются.

Ключевые слова: интеллект, дети дошкольного возраста, психология, умственная деятельность, способности, педагогика.

Abstract: In this article, develop the intellectual abilities of preschool children socio-psychological characteristics are highlighted and the role of educators in the process of educating preschool children, how to deal with children, and what methods are used.

Key words: intelligence, kindergarten children, psychology, mental activity, ability, pedagogy.

"Intellekt" so‘zi o‘zbek tilida odamning aqliy qobiliyati, fikrlash, tahlil qilish, tushunish va mantiqiy fikrlash qobiliyatini anglatadi. Bu so‘z odatda bilim olish, o‘ylash va masalalarni hal qilishda yuqori darajadagi aqli yoki aqliy faoliyatni ifodalaydi. Qisqacha aytganda, intellekt insonning aqliy salohiyati, bilimlarni o‘zlashtirish va yangi g‘oyalar yaratish qobiliyati.

Maktabgacha yoshdagi o‘quvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda ijtimoiy-psixologik xususiyatlar muhim rol o‘ynaydi. Bu yosh davrida bolalar nafaqat bilim olish, balki jismoniy va emotsional rivojlanish bilan birga, ijtimoiy va psixologik ko‘nikmalarni ham shakllantiradilar. Bolaning intellektual rivojlanishida ota-onalar va o‘qituvchilarning ta’siri juda katta. Ota-onalar bilan yaxshi munosabatlar, o‘qituvchining pedagogik uslublari, bolaga mehr-muhabbat, qo‘llab-quvvatlash va motivatsiya berish uning fikrlash va bilim olish qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar o‘zlarini jamiyatda qanday tutish, boshqalar bilan munosabatlar o‘rnatish kabi ko‘nikmalarni rivojlantiradilar. Ular o‘zaro o‘yinlar, guruh faoliyatlari orqali boshqa bolalar bilan muloqot qilishni o‘rganadilar. Bu, o‘z navbatida, fikrlash jarayonlarini rivojlantiradi va ijodiy yondashuvlarni shakllantiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar o‘zlikni anglash jarayonini boshlaydilar. Ular o‘zlarini boshqalardan ajratib, mustaqil fikrlashni rivojlantiradilar. Bu jarayon intellektual faollikni oshiradi, chunki bolalar o‘zlariga qarata savollar berib, javob izladilar. Maktabgacha yoshdagi bolalar o‘zlari yashayotgan jamoada o‘z o‘rnini aniqlashadi va bu ularning ijtimoiy faolligini oshiradi. Jamoada faol ishtirok etish, boshqalar bilan kelishib ishlash intellektual rivojlanishga yordam beradi, chunki bu jarayonda bolalar yangi ko‘nikmalarni o‘zlashtiradilar. Bu omillarni hisobga olib, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun turli ijtimoiy-psixologik muhit yaratish ularga o‘zaro muloqot qilish, emotsional jihatlarni rivojlantirish, ijodiy faoliyatlarni qo‘llab-quvvatlash bolalarning intellektual qobiliyatlarini samarali ravishda rivojlantirishga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar o‘zlarini o‘rab olgan dunyo haqida qiziqarli savollar berishadi va yangi narsalarni o‘rganishga katta ishtiyoq bilan yondashadilar. O‘qituvchi yoki ota-onaning motivatsiyasi va ilhomlantiruvchi yondoshuvi bolalarning o‘qishga, o‘rganishga va tajriba qilishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Bu qiziqish o‘z navbatida bolalarning intellektual rivojlanishiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qiladi, chunki ular o‘z bilim doiralarini kengaytirish uchun harakat qiladilar. Bolalar maktabgacha yoshda, albatta, diqqatni jamlashni o‘rganadilar, lekin bu jarayon ijtimoiy-psixologik muhitga bog‘liq. Ota-onalar va o‘qituvchilarning yordamida bolalar bir nechta vazifalarni bir vaqtning o‘zida bajara olish, muammolarni bosqichma-bosqich hal qilish kabi ko‘nikmalarni o‘zlashtiradilar. Vaqtni boshqarish va diqqatni jamlash qobiliyatlari bolaning intellektual faolligini oshiradi va ularni mustaqil fikrlashga tayyorlaydi.

Bolalar o‘z o‘rtoqlari, o‘qituvchilari, ota-onalari va hatto televizion dasturlar orqali turli ijtimoiy ta’sirlarga uchraydilar. Bu ta’sirlar ularda taqlid qilishni rivojlantiradi, ya’ni ular kattalar yoki boshqalar tomonidan bajarilgan faoliyatni kuzatib, o‘rganishga moyil bo‘lishadi. Bu jarayon bolalar intellektual qobiliyatlarining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, chunki ular o‘z bilimlarini va amaliy ko‘nikmalarini yangi kontekstlarda qo‘llashni o‘rganadilar. Bola o‘zining aqliy qobiliyatlarini boshqalar bilan solishtirganida, o‘zini baholash va o‘rganish jarayonida raqobatni his qiladi. Raqobat bolalarning o‘z imkoniyatlarini yanada yaxshilashga undaydi. Biroq, ijtimoiy muhitda hamkorlik qilish, masalan jamoa o‘yinlari va guruh ishlarida qatnashish, bolalarga o‘z bilimlarini boshqalar bilan baham ko‘rish va ulardan o‘rganish imkoniyatini beradi, bu esa kognitiv rivojlanishga yordam beradi.

Maktabgacha yoshda bolalar tasavvur va o‘yinlar orqali ko‘p narsalarni o‘rganadilar. O‘yin, ayniqsa, rol o‘yinlar va tasavvurlar bolalarga murakkab fikrlash, ijtimoiy rolni o‘ynash va boshqalarning pozitsiyasini tushunish imkoniyatini beradi. Bu jarayon bolalar intellektual qobiliyatlarini rivojlantiradi,

chunki ular o‘zlarining fikrlarini va his-tuyg‘ularini boshqalarga yetkazishda ijtimoiy qobiliyatlarni o‘zlashtiradilar. O‘yin maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. O‘yinlar orqali bolalar, nafaqat jismoniy va emotsional jihatdan rivojlanadilar, balki ular muammolarni hal qilish, qo‘llanilgan bilimni amaliyotda sinab ko‘rish, guruhda ishlash kabi intellektual qobiliyatlarni ham rivojlantiradilar. O‘yinlar, ayniqsa, ijtimoiy o‘yinlar, bolalarning muloqot qilish va boshqalar bilan o‘zaro fikr almashish imkoniyatlarini yaratadi. Ijtimoiy o‘zaro aloqalar va hissiy qo‘llab-quvvatlash bolalar uchun muvaffaqiyatli intellektual rivojlanishning muhim omillaridir. Maktabgacha yoshdagi bolalar ota-onalari, o‘qituvchilari va tengdoshlaridan ko‘plab ijtimoiy malakalarni o‘rganadilar. Bolalar hissiy qo‘llab-quvvatlashni qabul qilganlarida, ular o‘zlarini xavfsiz his qiladilar, bu esa o‘z navbatida o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi va yangi bilimlarga ochiqlikni ta‘minlaydi.

Maktabgacha yoshda bolalar, odatda, so‘rovlar va tasavvurlar orqali dunyoni tushunishga intiladilar. Ular <nima> va <nega> savollariga javob izlashadi, bu esa tanqidiy fikrlash va analitik tafakkur rivojlanishiga olib keladi. O‘qituvchilar va ota-onalar bolaga o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatini berganida, bolalar o‘z bilimlarini chuqurlashtiradilar va o‘zlarini ifodalashda aniqroq va to‘g‘riroq bo‘lishadi. Jismoniy faoliyat bolalarning psixologik va intellektual rivojlanishiga bevosita ta‘sir qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar muntazam jismoniy faollik orqali o‘zlarining motorik ko‘nikmalarini va kognitiv salohiyatini rivojlantiradilar. Jismoniy o‘yinlar va faoliyatlar bolalarda muvozanat, diqqat, koordinatsiya va xotira kabi aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Pedagogik qo‘llab-quvvatlash va maxsus rivojlanish dasturlari bolalarning intellektual qobiliyatlarini mustahkamlashda katta ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalarga moslashtirilgan o‘quv dasturlari, o‘yinlar va amaliy mashg‘ulotlar orqali ularning tafakkurini kengaytirish mumkin. Bu dasturlar bolalarga kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishda maxsus yondoshuvlarni taqdim etadi, ular uchun o‘rganishni qiziqarli va samarali qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun guruhda faoliyat olib borish ijtimoiy va intellektual ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Bolalar bir-birlarini tushunish, boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash, muammolarni birgalikda hal qilish orqali yangi ko‘nikmalarni o‘rganadilar. Bu jarayonda ular o‘zining shaxsiy pozitsiyasini aniqlab, guruh manfaatlari uchun ishlashni o‘rganadilar, bu esa ularning kognitiv rivojlanishini ham ta‘minlaydi. Bolalar o‘zligini tushunish, o‘z imkoniyatlarini anglash va o‘zlashtirish jarayonlarini boshlaydilar. Maktabgacha yoshdagi bolalar motivatsiyaga asoslangan faoliyatlarda qatnashishni boshlaydilar. O‘qituvchining yoki ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi bolalarga o‘z bilimlarini oshirishga va yangi ma‘lumotlarga ochiqlikni rivojlantirishga yordam beradi. Bu

yondashuv bolaning ichki motivatsiyasini oshiradi va ularga o‘z maqsadlariga erishish yo‘lida ilhom beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar o‘zaro muloqot orqali o‘z fikrlarini almashadilar va yangi bilimlar o‘rganadilar. Bu jarayonda bolalar boshqa bolalar bilan ijtimoiy tajriba orttiradilar, yangi so‘zlar va tushunchalar o‘rganadilar. Pedagoglar va ota-onalar bolalarga muammolarni birgalikda hal qilishni o‘rgatganda, ular nafaqat muloqot qobiliyatlarini, balki o‘z bilimlarini ham rivojlantiradilar. Bolalarda aqlliyliv rivojlanish ular ona qornidaligi vaqtidan buyon takomillashib boradi. Bolalarning aqliy darajasi va salohiyati tashqi ijtimoiy va irsiy sabablar bilan bir biridan farq qiladi. Lekin 7 yoshgacha bo‘lgan bolalardagi intellektual qobiliyatni rivojlantirish ota-ona va maktabgacha ta‘lim tarbiyachilarining muhim vazifasi hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun intellektual rivojlanish jarayoni ko‘plab ijtimoiy va psixologik omillarga bog‘liqdir. Bolalar o‘zlarining jismoniy emotsional va intellektual rivojlanishini o‘zaro tasir, o‘yinlar, ijodiy muhit, do‘stlar va ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi orqali amalga oshiradilar. Ularning ijtimoiy aloqalari, motivatsiyasi, emotsional holatlari va pedagogik qo‘llab-quvvatlash darajasi bolalarning intellektual salohiyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bolalar o‘zaro muloqot, ijodiy faoliyat, tajribalar va ijtimoiy aloqalar orqali yangi bilimlarni o‘zlashtiradilar va kognitiv qobiliyatlarini mustahkamlashadi. Ijtimoiy muhit, pedagogik yondashuv va emotsional qo‘llab-quvvatlash bolaning intellektual rivojlanishiga bevosita ta‘sir qiladi. Bu omillarni birlashtirib, bolalar uchun samarali o‘quv muhitini yaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya [Matn] : darslik / Z.T. Nishanova va boshq. - Toshkent: « O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. - 600 b.
2. U.Xushvaqtova, Malikalar kitobi yoxud Temuriy malikalar qanday tarbiyalanadi? T.: 2019.
3. Развитие интеллекта у детей дошкольного возраста 5- октября 2019
4. Bolalar iqtidorini erta aniqlashning psixologik pedagogik metodikalari majmuasi, T: 2010
5. Roziqova, M. (2023). Baynalminal oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. *Interpretation and researches*, 1(1).
6. qizi Rustamova, G. Z. X. (2024). Boshlangich sinf o ‘quvchilarining maktabga intellektual tayyorgarlik muammosi. *Science and Education*, 5(5), 331-335.
7. Roziqova, M. (2024). O‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlar tasirida yuzaga keladigan muammolar va ularning oldini olish psixologik xizmatning dolzarb vazifasi sifatida. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 41(1), 95-97.
8. Olimovna, R. M. (2023). BAYNALMINAL OILALARNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI ORGANISH IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA. *PEDAGOGS*, 48(2), 49-51.
9. Roziqova, M., & Moxistarabonu, X. (2024). INKLYUZIV TALIMNI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 41(1), 92-94.
10. KO, KZOVZ, & MAXSUS, RB KORREKSION MASHG‘ULOTLARNI TASHKIL ETILISHI Roziqova Malika Olim qizi.

YOSHLARNI TA‘LIM-TARBIYASINI SHAKLLANISHIDA OILA MUHITINING TA‘SIRI.

Abdullayeva Vazira Quronovna

Qo‘qon Universiteti “Pedagogika va Psixologiya” kafedrasida o‘qituvchisi
abdullayeva16@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlarni zamonaviy ta‘lim-tarbiya olishida oiladagi muhitini ta‘siri, oilada bolalarni qiziqishi, kasbga yo‘naltirishga oilada alohida e‘tibor berilishi, oilada kasb sulolasini davomiyligi yuzasidan fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Ta‘lim, tarbiya, oila, tarbiyalash, kasb-hunar, orzu, maqsad, kasb sulolasini shakllanishi, oila muhiti.

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние семейной среды на современное образование молодежи, интерес детей к семье, особое внимание, уделяемое карьерной ориентации в семье, продолжение семейной карьерной династии.

Ключевые слова: Образование, образование, семья, воспитание, профессия, мечта, цель, формирование профессиональной династии, семейное окружение.

Abstract: This article discusses the influence of the family environment on the modern education of young people, the interest of children in the family, the special attention paid to career orientation in the family, and the continuation of the family career dynasty.

Key words: Education, education, family, upbringing, profession, dream, goal, formation of professional dynasty, family environment.

Kirish. Har bir davlatning rivojlanib borishida yoshlarning o‘rni juda kattadir. Ma‘lumki, dunyo aholisining 20 foizini yoshlar tashkil qilib kelmoqda. Yurtimizda esa bu korsatkichlar 60 foizni tashkil qiliadi. Yurtimizda yoshlarni ta‘lim-tarbiya olishida doimo davlat rahbari tomonidan qo‘llab - quvvatlab kelmoqda. Dunyoda yoshlar masalasida hozirgi kunda muammolar anchagina, biroq shunday davlatlar borki, yoshlar masalasini davlat siyosati darajasiga ko‘targan. Yurtimizda davlat rahbari tomonidan yoshlarni qo‘llab-quvvatlash borasida qarorlar joriy qilib kelmoqda.

Yoshlarni tarbiyalash va ularning ma'naviy barkamolligini shakllantirish vazifasi bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri ekanligi hech kimga sir emas. Globallashuv jarayoni va ushbu jarayonning salbiy oqibatlaridan biri bo‘lmish ommaviy madaniyatning yoshlar ongiga ta‘siri nuqtai nazaridan olib qarasak, aqlan barkamol ma'nan yetuk shaxslarni yetishtirish birmuncha mas‘uliyatli va jiddiy vazifadir

Yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb bo‘lib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatdan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Tarbiya qancha mukammal bo‘lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi” deydi donishmandlar. Tarbiya mukammal bo‘lishi uchun esa bu masalada bo‘shliq paydo bo‘lishiga mutlaqo yo‘l qo‘yib bo‘lmaydi” deb alohida ta‘kidlaydi.

O‘zbekiston mana shunday davlatlar qatoridan nufuzli o‘rin egallab turishi bilan ajralib turadi. Yurtimizda 2017 -yil 5-iyuldagi “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab -

quvvatlash tog‘risida”gi farmon bu boradagi ishlarning yangi bosqichiga olib chiqishga turtki bo‘ldi.

Yurtimizda “Yoshlar muammolarini o‘rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to‘g‘risida”gi 2022-yil 7-iyundagi 312-sonli qaror, “O‘zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2021-yil 18-yanvardagi 23-sonli qarorlar joriy qilindi.

Yoshlar masalasini davlat siyosati darajasiga ko‘tarilishi yurtimizda yoshlarga bo‘lgan e‘tibor mahsulidir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O‘zbek pedagogikasida bolalarning ta‘lim-tarbiya olishida bir qator yo‘nalishlar hamda metodlar ishlab chiqqan. Qadimdan oilada farzandlarni tarbiyalanishida alohida e‘tibor qaratilgan. Jahon va sharq pedagogikasida farzamlarni yetuk bilim sohibi bo‘lishida oila va kitob mutolaasining ahamiyati beqiyos ekanligini e‘tirof etiladi. Hozirgu kunda yoshlarga atalgan bir qator badiiy kitoblar nashr qilinmoqda. Bolalarning maktabga qadar badiiy adabiyot bilan tanishishida oilaning o‘rni juda muhimdir. Bu borada bobo-buvilarning xalq og‘zaki ijodi asosida nevaralarga aytilgan maqollar, hikoya va rivoyatlarning bola dunyoqarashini oshishida ko‘magi beqiyosdir. Bu borada bolalar adabiyoti namoyandalarining ijodini ta‘sirini kuzatishimiz mumkin. Bolalar adabiyoti ijodkorlaridan Po‘lat Mo‘min, Quddus Muhammadiy, Xudoberdi To‘xtaboyev **Nurali Qobil** kabilarning bolalar uchun yozilgan badiiy asarlari orqali bolalarning orzu va orzusi orqali hayotga bo‘lgan qiziqishi va keljakdagi maqsadlarini rivojlanishiga ta‘sirini ko‘rishimiz mumkin. Po‘lat Mo‘min she‘rlarini tahlil qilganimizda bevosita serqirra mavzularni o‘z ichiga olganini ko‘rish mumkin.

Quddus Muhammadiy “Ahmadjonning kitobxonligi” she‘rida bolalarning kitobxonlikka oshno bo‘lishi to‘g‘risida bayon qilinadi.

Hay-hay chiroyli kitob,
O‘qimoqqa juda bop.
Bizning Ahmad qayoqda
Qidirgani bu yoqda.
Ahmadjon kelib qolar,
Kitobni qo‘lga olar.
Bir-bir varaqlar sekin
Rasmi kam ekan lekin.

Bu kabi fazilatlar maktabgacha yoshdagi bolalarning ma‘naviy jihatdan yetuk bo‘lib shakllanishida o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi. Shu bilan birga Hamid Olimjonning boalarni qiziqitiruvchi dostonlari, Anvar Obidjonning “Dahshatli Meshpolvon”, “Oltin yurakli Avtobola”, X.To‘xtaboyening “Sehrli qalpoqcha” kabi asarlari

bevosita bolalarning ruhiy kechinmalari asosida yozilgan bo‘lib, bolalarning orzu-umidlari bilan bog‘lanib ketgan.

Hozirgi kunga kelib jahon bolalar adabiyoti namunalarining o‘zbek yozuvida o‘girilib kitob holida chop etilib, bolalarga taqdim qilinmoqda. Jumladan, yoshlikdan barchani rom qilgan Sh.Perroning “Qizil shapkacha”, D.Defoning “Robinzon Kruzo”, J.Sviftning “Gulliverning sayohatlari”, A.Pushkinning “Oltin baliq”, M.Tvenning “Tomsoyorning sarguzashtlari”, V.Mayakovskiyning “Kim bo‘lsam ekan?”, N.Nosovning “Bilmasvoy quyosh shahrida” kabi asarlari o‘zbek tilida kitob holida chop etilib, o‘quvchilarga taqdim qilinmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqoladagi ma’lumotlarni keltirishda jahon va o‘zbek bolalar adabiyoti namoyandalarining asarlarini tahlil qilishda bevosita kuzatish, tahlil qilish, solishtirish metodlaridan foydalandi. Tahlil davomida bolalarga mo‘ljallangan badiiy asarlarining tuzilishi va undagi til unsurlarini soddaligini ko‘rish mumkin. Bundan ko‘rinadiki, bolalar maktab ostonasiga hali qadam qo‘ymasdan adabiyot bilan tanishishida oiladagi ijtimoiy muhitning ahamiyati juda kattadir. Metodologik kuzatuv davomida bolalar adabiyoti namunalaridagi badiiy matndagi asar qahramonlarining xarakteri, ularning xarakterini ochish orqali bolalar real hayotni anglashga ko‘mak beradi.

Tahlil va natijalar. Oila jamiyatning asosidir. Sog‘lom oilada voyaga yetgan farzandlar yetuk salohiyatli, jamiyatga foydasi tegadigan farzand bo‘lib yetishadi. Bu borada yurtimiz oilada sog‘lom muhit shakllanishida jamoatchilik markazlari va hududiy hokimliklarda mas‘ul tashkilotlar tuzilmasi mavjudligini joriy qilib qo‘ydi.

Tarbiya - muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o‘stirish, uning ongi, xulqatvori va dunyo-qarashini tarkib toptirish jarayoni hisoblanadi. Ta’lim - o‘quvchilarni nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalar bilan qurollantirish, kompetentlikni tarkib toptirish, ularning bilish qobiliyatlarini o‘stirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan jarayon.

Mavzu yuzasidan boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari hamda boshlang‘ich sinfda bo‘lajak o‘qituvchilar orasida suhbat tashkil qilindi. Suhbatda oilada farzand tarbiyasida alohida yondashuvlar yuzasida “Farzand kelajak poydevori” mavzusida suhbat tashkil qilindi.

Suhbatga mahalliy faollar, o‘qituvchilar jamoasi va ota-onalar jamoasidan komadalar tuzildi. Mazkur komadalarining har biriga alohida nom qo‘yib olindi. Mahalliy faollar jamoasiga “**Mahorat**”, o‘qituvchilar jamoasiga “**Ma’rifat**” va ota-onalar jamoasiga “**Qalbim chechagi**” deb nomlandi. Tuzilgan jamoalarga munozara uchun birgina savollik berildi: “**Siz qay darajada farzandingizni qiziqishini bilasiz?**”

Mazkur savollik yuzasidan har uchala jamoa a‘zolari turli fikrlarni bildirdilar. Fikrlar tahlil qilindi. Shunga ko‘ra quyidagi jadvalni tahlil qilishni lozim deb bildik.

“Mahorat” jamoasining javoblari: Farzandimning qiziqishlari bilan doim shug‘ullanaman, biroq ish jarayonida bo‘lganim uchun, uning qiziqtirgan savollariga javob berishga ko‘pincha vaqt ajratishni istamay qolaman, sababi ishdan charchab kelaman.,

“Ma‘rifat” jamoasining javoblari: Farzandlarimiz qiziqishlari, istaklari biz uchun juda muhim, shunki ular nafaqat farzandlarimiz balki vatanimizni rivojlanishida bo‘lajak kadrlar deb bilamiz. Ularni dunyoqarashlarini shakllanishida oila, ijtimoiy hayotning o‘rni juda katta bo‘ladi.

“Qalbim chechagi” jamoasining javoblari: Farzandlarimiz qiziqishlari, istaklari biz uchun birinchi o‘rinda turadi. Doimiy uy yumushlari bilan bandmiz. Ko‘pincha farzandlarimizga nimani o‘rgatishni bilmay qolamiz. Ularni maktabtabdan kelganidan so‘ng dars qilishga undaymiz. Sababi hozirda hamma o‘qimishli, farzandlarimizni o‘qimishli bo‘lishini xohlaymiz.

Taqdim qilingan savollarga ko‘ra javoblar tahlil qilindi. Tahlil natijasiga ko‘ra jamoa ishtirokchilari o‘z farzandlarining qiziqishlari haqida quyidagicha natijalarga ega bo‘ldilar.

“Mahorat”	“Ma‘rifat”	“Qalbim chechagi”
65 %	80 %	76%

“Mahorat” jamoasi 65 foizni, “Ma ‘rifat” jamoasi 80 foizni, “Qalbim chechagi” jamoasi 76 foizni, shu bilan birga ish faoliyat olib bormaydigan ota-onalar jamoasi 60 foizni tashkil qildi.

Yurtimizda yoshlarni ta‘lim-tarbiya olishida juda katta sharoitlar berilgan. Jahonning hech qaysi davlat ta‘lim-tarbiyani davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan emas. Shunga qaramas, ayrim oilalarda farzand tarbiyasiga e‘tibor sustlashib qolganini ko‘rish mumkin.

Oilada farzand voyaga yetishi uchun yetarli sharoit bo‘lishi kerak bo‘ladi. Farzand tarbiyasining shakllanishida ota-onaning o‘rni beqiyos. Oila qurilishidan avval bo‘lajak ota-onalarga oila mas‘uliyai to‘g‘risida yoshi katta otaxonlar va onaxonlar, tegishli jamoatchilik markazlarining mas‘ullari tushuntirish ishlari, nasihatlar bermoqlari darkor. Oilada ota-ona oila va tarzand tarbiyasiga yuzaki qaramasliklari kerak bo‘ladi. Farzandlarning tarbiyasida ota-onalar xushmuomalilik va shirinso‘zlik bilan tarbiyalash kerak bo‘ladi. Tarbiya insonni kelajakda kim bo‘lib yetishishi mumkinlikini ko‘rsatib beradigan yorug‘ yo‘ldir.

O‘zbek ma‘rifatparvar pedagoglaridan professor Abdurauf Fitrat tarbiya haqida quyidagi fikrni bildiradi: “Tarbiya- uch qismdan iboratdir. Badan tarbiya, aqliy tarbiya va axloq tarbiyasidir.”

Bundan ko‘rinadiki, oilada farzandlarning voyaga yetkazishda yuqoridagi tarbiyaning uch qismlariga alohida e‘tibor bermoqlari darkor. Shunda farzandlar ozoda, bilimli va aqlli bo‘lib yetishadilar.

Yurtimizda farzand tarbiyasiga qadim-qadimdan alohida e‘tibor berganlar. Bolalar maktab dargohiga qadam qo‘ygunga qadar, bobo va buvilardan ertaklar, maqollar, matallar tinglab dunyodagi voqealar haqida ma‘lumotlarni o‘zlariga mujassamlashtirganlar. Bu borada xalq og‘zaki ijodiga xos bo‘lgan ertaklardan “Uch og‘a-ini botirlar”, “Ur toqmoq”, “Humcha”, “Alpomish” va jahon adabiyotiga xos bo‘lgan “Sholg‘om”, “Qizil shapkacha” kabilarning ma‘no-mazmuni farzandlar tarbiyasini yaxshi fazilatlarga yo‘naltiradi. Oilada shunday sog‘lom muhitni yaratishda albatta oiladagi ota-onaning o‘rni juda kattadir.

Xulosa va takliflar. Ijtimoiy hayot doimiy rivojlanishda. Globallashuv jarayoni yoshlarning ma‘naviy qarashlariga o‘z ta‘sirini ko‘rsatib bormoqda. Yoshlar tarbiyasida g‘arblashuv holatlari kuchayib bormoqda. Bu holatlar millatning taqdiri, milliy qadriyatlarni yemirilishiga olib kelishi mumkin. Ijtimoiy hayotdagi rivojlanishlar o‘z-o‘zidan milliylikni yemirishga olib kelmoqda. Biroq davlat tomonidan yoshlarni yetuk salohiyat egasi bo‘lib yetishishiga ko‘mak berish maqsadida davlat rahbari tomonidan qarorlarni joriy qilinishi yoshlarni kelajagiga berilgan katta e‘tibordir. Qadimdan yurtimizda yashagan xalqlar tarbiyada fikrni ezguligi, ezgulikda so‘zning qudrati va tarbiyada ushbularga amal qilish o‘ta muhimligi haqida tavsiya berib qoldirganlar. Buyuk allomalardan Imom Buxoriy tarbiya xususida “Bolaning tabiati rivojlaniga moyil bo‘ladi, uni qanday g‘oyalar bilan to‘ldirish ota-onaga va ustozga bog‘liq”.

Yoshlar ma‘naviyatini shakllantirishda muhim omil bu ta‘lim-tarbiya tizimidir. Im-ma‘rifatga, ta‘lim-tarbiyaga inson kamoloti, millat ravnaqining asosi hisoblanadi. Ta‘lim-tarbiyani berilishi nafaqat oila, balki davlat nazorati ostidadir. Davlat ota-ona mehridan, ularning tarbiyasidan chetda qolgan, imkoniyati cheklangan nogiron bolalarga ham alohida meribonlik ko‘rsatib kelmoqda.

Ta‘lim va tarbiya masalasi o‘ta muhim. Bu masala bugungi kunda ushbu masalaga befarq qarasak, farzandlarimizning ta‘lim va tarbiyasiga bee‘tibor bo‘linsa, ular ma‘naviyatida milliy qiyofani asrash choralari ko‘rilmasa, ertaga birgina “bu noto‘g‘ri, bu mumkin emas”, degan tushuntirish misqolcha ham naf bermasligi aniq. Ma‘naviy tarbiyaga salbiy ta‘sir – bu ertangi kelajakka bo‘lgan e‘tiborsizlikdir. Bugun yoshlarimizni chinakam ma‘rifat va yuksak madaniyat egasi qilib tarbiyalash muammosi oldimizda ko‘ndalang turgan bir paytda ularni internet tarmoqlarida tashviq etilayotgan yot g‘oya, urf-odat va an‘analar hamda jaholat va fahsh namoyishining salbiy ta‘siridan asrash mutafakkir bobomi Abdulla Avloniy aytganidek rostdan-da “yo hayot – yo mamot” masalasidir.

Xulosa o‘rnida shuni alohida aytish kerakki, yurtimiz bolajon xalq. Xalqimiz doimo farzand tarbiyasiga alohida e‘tibor qaratib kelmoqda. Bu borada oila va ta‘lim-tarbiya muassasalarining o‘rni juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1.B.Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariy va amaliyoti.T.2017.
- 2.Q.Muhammadiy. Ahmadjonning kitobxonligi, 1993
3. P.Mo‘min. Bolajon, Bolajonim.She‘rlar. T.Cho‘lpon.2003.
- 4.X.To‘xtaboyev. Sariq debni minib,2013

Elektron resurslar.

- 1.X.Yodgorov. Yoshlar tarbiyasiga e‘tibor - kelajakka e‘tibor.
<https://uza.uz/oz/posts/yoshlar-tarbiyasiga-etibor-kelajakka-etibordir>
- 2.M.Valiyev. Yoshlarni qo‘llab-quvvatlash — mamlakat taraqqiyotining drayveri.<https://parliament.gov.uz/articles/>
- 3.O‘zbekiston yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi 2021-yil 18-yanvar, 23-son qarori
<https://lex.uz/uz/docs/-5234746>
4. Sh. Mirziyoyev. Yoshlar kelajagi bilan bog‘liq har qanday vazifa birlamchi ahamiyaga
<https://yuz.uz/uz/news/shavkat-mirziyoyev>

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ДИЗАЙНА

Nishonova Sayyora Djuravayevna

*Преподаватель кафедры «Дизайн одежды» Национального института
художества и дизайна имени Камолиддина Бехзода*

В данной статье ведется речь о развитии творческих и креативных навыков в образовательном процессе и о различных методах для развития и раскрытия творческого потенциала.

Ключевые слова: творчество, потенциал, студент, креативность, техника, методика, инновация, мышления, компетенция.

Развитие творческих навыков в образовательном процессе дизайна — это целенаправленный процесс, направленный на формирование и улучшение способности студентов к креативному мышлению, инновационному подходу

и оригинальному решению задач в области дизайна. Этот процесс включает в себя различные методы, техники и практики, которые помогают учащимся развивать свой творческий потенциал и применять его в своей профессиональной деятельности.

Развитие творческих навыков в образовательном процессе дизайна включает в себя разнообразные методы, техники и практики, которые помогают учащимся раскрыть свой творческий потенциал и применять его в профессиональной деятельности.

Следует рассмотреть несколько методов развития творческое мышление у студентов, которые приведены в следующей таблице:

№	Мозговой штурм	Метод SCAMPER	Дизайн-мышление
	Групповая техника генерации идей, где участники свободно высказывают свои мысли по заданной теме. Это помогает создавать множество идей без критики на начальном этапе.	Техника, основанная на модификации существующих идей через семь действий: Замена (Substitute), Комбинирование (Combine), Адаптация (Adapt), Модификация (Modify), Использование по-другому (Put to another use), Устранение (Eliminate), Реверсирование (Reverse).	Подход, сосредоточенный на понимании потребностей пользователей, генерации идей, прототипировании и тестировании решений. Этот процесс способствует креативному мышлению и инновациям.

Следует отметить еще то, что на основе воззрений различных исследователей, профессиональных и творческих компетенций будущего дизайнера – это интегративное качество личности, отражающее готовность к выполнению нестандартных дизайнерских задач на высоком профессиональном уровне, базирующееся на совокупности профессиональных знаний, умений художественно-творческого характера. При этом специфика профессиональной компетентности дизайнера определяется использованием достижений различных областей человеческой деятельности – техники, инженерного конструирования, искусства, технологии, экономики, социологии, в процессе проектирования эстетически совершенных и высококачественных серийных изделий. Компетентность

дизайнера – это качество личности, отражающее соответствие знаний, умений и опыта определенного социально-профессионального статуса реальному уровню сложности выполняемых задач и решаемых проблем и в их совершенствовании немаловажную роль играет техники для раскрытия творческого потенциала, такие как:

1. Визуализация идей:

- Использование эскизов, коллажей и ментальных карт для визуального представления идей и концепций. Это помогает учащимся лучше структурировать свои мысли.

2. Кросс-дисциплинарные проекты:

- Включение элементов из различных областей (например, искусства, науки и технологий) в дизайнерские проекты для расширения кругозора и поиска новых решений.

3. Ролевые игры:

- Участие в ролевых играх или симуляциях, где студенты могут испытать различные сценарии и подходы к решению дизайнерских задач.

Практики:

1. Интерактивные мастер-классы:

- Проведение практических занятий с участием профессионалов отрасли, которые делятся своим опытом и методами работы.

2. Конкурсы и выставки:

- Участие в конкурсах и выставках дает студентам возможность продемонстрировать свои работы, получить обратную связь и вдохновение от других участников.

3. Творческие задания:

- Регулярное выполнение заданий, которые требуют нестандартного мышления и экспериментирования с различными стилями и техниками.

4. Обратная связь и рефлексия:

- Создание культуры открытого обсуждения работ студентов, где они могут получать конструктивную критику и учиться на своих ошибках.

5. Экскурсии и исследовательские поездки:

- Посещение выставок, музеев, студий или производств для получения новых идей и вдохновения от реальных примеров дизайна.

Эти методы, техники и практики помогают студентам не только развивать свои творческие навыки, но и формируют уверенность в своих способностях, что является важным аспектом их будущей профессиональной деятельности в области дизайна.

Вот некоторые положительные и отрицательные стороны развития творческих навыков в образовательном процессе дизайна:

Плюсы:

1. Улучшение креативности: Развитие творческих навыков способствует формированию оригинального мышления, что особенно важно в дизайне.
2. Адаптивность: Креативные студенты лучше справляются с изменениями и могут адаптироваться к новым условиям и вызовам.
3. Командная работа: Проекты, требующие креативного подхода, часто включают командную работу, что развивает навыки сотрудничества и коммуникации.
4. Решение проблем: Креативные навыки помогают находить нестандартные решения для сложных задач.
5. Индивидуальность: Студенты могут развивать свой уникальный стиль и подход, что делает их работы более запоминающимися.
6. Критическое мышление: Развитие креативности связано с улучшением аналитических и критических навыков, что полезно в любой сфере.

Минусы:

1. Субъективность оценки: Оценка креативных работ может быть субъективной, что усложняет процесс оценки студентов.
2. Стресс и давление: Студенты могут испытывать давление из-за необходимости быть креативными, что может привести к стрессу.
3. Необходимость ресурсов: Развитие креативных навыков может требовать дополнительных ресурсов, таких как время, материалы и финансирование.
4. Нехватка структуры: Иногда акцент на креативности может приводить к недостатку структурированного подхода в обучении.
5. Риск неудачи: Креативные эксперименты могут не всегда приводить к успешным результатам, что может демотивировать студентов.
6. Сложность интеграции: В некоторых образовательных учреждениях может быть сложно интегрировать креативные методы обучения в существующие программы.

Развитие творческих навыков в дизайне имеет свои преимущества и недостатки, и важно находить баланс между ними для достижения наилучших результатов в образовательном процессе.

Таким образом, методы, техники и практики, направленные на стимулирование творческого мышления, обеспечивают учащимся возможность не только развивать свои индивидуальные способности, но и

сотрудничать с другими, что способствует обмену идеями и вдохновению. Применение таких подходов, как дизайн-мышление, мозговой штурм и кросс-дисциплинарные проекты, помогает студентам адаптироваться к разнообразным вызовам, которые они могут встретить в своей профессиональной деятельности.

Кроме того, взаимодействие с профессионалами отрасли, участие в конкурсах и выставках, а также получение обратной связи от преподавателей и коллег формируют у студентов уверенность в своих силах и готовность к экспериментам. Эти элементы создают динамичную образовательную среду, в которой каждый учащийся может раскрыть свой потенциал и подготовиться к успешной карьере в дизайне.

В заключении, можно добавить, что инвестиции в развитие творческих навыков на этапе обучения не только обогащают личный опыт студентов, но и способствуют созданию более инновационного и конкурентоспособного дизайна в будущем.

Список литературы:

1. Белошицкий А.В., Бережная И.Ф. Становление субъектности студентов в образовательном процессе вуза. Педагогика. 2006; 5: 60 – 66
2. Хамматова Э.А. Выявление этнической структуры для дизайн – проектирования современного татарского костюма //Сборник статей III Межд. научно – практ. конф. «Проблемы дизайн – проектирования и оформления мусульманской и национальной одежды». Казань, КГТУ, 2012. – С 105-108.
3. Белошицкий А.В., Бережная И.Ф. Становление субъектности студентов в образовательном процессе вуза. Педагогика. 2006; 5: 60 – 66
4. <https://science-education.ru> ›
5. <https://elibrary.ru> ›
6. <https://science-education.ru> ›
7. <https://elibrary.ru> ›

NODETERMINISTIK HARAKATLAR

A.R.Meyliev

Assistant, Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Abdilatif1909@gmail.com

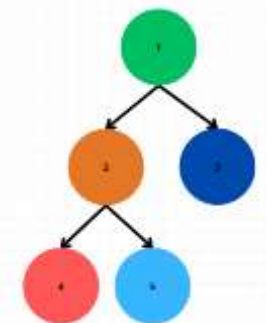
Annotatsiya. Ushbu maqola nodeterministik harakatlar yordamida qidiruv algoritmlarining nazariy asoslari va amaliy qo‘llanilishini yoritadi. Nodeterministik harakatlar inson tafakkurining murakkabligi va moslashuvchanligini aks ettiruvchi tushuncha sifatida qabul qilinadi. Maqolada labirintdan chiqish va robototexnikada

to‘siqlarni anglash kabi nodeterministik jarayonlar tahlil qilinadi. Axborotsiz va evristik qidiruv usullari, ularning afzalliklari va kamchiliklari batafsil to‘xtalilgan. Shuningdek bu algoritmlarning rejalashtirish tizimlari, o‘yin nazariyasi va avtomatlashtirish sohalarida qo‘llanilish imkoniyatlari keltirilgan. Nodeterministik yondashuvning moslashuvchanligi, noaniqlik sharoitida samarador ishlashi va resurs talabchanligi kabi jihatlari muhokama qilinadi.

Tayanch so‘zlar: Nodeterministik harakatlar, qidiruv algoritmlar, noaniqlik, optimal yechim, axborotsiz qidiruv, evristik qidiruv, labirintdan chiqish, robototexnika, to‘siqlarni aniqlash, harakat strategiyalari, moslashuvchanlik, resurs talabchanlik, rejalashtirish tizimlari, logistika tizimlari, avtomatlashtirish

Sun‘iy intellekt, nodeterministik harakatlar, qidiruv algoritmlari, optimal yechim, noaniq muhit, evristik qidiruv, axborotsiz qidiruv, qaror qabul qilish, samaradorlik, rejalashtirish tizimlari, robototexnika, transport logistikasi, resurslar boshqaruvi, vaqt va xarajat hisoblash, moslashuvchanlik.

Kirish. Nodeterministik harakatlar tushunchasi zamonaviy sun‘iy intellekt va kompyuter fanida qidiruv masalalarini hal qilishda keng qo‘llaniladigan yondashuvlardan biridir. Mazkur harakatlar algoritmlarida qidiruv jarayonida har bir bosqichda bir nechta tanlov mavjud bo‘ladi va aniqlik bilan qaysi tanlov optimal yechimga olib borishini bilmaslik holati ko‘zda tutiladi. Ushbu maqolada nodeterministik harakatlar yordamida qidiruv algoritmlari, ularning afzalliklari, kamchiliklari va qo‘llash sohaları tahlil qilinadi.

Nodeterministik harakatlar tushunchasi. Nodeterministik harakatlar, aniqlik bilan qaysi natija yuzaga kelishini oldindan bilishning iloji bo‘lmagan holatlar bilan tavsiflanadi. Masalan agent muhitdagi turli harakatlarni amalga oshirishi mumkin, lekin ushbu harakatlarning yakuniy natijalari haqida ma’lumot to‘liq emas.

Nodeterministik harakatlarga 1-misol. Labirintdan chiqish muammosi. Labirintdan chiqish muammosi nodeterministik harakatlar yordamida qidiruvga klassik misol hisoblanadi. Bu jarayonda agent har bir qadamda bir nechta yo‘nalishni tanlashi kerak bo‘ladi, lekin har bir tanlov natijasida qaysi yo‘l uni chiqishga olib borishini oldindan bilmaydi.

Agent yo‘nalish tanlash qoidalari, harakat natijalarini baholash va orqaga qaytish imkoniyati kabi elementlariga tayanadi.

Yo‘nalish tanlash qoidalarida har bir nuqtada mavjud bo‘lgan yo‘nalishlarning ro‘yxati aniqlanadi.

Harakat natijalarini baholashda har bir yo‘nalishning natijasi noma‘lum bo‘lsa-da, ehtimollik asosida qaysi yo‘lni tanlash yaxshiroq bo‘lishi mumkinligi baholanadi.

Orqaga qaytish imkoniyatida noto‘g‘ri yo‘l tanlangan bo‘lsa, agent boshqaruvni qayta boshlash imkoniga ega bo‘ladi.

Bu jarayon odatda quyidagi usullardan birini qo‘llaydi.

Axborotsiz qidiruvda Agent labirintni har qanday qo‘shimcha ma‘lumotlarsiz, to‘liq tekshirish orqali yechim izlaydi (masalan, chuqurlik bo‘yicha yoki kenglik bo‘yicha qidiruv).

Evristik qidiruvda Agent muhit haqida mavjud bo‘lgan ma‘lumotlarga asoslangan holda yo‘nalishni tanlaydi (masalan, chiqish joyiga nisbatan masofani baholash orqali).

Nodeterministik xususiyat tufayli bu muammo samarali algoritmlar ishlab chiqishda qiyinchilik tug‘diradi. Ammo bunday usullar orqali noaniq muhitlarda muvaffaqiyatli yechim topish mumkin bo‘ladi.

Nodeterministik harakatlarga 2-misol. Robot to‘siqlardan o‘tishda turli strategiyalarni qo‘llashi kerak bo‘ladi. Lekin har bir strategiyaning muvaffaqiyat darajasi noaniq. Robototexnika sohasida nodeterministik harakatlar murakkab va dinamik muhitda robotning to‘siqlardan muvaffaqiyatli o‘tishini ta‘minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Robot duch keladigan to‘siqlar va harakatlarning natijalari haqida ma‘lumot cheklangan bo‘lishi yoki u umuman bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli robot turli strategiyalarni sinab ko‘rishga majbur bo‘ladi. Har bir strategiyaning muvaffaqiyat darajasi oldindan noaniq bo‘ladi.

Robot harakatlarining nodeterministik xususiyatlari bular to‘siqlarni aniqlash, strategiyalarni sinash va ehtimollik asosida tanlov. To‘siqlarni aniqlashda robot atrof-muhitdagi to‘siqlarni sezadi, lekin to‘siqning murakkabligi va xarakteristikasi haqida to‘liq ma‘lumotga ega bo‘lmasligi mumkin.

Strategiyalarni qo‘llashda robot turli harakat yo‘nalishlari yoki strategiyalarini qo‘llab ko‘radi (masalan to‘siqni chetlab o‘tish, aylanib o‘tish yoki yangi yo‘l topish).

Ehtimollik asosida tanlovda har bir harakat natijasining muvaffaqiyat ehtimoli aniqlanmagan bo‘lgani sababli, robot optimal strategiyani topish uchun bir nechta urinishlarni amalga oshiradi.

Qo‘llaydigan algoritmlarini ko‘rib chiqadigan bo‘lsak. Axborotsiz qidiruvda robot muhit haqida ma’lumotga ega emas va barcha yo‘nalishlarni sinchkovlik bilan tekshiradi. Evristik yondashuvda robot mavjud cheklangan ma’lumotlardan foydalanib, har bir harakatning natijasini baholaydi va eng yaxshi variantni tanlashga harakat qiladi. Nodeterministik yondashuv robototexnikada robotning harakatlarni moslashtirish qobiliyatini oshiradi va noaniq sharoitlarda optimal yechimlarni topishga imkon beradi. Bu usul sanoat jarayonlarida, logistika va avtomatlashtirilgan tizimlarda keng qo‘llaniladi.

Nodeterministik qidiruv jarayonida nodeterministik qidiruv algoritmlari harakatlarning natijalari to‘liq aniqlanmagan muhitlarda yechimni topishga mo‘ljallangan. Bu jarayon quyidagi asosiy bosqichlardan iborat bo‘ladi:

Harakatlarni aniqlashda agent mavjud harakatlarning to‘plamini baholaydi.

Qoida tanlashda har bir harakat qaysi sharoitda amalga oshirilishini belgilash.

Natijalarni baholashda harakat natijasida olinadigan yechimlarning mumkin bo‘lgan holatlarini aniqlash.

Optimal yechim izlashda agentning har bir tanlovi optimal natijaga olib boradigan yo‘lni topishga qaratiladi.

Algoritmlarning afzalliklariga to‘xtaladigan bo‘lsak moslashuvchanligidir. Ya’ni noaniqlik mavjud bo‘lgan muhitlarda samarali ishlaydi. Turli usullarga moslashishi yuqori samaradorligi hisoblanadi. Turli muammolar uchun umumiy algoritmik yondashuvni qo‘llash imkonini beradi.

Algoritmlarning kamchiliklari. Resursga talabchanligiva aniqlikning pastligi. Katta hajmdagi ma’lumotlarni qayta ishlashni talab qiladi. Aniqlikning pastligi har bir harakatning natijasi noaniq bo‘lgani uchun hisob-kitoblar murakkab bo‘lishi mumkin.

Nodeterministik qidiruv algoritmlari turli sohalarda qo‘llaniladi maslan o‘yin nazariyasi, rejalashtirish tizimlari, robototexnika kabi sohalarda qo‘llaniladi.

O‘yin nazariyasida shaxmat, go kabi o‘yinlarda qarshi tomonning harakatlarini oldindan bilib bo‘ymaydi.

Rejalashtirish tizimlarida sun‘iy intellekt yordamida murakkab rejalarni tuzishda qo‘llaniladi.

Robototexnikada murakkab muhitlarda mustaqil harakat qiluvchi robotlarni boshqarishda ishlatiladi.

Xulosa

Nodeterministik harakatlar yordamida qidiruv algoritmlari noaniq muhitlarda yechim topish uchun samarali vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv noaniqlik sharoitida qarorlar qabul qilish va agentning moslashuvchanligini oshirishda katta ahamiyatga ega. Ammo bu algoritmlar resurs talabchan va

murakkabligi tufayli har doim ham maqbul yechim bo‘la olmaydi. Shunga qaramay nodeterministik yondashuvning kelajakda turli sohalarda keng qo‘llanilishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Stuart Russell, Peter Norvig, "Artificial Intelligence: A Modern Approach".
2. Richard Bellman, "Dynamic Programming".
3. Marvin Minsky, "Computation: Finite and Infinite Machines".
4. Meyliyev A. R. O‘ZBEKISTON SHAROITIDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA SUN’IY INTELLEKTNING AHAMIYATI //Kokand University Research Base. – 2024. – C. 492-494.
5. Ishkobilov F. X., Eshqobilov S. X. UMUMTA’LIM MAKTAB O‘QUVCHILARI UCHUN VIZUAL DASTURLASHNI O‘QITISH METODOLOGIYASINING ASOSIY OMILLARI //Journal of new century innovations. – 2023. – T. 21. – №. 4. – C. 223-226.
6. Nilsson, Nils J. "Principles of Artificial Intelligence". Palo Alto: Tioga Publishing Company, 1980.
7. Pearl, Judea. "Heuristics: Intelligent Search Strategies for Computer Problem Solving". Addison-Wesley, 1984.
8. Ghallab, Malik, Dana Nau, and Paolo Traverso. "Automated Planning: Theory and Practice". Morgan Kaufmann, 2004.
9. Xolmuminov, M. R., Abdullayev, S. M. "Sun’iy intellekt asoslari". Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2015.
10. Qo‘chqorov, A. T., Usmonov, Z. T. "Axborot texnologiyalari va tizimlarining asoslari". Toshkent: Fan, 2018.
11. Yusupov, A. I. "Axborot texnologiyalari: nazariya va amaliyot". Qarshi: Nasaf, 2019.
12. Qodirov, O., Mamatqulov, J. "Algoritmlar va ma’lumotlar tuzilmalari". Toshkent: TATU nashriyoti, 2020.

Internet manbalari.

1. <https://www.geeksforgeeks.org/>
2. <https://towardsdatascience.com/>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_intelligence
4. <https://brilliant.org/s/programming/>

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING AXBOROT KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Atamuratova Nesibeli Dawirxan qizi

Nukus davlat pedagogika instituti “Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang‘ich ta’lim)” ixtisosligi 2-bosqich doktoranti

Annotatsiya: Bugungi kunda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining har tamonlama yetuk mutaxassis bo‘lib yetishib chiqishida axborot kompetentsiyasining juda katta ahamiyatga ega. Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning axborot kompetentsiyani takomillashtirishning nazariy asoslari keltirilgan.

Annotation: Today, information competence is of great importance in the development of each complete adult specialist of future primary school teachers. The article presents the theoretical basis for the improvement of information competence of future teachers.

Kalit so‘zlar: Axborot kompetentsiya, axborot-kommunikatsiya, AKT kompetentsiyasi, innovatsion yondashuv, pedagogik innovatsiya, pedagogik kompetentlik.

Keywords: Information competence, information communication, AKT competence, innovative approach, pedagogical innovation, pedagogical competence.

Bugungi kunda har qanday saho uchun yuqori darajadagi axborot-kommunikatsiya kompetentsiyasiga (AKT kompetentsiyasi) ega bo‘lgan kadrlarga ehtiyoj asosli ravishda ortib bormoqda. Shuningdek, ta’lim tizimi va ma’lumotlar shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoda o‘qituvchining AKT kompetentsiyasi darajasi juda zarurli ekanligini ta’kidlab o‘tish kerak.

Pedagogik kadrlar tayyorlashning eng asosiy vazifasi – bo‘lajak o‘qituvchilarning nazariy tayyorgarligi va o‘z mutaxassisligi bo‘yicha ish tajribasiga ega bo‘lishi va maktabda ularni samarali usulda amalda qo‘llay olishi uchun zarur bo‘lgan barcha kompetentsiyalarni egallashlarni ta’minlashdan iborat. Bu vazifalarga O.E.Lebedov umumiy bir komplekt misolida yondashish zarurligini ta’kidlab o‘tadi. Bunday yondashuv ta’lim maqsadlarini belgilash, ta’lim tizimini tanlash, ta’lim jarayonini tashkil etish va natijalarini baholashning umumiy tamoyillari majmui bo‘la olishini aytib o‘tgan.[3. 2004:B.78]

AKT kompetentsiyasi boshqa kasbiy kompetentsiyalar bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganilishi va takomillashishga muhtoj. AKT kompetentsiyasi doimiy

izlanishni, tadbiq etilishni talab qiladi. Muayyan bir nazariyaga asoslanib doimiy bo‘lgan qoidalar va bilimlarni yaratish imkoniyati mavjud emas. Bugun mavjud axborot texnologiyalariga har kuni yangi qo‘shimchalar, imkoniyatlar kiritilayotganini aytib o‘tish kerak.

AQSH ta’lim va tadqiqot kutubxonalari assotsiatsiyasi (ACRL) axborot kompetentsiyasini quyidagi qobiliyatlar to‘plami sifatida belgilaydi:

- shaxs tomonidan ma’lumotga bo‘lgan ehtiyoj;
- ma’lumotni topish;
- ma’lumotni baholash;
- ma’lumotdan samarali foydalanish istagi.[1. 2007:B.26]

Yana shuni ta’kidlab o‘tish kerakki, kerakli ma’lumotlarni qidirish, tahlil qilish, tanlash, qayta ishlash, uzatish va saqlashga qaratilgan inson bilimlari, ko‘nikmalarining ma’lum bir integral komponentini biz har qanday AKT orqali amalga oshira olamiz.

Zitsaeva bo‘lajak o‘qituvchining axborot kompetentsiyasining negizi universitet ta’limi jarayonida va asosiy mavjud axborot kompetentsiyasiga asoslanadi deb aytib o‘tgan. Muallif bo‘lajak o‘qituvchilarning axborot kompetentsiyasini uch jihatdan ko‘rib chiqadi:

- universal shaxsiy kompetentsiya;
- umumiy kasbiy va pedagogik kompetentsiyaning bir qismi;
- uslubiy kompetentsiya;
- maxsus professional pedagogik kompetentsiya.[2. 2011:B.118]

AKT kompetentsiyasi insonga turli manbalardan olingan, turli mazmun va taqdimot shakllariga ega bo‘lgan axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini beradi. Kompyuter axborotni uzatish, saqlash va qayta ishlash vositasi sifatida ishlaydi.

Shunday qilib, axborot kompetentsiyasi o‘qituvchilarning zaruriy sifati bo‘lib, ularning o‘z mutaxassisligining nazariy va amaliy asoslarini o‘zlashtirishga, kasbiy o‘zini-o‘zi rivojlantirishga, shaxsiy o‘zini-o‘zi anglashga va axborot xajmining ortishi va texnologiyaning rivojlanishi sharoitida o‘zini-o‘zi anglashiga qaratilganligini bilan tavsiflanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Shawna Hellenius. Information Competency Graduation Requirement Programs: A Survey of Methods / Fall 2006 sabbatical project; report finished April 2007.

2. Зайцева, С.А. Система формирования информационной и коммуникационной компетентности будущих учителей начальных классов в

педагогическом вузе: дис. ... д-ра пед наук:13.00.08 /С.А. Зайцева. – Шуя, 2011.

3. Лебедев, О.Е. Компетентностный подход в образовании / Лебедев О.Е. // Школьные технологии. - 2004.

AYOLLAR KASBIY FAOLIYATIDA KARERAGA ERISHISHNING IJTIMOIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Nasirova Zilolaxon Marat qizi

*Fan va texnologiyalar universiteti ijtimoiy fanlar kafedrasida psixologiya fan
o‘qituvchisi*

Axmedova Irodaxon Murodjon qizi

Fan va texnologiyalar universiteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ayollarning kasbiy muvaffaqiyatga erishishida bir qancha ijtimoiy va psixologik omillar muhim o‘rin tutadi. Ushbu maqola gender tengligi, shaxsiy motivatsiya va jamiyatdagi stereotiplarga oid tadqiqotlarni o‘rganadi. Mamlakatimizda ayollarning kasbiy rivojiga oid davlat siyosati va amaliyotiga alohida e‘tibor qaratiladi.

Аннотация. Ряд социальных и психологических факторов играют важную роль в профессиональном успехе женщин. В этой статье рассматриваются исследования гендерного равенства, личной мотивации и социальных стереотипов. Особое внимание уделено государственной политике и практике профессионального развития женщин в нашей стране.

Annotation. Several social and psychological factors play a significant role in women's professional success. This article reviews research on gender equality, personal motivation, and societal stereotypes. Special attention is paid to state policies and practices related to women's professional development in our country.

Kalit so‘zlar: ayollar karerasi, gender tengligi, motivatsiya, psixologik xususiyatlar, ijtimoiy stereotiplar, davlat qo‘llab-quvvatlashi, rahbar ayollar.

Ключевые слова: женская карьера, гендерное равенство, мотивация, психологические особенности, социальные стереотипы, государственная поддержка, женщины-лидеры.

Keywords: women's careers, gender equality, motivation, psychological characteristics, social stereotypes, state support, women leaders.

Kirish. Prezident Sh.M.Mirziyoyevning *"Ayollarimiz barcha sohalarda faol va yetakchi bo'lishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish bizning burchimizdir,"* degan so'zlari ayollarning jamiyatdagi ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Gender tengligini ta'minlash, ayniqsa, ayollarning mehnat bozori va rahbarlik lavozimlariga kirib borishini qo'llab-quvvatlash hozirgi kunda dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Mazkur maqola ayollarning kasbiy karera qilishi yo'lidagi ijtimoiy-psixologik xususiyatlarni o'rganishga bag'ishlangan.

Adabiyotlar tahlili. Ayollarning karera qilishida turli omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsiy motivatsiya, gender stereotiplari va davlat siyosati ularning kasbiy rivojlanishida asosiy rol o'ynaydi.

Shaxsiy motivatsiya. Shaxsiy motivatsiya muvaffaqiyatga erishishdagi asosiy omillardan biri hisoblanadi. McClellandning ehtiyojlar nazariyasiga ko'ra, insonning muvaffaqiyatga intilishi uch asosiy omil bilan bog'liq: muvaffaqiyatga erishish ehtiyoji, kuch va ta'sir o'tkazish istagi, hamda aloqadorlik ehtiyoji. Ayollar uchun bu omillarni qo'llab-quvvatlashda ijtimoiy ko'mak muhimdir. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsiy motivatsiya ayollarning kareraviy yo'nalishini belgilashda katta rol o'ynaydi. Masalan, motivatsion treninglar, qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit va o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirish dasturlari ayollar uchun samarali yechim hisoblanadi.

Gender stereotiplari. Gender stereotiplari ko'p hollarda ayollarning karera qilishiga to'siq bo'lib keladi. Hofstede tadqiqotlariga ko'ra, jamiyatdagi patriarxal qarashlar va ayollarning "faqat oilaga mas'ul" bo'lishi kerakligi haqidagi stereotiplar ularning kasbiy rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi. Jahon miqyosida ko'pgina davlatlar gender tengligini targ'ib qilish orqali bu stereotiplarni yo'qotishga harakat qilmoqda. O'zbekistonda ham bu yo'nalishda davlat tomonidan muhim ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, oiladagi gender rollarini qayta ko'rib chiqish, ayollarni jamiyatning barcha sohalarida faol ishtirok etishini qo'llab-quvvatlash borasida tashabbuslar kuchaytirilmoqda.

Davlat siyosati. Ayollarning kareraviy rivojlanishini ta'minlashda davlat siyosati katta ahamiyatga ega. O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar natijasida xotin-qizlarning kasbiy faoliyati kengayib bormoqda. Prezident Sh.M.Mirziyoyev tashabbusi bilan ishlab chiqilgan "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash dasturi" bunga misol bo'la oladi. Ushbu dastur ayollarning ta'lim olishini rag'batlantirish, ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytirish va ularning iqtisodiy faoliyatini kuchaytirishga qaratilgan. Shuningdek, ayollar uchun maxsus kreditlar va o'quv dasturlari tashkil etilmoqda, bu esa ularning tadbirkorlik sohasidagi ishtirokini oshirishga xizmat qilmoqda.

Yuqoridagi omillar birgalikda ayollarning karera rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadi va ularga yanada keng imkoniyatlar yaratishga yordam beradi. O‘zbekistonda gender masalalarini yechishda davlat va jamiyatning hamkorligi kelgusida bu borada ijobiy natijalarni kafolatlaydi.

Tahlil natijalari va metodologiya

Motivatsiya darajasi va uning ahamiyati. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ayollarning karera qilishida motivatsiya darajasi hal qiluvchi omil sifatida ajralib turadi. Ishtirokchilarning 85 foizi muvaffaqiyatga erishish yo‘lidagi asosiy kuch sifatida ichki motivatsiya va tashqi qo‘llab-quvvatlashni qayd etdi. Shu bilan birga:

Ichki motivatsiya: Ayollarning o‘ziga bo‘lgan ishonchi, shaxsiy ambitsiyalari va kasbiy rivojlanishga bo‘lgan intilishi. Tadqiqotda aniqlanishicha, yuqori ichki motivatsiyaga ega bo‘lgan ayollar rahbar lavozimlarga ko‘proq erishadi.

Tashqi qo‘llab-quvvatlash: Ayollarning fikricha, jamiyat va oilaning ular uchun rag‘batlantiruvchi muhit yaratishi muhim ahamiyatga ega. Oila a’zolari tomonidan ko‘rsatiladigan yordam, ayniqsa, oilaviy mas’uliyatlarni boshqarishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Shuningdek, jamiyat tomonidan ayollarning yutuqlarini tan olish va qadrlash motivatsiya darajasini oshirishga yordam beradi. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda gender tengligini ta’minlash yo‘lida olib borilayotgan davlat siyosati, jumladan, “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash dasturi”, bu borada muhim o‘rin tutadi.

Oilaviy mas’uliyatlarning karera rivojiga ta’siri

Tadqiqotda ishtirok etgan ayollarning katta qismi (70 foizdan ortiq) oilaviy mas’uliyatlar tufayli kasbiy rivojlanishga yetarli e’tibor qaratolmasliklarini bildirishdi. Bu masala quyidagi jihatlar orqali ochib berildi:

Patriarxal stereotiplar: Ayrim jamiyatlarda ayollarni asosan uy ishlariga mas’ul deb hisoblovchi an’anaviy qarashlar karera qilishga salbiy ta’sir qiladi. O‘zbekistonda bu stereotiplarni yengish uchun davlat va nodavlat tashkilotlar tomonidan maxsus dasturlar ishlab chiqilmoqda.

Oilaning qo‘llab-quvvatlashi bu to‘siqlarni yengishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Tadqiqotda aniqlanishicha, oila a’zolari tomonidan berilgan yordam ayollarning ish unumdorligi va karera rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan.

Rahbar lavozimdagi ayollarning muvaffaqiyat omillari

Rahbar lavozimlarda faoliyat yuritayotgan ayollar o‘z muvaffaqiyatlarini uchta asosiy omil orqali izohlashdi:

- Ustuvor maqsadni belgilash: Rahbar ayollar muvaffaqiyatga erishish uchun aniq maqsad va strategiya ishlab chiqishgan. Ular har bir qadamni oldindan rejalashtirib, ustuvorliklarni aniqlab olishgan. Bu, ayniqsa, vaqt va resurslarni samarali boshqarishda muhim rol o‘ynagan.

- Bilim va malakalarni oshirish: Zamonaviy dunyoda yangi bilimlar va texnologiyalarni o‘zlashtirish karera muvaffaqiyatining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot ishtirokchilari o‘z bilimlarini oshirish uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslarida qatnashganliklarini bildirishdi. Shuningdek, xorijiy tajribani o‘rganish va professional tarmoq (networking) orqali yangi ko‘nikmalarga ega bo‘lishga harakat qilishgan.

- Oila va ishni muvozanatlashtirish: Rahbar ayollar muvaffaqiyatga erishish uchun oila va ishni muvozanatlashtirishda samarali strategiyalar qo‘llashgan. Ular o‘z vaqtlarini rejalashtirishda zamonaviy texnologiyalar va metodlardan foydalangan. Shu bilan birga, oila a‘zolarining yordamiga tayanib, kasbiy va shaxsiy hayot o‘rtasida balans saqlashga erishishgan.

Xulosa. Ayollar kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishish uchun davlat tomonidan gender tengligini ta‘minlash va motivatsiyani kuchaytiruvchi dasturlarni kuchaytirish zarur. Shuningdek, jamiyatda ayollarning roli haqidagi stereotiplarga qarshi kurash olib borilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. Toshkent, 2023.
2. Hofstede G. *Culture and Organizations*. New York, 2010.
3. Karimova D. *Gender tengligi va ayollarning ijtimoiy faolligi*. Toshkent, 2021.

KO‘CHA SAN’ATI VA UNING JAMIYATDAGI AHAMIYATI

Ja'farov Ibrohimjon Xolmuhammad o'g'li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi
[*ibrohimjafarov@gmail.com*](mailto:ibrohimjafarov@gmail.com)

Raximjonova Go‘zalxon Inomjon qizi

*Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi birinchi
bosqich talabasi*

Annotatsiya. Biz ushbu maqolada ko‘cha san’ati va uning jamiyatdagi ahamiyati haqida tushunchaga ega bo‘lamiz. Bunda ko‘cha san’ati bizning hayotimizda qanchalik o‘rin egallaganini, madaniyatimiz, ongimiz va ruhiyatimizga qanchalik ta’sir qilishini hamda uni tarixiy kelib chiqishi haqidagi ma’lumotlarni ko‘rishimiz mumkin.

Maqolada, shuningdek, ko‘cha san’ati faqat qandaydir hodisalarga ijtimoiy munosabat sifatida tushunilmasligi lozimligi ham aytiladi. Uning yordamida shaharga ko‘rkamlilik va antiqalikni berish mumkin. Asarlardagi noodatiy uslublar, tasvirlar shahar aholisining kayfiyatiga ijobiy ta’sir qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: Ko‘cha san’ati, ekspressiya, devor rasmlari, satirik, yumoristik ko‘rinish, auktsion, demokratiklik, san’at galareyalari, diskriminatsiya.

Аннотация. В этой статье мы получим представление об уличном искусстве и его значении в обществе. В этом мы можем увидеть, какое место уличное искусство занимает в нашей жизни, насколько оно влияет на нашу культуру, сознание и психику, а также информацию о его историческом происхождении.

В статье также говорится, что уличное искусство не следует понимать только как социальную реакцию на какие-то события. С его помощью городу можно придать красоту и старину. Необычные стили и образы в работах способны положительно повлиять на настроение горожан.

Ключевые слова: Стрит-арт, экспрессия, фрески, сатирические, юмористические выступления аукцион, демократия, художественные галереи, дискриминация.

Annotation. In this article, we will get an idea about street art and its importance in society. In this, we can see how much street art occupies a place in our lives, how much it affects our culture, mind and psyche, as well as information about its historical origin. The article also states that street art should not be understood only as a social reaction to some events. With its help, the city can be

given beauty and antiquity. Unusual styles and images in the works can have a positive effect on the mood of the city residents.

Key words: Street art, expression, murals, satirical, humorous appearance, auction, democracy, art galleries, discrimination.

Kirish: Hozirgi paytda ko‘cha san‘ati va ijtimoiy ekspressiyani o‘rganish zaruriyati oshmoqda. Ya'ni hozirda ko‘cha san‘ati bizning madaniyatimizga, ongimizga, ruhiyatimizga salbiy va ijobiy ta’sir qilishi mumkin. Ushbu jarayon ko‘proq chet ellarda kuzatilmoqda, hozirga kelib esa bizning yurtimiz ya'ni O‘zbekistonga ham sekin astalik bilan kirib kelmoqda. Ko‘cha san‘ati, devor rasmlari grafiti va boshqa shakllardagi jamoat joylarida yaratilgan san'at, o‘zining hayotga qaytarilishi va ijtimoiy bayonotlarni ifoda etish vositasi sifatida tobora ommalashib bormoqda.[1] Ko‘cha san'ati va ijtimoiy ekspressiya mavzusidagi maqolaning asosiy maqsadi, ko‘cha san‘atining ijtimoiy bayonotlarni ifoda etishdagi ahamiyatini, uning turli shakllarini, ta’sirini va potensial muammolarni o‘rganish va tushunishdan iborat.

XX asrda yuz bergan keskin taraqqiyot san'at va madaniyatga ham o‘z ta'sirini ko‘rsatdi, ko‘plab yangi oqimlar vujudga keldi.[2] Garchi ularning barchasi rivojlanib ketmasa-da, ayrimlari keng yoyilib, ta'sirchan ko‘rinishga ega bo‘lmoqda. Ular orasida ko‘cha san‘ati eng ko‘p muhokamalarga sabab bo‘ladigani va eng ommabopidir. Katta shaharlar binolariga tushurilgan sur'atlar kishi e'tiborini tortmay qolmaydi. Bo‘m-bo‘sh va oddiy devorda qandaydir tasviriy ifodaning paydo bo‘lishi, boz ustiga uning satirik, yumoristik yoki oppozitsionistik ko‘rinishdaligi uning qiymatini yanada oshiradi.

Bugungi kunda ayniqsa, turli ijtimoiy masalalarga nisbatan norozilik mazmunida chizilgan ko‘cha suratlari ijtimoiy tarmoqlarda tezda ommalashib muhokamalarga sabab bo‘lmoqda. Ularning ayrimlari auksionlarda juda yuqori narxlarga sotilmoqda va yana ular bizning madaniyatimizga ham o‘z ta'sirini ko‘rsatmoqda.[3] Masalan, ko‘pchilikka ma'lum va mashhur bo‘lgan Benkisin "Zararkunandalar bilan kurash" asari 1,9million dollarga sotilgan. Umuman olganda ko‘cha san'ati haqida gap ketganda bir qator ziddiyatli va e'tiborli jihatlari mavjud. Ko‘cha san‘atining eng muhim xususiyatlaridan biri uning demokratikligidir.

An'anaviy san'at galareyalari va muzeylaridan farqli o‘laroq, ko‘cha san‘ati har kimga ochiq cheklovlarsiz va geografik to‘siqlarsiz.[4] Har bir inson ko‘chada yaratilgan san'at asarini ko‘rish va unga ta'sirlanishi mumkin. Bu san'atning ommaviyligi va ta'sir doirasini kengaytiradi. Ko‘cha san'ati ijtimoiy ekspressiya uchun kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi. San'atkorlar o‘zlarining asarlari orqali ijtimoiy adolatsizliklarni siyosiy muammolarni va boshqa muhim masalalarni

ko‘taradilar. Grafiti va devor rasmlari ko‘pincha isyon, norozilik va ijtimoiy o‘zgarishlarni talab qilish uchun ishlatiladi. Masalan, bir qator san‘atkorlarning asarlari shaharlarda kambag‘allik, zo‘ravonlik va diskriminatsiya kabi muammolarni tasvirlaydi.

Ko‘cha san‘atining vujudga kelgan vaqtini aniq aytish imkonsiz. Paleolit davridayoq insonlar qoyatoshlarga surat chizishni boshlagan. Qadimgi Yunoniston va Rimda devorlarga turli yozuvlar va suratlar chizilgani haqida manbalar bor. Buyuk fransuz inqilobi davrida Fransiyada, keyinroq AQSH da ayniqsa, buyuk depressiya paytida graffitlar urchib ketgan. Biroq tahlilchilar asosiy ishlar ikkinchi jahon urushi vaqtida va undan keyingi dastlabki o‘n yilliklarda qilingan deb hisoblashadi. Urush ketilavergan "bu yerda Kilroy bo‘lgan" deb nomlanuvchi tasvir orqali grafitini ommalashib ketishi ko‘cha san‘atining rivojlanishida muhim nuqtalardan biri bo‘lishi mumkin.

Devor, binolarga chizilgan grafiti va boshqa suratlarning ko‘cha san‘atiga o‘tishi bosqichi esa o‘rganishlarga ko‘ra o‘tgan asrning 60-yillarga shaharlarda odatiy holga aylanishi esa 80-yillarga to‘g‘ri keladi.[5] Ko‘cha san‘atini maqsadi va uslubidan kelib chiqib "postgraffiti" "neograffiti" "metro san‘ati" "partizan san‘ati" va shu kabi boshqa nomlar bilan atashadi. Ko‘cha san‘ati ommaviylashib, rivojlanib ketgach ham graffitlar yo‘qolib qolmadi. Aytish joizki, bu ikkisi bir narsa emas. Ikkalasi alohida yo‘nalish va mohiyatga ega harakat, ularni farqlash muhim va kerakdir. Shu bilan birga, ko‘cha san‘ati mualliflik huquqi va qonuniyligi bilan bog‘liq muammolarni ham keltirib chiqarilishi mumkin. Ko‘cha san‘ati ko‘pincha ruxsatsiz ravishda jamoat joylarida yaratilganligi sababli, qonun bilan nizolar yuz berishi mumkin. Bundan tashqari, ba'zi ko‘cha jamoat joylarida san‘at yaratish uchun maxsus joylarni ajratish va qonunchilikni takomillashtirish kerak. Ko‘cha san‘ati, shuningdek, shahar landshaftini o‘zgartirishda muhim rol o‘ynaydi. Rang-barang devor rasmlari va grafiti kulrang va zerikarli shaharlarga hayot baxsh etadi, ularni yanada jozibador va qiziqarli qiladi. San‘at asarlari shahar atrofini bezabgina qolmay, balki uning madaniy merosini ham boyitadi. Bundan tashqari, ko‘cha san‘ati ko‘pincha turli xil materiallarni, texnikalarni va uslublarni birlashtirib, aralash shakllarni yaratadi.

Uning asosiy xususiyati esa, jamoatchilik joylarida, odatda ruxsatsiz yaratilishi va ijtimoiy xabarlarini yetkazishga qaratilganligidir.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, ko‘cha san‘ati ijtimoiy ekspressiya uchun kuchli vositadir. Uning demokratikligi, ommalashib borayotganligi va shahar landshaftiga ta'sir inkor etib bo‘lmaydi. Ammo mualliflik huquqi va qonuniyligi bilan bog‘liq muammolarni hal qilish uchun qo‘shimcha choralar ko‘rish kerak.

Ko‘cha san‘ati jamoat bilan muloqot qilish, ijtimoiy muammolarni ko‘tarish va shaharlarni bezashda muhim rol o‘ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Soliyev, O. R. (2022). Sharq mumtoz san‘atiga xos ma‘naviylikni zamonaviy ifodasi. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 251-255.
2. Soliyev, O. R. (2022). Tasvirning asarga aylanishidagi muhim omillar. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 61-64.
3. Nodirjon, M., Abdusalom, M., & Ozodbek, S. (2021). Technologies of teaching fine arts with modern methods.
4. Ахмедова, Н. Э. (2022). Мўъжаз санъатнинг бетакрор нафосат олами. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 125-130.
5. Sulaymanova, S. B. Q. (2022). Badiiy oliy ta‘lim muassasalarida tasviriy san‘at fanini o‘qitishga bo‘lgan ehtiyojning oshishi va uning bugungi holati. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 89-96.

TA‘LIM-TARBIYANING ZAMONAVIY SHAKLLARI VA ZAMONAVIY TA‘LIM METODLARI

Sodiqjonova Sug‘diyona

Farg‘ona politexnika instituti 1-bosqich magistranti

Anotatsiya: Ushbu maqolada ta‘lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar bilan olib borilgan usullar ta‘lim tarbiyaning zamonaviy shakllari va tamoyillarini ochib beradi. Ta‘kidlash joizki har bir davlat uchun ta‘lim tarbiyaning zamonaviy shakllari va tamoyillari g‘oyat muhim va dolzarb masala hisoblanadi

Kalit so‘zlar: zamonaviy ta‘lim, usullar, shaxsiy rivojlanish, globalizatsiya, innovatsion usul, ta‘lim tarbiya, imkoniyatlar.

Annotation: In this article, the methods used in the educational process with modern technologies reveal the modern forms and principles of education. It should be noted that modern forms and principles of education are an extremely important and urgent issue for every country. **Key words:** modern education, methods, personal development, globalization, innovative method, education, opportunities.

Аннотация: В данной статье методы, используемые в образовательном процессе с использованием современных технологий, раскрывают современные формы и принципы образования. Следует отметить, что современные формы и принципы образования являются чрезвычайно важным и актуальным вопросом для каждой страны.

Ключевые слова: современное образование, методы, развитие личности, глобализация, инновационный метод, образование, возможности.

Hozirgi kunda zamon shiddat bilan o‘zgarib borishi har jabhada o‘zini namoyon etib kelmoqda va buning ta’siri sezilarli darajada ko‘rinmoqda.ta’lim tarbiyaning rivojlanishi esa bugungi kun yoshlarini ham ruhan ham manan ham jismonan yuksaltirib bormoqda natijada kelajak uchun asosiy poydevor mustahkam bo‘lib qurilmoqda. Zamonaviy ta’lim muhimligini bir qator omillar bilan belgilash mumkin va bu omillar ta’lim tizimining rivojlanishi, o‘quvchilarning ehtiyojlari va global o‘zgarishlar bilan bog‘liq ekanligi ma’lumdir. Zamonaviy ta’limning muhimligini bir necha misillar bilan tahlil qilib ko‘rish mumkin.

Birinchidan zamonaviy texnologiyalar, misol tariqasida internet, sun’iy intellekt va raqamli platformalar ta’lim jarayonini tubdan o‘zgartirmoqda. O‘quvchilar onlayn resurslardan foydalanish, masofaviy ta’lim olish va interaktiv materiallar bilan ishlash imkoniyatiga ega.Bundan tashqari talabalar osonlik bilan istagan ma’lumotlarini turli ishonchli saytlardan foydalanib topishlari mumkin va bu ularning vaqtlarini to‘g‘ri taqsimlashga va tejashga yordam beradi.Yangi texnologiyalardan foydalanish orqali darslar qiziqarli va samarali olib boriladi va o‘quvchilarning ham darslar sifatiga intilishlari oshadi.

Ikkinchidan globalizatsiya jarayoni ta’lim tizimlariga yangi talablar qo‘yadi. O‘quvchilar xalqaro miqyosda raqobatbardosh bo‘lishlari uchun ko‘p tilli va madaniyatlararo ta’lim olishlari zarur bo‘ladi bu orqali talabalar chet ellik talabalar bilin fikr almashishadi yangi talim texnologiyalarini, usullarini o‘rganishadi hamda ijtimoiy o‘sishlariga ham katta tasir ko‘rsaradi hamda o‘quvchilar yangi ko‘nikmalarni va yangicha fikrlashni o‘rganishadi.

Uchinchidan har bir o‘quvchining individual ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos ta’lim berish dolzarb masala.hisoblanadi Bu o‘quvchilarning o‘z-o‘zini rivojlantirishiga va o‘z qiziqishlariga mos keladigan yo‘nalishlarni tanlashlariga yordam beradi.Masalan ushbu yangilanish davri talabalarga katta imkoniyatlar eshigini ochishda yordam beradi va bu yangiliklardan talabalar yana ham yuksalishga va istiqbolarini yaratishga harakat qilishadi.

To‘rtinchidan.: Zamonaviy ta’lim faqat akademik bilimlarni emas, balki jamoa bilan ishlash,ijtimoiy va emosional ko‘nikmalarni ham rivojlantirishga

qaratilgan. bo‘lib bu ko‘nikmalar o‘quvchilarning jamoada ishlash, muammolarni hal qilish va o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish qobiliyatlarini oshiradi. Qachonki talaba jamoa bilan ishlashni boshladimi demak u shu soniyadan boshlab o‘sadi, fikr almashadi, nutq rivojlanadi, va liderlik mahorati o‘sadi

Beshinchidan. Ta'lim tizimlarida innovatsion yondashuvlar, metodlar va texnologiyalarni qo‘llash katta ahamiyat kasb etadi. Bu o‘quv jarayonini qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi. Eski usullardan ko‘ra farqli o‘laroq tangiliklar qilish va bular ustida ishlash talabaning shaxsiy rivojlanishiga katta yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim dolzarbligi uning o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashish qobiliyatida, o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondirishda va global miqyosda raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda namoyon bo‘ladi. Bu jarayonlar ta'lim tizimining samarasini oshirish va o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlashga o‘z hissasini qo‘shadi. Tarbiya keng qamrovli ma’noga ega va asosiy tushunchasidan biri bu- shaxsni maqsadli shakllantirish jarayoni. Pedagogik faoliyatda tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning pirovard maqsadi jamiyatga kerakli va foydali shaxsni shakllantirish va rivojlantirish uchun maxsus tashkil qilingan, boshqariladigan va nazorat qilinadigan o‘zaro hamkorligi hisoblanadi.

Ilmiy bilim va ko‘nikmalar talabalar qalbi va ongiga singdirish jarayoni ta'lim tarbiyaning zamon talablariga javob beruvchi turli shakllar orqali amalga oshirilmoqda. ta'limni tashkil etish shakllari aniq vaqt va tartib asosida ustozlarning talabalar bilan olib boradigan mashg‘ulot turlaridir. Hozirgi kunga kelib pedagogik texnologiyalar Talabani har tomonlama shakllantirishda sezilarli natija bermiqda. Zamonaviy shakllar ta'lim tarbiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib ular texnologiyalar va kompyuter dasturlaridan foydalangan holda ta'lim tarbiya jarayonini o‘sishiga olib keladi. Zamonaviy ta'lim berish mobaynida dars beruvchi kadrlar eng samarali usul hisoblangan innovatsion usullarni amaliyotda qo‘llay olishi juda katta ahamiyatga ega

Zamonaviy ta'lim shakllari dunyoning turli burchaklarida ilg‘or tajribalar asosida rivojlanmoqda. Misol uchun, Finlandiyada ta'lim tizimi talabalarning qiziqishini oshirishga qaratilgan, unda ko‘proq amaliy mashg‘ulotlar va yaratish jarayonlari muhim ahamiyatga ega. Bu mamlakatda ta'lim shakllari tizimi dunyo miqyosida yuqori baholanadi va bir necha asosiy xususiyatlarga ega. O‘quvchilarning qiziqishlarini oshirish maqsadida, o‘qitish jarayoni o‘z vaqtida erkinlik berishga qaratilgan. Talabalar mustaqil tarzda tanlovlar qilish imkoniyatiga ega o‘qitish jarayonida nazariy bilimlar amaliyot bilan birlashtiriladi, bu esa o‘quvchilarning bilimlarini kuchaytiradi. Bundan tashqari o‘quvchilar kichik guruhlariga bo‘lingan bo‘lib, o‘qituvchilar bilan yaqindan ishlash imkoniyatiga ega. Finlandiyada shuningdek, stress darajasi past bo‘lishi bilan o‘quvchilarning

farovonligini ham kuchaytirish maqsadida, imtihonlar soni kam bo‘ladi. Bu tizim o‘quvchilarning muvaffaqiyatini oshirishga yordam beradi.

AQSHda ta'lim shakllari tizimi keng qamrovli va turlicha yoshdagi o‘quvchilar uchun mo‘ljallangan. Ta'lim 12 yilga mo‘ljallangan, bolalar bog‘chasi(kindergarten 5-6 yosh) dan boshlanib, o‘rta maktab (high school) gacha davom etadi. O‘quvchilar o‘z ta'lim yo‘nalishlarini tanlashlari mumkin, bu esa erkinlik va shaxsiy qiziqishlarni qondirishga yordam beradi. O‘quvchilar uchun standart imtihonlar, masalan, SAT va ACT, universitetga kirishda muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar o‘quvchilarning ta'limi bilan faol shug‘ullanishadi va ko‘plab maktablarda ota-onalar kengashlari mavjud. Kollej yoki universitetga kirish uchun ko‘p imkoniyatlar mavjud, va talabalar turli

Yaponiyada ta'lim ko‘pincha an'anaviy usullar orqali amalga oshiriladi. Darslar ko‘proq nazariy bilimlarga asoslangan. O‘quvchilar ko‘p hollarda guruhda o‘qishadi, bu esa jamoaviy ishlash, muhokama qilish va bir-biridan o‘rganish imkonini beradi. Amaliy darslar, tajriba mashg‘ulotlari va laboratoriya ishlari ko‘zda tutilgan, bu esa bilimlarni amaliy shaklda sinab ko‘rishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida imtihonlar muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. O‘zlashtirish darajasi muntazam ravishda baholanadi, bu esa o‘quvchilarning natijalarini kuzatishga yordam beradi. Yaponiyadagi ta'lim faqat akademik bilimlar bilan cheklanmay, shuningdek, tarbiya, ijtimoiy mas'uliyat va madaniyatni rivojlantirishga ham qaratilgan.

Germaniyada dual ta'lim tizimi mashhur bo‘lib, unda o‘quvchilar nazariy bilimlarni olish bilan birga amaliy tajriba ham orttiradilar. O‘qish va ish joyida amaliyot o‘tash birga olib boriladi. Germaniya ta'lim tizimi yuqori sifatga ega, o‘qituvchilar ilmiy darajalarga ega bo‘lishi kerak va ta'lim jarayoni doimiy ravishda takomillashtiriladi. O‘quvchilar o‘z qobiliyatlariga qarab ta'lim yo‘nalishini tanlaydilar: akademik maktablar, kasbiy maktablar yoki innovatsion o‘qitish. O‘qitish jarayonida tanqidiy fikrlash, muhokama va jamoaviy ishlashga katta e‘tibor beriladi. O‘quvchilarga o‘z vaqtlarini boshqarish va mustaqil o‘rganish uchun imkoniyatlar yaratiladi. Ta'lim faqat akademik bilimlar bilan cheklanmay, balki shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy mas'uliyat va madaniyatni rivojlantirishga ham qaratiladi.

Dunyo miqyosida turli xil mamlakatlarda ta'lim va tarbiyaning ahamiyati mamlakatlar madaniyatlariga asoslangan bo‘lib turli xil usullar va shakllarda bo‘ladi. Har bir davlatning o‘zini dars berish jarayoni o‘zini tajribadan o‘tgan usullari mavjud. Davlatning barqaror kelajagi yoshlar qo‘lida ekanligi ko‘p bora ta’kidlanadi va hu yo‘sinda ko‘plab davlatlar sifatli kadrlarni ishlab chiqish dasturlarini bajarishadi asosan kadrning soniga emas sifat samaradorligiga ahamiyat qaratishadi

va natijada kutilgan o‘zgarishlar va yutuqlarga erishilari, va albatta buyuk va rivojlangan davlatlarning o‘zlariga xos yo‘nalishlari va taktikalari mavjud hisoblanadi.

Ta’lim sohasida amalda bajaralayotgan islohatlarning muhim qismini, oliy ta’lim tizimidagi islohotlar o‘z ichiga oladi va tashkil etadi. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini isloh qilishni ustvor yo‘nalishlarini belgilab borish, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish yuqori malakali kadrlar tayorlash jarayonini sifat jihatdan inovatsion bosqichga oshirish, ilg‘or ta’lim texnologiyalarini rivojlantirish davlatimiz prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi farmoni bilan tasdiqlangan

Ta'lim usullarini rivojlantirishga takliflar berish mumkin. Quyida bularni bazilari keltirilgan. Masalan 1) o‘quvchilarning aktiv ishtirokini ta'minlaydigan muammoli tajriba va muhokama usullarini joriy etish. 2) Talabalarning shaxsiy qobiliyatlarini hisobga olib, individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish. 3) Ijodiy maslahatlar, loyihalar va guruh ishlarini qo‘llash orqali ta'lim jarayonini jonlantirish. 4) Online ta'lim platformalaridan foydalanish, virtual sinflar va masofaviy ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish. 5) Fanlararo integratsiyani kuchaytirish orqali o‘quvchilarni keng qamrovli fikrlashga rag‘batlantirish. 6) Ta'limni hayotiy tajriba bilan bog‘lash uchun amaliy faoliyatlarni o‘tkazish. Ushbu takliflar ta'lim jarayonini samaraliroq va qiziqarli qilishga yordam beradi. Ushbu keltirilganlar amaliyotda qo‘llanilsa samarasini albatta ko‘rsatadi.

Hozirgi kunda internet orqali ta'lim olish imkoniyati, qurilmalar va platformalar yordamida amalga oshiriladi va bu yangiliklarni tez qabul qiladi va O‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasida faol muloqot va hamkorlik asosida olib boriladi. Bundan tashqari. O‘quvchilar amaliy loyihalar orqali ko‘nikmalarni o‘rganadilar. Har bir o‘quvchining ehtiyojlariga mos ravishda shaxsiy reja tuziladi bu orqali talabalar jamoada ishlash va hamda ustozlari bilan muloqot ortadi va katta tajribaga ega bo‘ladi. Asosiy sohalardan yana bir muhim yondashuv bu an'anaviy va onlayn ta'limni birlashtiradigan model hisoblanadi. Hozirgi kunda nafaqat talabalar balki barcha insonlar tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish va kreativlik kabi qobiliyatlarni rivojlantirishga asosiy e'tiborlarini qaratmoqdalar. Zamonaviy ta'lim usullari o‘quvchilarning 21-asr talablarga javob berishiga yordam beradi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki zamonaviy ta'lim shakllari va usullari o‘zgaruvchan jamiyatning ehtiyojlariga javob berish maqsadida rivojlanmoqda. Zamonaviy ta'lim shakllari va usullari o‘quvchilarning qiziqishlarini, ehtiyojlarini va qobiliyatlarini hisobga olib, ularni yanada faol va mustaqil o‘rganishga undaydi. Natijada, zamonaviy ta'lim shakllari va usullari o‘quvchilarni yanada mustaqil, ijodkor va muvaffaqiyatli shaxslar sifatida tarbiyalashga yordam beradi. Bu esa

ularning kelajakdagi hayoti va faoliyatida muhim rol o‘ynaydigan kelajakda muvaffaqiyatli shaxslar yetishtirishga yordam beradi

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2023 yil 23 sentabrdagi O‘RQ 637-son Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni.
2. Jumamurodova D., Abdulayeva U. International scientific journal science. feb. 16. 2024. 248,249 betlar.
3. Nimatullayeva M. Ta’lim tarbiyaning zamonaviy shakllari. Sirdaryo. O‘qituvchi. 3(1)jan. 2023. 2-3betlar.

MA’NAVIY TARBIYA JARAYONLARIDA O‘ZBEK XALQ MAQOLLARINING O‘RNI

Abduvohidov Qobiljon Komiljon o‘g‘li

*Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish
metodikasi(Ma’naviyat asoslari) mutaxassisligi 2-bosqich magistranti*

E-mail: abduvohidovqobiljon2001@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ma’naviy tarbiya jarayonining mazmun va mohiyat,uning xalq maqollari orqali qaday olib borish mumkinligi haqida fikr va mulohazalar ayrim bir xalq maqollari vositasi orqali ifodalanadi.

Kalit so‘zlar: Ma’naviy tarbiya, ma’naviyat, xalq maqollari, maqollar, Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi, oila, jamiyat.

РОЛЬ УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ПОСЛОВИЦ В ПРОЦЕССАХ ДУХОВНОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация: В данной статье рассматриваются содержание и сущность процесса воспитания духовности, а также способы его проведения с помощью народных пословиц и поговорок, иллюстрируя их на примере некоторых пословиц.

Ключевые слова: Воспитание духовности, духовность, народные пословицы и поговорки, пословицы, Стратегия развития Нового Узбекистана, семья, общество.

THE PLACE OF UZBEKISTAN FOLK PROVERBS IN THE PROCESSES OF SPIRITUAL EDUCATION

Annotation: This article expresses thoughts and reflections on the content and essence of the process of spiritual education and how it can be conducted through folk proverbs, using various proverbs as a medium.

Keywords: Spiritual education, spirituality, folk proverbs, proverbs, New Uzbekistan Development Strategy, family, society.

Bugungi kunga kelib O‘zbekistonda ma’naviyat va ma’naviy tarbiya jarayoniga alohida e’tibor qaratilib kelinmoqda. Buning asosiy sababi esa, ma’naviyat asriy qadriyatlarimiz va milliy an’analарimiz, xalqimizning milliy o‘zligini tiklash uchun eng muhim vosita bo‘lganligidir. Ma’naviy tarbiya esa komil insonni tarbiyalash uchun zarur bo‘lgan shartlardan biri hisoblanadi. Xususan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, “Ma’naviyat va ijodni qo‘llab-quvvatlash maqsadli jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida” hamda “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qarori, shuningdek 2022 yil 28-yanvardagi PF-60-son farmoniga binoan, 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi qabul qilindi va uning beshinchi maqsadi qilib ma’naviy taraqqiyotni ta’minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish deb nomlandi. Har bir jamiyatda ma’naviyatning va ma’naviy tarbiyaning mohiyatini chuqur anglash muvafaqqiyat garovi hisoblanadi.

Ma’naviyat (arabcha ma’no, ma’nolar majmuasi) – moddiy hayot bilan doimo yonma-yon yuradigan, inson, xalq va jamiyat hayotining ajralmas qismi bo‘lgan ijtimoiy hodisa; ilmiy-falsafiy tushuncha. Ma’naviyat so‘ziga bugungi kunda ilmiy, falsafiy va adabiy tilda ishlatiladigan bir qancha ta’riflarni keltirish mumkin. Va bu ta’riflarning barchasi kelib chiqish davri, makoni, insonlarning hayotiy qarashlari, shaxsiy e’tiqodi, ongu tafakkuri va dunyoqarashidan kelib chiqqan holda turlicha bo‘lishi mumkin.

Ma’naviy tarbiya – yuksak ma’naviyatni tarbiyalash vositasi, muayyan shaxs, jamoa, guruh, jamiyat, millatda jismoniy barkamollik, ruhiy, axloqiy, ma’naviy yetuklik kabi sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy ta’lim-tarbiya jarayonini ifodalovchi tushuncha. Insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo‘lgan ma’naviy xususiyatlarni tarbiyalash uning eng asosiy qadriyat sifatidagi mohiyatini ta’minlaydigan qadimgi va abadiy qadriyatdir.[1-345] Chunki faqat insongina o‘z ongi va ma’naviyati bilan boshqa jonzotlardan farqlanib turadi. Agarda ma’naviy tarbiya masalasida hushyorlik va sezgirlik, qat’iyat va mas’uliyat bir lahza unitilsa, yoki o‘z holiga tashlab qo‘yiladigan bo‘lsa, kelajak avlodning taqdiriga befarq qaralgan va ularni globallashtirish jarayonida muqaddas qadriyatlar hamda milliy ma’naviyat bilan yo‘g‘irilgan ma’naviy immunitetdan mahrum qilgan bo‘lamiz. Buning natijasida oxir-oqibatda umumbashariy taraqqiyot yo‘lidan chetga chiqib

qolishi mumkin bo‘ladi. Ma’naviy tarbiya atamasi keng ma’noda inson shaxsini shakllantirish, uni ishlab chiqarish va ijtimoiy, madaniy, ma’rifiy hayotda faol ishtirokini ta’minlashga qaratilgan barcha ma’naviy ta’sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yig‘indisini anglatadi. Bunday tushunishda ma’naviy tarbiya faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki butun ijtimoiy tuzum, uning yetakchi g‘oyalari, adabiyot, san’at, kino, radio, TV, OAV va boshqa faoliyatini ham o‘z ichiga oladi.

“Maqol” atamasi arabcha qavlun - gapirmoq, aytmoq so‘zidan olingan. O‘zbek xalq maqollari – bu xalqimizning ajdodlaridan meros bo‘lib qolgan, insoniyatning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini shakllantiradigan, jamiyatdagi o‘zaro munosabatlarni tartibga soluvchi qisqa va chuqur ma'noli so‘zlardir. O‘zbek xalq maqollarida axloqiy tarbiya jarayonlari ko‘plab hikmatli fikrlar orqali aks etgan. Maqollar orqali odamlar bir-birlariga maslahat berib, to‘g‘ri yo‘lni ko‘rsatishadi, xatolardan ogoh qilib, mehnat va sabr kabi qadriyatlarni targ‘ib qiladilar. Buning natijasida ma’naviy tarbiya jarayoni sifatli amalga oshirilishiga zamin yaratiladi. O‘zbek xalq maqollarida axloqiy tarbiya jarayoni asosan insonning ma'naviyatini yuksaltirishga, uning ichki dunyosini shakllantirishga qaratilgan. Maqollarda yuksak axloqiy qadriyatlar – adolat, halollik, mehr-oqibat, sabr-toqat, mehr-muhabbat kabi tushunchalar o‘z aksini topgan. Ushbu qadriyatlar jamiyatdagi axloqiy va ijtimoiy munosabatlarni tartibga solib, shaxsni ma'naviy jihatdan poklaydi.

Misol uchun: Otang mirob bo‘lsa ham, ariqni tozalab suv ich maqolini oladigan bo‘lsak. [2-321]Bobo dehqonlarimizning ibratli va qadimiy odatlaridan biri shu ediki har yili erta bahorda kattayu-kichik hamma anhoru ariqlardagi loyqa olgan joylarni hamda begona o‘t bosgan joylarni qirib tozalashar edi. Bu ish ilk bahor mavsumida zaruriy va xayrli ish hisoblanardi. Ishlashga qurbi yetmagan keksalar va ayollar hasharchilardan uzr so‘rab, ularga imkonlari boricha boshqa narsa bilan yordam berishga oshiqishardi. Lekin ayrim bir zarur va xayrli ishdan o‘zini chetga tortadigan, boyligi yoki amaliga ishonadigan, dangasa va ishyoqmas kishilarga nisbatan bu maqol kinoyali tarzda aytilgan. Va buni natijasida ularni ishlashga undashar va jamoat ishlarida faol bo‘lishga da’vat qilishardi.

O‘zbek xalq maqollarida eng ko‘p uchraydigan axloqiy qadriyatlar orasida to‘g‘ri yo‘lni tanlash, ishlashda halollik va sabr-toqatni saqlash kabi tushunchalar mavjud. Masalan, “Mardlik-yiqitmoq emas, turg‘izmoq”[2-244] maqolida esa mardlik, botirlik, qahramonlik insonning naqadar buyuk oliy fazilati bo‘lsa, nomardlik qo‘rqoqlik, sotqinlik shunchalik tuban illatlar ekani mushohada qilinadi. Chunki polvonlarning odati shuki, kurashda yiqilgan polvonni yiqitgan polvon o‘rnidan turg‘izadi va uning yelkasini qoqib qo‘yadi, bu uning mardligininig belgisi

hisoblanadi. Shu hol ifoda qilingan maqol bilan esa qiyin ahvolga tushib qolgan insonlarga madad berish, qo‘llab quvvatlash kerakligi bayon qilingan.

Ma'naviy tarbiya jarayonida, ayniqsa, yoshlar uchun ota-onaning roli juda katta. O‘zbek maqollarida ota-ona va farzand o‘rtasidagi munosabatlar alohida e'tiborga molikdir. "Yomon farzand ota-onani yerga qaratar, Yaxshi farzand ota-onani elga oralatar", "Daraxtiga ko‘ra — mevasi, Ota-onasiga ko‘ra — bolasi" [4-247] kabi maqollar, ota-ona mehnatining va tarbiyasining ahamiyatini ta'kidlaydi. Ota-onalar faqat moddiy ehtiyojlarni qondirish bilan cheklanmay, balki farzandlariga axloqiy va ma'naviy saboqlarni o‘rgatishda ham katta mas'uliyatni o‘z zimmasiga oladilar. O‘zbek xalq maqollarida ota-onalarning tarbiyasi nafaqat bolalar uchun, balki butun jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega.

“Til qilichdan o‘tkir”

“Qilich kesolamaganini til kesadi”

“Til bilan tugilgan tugun til bilan yechilmas” [2-391]

Maqollari orqali so‘zlashish odobiga nihoyatda amal qilinishi kerak ekanligi uqtiriladi. Chunki birgina tarbiasizlik orqali aytilgan so‘zdan insonning qalbi yaralanishi va bu yara hech qachon tuzalmasligi uqtiriladi. Shu bilan birga til orqali vujudga kelgan ayrim tugunlarni hattoki tish orqali ham yechib bo‘lmasligi tushuntiriladi.

Shuningdek, xalq maqollarida mehr-oqibat va adolat juda muhim mavzulardir. “Mehr-oqibat – yurakning yengilligi”, “Yetim-etim demangiz, Yetim haqin yemangiz”, “Insofli oshini yer, Insofsiz — boshini”, “Ketmon olsang, zanglatma, Egasini qatnatma” kabi maqollar, odamlarni o‘zaro mehribonlikka, bir-birini tushunishga va qo‘llab-quvvatlashga chaqiradi. Mehr-oqibat, insonni boshqalarga nisbatan mehribon, achchiq bo‘lmaslikka undaydi. O‘zaro hurmat, insonning ruhiy holatini yaxshilaydi va jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlaydi.

Adolat haqida “Adolat qilichi kesgan qo‘l og‘rimas”, “Adovat emas, adolat yengar”, “Pora do‘zax eshigini ochar”[6] kabi maqollar ham mavjud. Bu maqollar orqali yoshlar faqat o‘zlarining huquqlarini emas, balki boshqalarining huquqlarini ham hurmat qilishga o‘rgatiladi. O‘zbek maqollarida adolat, shuningdek, ijtimoiy va ixtiyoriy munosabatlarning to‘g‘ri bo‘lishiga ham katta e'tibor qaratiladi.

Maqollar, o‘z navbatida, ma'naviy tarbiya jarayonining eng asosiy vositalaridan biridir. Ular orqali biz nafaqat o‘zimizni, balki jamiyatni ham yaxshilashga, axloqiy jihatdan to‘g‘ri yo‘lda yurishga chaqiramiz. O‘zbek xalq maqollarining ma'naviy tarbiya va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi roli nihoyatda katta. Ular nafaqat ajdodlarimizning hikmatlarini, balki jamiyatni yuksaltirishga qaratilgan yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytganda ma’naviy tarbiyani har jihatdan yaxshi olgan shaxs o‘z aqli, o‘z tafakkuri, o‘z mas’uliyati bilan ongli ravishda, ozod va hur fikrli inson bo‘lib ma’naviy jihatdan rivojlanishga doimo harakat qilib yashaydi. Bunday odamlar uyushgan jamiyatni, ular barpo etgan ma’naviy-ruhiy muhitni, soxta aqidalar, vayronkor g‘oyalar va ma’naviy tajovuzlar bilan buzish qiyin. Ularni o‘zlari aql-idrok va qalb amri bilan tanlab olgan hayotiy maqsadlaridan chalg‘itib ham bo‘lmaydi. Hozirgi davrda ma’naviy tarbiya yo‘nalishida oldimizda turgan muhim vazifalarni bajarish, el-yurtga fidoyi va sadoqatli, haqiqiy vatanparvar, mard, ma’nan barkamol shaxslarni tarbiyalash har bir ziyoli va ota-onalarning muqaddas burchi ekanligini anglab yetishimiz zarur hisoblanadi. Chunki ma’naviy tarbiya jarayonini faqatgina hamjihatlik orqaligini yuqori darajaga olib chiqish mumkin xolos.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ma’naviyat asosiy tushunchalar lug‘ati. [Matn]: lug‘at. // J.Nazarov va b. – toshkent: “O‘zbekiston faylasuflar milliy nashriyoti”, 2021. – 816 b.
2. Shomaqsudov Sh. Shorahmedov Sh. Hikmatnoma.-T.:“Eski sovet ensiklopediyasi”,1990.-523 b.
3. Prezident Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis a‘zolariga an‘anaviy murojaatnomani o‘qib eshittirdi. «Gazeta.uz» davlat rahbari bildirgan fikr va vazifalarni qisqacha mazmunda bayon etadi. 24 yanvar 2020
4. Mirzayev T. O‘zbek xalq maqollari.-T.:“Sharq”, 2005.-298 b.
5. Зайнобиддинова Н. И. Ибн Сино асарларида рухий борлиқ масаласи-Румий ижодининг фалсафий-ғоявий илдизларидан бири сифатида //Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії. – 2015. – Т. 1. – №. 13. – С. 411-412.
6. Zaynobiddinova N. I. Globallashuvda ta'limning roli //Universal International Scientific Journal. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 603-606.
7. Зайнобиддинова Н. И. Ақл ва ахлоқ масалаларининг Жалолиддин Румий ижодида ёритилиши //Сборники конференций НИЦ Социосфера. – Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro, 2016. – №. 26. – С. 18-20.
8. <https://daryo.uz/2021/08/17/shavkat-mirziyoev-yangi-ozbekiston-gazetasiga-intervyu-berdi>
9. <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-xalq-ogzaki-ijodi/uzbek-xalq-maqollari>

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI NUTQIY QOBILIYATLARINI
SHAKLLANTIRISH**

Jo‘rayeva Turg‘unoy

Namangan davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Jabborova Zohida

Boshlang‘ich ta‘lim 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy qobiliyatlarini shakllantirish masalasi o‘rganilgan. Nutq kompetensiyasi akademik va ijtimoiy muvaffaqiyat uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi ta‘kidlangan. O‘quvchilarning fikr almashish, muloqot qilish va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun o‘qish, munozara, ijodiy topshiriqlar va o‘yin usullari qo‘llanilishi zarurligi ko‘rsatilgan. Tadqiqot davomida boshlang‘ich ta‘lim jarayonida nutq qobiliyatlarini rivojlantirishning turli yondashuvlari tahlil qilingan va samarador metodlar tavsiya etilgan.

Kalit so‘zlar: nutq kompetensiyasi, boshlang‘ich ta‘lim, nutqiy qobiliyatlar, muloqot, ijodkorlik, o‘yin usullari, talaffuz mashqlari.

ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация: В данной статье рассмотрен вопрос формирования речевых способностей учащихся начальных классов. Было отмечено, что речевая компетентность важна для академического и социального успеха. Показано, что чтение, обсуждение, творческие задания и игровые методы должны использоваться для развития у учащихся навыков обмена идеями, общения и творчества. В ходе исследования были проанализированы различные подходы к развитию речевых навыков в начальном образовании и предложены эффективные методы.

Ключевые слова: речевая компетентность, начальное образование, речевые навыки, общение, творчество, игровые приемы, упражнения на произношение.

FORMATION OF SPEECH ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Annotation: this article explores the issue of the formation of speech abilities of Primary School students. It has been argued that speech competence is central to academic and social success. Reading, debate, creative assignments, and game techniques are shown to be necessary for students to develop their ability to share ideas, communicate, and be creative. During the study, various approaches to the

development of speech skills in the process of primary education were analyzed, and effective methods were recommended.

Keywords: speech competence, elementary education, speech skills, communication, creativity, game methods, pronunciation exercises.

Nutq kompetensiyasi akademik muvaffaqiyatga erishishning kalitidir. O‘z fikrlarini bimalol yetkaza oladigan o‘quvchilar sinf muhokamalarida qatnashish, murakkab mavzularni tushunish va turli og‘zaki baholashda yuqori natijalarga erishish uchun mo‘ljallangan. Akademik sohalardan tashqari nutq kompetensiyasi ijtimoiy ravonlik uchun ko‘prikdir. G‘oyalar va his-tuyg‘ularni ifodalash qobiliyatini ijobiy o‘zaro munosabatlarni rivojlantiradi. Tengdoshlari bilan hamkorlikni rag‘batlantiradi va maktab jamoasi bilan birgalikda bimalol nutqni bayon qila oladi. Nutq qobiliyatlari tanqidiy fikrlash bilan yanada rivojlanadi. O‘quvchilarga o‘z fikrini og‘zaki ifoda etish imkonini beradi, ular dars mashg‘ulotlarida faol qatnashadilar va o‘z fikrlari bilan o‘rtoqlashadilar.

Boshlang‘ich yillardan tashqari nutq kompetensiyasi kelajakda o‘rganish uchun ham muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilar o‘zlarini ta‘lim yo‘lida o‘sib borish bilan, fikrlarini ifodalash qobiliyatlari, ilg‘or kurslarda va professional ta‘limlarda yanada ilgarilab boraveradi. Boshlang‘ich sinflarda nutq qobiliyatlarini rivojlantirish asboblarning so‘zlashiga o‘xshaydi – har bir nota, har bir so‘z o‘sish va tushunishning uyg‘un ohangiga hissa qo‘shadi, Ko‘pgina usullar, o‘yin elementlari va rolli mashqlarni o‘z ichiga oladi. Bu bolalarning til ko‘nikmalarini rivojlantirish va bir-biri bilan muloqot qilishi mumkin bo‘lgan o‘yin muhitini yaratadi. O‘yinlar so‘z boyligini to‘g‘ri diksiyasi va artikulyatsiyasini rivojlantirishga yordam beradi. Ayrim usullar nutq faoliyatini, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy qobiliyatlarini shakllantirish juda dolzarb va muhim. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy qobiliyatlarini shakllantirish, ularning umumiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Nutqiy qobiliyat, o‘quvchilarning fikr almashishi, o‘z fikrlarini ifoda etish va boshqalar bilan muloqot qilish imkoniyatini oshiradi. Quyida esa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy qobiliyatlarini shakllantirishning usullari va metodlari haqida so‘z yuritiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun nutqiy qobiliyat rivojlantirish, ularning ta‘limiy jarayonda muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun muhimdir. Nutqiy qobiliyatlar o‘z fikrlarini ifodalash, muloqot qilish va o‘zaro tushunishni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu qobiliyatlar:

1. Fikrni ifoda etish: o‘quvchilar o‘z fikrlarini tushunarli va aniq tarzda ifoda etish kerak.

2. Muloqot qilish: o‘quvchilar boshqalar bilan samarali muloqot qilishni o‘rganadilar.

3. Ijodkorlik: nutqiy qobiliyat o‘quvchilarning ijodkorlik va tasavvurini rivojlantiradi.

Nutqiy qobiliyatlarni rivojlantirish usullari:

1. O‘qish va tinglash faoliyati: o‘quvchilarga turli xil hikoyaalar, ertaklar va maqolalarni o‘qitish, ularning nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. O‘qish jarayonida o‘quvchilarga o‘z fikrlarini ifodalash va muhokama qilish imkoniyatiga ega.

2. Muloqot va munozara: o‘quvchilarni guruhlarda muhokama qilishga undash, ularning fikrlarini ifodalash va boshqalar bilan muloqot qilish qobiliyatini oshiradi.

3. Ijodiy faoliyatlar: o‘quvchilarga ijodiy yozuv topshiriqlari berish, masalan, hikoya yozish yoki she‘r yozish, ularning nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

4. Ovoz va talaffuz mashqlari: ovoz va talaffuzni yaxshilash uchun maxsus mashqlar o‘quvchilarning nutqiy qobiliyatlarini oshirishda muhimdir.

5. O‘yinlar va interaktiv faoliyatlar: o‘yinlar orqali o‘quvchilar o‘zaro muloqot qilish va nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy qobiliyatlarini shakllantirish, ularning ta‘lim jarayonida muvaffaqiyatli bo‘lishlari uchun muhimdir. O‘qituvchilar turli usullar va faoliyatlar orqali o‘quvchilarning nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishlari kerak. Bu jarayon o‘quvchilarning o‘z fikrlarini ifodalash, muloqot qilish va o‘zaro tushunishni ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanigan adabiyotlar:

1. Abdullayeva.M (2020). “Boshlang‘ich ta‘limda nutqiy qobiliyatlarni rivojlantirish”. Toshkent: O‘qituvchi.

2. Jumanioyova.D. (2019). “O‘qituvchilarning nutqiy qobiliyatlarini shakllantirishda innovatsion usullar”. Tashkent: Fan va texnologiya.

3. Saidova.N. (2021). “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy faoliyatini rivojlantirish”. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti.

4. Xolmatova.S. (2018). “Nutqiy qobiliyatlarni rivojlantirishda o‘yinlarning roli”. Toshkent: O‘zbekiston ta‘limi.

BOG‘LANISHLI NUTQNI RIVOJLANTIRISHDA PIRLS XALQARO TADQIQOTINI QO‘LLASH

Abduraxmonova Gulasal Ravshanovna

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta’lim
kafedrası o‘qituvchisi,*

Abdumutalibova Nilufar Jasurbek qizi

BTS-GU-22 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada PIRLS xalqaro tadqiqotining ta’lim jarayonida, xususan, bog‘lanishli nutqni rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholashga qaratilgan bo‘lib, uning natijalari ta’lim sifati va o‘quvchilarning matnni tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muhim manba sifatida taqdim etiladi. Maqolada PIRLS tadqiqotida qo‘llanilgan usullar va topshiriqlarning bog‘lanishli nutqni rivojlantirishdagi imkoniyatlari, shuningdek, ushbu natijalarning ta’lim jarayoniga qo‘llanish usullari keng yoritilgan. Ushbu tadqiqot ta’lim sifati oshirishda strategik ahamiyatga ega ekani ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: PIRLS, o‘qish savodxonligi, bog‘lanishli nutq, boshlang‘ich ta’lim, xalqaro tadqiqot, ta’lim sifati, o‘quvchilarning rivojlanishi, nutqiy malaka.

ПРИМЕНЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ PEARLS ДЛЯ РАЗВИТИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ

Аннотация: В данной статье проанализировано значение международного исследования PIRLS в образовательном процессе, в частности, в развитии связной речи. Исследование направлено на оценку грамотности чтения учащихся начальных классов, а его результаты представлены как важный ресурс для повышения качества образования и развития навыков понимания текста у учащихся. В статье подробно освещены методы и задания, используемые в исследовании PIRLS, их возможности для развития связной речи, а также способы применения этих результатов в образовательном процессе. Отмечается стратегическая значимость данного исследования для повышения качества образования.

Ключевые слова: PIRLS, грамотность чтения, связная речь, начальное образование, международное исследование, качество образования, развитие учащихся, речевые навыки.

APPLICATION OF INTERNATIONAL PEARLS RESEARCH FOR THE DEVELOPMENT OF CONNECTED SPEECH

Annotation: This article analyzes the importance of the PIRLS international study in the educational process, particularly in the development of coherent speech. The study focuses on assessing the reading literacy of primary school students, with its results serving as a valuable resource for improving the quality of education and enhancing students' text comprehension skills. The article extensively discusses the methods and tasks used in the PIRLS study, their potential for developing coherent speech, and how these results can be applied in the educational process. The strategic significance of this study for improving education quality is emphasized.

Keywords: PIRLS, reading literacy, coherent speech, primary education, international study, education quality, student development, speech skills.

Ta’lim sifati va o‘quvchilarning savodxonligi bugungi kunda har bir davlat uchun dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O‘quvchilarning savodxonligini aniqlash va ta’limdagi muvaffaqiyatlarini baholashda xalqaro tadqiqotlar muhim rol o‘ynaydi. Bu borada o‘tkaziladigan tadqiqotlardan biri — PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) xalqaro tadqiqoti bo‘lib, u boshlang‘ich ta’limdagi o‘quvchilar o‘qish savodxonligini baholashga qaratilgan. Ushbu tadqiqotning natijalari o‘quvchilarning o‘qish ga bo‘lgan munosabatini, ularning matnni tushunish darajasini aniqlash va baholash uchun keng imkoniyat yaratadi. PIRLS — bu xalqaro tadqiqot bo‘lib, har 5 yilda bir marotaba o‘tkaziladi. Tadqiqot boshlang‘ich sinflardagi o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini o‘lchashga yo‘naltirilgan bo‘lib, bunda o‘quvchilar turli matnlar bo‘yicha topshiriqlarni bajaradilar va ularning natijalari tahlil qilinadi. Bu tadqiqotning asosiy maqsadi o‘quvchilarning o‘qish malakasini, matnlarni tushunish va o‘qish strategiyalarini qay darajada egallaganliklarini baholashdan iborat.

PIRLS tadqiqotida ishtirok etadigan mamlakatlar o‘z ta’lim tizimlarini qiyoslab baholash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Tadqiqot natijalari davlatlar uchun o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqish, ta’lim mazmunini yangilash va o‘quvchilarning bilim saviyasini oshirish bo‘yicha strategiyalarni ishlab chiqish uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Bog‘lanishli nutqni rivojlantirishda o‘qish ko‘nikmalarining o‘rni beqiyos. O‘quvchilar matnlarni o‘qib, ular ustida ishlash jarayonida turli nutqiy malakalarni rivojlantiradilar. Bu jarayonda PIRLS tadqiqotida qo‘llaniladigan usullar va topshiriqlar bog‘lanishli nutqni shakllantirishda qo‘l kelishi mumkin. Tadqiqotda beriladigan matnlar turli mavzularni qamrab oladi, bu esa o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini faollashtiradi va ularda yangi mavzularni o‘rganishga qiziqish uyg‘otadi.

PIRLS tadqiqotining asosiy yo‘nalishlari quyidagilar:

a) o‘quvchilarning o‘qish va tushunish darajasini baholash — bu yo‘nalish o‘quvchilarning turli matnlarni qanday tushunishlarini aniqlashga qaratilgan. Bog‘lanishli nutqni rivojlantirish uchun o‘quvchilar o‘qigan matnlar asosida o‘z fikrlarini ifodalash va muhokama qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar;

b) nutqiy malakalarni rivojlantirish — matnlar bo‘yicha o‘tkaziladigan topshiriqlar o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirish, jumla tuzish malakasini shakllantirish va bog‘lanishli nutqni rivojlantirish uchun asos yaratadi;

c) o‘qish strategiyalarini egallash — o‘quvchilar matnlarni o‘qish jarayonida turli o‘qish strategiyalaridan foydalanadilar. Masalan, matn mazmunini tahlil qilish, asosiy ma‘noni ajratib olish va yakuniy xulosalar chiqarish. Bu esa ularda mantiqiy fikrlash va o‘z fikrini aniq ifodalash ko‘nikmasini rivojlantiradi.

PIRLS tadqiqotining natijalari ta‘lim jarayonida samarali foydalanilishi mumkin. Bu natijalar o‘quvchilarning o‘qish dagi kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, ularda mavjud muammolarni bartaraf etish va ta‘lim jarayonini takomillashtirish uchun imkoniyat yaratadi. Quyidagi yondashuvlar ta‘lim jarayonida samarali natijalarga erishish uchun qo‘llanilishi mumkin:

1. Matnlar tanlashda xilma-xillik — PIRLS tadqiqotida ishlatiladigan turli janrlardagi matnlar ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va ularni keng ko‘lamli mavzular bilan tanishtirish uchun qo‘llanilishi mumkin. Bu o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirish va nutqini rivojlantirishga yordam beradi.

2. Nutqiy faoliyatni rag‘batlantirish — PIRLS tadqiqotida beriladigan topshiriqlar o‘quvchilarning faol nutqiy ishtirokini talab qiladi. Ular matnlarni o‘qib, turli savollarga javob beradilar, matn mazmunini tahlil qiladilar va o‘z fikrlarini ifodalaydilar. Bu jarayon ularning fikrlash va nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

3. O‘quvchilar bilan munozaralar o‘tkazish — o‘quvchilarning o‘qigan matnlari asosida sinfda munozaralar o‘tkazish, ularning o‘z fikrlarini erkin ifodalashlari va o‘zgalar fikrlarini tahlil qilishlariga imkon beradi. Bu esa o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va muloqot ko‘nikmalarini oshiradi. Quyidagi matn misolida ko‘rishimiz mumkin.

Ushoq polvon (chumoli)lar quyoshni juda yaxshi ko‘rishadi. Ular qor, yomg‘ir, sovuqni yomon ko‘rishadi. Bugun ertalab uyalari eshigi quyosh nuridan yorishdi. Ular shod-u xurramlik bilan jamoa yig‘ilishini o‘tkashyapti. Yig‘ilishda qishga oziq-ovqat jamg‘arish masalasi ko‘rildi. Ota-onalar ishchilarga hozirgi serne‘mat kunlarni boy bermaslikni uqtirishdi.

Shundan keyin hamma ish-ishiga tarqalib ketdi. (Rahim Bekniyo)

Chumolilar hayoti kimlarning hayotiga o‘xshaydi? Nima uchun?

4-sinf ona tili 6-bet.1-mashq.

Suvi qurigan ariqlarning bo‘yiga 22-maktab o‘quvchilari 200 tacha chinor ekib ketishdi. Chinorlar ham gaplashar ekan:

– Hammalaring eson-omon joylashib oldilaringmi? –dedi novcha nihol.
– Bolalar ekishayotganda mening bitta shoximni sindirib qo‘yishdi, – deb - orlandi singan niholcha.

Ertasiga quyosh nurini sochdi. Bir necha kundan so‘ng niholchalar:

– Suv! Suv! Suv! – deb baqirishdi. Ularning ovozi hech kim eshitmadi. Nihollar tik turgancha qotib qoldilar.

Matnda nimalarning suhbat berilgan?

Matnda voqealar qanday rivojlanib bordi?

Ajratilgan so‘zlarni ko‘chiring. Ularning tarkibini tegishli belgilang.

Qotib qoldi so‘zi qanday ma‘noda qo‘llangan?

Ko‘klamadi ma‘nosini ifodalayotganini o‘quvchilarga tushuntiriladi.

Xulosa qilib shuni ta’kidlash mumkinki, PIRLS xalqaro tadqiqoti o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholash va ta’lim sifatini oshirishda muhim manba hisoblanadi. Tadqiqot natijalari bog‘lanishli nutqni rivojlantirishda keng qo‘llanilishi mumkin bo‘lib, o‘quvchilarning o‘qish ga bo‘lgan qiziqishini oshirish, lug‘at boyligini kengaytirish va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Ta’lim jarayonida PIRLS natijalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning savodxonligi va bog‘lanishli nutqini rivojlantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim va fan vazirligi. (2023). Ta’lim tizimini takomillashtirish bo‘yicha metodik tavsiyalar. Toshkent.
2. PIRLS rasmiy veb-sayti: <https://timssandpirls.bc.edu>
3. Shukurjonov, A. (2022). "Bog‘lanishli nutqni rivojlantirishda xalqaro tadqiqotlarning roli." O‘qituvchi va o‘quvchi, 3(12), 45-52.
4. 4-sinf ona tili., O‘qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent – 2020 y. 169 b.
5. Abduraxmonova Gulasal Ravshanovna. (2024). O‘qish darslari orqali o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini rivojlantiruvchi texnologiyalar. Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities, 3(2), 40

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING BOG‘LANISHLI NUTQINI O‘STIRUVCHI TEXNOLOGIYALAR

Abduraxmonova Gulasal Ravshanovna

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta’lim
kafedrası o‘qituvchisi*

Abdurashidova Dilafruz Xurshidbek qizi

BTS-BU-22-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutq, nutq o‘stirish shartlari, o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini rivojlantirish usullari, ona tili darslarida o‘quvchilar o‘zlashtiradigan bilimlarning bog‘lanishli nutq bilan bog‘liqi, boshlang‘ich sinflarda nutq o‘stiruvchi mashq turlari va metodlari keltirilgan.

Tayanch so‘zlar: Nutq, bog‘lanishli nutq, nutq o‘stirishning metodik talabi, ona tili darslari, bog‘lanishli nutq birligi, mashq turlari.

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ СВЯЗАННОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация: В данной статье представлены речь, условия речевого развития, методы развития связной речи учащихся, взаимосвязь знаний, полученных учащимися на занятиях по родному языку, со связной речью, упражнения по развитию речи в начальных классах, виды и методы.

Ключевые слова: Речь, связная речь, методические требования речевого развития, уроки родного языка, связная речевая единица, виды упражнений.

TECHNOLOGIES FOR DEVELOPING CONNECTED SPEECH OF PRIMARY CLASS STUDENTS

Abstract: In this article, speech, the conditions of speech development, methods of developing students’ connected speech, the relationship of knowledge acquired by students in mother tongue classes with connected speech, speech development exercise in primary grades types and methods are presented.

Key words: Speech, connected speech, methodical requirement of speech development, native language lessons, connected speech unit, types of exercises.

Hozirgi kunda barcha jabhalarda bo‘lgani kabi ta’lim sohasida ham ulkan islohotlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlis Senat va Qonunchilik palatasiga yo‘llagan Murojaatnomasida ham xalq ta’limini yanada rivojlantirishga qaratilgan bir qator vazifalar belgilab berildi. Xususan maktab o‘quv dasturlarini ilg‘or xorijiy tajriba asosida takomillashtirish, o‘quv yuklamalari va fanlarni qayta ko‘rib chiqish, ularni

xalqaro standartlarga moslashtirish, darslik va adabiyotlar sifatini oshirish zarurligi ta’kidlandi.

Respublikamizda hozirgi kunda ta’lim strategiyasini belgilovchi asosiy yo‘nalishlardan biri o‘quvchida o‘zligini anglash, mustaqil fikr va erkinlikni namoyish qilishga imkon yaratish hisoblanadi. Bu borada uzluksiz ta’limning asosiy bo‘g‘ini bo‘lgan boshlang‘ich ta’limning ahamiyati beqiyos. Ayniqsa, undagi bolalarning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirish, erkin fikrlay olish, o‘zgalar fikrini anglash, o‘z fikrlarini og‘zaki va yozma ravishda bayon qila olish, jamiyat a’zolari bilan erkin muloqotda bo‘la olish ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan ona tili ta’lim sohasi alohida o‘rin tutadi. Pedagogik tajribalardan anglashiladiki, til ta’limidagi to‘rtta zaruriy tinglash, o‘qish, yozish va so‘zlashning mutanosib ravishda olib borilishi maqsadga muvofiq. Boshlang‘ich sinflarda olib boriladigan ta’limiy ishlarning asosiy yo‘nalishlaridan biri ham o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini o‘stirish, bog‘lanishli nutq ko‘nikmasiga ega bo‘lish hamda ularda muomala odobini shakllantirish hisoblanadi.

Ma’lumki, nutq kishi faoliyatining turli til vositalari, (so‘z, so‘z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq o‘zaro aloqa va xabar, o‘z fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta’sir etish vazifasini bajaradi.

Boshlang‘ich ta’limda ona tili dasturida nafaqat o‘quvchilar og‘zaki va yozma nutqini shakllantirish va rivojlantirish, balki bog‘lanishli nutqini o‘stirish vazifasi ham nazarda tutiladi. Nutq faoliyati uchun, shuningdek, o‘quvchilar nutqini o‘stirish uchun bir necha shartga rioya qilish zarur:

1. Kishi nutqining yuzaga chiqishi uchun talab bo‘lishi kerak. O‘quvchilar nutqini o‘stirishning metodik talabi o‘quvchi o‘z fikrini, nimanidir og‘zaki va yozma bayon xohishi va zaruriyatni yuzaga keltiradigan vaziyat yaratish hisoblanadi.

2. Har qanday nutqning mazmuni, materiali bo‘lishi lozim. Bu material qanchalik to‘liq, boy, qimmatli bo‘lsa, uning bayoni shunchalik mazmunli bo‘ladi.

3. Fikr tinglovchi tushunadigan so‘z, so‘z birikmasi, gap, nutq oborotlari yordamida ifodallasagina tushunarli bo‘ladi. Shuning uchun nutqni muvaffaqiyatli o‘stirishning uchinchi sharti nutqni til vositalari bilan qurollantirish hisoblanadi.

O‘quvchilar nutqini o‘stirish boshqa o‘quv predmetlaridan o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar bilan ham uzviy ravishda bog‘lanadi. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar: ular kuzatishni, o‘ylashni va ko‘rganlari, eshitganlari, o‘qiganlari haqida to‘g‘ri bayon qilishni o‘rganadilar. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslari bolalar lug‘atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to‘g‘ri tuzishni o‘rgatadi.

O‘qish darsi va u bilan bog‘liq holda olib boriladigan kuzatish, ekskursiya o‘quvchilarga tabiat hodisalari, kishilar hayoti va mehnati haqida, axloq qoidalari,

boshqa kishilar bilan muomala normalari haqida bilim beradi; bu darsda bolalar nutqiga, uni shakllantirish va o‘stirishga keng imkoniyat mavjud.

Grammatika va to‘g‘ri yozuv darslarida tilni maxsus o‘rganish bilan bolalar alohida tovush, bo‘g‘in, so‘z va gaplarni eshitishga va aytishga o‘rganadilar. Ular predmet, harakat, belgi bildiradigan ko‘pgina so‘zlarni, shuningdek, tovush, harf, bo‘g‘in, o‘zak, so‘z, so‘z yasovchi, forma yasovchi, qo‘shimcha, so‘z turkumi, ot, sifat, son, fe‘l, olmosh, bog‘lovchi, gap, gap bo‘lagi, bosh bo‘lak, ikkinchi darajali bo‘lak, darak gap, so‘roq gap, undov gap; turlanish, bosh kelishik singari juda ko‘p yangi terminlarni bilib oladilar. Boshlang‘ich sinfdagi boshqa darslarda ham o‘quvchilar nutqi xilma-xil so‘zlar bilan boyitiladi. Matematika darslarida bolalar yangi tasavvur va tushunchalar, juda ko‘p so‘z va terminlar bilan o‘z nutqlarini boyitadilar.

Fikrni bayon etish ehtiyojini amalga oshirishga qaratilgan, tugallangan mavzuni ifodalaydigan, logik va grammatik qoidalar asosida tuzilgan, mustaqil, tugallangan va o‘zaro bog‘langan ma’noli qismlarga bo‘linadigan nutq bog‘lanishli nutq deyiladi.

Bog‘lanishli nutq birligi sifatida hikoya, maqola, roman, monografiya, doklad, hisobot kabilarni, maktab sharoitida esa o‘qituvchi bergan savolga o‘quvchilarning keng, mukammal og‘zaki javobini, yozma bayon va inshoni olish mumkin.

Boshlang‘ich sinflar metodikasida bog‘lanishli nutqqa oid mashq turlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Berilgan savolga keng, mukammal javob.
2. O‘qilgan asarni tahlil qilish, grammatik materialni o‘rganish; o‘quvchilar lug‘atini faollashtirish bilan bog‘liq holda har xil matnli mashqlar.
3. Muntazam o‘tkazilgan kuzatishlarni yozish, ob-havo kundaligini yuritish.
4. O‘qilgan matnni turli variantda og‘zaki qayta hikoyalash.
5. Berilgan mavzu, rasm, kuzatishga oid boshlab berilgan yoki oxiri berilgan hikoya, reja yoki syujet asosida o‘quvchilarning og‘zaki hikoyasi.

Bu mashqlarning hammasi nazariyasiz, amaliy tarzda beriladi. Bunday mashqlarni takroriy ishlatmaslik yoki asosiylarini tushirib qoldirmaslik uchun nutqiy mashqlarning aniq rejasi tuzib olinadi.

Bog‘lanishli nutqdan mashqlarning turli xil bo‘lishida, avvalo, material manbaiga, tematikaga, shuningdek, janriga, til xususiyatiga, mashq turiga rioya qilinadi. Darsda o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini o‘stirish uchun “Tomchi” metodidan foydalanish mumkin. Bunda sinf doskasi turli xil so‘zlar yoziladi va o‘quvchilar bu so‘zlar yordamida matn tuzishlari kerak bo‘ladi. “To‘rt taraf” metodida esa darsda berilgan matn bo‘yicha o‘quvchilar asar qahramonlari, matn

mazmuni, qahramonlar harakatlari, va matndan kelib chiqadigan xulosalarini ifodalashi kerak bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga Murojaatnomasi.- Toshkent, 2020-yil 24-yanvar.
2. Karima Qosimova “Ona tili o‘qitish metodikasi” Toshkent “Nosir” nashriyoti 2009y.301 b.
3. Aydarova U.B. «O‘qish savodxonligi” darslik 2-sinf 1-2-qism.Toshkent. ”Novda Edutainment” nashriyoti,2023 yil. 122 b.
4. Abduraxmonova Gulasal Ravshanovna. (2024). “O‘qish darslari orqali o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini rivojlantiruvchi texnologiyalar”. Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities,3(2),40–46.Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/icedh/article/view/3676>
5. <https://soff.uz> ›
6. <https://cyberleninka.ru>
7. .www.lex.uz
8. [www. Ziyonet. uz](http://www.Ziyonet.uz)

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI ONA TILI DARSLARIDA BOG‘LANISHLI NUTQINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Abduraxmonova Gulasal Ravshanovna

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta’lim
kafedrasi o‘qituvchisi*

To‘patillayeva Dilshoda Bohodir qizi

NamDPI BTS-GU-22 guruh talabasi

Anotatsiya: Mazkur maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ona tili darslarida bog‘lanishli nutqini rivojlantirish texnologiyalariga bag‘ishlangan. O‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini shakllantirish, mantiqiy va aniq ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun turli metodlar va texnologiyalar taqdim etilgan. Maqolada suhbat va munozara, yozma ishlanmalar, rolli o‘yinlar, leksik va grammatik mashqlar, interaktiv texnologiyalar va boshqa o‘quv usullarining o‘quvchilarga ta’siri va ahamiyati batafsil tavsiflanadi. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilarga o‘z fikrlarini aniq va izchil ifodalashga yordam beradi, shuningdek, ularning muloqot qilish va nutq madaniyatini rivojlantiradi. Maqola boshlang‘ich

sinf o‘qituvchilari uchun amaliy maslahatlar hamda metodik tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: bog‘lanishli nutq, boshlang‘ich sinf, ona tili, nutqni rivojlantirish, suhbat va munozara, yozma ishlanmalar, rolli o‘yinlar, leksik va grammatik mashqlar, interaktiv texnologiyalar, ta’lim metodikasi.

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Эта статья посвящена технологиям развития связной речи у учеников начальных классов на уроках родного языка. Представлены различные методы и технологии для формирования связной речи учащихся, а также для развития навыков логичного и точного выражения мыслей. В статье подробно описываются влияние и значение таких образовательных методов, как беседы и дискуссии, письменные задания, ролевые игры, лексико-грамматические упражнения, интерактивные технологии и другие способы обучения. Эти технологии помогают учащимся четко и последовательно выражать свои мысли, а также развивают их коммуникативные навыки и культуру речи. Статья предлагает практические советы и методические рекомендации для учителей начальных классов.

Ключевые слова: связная речь, начальная школа, родной язык, развитие речи, беседа и дискуссия, письменные задания, ролевые игры, лексико-грамматические упражнения, интерактивные технологии, методика обучения.

TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF CONNECTED SPEECH OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN NATIVE LANGUAGE LESSONS

Annotation: This article is dedicated to the technologies for developing coherent speech in primary school students during their native language lessons. Various methods and technologies are presented for shaping students' coherent speech and developing skills for logical and clear expression. The article provides a detailed description of the impact and importance of such educational methods as conversation and debate, written assignments, role-playing games, lexical and grammatical exercises, interactive technologies, and other teaching strategies. These technologies help students express their thoughts clearly and coherently, while also enhancing their communication skills and speech culture. The article offers practical advice and methodological recommendations for primary school teachers.

Keywords: coherent speech, primary school, native language, speech development, conversation and debate, written assignments, role-playing games, lexical and grammatical exercises, interactive technologies, teaching methodology.

Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning nutqini rivojlantirish, ularning fikrlarini aniq, izchil va mantiqiy tarzda ifodalashini ta’minlash muhim ahamiyatga ega. Ona tili darslari bu jarayonning markazida turadi, chunki o‘quvchilarga nafaqat til qoidalari o‘rgatiladi, balki ular o‘z fikrlarini boshqalar bilan tushunarli va mantiqiy ravishda ifodalashni o‘rganadilar. Shuningdek, bog‘lanishli nutqni rivojlantirish o‘quvchilarning umumiy ta’lim samaradorligini oshiradi va kelajakdagi akademik faoliyatda muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ona tili darslarida bog‘lanishli nutqini rivojlantirishda foydalaniladigan samarali texnologiyalar ko‘rib chiqiladi.

Suhbat va munozara metodi. Suhbat va munozara o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini rivojlantirishda eng samarali metodlardan biridir. Suhbatlar orqali o‘quvchilar bir-birlari bilan o‘z fikrlarini ifodalashga, turli nuqtai nazarlarni tushunishga va o‘z fikrlarini izchil tarzda bildirishga o‘rganadilar. Boshlang‘ich sinfda suhbatlar ko‘pincha guruhlar bo‘lib tashkil etiladi, bu o‘quvchilarga o‘z fikrlarini ifodalash imkonini beradi va muloqot ko‘nikmalarini oshiradi. Misol uchun, “Tabiatni qanday asrash kerak?” yoki “Yaxshi do‘st qanday bo‘lishi kerak?” kabi savollar orqali o‘quvchilarni suhbatga jalb qilish mumkin. Masalan: O‘quvchilarni “Tabiatni qanday asrash kerak?” mavzusida suhbatga jalb qilish mumkin. Darsda o‘quvchilar guruhlariga bo‘linadi va har bir guruhga mavzu bo‘yicha savollar beriladi. Masalan: O‘quvchilarni “Tabiatni qanday asrash kerak?” mavzusida suhbatga jalb qilish mumkin. Darsda o‘quvchilar guruhlariga bo‘linadi va har bir guruhga mavzu bo‘yicha savollar beriladi.

1. O‘qituvchi: “Tabiatni asrash uchun nimalar qilishimiz kerak?”
 1. Guruh A: “Biz chiqindilarni to‘g‘ri joyga tashlashimiz kerak.”
 2. Guruh B: “Agar daraxtlarga zarar yetkazsak, tabiatga katta ziyon etkazgan bo‘lamiz. Shuning uchun, daraxtlarni kesmaslik kerak.”
 3. Guruh C: “Suvi ifloslanmasligi uchun havzalarni toza tutishimiz zarur.”
- Shu tarzda, o‘quvchilar o‘z fikrlarini izchil va aniq ifodalashga o‘rganadilar. Bunday suhbatlar o‘quvchilarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirib, o‘zaro tushunishni oshiradi.

Yozma ishlanmalar va hikoyalar

Yozma nutqni rivojlantirishda yozma ishlanmalar va hikoyalar yozish juda samarali vosita hisoblanadi. O‘quvchilarni kichik hikoyalar yoki maqolalar yozishga rag‘batlantirish orqali ularning fikrlarini izchil va mantiqiy ravishda bayon etish

ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Yozish jarayonida o‘quvchilar o‘z fikrlarini mantiqiy tartibda tashkil etishga, to‘g‘ri grammatikani qo‘llashga va bog‘lanishli so‘zlardan foydalanishga o‘rganadilar. Bu esa ularning yozma nutqini va fikrlash jarayonini yaxshilaydi. Buni quyidagi berilgan matn orqali ko‘rishimiz mumkin.

“Yaxshi do‘st”

Bir kuni men va do‘stim Aziz bog‘da sayr qildik. U juda yaxshi do‘st, har doim yordam berishga tayyor. Bir kuni men yaxshi his qilmay, o‘zimni xafa his qildim. Aziz meni yolg‘iz qoldirmay, yonimga kelib, meni tabassum qildirishga harakat qildi. U menga qanday qilib yaxshi kayfiyatga kelishimni, stressni qanday yengishimni o‘rgatdi. Azizning yaxshi maslahatlari va do‘stligi meni xursand qildi.

Menimcha, yaxshi do‘st har doim yordam beradigan, tushunadigan va hech qachon seni yolg‘iz qoldirmaydigan insondir. Yaxshi do‘stlarning yordami va qo‘llab-quvvatlashi juda muhim, chunki ular har doim sening yoningda bo‘lishadi va sen uchun eng yaxshi maslahatlar berishga harakat qiladilar.

Bu hikoya orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini mantiqiy va izchil tarzda bayon etishga, to‘g‘ri grammatikani ishlatishga o‘rganadilar.

Rolli o‘yinlar va dialoglar

Rolli o‘yinlar o‘quvchilarga turli vaziyatlarda o‘z fikrlarini ifodalash va muloqot qilishni o‘rganish imkonini beradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun rolli o‘yinlar ularning nutq madaniyatini oshiradi va ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Misol uchun, o‘quvchilarni “do‘stlar” yoki “sotuvchi va xaridor” kabi rollarga ajratib, ular orasidagi dialogni tashkil etish orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq va izchil tarzda ifodalashni o‘rganadilar. Bu jarayon orqali o‘quvchilar turli vaziyatlarda qanday muloqot qilishni o‘rganadilar va ularning bog‘lanishli nutqi rivojlanadi.

“Sotuvchi va xaridor”

O‘quvchilar ikki guruhga bo‘linadi: bir guruh sotuvchi, ikkinchi guruh esa xaridor bo‘ladi. Sotuvchi do‘konda turli mahsulotlarni sotadi, xaridor esa ular orasidan tanlashga harakat qiladi. O‘quvchilar quyidagi dialogni tashkil etadilar:

Sotuvchi: “Salom, qanday yordam bera olishim mumkin?” Xaridor: “Salom, men yangi kitob sotib olishni xohlayman. Sizda qanday kitoblar bor?” Sotuvchi: “Bizda juda ko‘p turli kitoblar mavjud. Sizni qaysi janr qiziqtiradi? Hikoya, ilmiy-fantastika yoki boshqa?” Xaridor: “Men hikoya kitoblarini yaxshi ko‘raman. Yangi nashrlarni ko‘rsatib bera olasizmi?” Sotuvchi: “Albatta, mana bu kitobni ko‘rib chiqing. U juda mashhur va o‘qish uchun juda qiziqarli.” Xaridor: “Ajoyib, men uni olaman. Narxi qancha?” Sotuvchi: “Narxi 20 ming so‘m. Sizga yordam bera olishim mumkinmi?” Xaridor: “Ha, rahmat. Bu juda yaxshi. Men pulni to‘layman.”

Bu rolli o‘yinda o‘quvchilar bir-birlari bilan samarali muloqot qilib, aniq va izchil nutqni shakllantiradilar. Ular har xil vaziyatlarda o‘z fikrlarini qanday ifodalashni va ijtimoiy muloqotda qanday qatnashishni o‘rganadilar.

Leksik va grammatik mashqlar

Nutqning mantiqiy bog‘lanishi uchun leksik va grammatik qoidalarni bilish muhimdir. O‘quvchilarga turli bog‘lovchi so‘zlar va grammatik qoidalar bilan ishlash orqali bog‘lanishli nutqni rivojlantirish mumkin. Masalan, “lekin”, “shuning uchun”, “chunki”, “boshqa tarafdin” kabi so‘zlar o‘quvchilarning nutqini yanada izchil qiladi. Grammatik mashqlar orqali o‘quvchilar jumladar bog‘lanishlarni o‘rganadilar va nutqni yanada to‘g‘ri tashkil etishadi. Quyidagi mashq orqali ko‘rib chiqamiz:

Mashq 1: Bog‘lovchi so‘zlar bilan jumladarni to‘ldirish

O‘quvchilar quyidagi jumladarni to‘ldirishlari kerak. Har bir bo‘sh joyga mos bog‘lovchi so‘zni joylashtirishlari kerak: “lekin”, “shuning uchun”, “chunki”, “boshqa tarafdin”.

1. U juda mehnatsevar, ____ u ko‘p ishlarni uddalaydi.
2. Men kutubxonaga borishni xohladim, ____ vaqtim yo‘q edi.
3. U yaxshi o‘qiydi, ____ yaxshi natijalar ko‘rsatadi.
1. O‘qish juda qiziqarli, ____ sport bilan shug‘ullanish ham foydali.

Javoblar:

1. Lekin
2. Shuning uchun
3. Chunki
2. Boshqa tarafdin

Mashq 2: Grammatik bog‘lanishlar O‘quvchilar berilgan jumladar grammatik bog‘lanishlarni to‘g‘ri tashkil etishlari kerak. Misol uchun, ular “o‘ylayapman”, “uchun”, “deb” kabi bog‘lanishlarni ishlatishlari lozim. 1. Men kutubxonaga borishni _____ (o‘ylayapman).

1. U yaxshi o‘qiydi, _____ (shuning uchun) imtihonlardan yuqori baho oladi.

2. U charchagan, _____ (chunki) uzoq vaqt ishladi.

3. Biz o‘zaro fikrlarimizni o‘zgartirdik, _____ (deb) bir-birimizni tushunmay qoldik. Javoblar:

1. O‘ylayapman
2. Shuning uchun
3. Chunki
4. Deb

Bu mashqlar o‘quvchilarga leksik va grammatik bog‘lanishlarni mustahkamlashga yordam beradi, ularning nutqini yanada aniq va mantiqiy qilishga xizmat qiladi.

Interaktiv texnologiyalarni qo‘llash

Bugungi kunda interaktiv texnologiyalarni ta‘lim jarayonida qo‘llash o‘quvchilarning nutqini rivojlantirishda samarali vosita bo‘lib qolgan. Kompyuterlar va mobil ilovalar yordamida interaktiv mashqlar orqali o‘quvchilar nutqni rivojlantirishga jalb qilinadi. Masalan, onlayn platformalar orqali o‘quvchilarga turli vaziyatlarda fikr bildirish va muloqot qilish imkoniyatini berish, ularning izchil nutqini shakllantirishda yordam beradi. Shu bilan birga, interaktiv texnologiyalar o‘quvchilarga o‘z fikrlarini tez va oson tarzda ifodalash imkoniyatini yaratadi. Namuna: Onlayn suhbat metodi misolida,

“Tabiatni himoya qilish”

O‘quvchilar interaktiv onlayn platformada guruhlar bo‘lib ishlaydi. Har bir guruhga “Tabiatni himoya qilish” mavzusida fikrlar bildirish topshirig‘i beriladi. O‘quvchilar mobil ilova yoki kompyuter yordamida muloqot qilib, bir-birlari bilan fikr almashadilar. Ular onlayn suhbatda bog‘lanishli nutqni shakllantiradilar, quyidagi savollar asosida izchil muloqot olib boradilar: 1. Suhbat boshlovchisi (onlayn platformada): “Tabiatni himoya qilish uchun nima qilishimiz kerak?”

1. O‘quvchi A: “Biz chiqindilarni to‘g‘ri joyga tashlashimiz kerak. Shu tarzda, tabiatga zarar yetkazmasligimiz mumkin.”

2. O‘quvchi B: “Shuningdek, daraxtlarni kesmaslik kerak. Aks holda, tabiatni vayron qilamiz.

3. O‘quvchi C: “Tabiatni asrab-avaylash uchun biz hayvonlarni ham himoya qilishimiz lozim. Ular ham tabiatning ajralmas qismi.” Shu tarzda, o‘quvchilar interaktiv texnologiyalar yordamida o‘z fikrlarini tez va izchil tarzda ifodalaydilar, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Bu jarayon ular uchun nutqni samarali va aniq shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa shundaki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ona tili darslarida bog‘lanishli nutqini rivojlantirish uchun samarali texnologiyalar va metodlar mavjud. Suhbat va munozaralar, yozma ishlanmalar, rolli o‘yinlar, leksik va grammatik mashqlar, shuningdek, interaktiv texnologiyalar o‘quvchilarning muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi va bog‘lanishli nutqni shakllantiradi.

Bu metodlar yordamida o‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq, izchil va mantiqiy tarzda ifodalashni o‘rganadilar, bu esa ularning umumiy ta‘lim jarayonida muvaffaqiyatli bo‘lishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karima Qosimova “Ona tili o‘qitish metodikasi” Toshkent “Nosir” nashriyoti 2009., 233 b.
2. Yuldasheva D.Sh. “Ona tili ” darslik. 1-sinf 1-2-qism. Toshkent. ”Novda Edutainment” 2023 yil., 183 b.
3. Aydarova U.B. «O‘qish savodxonligi” darslik 2-sinf 1-2-qism.Toshkent. ”Novda Edutainment” nashriyoti,2023 yil.,76 b.
5. Kuranov S. “Ona tili ” darslik. 2-sinf 1-2-qism. Toshkent..”Novda Edutainment” nashriyoti,2023 yil.,133 b.
6. Toirova M.E. «O‘qish savodxonligi” darslik 3-sinf darslik 1-qism. Toshkent. ”Novda Edutainment”, nashriyoti,2023 yil., 86 b.
7. Aydarova U.B.,Azizova N.K., Toirova M.E. «O‘qish savodxonligi” darslik 3-sinf darslik 2-qism.Toshkent.”Novda Edutainment”, nashriyoti,2023 yil., 203b.
8. [www. tdpu. uz](http://www.tdpu.uz)
9. [www. pedagog. uz](http://www.pedagog.uz)
10. www.lex.uz
11. [www. Ziyonet. uz](http://www.Ziyonet.uz)

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QISH DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING BOG‘LANISHLI NUTQNING RIVOJLANTIRISHDA INNAVOTSION TA’LIM TEXNALOGIYADAN FOYDALANISH

Abduraxmonova Gulasal Ravshanovna

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich
ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi*

Rayimjonova Mohidil Xusniddin qizi

BTS-GU-22 guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilari da o‘qish savodxonligi darslarida qo‘llaniladigon innovatsion metodlar orqali rivojlantirish. Dars jarayonlarida turli tasvirlar, matnlar, topishmoqlar yordamida o‘quchilarni mulohaza yuritishga undaydigan o‘zgacha texnologik yondashuvlar bilan tadqiqot natijalari o‘z aksini topgan.

Kalit so‘zlar: Bog‘lanishli nutq, innavotsion ta’lim, shaxsni rivojlantirish, kreativ fikrlash, mulotot qobiliyatlari, pedagogik qobiliyat.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ СВЯЗНОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ НА НАЧАЛЬНЫХ ЗАНЯТИЯХ ПО ЧТЕНИЮ

Аннотация. В данной статье рассматривается развитие читательской грамотности у учащихся начальных классов посредством инновационных методов. Результаты исследования находят отражение в учебном процессе с помощью специальных технологических подходов, побуждающих учащихся мыслить с помощью различных изображений, текстов, загадок.

Ключевые слова: Связная речь, инновационное образование, развитие личности, творческое мышление, коммуникативные навыки, педагогическое мастерство.

THE USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' COHERENT SPEECH IN PRIMARY SCHOOL READING LESSONS

Annotation. This article discusses the development of reading literacy in primary school students through innovative methods. The results of the research were reflected in the lesson processes with unique technological approaches that encourage students to think through various images, texts, and riddles.

Keywords: Coherent speech, innovative education, personal development, creative thinking, communication skills, pedagogical skills.

Boshlang‘ich ta‘lim inson hayotida eng katta ijtimoiy bosqichdir. Chunki, boshlang‘ich ta‘lim bolalarning yoshligidanoq ularning ongi, irodasi, sezgisiga yo‘nalish beradi. Bolaning ijodiy izlanuvchan, olijanob rahmdil, ko‘ngli ochiq, vatanparvar, mehnatsevar va yaratuvchi bo‘lishi uning boshlang‘ich ta‘lim bosqichida egallagan bilimi va tarbiyasiga bog‘liq. Shunga ko‘ra boshlang‘ich ta‘lim oldida turgan vazifa juda jiddiy ahamiyatga ega. Boshlang‘ich ta‘lim mazmunida bolalarni mehnat, ijtimoiy va shaxsiy hayotga tayyorlashga zarur bo‘lgan hamkorlik, samimiyat va o‘zaro yordam natijasida yosh avlodni tarbiyalashga alohida ahamiyat berilgan.

Fikrni bayon etish ehtiyojini amalga oshirishda qaratilgan, tugallangan mavzuni ifodalaydigan, logik va grammatik qoidalar asosida tuzilgan mustaqil, tugallangan va o‘zaro bog‘langan ma’noli qismlarga bo‘linadi ga nutq bog‘lanishli nutq deyiladi.

Bog‘lanishli nutq biriligi sifatida hikoya, roman, maqola, doklad, hisobot kabilarni maktab sharoitida esa o‘qituvchi bergan savol ga o‘quvchilarning keng mukammal og‘zaki javobi ni, yozma bayon va inshoni olish mumkin.

Hozirgi kunda ta‘lim jarayonida interektiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalari o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish, e’tibor kundan kunga kuchayib bormoqda, bunday bo‘lishining

sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarini egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotga bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanish, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Ta'lim jarayonida o'quvchi asosiy figuraga aylanadi. Shuning uchun, ta'lim jarayonini tashkil qilishda, o'quvchilarning bog'lanishli nutqini rivojlantirishda zamonaviy o'qitish metodlari interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalarning o'rnini benihoya kattadir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi. Interaktiv metodlar- bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

O'quvchilarning bog'lanishli nutqini texnologiyalarning interfaol usullariga "6×6×6", "Aqliy hujum", "Klaster", "Davra suhbat" kabilar kiradi.

"6x6x6" metodidan ta'lim jarayonida foydalanish o'qituvchidan faollik, pedagogik mahorat, shuningdek, guruhlarini maqsadga muvofiq shakllantira olish layoqatiga ega bo'lishni talab etadi. Guruhlarning to'g'ri shakllantirmasligi topshiriq yoki vazifalarning to'g'ri hal etilmasligiga sabab bo'lishi mumkin. Bu metod yordamida mashg'ulotlar quyidagi tartibda tashkil etiladi:

O'qituvchi mashg'ulot boshlanishidan oldin 6 ta stol atrofiga 6 tadan stul qo'yib chiqadi. O'quvchilar o'qituvchi tomonidan 6 ta guruhga bo'linadi. O'quvchilarni guruhlariga bo'lishda har o'rindiqni nomlab, nomlangan varaqchalarni olganlar o'z o'rinlariga joylashadilar. O'quvchilar joylashib olganlaridan so'ng o'qituvchi mashg'ulot mavzusini e'lon qiladi va guruhlariga muayyan topshiriqlarni beradi. Ma'lum vaqt belgilanib, munozara jarayoni tashkil etiladi.

O'qituvchi guruhlarining faoliyatini kuzatib boradi, kerakli o'rinlarda guruh a'zolariga maslahatlar beradi, yo'l-yo'riqlar ko'rsatadi hamda guruhlar tomonidan berilgan topshiriqlarning to'g'ri hal etilganligiga ishonch hosil qilganidan so'ng guruhlardan munozaralarni yakunlashlarini so'raydi.

Munozara uchun belgilangan vaqt nihoyasiga yetgach, o'qituvchi guruhlarini qaytadan shakllantiradi. Qaytadan shakllangan guruhlarining har birida avvalgi 6 ta guruhdan bittadan vakil bo'ladi. Yangidan shakllangan guruh a'zolari o'z jamaodoshlariga guruhi tomonidan muammo yechimi sifatida taqdim etilgan xulosani bayon etib beradilar va mazkur yechimlarni birgalikda muhokama qiladilar.

"Davra suhbatlari" metodi - aylana stol atrofida berilgan muammo yoki savollar yuzasidan ta'lim oluvchilar tomonidan o'z fikr-mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan o'qitish metodidir.

"Davra suhbatlari" metodi qo'llanilganda stol-stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir ta'lim oluvchining bir-biri bilan "ko'z aloqasi"ni o'rnatib turishiga yordam beradi. Davra suhbatining og'zaki va yozma shakllari mavjuddir. Og'zaki davra suhbatida ta'lim beruvchi mavzuni boshlab beradi va ta'lim oluvchilardan ushbu savol bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini bildirishlarini so'raydi va aylana bo'ylab har bir ta'lim oluvchi o'z fikr-mulohazalarini og'zaki bayon etadilar. So'zlayotgan ta'lim oluvchini barcha diqqat bilan tinglaydi, agar muhokama qilish lozim bo'lsa, barcha fikr-mulohazalar tinglanib bo'lingandan so'ng muhokama qilinadi. Bu esa ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi.

Davra stolining tuzilmasi:

Yozma davra suhbatida ham stol-stullar aylana shaklida joylashtirilib, har bir ta'lim oluvchiga konvert qog'ozi beriladi. Har bir ta'lim oluvchi konvert ustiga ma'lum bir mavzu bo'yicha o'z savolini beradi va "Javob varaqaasi"ning biriga o'z javobini yozib, konvert ichiga soladi va belgilar qo'yadi.

Belgilar: 1-ta'lim oluvchilar 2-aylana stol solib qo'yadi. Shundan so'ng konvertni soat yo'nalishi bo'yicha yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi. Konvertni

International scientific-practical conference on the topic of "Problems and perspectives of modern technology in teaching foreign languages"olgan ta'lim oluvchi o'z javobini "Javoblar varaqaasi"ning biriga yozib, konvert ichiga solib qo'yadi va yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi. Barcha konvertlar aylana bo'ylab harakatlanadi. Yakuniy qismda barcha konvertlar yig'ib olinib, tahlil qilinadi.

"Davra suhbatlari" metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Mashg'ulot mavzusi e'lon qilinadi.
2. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni mashg'ulotni o'tkazish tartibi bilan tanishtiradi.
3. Har bir ta'lim oluvchiga bittadan konvert va javoblar yozish uchun guruhda necha ta'lim oluvchi bo'lsa, shunchadan "Javoblar varaqalari"ni tarqatilib, har bir javobni yozish uchun ajratilgan vaqt belgilab qo'yiladi. Ta'lim oluvchi konvertga va "Javoblar varaqalari"ga o'z ismi-sharifini yozadi.
4. Ta'lim oluvchi konvert ustiga mavzu bo'yicha o'z savolini yozadi va "Javoblar varaqaasi"ga o'z javobini yozib, konvert ichiga solib qo'yadi.
5. Konvertga savol yozgan ta'lim oluvchi konvertni soat yo'nalishi bo'yicha yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi. Suhbatni o'tkazish shartlari bilan tanishtirish: Konvertlar va "Javoblar varaqalari"ni tarqatish; Konvertlarga savollar yozish;

Savollarga javob yozish; Baholash va tahlil qilish. Konvertni yonidagi o‘quvchiga uzatishlarga savollar yozish.

6. Konvertni olgan ta’lim oluvchi konvert ustidagi savolga "Javoblar varaqalari"dan biriga javob yozadi va konvert ichiga solib qo‘yadi hamda yonidagi ta’lim oluvchiga uzatadi.

7. Konvert davra stoli bo‘ylab aylanib, yana savol yozgan ta’lim oluvchining o‘ziga qaytib keladi. Savol yozgan ta’lim oluvchi konvertidagi "Javoblar varaqalari"ni baholaydi.

8. Barcha konvertlar yig‘ib olinadi va tahlil qilinadi.

Ushbu metod orqali ta’lim oluvchilar berilgan mavzu bo‘yicha o‘zlarining bilimlarini qisqa va aniq ifoda eta oladilar. Bundan tashqari ushbu metod orqali ta’lim oluvchilarni muayyan mavzu bo‘yicha baholash imkoniyati yaratiladi. Bunda ta’lim oluvchilar o‘zlari bergan savollariga guruhdagi boshqa ta’lim oluvchilar bergan javoblarini baholashlari va ta’lim beruvchi ham ta’lim oluvchilarni ob’yektiv baholashi mumkin.

International scientific-practical conference on the topic of "Problems and perspectives of modern technology in teaching foreign languages"

"Davra suhbat" metodining afzalliklari: o‘tilgan materialning yaxshi esda qolishiga yordam beradi;

Darhaqiqat, innovatsion yondashuvlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonining unumdorligini oshiradi. Bugungi davr axborot uzatish hajmi va tezligi jihatlaridan chegaralanmagan butunjahon axborot tarmog‘idan faol foydalanishi bilan xarakterlanadi. Multimedialardan va animatsiyalardan keng foydalanish o‘quvchilarni darslarga bo‘lgan qiziqishi va bilim saviyasini oshiradi. O‘quvchilarga kompetensiyalarni har bir dars ko‘lamida puxta singdirib borishimiz kerak. Bunda biz o‘qitishda yangi texnologiyalardan, innovatsion g‘oyalardan, interfaol uslublar kreativ yondashuvlardan o‘rinli ravishda o‘z vaqtida foydalana bilishimiz lozim.

“Charxpalak“ o‘yini.

Bu o‘yinda bolalar ishoraga muvofiq harakat qilish malakasini hosil qiladilar. 8—10 m li arqonning ikki uchini bir-biriga bog‘lab, yerga qo‘yib, aylana hosil qilinadi. Rahbarning ishorasidan keyin o‘yinchilar yugurib kelib arqonni o‘ng yoki chap qo‘l bilan ushlab, yerdan ko‘taradilar va aylana bo‘ylab yurib, quyidagi so‘zlarni aytadilar: „Charxpalakni zo‘rg‘a aylantirdik“. Avvaliga o‘yinchilar sekin harakat qiladilar. „Yuguring!“ buyrug‘idan keyin yugurishadi. „Buriling!“ buyrug‘idan keyin, endi o‘yinchilar ikkinchi qo‘llari bilan arqondan ushlab, qarama-qarshi tomonga yuguradilar. O‘yin boshi o‘yinchilarga quyidagi so‘zlarni aytadi:

„Sekin, sekin, shoshmasdan, charxpalak, to‘xtang. Bir-ikki, bir-ikki“. Charxpalakning harakati sekinlasha borib, to‘xtaydi. O‘yinchilar arqonni yerga qo‘yib, maydon bo‘ylab tarqalib yuguradilar. Birinchi ishora berilishi bilan ular yana charxpalakka qarab shoshladilar. O‘yin qaytadan boshlanadi. Charxpalakni eng oxiri ushlagan o‘yinchi yutqazgan hisoblanadi.

“Klaster metodi” - pedagogik, didaktik strategiyaning muayyan shakli bo‘lib, u ta’lim olovchilarga ixtiyoriy muammo (mavzu)lar yuzasidan erkin, ochiq o‘ylash va fikrlarni bemaolol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Mazkur metod turli xil g‘oyalar o‘rtasidagi aloqalar fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilmani aniqlashni talab etadi. Klaster metodi aniq obektga yo‘naltirilmagan fikrlash shakli sanaladi. Undan foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog‘liq ravishda amalga oshadi. Ushbu metod muayyan mavzuning ta’lim olovchilar tomonidan chuqur hamda puxta o‘zlashtirilguniga qadar fikrlash faoliyatining bir maromda bo‘lishini ta’minlashga hizmat qiladi.

"Aqliy hujum" biror muammo bo‘yicha ta’lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr-mulohazalarni to‘plab, ular orqali natijada ma'lum bir echimga kelinadigan metoddir. "Aqliy hujum" metodining yozma va og‘zaki shakllari mavjud. Og‘zaki shaklida ta’lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta’lim oluvchilarning har biri o‘z fikrini og‘zaki bildiradi. Ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. Yozma shaklida esa berilgan savolga ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini qog‘oz varaqcha (kartochka)lariga qisqa va barchaga ko‘rinarli tarzda yozadilar. Ta’lim oluvchilarda o‘z fikrini faqat og‘zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko‘nikmasi rivojlanadi.

Xulosa shundaki, o‘quvchilar biz yaratgan innovatsiyalar orqali yetarli bilim egallaydi, deb o‘ylayman. Men amaliyot qilayotgan maktabda ko‘pgina innovatsion g‘oyalardan, turli xil didaktik o‘yin mashqlardan keng ko‘lamda foydalanaman. Oddiygina yaratgan o‘yin mashqimiz ham o‘quvchilar uchun juda qiziqarli va esda qolarli bo‘ladi. Men o‘qish darslarida ayniqsa, "Yosh aktyorlar", "Quvnoq quyonchalar", "Bu meniki", "Charxpalak", "Zanjir", "Davom ettir", "Maqollar zanjiri", "Sinkveyn" metodi, "Venn diagrammasi", "Zig-zag" texnologiyasi, "Topib o‘,qi" kabi usul va ta’limiy mashqlardan ko‘p foydalanaman. Bu albatta, ko‘pincha kreativ fikrlashdan kelib chiqadi.

Foydaanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A.A., Begmatova N.X. Ta’lim muassasalarida multimedia texnologiyasidan foydalanish uslubiyoti (Uslubiy qo‘llanma)- Qarshi: 2011.,299 b
2. Babayeva D. Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi. TDPU. 2018.,455 b.

3. Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o‘quvchisining psixologiyasi. T., O‘zbekiston., 103 b

4. Karimova V.M. Sunnatova R. Va boshqalar. Mustaqil fikrlash. Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma.- T.: Sharq, 2000 y., 66 b.

5. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. - T.: Fan 2006 y., 71 b.

6. Qosimova K., Ona tili o‘qitish metodikasi, - T.: Noshir, 2020, 352-b

7. Очилова Фаридaxon ПРОПАГАНДА ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ УЗБЕКИСТАНА (СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ) // Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. 2024. №15. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/propaganda-zdorovogo-obraza-zhizni-sredi-molodezhi-uzbekistana-sotsialno-filosofskiy-analiz> (дата обращения: 07.11.2024).

8. Abduraxmonova Gulasal Ravshanovna. (2024). “O‘QISH DARSLARI ORQALI O‘QUVCHILARNING BOG‘LANISHLI NUTQINI RIVOJLANTIRUVCHI TEXNOLOGIYALAR”. Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities, 3(2), 40–46. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/icedh/article/view/3676>

O‘QITUVCHILARNI KASBIY TAYYORLASHNING PEDAGOGIK O‘ZIGA XOSLIGI

Bekberdiyeva Gulbahor Ortig‘aliyevna

University of business and Science nodavlat oliy ta’lim muassasasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorlashning pedagogik asoslari haqida so‘z yuritilgan va uslubiy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim-tarbiya, kasbiy faoliyat, kasbiy bilim, malaka, ko‘nikmalar, kasbiy tayyorgarlik, jamiyat va shaxs manfaatlari, strategik vazifalar, mutaxassislik, kasbiy sifatlari.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация: В статье рассмотрены педагогические основы профессиональной подготовки будущих учителей и даны методические рекомендации.

Ключевые слова: образование, профессиональная деятельность, профессиональные знания, умения, умения, профессиональная подготовка, интересы общества и личности, стратегические задачи, специализация, профессиональные качества.

PEDAGOGICAL SPECIFICITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS

Annotation: This article discusses the pedagogical basis of professional training of future teachers and provides methodological recommendations.

Keywords: education, professional activity, professional knowledge, skills, abilities, professional training, interests of society and the individual, strategic tasks, specialization, professional qualities.

Iqtisodiyotning globallashuvi O‘zbekiston Respublikasida axborot jamiyatining shakllanishi va uning oliy ta‘lim tizimining jahon miqyosidagi integrasiyasi bizning pedagogik fanlarimiz oldiga o‘zbek an‘anaviy ilm-fan sohasini dunyoda qabul qilingan pedagogik tushunchalarni milliy xususiyatlardan kelib chiqqan holda ta‘lim tizimiga moslashtirish vazifasini qo‘yadi. Xususan, ta‘limning bilim paradigmasini kompetentlik yondashuvi nuqtai-nazaridan takomillashtirish maqsadga muvofiqligini ko‘rsatadi.

Amaliy – qayta o‘zgartirish faoliyati bo‘yicha malaka va ko‘nikmalar, mehnat texnikalarini va texnologiyalarini yuqori darajada egallaganlik;

- Qadriyatlardan xabardorlik – madaniy-ma‘naviy qadriyatlarning ustunligiga tayanganlik.

- Insonning intellektual qobiliyatlari shaxsda mavjud bo‘lgan intellektual sifatlarda ko‘rinadi, bu sifatlarga ijodkorlik, tashabbus, aqlning intellektual jihatdan o‘ziga xosligi, bilim orttirish va motivatsion omillarning ajralmas birligi sifatidagi shaxsning kompetentligini kiritishimiz mumkin.

- Kasbiy ijodkorlik – bu yangi g‘oyalarni yuzaga keltirish va muayyan faoliyatda ularni amalga oshirish jarayonidir. Ijodiy ish faoliyatida o‘z-o‘zini idora qilish, o‘zining intellektual faoliyatini erkin boshqara olish, maqsadga muvofiq ravishda rejalashtira olish, bilim orttirish vazifalarini mustaqil ravishda hal qila bilish qobiliyatlari muhim o‘rin tutadi.

Intellektual inson quyidagi xislatlarga ega bo‘lishi kerak:

a) turli xil tizimli bilimlarga egalik;

b) uddaburonlik;

v) tezkorlik, zarur vaziyatlarda bilimlarini tez ishga sola bilish;

g) nazariy qoidalarni amaliyotga tatbiq etish shakllari va vositalari

d) tayanch elementlarni ajrata bilish.

Intellektual kompetentlikda shaxsda bilim orttirish faoliyati ustun turishini, maksimal darajada bilim to‘plashga intilishini anglatuvchi “erudit madaniyati”ni alohida ta’kidlab o‘tiladi. Lekin, A. Molning yozishicha, “ikki xil eruditsiyani bir biridan farqlash zarur: shunchaki madaniy dunyoqarash maydonini kengaytirish, boshqacha qilib aytganda, aql xazinasidagi mavjud elementlar sonini ko‘paytirish bir tomonda va assotsiasiyalar qatlamining qalinligi va chuqurligi bilan belgilanadigan, ijtimoiy yoki individual organism tomonidan tafakkur jarayonida barpo qilinadigan va keyinchalik xotirada saqlab qolinadigan ma’lumotlar boshqa tomondadir” Kasbiy kompetensiyalarni ko‘rib chiqib, ko‘pchilik tadqiqotchilar quyidagilarni alohida ta’kidlaydilar:

1) oddiy (bazaviy) kompetensiyalar (faoliyatning muayyan turlarida namoyon bo‘ladigan va oson mustaxkamlanadigan bilim, ko‘nikma va qobiliyatlarga asoslangan holda shakllantiriladigan)

2) tayanch kompetensiyalar hisobga olish va o‘lchash uchun o‘ta qiyin bo‘lib, faoliyatning barcha turlarida, shaxsning atrof olam bilan barcha munosabatlarida namoyon bo‘ladi, shaxsning ma’naviy dunyosini va uning faoliyati mazmunini aks ettiradi.

Ba’zi tadqiqotlarda boshqacha ta’riflar mavjud: standart kompetensiyalar bularsiz shaxsning yoki tashkilotning normal faoliyati mumkin emas; tayanch kompetensiyalar – ijtimoiy – iqtisodiy bozorda ularni turdosh vakillarga nisbatan yuqoriroq pog‘onalarga ko‘tarib, raqobatbardoshligini ta’minlaydi; etakchi kompetensiyalar – bu kelajakni “yaratish”, innovasiyalarda, kreativlikda, ilgariga intiluvchanlikda, muvaffaqiyatda namoyon bo‘ladi. Eng samarali ishlayotgan pedagoglarning faoliyatini kuzatish va kelajakdagi ehtiyojlarni modellashtirish natijasida kompetensiyaning pedagog faoliyatining va shaxsining “bilmoq, bajarmoq, ega bo‘lmoq” degan uch asosiy bo‘g‘iniga asoslangan bir qator turlari aniqlangan. Shundan boshlab o‘qituvchining shaxsiy sifatlarining uning kasbiy kompetentligiga ta’siri barcha tadqiqotchilar tomonidan e’tirof etilib kelmoqda. O‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligiga kompetentlik yondoshuvlarni ishlab chiqishgan. I.L. Zimnyaya katta hissa qo‘shgan. U pedagog shaxsining barcha sifatlarini ob’ektiv va sub’ektiv sifatlarga ajratgan: ob’ektiv sifatlari – bu o‘qituvchining o‘z fanini bilish darajasi, fan metodologiyasini egallaganlik darajasi va ilmiy bilimlarining chuqurligi, umumiy didaktik va xususiy metodik tamoyillarni egallaganligi, bolalar psixologiyasini yaxshi bilish va uning o‘ziga xos xususiyatlarini to‘liq qabul qilishi; sub’ektivlari: pedagoglik san’ati, pedagogik iste’dod, ijodkorlik va h.k. N.I. Almazova pedagogning kasbiy kompetensiyasini o‘rganishda o‘qitishning samaradorligini oshirish imkonini beradigan ko‘nikmalarni

va pedagogning shaxsiy sifatlarini guruhlariga bo‘lib chiqdi va shunday xulosa chiqardi: “Pedagogning kasbiy kompetensiyasi – bu pedagogning mehnati bo‘lib, unda pedagogik faoliyat, pedagogik muloqot etarlicha yuqori darajada amalga oshiriladi, o‘qituvchining shaxsi namoyon bo‘ladi, o‘quvchilarni o‘qitish va tarbiyalash bo‘yicha yaxshi natijalarga erishiladi” Zamonaviy tadqiqotchilar oliy ta‘lim muassasalari bitiruvchisining kompetensiyasini tasniflashga katta e‘tibor qaratmoqdalar. Masalan, T.E. Isaeva o‘zining “XXI asr menedjerining tayanch kompetensiyalari” kursida quyidagi tayanch kompetensiyalarni ajratib ko‘rsatadi: strategik; ijtimoiy; funksional; boshqarish; kasbiy zamonaviy pedagogik amaliyotda “kompetentlik” va “kompetensiya” tushunchalari vujudga kelishining asosiy jihatlarini ta‘riflashning imkoni bo‘lmagani kabi, mazkur maqola doirasida ham ularni tasniflashning batafsil tahlilini berib bo‘lmaydi. Biroq, bunda asosiy yo‘nalishni aniqlab olish muhimdir: a) oliy ta‘lim muassasalari bitiruvchilari uchun eng muhim deb e‘tirof etilgan kompetensiyaning mazmunini aniqlashtirish;

b) zamonaviy oliy ta‘limda kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning asosiy yo‘llari va vositalari, ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

- talabalarning kasbiy yo‘naltirilganlik darajasini, kasbiy yo‘naltirilganligini va tayyorgarligini, individual xususiyatlarini, shaxsiy qiziqishlari va imkoniyatlarini e‘tiborga olgan holda tanlab olish uchun taklif etiladigan muammoli-vaziyatli topshiriqlarning variativligi (murakkablik va mustaqillik darajasiga ko‘ra variativlik);

- ishni bajarishning jamoaviy (talabalar guruhi) va individual shakllarini uyg‘unlashtirish asosida talabalarning mustaqilligini rivojlantirish;

- talabalarning bajargan ishlarini va kasbiy tayyorgarlik darajalarini o‘zaro tekshirishlarini, o‘z-o‘zini nazorat etishlarini va tahlil etishlarini rag‘batlantirish;

- talabalarni ijodiy faoliyatning turli shakllariga va o‘z-o‘zini boshqarishga keng jalb etish;

- talabalarning respublika va oliy ta‘lim muassasasi miqyosida tashkil etilayotgan ma‘naviy va madaniy tadbirlarda faol ishtirok etishlari. Oliy ta‘lim muassasasi axborot manbai sifatida emas, balki ma‘naviy-madaniy qadriyatlarning milliy va umuminsoniy tamoyillari bilan talaba orasidagi vositachi vazifasini bajargan taqdirdagina,

- Birinchidan, talabaning shaxsiy qiziqish, ijodkorlik, muloqot, o‘qish va bilimlar orttirish faoliyatlarini o‘z ichiga hayot faoliyati sifatidagi,

- ikkinchidan, madaniyatning bugungi kundagi holati va tarixiy rivojlanishini egallashning usuli sifatidagi o‘quv jarayoni mutaxassisning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning real shart-sharoitlariga aylanishi mumkin. “Kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarining o‘zi pedagogik fanlarda nafaqat mustaxkam joy

egalladi, balki pedagog-amaliyotchilarning keng doiralari tomonidan ham tobora chuqurroq o‘rganilmoqda. Kasbiy kompetentlikni tadqiq etishda kasbiy kompetensiyalarning quyidagi guruhlari bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish uchun zarur deb hisoblanadi: – diagnostik – ishlab chiqarishga oid yangi bilimlarni egallay olish, o‘z shaxsiy tajribasini hamda ishlab chiqarish ilg‘orlari va novatorlari tajribasini umumlashtirish va tizimlashtira olish; – loyihalashtirish – texnik va texnologik tizimlarni, tikuv buyumlari ob‘ektlarini yaratish, kasbiy faoliyatni joriy va istiqbolli rejalashtirish, texnologik jarayonlarni boshqarish va nazorat qilish tizimini loyihalashtirish; – tashkilotchilik – muhandislik g‘oyalarini amaliyotga joriy eta bilish, jamoaga yetakchilik qila olish; – texnologik – texnologik jarayonlarni tashkil etish, chizmalar va texnologik xaritalarni o‘qiy olish, qo‘yilgan vazifalarni bajarish uchun zarur bo‘ladigan imkoniyatlar va sharoitlarni, asbob-uskuna va jixozlarning texnik tavsiflarini aniqlay bilish; – konstruktorlik – buyumlarni tayyorlash bo‘yicha hisoblash grafik ishlarni bajara olish, eskizlar va chizmalarni bajara olish, texnik shartlarga mos ravishda texnologik jarayonni yo‘lga qo‘ya bilish, nosozliklarni bartaraf etish uchun tadbirlar tizimini aniqlay olish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish, kasbiy bilim va ko‘nikmalarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirishdagi asosiy omil kasbiy sifatlarni rivojlantirish masalasi tadqiqot doirasidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Odatda bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy faoliyatga moslashtirishda ularning ob‘ektiv imkoniyatlaridan kelib chiqib yondashish, tanlangan kasb va faoliyat talablariga shaxs imkoniyatlarining identifikatsiyalashuvi maqsadga muvofiq sanaladi. Shu boisdan ham, bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy moslashtirishda masalaning mazkur jihatlarini nazariy asoslash va bo‘lajak mutaxassislarining kasbiy imkoniyatlarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Adabiyotlar ro‘yhati

1. Исаева Т.Е. Классификация профессионально-личностных компетенций вузовского преподавателя. – М.: Педагогика. – 2005.
2. Исаева Т.Е. Классификация профессионально-личностных компетенций вузовского преподавателя. – М.: Педагогика. – 2005.
3. Моль А. Социодинамика культуры. – М.: 1993. с.51.
4. Базаров Т.Ю. Компетенция будущего: Квалификация? Компетентность (критерии качества). Зимняя И.Л. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. -2004. 13-б.

5. Алмазова Н.И. Когнитивные аспекты формирования межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе. Авт. дисс. на соискание ученой степени док.пед.наук. Санкт-Петербург, 2003. – 47 стр.;
6. Базаров Т.Ю. Компетенция будущего: Квалификация? Компетентность (критерии качества).;
7. Зимняя И.Л. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. -2004.;
8. Моль А. Социодинамика культуры. – М.: 1993. с.51.
9. Базаров Т.Ю. Компетенция будущего: Квалификация? Компетентность (критерии качества). 157-б.

ESTETIK TA'LIM YORDAMIDA YOSHLARDA MADANIY O'ZLIKNI SHAKLLANTIRISH

Valiyeva Nafisa Abdumajitovna

Namangan davlat pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasida dotsenti

Muhammadjonova Zarifa Zafarjon qizi

Namangan Davlat Pedagogika Insitituti Pedagogika fakulteti MPL-BU-24

guruh talabasi zarifaxonmuxammadjonova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada estetika, estetikaning inson hayotidagi o‘rni, estetikaning tadqiqot obyektlari, kelib chiqishi va rivojlanish jarayoni, uning yoshlar tarbiyasiga ta’sir etish darajalari yoritilgan.

Аннотация: В данной статье описываются эстетика, роль эстетики в жизни человека, объекты исследования эстетики, возникновение и процесс развития, а также уровни ее влияния на образование молодежи.

Abstract: This article describes aesthetics, the role of aesthetics in human life, the research objects of aesthetics, the origin and development process, and the levels of its influence on youth education.

Kalit so‘zlar: etika, estetika, nafosat falsafasi, tarbiya, go‘zallik, qadriyat, o‘zlik

Ключевые слова: этика, эстетика, философия утонченности, образование, красота, ценность, идентичность.

Key words: ethics, aesthetics, philosophy of sophistication, education, beauty, value, identity

Har bir inson tug‘ilibdiki, unga Xudo tomonidan aql-idrok, sog‘liq, go‘zallik kabi his-tuyg‘ular berilgan. Undagi bu fazilatlarni rivojlantirish shaxsning o‘ziga bog‘liq. Bu fazilatlarini ular estetikasi yordamida yanayam sayqallaydi. Estetika nima degan savol tug‘ilishi tabiiy. Estetika – yunoncha so‘zdan olingan bo‘lib, ”his”, “tuyg‘u” degan ma’nolarni anglatadi. Estetika nafosatshunoslik deb ham ataladi.

Estetika yoxud nafosatshunoslik eng qadimgi fanlardan biri. Uning tarixi ikki yarim – uch ming yillik vaqtni o‘z ichiga oladi. Biroq u o‘zining hozirgi nomini XVIII asrda olgan. Ungacha bu fanning asosiy muammosi bo‘lmish go‘zallik va san’at haqidagi mulohazalar har xil san’at turlariga bag‘ishlangan risolalarda, falsafa hamda ilohiyot borasidagi asarlarda o‘z aksini topgan edi. “Estetika” atamasini birinchi bo‘lib buyuk olmon faylasufi Aleksandr Gotlib Baumgarten (Baumgarten, 1714-1762) ilmiy muomalaga kiritgan. Bunda u boshqa bir ulug‘ olmon faylasufi Gotfrid Vilgelm Leybnis (Leibniz, 1646-1716) ta’limotidan kelib chiqqan holda munosabat bildirgan edi. Leybnis inson ma’naviy olamini uch sohaga — aql-idrok, iroda-ixtiyor, his-tuyg‘uga bo‘ladi va ularning har birini alohida falsafiy jihatdan o‘rganish lozimligini ta’kidlaydi. Baumgartengacha aql-idrokni o‘rganadigan fan — mantiq, iroda-ixtiyorni o‘rganuvchi fan esa — axloqshunoslik (etika)ning falsafada ko‘pdan buyon o‘z o‘rni bor edi. Biroq his-tuyg‘uni o‘rganadigan fan falsafiy maqomda o‘z nomiga ega emasdi. Baumgartenning bu boradagi xizmati shundaki, u “his qilish”, “sezish”, “his etiladigan” singari ma’nolarni anglatuvchi yunoncha aisthetikos — “oyestetikos” so‘zidan “estetika” (olmoncha “estetik” — “estetik”) iborasini olib, ana shu bo‘shliqni to‘ldirdi. Estetika nafosat, did, go‘zallik, xunuklik, ulug‘vorlik, tubanlik, fojiaviylik, kulgililik, mo‘jizaviylik, hayolilik singari kategoriyalar bilan ish ko‘radi. Ular orasida nafosat tushunchasi alohida o‘rin egallaydi. U bir tomondan, estetik anglashning barcha jihatlarini (estetik hissiyot, estetik zavq, estetik did, estetik muhokama va boshqalar), ikkinchi tomondan, estetik xususiyatlarni — amaldagi go‘zallik, ulug‘vorlik, fojiaviylik, kulgililik va hokazo jihatlarini o‘z ichiga oladi. Ana shu keying jihati bilan nafosat ba’zan estetikaning predmeti sifatida ham qabul qilinadi. Estetika tarixining ibtidosi Somir (Shumer), Bobil, qadimiy Misr, qadimiy Xitoy va keyinroq yunon miflariga borib taqaladi. Bundan 5-6 ming yil avval ilk yozuv — mixxatda bitilgan Somir gil taxtalaridagi matnlarda "go‘zallik", "san’at", "musiqa" singari so‘zlarda aks etgan dastlabki estetik tushunchalarni uchratish mumkin. Qadimiy Misrda miloddan 4-4,5 ming yil avval san’atning barcha asosiy turlari, sal keyinroq esa professional teatr vujudga keldi. Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi Avestoda ilgari surilgan estetik g‘oyalar keyinchalik Hindistonda, undan so‘ng Yunonistonda estetika rivojiga ta’sir ko‘rsatdi.

Estetika fanining uzoq tarixga ega afsonalar, dostonlar, to‘y sayillarda, xalq yig‘inlarida, bayramlarda, safarlarda aytilgan qo‘shiq, laparlar, lirik she‘r, maqol-matallarda izlari ko‘rinadi. Ular «To‘maris», «Shiroq», «Manas», «Go‘ro‘g‘li», «Chambil qamali». «Oysuluv» dostonlarida o‘z aksini topgan.

Estetikaning predmeti insonning dunyoni yaxlit, obrazli idrok etishiga mas‘ul bo‘lgan inson sezuvchanligidir. Bunday ta‘rif go‘zallik sohasini ham o‘z ichiga oladi. Ulug‘vor va kulgili, fojiali va insonning hissiy idrokini tavsiflovchi boshqa estetik kategoriyalar: dunyo, shuningdek, u inson ruhiyatining ana shu alohida sohasi – hissiyotni rivojlantiruvchi va tarbiyalovchi san‘at sohasini ham qamrab oladi.

Estetika – umuminsoniy qadriyatlarning tarixan shartlangan mohiyati, ularning vujudga kelishi, idrok etilishi, baholanishi va rivojlanishi haqidagi fan.

Qadriyat – jamiyat tomonidan muhim va qadrlı deb hisoblanadigan tushunchalar, e‘tiqodlar va me‘yorlardir. Bu tushuncha bevosita o‘zlik bilan bog‘liqdir.

O‘zlik – biron mavjudotning o‘ziga xosligi, mustaqilligi va boshqalardan farqli jihatlarini anglatadi.

Jamiyat – shaxslardan tarkib topgan jamoa, tarixan qaror topgan hamkorlik faoliyatlari majmui hisoblanadi.

Shaxs esa – alohida individ, mohiyatan yaxlit ijtimoiy-axloqiy olam. U o‘zida inson mohiyatini, uning mavjudot sifatidagi qadriyatini mujassam etadi. Shaxs ijtimoiy-gumanitar fanlarda o‘z yo‘nalishi, tadqiqot obyekti va maqsadi nuqtai nazaridan turlicha talqin etiladi.

Xulosa qilib aytganda, estetika insonning san‘at va go‘zallikni his qilish, qadrlash va baholash qobiliyatlarini shakllantirish orqali uning dunyoqarashi va madaniy rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Bu fan orqali inson o‘zining estetik didini rivojlantiradi va go‘zallikka bo‘lgan qarashlarini boyitadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. F.Qodirova, Sh.Toshpo‘latova, M.A‘zamova. “Maktabgacha pedagogika” - T., “Ma‘naviyat”, 2013,
2. Sh.Shodmonova. maktabgacha ta‘lim pedagogikasi. Fan va texnologiya. - T:, 2008.

OTA-ONA TARBIYASI VA JAMIYATDAGI ROLI

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika Institute, Gumanitar fanlar kafedra o‘qituvchisi

Isaqboyeva Shirinoy Eshmamat qizi

Namangan davlat pedagogika instituti, O‘zbek tili va adabiyot yo‘nalishi

1-bosqich talabasi Shirinoyisaqboyeva007gmail

Annotatsiya; Ushbu maqolada ota-ona tarbiyasi, biz farzandlarga shaxsiyatni shakllantirishda va ularni jamiyatda mas’uliyatli, axloqiy va mehnatsevar fuqarolar sifatida tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalar tarbiyasining asosiy tamoyili, uning farzandlar uchun ahamiyati va jamiyatdagi barqarorligi tamlashda roli haqida tahlil olib boriladi. Ota-onalar farzandlariga axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy me’yorlarga hurmat, o‘ziga bo‘lgan ishonch va mas’uliyatni o‘rgatib jamiyatda ijtimoiy muhitni mustahkamlashga katta hissa qo‘shadi. Shuningdek, ota-onalarning o‘zaro munosabatlari, ularning farzandlar bilan bo‘lgan aloqalarini jamiyat tinchligi, barqarorligi rivojlanishni ta’minlashga xizmat qiladi

Kalit so‘z; ota-ona, tarbiya, shaxs, mas’uliyat, axloqiy, qadriyat, ishonch, tinchlik, barqaror, rivojlanish, ta’minlamoq.

Annotatsion ; This article discusses the role of parents in shaping the personality of their children and raising them as responsible ethical and hardworking citizens within society. The main principle of parenting is analyzed highlighting its importance for the children’s development and its contribution to social norms, self-confidence, and responsibility in their children, thus contributing to the strengthening of the social environment. Moreover, the relationship between parents and their children serves to ensure peace, stability, and development within society

Key words; Parent, educate, personal, responsible, behaviourally, value, trust, peace, stable, improvement, provide

Аннотация: В этой статье рассматривается важная роль воспитания родителей в формировании личности детей и их воспитании как ответственных, моральных и трудолюбивых граждан общества. Анализируются основные принципы воспитания родителей, их значимость для детей и роль в обеспечении стабильности общества. Родители играют ключевую роль в передаче моральных ценностей, уважения к социальным нормам, уверенности в себе и ответственности, что способствует укреплению социальной среды. Кроме того, взаимоотношения между родителями и их детьми служат обеспечению мира, стабильности и развития в обществе.

Ключевые слова; родители, воспитание, личность, ответственность, этика, ценит, доверять, мир, стабильный, разработка, предоставить,

Kirish; 1.Ota-onalar jamiyatdagi namunasi ko‘rsatadilar.Ular o‘z farzandlariga nafaqat nutq orqali, balki amaliy ishlar orqali ham namuna bo‘lishadi. Ota –onalar tomonidan amalgam oshiriladigan harakatlar, qarorlar va xulq-atvorlar farzandlarining dunyoqarashi va ijtimoiy faolligini shakllantiradi. Masalan, agar ota-ona ijtimoiy jihatdan mas’uliyatli bo‘lsa farzandlar ham jamiyatda o‘z vazifalarini bajarishga, qonunlarga hurmat bilan qarashga va ijtimoiy mas’uliyatni his qilishgga o‘rganadilar.Shu sababdan, ota-onalar faqat o‘z farzandlariga emas, balki jamiyatga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ular jamiyatda o‘zaro hurmat, tinchlik va barqarorlikni yaratish uchun muhim rol o‘ynaydilar. Ota –onaning yaxshi tarbiyasi jamiyatni yaxshilashning muhim mexanizmi his qiladi.

Ota-onaning tarbiyasi va jamiyatdagi barqarorligi

Ota- onaning tarbiyas jamiyatning barqarorligiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qiladi. Farzandlar ota-onalaridan olingan tarbiyani hayotda qo‘llashadi..Agar ota-onalar tarbiya masalasiga jiddiy yondashsa, ularning farzandlari o‘z navbatida jamiyatda axloqiy, madaniy va ilmiy jihatdan yuqori darajada rivojlanadi. Bunday avlod jamiyatni ijobiy tomondan o‘zgartirishda qodir bo‘ladi.2. Ota-ona tarbiyasi nafaqat o‘z oilasidagi faravonlikni ta’minlaydi, balki kengroq ijtimoiy barqarorlikni yaratishga yordam beradi.Ota – onalar o‘z farzandlariga o‘ziga bo‘lgan ishonchni o‘z maqsadlariga erishish uchun zarur bo‘lgan iroda va mustahkam xarakterni rivojlantirishga yordam beradi.Bu ularni mustahkam fikrlashga,o‘z xatolaridan o‘rnak olishga va kelajakda muvaffaqiyatga erishishga undaydaydi. O‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantirish farzandlarni jamiyatda faol va mas’uliyat fuqarolar bo‘lishiga yo‘naltiradi.

Ijtimoiy me’yorlarga hurmat

3.Ota-onalar ini ijtimoiy me’yorlar va qonunlarga hurmat bilan qarashga o‘rgatadi.Bu nafaqat o‘z oilasidagi muhitni yaxshilash, balki butun jamiyatning muvozanatini saqlashda ham muhimdir. Ijtimoiy me’yorlarga rivoj qilish,jamiyatda tartib va adolatni ta’minlashga xizmat qiladi. Farzandlarga jamiyatda to‘g‘ri xulq-avtorni o‘rgatish orqali ota-onalarni barqarorlikni mustahkamlashga hissa qo‘shadi.

Ota-onalarning tarbiyasiva jamiyatdagi roli juda muhim va keng qamrovli bo‘ladi.Ota –onalar nafaqat farzandlariga axloqiy, ma’naviy, ilmiy,va madaniy tarbiya berish bilan shug‘ullanadilar, balki jamiyatning umumiy rivojiga ham ta’sir ko‘rsatadi.Ular;

1. Farzandlarni taarbiyalash; Ota –onalar farzandlaroga insoniy qadriyatlarni, axloqni, madaniyatni, mehnatsevaerlikni, o‘zaro hurmatni o‘rgatadilar. Bu tarbiya nafaqat uyda, balki jamiyatda to‘g‘ri va mas’uliyatli fuqaro bo‘lib yashashlari uchun zarurdir.

2. Jamiyatda namuna bo‘lish; Ota –onalar jamiyatdagi o‘zgarishlar amalga oshirishda ham muhim rol o‘ynaydilar. Ularning qadriyatlari va hayotiy tajribalari, ayniqsa, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashda ahamiyatlidir. Yaxshi tarbiya bergan ota – onalar jamiyatda yuqori darajadagi bilimli va axloqiy avlodni tarbiyalaydilar

3. O‘zaro hurmat va sevgi; Ota-onalar o‘z farzandlari bilan o‘zaro hurmat, sevgi va ishonchni shakllantirib, jamiyatda o‘zaro hurmatni targ‘ib qilish orqali jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta’minlashda yordam beradilar.

4. Kuchli shaxsiyatni shakllantirish ; Ota-onalar faarzandlarini o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirishga, mustaqil fikr yuritish, qaror qabul qilish va mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga o‘rgatadilar. Bu esa jamiyatda faol va samarali fuqarolarni shakllantirishga yordam beradi.

5. Ijtimoiy me’yorlarni o‘rgatish ; Ota –onalar o‘z farzandlariga jamiyatdagi me’yotlarga qonunlarga va an’anaviy qadriyatlarga hurmat bilan yondoshishni o‘rgatadilar. Bu o‘z navbatida jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni va tizimning to‘g‘ri ishlashga ta’minlaydi.

Umuman olganda, ota-onalar farzandlariga beradigan tarbiyaning sifatiga qarab, jamiyatlar va rivojlanish darajasi o‘zgaradi. Ota-onalar nafaqat o‘z oilalarini, balki jamiyatni yaxshilashga ham asosiy insonlardir.,

Xulosa. Ota-onalar tarbiyasi jamiyatning rivojlanishida, axloqiy va ijtimoiy tizimning barqaror bo‘lishiga muhim omil hisoblanadi. Ota-onalarning mas’uliyatli va ongli yondashuv orqali farzandlarga beriladigan tarbiya nafaqat oila, balki jamiyatning kelajagini shakllantiradi. Ota-onalar farzandlariga axloqiy qadriyatlar, mehnatsevarlik, ijtimoiy hurmat va mas’uliyatni o‘rgatib, ularni jamiyatda to‘g‘ri va foydali shaxslar sifatida tarbiyalaydilar. Bu esa, o‘z navbatida, jamiyatda barqarorlik, tinchlik va rivojlanishning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tarbiyaviy psixologiya ; S. M. Nikolayev 2010 yil
2. Oila va jamiyat ; Tarbiyaviy asoslari ; SH. A. Nikolayev 2015 yil
3. Ota –onalar va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlar ; M.N. Axmedov 2012 yil

ZAMONAVIY O‘ZBEK MADANIYATI. MILLIY AN‘ANALAR VA O‘ZGARISHLAR

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika insituti Gumanitar fanlar kaferdasi o‘qituvchisi

Mamasodiqova Husniya Otabek qizi

Namangan davlat pedogogika insituti O‘zbek tili va adabiyoti I-chi bosqich

talabasi husniyamamasodikova@gmail.com

Anatatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek madaniyatidagi milliy an‘analar va zamonaviy o‘zgarishlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qilindi. Milliy qadriyatlar va urf-odatlar o‘zbek xalqining tarixiy rivojlanishi bilan birga shakllangan bo‘lib, bugungi kunda ham ularni saqlab qolish va zamonaviy hayot bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maqolada, ayniqsa, globallashtirish milliy madaniyatga tasiri va yosh avlodning milliy va zamonaviy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish yo‘lidagi intilishlar olib borildi.

Abstrakt: This article analyzes the interconnection between national traditions and modern changes in contemporary Uzbek culture. National values and customs, which have developed alongside the historical evolution of the harmonizing them with modern life. The article particularly focuses on the impact of globalization on national culture and the efforts of the younger generation to integrate national and modern values.

Аннотация: В данной статье проанализирована взаимосвязь национальных традиций и современных изменений в современной узбекской культуре. Национальные ценности и традиции формировались вместе с историческим развитием узбекского народа и сохраняются и сегодня гармонирую с современной жизнью. В статье в частности влияние глобализации на национальную культуру и стремление молодого поколения к гармонизации национальных и современных ценностей.

Kalit so‘zlar: zamonaviylik, milliy tarbiya, globallashtirish, aborot asri, milliy qadriyatlar, yosh avlod, milliy an‘analar, o‘zgarishlar, o‘zbek madaniyati.

Key words: Modernity, national upbringing, globalization, the information age, national values, the younger generation, national traditions, changes, Uzbek culture.

Ключевые слова: современность национальные образование глобализация информационный век национальные ценности молодое поколение к гармонизации национальных и современных ценностей.

Kirish. O‘zbekistonning boy tarixi va madaniyat asarlar davomida shakllangan milliy qadriyatlar, turli xalqlar ta’siri va global o‘zgarishlar yanada rivojlanib kelmoqda. Bugungi kunda, zamonaviy o‘zbek madaniyat o‘zining an‘anaviy holatini saqlab qolgan holda zamonaviy bilan uyg‘unlashib yanada rivoj topmoqda. Ushbu

maqolada zamonaviy o‘zbek madaniyatini, milliy an‘analar va o‘zgarishlar haqida fikr yurutamiz

O‘zbekiston xalqi quvnoq va hamdard, mehmondo‘st va ochiq xalqdir. U har qanday yanglik uchun ochiq, lekin shu bilan birga uning ildizilarni unutmaydi, boy tarixi va dastlabki an‘analar diqqat bilan saqlaydi va eslaydi. O‘zbek ko‘ngli ochishni, katta bayramlarni milliy musiqa va jo‘shqin raqslar ijrosida keng miqiyosda nisholashni yaxshi ko‘radilar va biladilar. Qo‘shiqlar va raqslar, mazali taomlardan ibrat to‘liq dastgoh va a‘lo kayfiyat – o‘zbek milliy bayramlarni shunday nishonlanadi.

O‘zbek xalqining boy madaniyati, urf-odatlar, an‘analari marosimlari, sa‘natva madaniy qadriyatlar orqali namoyon bo‘ladi. An‘anaviy bayramlar – Navro‘z Ramazon va Qurbin hayitlari milliy madaniyatning muhim qism, ular yurt aholining birdamligi va o‘zaro mehr-muhabbat mustahkamlashga hizmat qiladi. Navro‘z bayrami o‘zining tabiatga bo‘lgan va yangi hayotining boshlanishi bilan ajralib turadi. Bunda tashqari o‘zbek to‘ylari o‘zining boy urf-odatlar bolib, to‘y marosimda kuyov va kelin tomonidan ko‘plab qadimiy an‘analar amal qiladi. Ushbu an‘analar zamonaviy o‘zgarishlarga qaramasdan, millat madaniyatining bir qismi bolib, kelmoqda. Bugungi kunda yosh avlodlarga oldingi an‘analari o‘rgatib kelinmoqda.

Bugungi kunda globalizatsiya zamonaviy tenologiyalar madaniyatning barcha sohalaridagi o‘z ta‘sirini o‘tkazmoqda. Yosh avlod orasida zamonviy texnologiyalarga qiziqish kuchaymoqda, bu esa inson hayotini tubdan o‘zgarib ketishiga sabab bo‘lmoqda. Ularning turmush tarzi va madaniy qiyofasini o‘zgartiryapti. Internetning keng tarqalishi, ijtimoiy tarmoqlar va xalqaro aloqalar madaniyatni boshqa davlatlarni yangi oqimlari trendlarni tez almashtirish yuz bermoqda, bundan tushinish mumkinki inson o‘zgaruvchan hamma yoqqa tez o‘rganib ketmoqda. Biroq o‘zgarishlar tashqi ta‘sir natijasida emas. Balki, O‘zbekistonning o‘zidan ham milliy madaniyatni rivojlantirish va uni zamonaviy dunyoga moslashtirilmoqda. Masalan, O‘zbek milliy liboslari dizaynerlar tomonidan yangi talqinlarda va zamonaviy elementlar bilan uyg‘unlashtirib kiyishga katta qiziqish bildirmoqda.

Zamonaviy o‘zbek madaniyatining asosiy hususiyati miliy va zamonviylikni uyg‘unlashtirishdir. Yoshlar milliy qadriyatlarni asrab-avaylash bilan birga, zamonaviy dunyoning o‘zgarishlariga moslashishga o‘rganishmoqda. Masalan an‘anaviy raqs va musiqalar hozirgi davrga mos tarzda talqin qilinib xalqaro festival va tadbirlarda keng qolanilgan. O‘zbeklar mehmondo‘stligi bilan mashhur bo‘lib, har bir xonadon mehmonni o‘z oilasi a‘zosi kabi qabul qiladi. Zamonaviy o‘zbek jamiyati milliy an‘analar va zamonaviy qarashlarni uyg‘unlashtirishga

intilmoqda. Yosh avlodni tarbiyalashda milliy qadriyatlarni saqlab qolish muhim o‘rin tutadi. O‘zbekiston madaniyati o‘zining qadimiy an‘analarini saqlab qolgan holda, zamonviy dunyo bilan hamohang rivojlanmoqda. Ushbu uyg‘unlik o‘zbek xalqining boy madaniy merosini yanada boyitmoqda va uni yangi avlodlarga yetkazmoqda. Zamonaviylikni saqlab qolib kelajak avlodga ham buni yetkazilishi lozim.

Mahallada o‘zbek madaniyatida katta o‘rinda tutadi. Bu odamlarni birlashtiradi, yaqinlashtiradi, ijtimoiy mavqei, millati va dinnidan qat’iy nazar, har bir insonga hurmat bilan munosabatda bo‘lishni o‘rgatadi. Zero, bu oddiy yashash joyi emas, mehnatsevar, odamiylik, odob –axloq kabi xususiyatlar hukmron bo‘lgan turmush tarzi va tafakkur turi, asriy an‘anasidir. Yosh avlod tarbiyalangan xalq an‘analari, urf- odatlarini keksa avlod vakillari aynan mahallalarda asrab- avaylab, ko‘paytirdilar.

Tarixan o‘zbek xalqining asosiy an‘analaridan biri mehondo‘stlikdir. Xalq orasida dasturxon to‘kin – sochinligidan, oilaning qat’iy nazar, mehmonni qabul qilish qobiliyati yuksak qadrlanadi.

Xulosa; Yuqorida fikrlarni umumlashtirib shuni aytishi mumkinki milliy tarbiya har qanday jamiyat va mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyatga ega vositadir. Zamonaviy o‘zbek madaniyati va an‘analar va global o‘zgarishlar o‘rtasidagi mustahkam bog‘liqliklar shakllanib bormoqda. Milliy qadriyatlarni saqlab qolish va ularni zamonaviy holatga moslashtirish o‘zbek madaniyatining rivojlanishiga muhim ahamiyat kasb etiladi. Milliy an‘analar va zamonaviy uyg‘unlik yosh avlodlar o‘zligini saqlagan holatda dunyo bilan hamnafas yashash imkoniyatini beradi. Bu jarayon o‘zbek madaniyatini global maydonda o‘z o‘rnini topishga zamin yaratadi. Zamonaviy madaniyatni o‘rganib oldingi urf-odatlar ota bobomizdan qolgan an‘analar davom etiramiz kerak. SHu jumladan aytish mumkinki yosh avlodlarni oldingi hayot bilan tanishtirib, o‘rgatish lozim. O‘zbek madaniyatini yanada rivojlantirish va ‘zgartirish kerak. Hozirda biz yoshlar ham an‘analarmizni hurmat qilib, o‘zgarishlarni to‘g‘ri qabul qilishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. G.Aliyevning milliy tarbiyani rivojlantirish –globallashtirish sharoitidagi zaruriyat sifatida nomli maqolasi 2023-yil martdagi.
2. U.Mansurovning O‘zbekiston madaniyati va sa‘nat tarixi O‘zbekiston va Finlandiya pedagogika instituti 2019-yil.
3. R.Qosimov Milliylik va zamonaviy milliy qadriyatlarni zamonaviylik bilan uyg‘unlashishi 2015-yil.

4. O‘zbek xalqining an‘analari va urf-odatlar Qodiriy Mirmuhammedov 2002-yil.
5. Madaniyatlar dialogi;o‘zgarish va barqarorlik Abdulla Avloniy 2017-yil.

KORRUPSIYANING IJTIMOIIY TA’SIRI VA UNGA QARSHI KURASHISH STRATEGIYALARI

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Mahmudjonova Dilnoza Shuhratjon qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1-bosqich talabasi mahmudjonovadilnoza776@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada korrupsiya o‘zi nima va yoshlarimizni Korrupsiyaning ijtimoiy ta’siriga tushib qolmasliklari va unga qarshi kurashish, shuningdek, huquqbuzarliklarning oldini olish masalalarini samarali yechish ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qolishini shakllantirish uchun zarur bo‘lgan omillar ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: korrupsiya, poraxo‘rlik, manfaatlar to‘qnashuvi, korrupsiyaga oid huquqbuzarlik, Korrupsioner.

Annotatsion: This article shows what corruption is and the factors that are necessary to form our youth so that they do not fall under the social influence of corruption and fight against it, as well as effectively solve the problems of crime prevention.

Keywords: corruption, bribery, conflict of interest, offense related to corruption, Corruptor.

Аннотация: В данной статье показано, что такое коррупция и какие факторы необходимы для формирования нашей молодежи, чтобы она не попала под социальное влияние коррупции и боролась с ней, а также эффективно решала проблемы профилактики преступности.

Ключевые слова: коррупция, взяточничество, конфликт интересов, правонарушение, связанное с коррупцией, коррупционер.

Kirish. Hozirgi globallashuv, mintaq va davlatlararo integrasiya jarayonlari jadallashib borayotgan murakkab bir sharoitda korrupsiya chegara bilmas muammoga aylandi. Aytish lozimki, korrupsiya keltirib chiqarayotgan oqibatlar jamiyatlarni ich-ichidan yemirib, demokratik va huquq ustuvorligi asoslariga putur

yetkazadi, inson huquqlarining qo‘pol ravishda buzilishiga olib keladi, iqtisodiy rivojlanishni izdan chiqaradi, jamiyat va davlat uchun o‘ta xavfli bo‘lgan uyushgan jinoyatchilik va terrorizmning keng yoyilishiga sharoit yaratib beradi.

Xo‘sh korrupsiya nima o‘zi, nega butun dunyo shu illatga qarshi kurashmoqda? Korrupsiya — chegara bilmas “ajdaho”, u aldanchilik, poraxo‘rlik va pulni “yuvish”ning aniq “chizma” (sxema)laridan tashkil topgan.

Korrupsiya (lot. Corruptere — buzmoq) atamasi odatda mansabdor shaxslar tomonidan unga berilgan mansab vakolatlari va huquqlardan o‘zlarining shaxsiy manfaatlarini ko‘zlab qonunchilik va axloq qoidalariga zid ravishda foydalanishini anglatadi. Ko‘p hollarda bu atama siyosiy elitadagi byurokratik apparatga qarata ishlatiladi. Korrupsiya ko‘plab davlatlarning jinoyat va ma‘muriy qonunchiligi bilan huquqqa qarshi harakat sifatida ta‘qib qilinadi. Korrupsiyaning tarixiy o‘zaklari juda qadimga borib taqalib, bu hol qabilada ma‘lum mavqega ega bo‘lish uchun qabila sardorlariga sovg‘alar berish odatidan kelib chiqqan deb taxmin qilinadi. O‘sha davrlarda bu normal holat sifatida qabul qilingan. Biroq davlat boshqaruvining murakkablashuvi va markazlashuvi korrupsiyaning davlat rivojlanishiga katta to‘siq ekanligini ko‘rsatdi. Korrupsiyaga qarshi kurashgan birinchi davlat sifatida qadimgi Shumer davlati tan olinadi. Qadimgi davlatlarni ayniqsa huquqni muhofaza qiluvchi organlarning poraxo‘rliqi qattiq tashvishga solganligi bizgacha saqlanib qolgan manbalardan ma‘lum. Chunki bu holat davlatning obro‘sigacha juda qattiq putur yetkazardi. Dunyoning yetakchi dinlarida ham birinchi navbatda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning poraxo‘rliqi qattiq qoralanadi. Jumladan, Injilda “Sovg‘alarni qabul qilma, chunki sovg‘a ko‘rni ko‘radigan qiladi va haqiqatni o‘zgartiradi” deyilgan bo‘lsa, Muqaddas Qur‘oni Karimda “Boshqalarning mulkini nohaq yo‘l bilan olmangiz va boshqalarga tegishli bo‘lgan narsalarni olish uchun o‘z mulkingizdan hokimlaringizga pora qilib uzatmangizlar” deyilgan. Bugungi kunda dunyo hamjamiyati olimlari korrupsiya atamasiga turlicha yondashishadi, ya‘ni korrupsiya— shaxsiy maqsadda foyda olish uchun davlat hokimiyatini suiiste‘mol qilishdir². Yuridik ensiklopediya mualliflarining ta‘kidlashicha, korrupsiya – mansabdor shaxslar tomonidan ularga berilgan huquqlar va hokimiyat imkoniyatlaridan shaxsiy boylik orttirish uchun foydalanishda ifodalanuvchi siyosat yoki davlat boshqaruvi sohasidagi jinoiy faoliyat, -deb izohlashadi. Etimologik jihatdan korrupsiya atamasi buzish, pora evaziga og‘dirish degan ma‘noni anglatadigan lotincha —corruptio so‘zidan kelib chiqqan. Demak, bundan bilish mumkinki, har qanday pora evaziga qilinadigan ish bu – korrupsiyadir. Korrupsiya bir necha ming yillik tarixga ega. Yozma manbalarda korrupsiya haqida eramizdan avvalgi Shumer podsholigi davrida eslatib o‘tiladi. Korrupsiya bizning kunlarga yetib kelganligi shundan dalolat beradiki, boshqa illatlar kabi, uni ham tag-tugi bilan

yo‘qotib bo‘lmaydi. Hatto rivojlangan g‘arb davlatlari ham korrupsiyadan butkul xalos bo‘lolmagan. Biroq jamiyat rivojiga xavf soluvchi korrupsiyaning oldini olish, unga qarshi kurashish Yer yuzidagi barcha davlatlarda hamisha va hamma zamonda davom etgan. Bugun katta-yu kichik, boy va kambag‘al, qudratli va kuchsiz bironta davlatni korrupsiyadan holi hudud, deb aytolmaymiz. BMT va Xalqaro valyuta jamg‘armasining ma‘lumotlariga ko‘ra, jahon iqtisodiyoti bu ofat tufayli yiliga 1.5-2.6 trln. dollargacha zarar ko‘rmoqda. Jamiyatni har tomonlama rivojlantirish har bir mamlakat oldida turgan asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Shunday davlatlar borki, ularning har birida korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha tegishli chora-tadbirlar va unga qarshi kurashish to‘g‘risida normativ hujjatlar qabul qilingan. Haqiqatan, korrupsiya muammosi bugungi kunda dunyo miqyosida o‘z yechimini talab etayotgan birinchi masalalardan biri hisoblanadi. Shu bois ham, jahon hamjamiyati bu illatga qarshi keskin kurashmoqda. Bu yo‘nalishda bir qator xalqaro hujjatlar ham qabul qilingan bo‘lib, BMT homiyligida qabul qilingan korrupsiyaga qarshi kurashish rezolyusiyasi (1995 y.), Davlat mansabdor shaxslarining xalqaro axloq kodeksi (1996 y.), Xalqaro tijorat tashkilotlarida korrupsiya va poraxo‘rlikka qarshi kurashish deklarasiyasi (1997 y.), Millatlararo uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (2000 y.), Korrupsiyaga qarshi konvensiya (2003 y.) va boshqalar shular jumlasidandir.

Tan olib aytish lozimki, mamlakatimizda ham korrupsiyaga qarshi kurashish izchillik bilan olib borilmoqda. Bu borada so‘z yuritar ekanmiz avvalo, mamlakatimiz 2008 yilda Korrupsiyaga qarshi konvensiyaga, 2010 yilda Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti doirasida qabul qilingan Korrupsiyaga qarshi kurashning Istanbul rejasiga qo‘shilganligini, Oliy Majlis tomonidan 2011 yilda Jinoiy daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish bo‘yicha Yevroosiyo guruhi to‘g‘risidagi bitimni ratifikatsiya qilinganligini ko‘rsatib o‘tish lozim. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonunining qabul qilinishi, shuningdek, Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Respublika idoralararo komissiyasining tashkil etilishi va korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Davlat dasturlarining qabul qilinganligi yurtimizda korrupsiya bilan bog‘liq xuquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan qator chora-tadbirlar samaradorligini oshirishga xizmat qilib kelmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida Korrupsiyaga Qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019 yil 27 maydagi PF-5729-son Farmoni bu boradagi izchil sa’y-harakatlarning mantiqiy davomi bo‘lib, bundan ko‘zlangan asosiy maqsad yurtimizda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi samaradorligini yanada oshirish,

eng yuqori darajadagi qulay investitsiyaviy va ishbilarmonlik muhitini yaratish, mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy imijini oshirish va mustahkamlashga qaratilgan.

Afsuski, yurtimizda bu borada yetarlicha normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinishiga qaramasdan jamiyatimizda korrupsiya illati o‘zining turli ko‘rinishlari bilan taraqqiyotimizga g‘ov bo‘lmoqda.

Ayni shu maqsadlardan kelib chiqib, asosiy vazifasi korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish, davlat organlari, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa nodavlat sektor vakillarining birgalikdagi samarali faoliyatini ta‘minlash, shuningdek, mazkur sohadagi xalqaro hamkorlik uchun mas‘ul bo‘lgan maxsus vakolatli davlat organi hisoblanuvchi O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining tashkil etilishi ham yuqoridagi fikrlarimizning yaqqol ifodasidir.

Rivojlangan demokratik davlatlar, jumladan Singapur, Shvesiya, Finlandiya davlat islohotlarini aynan mazkur illat - korrupsiyani ildiziga bolta urish bilan boshlaganligi va bu borada tizimli ravishda ish olib borishni o‘zlarining asosiy vazifalari deb belgilaganligi uchungina jahonda korrupsiya darajasini o‘rganuvchi “Transparency International” tashkilotining korrupsiyaning yo‘qlik indeksida har doim yuqori pog‘onalarida turishini ta‘minlaydi. Bu albatta mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasiga, jumladan investisiya faoliyatining taraqqiyotiga, investisiya muhitiga ijobiy ta‘sir qilib, davlatni har tomonlama rivojlanishiga sabab bo‘ladi.

Korrupsiya va poraxo‘rlik haqida tarixga bir nazar tashlasak, jahon tarixining turli davrlaridagi davlatlarda ham mansabdor shaxslar tomonidan korrupsiyaga oid jinoyatlar sodir etilgani, korrupsiyaga qarshi qonunlar qabul qilinib, o‘ziga xos jazolar tayinlanganining guvohi bo‘lamiz.

Jumladan, Sohibqiron Amir Temur va temuriylar davrida jinoyat va jazo masalalarini hal etishda “Temur tuzuklari” alohida o‘rin egallagan. Tuzuklarda mulkni, xususan, davlat mulkini o‘zlashtirganlik uchun javobgarlikni belgilashda o‘ziga xos yondashuv mavjud bo‘lgan.

O‘sha davrda amaldorlar ishini tartibga solish maqsadida vaqti-vaqti bilan so‘roq, tek shirish, taftish, tergov o‘t kazib turilgan. O‘z amalini suiiste‘mol qilish, doimiy ravishda ichkilik ichish, maishiy bu zuqlik kabi qilmishlar og‘ir gu noh hisoblangan va qattiq jazolangan. Tarixiy manbalarda keltirilishicha, Amir Temurning o‘g‘li Mironshoh, nevaralari Pir mu ham mad va Xalil Sultonlar yuqorida zikr etilgan me‘yorlarni buzganliklari uchun xalq oldida jazoga tortilgan.

Diniy nuqtai nazardan olib qarasak ham, Alloh taolo insoniyatni yaratgach, ularni yer yuzida halol rizq talab qilishga amr etib, uning aksi bo‘lmish haromdan

hazar qilishga buyuradi. Demak, har bir inson halol rizq talab qilishi bilan birga, birovning haqqidan hazar qilishi va o‘zgalarning molini nohaq yo‘llar bilan o‘zlashtirmasligi o‘ta muhimdir.

Hayotda o‘zgalarning haqqiga tajovuz qiladigan, o‘zgalar molini o‘zlashtirib oladigan kimsalar, garchi ko‘zga “uddaburon kishilar” bo‘lib ko‘rinsa-da, nochor va bechora kishilar aynan o‘shalardir. Bu o‘rinda, birovning haqqini nohaq yeyish hamda pora beruvchi va pora oluvchi ham og‘ir gunohkor bo‘lishligi muqaddas manbaalarimizda ham aytib o‘tilgan. Demak, korrupsiyaga qarshi kurashishda insonning diniy-ma’rifiy bilimlarga ega bo‘lishi ham juda muhimdir.

Tan olishimiz kerakki, korrupsiyaga qarshi kurashish birinchi navbatda oiladagi muhit va ta’lim-tarbiyadan boshlanadi. Jamiyatda nima halolu nima harom ekanligi farzandlarimizga ota-onalar va ustozlar o‘giti bilan singdiriladi.

Mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashishda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli ishlar, davlat organlari va tashkilotlarida manfaatlar to‘qnashuviga qarshi kurashishni ham taqozo etadi.

“Manfaatlar to‘qnashuvi” murakkab va ko‘p qirrali tushuncha bo‘lib, umume’tirof etilgan xalqaro hujjatlarda, xorijiy va milliy qonunchilikka asosan davlat boshqaruvi va korporativ faoliyatda korrupsiyaga qarshi kurashish tufayli uchraydi.

Yaqin kunlarga qadar “manfaatlar to‘qnashuvi” atamasiga oid yagona tushuncha yo‘q edi, shu bois unga turlicha ta’riflar keltirilgan edi. Biroq, manfaatlar to‘qnashuviga qarshi kurashishning dolzarbligi, shuningdek, O‘zbekistonning xalqaro tashkilotlarning (BMT, IHTT va boshq.) korrupsiyaga qarshi xalqaro hujjatlarda keltirilgan majburiyatlari ijrosini ta’minlash vazifasi, O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi O‘RQ–419-son “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonunida, uning ilk bor huquqiy tushunchasini ishlab chiqishni taqozo etdi.

O‘z ishini bitirish uchun, Mansabdor shaxslarga pora taklif qiluvchilar pora beruvchilar bo‘lsa Mansabdor shaxslarga pora oluvchilar deb ataladi va korrupsiyaning vujudga kelishga sababchi vositalar sanaladi.

Korrupsiya bor joyda o‘rish bo‘lmaydi desak adashmagan bo‘lamiz. Chunki korrupsiya shaffoflikni yo‘qotadi. Shaffoflik bo‘lmagan joyda esa o‘rish va rivojlanish sur’ati pastlab ketadi, ko‘zbo‘yamachilik avj oladi. Bir so‘z bilan aytadigan bo‘lsak, tarraqiyot yo‘liga g‘ov bo‘ladi. Shu asnosda ta’lim tizimida ham korrupsiyani avj olishi natijasida, kelajakda jamiyatimiz uchun munosib kadr bo‘lib xizmat qilish istagi bilan bilim olayotgan yoshlarimizning ongida ham o‘ziga bo‘lgan ishonch, intilish, bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqi asta-sekinlik bilan so‘nib boradi hamda jamiyatimizda raqobatbardosh kadrlar safiga kira olmaydi. Shu bilan

bir qatorda o‘zining kelajakdagi o‘rnini topish yo‘lidagi to‘siqlarga bardosh bera olmay taslim bo‘lishiga zamin yaratib beradi.

Hozirgi kunda rivojlanib kelayotgan mustaqil O‘zbekiston Respublikasidagi ayrim sohalarining tarraqiy etishiga to‘sqinlik qilayotgan korrupsiya sekin astalik bilan yo‘qolib bormoqda desak aslo mubolag‘a bo‘lmaydi. Lekin bu zararli illatni nafaqat ta‘lim tizimi balki jamiyatimining barcha sohalaridan quvib chiqarishimiz uchun hamma birdek harakat qilmasa, korrupsiya holatlari yuzaga chiqishi bilan o‘z vaqtida chora-tadbir ko‘rmasa barcha Yurtboshimiz tomonlaridan barcha amalga oshirilayotgan islohotlar o‘z natijasini ko‘rsatmaydi.

Zero, yurtimizda korrupsiyaga qarshi kurashish uchun bir qancha chora tadbirlar amalga oshirilmoqda, qonunlar va farmoyishlar qabul qilinmoqda. Ularni ijrosi ta‘minlanishida barchamiz birdek harakat qilishimiz va ushbu zararli illatga qarshi tura olishimiz kerak.

Xulosa o‘rnida ta‘kidlab o‘tishimiz joizki, hozirgi kunda Respublikamizda Korrupsiyaga qarshi kurashish borasida qizg‘in ishlar olib borilmoqda. Korrupsiya bo‘lmasdan shaffoflik bo‘lsa barcha sohalarining darajasi o‘zgaradi, ya‘ni sifati oshadi.

Taklif o‘rnida shuni ta‘kidlab o‘tmoqchiman, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida jamoatchilik nazorati mexanizmlarini yanada kuchaytirishimiz zarur. So‘zimni yakunida shuni aytib o‘tmoqchimanki, Muhtaram Yurtboshimiz ta‘kidlaganidek, korrupsiyani har bir sohadan quvib chiqaraylik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev, Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 476b
2. “Korrupsiya va unga qarshi kurashishga oid atamalar va iboralar izohli lug‘ati” Ilmiy amaliy qo‘llanma “Tafakkur” nashriyoti. Toshkent-2019
3. G‘.A.Alimov “Yuridik shaxslarning korrupsion huquqbuzarliklar uchun javobgarligini tartibga soluvchi xalqaro standartlar tizimi” Toshkent-2019
4. Toshkent Davlat Yuridik Universiteti “Korrupsiyaga qarshi kurashish xuquqingiz bor” Toshkent-2021 G.Z. To‘laganova, S.S.Mamanov, A.Y. Tadjibayeva

O‘ZBEK ADABIYOTI VA UNING IJTIMOIIY-GUMANITAR ILM-FANGA QO‘SHGAN HISSASI'

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Hojimirzayeva Umida Nabijon qizi

*Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyot yo‘nalishi 1-
bosqich talabasi Telefon: +998940058805*

Annotatsiya: Biz ushbu maqola orqali o‘zbek adabiyotining tarixi bilan tanishishimiz mumkin bo‘ladi. Shuningdek, o‘zbek adabiyotining rivojlanishi, uning ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan uzviy aloqadorligini hamda shu yo‘nalishdagi fanlarga qay darajada hissa qo‘shib kelayotganligini bilib olish imkoniyatiga ega bo‘lamiz. Hamda o‘zbek xalqining ilk ijod mahsullaridan biri bo‘lgan xalq og‘zaki ijodi namunalari va o‘zbek adiblari tomonidan yaratilgan turli turdagi badiiy asarlarini misol keltirib o‘tamiz. Bunday asarlar orqali esa, o‘zbek adabiyotining ijtimoiy-gumanitar ilm-fanga qo‘shgan hissalar haqida ma’lumotlarga ega bo‘lamiz.

Аннотация: Благодаря этой статье мы сможем познакомиться с историей узбекской литературы. Также у нас будет возможность узнать о развитии узбекской литературы, ее неразрывной связи с общественными и гуманитарными науками, и в какой степени она способствует наукам в этом направлении. Также приведем примеры народного устного творчества, которое является одним из первых творческих продуктов узбекского народа, и различные виды художественных произведений, созданных узбекскими писателями. Благодаря таким работам мы получим информацию о вкладе узбекской литературы в общественную и гуманитарную науку.

Annotation: Through this article, we will be able to get acquainted with the history of Uzbek literature. We will also have the opportunity to learn about the development of Uzbek literature, its inextricable connection with social and humanitarian sciences, and to what extent it contributes to the sciences in this direction. We will also give examples of folk oral creativity, which is one of the first creative products of the Uzbek people, and various types of artistic works created by Uzbek writers. Through such works, we will get information about the contributions of Uzbek literature to social and humanitarian science.

Kalit so‘zlar: Jamiyat, ijtimoiy-gumanitar, bosqich, antropologiya, etnografiya, psixika, millat, adib, adabiyot tadriji, xalq og‘zaki ijodi, asar, urf-odat.

Ключевые слова: Общество, социогуманитарный, этап, антропология, этнография, психика, нация, писатель, литературная практика, фольклор, творчество, традиция.

Key words: Society, socio-humanitarian, stage, anthropology, ethnography, psyche, nation, writer, literary practice, folklore, work, tradition.

Kirish: O‘zbek adabiyotining tarixiy rivojlanishi boy va murakkab jarayon hisoblanadi va u ming yillar davomida shakllanib, boyib bormoqda. Adabiyot

tadrijiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, dastlabki bosqich: VII asrlargacha bo'lgan davrdir. Bu davrlarda, asosan, xalq og'zaki ijodining ustunlik qilishini ko'ramiz. Xalq og'zaki ijodiga turli doston, ertak, maqol, afsona, rivoyat kabi turli shakllar misol bo'la oladi.

Ammo, bu davrlarda adabiyotning faqat og'zaki turi emas, balki yozma adabiyot ham rivojlanganligini ko'rishimiz mumkin. Bunga, o'sha paytlarda keng tarqalgan Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi bo'lgan "Avesto" dagi yozuvlarni keltira olamiz.[1]

Ikkinchi bosqich: Ushbu bosqich VII-XV asrlarni o'z ichiga oladi. Ma'lumki, aynan shu vaqtlarda Islom dini dunyo bo'ylab yoyila boshlagan. Xususan, yurtimizga ham kirib kelgan. Natijada esa, yozma adabiyot ham rivojlana boshladi. Sababi, islom dinini yoyish uchun ko'plab janglar olib borilgan. Bu janglarda ko'plab diniy ilmga ega bo'lgan sahobalar vafoti kuzatilgan. Shunda, ular Alloh tomonidan nozil qilingan oyatlarni bir kitob holiga keltirishni ma'qul topdilar. Shu tariqa "Qur'on " kitobi vujudga keldi.

Bu bosqichda forsiy tili birinchi o'rinda turgan bo'lsa-da, turkiy tilda ham bir qator asarlar yaratildi. Bularga: Mahmud Koshg'ariyning " Devonu lug'otit-turk, Yusuf Xos Hojibning " Qutadg'u bilig " kabi asarlarni ayta olamiz.

Asosiy qism: Adabiyot ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan ko'plab bog'liqlikka ega hisoblanadi. Uning boshqa fanlar bilan aloqasi adabiyotni faqat asarlar majmui emas, balki jamiyatni anglash uchun ham muhim ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Tarix: Adabiyot birinchi navbatda, tarix bilan aloqador hisoblanadi. Negaki, adabiy asarlarda tarixiy davrlar, tarixiy shaxslar haqida ma'lumotlarni ko'plab uchratamiz. Bundan tashqari, o'sha paytdagi siyosiy muhit, odamlarning turmush tarzi, dunyoqarashi va urf-odatlarini aks ettiradi. Tarixchilar badiiy asarlar orqali o'sha sharoitdagi holatlarni, odamlarning xarakterlarini o'rganish uchun ham shunday asarlarga murojaat qiladilar. O'z navbatida yozuvchi yoki shoirlar ham tarixiy mavzuda biror-bir asar yaratmoqchi bo'lsalar tarixiy voqaelarni o'rganib chiqishlari zarur bo'ladi. Bu esa, adabiyotning ijtimoiy fanlarga qo'shadigan hissalaridan biri.

Psixologiya: Psixologlar ham adabiyot orqali inson psixikasini, his-tuyg'ularini, xatti-harakatlarini o'rganish imkoniga egalar.

Etnografiya va antropologiya: Bunda qadimgi odamlarning qadriyatlari, urf-odatlarini, e'tiqodlarini o'rganiladi. Bevosita bu fan ham adabiyot bilan bog'liq. Chunki, qaysi asarni olaylik, undagi kishilarning turmush tarzi keltiriladi. Turmush tarzi deganda, turli qadriyatlar, urf-odatlar ko'z oldimizga keladi.

Adabiy asarlar orqali ma'lum bir davrdagi ijtimoiy hayotni qanday bo'lganini bilib olishimiz mumkin. Misol uchun, Zahiriddin Muhammad Boburning mashhur "Boburnoma" asarini olsak, bunda o'sha davrning hayotini batafsil yoritib berilganini ko'rishimiz mumkin. Barchamizga ma'lumki, bobokalonimiz Bobur shoh va shoir bo'lganlar. Bu asarlarida ham davlatni boshqargan davrlarida g'animlar bilan olib borgan urushlari, xalqni qanday boshqarganliklari, qayerlarga sayohat qilganliklarini hamda go'zal shaharlarimiz Samarqand va Andijon kabi ota yurtlaridan uzoqda yashab, o'z yurtiga qayta olmaganliklarini va boshqa shu kabi ma'lumotlar uchraydi. [2]

Yaqin o'tmishga nazar tashlaydigan bo'lsak, Abdulla Qahhor, Abdulla Qodiriy kabi qalami o'tkir yozuvchilarimizning asarlarini ham misol qilishimiz mumkin. Abdulla Qahhorning " O'g'ri ", " Bemor" singari qisqagina bo'lsa-da, aniq va ma'noli yozilgan hikoyalarida o'sha davrdagi insonlarning turmush tarzidagi adolatsizliklar qalamga olingan. Yokida, Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar", "Mehrobdan chayon" kabi asarlarida ham ikki yosh qalbning pok muhabbati orqali xalqimizning boshiga tushgan qora kunlari tasvirlanganligini ko'ra olamiz.

Adiblarimiz bu kabi asarlar yozishdan tashqari, boshqa millat asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilish orqali ham o'zbek tili va adabiyoti rivojlanishiga katta hissa qo'shdilar. Bunday jarayonlardan keyin adabiy asarlarimizning saviyasi o'sib, yangi bosqichga olib chiqildi desak ham bo'ladi, menimcha.

Xulosa: O'zbek adabiyoti ijtimoiy-gumanitar ilm-fanlarning har biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, doimo bir-birini to'ldirib kelgan va to'ldirib bormoqda. Bunga misol qilib asarlar orqali o'tgan davr hayoti gavdalantirilganini keltirdik. O'zbek adabiyoti bundan keyin ham ilm-fanga katta hissa qo'shishi tabiiy.

Sababi, biz oldingi asarlar orqali o'sha vaqtlardagi ijtimoiy muhitni bilib olish imkoniyatiga ega bo'lgan bo'lsak, bizdan keyingilar ham hozirgi asarlar orqali hozirgi bo'lib o'tayotgan hodisalarni bilib olish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "O'zbek adabiyoti tarixi" ma'ruza matni. H. Allamberganov. "Nukus-2011" _12-, 23-, 27-, 28-betlar.
2. "O'zbek adabiyotining rivojlanishi" Barziyev Oybek Xabibullayevich. 2024-yil _ 3-bet.
3. "XX asr o'zbek adabiyoti " Saydullo Mirzayev. Toshkent " Yangi asr avlodi" 2005-yil _142-, 219-betlar.

OTA-ONA TARBIYASI VA JAMIYATDAGI ROLINI TAXLIL QILISH

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Sotiboldiyeva Nilufar Fayzullo qizi

Namangan davlat pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1–bosqich talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada Ota -ona tarbiyasi va uning jamiyatdagi roli haqidagi fikrlar yoritilgan. Ota -ona tarbiyasining jamiyat uchun foydali tomonlari haqidagi va uning qanchalik muxim ekanligi, yoshlarni jamiyat uchun foydali ishlar qilishda muhim ekanligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: O‘qtuvchi, ota-ona, bola, talim-tarbiya, maktab, jamiyat, mahalla, rivojlanish, yuksalish, yosh avlod.

Annotation: In this article, thoughts about parenting and its role in society are highlighted. It was discussed about the beneficial aspects of parenting for the society and how important it is for young people to do useful work for the society.

Key words: Teacher, parent, child, education, school, community, neighborhood, development, growth, young generation.

Аннотация: В данной статье освещены мысли о воспитании детей и его роли в обществе. Говорили о пользе родительских обязанностей для общества и о том, насколько важно, чтобы молодые люди выполняли полезную работу для общества.

Ключевые слова: Учитель, родитель, ребенок, образование, школа, сообщество, соседство, развитие, рост, молодое поколение.

Kirish: Farzandga yaxshi tarbiya berish ota-onaning asosiy va mas’ uliyatli vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu borada kelajakda farzandining yo‘li ravon, kelajagi porloq bo‘lishini istagan har bir ota-ona masuliyat bilan yondashmog‘I lozim. Farzandini jamiyat uchun foydasi tegadigan inson bo‘lib ulg‘ayishini xohlagan ota-ona albatta, tarbiyasiga vaqt ajratishi kerak. agar ota-ona vaqtida farzandiga e’tibor qaratmasa, unung kelajagi uchun qayg‘urmasa, keyinchalik afsus – nadomat bilan yashashi muqarrar. Bu kelajakda muammolarni yuzaga chiqarishi mumkin. Shunday ekan, farzandining taqdiri uchun e’tiborli bo‘lib, uning xulqi, tarbiyasi va ilm olishiga befarq bo‘lmasligi lozim.

Xalqimizda “Qush uyasida ko‘rganini qiladi” degan naql bejizga aytilmagan Har bir ota-ona o‘z farzandi uchun ko‘zgu hisoblanadi. Ular o‘zlarini qanday tutishi, muomala va munosabati farzandining tarbiyasiga ta’sir ko‘rsatadi. Buyuk mutafakkir shoirimiz Alisher Navoiy farzand tarbiyasi xususida shunday deydi :

“Yosh bolaga nisbatan eng zarur ish bilki, uni kichkinaligidan parvarish qilishdir. Qatrani sadaf tarbiya qilgani uchun odamlarning boshoga chiqib sharaf topdi. Tarbiyaning yana biri bo‘lgan ilm-u adab o‘rgatish uchun muallim chiqarishdir. O‘g‘ling bilimsizligicha qolib ketsa, ajab kamchilik bo‘ladi. Unga sening shafqat qilishing foydalidir, lekin buning ortiqchasi zarardir”. Bu fikrlar orqali qattiqqo‘llik va shafqatning me‘yorda bo‘lishini bilish mumkin.

Hozirgi kunda oila davrasida bilim olish va kitob o‘qish borasidagi suhbatlar, farzandining qanday o‘qiyotgani xususidagi suhbatlar kamayib bormoqda. Bolada kitob o‘qishga bo‘lgan muhabbatni oshirish kerak. Shunda bolaning dunyoqarashi kengayadi. Bilim olishga bo‘lgan intilishi yanada oshadi.

Bola tarbiyasida ota-onaning bir-biriga bo‘lgan munosabati muhim hisoblanadi. Xalqimizda asosan bola tarbiyasini onaga tashlab qo‘yiladi lekin bu to‘g‘ri emas. Bu borada otaning ham o‘rni beqiyosdir. Hayotda o‘g‘il farzand ko‘proq otaga qarab ergashadi. Ota oilada o‘z farzandlariga yurish-turishda, nutq odobida, muomala madaniyatida, to‘g‘rilik, halollik, samimiyluk yuzasidan na‘muna bo‘la oladi.

Oilada ma‘naviy-ruhiy muhit bola tarbiyasida g‘oyat muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Oila sog‘lom, yetuk farzandni ulg‘aytirib kamol topdirishda mas‘uldir. Farzandni sog‘lom yetuk, bilimli, shijoatli qilib voyaga yetkazish oilaga, ota-onaga bog‘liqdir.

Ota-ona har bir inson hayotidagi eng muqaddas va aziz shaxslar bo‘lib, ular oilaning va jamiyatning asosiy poydevori hisoblanadi.

Oilada tarbiyasida doimiy tarbiyaviy ta’sirchan kuch-oilada ruhiy hotirjamlik, samimiy munosabat, bolaga talab qo‘yishda oila kattalari o‘rtasidagi birlikning saqlanishi bola shaxsini mehnatga tarbiyalashga alohida e’tibor berish, boladagi o‘zgarishlarni kuzatib boorish, boladagi tashabbuskorlikni qo‘llab-quvvatlash hisoblanadi.

Bola hayotining ko‘p qismi oilada o‘tadi va ularning yonida doim ota-onasi bo‘ladi. Shu boisdan bolaning tarbiyasi bilan ota-ona shug‘illanadi. Bundan tashqari, bolalarni barkamol inson qilib yetishtirishda maktabni oila bilan bog‘lamasdan muvaffaqiyatga erishib bo‘lmaydi. O‘qituvchi bilan ota-ona doim bolaning tarbiyasi, darslarni o‘zlashtirishi haqida maslahatlashib turishi kerak.

Afsuski, hozirgi kunda bunday ota-onalarning soni kamayib bormoqda. Shunday ota-onalar borki, o‘qituvchi farzandiga qattiqqo‘llik qilsa o‘qituvchuni aybdor qilishadi. Natijada bolaning tarbiyasi salbiy tomonga o‘zgaradi. Keyin bolada “yana xato qilsam ota-onam yon bosadi” degan fikr paydo bo‘adi. Lekin o‘qituvchi bolaga hech qachon yomonlikni ravo ko‘rmaydi. Bunday vaziyatda ota-

ona muammoni to‘g‘ri tushunishi, ular bilan suhbat qurishi, gap nimada ekanini bilib keyin xulosa chiqarishi to‘g‘ri bo‘adi.

Yana bir narsaga e‘tibor qaratishimiz kerak Bolani yuksaltirish uchun ota-onalar boshqa tengdoshlari bilan solishtirishadi. “Tengdoshing eplayapti” degan gaplar bilan qo‘rqitishadi. Lekin bu foydasiz. Bu bolaning o‘ziga ishonchi yo‘qolishi rishtalar uzilishiga olib keladi.

Ota-onaning tarbiyasi va jamiyatdagi roli juda muhimdir. Ularning farzandlariga beradigan tarbiyasi nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatning rivojlanishiga ham katta ta'sir ko‘rsatadi.

Ota-onalar farzandlariga mas'uliyat, mehnatga muhabbat, to‘g‘ri axloqiy qadriyatlar, o‘zini hurmat qilish va boshqalar bilan hurmatli munosabatni o‘rgatadilar. Ularning tarbiyasi nafaqat boshlang‘ich bosqichda, balki o‘smirlik davrida ham muhim ahamiyatga ega. Farzandning uyda olingan tarbiyasi uning dunyoqarashi va shaxsiyati shakllanishiga asos bo‘ladi

O‘zini anglash va rivojlantirishga yordam beradi. Axloqiy qadriyatlarni o‘rgatadi.

Emotsional yordamini taqdim etadi, bu farzandning o‘zini hurmat qilishiga yordam beradi.

Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi, bu esa farzandning jamiyatda o‘z o‘rnini topishga yordam beradi

Ota-onalar jamiyatda juda katta ro‘l o‘ynaydilar, chunki ular nafaqat o‘z oilasining farovonligini ta'minlashda, balki jamiyatning kelajagini shakllantirishda ham ishtirok etadilar, Ota-onalar orqali jamiyatda yangi avlodlar tarbiyalanadi, ular esa kelajakda ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishga h shadilar.

Ota-onalar farzandlariga:

O‘zini anglash va rivojlantirishga yordam beradi.

Axloqiy qadriyatlarni o‘rgatadi. Emotsional yordamini taqdim etadi, bu farzandning o‘zini hurmat qilishiga yordam beradi.

Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi, bu esa farzandning jamiyatda o‘z o‘rnini topishga yordam beradi

Ota-onalar jamiyatda juda katta ro‘l o‘ynaydilar, chunki ular nafaqat o‘z oilasining farovonligini ta'minlashda, balki jamiyatning kelajagini shakllantirishda ham ishtirok etadilar, Ota-onalar orqali jamiyatda yangi avlodlar tarbiyalanadi, ular esa kelajakda ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishga h shadilar.

Ota-onalar jamiyatda

Tarbiyaviy va madaniy qadriyatlarni o‘z farzandlariga o‘tkazib, jamiyatning ahloqiy barqarorligini ta'minlaydilar.

Jamiyatdagi ijtimoiy tartibni saqlashga yordam beradi, chunki ularning farzandlari jamiyatda o‘z o‘rnini topadi va unga faol hissa qo‘shadi.

Ota-ona moddiy va ma'naviy jihatdan yordam berish orqali jamiyatning iqtisodiy jihatdan rivojlanishiga turtki bo‘ladilar.

Ota-onaning tarbiyasi jamiyatning asosiy poydevori hisoblanadi. Ular nafaqat o‘z farzandlariga tarbiya berib, balki butun jamiyatning ahloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo‘shadilar. Jamiyatda ijobiy o‘zgarishlarni amalga oshirish uchun ota-onalar o‘z farzandlariga to‘g‘ri tarbiya berishlari zarur.

Ota tarbiyasi oiladagi muhim elementlardan biri bo‘lib, bolalarning ma'naviy, axloqiy va jismoniy rivojlanishida katta o‘rin tutadi. Otaning o‘z farzandlariga ko‘rsatadigan mehr-muhabbati, mas'uliyati va namunalari nafaqat oila ichidagi muhitni, balki jamiyatdagi ahloqiy mezonlarni shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega.

Ota tarbiyasining asosiy xususiyatlari:..

Namuna bo‘lish: Ota o‘zining xulq-atvori, harakatlari va qarorlari orqali bolalarga namuna bo‘ladi. Farzandlar otaning mardligi, halolligi, mehnatsevarligi kabi fazilatlarini ib, shunday fazilatlarni Ja hamrivojlantiradilar. Mas'uliyat va intizomni o‘rgatish: Ota bolalarda mas'uliyat hissini tarbiyalaydi. Bu oila oldidagi burchlarni anglashdan tortib, jamiyatga xizmat qilishgacha bo‘lgan barcha sohalarni qamrab oladi. Mehr-muhabbat va ishonch: Ota tarbiyasi bolalarga mehribonlik, tushunish va hayotiy muammolarni yengishda ishonch bag‘ishlaydi. Bu o‘z-o‘ziga ishonchni rivojlantiradi. Hayotiy ko‘nikmalarni o‘rgatish: Ota bolalariga mehnat qilish, o‘zini himoya qilish, qiyinchiliklarga bardosh beris- "a oilani ta'minlash kabi zaruri malarni o‘rgatadi.

Sog‘lom avlodni tarbiyalash: Ota mas'uliyati yuqori bo‘lgan oilalarda farzandlar sog‘lom hayotga intiladi, bu esa jamiyatning mustahkam asosi hisoblanadi. Ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish: O‘z oilasida tarbiyali bolib voyaga yetgan farzandlar kelajakda o‘z mas'uliyatini jamiyatda ham his etadi. Bu jamiyatdagi tartib va intizomni kuchaytiradi. Ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish: Ota bolalarga axloqiy qadriyatlar, vatanparvarlik va milliy g‘ururni o‘rgatib, kelajakda ularning jamiyatga foydali shaxslar bo‘lishini ta'minlaydi. Gender rollarini shakllantirish: Ota oiladagi roli orqali jamiyatda erkaklar va ayollarning mas'uliyatlari, o‘zaro hurmat, va bir-birini qc* ıvvatlash kabi tamoyillarn. ahkamlaydi.

Otaning roli nafaqat oilaning ichki muhitida, balki jamiyatning barqarorligi va rivojlanishida ham muhimdir. Otalar o‘z mas'uliyatlarini chuqur his qilib, farzand

tarbiyasiga jiddiy e'tibor bersa, jamiyatda axloqiy va madaniy rivojlanish yuqori bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimovl.A., Barkamol avlod -- O'zbekiston taraqqiyotining poydevori, T., 1997; Abdulla Avloniy, Turkiy guliston yoxud axloq, T., 1992; G'aybullayev N. R. va boshqa, Pedagogika, T., 1999.
2. O'zbekiston milliy ensiklapediyasi (2000 – 2005) ma'lumotlaridan foydalanilgan
3. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000.

O'ZBEKISTONNING YANGI RIVOJLANISH STRATEGIYASIDA TARBIYA KLASSTERLARINING O'RNI

Abdullayev Zafarbek G'aybullayevich

NamDPI Pedagogika fakulteti dekani

Salimboyeva Fotima Muxibullo qizi

NamDPI Maxsus pedagogika: logopediya yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: O'zbekistonning yangi rivojlanish strategiyasida tarbiya klasterlari ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim o'rin tutadi. Tarbiya klasterlari turli ta'lim muassasalari, ilmiy tashkilotlar, davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlikni yo'lga qo'yib, ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Klasterlar orqali innovatsion pedagogik yondashuvlar joriy etilib, ta'limning mehnat bozori talablariga mos keladigan malakali kadrlarni tayyorlash imkoniyati yaratilyapti. Yangi strategiyada tarbiya klasterlari o'quv jarayonlarini raqamli texnologiyalar bilan boyitib, ta'lim tizimining global miqyosdagi raqobatbardoshligini ta'minlashga yordam beradi. Ular, shuningdek, ilm-fan va ishlab chiqarish sohalarini birlashtirib, jamiyatni innovatsion rivojlanishga tayyorlashga xizmat qilmoqda.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, rivojlanish strategiyasi, tarbiya klasterlari, ta'lim tizimi, innovatsion pedagogika, malakali kadrlar, mehnat bozori, raqamli texnologiyalar, ilm-fan, ishlab chiqarish, hamkorlik, ta'lim sifati, global raqobatbardoshlik, innovatsion rivojlanish.

Аннотация: В новой стратегии развития Узбекистана кластеры воспитания занимают важное место в модернизации образовательной системы. Кластеры воспитания представляют собой систему взаимодействия

образовательных учреждений, научных организаций, государственных структур и частного сектора, направленную на повышение качества образования. Через кластеры внедряются инновационные педагогические подходы, создаются условия для подготовки квалифицированных кадров, соответствующих требованиям рынка труда. В рамках новой стратегии кластеры помогают интегрировать цифровые технологии в образовательный процесс и способствуют повышению конкурентоспособности образовательной системы на мировом уровне. Они также способствуют интеграции науки и производства, готовя общество к инновационному развитию.

Ключевые слова: Узбекистан, стратегия развития, кластеры воспитания, образовательная система, инновационная педагогика, квалифицированные кадры, рынок труда, цифровые технологии, наука, производство, сотрудничество, качество образования, глобальная конкурентоспособность, инновационное развитие.

Annotation: In Uzbekistan's new development strategy, education clusters play a crucial role in modernizing the educational system. These clusters represent a network of collaboration between educational institutions, scientific organizations, government bodies, and the private sector aimed at improving the quality of education. Through these clusters, innovative pedagogical approaches are introduced, and conditions for training qualified professionals who meet labor market demands are created. The strategy promotes the integration of digital technologies into the education process, enhancing the global competitiveness of the country's educational system. Furthermore, education clusters foster the integration of science and industry, preparing society for innovative development.

Keywords: Uzbekistan, development strategy, education clusters, educational system, innovative pedagogy, qualified professionals, labor market, digital technologies, science, industry, collaboration, education quality, global competitiveness, innovative development.

O‘zbekistonning yangi rivojlanish strategiyasida tarbiya klasterlarining o‘rni

O‘zbekistonning yangi rivojlanish strategiyasida tarbiya klasterlari ta’lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim rol o‘ynaydi. Tarbiya klasterlari - ta’lim muassasalari, ilmiy va innovatsion tashkilotlar, davlat va xususiy sektorning hamkorligi orqali ta’lim sifatini oshirishga, mamlakatning mehnat bozoriga mos keladigan malakali kadrlarni tayyorlashga qaratilgan kompleks tizimdir.

Strategiya doirasida tarbiya klasterlari orqali ta’lim jarayonini raqamlashtirish, innovatsion pedagogik yondashuvlar joriy etish va ta’limda yangi texnologiyalarni qo‘llash maqsad qilinadi. Klasterlar ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasida bog‘lanishni

mustahkamlab, yoshlarni kasbga yo‘naltirish va zamonaviy ish o‘rinlariga tayyorlashda yordam beradi.

Klasterlar ta'lim va ishlab chiqarish o‘rtasida bog‘lanishni mustahkamlab, yoshlarni kasbga yo‘naltirish va zamonaviy ish o‘rinlariga tayyorlashda yordam beradi. Bu orqali O‘zbekistonning ta'lim tizimi global miqyosda raqobatbardosh va innovatsion bo‘lishi ta'minlanadi. Tarbiya klasterlari o‘zaro aloqalar va resurslarni samarali boshqarish orqali ta'lim sifatini yaxshilash, ilmiy-texnikaviy taraqqiyotga turtki berish hamda mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tarbiya klasterlari davlat tomonidan ta'limga bo‘lgan e'tiborni kuchaytirish va milliy ta'lim standartlarini yuqori darajaga ko‘tarish imkonini beradi. Bularning barchasi mamlakatning barqaror rivojlanishiga va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 28 oktyabrdagi "O‘zbekiston Respublikasi ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" to‘g‘risidagi farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O‘zbekiston - yangi ta'lim" davlat ta'lim dasturi (2022).
3. Karimov I.A. O‘zbekiston Respublikasining ta'lim tizimi: rivojlanish yo‘llari va istiqbollari. Tashkent, 2019.
4. Matyakubov, D. & Akhmedov, S. O‘zbekiston ta'lim tizimining innovatsion o‘zgarishlari. Tashkent: Ta'lim, 2020.
5. G‘ulomov, A. & Zokirov, M. Tarbiya va ta'lim klasterlari: nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar. Tashkent, 2021.
6. UNESCO (2020). The future of education and innovation: Key global trends and challenges. UNESCO Publishing.

XOTIN QIZLAR HUQUQLARI VA GENDER SIYOSATI: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Abdullayev Akmaljon Nasriddinovich

NamDPI Gumanitar fanlar kafedrasi dotsenti

Najmiddinova Maftuna Nozimjon qizi

NamDPI ijtimoiy fanlar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti 1-bosqich talabasi

najmiddinovamaftuna06@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada: Gendir tenglik – faqat bir jins uchun imkoniyatlarni kengaytirish emas, balki jamiyatning barqaror va farovon rivojlanishini ta’minlash vositasi ekanligi bu jarayonda davlat, jamoat tashkilotlari, oilalar va butun jamiyat faol ishtirok etishi lozimligi, faqat jinsiy tenglik ta’minlangan jamiyatda ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkinligi yoritilgan.

Annotation: This article highlights that gender equality is not only about expanding opportunities for one gender, but also a tool for ensuring the stable and prosperous development of society. It emphasizes that the active participation of the state, public organizations, families, and the entire society is essential in this process. Only in a society where gender equality is achieved can social justice and economic stability be attained.

Аннотация: Эта статья подчеркивает, что гендерное равенство — это не только расширение возможностей для одного пола, но и средство обеспечения стабильного и процветающего развития общества. В статье отмечается, что в этом процессе необходимо активное участие государства, общественных организаций, семей и всего общества. Только в обществе, где достигнуто гендерное равенство, можно достичь социальной справедливости и экономической стабильности.

Kalit so‘zlar: gender tengligi, xotin qizlar huquqlari, gender siyosati, feminizm, jinsiy diskriminatsiya, ijtimoiy adolat, oila va gender roli, jinsiy oraliq va tenglik.

Keywords: gender equality, women's rights, gender policy, feminism, sexual discrimination, social justice, family and gender roles, sexual orientation and equality.

Ключевые слова: гендерное равенство, права женщин, гендерная политика, феминизм, сексуальная дискриминация, социальная справедливость, семья и гендерные роли, сексуальная ориентация и равенство.

Kirish: Gendir tenglik: keng qamrovli tushuncha

Gendir tenglik – ayollar va erkaklarning jamiyatning barcha sohalarida bir xil huquq va imkoniyatlarga ega bo‘lishini ta’minlashdir. Bu kontseptsiya faqat qonuniy tenglikni emas, balkiamaliy hayotda barcha uchun adolatli sharoitlarni yaratishni ko‘zda tutadi.

Gendir tenglikning asosiy sohalari

1. Ta’lim sohasida tenglik

• Ayollar va erkaklar ta’lim olishda bir xil imkoniyatlarga ega bo‘lishi kerak.

• Dunyoda, ayniqsa, qashshoqlik ko‘p bo‘lgan mintaqalarda, qiz bolalar uchun ta’lim imkoniyatlari cheklangan.

• Ta’limda jinsiy tenglikni rivojlantirish kelajakda jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga bevosita ta’sir qiladi.

2. Mehnat va iqtisodiy sohada tenglik

• Ayollar mehnat bozorida erkaklar bilan teng darajada ishtirok etishi lozim.

• Bugungi kunda ayollar dunyo bo‘yicha erkaklarga qaraganda o‘rtacha 20-30% kam maosh oladi.

• Iqtisodiy tenglikni ta’minlash ayollarning moliyaviy mustaqilligini kuchaytiradi va umumiy iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantiradi.

3. Siyosiy tenglik

• Ayollar siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonida erkaklar bilan teng huquqlarga ega bo‘lishi kerak.

• Dunyodagi ko‘plab mamlakatlarda ayollarning siyosiy vakilligi past darajada.

• Ayollarni davlat boshqaruviga jalb qilish adolat va barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

4. Oilaviy tenglik

• Uy ichidagi mehnat va mas’uliyat erkaklar va ayollar o‘rtasida teng taqsimlanishi kerak.

• Oiladagi qaror qabul qilish jarayonlarida erkak va ayollar teng huquqlarga ega bo‘lishlari muhim.

Gendir tenglikni ta’minlashning ijobiy ta’sirlari

1. Iqtisodiy rivojlanish

• Ayollarning mehnat bozoriga faol jalb etilishi global iqtisodiy o‘rishni oshiradi.

• Ayollarning tadbirkorlikda ishtirokini rag‘batlantirish yangi ish o‘rinlarini yaratadi.

2. Sog‘lom jamiyat qurish

• Gendir tenglik sog‘liqni saqlash, ta’lim va boshqa sohalarda samaradorlikni oshiradi.

• Ayollarning bolalar tarbiyasida yaxshi imkoniyatga ega bo‘lishi kelajak avlodning rivojlanishiga ijobiy ta’sir qiladi.

3. Ijtimoiy barqarorlik

• Ayollar va erkaklarning teng huquqlari va imkoniyatlari jamiyatda adolatli va barqaror munosabatlarni rivojlantiradi.

Dunyoda gendiy tenglikning ahvoli

1. Jahon miqyosida qiyinchiliklar

• Ayollarning rahbarlik lavozimlarida ishtiroki past. Masalan, 2023-yilda dunyodagi parlament

a’zolarining faqat 26% ayollar bo‘lgan.

• Ayrim mintaqalarda (masalan, Janubiy Osiyo va Afrika) ayollar hali ham ta’lim olish yoki ishlashda katta cheklovlarga duch kelmoqda.

• Gender asosidagi zo‘ravonlik va kamsitish global muammolardan biri bo‘lib qolmoqda.

2. Xalqaro tashabbuslar

• Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT): Gendir tenglikni ta’minlashni barqaror rivojlanish maqsadlarining (SDG 5) asosiy yo‘nalishi sifatida belgilagan.

• UN Women: Ayollarni qo‘llab-quvvatlash va jinsiy tenglikni targ‘ib qilish bo‘yicha global dasturlarni amalga oshirmoqda.

• HeForShe kampaniyasi: Erkaklarni gendiy tenglikni rivojlantirish jarayoniga jalb qilish maqsadida ishlab chiqilgan.

O‘zbekistonda gendiy tenglik

O‘zbekistonda ayollar huquqlarini himoya qilish va jinsiy tenglikni rivojlantirish bo‘yicha qator tadbirlar amalga oshirilmogda:

• 2019-yilda qabul qilingan “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquqlar hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi qonun jinsiy tenglikni qonuniy asosda mustahkamladi.

• 2021-yilda Gender tenglik masalalari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi komissiyasi tashkil etildi.

• Ayollarni iqtisodiy faoliyatga jalb qilish, ularni tadbirkorlikda qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha maxsus grantlar ajratilmogda.

• Ta’limda qiz bolalar uchun maxsus stipendiyalar va qo‘shimcha imkoniyatlar yaratilmogda.

Muammolar va istiqbollar

1. Yechilmagan muammolar

• Qishloq joylarda ayollarning iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan.

• An’anaviy stereotiplar hali ham jinsiy tenglikka to‘sqinlik qilmogda.

• Ayollar rahbarlik lavozimlarida erkaklarga qaraganda kamroq ishtirok etmogda.

2. Rivojlanish istiqbollari

• Gendir tenglikni ta’minlash bo‘yicha huquqiy bazani yanada mustahkamlash. • Ayollarni texnologiyalar va innovatsiyalar sohasida faol ishtirokini qo‘llab-quvvatlash.

• Ayollarning siyosiy va iqtisodiy faolligini oshirish uchun qo‘shimcha dasturlar ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Gender_tengligi
2. <https://www.undp.org/uz/uzbekistan/projects/gender-tenglik>
3. "Feministik Nazariyalar va Ularning O‘zbek Jamiyatidagi O‘rni" – Saida Kholikova
4. "O‘zbek Ayollarining Jamiyatdagi O‘rni: Tarix va Hozirgi Holat" – Gulnora Alimova

AXLOQIY TARBIYA VA MADANIYAT UYG‘UNLIGI

Abdullayev Akmaljon Nasriddinovich

Namangan davlat pedagogika instituti, Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Abdullayeva Hilola Xababullo qizi

Namangan davlat pedagogika instituti ijtimoiy fanlar fakulteti o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

abdullayevxayrullo960@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada axloqiy tarbiya va madaniyat uyg‘unligining inson shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Axloqiy tarbiya insonning axloqiy qadriyatlar asosida to‘g‘ri xulq-atvorini rivojlantirishni ta‘minlasa, madaniyat uning ma‘naviy dunyosini boyituvchi an‘ana va qadriyatlar majmuasi sifatida namoyon bo‘ladi. Maqolada axloqiy tarbiya va madaniyatning uyg‘unligi barkamol shaxsni shakllantirish, jamiyat barqarorligini ta‘minlash hamda madaniy merosni asrashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, oilaviy tarbiya, ta‘lim tizimi va ijtimoiy muhitdagi amaliy jihatlarni ham ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: axloqiy tarbiya, Ma‘naviyat va ma‘rifat uyg‘unligi, umuminsoniy qadriyatlar, tarbiya.

Kirish. Axloqiy tarbiya va madaniyat har bir jamiyatning ma‘naviy taraqqiyotini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Inson shaxsining barkamol shakllanishi nafaqat bilim olish, balki axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtirish va madaniy muhit bilan uyg‘unlashuviga ham bog‘liqdir. Jamiyat taraqqiyoti, uning ijtimoiy barqarorligi va kelajak avlodning ma‘naviy yetukligi axloqiy tarbiya hamda madaniyat uyg‘unligiga asoslanadi.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari, texnologik rivojlanish va ijtimoiy o‘zgarishlar inson hayot tarzida sezilarli o‘zgarishlar qilmoqda. Bunday sharoitda

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni saqlab qolish, yosh avlodni axloqiy va ma'naviy yetuk insonlar sifatida tarbiyalash dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Axloqiy tarbiya insonning to'g'ri yo'l tutishiga, jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam bersa, madaniyat esa uning ma'naviy va estetik ehtiyojlarini qondiradi.

Asosiy tahliliy qism

Ma'naviyat va ma'rifat uyg'unligi o'zbek xalqining ko'p ming yillik tarixi davrida doimo uning eng kuchli o'ziga xos xususiyati bo'lib kelgan. Chunki, qadim-qadimdan O'zbekiston sivilizatsiyasining asosi, poydevorini ma'naviyat, ma'rifat va axloq qadriyatlari tashkil etgan va bu tushunchalarni bir-biridan ajralgan holda tasavvur qilib bo'lmaydi. Ma'naviyat va ma'rifat uyg'unligi jamiyat, xalq kamolotining bosh omillaridan biri hisoblanadi. Ma'rifat ham o'z navbatida madaniyat, ma'naviyat tushunchalari bilan chambarchas bog'liq, ular uyg'un ravishda qo'llanadi. Chunki, ma'rifat-ma'naviyatga olib keladigan yo'l, uni shakllantiruvchi vositadir. Ma'naviyat va ma'rifat uyg'unligi tarixi jamiyat tarixining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi.

Axloq - manaviyatga nisbatan surat, tashqi jihat bo'lsa, odob - o'z navbatida axloqiy fazilatlarning yuzaga chiqishidir. Inson odobi uning barcha axloqiy fazilatlarini namoyon eta olmaganidek, SHaxsning barcha axloqiy sifatlarini bir erga jam qilganda ham, uning manaviy dunyosini to'liq qamrab olib bo'lmaydi. Insonning hayot tajribasi, faoliyati, bilimi, ilmi, odob-axloqi, xatti-harakati bilan o'zining manaviy olamini boyitib boradi. Inson aqlan va axloqan boyigan sari o'z oldiga ulug'vor vazifalarni qo'yadi va unga erishish uchun harakat qiladi. Harakat esa manaviy poydevorni talab qiladi. Axloqiy qadriyatlarga rioya qilishni har bir SHaxs o'zidan boshlashi kerak. Eng asosiy narsa axloqiy qadriyatlarni bilish emas, balki ularga amal qilishdir. SHaxsning faoliyatiga nisbatan axloqiy bahoni jamoatchilik beradi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosiy tamoyillariga quyidagilar kiradi: ma'naviy-axloqiy tarbiyaning ma'lum maqsadga qaratilganligi; ta'lim-tarbiya ishiga o'quvchi shaxsini hurmat qilgan holda yondashish; ma'naviy-axloqiy tarbiyani hayot va amaliyot bilan bog'lab olib borish; o'quvchilarning faolligi; jamoada tarbiyalash; tarbiyaviy ishning tizimliliigi va izchilligi; tarbiyaviy ishning ta'sirchanligi; oila, ta'lim muassasasi, davlat va nodavlat tashkilotlar hamda kattalar tarbiyaviy ta'sirining birligi; o'quvchidagi ijobiy sifatlarga suyanish; o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishni ko'zda tutish. Tarbiyaning zamonaviy tamoyillari - tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o'rtasida subyekt-subyekt munosabatlarining o'rnatilishi, dialog nuqtai nazariga muvofiq tarzda shunday xulosaga kelindiki, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun psixik jarayonlarga (inotivasiya, anglash, interiorizasiya va boshqalar) tashqi ta'sirlar ichki, individual-

shaxsiyga organik va mustahkam aylanadigan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur. Ma'naviy-axloqiy tarbiya metodlari. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada turli metod va usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Ma'lumki, tarbiya inson shaxsi ma'naviyatini, e'tiqodini, o'zini anglash, yon-atrofga bo'lgan munosabatini shakllantirishga qaratilgan jarayondir. Shunday ekan, ushbu jarayon mutanosibligini ta'minlashda ta'lim-tarbiya ishini uyg'un tarzda olib borish lozim bo'ladi.

O'zbek xalqi ta'lim-tarbiyasiga o'zining ibratli fikrlari bilan hissa qo'shgan Abdulla Avloniy farzand tarbiyasi va kamolga yetishi haqida quyidagicha fikr yuritadi: “Inson javhari qobildir. Agar yaxshi tarbiya topib, buzuk xulqlardan saqlanub, go'zal xulqlarga odatlanub katta bo'lsa, har kim qoshida maqbul, baxtiyor bir inson bo'lub chiqar.

Tarbiya qilguvchilar tabib kabi, tabib xastaning badanidagi kasaliga davo qilgani kabi tarbiyani bolaning vujudidagi jahl maraziga “yaxshi xulq” degan davoni ichidan, “poklik” degan davoni ustidan berib, katta qilmak lozimdir. Bolaning salomi va saodati uchun yaxshi tarbiya qilmak, tanini pok tutmak, yosh vaqtdan maslakini tuzatmak, yaxshi xulqlarni o'rgatmak, yomon xulqlardan asrab o'sdurmakdir. Lekin xulqimizning yaxshi bo'lishining asosiy panjasi tarbiyadir”, – deydi [1].

Uning “ tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir”, degan fikrini tahlil qilib ko'raylik. Agarda farzandga tarbiyani o'z vaqtida chiroyli qilib berilsa, ertaga berilgan tarbiya ota-onaga hayot bag'ishlagan kabi bo'ladi, ya'ni, farzand orqasidan “ota-onaga rahmat, “barakalla”, “umring ziyoda bo'lsin” kabi olqishlarni olganda ota-ona quvonganidan umriga umr qo'shilgani singari yosharib ketadi.

Aksincha, farzand la'nat olib kelsa, ota-ona “Bu kuningni ko'rganimdan ko'ra o'lganim ham yaxshi edi”, deya hayoti poyoniga yetishiga ham rozi bo'ladi, bu tarbiyaning “mamot” bo'lganidan dalolat beradi. Agarda tarbiya ota-ona tomonidan keyingi hayotini o'ylab, o'zini, atrofida qilgani hurmat, e'zoz qilib yashashga o'rgatilsa, ota-ona qarigan paytda unga farzand najot bag'ishlaydi, yelkadosh bo'ladi. Teskarisi bo'ladigan bo'lsa uni halokatga olib keladi. Bunga hozirgi kunda farzandlari turli xil diniy oqimlarga, yo'llarga kirib ketgan ota-onalarni qilayotgan dod-faryodlari, nolalari, pushaymonliklarini misol qilib keltirish mumkin. Yo saodat – yo falokat masalasiga kelsak, inson qachon saodatga erishadi, yaxshi xulqlari, amallari va ijtimoiy hayotdagi o'rni va mavqeyi yaxshi bo'lsa. Shunday ekan, farzand tarbiyasi yaxshi bo'lsa, ota-ona saodatga erishadi.

Ota-bobolarimiz bekorga “Ikki dunyo saodatini bersin” deya duo qilishmaydi. Falokat masalasiga keladigan bo'lsak, bugungi kunda turli xil oqimlarga kirib ketib,

o‘z ota-onasini, yaqinlarini, oilasini ham unutgan kimsalarni ko‘z oldimizga keltirishimiz mumkin. Mana bu tarbiyaning falokatga yetaklashidir. Bugungi kunda ham mana shunday halokat va falokatlarning oldini olish uchun tarbiya masalasiga e‘tiborni kuchaytirish lozim.

O‘zbekistonning birinchi Prezidenti Islom Karimov “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” nomli asarida “Yoshlarimiz bizning nafaqat ishonchimiz va kelajagimiz, balki bugungi va ertangi kunimizning hal qiluvchi kuchi ekanligi, hal qiluvchi kuch esa yengilmas, yuksak ma’naviyatli shaxs timsoli”da namoyon bo‘lishini har jihatdan asoslab bergan bo‘lsa, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev “Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo‘lib kamolga yetishi bilan bog‘liq”, – deya bu sohaga katta e‘tibor bermoqda [2].

Darhaqiqat, bugun O‘zbekistonda yuksak ma’naviyatli va barkamol avlodni shakllantirish maqsadida ta’lim-tarbiyaga, ularning jismonan va ruhan sog‘lom bo‘lishi uchun sport masalalariga, kadrlar tayyorlash talablariga katta e‘tibor qaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tomonidan yoshlarning ta’lim-tarbiya olishi, ma’naviy-ma’rifiy kamolot masalalari va haqiqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayonlariga to‘xtalib, shunday g‘oya ilgari surilmoqda: “Bugungi yashin tezligida o‘zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi, buyuk imkoniyatlar ochish bilan birga, ularni ilgari ko‘rilmagan turli yovuz xavf-xatarlarga ham duchor qilmoqda. Diniy ekstremizm, terrorizm, giyohvandlik, odam savdosi, noqonuniy migratsiya, “ommaviy madaniyat” kabi tahdidlar qancha-qancha oilalar, mamlakatlar boshiga qanday og‘ir kulfatlarni solayotganiga barchamiz guvoh bo‘lmoqdamiz. G‘arazli kuchlar sodda, g‘o‘r bolalarni o‘z ota-onasiga, o‘z yurtiga qarshi qayrab, ularning hayotiga, umriga zomin bo‘lmoqda. Bunday keskin va tahlikali sharoitda beparvo bo‘lish, loqayd bo‘lish – qanchalik og‘ir bo‘lmasin, ochiq aytishga majburiy – bu xiyonat, jinoyat bilan barobardir”, – deya fikr yuritib, ota-onalar, ustoz-murabbiylar, jamoatchilik, mahalla-ko‘yga bu masalada hushyorlik va ogohliklarini oshirishga da’vat qiladi [3].

Axloqiy tarbiya yosh avlodning to‘g‘ri xulq-atvorini shakllantiradi, ular jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga yordam beradi. Yoshlarning axloqiy jihatdan yetuk bo‘lishi jamiyatda ijtimoiy tartib va barqarorlikni ta’minlaydi.

Axloqiy munosabatlar ijtimoiy munosabatlarning tarkibiy qismlaridan biri sifatida jamiyat hayotida o‘ziga xos o‘rinlardan birini egallaydi. Axloqiy munosabatlar insonlar tomonidan aholi guruhlarida orasida, mehnat jamoalarida amal qiladigan axloq normalari bilan chegaralangan aloqalari, bog‘lanishlari, tasir va aks tasirlariga aytiladi.

Axloqiy tarbiya tug‘ilishdan boshlanadi, va bola uchun axloqiy namuna nima bo‘lishidan qat’i nazar, har doim ota-ona bo‘lad. Axloqiy tarbiya kundalik munosabatlar jarayonida hayot davomida davom etadi [4].

Xulosa

Axloqiy tarbiya va madaniyat uyg‘unligi inson shaxsining ma’naviy yuksalishini ta’minlaydi. Bu uyg‘unlik jamiyat barqarorligi, milliy qadriyatlarning saqlanishi va kelajak avlodning barkamol inson bo‘lib shakllanishida muhim o‘rin tutadi. Ma’naviy yetuk jamiyat qurish uchun axloqiy tarbiya va madaniyatni uyg‘un holda rivojlantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Abdulla Avloniy. Tanlangan asarlar. 2-jild. –Toshkent: Ma’naviyat, 2006. –B. 36.
- [2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 19 sentabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida nutqidan.
- [3] Mirziyoyev Sh.M. Farg‘ona viloyati saylovchilari bilan uchrashuvdagi ma’ruzadan. “Farg‘ona haqiqati” gazetasi, 2016 yil, 5 noyabr. 89-son.
- [4] Ikromova D. B. AXLOQIY TARBIYA TUSHUNCHASI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 3. – C. 238-241.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI SODDA VA MURAKKAB MASALALAR YECHISHGA O‘RGATISH METODIKASI

¹Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich

NamDPI “Boshlang‘ich ta’lim” kafedrası o‘qituvchisi

abdurasulmirzaakbarov95@gmail.com

²G‘affarova Shirmonoy Zafarjon qizi

NamDPI “Boshlang‘ich ta’lim” yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini sodda va murakkab masalalar yechishga o‘rgatish metodikasi haqida bayon etilgan. Sodda va murakkab masalalarning o‘zaro bog‘liqligi, ularni yechishdagi muayyan ketma - ketliklar, izchilliklar maqolada o‘z ifodasini topgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga masalalar yechishni o‘rgatishning ahamiyati, hayotiy jarayonlarda bolalar ulardan qay darajada foydalana olishlariga yo‘naltirilgan masalalar haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Masala, sodda masala, murakkab masala, mantiqiy fikrlash, kreativlik, arifmetik amallar, masala yechish bosqichlari, masala yechishdagi ketma-ketlik.

Kirish. Hozirgi kunda mamlakatimizda ta’lim sohasini yanada rivojlantirish uchun yangidan-yangi innovation g‘oyalar va rejalar ishlab chiqilmoqda. So‘nggi yillarda yurtimizda maktabda matematika o‘qitish ayniqsa boshlang‘ich ta’lim tizimida o‘z ko‘lami va ahamiyati jihatdan nihoyatda katta o‘zgarishlar amalga oshirildi va oshirilmoqda. Masalan, 1997-yil 27-avgustdagi "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonunning 12-moddasi I-IV sinflarni o‘qitishga bag‘ishlangan. 1997-yil 6-oktabrdagi "O‘zbekiston Respublikasi kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning 3.3.1 bandi uzliksiz ta’limni rivojlantirishda I-IV sinflarda o‘qitishni tashkil qilishning rejalari ko‘rsatilgan[1].

Tadqiqot ishining maqsadi sifatida biz zamonaviy ta’lim sharoitida bugungi kunda masala muayyan bilim va tafakkur asosida hal qilinishi lozim bo‘lgan ifoda, muammoligini tushuntirish lozimligidan iborat. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari va o‘rta maxsus o‘quv yurtlarida o‘quvchilarga muayyan fanlardan bilim berish va ulardan ko‘nikmalar hosil qilish hamda bilimlarni, tekshirish metodlaridan biri.

Tadqiqot ishida quyidagi ma’lumotlar va masalalar bolalarga, sodda masalalar va murakkab masalalar xaqida tushunchalar beriladi. Sodda masalalar oddiy arifmetik amallar (qo‘shish, ayirish, ko‘paytirish, bo‘lish) asosida yechiladi. Sodda masalalar qisqa va tushunarli matnda beriladi. Boshlang‘ich sinflarda matematikadan sodda masalalar yechish matematika o‘qitish jarayonining tarkibiy qismidir. Sodda masalalarni yecha olish murakkab masalalarni yechishga tayyorgarlik bosqichi bo‘ladi va unga zamin yaratadi. Sodda masalalarni yechishda bajariladigan arifmetik amallarga muvofiq guruhlariga ajratish mumkin. Biroq metodika nuqtai nazaridan boshqacha klassifikatsiyalash: masalalarni, ularni yechilish jarayonida shakllanadigan tushunchalarga muvofiq ravishda guruhlariga bo‘lish qulaydir[2]. Bunday guruhlardan uchtasini ajratish mumkin. Ularning har birini qarab chiqamiz.

Birinchi guruhga shunday sodda masalalar kiradiki, ularni yechish davomida bolalar har bir arifmetik amalning aniq ma’nosini o‘zlashtiradilar, ya’ni ular to‘plamlar ustidagi u yoki bu amalga qaysi bir arifmetik amal mos kelishini o‘zlashtiradilar. Masalan, Xurshida uyga berilgan 8ta topshiriqdan beshtasini bajardi, u uyga berilgan topshiriqlarni to‘liq bajarishi uchun yana nechta topshiriqni bajarishi kerak?[3]

Ikkinchi guruhga shunday sodda masalalar kiradiki, ularni yechish davomida o‘quvchilar arifmetik amallarning komponentlari va natijalari orasidagi bog‘lanishni

o‘zlashtiradilar. Bular jumlasiga noma’lum komponentlari topishga doir masalalar kiradi. Masalan, qizcha birinchi kuni bir necha bet, ikkinchi kuni kutobning 2 betini o‘qidi. Qizcha jami ikki kunda 5bet kitob o‘qigan bo‘lsa birinchi kuni u kutobning necha betini o‘qigan?[4]

Uchunchi guruhga shunday sodda masalalar kiradiki, ularni yechish vaqtida arifmetik amallarning yangi ma’nosi ochiladi. Bular jumlasiga ayirma tushunchasi bilan bog‘liq bo‘lgan sodda masalalar va nisbat bilan bog‘liq bo‘lgan sodda masalalar kiradi.[6]

Masalan, Bir quruvchi bir uyni 30kunda qurub bitirdi. Ikkinchi quruvchi shu uyni 20 kunda qurub bitirdi. Ikkala quruvchi baravariga ishlasa necha kunda uyni bitirishadi?[5]

Murakkab masala-ikki yoki undan ortiq bir-biri bilan bog‘liq amal bilan yechiladigan sodda masalalarni o‘z ichiga oladi. Murakkab masalalar bir nechta sodda masalani o‘z ichiga olib, bunda sodda masalalar o‘zaro shunday bog‘langanki, ularning bir xillarining izlanayotgan sonlari boshqalari uchun berilgan sonlar bo‘ladi. Murakkab masalaning yechilishida uni turli sodda masalarga ajratilib, sodda masalalarni yechishda keltiriladi.[8] Shunday qilib, murakkab masalani yechish uchun berilgan sonlar va izlanayotgan son orasidagi qator bog‘lanishlarni aniqlash va ularga muvofiq ravishda arifmetik amallarni tanlash, so‘ngra bu amallarni bajarish orqali hal qilish zarur. Masalan, Sinfda 14 ta qiz bor, sinfdagi o‘g‘il bolalar esa qizlardan 5nafar ortiq edi. Sinfda nechta o‘quvchi bo‘lgan?[7] Maktabni bezash uchun o‘quvchilar 13ta yashil va 11ta havorang doiracha yasadilar. O‘quvchilar hammasi bo‘lib nechta doiracha yasadilar?

Murakkab masala tarkibiga kiradigan sodda masalalarni yechishni bolalar puxta bilishlari murakkab masalani yechishning zaruriy shartidir. Demak, ma’lum tuzulishga ega bo‘lgan murakkab masalalarni kiritishdan avval tegishli sodda masalalarni yechish uquvini shakllantirish kerak. Murakkab masala bilan tanishtirish davrida bolalarni murakkab va sodda masalalarni farq qila bilishlariga erishish kerak.[9] Shu maqsadda murakkab masalalarni sodda masalalar bilan aralashtirib kiritish kerak, bunda har gal nima uchun masalalardan bittasi bitta amal bilan, ikkinchisi ikkita amal bilan yechilishini oydinlashtirish lozim.

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, sodda va murakkab masalalarni yechishga o‘rgatishda o‘zaro bog‘liqlik va izchillikga amal qilish zarur. Shundagina yetarlicha samaradorlikka erishish mumkin. Boisi, sodda masalalarni to‘liq o‘zlashtirmasdan oldin murakkab masalalarni yechishni o‘rganib bo‘lmaydi. Masalalar yechish o‘quvchilarni kundalik faoliyatidagi muammalarni hal etish malakalarini rivojlantiradi. Shuning uchun boshlang‘ich sinf matematika darslarida masalalarni izchillik va ketma -ketlikda olib borish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. "O‘zbekiston Respublikasi kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning 3.3.1 bandi.
2. G.Tojiboyeva, Z.Shanasirova, A.A.Xo‘jayev,. E.Davlatev, M.Abdullayeva, /Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi/ O‘quv qo‘llanma. -Toshkent:"Malik print co",2021.170-194 betlar.
3. Matematika o‘qitish metodikasi: 5460100- Matematika bakalavr ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik/S.Alixonov. -T. Cho‘lpon nomidagi nashriyot-mantbaa uyi, 2011.
4. M.E.Jumayeva, Z.G.Tadjiyeva. "Boshlang‘ich sinfda matematika o‘qitish metodikasi. T."Fan va texnologiya", 2005.
5. Mirzaakbarov, A.M., & Ummataliyev, U.I. o‘g‘li. (2024). Mantiqiy xatoliklarni topishni o‘rgatish. Educational Research in Universal Sciences, 3(3 SPECIAL), 207–209.Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5932>
6. Mirzaakbarov,A.M.(2023). Talabalarni mantiqiy fikrlashga o‘rgatishda interfaol usullardan foydalanish yo‘llari. Educational Research in Universal Sciences, 2(13 SPECIAL),570–574. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4330>
7. Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich. (2024). Ways to teach future teachers to think logically through japanese puzzles. Conferencea, 12–16. Retrieved from <https://www.conferencea.org/index.php/conferences/article/view/3120>
8. Mirzaakbarov,A.M., & Qirg‘izov,M.U.o‘g‘li. (2024). O‘QUVCHILARNI MOSLIKNI ANIQLASHGA DOIR MASHQLARNI YECHISHGA O‘RGATISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 166–169. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6066>
9. Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich Boshlang‘ich sinf matematika darslarida grafiklar, diagrammalar va jadvallarni o‘rgatish metodikasining dolzarbligi // Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. 2024. №54. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-matematika-darslarida-grafiklar-diagrammalar-va-jadvallarni-o-rgatish> metodikasining-dolzarbligi(дата обращения: 13.12.2024).

HAVASKORLIK MUSIQA IJODI HAMDA XAVASKOR JAMOALARNI MILLIY MADANIYAT TARG‘IBOTIDAGI ROLI

Mushtariy Juraboyeva

Namangan davlat Universiteti San`atshunoslik kafedrasida stajor o`qituvchisi

Anotatsiya: Mazkur maqolada havaskorlik san`atini rivojlantirishning ustuvor masalalari, havaskorlik musiqa ijodiyoti hamda xavaskor jamoalarni milliy madaniyat targ‘ibotidagi roli bilan bog‘liq masalalar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: musiqa, texnika, qobiliyat, talim, tarbiya, etnopedagogik, refraksiya, ilm, fan, taraqqiyot, kasbiy madaniyat, etnopedagogik madaniyat, kasb madaniyati, pedagogik madaniyat, musiqiy madaniyat.havaskorlik musiqa ijodi.

ЛЮБИТЕЛЬСКОЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ ТВОРЧЕСТВО И РОЛЬ ЛЮБИТЕЛЬСКИХ КОЛЛЕКТИВОВ В ПРОДВИЖЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация: В данной статье освещены приоритетные вопросы развития самодеятельного искусства, любительского музыкального творчества и роль самодеятельных коллективов в пропаганде национальной культуры.

Ключевые слова: музыка, техника, способности, образование, воспитание, этнопедагогический, преломление, наука, наука, развитие, профессиональная культура, этнопедагогическая культура, профессиональная культура, педагогическая культура, музыкальная культура, любительское музыкальное творчество.

AMATEUR MUSIC CREATION AND THE ROLE OF AMATEUR GROUPS IN THE PROMOTION OF NATIONAL CULTURE

Abstract: This article discusses the priority issues of developing amateur art, issues related to amateur musical creativity and the role of amateur groups in the promotion of national culture.

Keywords: music, technique, ability, education, upbringing, ethnopedagogical, refraction, science, science, development, professional culture, ethnopedagogical culture, professional culture, pedagogical culture, musical culture, amateur musical creativity.

Hayotga nazar tashlasak musiqiy ta'lim-tarbiya faqatgina sa'natkorlik madaniy-ma'rifiy soha kasb egalarining faoliyatlari bilangina chegaralanib qolmaydigan faoliyat ekanligiga guvoh bo‘lamiz.

Barcha zamonlarda o‘z davrining yetuk namoyodalari: yozuvchilar, shoirlar, ijtimoiy-gumanitar va aniq fanlarning ilg‘or vakillari musiqa va qo‘shiq sa'natining shaxs rivojlanishida qanchalik katta ahamiyatga ega ekanligini takidlab o‘tganlar. Ko‘plab o‘z kasbining mohir mutaxassislari: O‘zbekiston xalq xofizlari Faxriddin

Umarov, Alijon Erkayev, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artistlar Tojiddin Murodov, Xojiakbar Hamidov va boshqalar egallagan soxalari bo‘yicha mashhur bo‘lish bilan bir qatorda musiqiy ta’limni ham yuqori darajada egallaganlar, badiiy did va madaniyat sohiblari bo‘lishga erishganlar. Olib borgan tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki mohirlik bilan ijro etilgan musiqa san’ati insonning ruhiyatiga ta’sir etish orqali uning salomatligining tiklanishiga mehnat qobiliyatining oshishiga, ish unumdorligi va sifatining yuqori bo‘lishiga, jamoada, umuman insonning sog‘lom turmush tarzini amalga oshirishida juda katta xissa qo‘shar ekan.

Istiqlol jarayoni mamlakatimizda demokratik jamiyat barpo etish uchun juda katta va muhim ijtimoiy-siyosiy, madaniy-mafkuraviy asos yaratdi. Shu bilan birga, mamlakatimiz hukumati, jamiyat a’zolari tomonidan mustaqillik madaniy-ma’rifiy jabhalarsiz mustahkamlash mumkin emasligi to‘g‘risida xulosaga kelinishi istiqlolni real haqiqatga, bajarilishi kafolatlangan muayyan ijtimoiy hodisaga aylantirdi. Jamiyatda ro‘y berayotgan barcha ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, axloqiy-mafkuraviy islohotlar o‘z takomiliga faqat madaniy yo‘llar tufayligina yetishi mumkinligi barchaga ayon bo‘lmoqda.

Ma’naviy omillarning hozirgi kunda ustivor yo‘nalish kasb etganligi jamiyatda ro‘y berayotgan demokratik jarayonlar tufayli ham sodir bo‘lmoqda. Darhaqiqat madaniyat demokratiyani yanada jonlantiradigan, unga ijodiy kuch bag‘ishlaydigan, pirovard natijada jamiyat hayotida chuqur ijobiy o‘zgarishlar paydo qiladigan ijtimoiy kuchdir, ularning uyg‘unligi odil, adolatli davlatning asosidir.

Madaniy-ma’rifiy muassasalar faoliyatiga alohida e’tibor berilishining bosh sabablaridan biri O‘zbekiston hukumatining mazkur masalaga o‘ziga xos tarzda munosabatda bo‘lishidir. Zero, xukumat tomonidan yaratilgan yangi ijtimoiy-falsafiy konsepsiya, eng avvalo ma’naviyatga va ma’rifatga asoslanadi. “Agar iqtisodiy o‘ssish, taraqqiyot – jamiyatimizning tanasi bo‘lsa, ma’naviyat-ma’rifat va siyosiy ong yetukligi uning ruhi, aqli va jonidir. Buyuk davlat, buyuk kelajagimizga erishish uchun oqil, ma’rifatli, ayni paytda o‘zining o‘tmishi, ulug‘ qadriyatleri, millati bilan faxrlanadigan va kelajakka ishonadigan insonlarni tarbiyalashimiz kerak”

O‘zbekistonda madaniy-ma’rifiy muassasalar faoliyatining mustaqillik yillarida yanada takomillashib borish evolyutsion-tadrijiy asosda rivojlanib bordi. Xususan, istiqlolning dastlabki yillarida madaniy-ma’rifiy muassasalar faoliyatidagi ustivor yo‘nalish sovetlar tizimi davridan meros bo‘lib, qolgan komunistik mafkuraga asoslangan aqidaparastlikdan halos bo‘lish bo‘lgan bo‘lsa, 90-yillarning o‘rtalariga kelib bu jarayon madaniyat maskanlarining sof siyosiy “tashviqot”idan asta-sekinlik bilan qaytishi asosida yuz berdi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib qayd etish kerakki, madaniy-ma'rifiy muassasalar, xususan, klublar, madaniyat uylari va madaniyat saroylari, kutubxonalar faoliyatini tubdan yaxshilash, ularning samaradorligini oshirish juda muhim vazifa mamlakatimiz rivojlanishining ustuvor yo‘nalishi sifatida e’tirof etildi. Sovetlar davrida madaniy-ma'rifiy muassasalardan farqli o‘laroq, istiqlol yillarida ushbu madaniyat maskanlarining ish uslubi o‘zgardi. Ayniqsa, bunday muassaalarning maqsad va vazifalarini aniqlab olish juda muhim edi. Shu asosda madaniy – ma'rifiy muassasalarning milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan tadbirlar o‘tkazish asnosida keng fuqarolar ma'naviy kamolotga hamda jamiyat ijtimoiy-ma'naviy va axloqiy yakdilligiga erishishdan iborat bosh maqsadining aniqlab olinishi mustaqillik talablariga mos kelardi.

Mazkur maqsaddan kelib chiqqan holda aholining bo‘sh vaqtiki samarali o‘tkazishni tashkil etish, asosiy e’tiborni madaniyat-ma'rifat hamda milliy istiqlol g‘oyasi va milliy mafkuraga xos tadbirlarga ustivorlik berish, jamiyat a'zolarining ma'naviy-ma'rifiy faoliyatini tashkil etish, shu asosda ularning ma'naviy-ijodkorlik tashabbuslarini to‘xtovsiz amalga oshirib borishi, shu turkumdagi tadbirlarni o‘tkazish asosida kishilar ijtimoiy faolligini oshirish, ulardagi sustkashlik, loqaydlik kabi salbiy illatlarni bartaraf etish aholining umumiy bilimdonlik saviyasini oshirish kabi qator vazifalarni hal etish mumkin edi.

Ma'lumki, madaniy-ma'rifiy faoliyat juda keng jabhali bo‘lib, uning eng ishonchli va ommaviy shakli xalq badiiy ijodiyoti bilan bog‘liq edi. Ushbu shakl mustaqillik yillarida ham klub faoliyatining asosiy yo‘nalishi bo‘lib qoldi. Mamlakatimiz bo‘ylab madaniyat ishlari vazirligiga qarashli klub muassasalari qoshidagi badiiy jamoalar sonining muttasil o‘sib borganligini ko‘rish mumkin. Masalan, agar 1991-yilda bunday dastalar jamoalar va uyushmalar soni 13248 tani tashkil etgan bo‘lsa, 1994 yilga kelib ularning soni 13574 taga yetdi.

Bunday ijobiylikning birinchi sababi, birinchidan istiqlol tufayli joylarda milliylikning, ayniqsa, madaniyat sohasida milliy hududiy xususiyatlarga e’tiborning kuchayishi, jamiyat a'zolarida ijtimoiy madaniy faoliyatining ortib borishi bo‘lsa, ikkinchidan, ushbu jamoalar sonining ortib borishiga ko‘p jihatdan o‘zbek xalqining ma'naviy-ma'rifiy masalalarga azaldan e’tibor berilishi imkon berdi.

O‘zbekiston Respublikasi madaniyat vazirligi xalq badiiy ijodiyotini tobora takomillashtirish, ularning xalqchilligini ko‘tarish borasida talay ishlar amalga oshirildi. Chunonchi vazirlik hay'atining 1992-yil 2-noyabrdagi “Xalq havaskorlik jamoasi”, “Namunali jamoa” unvonlarini qayta tasdiqlash to‘g‘risidagi qarorida bunday jamoalar madaniy faoliyatdagi tadbirlarning o‘ziga xos xususiyatlardan biri u bir marta tashkil qilinib, asosan bir marta namoyish qilinadi. Agar spektakllar,

kinofilmlar tayyorlanganidan so‘ng yuzlab marta namoyish qilinsa, madaniyat muassasalardagi tadbirlar, asosan takroran qo‘yilmaydi. Madaniy faoliyat tadbirlarining deyarli hammasi huddi shu xususiyatga ega. Faqat badiiy targ‘ibot tashviqot jamoalari, ba'zi mavzuli konsert dasturlari bir marta tayyorlanib, har xil joylarda bir necha marta namoyish etilishi mumkin. Ular ma'lum vaqt mobaynida bir necha marta namoyish qilinishi mumkin. Lekin ma'lum muddatdan so‘ng, albatta boshqa yangi dastur tuzishga tayyorgarlik ko‘riladi.

Agar teatrda qo‘yilgan pyesani yana bir necha yildan keyin qaytadan sahnalashtirish mumkin bo‘lsa, madaniyat muassasa tadbirlarda bu holat takrorlanmaydi.

Madaniyat muassasa hodimlari moddiy ishlab chiqarishni emas, balki ma'naviy boyliklarni yaratish va targ‘ib etish orqali inson ma'naviyatini yuksaltirishni anglatadi. Shuni ham ta'kidlash joizki, aholining madaniy ehtiyojlarini qondirish bilan bog‘liq faoliyatda o‘zaro munosabatlar madaniy – ma'rifiy soha hodimlaridan odob – ahloq me'yorlari va qoidalarini, ular haqidagi bilim, ko‘nikma va malakalarni puxta egallashni talab qiladi.

“Ozod fuqaro ma'naviyatini, ozod shaxsni shakllantirish masalasi oldimizda turgan dolzarb vazifadir, – dedi Islom Karimov, – biz o‘z haq –xuquqlarini taniydigan imkoniyatlariga tayanadigan, atrofida sodir bo‘layotgan voqea – hodisalarga mustaqil munosabat bilan yondashadigan, ayni zamonda shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg‘un holda ko‘radigan erkin, har jihatdan barkamol insonlarni tarbiyalashimiz kerak”. Erkin va ozod fuqaro ma'naviyatini shakllantirish vazifasi bo‘lajak mutaxassislarning dunyoqarashi, tafakkuri, madaniy ko‘nikma va malakasi, estetik didi, kasbiy etikasiga ko‘proq bog‘liqdir.

Madaniy-ma'rifiy soha hodimlarining kasbiy etikasini belgilash uchun zamonaviy madaniyat muassasalarining amaliy faoliyatiga murojaat qilish lozim. Madaniy faoliyatdagi tadbirlar bilan shug‘ullanuvchilarda boshqa soha hodimlari – boshqaruv apparati, tibbiyot hodimlari, o‘qituvchilariga xos bo‘lgan xususiyatlar bilan birgalikda o‘z kasblariga tegishli bo‘lgan alohida hislatlar va fazilatlar bo‘lishi ham kerak. Shuningdek, mutaxassis uchun o‘qituvchi san'atkorning etikasi me'yorlarini chuqur egallab olish, o‘z faoliyatining ma'naviy jihatini uchun mas'ulligini chuqur anglash madaniy – ma'rifiy soha hodimi shaxsiyatini yanada boyitadi. Chunki aynan axloqiy xatti harakatlarda shaxsning o‘zligi namoyon bo‘ladi. Boshqarish, muloqot qilish, o‘qitish va tarbiyalashni bilmaslik esa ijtimoiy-madaniy faoliyatda kasbiy malakaning yetishmasligidan dalolat beradi.

O‘zbek xalqining turmush tarzi keyingi yillarda misli ko‘rilmagan darajada o‘zgardi. Endilikda, bugungi kun kishisi yaxshi hayot kechirish, muloqotning go‘zal

namunalarini namoyon etish, eng muhimi, voqelikni estetik o‘zlashtirishning o‘ziga mos yo‘lidan bormoqda. Bu ayni paytda, musiqiy madaniyat rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Musika jamiyat ma'naviy taraqqiyotida san'atning boshqa turlariga nisbatan global ta'sir etish xususiyatiga ega. Buni O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimov alohida ta'kidlab, “Musika sadolari qaysi xalq yoki millat vakili tomonidan ijro etilmasin, eng ezgu, yuksak va nozik insoniy kechinmalarni ifoda etadi... Eng muhimi, bugungi kunda musika san'ati navqiron avlodimizning yuksak ma'naviyat ruhida kamol topishida boshqa san'at turlariga qaraganda ko‘proq va kuchliroq ta'sir ko'rsatmoqda.” - degan fikrni bildirgan edilar.

Musiqaning tarbiyaviylik xususiyatiga odatda ikki xil yondashiladi. Birinchidan, musika harakatlantiruvchi va poklovchi ma'naviy hodisa. Ikkinchidan, musika - ko‘ngilochar va ermakka asoslangan manfaatdorlik manbai. Har ikkala yondashuvda ham musiqaning tarbiya jarayonlaridagi ishtiroki muhim ahamiyatga ega. Chunki, masalaga ratsional yondashadigan bo‘lsak har qanday musika ma'naviy hodisaga aylanmagani kabi barcha musiqalar ham oddiygina manfaatdorlik manbai bo‘lavermaydi. Chinakam musika madaniyat va ma'naviyat mulki sifatida tarbiya jarayonlariga yanada yaqinlashadi. Musiqaning tarbiyaviylik xususiyati uni tinglash, his etish, munosabat bildirish kabi estetik madaniyat tizimi orqali izohlanadi.

Bugungi kun musiqasi dunyodagi sodir bo‘layotgan hamma jarayonlarning aksi, insonning va insoniyatning turli tashqi ta'sirlardan, ba'zan o‘z-o‘zidan ma'naviy, ruhiy, ijtimoiy va jismoniy taraflardan ozod bo‘lishda balki yagona yo‘li, hamda inson madaniyatining tadrijiy rivojini beruvchi imkoniyatidir. Yangi musika yangi san'at kabi ma'lum bir vaqtda paydo bo‘lmagan, u avvalgilarning davomi. Lekin ba'zi bir hollarda ayrim estrada musika namunolari yoshlarning ahloqiy olamiga zo‘rlilik bilan ta'sir ko'rsatishga urinmoqda. Ular asosan G‘arb musiqasi namunolari yoki ularga taqlidlardir. Hozirgi davr ultra musiqasining ayrim turlari (“bit”, “rok”, “rep”, “pop”) yoshlarni ma'naviy qashshoqlikka, tubanlikka boshlamoqda. Bunday bema'ni va behayo musiqalarning ba'zi «namunolari» bizga ham yetib kelgan. G‘arb musiqasining shiddat bilan yoshlarimiz hayotiga va ongiga kirib kelishini garchand yangilik sifatida qabul qilsak ham, ularning fe'l-atvorida jiddiy burilish yasalayotganligi bor gapdir. G‘arb musiqiy janrlarining yoshlar tarbiyasi, yashash tarziga mos kelayotganini inkor eta olmaymiz. Ularning ta'bi, didi shuni talab qilayapti. Lekin jazavaga tortuvchi, bir xil so‘zlarni ko‘p takrorlayveradigan, bir xil ritmga asoslangan musiqani ko‘p tinglaydigan yoshlar, shubhasiz milliylikdan yiroqlashadilar. Ularning ongu shuuriga shovqin-suronli musika shu darajada o‘rnashadiki, natijada, yurish-turishi ham o‘zgara boshlaydi. Shu boisdan yoshlarda to‘g‘ri estetik didni, insonning ma'naviy dunyosini

boyituvchi haqiqiy go‘zal musiqaga muhabbatni tarbiyalash, yangi inson – mustaqil davlat quruvchisini kamol toptirish uchun kurash jamiyatimizning muhim vazifasidir. Chunki kishilar ongi va ma'naviy olamiga musiqa san'atining ta'sir kuchi nihoyatda kattadir.

Madaniy jamoatchiligimiz, avvalambor musiqashunos olimlar, ustoz san'atkorlar, kompozitorlar, yozuvchi va jurnalistlar, ko‘p sonli san'at ixlosmandlari bunday masalalar yuzasidan o‘z fikrini ochiq bildirib borishi, shu tariqa yoshlarimizga to‘g‘ri tarbiya berishimiz ham qarz, ham farz.

Xo‘sh, milliy musiqaning tarbiyaviy ta'sir kuchini, ahamiyatini oshirish uchun qanday ish ko‘rish kerak, degan savol ko‘ndalang bo‘ladi. Unga O‘zbekiston xalq hofizi Hasan Rajabiy quyidagicha javob beradi: “Milliy qadriyatlarimizni, tilimizni, musiqiy asarlarni bolaning eng kichik yoshidan qulog‘iga singdirib borilsa, u maktab yoshiga yetgan paytda o‘z ongini ancha boyitgan hisoblanadi. Bog‘cha yoshidagi bolalarga ovqatlanish, o‘ynash mahalida dam-badam quloqqa malol kelmaydigan tarzda milliy musiqiy ohanglar eshittirilib borilishi kerak. Hatto eski o‘zbek adabiy tili, ya'ni mumtoz shoirlarimiz ishlatgan so‘zlardan bir qanchasini o‘rganib olish yo‘llari ham bor. Bolalarda narsa-hodisani o‘ziga tez qabul qiluvchi aql-idrok asta-sekin rivojlanib boradi. Biz nima uchun Alisher Navoiyni tushunmaymiz, chunki shoir ijodiga murojaatni 11-12 yoshlarda boshlaymiz. Agar bolaga 2-3, 4-5 yoshidan boshlab mumtoz musiqamizni singdirib borsak, u yoshi ulg‘aygan lahzada maqomni, lirik qo‘shiqlarni ensasi qotib qabul qilmas edi. Shu alfozda maktabni bitirib olguncha ongi, tafakkuri rivojlanib boradi. Maktab yoshidagi bolalarga musiqani tinglash soatlarini joriy qilish lozim. Tinglash madaniyati, his qilish malakasi shakllangan bola hech qachon o‘z milliy musiqasini chetga surib qo‘yib, ajnabiylar san'atiga mehr qo‘ymaydi. Bu an'ana maktabdan kollej va litseylarga, oliy o‘quv yurtlariga o‘tsa deyman”.

Axloq, odob tarbiyasida o‘tib ketgan imkoniyatlarni qayta, ko‘ngildagidek tiklab bo‘lmaydi. Yaxshi tarbiya ko‘rgan bolalargina bilim olishga ixlosi bo‘ladi, jamiyatda ham o‘zining munosib o‘rnini topa oladi. Jamiyatimiz uchun bilimli, fan asoslarini chuqur egallashga vijdonan intiladigan yoshlar kerak. Bunday fazilatlar yetuk ahloq va odob zaminidagina shakllanishi mumkin. O‘quvchi yoshlarda burch, vatan va millat oldidagi mas'uliyatni his qilish, qonunlarga rioya etish singari fazilatlarni ham shakllantirish kerak. Yoshlarning shaxs sifatida kamol topishiga salbiy ta'sir etadigan muhitni bartaraf etish ham tarbiyaviy ishlar tizimiga kiradi. Yoshlarni tarbiyalash – butun jamoatchilik manfaatdor bo‘lgan umumdavlat ishidir. Tarbiya, ta'lim ishlari davlat tomonidan bajarilishi ham istiqbol ehtiyojlari bilan taqozo etgan obyektiv zaruriyatdir. Bolalik chog‘idan farzadlarimizga to‘g‘ri musiqiy ta'lim berish va yosh avlod qalbi va ongida ezgu g‘oyalarni shakllantirish,

ularni vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarimizga hurmat, fidoyilik ruhida tarbiyalash uchun respublika bo‘yicha ko‘p sonli musiqa maktablari, etnografik jamoalar, xor to‘garaklari tashkil qilingan. Ulardan biri nafaqat O‘zbekistonda, balki qo‘shni davlatlarda va uzoq xorijda ham mashhur bo‘lgan “Bulbulcha” bolalar musiqiy dastasidir. Keyingi yillarda Respublikada yosh istedodlarni kashf etish, qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlashtirishga qaratilgan ko‘plab ko‘rik tanlovlar, madaniy ma‘rifiy tadbirlar, konsertlar, ko‘rgazmalar va festivallar bo‘lib o‘tayapti. Jumladan, “San‘at g‘unchalari”, “Yagonasan, muqaddas Vatan”, “Yangi avlod”, “Nihol” kabi ko‘rik tanlovlarni misol tariqasida keltirish mumkin.

Mustaqillik yillarda bolalar san‘at, musiqa va badiiy maktablari va ularda ta‘lim oluvchi o‘quvchilar soni ko‘payib bordi. Masalan, 1995 yil O‘zbekistonda bunday maktablar soni 309 ta, o‘quvchilar soni 68,8 ming bo‘lsa, 2001 yil maktablar soni 311 ta, o‘quvchilar soni esa 70,0 mingtaga yetdi. Shuningdek, 5 ta o‘rta maxsus musiqa maktabi va litseylari, 14 ta musiqa kollejlari va O‘zbekiston Davlat konservatoriyasi faoliyat olib borib, ularda 6398 nafar pedagog kadr yoshlarga musiqa san‘atidan saboq berdi.

Musiqa ta‘lim tizimini zamon talablariga moslashtirish yuzasidan davlat tomonidan katta e‘tibor qaratildi. 2008-yil 8-iyulda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Bolalar musiqa va san‘at maktablarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va ularning faoliyatini yaxshilash bo‘yicha 2009-2014-yillarga mo‘ljallangan Davlat dasturi to‘g‘risida”gi qarori sohani rivojlantirishga qaratilgan islohotlarni yangi bosqichga olib chiqdi.

Mazkur qarorda yosh avlodning iste‘dodini har tomonlama kamol toptirish va madaniy saviyasini yuksaltirish, yoshlarni milliy va jahon musiqalari, tasviriy san‘atining yuksak namunalaridan keng bahramand bo‘lishi uchun zarur sharoitlar yaratish, bolalar musiqa va san‘ati maktablarini rivojlantirish hamda zamonaviy moddiy-texnik bazasini shakllantirish borasida qat‘iy chora-tadbirlar belgilandi.

Qarorda bolalar musiqa va san‘at maktablarini yangidan qurish uchun maydonlarni tanlashda tasdiqlangan normativlarga muvofiq albatta tuman shaharlarning turar joy massivlarida joylashtirish, mazkur maktablarni rivojlantirish va moddiy-texnika bazasini yaxshilash, shu jumladan, ularni jihozlash uchun imtiyozli shartlar asosidagi xorijiy kreditlar va grantlarni jalb etish haqida ham gapirib o‘tilgan.

Mazkur hujjat, mazmun-mohiyatiga ko‘ra, yoshlarning milliy va jahon musiqalari namunalaridan keng bahramand bo‘lish uchun shart-sharoitlar yaratish va bolalar musiqa maktablarini rivojlantirishga keng yo‘l ochdi.

Islom Karimovning quyidagi so‘zlarini eslash joiz: “Mustaqillik yillarida, ulug‘ bobolarimizning ana shunday an‘analarini davom ettirgan holda,

mamlakatimiz musiqa san'atini keng rivojlantirishga qaratilgan dastur va rejalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, mumtoz musiqiy merosimizni asrab-avaylash va o‘rganish, uni yosh avlodlarga bezavol yetkazish maqsadida ko‘plab ko‘rik tanlovlar, nufuzli xalqaro musiqa anjumanlari muntazam ravishda o‘tkazib kelinmoqda”.

Texnika taraqqiyoti va globallashuv davrining mevasi bo‘lgan elektron musiqa asboblari milliy musiqiy madaniyatimizga ham singib bormoqda. Afg‘on rubobi, sintezatorlar, pianino va akkordionlar, mikrofonlar musiqiy madaniyatimizning ajralmas qismiga aylanib qoldi. Bunday musiqiy asboblardagi integratsion jarayonlar, ayniqsa, estrada janrida keng tarqalgan. O‘zbek estradasida qator guruhlar paydo bo‘ldiki, masalan, Muhriddin Holiqov, Nuriddin Haydarov, Mahmud Namozovlar «Yalla»dan keyingi o‘zbek xalq musiqiy madaniyatini zamonaviy tamoyillar bilan boyitdilar. Natijada, ayniqsa, mustaqillikdan keyin musiqiy madaniyatimizda yangi, zamonaviy estetik qadriyatlar tarkib topdi.

Binobarin, hozirgi zamonda musiqa maktablarida, havaskorlik to‘garaklarida, madaniy-ma'rifiy muassasalarida ta'lim-tarbiya va profesional mahorat masalalarini to‘g‘ri hal qilishda jahon andozalarini ham e'tiborga olish talab qilinmoqda.

Jamiyatdagi o‘zgarishlarning tezkor sur'ati axborotlarning ulkan oqimini keltirib chiqaradiki, bu narsa o‘quv tizimida yangi texnologiyalarni qo‘llashni taqazo etadi. Shuning uchun kompyuter inson faoliyatining turli sohalarida, jumladan, musiqa-badiiy sohada ham keng qo‘llanilmoqda. Ta'lim jarayonida kompyuterlardan foydalanish mavjud tasavvurlarni qayta ko‘rib chiqish, eskirgan sxemalaridan voz kechish, ba'zi uslubiy qarashlarni o‘zgartirishga olib boradi.

Musiqa sa'nati bilan oshno bo‘lgan insonlarda buzg‘unchilik, xasadgo‘ylik, tajavuzkorlik, qo‘pollik, jangarilik, vayronkorlik kabi salbiy xislatlar deyarli bo‘lmaydi chunki musiqiy ta'lim tarbiya faqat insonni ezgulikka, chiroyli axloqiy fazilatlariga chorlaydi. Musiqiy ta'lim-tarbiyaning inson uchun jozibadorligi shundan iboratki, uning mazmunida butun bir xalqning, millatning urf-odatlarini, an'analari udumlari, hayot tarzi, ruhiy kechinmalari, orzu-umidlari, milliy qadriyatlari singib ketgan. Birgina folklor-etnografik yo‘nalishni oladigan bo‘lsak, undagi ijro uslublari insonning butun vujudiga nafas oladigan havodek ozuqa berib, uning ma'naviyatini yuksaltirishga, undagi vatanparvarlik, yurtparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, bag‘rikenglik, iymonli-e'tiqodlilik kabi bir qadar ijobiy insoniy xislatlarning shakllantirishida juda muhim ahamiyatga ega deb hisoblaymiz.

Xulosa qilib aytganda har bir inson uning yoshidan qat'iy nazar musiqa san'atiga yaqin bo‘lsa o‘zi va jamiyat uchun faqat foyda keltiradi. Xalq teatri va folklor etnografik dastalar esa madaniyat va san'at orqali jamiyat a'zolarini

vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Milliy turmush tarzimizni jahon xalqlariga namoyish etadi.

Mustaqillik yillarida viloyat san'atkorlari voha san'atini dunyoga yoyishda tinimsiz mehnat qildilar. Jumladan, Boysun tumanining «Shalola» (1969 yilda «Xalq teatri unvoni»ni olgan) dastasi qator xorijiy mamlakatlarda ijodiy safarda bo‘lib, ko‘p ming sonli muxlislar tahsiniga sazovor bo‘ldi. «Quralay», folklor etnografik ansambli ijodiy jamoasi; Uzun tumani B.Omonov nomidagi shirkat xo‘jaligidagi «Rohat» ashula va raqs dastasi; Uzun tumani K.Aliev shirkat xo‘jaligidagi «Rayhon», Jarqo‘rg‘on tumani To‘xta Shoburov shirkat xo‘jaligi qoshidagi «Dilrabo», Surxon shirkat xo‘jaligidagi «Surxon gullari», Sho‘rchi tumani madaniyat uyining «Kumush tola», Oltinsoy tumani Paxtakor shirkat xo‘jaligining «Oqar buloq tongi», Xo‘jaipok shirkat xo‘jaligidagi «Lola», Denov tumani I.To‘rayev shirkat xo‘jaligidagi «Navnihol» va Sariosiyo tumani madaniyat uyi qoshidagi «Shodiyona» nomli ashula va raqs dastalari ham istiqloq yillarida o‘z ijodlari bilan Respublika ahliga tanildilar. Viloyatning Sayyora Qoziyeva, Hosila Rahimova, Mahmud Namozov, Ravshan Namozov, Rustam Mahmudov kabi xushovoz xonandalari Respublika miqyosida o‘tkazilayotgan barcha san'at tadbirlarida va bayramlarida o‘z repertuarlaridagi yangi-yangi qo‘shiqlar bilan ishtirok etmoqdalar. 2002-yil 25-maydan boshlab, Boysun tumanida «Boysun bahori» xalqaro ochiq folklor festivali har ikki yilda bir marotaba o‘tkazib kelinmoqda. 2002-yilda o‘nga yaqin xorijiy mamlakatlardan san'atshunos, folklorshunoslar, tarixchilar, libos dizaynerlari ishtirok etayotgan san'at anjumani madaniy hayotimizda muhim voqea bo‘ldi. Bu folklor festivali YuNeSKO tomonidan insoniyat og‘zaki va ma'naviy merosi durdonasi sifatida e'tirof etildi. Bu jahondagi shunday nufuzga sazovor bo‘lgan manzillar ichida o‘n to‘qqizinchisidir. Mustaqillik tufayli ma'naviy qadriyatlarimizni tiklash borasida amalga oshirilayotgan xayrli ishlar ham viloyatda ma'naviyat va ma'rifatni yanada yuksaltirishga qaratilgandir. Ayniqsa «Alpomish» dostonining 1000 yillik to‘yining 1999-yil 6-noyabrda YuNeSKO hamkorligida keng miqyosida nishonlanishi viloyat madaniy hayotida chuqur iz qoldirdi. Bayram tantanalarida Respublika Prezidenti I.A.Karimov ma'ruza qilib, hamda Surxondaryoning baxshichilik san'ati an'analari yuksak baho berdi. Prezidentning bevosita tashabbusi bilan «Xalq baxshisi» unvoni ta'sis etilib, bu yuksak unvonga birinchi bo‘lib O‘zbekistonda Shoberdi baxshi Boltayev sazovor bo‘ldi. «Alpomish» dostonining 1000 yilligi munosabati bilan «O‘zbekkino» davlat aksionerlik kompaniyasi tomonidan suratga olingan ikki qismli «Alpomish» badiiy filmida Surxondaryolik sport ustasi Azamat Ali Qalandarov Alpomish rolini yaratdi. 1995-yil dekabrda «O‘zbekiston vatanim manim» mavzuidagi qo‘shiq ko‘rik tanlovi malakatimizning hamma viloyat, shahar

va tumanlarida ko‘tarinkilik bilan o‘tkazildi. 2003-yil mart oyida Termizning «Bahor» konsert zalida «O‘zbekiston-Vatanim manim»-deb atalgan qo‘shiq tanlovining birinchi bosqichi bo‘lib, bu O‘zbekiston Xalq ta’limi vazirligiga qarashli muassasalar o‘rtasida o‘tkazildi. Ko‘rik tanlovda bolalar bog‘chalari tarbiyalanuvchilaridan mamlakatdagi Oliy o‘quv yurtlari talabalari ham ishtirok etdi. Ko‘rik qatnashchilari ona Vatan go‘zalligi, uning istiqlolini madh etgan qo‘shiqlari, taniqli bastakorlar, shoirlar va Xalq ta’limi Vazirligining yetakchi mutaxassislaridan iborat nufuzli hay’at a’zolari tomonidan baholandi. Umuman ko‘rik tanlovning birinchi bosqichida 54 mingdan ziyod san’atkor qatnashdi. 10 mingdan ortiq qo‘shiqlar ijro etildi. Surxon vohasida ham bu ko‘rik tanlov uchun har yili tanlov o‘tkazish, vohaning Jarqo‘rg‘on tumanida 1999-yilda 3 ta janr bo‘yicha (milliy folklor estrada) hamda «Baxshilar tanlovi» bo‘yicha bayram o‘tkazilib, tuman bo‘yicha «O‘zbekiston Vatanim manim» ko‘rik tanlovi g‘oliblari aniqlandi. Birinchi o‘rin Najmiddin Jononovga («Sado» guruhi), ikkichi o‘rin Abdulla Saidov (maktab o‘quvchisi), uchinchi o‘rin Safar Qurbonov (shahar musiqa maktabidan), Norbo‘ta Jumayev («Murabbiy dastasi»)lariga berildi. Tanlovda 1-2 o‘rinni olganlar va baxshilar ichida g‘olib deb topilgan O‘rol Xudoyqulov Viloyat bosqichiga yo‘l oldi. 2000-yil 26-27 iyun kunlari Toshkent shahrida Respublika Oliy o‘quv yurtlari o‘rtasida bo‘lib o‘tgan «O‘zbekiston-Vatanim manim» qo‘shiqlar ko‘rik tanlovida Termiz davlat universiteti talabalari ham ishtirok etishib, faxrli 4-o‘rinni egallab qaytdilar. Xalq ijodiyoti va madaniy-ma’rifiy ishlarni yanada rivojlantirish maqsadida viloyatdagi barcha madaniyat muassasalarida faoliyat ko‘rsatayotgan badiiy rahbarlarning ish saviyasi va bilim doiralarini kengaytirish, ularni hozirgi zamon talablariga javob beruvchi badiiy rahbar qilib kamol toptirish, yosh avlodni g‘oyaviy estetik ruhida tarbiyalash maqsadida olib borilgan ishlar o‘z samarasini berdi. Jumladan, 2002-yilda Qashqadaryo viloyatining Kitob shahrida o‘tkazilgan folklor-etnografik jamoalarining Respublika ko‘rik tanlovida Oltinsoy tumani Vaxshivor qishloq klubi qoshida tashkil etilgan «Sharshara» folklor-etnografik jamoasi II o‘ringa, 2003-yilda o‘tkazilgan «Alla» ijrochilarining oltinchi an’anaviy ko‘rik tanlovining viloyat bosqichi deb topilgan Jarqo‘rg‘on tumani badiiy jamoasi ko‘rik tanlovining Namangan shahrida o‘tkazilgan Respublika bosqichida fahrli 2-o‘ringa sazovor bo‘ldilar. Badiiy havaskorlikni rivojlantirishda qo‘shgan hissalarini uchun 1998-yilda Jarqo‘rg‘on tumani madaniyat qoshidagi «Dilrabo» ashula va raqs dastasi badiiy rahbari Nurali Allanazarov, 2002-yilda «Boysun» folklor-etnografik dastasi badiiy rahbari Sayyora Qoziyevalarga «O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist» unvoni berildi. 2005-yilda vohaga xos qator raqslari Respublika va viloyat miqyosida o‘tkazilgan ko‘plab ommaviy tadbirlarda sahnalashtirgan raqslari va munosib ijodiy xizmatlari uchun «O‘zbek raqs»

Respublika madaniyat va sport ishlari boshqarmasi viloyat bo‘limi bosh raqs sahnalashtiruvchisi Shoira Qurbonova va viloyat Respublikada o‘z qo‘shiqlari bilan barchani mamnun qilayotgan ovoz sohibasi Denov tumani Madaniyat uyi qoshidagi «Navnihol» ashula va raqs dastasi xonandasi Hosila Rahimovalar «Shuhrat» medali bilan, Qiziriq tumanidan Abdunazar baxshi Poyonov «O‘zbekiston xalq baxshisi» unvoni bilan taqdirlandilar. Viloyat aholisi madaniyati va san'atining nafaqat Respublikada balki chet ellarda ham tan olinayotganligi barchamizga ma'lum, albatta, bu yutuqlar o‘z-o‘zidan qo‘lga kiritilayotgani yo‘q. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I. Karimov tashabbusi bilan tashkil etilgan va to‘qqizinchi marta o‘tkazilayotgan «O‘zbekiston Vatanim manim» qo‘shiqlar tanlovi kelajagi buyuk davlatimiz va uning bunyodkor xalqini madh etuvchi insonlar qalbida muqaddas vatanni, istiqlolni ko‘z qorachig‘idek asrab avaylashga undovchi yuksak badiiy saviyadagi musiqa asarlari va qo‘shiqlarining yuzaga kelishiga keng imkoniyat yaratdi.

Xulosa qilib aytganda, bu noyob tuzilma ularda turli yoshdagi ijodkorlarning jam bo‘lishi, xususan ular repertuarlarida o‘zbek xalqining qadimiy madaniyat namunalarini joy olgani, madaniy merosimizni ajdodlardan avlodlarga meros bo‘lib o‘tishida ko‘prik vazifasini o‘tashi bilan ham katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Karimov I.A. Ilm-u fan mamlakat taraqqiyotiga xizmat qilsin. O‘zbekiston Respublikasi fanlar akademiyasi umumiy yig‘ilishida so‘zlangan nutq. 1994 yil 7 iyul: Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. – Toshkent: 1996. 2-tom. – B. 261.
2. Madaniyat muassasalarning 1990-1991 yillaridagi faoliyatining asosiy ko‘rsatkichlari. – Toshkent: 1991. – B. 4.
3. Madaniyat muassasalarning 1994-1995 yillaridagi faoliyatining asosiy ko‘rsatkichlari. – Toshkent: 1995. – B. 8.
4. Alimova Sh.X. “Madaniy – madaniy faoliyat asoslari”. – Toshkent: OOO «ma'suliyatli matbaa», 2007. – B. 115.
5. Shodiev S. Ma'naviyat va ma'rifat sohasi hodimi etikasi va imiji // Tashkilot madaniyati va rahbar ma'naviyati (ilmiy maqolalar to‘plami). – Toshkent., 2001. – B. 44 –45.
6. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. – Toshkent: O‘zbekiston, 1999. – B. 17.
7. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. B 140-141.
8. Ahmedova Z. Milliy musiqa madaniyati va uning yoshlar ma'naviyatini shakllantirishdagi roli”. Avtoref. dis.... fals..fan nomz. – Toshkent: O‘zMU. 2005. -

17 b; Inomova M. Oilada bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlar. – Toshkent: Fan, 1999. – B. 151.

9.O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo‘mitasi. Yillik statistik to‘plami. 2004. – Toshkent., 2005. – B. 116.

10.O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. 12-jild. – Toshkent., 2006. – B. 571.

11.Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Toshkent: Ma'naviyat, 2008. B 140.

RAQAMLI DUNYO VA JAMIYAT: YOSHLAR ONGIGA IJOBI VA SALBIY TA’SIRI

Kenjayev Burgutali Qoviljon o‘g‘li

Namangan Davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Alisherova Gulsora Qosimjon qizi

Namangan Davlat Pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-

bosqich talabasi gulsoraalisherova124@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi kunda raqamli dunyo jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylangan. Texnologiyalar, internet va axborot tizimlari yoshlar ongi va hayot tarziga ham sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada raqamli dunyoning yoshlar ongiga ijobiy va salbiy ta'sirlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Raqamli dunyo, texnologiyalar, yoshlar ongiga ta'siri, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli savodxonlik, innovatsiya psixologik ta'sir.

Базовые слова: Цифровой мир, Технологии, Влияние на сознание молодежи, Социальные сети, Цифровая грамотность, Инновации, Психологическое воздействие.

Base words: Technologies, Impact on youth consciousness, social networks, digital literacy Innovation, psychological impact.

Raqamli dunyoning yoshlar ongiga ijobiy ta'siri.

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar yoshlarga har sohada qo'l kelmoqda. Internet orqali turli mavzular bo'yicha ma'lumotlarga tezda ega bo'lishlari mumkin. Bu ularning bilim doirasini kengaytirishga yordam beradi va o'qitish jarayonini osonlashtiradi. Internet orqali yoshlar butun dunyo bilan bog'lanib, turli madaniyatlarni, fikrlarni va tajribalarni o'rganishi mumkin. Bu ularga global muammolar haqida xabardor bo'lishga va kengroq nuqtai nazar bilan qarashga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar yoshlar uchun global bilimlarini ochib berdi. Masalan, onlayn kurslar, elektron darsliklar va ilmiy ma'lumotlar orqali ta'lim olish sezilarli darajada osonlashdi. Bu esa yoshlarning rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Yaratilish va imkoniyatlari, texnologiyalar yoshlarni yangi g'oyalarni amalga oshirishga undaydi. Axborot texnologiyalarini yaratish, dasturlash, grafik dizayn kabi sohalarda va shu qatorda musiqa, san'at va boshqa ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari kengaymoqda. Ijtimoiy faollik va muloqot imkoniyatlari Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun o'z fikrlarini ifoda etish va muhim masalalarda qatnashish uchun xizmat qilmoqda. Bu yoshlarning jamiyatda o'z ovoziini bildirishiga yordam bermoqda.

Raqamli dunyoning yoshlar ongiga salbiy ta'siri

Raqamli qaramlik va vaqtni noto'g'ri boshqarish Ijtimoiy tarmoqlarda o'z-o'zini baholash va boshqa insonlarga nisbatan taqqoslash odatiy holga aylanishi mumkin. Yoshlar o'zlarini boshqalarning ideal tasvirlari bilan solishtirib, o'zlarini past baholashlari yoki noqulaylik his qilishlari mumkin. Raqamli muhitda doimiy ravishda bildirishnomalar, yangiliklar va boshqa chalg'ituvchi narsalar paydo bo'lishi, yoshlarning diqqatini tarqatishi va uzoq muddatli diqqatni jamlash qiyinlashishiga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarga haddan tashqari bog'lanish yoshlarning vaqtni samarali boshqarish qobiliyatini pasaytiradi. Bu esa ta'lim olishga e'tiborni kamaytirishi va o'zini rivojlantirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Psixologik salbiy ta'sirlar. Raqamli dunyoda ko'p vaqt o'tkazish stress, depressiya va o'z-o'zini qadrlashning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Axborot tizimlari va yolg'on xabarlar. Yoshlar ko'pincha internetda tarqaladigan yolg'on ma'lumotlarga ishonib qolishadi. Bu esa ularda noto'g'ri dunyoqarash va qarorlar qabul qilishga olib kelishi mumkin.

Yechim va tavsiyalar.

Raqamli savodxonlikni oshirish. Yoshlar orasida axborotlarni tahlil qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish lozim. Bu ularga yolg'on xabarlar himoyalanihga yordam beradi. Onlayn va oflayn hayot o'rtasidagi muvozanatni saqlash. Yoshlarni real hayotdagi faoliyatga jalb etish, sport, san'at va madaniyat sohalarida qatnashishni rag'batlantirish zarur.

Xulosa

Raqamli dunyo yoshlar uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda, lekin u bilan birga ma'lum xavf-xatarlarni ham keltirib chiqarmoqda. Shuning uchun, ijobiy va salbiy tomonlarni muvozanatlashtirish, yoshlarni ongli ravishda raqamli texnologiyalardan foydalanishga o'rgatish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov M. R., “Raqamli texnologiyalar va yoshlarning ijtimoiy faoliyati”.
2. Gubanova D. A., “Raqamli axborot va yoshlar psixologiyasi”.
3. Turg‘unov A. Sh., “Yoshlar va raqamli texnologiyalar: ijobiy va salbiy tomonlar”.
4. Pavlov L. I., “Yoshlar ongiga axborot texnologiyalarining ta'siri”.
5. Semyonov Yu. S., “Raqamli ta'limning rivojlanish tendensiyalari”.

PEDAGOGIK FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISHDA KUY VA QO‘SHIQLARNING AHAMIYATI

Jo‘rayeva Feruza

Namangan davlat pedagogika instituti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: mazkur ilmiy maqolada "Pedagogik faoliyatni rivojlantirishda kuy va qo‘shiqlarning ahamiyati" masalasi yoritiladi. Kuy va qo‘shiqlar musiqaning asosiy turlari sifatida ta'lim jarayonida keng qo‘llaniladi va ularning pedagogik rolini o‘rganish bu sohadagi ilmiy-tadqiqot ishlarini boyitadi. Maqolada kuy va qo‘shiqlarni pedagogik faoliyatda qo‘llash usullari, ularning o‘quvchilarning emotsional va intellektual rivojlanishiga ta'siri, shuningdek, tarbiyaviy ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Kuy va qo‘shiqlar orqali yoshlarning axloqiy, estetik va ruhiy tarbiyasi, jismoniy va aqliy salohiyatining rivojlanishi, o‘quvchilarda ijtimoiy mas’uliyat va hamkorlik ko‘nikmalarining shakllanishi hamda musiqaning ta'lim jarayonidagi interaktiv yondashuvlar bilan integratsiyasi masalalari ko‘rib chiqiladi. Maqola, shuningdek, kuy va qo‘shiqlarning pedagogik faoliyatda samarali ishlatilishi, o‘quvchilarning ilmiy va ma’naviy savodxonligini oshirishdagi muhim o‘rni va ulardan ta’limni jonlantirish vositasi sifatida foydalanishning ilmiy asoslarini taqdim etadi. Maqola nafaqat ta’limotchi va pedagoglarga, balki musiqiy pedagogika va tarbiya sohasida izlanish olib borayotgan tadqiqotchilarga ham foydali bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: pedagogik faoliyat, kuy va qo‘shiqlar, musiqa ta’limi, tarbiyaviy ahamiyat, emotsional rivojlanish, ma’naviy tarbiya, didaktik yondashuv.

Аннотация: В данной научной статье рассматривается проблема "Значение песен и мелодий в развитии педагогической деятельности". Песни и мелодии, являясь основными жанрами музыки, широко используются в образовательном процессе, и исследование их педагогической роли обогащает научно-исследовательскую работу в этой области. В статье анализируются

методы использования песен и мелодий в педагогической деятельности, их влияние на эмоциональное и интеллектуальное развитие учащихся, а также их воспитательная ценность. Рассматривается развитие морального, эстетического и духовного воспитания молодежи через песни и мелодии, улучшение физического и умственного потенциала учащихся, формирование социальных и коммуникативных навыков, а также интеграция музыки в образовательный процесс с использованием интерактивных подходов. В статье также представлены научные основы эффективного использования песен и мелодий в педагогической деятельности, их важная роль в повышении научной и духовной грамотности учащихся и их использовании как инструмента оживления образования. Статья будет полезна не только педагогам и учителям, но и исследователям в области музыкальной педагогики и воспитания.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, песни и мелодии, музыкальное образование, воспитательная ценность, эмоциональное развитие, духовное воспитание, дидактический подход.

Abstract: This scientific article discusses the issue of "The Importance of Songs and Melodies in the Development of Pedagogical Activity." Songs and melodies, as primary forms of music, are widely used in the educational process, and studying their pedagogical role enriches research in this field. The article analyzes the methods of using songs and melodies in pedagogical activities, their impact on the emotional and intellectual development of students, as well as their educational significance. It examines how songs and melodies contribute to the moral, aesthetic, and spiritual upbringing of young people, the development of physical and intellectual potential, the formation of social responsibility and cooperation skills, and the integration of music with interactive approaches in the educational process. The article also presents the scientific foundations for the effective use of songs and melodies in pedagogical activities, their important role in enhancing students' scientific and spiritual literacy, and how they serve as a tool for revitalizing education. The article will be useful not only to educators and teachers but also to researchers in the fields of music pedagogy and education.

Keywords: pedagogical activity, songs and melodies, music education, educational significance, emotional development, spiritual upbringing, didactic approach.

Pedagogik faoliyat, yoshlarning intellektual va ma'naviy jihatdan rivojlanishini ta'minlash, ularni jamiyatga foydali shaxslar sifatida tarbiyalash jarayonida katta ahamiyatga ega. Bu jarayonda san'atning, ayniqsa kuy va

qo‘shiqlarning o‘rni beqiyosdir. Musiqa, ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, nafaqat estetik zavq va ruhiy ko‘tarinkilik baxsh etadi, balki talaba yoki o‘quvchining ongini rivojlantirish, ularning jismoniy va ruhiy salomatligini mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Kuy va qo‘shiqlar o‘zining pedagogik imkoniyatlari bilan tarbiya jarayoniga ta’sir ko‘rsatadi, yoshlarni ma’naviy qadriyatlar bilan tanishtirishda yordam beradi.

1. Kuy va qo‘shiqlarning pedagogik faoliyatdagi roli. Kuy va qo‘shiqlar musiqaning asosiy turlari bo‘lib, ularning pedagogik faoliyatdagi o‘rni katta. Musiqa, hissiyotlarni ifodalash, ruhiy holatlarni yoritish va o‘quvchilarda ma’naviy qarashlarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Kuy va qo‘shiqlar orqali o‘quvchilar o‘z his-tuyg‘ularini ifodalashni, musiqaning notiqqligini anglashni va musiqiy tasavvurlarni rivojlantirishni o‘rganadilar.

Emotsional rivojlanish va ma’naviyat: Kuy va qo‘shiqlarning o‘qituvchilar tomonidan ta’lim jarayonida qo‘llanilishi, o‘quvchilarda ijobiy emotsiyalarni uyg‘otadi. Musiqa orqali yoshlar o‘zlarining ichki dunyosini anglaydi, ijobiy ruhiy holatlar hosil bo‘ladi va ular ta’lim jarayoniga yanada faolroq qatnashadilar. Shu bilan birga, kuy va qo‘shiqlar ma’naviy tarbiya vositasi sifatida ham muhim rol o‘ynaydi, chunki ular musiqiy madaniyatni singdirish va yoshlarni axloqiy qadriyatlar bilan tanishtirishda yordam beradi.

Intellectual rivojlanish: Kuy va qo‘shiqlar orqali o‘quvchilar musiqa nazariyasini o‘rganish, ritm, melodiya va harmoniyaning asosiy qonuniyatlarini anglashni o‘rganadilar. Bu esa, o‘z navbatida, ularning aqliy salohiyatini rivojlantiradi. Musiqa orqali amalga oshiriladigan pedagogik faoliyat intellektual va ijodiy fikrlashni kuchaytiradi, yoshlarning tahliliy fikrlashini rivojlantiradi.

2. Kuy va qo‘shiqlarni pedagogik faoliyatda qo‘llash usullari. Kuy va qo‘shiqlardan ta’lim jarayonida samarali foydalanishning bir nechta usullari mavjud. Ular quyidagi asosiy yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

A) *Musiqali-didaktik yondashuv:* Kuy va qo‘shiqlarni darslarda didaktik material sifatida qo‘llash, o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish va darsni yanada qiziqarli qilish imkonini beradi. Musiqa orqali o‘quvchilarga ta’lim materiallarini yengil va samarali tarzda etkazish mumkin. Masalan, til o‘rganish, matematika, tabiiy fanlar kabi fanlarda maxsus musiqali qo‘shiqlar va kuylar yordamida o‘quv materiallarini yaxshiroq eslab qolish imkoniyatini yaratish mumkin.

B) *Musiqiy-psixologik yondashuv:* kuy va qo‘shiqlarni o‘quvchilarning ruhiy holatini tartibga solishda qo‘llash ham muhimdir. O‘quvchilarni motivatsiya qilish, stressni kamaytirish yoki o‘quvchilarni ishlashga undash uchun musiqani ishlatish mumkin. Kuylar va qo‘shiqlar orqali o‘quvchilarda motivatsion kayfiyat yaratish, ularning o‘zlariga ishonchlarini oshirish va darslarda faollikni ta’minlash mumkin.

C) *Kollektiv ijro va guruh ishlari*: kuy va qo‘shiqlarni guruh bilan ijro etish, o‘quvchilarda hamkorlik, jamoa ruhini oshirish va bir-biriga yordam berish hissini rivojlantiradi. Bu o‘z navbatida o‘quvchilarni jamiyatda o‘z o‘rnini topish va bir-biri bilan muloqot qilishga undaydi. Shu tarzda, o‘quvchilarda o‘zaro hurmat, ijtimoiy mas’uliyat va jamoaviy ishlash ko‘nikmalari shakllanadi.

3. Kuy va qo‘shiqlarning tarbiyaviy ahamiyati. Kuy va qo‘shiqlarning tarbiyaviy ahamiyati katta. Musiqaning badiiy va estetik jihatlari orqali o‘quvchilarda go‘zallikni tushunish va qadrlash hissi paydo bo‘ladi. Shu bilan birga, qo‘shiqlar va kuylar orqali o‘quvchilar turli tarixiy davrlar, xalqlar va madaniyatlar haqida bilim oladilar. Ayniqsa, xalq qo‘shiqlari va kuylarining pedagogik ahamiyati kattadir, chunki ular milliy va madaniy qadriyatlarni yosh avlodga singdirishga xizmat qiladi.

Axloqiy va estetik tarbiya: Kuy va qo‘shiqlar o‘quvchilarda axloqiy qarashlarni shakllantirishda muhim vosita sifatida ishlatiladi. Masalan, ona tilida kuylangan qo‘shiqlar o‘quvchilarga milliy an‘analarni, urf-odatlarini va ahloqiy qadriyatlarni o‘rgatadi. Shu tarzda, musiqa orqali o‘quvchilarda ma’naviy va axloqiy kamolotni rivojlantirish mumkin.

4. Kuy va qo‘shiqlarni pedagogik faoliyatda yangi texnologiyalar bilan integratsiyasi. Zamonaviy pedagogik faoliyatda texnologiyalardan foydalanish, musiqani o‘rgatishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Kuy va qo‘shiqlarni interaktiv platformalarda, multimedia texnologiyalarini qo‘llab-quvvatlash orqali o‘quvchilarga o‘rgatish jarayoni yanada samarali va qiziqarli bo‘ladi. Darslarga video, audio materiallar va musiqiy dasturlarni qo‘shish, o‘quvchilarning ta’limdagi faolligini oshiradi va ularni musiqaning zamonaviy shakllari bilan tanishtiradi.

Xulosa qilib aytish joizki, kuy va qo‘shiqlar pedagogik faoliyatning ajralmas qismi sifatida, nafaqat estetik zavq va hissiy ko‘tarinkilikni ta’minlabgina qolmay, balki intellektual va ma’naviy rivojlanishni ham qo‘llab-quvvatlaydi. Musiqa ta’lim jarayonida o‘quvchilarga ko‘plab ko‘nikmalarni o‘rgatadi, ularni tarbiyalaydi va jismoniy hamda ruhiy salomatliklarini mustahkamlashga yordam beradi. Kuy va qo‘shiqlar pedagogik faoliyatda o‘qituvchining asosiy vositasi sifatida ishlatilsa, bu nafaqat ta’lim samaradorligini oshiradi, balki yoshlarni keng dunyoqarashli va ma’naviyatli shaxslar sifatida tarbiyalashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirzayev, X. (2010). *Pedagogik texnologiyalar va metodika*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. Rahmatullayev, A. (2012). *Musiqa ta’limi metodikasi*. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.

3. Tursunov, T. (2015). *Musiq va san’atning tarbiyaviy ahamiyati*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.

LIBOS DIZAYNINI O‘QITISHDA INNOVATSION O‘QITISH TEKNOLOGIYALARINI QO‘LLASH MASALALARI

Zaripova Marg‘uba Abidjanovna

Kamoliddin Bexzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

“Libos dizayni” kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola libos dizaynini o‘qitishning zamonaviy yondashuvlarini tahlil qiladi. Maqolada amaliy bilim va ko‘nikmalarga e‘tibor, texnologiyalarni qo‘llash, yaratish va innovatsiya, jamoaviy ish va hamkorlik, sanoat bilan hamkorlik, etik va ijtimoiy mas‘uliyat kabi muhim jihatlar muhokama qilinadi. Maqola zamonaviy ta‘lim yondashuvlari libos dizayni o‘qitishni yanada samarali va dolzarb qilishga qaratilganligini ta‘kidlaydi va kelajakdagi dizaynerlarni ijodiy, innovatsion va muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashga yordam berishini ta‘kidlaydi.

Kalit so‘zlar: libos dizayni, ta‘lim, zamonaviy yondashuvlar, amaliy ko‘nikmalar, texnologiyalar, yaratish, innovatsiya, jamoaviy ish, sanoat bilan hamkorlik, etik, ijtimoiy mas‘uliyat.

Аннотация. Эта статья анализирует современные подходы к обучению дизайну одежды. В статье рассматриваются такие важные аспекты, как акцент на практических знаниях и навыках, использование технологий, творчество и инновации, командная работа и сотрудничество, сотрудничество с промышленностью, этика и социальная ответственность. Статья подчеркивает, что современные образовательные подходы направлены на то, чтобы сделать обучение дизайну одежды более эффективным и актуальным, и помогают подготовить будущих дизайнеров к творческой, инновационной и успешной карьере.

Resume. This article analyzes modern approaches to fashion design education. The article discusses important aspects such as focus on practical knowledge and skills, use of technology, creativity and innovation, teamwork and collaboration, industry partnerships, ethics and social responsibility. The article emphasizes that modern educational approaches are aimed at making fashion design education more effective and relevant, and help to prepare future designers for creative, innovative and successful careers.

Kirish. Libos dizayni - bu san'at, texnologiya va biznesning uyg'unlashgan sohasi. U kiyim-kechak yaratish orqali insoniyat ehtiyojlarini qondirishga, shaxsiyatni ifoda etishga va estetik qadriyatlarni targ'ib qilishga qaratilgan. Libos dizaynini o'qitish esa, kelajakdagi dizaynerlarni bu sohada muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashni maqsad qiladi. Libos dizayni sohasi doimiy ravishda rivojlanib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar kiyimni bichish va tikish jarayonlariga katta ta'sir ko'rsatmoqda, bu esa dizaynerlarga yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Ushbu maqolada kiyimni bichish va tikishning yangi texnologiyalarini libos dizayni o'qitishga qanday qo'llash mumkinligi muhokama qilinadi.

Asosiy qism. Zamonaviy ta'lim yondashuvlari libos dizaynini o'qitishni yanada samarali va dolzarb qilishga qaratilgan. O'quv dasturlari nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan. Bu, masalan, tikish, modellashtirish, ranglarni uyg'unlashtirish, materiallarni tanlash, va boshqa amaliy ko'nikmalarni o'z ichiga oladi.

Kompyuter dasturlari, 3D modellashtirish, virtual haqiqat texnologiyalari va boshqa zamonaviy vositalar libos dizaynini o'qitish jarayonini yanada samarali va interaktiv qiladi. O'quvchilarni o'ziga xos g'oyalarni ishlab chiqishga, yangi materiallar va texnologiyalarni qo'llashga, va o'ziga xos uslublarni yaratishga rag'batlantirish muhimdir. O'quvchilarni jamoaviy loyihalarda ishtirok etishga, boshqalar bilan hamkorlik qilishga va g'oyalarni birgalikda ishlab chiqishga o'rgatish muhimdir.

O'quv dasturlari sanoatning ehtiyojlarini hisobga olib, amaliy loyihalarni amalga oshirishga, sanoatdagi mutaxassislar bilan hamkorlik qilishga va o'quvchilarni ishga joylashtirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Libos dizayni sohasida etik va ijtimoiy mas'uliyat muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarni ekologik toza materiallarni qo'llashga, mehnat sharoitlarini yaxshilashga va ijtimoiy mas'uliyatli dizayn qilishga o'rgatish muhimdir.

3D modellashtirish dasturlari kiyimni virtual ravishda yaratish, turli materiallarni sinab ko'rish, turli xil dizayn variantlarini yaratish va ularni 3D makonda vizualizatsiya qilish imkonini beradi. Bu dizaynerlarga o'z g'oyalarini tezroq va samaraliroq amalga oshirishga, xarajatlarni kamaytirishga va xatoliklarni oldini olishga yordam beradi.

Kompyuterlashtirilgan bichish va tikish tizimlari kiyimni bichish va tikish jarayonini avtomatlashtirishga yordam beradi. Bu dizaynerlarga aniqlikni oshirishga, ish samaradorligini yaxshilashga va xarajatlarni kamaytirishga imkon beradi.

VR texnologiyalari dizaynerlarga virtual muhitda kiyimlarni ko'rish, ularni sinab ko'rish va ularning harakatini kuzatish imkonini beradi. Bu dizaynerlarga o'z g'oyalarini realistik ravishda vizualizatsiya qilishga va ularni mijozlarga taqdim etishga yordam beradi.

Raqamli matolar yangi texnologiyalar yordamida yaratilgan bo'lib, ular o'ziga xos xususiyatlarga ega, masalan, yorug'likka sezgirlik, suv o'tkazmaslik, haroratni tartibga solish va boshqalar. Bu dizaynerlarga o'ziga xos va innovatsion kiyimlar yaratishga imkon beradi.

O'quvchilarga 3D modellashtirish dasturlarini, kompyuterlashtirilgan bichish va tikish tizimlarini, VR texnologiyalarini qo'llash bo'yicha amaliy mashg'ulotlar o'tkazish muhimdir. Bu ularga texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

O'quvchilarga yangi texnologiyalarni qo'llashni talab qiladigan loyihalarni amalga oshirishga imkon berish kerak. Bu ularga o'z bilimlarini amalda qo'llashga va o'ziga xos dizayn echimlarini ishlab chiqishga yordam beradi.

O'quv dasturlarini sanoatdagi mutaxassislar bilan hamkorlik qilishga qaratish muhimdir. Bu o'quvchilarga sanoatning ehtiyojlarini bilishga, amaliy tajriba orttirishga va ishga joylashtirish imkoniyatlarini oshirishga yordam beradi.

Xulosa. Libos dizaynini o'qitish - bu doimiy ravishda rivojlanib borayotgan soha. Zamonaviy ta'lim yondashuvlari o'quvchilarga zamonaviy dunyoning talablariga javob beradigan bilimlar va ko'nikmalarni berishga qaratilgan. Bu yondashuvlar o'quvchilarni ijodiy, innovatsion va muvaffaqiyatli dizaynerlarga aylantirishga yordam beradi. Kiyimni bichish va tikishning yangi texnologiyalarini libos dizayni o'qitishga qo'llash kelajakdagi dizaynerlarni zamonaviy talablarga javob beradigan bilimlar va ko'nikmalar bilan ta'minlashga yordam beradi. Bu texnologiyalar dizaynerlarga ijodiylikni rivojlantirishga, samaradorlikni oshirishga va o'ziga xos va innovatsion kiyimlar yaratishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References)

1. Liboslar tarixi. D.Rahmatullayeva, U.Xodjayeva, F.Ataxanova// <http://milliycha.uz/kr/liboslar-tarixi/>.
2. J.S.Ergashev O.B. Mamadaliyeva M.A.Nazarova. Kostyum tarixi. O'quv qo'llanma. Namangan Muhandislik-texnologiya instituti, 2020.
3. Kiyim va libos, ular o'rtasida qanday farq bor? N.ALIMUHAMEDOVA,“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti katta o'qituvchisi

4. Богатырев П.Г. Вопросы теории народного искусства. М.: Искусство, 1971. 544 с.

5. “Libos dizayni sohasi ta’limida kostyum va aksessuarlar loyihalashning ustuvor aspektlari” Abdullaeva F., Nishanova S. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E)ISSN: 2181-1784 4(02), Feb., 2024

INKLYUZIV TA’LIMNING MOHIYATI, MAQSADI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

O‘rmonjonov Azizbek Muhammadjon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti

Musiqqa ta’limi va san’at mutaxassisligi 2-kurs magistranti

E-mail: azizbekormonjonov2@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada inklyuziv ta’limning mohiyati, asosiy maqsadlari hamda uning zamonaviy rivojlanish tendensiyalari keng tahlil qilinadi. Inklyuziv ta’lim ijtimoiy tenglikni ta’minlash, turli imkoniyatlarga ega bo‘lgan shaxslarni yagona ta’lim tizimiga integratsiya qilish hamda ularning ijtimoiy faolligini oshirishni ko‘zda tutuvchi ta’lim shakli sifatida ta’riflanadi. Maqolada inklyuziv ta’limning nazariy asoslari va tamoyillari, xususan, teng imkoniyatlar yaratish, moslashtirilgan yondashuvlar va ijtimoiy integratsiya kabi elementlari o‘rganilgan.

Inklyuziv ta’limning maqsadi sifatida har bir shaxsga individual ehtiyojlariga mos ta’lim olish imkoniyatini taqdim etish, ularning salohiyatini rivojlantirish va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiya qilish masalalariga urg‘u berilgan. Shu bilan birga, maqolada ta’lim jarayonida qo‘llanilayotgan zamonaviy texnologiyalar, pedagogik metodlar va inklyuziv yondashuvlarning ahamiyati yoritilgan.

Inklyuziv ta’limning rivojlanish tendensiyalari dunyo miqyosidagi ilg‘or tajribalar, qonunchilik bazasi, maxsus dastur va texnologiyalarning rivojlanishi, o‘qituvchilar malakasini oshirish hamda jamiyatda ijobiy munosabat shakllantirish yo‘nalishlarida tahlil qilingan. Kelgusida sun‘iy intellektdan foydalanish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va ta’limning barcha bosqichlarida inklyuziv yondashuvlarni kuchaytirish orqali bu yo‘nalishda yanada samarali natijalarga erishish imkoniyatlari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, integratsiya, differensial yondashuv, ta’lim imkoniyatlari tengligi, maxsus pedagogika, rivojlanish tendensiyalari, ijtimoiy integratsiya, ta’lim siyosati, shaxsiylashtirilgan o‘qitish, innovatsion metodlar.

СУЩНОСТЬ, ЦЕЛИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Урмонжонов Азизбек Мухаммаджон угли

Наманганский государственный педагогический институт

Студент 2 курса магистратуры по специальности

«Музыкальное образование и искусство»

Электронная почта: azizbekormonjonov2@gmail.com

Аннотация. В данной статье подробно анализируются сущность, основные цели и современные тенденции развития инклюзивного образования. Инклюзивное образование определяется как форма обучения, направленная на обеспечение социальной справедливости, интеграцию людей с разными возможностями в единую образовательную систему и повышение их социальной активности.

В статье рассматриваются теоретические основы и принципы инклюзивного образования, такие как создание равных возможностей, адаптированные подходы и социальная интеграция. Основной целью инклюзивного образования является предоставление каждому человеку возможности получения образования, соответствующего его индивидуальным потребностям, развитие его потенциала и успешная интеграция в общество.

Также в статье освещается значимость современных технологий, педагогических методов и инклюзивных подходов в образовательном процессе.

Тенденции развития инклюзивного образования анализируются в аспекте передового мирового опыта, законодательной базы, развития специальных программ и технологий, повышения квалификации учителей и формирования положительного общественного отношения. Отмечаются перспективы использования искусственного интеллекта, развития международного сотрудничества и усиления инклюзивного подхода на всех уровнях образования для достижения более эффективных результатов в будущем.

Ключевые слова: инклюзивное образование, интеграция, дифференцированный подход, равенство образовательных возможностей, специальная педагогика, тенденции развития, социальная интеграция, образовательная политика, персонализированное обучение, инновационные методы.

THE ESSENCE, GOALS, AND DEVELOPMENT TRENDS OF INCLUSIVE EDUCATION

Urmonjonov Azizbek Mukhammadjon ugli

A second-year Master's student of

Namangan state pedagogical institute, majoring in music education and art.

E-mail: azizbekormonjonov2@gmail.com

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the essence, main goals, and modern development trends of inclusive education. Inclusive education is defined as a form of education aimed at ensuring social equity, integrating individuals with diverse abilities into a unified education system, and enhancing their social activity.

The article explores the theoretical foundations and principles of inclusive education, including elements such as creating equal opportunities, adopting tailored approaches, and fostering social integration. The primary goal of inclusive education is emphasized as providing every individual with the opportunity to receive education that meets their individual needs, developing their potential, and successfully integrating them into society.

The significance of modern technologies, pedagogical methods, and inclusive approaches in the educational process is also highlighted in the article.

The development trends of inclusive education are analyzed in terms of advanced global practices, legislative frameworks, the development of special programs and technologies, teacher training, and the formation of positive public attitudes. Future prospects include the use of artificial intelligence, the enhancement of international collaboration, and strengthening inclusive approaches at all levels of education to achieve even more effective results in this field.

Keywords: inclusive education, integration, differentiated approach, equality of educational opportunities, special pedagogy, development trends, social integration, education policy, personalized teaching, innovative methods.

Bugungi kunda ta'lim tizimida har bir insonning teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan inklyuziv ta'lim konsepsiyasi nafaqat ta'lim sohasidagi, balki ijtimoiy tenglikni mustahkamlash yo'lidagi muhim yutuqdir. Inklyuziv ta'lim barcha yoshdagi va imkoniyatdagi insonlarning ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim jarayonini tashkil etishni ko'zda tutadi.

Inklyuziv ta’limning mohiyati haqida shaxsiy fikr bildirmoqchiman. Inklyuziv ta’lim – bu barcha bolalar, jumladan, maxsus ehtiyojga ega bo‘lgan bolalar ham umumiy ta’lim tizimida teng huquqli ishtirok etishini ta’minlovchi jarayon hisoblanadi. Ushbu ta’lim modeli jamiyatdagi turli xil qatlam vakillarining ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan bo‘lib, tenglik, inson huquqlari va xilma-xillik tamoyillariga asoslanadi. Inklyuziv ta’lim, nafaqat nogironligi bo‘lgan bolalarni, balki ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelayotgan, etnik, til va madaniy jihatdan xilma-xil guruhlariga mansub bo‘lgan bolalarni ham qamrab oladi.

YUNESCO tomonidan berilgan ta’rifga ko‘ra, inklyuziv ta’lim – bu farqlarga qaramay barcha bolalar va kattalarni yagona ta’lim tizimiga integratsiya qilish jarayonidir.

Inklyuziv ta’limning asosiy tamoyillari:

- teng imkoniyat yaratish: barcha bolalar bir xil sifatli ta’lim olish huquqiga ega bo‘lishlari kerak;
- xilma-xillikni qadrlash: o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini tan olish va ularga moslashtirilgan ta’lim usullarini joriy etish;
- diskriminatsiyaga yo‘l qo‘ymaslik: bolalarni jins, irq, nogironlik yoki ijtimoiy kelib chiqishidan qat’i nazar teng ko‘rish;
- o‘quv jarayonini moslashtirish: har bir bolaning o‘z qobiliyatiga mos ravishda ta’lim olishini ta’minlash uchun o‘quv dasturlarini va usullarini moslashtirish.

Inklyuziv ta’limning ahamiyati:

- ijtimoiy integratsiya: nogironligi yoki maxsus ehtiyoji bo‘lgan bolalarni umumiy ta’lim tizimiga jalb etish orqali ularni jamiyatning faol a’zolariga aylantirishga yordam beradi;
- kuchli ijtimoiy aloqalar: farzandlar o‘z tengdoshlari bilan birga ta’lim olib, turli xil madaniyatlar va ko‘nikmalarni o‘rganadilar;
- qobiliyatni rivojlantirish: inklyuziv ta’lim bolalarning o‘zlariga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi;
- barqaror rivojlanish uchun zamin yaratish: ta’limda tenglikni ta’minlash jamiyatdagi ijtimoiy adolat va iqtisodiy rivojlanishga hissa qo‘shadi.

Inklyuziv ta’limni amalga oshirishning asosiy yo‘nalishlari quyidagilarni:

- o‘qituvchilarni tayyorlash: inklyuziv ta’limni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchilarning maxsus bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur;
- jismoniy muhitni moslashtirish: ta’lim maskanlari, jumladan, binolar, sinfxonalar va o‘quv uskunalari barcha o‘quvchilar uchun qulay va mos bo‘lishi kerak;

- ta’lim dasturlarini moslashtirish: darsliklar va o‘quv dasturlari barcha o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondirishi kerak;

- jamiyatda ongni oshirish: inklyuziv ta’limning ahamiyatini tushuntirish va barcha qatlamlarning qo‘llab-quvvatlashini ta’minlash.

Inklyuziv ta’limning xalqaro huquqiy asoslari:

- inklyuziv ta’lim Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tomonidan qabul qilingan bir qator xalqaro hujjatlarda o‘z aksini topgan, jumladan:

- BMT Bolalar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya (1989 yil)

- nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya (2006 yil)

- YUNESKOning Salamanca deklaratsiyasi (1994 yil)

Bu hujjatlar inklyuziv ta’limni barqaror rivojlanish maqsadlarining ajralmas qismi sifatida belgilaydi.

Inklyuziv ta’limning maqsadi. Inklyuziv ta’limning bosh maqsadi – barcha insonlarning teng imkoniyatlarda ta’lim olishlarini ta’minlash va ularga jamiyatda muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun zarur bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishdir. Ushbu maqsad quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

Birinchidan, shaxsiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash: inklyuziv ta’lim imkoniyatlari cheklangan shaxslarning individual qobiliyatlari va salohiyatini rivojlantirishni ko‘zda tutadi.

Ikkinchidan, jamiyatda tenglikni ta’minlash: inklyuziv ta’lim ijtimoiy tenglikka erishish va diskriminatsiyani yo‘q qilish vositasi hisoblanadi.

Uchinchidan, ijtimoiy moslashuvni oshirish: maxsus ehtiyojlarga ega shaxslarning boshqa o‘quvchilar bilan bir xil muhitda ta’lim olishlari orqali ijtimoiy moslashuv jarayonini tezlashtiradi.

To‘rtinchidan, o‘zaro hamkorlikni shakllantirish: farqli ehtiyojlarga ega bolalar va kattalar birgalikda ta’lim olib, bir-birlarini tushunishga va hurmat qilishga o‘rganadilar.

Inklyuziv ta’limning rivojlanish tendensiyalari. Inklyuziv ta’lim – bu har bir bolaning teng huquqli ta’lim olish imkoniyatini ta’minlashga qaratilgan ta’lim jarayonidir. Bu tizim bolalarning jinsidan, irqi, dini, millati, jismoniy yoki intellektual imkoniyatlaridan qat’i nazar, barcha bolalar uchun bir xil ta’lim olish huquqini kafolatlaydi. Bugungi kunda inklyuziv ta’lim butun dunyoda rivojlanib, turli mamlakatlarda ijtimoiy va pedagogik muhitni o‘zgartirishga olib kelmoqda.

Inklyuziv ta’limning rivojlanishining asosiy omillari sifatida quyidagilarni ko‘rib chiqishimiz mumkin:

* *Xalqaro hujjatlar va tashabbuslar.* BMT tomonidan qabul qilingan “Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya” (2006-yil) hamda “Ta’limda inklyuziya bo‘yicha Salamanca deklaratsiyasi” (1994-yil) inklyuziv ta’limni

rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu hujjatlar barcha bolalar uchun sifatli va teng ta’limni ta’minlashni targ‘ib qiladi.

* *Ta’limdagi tenglikni ta’minlash talabi.* Jamiyatda tenglik va adolat tamoyillariga asoslangan siyosat inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan. Inklyuziv ta’lim nogironligi bo‘lgan bolalar yoki ijtimoiy jihatdan noqulay sharoitdagi bolalarni umumiy ta’lim tizimiga jalb etishga imkon beradi.

* *Zamonaviy pedagogik yondashuvlar.* Bugungi kunda differensial va shaxsiy yondashuv usullari inklyuziv ta’limning ajralmas qismi hisoblanadi. Har bir bolaning imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish orqali ularning o‘zlashtirish darajasini oshirishga erishiladi.

Rivojlanish tendensiyalari:

1. Ta’lim tizimini moslashtirish. Inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun ta’lim muassasalarini texnik va metodik jihatdan moslashtirish zarur. Maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun rampa, liftlar, maxsus kompyuterlar va boshqa jihozlarni o‘rnatish bugungi tendensiyalar qatoriga kiradi.

2. O‘qituvchilar malakasini oshirish. O‘qituvchilar inklyuziv ta’lim uchun maxsus tayyorgarlik ko‘rishlari kerak. Bu ularga har xil ehtiyojga ega bolalar bilan ishlashda zamonaviy yondashuvlardan foydalanish imkonini beradi. Ko‘plab mamlakatlarda maxsus kurslar va treninglar tashkil qilinmoqda.

3. Raqamli texnologiyalardan foydalanish. Raqamli texnologiyalar imkoniyati cheklangan bolalar uchun o‘qish jarayonini yengillashtiradi. Maxsus dasturlar, audio va vizual materiallar ularga bilim olishda qo‘shimcha imkoniyat yaratadi.

4. Ota-onalar bilan hamkorlik. Inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirishda ota-onalar ishtiroki muhim rol o‘ynaydi. Ularni psixologik va pedagogik qo‘llab-quvvatlash, bolalari bilan o‘zaro muloqot qilishga o‘rgatish inklyuziv jarayonning ajralmas qismidir.

Inklyuziv ta’limning afzalliklari:

“Jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta’minlash”. Bunda har bir bola bir xil ta’lim olish huquqiga ega bo‘lib, bu ijtimoiy ajratishni kamaytiradi va birlashuvni mustahkamlaydi.

“Bolalarda bag‘rikenglik va hurmat hissini shakllantirish”. Bunda nogironligi bo‘lgan va sog‘lom bolalarning bir sinfda ta’lim olishi ularning o‘zaro tushunishini oshiradi va jamiyatda ijobiy munosabatlarni rivojlantiradi.

“Individul yondashuv”. Bunda inklyuziv ta’lim tizimi har bir bolaning o‘ziga xos ehtiyojlarini hisobga olib, ularga moslashtirilgan ta’lim dasturini taklif qiladi.

O‘zbekistonda ham inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Prezident farmonlari va qarorlari

asosida maxsus maktablar ochilmoqda, o‘qituvchilar malakasini oshirish dasturlari yo‘lga qo‘yilgan. 2023-yilda “Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun ta’limni rivojlantirish milliy strategiyasi” qabul qilindi. Bu strategiya orqali inklyuziv ta’lim tizimini yanada rivojlantirishga erishish rejalashtirilgan.

Inklyuziv ta’limning samarali amalga oshirilishi nafaqat bolalar uchun, balki butun jamiyat uchun katta foyda keltiradi. Bu nafaqat ta’lim sohasida tenglikni ta’minlaydi, balki inson huquqlariga hurmatni oshiradi va jamiyatni yanada bag‘rikeng qiladi.

Inklyuziv ta’lim jamiyatda adolat, tenglik va bag‘rikenglik tamoyillarini targ‘ib qiluvchi muhim tizimdir. Bu nafaqat maxsus ehtiyojga ega bolalar, balki jamiyatning barcha qatlamlari uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochadi. Zamonaviy yondashuvlar, texnologik vositalar va ijtimoiy hamkorlik orqali inklyuziv ta’limni rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Inklyuziv ta’limning istiqbollari. Kelajakda inklyuziv ta’limning rivojlanishi quyidagi muhim yo‘nalishlar bo‘yicha amalga oshirilishi kutilmoqda:

1. Sun‘iy intellektdan foydalanish

- zamonaviy texnologiyalar, xususan, sun‘iy intellekt (SI) ta’lim jarayonlarini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Kelajakda SI yordamida:

- har bir o‘quvchining ehtiyojlarini tahlil qilish va ularga moslashtirilgan individual o‘quv dasturlarini yaratish;

- maxsus ehtiyojlarga ega o‘quvchilar uchun mos o‘qitish usullarini avtomatik ravishda tanlash;

- ta’lim jarayonida o‘quvchilar muvaffaqiyatini real vaqt rejimida monitoring qilish va ularga tegishli qo‘llab-quvvatlashni ta’minlash;

- o‘qituvchilarga inklyuziv sinflarni boshqarishda yordam beruvchi interaktiv vositalarni joriy etish kabi imkoniyatlar taqdim etilishi kutilmoqda.

2. Xalqaro tajriba almashinuvi

- inklyuziv ta’limni rivojlantirishda turli mamlakatlarning ilg‘or tajribalaridan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Bu yo‘nalishda:

- xalqaro forumlar va konferensiyalar tashkil etish orqali ta’lim tizimidagi muvaffaqiyatli loyihalarni o‘rganish;

- hamkorlik dasturlarini yo‘lga qo‘yib, tajriba almashish uchun o‘qituvchilar va mutaxassislarni tayyorlash;

- rivojlangan mamlakatlarda inklyuziv ta’limda foydalanilayotgan ilg‘or texnologiyalar va yondashuvlarni o‘zlashtirish;

- xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda grantlar va moliyaviy qo‘llab-quvvatlash dasturlarini joriy qilish inklyuziv ta’limni yuqori bosqichga olib chiqadi.

3. Maktabdan keyingi qo‘llab-quvvatlash

- inklyuziv ta’limning samaradorligi faqat maktab ta’limi bilan cheklanib qolmay, o‘quvchilarning keyingi hayotida ham davom ettirilishi zarur. Bu borada:
- maxsus ehtiyojlarga ega o‘quvchilar uchun kasb-hunar va oliy ta’lim muassasalarida mos sharoitlar yaratish;
- ularning mehnat bozorida o‘z o‘rnini topishiga ko‘maklashish uchun maxsus dasturlarni ishlab chiqish;
- shaxsiy rivojlanish kurslari va malaka oshirish dasturlarini tashkil qilish;
- nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun innovatsion va ijodiy loyihalarni qo‘llab-quvvatlash orqali ular jamiyatning faol va to‘laqonli a‘zosiga aylanishiga yordam berish ko‘zda tutilgan.

Inklyuziv ta’limning istiqbollari jamiyatning barcha a‘zolari uchun teng imkoniyatlarni ta’minlashga yo‘naltirilgan. Sun’iy intellekt, xalqaro tajriba almashinuvi va maktabdan keyingi qo‘llab-quvvatlash kabi yo‘nalishlarni rivojlantirish inklyuziv ta’limning sifatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu chora-tadbirlar nogironligi bo‘lgan shaxslarni nafaqat ta’lim olish jarayoniga, balki jamiyatning faol hayotiga jalb qilish imkonini beradi. Bu esa har bir insonning o‘z salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga ko‘maklashuvchi zamonaviy ta’lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Inklyuziv ta’lim bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy tenglikni ta’minlashning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu ta’lim modeli har bir shaxsning ta’lim olish huquqini amalga oshirish, ularning ehtiyojlarini inobatga olgan holda teng imkoniyatlar yaratish va ijtimoiy moslashuvni kuchaytirishga qaratilgan. Inklyuziv ta’lim nafaqat ta’lim tizimining takomillashuvini, balki inson huquqlari himoyasini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi.

Maqolada olib borilgan tahlillarim asosida quyidagi xulosalar chiqarildi:

- inklyuziv ta’limning mohiyati: bu konsepsiya barcha yoshdagi va ehtiyojdagi o‘quvchilarni yagona ta’lim tizimiga jalb qilishga qaratilgan bo‘lib, ijtimoiy tenglik, hamkorlik va individual yondashuv tamoyillariga asoslanadi. Inklyuziv ta’lim faqat nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun emas, balki barcha farqli ehtiyojlarga ega o‘quvchilar uchun imkoniyatlar yaratishni ko‘zlaydi;
- asosiy maqsadlar: inklyuziv ta’limning maqsadi o‘quvchilarning salohiyatini maksimal darajada ochib berish, ularga ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish imkoniyatini yaratish va diskriminatsiyani yo‘q qilishdan iboratdir. Bu ta’lim modeli orqali jamiyatda ijtimoiy moslashuvchanlikni oshirish, madaniy xilma-xillikni hurmat qilish va o‘zaro hamjihatlikni shakllantirishga erishiladi;
- rivojlanish tendensiyalari: inklyuziv ta’limning jadal rivojlanishi xalqaro va milliy qonunchilik bazasi, raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish, maxsus pedagogik usullarni ishlab chiqish va o‘qituvchilar malakasini oshirish kabi omillar

bilan ta’minlanmoqda. Kelgusida inklyuziv ta’limni yanada samarali tashkil etish uchun sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish, xalqaro tajriba almashinuvi va yangi metodikalarni amaliyotga tatbiq etish zarur;

- istiqbolli yo‘nalishlar: inklyuziv ta’limni takomillashtirish uchun ijtimoiy munosabatlarni ijobiy tomonga o‘zgartirish, maxsus ehtiyojlarga ega shaxslar uchun ta’lim muhitini moslashtirish va ularni jamiyat hayotiga faol jalb qilish yo‘nalishlari yanada rivojlantirilishi lozim. Shu bilan birga, davlat va nodavlat tashkilotlar hamkorligini mustahkamlash inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Xulosa qilib aytish joizki, inklyuziv ta’lim jamiyatda ijtimoiy adolat va tenglikni ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Uning muvaffaqiyatli rivojlanishi davlat siyosati, zamonaviy texnologiyalar va pedagogik yondashuvlarning uyg‘unlashgan holda amalga oshirilishiga bog‘liq. Ushbu ta’lim modeli inson salohiyatini maksimal darajada ro‘yobga chiqarish uchun mustahkam asos yaratadi va global miqyosda barqaror rivojlanish maqsadlariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdukarimov, U. (2020). O‘zbekistonda inklyuziv ta’limning rivojlanish istiqbollari. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Jumanioyov, I. (2019). Inklyuziv ta’lim: muammo va yechimlar. Tashkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
3. Xolmurodov, N. (2021). Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash metodlari. Tashkent: Ta’lim rivoji nashriyoti.
4. Olimova, D. (2020). Inklyuziv ta’lim tizimida pedagogik texnologiyalarni qo‘llash. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
5. Usmonova, S. (2018). O‘zbekistonda maxsus ta’lim va inklyuziv yondashuvlar. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
6. Rahimov, F. (2022). O‘zbekiston maktablarida inklyuziv ta’limni joriy etish tajribalari. Tashkent: Innovatsion ta’lim nashriyoti.
7. Karimova, N. (2021). Maxsus ehtiyojli bolalarni ijtimoiylashtirishda inklyuziv ta’limning roli. Andijon: Andijon davlat universiteti nashriyoti.
8. Shukurova, Z. (2019). O‘zbekistonda inklyuziv ta’limning huquqiy asoslari. Tashkent: Adliya nashriyoti.
9. Ibragimov, R. (2020). Ta’limda teng imkoniyatlar va inklyuziv yondashuv. Nukus: Nukus davlat universiteti.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. (2021). Maxsus ehtiyojli shaxslar uchun ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish chora-tadbirlari. Tashkent: LexUZ huquqiy axborot portali.
11. UNESCO. (2020). Inklyuziv ta’lim bo‘yicha xalqaro tajriba. URL: <https://www.unesco.org>

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Тошматова Мадинахон Кодировна

Студентка Наманганского государственного педагогического института

В статье рассматриваются инновационные методы обучения иностранным языкам в начальной школе, включая использование игровых технологий, методики CLIL (Content and Language Integrated Learning), а также цифровых ресурсов и платформ для развития языковых навыков у младших школьников. В работе анализируются преимущества применения

современных технологий в обучении и их влияние на мотивацию и успешность учащихся. Подчеркивается важность использования этих методов в рамках современной образовательной парадигмы, направленной на развитие гибких навыков и компетенций у детей.

Ключевые слова: инновационные методы, обучение иностранным языкам, начальная школа, цифровые технологии, игровая методика, методика CLIL, мотивация учащихся, образовательные технологии.

INNOVATIVE METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN PRIMARY SCHOOL: MODERN APPROACHES AND THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Toshmatova Madinaxon Kodirovna

Student of Namangan state pedagogical institute

The article discusses innovative methods of foreign language teaching in primary school, including the use of gaming technologies, the CLIL (Content and Language Integrated Learning) methodology, as well as digital resources and platforms for developing language skills in younger students. The paper analyzes the advantages of applying modern technologies in education and their impact on students' motivation and success. The importance of using these methods within the framework of the modern educational paradigm aimed at developing flexible skills and competencies in children is emphasized.

Key words: innovative methods, foreign language teaching, primary school, digital technologies, gaming methodology, CLIL methodology, student motivation, educational technologies.

BOSHLANG'ICH MAKTABDA CHET TILLARNI O'RGATISHNING INNOVATION USULLARI: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH

Toshmatova Madinaxon Kodirovna

Namangan davlat pedagogika instituti talabasi

Mazkur maqolada boshlang'ich maktabda chet tili o'rgatishning innovatsion usullari, shu jumladan o'yinlar yordamida dars o'tish texnologiyalari, CLIL (Content and Language Integrated Learning) metodikasi hamda o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirish uchun raqamli resurslar va platformalardan qo'llanilishi

muhoqama qilinadi. Maqolada zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llashning afzalliklari va ularning o'quvchilarning motivatsiyasi hamda muvaffaqiyatiga ta'siri tahlil qilinadi. Ushbu usullarni zamonaviy ta'lim paradigmasi doirasida qo'llashning ahamiyati, o'quvchilarda moslashuvchan ko'nikmalarni va kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilganligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: innovatsion usullar, chet tili o'rgatish, boshlang'ich maktab, raqamli texnologiyalar, o'yin metodikasi, CLIL metodikasi, o'quvchilar motivatsiyasi, ta'lim texnologiyalari.

Современное образование требует гибкости и постоянной адаптации к быстро меняющемуся миру. В условиях глобализации и цифровизации общества, знание иностранных языков становится неотъемлемой частью общего образовательного процесса, начиная с самых ранних этапов обучения. Одной из наиболее актуальных задач педагогической практики является разработка эффективных и инновационных методов обучения иностранным языкам в начальной школе.

Современные подходы к обучению иностранным языкам нацелены на создание условий, при которых дети могут не только освоить языковую структуру, но и развить коммуникативные навыки, креативность и критическое мышление. В этом контексте важную роль играют цифровые технологии, которые значительно расширяют возможности для активного, интерактивного и индивидуализированного обучения. Использование мультимедийных материалов, образовательных платформ, мобильных приложений и других инновационных инструментов способствует повышению интереса учащихся к учебному процессу, улучшает восприятие материала и делает обучение более доступным и увлекательным.

Цель данной статьи — рассмотреть современные подходы к обучению иностранным языкам в начальной школе, включая использование цифровых технологий, и анализировать их влияние на развитие языковых навыков у младших школьников. В статье будут обсуждены инновационные методики, которые способствуют эффективному овладению иностранным языком, а также проанализированы преимущества и вызовы, связанные с интеграцией цифровых инструментов в процесс обучения.

Современные подходы к обучению иностранным языкам

Сегодняшние методы преподавания иностранных языков в начальной школе значительно отличаются от тех, которые использовались еще несколько десятилетий назад. Одним из важнейших аспектов является акцент на **коммуникативном подходе**, который ориентирован на развитие

практических навыков общения. Этот подход предполагает, что учащиеся учат язык через его использование в реальных ситуациях, а не просто заучивание грамматических правил. Такая методика помогает детям быстрее научиться понимать и говорить на языке, а не просто выполнять упражнения.

Не менее важным является использование **игровых технологий**. Дети в возрасте 6-10 лет учат язык не только через традиционные занятия, но и через игры, что значительно повышает их мотивацию и делает процесс обучения более увлекательным. Интерактивные задания, ролевые игры и игры на развитие памяти и мышления становятся важным инструментом в обучении.

Еще один ключевой элемент — **использование проектной деятельности**. Проекты, требующие активного использования иностранного языка, помогают детям понять, как применять свои знания на практике. Работая в группах над проектами, дети не только изучают язык, но и учатся сотрудничать, решать задачи, выстраивать коммуникацию в группе.

Роль цифровых технологий в обучении

Цифровые технологии стали неотъемлемой частью современного образовательного процесса. Они открывают перед педагогами и учениками новые возможности, обеспечивая гибкость и доступность образовательных материалов. В обучении иностранным языкам технологии играют особую роль.

Мультимедийные и интерактивные ресурсы позволяют разнообразить уроки, делают их более динамичными и привлекательными для детей. Например, использование **видеоматериалов и анимации** помогает наглядно объяснять новые языковые формы, способствует лучшему восприятию материала и улучшает восприятие иностранного языка на слух. Дети учат новые слова и выражения, слушая реальные диалоги, наблюдая за персонажами, что делает обучение более естественным.

Кроме того, **образовательные платформы и приложения** также значительно обогатили процесс обучения. Программы вроде Duolingo или Babbel используют игровые элементы, что превращает изучение языка в увлекательный процесс. Такие платформы могут адаптироваться к уровню ученика, что помогает создать персонализированную программу обучения. Дети могут заниматься в своем темпе, а преподаватели могут отслеживать их прогресс.

Интерактивные доски и онлайн-курсы также позволяют активно использовать технологии в классе. Учителя могут создавать упражнения, викторины и другие задания, которые вовлекают учеников в активный

процесс. Виртуальные классы и онлайн-уроки дают возможность детям учиться и развивать свои языковые навыки в удобном для них формате.

Преимущества и вызовы цифровых технологий

Неоспоримым преимуществом использования цифровых технологий в обучении иностранным языкам является повышение **мотивации и интереса** учеников. Игровые приложения, яркие визуальные материалы и интерактивные уроки способствуют тому, что дети с удовольствием учат новый язык, воспринимая это как увлекательное занятие. Виртуальные игры, мобильные приложения и обучающие сайты позволяют детям учиться в любое время и в любом месте, создавая дополнительную гибкость в обучении.

Цифровые технологии также дают **индивидуализированный подход**. Каждый ученик может работать в своем темпе, а разнообразие материалов позволяет использовать их в зависимости от уровня знаний. Это помогает учителю уделять внимание каждому ребенку, не создавая перегрузки для тех, кто быстрее усваивает материал, и не оставляя позади тех, кто нуждается в дополнительной практике.

Однако, несмотря на явные преимущества, внедрение цифровых технологий в учебный процесс сопряжено с рядом вызовов. Одним из них является необходимость **постоянного обучения педагогов**. Для эффективного использования технологий учителя должны быть готовы к работе с новыми платформами и инструментами, что требует дополнительного времени и усилий. Кроме того, на практике возникают проблемы с **техническим обеспечением**, например, с нестабильным интернетом или недостаточностью оборудования в некоторых школах.

Еще одной важной проблемой является возможная **избыточная зависимость от технологий**. Несмотря на все их достоинства, важно не забывать, что личный контакт с учителем, активное участие в групповых занятиях и традиционные методы обучения также играют важную роль в формировании языковых навыков.

Закключение. В условиях современной образовательной практики обучение иностранным языкам в начальной школе становится важной составляющей формирования компетенций учащихся для успешной адаптации в глобальном обществе. Инновационные подходы, ориентированные на коммуникативную практику, игровые методики, проектное обучение и активное использование цифровых технологий, открывают новые горизонты для развития языковых и когнитивных навыков

у младших школьников. Эти методы обеспечивают не только более глубокое усвоение языкового материала, но и способствуют развитию критического мышления, творческих способностей и самостоятельности учащихся.

Цифровые технологии, такие как образовательные платформы, мобильные приложения и мультимедийные ресурсы, становятся важными инструментами в обучении. Они позволяют персонализировать процесс, повышают мотивацию учащихся и делают обучение более гибким и доступным. Однако, несмотря на очевидные преимущества, успешная интеграция цифровых технологий в процесс обучения требует высококвалифицированных педагогов, готовых эффективно использовать современные инструменты, а также наличия качественного технического обеспечения.

Таким образом, для достижения максимальной эффективности в обучении иностранным языкам в начальной школе необходимо сочетание инновационных педагогических подходов и грамотного использования цифровых технологий. Это обеспечит не только высокий уровень языковой подготовки учащихся, но и подготовит их к успешной коммуникации в многоязычном мире будущего. Важно, чтобы внедрение новых методов и технологий было последовательным и обоснованным, с акцентом на развитие ключевых навыков у детей, что позволит обеспечить их успешную адаптацию и конкурентоспособность в глобальной образовательной среде.

Список литературы:

1. Richard-Amato, P. (2003). *Making it happen: From interactive to participatory language teaching*. Pearson Education.
2. Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.
3. Hockly, N., & Dudeney, G. (2013). *Digital Literacies: Research and Resources in Foreign Language Education*. Pearson.
4. *CLIL: Content and Language Integrated Learning*. (2010). Cambridge University Press.

MODERN EDUCATIONAL METHODS OF TEACHING ENGLISH

Mamadaliyeva Sarvinov Azamat kizi

Student of Department of Foreign language and literature:

English, Faculty of Social sciences, Namangan State Pedagogical Institute

e-mail: mamadaliyeva0509@gmail.com

Supervisor: Umarkhanova Nigora Umarjon kizi

teacher of the Department of Uzbek and Foreign Languages

Namangan State Pedagogical Institute

Annotation. The teaching of English has undergone significant transformation, driven by technological advancements, changing learner needs, and new pedagogical insights. Modern educational methods emphasize communicative approaches, technology integration, and personalized learning. This study explores these methods, their implementation in various learning contexts, and their impact on student outcomes. The findings suggest that integrating digital tools, task-based learning, and learner-centered strategies enhances language proficiency and engagement.

Key words: English Language Teaching (ELT), Modern Educational Methods, Technology Integration in Education, Task-Based Learning (TBL), communicative Language Teaching (CLT), Personalized Learning Strategies, Digital Tools for Language Learning, Learner-Centered Approaches

Annotasiya. Ingliz tilini o‘qitish texnologik taraqqiyot, o‘quvchilarning ehtiyojlari va yangi pedagogik tushunchalar tufayli sezilarli o‘zgarishlarga duch keldi. Zamonaviy ta’lim usullari kommunikativ yondashuvlarni, texnologiya integratsiyasini va shaxsiylashtirilgan ta’limni ta’kidlaydi. Ushbu tadqiqot ushbu usullarni, ularni turli ta’lim kontekstlarida qo‘llashni va ularning talabalar natijalariga ta’sirini o‘rganadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli vositalar, vazifaga asoslangan ta’lim va o‘quvchilarga yo‘naltirilgan strategiyalar integratsiyalashuvi tilni bilish va faollikni oshiradi.

Kalit so‘zlar: Ingliz tilini o‘qitish (ELT), Zamonaviy ta’lim usullari, Ta’limda texnologiya integratsiyasi, Task-Based Learning (TBL), Tilni kommunikativ o‘qitish (CLT), Shaxsiylashtirilgan ta’lim strategiyalari, Til o‘rganish uchun raqamli vositalar, O‘quvchiga yo‘naltirilgan yondashuvlar

Аннотация. Преподавание английского языка претерпело значительные изменения, вызванные технологическими достижениями, изменением потребностей учащихся и новыми педагогическими идеями. Современные образовательные методы делают упор на коммуникативные подходы,

интеграцию технологий и персонализированное обучение. В этом исследовании изучаются эти методы, их применение в различных контекстах обучения и их влияние на результаты учащихся. Результаты показывают, что интеграция цифровых инструментов, обучения на основе задач и стратегий, ориентированных на учащихся, повышает уровень владения языком и вовлеченность.

Ключевые слова: преподавание английского языка (ELT), современные методы обучения, интеграция технологий в образование, целенаправленное обучение (TBL), коммуникативное обучение языку (CLT), персонализированные стратегии обучения, цифровые инструменты для изучения языка, личностно-ориентированные подходы.

Introduction. The globalization of communication, commerce, and education has elevated the importance of English proficiency. Traditional teaching methods, characterized by teacher-centered instruction and a focus on grammar and rote memorization, have proven insufficient for the demands of 21st-century learners. Modern methods emphasize communicative competence, learner autonomy, and the practical use of language in real-world scenarios.

Significance of Modern Methods. Modern methods shift the focus from theoretical understanding to practical application, preparing learners for diverse environments such as international workplaces, academic institutions, and online communication. They also address diverse learning styles, making education more inclusive and adaptive.

Research Questions

1. How do modern methods improve English language learning compared to traditional approaches?
2. What are the challenges and solutions in implementing these methods in diverse classroom settings?

Methodology

This study employed a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative data to explore the effectiveness of modern methods:

1. Qualitative: Reviewed 30 academic papers, reports, and case studies on innovative English teaching practices.
2. Quantitative: Conducted a survey with 100 English teachers from schools and language institutes in urban and rural areas.
3. Interviews: Collected insights from learners and instructors to understand the practicality and challenges of implementing modern methods.

Results

1. Technology Integration

Digital tools, including mobile apps, online platforms, and virtual classrooms, have revolutionized English language teaching.

Examples:

Duolingo and Babbel for vocabulary building.

Virtual Reality (VR) environments for immersive language experiences, such as interacting in a simulated English-speaking market.

Learning Management Systems (LMS) like Moodle and Google Classroom for organizing resources, assessments, and communication.

Survey Data: 85% of teachers reported increased engagement when integrating multimedia content such as videos, gamified exercises, and podcasts.

2. Task-Based Learning (TBL)

TBL encourages students to learn through performing meaningful, real-life tasks.

Examples:

Writing a formal email to a potential employer.

Preparing and delivering a presentation on environmental issues.

Conducting a mock interview or customer service dialogue.

Impact: 72% of teachers noted higher retention rates in vocabulary and grammar when lessons were task-oriented.

Case Study: A group of students in a language institute improved their business communication skills by working on collaborative projects, such as creating and pitching a product.

3. Communicative Language Teaching (CLT)

CLT focuses on interaction as the core of learning.

Examples:

Pair and group activities like debates, role-plays, and storytelling.

Real-world simulations, such as navigating a map or planning a trip.

Effectiveness: 78% of teachers observed a marked improvement in speaking and listening skills when using CLT.

Case Study: Students in a South Korean university achieved fluency milestones by participating in regular discussion clubs.

4. Personalized Learning

Personalized learning caters to individual learner needs, proficiency levels, and interests.

Examples:

Adaptive platforms like Khan Academy and Edmodo tailor content based on student progress.

Custom lesson plans for students preparing for specific goals, such as IELTS or TOEFL exams.

Survey Data: 90% of students reported better understanding and progress when lessons were personalized.

Discussion

Advantages of Modern Methods

1. Enhanced Engagement: Gamification, interactive media, and real-world relevance make lessons more engaging.
2. Improved Outcomes: Students are better equipped to apply language skills in practical settings.
3. Cultural Sensitivity: Personalized learning allows for inclusion of diverse cultural contexts.

Challenges

1. Resource Constraints: Technology-driven methods may be inaccessible in underfunded schools.
2. Teacher Training: Effective implementation requires teachers to be proficient in both pedagogy and digital tools.
3. Student Motivation: Self-paced and task-based methods depend heavily on student initiative.

Proposed Solutions

Professional Development: Regular teacher training workshops on using technology and modern teaching techniques.

Hybrid Approaches: Combining traditional and modern methods for flexibility.

Low-Tech Alternatives: Using print-based task materials and offline activities in resource-limited settings.

Conclusion. Modern methods of teaching English, such as technology integration, task-based learning, communicative approaches, and personalized instruction, significantly enhance the learning experience and outcomes. While challenges such as resource limitations and teacher readiness exist, these can be mitigated through targeted solutions. Future research should focus on scaling these approaches for underserved communities and evaluating their long-term impacts.

References

1. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.

2. Dudeney, G., & Hockly, N. (2012). How to Teach English with Technology. Pearson Education.
3. Ellis, R. (2003). Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford University Press.
4. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2013). Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press.
5. Krashen, S. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon.
6. Hattie, J. (2009). Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. Routledge.
7. Warschauer, M., & Kern, R. (Eds.). (2000). Network-Based Language Teaching: Concepts and Practice. Cambridge University Press.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI ONGIDA VATANPARVARLIK TUSHUNCHALARINI SINGDIRISHDA MAQOL VA MATALLARNING O‘RNI VA MAFKURAVIY TAHDIDLARDAN HIMOYALASHDAGI SAMARASI

Samandarova Go‘zalxon Qudrat qiz

Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakultetida

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta‘lim-tarbiyaning o‘quv jarayonida teng holatda singdirib borilishining ahamiyatli jihatlari va ta‘limning sifatiga tarbiyaning ta‘siri to‘g‘risida keltiriladi. Bu yo‘lda tarbiya jarayonining dastlabki bosqichida o‘quvchilar ongida vatanparvarlik hissini singdirish turadi va pedogoglar o‘quvchilarni ongida vatanparvarlik tushunchasini singdirishda maqol va matallardan foydalanish, bu orqali esa yoshlar ongida mafkuraviy tahdidlardan himoyalashdagi ahamiyati.

Kalit so‘zlar: ta‘lim va tarbiya, “Ta‘lim to‘g‘risida” gi qonun, maqol, matal, mafkura, tahdid, ma‘naviy qashshoqlik, mashoyixlar so‘zi, pedagog, vatanparvarlik, “Devonu lug‘atit turk”, “Zarbulmasal”, kelajak bunyodkorlari.

Bugungi kunda ta‘limga faqatgina o‘quvchini bilim darajasi emas balki, o‘quvchini axloq va tarbiyasiga ham alohida e‘tibor qaratilishi dolzarb masala qilib qo‘yilgan. Chunki ta‘lim-tarbiya uyg‘unlikda olib borilmas ekan, egallangan bilim – kumushga surkalgan oltin kabi sofligini va samarasini yo‘qotadi. O‘quvchi

egallagan bilimi tarbiya orqali izga solinmas ekan, u borgan sayin yaxshilik yo‘lida, yurt ravnaqi yo‘lida emas, balki boshqa nojo‘ya illatlar yo‘lida sarflanishiga, yot g‘oyalar yo‘lida safarbar etilishiga olib keladi.

Bundan tashqari yoshlar ongida turli xil mafkuraviy tahdidlarga, salbiy ta‘sir etuvchi axborotlar oqimiga, g‘arb madaniyatini targ‘ib etuvchi omillarning turli ko‘rinishlariga ergashib ketish xavfini tug‘diradi.

Shuning uchun ham hozirgi yosh avlodga ta‘lim va tarbiya teng holatda singdirilishi ta‘lim tizimida qonunlar orqali belgilab qo‘yilgan. Ayni fikrimizni tasdig‘i o‘laroq “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonun loyihasida: “ta‘lim va tarbiyaning uyg‘unlikda olib borilishi; ta‘lim va tarbiyaning insonparvar, demokratik xususiyatiga ega ekanligi” kabi prinsiplarida belgilab qo‘yildi.

Shu bilan birga Prezidentimizning 2021-yil 26-martda qabul qilgan “Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirishning chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori bilan jamiyatdagi yosh avlod dunyoqarashida bu kabi tahdidlarga qarshi kurashni, bu yo‘lda oila, ta‘lim muassasasi, mahallalarda ma‘naviy tarbiya uzviyligini talab etadi.

Bundan tashqari hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o‘zining mamlakatimizda ta‘lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, ilm-fan sohasi rivojini jadallashtirish masalalari muhokamasi bo‘yicha videoselekt yig‘ilishida : “taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudrati, millatni buyuk qiladigan kuch ham ilm-fan, ta‘lim va tarbiyadir”[1] deb ta‘kidlaydilar.

Tarbiyaning asosida esa eng avvalo vatanparvarlik va yurt dardi bilan yona olishlilik turadi. Bu yo‘lda biz yosh avlodni turli kompyuter o‘yinlari, ijtimoy qaramlikdan olib chiqishimiz, kiyinish madaniyatiga ham alohida e‘tibor qilishimizni kerakligini ko‘rsatadi. Va buni o‘quvchilar ongida shakllantirishda biz pedogoglarga maqol va matallar samarali yordam ko‘rsatishini ko‘rish mumkin.

Masalan: bugungi kunning eng dolzarb va mafkuraviy tahdidning eng yorqin ko‘rinishi bo‘lgan mobil aloqa vositalari va ijtimoiy tarmoqdir. Bu vositalardan to‘g‘ri foydalanmaslik vaqtni sovirishga, tanballikka va ma‘naviy qashshoqlikka olib kelayotgani ko‘rinib turibdi.

Mutaxassislar ma‘lumotiga ko‘ra, internet orqali tarqatiladigan kompyuter o‘yinlarining 49 foizi sezilarli darajada zo‘ravonlik va yovuzlik ko‘rinishiga ega, 41 foiz jangari (turli otishmalar va portlashlarga asoslangan) o‘yinlarda esa o‘yin qahramoni o‘z maqsadiga yetishish uchun shunday zo‘ravonlik va yovuzlik sodir etadi. 17 foiz o‘yinlarda ana shu zo‘ravonlik va yovuzlikning o‘zi bosh maksad hisoblanadi. Turli jangovar, mentalitetimizga mos bo‘lmagan, ba‘zan qahramonlik vahshiylikka o‘tib ketadigan bu kabi o‘yinlar farzandlarimiz axloqiy-estetik tarbiyasiga to‘g‘ri ta‘sir ko‘rsata oladi, deya olmaymiz. Bir qarashda ular oddiy

o‘yindek ko‘ringani bilan zo‘ravonlik g‘oyalari, yovuzlik kayfiyatini uyg‘otishi juda ko‘p salbiy oqibatlariga olib kelgani xususida hayotiy misollar ko‘p.[2] Bu kabi vaqtni behuda sovirayotgan har bir shaxsga: “Vaqting ketdi – Baxting ketdi”, maqolidagi chuqur ma‘noni anglatishimizni talab etadi biz pedagoglardan.

Maqol — xalq og‘zaki ijodi janri; qisqa va lo‘nda, obrazli va obrasiz, grammatik va mantiqiy tugallangan ma‘noli hikmatli ibora, chuqur mazmunli. Muayyan aniq shaklga ega. Maqollarda avlod-ajdodlarning hayotiy tajribalari, jamiyatga munosabati, tarixi, ruhiy holati, etik va estetik tuyg‘ulari, ijobiy fazilatlarini mujassamlashgan. Asrlar mobaynida xalq orasida sayqallanib, ixcham va sodda poetik shaklga kelgan. Maqollar ba‘zan matal, zarbulmasal, naql, hikmat, hikmatli so‘z, tanbeh, mashoyixlar so‘zi, hikmatli maqol, donishmandlar so‘zi, otalar so‘zi kabi nomlar bilan ham yuritiladi. Maqollarning ijtimoiy-siyosiy va tarbiyaviy ahamiyati juda, xattoki, g‘oyat katta. Matalda narsa tasviri, uning karakteristikasi beriladi, maqolda esa to‘la tugallangan fikr-xulosa ifodalanadi. So‘z ko‘rki - maqol! [3]

Matal — muayyan hayotiy hodisani aniq va to‘g‘ri belgilab beradigan obrazli ifoda, ibora. Matalda o‘xshatish, taqqoslash, kinoya, qochiriq so‘z kabi badiiy vositalardan foydalaniladi. Majoziy iboraning o‘z asl ma‘nosi bilan ko‘chma ma‘nosi o‘rtasida yaqinlik, mantiqiy bog‘lanish bo‘lishi lozim. Matal bir yoki bir necha jumladan tuziladi, ular orasida qofiyalanish hamisha ham saqlanmaydi. Mas, “Shamol bo‘lmasa, daraxtning shoxi qimirlamas”, “Qizim senga aytaman, kelinim sen eshit” va boshqa. Matal muayyan hayotiy hodisani aniq va to‘g‘ri belgilab beradigan obrazli ifoda, ibora: maqollardan farqli ravishda ibratli maslahat tariqasidagi umumlashtiruvchi ma‘nodan holi bo‘ladi. Masalan, qozonni suvga tashladik, tuyaning dumi yerga tekkanda kabi. [4]

Maqol va matallar ayni bir cheklanganlik muammosiga, yosh chegarasiga ega emasligi bilan turli yoshdagi o‘quvchilarimizni qamrab olishida qo‘l keladi. Bu esa nafaqat o‘quvchilar doirasi, balki katta yoshdagilar tarbiyasiga ham sezilarli ta‘sir o‘tkazish mumkinligini ko‘rsatadi. Bu esa maqol va matallar orqali nafaqat tarbiya jarayonini to‘g‘ri tashkil etishga, bundan tashqari yoshlarga bo‘layotgan turli ma‘naviy, mafkuraviy, yot g‘oyalarga qarshi turoladigan avlodni tarbiyalashga ham xizmat qiladi. Chunki, maqollar mavzu jihatdan ham keng qamrovli ekanini hisobga olgan holda aytish mumkinki, maqol va mataldagi ibratlar, hikmatlar to‘g‘ri singdirilsa o‘quvchi ongida, yosh avlod ongida yot mafkura band etadigan bo‘shliq qolmaydi.

Maqol va matallarning o‘rni beqiyosligi shundaki: maqol va matallar bugun yoki kecha paydo bo‘lib qolgan emas, qadim tarix nafasini olgan, boyigan, fikr kengligiga ega bo‘lgan adabiy boyligimizdir.

“Maqollar – xalq og‘zaki ijodi merosining eng keng tarqalgan emas, eng xarakterli janri hisoblanadi. Xalq tarixi, xarakteri, mehnat faoliyati va turmushining o‘ziga xosliklari maqollarda muhrlangan yoki qadimiy turmushning toshlarga qoldirgan izlari singari ishonchli, metaforik tarzda yashiringan. Maqollar, ularni yaratgan xalq qancha umr ko‘rsa, ming yillar bo‘yi tirik jon kabi saqlanadi. Maqollarni yuzaga chiqargan xalq tili ham o‘zining obrazli qudrati bilan ming yillar bo‘yi saqlanib kelaveradi” [4]

Maqol va matallar ham ma’no xususiyatiga ko‘ra turlarga bo‘linadi:

- 1) Do‘stlik;
- 2) Halollik;
- 3) Bilim;
- 4) Adolat;
- 5) Vatandarlik, yurt madhi kabi misollar ko‘rsatish mumkin.

Bu faqat keng qo‘llaniladiga turlari bo‘lib, boshqa mavzu doirasiga ega maqol va matallarning qamrovi ham juda keng hisoblanadi. Shuni ham ta’kidlash kerakki, maqol va matal o‘quvchi ongiga tezkorlik bilan singishi orqali ham ahamiyatlidir. Ya’ni o‘qilish tili sodda va mazmun keng doirada bo‘lganligi bilan qimmatlidir.

Biz o‘quvchini vatandarlik ruhida, yurtga sadaqat, yurt kelajagiga o‘z daxldorligini his qiladigan “kelajak bunyodkorlari”ni yaratishda vatan, yurt to‘g‘risidagi maqol va matallarga murojat etgan to‘g‘ri bo‘ladi. Masalan: “Vatanga falokat — o‘zinga halokat” maqoli tub mohiyatini o‘quvchilarga anglata olsak, bu kabi o‘quvchilar hech qachon Vatanga buguni, ertasiga befarq bo‘lmaydi. Bu kabi maqollardan ko‘plab keltirishimiz mumkin:

Vatan qadrini bilmagan o‘z qadrini bilmas.

Vatanga kelgan — imonga kelar.

Vatanning tinch — sen tinch.

Vatanni sotgan er bo‘lmas.

Elning yirtig‘iga yamoq bo‘l, Uzuniga uloq bo‘l.

O‘zga yurtning boshi bo‘lguncha, O‘z yurtning toshi bo‘l. [6]

Ta’lim-tarbiya jarayonida maqol va matallardan foydalanishda XI asrning buyuk olimi M. Koshg‘ariyning “Devonu lug‘atit turk” asarida turk tili oilasiga kiruvchi xalqlarning maqollaridan keng foydalanish mumkin. Bu asar yolg‘iz o‘sha davr tilidagi so‘zlarni izohlovchi kitobgina emas, balki shu vaqtda butun O‘rta Osiyo doirasida, ya’ni, Yuqori Chindan tortib Movorounnahr, Xorazm, Farg‘ona, Buxoroga qadar cho‘zilgan keng va katta hududda yashagan urug‘, qabila, xalqlar, ularning tillari, o‘sha davr xalq og‘zaki ijodiy maqollari to‘g‘risida ham ma’lumot beruvchi noyob filologik asardir. Bundan tashqari, Muhammad Sharif Gulxaniyning

“Zarbulmasal” asari tarkibigida 300 dan ortiq o‘zbek xalq maqollarini va turli mavzulardagi matallarni keltirish mumkin. [4]

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, xalq og‘zaki ijodi namunalari bo‘lgan maqol va matallar o‘quvchida nafaqat vatanparvarlik, yurtga sadoqat hislarni uyg‘otish bilan birga ota-onani ulug‘lash, ko‘cha odobi, so‘zni joiz o‘rinlarda qo‘llash, do‘st-dushmanga qilinishi kerak bo‘lgan munosabatlar, yaxshilik va yomonlik va yana ko‘plab mavzularni qamrab oladi. Bu esa har qanday tarbiya muhiti uchun, nafaqat yoshlar balki yuqorida ta’kidlaganimizdek katta yoshdagi shaxslar ongida ham maqollar yuksak o‘rin egallaydi, ular ongida mafkuraviy, yot g‘oyalarga nisbatan qarshi turoladigan shaxsni tarbiyalashda ham o‘rni beqiyos va har qanday zamon uchun maqol va matallar samarali xizmat qilganligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. \ <https://president.uz/oz/lists/view/3924>
2. <https://zarnews.uz/uz/post/yoshlarni-axborot-xurujlari-va-mafkuraviy-tahdidlardan-qanday-himoya-qilyapmiz>
3. Maqol \ <https://uz.wikipedia.org/wiki/>
4. Matal \ <https://uz.wikipedia.org/wiki/Matal>
5. Узбекские народные пословицы, поговорки и загадки.-М.: 1985, -С.86.
6. VATAN VA VATANPARVARLIK HAQIDA MAQOLLAR
\ www.ziyouz.com

INKLYUZIV TA’LIMNING RIVOJLANISHIDA BUYUK MUTAFAKKIRLARNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK QARASHLARI

Adashaliyeva Mexribonu Mirzoxid qizi

Namangan davlat pedagogika instituti talabasi E-mail:

[*mehribonuadashaliyeva@gmail.com*](mailto:mehribonuadashaliyeva@gmail.com)

Zamonaviy ta’limning eng muhim masalalaridan biri – inklyuziv ta’limni rivojlantirish va bu boradagi ilg‘or tajribalarni ommalashtirishdan iboratdir. Inklyuziv ta’lim haqida so‘z borganda, eng avvalo, uning ta’rifiga alohida to‘xtalib o‘tish lozim. Inklyuziv ta’lim – bu asosiy maktablarda alohida ehtiyojli bolalarni o‘qitish jarayonini tavsiflash uchun ishlatiladigan atama. Inklyuziv (fransuzcha inklyuziv – shu jumladan, lotincha inklude-men xulosa qilaman, shu jumladan) yoki inklyuziv ta’lim – bu maxsus ehtiyojga ega bolalarni umumiy ta’lim (ommaviy) maktablarida o‘qitish jarayonini tavsiflash uchun ishlatiladigan atamadir. Inklyuziv

ta’lim – bu bolalarga nisbatan har qanday kamsitishlarni istisno qiluvchi, barcha bolalarga teng munosabatni ta’minlaydigan, ammo maxsus ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun alohida shart-sharoit yaratilishini talab etadi. Inklyuziv ta’lim hamma bolalarning bir xil maktab va bir xil sinfxonada, bir xil sharoitda ta’lim olishini anglatadi, ya’ni imkoniyati cheklangan bolalar sog‘lom bolalar bilan bir xil e’tiborda o‘qiy olishi lozim.

Inklyuziv ta’lim haqida gap ketganda, uning rivojlanishida buyuk mutafakkirlarimizning fikr-mulohazalariga ham quloq tutish o‘rinlidir. Buyuk allomalarimizning aksariyati o‘z asarlarida va qarashlarida bola tarbiyasi va uning kamol topishida ota-ona, ustoz, oilaning o‘z o‘rni borligini ko‘rsatib berishgan. Bir necha asrlar ilgari yozilgan asarlar, boy tarixiy meroslarimizda keltirilgan qimmatli fikrlar bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Bunda tarbiyaning halollik, rostgo‘ylik, poklik, insonparvarlik, vatanparvarlik, mehribonlik kabi asosiy sifatlari namoyon bo‘ladi. Juda ko‘plab allomalarning bolalarni yoshligidan tarbiyalash, ularning har bir hatti-harakatiga, nuqson va kamchiliklariga jiddiy e’tibor qaratish lozimligi hozirgi kundagi inklyuziv ta’limni tashkil etishda ham o‘zining ijobiy samarasini bermoqda [1].

Buyuk mutafakkirlarimizdan Abu Nasr Farobiyning “Fozil odamlar shahri” hamda “Ilm va san’atning fazilatlari haqida”, Abu Ali Ibn Sinoning “Tadbir ul-manozil”, Abu Rayhon Beruniyning “Qonuni Mas’udiy”, Muhammad ibn Muso al-Xorazmiyning “Al-jabr val muqobala”, Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilik”, Adib Ahmad Yugnakiyning “Hibatul haqoyiq”, Alisher Navoiyning “Majolisun nafois”, Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud ahloq” kabi asarlarida ta’lim-tarbiyada har qanday kamsitishlarga yo‘l qo‘ymaslik, teng munosabatlarni ta’minlash, har bir bolaning o‘ziga xos xususiyatlari, imkoniyatlari mavjudligi, unga jiddiy e’tibor qaratish zarurligi kabi masalalarga alohida ahamiyat qaratib o‘tganlar. Bugungi kunda ularning qarashlarini tushunishimiz hamda faoliyatimiz davomida qo‘llashimiz uchun inklyuziv ta’limni mohiyatini bilishimiz lozim.

Abu Ali ibn Sino: “Bola baquvvat bo‘lib, so‘zlashuv nutqini yaxshi tushuna boshlagandan so‘ng, u savod o‘rganishga qobil bo‘ladi, shundan so‘ng savodga o‘rgata olish mumkin” – deydi. Abu Rayhon Beruniy esa: “Har bir insonning bir ishga qobiliyati bo‘ladi, har bir halqning bir hunarga ishtiyoqi ziyod bo‘lur” – deya aytgan hikmatli so‘zlari bilan insonlardagi ularning ko‘rinmas qobiliyatlarini yuzaga chiqarib, ularning aqliy qobiliyatlariga ishora qiladi.

Abu Nasr Forobiy o‘z asarlarida bilish shakllari, insonning ruhiy holati, jon va tananing o‘zaro munosabati, mantiqiy fikrlash to‘g‘risidagi mulohazalarini bildiradi. Uning aytishicha, insonning bilish, ruhiy qobiliyatlarini miya boshqaradi, yurak esa barcha a’zolari hayot uchun zarur bo‘lgan qon bilan ta’minlovchi markaz

vazifasini bajaradi. Forobiy tabiatni bilishning cheksizligini, bilim bilmaslikdan bilishga, sababiyatni bilishdan oqibatni bilishga qarab borishni uqtiradi. Forobiy aqlni, bir tomondan, ruhiy quvvat, ya’ni tug‘ma, ikkinchi tomondan, ta’lim tarbiyaning mahsuli ekanligini ta’kidlaydi. Forobiy kishilararo munosabatda, axloq-odob qoidalariga rioya qilishda, ta’lim-tarbiyada aql hukmidan kelib chiqqan holda harakat qilish kerak, deb hisoblaydi.

Jahon ilm-ma’rifatining buyuk namoyandasi Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy ta’limda bilimlarni egallashda ko‘rgazmali vositalardan foydalanish, mantiqiy tafakkur, shaxsiy kuzatish va tajribalarga tayanish, savol-javob, bahs-munozara kabi ta’lim usullaridan keng foydalangan holda talabalarda mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularda olgan bilimlarini amaliyotga tatbiq eta olish malaka va ko‘nikmalarini tarkib toptirish to‘g‘risida to‘xtalib: “sezgi orqali bilish, bu qisman bilish bo‘lsa, mantiqiy bayon, aqliy bilish esa haqiqiy bilishning muhim tomonini bayon etadi. Insonning xulq-atvori, hatti-harakati mantiqiy fikrlashga asoslangandagina mukammal shakllanishi mumkin” – deydi [2].

Shuningdek, ayrim G‘arb mutafakkirlarining ham fikrlari qimmatli ahamiyatga ega. Ayniqsa, mashhur olim Yu.Z.Gilbux o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklarni quyidagi pedagogik toifalarini ajratib ko‘rsatadi:

- umumiy o‘zlashtirmaslik (bunda bola nafaqat tilni, balki matematikani o‘zlashtirishga ham ulgurmaydi);
- xususiy o‘zlashtirmaslik (bunda bola qaysidir fanni o‘zlashtirishda qiyinchilik sezadi);
- o‘quv faoliyatidan umuman chetda bo‘lish (bunda bolada imkoniyatlar yetarli namoyon bo‘lmaydi).

Kar va zaif eshituvchi bolalarning aqliy faoliyati – fikrlash qobiliyatini rivojlantirish jarayoni tizimlilik, uzviylik, ketma-ketlilik tamoyillariga asoslanadi. Ayniqsa, mazkur toifa bolalar eshitmaganliklari uchun har bir yangi o‘quv materialni alohida kichik-kichik harakatlar orqali egallaydilar. Aksincha bo‘lsa, ular darsning oddiy passiv ishtirokchisi bo‘ladilar, xolos.

Shu o‘rinda, yana bir olim P.Ya.Galperin tomonidan ilgari surilgan nazariyani ham keltirib o‘tish joiz: “Bola fikrlash faoliyatini tayyor holda egallamaydi, u aniq bir ketma-ketlikdagi harakatlar yordamida fikrlashga o‘rganadi. O‘qituvchilarning vazifasi esa, mana shu harakatlarni nafaqat nazorat qilish, balki ular uchun sharoit yaratishdan iboratdir”.

Xulosa sifatida quyidagilarni alohida ta’kidlab o‘tish joiz:

- Inklyuziv ta’lim – imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim sohasidagi huquqlarini to‘laqonli ro‘yobga chiqarishga xizmat qiluvchi ta’lim shakli hisoblanadi.

- Buyuk mutafakkirlarimizning bolalar ta’lim-tarbiyasi bilan jiddiy shug‘ullanish, bolalarni yoshlikdan to‘g‘ri tarbiyalash, ularning har bir hatti-harakati, nuqson va kamchiliklariga e’tibor qaratish lozimligini haqidagi qarashlari hozirda inklyuziv ta’limni tashkil etishda o‘zining ijobiy samarasini beradi.

- Inklyuziv ta’limni rivojlantirishda uning alohida tamoyillarini e’tiborga olish maqsadga muvofiqdir.

- Inklyuziv ta’limni tizimli, samarali joriy etish ota-onalar bilan olib boriladigan ishlarning shakllari, usullari, ko‘lami va sifati bilan uzviy bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. M.Adashaliyeva. Inklyuziv ta’limni joriy etish va rivojlantirishning muhim masalalari: muammolar va mavjud imkoniyatlar. “Ta’lim va taraqqiyot” ilmiy-uslubiy jurnali, – Namangan, 2023-yil 6-son, 330-337 betlar.

2. “Inklyuziv ta’limning dolzarb masalalari: muammo va ularning yechimlari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. Toshkent – 2021-yil.

RAQAMLI IQTISODIYOT VA TEXNOLOGIYA

Mamadjanov Muxammadali Xalimboy o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Texnologik ta’lim yo‘nalishi 3- bosqish talabasi

Annotatsiya: Raqamli iqtisodiyot va texnologiya zamonaviy iqtisodiyotni shakllantiruvchi asosiy omillardan biridir. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning asosiy tushunchalari, uning rivojlanish tendensiyalari va texnologiyalarning iqtisodiy jarayonlarga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida biznes modellarining o'zgarishi, innovatsiyalar va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Raqamli iqtisodiyotning ijtimoiy va iqtisodiy jihatlari ham yoritilib, uning kelajakdagi istiqbollari e'tibor qaratiladi. Maqola, raqamli iqtisodiyotning ahamiyatini va uning global miqyosdagi ta'sirini tushunishga yordam beradi.

Аннотация: Цифровая экономика и технологии являются одними из основных факторов, формирующих современную экономику. В данной статье будут рассмотрены основные понятия цифровой экономики, тенденции ее развития и влияние технологий на экономические процессы. Он также анализирует возможности изменения бизнес-моделей, инноваций и

повышения конкурентоспособности с помощью цифровых технологий. Также будут освещены социальные и экономические аспекты цифровой экономики с акцентом на ее будущие перспективы. Статья поможет вам понять важность цифровой экономики и ее глобальное влияние.

Annotation: digital economy and technology are one of the main factors that shape modern economics. This article examines the basic concepts of the digital economy, its development trends and the impact of technology on economic processes. Also, with the help of digital technologies, the possibilities of changing business models, innovation and increasing competitiveness are analyzed. The social and economic aspects of the digital economy will also be highlighted, focusing on its future prospects. The article will help to understand the importance of the digital economy and its impact on the global scale.

Kalit so‘zlar: Raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat, elektron hukumat, raqamli to'lov tizimlari, bulutli texnologiyalar, sun'iy intellekt, blockchain texnologiyasi, internet of things (iot), samaradorlik, global qamrov, kiberxavfsizlik, texnologik notenglik, huquqiy muammolar, innovatsiyalar, raqamli transformatsiya;

Ключевые слова: Цифровая экономика, электронная коммерция, электронное правительство, цифровые платежные системы, облачные технологии, искусственный интеллект, технология блокчейн, интернет вещей (IoT), эффективность, глобальный охват, кибербезопасность, технологическая нестабильность, юридические проблемы, инновации, цифровая трансформация;

Keywords: digital economy, e-commerce, e-government, digital payment systems, cloud technologies, artificial intellect, blockchain technology, internet of things (iot), efficiency, global reach, cyber security, technological uncertainty, legal challenges, innovation, digital transformation;

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot – bu yangi iqtisodiyot shakli bo'lib, u internet va axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan shakllanmoqda. Raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy faoliyatni tubdan o'zgartirib, yangi imkoniyatlarni ochmoqda va samaradorlikni oshirmoqda. Biroq, bu jarayonning muvaffaqiyati texnologik infratuzilma, innovatsiyalar va davlat siyosatining qo‘llab-quvvatlashiga bog‘liqdir.

Raqamli Iqtisodiyot Nima? Raqamli iqtisodiyotning keng tarqalgan shakllari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Elektron Tijorat (e-commerce): Bu raqamli iqtisodiyotning eng keng tarqalgan va jadal rivojlanayotgan shakli bo‘lib, mahsulot va xizmatlarni internet

orqali sotib olish va sotish imkonini beradi. Elektron tijorat butun dunyo bo'ylab kichik bizneslardan tortib yirik korporatsiyalargacha bo'lgan turli kompaniyalar uchun o'z mahsulotlarini xalqaro bozorda namoyish etish imkoniyatini yaratadi. Onlayn savdo platformalari, masalan, Amazon, Alibaba va Ozon, iste'molchilarga xarid qilish jarayonini tez, qulay va xavfsiz amalga oshirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, elektron tijoratning rivojlanishi xizmat ko'rsatish sohalarida ham yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Elektron Hukumat (e-government): Elektron hukumat davlat xizmatlarini raqamlashtirish orqali aholiga yanada qulay xizmat ko'rsatish imkonini beradi. Masalan, soliqlarni to'lash, davlat idoralariga murojaat qilish, tibbiy xizmatlarga yozilish va boshqa ko'plab xizmatlar internet orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu jarayon davlat va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarni soddalashtirib, xizmatlarning samaradorligini oshiradi.

Raqamli To'lov Tizimlari: Raqamli iqtisodiyotning yana bir muhim qismi bu elektron to'lov tizimlari bo'lib, ular moliyaviy operatsiyalarni tezkor va xavfsiz amalga oshirish imkonini beradi. PayPal, Payoneer, Stripe kabi platformalar orqali butun dunyo bo'ylab pul o'tkazmalari amalga oshirilmoqda. O'zbekiston va boshqa rivojlanayotgan davlatlarda ham naqd pulsiz to'lov tizimlari keng tarqalib, iqtisodiy jarayonlarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlamoda.

Texnologiyaning raqamli iqtisodiyotga ta'siri. Texnologik taraqqiyot raqamli iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylandi. Quyidagi texnologiyalar uning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda:

Bulutli Texnologiyalar (Cloud Computing): Bulutli texnologiyalar ma'lumotlarni internet orqali saqlash va unga istalgan vaqtda kirish imkonini beradi. Bu bizneslar va davlat tashkilotlariga katta hajmdagi ma'lumotlarni arzonroq va xavfsiz saqlash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, xodimlar va mijozlar o'rtasida ma'lumotlar almashinuvi tezlashadi, bu esa samaradorlikni oshiradi. Masalan, Google Drive, Microsoft OneDrive, Dropbox kabi xizmatlar ko'plab kompaniyalar va foydalanuvchilar tomonidan qo'llanmoqda.

Sun'iy Intellekt (AI): Sun'iy intellekt ishlab chiqarish jarayonlari, mijozlarga xizmat ko'rsatish va biznes qarorlarini qabul qilishda inqilobiy o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. AI yordamida bizneslar o'z mijozlarini yaxshiroq tushunish, kelajakdagi tendensiyalarni bashorat qilish va samaradorlikni oshirish imkoniyatiga ega. Misol uchun, mijozlar bilan suhbatlashish uchun chatbotlardan foydalanish xarajatlarni kamaytiradi va tezkor xizmat ko'rsatishga imkon beradi.

Blockchain texnologiyasi: blockchain texnologiyasi xavfsiz va shaffof tranzaksiyalarni amalga oshirishga imkon yaratadi. U, ayniqsa, moliyaviy xizmatlar sohasida keng qo'llanilib, iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatmoqda. Blockchain

tranzaksiyalarning o‘zaro ishonchli tarzda amalga oshirilishini ta'minlaydi, bu esa ayniqsa xalqaro savdo va moliyaviy operatsiyalar uchun juda muhimdir.

Internet of Things (IoT): IoT texnologiyasi turli xil qurilmalarni o‘zaro bog‘lab, ulardan olingan ma'lumotlarni tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, IoT texnologiyalari uyda va ishlab chiqarishda qo‘llanib, energiya tejash va xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

IoT orqali sanoat sohasida avtomatlashtirish kengaydi va ishlab chiqarish samaradorligi oshdi.

Raqamli iqtisodiyotning afzalliklari va muammolari afzalliklari:

Samaradorlikni Oshirish: Raqamli texnologiyalar orqali turli jarayonlar avtomatlashtirilib, vaqt va mablag‘ tejalmog‘da. Masalan, elektron tijoratda mijozlar mahsulotlarni tez va qulay tarzda topishi va xarid qilishi mumkin.

Global Qamrov: Internetning mavjudligi kompaniyalarga o‘z mahsulotlarini butun dunyo bo‘ylab reklama qilish imkoniyatini beradi. Hatto kichik korxonalar ham xalqaro bozorda o‘z o‘rnini topishi mumkin.

Yangi Ish O‘rinlari: Raqamli iqtisodiyot IT mutaxassislariga bo‘lgan talabni oshirdi va ko‘plab yangi lavozimlar paydo bo‘ldi.

Muammolari:

Kiberxavfsizlik: Internet orqali amalga oshiriladigan tranzaksiyalar ko‘paygan sari kiberxavfsizlik muammolari ham o‘sib bormog‘da. Kompaniyalar va davlat tashkilotlari maxfiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun zamonaviy xavfsizlik tizimlariga ehtiyoj sezmoqda.

Texnologik Notenglik: Raqamli texnologiyalarga kirish imkoniyatiga ega bo‘lmagan mamlakatlar yoki ijtimoiy guruhlar raqamli iqtisodiyotning afzalliklaridan foydalana olmaydilar. Bu esa iqtisodiy va ijtimoiy notenglikni yanada kuchaytirishi mumkin.

Huquqiy Muammolar: Raqamli iqtisodiyot bilan bog‘liq yangi qonunchilik talablari kelib chiqmog‘da. Bu ayniqsa elektron tijorat va raqamli tranzaksiyalar sohasida dolzarbdir.

Xulosa. Raqamli iqtisodiyot va texnologiyalar jahon iqtisodiyotida yangi ufqlar ochmog‘da. Innovatsion texnologiyalar iqtisodiy faoliyatni samarali, tezkor va global qamrovli qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, texnologiyalarning rivojlanishi raqamli notenglik va kiberxavfsizlik kabi masalalarni keltirib chiqaradi. Kelajakda raqamli iqtisodiyotning o‘sishi bilan bu muammolarga qarshi kurashish va barcha uchun teng imkoniyatlarni ta'minlash muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. New York: W.W. Norton & Company.
2. Mesenbourg, T. L. (2001). Measuring the Digital Economy. U.S. Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis.
3. OECD (2017). OECD Digital Economy Outlook 2017. Paris: OECD Publishing.
4. Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum.
5. Manyika, J., et al. (2011). Big data: The next frontier for innovation, competition, and productivity. McKinsey Global Institute.

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMINI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI

Aliyeva Matluba Jakbaraliyevna

*Namangan davlat pedagogika instituti, Tasviriy san'at va muhandislik
grafikasi yo'nalishi 3-bosqich talabasi*

matlubaaliyeva37@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim tizimi va shu sohada amalga oshirilayotgan islohotlar haqida, zamonaviy va interaktiv metodlar to'g'risida ma'lumotlarni bilib olish mumkin.

Аннотация: В данной статье можно узнать о системе образования и проводимых реформах в этой сфере, узнать о современных и интерактивных методах.

Annotation: In this article, you can find out information about the educational system and the reforms carried out in this area, about modern and interactive methods.

Kalit so'zlar: ta'lim, interaktiv metod, zamonaviy bilim, ta'lim usullari, innovatsion texnologiyalar, innovatsion -elektron darslik, pedagogik texnologiyalar.

Ключевые слова: образование, интерактивный метод, современные знания, методы обучения, инновационные технологии, инновационно-электронный учебник, педагогические технологии.

Keywords: education, interactive method, modern knowledge, methods of education, innovative technologies, innovative-electronic textbook, pedagogical technologies.

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta’limni modernizatsiya qilish, ilg‘or ta’lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-sonli “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi farmoni qabul qilindi. Bu esa o‘z navbatida pedagog kasbining yanada murakkablashuvi, mas’uliyati va vazifalarining ortishiga olib keladi. Chunki ommaviy ta’limning bugungi sharoitida yangi avlod bilan ishlash, ularni rivojlantirish, jahon talablariga mos qilib kasbga tayyorlash zamonaviy o‘qituvchidan yuksak texnologik bilim, salohiyat va mehnatni talab qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Yana bir muammoni hal etish o‘ta muhim hisoblanadi: bu pedagoglar va professor-o‘qituvchilar tarkibining professional darajasi, ularning maxsus bilimlaridir. Bu borada ta’lim olish, ma’naviy-ma’rifiy kamolot masalalari va haqiqiy qadriyatlarini shakllantirish jarayonlariga faol ko‘mak beradigan muhitni yaratish zarur”, – degan fikrlari katta ahamiyat kasb etadi.

Ta’limning tashkiliy masalalari Al-Forobiy «Fan va aql zakovat» asarida o‘quv fanlarini guruhlariga bo‘lib o‘qitish, ularning tarbiyaviy mohiyatini ochish masalalariga e’tibor berilgan. Pedagogika tarixida ta’lim tashkil etishning asosiy shakli dars hisoblangan. Sinf-dars tizimini didaktik talablar asosida yaratishda buyuk chex pedagogi Yan Amos Komenskiyning (1592-1670) xizmatlari katta, uni sinf-dars tizimining asoschisi sifatida butun dunyo tan olgan. Ya.A Komenskiy «Buyuk didaktika» asarida o‘quv mashg‘ulotlarini guruh shaklida tashkil qilish, o‘quv yili va o‘quv kunini bir vaqtda boshlash, mashg‘ulotlar orasida tanaffuslar berilishini, guruhlardagi bolalarning yoshi va soni bir xil bo‘lishiga alohida e’tibor berdi. Dars davomida o‘quvchilar diqqatini to‘plash, materiallarni batafsil tushuntirish, o‘quvchiga savollar berish, o‘zlashtirish jarayonini tushuntirish, o‘quvchiga savollar nazorat qilish zarurligini ta’kidlaydi.

Ta’lim tizimi har bir jamiyatning rivojlanish asosi bo‘lib xizmat qiladi. Chunki aynan ta’lim tizimi jamiyatning har bir a’zosini ma’naviy, ilmiy dunyoqarashini shakllanishida eng asosiy o‘rinni egallaydi. Shuning uchun ham barcha tarixiy yuksalish, yangilanish bosqichlarida aynan ta’lim tizimini isloh qilish muhim o‘rin tutgan. Ta’lim tizimi har bir jamiyatning rivojlanish darajasidan hamda shu jamiyatning talablaridan kelib chiqqan holda shakllanadi. O‘sib kelayotgan yosh avlod ta’lim jarayonida:

– Zarur bilimlar bilan qurollantiriladi;

- Kerakli malakalarga ega bo‘ladi;
- Ko‘nikmalar hosil qiladi;

O‘quv jarayonida ta‘lim oluvchilar va pedagoglar o‘rtasida o‘ziga xos munosabatlar o‘rgatilib bu jarayon ikki tomonning birgalikdagi faoliyati natijasida boradi. Shuning uchun ham ta‘lim jarayoni ikki tomonlama xarakterga ega deyiladi.

Bugungi kunda ilmiy bilim va ko‘nikmalar, ayniqsa istiqlool mafkurasi o‘quvchi, talabalar qalbi va ongiga singdirish jarayoni ta‘lim-tarbiyaning zamon talablariga javob beruvchi turli shakllari orqali amalga oshirilmoqda. Ta‘lim shakllari mashg‘ulotlarni o‘tkazish vaqtiga qarab, shuningdek o‘quvchi talabaning tarkibi va ular faoliyatining xarakter – mohiyatiga qarab belgilanadi. Ta‘limni tashkil etish shakllari-aniq muddat va tartib asosida o‘qituvchining o‘quvchilar bilan olib boradigan mashg‘ulot turlaridir.

Hozirgi kunga kelib pedagogik texnologiyalar o‘quvchi shaxsini har tomonlama shakllantirishda g‘oyat samarali natija bermoqda. Zamonaviy shakllar esa ta‘lim-tarbiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy shakllar, turli xil texnologiyalar va kompyuter dasturlaridan foydalanib ta‘lim-tarbiya jarayonini yanada samarali va mukammal darajada oshiradi. Ta‘kidlangan mazkur yo‘nalishda ta‘limga eng yaxshi yo‘nalishlarni kiritish mumkin:

1. Interaktiv ta‘lim: Bu usulda talaba bilimni mashqlar orqali o‘rgangan holda mustaqil ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu usulni qo‘llash talabalarga muhim ko‘mak beriladi va ular o‘zlarining o‘rganish jarayonida faol qatnashuvlarini ko‘rsatishadi.

2. Kompyuter tizimlari: Kompyuter tizimlari yordamida ta‘lim-tarbiya jarayonini yanada samarali va kutilgandan ham yuqori darajada oshirish mumkin bo‘ladi. Bu usul talabalarga yuqori sifatli bilimni yana ham tez va samarali tarzda o‘rgatish imkoniyatini beradi.

3. Multimedialarni ishlatish usuli: Bu usulda video, audio, rasmlar va boshqa turdagi multimedialar yordamida talabalarga bilim qayta ko‘rsatiladi. Zamonaviy ta‘lim berish jarayonida har bir o‘qituvchi eng samarali usul hisoblanadigan innovatsion usullarni va ularni amaliyotda qo‘llay olishi juda ham ahamiyatga egadir.

Birinchi navbatda innovatsiya nima ekanligini bilishimiz zarur. Innovatsiya - lotincha so‘z bo‘lib, “yangilik kiritish, tatbiq etish” kabi ma’nolarni anglatadi. Zamonaviy dars jarayonini bugungi kunda quyidagi innovatsion usullardan foydalangan holda tashkil etish maqsadga muvofiqdir:

- modellashtirish;
- namoyish etish;

- kichik guruhlar bilan ishlash;
- aqliy hujum;
- tanqidiy fikrlash;
- modifikatsiyalangan ma’ruza va boshqalar.

Ta’limning asosiy vazifalaridan biri insoniyat hozirgacha erishgan ilmiy bilimlar va fan texnikaning yutuqlari bilan yosh avlodni qurollantirishdir. Yosh avlodda shunday bilimlar tizimini yaratish lozimki, bu bilimlar ularning keyingi rivoji uchun asos bo‘lib xizmat qilsin. Hozirgi kunda bilimlar hajmi, axborotlar hajmi tobora oshib borayotgan bir davrda ta’lim tizimi talabalarga berilishi kerak bo‘lgan bilimlar, malaka va ko‘nikmalar hajmini belgilash hamda bu jarayonda qaysi omillarni hisobga olish kerak degan masalalarni yechimini topish ustida bosh qotirmoqda.

Ta’limning asosiy maqsadi - zamonaviy ilmiy bilimlarni egallagan, mustaqil fikrlash va muammolarni yechish imkoniyatiga ega bo‘lgan ma’naviy jihatdan boy shaxslarni shakllantirishdir. Jamiyat rivojlanar ekan, hayotiy talablarning darajasi ham ortib boradi. Demak, ilmiy bilimlarning hajmi kengayib, ilmiylik darajasi chuqurlashib borar ekan, mantiqiy fikrlash va muammolarni tezda hal etishga bo‘lgan talab yanada kuchayib boradi. Bu fikrdan kelib chiqqan holda ta’lim tizimi bugungi kun talabinigina hisobga olgan holda emas, balki kelajak talablarini aniqlagan va hisobga olgan holda ish olib borishi kerak degan xulosaga kelish darkor.

Ta’limda yoshlarni bilim, ko‘nikma, malakalar bilan qurollantirish, ularning qobiliyati va iste’dodlarini rivojlantirish jarayonida baholash va bilimlarni tekshirib turish muhim ahamiyat kasb etadi. Baholash ta’lim tizimida foydalanilayotgan metodlar qanchalik samarali ekanligini, talabalarning o‘zlashtirish darajasini aniqlashga yordam beradi. Albatta ta’lim tizimini samarali bo‘lishi pedagog kadrlarning tayyorgarlik darajasiga ham bog‘liq. Pedagog birinchi galda o‘z kasbini sevishi, hurmat qilishi, talabaga katta qiziqish va mehr bilan qarashi, jamiyat oldidagi o‘zining katta mas’uliyatini his qila olishi shart. Pedagog har bir talabaning bilimi va tarbiyalanganlik darajasini aniqlay olishi va hisobga olishi, o‘quv materiallarini to‘g‘ri tanlay bilishi, tahlil qila olishi va umumlashtira bilishi pedagogik mahorat uchun zarur bo‘lgan ta’lim usullari, vositalari va shakllarini mukammal bilishi, talabaga nisbatan talabchan bo‘lishi pedagogik vaziyatga qarab ulardan o‘rinli foydalana olishi, o‘z faoliyatini tahlil qila olishi va xulosalar chiqara olishi kerak.

Ta’lim jarayonida talabalarni o‘zlashtirish, fikrlash jarayonini tashkil etish bo‘yicha esa quyidagi metodlarni ajratib ko‘rsatish mumkin: Axborotni so‘z orqali

yetkazish va qabul qilishga qaratilgan birinchi guruh metodlariga: hikoya, suhbat, ma’ruza kabilarni kiritish mumkin.

Shu o‘rinda rivojlanayotgan davlatlarning ta’lim tizimiga nazar soladigan bo‘lsak, Germaniya – jahon ilm-fani va madaniyati o‘choqlaridan biri. Bu mamlakat ildizi asrlarga borib taqaluvchi ilmiy maktablarni, Gyote, Gegel, Betxoven, Nitshe, Eynshteyn singari olim va ijodkorlarni bilan dunyoga mashhur. Xalqaro doirada e’tirof etilgan olmon ta’lim dargohlarida mustaqil fikr hamda keng dunyoqarash shakllanishiga alohida e’tibor beriladi. Ta’lim tizimiga tatbiq etilayotgan yangi usullar, so‘nggi axborot texnologiyalaridan unumli foydalanmaganlarga esa juda qiyin. Taraqqiyot manzili sari oshiqayotgan jamiyatda bilimsiz o‘z o‘rniga ega bo‘lish amri mahol. Darvoqe, olmonlarga xos temir intizom, bir so‘zlilik xislatlari ham aynan ta’lim dargohlarida shakllanadi.

Ma’lumki, so‘nggi paytlarda Finlandiya ta’lim tizimi dunyodagi eng yaxshi tizim hisoblanib kelinmoqda. Xo‘sh, Finlandiya ta’lim tizimi bunday muvaffaqiyatga qanday erishdi? Zero, aksariyat hollarda fin talabalari AQSH va Buyuk Britaniya talabalaridan yuqoriroq natijalarini qayd etishadi. Finlandiyada majburiy ta’lim 9 yil davom etib, o‘quvchilar 16 yoshdan maktabni tark etishlari mumkin. Ushbu g‘oya Finlandiya talabalarini haqiqiy hayotga tayyorlashga qaratilgan. Finlandiyadagi maktablar hech qanday tartibda joylashmagan, maktablar, mintaqalar, o‘qituvchilar va hatto o‘quvchilar o‘rtasida taqqoslashlar mavjud emas. Ular raqobat emas, hamkorlik muvaffaqiyat kalitidir deb hisoblashadi. Fin o‘qituvchilari dunyodagi eng malakali o‘qituvchilardir. Finlandiyada o‘qituvchilikka bo‘lgan talab juda yuqori. Finlandiya ta’lim tizimi test natijalarini ko‘paytirish matematika, tabiiy fanlar va ingliz tillariga ustuvorlik berish o‘rniga, o‘qish uchun sog‘lom va uyg‘un muhit yaratishga e’tibor beriladi. Bunda ta’lim “Ijtimoiy tengsizlikni muvozanatlash vositasi bolishi kerak”, degan mafkuraga ega. O‘qituvchilar odatda kuniga 4 soatdan amaliy mashg‘ulot o‘tkazishadi va har hafta ularga kasbiy rivojlanish uchun 2 soat vaqt ajratildi.

Har bir dars turining ma’lum tuzilishi va xususiyatlari bor, bu narsa o‘qituvchining o‘quv materialini to‘g‘ri va samarali tushuntirishiga, mustahkam esda qoldirishga, takrorlashga va uning o‘zlashtirilishini nazorat qilib borishiga yordam beradi.

Hozirgi kunda ta’lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan e’tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda, bunday bo‘lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an’anaviy ta’limda o‘quvchi-talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rganib, tahlil

qilishlariga, hatto xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishlariga o‘rgatadi. O‘qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo‘naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Ta’lim jarayonida o‘quvchi–talaba asosiy figuraga aylanadi. Mutaxassislarning fikricha, innovatsion elektron darslik inson aql-zakovatining katta hajmdagi axborotni eslab qolish va bu ma’lumotlar orqali muloqot va fikrlash jarayonlari assotsiatsiyasi orqali izlash qobiliyatiga taqlid qiladi. Boshqacha aytganda, innovatsion elektron darslik ko‘plab statistik va dinamik ma’lumotlarni o‘zida mujassam etgan va umumlashgan tarmoq tuzilmasiga ega bo‘lgan murakkab o‘quv materiallari tizimidir: video, bajariladigan dastur va animatsiya.

Xulosa. Ta’lim jarayonining sifatli amalga oshirilishida o‘qitishni innovatsion pedagogik texnologiyalar orqali amalga oshirishning o‘rni beqiyosdir. OTMlardagi muayyan yo‘nalishdagi mutaxassisni tayyorlashda shunday sifatli, amaliyot bilan bog‘liq bo‘lgan holdagi ta’lim berish kerakki bitiruvchilar ishga kirish jarayonida yana qo‘shimcha kurslarga borishiga hojat qolmasin. Masalan buxgalteriya sohasida tahsil olayotgan talabalarga 1S va 1UZ kabi buxgalteriya dasturlarida ishlash talabalik davrida o‘rgatilsin, ular diplom olgandan keyin yana pul to‘lab kurslarga borib o‘rganishga zarurat sezmasin. Yoki ingliz tili yo‘nalishida tahsil oladigan, OTMda berilgan bilimlar asosida IELTS sertifikatini olishga qodir bo‘lsin, yana kurslarga qatnamasdan.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son qarori bilan tasdiqlangan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. T: O‘zbekiston, 2017.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi farmoni.
4. Muxtorov A., Sultonov T., Mustafaqulov Sh.I. Ta’lim sohasini rivojlantirish bo‘yicha xorijiy tajribalar Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. 2012.
5. “Pedagogika professionalnogo obrazovaniya.” Pod. red. V.A.Slastenina. Moskva «Akademiya».2005.

6. Nosirov A. “O‘quvchilar bilimi va kompetensiyasi xalqaro mezonlar asosida baholanadi”/O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi: www.uzedu.uz.
7. www.eduportal.uz -Xalq ta’lim vazirligining axborot ta’lim portal.
8. www.ziyounet.uz – Axborot ta’lim portal.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING GRAMMATIK SAVODXONLIGINI KOMMUNIKATIV YONDASHUV ASOSIDA O‘RGATISH USULLARI

Xoliqova Matluba Mardon qizi

*O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakulteti
Boshlang‘ich ta’lim kafedrasi assistenti
xoliqovamatluba5@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining grammatik savodxonligini kommunikativ yondashuv asosida o‘rgatish usullari hamda grammatikaga oid tushunchalarni shakllantirishda ta’limiy o‘yinlardan foydalanish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, grammatik savodxonlik, kommunikativ yondashuv, ta’limiy o‘yinlar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы обучения грамматической грамотности учащихся младших классов, основанные на коммуникативном подходе и использовании обучающих игр при формировании грамматических понятий.

Ключевые слова: начальная школа, грамматическая грамотность, коммуникативный подход, развивающие игры.

Annotation. This article discusses the methods of teaching grammar literacy of elementary school students based on a communicative approach and the use of educational games in the formation of grammar concepts.

Key words: elementary school, grammatical literacy, communicative approach, educational games.

Ta’lim jarayoni va uning rivojlanishi uchun so‘nggi yillarda juda katta e’tibor qaratilayotganligi hammamizga ayon. Davlatimiz rahbari tomonidan olib borilayotgan islohotlar va jarayonlardan ham buni anglash qiyin emas. Har bir millat

o‘z tili, o‘z madaniyatiga chuqur hurmatda bo‘lishi, uni kelajak avlodlarga boyitib, meros qilib qoldirishi lozim. O‘z ona tilida erkin fikrlarini bayon qilib, til boyliklaridan unumli foydalangan holda grammatik tushunchalarni ham o‘rgangan o‘quvchi boshqa tillarni ham tez hamda oson o‘rganadi.

“Ona tili” nafaqat leksik va grammatik me’yorlarni o‘rgatuvchi, balki o‘quvchi nutqiy faoliyatida ixtiyoriy mavzu, fanlar kesimidagi matnlarni tinglab tushunish, to‘g‘ri o‘qish, orfoepik va orfografik meyorlarni qo‘llash salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladigan fandır.

O‘quvchining mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga, erkin, ijodiy va tanqidiy fikrlashga undaydigan, grammatik tushunchalarni shakllantirishda ta’limiy o‘yinlardan foydalanish metodikasi, ta’limiy o‘yinlar vositalari, til kategoriyalari boshqa hodisalarga nisbatan juda mavhumligi bilan farqlanadi. Grammatik tushunchalar esa so‘z, so‘z birikmasi, gap, morfema, leksema, fonema va boshqalarning o‘ziga xos muhim belgilarini aniqlash va umumlashtirish natijasi hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, kishilar tomonidan yaratilgan grammatik tushunchaga asos bo‘lgan dastlabki materialning o‘zi yetarli darajada mavhumdir. Demak, grammatik tushunchalar umumlashtirilganlarning yana umumlashtirilgani hisoblanadi [1].

Grammatik tushunchaning bu xususiyatlari tufayli o‘quvchilarda tushuncha juda ko‘p qiyinchilik bilan shakllanadi. Grammatik tushunchani o‘zlashtirish uzoq tushunchani o‘zlashtirish davom etadigan va boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ancha murakkab jarayondir.

Respublikamizda uzluksiz ta’lim tizimida umumiy o‘rta ta’lim asosiy tayanch bosqich bo‘lib, bu bosqichdan o‘zbek tilidan o‘quvchilarga kundalik ijtimoiy hayotda davlat tilida og‘zaki va yozma muloqot olib bora olishlariga qaratilgan tayanch bilimlar beriladi va o‘qitishning kommunikativ-nutqiy faoliyati jarayonida qo‘llash malakasi shakllantiriladi [2].

Bugungi kunda o‘quvchilarning o‘qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so‘zlash va yozish hamda grammatik savodxonlikni shakllantirish asosiy vazifa bo‘lib hisoblanadi.

Ta’lim jarayonida uyushtiriladigan didaktik o‘yinlar ham o‘quvchilar tafakkurini rivojlantirish vositasi sanaladi. Didaktik o‘yinlarga dam olish yoki vaqt o‘tkazish vositasi emas, balki ta’lim beruvchi faoliyat deb qarash lozimdir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining grammatik savodxonligini kommunikativ yondashuv asosida o‘rgatish uchun har bir boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi ta’limiy o‘yinlardan foydalansa dars jarayonida katta yutuqlarga erishishi mumkin.

“Hikoya”. O‘qituvchi xattaxtasiga bir nechta so‘z yozib qo‘yadi. O‘quvchilar mustaqil ravishda shu so‘zlar ishtirokida hikoya tuzadilar. Shu jarayonda ularning

lug‘at boyligi oshishi bilan birga, gaplarni to‘g‘ri tuzish, tovushlarni to‘g‘ri tallafuz qilish, ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi.

“Topag‘on” o‘yini. Berilgan so‘zlar ishtirokida matn tuzing va unga sarlavha toping.

- a) tulki, sichqon, mazali non, dush, qochdi, dum, yong‘oq;
- b) xurmo, malla soch, kamon, tush, afsus, daryo, osmon;
- c) taksi, kino, pul, sahifa, chipta, uyalib qoldi, sahna;
- d) ovchi, muzqaymoq, bo‘ri, hayvonot bog‘i, qafas, daraxt;
- e) tufli, koptok, erka, oyna, ertak, tosh.

Berilgan so‘zlar ishtirokida matn tuzing va unga sarlavha toping.

O‘qituvchining vaqti-vaqti bilan rag‘batlantirishi o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini orttiradi. Bu o‘yinlar darsdan tashqari mashg‘ulotlarda, to‘garaklarda ham bimalol foydalanishi mumkin [3].

Ta‘limiy o‘yin mashqlari ma‘lum talab asosida berilib, mavzu yuzasidan o‘quvchini amaliy faoliyatga yo‘naltira oladigan ta‘limiy materialdir. Ular har bir mavzu doirasida shu mavzuning ongli o‘zlashtirish, mavzu yuzasidan o‘qituvchining olgan bilimni mustahkamlash va sistemaga solish, og‘zaki va yozma nutq malakalarini o‘stirish maqsadida beriladi.

Ta‘limiy o‘yinning asosiy mohiyati shundaki, kattalar tomonidan bolalarga o‘yin shaklida aqliy vazifani bajarishni hal etish vazifasi topshiriladi. Buning asosiy maqsadi bolalarning bilishga bo‘lgan qiziqishini shakllantirishni faollashtirishdir. Bilim berishda ta‘limiy o‘yinlardan bilimlarni mustahkamlashdagina emas, balki ta‘lim shaklisifatida ham keng foydalaniladi [4].

Har bir ta‘limiy o‘yindan so‘ng o‘quvchilarga ko‘tarinkilik ruhini berish uchun olqishlar bilan rag‘batlantirib borishi zarur. Ona tili darslari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun muhim darslardan biri hisoblanadi. Chunki boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi o‘quvchilarning savodini chiqarishda o‘qituvchidan kasbiy mahorat va bilimni talab qiladi.

Maktabda tildan nazariy bilimni o‘rganishdan maqsad fikrni og‘zaki va yozma tarzda grammatik to‘g‘ri va uslubiy aniq ifodalash uchun undan ongli foydalanish hisoblanadi. Biroq nazariy bilimni amalda qo‘llashni esa maqsadga muvofiq va muntazam o‘rgatib borish talab etiladi.

Mashqlar tizimi tushunchani o‘zlashtirish bosqichiga va uning xususiyatiga mos ravishda mashq turini tanlash, uning murakkablasha borishini va o‘quvchilar mustaqilligini o‘sib borishini hisobga olgan holda mashqlarni bajarish izchilligini aniqlashni ko‘zda tutadi [5].

Grammatik savodxonlik doirasida o‘quvchining so‘z boyligini oshirish so‘zlarning ma‘no nozikliklari, farq hamda o‘xshashliklarini his qilish va anglab

yetish, bexato talaffuz qilish va yozish, so‘zlarni bog‘lab gap, gaplardan esa matn tuza olish, birikmalardagi ma’noviy va grammatik, matndagi mantiqiy xatoliklarni topish va tuzatish, o‘zgalar fikrini to‘g‘ri anglash, bir fikrni turli shaklda ifodalash, uzilgan fikrning davomiyligini tiklash kabi qator mantiqiy operatsiyalarni bajarish, nutq vaziyatini to‘g‘ri baholash va til imkoniyatlaridan unga mos ravishda foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda malakasini o‘stirishga e’tibor qaratiladi.

O‘rganilayotgan tilning grammatik tuzilishini shakllantirish deganda, o‘quvchilarga ona tilini o‘rgatishda grammatik qoidalar alohida o‘zlashtirilishi lozim bo‘lgan predmet hisoblanmaydi va uni bolalarga yod olish taklif etilmaydi. Qoidalarni amalda o‘zlashtirib olish ko‘nikmalari maxsus tashkil etilgan va o‘quvchilarning o‘rganilayotgan grammatik hodisa mohiyatini tushunib yetishlariga qaratilgan o‘yin-mashqlarda shakllantiriladi. O‘yindagi harakatlar ko‘plidagi ot ishtirok etgan fikrlarni tuzishdan iborat bo‘lmog‘i lozim. Bunda boshqa har qanday grammatik qiyinchiliklarni bartaraf etishga intilish talab etiladi. O‘quvchining minimal o‘z fikrini aytishi ikki so‘zdan iborat bo‘lishi kerak [6].

Har bir tilning asosi uning fonetik tizimi, leksikasi hamda grammatikasidir. Grammatika vositasida kishilaro‘z fikrlarini gap orqali ifodalaydilar. Gap, odatda, bir-biri bilan o‘zaro bog‘langan so‘zlardan tashkil topgan bo‘ladi. Demak, yakka holdagi so‘zlar ayrim ma’nolarni ifodalay olsa ham, nutqda o‘zaro chambarchas bog‘langan holda qo‘llaniladi.

Ta’limning asosiy maqsadi o‘quvchilarga til haqida ma’lum bilimlar to‘plamini berish emas, balki ularni muloqot qilish uchun tildan foydalanishga o‘rgatishdir. Tinglash va gapirish asosiy ko‘nikmalar hisoblanadi. Chunki ular nutq jarayonida fikr almashishga va fikrni yetkazib berishda qo‘llaniladi. Ona tilida bolalar juda tabiiy holda tinglashadi va gapirishadi. Chunki atrofdagi insonlar ular bilan o‘zlarining ona tilida muloqot qilishni ma’qul ko‘rishadi. Ammo ikkinchi tilda muloqot qilishga kelganda, ular fikrlarini bayon etishga qiynalishadi. Bunday muammolar, albatta, ikkinchi tilda kam muloqot mahorati shakllanganligidan darak beradi.

Kelajak yoshlarimiz qiziqishlarini to‘g‘ri yo‘naltirish va amaliyotga moslashtirish har bir pedagogning oldidagi mas’uliyatli vazifadir. Bilim beramiz, o‘quvchi test ishlay oladi va nazariy savollarga ham javob beradi, ammo amaliy bajarib berishga kelganida hatto, texnik qoidalarini ham nazariy bayon etadi, amaliy bajara olmasligi isbotlangan. Ayniqsa, ona tili darsligidagi keyingi yillar bir qancha tanqidga uchrab to‘g‘irlanib borilayotgan kamchiliklar o‘quvchining chalg‘ishiga olib kelmoqda [7].

Boshlang‘ich ta’lim ta’lim oluvchilarda umumiy o‘rta ta’limni davom ettirish uchun zarur bo‘lgan savodxonli, bilim, malaka va ko‘nikmalar asoslarini shakllantirishga qaratilganligi qayd etilgan.

O‘quvchilarda fikrlash jarayonini to‘g‘ri yo‘lga solish uchun amaliyot har qanday bilishning negizidir, degan qoidani hisobga olish zarur. Ta’limda o‘qituvchi bilim berish bilan cheklanmaydi, u o‘quvchilarning fikrlash faoliyatiga ham rahbarlik qiladi, o‘quvchilarda ishdagi mustaqillik, ijodkorlik qobiliyatlarini o‘stiradi va shu tariqa o‘rganilayotgan narsaning ongli ravishda o‘zlashtirib olishga erishiladi, materialni idrok qilishlari va tushunib olishlari bilan birga, uni puxta esda saqlab qolishlari to‘g‘risida ham g‘amxo‘rlik qiladi [8].

Hozirgi davrda ona tili fani bo‘yicha o‘quv dastur va rejalarni yangilash, o‘qitishni sifat va mazmun jihatdan yanada takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Kichik yoshdagi o‘quvchilarning nutqini takomillashtirish ustida ishlash nafaqat fikrni (og‘zaki va yozma shaklda) ifodalash, balki ularni qabul qilishni ham nazarda tutadi. O‘quvchilarga maxsus kommunikativ mashqlarni bajartirish ham nutq faoliyatini to‘g‘ri tashkil etishga yordam beradi. Ya’ni, o‘quvchi ma’lumotni shunchaki qabul qilmasin yoki o‘qituvchining topshirig‘i bilan qayta hikoyalamasin. Bunday mashqlar nutq faolligi ta’minlashga yo‘naltiradigan, fikr aytishga talablar qo‘yadigan vaziyatlarni yaratishga xizmat qilishi lozimligi ham nazarda tutilishi maqsadga muvofiqdir [9].

Ona tilida bolalar juda tabiiy holda tinglashadi va gapirishadi. Chunki atrofdagi insonlar ular bilan o‘zlarining ona tilisida muloqot qilishni ma’qul ko‘rishadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, boshlang‘ich ta’lim jarayonida olingan bilim o‘quvchining bilish faoliyatiga juda katta ta’sir ko‘rsatadi. Bugungi kunda o‘quvchilarning o‘qib tushunish, nutq so‘zlash va yozish hamda grammatik savodxonlikni shakllantirish asosiy vazifa bo‘lib hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Qo‘ldoshev R.A., Sharipova F.Sh “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining grammatikaga oid tushunchalarini shakllantirishda ta’limiy o‘yinlardan foydalanish metodikasi”. Международный научный журнал “Научный импульс” № 4 (100), часть 2 ноябр, 2022. В.1328-1329.

2. Mamaraximova N “Boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish savodxonligining didaktik imkoniyatlari” “Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida madaniy muhitni yaratishning pedagogik texnologiyalari: muammo va yechimlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani, may 15-16, 2023. B.390-391.

3. Abdullayeva L.A “Boshlang‘ich sinflarda ta’limiy o‘yinlardan foydalanish”. Международный научный журнал “Новости образования: исследование в XXI веке” № 8 (100), часть 2 март, 2023 г. B.722-723.

4. Atayeva M. “O‘quvchilarning fonetik-grammatik tushunchalarini shakllantirishda ta’limiy o‘yinlardan foydalanish”. Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. №3. 2022. B.16.

5. Qosimova K., Matchonov S., va b. “Ona tili o‘qitish metodikasi”. Boshlang‘ich ta’lim talabalari uchun darslik. Toshkent NOSHIR nashriyoti. 2009. B.227.

6. Bozorova M.M “Ona tilini o‘qitishda grammatikani o‘rganmay turib, savodxonlikka erisha olmaymiz”. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali 8-son. 20.05.2022.

7. Xoliqova M.M “Boshlang‘ich ta’limda kommunikativ yondashuv asosida o‘qitish usullarini takomillashtirish (Ona tili darslari misolida)”. Italia Proceedings of International Educators Conference. 25 th September, 2024. B.190.

8. Rasulova Feruzaxon Turdiqulovna. Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumani 83-maktab Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi. Ona tili darslarini tashkil etishda kommunikativ yondashuv. Ustozlar uchun www.pedagoglar.uz. 44-son 5–to‘plam may 2023. B. 257.

9. Q.Husanboyeva., M.Hazratqulov va b. “Boshlang‘ich sinflarda adabiyot o‘qitish metodikasi”. Oliy o‘quv yurtining pedagogika fakultetlari (boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari) talabalari uchun darslik. Toshkent “Innovatsiya-Ziyo” 2020. B.345.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CHARTGPT, RECOMMENDATIONS FOR THE USE OF CHARTGPT IN EDUCATION

***Associate Professor Abdumanonov Akhrorjon Adhamjonovich,
International Medical University “Central Asian Medical University”***

Abstract: the article describes the use of AI in the educational process, its advantages and disadvantages. AI and Generative Pre-trained Transformer - ChatGPT provide extensive opportunities to improve the quality of education, including individualized learning, automated knowledge testing and round-the-clock availability of educational materials. However, effective use of these technologies requires supervision by teachers, the development of ethical standards and an emphasis on teaching skills rather than replacing the intellectual work of AI.

Keywords: AI, ChatGPT, education, educational process, interactive, automation.

Artificial Intelligence (AI) is actively being implemented in various fields, including education. One of the key AI technologies that finds application in the educational environment is ChatGPT, a large language model developed by OpenAI. ChatGPT uses advanced natural language processing (NLP) techniques to communicate with users, help with educational tasks, and create interactive learning materials. This review analyzes the opportunities and disadvantages of AI and ChatGPT in education, offers examples of their application and discusses recommendations for integrating ChatGPT into the educational process.

AI provides significant potential for transforming the learning process, thanks to the following features:

- Individualized training. One of the key advantages of AI in education is the ability to adapt learning to the needs of each student. AI can analyze student performance, identify knowledge gaps, and offer customized learning programs [2. 2016:P.1]. ChatGPT, in particular, can answer students' specific questions, explain complex topics and help with homework in real time. Example: ChatGPT can offer personalized explanations of complex mathematical concepts such as integrals, or help a student understand historical events by adapting to the level of knowledge of a particular user.

- Feedback and automated assessment. AI can help with automatic verification of tests and assignments, which reduces the burden on teachers and speeds up the feedback process for students. For example, ChatGPT can provide instant answers and comments on essays, helping students to correct mistakes faster and improve their work [1. 2019:P.1-12]. Example: ChatGPT can evaluate the quality of written papers based on criteria such as structure, logic, and spelling, as well as suggest improvements to improve academic performance.

- 24/7 availability. AI platforms such as ChatGPT can be accessible to students at any time of the day, providing the opportunity to receive help and training at any time, regardless of location or time. This is especially useful for students studying remotely or in self-education settings [3. 2020:P.125]. Example: Students can contact ChatGPT for help with study materials or explanations in the later stages of exam preparation when teachers are unavailable.

- Support for different languages and cultures. ChatGPT and other AI models are able to interact with users in different languages, which makes educational resources more accessible to students around the world [4. 2020:P.650]. This can help students with different levels of language proficiency to effectively learn and interact with materials in their native language.

Despite the many possibilities, ChatGPT and AI in education also have disadvantages:

- Lack of deep contextual interpretation. Although ChatGPT can generate text and answer questions, it is difficult for it to understand the contextual nuances and subtle points of learning. This can lead to superficial or not always accurate answers to complex questions that require deep interpretation. Example: When discussing complex philosophical or ethical issues, ChatGPT may offer too general answers without taking into account contextual details.

- Limited critical evaluation. ChatGPT, like any other AI, cannot fully analyze information critically or creatively. His conclusions are based on statistical models rather than a deep understanding of the topic. This limits his ability to teach critical thinking.

- Potential for misuse. Students can use ChatGPT to complete assignments for them, which can contribute to dishonest learning practices such as plagiarism. Lack of personal responsibility for completing tasks can undermine the learning process.

- The need for human control. ChatGPT requires regular monitoring by teachers to check the quality of the answers provided and prevent the dissemination of erroneous information. This limits the possibilities of fully automating the learning process.

Despite the disadvantages of using ChatGPT, it is impossible to avoid the progress of AI. The more we start to restrict or ban students or teachers from AI, they have a growing interest in using it. Therefore, they need to be taught the correct use of AI in the educational process. Here are some examples:

- Creation of educational materials. ChatGPT can be used to generate quiz questions, create discussion materials, or take tests. This speeds up the task creation process and allows teachers to focus on more important aspects of learning. Example: Teachers can use ChatGPT to create questions for control tests in history, geography or other disciplines.

- Assistance in learning foreign languages. ChatGPT can become an assistant for students learning foreign languages. He can offer translation exercises, explanation of grammatical rules, or creation of dialogues for practice. Example: Students can use ChatGPT to practice communication in English, receiving feedback and correcting their mistakes.

- Support for research projects. ChatGPT can be used to gather information, help organize research, and generate ideas for projects. This is useful for students who are working on scientific articles or research projects. Example: Students can use ChatGPT to create a research plan or structure of a scientific article, focusing on key questions and theories.

Although ChatGPT can perform a number of educational functions, it should be used as an auxiliary tool under the supervision of teachers. This will help to avoid mistakes and misunderstandings that arise in the process of automated learning.

ChatGPT is recommended to be used for skills training — explaining topics, checking knowledge or preparing for exams, and not for homework. This will help to avoid students' dependence on AI and keep them motivated to study independently.

It is necessary to develop ethical standards for the use of AI in education in order to limit its use for unfair purposes (for example, plagiarism). This also includes teaching students how to use technology honestly and responsibly.

AI and ChatGPT can be integrated into existing educational platforms such as distance learning Systems (LMS). This will make AI tools more accessible and effective in learning.

Artificial intelligence and ChatGPT provide extensive opportunities to improve the quality of education, including individualized learning, automated knowledge verification and round-the-clock availability of educational materials. However, effective use of these technologies requires supervision by teachers, the development of ethical standards and an emphasis on teaching skills rather than replacing the intellectual work of AI.

References:

1. Baker, R. S. (2019). Artificial Intelligence in Education: Promise and Implications for Teaching and Learning. *Journal of Educational Data Science*, 1(1), 1-12.
2. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson. Available at: <https://www.pearson.com>.
3. Williamson, B. (2020). AI in Education: Learning, Labor, and Automation. *Critical Studies in Education*, 61(2), 123-139.
4. Holmes, W., & Bialik, M. (2020). The Ethics of Artificial Intelligence in Education: Who Teaches and Who Learns? *AI & Society*, 35(3), 645-659.

ERGONOMIKA TUSHUNCHASI, UNING MOHIYATI VA AHAMIYATI

Mahamadjonova Nodira Adhamjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

Email: *muhamadjanovanodira@gmeil.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada ergonomika tushunchasi, uning kelib chiqishi va mohiyati haqida umumiy ma'lumotlar keltirilgan. Ergonomikaning asosiy tamoyillari, xususan, inson tanasiga va psixologiyasiga moslashish, mehnat samaradorligini oshirish hamda sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Ayniqsa, maqolada ergonomikaning ta'lim sohasidagi, xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ahamiyati va uning ularning jismoniy rivojlanishi hamda sog'lig'ini qo'llab-quvvatlashdagi roli batafsil yoritilgan. Ergonomik tamoyillar asosida tashkil etilgan o'quv muhiti bolalarning umumiy rivojlanishi va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Maqola ergonomika fanining ta'lim jarayonidagi qo'llanilishining amaliy ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: ergonomika, fiziologik moslik, psixologik moslik, ergonomik tamoyillar, sog'liqni saqlash, samaradorlik, ta'lim jarayoni, ergonomik muhit, mehnat unumdorligi, jismoniy rivojlanish.

Аннотация: в данной статье даны общие сведения о понятии эргономика, ее происхождении и сущности. Анализируются основные принципы эргономики, в частности адаптация к телу и психологии человека, мероприятия, направленные на повышение производительности труда и

охраны здоровья. В частности, в статье подробно рассмотрено значение эргономики в сфере образования, особенно для учащихся младших классов, и ее роль в поддержании их физического развития и здоровья. Образовательная среда, организованная на основе эргономических принципов, служит повышению общего развития и эффективности обучения детей. В статье раскрывается практическая значимость применения эргономики в образовательном процессе.

Ключевые слова: эргономика, физиологическая подготовленность, психологическая подготовленность, принципы эргономики, здравоохранение, эффективность, образовательный процесс, эргономичная среда, производительность труда, физическое развитие.

Abstract: this article provides general information about the concept of ergonomics, its origin and essence. The main principles of ergonomics, in particular, adaptation to the human body and psychology, measures aimed at improving labor efficiency and health care are analyzed. In particular, the article details the importance of ergonomics in the field of education, especially for elementary school students, and its role in supporting their physical development and health. The educational environment organized on the basis of ergonomic principles serves to increase the overall development and educational efficiency of children. The article reveals the practical importance of the application of ergonomics in the educational process.

Key words: ergonomics, physiological fitness, psychological fitness, ergonomic principles, health care, efficiency, educational process, ergonomic environment, labor productivity, physical development.

Zamonaviy jamiyatda inson faoliyatining barcha sohalarida samaradorlik va qulaylikni ta'minlashga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu borada ergonomika fani inson bilan uning atrof-muhiti o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganish va optimal sharoitlar yaratishga qaratilgan muhim vositadir. Ergonomika nafaqat mehnat jarayonida, balki ta'lim tizimida ham muhim ahamiyat kasb etadi, chunki qulay o'quv muhiti o'quvchilarning jismoniy va ruhiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ergonomik tamoyillarga asoslangan o'quv muhiti yaratish ularning sog'lig'ini saqlash va samarali o'rganish jarayonini ta'minlash uchun zarurdir.

Zamonaviy davrda inson salomatligini saqlash va ish unumdorligini oshirishda ergonomika fani muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ta'lim jarayonlarida ergonomik tamoyillarni to'g'ri qo'llash boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy va ruhiy rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar

yaratadi. Ushbu maqola ergonomika tushunchasi, uning mohiyati va inson hayotida, xususan, ta’lim jarayonlarida tutgan o‘rni haqida ilmiy asoslangan ma’lumotlarni taqdim etadi.

Ergonomika - bu inson faoliyatining samaradorligini oshirish va sog‘lig‘ini himoya qilish uchun uning atrof-muhitiga moslashgan sharoitlar yaratishga qaratilgan fan. Bugungi kunda ergonomikaning ahamiyati nafaqat ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarida, balki ta’lim muassasalarida ham katta o‘rin tutadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ergonomik jihatdan mos muhit yaratish ularning sog‘lig‘ini saqlash, darsga diqqatini jamlash va umumiy rivojlanishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ergonomika tushunchasi va uning kelib chiqishi. Ergonomika atamasi yunoncha “ergon” – ish, faoliyat va “nomos” – qonun, qoidalar so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, inson faoliyati va uning jismoniy imkoniyatlarini o‘rganish bilan bog‘liq fan sohasi sifatida rivojlangan. Ergonomikaning asosiy maqsadi – ishchi muhiti, vositalar va jarayonlarni inson fiziologiyasi va psixologiyasiga moslashtirish orqali samaradorlikni oshirish va jarayonning inson salomatligiga salbiy ta’sirini kamaytirishdir.

Ergonomika fani inson bilan u ishlayotgan muhit, uskuna yoki texnologiya o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni o‘rganadi va optimallashtirishga qaratilgan. Uning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. Fiziologik moslik – ishlash joylarini insonning jismoniy xususiyatlariga, masalan, tana tuzilishiga mos ravishda loyihalash. Bu asosan ishlash paytidagi noqulayliklarni oldini olish va salomatlikni himoya qilishga qaratilgan.

2. Psixologik moslik – insonning ruhiy holatini hisobga olgan holda faoliyat jarayonlarini tashkil etish. Bu o‘z ichiga stress omillarini kamaytirish va ish muhiti bilan bog‘liq ruhiy salomatlikni qo‘llab-quvvatlashni oladi.

3. Mehnat unumdorligi – ish muhiti va vositalarni optimallashtirish orqali ish unumdorligini oshirish va jarayonlarni samarador qilish.

4. Salomatlikni saqlash – ergonomika insonning uzoq muddat davomida ish sharoitlarida ishlashga moslashishini ta’minlaydi va sog‘liq bilan bog‘liq muammolarni oldini olishga yordam beradi.

5. Inson tanasiga moslashtirish – ishlash yoki ta’lim olish jarayonida qo‘llaniladigan uskunalar, mebel va vositalar insonning tana tuzilishi va jismoniy imkoniyatlariga mos bo‘lishi kerak. Bu, masalan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mos balandlikdagi partalar va o‘rindiqlarni tanlashni talab qiladi.

6. Psixologik jihatdan moslik – ish joyi yoki o‘quv muhiti psixologik qulaylikni ta’minlashi kerak. Bu insonning stress va charchoqdan qochishiga, diqqatni to‘g‘ri taqsimlashga yordam beradi.

7. Samaradorlikni oshirish – ergonomik talablar orqali mehnat va o‘qish jarayonlari samaradorligini oshirish. Masalan, o‘quvchilarning moslashtirilgan o‘quv vositalaridan foydalanishi dars jarayonida ularning faol ishtirokini ta’minlaydi.

8. Sog‘liqni saqlash – ergonomikaning muhim vazifasi ish yoki o‘qish jarayonida sog‘liq muammolarini oldini olishdir. Bu tanani to‘g‘ri tutish, ko‘z va umurtqa salomatligini himoya qilish orqali amalga oshiriladi.

Ergonomikaning ta’lim jarayonidagi ahamiyati. Ergonomik tamoyillar ta’lim jarayonida o‘quvchilar uchun qulay muhit yaratishda katta ahamiyatga ega. Xususan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tana tuzilishi va o‘sish sur‘atlarini hisobga olgan holda partalar va o‘rindiqlarni to‘g‘ri tanlash, yoritish va xonalar havosini nazorat qilish kabi omillar o‘quvchilarning salomatligini saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Ergonomika ta’lim tizimida alohida o‘rin tutadi, ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari hali jismonan to‘liq shakllanmagan bo‘lib, ularning tanasi o‘sish bosqichida bo‘ladi. Shuning uchun o‘quvchilarning sog‘lig‘ini saqlash va to‘g‘ri rivojlanishini ta’minlash uchun sinfda ergonomik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilgan o‘quv muhiti muhim hisoblanadi.

Bundan tashqari, ergonomik jihatdan mos o‘quv muhiti o‘quvchilarning diqqatini jamlash, motivatsiyasini oshirish va ta’lim olish jarayonini samarali tashkil qilishga yordam beradi. To‘g‘ri joylashtirilgan mebel va vositalar o‘quvchilarning noqulay harakatlardan qochishiga va ularning umurtqa pog‘onasi yoki ko‘z sog‘lig‘ini himoya qilishiga imkon beradi.

Ergonomik sharoitlar, jumladan, o‘quv qurollari va jihozlari, yoritish va havoni to‘g‘ri taqsimlash, o‘quvchilarning o‘zaro joylashuvi - bularning barchasi darsning samaradorligini oshiradi va bolalarning jismoniy sog‘lig‘ini qo‘llab-quvvatlaydi. Masalan, noto‘g‘ri tanlangan parta yoki o‘rindiqlar umurtqa pog‘onasiga zarar yetkazishi, yomon yoritilgan xona esa ko‘z zo‘riqishiga olib kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytish joizki, maqolada ergonomika tushunchasi va uning inson faoliyatidagi ahamiyati tahlil qilindi. Ergonomika nafaqat mehnat jarayonlarida, balki ta’lim tizimida ham muhim rol o‘ynashi ta’kidlandi. Xususan, ergonomik tamoyillarni boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun qo‘llash ularning jismoniy rivojlanishi va sog‘lig‘ini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. To‘g‘ri tashkil etilgan ergonomik muhit o‘quvchilarning ta’limga diqqatini jamlashiga, samaradorlikni oshirishiga va uzoq muddatli sog‘lom rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, ta’lim muassasalarida ergonomik talablarni inobatga olish kelajak avlodning sog‘lom va muvaffaqiyatli bo‘lishiga zamin yaratadi. Ergonomik tamoyillarni ta’lim tizimiga tatbiq etish orqali nafaqat o‘quvchilarning jismoniy

rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, balki ta‘lim samaradorligini ham oshirish mumkin. Shu sababli, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ergonomik sharoit yaratish kelajakdagi sog‘lom avlodni tarbiyalashda muhim qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Axmedov, B. (2010). Ergonomika va ta‘lim jarayonidagi qo‘llanilishi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.
2. Dulgerov, S.S. (2008). Ergonomika asoslari. Moskva: “Yangi bilimlar” nashriyoti.
3. Xaydarov, R. A. (2012). Ta‘limda ergonomik tamoyillar: Nazariya va amaliyot. Toshkent: “Fan va texnologiyalar” nashriyoti.

OLIY TA‘LIM XIZMATLARINI MEHNAT BOZORI BILAN INTEGRATSIYALASHUVUNI TAKOMILLASHTIRISHDAGI YECHIMLAR

Davlatova Maftuna

UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGY

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalish talabasi

Maftunaolimova853@gamil.com+998889991664

Annotatsiya: Maqolada ish beruvchilar tomonidan oliy ta‘lim muassasalari bitiruvchilarining kasbiy bilim, ko‘nikma, malakalarga ega bo‘lishi zarurligi xalqaro ekspertlar tomonidan o‘tkazilgan so‘rovnomalariga asoslangan holda tahlil qilingan. Ish beruvchilar tomonidan yaratilayotgan mehnat sharoitlari holati o‘rganilgan. Shuningdek, mamlakatimizda oliy ta‘lim muassasalari bitiruvchilarining bazaviy kasbiy malakalari tarkibi va tavsifi yoritib berilgan hamda oliy ta‘lim muassasalari bitiruvchilarning rivojlanish holati tahlil etilgan. Oliy ta‘lim xizmatlari bilan mehnat bozori bilan integratsiyalashuvini takomillashtirish mexanizmi bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: oliy ta‘lim, ta‘lim xizmatlari, mehnat bozori, ish beruvchi, kasbiy bilim, kasbiy ko‘nikma.

Аннотация: В статье анализируется потребность работодателей в профессиональных знаниях, навыках и умениях выпускников высших учебных заведений на основе опросов, проведенных международными экспертами. Изучено состояние условий труда, создаваемых работодателями. Также освещены структура и описание основных профессиональных навыков

выпускников высших учебных заведений нашей страны, а также проанализировано состояние развития выпускников высших учебных заведений. Разработаны научные предложения и рекомендации по механизму совершенствования интеграции услуг высшего образования с рынком труда.

Ключевые слова: высшее образование, образовательные услуги, рынок труда, работодатель, профессиональные знания, профессиональные навыки.

Abstract. The article analyzes the need of employers for professional knowledge, skills and abilities of graduates of higher educational institutions based on surveys conducted by international experts. The state of working conditions created by employers has been studied. The structure and description of the main professional skills of graduates of higher educational institutions of our country are also highlighted, and the state of development of graduates of higher educational institutions is analyzed. Scientific proposals and recommendations on the mechanism for improving the integration of higher education services with the labor market have been developed.

Key words: higher education, educational services, labor market, employer, professional knowledge, professional sk

Kirish. Oliy ta'lim xizmatlarini mehnat bozori bilan integratsiyalashuvini takomillashtirish ish beruvchilarning o'zgarayotgan talablarini qondirish va bitiruvchilarning bozor uchun zarur bo'lgan tegishli malakaga ega bo'lishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. O'tkazilgan tahlillar natijasida oliy ta'lim muassasalarida rivojlantirilayotgan ko'nikmalar va mehnat bozori talablariga mos keladigan malaka o'rtasida sezilarli farq borligi aniqlangan. Bu tafovut ta'lim tizimida amaliy va yumshoq ko'nikmalarni rivojlantirish, o'quv dasturlarini yangilash va sanoat sohasidagi hamkorliklarni kuchaytirishga qaratilgan strategik islohotlarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi. Bunday tashabbuslar nafaqat ish bilan ta'minlanish darajasini oshiradi, balki bitiruvchilarning turli kasbiy sohalarda samarali hissa qo'shishga tayyor ekanligini ta'minlaydi. Integratsiya jarayonini kuchaytirish uchun oliy ta'lim muassasalari quyidagilarga e'tibor qaratishi kerak: 1. O'quv dasturlarini yangilash: Kurslarni sanoat standartlariga muvofiq olib borish, ish beruvchilarning talablarini qondiruvchi dolzarb ko'nikmalarni rivojlantirish. 2. Ko'nikmalarni rivojlantirish dasturlari: Bitiruvchilarni zamonaviy ish joylarida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun moslashuvchanlik, jamoada ishlash va texnik malakani oshirishga qaratilgan mashg'ulotlar tashkil etish. 3. Sanoat bilan hamkorlik: Muayyan soha vakillari bilan hamkorlikda amaliyot dasturlari, ishga joylashish va mentorlik imkoniyatlarini yaratish. 4. Doimiy fikr-mulohaza va yangilanish: Mehnat bozoridagi tendensiyalar va talablarga mos ravishda ta'lim

mazmunini dolzarbligini ta'minlash uchun ish beruvchilardan muntazam fikr olish. Bu yondashuvlarni qo'llash orqali oliy ta'lim muassasalari zamonaviy mehnat bozori talablariga mos keladigan malakali mutaxassislarni tayyorlashda muhim rol o'ynashi mumkin. Oliy ta'lim xizmatlari bozorining shakllanishi va uni infratuzilmasini barqaror sur'atlarda rivojlanishi, oliy ta'lim tizimini tijoratlashtirish, oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozorining o'zaro aloqasi, ta'lim sifati va uning rivojlanish mexanizmini takomillashtirishning metodologik-uslubiy jihatlari bo'yicha muhim ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Iqtisodiyotni modernizatsiyalashda jarayonida olib borilayotgan islohotlarni chuqurlashuvi mehnat bozorini rivojlanishini ta'minlab, ish kuchini tayyorgarligi darajasi, sifati va kasbiy malaka ko'nikmalarini tarkibiga bo'lgan talabni o'zgartirib, inson kapitalini takror ishlab chiqarish tizimini isloh etishni talab etadi. Jahonda globallashuv jarayonlarining tobora chuqurlashuvi mamlakatlar iqtisodiyotidagi siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy standartlarni tobora takomillashuviga olib keldi. Jumladan, mehnat bozorida ish beruvchilar tomonidan yuqori malakali kadrlarning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yiladigan talablari ham ortdi. Ushbu jarayonlar jahon iqtisodiyotining globallashuvi sharoitida biznes yuritish, korxona faoliyatini amalga oshirishning tashkiliy jihatdan mukammallashtirib bormoqda. Natijada oliy ta'lim muassasalarida yuqori malakali kadrlarni tayyorlash jarayonlariga ish beruvchilar tomonidan qo'yiladigan ijtimoiy va iqtisodiy standartlar takomillashdi. Globallashuv jarayonlarining jahonda keng tarqalishining asosiy omillaridan biri bu internet tarmog'i hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida bugungi kundagi 815 ta yo'nalishning 55 foizi mehnat bozori talablariga javob bermaydi. O'quv jarayonini bozor talablariga moslashtirib, ishlab chiqarish bilan uzviyligini ta'minlash va talabaning o'z ustida ishlashi uchun muhit yaratish"[1] kabi vazifalar turganligini ta'kidlab o'tgan. Yuqorida qayd etilgan vazifalarni amalga oshirish uchun iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish bosqichida oliy ta'lim xizmatlari va mehnat bozori o'rtasidagi munosabatlarni takomillashtirishni tadqiq etish dolzarb va ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy muammo hisoblanadi. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili Iqtisodchi olimlar tomonidan ta'lim tizimini rivojlanishi bo'yicha turli qarashlar mavjud. Jumladan, biri "ta'lim rivojlanish va hayot kechirishning asosiy ijtimoiy-genetik mexanizmiga aylanadi" deb hisoblasalar ikkinchisi "ta'limga bo'lgan bunday yondoshuvning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, ta'lim kasbiy faoliyat va hayot uchun tayyorlash institui sifati emas, balki hayotning o'zini tashkil etish instituti sifatida qarash kerak" desa uchinchisi "mehnat bozorini segmentlash nazariyasiga muvofiq olib borish zarur" deb hisoblaydilar. Bir qator Rossiyalik iqtisodchi olimlar O.A. Podolskiy, V.A. Pogojina, E.Z. Zyur, I. Zimnyaya, I.V. Magera, A.I. Kovaleva, YE.

Ya. Kuzminlar ish buruvchilar nazarida bitiruvchilarga qanday qobiliyatlar kerakligi va zarurli yuzasidan ilmiy izlanishlar olib borganlar.XXI asrning ilk yillaridan boshlab, Jahon banki ekspertlari tomonidan “Jobs & Skills (Kasblar va Ko‘nikmalar)” mavzusida global darajada tadqiqotlar muntazam amalga oshirilib kelinmoqda. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, XXI asrda mehnat bozorida ish beruvchi tomonidan ishchi kuchining kognitiv, ijtimoiy-xissiy, ilmiy-texnik va raqamli texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarurligi isbotlangan. Jumladan, ishchi kuchining yuqorida keltirib o‘tilgan sifat ko‘rsatkichlarini rivojlantirish orqali mamlakatda samarali bandlikni ta‘minlash, uning global raqobatbardoshligi ko‘rsatkichini yaxshilash, barqaror iqtisodiy o‘sinh ko‘rsatkichlariga erishishi bilan birgalikda, mehnat bozorida ishchi kuchining tarkibiy jihatdan takomillashuvi ta‘minlanadi[10]. Tadqiqot metodologiyasi Tadqiqotda oliy ma‘lumotli mutaxassislariga qo‘yilayotgan malaka qobiliyatlari, kasbiy qobiliyatlari va ish beruvchilar tomonidan ularning qobiliyatlariga qo‘yilayotgan talablarni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu maqolaning nazariy va uslubiy asosi bo‘lib, ilmiy maqolalari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, iqtisodchilarning oliy ta‘lim va mehnat bozori o‘rtasida munosabatlarni o‘rganish yuzasidan olib borgan izlanishlari, shuningdek olimlar va shu soha vakillarining fikr-mulohazalari hisoblanadi. statistik, empirik tahlil qilish asosida mavjud muammolar aniqlab olingan hamda oliy ta‘lim va mehnat bozorini bog‘liqligini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot jarayonida mantiqiy fikrlash, tizimli yondashuv, statistik tahlil va boshqa usullardan foydalanilgan. Tahlil va natijalar Tahlillarga ko‘ra, ishchi kuchining kasbiy mahoratlarini oshirishda unga yetarli darajada kasbiy bilim berish lozim bo‘ladi. Bilim bu turli manbalar orqali tegishli sohaga oid bo‘lgan ma‘lumotlarni o‘zlashtirish hisobiga shakllangan axborot hisoblanib, oliy o‘quv yurtlarida o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda yuqori saviyada qo‘llay olgan talabalarning ishchi kuchi sifati yuqori darajada baholanadi[11].Xalqaro tashkilotlar ekspertlari tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, ish beruvchilar tomonidan tegishli lavozimlarga ishga joylashish uchun tanlovda ishtirok etayotgan nomzodlarning belgilangan lavozimlar bo‘yicha kasbiy malakalari ortib bormoqda.Bunda oliy ta‘lim xizmatlari bilan ish beruvchilar o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik aloqalarining samarali yo‘lga qo‘yilganligi ushbu ijobiy natijalarga erishishning muhim sharti sifatida baholanmoqda. Jumladan, 2020 yilda nozodlarning 95 foizi tegishli lavozim bo‘yicha kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lmagan bo‘lsa, ushbu ko‘rsatkich 2022 yilda 91 foizga teng bo‘ldi Jahonda oliy ma‘lumotli nomzodlarning tegishli lavozimlar bo‘yicha ish beruvchilar talablariga mos kelmasligi holatlari[11], foizda Jahonda yirik 3 000 ish

beruvchi korxonalar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalariga ko‘ra, tegishli lavozimlar bo‘yicha e‘lon qilingan tanlovlarda o‘z nomzodlarini qo‘ygan oliy ma‘lumotli kadrlarning 27 foizi o‘zi uchun g‘amxo‘rlik qiladigan mehnat sharoitini ta‘minlanishini hohlaydi. Shu bilan birgalikda kasbiy malakasi talab darajasida bo‘lishiga qaramay, nomzodlarning har beshtadan faqat bittasigina o‘z kasbiy malakasini oshirish va uni rivojlantirishni istaydi. Shuni ham ta‘kidlash kerakki, ishga qabul qilingan nomzodlarning 29 foizi yetarli darajada kasbiy malakaga ega bo‘lmay, ish beruvchilarning 70 foizi ularning kasbiy malakalarini oshirishga tayyor ekanligini bildirgan[11]. Tahlillar ko‘rsatishicha, jahonda aksariyat oliy ma‘lumotli kadrlar ish beruvchilar tomonidan ularga taklif etilayotgan bo‘sh ish o‘rinlari, imtiyozlar va ishga qabul qilish jarayonidagi beriladigan turli va‘dalarga shubha bilan qarashadi. Ushbu holat ayniqsa, mehnat bozoriga endigina kirib kelayotgan ishchi kuchi o‘rtasida o‘rta yoshli ishchi kuchiga nisbatan ko‘p kuzatiladi. Jumladan, jahondagi yirik, nufuzli ish beruvchilar bugungi kunda yuqori yuqori malakali ishchi kuchiga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirishda ularning o‘zlari faol darajada oliy ma‘lumotli kadrlarni izlay boshladilar. So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, ish beruvchilar tomonidan quyidagi usullar yuqori malakali kadrlarni saralab olishning eng samarali usullari sifatida qayd etilgan: - shaxsiy aloqaga kirishish (34 foiz); - ommaviy axborot vositalari orqali e‘lon berish (29 foiz); - internet tarmog‘i orqali nomzodlarning shaxsiy profillarini qiyosiy taqqoslash (28 foiz); - internet tarmog‘i, kompaniyaning web-sayti, jumladan, ijtimoiy tarmoqlar orqali e‘lonlar berish (27 foiz); - bandlikka ko‘maklashish markazlarida ishsizlik yoki o‘z band bo‘la turib yangi ish qidirayotgan bo‘yicha ro‘yhatdan o‘tgan mehnat resurslarining ma‘lumotlarini qiyosiy taqqoslash (24 foiz). Taniqli shaxs, amerikalik jamoat arbobi, “Microsoft” kompaniyasi asoschisi Bill Geytsning ta‘lim sifati va uning mehnat bozori talablariga mosligini tadqiq etishga bag‘ishlangan izlanishlarida quyidagilarga urg‘u beriladi: bugungi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari taraqqiy etayotgan jamiyat uchun masofaviy ta‘lim – eng samarali ta‘lim hisoblanib, bunda ayniqsa, chet tillarini internet orqali (o‘quv videoyozuvlari, test savollari, sinxron avtotarjimonlar asosida) fanlarni masofadan o‘rganish ham iqtisodiy, ham vaqt tejashi jihatidan foydali ekanligini bayon etadi. Bugungi kunda mamlakatimiz oliy ta‘lim muassasalari bitiruvchilarining kasbiy bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishda iqtisodiyotning har qanday sohasi uchun xos bo‘lgan “bazaviy malakalar”ni shakllantirishga ustuvorlik qaratilmoqda (1-jadval). Mamlakatimizda aholiga ko‘rsatilayotgan oliy ta‘lim xizmatlari bilan mehnat bozori o‘rtasidagi vertikal va gorizontal nomutanosibliklarning mavjudligiga qaramay, oliy ta‘lim iste‘molchilarga umr davomida yangi bilimlarni o‘zlashtirish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan hisoblanadi. Bu esa bazaviy kasbiy malakaga ega bo‘lgan

bitiruvchilarning amaliyot jarayonlarida o‘zlari uchun yangi bilimlarni qisqa muddatlarda o‘zlashtirish imkoniyatlarini oshirish bilan birgalikda, mehnat bozoridagi raqobatbardoshlik ko‘rsatkichlarini oshirish imkoniyatini beradi. Shuni ham ta’kidlash joizki, mamlakatimizda ish beruvchilar tomonidan oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilarini ishga yollash jarayonida aynan ularning bazaviy malakalarini baholashga e’tibor qaratiladi. O‘zbekistonda oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilarining bazaviy kasbiy malakalari tarkibi va ularning tavsiflanishi Kasbiy malaka Kasbiy malakaning ahamiyati Diqqat-e’tiborni boshqarish va konsentratsiya Murakkab texnika va texnologiyalarni boshqarish bilan birgalikda yangi axborotlarni o‘zlashtirish, ularni uzatishda yordam beradi O‘zini tuta bilish (hissiyotni boshqarish) Turli holatlarda o‘zini to‘g‘ri tuta bilish, o‘z hissiyatini boshqarish, jahlga berilmaslik, og‘ir-vazminlik bilan vaziyatni hal etish, muloqotga kirishish samaradorligini oshirishda yordam beradi Raqamli savodxonlik Milliy iqtisodiyot tarmoqlarini raqamlashtirish sharoitida muhim ahamiyat kasb etib, bugungi kunda bu turdagi savodxonlik insondan yozish o‘qishni bilish bo‘yicha savodxonlik kabi talab etiladi. Chunki har qanday ishlab chiqarish jarayonlari bugungi kunda texnologik jihatdan raqamlashtirib borilmoqda. Kreativtilik, ijodkorlik Insonda noodativ fikrlar imkoniyatlarini kengaytirish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatizatsiyalash, jumladan, texnika va texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha yangi g‘oyalarni ishlab chiqishda yordam beradi. O‘rganish qobiliyati (mustaqil o‘rganish) Insonning umri davomida yangi bilimlarni mustaqil ravishda o‘zlashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa yangi kasbiy bilimlarni o‘zlashtirish bilan birgalikda, yangi ko‘nikma va malakalarni shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Manba: Muallif tomonidan tuzilgan So‘nggi yillarda mamlakatimizda oliy ta’lim muassasalari faoliyati samaradorligini ta’minlash, jumladan, aholini oliy ta’lim bilan qamrov darajasini oshirish, talim sifatini yaxshilashga qaratilgan islohotlarga ustuvorlik qaratilayotganligi barchamizga ma’lum. Tahlillarga ko‘ra, 2008-2021 yillarda mamlakatimizda oliy ta’lim bitiruvchilari soni siklik tendensiyaga ega bo‘lib, 2008 yilda 82,9 ming bitiruvchilar oliy ta’lim muassasalarini tamomlagan bo‘lsa, ushbu ko‘rsatkich 2021 yilda 83,9 mingga teng bo‘ldi. Ushbu holat o‘rganilayotgan davrda oliy ta’lim muassasalari qabul kvotasining keskin pasayib ketishi bilan izohlanadi.

Xulosa va takliflar Oliy ta’lim muassasalarining marketing bo‘limlari mehnat bozoridagi ish beruvchilarning kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarga qo‘yiladigan talabnomalarini muntazam ravishda tadqiq etib borishi lozim bo‘ladi. Bunda ish beruvchilar tomonidan mehnat birjalariga taqdim etilgan turli lavozimlar kesimida kadrlarning kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalari bo‘yicha ishlab chiqilgan talabnomalardan foydalanish mehnat bozorida uzoq muddatli, ko‘p xarajat

talab qiluvchi marketing tadqiqotlarini o‘tkazish zaruriyatini oldini olib, qisqa muddatlarda oliy ta’lim muassasalarida o‘qitilayotgan kasb yo‘nalishlari va mutaxassisliklari bo‘yicha zaruriy bilim berish yo‘nalishlarini aniqlashga erishiladi. Fikrimizcha, keyingi yillarda mamlakatimizda taklif etilayotgan oliy ta’lim xizmatlari bilan mehnat bozori integratsiyalashuvini chuqurlashtirish mexanizmini amaliyotga joriy etilishi, mehnat bozorida yuqori malakali ishchi kuchiga bo‘lgan talabni sifatli ishchi kuchi bilan ta’minlash imkonini beradi. Jumladan, respublika mehnat bozorida ishchi kuchi sifati, tegishli lavozimlar bo‘yicha kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarni aniqlashga qaratilgan ko‘p vaqt va xarajat talab qiluvchi tadqiqotlarni o‘tkazish zaruriyatini kamaytirib, qisqa muddatli davrda mehnat bozorini yuqori malakali, sifatli ishchi kuchi bilan ta’minlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Podolsky, O.A. (2019). Ta'lim va Mehnat Bozori Dinamikasi. Iqtisodiy Tadqiqotlar Jurnal, 28(3), 55-72-bet.
2. Zyer, E.Z. (2020). Oliy Ta'limda Ish Beruvchi Talablari: Malakalar Tafovuti. Xalqaro Ishchi Kuchini Rivojlantirish Jurnal, 33(1), 12-26-bet.
3. Jahon Bankining Oliy Ta'lim Haqidagi Hisoboti (2021). Oliy Ta'lim va Bandlikdagi Tendensiyalar. Jahon Banki saytidan olindi.
4. Kovaleva, A.I. (2019). Bitiruvchilarni Zamonaviy Ish Bozori Uchun Tayyorlash. Oliy Ta'lim Sharhi, 45(6), 101-115-bet.
5. Magera, I.V. (2020). Iqtisodiy O'sish uchun Ko'nikmalarni Rivojlantirish. Iqtisodiy Korrigi Jurnal, 17(4), 30-44-bet.
6. "Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar" Jurnal. (2023). "Oliy Ta'limni Mehnat Bozori Bilan Integratsiyalashuv." TSUE sayti.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev raisligida 16 iyun kuni oliy ta'lim tizimidagi ustuvor vazifalarga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishidagi nutqi. <https://president.uz/uz/lists/view/4424>
8. Gordiyenko A.A. Sotsiokulturnye osnovaniya evolyusii obrazovaniya budushchego // Sovremennoye obrazovaniye: problemy i perspektivy. – 1995. – S. 5-19.
9. Doeringer P., Piore M., Internal Labour Markets and Manpower Analyses Lexington, Mass, 1971; Standing G. Unemployment and Labour Market Flexibility. ILO, - Geneva, 1986. – P. 19-20. 4. О. А. Подольский, В. А. Погожина. Ключевые компетенции выпускников и молодых специалистов при приеме на работу. “Научное обозрение: гуманитарные исследования” — 1/2016, 96-103 с. Зеер Э.
10. Идентификация универсальных компетенций выпускников работодателем // Высшее образование в России. – 2007. – № 11. – С. 39–45.

11. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

12. Магера И. В. Проблема молодежной занятости и безработицы в контексте несоответствии рынка образовательных услуг и рынка труда // Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы. – 2012. – № 6. – С. 2–8.

13. Ковалева А. И. Профессиональная мобильность // Знание. Понимание. Умение. – 2012. – № 1. – С. 298–299.

14. Кузьмин Е. Я. Рынок труда и профессий для молодых специалистов: проблемы и пути их решения // Высшее образование в России. – 2012. – № 12. – С. 138–141. 1994. – S. 30v

TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI PEDAGOGIKANI JORIY QILISH AFZALLIKLARI VA SOHADAGI KAMCHILIKLAR

Ismailova Lola Abdumajid qizi

Namangan Davlat Pedagogika Insituti

Pedagogika va psixologiya kafedrası

“Pedagogika nazariyasi va tarixi” mutaxassisligi

1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonida raqamli pedagogikani joriy qilishning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar ta'lim sifatini oshirishda muhim vosita bo'lishi mumkin, ammo texnologik infratuzilmaning cheklanganligi, o'qituvchilarning malaka darajasi, va o'quvchilar bilan muloqotning pasayishi kabi qiyinchiliklar mavjud. Maqolada raqamli ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan choralar ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: raqamli pedagogika, ta'lim jarayoni, texnologik infratuzilma, onlayn ta'lim, o'qituvchilar malakasi, ta'lim sifatini oshirish.

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF IMPLEMENTING DIGITAL PEDAGOGY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Annotation: This article analyzes the advantages and disadvantages of implementing digital pedagogy in the educational process. Digital technologies can be an important tool in improving the quality of education, but there are difficulties such as limited technological infrastructure, teacher qualifications, and reduced

communication with students. The article also considers the measures necessary for the successful implementation of digital education.

Keywords: digital pedagogy, educational process, technological infrastructure, online education, teacher qualifications, improving the quality of education.

ПРЕИМУЩЕСТВА ВНЕДРЕНИЯ ЦИФРОВОЙ ПЕДАГОГИКИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС И НЕДОСТАТКИ В ОБЛАСТИ

Аннотация: В данной статье анализируются преимущества и недостатки внедрения цифровой педагогики в образовательный процесс. Цифровые технологии могут стать важным инструментом повышения качества образования, но существуют такие проблемы, как ограниченная технологическая инфраструктура, низкая квалификация преподавателей и снижение качества общения со студентами. Также в статье рассматриваются меры, необходимые для успешного внедрения цифрового образования.

Ключевые слова: цифровая педагогика, образовательный процесс, технологическая инфраструктура, онлайн-образование, квалификация педагогов, повышение качества образования.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli pedagogika o'zining innovatsion yondashuvlari bilan an'anaviy ta'lim jarayonini tubdan o'zgartirmoqda. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, internetning keng tarqalishi va raqamli platformalarning paydo bo'lishi ta'lim jarayoniga yangicha imkoniyatlar olib kirdi. Ayniqsa, onlayn darslar, masofaviy ta'lim va raqamli o'quv resurslari keng joriy etilishi o'quv jarayonini yanada moslashuvchan va interaktiv qilishga yordam bermoqda.

Shu bilan birga, raqamli pedagogika nafaqat ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi, balki zamonaviy o'quvchilarning texnologiyaga bo'lgan talablariga ham javob beradi. Biroq, raqamli texnologiyalarning ta'limga keng kirib kelishi qator qiyinchiliklar va kamchiliklarni ham keltirib chiqarmoqda. Xususan, raqamli vositalardan noto'g'ri foydalanish, internetga ulanishdagi tengsizlik, o'quvchilarning diqqatini jamlash muammolari, shuningdek, o'qituvchilarning texnologik bilim va ko'nikmalari yetarli darajada bo'lmasligi kabi omillar ta'lim tizimida raqamli pedagogikaning o'z o'rnini topishiga to'sqinlik qilmoqda.

Raqamli pedagogika XX asr boshlarida pochta orqali yuboriladigan sirtqi kurslar shaklini olgan masofaviy ta'limdan kelib chiqqan 1858 yilda London universiteti tashqi dastur sifatida tanilgan birinchi masofaviy ta'lim darajasini taklif qildi. Charlz Dikens institutni “xalq universiteti” deb atagan, chunki u oliy ta'limga

kengroq kirish imkonini bergan Amerika Qo‘shma Shtatlarida ta’lim televideniyesi va radioeshittirishlar Luisvil universiteti kabi akademik muassasalar tomonidan yaratilgan. NBC bilan hamkorlikda 1970-yillarning boshida ushbu masofaviy kurslar XX asr 20-yillarining oxiridan boshlab Internetning ommaviylashuvi davrida keng tarqalgan onlayn ta’limga yo‘l ochdi.

1980 va 1990-yillarda kompyuterlar va gumanitar fanlar assotsiatsiyasi raqamli gumanitar fanlar markazlari keng tarqalayotgan bir paytda kompyuter va gumanitar fanlarni o‘rgatish bo‘yicha seminarlar va konferentsiyalar taklif qildi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar.

Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli pedagogika bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar va adabiyotlar mavjud bo‘lib, ular raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga kirib kelishi, uning imkoniyatlari va muammolarini yoritadi. Asosiy tadqiqot yo‘nalishlari raqamli texnologiyalar ta’lim sifatiga qanday ta’sir ko‘rsatishi, o‘quvchilarning bilim olish jarayonida interaktivlikning roli, shuningdek, o‘qituvchilarning raqamli vositalardan foydalanish ko‘nikmalari bilan bog‘liqdir.

Raqamli pedagogikaning afzalliklari haqida bir qancha tadqiqotlar amalga oshirilgan. Xususan, Anderson va kollegalarining (2018) tadqiqoti raqamli texnologiyalar o‘quv jarayonini interaktiv va moslashuvchan qilish orqali o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishini ta’kidlaydi. Boshqa manbalarda, masalan, Jones va Brown (2019) raqamli ta’lim platformalarining keng joriy etilishi orqali o‘quvchilar darsdan tashqari mustaqil ta’lim olish imkoniyatini oshiradi, deb qayd etiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida talabalarning bilim olish darajasini shaxsiylashtirish imkoniyatlari borligi ko‘rsatiladi.

Biroq, raqamli pedagogikaning kamchiliklari ham ko‘plab tadqiqotlar markazida turadi. Masalan, Smith va ko‘plarning (2020) tadqiqotida, ta’limda raqamli vositalardan haddan tashqari ko‘p foydalanish o‘quvchilarning diqqatini pasaytirishi va ularning bilim olish sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligi qayd etiladi. Shuningdek, raqamli ta’lim platformalarida yetarli darajada o‘qituvchi-o‘quvchi interaktivligining yo‘qligi o‘quvchilarning darsga jalb etilishiga salbiy ta’sir qilishi mumkin (Baker, 2017).

Adabiyotlarda shuningdek, o‘qituvchilarning raqamli texnologiyalardan foydalanishga tayyorgarligi masalalari ham keng yoritilgan. Xususan, Park va Lee (2021) tadqiqotlarida raqamli texnologiyalarning samaradorligi o‘qituvchilarning texnologik kompetensiyasiga bog‘liq ekani ta’kidlanadi. Ko‘p o‘qituvchilar raqamli texnologiyalardan to‘laqonli foydalanish uchun yetarli tayyorgarlikka ega emasligi, bu esa raqamli pedagogika samaradorligini pasaytirishi mumkin (Hughes, 2020).

Adabiyotlarda shuningdek, “raqamli tengsizlik” masalasi ham muhim o‘rinni egallaydi. Ko‘plab tadqiqotchilar (Jones, 2021; Walker, 2019) internetga ulanish va

raqamli qurilmalardan foydalanish imkoniyatlaridagi tengsizlik ta'limdagi raqamli bo'shliqni kuchaytirishini ta'kidlaydilar. Bu muammo, ayniqsa, pandemiya davrida jiddiylashgan bo'lib, chekka hududlardagi o'quvchilar va texnologik ta'minoti yetarli bo'lmagan oilalar uchun masofaviy ta'limda teng imkoniyatlar ta'minlanishi masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Yuqoridagi tadqiqotlar raqamli pedagogikaning joriy etilishi bo'yicha asosiy ijobiy va salbiy jihatlarni o'rganishga yordam beradi. Shu sababli, zamonaviy ta'lim tizimida raqamli vositalardan foydalanish jarayonini yanada samarali qilish uchun mavjud tajribalarni tahlil qilib, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish yo'llari taklif qilinishi kerak.

Raqamli pedagogika - bu raqamli texnologiyalarning muhim tarkibiy qismini o'z ichiga olgan ta'lim holatlarini loyihalash, amalga oshirish va baholashni, shuningdek ularni amalga oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni - virtual va aralash o'quv muhitida sinxron va asinxron o'zaro ta'sirlarni, ta'limni boshqarish platformalarini o'rganadigan pedagogikaning bir qismi. va vositalar, raqamli ta'lim resurslari, turli raqamli ilovalar va vositalardan ta'limda foydalanish, o'rganish va o'qitish uchun virtual yordamchilar, o'qituvchilarning raqamli kompetentsiyalari, ta'lim siyosati va maxsus dasturlar.

Raqamli pedagogika - nafaqat o'qitish va o'rganish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish, balki raqamli vositalarga tanqidiy pedagogik nuqtai nazardan yondashishdir. Demak, bu raqamli vositalardan o'ylangan holda foydalanish, raqamli vositalardan qachon foydalanmaslik haqida qaror qabul qilish va raqamli vositalarning o'rganishga ta'siriga e'tibor berish haqidagi fan demakdir.

Asosiy qism.

Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi ta'lim tizimida yangi imkoniyatlar yaratdi. Raqamli pedagogika – bu o'quv jarayoniga axborot texnologiyalarini qo'llash orqali ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning faolligini va mustaqil o'rganishga bo'lgan qiziqishini kuchaytirish usuli. Ammo bu innovatsiyaning afzalliklari bilan bir qatorda kamchiliklari ham mavjud.

Raqamli pedagogikani joriy qilishning afzalliklari:

Raqamli texnologiyalar o'quvchilarga o'z vaqtida va o'z tezliklarida bilim olish imkoniyatini beradi. Masofaviy ta'lim, onlayn darslar, video-lektsiyalar kabi vositalar orqali har bir talaba o'zi uchun qulay vaqtni tanlashi mumkin.

Raqamli platformalar talabalarning bilim darajasini o'lchash, individual o'quv rejalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Bu esa ta'lim sifatini oshiradi, chunki har bir talaba o'zining kuchli va zaif tomonlariga qarab ta'lim oladi.

Internet orqali o‘quvchilar va o‘qituvchilar keng qamrovli ma’lumotlar bazalariga kirish imkoniga ega. Darsliklar, ilmiy maqolalar, interaktiv vositalar – bularning barchasi o‘quv jarayonini boyitadi.

Interaktiv o‘yinlar, testlar, virtual laboratoriyalar orqali talabalarning ishtiroki oshadi. Bu, ayniqsa, an’anaviy metodlarga qiziqishi past bo‘lgan o‘quvchilarni jalb qilishda samarali.

Raqamli ta’lim platformalari o‘quvchilarning o‘qish jarayonini kuzatish, ulardagi muammolarni tezda aniqlash va ularga yordam berish imkonini beradi. Bu esa o‘quvchilarning muvaffaqiyatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Raqamli pedagogikaning kamchiliklari:

Ayrim mintaqalarda internetga kirish imkoniyati cheklangan bo‘lib, bu raqamli ta’limdan keng foydalanishni qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, barcha o‘quvchilarda kerakli texnik vositalar mavjud bo‘lishi ham har doim ta’minlanmaydi.

Ko‘p o‘qituvchilar raqamli vositalardan to‘g‘ri foydalanish bo‘yicha yetarli malakaga ega emas. Bu esa ta’lim sifatini pasaytirishi mumkin. Raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilarni muntazam ravishda qayta tayyorlash zarur.

Raqamli platformalar orqali ta’lim olish an’anaviy sinfdagi yuzma-yuz muloqotni kamaytiradi. Bu esa o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalariga salbiy ta’sir qilishi mumkin.

Masofaviy va onlayn ta’limda o‘quvchilar ko‘pincha e’tiborlarini uzoq vaqt davomida jamlashda qiynaladi. Dars jarayonida tashqi omillar (internetdagi boshqa materiallar, ijtimoiy tarmoqlar) ularga ta’sir qilishi mumkin.

Masofaviy ta’limda o‘quvchilarning o‘qishga motivatsiyasi pasayishi ehtimoli yuqori. Bu jarayonda o‘qituvchining roli va talabaning mustaqil faolligi katta ahamiyat kasb etadi, ammo barchasi bunda muvaffaqiyatli bo‘lavermaydi.

Xulosa.

Raqamli pedagogika ta’lim tizimini takomillashtirishda katta imkoniyatlarga ega bo‘lsa-da, uni joriy qilishda mavjud kamchiliklarni yengish uchun ham alohida choralar ko‘rish lozim. O‘quv jarayonining sifati texnologiyalar qanchalik rivojlangan bo‘lishiga emas, balki o‘qituvchilarning raqamli vositalardan to‘g‘ri foydalanish qobiliyatiga bog‘liq. Shu sababli, raqamli pedagogikani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun infratuzilmani yaxshilash, o‘qituvchilarni malakasini oshirish va o‘quvchilarni motivatsiya qilish muhimdir.

Raqamli pedagogikaning ta’lim jarayonida qo‘llanilishi katta afzalliklar taqdim etadi: moslashuvchanlik, shaxsiylashtirilgan o‘quv jarayoni, o‘quvchilarning faol ishtiroki va zamonaviy texnologik vositalar orqali ta’limni samaraliroq qilish

imkoniyati mavjud. Biroq, texnologik infratuzilma yetishmovchiligi, o‘qituvchilarning tayyorgarlik darajasi va yuzma-yuz muloqotning kamayishi kabi kamchiliklar ham bartaraf etilishi kerak. Muvaffaqiyatli raqamli ta’lim uchun bu jarayonda qatnashayotgan barcha tomonlar, xususan, o‘qituvchi va o‘quvchilar, texnologik bilim va malakaga ega bo‘lishi, infratuzilma takomillashtirilishi lozim. Shu bilan birga, raqamli ta’limning motivatsiya va diqqatni jamlash masalalariga ta’sirini kamaytirish uchun innovatsion yondashuvlar zarur bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *Raqamli Pedagogika Konferentsiyasi*. 2012-08-30. Olingan 2017-01-06.
2. <https://www.london.ac.uk/centre-online-distance-education/who-we-are/history-distance-education-university-london>
3. Hirsch, Brett D. (2012). Xirsh, Brett D (tahrir). *Raqamli gumanitar fanlar pedagogikasi: amaliyotlar, tamoyillar va siyosat. Ochiq kitob nashriyoti.* doi : 10.11647/OBP.0024. ISBN 9781909254275.
4. Smith, A., & Anderson, M. (2018). Social Media Use 2018: Demographics and Statistics. Washington DC: Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/internet/2018/03/01/social-media-use-in-2018/>
5. https://www.researchgate.net/publication/335014525_Jones_et_al_2019_Enhanced_supervision
6. Hirsch, Brett D. (2012). Xirsh, Brett D (tahrir). *Raqamli gumanitar fanlar pedagogikasi: amaliyotlar, tamoyillar va siyosat. Ochiq kitob nashriyoti.* doi : 10.11647/OBP.0024. ISBN 9781909254275.
7. Smith, A., & Anderson, M. (2018). Social Media Use 2018: Demographics and Statistics. Washington DC: Pew Research Center.
8. https://www.researchgate.net/publication/335014525_Jones_et_al_2019_Enhanced_supervision
9. <https://guides.library.utoronto.ca/digitalpedagogy>. “Gumanitar fanlarda raqamli pedagogika” kitobi

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TARBIYA JARAYONI MOHIYATI VA MAZMUNI

Yoqubboyeva Saragul Xojamurod qizi

Namangan davlat pedagogika instituti talabasi

Nuraliyeva Kamola Isaqali qizi

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tarbiya, tarbiya jarayonining mazmuni va mohiyati, tarbiyaning inson hayotidagi ahamiyati, shaxsni kamol topishida tarbiyaning o‘rnini yoritib berilgan. Tarbiya turlari, aqliy rivojlanishi, sog‘lig‘i va maktabda olgan tarbiyalarni, ta‘lim samaradorligini oshirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi haqida ma‘lumot beradi. Ushbu maqola kichik yoshdagi o‘quvchilarda fundamental kompetensiyalarning asoslarini shakllantirishga pedagogik strategiyalarning ta‘sirini hisobga olgan holda ta‘limning boshlang‘ich bosqichidagi ta‘lim jarayonining mohiyati va mazmunini yoritadi.

Kalit so‘zlar: Tarbiya, ta‘lim, xulq, shaxs, o‘qituvchi, o‘quvchi, jarayon, axloq, muloqot, harakat, qadriyat.

Аннотация: В данной статье освещаются вопросы образования учащихся начальных классов, смысл и сущность образовательного процесса, значение образования в жизни человека, место образования в развитии личности. Дается информация о видах образования, умственном развитии, здоровье, а также о положительном влиянии образования, полученного в школе, на повышение эффективности образования. Данная статья проливает свет на сущность и содержание образовательного процесса на начальном этапе обучения с учетом влияния педагогических стратегий на формирование фундаментальных компетенций у младших школьников.

Ключевые слова: Образование, воспитание, поведение, человек, учитель, ученик, процесс, мораль, общение, действие, ценность.

Annotation: This article sheds light on education in elementary school students, the meaning and essence of the education process, the importance of education in human life, and the place of education in personal development. It provides information about the types of education, mental development, health, and the positive impact of education received at school, on increasing the effectiveness of education. This article sheds light on the nature and content of the educational process at the initial stage of education, taking into account the influence of pedagogical strategies on the formation of fundamental competencies in young students.

Key words: Education, education, behavior, person, teacher, student, process, morality, communication, action, value.

Tarbiya - muayyan, aniq maqsadga va har tomonlama ijtimoiy- tarixiy tajriba asosida yosh avlodni tarbiyalash uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni. Shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon. Insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo‘lgan hissiyotlarga ega bo‘lishini ta‘minlash yo‘lida ko‘riladigan

chora-tadbirlar yig‘indisi. Tarbiya jarayoni - o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasida tashkil etiluvchi hamda aniq maqsadga yo‘naltirilgan hamkorlik jarayoni. Boshlang‘ich ta‘limdagi ta‘lim jarayoni murakkab va ko‘p qirrali tizim bo‘lib, u nafaqat asosiy bilimlarni uzatishni, balki asosiy ko‘nikmalar va qadriyat yo‘nalishlarini shakllantirishni ham qamrab oladi.

Boshlang‘ich ta‘limning mohiyati o‘rganish va rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratishdir. U nafaqat akademik ta‘limni, balki ijtimoiy, hissiy va jismoniy rivojlanishni ham o‘z ichiga oladi. Boshlang‘ich ta‘lim-bu bolalar dunyoni tushunishning asosini tashkil etadigan, asosiy ko‘nikmalarni rivojlantiradigan va boshqalar bilan muloqot qilish va muloqot qilishni o‘rganadigan jarayondir. Shunday ekan, boshlang‘ich ta‘limdagi ta‘lim-tarbiya jarayoni har tomonlama va yaxlit bo‘lishi, bola rivojlanishining barcha jihatlarini qamrab olishi kerak.

Tarbiya borasida Sa‘diy Sheroziyning shunday misralari bor.

Minbarining poyida tursa ha eshshak

Tarbiya yuqmaydi, bo‘lmaydi odam

Tarbiya ko‘rmayin ulg‘aysa kishi

Eshshak bo‘lib qolur yuzga kirsam ham

Abdulla Avloniy bolalarning tarbiya topishida ularning axloqiy, ma‘naviy barkamollikni o‘stirishda asosiy kuch maktab ekanligini ta‘kidlab o‘tadi.

Tarbiya asosan ta‘lim berish davrida parallel olib boriladigan pedagogik jarayondir. Bu jarayonda o‘qituvchi va o‘quvchilar faol ishtirok etadilar. Maktabda o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatini ta‘lim va tarbiya tashkil etadi. O‘qitish jarayonida bolalarga faqat bilim berilibgina qolmasdan, har bir fan mazmuniga muvofiq tarbiya amalga oshiriladi. Bu ta‘limning tarbiyalovchi xarakterida batafsil o‘rganiladi. Demak, ta‘lim va tarbiya yagona jarayondir. Ammo ularni aynan bir jarayon deb o‘ylash mumkin emas. Chunki har birining o‘ziga xos xususiyatlari, o‘ziga xos belgilari bor. Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish bilan bog‘liq faoliyatda o‘qituvchi ta‘limdagidan farqli o‘laroq boshqa vazifani amalga oshiradi. Bu faoliyatning mazmuni, shakli va metodlari ham ta‘limdagidan farq qiladi

Tarbiyaning o‘ziga xos xususiyati, ta‘limdan farqi nimada? O‘zib kelayotgan yosh avlodni ongli inson qilib tarbiyalashda maktabda olib boriladigan ishlar bilan bir qatorda atrof-muhit ham ta‘sir qiladi. Shuning uchun tarbiya ko‘p qirrali jarayondir. Ta‘lim- tarbiya jarayonida o‘qituvchi asosiy siymo bo‘lib xizmat qiladi.

Tarbiya xususida taniqli o‘zbek pedagogi Abdulla Avloniy shunday deydi: «Al-hosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot, yo mamot, yo najot yo falokat, yo saodat yo falokat masalasidir». Ushbu fikrlardan anglaniladiki, shaxs tarbiyasi xissiy ish emas, balki ijtimoiy, milliy ishdir. Zero, har bir xalqning taraqqiy etishi, davlatlarning qudratli bo‘lishi avlodlar tarbiyasiga ko‘p jihatdan bog‘liq.

Avloniyning pedagogik qarashlari bugungi kundagi maktablarning yaratilish asosiga beqiyos hissa qo‘shgan. Ma‘rifatparvar adibning milliy qadriyatlarni kuylagan asarlari o‘zbek adabiyoting bebaho xazinasidir. Bu asarlarda milliy ruh, ilm-ma‘rifat tushunchalari ilgari surilgan. O‘z davrida bu asarlar yoshlarni fikr doirasini kengaytiribgina qolmay, ularni mehnatga, kitobga, maktabga, Vatanga bo‘lgan muhabbatini oshirishga xizmat qilgan. Shoir she‘rlarida asosan, maktab, maorif, ilm va fan tushunchalari ulug‘langan. Ilmli, ma‘rifatli kishigina jamiyatga foydasi tegadigan shaxs bo‘lib yetishadi. Bu g‘oyalarni shakllantirishda esa tarbiyaning o‘rni beqiyosdir. Abdulla Avloniy bolalarning tarbiya topishida, ularning qalbida axloqiy, ma‘naviy barkamollikni o‘stirishda asosiy kuch maktab ekanligini ta‘kidlab o‘tadi. Tarbiya jarayonida bolalarning hayoti va faoliyatini pedagogik jihatdan to‘g‘ri uyushtirish g‘oyat muhimdir. Faoliyat jarayonida bola tashqaridan kelayotgan tarbiyaviy ta’sirlarga nisbatan ma‘lum munosabatda bo‘ladi. Bu munosabat shaxsning ichki ehtiyoj va xohishlarini ifodalaydi. Tarbiya jarayonida o‘quvchining ongini emas, balki his-tuyg‘ularini ham o‘stirib boradi. Bunga erishish uchun o‘quvchining ongi, hissiyoti va irodasiga ta’sir etib boriladi. Agar bularning birortasi e’tibordan chetda qolsa, maqsadga erishish qiyinlashadi. Tarbiya jarayoniga o‘qituvchi rahbarlik qiladi. U o‘quvchilar faoliyatini belgilaydi, ularning ijtimoiy jarayonda ishtirok etishlari uchun shart-sharoit yaratadi. Ijtimoiy jarayonda faol ishtirok etish orqali o‘quvchilarning mustaqilligi, ijodiy tashabbuskorligi ortib boradi. Faoliyat o‘quvchilar jamoasi manfaati va istagi asosida uyushtirilsa, bu jarayonda bolaning tengdoshlari va o‘zini o‘zi anglash jarayoni yuzaga keladi. Bola o‘z xulqi, xatti-harakati uchun jamoa oldida javobgarlikni sezishga erishgach, ijrochi emas, balki umumiy ishning faol qatnashchisi bo‘lib qoladi.

Tarbiyani samarali yo‘lga qo‘yish uchun uning harakatlantiruvchi kuchi, tarbiya jarayonining manbaini yaxshi bilish va hisobga olish muhimdir. Bu tarbiya jarayonidagi ichki va tashqi qarama-qarshiliklardan iborat. Tarbiyada o‘quvchilarning tarbiyalanganlik darajasini ham hisobga olish kerak bo‘ladi. Bu jihat unutilsa, muayyan qarama-qarshiliklar vujudga keladi. Demak, tarbiyachi bola shaxsining tez rivojlanadigan davri – o‘quvchilik yillarida uning ongiga turli faoliyat (o‘qish, mehnat, ijtimoiy ishlar, o‘yin, sport, badiiy havaskorlik) yordami bilan maxsus ta’sir etish muhimdir. Aks holda xulq me‘yorlari, axloq talablarini yaxshi tushunmay qolishi natijasida shaxs ijtimoiy munosabatlarda beqaror, tasodifiy ta’sirga beriluvchan bo‘lib qolishi mumkin. Tarbiya yaxlit jarayonda amalga oshirilib, uning tarkibiy qismlari ayni bir vaqtda, faoliyatning biror turi asosida namoyon bo‘ladi. Shaxsni shakllantirish, boshqarish, nazorat xarakteriga ega bo‘lib, bu borada belgilangan vazifalar tasodifiy harakatlar orqali emas, balki oldinda belgilangan va puxta o‘ylangan rejalar asosida hal etib boriladi. Tarbiya jarayonida

uning maqsadi, shakl va metodlari, shaxsning o‘zini-o‘zi tarbiyalash va qayta tarbiyalash jihatlari muhim o‘rin tutadi.

Tarbiya inson hayoti davomida jamiyatdagi o‘rnini belgilab beruvchi tushunchadir. Shu o‘rinda jahon adabiyoti vakili Migel de Servantesning "Hushxulqli, yaxshi tarbiya ko‘rgan kishi yaqinlari, yor-u do‘stlari uchun misli o‘chmas chiroqdir"- degan misralari ayni haqiqatdir. Xalqni, millatni ravnaq topishi, rivojlanishi va aksincha, jaholatga yuz tutishi shakllanib kelayotgan "inson kapitali"ning marifati, ma'naviyati, ilmi va ko'nikma darajasiga bog'liq. Bu xususiyatlarni kamol toptirish uchun tarbiya jarayoni to'g'ri va to'liq holda olib borilishi darkor. Chin ma'nodagi yuksaklikka eltuvchi yo'l tarbiyadan boshlanadi. Zero, ta'limni tarbiyadan, tarbiyani ta'limdan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi. Yetuk inson darajasining ilk qadami bu tarbiyadir. Shaxs uchun dunyoga, barkamollikka yo'lning debochasi tarbiyadan boshlanadi. Asrlar mobaynida ulug'lanib kelinayotgan komil inson tushunchasi tarbiya asosiga qurilgandir. Har bir insonning shaxsi, harakteri hattoki, dunyoqarashi uning olgan tarbiyasidan kelib chiqadi. Insonlarning sizga bo'lgan munosabati ilm yoki kasb darajasi bilan emas, balki, odob-axloq va tarbiya asosida hosil bo'ladi. Biror bir shaxsga nisbatan bo'lgan hurmat ham aynan shu tarbiyalanganlik xususiyati mavjudligi boisdir.

Xulosa qilib aytganda, faqatgina bir kishi uchun emas, insoniyat uchun tarbiyadan muhimroq tushuncha yo‘q. Xitoy donishmandi Syun-Szi "Chaqaloqlar bir xil yig‘laydi. Katta bo‘lganlarida esa turli qiliqlar qilishadi. Bu-tarbiyaning oqibati", Olmon faylasufi Immanuel Kant o‘z asarida "Inson faqat tarbiya orqali inson bo‘ladi, uning qandayligi tarbiyaning natijasidir", degan fikrlarni bildirib o‘tganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Xayrullayev, B.To‘xliyev, Sh.Qurbonov, X.Masudov, M.Qurbonov
Pedagogika tarixi 2004-yil.
2. J.Davrenov, S.Haydarov-2021. Pedagogika.
3. Utemov V., Zinovkina M. M., Gorev P. M. Ijodkorlik pedagogikasi ilmiy
ijodkorlikning amaliy kursi: darslik.-Kirov: ANOO "Hududlararo CITO",2013.212
4. Xodjayev B.X., Sattorov Sh., Artikova M.B. Tarbiya fanini o‘qitish
texnologiyasi. O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma. – T.: Respublika ta’lim
markazi, 2021. – 168 b.

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNI AQLIY, AXLOQIY, ESTETIK RIVOJLANISHIDA QO‘G‘IRCHOQ TEATRINI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI

Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi

University of Business and Science

nodavlat oliy ta’lim muassasasi o‘qituvchisi

e.mail: shaxnozaxojimirzayeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘g‘irchoq teatrini tashkil etishning ahamiyati, shakl, usul va vositalari haqida ma’lumotlar keltirilgan. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilari qo‘g‘irchoq teatrini ishtirok etish jarayonida ularning ijodiy shaxsi va faolligi har tomonlama rivojlanadi. Maqolada, shuningdek, teatr faoliyatlarini tashkil etishda bolaning ijodiy faoliyatini rivojlanishi haqida fikr-mulohaza yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Tarbiyachi, tarbiyalanuvchi, usul, vosita, teatr, spektakl, sahna, improvizatsiya, dramatizatsiya.

Abstract: This article provides information about the importance, forms, methods and tools of organizing a puppet theater in preschool educational organizations. In the process of participating in the puppet theater of preschool educational organizations, their creative personality and activity develop in every way. The article also comments on the development of the child's creative activity in the organization of theater activities.

Key words: Educator, student, method, tool, theater, production, stage, improvisation, dramatization.

Аннотация: В данной статье приведены сведения о значении, форме, методах и средствах создания театра кукол в дошкольных образовательных

организациях. В процессе участия воспитанников дошкольных образовательных организаций в кукольном театре будет всесторонне развиваться творческая личность ребенка и его активность. В статье также высказывается мнение о развитии творческой деятельности ребенка в организации театральной деятельности.

Ключевые слова: Воспитатель, воспитатель, метод, инструмент, театр, сценарий, импровизация, драматизация.

Bugunning talabi – jamiyatda jismonan sog‘lom, ma’naviy yetuk shaxslarni voyaga yetkazishdir. Har tomonlama barkamol avlod esa porloq kelajakning garovidir. Shu sabab, yoshlarni qo‘llab-quvvatlash davlatimiz siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Olimlarning ko‘p yillik tadqiqotlari shuni ko‘rsatdiki, inson umri davomida o‘zlashtirishi mumkin bo‘lgan bilimlarning 70 foizini 3-7 yosh oralig‘ida egallaydi. Chunki bu davrda boladagi barcha bilish jarayonlari o‘tib, rivojlanadi. Mamlakatimizda keyingi yillarda maktabgacha ta’lim tizimiga katta e’tibor qaratilib, bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta’lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida barcha imkoniyatlar yaratilmoqda.

Respublikamizda so‘nggi yillarda maktabgacha ta’lim uzluksiz ta’limning birlamchi muhim bo‘g‘ini sifatida belgilanib, tarbiyalanuvchilarning yangi bilimlarni egallashga tayyorligi, atrof-olamga ijtimoiy moslashish, voqea-hodisalarni mustaqil ravishda tahlil etish va mustaqil harakat qilish, san’at turlariga qobiliyatini rivojlantirish, jismonan va ma’nan yetuk shaxs etib tarbiyalash, ma’naviy taraqqiyotni ta’minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Natijada, maktabgacha katta yoshdagi bolalar ijodiy faolligini musiqali sahnalashtirish asosida shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari kengaytirildi. So‘nggi yillarda xalqaro tajribalarga tayangan holda maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o‘quv dasturlari va metodik tizimni ishlab chiqish, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy faollik ko‘nikmalarini shakllantirish, ijodiy faoliyatini integrativ yondashuv asosida takomillashtirishning me’yoriy asoslari yaratilmoqda. “bolalarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash” ustuvor vazifa sifatida belgilandi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida va oilada bolalarga umumiy estetik ma’lumot berishda, ertaklar, hikoyalar, dostonlar aytib berish, teatrlarga, kinolarga olib borishdan boshlangani ma’qulroq. Chunki teatr va kinolargalarga olib borish,

bolalarda so‘z zaxiralarini boyitishga, og‘zaki va yozma nutqlarni o‘stirishga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy, axloqiy, g‘oyaviy-estetik tarbiyalashda bolalar bog‘chasining kundalik faoliyatida qo‘g‘irchoq teatridan mohirona foydalanish katta yordam beradi. Qo‘g‘irchoq teatri – bu maktabgacha yoshdagi bolalar uchun qiziqarli va qulay faoliyat bo‘lib, unda bola o‘zining ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilishi mumkin. Qo‘g‘irchoq teatri spektakllarini namoyish qilishda badiiy so‘z ham, tasvir ham qo‘llaniladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar qo‘g‘irchoq teatri spektakllarini tomosha qilishni yaxshi ko‘radilar. Bu ularga yaqin, tushunarli va qiziqarlidir. Bolalar tanish va sevimli qo‘g‘irchoqlarni ko‘radilar: tulki, bo‘ri; biroq, qo‘g‘irchoq teatrini faqat o‘yin-kulgi faoliyati deb hisoblash mumkin emas. Uning tarbiyaviy ahamiyati juda muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bolada atrof-muhitga, xarakterga, qiziqishlarga munosabat shakllana boshlaydi. Aynan shu yoshda bolalarga do‘stlik, mehr-oqibat, rostgo‘ylik, mehnatsevarlik namunalarini ko‘rsatish foydalidir. Qo‘g‘irchoq teatrining mazmuni bolalarga yaqin va tushunarli bo‘lib, bolalar bu faoliyatga juda tez kirishadilar: qo‘g‘irchoqlarning savollariga javob berishadi, ularning ko‘rsatmalarini bajarishadi, maslahatlar berishadi, xavf haqida ogohlantiradilar va asar qahramonlariga yordam berishadi. Tomoshaning g‘ayrioddiylikni ularni o‘ziga jalb qiladi va ularni ajoyib, maftunkor dunyoga olib boradi. Qo‘g‘irchoq teatri maktabgacha yoshdagi bolalarga katta quvonch bag‘ishlaydi. Teatrning barcha turlari bolalarga tanish bo‘lib, bular: flaneldagi rasmlar va kartondagi rasmlarga bo‘lingan rasmlar, bi-ba-bo teatri, o‘yinchoq teatri, stol usti konus teatri, barmoq teatri. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar qo‘g‘irchoq teatrining spektakllarida ishtirok etadilar. Bunday tomoshalar bolalarning badiiy qobiliyatlarini chuqur rivojlantiradi, ularni adabiy asarlar mazmunini tushunish va his qilishga o‘rgatadi. Bolalar bilan “Sholg‘om”, “Bo‘g‘irsoq” va hokazo ertaklarni tayyorlash va ko‘rsatish mumkin. Qo‘g‘irchoq teatri spektakllarining yosh tomoshabinlarga ta’siri samaradorligi spektakl tanlash, badiiy bezatish, qo‘g‘irchoq spektaklini tayyorlash va o‘tkazishga qo‘yiladigan talablar qanchalik yuqori bo‘lishiga bog‘liq. Maktabgacha yoshdagi bolalarni teatr faoliyati bilan tanishtirish musiqa rahbari va tarbiyachidan maqsadli hamkorlikni talab qiladi. Katta yoshdagi bolalarni teatr bilan tanishtirish bo‘yicha ishni teatr haqida suhbatlardan boshlab, teatr san’at turi sifatida tushunchalarini shakllantirish lozim. Bunday suhbatni taxminan shunday deb atash mumkin: “Salom, teatr!”, “Biz kichik aktyormiz”, “Teatrning sehrli olamiga sayohat” va boshqa. Suhbat davomida bolalar bilan quyidagi savollarni muhokama qilish taklif etiladi: “Tomoshabinlar teatrdan nima qiladilar?”, “Kimlar spektaklda ishtirok etadi?”, “Aktyorlar o‘rtasida rollarni kim taqsimlaydi?”, “Aktyorlar uchun liboslarni kim tikadi?”, “Sahnani kim bezatadi?”, “Teatrdan o‘zini qanday tutish kerak?”. Bolalar faoliyat jarayonlarida

teatr kasblari haqida bilim oladilar, teatr atamaları (sahna, plakat va boshqalar), teatr san’ati turlari bilan tanishadilar, bolalar teatr madani-yati haqida suhbatlar o‘tkazadilar.

Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalar bilan mazmunida spektakl haqida suhbatlar o‘tkazish; qo‘g‘irchoq teatrini tomosha qilish; turli xil ertaklar va dramatishtsiyalarni sahnalashtirish; ijro ekspressivligini rivojlantirish uchun mashqlar; o‘yinlar - dramatishtsiya, ijodiy vazifalar: vaziyatlarni sahnalashtirish, tanish ertak asosida spektakl yaratish, bolalarning hissiy rivojlanishi va nutq apparatini rivojlantirish uchun mashqlarni o‘z ichiga oladi. Tabiiyki, bolalar sahnada o‘zini to‘g‘ri tutish qobiliyatini darhol o‘zlashtirmaydilar: bolalarga o‘z imkoniyatlarini ochib berish, rol ustida ishlash zarurligini anglash, sahnada o‘zini erkin tutish va o‘z xarakterining mohiyatini yetkaza olish uchun maxsus aktyorlik mashg‘ulotlari zarur bo‘lib, bunda asosiy maqsadi quyi-dagi majoziy ifoda vositalarini o‘zlashtirishga yordam berishdir. Spektaklga tayyorgarlik odatda quyidagi taxminiy reja bo‘yicha tuziladi:

1. Ertak yoki dramatishtsiya tanlash, o‘qish, muhokama qilish;
2. Epizodlarga ajratish va ularni bolalar tomonidan qayta aytib berish;
3. Improvizatsiya qilingan matn bilan eskiz ko‘rinishidagi epizodlar ustida ishlash;
4. Spektaklning turli sahnalari uchun musiqa tanlash;
5. Asar matniga o‘tish: epizodlar ustida ishlash (nutqning ifodaliligi, sahna sharoitida xatti-harakatlarning haqiqiyiligi).
6. Spektaklni kostumlar, rekvizitlar, dekoratsiyalar bilan mashq qilish;
7. Spektaklning premyerasi.
8. Bolalar va tomoshabinlar bilan suhbat.

Bolalar ijodiy teatrida eng muhim narsa - bu yakuniy natija emas, balki mashq qilish jarayoni, ijodiy tajriba va amalga oshirish jarayoni. Obrazni tasvirlash ustida ishlash jarayonida bolaning shaxsiyati, uning ijodiy qobili-yati rivojlanadi; bola xulq-atvorning ijtimoiy normalarini egallaydi. Shunday qilib, eskizlar ustida ishlash spektaklning o‘zidan kam emas. Bolalar bilan teatr faoliyati bilan shug‘ullanayotganda, biz ikki turdagi muammolarni hal qilamiz:

1. Qo‘g‘irchoq teatr vositalari orqali hissiylikni, intellektuallikni rivojlantirishga, shuningdek, bolaning kommunikativ xususiyatlarini rivojlantirish;
2. Bolalar qo‘g‘irchoq teatrida ishtirok etish uchun zarur bo‘lgan badiiy va sahna ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Sahnalashtirilgan o‘yinlar, musiqiy tomoshalar, ertaklar, qo‘g‘irchoq teatri tomoshalarida ishtirok etish orqali bolalar ushbu natijalarga erishadilar:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyachi yordamida tanish ertakni dramatisatsiya qilishni o‘rganadilar;
2. Teatr va teatr madaniyati haqida tasavvurga ega bo‘ladilar;
3. Bolalarda teatr va o‘yin faoliyatiga barqaror qiziqish va tanish ertak syujeti asosidagi spektaklda qatnashish istagi paydo bo‘ladi;
4. Turli ifoda vositalari (mimika, pantomimika, imo-ishoralar, harakatlar, intonatsiya) yordamida ertak qahramonlari obrazlarini improvizatsiya qilishni o‘rganadilar.
5. Spektakl davomida rolli dialoglarni qurish va boshqa bolalar bilan harakatlaringizni muvofiqlashtirish qobiliyati.
6. Sahnada erkin turish qobiliyati.
7. Bolalar do‘stona munosabatda bo‘lishadi, sheriklik hissi paydo bo‘ladi.
8. Ota-onalarning maktabgacha ta’lim muassasalaridagi bolalar hayotiga qiziqishi ortadi.

Sahnalashtirilgan faoliyatlarda bolaning ijodiy faolligi, qobiliyati va qiziqishlarini rivojlantirishga yordam beradi; qiziquvchanlik, yangiliklarni o‘rganish istagi, assotsiativ fikrlash rivojlantiriladi; umumiy rivojlanish; maqsadlilik, umumiy aql-zakovat, qat’iyatlilik, rollarni o‘ynashda hissiyotlar namoyon bo‘ladi. Bolalarda sezgi, obrazlarni yaratish, zukkolik va improvizatsiya qobiliyati rivojlanadi. Bolalarning tomoshabinlar oldida sahnada chiqishlari ularda o‘ziga bo‘lgan ishonchning ortishiga yordam beradi. Bolaning doimiy ravishda zimmasidagi ijrochi va tomoshabin funksiyalarining almashinuvi, unda mahorat, bilim, tasavvurlari shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Nurmatova I.T. Theatrical activity as a means of developing the creative abilities of younger preschoolers. //Modern problems of science and yedugation: International scientific and current research conferences. Virginiya. USA. 15.12.2022.,136-140 pp.
2. Tokhtasinovna N.I. (2023). Development of creative activity of older preschool children by means of theaterized activity. //European International Journal of Pedagogics, 3(01), 16-20.
3. Нурматова И.Т. Роль педагога в организации театрализованной деятельности дошкольников. //“International conference on educational innovations and applied sciences. – 2022/8” oktabr, 2022. Page No.: 168-171.
4. Nurmatova I.T. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida musiqali sahnalashtirish asosidagi faoliyatlarning tashkil etishning shakl, usul va vositalari.

//Лучшие интеллектуальные исследования/ Международный научно-образовательный электронный журнал. 09/2023. Часть 4. том 2.

5. Караманенко Т.Н. Кукольный театр дошкольникам. – М.: Просвещение, 1982.

6. Чурилова Э.Г. Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников. Программа и репертуар. – М.: Владос, 2004.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MEHNAT FAOLIYATIDA O‘Z O‘ZINI ANGLASHGA O‘RGATISH TEXNALOGIYALARI

Abdug‘afforova Navbahor Botirjon qizi,

*Namangan davlat pedagogika inustituti Ta’lim va tarbiya nazaryasi va metodikasi
[Maktabgacha ta’lim] mutaxassisligi 2-kurs magistranti*

Annotatsiya: Mehnat faoliyati har bir bolaning yosh hususiyatidan kelib chiqib tashkil etiladi. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat faoliyatida o‘zini anglashga o‘rgatish texnologiyalari xaqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Mehnat, o‘yin, munosabat, jismoniy o‘yin, harakatli o‘yin, ko‘nikma, metod, o‘yinchoqlar.

Annotation: Work activities are organized based on the age characteristics of each child. This article talks about the technologies of teaching preschool children to self-awareness in work.

Keywords: Work, play, pyysical play, attitude, movement play, skil, method, toys.

Аннотация: Трудовая деятельность организуется с учетом возрастных особенностей каждого ребенка. В данной статье говорится о технологиях обучения дошкольников самосознанию в труде.

Ключевые слова: Работа, играть, физическая игра, отношение, экшн, умение, метод, игры.

Kalit so‘zlar: Mehnat, o‘yin, munosabat, jismoniy o‘yin, harakatli o‘yin, ko‘nikma, metod, o‘yinchoqlar,

Yurtimizda Maktabgacha ta’lim sohasiga juda katta etibor ko‘rsatilmoqda. Yosh tadbirkorlarga katta imkoniyatlar berilmoqda. yurtboshimiz tashabbuslari asosida yurtimizda maktabgacha ta’lim tizimida ko‘plab qonun va farmonlar qabul

qilindi. Shulardan, O‘zbekiston Respublikasi 2020-yil 23-sentyabrdagi “Ta’lim tog‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’im-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-son, 2019-yil 9-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son farmonlari bunga yaqqol misoldir. Prezidentimizning “Maktabgacha ta’limdagi qamrov darajasini hozirgi 67 foizdan kamida 80 foizga yetkazish, maktabgacha ta’lim tizimiga xususiy sektor mablag‘larini jalb qilish orqali 7 mingdan ziyod yangi nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarini tashkil etish”¹ – deb aytgan so‘zlari bu qaratilayotgan etiborning yaqqol isbotidir. Uzluksiz ta’lim tizimining birlamchi bo‘g‘ini hisoblanga maktabgacha ta’lim sohasi har tomonlama sog‘lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g‘oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Davlatimiz rahbari O‘zbekiston Respublikasi Davlat mustaqilligining 26 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqida: “maqsadimiz kelgusi 3-4 yilda mamlakatimizdagi bog‘cha yoshidagi bolalarni maktabgacha ta’lim muassasasiga to‘liq qamrab olishdan iborat” deb ta’kidlagan.

Bolaning barkamol, har tomonlama yetuk shaxs bo‘lib tarbiyalanishda maktabgacha ta’limning o‘rni beqiyosdir. Bolalarni mehnatsevarlikka o‘rgatish, o‘z mehnatini qadrlash hissinini uyg‘otishda tarbiyachining mahoratiga bog‘liq. Bolaning har tomonlama barkamol bo‘lib tarbiyalanishida mehnat faoliyatining o‘rni katta. Insonning kundalik turmush tarzi mehnat faoliyati bilan bog‘liqdir. Mehnat tarbiyasi shaxsni har tomonlama rivojlantirishning ajralmas qismidir.

Maktabgacha ta’lim muassasasidagi mehnat tarbiyasining vazifalari xilma-xil bo‘lib, ularni quyidagi uch katta guruhga tasnif etish mumkin:

Birinchi guruh vazifalari bolalarning mustaqil mehnat faoliyatiga pedagogik ta’sir ko‘rsatish bilan belgilanadi: a) bolalarni maqsad qo‘yishga, mehnat ko‘nikma va malakalari, mehnat madaniyati bo‘yicha kerakli materiallar va mehnat qurollarini tanlab olishga o‘rgatish; b) bolalarda bo‘lajak mehnat faoliyatini shakllantirish. Mehnat jarayonlarini mehnatda qatnashuvchilar o‘rtasida taqsimlash, mehnatda yaxshi natijalarga erishish malakalarini shakllantirish; c) mehnat faoliyatining dastlabki ijtimoiy sabablarini shakllantirish, buyumlar va harakatlarga qiziqish uyg‘otish orqali mehnat natijalariga erishish, katta guruhlarda esa mehnatning ijtimoiy ahamiyatli ekanligini anglab etish.

Ikkinchi guruh vazifalari kattalar mehnatiga ijobiy munosabatni tarbiyalashga qaratilgan: a) bolalarga kattalarni qanday natijalarga erishish uchun mehnat qilayotganini tushuntirish; b) bolalarda mehnat axliga hurmatni, ularga qo‘lidan

kelganicha yordam berish xohishlarini tarbiyalash; c] kattalarning mehnat natijalarini asrab-avaylashga o‘rgatish.

Uchinchi guruh vazifalari mehnat faoliyatida bola shaxsini shakllantirishga qaratilgan: a] bolalarda mehnatsevarlik, har qanday mehnatga qatnashish, boshlagan ishini oxiriga yetkazish uchun bor kuchini ayamaslik, o‘z shaxsiy mehnatiga nisbatan to‘g‘ri munosabatni tarbiyalash: b] javobgarlik, mustaqillik, maqsadga qaratilganlik, qat’iylilik, tashabbuskorlik va faollik, sabr-matонатlilik, chidamlilik kabi bola shaxsining axloqiy sifatlarini tarbiyalash: c] madaniy xulq va o‘z tengdoshlariga nisbatan ijobiy munosabatni tarbiyalash, o‘zaro kelishgan holda birga ishlay olish, jamoa ishida natijaga erishguncha o‘z mehnati bilan qatnashish, o‘zi va o‘rtoqlarining mehnatini xolisona baholash va yordam berish kabilardir.

Bolalar mehnatining muhim belgisi uning ma’lum maqsadga qaratilganligidir. Bolalarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib mehnat faoliyatlari tashkil qilinadi. Mehnat faoliyati o‘yin bilan chanbarchas bog‘liqdir. Bolalar qanchalik kichik bo‘lsa, ularning ishi o‘yinga aylanadi. Ular mehnatni o‘yin kabi bajarishadi. Bolalarga mehnat faoliyatini tushuntirishda tarbiyachi turli o‘yinlar orqali tushuntirishi kerak, aks holda bolalarda mehnatga nisbatan zerikish paydo bo‘ladi.

Mehnat faoliyati bolalardan diqqat, o‘tkir zehnlilik, topqirlik, bilib olgan malaka va ko‘nikmalarini amaliyotda qo‘llay bilish, ijodkorlik qobiliyatlarini egallashni talab etadi. Mehnat faoliyati bolalar ayrim ish turlarini anglatuvchi bir qancha tushuncha va atamalardan foydalanishga, bajarilgan ishdagi izchillikni so‘zlab berishga to‘g‘ri keladi. Bular bola nutqini yangi so‘zlar bilan boyitadi, uning mantiqiy bog‘liq ravishda grammatik jihatdan to‘g‘ri shakllanishiga imkon beradi va rivojlantiradi.

Bolalarning mehnat faoliyati qachon va qanday qilib o‘yindan ajratiladi? Kichik bog‘cha yoshidagi bolalar mehnatining asosiy turi o‘z-o‘ziga xizmatdir. Bu kichik bolalar uchun ancha mashaqqatli ish. Shuning uchun bu yoshdagi bolalarni mehnatning bu turiga o‘rgatishda ko‘pincha o‘yin vaziyatlaridan foydalaniladi («Qo‘g‘irchoqni sayrga otlantiramiz», «Qo‘g‘irchoqni uxlatamiz» va shularga o‘xshashlar). Avvaliga bolalar o‘yin obrazi orqali mehnatga o‘rgatiladi. Shu orqali bolalar ishonch bilan harakat qilishni o‘rganadilar.

Mehnat faoliyatida o‘zini anglash bu bolalar mehnatining bir turi bo‘lib, unda bolalar ilk yoshidan boshlab mustaqil ovqatlanishga, yuvinishga, kiyinish va yechinishga, o‘yinchoqlarni yig‘ishtirib qo‘yishga o‘rgatiladi. O‘z-o‘zini anglash jarayonida bolalarda mustaqillik, ma’lum maqsad bilan harakat qilish kabi sifatlar shakllanadi, bolalar qo‘llaridan kelgan ishni o‘zlari bajarishga o‘rganadilar. O‘z-o‘zini anglash bolalarda oddiy mehnat turlariga nisbatan qiziqish uyg‘otadi, batartiblikka, intizomli bo‘lishga, xulq-odobga o‘rgatadi.

Bolalarning mehnat faoliyatlarini tashkil qilishda guruhlarda topshiriqdan foydalaniladi. O‘z mazmuniga ko‘ra topshiriqlar turlicha bo‘lishi mumkin. Tarbiyachining ish rejasida yangi topshiriq mazmunini qayd etish, so‘ngra uni bajarishga jalb etiladigan bolalar ismlarini ko‘rsatish maqsadga muvofiqdir. Bu tarbiyachiga mazkur topshiriq bilan barcha tarbiyalanuvchilarni qamrab olish va ularni kerakli mehnat topshiriqlarini bajarishga o‘rgatish, barcha bolalarning qo‘lidan keladigan bo‘lib borishiga ko‘ra tarbiyachi o‘zining alohida e’tiboriga muhtoj bo‘lgan bolalarning ismlarinigina ko‘rsatib beradi. Tarbiyachi topshiriqni berib barcha bolalarni mehnat faoliyatini kuzatib borishi kerak. Bolalar topshiriqlarni bajarib bo‘lgandan so‘ng ularni tarbiachi tekshirib bolalarga turli hildagi rag‘batlar berishi kerak. Orqada qolayotgan bolalaga tarbiyachi qo‘shimcha topshiriq berib uyda ota-onalar bilan birga ishlashi kerak.

xulosa

Bolalarni mehnat faoliyatida o‘zini anglashida tarbiyachining o‘rni kata. Bolalarni mehnat faoliyatida o‘zini anglab, o‘zini boshqarishi to‘g‘ri shakllanmasa ular kelajakda turli oqibatlarga olib kelishi mumkun. Shuning uchun tarbiyachida kata mahorat talab qilinadi. Bolalarni mehnat faoliyatida o‘zini anglashi bu o‘zi ovqatlanishi, kiyimlarni kiyib yechishi, tarbiyachi biron ish qilsa unga taqlid qilib qaytarishi, ko‘chada ko‘rgan ishini qaytarishi [melitsiya, doktr, tarbiyachi, oshpaz] o‘zini anglashning shaklidir. Bolalar hamma narsaga qizuquvcha hamda tez o‘rganib tez uqub oladiga shaxs xisoblanadi. Shuning uchun bolaning yonida biron soz yoki biron harakatni bajarishdan oldin o‘ylab qilsh kerak.

Bolalarga mehnat faoliyati o‘z hayotida bajaradiga barcha ishlari kiradi. Bolalar mehnat faoliyatini yosh hususiyatidan kelib chiqib o‘rganishadi. Ularni to‘g‘ri yonaltirish biz va ota-onalarning muhum vazifasi hisoblana.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida” 2020 yil 22 dekabrda 802-sonli qaroriga 1- ilova Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning Davlat Standarti.
2. “Илк қадам” Мактабгача таълим муассасасининг Давлат ўқув дастури. Toshkent. 2018-yil
3. Sh.M. Mirziyoyev-“Yangi O‘zbekiston Strategiyasi”-Toshkent-2021.
4. Sodiqova Sh. "Maktabgacha pedagogika " Toshkent- 2013y
5. Qodirova F. Toshpolatova Sh. Kayumova N. Azamov M.”Maktabgacha pedagogika” o‘quv qollanma. Toshkent, 2019y.

6. Tosheva Nurzoda Toshtemirovna. Methods and techniques of developing cognitive activities of primary school pupils //ACADEMICIA. An International Multidisciplinary Research Journal, 2020. № 10.(7.13.) Стр 80-87.

ZAMONAVIY SIMULYATSIYA VOSITALARI VA ULARNI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI TAHLILI

Islamov Bekzod Botirovich

CHDPU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Zamonaviy simulyatsiya vositalari va ularni ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyatlari tahlili haqida fikrlar bayon qilingan. Maqola MATLAB, ANSYS, COMSOL Multiphysics, Blender, SolidWorks, Arena Simulation, NS-3 (Network Simulator 3), Flight Simulators, LabVIEW, Autodesk Maya va Houdini kabi qator simulyatsiya vositalari bilan atroflicha tanishtiriladi.

Kalit so'zlar: simulyatsiya vositalari, MATLAB, ANSYS, COMSOL Multiphysics, Blender, SolidWorks, Arena Simulation, NS-3 (Network Simulator 3), Flight Simulators, LabVIEW, Autodesk Maya va Houdini.

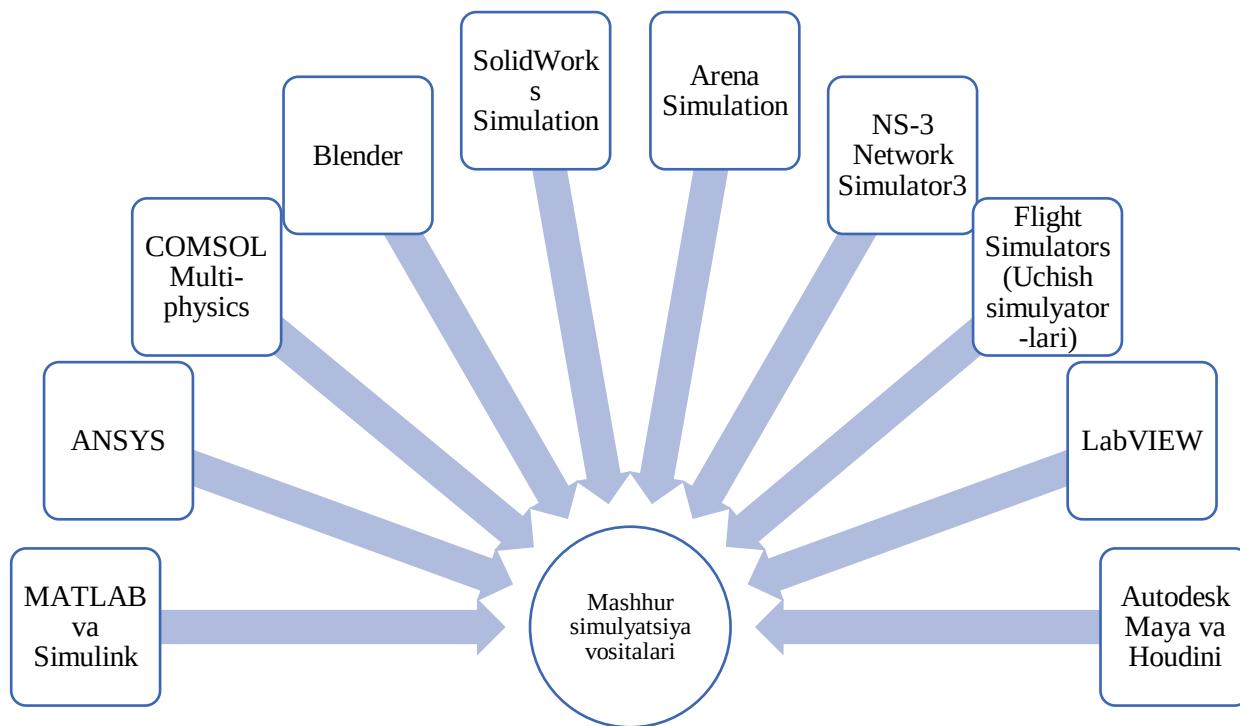
Аннотация. На данной статье изложены идеи анализа современных средств моделирования и возможности их применения в образовательном процессе. В статье подробно рассказывается о ряде инструментов моделирования, включая MATLAB, ANSYS, COMSOL Multiphysics, Blender, SolidWorks, Arena Simulation, NS-3 (Network Simulator 3), Flight Simulators, LabVIEW, Autodesk Maya va Houdini.

Ключевые слова: инструменты симулирования, MATLAB, ANSYS, COMSOL Multiphysics, Blender, SolidWorks, Arena Simulation, NS-3 (Network Simulator 3), Flight simulators, LabVIEW, Autodesk Maya и Houdini.

Simulyatsiya vositalari (yoki simulyatsiya dasturlari) real dunyo jarayonlari yoki tizimlarining kompyuter yordamida modellashtirilgan versiyalarini yaratishga mo'ljallangan. Bu vositalar ko'plab sohalarda qo'llaniladi: ilmiy tadqiqotlar, muhandislik, tibbiyot, harbiy tayyorgarlik, o'quv dasturlari va boshqa ko'plab joylarda. Quyida 1-jadvalda bir qator mashhur simulyatsiya vositalarini ko'rib o'tamiz.

MATLAB - ilmiy hisob-kitoblar va algoritmlar uchun keng foydalaniladigan dasturiy vosita bo'lib, Simulink esa MATLABning qo'shimcha vositasi hisoblanadi. MATLAB dasturining foydalanish sohalari muhandislik, fizik tizimlar, boshqaruv tizimlari va signallarni qayta ishlash hisoblanadi. Simulyatsiya dasturining

afzalliklari: kuchli algoritmik imkoniyatlari va modullik tizimi orqali turli xil tizimlarni oson modellashtirish imkonini beradi. Mexanik va elektromagnit jarayonlarni simulyatsiya qilish uchun keng qo‘llaniladigan dastur.

1-jadval. Zamonaviy mashhur simulyatsiya vositalari

ANSYS dasturi - ham ana shunday dasturlardan biri bo‘lib, foydalanish sohasi: materiallar qarshiligi, termodinamik jarayonlar, elektromagnit simulyatsiyalar va muhandislik modellashtirish hisobnadi. Uning afzalliklari: yuqori aniqlik va realistik natijalarni taqdim etish imkoniyati bilan ajralib turadi.

COMSOL Multiphysics dasturi ko‘p fizik jarayonlarni bir vaqtning o‘zida hisoblash va o‘zaro ta’sir etuvchi simulyatsiyalarni o‘tkazish uchun mo‘ljallangan dastur hisoblanadi. COMSOL Multiphysicsning foydalanish sohasi: elektronika, fizik-kimyoviy jarayonlar, termodinamik va suyuqliklar mexanikasi. Dasturning afzalliklari: bir necha turdagi fizik hodisalarni parallel ravishda modellashtirish imkoniyati bilan mashhur.

Blender - uch o‘lchamli grafikalar yaratish, modellashtirish va simulyatsiya qilish uchun bepul dastur hisoblanadi. Foydalanish sohasi: animatsiya, o‘yin ishlab chiqish, 3D modellashtirish. Afzalliklari: ochiq kodli va keng funksional imkoniyatlarga ega, shuningdek fizik simulyatsiyalar, masalan, suyuqliklar yoki ob’yektlarning o‘zaro ta’sirini ham modellashtiradi.

SolidWorks - dizayn va modellashtirish dasturi bo‘lib, uning Simulation moduli orqali kuchlanish, deformatsiya, harorat ta‘sirini hisoblash mumkin. Foydalanish sohasi: muhandislik, konstruktorlik va mahsulot ishlab chiqarish jarayonlarida. Afzalliklari: foydalanish qulayligi va kuchli grafik interfeys.

Arena Simulation - distributiv tizimlarni, masalan, ishlab chiqarish, logistika, xizmat ko‘rsatish va biznes jarayonlarini simulyatsiya qilishda keng qo‘llaniladi. Foydalanish sohasi: tijorat jarayonlari, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish tizimlari. Afzalliklari: foydalanuvchi uchun qulay interfeys va statistik tahlillar uchun boy imkoniyatlar mavjudligi.

NS-3 (Network Simulator 3) - tarmoq protokollarini va tarmoqdagi jarayonlarni simulyatsiya qilish uchun mo‘ljallangan ochiq manbali dastur. Foydalanish sohasi: kompyuter tarmoqlari, internet va simsiz tarmoq texnologiyalari. Afzalliklari: tarmoq infratuzilmasini har xil protokollarda tahlil qilish imkonini beradi.

Flight Simulators (Uchish simulyatorlari) - uchish simulyatorlari uchuvchilarni tayyorlash, parvoz jarayonlarini sinovdan o‘tkazish va xavfsiz parvoz qilishni o‘rgatish uchun mo‘ljallangan. Foydalanish sohasi: aviatsiya va harbiy tayyorgarlik. Afzalliklari: realistik uchish tajribasini yaratish imkoniyati.

LabVIEW - ilmiy va muhandislik ma‘lumotlarini yig‘ish va tahlil qilish uchun mo‘ljallangan dasturiy vosita bo‘lib, real vaqtli boshqaruv va avtomatlashtirish uchun keng qo‘llaniladi. Foydalanish sohasi: avtomatlashtirilgan testlar, eksperimentlar, laboratoriya o‘lchov tizimlari. Afzalliklari: real vaqtli tahlil va tajribalarni boshqarish qulayligidir.

Autodesk Maya va Houdini - Maya va Houdini animatsiya, video o‘yinlar va filmlar uchun 3D grafika va fizik simulyatsiyalar yaratishda qo‘llaniladi. Foydalanish sohasi: vizual effektlar, 3D animatsiya. Afzalliklari: realizm darajasi yuqori bo‘lgan grafikalar va animatsiyalarni yaratish imkoniyati.

Bu dasturlar va platformalar simulyatsiyalar uchun kerakli muhit va vositalarni taqdim etadi, ular turli sohalarda turlicha maqsadlarda ishlatiladi.

Ta‘lim jarayonida simulyatsiya vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq o‘rganishlariga, murakkab jarayonlarni yanada tushunarli va qiziqarli qilishlariga yordam beradi. Simulyatsiya vositalaridan ayniqsa texnika, tibbiyot, fizika, biologiya kabi fanlarda keng foydalaniladi. Quyida ta‘lim jarayonida simulyatsiyalardan qanday foydalanish mumkinligi haqida ba‘zi misollar keltirilgan:

1. Murakkab tushunchalarni tushuntirishda qo‘llash. Misol uchun: fizika fan tarmog‘ida, kinematika, dinamik va boshqa fizik qonuniyatlarni o‘rganishda simulyatsiyalar orqali harakat, kuch va energiya o‘zgarishlarini vizualizatsiya qilish mumkin. Bu o‘quvchilarga an‘anaviy formulalarga asoslangan o‘qitishdan ko‘ra

yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Yoki kimyoda: molekulyar simulyatsiyalar yordamida kimyoviy reaksiyalar, atomlar o‘zaro ta’siri va molekula tuzilishini vizualizatsiya qilish orqali mavzuni o‘zlashtirish osonlashadi.

2. Virtual laboratoriyalar. Simulyatsiya vositalari orqali virtual laboratoriyalar tashkil etilishi mumkin. Bu ayniqsa an’anaviy laboratoriya jihozlari mavjud bo‘lmagan yoki qimmatga tushadigan joylarda juda foydali. Misol: Biologiya darslarida hujayra bo‘linishi, genetik o‘zgarishlar va organlar faoliyatini simulyatsiya qilish orqali amaliy o‘quv tajribasini oshirish mumkin.

3. Xavfsiz tajribalar va amaliyot. Kimyo va fizika fanlarida ba’zi tajribalar xavfli yoki qiyin bo‘lishi mumkin. Simulyatsiya yordamida xavf tug‘dirmaydigan virtual muhitda bu tajribalarni bajarish mumkin. Misol: Elektromagnit maydon simulyatsiyasi, kimyoviy reaksiyalar yoki boshqa xavfli jarayonlarni xavfsiz va nazorat ostida o‘tkazish.

4. Tibbiy ta’limda amaliyot simulyatsiyalari. Tibbiyot sohasida jarrohlik va diagnostika amaliyotlarini mashq qilish uchun simulyatsiyalar keng qo‘llaniladi. Misol: Virtual jarrohlik simulyatorlari orqali talabalar jarrohlik amaliyotini xavfsiz o‘rganishi, asboblarni ishlatishni, mushak va nerv tuzilmalarini to‘g‘ri boshqarishni o‘rganishadi.

5. O‘yinli o‘qitish (gamification) jarayonida. O‘quv jarayonini o‘yin shaklida tashkil qilish ko‘plab yosh bolalarga qiziq va tushunarli bo‘ladi. Shu orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi va diqqatini oshirish mumkin. Misol: Matematika va til o‘rgatishda, o‘quvchilar uchun qiziqarli o‘yinlar orqali ma’lumotni o‘zlashtirishga yordam beruvchi simulyatsiyalar.

6. Boshqaruv va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish. Biznes va menejment fanlarida qaror qabul qilish simulyatsiyalari orqali talabalar turli iqtisodiy yoki menejment sharoitlarini boshqarish, o‘zaro bog‘liq jarayonlar va natijalarni oldindan ko‘rish imkoniyatini o‘rganadi. Misol: Tijorat faoliyatini rivojlantirish, ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarish, strategik qarorlar qabul qilishni o‘rgatuvchi simulyatsiyalar.

7. Tabiiy fanlarni o‘qitishda. Fizika va biologiya darslarida simulyatsiyalar orqali o‘quvchilar murakkab tabiiy jarayonlarni (masalan, suv aylanishi, ekologik muvozanat) kuzatishlari mumkin. Misol: Yomg‘ir, bug‘lanish, suv aylanishi yoki to‘fon kabi tabiiy hodisalarni simulyatsiya qilish orqali o‘quvchilar ushbu jarayonlarni yaxshiroq tushunadilar.

8. Tillarni o‘rganish jarayonida foydalanish. Til o‘rganishda virtual muloqot muhitlarini yaratish orqali o‘quvchilarni ona tili o‘rganilayotgan til bo‘lgan joyda bo‘lgandek sharoitga tushirish mumkin. Misol: Virtual suhbat hamkorlari yoki

ovozli yordamchilar bilan real vaqt rejimida muloqot qilish orqali o‘quvchilar tilni amaliy o‘rganadilar.

9. 3D modellash va ko‘rgazmali vositalar. Muhandislik va arxitektura fanlarida murakkab strukturalarni 3D formatda ko‘rsatish, shuningdek, ularni manipulyatsiya qilish imkoniyati mavjud. Misol: 3D bosmaxona texnologiyalari yoki mexanik tuzilmalar simulyatsiyasi orqali talabalar real dunyo bilan bog‘liq tajriba o‘tkazish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

10. Masofaviy ta‘lim va AR/VR imkoniyatlari. Masofaviy ta‘lim uchun AR (augmented reality) va VR (virtual reality) texnologiyalaridan foydalanish talabalarga mavzuni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Misol: VR yordamida tarixiy joylarga virtual ekskursiya uyushtirish, biologik jarayonlarni kashf qilish yoki kimyoviy moddalarni o‘zaro ta‘sir ettirish orqali mavzuni jonlantirish.

Simulyatsiya vositalari ta‘limda o‘quv jarayonini interaktiv va jonli qilish imkonini beradi, shuningdek, o‘quvchilarning bilim olish darajasini oshirish va qiziqishini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Боев, В. Д. Имитационное моделирование систем : учеб. пособие для прикладного бакалавриата / В. Д. Боев. - М. : Издательство Юрайт, 2017. -253 с. (Серия : Бакалавр. Прикладной курс).

2. Борисов И.И., Колюбин С.А., Имитационное моделирование мехатронных систем - СПб: Университет ИТМО, 2020. -103 с.

TA’LIM OLUVCHILARNING INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA O‘QUV MAQSADLARINI ANIQLASHTIRISH VA ULARNI TOPSHIRIQLARGA AYLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINI QO‘LLASHNING HOZIRGI HOLATI VA IMKONIYATLARI

Risqitillayeva Noila

Chirchiq davlat pedagogika universiteti 2-bosqich magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta‘lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘quv maqsadlarini aniqlashtirish va ularni topshiriqlarga aylantirish texnologiyalarini qo‘llashning hozirgi holati va imkoniyatlari to‘g‘risida fiklar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: intellektual qobiliyat, o‘quv maqsadi, kreativlik, topshiriqlar.

Аннотация. В данной статье изложены мнения о современном состоянии и возможностях применения технологий уточнения целей обучения и преобразования их в задания в развитии интеллектуальных способностей обучающихся.

Ключевые слова: интеллектуальные способности, цель обучения, креативность, задания.

Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarda sanoat davri innovatsion rivojlanish davriga almashtirilmoqda, bunda bilim, yuqori texnologiyalar va yangi ishlanmalar asosiy rol o‘ynaydi. Milliy innovatsion tizimlar yaratilmoqda, ularning maqsadi innovatsiyalarga asoslangan iqtisodiyotni qurishdir. Innovatsion jarayonlar iqtisodiyot, ijtimoiy soha, siyosat, ta’lim, fan, texnika, ishlab chiqarish, biznes va boshqa sohalarni qamrab oladi. Innovatsion jamiyatda uning rivojlanishida yangi g‘oyalar va innovatsiyalar katta rol o‘ynaydi. Rivojlanishning innovatsion bosqichida axborot va bilim ijodiy tafakkurning sub'ektiga aylanadi, ularning mahsuli katta ijtimoiy-iqtisodiy samaraga ega bo‘lgan yangi g‘oyalardir [1, 108].

Shu bilan birga, yangi bosqichga o‘tishda oldingi bosqichlardagi barcha yutuqlar saqlanib qoladi va yuqori darajada rivojlanadi. Rivojlangan mamlakatlarda ijodkorlik doimiy amaliyot va raqobatdosh ustunlikning asosiy manbaiga aylanib bormoqda. Deyarli har qanday ishlab chiqarish sohasida ijodiy salohiyatga ega bo‘lgan kishi yakunda g‘alaba qozonadi. Ta’lim oluvchi shaxsining mutaxassis sifatida kasbiy kamol topishi, rivojlanishi o‘z mohiyatiga ko‘ra tizimli ijodiy jarayon tarzida namoyon bo‘ladi. Ijodkor shaxsning shakllanishi va rivojlanishi uning ichki va tashqi olami o‘zgarishining o‘zaro mos kelishi, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar hamda inson ontogenezi – tug‘ilishidan boshlab to umrining oxiriga qadar uzluksizlik, vorisiylikni taqozo etadigan faoliyat mazmuniga bog‘liq. O‘quv-tarbiya jarayoniga kreativ yondashish mamlakatimizda ta’lim tarbiyaning innovatsion turi sifatida o‘z mavqeini mustahkamlamoqda, uning asosiy yo‘nalishi kreativ fikrlashni shakllantirish, kreativ qobiliyat va intellektual salohiyatni rivojlantirish, zamonaviy muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni izlashdir.

Bu qoidalar ta’limni rivojlantirish milliy ta’lim tashabbusida o‘z ifodasini topgan bo‘lib, u ijodiy shaxsni rivojlantirish va uzluksiz ijodiy o‘z-o‘zini rivojlantirish, o‘z-o‘zini takomillashtirishga qodir innovatorlarni yetishtirishni ustuvor vazifa sifatida belgilab beradi.

O‘quv maqsadlarini aniqlash va ularni topshiriqlarga aylantirish ta’lim jarayonida juda muhim rol o‘ynaydi, ayniqsa ta’lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda. Quyida bu jarayonni qanday amalga oshirish mumkinligi haqida ba’zi fikrlar keltirilgan:

Topshiriqlarni yaratish quyidagi turlarda bo‘lishi mumkin:

Amaliy topshiriqlar: Teoriya bilan amaliyot o‘rtasida bog‘liqlik o‘rnatish, masalan, muammolarni hal qilish, loyiha ishlab chiqish yoki tajribalar o‘tkazish.

Differensiyatsiyalash: Har bir o‘quvchining qobiliyatiga mos ravishda topshiriqlar tayyorlash. Masalan, ba’zi o‘quvchilar uchun oddiy misollar, boshqalariga esa murakkab muammolar berish.

Rivojlantirish texnologiyalari:

Interaktiv metodlar: Guruhlarda muhokama, rolli o‘yinlar, simulyatsiyalar orqali o‘quvchilar o‘rtasida faol muloqotni ta’minlash.

Texnologiyalardan foydalanish: Online platformalar, ta’lim dasturlari yoki o‘quv ilovalari yordamida o‘quvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish.

Ushbu metodikalarda **o‘qituvchining roli nihoyatda muhimdir**. O‘qituvchi mentorlik qilishi ya’ni o‘qituvchi sifatida, o‘quvchilarga yo‘l-yo‘riq berish va ularni motivatsiya berishi, o‘rganishni rag‘batlantirish ishlarini olib borishi: o‘quvchilarning qiziqishlarini oshirish va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish uchun yangi g‘oyalar va yondashuvlar taklif etishi lozimdir.

Natijalarni baholash jarayoni esa formativ va summativ baholash, yani o‘quv jarayonida muntazam ravishda baholash tizimidan foydalanish, o‘quvchilarning o‘zgarishini kuzatish va ularga mulohaza berish, yoki o‘z-o‘zini baholash: o‘quvchilarga o‘z bilim va ko‘nikmalarini baholash imkonini berish usullarida amalga oshirishi mumkin. Bu ularning o‘zini rivojlantirishlariga yordam beradi. Ushbu yondashuvlar ta’lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi va ularning o‘quv jarayonida faolligini oshiradi.

Intellektual qobiliyatlar deb, Analitik fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodiy fikrlash, mantiqiy mulohaza va o‘z-o‘zini boshqarish kabi qobiliyatlarni tushunish mumkin. Ta’lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘quv maqsadlarini aniqlashtirish va ularni topshiriqlarga aylantirish texnologiyalarini qo‘llashning hozirgi holati va imkoniyatlari quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

Hozirgi holat tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘quv dasturlari va standartlar masalasi: Ta’lim dasturlari ko‘pincha umumiy o‘quv maqsadlariga asoslanadi, lekin ko‘plab o‘quv muassasalarida bu maqsadlar aniq belgilangan emas yoki baholash jarayonida e’tiborga olinmaydi. Rivojlangan mamlakatlarda mazkur jarayonda innovatsion yondashuvlardan keng foydalanilmoqda, xususan, o‘quv jarayonida interaktiv metodlar, loyiha asosidagi o‘qitish va gamifikatsiya kabi yondashuvlar qo‘llanilmoqda. Bu yondashuvlar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va intellektual qobiliyatlarni rivojlantiradi. online ta’lim platformalari, ta’lim ilovalari va raqamli resurslar orqali o‘quvchilarga individual yondashuv imkoniyati yaratilmoqda. Bular o‘quvchilarga o‘z qobiliyatlariga mos ravishda materiallarni

o‘zlashtirish imkonini beradi. O‘quvchilarning individual qobiliyatlariga mos ravishda topshiriqlar tayyorlash orqali har bir o‘quvchining rivojlanishiga yordam berish imkoniyatlari mavjud. O‘quvchilarning rivojlanishini baholash va monitoring qilish orqali o‘quv maqsadlarini doimiy ravishda yangilash va takomillashtirish imkoniyati bevosita ta’lim jarayonini monitoring qilish orqali amalga oshirilishi mumkin. Shuningdek, jamoaviy ish - guruhlar va jamoalarda ishlash orqali o‘quvchilar o‘zaro fikr almashadi va bir-birining bilimlarini rivojlantiradi, bu esa intellektual qobiliyatlarni oshiradi. Ushbu yo‘nalishda ijodiy yondashuvlar: ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun turli xil ijodiy topshiriqlar va loyihalar o‘tkazish imkoniyati mavjud.

Hozirgi kunda ta’lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘quv maqsadlarini aniqlashtirish va ularni topshiriqlarga aylantirish texnologiyalarining qo‘llanishi yanada kengaymoqda. Innovatsion yondashuvlar va texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish uchun imkoniyatlar ko‘paymoqda. Bu jarayonda o‘qituvchilarning roli va pedagogik strategiyalarni to‘g‘ri tanlash juda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Tadqiqot doirasida ta’lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘quv maqsadlarini aniqlashtirish va ularni topshiriqlarga aylantirish texnologiyalarining qo‘llanishi va uni rivojlantirish muammosiga doir adabiyotlarni tahlil qilish quyidagi asosiy ilmiy g‘oyalarni aniqlash imkonini berdi:

1) Sanoatning, xususan, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi inson resurslarining kreativ qobiliyatlardan foydalanishiga bog‘liq. Shu bilan birga, kreativ odamlarning shakllanishi ta’lim tizimining vazifalaridan biridir.

2) Kreativlik har qanday faoliyatda shaxsning yangi, original g‘oyalarni yaratish qobiliyatini anglatadi. Shu bilan birga, kreativlikni rivojlantirish jarayoni turli faoliyat sohalariga xosdir.

3) Ta’lim tizimida yangi konsepsiya va nazariyalarni qo‘llash, turli ilg‘or tajribalar foydalanishda qarama - qarshiliklar mavjudligini ko‘rsatdi. Aniqlangan qarama - qarshiliklar tadqiqot ishining muammosi ta’lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘quv maqsadlarini aniqlashtirish va ularni topshiriqlarga aylantirish texnologiyalarining qo‘llanishi kreativ yondashuv asosida boshqarish maqsadi va pedagogik asoslarini shakllantirishga imkon berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кувшинов С.В. Компьютерные сети и гуманитарные науки: исторический аспект //Философские науки. – 2008. – №. 7. – С. 108-126

2. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni //O‘RQ-637-son 23.09.2020.

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA DARS DAVOMIDA O‘QUVCHILARNI O‘Z-O‘ZINI BAHOLASHGA O‘RGATISH METODLARI

Ismoilova Xonzoda Baxtiyor qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(Boshlang‘ich ta’lim) magistranti

Annotasiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich maktab o‘quvchilarining o‘z-o‘zini baholashga o‘rgatishning afzalliklari va metod va usullarini ko‘rib chiqiladi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются преимущества, а также методы и приемы обучения учащихся самооценке в начальной школе.

Annotation: This article examines the benefits and methods and techniques of teaching self-assessment to primary school pupils.

Kalit so‘zlar:k ritika, o‘z-o‘zini baholash, “4K” modeli, ko‘nikma, metod, texnologiya, takomillashuv “Charxpalak” metodi.

Ключевые слова: критика, саморазвитие, модель «4К», навык, метод, технология, совершенствование, метода «Чархпалак».

Key words: critical, self-assesment, “4K” model, skill, method, technology, improvement, “Charxpalak” method.

Ta'lim sohasiga yangi metodlar va atamalar kirib kelayotganini ko‘rmoqdamiz. Albatta, buning natijasi, ta’lim va tarbiyaning takomillashishiga olib keladi. Dars jarayonlarida ta'lim va tarbiya teng olib ketilgani bois, yangi metod va texnologiyalar ham bolaling bilimi oshirish ham tarbiyasining ahamiyatiga e'tibor qaratgan. Albatta, bunday metodlarni to‘g‘ri va o‘z vaqtida qo‘llay olish o‘qituvchi mahoratiga bog‘liq, Bilamizki, dars davomida o‘quvchi o‘qituvchi tomonidan bilimi nazoratga olinadi, tekshiruvlar olib boriladi. Endi o‘quvchi dars davomida o‘z bilimi tekshirsa va baholasa qanday bo‘ladi? Va bu albatta o‘qituvchi ko‘magida bo‘ladi, shundagina o‘quvchi o‘zining bilish qobiliyatiga o‘quvchining o‘zi haqqoniy tarzda baholaydi va bilim darajasiga tik qaraydi.

O‘z-o‘zini baholash - bu bolalarni o‘z bilimlarini baholash va baholashga undash usuli. Bu tengdoshlarni baholashga o‘xshaydi, lekin o‘quvchilar sherigiga fikr bildirish o‘niga, o‘zlari haqida fikr bildiradilar. Bolalarga o‘z ishini o‘z-o‘zini

baholashga o‘rgatishning afzalligi shundaki, ular berilgan vazifalarni bajarib xatolarini o‘qituvchi yordamida topadi va keyingi safar o‘sha xatolarni takrorlamaslikka harakat qiladi. Bu bolalar uchun juda muhim, chunki bu ularga o‘z ishlarini yanada yaxshilash va rivojlantirish uchun o‘ylash imkonini beradi. O‘z-o‘zini baholash o‘quvchilarni kelajakda takomillashtirishga yordam berish uchun qayerda xatoga yo‘l qo‘yganliklarini ko‘rib chiqishga undaydi. Nafaqat bu, balki bolalarni o‘z sa'y-harakatlarini yaxshilashga undash va ularga o‘z ta'limini nazorat qilish imkoniyatini berishning ajoyib usuli, Bu o‘quvchilarning o‘z bilimlari, ko‘nikmalari va yutuqlari haqida fikr yuritishni va ularning kuchli, zaif tomonlarini va yaxshilash sohalarini baholashni o‘z ichiga oladi.

O‘z-o‘zini baholashni o‘rganishni baholashning qo‘shimcha shakli sifatida qo‘llash fikrlash va o‘rganish uchun mas'uliyatni rivojlantirishning samarali usuli hisoblanadi. O‘z-o‘zini baholash yoshlarning mustaqil o‘rganuvchi bo‘lib yetishishiga yordam beradi.

2023-yilda “4K” modeli ostida kirib kelgan atamaning negizida juda katta ta'lim sohasidagi o‘zgarish, rivojlanish va takomillashtirish yotadi. “4K” modelning bir bo‘g‘ini bo‘lgan kritik fikrlash orqali o‘quvchi nafaqat boshqalarga balki o‘ziga (bilimiga) ham tanqidiy qaray oladi. Shu orqali o‘zini-o‘zi avtomatik rivojlantirib boradi.

Endi o‘z-o‘zini baholashning afzallik tomonlarini ko‘rib chiqamiz. Sinfda o‘z-o‘zini baholashdan foydalanishning afzalliklari:

Tushunishni tekshish: bilim olish va yangi o‘rganilgan bilimlarni tushunish o‘rtasida farq bor. O‘quvchilarni biror narsaga o‘z munosabatini bildirishga undash ularning haqiqiy tushunchasi haqida ma'lumot beradi. O‘quvchining bunda og‘zaki nutqi ham rivojlanadi chunki, o‘zining bilimlarini isbotlashga va tushuntirib berishga harakat qiladi. Bora-bora o‘quvchida fikrlash teranligi ortib boradi.

O‘rganilgan bilimlarni mustahkamlash: O‘quvchilarni yangi bilimlar asosida avvalgi olgan bilimlarini solishtirish yoki baholashga undaydi. Bu noto‘g‘ri tushunchalarni olib tashlashga va o‘quvchilarning yangi bilimlarini to‘g‘ri ravishda namoyish etishga yordam beradi.

Baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish: O‘quvchilarni nima yaxshi yoki yomonligini aniqlashga undash. Muayyan ish uchun muvaffaqiyat mezonlarini ular hal qilishadi. Bu yuqori darajadagi fikrlash qobiliyati bo‘lib, ularga baho berishda yordam beradi.

Faoliyatni oshirish: O‘quvchilarga o‘z ta'lim olish huquqini berish orqali siz ularga o‘z ta'lim jarayoniga ko‘proq jalb qilish imkoniyatini berasiz.

Chuqurroq tushunish: Muayyan javobning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri tomonlari bilan tushunish orqali o‘quvchilar ushbu topshiriq uchun ularni baholash mezonlari

haqida chuqurroq o‘ylashlari kerak. Shunday qilib, bu ularga ma‘lum bir sohada qanday qilib muvaffaqiyatga erishishni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

O‘z-ozini baholashga o‘rgatishning afzalliklariva foydali jihatlarini ko‘rib chiqdik, endi esa o‘qituvchi dars davomida o‘quvchilarni o‘z-o‘zini baholashga o‘rgatish va amalda qo‘llash usul, metod va texnologiyalarni qanday qo‘llaydi va qaysi metodlardan foydalanishini ko‘rib chiqamiz.

“Charxpalak” metodi. O‘qituvchi sinfni charxpalak shaklidagi 3 guruhga ajratadi. Har bir guruhga bir xil savollar keltirilgan varoqlar beriladi, o‘quvchilar ketma-ketlik bilan savollarga javob yozgan holda, sharxpalak harakati bo‘ylab savollar yozilgan varoqni aylantiradilar. 3 daqiqa vaqt belgilanadi, berilgan vaqt tugagandan so‘ng, savol javoblari o‘qib eshittiriladi, o‘quvchilar o‘zlarini eshitib tekshirishlari kerak bo‘ladi, bunda o‘quvchida o‘z-o‘zini baholash shakllanadi, nima to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini o‘zi baholab tekshiradi, o‘zi tekshirishi orqali ko‘p ma‘lumotlar esida yaxshiroq saqlanadi.

“Besh barmoq” texnologiyasi. Bu texnologiya orqali o‘quvchi chinakamiga o‘zini-o‘zi baholaydi. Har bir o‘quvchiga bittadan barmoq shaklida qirqilgan varoq beriladi. Agar o‘quvchi dars davomida o‘qituvchi bergan savollarga javob bersa va berilgan topshiriqlarni to‘g‘ri bajarsa, barmoq shaklidagi varoqni barmoqlarini bittadan qayrib boradi, va to‘la qayrib bo‘lingan barmoqlar uchun 5 bahoni qo‘lga kiritadi.

Xulosa qilib aytganda, har bir dars uchun o‘z-o‘zini baholash metodlarini qo‘llashning afzallik jihatlarini juda ko‘p, masalan, o‘quvchining fikrlash doirasi kengayadi, o‘zini olgan bilimlarini va o‘rganmagan bilimlarini o‘zi anglab oladi, xatolariga va kamchiliklarini ko‘ra oladi, o‘zining fikrlashidan kelib chiqib kritik fikrlay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Pedagogik mahorat”, ilmiy-nazariy va metodik jurnal, 2021-yil.
2. <https://cyberleninka.ru/article> sayti.
3. <https://uz.m.wikipedia> sayti

MATEMATIKA FANINI O‘QITISHDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Xo‘jamqulov Ravshanbek Hasanboy o‘g‘li
Ibrohimjonova Mohinabonu Jamoliddin qizi

*Namangan Davlat Pedagogika instituti
Matematika-informatika yo‘nalishi 2-kurs talabalari
Ilmiy rahbar: NamDPI dotsenti M.Eshnazarova*

Annotatsiya: *Ushbu maqola matematika fanini kompyuter texnologiyalari orqali o‘qitish, matematika fanini o‘qitishda zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalanish haqida.*

Annotation: *This article is about teaching math through computer technologies, the use of modern information technologies in the teaching of math.*

Аннотация: *Данная статья посвящена преподаванию математики с помощью компьютерных технологий, использованию современных информационных технологий в преподавании математики.*

Kalit so‘zlar: matematika, fan, kompyuter, axborot, axborot texnologiya, ta’lim, pedagog, metod, multimedia.

Key words: Math, subject, computer, information, information technologies, study, teacher, method, multimedia.

Ключевые слова: Математика, наука, компьютер, информация, информационные технологии, образование, педагог, метод, мультимедиа.

Kirish. Kundan-kunga rivojlanib borayotgan zamonda axborot vositalarisiz turmush tarzini tasavvur etib bo‘lmaydi. Axborot texnologiyalari (inglizcha: Information Technology)-axborot tizimi, kompyuter tizimlari, aloqa tizimi, ma’lumotlar, ma’lumotlarni qayta ishlash va saqlash, dasturlash tillari, axborotni yig‘ish, qayta ishlash va uzatishning usul va vositalari majmuasidan foydalanish jarayoni.

Kompyuter texnologiyalari, axborot vositalari va mobil texnologiyalari allaqachon hayotimizning bir bo‘lagiga aylanib bo‘ldi. Kompyuter texnologiyalari shu darajada taraqqiy etdiki har bir soha, har bir kasb, har bir faoliyat turining ich-ichigacha kirib bordi. Shu jumladan, pedagoglarni ham bu texnologiyalar chetlab o‘tmadi. Pedagogning asosiy vazifasi yosh avlodga ta’lim va tarbiya berishdan iborat. Hozirgi kunda pedagoglar ham bilim berish jarayonida kompyuter texnologiyalaridan foydalanishmoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, inson ma’lumotlarni faqat eshitish orqali qabul qilsa, tinglagan ma’lumotlarini o‘rtacha 20 foizini o‘zlashtira oladi.

Dars davomida pedagog faqat ma’ruza qilsa, talabaning qanchalik xotirasi kuchli bo‘lmasin u darsni o‘zlashtirishga qiynaladi. Agar inson o‘rganishi kerak bo‘lgan ma’lumotni bir marta o‘qisa va eshitsa 25 foizini, ikki marta takrorlasa 30 foizini, ham yozib ham o‘qisa 45 foizini eslab qoladi. Shuning uchun ham dars

berish jarayonida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish o‘qitish samarasini sezilarli darajada oshiradi.

Matematika (yunoncha – “bilim”, “bilimni o‘rganish”) - sonlar, turli ishoralar, shakllar, fazo, aniq hisob-kitobni o‘z ichiga oluvchi fan hisoblanadi. Matematika qadimdan bo‘lgan va rivojlanib kelayotgan fanlar sirasiga kiradi.

Matematika – o‘zlashtirilishi biroz murakkab bo‘lgan fan. Chunki unda aniq hisob-kitoblar, shakllar ustida turli amallar bajariladi. Insonlar taraqqiyot yo‘lidan yura boshlabdilar, ular matematikadan foydalanadilar. Kundalik turmush tarzimiz, bajarayotgan ishimiz, atrofimizdagi hodisalarning deyarli barchasi bizdan matematikani bilishimizni talab etadi. Hattoki, o‘zimiz yashayotgan koinotni anglashda ham matematik hisob-kitoblarning o‘rni juda ham katta. Birgina misol, yashaydigan atiga bir kunimiz ham matematika. Negaki bir kun 24 soat, bir soat 60 daqiqa, bir daqiqa esa 60 soniya. Shu oddiygina bir kunni rejalashtirish uchun ham bizga bu fan kerak bo‘ladi.

Qanchalik fanni bilishimiz zarur bo‘lmasin, lekin uni o‘rganish qiyin hisoblanadi, o‘rgatish esa undanda qiyin. Chunki matematika insondan kuchli xotira va fikrlashni talab etadi. Pedagogning birinchi vazifasi o‘quvchilarni fanga qiziqitirish. Chunki inson o‘zi qiziqmagan ishni hech qachon bajara olmaydi, lekin biror bir ishga qiziqsa, shu ishni bor vujudi bilan bajaradi. Shuning uchun o‘quvchilar birinchi navbatda matematika fanini yaxshi o‘zlashtirishlari uchun fanga qiziqishlari kerak.

Pedagogning ikkinchi vazifasi esa o‘rganish qiyin bo‘lgan fan, ya‘ni matematikani o‘quvchilarga osonroq va qulayroq usulda tushuntirish. Aynan shuning uchun ham matematika fanini o‘qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Interaktiv darslar, onlayn resurslar, animatsiyalar va boshqa zamonaviy texnologiyalar ta‘lim jarayonini yangilashga yordam beradi. Kelajakda bunday texnologiyalarni qo‘llash o‘quvchilarning bilim darajasini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Matematika o‘qitishda onlayn resurslar va interaktiv darsliklarning o‘rni. Onlayn resurslar va interaktiv darsliklar matematika darslariga o‘zgacha rang bag‘ishlab, uni yanada qiziqarli va samarali bo‘lishida muhim rol o‘ynaydi. Masalan, GeoGebra, Desmos va Gauth kabi dasturlar o‘rganuvchilarga matematik tushunchalarni tushunishda yordam beradi. Ushbu dasturlar orqali o‘quvchilar funksiyalar, grafiklar va geometrik shakllarni yaratish va o‘zgartirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu dasturlar orqali o‘quvchi yoshlar o‘z bilimlarini yanada mustahkamlash va yangi bilimlarni egallash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Onlayn resurslarning yana bir qulayligi o‘quvchi istalgan kitobni, qo‘llanmani, darslikni, maqola yoki jurnalni o‘qiy oladi. Agar resurs boshqa tilda bo‘lsa uni istalgan tarjima dasturlarida o‘ziga tushunarli tilga tarjima qilib olsa bo‘ladi. Talaba o‘z yashash joyida mavjud bo‘lmagan kitobni qiynalmasdan internet orqali topib o‘qiy oladi, yaxshi o‘zlashtirmagan yoki tushunmagan mavzusini turli xil onlayn darslar orqali o‘rgana oladi. Boshlang‘ich sinflar uchun interaktiv darsliklardan foydalanish juda qulay, chunki yosh bolalarga oq-qora kitobdan ko‘ra bu darsliklar ancha qiziqarli. Interaktiv darsliklar turli chizmalar, audio yozuvlardan iborat. Bu o‘z navbatida bolani matematika faniga jalb qiladi. Dars vaqtini tejash maqsadida turli xil QR-kodlarni ishlatga bo‘ladi. Masalan, o‘qituvchi bermoqchi bo‘lgan uyga vazifani QR-kodga joylaydi, o‘quvchi esa mana shu QR-kod orqali berilgan vazifani bajaradi. Bu o‘quvchilarga berilgan vazifani yozdirgandan ko‘ra qulayroq. Tejab qolingan vaqtni esa mavzuni yanada chuqurroq tushuntirish uchun ishlatga bo‘ladi.

Maktab o‘quvchilari va talabalardan onlayn matematik testlarni olish samarali. Bu o‘z navbatida test jarayonlariga inson aralashuvini oldini oladi va bu test natijalari aniq va haqqoniy bo‘ladi. Baholash tizimi ham onlayn tarzda bo‘lishi turli xil korrupsiya holatlarini oldini oladi. XXI asr bolalari uchun an‘anaviy tarzda matematika fanini o‘rgatishdan ko‘ra onlayn resurslar va interaktiv darsliklar orqali dars o‘tish qiziqarliroq. Bu esa o‘z navbatida zamonaviy ta’limda, ayniqsa, matematik bilimlarni o‘rganishda kompyuter texnologiyalarining o‘rni muhim va beqiyos ekanligining bir dalili desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Multimedia materiallari. Bo‘ljak pedagog sifatida shuni ayta olamanki, matematika fanini o‘qitishda multimedia materiallaridan foydalanish o‘quvchilarning diqqatini jalb etishda muhim ahamiyatga ega. Video darsliklar, taqdimotlar va animatsiyalar yordamida murakkab matematik tushunchalarni osonroq tushuntirish mumkin. Dars davomida matematika fani faqat o‘qituvchi tomonidan nutq so‘zlash orqali o‘tilsa, mavzu nisbatan qiyinroq bo‘ladi, dars davomida turli ko‘rgazmalardan foydalanilsa, mavzu yanada yorqinroq bo‘ladi. Avvallari ko‘rgazmalar qo‘lda tayyorlangan bo‘lsa, hozirgi kunda turli multimedia materiallari orqali tayyorlanadi. Masalan, mavzu yuzasidan tayyorlangan taqdimot va animatsiya.

Pedagog dars o‘tish jarayonida taqdimotdan foydalansa, o‘quvchi mavzuni ham eshitadi, ham o‘qiydi, ham tahlil qiladi va bu o‘z navbatida o‘tilgan mavzuni 80 foizini tushunishga ko‘maklashadi. Geometrik shakllarni ko‘rsatish uchun animatsiyalardan foydalanish yordamida ularni real hayotdagi misollar bilan bog‘lash mumkin bo‘ladi. Bu esa o‘z navbatida o‘quvchilarni diqqatini tortadi va darsga bo‘lgan qizishlari ortishiga ham sabab bo‘ladi. Video darsliklar, audio

darsliklarning yana bir qulayligi shundaki, imkoniyati cheklangan ko‘zi ojizlar, ular kitoblarni ko‘ra olishmaydi, Brayl alifbosi orqali o‘qishda qiynalishadi, lekin video va audio darsliklar, kitoblar orqali ular o‘zlashtirilishi kerak bo‘lgan ma’lumotni qiynalmasdan eshitish orqali o‘rgana oladilar.

Hammamizga ma’lumki matematikaning bo‘limi hisoblangan geometriya fani turli shakllar va chizmalardan iborat. O‘qituvchi bu chizmalarni doskada chizib tushuntirsa bo‘ladi, biroq hozirgi kunda universitetlar, institutlar va ba’zi maktablarda qo‘llaniladigan interaktiv doska orqali chizmalarni chizish osonroq, bu chizmalar tekis va aniq bo‘ladi.

Masofaviy o‘qitish. Masofaviy o‘qitish bugungi kunda ta’lim jarayonida muhim o‘rinni egallaydi. Buning asosiy sabablardan biri bu o‘quvchilar o‘z vaqtlariga mos ravishda va istalgan joydan darslarni o‘zlashtirishlari mumkinligidir. Yana bir qulay tarafi shundaki, yashash manzili ta’lim olish maskanidan uzoq bo‘lsa, bu o‘z navbatida ortiqcha mablag‘ni va vaqtni talab qiladi. Yosh farzandi bor onalar uchun ham masofaviy ta’lim qulay hisoblanadi.

Matematika fanini o‘qitish bo‘yicha birinchi o‘rinni AQSHda joylashgan Massachusetts Texnologiya instituti, ikkinchi o‘rinni esa Kaliforniyada joylashgan Stenford universiteti, uchinchi o‘rinni Buyuk Britaniyadagi Cambridge universiteti egallaydi. Matematika fanini yanada chuqurroq o‘rganmoqchi bo‘lgan talaba shu institut va universitetlar onlayn saytlari va onlayn darslari orqali masofaviy ta’lim olishlari mumkin. Bu esa matematikani bizning davlatimizda ham rijovlanib, yanada boyishiga yordam beradi.

Zoom, Google, YouTube, Classroom kabi platformalar onlayn dars o‘tkazish uchun keng qo‘llaniladi. Bu platformalar darslarni tashkil qilish, materiallarni taqdim etish va o‘quvchilar bilan aloqa o‘rnatishda yordam beradi. Masofaviy ta’lim Vazirlar Mahkamasining 03.10.2022 yildagi 559-son qarori bilan Oliy ta’lim tashkilotlarida masofaviy ta’limni tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizom tasdiqlandi va bu nizom ko‘plab bilim oluvchilar uchun turli qulayliklarni yaratdi.

Matematik o‘yinlar. Matematik o‘yinlar o‘quvchilarning muammolarni hal qilish qobiliyatlarini, IQ darajalarining rivojlanishida samarali vosita hisoblanadi. O‘yinlar orqali o‘quvchilar matematikani qiziqarli va fikrlash qobiliyatlarini oshirgan holda o‘rganadilar.

Matematik o‘yinlar nafaqat bilim olish jarayonini qiziqarli qiladi, balki o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Ular ta’lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, matematikani yanada qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi.

O‘quvchilar o‘rtasida hamkorlik va raqobatni rag‘batlantiradi, bu esa motivatsiyani oshiradi. O‘quvchilar matematik o‘yinlarni darslarda foydalanish

orqali o‘quvchilarni qiziqishlarini oshirish mumkin. O‘yinlar orqali yangi mavzularni o‘zlashtirish yanada samarali bo‘ladi. Bunday o‘yinlarni yaratishda onlayn platformalar, mobil ilovalar va kitoblardan foydalanishimiz mumkin.

Matematik o‘yinlar – bu matematik fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan faoliyat turidir. Ular ko‘pincha qiziqarli va interaktiv bo‘lib, o‘quvchilarga matematik tushunchalarni o‘rganishga yordam beradi. Quyida matematik o‘yinlarning turlari va foydalari haqida ma‘lumot keltirilgan: raqamli jumboqlar, masalan, sudoku yoki matematik rebuslar, mantiqiy masalalar va hokazolar bularga misol bo‘ladi. Bunday o‘yinlar o‘quvchilarning matematik ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi va ularni hayotda qo‘llash uchun tayyorlaydi.

Ma‘lumotlarni tahlil qilish. Ma‘lumotlarni tahlil qilish, bu jarayon o‘quvchilarga matematik tushunchalarni amaliyotda qo‘llash imkoniyatini beradi. Kompyuter texnologiyalari yordamida o‘quvchilar matematik ma‘lumotlarni tahlil qilishni o‘rganadilar. Excel yoki Google sheets kabi dasturlar orqali ma‘lumotlarni yig‘ish, tahlil qilish va natijalarni grafik shaklda ko‘rsatish mumkin.

Xulosa. Matematika fanini o‘qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish ta‘lim olish jarayonini yaxshilaydi. Interaktiv darsliklar, multimedialar, onlayn sinflar, matematik o‘yinlar orqali o‘quvchilar matematikani yanada chuqurroq o‘rganadilar. Shu bois ta‘lim tizimida kompyuter texnologiyalaridan keng foydalanish zarurati ortib bormoqda, nafaqat matematika fanini o‘qitishda balki ta‘limning barcha sohasida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish ta‘lim sifatini yanada oshiradi deb o‘ylaymiz. Biz kirib borayotgan yaqin kelajak - raqamli texnologiyalar davri. Bu davrga biz yoshlar munosib ravishda o‘z hissamizni qo‘shmog‘imiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. R.H.Ayupov, S.Q.Tursunov. Raqamli texnologiyalar: innovatsiyalar va rivojlanish istiqbollari. T.: Nizomiy nomidagi TDPU, “Nodirabegim” nashriyoti, 2020, 377 bet.
2. B.Mo‘minov. Informatika. O‘quv qo‘llanma. T.: “Tafakkur-bo‘stoni”, 2014 y.
3. R.Boqiyev, N.Mirzahmedova, A.Primkulova. Informatika. O‘quv qo‘llanma. T.: TDPU, 2016 y.
4. M.T.Azimjanova va boshqalar. Informatika va axborot texnologiyalari. O‘quv qo‘llanma. T.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”, 2013 y.
5. S. Alixonov. “Matematikani o‘qitish metodikasi”, Toshkent, 2002, 400 bet

6. M. Jumayev “Matematikani o‘qitish metodikasidan praktikum”, T: TDPU
2005, 258 bet

TEXNIKA OLIY O‘QUV YURTLARIDA TA’LIMNING ZAMONAVIY SHAKLLARI

Obidov Jamshidbek G‘ayratjon o‘g‘li,

Farg‘ona politexnika instituti, P.f.b.f.d.,(PhD), v.v.b. dotsenti,

Annotatsiya. Jahonda ta’lim investitsiyasiga e’tibor kuchayib, texnika oliy o‘quv yurtlarida sifatli oliy texnik ta’limni takomillashtirish yuzasidan qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xorij tajribasiga nazar solsak, ta’lim sohasidagi islohotlar aynan texnika oliy o‘quv yurtlarining texnologik-pedagogik zamonaviy o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida amalga oshirish orqali sifatli ta’lim amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan interventsion texnik ta’lim tadqiqotini taqdim etadi. Imitatsion-variativlik pedagogikasi asosan texnika oliy ta’lim sohasidagi bo‘lajak kadrlarni tayyorlash va ishlab chiqarishini rivojlantirish uchun matnlarning ichki tuzilishini tahlil qilishni o‘qitishdan iboratdir. Asosiy e’tibor texnik matnlarni pedagogik texnologiyalar yordamida tushunish hamda sinergetik, germeneytik va praksilogik yondashuv orqali o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik va vizual-amaliy yo‘nalganlik imkoniyatlarini kengaytirish vositasida talabalarining texnik oqilonalik orqali texnika tilini bilish, o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalarini mazmun mohiyati va texnika ta’limidagi ahamiyatini talabalar ongida shakllantirishga qaratilgan.

Dunyoning ilg‘or xalqaro oliy ta’lim texnika oliy o‘quv yurtlarida olib borilayotgan islohotlarda belgilangan maqsadlarga e’tibor berilganda, imitatsion-variativlik asosida o‘qitish - bo‘lajak muhandislar uchun ta’lim jarayoni, jumladan, hozirgi vaqtda o‘rganish va o‘rganilgan tadqiqotlardan kelajakda butunlay yangi sharoitlarda yoki vaziyatlarda foydalanish imkoniyatidir. Ushbu tadqiqot ishimizda imitatsion-variativlik asosida o‘qitish yordamida texnika oliy o‘quv yurtlari talabalarini kasbiy kompetentliklarini oshirish jihatlari, o‘z kasbini texnologik madaniyatni tashkil etuvchi komponentlar, mutaxassislik fanlarni o‘qitishdagi o‘rni va mazmunini integrallashuvi o‘laroq tushunishni rivojlantirish yoki ularni texnologik jixatdan takomillashtirish usullarini yaratish masalasi ekanligi yoritilgan. Bu jarayonda albatta asosiy fundamental va aprior omil bu imitatsion model hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish, ta’lim jarayoni, imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalarining didaktik xususiyatlari, imitatsion model, texnika oliy o‘quv yurtlarida talabalarga o‘quv materiallarini loyihaviy, tashkiliy va natijaviy komponentlarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari, o‘quv jarayonlarini tinglovchiga tushunarli tarzda havola qilish, virtual resurslar, pedagogik metodlar.

Abstract. In the world, the attention to investment in education is increasing, and a number of reforms are being carried out in order to improve the quality of higher technical education in technical higher educational institutions. If we look at the foreign experience, the reforms in the field of education provide an interventional technical education research aimed at improving the quality of educational practice through the implementation of technological-pedagogical modern educational materials of technical higher education institutions on the basis of imitation-variation. Imitative-variational pedagogy mainly consists of teaching the analysis of the internal structure of texts in order to train and develop the production of future personnel in the field of technical higher education. The main focus is on understanding technical texts with the help of pedagogical technologies and by means of expanding the possibilities of imitative-variability and visual-practical orientation of educational materials through a synergetic, hermeneutic and praxeological approach. It is aimed at forming in the minds of students the importance of the content and technical education of the technology of improving teaching.

Given the goals set in the reforms carried out in the world's leading international higher education technical universities, simulation-based learning is an educational process for future engineers, including learning in the present. and the ability to use the research learned in entirely new settings or situations in the future. In this research work, with the help of teaching on the basis of imitation-variation, the development of understanding of the aspects of increasing the professional competence of students of technical higher education institutions, the components that make up the technological culture of their profession, the role and content of specialized subjects in teaching, or It is explained that it is a matter of creating ways to improve them from a technological point of view. In this process, the main fundamental and a priori factor is the imitation model.

Keywords: improvement of teaching materials based on imitation-variation, educational process, didactic features of technologies of improvement of teaching on the basis of imitation-variation, imitation model, design of educational materials for students in technical higher educational institutions, organizational and result

components, technologies for improving teaching on the basis of imitation-variation, referencing educational processes in an understandable way to the listener, virtual resources, pedagogical methods.

Аннотация. В мире возрастает внимание к инвестициям в образование, проводится ряд реформ с целью повышения качества высшего технического образования в технических вузах. Если обратиться к зарубежному опыту, то реформы в сфере образования предусматривают интервенционное исследование технического образования, направленное на повышение качества образовательной практики за счет внедрения технико-педагогических современных учебных материалов технических вузов на основе имитации. вариация. Имитаторно-вариационная педагогика преимущественно заключается в обучении анализу внутренней структуры текстов с целью подготовки и развития производства будущих кадров в сфере высшего технического образования. Основное внимание уделяется пониманию технических текстов с помощью педагогических технологий и путем расширения возможностей имитационно-вариативной и наглядно-практической направленности учебного материала посредством синергетического, герменевтического и праксиологического подхода, направленного на формирование в сознании. среди студентов подчеркивается важность содержания и технического образования, технологии совершенствования преподавания.

Учитывая цели, поставленные в ходе реформ, проводимых в ведущих международных технических университетах высшего образования мира, обучение на основе моделирования представляет собой образовательный процесс для будущих инженеров, включающий обучение в настоящем и возможность использовать полученные исследования в совершенно новых условиях или. ситуации в будущем. В данной научно-исследовательской работе с помощью обучения на основе имитации-вариации осуществляется развитие понимания аспектов повышения профессиональной компетентности студентов технических вузов, компонентов, составляющих технологическую культуру их профессии, роль и содержание профильных предметов в преподавании, или Поясняется, что речь идет о создании способов их совершенствования с технологической точки зрения. В этом процессе главным фундаментальным и априорным фактором является имитационная модель.

Ключевые слова: совершенствование учебных материалов на имитационно-вариативной основе, образовательный процесс, дидактические особенности технологий совершенствования обучения на имитационно-вариативной основе, имитационная модель, проектирование учебных

материалов для студентов технических вузов, организационно-результатный. компоненты, технологии совершенствования обучения на основе имитации-вариации, привязки образовательного процесса в понятной слушателю форме, виртуальные ресурсы, педагогические методы.

Kirish: O‘zbekistonda Yangi uyg‘onish davri, ya’ni raqamli iqtisodiyot va raqamli texnologiyalarga asoslangan Uchinchi Renessans davri - O‘zbekistonning taraqqiyot bosqichida amalga oshirilayotgan ta’lim-tarbiya sohasidagi strategik vazifalarning muhim yo‘nalishi bu globallashuv sharoitida innovatsion texnologiyalardan to‘g‘ri foydalana oladigan, jamiyat va shaxs manfaatlari uchun zarur bo‘ladigan rivojlanish istiqbollarini aniq belgilaydigan mutaxassislar tayyorlash masalalariga qaratilganligi bilan tavsiflanadi.

Zamonaviy muhandislikni texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘qitishdagi moddiy texnik baza hamda dasturiy vositalari orqali darslarni o‘tishda pedagog boshqaruvchi vazifasida bo‘lishi kerak. Bu tamoyil dars o‘tishda rejalashtirilgan o‘quv metodik qo‘llanma yordamida dars o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida faollashtirishni ta’minlaydi. Keyingi jarayon darslarni rejalashtirish jarayoni hisoblanib, unda EHM dasturlarini tayyorlash hamda kommunikatsion vositalarni faollashtirish hisoblanadi.

Hozirda Yevropa mamlakatlarida juda keng tarqalgan AKT vositalaridan biri bu internet provayderlar va internet intellektual aloqa tizimlari hisoblanadi. Ular modul orqali talabalarga masofaviy va mustaqil ta’limni sifatli yo‘lga qo‘yishni ta’minlashmoqda.

Texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv jarayonini oson hamda tushunarli qilib tinglovchiga havola qilish ham ular oldiga qo‘yilgan maqsadlardan biri hisoblanadi. Mavzularga mos ravishda virtual resurslarni ilg‘or pedagogik metodlar bilan yaratish rivojlanishni ta’minlaydi.

O‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari ijtimoiy tushunchalardagi nazariy va metodologik atama bo‘lib, unga ko‘ra jamiyat taraqqiyoti texnika va texnologiyaning rivojlanishi bilan belgilanadi.

Hozirgi vaqtda o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari asosida texnologiya bilan bog‘liq bo‘lgan bir nechta muammo, xususan, konsepsiyani o‘qitishdagi pedagogik muammolar, texnika va texnologiya tabiati, ijtimoiy ahamiyati muhokama qilinmoqda.

Tadqiq etilgan masalani har tomonlama o‘rganish maqsadida bo‘lajak muhandislarning o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari asoslariga doir bilimlarini takomillashtirish

masalalari xorijiy va mahalliy pedagogik tadqiqotlarda o‘rganilganligi ko‘rib chiqildi va tizimli tahlil qilindi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: B.S.Abdullayeva, O.Musurmonova, B.Sh.Shermuhamedov, E.I.Ruziyev, Z.T.Raximov, M.R.Kadirova, B.R.Mengliyev, J.Yu.Suyumovlar kompyuter imitatsion modellari asosida multimediali, imitatsion-variativ o‘quv qo‘llanmalar yaratish va mustaqil talim jarayoniga tatbiq etishning nazariy asoslarini pedagogik hamda didaktik jihatlarini o‘rgangan. D.U.Zakirov, S.I.Tursunova, I.B.Siddiqov, Z.A.Aminova, M.M.Odilova hamda D.I.Kamalovalar talabalarda mustaqil ta’lim jarayonida ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish borasida, hamda imitatsion-variativ ta’lim muhitini yaratish, uni xalqaro andozalarga to‘liq mosligini ta’minlash, hozirgi kunda texnika oliy o‘quv yurtlarida mustaqil ta’limni tashkil etishga doir mavjud muammolar hamda mustaqil ta’lim olishni tashkil etishning yangi usullarini yaratish borasida qator taklif va shu maqsadda amalga oshirilgan qator uslubiy tajribalar pedagogik nuqtai nazardan talqin qilingan.

Taniqli nazariyotchi va amaliyotchi pedagog olimlari V.S.Skripkin, E.I.Kapustina, I.A.Orlyanskaya, I.V.Kapustin, Yu.A.Bezginalar rahbarligida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni yangi metodik ta’minotlar orqali takomillashtirish texnologiyalariga pedagogik ishlov berish, didaktik materiallarni tayyorlash nazariyasi va amaliyoti metodik ta’minotlar hamda usullar orqali asoslangan edi. T.N.Dukhina, I.V.Maksimey, A.A.Volodin, A.V.Kelton, V.N.Smirnov, Y.A.Maslova, A.Bogdanov, O.A.Zaplatina, N.Vrublevskaya, A.Knyazev, A.Zapesotskiylar mustaqil ishlarni imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalariga asoslanib pedagogik jarayonni tashkil etishning didaktik talablari va tamoyillarining ilmiy-uslubiy hamda pedagogik jihatlarini yoritish masalalarida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishgan.

Texnika oliy o‘quv yurtlarida talabalarga o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari Ch.Quigley, K.Rodgers, J.Forrester, J.Vogelmann, A.Swenson va H.Johnsonlar oliy texnik ta’lim jarayonida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari orqali talabalarga motiv, maqsad, shart-sharoit, harakat, jarayon kabi faoliyat strukturasini tashkil etuvchi elementlarni o‘rganish yordamida mustaqil ta’lim mohiyatini anglash va tahlil qilishni o‘z ilmiy izlanishlarida aks ettirgan. Shuningdek, o‘quv ijodiy tayyorgarlik tizimida mutaxassislik, ixtisoslik yoki umumkasbiy o‘quv fanlaridan chuqur bilim va malakalarga ega bo‘lishda mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarining shakllanganligi asosiy faktor bo‘lib xizmat qilishini R.Hiemstra, C.McCallum, D.Deumling, M.Khowles va E.Torrenslar o‘z ilmiy-tadqiqotlarida yoritib bergan.

Texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlardan, adabiyotlar tahlili, tadqiqotchi olimlar tomonidan ilgari surilgan qarashlaridan kelib chiqib, aytish mumkinki: “talabalarda o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari asoslariga doir bilimlarni takomillashtirish” bu - ijtimoiy taraqqiyotni texnika va texnologiyalarning innovatsion rivoji bilan integratsiyalovchi konsepsiyani ta’lim jarayonida pedagogik tashxis tamoyillari yordamida qo‘llash, pedagogik texnologiyalarning didaktik tamoyillari hamda mezonlari orqali talabalar ongi va tafakkurida shakllantirish jarayonidir.

Texnika oliy o‘quv yurtlarida talabalarga o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari oliy texnik ta’lim pedagoglari tomonidan talabaning muammoli vaziyatga kreativ yechim izlash, uni hal etish bo‘yicha texnik faoliyatni rejalashtirish bilan uzviy bog‘lovchi ijtimoiy taraqqiyotning nazariyasi bo‘lgan didaktik jihatdan ta’minlovchi maxsus tashkil etilgan maqsadli o‘quv faoliyatidir.

Natijalar va muhokamalar: Texnika oliy o‘quv yurtlarida talabalarga o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalarining innovatsion pedagogik istiqbollari hamda rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi Davlat siyosati doirasida ko‘plab ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, mamlakatimizni innovatsion rivojlantirish strategiyasi va mexanizmlari, eng avvalo, shu davlatda yaratilgan intellektual va ilmiy-texnikaviy salohiyatdan qanchalik samarali foydalanish bilan chambarchas bog‘liq.

“Hozirgi vaqtda mamlakatimizda 300 dan ortiq ilmiy-tadqiqot muassasalari, oliy o‘quv yurtlari, tajriba-konstruktorlik tashkilotlari, ilmiy-ishlab chiqarish korxonalari, kichik innovatsion markazlar va boshqa ilmiy-texnikaviy tuzulmalar faoliyat yuritmoqda”. Bunday faoliyat turlarini rivojlantirish uchun esa, texnika ta’limini isloh qilish, yangilik, ixtiro va innovatsiyalar yaratilishini o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalarini o‘qitish asosida pedagogik jarayonni tashkil qilish muhim vazifalardan biridir.

Har bir fan o‘qituvchisi o‘z fani bo‘yicha mukammal bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishi zarur. Buni texnika fanlari asosida ko‘rib chiqsak, muhandislik sohasidagi fan o‘qituvchisi zamonaviy-texnikaviy bilimlar va amaliy uslublardan tashqari talabalarining intellekti va skillariga qarab qobiliyatlarini bilishi hamda oldindan bilim berishning hamma bosqichlarini amalga oshirish uslublarini mukammal egallashi kerak. O‘zi dars beradigan fanning didaktik va futurologik

asoslarini bilib, pedagogik metodlar yordamida bilimni berish umumiy uslublarini o‘ziningining hayotiy tajribasiga asoslanib bilimni yetkazishi lozim.

Fanni o‘qitishda turli o‘qitish metodlari, texnologiyalar va innovatsiyalardan foydalanish bo‘lajak kadrlarda kompetensiya, bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishda asos bo‘la oladi.

Bundan tashqari, hozirgi kun texnika fani o‘qituvchisi nafaqat o‘qituvchi, balki universal konstruktor vazifasini ham zimmasiga olgan, ya’ni avvalgi ta’lim tizimlaridan farqli ravishda noodatiy o‘quv mashg‘ulotlaridan keng foydalanib, bo‘lajak muhandislarni hozirgi mehnat bozoridagi raqobatbardosh kadr sifatida hamda zamonaviy energetikaning hal qiliuvchi faktorlari bo‘lib yetishishida zamin yaratishi zarur. Bu amaliy jarayonlarda samarador usullardan eng muhimi virtual laboratoriyalardan keng foydalanish ekanligini ta’kidlash joiz.

Virtual o‘quv laboratoriya bo‘yicha ilmiy-metodik ishlarning mavjudlari ham asosan virtual asbob va ularni laboratoriya mashg‘ulotlarida qo‘llashning yoritilishi bilan cheklangan, biroq, bizning fikrimizcha, virtual o‘quv laboratoriyasida faqatgina virtual asboblardan emas, balki virtual o‘quv xonalari texnik ob’ektlar loyihasi, matematik va imitasion modellash tizimlari, amaliy dasturlar o‘quv va ishlab chiqarish paketlarini o‘z ichiga oladi. Virtual o‘quv laboratoriyaning o‘zi esa faqatgina laboratoriya mashg‘ulotlarida emas, balki talabalarning kurs va diplom loyihalarida, o‘quv-tadqiqot ishlarida qo‘llanilishi mumkin. “Virtual laboratoriya” tushunchasining mohiyati tarkibiy qism bo‘lgan virtual asbob yordamida (oddiy elektron asbob bilan ishlagandek) kompyuterda ishlash imkoniyatini beradigan, oddiy kompyuterga qo‘shimcha qilingan apparatli va dasturli vositalar to‘plamini ifodalashdan iboratdir. Virtual asbob va virtual laboratoriyaning muhim qismi – foydalanuvchining samarali grafik interfeysi (ya’ni, foydalanuvchining kompyuter bilan o‘zaro aloqalarining qulay, interfaol rejimini ta’minlovchi), odatiy predmetli sohada ko‘rgazmali grafik namunalar ko‘rinishida grafik menyu tizimi bilan dasturli asbob hisoblanadi.

O‘quv virtual laboratoriya – bu yakunlangan dasturli mahsulot bo‘lib, uning o‘ziga xos xususiyati avtomatlashtirilgan hamda loyihalashtirish samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan katta dasturli tizimlarni loyihalashtirishning zamonaviy konsepsiyalaridan foydalanish hisoblanadi.

Metodologik jihatdan virtual laboratoriyalarni sun’iy intellekt tizimlarida qabul qilingan jarayon, deklarativ va gibrid tizimlari turlariga asoslangan bilim berish, tasavvur modellaridan kelib chiqib, guruhlash mumkin. Virtual o‘quv laboratoriyadagi amaliy jarayon asosini amaliy dasturlar o‘quv paketi yoki ularning sanoat analoglari tashkil etadi. Ularni yaratishda asosiy e’tibor odatda matematik modellash, o‘rganilayotgan jarayon yoki obyektlar optimallashtirish va hisob

ishlariga qaratiladi. Amaliy dasturlar paketi bilan o‘quv ishlarida talabalar maxsus mutaxassislik malakalariga ega bo‘lishlari kerak, ko‘pchilik hollarda ular hali malakalarga ega bo‘lmaydilar. Bunda quyidagi tamoyillarga asoslangan maxsus didaktik interfeys, ssenariyli sxemalar yordam berishi mumkin:

- o‘rganish faoliyatini faollashtirish uchun musobaqalashish vaziyatlarini yaratish;
- o‘quvchilarning bilish faoliyatini siklik, yopiq boshqarishni tashkil etish; qiziqarli namunaviy yoki o‘rgatuvchi masala yoki masalalar to‘plamini tanlash.

Bu tamoyillarni amalga oshirish tajribasi ularning yuqori didaktik samarasini ko‘rsatadi. Texnik ma‘lumotga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlashda texnik obyektlar loyihasini o‘rganish bo‘yicha laboratoriya ishlari katta ahamiyatga ega. Shu maqsadda maxsus o‘quv xonalari yaratilyapti. Ammo ularni yaratish uzoq vaqtni, jihozlash va tarkibi esa – katta moddiy resurslarni talab qiladi. Ta‘lim jarayonida virtual xonalardan foydalanish haqiqiy o‘quv xonalaridan foydalanishni butunlay chetlashtirmaydi. Lekin, bunday mashg‘ulotlarning elektron ko‘rinishi quyidagilarga imkon beradi:

- talabalarning o‘quv ishlarida faolliklari va mustaqilliklarini oshiradi;
- o‘quv materialining multimedia ko‘rinishidaligi bilan uni qabul qilishni osonlashtiradi;
- har bir talabaning materialni o‘zlashtirishi bo‘yicha to‘liq nazoratni ta‘minlaydi;
- imtihon va reyting nazoratlari tayyorlanishda takrorlash va trening jarayonini osonlashtiradi;
- Virtual laboratoriya o‘quv multimedia majmualaridan foydalanish yaxshi samara beradi. Bilish faoliyatining asosiy bosqichlariga quyidagilar:
 - Tanishuv, qabul qilish: metodik tavsiyalar, bosma qo‘llanmalar.
 - Anglash, mustahkamlash va bilimlarni tekshirish: elektron o‘quv qo‘llanmalar, test tizimlari, virtual o‘quv xonalari.
 - Kasbiy yo‘nalgan ko‘nikma va malakalarni shakllantirish, intuisiyani rivojlantirish: matematik yoki immitasion modellash, trenajerlar va boshqa o‘quv tizimlari.
 - Loyiha-tadqiqotchilik o‘quv faoliyati: o‘quv yoki ishlab chiqarish qo‘shimcha dastur paketlari kiradi.

Fanlar bo‘yicha fizik asboblar va qurilmalar bilan shaxsan tanishmasdan va ularda ishlash ko‘nikmalarini shakllantirmasdan turib, yetuk mutaxassisni tayyorlashni tasavvur qilish qiyin. Masofaviy ta‘limni tashkil etish sharoitlarida

laboratoriya praktikumining an’anaviy shakllari foydalanuvchi (talaba tajriba o‘tkazuvchi)ning modellashtirish muhiti bilan samarali interfaol o‘zaro aloqalariga erishish yo‘lida apparatli-dasturli (texnik) vositalar, kompyuter grafikasi va animasiyadan foydalanib, fizik tajribani imitatsiya qilish hamda matematik modellashtirish texnologiyasidan foydalanuvchi, virtual laboratoriyalar bilan to‘ldiradi.

Xulosa va takliflar: Virtual laboratoriyaning muhim jihati asboblarning odatiy tasvirlari bilan birga, haqiqiy signallarni imitatsiyalash modellarinigina emas, balki zarur ma’lumotlar fayllarida saqlanadigan avvalgi tajriba ma’lumotlar fayllarida foydalanish yo‘li bilan tajribani ko‘rgazmali imitatsiya qilish mumkinligi hisoblanadi. O‘qitish natijalari kafolatining asosi yaxlit o‘quv jarayonida tashkil etiluvchi operativ javob aloqasi hisoblanadi. O‘quv materialini o‘rganishda qo‘yilgan maqsadlarga yo‘naltirilgan kundalik natijalarni baholash va ta’lim mazmunini boyitib borish zarur. O‘quv materiallarini imitatsion modellar orqali takomillashtirish muim punktual maslaladir. Modellarini takomillashtirish haqida so‘z yuritganda imitatsion model iborasiga to‘xtalib o‘tish maqsadga muvofiq.

Ushbu tadqiqot ishidan xulosa qiladigan bo‘lsak, mustaqil ta’lim jarayonida talabalarga o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirishning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini oshirish hozirgi kun bo‘lajak muhandislarining amaliy qobiliyatlarida shakllantirish ularning kasbiy psixologiyasiga, aktiv skillariga ijobiy ta’sir o‘tkazadi.

Texnika oliy o‘quv yurtlarining ilmiy-tadqiqot ishlaridan xabardor va fanlarni o‘qitish metodikasini egallagan bitiruvchilar yashil iqtisodiyotimizning sanoat tarmoqlari drayverlari bilan ishlash tizimini yaxshilashda faol ishtirok etishlari zarur.

Xulosa qilganda, oliy texnik ta’lim muassasalari talabalarida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalariga oid bilimlarni oshirish va imitatsion-variativ dunyoqarashni shakllantirish orqali bo‘lajak muhandislar tayyorlash tizimini xalqaro standartlar asosida tubdan takomillashtirish, kadrlar tayyorlashda innovatsion faoliyatni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yuvchi mezonlarni ishlab chiqish, yuqori kasbiy kompetentlikka ega bo‘lgan texnologlarni tarbiyalash imkoniyatlari kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rasulovna M. K., et al. Innovation teaching method in primary education //Czech Journal of Multidisciplinary Innovations. – 2022. – T. 5. – C. 31-34

2. J.Y.Suyumov., Kompyuter imitatsion modellari asosida faol o‘qitish texnologiyasining nazariy asoslari//Scientific progress Volume 2 | ISSUE 3 | 2021 ISSN: 2181-1601

3. Obidov J.G‘. “Intellectual o‘lchash asboblari”. Darslik. Farg‘ona.“Classic” nashriyoti. 2024 yil//ISBN: 978-9910-652-94-3.

4. Obidov, J.G. Virtual process modeling technologies based on imitation-variability in technical higher education institutions//E3S Web of Conferences, 2023, 452, 07017 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202345207017>

5. Erkaboev, A., Obidov, J., Madmarova, U., Alikhonov, E. //Analysis of the ISO 9001 standard model of risk management in analytical testing laboratories//E3S Web of Conferences, 2023, 452, 06009 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202345206009>.

OLIY TALIM MUASSASALARIDAGI TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA XALQARO STANDARTLARNI QO'LLASH

Hamdamov Yusufjon Mahammadjon o‘g‘li,

*Farg‘ona politexnika instituti, Metrologiya, standartlashtirish va sifatni
boshqarish (tarmoqlar bo‘yicha) mutaxassisligi magistranti,*

Annotatsiya. Bugungi kunda korxonalar nafaqat mijozlarning talablarini qondirishga, balki undan yuqori bo‘lgan sifatli mahsulotlar va xizmatlarni taklif qilishga intilishadi. Boshqa tomondan, ular raqobatlashishi uchun o‘z xarajatlarini kamaytirishlari kerak. Kichik va yirik korxonalarning sifat va iqtisodiy samaradorlikka erishish qobiliyati ularning sifatni yaxshilash bo‘yicha kompleks yondashuvni ishlab chiqish qobiliyatiga bog‘liq.

ISO 9001 sifat menejmenti tizimi dunyodagi eng mashhur sifat menejmenti tizimi standarti bo‘lib, dunyo bo‘ylab 180 mamlakatlaridagi milliondan ortiq tashkilotlarni sertifikatlashtirgan. 9001 standarti Xalqaro standartlashtirish tashkiloti (ISO) tomonidan e‘lon qilingan 9000 seriyali standartlardan muvofiqlikni baholash uchun ishlatilishi mumkin bo‘lgan yagona standartdir. ISO 9001, shuningdek, keng tarqalgan ishlatiladigan OHSAS 13485 va ISO 16949 kabi ISO 9100 (tibbiy asboblari), ISO / TS 18001 (avtomobil), AS / EN 14001 (aerokosmik) va boshqaruv tizimlari kabi sanoat uchun standartlar uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

ISO 9001 Sifat Menejmenti Tizimi - bu dunyo miqyosida qabul qilingan sifat menejmenti tizimi bo‘lib, mijozlar talablari, ehtiyojlari va tartibga soluvchi talablarini qondirish orqali mijozlar ehtiyojini oshirishni nazarda tutadi. U sifat

menejmenti tizimining holatini ko‘p jihatdan tashkilotning tashkiliy tuzilishidan tortib, mijozlarning qoniqish darajasiga, to‘plangan ma’lumotlarni tahlil qilishdan jarayonlarni samarali boshqarishga, ichki auditdan mahsulot dizayniga, sotib olishdan sotishga qadar. ISO 9001 standarti asosan boshqarish mexanizmidir. Ushbu standartning maqsadi - xatolar va nuqsonlarni kamaytirish, yo‘q qilish va oldini olish. Standart mahsulot va xizmatlarning sifati bilan emas, balki boshqaruv tizimining sifatiga bevosita bog‘liqdir. Asosiy taxmin shundan iboratki, agar samarali Sifat Menejmenti Tizimi yaratilsa va joriy etilsa, mijozlar ehtiyojlarini qondirish uchun sifatli mahsulotlar va xizmatlar ishlab chiqariladi.

Kalit so‘zlar: Ta’lim, sifat, menejment, ta’lim tizimi, standartlar, menejment tizimi sertifikatlari, identifikatsiya.

Abstract. Businesses today strive not only to meet customer expectations, but also to offer quality products and services that go above and beyond. On the other hand, they need to reduce their costs to compete. The ability of small and large enterprises to achieve quality and economic efficiency depends on their ability to develop a comprehensive approach to quality improvement.

The ISO 9001 quality management system is the most popular quality management system standard in the world and has certified more than a million organizations in 180 countries around the world. The 9001 standard is the only standard of the 9000 series of standards published by the International Organization for Standardization (ISO) that can be used for conformity assessment. ISO 9001 also serves as the basis for standards for industry such as ISO 9100 (medical devices), ISO/TS 18001 (automotive), AS/EN 14001 (aerospace) and management systems, such as the widely used OHSAS 13485 and ISO 16949..

ISO 9001 Quality Management System is a globally accepted quality management system that aims to improve customer satisfaction by meeting customer requirements, needs and regulatory requirements. It covers the state of the quality management system in many ways, from the organizational structure of the organization to the level of customer satisfaction, from the analysis of collected data to the effective management of processes, from internal audit to product design, from purchasing to sales. The ISO 9001 standard is primarily a management mechanism. The purpose of this standard is to reduce, eliminate and prevent errors and defects. The standard is not directly related to the quality of products and services, but to the quality of the management system. The underlying assumption is that if an effective Quality Management System is established and implemented, quality products and services will be produced to meet customer needs.

Key words: Education, quality, management, education system, standards, management system certificates, identification.

Аннотация. Сегодня компании стремятся не только оправдать ожидания клиентов, но и предложить качественные продукты и услуги, которые выходят за рамки возможного. С другой стороны, им необходимо сократить свои затраты, чтобы конкурировать. Способность малых и крупных предприятий достичь качества и экономической эффективности зависит от их способности разработать комплексный подход к повышению качества.

Система менеджмента качества ISO 9001 является самым популярным стандартом системы менеджмента качества в мире и сертифицировала более миллиона организаций в 180 странах мира. Стандарт 9001 — единственный стандарт из серии стандартов 9000, опубликованный Международной организацией по стандартизации (ISO), который можно использовать для оценки соответствия. ISO 9001 также служит основой для промышленных стандартов, таких как ISO 9100 (медицинское оборудование), ISO/TS 18001 (автомобильная промышленность), AS/EN 14001 (аэрокосмическая промышленность), а также систем управления, таких как широко используемые OHSAS 13485 и ISO 16949..

Система управления качеством ISO 9001 — это признанная во всем мире система управления качеством, целью которой является повышение удовлетворенности клиентов путем удовлетворения их требований, потребностей и нормативных требований. Он охватывает состояние системы менеджмента качества во многих отношениях: от организационной структуры организации до уровня удовлетворенности потребителей, от анализа собранных данных до эффективного управления процессами, от внутреннего аудита до проектирования продукции, от закупок до продажи. Стандарт ISO 9001 – это прежде всего механизм управления. Целью настоящего стандарта является сокращение, устранение и предотвращение ошибок и дефектов. Стандарт напрямую связан не с качеством продукции и услуг, а с качеством системы менеджмента. Основопологающее предположение заключается в том, что если будет создана и внедрена эффективная система управления качеством, качественная продукция и услуги будут производиться для удовлетворения потребностей клиентов.

Ключевые слова: Образование, качество, менеджмент, система образования, стандарты, сертификаты системы менеджмента, идентификация.

Kirish: Ma'lumki, ta'lim jamiyat rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Qanday sohada bo'lmasin, yuqori bilimga ega mutaxassislar, ilmiy-tadqiqot ishlanmalari bilan shug'ullanish, yangi mahsulot turlarini yaratish va texnologiyalarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Jahondagi globallashuv jarayonlari va

kompaniyalar o‘rtasidagi mavjud chuqur raqobat muhiti mutaxassislarni ham favqulodda shunga tayyor bo‘lishlarini talab etadi. Ular nafaqat o‘z g‘oyalarini rivojlantirish va yaratilgan nazariy modellarini amalda joriy etish uchun qulay sharoitlarni ta'minlaydilar, shu bilan birga, iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi uchun ham muhim intellektual omil hisoblanadilar.

Bugungi kunda jahonda texnologiyalar va axborotlashtirish jarayonlarining rivojlanishi davrida yuqori malakali kadrlarni egallash va yollash uchun kompaniyalar o‘rtasida raqobat kurashi birmuncha oshdi. Bu nafaqat tijorat tashkilotlariga, balki ilmiy-tadqiqot markazlari, o‘quv yurtlariga ham tegishlidir. Shunday ekan, zamonaviy ta'lim sifati to‘g‘risidagi masala birinchi navbatda hal qilinishi kerak bo‘lgan muammo hisoblanadi. Aynan, OTM (oliy ta'lim muassasa)lar kelgusi mutaxassislarning aniq kasbiy sohasida bilimlarini shakllantiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Oliy ta'lim muassasalari tomonidan taklif etilgan ta'lim xizmatlari sifati akkreditasiya bo‘yicha davlat organlarining rasmiy baholash o‘tkazishi asosida amalga oshiriladi. Bitiruvchilarning bilim natijalari esa ish beruvchilar tomonidan baholanadi. Biroq aniqlash lozimki, qaysi asosiy omillar ta'lim jarayoniga ta'sir ko‘rsatadi? Albatta, bu ta'limni moliyalashtirish, qulay sharoitlarni yaratish, OTMning yuqori rivojlangan tashkiliy tarkibining mavjudligi, yuqori darajada texnik qurollanganlik va boshqalar hisoblanadi. Biroq talabalarning yuqori bilim darajasini ta'minlovchi eng muhim ahamiyatli resurs – pedagogik kadrlar hisoblanadi. Ularning malakasi, kasbiy darajasi, pedagogik mahorati, kommunitabelligi, fanni rivojlantirishda qo‘shgan hissasi va boshqa ko‘plab omillari kelgusida bitiruvchilar bilimini yuqori darajada ta'minlash imkonini beradi. Aynan shuning uchun o‘quv yurti rahbariyati pedagogik xodimlarning ahamiyatga ega rolini oshirishi va ularni samarali boshqarish usullarini takomillashtirishi zarur. Shunday ekan, bu holat o‘quv yurtlarining barcha faoliyat turlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Oliy ta'lim muassasalarida pedagogik kadrlarni boshqarish sifatini ta'minlashga e'tiborni qaratish, ular bilan o‘zaro aloqadorlik samaradorligini oshirish, hamda faoliyati natijalaridan manfaatdorligini ta'minlash zarur.

Sifat - bu o‘zining to‘la tavsifi bilan talabning qondirilish darajasi yoki Sifat – qo‘yilgan talab tavsifining muvofiqlik darajasi.

Aytaylik ikki xil xolatda: qum soat va aniq raqamlarga ega bo‘lgan soatni misol qilib olishimiz mumkin. Kimgadir qum soatning avzalik tomonlari bor, yana kimdir aniqlik uchun raqamlar ko‘rsatilgan soatni tanlagan bo‘lardir. Bu bilan nima demoqchimiz sifatga oddiygina ta'rif beradigan bo‘lsak. Iste'molchi talabini qondirgan maxsulot borki bu maxsulot sifatli xisoblanadi.

Menejment – boshqaruv yoki boshqaruvchi o‘z korxonasi, tashkilotining foydasini va kelajagini o‘ylagan xolda faoliyat olib boradi degan fikrni birinchi o‘ringa qo‘yadi. Qisqa qilib aytganda boshqaruv xaqidagi bir fan.

Shu o‘rinda tashkilotlarni o‘rganish fani klassiklaridan biri bo‘lgan Lyuter Gulik (Luther Gulik) korxona va tashkilotlarning jamiyat taraqqiyotidagi tutgan o‘rni xaqida quyidagilarni yozgan “Insoniyat rivojlanishi kuchli va kuchayib borayotgan xolda tashkilot, qolaversa korxonalar boshqaruvi fani va amaliyotiga bog‘likdir”

Jamiyatimizga “menejment” atamasi 90- yillarda kirib kelgan bo‘lib o‘zining keng tarqalishi bilan “menejment” va “boshqaruv”, shu bilan birga “menejer” va “raxbar” atamalarining farqi to‘g‘risida savol tug‘dira boshladi. Ko‘pchilik musataqillikga erishganimzdan so‘ng ushbu atamalar bir xilligini va ular orasida xech qanday farq yo‘qligini ta’kidlay boshladi. Ammo bu atamalar bir-biridan tubdan farq qiladi.

Natijalar va muhokamalar: Boshqaruv va menejment atamalarining mazmunan ajralib turishi va farqining sababi. Mamlakatimizda uzoq vaqt davom etgan markaziy ma'muriy boshqaruv tizimining qo‘llanilganligidir. Boshqaruv -xalq xo‘jaligi maqsadlariga erishishni ta'minlashga qaratilgan, yuqori raxbar organlari tomonidan tasdiqlangan va tushurilgan rejalarni bajarishga qaratilgan faoliyat turi edi. Raxbar uchun esa korxona foydasi emas, balki xalq xo‘jalik rejalarni natural o‘lchamlar bo‘yicha oylik, chorak va yillik rejalarni bajarish majbur edi. Raxbar faoliyati samaradorligi va muvaffaqiyati xarajatlar miqdori yoki yoki boshqa iqtisodiy qo‘rsatkichlar rejalarni bajarilish oldida ikkilamchi o‘rinda edi.

Menejment va menejer tushunchalari esa bundan farqli o‘laroq o‘z mulkiga o‘zi kurashuvchi va egalik xuquqiga ega tizm va shaxslardur.

Sifat menejmentining to‘laqonli tushunchasiga keladigan bo‘lsak korxona yoki tashkilot boshqaruv tizimiga minimal xarajat orqali maksimal natijaga erishish asosiy maqsad shu, ushbu orqali sifatli maxsulot yoki yuksak natijaga erishishdan iborat.

O‘quv jarayoniga tadbiq etmoqchi bo‘layotgan sifat menejmenti tamoyillari esa o‘quv jarayonini qaysidir ma'noda yaxshilashga qaratilgan deb aytsak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Bugungi kunda korxonalar nafaqat mijozlarning talablarini qondirishga, balki undan yuqori bo‘lgan sifatli mahsulotlar va xizmatlarni taklif qilishga intilishadi. Boshqa tomondan, ular raqobatlashishi uchun o‘z xarajatlarini kamaytirishlari kerak. Kichik va yirik korxonalarning sifat va iqtisodiy samaradorlikka erishish qobiliyati ularning sifatni yaxshilash bo‘yicha kompleks yondashuvni ishlab chiqish qobiliyatiga bog‘liq.

ISO 9001 yaxshi kompaniya boshqaruvining asosidir.

ISO 9001 -mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish maqsadida ish jarayonlarini boshqarishni baholovchi boshqaruv tizimi. Bu dunyodagi eng keng tarqalgan standart bo‘lib, uning asosida kompaniyalarda sifat menejmenti tizimi (SMS) qurilgan, chunki standart keyingi takomillashtirish uchun barcha zarur mezonlarga ega.

Xulosa va takliflar: Uzluksiz ta’lim tizimining faoliyat olib borishi davlat ta’lim standartlari asosida, turli darajalardagi ta’lim dasturlarining izchilligi asosida ta’minlanadi va quydagi ta’lim turlarini o‘z ichiga oladi:

- maktabgacha ta’lim;
- umumiy o‘rta ta’lim;
- o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi;
- oliy ta’lim;
- oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim;
- kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash;
- maktabdan tashqari ta’lim.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining o‘ziga xos xususiyati mustaqil ravishdagi to‘qqiz yillik umumiy o‘rta hamda uch yillik o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limini joriy etishdan iboratdir. Bu esa, umumiy ta’lim dasturlaridan o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi dasturlariga izchil o‘tilishini ta’minlaydi. Umumiy ta’lim dasturlari: maktabgacha ta’lim, boshlang‘ich ta’lim (I- IV sinflar), umumiy o‘rta ta’lim (I–IX sinflar), o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limini qamrab oladi. Kasb-hunar ta’limi dasturlari o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi, oliy (bakalavriat, magistratura) ta’lim va oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’limni, kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlashni qamrab oladi.

Ushbu bosqichlardan biz uchun eng muximi bu oliy ta’lim bo‘lib, oliy ta’limda olib borilayotgan uquv jarayoni uchun sifat menejmenti tamoyillarini joriy etishga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rasulovna M. K., et al. Innovation teaching method in primary education //Czech Journal of Multidisciplinary Innovations. – 2022. – T. 5. – C. 31-34
2. J.Y.Suyumov., Kompyuter imitatsion modellari asosida faol o‘qitish texnologiyasining nazariy asoslari//Scientific progress Volume 2 | ISSUE 3 | 2021 ISSN: 2181-1601
3. Obidov J.G‘. “Intellectual o‘lchash asboblari”. Darslik. Farg‘ona.“Classic” nashriyoti. 2024 yil//ISBN: 978-9910-652-94-3.

4. Obidov, J.G. Virtual process modeling technologies based on imitation-variability in technical higher education institutions//E3S Web of Conferences, 2023, 452, 07017 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202345207017>

5. Erkaboev, A., Obidov, J., Madmarova, U., Alikhonov, E. //Analysis of the ISO 9001 standard model of risk management in analytical testing laboratories//E3S Web of Conferences, 2023, 452, 06009 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202345206009>

ONA TILI FANINI O‘QUVCHILARGA O‘RGATISHNING AHAMIYATI VA XUSUSIYATI.

Madina Qambaraliyeva

*Namangan davlat universiteti ona tili va adabiyot mutaxassisligi
1-kurs magistranti,*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili fanini o‘quvchilarga o‘rgatishning ahamiyati va xususiyati haqida ayrim fikr-mulohazalar yuritilgan. Shuningdek, maqolada Ona tili ta’limini bugungi kun yoshlariga o‘qitishda muhim bo‘lgan jabhalar, sohadagi muhim bo‘lgan jabhalarga ham bizning taqinimiz bo‘yicha baho berilgan.

Kalit so‘zlar: Ona tili, ta’lim, bilish, metodika, o‘quvchilar, ko‘nikma, fonetika, poydevor, salohiyat, ahamiyat, bilim.

Аннотация: В этой статье дается некоторое представление о важности и характере обучения учащихся родному языку. В статье также оцениваются аспекты, которые важны в обучении родному языку современной молодежи, а также важные аспекты области в нашей области.

Ключевые слова: Родной язык, образование, познание, методика, учащиеся, навык, фонетика, основа, потенциал, значимость, знание.

Annotation: This article provides some insights into the importance and nature of teaching mother tongue to students. The article also assesses the aspects that are important in teaching mother tongue education to today's youth, as well as the important aspects of the field in our context.

Keywords: Native language, education, cognition, methodology, students, skill, phonetics, foundation, potential, importance, knowledge.

Kirish. Bugungi kunda xalq ta’lim tizimiga qaratilayotgan e’tibor va g‘amxo‘rliklar harbir pedagog uchun ulkan mas’uliyat yuklamoqda. Har bir

o‘quvchini aqlan yetuk, jismonan barkamol va manan salohiyatli etib tarbiyalash, shu bilan birgalikda uchinchi renessansga mustaahkam poydevor qo‘yish bugungi kun pedagoglariga ulkan sharaf taqdim etmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi “2022-2026- yillarda xalq ta’limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-134-son Farmoni sohadagi ishlarning kamolotini belgilab berdi desak adashmagan bo‘lamiz. Jumladan Ona tili fani o‘qituvchilari oldiga ham ulkan va shu bilan birgalikda sharaflari mas’uliyat yukladi. Ona tili — har bir elatning, xalqning, millatning o‘z tilidir. Ona tili lug‘at tarkibi, asosan, shu tilga mansub xalqning turmushi, madaniyati va an’analarini ifodalaydigan so‘z va tushunchalardan iborat bo‘ladi. Ona tili taraqqiyoti har bir elat, xalq va millatning ijtimoiy rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq[1,13].

Ona tili – millatning ruhidir. Til davlat timsoli, mulki. Tilni asrash, rivojlantirish millatning yuksalishi demak. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat tilining maqomi huquqiy jihatdan mustahkamlab qo‘yilgan. Shu tariqa o‘zbek tili mustaqil davlatimizning Bayrog‘i, Gerbi, Madhiyasi qatorida turadigan, qonun yo‘li bilan himoya qilinadigan muqaddas davlat ramziga aylandi[2,25].

Ona tili fanini o‘qitishning bosh maqsadi yoshlarimizning ijodiy- mustaqil, o‘z fikrini erkin va ta’sirli, mazmunli va mantiqli qilib yozma va og‘zaki shaklda ifodalashga, o‘zbek tili qonun-qoidalarini ongli o‘zlashtirishga o‘rgatish, shuningdek, ularning fikr doiralarini kengaytirishga, ona yurtimizga, avlod-ajdodlarimiz qoldirgan boy ma’naviyatimizga, milliy urf-odatlarimizga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalashga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Tadqiq etilayotgan mavzuni ochib berishda biz Q.Husanboevaning “Adabiyot – ma’naviyat va mustaqil fikr shakllantirish omili”, V.Qodirovning “Adabiyot o‘qitish metodikasi” Karima Qosimova va boshqalarning “Ona tili o‘qitish metodikasi”, Boqijon To‘xliyevning “Ifodali o‘qish” U. Normatovning “Ona tili o‘qitishning dolzrb muammolari” kabi qo‘llanmalarda foydalandik. Ushbu adabiyotlarda mavzu yuzasidan muhim bo‘lgan ma’lumotlar mavjud bo‘lib, tadqiq etilayotgan mavzuni ochib berishda muhim omil bo‘lib xizmat qildi. Shuningdek, internet nashrlaridan ham samarali foydalanildi

Tahlil va natijalar: Maktabda amaliy ishlarning ahamiyati o‘quvchilar tomonidan to‘g‘ri baholansada, o‘quvchilarning nazariy bilimlaridan amalda foydalanishga qiynaladilar. Yozma ishlarni bajarishda grammatika qoidalaridan kam foydalanadilar. Aslida esa imlo savodxonlikni oshirish uchun ko‘chirib yozish va amaliy mashqlar muhim o‘rin tutadi Psixologik tadqiqodlardan ma’lum bo‘lishicha, imlo savodxonlik asta-sekinlik bilan shakllanadi. Amaliy ishlardan

qoidaga o‘tishda ham o‘zlashtirish jarayoni sekinlik bilan kechadi. Dastlab o‘qituvchi rahbarligida og‘zaki muhokama qilinadi. Asta-sekin o‘quvchilar o‘ylab, mulohaza qilib anglay boshlaydilar. Barcha yozuv darslarida o‘quvchilarga to‘g‘ri yozish qoidalarini ta’kidlab turish va amaliy ishlarni bajarish orqali ularning imlo savodxonliklarini oshirish mumkin. Barcha ona tili darslarida o‘quvchilar bilishini va malaka qobiliyatlarini takomillashtirish maqsadida oldin o‘tilgan darslarni takrorlashga vaqt ajratiladi. Takrorlash bilimlarni aniqlashga, hisobga olish va shu bilan bir vaqtda mustahkamlashga yordam beradi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida oldin o‘tilganlarni takrorlash bilan bir vaqtda va takrorlash jarayonida oz-ozdan yangi bilimlar berib boriladi. Takrorlash orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini tartibga soladilar, mustahkamlaydilar.[3,42] Ilg‘or tajribali o‘qituvchilar darslarni tashkil etishda oldin o‘tilganlarni mustahkamlash, yangi bilimlarni o‘zlashtirish bilan bir vaqtda keyingi darsda o‘rganiladigan mavzu uchun zamin tayyorlaydilar. Xozirgi zamon darsi shundan iboratki, o‘quvchi, tinglovchi, o‘qituvchi esa ma’ruzachi bo‘lib qolmasligi kerak. Balki o‘qituvchi darsni kuzatib tartibga soluvchi rejissyorga aylanmog‘i lozim. O‘qituvchi darsni shunday tashkil etishi kerakki hamma o‘quvchi shu mavzu yuzasidan mustaqil fikr yuritsin, o‘z fikrini ayta olsin, kamchiligi bo‘lsa o‘rtoqlari va o‘qituvchi javobidan kelib chiqib to‘g‘rilay olsin.

Darsning xarakter xususiyatiga qarab dars interfaol usulda bo‘lishiga erishishi lozim. Darslarda testlardan va tarqatmali materiallardan foydalanish ham yaxshi natija beradi. Ona tilidan bilim berishda o‘quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanish muhimdir. O‘qituvchi nazariy xarakterdagi umumlashtirish zarur bo‘lgan daliliy materiallarni yig‘ish bosqichida ham, berilgan bilimlarni amaliyotga tatbiq etish uchun ham bolalarning hayotiy tajribasiga, nutqqa oid amaliyotiga tayanadi. Tilga oid bilimni o‘rganish natijasida o‘quvchilar nutq faoliyatining sifati o‘zgaradi, ongliligi ortadi. Tilni o‘rganishni hayot bilan bog‘lash dunyoning moddiylikni tushunishga asos yaratadi. Bu bilan bir paytda ona tili darslarining asosiy vazifalaridan biri bo‘lmish o‘quvchilarda to‘g‘ri kuzatish va o‘z fikrlarini og‘zaki va yozma shaklda aniq bayon etish ko‘nikmasini o‘stirish masalasi hal qilinadi. Bunda o‘qituvchidan o‘quvchilarda dialektik fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishga alohida e’tibor berish talab etiladi. Dialektik tafakkur keng ma’noda hodisalarning boshqa hodisalar va jarayonlarga bog‘liqligini hisobga olib, ularni har tomonlama mavjud belgilari yig‘indisi bilan rivojlanishda ko‘rish ko‘nikmasini ta’riflaydi.

Takif va tavsiyalar: Tadqiq etilayotgan mavzuni o‘rganish davomida bir qancha taklif va tavsiyalarni keltirishni lozim deb topdik. Ona tili fanini o‘quvchilarga o‘rgatishda bevosita boshqa fanlar bilan bog‘lanish jarayonini takomillashtirish lozim. Dars jarayonida fanlararo aloqadorlik ta’lim samaradorligini oshirishga hizmat qiladi. Ona tili ta’limini olib borishda

o‘quvchilarning psixologik hamda yosh hususiyatarini pedagog tomonidan inobatga olinishi lozim.

Zamonaviy multimedia vositalaridan kengroq foydalanish maqsadga muvofiqdir. O‘quvchilarning imkoniyatlari va yosh hususiyalarini inobatga olgan holda pedagogik texnologiyalardan kengroq foydalanish. Tilshunos olimlar, yozuvchilar va shoirlar bilan keng ko‘lamli hamkorlik aloqalarini rivojlantirish. Bunga tilga, madaniyatga nisbatan o‘quvchilarda havas, hurmat va albatta qiziqish ortadi. Oynaijahon, Ommaviy ahborot vositalaridagi manna sayoz materiallarni ommaga taqdim etmasli, imkoni boricha ona tilida va adabiy tilde materiallar tayyorlash kabi masalalar muhim deb hisoblandi.

Xulosa qilib aytsak, keltirilgan fikrlar maktab o‘quvchilariga predmetlararo ichki bog‘lanishni hisobga olgan holda ona tilini o‘rgatish metodikasini belgilaydi.

1. Tilning barcha (leksik, fonetik, so‘z yasash, grammatik) tomonlari o‘zaro bog‘liqligini va ularning har biri o‘ziga xos xususiyatlarga ega ekanini hisobga olib, o‘quvchilar tilni ongli o‘zlashtirishlari uchun tilning har bir tomoni xususiyatlarini vaular o‘rtasidagi bog‘lanishni o‘zlashtirishlari zarur. Yosh hususiyatini inobatga olgan holda ona tilini o‘rganish tizimi fonetika, leksikologiya, so‘z yasalishi va grammatikaning o‘zaro bog‘lanishi mohiyatini hisobga olgan holda tuziladi. Bu hol dastur materiallarini o‘rganish tartibini belgilashda ham, ta’lim mazmunini (dastur bo‘limlari o‘rtasidagi uzviy bog‘lanishni) aniqlashda ham hisobga olinadi.

2. Tilning barcha jihatlarining bir-biriga ta’siri uning aloqa quroli vazifasida namoyon bo‘ladi. Tilning asosiy birligi sifatida aloqa maqsadida so‘zni to‘g‘ri talaffuz qilish yoki yozish, shu tilda so‘zlashuvchi barcha kishilarga bir xilda tushunarli bo‘lishi, gapda grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzilishi kerak. Shularni hisobga olib, kichik yoshdagi o‘quvchilar tilning talaffuzi, grafik, leksik, so‘z yasalishi va grammatik tomonlarining o‘zaro bog‘lanishi mohiyatini tushunishlari uchun dastur materialini o‘rganishda tilning aloqa vazifasi yetakchi ekani nazarda tutiladi, ya’ni kishilar bilan aloqa jarayonida tilning barcha tomonlari birgalikda foydalanilishi hisobga olinadi. Shu maqsadda tilning fonetik tomonini o‘rganishda so‘zning ma’no va talaffuz jihatdan birlik hosil qilishini, tovushning so‘z ma’nosini farqlashdagi o‘rnini tushuntirishga katta ahamiyat qaratiladi. “So‘z” mavzusi o‘tilayotganda o‘quvchilar tomonidan so‘zning talaffuzi, leksik ma’nosi, morfologik tarkibi, grammatik belgilari, yasalishi, nutqda ishlatilishi va yozilishini yaxlit tushunishga asosiy diqqat qaratiladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Husanboeva Q. Adabiyot – ma’naviyat va mustaqil fikr shakllantirish omili. T.: 2009.

2. Qodirov V. Adabiyot o‘qitish metodikasi. Ma’ruzalar matni. Andijon.: 2010.
3. Karima Qosimova va boshqalar “Ona tili o‘qitish metodikasi Toshkent.: 2009
4. Boqijon To‘xliyev “Ifodali o‘qish” Toshkent.: 2015
5. Normatov U. “Ona tili o‘qitishning dolzrb muammolari”, -T.: 2008 y
6. https://uz.wikipedia.org/wiki/Ona_tili
7. <https://kun.uz/uz/35715601>

TALABALARDA KREATIV FIKRLASHNI OSHIRISHNING INTERFAOL METODLARI

Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich

Namangan davlat pedagogika o‘qituvchisi

abdurasulmirzaakbarov95@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta’lim va texnikum talabalarining kreativ fikrlashini oshirish, mustaqil va keng ko‘lamli fikr yuritish qobiliyatlarini shakllantirishga oid ma’lumotlar keltirilgan. Kreativ fikrlash orqali muammoli vaziyatlarni oson usullar orqali va tezroq yechish qobiliyatlarini rivojlantirish atroflicha muhokama qilingan. Kreativ fikrlashning mohiyati, usullari va bo‘lajak o‘qituvchilar uchun kreativ fikrlashning ahamiyati judaxam muhimligi keltirilgan.

Kalit so‘zlar: kreativlik, didaktik o‘yinlar, interfaol o‘qitish metodlari, muammolarni hal qilish, kreativ fikrlash.

Аннотация. В данной статье содержится информация о повышении творческого мышления студентов вузов и техникумов, формировании навыков самостоятельного и широкого мышления. Подробно обсуждается развитие способностей решать проблемные ситуации простыми и быстрыми способами посредством творческого мышления. Представлены сущность, методы творческого мышления и значение творческого мышления для будущих учителей.

Ключевые слова: творчество, дидактические игры, интерактивные методы обучения, решение задач, творческое мышление.

Annotation. This article contains information on increasing the creative thinking of students of higher education and technical schools, forming independent and broad-based thinking skills. Developing abilities to solve problem situations in easy ways and faster through creative thinking is discussed in detail. The essence,

methods of creative thinking and the importance of creative thinking for future teachers are presented.

Key words: creativity, didactic games, interactive teaching methods, problem solving, creative thinking.

Kirish. Mamlakatimizda matematika fanini rivojlantirishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. “Matematika hamma aniq fanlarga asos. Bu fanni yaxshi bilgan bola aqlli, keng tafakkurli bo‘lib o‘sadi, istalgan sohada muvaffaqiyatli ishlab ketadi”, — degan Prezident Sh.M.Mirziyoyev[1]. Bugungi kunda ta‘lim tizimida zamonaviy, kreativ fikrlashning ahamiyati ortib bormoqda. Bo‘lajak o‘qituvchilarni kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish, ularning xozirgi kundagi va kelajakdagi pedagogik faoliyatida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Kreativ fikrlashning rivojlanishi, uning mohiyati usullari va o‘rganuvchilar uchun ahamiyati haqida ma‘lumotlar keltiriladi.

Tadqiqot ishining maqsadi sifatida biz bo‘lajak o‘qituvchilar va tehnikum talabalarini kreativ fikrlashini mohiyatini, uni rivojlantirish usullarini va ahamiyatini aniqlashga doir masalalar va ma‘lumotlar berilgan. Bu masalalar va ma‘lumotlar, o‘rganuvchilarga o‘zlarining fikrlash qobiliyatlarini aniqlash, xato kamchiliklarini topib ularni to‘g‘rilash, yangi yechimlar qidirish uchun yordam berish maqsadida ishlatiladi.

Tadqiqot ishida quyidagi ma‘lumotlar va masalalar bo‘lajak o‘qituvchilarga kreativ fikrlashda yordam bera oladigan bir qancha mavzularni o‘z ichiga oladi:

Kreativ fikrlashning asosi bo‘lgan mantiqiy fikrlash xaqida olimlarning fikrlarini ko‘raylik. Qadimgi Gretsiyada birinchi bor mantiq tizimini Demokrit (mil. oldingi. 460 - 370) yaratishga harakat qiladi. Uning mantiq ilmiga bag‘ishlangan “Mantiq to‘g‘risida” yoki “Qonun” deb nomlanuvchi uch kitobdan iborat asarining ma‘lum bir qismlarigina bizgacha yetib kelgan. Mantiq ilmining rivojlanishida yana bir yunon mutafakkiri Suqrot (mil. old.469-399y.) ham o‘ziga xos o‘ringa ega. Suqrotning ijodida birinchi o‘ringa uslub masalasi chiqadi. Mazkur usul haqiqiy bilimlarga umumiy tushunchalar orqali erishish mumkinligini isbotlovchi g‘oyaga asoslanadi. Suqrot haqiqiy bilimni erishilishi lozim bo‘lgan vazifa deb biladi. Shuning uchun ham Suqrot falsafani haqiqatga aylangan bilim emas, balki donishmandlikni sevishi, haqiqatni izlash yo‘lida unga erishishga intilish, deb izohlaydi[2].

Hozirgi kunda ba‘zi bo‘lajak o‘qituvchilarni dunyoqarashlarini torayib qolgani sababli metodikani ko‘p hollarda pedagogik texnologiyadan ajrata olmayaptilar. Shu boisdan kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ehtiyoj seziladi. Metodika o‘quv jarayonini tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

majmuasidan iborat. Pedagogik texnologiyalar esa o‘qituvchining kasbiy faoliyatini yangilovchi va ta’limda yakuniy natijani kafolatlaydigan muolajalar yig‘indisidir[3].

Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni oshirish uchun bir nechta samarali usullarni qo‘llash mumkin:

1. G‘oyalar almashish: O‘qituvchilar o‘z g‘oyalarini bir-biri bilan baham ko‘rishlari uchun muntazam ravishda seminarlar va treninglar o‘tkazishi lozim. Bu usul orqali fikrlar charxlanadi, xato joylari to‘g‘rilanadi va yangi fikrlar yaralishiga asos bo‘ladi. Jamoaviy muammolarni hal qilish uchun kichik guruhlariga bo‘lish va jamoadagilarda fikr mulohazalar almashinuvi hisobiga yangi kreativ va mantiqiy fikrlarni dunyoga kelishiga imkon berish, bu kreativ fikrlashni rag‘batlantiradi.

2. Ijodiy mashqlar: O‘quvchilarga ijodiy vazifalar berish usuli orqali, hikoyalarni kreativ fikrlab bir-biri bilan bog‘lab yozish, yangi metodlar orqali dars rejasini ishlab chiqish kabi qobiliyatlar shakllanib qolmay rivojlanishiga xam turtki bo‘ladi.

3. O‘rganish va tajriba: Bo‘lajak o‘qituvchilarni rivojlangan davlatlarning ilg‘or tajribalari asosida zamonaviy pedagogik usullar va texnologiyalar bilan tanishtirish, ularni sinovdan o‘tkazish ularning fikrlashlarini yanada kengayishiga va oldilarida turgan muammolarni oson va zamonaviy yechimlarini topishlariga xizmat qiladi. Bu tajriba va o‘rganishlarni rivojlangan davlatlarga borib o‘rganish katta samara beradi, ammo imkoni bo‘lmasa onlayn guruhlar va platformalarda fikr almashish imkoniyatlarini yaratish orqali bu tajribalarni o‘rganish mumkin.

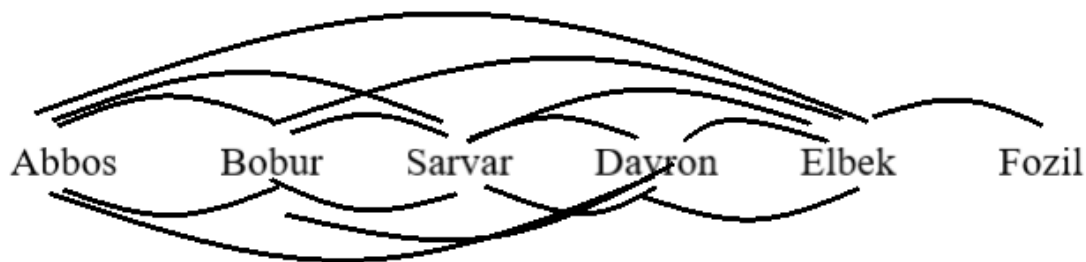
4. O‘z-o‘zini tahlil qilish: Bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘z fikrlari va uslublarini tahlil qilishga undash, bu orqali o‘zlaridagi xato va kamchiliklarni topib, ular ustida ishlash, shu fikrlarini to‘ldirish orqali kreativ fikrlashlarini rivojlantirishga yordam beradi.

5. Tadqiqotlar: Bo‘lajak o‘qituvchilarga pedagogika sohasida yangi tadqiqotlar va usullarni o‘rganish, ilmiy tadqiqotlar olib borish insonni yangi bilim malakalarini oshirish orqali ularni fikrlash qobiliyatlarini oshirish imkoniyatlarini taqdim etadi.

Kreativ fikrlashni rivojlashtirishga quyidagi masalalar ko‘mak bo‘ladi:

1-masala: Bazmda Abbos, Bobur, Sarvar, Davron, Elbek, Fozil qatnashdi. Agar Abbos beshta odam bilan, Bobur ikkita odam bilan, Sarvar uchta odam bilan, Davron to‘rtta odam bilan, Elbek beshta odam bilan salomlashgan bo‘lsa, Fozil nechta odam bilan salomlashadi?

Yechish: Bu masalaga ko‘pchilik oltita degan noto‘g‘ri javob beradi. Aslida mantiqan o‘ylasak javobi quyidagicha:

Rasmda ko‘rinib turibdiki, Fozil bitta Elbek bilan salomlashgani bilishimiz mumkin[4].

2-masala: Mos xonalarini aniqlash (Set Intersection): Berilgan ikki yoki undan ko‘p moslikni aniqlash. Masalan, $A=\{1, 2, 3\}$ va $B=\{3, 4, 5\}$ uchun A va B o‘rtasidagi moslikni toping.

Javob: $A \cap B = \{3\}$ [5]

3-masala: Anvarning dadasi uni kreativ fikrlashini tekshirish maqsadida unga quyidagicha masala berdi:

Dadasi Anvarga 8ta tanga berdi, shu tangalardan biri sohta va qolgan tangalarga qaraganda og‘irroq ekanini aytdi. Pallali, toshsiz tarozi yordamida, atiga 2 marta tortish orqali soxta tangani aniqlashini aytdi. Anvar yaxshilab fikrlab quyidagicha javobini aytdi:

Javob: Tangalarni oldin 3 3 2 shaklda guruhlab olib, 2 ta holda uni ko‘rib chiqdi.

Avval 1-holni ko‘raylik:

Tarozini ikki pallasiga 3tadan tangani qo‘yamiz,

ular teng kelsa demak soxta tanga qolgan ikki tangani biri bo‘ladi va uni ikkinchi tortishda aniqlasa bo‘ladi.

2-holni ko‘raylik:

Tarozini ikki pallasiga 3tadan tangani qo‘yamiz, pallani ixtiyoriy bir tomoni og‘ir kelsa, sohta tanga shu tomonda bo‘ladi. Og‘ir tomondagi 3ta tangani xam bittadan qilib uchta guruhga aratamiz va ikkita tangani tortish orqali berilgan soxta tangani topish mumkin.

Yuqoridagi masalalarni yechish natijasida o‘quvchilarni kreativ fikrlash va muhokama qilish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Nafaqat matematika yo‘nalishi balki, boshlang‘ich sinflarda mantiqiy masalalarni yechishda kreativ fikrlash orqali to‘g‘ri yechishni mustahkamlash, maktab va oliy ta‘lim darslarida ham foydalanish mumkin.

Xulosa qilib, mazkur tadqiqot ishida ishlab chiqilgan masalalar o‘quvchilarning mantiqiy masalalardagi kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Tavsiyadan foydalanish natijasida talabalarda va tehnikum talabalarida muammo va masalalarni yechishda kreativlikni va sinchkovliklarini rivojlantirish uchun qat‘iy kerak bo‘lgan bir qator mantiqiy jarayonlarni o‘rganishlariga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati.

1. Shavkat Mirziyoyev olimlar, yosh tadqiqotchilar, ilmiy-tadqiqot muassasalari rahbarlari va ishlab chiqarish sektori vakillari bilan uchrashuvidagi nutqidan. 31.01.2020

2. Xudoynazarov E.M Xudayberganov G‘.Q Boshlang‘ich sinf matematika darslarida mantiqiy fikrni rivojlantirish. 60110500-“Boshlang‘ich ta‘lim” bakalavriat ta‘lim yo‘nalishi uchun darslik. “BOOKMANY PRINT” TOSHKENT — 2023. 24-b.

3. Jumayev M.E. Matematika o‘qitish metodikasi. 5111700 -boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik. TURON-MATBAA» Toslikent. 2016y. 400-b

4. Mirzaakbarov, A. M., & Ummataliyev, U. I. o‘g‘li. (2024). MANTIQUIY XATOLIKLARNI TOPISHNI O‘RGATISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(3 SPECIAL), 207–209. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5932>

5. Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich. (2024). WAYS TO TEACH FUTURE TEACHERS TO THINK LOGICALLY THROUGH JAPANESE PUZZLES. Conferencea, 12–16. Retrieved from <https://www.conferencea.org/index.php/conferences/article/view/3120>

KURASHCHILARNING TEZKOR-KUCH JISMONIY SIFATLARINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI

M.M.Yakubbayev

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqola kurashchilarning tezkor-kuch jismoniy sifatlarini takomillashtirish texnologiyalarini o‘rganishga qaratilgan. Tezkor-kuch jismoniy sifatlari kurash sportida muvaffaqiyat uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu sifatlarni rivojlantirish sportchilarning texnik-taktik imkoniyatlarini oshirishga yordam beradi. Tadqiqotda plyometrik mashqlar, yuqori intensivlikdagi intervallar (HIIT) va og‘irlik bilan ishlash mashqlari kabi zamonaviy metodlar orqali kurashchilarning jismoniy tayyorgarligi yaxshilandi. Eksperiment natijalari shuni ko‘rsatdiki, ushbu mashg‘ulotlar sportchilarning tezkorlik va kuch ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada oshirishga yordam berdi. Maqolada tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda qo‘llaniladigan zamonaviy yondashuvlar, metodikalar va eksperimental tadqiqot natijalari tahlil qilinadi. Tadqiqotning yakunlari, kurashchilarning umumiy chidamliligini oshirish va musobaqalardagi natijalarni yaxshilash uchun samarali metodlarni taklif etadi.

Kalit so‘zlar: kurash, tezkor-kuch jismoniy sifatlari, plyometrik mashqlar, yuqori intensivlikdagi intervallar (HIIT), og‘irlik bilan ishlash, sportchilarning tayyorgarligi, jismoniy sifatlarni rivojlantirish, texnik-taktik ko‘rsatkichlar, sport mashg‘ulotlari, eksperiment.

Abstract: this article focuses on exploring the technologies for improving the speed-strength physical qualities of wrestlers. Speed-strength is a crucial physical quality in wrestling, as it enhances the athletes' technical and tactical abilities, contributing significantly to their performance. The study investigates modern methods such as plyometric exercises, high-intensity interval training (HIIT), and strength training exercises, which were used to improve the physical conditioning of wrestlers. The experimental results demonstrate that these methods significantly enhanced the wrestlers' speed and strength indicators. The article analyzes the modern approaches and methodologies used to develop speed-strength, as well as the findings from the experimental research. The results suggest effective techniques for improving physical qualities, which, in turn, contribute to better performance and overall endurance during competitions.

Keywords: wrestling, speed-strength physical qualities, plyometric exercises, high-intensity interval training (HIIT), strength training, athletes' conditioning,

physical quality development, technical-tactical performance, sport training, experiment.

Аннотация: данная статья посвящена изучению технологий совершенствования скоростно-силовых физических качеств у борцов. Скоростно-силовые физические качества имеют важное значение для успеха в борьбе, поскольку их развитие способствует повышению технических и тактических возможностей спортсменов. В исследовании была улучшена физическая подготовка борцов с помощью современных методов, таких как плиометрические упражнения, высокоинтенсивные интервальные тренировки (НИИТ) и силовые упражнения. Результаты эксперимента показали, что эти тренировки помогли значительно повысить показатели скорости и силы спортсменов. В статье анализируются современные подходы, методики и результаты экспериментального исследования по развитию скоростно-силовых качеств. Выводы исследования предлагают эффективные методы для повышения общей выносливости борцов и улучшения их результатов в соревнованиях.

Ключевые слова: борьба, скоростно-силовые физические качества, плиометрические упражнения, высокоинтенсивные интервалы (НИИТ), силовые тренировки, подготовка спортсменов, развитие физических качеств, технические и тактические показатели, спортивные тренировки, эксперимент.

Kirish. Kurashchilar uchun tezkor-kuch jismoniy sifatlarini takomillashtirish nafaqat ularning sportdagi natijalarini yaxshilash, balki sog‘lig‘ini mustahkamlash va jismoniy tayyorgarlik darajasini oshirishda ham muhimdir. Bugungi kunda sportchilarning jismoniy sifatlarini rivojlantirish bo‘yicha samarali texnologiyalarni ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 24-noyabrdagi “O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori ham mazkur yo‘nalishdagi sa’y-harakatlarni kuchaytirish, sportchilarning jismoniy sifatlarini takomillashtirish va ularni xalqaro maydonlarda munosib ishtirok etishga tayyorlashga qaratilgan. Bu qarorda sport bilan shug‘ullanish uchun shart-sharoitlarni yaratish, murabbiy va sportchilarning malakasini oshirish va sportda ilg‘or texnologiyalarni tatbiq etish asosiy vazifalar sifatida belgilangan. Shu sababli, ushbu maqolaning maqsadi kurashchilar uchun tezkor-kuch jismoniy sifatlarini rivojlantirish texnologiyalarini o‘rganish va ularning samaradorligini oshirishdir [1].

Tezkor-kuch jismoniy sifatlari sportchilarning kuch va tezlik bilan harakatlanish qobiliyatini ifodalaydi, bu esa kurash sportida muvaffaqiyat uchun hal qiluvchi omildir. Kurashchilar uchun tezkor-kuchning yuqori darajasi raqibga qarshi

tezkor javob qaytarish, texnik va taktika elementlarini optimal amalga oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, tezkor-kuchning rivojlanishi sportchining chidamlilik va harakat muvofiqligini oshirishga yordam beradi.

Tezkor-kuchni rivojlantirish jarayonida sportchining muskul tolalarining maxsus funksiyalari va ularning kuch-quvvat potensialini hisobga olish zarur. Ko‘pgina nazariy tadqiqotlarda bu sifatning rivojlanishi tezlik va kuchning muvofiq kombinatsiyasiga bog‘liq ekani qayd etilgan. Ayniqsa, kuch bilan bog‘liq jismoniy sifatlarni rivojlantirish uchun maxsus dasturlar va metodikalar qo‘llaniladi, bu jarayonda yuqori intizom va muntazam mashg‘ulotlar talab etiladi [2].

Tezkor-kuchning rivojlanishi uchun taklif qilinadigan mashg‘ulotlar yuklamani o‘rnini bilish, har bir sportchining o‘ziga xos jismoniy imkoniyatlarini hisobga olgan holda individual yondashuvlarni qo‘llashni talab qiladi. Shuningdek, og‘irlik bilan ishlash mashqlari, plyometrik mashqlar, yuqori intensivlikdagi intervallar va o‘z-o‘zini boshqarish usullari samaradorlikka ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu jihatdan olib qaraganda, tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirish nafaqat sportchi tayyorgarligini oshirish, balki jarohat xavfini kamaytirish va texnik ko‘rsatkichlarni yaxshilash imkonini ham beradi. Bu nazariy asoslar maqolada keltirilgan texnologiyalarning ilmiy asosi sifatida xizmat qiladi.

Tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar.
Kurashchilarda tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar va usullardan foydalanish yuqori natijalarga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy texnologiyalar va ilmiy asoslangan metodikalar yordamida sportchilarning jismoniy tayyorgarligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Ayniqsa, individual yondashuv sportchi o‘zining imkoniyatlari va jismoniy tayyorligi darajasiga qarab mashg‘ulotlarini tashkil qilishi kerakligini ta’kidlaydi.

Tezkor-kuchni rivojlantirishda keng qo‘llaniladigan zamonaviy yondashuvlardan biri plyometrik mashqlardir. Bu mashqlar asosan mushaklarning qisqarish tezligini oshirishga qaratilgan bo‘lib, tezlik va kuchni bir vaqtda rivojlantirishga yordam beradi. Plyometrik mashqlar jarayonida sportchilar qisqa vaqt ichida katta kuch ishlab chiqarishlari talab qilinadi, bu esa kurashda zarur bo‘lgan reaksiyalarni yanada chaqqonlashtiradi [4].

Kurashchilarning tezkor-kuch jismoniy sifatlarini takomillashtirish bo‘yicha eksperiment mashg‘ulotlari dasturi

Hafta	Mashg‘ulot turi	Mashqlar va intensivlik	Maqsad
1-2	Plyometrik mashqlar	Qora skoklar, yugurish, lekin polga sakrash, qadam almashish mashqlari (3 set, 10-12 takrorlash)	Mushaklarning elastikligini oshirish

Hafta	Mashg‘ulot turi	Mashqlar va intensivlik	Maqsad
3-4	Og‘irlik bilan ishlash	Squat, deadlift, press-up mashqlari (4 set, 6-8 takrorlash)	Kuchni oshirish
5-6	Yuqori intensivlikdagi intervallar (HIIT)	Sprint mashqlari, interval yuklamalar (30 soniya sprint + 30 soniya tinchlanish)	Tezlik va kuchni kombinatsiya qilish
7-8	Plyometrik va og‘irlik mashqlari	Plyometrik mashqlar + og‘irlik bilan mashqlarni kombinatsiya qilish (3 set, 8-10 takrorlash)	Tezkor-kuchni rivojlantirish

Izoh: jadvalda ko‘rsatilgan mashg‘ulotlar dasturi eksperiment davomida sportchilarning tezkor-kuch jismoniy sifatlarini takomillashtirishga qaratilgan. Har bir haftada mashg‘ulotlar intensivligi va turini oshirib borish orqali sportchilarning kuch-quvvat va tezlik ko‘rsatkichlarini yaxshilash maqsad qilingan. Mashg‘ulotlar individual yondashuvga asoslanib, har bir sportchining jismoniy imkoniyatlariga mos ravishda ishlab chiqilgan.

Boshqa samarali yondashuvlardan biri – yuqori intensivlikdagi intervallar (HIIT) bilan mashq qilishdir. HIIT mashg‘ulotlari qisqa muddatda yuqori darajadagi yuklamani amalga oshirishga qaratilgan bo‘lib, bu usul mushaklarni kuch va tezlik bilan ishlashga o‘rgatadi. Intervallar orasidagi qisqa tanaffuslar mushaklar chidamliligini oshirib, tezkor-kuch sifatlarini samarali tarzda rivojlantiradi.

Tezkor-kuchni rivojlantirishda zamonaviy vositalar, masalan, maxsus trenajorlar va sport texnologiyalari qo‘llanilishi sportchilarning yuklamalarini aniq nazorat qilish va individual rivojlanish dinamikasini baholash imkonini beradi. Bu esa har bir kurashchining kuch-quvvat imkoniyatlariga mos keluvchi yuklamalarni aniqlash va natijalarni optimallashtirish uchun sharoit yaratadi. Zamonaviy yondashuvlarning qo‘llanilishi sportchilar jarohat olish xavfini kamaytirish, ularning umumiy chidamliligini oshirish va musobaqa davomida yuqori natijalarni qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi [6].

Eksperimental tadqiqot. Ushbu tadqiqot kurashchilarning tezkor-kuch jismoniy sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulot dasturining samaradorligini baholash maqsadida o‘tkazildi. Eksperiment davomida 15–17 yoshdagi o‘rta darajadagi sportchilar ishtirok etdi. Tadqiqot boshlanishida ishtirokchilarning tezkor-kuch ko‘rsatkichlari maxsus testlar yordamida baholandi. Ushbu dastur ularning texnik va kuch-quvvat ko‘rsatkichlarini oshirishga qaratilgan plyometrik mashqlar, yuqori intensivlikdagi intervallar va og‘irlik bilan ishlash mashqlarini o‘z ichiga oldi.

Eksperiment ikki oy davomida haftasiga uch marta o‘tkazildi. Har bir mashg‘ulot sportchilar uchun xavfsiz va samarali bo‘lishini ta‘minlash maqsadida malakali murabbiylar tomonidan nazorat qilindi. Dastlabki ikki hafta davomida yuklamalar asta-sekin oshirilib, sportchilar mushaklarning qisqarish va cho‘zilish tezligini oshirishga qaratilgan mashqlar bilan tanishtirildi. Keyingi haftalarda esa yuklamalar kuchaytirilib, maxsus mashqlar asosida tezkor-kuch ko‘rsatkichlarini oshirishga e‘tibor qaratildi.

Eksperiment yakunida ishtirokchilarning dastlabki va so‘nggi natijalari solishtirilib, mashg‘ulot dasturining samaradorligi tahlil qilindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, eksperimentda ishtirok etgan sportchilar tezkor-kuch jismoniy sifatlarida sezilarli ijobiy o‘zgarishlarga erishdilar. Ayniqsa, plyometrik va HIIT mashg‘ulotlaridan so‘ng ularning zarba berish va harakatlanish tezligi ortgani, shuningdek, chidamlilik ko‘rsatkichlari yaxshilangani kuzatildi. Ushbu natijalar asosida, tezkor-kuch sifatlarini rivojlantirishga mo‘ljallangan maxsus mashg‘ulot dasturi kurashchilarning umumiy sport tayyorgarligini oshirishda samarali ekanligi tasdiqlandi [8].

Natijalar va muhokama. Eksperimental tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, plyometrik mashqlar, yuqori intensivlikdagi intervallar (HIIT) va og‘irlik bilan ishlash mashqlarini o‘z ichiga olgan maxsus mashg‘ulot dasturi kurashchilarning tezkor-kuch jismoniy sifatlarini sezilarli darajada rivojlantirishga yordam berdi. Eksperiment avvalida va oxirida o‘tkazilgan testlar natijalari sportchilarning harakat tezligi va kuch ko‘rsatkichlarida ijobiy o‘zgarishlar yuz berganini isbotladi. Ayniqsa, HIIT mashg‘ulotlari qisqa muddatli yuqori intensivlikdagi yuklamalar yordamida sportchilarni maksimal kuch bilan ishlashga o‘rgatdi, bu esa kurashda zarur bo‘lgan chaqqonlik va kuch bilan javob berish qobiliyatini rivojlantirdi.

Plyometrik mashqlar muskul tolalarining qisqarish tezligini oshirishga katta hissa qo‘shdi. Bu mashg‘ulotlar jarayonida sportchilar qisqa vaqt ichida katta kuch sarflab, kurash davomida zarur bo‘lgan kuch va tezlik bilan javob berishni o‘rgandilar. Bunday o‘zgarishlar ularning texnik va taktika bo‘yicha rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi, natijada sportchilar o‘zlarini maydonda ishonchliroq his qilishni boshladilar.

Shuningdek, eksperiment davomida individual yondashuv qo‘llangan sportchilar yuqori natijalarga erishganini ko‘rsatdi. Ularning jismoniy imkoniyatlariga mos yuklamalar bilan ishlashi tezkor-kuch ko‘rsatkichlarining yanada samarali rivojlanishiga olib keldi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, kurashchilar uchun tezkor-kuchni rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashg‘ulot dasturlari ularning umumiy chidamliligini oshirib, musobaqalarda yuqori natijalarga erishish imkoniyatini yanada kengaytiradi.

Ushbu tahlil asosida taklif qilinayotgan mashg‘ulot texnologiyasi sportchilarni yuqori darajaga olib chiqish uchun samarali usullardan biri ekanligi tasdiqlandi [7].

Xulosa. Eksperimental tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kurashchilarda tezkor-kuch jismoniy sifatlarini rivojlantirish uchun maxsus ishlab chiqilgan mashg‘ulot dasturi samarali natijalar berdi. Plyometrik mashqlar, yuqori intensivlikdagi intervallar (HIIT) va og‘irlik bilan ishlash usullari sportchilarning tezkor-kuch ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada oshirdi. Mashg‘ulotlar individual yondashuv asosida o‘tkazilgan bo‘lib, har bir sportchining jismoniy imkoniyatlariga mos ravishda yuklamalar belgilandi. Bu, o‘z navbatida, kurashchilarning mushaklarini kuch va tezlik bilan ishlashga o‘rgatdi va texnik ko‘rsatkichlarini yaxshiladi.

Shu bilan birga, ushbu tadqiqotda qatnashgan sportchilarning umumiy jismoniy chidamliligi va musobaqalarda muvaffaqiyat qozonish imkoniyatlari ham ortdi. Natijalarga asoslanib, kurashchilarning tezkor-kuch jismoniy sifatlarini rivojlantirishda ushbu usullarni keng qo‘llash tavsiya etiladi.

Kelajakda bu dastur boshqa sportchilar uchun ham kengaytirilishi, shu bilan birga, mashg‘ulot jarayonida yangi texnologiyalar va metodikalarni qo‘llash orqali yanada samarali natijalarga erishish mumkin. Kurashchilarning tezkor-kuch sifatlarini oshirish, sportdagi muvaffaqiyatlarini yanada yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 24-noyabrdagi “O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori

2. Болтобаев, С. А., Азизов, С. В., Жураев, Т. Ж., Рахманов, М. У., Жахангиров, Ш. Ж., & Мухторжонова, Н. (2013). ВЛИЯНИЕ ПЕРЕЖИВАНИЙ, ТРЕВОГИ И СТРЕССА НА СОРЕВНОВАТЕЛЬНУЮ УСПЕШНОСТЬ У СПОРТСМЕНОВ И ИХ ПРЕОДОЛЕНИЕ. *SCIENCE AND WORLD*, 24.

3. Makhmudovich G. A. et al. METHODS OF MONITORING THE PHYSICAL DEVELOPMENT OF HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH GYMNASTICS //INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – С. 735-739.

4. Makhmudovich, Gofurov Abduvokhid. "MOVEMENT SKILLS OF YOUNG GYMNASTS AND THE LAWS OF ITS FORMATION." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY* (2024): 751-754.

5. Jo‘rayev T. T., Mahmudjonov A. A., Shamsitdinova M. F. THE EFFECTIVENESS OF USING NATIONAL ACTION GAMES IN DEVELOPING SPORTS ELEMENTS //MASTERS. – 2024. – T. 2. – №. 3. – C. 29-33.

6. G‘ofirjonova A. I. et al. MILIY HARAKATLI O‘YINLARNI SPORT ELEMENTLARINI O‘ZLASHTIRISHDA QO‘LLASHNING SAMARADORLIGI // INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING. – 2022. – T. 1. – №. 9. – C. 171-176.

7. Makhmudovich G. A. et al. THE IMPORTANCE OF SPECIAL METHODS IN INCREASING THE EFFICIENCY OF SPORTS EXERCISES //INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – C. 730-734.

8. Vaxabov I. X. et al. JUDO SPORT TO‘GARAKLARINING UMUMTA‘LIM MAKTABLARI O‘QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGIGA TA‘SIRI //INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING. – 2022. – T. 1. – №. 9. – C. 250-254.

9. Muxtorjon o‘g‘li I. A. et al. STOL TENNIS BILAN SHUGULLANUVCHI OSMIRLARNING HARAKAT FAOLLIGINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2024. – T. 2. – №. 22. – C. 398-402.

10. Doston No‘monjon o‘g‘, E. (2024). KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARNI JISMONIY TAYYORGARLIGINI OSHIRISHDA MILLIY HARAKATLI O‘YINLARNING O‘RNI. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY*, 717-721.

11. Mahmudjonov, A. A., Izatullayev, A. M., & Ergashaliyev, D. N. (2024). THE IMPORTANCE OF GENERAL PHYSICAL FITNESS IN INCREASING THE EFFICIENCY OF SPORTS TRAINING IN PRIVATE SCHOOLS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY*, 755-759.

12. Shokirjon ogli, S. T. (2024). FUTBOLCHILARNING OQUV MASHGULOT JARAYONIDA AKRABATIKA ELEMENTLARIDAN FOYDALANISH. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY*, 740-750.

IMKONIYATI CHEKLANGAN O‘QUVCHILARDA JISMONIY SIFATLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK ZARURIYATI

Mahmudjonov Asilbek Abduvoxid o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarni takomillashtirishning pedagogik zaruriyati o‘rganiladi. Jismoniy tarbiya imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun nafaqat sog‘lomlashtiruvchi, balki ijtimoiy moslashuv jarayonini kuchaytiruvchi omil ekanligi ko‘rsatilgan. Tadqiqotda eksperimental ta’lim dasturlari va pedagogik yondashuvlar yordamida jismoniy sifatlarning rivojlanishi natijalari taqdim etiladi. Ushbu maqola imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning jismoniy tarbiyasini yanada samarali amalga oshirish uchun tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: imkoniyati cheklangan o‘quvchilar, jismoniy sifatlari, pedagogik zaruriyat, jismoniy tarbiya, ijtimoiy moslashuv, ta’lim dasturi.

Abstract: this article explores the pedagogical necessity of improving physical qualities in students with disabilities. It highlights that physical education is not only a means of health improvement but also a factor enhancing the social adaptation of students with disabilities. The study presents the results of physical development through experimental educational programs and pedagogical approaches. This article provides recommendations for more effective physical education practices for students with disabilities.

Keywords: students with disabilities, physical qualities, pedagogical necessity, physical education, social adaptation, educational program

Аннотация: в данной статье изучается педагогическая необходимость совершенствования физических качеств у учащихся с ограниченными возможностями. Показано, что физическое воспитание для таких учеников является не только оздоровительным, но и фактором, усиливающим процесс социальной адаптации. В исследовании представлены результаты развития физических качеств с использованием экспериментальных образовательных программ и педагогических подходов. Статья дает рекомендации для более эффективного осуществления физического воспитания учащихся с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: учащиеся с ограниченными возможностями, физические качества, педагогическая необходимость, физическое воспитание, социальная адаптация, образовательная программа

Kirish. Imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarni takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu sababli, bu jarayonda pedagogik yondashuvlar va davlatning qo‘llab-quvvatlashi katta ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 7-apreldagi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-

5040-son qarori doirasida imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning jismoniy tarbiyasini yaxshilash bo‘yicha muhim chora-tadbirlar belgilangan. Ushbu qaror asosida jismoniy sifatlarni takomillashtirish uchun zamonaviy metodlarni joriy etish pedagogik zaruriyat sifatida ko‘rilmoqda [1].

Metodologik jihatdan imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarni rivojlantirish uchun individual va differentsial yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda eksperimental dasturlar orqali o‘quvchilarning jismoniy ko‘rsatkichlarini yaxshilash bo‘yicha ishlar olib borildi va natijalari tahlil qilindi.

Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy tarbiyaning ahamiyati, ijtimoiy moslashuv jarayonini qo‘llab-quvvatlashi, va Prezident qarorining ta’siri asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shu sababli, bu maqola o‘quvchilarda jismoniy sifatlarni takomillashtirishning zarurligini ko‘rsatadi va ta’lim tizimiga pedagogik takliflarni beradi.

Adabiyotlar taxlili va metodologiya

Tadqiqotning maqsadini amalga oshirish uchun pedagogik eksperiment usuli qo‘llanildi, u imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarni takomillashtirishga yo‘naltirilgan. Tadqiqotda 10-12 yoshdagi 60 nafar imkoniyati cheklangan o‘quvchilar ishtirok etdi. Ishtirokchilar tasodifiy ravishda ikkita guruhga bo‘lindi: nazorat guruhi va eksperimental guruhi. Eksperimental guruhga jismoniy sifatlarni rivojlantirish bo‘yicha maxsus metodikalar va dasturlar qo‘llanildi, nazorat guruhi esa odatiy jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarida qatnashdi.

Tadqiqot jarayonida eksperimental guruhga individual yondashuv asosida ishlab chiqilgan ta’lim dasturlari qo‘llanildi. Dasturga kuch, chidamlilik, tezlik va muvozanat kabi jismoniy sifatlarni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar kiritildi. Barcha mashg‘ulotlar haftasiga uch marta, 40 daqiqa davomida o‘tkazildi. Shuningdek, tadqiqot davomida psixologik qo‘llab-quvvatlash ham muhim omil sifatida hisobga olindi [2].

Ishtirokchilarning dastlabki va yakuniy jismoniy tayyorgarligi maxsus testlar yordamida o‘lchandi. Kuchni baholash uchun qo‘l muskul kuchi dinometrlari, chidamlilikni baholash uchun yugurish testlari, muvozanatni baholash uchun esa statik va dinamik muvozanat mashqlari qo‘llanildi. Har bir testdan olingan natijalar o‘quvchilarning jismoniy sifatlarini takomillashtirishdagi o‘zgarishlarni aniqlash imkonini berdi.

Eksperimental guruhda olingan natijalar nazorat guruhi bilan solishtirilib, dastur samaradorligi tahlil qilindi. Olingan ma’lumotlar matematik-statistik usullar

yordamida tahlil qilindi va jismoniy sifatlarning rivojlanishidagi ijobiy o‘zgarishlar qayd etildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari eksperimental dastur imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarni samarali takomillashtirishga yordam berganini ko‘rsatdi. Dastlabki test natijalari shuni ko‘rsatdiki, eksperimental va nazorat guruhlarida o‘rtasidagi jismoniy tayyorgarlik darajasi bir xil edi. Ammo dastur yakunida eksperimental guruhda jismoniy sifatlarning sezilarli darajada yaxshilandi, bu esa maxsus ta’lim metodlarining samaradorligini tasdiqlaydi.

Kuch ko‘rsatkichlari bo‘yicha eksperimental guruhda qo‘l muskul kuchi testlari orqali sezilarli o‘sish qayd etildi. Boshlang‘ich o‘rtacha ko‘rsatkichlar 25 kg bo‘lgan bo‘lsa, dastur yakunida bu raqam 35 kg ga yetdi. Nazorat guruhida esa o‘zgarishlar minimal bo‘lib, 2-3 kg ga oshdi.

Chidamlilik bo‘yicha yugurish testlari orqali aniqlangan natijalar ham ijobiy bo‘ldi. Eksperimental guruhda o‘quvchilar dastlabki 400 metr yugurishni 2 daqiqa 30 soniyada yakunlagan bo‘lsa, dastur yakunida bu ko‘rsatkich 2 daqiqa 15 soniyaga qisqardi. Nazorat guruhida esa faqat 5-10 soniyalik o‘zgarishlar kuzatildi.

Muvozanat ko‘rsatkichlari ham eksperimental guruhda yaxshilandi. Statik muvozanat mashqlari natijalariga ko‘ra, o‘quvchilar dastlabki 10 soniyalik turg‘un holatni saqlash ko‘rsatkichidan dastur yakunida 18 soniyagacha ko‘tarildilar. Nazorat guruhida bu ko‘rsatkichlar deyarli o‘zgarmadi.

Umuman olganda, olingan natijalar eksperimental dastur orqali imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarning samarali rivojlanganligini tasdiqlaydi. Eksperimental guruhning barcha ko‘rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan sezilarli o‘sish ko‘rsatdi, bu esa maxsus pedagogik yondashuvlarning jismoniy tayyorgarlikni yaxshilashdagi ahamiyatini ko‘rsatadi [4].

Muxokama

Tadqiqot natijalari imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarni takomillashtirish uchun maxsus pedagogik yondashuvlarning samarali ekanligini ko‘rsatdi. Eksperimental guruhda ko‘rsatilgan sezilarli o‘zgarishlar, nazorat guruhi bilan solishtirilganda, individual ta’lim rejaları va differentsial yondashuvlarning qanchalik muhim ekanligini tasdiqlaydi. Bu natijalar avvalgi tadqiqotlar bilan hamohang bo‘lib, imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning jismoniy sifatlarni rivojlantirishda maxsus moslashtirilgan dasturlar samaradorligini qo‘llab-quvvatlaydi.

Mualliflar tomonidan taqdim etilgan pedagogik dasturda kuch, chidamlilik va muvozanat kabi jismoniy sifatlarni takomillashtirishga alohida e’tibor qaratildi. Ushbu yondashuv imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun ayniqsa muhim, chunki

ular uchun jismoniy faoliyatning ijtimoiy va psixologik jihatlari ham katta ahamiyatga ega. Dastur orqali o‘quvchilar nafaqat jismoniy jihatdan yaxshilandi, balki ularning o‘z-o‘ziga bo‘lgan ishonchi ham oshdi, bu esa ijtimoiy moslashuv jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi.

Nazariy jihatdan, bu tadqiqotning natijalari imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning jismoniy rivojlanishini ta’minlashda pedagogik yondashuvlar zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shuningdek, amaliy jihatdan, ushbu dastur boshqa shunga o‘xshash dasturlarni yaratishda asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Kelgusidagi tadqiqotlar maxsus jismoniy tarbiya dasturlari va ijtimoiy moslashuv mexanizmlarini yanada chuqurroq o‘rganish uchun asos yaratadi.

Ushbu natijalar jismoniy tarbiya tizimini takomillashtirish va imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun yanada samarali ta’lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi [6].

Xulosa

Tadqiqot natijalariga asoslanib, imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarni takomillashtirish uchun maxsus pedagogik yondashuvlar va dasturlar zarur ekanligi tasdiqlandi. Eksperimental dastur jismoniy sifatlarni, jumladan, kuch, chidamlilik va muvozanatni sezilarli darajada yaxshilashga yordam berdi. Ushbu tadqiqotning muhim xulosasi shundan iboratki, jismoniy tarbiya imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun nafaqat jismoniy rivojlanishni ta’minlaydi, balki ularning ijtimoiy moslashuv jarayoniga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, individual yondashuvlar va differentsial ta’lim rejalarini joriy etish jismoniy sifatlarni takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot orqali taqdim etilgan pedagogik metodlar imkoniyati cheklangan o‘quvchilar uchun ta’lim jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi va kelajakda ushbu sohada yanada chuqur tadqiqotlar olib borish zaruriyatini ko‘rsatadi.

Amaliy jihatdan, ushbu tadqiqot natijalari ta’lim muassasalarida imkoniyati cheklangan o‘quvchilar bilan ishlashda foydalanish uchun tavsiyalar ishlab chiqishga asos yaratadi. Jismoniy tarbiya o‘quvchilarning faqat jismoniy holatini emas, balki ularning ijtimoiy va psixologik jihatlarini ham mustahkamlaydi. Shu sababli, jismoniy tarbiya jarayonida individual va differentsial yondashuvlarni keng qo‘llash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 7-apreldagi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.

2. Болтобаев, С. А., Азизов, С. В., Жураев, Т. Ж., Рахманов, М. У., Жахангиров, Ш. Ж., & Мухторжонова, Н. (2013). ВЛИЯНИЕ ПЕРЕЖИВАНИЙ, ТРЕВОГИ И СТРЕССА НА СОРЕВНОВАТЕЛЬНУЮ УСПЕШНОСТЬ У СПОРТСМЕНОВ И ИХ ПРЕОДОЛЕНИЕ. *SCIENCE AND WORLD*, 24.

3. Makhmudovich G. A. et al. METHODS OF MONITORING THE PHYSICAL DEVELOPMENT OF HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH GYMNASTICS //INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – С. 735-739.

4. Makhmudovich, Gofurov Abduvokhid. "MOVEMENT SKILLS OF YOUNG GYMNASTS AND THE LAWS OF ITS

FORMATION." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY* (2024): 751-754.

5. Jo‘rayev T. T., Mahmudjonov A. A., Shamsitdinova M. F. THE EFFECTIVENESS OF USING NATIONAL ACTION GAMES IN DEVELOPING SPORTS ELEMENTS //MASTERS. – 2024. – T. 2. – №. 3. – C. 29-33.

6. G‘ofirjonova A. I. et al. MILIY HARAKATLI O‘YINLARNI SPORT ELEMENTLARINI O‘ZLASHTIRISHDA QO‘LLASHNING SAMARADORLIGI //INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING. – 2022. – T. 1. – №. 9. – C. 171-176.

7. Makhmudovich G. A. et al. THE IMPORTANCE OF SPECIAL METHODS IN INCREASING THE EFFICIENCY OF SPORTS EXERCISES //INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – C. 730-734.

8. Vaxabov I. X. et al. JUDO SPORT TO‘GARAKLARINING UMUMTA‘LIM MAKTABLARI O‘QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGIGA TA‘SIRI //INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING. – 2022. – T. 1. – №. 9. – C. 250-254.

9. Muxtorjon o‘g‘li I. A. et al. STOL TENNIS BILAN SHUGULLANUVCHI OSMIRLARNING HARAKAT FAOLLIGINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2024. – T. 2. – №. 22. – C. 398-402.

10. Doston No‘monjon o‘g‘, E. (2024). KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARNI JISMONIY TAYYORGARLIGINI OSHIRISHDA MILLIY HARAKATLI O‘YINLARNING O‘RNI. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY*, 717-721.

11. Mahmudjonov, A. A., Izatullayev, A. M., & Ergashaliyev, D. N. (2024). THE IMPORTANCE OF GENERAL PHYSICAL FITNESS IN INCREASING THE EFFICIENCY OF SPORTS TRAINING IN PRIVATE SCHOOLS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY*, 755-759.

12. Shokirjon ogli, S. T. (2024). FUTBOLCHILARNING OQUV MASHGULOT JARAYONIDA AKRABATIKA ELEMENTLARIDAN FOYDALANISH. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY*, 740-750.

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR ISHLAR TIZIMI

Abduvosiyeva Mahmuda Xamidullo qizi

University of Business and Science nodavlat oliy ta’lim muassasasi

Maktabgacha – Boshlang‘ich ta’lim va Jismoniy tarbiya kafedrası

o‘qituvchisi, elektron pochta: abduvosiyeva96@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalar nutqini rivojlantirishga doir ishlar tizimi, bolalarning o‘z fikrlarini ifoda etish, muloqotga kirishish va jamiyatga integratsiyalashish qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan kompleks yondashuv ekanligi, ushbu tizimda o‘qituvchilar va tarbiyachilar, o‘yin, badiiy adabiyot, musiqiy faoliyat va boshqa ta’lim metodlarini birlashtirib, bolalarning nutqini rivojlantirish uchun maxsus dasturlarni amalga oshirish yo‘llarini o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: Bolalar nutqi, maktabgacha ta’lim, rivojlantirish metodlari, o‘qituvchilar roli, o‘yin orqali o‘rganish, kommunikativ ko‘nikmalar, nutqiy faoliyat, ta’lim dasturlari, interaktiv metodlar, vaqtni samarali boshqarish, pedagogik yondashuvlar, bolalar psixologiyasi, tashkiliy ishlar, oila va ta’lim, badiiy adabiyot.

Annotation: In this article, the system of work on the development of children’s speech in preschool educational organizations, the comprehensive approach aimed at the development of children’s ability to express their thoughts, engage in communication and integration into society, teachers and educators in this system, games, fiction, music includes ways to implement special programs for children’s speech development by combining activities and other educational methods.

Keywords: children’s speech, preschool education, development methods, teacher’s role, learning through play, communicative skills, speech activity, educational programs, interactive methods, effective time management, pedagogical approaches, child psychology, organizational affairs, family and education, fiction.

Аннотация: В данной статье система работы по развитию речи детей в дошкольных образовательных организациях представляет собой комплексный подход, направленный на формирование умений детей выражать свои мысли, участвовать в общении и интегрироваться в общество, в этой системе педагоги и воспитатели, игры, художественная литература, музыка включают способы реализации специальных программ развития речи детей, комбинирования деятельности и других методов обучения.

Ключевые слова: речь детей, дошкольное образование, методы развития, роль педагога, обучение через игру, коммуникативные навыки, речевая деятельность, образовательные программы, интерактивные методы, эффективный тайм-менеджмент, педагогические подходы, детская психология, организационные вопросы, семья и образование, художественная литература.

Nutq madaniyati - bu to‘g‘ri so‘zlay olish demakdir, ya‘ni nutqiy muloqot shartlari va fikr bildirishdan ko‘zlangan maqsadni hisobga olgan holda hamda barcha til vositalaridan foydalangan holda bayon qilinayotgan mazmunga mos holda gapirishdan iboratdir.

Til - tarixiy va o‘zgaruvchan hodisadir hisoblanadi. Har bir xalqning, millatning, elat va odamlar qabilasining o‘z tillari bor. Har bir xalqning tilida mazkur jamiyatning tarixiy rivojlanish jarayonlari, ularning turmush sharoitlari, ijtimoiy hayotidagi o‘zgarishlar va yangilanishlar, ijtimoiy-mehnat faoliyatidagi yangi kashfiyotlar va erishilgan natijalari aks etadi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda nutqni tuza olish darajalarini ko‘tarish maktabgacha ta‘lim tizimi metodistlari oldidagi asosiy vazifalardan biridir.. Shuni hisobga olgan holda tevarak-atrofni o‘rganishda maktabgacha tarbiya yoshidagi kata yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish muammosiga oid tadqiqotni nutqni rivojlantirishni ta‘minlaydigan omillarni aniqlashdan boshlash maqsadga muvofiqdir. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning yuqori darajasiga quyidagi tushunchalar evaziga erishilishi mumkin ekan:

- tilning adabiy me‘yorlari va qoidalaridan xabardorlik;
- o‘z fikr-malohazalarini erkin bayon eta olish;
- muloqotga kira bilish, kattalar va tengdoshlar bilan muomala qila olish;
- suhbatdoshni tinglay bilish, so‘rash (savollarni to‘g‘ri bera olish), javob berish, e‘tiroz bildirish, zarur bo‘lganda esa tushuntirish, izohlash.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini o‘stirishda dialogik va monologik nutqni rivojlantirishga alohida e‘tibor berishimiz kerak. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar monologik nutqqa nisbatan dialogic nutqni oson o‘rganadilar. Buni quyidagilar bilan ifodalash mumkin: bolalar uylarida, bolalar maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida hamisha dialogik nutqni eshitadi. Bundan tashqari, bolalar o‘zaro muloqotda qilganlarida ham asosan dialogik nutqdan foydalanadilar.

Ilmiy adabiyotlarda keltirilishicha, adabiy til negizida asosan monologik nutq yotadi. Shuning uchun ham nutqni rivojlantirish ta‘lim-tarbiya tizimida muhim ahamiyatga ega. Monologik nutq tushunchasi, muayyan mavzuga oid mantiqiy

hamda izchil gaplar shaklida ifodalangan hamda boshqalarga ta’sir ko’rsatish uchun yo’naltirilgan fikrlar (tovushlar)ning uyushgan tizimini namoyon etadi. Bola uchun esa monologik nutq, psixologik jihatdan murakkab hisoblanadi. Gap shundaki, maktabgacha katta yoshdagi bola monologik nutqqa tayyorgarlik jarayonida, shuni tushunib yetadiki, tinglovchilar uning aytayotgan fikr-mulohazalaridan qandaydir qiziqarli narsani bilishni istaydilar. Bola intuitiv tarzda bo‘lsada, monologik nutq rejasini mantiqan tuzishga, maqsadini bayon etishga oid iboralarni to‘g‘ri tanlashga, gap tuzishga, tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishga harakat qiladi. Noqulay psixologik sharoit esa maktabgacha katta yoshdagi bolaga shunday muhit yaratadiki, uning o‘zi bayon qilmoqchi bo‘lgan so‘zning, iboraning, gapning ma’nosini tushunib yetmaslik bilan bog‘liq bo‘lgan «noqulaylik»ni his etadi. Haqiqatan ham monologik nutq tinglovchiga maroqli va tushunarli bo‘lishi uchun maktabgacha katta yoshdagi bola, avvalo, xotirani ishlata olish ko‘nikmasiga ega bo‘lishi va mantiqiy fikrlashni bilishi zarur.

Til - hayotimizning ajralmas qismi bo‘lib, biz hammamiz unga o‘z-o‘zidan bo‘lishi shart bo‘lgan narsa sifatida qaraymiz. Tilning o‘zi nima, biz unda qanday so‘zlayapmiz, biz qanday qilib so‘zlashni o‘rganishimiz haqida esa unchalik ko‘p o‘ylab ham o‘tirmaymiz. Bolaning nutqi til qonuniyatlariga to‘g‘ri amal qila olish, kattalar nutqini idrok eta olish va o‘zining ijodiy faolligini oshirish natijasida rivojlanadi. Shunday qilib, til va nutq maktabgacha katta yoshdagi bolaning psixologik nvojlaniishi hamda dastavval uning xotirasi, fikrlashi, idrok etishi, hissiyot va ehtirosini ta’minlaydigan ikkita muhim vositadir. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lgan masalalar kompleksini hal etishda quyidagi tushunchalar inobatga olinadi:

1. Insondagi bilish instinkti, tug‘ma qiziquvchanlik nutq vositasida amalga oshiriladi.

2. Bola nutq ishtirokida olamni bilib boradi. Psixologlarning kuzatishicha, tevarak-atrof to‘g‘risidagi bilimlar nutq orqali o‘zlashtiriladi. Bundan shunday xulosaga kelish mumkinki, bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish nutqni rivojlantirishda keng imkoniyatlar ochib beradi. Shunga ko‘ra tarbiyachilar maktabgacha katta yoshdagi bolalarning nutqini to‘g‘ri yo’naltirishni tevarak-atrof bilan tanishtirish orqali amalga oshiradi. Bolalar nutqini rivojlantirish samaradorligiga erishish uchun avvalo ularning bilim darajasini, qiziqishini va shaxsiy qobiliyatlarini, psixologik xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Shu narsa aniqlanganki, maktabgacha katta yoshdagi bolalarning barcha harakat va xulqini boshqarishda bosh miya faoliyatining roli ortib boradi. Ya’ni bolalar boshqalarning xatti-harakatlarini, atrofda kechayotgan voqea-hodisalarni bilishga va baholashga intiladilar. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalar bajaradigan

faoliyat turlari ham xilma-xil va mazmunli bo‘lib boradi. Demak, bolalar faoliyatining sermahsul turlari nutq o‘stirishda katta rol o‘ynaydi. Bolalar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar tizimi birgalikda uyushtiriladigan o‘yinlarda yuqori darajada shakllanadi. Ijtimoiy foydali mehnat va o‘qish kabi faoliyat turlari tobora ko‘proq rol o‘ynay boshlaydi. Shu bilan birga, tengdoshlariga nima bilandir ko‘mak berish, ular uchun biron-bir foyda yetkazish maqsadida namoyon bo‘ladigan mehnatning ijtimoiy motivlari yanada ahamiyatliroq, ya‘ni sezilarli bo‘lib qoladi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar o‘z xulqlarini yanada asosliroq boshqara boshlaydilar. Bolalar tarbiyachisi tomonidan ular oldiga qo‘yilgan vazifalar ma‘nosini aniq biladilar, topshiriqlarni mustaqil va nuqsonsiz bajarishlari uchun astoydil intiladilar. Bularning barchasi nutqni rivojlantirishning muhim shart-sharoitlari bo‘lib xizmat qiladi. Ma‘lumki, ta‘limda biror-bir yutuqqa erishish tarbiyaga bog‘liq. Shuning uchun ham maktabgacha yoshdagi bolalarning madaniy xulq-odatlarini shakllantirishga muayyan darajada e‘tibor berish lozim. Ularda yaxshilik, kamtarlik, adolatlilik, vijdonlilik to‘g‘risidagi axloqiy tasavvurlarni tarkib toptirish muhim ahamiyatga ega.

Nutqni samaraliroq rivojlantirish maqsadida bolalarning tevarak-atrof obyektlari (kishilarning hayoti va mehnati, hayvonlar, o‘simliklar olami, suv osti dunyosi) to‘g‘risidagi tasavvurlarini aniqlash va izchil, rejali tarzda kengaytira borish talab etiladi. Nutqni rivojlantirishning samaradorligini oshirish rejasida nafaqat tevarak-atrof obyektlari ustida oddiy kuzatishlar uchun, balki ularni o‘rganish uchun ham sayrlar, sayohatlar o‘tkazish muhimdir. Shu o‘rinda tevarak-atrof obyektlarini o‘rganishda nimalarga erishish mumkinligini aniqlab olishimiz kerak. Buning uchun, avvalo, nutq o‘stirishga oid tevarak-atrof manbalarining o‘zini guruhlashtirish taqozo etiladi. Tevarak-atrofni o‘rganishda (tarbiyachilar yoki ota-onalar tomonidan) bolalar shunchaki kuzatmasliklari, balki predmetlarni ularning qismlari, elementlarini ko‘rib, jarayonlar, hodisalarni idrok eta borib, ular to‘g‘risida mulohaza yuritishlari ham lozim. Bunga erishish uchun tarbiyachi oldiga qiyoslash, taqqoslash, ajratish, umumlashtirish, tahlil qilish va boshqa shu kabi usullardan foydalanish vazifasi qo‘yiladi. Bundan tashqari, maktabgacha katta yoshdagi bolalarni mehnatning ular uchun qulay bo‘lgan turlari (ariqchalarni tozalash, daraxtlar tagini yumshatish, gullarni parvarish qilish)ga jalb qilish muhimdir. Bunday yondashuv shu bilan bog‘liqki, inson biron narsani o‘z qo‘li bilan bajarsa, uni ko‘proq va to‘laroq esda saqlaydi. Mazkur usul bilan maktabgacha katta yoshdagi bolalarning bog‘lanishli nutqidagi kamchiliklar narsa-predmetlarning nomlarini so‘zma-so‘z va eslash orqali to‘ldiriladi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish ko‘p jihatdan quyidagi narsalarning to‘g‘ri hal etilishiga bog‘liq:

- nutqni rivojlantirishga doir didaktik materiallar (tarbiyachi va ota-onalarning ma’lum maqsadga qaratilgan nutqi, bolalarga o‘qib yoki aytib beriladigan ertaklar, qo‘shiqlar, hikoyalar);

- ta’limning didaktik materiallarini o‘zlashtirish uchun foydalaniladigan metod va usullari;

- ta’limni tashkil etish (tevarak-atrof obyektlarini saralash, shunga bog‘liq nutq o‘stirishni rejalashtirish)

- o‘quv materialining mazmuni, uni o‘rganishning ayrim usullari hamda ularga tegishli tamoyillarga tayanib, tarbiyachi nutq o‘stirish bilan bog‘liq bo‘lgan barcha ishlarni rejalashtirmog‘i zarur. Biz ayni muammoga oid tadqiqot ishlari olib borish jarayonida nutq o‘stirish borasida quyidagi didaktik tamoyillarga tayanib ish ko‘rish yaxshi natija beradi degan xulosaga keldik:

- nutq organlari hamda qo‘lni o‘rgatish uchun nutq materialini tushunish;

- nutq ahamiyatini tushunish hamda leksik va grammatik ko‘nikmalarni rivojlantirish;

- nutq ifodaliligini baholash. Buning uchun maktabgacha yoshdagi katta bolalarda muayyan hissiyotni rivojlantiradigan didaktik materiallarni tanlash maqsadga muvofiqdir;

- ona tiliga muhabbat tuyg‘usini rivojlantirish tamoyili (bu o‘rinda bolalarga, xususan, nutqda ona tili faktlarini qo‘llash an‘anasini o‘zlashtirish bo‘yicha ta’limni tashkil etish nazarda tutiladi);

- muayyan mavzuga oid yozma nutqni og‘zaki nutq bilan qiyoslash;

- nutqning asta-sekin boyib borishi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida nutqni rivojlantirish vositalari va usullari muhim ahamiyatga ega. Tilni to‘g‘ri o‘rganish, uning grammatik tuzilishiga e’tibor berib so‘zlashish, bolalarda erkin muhokama yuritish, savollar berish, boshqalardan eshitgan fikrlari yuzasidan xulosalar chiqarish, narsa va hodisalar o‘rtasidagi bog‘lanishning turli ko‘rinishlarini anglab yetishga olib keladi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida sog‘lom, tabiiy muhit yaratish, ularning to‘g‘ri muomalaga kirishishi, boshqalar bilan gaplashish ishtiyoqining ortishiga turtki bo‘ladi. Buning uchun bolalar nutqining shaklan va mazmunan mantiqiy birligiga erishish muhim bo‘lib, ular quyidagilardan iboratdir:

- dastlab bola o‘z lug‘at boyligiga ega bo‘lishi;

- bolalar nutqining grammatik tuzilishini aniq shakllantirishga e’tibor berish;

- bolalarda tovush madaniyatini tarbiyalash;

- dialogik nutq, ya’ni so‘zlashuv nutqini rivojlantirish;

- hikoya qilib berish;

- bolalarni badiiy adabiyot bilan tanishtirish;

- bolalarni savod o‘rgatishga tayyorlash va boshqalar.

Bu talablar maktabgacha tarbiyaning barcha bosqichlarida amalga oshiriladi. Lekin ularning har birida bolalarning yosh xususiyati, shaxsiy tayyorgarlik darajasi, albatta, hisobga olinadi. Bolalarning tevarak-atrofni kuzatib borishi natijasida talaffuzi ham ijobiy tomonga o‘zgara boshlaydi; tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qila boshlaydilar, jumlar mazmuni kengaya boradi, grammatik tomondan gapni to‘g‘ri tuza boshlaydilar, lug‘at boyligi ham ortadi. Bolalarning o‘zlari kichik-kichik hikoyalar tuza boshlaydilar va bu hikoyalarni erkin bayon qila oladilar. Ularda kattalar bilan muloqotga kirishish, o‘z fikrini erkin bayon etish kabi xislatlar paydo bo‘la boshlaydi. Shunga ko‘ra bolalar nutqida tovush madaniyatini takomillashtirish, atrofdagi narsalar, predmetlar, hodisalar nomini ifodalovchi so‘z boyligini kengaytirish, faollashtirish, monologik nutqning oddiy shakllariga rioya etish, o‘z fikrini grammatik jihatdan to‘g‘ri va aniq ifodalay olish ko‘nikmalarini paydo qilish muhim va zarur hisoblanadi. Bu talablar bolalarda borliqni, tevarak-atrofni idrok etish, uni tushunish, his etish, hikoyalar tuzish, o‘z fikrini bayon qila olish, ifodali o‘qish faoliyati jarayonida tarkib toptiriladi. Ma’lumki, bog‘lanishli nutqda bolalarning atrofdagilar bilan voqea-hodisalar ta’siri natijasida o‘zaro munosabati, aloqasi ifodalanadi. Bu ifoda bir yoki bir necha jumalarda o‘z aksini topishi mumkin. Nutqning shakllanishida bolaning tevarak-atrof bilan munosabati, muomala shakli katta rol o‘ynaydi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning og‘zaki nutqqa doir, malaka va ko‘nikmalari mavjud bo‘lganligini hisobga olib, ularda bog‘lanishli nutqni shakllantirishda, avvalo, tevarak-atrofni kuzatishda nimalarga e’tibor berishimiz kerakligini aniqlab olishimiz zarur. Bular, avvalo, ona Vatan haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirishdan boshlanadi. Bunda « Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun dastur»da bolalarda mustaqil O‘zbekiston davlati haqidagi tushunchalarni kengaytirish, uning o‘tmishiga oid yodgorliklar bilan tanishtirish, Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent, Qo‘qon kabi tarixiy shaharlar haqida ma’lumotlarga ega bo‘lish, «mustaqillik kuni» (1991-yil 1-sentabr), O‘zbekiston ramzlari: gerbi, bayrog‘i, madhiyasi bilan tanishtirish, O‘zbekiston Prezidenti, Prezidentlik boshqaruvi haqida ma’lumotlar berish, bolalarning o‘z mahallasi, ko‘chasi, uyi, uning nomlanishi, nomlanish sababi; O‘zbekistonning tabiati, yerosti va yerusti boyliklari, tog‘lari, cho‘l va adirlari, tog‘- u soylari, o‘rmonu-bog‘lari, iqlimi, buyuk siymolari, sarkardalari, ulug‘ mutafakkirlari, an’anaviy bayramlari, sayllari, milliy marosimlari, o‘zbek xalqining amaliy san’ati, kattalar mehnati, bolalarning ota-onalari, aka-opalarining O‘zbekiston xalqi xo‘jaligining turli sohalaridagi ishtiroki, ishlab chiqarishning muhim sohalari, aloqa vositasi haqida bilim berish nazarda tutilgan. Ana shularning barchasi bolalarning tevarak-atrofdagi hodisalar haqidagi bilimlarini aniqlash, mustahkamlash va kengaytirish asosida

bog‘lanishli nutqini rivojlantirishga yordam beradi. Bunda, birinchi navbatda, bolalar so‘z boyligini kengaytirishda Respublikamiz tabiati, kasb-hunarga oid, qurilish va qishloq xo‘jaligida foydalaniladigan mashinalar, narsalarning o‘ziga xos belgilari va ranglari, mehnatga munosabatni ifodalovchi tushunchalar, nom va so‘zlar bilan boyitish zarur. Shuningdek, xalq og‘zaki ijodi namunalarini o‘rganish; ona tilidagi antonim, sinonim, omonim so‘zlarni tushunish va to‘g‘ri qo‘llashga doir tushunchalar, so‘zlar bilan boyitishga erishish lozim. Bolalarni narsalarning nomlarini to‘g‘ri aytilishga, ularning o‘xshash va farqli tomonlarini tushunish, shakli, rangi, sifati, xossalarini, jinsi va turiga oid yo‘naltiruvchi lug‘atini faollashtirish, nutqning grammatik tuzilishini shakllantirish, nutq madaniyatini shakllantirish, dialogik va monologik nutqini takomillashtirish va nihoyat savod o‘rgatishga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida olib borgan kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, ularning bog‘lanishli nutqi yoshiga ko‘ra orqada qolib, qator kamchiliklar mavjud. Shuning uchun biz ularning nutqini kuzatishda odatdagi hayotiy faoliyatidan chetga chiqmaslikka harakat qildik. Bu jarayonda quyidagilarga e’tibor qaratildi:

1. Ona tili boyligidan unumli foydalanish.
2. Nutqni rivojlantiruvchi omillarni to‘g‘ri belgilash.
3. Nutqni rivojlantirish jarayoni.
4. Nutqni rivojlantirishda uzviylik va uzluksizlik.
5. Nutqni rivojlantirish mazmuni.
6. Nutqni rivojlantirish shakllari.
7. Nutqda ijtimoiy-maishiy omillarning o‘zaro aloqasi.

8. Sayrlar, o‘yin va mehnat jarayoni- nutqni o‘stirishning muhim vositasi ekanligi. Bolalarning nutqini rivojlantirish maxsus o‘rganilmaydi, natijalari ishlab chiqilib, mashg‘ulotlar tizimi belgilab olinmaydi, mashg‘ulotlar ma’lum maqsadga yo‘naltirilgan holda muntazam va izchil olib borilmaydi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarining katta guruhlarida bolalarning nutqi qay darajada shakllanganligi aniqlanib, maxsus topshiriqlar ro‘yxatini ishlab chiqiladi, har bir bola bilan yakka tartibda mashg‘ulotlar olib boriladi. Misol. Bolaga tavsiya etilgan ertak yoki hikoyani qayta hikoya qilib bera olishini aniqlash. “Zumrad va Qimmat”, “Bo‘g‘irsoq”, “Ikki echki”, “Ur, to‘qmoq”, “Echki bolalari”, “Toshbaqa bilan chayon” kabi ertak va hikoyatlardan uchtasini taklif etiladi. Bola ertakni eslay olmasa, shu ertaklarga ishlangan rasmlar havola qilinadi. Bolalar hikoyasi quyidagi ko‘rsatkichlar asosida tahlil qilinadi:

- hikoyani mustaqil bayon qilish (kattalarning yordamisiz);
- matn mazmunining to‘liqligi;
- matnni bayon qilishda izchillik;

- ifoda vositalaridan foydalanish ko‘nikmasi;
- nutqning ravonligi.

Tevarak-atrofdagi narsa-predmetlarga oid matnni qayta hikoya qilib berishda bolalar nutqida quyidagi kamchiliklar uchrashi mumkin:

- bolalar ertakni yordamchi savollar bermasdan turib mustaqil hikoya qila olmaydi;
- matndagi so‘zlarga taqlid qilib so‘zlaydi;
- ba’zi muhim voqealarni tushirib qoldiradi;
- bir oz to‘xtab-to‘xtab hikoya qiladi, nutqda uzilish bo‘ladi;
- nutqda ifodalilik yetishmaydi;
- bir xil tezlikda, bir xil tovushda hikoya qiladi;
- o‘zicha ba’zi so‘zlarni qo‘shib, ma’nosiz hikoya qiladi;
- kattalar yordami vositasida hikoya qiladi;
- hikoya qilish jarayonida matn ma’nosini o‘zgartirib yuboradi;
- mantiqiy izchillikka rioya qilmaydi.

Bolalarga «Mehmonda», «Uycha», «Maktabga yo‘l» mavzulari va ularga ishlangan rasmlar tavsiya etiladi. Hikoya qilish jarayonida yo‘l qo‘ygan xatolari va yutuqlari aniqlanadi. Mazkur MTTda bolalarning nutqini kuzatganda quyidagilar asosiy mezon sifatida olinadi:

- tavsiya etilgan matnni hikoya qilishda voqeani kattalarning yordamisiz, mustaqil bayon eta olishi;
- matn mazmunini to‘liq ifodalay olishi;
- matn mazmunini bayon qilishda izchillikka rioya qilishi;
- ifoda vositalaridan foydalana olishi;
- nutqning ravonligi, tezligi;
- jummalarning grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzilganligi;
- nutq madaniyatiga rioya etishi.

Bolalarning nutqini o‘rganishning eng qulay usuli, shubhasiz, suhbat metodi hisoblanadi. Shuningdek, bolalarning tevarak-atrofdagi mavjud bo‘lgan narsalarni kuzatish va ularni tahlil etish, ular haqida sayrlarda uyushtirilgan savol-javoblar ham muhimdir. Shu bilan birga, bolalarning bog‘lanishli nutqini o‘rganishda ularning tarjimai holi yuzasidan olib boriladigan kuzatishlar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki bolaning nutqi til qonuniyatlariga to‘g‘ri amal qilish, kattalar nutqini idrok etish va o‘zining ijodiy faolligi natijasida rivojlanadi. Nutqni samaraliroq rivojlantirish maqsadida bolalarning tevarak-atrof obyektlari (kishilarning hayoti va mehnati, hayvonlar, o‘simliklar olami, suv osti dunyosi) to‘g‘risidagi tasavvurlarini aniqlash va izchil, rejali tarzda kengaytira borish talab etiladi. - Tilni to‘g‘ri o‘rganish, uning grammatik tuzilishiga e’tibor berib so‘zlashish, bolalarda erkin muhokama yuritish, savollar berish, boshqalardan eshitgan fikrlari yuzasidan xulosalar chiqarish, narsa va hodisalar o‘rtasidagi

bog‘lanishning turli ko‘rinishlarini anglab yetishga olib keladi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida sog‘lom, tabiiy muhit yaratish, ularning to‘g‘ri muomalaga kirishishi, boshqalar bilan gaplashish ishtiyoqining ortishiga turtki bo‘ladi. Bolalarni narsalarning nomlarini to‘g‘ri aytishga, ularning o‘xshash va farqli tomonlarini tushunish, shakli, rangi, sifati, xossalarini, jinsi va turiga oid yo‘naltiruvchi lug‘atini faollashtirish, nutqning grammatik tuzilishini shakllantirish, nutq madaniyatini shakllantirish, dialogik va monologik nutqini takomillashtirish va nihoyat savod o‘rgatishga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asqarova M. va boshqalar Kichik yoshdagi bolalar nutqini o‘stirish. —T., 2001.
2. Abduazimov O. Multimedia - noyob ne‘mat. //«Xalq so‘zi» gazetasi, 2002, 28-fevral.
3. Begmatova N.X., Aripov M. Multimediya texnologiyasidan foydalanish. - T., 2012.
4. Bekmatova O.A. va boshqalar «Quvnoq harflar». -T.: « O‘qituvchi», 2000.
5. Vaxobova F.N., Rasulova M. Sh. va boshqalar «Maktabgacha yoshdagi bolalar ta’lim-tarbiyasiga qo‘yiladigan davlat talablari».-T., 2008.

ПРОБЛЕМА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕТАЛИ В ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

Nematjonova Nafisa Boxodirovna -
Farg‘ona davlat universiteti, o‘qituvchi
nnematjonova1996@gmail.com

Аннотация. В данной статье рассматривается художественная деталь как элемент произведения, который не просто дополняет текст, но и выполняет значимую роль в создании его смысла, а также художественные детали играют большую роль в типизации жизни, выражая ее художественно, раскрывая особенности характера героя, раскрывая идею произведения, усиливая эмоциональное воздействие.

Ключевые слова: литература, художественная деталь, идея произведения, образ, функция предмета, мастерство писателя.

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy tafsilot nafaqat matnni to‘ldiradigan, balki uning mazmunini yaratishda muhim rol o‘ynaydigan asar elementi sifatida ko‘rib chiqiladi, shuningdek, badiiy detallar hayotni tiplashtirish, uni badiiy

ifodalash, ochib berishda katta rol o‘ynaydi. qahramon xarakterining xususiyatlari, asar g‘oyasini ochib berish, hissiy ta'sirni kuchaytirish.

Kalit so‘zlar: adabiyot, badiiy tafsilot, asar g‘oyasi, tasvir, ob'ektning vazifasi, yozuvchi mahorati.

Abstract. This article examines artistic detail as an element of a work that not only complements the text, but also plays a significant role in creating its meaning, and artistic details play a large role in the typification of life, expressing it artistically, revealing the characteristics of the hero's character, revealing the idea of the work, enhancing the emotional impact.

Keywords: literature, artistic detail, idea of the work, image, function of the object, writer's skill.

Структуру произведения искусства можно сравнить с домом. Материалы, использованные при строительстве дома, сравнимы с деталями произведения искусства. В зависимости от цели, для которой строится дом, используются подходящие материалы. Каждый предмет имеет свою функцию и место. Детали в художественном произведении должны выполнять одни и те же задачи, чтобы раскрыть содержание и идею произведения. Художественные детали играют большую роль в типизации жизни, выражая ее художественно, раскрывая особенности характера героя, раскрывая идею произведения, усиливая эмоциональное воздействие. Деталь обычно ясна, ясна, ярка и образна, и главным образом служит для синтеза и показа предмета изображения. Короткое «Достижение осмысленности — характерная особенность художественной детали» [1.2013: стр.16]. В литературоведении проведено множество исследований значения и функций художественных деталей. В частности, профессор Ю. Солиджонов подчеркивает значение художественной детали в повествовательном жанре. «Знаете, рассказ — это небольшое произведение. А краткость достигается за счет экономии слов в изображении. Вот тогда писателю и пригодится умение детализации. Благодаря изобретательности художника, использованные детали рассказывают историю. Такие детали, на которые читатель может не обратить внимания, либо просто запоминаются по ходу дела (но не оставляют бесследно), либо впитываются в описываемую реальность. Из этих мнений ученого можно понять, что художественная деталь играет важную роль в определении мастерства писателя наряду с ярким отражением содержания произведения.

Литературный критик А. Каримова в своей статье «Роль художественной детали в рассказах А. П. Чехова» «Хамелеон — один из

самых ярких рассказов, насыщенных подробностями, на мой взгляд» [3.2002: стр.34]. Это история о инспекторе Очумелове и дворовой собаке. В сложной и очень интересной ситуации «суда» обнаруживаются уважение, приспособление, симпатия, свойственные Очумелову и многим людям. Очумелов много раз меняет свое мнение, то оправдывается, то винит собаку. Герой подобен хамелеону, меняющему цвет в зависимости от ситуации. Деталь-пальто, подчеркивающая быструю смену чувств и мыслей Очумелова. В этом исследовании ученый уделяет особое внимание функции художественной детали в создании персонажа. Научно доказано, что писатель очень умело использовал деталь собаки в создании меняющегося характера Очумелова.

А.Л.Штепа, проводивший научные исследования по темам «Роль художественной детали в творчестве Оскара Уайльда», «Роль художественной детали в парадигме художественных образов Н. Гумилевой», «Детали со своим смыслом» [4.2016: стр.45] является самобытным художественным искусством, имеет символическое значение, важный композиционный и образный инструмент. Литературовед подчеркивает, что значение художественной детали в создании произведения очень велико, но она недостаточно научно изучена. В исследованиях литературоведа Ю.И.Андреевны художница Л.Е.Улицкая обращает внимание на цветовую деталь в своих произведениях. «Его интересует символика цветов. В интервью, опубликованном в рецензии на книгу, он говорит, что большую часть жизни провёл среди художников, а это значит, что цвет и свет пронизали его художественное восприятие и мировоззрение. Это обращает внимание писателя на подходящие к содержанию произведения цветовые детали, особенности портретов героев, пейзажных линий. Ученый говорит, что анализ произведений с использованием художественных деталей — один из важнейших и наиболее распространенных методов литературоведения. Проведено множество исследований видов художественных деталей, их функций, умения писателя использовать художественные детали. Например, в диссертациях, учебниках и статьях таких ученых, как К. Ёлдошев, Т. Бобоев, Н. Н. Халикова, Б. К. Туримбетов, О. Шофьев, Х. Умуров, мнения о важности художественной детали выражаются до определенной степени. степень.

В приведенных исследованиях была создана теоретическая основа художественной детали и подчеркнуто, что художественная деталь важна для освещения идеи произведения. В анализах литературоведов подчеркивается, что необходимо провести ряд исследований умения художников использовать художественные детали. Также было замечено, что функции художественных

деталей редко изучаются на основе метода сравнительного анализа. Уровень художника и важность детали становятся более понятными, если сравнивать навыки художников в использовании художественных деталей.

Использованная литература:

1. Куронов Д., Мамаджонова З., Шералиева М. Литературный словарь. Ташкент. 2013.
2. Солиджонов Ю. Когда детали входят в язык. Литература и искусство Узбекистана. Ташкент. 2007, №5.
3. Роль художественной детали в рассказах Чехова <https://uchim-klass.ru>
› Сочинения › Поэт литературы.
4. Юлдош К., Юлдош М. Основы художественного анализа. Ташкент. 2016.
5. Бобоев Т. Основы литературоведения. Ташкент, 2002.

ЗНАЧЕНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Курбанова Феруза Илхомовна

*студентка 3-курса факультета филологии ФГУ
feruzakurbanova04@gmail.com*

Аннотация: Данная статья рассматривает значимость изучения иностранных языков в условиях глобализации. В условиях быстро меняющегося мира, где культурные, экономические и социальные связи становятся всё более глобальными, знание иностранных языков становится необходимым инструментом для эффективного общения и взаимодействия между людьми из разных стран. Исследуются различные аспекты, связанные с обучением иностранным языкам, включая их влияние на карьерные возможности, кросс-культурное общение и личностное развитие. Также освещается роль современных технологий в процессе изучения языков, а также как языковая компетенция может способствовать успешной интеграции в международное сообщество. В заключение подчеркивается, что изучение иностранных языков открывает новые перспективы и помогает лучше понять культурное многообразие мира.

Ключевые слова: Изучение иностранных языков, глобализация, межкультурное общение, карьерные возможности, культурное многообразие, технологии в обучении, личностное развитие, языковая компетенция.

Abstract: This article explores the importance of learning foreign languages in the context of globalization. In a rapidly changing world where cultural, economic, and social connections are becoming increasingly global, knowledge of foreign languages has become a necessary tool for effective communication and interaction among people from different countries. Various aspects related to foreign language education are examined, including their impact on career opportunities, cross-cultural communication, and personal development. The role of modern technologies in the language learning process is also highlighted, as well as how language proficiency can facilitate successful integration into the international community. In conclusion, it is emphasized that learning foreign languages opens up new perspectives and helps to better understand the cultural diversity of the world.

Keywords: Learning foreign languages, globalization, cross-cultural communication, career opportunities, cultural diversity, technologies in education, personal development, language proficiency.

Ta’rif: Ushbu maqola globalizatsiya sharoitida chet tillarni o‘rganishning ahamiyatini o‘rganadi. Tez o‘zgarib borayotgan dunyoda, madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy aloqalar globalashib borayotgani sababli, chet tillarni bilish mutaxassislar o‘rtasida samarali muloqot va turli mamlakatlardan odamlar bilan xavfsiz aloqa o‘rnatish uchun zarur instrumentga bo‘lib qolayotgani tahlil qilingan. Maqolada chet tillarni o‘rganish bilan bog‘liq turli aspektlar, shular qatorida ularning karera imkoniyatlariga, kross-kultur aloqasiga va shaxsiy rivojlanishga ta’siri o‘rganiladi. Zamonaviy texnologiyalarni til o‘rganish jarayonidagi roli, shuningdek, til bilimi muvaffaqiyatli xalqaro jamiyatga integratsiyalashishga qanday yordam berishi ham muhokama qilingan. Xulosa qilib, chet tillarni o‘rganish yangi imkoniyatlarni ochishini va dunyodagi madaniy xilma-xillikni yaxshiroq tushunishga yordam berishini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: Chet tillarni o‘rganish, globalizatsiya, kross-kultur aloqasi, karera imkoniyatlari, madaniy xilma-xillik, ta’limdagi texnologiyalar, shaxsiy rivojlanish, til bilimi.

Глобализация — это многогранный процесс, который воздействует на все аспекты человеческой жизни. Он негативно и позитивно влияет на общественные, культурные и экономические структуры во всех странах. В этом контексте изучение иностранных языков приобретает особую

значимость. Языки выступают не просто средством общения, но и ключом к пониманию мира, его многообразия и изменений.

Современные технологии сделали общение между людьми из разных стран доступным и простым. Социальные сети, мессенджеры и видеозвонки обеспечивают мгновенный контакт, но знание языка становится необходимым для полноценного взаимодействия.

- Международные бизнес-сделки: Для предпринимателей и бизнесменов знание иностранных языков — это не только удобство, но и необходимость. Успешные переговоры, продажи и маркетинг на международных рынках требуют владения языком. На понимание языка сильно влияет культурный контекст. Понимание коллег и партнеров по языку становится залогом успешного сотрудничества.

- Дипломатия и международные отношения: Важнейшие аспекты политического взаимодействия между государствами также зависят от знания языков. Официальные документы, протоколы, и множественные международные соглашения требуют добросовестного перевода, и зачастую именно непосредственно знание языка обуславливает содержание таких документов.

В условиях глобализации образовательные учреждения и университеты по всему миру стремятся готовить студентов к жизни в международной среде. Понимание важности языковых навыков отражается в учебных планах:

- Студенческий обмен: Программы обмена между университетами способствуют улучшению языковых навыков и культурного понимания. Студенты, которые участвуют в таких программах, не просто учат язык, но и погружаются в другую культуру, что в дальнейшем помогает им адаптироваться к многоязычной рабочей среде.

- Глобальные корпорации: Они активно ищут сотрудников, готовых работать в международных командах. Знание нескольких языков значительно повышает шансы на трудоустройство. По статистике, работники с навыками знание иностранных языков получают на 10-20% более высокие зарплаты.

Язык — это отражение культуры. Изучая иностранные языки, мы знакомимся с различными культурными традициями, литературными произведениями, музыкой и искусством других народов.

- Кросс-культурные исследования: Знание языка позволяет проводить серьезные исследования в области антропологии, социологии и культурных исследований. Учёные могут участвовать в международных конгрессах, где знания языка дают возможность обсуждать актуальные темы и делиться мнениями.

- Развитие мышления: Изучение языка развивает когнитивные способности и критическое мышление. Двуязычные люди часто лучше справляются с многозадачностью и обладают более высокими навыками решения проблем.

Современные технологии диктуют новые подходы к изучению языков. Существует множество платформ и приложений, которые помогают изучать языки с помощью:

- Онлайн-курсов: Такие платформы, как Duolingo, Coursera и другие, позволяют изучать языки на любом уровне подготовки и в любом возрасте, что делает обучение доступным для всех.

- Интерактивные ресурсы: Видео и аудио материалы, а также онлайн-сообщества обеспечивают изучение языка в неформальной обстановке, что позволяет быстрее достигать результатов.

Изучение иностранных языков также способствует личностному развитию. Оно расширяет кругозор, формирует уверенность в себе и помогает развить социальные навыки. Общение с носителями языка, возможность обсуждать актуальные темы и делиться опытом делают человека более открытым и восприимчивым к новому.

Изучение иностранных языков в эпоху глобализации имеет огромную значимость. Это не только инструмент для общения, но и ключ к лучшему пониманию мира, культурно-политической среды и профессионального роста. Обладая знанием иностранных языков, мы можем значительно улучшить качество своей жизни, повысить свои шансы на успех и стать более активными участниками глобального сообщества. Именно через языки открываются новейшие горизонты и возможности, что делает изучение языков актуальным и важным в современном обществе.

Список литературы:

1. Грэддол, Д. Английский следующий: почему глобальный английский может означать конец "английского как иностранного языка". Британский совет.[2006: С.45-67]
2. Кристал, Д. Смерть языка. Cambridge University Press. [2000 : С.85-112].

**ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ДЕТАЛЬ РАССКАЗЕ НУРАЛИ КАБУЛА
(ДОСТМУРАД БОБО)**

Nematjonova Nafisa Boxodirovna -
Farg‘ona davlat universiteti, o‘qituvchi
nnematjonova1996@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Nurali Qobulaning (Do‘stmurod bobo) hikoyalaridagi badiiy tafsilot ko‘rib chiqiladi, u muhit yaratishda, qahramonlarning chuqur tuyg‘ularini yetkazishda muhim o‘rin tutadi. Ta‘rifning har bir elementi - oddiy ob‘ektdan tortib, tabiat hissigacha – ma‘no bilan to‘ldirilgan va sinchkovlik bilan tahlil qilishni talab qiladi. Uning asarlarida ko‘pincha qahramonlarning ichki dunyosini aks ettiruvchi yorqin va esda qolarli obrazlar mavjud. Masalan, tabiat tasvirlari nafaqat o‘z ona yurtining manzaralarini, balki qahramonlarga hamdardlik, quvonch va qayg‘ularni ham etkazishi mumkin. Qoida tariqasida, Kobul hikoyalarida tabiat shunchaki fon emas, balki voqealarning tirik ishtirokchisi, qahramonlarning kayfiyati va kechinmalarini aks ettiradi.

Kalit so‘zlar: adabiyot, badiiy tafsilot, asar g‘oyasi, tasvir, ob‘ektning vazifasi, yozuvchi mahorati.

Abstract. This article discusses the artistic detail in the stories of Nurali Kabul (Dostmurad Bobo) plays a key role in creating the atmosphere and conveying the deep emotions of the characters. Each element of the description - from a simple object to the feeling of nature - is filled with meaning and requires careful analysis. His works often contain vivid and memorable images that reflect the inner world of the characters. For example, descriptions of nature can convey not only the landscapes of their native land, but also empathy for the characters, their joys and sorrows. As a rule, nature in Kabul's stories is not just a background, but a living participant in the events, reflecting the moods and experiences of the characters.

Keywords: literature, artistic detail, idea of the work, image, function of the object, skill of the writer.

Аннотация. В данной статье рассматривается художественная деталь в рассказах Нурали Кабула (Достмурад Бобо) играет ключевую роль в создании атмосферы и передачи глубоких эмоций героев. Каждый элемент описания — от простого предмета до ощущения природы — наполнен смыслом и требует внимательного анализа. В его произведениях часто встречаются яркие и запоминающиеся образы, которые отражают внутренний мир персонажей. Например, описания природы способны передать не только пейзажи родного края, но и сопереживание героям, их радости и горести. Как правило, природа в рассказах Кабула является не просто фоном, а живым участником событий, отразившим настроения и переживания героев.

Ключевые слова: литература, художественная деталь, идея произведения, образ, функция предмета, мастерство писателя.

Художественная деталь служит обогащению жанра рассказа. Художественная ценность произведения возрастает, если художник умеет эффективно использовать детали для выражения смысла. Умение эффективно использовать функцию деталей видно и в рассказах Нурали Кабула. Рассказ писателя «Достмурад бобо» написан на тему деревенской жизни, использован ряд художественных деталей. В частности, символом конца выступают дыни и арбузы, которые используются в рассказе в качестве основных деталей.

История о жизни старика по имени Достмурад. В произведении пропагандируются идеи добра людям, доброжелательности, добра и универсальности. В образе Бобо Достмурада будет создан образ узбекского народа. Особое внимание уделяется любви, свойственной нашему народу, а также простой жизни в наших деревнях и вопросу национального характера через эту жизнь. В эпиграфе Г. Фрайтага к повести «В сердце каждого человека живет маленький портрет его народа» [1.2019: стр.34]. также отражен художественный замысел художника. Помимо выяснения общих черт характера пишущего узбекского народа, на основной план была вынесена пропаганда идеи делать добро всем. Действительно, в характере, словах, поведении и мировоззрении каждого человека формируются общие черты, относящиеся к нации, в которой он живет и к которой принадлежит. Невозможно быть человеком, характеристики которого отличаются от общества и среды, в которой он живет. Именно поэтому каждый человек сохраняет черты своего народа, и не зря на это указал Г. Фрейтаг. Характер дедушки Достмурада имеет общие черты, характерные для всего узбекского народа.

Во-первых, начнем анализ с названия произведения и имени героя. Название произведения названо в честь главного героя повести. Литературный критик З.Н. Суванов, анализирувавший творчество Тогая Мурада, так комментирует названия художественных образов: «Имя выступает как «носитель» художественного замысла поэта, «квант», его воплощающий, и в образ образов, выражение этнодуховной выразительности, народной мудрости, всеобщего добра имеет свое своеобразие показано, что писатель умело использовал возможности узбекского языка для обеспечения поэтики образов. Имя «Достмурад Бобо» — символ «дедов» и людей, цель которых — жить «другом», добрым и добрым к нашему народу. Слово «друг» выражает значение близости, дружбы и говорится людям, разделяющим друг с другом

качества доброты и доброты. Слово «Мурод» означает цель, желание, намерение. Слово «дедушка» — это общее имя, данное пожилым людям, и знак позитива высок. Также во множественном числе (предки) имеется в виду предки народа, жившие в прошлом. Итак, в значении имени Достмурад Бобо воплощены вышеперечисленные значения, а также обобщена общая идея и цель, которую хочет выразить писатель в трактовке этого образа. Дедушка Достмурад — символ доброго друг к другу, последовательного и трудолюбивого узбекского народа. Нигде в произведении нет портрета деда Достмурада. Но в сознании студента закрепляется образ доброго, доброго, гостеприимного, щедрого, трудолюбивого человека из известного ему района.

События повести имеют очень простую сюжетную структуру. Рахмонберди и его сообщники, деревенские дети, затем отправляются грабить полицию Деда Достмурада, который раздает всем бесплатные дыни. В этом процессе и на основе ретроспекции воспоминаний будут освещены произошедшие события.

Символичны в работе детали дыни и арбуза. Эти детали выходят на поверхность как символ милосердия, последствий, добра. Бобо Достмурад каждый год сажает дыни и арбузы:

«Дед Достмурад, сапожник, который сажал дыни в Ортахире, переехал со своей мастерской и занялся ею. Такая ситуация повторяется каждый год». Также писатель не зря выбирает деталь дыни. Мы знаем, что земледельцы нашего народа уже много лет выращивают эту культуру полизи и употребляют ее в пищу. «Даже академик И.М. Жуковский говорит, что родиной дыни является Средняя Азия и Турция, Ирак». В «Девону Луготит Тюрк» Махмуда Кашгари и «Кадимги Турки Лугат» мы встречаем предварительные сведения о видах и названиях дынь. Нурали Кабул обращается к национальным ценностям, формировавшимся тысячелетиями на основе символических знаков этой детали, ставшей одной из ценностей нашего народа.

Особый смысл имеет и охрана дынной рощи дедушкой Достмурадом. Он не защищает пайкал от людей. По словам рассказчика, «сколько лет он ни занимался земледелием, никто никогда не видел, чтобы дед Достмурад вез дыни на рынок» [3.1990: стр.30]. Он бесплатно раздает людям дыни. Эта информация еще раз подтверждает, что деталь дыни является символом национальных ценностей. Дедушка Достмурад защитил бахчу от кабанов: «- Если не следить и ухо, эта лошадь, кабаны, землю погубит». [3.1990: стр.31].

Дикий кабан в этой речи выступает как символ иностранных идей, наносящих вред нашим национальным ценностям. Выбор детали свиньи как фактора, повреждающего дыню, считается мастерством писателя. Причина в

том, что у нашего народа сформировалось крайне негативное отношение к этому животному, и оно причислено к числу существ, мясо которых нельзя употреблять в пищу по религиозным причинам. Людей, которые могут нанести вред нашим национальным ценностям, чужим идеям, представляют в виде свиней, что служит усилению эффекта влияния.

Мы знаем, что национальные ценности не создаются одним человеком. Оно формируется многими людьми на протяжении многих лет. Эта ситуация учтена и в символике повести. То есть дед Достмурад не единственный, кто занимается выращиванием дынь:

«Затем он пашет землю, не отдавая пять-четыре сума фермерам, пашущим в округе».

«Тогда возница молочной фермы подошел к усам Шодмонкула и попросил его лошадей. Они присоединяют лошадей к старой мастерке, лежащей в начале поля, и начинают затирать землю, как барсук. «Он сажает двоих или троих детей на молу и заставляет их кататься на лошадях».

«Он идет в ближайшую сельскую школу и просит у учителей двух или трех старших детей помочь ему. Он берет на себя инициативу и делает борозду. [3.1990: стр.44].

Итак, поскольку национальные ценности создаются народом, культуру дыни выращивают и многие люди. Дед Достмурад бережет дыню, как высокодуховный человек, защищающий национальные ценности. Как национальные ценности не прививаются людям деньгами, так и бобо Достмурад бесплатно раздает народу дыни.

Итак, в этом рассказе Нурали Кабул в качестве главной идеи написал вопрос сохранения национального менталитета и национальных ценностей узбекского народа. Для выражения этой идеи писатель эффектно использует художественные детали. Такие детали, как дыня, свинья, земля, осел, арбуз, яблоко, каждая из них несла отдельное символическое значение и играла важную роль в раскрытии общей идеи. Каждая деталь, использованная Нурали Кабулом в этом рассказе, находится на своем месте и служит раскрытию художественной идеи. Уникальный стиль Нурали Кабула – это эффективное использование смыслов художественных деталей в его работах. Во многих его произведениях художественные детали эффективно служили раскрытию идейного замысла писателя.

Список использованной литературы

1. Суванов З.Н. Поэтика образов в прозе Тогая Мурада. слон. наука. в соответствии с фальшивым авторефератом диссертации, написанной на соискание ученой степени доктора (PhD). Ташкент, 2019.
2. Толковый словарь узбекского языка: - Т.: Государственное научное издательство «Национальная энциклопедия Узбекистана». 2006 г.
3. Кабул, Нурали. Белые голуби: Рассказы, рассказы, очерки. - Т.: Узбекистан. 1990.
4. <https://fll.jdpu.uz/index.php/fll/article/download/997/606/2392>

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA DIZAYN FIKRLASHNI BADIY ASARLAR TAHLILI VOSITASIDA SHAKLLANTIRISH MUAMMOSIGA YONDASHUVLAR TAHLILI

Dadamirzayeva Ma‘mura Shokirjon qizi

*UBS universiteti “Maktabgacha-Boshlang‘ich talim va jismoniy tarbiya” kafedrası
stajyor o‘qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy asar, boshlang‘ich sinflarda badiiy asar ustida tahlil olib borish hamda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dizayn fikrlashni badiiy asarlar vositasida shakllantirish muammosiga yondashuvlar tahlili haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar. badiiy asar, badiiy adabiyot, bolalar adabiyoti, dizayn fikrlash, bog‘lanishli nutq, asar tahlili, tasavvur etish, estetik ta’sir etish.

Абстрактный. В этой статье рассматривается художественное произведение, анализ подходов к проблеме анализа художественного произведения в начальных классах и формирования дизайнерского мышления у учащихся начальных классов посредством художественных произведений.

Ключевые слова. художественное произведение, художественная литература, детская литература, дизайн-мышление, связная речь, анализ произведения, воображение, эстетическое воздействие.

Abstract. This article discusses an analysis of approaches to the problem of analyzing a work of art, a work of art in elementary school, and the formation of design thinking in elementary school students through works of art.

Key words. work of art, fiction, children's literature, design thinking, connected speech, work analysis, imagination, aesthetic impact.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dizayn fikrlashni rivojlantirish ularning muammo hal qilish qobiliyatini, ijodiyligini va tanqidiy fikrlashini oshirishga yordam beradi. Badiiy asarlar, o‘zining rang-barangligi, tasavvurni qo‘zg‘atuvchi xususiyatlari va turli mavzularni o‘z ichiga olishi bilan bu jarayonda muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchilarning dizayn fikrlash jarayoni va natijalarini nazorat qilish, ularning yutuqlari va kamchiliklarini tahlil qilish orqali yanada chuqurroq tushunish imkonini beradi. Bu jarayon o‘qituvchiga qaysi usullar samarali bo‘layotganini aniqlashda yordam beradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dizayn fikrlashni badiiy asarlar vositasida shakllantirish muammosi muhim ta’limiy jarayonlardan biridir. Dizayn fikrlash, o‘quvchilarning yaratish, muammolarni hal qilish va innovatsion fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Buni badiiy asarlar orqali amalga oshirish bir necha asosiy yondashuvlarni talab qiladi. Badiiy asarlar, bolalarning qiziqishlari va tushunish darajasiga mos ravishda tanlanishi kerak. Masalan, bolalarning hayotiy tajribalariga yoki muammolariga tegishli hikoyalar yordamida dizayn fikrlashni o‘rgatish mumkin. Bu orqali ular o‘zlarini badiiy asar mualliflari sifatida his qilishlari va o‘z fikrlarini ifodalashlari mumkin.

O‘quvchilarga badiiy asarlar asosida interaktiv mashg‘ulotlar o‘tkazish, muhokama qilinadigan savollar berish, guruhlar sifatida birgalikda yechimlar taklif qilish orqali dizayn fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Bu yondashuv, o‘quvchilarning bir-birlari bilan fikr almashish imkoniyatini yaratadi va ijodiy fikrlash jarayonini rag‘batlantiradi. O‘quvchilarga badiiy asarlarni o‘qiyotganda, undagi muammolarni aniqlab, ularni hal qilish uchun o‘z yechimlarini taklif qilish topshirilishi mumkin. Bu, o‘quvchilarning analiz va sintiz qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Badiiy asarlarni o‘rganish jarayonida, o‘quvchilarni o‘z ijodiy g‘oyalarini ifodalashga, yangi asarlar yaratishga undash muhimdir. Ular o‘z fikrlarini va g‘oyalarini dizayn formatida taqdim etishlari uchun ijodiy loyihalar amalga oshirishlari mumkin.

Quyida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dizayn fikrlashni rivojlantirishdagi bir nechta to‘siqlarni ko‘rib chiqamiz:

- Abstrakt tushunchalarni tushunish qiyinligi: Dizayn fikrlashning bosqichlari (empatiya, aniqlash, ideatsiya, prototiplash, sinov) kichik yoshdagi o‘quvchilarga tushunish uchun murakkab bo‘lishi mumkin.
- Ijtimoiy-madaniy omillar: Barcha o‘quvchilar dizayn fikrlash bilan bog‘liq resurslarga teng darajada kirish imkoniga ega emaslar.

• O‘qituvchilarning o‘quv dasturi va dizayn fikrlash bilan tanishish darajasi: O‘qituvchilar badiiy asarlar orqali dizayn fikrlashni qanday o‘rgatishni bilmasligi mumkin.

Yondashuvlar tahlili. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dizayn fikrlashni rivojlantirish uchun badiiy asarlarni qo‘llashning turli yondashuvlarini tahlil qilamiz:

1. Hikoya asoslangan yondashuv: bu yondashuvdan asosiy maqsad hikoyalardagi muammolarni aniqlash va ularni hal qilish uchun o‘quvchilarga dizayn fikrlash vositalarini o‘rgatish.

• Usullar:

* Hikoyani o‘qish va tahlil qilish orqali muammoni aniqlash.

* O‘quvchilarga empatiya qilishni o‘rgatish (personajlarning his-tuyg‘ularini tushunish).

* Muammoni hal qilish uchun o‘quvchilarga g‘oyalarni ishlab chiqishga yordam berish (ideatsiya).

* O‘quvchilarga o‘zlarining g‘oyalari uchun prototiplar yaratishga yordam berish.

* O‘quvchilarga o‘zlarining echimlarini sinovdan o‘tkazish va tahlil qilishga yordam berish.

2. Rasmlarga asoslangan yondashuv: bu yondashuvdan asosiy maqsad rasmlardagi tasvirlar orqali muammolarni aniqlash va ularni hal qilish uchun o‘quvchilarga dizayn fikrlash vositalarini o‘rgatish.

* Rasmlarni o‘rganish va ularning hikoyasini tushunish.

* Rasmdagi muammolarni aniqlash.

* Muammoni hal qilish uchun o‘quvchilarga g‘oyalarni ishlab chiqishga yordam berish.

* O‘quvchilarga rasmlardan foydalanib prototiplar yaratishga yordam berish.

* O‘quvchilarga o‘zlarining echimlarini sinovdan o‘tkazish va tahlil qilishga yordam berish.

3. Badiiy ijodga asoslangan yondashuv: bu yondashuvdan maqsad o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish orqali ularga dizayn fikrlashni o‘rgatish.

* O‘quvchilarga hikoya yoki rasm yaratishga yordam berish.

* O‘quvchilarning ijodida dizayn fikrlash bosqichlarini o‘rgatish (muammoni aniqlash, g‘oyalarni ishlab chiqish, prototiplash, sinov).

* O‘quvchilarning ijodlarini baholash va ularga fikr-mulohazalar berish.

Yondashuvlarni birlashtirish. Yuqoridagi yondashuvlarni birlashtirish orqali dizayn fikrlashni o‘rgatishning samaradorligini oshirish mumkin: hikoyani o‘qish orqali undagi muammoni tahlil qilinadi. Bundan tashqari muammoni hal qilish uchun o‘quvchilarga g‘oyalarni ishlab chiqish va rasmlar yordamida prototiplar yaratishga yordam beradi. O‘quvchilarga o‘zlarining echimlarini sinovdan o‘tkazish va natijalarni tahlil qilishga yordam berish.

Badiiy asarlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dizayn fikrlashni rivojlantirish uchun samarali vositadir. Yuqoridagi yondashuvlarni qo‘llash va ularni birlashtirish orqali o‘quvchilarning muammoni hal qilish qobiliyatini, ijodiylikini va tanqidiy fikrlashini oshirishi mumkin. Badiiy asarlar tahlili boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dizayn fikrlashni rivojlantirish uchun samarali va ijodiy metoddir. Ushbu metod ularning ijodiylik, muammo hal qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Umuman olganda, dizayn fikrlashni badiiy asarlar orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida shakllantirish - bu ijodiy va innovatsion fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, ularni muammolarni hal qilishga undash va ijodiy potentsialini yuzaga chiqarish jarayonidir. Bu jarayon muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun esa o‘qituvchilar o‘z darslarini qiziqarli va interaktiv shaklda o‘tkazishga harakat qilishlari zarur.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLANING RIVOJLANISHIDA O‘YINNING ROLI VA UNING TA’LIM TARBIYA JARAYONIDAGI AHAMIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

D.T.Ahmadjonova. NamDPI.

Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 1- bosqich talabasi

G.Sh.Ibrohimova

NamDPI Maktabgacha ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi

E-mail: ahmadjanovadilorom9@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha bo‘lgan yoshdagi bolalarning rivojlanishida o‘yinining qay darajada ahamiyatga ega ekanligi, bolalarning turli yosh guruhlarida qanday o‘yinlar bola rivojlanishi uchun to‘g‘ri ekanligi va ayrim rivojlantiruvchi markazlarda o‘yin turlarini qanday tashkillashtirish to‘g‘risida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: o‘yin, pedagog, syujetli-rolli o‘yinlar, tarbiya, ta’lim, yosh guruhlar, bola, psixik jarayonlar.

IMPROVING THE ROLE OF THE BRAIN IN THE DEVELOPMENT OF A PRESCHOOL CHILD AND ITS IMPORTANCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Annotatsion: In this article, Children of preschool age the fact that the game has a gay level of importance in development the children’s what games are right for a child to develop in different age groups and how to organize game types in some development centers the mountains is spoken in.

Keywords: game, educator, plot-playing games, upbringing, age groups, child, psychic processes.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РОЛИ ВОСПИТАНИЯ В РАЗВИТИИ ДОШКОЛЬНИКА ИЕГО ЗНАЧЕНИЕ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация: В этой статье для детей дошкольного возраста рассказывается о том, что игра имеет большое значение в развитии детей, о том, какие игры подходят для развития ребенка в разных возрастных группах и как организовать различные виды игр в некоторых центрах развития в горах.

Ключавые слова: игра, педагог, сюжетно-ролевые игры, воспитание, возрастные группы, ребенок, психические процессы.

Kirish. "Biz yurtimizda Uchinchi Renessansni barpo etish masalasini strategik vazifa sifatida oldimizga qo‘yib, uni milliy g‘oya darajasiga ko‘tarmoqdamiz. Biz maktabgacha ta‘lim va maktab ta‘limi, oliy ta‘lim tizimi hamda ilmiy-madaniy muassasalarni bo‘lg‘usi Renessansning tort uzviy halqasi, deb bilamiz. Bog‘cha tarbiyachisi, maktab muallimi, professor-o‘qituvchilar va ilmiy-ijodiy ziyolilarimizni esa yangi Uyg‘onish davrining tort tayanch ustuni, deb hisoblaymiz. Bu borada, avvalambor, yoshlar va bolalarga e‘tibor va amaliy g‘amxo‘rlik ko‘rsatish, ularni jismoniy va barkamol etib tarbiyalashga alohida ahamiyat qaratmoqdamiz. Bolalarni kichik yoshdan boshlab rivojlantirish orqali kelajakda ularning o‘zligini to‘la namoyon etishga mustahkam zamin yaratyapmiz. Zero, bu ezgu maqsadimiz yo‘lida sarflangan investitsiyalar ertaga bir necha barobar ortig‘i bilan qaytishiga shubha yo‘q"[1]

O‘yin maktabgacha yoshda yetakchi faoliyatdir. O‘yin orqali ta‘lim olish bolalarni ta‘lim olishi va rivojlamishining yetakchi yondashuvlaridan biridir. O‘yin – bu bolaning o‘zini va atrofdagi dunyoni o‘rganishga undashning tabiiy usuli. O‘yin bolaning shaxsiyati uning bilish, ijtimoiy-hissiy, ijodiy, va jismoniy jihatlarini rivijlantiradi. O‘yinda bolalarning tengdoshlari va pedagogi bilan o‘zaro munosabati nutq va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi,uning matorikasi takomillashib boradi.[2]

O‘yin odatda erkin tanlangan, bolalarga qaratilgan va zavqli faoliyat sifatida belgilanadi. U ijtimoiy, kogmitiv va rivojlanish xususiyatlari va bosqichlari bo‘yicha qo‘shimcha tahlil qilinadi va tavsiflanadi. Masalan konteyner ichiga katta bo‘lmagan bloklarni soladigan va chiqaradigan 18 oylik bola tadqiqodchilikka xos bo‘lgan yakka sensamotor o‘yin bilan shug‘ullanadi. 5 yoshli bolalardan iborat bo‘lgan guruh esa bozorda oziq-ovqat mahsulotlarini sotayotgandek va sotib olayotgandek o‘zini ko‘rsatadi. Bu ramziy, (simvolik) o‘yinda ishtirok etishdir.

O‘yinning xar xil turlari va darajalari qator ijobiy ijtimoiy va kognitiv natijalar bilan bog‘lovchi juda ko‘p tadqiqotlar o‘tkazilgan.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim yondashuvida o‘yin-bu bola tomonidan boshlangan va maktabgacha ta‘lim pedagogi tomonidan astoydil qo‘llab-quvvatlashdan asosiy ish faoliyatidir. Xatto eng o‘ynoqi bolalar ham o‘yindan o‘qish va rivojlanish nuqta‘I nazaridan foyda olish qobiliyatiga ega emas. Buning uchun ularga vaqt makon va shaxsiy kutilmagan va mustaqil tarzda boshlangan o‘yin harakatlarini rivojlantirishda, mustaqillik kerak.

Yanada murakkab va barqqartor hamda ko‘p qirrali o‘yin jarayonlari bolalarni o‘yin davomida diqqat bilan kuzatgandan so‘ng ishlab chiqiladi. Bu uchun nimani tushunib yetgani va nimani mustaqil bajara olishi, qanday fikrlashi to‘g‘risidagi malumotlarni yig‘ishga imkon beradi, bolalarda yuqoriroq darajada syujetli-rolli o‘yinlarda ishtirok etishda ko‘maklashishnin o‘z ichiga oladi. Umda ular shaxsiy ssenariylarini yaratishadi va rollarni ijro etishadi. Shu tarzda bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishadi.

O‘yin bolalar rivojlanishida katta ahamiyatga ega:

- ✓ bolaning ijobiy ijtimoiylashuviga ko‘maklashadi. O‘yinda improvizasiya qilsa, timsollar, vaziyatlarni o‘ylab tops avay shu tariqa atrof-olam haqida yanada ko‘proq ma‘lumotlarni olsa bo‘ladi;
- ✓ ruxiy(psixik) jarayonlarni shakllantiradi: xotira, diqqat, tasavvur, nutq kabilar;
- ✓ bolalarga quvonch bag‘ishlaydi, turli hissiyot va kechinmalarni uyg‘otadi, bolalar uchun atrofimizdagi voqelikni anglash va ijobiy aks ettirishni qiziq va qulay shakli hisoblanadi,
- ✓ ijtimoy xulq-atvorning dastlabki ko‘nikmalarini egallashga imkon beradi: boshqa bolalar bilan muloqotda bo‘lish, ular bilan turli munosabatlarga kirishish, umumiy o‘yin rejalarini amalga oshirish uchun kelishish va birlashish, o‘yindagi sheriklarining manfaatlarini xisobga olish;
- ✓ bolalarga jamiyatdagi o‘z o‘rnini tushunish va o‘ziga bo‘lgan ishonchsizligini ka,aytirishga yordam beradi.O‘yinda bolalar barcha ko‘nikmalaridan foydalanuvchi nazorat qilinadigan xarakat makonini yaratadilar.[2]

O‘yinda bolalar xis-tuyg‘ularini rivojlantiradilar, o‘z taassurotlarini aks ettiradilar, o‘zlari taqlid qilayotgan va chin dildan o‘xshashni istagan shaxsning bilimi va xatti-harakatlarini o‘zlashtirishga xarakat qiladildilar. O‘yin davomida bolalar do‘stona munosabatlarga kirishadilar, biorgalikda harakat qiladilar va zavqlanadilar. Munosabatlar asosida ijtimoiy his-tug‘ular va odatlar shakllanadi; birgalikda va maqsadli xarakat qilish qobiliyati rivojlanadi; manfaatlar mushtarakligi anglanadi; o‘z-o‘zini hurmat qilish va o‘zaro hurmat qilish asoslari shakllanadi. O‘yin faoliyatining asosiy katta ahamiyati shundaki, u bolalar jamiyatini rivojlantirishda juda katta ahamiyatga ega.

O‘yinlar bolalarni hali kurtak yozmagan hususiyat, qizish va qobiliyatlarini yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Bolada ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy va madaniy zaruriyatlarni kelajakda to‘g‘ri shakllantirishdagi birinchi poydevor bu o‘yin orqali berilgan tarbiya va ta’limdir.

Bolada o‘yin faoliyati orqali beriladigan ta’limda unung yoshi va individual xususiyatlari birinchi o‘rinda turadi. Ko‘pincha turli xil o‘yinlar bolaning yoshib bilan bog‘liq. Msalan, kichik yoshdagi bolalar yakka tartibdagi va parallel o‘yin bilan shug‘ullanishlari ehtimoli ko‘proq, ammo katta bolalar o‘z fikr va his-tuyg‘ularini o‘rganish uchun yolg‘iz o‘ylashga va yoki ortiqcha rag‘batlantirishdan tanaffus olishga muhtoj. Xuddi shunday tarzda katta bolalar o‘yin va o‘yin faoliyatiga qo‘shilishidan oldin boshqalar qanday o‘ylashini tomosha qilishni istashi mumkin.

O‘yinda hech qayerda uchramaydiga jihat bor: bola o‘z mustaqilligini ko‘rsata oladi; O‘yin va o‘yinchoq o‘ynidagi do‘stlarini tanlashi mumkin, o‘yin joyini, uning boshlanishi, oxiri va hokazolarni o‘zi mustaqil ravishda belgilab bera oladi. Bu qobiliyat bolalarda ma’lum ma’noda 3 yoki 4yoshida paydo boladi.

3 yoshning oxirida bolalar o‘z zimmasiga ma’lum rollarni ola boshlaydi, lekin ularni “chizma” ko‘rinishida boshqalarga ulay boshlaydilar.

- 3-4 yoshli bola o‘ziga yaxshi tanish bo‘lgan insonlarni xarakatlarini va yurish turishlarini to‘liqroq va batafsilroq namoyon etadi. Eng asosiysi, o‘yinda va u bilan bog‘liqlikda yoki kundalik hayotda bajarishning imkoni uncha bo‘lmagan maqsadga yo‘naltirilgan xarakatlarni ancha uzoq vaqt bajara oladi.
- 4 yoshda syujetli-rolli o‘yinlar ancha ko‘payadi.
- 5 yoshda syujetli o‘yinlar uncha murakkablashmaydi, biroq o‘yin birlashmalari kengayadi
- Katta va tayyorlov guruhlaridagi bolalarda o‘yinlar ancha murakkab syujet bilan ajralib turadi. Unda odatda inson munosabatlari, ijtimoiy hayotning turli hodisalari aks etadi.

- 6 va 7 yoshga kelib o‘yinning roli va ahamiyati osahadi. Bolalar ularga tanish bo‘lgan o‘yinlarni o‘zlari tashkil qila oladi, ishtirokchilar tomonidan qoidalar aniq bajarilishi ustidan aniq nazorat qilib boriladi.

Bunday o‘yinlar bolalarning jismoniy va irodaviy rivojlanishi uchun juda muhimdir.

Turli yosh guruhlarida o‘yinni boshqarish usullari turlicha bo‘ladi. Ilk maktabgacha yoshdsagi bolalarga o‘ynashni “o‘rgatish” lozim. Aks holda o‘yin kerakli darajada rivojlanib bormaydi. Pedagog bevosita bolalar bilan muloqot qilib, o‘yin muhitini, tasavvur qilinayotgan muhitni yaratad, bevosita tasir etish metodini qo‘llaydi. Bir vaqtning o‘zida bilvosita ta’sir ham muhim ahamiyatga ega, biroq bu hozircha bolalar jamoasi orqali emas, balki o‘yinchoqlar; qiyin bo‘lmagan sahna ko‘rinishlari yordamida amalaga oshiriladi. Katta maktabgacha yoshda bevosita rahbarlik qilish usullari davom etadi va bevosita o‘yin mavzusini taklif qilish uni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar berish va ayrim bolalarni o‘yin materiallarini tanlashga o‘rgatish shakllari o‘rganiladi. O‘yinni boshqarishni asosiy xususiyati shundaki uni tashkil etish usullari va o‘yin vazifasi va hayoliy vaziyat bilan chambarchas bog‘liq bo‘lishi va pedagog harrihoh ishtirokchi vazifasini egallashi lozim boladi. Katta yoshdagi bolalar o‘yinchoqlar va o‘yin materiallariga mas’uliyatli ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish odatini shakllantiradilar.

Shunday qilib, pedagog rivojlanayotgan jamoa orqali bolalarning o‘yini va munosabatlariga bilvosita ta’sir ko‘rsatish usulidan asta-sekin foydalanishi mumkin.

Ta’lim va tarbiya jarayoni o‘yin o‘ynash imkoniyatini ta’minlashi kerak, rivojlantiruvchi muhit esa o‘yi o‘ynash imkoniyatiga hissa qo‘shishi kerak. O‘yin uchun sharoit yaratish, yani bolalarni yetarli vaqt, joy, qo‘llab quvvatlovchi resurslar va o‘yinchoqlar bilan ta’minlash juda muhimdir.

Shuni yodda tutish kerakki, o‘yin ta’limiy faoliyat kunduzgi uyquni hisobga olganda kamida 15%, kunduzgi uyquni hisobga olmaganda kamida 38%, mustaqil o‘yin kamida 24% ni o‘z ichiga olishi kerak. Shunday qilib, maktabgacha ta’lim tashkilotidagi butun o‘quv faoliyati bevosita o‘yin orqali amalga oshiriladi.[3]

Xulosa

Ta'lim va tarbiya jarayonlariga pedagogik texnologiya hamda turli xildagi didaktik usullarni maqsadli qo‘llash, maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual qobiliyatlarini, ta'lim shakllarini yanada rivojlantirish, bolalarning mustaqil faoliyatini o‘stirish va ta'lim samaradorligini yanda oshirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dunyoda 2030- yilga qadar maktabgacha ta'lim sohasiga oid siyosatni belgilab olish va bu boradagi xalqaro hamkorlini kengaytirishga qaratilgan Toshkent

shahrida kichik yoshdagi bolalarni tarbiyalash va ularga talim berish masalalari bo‘yicha jahon konferensiyasi. 15- noyabrdagi O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev nutqidan

2. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi (Takomillashtirilgan ikkinchi nashr)- T.: 2022.B.27

3. O‘yin orqali ta’lim olish (o‘quv qo‘llanma. Birinchi nashr)- T.:2020.

4. Tafakkur bo‘stoni (o‘quv qo‘llanma)- T.: 2018.B-200

5. Umumiy pedagogika (darslik)- T.: 2017.B-434

6. “Zamonaviy multimediya vositalaridan foydalanish- muvaffaqiyat garovi” (bola va zamon jurnali)-T.: 2019.B-12

7. Maktabgacha pedagogika (o‘quv qo‘llanma)- T.: 2019.B-688

8. Abdullayeva Sh., Sodiqova A., Yangi pedagogik texnologiyalar. – T.:2009. – 131.

9. Gulbadanbegim Ibrohimova Takomillashtirilgan ilk qadam davlat o‘quv dasturidan maktabgacha ta’lim tashkilotlarida foydalanish (Maqola) Ta’lim va taraqqiyoti (No 045 044) ilmiy-uslubiy jurnal.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TA’LIM JARAYONIDA QO‘LLASHNING AFZALLIKLARI

Raximov Sherbek Kamolovich

*O‘zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti Maxsus fanlar sikli
o‘qituvchisi, mayor*

Annotasiya: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalarga sohaning olimlari tomonidan berilgan ta’riflar, raqamli texnologiyalarning ta’lim tizimiga joriy etilishida bir qator afzalliklar haqida ma’lumotlar ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Raqamli texnologiya, virtual sinflar, eLearning ilovalari, internet, onlayn kurslar

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация: В данной статье на научной основе освещены определения цифровых технологий, данные учеными отрасли, информация о ряде преимуществ внедрения цифровых технологий в систему образования.

Ключевые слова: Цифровые технологии, виртуальные классы, приложения электронного обучения, Интернет, онлайн-курсы.

ADVANTAGES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract: In this article, the definitions of digital technologies given by the scientists of the field, the information about a number of advantages in the introduction of digital technologies into the educational system are covered on a scientific basis.

Key words: Digital technology, virtual classrooms, eLearning applications, internet, online courses.

Raqamli texnologiyalar hayotimizga shunchalik singib ketdiki, bugungi kunda nafaqat kundalik faoliyatimiz, balki ijtimoiy-iqtisodiy sohalar rivojini ham ularsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Ta’lim sohasida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi yillar davomida jadal sur’atlarda o‘tib, o‘qitishni yaxshilash va o‘rganishni yaxshilash uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Sohaning olimlari tomonidan raqamli texnologiyalarga quyidagicha ta’riflar berilgan: Raqamli texnologiyalar talabalarga o‘z kompyuterlari qulayligidan dunyoni his qilish va uzoq joylarga borish imkonini beradi [1. 2000:B.31-38]. “Raqamli texnologiya” - bu bizning atrofimizdagi hamma narsaning ajralmas qismi bo‘lishdan uzoq bo‘lmagan atama. Raqamli texnologiya, xuddi yong‘in kabi, bizning zamonaviy landshaftimizni qamrab oladi va har bir sohada, ayniqsa ta’limda o‘zgarishlarni yoqadi.

Raqamli texnologiyalarni ta’limga integratsiyalashuvi bu maqsadni amalga oshirish yo‘lidagi muhim qadamdir [2. 2017:B.65-82]. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning muammoni yechish, fikrlash strukturasini yaratish va jarayonni tushunish kabi kasbiy faoliyatini talab qiladigan qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Ular, shuningdek, texnologiya muhim rol o‘ynaydigan, oldindan aytib bo‘lmaydigan va o‘zgaruvchan kelajakka tayyorlanmoqda [3. 2000:B.31-38].

Raqamli texnologiyalarning ta’lim tizimida sezilarli ta’sir ko‘rsatadigan turlarini ko‘rib chiqamiz.

Interfaol ta’lim dasturi

Ta’limdagi eng istiqbolli raqamli texnologiyalardan biri bo‘lgan interfaol ta’lim dasturi o‘quvchilarga muhim tushunchalarni o‘rgatish bilan birga o‘quvchilarni jalb qilish uchun mo‘ljallangan ta’lim dasturlari, simulyatsiyalar va o‘yinlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu dasturiy yechimlar dinamik va immersiv (*immersive — mavjudlik, sho‘ng‘ish*) o‘rganish tajribasini ta’minlaydi, qiziquvchanlikni va mavzularni chuqurroq tushunishga yordam beradi [4. 2000:B.122].

Ta’limni boshqarish tizimlari (LMS)

Ta’limni boshqarish tizimlari yana ta’limdagi raqamli texnologiyalarning muhim qismi bo‘lib, ta’lim muassasalarida o‘qitishni to‘ldirishga qodir. Bular ta’lim mazmuni va resurslarini boshqarishni tartibga soluvchi raqamli platformalardir. Bundan tashqari, ular o‘qituvchilarga kurs materiallarini, baholashni va talabalar bilan muloqotni bir joyda tashkil qilish imkonini beradi, bu esa o‘quv natijalarini yetkazib berish va kuzatishni osonlashtiradi [4. 2000:B.122].

Aqlli sinf yechimlari

Aqlli sinflar raqamli texnologiyalar bilan jihozlangan, chunki bu aqlli sinflar asoslanishi mumkin bo‘lgan qurilmalar - interfaol raqamli doskalar, aqlli televizorlar, raqamli oq taxtalar yoki aqlli proyektorlar. Bularning barchasi ta’lim muhitini yaratish uchun xizmat qiladi. Ushbu vositalar real vaqt rejimida o‘zaro ta’sir va hamkorlikni osonlashtiradi, darslarni yanada qiziqarli va interfaol bo‘lishini ta’minlaydi [4. 2000:B.123].

Bugungi texnologik o‘sish bilan o‘qituvchilar smartfon va planshet kompyuterlar kabi turli xil gadjetlardan foydalanishni o‘rganishlari kerak. O‘qituvchilar o‘zlarining materiallari jonli, qiziqarli va dolzarb bo‘lishini ta’minlash uchun barcha mavjud onlayn resurslardan foydalanishlari kerak. Raqamli texnologiyalarning afzalliklari talabalar, ota-onalar va o‘qituvchilarning ta’limni yaxshilash uchun texnologiyadan qanday foydalanishi bilan belgilanadi. Texnologiyadan ta’lim maqsadlarida samarali foydalanilsa, ta’lim tajribasi yaxshilanadi va talabalar qiziqish uyg‘otadi. Ta’lim muassasalari virtual sinflar, elektron o‘quv platformalari va onlayn imtihonlardan foydalanishni kengaytirganda, talabalar va o‘qituvchilarning to‘liq ishlashi ma’lumotlarining ahamiyatini tushunadilar.

Ta’limda texnologiyadan foydalanishning afzalliklari ko‘p qirrali. Ta’lim muassasalari va o‘qituvchilar ularni chuqur o‘rganish tajribasiga jalb qilish uchun qurilmalar, sun’iy intellektga asoslangan vositalar va AR/VR texnologiyalaridan foydalanmoqda. Bir so‘z bilan aytganda, texnologiya ta’lim tizimini izchil yaxshi tomonga o‘zgartirmoqda.

Ta’limda texnologiyaning cheksiz afzalliklari bor! Shulardan ba’zilarini ko‘rib chiqamiz:

1. Axborotga tezroq kirish

Ta’limdagi texnologiyaning eng muhim afzalliklaridan biri shundaki, u o‘quvchilarni barmoq uchida ma’lumot okeani bilan ta’minlaydi. Ular ma’lumotlarga eng qisqa vaqt ichida kirishlari mumkin.

Talabalar istalgan vaqtda ko‘plab manbalardan, ya’ni veb-saytlar, o‘quv saytlari, YouTube videolari, elektron kitoblar, PDF-fayllar va hokazolardan haqiqiy ma’lumotlarga kirishi mumkin. Bu talabaga hech kimning yordamisiz dars

tayyorlash yoki qog‘oz yozish imkonini beradi. Shunday qilib, texnologiya talabani bilim bazasini boyitadi va uni mustaqil o‘quvchiga aylantiradi.

2. O‘quv materiallarining kengroq xilma-xilligi

Talabalar internetda juda ko‘p turli xil o‘quv materiallaridan foydalanishlari mumkin. Ularga ilmiy maqolalar, jurnallar, tadqiqot ishlari, o‘quv videolari, o‘quv qo‘llanmalar, axborot veb-saytlari, onlayn ma’lumotlar bazalariga kiradi. Texnologiya talabaga ko‘p mehnat qilmasdan akademik baholarini oshirishga yordam beradi.

3. Masofaviy ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi

Internetning talabalar uchun katta foydasi masofaviy ta’lim olish imkoniyatidir. Onlayn darslar internetning kuchi bilan haqiqatga aylandi. Talabalar xuddi shunday samarali tarzda virtual ekran yoki chat xonasi orqali o‘rganishlari mumkin. Onlayn sessiya davomida hujjatlar, muhim manba havolalari va media fayllarni boshqa talabalar bilan baham ko‘rishi mumkin.

Shuningdek, ko‘plab yangi ta’lim institutlari faqat akademik va professional fanlar uchun virtual kurslarni taklif qilish bilan kelishmoqda. Coursera, edX va Udemy keng qamrovli virtual kurslarning taniqli provayderlaridir.

4. O‘qitish usullarini osonlashtiradi

EdTechning afzalliklari, shuningdek, oson o‘qitish tajribasini ham o‘z ichiga oladi. O‘qituvchilar talabalarga masofadan turib repetitorlik qilishlari yoki sinfdan tashqarida osongina muloqot qilishlari mumkin. Bu ularning ko‘rsatmalar berish qobiliyatini oshiradi, o‘quvchilarning o‘rganishini yaxshilaydi va ularga yaxshi akademik ball olishga yordam beradi.

Bundan tashqari, ta’limda texnologiya integratsiyasi natijasida talabalar uchun raqamli e’tibor bo’yicha murabbiy sifatida foydali bo‘lgan mobil ish stoli ilovalari paydo bo‘ldi. Ular o‘qituvchilarga uy vazifasini yoki talabalarning topshiriqlarini tashkil qilishda yordam beradi [5. <https://sgs.upm.edu.my/article>].

5. O‘qishni qiziqarli qiladi

Yosh bolalarni bir joyda o‘tirib, o‘rganishga majbur qilish qiyin. Ular osongina chalg‘ishadi. Shunga o‘xshab, keksa o‘quvchilar diqqatlarini jamlab, katta qog‘ozlar yoki topshiriqlarni bajarishda qiynaladilar. Umuman olganda, ta’lim barcha talabalar uchun yoqimli tajriba emas. Ammo, texnologiya hamma uchun yoqimli tajribaga aylanadi.

Planshetlar, noutbuklar, VR/AR qurilmalari va sensorli panellardan foydalanish darslarni talabalar uchun qiziqarli qiladi. O‘qituvchilar bolalarning e’tiborini osongina jalb qilishlari mumkin edi. Xuddi shunday, ushbu ilg‘or

texnologiyalar yuqori sinf o‘quvchilariga immersiv mashg‘ulotlar orqali murakkab tushunchalar va fanlarni tushunishga yordam beradi.

Shunday qilib, ta’limda texnologiyadan foydalanishning muhim afzalliklaridan biri shundaki, u o‘quvchilar uchun o‘qishni qiziqarli qiladi.

6. O‘quvchilarga yangi ko‘nikma va bilimlarni egallashga yordam beradi

Ta’limda texnologiyadan foydalanish ham o‘quvchilarga yangi ko‘nikmalarga ega bo‘lish va bilim bazasini boyitishga yordam beradi. Internet va onlayn kurslar bunga imkon bermoqda. EdTech, shuningdek, intiluvchan yosh iste’dodlarga kelajakda ularning o‘shishiga yordam beradigan kasbiy ko‘nikmalarni egallashga yordam beradi.

7. Talabalarni eng so‘nggi texnologik yutuqlardan xabardor qiladi

Talabalar uchun raqamli ta’limning eng yuqori afzalliklaridan biri bu ularga eng so‘nggi texnologik evolyutsiyalardan xabardor bo‘lib turishga yordam beradi. Talabalar ularni tezda qabul qilishi va o‘rganishi, tajribasini yanada oshirishi mumkin.

Hozirda raqamli vazifalarni rejalashtiruvchilar, virtual sinflar va eLearning ilovalari kabi yangi vositalar bozorda mashhurlik kasb etmoqda. Agar talabalar EdTech tendentsiyalaridan xabardor bo‘lsa, ushbu vositalardan o‘zining foydasi uchun foydalanishsa muvaffaqiyat qozonish ehtimoli ko‘proq bo‘ladi. Eng so‘nggi texnologiyalar va tendentsiyalar haqidagi bilimlaridan foydalangan holda, ular tashkilotlarning samarali ishlashiga va maqsadlarga tezroq erishishiga yordam beradi.

8. Talabalarga aqliy farovonligini oshirish imkonini beradi

Ta’limdagi raqamli texnologiyaning muhim afzalliklaridan biri shundaki, u o‘quvchilarning jismoniy va ruhiy farovonligini yaxshilaydi. Turli xil raqamli vositalar ularning zerikarli o‘quv kurslarini engillashtiradi va qiziqarli qiladi.

Ko‘p jihatdan, EdTech usullari talabalarning kognitiv qobiliyatlarini yaxshilaydi. Virtual o‘quv sessiyalari va AR integratsiyalari talabalarning o‘qish, sharhlash, o‘rganish, eslash, fikrlash va mantiqdan foydalanish imkoniyatlarini oshiradi.

9. O‘qitishni oson va samaraliroq qiladi

EdTechning afzalliklari nafaqat talabalarning o‘rganish tajribasi, balki o‘qituvchilarning o‘qitish tajribasi bilan ham chegaralanadi. Audio-vizual taqdimotlar, virtual sinflar, keng ekranli proyektorlar va raqamli rejalashtiruvchilar kabi texnologiyalardan turli xil foydalanish o‘qituvchilarga ko‘rsatmalarni yetkazib berishni yaxshilashga yordam beradi. Bu esa o‘quvchilarning tushunish darajasini oshiradi. [5. <https://sgs.upm.edu.my/article>].

Qolaversa, texnologiyalar o‘qituvchilarning mehnat unumdorligini oshiradi. Ular ishlatadigan raqamli vositalar nafaqat o‘quvchilarning faolligini oshiribgina qolmay, balki ularga ko‘proq o‘rganish imkoniyatlarini ham beradi.

Xulosa va takliflar

Raqamli texnologiyalarining tobora takomillashib borayotgani ta’lim tizimining mazkur soha bilan yonma-yon rivojlantirishga erishish maqsadida yangi o‘zgarishlarga moslashib borishi zarurligini ko‘rsatmoqda. Binobarin, ijtimoiy-iqtisodiy hamda madaniy rivojlanishda gegemonlikni o‘z qo‘liga olayotgan raqamli texnologiyalar har qanday jamiyat, qolaversa, milliy ta’lim tizimlarining ham o‘ziga xos atributi, o‘ziga xos tarkibiy komponentiga aylanib ulgurdi.

Ta’limda raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash natijasida:

birinchidan, ta’lim texnologiyasi o‘quv tajribasini yaxshilaydi, kontentga kengroq kirishni ta’minlaydi, ko‘proq shaxsiylashtirilgan o‘qitish imkonini beradi, muloqot va hamkorlikni rivojlantiradi va ularni zamonaviy dunyo muammolariga tayyorlaydi;

ikkinchidan, ta’lim texnologiyasi o‘qituvchilarni o‘qitishda ham, kasbiy rivojlanishda ham qo‘llab-quvvatlaydi.

uchinchidan, ta’limdagi texnologiya o‘quvchilarni umrbod ta’lim olishga tayyorlashga yordam beradi, o‘quvchilarga virtual dunyo va o‘z o‘rganish uslublariga ko‘ra raqamli bilimlarga kirish erkinligini ta’minlaydi;

to‘rtinchidan, o‘qituvchilar doimiy kasbiy rivojlanish imkoniyatlariga ega bo‘lish orqali raqamli ta’limdan foyda ko‘radilar. Onlayn kurslar, veb-seminarlar va hamkorlik platformalari o‘qituvchilarga eng so‘nggi pedagogik tendentsiyalar, texnologiya vositalari va o‘qitish metodologiyalaridan xabardor bo‘lish, ularning raqamli asrda samaradorligini oshirish imkonini beradi;

beshinchidan, zamonaviy texnologiyalar iqlim o‘zgarishi, havo va suv xavfsizligi, biologik xilma-xillikni muhofaza qilish, falokatlarga chidamlilik va boshqalar kabi sohalarida uzoq muddatli qarorlar qabul qilish uchun murakkab ma’lumotlarni tahlil qilish va boshqarishda muhim rol o‘ynaydi;

oltinchidan, bu ta’lim sohasidagi ko‘plab sub’ektlar o‘rtasida mustahkam aloqalarni o‘rnatishga imkon beradi, shuningdek, yangi tadqiqotlarni rivojlantirishga va zarur siyosat tadbirlarini tushunishga yordam beradi. Nihoyat, bu amaliyotni yetarli darajada xabardor qilish va ta’limda raqamlashtirish istiqbollari asoslangan yangi nazariyalarni ishlab chiqish uchun katta namunalardan miqdoriy yondashuvlardan foydalanishni rag‘batlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. H. Perraton. Choosing technologies for education. Journal of educational media, 25 (1) (2000), pp. 31-38.
2. M.A. Camilleri, A.C. Camilleri. Digital learning resources and ubiquitous technologies in education. Technology, Knowledge and Learning, 22 (1) (2017), pp. 65-82.
3. R. Grainger, Q. Liu, S. Geertshuis. Learning technologies: A medium for the transformation of medical education? Med. Educ., 55 (1) (2021), pp. 23-29.
4. R. Chaker, M.A. Impedovo. The moderating effect of social capital on co-regulated learning for MOOC achievement. Education and Information Technologies, 26 (1) (2021), pp. 899-919.
5. https://sgs.upm.edu.my/article/the_21_benefits_of_technology_in_education-72593. Fil Mayxoffer.

MUSIQA DARSLARIDA MILLIY CHOLG‘ULARIMIZNI O‘RGATISHDA INNOVATSION YONDASHUV

Ergashev Ibrohimjon Qodirjon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Milliy cholg‘ularni saqlab qolish va yosh avlodga o‘rgatishda innovatsion yondashuvlar katta ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish mumkin. Onlayn darslar, multimedia platformalari va gamifikatsiya kabi usullar yoshlarning milliy merosga bo‘lgan qiziqishini oshirib, milliy cholg‘ularni o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyani kuchaytiradi. Bu esa madaniy qadriyatlarimizni asrab-avaylash va ularni kelajak avlodlarga yetkazish uchun muhim imkoniyat yaratadi.

Kalit so‘zlar: Milliy cholg‘ular, innovatsion yondashuv, ta’lim jarayoni, zamonaviy texnologiyalar, madaniy meros, o‘quvchilar motivatsiyasi, onlayn darslar, gamifikatsiya, multimedia platformalari, madaniy qadriyatlar.

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ НАЦИОНАЛЬНЫМ МУЗЫКАЛЬНЫМ ИНСТРУМЕНТАМ НА УРОКАХ МУЗЫКИ

Аннотация: Инновационные подходы играют важную роль в сохранении и обучении молодого поколения национальным музыкальным инструментам. С помощью современных технологий можно сделать образовательный процесс более эффективным и увлекательным. Такие методы, как онлайн-уроки, мультимедийные платформы и геймификация,

усиливают интерес молодежи к национальному наследию и повышают мотивацию к изучению национальных инструментов. Это создает важные возможности для сохранения культурных ценностей и их передачи будущим поколениям.

Ключевые слова: Национальные музыкальные инструменты, инновационный подход, образовательный процесс, современные технологии, культурное наследие, мотивация учеников, онлайн-уроки, геймификация, мультимедийные платформы, культурные ценности.

INNOVATIVE APPROACH TO TEACHING OUR NATIONAL MUSICAL INSTRUMENTS IN MUSIC LESSONS

Annotation: Innovative approaches play an important role in preserving and teaching the younger generation about national musical instruments. With the help of modern technologies, the educational process can be made more efficient and engaging. Methods such as online lessons, multimedia platforms, and gamification enhance young people's interest in national heritage and increase motivation to learn national instruments. This creates valuable opportunities for preserving cultural values and passing them on to future generations.

Keywords: National musical instruments, innovative approach, educational process, modern technologies, cultural heritage, student motivation, online lessons, gamification, multimedia platforms, cultural values.

Milliy cholg‘ular xalqimizning boy madaniy merosini ifoda etuvchi muhim qadriyatlardan biri bo‘lib, ularni saqlab qolish va kelajak avlodga yetkazish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Globalizatsiya jarayonida ko‘plab xalqlar o‘z milliy an‘analarini yo‘qotish xavfi bilan yuzlashmoqda. Shu sababli milliy cholg‘ularimizni o‘rganish va ularni yosh avlodga o‘rgatish, ular orqali madaniyatimizni asrab-avaylash muhimdir. Bugungi kunda texnologiya rivojlangan zamonda milliy cholg‘ularni o‘rganish jarayoniga innovatsion yondashuvlarni kiritish zarurati yanada ortmoqda. Bu nafaqat an‘analarni saqlab qolish, balki yoshlarning ushbu madaniy boylikka qiziqishini oshirish uchun ham muhimdir. Milliy cholg‘ularimizni o‘rgatishning innovatsion usullari yosh avlodni madaniy merosimiz bilan yaqindan tanishtirish, ularni milliy san‘atga hurmat bilan qarashga o‘rgatishning samarali vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

Maqolaning asosiy maqsadi milliy cholg‘ularni o‘rgatish jarayonida zamonaviy innovatsion texnologiyalardan qanday samarali foydalanish mumkinligini o‘rganishdan iborat. Texnologiya taraqqiyoti ta’lim sohasiga ham o‘z ta’sirini o‘tkazib, milliy cholg‘ularni o‘rgatish uslublariga yangicha yondashuvlarni

kiritishga imkon yaratmoqda. Innovatsion usullar yordamida o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, o‘rganish jarayonini interaktiv va qiziqarli qilish orqali ta’lim sifati yaxshilanishi mumkin. Bu maqola milliy cholg‘ularni saqlab qolish, ularni o‘rgatish va yosh avlodga yetkazishda zamonaviy texnologiyalarning qanday ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatishga qaratilgan.

An’anaviy yondashuvlar milliy cholg‘ularni o‘rgatishda ko‘proq usta-shogird tizimiga, yuzma-yuz darslarga va klassik ta’lim usullariga asoslangan. Bunda o‘qituvchi bevosita ko‘rsatmalar berib, cholg‘uni o‘rgatadi. Zamonaviy yondashuvlarda esa innovatsion texnologiyalar, onlayn platformalar va multimedia vositalari orqali ta’lim jarayoni amalga oshiriladi. Bu yondashuvlar ta’limni interaktiv, qulay va keng ommaga yetib boradigan shaklda taklif qiladi, o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Ta’lim jarayonida milliy cholg‘ularni o‘rgatishning asosiy maqsadi milliy madaniy merosni saqlab qolish va uni yosh avlodga yetkazishdir. Bu jarayon milliy cholg‘ularni o‘rgatish orqali yoshlarni o‘z tarixlari, urf-odatlar va an’analarga hurmat ruhida tarbiyalashga qaratilgan. Shuningdek, milliy cholg‘ular orqali musiqiy mahoratni rivojlantirish, ijodkorlikni oshirish va o‘quvchilarga musiqa madaniyatining boyligini anglatish muhimdir. Milliy cholg‘ularni o‘rganish nafaqat milliy madaniyatni asrashga, balki yosh avlodni o‘z qadriyatlariga bog‘lashga yordam beradi va milliy musiqa san’atiga qiziqishni oshiradi.

Milliy cholg‘ularni o‘rgatishning an’anaviy usullari asosan usta-shogird tizimiga va klassik nota tizimiga asoslanadi. ****Usta-shogird usuli**** qadimdan milliy cholg‘ularni o‘rgatishda eng samarali usullardan biri bo‘lib kelgan. Bunda usta bevosita shogirdga cholg‘u chalish san’atini o‘rgatib, o‘z tajribasini amaliy darslar orqali yetkazadi. Bu yondashuvda shogird usta bilan yaqin aloqada bo‘lib, cholg‘uning barcha nozik jihatlarini o‘rganadi. ****Klassik nota tizimi**** esa milliy cholg‘ularni o‘rgatishda musiqa nazariyasini o‘rgatish, asarlarni yozma tarzda tushuntirish va ularni ijro etishda yordam beradi. Bu tizim orqali o‘quvchilar cholg‘uni texnik va nazariy jihatdan to‘liq o‘zlashtiradilar.

Innovatsion yondashuvlar milliy cholg‘ularni o‘rgatishda samarali bo‘lsa-da, texnik qiyinchiliklar ham mavjud. Bunday qiyinchiliklar orasida internet aloqasi past bo‘lishi, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha malakasiz o‘qituvchilar va o‘quvchilarning texnik moslamalarga yetarlicha ega bo‘lmashligi kiradi. Ba’zi ta’lim muassasalarida multimedia resurslari va ilovalar bilan ishlash tajribasi yetishmasligi ham qiyinchilik tug‘diradi. Bunday muammolarni hal qilish uchun internet infratuzilmasini yaxshilash, o‘qituvchilar uchun maxsus texnologik treninglar tashkil etish va o‘quvchilarni kerakli texnik vositalar bilan ta’minlash

lozim. Shuningdek, arzon va oson foydalaniladigan platformalarni joriy qilish innovatsion ta’limning texnik qiyinchiliklarini kamaytiradi.

Ta’lim tizimini rivojlantirishda innovatsiyalarni qo‘llashning istiqbollari kengdir. Zamonaviy texnologiyalar ta’lim jarayonini osonroq, qulayroq va interaktiv qilishi mumkin. Masalan, virtual va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalari, sun’iy intellektga asoslangan o‘quv dasturlari o‘quvchilarga mavzularni chuqurroq o‘rganishga yordam beradi. Onlayn platformalar va elektron resurslar o‘quvchilarga kerakli ma’lumotlarga istalgan vaqtda kirish imkonini beradi, bu esa o‘qitishning individual yondashuvini ta’minlaydi. Shuningdek, gamifikatsiya usullari orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilash mumkin. Innovatsiyalar yordamida ta’lim tizimining samaradorligini oshirish, shaxsiylashtirilgan o‘quv jarayonlarini yaratish va ta’limning keng ommaga yetib borishini ta’minlash imkoniyatlari katta.

Xulosa. Innovatsion yondashuvlar milliy cholg‘ularni saqlab qolish va ommalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida milliy cholg‘ularning boy tarixini keng ommaga yetkazish, ularni yosh avlodga qiziqarli va interaktiv tarzda o‘rgatish mumkin. Onlayn platformalar, mobil ilovalar va multimedia vositalari milliy cholg‘ularni o‘rgatishda keng imkoniyatlar yaratib, bu asboblarni xalqaro darajada tanitishga xizmat qiladi. Innovatsion yondashuvlar milliy cholg‘ularning kengroq auditoriyaga yetib borishini ta’minlab, ularni yanada ommalashtiradi va saqlab qolishga ko‘maklashadi. Shuningdek, milliy cholg‘ularni raqamli shaklda saqlash va o‘rganish imkoniyati madaniy merosimizni kelajak avlodga yetkazishga yordam beradi.

Milliy cholg‘ularni zamonaviy ta’lim texnologiyalari yordamida o‘rgatishning ahamiyati katta. Texnologiyalar ta’lim jarayonini yanada qiziqarli, interaktiv va oson o‘zlashtiriladigan holga keltiradi. Onlayn platformalar, multimedia ilovalari va virtual darslar orqali o‘quvchilar milliy cholg‘ularni o‘z vaqtida, qulay joyda va o‘z sur’atida o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu usul milliy cholg‘ularning madaniy ahamiyatini kengroq auditoriyaga tanitishga, ularni saqlab qolishga va o‘quvchilarni ushbu san’atga qiziqtirishga yordam beradi. Shuningdek, innovatsion ta’lim texnologiyalari cholg‘ularni xalqaro miqyosda ommalashtirish va madaniy merosimizni global sahnaga olib chiqishda muhim rol o‘ynaydi.

Adabiyotlari ro‘yxati

1. Abdullayev, N. (2019). O‘zbek xalq cholg‘ulari va ularning rivoji. Toshkent: Sharq Nashriyoti.

2. Raxmatullayev, U. (2021). Musiqa ta’limida innovatsion texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari. Musiqa va Ta’lim Jurnal, 52(3), 15-22.
3. Ismoilov, F. (2017). Zamonaviy ta’lim texnologiyalari va ularning musiqa fanidagi o‘rni. Toshkent: Fan va Texnologiya Nashriyoti.
4. Yuldasheva, M. (2020). Milliy musiqa madaniyati: O‘tmishdan kelajak sari. O‘zbekiston Musiqa Ilmi Jurnal, 38(1), 23-30.
5. Hasanov, A. (2022). *Musiqa ta’limida multimedia platformalari va ularning qo‘llanilishi*. O‘zbekiston Madaniyat Veb-portali. <https://uzb-culture.org>, (kirilgan sana: 10-sentabr, 2024).
6. Saidov, O. (2021). Milliy cholg‘ularni o‘rgatishning zamonaviy usullari. O‘zbekiston madan
7. Akramov, S. (2020). *Innovatsion yondashuvlar va musiqa ta’limi*. O‘zbekiston musiqa jurnali, 45(2), 34-40.

МЕЖНАЦИОНАЛЬНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА (ВОПРОСЫ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ)

Nematjonova Nafisa Boxodirovna -
Farg‘ona davlat universiteti, o‘qituvchi
nnematjonova1996@gmail.com
Студент 3-курса Абдуллаева Зебо

Аннотация: В этой статье анализируются многие возникающие проблемы в области перевода и их причины, а также о роли и значении переводоведения в процессах глобализации и интеграции в мире.

Annotation: This article analyzes many emerging problems in the field of translation and their causes, as well as the role and importance of translation studies in the processes of globalization and integration in the world.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjima sohasida yuzaga kelayotgan ko‘plab muammolar va ularning sabablari, shuningdek, jahondagi globallashuv va integratsiya jarayonlarida tarjimashunoslikning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi.

Ключевые слова: эквивалент, перевод, фразеологический, восточная литература.

Key words: equivalent, translation, phraseological, oriental literature.

Kalit so‘zlar: ekvivalent, tarjima, frazeologik, sharq adabiyoti.

С появлением человечества, человек стремится познать окружающий мир, познакомиться с культурой, языком, религией и бытом братских и других народов. В связи с этим на протяжении веков возникла область, называемая переводоведением, как отрасль науки. Перевод и переводоведение - одна из старых сфер творческой деятельности, сформировавшаяся в истории и культуре народов мира на протяжении долгих веков. Караваны, жаждущие человеческих взаимоотношений, проблем, общения, разнообразных связей, уже тысячи лет путешествуют по странам мира, переходят с континентов на континенты, в рядах этих неразрывных караванов, среди торговцев, полководцев, ученых, религиозных деятелей, пропагандистов, астрологов, ремесленников, врачей, судей, конечно, переводчики тоже будут. Знаток языка, толкователь относился к таким людям в те времена как к лингвистам, и они играли ключевую роль в разрешении человеческих отношений. С годами толкование, то есть перевод, становилось все более популярным среди людей. Многие стали интересоваться изучением языка, переводами. В 1953 году был основан Международный союз переводчиков, в 1955 году начал издаваться его орган-журнал “Вавилон”.

Даже сегодня роль и значение переводоведения в процессах глобализации и интеграции, происходящих в мире, возрастает. Потому что какой бы аспект человеческой жизни вы ни взяли, там последние инновации, передовые идеи и идеи в научно-технической, культурно-просветительской, политико-экономической и ряде других сфер, открытия, сделанные в них, становятся достоянием всего человечества посредством прямого перевода. В переводческой литературе одним из серьезных вопросов является переводоведение, при подходе к этому вопросу ученые делятся на две группы, первая группа ученых считает, что перевод с одного языка на другой невозможен. Потому что язык отражает дух нации. В этом ключом для ученых является наличие различий между языками. Например, в языке банту есть 24 категории, представляющие понятие пола, в то время как в арабском языке есть 5714 слов, связанных с именем верблюда и представляющих его. По мнению второй группы ученых, переводом называется передача той или иной информации на другой язык, при этом возможен перевод.

За последние двадцать лет на узбекский язык переведены десятки редких образцов восточной литературы. Если до 80-х годов прошлого века основная часть таких произведений была переведена на русский язык, узбекский народ знакомился с образцами восточной литературы в тени прямых переводов, то с 90-х годов все больше внимания стало уделяться прямому переводу с

восточных языков. В этот период на новый уровень вышла работа по переводу образцов узбекской литературы на восточные языки.

Роль художественного перевода в литературном процессе, анализ, интерпретация достижений и недостатков в области переводоведения, переводческой критики, выводы из которых стали важной задачей повестки дня.

Это связано с тем, что мы с энтузиазмом говорим о необходимости научных исследований, пособий по теории и критике перевода – нынешнее состояние критики перевода не отвечает спросу. Для подготовки переводчиков современного уровня требуется не только отличный учебник по теории и практике перевода, но и создание учебных пособий, двух -, трех- и многоязычных словарей, соответствующих художественному, научно-техническому, офисному стилю работы.

Одной из сложных проблем перевода фразеологических сочетаний является то, что они считаются целостными единицами в функциональном и сематическом аспектах. Они имеют идиоматическое значение и проявляются в речи как готовая единица. Есть и национально-культурные особенности фразеологизмов, которые вызывают проблемы с переводом. Фразеологизмы переводятся с одного языка на другой четырьмя способами: 1.Через грамматические, семантические и стилистические адаптации. 2.Через семантические эквиваленты. 3.Через калькирование. 4.Через описательное утверждение.

В английском языке *kick the bucket* имеет то же значение, что и смерть, но, похоже, оно также используется в смысле проявления уважения. Опять же, как это,

Fingers have Light-ловкие руки

Fingers beepers, loses meepers-что упало, то пропало

Fiddle while Rome Is burning-пир во время чумы

First think then speak-молвишь-не воротишь

Обобщенно говоря, не всегда легко переводить фразеологизмы. Многие из них несут эмоционально-выразительный смысл и приобретают национальный характер.

Пусть в каждой культуре существует определенное движение, которое считается знаковым. Если действие просто перевести дословно, его смысл исчезнет. Это происходит, когда в основном языке нет действий, не направленных на существенное значение. Например: *he nodded his head*. Если в языке оригинале кивок означает “да”, то в культуре перевода такой знак может не иметь смысла. В некоторых странах кивок может иметь скорее

отрицательный, чем положительный оттенок. Если форма действия связана с другой формой на языке получателя, иногда бывает трудно перевести указанное действие. Например, если в оригинальном языке дается поднятие кулака, хотя переводчик передает значение жеста, этот перевод позволяет читателям понять текст.

Язык — это социальное явление, без которого нет социальной активности. в процессе перевода мы сталкиваемся с иностранной культурой. По этой причине наш успех в переводе зависит от того, насколько мы понимаем иностранную культуру, ведь перевод-это межкультурный феномен.

Список использованной литературы

1. Акбарова С. А. Лингвостилистические средства и когнитивнопрагматическая значимость художественного портрета (на материале английских художественных текстов) Автор дис. канд. фил. наук-Ташкент, 2005.
2. Бархударов Л. С. Языки перевод. Москва, 1978.
3. Бархударов Л. С. Что нужно знать переводчику? Тетради переводчика. Москва. 1978.
4. Эсенбоев Р. Искусство перевода. 1,2,3,4 книги. Т. 1986
5. Кунин А. В. Фразеология современного английского языка. - М., 1970.
6. Nematjonova N. B., Fariza M. Artistic World of Iskander Fazil //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 32-34.
7. Nematjonova N. B., Dilafruz R. The Question of the Division of Parts of Speech in the Russian Language //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 29-31.
8. Nematjonova N. B., Samandar M. The Question of the Category of Noun Gender //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 39-42.
9. Nafisa N., Diana K. Analysis of Nabokov's " Lolita" //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 9-11.
10. Нематжонова Н. Б., Каримов Ж. ЯВЛЕНИЕ ГЛОБАЛИЗМА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ //GOLDEN BRAIN. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 281-284.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI IJODIY FIKRLASHGA O‘RGATISHDA DIDAKTIK O‘YINLARNING O‘RNI

¹Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich

*NamDPI “Boshlang‘ich ta’lim” kafedrası o‘qituvchisi
abdurasulmirzaakbarov95@gmail.com*

²Odilova Shohsanam Otabek qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti talabasi
shohsanamodilova1411@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish zaruriyati asoslangan bo‘lib, didaktik o‘yinlardan foydalanish, hamda samaradorlikni oshirishda didaktik o‘yinlarning o‘rni va mashq turlaridan namunalar keltirilgan. O‘zbek xalqining yosh avlodni hayotga tayyorlashda ko‘p asrlar davomida qo‘llagan usul va vositalari, tadbir shakllari, o‘ziga xos urf-odatlar va an‘analari, ta’lim-tarbiya haqidagi g‘oyalari va hayotiy tajribasi mavjud. Bu meros o‘tmishda ko‘plab alloma-yu donishmandlar yetishib chiqishiga asos bo‘lgan. Hozirgi kunda bu merosdan ijodiy foydalanish katta ahamiyatga egaligi to‘g‘risida fikr mulohazalar keltirilgan

Kalit so‘zlar: ta’lim, interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, ijodkorlik, ijodiy fikrlash, dars samaradorligi.

Аннотация. В основе данной статьи лежит необходимость развития навыков творческого мышления у учащихся младших классов, использование дидактических игр, представлена роль дидактических игр в повышении работоспособности и примеры упражнений. Узбекский народ обладает многовековыми методами и инструментами, формами проведения мероприятий, уникальными обычаями и традициями, представлениями об образовании и жизненным опытом, которые использовались для подготовки молодого поколения к жизни. Это наследие послужило основой для развития многих ученых и мудрецов прошлого. В настоящее время существуют мнения о большой важности творческого использования этого наследия.

Ключевые слова: обучение, интерактивные методы, дидактические игры, творчество, творческое мышление, эффективность урока.

Annotation. This article is based on the need to develop creative thinking skills in elementary school students, the use of didactic games, the role of didactic games in increasing efficiency and examples of exercises are presented. The Uzbek people have many centuries of methods and tools, forms of events, unique customs and traditions, ideas about education and life experience that have been used to prepare the young generation for life. This heritage was the basis for the

development of many scholars and sages in the past. Currently, there are opinions about the great importance of creative use of this heritage

Key words: education, interactive methods, didactic games, creativity, creative thinking, lesson efficiency.

Kirish. Respublikamizda yosh avlodni mustaqil, ijodiy fikrlashga o‘rgatish davlat darajasidagi masalaga aylangan. Maktabda o‘qitish metodikasi o‘zgarmasa, ta’lim sifati ham, mazmuni ham, muhit ham o‘zgarmaydi, – dedi Prezident Sh.M.Mirziyoyev.[1] Ta’lim jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijodiy faoliyatga yo‘naltirish muammosiga jahon pedagogika va psixologiya ilmda alohida e’tibor qaratilgan. Shu bilan bir qatorda boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘zaro hamkorlik muhitini shakllantirish mexanizmini takomillashtirgan holda amaliyotga joriy etish zarurati ko‘zga tashlanmoqda.

Tadqiqot ishining maqsadi sifatida biz bo‘lajak o‘qituvchilar va tehnikum talabalarini boshlang‘ich ta’lim bosqichlaridan boshlab bilimlarni chuqur va mustahkam egallash, erkin va ijodiy fikrlashni shakllantirishning birlamchi omili sifatida ta’lim jarayoniga ilg‘or pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar olib kirilmoqda.

Tadqiqot ishida quyidagi ma’lumotlar va masalalar bo‘lajak o‘qituvchilarga ilg‘or pedagogik texnologiyalar hamda didaktik o‘yinlar boshlang‘ich sinf o‘quvchisining aqlan rivojlanishi va kamol topishida muhim yordam bera oladigan bir qancha mavzularni o‘z ichiga oladi:

Pedagogik texnologiyalarning bugungi kunda eng ommalashgan turlaridan biri bu didaktik o‘yinlardir. Didaktik interfaol o‘yinlar o‘quvchi va o‘qituvchining birgalikdagi faoliyati bo‘lib, o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga, zarur xulosalarga kelishga, tahlil qilish va olingan bilimlarni amaliyotda qo‘llashga o‘rgatadi. O‘qituvchining asosiy vazifasi esa o‘quvchilarga aniq yo‘nalish berish, to‘g‘ri xulosalar chiqarishdan iborat.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijodiy fikrlashga o‘rgatishda, avvalo, o‘qituvchi kreativ fikrlashga mos muhit yarat olishi kerak, ya’ni bolalar o‘zlarini erkin his qilishlari va xato qilishdan qo‘rqmasdan o‘z fikrlarini bildirishlari muhim, chunki xato qilish ijodiy fikrlashning bir qismidir va yangi g‘oyalar topishga yordam beradi. Shuningdek, o‘quvchilarni tasavvur qilishga, ya’ni turli narsalarning tasviri, xatti- harakatlarini tasavvur qilishga va "Nima bo‘lardi, agar..." kabi savollarni berishga odatlantirish ham bolalarning kreativ fikrlashini oshirishda detallar vazifasini o‘taydi.

Didaktik interfaol o‘yinlarni bajarish jarayonida o‘quvchining ijodiy fikrlash qobiliyatlari ham rivojlanib boradi. O‘yin vositasida o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirish jarayoni qulaylashadi, turli xil predmetlar bilan munosabatda bo‘lishga

o‘rganadi, shuningdek, ularda muomala madaniyati shakllanadi. Muhimi, didaktik o‘yinlar jarayonida bolada o‘z kuchiga ishonch shakllanadi, erkin harakat qilishga, o‘z fikrlarini erkin bayon qilishga odatlanadi, mustaqil fikrlar bildirib boshlaydi va muammolarga qaratishni o‘rgatish uchun mo‘ljallangan[6. 2024:166–169]. Misol uchun quyidagicha:

1. “O‘yla, izla, top” o‘yini. Ona tili darslarida sinonimlar topish uchun qo‘llash mumkin, ya‘ni o‘quvchi berilgan namunaga qarab, mos ravishda tushirib qoldirilgan so‘z yoki birikma bilan bo‘shliqni to‘ldirishi kerak:

Men do‘stimni yaxshi ko‘raman.

Men yaxshi ko‘raman (oshnamni)

Men yaxshi ko‘raman (o‘rtog‘imni) kabi.

2. “So‘z qidir” o‘yini. Ona tili darslarida o‘quvchilarning so‘z boyligini va topqirligini tekshirish uchun qo‘llash mumkin, ya‘ni harf tarkibi ko‘proq bo‘lgan so‘z berilgan bo‘ladi va o‘quvchi so‘z tarkibidagi harflardan ixtiyoriy holatda foydalanib so‘z hosil qilishadi:

Konstitutsiya so‘zidan foydalanib ona, son, tut, sut, kuya, kut, kiy kabi so‘zlarni hosil qilish mumkin.

3. “Hammualiflar” o‘yini. O‘qish fanida qo‘llash mumkin. O‘qituvchi matnni o‘qiydi yoki o‘quvchilar matn bilan mustaqil tanishadilar. Topshiriq: – Matnning davomini o‘ylab topish. Kelgusida qanday voqealar sodir bo‘lishi mumkin ekanligini o‘ylab ko‘rish.

– Qahramonlardan qaysi biri voqealarga ko‘proq ta’sir ko‘rsatgan? U ishtirok etmasa asar mazmuni qanday o‘zgaradi?

– Sujetning rivojiga qaysi voqea ta’sir qilgan? Mantiqiy noto‘g‘ri, to‘g‘ri qilingan javobni aniqlash kabi savollar bilan murojaat qiladi[7. 2024: 207–209].

Yuqoridagi masalalarni yechish natijasida o‘quvchilarni kreativ fikrlash va muhokama qilish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Nafaqat boshlang‘ich sinflarda kreativ fikrlash aqliy didaktik o‘yinlarga namunalar hisoblanib, ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida juda faol qo‘llab kelinmoqda va bu kabi o‘yinlarni boshqa fanlarda ham qo‘llash orqali to‘g‘ri yechishni mustahkamlash, maktab va oliy ta’lim darslarida ham foydalanish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi bunday mantiqiy mashqlarni, turli didaktik o‘yinlarni, interfaol metodlarni bilishi hamda ularni yanada takomillashtirib amaliyotda to‘g‘ri qo‘llay olishi darslarimizning samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligidagi mamlakatimizda ta’lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, ilm-fan sohasi rivojini jadallashtirish masalalari muhokamasi bo‘yicha videoselektor yig‘ilishidagi nutqidan. 30.10.2020
2. Nurullayeva Sh. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish metodikasi. Ped.fan.nom.... diss. Toshkent, 2007.
3. Qulaxmetova M. O‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish: o‘quv qo‘llanma. – T.: “Sano-standart” nashriyoti, 2011.
4. Dars samaradorligini oshirishda didaktik o‘yinlardan foydalanishning o‘ziga xos metodik xususiyatlari. Fayziyev Anvarjon Isoqulovich. Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, Toshkent 100149, Uzbekiston.
5. Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarini didaktik o‘yinlar orqali tashkil etish. Tilovov Abdulfayz. Journal of Advanced Research and Stability ISSN: 2181-2608
6. Mirzaakbarov, A.M., & Qirg‘izov, M. U. o‘g‘li. (2024). O‘quvchilarni moslikni aniqlashga doir mashqlarni yechishga o‘rgatish. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 166–169. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6066>
7. Mirzaakbarov, A. M. and Ummataliyev, U. I. o‘g‘li (2024) “Mantiqiy xatoliklarni topishni o‘rgatish”, Educational Research in Universal Sciences, 3(3), pp. 207–209. Available at: <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5932>

TARBIYASI QIYIN TALABALARDA SOG‘LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING AXAMIYATI

Saydaliev Ilyosbek Sayfiddin o‘g‘li

Namangan Muhandislik-texnologiya instituti mustaqil tadqiqotchisi

ilyossaydalievmoxiqul@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola tarbiyasi qiyin talabalar hayotida sog‘lom turmush tarzini shakllantirishning muhimligini tahlil qiladi. Maqolada sog‘lom turmush tarzi talabalarning jismoniy va ruhiy salomatligini mustahkamlash, o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish, ijtimoiy moslashuvini yaxshilash va kelajakda muvaffaqiyatli hayot kechirishlariga yordam berishdagi roli ko‘rsatiladi.

Shu bilan birga, maqolada tarbiyasi qiyin talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishdagi muammolar, jumladan oilaviy muammolar, ijtimoiy muhitning salbiy ta’siri, psixologik muammolar va ta’lim muassasalaridagi muammolar ko‘rib chiqiladi.

Maqolada tarbiyasi qiyin talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish uchun oilaviy tarbiyaning rolini kuchaytirish, ijtimoiy muhitni yaxshilash, psixologik yordam ko‘rsatish va ta’lim muassasalaridagi tarbiyaviy ishlarni yaxshilash kabi chora-tadbirlar taklif etiladi.

Tarbiyasi qiyin talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish uchun ta’lim muassasalarida maxsus dasturlarni joriy etish, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi maxsus saytlar va ijtimoiy tarmoqlarda guruhlarini yaratish, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi maxsus tadbirlarni o‘tkazish kabi takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: Tarbiyasi qiyin talabalar, sog‘lom turmush tarzi, ta’lim, ijtimoiy moslashuv, psixologik salomatlik, oilaviy tarbiya, ta’lim muassasalari, muammolar, chora-tadbirlar.

Аннотация: В данной статье анализируется важность формирования здорового образа жизни у трудновоспитуемых студентов. В статье показана роль здорового образа жизни в укреплении физического и психического здоровья студентов, повышении их интереса к учебе, улучшении социальной адаптации и содействии их успешной жизни в будущем.

Вместе с тем, в статье рассматриваются проблемы формирования здорового образа жизни у трудновоспитуемых студентов, в том числе семейные проблемы, негативное влияние социальной среды, психологические проблемы и проблемы в образовательных учреждениях.

В статье предлагаются такие меры, как усиление роли семейного воспитания, улучшение социальной среды, оказание психологической помощи и совершенствование воспитательной работы в образовательных учреждениях для формирования здорового образа жизни у трудновоспитуемых студентов.

Для формирования здорового образа жизни у трудновоспитуемых студентов предлагается внедрение специальных программ в образовательных учреждениях, создание специальных сайтов и групп в социальных сетях, пропагандирующих здоровый образ жизни, проведение специальных мероприятий, направленных на популяризацию здорового образа жизни.

Ключевые слова: Трудновоспитуемые студенты, здоровый образ жизни, образование, социальная адаптация, психологическое здоровье, семейное воспитание, образовательные учреждения, проблемы, меры.

Abstract: This article analyzes the importance of fostering a healthy lifestyle in the lives of students who are difficult to educate. The article highlights the role of a healthy lifestyle in strengthening students' physical and mental health, increasing their interest in learning, improving their social adaptation, and helping them lead successful lives in the future.

At the same time, the article examines challenges in shaping a healthy lifestyle among students with difficult upbringing, including family issues, the negative impact of social environment, psychological problems, and difficulties in educational institutions.

The article proposes measures such as strengthening the role of family upbringing, improving the social environment, providing psychological assistance, and enhancing educational work in educational institutions to shape a healthy lifestyle among students with difficult upbringing.

To foster a healthy lifestyle among students with difficult upbringing, it is suggested to introduce specialized programs in educational institutions, create groups on dedicated websites and social networks that promote a healthy lifestyle, and organize special events advocating for a healthy lifestyle.

Key words: Students with difficult upbringing, a healthy lifestyle, education, social adaptation, psychological health, family upbringing, educational institutions, problems, measures.

Ijtimoiy falsafa kontekstida sog‘lom turmush tarzini rivojlantirish masalasi zamonaviy ilmiy nutqda alohida o‘rin tutadi. Sog‘lom turmush tarzi nafaqat insonning jismoniy holatiga taalluqlidir, balki borliqning ijtimoiy, madaniy va falsafiy jihatlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar va dunyoqarashlarning kengroq tizimining bir qismidir. Bu muammo, ayniqsa, tarbiyasi og‘ir bo‘lgan, bir qator ijtimoiy-psixologik to‘siqlarga duch kelayotgan, sog‘lom turmush tarzi tamoyillarini kundalik hayotiga singdirishda qiyinchilik tug‘dirayotgan o‘quvchilar orasida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli "yoshlarni jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug‘ullanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, ular o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini shakllantirish" [1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 14 avgustdagi “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘roisida”gi PQ-3907-son qarori.] muxum vazifalardan sanaladi.

Yoshlarda sog‘lom xulq-atvorni shakllantirish nafaqat shaxsiy tanlov, balki ular o‘zlari yashayotgan ijtimoiy-madaniy muhitning ta’siri natijasidir. Tarbiyasi qiyin bo‘lgan o‘quvchilar ko‘pincha o‘z muhitida singib ketgan odatlar salomatlikni idrok etishga salbiy ta’sir ko‘rsatadigan holatlarga duch kelishadi, bu esa sog‘lom turmush tarzi tavsiyalariga e’tibor bermaslikka olib keladi. Ijtimoiy falsafa doirasida bu jarayonlarni o‘rganish nafaqat shaxsiy va ijtimoiy to‘siqlarni, balki ularni ijtimoiy institutlar, ta’lim dasturlari va madaniy qadriyatlar orqali bartaraf etish yo‘llarini ham yaxshiroq tushunish imkonini beradi.

Tarbiyasi qiyin talabalar hayotida sog‘lom turmush tarzini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. “Yoshlarda sog‘lom turmush tarziga intilishni shakllantirish, shuningdek, yoshlarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish” [2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi farmoni 28-bet, 70-maqсад, 11-band] Bu talabalarning jismoniy va ruhiy salomatligini mustahkamlash, o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish, ijtimoiy moslashuvini yaxshilash va kelajakda muvaffaqiyatli hayot kechirishlariga yordam beradi. Sog‘lom turmush tarzining ahamiyati shundaki sog‘lom turmush tarzi talabalarning axloqiy shakllanishida muxim axmiyat kasb etadi. Afsuski, jamiyatimizda tarbiyasi «qiyin» o‘smirlar va o‘spirinlar bilan bog‘liq muammolar ham mavjud. Bu muammolar yoshlarning o‘qish jarayoni va xulqida namoyon bo‘ladi. «Qiyin» yoshlar jamiyat tomonidan o‘rnatilgan me‘yorlarga zid ravishda xatti-harakat qilishadi. Ular beqaror axloqli, irodasi bo‘sh, pedagogik ta’sirga doim qarshilik ko‘rsatib keluvchi yoshlardir. Oliy ta’lim mussasalarida ta’lim olayotgan talabalar yosh jixatdan o‘smirlar va o‘spirinlar xisoblanishadi. Xar bir shaxs o‘zining individual axloqiy xatti xarakatlaridan kelib chiqqan xolda g‘ayriijtimoiy xatti-xarakatlar sodir etishadi. Oliy ta’lim mussasalarida miqyosida ular ko‘p uchramasada (bir guruxda bir yoki ikki nafardan, ayrimlarida umuman yo‘q). Ammo ular oliy ta’lim mussasalari hayotiga, uning axloqiy muhitiga jiddiy ta’sir ko‘rsatadi, ular o‘quv-tarbiyaviy ishlarda barqarorlikka jiddiy to‘siq bo‘ladilar. Ular o‘qish jarayoni va undan tashqarida (oila, ko‘cha, talabalar turar joylari, ijara manzillari, dam olish va boshqa joylarda) tartibsizlikni (axloqsizliklar) vujudga keltiruvchilar hisoblanadi.

Statistika agentligi hisobotiga ko‘ra, “2023 yilda jinoyat sodir etgan 3599 nafar voyaga yetmaganlarning 82,6 foizi jinoiy javobgarlikka tortilgan. Ulardan 744 nafari 13-15 yosh, 2855 nafari 16-17 yoshlidir. Qizlarning ulushi 8,7 foiz - 314 kishini tashkil etdi. Jinoyat sodir etilgan vaqtda ularning 2730 nafari talabalar, 510 nafari ishchilar, 148 nafari ishlamaydigan yoki o‘qimaydigan, 8 nafari xizmatchilar, 190 nafari boshqa toifalarga mansub bolalar bo‘lgan”. [3. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/crime-and-justice-2>] Statistikadan ko‘rinib turibdiki jinoyat sodir etgan yoshlarning eng ko‘pini talabalar tashkil etadi. Bu albatda talabalar o‘rtasida profilaktikaning eng asosiy yo‘nalishi bo‘lgan sog‘lom turmush tarzini shakllantirish extiyojini yuzaga keltiradi.

Tarbiyasi qiyin talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishning muammolarini quyidagilarda ko‘rib chiqishimiz mumkin.

❖ **Oilaviy muammolar:** Oilaviy muammolar, ota-onalarning tarbiyaviy ta’sirining yetarli emasligi, oilaviy zo‘ravonlik, oiladagi moliyaviy qiyinchiliklar talabalarning sog‘lom turmush tarzini shakllantirishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

❖ **Ijtimoiy muhit:** Nosog‘lom ijtimoiy muhit, do‘stlarning salbiy ta’siri, giyohvandlik va spirtli ichimliklarni iste’mol qilish kabi zararli odatlar talabalarning sog‘lom turmush tarzini shakllantirishiga to‘sqinlik qiladi.

❖ **Psixologik muammolar:** Stress, depressiya, xavotir, ruhiy kasalliklar talabalarning sog‘lom turmush tarzini shakllantirishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

❖ **Ta’lim muassasalaridagi muammolar:** Ta’lim muassasalaridagi nosog‘lom muhit, o‘qituvchilarning tarbiyaviy ta’sirining yetarli emasligi, o‘qishga bo‘lgan qiziqishning pastligi talabalarning sog‘lom turmush tarzini shakllantirishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tarbiyasi qiyin talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish mumkin.

❖ **Oilaviy tarbiyaning rolini kuchaytirish:** Ota-onalarning tarbiyaviy ta’sirini kuchaytirish, ularni sog‘lom turmush tarzining ahamiyati haqida ma’lumotlarni yetkazish, oilaviy muammolarni hal qilishga yordam berish. Ota-onalarning farzandlari bilan munosabatlarini yaxshilash, sog‘lom turmush tarzini shakllantirishning ahamiyati haqida ma’lumot berish, oilaviy muammolarni hal qilishga yordam berish maqsadida maxsus treninglar o‘tkazish. Oilaviy muammolarni hal qilishga, ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilashga yordam beradigan oilaviy psixoterapiya xizmatlarini tashkil etish. Ota-onalar va talabalar uchun sog‘lom turmush tarzi, o‘zaro munosabatlar, psixologik muammolar haqida ma’lumot beradigan onlayn platforma yaratish.

❖ **Ijtimoiy muhitni yaxshilash:** Talabalarning sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga yordam beradigan ijtimoiy muhitni yaratish, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi tadbirlarni o‘tkazish, zararli odatlardan voz kechishga yordam berish. Talabalar uchun sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi klublar (sport, san’at, musiqa, kitobxonlik) tashkil etish. Talabalarda sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi, sog‘lom ovqatlanish, sport, ruhiy salomatlik haqida ma’lumot beradigan onlayn platformalar yaratish. Talabalarning sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga yo‘naltirilgan **"Sog‘lom talaba"** dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish.

❖ **Psixologik yordam:** Talabalarning psixologik muammolarini hal qilishga yordam berish, ularga ruhiy yordam ko‘rsatish, stressni boshqarish usullarini o‘rgatish. Talabalarning psixologik muammolarini hal qilishga yordam berish, ularga ruhiy yordam ko‘rsatish, stressni boshqarish usullarini o‘rgatish maqsadida psixologik yordam xizmatlarini kengaytirish. Talabalarning psixologik

muammolarini hal qilishga yordam beradigan psixologik yordam markazlarini tashkil etish. Talabalarining psixologik yordam xizmatlariga onlayn kirish imkoniyatini yaratish.

❖ **Ta’lim muassasalaridagi tarbiyaviy ishlarni yaxshilash:** Ta’lim muassasalarida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi tadbirlarni o‘tkazish, o‘qituvchilarning tarbiyaviy ta’sirini kuchaytirish, o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshirishga yordam berish. Talabalar uchun sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi darslarni tashkil etish. Ta’lim muassasalarida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi tadbirlarni o‘tkazish. O‘qituvchilarning tarbiyaviy ta’sirini kuchaytirish, ularni sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilishga yordam berish maqsadida maxsus treninglar o‘tkazish.

Xulosa. Ushbu maqolada tarbiyasi qiyin talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishning ahamiyati, muammolari va taklif etilayotgan chora-tadbirlar bayon etildi. Tarbiyasi og‘ir talabalar uchun sog‘lom turmush tarzini rivojlantirish ularning jismoniy va ruhiy salomatligini mustahkamlash, o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish, ijtimoiy moslashuvini ta’minlash hamda kelajakda muvaffaqiyatli hayot kechirishlariga yordam beradi.

Maqolada ta’kidlanganidek, oilaviy muammolar, nosog‘lom ijtimoiy muhit, psixologik muammolar va ta’lim muassasalaridagi kamchiliklar talabalarning sog‘lom turmush tarzini shakllantirishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shunga ko‘ra, tarbiyasi qiyin talabalar uchun oilaviy tarbiyaning rolini kuchaytirish, ijtimoiy muhitni yaxshilash va psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha chora-tadbirlar joriy etish zarur.

Ota-onalarning tarbiyaviy rolini kuchaytirish, ijtimoiy muhitni yaxshilash uchun sport, san’at, musiqa, kitobxonlik kabi klublarni tashkil etish va talabalarni ularga jalb qilish muhimdir. Psixologik yordam tizimini kengaytirish ham talabalarning o‘zida sog‘lom turmush tarzini shakllantirish uchun shart-sharoitlar yaratishga yordam beradi.

Ta’lim muassasalaridagi tadbirlar, sog‘lom turmush tarzining ahamiyatini tushuntiradigan o‘qituvchilarning tarbiyaviy ta’sirini mustahkamlash talabalarning ijtimoiy, jismoniy va ruhiy salomatligiga muvofiq harakat qilishlarini rag‘batlantiradi.

Shu tariqa, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, urf-odatlar va qadriyatlarning ijtimoiy muhitga integratsiyalashuvini talab qilib, jamiyatda barqarorlik va ma’naviy o‘sishga erishishga yordam beradi. Bundan tashqari, mazkur choralar talabalarda tashkilotchilik, mas’uliyat hissini va ijodiy faoliyatni shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 14 avgustdagi “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘roisida”gi PQ-3907-son qarori.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi farmoni 28-bet, 70-maqсад, 11-band

3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy sayti.
<https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/crime-and-justice-2>

4. Z.Z.Boymurodov (2022). Turmush tarzi kategoriyasining nazariy eksplikatsiyasi. Falsafa va hayot xalqaro jurnali 2-maxsus son

5. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. (2020). Sog‘lom turmush tarzini shakllantirish bo‘yicha milliy strategiya. Toshkent.

6. Aliev, A. (2019). Oilaviy psixologik yordam: nazariy va amaliyot. Psixologiya va pedagogika jurnali, 3(2), 45-52.

7. Nasimov, Sh. (2020). Sog‘lom turmush tarzining ahamiyati: O‘zbekistondagi ijtimoiy va iqtisodiy omillar. Ijtimoiy fanlar jurnali, 4(1), 22-30.

8. Kurbonov, B. (2018). Psixologik salomatlik va oilaviy munosabatlar. Psixologiya tadqiqotlari, 5(3), 15-25.

9. Pulatov, A. (2021). Ta’limda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish: O‘zbekiston tajribasi. Ta’lim tadqiqotlari jurnali, 6(1), 33-40.

10. Xamidov, D. (2019). Yoshlar orasida psixik salomatlikni rag‘batlantirish. O‘zbekiston psixologik jurnali, 2(2), 50-58.

11. Sarieva, M. (2020). Oilada sog‘lom muhitni yaratish: nazariy va amaliyot. Oila tadqiqotlari jurnali, 1(1), 10-18.

12. Mamadaliev, O. (2018). Sog‘lom turmush tarzi va oilaviy salomatlik. Fan va ta’lim jurnali, 3(1), 25-32.

13. Kivimäki, M., & Kawachi, I. (2015). Work Stress and Health: A Review of the Evidence. European Journal of Public Health, 25(1), 1-5. doi:10.1093/eurpub/ckv139

14. Santos, M., & Silva, M. (2018). Family Dynamics and Health: A European Perspective. Journal of Family Issues, 39(5), 1450-1475. doi:10.1177/0192513X17737334

15. Здоровье нации: проблемы и решения. (2018). Научно-методическое пособие. Москва: Российская академия наук.

16. Кузнецова, Е. А. (2017). Психологическая поддержка семьи в кризисных ситуациях. Психология и право, 7(1), 34-42.

17. Григорева, Л. А. (2020). Социальные детерминанты здоровья: влияние на благополучие семей. Социология здоровья и болезни, 2(1), 15-25.
18. Шумилова, Т. В. (2016). Психологическая помощь в кризисных ситуациях: роль семьи. Психологические исследования, 9(1), 50-56.
19. Федоров, А. Н. (2018). Семейные ценности и здоровье: связь и влияние. Российский журнал социальной работы, 6(2), 30-40.
20. Калинина, И. В. (2021). Здоровый образ жизни и его влияние на психическое здоровье молодежи. Психология и педагогика, 8(3), 22-29.
21. Семенова, Н. А. (2019). Психологические аспекты здоровья в семье: исследования и практики. Психология семьи, 4(2), 14-21.

ПОНЯТИЕ О ЛОГИКЕ И МЫШЛЕНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Валиева Н. А. – доцент Наманганского государственного педагогического института

Абдусаматова Д. М. - студентка кафедры узбекского и иностранных языков, НамГПИ

Abdusamatovadilshoda2@gmail.com

Ключевые слова: логика, мышления, современный мир, Аристотель, диалектическая логика, аналитическое мышление.

Аннотация: В данной статье рассматривается логика и мышления, виды логики и мышления, понятие о современной логике и мышлении. Особое внимание уделяется в сравнение древней и современной логики и мышления, и даётся понятие терминов логики и мышления.

ZAMONAVIY DUNYODA MANTIQ VA FIKRLASH TUSHUNCHASI

Kalit so‘zlar: mantiq, fikrlash, zamonaviy dunyo, Aristotel, dialektik mantiq, analitik fikrlash.

Anotatsiya: Ushbu maqolada mantiq va fikrlash, mantiq va fikrlash turlari, zamonaviy mantiq va fikrlash tushunchasi ko‘rib chiqiladi. Qadimgi va zamonaviy mantiq va fikrlashni taqqoslashga alohida e‘tibor beriladi va mantiq va fikrlash atamallari tushunchasi beriladi.

THE CONCEPT OF LOGIC AND THINKING IN THE MODERN WORLD

Keywords: *logic, thinking, the modern world, Aristotle, dialectical logic, analytical thinking.*

Annotation: *This article discusses logic and thinking, types of logic and thinking, the concept of modern logic and thinking. Special attention is paid to the comparison of ancient and modern logic and thinking, and the concept of the terms logic and thinking is given.*

Введение. На сегодняшний день логика и мышления играют важную роль в жизни общества. В современной логике отсутствует единое представление о предмете этой науки. Логика – это наука о формах мысли и наука о сличении и преобразовании множеств форму, содержащих, по крайней мере. Логика является наукой об осознаваемых психических явлениях третьего типа, то есть наукой о мышлении. Она изучает формы мысли и процессов мышления. Мышление – это способность человека рассуждать, представляющая собою процесс отражения объективной действительности представлениях. Мышления – это познавательная деятельность человека. Мышление изучает многие науки в частности: психология, эпистемология, психолингвистика. Среди этих наук логика занимает особое место.

Логика (от греческого переводится как “наука о рассуждении, искусство рассуждений”) – это философская дисциплина и нормативная наука о законах, формах и приёмах интеллектуальной деятельности. Логика как наука возникло древнегреческой философии. До второй половине XIX века логика изучалась как часть философии.

Рассмотрим виды логики:

1. Формальная логика – наука о правилах преобразования высказываний, сохраняющих их истинное истинностное значение безотносительно к содержанию входящих, а также конструирование этих правил.

2. Диалектическая логика – наука о наиболее общих законов развития природы, общества и мышления. Эти законы отражаются в виде общих понятий – категорий.

3. Математическая логика – раздел математики, изучающий математические обозначения, формальной системы, доказуемость математических суждений.

Основателем древнегреческой философии считается Аристотель, так как он вывел первую логическую теорию. Мыслить логично – это значит мыслить точно и последовательно, не допускать противоречий в своих рассуждениях, уметь вскрывать логические ошибки.

Мышления – психический процесс, высшая ступень человеческого познания относительно себя и окружающего мира. Мышление является функцией головного мозга. Понятие “мышление” было введено со стороны Д. Ж. Гильфордом, в конспекте изучения проблемы креативности, творческой способности как основная её характеристика.

Виды мышлений:

1. Профессиональное мышление – это преобладающее использование принятых именно в данной профессиональной области приёмов решений проблемных задач.

2. Практическое мышление – это специфика которого определяется его включённостью в реальную деятельность субъекта.

3. Логическое мышление – это мыслительный процесс, в котором человек оперирует имеющимися знаниями для получения конкретного вывода.

4. Аналитическое мышление – это способность проанализировать конкретную ситуацию, сопоставить факты и сделать выводы на основе полученных данных.

5. Интуитивное мышление – это способность человека понимать и проникать смысл событий и ситуаций посредством единого моментного бессознательного вывода – озарения.

6. Произвольное мышление – это осознаваемое нами, требующее усилий мышление.

7. Словесно – логическое мышление – характеризуется использованием суждений и умозаключений.

Современная логика началась в начале XX века, и в корне изменившая её лицо, была связана, прежде всего, с проникновением в “философскую логику” методов. В первый период современная логика ориентировалась почти всецело на математические рассуждения. Говорить о логике одновременно легко и сложно, особенно если человек сталкивается впервые. Лёгкая сторона логики заключается в том, что её законы лежат в основе нашего мышления.

Современная мышления сделала возможным исполнение едва ли не любых желаний человека, во всяком случае, в области массового потребления. Говоря об аналогии, как характерной особенности современного мышления, мы будем иметь в виду не столько литературные тропы, сколько более широкое её значение и понимание.

Заключение В этой статье мы сравнили древнюю и современную логику и мышлению и пришли к выводу, что современная логика и мышления

на много легче чем древняя. Логика и мышления заключается в том, чтобы научить человека сознательно применять законы и формы мышления и на основе этого логичнее мыслить, правильно созавать окружающий мир. Знание логики повышает культуру мышления, вырабатывает навык мыслить “грамотно”, развивает критическое отношение к своим и чужим мыслям.

Литература:

1. Анисомов А. Современная логика. – М., 2003.
2. Ивин А.А. Логика. – М.: Гардарики, 2003.
3. Строгович М.С. Логика. — М.: Госполитиздат, 1949. — 363 с.
4. Виноградов С. Н., Кузьмин А. Ф. Логика. Учебник для средней школы. М.: 1954
5. Гетманова А. Д. Учебник по логике. — М.: Владос, 1995. — 303 с. — ISBN 5-87065-009-7
6. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. — М.: Наука, 1975. — 720 с.
7. Кондаков Н. И. Введение в логику. — М.: Наука, 1967 на сайте Руниверс
8. Ивлев Ю. В. Учебник логики: Семестровый курс: Учебник. — М.: Дело, 2003. — 208 с — ISBN 5-7749-0317-6
9. Бочаров В. А., Маркин В. И. Основы логики: Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 296 с. — ISBN 5-16-000496-3
10. Бочаров В. А., Маркин В. И. Глава I. Предмет и основные понятия логики // Основы логики: учебник. — М.: ИНФРА-М, 1998. — С. 224. — 9 с. — ISBN 5-86225-595-8. Архивная копия от 7 марта 2016 на Wayback Machine

ЭСТЕТИКА И ЭТИКА

Валиева Н. А. - доцент Наманганского государственного педагогического института

Нуралиева М. К. - студентка кафедры узбекского и иностранных языков, Наманганского государственного педагогического института
[***kamoliddinovna1114@gmail.com***](mailto:kamoliddinovna1114@gmail.com)

Ключевые слова: *этика, эстетика, современная этика эстетика, виды этики.*

Аннотация: В данной статье рассматривается этики и эстетика, ее виды и принципы. Особое внимание уделяется этики и эстетики в современном мире, отличие этики и эстетики, и какую они играют роль в обществе.

ETIKA VA ESTETIKA

Kalit so‘zlar: *axloq, estetika, zamonaviy etika, estetika, etika turlari.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada etika va estetika, uning turlari va tamoyillari muhokama qilinadi. Zamonaviy dunyoda etika va estetika, axloq va estetika o‘rtasidagi farq, jamiyatda qanday rol o‘ynashiga alohida e’tibor beriladi.

ETHICS AND AESTHETICS

Key words: *ethics, aesthetics, modern ethics, aesthetics, types of ethics.*

Annotation: This article discusses ethics and aesthetics, its types and principles. Particular attention is paid to ethics and aesthetics in the modern world, the difference between ethics and aesthetics, and what role they play in society.

Введение: В современном мире очень актуальна тема как этика и эстетика. На сегодняшний день мы часто используем эти термины. И у каждого из нас свои представления на эти термины. Сейчас рассмотрим историю возникновения и понятия этих слов в философии. Этика и эстетика – являются философской дисциплиной, и появились в 5 веке до нашей эры. Этика наука изучающая поведения людей на основе моральных мотивах. Эстетика- это философская учения о сущности и формах художественного творчество, в природе и в жизни, об искусстве как особая форма общественного сознания.

Этика (происходит от слова «этос», обозначавшего первоначально привычные место обитания, характер.) - это знания, учения о нравственности, морали. Этика показывает, какие могут быть последствия, если конкретная идея будет воспринята отдельным человеком или социуму. Таким образом, этику можно определить как рефлексию морали.

Принципы этики:

1. Императивный принцип – это общезначимая предписание, в противоположность личному принципу.
2. Утилитарный принцип – это направления в этике считающее пользу основой нравственности и критерием человеческих поступков.
3. Аргумент обобщения - это ряд утвердительных предложений, состоящий из посылок и вывода.

Термин «этика» в первые было введен Аристотелем, он употребил, как обозначения особый области исследования «практический» философии. Крупнейшими этиками в истории человечество были Платон.

Этика в античный период совмещала в себе теорию бытия человека, изучения страсти и аффектов души. Предметом античной этике было рассмотрения понятия индивидуального счастья и условий его достижения. Древняя Греция была родиной западной философской этики.

Эстетика (от греческого переводится, как «чувство, чувственная восприятия») – это одно из важнейших направлений философии, посвящённая изучению чувственного опыта, а также красоты и художественного творчество. Эстетика активизирует все чувство людей. На человека при выборе товара влияют звуки, освещение, тактильные ощущения материала. Все элементы объединяются вместе, чтобы создать эстетическое впечатление.

Первым кто использовал термин «эстетика», был немецкий философ Александр Готлиб Баумгартен.

Современные подходы к эстетике представляет собой систему идей и концепций, которые отражает изменчивое понимания красоты, искусство и восприятия. Такие подходы включают перспективы философии, психологии, социологии и культурологии, фокусируя внимание на воздействии технологий на восприятия красоты, рассмотрении эстетического опыта в социокультурном контексте. В современном обществе массовые медиа оказывают значительное влияние на эстетическую деятельность. Массовые медиа, такие как кино, телевидение, интернет несут в себе огромный потенциал для формирования эстетических ожиданий, предлагая новые образцы и модели красоты, эстетического восприятия и художественного выражения.

Взаимосвязь этики и эстетики. Хотя этика и эстетика кажутся самостоятельными областями, они тесно взаимосвязаны. С древности философы, такие как Платон и Аристотель, видели связь между моралью и красотой. Они утверждали, что нравственные качества человека могут быть выражены через гармонию и баланс в его поступках, и наоборот, красота может вдохновлять людей на высокие моральные поступки. Например, образ добродетельного героя в искусстве вдохновляет зрителей на благородные поступки, объединяя эстетику и этику.

В искусстве также часто отображаются моральные конфликты и идеалы. Многие произведения искусства, будь то литература, живопись или музыка, содержат важные этические послания. В художественных произведениях красота часто служит не только для удовольствия, но и для воздействия на

моральные чувства человека. Эстетическое наслаждение может побуждать людей к самопознанию и самосовершенствованию, вдохновлять их на поиск истины и добра.

Этика и эстетика в современном мире. Этика и эстетика продолжают оставаться важными философскими дисциплинами в современном мире, несмотря на развитие новых технологий и социальных изменений. Эти две области, хоть и изучают разные аспекты человеческой жизни, тесно переплетаются, особенно в контексте глобальных вызовов, таких как экологические катастрофы, цифровизация и вопросы справедливости. В условиях современности этика и эстетика приобретают новые формы, задавая тон обсуждениям о социальной ответственности, морали, гармонии и красоте.

Цифровое искусство и новые медиа. Современная эстетика активно взаимодействует с цифровыми технологиями, что породило новое направление — цифровое искусство. Развитие технологий позволяет художникам использовать виртуальную реальность, видеоигры, дополненную реальность и искусственный интеллект для создания новых форм искусства. Это изменяет восприятие красоты.

Заключение. Этика и эстетика — это не только философские направления, но и важные аспекты человеческой культуры, которые помогают людям осознавать свою роль в мире, свои обязанности перед другими и стремление к красоте и гармонии. Взаимосвязь этики и эстетики подчеркивает, что моральные принципы и стремление к красоте могут быть объединены для достижения гармонии в жизни и обществе.

Литература:

1. Апресян Р. Г. Этика. — Москва: КноРус, 2017. — 356 с. — ISBN 978-5-406-05973-9.
2. Аристотель. Никомахова этика. — Москва: Азбука, 2022. — 448 с. — ISBN 978-5-389-19016-0.
3. Гусейнов А. А. Этика. — Москва: Гардарики, 2005. — 470 с. — ISBN 5-8297-0012-3.
4. Дробницкий О. Г. Моральная философия. — Москва: Гардарики, 2002. — 520 с. — ISBN 5-8297-0099-9.
5. Коновалова Л. В. Прикладная этика. — Москва: РАН. Институт философии, 1998. — ISBN 5-201-01977-3.
6. Кропоткин П. А. Этика. — Москва: Политиздат, 1991. — 493 с. — ISBN 5-250-01295-7.

7. Психология и этика: опыт построения дискуссии / Ответственный ред.актор Б. С. Братусь. — Самара: БАХРАХ, 1999. — 127 с. — ISBN 5-89570-009-8.

8. Спиноза Б. Этика. — Санкт-Петербург: Аста-пресс, 1993. — 246 с. — ISBN 5-85962-044-6.

9. Швейцер А. Культура и этика. — Вильнюс: Минтис, 1989. — 366 с. — ISBN 5-417-00445-6.

СОВРЕМЕННАЯ ФИЛОСОФИЯ В ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА И КУЛЬТУРЫ

Валиева Н. А - доцент Наманганского государственного педагогического института

Аманбаева Б.Т. – студентка кафедры узбекского и иностранных языков, Наманганского государственного педагогического института

bahoraamanbayeva2006@gmail.com

Ключевые слова: Современная философия, философия в обществе и культуры, философы, наука философии, проблемы философии.

Аннотация: В статье рассматривается современная философия, роль современной философии в обществе, проблемные стороны философии. Особое внимание уделяется в сравнении старой и современной философии. Также внимание уделяется в рассмотрение принципам, особенностям современной философии.

JAMIYAT VA MADANIYAT HAYOTIDA ZAMONAVIY FALSAFA

Kalit sozlar: Zamonaviy falsafa, jamiyat va madaniyatdagi falsafa, faylasuflar, falsafa fani, falsafa muammolari.

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy falsafa, zamonaviy falsafaning jamiyatdagi o‘rni va falsafaning muammoli jihatlarini ko‘rib chiqiladi. Qadimgi va zamonaviy falsafani solishtirishga alohida e’tibor beriladi. Zamonaviy falsafaning tamoyillari va xususiyatlariga ham e’tibor qaratilgan.

MODERN PHILOSOPHY IN THE LIFE OF SOCIETY AND CULTURE

Key words: Modern philosophy, philosophy in society and culture, philosophers, science of philosophy, problems of philosophy.

Annotation: The article examines modern philosophy, the role of modern philosophy in society, and problematic aspects of philosophy. Particular attention is paid to comparing old and modern philosophy. Attention is also paid to the principles and features of modern philosophy.

Введение: В современном мире философия играет большую роль в обществе. Роль философии в жизни общества, определяется, прежде всего, тем, что она выступает в качестве теоретической основы мировоззрения, а также тем, что она решает проблему познаваемости мира, вопросы ориентации человека в мире культуры, в мире духовных ценностей. Философию XIX-XX века называют «современной философией». Современная философия – это философия, развития в современную эпоху и связанная с современностью.

Философия (от греческого переводиться, как «любовь к мудрости») – это наука. Она является важной и актуальной во все времена. Даже на сегодняшний день философия не теряет своей популярности. Современная философия значительно изменилась от старой философии, но она не утратила своей ценности. Современная философия отказалась от построения каких-либо точных систем. Философы пришли к выводу о том, что не может существовать абсолютных систем отсчета. В наше время философия предоставила человеку полную самостоятельность. То есть, теперь каждая личность за себя ведет ответственность сам. Современная философия в основном полностью отказалась от идеи изменения мира. Однако у философии появились проблемы. Некоторые мыслители отмечают кризис философской мысли. Однако от ее успешного включения в культуру общества зависит духовное совершенствование человека.

Основными направления философии являются:

1. Аналитическая философия - возникла в конце XIX — начале XX века как направление, ориентированное на логику, язык и научный метод. Основоположниками аналитической философии считаются Бертран Рассел и Людвиг Витгенштейн, которые считали, что многие философские проблемы можно прояснить с помощью анализа языка и логических конструкций. Их идеи повлияли на развитие философии языка, теории познания и философии науки.

Сегодня аналитическая философия активно исследует вопросы сознания, искусственного интеллекта, биологии и языка, что делает её актуальной в условиях быстро развивающихся технологий и научных достижений.

2. Феноменология - была основана Эдмундом Гуссерлем в начале XX века и направлена на исследование сознания и опыта. Гуссерль считал, что для истинного понимания реальности нужно отвлечься от любых предвзятых идей и сосредоточиться на “самих вещах” — на чистом опыте и его структуре. В отличие от аналитической философии, феноменология меньше полагается на логические конструкции и больше на личный опыт и его описание.

Гуссерль и его последователи, такие как Мартин Хайдеггер, Жан-Поль Сартр и Морис Мерло-Понти, подчеркивали, что осознание мира всегда субъективно и связано с восприятием и интерпретацией. Это направление оказало большое влияние на философию сознания, теорию познания, этику и эстетику.

Феноменология также стала основой для экзистенциализма — другого важного направления современной философии.

3. Постмодернизм - это философское течение, возникшее во второй половине XX века, которое ставит под сомнение устоявшиеся нормы, традиции и авторитеты. Постмодернисты, такие как Мишель Фуко, Жан-Франсуа Лиотар и Жак Деррида, отвергали идею объективной истины и универсальных ценностей. Они считали, что реальность является не объективной, а скорее культурно и социально сконструированной.

Постмодернизм критикует современное общество, обращая внимание на власть, идеологию, язык и дискурсы. Постмодернисты утверждают, что наша реальность и восприятие зависят от языка и социальных структур, которые создают у нас ложные представления о мире и самом себе.

4. Экзистенциализм - стал популярным в середине XX века благодаря таким мыслителям, как Жан-Поль Сартр, Симона де Бовуар, Альбер Камю и Мартин Хайдеггер. Основной фокус экзистенциализма — это изучение человеческой свободы, ответственности, тревоги и смысла жизни. Экзистенциалисты утверждают, что человек существует “здесь и сейчас”, а его жизнь определяется конкретными действиями и выборами.

Экзистенциализм затрагивает многие важные вопросы современного общества, такие как проблема индивидуальности, поиск смысла в условиях неопределенности и одиночества. Эти идеи остаются актуальными и в XXI веке, особенно в свете социальных и культурных перемен.

Современная философия имеет следующие особенности:

1. Исследование маргинальной культуры и ее артефактов;
2. Недоверие к тоталитарному, всеобщему мышлению, фрагментация мысли;

3. «Смерть автора», имеющая свое проявление в утверждении отсутствия всякого интеллектуального и текстологического канона;

4. «Смерть субъекта», при которой познающий субъект перестает являться ментальным, интеллектуальным центром в научной деятельности;

5. Концепт иронии как одного из главных принципов философствования, что выражается в использовании аллегорий, языковых игр.

6. Совмещение философского и художественного текстов

Философ М.Нуссбау в своих исследованиях отметил: «Философия должна не учить запоминанию фактов, а развивать способности рассуждать и ставить вопросы. Смысл же философских занятий состоит в том, чтобы человек научился думать сам и следовал своему разуму, а не обращался бы по каждому вопросу к авторитетам. Отсюда задача философии учить общению, диалогу, чтобы человек стремился не к самоутверждению, а к поиску истины. Это, в свою очередь, предполагает, что все люди заслуживают быть выслушанными» [3, с 95]. В данном исследовании, автор передал суть, что основной частью философии является дискуссия, диалог и общение.

Таким образом, в современном мире невозможно придерживаться четко заданной «программы». Каждый человек в своей жизни сталкивается с проблемами сознания, понимания, интерпретации, несогласия. Поэтому вся многогранная современная философия находит отклик в еще более многогранном сознании человека.

Философия науки и технология. Философия науки исследует природу научного знания, его методы и границы. Она занимается вопросами объективности, логики научных исследований, структуры теорий и природы доказательств. Этот раздел философии анализирует, как и почему наука развивается, какие факторы влияют на научные открытия и какое влияние наука оказывает на общество.

В условиях развития технологий философия также занимается вопросами виртуальной реальности, искусственного интеллекта и кибернетики. Такие ученые, как Томас Кун, Карл Поппер и Пол Фейерабенд, внесли большой вклад в развитие философии науки, подчеркивая, что научные знания меняются со временем и зависят от культурных и социальных факторов.

Заключение:

Современная философия охватывает множество направлений и подходов, которые рассматривают мир, общество и человека с различных точек зрения. Она активно взаимодействует с наукой, культурой и политикой, и её идеи оказывают влияние на наше повседневное мышление и принятие

решений. Аналитическая философия, феноменология, экзистенциализм, постмодернизм— лишь некоторые из направлений, формирующих образ современной философии, которая помогает людям ориентироваться в сложном и быстро меняющемся мире.

Библиотечная литература:

1. М.Нуссбаум. «Не ради прибыли. Зачем демократии нужны гуманитарные науки». 2009 год.
2. Калашян А.Э. «Вопросы философии». 2011 год
3. Бахтин, М.М. К философии поступка/ Философия и социология науки и техники. 2014 год.
4. Колесников А.С. «Основы современной философии». 2012 год.
5. Роганов С. Десакрализация философского сознания журнал. 2009 год.

INTELEKTUAL MADANIYAT, SHAXSIY RIVOJLANISH VA JAMIYATDAGI ROLINI ANIQLASH

Sultanov Sherzodbek Sohijjon o‘g‘li

Namangan Davlat pedagogika instituti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada intellektual madaniyat tushunchasi, uning shaxsiy rivojlanishdagi ahamiyati va jamiyatdagi roli o‘rganiladi. Intellektual madaniyat insonning bilim, tajriba va ma’naviy o‘rishini ifodalaydi, shaxsiy rivojlanishning asosi hisoblanadi va jamiyatni intellektual jihatdan boyitishda muhim o‘rin tutadi. Maqolada intellektual madaniyatning shakllanishi, uni rivojlantirish yo‘llari hamda uning jamiyatda qanday o‘zgarishlar keltirib chiqarishi mumkinligi haqida keng yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Intellektual madaniyat, shaxsiy rivojlanish, jamiyat, bilim va ma’naviyat, intellektual rivojlanish, ta’lim va tarbiya, madaniy qadriyatlar, ong va tafakkur, shaxsiy o‘rish Jamiyatdagi o‘zgarishlar

Аннотация: В данной статье рассматривается концепция интеллектуальной культуры, её значение для личностного роста и её роль в обществе. Интеллектуальная культура отражает развитие знаний, опыта и духовного роста личности, являясь основой для личностного развития и играя важную роль в обогащении общества на интеллектуальном уровне. В статье подробно анализируются способы формирования интеллектуальной

культуры, пути её развития, а также изменения, которые она может привести в обществе.

Ключевые слова: Интеллектуальная культура, личностное развитие, общество знания и духовность, интеллектуальное развитие, образование и воспитание, культурные ценности, осознанность и мышление, личный рост, изменения в обществе

Annotation: This article explores the concept of intellectual culture, its importance for personal development, and its role in society. Intellectual culture reflects the development of knowledge, experience, and spiritual growth of an individual, serving as the foundation for personal growth and playing a significant role in enriching society intellectually. The article provides an in-depth analysis of how intellectual culture is formed, its development pathways, and the changes it can bring to society.

Key words: Intellectual culture, personal development, society, knowledge and spirituality, intellectual development, education and upbringing, cultural values, consciousness and thinking, personal growth, societal changes,

Intellektual madaniyat insonning bilim, tafakkur va ijodiy imkoniyatlari orqali rivojlanadigan madaniy hodisa bo‘lib, shaxsiy va ijtimoiy hayotda muhim o‘rin tutadi. “Madaniyat” so‘zining tarixiga e‘tibor qaratilsa, u ijtimoiy hayotda ma’no jihatidan murakkab talaffuzga ega mazmun kasb etib, ilmiy amaliy va kundalik hayotda keng qo‘llaniladi. Turli ijtimoiy-gumanitar fanlarda ong va tafakkur bilan bog‘liq turli sotsial tizimlardagi murakkab tushunchalarning izohini ta’riflashda ham unga murojaat qilinadi. Bu tushuncha insonning intellektual salohiyati, o‘rganishga, izlanishga, tanqidiy fikrlashga bo‘lgan intilishi hamda badiiy va ilmiy sohalardagi yutuqlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Intellektual madaniyat odamlarning ma’naviy va aqliy o‘rishiga, ilmiy va badiiy ijodiyot orqali dunyoni chuqurroq tushunishlariga yordam beradi. Bu madaniyat shaxsni o‘z fikrlarini mustaqil ravishda shakllantirishga va jamiyatga ijobiy hissa qo‘shishga rag‘batlantiradi. Intellektual madaniyatda ma’rifat, bilim olishga bo‘lgan intilish va ilmiy yutuqlarning jamiyatda keng tarqalishi asosiy o‘rin tutadi

Intellektual Madaniyat Nima?. Intellektual madaniyat inson tafakkuri va bilim doirasining shakllanishi, rivojlanishi va jamiyatda faoliyat ko‘rsatish jarayonidagi ahamiyatini aks ettiradi. Bu nafaqat bilimlarga asoslangan, balki insonning ijtimoiy va madaniy tajribasiga ham bog‘liq bo‘lgan jarayondir. Intellektual madaniyatning asosiy omillari quyidagilardan iborat:

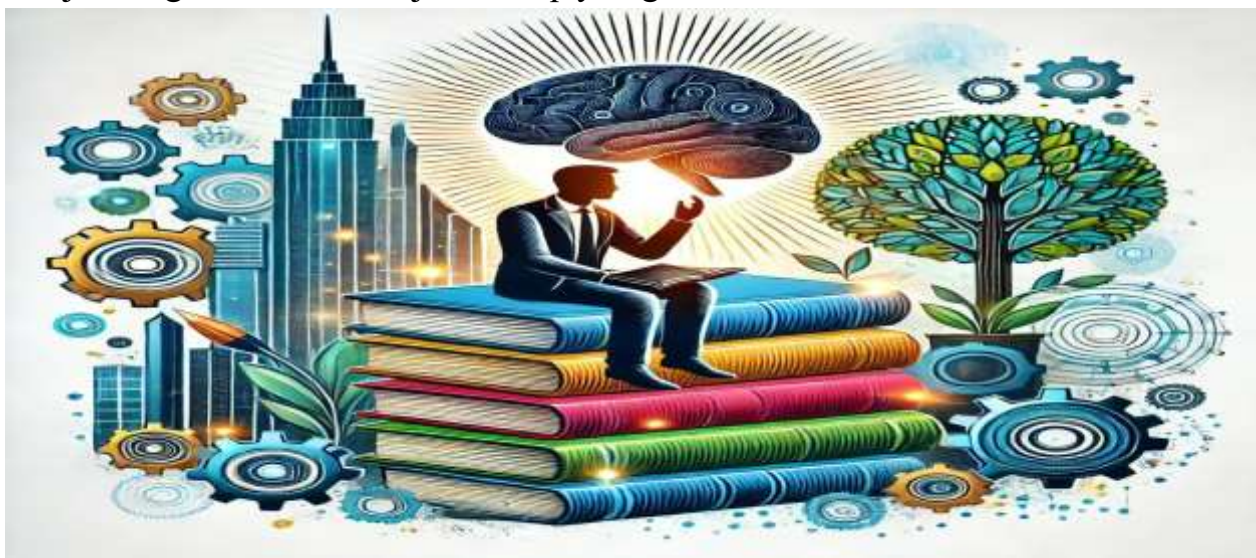
1. Bilim va ta’lim: Insonning bilim darajasi uning ma’naviy o‘rishi va o‘z imkoniyatlarini rivojlantirishga imkon yaratadi.

2. Estetik hislar: Intelektual madaniyat orqali inson atrofdagi voqea-hodisalarni estetik jihatdan anglaydi va baholaydi.

3. Axloqiy qadriyatlar: Bu jamiyatda axloqiy me'yorlar va qoidalarning rivojlanishiga ta'sir qiladi.

Shaxsiy Rivojlanishda Intelektual Madaniyatning Ahamiyati

Intelektual madaniyat insonning shaxsiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Intelektual madaniyat insonda o'zini anglash, tashqi dunyoni o'rganish va o'z qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi. Intelektual madaniyatning shaxsiy rivojlanishga ta'sir etuvchi jihatlari quyidagilardan iborat:

1.Tanqidiy

fikrlash

qobiliyati..

FIKRLASH – bu qabul qilingan ma'lumotni miya qayta ishlash jarayoni.

TANQIDIY FIKRLASH – bu qabul qilingan barcha ma'lumotga birdek ishonavermay, ularni aql tarozisida o'lchab ko'rish.

Agar dalil bo'lmasa, siz bunga ishonmaysiz.

Ammo, shu bilan bir qatorda tanqidiy fikrlash – bu yangi g'oyalarga ochiq bo'lishni anglatadi.

Tanqidiy fikrlashning elementlari:

O'qishning asosiy natijasi: quyidagi savollarga javob bera olsangiz:

Men nimani bilaman?
Men uchun nima yangilik bo'ldi?
Men buni bilib nima qilaman?
Buni kim aytgan?
Bu manba ishonchlimi?
Dalillar bormi?

An illustration of a person with dark hair and a white shirt, smiling and waving, emerging from a large, glowing yellow lightbulb. The background is a solid teal color.

2. Ijodiy tafakkur: Intelektual madaniyat orqali inson ijodiy tafakkur qiladi va yangilikka intiladi. Ijodiy tafakkur insonning o‘ziga xosligi va yangilik yaratuvchi qobiliyatlarini rivojlantiradi.

3. O'zini rivojlantirishga bo'lgan intilish: Intelektual madaniyat shaxsiy o'sishga bo'lgan ehtiyojni oshiradi va insonning yanada ko'proq bilim olishga intilishini qo'llab-quvvatlaydi.

Jamiyatdagi Roli

Intelektual madaniyat jamiyatda ham keng miqyosda ahamiyat kasb etadi. Uning asosiy ijtimoiy funksiyalari jamiyatda ma'lum bir qadriyatlar va me'yorlarni shakllantirishga, ilmiy-texnik va madaniy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga yordam beradi:

1. Ilmiy-texnik rivojlanishga ta'sir: Intelektual madaniyat jamiyatda ilm-fan va texnologiya rivojlanishini rag'batlantiradi. U innovatsion g'oyalar

Xulosa. Intelektual madaniyat shaxsiy rivojlanish va jamiyatning barqaror taraqqiyotida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu madaniyat insonning aqliy va ma'naviy qirralarini boyitish, tanqidiy fikrlash, ijodiy tafakkur, va bilimga intilish kabi qobiliyatlarini rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Shaxsiy darajada intellektual madaniyat insonni maqsadlariga erishishda qo'llab-quvvatlaydi, uning bilim va ko'nikmalarini kengaytiradi, va uni zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatli shaxs bo'lishiga yordam beradi.

Birinchidan, intellektual madaniyat shaxsiy rivojlanishga katta ta'sir ko'rsatadi. Insonning aqliy va ijodiy salohiyati o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. Intelektual madaniyatga ega bo'lgan insonlar o'zlarini har

doim rivojlantirish, yangiliklarga ochiq bo‘lish, tanqidiy va ijodiy fikrlash orqali murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatiga ega bo‘lishadi. Bu ularga nafaqat o‘z shaxsiy hayotlarida, balki jamiyatda ham o‘z o‘rnini topish va faol hissa qo‘shish imkonini beradi.

Ikkinchidan, jamiyat miqyosida intellektual madaniyat taraqqiyotning muhim omili sifatida namoyon bo‘ladi. Bilim va ilmiy izlanishlar orqali rivojlangan jamiyatlar global muammolarni hal qilishda yetakchilik qiladi. Intellektual madaniyat ilm-fan, texnologiyalar va innovatsiyalar sohasida yuksalishni ta‘minlaydi, bu esa iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotga katta turtki beradi. Shuningdek, bunday jamiyatlarda madaniy xilma-xillik va bag‘rikenglik tamoyillari keng targ‘ib etiladi, fuqarolar ijtimoiy mas‘uliyat va ma‘naviy qadriyatlarni yuqori darajada qadrlashadi.

Uchinchidan, intellektual madaniyat shaxs va jamiyat o‘rtasida o‘zaro bog‘lanishni mustahkamlaydi. Intellektual jihatdan boy insonlar jamiyatdagi o‘z o‘rinlarini topish bilan birga, uning rivojlanishiga ham katta hissa qo‘shadilar. Shu tariqa, ular o‘z bilim va tajribalari bilan yangi avlodni yetishtirishda va jamiyatni yanada taraqqiy ettirishda faol ishtirok etadilar. Buning natijasida, jamiyat innovatsion fikrlash, madaniy xilma-xillikni hurmat qilish va global miqyosda raqobatbardosh bo‘lish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, intellektual madaniyat – bu shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatning muhim asosi. U insonlarga bilimli, tanqidiy fikrlay oladigan, ijodkor va ma‘naviy boy bo‘lish imkonini beradi, jamiyatni esa innovatsiyalar va taraqqiyotga yo‘naltiradi. Intellektual madaniyatni rivojlantirish shaxsiy kamolot va jamiyat barqarorligini ta‘minlashning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, intellektual madaniyatga e‘tibor qaratish va uni kengroq rivojlantirish, kelajak avlodlarning yanada barkamol, bilimdon va madaniyatli bo‘lishi uchun zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirov, A. (2018). Intellektual madaniyat va uning jamiyatdagi o‘rni. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Rahimov, A. A. (2004). Innovatsion ta‘lim texnologiyalari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi nashriyoti.
3. Shodmonqulov, Q. (2017). Pedagogik texnologiyalar va o‘qitish metodlari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
4. Hojimetov, A. (2016). Ta‘limda zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: «Sharq» nashriyot-matbaa markazi.

5. To‘xtaxo‘jayev, U. (2020). Interfaol ta'lim usullari va ulardan foydalanish. Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti.
6. Omonov, O. (2019). Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent: TDPU nashriyoti.
7. Tursunov, R. (2015). Hamkorlikda o‘qitish va jamoaviy ishlar. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU.
8. Sharipov, J. (2018). Oliy ta'limda innovatsion metodlar. Toshkent: Yangi asr avlodi.
9. Karimov, S. (2021). Zamonaviy ta'lim jarayonida IT texnologiyalarining o‘rni. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi.
10. Yusupov, F. (2020). Pedagogik innovatsiyalar va texnologiyalar. Toshkent: «Fan va texnologiyalar» nashriyoti.
11. Eshquvvatov, I. (2017). Ta'lim sifatini oshirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni. Toshkent: «O‘zbekiston milliy entsiklopediyasi» nashriyoti.
12. Abdullayeva, M. (2022). Talabalar uchun interfaol o‘qitish usullari. Toshkent: «Iste’dod» nashriyoti.
13. Boltaboev, M. (2019). Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida ta’limni rivojlantirish. Toshkent: Innovatsion rivojlanish agentligi.

INNOVATSION TA'LIM USULLARI

Sultanov Sherzodbek Sohijjon o‘g‘li

Namangan Davlat pedagogika instituti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Innovatsion ta'lim usullari – bu ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar va pedagogik yondashuvlarni qo‘llash orqali bilim berishning samaradorligini oshirishga qaratilgan yondashuvlar to‘plamidir. Ushbu usullar o‘quvchilarning ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Onlayn platformalar, simulyatsiyalar, hamkorlikka asoslangan loyihalar va muammoli o‘qitish metodlari innovatsion ta'limning asosiy elementlari hisoblanadi. Ushbu usullar ta'lim jarayonini interaktiv, qiziqarli va samarali qilib, talabalarni hayotiy vazifalarga tayyorlaydi.

Аннотация: Инновационные методы обучения – это совокупность подходов, направленных на повышение эффективности образовательного процесса через использование современных технологий и педагогических

подходов. Эти методы способствуют развитию творческих способностей учащихся, формированию критического мышления и навыков решения проблем. Основными элементами инновационного обучения являются онлайн-платформы, симуляции, проектная работа на основе сотрудничества и проблемное обучение. Эти методы делают образовательный процесс интерактивным, увлекательным и эффективным, готовя студентов к реальным жизненным задачам.

Annotation: Innovative teaching methods are a set of approaches aimed at enhancing the effectiveness of the educational process through the use of modern technologies and pedagogical strategies. These methods promote the development of students' creativity, critical thinking, and problem-solving skills. Key elements of innovative education include online platforms, simulations, collaborative project-based learning, and problem-based learning. These methods make the educational process interactive, engaging, and effective, preparing students for real-life challenges.

Kalit so‘zlar: 1. Innovatsion ta'lim 2. Interaktiv ta'lim 3. Loyihalarga asoslangan ta'lim 4. Blended learning 5. Mobil o‘qitish 6. E-learning 7. Kognitiv texnologiyalar 8. Sun'iy intellekt 9. Kreativ fikrlash 10. Mustaqil o‘rganish 11. O‘qituvchi va o‘quvchi muloqoti 12. Motivatsiya

Ключевые слова: 1. Инновационное образование 2. Интерактивное обучение 3. Обучение на основе проектов 4. Blended learning 5. Мобильное обучение 6. E-learning 7. Когнитивные технологии 8. Искусственный интеллект 9. Креативное мышление 10. Независимое обучение 11. Взаимодействие преподавателя и ученика 12. Мотивация

Key words: 1. Innovative education 2. Interactive learning 3. Project-based learning 4. Blended learning 5. Mobile learning 6. E-learning 7. Cognitive technologies 8. Artificial intelligence 9. Creative thinking 10. Independent learning 11. Teacher-student interaction 12. Motivation

Innovatsion ta'lim usullari bugungi kun ta'lim tizimining muhim komponentlaridan biri bo'lib, u ta'lim jarayonini yanada samarali qilish, o'quvchilarning faolligini oshirish va ularning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Innovatsiyalar o'qitishning turli sohalariga joriy etilishi bilan o'quvchilarga mavhum bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatini beradi. Bunday usullar ta'lim sifatini oshirishga, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga va ularni real hayotdagi muammolarni hal qilishga tayyorlashga yordam beradi. Innovatsion ta'lim usullarining asosiy maqsadi Innovatsion ta'lim usullarining asosiy maqsadi – o'quvchilarning bilim olish

jarayonini yanada faol, qiziqarli va amaliyotga yo‘naltirilgan qilishdir. An‘anaviy ta‘limdan farqli o‘laroq, innovatsion yondashuvlar o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida ikki tomonlama muloqotga, o‘quvchilarning o‘z bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirishga va yaratishga imkon beradi. Bu yondashuvlar ta‘limning amaliy tomonlarini ko‘proq yoritib beradi, shuningdek, texnologiyalarni keng joriy etishga asoslangan.

Innovatsion ta‘lim usullarining turlari

1. Interaktiv o‘qitish

Interaktiv o‘qitish o‘quvchilar va o‘qituvchi o‘rtasidagi faol hamkorlikni o‘z ichiga oladi. Bu usulda talabalarning faolligi va jamoaviy ishlash qobiliyatlari rivojlantiriladi. Munozaralar, savol-javob, guruh ishlari va turli ko‘rgazmali vositalardan foydalanish orqali bilimlar yanada kengroq o‘zlashtiriladi. Interaktiv usullar talabalarga real vaziyatlarni tushunishga va ularda yechim topishga yordam beradi (Anderson, 1991).

2. Masofaviy ta‘lim

Masofaviy ta‘lim texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga bilim berishni o‘z ichiga oladi. Bu usul internet texnologiyalari asosida amalga oshiriladi va o‘quvchilarga joy va vaqt cheklovlarisiz ta‘lim olish imkoniyatini beradi. Masofaviy ta‘limda video darslar, veb-seminarlar, onlayn testlar va interaktiv platformalar keng qo‘llaniladi (Means et al., 2009). Bunday ta‘lim usullari ayniqsa pandemiya davrida keng tarqaldi va ko‘plab ta‘lim muassasalarida asosiy o‘qitish usuliga aylandi.

3. Gamifikatsiya (o‘yinlashtirish)

Gamifikatsiya — o‘quv jarayonida o‘yin elementlaridan foydalanish usuli. Bu usul talabalarning motivatsiyasini oshirish va bilim olish jarayonini qiziqarli qilish uchun qo‘llaniladi. O‘yin elementlari — bu ball to‘plash, musobaqalar, mukofotlar va raqobat tuyg‘usi bo‘lib, u o‘quvchilarni faol ishtirok etishga rag‘batlantiradi. Gamifikatsiya o‘quvchilarning qiziqishini oshirib, ularni jarayonning faol ishtirokchisiga aylantiradi (Deterding et al., 2011).

4. Loyihalarga asoslangan ta‘lim

Loyihalarga asoslangan ta‘lim — bu o‘quvchilarning mustaqil ravishda loyihalar ustida ishlashlariga imkoniyat yaratadigan ta‘lim usuli. Ushbu yondashuv talabalarga o‘z bilimlarini amaliyotda sinab ko‘rishga yordam beradi. Loyihalarga asoslangan o‘qitishda talabalar guruhlariga bo‘linib, muayyan vazifa ustida ishlaydilar va o‘z loyihalarini taqdim etadilar. Bu jarayon ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi (Thomas, 2000).

5. Muammoga asoslangan o‘qitish

Muammoga asoslangan o‘qitish o‘quvchilarning real hayotiy muammolarni hal qilish orqali bilim olishlariga qaratilgan. Bu usul o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Talabalar muayyan bir muammoga duch kelganda, ularni hal qilish uchun kerakli bilimlarni mustaqil ravishda qidiradilar va qo‘llaydilar (Barrows, 1986).

6. Taqlid o‘yinlari va simulyatsiyalar

Taqlid o‘yinlari va simulyatsiyalar — bu talabalarning real vaziyatlarni amaliyotda tushunishlariga yordam beruvchi usullardan biridir. Bu usulda talabalar ma’lum bir rolni bajarib, real hayotdagi voqea-hodisalarni sinab ko‘radilar. Simulyatsiyalar talabalarning o‘z kasbiy faoliyatida duch keladigan real muammolarni oldindan tushunish va ularga tayyorgarlik ko‘rishlariga yordam beradi (Kolb, 1984). Innovatsion ta’lim usullarining afzalliklari Innovatsion ta’lim usullari o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularning tanqidiy fikrlash, muloqot qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bunday usullar talabalarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi va ularni mustaqil qaror qabul qilishga, ijodkorlik bilan yondashishga undaydi. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar o‘quvchilarning o‘quv jarayonida qiziqishini oshiradi va ular o‘z bilimlarini real hayotda qo‘llashni o‘rganadilar.

Aktiv o‘qitish usullari, talabalarning o‘quv jarayonida passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qatnashishini ta’minlaydi. Ushbu usullar talabalarning mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muammolarni hal qilish va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Aktiv o‘qitishning asosiy vazifasi talabalarga nazariy bilimlarni real hayotdagi vaziyatlarda qo‘llash, shuningdek, jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni o‘zlashtirishga yordam berishdir.

Loyihaga asoslangan o‘qitish

Loyihaga asoslangan o‘qitish (LAO) usuli ta’lim jarayonida o‘quvchilarni aniq bir loyiha yoki amaliy topshiriq ustida ishlashga jalb qiladi. Bu usul nafaqat o‘quvchilarning bilimlarini, balki ularning jamoada ishlash, muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish va ijodiy yondashish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Loyihaga asoslangan o‘qitish o‘quvchilarga o‘rganilgan bilimlarni kengaytirish va yangi vaziyatlarda qo‘llash imkonini beradi (Blumenfeld et al., 1991). Bunday yondashuvning afzalligi shundaki, o‘quvchilar reja tuzishdan tortib natijani taqdim qilishgacha bo‘lgan jarayonning barcha bosqichlarini mustaqil o‘tkazishadi, bu esa ularning o‘z ustida ishlash va boshqaruv ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Muammoga asoslangan o‘qitish

Muammoga asoslangan o‘qitish (MAO) talabalarga turli real hayotiy vaziyatlardan kelib chiqqan holda muammolarni hal qilishni o‘rgatadi. Ushbu usulda o‘quvchilar o‘z bilimlari va tajribalaridan foydalanib, muammolarni tahlil qilishadi, ular bo‘yicha turli echimlarni ko‘rib chiqishadi va optimal yechimni izlashadi (Hmelo-Silver, 2004). MAO usuli talabalarning mustaqil fikrlash va mantiqiy tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirishda juda muhim ahamiyatga ega. Bunday o‘qitish usuli talabalarning ijodiy qobiliyatlarini oshiradi va ularga murakkab vaziyatlarda qanday yo‘l tutish kerakligini o‘rgatadi.

Munozaraga asoslangan o‘qitish

Munozaraga asoslangan o‘qitish usuli — bu o‘quvchilarning turli mavzular bo‘yicha o‘z fikrlarini bildirish, dalillarni tahlil qilish va o‘z pozitsiyalarini himoya qilish qobiliyatlarini rivojlantiruvchi yondashuvdir. Munozaralar davomida o‘quvchilar bir-biriga qarama-qarshi fikrlarni bildiradilar, bu esa ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi. Munozaralar davomida o‘quvchilar o‘z nuqtai nazarlarini mantiqan asoslashni va boshqa nuqtai nazarlar bilan tanishishni o‘rganadilar (Kennedy, 2007). Bu usul talabalarni faollikka, mantiqiy tahlilga va jamoaviy ishlashga rag‘batlantiradi.

Rol o‘ynash va taqlid o‘yinlari

Rol o‘ynash va taqlid o‘yinlari talabalarning ma’lum bir vaziyat yoki hodisani o‘z tajribalari orqali anglashlarini ta’minlovchi usuldir. Bu jarayonda talabalar turli rollarni bajarishadi va shu orqali o‘z bilimi va ko‘nikmalarini amaliyotda sinab ko‘rishadi (Fanning & Gaba, 2007). Bu usul talabalarning ijodkorlik va tezkor qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Qiziqarli savollar va testlar

Savollar va testlarga asoslangan o‘qitish talabalarning bilimini sinash va chuqurlashtirish uchun qo‘llaniladigan usullardan biridir. Bu yondashuvda talabalar muammoli savollarni mustaqil ravishda yechish, turli testlar va viktorinalar orqali bilimlarini tekshirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar (Bransford, Brown, & Cocking, 2000). Ushbu usul talabalarning bilimlarini yangilash va mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa

Innovatsion ta’lim usullari zamonaviy pedagogik yondashuvlar va texnologiyalar yordamida ta’lim jarayonini samarali va qiziqarli qilishni maqsad qiladi. Bu usullar o‘quvchilarning kreativ fikrlash, mustaqil o‘rganish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Interaktiv ta’lim, loyihalarga asoslangan ta’lim (PBL), blended learning, mobil o‘qitish va e-learning kabi metodlar ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi. Kognitiv texnologiyalar va sun’iy intellekt esa individual o‘rganish yondashuvlarini ta’minlab, o‘quvchilarning

o‘zlashtirish jarayonini yanada takomillashtiradi. Umuman olganda, innovatsion ta'lim usullari nafaqat o‘quvchilarning bilim olish jarayonini yaxshilashga, balki ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Pirova, O. (2018). "Innovatsion ta'lim texnologiyalari: nazariy va amaliy asoslar". Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Abduvaliyev, A. (2019). "Interaktiv ta'lim metodlari va ular ta'lim jarayonidagi o‘rni". Tashkent: Universitet nashriyoti.
3. Shodmonova, G., & Karimova, N. (2020). "Loyihalarga asoslangan ta'lim (PBL) metodologiyasi: konseptual yondashuvlar". Tashkent: Ta'lim nashriyoti.
4. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2017). "Cooperative Learning: Improving University Instruction by Promoting Positive Interdependence". Journal of Research in Education, 14(2), 1-12.
5. Siemens, G. (2005). "Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age". International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2(1), 3-10.
6. McLeod, S. (2020). "Blended Learning: Understanding the Key Features". EdTech Magazine.
7. Dede, C. (2014). "The Role of Technology in Supporting the Development of 21st Century Skills". Educational Leadership, 72(6), 10-15.
8. Garrison, D. R., & Kanuka, H. (2004). "Blended Learning: Uncovering Its Transformative Potential in Higher Education". The Internet and Higher Education, 7(2), 95-105.

TA’LIMNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TA’LIM VOSITALARINING O‘RNI

Muxtorova Dilfuza Mahmudjon qizi

Namangan davlat universiteti pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi,

Murotaliyeva E‘zoza Azamatjon qizi

*Namangan davlat universiteti pedagogika fakulteti ijtimoiy ish yo‘nalishi
4 bosqich talabasi*

Annatotsiya: ushbu maqolada raqamli ta'lim texnologiyalarining rivojlanishi, uning ta'lim tizimining rivojlanishiga qo‘shgan hissasi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: texnologiya, platform, google classroom, moodle, edmodo, smart taxa.

Аннотация: в данной статье представлена информация о развитии цифровых образовательных технологий, их вкладе в развитие образовательной системы.

Ключевые слова: технология, платформа, класс Google, Moodle, edmodo, смарт-доска.

Abstract: this article provides information about the development of digital educational technologies, its contribution to the development of the educational system.

Keywords: technology, platform, google classroom, moodle, edmodo, smart board.

Zamonaviy ta'lim tizimi raqamli texnologiyalarning tez sur'atlar bilan rivojlanishi va ta'lim jarayoniga integratsiya qilinishi bilan qayta shakllanmoqda. Raqamli ta'lim vositalari, o'qituvchilarga va o'quvchilarga yangi imkoniyatlar yaratib, ta'lim sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Ularning samarali qo'llanilishi o'qitish jarayonining interaktiv, shaxsiylashtirilgan va vaqtini tejashga yordam beradigan shakllarini yaratadi.

Raqamli ta'lim vositalarining turlari

Raqamli ta'lim vositalari turli xil shakllarda taqdim etiladi. Bular orasida quyidagilarni ajratish mumkin:

Onlayn platformalar va o'quv dasturlari: Google Classroom, Moodle, Edmodo kabi ta'lim platformalari o'qituvchilarga o'quvchilar bilan onlayn aloqada bo'lish, dars materiallarini yuklash, testlar va topshiriqlarni berish imkoniyatini yaratadi.

Interaktiv ta'lim vositalari: Smart taxtalar, ta'lim dasturlari va o'yinlar o'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Mavzularni vizual tarzda ko'rsatish orqali, o'quvchilarning o'rganish jarayoni samaraliroq bo'ladi.

Simulyatsiyalar va virtual laboratoriyalar: Mavzularni tushunishni osonlashtiruvchi 3D modellash, virtual ekskursiyalar va tajribalar. Masalan, kimyo yoki biologiya darslarida virtual laboratoriya vositalari o'quvchilarga nazariy bilimlarni amaliy tarzda o'zlashtirish imkonini beradi.

Masofaviy o'quv vositalari: Video darslar, podkastlar, va o'quv materiallari o'quvchilarga o'z-o'zini o'rganish imkonini beradi. Masofaviy ta'lim platformalarida darslarni vaqt va joydan qat'iy nazar o'zlashtirish mumkin.

Sun'iy intellekt va adaptiv o'quv tizimlari: Sun'iy intellektga asoslangan tizimlar, o'quvchilarning o'rganish uslublarini tahlil qilib, shaxsiylashtirilgan o'quv

dasturlari yaratishga yordam beradi. Bu orqali har bir o‘quvchining individual ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirilgan ta’lim jarayoni amalga oshiriladi.

Raqamli vositalar ta’lim jarayoniga qo‘shilganida, ular ta’lim maqsadlariga muvofiq ishlatilishi kerak. O‘qituvchi har bir vositani darsning maqsadiga erishish uchun qanday samarali qo‘llanilishi haqida o‘ylab ko‘rishi zarur. Masalan, interaktiv dasturlar o‘quvchilarga mavzuni o‘zlashtirishda yordam beradi, lekin ular o‘quvchilarning tahliliy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ham yordam bera olishiga ishonch hosil qilish kerak. Raqamli ta’lim vositalari o‘quvchilarning passiv kuzatuvchilardan faol ishtirokchilarga aylanishi uchun xizmat qilishi kerak. O‘qituvchilar interaktiv va qiziqarli metodlardan foydalanib, o‘quvchilarda motivatsiya hosil qilishlari, ular bilan muloqot qilishlari va ularning fikrlarini tahlil qilishlari lozim. Misol uchun, gamifikatsiya metodlari orqali o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirish mumkin. Raqamli vositalar o‘qituvchilarga va o‘quvchilarga qulay bo‘lishi kerak. Platformalar va ilovalar intuitiv, foydalanishda oson bo‘lishi muhim.

O‘qituvchilarni raqamli ta’lim vositalaridan samarali foydalanishga tayyorlash uchun maxsus treninglar va kurslar tashkil etish lozim. Ushbu kurslarda o‘qituvchilar Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams kabi platformalardan foydalanish bo‘yicha bilim olishlari mumkin. Shuningdek, interaktiv darslar yaratish, o‘quvchilarni baholash va masofaviy ta’limni boshqarish bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarni o‘rgatish zarur. O‘qituvchilarga raqamli vositalardan foydalanish bo‘yicha amaliy tajriba o‘rgatish, samarali natijalar beradigan bir yo‘li hisoblanadi. O‘qituvchilar o‘rtasida tajriba almashish, yangi metodlarni birgalikda sinab ko‘rish, onlayn seminarlar va konferensiyalar orqali bilimlarini oshirish mumkin.

Raqamli ta’lim vositalarini samarali qo‘llash, o‘qituvchilarni innovatsion pedagogik yondashuvlarga o‘rgatish orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu, o‘qituvchilarni masofaviy, aralash ta’lim, interaktiv metodlar va gamifikatsiya kabi yangi pedagogik usullardan foydalanishga rag‘batlantirishni anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Toshmatov, T. (2021). O‘qituvchilarni raqamli kompetensiyalariga tayyorlash: masofaviy ta’lim va interaktiv vositalar. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi O‘qituvchilarni tayyorlash institutining nashri.
2. Razzakov, M. (2019). Ta’limda raqamli texnologiyalar: imkoniyatlar va muammolar. Tashkent: Ma’naviyat va Ma’rifat Noshirligi.
3. Gulomov, D. (2020). Raqamli ta’lim texnologiyalari va ularning pedagogik yondashuvlar bilan integratsiyasi. Tashkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti Noshirligi.
4. Abdullayeva, N. & Raxmonov, A. (2020). Sun'iy intellekt va ta’lim: yangi imkoniyatlar va yondashuvlar. Tashkent: Ilm Ziyo Noshirligi.

TA'LIM JARAYONIGA RAQAMLI VOSITALARNI INTEGRATSIYA QILISH

Qarabayev Jamshid Rustamovich

Namangan davlat universiteti pedagogika kafedrası katta o‘qituvchisi,

Abduqahhorova Nigoraxon Adhamjon qizi

Namangan davlat universiteti pedagogika fakulteti ijtimoiy ish yo‘nalishi

4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim tizimi raqamli texnologiyalar yordamida yanada rivojlanayotgani, bu vositalarning samarali ishlatilishi o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratayotgani, ta'lim jarayoniga raqamli vositalarni integratsiya qilish o‘qituvchilarning ish faoliyatini soddalashtirishda yordam berayotgani haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Raqamli ta'lim vositalari, interaktiv dasturlar, onlayn platforma, infografikalar, simulyatsiyalar.

Abstract: in this article, information is provided that the educational system is further developing with the help of digital technologies, that the effective use of these tools creates new opportunities for teachers and students, that the integration of digital tools into the educational process helps to simplify the work of teachers.

Keywords: Digital educational tools, interactive programs, online platform, infographics, simulations.

Аннотация: в данной статье представлена информация о том, что система образования продолжает развиваться с помощью цифровых технологий, что эффективное использование этих инструментов создает новые возможности для преподавателей и учащихся, что интеграция цифровых инструментов в учебный процесс помогает упростить работу учителей.

Ключевые слова: цифровые образовательные инструменты, интерактивные программы, онлайн-платформа, инфографика, симуляции.

Zamonaviy ta'lim tizimi raqamli texnologiyalar yordamida butun dunyo bo‘ylab tezkor rivojlanmoqda. Ta'lim jarayoniga raqamli vositalarni integratsiya qilish o‘quvchilarning bilim olish usullarini tubdan o‘zgartirib, o‘qituvchilarni yangi pedagogik metodlar va uslublar bilan tanishtirmoqda. Shu bilan birga, raqamli ta'lim vositalari ta'lim sifatini yaxshilash, o‘quvchilarga individual yondashuvni ta'minlash va o‘qituvchilarning professional kompetensiyalarini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda.

Raqamli ta'lim vositalarining samarali ishlatilishi o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Ularning eng muhim afzalliklaridan biri, ta'lim jarayonining individualizatsiyasiga erishishdir. Masalan, onlayn platformalar va interaktiv dasturlar yordamida o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda ta'limni shaxsiylashtirish mumkin. O‘qituvchilar, o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini tahlil qilish, zaif tomonlarini aniqlash va shu asosda ular uchun qo‘shimcha resurslar taqdim etish imkoniga ega bo‘ladilar. Shu tarzda, har bir o‘quvchi o‘z imkoniyatlariga mos tarzda o‘rganishi mumkin.

Raqamli vositalar orqali o‘qituvchilar dars materiallarini interaktiv shaklda taqdim etishi mumkin. Masalan, videodarslar, infografikalar, simulyatsiyalar va boshqa vizual materiallar o‘quvchilarga murakkab mavzularni yanada tushunarli qilib ko‘rsatadi. Bu nafaqat o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, balki ularning ta'limga faol ishtirok etishlarini rag‘batlantiradi. Raqamli vositalar yordamida o‘qituvchilar o‘quvchilarga interaktiv testlar, viktorinalar yoki jamoaviy ishlanmalar orqali o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llash imkonini yaratadilar. Shuningdek, masofaviy ta'lim platformalari o‘qituvchilarga o‘quvchilarning o‘zlashtirish jarayonini masofadan kuzatish va baholash imkoniyatini beradi. Bu o‘z navbatida, o‘qituvchilarga darsni real vaqtda boshqarish, o‘quvchilarning muvaffaqiyatlarini baholash va kerak bo‘lganda tezkor yordam ko‘rsatish imkoniyatini yaratadi. O‘qituvchilar masofaviy ta'lim yordamida o‘quvchilarning erishgan natijalarini ko‘rib chiqish va ularga individual tavsiyalar berish orqali ta'lim sifatini yanada oshirishlari mumkin. Raqamli vositalar yordamida ta'limni shaxsiylashtirish, o‘quvchilarni o‘z-o‘zini o‘rganishga rag‘batlantirish va o‘qituvchilarning ish faoliyatini soddalashtirishning imkoniyatlari kengdir. Biroq, ularning samarali ishlatilishi uchun o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish muhim ahamiyatga ega. Raqamli vositalarni faqat texnik jihatdan bilish emas, balki ularni pedagogik maqsadlar uchun to‘g‘ri va samarali qo‘llash zarur. Bu esa o‘qituvchilarni raqamli texnologiyalar bo‘yicha maxsus treninglar va kurslar orqali tayyorlashni talab qiladi.

Shuningdek, raqamli ta'lim vositalarining samarali ishlatilishi uchun o‘qituvchilar o‘rtasida hamkorlik va tajriba almashish muhimdir. Ta'lim tizimidagi innovatsiyalarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun o‘qituvchilar bir-birlari bilan o‘z tajribalarini almashib, yangi texnologiyalar va metodlarni qo‘llashda o‘zaro yordam berishlari kerak. Bu, nafaqat o‘qituvchilarning malakasini oshiradi, balki ta'lim tizimining umumiy sifatini ham yaxshilaydi.

Raqamli vositalarning samarali qo‘llanilishi ta'lim sifatini yaxshilashning samarali yo‘li bo‘lib, ta'lim jarayonining individual va interaktiv tarzda o‘tishini ta'minlaydi. Raqamli ta'lim vositalari va sun'iy intellektni integratsiya qilish orqali, o‘qituvchilar

nafaqat dars jarayonini boshqarish, balki o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, ijodiy yondashuvga va yangiliklarni qabul qilishga rag‘batlantirishi mumkin. Raqamli ta’lim vositalaridan samarali foydalanish o‘qituvchilarning professional rivojlanishiga, o‘quvchilarning bilim olish jarayonining sifatiga va ta’lim tizimining umumiy samaradorligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, raqamli texnologiyalarni ta’limga joriy etish, ularni samarali qo‘llash va doimiy ravishda yangilab borish muhimdir. Raqamli ta’lim vositalarining samarali qo‘llanilishi ta’lim tizimining rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Ushbu vositalar o‘qituvchilarga dars jarayonini yanada samarali va interaktiv qilish, o‘quvchilarga esa o‘z-o‘zini o‘rganish va bilim olishda yangicha yondashuvni taqdim etadi.

Raqamli platformalar va vositalar o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta’limni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, o‘qituvchilarga o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini kuzatish, baholash va shaxsiylashtirilgan yordam ko‘rsatish imkonini beradi. Biroq, bu vositalardan samarali foydalanish uchun o‘qituvchilarni raqamli kompetensiyalar bo‘yicha muntazam ravishda tayyorlash zarur. Texnologiyalarning ta’lim jarayoniga integratsiyasi o‘qituvchilarning pedagogik ko‘nikmalarini yangilashni va o‘quvchilarning qiziqishini oshirishni talab qiladi. O‘qituvchilar o‘rtasida tajriba almashish va hamkorlikni rivojlantirish ham muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, raqamli ta’lim vositalarining to‘g‘ri qo‘llanilishi ta’lim sifatini sezilarli darajada oshiradi, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi va o‘qituvchilarning professional malakasini oshiradi. Bu jarayonlar ta’lim tizimining kelajagini shakllantirishga yordam beradi, uning innovatsion va samarali bo‘lishini ta’minlaydi. Raqamli texnologiyalarni ta’limga integratsiya qilishni davom ettirish, ularni o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun yanada qulay va samarali qilish uchun doimiy rivojlantirish kerak. Raqamli ta’lim vositalarining samarali qo‘llanilishi, nafaqat ta’lim tizimining sifatini oshirish, balki uning barcha ishtirokchilari — o‘qituvchilar, o‘quvchilar, ta’lim boshqaruvchilari va hatto ota-onalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Raqamli texnologiyalarni ta’limda qo‘llash, ta’lim jarayonini shaxsiylashtirish, o‘quvchilarning faol ishtirokini oshirish, darslarni qiziqarli va interaktiv qilish kabi afzalliklarni keltirib chiqaradi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘qish jarayonini optimallashtirish va vaqtni tejashga yordam beradi. Darslarda raqamli vositalarni samarali qo‘llash, o‘qituvchilarga o‘quvchilarning bilish darajalarini kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, masofaviy ta’lim platformalari, onlayn baholash tizimlari va interaktiv o‘yinlar orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarning yutuqlarini real vaqt rejimida kuzatishlari mumkin. Bu esa o‘qituvchilarga o‘quvchilarga moslashgan yordam ko‘rsatishga imkon yaratadi. O‘qituvchilar,

o‘quvchilarning zaif tomonlarini aniqlab, ularga individual yordam berishlari yoki qo‘shimcha resurslar taklif qilishlari mumkin. Shunday qilib, raqamli ta'lim vositalari ta'limni shaxsiylashtirish imkoniyatini yaratadi va o‘quvchilarning muvaffaqiyatini oshiradi.

Raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga qo‘llash o‘qituvchilarni pedagogik uslublarni yangilashga, innovatsion metodlarni joriy etishga va samarali ta'lim muhitini yaratishga undaydi. Bu o‘zgarishlar o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirishni talab qiladi. O‘qituvchilar raqamli vositalar, masofaviy ta'lim platformalari, interaktiv dasturlar va sun'iy intellektni pedagogik amaliyotda qanday samarali qo‘llashni o‘rganishlari zarur. Shuning uchun o‘qituvchilarni raqamli texnologiyalar bo‘yicha muntazam ravishda tayyorlash, treninglar va malaka oshirish kurslari o‘tkazish muhimdir. Bundan tashqari, raqamli ta'lim vositalarining samarali qo‘llanilishi o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi. O‘quvchilarga vizual, interaktiv va gamifikatsiyalangan dars materiallarini taqdim etish, ularning o‘rganish jarayoniga faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi. O‘qituvchilar raqamli vositalarni o‘z darslarida ishlatish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va muammoni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam berishlari mumkin. O‘quvchilar uchun taqdim etilgan masalalar va topshiriqlar, ular tomonidan muammolarni hal qilishni talab qiladigan interaktiv vazifalar bo‘lishi kerak. Bu jarayonda raqamli vositalar o‘quvchilarni faqat bilim olishda emas, balki ularning ijodiy va mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirishda ham yordam beradi. Shuningdek, raqamli ta'lim vositalarining ta'limga qo‘shgan katta afzalliklaridan biri, ta'limni masofaviy tarzda amalga oshirish imkoniyatidir. Bu imkoniyat ayniqsa pandemiya davrida o‘zini ko‘rsatdi, lekin hozirda ham chekka hududlarda, resurslari cheklangan maktablarda yoki vaqtni tejashni istaganlar uchun keng qo‘llanilmoqda. Masofaviy ta'lim platformalari orqali o‘quvchilar darslarga qatnashishi, video darslarni tomosha qilishi, topshiriqlarni bajarishi va o‘z bilimlarini baholashi mumkin. Bu, o‘qituvchilarga darslarni real vaqtda boshqarish va o‘quvchilarning natijalarini tezda baholash imkonini yaratadi. Biroq, raqamli ta'lim vositalaridan samarali foydalanish uchun bir qator muammolarni ham yechish zarur. Raqamli texnologiyalarni qo‘llashda texnik muammolar, internet tezligi, platformalar orasidagi moslik va o‘qituvchilar va o‘quvchilarning raqamli savodxonlik darajasi kabi omillarni hisobga olish kerak.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta'lim vositalari ta'lim tizimini yangilash va yaxshilashda katta rol o‘ynaydi. Ular o‘quvchilarga bilim olishning yangi usullarini taklif qiladi, o‘qituvchilarga esa darslarni samarali boshqarish va individual yondashuvni ta'minlash imkoniyatini yaratadi. Raqamli vositalar nafaqat ta'lim

jarayonini soddalashtiradi, balki o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Shuningdek, bu vositalarni to‘g‘ri qo‘llash o‘qituvchilarning professional rivojlanishiga ham yordam beradi. Raqamli ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish ta’limning sifatini yaxshilashning eng muhim omillaridan biridir. Bu jarayonni davom ettirish va takomillashtirish ta’lim tizimining kelajagi uchun zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Kuchkarov, M. & Azizov, U. (2018). Raqamli texnologiyalar asosida ta’lim: nazariy va amaliy masalalar. Tashkent: O‘qituvchilar va Tarbiyachilar Jamiyati.
2. Hojiboyev, D. (2017). O‘qituvchilarni raqamli vositalardan foydalanishga tayyorlashda pedagogik yondashuvlar. Tashkent: O‘zbekiston Ta’limi Noshirligi.
3. Shamsiyev, S. (2022). Innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli ta’lim. Tashkent: O‘quvchi nashri.

ЁШЛАРНИНГ МАЪНАВИЙ - АХЛОҚИЙ ТАРБИЯСИ: МАҚСАД, МУАММОЛАР ВА САМАРАЛИ ЙЎНАЛИШЛАР

Миржамолов Сирожиддин Хайриддинович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти

Жисмоний тайёргарлик цикли катта ўқитувчиси

[*shokiralbekov@gmail.com*](mailto:shokiralbekov@gmail.com)

Аннотация: Ушбу мақолада ёшларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси, унинг жамиятдаги аҳамияти, мақсадлари, шунингдек, бу жараёндаги асосий муаммолар ва самарали йўналишлар таҳлил қилинади. Ёш авлодни маънавий тарбиялаш орқали уларни ижтимоий масъулиятли, миллий қадриятларга содиқ ва инсонпарвар шахслар сифатида шакллантиришга эътибор қаратилади. Мақолада оила, таълим муассасалари ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорликда амалга ошириши лозим бўлган самарали тадбирлар муҳокама қилинади.

Калит сўзлар: ёшлар, маънавий тарбия, ахлоқий қадриятлар, оила, таълим муассасалари, ижтимоий масъулият, миллий қадриятлар, самарали йўналишлар.

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ: ЦЕЛИ, ПРОБЛЕМЫ И ЭФФЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ

Аннотация: В данной статье анализируется духовно-нравственное воспитание молодежи, его значение в обществе, его цели, а также основные проблемы и эффективные направления в этом процессе. Через духовное воспитание молодого поколения уделяется внимание формированию из них социально ответственных, преданных национальным ценностям и гуманных личностей. В статье рассматриваются эффективные мероприятия, которые должны осуществляться семьей, образовательными учреждениями и общественными организациями во взаимодействии.

Ключевые слова: молодежь, нравственное воспитание, моральные ценности, семья, образовательные учреждения, социальная ответственность, национальные ценности, эффективные направления.

SPIRITUAL AND MORAL CULTURE OF YOUTH: PURPOSE, CHALLENGES AND EFFECTIVE WAYS

Abstract: This article analyzes the spiritual and moral education of young people, its importance in society, goals, as well as the main problems and directions in this process. Particular attention will be paid to the formation of the young generation as socially responsible, devoted to national values and humanistic personalities. The article discusses effective measures that should be implemented by the family, educational institutions and public organizations.

Key words: youth, spiritual education, moral values, family, educational institutions, social responsibility, national values, effective directions.

Кириш. Ёшларнинг маънавий тарбияси жамият ва миллат келажагини таъминловчи муҳим омилдир. Ушбу мақолада ёшларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси, унинг аҳамияти, мақсадлари ва уларни амалга оширишдаги муаммолар ҳамда самарали йўналишлар муҳокама қилинади.

Имом Ғаззолий ўзининг қўлёзмаларида “Инсонни комилликка етакловчи йўл – унинг ахлоқи ва маънавий тарбиясидир.” – деб таъкидлаганлар. Маънавий тарбия – ёшларни ахлоқий қадриятлар, миллий анъаналар, маърифий билимлар ва ижтимоий масъулият билан таъминлаш жараёнидир. Бу жараёнда ёшлар ўзларининг кимлиги, вазифалари ва жамиятдаги ўрнини тўғри тушуниш имкониятига эга бўлади. Маънавий тарбия ёш авлодни маърифий, ахлоқий ва ватанпарварлик руҳида етук шахслар этиб тарбиялашни мақсад қилади.

Маънавиятнинг моҳияти, жамият ҳаётида бу борадаги ислохотлар масаласида бошқа манбаларда ҳам бир қатор фикр ва мулоҳазалар илгари сурилган. Мустақиллик орқали илмий оммабоп луғатда маънавият атамасига

куйидагича таъриф берилади, «Маънавий - (арабча маънавий манолог мажмуи) - кишиларнинг фалсафий ҳуқуқий, илмий, бадиий, ахлоқий, доимий тасаввурлари ва тушунчалари мажмуи».

Ватанпарварлик – ахлоқий ва ижтимоий-сиёсий тамойил бўлиб, унинг асосида Ватанга муҳаббат, зарур лаҳзани белгилаш ва ўз манфаатларини қурбон қилиш ётади. Таърифлаш тамойили етарли руҳий онгнинг мавжудлиги, Ватанга муҳаббат ва садоқат, фуқаролик бурчини ва Ватан манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича конституциявий мажбуриятларни бажариш истагини ўз ичига олади. Ватанпарварлик ўз мамлакатининг маданий ғурури ва ғалабасини, “характер”, маданий анъаналар ва ўз-ўзини идентификация қилиш (фуқаролигига, мамлакатига, тилига, урф-одатларига алоҳида ҳиссий боғлиқлик) ва ўз миллати вакилларига бўлган эҳтиёжни англатади. [1. 2022: Б.353].

Маънавий тарбиянинг аҳамияти. Жалолиддин Румийнинг таъбири билан айтганда: “Тарбия – қалбнинг эшигига қулф бўлса, ақлнинг дарвозасига калитдир. Ёшлар учун тарбия муҳимдир, зеро, тарбиясиз инсон ҳақиқий инсон бўла олмайди.” Шу ўринда айтиш жоизки, маънавий тарбиянинг асосий вазифаси ёшларни жамиятдаги ижобий қадриятлар билан таништириш, уларни инсонпарвар, ҳалол ва масъулиятли шахслар этиб тарбиялашдан иборат. Ушбу жараёнда ёшлар ўз ҳаётларида муҳим аҳамиятга эга бўлган қадриятлар ва руҳий қувватни шакллантирадилар.

Маънавий тарбия:

1. Ахлоқий қадриятларнинг шаклланиши – ёшлар жамиятдаги ижтимоий нормалар ва ахлоқий қоидаларни ўрганади;
2. Ватанпарварликни тарбиялаш – ёшлар Ватанга садоқат руҳида тарбияланади;
3. Маънавий мустақиллик – ёшларнинг фикрлаш ва фикрларини мустақил ифода этиш қobiliятини шакллантиради;
4. Шахсий масъулиятни ошириш – ёшларнинг шахсий вазифалари ва жамиятдаги масъулиятини англашига ёрдам беради.

Маънавий тарбия жараёнидаги муаммолар. Маънавий тарбия жараёнида куйидаги муаммоларга дуч келинади:

➤ Миллий ва умумбашарий қадриятларнинг бирлашмаслиги – баъзан ёшлар миллий қадриятларни яхши англамаган ҳолда уларга ёт қарашлар билан қарашлари мумкин;

➤ Замонавий ахборот муҳити таъсири – Интернет ва ижтимоий тармоқлар ёшларнинг қарашларига салбий таъсир кўрсатиши мумкин;

➤ Оила ва мактабнинг таъсир даражасининг камайиши – оила ва таълим муассасалари маънавий тарбияга кам эътибор қаратган ҳолда ёшлар бошқа омиллар таъсирида қолиши мумкин.

Самарали йўналишлар. Ёшларнинг маънавий тарбиясини самарали ташкил этиш учун қуйидаги йўналишлар тавсия этилади:

1. Оила ва мактаб ҳамкорлиги – оила ва таълим муассасалари ёшларга маънавий кадриятларни етказишда ўзаро ҳамкорликда бўлиши лозим.

2. Ўқув дастурларини такомиллаштириш – мактаб ва олий таълим муассасаларида маънавий-ахлоқий таълим бўйича мукамал ўқув дастурлари ишлаб чиқиши зарур.

3. Ижтимоий медиа воситаларидан фойдаланиш – ёшларни маърифий тарбиялашда ижтимоий медиа воситаларидан самарали фойдаланиш мумкин.

4. Ватанпарварлик руҳини ошириш – ёшлар орасида ватандошлик, халқпарварлик ва миллий ифтихор туйғуларини ошириш зарур.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан ушбу йўналиш бўйича қатор қонун ҳужжатлари имзоланиб, фармон, қарор ва фармойишлар қабул қилинмоқда. Булар юртимизда маънан етук, дунёқараши теран, мустақил фикрловчи, эътиқоди мустаҳкам, сиёсий-маънавий савияси ҳозирги давр талабларига тўла жавоб берадиган баркамол авлодни камол топтиришга хизмат қилмоқда. [2. 2022: Б.181].

Шунингдек, Мухтарам Президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёев томонидан имзоланган “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2019 йил 3 майдаги ПҚ-4307-сон Қарори, шунингдек, ёшларни мустақил ҳаётга дунёқараши кенг, фаол фуқаролар этиб тарбиялаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрь кунги “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1059-сон Қарорининг қабул қилиниши бу борада амалга оширилаётган ишларнинг амалий давоми бўлди. [3. 2020: Б.398.]

Маънавий-ахлоқий тарбияни мустаҳкамлашда исломий манбалар ва буюк алломаларнинг фикрлари муҳим аҳамият касб этади. Исломий таълимотларда ахлоқий тарбияга катта эътибор қаратилган бўлиб, Пайғамбаримиз (с.а.в.) шундай марҳамат қилганлар: “Мен гўзал ахлоқни мукамал қилиш учун юборилдим”, Абу Али ибн Сино эса “Таълим ва тарбия ёшликдан бошланса, инсоннинг ахлоқи ва фикрлаш доираси ҳам шунча юксак бўлади” деб таъкидлаган ҳолда ёшлар тарбиясини комилликка етакловчи муҳим омил сифатида кўришган. Улар тарбия орқали ёшлар ахлоқий кадриятларни ўзлаштиришлари кераклигини таъкидлашган.

Шунингдек, ўзбек халқининг маънавий қадриятлари ва миллий анъаналари ёшлар тарбиясида муҳим ўрин тутди. Мисол учун, катталарга ҳурмат қилиш, кичикларга ғамхўрлик кўрсатиш, оиланинг қадрини билиш каби анъаналар ёшларга ахлоқий тарбияни уйғотади. Бу қадриятлар оилавий муҳитда ва ижтимоий муносабатларда асосий тарбиявий манба сифатида хизмат қилади.

Шу билан бирга, маънавий тарбиянинг ёшлар руҳиятига таъсири катта. Ёшлар маънавий қадриятлар ва ахлоқий қоидалар орқали шахсий ривожланиш йўлида катта босқични босиб ўтадилар. Бу ерда замонавий психология ва педагогика илми асосида ёшлар билан ишлаш, уларнинг ички дунёсини тушуниш ва ўзини англашга ёрдам бериш орқали маънавий тарбия жараёнини самарали ташкил қилиш мумкин. Психологлар ёшлар маънавий қадриятларга эга бўлсалар, уларнинг ижтимоий мослашувчанлик қобилияти ва маъсулият ҳисси кучли бўлишини таъкидлашади.

Бундан ташқари, интернет ва ижтимоий тармоқларнинг ёшлар маънавиятига таъсири ҳозирги кунда долзарб мавзудир. Ижтимоий тармоқларда турли хил ахборотлар тарқалаётган бир пайтда ёшлар ахлоқий қадриятлардан четлашмаслиги учун уларнинг маънавий иммунитетини мустаҳкамлаш зарур. Бунинг учун ёшларга интернетда тўғри ахборотни танлаш, ёлғон ва манфий таъсирларга берилмаслик борасида тарбия бериш талаб этилади. Бу борада хорижий тажрибалар ва халқаро ўрганишларни ҳам таъкидлаб ўтиш керак. Турли мамлакатларда ёшлар тарбиясига катта эътибор қаратилмоқда. Масалан, Япония ва Жанубий Корея каби давлатларда ахлоқий қадриятларни ёш авлодга етказиш учун мактабларда махсус дастурлар амалга оширилмоқда. Ушбу мамлакатларда ахлоқий тарбияга асосланган таълим воситалари ёшлар онгида маънавий ва жамоатчилик қадриятларни шакллантиради. Бундай тажрибалардан фойдаланиб, маҳаллий шароитларга мослаштирилган тарбиявий усулларни ишлаб чиқиш мумкин.

Маънавий тарбияни амалий усуллар билан бойитиш ёшларга тажрибавий ўргатиш имконини беради. Масалан, мактабларда ёшлар билан учрашувлар, маънавий тадбирлар ва ижтимоий фаолиятлар ташкил этиш орқали уларга жамоатчилик масъулияти ва миллий қадриятларни انگлатиш мумкин.

Оиладаги тарбия ҳам ёшларни маънавий ва ахлоқий жиҳатдан етук шахслар қилиб тарбиялашда асосий омил ҳисобланади. Ёшларнинг маънавий тарбияси ривожланган жамиятларда ижтимоий барқарорлик, миллат бирлиги ва умумий онгнинг юксалишига катта таъсир кўрсатади. Маънавий тарбияни тўғри ташкил қилиш жамиятда ёшлар ўртасида жамоатчилик фаолиятини

ривожлантириш, масъулият ва миллий ифтихор туйғусини оширишга ёрдам беради. Ёшлар маънавий қадриятларга эга бўлган жойда жамият тараққиётини таъминловчи инсонлар етишиб чиқади.

Хулоса. Ёшларнинг маънавий тарбияси – жамиятнинг барқарорлиги ва тараққиёти учун зарур бўлган омиллардан биридир. Ёшларнинг маънавий ва ахлоқий жиҳатдан етук бўлиши уларнинг келажакда муваффақиятли шахс сифатида шаклланишига замин яратади. Шунингдек, маънавий тарбиянинг сифатли ташкил этилиши, ёшлар орасида ижобий қадриятларнинг тарқалиши ва уларнинг жамиятдаги ижтимоий масъулиятини оширишга ёрдам беради. Бу йўналишда оила, таълим муассасалари ва жамоат ташкилотлари биргаликда иш олиб бориши лозим. Жамиятнинг маънавий уйғунлиги ёшлар тарбиясининг юксак даражада эканлигига боғлиқ.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Турғунбоев Т.А., Убайдуллаев С.С. Ватансеварлик ва маънавий тарбия ҳақида. /Ўзбекистонда фанлараро инновациялар ва илмий тадқиқотлар журнали., 2022. №11, (1). Б.353.
2. Хошимов С.С. Ўзбекистонда узлуксиз маънавий тарбия концепциясининг амалиётга жорий этиш масаласи. / Ёш тадқиқотчи журнали. 2022. №5, (1). Б.181.
3. Azimov U., Umurzakov A. GLOBAL PROBLEMS AND GENERAL VALUES. / EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR) - Peer Reviewed Journal. 2020. №6, (7). Б.398.

MADANIYATLAR ARO KOMMUNIKATSIYA VA CHET TILLARINING ROLI

Burxonov Bahodir Hayotovich

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi

Malaka oshirish instituti Jismoniy tayyorgarlik sikli o‘qituvchisi

[*bahodirburxonov87@gmail.com*](mailto:bahodirburxonov87@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada madaniyatlar aro kommunikatsiya va chet tillarining ahamiyati tahlil qilinadi. Globalizatsiya jarayonida til va madaniyat o‘rtasidagi aloqalar, o‘zaro tushunish va qiyinchiliklar ko‘rib chiqiladi. Chet tilini o‘rganishning ta’lim va ish joylaridagi roli haqida ma’lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: madaniyat, kommunikatsiya, chet tillar, globalizatsiya, o‘zaro tushunish, ta’lim, ish joyi, urf-odatlar, an’analar, tahlil.

РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ И ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Бурхонов Баҳодир Ҳаётович

*Преподаватель цикла физической подготовки Институт повышения
квалификации*

Министерство внутренних дел Республики Узбекистан

bahodirburxonov87@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматривается важность межкультурной коммуникации и иностранных языков. Анализируются связи между языком и культурой, взаимопонимание и возникающие трудности в условиях глобализации. Также рассматривается роль изучения иностранных языков в образовании и на рабочем месте.

Ключевые слова: культура, коммуникация, иностранные языки, глобализация, взаимопонимание, образование, место работы, обычаи, традиции, анализ.

THE ROLE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AND FOREIGN LANGUAGES

Burkhonov Bahodir Hayotovich

Teacher of physical training cycle Institute of advanced training

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

bahodirburxonov87@gmail.com

Abstract: This article analyzes the significance of intercultural communication and foreign languages. It examines the connections between language and culture, mutual understanding, and the challenges arising in the context of globalization. The role of learning foreign languages in education and the workplace is also discussed.

Key words: culture, communication, foreign languages, globalization, mutual understanding, education, workplace, customs, traditions, analysis.

Kirish. Globalizatsiya davrida madaniyatlar aro kommunikatsiya va chet tillarining ahamiyati yanada ortmoqda. Jahon iqtisodiyoti, siyosati va madaniyati bir-biriga bog‘langan holda, odamlar orasidagi aloqalar ko‘payib bormoqda. Har bir madaniyat o‘ziga xos tillar, urf-odatlar va an‘analarga ega bo‘lib, bu farqlar o‘zaro muloqotda ko‘plab imkoniyatlar va muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada madaniyatlar aro kommunikatsiya, chet tillarining roli va ularning o‘zaro ta‘siri haqida kengroq ma‘lumot beramiz.

Madaniyatlar aro kommunikatsiya. Madaniyatlar aro kommunikatsiya – bu turli madaniyatlar o‘rtasida ma’lumot almashish jarayonidir. Bu jarayonning asosiy maqsadi o‘zaro tushunishni ta’minlash va turli madaniyatlar o‘rtasida ko‘priklar qurishdir. Bu nafaqat til, balki urf-odatlar, qadriyatlar va boshqa madaniy unsurlarni ham o‘z ichiga oladi. Madaniyatlararo kommunikatsiya orqali insonlar o‘zaro tajriba va bilim almashishi, bir-birlarini yaxshiroq tushunishi va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishi mumkin.

Madaniyat va til. Til madaniyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Har bir til o‘ziga xos dunyoqarashni ifodalaydi. Tillar orqali insonlar o‘z fikrlarini, his-tuyg‘ularini va tajribalarini ifodalaydi. Misol uchun, ba’zi tillarda mavjud bo‘lgan tushunchalar yoki his-tuyg‘ular boshqacha ifodalanishi mumkin. Shuningdek, tilning ma’lum bir so‘z yoki iborasi boshqa bir madaniyatda umuman boshqacha ma’noni anglatishi mumkin. Bu farq madaniyatlar o‘rtasida tushunmovchiliklarga olib keladi. Masalan, "tabriklash" so‘zining ma’nosi bir madaniyatda kutilmagan bir narsani amalga oshirishni anglatishi mumkin, boshqasida esa shunchaki yaxshi tilak bildirishni ifodalashi mumkin.

Madaniyat va til o‘qitish-fikrlash doirasini o‘zgartirish. Til foydalanuvchining muloqot qilish qobiliyati va barcha ijtimoiy kompetensiyalari tomonidan shakllantiriladi, shuning uchun ularning barchasi kommunikativ kompetensiyaning aspektlari sifatida qaralishi mumkin. Umumiy kompetensiya-larga deklarativ bilimlar (zamonaviy texnologiyalarni qo‘llay olish mahorati, ijtimoiy madaniy bilimlar va madaniyatlararo xabardorlik), ko‘nikma va nou-xau, amaliy va madaniyatlararo ko‘nikma, ekzistensial kompetensiya va o‘rganish qobiliyati (tilni bilish va muloqotga kirishish, umumiy fonetik tushuncha va ko‘nikmalar, o‘rganish qobiliyatlari va ijodkorlik qobiliyatlari) kiradi. Kommunikativ til kompetensiyalariga lingvistik kompetensiyalar (leksik, grammatik, semantik, fonologik, orfografik va orfoepik), sotsiolingvistik kompetensiyalar (ijtimoiy munosabatlarning lingvistik belgilari, xushmuomalalik qoidalari, xalq donoligi ifodalari, farqlarni qayd etish, dialekt va urg‘u) va pragmatik kompetensiyalar kiradi [CEFR 2002: 101-130].

Madaniyatlar aro kommunikatsiyada qiyinchiliklar. Madaniyatlar aro kommunikatsiya jarayonida bir qator qiyinchiliklar va muammolar mavjud. Ular orasida til va madaniyat farqlari, urf-odatlar va an‘analarning xilma-xilligi, shuningdek, stereotiplarning mavjudligi muhim o‘rin tutadi. Ushbu qiyinchiliklarni yanada kengroq yoritamiz.

Til va madaniyat farqlari. Til va madaniyat farqlari kommunikatsiya jarayonida ko‘plab muammolarni keltirib chiqaradi. Har bir til o‘ziga xos grammatik va leksik strukturalarga ega bo‘lib, bu farqlar til o‘rganishda va muloqotda

qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Misol uchun, ba’zi tillarda mavjud bo‘lgan so‘zlar yoki iboralar boshqa tillarda umuman yo‘q bo‘lishi mumkin. Bu holat muayyan tushunchalarni ifodalashda qiyinchiliklar yaratadi. Bundan tashqari, tilning konteksti ham muhim ahamiyatga ega. Biror iboraning ma’nosi kontekstdan kelib chiqib o‘zgarishi mumkin. Misol uchun, ingliz tilida “kick the bucket” iborasi o‘limni anglatadi, lekin buni bilmaydigan kishi bu iborani oddiy harakat sifatida tushunishi mumkin. Shunday qilib, til va madaniyat farqlari o‘zaro tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin.

Urf-odatlar va an’analar. Urf-odatlar va an’analar har bir madaniyatning o‘ziga xosligini belgilaydi. Biroq, bu farqlar madaniyatlar o‘rtasida noqulay vaziyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, bir madaniyatda qabul qilingan xatti-harakatlar boshqasida noqulay yoki hatto haqoratli hisoblanishi mumkin. Misol uchun, ba’zi madaniyatlarda ko‘z bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqa qilish ishonch va hurmatni ifodalaydi, boshqalarda esa bu xushmuomala emas deb hisoblanadi. Yana bir misol, ba’zi mamlakatlarda qo‘l siqish orqali salomlashish odati bor, lekin boshqa joylarda bu harakat noqulaylik yoki shaxsiy chegaralarni buzish sifatida qabul qilinishi mumkin. Urf-odatlar va an’analar o‘zaro muloqotda tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Masalan, bayramlarda nimalar qilish kerakligi yoki qanday sovg‘alar berish munosabati bilan turli madaniyatlar o‘rtasida farqlar mavjud. Bu farqlar, agar tushunilmasa, noqulay vaziyatlarga olib kelishi mumkin.

Stereotiplar. Stereotiplar – bu biror madaniyat yoki xalq haqida oldindan belgilangan, ko‘pincha noto‘g‘ri va xavfli fikrlar to‘plamidir. Ular madaniyatlararo kommunikatsiyada jiddiy to‘siqlar yaratadi. Stereotiplar, asosan, tajriba etishmasligi yoki noto‘g‘ri ma’lumotlarga asoslanadi va bu holat odamlarning bir-birini tushunishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Stereotiplar, shuningdek, insonlar o‘rtasida ishonchni kamaytiradi va ijtimoiy munosabatlarni murakkablashtiradi. Masalan, bir xalq haqida tarqalgan noto‘g‘ri tasavvurlar boshqa madaniyatlar bilan aloqada bo‘lishni qiyinlashtiradi. Bu holat insonlar o‘rtasidagi o‘zaro hurmat va ishonchni pasaytiradi. Stereotiplarni yengish uchun, odamlar o‘zaro aloqalarda ochiq fikrlashlari va boshqalar haqida oldindan belgilangan fikrlarni chetlab o‘tishga harakat qilishlari zarur. Madaniyatlararo muloqotda o‘zaro tushunishni rivojlantirish va stereotiplarni yo‘qotish uchun ta’lim va tarbiya jarayonida muhim rol o‘ynaydi.

Chet tillarining roli. Chet tillari madaniyatlararo kommunikatsiyaning muhim vositalaridan biridir. Ular turli millat va madaniyatlarni birlashtiruvchi ko‘priksifatida xizmat qiladi. Chet tillarini bilish, o‘z navbatida, boshqa madaniyatlar bilan muloqot qilish va ularning urf-odatlarini, qadriyatlarini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Chet tillarining roli quyidagilardan iborat:

- *Global aloqalar:* Chet tillarini bilish insonlarga global aloqalarda ishtirok etish imkonini beradi. Hozirgi kunda ko‘plab xalqaro muammolar (iqlim o‘zgarishi, iqtisodiy inqirozlar, global sog‘liq muammolari) yechimini topish uchun turli madaniyatlar va xalqlar o‘rtasida hamkorlik talab etiladi. Chet tillari bu jarayonda muloqot qilishni osonlashtiradi.

- *Madaniy almashuv:* Chet tillarini bilish boshqa madaniyatlar bilan yaqinroq tanishishga yordam beradi. Bu esa o‘z navbatida, turli dillar va madaniyatlar o‘rtasida bilim almashish va o‘zaro tushunishni oshiradi. Madaniy almashuv orqali insonlar o‘z dunyoqarashlarini kengaytiradi va global tafakkurga ega bo‘ladi.

- *O‘z-o‘zini rivojlantirish:* Chet tillarini o‘rganish shaxsiy rivojlanishni ta‘minlaydi. Til o‘rganish jarayoni miyaning faoliyatini oshiradi, analitik fikrlashni rivojlantiradi va yangi bilimlarni qabul qilish qobiliyatini yaxshilaydi.

Ta‘lim va o‘qitish. Chet tillarini o‘rganish ta‘lim jarayonida muhim o‘rin tutadi. Ta‘lim tizimida chet tillarining o‘rganilishi quyidagi jihatlarga e‘tibor qaratadi:

- *Ta‘limning kengayishi:* Chet tillarini o‘rganish ta‘lim tizimining yanada kengayishiga xizmat qiladi. Talabalar nafaqat tilni o‘rganadilar, balki shu tilga mansub madaniyat haqida ham bilim olishadi. Bu, o‘z navbatida, talabalarning global muammolarni yanada yaxshiroq tushunishiga yordam beradi.

- *Innovatsion o‘quv materiallari:* Zamonaviy ta‘limda chet tillarini o‘rgatishda innovatsion usullar va materiallardan foydalanish muhimdir. Multimedia resurslar, onlayn platformalar, interaktiv o‘yinlar va boshqa zamonaviy texnologiyalar yordamida chet tillarini o‘rganish jarayoni qiziqarli va samarali bo‘ladi.

- *Madaniyatlararo ta‘lim:* Ta‘lim jarayonida madaniyatlararo aloqalarga e‘tibor qaratish zarur. O‘qituvchilar talabalarni turli madaniyatlar bilan tanishtirib, ularning urf-odatlarini va qadriyatlarini tushunishga yordam berishlari kerak. Bu, o‘z navbatida, talabalararo muloqotni rivojlantiradi va o‘zaro tushunishni mustahkamlaydi.

Ish joyidagi ahamiyati. Chet tillarining ish joyidagi ahamiyati zamonaviy ish muhitida har qachongidan ham muhimroqdir. Xalqaro bozorlar va global raqobat sharoitida chet tillarini bilish quyidagi jihatlarga ta‘sir qiladi:

- *Xalqaro hamkorlik:* Ko‘plab kompaniyalar xalqaro bozorga chiqishni maqsad qilgan. Chet tillarini bilish ishchilarga boshqa madaniyatlar bilan samarali muloqot qilish imkoniyatini beradi. Bu esa kompaniyalarga global hamkorlikni rivojlantirishda yordam beradi.

- *Mijozlar bilan aloqalar:* Mijozlar bilan samarali aloqalar o‘rnatish uchun chet tillarini bilish muhimdir. Kompaniyalar o‘z mijozlari bilan o‘zaro tushunishni

oshirish va ularning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunish uchun chet tillaridan foydalanadilar. Mijozlar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot qilish, ularning ishonchini oshiradi va biznesning muvaffaqiyatini ta‘minlaydi.

- *Professional rivojlanish*: Chet tillarini bilish ishchilar uchun professional rivojlanish imkoniyatlarini ochadi. Chet tillarini biladigan xodimlar ko‘proq imkoniyatlarga ega bo‘lib, xalqaro tashkilotlarda ishlash yoki xorijda tajriba orttirish imkoniyatiga ega. Bu ishchilar uchun yangi karyera yo‘llarini ochadi va ularning kasbiy rivojlanishini ta‘minlaydi.

- *Ish joyida diversifikatsiya*: Chet tillarini bilish ish joyida diversifikatsiya va ijodkorlikni oshiradi. Turli madaniyatlardan kelgan insonlar birgalikda ishlaganda, yangi g‘oyalar va innovatsion yechimlar paydo bo‘ladi. Bu esa tashkilotning umumiy samaradorligini oshiradi.

Xulosa. Madaniyatlararo kommunikatsiya va chet tillarining roli zamonaviy jamiyatda muhim ahamiyatga ega. Ular bir-biriga bog‘langan jarayon bo‘lib, insonlarning o‘zaro tushunishini va madaniyatlarni bir-biriga yaqinlashtiradi. Chet tillarini o‘rganish va madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish orqali biz global dunyoda yanada samarali va hamjihat bo‘lishimiz mumkin.

Bu jarayonlar davomida o‘zaro hurmat, tushunish va qiziqish asosida ishlash muhimdir. Madaniyatlararo aloqalar nafaqat bilim va tajriba almashish, balki insoniyatni birlashtiruvchi kuch sifatida ham xizmat qiladi.

Adabiyotlar Ro‘yxati

1. Cefr. “Diskuss kompetensiyasi va funksional kompetentsiya”. Strasburg-2002. 101-130-b.
2. Khalilov A. “Chet tillarini o‘rganish va madaniy aloqalar”. O‘zbekiston davlat universiteti. Tashkent-2018.
3. Raxmonov S. “Globalizatsiya va madaniyatlararo muloqot”. Fan va texnologiya. Tashkent-2020.
4. Tursunov A. “Madaniyat va til: o‘zaro aloqalar”. Yangi asr avlodi. Tashkent-2019.
5. Xodjaev A. “O‘zbek madaniyatida chet tillarining roli”. O‘zbekiston matbuoti. Tashkent-2021.
6. Yunusov A. “Madaniyat va chet tillar: nazariya va amaliyot”. O‘zbekiston ta‘lim nashrlari. Tashkent-2022.
7. Abduqodir M. “Madaniyat va kommunikatsiya”. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. Tashkent-2015.

MASOFAVIY TA’LIM: AFZALLIKLARI, KAMCHILIKLARI VA UNI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Burxonov Bahodir Hayotovich

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi

Malaka oshirish instituti Jismoniy tayyorgarlik sikli o‘qituvchisi

[*bahodirburxonov87@gmail.com*](mailto:bahodirburxonov87@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada masofaviy ta’limning afzalliklari, kamchiliklari va uni rivojlantirish uchun taklif etilgan yo‘llar tahlil qilingan. Zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim olish imkoniyati kengaygan bo‘lsa-da, bu usulning amaliyotidagi muammolar va takomillashtirilishi kerak bo‘lgan jihatlar ham mavjud. Maqola masofaviy ta’limni takomillashtirishga oid ilmiy va amaliy yechimlarni o‘rganishga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: masofaviy ta’lim, raqamli ta’lim, onlayn ta’lim, afzalliklar va kamchiliklar, texnologik ta’lim, aralash ta’lim, pedagogik yondashuvlar, ta’lim samaradorligi, virtual o‘quv muhit, innovatsion ta’lim.

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ: ПРЕИМУЩЕСТВА, НЕДОСТАТКИ И ПУТИ ЕГО РАЗВИТИЯ

Бурхонов Баҳодир Ҳаётович

Преподаватель цикла физической подготовки

Институт повышения квалификации

Министерство внутренних дел Республики Узбекистан

[*bahodirburxonov87@gmail.com*](mailto:bahodirburxonov87@gmail.com)

Аннотация: В данной статье проанализированы преимущества, недостатки и предлагаемые пути развития дистанционного образования. Несмотря на расширенные возможности обучения с использованием современных цифровых технологий, существуют определённые проблемы и аспекты, требующие улучшения. Статья посвящена изучению научных и практических решений по повышению эффективности дистанционного обучения.

Ключевые слова: Дистанционное обучение, Цифровое образование, Онлайн обучение, Преимущества и недостатки, Технологическое образование, Смешанное обучение, Педагогические подходы, Эффективность обучения, Виртуальная учебная среда, Инновационное образование

DISTANCE LEARNING: ADVANTAGES, DISADVANTAGES, AND WAYS TO IMPROVE IT

Burxonov Bahodir Hayotovich
Teacher of physical training cycle
Institute of advanced training

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

bahodirburxonov87@gmail.com

Abstract: This article analyzes the advantages, disadvantages and proposed ways to develop distance education. While modern digital technologies offer expanded opportunities for education, there are challenges and aspects that need to be improved. The article focuses on exploring scientific and practical solutions to enhance the effectiveness of distance learning.

Key words: - Distance learning, Digital education, Online education, Advantages and disadvantages, Technological education, Blended learning, Pedagogical approaches, Educational effectiveness, Virtual learning environment, Innovative education.

Kirish. Masofaviy ta’lim — bu talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasida jismoniy muloqotsiz, texnologiyalar orqali amalga oshiriladigan ta’lim shakli. Hozirgi kunda bu ta’lim shakli butun dunyo bo‘ylab keng qo‘llanilmoqda. Xususan, COVID-19 pandemiyasi davrida masofaviy ta’limning ahamiyati yanada ortdi. Ushbu maqolada masofaviy ta’limning afzalliklari, kamchiliklari va uni takomillashtirish yo‘llari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Tadqiqot savollari:

1. Masofaviy ta’limning asosiy afzalliklari nimalardan iborat?
2. Ushbu ta’lim shaklining kamchiliklari qanday?
3. Masofaviy ta’limni rivojlantirish uchun qanday yechimlar taklif etilishi mumkin?

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Masofaviy ta’lim bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotlar va ilmiy adabiyotlarni o‘rganish davomida bir qancha muhim manbalar tahlil qilindi. Ushbu adabiyotlar ta’limning texnologik va pedagogik jihatlarini o‘rganish imkonini berdi. Quyida asosiy adabiyotlar va ularning mazmuni haqida qisqacha ma’lumot keltiriladi.

Bates masofaviy ta’limning texnologik vositalar va pedagogik yondashuvlar orqali qanday tashkil etilishi mumkinligini batafsil tahlil qiladi. Muallifning asosiysi ta’lim texnologiyalari va ularning qanday qilib samarali ishlatilishi kerakligi haqida. Batesning ta’kidlashicha, masofaviy ta’limda shaxsiylashtirilgan yondashuv va o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash muhimdir [4. 2015:B.67]. Ushbu manba

masofaviy ta’limning rivojlanishi uchun texnologik yondashuvlarning muhimligini asoslashda foydalanildi.

Anderson va Dron masofaviy ta’limni uch asosiy pedagogik yondashuvga bo‘lib o‘rganadi: kognitiv-behavioristik, konstruktivistik va sotsial-konstruktivistik model. Ular har bir modelning ta’lim jarayoniga qanday ta’sir qilishini tahlil qiladi. Mualliflar sotsial-konstruktivistik modelni masofaviy ta’lim uchun eng samarali deb hisoblaydi, chunki bu model o‘quvchilarning o‘zaro aloqalarini kuchaytiradi va ular o‘rtasida bilim almashish jarayonini tashkil etadi [2. 2011:B83]. Ushbu manba masofaviy ta’limda o‘qitish metodlarini tushuntirishda asosiy manba sifatida xizmat qiladi.

Garrison va Kanuka masofaviy va an’anaviy ta’limning birlashtirilgan shakli — “blended learning” (aralash ta’lim) haqida so‘z yuritadi. Ularning fikricha, aralash ta’lim o‘qitishning samaradorligini oshiradi, chunki bu usulning asosini talabalarning mustaqil faoliyati va o‘qituvchilar bilan jonli muloqot tashkil etadi [1. 2004:B.97]. Ushbu tadqiqot masofaviy ta’limning samaradorligini oshirishda aralash yondashuvning afzalliklarini ko‘rsatish uchun ishlatilgan.

Moore masofaviy ta’limda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi “transaksion masofa” tushunchasini shakllantiradi. Ushbu nazariya masofaviy ta’lim jarayonida o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi kommunikatsiya va tushunishdagi farqlarni kamaytirishga qaratilgan. Moore nazariyasi masofaviy ta’limning pedagogik sifatini oshirishda muloqotning ahamiyatini ta’kidlaydi [3. 2013.B45]. Bu nazariya maqolada masofaviy ta’limning kamchiliklarini tahlil qilishda qo‘llanilgan. Yuqoridagi adabiyotlar asosida masofaviy ta’limning afzalliklari va kamchiliklari to‘g‘risida ilmiy xulosalar chiqarildi hamda takomillashtirish yo‘llari taklif qilindi.

Ushbu maqolada ilmiy adabiyot tahlili hamda tadqiqiy kuzatuv usullaridan foydalanildi. Maqolada masofaviy ta’limning afzalliklari va kamchiliklarini aniqlash uchun bir qator ilmiy manbalar tahlil qilindi, shuningdek, amaliy tajribalar va onlayn o‘qitish jarayonidagi kuzatuvlar asosida xulosalar chiqarildi. Ma’lumotlar turli xalqaro tadqiqotlar va ilmiy maqolalardan olingan, shuningdek, pandemiya davrida o‘tkazilgan masofaviy ta’lim bo‘yicha tajribalar ham hisobga olindi.

Tadqiqot manbalari:

1. Xalqaro ilmiy maqolalar va tadqiqotlar.
2. Onlayn ta’lim platformalarining statistik ma’lumotlari.
3. Pandemiya davrida masofaviy ta’lim bo‘yicha olib borilgan so‘rovnoma natijalari.

So‘rovnoma natijalari:

So‘rovnoma natijalari shuni ko‘rsatdiki, talabalar masofaviy ta’limning eng asosiy afzalligi sifatida vaqt va joy jihatidan erkinlikni ko‘rsatishgan (75%

respondentlar). Biroq, 60% talabalar texnik muammolar tufayli o‘qitishning sifatiga putur yetishini ta’kidlagan. O‘qituvchilar esa (80% respondentlar) jonli muloqotning yetishmasligi sababli ta’lim samaradorligi pasayishini aytib o‘tganlar.

Tadqiqot metodlari:

1. *Adabiyot tahlili:* Yuqorida keltirilgan ilmiy maqolalar va kitoblar asosida masofaviy ta’limning nazariy asoslari va amaliy qo‘llanilishi tahlil qilindi. Har bir manba masofaviy ta’limning turli jihatlarini yoritib berdi: texnologik vositalar, pedagogik usullar, o‘quvchilarning ishtiroki va motivatsiyasi, o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi muloqot.

2. *So‘rovnoma va kuzatuv:* O‘qituvchilar va talabalar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnomalar asosida masofaviy ta’limning amaliy jihatlarini o‘rganildi. Xususan, pandemiya davrida O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida o‘tkazilgan masofaviy darslar jarayoni tahlil qilindi. Ushbu so‘rovnomalar orqali masofaviy ta’limning afzalliklari va kamchiliklari haqida aniq ma’lumotlar olindi.

3. *Statistik tahlil:* Masofaviy ta’lim platformalari va onlayn kurslar bo‘yicha mavjud statistik ma’lumotlar tahlil qilindi. Bu ma’lumotlar masofaviy ta’limning kengayishi va uning samaradorligini tahlil qilishda qo‘llanildi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, masofaviy ta’limning quyidagi asosiy afzalliklari va kamchiliklari aniqlandi.

Afzalliklari:

1. *Erkinlik va qulaylik:* Talabalar o‘z vaqtlarida va o‘zlariga qulay joylarda o‘qishlari mumkin. Bu ayniqsa, geografik jihatdan uzoqda yashovchi talabalarga katta foyda keltiradi.

2. *Resurslardan keng foydalanish:* Onlayn platformalar orqali o‘quv materiallari, video darslar, kitoblar va boshqa resurslardan keng foydalanish imkoniyati mavjud.

3. *Shaxsiylashtirilgan ta’lim:* Har bir o‘quvchi o‘z tezligida ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa bilimlarni yanada chuqurroq o‘zlashtirishni ta’minlaydi.

4. *Xalqaro darajadagi malakalarni olish imkoniyati:* Onlayn kurslar va universitetlar orqali dunyo bo‘ylab ta’lim olish imkoniyati kengaydi.

Kamchiliklari:

1. *Muloqot yetishmovchiligi:* Talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasida jonli muloqot yetishmaydi, bu esa o‘quv jarayonining samaradorligini pasaytirishi mumkin.

2. *Motivatsiya va diqqatning pasayishi:* Masofaviy ta’limda talabalar o‘zlarini nazorat qilishlari qiyinroq bo‘ladi, bu esa motivatsiya va diqqatni susaytiradi.

3. *Texnik muammolar*: Internet tezligi va sifatidagi muammolar, shuningdek, texnik vositalar yetishmovchiligi masofaviy ta’limning samaradorligini pasaytirishi mumkin.

4. *Praktik mashg‘ulotlar yetishmasligi*: Masofaviy ta’limda laboratoriya yoki amaliy mashg‘ulotlarni to‘liq o‘tkazish qiyin, bu esa ayrim fanlarni o‘rganishda qiyinchiliklar tug‘diradi.

Muhokama:

Yuqorida keltirilgan afzalliklar va kamchiliklar asosida masofaviy ta’limni takomillashtirish bo‘yicha bir qator takliflar ilgari suriladi. Avvalo, o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi muloqotni kuchaytirish uchun zamonaviy texnologiyalarni kengroq joriy etish lozim. Masofaviy ta’lim platformalarida jonli muloqot, forumlar va guruh mashg‘ulotlarini ko‘paytirish kerak.

Shuningdek, talabalarni rag‘batlantirish va ularga motivatsiya berish maqsadida interaktiv vositalardan kengroq foydalanish tavsiya etiladi. Video darslar, viktorinalar, o‘yinlar orqali ta’lim jarayoni qiziqarli va samarali bo‘lishi mumkin. Texnik infratuzilmani rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Internet tarmog‘i yetarli darajada rivojlanmagan hududlarda sifatli ta’lim olish imkoniyatini yaratish uchun davlat va xususiy sektorlar hamkorligida infratuzilmani yaxshilash kerak.

Amaliy mashg‘ulotlarni tashkil qilish uchun esa virtual laboratoriyalar va simulyatorlar yaratish lozim. Bu usul orqali talabalar nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog‘lay oladilar.

Xulosa

Masofaviy ta’lim zamonaviy ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylanmoqda, lekin uning samaradorligini oshirish uchun bir qator takomillashtirishlar zarur. Ushbu tadqiqot natijasida masofaviy ta’limning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilindi va uni rivojlantirish yo‘llari taklif etildi. Ta’lim jarayonini yanada samarali qilish uchun texnologiyalar, pedagogik yondashuvlar va infratuzilmani rivojlantirishga e’tibor qaratilishi lozim.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Garrison, D. R., & Kanuka, H. (2004). “Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education”. *The Internet and Higher Education*, 7(2), 95-105. [97-bet].
2. Anderson, T., & Dron, J. (2011). “Three generations of distance education pedagogy”. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 12(3), [83-bet].
3. Moore, M. G. (2013). “The Theory of Transactional Distance”. In M. G. Moore (Ed.), *Handbook of Distance Education* (pp. 45-54). Routledge. [45-bet].

4. Bates, T. (2015). “Teaching in a Digital Age”. Vancouver: Tony Bates Associates Ltd. [67-bet].

ZAMONAVIY TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O’RNI VA AHAMIYATI

Burxonov Bahodir Hayotovich

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi

Malaka oshirish instituti Jismoniy tayyorgarlik sikli o‘qituvchisi

bahodirburxonov87@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarning o‘rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Raqamli texnologiyalar interfaol ta’lim, masofaviy o‘qitish, personalizatsiyalangan ta’lim dasturlari va o‘qituvchilarning malakasini oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, maqolada raqamli texnologiyalarning ta’limdagi afzalliklari va ularni joriy etishda yuzaga keladigan muammolar ham ko‘rib chiqiladi. Raqamli texnologiyalar ta’lim tizimini yanada samarali qilish imkoniyatlarini taqdim etsa-da, texnologik notenglik va o‘qituvchilarning malakasi kabi masalalar hal etilishi lozim.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, zamonaviy ta’lim, masofaviy ta’lim, interfaol ta’lim, personalizatsiyalangan ta’lim, sun’iy intellekt, pedagogik texnologiyalar, o‘qituvchilarning malakasini oshirish, texnologik notenglik, onlayn platformalar

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Бурхонов Баҳодир Ҳаётович

Преподаватель цикла физической подготовки

Институт повышения квалификации

Министерство внутренних дел Республики Узбекистан

bahodirburxonov87@gmail.com

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение цифровых технологий в современном образовательном процессе. Цифровые технологии расширяют возможности для интерактивного обучения, дистанционного образования, персонализированных программ обучения и повышения квалификации учителей. Также в статье рассматриваются преимущества цифровых технологий в образовании и проблемы, возникающие при их внедрении. Несмотря на то, что цифровые технологии предлагают возможности для повышения эффективности образовательной системы,

вопросы технологического неравенства и квалификации преподавателей требуют решения.

Ключевые слова: цифровые технологии, современное образование, дистанционное обучение, интерактивное обучение, персонализированные программы обучения, искусственный интеллект, педагогические технологии, повышение квалификации учителей, технологическое неравенство, онлайн-платформы

THE ROLE AND IMPORTANCE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN MODERN EDUCATION

Burkhonov Bahodir Hayotov

Teacher of physical training cycle

Institute of advanced training

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

bahodirburxonov87@gmail.com

Abstract: This article analyzes the role and importance of digital technologies in the modern educational process. Digital technologies enhance opportunities for interactive learning, distance education, personalized learning programs, and teacher professional development. The article also discusses the advantages of digital technologies in education and the challenges that arise during their implementation. While digital technologies provide opportunities to make the educational system more efficient, issues such as technological inequality and teacher expertise need to be addressed.

Key words: digital technologies, modern education, distance learning, interactive learning, personalized learning, artificial intelligence, pedagogical technologies, teacher professional development, technological inequality, online platforms

Kirish. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar barcha sohalarda, shu jumladan ta’lim tizimida ham keng qo’llanilmoqda. Ta’lim jarayonini yanada samarali qilish, o’quvchilarning bilim olish jarayonini osonlashtirish va ularning motivatsiyasini oshirishda raqamli texnologiyalarning o’rni beqiyosdir. Ushbu maqola raqamli texnologiyalarning zamonaviy ta’limdagi o’rni va ahamiyatini tahlil qilishga qaratilgan bo’lib, bu texnologiyalar ta’lim jarayoniga qanday ta’sir ko’rsatishi va ularning imkoniyatlari haqida fikr yuritadi.

Raqamli texnologiyalar ta’lim tizimidagi inqilob.

So’nggi yillarda ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning joriy qilinishi o’quv jarayonini tubdan o’zgartirib yubordi. Elektron darsliklar, onlayn

platformalar, masofaviy ta’lim dasturlari va mobil ilovalar orqali ta’lim olish imkoniyatlari kengaydi. An’anaviy ta’lim shakllariga qaraganda, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonlari ko‘proq interfaollikni ta’minlaydi. Ushbu texnologiyalar yordamida o‘quvchilar nafaqat ma’lumotlarni o‘zlashtirishadi, balki o‘zaro hamkorlikda ishlash, mustaqil tadqiqotlar o‘tkazish va o‘z bilimlarini sinab ko‘rish imkoniyatiga ham ega bo‘lishadi. Raqamli texnologiyalar, masalan, onlayn ta’lim platformalari, virtual sinflar va interaktiv resurslar orqali ta’lim jarayonini o‘zgartirmoqda. O‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratilmoqda. O‘quv jarayonlari yanada interaktiv va individualizatsiyalangan bo‘lib bormoqda. Ularni boshqarishda va monitoring qilish osonlashadi. Ta’lim jarayonida innovatsiyalarni kiritish imkoniyatini taqdim etadi. Ta’lim muassasalari o‘z faoliyatlarini yanada samarali yuritish imkoniyatiga, hamda Gamifikatsiya, AR (kengaytirilgan haqiqat) va VR (virtual haqiqat) kabi yangi texnologiyalar o‘quvchilarni jalb qilishda samarali. Internet orqali o‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun keng qamrovli axborot manbalariga kirish imkoniyati mavjud. Bu esa ta’lim sifatini oshiradi. [1. 2020:B.45-60].

Raqamli texnologiyalar va o‘quv jarayonidagi o‘zgarishlar.

Interfaol ta’lim va multimediya vositalari. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘qituvchilar o‘quvchilarga yanada qiziqarli va boy ma’lumotlarni yetkazish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Multimediya vositalari (video, audio, animatsiya) ta’lim jarayonini jonli va interfaol holga keltiradi. Masalan, fan darslarida murakkab tabiiy jarayonlarni virtual laboratoriyalar orqali tushuntirish, tarix darslarida esa tarixiy voqealarni 3D modellar orqali ko‘rsatish o‘quvchilarning bilim olish jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi.

Masofaviy ta’lim va onlayn platformalar. Masofaviy ta’lim raqamli texnologiyalarning eng katta yutuqlaridan biridir. Internet orqali ta’lim olish imkoniyati nafaqat maktab va oliy o‘quv yurtlariga, balki geografik joylashuvi va boshqa omillar sababli an’anaviy ta’lim olish imkoniga ega bo‘lmagan talabalarga ham ta’lim olish imkoniyatini yaratadi. Coursera, edX, Udemy kabi xalqaro onlayn ta’lim platformalari global ta’lim tizimiga katta hissa qo‘shmoqda. Ushbu platformalar orqali talabalar dunyoning har qanday joyidan zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni egallash imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

Personalizatsiyalangan ta’lim dasturlari. Zamonaviy raqamli ta’lim platformalari o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashish imkoniyatiga ega. Sun’iy intellekt asosida yaratilgan tizimlar o‘quvchilarning bilim darajasini tahlil qiladi va ularga mos ravishda o‘quv dasturlarini taklif etadi. Bu esa har bir o‘quvchining o‘z qobiliyati va qiziqishlariga mos ta’lim olishiga yordam beradi. [2. 2021:B.22-35].

O‘qituvchilarning malakasini oshirish. Raqamli texnologiyalar nafaqat o‘quvchilarga, balki o‘qituvchilarga ham katta imkoniyatlar yaratmoqda. O‘qituvchilar o‘z malakalarini oshirish uchun onlayn kurslar, vebinarlar va boshqa raqamli resurslardan foydalanishlari mumkin. Bu esa ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalarning ta’limdagi afzalliklari.

- *Bilim olishda erkinlik.* Raqamli ta’lim vositalari talabalarga o‘z vaqtida va o‘ziga qulay bo‘lgan joyda bilim olish imkoniyatini beradi.

- *Ko‘p ma’lumot manbalariga ega bo‘lish.* Internet orqali talabalar nafaqat o‘z o‘qituvchilarining materiallari bilan cheklanib qolishadi, balki dunyoning turli burchaklaridagi ilmiy manbalar va darsliklardan ham foydalanish imkoniga ega bo‘lishadi.

- *O‘quv jarayonini monitoring qilish.* Raqamli ta’lim platformalari o‘qituvchilarga o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini kuzatish va ularning bilimlarini real vaqtda tahlil qilish imkonini beradi. [3. 2022:B.34-50].

Muammolar va cheklovlar.

Raqamli texnologiyalarning ta’limda keng qo‘llanilishi bilan birga ayrim muammolar ham yuzaga kelmoqda. Jumladan:

- *Texnologik notenglik.* Har doim ham barcha o‘quvchilar va o‘qituvchilar zamonaviy texnologiyalarga teng darajada ega emaslar. Bu esa raqamli ta’limning to‘laqonli joriy etilishiga to‘sqinlik qiladi.

- *Diqqatni jamlashdagi qiyinchiliklar.* O‘quvchilar raqamli vositalar yordamida ta’lim olish jarayonida internetdagi boshqa chalg‘ituvchi omillarga ko‘p duch kelishlari mumkin.

- *Pedagogik yondashuvlar.* Ba’zi o‘qituvchilar hali ham raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish uchun zarur bo‘lgan malaka va ko‘nikmalarga ega emaslar.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta’lim jarayonini yanada boyitmoqda va uni yangi darajaga ko‘tarmoqda. Ularning imkoniyatlari o‘quvchilarga ta’lim olish jarayonini interfaol, boy va personalizatsiyalangan holatga keltirishda katta yordam beradi. Shunday bo‘lsa-da, raqamli ta’limning to‘laqonli joriy etilishi uchun texnologik infrastrukturani yanada rivojlantirish va o‘qituvchilarning malakasini oshirish zarur. Texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan ta’lim kelajakda yanada samarali va hammabop bo‘lishi kutilmoqda.

Adabiyotlar.

1. A. Dron. “Raqamli ta’lim: nazariy va amaliy masalalar”. Ta’lim va innovatsiyalar. Toshkent-2020.

2. B. Saidov. “Raqamli texnologiyalar orqali ta’limni takomillashtirish”. Ta’lim tizimi, 22-35. Samarqand-2021.
3. M. Karimova. “Ta’limda raqamli inqilob: yangi yondashuvlar”. O‘zbekiston ta’limi, 34-50. Buxoro-2022.

GLOBALLASHUV VA CHET TILLARINI O‘RGANISHNING O‘ZARO TA’SIRI

Burxonov Bahodir Hayotovich

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi

Malaka oshirish instituti Jismoniy tayyorgarlik sikli o‘qituvchisi

[*bahodirburxonov87@gmail.com*](mailto:bahodirburxonov87@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayoni va chet tillarini o‘rganishning o‘zaro ta’siri tahlil qilinadi. Globallashuv iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarni kuchaytirishi, shuningdek, chet tillarini bilishning ahamiyatini oshirishini keltirib chiqaradi. Maqola, chet tillarini o‘rganishning iqtisodiy imkoniyatlar, madaniyatlararo muloqot va shaxsiy rivojlanishdagi roli haqida ma’lumot beradi. Shuningdek, o‘qitish jarayonidagi to‘sqinliklar ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, chet tillarini o‘rganish, iqtisodiy imkoniyatlar, madaniyatlararo muloqot, shaxsiy rivojlanish, ta’lim tizimi, to‘sqinliklar.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Бурхонов Баҳодир Ҳаётович

Преподаватель цикла физической подготовки

Институт повышения квалификации

Министерство внутренних дел Республики Узбекистан

[*bahodirburxonov87@gmail.com*](mailto:bahodirburxonov87@gmail.com)

Аннотация: В данной статье анализируется взаимосвязь процесса глобализации и изучения иностранных языков. Глобализация усиливает экономические, политические и культурные связи, что, в свою очередь, подчеркивает важность знания иностранных языков. Статья предоставляет информацию о роли изучения языков в экономических возможностях, межкультурной коммуникации и личностном развитии. Также рассматриваются препятствия в процессе обучения.

Ключевые слова: глобализация, изучение иностранных языков, экономические возможности, межкультурная коммуникация, личностное развитие, образовательная система, препятствия.

THE INTERCONNECTION BETWEEN GLOBALIZATION AND LANGUAGE LEARNING

Burkhonov Bahodir Hayotov

Teacher of physical training cycle

Institute of advanced training

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

[*bahodirburxonov87@gmail.com*](mailto:bahodirburxonov87@gmail.com)

Abstract: This article analyzes the interplay between the process of globalization and the learning of foreign languages. Globalization enhances economic, political, and cultural connections, thereby emphasizing the importance of knowing foreign languages. The article provides insights into the role of language learning in economic opportunities, intercultural communication, and personal development. It also addresses the challenges faced in the learning process.

Key words: globalization, foreign language learning, economic opportunities, intercultural communication, personal development, education system, challenges.

Kirish. Til madaniy xilma-xillikni saqlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. U jamiyatning o‘ziga xos an‘analari, urf-odatlarini va qadriyatlarini saqlab qolish va avloddan-avlodga yetkazish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. O‘z ona tilida so‘zlash va undan foydalanish orqali odamlar o‘zlarining madaniy o‘ziga xosligini namoyon etishlari va o‘z me‘rosi bilan mustahkam aloqani saqlab qolishlari mumkin. Til, shuningdek, jamoa tarixi va dunyoqarashini aks ettiruvchi noyob tushunchalar va istiqbollarni o‘z ichiga olgan umumiy bilimlar ombori vazifasini ham bajaradi. [1. 2022:B.101]

Globallashuv jarayoni zamonaviy jamiyatda iqtisodiy, siyosiy va madaniy o‘zgarishlarga sabab bo‘layotgan keng qamrovli fenomen hisoblanadi. Bu jarayon bilan birga, chet tillarini o‘rganishning ahamiyati yanada oshmoqda. Chet tillarini bilish, nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki global kommunikatsiya va iqtisodiy integratsiya uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada globallashuv davrida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati va uning turli sohalardagi ta‘siri tahlil qilinadi.

Globallashuv va uning ta‘siri

Globallashuv, bir tomondan, davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarni kuchaytiradi, boshqa tomondan esa, madaniyatlararo to‘qnashuvlarni keltirib chiqaradi. Shu bilan birga, global miqyosda ishlash va yashash imkoniyatlari kengaymoqda. Bunday sharoitda, chet tillarini bilish, xalqaro aloqalarda muvaffaqiyatli bo‘lish uchun zaruriy shart hisoblanadi. Globallashuvning ta’siri quyidagi asosiy sohalarda sezilarli:

Iqtisodiy integratsiya. Globallashuv, iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi. Mamlakatlar o‘rtasidagi savdo va investitsiyalarni oshiradi, bu esa xalqaro bozorlarni birlashtiradi. Bunday sharoitda, chet tillarini bilish zaruriy hisoblanadi, chunki xalqaro savdo do‘konlari va kompaniyalar bilan muvaffaqiyatli muloqot qilish uchun yurtga xos bo‘lmagan tillarni bilish talab etiladi. Chet tillarini o‘rganish, ish beruvchilarga o‘z xodimlarini global bozor uchun tayyorlash imkonini beradi.

Siyosiy aloqalar. Globallashuv, xalqaro siyosatni ham o‘zgartiradi. Davlatlar o‘rtasidagi siyosiy aloqalar kuchayadi va bu jarayon ko‘pincha chet tillarini bilishni talab qiladi. Diplomatik muloqotlar, xalqaro tashkilotlar faoliyati va boshqa siyosiy jarayonlar chet tillarini bilishni zarur qiladi. Chet tillarini o‘rganish, siyosiy mutaxassislarga, diplomatlarga va xalqaro munosabatlar sohasidagi boshqa professionallarga global muammolarni hal qilishda yordam beradi.

Madaniy o‘zaro ta’sir. Globallashuv, turli madaniyatlar o‘rtasidagi muloqotni kuchaytiradi. Bu, odamlar o‘rtasida madaniyatlararo aloqalarni o‘rnatishga va bir-birini tushunishga yordam beradi. Chet tillarini o‘rganish, shaxslarning boshqa madaniyatlar bilan yaxshiroq tanishishiga imkon beradi, bu esa global muloqot va ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhimdir. Madaniyatlararo muloqot, insonlarning turli xalqlar o‘rtasidagi do‘stlik va hamkorlikni mustahkamlashiga olib keladi.

Ijtimoiy rivojlanish. Globallashuv, ijtimoiy rivojlanish jarayonlarini ham o‘zgartiradi. Chet tillarini bilish, odamlarning ta’lim va karera imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu, shuningdek, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy ko‘nikmalarni oshirishga ham yordam beradi. Chet tillarini o‘rganish jarayonida insonlar yangi fikrlar va g‘oyalar bilan tanishadilar, bu esa ularning dunyoqarashini kengaytiradi.

Global muammolarni hal qilish. Globallashuv jarayonida muammolar ham ortadi, masalan, iqlim o‘zgarishi, iqtisodiy tengsizlik va migratsiya. Bu muammolarni hal qilish uchun xalqaro hamkorlik va muloqot zarur. Chet tillarini o‘rganish, muammolarni hal qilishda global dialog va hamkorlikni osonlashtiradi. Odamlar chet tillarini bilish orqali, xalqaro tashkilotlar va jamoatchilik bilan samaraliroq muloqot qila olishadi.

Chet tillarini o‘rganishning ahamiyati

Chet tillarini o‘rganish, zamonaviy dunyoda shaxsiy va professional rivojlanish uchun muhim ahamiyatga ega. U nafaqat til bilish ko‘nikmalarini

oshirish, balki madaniyat, iqtisodiy imkoniyatlar va global aloqalar bilan bog‘liq ko‘plab foydalarni taqdim etadi. Quyida chet tillarini o‘rganishning asosiy jihatlari va ularning ahamiyati kengroq yoritiladi.

1. *Talent va karera imkoniyatlari.* Chet tillarini bilish, ish bozorida raqobatbardosh bo‘lishning muhim omilidir. Ko‘plab kompaniyalar va tashkilotlar, xususan, xalqaro faoliyat yurituvchi firmalar, o‘z xodimlaridan chet tillarini bilishni talab qiladi. Bu, nafaqat ish o‘rinlarini kengaytiradi, balki yuqori maoshli lavozimlarga ham ega bo‘lish imkonini oshiradi. Chet tillarini o‘rganish, shuningdek, xalqaro tajriba, stajirovka va ta‘lim imkoniyatlarini ham ochadi.

2. *Madaniyatni tushunish va o‘zaro muloqot.* Chet tillarini o‘rganish, boshqa madaniyatlar bilan tanishishga va ularni tushunishga yordam beradi. Har bir til o‘ziga xos madaniyat va tarixni o‘z ichiga oladi. Chet tillarini bilgan shaxslar, boshqa xalqlar bilan muloqot qilishda madaniyatlararo to‘g‘ri muloqotni o‘rnatishda samarali bo‘ladilar. Bu, insonlarni bir-biriga yaqinlashtiradi va global do‘stlikni mustahkamlashga yordam beradi.

3. *Shaxsiy rivojlanish.* Chet tillarini o‘rganish, shaxsning o‘z-o‘zini rivojlantirishida ham muhim rol o‘ynaydi. Bu, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini oshiradi. Til o‘rganish jarayoni, yangi g‘oyalar va fikrlarni qabul qilishga yordam beradi, shuningdek, yangi madaniyatlarni o‘rganish orqali shaxslarning dunyoqarashini kengaytiradi. Chet tillarini o‘rganish, shaxsiy ishtiyoq va qiziqishlarni rivojlantirishga ham yordam beradi.

4. *Global muammolarni hal qilish.* Hozirgi kunda global muammolar, masalan, iqlim o‘zgarishi, iqtisodiy tengsizlik va migratsiya, xalqaro hamkorlikni talab qiladi. Chet tillarini bilish, bunday muammolarni hal qilishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Xalqaro tashkilotlar, nodavlat tashkilotlar va jamoatchilik bilan samarali muloqot qilish uchun chet tillarini bilish zarur. Bu, global dialog va hamkorlikni kuchaytiradi.

5. *Texnologik rivojlanish.* Internet va boshqa texnologiyalar orqali, chet tillarini o‘rganish jarayoni yanada osonlashgan. Onlayn kurslar, mobil ilovalar va boshqa resurslar, chet tillarini o‘rganish imkoniyatlarini kengaytiradi. Texnologiyalar, shuningdek, turli madaniyatlar bilan tanishish va muloqot qilishda yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Chet tillarini o‘rganish, shuningdek, texnologik ko‘nikmalarni rivojlantirishga ham yordam beradi.

6. *Ijtimoiy aloqalar va do‘stlik.* Chet tillarini bilish, yangi do‘stliklar o‘rnatishga va ijtimoiy aloqalarni kengaytirishga yordam beradi. Odamlar, turli madaniyatlardan kelgan insonlar bilan muloqot qilishda chet tillarini bilish orqali o‘zaro tushunishni mustahkamlashadi. Bu, turli xalqlarning bir-birini yanada yaxshiroq tushunishiga va do‘stlik aloqalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Chet tillarini o‘rganish jarayonidagi to‘sqinliklar

Chet tillarini o‘rganish jarayoni ko‘plab foydali imkoniyatlarni taqdim etsada, u bilan bog‘liq bir qator to‘sqinliklar ham mavjud. Bu to‘sqinliklar o‘quvchilarni chet tillarini o‘rganish jarayonida qiyinchiliklarga duchor qiladi va muvaffaqiyatli natijalarga erishishlarini to‘sqinlik qiladi. Quyida chet tillarini o‘rganish jarayonidagi asosiy to‘sqinliklar kengroq yoritiladi.

- *O‘qitish metodlari.* O‘qitish metodlari, chet tillarini o‘rganish jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Ko‘plab ta‘lim muassasalarida an‘anaviy o‘qitish usullari qo‘llaniladi, bu esa o‘quvchilarning qiziqishini pasaytirishi mumkin. O‘qituvchilarning chet tillarini o‘rganish uchun zamonaviy va interaktiv metodlarni qo‘llamasligi, o‘quvchilarni motivatsiyasini kamaytiradi. O‘qitish jarayonida yetarli resurslar va materiallarning yo‘qligi ham muhim to‘sqinliklardan biridir.

- *Motivatsiya va psixologik jihatlar.* O‘quvchilarning chet tillarini o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasi past bo‘lishi, bu jarayonda asosiy to‘sqinliklardan biridir. Odamlar ko‘pincha chet tillarini o‘rganishga vaqt va kuch sarflashni xohlamaydilar, chunki ular natijalarni tezda ko‘ra olmaydilar. Shuningdek, o‘quvchilarning o‘z-o‘ziga ishonchsizligi va tilda xato qilishdan qo‘rqishlari, til o‘rganish jarayonini yanada qiyinlashtiradi.

- *Texnologik cheklovlar.* Hozirgi kunda texnologiya chet tillarini o‘rganishda katta yordam bera olsa-da, ba‘zi hududlarda internetga kirish imkoniyati cheklangan. Onlayn kurslar va resurslardan foydalanish imkoniyatining yo‘qligi, chet tillarini o‘rganishni qiyinlashtiradi. Shuningdek, texnologiyalarning o‘zgarishi bilan, ba‘zi o‘quvchilar yangi metod va platformalarga moslasha olmaydilar.

- *Fizik va ijtimoiy muhit.* O‘quvchining o‘qish muhiti ham chet tilini o‘rganishga ta‘sir qiladi. Agar o‘quvchilar atrofida chet tilida gaplashadigan insonlar bo‘lmasa, yoki chet tilida muloqot qilish imkoniyatlari cheklangan bo‘lsa, o‘rganish jarayoni qiyinlashadi. Shuningdek, ijtimoiy muhitda chet tillarini o‘rganishning ahamiyati past bo‘lsa, o‘quvchilar motivatsiyasini yo‘qotishlari mumkin.

- *O‘zaro ta‘sir va muloqot.* Chet tillarini o‘rganish jarayonida o‘zaro ta‘sir va muloqot muhim ahamiyatga ega. O‘quvchilar o‘zaro muloqot qilishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin, bu esa til o‘rganish jarayonini sekinlashtiradi. O‘quvchilar bir-biri bilan yoki o‘qituvchilari bilan samarali muloqot qila olmasalar, bu ularning til ko‘nikmalarini rivojlantirishiga to‘sqinlik qiladi.

- *Resurslarning yetishmasligi.* Chet tillarini o‘rganish jarayoni uchun zaruriy resurslar, masalan, kitoblar, audio va video materiallar, o‘quv dasturlari va boshqa qo‘llanmalar yetarli darajada bo‘lmasa, o‘quvchilarning muvaffaqiyati pasayishi mumkin. Ba‘zi hollarda, o‘quvchilar o‘rganayotgan tilga oid zamonaviy va sifatli resurslarni topa olmaydilar, bu esa ularning o‘rganish jarayonini qiyinlashtiradi.

- *Vaqt taqsimoti.* Chet tillarini o‘rganish jarayoni ko‘proq vaqt talab qiladi. Shaxsiy va professional hayotdagi majburiyatlar, o‘quvchilarning chet tilini o‘rganishga ajratadigan vaqtini cheklashi mumkin. O‘quvchilar ko‘pincha boshqa faoliyatlar bilan band bo‘lishadi va til o‘rganishga yetarlicha vaqt ajratishda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Xulosa. Globallashuv sharoitida chet tillarini o‘rganish nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki iqtisodiy va madaniy aloqalarni yo‘lga qo‘yish uchun muhimdir. Chet tillarini bilish, global muammolarni hal qilishda va madaniyatlararo muloqotni yaxshilashda katta rol o‘ynaydi. Shu sababli, ta’lim tizimlari va ijtimoiy muassasalar, chet tillarini o‘rganish jarayonini yanada samarali qilish uchun yangi metod va resurslarni ishlab chiqishlari zarur. Ushbu maqola, chet tillarini o‘rganishning ahamiyatini va globallashuv jarayonida bu jarayonning qanday o‘zaro ta’sirda bo‘lishini ko‘rsatadi. Buni amalga oshirish orqali, jamiyatimizning rivojlanishiga hissa qo‘shish mumkin.

Adabiyotlar Ro‘yxati

1. A.Abdullaev. “Globallashuv va madaniyatlararo muloqot”. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. Tashkent 2018.
2. D.Khalilova. “Chet tillarini o‘rganish metodikasi”. O‘zbekiston Milliy Universiteti. Tashkent 2020.
3. S.Yuldashev. “Globallashuv sharoitida ta’limning yangi yo‘nalishlari”. O‘zbekiston Ta’lim vazirligi. Tashkent 2021.
4. Sh.O.Mamayoqubova. “Globallashuvning til va madaniy o‘ziga xoslikka ta’siri”. Prospects and main trends in modern science. Madrid 2022.
5. R.Ismoilov. “Chet tillarini o‘rganishda yangi texnologiyalar”. O‘zbekiston Innovatsiya markazi. Tashkent 2022.
6. H.Wang. “Globallashuv, til va madaniyat: Tanqidiy yondashuv”. Palgrave Macmillan. 2020.
7. J.Harrison. “Globallashuv va til o‘rganish: Ta’lim tizimlariga ta’siri”. Cambridge University press. 2019.

SEZGI HISSIY BILISH JARAYONI ASOSI SIFATIDA

Roziqova Malika Olim qizi

NamDPI Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi

Halilova Muxlisabonu Hamidullo qizi

Namangan davlat pedagogika instituti,

Maxsus pedagogika (logopediya) yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola sezgi va hissiy bilish jarayonining inson hayotidagi ahamiyatini o‘rganadi. Hissiyotlar orqali insonlar muhitni tezda baholash imkoniyatiga ega bo‘lib, bu ularning xavfli vaziyatlardan qochishiga yordam beradi. Umuman olganda, maqola sezgi jarayonining inson xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarga ta‘sirini o‘rganadi.

Abstract: This article explores the importance of intuition and emotional cognition in human life. Through emotions, people are able to quickly assess the environment, which helps them avoid dangerous situations. In general, the article examines the influence of the perception process on human behavior and social relations.

Аннотация: В этой статье исследуется важность интуиции и эмоционального познания в жизни человека. В целом в статье рассматривается влияние социальных отношений.

Kalit so‘zlar: Bilish jarayoni, sezgi, hissiyot, sezgi hissiy bilish, ma'lumot qabul qilish, psixologiya, intuitiv fikrlash, hissiy tajribalar, aqliy jarayon, san'at va adabiyot.

Keywords: Sensation, emotion, cognitive process, sensory emotional cognition, information reception, psychology, intuitive thinking, emotional experiences, mental process, art and literature.

Ключевое слова: Ощущение, эмоция, познавательный процесс, сенсорное эмоциональное познание, восприятие информации, психология, интуитивное мышление.

Sezgi hissiy bilish jarayoni insonning atrof-muhitni qanday anglashini va unga qanday javob berishini belgilovchi muhim mexanizmdir. Sezgilarimiz (tushunish, ko‘rish, eshitish, hid bilish, tuyg‘u) orqali ma'lumot to‘playmiz, bu esa hissiyotlarimizni shakllantiradi va qarorlarimizga ta'sir qiladi. Professor E.G. G‘oziyevning "Umumiy psixologiya" asarida ham sezgi, hissiyot va bilish jarayonlariga doir masalalar mavjud. U asarida psixologiyaning asosiy tushunchalari, inson sezgilari va hissiyotlarining o‘zaro aloqasi, shuningdek, bilish jarayonlari va ularning psixologik aspektlarini batafsil bayon etadi.[1]

Ma'lumki, bizni o‘rab turgan tashqi olamdagi narsa va hodisalarning juda ko‘p belgi va xususiyatlari mavjud. Masalan, narsalarning rangi, ta'mi, hidi, qattiq yoki yumshuqligi, g‘adir-budur yoki tekisligi harorat va boshqalar. Ana shu narsa va hodisalarning turli xil belgi, xususiyatlarini biz ham turlicha sezgi a‘zolarimiz orqali ongimizda aks ettiramiz. Tevarak atrofimizdagi narsa va hodisalarning turli xil belgi hamda xususiyatlari har doim bizning sezgi azolarimizga ta‘sir etib turadi. Natijada

bizda turli sezgilar hosil bo‘ladi. Chunonchi, nurlarning ko‘zimizga tasir qilishi natijasida ko‘rish sezgisi, har xil tezlik va kuchlanishdagi havo to‘lqinlarining qulog‘imizga ta’sir etishi natijasida eshitish sezgisi, nafas olish paytida havo bilan birga burun bo‘shlig‘imizga kirgan har turli modda zarrachalarining ta’siri natijasida hid sezgisi, biror narsani qo‘limiz yoki badanimizga tegib ta’sir etishi natijasida teri (taktil-biror narsaning terimizga tegishi) yoki bosim sezgisi va shu kabi sezgilar har doim hosil bo‘ladi. Demak, sezgi deb - atrofimizdagi narsa va hodisalarning sezgi a’zolarimizga bevosita ta’sir etishi natijasida ularning ayrim belgi va xususiyatlarini miyamizda aks ettirilishiga aytiladi. Sezgi bilish jarayonlari ichida oddiy psixologik jarayon bo‘lib, tashqi olamdagi narsa va hodisalarni aks ettiradi. Ma’lumki, insonda sezishning dastlabki bosqichi hissiy bilishdan boshlanib, keyinchalik u mantiqiy bilishga o‘tadi. Sezgi ham oddiy psixologik jarayon bo‘lgani bilan uning yuzaga kelishi o‘z-o‘zidan hosil bo‘lmatdi. Ular jumlasiga quyidagilar kiradi: [2]

- Sezgi a’zolariga ta’sir etadigan narsa va hodisalarning bo‘lishi.
- Sezuvchi apparat, ya’ni analizatorning mavjud bo‘lishi. Masalan havoning sovuqligini, temirning qattiqlini, qorning yumshoqligini va boshqalarni sezamiz.

Sezgilar insonning tashqi muhitdan ma'lumotlarni qabul qilishda yordam beradi.

Har bir sezgi o‘ziga xos organlar bilan bog‘liq Psixologiya fanida uchta katta guruhga ajratilgan sezgilar (ekstroretseptiv, proprioretseptiv, introretseptiv) o‘z navbatida quyidagi turlarga ajratiladi:

1. Ko‘rish: Ko‘zlar orqali vizual ma'lumotlarni olish.
2. Eshitish: Quloq orqali tovishlarni anglash.
3. Hid bilish: Burun orqali turli hidlarni qabul qilish.
4. Tuyg‘u: Teri orqali teginish va har xil og‘riqlarni sezish.
5. Statik sezgi: Biror voqea yoki holat haqida oldindan sezgi yoki his-tuyg‘ular orqali kelib chiqadigan sezgi.
6. Organik sezgi: Insonning ichki his-tuyg‘ulari, instinktlari va o‘z-o‘zidan paydo bo‘ladigan sezgi.

1. Muskel-harakat (kinestetik) sezgi: Tana qismlari va ularning harakati haqidagi hissiyotlarni anglash sezgisi.

Umuman olganda, sezgi idrok bilan bog‘liq bo‘ladi, lekin narsa va hodisalarni idrok qilishdan oldin uni sezish lozim, shu bois sezgilar materiyaning sezgi a’zolarimizga ta’siri natijasidir. Sezgi axborotlarni qabul qilib, tanlab, to‘plab, har bir sekundda axborotlar oqimini qabul qilib va qayta ishlab miyaga yetkazib beradi. Natijada tevarak-atrofdagi tashqi olamni va organizm o‘z ichki holatini adekvat “mos” aks ettirishi hosil bo‘ladi. Sezgi a’zolari tashqi olamning inson ongiga olib kiradigan yo‘llaridan biridir.

Sezgilarning tasnifi va bu boradagi tadqiqotlarni tahlil qilamiz. Dastlabki mulohazalar interoretseptiv sezgilar, u borasida rus psixologi A.R. Luriya tadqiqot ishini olin borgan. Uning fikricha, interoretseptiv sezgilar asl, tub, ma’nodagi sezgilar emas, balki emotsiyalar bilan sezgilar o‘rtasidagi oraliq sezgilar sifatida namoyon bo‘ladi. Psixologiya fanida mazkur sezgilar to‘la o‘rganilmaganligi sababli uni “noma’lum hislar” deb atalgan. Interoretseptiv sezgilarning fiziologik mexanizmlari intero-sepsiya bilan birgalikda K.M. Bikov, V.N. Chernigovkiylar tomonidan atroflicha o‘rganilgan. Ularning fikriga ko‘ra, bu narsalarning barchasi shartli reflektor faoliyati mexanizmlaridan kelib chiqadi. Jahon psixologiya fani ma’lumotlariga qaraganda sezgilar atrof-muhit to‘g‘risida va o‘zimiz haqimizda yagona bilish manbai sifatida xizmat qiladi. Sezgilar shunday bir axborot kanaliki, ular tashqi olamdan va ichki tana a’zolaridan keladigan barcha holatlar, taassurotlar xuddi shu yo‘llar orqali miya po‘stiga yetib boradi, insonga ta’sirlarga nisbatan to‘g‘ri javob reaksiyalari qaytarishga yordam beradi. [2] His etish yoki sezgining filogenetik taraqqiyoti shuni ko‘rsatadiki, hayvonlarda ma’lum narsani sezish, his etish ularning biologik jihatdan zaruriyat ehtiyoj ekanligiga qarab rivojlangan.

Xulosa qilib shuni aytishim mumkinki, sezgi va hissiy bilish jarayoni inson hayotining ajralmas qismidir. Sezgi insonning atrof-muhitni qabul qilishini va tushunishini shakllantiradi. Kishi sezgisiz atrof- muhit bilan aloqaga kirisha olmaydi va tabiat bilan bog‘liq ma’lumotlarni qabul qila olmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

- 1.Professor E.G. G‘oziyevning “Umumiy psixologiya” asari 4-bo‘lim VII bob
- 2.F.I.Xaydarov,N.I.Xalilova.’’Umumiy Psixologiya’’-Toshkent-2010-188 b
- 3.A.M.Nazarov “Umumiy Psixologiya”-Buxoro-2020-236 b
- 4.M.E.Zufarova “Umumiy Psixologiya”-Toshkent-2010-166 b
- 5.Roziqova, M. (2023). Baynalminal oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. *Interpretation and researches*, 1(1).
- 6.Olimovna, R. M. (2023). BAYNALMINAL OILALARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI ORGANISH IJTIMOY PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA. *PEDAGOGS*, 48(2), 49-51.
- 7.Roziqova, M. (2024). O‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlar tasirida yuzaga keladigan muammolar va ularning oldini olish psixologik xizmatning dolzarb vazifasi sifatida. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 41(1), 95-97.
- 8.Roziqova, M., & Moxistarabonu, X. (2024). INKLYUZIV TALIMNI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 41(1), 92-94.

9. Rustamova, G. Z. X. (2024). Boshlangich sinf o‘quvchilarining maktabga intellektual tayyorgarlik muammosi. *Science and Education*, 5(5), 331-335.

10.KO, KZOVZ, & MAXSUS, RB KORREKSION MASHG‘ULOTLARNI TASHKIL ETILISHI Roziqova Malika Olim qizi.

ВАЖНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Уролова Максуда Хабибуллаевна,

*Магистрант Наманганского государственного педагогического
института*

urulovamaksuda@gmail.com

Аннотация: Глобализация, тенденция к которой постоянно присутствует в современном мире, влияет на все процессы общественной жизни, включая экономику, образование и культуру. Наблюдаются черты развития четвертой технической революции, связанные с формированием общества знаний, инфокоммуникационными технологиями и громадными массивами передаваемой информации и человеческих контактов. Владение иностранным языком в современном мире - это одна из базовых характеристик современного, успешного человека. В данной статье рассматриваются важность изучения иностранных языков в эпоху глобализации.

Ключевые слова: Глобализация, иностранный язык, революция, экономическая и политическая связь, культура

THE IMPORTANCE OF STUDYING FOREIGN LANGUAGES IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Urolova Maksuda Khabibullaevna, Master's student

Namangan State Pedagogical Institute

urulovamaksuda@gmail.com

Abstract: Globalization, the tendency to which is constantly present in the modern world, affects all processes of social life, including the economy, education and culture. There are features of the development of the fourth technical revolution associated with the formation of a knowledge society, infocommunication technologies and huge arrays of transmitted information and human contacts. Knowledge of a foreign language in the modern world is one of the basic

characteristics of a modern, successful person. This article discusses the importance of learning foreign languages in the era of globalization.

Keywords: Globalization, foreign language, revolution, economic and political communication, culture

GLOBALLASHUV DAVRIDA CHET TILLARINI O‘RGANISHNING AHAMIYATI

Urolova Maqsuda Xabibullayevna,

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

[*urulovamaksuda@gmail.com*](mailto:urulovamaksuda@gmail.com)

Annotatsiya: Zamonaviy dunyoda doimiy ravishda mavjud bo‘lgan globallashuv ijtimoiy hayotning barcha jarayonlariga, shu jumladan iqtisodiyot, ta’lim va madaniyatga ta’sir ko‘rsatadi. To‘rtinchi texnik inqilobning rivojlanish xususiyatlari bilimlar jamiyati, infokommunikatsiya texnologiyalari va uzatiladigan ma’lumotlar va insoniy aloqalarning katta hajmini shakllantirish bilan bog‘liq. Zamonaviy dunyoda chet tilini bilish zamonaviy, muvaffaqiyatli insonning asosiy xususiyatlaridan biridir. Ushbu maqolada globallashuv davrida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Globallashuv, chet tili, inqilob, iqtisodiy va siyosiy aloqa, madaniyat

Введение. В современную эпоху, которую принято называть эпохой глобализации, в определении и характеристике глобализации как объективного процесса тесного взаимодействия и сближения внутри человеческого сообщества, превращения его в один всемирный организм большинство ученых обращают внимание прежде всего на экономический фактор. Однако глобализация затрагивает не только экономику, она касается всех сфер жизнедеятельности человека, включая язык, культуру, религиозные предпочтения, быт.

Появление термина «глобализация» относят к 1985 г. и связывают с именем американского социолога Р. Робертсона, который толковал глобализацию как «процесс возрастающего воздействия на социальную действительность в отдельных странах различных факторов международного значения (например, тесных экономических и политических связей, культурного и информационного обмена)» [4, с. 5].

Экономический фактор, несомненно, самый значимый и мощный в глобализационном процессе, но стремясь к экономическому единению мира, глобализация оказывает влияние и на функционирование языков, вызывая тенденцию к языковому единению [4, с. 6]. Человечество всегда мечтало о

взаимопонимании, о языке, на котором люди могли бы общаться, преодолевая языковые барьеры. Неоднократно предпринимались попытки создания для этих целей искусственных языков, но все они оканчивались неудачей и про них быстро забывали. Единственным исключением можно считать язык эсперанто. Созданный варшавским окулистом Заменгофом (его псевдоним Эсперанто переводится как «надежда») в 1887 году, он продолжает жить и в наши дни [6].

Одним из первых процесс глобализации коснулся высшего образования. Именно знание латинского языка в период средневековья дало возможность странствующим студентам последовательно продолжать свое обучение в университетах разных европейских стран и привело к унификации образовательных программ. Помимо академических знаний «мобильные» студенты также приобретали ценный багаж опыта, идей, мнений, политических принципов и взглядов [1]. Существует мнение, что Еврокомиссия выбрала имя Эразмуса - одного из наиболее известных паломников того времени – для своей широко известной программы академической мобильности. Хотя, скорее всего, это не более чем миф, что косвенно подтверждает расшифровка аббревиатуры ERASMUS –European Action Scheme for the Mobility of University Students. Довольно часто используемое определение интернационализации высшего образования, предложенное известной канадской ученой Джейн Найт (Jane Knight, adjunct professor, Comparative International Development Education Centre, Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto), подчеркивает связь интернационализации и глобализации.

Человек для комфортного существования должен дополнительно знать, по меньшей мере, один иностранный язык. Без знаний иностранных языков карьерный рост в настоящее время затруднен. Придется отказываться от различных форм полноценного международного общения на международных конференциях, выставках, спортивных мероприятиях, ограничить совместный бизнес. Сюда же относятся обучение за рубежом и академические обмены. Всё это весомые причины для изучения иностранных языков [1]. Упрощенно говоря, существуют всего две причины для изучения иностранных языков: практическая и психологическая. Если ваша работа подразумевает деловую активность, телефонные разговоры или личное общение на иностранном языке с представителями зарубежных партнерских компаний, то вы будете вынуждены изучить язык. Психологические причины не подразумевают острой необходимости изучения языка. Такая потребность может быть следствием вашего восхищения культурой или конкретными людьми

определенной страны или её природой. Иногда сам язык привлекает своей красотой или распространенностью среди ваших коллег или друзей. Понятно, что вторая причина дает больше повода не сильно напрягаться в усвоении языка. Однако уровень владения языком напрямую зависит от прилагаемых усилий, вашей работоспособности и способности запоминать большой объем информации.

Языковой барьер является главным препятствием в организации эффективного взаимодействия между людьми из разных стран. Практические аспекты владения иностранным языком отметим на примерах таких сфер деятельности как образование, исследовательская и профессиональная деятельность.

Сегодня существующие многочисленные программы студенческой мобильности для частичного обучения в зарубежном университете, предлагаемые международными организациями и фондами [2], не позволяют студентам российских вузов с низким уровнем языковой подготовки, полученным ими в отечественных средних школах, принять участие в обменных программах. Исключение составляют лишь выпускники школ с углубленной языковой подготовкой.

Многие страны активно развивают практику обучения на иностранном языке. Такая практика существует и в нашей стране. Однако преподавание на иностранном языке не повышает качества образовательной программы, а иногда даже снижает. Если речь не идет о программах зарубежных университетов, переданных в другую страну по франчайзингу с использованием иностранных преподавателей или сертифицированных на знание иностранного языка российских преподавателей. Образовательные услуги на английском языке готово предоставить лишь небольшое количество российских вузов [3]. Использование языка-посредника в науке. Сегодня значение английского языка в науке, где он играет роль языка научной коммуникации, особенно велика. Очевидно, что современная наука в любой стране не может замыкаться внутри своего национального языка, подобная тенденция ведет к снижению конкурентоспособности в научной сфере и, как следствие, к снижению уровня исследований.

Заключение. Сегодня уровень владения иностранным языком является предметом особого внимания. Поддерживается двуязычный и многоязычный подход к образованию, при этом основой каждого из них должен быть родной язык как фактор качественного образования. Исследования, проводимые в этой области, подтверждают, что это не только увеличивает скорость прогресса в обучении, но и улучшает его результаты. В настоящий момент

ЮНЕСКО предоставляется нормативная база для осуществления языковой политики и языкового образования. Это способствует распространению передового опыта в двуязычном и многоязычном образовании и обучении на родном языке [3].

Подводя итоги, можно сказать о том, что язык играет одну из ключевых ролей в процессе интернационализации и повышения качества высшего образования, а также усиливает потенциал научного, академического и профессионального роста.

Список литературы

1. Алпатов В. М. Глобализация и развитие языков // Вопросы филологии. 2004. № 2 (17). С. 23-27.
2. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социоллингвистика. М.: Издательский центр РГГУ, 2001. 437 с.
3. Роль языков в образовании [Электронный ресурс] / ЮНЕСКО. – URL: <http://www.unesco.org/new/ru/education/themes/strengthening-educationsystems/languages-in-education/> (дата обращения: 21 ноября 2017 г.).
4. Михальченко В. Ю. Национальные языки в эпоху глобализации // Национальные языки в эпоху глобализации: Россия – Монголия / отв. ред. д.ф.н. А. Н. Биткеева, д.ф.н. В. Ю. Михальченко. М. – Улан-Батор: Тезаурус, 2011. С. 5-26.
5. Нешименко Г. П. К рассмотрению динамики языковой ситуации через призму процессов интеграции и дифференциации // Глобализация – этнизация. Этнокультурные и этноязыковые процессы: в 2-х кн. М.: Наука, 2006. Кн. 1. С. 38-69.
6. Кристал Д. Русский язык как глобальный. М.: Весь мир, 2001. 238 с
7. <http://miresperanto.com> (дата обращения: 13.07.2016).

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA "TABIIY FANLAR"NI O‘QITISHDA TA'LIM VA TARBIYANING ZAMONAVIY METODLARIDAN FOYDALANISH

Sayfetdinova Dildora Ikramitdinovna -

University of economics and pedagogy NOTM assistenti.

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich sinflarda "Tabiiy fanlar"ni o‘qitishda ta'lim va tarbiyaning zamonaviy metodlaridan foydalanishning

ahamiyatini yoritadi. Interaktiv, loyiha va o‘yin metodlari asosida darslarni tashkil etish o‘quvchilarning o‘quv jarayonidagi faolligini oshirib, ularning ekologik ongini shakllantirishga xizmat qiladi. Interaktiv metodlarning samaradorligi, o‘quvchilarni o‘quv jarayoniga faol jalb etish, ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari yoritiladi. Har bir metodning turlari, ularni darslarda qo‘llashning samarali usullari va amaliy tavsiyalar taqdim etilgan. Tadqiqot davomida turli zamonaviy metodlarning samaradorligi ko‘rsatilib, ularni amaliyotda qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar keltiriladi.

Аннотация. В данной статье будет освещена важность использования современных методов обучения и воспитательной работы при преподавании "Естественных наук" в начальных классах. Организация занятий на основе интерактивных, проектных и игровых методов служит повышению активности учащихся в учебном процессе и формированию у них экологического сознания. Представлены эффективность интерактивных методов, возможность активного вовлечения учащихся в учебный процесс, развитие их критического отношения к видам каждого метода, эффективные способы их использования на занятиях и практические рекомендации. В ходе исследования показана эффективность различных современных методов и представлены рекомендации по их применению на практике.

Annotation. This article will highlight the importance of using modern methods of education and upbringing in the teaching of "Natural Sciences" in elementary grades. The organization of classes on the basis of interactive, project and Game methods serves to increase the activity of students in the educational process and form their environmental consciousness. The effectiveness of interactive methods, the possibility of actively involving students in the educational process, the development of their critical The types of each method, effective methods of their use in classes and practical recommendations are presented. During the study, the effectiveness of various modern methods is shown and recommendations for their use in practice are presented.

Kalit so‘zlar: tabiiy fanlar, boshlang‘ich ta‘lim, zamonaviy metodlar, interaktiv yondashuv, ekologik tarbiya, o‘quv jarayoni, loyiha metodlari, o‘yin metodlari.

Ключевые слова: естественные науки, начальное образование, современные методы, интерактивный подход, экологическое образование, образовательный процесс, проектные методы, игровые методы.

Keywords: Natural Sciences, primary education, modern methods, interactive approach, environmental education, educational process, project methods, game methods.

Kirish. Tabiiy fanlar o‘quvchilarga atrof-muhit bilan bog‘liq bilimlarni o‘rgatish va ekologik ongni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ta’lim jarayonini interaktiv qilish nafaqat bilim olishni samarali qiladi, balki o‘quvchilarda muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi [1.2021:B.32]. Shu bois, interaktiv metodlar ta’limda keng qo‘llanilib, o‘quvchilarni qiziqtiruvchi usullar sifatida tan olinmoqda. Loyiha metod o‘quvchilarning nafaqat bilim olishini, balki ularning mustaqil faoliyat olib borishini, jamoa bo‘lib ishlash qobiliyatini rivojlantiradi [1.2021:B.25]. Loyiha metodi o‘quv jarayonini yanada jonlantirib, o‘quvchilarda ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. O‘yin inson hayotining ajralmas qismi bo‘lib, o‘quv jarayonida ham katta ahamiyatga ega. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin metodlari ta’limni qiziqarli, samarali va esda qolarli qiladi. Ushbu metodlar yordamida o‘quvchilar bilishga bo‘lgan qiziqishlarini oshiradi, o‘quv jarayonida faol ishtirok etadi va o‘z ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi [1.2021:B.12].

Asosiy qism. Zamonaviy metodlarning tahlili.

Interaktiv metodlarning turlari:

1. **Klaster usuli.** Klaster usuli o‘quvchilar orasida o‘zaro muloqot va hamkorlikni rivojlantirishda foydali hisoblanadi. Bu usulda o‘quvchilar ma’lum bir mavzu yuzasidan guruhlariga bo‘linib, o‘z fikrlarini jamlashadi va har bir fikrni umumiy fikrlar klasterida ko‘rsatadi [3.2020:B.44]. Bu o‘quvchilarni dars jarayoniga jalb qilish va ularning mavzuga bo‘lgan tushunchalarini kengaytirishga yordam beradi.

2. **Bahs-munozara (debate).** Bahs-munozara metodida o‘quvchilar ikki guruhga bo‘linadi va ma’lum bir mavzuni himoya qilish yoki unga qarshi chiqish orqali o‘z fikrlarini bildirishadi. Bu metod o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi [4.2022:B.61]. Masalan, "Tabiatni asrash yoki undan foydalanish?" mavzusidagi bahs-munozara orqali o‘quvchilar tabiatni asrab-avaylash zaruriyatini chuqurroq anglaydilar.

3. **Aqliy hujum (Brainstorming).** Aqliy hujum usuli, asosan, yangi g‘oyalarni tez va samarali shakllantirishda qo‘llaniladi. Bu metodda o‘quvchilar o‘z fikrlarini ochiq aytib, har bir kishi o‘z fikrini bildirib o‘tadi. Bu usul ko‘pincha muammoli vaziyatlarni hal qilish uchun qo‘llaniladi va o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi [5.2019:B.29].

Interaktiv metodlarning afzalliklari

Metod	Afzalliklari
Klaster usuli	O‘zaro muloqotni rivojlantiradi

Metod	Afzalliklari
Bahs-munozara	Tanqidiy fikrlash va muloqot ko‘nikmalarini shakllantiradi
Aqliy hujum	Ijodiy fikrlash va muammolarni yechish qobiliyatini oshiradi

Loyiha metodlari. Loyiha metodlari orqali o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi va mustaqil tadqiqot olib borish ko‘nikmasi rivojlantiriladi. Masalan, "Ekologik muhitni saqlash" mavzusidagi loyiha ishlari o‘quvchilarning tabiatga bo‘lgan qiziqishini oshiradi [2.2021:B.37]. Loyiha metodi – bu o‘quvchilarni mustaqil ijodiy izlanishga undaydigan, ularning o‘z bilim va tajribalarini amaliyotda qo‘llashga yo‘naltirilgan metoddir. Bu metod asosida o‘quvchilar real hayotiy muammolarni hal qilishda faol ishtirok etadilar [3.2020:B.42]. Masalan, "Tabiatni asrash uchun qanday choralar ko‘rish mumkin?" mavzusida loyiha yaratish orqali o‘quvchilar ekologik mas’uliyatni his etadilar.

Loyiha metodining afzalliklari:

- O‘quvchilarni mustaqil ishlashga o‘rgatadi.
- Ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi.
- Jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.
- O‘quvchilar o‘z bilimlarini amalda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladilar [6.2021: B.49].

Loyiha metodining bosqichlari va faoliyat turlari

Bosqich	Faoliyat turi	Bosqichlari
Loyiha mavzusini tanlash	O‘quvchilar va o‘qituvchi mavzuni birgalikda tanlaydi.	Mavzu qiziqarli va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi kerak.
Rejalashtirish	Har bir ishtirokchi uchun vazifalar belgilanadi.	Har bir o‘quvchi uchun vazifalar aniqlanadi.
Ijro	Ma’lumotlar yig‘iladi va tahlil qilinadi.	O‘quvchilar loyiha bo‘yicha ishlaydi, materiallarni to‘playdi, tahlil qiladi va natijani taqdim etadi.
Natijani baholash	Taqdimot qilinadi va loyihaning samaradorligi tahlil qilinadi.	O‘qituvchi va o‘quvchilar loyiha natijasini birgalikda baholaydilar.

O‘yin metodlari. O‘yin asosidagi ta’lim texnologiyalari o‘quvchilar uchun darslarni qiziqarli va ta’sirchan qiladi. Masalan, "Tabiatni sevamiz" mavzusidagi rolli o‘yinlar o‘quvchilarning ekologik ongini shakllantirishga yordam beradi [3.2020: B.23]. O‘yin metodlari ta’lim jarayonida pedagogik maqsadlarni amalga oshirish uchun o‘yin elementlarini qo‘llashni anglatadi. Ushbu metod orqali murakkab mavzularni sodda va tushunarli qilib yetkazish imkoniyati mavjud. O‘yin orqali o‘quvchilar o‘z bilganlarini mustahkamlaydi, yangi bilimlarni o‘zlashtiradi va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi [4.2022:B.34].

O‘yin metodlarining turlari:

1. **Didaktik o‘yinlar:** Ta’lim mazmunini qamrab olgan o‘yinlar. Masalan, "Kim ko‘p biladi?" o‘yini yordamida mavzuga oid savol-javoblar tashkil qilinadi.

2. **Rolli o‘yinlar:** O‘quvchilar ma’lum rollarni bajaradi va muayyan mavzuni o‘rganadi. Masalan, "Tabiatni asrash agentlari" o‘yini ekologik bilimlarni rivojlantiradi.

3. **Harakatli o‘yinlar:** Jismoniy va aqliy faollikni oshiradi. Masalan, "Savollar va javoblar" o‘yini harakat bilan birga amalga oshiriladi.

4. **Intellectual o‘yinlar:** Xotira va fikrlashni rivojlantiradi. Masalan, "Matematik jumboqlar" o‘yini orqali hisoblash ko‘nikmalari mustahkamlanadi [3.2020:B.27].

O‘yin metodlarining afzalliklari:

- O‘quvchilarni darsga qiziqtiradi.
- O‘zlashtirish samaradorligini oshiradi.
- Jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
- O‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rag‘batlantiradi.
- Ta’lim jarayonini jonlantiradi [7.2021:B.58].

O‘yin metodlarining turi, amaliy misollari va rivojlantiradigan ko‘nikmalari:

O‘yin turi	Amaliy misollar	Rivojlantiriladigan ko‘nikmalar
Didaktik o‘yinlar	"Kim tez topadi?"	Bilimlarni mustahkamlash
Rolli o‘yinlar	"Ekolog mutaxassislar kengashi"	Muloqot va ijodkorlik
Harakatli o‘yinlar	"Juftlarni top"	Tezkorlik va moslashuvchanlik

O‘yin turi	Amaliy misollar	Rivojlantiriladigan ko‘nikmalar
Intellektual o‘yinlar	"Savol-javob zanjiri"	Fikrlash va xotira

Tadqiqot natijalari. Quyidagi jadval zamonaviy metodlarni qo‘llash natijasida o‘quvchilarning darslarga bo‘lgan qiziqishini oshirishdagi o‘zgarishlarni ko‘rsatadi:

Metodlar	O‘quvchilarning qiziqishi (%)	Nazorat guruhi (%)
Interaktiv metodlar	85	60
Loyiha metodlari	90	65
O‘yin metodlari	95	70

Loyiha metodi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, mustaqil fikrlash va jamoaviy ishlash qobiliyatlarini shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. O‘yin metodlari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ta‘limni qiziqarli va samarali qiladi.

Tavsiyalar:

1. Zamonaviy metodlarni tanlashda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olish zarur.
2. Interaktiv metodlardan muntazam foydalanish: O‘quvchilarni mavzuga jalb qilish va ularga mavzuni chuqurroq tushuntirish uchun klaster va aqliy hujum usullaridan foydalanish tavsiya etiladi.
3. O‘quvchilarning qobiliyatlarini inobatga olish: Har bir o‘quvchining qobiliyatiga mos ravishda interaktiv metodlarni tanlash va qo‘llash o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi.
4. Loyiha mavzularini turli fanlar bilan bog‘lash: Tabiatshunoslik, matematika va ijtimoiy fanlar bilan integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning ko‘p sohalarda bilim olishlariga imkoniyat yaratish.
5. Baholash mezonlarini ishlab chiqish: Loyihalarning har bir bosqichini aniq baholash tizimini joriy etish.
6. O‘yin elementlarini har bir darsga kiritish: Har bir darsda kichik o‘yinlar o‘tkazish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish.
7. Jamoaviy o‘yinlarni rivojlantirish: O‘quvchilarni birgalikda ishlashga o‘rgatish uchun guruh o‘yinlariga ko‘proq e’tibor qaratish.

8. Metodika bo‘yicha treninglar tashkil qilish: O‘qituvchilarni o‘yin metodlari bo‘yicha maxsus treninglarda qatnashishlariga sharoit yaratish.

Xulosa. Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda zamonaviy metodlardan foydalanish o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtirokini kuchaytiradi va ularning ekologik ongini shakllantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur tadqiqot zamonaviy metodlarning samaradorligini ko‘rsatib, ularni amaliyotda qo‘llash uchun yo‘nalishlar belgilaydi. Interaktiv metodlar boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning qiziqishini oshirishda va ularni faollashtirishda samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi. Ta’lim jarayonini yanada interaktiv qilish, o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasida samimiy va o‘zaro hurmatli muloqotni mustahkamlaydi. Loyiha metodi ta’lim jarayonini yanada qiziqarli va mazmunli qiladi. O‘quvchilar o‘z bilimlarini amaliyotga tadbiq qilish orqali hayotiy tajriba orttiradilar va real muammolarni hal qilishda ishtirok etadilar. O‘yin asosidagi ta’lim texnologiyalari o‘quvchilar uchun darslarni qiziqarli va ta’sirchan qiladi. Ushbu metodlar o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, ularda o‘ziga ishonch hissini oshiradi va jamoa bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ta’lim jarayoniga o‘yin metodlarini joriy etish, ayniqsa, murakkab mavzularni o‘rganishda samarali bo‘lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, J. "Zamonaviy pedagogik yondashuvlar." Toshkent: Fan, 2021. – 156 b.
2. Karimov O. "Pedagogik texnologiyalar." Toshkent: "O‘zbekiston nashriyoti", 2021. – 156 b.
3. Usmonov, T. "Ta’lim texnologiyalari va ularning tatbiqi." Samarqand: Ilm ziyo, 2020. – 220 b.
4. Karimova, D. "Interaktiv metodlarning ta’limdagi o‘rni." Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti, 2022. – 120 b.
5. Raxmatullayev, N. "O‘yin va o‘rgatish metodlari." Andijon: Ziyoprint, 2019. – 180 b.
6. Islomov, O. "Faol ta’lim texnologiyalari." Namangan: Namangan bosma uyi, 2021. – 130 b.
7. Islomov, O. "Ta’lim va tarbiya innovatsiyalari." Namangan: Namangan bosma uyi, 2021. – 130 b.
8. Safarova, L. "Boshlang‘ich ta’limda interaktiv metodlar." Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2023. – 90 b.
9. Akhmedov R. "Ta’limda innovatsion yondashuvlar." Samarqand: "Ilm ziyo", 2019. – 128 b.

10. Islomova N. "Boshlang'ich ta'lim metodikasi." Toshkent: "Fan va texnologiya", 2020. – 184 b.
11. Mamatov T. "Ta'lim jarayonida o'yin metodlari." Andijon: "Ziyo print", 2023. – 95 b.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

¹Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich

NamDPI “Boshlang'ich ta'lim” kafedrasi o‘qituvchisi

abdurasulmirzaakbarov95@gmail.com

²Aliyeva Yoqutxon Abdulboqi qizi

Namangan davlat pedagogika instituti talabasi

aliyevayoqutxon8@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda interfaol metodlardan qanday foydalanish, ularning mazmunlari, hamda samaradorlikni oshirishda interfaol metodlarning o'rni va namunalar keltirilgan. Yosh avlodni hayotga tayyorlashda ko'p asrlar davomida qo'llagan usul va vositalari, o'ziga xos urf-odatlar va an'analari, ta'lim-tarbiya haqidagi g'oyalari va hayotiy tajribasi mavjud. Qanday interfaol metodlar borligi haqida qisqacha ma'lumotlar keltirilgan. Interfaol metodlarning vazifalari, maqsadlari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim sifatini oshirish, metod, metodika, interfaol metodlar, innovatsiya, miya hujumi, dumaloq stol metodi, qor bo'ron metodi.

Аннотация. В этой статье описывается, как использовать интерактивные методы в начальных классах, их содержание, а также роль и примеры интерактивных методов в повышении эффективности. Существуют методы и средства, использовавшиеся на протяжении многих веков для подготовки молодого поколения к жизни, свои обычаи и традиции, представления об образовании и жизненный опыт. Краткая информация о том, какие интерактивные методы доступны. Показаны функции и цели интерактивных методов.

Ключевые слова: повышение качества образования, метод, методика, интерактивные методы, инновации, мозговой штурм, метод круглых столов, метод «снежной бури».

Annotation. This article describes how to use interactive methods in primary classes, their content, and the role and examples of interactive methods in increasing

efficiency. There are methods and tools used for many centuries to prepare the young generation for life, their own customs and traditions, ideas about education and life experience. Brief information about what interactive methods are available. The functions and goals of interactive methods are shown.

Key words: improving the quality of education, method, methodology, interactive methods, innovation, brainstorming, round table method, snowstorm method.

Kirish. Hozirgi kunda ta’lim sifatini oshirish va kreativ fikrlash ko’nikmalarini shakllantirish uchun asosan interfaol metodlardan foydalanamiz. Ta’lim tizimida o’quvchilarni bilim olishi birinchi o’rinda turishini hamma yaxshi biladi. O’quvchi o’qituvchi bergan har bir bilimni yaxshi o’zlashtirishi uchun turli xil metodlarni qo’llash lozim. Yangicha metod yoki innovatsiyalarni ta’lim jarayoniga tadbiq etish haqida gap borganda interfaol usullarning o’quv jarayonida qo’llanilishi tushuniladi. Hozirgi vaqtda ta’lim jarayonida o’qitishning zamonaviy metodlarikeng qo’llanilmoqda.

Tadqiqot ishining maqsadi sifatida biz bo’lajak o’qituvchilar va tehnikum talabalarini boshlang’ich ta’lim bosqichlaridan boshlab o’qitishning interfaol metodlarini qo’llash o’qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. Faqatgina o’qituvchi emas, balki o’qituvchi bilan birgalikda o’quvchi ham faol bo’lishi hozirgi kunning talabi hisoblanadi.

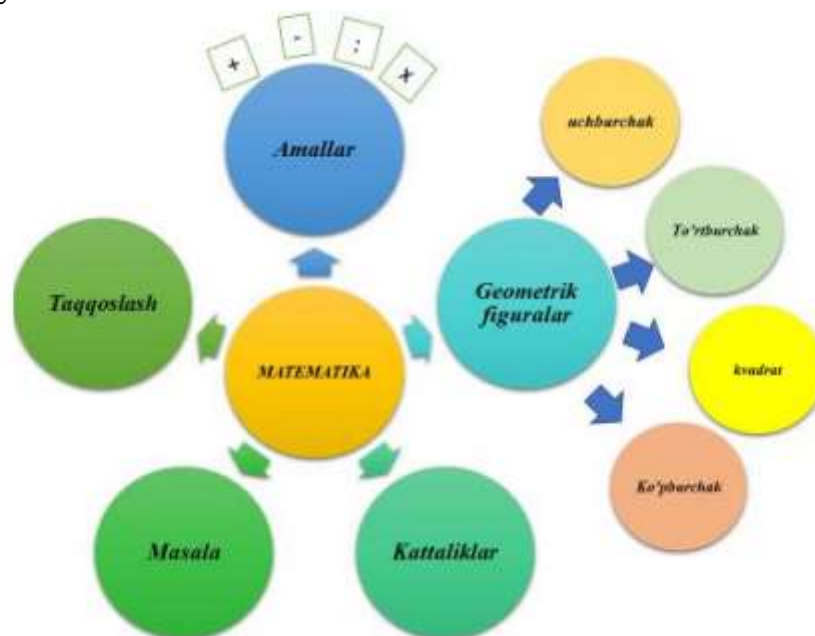
Tadqiqot ishida quyidagi ma’lumotlar va masalalar bolalarga dars jarayonlarini turli xil ko’rinishdagi metodlar o’yinlar orqali ularga tushuntirib ularni psixikasiga mos dars jarayonlarni tashkil qilinadi. Dars jarayonida bolalarni zeriktirib qo’ymaslik uchun ularga turli xildagi metodlar asosida dars jarayonni tashkil qilinadi. Hattoki, ma’lum bir kitobni o’qiganda, sahifalarida turlicha mazmun kashf etishni ko’rish mumkin. Masalan: L.N.Skatkinning “Metodika” kitobini ko’zdan kechirganda, kitobning boshida metodikaning umumiy masalalariga daxldor bo’lgan boblarida muallifning tilida ko’plab metod so’zi uchraydi[. 2022:66–69]. Lekin, xususiy masalalariga bag’ishlangan boblarida muallif “metod” so’zi o’rniga “usul” so’zini ishlatilgan. O’qitishning interfaol usullarini tanlashda ta’lim maqsadi, ta’lim oluvchining soni va imkoniyatlari, o’quv muassasasining o’quv-moddiy sharoiti, ta’limning davomiyligi, o’qituvchining pedagogik mahorati va boshqalar e’tiborga olinadi. Interfaol so’ziga ta’rif beradigan bo’lsak, lotinchadan olingan bo’lib “inter” o’zaro “akt”-muloqot, yangilikdir. Interaktiv usullardan foydalanishdan maqsad shuki, darslarni qiziqarli sermazmun, eng muhimi samarali qilib o’tkazishdir. Hozirgi kunda biz pedagoglarning asosiy vazifamizdan biri

o‘quvchida mustaqil shug‘ullanish malakasini hosil qilishdir[2. 2021:42]. Interaktiv usullardan foydalanilganda o‘quvchining barcha psixik jarayonlari idrok, ong, diqqat, xotira, sezgi, aql, tasavvur, tafakkuri ishga tushib, muammoni yechish uchun izlashga, qidirishga, fikrini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Interfaol metodlar deganda - ta’lim oluvchini faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo‘lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo‘llanilganda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o‘zaro muloqotda, o‘zaro bahs-munozarada fikrlash asnosida, hamjihatlik bilan hal etishdir. Bu usulning afzalligi shundaki, butun faoliyat o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi. Interfaol metodlar orqali o‘quvchilarning tashabbuskorligi hamda jamoaviy izlanuvchanligini oshiriladi[3. 2021:37]. Interfaol metodlardan foydalanib darslar tashkil etilsa, o‘quvchining darsga bo‘lgan qiziqishi yanada oshadi va ta’lim sifati yaxshilanadi. Interfaol usullar orqali o‘tilgan darslar o‘quvchini ijobiy fikrlashga, olingan axborotlarni faollikda hal etishga, fikrini erkin bayon qilishga, hamkorlikda ish yuritishga, fikrni yozma bayon etishga chorlaydi. Interfaol metodlar orqali o‘tiladigan darslarda an’anaviy usullardan voz kechish degani emas, balki mazmunni o‘zaro faollikda hal eta olishdir. Interfaollik bu faollikdir, ya’ni o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi o‘zaro muloqoti asosida kechadi. Albatta, har bir ishning maqsadi bo‘lgani kabi interfaol usullarni qo‘llashdan maqsad bo‘ladi. Interfaol usulning bosh maqsadi o‘quv jarayoni uchun eng qulay vaziyat yaratish orqali o‘quvchilarning faol, erkin fikr yuritishga muhit yaratishdir. U o‘zining intellektual salohiyatini, imkoniyatlarini namoyon etibgina qolmay, balki o‘quv sifatini va samaradorligini oshiradi, ta’minlaydi. Interfaol metodlarga; “miya hujumi”, “mojaro metodi”, “dumaloq stol”, “uch bosqichli intervyu”, “muammolarni hal qilish metodi”, “stol utidagi ruchka”, “galereyani aylanish”, “qor bo‘ron metodi” va boshqalar kiradi. Mantiqiy noto‘g‘ri, to‘g‘ri qilingan javobni aniqlash kabi savollar bilan murojaat qiladi[5. 2024: 207–209]. Interfaol metodlarning afzalliklari qatnashchilarga o‘z g‘oya va fikrlari bilan ko‘proq o‘rtoqlashishi, ularning bir-biridan o‘rganishi uchun imkon beradi. Kichik guruhdagi qatnashchilar katta guruhda aytishlari mumkin bo‘lgan fikrlardan boshqacha fikrlarni aytishlari mumkin. Bu metodlarning maqsadlari quyidagicha:

“Klaster” metodi. Klaster (g‘uncha, bog‘lam) metodi pedagogik, didaktik strategiyaning muayyan shakli bo‘lib, u tahsil oluvchilarga ixtiyoriy muammo (mavzu) xususida erkin, ochiq o‘ylash va shaxsiy fikrlarni bemalol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Mazkur metod turli xil g‘oyalar o‘rtasidagi aloqalar to‘g‘risida fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilmani aniqlashni talab etadi. “Klaster” metodi aniq obyektga yo‘naltirilmagan fikrlash shakli sanaladi. Undan

foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog‘liq ravishda amalga oshadi. Ushbu metod muayyan mavzuning tahsil oluvchilar tomonidan chuqur hamda puxta o‘zlashtirilguniga qadar fikrlash faoliyatining bir maromda bo‘lishini ta’minlashga xizmat qiladi. Stil va Stil g‘oyasiga muvofiq ishlab chiqilgan “Klaster” metodi puxta o‘ylangan strategiya bo‘lib, undan tahsil oluvchilar bilan yakka tartibda yoki guruh asosida tashkil etiladigan mashg‘ulotlar jarayonida foydalanish mumkin. Metod guruh asosida tashkil etilayotgan mashg‘ulotlarda tahsil oluvchilar tomonidan bildirilayotgan g‘oyalarning majmui tarzida namoyon bo‘ladi. Bu esa ilgari surilgan g‘oyalarni umumlashtirish va ular o‘rtasidagi aloqalarni topish imkoniyatini yaratadi. Interfaol metodlarning asosiy xususiyati shundaki, u bir mulohaza ustida ko‘proq to‘xtalishga, u haqida yaxshiroq tasavvur hosil qilishga undaydi. Masalan, Klaster metodidan boshlang‘ich sinf matematika darslarida katta mavzu yoki bo‘lim so‘ngida, qolaversa, yangi mavzuni o‘tish jarayonida ham foydalanish mumkin. Masalan, 10 ichida arifmetik amallarni bajarish bo‘limi so‘ngida bu metoddan foydalanish yaxshi natija beradi. O‘quvchilar aynan shu bo‘limni o‘tish jarayonida nimalar bilan tanishgan bo‘lsa, birin-ketin xotirasiga keltirib, hatto misollar va ularning yechilish yo‘llarigacha qayd etishga harakat qiladi. Masalan boshlang‘ich ta’limda o‘qitiladigan matematika fanida klaster metodidan foydalanish sxemasi:

Klaster metodidan foydalanish chog‘ida uning xususiyati va ahamiyati haqida o‘quvchilarga tushuncha berib o‘tish lozim. Masalan: — tayanch tushunchani o‘qigach, nimani o‘ylasangiz, shuni yoriting; — yozilgan fikr orfografik jihatdan tahlil qilinmaydi; 37 — berilgan vaqt nihoyasiga yetmagancha fikrni yozishdan to‘xtamaslik, bir muddat hech narsa tasavvuringizda hosil bo‘lmasa, to eslab

olguncha, biror narsaning rasmini chizish; — g‘oyalar aloqadorligi va xilma-xilligiga e‘tibor berish; — vaqt tugagach, tushuncha atrofidagi kerakli asosiy g‘oyalar yig‘ilib, chiroyli matn hosil qilish.

Dumaloq stol metodi. Topshiriq yozib qo‘yilgan qog‘oz varag‘i davra bo‘ylab o‘tkaziladi. Har bir o‘quvchi o‘zining javob variantini yozib qo‘yadi va varaqni boshqa o‘quvchiga uzatadi. Javoblar tugagach muhokama bo‘ladi. Noto‘g‘ri javoblar o‘chiriladi, to‘g‘ri javoblar soniga qarab o‘quvchilar baholanadi.

Qor bo‘ron metodi. kki guruh o‘quvchilari bir muammo yoki vaziyatni muhokama qilib eng ko‘p miqdorda to‘g‘ri javoblar olish ko‘zda tutiladi. Har bir to‘g‘ri javob yumaloqlangan qor ko‘rinishida o‘sha guruhga ball tariqasida yozib qo‘yiladi. Eng ko‘p ball olgan guruh a‘lo baholanadi.

Boshlag‘ich sinflarda interfaol metodlarni qo‘llash natijasida ularni fanga, o‘qishga, maktabga qiziqishini oshirish, darslarni mazmunli o‘tishga yordam beradi. O‘quvchilarni kreativ fikrlashga, mustaqil fikr yuritishga, jamoa bilan ishlashga, fikrini erkin bayon qila olishga undaydi, mustaqil fikrlar bildirga boshlaydi va muammolarga qaratishni o‘rgatish uchun mo‘ljallangan[4. 2024:166–169].

Xulosa qilib aytganda boshlag‘ich sinflarga bunday metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarni ham fanga qiziqtiradi ham o‘qtuvchilar harakatini faollashtiradi. Masalan: o‘qituvchi ham o‘quvchilarga darsni yaxshi tashkillashtirish uchun bunday metodlar izlaydi, qidiradi, izlanadi. Bir so‘z bilan aytganda o‘quvchiga ham, o‘qituvchiga ham foyda. Bu metodlar past o‘zlashtiradigan o‘quvchilarga ham qo‘llash ancha foyda keltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ulug‘bekovna A. N. Moxirovna N. (2022) Boshlag‘ich sinfni o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish
2. Ozodovna M. (2021) Boshlag‘ich sinflarda sintaktik tushunchalarni o‘rgatishning metodik imkoniyatlari.
3. Tog‘ayeva U, (2021) Ona tili o‘qitish metodikasi. Toxirjon U, (2024) Boshlag‘ich sinflarda o‘qishni yetkazib olishga qiynalayotgan o‘quvchilar bilan ishlashda interfaol usullardan foydalanish.
4. Mirzaakbarov, A.M., & Qirg‘izov, M. U. o‘g‘li. (2024). O‘quvchilarni moslikni aniqlashga doir mashqlarni yechishga o‘rgatish. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 166–169. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6066>
5. Mirzaakbarov, A. M. and Ummataliyev, U. I. o‘g‘li (2024) “Mantiqiy xatoliklarni topishni o‘rgatish”, Educational Research in Universal Sciences, 3(3), pp. 207–209. Available at: <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5932>

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA IQTIDORLI O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH METODIKASI

¹Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich

NamDPI “Boshlang‘ich ta’lim” kafedrasi o‘qituvchisi

abdurasulmirzaakbarov95@gmail.com

²Azimjonova Marjona Azizbek qizi

NamDPI “Boshlang‘ich ta’lim” yo‘nalishi talabasi

marjonaazimjonova093@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda iqtidor tushunchasi va iqtidorli o‘quvchi qanday bo‘lishi kerakligi, iqtidorli bolalar haqida bir qator olimlarning fikrlari hamda jahon tajribalari haqida namunalar keltirilgan. Iqtidorli bolalar va qobiliyatli yoshlarning o‘z bilimlarini namoyon etishi va iste’dodlarini rivojlantirishi uchun o‘qituvchilar o‘zida mas’uliyatni his etishi, mamlakat kelajagi bo‘lgan yoshlarning ta’limiga vijdonan yondashishi zarur. Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash metodlarning vazifalari, maqsadlari ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: iqtidor, iqtidorli bola, qobiliyat, pedagog, motiv, Gabriela Kelemen, Necate Baykoc, Duygu Aydemir, Bahar UyarogTu, individuallashtirish, strategiya, differensatsiyalash.

Annotation. This article presents the concept of giftedness in primary school and what a gifted student should be like, the opinions of a number of scientists about gifted children, and examples of world experience. In order for gifted children and gifted youth to demonstrate their knowledge and develop their talents, teachers must feel responsible and conscientiously approach the education of young people who are the future of the country. The tasks and goals of the methods of working with gifted students are indicated.

Keywords: giftedness, gifted child, ability, teacher, motive, Gabriela Kelemen, Necate Baykoc, Duygu Aydemir, Bahar UyarogTu, individualization, strategy, differentiation.

Аннотация. В данной статье представлены понятие одаренности в младших классах и то, каким должен быть одаренный ученик, мнения ряда ученых об одаренных детях, а также примеры мирового опыта. Чтобы одаренные дети и молодежь могли проявить свои знания и развить свои таланты, учителя должны чувствовать ответственность и добросовестно

подходить к воспитанию молодежи, которая является будущим страны. Показаны задачи и цели методов работы с одаренными учениками.

Ключевые слова: талант, одаренный ребенок, способности, педагог, мотивация, Габриэла Келемен, Некате Байкоч, Дуйгу Айдемир, Бахар УярогТу, индивидуализация, стратегия, дифференциация.

Kirish. Muayyan sohada iqtidorga ega shaxslarni aniqlash va qo‘llab-quvvatlash maqsadida pedagogik, psixologik, ijtimoiy shart-sharoitlar yaratish, ularning ma‘naviy-ruhiy kamoloti, aqliy-ijodiy iqtidorini oshirishning zarur me‘yoriy-huquqiy asoslari yaratilmoqda. Respublikamizda olib borilayotgan islohotlar bir qator hujjatlarda o‘z aksini topgan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 3-maydagi “Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-4306-son qarori[1] aynan iqtidorli bolalar bilan ishlashni takomillashtirishni nazarda tutadi. Ta‘lim jarayonida pedagogik faoliyatning turli jabhalarida o‘quvchilarning alohida iqtidor va qobiliyatlari namoyon bo‘ladi. Maktabda, xususan, boshlang‘ich sinflarda iqtidorli bolalar bilan ishlash, ularning qobiliyat va iste‘dodlarini namoyon qilishda ta‘lim va tarbiya ishlarini samarali tashkil etish, o‘quvchilarning iqtidorini rivojlantirish masalasi tobora taraqqiy etayotgan bugungi kunda muhim vazifalardan biridir.

Tadqiqot ishining maqsadi sifatida biz zamonaviy ta‘lim sharoitida bugungi kun pedagoglaridan talab qilinayotgan eng muhim xususiyat va vazifalardan biri ham yosh avlodni har tomonlama yetuk shaxs va jahonda ilm-fanda raqobatlasha oladigan bilimli, intellektual salohiyatli qilib tarbiyalashdan iborat.

Tadqiqot ishida quyidagi ma‘lumotlar va masalalar bolalarga, kunda har bir bolada kim bo‘lishidan qat‘iy nazar nimagadir qobiliyati bo‘lishi lekin, ularni to‘g‘ri tarbiyalanishi kerakligi ta‘kidlanadi. Qobiliyat va iqtidorning farqi bor. Iqtidor har doim ham namoyon bo‘lavermaydi hamda hammada ham uchramaydi. Iqtidorning yuzaga chiqishi uchun ichki va tashqi omillarning ta‘siri, ta‘lim jarayonida o‘quvchilar tomonidan olinadigan motivlarning ahamiyati juda katta. Iqtidor tushunchasi adabiyotlarda turlicha talqin etiladi. Xo‘sh, iqtidor nima?

Iqtidor tushunchasi adabiyotlarda turlicha talqin etiladi. Xo‘sh, iqtidor nima? M.Karimova, M. Tojimamatova va R. To‘ychiyevalarning “Iqtidorli yoshlarni aniqlash va tarbiyalashning pedagogik asoslari” maqolasida iqtidor, iqtidorli bola, iqtidorlilik haqida quyidagicha izoh berilgan:

Iqtidor - bu inson psixikasining butun umr davomida tizimli rivojlanuvchi sifati bolib, insonning boshqa odamlarga nisbatan bir yoki bir necha sohada yuqori

natijalarga erishish imkoniga ega ekanligidir. Psixologik lug‘atda “iqtidor” tushunchasiga quyidagicha ta’rif beriladi:

Iqtidor bu-faoliyatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta’minlaydigan qobiliyatlarni o‘ziga xos uyg‘unlashuvdir;

Iqtidor bu - insonning imkoniyatlari doirasi, faoliyatlari darajasi va o‘ziga xosligini belgilaydigan umumiy qobiliyatlar;

Iqtidor bu - aqliy potensial, ta’lim olish qobiliyati va bilish imkoniyatlarining bir butun individual xarakteristikasi;

Iqtidor bu - tabiat tomonidan in’om etilgan qobiliyatlar, qobiliyatlar tabiiy asoslarining o‘ziga xosligi va ularning namoyon bo‘lishi darajalari;

Iqtidor bu - iste’dodlilik, faoliyatda yuqori natijalarga erishish uchun ichki imkoniyat va sharoitlarning mavjudligi.

Qolaversa, bu kabi fikrlarga asoslanib, iqtidorli bola tushunchasiga quyidagicha ta’rif berish mumkin. Iqtidorli o‘quvchi - bu u yoki bu faoliyat turida yorqin, ravshan, ba’zan ajoyib yutuqlari (yoki bunday yutuqlar uchun ichki qobiliyatlarga egaligi) bilan ajralib turadigan bola. Iqtidor va iqtidorli bolalarni o‘qitishning asoslari, usullari, va pedagogik jihatlari mohiyatini bayon etish uchun turli manbalarni o‘rgandik.

Turkiyalik olimlar Necate Baykoc, Duygu Aydemir, Bahar UyarogTu iqtidorli bolalar va iqtidorli bolalarning ta’lim imkoniyatlaridagi tengsizlik mavzusini o‘rgangan. Ularning tadqiqotlariga ko‘ra, iqtidorli bolalar uchun ta’limning ustuvor yo‘nalishlari, maxsus ta’limga muhtoj o‘quvchilarga alohida e’tibor qaratiladi. Iqtidorlilar uchun asosiy imkoniyatni ta’lim deb baholanadi. Shuningdek, Turkiyadagi ta’lim olishni barcha bolalarga birdek, ya’ni iqtidorli bolalar bilan boshqa normal o‘quvchilarni birgalikda o‘qitish kerakligi haqida muhokamalar olib boriladi. Bu tadqiqotda iqtidorlilarga berilayotgan alohida e’tibor, ularni boshqa oquvchilardan farqlash, ajratib ko‘rsatish tanqid qilingan va muvofiq yechimlar taklif qilingan.

Romaniyalik olim Gabriela Kelemen iqtidorli bolalar ta’limi uchun moslashtirilgan namunaviy dizaynni ishlab chiqqan. Tadqiqotda iqtidorli boalar va ularning salohiyatini rivojlantirishning eng mos usullari haqida fikr yuritilgan. Iqtidorli bolalarning tug‘ma qobiliyatlarini rivojlantirish uchun yetarli imkoniyatlar yaratish zarurati va buning uchun tadbiq etilishi mumkin bo‘lgan modelni yaratish masalasi muhokama qilingan. Shu jihatdan iqtidorli bolalar uchun ta’limni individuallashtirish strategiyasini ishlab chiqish, differentsatsiyalash, o‘quv dasturlarini maxsus va sinfdan tashqari mashg‘ulotlar bilan boyitish, musiqa, san’at, matematika, kimyo, fizika va boshqa fanlar sohasidagi tanlovlarning qamrovini oshirish masalasi yoritilgan.

Avstraliyalik olim N.F.Ellerton 11-13 yoshli maktab o‘quvchilarining murakkab matematik topshiriqlarni mustaqil yechish metodikasini bolalar uchun yaratilgan matematik muammolar - iqtidorli matematiklarga yangi nuqtai nazardan o‘rgangan. Yechilishi qiyin bo‘lgan muammolarni tuzish topshiriqlari va suhbatlar asosida qobiliyatli va qobiliyatsiz bolalar guruhlarini tomonidan tuzilgan muammolar hamda muammolarga berilgan sharhlari orqali ularning bilish qobiliyatlari o‘zaro taqqoslangan. Har qanday masalani yechish uning sharti va savoli bilan tanishtirishdan boshlanadi[3]. Natijalarga ko‘ra, iqtidorli bolalar murakkab mantiqiy masalalarni tuzgan va o‘zlari tuzgan masalaga ma’lumotlarni tekshirish, matnni diqqat bilan o‘qish orqali to‘g‘ri yechimni ishlab chiqar olgan[2]. Qobiliyatsiz bolalar esa masalalarni tuzishda ham, ularni hal qilishda ham ancha zaif ekanliklarini ko‘rsatgan. Bu tadqiqot iqtidorli bolalar boshqa tengdoshlariga qaraganda ancha ilg‘or va aqlli ekanliklarini ko‘rsatadi. Shuning uchun ham matematika darslarida matematik masalaning roli va uning o‘rni katta.[5]

Iqtidorli bolalarni aniqlash, ularni boshlang‘ich sinfdanoq alohida e’tiborga olgan holda, iste’dodlarini rivojlantirish o‘quvchilarning kelgusida o‘z qobiliyatlarini namoyon eta olish va ulkan natijalarga erishish imkonini yaratadi[4]. Iqtidor kichik yoshlardan namoyon bo‘la boshlaydi. Qaysidir bola turli modellar yasashga, kimdir esa ijod qilishga, yana kimdir mantiqiy hisoblashga qiziqadi. Agarda bu bolalarga boshlang‘ich sinfda e’tibor berilmasa, bu qiziqish o‘zidan-o‘zi yo‘qoladi va yuqori sinflarda ham bu iqtidor ko‘rinmasdan qolish ehtimoli bor.

Jahon amaliyotida iqtidorni ko‘ra olish, iqtidorni erta aniqlash va to‘g‘ri yo‘naltirish, ta’lim imkoniyatlarini talab darajasida oshirish orqali iqtidorni rivojlantirishga erishish masalalari yoritilgan. Shu bilan birgalikda, boshlang‘ich ta’limdagi mavjud muammolar o‘rganilgan. Respublikamizdagi tajribalar esa, asosan, iqtidorli bolalar bilan ishlash usullarini takomillashtirish, eng samarali ta’lim texnologiyalarini tatbiq etish zaruratini ilgari suradi.

Xulosa qilib aytganda iqtidorni aniqlash va uni rivojlantirishda bolani kichik yoshidan, boshlang‘ich sinfdan ko‘ra bilish, qobiliyatini o‘stirishga tayyorlash va uni o‘zi qiziqqan sohasiga yo‘naltirish muhim hisoblanadi. Ta’limdagi mavjud muammolarni hal qilish, zamonaviy ta’limga mos imkoniyatlarni yaratish yosh avlodning iste’dodlarini rivojlantirishga keng yo‘l ochadi. Umumiy qobiliyat egalari tez fikrlashi, biron-bir masalaning javobini tezda topishi va ijodiy yondashishi bilan farq qiladi. Maxsus iqtidor egalari esa muayyan bir sohada alohida qobiliyatga ega bo‘lib, aynan shu sohada faoliyat olib borishga qiziqadilar. Boshlang‘ich maktabda iqtidorli o‘quvchilarni o‘qitishda individual yondashuvdan foydalanish ancha samarali natijalar ko‘rsatgan. Individual ishlaganda bola iqtidorini namoyon etishda ko‘proq imkoniyatga ega bo‘ladi va tez rivojlanadi. Yangi texnologiyalar va

usullarni ta’lim jarayoniga jalb qilish bilan iqtidorli o‘quvchilarning salohiyatini oshirishga erishishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. PQ-4306-sonli 03.05.2019. "Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarori.
2. Mirzaakbarov, A.M.,& Ummataliyev, U.I.o‘g‘li. (2024). Mantiqiy xatoliklarni topishni o‘rgatish. Educational Research in Universal Sciences, 3(3 SPECIAL),207–209.Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5932>
3. Mirzaakbarov, A. M. (2023). Talabalarni mantiqiy fikrlashga o‘rgatishda interfaol usullardan foydalanish yo‘llari. Educational Research in Universal Sciences, 2(13 SPECIAL), 570–574. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4330>
4. Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich. (2024). Ways to teach future teachers to think logically through japanese puzzles. Conferencea, 12–16. Retrieved from <https://www.conferencea.org/index.php/conferences/article/view/3120>
5. Mirzaakbarov, A. (2023). Bo‘lajak o‘qituvchilarning aniq fanlar orqali mantiqiy fikrlashga o‘rgatish yo‘llari. <https://scienceweb.uz/publication/14850>

NAMANGAN ZIYORATGOHLARNING YOSHLAR MA’NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHDAGI AHAMIYATI.

Kenjayev Burgutali

Namangan davlat pedagogika instituti, ijtimoiy fanlar kafedra katta o‘qituvchisi

Xolmatova Sarvinoz Xusniddin qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti o‘zbek tili adabiyot
yo‘nalish 1 kurs talabasi*

E-mail: sarvinozxolmatova3025@qamil.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Namangan viloyati ziyoratgohlar qiyofasi aks ettirib berilgan. Namangan Gullar shahrida ziyoratgohlar bisyordir. “Baliq ko‘l” ziyoratgohi, Bibi Naima (sutli buloq) ziyoratgohi, "Zirkmozor" ziyoratgohi, “O‘n bir Ahmad” ziyoratgohi, “Axtam Saxoba” ziyoratgohlarida hamisha mahalliy aholi bilan gavjum bo‘ladi.

Annotation: This article describes the appearance of shrines in Namangan region. Namangan There are many shrines in the city of flowers. "Balik Kol" Shrine, Bibi Naima (Milk Spring) Shrine, "Zirkmozor" Shrine, "On Bir Ahmed" Shrine, and "Akhtam Sahoba" Shrine are always crowded with local residents.

Аннотация: В данной статье описывается внешний вид святынь Наманганской области. Наманган В городе цветов много святынь. Храмы «Балик Кол», «Биби Найма» (Молочный источник), «Зиркмозор», «Он Бир Ахмед» и «Ахтам Сахоба» всегда переполнены местными жителями.

Kalit so‘zlar: “Baliq ko‘l” ziyoratgohi, “Bibi ona” ziyoratgohi, “O‘n bir Ahmad” ziyoratgohi, “Zirkmozor” ziyoratgohi, “Axtam Saxoba” ziyoratgohi.

Keywords: "Balik Kol" shrine, "Bibi ona" shrine, "Onbir Ahmed" shrine, "Zirkmozor" shrine, "Akhtam Sahoba" shrine.

Ключевые слова: Святыня «Балик Кол», святыня «Биби она», святыня «Онбир Ахмед», святыня «Зиркмозор», святыня «Ахтам Сахоба».

Baliq ko‘l ziyoratgohi — O‘zbekistonning Namangan viloyati Chortoq tumanida joylashgan diqqatga sazovor joylaridan biri. 2019-yilda tasdiqlangan O‘zbekiston moddiy va madaniy merosining ko‘chmas mulk obyektlari milliy ro‘yxatiga kiritilgan. Obyekt davri — 1863-yil. Bog‘iston MFYda joylashgan.

Tarixiy manbalar va ayrim rivoyatlarga ko‘ra, Sulton Uvays Qaroniy "Yamandagi Qaran qishlog‘ida Murodiy qabilasining chorvador oilasida tug‘ilib voyaga yetgan. Chortoq tumani Baliqko‘l qishlog‘idagi mazkur ziyoratgoh XII-XIII asrlarga tegishli bo‘lib, turli davrlarda ta‘mirlash ishlari olib borilgan. Umumiy yer maydoni 225 kv.m.ni tashkil etadi. „Baliq ko‘l“ ziyoratgohi atrofida „Sulton Uvays Qaroniy“ maqbarasidan tashqari „Bibi Naima ona“ maqbarasi va haftaning har juma kuni tongda sut rangiga kiruvchi „Sutli buloq“ („Sirli buloq“ deb ham yuritiladi) ziyoratgohlari ham mavjud. „Baliq ko‘l“ baliqlar yashaydigan musaffo maskan. Zilol suvga ega ushbu ko‘l hech qachon muzlamaydigan suv manbaidan paydo bo‘lgan. Uning suvini bemalol ichish mumkin. Aytishlaricha, har juma, juma namozi vaqtida suvdagi barcha yirik baliqlar g‘oyib bo‘ladi. Baliqlarni nobud qilish mumkin emas-unga qo‘l ko‘targan insonning o‘zi o‘lim topadi, deyishadi. Ushbu ko‘l Sulton Hazrati Uvays Qaroniy ziyoratgohi majmuasiga kiradi. Uning yonida 1500 nafar odamga mo‘ljallangan masjid bor. Shuningdek, so‘fiylik ta‘limotida alohida o‘rin tutgan Uvays Qaroniy qabri ham joylashgan. U Payg‘ambar (sallallohu alayhi vasallam) bilan shaxsan uchrashmagan tobeinlardan bo‘lgan. Shunga qaramay, ular orasida g‘oyibona aloqa bo‘lgani ta‘kidlanadi. „Darhaqiqat, tobeinlarning eng yaxshisi Uvays ismli inson bo‘ladi. U onasiga hurmat va tavoze bilan munosabatda bo‘ladi. Olloh nomi bilan qasam ichganda, Olloh albatta uning qasamini ijobat qiladi“ (2064 hadis). Kunlardan bir kuni Uvays Qaroniy onasidan duo olib, Madina shahriga jo‘nab ketadi. Onasi unga : „Bor va Payg‘ambar s.a.v bilan gaplashib kel. Agar uyda bo‘lmasa, ortingga qayt“ deya tayinlaydi. Uvays Qaroniy Payg‘ambar s.a.v uyiga borganida, u zotni topa olmaydi. Eshikni ochgan

kichik rafiqasi u zotning bir oz muddatga chiqib ketganliklarini aytadi. Onasiga bergan va’dasini sedan chiqarmagan Uvays Qaroniy uyiga qaytib ketadi. Kechqurun rafiqasi Payg‘ambar s.a.v ni ziyoratchining tashrifidan xabardor qiladi. Uvays Qaroniydek buyuk zodni tanigan Muhammad s.a.v rafiqasining ko‘zlarini o‘pishga izn so‘raydilar: "Chunki ular ushbu ajoyib insonni ko‘rishga muvoffaq bo‘lgan edi". Payg‘ambar s.a.v o‘limidan oldin o‘z hirqalarini Uvaysga vasiyat qilib ketganlar, ammo ikki buyuk sahobiy Hazrati Ali va Umar r.a ushbu hirqaning aslini emas, aynan nusxasini topshirishga axd qilgan. Lekin Uvays undan voz kechgan, sababi buyumdan Payg‘ambarning hidi kelmayotgan edi. Shunda sahobalar hayratda qolib, bu inson Payg‘ambar s.a.v bilan uchrashmagan bo‘lsa, qanday qilib hidini bilsin, deb ajablanishgan. Uvays esa quyidagicha hikmat bilan javob bergan: -Sizning Payg‘ambar s.a.v ga bo‘lgan muhabbatingiz zaif ekan. Og‘zingizni oching. Ular og‘izlarini ochib, Uvaysga tishlarini ko‘rsatishgan. Tobein ham og‘zini ochgan. Ne ko‘z bilan ko‘rishsinki, uning bironta tishi yo‘q ekan. Uvays buning sababini aytib bergan. Payg‘ambar (S.A.V) janglardan birida, tishiga tosh tegib, uning bir bo‘lagini yo‘qotgan damda, Uvays ham og‘zida og‘riq his etgan ekan. Lekin aynan qaysi tishi azob berayotganini tushunmay, barcha tishlarini sug‘urib olgan. Buning hikmati shuki, Payg‘ambar (S.A.V)ning bir dona bo‘lsa ham tishi singan paytda, Uvays butun tishlari bilan yashashga istihola qilgan. Bu hikoyat shunchalik sahobai kiromlarni ta’sirlantirganidan, Uvaysga haqiqiy hirqani sovg‘a qilib yuborishgan ekan. Namangan viloyatining Chortoq tumani aholisi Uvays Qaroniyning asl qabrini O‘zbekistonda, aynan Baliq ko‘lida deb hisoblashadi. Chunki yurak amriga quloq tutgan Hazrati Uvays dunyo tashvishidan voz kechib, Farg‘ona vodiysiga kelgan va o‘z ta’limotini davom ettirgan. Hayotlik chog‘ida Uvays onasining oyoq tomonida dafn etilishini vasiyat qilgan. Bu mushfiq onaning qabri, ya’ni Bibi Naima ziyoratgohi shu yaqindagi do‘ngliklardan birida joylashgan. Demak, Uvays xoki u vasiyat qilganiday, aynan validasining oyoq tomonidan qo‘nim topgan. Sulton Uvays Qaroniy va Bibi Naima Ona maqbarasi majmui dunyoning turli chekkalaridan ziyoratchilarni jalb etadi. Ayniqsa, so‘fiylik tariqati izdoshlari bu manzilni alohida qadrlaydilar, chunki Uvays Qaroniy ushbu yo‘nalishning asoschilaridan biri hisoblanadi. Kelgan ziyoratchilar tashvishlarini so‘zlab, niyatlariga ijobat so‘rashadi. Chin dildan ibodat qilib, ko‘ngildagi eng maxfiy istaklariga yo‘l izlashadi. Ushbu majmuaning alohida diqqatga sazovor joyi-bu noyob suv resurslaridir. Ulardan biri „Chortoq“ mineral suvidir. Balki tabiat in’omi balki Yaratganning inoyati bilan Chortoq suvi noyob xususiyatga ega: u chanqovbosdi bo‘lib, xastaliklarga davo, uni ichgan odam esa o‘zini yaxshi xis qiladi. Chortoq tumanining ko‘p buloqlari mana shunday xususiyatga ega.

Bibi ona ziyoratgohi – Namangan viloyat Chust tumanida joylashgan ziyoratgoh. Bronza davriga oid arxeologik yodgorlik hisoblanadi Chust madaniyati nomi bilan YUNESKO himoyasiga olingan. Ziyoratgoh 1950-yilda arxeolog M. E. Voronets tomonidan kashf etilgan. Ziyoratgoh 1951 – 1961-yillarda arxeolog V. I. Sprishevskiy tomonidan, 1974-yil va 1982-yillarda tarix fanlari doktori, Yu. A. Zadneprovskiy, 1982 – 1984-yillarda tarix fanlari doktori, professor Ahmadali Asqarov rahbarligida bir necha olimlar tomonidan tarixiy hamda arxeologik jihatdan o‘rganilgan. Bibiona ziyoratgohining xronologik sanasini M. E. Voronets miloddan oldingi III – II ming yilliklar, A. N. Bernshtam eramizdan oldingi II ming yilliklar, akademik Ya. G‘.G‘ulomov miloddan avvalgi II ming yilliklarning oxiri – I ming yilliklarning dastlabki asrlari deb ko‘rsatganlar. Keyingi tadqiqotlar natijasida Bibiona yodgorligining yoshi miloddan oldingi II ming yillikning oxirlari – miloddan oldingi X-VIII asrlarga to‘g‘ri kelgan.

Ziyoratgoh 2800 – 3000-yillik tarixga ega. Arxeolog V. I. Sprishevskiy Bibionadagi bronza asriga – bundan 4 ming yillar avvalgi davrlarga oid turarjoy va qabrlarni qazib, anchagina uy-ro‘zg‘or ashyolari, sopol idishlar, ibtidoiy kishilarning suyaklarini topib tekshirgan. U Bibiona yodgorligini ibtidoiy qishloq deb hisoblagan. O‘sha vaqtda Yahyo G‘ulomov ham shu fikrda bo‘lgan. Ammo keyingi tadqiqotlar natijasida Bibiona Buvanamozor qishloq emas, shahar bo‘lganligini, dastlabki Chust shahri o‘rni ekanligini qayd etganlar. Buvanamozordagi qadimiy buloq suvi ham ilohiylashtirilgan. Qadimgi dehqonlar ana shu buloq atroflarini makon tutishgan. Bibiona mo‘tabar ayol bo‘lib Qosimshayxning singillari bo‘lgan ekan. Ular XVI asrda yashab o‘tgan chustlik mashhur alloma Mavlono Lutfullohga zamondosh bo‘lganlar. Bibiona Chustning ilk sivilizatsiya markazi bo‘lib, bundan 40 asr avval yuzaga kelgan. Qadimda qabilalarni ayol kishi boshqargan. Shuning uchun ham qabila boshlig‘ini „bibiona“ deb atashgan. O‘sha davrda aholi to‘kinchilik, shodu xurramlikda yashagan ekan. Ana shunday kunlarning birida Bibionaning yurtiga dushmanlar bostirib keladi. Aholini o‘ldira boshlaydi. Shunda Bibiona yaratganga nola qilib ko‘z yosh to‘kadi. Uning nolalari Allohga yetib borib, Bibiona yer ostiga g‘oyib bo‘ladi va u yerdan buloq chiqadi. O‘sha paytda u yerlar cho‘l va dashtliklardan iborat bo‘lgan ekan. Tarixchi olim Y. Qosimov manzilgohda hayot miloddan oldingi XVIII asrlarda to‘xtagan, turar joylar esa vaqtlar o‘tishi bilan shamol, qor va yomg‘irlar ta’sirida yemirilib tepalikka aylanib qolgan. Mahalliy aholi kerakli narsalarni o‘zlari bilan birga olib ketib, boshqa qulay joyga o‘rnashganlar. Vaqtlar o‘tishi bilan bu tepalik katta ona yoki boshliq ona – "Bibi ona " deb yuritilib, keyinchalik odamlar unga sig‘ina boshlagan. Manzilgohni qazish vaqtida 4 ta qabr topilgan. Ulardan ikkitasi buzilgan, ikkitasi butun holda bo‘lgan.

O‘n bir Ahmad ziyoratgohi — Namangan shahar, Davlatobod tumani, G‘irvon qishlog‘ida joylashgan ziyoratgoh. Yangi maqbara binosi 1991-yilda qayta qurilgan.

Mazkur ziyoratgoh islom olamining turli go‘shalarida va turli yillarda yashab o‘tgan o‘n bir Ahmadlar nomi bilan ataluvchi tasavvuf ilmi namoyandalari bo‘lgan shayxlar hurmati uchun tiklangan ziyoratgoh hisoblanadi. Fiqh va tariqat vakili O‘n bir Ahmad hazratlarining qabrlari payg‘ambar Muhammadga borib taqaladi. Ushbu ziyoratgoh qishloqning Shimoliy tomonida, Shimoliy Farg‘ona kanalining kunchiqar yoqasidagi katta bog‘ning yuqori qismida joylashgan. „O‘n bir Ahmad“ deyilganda, o‘n bitta avliyo Ahmadlarning biri tushunilgan. Lekin ularning qaysi biri, qachon bu yerga dafn etilganligi ma‘lum emas. Bu esa insoniyat ruxiy olamining buyuk ustunlaridan biri Xoja Ahmad Yassaviy zotlaridir. Ulug‘ shoir va mutafakkir bobomiz Alisher Navoiy bu zot xaqida shunday degan edi „Xoja Ahmad Yassaviy Turkiston Mulkining shayxul-mashoyixidur. Maqomati oliy va mashxur, karomati matovoliy va nomaxsur ermish. Murid va asxob xoyatsiz va shoxu gado aning irodat ixlos ostonida nixoyatsiz emish“. Ana shulardan biri G‘irvon qishlog‘ida bo‘lib, asrlar dovomida ezgu niyat egalarining aziz ziyoratgoxiga aylangan. Ul zotning qabri sobiq ittifoq mafkurasi zaminida „adashganlar“ tomonidan buzib yuborilgan edi.

Ziyoratgohda 1991-yilda O‘n bir Ahmadga bag‘ishlab yangi maqbara binosi qurildi. Ushbu ziyoratgoh 1992 — 1993-yillarda hashar yo‘li bilan qayta tamirlangan. Hozirgi kunda O‘n bir Ahmad ziyoratgohi diqqatga sazovar joylar toifasidagi mahalliy ahamiyatdagi obyekt hisoblanadi.

Zirkmozor ziyoratgohi — Chortoq tumanining Arbag‘ish qishlog‘ida joylashgan qadamjo. Xalq orasida boshqa ziyoratgohlar kabi bu joy borasida ham turli xil rivoyatlar mavjud. Bunga ko‘ra, payg‘ambar Muhammad vafotidan oldin o‘zining qimmatbaho to‘nini Sulton Voizga meros qilib qoldirgan. Shuningdek, payg‘ambar to‘nini egasiga topshirish vazifasini o‘zining yaqinlariga vasiyat qilib qoldirgani aytiladi. Payg‘ambar vafotidan so‘ngra bu to‘nni Sulton Voizga topshirish vazifasi Muhammadning kuyovi Aliga berilgan. Ali Sulton Voizni axtarib Zirkmozorga kelgani va o‘sha yerda namoz o‘qigani xalq orasida rivoyat qilib kelinadi. Bu rivoyatga ko‘ra Ali namoz o‘qiyotib boshini qo‘ygan joyda daraxt, hassasini sanchib qo‘ygan joydan esa buloq chiqqan. Bu joy xalq orasida Alining qadami yetgan muqaddas joy sifatida bilinadi.

Yangiqo‘rg‘on tumani Oq tom qishlog‘idagi “Axtam Saxoba” ziyoratgohi Yangiqo‘rg‘on tumanidagi tabarruk ziyoratgohlardan biri hisoblanib, Oqtom qishlog‘ida joylashgan. Qishloqning nomlanishi tarixi ham shu ulug‘ zot nomi bilan bog‘liq. Axtam sahobaning to‘rt o‘g‘illari bo‘lgan, deyishaji. Oqtom qabristonidagi

muborak uch qabrning o‘rtasida ota, ikki yonlarida esa ikki o‘g‘illari joy olishgan ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar va Internet sahifalar

1. <https://lex.uz/ru/docs/4543266>
2. <https://uzbekistan.travel/uz/o/namangan-viloyati/>
3. „O‘n bir Ahmad ziyoratgohi“. [Qoriyev M.R., Abduxakimov Sh.X. 2023, s. 133, „O‘n bir Axmad ziyoratgohi – suratlarda“ \(xabardor.uz\)](#)
4. „[TURIZM GEOGRAFIYASI](#)“, „["Zirkmozor" ziyoratgohi](#)“.

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNING IJTIMOIYLASHUVI

Asranboyeva Munajatxon Xalimjanovna

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta’lim
yo’nalishi kafedrasida mudiri*

Madaminova Malohat Abdurahim qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta’lim
yo’nalishi 2-bosqich talabasi*

Email: Madaminovorifjon77@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalarning jamiyatga moslashuvi, jamiyatda faol ishtirok etish jarayoni, bolaning ruhiy va jismoniy rivojlanishi, muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda tarbiyachining o‘rni, bolalarga bo‘lgan munosabati, imkoniyati cheklangan bolaning hayot bo‘lgan muhabbatini oshirish masalalari keng mushohada etilgan.

Аннотация: В данной статье рассмотрены адаптация детей-инвалидов к обществу, процесс активного участия в жизни общества, психическое и физическое развитие ребенка, роль воспитателя в формировании коммуникативных навыков, отношение к детям, а также Широко наблюдается повышение жизненного интереса детей-инвалидов.

Abstract: In this article, the adaptation of disabled children to society, the process of active participation in society, the mental and physical development of the child, the role of the educator in the formation of communication skills, the attitude towards children, and the increase of the disabled child's love for life are widely observed.

Kalit so‘zlar: logopedik o‘yinlar, ijtimoiylashish, ijtimoiy ko‘nikma, texnologiya, jamoatchilik.

Ключевые слова: логопедические игры, социализация, социальные навыки, технологии, сообщество.

Key words: speech therapy games, socialization, social skills, technology, community.

Kirish. Imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuvi, ya’ni jamiyatga moslashuvi va jamiyatda faol ishtirok etish jarayoni, ularning ruhiy va jismoniy rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega. Ijtimoiylashuv – bolalarning o‘z atrofida odamlar bilan muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish, ularning tengdoshlar bilan bir xil huquqlarda hayot kechirishi uchun zaruriy qadamdir.

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ijtimoiylashuv imkoniyatlari cheklanganligi sababli, ularning jamiyatga integratsiyalashuvi qiyin kechishi mumkin. Shu sababli, ularga ijtimoiylashuv jarayonini osonlashtirish uchun maxsus yondashuvlar, ta'lim metodlari va dasturlar ishlab chiqilgan. Inkluziv ta'lim tizimi, maxsus ijtimoiy mashg'ulotlar, texnologiyalar yordamida muloqot qilish imkoniyatlari va ota-onalar tomonidan berilgan ruhiy qo'llab-quvvatlash kabi zamonaviy yondashuvlar imkoniyati cheklangan bolalarning jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi.[1]

Ushbu maqola imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuvini qo'llab-quvvatlashda qo'llaniladigan asosiy yondashuv va usullarni ko'rib chiqib, bu jarayonning samaradorligini oshirishga qaratilgan choralarni o'rganishga bag'ishlangan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Mazkur maqola uchun metodologik asos sifatida quyidagi asarlar olindi: Abdullayeva, D.ning "Maxsus pedagogika asoslari", Baxtiyorov, G., & Ismoilova, G.ning "Inkluziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti", Ashurova, M. M. ning "Imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiylashuv jarayonida pedagogik yondashuvlar", Saidova, S. K.ning "Maxsus ehtiyojli bolalar psixologiyasi va ijtimoiy adaptatsiyasi" asarlari va boshqalar.

Muhokama va natijalar

Imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuvi jamiyat uchun muhim masalalardan biridir. Bunday bolalarning ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi nafaqat ularning o'zlari uchun, balki butun jamiyat uchun ham katta ahamiyatga ega. Ijtimoiylashuv, ya'ni bolalarning o'z tengdoshlari va atrofdagi odamlar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning shaxs sifatida shakllanishida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.[2]

1. Inkluziv ta'lim orqali ijtimoiylashuv:

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun inkluziv ta'lim (umumta'lim maktablari va bog'chalarda tengdoshlari bilan birga ta'lim olish) ularning ijtimoiylashuvi uchun eng samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi. Bunday ta'lim muassasalarida imkoniyati cheklangan va sog'lom bolalar birgalikda o'qiydilar, o'zaro muloqot qilishadi va bir-birlarini qo'llab-quvvatlaydilar. Bu esa imkoniyati cheklangan bolalarga tengdoshlarini tushunish, ular bilan muloqot qilish va jamiyatning bir qismi sifatida o'zini his qilish imkonini beradi.[3]

2. Maxsus o'yinlar va guruh mashg'ulotlari:

Ijtimoiylashuv jarayonida maxsus o'yinlar, guruh mashg'ulotlari va mashqlar katta rol o'ynaydi. Bu o'yin va mashqlar bolalarning o'zaro hamkorlik qilish, fikr almashish, bir-biriga yordam berish va tengdoshlar orasida munosabatlar o'rnatish

ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, teatr o‘yinlari, musiqiy mashg‘ulotlar, badiiy ijodiy faoliyat orqali bolalar o‘zini namoyon qilish va hissiy aloqalarni mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.[4]

3. Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish dasturlari:

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun maxsus ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiruvchi dasturlar tuzilgan. Bu dasturlar orqali ular hayotiy ko‘nikmalarni o‘zlashtiradilar, jumladan, boshqa odamlar bilan munosabatda bo‘lish, qiyinchiliklarga bardosh berish, o‘z fikrini ifoda qilish va muammolarni mustaqil hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Shuningdek, bunday dasturlar bolalarning ruhiy holatini yaxshilash, ularga o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirish va mustaqillikni shakllantirishga yordam beradi.[5]

4. Ota-onalar va oilaning roli:

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ota-onalar va oilaning qo‘llab-quvvatlashi juda muhim. Ota-onalar bolalarining ijtimoiy rivojlanishi uchun maxsus mashg‘ulotlar va uy sharoitida treninglar tashkil qilishlari mumkin. Bunday mashg‘ulotlar orqali bolalar jamiyatdagi roli va o‘z xatti-harakatlari bilan boshqa odamlar orasida qanday ta’sir qoldirishini tushunish imkoniga ega bo‘ladilar. Oilaning mehr-muhabbati va tushunishi ijtimoiylashuv jarayonining samaradorligini oshiradi.[6]

5. Texnologiyalar yordamida ijtimoiylashuv:

Zamonaviy axborot texnologiyalari va internet imkoniyatlari orqali imkoniyati cheklangan bolalar ijtimoiy hayotda faol ishtirok eta oladilar. Ular masofaviy muloqot platformalaridan foydalanib, yangi do‘stlar orttirishlari va tengdoshlari bilan muloqot qilishlari mumkin. Masalan, maxsus ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va video suhbat platformalari bolalarning virtual makonda do‘stlashish va boshqa bolalar bilan fikr almashish imkoniyatini kengaytiradi.[7]

6. Jamoatchilik va nodavlat tashkilotlarning qo‘llab-quvvatlashi:

Ko‘plab jamoatchilik va nodavlat tashkilotlar imkoniyati cheklangan bolalar uchun turli ijtimoiy dasturlar tashkil etib, ularning jamiyatga kirishuvini osonlashtiradi. Bunday tashkilotlar maxsus tadbirlar, sport musobaqalari, o‘quv mashg‘ulotlari va ko‘ngilochar tadbirlar orqali bolalarning ijtimoiy faolligini oshiradi va ularning yangi do‘stlar orttirishiga yordam beradi.

Xulosa va takliflar

Imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuvi uchun ularning o‘ziga xos ehtiyojlarini inobatga olgan holda, maxsus dasturlar va yondashuvlar ishlab chiqilgan. Inkluziv ta’lim, ota-onalar va oila qo‘llab-quvvatlashi, texnologiyalardan foydalanish, hamda ijtimoiy mashg‘ulotlar orqali bu jarayon yanada samarali

bo‘lmoqda. Bu kabi yondashuvlar bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirib, jamiyatning faol va teng huquqli a'zolariga aylanishiga yordam beradi.

Quyidagicha takliflar kiritish mumkin:

1. Inkluziv ta'limni kengaytirish:

Maktablarda imkoniyati cheklangan bolalar uchun moslashtirilgan o‘quv dasturlari va qo‘llab-quvvatlash xizmatlarini kengaytirish zarur. Bu bolalarga umumiy ta'lim tizimida o‘qish imkonini berib, ularning ijtimoiylashuv jarayonini yanada tezlashtiradi.[8]

2. Oilalarni qo‘llab-quvvatlash va o‘qitish:

Imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuviga ularning oilalari katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ota-onalar va yaqinlarni bu jarayonga jalb qilish, ularni maxsus treninglar orqali o‘qitish va ruhiy yordam berish lozim.

3. Ijtimoiy integratsiya loyihalarini yo‘lga qo‘yish:

Maxsus guruh mashg‘ulotlari, ijtimoiy tadbirlar va ko‘ngilochar faoliyatlarni tashkil etish orqali imkoniyati cheklangan bolalarning tengdoshlari bilan muloqot qilish imkoniyatlarini oshirish kerak.[9]

4. Pedagoglar va mutaxassislarni tayyorlash:

Ijtimoiy ishchilar, pedagoglar va psixologlarni imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlash bo‘yicha malaka oshirish kurslariga jalb qilish zarur. Bu mutaxassislar bolalarning ijtimoiylashuv jarayonini samarali tashkil etish uchun muhim bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi kerak.

5. Texnologik vositalardan foydalanish:

Texnologiyalardan foydalanib, imkoniyati cheklangan bolalar uchun moslashtirilgan o‘quv va kommunikatsiya vositalarini joriy etish lozim. Bu ularning mustaqil muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.[10]

Imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuvi ularning jamiyatda o‘z o‘rnini topishi va to‘laqonli hayot kechirishlari uchun muhimdir. Ijtimoiylashuv jarayonida ularning shaxsiy qobiliyatlari rivojlanadi, o‘ziga bo‘lgan ishonch mustahkamlanadi va atrofdagi insonlar bilan muloqot qilish ko‘nikmalari shakllanadi. Shu bilan birga, imkoniyati cheklangan bolalar uchun yaratilgan maxsus dasturlar va qo‘llab-quvvatlash tizimi ularning ijtimoiylashuv jarayonini yengillashtirishda muhim ahamiyatga ega. Inkluziv ta'lim tizimi, maxsus tayyorlangan o‘quv dasturlari va ijtimoiy ko‘mak loyiholari orqali bunday bolalar jamiyatda o‘zlarini qabul qilinib, qadrlangan shaxs sifatida his qilishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullayeva, D. (2015). Maxsus pedagogika asoslari. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
2. Baxtiyorov, G., & Ismoilova, G. (2019). Inkluziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan va texnologiyalar.
3. Ashurova, M. M. (2020). Imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiylashuv jarayonida pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Yangi asr avlodi.
4. Saidova, S. K. (2018). Maxsus ehtiyojli bolalar psixologiyasi va ijtimoiy adaptatsiyasi. Toshkent: Sharq nashriyoti.
5. Nurmatov, H. (2017). Inkluziv ta'lim va ijtimoiylashuv asoslari. Samarqand: Zarafshon.
6. Mukhitdinova, Z., & Rasulova, D. (2021). Ijtimoiy ish va imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlash metodlari. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
7. Yuldashev, U. B. (2020). "Imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiy moslashuvi va ta'lim tizimidagi yangiliklar." Pedagogika va psixologiya jurnali, 4(1), 45-52.
8. Alp Latipov, Sh. (2022). Inkluziv ta'limda texnologik yondashuvlar. Toshkent: Fan va taraqqiyot.
9. Kurbanova, M. A. (2018). Imkoniyati cheklangan bolalar bilan muloqot va ijtimoiylashuv masalalari. Toshkent: Ijod.
10. Vygotsky, L. S. (1993). Psixologiya va maxsus pedagogika. Moskva: Prosveshcheniye.

“OSHIQ MAHMUD” DOSTONINING O‘RGANILISHI

Xo‘jayeva Xilola Kalandarovna

O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi
Qoraqalpoq gumanitar fanlar ilmiy-tadqiqot instituti

Annotatsiya. “Oshiq Mahmud” dostoni o‘zbek xalq og‘zaki ijodiyotining yuksak namunasi. Ushbu maqolada dostonning o‘rganilish tarixi, tarbiyaviy va ma’naviy ahamiyati, badiiy jihatlari va qiyosiy tahlili asosida amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlar tahlil qilinadi. Tadqiqotlar natijasida, dostonning xalq urf-odatlarini va qadriyatlarini aks ettirishi bilan birga, umuminsoniy qadriyatlarni ifodalashi aniqlanadi. Shuningdek, maqolada dostonning zamonaviy adabiyotga ta’siri va turli tildagi tarjimalarining mazmuniy o‘zgarishlari kabi hali o‘rganilmagan jihatlar ham

ko‘rsatib o‘tiladi. Ushbu izlanishlar kelajakda “Oshiq Mahmud” dostoni bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: “Oshiq Mahmud” dostoni, o‘zbek xalq ijodi, ma’naviy qadriyatlar, badiiy tahlil, qiyosiy tahlil, zamonaviy adabiyot, tarjimalar, o‘rganilish tarixi.

ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ЭПОСА “ОШИК МАХМУД”

Аннотация. Дастан “Ошик Махмуд” является выдающимся образцом устного народного творчества узбекского народа. В данной статье анализируются научные исследования, посвященные воспитательному и духовному значению, художественным аспектам и сравнительному анализу дастана. В результате исследований выявлено, что дастан не только отражает обычаи и сценности народа, но и передаёт общечеловеческие сценности. Также в статье освещаются не до конца изученные аспекты, такие как влияние дастана на современную литературу и содержательные изменения в его переводах на другие языки. Эти исследования послужат дальнейшему развитию научных изысканий по дастану “Ошик Махмуд”.

Ключевые слова: дастан “Ошик Махмуд”, узбекское народное творчество, духовные сценности, художественный анализ, сравнительный анализ, современная литература, переводы, история обучения.

FROM THE HISTORY OF STUDYING THE EPIC “OSHIK MAHMUD”

Abstract. The epic “Oshiq Mahmud” is a prominent example of Uzbek oral literature. This article analyzes scientific research on the epic’s educational and spiritual significance, artistic aspects, and comparative analysis. The research findings reveal that the epic not only reflects the customs and values of the Uzbek people but also conveys universal human values. The article also addresses underexplored aspects such as the epic’s impact on contemporary literature and the semantic changes in its translations into other languages. These findings will contribute to further scientific studies on the “Oshiq Mahmud” epic.

Keywords: “Oshiq Mahmud” epic, Uzbek oral literature, spiritual values, artistic analysis, comparative analysis, contemporary literature, translations, history of learning.

Xorazm xalq qo‘shiqlari nomi ostida kuylanadigan qo‘shiqlarning yarmidan ko‘pini doston qo‘shiqlari tashkil etadi. Xorazmlik ko‘plab mashhur qo‘shiqchilar dastlabki ta’limni baxshilardan olgani buni isbotlaydi [1]. Dostonlar esa, xalqimizning hayoti, urf-odatlarini, qadriyatlarini va orzu-umidlarini aks ettiruvchi

muhim adabiy manbalardan biridir. “Oshiq Mahmud” dostoni ham ana shunday xalq og‘zaki ijodi durdonalaridan biri bo‘lib, uni o‘rganish va tahlil qilish o‘zbek adabiyoti hamda madaniyati rivojiga katta hissa qo‘shadi. “Oshiq Mahmud” dostoni o‘zbek xalqining sevgi va sadoqat haqidagi tasavvurlarini, insoniy fazilatlarini aks ettiruvchi asarlardan biridir.

Doston qahramoni Mahmudning oshiqona his-tuyg‘ulari, qiyinchiliklarga bardosh berishi va sevgan yoriga erishish yo‘lidagi kurashi mazmunida yotadi. Ushbu asar xalq orasida keng tarqalgan va ko‘p yillar davomida og‘zaki ravishda avloddan-avlodga o‘tib kelgan. “Oshiq Mahmud” dostonining o‘rganilishi XX asrning o‘rtalarida keng ko‘lamda boshlanib, bugungi kunda ham davom etmoqda.

Dostonning turli variantlari va ularning kelib chiqishi, qahramonlarning obrazlari, voqealar rivoji va ma‘nosi haqida ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Dostonning xalq og‘zaki ijodida qanday shakllanganligi, undagi syujet va obrazlar tizimi, poetik xususiyatlari haqida qator adabiyotshunoslar tomonidan qimmatli asarlar yaratilgan.

“Oshiq Mahmud” dostonining O‘zRFA TAFI folklor bo‘limining qo‘lyozmalar fondida 1431-raqamli inventarda saqlanayotgan qo‘lyozmasi [2] mavjud. O‘zbek folklorini to‘plash, nashr ettirish va o‘rganishga katta hissa qo‘shgan J.Qobulniyozov Xorazm xalq dostonlari va qo‘shiqlarini yozib olib, xalfalar ijodini o‘rgangan. Bola baxshi Abdullayevdan “Bozirgon”, “Avazxon”, “Oshiq Mahmud”, Mahmud Yusupovdan “Oshiq Mahmud”, “Sayyodxon va Hamro” dostonlarini yozib olib, 1966-1970 yillarda chop ettirgan. 1966-yilda esa o‘zi to‘plagan xalq qo‘shiqlari asosida “Xorazm xalq qo‘shiqlari” to‘plamini nashr ettirgan [3].

Xorazm dostonchilik maktabi bir qancha xususiyatlari bilan ajratib turadi. Buning sabablarini tadqiqotchilar Xorazmning hududiy o‘ziga xosligi bilan bog‘laydilar. Xorazm vohasi hududiy jihatdan bir necha xalqlarning - o‘zbeklar, turkmanlar, qoraqalpoqlar, tojiklar, qisman qozoqlarning madaniyati uchrashgan makondir. Shu sababli bu yerning dostonchilari “auditoriyaga qarab o‘zbekcha, turkmancha yoki boshqa tilda kuylay oladi”.

Xorazm dostonlari hajman qisqa, mazmunli, bir vaqtda o‘ynoqi sozi, yig‘loqi nidosi bilan ham boshqa dostonchilik maktablari ijrosidan farqlanadi. Baxshilar doston ijrosi davomida tinglovchining yoshi, dunyoqarashi, kasbi-korini hisobga olib, o‘zidan shu tinglovchilar didiga, xohishiga mos jummalarni qo‘shib, davrada jonlanish paydo qiladi va doston oxiriga qadar shu holatni saqlab qoladi [4]. “Oshiq Mahmud” dostonida ham yuqoridagi xususiyatlar saqlanib qolgan.

Dostonni O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan artist, I darajali mehnat faxriysi, Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbek milliy musiqa san’ati instituti

dotsenti Otaxon Matyoqubov o‘zining ilmiy-ijodiy izlanishlarida ham teran o‘rganishga harakat qilgan. O‘zbek baxshichilik san‘atiga yuksak hissa qo‘shgan ustoz san‘atkor “Oshiq G‘arib va Shohsanam”, “Avaz”, “Xirmondalli”, “Oqqan daryo oqar begumon”, “Shahidlar maskani” kabi dostonlar bilan birga “Oshiq Mahmud” dostonini ham baxshidan yozib olgan ekan.

Dostonlar o‘zining ijrochiligi bilan tirikdir. Shu sababli mazkur janrni ularning ijrochilari baxshilarsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Qadimiy an‘analarga ega bo‘lgan o‘zbek eposining salmoqli qismini Xorazm dostonchiligi tashkil etadi va bir qator o‘ziga xos qirralari bilan umum o‘zbek dostonchiligidan ajralib turadi.

Xorazm dostonlarining xalq orasida targ‘ib qilinishi asosan ikki turli yo‘l bilan amalga oshib kelgan: A) baxshilar va dostonchi – ansambli xalfalar repertuarida orqali og‘zaki tarzda; B) yakka xalfalar va qissaxonlar repertuari orqali kitobiy matn o‘qib yoki yodaki eshittirish tarzida. Baxshilar repertuari haqida gapirganda shu narsani nazardan qochirmaslik lozimki, doston kuylash uslubi, baxshilarning ustozlik-shogirdlik an‘analari, ularning epik repertuari vohaning o‘zbeklar yashaydigan barcha hududda ham bir xil xususiyatga ega emas. Ular kuylanish uslubi, ijrochilari, repertuari hamda ishlatiladigan musiqa asboblarining turlari bilan o‘zaro farq qilinadi. Shu sababdan bu yerdagi dostonchilikni ikkita an‘ana asosida o‘rganishga tog‘ri keladi [5].

“Oshiq Mahmud” dostonini o‘rganishda folklorchi olimlar alohida o‘rin egallaydi. Jumladan, dostonning turli variantlarini yig‘ish, ularni tahlil qilish, ilmiy izohlar bilan ta‘minlash kabi ishlar amalga oshirilgan. Ushbu jarayonda o‘zbek folklorshunoslari tomonidan dostonning turli yillarda to‘plangan variantlari taqqoslanib, ular o‘rtasidagi o‘xshash va farqli jihatlar aniqlangan. Bugungi kunda “Oshiq Mahmud” dostoni ham ilmiy, ham badiiy adabiyotda o‘z o‘rnini topib kelmoqda. Dostonning yangi talqinlari va uning asosidagi sahna asarlari, filmlar yaratilib, xalqimizga taqdim etilsa, madaniy boyliklarimiz soni yana bir karraga ko‘paygan bo‘lar edi. Shuningdek, yuqori sinflar, o‘rta va oliy ta‘lim muassasalarida ushbu dostonning o‘rganilishi orqali yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularning adabiy savodxonligini oshirishda katta ijobiy kuch sifatida xizmat qiladi.

“Oshiq Mahmud” dostoni o‘zbek xalqining boy adabiy merosidir. Uni o‘rganish va tahlil qilish orqali biz xalqimizning tarixi, madaniyati va urf-odatlar haqida chuqurroq bilimga ega bo‘lamiz. Ushbu dostonning turli talqinlari va uning o‘ziga xosligi o‘zbek adabiyoti va folklori uchun katta ahamiyatga ega. Dostonning o‘rganilishi kelajakda ham davom etib, yangi ilmiy izlanishlar va badiiy asarlar uchun ilhom manbai bo‘lib xizmat qilishi shubhasizdir.

YouTube internet platformasiga “Alpomish media” xususiy korxonasini boshqarayotgan tadqiqotchi O‘ktam Hakimov dostonning Bola baxshi (Abdullayev Qurbonnazar) tomonidan ijro etilgan variantini (xorazm baxshilari: bola baxshi qurbonnazar abdullayev "oshiq mahmud"dostoni. (youtube.com)) joylagan. Ayni vaqtda Xorazm vohasidagi baxshichilik san’atining o‘rganilishi, ilk manba’lari, shoir-dostonchi, qiroatxon-qissaxon va sozanda-ijrochilar, xalfalarning ijodiy faoliyatlari va repertuarida “Oshiq Mahmud” dostoni o‘ziga xos o‘rin egallaydi.

“Oshiq Mahmud” dostonining poetik tuzilishi, asarning xalq og‘zaki ijodi an’analariga sodiq qolgan holda yaratilganligini ko‘rsatadi. Dostonda foydalanilgan she’r tuzilmalari, qofiya va ritm orqali qahramonlarning his-tuyg‘ulari, voqealar rivoji aniq ifoda etilgan. Dostonning xalq orasida keng tarqalishiga uning o‘qishli, eslab qolishga osonligi hamda musiqiy ohangga ega bo‘lishi katta ta’sir ko‘rsatgan, deyish mumkin. Dostonning poetik xususiyatlari orasida asar davomida takrorlanadigan frazalar va xalq og‘zaki ijodiga xos bo‘lgan metafora, epitetlar kabi badiiy vositalar mavjudligi ham alohida o‘rin tutadi. Ushbu vositalar orqali qahramonlarning xarakteri, ularning bir-biriga bo‘lgan munosabatlari va dostonning umumiy mazmuni yanada kuchaytiriladi. Dostonning tarkibida xalq mifologiyasiga oid unsurlar va simvolizmning ishlatilishi asar mazmunini chuqurlashtiradi. Mahmudning boshidan kechirgan qiyinchiliklar, u duch kelgan sinovlar bilan bo‘lgan kurashlari va ularni yengib o‘tishi dostonni yanada jozibador qiladi. Ushbu mifologik unsurlar orqali doston o‘quvchiga axloqiy saboq beradi, haqiqiy sevgi, sadoqat va jasorat kabi qadriyatlarni ulug‘laydi.

“Oshiq Mahmud” dostonining bugungi kundagi ahamiyati ham o‘zgarmagan. Asar xalqimizning milliy o‘zligini, madaniy merosini saqlab qolishda muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, “Oshiq Mahmud” dostoni xalq ijodiyotining yuksak namunasi sifatida o‘rganilishi bilan birga, zamonaviy adabiyot va san’at asarlariga ham ilhom manbayi bo‘lmoqda. “Oshiq Mahmud” dostoni haqida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar juda keng qamrovli deya olmaymiz.

Ammo, dostonning turli jihatlarini o‘rganish hali ham davom etmoqda. Kelajakda, dostonning yangi variantlari, ularning o‘ziga xosligi, qahramonlarning obrazlari va asarning mavzulari bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borilishi mumkin.

Bundan tashqari, dostonning zamonaviy talqinlari, uning boshqa tillarga tarjimalari va ularning boshqa madaniyatlarda qanday qabul qilinishi ham alohida o‘rganish sohalari sifatida ko‘rib chiqilishi mumkin. Ushbu izlanishlar nafaqat adabiyotshunoslik balki, madaniyatshunoslik va tilshunoslik sohaslarida ham qimmatli natijalar berishi mumkin. “Oshiq Mahmud” dostoni o‘zbek xalqining boy adabiy merosi bo‘lib, uni o‘rganish orqali xalqimizning tarixiy, madaniy va axloqiy qadriyatlarini yanada chuqurroq tushunish mumkin.

Dostonning o‘rganilishi nafaqat o‘zbek adabiyoti va folklori balki, butun xalqimizning madaniy hayotida muhim o‘rin egallab, kelajak avlod uchun ham bebaho manba bo‘lib qolishi shubhasiz. “Oshiq Mahmud” dostonining o‘zbek xalq madaniyatidagi ahamiyati faqat adabiy meros sifatida emas, balki uning tarbiyaviy jihatlarida ham yotadi. Doston orqali yosh avlodga sadoqat, jasorat, mardlik va to‘g‘rilik kabi insoniy fazilatlar o‘rgatiladi. Mahmudning qiyinchiliklarga qaramay, o‘z maqsadiga yetish yo‘lida ko‘rsatgan matonati, xalq orasida keng tarqalgan qahramonlik afsonalari bilan uyg‘unlashib, o‘quvchilarda mustahkam axloqiy asoslarni shakllantiradi.

Asarda namoyon bo‘ladigan sevgi va sadoqat mavzusi yoshlar uchun axloqiy o‘g‘itlar bilan boyitilgan. Oshiq Mahmudning sevgi yo‘lida chekkan aziyati, unga erishish uchun kurashi orqali yoshlarga hayotdagi muhim qadriyatlar, orzu-maqсадlarga yetishish uchun kerak bo‘lgan sabr-toqat va kuch-g‘ayrat haqida saboq beriladi. Dostonni o‘rganish orqali o‘quvchilar o‘zbek xalqining boy adabiy merosi bilan tanishadi, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarashni o‘rganadi va badiiy didini rivojlantiradi. Maktab ta’limida dostonni o‘rganish o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydi.

Dostonning mazmun-mohiyatini tahlil qilish, qahramonlarning obrazlarini tahlil qilish va voqealar rivojini tahlil qilish orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda etishni, adabiy tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Doston nafaqat adabiy meros balki, o‘zbek xalqining turmush tarzini va qadriyatlarini aks ettiruvchi madaniy yodgorlik sifatida ham katta ahamiyatga ega. Ushbu asar xalqimizning boy ma’naviy merosini kelajak avlodlarga yetkazishda muhim rol o‘ynaydi. Dostonning bugungi zamonda ham dolzarbligini saqlab qolishi uning universalligi va abadiy qadriyatlarni ulug‘lashida yotadi. “Oshiq Mahmud” dostoni qayta chop etiladigan yoki elektron kitob holatida taqdim etiladigan bo‘lsa xalqimiz orasida sevib o‘qilishi va yangi avlodlar tomonidan o‘rganilishi, o‘zbek madaniyatining uzluksiz rivojlanishida va uning boy adabiy merosini saqlab qolishda ham katta ahamiyat kasb etgan bo‘lardi.

Kelgusida “Oshiq Mahmud” dostonini o‘rganish yanada chuqurlashtirilishi mumkin. Xususan, dostonning zamonaviy talqinlari va ularning xalq og‘zaki ijodiyoti bilan bog‘liqligi bo‘yicha tadqiqotlar olib borish, dostonni xalq hayotining turli bosqichlarida qanday qabul qilinganligini o‘rganish kabi yo‘nalishlarda yangi ilmiy izlanishlar olib borish lozim.

Dostonni chop ettirish, boshqa tillarga tarjima qilish va uni xorijiy adabiyotshunoslikda o‘rganish orqali o‘zbek xalq og‘zaki ijodiyoti va madaniyatini dunyoga tanitish, milliy adabiy merosimizning global miqyosda tanilishiga hissa qo‘shishi mumkin. Bu borada xalqaro konferensiyalar, seminarlar va nashrlar orqali

dostonni targ‘ib qilish, uning xalqaro adabiyot va madaniyat doirasida tanilishiga erishish mumkin. “Oshiq Mahmud” dostoni faqat xorazm doton ijrochilig doirasida emas, balki boshqa madaniy kontekstlarda ham qiziqarli tadqiqot obekti bo‘lishi mumkin. Dostonning qahramonlari va voqealari, boshqa xalq og‘zaki ijodi namunalaridagi motivlar bilan solishtirilsa, umumiylik va o‘ziga xoslikni aniqlash mumkin. Bu esa o‘zbek xalq og‘zaki ijodiyotining jahon madaniy merosidagi o‘rnini aniqlashga yordam beradi.

Ayrim tadqiqotchilar “Oshiq Mahmud” dostonini turkiy xalqlar folkloridagi sevgi eposlari bilan solishtirib, uning umumturkiy motivlarga asoslanganligini aniqlashga intilishadi.

Shu bilan birga, asar milliy o‘ziga xoslikni saqlab qolgan holda, xalqimizning tarixiy-madaniy tajribasini ham o‘zida aks ettiradi. Dostonni spektakl qilib saxnalashtirib, xalqaro adabiy forumlar, simpoziumlar, anjumanlar va ko‘rgazmalarda dostonning namoyishi orqali, o‘zbek xalq og‘zaki ijodiyoti turkiy dunyo adabiyotiga qo‘shgan hissasini ko‘rsatish mumkin. Bunday ijodiy ishlar nafaqat o‘zbek adabiyotini, balki xalqimizning qadriyatlarini, urf-odatlarini va madaniy boyliklarini xorijliklarga tanitish imkonini beradi. Doston asosida sahnalashtirilgan teatr spektakllari yoki kino filmlari xalq orasida keng qabul qilinib, milliy san’atning rivojlanishiga hissa qo‘shgan bo‘lar edi. Mazkur mavzu yuzasidan ilmiy ishga manba yig‘ish mobaynida O‘zbekiston va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan dostonning tuzilishi, syujeti, qahramonlari va badiiy obrazlarining tahlili bo‘yicha tadqiqotlar juda kamdir. Doston yanada chuqurroq o‘rganilsa, doston motivlari zamonaviy o‘zbek adabiyotida ham aks etib, yangi avlod yozuvchilari e’tiborini tortgan bo‘lardir. Ushbu asar asosida yangi hikoyalar, romanlar yoki she’riy asarlar yozish mumkin. Ushbu asarning talqinlari va tahlillari orqali xorazm dostonchilik maktabining boshqa turkiy xalqlar madaniyati bilan o‘zaro ta’sirini, umumiylik va o‘ziga xoslikni aniqlash mumkin. Dostonning xalq orasida qanday tarqalganligi va shakllanganligi haqida to‘liq ma’lumot beruvchi tadqiqotlar mavjud emas. Badiiy tahlili jihatidan dostonning poetikasi, badiiy vositalari, obrazlar tizimi va syujet xususiyatlari o‘rganilmagan. Bu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar dostonning badiiy qiymatini aniqlash va uning o‘zbek adabiyotidagi o‘rnini belgilashda yordam beradi. Dostonning boshqa xalq eposlari bilan qiyosiy tahlili, uning umumturkiy eposlar orasidagi o‘rni va boshqa madaniyatlar bilan bog‘liqligi haqida ham izlanishlar olib borilish zarurligini ko‘rsatadi.

Bu yo‘nalishdagi tadqiqotlar dostonning umumiy madaniy kontekstdagi ahamiyatini yoritishga yordam berishi mumkin

Xulosa sifatida shuni ta’kidlash mumkinki, “Oshiq Mahmud” dostoni nafaqat xalqimizning urf-odatlarini va an’alarini aks ettiradi, balki insonning ichki olami, sevgi va sadoqat kabi umuminsoniy qadriyatlarni ham yuqori darajada ifoda etadi.

XX asrga kelib baxshichilik san’ati, shuningdek, dostonchilik dunyoning ko‘pgina hududlarida so‘nish arafasiga keldi. Tadqiqotlar orqali folklor namunalarining unutilishini oldini olish, bu borada izlanishlar qilgan olimlar faoliyatiga oid monografiyalar yaratish folklorshunoslik sohasida qilingan barcha tadqiqotlarni tasniflash va talqin orqali keng xalq ommasini folklor namunalarini qadrlashga undovchi omillar kerak bo‘la boshladi. Hali o‘rganilish zarur bo‘lgan mavzu va tadqiqot manbalari folklore sohasida g‘oyatda ko‘p.

Shu bilan birga, mazkur doston bo‘yicha hali ham to‘liq o‘rganilmagan jihatlar talaygina. Xususan, dostonning zamonaviy adabiyotga ta’siri pragnoz qilinmagan. Kelajakda ushbu yo‘nalishlar bo‘yicha olib boriladigan izlanishlar dostonning ilmiy o‘rganilish doirasini yanada kengaytiradi va milliy madaniyatimizga qo‘shimcha yoritishlar olib keladi. Umuman olganda, “Oshiq Mahmud” dostoni o‘zbek xalq ijodiyotining muhim qismi bo‘lib, uning ilmiy tadqiqoti adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik sohasidagi ilmiy ishlar uchun boy manba bo‘lib xizmat qilaveradi.

Adabiyotlar:

1. Toshmatov O‘. Baxshi doston kuylasin // “Yangi O‘zbekiston” gazetasi, 2021. – № 215.
2. Sabirova N. Shevashunoslik va folklorshunoslik xorazm baxshichilik an’analari: kecha va bugun // “Globallashuv davrida tilshunoslik va adabiyotshunoslik taraqqiyoti hamda ta’lim texnologiyalari” mavzusidagi Respublika ilimiy-amaliy konferentciya materiallari to‘plami. – Nukus, 2022. – B. 251-256.
3. Jo‘rayev M., Eshonqulov J. Folklorshunoslikka kirish. – Toshkent: Barkamol fayz media, 2017. – B. 180.
4. Yaqubova M. Xorazm dostonlari va ularning etnomadaniy tavsifi // “Journal of science-innovative research in Uzbekistan” jurnali. – Toshkent, 2023. – №1/4. – B. 5-7.
5. Karimova M. Xorazm xalfachiligi va baxshichiligi san’ati tadqiqi masalalari // International Journal of Education, Social Science & Humanities. Finland Academic Research Science Publishers. 2023. – B. 871-886.

TALABALARNING MANTIQUIY FIKRLASHI, MUAMMONI TAHLIL QILISHI VA O‘Z FIKRLARINI IFODA ETA OLIH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH

Mamasoliyeva Muqaddam Abdumannob qizi

University of Business and Science nodavlat oliy ta'lim muassasasi, Maktabgacha-Boshlang'ich ta'lim va jismoniy tarbiya kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarning mantiqiy fikrlash, ular duch keladigan muammolarni tahlil qilish va o'z fikrlarini ifoda etish qobiliyatini rivojlantirish bilan bog'liq g'oyalar va tajribalar; mantiqiy va analitik fikrlashni rivojlantirish uchun zamonaviy metodlar va texnologiyalardan foydalanish ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Mantiqiy fikrlash, tahliliy ko'nikmalar, tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish, ifoda etish, bahs-munozara va muhokama qilish, yozish ko'nikmalari, ommaviy nutq, amaliy tadqiqotlar, fikr-mulohazalar, o'qitishdagi zamonaviy texnologiyalar, vaziyatni modellashtiris, keys metodi, kognitiv faollik, muloqot qobiliyatlari.

Аннотация: В этой статье рассматриваются идеи и опыт, связанные с развитием способности студентов мыслить логически, анализировать стоящие перед ними проблемы и выражать свои мысли; использование современных методик и технологий для развития логического и аналитического мышления.

Ключевые слова: Логическое мышление, аналитические способности, критическое мышление, решение проблем, выражение мыслей, дебаты и дискуссии, письменные навыки, публичные выступления, учебные кейсы, обратная связь, современные технологии в обучении, моделирование ситуаций, метод кейса, познавательная деятельность, навыки коммуникации.

Annotation: This article explores ideas and experiences related to developing students' ability to think logically, analyze problems they face, and express their thoughts; use of modern technologies to develop logical and analytical thinking.

Key words: Logical thinking, analytical skills, critical thinking, problem solving, expression, debate and discussion, writing skills, public speaking, case studies, feedback, modern methods and technology and learning, situational modeling, case method, cognitive activities, communication skills.

Bugungi kundagi ta'lim tizimi talabalarga nafaqat bilim berish, balki ularda mantiqiy fikrlash, muammoni tahlil qilish va o'z fikrlarini aniq ifodalash kabi ko'nikmalarni rivojlantirishni ham o'z oldiga maqsad qilgan. Mantiqiy va analitik fikrlash qobiliyati talabalarning muvaffaqiyatli ta'limi va kasbiy tayyorgarligining eng muhim tarkibiy qismidir. Axborot tez o'zgarib borayotgan, bilimlar eskirib borayotgan bugungi jamiyatda mantiqiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish va asosli qarorlar qabul qilish ko'nikmasi faktlarni yodlashdan ko'ra muhimroq bo'lib qolmoqda. Bu ko'nikmalar talabalarga nafaqat dars materialini yaxshiroq

tushunishga, balki olingan ma'lumotlar haqida tanqidiy fikr yuritishga, yashirin aloqalarni ko'rishga va muammolarni hal qilishning turli metodlarini baholashga imkon beradi. Mantiqiy va analitik fikrlashni rivojlantirish zamon talablariga muvaffaqiyatli moslasha oladigan va kasbiy faoliyatidagi murakkab muammolarni hal qila oladigan malakali, mustaqil va ijodiy mutaxassislarini shakllantirishga yordam beradi. Talabalarning mantiqiy va analitik fikrlash qobiliyati fikrlash, tahlil qilish, ma'lumot olish, asoslangan xulosalar chiqarish va turli vaziyatlarda optimal yechimlarni topish bilan izchil bog'liqdir.

Mantiqiy fikrlash fikrlash zanjirlarini yaratishga, sabab-natija munosabatlarini aniqlashga va o'z pozitsiyangizni muhokama qilishga yordam beradi. Rivojlangan mantiqiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan talabalar tizimli va tanqidiy fikr yurita oladilar, ular vaziyatni osongina tushunadilar va muammolarni hal qilishning oqilona metodlarini topadilar.

Analitik fikrlash vaziyatni tahlil qilish, muhim tafsilotlarni ajratib ko'rsatish, taqqoslash, umumlashtirish va ma'lumotlarni tizimlashtirishga qaratilgan. Bu talabalarga muammoga turli tomonlardan qarashga, asosiy fikrlarni ajratib ko'rsatishga va kontekstni hisobga olishga yordam beradi, bu esa aniqroq xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Bu qobiliyatlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, o'quv materialini muvaffaqiyatli o'zlashtirishga, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga va hayotiy muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga yordam beradi. Turli xil o'qitish amaliyotlari va vositalari bu ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Quyida talabalarda analitik va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish hamda ularning muloqot ko'nikmalarini oshirish uchun qo'llaniladigan asosiy yondashuv va metodlar keltirilgan.

1. Muammoli ta'lim

Muammoga yo'naltirilgan o'qitish (PBL) talabalar uchun haqiqiy vazifalarni hal qilish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv doirasida talabalar mustaqil tahlil, yechimlar topish va mantiqiy dalillarni keltirishni talab qiladigan muammolarga duch kelishadi[2]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, PBL faol o'qitishga ko'maklashib, talabalarning tahlil qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi, shuningdek, ularning fikrlarini ifoda etish ko'nikmalarini yaxshilaydi.

2. Interfaol ta'lim metodlari

Interaktiv o'qitish metodlaridan, masalan, guruhli muhokamalar, rolli o'yinlar va munozaralardan foydalanish talabalar uchun o'z fikrlarini shakllantirish va himoya qilish qobiliyatini rivojlantiradi, shuningdek, mantiqiy tahlil ko'nikmalarini ham oshiradi. Baranovning [1] fikriga ko'ra, talabalarni munozara va boshqa bahs

formatlarida ishtirok ettirish ularga o‘z dalillarini strukturalashda yordam beradi, bu esa mantiqiy fikrlash va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Loyiha asosida o‘qitish va guruhda ishlash

Loyihaga asoslangan ta'lim talabalarga jamoaviy loyihalarni bajarishni o‘z ichiga oladi, bu ularga mantiqiy tahlil qilish va murakkab muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi [4]. Loyihalar ustidagi jamoaviy ish talabalarning bahslashish, tanqidiy fikrlash, o‘z fikrini ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi, shuningdek, hamkorlik qilish va bilim almashish qobiliyatini oshiradi.

4. Keys metodidan foydalanish

Keys metodi - bu hayotiy misollar yordamida o‘qitish metodi bo‘lib, u talabalardan vaziyatlarni tahlil qilish va hal qilish uchun analitik va mantiqiy qobiliyatlarga ega bo‘lishni talab qiladi [6]. Keys talabalarga nafaqat yechim strategiyasini ishlab chiqishga, balki o‘z g‘oyalarini taqdim etishga, yondashuvni tanlashni asoslashga va mantiqiy dalillarni taqdim etishga yordam beradi. Bu tahlil qilish ko‘nikmalarini ham, taqdimot va ifoda ko‘nikmalarini ham yaxshilaydi (Novikova, 2020).

5. Matnni tahlil qilish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

O‘qitishda matnni tahlil qilish metodlaridan foydalanish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va o‘z fikrini ifoda etish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Matnlarni o‘qish va tahlil qilish asosiy g‘oyalarni aniqlash va xulosalarni shakllantirish imkonini beradi, bu mantiqiy fikrlashni yaxshilaydi. Kovalev va Dmitrievaning [3] fikriga ko‘ra, matnni tahlil qilish ko‘nikmalari talabalarga ma'lumotni tizimlashtirish, yozma va og‘zaki muloqot ko‘nikmalarini takomillashtirishga yordam beradi.

6. O‘zaro hamkorlikda o‘rganish

Talabalar o‘rtasida o‘zaro hamkorlik qilish, birgalikda masalalarni hal qilish va fikr almashish qobiliyatlarini rivojlantirish bugungi kunda muhim ahamiyatga ega. Bu ko‘nikmalar o‘quv jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi:

- Loyihaviy ishlar: Talabalar birgalikda loyiha ustida ishlash orqali o‘zaro hamkorlikni, vazifalarni taqsimlash va muammoni birgalikda hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

- Jamoa loyihalari: Bu usul orqali talabalar o‘zaro fikr almashib, bir-birining fikrlarini eshitishga va hurmat qilishga o‘rganadi.

7. Yozma va og‘zaki kompilyatsion ko‘nikmalarni rivojlantirish

Yozma va og‘zaki ifoda qobiliyatlarini rivojlantirish talabaning bilim va ko‘nikmalarini to‘g‘ri taqdim eta olishiga imkon yaratadi:

- Taqdimotlar va loyihalar taqdimoti: Jamoat oldida o‘z fikrini tushunarli va aniq ifoda qilishga o‘rgatadi.

● Ilmiy maqolalar yozish: Bu usul talabalarni yozma ravishda fikrlarini aniq ifoda qilishga va ilmiy uslubni o‘rganishga o‘rgatadi.

Zamonaviy uslub va texnologiyalar talabalarda nafaqat analitik va mantiqiy fikrlashni, balki o‘z fikrini ifoda etish ko‘nikmalarini ham rivojlantirish imkonini beradi. Texnologiyaning jadal rivojlanishi va zamonaviy jamiyatning tobora murakkablashuvi bilan mantiqiy fikrlash, ma'lumotni analitik idrok etish va ishonchli aloqa kompetensiyasi kabi ko‘nikmalar juda muhim ahamiyatga ega. Muammoli ta'lim, keys metodi, loyiha faoliyati va interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarda tahlil qilish va qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi, ularni ma'lumotlarni tuzishga va munosabatlarni ko‘rishga o‘rgatadi. Interfaol texnologiyalar, hamkorlik platformalari va raqamli vositalar o‘rganishni to‘ldiradi va uni yanada moslashuvchan va qulay qiladi.

Shunday qilib, mantiqiy va tahliliy fikrlashni rivojlantirish hamda fikrlarni ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirish talabalarda muammolarni yechishga yaxlit yondashuvni rivojlantirishga va ularni kasbiy faoliyatga tayyorlashga yordam beradi. Talabalarning mantiqiy fikrlash, muammoni tahlil qilish va o‘z fikrlarini ifoda etish ko‘nikmalarini rivojlantirish – bu zamonaviy ta'limning asosiy vazifalaridan biridir. Zamonaviy ta'lim talabalarni nafaqat bilimlar bilan qurollantirishni, balki ularni murakkab muammolarni mustaqil hal qila oladigan, o‘z fikrini aniq ifoda eta oladigan va boshqalar bilan samarali muloqot qila oladigan shaxs sifatida tarbiyalashga intiladi. Ushbu ko‘nikmalar talabalarga faqatgina o‘quv jarayonida emas, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatida ham muvaffaqiyat qozonishga yordam beradi. Shu sababli, o‘qituvchilar ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan metodlarni faol qo‘llashlari lozim. Bu orqali ta'lim jarayonining samaradorligi oshib, talabalar jamiyat uchun foydali va muvaffaqiyatli mutaxassislar bo‘lib yetishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Баранов, В. С. (2019). Роль дебатов в развитии коммуникативных и логических навыков. Вестник педагогики, 7(4), 56–61.
2. Брушлинская, Г. В. (2019). Проблемно-ориентированное обучение как метод развития критического мышления. Образовательные технологии, 4, 32–38.
3. Ковалев, А. Н., & Дмитриева, О. В. (2021). Анализ литературных текстов и его роль в обучении студентов. Журнал педагогических исследований, 4(4), 30–36.

4. Кузнецова, А. Ю. (2020). Проектное обучение как методика активного обучения. Образовательные исследования, 5, 38–44.

5. Новикова, Е. П. (2020). Роль кейс-метода в формировании аналитического мышления у студентов. Журнал современных образовательных технологий, 4(1), 40–47.

6. Соколов, М. В., & Боровская, И. В. (2019). Кейсы в образовании: опыт использования. Методический журнал, 3, 12–19.

MILLIY SHE’RIYAT ORQALI ESTETIK TARBIYANI BOYITISH.

Ibraximov Barotjon Botirovich

*Namangan davlat pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasida katta
o‘qituvchisi*

O‘ktamova Iroda Ilhom qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Maxsus pedagogika (logopediya) yo‘nalishi
1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy she’riyat va adabiyotning estetik tarbiya jarayonidagi o‘rni yoritiladi. Adabiyot va she’riyat millat ruhini ifodalaydi, insoniylik, ezgulik kabi qadriyatlarni tarbiyalashda muhim manba hisoblanadi. Maqolada milliy asarlarning yosh avlodga estetik didni shakllantirishdagi roli hamda o‘zlikni anglash, qadriyatlarni qadrlashga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot yoshlarning ma’naviy rivojlanishida xalq ijodi va adabiy merosning o‘rnini o‘rganishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Milliy she’riyat, estetik tarbiya, adabiyot, yosh avlod tarbiyasi, madaniy meros, o‘zlikni anglash, axloqiy qadriyatlar, milliy madaniyat, she’riyatning ta’siri, estetik did

Аннотация: В данной статье освещается роль национальной поэзии и литературы в эстетическом воспитании. Литература и поэзия отражают дух нации и являются важным источником воспитания таких ценностей, как человечность и доброта. В статье анализируется роль национальных произведений в формировании эстетического вкуса у молодого поколения, а также их влияние на осознание своей идентичности и уважение к ценностям. Исследование направлено на изучение значимости народного творчества и литературного наследия в духовном развитии молодежи

Ключевые слова: Национальная поэзия, эстетическое воспитание, литература, воспитание молодежи, культурное наследие, самосознание,

нравственные ценности, национальная культура, влияние поэзии, эстетический вкус

Annotation: This article highlights the role of national poetry and literature in the process of aesthetic education. Literature and poetry reflect the spirit of a nation and serve as key sources for cultivating values such as humanity and kindness. The article analyzes the role of national works in shaping aesthetic taste among the younger generation, as well as their impact on self-awareness and respect for cultural values. The study focuses on the importance of folk art and literary heritage in the spiritual development of youth.

Keywords: National poetry, aesthetic education, literature, education of the younger generation, cultural heritage, self-awareness, moral values, national culture, influence of poetry, aesthetic taste

Kirish. Milliy she’riyat va adabiyot o‘z xalqining ruhiy boyligini ifoda etadi, ularning yordamida insoniyat o‘zining estetik didini shakllantirishi va ma’naviy yuksalishi mumkin. Adabiyot va she’riyat orqali tarbiya berish jamiyatning yetakchi maqsadlaridan biri bo‘lib kelgan. O‘zbek adabiyotida ham xalqning qadriyatlari, madaniyati va axloqiy tushunchalari chuqur ifoda topgan. Shu jihatdan, Abdulla Qodiriy milliy adabiyotni “xalqning o‘zini anglash vositasi” deb ta’riflagan ¹. Estetik tarbiya insonning axloqiy va ma’naviy jihatlarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Mashhur adabiyotshunos olimlardan biri Alisher Navoiy milliy she’riyatning yosh avlodni tarbiyalashdagi o‘rniga katta urg‘u bergan. U o‘z asarlarida “estetik did – insoniylikning ko‘zgusi” ekanligini ta’kidlaydi ². Bugungi kunda estetik tarbiyaning ahamiyati yanada kuchayib, yosh avlodni milliy madaniyat orqali tarbiyalash dolzarb masalaga aylangan. Madaniy meros va milliy she’riyat orqali o‘zlikni anglash va milliy qadriyatlarni tushunish yoshlarning o‘z madaniyatiga hurmat bilan qarashini ta’minlaydi. Bunda ayniqsa xalq og‘zaki ijodining o‘rni katta bo‘lib, u yoshlarni “ma’naviy oziqlantiruvchi manba” sifatida shakllantiradi ³. Shu bois, milliy madaniyat va adabiyot orqali estetika, axloq va o‘zlikni anglash singari jihatlarni boyitish eng muhim masalalardan biridir. Milliy she’riyat va adabiyot xalqning o‘zlikni anglashida va ma’naviy qadriyatlarini shakllantirishda muhim manba hisoblanadi. Biroq, bugungi kunda yoshlar orasida adabiyotga, ayniqsa, milliy she’riyatga qiziqish susaygan. Tadqiqotlarga ko‘ra, zamonaviy texnologiyalarning keng tarqalishi va ijtimoiy tarmoqlarning ommalashishi yoshlarning o‘qishga, kitobxonlikka bo‘lgan qiziqishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda ⁴. Yoshlar orasida adabiyotning o‘rnini qisqartirish orqali, aslida, milliy qadriyatlarning yo‘qolib borishiga, o‘z madaniyatini unutish xavfini kuchayishiga sabab bo‘lmoqda. Shu bilan birga, chet el madaniyati va o‘zga tilga

oid adabiyotlarga oshkoralikning ortishi yoshlarning o‘zbek milliy qadriyatlariga bo‘lgan qiziqishini kamaytirmoqda. Ko‘plab tahlillarga ko‘ra, yoshlar orasida xorijiy adabiyotga intilish kuchaygani holda, milliy she‘riyat va adabiyotni o‘rganishga yetarli e‘tibor berilmayapti ⁵. Bu esa yoshlarimizning chet el ta‘siriga tushib, o‘zligini unutishiga, o‘ziga xos milliy xususiyatlardan voz kechishiga olib kelishi mumkin. Milliy she‘riyat yoshlarga o‘zlikni anglash, tarixiy qadriyatlarni tushunishda yordam beradigan boy manba ekanini yoddan chiqarmaslik zarur. Adabiyotga qiziqishning kamayishi faqatgina yoshlar madaniyatiga ta‘sir etib qolmasdan, o‘zbek mentalitetining zaiflashishiga ham sabab bo‘lmoqda. Milliy adabiyot – bu xalqning madaniyati va tarixi bilan bog‘liq bebaho boylikdir. Yosh avlodning milliy adabiyotdan uzoqlashishi esa ularning o‘z tilida chiroyli va mazmunli fikr bildirish qobiliyatini pasaytiradi. Shu nuqtai nazardan, o‘qituvchilar, adabiyotshunoslar va ota-onalar yoshlarni milliy adabiyotga qiziqtirish yo‘llarini topishlari zarur. Faqat shu orqali yosh avlodni chet el madaniyatidan himoyalash va ularning estetik didini boyitish mumkin ⁶. Milliy she‘riyat va adabiyot yosh avlodning ma‘naviy olamini boyitish, ularga axloqiy va estetik tarbiya berish imkonini yaratadi. Adabiyot orqali yoshlar o‘z xalqining o‘ziga xosligi, qadriyatlari va tarixiy merosi bilan tanishib, ulardan ilhom oladi. Quyida milliy she‘riyat va adabiyotning estetik tarbiyadagi o‘rni va bu yo‘nalishdagi asosiy qirralar haqida batafsil to‘xtalamiz.

- Milliy she‘riyatning estetik tarbiyadagi roli. Milliy she‘riyat va adabiyot inson ma‘naviy olamini boyitishda, uning axloqiy va estetik didini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shoirilar asarlarida tabiat, vatan, ona, mehr va mehnat kabi timsollar bilan o‘z xalqi va madaniyatining ma‘naviy qadriyatlarini yuksak darajada tasvirlaydi. Masalan, Alisher Navoiy ijodida “Navo” she‘rida xalqning ezgu orzu-umidlari tasvirlanadi, bu esa o‘quvchini vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi ⁷. Shuningdek, tabiat tasvirlari orqali tabiatning go‘zalligi va unga nisbatan mehr-muruvvat kabi tushunchalar ham yoshlar qalbida aks-sado beradi.

- Adabiyotning zamonaviy yoshlarga ta‘siri. Bugungi kunda milliy adabiyot o‘z ahamiyatini yanada orttirmoqda, chunki u nafaqat o‘tmishni yodga soladi, balki zamonaviy yoshlarni vatanparvarlik va o‘z milliy qadriyatlarini qadrlash ruhida tarbiyalaydi. Misol uchun, Abdulla Oripovning “O‘zbekiston” she‘rini olaylik. Bu she‘r o‘z yurtini sevis, uni asrab-avaylash haqida chuqur fikrlar ifodalaydi va yoshlar o‘rtasida ham milliy g‘urur uyg‘otadi ⁸

- Bolalar adabiyotining tarbiyaviy ahamiyati. Milliy adabiyotda bolalar uchun yozilgan asarlar juda katta ahamiyatga ega, chunki ular bolalarning kelajakda to‘g‘ri yo‘l tanlashiga ko‘mak beradi. Jumladan, G‘afur G‘ulomning “Shum bola” asari o‘g‘il bolalarga qiziqarli sarguzashtlar orqali axloqiy darslar beradi. Asarda

mehnatsevarlik, sadoqat va o‘z do‘stlariga yordam berish kabi fazilatlar katta mahorat bilan tasvirlanadi, bu esa bolalar ongida uzoq vaqt qoladi ⁹.

- O‘zlikni anglashda milliy adabiyotning o‘rni. Adabiyot o‘zlikni anglashning muhim vositalaridan biri bo‘lib, o‘z xalqimizning kimligini, qadimiy madaniyatini va milliy qadriyatlarini anglash imkonini beradi. Misol uchun, Oybekning “Navoiy” romanida Alisher Navoiy shaxsiyati orqali o‘zbek xalqining boy merosi va qadriyatlari yoritiladi. Bu kabi asarlar yoshlarning milliy g‘ururini uyg‘otadi va o‘z xalqining o‘ziga xosligini qadrlashga undaydi ¹⁰.

- She‘riyatda axloqiy tarbiya timsollari. Milliy she‘riyat ko‘pincha axloqiy qadriyatlarni ta‘riflaydi va bu yosh avlodni ezgulik yo‘lida tarbiyalashga xizmat qiladi. Jumladan, Erkin Vohidovning “Ona tilim” she‘rida ona tiliga bo‘lgan hurmat va ehtirom tuyg‘ulari ifodalanadi. She‘r yoshlar ongiga til qadri va milliy o‘zlikning bir qismi sifatida milliy tilni sevish zarurligini yetkazadi. Shu orqali axloqiy qadriyatlar tizimi shakllanib, yosh avlodni boy ma‘naviyatli qilib tarbiyalaydi ¹¹. Xulosa: Milliy she‘riyat va adabiyot insonning ma‘naviy olamini boyitishda muhim rol o‘ynaydi, chunki ularning ichida xalqning tarixiy, madaniy va axloqiy qadriyatlari mujassamdir. Har bir milliy adabiyot asari, o‘zida umuminsoniy qadriyatlarni aks ettirgan holda, zamonaviy yoshlarning ma‘naviy shakllanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, Abdulla Oripovning she‘rlari¹² nafaqat o‘z vatanini sevish, balki uning tarixini anglash va hurmat qilish zarurligini ta‘kidlaydi. Bu esa yosh avlodda milliy g‘urur uyg‘otadi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ta‘kidlanganidek, “Har bir xalq o‘zining ma‘naviy merosini, tarixini va madaniyatini bilishi va ularga e‘tibor berishi zarur.” Bu fikr milliy adabiyot va she‘riyatning tarbiyaviy roli haqida hamma uchun dolzarb bo‘lgan muhim haqiqatdir. Bolalar adabiyotida aks etgan axloqiy darslar ham kelajak avlodning tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi. G‘afur G‘ulomning "Shum bola"¹³ asaridagi qiziqarli sarguzashtlar orqali bolalar sadoqat, do‘stlik va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni o‘zlashtiradi. Bu kabi asarlar orqali yoshlar, odatda, hayotdagi qiyinchiliklarga qarshi turish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishni o‘rganadilar. Milliy adabiyot o‘z xalqining kimligini anglashda ham muhim vositadir. Masalan, Oybekning "Navoiy" romani¹⁴ o‘zbek xalqining boy madaniy merosini taqdim etadi. Prezidentimiz “Biz o‘zbek tilida, o‘zbek adabiyotida, o‘zbek san‘atida, o‘zbek madaniyatida ko‘p narsalarni kashf etishimiz kerak,” deb ta‘kidlagan. Bu fikr milliy adabiyotning nafaqat o‘rganilishi, balki qadrini bilish zarurligini ko‘rsatadi. Natijada, milliy she‘riyat va adabiyotning tarbiyaviy roli yosh avlodning shaxsiyati va ma‘naviyati shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Ularning yordami bilan yoshlar, kelajakda o‘z xalqining ma‘naviy qiyofasini, madaniyatini va qadriyatlarini saqlab qolishga tayyor bo‘ladi. Milliy

adabiyotga bo‘lgan qiziqish va e’tibor, shuningdek, kelajakka bo‘lgan umidlarni kuchaytiradi. Prezidentimizning so‘zlariga ko‘ra, “O‘zbekistonning kelajagi ma’naviyati, adabiyoti va ma’rifati bilan bog‘liqdir,” bu esa jamiyatning ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodiriy, A. O‘tkan kunlar. Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 1926, 56-bet.
2. Navoiy, A. Mahbub ul-qulub. Toshkent: Fan nashriyoti, 1499, 12-bet.
3. Karimov, A. O‘zbekiston madaniyati va san’ati tarixi. Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti, 1989, 98- bet.
4. Adabiyot va madaniyat jurnali, 2021, 45-bet.
5. Madaniyat va estetik tarbiya ilmiy jurnali, 2019, 73-bet.
6. Estetik tarbiya asoslari jurnali, 2020, 128-bet.
7. Alisher Navoiy. Navo. 1498, 45-bet.
8. Abdulla Oripov. O‘zbekiston. 1974, 10-bet.
9. G‘afur G‘ulom. Shum bola. 1956, 35-bet.
10. Oybek. Navoiy. 1942, 120-bet.
11. Erkin Vohidov. Ona tilim. 1980, 5-bet.
12. Abdulla Oripov. O‘zbekiston. 1974, 10-bet.
13. G‘afur G‘ulom. Shum bola. 1956, 35-bet.
14. Oybek. Navoiy. 1942, 120-bet. Qo‘shimcha manbalar: 1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti so‘zlari

O‘ZBEK VA RUS TILLARIDA SIFAT TURKUMINING SO‘Z YASALISHI USULLARI

СПОСОБЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ ИМЁН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

METHODS OF WORD FORMATION OF ADJECTIVES IN RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Nematjonova Nafisa Boxodirovna -

Farg‘ona davla tuniversiteti, o‘qituvchi

nnematjonova1996@gmail.com +998939717565

Студентка 3-курса Одилбекова Дилафруз

Annotatsiya: Ushbu maqolada rus va ingliz tillarida sifat turkumining so‘z yasalishi asosiy usullari muhokama qilinadi. Morfologik va sintaktik jihatlariga, shuningdek, ikki til o‘rtasidagi so‘zlarni shakllantirish jarayonlaridagi farqlar va o‘xshashliklarga alohida e’tibor beriladi. Otlardan, fe’llardan va nutqning boshqa qismlaridan hosil bo‘lgan olingan sifatlar, shuningdek qo‘shimchalar va prefikslar yordamida sifatlarni yasallish usullari tahlil qilinadi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные способы словообразования имен прилагательных в русском и английском языках. Особое внимание уделяется морфологическим и синтаксическим аспектам, а также различиям и сходствам в процессах словообразования между двумя языками. Анализируются производные прилагательные, образованные от существительных, глаголов и других частей речи, а также способы формирования прилагательных с помощью суффиксов и префиксов.

Abstract: This article discusses the main ways of word formation of adjectives in Russian and English languages. Special attention is paid to morphological and syntactic aspects, as well as differences and similarities in the processes of word formation between the two languages. The article analyzes the derivative adjectives formed from nouns, verbs and other parts of speech, as well as ways of forming adjectives using suffixes and prefixes.

Kalit so‘zlar: so‘z yasalishi, sifat, rus tili, ingliz tili, so‘z yasalishi turlari, tasnif.

Ключевые слова: словообразование, имя прилагательное, русский язык, английский язык, способы образования, классификация.

Key words: word formation, adjective, Russian, English, methods of word formation, classification.

Словообразование имен прилагательных — важный аспект как русского, так и английского языков. Оба языка используют различные методы для формирования новых слов, однако существуют как общие черты, так и значительные различия. Мы рассмотрим процесс словообразования прилагательных в обоих языках, чтобы выявить их сходства и различия.

Прилагательные в английском языке бывают **простые, производные и составные**.

Простые прилагательные не имеют в своём составе ни префиксов, ни суффиксов: big - большой; blue – голубой.

Производные прилагательные образованы от существительных, прилагательных или глаголов с помощью словообразовательных аффиксов.

1) Префиксальное образование прилагательных (наиболее распространённые):

Un-	Safe безопасный	Unsafe небезопасный
Dis-	Advantageous выгодный	Disadvantageous невыгодный
Non-	Essential существенный	Non-essential несущественный
In-	Formal формальный	Informal неформальный
Ir-	Responsible ответственный	Irresponsible неответственный
Il-	Logical логичный	Illogical нелогичный
Pre-	Historic исторический	Prehistoric доисторический

1) Суффиксальное образование прилагательных:

-ern	West запад	Western западный
-y	Rain дождь	Rainy дождливый
-less	Taste вкус	Tasteless безвкусный
-ant	Occupy занимать	Occupant обитатель
-ous	Danger опасность	Dangerous опасный
-able	To create создавать	Creatable создаваемый
-ible	Vision зрение	Visible видимый
-ful	Power сила	Powerful сильный

Составные имена прилагательные формируются на основе двух или более слов, которые соединены дефисом: dark-blue – тёмно-синий.

Основные способы образования имён прилагательных в русском языке. Имена прилагательные образуются следующими способами:

1) Приставочный способ образования

2) Суффиксальный способ образования

3) Приставочно-суффиксальный способ образования

Приставочный способ словообразования заключается в добавлении приставки к основе существительного или другого прилагательного. Например, от существительного «круг» образуется прилагательное «окружной», где приставка «о-» указывает на круговую форму.

б) Суффиксальный способ

Суффиксальный способ является одним из самых распространенных способов образования прилагательных. В данном случае к основе слова добавляется суффикс. Например:

- от существительного «лес» образуется прилагательное «лесной» с помощью суффикса «-н-».

- от глагола «шить» — «швейный».

Суффиксы могут быть различными, и их выбор зависит от корня слова:

- -н-, -нн-, -ов-, -ев-, -ский и др.

в) Комбинированный способ

Комбинированный способ объединяет как приставочные, так и суффиксальные элементы. Например, от глагола «прыгать» с помощью приставки и суффикса можно образовать прилагательное «припрыгивающий».

2. Производные имена прилагательные

Производные имена прилагательные возникают путем преобразования других частей речи, таких как существительные или глаголы. К примеру:

- От глагола: "гореть" → "горящий".

- От существительного: "стол" → "столовый".

3. Непроизводные имена прилагательные

Непроизводные имена прилагательные не образуются от других слов и являются самостоятельными лексическими единицами. Примеры таких слов включают: "черный", "белый", "красный".

4. Сложносоставные имена прилагательные

Сложносоставные имена прилагательные формируются путем сочетания нескольких корней или слов. Например:

- "водонепроницаемый" (вода + непроницаемый).

Они часто используются для более точного описания признаков предметов.

Несмотря на различия в подходах к словообразованию имен прилагательных, существуют общие черты между русским и английским языками. Например:

1. Степень производности: Оба языка позволяют образовывать сложные слова через комбинацию корней.

2. Функциональность суффиксов: Суффиксы играют ключевую роль как в русском, так и в английском языках.

3. Конверсия как универсальный процесс: Переход слов из одной части речи в другую наблюдается в обоих языках.

Выводы. Способы словообразования имен прилагательных имеют свои уникальные черты как в русском, так и в английском языках. Изучение этих особенностей помогает глубже понять структуру языка. Сравнительный анализ показывает не только различия между системами языка, но и их универсальность на уровне базовых лексических процессов.

Список использованной литературы:

1. Современный русский язык часть 2 Словообразование и Морфология /Н.М. Шанский, А.Н. Тихонов. – Москва 1987, издание второе, исправленное и дополненное.

2. Новый словообразовательный словарь русского языка для всех, кто хочет быть грамотным/ А.Н. Тихонов. – Москва: АСТ,2014. – 639 с.

3. Качалова К.Н., Израилевич Е.Е Практическая грамматика английского языка – М., 1996.

4. Шереметьева, А. Г., and Р. Р. Атаева. "ВАРИАНТНОСТЬ КАК ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН." Актуальные проблемы науки. 2018.

O‘QUVCHILARNING IJTIMOIIY MULOQOT KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH VA MA’NAVIY TARBIYA BERISHNING AHAMIYATI

Mo‘minova Shoxista G‘ulomjon qizi

University of Business and Science

Maktabgacha-Boshlang‘ich ta‘lim va jismoniy tarbiya kafedrası o‘qituvchisi

Mo‘minova Soxiba G‘ulomjonovna

Yangiqo‘rg‘on tumani 18-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya. O‘quvchilarning ijtimoiylashuv jarayonida muloqot funksiyalarining mavjud holati va o‘quvchilarning ijtimoiylashuv jarayonida muloqot funksiyalari pedagogik muammo sifatida haqida yozilgan. O‘qituvchilarning o‘zaro axborot almashishi bilan bog‘liq xususiyatlari, uning sinf

jamoasiga singib keta olish qobiliyati bilan bog‘liq. Sinf jamoasida ro‘y berayotgan har qanday voqea va hodisalar o‘qituvchilar nazoratida bo‘lishi, ularning oqibatini o‘qituvchilar tez va adolatli tahlil qilishi va oldini olishi lozim.

Kalit so‘zlar: sinf, o‘qituvchi, o‘quvchi, jamoa, kreativ, qobiliyat, rivojlantirish, metodika, ma’naviyat, tarbiya, muloqot, ko‘nikma.

Абстрактный. Расписано современное состояние коммуникативных функций студентов в процессе социализации и коммуникативные функции студентов в процессе социализации как педагогическая проблема. Характеристики учителя, связанные с взаимным обменом информацией, связаны с его способностью впитываться в классное сообщество. Любые события и происшествия, происходящие в классе, должны находиться под контролем учителей, а педагоги должны быстро и объективно анализировать и предотвращать их последствия.

Ключевые слова: класс, учитель, ученик, коллектив, творчество, способности, развитие, методика, духовность, образование, общение, мастерство.

Abstract. The current state of communication functions in the process of students' socialization and the role of communication functions in the process of students' socialization as a pedagogical problem are discussed. The characteristics of teachers' communication are related to their ability to integrate into the classroom community. Any events and incidents occurring in the classroom community should be under the control of teachers, and their consequences should be quickly and fairly analyzed and prevented by teachers.

Keywords: class, teacher, student, team, creative, ability, development, methodology, spirituality, education, communication, skills.

Muloqot-insonlarning ma’lum bir jamoda yoki guruhda ijtimoiylashuvdagi faoliyatlari jarayonida vujudga keladigan ehtiyojlaridan bo‘lib, faoliyatlari davomida o‘zaro munosabatlarga kirishishi jarayoni hisoblanadi. Muloqot funksiyalari xamma joyda kerak. Ish joyda, transportda, uyda umuman shaxs bo‘lib o‘z meniga ega insonlarda mavjud, shuning uchun ham biz kim bilan qanday muloqot (muomila) qilishni bilishimiz kerak. Insonning qanchalik bilimli, aql-zakovatli ekanligi uning muloqoti orqali namoyon bo‘ladi. Muloqot jarayonida o‘qituvchi qisqa muddatda o‘zining psixologik bilimlariga tayanib o‘quvchilarning psixik xususiyatlarini mukammal bilishga harakat qilishi lozim. O‘quvchilarning ichki dunyosiga, ruhiy holatiga kirib bormasdan, unga nisbatan turli tarbiyaviy jazolar qo‘llash, tanbeh berish mumkin emas. Bu holat o‘quvchilar bilan o‘zaro muloqotni tuzatib bo‘lmas darajada buzilishiga, o‘quvchilarning yashirin holatga, o‘z “qobig‘i”ga kirib olishiga sabab bo‘ladi. Bu faqat faol o‘quvchilar bilan axborot

almashib turish natijasida amalga oshiriladi. Shundagina, o‘qituvchining o‘quv tarbiyaviy jarayondagi faoliyati uchun qulay sharoitlar yaratiladi va ijobiy natijalar beradi. O‘qituvchi ta’lim-tarbiyaviy faoliyatni o‘quvchilar bilan birgalikda tashkil etadi. Bunda sinfning faol o‘quvchilari hamda norasmiy liderlari bilan o‘zaro muloqotning adolatli bo‘lishi muhim ahamiyatga ega: o‘quvchilarni tarbiyaning turli elementlarini ongli ravishda mustaqil ajarishga jalb etish, bunda o‘quvchilarga tashkilotchilik va ijro etish rollarini bajarishga imkoniyat yaratib berish lozim.

O‘qituvchining to‘g‘ri tashkil etilgan muloqoti o‘quvchining o‘zligini anglash funksiyasini takomillashtiradi. Bunda o‘qituvchining vazifasi muloqot asosida o‘quvchilarga o‘zining "Men"ligini anglashni, shaxs sifatida o‘z fikrini dadil va erkin gapirishni, jamoada o‘z o‘rnini bilishni, o‘z-o‘zini baholashni o‘rgatishi kerak. Pedagogik muloqot tuzilishi jihatidan o‘qituvchi ijodkorligining noyob namunasidir. Pedagog olimlar o‘qituvchining o‘quvchilar bilan muloqotiga ko‘plab tavsiflarni ilmiy asarlarida bayon etsalarda, muloqot avvalo, o‘qituvchining shaxsiy psixologik xususiyati sifatida namoyon bo‘ladi. Olimlar esa, muloqot uchun o‘qituvchiga yo‘nalish beradi xolos. Jumladan, rus pedagogi V.A.Kan-Kalikning fikricha, o‘qituvchining pedagogik muloqoti tuzilishi quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: Modellashtirish bosqichida auditori

Modellashtirish bosqichida auditoriyaning barcha andozalarga javob berishi, har bir o‘quvchining psixologik xususiyatlarini o‘rganishi, ta’lim-tarbiyaviy jarayonda uchrashi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklar dinamikasini oldindan ko‘ra olish va bartaraf etish, muloqotning o‘zaro hamkorlik asosida qurilishi, ya’ni muloqot o‘qituvchi shaxsiga emas, balki o‘quvchi shaxsiga ham mos kelishini ta’minlash zarur. Kommunikativ aloqa bosqichida sinf jamoasini o‘zaro muloqotga tez jalb etadigan suhbat texnikasini puxta bilish, ularning barcha qiziqishlariga javob bera olish, erkin fikr bildirishlariga imkoniyat yaratish va o‘quvchilar ongiga ijobiy ta’sir etishning turli usullarini qo‘llash metodlarini egallash lozim. Pedagogik jarayon bosqichida o‘qituvchining faoliyati bevosita ta’lim-tarbiyaviy ishlarni ma’lum bir yo‘nalishga solish, o‘quvchilar tashabbusini qo‘llab quvvatlash, sinf jamoasining rasmiy va norasmiy liderlari bilan adolatli muloqotni tashkil etish, o‘z fikrlarini jamoa fikrlari bilan real sharoitga moslashtira olish ko‘nikmalarini yaratish kabi faoliyat olib boriladi. Natijalar tahlilida o‘qituvchi o‘z faoliyatiga xolisona baho berishi, yutuq va kamchiliklarni inobatga olib, kelgusi ta’lim-tarbiyaviy faoliyatida tanqidiy qo‘llashni bilishi lozim, ushbu yo‘nalishda maqsad, reja va natijalarning birligi ta’minlanadi, o‘quv-tarbiya jarayonida o‘qituvchi o‘quvchilar bilan muloqotni tashkil etish va boshqarishda rahbarlikni, tashabbuskor bo‘la olishni

bilishi kerak. O‘quvchilarning axloqiy jihatdan tarbiyalanganligi uning atrof muhitga nisbatan bo‘lgan munosabatlarida ham namoyon bo‘ladi. Axloqiy tarbiyalanganlik o‘quvchining his tuyg‘ularida ichki kechinmalarida ifodalanadi va xulq atvorida, o‘qituvchi bilan muloqot jarayonida yuzaga qalqib chiqadi. O‘quvchilar bilan yaqin munosabatda bo‘lish va mehribonlikni namoyish etish, o‘qituvchining sinf jamoasi bilan munosabatda to‘g‘ri va odilona muloqotini tashkil etishda asosiy zamin bo‘ladi. Muloqot turli rollar orqali shaxs faoliyati uchun ijtimoiy maydon yaratadi, shaxsning ijtimoiy xulq-atvorini shakllantiradi. O‘qituvchi ta’lim-tarbiya jarayonida o‘zining shaxsiy tashabbuskor va rahbarlik rolini namoyish etadi. Dars jarayonida esa o‘qituvchi o‘quvchilarni tashkilotchi va ijrochi rollarida bo‘lishga imkoniyat yaratishi kerak. Muloqot asosida shaxs o‘zligini tanishni o‘rganadi. O‘qituvchi darsni rejalashtirar ekan, faqat o‘rganilayotgan dars mavzusi to‘g‘risidagi ma’lumotlar asosida o‘quvchilarni axborot ko‘lamiga jalb etishni o‘ylamasligi kerak, balki o‘qituvchining yordamiga muhtoj bo‘lgan o‘quvchilarni topishi, ularga yordam berish uchun sharoit yaratishi, har bir o‘quvchining qiziqishini ta’minlovchi sharoitlarni ko‘ra olishi va o‘zaro hamkorlikni ta’minlashi lozim. Pedagogik faoliyatda o‘qituvchi muloqot asosida o‘quvchilar bilan yaxshi munosabatni tashkil eta olishi, demokratik talablarni qo‘llashi va birgalikda ijodiy faoliyat olib borishi kerak. Pedagogik muloqot esa, bu o‘qituvchi kasbiy faolligining bir ko‘rinishi bo‘lib, bunda ta’lim va tarbiya muammolari o‘qituvchi hamda o‘quv-tarbiya jarayonining boshqa ishtirokchilari o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir vositasi bilan hal qilinadi. Muloqotning har uchala tomonini yaxlit olib qaraganda o‘zaro hamkorlik faoliyatini tashkil qilishning usullari va unda ishtirok etuvchilarning munosabatlari yaqqol namoyon bo‘ladi. Pedagogik muloqot muvaffaqiyatli tashkil etilishi uchun, o‘qituvchi o‘quvchilar bilan hamkorlik faoliyatiga chuqur kirishib keta olishi, shaxsni har tomonlama shakllantirishning maqsad va vazifalarini chuqur anglab, faoliyat olib borishi lozim. Odamlar butun ichki dunyosini, maqsadini, muomala va munosabatlarini bir-birlariga so‘z yordamida yetkazadi, amalga oshiradi. Shu tufayli muloqotda kishilarning muomalalari yoqimli bo‘lishi zarur. Bundaylarni odamlar yoqtiradi, hurmat qiladi. Muloqot ham o‘ziga xos san’atdir. Bu san’atni mukammal o‘rganish har bir insonga zarur. Shu bilan birga, ona tilini mukammal o‘rganmoq har bir insoning muqaddas burchidir. Tilni bilgach: uni ishlata bilish san’atini egallamoq inson uchun zarurdir. Muloqot jarayonida shirinso‘zlik va go‘zal nutq hech qachon, hech qayerda sotilmaydi. Bunga erishmoqlikning birgina yo‘li bor, bu ham bo‘lsa tinimsiz shirin so‘zlashash mashq qilmoqlikdir. Bu esa asosan ko‘p kitob o‘qish yo‘li bilan amalga

oshiriladi. Muomala insonning kimligini ko‘rsatuvchi yuzidir. Izlanishlarning ko‘rsatishicha, pedagogning o‘quvchilarga nisbatan bo‘lgan ijobiy munosabati, ularga tiniq, bosiq tonda murojaat qilishi o‘quvchilarda erkinlikni his qilishda yordam beradi. O‘quvchilarga noto‘g‘ri munosabatda bo‘lish ularda ishonchsizlik kam gap bo‘lishiga, o‘quvchilarda laganbardolik kabi yomon fazilatlar shakllanishiga olib keladi. Muloqotga ta‘rif bersak, bu so‘zlashuv, suhbatlashuv, shaxslararo suhbat va fikr olishuv, og‘zaki nutq shakli bo‘lib, ikki yoki undan ortiq shaxslarni so‘zlashuvidir. Muloqot (munosabat) birgalikda faoliyat ko‘rsatuvchilar o‘rtasida axborot ayirboshlashni o‘z ichiga oladi. Bunda munosabatning kommunikativ jihatida hisobga olinadi. Kishilar munosabatga kirishishda avvalo tilga murojaat qiladilar. Muloqotning yana bir jihatida munosabatga kirishuvchilarning o‘zaro birgalikdagi harakati - nutq jarayonida faqat so‘zlar bilan emas, balki harakatlar bilan ham ayirboshlashdan iborat. Masalan, munosabatga kirishar ekanmiz, u bizni qoniqtirsa imo-ishora bilan muloqotda bo‘lamiz. Munosabatning keyingi jihatida muloqotga kirishuvchilarning bir-birlarini idrok eta olishlaridir. Masalan, biz bir kishi bilan muloqotga kirishishdan avval uni hurmat qilib yoki mensimasdan munosabatda bo‘lamiz. Aynan muloqot davomida uning haddi-harakatlarini kuzatamiz, uning o‘zini tutishi va hokozalar tufayli, muloqotdoshimizga qaysidir ma’noda fikrimiz o‘zgaradi. Demak muloqot insonning muhim jihatlaridan biri sanalib insonning muloqot ma‘daniyati kishilarda salbiy va ijobiy fikrlarni paydo bo‘lishini ta‘minlaydi. Bizning yuksak ma‘naviy ehtiyojlarimizdan biri-bu muloqotga bo‘lgan ehtiyojdir. Muloqotga bo‘lgan ehtiyojimiz qondirilmasa, ongimiz ham rivojlanmaydi. Shuning uchun biz doimo muloqotga bo‘lgan ehtiyojlarimizni qondirishimiz lozim. Kimlar bilandir bo‘lgan muloqotdan qoniqish hosil qilamiz, lekin ayrim hollarda esa biz qoniqmaslikni his qilamiz. O‘quvchi shaxsining shakllanishida muloqot odobining yetakchi rol o‘ynashi uning har bir o‘quvchining shaxs sifatida shakllanishida muhimlikni taqozo etadi. Tarbiya jarayonida har bir o‘quvchini diqqat bilan o‘rganish, uning shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyatlarini bilish, pedagogik nazokatni namoyon qilish, o‘quvchilarning xulq-atvorini ish natijalarini haqqoniy baholash kerak, ularga o‘z vaqtida yordam ko‘rsata olish, oiladagi ahvol bilan qiziqish zarur. Bu borada tarbiyachining pedagogik mahorati asosiy o‘rin tutadi. Har bir oila tinchligi qobil insofli farzandlar voyaga yetkazishga bog‘liq. Hadisi sharifda farzandga ota-ona qoldirgan eng qimmatbaho kiyim bu muloqot odobidir. Farzandlarni muloqot odobiga o‘rgatish ota-ona uchun ham farz ham qarzdur. Muloqot odobining dastlabki kurtaklari oilada shakllanadi. Shu sababli umumiy va milliy qadriyatlarimiz, xalq

og‘zaki ijodiyoti pandnoma va xalq yodgorliklarida muloqot odobi va muloqot odobililikka katta e‘tibor qaratilgan. Birinchi prezidentimiz Muloqot odobi o‘quvchilikdan shakllanadi. O‘quvchi ulg‘ayishi bilan muloqot odobi darajasi kengayib boradi. Muloqot odobi kishi faoliyatini belgilovchi jarayon bo‘lib, uni barcha xatolardan saqlaydi. Natijada uning xulqiy go‘zalligi ortadi. Islom dinida belgilangan muloqot odobi mezonlari umuminsoniy muloqot odobi mezonlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Chunonchi, «Qur‘oni Karim» Inson kamolotining asosiy dasturidir. Unda insonni yuqori cho‘qqiga ko‘tarishga ahamiyat berilgan. «Qur‘oni Karim» ning har bir oyatida kishining kundalik hayotida muloqot odobi mezonlariga og‘ishmay amal qilishini ko‘rsatadi. Muloqot odobi deganda biz tarbiyali degan tushunchani anglaymiz. Muomalali kishi el o‘rtasida e‘zozlidir. Muloqot odobi insoniy fazilat kishi qadrini baland qiluvchi qimmatli sifatidir. U ta‘lim - tarbiyaning asl mevasidir. Aqlning suyanchig‘i hisoblangan muloqot odobi barcha fazilatlarining sha‘ni va xikmatidir. Dono xalqimizning “Adab bozorda sotilmas”, “Muloqot odobi kishi uchun ulug‘lik va fazilatdir”, “Muloqot odobi yo‘qning aqli ham yo‘q”l, kabi naqlari bejiz aytilmagan. Shunday ekan, aql va muloqot odobi bir-biriga bog‘liq, insonda xar ikkovi mavjud bo‘lsagina o‘sha inson kamol topadi. O‘zbekistonning mustaqilligi tufayli ota boo‘quvchirimiz axloq-muloqot odobi haqidagi hikoyatlari, naql va rivoyatlari yosh avlodda milliy qadriyatlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, muloqot odobi va axloqiy ezgulik, insoniylik kabi ma‘naviy qadriyatlar shaxs kamolotida dasturamal bo‘lib kelmoqda. Axloq-ijtimoiy ong shakllaridan biri hisoblanib, har bir kishining jamiyat va oiladagi yurish–turishi, tartib qoidalarining yig‘indisi sifatida gavdalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nikonova O. V. Formirovaniye kulturi obsheniya. Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. Bryansk. 2001. 18 s.
2. Mardonov O‘. Shaxslararo insonparvar axloqiy muloqotlar. Uzluksiz ta‘lim, 2008- yil, 5-son.
3. Nazarov M. Muloqot madaniyati haqida. Muloqot, 2000-yil, 6-son.
4. Muhiddinov A.F. O‘quv jarayonida nutq faoliyati. T.: O‘qituvchi, 1995, 78-b
5. G‘oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002. 1-2 kitob.

MUSIQA DARSLARIDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASHNING AHAMIYATI

Odashaliyeva Fotima Odiljon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti
Musiqqa ta'limi va san'at yo'nsilishi 2 kurs magistranti
e-mail: summerflora768@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola musiqa ta'limida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llashning ahamiyatini o'rganadi. U o'quv tajribasini oshirish, o'quvchilar faolligini oshirish va musiqani chuqurroq anglashda zamonaviy o'qitish vositalari va usullarining rolini ta'kidlaydi. Multimedia resurslari, interfaol platformalar va raqamli vositalar kabi innovatsion texnologiyalarni o'z ichiga olgan holda, o'qituvchilar yanada dinamik, interaktiv va samarali o'qitish muhitini yaratishga yordam beradi. Tadqiqotda zamonaviy ta'lim landshafti ehtiyojlarini qondirish va musiqa ta'limining umumiy sifatini oshirish uchun zamonaviy pedagogik yutuqlarga moslashish muhimligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: musiqiy ta'lim, pedagogik texnologiyalar, o'qitish vositalari, zamonaviy ta'lim, interaktiv ta'lim, multimedia resurslari, raqamli vositalar, talabalarning ishtiroki, innovatsion usullar, ta'lim sohasidagi yutuqlar.

THE IMPORTANCE OF USING NEW PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN MUSIC LESSONS

Annotation: This article examines the importance of using new pedagogical technologies in music education. He emphasizes the role of modern teaching tools and methods in enhancing the learning experience, increasing student engagement, and deepening musical understanding. By incorporating innovative technologies such as multimedia resources, interactive platforms, and digital tools, educators can help create a more dynamic, interactive, and effective learning environment. The study highlights the importance of adapting to modern pedagogical advances to meet the needs of the modern educational landscape and improve the overall quality of music education.

Key words: musical education, pedagogical technologies, teaching tools, modern education, interactive education, multimedia resources, digital tools, student participation, innovative methods, educational achievements.

Kirish. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni musiqa fanlarini o'qitish uchun ham davlat ta'lim standartlarini belgilaydi. Bu esa o'quv rejalarini ishlab chiqish va ta'lim jarayonini tashkil etishni talab etadi. Hozirda ta'lim tizimining barcha bosqichlarida — maktabgacha ta'limdan tortib oliy o'quv yurtlarigacha — shu jumladan musiqa fanlari ham bu standartlarga muvofiq o'qitilmoqda. Ta'lim tizimini yangilash jarayoni jamiyatning taraqqiyot

tendensiyalari bilan bog‘liq. Bugungi kunda, tarixiy shakllangan qonuniyatlar asosida umumiy va ixtisoslashgan pedagogik yo‘nalishlar tez rivojlanmoqda.[1]

Musika va estetik fanlarni o‘qitish metodikasida sezilarli o‘zgarishlar yuz bermoqda. Umumta’lim maktablarida musika fanining o‘qitish metodikasini takomillashtirish masalasi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Musika ta’limining zamonaviy tizimi murakkab jarayonlardan o‘tib, rivojlanishining yangi bosqichiga qadam qo‘ygan. Bu davrda musika ta’limi sohasida islohotlar, nazariy qarashlar o‘rtasidagi tafovutlar, yangi texnologiyalar va o‘qitish usullarini izlash jarayoni davom etmoqda.

O‘zbekistonda musika ta’limida xorijiy tajribalardan foydalanish bugungi kunda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Italiyada "yaxshi ovoz tinglash umrni uzaytiradi" degan maqol bor. Shuningdek, Yaponiya kabi davlatlarda opera tomosha qilgan odamlar ko‘proq baxtli va jonli his qilishadi. So‘nggi yillarda "Musika – ruh uchun vitamin" degan ibora keng tarqalgan. Bu musika inson qalbiga bevosita ta’sir etish qudratiga ega ekanligini ko‘rsatadi. Hozirgi kunda musika terapiyasi (musiqiy davolash) bo‘yicha tadqiqotlar olib borilmoqda.[2]

Muhokama va natijalar

Bolalarning musiqaga bo‘lgan qiziqishi, ularga taqdim etilgan musika orqali rivojlanadi, ularning oilaviy muhiti esa shaxsiy iste’dodlarining rivojlanishiga yordam beradi. O‘qituvchi tomonidan taqdim etilgan kuylarni tinglash va tahlil qilish orqali bolalarda dastlabki psixologik reaksiyalar paydo bo‘ladi. Musika ta’limidagi faoliyat turlari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin: musika tinglash, qo‘shiq kuylash, musika savodxonligi, musiqada ritmik harakatlar bajarish, va bolalarning cholg‘u asboblari ijrochilikni imitasiya qilish. Musiqada aks etgan fikrlar, rang-barang g‘oyalar va obrazlar orqali o‘quvchining ma’naviyatini rivojlantirish mumkin. Haqiqiy musika idrokida hissiy va mazmunli harakatlar, voqealarni estetik tarzda aks ettirish mavjud. Musiqiy idrokda stereotiplardan va sub’ektiv omillardan mustaqil xulosalar chiqarish boshlanadi. Umumta’lim maktablarida musika darsi faqat yuzaki o‘tilmasdan, o‘quvchilarning musika madaniyatiga qiziqishini uyg‘otish zarur.[3]

Musika ta’limiga yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish o‘qitish sifatini oshirish, o‘quvchilarning musiqiy mahorati va ijodini rivojlantirishga ko‘maklashishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta’lim landshafti innovatsion yondashuvni talab qiladi, chunki an’anaviy usullar talabalarni to‘liq jalb qilish yoki jamiyatning tez o‘zgaruvchan talablariga mos kelish uchun etarli bo‘lmazligi mumkin. Shu nuqtai nazardan, yangi pedagogik texnologiyalar an’anaviy o‘qitish amaliyoti va zamonaviy talablar o‘rtasida ko‘prik bo‘lib xizmat qiladi.

Yangi pedagogik texnologiyalarni musiqa ta'limiga tatbiq etishning asosiy afzalliklaridan biri o'quvchilarning faolligini oshirishdir. Misol uchun, raqamli platformalar va dasturiy ta'minot kabi multimedia vositalaridan foydalanish talabalarga klassik kompozitsiyalardan tortib zamonaviy musiqiy tajribalargacha bo'lgan keng ko'lamli musiqiy resurslardan foydalanish imkonini beradi. Bu talabalarga turli xil musiqiy uslublarni o'rganish imkonini beradi, ularning musiqa haqidagi tushunchalarini an'anaviy sinf o'qitish chegaralaridan tashqarida oshiradi.

Bundan tashqari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga katta hissa qo'shishi mumkin. Guruh loyihalari, munozaralar, musiqaga asoslangan o'quv dasturlaridan foydalanish kabi interfaol usullar o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga, o'z fikrlarini ifoda etishga va boshqalar bilan hamkorlik qilishga undaydi. Bunday tadbirlar nafaqat musiqiy bilimlarni, balki o'quvchilarni kelajakdagi faoliyati uchun muhim bo'lgan hayotiy ko'nikmalar bilan ham qurollantiradi.

Bundan tashqari, texnologik yutuqlar o'qituvchilarga o'quvchilar taraqqiyotini baholashni va shaxsiy fikr-mulohazalarni taklif qilishni osonlashtirdi. Ta'limni boshqarish tizimlari yordamida o'qituvchilar o'quvchilarning individual faoliyatini kuzatishi, zaif tomonlarini aniqlashi va har bir talabaning o'ziga xos ehtiyojlarini qondiradigan maqsadli darslarni ishlab chiqishlari mumkin. Bu yanada shaxsiylashtirilgan va samarali o'rganish tajribasini ta'minlaydi.

Biroq, bu afzalliklarga qaramay, musiqa ta'limiga yangi pedagogik texnologiyalarni integratsiyalash bilan bog'liq ba'zi muammolar mavjud. Asosiy to'siqlardan biri bu texnologiyalardan samarali foydalanish uchun o'qituvchilarni etarli darajada tayyorlash zarurati. O'qituvchilar texnologiyani o'qitish usullariga kiritish uchun zarur ko'nikmalar bilan jihozlangan bo'lishi kerak, bu qo'shimcha vaqt, resurslar va kasbiy rivojlanishni talab qilishi mumkin.

Musiqa darslarida muammolilikning mohiyati bolalar ijodiyotini rivojlantirish vositasi sifatida musiqaning mohiyatini anglash, uning nima sababdan aynan shu shaklda rivojlanganligini tushunish imkonini yaratadi. Bastakor musiqa yaratishda hayotning ovozini tinglaydi va uni badiiy obrazlar orqali ifodalaydi. Ijrochi bastakor tomonidan yaratilgan asarlar orqali hayotni musiqiy shaklda eshitishga intiladi, tinglovchi esa bastakor va ijrochi ijodini idrok etish orqali hayotni o'rganishga harakat qiladi. Ushbu jarayonda bastakor musiqada hayotni aks ettirib, tasvirlangan voqealarga doimiy ravishda hissiy baho beradi, bu esa bolalarning e'tiborini jalb qiladi.[4]

Muammolarni ta’lim jarayoniga kiritishning asosiy ahamiyati shundan iboratki, bu jarayon ta’lim oluvchilarni san’atning kelib chiqish sabablari va uning inson ruhiyatiga ko‘rsatadigan ta’sirini anglashga yo‘naltiradi. San’at insonda o‘ziga xos poetik ong, go‘zallikni tushunish va qadrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. “Musika madaniyati” darslarida esa hayotiy voqealarni badiiy obrazlar orqali umumlashtirish, ularga axloqiy va estetik mezonlar nuqtayi nazaridan baho berish katta ahamiyatga ega. Musika hayotni nafaqat falsafiy darajada aks ettiradi, balki insonning his-tuyg‘ulari va fikrlarini yuksaltiradi.

Umumiy qilib aytganda, musiqani rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari maktab o‘quvchilarida badiiy ta’limni shakllantirishga quyidagi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:[5]

- San’atga yo‘naltirilgan rivojlanish pedagogikasini yaratish;
- San’atning rivojlanish jarayoniga turtki beruvchi funksiyasini shakllantirish;
- Pedagogik faoliyat usullarini takomillashtirish;
- Zamonaviy texnologiyalar yordamida musiqiy ta’limni kichik yoshdagi maktab o‘quvchilariga taqdim etish;
- Ijodkorlikni rivojlantirish va musika ta’limining sifatini oshirish;
- Badiiylik mexanizmini chuqurroq o‘rganishga yo‘naltirilgan yondashuvlarni joriy etish.

Yana bir qiyinchilik - bu texnologiyaga haddan tashqari ishonish, bu amaliy musika amaliyotining pasayishiga olib kelishi mumkin. Misol uchun, raqamli vositalar va ilovalar nazariy o‘rganish va musika tahlili uchun foydali bo‘lsa-da, ular jonli asboblarni mashq qilish yoki yuzma-yuz chiqishlar bilan shug‘ullanish muhimligini almashtira olmaydi. Texnologik vositalar va an’anaviy amaliy musika tajribalari o‘rtasidagi muvozanatni saqlash har tomonlama musika ta’limi uchun juda muhimdir.

Musika ta’limiga yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish turli ta’lim sharoitlarida istiqbolli natijalarni ko‘rsatdi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, interaktiv va multimedia o‘quv vositalari bilan shug‘ullanadigan talabalar musika o‘rganishga bo‘lgan qiziqish va ishtiyoqni oshiradilar. Raqamli musika ishlab chiqarish dasturlari, virtual asboblari va hamkorlik uchun onlayn platformalardan foydalanish talabalarga o‘zlarini yanada erkin va ijodiy ifoda etishga yordam berdi.

Bundan tashqari, yangi texnologiyalarning integratsiyasi o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi aloqani yaxshilashga yordam berdi. Onlayn baholash va fikr-mulohazalar mexanizmlari o‘qituvchilarga o‘z vaqtida va individual yordam ko‘rsatishga imkon beradi, bu esa o‘quvchilarning o‘z tezligida rivojlanishiga

yordam beradi. Ushbu yondashuv, ayniqsa, an'anaviy o‘qitish usullari bilan kurashadigan talabalar uchun foydali ekanligi isbotlangan.

Yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham musiqa ta’limini yanada inklyuziv va rang-barang qilishga xizmat qildi. Musiqa janrlari va o‘quv resurslarining keng doirasiga ega bo‘lgan holda, turli kelib chiqishi talabalar o‘zlari bilan rezonanslashadigan musiqani o‘rganishlari mumkin, bu esa mavzuga chuqurroq bog‘lanishni ta’minlaydi. Ushbu inklyuzivlik barcha talabalar uchun yanada qiziqarli va rag‘batlantiruvchi ta’lim muhitini yaratishga yordam beradi.[6]

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, musiqa ta’limida yangi pedagogik texnologiyalarning joriy etilishi o‘quvchilarning faolligi, ijodkorligi va shaxsiy ta’lim olishiga olib keldi. Muammolar mavjud bo‘lsa-da, ayniqsa o‘qituvchilarni tayyorlash va texnologiyani an'anaviy usullar bilan muvozanatlash bo‘yicha, musiqa ta’limiga umumiy ta’sir juda ijobiy bo‘ldi. Texnologiyalar rivojlanishda davom etar ekan, o‘qituvchilar uchun yangilanib turish va zamonaviy o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun o‘qitish strategiyalariga innovatsion yondashuvlarni kiritish juda muhim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. SH.Mirziyoyev “Milliy madaniyatni rivojlantirish konsepsiyasi” Toshkent sh. 2018-yil 28- noyabr PQ-4038-son
2. N. Leontieva / L. S. Vygotskiy “Исследования” 1986. - 573 b.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni – Ta’lim sifatini oshirish bo‘yicha davlat talablari va standartlari.
4. Clark, A. (2019). Innovative Pedagogies in Music Education. Journal of Music Teaching and Learning, 35(2), 123-130.
5. Smith, J., & Brown, L. (2021). Technology Integration in Music Education: Opportunities and Challenges. International Journal of Music Education, 40(1), 45-58.
6. Davis, R. (2020). The Role of Digital Tools in Enhancing Music Pedagogy. Educational Technology Research, 28(3), 67-75.

MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH USULLARI XAMDA MUSIQA DARSLARINI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Odashaliyeva Fotima Odiljon qizi
Namangan davlat pedagogika instituti

Musiqqa ta'limi va san'at yo'nslishi 2 kurs magistranti
e-mail; summerflora768@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola darslarning samaradorligi va faolligini oshirish uchun musiqa ta'limida zamonaviy o'qitish usullarini qo'llashni o'rganadi. Tadqiqot musiqa darslarida multimedia vositalari, interfaol texnologiyalar va o'quvchilarga yo'naltirilgan yondashuvlar kabi innovatsion texnikalarning integratsiyalashuviga urg'u beradi. Ushbu usullardan foydalangan holda, o'qituvchilar o'quvchilarda ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va hissiyotlarni ifodalash uchun yanada dinamik va chuqur o'quv muhitini yaratishi mumkin. Bundan tashqari, maqolada darsni rejalashtirish, baholash va turli xil ta'lim ehtiyojlariga moslashishni yaxshilash, keng qamrovli va yoqimli musiqa ta'limi tajribasini ta'minlash bo'yicha amaliy strategiyalar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: musiqiy ta'lim, zamonaviy o'qitish usullari, multimedia vositalari, interaktiv texnologiyalar, talabaga qaratilgan ta'lim, musiqadagi ijodkorlik, dars samaradorligi, innovatsion ta'lim, musiqa darslariga jalb qilish, moslashuvchan ta'lim strategiyalari.

METHODS OF USING MODERN METHODS IN MUSIC CULTURE LESSONS AND WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF MUSIC LESSONS

Annotation. This article explores the use of modern teaching methods in music education to increase the effectiveness and activity of lessons. Research emphasizes the integration of innovative techniques such as multimedia tools, interactive technologies, and student-centered approaches in music lessons. Using these methods, teachers can create a more dynamic and immersive learning environment for students to express their creativity, critical thinking, and emotions. In addition, the article discusses practical strategies for improving lesson planning, assessment, and adaptation to diverse learning needs, providing a comprehensive and enjoyable music education experience.

Key words: musical education, modern teaching methods, multimedia tools, interactive technologies, student-centered education, creativity in music, lesson effectiveness, innovative education, involvement in music lessons, flexible educational strategies.

Kirish. Musiqqa ta'limi madaniy rivojlanishning muhim jihati bo'lib, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini, hissiy aqlini va madaniy ongini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Bugungi jadal rivojlanayotgan ta'lim landshaftida an'anaviy

usullar ko‘pincha zamonaviy o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondira olmaydi. Innovatsion va zamonaviy o‘qitish usullarini musiqa ta’limiga integratsiyalashuvi yanada qiziqarli, samarali va tegishli ta’lim tajribasini rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Multimedia, interaktiv texnologiyalar va talabalarga yo‘naltirilgan yondashuvlar kabi zamonaviy vositalar an’anaviy darslarni o‘quvchilarni ilhomlantiradigan va ularning musiqiy tushunchalarini kuchaytiradigan dinamik va immersiv tajribaga aylantirishi mumkin.

Ushbu maqola ushbu ilg‘or usullardan musiqa ta’limida o‘qitish va ta’lim natijalarini yaxshilash uchun qanday foydalanish mumkinligini o‘rganadi. U raqamli vositalarni integratsiyalash, ijodkorlikni rivojlantirish va turli xil ta’lim uslublariga murojaat qilish usullarini muhokama qiladi. Bundan tashqari, tadqiqot o‘qituvchilarning nafaqat o‘quv maqsadlariga mos keladigan, balki faol ishtirok etish, tanqidiy fikrlash va musiqani chuqurroq qadrlashni rag‘batlantiradigan musiqa darslarini qanday rejalashtirishi va amalga oshirishi mumkinligi haqida amaliy tushunchalar beradi. Ushbu yondashuvlarni qo‘llash orqali o‘qituvchilar musiqa darslarining samaradorligi va zavqini sezilarli darajada oshirishi, ularning zamonaviy ta’lim sharoitida dolzarb va ta’sirli bo‘lishini ta’minlashi mumkin.[1]

Muhokama va natijalar. Davlatimiz tomonidan qabul qilingan chora-tadbirlar, milliy madaniyat va san’atni yanada rivojlantirishga, shuningdek, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining ajralmas qismi sifatida ko‘riladi. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishiga doir Harakatlar strategiyasi talablari asosida, milliy va jahon tajribalari, mamlakatimizdagi ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar bilan uyg‘un ravishda amalga oshirilishi ko‘zda tutilgan. Bu esa, mamlakatning tarixiy taraqqiyot jarayonida, madaniyat va san’atning xalqimizning ma’naviy boyligini saqlab, avlodlarga yetkazilishini ta’minladi. Madaniyatning ustuvorligini ta’kidlash, jamiyat hayotining yuqori darajasini oshirish, fuqarolarni hamjihatlikka erishtirish, ma’naviyatli, mas’uliyatli va mustaqil fikrlovchi ijodkor yoshlarni tarbiyalashga qaratilgan.[2]

Har tomonlama yetuk va barkamol avlodni tarbiyalab yetishtirish – mustaqil respublikamiz ta’lim tizimi oldidagi eng muhim vazifalardan biridir. Shu sababli, barcha fanlar qatorida musiqiy fanlarni o‘qitishni ham yuqori saviyada tashkil etish, ularning samaradorligini oshirish uchun mavjud imkoniyatlardan maksimal foydalanish lozim. Ayniqsa, bu imkoniyatlarning qaysi biri eng yaxshi natija berishi ustida sinchiklab ishlash muhimdir.

Ma’lumki, umumta’lim maktablarida o‘qitiladigan musiqa madaniyati darslari nafaqat o‘quvchilarga bilim berish yoki ularning dunyoqarashini kengaytirish bilan chegaralanadi, balki ularning qobiliyatlarini rivojlantirish, ijodkorlikni oshirish va ijro mahoratlarini shakllantirishni ham ko‘zda tutadi. Chunki

bu darslar, asosan, amaliy faoliyat – ya’ni jonli harakatlar orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon esa o‘qituvchidan chuqur musiqiy bilim va keng dunyoqarash bilan birga yuqori darajadagi ijrochilik mahoratini ham talab qiladi. O‘qituvchi tomonidan jonli ijro etilgan har bir musiqa asari o‘quvchilar uchun namoyish sifatida xizmat qiladi. Dars jarayonida o‘quvchilar o‘qituvchidan ovoz ishlatish texnikasi, milliy ohanglarni shakllantirish, so‘zlarni ravon talaffuz qilish, intonatsiya va qo‘shiqchilik sirlarini o‘rganadilar.[3]

Shu ma’noda, musiqiy fanlarni o‘qitishda ham ko‘rgazmalilik muhim o‘rin tutadi. Xalqimizning “yuz marta eshitgandan ko‘ra bir marta ko‘rgan afzal” degan naqliga muvofiq, ko‘rgazmalilik jonli va tasviriy vositalar orqali amalga oshiriladi. Umumta’lim maktablarida musiqa madaniyati darslarini ilmiy asosda tashkil etish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarur. Hozirgi zamon texnologiyalari ta’lim jarayonida bir vaqtning o‘zida bir nechta vositani – asbob-uskunalar, laboratoriya jihozlari, axborot va texnik vositalar, ko‘rgazmali materiallar, adabiyotlar, radio va televideniya, kompyuter va boshqalarni – qo‘llash imkonini beradi.

Musiqa fanlarini o‘qitishda yangi texnologiyalarni qo‘llash nafaqat ta’lim jarayonini interfaol qilishga, balki pedagog va metodistlarning kasbiy mahoratini oshirishga ham yordam beradi. Bunday yondashuvlar orqali kinoproektor, radio, televizor, multimedia va gipermatnli ta’lim tizimlari kabi vositalar keng miqyosda qo‘llaniladi.

Zamonaviy texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirishda muayyan bog‘liqlik mavjud bo‘lib, bu quyidagi bosqichlardan iborat:[4]

1. zamonaviy ta’limga ijtimoiy zaruratning yuzaga kelishi;
2. ta’lim tizimiga ijtimoiy buyurtmaning shakllanishi;
3. ilg‘or o‘quv vositalarining yaratilishi;
4. o‘quv vositalarini ta’limda qo‘llash texnologiyalarining rivojlanishi;
5. ta’lim tamoyillari tizimining shakllanishi.

Pedagogik texnologiyalar ta’lim vositalarining yangi avlodini joriy etishda va ulardan samarali foydalanishda asosiy rol o‘ynaydi. Zamonaviy texnologiyalarni asos qilib olgan ta’lim modeli interfaol o‘qitishni keng ko‘lamda tashkil etishni talab qiladi. Shu yondashuv orqali har bir o‘quvchi ta’lim mazmunini quyidagi manbalardan o‘zlashtiradi:[5]

- O‘qituvchi ko‘magida;
- Ma’lumotlar bazasi orqali (fan va o‘quv materiallariga asoslangan);
- O‘quvchilar guruhi bilan o‘zaro fikr almashish orqali.

Pedagogik texnologiyalar modeli quyidagi bosqichlardan iborat:

6. Muammoni aniqlash;

7. Kuzatish va tajriba asosida ma’lumot yig‘ish;
8. Ma’lumotlarni sharhlash va ilmiy faraz ilgari surish;
9. Testlar orqali nazariy g‘oyalarni amaliyotda sinash;
10. Xulosa va tavsiyalar tayyorlash.

Musika madaniyati darslarida qo‘llanilayotgan pedagogik texnologiyalar samaradorligini baholash mezonlari davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlari asosida ishlab chiqiladi. Ushbu darslarning standart talablari o‘quvchilarda bilim, ko‘nikma va ijodkorlikni rivojlantirishga, mustaqil fikrlash va musiqiy didni shakllantirishga qaratilgan. Shu sababli, musiqiy ta’limda texnologik yondashuvni qo‘llash samaradorlikni ta’minlashning asosiy yo‘li hisoblanadi. Texnik vositalar (kompyuter va boshqalar), musiqiy cholg‘u uslublari, ko‘rgazmali jihozlar, amaliy mashg‘ulotlar, psixologik va pedagogik yondashuvlar, ilg‘or o‘qituvchilarning tajribasi kabi omillar samaradorlik mezoni sifatida xizmat qiladi.

O‘zbek xalq qo‘shiqlari bastakorlarining ijodi, mahalliy musiqiy uslublar, folklor qo‘shiqlari va qardosh xalqlar musiqalari, shuningdek, maqom yo‘llari orqali ijro etiladigan asarlar, o‘quvchilarda ijrochilik mahoratini rivojlantiradi.

Musiqiy savodxonlik, barcha musiqiy bilimlarni nazariy jihatdan birlashtiruvchi faoliyat sifatida katta ahamiyatga ega. Dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlar jarayonida, qanday faoliyat (tinglash, ijro etish, musiqiy harakatlar, cholg‘u ijrochiligi) tashkil qilinmasin, ma’lum mavzudagi musiqiy asar o‘rganilib, o‘quvchilarda asarning janri, shakli, tuzilishi, la’d, tempi, dinamikasi, jo‘rovozi va ritmi haqida yangi tushunchalar shakllanadi.

Shuning uchun musiqiy savodxonlik, faqatgina nota yozuvini o‘rganish bilan cheklanmay, balki o‘quvchilarning umumiy musiqiy bilimlarini rivojlantirishga ham yordam beradi.[6]

Xulosa. Musiqiy ritmik harakatlarni bajarish musiqiy faoliyat turlari orasida muhim o‘rin tutadi. Ushbu jarayon nafaqat o‘quvchilarga musiqaning mazmunini anglab yetish va unga mos ravishda o‘z harakatlarini boshqarish mahoratini shakllantirishga yordam beradi, balki turli xalqlar va millatlarning musiqalarini bir-biridan farqlash, musiqaning ritmi, sur’ati, dinamikasi va xarakterini tushunishga ham o‘rgatadi.

Xususan, ritmik harakatlar jarayonida o‘quvchilar musiqaning ichki tuzilishini ham chuqurroq o‘rganadilar.

Yuqorida sanab o‘tilgan barcha faoliyat turlari umumlashtirilgan holda yagona mavzuga bo‘ysundiriladi. Natijada, bu faoliyat turlari va tanlangan mavzular orqali o‘quvchilarning musiqiy dunyoqarashi shakllanadi, ularning estetik tarbiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, mavzuning to‘g‘ri tanlanishi va uni

o‘quvchilarga yetkazishda qo‘llanilgan faoliyat turlari hamda usullar juda katta ahamiyatga ega bo‘lib, samarali ta‘limning muhim vositasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shamsiyev S. I., Ramazonov S. R. O. G. L. Boshlang‘ich sinflarda vokalxor malakalarini shakllantirish va rivojlantirish uslublari //Scientific progress. – 2021. – T. 1. – №. 5. – С. 377-381.
2. Холиков, К. Б. (2022). Вокал, вокалист, вокализ. Ария, ариозо и ариетта. Science and Education, 3(2), 1188-1194.
3. Abdukarimov, O. (2020). O‘zbek xalq musiqasining estetik tarbiyada tutgan o‘rni. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
4. Alimov, R. (2019). Pedagogik texnologiyalar va musiqa ta‘limi. Toshkent: Fan va Texnologiya.
5. Dehnavi, M. (2018). Modern Teaching Methods in Music Education: An International Perspective. Tehran: Musicology Publications.
6. Hasanov, F. (2021). “Interaktiv ta‘lim usullari va musiqa darslari samaradorligi.” Ilmiy Pedagogika Jurnal, 15(3), 45–52.

STEAM TA'LIM YONDASHUVI BILAN BOSHLANG'ICH MAKTAB DARSLARINI TASHKIL QILISH

Madinaxon Turdiyeva A'zamxo'ja qizi
NamDPI magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada STEAM ta'lim texnologiyasi asosida boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilar salohiyatini rivojlantirishdagi o‘rni, an'anaviy ta'lim va yangilangan STEAM ta'limining farqi va afzalliklari: mustaqil va tanqidiy fikrlash, muammolarni oson hal etish kabilar, hamda nazariy va amaliy bilimlarning ahamiyati keng yoritilgan.

Kalit so‘zlar: STEAM(fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika), mustaqil va mantiqiy fikrlash, passiv qabul qiluvchilar, fanlararo integratsiya, izolatsiya, an'anaviy ta'lim muhiti, passive qabul qiluvchilar, bilimga ishtiyoq

Аннотация: В этой статье рассматривается роль образовательной технологии STEAM в развитии потенциала учащихся в начальном образовании, различия и преимущества традиционного образования и обновленного образования STEAM: независимое и критическое мышление,

простота решения проблем и т. д., а также важность широко освещаются теоретические и практические знания.

Ключевые слова: STEAM (наука, технология, инженерия, искусство и математика), независимое и логическое мышление, пассивные учащиеся, междисциплинарная интеграция, изоляция, традиционная среда обучения, пассивные учащиеся, страсть к знаниям.

Annotation: In this article, the role of STEAM education technology in the development of students' potential in primary education, the difference and advantages of traditional education and updated STEAM education: independent and critical thinking, easy problem solving etc., and the importance of theoretical and practical knowledge is widely covered.

Keywords: STEAM (science, technology, engineering, art and mathematics), independent and logical thinking, passive learners, interdisciplinary integration, isolation, traditional learning environment, passive learners, passion for knowledge.

Malumki, Bugungi dunyo talabi yosh avlodni ma'naviy-axloqiy hamda intellektual rivojlantirishni yana takomillashtirish maqsadida ta'lim sifatiga qaratilgan. Shu boisdan Ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarish maqsadida 2018-yil 5-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta'limi boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PF-5538-son Farmoni qabul qilindi. Ushbu Farmon ijrosini ta'minlash maqsadida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi “Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida” gi № PP-3931-son qarori bilan tasdiqlangan “2018-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi” ning

II bo'lim, 11-bandida: Umumiy o'rta ta'limning yangi davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarini takomillashtirish va shu bilan birga STEAM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) metodlarini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish belgilab berilgan. [1] STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika) ta'lim yondashuvining boshlang'ich maktab sinflariga integratsiyalashuvi ta'lim sohasida o'zgaruvchan sakrashni anglatadi.

Biz STEAM yondashuviga asoslangan boshlang'ich maktab sinflarini tashkil qilish sayohatiga kirishar ekanmiz, ushbu ta'lim inqilobining mohiyatini tushunish juda muhimdir. Bu doimiy miyani zo'riqtirib, eslab qolishdan voz kechishni va har qanday mavzu chegarasidan tashqarida bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga o'tishni anglatadi. STEAM bu nafaqat talabalar o'rganadigan narsalar; bu ularning

bilimlarini qanday o‘rganishi va qo‘llashi haqidadir. Bugungi tezkor texnologik taraqqiyot va ijtimoiy o‘zgarishlar davrida STEAM ta'limining ahamiyati o‘quvchilarni zamonaviy dunyo murakkabliklari bo‘ylab yo‘naltiruvchi, ularda hayrat tuyg‘usini va umrboqiy bilim olishga ishtiyoqni uyg‘otadigan kompas vazifasini o‘taydi. STEAM ning boshlang‘ich ta'limga integratsiyalashuviga sayohat shunchaki o‘quv dasturini o‘zgartirish emas; bu kelajak avlodni moslashuvchanlik va zukkolik muhim bo‘lgan kelajakka tayyorlash majburiyatidir. Biz STEAM ta'limining ko‘p qirrali jihatlarini chuqurroq o‘rganar ekanmiz, keyingi bo‘limlar ushbu yondashuvning o‘zgartirish imkoniyatlarini ochib beradi. STEAMning nozik tomonlarini tushunishdan tortib, uning afzalliklarini o‘rganish va qiyinchiliklarni yengib o‘tishgacha bo‘lgan boshlang‘ich darajadagi ta'limni STEAM qanday shakllantirishi mumkinligini har tomonlama o‘rganish bilan yakunlanadi. Ta'lim kelajagiga sayohat STEAM falsafasiga kiritilgan asosiy tamoyillardan boshlanadi. Ta'lim sohasida STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san‘at va matematika) yondashuvi an‘anaviy chegaralardan oshib ketadigan transformativ falsafa sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu bo‘lim o‘rganishning yaxlit, o‘zaro bog‘liq modelini qamrab olish uchun mavzularni sirt darajasidagi tushunishdan tashqariga chiqib, STEAMning nozik tomonlarini o‘rganishga qaratilgan. O‘z mohiyatiga ko‘ra, STEAM - fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikaning uzluksiz integratsiyasini nazarda tutadi, bu fanlar o‘rtasidagi o‘ziga xos aloqalarni tan oladi. STEAM har bir mavzuni ajratib olish o‘rniga, bilimlar o‘zaro bog‘langan muhitni rivojlantiradi, bu haqiqiy dunyo muammolarining ko‘p o‘lchovli tabiatini aks ettiradi. Ko‘pincha faktlar va tajribalar olami sifatida qaraladigan fan STEAM paradigmasi doirasida texnologiya bilan sinergiya topadi. Bu nafaqat ilmiy bilimlarni egallash, balki uni texnologik vositalar orqali qo‘llash, nazariya va amaliy qo‘llash o‘rtasidagi tafovutni yo‘qotishdir. An'anaviy ravishda ilmiy va matematik tamoyillarni qo‘llash sifatida qaraladigan muhandislik STEAMda yangi o‘lchovni oladi. Bu texnik izlanishdan ko‘proq narsaga aylanadi; u ilmiy nazariyalarni aniq natijalar bilan bog‘laydigan, ijodkorlik va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi ko‘prikka aylanadi. San'at STEAM aralashmasiga muhim ijodiy elementni kiritadi. San'at endi alohida soha bilan chegaralanib qolmagan holda, o‘quv jarayonining ajralmas qismiga aylanadi. Ijodkorlik, ifoda va dizayn begona emas, balki ilmiy va matematik tushunchalarga jon beradigan muhim komponentlardir. Ko‘pincha alohida qabul qilinadigan matematika STEAMda birlashtiruvchi tilga aylanadi. U ilm-fan, texnologiya, muhandislik va san'atning turli elementlarini bir-biriga bog‘lab, birlashtiruvchi ip bo‘lib xizmat qiladi. Matematika shunchaki formulalar to‘plami emas; bu fanlar bo‘yicha mantiqiy fikrlash va miqdoriy tahlil qilish uchun vositadir. STEAM shunchaki mavzular to‘plamidan

ko‘ra ko‘proq muhim ko‘nikmalar va fikrlashni rivojlantiradi. Bu tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, hamkorlik va ijodkorlikni targ‘ib qiladi. XXI asrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar. Integratsiyalashgan yondashuv nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchilarni moslashuvchanlik va innovatsiyalar muhim bo‘lgan dunyoga tayyorlaydi. STEAM ta'limining afzalliklari: STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika) ta'lim yondashuvining boshlang‘ich maktab sinflariga integratsiyalashuvi an'anaviy ta'lim doirasidan tashqariga chiqadigan ko‘plab imtiyozlarni taqdim etadi. Ushbu afzalliklarning har biri o‘quvchilarni nafaqat bilimli, balki tanqidiy fikrlaydigan va ijodiy muammolarni hal qiluvchi sifatida shakllantirib, yaxlit va dinamik o‘quv muhitiga hissa qo‘shadi. STEAM yondashuvining o‘ziga xos xususiyatlaridan biri uning amaliy muammolarni hal qilishga urg‘u berishidadir. Talabalar ma'lumotni passiv qabul qiluvchilar emas balki, buning o‘rniga, ular haqiqiy dunyo muammolarini hal qilishda faol ishtirok etadilar. Muhandislik muammolari yechimlarini loyihalash, ilmiy kontseptsiyalardan ilhomlangan san'at yaratish yoki ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun texnologiyadan foydalanish, STEAM alohida mavzular chegarasidan tashqarida bo‘lgan muammolarni hal qilish fikrini rivojlantiradi.

STEAM fanlari faqat sinf bilan chegaralanmaydi; ular kundalik hayotimizning barcha jabhalariga kirib boradi. Smartfonlarimizdagi texnologiyadan tortib, shaharlarimizni shakllantiradigan muhandislik mo‘jizalarigacha, bizni o‘ziga tortadigan badiiy ifodalardan tortib, tibbiy yutuqlar asosidagi ilmiy tamoyillargacha – STEAM hamma joyda mavjud. Ushbu o‘zaro bog‘liqlikni qabul qilish o‘quvchilarga o‘rgangan narsalarining real hayotda qo‘llanilishini ko‘rishga imkon beradi, dolzarblik va qo‘llanilishini his qiladi.

STEAM markazida ijodkorlik va innovatsiyalarni rivojlantirishga sodiqlik yotadi. San'atning STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) fanlariga kiritilishi o‘ziga xos o‘lchov qo‘shadi. Talabalar nafaqat bilim iste'molchilari, balki ilmiy tushunchalar yoki muhandislik dizaynlarini etkazish uchun badiiy ifodadan foydalanadigan ijodkorlardir. Ijodkorlik va innovatsiyaning uyg‘unligi o‘quvchilarni muammolarga zukkolik bilan yondashishga qodir, moslashuvchan fikrlovchi bo‘lishga tayyorlaydi. Bugungi texnologik taraqqiyot hukmron bo‘lgan davrda, STEM fanlari bo‘yicha malaka endi ixtiyoriy emas, balki zarurdir. Biroq, STEAM-da san'atning integratsiyasi o‘quvchilarning nafaqat texnologiya bo‘yicha malakali bo‘lishlarini, balki har tomonlama ko‘nikmalarni rivojlantirishlarini ta'minlaydi. Texnologik asrga bu tayyorgarlik kodlash yoki ilmiy nazariyalardan tashqariga chiqadi; u texnologiyaning jamiyatga ta'siri, axloqiy mulohazalar va

murakkab g‘oyalarni samarali muloqot qilish qobiliyatini tushunishni o‘z ichiga oladi.

STEAM loyihalari ko‘pincha turli ko‘nikmalarga ega talabalar o‘rtasidagi hamkorlikni o‘z ichiga oladi. Muhandislik loyihasi ustida ishlash, texnologik yechimni ishlab chiqish yoki ilmiy kontseptsyaning badiiy tasvirini yaratish, talabalar jamoaviy ishning ahamiyatini bilib oladilar. Hamkorlik kasbiy dunyoda tadqiqot va innovatsiyalarning hamkorlik xarakterini aks ettiruvchi ta'limning asosiga aylanadi. Bu ta'limi faqat bilim berishdan iborat emas; umrbod bilim olishga ishtiyoq uyg‘otadi. Mavzularni o‘zaro bog‘langan va dinamik sifatida taqdim etish orqali STEAM talabalarni ta'limni uzluksiz sayohat sifatida ko‘rishga undaydi. Bu fikrlash doimiy rivojlanayotgan dunyoda kuchli vositaga aylanadi, bu erda moslashuvchanlik va o‘rganishga chanqoqlik shaxsiy va professional muvaffaqiyat uchun zarurdir. Yuqoridagilardan kelib chiqib an'anaviy sinflardagi qiyinchiliklarga to‘xtalib o‘tamiz. An'anaviy sinf muhiti avlodlar uchun ta'limning asosi bo‘lib kelgan bo‘lsa-da, u o‘zining qiyinchiliklaridan holi emas. STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san‘at va matematika) ta'lim yondashuvining boshlang‘ich maktab sinflariga integratsiyalashuvini o‘rganar ekanmiz, maktabning yanada yaxlit va o‘zaro bog‘langan modeliga uzluksiz o‘tishga to‘sqinlik qilishi mumkin bo‘lgan ushbu muammolarni tan olish va hal qilish zarur. An'anaviy sinflarga xos muammolardan biri bu mavzularni qismlarga ajratishdir. Har bir fan ko‘pincha fanlararo integratsiyaga ega bo‘lmagan alohida ob'ekt sifatida ko‘rib chiqiladi. Bunday izolyatsiya o‘quvchilarning bilimlarning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rish qobiliyatiga to‘sqinlik qilishi va real dunyo stsenariylarida sub'ektlarning bir-biri bilan qanday bog‘liqligini tushunishlarini cheklashi mumkin. STEAM mavzularni o‘zaro bog‘langan mavzular sifatida taqdim etish orqali ushbu bo‘linmalarga qarshi kurashadi, bu esa yanada kengroq va yaxlit ta'lim tajribasini taqdim etadi.

An'anaviy sinflar ko‘pincha nazariy bilimlarni amaliy qo‘llashdan ustun qo‘yadi. Talabalar faktlar va formulalarni haqiqiy vaziyatlarda qanday qo‘llashni to‘liq tushunmasdan eslab qolishlari mumkin. Boshqa tomondan, STEAM amaliy o‘rganish va bilimlarni amaliy qo‘llashga urg‘u beradi. Bunday yondashuv nafaqat tushunishni kuchaytiradi, balki o‘quvchilarni nazariya va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni yo‘qotib, olgan bilimlarini mazmunli qo‘llash uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar bilan qurollantiradi. Ammo o‘qituvchilar, ma'murlar va hatto talabalar STEAM kabi innovatsion yondashuvlarni qabul qilishni bosqichma-bosqich va ba'zan qiyin jarayonga aylantirib, belgilangan o‘qitish usullariga o‘rganib qolgan bo‘lishi mumkin. O‘zgarishlarga qarshilikni yengish yangi g‘oyalarga ochiqlik madaniyatini shakllantirish, kasbiy mahoratni oshirish hamda o‘qituvchilarni

yanada yaxlit ta’lim modeliga o’tishlari uchun zarur resurslar va yordam bilan ta’minlashni o‘z ichiga oladi.

An’anaviy sinflar ko‘p jihatdan ma’ruzalar va nazariy ko‘rsatmalarga tayanishi mumkin, bu esa amaliy o‘rganish tajribasi uchun imkoniyatlarni cheklaydi. STEAM, aksincha, tajribaviy o‘rganishga katta e’tibor beradi. Talabalarni amaliy loyihalar, eksperimentlar va hamkorlikdagi faoliyatlarga jalb qilish orqali STEAM nafaqat tushunishni kuchaytiradi, balki ijodkorlik, muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Cheklangan amaliy ta’lim muammosini bartaraf etish pedagogik yondashuvlarni o‘zgartirishni va o‘quv dasturiga amaliy tajribalarni kiritishni talab qiladi.

XXI asrning tez rivojlanayotgan manzarasi yodlash va eslab o‘rganishdan tashqari ko‘nikmalarni talab qiladi. Ba’zida an’anaviy sinflar o‘quvchilarni kelajakda duch keladigan ko‘p qirrali qiyinchiliklarga etarli darajada tayyorlashda etishmayotgan bo‘lishi mumkin. STEAM, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va moslashishga e’tibor qaratgan holda, talabalarga texnologik taraqqiyot, innovatsiyalar va doimiy o‘zgarishlar tufayli dunyoda harakat qilish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va fikrlashni ta’minlash orqali ushbu muammoni hal qiladi.

Boshlang‘ich ta’lim bolaning o‘quv sayohatida asosiy bosqich bo‘lib xizmat qiladi va STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika) ta’lim yondashuvining ushbu bosqichga integratsiyalashuvi o‘rganish tajribasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Boshlang‘ich ta’limda STEAMning ko‘p qirrali roli turli jihatlarni o‘z ichiga oladi, ularning har biri yosh o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga hissa qo‘shadi. STEAM ning boshlang‘ich ta’limga ta’siri, birinchi navbatda, yosh o‘quvchilarning rivojlanish bosqichlariga xos bo‘lgan moslashuvi bilan bog‘liq. Ushbu bosqichda bolalarning o‘ziga xos kognitiv va hissiy ehtiyojlarini tan olgan holda, STEAM ularning tabiiy qiziqishlariga mos keladigan yoshga mos harakatlarni amalga oshiradi. U fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematikani yosh ongning rivojlanish bosqichlariga mos keladigan usullar bilan tanishtiradi, nafaqat ma’lumot beruvchi, balki qiziqarli va kognitiv rag‘batlantiruvchi ta’lim muhitini yaratadi.

Boshlang‘ich ta’limda STEAMning markazida izlanish va izlanishni rag‘batlantirish yotadi. An’anaviy ta’lim tizimlari faol ishtirok etishdan ko‘ra ma’lumot yetkazib berishni birinchi o‘ringa qo‘yib, qiziqishni beixtiyor bo‘g‘ib qo‘yishi mumkin. Biroq, STEAM talabalarni savollar berishga, javob izlashga va atrofdagi dunyoni o‘rganishga taklif qiladi. Faol ishtirok etishga urg‘u berish nafaqat kashfiyotga bo‘lgan muhabbatni uyg‘otadi, balki tadqiqot jarayonini qadrlaydigan fikrlashni ham rivojlantiradi. STEAM kashfiyotga bo‘lgan erta muhabbatni uyg‘otish orqali umr bo‘yi qiziqish asosida o‘rganish uchun poydevor yaratadi.

An'anaviy sinflarda mavzular ko‘pincha bir-biridan ajratilgan holda taqdim etiladi, bu esa bilimning parchalanishiga olib keladi. STEAM, yaxlit yondashuv sifatida, ushbu sun'iy to‘siqlarni yo‘q qiladi, mavzularni kengroq bilim spektrining o‘zaro bog‘langan komponentlari sifatida taqdim etadi. Fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani uzluksiz birlashtirgan loyihalar va tadbirlar orqali talabalar tushunchalarni yaxlit tushunishni rivojlantiradilar. Ushbu yaxlit yondashuv o‘rganish tajribasini boyitadi, talabalarga real dunyo ilovalari va turli ta'lim sohalari o‘rtasidagi aloqalarni tan olish imkoniyatini beradi. Boshlang‘ich ta'limning shakllanish yillari bolaning o‘qishga bo‘lgan munosabati uchun asos yaratadi. STEAM amaliy mashg‘ulotlar, tajribalar va ijodkorlikka urg‘u berib, ijobiy va qiziqarli o‘rganish tajribasini yaratadi. Ta'limni dinamik va qiziqarli jarayonga aylantirib, STEAM sinfdan tashqarida ham hayrat va hayajon tuyg‘usini uyg‘otadi. Bu quvonchli ta'lim muhitiga erta ta'sir qilish, o‘quvchilarni g‘ayratli va o‘zini o‘zi boshqaradigan o‘quvchilarni shakllantirishga, o‘rganishga umrbod muhabbatni rivojlantirishga yordam beradi. Bolalar turli xil o‘rganish uslublari va afzalliklarini namoyish etadilar, bu an'anaviy sinf xonalari moslashishga qiynalishi mumkin. Biroq, STEAM bu xilma-xillikni nafaqat tan oladi, balki faol qabul qiladi. Vizual taqdimotlar, amaliy eksperimentlar, hamkorlikdagi loyihalar yoki badiiy ifodalar bo‘ladimi, turli uslublarga mos keladigan bir qator o‘quv tajribalarini taqdim etish orqali STEAM har bir bolaning o‘zining shaxsiy kuchli tomonlariga mos keladigan tarzda material bilan shug‘ullanishini ta'minlaydi. Ushbu inklyuzivlik har bir talaba uchun ijobiy va shaxsiylashtirilgan ta'lim tajribasini rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta'limda STEAM ta'lim yondashuvining integratsiyalashuvi o‘quvchilarni XXI asrning murakkabliklariga tayyorlash yo‘lidagi dadil qadamdir. U o‘rganishga bo‘lgan muhabbatni, qiyinchiliklarga chidamlilikni va ijodkorlik va innovatsiyalarni qadrlaydigan fikrlashni rivojlantiradi. STEAM ning ta'siri sinfdan ancha uzoqqa cho‘zilib, nafaqat akademik bilimga ega, balki doimiy rivojlanayotgan dunyoda harakat qilish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar, munosabat va qiziqish bilan jihozlangan shaxslarni shakllantiradi. Ta'lim kelajagiga sayohat davom etmoqda va STEAM bizning yo‘lboshchimiz sifatida o‘zgaruvchan va boyituvchi ekspeditsiya bo‘lishni va'da qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Z.B.Sangirova, J.A.Raxmatov. Umumta'lim maktablari uchun STEAM ta'limini joriy etish (metodik qo‘llanma)- Toshkent 2022-y

2. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2018). "STEM Integration in K-12 Education: Status, Prospects, and an Agenda for Research." Washington, DC: The National Academies Press.
3. Sanders, M. (2009). "STEM, STEM education, STEMmania." *Technology Teacher*, 68(4), 20-26.
4. Becker, K., & Park, K. (2011). "Effects of Integrative Approaches Among Science, Technology, Engineering, and Mathematics (STEM) Subjects on Students' Learning: A Preliminary Meta-Analysis." *Journal of STEM Education: Innovations and Research*, 12(5&6), 23-37.
5. Bybee, R. W. (2013). "The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities." Arlington, VA: NSTA Press.
6. http://pravdu.ru/arhiv/zub_karies_obman.htm

CHATGPT: IJTIMOY-PEDAGOGIK DOLZARB MUAMMO SIFATIDA

Mamatov Begzodjon Muhammad o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti Pedagogika yo‘nalishi PED-AU-23 Guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining, xususan, ChatGPT ning ta'lim sohasiga ta'siri va uning ijtimoiy-pedagogik muammolari tahlil qilinadi. ChatGPT ta'lim jarayonini soddalashtirish va samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qilayotgan bo'lsa-da, u bir qator muammolarni ham keltirib chiqaradi. Bu muammolar orasida mustaqil fikrlashning zaiflashishi, axborot ishonchliligi, o'qituvchilarning roli, texnologik tengsizlik va axloqiy masalalar mavjud. Maqolada ushbu muammolarga yechimlar va tavsiyalar ham kiritilgan.

Annotation: This article analyzes the impact of artificial intelligence technologies, specifically ChatGPT, on the field of education and its socio-pedagogical issues. While ChatGPT serves as an important tool for simplifying and enhancing the efficiency of the educational process, it also brings about several challenges. These challenges include the weakening of independent thinking, information reliability, the role of teachers, technological inequality, and ethical issues. The article also provides solutions and recommendations for addressing these issues.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние технологий искусственного интеллекта, в частности ChatGPT, на сферу образования и связанные с этим социально-педагогические проблемы. Несмотря на то, что

ChatGPT служит важным инструментом для упрощения и повышения эффективности образовательного процесса, он также вызывает ряд проблем. Эти проблемы включают ослабление самостоятельного мышления, надежность информации, роль учителей, технологическое неравенство и этические вопросы. В статье также предлагаются решения и рекомендации для устранения этих проблем.

Kalit so‘zlar: ChatGPT, sun'iy intellekt, ta'lim, ijtimoiy-pedagogik muammolar, texnologik tengsizlik, axloqiy masalalar.

Keywords: ChatGPT, artificial intelligence, education, socio-pedagogical issues, technological inequality, ethical issues.

Ключевые слова: ChatGPT, искусственный интеллект, образование, социально-педагогические проблемы, технологическое неравенство, этические вопросы.

Sun'iy intellekt, xususan, ChatGPT, ta'lim sohasida katta o‘zgarishlarni olib kelmoqda. U o‘qitish jarayonini osonlashtirishi, shaxsiylashtirishi va samaradorligini oshirishi mumkin. Masalan, ChatGPT har bir talaba uchun shaxsiy yondashuv bilan ta'lim rejalarini yaratishga yordam beradi. Bu, albatta, juda foydali, chunki har bir o‘quvchi o‘z ehtiyojlariga mos ravishda o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Biroq, texnologiyaning bu yutuqlari bilan birga ba'zi ijtimoiy-pedagogik muammolar ham paydo bo‘ladi. Masalan, o‘quvchilar texnologiyaga haddan tashqari bog‘lanib qolishi mumkin, bu esa mustaqil fikrlash va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini zaiflashtiradi. ChatGPT orqali tayyor javoblar olish o‘quvchilarning o‘z izlanishlarini kamaytiradi, bu esa ularning ijodiy va innovatsion fikrlashini susaytiradi.

Shuningdek, ChatGPT noto‘g‘ri yoki eskirgan ma'lumotlarni taqdim qilishi mumkin. Bu noto‘g‘ri tushunchalarga olib keladi va qarorlar qabul qilishda xatoliklarga sabab bo‘ladi. Axborot ishonchliligi masalasi juda muhim, chunki noto‘g‘ri ma'lumotlar o‘quvchilarning bilim darajasini pasaytirishi mumkin.

O‘qituvchining o‘rni ham muhim. ChatGPT ko‘plab pedagogik vazifalarni bajara olsa-da, o‘qituvchining tarbiyaviy roli va o‘quvchining qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o‘rni katta. Texnologiyaga haddan tashqari tayanish o‘quvchi-o‘qituvchi muloqotini cheklaydi, bu esa ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga salbiy ta'sir qiladi.

Boshqa muammo texnologik tengsizlikdir. ChatGPT'dan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lmagan o‘quvchilar ortda qolishi mumkin, bu esa ta'limdagi

tengsizlikni oshiradi. Har bir o‘quvchi teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi kerak, shuning uchun davlat va xususiy sektorlar birgalikda ishlashlari kerak.

Yana bir muammo – axloqiy masalalar va xavfsizlik. ChatGPT'dan plagiat maqsadida foydalanish yoki shaxsiy ma'lumotlarning xavfsizligi buzilishi mumkin. Texnologiyadan foydalanish bo'yicha axloqiy tamoyillar va qoidalarga rioya qilish talab etiladi.

Shu muammolarni bartaraf etish uchun ChatGPT'dan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish zarur. O‘quvchilar va o‘qituvchilar sun'iy intellektni yordamchi vosita sifatida ishlatishni o‘rganishlari kerak. Shuningdek, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va texnologiyadan foydalanishda axloqiy tamoyillarni ishlab chiqish zarur.

Xulosa qilib aytganda, ChatGPT ta'lim sohasida katta imkoniyatlar yaratmoqda, ammo ba'zi ijtimoiy va pedagogik muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Ushbu texnologiyani oqilona boshqarish va to‘g‘ri foydalanish muhim ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt o‘qituvchilarning o‘rnini bosmasdan, ularga yordamchi bo‘lishi kerak. Talabalarda mustaqil fikrlash va ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirish asosiy maqsad bo‘lishi kerak. Texnologiyalar inson manfaatlariga xizmat qilishi uchun ularni nazorat qilish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2017 yil 20 aprelda qabul qilingan "O‘zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi qaror.

2. Ilmiy maqolalar va tadqiqotlar:

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti. (2022). "Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ahamiyati". Toshkent: TDPU nashriyoti.

Karimov, A. (2020). "Oliy ta'limda interfaol metodlar va elektron ta'limning o‘rni". O‘zbekiston pedagogika ilmiy jurnali, 3(5), 45-56.

3. Xalq pedagogikasi bo‘yicha adabiyotlar va manbalar:

Bekmurodov, S. (2019). "Xalq pedagogikasi va uning zamonaviy ta'limdagi o‘rni". Toshkent: O‘zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti.

Qayumov, R. (2018). "Xalq og‘zaki ijodi va tarbiya". Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.

4. Toshkent davlat pedagogika universiteti va boshqa oliy ta'lim muassasalarining rasmiy nashrlari:

TDPU tomonidan chop etilgan "Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar" risolasi. Toshkent, 2021.

O‘zbekiston Milliy universiteti nashri: "Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarni qo‘llash" jurnali, 2020 yil, 2-son.

5. Xalqaro ilmiy tadqiqotlar va maqolalar:

Smith, J. (2021). "Innovative Teaching Methods in Higher Education". International Journal of Educational Technology, 19(2), 78-89.

Brown, L. (2019). "Digital Pedagogy and Future Prospects". Global Education Review, 15(4), 150-162.

СПЕЦИФИКА ПРИМЕНЕНИЯ НЕЙРОСЕТЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Бакиров Руслан Рамильевич

Магистрант 1-го курса

Чирчикский государственный педагогический университет

Аннотация: Данная статья посвящена изучению специфики применения нейросетевых технологий в образовательном процессе.

Ключевые слова: обучение, метод, процесс, нейросеть, применение, ученик, педагог.

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘quv jarayonida neyron tarmoq texnologiyalaridan foydalanishning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: ta'lim, usul, jarayon, neyron tarmoq, dastur, talaba, o‘qituvchi.

Abstract: This article is devoted to studying the specifics of using neural network technologies in the educational process.

Key words: training, method, process, neural network, application, student, teacher.

Современные технологии стремительно меняют облик образовательного процесса, предлагая новые инструменты и подходы для обучения. Одним из наиболее перспективных направлений стало использование нейросетевых технологий, которые позволяют адаптировать образовательные программы под индивидуальные потребности учащихся, автоматизировать рутинные задачи и сделать процесс обучения более интерактивным.

В условиях растущего объема информации и необходимости подготовки специалистов для быстро меняющегося рынка труда роль искусственного

интеллекта в образовании становится ключевой. Нейросетевые технологии открывают новые горизонты, позволяя не только оптимизировать процесс обучения, но и формировать у учащихся навыки, которые будут востребованы в будущем.

Однако внедрение таких технологий требует тщательного анализа. Важно учитывать их специфику, преимущества и ограничения, а также возможные риски, связанные с этикой использования данных и сохранением приватности.

Применение нейронных сетей в образовательном процессе представляет собой уникальный и перспективный подход к улучшению качества обучения и обучающего процесса.

В образовательном процессе существует множество возможностей для применения и внедрения нейросетей. И одной из таких вариаций является индивидуализированное обучение. Так как нейронные сети могут анализировать данные обучающего процесса каждого ученика, чтобы предложить индивидуализированные учебные материалы и методики обучения, учитывая его уровень знаний, способностей и потребности.

Индивидуальное обучение означает адаптацию учебного процесса к индивидуальным потребностям, стилю обучения, уровню знаний и способностям каждого ученика. Такая система основе анализа данных нейронные сети могла бы предложить индивидуализированные рекомендации ученику, например, по выбору курсов, развитию навыков, участию в дополнительных мероприятиях и т.д. Что помогло бы учащимся в принятии более обоснованных решений относительно своего образования и будущей карьеры. Кроме того, вероятность внедрения нейронных сетей в эту область позволит создавать системы, которые анализируют большие объемы данных о каждом ученике, и предложить оптимальные материалы, методики и подходы к обучению.

Применение нейронных сетей в индивидуальном обучении может значительно улучшить эффективность обучения, помогая каждому ученику достигать своих потенциальных результатов и развиваясь в собственном темпе и с учетом индивидуальных потребностей. Уже существуют программы, которые предназначены для работы в области индивидуального обучения. Например, образовательная платформа Coursera, которая предоставляет пользователям платные курсы обучения, разработанные нейросетью. Платформа Duolingo, которая и так популярна за счет своих методов персонального обучения, сейчас также активно предлагает пользователям платную подписку на обучающие курсы, созданные нейросетью ChatGPT-4o.

Программные средства для применения нейросетей в образовании могут включать в себя Python библиотеки и API-интерфейсы для работы с нейронными сетями, такие как TensorFlow, PyTorch и Keras. Также могут использоваться платформы и сервисы по типу Google Colab, Microsoft Azure Machine Learning и Amazon SageMaker.

Так, по мнению Бахромцева Н.С.: «Сейчас нейросети образуют главную линию искусственного интеллекта, а использование их в образовании – один из интересных примеров практической реализации этой технологии. Помимо индивидуализации и автоматизации процессов, преимуществом использования нейросетей в образовании является их способность собирать и анализировать данные, что позволяет организовать более эффективный образовательный процесс» [1.2019: Б.31].

Таким образом, можно сделать вывод, что необходимо уже сейчас разработать экспериментальную нейронную сеть, которая будет использоваться как платформа для индивидуального обучения с учетом внешних и внутренних факторов как ученика, так и государственного образовательного стандарта.

Еще одной вариацией по использованию нейронных сетей в образовательном процессе можно считать разработку специальной нейросети для оценивания и прогнозирования результатов учащихся. С помощью нейронных сетей можно разработать систему автоматической оценки, которая сможет анализировать работы учеников и предлагать индивидуализированные обратные связи и рекомендации для улучшения учебного процесса. Вместо того чтобы применять традиционные методы оценки, которые могут быть субъективными и не всегда адаптированы к уникальным потребностям каждого ученика, подобные системы используют алгоритмы машинного обучения для более точной и объективной оценки.

Такая нейронная сеть за счет анализа больших объемов данных, собранных из образовательных процессов, будет выявлять паттерны учащихся, современные тренды, понимать тонкости и особенности учебного процесса, предлагая улучшения и отсекая не актуальный учебный материал на основе проанализированных факторов. Поскольку анализ данных и прогнозирование трендов с использованием нейронных сетей играют важную роль в улучшении образовательных практик и принятии обоснованных управленческих решений.

Как уже было сказано, нейронные сети могут анализировать данные о текущих потребностях учащихся и прогнозировать будущие требования к курсам, программам и ресурсам. Что, в свою очередь, позволит

образовательным учреждениям адаптироваться к изменяющимся условиям и предоставлять более релевантные и эффективные образовательные услуги. И при негативных моментах принимать вовремя принимать нужные решения. Подобная практика хоть и косвенно, но сможет обеспечивать учеников поддержкой и необходимыми ресурсами для успешного завершения обучения и дальнейшей работе по специальности.

По мнению экспертов: «Во многих странах активно ведется работа по созданию образовательных нейросетей. Например, в Китае был разработан специальный «EduChat», который позволяет потенциальному ученику подготовиться по нужной теме. Аналог такой нейросети разработали в Австралии совместно с корпорацией Microsoft. Нейросеть называется «EdChat» и предназначена пока только для учащихся школ. Однако если ChatGPT 4o просто отвечает, то EdChat вместо этого даёт подсказку или задаёт наводящий вопрос, совсем как преподаватель или тьютор» [4.2023: X.176].

Основная проблема внедрения нейронных сетей заключается в отсутствии единых правил и ограничений по их применению. В некоторых странах нейронные сети яростно запрещают, опасаясь злоупотребления. В других – активно внедряют в сферы человеческой жизнедеятельности. Безусловно, будут прецеденты злоупотребления и использования нейронных сетей в корыстных целях. Однако заранее проработанные правила и меры ограничений по их применению смогут нивелировать эти негативные факторы и последствия. Что, в свою очередь, позволит достичь небывалого прогресса во множестве сфер.

Следующим вариантом, где педагог активно сможет использовать нейронные сети, – это создание интерактивных образовательных игр, где практические упражнения будут основываться на принципах «Эдьютейнмента» [3.2016: K.3].

Такой материал подойдет как учащимся среднеобразовательных учреждений, так и студентам в высших учебных заведениях. Сама идея игрового обучения не является чем-то новым и активно практикуется в таких странах, как Финляндия, США. А образовательная технология «режиссуры урока» по методу Е.Е. Шулешко [5.1994: Ш.118] сможет заиграть новыми красками с применением нейронных сетей.

При таком сценарии развития событий нейросети упростят педагогу поиск необходимых иллюстраций, и появится возможность создавать специальные интерактивный материал по изучаемой теме. Что, в свою очередь, снизит нагрузку на педагога и повысит качество обучения и интерес у учеников.

Таким образом, применение нейронных сетей в разработке интерактивных учебно-методических комплексов представляет собой мощный инструмент для создания эффективного образовательного опыта, который, в свою очередь, может быть привлекательным и полезным для широкого круга учащихся.

Однако, чтобы осуществить данную концепцию, требуется провести обширное обучение педагогов с целью эффективного применения нейронных сетей. Возможность создания мультязычных курсов обучения с помощью нейросетей. Хотя и незначительный, но тоже вариант по использованию нейросетей в образовательном процессе. Суть данной идеи состоит в публикации своих учебных материалов или курсов на разных языках. С ростом потенциала языковых моделей межязыковые различия в ближайшем будущем не должны стать препятствием к желанию обучаться и заниматься научной деятельностью.

Таким образом, мы приходим к выводу, что автоматизированный перевод и доступ к знаниям на разных языках с помощью нейронных сетей способствуют улучшению доступности образования для всех людей вне зависимости от их языкового принадлежности и способствует межкультурному обмену знаниями.

Еще одним способом использования нейросетей в образовательном процессе является их применение для улучшения и оптимизации организации учебного процесса.

Согласно мнению Вэй Ян Мина: «Применение нейронных сетей в оптимизации организации учебного процесса предрасполагает к его потенциальной автоматизации и конкретизации, Тем самым улучшая качество обратной связи и снижая нагрузку на преподавателей» [2.2017: В.2].

Так, например, обученная нейронная сеть может помочь педагогам автоматизировать рутинные задачи, такие как проверка письменных работ, оценка тестов или составление индивидуальных учебных планов для учащихся. Особенность такой перспективы заключается в том, что нейронные сети, помимо оценки, могут предоставлять учащимся обратную связь о том, что они сделали хорошо, а где есть возможность улучшения. Что, в свою очередь, может включать в себя указание на конкретные ошибки, рекомендации по улучшению или предложения по дальнейшему обучению.

Таким образом, можно сделать вывод, что нейросетевые технологии открывают перед образовательной сферой огромные возможности, делая процесс обучения более адаптивным, интерактивным и эффективным. Их использование позволяет не только индивидуализировать подход к учащимся,

но и автоматизировать множество рутинных задач, что облегчает работу преподавателей и повышает качество образования.

В долгосрочной перспективе нейросетевые технологии станут неотъемлемой частью образования, трансформируя традиционные методы обучения и создавая условия для формирования гибких и востребованных навыков у учащихся. Данный процесс потребует не только технологической адаптации, но и пересмотра педагогических подходов, чтобы максимально эффективно использовать потенциал современных технологий.

Список использованной литературы:

1. Бахромцев, Н. С., & Раксин, А. В. Применение нейронных сетей для анализа и прогнозирования течения спортивного матча. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского, Т.1, 2019г. С.31–38.
2. Вай Ян Мин Применение нейронных сетей для контроля и прогнозирования результатов учебного процесса в вузе: тезисы доклада // ЭСГИ. 2017. №4 (16). С.1-3. – [Электронный ресурс] // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-neyronnyh-setey-dlya-kontrolya-i-prognozirovaniya-rezultatov-uchebnogo-protssessa-v-vuze-tezisy-doklada> (дата обращения: 18.11.2024).
3. Кармалова Е. Ю., Ханкеева А. А. Эдьютейнмент: понятие, специфика, исследование потребности в нем целевой аудитории // Вестник ЧелГУ. 2016. №7 (389). С.1-8. – [Электронный ресурс] // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/edyuteynment-ponyatie-spetsifika-issledovanie-potrebnosti-v-nem-tselevoy-auditorii> (дата обращения: 19.11.2024)
4. Хабибуллин, И. Р. Актуальность использования нейросетей в образовательных целях / И. Р. Хабибуллин, О. В. Азовцева, А. Д. Гареев. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2023. – № 13 (460). – С. 176-178. – [Электронный ресурс] // URL: <https://moluch.ru/archive/460/101127/> (дата обращения: 17.11.2024)
5. Шулешко Е. Е., Ершова А. П., Букатов В. М. Социо-игровые подходы к педагогике. – Красноярск, 1990, С.118.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЯЗЫКОВ И СОВРЕМЕННЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПРОЦЕСС

Зейтуллаева Зарема Асановна

Студентка 3-курса

*Кафедра методики обучения русского языка и литературы
Чирчикский государственный педагогический университет,*

E-mail: zeitullaevazarema@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматриваются важность инновационных подходов к изучению языков и их влияние на современный литературный процесс.

Ключевые слова: инновационные технологии, образовательный процесс, инновационные подходы, язык, литературный процесс.

TIL O‘RGANISHGA INNOVATION YONDASHUVLAR VA ZAMONAVIY ADABIY JARAYON

Zeytullaeva Zarema Asanovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti,

Rus tili va adabiyoti o‘qitish metodikasi kafedrasi 2-kurs talabasi

Elektron pochta: zeitullaevazarema@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada til o‘rganishda innovatsion yondashuvlarning ahamiyati va ularning zamonaviy adabiy jarayonga ta’siri muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: innovatsion texnologiyalar, o‘quv jarayoni, innovatsion yondashuvlar, til, adabiy jarayon.

INNOVATIVE APPROACHES TO LANGUAGE LEARNING AND THE MODERN LITERARY PROCESS

Zeytullaeva Zarema Asanovna

3rd year student

Department of Methods of Teaching Russian Language and Literature

Chirchik State Pedagogical University,

E-mail: zeitullaevazarema@gmail.com

Abstract: This article discusses the importance of innovative approaches to language learning and their impact on the modern literary process.

Key words: innovative technologies, educational process, innovative approaches, language, literary process.

Мы живём в эпоху инновационных технологий. В последнее время внедрение инновационных технологий в различные сферы человеческой деятельности стало очень актуальным. Разумеется, весь этот процесс отразился и на образовании.

Инновационная деятельность – «одно из основных понятий современной педагогики, связанное с созданием новой практики образования» (И.А. Колесникова, А.М. Саранов, В.А. Сластенин, М.А. Петренко, Н.Р. Юсуфбекова и др.) [1]. Дадим определение понятию «новое». В общепринятом представлении – это «впервые созданное или сделанное, появившееся или возникшее недавно, взамен прежнего, вновь открытое» [2].

На современном этапе инновационный подход является основополагающей для развития современного общества. Внедрение инновационных технологий в профессиональную подготовку будущего специалиста является необходимым элементом формирования основ профессионализма. Инновационные технологии в профессиональном образовании способствуют повышению качества обучения. Инновации в деятельности системы профессионального образования – это совокупность новых знаний, подходов и технологий для получения результата в виде услуг образования.

Инновационные педагогические технологии в образовании играют существенную роль и предполагают взаимосвязанную деятельность преподавателя с обучающимися и студентами.

Главной целью инновационных технологий образования является подготовка человека к жизни в постоянно меняющемся мире. Сущность такого обучения состоит в ориентации учебного процесса на потенциальные возможности человека и их реализацию [3]. В образовательных изданиях появилось множество новых терминов таких как: смарт-образование, смарт-технологии, а также разработано множество инновационных подходов. Предлагаю в качестве примера рассмотреть инновационные подходы к изучению языков. Инновационные подходы к изучению языков могут включать использование современных технологий, интерактивных методик и индивидуального подхода к каждому ученику. Например, с помощью онлайн-платформ и приложений можно создавать интерактивные уроки, игры и задания, которые помогут ученикам легче и эффективнее усваивать языковые навыки.

Также важным инновационным подходом является использование коммуникативной методики, которая ставит акцент на практическом использовании языка в реальных ситуациях. Это может включать проведение

дискуссий, ролевых игр, презентаций и других активностей, которые помогут развить у учеников навыки общения на языке.

Современный литературный процесс также претерпел изменения под влиянием новых технологий и социокультурных изменений. С появлением интернета и цифровых платформ стало возможным самостоятельно публиковать свои произведения, обмениваться мнениями с другими авторами и читателями, а также получать обратную связь от аудитории.

Кроме того, современный литературный процесс стал более многообразным и разнообразным. Вместе с классической литературой появились новые жанры и форматы, такие как блоги, социальные сети, электронные книги и т.д. Это открыло возможности для новых авторов и позволило им достичь широкой аудитории без привязки к традиционным издательствам и литературным агентам.

В заключение можно сказать что, инновационные подходы к изучению языков и современный литературный процесс тесно связаны с использованием новых технологий, коммуникативной методикой и разнообразием жанров и форматов. Они открывают новые возможности для обучения и творчества, делая процесс изучения языка и литературы более интересным и доступным.

Список литературы:

1. Андреева Г.М. Социальная психология: учебник для вузов.
2. Боева И.В. Инновационные подходы в изучение иностранным языкам.
3. Резепкина Н.В. Инновационные технологии и методики специального образования как ресурс инклюзивного образования.

Использованные электронные ресурсы:

1. <https://stranatalantov.com/news/primenenie-innovacziionnyix-texnologij-v-obrazovatelnom-proczenesse/>
2. <https://moluch.ru/conf/ped/archive/207/11108/>

YOSHLARNING IJTIMOIIY MOSLASHUVI VA MA’NAVIY TARBIYASI

Qarabayev Jamshid Rustamovich

Namangan davlat universiteti pedagogika kafedrasi katta o‘qituvchisi,

Sharopova Sevinchbonu Akmal qizi

Namangan davlat universiteti pedagogika fakulteti

Ijtimoiy ish yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola yoshlarning ma’naviy tarbiyasi esa ularning shaxsiy rivojlanishini, ijtimoiy javobgarlikni va axloqiy yuksaklikni ta’minlashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: ma’naviyat, axloq, madaniyat, ta’lim-tarbiya, oila.

Abstract: This article focuses on the spiritual education of young people, which aims to ensure their personal development, social responsibility, and moral excellence.

Keywords: spirituality, morality, culture, education, family.

Аннотация: Данная статья направлена на обеспечение духовного воспитания молодежи, ее личностного развития, социальной ответственности и нравственного совершенства.

Ключевые слова: духовность, нравственность, культура, образование, семья.

Moddiy va ma’naviy madaniyatning o‘zaro aloqasi va o‘zaro ta’siri natijasida aqlan yetuk, axloqan yaxlit shakllangan shaxs tarkib topadi.

Inson biron moddiy boylik yaratar ekan, avvalo, uning qurilishi, ishlab chiqarish jarayoni va ta’lim-tarbiyaviy natijasining amaliy ahamiyatini oldindan ko‘ra biladi.

Shaxs sifatida shakllanadigan o‘quvchining ma’naviy kamolotida axloqiy madaniyatning ahamiyati katta. Axloqiy madaniyatga axloqiy bilimlar, malaka va ko‘nikmalar, axloq qoidalari yordamida o‘quvchining xulq-atvori, xatti-harakatlarini boshqarish tizimi kiradi. Axloqiy madaniyat o‘quvchining ko‘p qirrali faoliyat davomida shakllanib va takomillashib boradi.

Axloqiy madaniyatning ko‘rinishlari, uning qirralari va namoyon bo‘lish shakllari xilma-xildir. Insonparvarlik, halollik, tashabbuskorlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, erksevarlik, faollik, ijodkorlik, poklik va shu kabi qator muhim tushunchalar axloqiy madaniyat tushunchalaridir. Bu xislatlar faoliyat jarayonida ma’naviy madaniyatning boshqa madaniyat qirralari bilan birgalikda o‘quvchi ongi va xulqiga ta’sir etadi.

Yoshlarning ijtimoiy moslashuvi – bu ularning jamiyatga yetaklovchi, madaniy va ijtimoiy normalarga moslashish ja rayonidir. Ushbu jarayon quyidagi omillar bilan bog‘liq:

1. Oila – oilaviy muhit yoshlarning asosiy tarbiyasi va ijtimoiy qabulida muhim rol o‘ynaydi.

2. Ta’lim muassasalari – maktab va universitetlar yoshlarning bilim olishlari va ijtimoiy munosabatlar o‘rnatishlariga yordam beradi.

3. Do‘stlar va tengdoshlar - yoshlar o‘z tengdoshlari bilan ijtimoiy tajriba almashadilar va bir- birlariga ta’sir etadilar.

Ma’naviy tarbiya. Yoshlarning ma’naviy tarbiyasi esa ularning shaxsiy rivojlanishini, ijtimoiy javobgarlikni va axloqiy yuksaklikni ta’minlashga qaratilgan. Bu jarayonga quyidagilar kiradi:

a) Tarbiya va axloqiy qadriyatlar – yoshlarga axloqiy normalarni va ijtimoiy qadriyatlarni o‘rgatish.

b) Madaniy me’ros – milliy va umumjahon madaniyatning misollarini o‘rgatib, yoshlarni ularning ahamiyatini tushunishga undaydi.

c) Ruhiy sog‘liq – stress va psixologik muammolarni hal qilishda yordam berish, sog‘lom ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish.

Har ikkala jarayon bir-birini to‘ldiradi va yoshlarning to‘g‘ri tarbiya olishini ta’minlaydi. Bu esa o‘z navbatida jamiyatda barqarorlik va taraqqiyotni ta’minlashga yordam beradi. Zamonaviy jahonda yoshlar psixologiyasidagi o‘zgarishlar ham katta ahamiyatga ega va u bir qator omillar bilan bog‘liq:

Internet va mobil texnologiyalarning tarqalishi yoshlarning ijtimoiy munosabatlariga va fikr yuritish tarziga ta’sir ko‘rsatmoqda. Yoshlar onlayn muloqot orqali o‘zlarini ifoda etish imkoniyatidan foydalanayotganliklari sababli, ularning ijtimoiy ko‘nikmalari o‘zgaradi.

Ijtimoiy havotirlar. Yoshlar ko‘pincha ijtimoiy va iqtisodiy muammolar ishsizlik, ijtimoiy adolatsizliklar kabi omillar ta’sirida psixologik stressni boshdan kechirishmoqda. Bu havotirlar ularning ruhiy holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Identifikatsiya va o‘zligini anglash. Qiyin ijtimoiy sharoitlarda o‘sayotgan yoshlar o‘z identifikatsiasiyasini va shaxsiyligini topish uchun ko‘proq vaqt va energiya sarflaydilar. Bu jarayon ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishi yoki pasaytirishi mumkin.

Ta’lim jarayonlarida yangi usullar va pedagogik yondashuvlar yoshlarning fikrlash tarzini va muammolarini hal qilish qobiliyatini o‘zgartiradi. O‘qiti sh tizimidagi innovatsiyalar yoshlarning ruhiy o‘zgarishlarida muhim rol o‘ynaydi.

Yoshlar jamiyatning eng faol va innovatsion qatlamidir. Ularni moslashish strategiyalarini rivojlantirish orqali ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarda muhim rol o‘ynashlarini ta’minlash mumkin. Yoshlarni jamoat ishlarida faol qatnashishi uchun turli loyiha va dasturlarni taklif qilish ularni jamiyatga integratsiyalashishida yordam beradi. Mahalliy resurslar va imkoniyatlardan foydalangan holda yoshlar uchun ish o‘rinlarini yaratish va ijtimoiy kuchni oshirish mumkin. Ushbu strategiyalar yordamida yoshlarni faol va samara beruvchi jamiyat a’zolari bo‘lishlariga ko‘maklashish darkor.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Asqarova O‘, Maqsudova M. Umumiy pedagogika va psixologiya.
2. Xodjayev B.X., Umumiy pedagogika. Darslik.–Toshkent, “Sano-standart”, 2017 y.434 b.
- 3.Mavlonova R. va boshqalar. Umumiy pedagogika//darslik.–T.: 2016 y. - 538 b.

Актуальность внедрения в образовательный процесс мобильных технологий на основе коллаборативного обучения

Кудратов Максад Ихтиярович

Магистрант 1-го курса

Чирчикский государственный педагогический университет

maqsadqudratov2002@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматривается актуальность внедрения в образовательный процесс мобильных технологий на основе коллаборативного обучения.

Ключевые слова: обучение. технология, интерактивность, перспективы, ученик, платформа, процесс.

Annotatsiya: Ushbu maqolada hamkorlikda ta'limga asoslangan o'quv jarayoniga mobil texnologiyalarni joriy etishning dolzarbligi muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: o'rganish, texnologiyasi, interaktivlik, istiqbollar, talaba, platforma, jarayon.

Abstract: This article discusses the relevance of introducing mobile technologies into the educational process based on collaborative learning.

Key words: learning, technology, interactivity, perspectives, student, platform, process.

В последние десятилетия цифровые технологии кардинально изменили облик образовательного процесса. Современные информационные технологии, а в частности мобильные устройства, не только значительно расширили возможности для получения знаний, но и трансформировали традиционные подходы к обучению. Одной из самых заметных тенденций стала интеграция мобильных цифровых технологий в коллаборативное обучение, которое ориентировано на взаимодействие и совместную работу учащихся для достижения общих образовательных целей. Такой подход

активно внедряется как в традиционных образовательных учреждениях, так и в онлайн-среде, открывая новые горизонты для обучения в различных формах и форматах.

Мобильные технологии предлагают уникальные возможности для более гибкого и динамичного процесса обучения, позволяя учащимся работать в любое время и из любой точки мира. Облачные сервисы, мобильные приложения для общения, платформы для совместного редактирования документов и многие другие инструменты становятся неотъемлемой частью образовательной экосистемы, существенно изменяя привычные формы взаимодействия и расширяя горизонты коллаборации [3.2014: П.22].

В современном мире цифровые технологии играют ключевую роль в формировании образовательного процесса. Развитие мобильных устройств и интернета привело к появлению новых форм взаимодействия, включая коллаборативное обучение, которое становится все более актуальным в условиях глобальной цифровизации.

Коллаборативное обучение (от англ. *collaborative learning*) – это подход к обучению, при котором учащиеся работают совместно в группах для достижения общих образовательных целей [4.2017: X.15]. В его основе лежат принципы активного взаимодействия, совместного решения задач и обмена знаниями. Главной целью такого подхода является не только усвоение учебного материала, но и развитие навыков сотрудничества, критического мышления и коммуникации.

С переходом к цифровым технологиям формы коллаборативного обучения значительно эволюционировали. Традиционные методы, такие как работа в группах в классе, дополнились виртуальными форматами. Что стало возможным благодаря использованию мобильных технологий, которые обеспечивают доступ к обучающим ресурсам и инструментам для взаимодействия в режиме реального времени.

Мобильные цифровые технологии создают уникальные возможности для коллаборативного обучения, делая его более интерактивным, доступным и разнообразным. Сегодня мобильные устройства, такие как смартфоны, планшеты и ноутбуки, играют ключевую роль в образовательных процессах. Их портативность и доступ к интернету позволяют учащимся и преподавателям взаимодействовать в режиме реального времени, независимо от географического положения.

Одной из главных возможностей, предоставляемых мобильными технологиями, является **использование облачных платформ**. Такие сервисы, как Google Workspace и Microsoft Teams, позволяют создавать совместные

документы, презентации или таблицы, которые могут редактироваться сразу несколькими пользователями. Что, в свою очередь, дает учащимся ощущение реального участия в общей работе, даже если они находятся на расстоянии.

Приложения для общения, такие как Zoom, WhatsApp или Telegram, открывают дополнительные каналы для взаимодействия. Данные платформы поддерживают видеоконференции, голосовые звонки и текстовые чаты, что делает возможным проведение обсуждений в реальном времени, совместные мозговые штурмы или презентации проектов. Они особенно актуальны для дистанционного обучения или работы с международными группами студентов, где разница во времени и расстояние больше не являются препятствием.

Современные платформы для управления обучением (Learning Management Systems, LMS), такие как Moodle или Canvas, становятся основой для организации процесса обучения, включая элементы коллаборативной работы. Подобные системы объединяют в себе учебные материалы, задания и инструменты для общения, делая образовательный процесс более структурированным. Встроенные функции, такие как форумы, обсуждения или интеграция с другими инструментами, помогают организовать совместную работу студентов и преподавателей [1.2012: A.389].

Мобильные технологии также **поддерживают широкий спектр интерактивных инструментов**, таких как виртуальные доски (Padlet, Jamboard) или платформы для мозговых штурмов (Miro). Подобные приложения позволяют визуализировать идеи, создавать карты знаний и объединять предложения всех участников в единую структуру. Такие подходы делают обучение более творческим и динамичным.

Не стоит забывать и о роли мобильных приложений, разработанных специально для образовательных целей. Они помогают учащимся оставаться организованными, предоставляют доступ к учебным ресурсам и даже используют игровые элементы, чтобы повысить интерес к обучению. Например, платформы типа Kahoot! или Quizlet превращают обучение в увлекательный процесс, стимулируя конкуренцию и взаимодействие.

Мобильные цифровые технологии изменили саму природу коллаборативного обучения, делая его более доступным, гибким и ориентированным на потребности современного ученика. Это не просто инструменты, а целая экосистема, позволяющая учащимся и преподавателям сотрудничать и добиваться лучших результатов.

Интеграция мобильных технологий в образовательный процесс открывает новые горизонты для коллаборативного обучения, делая его более

эффективным, удобным и вовлекающим. Одним из главных преимуществ является гибкость, которую обеспечивают мобильные устройства. Учащиеся могут работать над проектами, общаться и обмениваться идеями в любое время и из любого места. Что особенно важно в условиях дистанционного обучения или для учеников, находящихся в разных городах или странах. Мобильные технологии позволяют разрушить барьеры физического пространства, создавая виртуальные классы, где можно учиться и взаимодействовать без ограничений [2.2017: Г.43.].

Мобильные устройства способствуют **повышению вовлеченности учеников**. Благодаря интерактивным приложениям и платформам обучение становится более привлекательным, так как ученики получают возможность использовать привычные технологии, которые они активно применяют в повседневной жизни.

Одним из ключевых преимуществ мобильных технологий является их способность поддерживать развитие цифровой грамотности. Работая с приложениями, облачными сервисами и инструментами для совместного редактирования, учащиеся приобретают навыки, которые необходимы для успешной работы в современном мире. Данные технологии помогают не только осваивать учебный материал, но и учат студентов управлять временем, организовывать процессы и эффективно коммуницировать в цифровой среде.

Еще одно важное преимущество – это **повышение скорости и эффективности учебного процесса**. Мобильные технологии упрощают доступ к образовательным ресурсам, которые можно найти и использовать буквально за несколько кликов. Например, вместо поиска информации в библиотеках, ученики могут мгновенно находить нужные материалы в интернете или обмениваться полезными ссылками со своими коллегами по команде. Что, в свою очередь, освобождает время для более глубокого изучения тем и выполнения практических заданий.

Наконец, использование мобильных технологий **помогает разнообразить формы подачи информации**. Интерактивные лекции, видеоролики, виртуальные симуляции и тесты на мобильных устройствах делают обучение более интересным и адаптированным под индивидуальные потребности учеников. Что дает им возможность учиться в собственном темпе, возвращаясь к сложным темам и пересматривая материал столько раз, сколько необходимо.

Таким образом, мобильные технологии не только облегчают процесс обучения, но и делают его более современным и соответствующим потребностям цифрового поколения. Они обеспечивают учащимся новые

инструменты для эффективного взаимодействия, помогая лучше усваивать знания и развивать важные для жизни навыки.

Перспективы развития коллаборативного обучения в контексте мобильных цифровых технологий открывают перед нами многообещающие горизонты, поскольку современные технологии развиваются с каждым днем, и их влияние на образование будет лишь усиливаться. Одним из главных направлений будущего развития является совершенствование платформ и приложений для обучения.

Развитие **гибридных форматов обучения**, где сочетаются традиционные и цифровые методы, продолжит свою экспансии. Уже сейчас мы видим, как многие учебные заведения переходят на формат смешанного обучения, который позволяет использовать мобильные технологии для эффективного взаимодействия между преподавателями и студентами, а также для создания виртуальных совместных пространств для работы и обсуждений. В будущем можно ожидать еще более тесной интеграции этих форматов, что позволит ученикам гибко переключаться между различными методами и подходами в зависимости от учебных потребностей.

Немаловажным является также развитие **инклюзивных технологий**, которые позволяют более эффективно поддерживать учащихся с особыми образовательными потребностями. С помощью мобильных технологий можно создать более доступные условия для таких студентов, предоставляя им инструменты для легкости взаимодействия, визуализации материала или создания индивидуальных траекторий обучения. Развитие технологий синтеза речи, автоматического перевода и адаптивных интерфейсов открывает новые возможности для учащихся, которым требуется дополнительная поддержка.

С учетом глобальной цифровизации образовательные технологии станут все более **мобильными и доступными**. Мобильные устройства будут не просто инструментами, а полноценными учебными платформами, которые позволят учиться в любое время и в любом месте. Возможность быстрого доступа к материалам, онлайн-взаимодействия с преподавателями и коллегами и участие в совместных проектах превратят мобильные устройства в ключевой элемент учебного процесса.

Таким образом, перспективы развития коллаборативного обучения в мобильных цифровых технологиях тесно связаны с инновациями в области информационных технологий, включая искусственный интеллект, виртуальную реальность и гибридные формы обучения. Вышеописанные технологии помогут улучшить качество образования, сделать его более

персонализированным, доступным и безопасным, что значительно повысит эффективность образовательного процесса в будущем.

В заключение, можно утверждать, что интеграция мобильных цифровых технологий в образовательный процесс представляет собой не только тренд, но и необходимое условие для создания современного, гибкого и эффективного подхода к обучению. Коллаборативное обучение, поддерживаемое этими технологиями, открывает новые возможности для взаимодействия учеников, позволяет преодолевать барьеры времени и пространства, а также стимулирует развитие ключевых навыков, таких как критическое мышление, коммуникация и работа в команде.

Перспективы развития коллаборативного обучения в контексте мобильных технологий представляют собой целый ряд захватывающих возможностей. Будущее образования связано с более глубоким внедрением искусственного интеллекта, виртуальной реальности, блокчейн-технологий и других прогрессивных решений, которые сделают образовательные процессы еще более персонализированными, доступными и безопасными.

Таким образом, роль мобильных цифровых технологий в обучении продолжает расти, и их влияние на образование будет все более ощутимым. А также открывает перед учащимися и преподавателями новые горизонты, делая обучение не только более эффективным, но и более увлекательным, интересным и ориентированным на потребности современного общества.

Список использованной литературы:

1. Андреев, А. Н. Особенности подготовки специалистов в сфере информационных технологий и использование компьютерных программ с целью повышения качества самообразования / А. Н. Андреев, С. А. Румянцев // Надежность и качество: труды Международного симпозиума: в 2 томах / Пенз. гос. ун-т. Пенза, 2012. Т. 1. С. 388–391.
2. Гаврилова, Т. В. Виды совместного обучения за рубежом и в России / Т. В. Гаврилова // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2017. № 4 (21). С. 42–45.
3. Путивцева, Н. П. Информационные технологии поддержки принятия решений / Н. П. Путивцева, К. В. Наливко, А. Е. Лекова // Проблемы современной науки и образования. 2014. № 1 (19). С. 21–23.
4. Хансен, М. Коллаборация: как перейти от соперничества к сотрудничеству / М. Хансен; пер. с англ. Ю. Гиматовой. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2017. 285 с.

MANTIQUIY FIKRLASHGA OID DIDAKTIK O‘YINLARNING BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA QO‘LLASHNING AHAMIYATI

¹**Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich**

NamDPI “Boshlang‘ich ta‘lim” kafedrasi o‘qituvchisi

[*abdurasulmirzaakbarov95@gmail.com*](mailto:abdurasulmirzaakbarov95@gmail.com)

²**Rahmonjonova Diyora Saidjon qizi**

[*dilnozaarolova799@gmail.com*](mailto:dilnozaarolova799@gmail.com)

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich ta‘lim jarayonida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan didaktik o‘yinlarning ahamiyati, turlari va qo‘llanilish usullari haqida so‘z yuritadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida analitik va ijodiy fikrlashni shakllantirishga yordam beruvchi o‘yinlar ta‘lim jarayonini qiziqarli va samarali qilishga xizmat qiladi. Maqolada didaktik o‘yinlarning nazariy asoslari, ularning pedagogik ahamiyati va amaliy qo‘llanilishi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, mantiqiy fikrlash, didaktik o‘yinlar, ta‘lim metodikasi, ijodiy fikrlash, o‘yin texnologiyalari, pedagogik yondashuv.

Annotation. This article talks about the importance, types and methods of use of didactic games aimed at developing logical thinking in primary education. Games that help to form analytical and creative thinking in elementary school students serve to make the educational process interesting and effective. The article describes the theoretical foundations of didactic games, their pedagogical significance and practical application.

Keywords: primary education, logical thinking, didactic games, educational methodology, creative thinking, game technologies, pedagogical approach.

Аннотация. В данной статье говорится о значении, видах и методах использования дидактических игр, направленных на развитие логического мышления в начальном образовании. Игры, способствующие формированию аналитического и творческого мышления у учащихся младших классов, служат тому, чтобы сделать учебный процесс интересным и эффективным. В статье описаны теоретические основы дидактических игр, их педагогическое значение и практическое применение.

Ключевые слова: начальное образование, логическое мышление, дидактические игры, методика обучения, творческое мышление, игровые технологии, педагогический подход.

Kirish. Mamlakatimiz zamonaviy ta’lim tizimida kundan kunga inovatsion yondashuvlar asosida katta islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, zamonaviy boshlang‘ich ta’lim sohasida bir qator muhim ishlar olib borilmoqda. So‘nggi yillarda yurtimizda maktablarda matematika o‘qitish ayniqsa boshlang‘ich ta’lim tizimida o‘z salmog‘i, qadami va ahamiyati borasida nihoyatda katta bo‘lgan o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Masalan, 1997-yil 27-avgustdagi “Ta’lim to‘g‘risida” gi Qonunning 12-moddasi I-IV sinflarni o‘qitishga bag‘ishlangan. 1997-yil 6-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi kadrlar tayyorlash milliy dasturi” ning 3.3.1 bandi uzluksiz ta’limni rivojlantirishda I-IV sinflarda o‘qitishni tashkil qilishning rejalari ko‘rsatilgan[1].

Tadqiqot ishining maqsadi sifatida biz boshlang‘ich ta’lim jarayonida bolalarda fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning keyingi ta’lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatiga zamin yaratadi. Didaktik o‘yinlar bu jarayonda muhim metodik vosita sifatida xizmat qilib, bolalarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va o‘quv jarayonini yanada samarali qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda qo‘llaniladigan didaktik o‘yinlarning turlari va ulardan foydalanish metodikasi haqida batafsil ma’lumot beriladi.

Tadqiqot ishida quyidagi ma’lumotlar va masalalar bolalarga avvalo boshlang‘ich ta’lim bosqichida mantiqiy fikrlashni shakllantirish o‘quvchilarning aqliy salohiyatini rivojlantirishga asos yaratadi.

Mantiqiy fikrlash bu:

- Faktlarni tahlil qilish va to‘g‘ri xulosa chiqarish;
- Qarama-qarshi fikrlarni solishtirib, to‘g‘ri tanlov qilish;
- Muammolarni yechishda ijodiy va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari mantiqiy fikrlash asoslarini o‘yin shaklidagi mashg‘ulotlar orqali tezroq o‘zlashtiradilar. Bu jarayonda o‘qituvchining to‘g‘ri tanlangan didaktik materiallardan foydalanishi muhimdir.

Didaktik o‘yinlarning turlari va ularning boshlang‘ich ta’limdagi o‘rni.

Didaktik o‘yinlar bolalarning qiziqishini uyg‘otib, ularga ta’lim jarayonini qiziqarli va foydali o‘tkazishga yordam beradi. Boshlang‘ich ta’limda quyidagi didaktik o‘yinlardan foydalanish tavsiya etiladi:

1. Logik jumboqlar va krossvordlar.

Ushbu o‘yinlar o‘quvchilarning tahlil qilish, sintez qilish va mantiqiy bog‘lanishlarni tushunish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masalan, "Raqamlar sirini toping" yoki "So‘zlar labirinti" kabi o‘yinlar hisoblanib, matematika faniga oid atamalarni aytishadi[3. 2024.B: 207–209]

Masala. O‘yinchi qatorga joylashtirilgan sonlar o‘rtasidagi qonuniyatni topishi kerak. 2, 4, 8, 16,... (?)

Javob: 32.

Masala. So‘zlarni bog‘lash.

Birinci so‘zning oxirgi harfidan boshlab yangi so‘z topish.

“Daraxt” → “Tosh” → “Shoir” → “Rang”.

2. Matematik o‘yinlar.

Raqlamlar bilan bog‘liq mantiqiy masalalarni yechish boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun juda samaralidir. Misol: “10 ga teng bo‘lgan juftliklarni toping” yoki “Misol kimga?” o‘yini. Masalani yechish uchun kerak bo‘lgan bilimlar (qoida, dalil, qonun, teorema, ta‘rif) ishga solinadi. [4. 2023.B: 570–574]

Masala. "Misol kimga?" o‘yini.

Savol: “O‘z vaqtida darsga keladigan o‘quvchi kim?”

Javob: Bolalar sinfdagi eng vaqtida keladigan o‘quvchini nomlashadi.

Savol: “Matematik masalalarni eng yaxshi yechadigan o‘quvchi kim?”

Javob: Har bir bola o‘z fikricha javobni aytadi. Masalan: “Dilshod!”

Savol: “Kim eng yaxshi rasm chizadi?”

Javob: “Laylo!” yoki “O‘zini chizgan rasmlarini ko‘rsat!”

Savol: “Tanaffusda kim doim yugurib yuradi?”

Javob: “Jamshid!”

Savol: “Kim juda xushmuomala va hammaga yordam beradi?”

Javob: “Madina!”

3. Qiyoslash va tasniflash o‘yinlari.

Bu o‘yinlar orqali bolalar obyektlarni turli belgilariga qarab guruhlash va farqlarni aniqlashni o‘rganadilar. Misol: “Ortib borayotgan sonlar qatorini toping” yoki “Ortib boruvchi doiralar”. [5. 2024.B: 12–16]

Masala. Savol: 1, 3, 6, 10,... (?)

Javob: 15 (Bu ketma-ketlikda har bir son oldingisiga ketma-ket 2, 3, 4,... qo‘shiladi).

Savol: 5, 10, 20, 40,... (?)

Javob: 80 (Har bir son ikki barobar ortib bormoqda).

4. Rolli o‘yinlar.

Rolli o‘yinlar o‘quvchilarga mantiqiy muammolarni hayotiy vaziyatlar asosida hal qilish imkonini beradi. Masalan, “Do‘konda xarid qilish” o‘yini orqali bolalar sonlarni hisoblash va qaror qabul qilishni o‘rganadilar. [6. 2024.B: 37–41]

O‘yinning asosiy qoidalari:

1. Do‘kon uchun kichik “rastalar” yoki mahsulotlar ro‘yxati tayyorlanadi. Masalan: mevalar, shirinliklar, o‘yinchoqlar.

2. Mahsulotlarning “narxlari” belgilanadi.
3. Bir o‘quvchi sotuvchi, boshqalari xaridor bo‘ladi.
4. Xaridorlar sotuvchidan mahsulot sotib olish uchun savdolashadi yoki pul to‘lashadi.

Namuna o‘yin ssenariysi:

Do‘kon mahsulotlari va narxlari:

- Olma: 2 tanga
- Banan: 3 tanga
- Shokolad: 5 tanga
- Kitob: 7 tanga

O‘yin boshlanishi:

• **Sotuvchi:** “Salom, mening do‘konimga xush kelibsiz! Nima xarid qilmoqchisiz?”

- **Xaridor 1:** “Menga 2 dona olma va 1 dona shokolad bering.”
- **Sotuvchi:** “2 dona olma — 4 tanga, shokolad — 5 tanga. Jami: 9 tanga.”
- **Xaridor 1:** “Mana 10 tanga.”
- **Sotuvchi:** “Rahmat! Mana 1 tanga qaytim.”

Boshqa xaridorlar:

- **Xaridor 2:** “Menga 3 dona banan kerak, iltimos.”
- **Sotuvchi:** “3 dona banan — 9 tanga. Sizda pul bormi?”
- **Xaridor 2:** “Men 8 tanga olib kelganman. Qanday qilib pulim yetishi mumkin?”

- **Sotuvchi:** “Unda 2 dona banan oling. Bu 6 tanga bo‘ladi.”
- **Xaridor 2:** “Xo‘p, rahmat!”

O‘yindan keyingi savollar:

- Sotuvchiga: “Eng ko‘p qanday mahsulot sotdingiz?”
- Xaridorga: “Pulni qanday boshqardingiz?”

5. Shaxmat va strategik o‘yinlar.

Shaxmat, dama kabi o‘yinlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining strategik fikrlashini rivojlantiradi.

Masala. 1. Taxta va donalar joylashuvi

- Har bir o‘yinchi oldida 16 dona bo‘ladi:
 - 8 piyoda (old qator),
 - 2 fil, 2 ot, 2 tuya, 1 rohib (qirolicha), 1 shoh (orqa qator).
- Donalar quyidagi tartibda joylashtiriladi:
 - **Orqa qator:** tuya, ot, fil, shoh/qirolicha (rangga mos), yana fil, ot, tuya.
 - Old qator: piyodalar.

2. Oddiy qoidalarini tushuntirish

- Har bir dona o‘ziga xos yuradi:
 - **Piyoda:** To‘g‘ri yuradi, ammo diagonal uradi. Birinchi yurishda 2 qadam yurishi mumkin.
 - **Ot:** “L” shaklida yuradi.
 - **Fil:** Diagonal yuradi.
 - **Tuya:** To‘g‘ri chiziqda yuradi.
 - **Qirolicha:** Har qanday yo‘nalishda erkin harakatlanadi.
 - **Shoh:** Har qanday yo‘nalishda bir qadam yuradi.

Boshlang‘ich ta’limda didaktik o‘yinlarni qo‘llashning afzalliklari.

O‘quvchilarning faolligini oshiradi: Bolalar o‘yin jarayonida faol qatnashib, o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Tushunchalarni mustahkamlaydi: Mantiqiy jarayonlarni o‘yin shaklida qayta-qayta qo‘llash o‘quv materialini mustahkam o‘zlashtirishga yordam beradi.

Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi: Guruhda o‘ynaladigan o‘yinlar bolalarda hamkorlik va muloqot ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Ijodkorlikni rivojlantiradi: Didaktik o‘yinlar ijodiy yondashuv va muammolarni noodatiy usullarda hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Xulosa. Boshlang‘ich ta’limda didaktik o‘yinlardan foydalanish mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning samarali usullaridan biridir. Ushbu o‘yinlar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, ijodiy va analitik fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi va o‘quv jarayonini yanada boyitadi. Shuning uchun o‘qituvchilar o‘z dars jarayonlarida didaktik o‘yinlardan faol foydalanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. O‘zbekiston Respublikasi kadrlar tayyorlash milliy dasturi” ning 3.3.1 bandi.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni.
3. Mirzaakbarov, A.M.,& Ummataliyev, U.I.o‘g‘li. (2024). Mantiqiy xatoliklarni topishni o‘rgatish. Educational Research in Universal Sciences, 3(3 SPECIAL), 207–209. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5932>
4. Mirzaakbarov, A. M. (2023). Talabalarni mantiqiy fikrlashga o‘rgatishda interfaol usullardan foydalanish yo‘llari. Educational Research in Universal Sciences, 2(13 SPECIAL), 570–574. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4330>

5. Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich. (2024). Ways to teach future teachers to think logically through japanese puzzles. Conferencea, 12–16. Retrieved from <https://www.conferencea.org/index.php/conferences/article/view/3120>
6. Mirzaakbarov, A. (2023). Bo‘lajak o‘qituvchilarning aniq fanlar orqali mantiqiy fikrlashga o‘rgatish yo‘llari. <https://scienceweb.uz/publication/14850>
7. Soliyeva G. “Didaktik o‘yinlar va ta’limdagi innovatsiyalar”. Toshkent, 2022.
8. Muhiddinova R. “Mantiqiy fikrlash va uning rivojlanish usullari”. O‘zbekiston pedagogik jurnali, 2023.
9. Piaget J. “Bolalar mantiqiy fikrlashi asoslari”. Parij, 1972.
10. Davlatov S. “Boshlang‘ich ta’limda o‘yin texnologiyalari”. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2021.

DAVLAT TA'LIM STANDARTLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR VAZIFALARI

Karimov Islomjon Isroiljon o‘g‘li

NamDPI tayanch doktoranti

[*karimovislomjon073@gmail.com*](mailto:karimovislomjon073@gmail.com)

Annotatsiya: mazkur maqolada Yangi O‘zbekiston ta’lim tizimining sifatini oshirish, zamonaviy talablar va xalqaro ta’lim me’zolariga mos ravishda ta’lim standartlarini yangilash zaruriyati muhokama qilinadi. Davlat ta’lim standartlarining maqsadi, ularning samaradorligini oshirish uchun zarur bo‘lgan asosiy yo‘nalishlar ko‘rib chiqiladi. Pirovard natijada, maqola o‘qituvchilar, talabalar va ta’lim muassasalari uchun yangi imkoniyatlar yaratishga qaratilgan strategik rejalashtirishni amalga oshirishda foydali manba bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: DTS, o‘quv dasturlari, ta’lim resurslari, sifatli ta’lim, ta’lim tizimi, xalqaro tajriba, pedagogik metodlar, innovatsiyalar.

Abstract: this article discusses the need to improve the quality of the educational system of New Uzbekistan, to update educational standards in accordance with modern requirements and international educational criteria. The purpose of the state educational standards, the main directions necessary to increase their efficiency are considered. Ultimately, the article can be a useful resource for strategic planning aimed at creating new opportunities for teachers, students and educational institutions.

Key words: DTS, educational programs, educational resources, quality education, educational system, international experience, pedagogical methods, innovations.

Аннотация: в данной статье рассматривается необходимость повышения качества образовательной системы Нового Узбекистана, обновления образовательных стандартов в соответствии с современными требованиями и международными образовательными критериями. Рассмотрены цель государственных образовательных стандартов, основные направления, необходимые для повышения их эффективности. В конечном итоге статья может стать полезным ресурсом для стратегического планирования, направленного на создание новых возможностей для преподавателей, студентов и образовательных учреждений.

Ключевые слова: ДТС, образовательные программы, образовательные ресурсы, качественное образование, образовательная система, международный опыт, педагогические методы, инновации.

Kirish. Davlat ta’lim standartlari, har bir mamlakatning ta’lim tizimining asosiy negizini tashkil etadi va ularning sifatini oshirish ta’lim jarayonining samaradorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Ta’lim standartlari, nafaqat o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini belgilab beradi, balki o‘qituvchilar uchun ham ma’lum bir me’yor va talablarni belgilaydi. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida davlat ta’lim standartlarini takomillashtirish ustuvor vazifalardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Prezidentimizning “Mening qat’iy ishonchimga ko‘ra, jamiyatda ta’limning nufuzini oshirish va yoshlarning kamolotga erishishini rag‘batlantirish – bu barqaror va izchil taraqqiyotga erishishning kafolatidir”, [1. 2022:B.272] degan fikrlarida ham ushbu mavzuning qay darajada dolzarb ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Tahlillar va natijalar. Davlat ta’lim standartlarini takomillashtirish jarayonidagi dolzarb masalalar, mavjud muammolar va ularni hal etish yo‘nalishlari ko‘rib chiqilar ekan, bunda ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning zamonaviy talablarga javob beradigan bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishlarini ta’minlash maqsadida davlat ta’lim standartlaridagi o‘zgarishlar zarurdir. Shuningdek, xalqaro tajribalar tahlil qilinib, O‘zbekistonda amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan innovatsion yondashuvlar taklif etiladi. Davlat ta’lim standartlarini takomillashtirishning zarurligini asoslab berish va bu jarayonda qanday strategiyalarni qo‘llash mumkinligini aniqlashtirilar ekan yurtimizda ta’lim islohotlari yangi bosqichga kirayotganligiga ugg‘u berish lozim. Yangi O‘zbekistonda davlat ta’lim standartlarini takomillashtirishning bir qator ustuvor vazifalari quyidagilari mavjud.

Avvalambor, Ta’lim jarayonida o‘quvchilar va talabalarning bilim va ko‘nikmalarini yuqori darajada shakllantirish uchun standartlarni yangilash muhim bir vazifadir. Ta’lim standartlarini yangilashda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, masalan, faol o‘qitish metodlari, loyiha asosidagi ta’lim, hamkorlikda o‘qitish va individual yondashuvlar qo‘llanilishi kerak. O‘qitish jarayonida raqamli texnologiyalar va onlayn platformalardan foydalanish, shuningdek, interaktiv vositalar yordamida o‘quvchilarning qiziqishini oshirish maqsadga muvofiqdir. Ta’lim standartlari yangilanishi bilan birga, mavjud kurslar va dasturlarni zamonaviy talablar va bozor ehtiyojlariga mos ravishda qayta ko‘rib chiqish zarur. O‘quvchilarning bilimini baholash tizimini yanada diversifikatsiya qilish zarur. Bu nafaqat an’anaviy testlardan, balki loyiha ishlari, taqdimotlar va amaliy mashg‘ulotlardan iborat bo‘lishi mumkin.

Ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalar va metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish. Boshqa davlatlarning muvaffaqiyatli ta’lim tizimlari tajribasidan foydalanib, eng yaxshi amaliyotlarni joriy etish mumkin.

O‘qituvchilar uchun malaka oshirish dasturlari tashkil etilib, ularning pedagogik ko‘nikmalarini rivojlantirishga e‘tibor qaratilishi lozim. Ta‘lim -tarbiya sohasida mehnat qilayotgan har bir mutaxassis bugungi kunda pedagogikada yuzaga kelayotgan yangi tushunchalarni anglashi, shuningdek, darslarni loyihalash asosida o‘qitish usulini egallashlari kerak. [2. 2012:B.4] Ta‘lim jarayonida talabalar fikrlarini tinglash va ularni hisobga olish orqali ta‘lim sifatini oshirish mumkin. Har bir o‘quvchining ehtiyojlarini inobatga olib, inkluziv ta‘lim muhitini yaratishga e‘tibor berish lozim.

Ikkinchidan, ta‘lim resurslari va subyektlarining o‘zaro bog‘liqligini ta‘minlashni nazarda tutadi. Ta‘lim standartlari va milliy ta‘lim dasturlari o‘rtasida uzviylikni yaratish, bu esa o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun aniq yo‘nalishlar belgilaydi. Bunda ta‘lim bosqichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik ham inobatga olingan holda ta‘lim talablarini ishlab chiqilishi zarurdir. Ta‘lim tizimi har bir jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ta‘lim bosqichlari va resurslari o‘rtasidagi uzviylik, samarali ta‘lim jarayonini tashkil etishda asosiy omil hisoblanadi. Ta‘lim tizimida boshlang‘ich, o‘rta va yuqori ta‘lim bosqichlari mavjud bo‘lib, har bir bosqichning o‘ziga xos maqsad va vazifalari bor. Ushbu bosqichlar orasidagi uzviylik, ta‘lim jarayonining davomiyligini ta‘minlaydi va talabalarning intellektual rivojlanishiga yordam beradi. Ta‘lim resurslari (materiallar, pedagog kadrlar, texnologiyalar) ta‘lim jarayonini qo‘llab-quvvatlaydi. Har bir bosqichda kerakli resurslarning mavjudligi va sifatini oshirish, samarali natijalarga erishishni ta‘minlaydi. Davlat ta‘lim standartlari barcha ta‘lim bosqichlarida yagona yondashuvni belgilaydi. Ularni takomillashtirish, zamonaviy talablarga javob beruvchi bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Davlat ta‘lim standartlarini takomillashtirishda ta‘lim bosqichlari va resurslari o‘rtasidagi uzviylikni mustahkamlash zarurdir. Bu nafaqat talabalarning bilim darajasini oshiradi, balki ularning kelajakdagi faoliyatlariga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Uzviylikni oshirish yo‘llari:

- pedagogik integratsiya orqali har bir bosqichda o‘qituvchilar orasida hamkorlikni kuchaytirish.
- resurslarni optimallashtirish bilan ta‘lim materiallarini har bir bosqich uchun moslashtirilgan holda ishlab chiqish.
- innovatsion texnologiyalar yordamida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish orqali interaktiv o‘qitishni rivojlantirish.

Uchinchidan, ta‘limga bo‘lgan talablarni aniqlashda modiy texnik bazaning qay darajada ekanligini inobatga olish vazifasiga e‘tibor qaratish lozim. Ta‘limga bo‘lgan talablarni aniqlashda moddiy-texnik baza muhim ahamiyatga ega. Bu baza

ta’lim jarayonining sifatini ta’minlaydigan, o‘qitish va o‘rganish jarayonlarini samarali amalga oshirishga yordam beradigan vositalarni o‘z ichiga oladi. O‘qish uchun zarur bo‘lgan joylarning qulayligi, ularning jihozlanishi va xavfsizlik shartlari, o‘qitish jarayonida foydalaniladigan texnologik vositalar (kompyuterlar, proyektorlar, laboratoriya asboblari va boshqalar) mavjudligi va sifatini baholash, Darsliklar, qo‘llanmalar, multimedia materiallari va boshqa resurslarning dolzarbligi va sifatini aniqlash, internet va axborot resurslariga kirish imkoni kabi zarur vositalar yetarli darajada ta’minlanishi lozim.

Zamonaviy ta’limda onlayn resurslardan foydalanish muhim ahamiyatga ega, shuning uchun internetning mavjudligi va tezligi ham hisobga olinishi kerak. Ta’lim jarayonining qoniqarli darajada tashkil etilishi uchun ta’lim muassasalarida oqimlar, dars jadvali, asosiy fanlar bo‘yicha o‘qitish tizimining samaradorligini baholash va moddiy-texnik bazaning samaradorligini baholovchi ko‘rsatkichlar (masalan, darslarda qatnashuv darajasi, o‘quvchilarning muvaffaqiyati) tahlil qilinishi lozim. Moddiy-texnik bazaning holati ta’lim sifatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qiladi. Shuning uchun ta’lim tizimini rivojlantirishda ushbu jihatlarni batafsil o‘rganish zarurdir.

To‘rtinchidan, ta’lim oluvchilarning yosh xususiyatlarining ta’lim standartlarini belgilanishida e’tiborga olinishi lozim. Ta’lim oluvchilarning yosh xususiyatlari ta’lim standartlarini belgilashda juda muhim rol o‘ynaydi. Har bir yosh davrida bolalarning psixologik, fizik va emosional rivojlanishi o‘ziga xos, shuning uchun ta’lim jarayonida bu jihatlarni hisobga olish zarur. Bolalarning yoshiga qarab, ularning fikrlash qobiliyati, diqqatini jamlash va tushunish qobiliyatlari farq qiladi. Ta’lim standartlari shu rivojlanish bosqichlariga mos kelishi kerak. Yosh bolalar ko‘proq emotsional va ijtimoiy ko‘nikmalarga muhtoj. Ularning o‘zaro munosabatlari va hissiyotlarini inobatga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish muhimdir. Yosh bolalar jismoniy faoliyatga ehtiyoj sezadilar. Ta’lim standartlarida jismoniy faollik va sog‘lom turmush tarzini rag‘batlantiruvchi elementlar bo‘lishi lozim. Rivojlangan mamlakatlar ta’lim tizimida shaxs ijtimoiylashuvini ta’minlovchi yetakchi omil sifatida ta’lim jarayoni e’tirof etilsa, biz shaxsning shakllanishida talim hamda tarbiya jarayoni birdek ahamiyatga ega ekanligiga urg‘u beramiz. [3. 2019.B.12]

Har bir yosh toifasiga mos keladigan o‘qitish usullari tanlanishi kerak. Yosh bolalar uchun interaktiv, o‘yin orqali ta’lim berish usullari ko‘proq samarali bo‘ladi. Har bir bola o‘ziga xosdir, shuning uchun ta’lim jarayonida individual yondashuvni ta’minlash muhimdir. Bu ularga o‘z qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi.

Ta’lim dasturlarida beriladigan materiallar va mavzular bolalarning yoshiga mos bo‘lishi zarur, shunda ular qiziqishni his qiladilar va o‘rganishga intilishadi. Ota-onalar bilan yaqin aloqada bo‘lish orqali bolalarning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunib olish mumkin, bu esa ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi. Umuman olganda, ta’lim oluvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish nafaqat ularning bilim olish jarayonini yaxshilaydi, balki ularning shaxs sifatida rivojlanishini ham qo‘llab-quvvatlaydi.

Xulosa. Davlat ta’lim standartlarini takomillashtirishning ustuvor vazifalari ta’lim tizimining sifatini oshirish, ta’lim jarayonini zamonaviy talablarga javob beradigan holga keltirish va o‘quvchilarning kompetentsiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu vazifalar, o‘z navbatida, ta’lim muassasalarining infratuzilmasini yangilash, o‘qituvchilarni malakasini oshirish va ta’lim dasturlarini zamon bilan hamnafas qilishni talab etadi.

Shuningdek, davlat ta’lim standartlarini takomillashtirishda innovatsion texnologiyalarni joriy etish va xalqaro tajribalarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonlarda barcha ishtirokchilar – davlat organlari, ta’lim muassasalari va jamiyat vakillari o‘rtasida samarali hamkorlik tashkil etilishi zarur. Umuman olganda, davlat ta’lim standartlarini yangilash orqali biz sifatli ta’lim tizimini yaratishga erishamiz va yosh avlodimizning kelajagini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Uchinchi nashri. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2022. – 416 bet.

2. «Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat» fanining o‘quv mashg‘ulotlarini loyihalash (Pedagogik texnologiya milliy modelining amaliyotga tatbig‘i): magistratura mutaxassisliklarning talabalari uchun o‘quv qo‘llanma/M.Tojiyev; O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi; B. H. Rahimovning umumiy tahriri ostida. Qayta ishlangan va to‘ldirilgan 2-nashri. — T. : «Tafakkur- Bo‘stoni», 2012. — 224 b.

3. Tolipov, O‘tkir. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat (O‘quv qo‘llanma)/ Dilnoz Ro‘ziyeva / -Toshkent: “INNOVATSIYA-ZIYO”, 2019, 276 b.

TA'LIMDA SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH YO'NALISHLARI

Shakirova Yulduz Saydaliyevna dotsent,

Odiljonov Xusanjon Niyozbek og‘li

Farg‘ona politexnika instituti 69-24 M guruh talabalari

Annotatsiya: sun'iy intellekt (SI) va raqamli ta'lim texnologiyalari zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ushbu yondashuv o'quvchilarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirib, ta'lim sun'iy intellekt fati va samaradorligini oshiradi. Mazkur maqolada sun'iy intellekt yordamida ta'lim jarayonini rivojlantirishning asosun'iy intellekt y yo'nalishlari, joriy qilishdagi to'sun'iy intellekt qlar va ularni yengib o'tish usullari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, sun'iy intellekt algoritmlar, sun'iy intellekt texnologiyalari, raqamli ta'lim texnologiyalari.

Аннотация: искусственный интеллект (ИИ) и цифровые образовательные технологии становятся неотъемлемой частью современного образовательного процесса. Такой подход расширяет возможности обучения студентов и увеличивает судьбу и эффективность образовательного искусственного интеллекта. В данной статье рассмотрены основные направления развития образовательного процесса с помощью искусственного интеллекта, проблемы искусственного интеллекта при реализации и пути их преодоления.

Ключевые слова: искусственный интеллект, алгоритмы искусственного интеллекта, технологии искусственного интеллекта, технологии цифрового обучения.

Abstract: Artificial intelligence (AI) and digital educational technologies are becoming an integral part of the modern educational process. This approach expands the learning opportunities of students and increases the fate and effectiveness of educational artificial intelligence. This article examines the main directions of development of the educational process using artificial intelligence, problems of artificial intelligence in implementation and ways to overcome them.

Key words: artificial intelligence, artificial intelligence algorithms, artificial intelligence technologies, digital learning technologies.

Jamiyatning hozirgi rivojlanish bosqichi raqamlashtirish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ta'lim sohasun'iy intellekt bu jarayonda yetakchi o'rinlardan biri

hisoblanadi. Hozirgi kunda sun‘iy intellekt va raqamli texnologiyalar ta‘lim sifatini oshirishda innovatsion imkoniyatlarni ochib berish bilan birga ular yordamida o‘quv jarayonlarini avtomatlashtirish va pedagogik yondashuvlarni kuchaytirishga e‘tiborini qaratilmoqda.

Ta‘lim sohasida innovatsion texnologiyalarning jadal rivojlanishi va ulardan samarali foydalanish, bugungi kunda har bir mamlakatda ta‘lim sifatini oshirishda katta o‘rin tutadi. Sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta‘limga integratsiyasi esa, o‘quvchilarga individual yondashuvni ta‘minlash, ta‘lim jarayonlarini avtomatlashtirish, o‘qituvchilar uchun ma‘lumotlarni tahlil qilish va o‘quvchilarning muvaffaqiyatini prognozlash kabi imkoniyatlarni yaratmoqda.

Shu nuqtai nazardan, ta‘lim sun‘iy intellekt texnologiyalari, neyron tarmoqlar va sun‘iy intellekt asosidagi boshqa kiber-fizik tizimlar, shuningdek, robotlar va robototexnika ob‘ektlarini qo‘llash uchun boshlang‘ich nuqtaga aylanib bormoqda.

Ta‘limdagi raqamlashtirish ushbu texnologiyalarning joriy etilishi ta‘lim jarayonini tezlashtirish va takomillashtirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi, biroq ayni paytda ularning qo‘llanilishi ayrim xatarlar bilan bog‘liq bo‘lib, salbiy oqibatlarini ham kuzatish mumkin.

Sun‘iy intellektning ta‘lim sohasidagi innovatsion texnologiyalardan foydalanish, ta‘lim tizimini yanada samarali, shaxsiylashtirilgan va moslashuvchan qilish imkonini beradi. Bu nafaqat o‘quvchilarning o‘qish jarayonini yaxshilaydi, balki o‘qituvchilarni ham yangi texnologiyalar bilan tanishtiradi va ularning ish samaradorligini oshiradi. Biroq, sun‘iy intellektning ta‘lim sohasidagi muvaffaqiyatli qo‘llanilishi uchun texnologik infratuzilma, o‘qituvchilarning malakasi va tizimdagi barcha ishtirokchilarning xabardorligi zarur.

Sun‘iy intellektning oliy ta‘limdagi roli kundan kunga oshib bormoqda va bu jarayon hali ham to‘xtamasligi aniq. Ta‘lim muassasalari sun‘iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanib, an‘anaviy ta‘lim tizimlarini yanada takomillashtirish yo‘lida katta qadam tashlamoqda. AI texnologiyalari sun‘iy intellekt yordamida o‘quv jarayonini yanada takomillashtirish, har bir talabaga o‘ziga xos o‘quv dasturini yaratish imkoniyati yaratildi. Sun‘iy intellekt talabalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini o‘rganib, ularga mos keladigan o‘quv yo‘nalishlarini tavsiya eta oladi. Bu nafaqat talabalarning o‘zlashtirishini yaxshilaydi, balki ularning kasbiy rivojlanishini ham tezlashtirishga o‘z hissasini qo‘shadi.

Ma‘lumotlarni tezkor tahlil qilish orqali sun‘iy intellekt o‘quv jarayonida kutilmagan muammolarni hal qilish, ularga o‘z vaqtida yechim topishga yordam beradi. Bundan tashqari, sun‘iy intellekt vositachiligida amalga oshirilayotgan virtual o‘qitish uslublari talabalar va professorlar o‘rtasidagi hamkorlikni

mustahkamlamoqda. Masofaviy ta’limning keng tarqalishi sun’iy intellektning amaliyotdagi imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Shuningdek, sun’iy intellekt universitetlarga talabalarni qabul qilish va ularga yo‘naltirilgan xizmatlarni taklif etishda ham yordam bermoqda. Masalan, qabul jarayonida sun’iy intellekt abituriyentlarning qobiliyatlarini tahlil qilib, ularni eng mos yo‘nalishlarga tavsiya etishi mumkin. Bu esa ta’lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Sun’iy intellekt asosida ishlab chiqilgan tahliliy platformalar yordamida universitetlar o‘z moliyaviy holatini ham yaxshiroq nazorat qila oladilar. Xarajatlarni optimallashtirish va samarali boshqaruv strategiyalarini yaratish orqali sun’iy intellekt ta’lim muassasalariga katta iqtisodiy foyda keltirmoqda. Bu universitetlarning kelgusida iqtisodiy muammolarni yechimiga sabab bo‘lishi mumkin.

Hozirgi vaqtda sun’iy intellekt faqat texnologiya emas, balki ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ertangi kunning ta’limi sun’iy intellekt bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, uning qo‘llanilishi barcha jarayonlarga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Sun’iy intellekt yordamida amalga oshiriladigan innovatsiyalar kelajak avlodning yanada muvaffaqiyatli bo‘lishiga hissa qo‘shadi.

Ta’limda sun’iy intellekt, robotlar va robototexnika ob’ektlarini huquqiy tartibga solishning rivojlanish yo‘llarini o‘rganish natijalariga ko‘ra, sun’iy intellekt texnologiyalari va ta’limni rivojlanishi o‘rtasidagi uchta asosiy intellekt yo‘nalishi aniqlangan:

1. Sun’iy intellekt texnologiyalari yordamida o‘qitish;
2. Sun’iy intellekt va uning texnologiyalarini ilmiy-amaliy o‘rganish;
3. O‘rta va oliy ta’lim olish jarayonida sun’iy intellekt bilan ishlash uchun malakali mutaxassislar tayyorlash.

Sun’iy intellekt algoritmlari o‘quvchilarni qobiliyatlariga mos holda kuchaytirish va o‘zlashtirish samaradorligini oshirishda ham qo‘llaniladi. Misol uchun, onlayn platformalar va sun’iy intellekt asosidagi votalar yordamida o‘quvchilarning bilim darajalarini muntazam ravishda kuzatib, ularga mos tavsiyalar beriladi.

Sun’iy intellekt algoritmlari orqali ta’lim jarayonining sifati va samaradorligi tahlil qilinadi. Shu orqali o‘quv rejalarini optimallashtirish va resurslardan oqilona foydalanish imkoniyati paydo bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi kunda ta’lim tizimi sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalar yordamida yangi bosqichlarga o‘tib bormoqda. Ushbu texnologiyalar o‘quv jarayonini avtomatlashtirish va samaradorlikni oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Biroq, sun’iy intellektni joriy etishda ma’lumotlar xavfsizligi va

pedagoglarning moslashuvi kabi muammolar mavjud. Kelajakda sun’iy intellekt ta’lim sifatini yaxshilash va innovatsiyalarni jadallashtirish uchun strategik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Abdullaev, A., Kurpayanidi, K.I., Ashurov, M., Tukhtasinova, M., Shakirova, Y.: The issue of a competitive national innovative system formation in Uzbekistan. E3S Web of Conf. 159, 04024 (2020). <http://dx.doi.org/10.1051/e3sconf/20201590402>
2. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company. 2014.
3. Chui, M., Manyika, J., & Miremadi, M. Artificial Intelligence: The Next Digital Frontier. McKinsey Global Institute. 2017.
4. Kshetri, N. (2018). The Economics of Artificial Intelligence: Implications for Business, Government, and Society. Springer.

ДВЕ ГЕРОИНИ – ОДНА СУДЬБА: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОБРАЗОВ АННЫ КАРЕНИНОЙ И ЭММЫ БОВАРИ

Nematjonova Nafisa Boxodirovna -

Farg‘ona davlat universiteti, o‘qituvchi

[*nnematjonova1996@gmail.com*](mailto:nnematjonova1996@gmail.com)

Студент 3-курса Абдумаликова Нозанинбону

Annotatsiya: Ushbu maqolada romanlarining Anna Karenina va Emma Bovari tasvirlarininng qiyosiy tahlili ko‘rib chiqiladi. Maqolaning asosiy maqsadi har ikki asardagi personajlar va syujetning o‘xshash va farqli tomonlarini o‘rganish va aniqlash.

Аннотация: В данной статье рассматривается сопоставительный анализ образов Анны Карениной и Эммы Бовари. Основной целью является изучение и выявление сходства и различия героев, сюжета в обоих произведениях.

Abstract: This article examines the comparative analysis of the images of Anna Karenina and Emma Bovary. The main goal is to study and identify the similarities and differences of the characters and plots in both works.

Kalit so‘zlar: Anna Karenina, Emma Bovari, L.N. Tolstoy,

Ключевые слова: Анна Каренина, Эмма Бовари, Л.Н.Толстой,

Key words: Anna Karenina, Emma Bovary, L.N. Tolstoy,

В творчестве Г. Флобера и Л. Толстого французский и русский реализм достигают своих вершин и обнаруживают в наиболее проявленном виде свои национальные особенности. Русские реалисты использовали опыт передовых европейских государств, учитывали осмысление этого опыта западноевропейскими реалистами, французскими, прежде всего. Поэтому реалистические достижения русской литературы заключают в себе в преобразованном виде многие из первооткрытий О. де Бальзака, Г. Флобера, Э. Золя в области постижения социального механизма буржуазного общества, буржуазных нравов и психологии. Но русские реалисты кардинально разошлись с французскими в философском и историческом осмыслении социально-психологических вопросов современного общества. Вся глубина этого расхождения обнаруживается в том сложном идейно-художественном соотношении, которое во многом сближает, но в ещё большей степени разделяет романы «Госпожа Бовари» и «Анна Каренина».

Эти произведения имеют немало сюжетных совпадений, равновеликих по своему художественному значению, написанных в пору творческой зрелости их авторов и занимающих одинаковое место в истории своих литератур. Образы главных героинь — Эммы Бовари и Анны Карениной обнаруживают различия психологические, национальные, социально-бытовые. Но, вместе с тем, трагизм романов Л. Толстого и Г. Флобера является объединяющим фактором для обоих произведений. Любовный сюжет «Госпожи Бовари», точно так же, как и «Анны Карениной», несёт огромную идейную нагрузку. Как следствие этого, обнаруживается трагизм человеческой жизни, рокового несоответствия её низменной реальности высоким устремлениям человеческого духа. Но это освещается Г. Флобером и Л. Толстым с противоположных не только философских, но и социальных позиций.

Две всемирно известные героини романов - Эмма Бовари и Анна Каренина.

Две великих писателя - Лев Толстой и Густав Флобер, Толстому было 49, а Флоберу 36 лет, когда вышли их главные романы, на создание которых ушло 4 и 5 лет соответственно. Роман Флобера сразу вызвал скандал и стал причиной судебного процесса.

Имена главных героинь, Анна Каренина и Мадам Бовари, дали названия самим романам. В обоих случаях, Бовари и Каренина, женщины носят

фамилии своих мужей. Легко сопоставить их судьбы - изменившие своим мужьям и покончившие с собой женщины, как и их имена - Эмма и Анна.

Всем известный выдающийся роман «Анна Каренина», написанный Львом Николаевичем Толстым в 1873 году, является ярчайшим примером классицизма. Сюжет романа основан на трагической любви Анны Карениной к офицеру Вронскому, в то время как девушка состояла в браке с Алексеем Карениным и имела сына.

Роман «Госпожа Бовари» Гюстава Флобера впервые был напечатан в 1856 году. Произведение было написано в стиле реализма. Несмотря на банальность сюжета, основа романа – в деталях и стиле подачи написанного, потому что Флобер всегда старался довести свои произведения до некоего идеала, подбирая правильные слова.

Оба романа были подвержены обсуждению. Критики в большинстве случаев отзывались негативно, ссылаясь на

- «скандальную пустоту содержания» и
- оскорбление морали

Разница во времени написания романов сравнительно небольшая – всего 17 лет.

СХОДСТВО

1. Анна Каренина и Эмма Бовари – две молодые героини романов совершенно разных писателей. Девушек объединяет то, что в начале произведений они предстают перед читателем в чистом виде, доброжелательными и светлыми.

2. В их характере есть общие черты – сила и свободолюбие.

3. Обе героини привлекательные и яркие, но виноватые и жалкие.

4. Их мужья всеми силами пытались сохранить брак, не раз прощали своих жен, что только вызывало еще большую ненависть со стороны героинь к своим супругам.

Обе девушки покончили жизнь самоубийством.

1. Однако в романе Гюстава Флобера смерть Эммы описывается более красочно и подробно, так как это одна из особенностей писателя.

2. Анна и Эмма стремились ощутить новые эмоции, чего им не хватало в браке. Из-за невозможности удовлетворения своих желаний они сучали и испытывали отвращение к своим мужьям. Реальная жизнь героинь совсем не похожа на то, о чем они мечтают. Их семейная жизнь слишком далека от идеала. В погоне за страстью и новыми ощущениями девушки забывают про материнский долг, проводят мало времени со своими детьми, хотя искренне любят их.

3. К сожалению, жизнь у героинь не сложилась не только в браке, но и в том, к чему они так стремились, то есть в отношениях с любовниками у них тоже все оказалось трагично.

ОТЛИЧИЯ

Различает этих двух девушек то, что Эмма была замужем за местным врачом, который не отличался социальным положением в своем округе. У семьи не было роскошного имения и значимых связей. За счет этого Эмма не была популярна в месте ее проживания.

В противоположность ей – Анна. Девушка занимает высокое положение в обществе благодаря своему мужу. Также хочется отметить, что госпожа Бовари обладает умением лицемерить, в то время как у Анны отсутствует этот навык.

Несмотря на то, что героини искренне ценили и любили своих детей, Эмма проводила минимальное количество времени со своей дочерью, отдав ее на воспитание няне, в отличие от Анны. После того, как Анна покинула семейный дом, она глубоко тосковала по сыну Сергею. Ее терзали противоречивые чувства. Эмма же редко вспоминала о маленькой дочери Берте, что говорит об ее эгоизме. И то, что Эмма свела счеты с жизнью, тоже символизирует эгоизм.

Супруги

- Эмма Бовари открыто показывала свою неприязнь и отвращение к мужу, не проявляя особого интереса к его жизни.

- Анна же вела себя более сдержанно. Своего мужа она уважала, и все-таки ее терзали мучительные сомнения, и совесть призывала к порядку, когда девушка начала отдаляться от супруга, встречаясь с Алексеем Вронским.

Таким образом, так и не оправдав себя в глазах общества, Анна и Эмма находят только один путь выхода из тупика, в который они сами себя завели. Этот выход – самоубийство.

Список использованных источников

1. Купреянова Е.Н. Социальный смысл нравственной философии романов “Госпожа Бовари” и «Анна Каренина» / Русская литература, 1976.— N1
2. Реизов Б.Г. Творчество Флобера. М., 1995
3. Хлебникова М.Н. Роман горячий, гармоничный. («Анна Каренина»).
4. Ростов-на-Дону, 1968, Ермилов В. Роман, Л.Н.Толстого «Анна Каренина» М, 1986.

YOSHLARNI YETAKCHILIKKA VA TADBIRKORLIKKA YO‘NALTIRISHNING TA‘LIMIY JIHATLARI

Do‘lanboyeva Anora Inomiddin qizi

Is‘hoqxon Ibrat nomidagi Namangan Davlatchet tillari instituti

2-bosqich talabasi

E-mail: anora3766@gmail.com

Annotatsiya: Yosh avlod har bir mamlakatning kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini hisobga olgan holda, yoshlarning intiluvchan, yaratuvchan va jamiyat rivoji uchun mas’uliyatli qilib tarbiyalash muhimdir. Sifatli yetakchilik qobiliyatiga va muvaffaqiyatga yetaklovchi tadbirkorlik bilim-ko‘nikmalariga ega bo‘lgan kadrlar muvaffaqiyatli kelajak garovi hisoblanadi. Bunday salohiyatli yoshlarni voyaga yetib jamiyat rivojiga o‘z hissalarini qo‘shgunlarigacha bo‘lgan yo‘lni, albatta, sifatli ta’limsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Turli ta’limiy yondashuv va ko‘nikmalar yordamida tadbirkorlik va yetakchilik borasida yoshlarimizda ko‘zlangan natijalarga erishish ancha osonlashadi.

Kalit so‘zlar: student-lead darslar, innovativ usullar, biznes, amaliy mashg‘ulot, biznes, marshmellov chellenji, Google design sprint framework metodikasi, tadbirkorlik ko‘nikmalari, seminar, zamonavi ta’limiy jihatlar, rivojlanish reytingi, tanqidiy fikrlash, loyihalar fabrikasi, taqdimot.

Annotation: Taking into account that the young generation is important for the future of every country, it is important to educate young people to be ambitious, creative and responsible for the development of society. Personnel with quality leadership skills and entrepreneurial knowledge and skills leading to success are the guarantee of a successful future. It is impossible to imagine the way such potential young people reach adulthood and contribute to the development of society without quality education. With the help of various educational approaches and skills, it is much easier to achieve the desired results in terms of entrepreneurship and leadership in our youth.

Key words: student-led lessons, innovative methods, business, practical training, business, marshmallow challenge, Google design sprint framework methodology, entrepreneurial skills, seminar, modern educational aspects, development rating, critical thinking, project factory, presentation.

Аннотация: Принимая во внимание, что молодое поколение важно для будущего каждой страны, важно воспитывать молодых людей амбициозными, творческими и ответственными за развитие общества. Персонал с качественными лидерскими качествами и предпринимательскими знаниями и навыками, ведущими к успеху, являются залогом успешного будущего. Без качественного образования невозможно представить, как такие

потенциальные молодые люди достигают взрослой жизни и вносят свой вклад в развитие общества. С помощью различных образовательных подходов и навыков нашей молодежи гораздо легче достичь желаемых результатов в плане предпринимательства и лидерства.

Ключевые слова: уроки под руководством студентов, инновационные методы, бизнес, практическое обучение, бизнес, зефирный челлендж, методология Google Design Sprint Framework, предпринимательские навыки, семинар, современные образовательные аспекты, рейтинг развития, критическое мышление, фабрика проектов, презентация.

Yoshlar har jabhadan qaralsa ham jamiyatning va rivojlanishning eng muhim va asosiy qismi bo‘lib qoladi. Mamlakatda yashayotgan aholining qanchalik ko‘p foizi o‘smir-yoshlardan tashkil topgan bo‘lsa, o‘sha yerda rivojlanish darajasi shuchalik yuqori bo‘ladi. Chunki ular mehnatga yaroqli, yangiliklarga ochiq va moslashuvchn bo‘lishadi. Bilamizki, hayotdagi eng kuchga to‘lgan va mana shu quvvatni sarflashimiz kerak bo‘lgan yillar o‘smirlik va yoshlik yillaridir va shu sababdan yoshlarning mehnat qilishga ishtiyoqi ham yuqori bo‘ladi. Bundan tashqari, agar yangi gadjet ixtiro qilinsa unga qiziqish bildirganlarning katta hajmini yoshlar tashkil qiladi va ular mahsulotni bundanda yaxshiroq holatda ishlab chiqarish yo‘llarini izlaydilar. Bundan ko‘rinib turibdiki, har tomonlama yoshlarga e‘tibor qaratilayotgani bejiz emas.

Bolalar yoshligidan o‘tib ulg‘ayar ekan, hayotining birinchi yillaridanoq biror yangi narsa o‘rganishga, ustunliklari bilan qaysidir holatda o‘zlarini ko‘rsatishga urinishadi. Vaqt o‘tishi bilanana shu bolalar orasidan har bir o‘yin yoki musobaqada ilg‘orlari ham topiladi. Demak bolalikdan boshlab bolalar yetakchilik mahoratini ko‘rsatadilar. har bir mashg‘ulotda ular jamoa orqali ishlab ushbu konikmani yanada rirvojlantiradilar. Bog‘cha, undan keyin maktab va yuqori o‘quv yurtlarida har xil tabdir va jamoaviy o‘yinlarda guruh sardori sifatida a‘zolarining ustun tomonlariga qarab ularni to‘g‘ri yo‘naltiradilar. Yetakchilik qobiliyatining muhimligini qachonki kelishmovchilik yoki chalkashlik sodir bo‘lganida ko‘rish mumkin. Mukammal yetakchilar barchani fikrini inobatga olgan holda eng maqbul qarorni qabul qiladilar. Yoshlarda yetakchilik qobiliyatining bo‘lishi esa jamiyatda sodir bo‘layotgan muammolarni tezroq hal qilishga va muvaffaqiyatga erishishga imkon yaratadi.

Tadbirkorlikning yoshlar haotidagi o‘ni nafaqat moliyaviy bilimni oshirishda, balki shaxsiy va ijtimoiy-iqtisodiy rivoslanishlarida o‘z aksini topadi. Tadbirkorlik bilan shug‘ullanadigan yoshlar o‘z mablag‘lariga ega bo‘lishadi, o‘z ehtiyojlarini qondirishadi, jamiyatdagi holatdan kelib chiqqan holda keng ko‘lamli muammolarga yechim topishga urinadilar. Qat’iyatlilik, mas’uliyatli bo‘lish va jamiyat rivojida

faol bo‘lish kabi hissiyotlarni ham, aynan, tadbirkorlik salohiyatini oshirish orqali o‘stirish mumkin. Misol uchun, o‘zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Bugungi tadbirkor yoshlar - Yangi O‘zbekiston mahsuli. Ularning bilimi ham, intilishi ham yangicha. Shuning uchun sanoat zonalarini yoshlarning o‘ziga berish kerak. Bu tumanlar uchun tayyor «loyihalar fabrikasi» bo‘ladi. Mutasaddilar faqat korxonalarni innovatsiyaga o‘tkazishga, bozorga chiqishga ko‘maklashishi kerak. Bunda asosiysi - tannarx, sifat, raqobat.” Tadbirkorlikda yoshlarga bo‘lgan ishonch va ularning bilim, intilish va ishga yondashish usullari tadbirkorlikning yoshlarga va yoshlarning tadbirkorlikka bo‘lgan bog‘liqligini ko‘rsatadi. Ular o‘zlari afzal ko‘rgan innovatsion usullardan va yo‘llardan foydalanib biznes sohasida ham qo‘llab-quvvatlash orqali ko‘zlangan maqsadlariga erishish uchun qattiq harakat qiladilar va natija ham shunga yarasha bo‘ladi.

Yuqorida sanab o‘tilganlarning barchasini sifatli ta’limsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. inson butun umri davomida o‘qish va o‘rganish orqali o‘zini rivojlantiradi. Maktabga vaqtlarida yozish, o‘qish, darajasi yuqorilagani sari o‘rganilayotgan mavzular va ma’lumotlar ham qiyinlashadi. Eng asosiysi mana shu maktab davridagi o‘rganish jarayonida mukammal kadr tayyorlash uchun yetakchilik va biznesga bo‘lgan muhim va asosiy qarashlarni shakllantirishdir. Darslar davomida turli xil metodikalardan foydalangan holda maxsus treyning kurs yoki seminarlarsiz ham avtomatik ravishda ularni quyidagi sifatlarga ega holda ta’lim berish mumkin. Darslarni tushuntirish jarayonida zamonaviy “student-lead” metodikasida foydalanish o‘quvchilarda yetakchilik qobiliyatini rivojlantirishda eng tez va samarali usul hisoblanadi. Har dars 2 tadan 4tagacha o‘quvchi butun dars davomida o‘qituvchi o‘rnida darsga mas’ul bo‘ladilar. Birinchi o‘rinda har bir o‘quvchi mas’uliyatni, navbati kelganida yetakchilikni va albatta boshqaruvdagi asosiy qismlarini asta-sekin o‘zlashtiradilar. Tadbirkorlik professional tajriba talab qilgani sabab yoshlarga o‘z sohasining mutahassislari bilan birgalikda davra suhbatlari va maxsus mavzularga yo‘naltirilgan uchrashuvlar tashkillagan holda ularning qiziqishini orttirish muhim. Tadbirkorlik ko‘nikmalarini o‘stirish bilanbirgalikda yosh avlod yaratuvchanlik va tanqidiy fikrlashni ham o‘rganadilar. Anglashilganidek, yoshlarda yetakchilik va tadbirkorlikni shakllantirishda ta’limiy jihatlariga alohida e’tibor berish kerak.

“Tajribaviy o‘rganish orqali tadbirkorlik ta’limiga yetakchilik rivojlanishini integratsiya qilish” eng samarali usullardan biri bo‘lib, ushbu metod tajribaga va amaliy o‘rganishni tadbirkorlik muhitida yaratishga e’tibor qaratadi. Samarali deb topilishiga sabab esa nazariya va amaliyotni bir-biriga bog‘laydi. Shu sababli o‘quvchilar an’anaviy o‘rganishdan qochib biznes jarayonlarini tushunish orqali

yetakchilikni rivojlantiradilar. Bunday innovativ usullar haqiqiy hayotdagi qiyinchilik, muammolarni o‘rganish jarayonida ta’limiy yetakchilikni avtomatik rivojlanishini ta’minlaydi. Amaliy o‘rganish turli usullarni, misol uchun tanqidiy fikrlash, sahna ko‘rinishlari orqali nazariyani o‘zlashtrish, amaliyotlarni, o‘z ichiga oladi va bu o‘quvchi yoshalarga turli vaziyatlarda qaror abul qilish, jamoada ishlash, tartibli fikrlashni mashq qilishga yordam beradi. Quyida esa ushbu metodning ta’limiy aspektlarini ko‘rib chiqish mumkin:

1. *Amaliyot orqali o‘rganish.* Bu o‘quvchi yoshlarni liderlar yoki tashkilotlar tomonidan yuzlashayotgan ma’lumotlarga boy haqiqiy yoki ehtimoliy muammolar orqali o‘ziga jalb qiladi. Buning asosiy maqsadi muammolarni hal qilish ko‘nikmalari va tanqidiy fikrlashni rivojlanatrish, nazariy o‘rganilgan barcha narsani amaliyotda qo‘llash uchun ilovalarni qo‘llab quvvatlash, turli xil, bir-biriga o‘xshamagan dunyoqarashlarni oshkor qiluvchi muhokamalarga yoshlarni jalb qilishdan iborat.

2. *Loyihalar orqali o‘rganish(Project-based learning-PBL).* kundalik hayotda bo‘lib o‘tayotgan loyihalar orqali yetakchilik va tadbirkorlik bilimlari ustida ishlaydilar. Chunk baunday loyihalar ularga haqiqiy o‘rganish muhitini va o‘z o‘rnida qaror qabul qilish va buning natijasida jamiyatga o‘z hissalarini qo‘shishga undaydi. Bunday holatlarda yosh kardlardan start-up loyihalarini yaratishni talab qilinadi. Jarayonda, avvalo, muammoni yoki kerakli bozorni aniqlaydilar. Undan keyin moliyaviy strategik biznes reja tuzishlari kerak. tayyorlangan va mukammalashtirilgan biznes loyihani belgilangan akademik muhitda biznesni boshlaydilar. Taqdimot tarzida nimalar o‘ganliklari, qanday qiyinchilikka duch kelganliklari, loyihaning foydali jihatlarini yoritib beradilar. Natijada yetakchilik va jamoada ishlash, moliyaviy-operatsion boshqaruvga, muloqot va strategik qaror qabul qilish ko‘nikmasiga va tadbirkorlik tajribasiga ega bo‘ladilar.

3. *Tadbirkorlik va yetakchilik ta’limida jamoa tuzish usuli.* Ushbu usul qoidalarga asoslangan mashg‘ulotlardan yoki hamkorlik, muloqot va jamoa ichidagi ishnchni yaxshilashga moslashtirilgan. bunday ta’limda jamoa shakllantirish mashqlari haqiqiy dinamiklarni o‘stirishga, qatnashuvchilarni jamoalarda muvaffaqiyatli ishlashlarini va turli guruhlarda yetakchilik qilishlari uchun loyihalashtirilgan. Bunga yaqqol misol “marshmellov chellenji” hisoblanadi. Qatnashuvchilarga 20 dona spagetti, 1 bog‘ lenta, 1 o‘ram ip va 1 ta marshmellov beriladi. Ular esa yaratuvchanlik qobiliyatlarini ishga solgan holda shunda struktura yaratishlari kerakki, eng ustki qismida marshmellov o‘rnatilgan eng baland qurilmani yasagan jamoa g‘olib bo‘ladi. Mashg‘ulotdan keyin qatnashuvchilar bilan o‘zlarining yondashuvlari, samarali strategiyalar va yaxshilash kerak bo‘lgan jihatlarni muhokama qiladilar. Nima uchun bu samarali deb topilgan? Birinchidan,

jamoada yetakchilikni va muloqotni qo‘llab quvvatlaydi, guruh kuchlarini birlashtiradi. Ikkinchidan, Moslashuvchanlikni ruhlantiradi: qatnashuvchilar natijalarga asosan strategiyalarini yaxshirog‘iga moslashtiradilar. Va oxirgisi ishinchni mustahkamlaydi. Umumiy muvaffaqiyat birlik va qo‘llab quvvatlashni rivojlantiradi.

4. *Innovatsiya va moslashuvchanlikni rivojlantirish.* Innovatsiya yangi fikr, jarayon yoki yechimlarni rivojlantirish qobiliyati bo‘lsa, moslashuvchanlik o‘zgaruvchan muhirlga o‘zini moslashtirishga bo‘lgan moyillik hisoblanadi. Biznes va liderlikda yoshlar bularno o‘rganish orqali noaniq va o‘zgaruvchan bozorda jon saqlab qoladilar. Ushbu usul vaziyatdan tashqarida o‘ylshga, doimiy imtihon va o‘zgarishlar haqiqiy dunyo mammolariga bo‘lgan chidamlilikni rivojlantirishga va haqiqiy biznes olami bilan yuzlashishga undaydi. “Google design sprint framework” deb nomlanuvchi mashg‘ulot yosh kadrlar Googlening loyiha bo‘limida 5 kunlik mashg‘lotda qatnashadilar va butun dunyo yuzlashayotgan haqiqiy muammolarni yechishga harakat qiladilar. Bunda ular xaridorlarning talabi haqida izlanadilar va aniqlaydilar, turli xil innovatsion yechimlar topadilar, eng ma‘qul yechimni tanlaydilar va oxirida xulosa va mulohazalarini bildiradilar. Bu yondashuvlar yoshlarni faqat o‘zgarishlarga moslashtiribgina qolmay ularni o‘z sohalarida eng mukammal mutahassis bo‘lishlarini ta‘minlaydi.

Yoshlarda yetakchilik va tadbirkorlikning ta‘limi asososiy e‘tiborini tanqidiy fikrlashni, muammoga yondashishni, yaratuvchanlikni va moslashuvchanlikni rivojlantirishga qaratadi. Yuqorida sanab o‘tilgan usullar esa tajribaviy o‘quv, loyihalarga asoslangan yondashuvlarni va amamliy o‘rganishlarni yoshlarni tarbiyalash uchun samarali yo‘llar orqali bizbes muhitida tushuntirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlarning integratsiyasi o‘zgarishga moyilligi bor bo‘lgan ta‘lim muhiti va tijribasini shakllantiradi. Ta‘limiy jihatlarining kelajak avlod rivojlanishidagi o‘rni juda muhim. Haqiqiy hayotiy tajriba orttirishga asoslangan mashg‘ulotlarni ta‘lim berilayotgan muhitda qo‘llanilsa, yoshlar eng avvalidan eng to‘g‘ri va tushunish, o‘rganishga oson yo‘llar orqali ko‘nikma hosil qiladilar. Zamonaviy yetakchilik va tadbirkorlik ta‘limiy jihatlari eng asosiy yoshlarning ishtiroki asosida yuritiladigan bizneslarni ko‘proq yaratilishiga va shu orqali yoshlarning bor imkoniyatlarini yuzaga chiqarishga imkon beradi. Marshmellov va Google design sprint framework kabi usullar orqali esa biznesda kerak bo‘ladigan tanqidiy va yaratuvchanlik bilan fikrlash, muammolarga turli tomonlardan yondashish va innovatsiyalardan to‘g‘ri foydalanishga undaydi. Haqiqiy biznes va liderlik bilim va tajribalari bilan ta‘minlaydi. Jamoaviy mashg‘ulotlar orqali bir tomondan bilim olishsa, ikkinchidan o‘zlashtirilgan nazariy ma‘lumotlarni tabiiy usullar bilan tajribaga asoslangan amaliy bilimga yo‘naltiradi. Tadbirkorlik nuqtayi

nazaridan eng samarali usullar deb topilgan keltirib o‘tilganlar eng boshidan boshlab tadbirkorlarning tajribalari yig‘indisi bo‘lgan amaliy usullar keyingi yangi ochiladigan biznes va tashkilotlarning barcha fundamental qismini ta‘minlaydi. Jamiyatda qanchalik tajribali, bilimli va yetakchi yoshlar ko‘paysa, shunchalik mamlakatning rivojlanish reytingi oshib boradi. Shunday qilib, yoshlar - kelajak bunyodkori der ekanmiz ularga samarali ta‘lim va tadbirkorlik-liderlikka yo‘naltirilgan sharoitni yaratib berilsa, nafaqat O‘zbekiston balki jahon miqyosida ham o‘z tajribavi-amaliy bilimlari bilan eng muvaffaqiyatli kard bo‘lib yetishadilar!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development" by David A. Kolb
2. <https://digitallearningedge.com/experiential-learning-in-business-education/>
3. <https://www.gse.harvard.edu/degrees/masters/program/eloe>
4. 4.O‘zbekiston Respublikasi Prezident Shavkat Mirziyoyev 17-noyabr kuni Termiz shahridagi nutqi

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI INTELEKTUAL SALOHIYATINI YUKSALTIRISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Mo‘minova Shoxistaxon G‘ulomjon qizi,

O‘sarova Go‘zalxon Rasuljon qizi

University of Business and Science

Maktabgacha-Boshlang‘ich ta‘lim va jismoniy tarbiya kafedrasi o‘qituvchilari

Annotatsiya: Mazkur maqolada Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining intellektual salohiyatini rivojlantirishda zamonaviy metodlardan foydalanish muammolarini turli yo‘nalishlar bo‘yicha o‘rgangan olimlarning ilmiy ishlari tahlil qilingan. Tadqiqotning umumiy metodologiyasi doirasida o‘quvchilar, jamiyatning ahamiyatli qatlami ekanligini anglagan holda, pedagoglar tomonidan ularning aqliy taraqqiyotini qo‘llab-quvvatlashda zamonaviy metodlardan faoydalanishning ahamiyati, o‘ziga xos uslubiy yondoshuvlari qisqchqacha tavsiflab berilgan.

Kalit so‘zlar: Intelekt, ijodkorlik, faoliyat, qobiliyat, aqliy qobiliyat, intellektual rivojlanish, pedagog, aqliy faoliyat, tafakkur, rag‘batlantiruvchi ta‘lim.

Аннотация: В данной статье анализируются научные работы ученых, изучавших проблемы использования современных методов развития интеллектуального потенциала учащихся начальных классов по различным направлениям. В рамках общей методологии исследования, понимая, что студенты являются важным слоем общества, педагоги кратко описали важность использования современных методов поддержки их интеллектуального развития, а также свои уникальные методические подходы.

Ключевые слова: Интеллект, творчество, активность, способности, умственные способности, интеллектуальное развитие, педагог, мыслительная деятельность, мышление, мотивационное обучение.

Abstract: This article analyzes the scientific works of scientists who studied the problems of using modern methods in the development of the intellectual potential of primary school students in various directions. Within the framework of the general methodology of the research, realizing that students are an important layer of society, pedagogues have briefly described the importance of using modern methods to support their intellectual development, and their unique methodological approaches.

Key words: Intellect, creativity, activity, ability, mental ability, intellectual development, pedagogue, mental activity, thinking, motivational education.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual salohiyatini yuksaltirishda zamonaviy ta‘lim metodlaridan foydalanishning ahamiyati beqiyosdir. Chunki kichik maktab yoshidagi bolalar har qanday turdagi yangi bilimlarni o‘zlashtirishga ochiq va qiziquvchan bo‘lib, ularning intellektual salohiyatini rivojlanish uchun qulay sharoit yaratish lozim. Binobarin, bolalarning intellektual salohiyatini qulay muhitlarda yuksaltirishda zamonaviy metodlardan foydalanish ahamiyatli hisoblanadi. Zamonaviy metodlardan foydalanish esa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining har tomonlama intellektual rivojlanishiga, ularning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirishga, ijodkorlik hamda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga, har bir bola o‘z-o‘zini o‘rganish qobiliyatini shakllantirishga va zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining intellektual salohiyatini yuksaltirish masalalarini o‘rganish bo‘yicha aniq vazifalarni belgilab olish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Binobarin, mazkur vazifalar ko‘lamini quyidagicha idrok etishimiz mumkin: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining intellektual salohiyatini yuksaltirishda zamonaviy metodlardan foydalanish asoslarini aniqlash bo‘yicha tadqiqot

mavzusiga oid pedagogik manbalar ilmiy tadqiqot va nazariy amaliy yondoshuvlar tahlil qilindi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual yuksaltirishda zamonaviy metodlardan foydalanish, ularning bilim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi. Quyida ba’zi zamonaviy metodlardan misol keltiraman:

1. O‘yinlashtirish:

* O‘yinlar orqali o‘rganish: O‘yinlar, bolalarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ularni o‘zlashtirilgan bilimlarni amalda qo‘llashga undashda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, matematika o‘yinlari orqali bolalar sonlarni hisoblash, qo‘shish va ayirishni o‘rganishlari mumkin.

* Gamifikatsiya: O‘quv jarayoniga o‘yin elementlarini qo‘shish, masalan, ballar, darajalar, mukofotlar, bolalarni o‘rganishga rag‘batlantiradi va ularning motivatsiyasini oshiradi.

2. Interaktiv texnologiyalar:

* Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR): VR va AR texnologiyalari, bolalarga o‘rganishni yanada qiziqarli va interaktiv qilish imkonini beradi. Masalan, VR orqali bolalar tarixiy voqealarni o‘z ko‘zlari bilan ko‘rishlari, AR orqali esa o‘simliklar va hayvonlar haqida qo‘shimcha ma’lumotlarni o‘rganishlari mumkin.

* Taqdimot dasturlari: PowerPoint, Prezi kabi taqdimot dasturlari, bolalarga o‘zlarining bilimlarini taqdim etish, o‘z fikrlarini ifoda etish va o‘rganish jarayonida faol ishtirok etish imkonini beradi.

3. Muammoli o‘rganish:

* Real hayotdagi muammolarni hal qilish: Bolalarga real hayotdagi muammolarni hal qilishga o‘rgatadigan o‘quv faoliyatlari, ularning muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, echimlar topish va o‘zlarining fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

* Loyihaviy o‘rganish: Bolalarni guruh bo‘lib ishlashga, o‘zlarining loyihalarini ishlab chiqishga va ularni taqdim etishga undaydigan o‘quv faoliyatlari, ularning jamoaviy ish qobiliyatini, ijodkorligini va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

4. Individuallashtirilgan o‘rganish:

* O‘quv materiallarini individuallashtirish: Har bir bolaning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, ularga mos o‘quv materiallari va usullarini tanlash, ularning o‘rganish samaradorligini oshiradi.

* Onlayn o‘rganish platformalari: Khan Academy, Duolingo kabi onlayn o‘rganish platformalari, bolalarga o‘zlarining o‘rganish jarayonini boshqarish, kerakli ma’lumotlarni topish va o‘zlarining bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirish imkonini beradi.

5. O‘quvchilarni rag‘batlantirish:

* Mukofotlar va rag‘batlantiruvchi tizimlar: Bolalarni o‘rganishga rag‘batlantirish uchun, ularning muvaffaqiyatlarini e’tirof etish, mukofotlar berish va rag‘batlantiruvchi tizimlarni joriy etish muhimdir.

* O‘quvchilarning o‘zaro hamkorligi: Bolalarni guruh bo‘lib ishlashga, o‘zaro yordam berishga va bir-birlaridan o‘rganishga undaydigan o‘quv faoliyatlari, ularning jamoaviy ish qobiliyatini, ijodkorligini va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Yuqorida keltirilgan zamonaviy metodlardan foydalanish, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual yuksaltirishga, ularning bilimlarini oshirishga, ijodkorlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga va o‘z-o‘zini o‘rganish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Bu esa, bolalarning kelajakda muvaffaqiyatli va o‘ziga ishonadigan shaxslar bo‘lib yetishishiga hissa qo‘shadi.

Zamonaviy metodlardan foydalanishning asosiy ahamiyatlari quyidagilardan iborat:

* O‘quv jarayonini qiziqarli va interaktiv qilish: Zamonaviy o‘quv metodlari, masalan, o‘yinlar, interaktiv taqdimotlar, virtual haqiqat texnologiyalari kabi vositalar orqali o‘quv jarayonini qiziqarli va interaktiv qilishga imkon beradi. Bu esa bolalarni o‘rganishga rag‘batlantiradi va ularning diqqat-e’tiborini jalb qiladi.

* Bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish: Har bir bola o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning o‘rganish uslublari ham turlicha bo‘ladi. Zamonaviy metodlardan foydalanish, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olib, ularga mos o‘quv materiallari va usullarini tanlash imkonini beradi.

* Muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirish: Zamonaviy o‘quv metodlari, bolalarni muammoli vaziyatlarni hal qilishga o‘rgatadi. Ular o‘zlarining fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, muammolarni tahlil qilish va ularga echim topishni o‘rganadilar.

* Ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Zamonaviy o‘quv metodlari, bolalarning ijodkorlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam

beradi. Ular o‘zlarining fikrlarini erkin ifoda etishga, yangi g‘oyalarni yaratishga va mavjud ma'lumotlarni tanqidiy tahlil qilishga o‘rganadilar.

* O‘z-o‘zini o‘rganish qobiliyatini rivojlantirish: Zamonaviy o‘quv metodlari, bolalarni o‘z-o‘zini o‘rganishga rag‘batlantiradi. Ular o‘zlarining o‘rganish jarayonini boshqarishni, kerakli ma'lumotlarni topishni va o‘zlarining bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirishni o‘rganadilar.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini intellektual yuksaltirishda zamonaviy metodlardan foydalanish, ularning bilimlarini oshirish, ijodkorlik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatini shakllantirish va o‘z-o‘zini o‘rganish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa, bolalarning kelajakda muvaffaqiyatli va o‘ziga ishonadigan shaxslar bo‘lib yetishishiga hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ta’limda zamonaviy axborot texnologiyalari-yangi imkoniyatlar (Gulnoz Hamrayeva) 2015
2. Zokirov, S. I., Sobirov, M. N., Tursunov, H. K., & Sobirov, M. M. (2019). Development of a hybrid model of a thermophotogenerator and an empirical analysis of the dependence of the efficiency of a photocell on temperature. Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers, 15(3), 49-57.
3. Горовик, А. А., & Турсунов, Х. Х. У. (2020). Применение средств визуальной разработки программ для обучения детей программированию на примере Scratch. Universum: технические науки, (8-1 (77)), 27-29.
4. Hamidullo o‘g‘li, T. H. (2022). NEYRON TARMOQLARNING TASNIFI. Scientific Impulse, 1(3), 757-763.
5. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). TA’LIM TIZIMIDA KO‘ZI OJIZ O‘QUVCHILARNI INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDA O‘QITISH TEXNOLOGIYALAR. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 990-993.

INTEGRATSION YONDASHUVNI QO‘LLASHDA O‘QITUVCHILAR UCHUN PEDAGOGIK STRATEGIYALAR

Norova Nargiza Xalmamat qizi

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
13.00.02- Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang‘ich ta’lim) II bosqich tayanch doktoranti*

Annotatsiya: ushbu maqolada o‘qituvchi tomonidan integratsion yondashuvni dars jarayonida foydalanishda qanday pedagogik strategiyalarni qo‘llash va ularning ahamiyati haqida fikr-mulohazalar keltirilgan va asoslangan. Bu qo‘llangan pedagogik strategiyalar natijasida o‘quvchilarning bilim salohiyatining oshishi, hamkorlikda ishlashga o‘rgatish to‘g‘risida ma’lumotlar berilgan. Mavzu yuzasidan xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: dars jarayoni, integratsion yondashuv, o‘qituvchi malakasi, pedagogik strategiya, o‘quvchilar sahohiyatini rivojlantirish, hamkorlik, didaktika.

Abstract: This article presents and substantiates the ideas and arguments about what pedagogical strategies should be used by the teacher in the implementation of an integrative approach in the lesson process and their importance. As a result of these applied pedagogical strategies, information is provided on the increase in the cognitive potential of students and their training in cooperation. Conclusions are drawn on the topic.

Keywords: lesson process, integrative approach, teacher qualification, pedagogical strategy, development of student competence, cooperation, didactics.

Аннотация: в данной статье представлены и обоснованы мнения о том, какие педагогические стратегии используются учителем при применении интегративного подхода в ходе урока и их значение. В результате использованных педагогических стратегий была дана информация о повышении познавательного потенциала учащихся, обучении их совместной работе. Сделаны выводы по теме.

Ключевые слова: учебный процесс, комплексный подход, квалификация учителя, педагогическая стратегия, развитие компетентности студентов, сотрудничество, дидактика.

Hozirda ta’lim jarayonida integratsion yondashuvni qo‘llash ta’lim sifatini va o‘quvchilar bilim darajasini oshishiga ko‘maklashmoqda. Zamonaviy didaktika va metodlarga ko‘ra, o‘quvchilarga ta’lim, rivojlanish va tarbiya berishning muvaffaqiyati ularning dunyo birligini anglashi bilan shakllanadi. Ta’limdagi

integratsiya ta’lim fanlari mazmunini qurishga tizimli yondashish orqali ko‘rib chiqiladi. Bunda o‘quvchilarning tahlil va umumlashtirish faoliyati yaratiladi. Tizim ichidagi tushunchalar talabalarga butun fanlar tizimi bo‘yicha bilim beradi. (fizik, kimyoviy, biologik, bilimlar tizimi) o‘rganilayotgan fan doirasida bilimlardan keng foydalanish kuzatiladi. Tizim ichidagi tasavvurni, vaqtni, muhitni va raqamli aloqalarni ifodalaydi. Subyektiv xayol aqliy faoliyatning eng yuqori darajasidir [3. 2023:B.101].

Integratsion yondashuvni dars davomida qo‘llashda o‘qituvchilarning ham tayyorgarligi juda muhim hisoblanadi. Darsning mazmuni, bilimlarni bir-biriga bog‘lay olish va ularni o‘quvchilar ongiga singdirish, o‘qituvchining qanchalik malakaga ega ekanligini ko‘rsatib beradi. Negaki, bir sinfda o‘qiydigan o‘quvchilarni barchasi turli xil xarakterga ega. Ularning qiziqishi va temperamentlari turlicha bo‘lganligi uchun o‘qituvchi hammasiga mos va tushunarli bo‘lgan pedagogik strategiyani qo‘llash joizdir. Ularning har xil ehtiyojlarini inobatga olib, ta’lim jarayonini maksimal darajada samarali qilishga yo‘naltirilgan usullarni o‘z ichiga oladi. Ta’lim jarayonini tashkil etuvchi o‘qituvchi tinglovchi bilan shunday munosabatlar tizimini tanlashi kerakki, unda tinglovchi o‘quv jarayonida o‘z o‘rnini anglasin hamda o‘zini ta’lim ob’ekti sifatida emas, balki uning ishtirokchisi, yaqqol sub’ekti tarzida ko‘rsin [4. 2022:B.436]. Integratsion yondashuvda o‘qituvchi o‘quvchilarni bir joyga jamlaydigan va har birining individual bilim saviyasini yuqori darajaga olib chiqadigan strategiyalarni dars jarayonida qo‘llashi lozim. Misol uchun turli fanlar orasidagi aloqalarni bog‘lash natijasida yuzaga keladigan muammoli vaziyatlarni yaratish, hamda unga o‘quvchilar hamkorligida yechim topishga yo‘naltirishni shakllantira olishi kerak.

O‘qituvchi bu vaziyatda o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash jarayonlarini va muammoni kompleks tarzda hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Hamkorlikdagi o‘zaro faoliyat jarayonida mahorat darsini olib boruvchi va ijodxona ishtirokchilari bilan o‘zaro munosabatlarning guruh shakllaridan foydalanib, ularni faol ijodiy faoliyat bilan shug‘ullanuvchi mohir o‘qituvchi yetakchi rol o‘ynaydi. Mohir-oqituvchi o‘z-o‘zini tahlil qiladi va ijodxona ishtirokchilari faoliyatida yuzaga keladigan professional qiyinchiliklarni qayd qilib boradi. Ish natijalariga asoslanib, ijodxonaning barcha ishtirokchilari, jumladan, mohir-o‘qituvchi ham tashxis natijalariga, ehtiyojlariga, qobiliyatiga va mustaqil ijodiy faoliyatga tayyorlik darajasiga ko‘ra, professional qiyinchiliklarni bartaraf qilish uchun individual ta’lim yo‘lini yoki mustaqil ta’limning individual rejasini tuzishadi [2. 2021:B.1075]. O‘qituvchi dars jarayoni o‘quvchilar o‘rtasidagi muloqotni yo‘lga qo‘yishni va rivojlantirishni to‘g‘ri shakllantirishi lozim. Buning natijasida o‘quvchilar guruhda yoki ijtimoiy hayotda o‘zlarini erkin tuta olishlari hamda o‘z fikrlarini qat’iyat bilan

himoya qila oladigan, sog‘lom fikrli o‘ziga ishongan shaxs tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi. Integratsiyalash ularning bilim doirasini kengayishiga va har bir so‘zini isbotini aniq bilishiga asos bo‘ladi. O‘quvchilar o‘zaro fikr almashinishda, bahs-munozaralarda hamisha tayyor bo‘ladi.

O‘qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligi ularning kasbiy faoliyatga doir bilimlar, ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o‘z-o‘zini rivojlantirish kabi asosiy kasbiy faoliyat sohalarida aks etadi. Bu esa o‘z navbatida, o‘qituvchining o‘z fanini o‘qitishga doir bilimlarni mukammal bilishi va harakatga keltirishi, ta’lim jarayonini loyihalash, tashkil qilish va baholash uchun zarur bo‘lgan tayanch kompetensiyalarni egallashi, shuningdek, o‘qitish va tarbiyalash jarayonini ta’lim sohasidagi innovatsion ilmiy yutuqlar, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida intensiv tashkil etish, uzluksiz va tizimli o‘z-o‘zini rivojlantirishni talab etadi [5. 2024:B.59].

Sinf o‘quvchilari orasida jismoniy nuqsonlari bor o‘quvchilar ham bo‘lishi mumkin, bu o‘quvchilarga ham maktablarda bilim olish imkoniyatlari yaratilgan. Bu vaziyatda o‘qituvchi juda ehtiyotkorlik va zehnlilik bilan ish tutishi lozim. Dars jarayonida tenglikni ushlab turishi uchun bor ilmiy salohiyatlarini ishga solishi kerak. Barcha sinfdoshlaridan ortda qolib ketmasligini ta’minlashi zarur. Buning uchun o‘qituvchi inkluziv ta’limda alohida yondashuvni amalga oshirishi, ularning ehtiyojlaridan kelib chiqib alohida metod va materiallar tanlashi, sinfdoshlarini hamkorlikka chorlashi va o‘zini namoyon qilishi uchun erkin muhitni yaratishi lozim. Bu borada o‘qituvchilarning dars jarayonida metodik ishlarni va pedagogik yondashuvlarni olib borishida yuqori darajali tayyorgarligi bo‘lishi, inkluziv ta’limni rivojlantirishga hissa qo‘shadi. Inkluziv guruh muhitini boshqarishda qiyinchiliklar, o‘qituvchilarning turli xil ehtiyojlarga ega o‘quvchilarni samarali boshqara olish qobiliyatini sinovdan o‘tkazadi. Bu vaziyat, o‘qituvchilar uchun guruhda ta’limiy, ijtimoiy va emotsional jihatdan qulay muhit yaratishni talab qiladi. Inkluziv guruh muhiti, har bir o‘quvchining o‘ziga xos ehtiyojlarini hisobga olgan holda, barcha uchun teng va adolatli ta’lim imkoniyatlarini ta’minlashga qaratilgan bo‘lishi kerak [1. 2024:B.148].

Integratsion yondashuvni qo‘llashda o‘qituvchilar uchun pedagogik strategiyalar asosida olib borilgan darslar ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, har bir o‘quvchining ehtiyojini, salohiyatini va xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilgan darslar, ularning mustaqil fikrga ega shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi. Bu strategiyalar o‘quvchilarning individual yuksalishiga yordam berib qolmasdan, o‘qituvchilarning malaka darajalarini o‘sishiga va har qanday holatlarda o‘quvchilar bilan ishlashda qiyinchiliklarni yengishda ko‘maklashadi. Mavzularni integratsiyalash asosida olib borilgan

darslarda maxsus ehtiyojli o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida ularga ko‘plab ma’lumotlarni qabul qilish va amaliyotda qo‘llay olishga o‘rgatishdi. Natijada, ular jamiyatning kerakli bir bo‘lagi sifatida o‘zlaridagi ishonchni uyg‘otishga va mustahkamlashga turtki bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Kayumova Mexribonu Sheraliyevna. INKLYUZIV TA’LIMDA O‘QITUVCHINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIKANING DOLZARB MUAMMOSI SIFATIDA // SAI. 2024. №Special Issue 28. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/inklyuziv-ta-limda-o-qituvchining-kasbiy-kompetensiyasini-rivojlantirish-pedagogikaning-dolzarb-muammosi-sifatida> (дата обращения: 25.11.2024).

2. Nasiba Bayturayeva BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING IJODIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL TA’LIM FAOLIYATI // Scientific progress. 2021. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bo-lajak-boshlang-ich-sinf-o-qituvchilarining-ijodiy-kompetentligini-rivojlantirishda-mustaqil-ta-lim-faoliyati> (дата обращения: 25.11.2024).

3. Rustamjonovna, Alijonova Makhbuba. "THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE INTEGRATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS." *Science and Innovation* 2.7 (2023): 101-103.

4. Sh. Mardonov, F. Mardonov PEDAGOG KADRLAR MALAKASINI OSHIRISH TA’LIMI // SAI. 2022. №B4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagog-kadrlar-malakasini-oshirish-ta-limi> (дата обращения: 25.11.2024).

5. Shodiyeva Matluba Jo‘rayevna BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINI KASBIY RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-PEDAGOGIK JIHATLARI // Современное образование (Узбекистан). 2021. №4 (101). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-o-qituvchilarini-kasbiy-rivojlantirishning-ilmiy-pedagogik-jihatleri> (дата обращения: 25.11.2024).

BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARINI OLIB BORISHDA NOSTANDART TESTLARDAN FOYDALANISH

Nurnazarova Gavharoy Baxtiyor qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti
Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang‘ich ta’lim) mutaxassisligi
1-bosqich magistranti
[*gavharnurnazarova@gmail.com*](mailto:gavharnurnazarova@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarini o‘tishda nostandart testlardan foydalanishning mohiyati, ahamiyati, afzalliklari ko‘rsatib o‘tilgan. Bu mavzu borasida tadqiqot olib borgan mutaxassislar va professorlarning mulohazalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: nostandart test, vizual ko‘rinish, tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil, guruhli muhokama, motivatsiyalovchi muammolar, ijodiy tahlil, interaktiv mashqlar.

Аннотация: В этой статье показаны сущность, важность и преимущества использования нестандартных тестов при проведении уроков математики в начальных классах. Освещены мнения специалистов и профессоров, проводивших исследования по этой теме.

Ключевые слова: нестандартный тест, визуальный вид, критическое мышление, логический анализ, групповое обсуждение, мотивационные задачи, творческий анализ, интерактивные упражнения.

Abstract: This article outlines the essence, significance, and advantages of using non-standard tests in mathematics lessons in elementary school. The opinions of specialists and professors who conducted research on this topic are highlighted.

Key words: non-standard testing, visual vision, critical thinking, logical analysis, group discussion, motivational problems, creative analysis, interactive exercises

Bilamizki, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yildagi “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga ko‘ra, matematika ilm-fanni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Shuningdek, ushbu qarorning 1-ilovasida 2020 — 2023-yillarda O‘zbekiston Respublikasida matematika fanlari bo‘yicha ta’lim sifatini yaxshilash, ilmiy-tadqiqotlarning natijadorligi va amaliy ahamiyatini oshirishning maqsadli dasturi kiritilgan bo‘lib, unda quyidagi maqsadlar amalga oshirilishi kutilgan:

-Matematika fanini chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan maktablarning

(keyingi o‘rinlarda — Ixtisoslashtirilgan maktablar) moddiy-texnik bazasini yaxshilash;

- Matematika fanidan dars berayotgan o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish;

- Matematika fanidan bilimlarni baholash bo‘yicha milliy sertifikatlash tizimini joriy etish;

- Maktab o‘quvchilari orasida Al-Xorazmiy nomidagi respublika va hududiy olimpiadalarni o‘tkazish;

- Matematika fani o‘quv dasturlarini qayta ko‘rib chiqish, oddiy va tushunarli yozilgan ommabop darslik va o‘quv qo‘llanmalarni nashr etish;

- Yuqori malakali matematik kadrlarni grant asosida tayyorlash bo‘yicha davlat buyurtmasini oshirish;

- Matematik ta’limda fanlararo integratsiyani ta’minlash va boshqalar.[1.2020]

Ko‘rishimiz mumkinki, matematika fanini rivojlantirish uchun barcha kerakli sohalarga e’tibor qaratilgan. Chunki, matematika fani insonning intellektini, diqqatini rivojlantiradi, ko‘zlangan maqsadga erishish uchun qat’iyat va irodani tarbiyalaydi, algoritmik tarzda tartib-intizomlilikni ta’minlaydi va tafakkurini kengaytiradi. Matematika fanini rivojlantirish uchun nafaqat, zarur manbalar, ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan mukammal dars strategiyasini amalga oshiruvchi o‘qituvchilar ham kerak bo‘ladi. Boshlang‘ich sinf matematika darslari sifatini oshirish uchun turli metodlardan, nostandart testlardan foydalanish samarali dars o‘tish uchun poydevor bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinflarda matematik savodxonlikni oshirish kelajakda olinadigan bilimlar uchun asos, tayanch bo‘ladi. Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarini muvaffaqiyatli olib borishda nostandart testlar muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Nostandart testlar - bu o‘quv jarayonida an’anaviy testlardan farqli tarzda tuzilgan, o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini sinovdan o‘tkazishga mo‘ljallangan testlardir. Ular muammolarni hal qilish, turli masalalarga yangi yondashuvlar topish yoki noan’anaviy fikrlash qobiliyatlarini baholash uchun ishlatiladi. Bunday testlarda ko‘pincha ochiq savollar, keng qamrovli masalalar va turli ijodiy topshiriqlar o‘rin oladi.

Ma’lumki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari qiziquvchan, ko‘p savol beruvchi va shuning barobarida kattalarga qaraganda ma’lumotga boy bo‘lishadi. Shuning uchun ham nostandart testlar ularning bilimlarini baholash, to‘g‘ri va noto‘g‘riga, kerakli va keraksizga ajratishga, tahlil qilishga, nazorat qilishga, tashxislashga yordam beradi.

Nostandart testlardan samarali foydalanish o‘quv jarayonida turli usullar bilan amalga oshirilishi mumkin. Quyidagi yondashuvlar nostandart testlarning samaradorligini oshirishga yordam beradi:

1. Masalalarni hayotiy vaziyatlarga bog‘lash

- O‘quvchilar nostandart testlarda keltirilgan masalalarni haqiqiy hayotiy vaziyatlarga bog‘lay olsalar, ularni hal qilishga qiziqishlari ortadi. Bu testlar matematikaning amaliy qo‘llanilishini ko‘rsatib, bilimlarni kundalik hayotda qo‘llashga rag‘batlantiradi.

2. Ochiq va keng qamrovli savollar berish

- O‘quvchilarga aniq javob talab qilmaydigan, turli yondashuvlar orqali yechiladigan masalalar berish kerak. Bunday savollar ijodiy fikrlashni rag‘batlantirib, ularning o‘z usullarini kashf qilishlariga imkon yaratadi.

3. Guruhli muhokama va fikr almashish

- Nostandart testlarni guruhlarda ishlash orqali yechish o‘quvchilarni muhokama qilish, birgalikda yangi yechimlar izlash va fikr almashishga undaydi. Bu jarayonda o‘quvchilar boshqa turli yondashuvlarni ko‘rib, o‘z tajribalarini boyitishlari mumkin.

4. O‘quvchilarga mustaqil yechimlar topish imkonini berish

- O‘quvchilarga bir masalani bir nechta usul bilan yechishni yoki o‘z yechim yo‘llarini topishni topshirish. Bu ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi va mustaqil ishlash qobiliyatini oshiradi.

5. Murakkablik darajasini bosqichma-bosqich oshirish

- Avvaliga nisbatan osonroq nostandart masalalar berish, keyin esa murakkabroq masalalarga o‘tish orqali o‘quvchilarning bilim darajasini asta-sekinlik bilan oshirib borish kerak. Bu o‘quvchilarda o‘ziga ishonchni oshirishga yordam beradi.

6. Nostandart testlarni baholashda keng yondashuv

- Baholashda faqat aniq yechimni emas, balki o‘quvchilarning yondashuvlarini, ijodkorlik darajasini va fikrlash jarayonini ham hisobga olish muhim. Bu ular uchun qo‘shimcha rag‘bat bo‘ladi va testlarga ijodiy yondashishga undaydi.

7. Qiziqarli va motivatsiyalovchi muammolar kiritish

- O‘quvchilarga nostandart testlarni qiziqarli muammolar shaklida taqdim etish ularni jalb qilishda samarali usul hisoblanadi. Misol uchun, tarixiy muammolar yoki qiziqarli hodisalar asosida yaratilgan masalalar ularning diqqatini tortadi. Ushbu yondashuvlar orqali nostandart testlardan foydalanish o‘quvchilarning

bilimlarini kengaytirishga, matematik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.[5]

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida nostandart testlardan foydalanish o‘quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda juda muhimdir. Bu testlar bolalarning qiziqishini oshiradi, ularni matematikani yanada chuqurroq o‘rganishga undaydi va o‘ziga xos yondashuvlarni kashf qilishlariga imkon beradi. Quyida boshlang‘ich sinf matematika darslarida nostandart testlardan samarali foydalanish usullari keltiriladi:

1. Qiziqarli muammolar orqali matematikani o‘rganish:

- Masalalarni oddiy va hayotiy vaziyatlarga asoslangan shaklda berish mumkin. Masalan, “Bir savatchada 6 ta olma bor edi. 2 ta olmani bola olib ketdi, yana 3 ta olma qo‘shib qo‘yishdi. Hozir nechta olma bor?” Bu kabi masalalar o‘quvchilarning e‘tiborini jalb qiladi va matematikani amaliy tarzda tushunishga yordam beradi.

2. O‘yin va interaktiv mashqlar bilan birlashtirish:

- Matematik nostandart testlarni o‘yin shaklida berish orqali o‘quvchilarni jalb qilish mumkin. Masalan, qo‘shish va ayirish amallarini yechishda qiziqarli hikoyalar yoki krossvord masalalardan foydalanish ularning darsga ishtiyoqini oshiradi.

3. Mustaqil fikrlashga yo‘naltirish:

- O‘quvchilarga bir masalani bir nechta usul bilan yechishni yoki o‘z yechim yo‘llarini topishni topshirish orqali ularning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Masalan, “5 ni ikki xil qo‘shish usuli bilan qanday hosil qilish mumkin?” Bu topshiriqlar bolalarga ijodiy va tahliliy yondashuvni o‘rgatadi.

4. Guruhlarda ishlashni tashkil etish:

- Guruhlarda nostandart masalalarni muhokama qilish va birgalikda yechish orqali bolalar muloqot qilish va o‘z fikrlarini bayon etish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradilar. Masalalar guruhda tahlil qilinsa, bolalar turli yondashuvlarni o‘rganadi va yangi fikrlarni kashf qiladi.

5. Rang-barang va vizual ko‘rinishdagi topshiriqlar:

- Rasm, diagramma yoki grafiklar yordamida berilgan nostandart masalalar o‘quvchilarning matematik tushunchalarni yaxshiroq tushunishlariga yordam beradi. Masalan, “Berilgan shakllardan nechta uchburchak topishingiz mumkin?” kabi vazifalar o‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga o‘rgatadi.

6. Murakkablik darajasini bosqichma-bosqich oshirish:

- Boshlang‘ich sinfda nostandart masalalarning murakkablik darajasi bolalarning yoshi va bilim darajasiga mos ravishda tanlanishi kerak. Dastlab osonroq

masalalarni, keyinchalik esa murakkabroq masalalarni kiritish orqali o‘quvchilarda o‘ziga ishonch hissini mustahkamlash mumkin.

7. O‘qituvchining baholash yondashuvini kengaytirish:

- Nostandart testlarni baholashda o‘quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash yondashuvlarini ham hisobga olish muhim. Bu ularda qiziqishni oshirib, o‘zlariga ishonch bag‘ishlaydi.

Misol: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun nostandart test: “Farhod 4 ta olma sotib oldi. Keyin esa yana 3 ta nok oldi. Shunday qilib, Farhodning hozir 7 ta mevasi bor. Qanday qilib Farhod 7 ta meva olishga muvaffaq bo‘ldi?”

Ushbu masala bolalarga nostandart yondashuvda fikrlashga undaydi. Savolga oddiy arifmetik javobdan tashqari, boshqa ijodiy usullar orqali ham yechim topish mumkin.[4]

Quyida boshlang‘ich sinf matematika darslarida nostandart testlar va ijodiy yondashuvlar ustida tadqiqot olib borgan o‘zbek olimlarining ishlaridan ayrim misollar keltirilgan:

1. G‘anisher Jo‘raev

- Jo‘raev boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun matematikani qiziqarli o‘rgatish maqsadida nostandart masalalar yaratgan. Masalan, u “Bir o‘rmonda 4 ta quyon va 3 ta tulki yashaydi. Bir kuni ularga yana 2 ta quyon qo‘shildi. Endi o‘rmonda qancha hayvon bor?” kabi masalalarni qo‘llash orqali o‘quvchilarga muammoli fikrlashni o‘rgatishni taklif qiladi. Ushbu masalada oddiy qo‘shish va ayirishdan tashqari o‘quvchilar vaziyatni to‘liq tahlil qilishga o‘rganadi.

2. Sattor Tursunov

- Tursunovning tadqiqotlarida turli real hayotiy vaziyatlarga asoslangan nostandart masalalar orqali o‘quvchilarning matematik tushunchalarni o‘zlashtirishiga urg‘u berilgan. U masalalarda an‘anaviy hisoblash o‘rniga amaliyotda ishlatiladigan misollarni kiritadi. Masalan, “Ali 3 dona shokolad sotib oldi va yana 2 ta shokoladni akasi unga berdi. Endi uning qo‘lida nechta shokolad bor?” kabi oddiy masalalarni bir necha xil yechim usullarida yechishni taklif qilgan.[7]

3. Shoahmadova Xadicha

- Shoahmadova boshlang‘ich sinflarda matematikani o‘rgatishda ijodiy masalalarni keng qo‘llash haqida tadqiqot olib borgan. U qiziqarli va turli shakldagi masalalar yordamida bolalarning fikrlash doirasini kengaytirishni taklif qiladi. Masalan, “Bir doirada 8 ta joy bor va ular raqamlanmagan. Joylarni raqamlar bilan to‘ldirishda har bir qo‘shni joyning yig‘indisi 10 bo‘lishi kerak. Joylarga qanday raqamlarni qo‘yish mumkin?” kabi masalalar orqali o‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga o‘rgatadi.

4. Roziya Hamidova:

• Hamidova o‘quvchilarga nostandart testlarni topshirishda ularga mustaqil ravishda masalalarni tahlil qilishga o‘rgatishni tavsiya etadi. Masalan, u guruhda birgalikda ishlash uchun murakkab bo‘lmagan, ammo bir necha bosqichli masalalarni tavsiya qiladi: “Bir stol ustida 5 ta olma bor edi. Bitta bola ikkita olmani oldi, keyin boshqa bolalar ham bittadan olma olishdi. Stol ustida necha olma qoldi?” kabi masalalarni muhokama qilish orqali bolalar birgalikda yechim topishni o‘rganadi. Bu misollar o‘zbek olimlarining nostandart masalalar orqali o‘quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga bo‘lgan yondashuvini ko‘rsatadi. Shu kabi nostandart testlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun nafaqat matematik tushunchalarni o‘zlashtirish, balki mantiqiy tahlil va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini shakllantirishda ham samarali vosita hisoblanadi.[3]

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida nostandart testlardan foydalanish o‘quvchilarni qiziqtirish va ularga matematikani yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, bunday topshiriqlar bolalarning mantiqiy, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.[2]

Foydalanilgan adabiyotlar (References):

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 07.05.2020 yildagi PQ-4708-son “MATEMATIKA SOHASIDAGI TA’LIM SIFATINI OSHIRISH VA ILMIY-TADQIQOTLARNI RIVOJLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI TO‘G‘RISIDA”gi qarori;
- 2.Hakimova M.H “MATEMATIKA O‘QITISH METODIKASI” Toshkent-2020;
- 3.Xudoynazarov Egambergan, Xasanova Dilnoza, Rimboyeva (<https://oriens.uz/uz/journal/article/matematik-boshqotirmalar-boshlangich-talimda-oquvchilar-oquv-faoliyatini-oshirish-vositasi-sifatida/>) maqolasi;
- 4.Krutetskiy Viktor “Maktab o‘quvchilarining matematik qobiliyatlari psixologiyasi” Rossiya, Pedagogika-1968;
- 5.Polya, George “How to Solve It” Buyuk Britaniya, Penguin-2022.
6. Toshpo‘latov.J “IQ MASTER”
- 7.Tursunov Sattor “Boshlang‘ich ta’limda ijodiy masalalarni yechish metodikasi”.

MUTIPLE APPROACHES TO DATE COLLECTION

Rahimjonovqa Yulduz Doniyor qizi

*4rd year student of Namangan State University,
Faculty of world languages English philology Uzbekistan
Majoring in Teaching foreign languages and literature*

*Teacher, Namangan state University,
World languages faculty, department English
Dadamirzayeva Barno Otamirza qizi
Barno30070209@gmail.com*

Annotation: This article investigates various data collection methods used in language learning strategy research, focusing on how different techniques capture learners' attention. The study reviews observational methods, diary writing, and interviews, think-aloud principles, questionnaires, and discussing their respective strengths and limitations.

Key words: languages learning strategies, data collection methods, observation, questionnaires, cognitive processes, interviews, research methodology.

Аннотация: В этой статье исследуются различные методы сбора данных, используемые в исследовании стратегии изучения языка, уделяя особое внимание тому, как различные методы привлекают внимание учащихся. В исследовании рассматриваются методы наблюдения, ведение дневников, интервью, принципы мышления вслух, анкеты, а также обсуждаются их сильные и слабые стороны.

Ключевые слова: стратегии изучения языков, методы сбора данных, наблюдение, анкеты, когнитивные процессы, интервью, методология исследования.

Annotatsiya: Ushbu maqola tilni o‘rganish strategiyasini tadqiq qilishda qo‘llaniladigan turli xil ma‘lumotlarni to‘plash usullarini o‘rganadi va qanday qilib turli usullar o‘quvchilarning e‘tibor tortadi. Tadqiqotda kuzatish usullari, kundalik yozish, intervyular, ovoz chiqarib o‘ylash uslublari, anketalar va ularning ma‘lumotni qabul qilishlarining kuchli va cheklovlari muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Tillarni o‘rganish strategiyalari, sanalarni yig‘ish usullari, kuzatish, anketalar, kognitiv jarayonlar, suhbatlar, tadqiqot metodologiyasi.

Introduction

In the body of research on language learning strategies, various researchers have made use of numerous methods for the identification of the patterns of strategy use among language learners ranging from questionnaires to computer tracking. The main reason for utilizing such a wide span of data collection techniques is that not all assessment techniques are appropriate for the identification of every type of

strategy. Therefore, researchers must consider this point carefully while designing the data collection methodology of their research studies.

Methodology

Observation is one way of gathering data regarding learning strategies. However, it shouldn't be forgotten that most of the learning strategies take place mentally and they are difficult to observe. For this reason, while designing an observational study some important key features need to be considered carefully. Cohen and Scott point out some factors need to be taken into consideration while planning an observational study such as the number of observers and observed, the frequency and duration of observations, and how the observational data are collected, tabulated and analyzed. In addition to these suggestions, Oxford stresses the importance of the level of detail a researcher is planning to observe and the focus of the observations[1;399]. The researcher may aim to observe the learning strategies used by the whole group, by a small group, or by one student. She also suggests the video recording of observation sessions since this will provide a permanent record of the sessions. Another way of collecting data concerning learning strategies is diary writing. It is a way of reporting the thoughts, feelings, achievements, and problems the learners report as well as their notions of teachers, friends or native speakers. Diaries are self-reports that are usually subjective. Oxford asserts that sometimes diary writing may require some training on the part of the learners since they may not know what to report, how to report it, and to what extent to report it. If a researcher is planning to read students' diaries s/he should inform learners in advance since they are mostly considered private. Some teachers have used diaries as a stimulus to class discussions of strategy use.

Discussion

A third way of collecting data regarding learning strategies is interviews. Their types range from unstructured to structured interviews. Since there is no particular questioning technique in unstructured interviews the data obtained from such an interview is difficult to interpret and categorize. Whereas the data gathered from a structured interview are “uniformly organized for all respondents and lend them to statistical analysis”. O'Malley, Chatom and their colleagues, have developed a Student Interview Guide, which asks learners to think about what they generally do when faced with a similar language task. Students are not required to do the task during the interview but they are asked to think about how they typically handle or do the task. Oxford also adds that “such interviews work well in small groups or with individuals”. Think aloud protocols are obtained by having participants report verbally what their thoughts are while performing a task. However, they are not expected to analyze their behavior as in introspection. Pressley and Afflerbach refer

to the think aloud protocols as “a maturing methodology with much interesting work already accomplished and considerable work to be done”, which implies that they have been used in many recent studies and they will be used in studies that will be carried out in the future” [4]. As the other data collection methods, the think aloud protocols have their potential strengths and weaknesses as well. Olson, Duffy, and Mack cited in Katalin regard ‘think-out-aloud’ as a tool for collecting “systematic observation about the thinking that occurs during reading”, in other words, for obtaining data about the otherwise unseen, unobservable processes, such as inference or the use of prior knowledge. Strength of the method is that it is the closest way to get to the cognitive processes of learners. Nevertheless, only the conscious processes are available for verbalization, the rest of the unconscious thoughts flowing in the mind might remain hidden. Another weakness of the method is that the “respondents may differ with respect to their verbal skills”. Some might be more competent than the others at contributing the appropriate amount of data at the appropriate level of explicitness. When all the points regarding think aloud protocols are taken into consideration, it can be stated that they require careful setting up and preparation on the part of the researcher. Katalin emphasizes that the purpose of the research should be in harmony with what can be retrieved with the think aloud protocol. Another point is the instructions that will be given to the participants. They need to be neatly worded and focused to the research aims. The selection and training of participants for the experiment also need to be carefully considered by the researcher [2; 75-77]. An important issue that needs to be taken into account is training participants with respect to the purpose of the study. states that participants should be, first of all, familiarized with the purpose of the study and they should be shown what they are expected to do. A second practice session can be arranged just before the experiment to remind students the nature of the task. Another issue, which is extensively discussed with respect to think aloud protocols, is the language of verbalization. During the preparation stage the researcher should decide what language the participants will use when doing the think aloud. If the participants are asked to read in the target language and report in the native language some problems may arise. Katalin cites an argument raised by Rankin that “Requiring the subjects to switch back and forth between languages while reading and verbalizing would seem to encourage translation...”. On the other hand, if participants are asked to use the target language while performing the task, the participants might worry more about speaking and concentrate less on the task itself. Furthermore, their target language oral production skills might be limited as well. In order to avoid these complications, Katalin suggests that “subjects should be instructed to verbalize in their mother tongue”. Another alternative is to “let the participants decide which

language they would feel comfortable with when doing verbalization”. Making use of questionnaires in a research study is one of the most commonly used techniques to collect data since they “can be objectively scored and analyzed”[2;85]. Similar to interviews, they vary from more structured, in which the items can range from “yes or no” answers or indications of frequency, to less structured questions asking respondents to depict or explain the language learning strategy in a detailed way. The data obtained from highly structured questionnaires are uniformly organized because of the standardized categories provided for all respondents and they lend themselves to statistical analysis.

Results

A major benefit of large-scale questionnaires pointed out by Cohen and Scott is that they have the potential to generate and test hypotheses because of the large number of respondents. Oxford (1990) [5], on the other hand, asserts that the more structured questionnaires “might miss the richness and spontaneity of less structured formats”. A good example of a structured learning strategy questionnaire is the SILL developed by Oxford and has been used in many parts of the world with the learners of many different languages such as Chinese, French, German, Spanish, Japanese, and Turkish. The SILL has 50 items grouped under 6 sections. Its 5-point scale ranges from “never or almost never” to “always or almost always.” Oxford points out that the overall average shows how often the learner are inclined to use learning strategies in general, while the means for each section of the SILL stand for which strategy groups the learner is liable to use most frequently.

Though the computer tracking technology has been applied in only limited way to research strategies, researchers are now trying to find out its potential with regard to assessing language learning strategies. Computer tracking “programs can be used to collect information either with or without the learner’s awareness”. Such tracking might be used to identify the language learning strategies associated with the use of resource functions such as a dictionary, a thesaurus, tutorials on how to complete given language tasks, etc., belonging to word processing programs, the sequence of processing of elements in reading text for comprehension or in producing written text, and the choice of speed for reading and writing tasks. Cohen and Scott assert that there might be some problems with the results of other assessment methods such as interviews, diaries, etc. for various reasons. However, by recording a learner’s use of a resource function, the computer eliminates the problem of distortion because of human inaccuracy or unawareness. The computer tracking method has certain disadvantages as well. A major limitation of the method pointed out by Cohen and Scott is its inability to describe language learning use strategies or use strategies which do not result in the use of a resource function on

the computer. For instance, if a learner uses inference to understand the meaning of a word, the computer would not be able to report this. Another limitation is that the use of computer tracking may not be practical since some participants may not feel comfortable working with a computer. O'Malley and Chatom point out that making use of different types of data collection methods may lead to different results since every assessment method has its own advantages and disadvantages [3]. Therefore, some researchers have made use of multiple approaches to data collection. Cohen and Scott suggest some major issues that should be taken into account while choosing the best data collection method(s). According to them in order to determine the most appropriate data collection method, a researcher should bear in mind issues such as “the purpose of the study, the number of learners and researchers, the resources available, the strategies to be studied, the types of the language tasks for which the strategies are used, and the context in which the language learning takes place”[1;416].

Conclusion

In language learning strategy research, the diversity of data collection methods (ranging from observations and diaries to interviews, think-aloud protocols, questionnaires, and computer tracking) highlights the complex nature of investigating how learners approach language tasks. Each method has its own strengths and limitations, which researchers must consider when designing studies. For instance, while observations can provide valuable insights into learners' behaviours, they may not capture the mental processes behind strategy use, which are often internal and unobservable. Similarly, methods like interviews and think-aloud protocols offer direct access to learners' thought processes but come with challenges related to verbalization skills and researcher bias.

The use of structured tools like the SILL questionnaire offers a systematic approach to understanding strategy use, but it may lack the richness provided by less structured methods such as diaries. Furthermore, while newer methods like computer tracking provide objective data on learners' use of digital resources, they may not fully capture cognitive strategies such as inference.

Ultimately, the choice of data collection method depends on the research objectives, the context of the study, and the specific strategies being investigated. As Cohen and Scott (2006) emphasize, researchers should carefully evaluate the purpose of their study, the type of learners involved, and the resources at their disposal before deciding on the most suitable methodology. Given that each method has its own biases and limitations, combining multiple approaches can offer a more comprehensive understanding of the complex processes involved in language learning. In this way, researchers can gain deeper insights into how learners employ

strategies to navigate the challenges of language acquisition, leading to more effective teaching practices and learner support.

References

1. A. D Cohen, & Scott, M. “A synthesis of approaches to assessing language learning strategies”. In Oxford, R. L. (ed.), (1996). 399-416. [CrossRef](#) [Google Scholar](#)
2. Katalin, I. (2009). Think-aloud protocols in language learning strategy research. *Language Learning Journal*, P 75-85.
3. O‘. Malley, J. M., & A. U. Chamot, “Learning strategies in second language acquisition”. Cambridge University Press. 1990.
4. M. Pressley & P. Afflerbach, “Verbal protocols of reading: The nature of constructively responsive reading”. Lawrence Erlbaum Associates. (1995). P6
5. R. L. Oxford, “Language learning strategies: What every teacher should know”. Newbury House Publishers. (1990). P342

YANGI O‘ZBEKISTONDA YOSHLAR MA’NAVIYATINI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI

Abdurashidova Shahnoza

*Namangan davlat pedagogika instituti Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq
ta’limi yo‘nalishi 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar ma’naviyatini shakllantirish tamoyillari, uning ahamiyati va zamonaviy sharoitda yoshlarni tarbiyalash masalalari ko‘rib chiqiladi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются принципы формирования духовности молодежи, ее значение и вопросы воспитания молодежи в современных условиях.

Abstract: This article examines the principles of youth spirituality formation, its importance, and the issues of educating youth in modern conditions.

Kalit so‘zlar: yoshlar ma’naviyati, milliy an‘analar, vatanparvarlik, ma’naviy qadriyat.

Ключевые слова: духовность молодежи, национальные традиции, патриотизм, духовные ценности.

Keywords: youth spirituality, national traditions, patriotism, spiritual value.

Shiddat bilan rivojlanayotgan davrimizda yoshlarni ma’naviyatini shakllantirish masalasi dolzarb mavzuga aylangan. Yoshlarda ma’naviyatni shakllantirishda davlatimiz tomonida yetarlicha shart-sharoitlar yaratilmoqda. Ma’naviyatni shakllantirish orqali yoshlar nafaqat o‘zaro xurmat balki vatanparvarlik, mehnatsevarlik ruhida tarbiyalanadilar. Balki ularni o‘z maqsadlariga intilish uchun ham yo‘naltiradi. Hatto Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 15- iyun kuni Toshkentda bo‘lib o‘tgan “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi” mavzuidagi anjumanda so‘zlagan nutqilarida yosh avlod tarbiyasi haqida alohida to‘xtalib o‘tganlar. “Bizni hamisha o‘ylantirib keladigan yana bir muhim masala bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish- turishi, bir so‘z bilan aytganda dunyo qarashi bilan bog‘liq. Bugun zamon shiddat bilan o‘zgaryapti. Bu o‘zgarishlarni hammadan ham ko‘proq his etadigan kim bu, albatta, yoshlar. Mayli yoshlar o‘z davrining talablari bilan uyg‘un bo‘lsin. Lekin ayni paytda o‘zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug‘ zotlarning avlodimiz, degan da’vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o‘zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va yana tarbiya hisobidan”, deya ta’kidladi Prezidentimiz. Ma’naviyatga biz qanday ta’rif berishimiz mumkin? Ma’naviyat deganda o‘zi nimani tushunamiz?

Ma’naviyat -bu mustaqillik poydevoridir.

Ma’naviyat - bu tinchlikdir.

Ma’naviyat- bu xurlikdir.

Ma’naviyat -bu farog‘atdir.

Ma’naviyat- bu hurriyatdir.

Ma’naviyat – bu millat boshidagi quyoshdir.

Ma’naviyat- bu millat istiqbolidir.

Ma’naviyat insoniy fazilatlar bilan birga, ma’naviy madaniyat deb atalmish dunyoviy ilm -fan,falsafa, axloq, huquq, adabiyot va san’at kabi boshqa ko‘plab tarixiy va zonaviy qadriyatlarni qamrab oladi.

Yoshlar ma’naviyatni shakllantirishda eng asosiy g‘oyalardan bu ularga milliy qadriyatlarimizni, urf-odatlarimizni, yoshlar ongiga singdirishdir. Yoshlarda ma’naviyatni shakllantirishda yurtimizning boy tarixi, madaniy, ma’naviy merosi yoshlar uchun asosiy poydevordir. Yoshlarimizda ma’naviyatni shakllanishida oila va ta’lim maskanlarining o‘rni juda ham yuqori. Ota-onalar farzandlariga faqat moddiy emas balki ma’naviy jihatlar haqida ham ko‘proq saboq berishlari zarur. Buning uchun yoshlarimiz oilada yaxshi muhitda tarbiyalanishlari va ular bilan ko‘proq vaqt o‘tkazishlari kerak. Bundan tashqari yoshlarda ma’naviyatni shakllanishida ta’lim maskanlarini ham o‘rni kattadir. Ta’lim jarayonida faqat ta’lim

emas balki axloqiy bilimlar, inson huquqlari va barchani teng huquqliyligi masalalari ham muhim o‘rin tutadi. Ma’naviyatni tushunish, anglash uchun avvalo insonni tushunish, anglash kerak. Demak ta’limda yoshlar ma’naviyatini shakllantirishda nimalar qilish kerak? Yurtimizning madaniyati, tarixi, urf-odatlar bilan tanishtirish, axloq me’yorlari va qadriyatlarni o‘rgatish, erkin va faol fikrlashga undash, turli xil adabiy kechalar tashkil etish orqali shakllantirishimiz mumkin. Bundan tashqari milliy qadriyatlarimizni o‘zida aks ettirgan teatr tomoshalarini tashkil etilsa yoshlarda ma’naviyat shakllanishi yanada faollashadi.” Bir kishining yaxshiligi, butun jamiyatning yaxshiligi uchun sabab bo‘ladi,” degan so‘zlarida, yoshlarni ijtimoiy mas’uliyatni his qilishga undaydi deb ta’kidlaydi Sa’diy Sheroziy o‘zining “Guliston” asarida.

Xulosa qilib aytganda, biz milliy ma’naviyatni har tomonlama yuksaltirish masalasini o‘z oldimizga asosiy vazifa qilib qo‘yar ekanmiz bugungi kunda ma’naviyatimizni shakllantiradigan va unga ta’sir o‘tkazadigan barcha omillarga e’tibor berib, ularni bu borada qanday o‘rin tutishini bilishimiz lozim. Yoshlarimizga bundanda keng ko‘lamli imkoniyatlarni yaratish, ularga har tomonlama ko‘mak berib, ma’naviyatini yuksaltirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. I.A.Karimov “Yuksak ma’naviyat -yengilmas kuch” asari
2. N.A. Mo‘minov “Ma’naviyat saboqlari” asari
3. Sa’diy Sheroziy “Guliston” asari

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОШИБКИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

*Аманбаева Б.Т.- студентка кафедры узбекского и иностранных языков,
Наманганского государственного педагогического института*

*Нехочина Л.Ш.- преподаватель- стажер кафедры узбекского и
и иностранных языков, Наманганского государственного педагогического
института*

Аннотация: В данной статье рассматриваются лексические ошибки в русском языке. Также рассматриваются причины лексических ошибок и последствия лексических ошибок. Особое внимание уделяется на предотвращение лексических ошибок.

Ключевые слова: лексика, русский язык, причины и последствия лексических ошибок.

LEXICAL ERRORS IN THE RUSSIAN LANGUAGE: CAUSES AND CONSEQUENCES

Annotation: This article examines lexical errors in the Russian language. The causes of lexical errors and the consequences of lexical errors are also discussed. Particular attention is paid to preventing lexical errors.

Key words: vocabulary, errors, Russian language, causes and consequences of lexical errors.

RUS TILIDAGI LEKSIK XATOLAR: SABABLARI VA OQIBATLARI

Izoh: Ushbu maqola rus tilidagi leksik xatolarni ko‘rib chiqadi. Leksik xatolarning kelib chiqish sabablari va leksik xatolarning oqibatlari ham muhokama qilinadi. Leksik xatolarning oldini olishga alohida e‘tibor beriladi.

Kalit so‘zlar: lug‘at, xatolar, rus tili, leksik xatolarning sabablari va oqibatlari.

Русский язык - это язык межнационального общения. Это язык науки и культуры. Русский язык - один из самых богатых и сложных языков мира, обладающий широким арсеналом лексических единиц, что делает его выразительным и многогранным. Однако при неправильном употреблении слов могут возникать лексические ошибки, которые существенно искажают смысл высказываний и могут повлиять на восприятие речи.

Лексика - словарный состав языка, совокупность слов того или иного языка, части языка. Лексика является центральной частью языка, именующей, формирующей и передающей знания о каких-либо объектах, явлениях.

Исследователь Л.И.Скворцова, в своих научных работах рассматривает: «Лексика - это не просто набор слов, но и важный элемент, который позволяет правильно строить стиль, подбирать слова в зависимости от ситуации, стиля, общения и жанра текста». ^[1]

В этом исследовании она подчеркнула важность и роль языковой нормы.

Языковая норма - это совокупность правил и традиций, регулирующих использование языка в определенном сообществе, чтобы обеспечить его единство и понимание. Эти нормы фиксируют правильное употребление слов, грамматических конструкций, произношения и других элементов языка.

Изучением лексики занимается наука лексикология, а также семасиология и ономасиология.

Изучая данную проблему, мы пришли к ряду причин лексических ошибок в русском языке:

1) Незнание лексики. Одной из основных причин лексических ошибок является незнание словарного запаса языка. Недостаточное знание значений слов или их неправильное употребление в контексте приводит к искажению речи. Например, использование слов, не существующих в языке, или попытка заменить редкие термины более простыми и понятными аналогами может нарушить точность высказывания.

2) Погрешности в обучении. Часто лексические ошибки возникают из-за недостаточной грамотности, особенно среди людей, которые изучают язык или не получили должного образования. Когда человек не знаком с тонкостями грамматики и лексики, он может допускать ошибки в выборе слов и выражений. Это касается как грамматически неверного употребления, так и неправильного выбора слова по смыслу.

3) Заимствования из других языков. В последние десятилетия наблюдается массовое заимствование слов из иностранных языков, особенно английского. Это приводит к возникновению так называемых кальки и англицизмов. Неправильное использование заимствованных слов или фраз может нарушать нормы языка. Примеры: «сделать запрос» вместо «послать запрос», «попасть в топ» вместо «занять первое место», «запустить процесс» вместо «начать процесс», «рассмотреть запрос» вместо «обсудить вопрос».

4) Невнимание к контексту. Лексическая ошибка может возникнуть из-за недостаточного внимания к контексту, в котором используется слово. Слова, которые в одном контексте означают одно, могут в другом иметь совершенно иной смысл. Например, слово "артист" может обозначать как театрального актера, так и человека, занимающегося другим видом деятельности, что необходимо учитывать при его употреблении., слово «лист» может обозначать лист бумаги, а также лист дерева., слово «язык» орган в теле, а также способ общения.

5) Социальные и культурные изменения. Современные тенденции, такие как популяризация новых терминов, социальных жаргонов или сленга, порой становятся причиной лексических ошибок. Например, на фоне глобализации появляются модные англоязычные термины, которые не всегда правильно воспринимаются в русском языке. К примеру, слово «лайкать» из английского «like» в некоторых случаях может быть воспринято как нарушение языковой нормы.

Последствия к которым приводят лексические ошибки в русском языке.

- Искажение смысла

Лексические ошибки могут серьезно искажать смысл высказывания. Например, использование слова, не подходящего по значению, может вызвать недоразумения и затруднения в понимании. Когда неправильно выбрано слово, собеседник может не понять, о чем идет речь, что снижает эффективность коммуникации.

- Снижение выразительности речи

Лексические ошибки приводят к снижению выразительности речи. Использование однотипных слов или неправильных выражений не позволяет точно передать эмоции, идею или смысл. Это снижает интерес к речи и делает ее менее увлекательной. Эмоциональная окраска высказывания теряется, и оно становится скучным и неинтересным.

- Утрата доверия

В ситуациях, когда речь идет о профессиональных выступлениях, например, в науке или журналистике, лексические ошибки могут снизить авторитет говорящего. Когда человек не владеет правильным использованием слов, его мнение теряет ценность, и его воспринимают как менее компетентного. Это особенно важно в областях, где точность и корректность речи имеют решающее значение.

- Нарушение взаимодействия

Лексические ошибки могут создать препятствия для нормального общения. Например, использование слов, которые звучат схоже, но имеют разные значения, приводит к недоразумениям между собеседниками. Это может вызвать недовольство или недопонимание, нарушая нормальный ход разговора и разрушая доверительные отношения.

- Утрата авторитета

Для людей, работающих в сфере публичных выступлений, преподавания, научной работы, ошибка в лексике может существенно повлиять на их репутацию. Люди, которые часто используют лексические ошибки, могут восприниматься как недостаточно образованные или некомпетентные специалисты.

Рассмотрим, способы избежания лексических ошибок в русском языке.

Обогащение словарного запаса

Одним из способов минимизировать лексические ошибки является расширение словарного запаса. Чтение, активное использование новых слов и осознание контекста, в котором они применяются, способствует правильному их употреблению.

Тщательное изучение языка.

Грамотность и внимательность при изучении лексики являются важнейшими составляющими для избегания ошибок. Прочитав тексты и соблюдая рекомендации специалистов, можно научиться правильно употреблять слова.

Использование проверенных источников.

Чтобы избежать лексических ошибок, необходимо обращаться к авторитетным источникам, таким как словари, учебники, специализированные сайты, где можно уточнить значение слова или его правильное употребление.

Контроль за заимствованиями.

Важно следить за правильным использованием заимствованных слов и выражений, чтобы не допускать их употребления в неправильном контексте или с ошибочной трактовкой.

Лексические ошибки в русском языке являются результатом различных факторов, включая незнание лексики, заимствования, невнимание к контексту и другие. Эти ошибки могут привести к искажению смысла, снижению выразительности речи и утрате доверия со стороны слушателей. Однако, при должном внимании к языковым нормам и постоянном стремлении к совершенствованию словарного запаса, можно избежать многих лексических ошибок и повысить качество своей речи.

Литература

1. Шахов А.Н. – «Ошибки в языке: семантика и когнитивные аспекты» 2012 год. М.: Издательство «Наука». с.89, общ. стр.200-300.
2. Тарасова Т.А. – «Ошибки в использовании лексических единиц в русском языке» 2000 год. М.: Издательство «Издательский дом УралГУ», с.38. общ. стр. 152
3. Соловьева Н.А. – «Ошибки в употреблении лексики в современном русском языке» 2015 год. М.: Издательство «Флинта». с.98, общ.стр 208
4. Черемисина И.А – «Лексические ошибки в речи молодежи: причины и способы исправления» 2014 год. М.: Издательство «Флинта», с.151, общ.стр. 200-250
5. Скворцова Л.И – «Культура речи и стиль», 2001 год., с.110, общ. стр. 480
6. Д.Э. Розенталь – «Современный русский язык», 1991 год., М.: Издательство «Высшая школа». с.152, общ. стр.500.
7. Чжен, Е. В., and Нехочина Лола. "ОБ ИСТОКАХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ ЛЬВА ТОЛСТОГО." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2.Special Issue 4-2* (2022): 791-794.

GLOBALLASHUV DAVRIDA CHET TILLARINI O‘RGANISHNING AHAMIYATI

Abdujabborova Zahroxon Sherzodbek qizi

Is ‘hoqxon Ibrat nomidagi

Namangan davlat chet tillari instituti 2-bosqich talabasi

E-mail:zahro1999999@gmail.com

Annotatsiya: globallashuv jarayoni dunyo mamlakatlarini bir-biriga yaqinlashtiradi. Jumladan iqtisodiy, texnologik va madaniy aloqalarni mustahkamlaydi. Globallashuv til xilma-xilligini targ‘ib qiladi, madaniyatlararo muloqotni rivojlantiradi va turli millatlarga mansub odamlar o‘rtasidagi tushunishni yaxshilaydi. Globallashuv sababli chet tillarini bilish har bir inson uchun bugungi zamon talabiga aylanib bormoqda. Ushbu maqolada globallashuvning asosiy jihatlari haqida ma’lumotlar berib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, iqtisodiy, texnologik, madaniy, ilmiy rivojlanish, Oxford, Mit, Garvard, xalqaro grantlar, DAAD, fullbright, ilmiy izlanishlar, fizika, biotexnologiya, nature, science, IEEE, raqamli texnologiyalar, ilmiy resurslar, Pudmet, JSTOR, Google scholar, texnologiya, iqtisodiyot, muhandislik, IT, texnik dasturlash, texnik hujjatlash, biznes, integratsiya, Google, Amazon, Pwc, Deloitte, Microsoft, xalqaro korporatsiya, Work, Toptal, Fiverr, gid, sayyohlik agentliklari, Samarqand, Buxoro, Xiva, ingliz, fransuz, rus, Onkologiya, Immunotherapy, diagnostika, Harvard Medical School, Harison’s Principles of Internal Medicine, pandemiya, COVID-19, kommunikatsion, kognitiv, matematik masala, stress, Altsgeymer, ispan tili, strategik, professional, tadqiqotchilar, shifokorlar, intellektual salohiyat.

Abstract: the process of globalization brings the countries of the world closer together. Among other things, it strengthens economic, technological and cultural ties. Globalization promotes linguistic diversity, promotes intercultural communication and improves understanding between people of different nationalities. Due to globalization, knowledge of foreign languages is becoming a requirement of today's people. This article provides information about the main aspects of globalization.

Key words: globalization, economic, technological, cultural, scientific development, Oxford, Mit, Harvard, international grants, DAAD, fullbright, scientific research, physics, biotechnology, nature, science, IEEE, digital

technologies, scientific resources, Pudmet, JSTOR, Google scholar, technology, economy, engineering, IT, technical programming, technical documentation, business, integration, Google, Amazon, Pwc, Deloitte, Microsoft, international corporation, Work, Toptal, Fiverr, guide, tourism agencies, Samarkand, Bukhara, Khiva, English, French, Russian, Oncology, Immunotherapy, diagnosis, Harvard Medical School, Harrison's Principles of Internal Medicine, pandemic, COVID-19, communication, cognitive, mathematical problem, stress, Alzheimer's, Spanish language, strategic, professional, researchers, doctors, intellectual capacity.

Аннотация: Процесс глобализации сближает страны мира. Помимо прочего, он укрепляет экономические, технологические и культурные связи. Глобализация способствует языковому разнообразию, способствует межкультурному общению и улучшает взаимопонимание между людьми разных национальностей. В связи с глобализацией знание иностранных языков становится потребностью современных людей. В данной статье представлена информация об основных аспектах глобализации.

Ключевые слова: Глобализация, экономическое, технологическое, культурное, научное развитие, Оксфорд, Массачусетский технологический институт, Гарвард, международные гранты, DAAD, Фулбрайт, научные исследования, физика, биотехнологии, природа, наука, IEEE, цифровые технологии, научные ресурсы, Pudmet, JSTOR, Google Academic, технологии, экономика, инжиниринг, IT, техническое программирование, техническая документация, бизнес, интеграция, Google, Amazon, Pwc, Deloitte, Microsoft, международная корпорация, Работа, Toptal, Fiverr, гид, туризм агентства, Самарканд, Бухара, Хива, английский, французский, русский, онкология, иммунотерапия, диагностика, Гарвардская медицинская школа, принципы внутренней медицины Харрисона, пандемия, COVID-19, общение, когнитивные, математические проблемы, стресс, болезнь Альцгеймера, испанский язык, стратегический, профессиональный, исследователи, врачи, интеллектуальный потенциал.

Globalashuv jarayoni dunyo mamlakatlarini bir-biriga yaqinlashtiradi. Jumladan iqtisodiy, texnologik va madaniy aloqalarni mustahkamlab qolmay u til xilma-xilligini targ‘ib qiladi, madaniyatlararo muloqotni rivojlantiradi va turli millatlarga mansub odamlar o‘rtasidagi tushunishni yaxshilaydi. Bu til o‘rganuvchilarni asl materiallar va ona tilida gaplashuvchilar bilan ishlashga undaydi, ularning til va madaniy malakasini oshiradi. Globalashuv sababli chet tillarini o‘rganish har bir inson oddiy qiziqish emas balki zamon talabiga aylanib bormoqda. Bugungi kunda butun dunyodagi barcha tillar olti ming besh yuztani

tashkil etib, qo‘shimcha til o‘rganish har bir soha vakillari uchun zarurdir. Hozirgi kunda zamonamiz rivojlanib borgani sari turli xil chet tillarini o‘rganishga bo‘lgan talab ham ortib bormoqda. Buning natijasida ko‘plab yoshlar maktab hattoki bog‘cha yoshidan boshlab turli xil chet tillarini o‘rganishga qiziqish bildirishmoqda. Yoshlarga chet tillarini o‘qitish va o‘rgatish borasida ham ko‘plab ishlar olib borilmoqda. Jumladan Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning “ Maktabdan kasb va tilni bilib chiqqan bola jamiyatimizning katta yutug‘i, aksincha bilmagani muammosi ” dir deb ta’kidlab o‘tganlaridek chet tillarini o‘qitishga katta e’tibor berilmoqda. Shu bilan birgalikda 2018-2019-yillardan boshlab ingliz tili, rus tillarini maktab, kollej va bog‘chalarda o‘qitishga katta e’tibor qaratildi. Bu esa har bir insonning shaxsiy rivojlanishida va o‘shida, bundan tashqari davlatimizning rivojlanishida muhim omillardan sanaladi. Quyida chet tillarini o‘rganishning foydali va ustun jihatlari haqida gap boradi.

1: Ulardan asosiysi ta’lim va ilmiy rivojlanishdir. Bunda chet tillarini o‘rganish keng imkoniyatlar eshigini ochadi. Bulardan biri xalqaro universitetlarga kirish imkoniyatlarining ortishidir. Dunyoning eng obro‘li va nufuzli universitetlari masalan Oxford, Mit, Garvard kabi dunyoga ma’lum va mashhur oliy ta’lim maskanlariga kirish imkonini beradi. Bunga yaqqol misol tariqasida yurtimizdagi ko‘plab talabalarning chet tillarini, jumladan, ingliz va fransuz tillarini o‘rganib, xalqaro grantlar DAAD dasturi bilan Germaniya va Fullbright orqali AQSHda ta’lim olayotganlarini ko‘rsatishimiz mumkin. Bundan tashqari bugungi kunda jahon miqyosidagi ilmiy maqolalar, jurnallar va kitoblarning deyarli barchasi ingliz tillarida yozilganligi insonlarning turli xil ilmiy izlanishlarini amalga oshirishlari uchun chet tillarini o‘rganishga undamoqda. Fizika va Biotexnologiya fanlaridagi maqolalarning ham Nature, Science yoki IEEE kabi ko‘zga ko‘ringan jurnallarda chop etilishi ham buning namoyondasi. Shu jumladan raqamli texnologiyalar rivojlangan davrda zamonaviy, ilmiy resurslar masalan Pudmet, JSTOR, Google Scholar kabi manbaalarni chet tillarida bo‘lganligi ularni to‘liq tushunish uchun til bilimlariga bo‘lgan ehtiyojning namoyondasidir. Shu bilan birgalikda mutaxassislikga oid yangiliklardan xabardorlik o‘z kasbimizning yetuk mutaxassisi bo‘lib yetishishimizda asosiy sababchilardan biridir. Texnologiya, iqtisodiyot, muhandislik kabi sohalarda yangiliklarni tez tushunish va moslashish uchun xalqaro tillarni bilish muhim sanaladi. Kelajak kasblaridan biri bo‘lgan va bugungi kunda eng ko‘p rivojlanayotgan IT sohasida ishlaydigan mutaxassislar o‘z bilimlarini yangilash uchun texnik dasturlash va texnik hujjatlar bo‘yicha qo‘llanmalarni ingliz tilida o‘qiydilar.

2: Globallashuv sharoitida kasbiy sohada muvaffaqiyatga erishish uchun chet tillarini bilish muhim hisoblanadi. Dunyoda biznes, fan, texnologiya va san’at

sohalarining xalqaro integratsiyasi jadallashganligi sababli ham til bilish ishchi kuchining raqobatbardoshligini oshirdi. Google, Amazon, Pwc, Deloitte, Microsoft kabi xalqaro korporatsiyalarda ishlash uchun ham ingliz tili asosiy talablardan biridir. Bugungi kunda yurtimizdagi ko‘plab dasturchilar ham ingliz tillarini bilgan holda IT platformalarida Work, Toptal va Fiverrda mustaqil ravishda loyihalar bilan ishlashadi va xorijiy mijozlar bilan ishlash imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

3: Globallashuv jarayoni turizm sohasini dunyo iqtisodiyotining eng muhim qismiga aylantirdi. Turizm bugungi kunda yurtimizda eng rivojlanib borayotgan va eng ko‘p e‘tibor qaratilayotgan soha hisoblanib, xalqaro sayohatchilarning oqimi ham tobora ortib bormoqda. Bu jarayonda chet tillarini bilish turizm sohasining muvaffaqiyatini ta‘minlashda asosiy omillardan biri bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu sohada ishlaydigan mehmonxona xodimlari, gidlar va sayyohlik agentliklari vakillari xorijiy mehmonlar bilan muloqot qilishi uchun chet tillarini bilishi zarur. Turizm shaharchasiga aylanib ulgurgan Samarqand, Buxoro yoki Xiva shaharlaridagi turistik gidlar ham ingliz, fransuz, rus tillarida gaplashib, ularda yaxshi taassurotlar qoldirmoqda. Sayyohlar ham albatta o‘z sayohatlari davomida keng tarqalgan yoki o‘z tillarida xizmat ko‘rsatilishini xohlashadi. Mahalliy xodimlarning ingliz, xitoy, rus, fransuz va nemis tillarini bilishi xalqaro turistlarni yanada o‘ziga jalb qilmay qolmaydi. Shu bilan birgalikda xizmat ko‘rsatish sohalarida masalan, restoranlarda ham chet tillarida menyu taklif qilinishi yoki mijozlarning so‘rovlariga javob berish imkoniyati xizmat sifatini yanada oshiradi va turizmning gullab yashnashida asosiy omil bo‘ladi.

4: Chet tillarini o‘rganish globallashuv davrida tibbiyot sohasida ham katta ahamiyatga ega bo‘lib, bemorlar uchun sifatli davolanish, tibbiy bilimlarni oshirish, ilmiy tadqiqotlarni olib borish imkonini beradi. Zamonaviy tibbiyotning ilg‘or usullari va texnologiyalar haqidagi ma‘lumotlarni asosan ingliz tilida chop etilishi va shifokorlarni chet tillarini bilishi yangi davolash usullarini o‘rganishda va bemorlarga yuqori sifatdagi xizmat ko‘rsatishda asosiy omildir. Yurtimizdagi shifokorlar ham chet tillaridan ingliz tilini bilgani uchun onkologiyada qo‘llaniladigan Immunotherapy usulida olib borilgan tadqiqotlar ham ingliz tilida chop etilgan ilmiy maqolalardan olingan edi. Shu bilan birga ilmiy tadqiqotchilar va shifokorlar xalqaro konferensiyalarda qatnashib, tajriba va yangi bilimlarini o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Jumladan yurtimizdagi shifokorlar ham Germaniya va AQSHda o‘tkazilgan tibbiy konferensiyalarda qatnashib yangi davolash va diagnostika usullarini o‘rganib kelishmoqda. Jahon miqyosidagi ko‘plab tibbiy darsliklar, qo‘llanmalar ham nemis, fransuz va ingliz tillarida chop etiladi. Shifokorlar ushbu tillarni bilib, zamonaviy bilimlarni o‘zlashtira oladilar. Harvard Medical School tomonidan nashr etilgan Harison’s Principles of Internal

Medicine kitobi ingliz tilida bo‘lib, ko‘pchilik shifokorlar uchun asosiy qo‘llanma sifatida foydalaniladi. Tibbiyotda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun chet tillarini bilish zarur. Dunyo mamlakatlarining shifokorlari ham birgalikda tajriba almashib, tadqiqotlar olib borishadi. Yurtimiz shifokorlari ham Turkiya va Janubiy Koreya kasalxonalarida malaka oshirish orqali yangi usullarni o‘rganib, bemorlarga yanada sifatli yordam ko‘rsatishmoqda. Xalqaro til bilgan tibbiyot xodimlari pandemiya toki tabiiy ofatlar singari favqulotda holatlarda samarali muloqot qila olishadi. COVID-19 pandemiyasi davrida xalqaro yordam ko‘rsatgan shifokorlar ingliz va boshqa tillarni bilganlari uchun butun dunyo bo‘ylab ishlash imkoniga ega bo‘ldi.

5: Globallashuv davrida chet tillarini o‘rganish inson psixologiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu jarayon kommunikatsion ko‘nikmalarni va shu bilan birgalikda kognitiv qobiliyatlarni ham rivojlantiradi. Chet tillarini o‘rganish orqali inson miyasi faollashadi, madaniyatlararo muvofiqlikni ta’minlashda yordam beradi. Bir nechta tilni bilish miyyaning ishlashini faollashtiradi va bir vaqtning o‘zida bir nechta masalani hal qila olish va diqqatni jamlash kabi qobiliyatlarni oshiradi. Ikki va undan ortiq tilni bilgan insonlar masalan, talabalik davrida chet tillarini o‘rgangan talabalar, matematik masalalarni tezroq hal qilish qobiliyatiga ega bo‘lishadi. Chet tillarini o‘rganish stressni kamaytirishda va o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirishga yordam beradi. Yangi tilni o‘rgangan inson o‘z maqsadiga erishganini his qiladi va bu o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirishi orqali stress darajasi kamayib boradi. Bulardan tashqari chet tillarini o‘rganish miyyani qarishdan himoya qiladi va til o‘rganish qarish jarayonini sekinlashtiradi. Shu bilan birga Altsgeymer singari hotira buzilishi kabi kasalliklarni oldini oladi. Tadqiqotlarga qaraganda 60 yoshdan oshgan keksalar fransuz, nemis yoki ingliz tillarini o‘rganib o‘zlarining aqliy qobiliyatlarini uzoq muddatga faol saqlab qolish imkoniga ega bo‘lishlari tasdiqlangan. Shu bilan birga chet tillarini o‘rganish orqali stressli xolatlarni boshqarish ko‘nikmasiga ham ega bo‘lishadi. Yangi tilni o‘rganish davomida duch kelinadigan turli xil qiyinchiliklarni yengish tufayli inson qiyin vaziyatlarni boshqarish qobiliyatini rivojlantirib oladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bir yil davomida ispan tilini o‘rgangan shaxs chet elga sayohati davomida muloqotni qo‘rqusiz va erkin davom ettirgan. Yangi, muammoli vaziyatlarni ijobiy qabul qilgan.

Globallashuv davrida chet tillarini o‘rganish nafaqat shaxsiy balki milliy taraqqiyotga ham balki, butun dunyo xalqlari o‘rtasidagi tinchlik va birdamlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Shuning uchun ham til o‘rganishni rivojlantirish muhim strategik masala hisoblanadi. Chet tillarini o‘rganish ta’lim va ilmiy rivojlanish uchun ham ko‘prik bo‘lib xizmat qiladi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Globallashuv davrida kasbiy muvaffaqiyatga erishish uchun ham chet tillarini bilish

imkoniyatlarni kengaytiribgina qolmay raqobatbardoshlikni ham oshiradi. Bu global bozorga chiqish, xalqaro ish o‘rinlarni egallash va professional rivojlanishni ham tezlashtirishning asosiy omili sanaladi. Shu boisdan, yoshlarni chet tillarini o‘rganishga yanada rag‘batlantirishda muhimdir. Turizm sohasida ham bu katta ahamiyatga ega bo‘lib, xalqaro turistlarni jalb qilish va turizmni rivojlantirish uchun muhim vositadir. Shuning uchun turizm bilan bog‘liq sohalarda ishlayotgan xodimlar uchun chet tillarini o‘rganish strategik ahamiyatga ega. Chet tillarini bilish har sohada foydali va juda ham zarur bo‘lganidek tibbiyotda ham havo kabi zarur va keraklidir. Xorijiy tillarni bilish tadqiqotchilar, shifokorlar va bemorlar uchun ko‘plab imkoniyatlar eshigini ochadi. Bu tibbiy yordam sifatini oshirish, ilmiy yangiliklardan foydalanish va xalqaro hamkorliklarni kengaytirishda muhim omildir. Ilm-fan va shaxsiy rivojlanishdan tahshqari xorijiy tillarni o‘rganish inson psixologiyasiga ham o‘z ta‘sirini o‘tkazmay qo‘ymaydi va uning ta‘siri sezilarli darajada kattadir. Bu jarayon nafaqat bilimlarni oshiradi, balki o‘ziga bo‘lgan ishonchni, ijodkorlikni va stressga chidamlilikni ham kuchaytiradi. Shu sababli chet tillarini o‘rganishni faqat kommunikatsion vosita sifatida emas, balki insonning psixologik va intellektual salohiyatini rivojlantirish sifatida qarash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1 <https://yuz.uz/uz/news/prezident-xorijiy-tillarni-orgatish>
- 2 <https://lex.uz/docs/-5831978>
- 3 <https://www.amazon.com/Harrisons-Principles-Internal-Medicine-Twenty-First/dp/1264268505>

BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA “MA’NODOSH SO‘ZLAR”NING O‘QUVCHILAR BOG‘LANISHLI NUTQINI O‘STIRISHDA TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI

G`ulomova Xolida

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti “O‘zbek tilshunosligi” kafedrasida
katta o‘qituvchisi,*

No`monova Charos Dilshod qizi

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Ta’lim tarbiya nazariyasi va
metodikasi(boshlang‘ich ta’lim)” yo`nalishi 1- bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bog‘lanishli nutqida ma’nodosh so‘zlarning qay darajada ahamiyatli ekanligi, dars davomida

ma’nodosh soʻzlar ustida qanday ishlar amalga oshirish orqali oʻquvchilarga samarali bilim berish usullari koʻrsatilgan.

Kalit soʻzlar: Boshlangʻich taʼlim, ma’nodosh soʻzlar, bogʻlanishli nutq, soʻzlar zanjiri, kreativ yozish, rolli oʻyinlar.

Аннотация: В данной статье рассматривается, насколько важны синонимы в связной речи учащихся начальных классов, а также представлены эффективные методы преподавания знаний через работу с синонимами в ходе уроков.

Ключевые слова: Начальное образование, синонимы, связная речь, цепочка слов, креативное письмо, ролевые игры.

Annotation: This article discusses the significance of synonyms in the cohesive speech of primary school students and presents effective methods for teaching knowledge through activities focused on synonyms during lessons.

Keywords: Primary education, synonyms, cohesive speech, word chains, creative writing, role-playing games.

Rivojlanayotgan asrimizda oʻquvchilarning har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlay oladigan, keng dunyoqarashga ega boʻlgan shaxs sifatida shakllantirish boshlangʻich sinf oʻqituvchilarning bosh maqsadi hisoblanadi. Prezidentimiz tomonidan aytilgan: “Mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch bu –ilm-fandir” soʻzlari fikrimizning yaqqol dalilidir. Yaxshi va sifatli taʼlim, ayniqsa, bugungi kunda har bir jamiyat uchun zaruriy ehtiyojga aylanib bormoqda. Bilimlar poydevorining maktab davridayoq mustahkam qurilishi, oʻquvchilarning kelajakdagi hayot yoʻlida qiyinchiliklarni oson yecha olishida, mamlakatimiz rivojiga oʻzlarining bor ilm-tafakkurlarini yoʻnaltirishiga sabab boʻladi. Taʼlim jarayoning muntazam tarzda yangilanishga ehtiyoji borligi, uzluksiz boyitilib borishi taʼlim mazmunining yangi modellarini tanlash uchun zaruriyat tugʻdiradi. Oʻquv-biluv jarayonining xarakteri, metodlari, tashkiliy shakllari hamda vositalarini yangilashga boʻlgan ehtiyojning kuchayishini birinchi navbatda ijtimoiy-iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy, texnologik omillar talab qilmoqda. Jumladan, Boshlangʻich sinflarda ona tili oʻqitish darslari davomida oʻquvchilarning bogʻlanishli nutqlarini oʻstirishga boʻlgan talab ham ortib bormoqda. Bogʻlanishli nutq orqali oʻquvchilar oʻz fikrlarini ravon, tushunarli va aniq ifodalash xususiyatiga ega boʻladilar. Uning oʻquvchi nutqini boyitishi uchun bir qancha til faktorlari mavjud boʻlib, biz ushbu maqolada ma’nodosh soʻzlar oʻquvchilarning bogʻlanishli nutqidagi oʻrinini yoritishga qaror qildik. Ma’nodosh soʻzlar nutqimizda nafaqat fikrlarni tushunarli va aniq ifodalashga, balki nutqning ifodali va qiziqarli boʻlishiga ham yordam beradi.

Boshlang‘ich sinflarda ma‘nodosh so‘zlar ustida ishlash vositasida o‘quvchilar nutqining tushunarli, aniq ifodalangan bo‘lishi, bir so‘zning takroridan tiyilish, ularni qo‘llash orqali emotsional rang baranglikka erishish, tanlangan mavzu bo‘yicha munosib so‘zlardan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiriladi. Ma‘nodosh so‘zlar yordamida fikrlarimizni yanada aniqlik bilan ifodalash mumkin. Bir so‘zning davomida uning ma‘nodoshlarini qo‘shib qo‘yib, mantiqiy zanjir tuzish, eshituvchi yoki o‘quvchiga fikrimizni tushunarli anglashilishida yordam beradi. Ma‘nodosh so‘zlar yordamida biror mavzuni turli jihatlaridan yoritish mumkin. Ushbu so‘zlar eshituvchi yoki o‘quvchining his-tuyg‘ulariga ta‘sir ko‘rsatishga yordam beradi. Masalan, "chiroyli" so‘zi o‘rniga "go‘zal", "suluv", "fusunkor" kabi so‘zlar ishlatish orqali, his-tuyg‘ularni yanada kuchliroq ifodalash mumkin. Bir xil so‘zlarni takroriy ishlatish, eshituvchi yoki o‘quvchining diqqatini yo‘qolishiga sabab bo‘lishi mumkin. Ma‘nodosh so‘zlarni ishlatish orqali, nutqimizni takrorlanishlardan himoya qilib, uni yanada qiziqarli qilamiz. Bu so‘zlar kontekstga muvofiq tanlanishi o‘quvchining fikrlash doirasini, so‘z qo‘llash mahoratini ko‘rsatib beradi. Har xil janrda yoki mavzuda ifoda etiladigan fikrlar uchun turlicha so‘zlar tanlab olish, nutq sifatini oshiradi va uning to‘g‘riligini ta‘minlaydi. So‘zlarga ijodiy yondashuv orqali o‘z nutqimizni yangilash va uni yanada ijodiy qilish imkoniyatiga ega bo‘lamiz.

Shu bilan birgalikda, boshlang‘ich sinflarda ma‘nodosh so‘zlar o‘quvchining lug‘at boyligini oshirishga yordam beradi. O‘quvchilar yangi so‘zlar bilan tanishib, ularni faol ravishda o‘z nutqlarida qo‘llay olishlari kerak. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilaridan bu jarayonda turli yondashuvlar asosida dars tashkil qilish talab qilinadi.

Jumladan, an‘anaviy hamda zamonaviy metodlar dars jarayonida ularning o‘z o‘rnida qo‘llanilishi dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. An‘anaviy metodlar (ma‘ruza, mavzu bo‘yicha munozaralar) bilan birgalikda zamonaviy metodlar (multimedia vositalari, interaktiv o‘yinlar)ning uyg‘unlashuvi orqali darsning qiziqarli bo‘lishiga va natijada o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini rivojlantirishga ko‘maklashadi. Ma‘nodosh so‘zlar o‘rgatilishi jarayonida, ularning semantik xususiyatlarini o‘rganish muhimdir. O‘quvchilar ushbu so‘zlar orasidagi pirovard ma‘nolarini anglashlari, shuningdek, ularni kontekstdan foydalanib haqiqiy hayotda qo‘llash ko‘nikmasiga ega bo‘lishlari zarur. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘qitish jarayoni davomida avvalgi bilimlarni mustahkamlash, o‘rganilgan yangi so‘zlarni o‘zlashtirish uchun zamin yaratadi. O‘quvchilar ma‘nodosh so‘zlar bilan bog‘liq misollar va vaziyatlarda ularni qo‘llashni o‘rganishlari kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'rtasida faol muloqotni rag'batlantirish va birlariga savol berish, o'rganayotgan so'zlarni muhokama qilishga tayyorlash o'quv muhitini yanada interaktiv qilishga yordam beradi. O'quvchilarga ma'nodosh so'zlarni o'z ichiga oluvchi ijodiy vazifalar berish orqali o'quvchilarning ijodkorlik ko'nikmalarini oshirish, so'z boyligidan to'g'ri foydalanish uchun asos bo'ladi. Ma'nodosh so'zlar yordamida o'quvchilar o'z fikrlarini yanada ifodali bayon etishlari hamda ularni muhokama qilishga tayyorlanishlari kerak. Bu jarayon boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi darslarida katta rol o'ynaydi, sababi u kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi. Olib boriladigan dars jarayonlarida o'quvchilarning e'tibor, xotira, qiziqish kabi ruhiy jarayonlarini hisobga olish lozim. O'quvchilarning qanchalik samarali o'zlashtirayotganini aniqlash yuqoridagilar orqali aniqlanadi.

Boshlang'ich sinflarda ma'nodosh so'zlarni innovatsion tarzda o'qitish ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Ma'nodosh so'zlarni o'qitishning yangicha usullari ta'lim jarayonini qiziqarli va sifatli qilishga yordam beradi. Jumladan, bolaning asosiy faoliyati - o'yin asosidagi o'qitish. Bunda mavzuga doir biror o'yin tashkil qilinadi va o'quvchilarga kerakli topshiriqlar beriladi. Masalan, "So'zlar zanjiri" o'yinida o'quvchilar birma-bir ma'nodosh so'zlarni aytishlari kerak. Bunda o'qituvchi so'zlarning bola yoshiga mos bo'lishiga guruhlariga ma'nodosh so'zlar zanjiri teng sonli bo'lgan so'zlarning berilishiga e'tibor qaratishi muhim bo'ladi. Ushbu usul o'quvchilar orasida raqobatni va mavzuni o'rganishga bo'lgan xohishni oshiradi.

Kreativ yozish usuli ham o'quvchilar tomonidan yaxshi qabul qilinadigan usullardan biri bo'lib, bunda o'quvchilarga ma'nodosh so'zlardan foydalanib kichik matn, hikoya yoki she'r yozish vazifasini beriladi. Bu ularning ijodkorlik ko'nikmasini rivojlantirishga, so'zlarni qofiyaga tushirishga ularni matn mazmunidan kelib chiqqan holda qo'llashga yordam beradi.

Boshlang'ich sinflarda ma'nodosh so'zlarni o'qitishda rolli o'yinlar usuliga qaraydigan bo'lsak, bunda o'quvchilar rolli o'yinlarda qatnashishga taklif qilinadilar. Ular ma'nodosh so'zlarni ishlatish orqali turli vaziyatlarni sahnalashtiradilar, bu usul so'zlarni tez esda saqlashga, o'rganilgan so'zlarni amaliyotda to'g'ri qo'llay olishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida multimedia vositalaridan foydalanish (PowerPoint, Canva) orqali ma'nodosh so'zlar haqida interaktiv taqdimotlar tayyorlash, ma'nodosh so'zlarni o'rgatishda film yoki video materiallardan foydalanish, turli xil onlayn platformalarda ma'nodosh so'zlarni o'rganish va baholash imkoniyatlarini taqdim etish orqali ham o'quvchilarga mavzuni o'qitish ijobiy natija beradi deb hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni ayta olamizki, ma’nodosh soʻzlar bogʻlanishli nutqimizda fikrlarning aniq, qiziqarli va izchil ifodalanishi uchun juda muhim. Ular orqali nutqimizni yanada sifatli va ta’sirli qilishimiz mumkin. Bu esa, oʻz navbatida, muloqotimizni samarali va mazmunli qiladi. Boshlangʻich sinflarda ona tili oʻqitish darslarida ma’nodosh soʻzlarning chuqurlashtirib oʻqitilishi orqali oʻquvchilar nafaqat soʻz boyligini, balki ularni amaliy jarayonda qoʻllashni ham oʻrganadilar. Ma’nodosh soʻzlarni oʻqitishning yangicha usullari orqali oʻqituvchilarga dars jarayoniga ijodkorlik bilan yondashish va bu orqali oʻquvchilarning qiziqishini yanada oshirish imkoniyatiga ega boʻlamiz.

Adabiyotlar:

1. Sobirova, M.Y. (2023). The role of educational tools in anthropocentric relationship education. European Journal of Education and Applied Psychology 2023, No 4. <https://doi.org/10.29013/EJEAP-23-4-52-58>
2. Sobirova, M. (2023). Teaching language phenomena through text analysis on the basis of anthropocentric approach. International bulletin of applied science and technology. Impact factor: 8,2 SJIF = 5.955 ISSN: 2750-3402 Volume 3, Issue 4, April. 481-486-pages. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7827423>
3. Sobirova, M. (2023). Обучение языковым явлениям на основе анализа текста. “Этнокультурный и социолингвистический аспекты в теории и практике преподавания языков в негуманитарных вузах” mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Минск, 30 март 2023 й., – В. 299-302. <https://rep.bntu.by/handle/data/130394>
4. Sobirova, M. (2022). Anthropocentric approach to language. ISJ Theoretical&Applied Science, 07(111), <http://t-science.org/arxivDOI/2022/07-111.html> –P.36-39.
5. Sobirova, M. (2022). In imparting humane education use of integrated technology. In Volume 8, Issue 1, of JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, ISSN No: 2581 – 4230. Impact factor 8.155. VOLUME 8, ISSUE 1, January 2022, Published by Novateur Publication, M.S. India. – P. 151-158. <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/3880/3718>
6. Sobirova, M. (2022). Teaching language phenomena on the basis of anthropocentric approach. International bulletin of applied science and technology. <https://www.int-jecse.net/abstract.php?id=5377> International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756 /INTJECSE/V14I7.91 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 07 2022.
7. Sobirova, M. & Boboxonova, D. (2022). Duygularının Şairi: Rauf Parfi. <https://onedrive.live.com/?authkey=%21APRcbvoBM8%5F6%2Dlk&>

cid=0C48D7EEA09FC4A4&id=C48D7EEA09FC4A4%21334&parId=C48D7EEA09FC4A4%21111&o=OneUp

8. Yusupdjanovna, S. M., & Yakubjanovna, S.D. (2021). **Олий таълим техникаси соҳасида ўқитишнинг инновацион технологиялари.** Innovative Technologies of Teaching in the Field of Higher Education Techniques. **Design Engineering**. International Research Journal of Advanced Engineering and Science (IRJAES) CKOIIYC 5288-5295 <http://thedesigengineering.com/index.php/DE/issue/view/31>.

9. Sobirova, M. (2021). The use of integrated technology in the teaching of humanism in language education. POLISH SCIENCE JOURNAL (ISSUE 1(34) - Warsaw: Sp.z o.o."iScience", 2021. Part 3 – 234 p. <https://sciencecentrum.pl/wp-content/uploads/2021/01/POLISH%20SCIENCE%20JOURNAL%20%E2%84%9634%20-%203%20%28web%29.pdf> стр. 98-105

10. Sobirova, M. (2020). Assimilation of human qualities during the process of working with text. International Scientific Journal “Theoretical & Applied Science” SOI: 1.1/TAS (<http://t-science.org/arxiv> DOI/2020/12-92.html) (DOI:10.15863/TAS Published: 18.12.2020.

11. Sobirova, M. (2020). The role of the family in the development of the integration process in science and education. "A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal" (<https://journalnx.com/papers/20151362-the-integration-process.pdf>) impact faktorga ega bo‘lgan DOI raqamli jurnali. 2020 y. 18-19 uyun. – B. 1161-1166.

12. Sobirova, M.Y. (2019). About the history of speech culture and art of oratory. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (80), 275-277. Retrieved from: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42657439>

MODERN FORMS OF EDUCATION AND MODERN TEACHING METHODS

Kh.Kh.Dolimov

Ferghana medical institute of public health. Ferghana. Uzbekistan

Modern education and training systems are among the rapidly evolving fields worldwide. These changes are connected to the advancements in science, technology, and the various aspects of social life. The main objective of modern education is not only to impart knowledge but also to ensure the intellectual and social development of individuals.

I. Modern Forms of Education. Online education, or distance learning, is an educational form that utilizes information technologies to provide learning at a distance. Online platforms offering courses, webinars, video lessons, and forums enable students to participate in lessons independently, at their own pace, and from any location. Advantages: Provides flexibility for students. Resources and information are continually updated. Students are free from time and location constraints. Disadvantages: Requires individual approaches to students. Lack of face-to-face communication. Blended learning is a combination of traditional face-to-face lessons and online education. Students attend physical classes and, simultaneously, engage with online materials. This method provides a more interactive and effective learning experience for students. Advantages: Full student participation in the learning process. Develops independent learning and self-management. Disadvantages: Relies on technological resources. Can be difficult to provide equal opportunities for all students. Individualized education is based on tailoring the learning process to the needs and abilities of each student. This method provides a personalized approach, taking into account each student's unique characteristics and learning pace. Advantages: Helps develop students' individual learning styles. Increases success rates among students. Disadvantages: Requires more time and resources from teachers. Computer-based education involves the use of computers and digital technologies to conduct all levels of education. Through interactive programs, simulations, data repositories, and tests, students can learn more efficiently, especially in subjects like science, physics, and mathematics. Advantages: Enriched with interactive and visual learning tools. Facilitates faster assimilation of study materials. Disadvantages: Increases reliance on technology. Technical issues, such as poor internet connection, can hinder the learning process[1.2013].

II. Modern Teaching Methods. Modern teaching methods aim to make the learning process more effective, interactive, and engaging. They focus on developing students' personal growth, social skills, and problem-solving abilities. Constructivism is an educational approach that emphasizes the active role of students in constructing their knowledge based on personal experiences. According to this method, students learn best when they build their understanding through activities rather than just receiving information from the teacher. Advantages: Encourages student participation and critical thinking. Promotes independent learning. Disadvantages: Requires complex tasks and challenges for students. Demands high pedagogical skills from the teacher[2.2013]. Active learning methods focus on increasing student engagement in the learning process. This involves activities such as group work, debates, laboratory exercises, and other interactive

tasks. Advantages: Encourages students to express their ideas and thoughts. Enhances the effectiveness of lessons. Disadvantages: Requires personalized approaches for each student. Problem-based learning is a method where students are presented with real-world problems and work collaboratively to solve them. This approach helps students apply theoretical knowledge in practical situations, thus improving their problem-solving skills. Advantages: Develops problem-solving skills. Enhances practical knowledge and experience. Disadvantages: Requires extensive planning and resources. Cooperative learning is based on students working in small groups to achieve common educational goals. Through cooperation, students share knowledge, provide mutual support, and learn from each other. Advantages: Promotes social interaction and teamwork. Strengthens knowledge retention through peer-to-peer learning. Disadvantages: Requires clear roles and responsibilities within the group. Project-based learning encourages students to engage in long-term projects that require them to use their knowledge to solve real-world problems. This method teaches students how to plan, execute, and complete projects, helping them develop critical thinking and research skills[3.2008].

References

1. Zaidi S.F. (2013). ICT in Education. New Delhi. APH Publishing Corporation.
2. Nagarajan K., Natarajan S. and Manivasagan C.R. (2013). Educational Innovations Curriculum Development. Chennai. Sriram Publishers.
3. Westwood, P. (2008). What teachers need to know about Teaching methods. Camberwell, Vic, ACER Press.

BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHDA UNIVERSAL TA'LIM FAOLIYATINING O'RNI

Xolmatova Sarvinoz Raxmatilla qizi
UNIVERSITY OF BUSINESS AND SCIENCE
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASASI
O'QITUVCHISI
TEL:+998940160792

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash jarayonini takomillashtirishda bo'lajak pedagoglarning

ilmiy va uslubiy ta’minlanganligi, uning kasbiy tayyorgarligi asosiy masalalardan sanalishi va bu jarayonda universal ta’lim faoliyatining o‘rni haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: maktab ta’limiga tayyorlash, jismoniy tayyorgarlik, shaxsiy (ruhiy) tayyorgarlik, aqliy tayyorgarlik, maxsus tayyorgarlik, universal ta’lim faoliyati.

Аннотация: В данной статье говорится о научно-методическом обеспечении будущих педагогов, их профессиональной подготовке – одном из основных вопросов совершенствования процесса подготовки детей дошкольного возраста к школьному обучению, а также о роли всеобщего образования в этом процессе..

Ключевые слова: подготовка к школьному обучению, физическая подготовка, личностная (духовная) подготовка, умственная подготовка, специальная подготовка, универсальная учебная деятельность.

Abstract: This article talks about the scientific and methodological provision of future pedagogues, their professional training is one of the main issues in improving the process of preparing children of preschool age for school education, and the role of universal education in this process..

Key words: preparation for school education, physical preparation, personal (spiritual) preparation, mental preparation, special preparation, universal educational activity.

Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash jarayonini takomillashtirishda bo‘lajak pedagoglarning ilmiy va uslubiy ta’minlanganligi, uning kasbiy tayyorgarligi asosiy masalalardan sanaladi. Ayniqsa, bolalarning jismoniy xususiyatlari, antropometrik ko‘rsatkichlari, aqliy irodaviy jihatlari, ruhan maktabga tayyorligi ularning intellektual va jismoniy jihatdan maktab ta’limiga moslashishi, fanlarni zo‘riqishlarsiz o‘zlashtirishida ahamiyatli sanaladi.

Bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash o‘zining bir qator mezonlariga ega. Bu jarayonda bolalarni jismoniy, aqliy, ruhiy, irodaviy va ma’naviy jihatdan maktabga tayyorlash ularning maktab ta’limida zo‘riqmasligi, ta’limning uzluksizligi va samaradorligini ta’minlovchi asoslardandir.

Yetakchi mutaxassislarning fikriga ko‘ra, “Maktabga tayyorgarlik” tushunchasi bolani maktabga tayyorlashning quyidagi yo‘nalishlarini o‘z ichiga oladi:

- jismoniy;
- shaxsiy (ruhiy);

- aqliy;
- maxsus tayyorgarlik.

Maktabga aqliy tayyorlikning muhim tarkibiy qismi maktabga o‘qishga kirayotgan bolada atrof, dunyo haqida yetarlicha keng bilish boyligining mavjud bo‘lishidir. Bilimlarning bu fondi o‘qituvchi o‘z ishini tashkil etishda tayanadigan zarur asos hisoblanadi. Bolani maktabga aqliy tayyorligida bolalar egallagan bilimlarning sifati ahamiyatlidir.

Bilimlar sifatining ko‘rsatkichi birinchi navbatda ularni bolalar tomonidan ongli egallaganligi; tasavvurlarining aniq va tabaqalashtirilganligi; oddiy tushunchlar mazmuni va hajmining to‘liqligi; o‘zlariga tushunarli o‘quv va amaliy vazifalarni hal etishda bilimlarni mustaqil qo‘llay olish qobiliyatlari; muntazamlilik, ya’ni maktabgacha ta’lim yoshidagilarning narsa va hodisalar o‘rtasidagi tushunarli, muhim aloqa hamda munosabatlarni aks ettira bilish qobiliyatidir. Bola maktabga aqliy tayyorgarligining tarkibiy qismi bola bilish faoliyatini muayyan darajada rivojlangan bo‘lishidir. Bu o‘rinda, birinchidan, bilish jarayonining o‘sib boruvchi ixtiyoriyligi; materialni ma’no jihatdan ixtiyoriy eslab qolish va takror ifodalash, narsa va hodisalarni rejali idrok etish, qo‘yilgan bilish va amaliy masalalarni maqsadga muvofiq hal etish qobiliyati va shu kabilar; ikkinchidan, bilish jarayonlari sifatini oshirish: sezgilarning aniqligi, idrokning to‘liq va tabaqalashtirilganligi, eslab qolish va takror ifodalashning tez va aniqligi; uchinchidan, bolada atrof-dunyoga bilish munosabatlari, bilimlarni egallash va maktabda o‘qishga intilishning mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabga aqliy tayyorlikni shakllantirishda bo‘lajak o‘quvchi tafakkur faoliyatining umumiy darajasi muhim ahamiyatga ega. MTTning bolalarni aqliy tarbiyalashga oid olib borayotgan muntazam, maqsadga muvofiq ish sharoitlarida bolalarda (faoliyat) tafakkur faoliyatida narsalarning ko‘p tomonlama tahlil qilish qobiliyati, ijtimoiy tarkib topgan sensor etalonlardan fan hamda hodisalar xususiyat va sifatlarini tadqiq qilishda foydalana bilish narsa va hodisalardagi asosiy aloqa, bog‘liqlik, belgilarni aniqlash asosida oddiy umumlashtirishlar qilish qobiliyati, o‘xshashlik va farqlanuvchi belgilarni izchil ajratish asosida narsalarni qiyoslashni amalga oshirish ko‘nikmasi tarkib toptiriladi. Bo‘lajak o‘quvchilarda aqliy faoliyatning elementar mustaqilligi: o‘z amaliy faoliyatni mustaqil rejalashtirish va uni reja asosida amalga oshirish ko‘nikmasi, oddiy bilish vazifasini qo‘yish va uni hal etish ko‘nikmasi va shu kabilar rivojlantiriladi. Maktabda aqliy tayyorlik, shuningdek, bolalar tomonidan o‘quv faoliyati elementlarining egallab olinishini ham o‘z ichiga oladi.

Hozirgi vaqtda ta’lim siyosatining asosiy mavzusi – ta’lim sifati. Maktabgacha ta’lim sifati haqida gapirganda, tarbiyachilarning ta’lim darajasi,

maktabgacha ta’limning ta’lim standartlarini amalga oshirish sifati, boshlang‘ich maktab bilan uzviylik va ota-onalar bilan hamkorlikning samaradorligi kabi ko‘rsatkichlarni alohida ta’kidlash kerak. So‘nggi yillarda MTT va maktab o‘rtasidagi aloqa uzviyligini ta’minlash borasida muayyan ijobiy ishlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, boshlang‘ich va maktabgacha ta’lim standartlarini joriy etish maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi ketma-ket aloqalar mazmunini ularning talablariga muvofiq qayta ko‘rib chiqish zarurligini belgilaydi. MTT va boshlang‘ich maktab o‘rtasidagi aloqalarning uzluksizligi hozirgi bosqichda bolaning umrbod ta’lim olish shartlaridan biri sifatida, tizimning barcha tarkibiy qismlarining (ta’lim va tarbiyani tashkil etishning maqsadlari, vazifalari, mazmuni, usullari, vositalari, shakllari) izchilligi va istiqbollari sifatida qaraladi.

Bu ikki tomonlama jarayon: maktabgacha yoshdagi bolalikning ichki qiymatini saqlashga qaratilgan maktabgacha ta’lim darajasi, bir tomondan, maktab ta’limining muvaffaqiyati uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan bolaning asosiy shaxsiy fazilatlarini shakllantirish; va maktabgacha yoshdagi bolaning yutuqlarini yig‘ib, uning to‘plangan salohiyatini rivojlantiruvchi voris sifatida – boshqa tomondan.

Shunday qilib, maktabgacha ta’lim tashkiloti va boshlang‘ich maktab o‘rtasidagi uzluksizlik jarayonning progressiv rivojlanishining asosi sifatida yangi va eski o‘rtasidagi aloqani ta’minlaydi. Yangi ta’lim standartlarining joriy etilishi “bilimga asoslangan” ta’limning madaniy-tarixiy tizim-faoliyat paradigmasiga o‘zgarishini ko‘rsatdi, bu ta’limning barcha darajalariga, shu jumladan maktabgacha ta’limga ham tegishli [1, 3–5].

Ta’limning boshlang‘ich bosqichi uchun standartning ajralmas qismi universal ta’lim faoliyati deganda “o‘rganishga o‘rgatish” kompetensiyasini, kompetensiyaga asoslangan yangi ijtimoiy tajribani ongli va faol o‘zlashtirish orqali shaxsning o‘zini o‘zi rivojlantirish va o‘zini-o‘zi takomillashtirish qobiliyatini ta’minlaydigan tushuniladi [1, 27–32].

Universal ta’lim faoliyatini shakllantirish uchun o‘quv jarayonini tashkil etish didaktik tamoyillar tizimi bilan ta’minlanadi: faollik, uzluksizlik, dunyoning yaxlit ko‘rinishi, minimaks, psixologik qulaylik, o‘zgaruvchanlik, ijodkorlik [2, 34–37].

Boshlang‘ich maktabda ushbu konsepsiya boshlang‘ich umumiy ta’lim natijalariga qo‘yiladigan talablarni aniqlashtirish va ta’lim dasturlarining an’anaviy mazmunini to‘ldirish uchun mo‘ljallangan. Bu maktabgacha ta’lim tashkilotida o‘quv jarayonini rejalashtirish va maktabgacha va boshlang‘ich ta’limning uzluksizligini ta’minlash uchun zarurdir. Biroq tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, amaliyotda uzluksizlik ko‘pincha ta’limning yangi darajasiga emas, balki keyingi bosqichdagi yangi talablarga tayyorgarlik ko‘rish bilan bog‘liq bo‘lib, oldingi

bosqichda to‘plangan potentsial e‘tiborga olinmaydi. Davomiylik muammosining paydo bo‘lishi quyidagi sabablarga ko‘ra mavjud:

- o‘qitish usullari va mazmunining yetarli darajada silliq, ba‘zan keskin o‘zgarishi, bu esa o‘quv faoliyatining pasayishiga va keyingi ta‘lim bosqichiga o‘tishda o‘quvchilar o‘rtasida psixologik qiyinchiliklarning kuchayishiga olib keladi.

- oldingi darajadagi o‘qitish ko‘pincha o‘quvchilarning yangi, murakkabroq darajadagi ta‘lim faoliyati bilan muvaffaqiyatli shug‘ullanish uchun etarli darajada tayyorligini ta‘minlamaydi;

- maktabgacha yoshdagi bolalik davrida ta‘lim faoliyati uchun universal shart-sharoitlarni shakllantirish jarayonini ilmiy va uslubiy jihatdan qo‘llab-quvvatlamaslik, bu ta‘limdagi bo‘shliqqa olib keladi.

Shunday qilib, boshlang‘ich maktabga tizimli o‘rganishga tayyorligi past bo‘lgan kichik maktab o‘quvchilari o‘quv materialining mazmunini o‘zlashtirishda bir qator qiyinchiliklarni boshdan kechiradilar, chunki ular ma‘lum bir sur‘atda bilim olishning yangi usullarini o‘zlashtirishga vaqtlari yo‘q.

Maktabgacha yoshdagi bolaning maktab ta‘limiga o‘tishi hamisha uning hayoti, axloqi, qiziqishi va munosabatlarida anchayin jiddiy o‘zgarishlarni yuzaga chiqaradi. Shuning uchun bolani yoki uydayoq maktab ta‘limiga tayyorlash, uni uncha qiyin bo‘lmagan bilim, tushuncha, ko‘nikma va malakalar bilan tanishtirish kerak bo‘ladi.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotsidagi ta‘lim-tarbiya jarayoni qanchalik sifatli va yuqori darajali bo‘lsa yoshlarimiz ta‘limning keyingi bosqichlarida ham qiynalmasdan bilimlarni o‘zlashtiradilar. Shunday ekan ta‘lim jarayoniga davlatimiz tomonidan qaratilayotgan e‘tiborni e‘zozlashimiz va unadan to‘g‘ri samarali foydalanishimiz lozim. Buning asosida albatta yosh avlodni barkamol shaxs sifatida shakllantirishimiz va vatanimizga kerakli inson qilib ulg‘aytirmog‘imiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirova F.R, Toshpo‘latova SH.Q, Kayumova N.M., Agzamova M.N. “Maktabgacha pedagogika” -T.: Tafakkur, 2019. Darslik
2. Bolangiz maktabga tayyormi? – Toshkent, 2011.
3. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur sarchashmalari, 2013.
4. Egamberdieva N. Ijtimoiy pedagogika. – Toshkent: A.Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2009
5. Davydov V.V. Rivojlantiruvchi ta‘lim konsepsiyasi to‘g‘risida // Pedagogika. 1995 yil. 5-son.

6. I.A.Sharshov, L.N.Makarov. Tambov: Ed. TDU im. GR. Derjavina, 2016. S. 620–623.3.
7. Elkonin D.B. Rivojlantiruvchi ta’lim tizimi. 2009. S. 153–157.4.
8. “Ilk qadam” (takomillashtirilgan ikkinchi nashri) Davlat o‘quv dasturi. – Toshkent., 2022-yil
9. Shodmonova Sh. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. –T.: “Fan va texnologiya”, 2008. - 160 b.

RFID TEXNOLOGIYANI QO‘LLANILISHI

M.X.Xoshimova

Andijon mashinasozlik instituti

Axborot texnologiyalari kafedrasi assistenti

A.A.Abdullajonov

Sun’iy intellekt yo‘nalishi 36-22

guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada avtomatik identifikatsiya texnologiyalarining ajralmas qismi sifatida hozirda keng qo‘llanilib kelayotgan RFID texnologiyasining rivojlanish asoslari va uning ishlash tamoyili haqida axborotlar yoritib o‘tilgan. Shuningdek, ushbu texnologiyaning turlari va boshqa identifikatsiyalash texnologiyalaridan farqli jihatlari jadvallar asosida tahlil qilingan. RFID farmatsevtika, chakana savdo, qishloq xo‘jaligi va tibbiy yordamni o‘z ichiga olgan ko‘plab ilovalar va sohalarda, shuningdek, transport vositalari, uy hayvonlari va chorva mollarini kuzatishda qo‘llaniladi.

Аннотация: в данной статье представлена информация об основах развития технологии RFID, которая в настоящее время широко используется как неотъемлемая часть технологии автоматической идентификации, и принципе ее работы. Также на основе таблиц были проанализированы типы и отличия этой технологии от других технологий идентификации. RFID используется во многих приложениях и отраслях, включая фармацевтику, розничную торговлю, сельское хозяйство и медицинское обслуживание, а также для отслеживания транспортных средств, домашних животных и домашних животных.

Abstract: this article covers information about the basics of the development of RFID technology and the principle of its operation, which is now widely used as an integral part of automatic identification technologies. Also, the types of this technology and aspects different from other identification technologies have been analyzed on the basis of tables. RFID is used in many applications and industries

including pharmaceuticals, retail, agriculture, and medical care, as well as monitoring vehicles, pets, and livestock.

Kalit so‘zlar: RFID, SAP, IDOS, ID, avtomatik identifikatsiyalash, teg, identifikator, simsiz radio chastota, quvvat manbai.

Ключевые слова: RFID, SAP, IDOS, ID, автоматическая идентификация, метка, идентификатор, беспроводная радиочастота, источник питания.

Keywords: RFID, SAP, IDOS, ID, automatic identification, tag, identifier, wireless radio frequency, power source.

RFID – bu radiochastota identifikatsiyasining qisqartmasi, ya’ni radiochastota identifikatsiyasi. U odatda induktiv elektron chip yoki yaqinlik kartasi, yaqinlik kartasi, kontaktsiz karta, elektron yorliq, elektron shtrix kod va boshqalar deb ataladi. To‘liq RFID tizimi ikki qismdan iborat: O‘quvchi va Transponder. Operatsion printsipi shundan iboratki, O‘quvchi ichki ID kodini yuborish uchun Transponder sxemasini haydash uchun Transponderga ma’lum bir cheksiz radio to‘lqin energiyasini uzatadi. Bu vaqtda o‘quvchi identifikatorni oladi. Kod. Transponderning o‘ziga xos xususiyati shundaki, u batareyalardan, kontaktlardan va surish kartalaridan foydalanmaydi, shuning uchun axloqsizlikdan qo‘rqmaydi va chip paroli dunyoda yagona bo‘lib, uni yuqori xavfsizlik va uzoq umr ko‘rish mumkin.

RFID keng ko‘lamli dasturlarga ega. Hozirgi vaqtda odatiy ilovalarga hayvon chiplari, avtomobil chiplarini o‘g‘irlashga qarshi vositalar, kirishni boshqarish, to‘xtash joylarini boshqarish, ishlab chiqarish liniyalarini avtomatlashtirish va materiallarni boshqarish kiradi. RFID teglarining ikki turi mavjud: faol teglar va passiv teglar.

Elektron yorliq nima-Elektron teglar radio chastotali teglar va RFIDda radiochastotani identifikatsiya qilish deb ataladi. Bu maqsadli ob’ektlarni aniqlash va tegishli ma’lumotlarni olish uchun radiochastotali signallardan foydalanadigan kontaktsiz avtomatik identifikatsiyalash texnologiyasi. Identifikatsiya ishlari inson aralashuvini talab qilmaydi. Shtrix -kodlarning simsiz versiyasi sifatida RFID texnologiyasi suv o‘tkazmaydigan, antimagnit, yuqori haroratli va uzoq xizmat qilish muddatiga ega, o‘qish masofasi uzoq, yorliqdagi ma’lumotlar shifrlangan bo‘lishi mumkin, ma’lumotlarni saqlash hajmi kattaroq, saqlash ma’lumotlarini erkin o‘zgartirish mumkin va boshqa afzalliklari

RFID texnologiyasi nima? RFID radiochastotani identifikatsiyalash-bu maqsadli ob’ektni avtomatik ravishda taniy oladigan va radiochastota signallari orqali tegishli ma’lumotlarni oladigan kontaktsiz avtomatik identifikatsiyalash

texnologiyasi. Identifikatsiya ishlari qo‘lda aralashuvni talab qilmaydi va har xil og‘ir muhitda ishlashi mumkin. RFID texnologiyasi yuqori tezlikda harakatlanuvchi ob’ektlarni aniqlay oladi va bir vaqtning o‘zida bir nechta teglarni aniqlay oladi va operatsiya tez va qulay. Qisqa masofali radiochastota mahsulotlari yog‘li dog‘lar va changning ifloslanishi kabi qattiq muhitdan qo‘rqmaydi. Ular shtrix -kodlarni bunday muhitda almashtirishi mumkin, masalan, zavod yig‘ish liniyasidagi ob’ektlarni kuzatish uchun. Uzoq masofali radiochastota mahsulotlari asosan transportda ishlatiladi va identifikatsiya masofasi o‘nlab metrlarga yetishi mumkin, masalan, avtotransport to‘lovlarini avtomatik yig‘ish yoki transport vositasini identifikatsiya qilish.

RFID yechimi nima? RFID echimlari - bu sanoatning rivojlanish xususiyatlariga asoslangan RFID texnologiyasi etkazib beruvchilari tomonidan ishlab chiqilgan RFID dasturiy echimlari bo‘lib, ular "moslashtirilgan" turli kompaniyalarning haqiqiy talablariga muvofiq. RFID echimlari logistika, qalbakilashtirish va o‘g‘irlikka qarshi, identifikatsiya qilish, aktivlarni boshqarish, hayvonlarni boshqarish, tezkor to‘lov va boshqalar kabi sohalarga ko‘ra tasniflanishi mumkin.

RFID o‘rta dasturi nima? RFID 2005 yilda korxonalarga joriy etishni tavsiya qiladigan o‘nta strategik texnologiyalardan biridir va o‘rta dasturiy ta‘minotni RFID operatsiyalari markazi deb hisoblash mumkin, chunki u asosiy dasturlarning paydo bo‘lishini tezlashtirishi mumkin. Ishlab chiqarish, logistika, tibbiy xizmat, transport, chakana savdo, milliy mudofaa va boshqalardan tortib RFID sanoatining salohiyati cheksizdir. Gartner Group RFID korxonalarga 2005 yilda joriy etishni tavsiya etadigan o‘nta strategik texnologiyalardan biri deb hisoblaydi. Biroq uning muvaffaqiyat kaliti - bu teglar, antenna dizayni, tarmoqli standartlashtirish va uskunalarni sertifikatlash. Tez targ‘ib qilish uchun asosiy dasturiy ta‘minot (Killer Application) bo‘lishi kerak. O‘rta dasturiy ta‘minotni (O‘rta dasturiy ta‘minot) RFID ishlash markazi deb atash mumkin, chunki u asosiy dasturlarning paydo bo‘lishini tezlashtirishi mumkin.

6. RFID tizimining asosiy komponentlari nimalardan iborat?

Eng asosiy RFID tizimi uch qismdan iborat: Tag: U ulash qismlari va chiplardan iborat. Har bir teg o‘ziga xos elektron kodga ega va maqsadli ob’ektni aniqlash uchun ob’ektga biriktirilgan. O‘quvchi: teg ma’lumotlarini o‘qiydigan (va ba’zida yozadigan) qurilma. Qo‘lda yoki mahkamlash uchun mo‘ljallangan;

Antenna: teg va o‘quvchi o‘rtasida radiochastota signallarini uzatish.

7. Chakana sotuvchilar RFIDga shunchalik qoyil qolishadi? Sanford C. Bernshteyndagi chakana savdo tahlilchilarining hisob-kitoblariga ko‘ra, Wal-Mart RFIDni qabul qilish orqali yiliga 8,35 milliard AQSh dollarini tejashi mumkin,

ularning aksariyati xaridlarning shtrix-kodlarini qo‘lda tekshirishning hojati yo‘q. Boshqa ba’zi tahlilchilar 8 milliard dollarlik ko‘rsatkichni juda optimistik deb hisoblasa -da, RFID chakana savdo sohasidagi ikkita eng katta muammoni hal qilishga yordam berishi shubhasiz: zaxirada va isrofdan (mahsulot o‘g‘irlanishi va ta’minot zanjiri buzilishi tufayli yo‘qolgan). Va endi faqat o‘g‘irlik uchun Wal-Martning yillik zarari deyarli 2 milliard AQSh dollarini tashkil qiladi. Agar qonuniy kompaniyaning 39 -sonli aylanmasi bu raqamga yetsa, u Qo‘shma Shtatlardagi 1000 ta yirik kompaniyalar orasida 694 -o‘rinni egallashi mumkin.. Tadqiqot institutlarining hisob -kitoblariga ko‘ra, ushbu RFID texnologiyasi o‘g‘irlik va inventarizatsiya darajasini 25%ga kamaytirishga yordam beradi.

8. RFID simsiz identifikatsiyalash elektron teglarini asosiy joriy etish:

Radiochastota indenfikatsiyasi (RFID)-kontaktsiz avtomatik identifikatsiyalash texnologiyasi. Uning asosiy printsipi - ob'ektlarni identifikatsiyalashni amalga oshirish uchun radiochastota signallari va fazoviy bog‘lanish (induktiv yoki elektromagnit ulash) yoki radar aks ettirish xususiyatlaridan foydalanish. Avtomatik identifikatsiya.RFID tizimi kamida ikkita qismdan iborat: elektron yorliq va o‘quvchi. Elektron yorliq - radiochastotani identifikatsiya qilish tizimining ma’lumotlar tashuvchisi. Elektron yorliq tag antenna va yorliq uchun maxsus chipdan iborat. Elektron teglarning turli xil elektr ta’minoti rejimlariga ko‘ra, elektron teglar faol teglar, passiv teglar va yarim passiv teglarga bo‘linishi mumkin. Faol elektron yorliq batareya bilan jihozlangan, passiv radiochastota yorlig‘i o‘rnatilgan batareyaga ega emas va yarim passiv yorliq qisman batareyaning ishlashiga tayanadi.

Elektron teglar turli chastotalarga ko‘ra past chastotali elektron teglar, yuqori chastotali elektron teglar, ultra yuqori chastotali elektron teglar va mikroto‘lqinli elektron teglarga bo‘linishi mumkin. Turli xil qadoqlash shakllariga ko‘ra, uni kredit karta yorliqlari, chiziqli teglar, qog‘ozli yorliqlar, shisha naychali teglar, dumaloq teglar va maxsus mo‘ljallangan maxsus shaklli yorliqlarga bo‘lish mumkin.RFID o‘quvchi (o‘quvchi) antenna orqali RFID elektron yorlig‘i bilan simsiz aloqa o‘rnatadi, u teg identifikatsiya kodini va xotira ma’lumotlarini o‘qishi yoki yozishi mumkin. Oddiy o‘quvchi yuqori chastotali modulni (uzatuvchi va qabul qilgich), boshqaruv blokini va o‘quvchi antennasini o‘z ichiga oladi.

9. RFID rivojlanish tarixi:

RFID to‘g‘ridan-to‘g‘ri radar kontseptsiyasini meros qilib oldi va shu tariqa yangi AIDC texnologiyasi-RFID texnologiyasini ishlab chiqdi. 1948 yilda Garri Stokman RFID radiochastotalarini identifikatsiyalashning nazariy asosini qo‘ygan "GG" ning aks ettirilgan quvvatdan foydalanadigan "GG" ni nashr etdi.

1) RFID texnologiyasining rivojlanish tarixi. 20 -asrda radiotexnologiyaning nazariyasi va qo‘llanilishi fan va texnika taraqqiyotidagi eng muhim yutuqlardan biridir. RFID texnologiyasini 10 yillik davrga ko‘ra quyidagicha bo‘lish mumkin:1941 yildan 1950 yilgacha. Radarning yaxshilanishi va qo‘llanilishi RFID texnologiyasini tug‘dirdi va RFID texnologiyasining nazariy asosi 1948 yilda qo‘yilgan.1951-1960 yillar. RFID texnologiyasining dastlabki tadqiqot bosqichi asosan laboratoriya eksperimental tadqiqotlarida bo‘lgan.1961—1970 yillar. RFID texnologiyasi nazariyasi ishlab chiqildi va ba’zi ilovalar urinishlari boshlandi.1971-1980 yillar. RFID texnologiyasi va mahsulotni tadqiq qilish va ishlab chiqish katta rivojlanish davrida va RFID texnologiyasining turli sinovlari tezlashtirildi. Birinchi RFID dasturlarining ba’zilari paydo bo‘ldi.1981 yildan 1990 yilgacha. RFID texnologiyasi va mahsulotlari tijorat dastur bosqichiga kirdi va har xil o‘lchamdagi ilovalar paydo bo‘la boshladi.

1991-2000 yillar. RFID texnologiyasini standartlashtirishga ko‘proq e’tibor qaratildi, RFID mahsulotlari keng qabul qilindi va RFID mahsulotlari asta -sekin odamlar hayotining bir qismiga aylandi.2001 yil - hozir. Odamlar uchun standartlashtirish masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. RFID mahsulotlarining yanada xilma -xil turlari mavjud, masalan, faol elektron teglar.Passiv elektron teglar va yarim passiv elektron teglar ishlab chiqildi, elektron teglar narxi doimiy ravishda pasaytirildi va dastur sohalari ko‘lami kengaydi.RFID texnologiyasi nazariyasi boyitildi va takomillashtirildi. Yagona chipli elektron teglar, ko‘p elektronli teglarni o‘qish, simsiz o‘qish va yozish, passiv elektron teglarni uzoq masofadan aniqlash va yuqori tezlikda harakatlanuvchi moslamalarga RFID moslashuvi haqiqatga aylanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ikromov Khusan Kholmakhamatovich,. (2023). HISTORICAL CONTEXT OF DEVELOPMENT OF INFORMATION SYSTEMS AND DATABASE MANAGEMENT. International Journal of Pedagogics, 3(11), 119–123. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume03Issue11-23>

2. Ikromov, X. TA’LIM JARAYONIDAGI SUN’IY INTELLEKTGA ASOSLANGAN AXBOROTNI QAYTA ISHLASH VOSITALARINING TAHLILI. O ‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI UMUMIY PEDAGOGIKA KAFEDRASI, 315.

3. Mamasidiqov Baxodir Qobuljon o‘g‘li. (2024). O‘ZBEKISTONDA BOZOR IQTISODIYOTIGA O‘TISHNING YANGI BOSQICHI. IQTISODIYOT VA MATEMATIKA: Andijon mashinasozlik instituti “Axborot texnologiya”

kafedrasi, katta o‘qituvchisi Zulfixarov Ilxom Maxmudovich taqrizi ostida. IQRO INDEXING, 9(2), 52-55.

<http://worldlyjournals.com/index.php/IFX/article/view/2446>

4. Maftuna Khoshimova, Saidkomil Abduvaliyev. (2024). BASICS OF THE DEVELOPMENT OF RFID TECHNOLOGY AND ITS PROGRAM. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 11(04). Retrieved from <https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd/article/view/1359>

O‘QITISH JARAYONIDA INTERAKTIV METODLAR

Reyembaeva Arzayim Paraxat qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPI doktranti

Annotatsiya: Maqolada uzluksiz talim tizimining qanchalik darajada samarali ishlashida boshlang‘ich talimda oquvchilar nutqini rivojlantirishning ahamiyati va vazifalari boyicha bir qator tushunchalar keltirilgan.

Аннотация: В статье представлен ряд концепций о значении и задачах развития речи учащихся начальных классов в эффективном функционировании системы непрерывного образования.

Annotation: The article presents a number of concepts on the importance and tasks of the development of students’ speech in primary education in the effective functioning of the continuous education system.

Tayanch so‘zlar: Uzluksiz ta’lim tizimi, metod, o‘qituvchi, o‘qitish, bog‘lanishli nutq.

Ключевые слова: Система непрерывного образования, метод, учитель, навыки преподавания, связная речь.

Key words: The system of continuing education, method, teacher, teaching, speech activity.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishganidan beri barcha sohalarda, shu jumladan ta'lim sohasida ko‘plab yutuqlarga erishildi. Xalq ta’limi tizimi bir qancha rivojlangan sohalar ishida ustuvor yo‘nalish sifatida e’lon qilindi. O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston Respublikasida ta'lim tizimi Respublikamiz Konstitutsiyasi, Prezident farmonlari, Hukumat qarorlari, Ta'lim to‘g‘risidagi nizomlar, kadrlar tayyorlash milliy dasturi asosida boshqariladi. Albatta, ta'lim sohasida o‘zgarishlarning natijadorligi kelajakdagi pedagog kadrlarni yo‘naltirishi va ularning o‘zlarida o‘rganish va tarbiyalash qobiliyatlarini kuchaytirishi bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev

quyidagicha ma’lum qildi “Yangi O‘zbekistonning asosiy ustuni-bilim, ta’lim va tarbiya bo‘ladi”. [1]

Yosh avlodga bog‘chada, maktabda va oliy o‘quv yurtlarida sifatli ta’lim berish bilan bir qatorda, to‘g‘ri yo‘lda tarbiyalash biz o‘qituvchilarning asosiy vazifalaridan biridir. [2] Ayniqsa, kelajakdagi boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilari bilan ishlashda, ularga yangi texnologiyalardan foydalanish, zamonaviy usullar yordamida dars jarayonini olib borishda to‘g‘ri yo‘l-yo‘riqlar ko‘rsatilishi kerak. Shuningdek, o‘quv jarayonida innovatsion texnologiyalar, pedagogik va ta’lim texnologiyalariga e’tibor ortib bormoqda.

O‘quvchilarning har taraflama aqliy rivojlanishi boshlang‘ich sinfdan boshlanadi. Shuningdek, ona tili va o‘qish darslarida harflar, so‘zlar, iboralar va matnlarni o‘rganish orqali bolaning so‘z boyligi faollashib boradi. Biz boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ona tilini o‘qitish bilan bir qatorda, ularni to‘g‘ri gapirishga o‘rgatib boramiz. Shuni aytib o‘tish kerak, boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida qo‘shiq, o‘yin va so‘zlash qobiliyatini integratsiyalash orqali bolalarning muloqotda bo‘lishiga imkon yaratamiz. Bunda yangi metodlarni qollash orqali o‘qitish maqsadga muvofiqdir. O‘qishda, o‘qituvchi o‘quvchilarni bilim, qobiliyat va tajriba bilan ta’minlaydi, o‘quvchilar esa ularni o‘zlashtirib amalda qo‘llaydi.

Bunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida muloqot orqali o‘rganish jarayonida interaktiv usullarning ham ahamiyati kata. “Interaktiv” so‘zi ingliz tilidan kelib chiqqan bo‘lib, Interact, Inter-birgalik, akt-harakat etishni anglatadi.. Interaktiv- bir xillikdagi harakatlar metodida qo‘llaniladi. [3]

“Maqsadlar daraxti” metodi

O‘quvchilarga foydaliligi.	Dars jarayonida qo‘llanilishi	O‘qituvchilarga natijaliligi
Darsga yaxshi qatnashish, dars jarayonini rejalashtirish va undan ijobiy natijaga kutish ko‘nikmasi paydo bo‘ladi; Nutqiy ko‘nikmalari rivojlanadi; Erkin fikrlashga, kreativlikga o‘rgatadi; Darsga qiziqishi, motivatsiyasi ortadi; Oquvchilar orasida o‘z aro fikr almashish yuz beradi Maqsad qo‘yish protsesini dars davomida amaliy ko‘rish orqali dostlarininh ham fikrini tinglash ko‘nikmasi ortadi.	Oquvchilarga bu darsimizdagi daraxt oddiy emasligi va u bugun “Maqsadlar daraxti” ekanligi tushintiriladi; Rangli yaproq ko‘rinishidagi yopishtiriladigan qog‘ozlar (stikerlar) tarqatiladi; Dars mavzusi va qisqa rejasi tanishtiriladi; Oquvchilarga topshiriq aytiladi: Bugungi yangi mavzu o‘rganishdan maqsadimiz nima? Qo‘lingizdagi stikerlarga yozing. 2 minut vaqtingiz bor.	Oquvchilarning fikrlash doirasini analiz qila olish imkoniyati paydo bo‘ladi; Oquvchilarning maqsad qoyib bilish malakasini rivojlantirishga erishadi; Darsni qatnashuvchilarning bilgilangan maqsad va istaklariga ko‘ra tashkillashtirishni boshlaydi, yani, maqsadli ta’lim prinspidan foydalanish yu‘zaga keladi; Oquvchilarni darsga maqsadli qatnashishiga erishesh, qiziqqan sohalarini aniqlash

	Oquvchilarning daraxni bezagan maqsadlari barchaga o‘qib beriladi.	va shu asasida har bir o‘quvchiga individual munosabatda bo‘lish imkonini beradi.

Shuni ta’kidlash joizki, bugungi kunda o‘quvchilarning va shu bilan qator o‘qituvchilarning ham yangidan-yangi interfaol metodlarga talabi kuchli. Lekin nafaqat metodlarni o‘rganish, balki uni dars davomida amalda qo‘llash, o‘quvchilar bilan birgalikda izlanish muhim vazifalardan biridir. Eng muhimi, o‘qituvchi o‘zining boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan do‘st bo‘lishi, ularning o‘rganish jarayonida so‘z boyligidan to‘g‘ri foydalanishi va o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishi kerak. Albatta, bu holatlar bolaning so‘zlashish qobiliyatining rivojlanishiga o‘z ta’sirini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan a’dabiyotlar dizimi

1. Мирзиёев Ш. қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш—юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг қабул қилинганлигининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза. 2016-йил 7-декабрь.—Т.: «Ўзбекистон»

2. Babayeva D.R. “Nutq óstirish nazariyasi”. Toshkent, 2018. 216 b

3. Pazilov A. Seytmuratov Q. Kurbaniyazova Z “Pedagogika teoriyasi” Tashkent, 2018 32 b

TALABALARGA TASVIRIY SAN’AT FANI ORQALI ESTETIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Kadirova Dilobarxon Baxtiyorovna

“UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDAGOGIKA”

“Ijtimoiy-gumanitar fanlar” kafedrası o‘qituvchisi

Egamberdiyeva Saodatxon Egamberdi qizi

Boshlang‘ich ta’lim 2-bosqich 38-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada talabalarda tasviriy san’at fani orqali estetik madaniyatni shakllantirishda tasviriy san’at fanining ahamiyati muhokama qilingan. Boshlang‘ich sinfda o‘qitiladigan tasviriy san’at o‘quv fanining maqsad-vazifasi, tasviriy san’at o‘quvchilarda ma’naviy dunyoqarash, fikrlash qobiliyati, ko‘rish

xotirasi, ijodiy tasavvur, estetik hissiyotni o‘stirishda ushbu fanning amaliy hamda nazariy ahamiyati haqida fikrlar berib boriladi.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль изобразительного искусства в формировании эстетической культуры через изобразительное искусство у студентов. Целью и задачей предмета «Изобразительное искусство», преподаваемого в начальной школе, является практическое применение этого предмета в развитии духовного мировоззрения, мыслительных способностей, зрительной памяти, творческого воображения и эстетического чувства у учащихся изобразительного искусства, а также представлений о его теоретической значимости.

Annotation. This article discusses the role of fine arts in the formation of aesthetic culture through fine arts among students. The purpose and task of the fine arts subject taught in primary school is the practical application of this subject in the development of spiritual outlook, thinking ability, visual memory, creative imagination, and aesthetic feeling in fine art students. and opinions about the theoretical importance are given.

Kalit so‘zlar: Tasviriy san’at, metodika, didaktika, bilim, badiiy-estetik ta’lim, malaka, metod, dars, estetika, tafakkur, ko‘rgazmali o‘qitish, badiiy tarbiya,, ijodiy tafakkur.

Ключевые слова: Изобразительное искусство, методика, дидактика, знание, художественно-эстетическое воспитание, умение, метод, урок, эстетика, мышление, наглядное обучение, художественное образование, творческое мышление.

Key words: Fine art, methodology, didactics, knowledge, art-aesthetic education, skill, method, lesson, aesthetics, thinking, visual teaching, artistic education, creative thinking.

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishda tarbiyaning ahamiyati muhim rol o‘ynaydi. Estetik madaniyatni oshirish uchun tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo‘lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo‘ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi. Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirish jarayonida talabalarda jamiyatga naf keltiradigan, shaxsga qo‘yiladigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan hulqiy malaka va ko‘nikma hosil qilinadi.

Talabalarning estetik madaniyatini rivojlantirishda quyidagilar asosiy vositalar hisoblanadi: muzeylar, teatrlar, kutubxonalar, klublar, kinoteatrlar, galereyalar, tarixiy me’morchilik yodgorliklari, san’at asarlari va tarixiy madaniy

joylar va hayot tarzimizdagi borlig‘imiz hamda ulardagi go‘zalliklar talaba-yoshlarimizni estetik ruhda tarbiyalashga asos bo‘ladi. Estetik madaniyatni rivojlantirish vositalari - talaba-yoshlarni estetik tarbiyalash maqsadida tevarakatdagi tanlab olingan turmush, tabiat, san‘at estetikasi va yoshlarning badiiy ijodi namunalari hamda yuqorida qayd etilgan vositalar majmuasidan iboratdir. Bunda san‘at asarlari va turlari, xususan, musiqa faoliyatiga doir ijrochilik, qo‘shiq, boshqa musiqaviy harakatlar, tasviriy san‘at asarlari, musiqa va rasm darslarida pedagogika o‘qituvchilarda mustaqil izlanish, ijod qilishga doir ko‘nikmalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Talabalar maktabda tasviriy san‘atni o‘qitishda eng ko‘p foydalanadigan metodlari «Og‘zaki bayon etish» metodi bo‘lsa-da, «Ko‘rgazmali o‘qitish» va «Amaliy ishlar» metodidan ham har bir dars jarayonida foydalaniladi. Chunki tasviriy san‘at o‘quv fani o‘ziga xos xarakteriga ko‘ra, ko‘rgazmasiz o‘qitish mumkin bo‘lmagan o‘quv fani hisoblanadi. Yana bu o‘quv predmetining pedagogik texnologiyasiga ko‘ra, 45- minutli darsning yarmidan ko‘pi amaliy ishlar bilan ta‘minlanadi. Shuningdek, kuzatishlar va ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, tasviriy san‘at yoshlarga faqat ilm-tafakkur, go‘zal estetik ideallar beribgina qolmay, odam zotining eng muhim jihatlarini, ya‘ni kuzatish, ko‘rish, idrok qilish va tafakkur-tasavvurlarini rivojlantiradigan bosh va asosiy vosita ekanligi isbotlanmoqda.

Tasviriy san‘atning asosiy vazifalaridan biri talabalarga estetik va badiiy tarbiya berishdir. Estetik tarbiya – bu o‘quvchilarda hayotdagi, tabiatdagi, san‘atdagi, fan va jamiyatdagi go‘zalliklarni to‘la-to‘kis qabul qilish qobiliyatini tarbiyalashdir. Estetik tarbiya o‘z ichiga badiiy, mafkuraviy, ma‘naviy hamda axloqiy tarbiyani oladi. Estetik tarbiya jarayonida kishining qarashlari, hissiyotlari, didi hamda ideallari shakllanadi: bu shakllanish mafkuraviy tarbiya, ijodiy fikrning rivojlanishi bilan mustahkam bog‘langandir. Estetik tarbiya kishini olijanob, go‘zal hamda insonparvarlik harakatlariga moyil qiladi. Bugungi kunda madaniy va ma‘naviy tarbiya o‘z oldiga insonda mavjud voqelikni ijodiy o‘zlashtirish qobiliyatiga ehtiyojini yaratishdan tashqari, balki unda go‘zallik qonuniga asosan qayta qurish ehtiyojini ham tarbiyalashga qaratilgan. [2] Maktablarning vazifasi estetik tarbiyaning turli metodlari yordamida bolaning aql va vujudiga ta‘sir o‘tkazib, unda estetik hissiyotlarini paydo qilish orkali uni go‘zallikka, tabiat ko‘rinishlariga yaqinlashtirish, shuningdek bolaning ijodiy imkoniyatlarini, fikriy faoliyatini rivojlantirib, inson faoliyatining turli sohalarida namoyon bo‘lishiga ko‘maklashishdan iboratdir. Estetikaning insonlarning ijodiy faoliyatlaridagi roli

benihoya kattadir. Estetik hissiyot hamma odamlarga xos bo‘lgan hissiyotdir. Atrofdagi tabiat manzaralari estetik hissiyotlarimizning birinchi manbai hisoblanadi. Masalan, bahor faslidagi tog‘ manzaralari baland qorli qoyalari uzoqlardan mag‘rur turishlari odamda estetik lazzatlanish hissini tug‘diradi. Yomg‘irdan so‘ng turli rangda jilolanib turuvchi kamalak, gulzorlar yoki kapalak, xuddi dengizdek ko‘z ilg‘amaydigan ko‘m-ko‘k paxtazorlar uzoqlarda chiroyli bo‘lib ko‘rinib turgan dala tepaliklari odamda qandaydir ko‘tarinki ruh tug‘diradi. Hayotdagi go‘zal narsalar, aql, ruh, irodaga ta‘sir qilib, insonning ruhiy olamini boyitadi. Hayotga estetik munosabatda bo‘lish ilhomning asosi hisoblanib, mehnatni quvonch va ma‘naviy zavq manbayiga aylantirishga yordam beradi. O‘quvchilarning estetik jihatdan tarbiyalash maqsadida o‘qituvchi ularga tabiatdagi go‘zallikni, shakllarning turli-tumanligini ko‘rsatadi. Bolalarga quvonch, hayajon baxsh etgan tabiat go‘zalliklari, so‘z bilan tasvirlab bo‘lmas rang birikmalari uzoq vaqtlargacha ularning xayolida saqlanadi. Manzaraning, daraxt shoxlarining, barglarning, gullarning o‘ziga qarab rasmini chizish, ularning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish orqali bolalar tabiatga qiziqadigan bo‘ladilar. Bunday darslar bolalarga dunyoni keng va atroflicha ko‘ra olishga, shuningdek ko‘rish orqali olgan taasurotlarni doirasini kengaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga muvaffaqiyatli badiiy-estetik ta‘lim ham bolaning muvaffaqiyatli va uyg‘un rivojlanishiga, adabiyot, musiqa, rasm va boshqa san‘at turlarining badiiy didini yaxshilashga imkon beradi. Estetika go‘zallik tushunchasiga shakl va mazmun jihatdan birdek ta‘sir ko‘rsatganligi sababli, insonning ichki dunyosiga, uning ijtimoiy hayotiga estetik tarbiyaning vazifalari keng ko‘lamli va serqirradir. Bola go‘zallikni idrok etish, baholash (dastlabki bosqichlarda) ko‘nikmalarini egallaydi va keyinchalik u yoki bu estetik qiymatga ega bo‘lgan mahsulotlarni yaratishni o‘rganadi. Maktab yoshidagi bolalarning estetik tarbiysi ko‘pincha zamonaviy pedagogikaning yo‘nalishlaridan biri sifatida tushuniladi, u insonda go‘zallikni ko‘rish va tushunish qobiliyatini, uning hayotdagi roli, qiymati va ahamiyatini shakllantirishga qaratilgan. Badiiy estetik tarbiya juda yoshlikdan boshlanib, butun hayot yo‘lida davom etib, ma‘lum o‘zgarishlarga duchor boladi (masalan, maqad, vazifalar, tashkil etish usullari va boshqalar). “Estetika” inson hayotining ko‘p jabhalarini qamrab oluvchi ancha keng kategoriyadir. O‘quvchilar tasviriy san‘at mashg‘ulotlarida narsalarni ko‘radilar, uning kattakichikligini, shaklini, shaklidagi xunuk va chiroyli elementlarini aniqlaydilar, narsa shaklini idrok etib, rang va tusini o‘rganishadi. Narsa shaklini idrok etish bilan birga, uning tasvirini yaratish tahlilini qilib, ong faoliyati asosida naturani tasvirga aylantirib, daftar yuziga joylashtirish bo‘yicha hisob-kitob qilinadi.

Shundan so‘ng natura tasviri daftar yuzasiga tushiriladi. Bu mashg‘ulotlar davomida diqqat, idrok, xotira, tasavvur, did, emotsiya rivojlanib, rasm chizish malakasi ortadi. Chunki bu mashg‘ulotlarda o‘quvchi naturani kuzatadi va ko‘radi, uni ong faoliyatida tahlil qiladi, rang-tuslarini buyumlar ichidan topib, uni qog‘ozga tushiradi. Lekin bu jarayon shunchalik murakkabki, sog‘lom rivojlangan odam bolasigina uning uddasidan chiqqa oladi. Qarangki, bu jarayonda bolaning fikri chalq‘isa, boshqa yoqqa ketsa, shakl chiqmaydi, rang topilmaydi. Shu boisdan hamma bola ham rasm chiza olmaydi. Qadimgi Rim ruhshunoslari tomonidan chiqarilgan hukm ham bir tomondan to‘g‘ridir. Chunki yuqoridagi faoliyatni faqat sog‘lom, ya‘ni fiziologik va psixologik jihatdan sog‘lom yetilgan bolagina amalga oshira oladi. Tasviriy san‘at mashg‘ulotlarida bolaning ko‘rish a‘zolari takomillashib boradi. Chunki har bir mashg‘ulotda narsalarni e‘tibor bilan kuzatishga va ularni idrok etishga o‘rgatib, o‘z diqqat e‘tiborini bir nuqtaga qaratish malakasi ham beriladi. Bu jarayon bolaning ixtiyoriy diqqati barqaror bo‘lishini ham ta‘minlaydi. Shuningdek, tasviriy san‘at mashg‘uloti o‘quvchilarni e‘tiborli, zehn bilan faoliyat ko‘rsatishga o‘rgatib, ularning barcha his-tuyg‘ularini jamlagan holda, o‘zida bo‘lgan nazariy va amaliy bilimlarni ishga soladi. Ko‘plab davlatlar orasida yetakchilik qilayotgan birgina Niderlandiyada, boshlang‘ich maktab tizimi yanada rivojlangan bo‘lib, unda bolalar 4 yoshdan boshlab ta‘lim olishni boshlaydilar. Boshlang‘ich maktabda ta‘limning maqsadi, birinchi navbatda, o‘quvchining hissiy sohasini rivojlantirish, so‘ngra aql va ijodkorlikni rivojlantirish, shundan keyingina etarli ijtimoiy, madaniy, shuningdek jismoniy ko‘nikmalarni egallashdir. Bu davlatning eng katta yutuqlaridan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. B.N. Oripov. Tasviriy san‘atni o‘qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyasi, didaktikasi va metodikasi. (o‘quv-metodik qo‘llanma) Toshkent-2013.
2. Estetik tarbiya asoslari. —Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
3. Xasanov R. Tasviriy san‘at asoslari. Toshkent, 2009.
4. Xasanov R. Tasviriy san‘atda sinfdan tashqari ishlar. Toshkent, 2017.
5. Xasanov R. Maktabda tasviriy san‘atni o‘qitish metodikasi. - T. 2004.
6. B.Oripov. Tasviriy san‘at ta‘limida didaktika. - N. “NamDU”. 2008.
7. Nurmatova M.Sh. Xasanova Sh. T. “Rasm buyum yasash va bolalarni tasviriy faoliyatga o‘rgatish metodikasi”. T.: 2010.

8. Kadirova D.B. He covers roman mosaics and FlorancemosaiCs on the theme ”Historical Stages of Mosaics” in higher education. Keywords: module, smalta, swimsuit, Roman mosaics, Florence mosaics.

<https://geniusjournals.org/index.php/ejhss/article/view/4000>

PEDAGOGIKA FANINING -ILMIY TADQIQOT METODLARI

Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi

zilolamirzaraximova1@gmail.com

Namangan davlat pedagogika instituti

Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi 1- bosqich magistranti

Annotatsiya: Pedagogika fani ham boshqa fanlar qatori o‘zining mohiyatini yoritish va materiallar to‘plash uchun bir necha xil ilmiy - tadqiqot metodlariga ega. Ushbu maqolada hozirgi zamonaviy sharoitda pedagogik yo‘nalishda ilmiy-tadqiqot olib borishda qanday ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanish haqida so‘z yuritiladi va har bir metod alohida ta’riflab beriladi. Pedagogika fani rivoji muayyan pedagogik muammolarni tadqiq etish maqsadida olib boriladigan tadqiqot ishlarini g‘oyasi, mazmuni va natijalari hisobiga ta’minlanadi. Pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlari shaxsni tarbiyalash, unga muayyan yo‘nalishlarda chuqur va puxta ilmiy bilimlar berish tamoyillari, obyektiv va subyektiv omillarni aniqlovchi pedagogik jarayonning ichki mohiyati, aloqa qonuniyatlarini maxsus tekshirish, bilish usullarini o‘rgatadi. Pedagogik ilmiy-tadqiqotlarni amalga oshirish murakkab jarayon bo‘lib, izchillik, uzluksizlik, tizimlilik va aniq maqsad kabi xususiyatlarga ega. Pedagogika faning ilmiy-tadqiqot usullarini to‘g‘ri tanlash va takomillashtirishni o‘rgatadi. Pedagogik tadqiqot metodlari uzluksiz ta’lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, modernizatsiyalash, istiqbolini belgilashning hal qiluvchi omili, ilmiy izlanuvchining qurolidir. Shuningdek, metodlarning ahamiyati, pedagogika sohasida tutgan o‘rni va muhim jihatlari haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: metodlar, tadqiqot, kuzatish, tajriba, suhbat, usullar, muammo, dars predmetlari, anketa, test, intervyu.

RESEARCH METHODS OF PEDAGOGY

Abstract: Pedagogical science, among other disciplines, has several different research methods for highlighting its essence and collecting materials. This article will talk about what research methods are used to carry out research in the pedagogical direction in the current modern conditions, and each method will be described separately. The development of pedagogical science is ensured at the expense of the idea, content and results of research work carried out for the purpose of researching specific pedagogical problems. Pedagogical research methods teach the principles of educating a person, giving him deep and thorough scientific knowledge in certain directions, the internal essence of the pedagogical process, a special examination of the laws of communication, methods of cognition that

determine objective and subjective factors. The implementation of pedagogical research is a complex process and has such characteristics as consistency, continuity, systematicity and a clear goal. Pedagogy teaches the correct selection and improvement of research methods. Pedagogical research methods are the decisive factor in improving the system of continuous education, modernization, determination of prospects, the weapon of the scientific researcher. Information is also provided on the importance of methods, their role in the field of pedagogy and important aspects.

Keywords: methods, research, observation, experience, conversation, manners, problem, course subjects, questionnaire, test, interview.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НАУКА-МЕТОДЫ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Аннотация: Педагогическая наука, наряду с другими науками, имеет несколько различных методов исследования и разработки, чтобы осветить ее сущность и собрать материал. В данной статье речь пойдет о том, какие научно-исследовательские методы используются при проведении исследований в педагогическом направлении в современных условиях, и будет описан каждый метод в отдельности. Развитие педагогической науки обеспечивается за счет идеи, содержания и результатов исследовательской работы, проводимой с целью исследования конкретных педагогических проблем. Педагогические научно-исследовательские методы учат методам воспитания личности, принципам придания ей глубоких и основательных научных знаний в конкретных направлениях, внутренней сущности педагогического процесса, определяющим объективные и субъективные факторы, специальному исследованию законов общения, познанию. Реализация педагогических исследований-сложный процесс, обладающий такими характеристиками, как последовательность, преемственность, системность и четкая цель. Педагогика учит правильному выбору и совершенствованию научно-исследовательских методов науки. Методы педагогического исследования являются решающим фактором совершенствования, модернизации, определения перспектив системы непрерывного образования, оружием научного исследователя. Также приводится информация о важности методов, их роли и важных аспектах в области педагогики.

Ключевые слова: методы, исследование, наблюдение, эксперимент, беседа, методы, проблема, предметы урока, анкета, тестирование, интервью.

Kirish. Mamlakatimizda hozirgi kunda ta’lim taraqqiyotiga bo‘lgan e’tibor yuksak darajaga chiqdi. Ta’lim sohasida pedagogika fani va uning iliy-tadqiqot metodlari katta ahamiyat kasb etmoqda. Men avvalo shuni ayta olamanki, pedagogika fanining salohiyati va nufuzi shu metodlar yordamida to‘plangan ma’lumotlarni obyektligiga va ishonchliligiga bog‘liq bo‘ladi. Men metod tushunchasiga ta’rif beradigan bo‘lsam, “Metod (lotincha “metodos”-“yo‘l”) tadqiqot yo‘li, nazariya, ta’limot deb tarjima qilinadi. Ilmiy tushuncha sifatida “metod” so‘zi keng ma’noda muayyan maqsadga erishish yo‘lini, tor ma’noda tabiat va ijtimoiy hayot hodisalari hamda qonuniyatlarini bilish maqsadida qandaydir vazifani hal etish usulini bildiradi. Pedagogikada shunday maxsus metodlar mavjudki, ular yordamida ta’lim tarbiya jarayoniga oid muhim faktlar, turli pedagogik vaziyatlar mohiyatlari, mexanizmlari, xususiyatlari o‘rganiladi”. [1]. O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning “Tarixiy xotirasiz-kelajak yo‘q” asari ham pedagogika fanining metodologik yo‘riqnomasidir. Xalqimizning boy pedagogik merosini o‘qishning ilmiy-amaliy ahamiyati 2014-yil may oyida Samarqandda o‘tkazilgan xalqaro konferensiyadagi “O‘rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning zamonaviy sivilizatsiyadagi roli va ahamiyati” mavzusidagi nutqi pedagogika tarixida yorqin sahifa bo‘ldi va pedagogik tadqiqotlarni dolzarb vazifasini belgilab berdi. Metodika – xususiy fanlarni o‘qitish mazmuni, qonuniyatlari va tashkiliy shart-sharoitlarni tadqiq etadi. Pedagogika fani rivojining hozirgi bosqichida alohida dolzarb metodologik masalalarni hal etish bn chegaralanmasdan xususiy bilimlar tizimi sifatida pedagogika fani metodologiyasini aniq belgilab olish zarur. Birinchidan, pedagogik nazariyalarning ishonchliligini ta’minlasa, boshqa tomondan metodologik bilimlarsiz pedagogik tadqiqotlarni samarali tashkil etish mumkin emasligini o‘rgatadi. Ilmiy-tadqiqot barcha fanlar kabi pedagogika fani takomillashib borishiga va ayrim pedagogik hodisalarni tekshirishga hamda ularni to‘g‘ri hal qilish yo‘llarini aniqlashga yordam etadi. “Pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlari shaxsni tarbiyalash, unga muayyan yo‘nalishlarda chuqur, puxta ilmiy bilimlar berish tamoyillari obyektiv va subyektiv omillarni aniqlovchi pedagogik jarayonning ichki mohiyati, aloqa va qonuniyatlarini maxsus tekshirish va bilish usullaridir.

Pedagogik ilmiy tadqiqotni amalga oshirish murakkab, muayyan muddatni taqazo etuvchi, izchillik, uzluksizlik, tizimlilik hamda aniq maqsad kabi xususiyatlarga ega bo‘lgan jarayon hisoblanadi. Uning samarali bo‘lishi uchun bir nechta shartlarga rioya etish zarur. Ular: muammoning dolzarbligi, va mavzuning aniq belgilanganligi, ilmiy farazlarni to‘g‘ri shakllantirilganligi, vazifalarning tadqiqot maqsadida to‘ri belgilanganligi, tadqiqot metodlariga nisbatan obyektiv

yondashuv, tajriba-sinov jarayoniga jalb etuvchi respondentlarning yosh, psixologik va shaxsiy xususiyatlari, shaxs rivojlanish qonuniyatlarini to‘g‘ri hisobga olinganligi, tadqiqot natijalarini oldindan tashxislash va uning natijalarini bashorat qilish, tadqiqot natijalarini kafolatlanganligi.

Asosiy qism. Zamonaviy sharoitda pedagogik yo‘nalishda tadqiqot olib borishda quyidagi metodlardan foydalanilmoqda:

1. Pedagogik kuzatish metodi.
2. Suhbat metodi.
3. Anketa metodi.
4. Intervyu metodi.
5. Ta‘lim muassasasi hujjatlarini tahlil qilish metodi.
6. Test metodi.
7. Pedagogik tahlil metodi.
8. Bolalar ijodini o‘rganish metodi.
9. Pedagogik tajriba metodi.
10. Matematik-statistik metod.

Pedagogik kuzatish metodi. Bu metodni qo‘llash jarayonida ta‘lim muassasalarining o‘quv-tarbiya ishlari jarayonini o‘rganish asosida tadqiq etilayotgan muammo holati aniqlanadi. Tajriba avvali va yakunida qo‘lga kiritilgan ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi farq to‘g‘risidagi ma‘lumotga ega bo‘linadi. Kuzatish aniq bir maqsad asosida uzluksiz, tizimli va izchil amalga oshiriladi. Pedagogik kuzatuvni tashkil etishda xatoga yo‘l qo‘ymaslik muhimdir. Buning uchun tadqiqotchilardan quyidagilar talab etiladi:

- Kuzatuv jarayonida aniq maqsadga egalik;
- Kuzatuvni tizimli ravishda yo‘lga qo‘yish;
- Kuzatishning har bir bosqichida muayyan vazifalarni hal etish;
- Har bir holatni mohiyatini sinchiklab o‘rganish;
- Xulosa chiqarishga shoshilmaslik;[2]

Masalan, dars jarayonida o‘quvchilarning fikrlashi qanday o‘sayotgani, fanlarni o‘zlashtirishda o‘quvchilar tafakkurini qay tarzda faollashayotgani va boshqalarni misol qilib ko‘rsatish mumkin.

Suhbat metodi. Bu metod kuzatish jarayonida ega bo‘lingan ma‘lumotlarni boyitish, mavjud holatga to‘g‘ri baho berish, muammoni yechimi topishga imkon beruvchi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, tajriba sinov ishlari subyektlari imkoniyatlarini muammo yechimiga jalb etishga yordam beradi. Suhbat asosan individual, guruhli hamda ommaviy shaklda o‘tkaziladi. Suhbat jarayonida respondentlarning imkoniyatlari to‘la to‘kis namoyon bo‘lishiga erishish

muhimdir.”[7] Masalan, suhbat olib boruvchi bir nechta qoidalarga amal qilishi kerak. Ular quyidagilar: suhbat savollarini oldindan belgilash, vaqtini va joyini belgilash, suhbat ishtirokchilarini sonini belgilash, suhbatlashish uchun qulay sharoit yaratish, suhbatdoshga o‘z fikrini aytishga imkon berish va boshqalar.

Anketa metodi (fransuzcha – tekshirish). “Bu metod yordamida pedagogik kuzatish va suhbat jarayonida to‘plangan dalillar boyitiladi. Anketa metodi ham tizimlangan savollar asosida respondentlar bilan muloqot tashkil etishga asoslangan bo‘ladi. Anketa savollariga javoblar ko‘p hollarda yozma shaklda olinadi. O‘rganilayotgan jarayon mohiyatidan kelib chiqqan holda anketa savollari quyidagicha bo‘ladi:

Ochiq turdagi savollar.

Yopiq turdagi savollar.

Masalan, “Sening sevgan mashg‘uloting nima?”, “Sevgan kasbing nima?”, “Qanday fanlarga qiziqasan?”, “ha” yoki “yo‘q” deb javob beriladigan va hokazo savollar beriladi. Anketa metodini qo‘llash qulay va oson.

Intervyu metodi respondent tomonidan tadqiq etilayotgan muammoning u yoki bu jihatini yorituvchi hodisaga nisbatan munosabat bildirishini ta‘minlaydi. Intervyu respondent e‘tiboriga turkum savollariga havola etish asosida o‘tkaziladi. Intervyu jarayonida olingan savollarga nisbatan tadqiqotchi tomonidan munosabat bildirishini uning samarasini oshiradi.”[8] Intervyu metodi tadqiqotchi uchun qulay bo‘lib, respondent fikrini chuqur o‘rganib, aniqlashtirishga yordam beradi. Bu metoddan pedagogika va psixologiya, sotsiologiya fanlarida keng qo‘llaniladi.

Ta‘lim muassasalari hujjatlarini tahlil qilish metodi. “Pedagogik hodisa va dalillarni tekshirish maqsadida ta‘lim muassasalari faoliyati mazmunini yorituvchi ma‘lumotlarni tekshirish maqsadga muvofiqdir. Bu metod O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risidagi “ qonuni hamda “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” talablarining ta‘lim muassasalari amaliyotidagi bajarilish holatini o‘rganish, bu boradagi faollik darajasi, erishilgan yutuq hamda yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarni aniqlash, ilg‘or tajribalarni ommalashtirish va ta‘lim muassasasi pedagogik tajribasini oshirish maqsadida qo‘llaniladi.”[3] Ta‘lim muassasasi faoliyatini mohiyatini yorituvchi hujjatlar quyidagilardan iborat: o‘quv mashg‘ulotlarining jadvali, o‘quv dasturi, guruh yoki sinf jurnallari, o‘quvchilarning shaxsiy varaqalari, buyruqlar, pedagogik kengash yig‘ilishi bayonnomalari yozilgan daftar, Pedagogik Kengash qarorlari, ta‘lim muassasasi smetasi hamda pasporti, tarbiyaviy ishlar rejasi, o‘quv-tarbiya ishlarini tashkil etish borasidagi hisobotlar, ta‘lim muassasasi jihozlari qayd etilgan daftar va hokazolar. Mazkur metod muayyan

yo‘nalishlarda o‘quv-tarbiya ishlarini samaradorligi darajasi, o‘quvchilarda hosil bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni hajmi, ilg‘or pedagogik tajribalar mazmunini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.

Test metodi. ”Ushbu metod respondentlar tomonidan muayyan fan sohasi yoki faoliyat bo‘yicha o‘zlashtirilgan nazariy bilim va amaliy ko‘nikma, malakalar darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Test o‘z mohiyatiga ko‘ra quyidagi savollardan iborat:

1) Ochiq turdagi savollar (respondentlarning erkin, batafsil javob berishlari uchun imkon beruvchi savollar);

2) Yopiq turdagi savollar (respondentlar “ha”, “yo‘q”, “qisman” yoki “ijobiy”, “qoniqarli”, “salbiy” va hokazo tarzidagi javob variantlarini tanlash orqali savollarga javob beradilar);

3) To‘g‘ri javob variantlari qayd etilgan savollar (respondentlar o‘z yondashuvlariga ko‘ra to‘g‘ri deb topgan javob variantlarini belgilaydilar);

Test metodini qo‘llashda aniqlanishi zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni turkum asosida berilishiga e‘tibor berish maqsadga muvofiqdir. Bu metodning afzalligi respondentlar javoblarini aniq mezon bo‘yicha tahlil etish imkoniyati mavjudligini hamda vaqtni tejaliishi bilan tavsiflanadi. Biroq metod kamchiliklardan holi emas. Chunki, aksariyat hollarda javoblar yozma shaklda olinadi, shuningdek respondent taklif etilayotgan javob variantlaridan birini tanlashi zarur. Shu bois respondent o‘z fikrini to‘liq ifoda etish imkoniyatiga ega emas.

Pedagogik tahlil metodi. Tadqiqotlarni olib borish jarayonida ushbu metodni qo‘llash ko‘zlangan maqsad tanlangan muammoning falsafiy, psixologik hamda pedagogik yo‘nalishlarda o‘rganilganlik darajasini aniqlashdan iborat bo‘lib, tadqiqotchi ilgari surgan g‘oyaning nazariy jihatdan haqqoniyligini asoslashga xizmat qiladi”. [5] Masalan bu metod orqali ta’lim jarayonini chuqurroq o‘rganishga va o‘quvchilarni bilimini oson baholashga yordam beradi.

Bolalar ijodini o‘rganish metodi. “Ushbu metod o‘quvchilarning muayyan yo‘nalishdagi layoqati, qobiliyati, shuningdek, ma’lum fan sohalari bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarini darajasini aniqlash maqsadida qo‘llaniladi. Uni qo‘llashda o‘quvchilarning ijodiy ishlari – kundaliklari, insholari, yozma ishlari, referatlari, hisobotlari muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Metodning afzalligi shundaki, u ma’lum o‘quvchiga xos bo‘lgan individual imkoniyatni ko‘ra olish, baholash va uni rivojlantirish uchun zamin yaratadi.

Bolalar ijodini o‘rganishni quyidagi shakllari mavjud:

Bilimlar bellashuvi;
Fan olimpiadalari;
Turli mavzulardagi tanlovlar;
Maktab ko‘rgazmalari;
Festivallar;
Musobaqalar;

Bu uslub orqali o‘quvchilar orasidan yetishib chiqayotgan iste’dodli, iqtidorli yoshlarni aniqlab, ular bilan alohida ish olib boriladi.

Pedagogik tajriba (eksperiment- lotincha “sinab ko‘rish”, “tajriba qilib ko‘rish”) metodi. Pedagogik tajriba metodidan muammo yechimi topish imkoniyatlarini o‘rganish, mavjud pedagogik sharoitlarning maqsadga erishishni kafolatlay olishi, ilgari surilayotgan tavsiyalarning amaliyotda o‘z inkosiga ega bo‘la olishi hamda samaradorligini aniqlash maqsadida foydalaniladi. Muayyan muammo yechimini topishga yo‘naltirilgan pedagogik tajriba ma’lum doirada soni aniq belgilangan respondentlar ishtirokida amalga oshiriladi. Mazkur metoddan foydalanish tadqiqotchi tomonidan ilgari surilayotgan maxsus metodikaning samaradorligini aniqlash va unga baho bera olishi zarur. Pedagogik tajriba ikki turga bo‘linadi: qayd qiluvchi va shakllantiruvchi”. [4] Bu metod juda ham qiziqarli metodlar qatoriga kiradi. Har bir metodning o‘z vazifasi bor. Metodlar yakunida olingan natijalarga asoslanib, xulosaga kelinadi va metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Matematik-statistik metod. “Mazkur metoddan bugungi kunda pedagogikada ham keng foydalanilmoqda. Uning mazmuni axborot berish, dasturlashtirish, algoritmlar, boshqaruvchi tizim, model yasash singari asosiy nazariyalar o‘zligini namoyon etadi. Bu metod ommaviy materiallarni tahlil qilishda (masalan, anketa tarqatish yo‘li bilan to‘plangan materiallar yoki ma’lumotlarni umumlashtirish) qo‘llaniladi”. [6] Biz matematik metod orqali eksperiment natijalarini aniq baholanishi va xulosalarni ishonchli bo‘lishini ta’minlaymiz.

Muammo – bu ilmiy tadqiqot ishidagi yechim talab qilinadigan nazariy yoki amaliy masala bo‘lib, u mavzuning dolzarbligi asosida ifodalanadi. Ular ilmiy, ilmiy-uslubiy, ilmiy-metadologik jihatdan tadqiq etiladigan masaladan iborat. Ilmiy-tadqiqot ishi davomida muammoni to‘g‘ri qo‘yish va unga mos tadqiqot maqsadini aniqlash muhim bosqich hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qilib shuni ta’kidlash joizki, barcha ilmiy izlanishlar va metodlarni qo‘llanilishi, ma’lum bir masala muammoga yechim va unga yakuniy xulosa berishdan iborat. Tadqiqot metodlarining asosiy vazifasi o‘sha masala va muammoni aniq topish va hodisalarni mohiyatini yechish. Dars jarayonidagi yoki

sinfidagi holatda muammolarni to‘g‘ri yo‘nalish bilan bartaraf etish o‘qituvchining vazifasidir. Shuning uchun barcha pedagoglar ilmiy- tadqiqot metodlarini yaxshi bilishlari kerak. Pedagogikada iliy tadqiqot metodlarini samarali qo‘llash pedagogning, pedagogik mahoratiga bog‘liq. Har bir tadqiqot metodlarini uzviylikda qo‘llay olishimiz kerak. Pedagogikaning ilmiy-tadqiqot metodlari qanchalik to‘g‘ri tanlansa, ta’lim -tarbiya mazmunini yangilash va takomillashtirish yaxshilanadi. Shuni aytishim mumkinki, har bir metod negizida amalga oshirilayotgan ishlar pedagogika sohasining rivojlanishiga katta hissa qo‘shib, boyitib kelmoqda. Hozirgi kunda ham birinchi prezidentimiz Islom Karimovning “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asari, pedagogik ilmiy tadqiqotning ijod va ilhom manbai, hamda metodologik asosi bo‘lib xizmat qilmoqda.

References:

1. X. Ibragimov, Sh. Abdullayeva “Pedagogika nazariyasi” “Fan texnologiya” Toshkent-2008 67- bet.
2. B.X. Xodjayev “Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti”. Darslik. “Sano- standart” nashriyoti. Toshkent-2017
3. Farohat Mirzayeva “Pedagogika nazariyasi va tarixi” Darslik. Toshkent-2024.
4. D. Inamov “ Umumiy pedagogika” fanidan uslubiy qo‘llanma 15- bet.
5. M.X. Toxtaxodjayeva “Pedagogika” “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti. Toshkent-2010.
6. R. Mavlonova, N. Voxidova, N. Raxmonqulova “Pedagogika nazariyasi va tarixi” Darslik. Toshkent-2010.
7. J. Xasanboyev, X. To‘raqulov, I. Alqarov, N. Usmonov “Pedagogika” Darslik. “Noshir” 2011
8. U.I. Inoyatov, N.A. Muslimov, D.I. Ro‘ziyeva, M.H. Usmonboyeva “Pedagogika” Darslik. Toshkent-2023.
9. L.V. Peregudov, M.X. Saidov, D.Ye. Aliqulov “Ilmiy ijod metodologiyasi”. Toshkent-2002.
10. Islom Karimov “O‘rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning sivilizatsiya rivojidagi roli va ahamiyati” 2014-yil may Xalqaro konferensiya.

BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

So‘fiboyeva Gulchehra Mamurjonovna

University of Business and Science nodavlat oliy ta‘lim muassasasi o‘qituvchisi
gulchexra.sofiboyeva@mail.ru

Mingboyeva Raximaxon Ortig‘ali qizi

University of Business and Science nodavlat oliy ta‘lim muassasasi talabasi
raximaxonmingboyeva@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish haqida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: innovatsiya, interfaol, pedagogik mahorat, samaradorlik, ta‘lim sifati, bilim, axborot vositalari, kompyuter.

Аннотация: в данной статье представлена информация об использовании интерактивных методов в обучении математике в начальных классах.

Ключевая слова: инновации, интерактивный, педагогические навыки, эффективность, качество образования, знание, средства массовой информации, компьютер.

Annotation: this article provides information on the use of interactive methods in teaching mathematics in the primary grades.

Keys words: innovation, interactive, pedagogical skills, efficiency, didactic task, memory, quality of education, knowledge, media, computer.

So‘ngi yillarda mamlakatimizda o‘rta maktabda matematika o‘qitish, ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim tizimida o‘z ko‘lami va ahamiyati jihatidan nihoyatda katta bo‘lgan o‘zgarishlarni amalga oshirdi va oshirmoqda. Ayniqsa, Respublikamizning mustaqilligi, maktablar to‘g‘risidagi Qonun va farmonlarning chiqarilishi buning yaqqol isbotidir. Bu borada 2020-yil 7-maydagi “Matematika sohasidagi ta‘lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4708 –sonli farmoni, Prezidentimiz tomonidan o‘qitishning zamonaviy metodologiyasini yaratish va amaliyotga joriy etish, o‘quvchilarning ongli ravishda kasb-hunar tanlash ishtiyoqini kuchaytirish, darsliklarni yaratishga butunlay yangicha yondashish kabi dolzarb vazifalar aynan shu maqsaddan kelib chiqqan holda qo‘yilmoqda[3].

O‘quvchi o‘qituvchi bergan har bir bilimni yaxshi o‘zlashtirishi uchun turli xil metodlarni qo‘llash lozim. Yangicha metod yoki innovatsiyalarni ta‘lim jarayoniga tadbiq etish haqida gap borganda interfaol usullarning o‘quv jarayonida qo‘llanilishi tushuniladi. Hozirgi vaqtda ta‘lim jarayonida o‘qitishning zamonaviy metodlari keng qo‘llanilmoqda. O‘qitishning interfaol metodlarini qo‘llash o‘qitish

jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. Faqatgina o‘qituvchi emas, balki o‘qituvchi bilan birgalikda o‘quvchi ham faol bo‘lishi hozirgi kunning talabi hisoblanadi.

Bolalarga dars jarayonlarini turli xil ko‘rinishdagi metodlar o‘yinlar orqali ularga tushuntirib ularni psixikasiga mos dars jarayonlarni tashkil qilamiz. Hattoki, ma’lum bir kitobni o‘qiganda, sahifalarida turlicha mazmun kashf etishni ko‘ramiz. **Interfaol metodlar deganda** – ta’lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo‘lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo‘llanilganda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta’lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta’lim oluvchi markazda bo‘lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi [1.2020: 7-b].

O‘qitishning interfaol usullari jarayonida o‘qituvchining faoliyati o‘quvchilarning faolligiga o‘z o‘rnini bosadi, uning vazifasi ularning tashabbuskorligi uchun sharoit yaratishga aylanadi[2.2020:4-b]. O‘qitishning interfaol usullarini tanlashda ta’lim maqsadi, ta’lim oluvchining soni va imkoniyatlari, o‘quv muassasasining o‘quv moddiy sharoiti, ta’limning davomiyligi, o‘qituvchining pedagogik mahorati va boshqalar e’tiborga olinadi.

Interfaol metod ta’lim oluvchini faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo‘lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo‘llanilganda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o‘zaro muloqotda, o‘zaro bahs-munozarada fikrlash asnosida, hamjihatlik bilan hal etishdir. Bu usulning afzalligi shundaki, butun faoliyat o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi. Interfaol metodlar orqali o‘quvchilarning tashabbuskorligi hamda jamoaviy izlanuvchanligini oshiriladi.

Interfaollik bu faollikdir, ya’ni o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi o‘zaro muloqoti asosida kechadi. Albatta, har bir ishning maqsadi bo‘lgani kabi interfaol usullarni qo‘llashdan maqsad bo‘ladi. Interfaol usulning bosh maqsadi o‘quv jarayoni uchun eng qulay vaziyat yaratish orqali o‘quvchilarning faol, erkin fikr yuritishga muhit yaratishdir. U o‘zining intellektual salohiyatini, imkoniyatlarini namoyon etibgina qolmay, balki o‘quv sifatini va samaradorligini oshiradi, ta’minlaydi.

Hozirgi yuksalish va yangilanish davrda yashar ekanmiz biz o‘qituvchilar interfaol metodlar asosida dars jarayonlarini tashkil qilamiz. Oddiygina o‘qitish metodini olsak, bu tushuncha didaktika va metodikaning asosiy tushunchalaridan biridir. Didaktika va metodikaga oid hozirgi zamon ishlarining ko‘pchiligida

o‘qitish metodlari o‘qituvchi va o‘quvchilarning birgalikdagi faoliyatlari usullari, bo‘lib, bu faoliyat yordamida yangi bilimlar, malaka va ko‘nikmalarga erishiladi, o‘quvchilarning dunyoqarashlari shakllanadi, ularning qobiliyatlari rivojlanadi.

Boshlang‘ich sinf matematika dars jarayonida interfaol metodlarni qo‘llaymiz, bu bilan o‘quvchilarning dars materiallarini o‘zlashtirish darajasini ancha yuqori bo‘ladi. Biz dars jarayonida bolalarni yoshiga va bilim darajasiga qarab, interfaol metodlardan foydalanib dars o‘tamiz. So‘ngi yillarda pedagogika faoliyatda turli axborot vositalari (kopyuter, televideniya, radio, nusxa ko‘chiruvchi qurilma, taqdimot, video va audio magnitofonlar) yordamida ta‘lim jarayoni tashkil etilishiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida amaliy ish faoliyati yetakchi bo‘lganligi uchun har bir kichik tajribalar, loyiha ishlari o‘quvchilarni ijodkorlik ko‘nikmasini shakllantirishga, fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishga va dars samaradorligini ta‘minlashga yordam beradi. O‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishga yordam beruvchi quyidagi metodlar, ta‘lim texnologiyalarini qo‘llash mumkin.

Kundalik mashg‘ulotlar metodi - ushbu metod o‘quvchining kundalik faoliyatida amalga oshirishi mumkin bo‘lgan va shu faoliyatlardan ko‘proq foydalanish tavsiya etiladigan “Kundalik mashg‘ulotlar” metodi o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishga yordam beradi. O‘quvchi har bir kuni uchun kundalik mashg‘ulotlarini mustaqil tuza olishi va unga amal qilishi kerak.

1. Fazoviy lug‘at so‘zlardan foydalanish;
2. shaxmat o‘ynash;
3. xotira mashqi;
4. xarita tuzish;
5. rasm chizish

Fazoviy lug‘at so‘zlardan foydalanish – o‘qituvchi barcha fanlarda o‘quvchilarga lug‘at so‘zlarni egallashlariga yordam berish kerak. G‘oyalarni muhokama qilishda, loyiha ishlarini tayyorlashda, chizish, yasash ishlarini amalga oshirishda lug‘at so‘zlardan foydalana olishda o‘qituvchi o‘quvchilarga namuna bo‘lishi kerak. Ular o‘quvchilarni lug‘at so‘zlardan foydalanishga undashlari kerak. Bu o‘quvchilarga o‘z fikrlarini aniq ifodalash imkonini beradi. Dastlab boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishda quyidagi lug‘at so‘zlarni tahlil qilishdan boshlanadi. Masalan, (katta, kichik, uzun, ingichka, tor, keng, silliq, qalin, o‘ram). Boshlang‘ich sinflarda lug‘at bilan ishlash o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishga katta yordam beradi.

Shaxmat o‘ynash – shaxmat o‘ynashda har doim bir necha qadam oldinda o‘ylash yaxshi natijaning belgisidir. Biroq, buning uchun siz bitta shaxmat donasini harakatlantirmasdan, doskaning o‘zgaruvchan tarkibini bosqichma-bosqich tasavvur

qilishingiz kerak. Bir vaqtning o‘zida bir nechta fazoviy kombinatsiyalarni yaratish va ongingizda saqlash juda ko‘p amaliyotni talab qiladi, lekin bir nechta variantlarni solishtirish kerak bo‘lganda ajoyib mahoratdir.

Xotira mashqi – bu mashq turi sizning xotirangizni mustahkamlab qolmay fazoviy tasavvuringizni rivojlantirishga ham yordam beradi. Fazoviy tasavvurlarni rivojlantirishga mo‘ljallangan mashq turlaridan foydalaning. Masalan, kun davomida 5-10 daqiqa kubik rubik bilan shug‘ullanish jismoniy va aqliy harakatlar sizning fazoviy tasavvuringizni rivojlanishi uchun ajoyib mashg‘ulot bo‘lishi mumkin.

Xarita tuzish – o‘z aqliy xaritangizni yarating. Xonangiz, sinf xonangiz, mahallangiz, qishlog‘ingiz va shahar joyingizni xartasini chizing. Uydan maktabga borish uchun har doim o‘z xaritangizdan foydalaning.

Rasm chizish – kun davomida xotirangizdan joy olgan eng qiziqarli voqelikni tasvirlashga odatlaning. Rasm chizish bu metodik yondashuv, bu bolalarni o‘z tajriba va tushunchalarini rasm va hamrohlik qilayotgan obrazlar orqali namoyish etishga undaydi.

Interfaol metodlar asosan, ta’lim jarayonini bolalarning yosh xususiyatlari va tayyorgarliklariga qarab tanlov qabul qilinsa, ularga bilim va ma’lumot berishni yengillashtirishga, ta’limda ko‘rgazmalilikni ta’minlashga qaratilgan bo‘lib o‘quvchilarni o‘quv materiallari bilan ortiqcha band qilib qo‘ymaslik, toliqtirmaslik va zeriktirmaslik imkoniyatini yaratadi, dastur materiallarini o‘zlashtirishda qulaylik tug‘diradi. Didaktik materiallar pedagog tomonidan har bir darsga alohida tayyorlangan bo‘lib, u dars mazmunini to‘la ifodalash va o‘quvchilar dars mazmunini yaxshi tushunib yetishlari uchun xizmat qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Amanova A.N. O‘zbekistondagi gen muhandisligi sohasining istiqbollari va mavzuni o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish. “Journal of Natural Science” №2(7) 2022 y.

2. Кутафина О.Е. //Методические рекомендации по организации учебных занятий с использованием активных и интерактивных форм и методов обучения//. Москва, 2020.4-b.

3. Mirziyoyev.Sh.M O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 7 maydagi PQ-4708-son qaroriga 1-ILOVA. Toshkent sh.2020 yil 7 may PQ- 4708-son.

4. M.Ochilov, N.Ochilova “Oliy maktab pedagogikasi” T.-2008.

5. Xodjayev B.X. “Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti” T.-2017 3b.

6. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S. Ilg‘or pedagogik texnologiyalar. T.: O‘qituvchi, 2004 yil.

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ У ВЗРОСЛЫХ И ДЕТЕЙ

Рахмонова Муштарий

Студентка 1 курса направления Иностранные языки и литература

Кокандского университета

Тевосян Г.А.

Преподаватель кафедры Социальных наук Кокандского университета

gayatevosyan@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada bolalar va kattalarda chet tillarni o‘rgatishning psixolinguistik xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Ushbu yosh guruhlari o‘rtasidagi neyropsixologik va kognitiv farqlar tahlil qilinadi, ular yangi tilni qabul qilish va o‘zlashtirish jarayoniga ta'sir ko‘rsatadi. Maxsus e'tibor kritik davr, miya plastiklikligi, shuningdek, motivatsiya va o‘rgatish usullariga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: psixolinguistika, chet tillarni o‘rgatish, kritik davr, neyропластичность, o‘rgatish usullari, kognitiv xususiyatlar, tilni qabul qilish.

Аннотация: В статье рассматриваются психолингвистические особенности обучения иностранным языкам у детей и взрослых. Проводится анализ нейропсихологических и когнитивных различий между этими возрастными группами, оказывающих влияние на процесс восприятия и усвоения нового языка. Особое внимание уделено таким аспектам, как критический период, пластичность мозга, а также мотивация и методы обучения. переведе на английский без ошибок и адекватно.

Ключевые слова: психолингвистика, обучение иностранным языкам, критический период, нейропластичность, методы преподавания, когнитивные особенности, восприятие языка. переведе на английский правильно и без ошибок.

Annotation: The article examines the psycholinguistic features of foreign language learning in children and adults. It analyzes the neuropsychological and cognitive differences between these age groups that influence the process of perceiving and acquiring a new language. Special attention is given to aspects such as the critical period, brain plasticity, as well as motivation and teaching methods.

Keywords: psycholinguistics, foreign language learning, critical period, neuroplasticity, teaching methods, cognitive characteristics, language perception.

Вопросы, связанные с изучением иностранного языка, вызывают значительный интерес не только у педагогов, но и у психологов и лингвистов. Психолингвистика, которая изучает, как люди воспринимают, усваивают и используют языки, выделяет множество аспектов, обусловленных возрастными и когнитивными особенностями. Одной из центральных тем в психолингвистике является различие между процессами изучения языка у детей и взрослых, так как эти группы различаются по нейропластичности, скорости усвоения, а также мотивации и барьерам восприятия.

Современные исследования показывают, что дети и взрослые обладают разными когнитивными способностями, что сказывается на способах восприятия, обработки и хранения языковой информации. Например, дети обладают высокой пластичностью мозга, что позволяет им легче усваивать фонетические и грамматические структуры нового языка [4]. Взрослые же, несмотря на то, что их способность к изучению фонетики ограничена, могут компенсировать этот аспект благодаря развитому когнитивному мышлению, позволяющему анализировать и классифицировать материал [5].

Детский мозг, особенно в возрасте до 7-8 лет, обладает уникальной пластичностью, которая значительно влияет на процесс изучения языка. Этот возрастной период, называемый критическим периодом, характеризуется высокой чувствительностью к восприятию фонетических и грамматических структур. Согласно исследованиям Патрисии Кулл, дети в возрасте до семи лет способны различать и воспроизводить звуки, которые взрослые часто воспринимают как единый звук, что позволяет им легче адаптироваться к фонетике нового языка [3]. Кроме того, многие дети, особенно из двуязычных семей, могут одновременно воспринимать несколько языковых систем, не смешивая их, что является свидетельством развитых психолингвистических механизмов.

В отличие от детей, взрослые обладают развитыми когнитивными способностями, такими как абстрактное мышление и способность к анализу, которые играют значительную роль в процессе изучения иностранного языка. Согласно исследованиям Эллен Бялысток, взрослые лучше справляются с задачами, требующими осознанного анализа и применения правил, например, при изучении грамматических структур и лексики [5]. Это объясняется

развитием рабочей памяти и накопленным опытом, что позволяет им легче запоминать и систематизировать информацию.

Однако взрослые сталкиваются с барьерами в освоении фонетики и акцента. Исследования Роберта Деки [1] показывают, что взрослым сложнее воспринимать и воспроизводить незнакомые звуки из-за меньшей пластичности мозга. В результате у взрослых возникает трудность в восприятии тонких фонетических различий, особенно если они отсутствуют в их родном языке. Тем не менее, взрослые обучаемы через осознанное применение стратегий, таких как повторение и произношение под руководством преподавателя, что помогает преодолевать фонетический барьер.

Психолингвисты также отмечают мотивационные различия между взрослыми и детьми. Взрослые, как правило, имеют более чёткую цель для изучения языка, будь то карьерное продвижение, личное развитие или адаптация в новой культурной среде. Эта мотивация часто способствует формированию устойчивых привычек в изучении языка, например, регулярных занятий и самообучения [2].

Хотя и дети, и взрослые могут достигать высокого уровня владения иностранным языком, различия в подходах и стратегиях их обучения обусловлены возрастными и когнитивными особенностями. Для детей наилучшие результаты достигаются в процессе активного общения и игр, где язык воспринимается через естественные контексты. Так, например, подходы, основанные на коммуникативных методах, включающих ролевые игры и моделирование ситуаций, показали высокую эффективность в обучении детей.

Взрослые же, благодаря своей когнитивной зрелости, лучше усваивают информацию через аналитические подходы и структурированные материалы. Методики, направленные на освоение грамматических правил и лексики с акцентом на понимание смысла, показали высокую эффективность в преподавании для этой возрастной группы [1]. В то же время подходы, такие как погружение в языковую среду, позволяют взрослым быстрее преодолевать языковые барьеры за счёт повседневного общения.

Различие в стратегиях изучения также связано с уровнем мотивации и осознанности: если дети часто не осознают причин для изучения языка, взрослые чётко понимают свои цели, что положительно влияет на их результативность. Как утверждают Гарднер и Ламберт, мотивация взрослого

обучающегося является основным фактором, определяющим успех в изучении иностранного языка [2].

Анализируя психолингвистические особенности детей и взрослых в изучении иностранного языка, можно сделать вывод, что каждый возрастной этап требует адаптированных методик и подходов [6]. Для детей важны гибкость и естественность в обучении, что позволяет использовать игровые формы и мультимедийные инструменты, в то время как взрослые нуждаются в структурированных и осмысленных материалах, соответствующих их когнитивным способностям и мотивации. Будущее исследований в этой области должно быть направлено на поиск индивидуализированных методик, способных учитывать, как возрастные, так и личностные особенности учащихся, что повысит эффективность освоения иностранных языков.

Список использованной литературы:

1. DeKeyser, R. Age Effects in Second Language Acquisition. *Journal of Language Learning*, 2020, Vol. 70, No. 1, pp. 1-25.
2. Gardner, R., Lambert, W. *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Newbury House Publishers, 2019.
3. Kuhl, P. Early Language Learning and the Critical Period Hypothesis. *Science*, 2017, Vol. 30, No. 3, pp. 313-317.
4. Schulze, L., Kuhl, P. Children’s Sensitivity to Phonetic Differences in Early Language Development. *Child Development Research*, 2016, Vol. 87, No. 5, pp. 451-469.
5. Бялысток Э. *Двуязычие и когнитивные функции*. Москва: Институт психологии РАН, 2017.
6. Тевосян Г.А. (2024). ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ. *Kokand University Research Base*, 256–261.

АДАПТАЦИЯ ТРАДИЦИОННЫХ МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ РКИ К СОВРЕМЕННЫМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ СТАНДАРТАМ

Тевосян Г.А.

*Преподаватель кафедры Социальных наук Кокандского университета
gayatevosyan@gmail.com*

Annotatsiya: Maqolada rus tilini chet tili sifatida o‘rgatishning an'anaviy usullarini zamonaviy ta'lim standartlariga, shu jumladan raqamlashtirish va kompetentsiyalarga asoslangan yondashuvga moslashtirish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Alohida e'tibor grammatikaga-perevod, kommunikativ va immersiya metodlariga qaratilib, bu usullar rus tilini chet tili sifatida o‘rgatishda asosiy o‘rin tutadi, lekin ular masofaviy va aralash o‘qitish sharoitida samaradorligini ta'minlash uchun o‘zgartirishlar talab qiladi. Zamonaviy raqamli texnologiyalarni, masalan, interaktiv platformalar va virtual haqiqatni integratsiya qilish bo‘yicha yondashuvlar tahlil qilingan, bu esa talabalarining darsga bo‘lgan qiziqishini va o‘quv materialini o‘ziga xos darajada egallashni ta'minlaydi.

Kalit so‘zlar: an'anaviy o‘rgatish metodikalari, moslashuv, zamonaviy ta'lim standartlari, raqamlashtirish, kompetentsiya yondashuvi, masofaviy o‘qitish, interaktiv texnologiyalar, virtual immersiya, aralash o‘qitish.

Аннотация: В статье рассматриваются возможности адаптации традиционных методик преподавания русского языка как иностранного (РКИ) к современным образовательным стандартам, учитывающим цифровизацию и компетентности подхода. Особое внимание уделено грамматико-переводному, коммуникативному методам и методике иммерсии, которые являются основополагающими в преподавании РКИ, но требуют изменений для обеспечения их эффективности в условиях дистанционного и смешанного обучения. Проанализированы современные подходы к интеграции цифровых технологий, таких как интерактивные платформы и виртуальная реальность, что позволяет обеспечить более высокий уровень вовлеченности студентов и усвоение учебного материала.

Ключевые слова: традиционные методики преподавания, адаптация, современные образовательные стандарты, цифровизация, компетентностный подход, дистанционное обучение, интерактивные технологии, виртуальная иммерсия, смешанное обучение

Annotation: The article explores the possibilities of adapting traditional methods of teaching Russian as a foreign language (RFL) to modern educational standards that take into account digitalization and a competency-based approach.

Special attention is given to the grammar-translation method, communicative methods, and the immersion technique, which are fundamental in RFL instruction but require modifications to ensure their effectiveness in the context of distance and blended learning. Modern approaches to the integration of digital technologies, such as interactive platforms and virtual reality, are analyzed, as they contribute to a higher level of student engagement and better assimilation of the learning material.

Keywords: traditional teaching methods, adaptation, modern educational standards, digitalization, competency-based approach, distance learning, interactive technologies, virtual immersion, blended learning.

В последние годы требования к преподаванию РКИ претерпевают значительные изменения из-за внедрения цифровых технологий, перехода к компетентностному подходу и распространения дистанционного обучения. Потребности общества растут и постоянно изменяются, определяя цель педагогической деятельности преподавателя как формирование у учащихся способности успешной социализации, а также эффективной адаптации на рынке труда [2]. Традиционные методики обучения, такие как грамматико-переводной метод или коммуникативный метод, зарекомендовали себя как успешные подходы. Однако в условиях стремительного перехода к новым стандартам возникает потребность в адаптации этих методик для обеспечения их актуальности и эффективности.

Метод обучения (от греч. *methodos* – путь исследования) – это главный компонент занятия, тесно связанный со всеми его другими компонентами. Педагог располагает несколькими методами обучения, каждый из которых является способом преподавания, с помощью которого студенты усваивают новые знания, умения и навыки и развивают познавательные способности. [1]

Из традиционных методов преподавания РКИ можно выделить грамматико-переводной метод. Этот метод, основанный на изучении грамматики и перевода текстов, был традиционно популярен в преподавании РКИ. Основное внимание уделяется грамматике, разбору и анализу текстов, что помогает развивать логическое мышление и усваивать основы языка. Однако в условиях современных требований он имеет недостатки: низкий уровень вовлеченности студентов и недостаточная ориентация на коммуникацию [5]

Увеличение числа образовательных программ на английском языке сыграло роль в снижении спроса на русский. В условиях глобализации и интеграции в международные рынки владение английским становится всё более востребованным, поскольку оно открывает доступ к современным

научным и техническим знаниям, а также к глобальным рынкам труда. Как результат, многие студенты и профессионалы отдают предпочтение изучению английского, а не русского языка. Перед преподавателями РКИ стоит задача в первую очередь вовлечь студентов в изучение русского языка и для этого необходимо владеть новыми методами преподавания РКИ, соответствующие современным стандартам.

Коммуникативный метод — это подход к обучению, который фокусируется на развитии способности использовать язык для общения в реальных ситуациях. В отличие от традиционных методов, где основное внимание уделяется грамматике и переводу, коммуникативный метод направлен на формирование навыков говорения, понимания речи, чтения и письма через взаимодействие и практику. Этот метод основан на идее, что язык лучше усваивается через активное общение: учащиеся вовлекаются в ролевые игры, диалоги и обсуждения, что способствует формированию у них языковых компетенций и уверенности в использовании языка в повседневных и профессиональных ситуациях. Студенты обучаются использовать язык в повседневной жизни через диалоги, ролевые игры и обсуждения. Хотя коммуникативный метод активно используется, он также нуждается в адаптации под новые стандарты, включая внедрение цифровых ресурсов.

Методика иммерсии предполагает полное погружение учащегося в языковую среду, при котором язык изучается в естественных, приближенных к реальным условиям. Основная идея метода заключается в создании ситуации, где русский язык является единственным средством общения и понимания, что способствует интенсивному развитию как языковых, так и культурных навыков. При иммерсии учащиеся активно вовлекаются в различные коммуникативные активности, такие как просмотр и анализ русскоязычных фильмов, участие в виртуальных экскурсиях, чтение оригинальных текстов и выполнение практических заданий. Однако в условиях дистанционного и смешанного обучения методика требует существенных изменений.

С развитием технологий преподавание становится все более интегрированным в цифровую среду [4]. Появляются мультимедийные ресурсы, онлайн-платформы, что открывает возможности для самостоятельного обучения и применения интерактивных методов. Современные стандарты образования ориентированы на активное использование цифровых технологий, которые влияют на содержание и формы преподавания.

Компетентностный подход — это методологический подход к обучению, ориентированный на развитие у студентов ключевых компетенций, необходимых для успешной реализации в профессиональной и повседневной жизни. В отличие от традиционной системы, направленной преимущественно на передачу теоретических знаний, компетентностный подход акцентирует внимание на практическом применении знаний и формировании целостного набора навыков, таких как критическое мышление, способность решать реальные задачи, коммуникация и работа в команде. Важным требованием современных стандартов образования является переход от знаний к формированию практических компетенций. Студенты должны уметь применять знания на практике, что предполагает активное использование интерактивных и адаптированных методов

В условиях современных реалий традиционные методики преподавания русского языка как иностранного (РКИ) должны быть адаптированы. Так, грамматико-переводной метод адаптируется через внедрение мультимедийных материалов и онлайн-курсов, позволяющих студентам работать в удобном для них темпе и формате, повышая мотивацию и эффективность обучения.

Интерактивные технологии можно совместить с коммуникативным методом. Разработка диалогов, квестов и ролевых игр в онлайн-формате помогает усилить коммуникативную составляющую обучения и делает процесс обучения более интересным. Такие цифровые платформы, как Zoom, Google Classroom, дают возможность эффективно организовать интерактивное обучение [3].

В условиях ограниченной возможности полного погружения в среду носителей языка виртуальные экскурсии, цифровые симуляции и VR-технологии становятся новым инструментом для применения метода иммерсии в дистанционном обучении.

Применение на уроках русского языка интернет-ресурсов вызывает у учащихся огромный интерес. Благодаря данному виду связи преподаватель и студенты могут обмениваться информацией в режиме, который не зависит от времени и места, творчески взаимодействовать друг с другом, черпать информацию из мобильной информационной среды, находить решение множества коммуникативных задач, что помогает повысить мотивацию студентов. Интернет позволяет использовать на занятиях разные ресурсы – сайты с учебными материалами и тестами, видео- и аудиофайлы, а также помогает организовывать конференции и дистанционное обучение.

Инновационные приемы преподавания русского языка могут быть широко реализованы благодаря интернету.

Таким образом, адаптация традиционных методик преподавания РКИ к современным стандартам требует гибкости и внедрения новых инструментов. Технологические изменения, такие как цифровизация и интерактивные платформы, способствуют успешному применению традиционных методов в условиях современных стандартов.

Список использованной литературы:

1. Долгокирова В.Г. Методы обучения на уроках русского языка и литературы в условиях новых стандартов // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2017. Т. 30.
2. Кенжегулова А.А. Инновационные методы преподавания русского языка и литературы // Вестник Актыбинского университета им. С. Баишева. 2011. № 2 (32).
3. Мишота И.Ю. Применение «смешанного» обучения (“blended learning”) в образовательном процессе в ВУЗах // Сборник трудов Историко-архивного института: рецензируемый сборник научных трудов. М., 2012. Т. 39. С. 452–456.
4. Тевосян Г.А. (2024). РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ. Kokand University Research Base, 262–268.
5. Щукин, А. Н. "Методика обучения русскому языку: теория и практика." – 2019

РОЛЬ РКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Тевосян Г.А.

Преподаватель кафедры Социальных наук Кокандского университета

[*gayatevosyan@gmail.com*](mailto:gayatevosyan@gmail.com)

Annotatsiya: Globallashuv sharoitida rus tili madaniyatlararo muloqot va integratsiyaning muhim vositasiga aylanmoqda. Xorijiy til sifatida rus tili (RKI) turli davlatlarning ta'lim tizimida asosiy o‘rin egallab, madaniy aloqalarni mustahkamlash va xalqaro muloqotni rivojlantirish vositasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu maqolada zamonaviy dunyoda RKI o‘qitishning asosiy jihatlari,

uning madaniy almashinuv uchun ahamiyati, metodikalarni yangi sharoitlarga moslashtirish muammolari va rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: globalizatsiya, xorijiy til sifatida rus tili, madaniyatlararo muloqot, ta’limning raqamlilashuvi, o‘qitish metodikalari, lingvistik moslashuv, madaniyatlararo hamkorlik, interaktiv o‘qitish.

Аннотация: В условиях глобализации русский язык становится важным средством межкультурного общения и интеграции. Русский как иностранный (РКИ) приобретает ключевую роль в образовательных системах разных стран, выступая инструментом укрепления культурных связей и формирования международного диалога. В данной статье рассматриваются основные аспекты преподавания РКИ в современном мире, включая его значение для культурного обмена, проблемы адаптации методик к новым условиям и перспективы развития.

Ключевые слова: глобализация, русский языка как иностранный межкультурное общение, цифровизация образования, методики преподавания, лингвистическая адаптация, межкультурное сотрудничество, интерактивное обучение

Annotation: In the context of globalization, the Russian language has become an important tool for intercultural communication and integration. Russian as a foreign language (RFL) plays a key role in the educational systems of various countries, serving as a means to strengthen cultural ties and foster international dialogue. This article examines the main aspects of teaching RFL in the modern world, including its significance for cultural exchange, the challenges of adapting teaching methods to new conditions, and prospects for development.

Keywords: globalization, Russian as a foreign language, intercultural communication, digitalization of education, teaching methods, linguistic adaptation, intercultural cooperation, interactive learning.

Глобализация оказывает значительное влияние на различные аспекты человеческой жизни, включая образование. В этой новой реальности знание языков становится необходимым навыком для профессиональной и личной самореализации. Русский язык, входящий в десятку самых распространённых языков мира, становится важным инструментом для тех, кто хочет интегрироваться в русскоязычное пространство, будь то образование, наука, культура или бизнес.

Преподавание русского как иностранного в этих условиях выполняет две ключевые задачи: обеспечивает доступ к русскоязычному культурному и информационному пространству и способствует укреплению культурного

многообразия в мире. Однако для успешного решения этих задач необходима адаптация методик преподавания РКИ к вызовам глобализации.

Русский язык играет важную роль в развитии межкультурного общения. По данным ЮНЕСКО, русский является одним из шести официальных языков ООН и занимает седьмое место в мире по числу носителей языка. Его изучение позволяет иностранным студентам лучше понять особенности русской культуры и истории, что способствует укреплению межнациональных связей.

Межкультурное общение в условиях глобализации становится важнейшим аспектом взаимодействия между народами, поскольку оно способствует взаимопониманию и снижению барьеров, возникающих из-за различий в культурных традициях, ценностях и мировоззрениях [6]. В этом контексте русский язык играет ключевую роль как средство не только коммуникации, но и культурного обмена. Русский язык — один из шести официальных языков ООН и является важным инструментом для тех, кто стремится расширить свои горизонты в международной сфере. По данным ЮНЕСКО, русский язык продолжает занимать одно из ведущих мест среди мировых языков, на котором говорят более 250 миллионов человек [7].

Изучение русского языка помогает иностранцам не только овладеть необходимыми лексическими и грамматическими навыками, но и глубже понять культуру, литературу, философию и историю русскоязычных стран. Русский язык выступает связующим звеном, позволяющим познакомиться с богатым наследием, традициями и достижениями России, что способствует развитию межкультурных отношений на глобальном уровне. В этой связи, как утверждает профессор А.В. Баранов, «язык становится ключом к пониманию не только отдельных аспектов культуры, но и основополагающих ценностей нации» [1].

Важной частью межкультурного общения является использование языка как средства передачи знаний и обмена идеями в научной, образовательной и профессиональной сферах. Русский язык используется в международных научных публикациях, на международных конференциях и форумах, что подчеркивает его значение как языка науки и образования. Как отмечает Л.Н. Сигарева, «русский язык сохраняет своё значительное положение в мире науки, особенно в таких областях, как математика, физика, а также гуманитарные дисциплины» [5].

Современные образовательные стандарты требуют внедрения интерактивных и цифровых технологий, что требует пересмотра традиционных подходов к обучению. Исследование Казакова Е.А. [4], показало, что внедрение онлайн-курсов и мультимедийных материалов

значительно повышает интерес студентов к изучению языка. Сложность русского языка, особенно его грамматической системы, часто становится барьером для иностранных студентов. Например, исследование Иванова П.П. [3] выявило, что использование языковых корпусов и программ автоматического перевода может значительно облегчить усвоение материала. Во-первых, необходимо учитывать растущую роль цифровых технологий в обучении. С развитием интернета и онлайн-образования появились новые форматы учебных материалов: видеолекции, онлайн-курсы, интерактивные платформы и мобильные приложения, которые предоставляют учащимся новые способы взаимодействия с языковым материалом. Внедрение таких технологий в преподавание РКИ позволяет значительно повысить мотивацию студентов, так как они могут заниматься языком в удобное для себя время и в комфортной обстановке. Ряд исследователей, таких как Казаков отмечают, что использование мультимедийных материалов в учебном процессе улучшает восприятие языка и повышает заинтересованность студентов. Во-вторых, при обучении РКИ важно учитывать разнообразие языковых и культурных фонов студентов. В условиях глобализации учащиеся приходят с различными образовательными стандартами, языковыми и культурными особенностями, что требует гибкости и индивидуального подхода в обучении. Проблема адаптации учебных материалов к различным уровням знания языка и потребностям учащихся становится одним из важнейших вызовов. В частности, вопросы, связанные с различиями в восприятии грамматических конструкций и лексики, требуют тщательной проработки методических рекомендаций по адаптации учебных пособий и заданий для студентов с разным языковым фоном. Профессор Дьякова [2] подчеркивает важность индивидуализации учебного процесса, что позволяет учитывать языковые и культурные различия учащихся, тем самым способствуя более эффективному усвоению материала.

Кроме того, необходимо развивать новые подходы в обучении, ориентированные на коммуникативные и интерактивные методы, которые способствуют активному включению студентов в процесс общения. Традиционные методы, такие как грамматико-переводной метод, постепенно уступают место методам, ориентированным на развитие речевых навыков. Важным аспектом является использование контекстно-ориентированных заданий, таких как ролевые игры, проектная работа и дискуссии, которые помогают студентам не только учить язык, но и активно его использовать в реальных ситуациях общения.

Цифровые технологии предоставляют преподавателям РКИ новые инструменты, такие как языковые приложения, интерактивные платформы и виртуальная реальность. Они позволяют индивидуализировать процесс обучения, адаптируя его к потребностям каждого студента. Одной из стратегических задач является укрепление международного сотрудничества в области преподавания РКИ. Организация международных конференций, программ обмена и сетевых образовательных проектов способствует продвижению русского языка на глобальном уровне.

Таким образом, условиях глобализации русский язык выступает мощным средством укрепления культурного и образовательного взаимодействия. Преподавание РКИ должно адаптироваться к вызовам времени, включая использование новых технологий, международное сотрудничество и развитие учебных материалов, учитывающих культурные особенности студентов. Только так можно обеспечить успешное распространение русского языка в мире, сохранив его культурную уникальность.

Список использованной литературы:

1. Баранов, А.В. (2019). Русский язык как инструмент межкультурного обмена. Москва: Наука.
2. Дьякова, Н.А. (2019). Индивидуализация обучения в преподавании РКИ. Москва: Наука.
3. Иванов П.П. Корпусная лингвистика в преподавании РКИ // Современные проблемы филологии. – 2020. – №2. – С. 45-50.
4. Казаков, Е.А. (2021). Влияние цифровых технологий на преподавание русского языка как иностранного. Вестник РУДН. Серия: Педагогика, №4, с. 123-130.
5. Сигарева, Л.Н. (2018). Русский язык в научной и образовательной сфере. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ.
6. Тевосян Г.А. (2024). ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ. Kokand University Research Base, 256–261.
7. ЮНЕСКО. (2020). Статистика по распространению языков в мире. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.unesco.org>

HUJJATLAR TAHLILI METODI

Abdulfaizova Durdona Ikromjon qizi

*University of economics and pedagogy NOTM Ijtimoiy-gumanitar fanlar
kafedrası o‘qituvchisi*

Abdulfayizova Surayyoxon Davronbek qizi

*University of economics and pedagogy NOTM Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi
2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Maqolada hujjatlar tahlili metodining ilmiy tadqiqotlarda, tarixiy izlanishlarda va huquqiy ishlarda qanday qo‘llanilishi haqida so‘z boradi. Hujjatlar tahlili - bu hujjatlarning mazmunini, tuzilishini, kontekstini va maqsadini o‘rganish jarayonidir. Hujjatlarning tarixiy va zamonaviy ahamiyati, muallifning niyati, ma’lumotlarning ishonchliligi va boshqa omillarni hisobga olish zarurligi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: Hujjatlar tahlili, tarixiy hujjatlar, tahlil metodlari, kontent tahlili, yuzaki tahlil hujjatning tuzilishi, lingvistik tahlil.

Abstract: The article talks about how the method of document analysis is used in scientific research, historical research and legal work. Document analysis is the process of studying the content, structure, context and purpose of documents. It is emphasized the historical and modern significance of the documents, the intention of the author, the reliability of the data and the need to take into account other factors.

Keywords: document analysis, historical documents, methods of analysis, content analysis, superficial analysis the structure of the document, linguistic analysis.

Аннотация: В статье рассматривается, как метод анализа документов используется в научных исследованиях, исторических исследованиях и юридических исследованиях. Анализ документов-это процесс изучения содержания, структуры, контекста и цели документов. Подчеркивается историческая и современная значимость документов, авторский замысел, достоверность информации и необходимость учета других факторов.

Ключевые слова: анализ документов, исторические документы, методы анализа, контент-анализ, поверхностный анализ структура документа, лингвистический анализ.

Hujjatlar tarixchilar uchun muhim manba hisoblanadi. Ham so‘nggi, ham tarixiy hujjatlar odamlarning hayoti, fikrlari, e’tiqodlari va amaliyotlari haqida tushunchalarni taqdim etadi. Hujjatlar tahlili - bu ma’lumotlarni tizimli ravishda

o‘rganish, tahlil qilish va ulardan muhim xulosalar chiqarish jarayonidir. Hujjatlar tahlili metodi ilmiy tadqiqotlarda, tarixiy izlanishlarda, huquqiy ishlar va boshqa sohalarda keng qo‘llaniladi. Bu metod, asosan, matnli hujjatlar orqali ma’lumot yig‘ish, ularni aniqlash, taqqoslash va izohlar chiqarish imkonini beradi. Hujjatlar tahlili metodini qo‘llashda hujjatning turi, maqsadi, va ma’lumotlarning ishonchliligi kabi omillarni hisobga olish zarur.

Hujjatlar tahlili metodining birinchi asosiy jihati - hujjatlarning mazmunini chuqur o‘rganishdir. Bu, hujjatdagi muhim ma’lumotlar, fikrlar va izohlarni aniqlashni o‘z ichiga oladi. Mazmunni tahlil qilishda hujjatdagi asosiy g‘oyalar, muallifning niyatlari, mavzuni yoritish usuli va matnning strukturasi o‘rganish zarur.

Har bir hujjat o‘zining maxsus tuzilishi bilan ajralib turadi. Hujjatlar tahlilining asosiy vazifalaridan biri - hujjatning tarkibi va tuzilishini aniqlashdir. Bu, hujjatning bo‘limlari, qismlari, foydalangan manbalari va uslubi bilan tanishishni o‘z ichiga oladi. Tahlil jarayonida hujjatning aniq tuzilmasi qanday axborotni yetkazish uchun xizmat qilishi o‘rganiladi.

Hujjatlar tahlilida muhim jihatlaridan biri bu hujjatning yaratilib, foydalanilgan davr yoki muhitni hisobga olishdir. Hujjatlarning konteksti (ya’ni, yozilgan vaqti, joyi, ijtimoiy, siyosiy va madaniy holati) uning mazmunini to‘liq tushunishga yordam beradi. Shuning uchun hujjatni faqat o‘zi emas, balki atrofidagi holatlarni ham tahlil qilish zarur.

Hujjatlarni tahlil qilishda muallifning niyati va nuqtai nazarini aniqlash juda muhim. Har bir hujjat ma’lum bir maqsadga xizmat qiladi. Muallifning fikrlarini to‘g‘ri tushunish va ularning asoslanishini aniqlash, hujjatning maqsadi va auditoriyaga qanday ta’sir ko‘rsatishini o‘rganish zarur.

Hujjatlar tahlilida ko‘plab hollarda turli hujjatlar orasidagi o‘xshashliklar va farqlarni aniqlash talab etiladi. Bu, masalan, bir xil mavzuni yoritgan bir nechta hujjatlarni taqqoslash, ular o‘rtasidagi tafovutlarni va o‘xshashliklarni tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Bunday tahlil, har bir hujjatning alohida ahamiyatini va maqsadini to‘liq tushunishga yordam beradi.

Hujjatlar tahlilining yakuniy bosqichi - olingan ma’lumotlar asosida xulosalar chiqarishdir. Bu jarayonda hujjatlarning umumiy mazmuni, ular orasidagi o‘xshashliklar va farqlar, shuningdek, hujjatlarning ta’siri va maqsadi haqida keng qamrovli fikrlar shakllantiriladi.

Hujjatlar tahlilining yana bir muhim jihati - bu tahlil qilingan hujjatlar asosida izoh berishdir. Hujjatlarni to‘g‘ri talqin qilish, ularning mazmunini yanada chuqurroq tushunishga imkon yaratadi va turli ilmiy yoki amaliy maqsadlar uchun foydalanishga yo‘l ochadi.

Hujjatlar tahlili metodining mohiyati, asosan, ma’lum bir hujjatning yoki hujjatlar majmuasining tarkibi va mazmunini chuqur o‘rganishdir. Tahlil jarayonida quyidagi asosiy faoliyatlar amalga oshiriladi:

- tahlil qilish: Hujjatning strukturasi, formatlari va uslubi o‘rganiladi.
- qiyoslash: Hujjatlar orasidagi o‘xshashliklar va farqlar aniqlanadi.
- tuzish: Hujjatda berilgan ma’lumotlardan umumiy xulosalar chiqariladi.
- interpretatsiya: Hujjatlar orqali aniq ilmiy yoki amaliy natijalar chiqariladi.

Hujjatlar tahlili bir necha turga bo‘linadi. Ulardan eng keng tarqalganlari:

1. Kontent tahlili - bu matnli, vizual yoki boshqa axborot resurslarining tarkibini o‘rganish va tizimli tahlil qilish usuli. U ko‘pincha kommunikatsiya, psixologiya, sotsiologiya va boshqa ijtimoiy fanlarda qo‘llaniladi. Kontent tahlili orqali muayyan ma’lumotlar, tendensiyalar va naqshlarni aniqlash mumkin, shuningdek, ular asosida xulosa chiqariladi. Kontent tahlili metodining asosiy maqsadi - axborotni yaxshiroq tushunish va uni miqdoriy yoki sifatli jihatdan tahlil qilishdir. Hujjatning ichki mazmuni, muallifning niyati, va o‘quvchilarga yetkaziladigan xabarlar o‘rganiladi.

2. Yuzaki tahlil- bu matn, hodisa yoki fenomenni chuqur va keng qamrovli tahlil qilmasdan, faqatgina ko‘zga ko‘ringan, ko‘rsatilgan yoki yuzaki ko‘rinadigan jihatlariga e’tibor qaratish metodidir. Bu tahlil turi asosan tezkor va oddiy xulosa chiqarishga imkon beradi, ammo uning chegaralari va samaradorligi cheklangan bo‘ladi, chunki u asosan faqat tashqi va ko‘zga ko‘ringan jihatlarni o‘rganadi.

3. Chuqur tahlil - bu matn, hodisa yoki fenomenni keng va detallangan tarzda o‘rganish, uning ichki qatlamlarini, kontekstini va turli aspektlarini tahlil qilish metodidir. Chuqur tahlil nafaqat tashqi ko‘rinishga, balki mazmun va struktura, shuningdek, uning yashirin ma’no va xususiyatlarini aniqlashga e’tibor qaratadi. Bunday tahlilda har bir elementning o‘zaro bog‘liqligi, ta’siri va muhim jihatlari ko‘rib chiqiladi. Hujjatni aniq kontekstda, madaniyat yoki tarixiy jarayonlar nuqtai nazaridan tahlil qilish.

4. Lingvistik tahlil - bu til va uning elementlarini, masalan, so‘zlar, gaplar, grammatika, leksika, semantika va sintaksisni tahlil qilish metodidir. Lingvistik tahlil matnning til va ifodaviy uslubiga e’tibor qaratadi va til birligi orqali ma’no, xulosa yoki tasavvurlarni qanday yetkazish mumkinligini o‘rganadi. Hujjatdagi til va uslubni tahlil qilish, so‘z birikmalari va sintaktik tuzilmalarni o‘rganish.

Hujjatlarni tahlil qilishda bir nechta metodlar mavjud:

- anketalar va so‘rovnomalar: Odamlar tomonidan yozilgan hujjatlar bo‘yicha fikrlar yig‘ish.
- kvantitativ tahlil: Hujjatdagi ma’lumotlarni sonli ko‘rsatkichlar orqali tahlil qilish (masalan, statistik tahlil).

- sifatli tahlil: Hujjatlarning mazmunini chuqur o‘rganish, nutq va til uslubini tahlil qilish.

- tafsir metodikasi: Hujjatlarni o‘qib, uning asosiy xabarlarini tushunish va izohlash.

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, hujjatlar tahlili metodi, ilmiy izlanishlardan tortib, amaliy masalalarga qadar keng qo‘llaniladigan muhim vositadir. Bu metod yordamida nafaqat mavjud hujjatlarni o‘rganish, balki ular orqali yangi bilimlarni ishlab chiqish va dolzarb masalalar bo‘yicha xulosalar chiqarish mumkin. Tahlil metodining to‘g‘ri qo‘llanilishi ko‘plab sohalarda muvaffaqiyatga erishishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islomov, Sh. Hujjatlar tahlili metodlari. Toshkent: “Fan” 2010.
2. Xusanov, M. Tahliliy metodologiya va uning amaliy qo‘llanilishi. Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti. 2015
3. <https://api.scienceweb.uz/storage/publication>

TA’LIMDA ZAMONAVIY DASTURLASH TEXNOLOGIYALARI VA ULARNING TURKUMLANISHI

A'zamov Og'abek In'omjon o'g'li
TATU Farg'ona filiali 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola dasturlash texnologiyalari sohasidagi eng asosiy tushunchalar va uslublar haqida ma'lumot beradi. Unda dasturlash tillarining roli, algoritmlar va ma'lumotlar tuzilmalari asoslari, shuningdek, sun'iy intellekt, web va mobil ilovalarni ishlab chiqish jarayonlari yoritiladi. Maqolada zamonaviy dasturiy ta'minot ishlab chiqishning muhim bosqichlari, versiyalarni boshqarish tizimlari va ma'lumotlar bazasi texnologiyalarining ahamiyati ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Algoritm, Kodlash, Dasturlash tillari, (Python, Java, C++) Ma'lumotlar tuzilmalari, Sun'iy intellect.

Аннотация. В данной статье представлена информация о самых основных понятиях и методах в области технологий программирования. Он охватывает роль языков программирования, основы алгоритмов и структур данных, а также искусственный интеллект, процессы разработки веб-приложений и мобильных приложений. В статье рассматривается важность

современной разработки программного обеспечения, систем контроля версий и технологий баз данных.

Ключевые слова: Алгоритм, Кодирование, Языки программирования, (Python, Java, C++) Структуры данных, Искусственный интеллект.

Annotation. This article provides information about the most basic concepts and techniques in the field of programming technologies. It covers the role of programming languages, the basics of algorithms and data structures, as well as the processes of developing artificial intelligence, web and mobile applications. The article considers the important stages of modern software development, the importance of version control systems and database technologies.

Keywords: Algorithm, Coding, Programming Languages, (Python, Java, C++) Data Structures, Artificial Intelligence.

Kirish. Dasturlash texnologiyalari - bu dasturlarni yaratishda ishlatiladigan usullar, asboblari, va tizimlar to‘plamidir. Hozirgi kunda dasturlash texnologiyalari juda tez rivojlanmoqda va ularni bir nechta kategoriyalarga ajratish mumkin[1-3]:

1. Dasturlash tillari quyidagicha turkumlanadi [1,4]:

Past darajadagi tillar: Bu tillar kompyuter arxitekturasini bilan yaqin ishlaydi, masalan, Assembly.

Yuqori darajadagi tillar: Bu tillar inson o‘qishi va tushunishi uchun qulay bo‘lib, kod yozishni soddalashtiradi. Misollar: Python, Java, C++, JavaScript.

Web dasturlash tillari: Veb ilovalar yaratish uchun ishlatiladigan tillar. Masalan: HTML, CSS, JavaScript, PHP, TypeScript.

Ma'lumotlar bazasi tillari: Ma'lumotlar bilan ishlashda qo‘llaniladigan tillar, masalan, SQL.

2. Dasturlash paradigmalari:

Imperativ dasturlash: Dasturchi kompyuterga bajarilishi kerak bo‘lgan buyruqlarni (qadamlarni) beradi. Masalan, C, Python.

Obyektga yo‘naltirilgan dasturlash: Bu paradigmanning asosiy kontseptsiyasi ob'ektlar va klasslardan foydalanishdir. Misollar: Java, C++, Python.

Funktsional dasturlash: Bu paradigmada dasturni funktsiyalarni birlashtirib yaratish muhimdir. Masalan, Haskell, Lisp, Scala.

Deklarativ dasturlash: Bu usulda dasturchi tizimning qanday ishlashini emas, balki nima qilishini ta'riflaydi. Misollar: SQL, HTML.

3. Dasturlash platformalari:

Mobil dasturlash: Mobil ilovalar yaratish uchun platformalar va texnologiyalar. Masalan, Android (Java, Kotlin), iOS (Swift, Objective-C).

Veb dasturlash: Veb ilovalar yaratish uchun texnologiyalar. Masalan, React, Angular, Vue.js.

Ma'lumotlar ilm-fani va sun'iy intellekt: Python va R kabi tillar ma'lumotlarni tahlil qilish va sun'iy intellekt tizimlarini yaratish uchun ishlatiladi.

4. Dastur vositalari:

IDE (Integrated Development Environment): Dasturlash muhitlari. Masalan, Visual Studio Code, PyCharm, Eclipse.

Version control tizimlari: Kodning versiyalarini boshqarish uchun tizimlar, masalan, Git.

Ma'lumotlar bazalari: Dasturlar uchun ma'lumotlarni saqlash va boshqarish tizimlari, masalan, MySQL, MongoDB.

5. Bulutli texnologiyalar[1-4]:

Cloud computing: Bulutli hisoblash texnologiyalari yordamida dasturlarni saqlash, bajarish va ma'lumotlarni boshqarish. Masalan, Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure, Google Cloud Platform (GCP).

6. Veb dasturlash texnologiyalari:

Frontend: Veb sahifani foydalanuvchi ko'rgan qismi (HTML, CSS, JavaScript).

Backend: Server tomonidagi kod (Node.js, Django, Flask, Ruby on Rails).

Web Frameworks: Veb dasturlarni tez yaratish uchun mo'ljallangan kutubxonalar va tizimlar. Misollar: React, Angular, Vue.js (Frontend), Express, Django (Backend).

7. Mobil dasturlash texnologiyalari:

Native development: Ma'lum bir platforma uchun maxsus dasturlarni yaratish (Swift for iOS, Kotlin for Android).

Cross-platform development: Bitta kod bazasi bilan turli platformalarda ishlaydigan dasturlar yaratish (Flutter, React Native).

8. Ma'lumotlar bazalari va SQL:

RDBMS (Relational Database Management Systems): Ma'lumotlar bazalarini boshqarish uchun ishlatiladigan tizimlar (MySQL, PostgreSQL, SQLite).

NoSQL: Strukturaviy bo'lmagan yoki kam strukturaviy ma'lumotlarni saqlash va boshqarish uchun tizimlar (MongoDB, Cassandra).

9. Versiya boshqarish tizimlari:

Git: Dastur kodining versiyalarini boshqarish uchun eng ommabop vosita. GitHub, GitLab va Bitbucket kabi xizmatlar orqali onlayn saqlash va hamkorlik qilish mumkin.

10. Testlash va sifatni ta'minlash:

Unit Testing: Dasturdagi har bir modulni alohida tekshirish.

Integration Testing: Dastur modullarining birgalikda ishlashini tekshirish.

UI Testing: Foydalanuvchi interfeysini test qilish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, dasturlash texnologiyalari bugungi kunda dasturlash jarayonini soddalashtirish va tezlashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Dasturlash tillari, kutubxonalar, versiya boshqaruvi va bulut texnologiyalari kabi vositalar dastur ishlab chiqish jarayonini samarali qiladi. Kelajakda bu texnologiyalar yanada rivojlanib, yangi imkoniyatlar yaratadi va dasturlash sohasini yangi bosqichga olib chiqadi.

Ma'lumotlar bazalari dasturlashning ajralmas qismidir. Ular ma'lumotlarni saqlash, tahlil qilish va ishlov berish uchun zarur. SQL va NoSQL ma'lumotlar bazalari mavjud bo‘lib, har biri o‘zining afzalliklariga ega. SQL ma'lumotlar bazalari strukturaviy ma'lumotlarni saqlash uchun ishlatilsa, NoSQL ma'lumotlar bazalari katta hajmdagi ma'lumotlarni saqlashda qulaylik yaratadi.

Bulut texnologiyalari ham dasturlashda muhim rol o‘ynaydi. Amazon Web Services (AWS), Google Cloud Platform (GCP) va Microsoft Azure kabi bulut xizmatlari dastur ishlab chiqish, saqlash va joylashtirishni osonlashtiradi. Bulut texnologiyalari orqali dasturlarni global miqyosda joylashtirish va ular bilan ishlash osonlashadi.

Dasturlash tillari dasturchilarga kod yozish, uni tahrirlash va tuzatishda yordam beradi. Hozirgi kunda Python, Java, C++, JavaScript kabi tillar keng qo‘llanilmoqda. Har bir dasturlash tili o‘zining maqsadi va afzalliklariga ega. Misol uchun, Python yangi boshlovchilar uchun qulay, Java esa katta hajmdagi tizimlar uchun keng qo‘llaniladi. JavaScript esa veb-dasturlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, front-end va back-end tizimlarini yaratish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Menshikov F. V. Olimpiadnye zadachi po programmirovaniyu. - SPb.: Piter, 2006. - 315 s.
2. Knut D. Iskusstvo programmirovaniya. Tom 1-4., SPb. Vilyams 2007.
3. Xolzner S. C++ 6. Uchebniy kurs. — SPb.: Piter, 2007. - 570 s.
4. Smayli Djon. Uchimsya programmirovat na S++ vmeste s Djonom Smayli. –SPb: OOO «DiaSoftYuP», 2003.-560s.

**RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARI VA TA’LIM JARAYONIDA
SUN’IY INTELLEKT (ZAMONAVIY MATEMATIK TAQDIMOTLAR VA
AXBOROT TEXNOLOGIYALARI MISOLIDA)**

Xusainova Xusnidaxon

Namangan to‘qimachilik sanoat instituti

Ijtimoiy – iqtisodiy va sport kafedrasi katta o‘qituvchisi

Abdurahmonova Soliha

Namangan to‘qimachilik sanoat instituti talabasi

Annotatsiya: Matematika fani nafaqat nazariy bilimlar to‘plami, balki hayotimizning har bir sohasida qo‘llaniladigan asbobdir. 21 asr zamonaviy texnologiyalar rivojlangan bir vaqtda matematik taqdimotlar va axborot texnologiyalari bir-birini to‘ldirib, zamonaviy hayotimizda matematik modellarni yaratish va qo‘llashda muhim rol o‘ynab kelmoqda. Axborot texnologiyalari matematikani yanada kengaytirdi va innovatsiyalarni hayotimizga olib keldi.

Abstract: Mathematics is not only a set of theoretical knowledge, but also a tool used in every aspect of our lives. As the 21st century has witnessed the development of modern technologies, mathematical representations and information technologies have complemented each other and have played an important role in creating and applying mathematical models in our modern lives. Information technologies have further expanded mathematics and brought innovations to our l

Аннотация: Математика – это не только совокупность теоретических знаний, но и инструмент, используемый во всех сферах нашей жизни. В XXI веке с развитием современных технологий математические представления и информационные технологии дополняют друг друга и играют важную роль в создании и применении математических моделей в нашей современной жизни. Информационные технологии расширили сферу применения математики и привнесли инновации в нашу жизнь.

Kalit so‘zlar: Geometrik shakllar, simmetriya, prognozlar, grafikalar, rasmlar, arxitektura, Sun’iy intellekt

Keywords: geometric shapes, symmetry, forecasts, graphs, drawings, architecture, artificial intelligence.

Ключевые слова: геометрические формы, симметрия, прогнозы, графики, рисунки, архитектура, искусственный интеллект.

Matematika fani nafaqat nazariy bilimlar to‘plami, balki hayotimizning har bir sohasida qo‘llaniladigan asbobdir. Uning amaliyotdagi tadbiqu insonning kundalik faoliyatida, ilmiy tadqiqotlarda va ishlab chiqarishda asosiy o‘rin egallaydi. shuningdek matematika fani: moliya va iqtisodiyot: moliyaviy hisob-kitoblar, budjet rejalashtirish va investitsiyalarning samaradorligini baholashda matematik modellardan foydalaniladi. Bu yordamida iqtisodiy prognozlar tuzish

mumkin. Muhandislik va texnologiya: Muhandislik sohasida turli konstruksiyalar va texnologiyalarni hisoblashda matematik tenglamalar va algoritmlar qo‘llaniladi. Bu, o‘z navbatida, qurilish, transport va energiya sohalarida samaradorlikni ta‘minlaydi. Matematika fani nafaqat iqtisodiyot balki tabiiy fanlar yo‘nalishida ham keng qo‘llaniladi bunga misol qilib: fizika va kimyo singari fanlarda matematik formulalar tabiiy hodisalarni tushunish va hisoblashda ma‘lum bir asos yaratishini ko‘rishimiz mumkin.

Matematika nafaqat ilm-fan va texnika sohalarida, balki kundalik hayotimizda ham muhim rol o‘ynaydi. Masalan, xaridlar qilishda, budjetni rejalashtirishda, ovqat tayyorlashda va vaqtdan unumli foydalanishda ko‘rinadi. Xaridlar paytida narxlarni, chigirmalarni hisoblash va budjetni kuzatish uchun arifmetik usullarni qo‘llash zarur. Ovqat tayyorlashda esa retseptlardagi miqdorlarni hisoblash va o‘lchovlar qilish kerak. San‘at va Dizayn: Matematika san‘at va dizayn sohalarida ham tadbiq etiladi. Geometrik shakllar, simmetriya va prognozlar grafikalar, rasmlar va arxitektura elementlarida qo‘llaniladi. Masalan, tasviriy san‘atkorlar kompozitsiya yaratishda geometrik o‘lchovlardan foydalanadilar, arxitektorlar esa binolarni loyihalashda matematika yordamida strukturalar yaratadilar. Qolaversa, bu fundan statikada ham foydalanishimiz mumkin: Statistika matematikani amaliyotda foydalanishning yana bir muhim aspektidir. Mahsulotlar va xizmatlar bo‘yicha tadqiqotlar, bozor tahlillari va xalqaro statistikalar statistik usullar yordamida tahlil qilinadi. Bu tahlillar yordamida kompaniyalar o‘z mahsulotlarini yaxshilash yoki yangi strategiyalar ishlab chiqish mumkin.

Shuningdek, XXI asr zamonaviy texnologiyalar rivojlangan bir vaqtda matematik taqdimotlar va axborot texnologiyalari bir-birini to‘ldirib, zamonaviy hayotimizda matematik modellarni yaratish va qo‘llashda muhim rol o‘ynab kelmoqda. Axborot texnologiyalari matematikani yanada kengaytirdi va innovatsiyalarni hayotimizga olib keldi. Dasturlar, algoritmlar va analitik vositalar yordamida matematik formulalar tez va aniq yechimlarni taqdim etadi. Masalan, matematik modellar sun‘iy intellekt (SI) orqali katta ma‘lumotlar tahliliga asoslanadi, bu esa tadqiqot va ish jarayonlarini osonlashtiradi. Algoritmlar matematik tushunchalarni dasturlashga aylantiradi, bu esa aniq masalalarni hal qilishda juda muhimdir. Misol uchun, mashinani o‘qitish algoritmlari, statistik va matematik modellarni birlashtirib, ma‘lumotlar tahlilida yangiliklarni keltiradi. Bu turdagi algoritmlar xabardorlikni kuchaytirish va texnologik taraqqiyotga xizmat qiladi. Sun‘iy intellekt matematik modellarni asos qilib olib, mukammal chora-tadbirlar ishlab chiqishga yordam beradi. Tabiiy tilni qayta ishlash, rasmni tanib olish va boshqa ko‘plab sohalarida SI matematik modellarni qo‘llaydi. Masalan, mashinada o‘rganish algoritmlari matematik prototype asosida muammolarni hal

qilishi mumkin. Shuningdek, san’at va dizayn sohalarida geometrik tushunchalar va simmetriya orqali ijodiy jarayonlarni rivojlantirishning o‘ziga xos ahamiyati bor. Geometrik shakllar, simmetriya va proporsiyalar san’at asarlarini yaratishda san’atkorlar uchun muhim vositadir. San’atda matematikani qo‘llash nafaqat estetik jihatdan, balki asarlarning muhim xususiyatlarini yanada yuksaltirishga yordam beradi.

Bugungi kunda, axborot texnologiyalari va sun’iy intellekt rivojlanishi bilan matematikani qo‘llash imkoniyatlari yanada kengaydi. Dasturiy ta’minot va algoritmlar yordamida matematik tushunchalar real hayotdagi muammolarni hal etish imkonini beradi. Sun’iy intellekt, mashina o‘rganish va katta ma’lumotlar tahlilini amalga oshirish uchun matematik asoslardan foydalanadi. Bu esa turli sohalarida, masalan, tibbiyotda, moliyaviy xizmatlarda va marketingda samarali qarorlar qabul qilish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Matematika fani zamonaviy hayotimizda muhim ahamiyatga ega bo‘lib qolmoqda. Jamiyatimizning rivojlanishida asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Yoshlar uchun matematikani o‘rganish, ular uchun kelajakka tayyorgarlik ko‘rishning ajralmas qismidir. Matematika nafaqat nazariy bilimlarni, balki analitik fikrlash, mantiqiy mulohaza qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Ushbu asosiy bilimlar bilan birgalikda, matematikani o‘rganish, insonlarning ijodkorligi va intellektual salohiyatini oshiradi. Shu bois, matematika nafaqat akademik karera uchun zarurligini, balki shaxsiy rivojlanish va jamiyatda muvaffaqiyat qozonish uchun ham muhim ekanligini tushunish muhimdir. Shuning uchun, tadqiqotlar va qonunlar, formulalar va modellar orqali matematika fani nafaqat ilmiy sohalarida, balki kundalik hayotimizda ham qo‘llanilishi muhimdir. Xulosa qilib aytganda, matematika fani bizning hayotimizda har tomonlama zarur bo‘lib, insoniyatning rivojlanishida va muvaffaqiyatlarida muhim rol o‘ynaydi. Matematika fani hayotimizda juda keng va muhim o‘rin egallaydi. Bu fan, nafaqat nazariy bilimlar to‘plami, balki kundalik faoliyatimizda, ilmiy tadqiqotlarda va ishlab chiqarishda zarur vosita sifatida xizmat qiladi. Matematik tushunchalar va formulalar har bir sohada, masalan, fizika, kimyo, iqtisodiyot va muhandislikda qo‘llaniladi.

Matematika yordamida yaratiladigan matematik modellar moliya va iqtisodiyotda keng qo‘llanilib, turli tadqiqotlar va prognozlar tuzishda yordam beradi. Misol uchun, iqtisodiy modellar iqtisodiy o‘sish va resurs taqsimoti kabi muhim masalalarni baholashda qo‘llaniladi. Shuningdek, moliya bozorlarini tahlil qilishda statistika va ehtimollar matematikasi muhim rol o‘ynaydi. Muhandislik sohasida esa matematika asosiy asoslardan biridir. Muhandislar turli muddatli ishlab chiqarish jarayonlarini, qurilish va dizaynlarni rejalashtirishda geometrik formulalar va matematik modellar yordamida ish olib boradi. Tabiiy fanlar, masalan, biologiya va fizikada ham matematik tushuncha va modellar muhim ahamiyatga ega. Ular

yordamida turli jarayonlar, masalan, kimoviy reaksiyalar va biologik o‘shish modellari aniqlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1 Hasanov, I. (2021). Matematikaning amaliyotdagi roli. Toshkent: O‘zbekiston fanlar akademiyasi.
2. Karimov, R. (2019). Matematika va uning hayotdagi aplikatsiyalari. Buxoro: Buxoro davlat universiteti.
3. Johnson, L. (2020). "Applications of Mathematics in Daily Life," Journal of Applied Mathematics, 14(3), 201-215.
4. Zokirov, M. (2022). "Mathematics in Engineering Solutions," International Journal of Engineering Research, 11(2), 123-135.
5. Khan Academy: <https://www.khanacademy.org>
6. MathWorks: <https://www.mathworks.com>
7. SpringerLink: <https://link.springer.com>
8. Wiley Online Library: <https://onlinelibrary.wiley.com>

SPEAKING PROBLEMS OF A2 LEVEL ENGLISH LANGUAGE LEARNERS

Ismoilova Shaxnoza Abdumalik qizi

G‘ulomjonova Guliruxsor Nasriddin qizi

Teacher of the “Foreign Languages” department of

Namangan Textile - Industry Institute

e-mail : Shahnoz9228@inbox.ru

Annotatsiya: A2 darajasidagi ingliz tilini o‘rganuvchilar duch keladigan nutq muammolari ularning ravonlik sari yo‘llarida katta qiyinchilik tug‘diradi. Tillar bo‘yicha umumiy Yevropa ma’lumot bazasi (CEFR) tomonidan belgilangan ushbu daraja tanish mavzularga oid oddiy iboralarni tushuna oladigan va ishlata oladigan tilning asosiy foydalanuvchilarini ifodalaydi. Biroq, bu o‘quvchilar ko‘pincha cheklangan so‘z boyligi, yomon talaffuz, o‘ziga ishonch yo‘qligi va izchil jummalarni qurishda qiyinchiliklar kabi nutq bilan bog‘liq turli muammolar bilan kurashadilar. Ushbu maqolada A2 o‘rganuvchilari duch keladigan umumiy nutq muammolari, asosiy sabablar o‘rganiladi va bu to‘siqlarni bartaraf etish uchun o‘qituvchilar ham, o‘quvchilar ham amalga oshirishi mumkin bo‘lgan samarali strategiyalarni taklif qiladi. Ushbu muammolarni hal qilish orqali o‘quvchilar og‘zaki ingliz tilini yaxshilashlari va ravonlik va kommunikativ kompetentsiyani oshirishlari mumkin.

Kalit so‘zlar : sotib olish va rivojlantirish, to‘g‘ri, umidsizlik va tashvish, tez-tez, dinamik suhbatlar, yodlangan iboralar tayanish, og‘zaki ifoda, terminologiya, ravonlik.

Аннотация: Проблемы с речью, с которыми сталкиваются изучающие английский язык уровня А2, представляют собой серьезную проблему на пути к свободному владению языком. Этот уровень, определенный Общеввропейскими стандартами владения языком (CEFR), представляет базовых пользователей языка, которые могут понимать и использовать простые выражения на знакомые темы. Однако эти учащиеся часто сталкиваются с различными проблемами, связанными с речью, такими как ограниченный словарный запас, плохое произношение, неуверенность в себе и трудности с построением связных предложений. В этой статье рассматриваются общие проблемы с речью, с которыми сталкиваются учащиеся А2, коренные причины и предлагаются эффективные стратегии, которые могут реализовать как учителя, так и учащиеся для преодоления этих барьеров. Решая эти проблемы, студенты могут улучшить свой разговорный английский, повысить беглость речи и коммуникативную компетентность.

Ключевые слова: усвоение и развитие, правильность, фрустрация и тревога, частота, динамичная беседа, опора на заученные фразы, устное выражение, терминология, беглость речи.

Abstract : Speaking problems faced by A2 level English language learners pose a significant challenge in their journey to fluency. This level, defined by the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), represents basic users of the language who can understand and use simple phrases related to familiar topics. However, these learners often struggle with various speaking-related issues such as limited vocabulary, poor pronunciation, lack of confidence, and difficulty in constructing coherent sentences. This article explores the common speaking problems encountered by A2 learners, the underlying causes, and suggests effective strategies that both teachers and learners can implement to overcome these barriers. By addressing these challenges, learners can improve their spoken English and progress towards greater fluency and communicative competence.

Key words: acquisition and development, accurately, frustration and anxiety, frequently, dynamic conversations, reliance on memorized phrases, oral expression, terminology, fluency.

Introduction

Speaking is one of the core skills in language acquisition and development. For English language learners (ELLs) at the A2 level, speaking fluently and accurately is often a source of frustration and anxiety. A2 learners are expected to

communicate on everyday topics, but they frequently encounter obstacles that hinder their ability to express themselves effectively. The ability to speak is essential for communication in both personal and professional contexts, yet many A2 learners struggle to progress from basic to more proficient levels of oral expression.

1. Limited Vocabulary

A2 learners typically have a limited range of vocabulary, which restricts their ability to express complex thoughts or engage in more dynamic conversations. At this level, learners are familiar with simple, everyday words and phrases, but their word bank often lacks the variety needed for deeper, spontaneous discussions. This limitation can lead to repetitive language use, reliance on memorized phrases, and an inability to describe ideas clearly.

Exposure to a narrow range of topics

Lack of engagement with authentic English materials

Overreliance on translation from their native language

Solutions:

Encouraging extensive reading and listening practice to increase vocabulary exposure

Using vocabulary games and flashcards to reinforce new words

Incorporating theme-based lessons to introduce topic-specific terminology

2. Poor Pronunciation

Pronunciation is another common issue for A2 learners. Many learners find it challenging to produce sounds that are not present in their native language. As a result, mispronunciation can lead to misunderstandings, and learners may become hesitant to speak for fear of being judged or not understood. Additionally, intonation and stress patterns may not be adequately developed at this level, leading to speech that sounds monotonous or unclear.

Native language interference (phonetic differences between languages)

Limited exposure to native or fluent English speakers

Inadequate practice with speaking and listening exercises focused on pronunciation

Solutions:

Introducing phonetic drills and minimal pair activities to practice difficult sounds

Encouraging the use of pronunciation apps and tools that provide immediate feedback

Recording and playback exercises to help learners become aware of their own pronunciation

3. Lack of Fluency and Hesitation

Fluency, or the ability to speak without significant pauses or hesitations, is a notable challenge at the A2 level. Learners often need to pause frequently to think of the correct words, which interrupts the flow of communication. This can be frustrating for both the learner and their conversation partner, leading to a breakdown in communication or reduced confidence.

Fear of making mistakes

Cognitive overload when trying to recall vocabulary or grammar

Insufficient speaking practice in real-life or simulated contexts

Solutions:

Implementing timed speaking exercises to encourage faster retrieval of words and ideas

Role-playing activities and conversation clubs to simulate natural dialogues

Building learner confidence through positive reinforcement and error correction strategies

4. Difficulty in Structuring Sentences

A2 learners often struggle to structure sentences correctly, particularly when forming more complex thoughts. While they may be comfortable using basic sentence structures (e.g., subject-verb-object), they face difficulties when it comes to creating compound or complex sentences. Additionally, grammar mistakes, such as incorrect verb tense usage or word order, further hinder their ability to speak clearly.

Limited grammar knowledge beyond simple structures

Confusion between grammatical rules in English and their native language

Insufficient practice in constructing sentences on the spot

Solutions:

Focusing on building sentence structures through scaffolding exercises

Encouraging learners to practice speaking in controlled environments before moving to freer tasks

Using visual aids like sentence frames or mind maps to support sentence construction

5. Lack of Confidence

Confidence plays a vital role in the ability to speak a second language. A2 learners may feel insecure about their speaking abilities due to a fear of making mistakes or being misunderstood. This lack of confidence often results in learners avoiding speaking opportunities or relying on minimal responses, further slowing down their progress in oral skills.

Negative past experiences (e.g., being corrected too harshly)

Low self-esteem or fear of judgment by peers

Limited opportunities to practice speaking in a supportive environment

Solutions:

Creating a supportive and non-judgmental classroom environment

Incorporating regular speaking practice in pairs or small groups to reduce pressure

Providing constructive and gentle feedback to encourage improvement without discouragement

Conclusion. A2 level English language learners face various speaking problems, from limited vocabulary and poor pronunciation to a lack of fluency and confidence. These challenges can significantly hinder their ability to communicate effectively in English. However, with targeted strategies that focus on increasing vocabulary, improving pronunciation, building sentence structure, and boosting confidence, learners can overcome these barriers. It is essential for teachers and learners to work together in addressing these difficulties, ensuring that learners receive the support and practice they need to develop their speaking skills and move towards greater fluency in the English language.

References

1. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment.
2. Thornbury, S. (2005). How to Teach Speaking. Pearson Longman.
3. Nation, I. S. P., & Newton, J. (2009). Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. Routledge.
4. Abdug‘afurovich, R. B. (2022). Innovation Technologies in Teaching English. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(6), 288-291.
5. Bahromjon, R. A. O. (2021). Innovative methods in teaching foreign languages for students of non-language universities. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(05), 53-59.
6. Razzaqov, B. (2021). Some problems in learning english and ways to solve them. *Интернаука*, (21-4), 92-93.
7. Razzakov, B. (2022). Problematic Teaching of Foreign Languages. *Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT*, 2(11), 41-43.
8. Abdugafurovich, R. B. (2023). THE PROBLEM OF TEACHING ENGLISH IN ESP CLASSES. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 9(4), 160-162.
9. Abdug‘afurovich, R. B. (2023). SELECTION OF GRAMMAR MATERIALS IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND TECHNOLOGIES OF THEIR TEACHING: SELECTION OF GRAMMAR MATERIALS IN

FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND TECHNOLOGIES OF THEIR TEACHING.

10. Abdug‘afurovich, R. B. (2023). ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES ONLINE.

BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARINI SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

Avazbekova Shoxsanam Nurmamat qizi

*University of business and science nodavlat oliy ta’lim muassasi Maktabgacha-
Boshlang‘ich ta’lim va Jismoniy tarbiya kafedrasi o‘qituvchisi*

Tursunova Nigora Ulug‘bek qizi

*University of business and science nodavlat oliy ta’lim muassasi Maktabgacha-
Boshlang‘ich ta’lim va Jismoniy tarbiya kafedrasi o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarini sifatli tashkil qilish va matematika darslarida metodlarni qo‘llash orqali dars samaradorligini oshirish yo‘l-yo‘riqlari yoritib berish usullari yoritilgan.

Аннотация: В данной статье описаны методы качественной организации уроков математики в начальной школе и методы повышения эффективности уроков путем применения методов на уроках математики.

Abstract: This article discusses methods for organizing high-quality elementary school mathematics lessons and provides guidelines for increasing lesson effectiveness through the use of methods in mathematics lessons.

Kalit so‘zlar: innovatsiya, interfaol, pedagogik mahorat, samaradorlik, didaktik vazifa, xotira, ta’lim sifati, bilim, axborot vositalari, kompyuter.

Ключевые слова: инновация, интерактив, педагогическое мастерство, эффективность, дидактическая задача, память, качество образования, знания, носитель информации, компьютер.

Keywords: innovation, interactive, pedagogical skills, efficiency, didactic task, memory, quality of education, knowledge, information media, computer.

Kirish. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish - bu bolaning aqliy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydigan jarayon. Bu jarayonda o‘qituvchi nafaqat bilimlarni yetkazish, balki bolaning matematik tafakkurini rivojlantirish, muammo yechish qobiliyatini shakllantirish, mantiqiy fikrlashni o‘rgatishga ham mas'ul.

Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida quyidagi o‘qitish metodikalarini qo‘llash mumkin:

1. O‘yinli usullar:

- O‘yinlar: O‘yinlar bolalar uchun qiziqarli va samarali o‘rganish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Matematik o‘yinlar bolalarga sonlarni, shakllarni, o‘lchovlarni o‘rganishda yordam beradi.

- Vazifalarni o‘yin shaklida berish: Masalan, bolalarni o‘zaro raqobatlashtirib, masalalarni hal qilishni taklif qilish.

- O‘yinlar orqali yangi mavzuga kirish: O‘yin orqali bolalarni mavzuga qiziqitirish, yangi mavzuni tushunishni osonlashtirish.

2. Amaliy usullar:

- Ko‘rsatmalar: Bolalarga yangi mavzu bo‘yicha ko‘rsatmalar berishda aniq va tushunarli so‘zlarni ishlatish.

- Kichik guruhdagi ishlar: Bolalarni guruhlariga ajratish va ularga kichik guruhlarda ish olib borishni taklif qilish. Bu ularga o‘zaro hamkorlik qilish, fikr almashish imkonini beradi.

- Mustaqil ish: Bolalarga mustaqil ravishda mashq bajarishga imkon berish. Bu ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

- Amaliy mashg‘ulotlar: Bolalarni matematik tushunchalarni amaliy jihatdan qo‘llashga o‘rgatish. Masalan, o‘lchash, chizish, modellar yasash.

3. Vizual usullar:

- Rasmlar, diagrammalar, jadvallar: Bu vositalar yordamida bolalarga tushunchalarni tushunishni osonlashtirish mumkin.

- Modellardan foydalanish: Bolalarga matematik tushunchalarni vizual ravishda tushunishga yordam berish.

4. Taqqoslash va tahlil qilish:

- Matematik tushunchalarni taqqoslash: Bolalarga turli tushunchalarni taqqoslash orqali ularni chuqurroq tushunishga yordam berish.

- Masalalarni tahlil qilish: Bolalarni masalalarni o‘qish, tahlil qilish, hal qilishga o‘rgatish.

5. Zamonaviy texnologiyalar:

- Kompyuterlar: Matematik dasturlar, o‘yinlar va interaktiv mashqlar yordamida bolalarni o‘rganish jarayonini qiziqarli va samaraliroq qilish.

- Elektron taxtalar: Yangi tushunchalarni vizual ravishda namoyish etish, bolalarni faol ishtirok etishga undash.

Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida o‘qitish metodikasi quyidagi maqsadlarga erishishga yordam beradi:

- Bolaning aqliy rivojlanishini rag‘batlantirish.

- Matematik tafakkurini shakllantirish.
- Muammo yechish qobiliyatini rivojlantirish.
- Mantiqiy fikrlashni o‘rgatish.
- Bolalarda matematikada qiziqish uyg‘otish.
- O‘quvchilarni matematik bilim va ko‘nikmalariga ega bo‘lishga tayyorlash. Hozirgi vaqtda jamiyatda ta'limning asosiy maqsadi haqida yangi tushuncha paydo bo‘ldi. O‘qituvchi birinchi navbatda bolaning o‘z-o‘zini rivojlantirish qobiliyatini rivojlantirishga g‘amxo‘rlik qilishi kerak, bu shaxsning milliy va jahon madaniyatiga integratsiyalashuvini ta'minlaydi. Ana shu o‘zgarishlar munosabati bilan “Umumta’lim va kasb-hunar maktablarini isloh qilishning asosiy yo‘nalishlari”da o‘qitish metodikasini takomillashtirishga katta ahamiyat berilgan.

O‘qitish usullari - bu o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi turli xil o‘quv muammolarini hal qilishga qaratilgan o‘zaro ta'sir usullari. Shu bilan birga, o‘qitish usulining maqsadi shunchaki bilimlarni uzatish emas, balki o‘quvchida ma'lum bir muammoni hal qilishga qiziqish uyg‘otish va uning yangi bilimlarni egallashga bo‘lgan ehtiyojini uyg‘otishdir.

Adabiyotlar tahlili. Matematika o‘qitish metodikasi alohida pedagogik fan sifatida o‘qituvchilar ijodida vujudga kelgan. Hatto Yan Amos Komenskiy (1592-1670) o‘zining "Buyuk didaktika" asarida umumiy didaktik talab va qoidalarni yoritib, arifmetikani o‘rganishga katta e'tibor bergan. Shveytsariyalik pedagogika nazariyotchisi va amaliyotchisi, boshlang‘ich ta'lim didaktikasining asoschisi Iogan Geynrix Pestalozsi (1746 -1827) o‘z asarlarida umumpedagogik muammolar, u dastlab bolalarga arifmetikani o‘rgatish usullari masalasini ishlab chiqdi. K.D. Ushinskiy (1824-1870) “Ona so‘zni o‘rgatish bo‘yicha qo‘llanma”ning bir necha sahifalarida mazmunan dastlabki o‘rgatish metodikasini ko‘rib chiqadi [27, 342-bet].

Metodikaning ushbu tarkibiy qismlari orasida etakchi rolni o‘quv maqsadlari egallaydi. Ta'lim maqsadlarining o‘zgarishi nafaqat ta'lim mazmuniga ta'sir qildi, balki metodikaning boshqa tarkibiy qismlarida va birinchi navbatda o‘qitish usullarida sezilarli o‘zgarishlarga olib keldi. Bu maktab uchun yangi darsliklar yaratilishi, yangi metodlar ishlab chiqilishi, o‘quv qurollarining yangi tizimi yaratilishida aniq namoyon bo‘ldi.

Xoleva O.V. o‘zining "Matematika darslariga kognitiv qiziqishni rivojlantirish" maqolasida maktab o‘quvchilarida matematika darslarida o‘quv motivatsiyasining shakllanishi qanday sodir bo‘lishini ko‘rib chiqdi. Gornobatova N.N. o‘z maqolasida matematika darslarida o‘quvchilarda kognitiv qiziqishni rivojlantirish, to‘g‘ri, mantiqiy fikr yurita olish, algoritmik fikrlash ko‘nikmalarini egallash masalalarini muhokama qiladi. Talabalarda kognitiv qiziqishning

rivojlanishiga mantiqiy isinish, ijodiy topshiriqlar, didaktik o‘yinlar, izlanish va tadqiqot ishlari, darslarda AKTdan foydalanish eng muvaffaqiyatli ta'sir ko‘rsatadi.

2-sinf o‘quvchilari uchun karra jadvalini o‘rganish muhim, ammo ba'zan qiyin vazifa bo‘lishi mumkin. Biroq, to‘g‘ri yondashuv va qiziqarli usullar bilan uni bolalar uchun yoqimli va samarali o‘rganish jarayoniga aylantirish mumkin.

1. Bosqichma-bosqich yondashuv:

- Asoslarni mustahkamlash: Karra jadvalini o‘rganishdan oldin, qo‘shish va ayirishni mustahkamlash muhim.

- Oddiy raqamlardan boshlash: Avval 2, 5 va 10 ga karra jadvallarini o‘rganish osonroq.

- Har bir raqam uchun alohida ish: Har bir raqam uchun alohida dars berish va o‘sha raqamga oid masalalarni hal qilish.

- Qayta takrorlash: O‘rganilgan jadvallarni muntazam ravishda qayta takrorlash muhim.

2. O‘yinli o‘rganish usullari:

- Kartochkalar: Kartochkalarga raqamlar va ularning ko‘paytma natijalarini yozib, o‘yin o‘ynash mumkin. Masalan, "Memori" o‘yini.

- Domino: Karra jadvalining ko‘paytma natijalarini domino toshlari ustiga yozib, o‘ynash mumkin.

- "Kim tezroq?" o‘yini: Bolalarni ikki guruhga bo‘lib, ularga karra jadvalidan masalalarni hal qilishni taklif qilish.

- "Matematik lotereya": Karra jadvalidan masalalarni chiqarib, to‘g‘ri javob bergan bolalarga sovrin berish.

3. Vizual va amaliy yondashuv:

- Chizmalar: Ko‘paytirish tushunchasini chizmalar yordamida tushuntirish. Masalan, 3x4 ni 3 ta guruhdan har birida 4 ta olma chizib ko‘rsatish.

- Modellar: Ko‘paytirish tushunchasini turli xil materiallardan modellar yasash orqali namoyish etish.

- Amaliy mashg‘ulotlar: Ko‘paytirishni kundalik hayotda qo‘llashga o‘rgatish. Masalan, 5 ta do‘stingizga 2 ta olma bermoqchisiz, qancha olma kerak bo‘ladi?

4. Qo‘shimcha maslahatlar:

- Yaxshi kayfiyat: Karra jadvalini o‘rganish jarayoni bolalar uchun yoqimli va qiziqarli bo‘lishi kerak.

- Shaxsiy yondashuv: Har bir bola o‘ziga xos xususiyatlarga ega, shuning uchun o‘qituvchi ularga shaxsiy yondashuvni qo‘llashi kerak.

- Oila bilan hamkorlik: Ota-onalarni bolalarga uyda karra jadvalini takrorlashga yordam berishga undash.

Xulosa: Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarida o‘qitish metodikasini to‘g‘ri tanlash va qo‘llash juda muhimdir. Bu bolalarni matematikaga qiziqtirish, ularning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishga, kelajakda muvaffaqiyatli ta'lim olishga yordam beradi. Bola qaysi kasbni egallashidan qat'iy nazar matematika chuqur egallashi kerak, zero barcha kasblarning negizida matematika bilimlar hissob kitoblar yotadi. Matematikaning mavzularini o‘zlashtirishda hayotiy misollar yordamida va qiziqarli metodlar foydalangan holda o‘quvchilarni qiziqtirish va oson usullarni ko‘rsatish lozim. Karra jadvalini o‘rgatish jarayoni qiziqarli va samarali bo‘lishi mumkin. Bolalarning qiziqishini uyg‘otish, turli usullarni qo‘llash, ularni faol ishtirok etishga undash - bu muvaffaqiyatga erishishning kaliti.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. M.Ochilov, N.Ochilova “Oliy maktab pedagogikasi” T.-2008
2. B.X.Xodjayev “Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti” T.-2017
3. R.Mavlonova, N.Voxidova va N.Raxmonqulova “Pedagogika nazariyasi va tarixi” T.-2010
4. Aganov I.G. K voprosu o formirovaniye kriticheskogo obrazovaniye. 2001.No
5. Nishonov A, Xaydarov B, Nuriddinov B. va boshqalar. Baholash metodlari. O‘quv metodik qo‘llanma. T., 2003. 190 bet.

ШАХСГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ПЕДАГОГИК ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ

Тайлакова Дилноза Норбековна

*А.Авлоний номидаги педагогик маҳорат миллий институти “Таълим
менежменти” кафедраси мудири*

E-mail: dilnozayatylakova@icloud.com

Аннотация. Мазкур мақолада таълим жараёнида шахсга йўналтирилган педагогик технологияларни қўллашда ташкилий педагогик-психологик шарт-шароитларни яратишб улардан оқилона фойдалана олиш ҳамда натижавийликка эришиш йўллари батафсил очиб берилган.

Калит сўз. Таълим, тарбия, ўқитиш, педагогик технология, шахс, шахсга йўналтирилган таълим, шарт-шароит, хусусият, мазмун

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРИМЕНЕНИЯ ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. В данной статье подробно описаны пути создания организационных педагогико-психологических условий и их рационального использования при применении личностно-ориентированных педагогических технологий в образовательном процессе и достижении результатов.

Ключевое слово. Образование, воспитание, обучение, педагогическая технология, человек, личностно-ориентированное образование, условия, характеристика, содержание

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE USE OF STUDENT-ORIENTED PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Annotation. This article describes in detail the ways of creating organizational pedagogical and psychological conditions and their rational use when applying personality-oriented pedagogical technologies in the educational process and achieving results.

Keyword. Education, upbringing, training, pedagogical technology, person, person-centered education, conditions, characteristics, content

Ижтимоий ва ишлаб чиқариш жараёнининг кескин ривожланиши шахсни ҳар томонлама камол топтириш имконини берувчи омил ҳамда педагогик шарт-шароитларни аниқлашни тақозо қилади. Таълим-тарбия

жараёнларининг моҳиятини англаш уларни кенг ёки тор доирада ўрганиш, мавжуд кўрсаткичлар воситасида уларнинг содир бўлиш сабабларини ўрганиш, зарур чора-тадбирларни белгилаш илмий изланишларни ташкил этиш заруриятини юзага келтиради. Педагогик изланишларнинг самарали кечиши бир қатор объектив ва субъектив омилларга боғлиқ. Мазкур жараёнда мақсадга мувофиқ келувчи, мақбул, айтилиш вақтда самарали бўлган методларни танлай олиш, уни амалга оширишга ёрдам берадиган педагогик шарт-шароитларни тизимлаштириш ва тавсифлаш муҳимдир.

Шундай экан, мазкур йўналишда олиб борилаётган илмий изланишларнинг мазмун-моҳиятини ўрганиш, уларни таълим жараёнига самарали татбиқ этиш йўллари ва усуллари ўрганиш лозим деб ҳисоблаймиз. Умумий ўрта таълим муассасаларида шахсга йўналтирилган педагогик таълим технологияларидан фойдаланиш механизмини такомиллаштириш мақсадида педагогик технологияни амалга ошириш учун ташкилий-педагогик шарт-шароитлар мажмуини ва таълим жараёнида унинг назарий моделини ишлаб чиқишни аниқлашимиз керак, бу эса таълим жараёнининг самарадорлигини таъминлайди. Биринчи навбатда эса, “шартлар” ва “педагогик шарт-шароитлар” тушунчаларини кўриб чиқамиз. Педагогик назарияда шароитлар одатда педагогик тизимнинг муваффақиятли ишлашига боғлиқ бўлган чора-тадбирлар, омиллар ва шароитлар мажмуаси сифатида қаралади.

Шахсга йўналтирилган таълим олиш тизимини самарали ташкил этишни ривожланиши ва ўзини-ўзи тарбиялашнинг педагогик шартларини бевосита кўриб чиқишдан олдин “шарт” тушунчасининг таърифига тўхталиб ўтиш лозим.

Бу борада В.А.Сластенин [1], А.М.Исаев [1], А.М.Мищенко [1]лар “шарт” тушунчасини фалсафий жиҳатда талқин этган. Уларнинг таъкидлашича, “шарт” фалсафий категория сифатида объект ёки жараённинг, уни ўраб турган ҳодисаларга муносабатини ифодалайди, уларсиз у мавжуд бўлмайди. Тўғридан-тўғри у ёки бу ҳодисани (жараённи) келтириб чиқарадиган сабабдан фарқли ўлароқ, шароитлар жараён юзага келганда, мавжуд бўлган ва ривожланадиган соҳа муҳитни ташкил этади. Фалсафий энциклопедик луғатда эса “шарт” тушунчаси қуйидагича изоҳланади:

- 1) инсон яшайдиган ва уларсиз мавжуд бўлолмайдиган муҳит;
- 2) бирор нарса содир бўладиган муҳит [1].

Шарт тушунчасини психологик нуқатий назардан талқин этганда шахснинг психологик ривожланишини белгиловчи, уни тезлаштирувчи ёки

секинлаштирувчи, шунингдек, ривожланиш жараёнига ҳамда динамикасига таъсир этувчи ташқи ва ички сабабларнинг бирикмасидир.

Педагогика шарт эса – бу ўзгарувчан табиий, ижтимоий, ташқи маълумотлар йиғиндисидир. Шахснинг жисмоний, ахлоқий, ақлий ривожланишига ва хулқ-атвориغا, унинг таълим ва тарбиясига таъсир қилувчи ички таъсирлардир [1]. Булардан хулоса қилб айтганда, шартлар маълум бир вазиятда инсониятга таъсир қиладиган ҳолатлардир.

Юқорида келтирилган олимларнинг ишларини таҳлил этиш асосида, педагогик шарт-шароитларни урта катта гуруҳга бўлиш мумкин: ташкилий-педагогик, педагогик-психологик, дидактик. Ўз навбатида, ташкилий-педагогик шарт-шароитлар умумий ўрта таълим муассасасининг таълим муҳитини ташкил этиши билан боғлиқ жараёнда пайдо бўлади ва ривожланади.

Шу муносабат билан умумий ўрта таълим муассасасида таълим сифати самарадорлигини оширишнинг ташкилий педагогик шартлари биринчи ўринга чиқмоқда. Бунда, олимларнинг тадқиқот ишлари таҳлили асосида ушбу атамага кенгроқ тушунча берсак (2.1.1-чизма):

2.1.1-чизма. “Ташкилий-педагогик шарт-шароитлар” концепциясини комплекс таҳлил қилиш хусусиятлари.

Демак, умумий ўрта таълимнинг замонавий амалиётида таълим сифати самарадорлигини ошириш умумий ташкилий-педагогик шарт-шароитлари, уларнинг назарий ва амалий асослари мавжуд эмаслиги кўрсатмоқда. Бундай педагогик янгиланишларни жорий этиш учун ҳар қандай универсал ташкилий ва педагогик шарт-шароитлар мавжуд эмас деб қайд этиш адолатли бўлади.

Шахсга йўналтирилган педагогик таълим технологияларидан фойдаланишнинг ташкилий педагогик шарт-шароитлари ушбу педагогик тизимнинг ўзига хос хусусияти ҳисобланиб, у ўрта таълимнинг потенциал имкониятларини ўзида акс эттиради ва педагогик тизимнинг тартибли ва муваффақиятли ишлашини таъминлайдиган тизимдаги ташкилий тузилмалар ва таъсир чоралари мажмуи сифатида таълим сифати самарадорлигини оширишга имкон беради деб ҳисобласак бўлади.

Шахсга йўналтирилган таълим технологияларидан фойдаланишнинг ташкилий-педагогик шартлари (ҳар бир ўқувчини алоҳида, ўзига хос шахс сифатида кўра олиши; ўқувчини ҳурмат қилиши; ўқувчининг руҳий ҳолатини тўғри баҳолай олиши; ўқувчининг хоҳиш-истак, қизиқишларини инобатга олиши; ҳар бир ўқувчига толерант муносабатда бўлиши; ўқувчининг кучи, имконияти ва интилишларига ишонч билдириши; ҳар бир ўқувчи учун қулай таълим муҳитини яратиши; ўқувчиларнинг мустақил ёки кичик гуруҳларга эркин ишлашлари учун имконият яратиш; ўқувчиларни ўз фаолиятларини мустақил назорат қилиш, фаолияти самарадорлигини аниқлаш, ютуқларнинг омиллари ва йўл қўйилган хатоларнинг оқибатларини таҳлил қилиш ўргатиш; таълим жараёнида ҳеч бир ўқувчига тазйиқ ўтказмаслик; алоҳида ўқувчининг камчиликларини бўрттириб кўрсатмаслик; борди-ю, ўқувчи томонидан билимларни ўзлаштира олмаслик, таълим жараёнида ўзини одобсиз тутиш ҳолати қайд этилса, у ҳолда қатъий ҳулоса чиқармасдан, бунинг сабабларини аниқлаш; аниқланган сабаблар асосида ўқувчининг шаъни, ғурурига зиён этказмаган ҳолда у томонидан билимларни ўзлаштира олмаслик, ўзини одобсиз тутиш каби ҳолатларни бартараф этиш; таълим жараёнида ҳар бир ўқувчи учун “муваффақият муҳити”ни ярата олиш; ҳар бир ўқувчига таълим олиш жараёнида муваффақиятга эриша олишига ёрдам бериш; ўқувчининг қобилиятини ўстириш, шахс сифатида ривожланишига ёрдам бериш; ўқувчининг шахсини эмас, балки унинг аниқ хатти-ҳаракатларини баҳолаши; педагог сифатида ҳар бир ўқувчининг ҳурмати ва ишончини қозона олиши)ни аниқланади.

1. Сластенин В.А., Исаев А.М., Мищенко А.М. Педагогика // Учеб. пособие для студентов педагог. учебных заведений. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
2. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблёва, В. А. Лутченко. – М., 2000. – 134 с.
3. Алина Ю.Ш., Татьяна В.С. Педагогические условия использования проектной деятельности для формирования проектно-исследовательских компетенций обучающихся педагогического колледжа // https://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/131739/277_284.pdf?-1
4. Р.Ишмухаммедов, М.Мирсолиева. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. –Т.: “Фан ва технология”, 2014, 60 бет.

O‘QUVCHILARNING DARS DAN TASHQARI O‘QUV FAOLIYATIDA KOMPYUTER GRAFIKASIGA OID KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH USULI

Maxsetova Muxabbat Maxsetovna

Nukus davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarning darsdan tashqari o‘quv faoliyatini tashkil etish muammolari o‘rganilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning darsdan tashqari o‘quv faoliyatida kompyuter grafikasiga oid kompetensiyalarini shakllantirish usuliga doir taklif va tavsiyalar berib o‘tilgan.

Tayanch so‘zlar: kompyuter grafikasi, kompetensiya, loyiha, mustaqil ish, motivatsiya, global tarmoq, ta’lim muhiti.

Аннотация. В данной статье рассмотрены проблемы организации внеурочной учебной деятельности учащихся. Также даны предложения и рекомендации по способу формирования компетенций учащихся по компьютерной графике во внеурочной учебной деятельности.

Ключевые слова: компьютерная графика, компетентность, проект, самостоятельная работа, мотивация, глобальная сеть, образовательная среда.

Annotation. This article explores the problems of organizing students ' extracurricular activities. Suggestions and recommendations were also made on the method of forming competencies of students regarding computer graphics in extracurricular educational activities.

Keywords: computer graphics, competence, project, independent work, motivation, global network, educational environment.

O‘quvchi 45 daqiqalik dars mashg‘ulotlari borasida yangi mavzularning ba’zi bir qismini o‘zlashtira olmasligi mumkin. Shu sababli darsdan tashqari o‘quv faoliyatini tashkil etish metodikasini takomillashtirish lozim.

Ta’lim muhitlari yordamida M.X.Turdiqulov, O.N.Xidirovalar tomonidan taklif etilgan, ya’ni o‘quvchilarning sinfdan tashqari o‘quv faoliyatini tashkil etish shakllarini amalga oshirish imkonini beradi [4. 2018.]:

1. Mustaqil ravishda bajariladigan uyga vazifalar;
2. O‘quvchilar bilan yakka va guruh bo‘lib mashg‘ulotlar o‘tkazish;
3. Iqtidorli o‘quvchilar bilan mashg‘ulotlar o‘tkazish;
4. Fanga oid sinfdan tashqari mashg‘ulotlar;
5. O‘quvchilar bilan ishlab chiqarishga va tabiatga ekskursiyalar o‘tkazish.

Ushbu sanab o‘tilgan o‘qitish shakllari va sinf darsi o‘zaro bir-birini to‘ldiradi. Asosiy maqsad darsga qaratiladi. Darsdagi barcha jarayon bevosita o‘qituvchi rahbarligida amalga oshiriladi. O‘quvchining sinfdan tashqari o‘quv faoliyatida esa asosan mustaqil ravishda misol va masalalar yechishga, mavzularni o‘qishga, kompyuterning amaliy dasturlari yordamida turli loyihalar ishlab chiqish, global tarmoqdan foydalanish kabilarga e’tibor qaratiladi.

“Informatika va axborot texnologiyalari” fanining asosiy boblaridan biri hisoblangan “Kompyuter grafikasi” o‘rganishda axborot-ta’lim muhitlaridan foydalanish usullarini o‘quvchilarning ongiga to‘laonli yetkazish bugungi raqamli texnologiyalarning rivojlanishi uchun dolzarb masalalaridan biri sanaladi. Bunda o‘quvchilarning kompyuter grafikasiga oid kompetensiyalarini shakllantirishda darsdan tashqari o‘quv faoliyatidan samarali foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish lozim.

Mustaqil ish didaktik hodisa sifatida ikki tomonlama xususiyatga ega. Birinchidan, bu tarbiyaviy vazifa, ya’ni o‘quvchi bajarishi lozim bo‘lgan va o‘qituvchi tomonidan o‘quvchi kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar taklif qilinishi, ikkinchidan, mustaqil ish xotira, tafakkurning tegishli faoliyatining namoyon bo‘lish shaklidir [1. 2022. B. 15]. Ikkala holatda ham mustaqil ish o‘quvchining fanlarga oid aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishga va kompetensiyalarini shakllantirishga yordam beradi.

Mustaqil ish har bir o‘quvchi uchun individual va jamoa bo‘lib faoliyat olib borish imkoniyatlarini yaratadi [1. 2022. B. 18]. Bunda o‘quvchi o‘zining individual ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha dars va darsdan tashqari faoliyatida taklif etilgan bir qator vazifalarni mustaqil ravishda bajarishi kerak. Buning uchun o‘quvchilarning

mustaqil ishlarni bajarishga oid metodik ishlanmalar va turli didaktik o‘quv vositalar bilan ta’minlashni taqozo etadi. Ushbu o‘quv vositalardan o‘quvchilar keng ko‘lamda foydalanishi uchun aniq bir tizimni joriy etish samarali hisoblanadi. Bu esa bugungi umumiy o‘pta ta’lim maktablarining dolzarb muammolaridan biri bo‘lib qolmoqda.

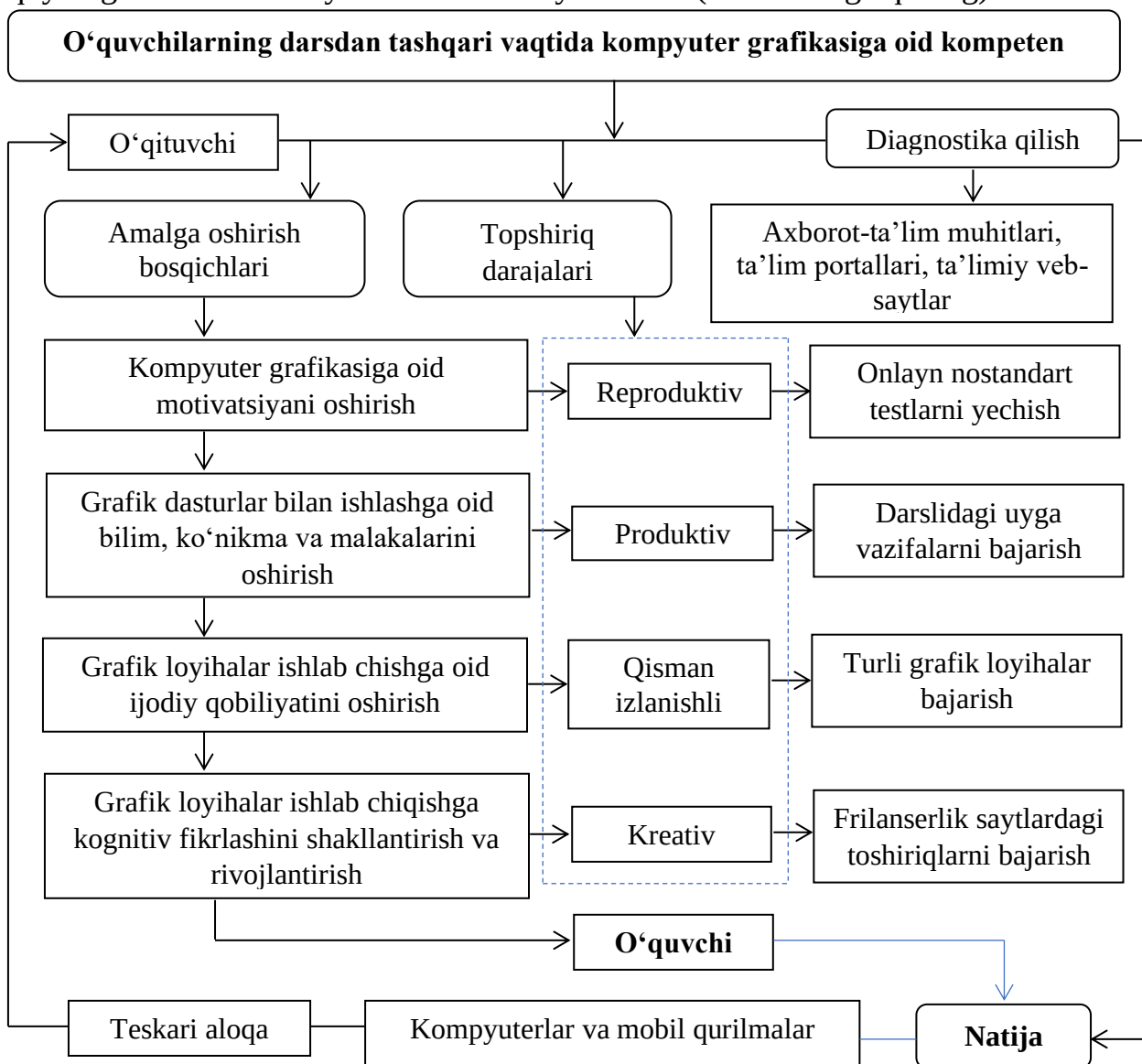
O‘quvchilar mustaqil ishlarini tashkil etish muammolarining nazariy tahlili shuni ko‘rsatadiki, ularning mustaqil ishlarini, xususan, kompyuter grafikasiga oid mustaqil ta’lim olishini tashkil etishda global tarmoqning qidiruv tizimlaridan, axborot-ta’lim muhitlaridan, ta’lim portallaridan va ta’limga oid veb-saytlardan foydalanish samarali hisoblanadi.

A.V.Pavlinovning fikriga ko‘ra, global tarmoqdan foydalanish ilmiy bilimlarni o‘zlashtirishning yangi usullarini yaratish, o‘quv kurslarini modernizatsiya qilish, mustaqil ishni tashkil etishda yangi pedagogik yondashuvlarni joriy etish asosida o‘quvchilarning intellektini faollashtirishga yordam beradi [2. 2010. B. 334]. Shuningdek, ularning ijodiy va aqliy qobiliyatlarini rivojlantiradi. R.T.Chistopolning fikriga ko‘ra, fanlarni o‘rganishda o‘quvchilarning mustaqil ishi jarayonida global tarmoqdan foydalanish, ularni real vaqt rejimida axborot tarmog‘idan foydalanish orqali mustaqil ta’lim olish qobiliyatini shakllantiradi [3. B. 3].

Izlanishlar asosida aytish mumkinki, global tarmoqning manzillarida joylashtirilgan ta’lim muhitlarning imkoniyatlaridan foydalanish o‘quvchilarni mustaqil ishda turli xil usullardan, shu jumladan, an’anaviy ta’lim tizimida noan’anaviy usullardan foydalanishga imkon beradi. Global tarmoq o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam berishi bilan birga har bir o‘quvchi faoliyatini moslashuvchan boshqarilishini ta’minlaydi.

Shuningdek, olimlar o‘quvchilarning mustaqil o‘quv faoliyatini tashkil etishda turkim muammolar borligini ta’kidlaydilar. Xususan, turli manbalardan (o‘quv adabiyotlar, ma’lumotnomalar, elektron ma’lumotlar bazalari, kompyuter tarmoqlari) ma’lumotlarni tanlash va qidirish; mavjud axborotni mantiqiy qayta ishlash, zamonaviy ta’limning asosiy vazifasi sifatida axborot bilan ishlash qobiliyatini shakllantirish zarurati va bu yo‘nalishdagi o‘qituvchi faoliyati metodologiyasini amaliy jihatdan rivojlantirish; o‘quvchilarning global tarmoqdan foydalanish zarurati va turli manbalar bilan ishlash madaniyatini shakllantirish; maktab o‘quvchilarining izlanish qobiliyatlarining shakllanmaganligi yoki rivojlanmaganligi, ularning ma’lumotlarni tahlil qilish va tekshirish qobiliyatining shakllantirishga yordam beradigan uslubiy tavsiyalarning yetishmasligi [1. 2022. 17].

Kurilayotgan muammolarni barataraf etish uchun umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarining darsdan tashqari vaqtlarda kompyuter grafikasini o‘rgatishda quyidagi tuzilmadan foydalanishni tavsiya etamiz (2.23-rasmga qarang).

2.23-rasm. O‘quvchilarning darsdan tashqari o‘quv faoliyatida kompyuter grafikasiga oid kompetensiyalarini shakllantirish tuzilmasi.

Tavsiya etilayotgan tuzilma yordamida umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘quvchilarining darsdan tashqari o‘quv faoliyatida kompyuter grafikasini o‘rgatishga va mukammal grafik loyihalar ishlab chiishga hamda frilanserlikka doir motivatsiyasini oshirishga erishiladi. Bular asosida o‘quvchilarning kompyuter grafikasiga oid kompetensiyalarini shakllantirishga erishiladi.

1. Исроилова Л.С. Умумий ўрта таълим мактаби ўқувчиларининг компетенцияларини шакллантириш методикасини такомиллаштириш (8-синф информатика ва ахборот технологиялари фани мисолида) // Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси АВТОРЕФЕРАТИ. – Чирчиқ, 2022. – 48 б.

2. Павлинов А.В. Современные компьютерные технологии как средство самостоятельной учебной работы школьников // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова – № 1, 2010. – С. 334-336.

3. Чистополь Р. Т. использование информационных технологий в организации самостоятельной учебной деятельности // <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2016/09/08/statya-ispolzovanie-informatsionnyh-tehnologiy-v-organizatsii>

4. <https://nauka21veka.ru/pdf/article/11600.pdf> (Олинган вақти: 12.07.2018).

**GLOBALLASHUV DAVRIDA BOSHLANG‘ICH SINF
O‘QUVCHILARINING IJODIY QOBILIYATLARINI
RIVOJLANTIRISHDA XALQ QO‘SHIQLARINING AHAMIYATI**

**THE IMPORTANCE OF FOLK SONGS IN DEVELOPING THE
CREATIVE ABILITIES OF PRIMARY STUDENTS IN THE ERA OF
GLOBALIZATION**

**ЗНАЧЕНИЕ НАРОДНЫХ ПЕСЕН В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ
НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ЭПОХУ
ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

Kaxarova Gulnora Sa‘dullayevna

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

e-mail: gulnorakaxarova03@gmail.com

Annotatsiya: Globallashuv davrida jamiyatda yangi bilim va texnologiyalarning keng tarqalishi, ko‘p madaniyatli muhit shakllanishi hamda yangicha ta‘lim yondashuvlariga ehtiyoj ortishi kuzatilmoqda. Bunday sharoitda milliy madaniyat va qadriyatlarni saqlab qolish, yosh avlodni an‘anaviy madaniyat bilan tanishtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, xalq qo‘shiqlari bolalarning ijodiy qobiliyatini shakllantirishda samarali vosita sifatida

xizmat qilishi mumkin. Mazkur maqola globallashuv davrida xalq qo‘shiqlarining pedagogik ahamiyatini, ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda qanday ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rib chiqadi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinf, ijodiy qobiliyatlar, globallashuv, maktab ta‘limi, madaniy meros, ijodiy ifoda, emotsional rivojlanish, musiqiy estetika, xalq qo‘shiqlari.

Abstract: In the era of globalization, there is a widespread spread of new knowledge and technologies in society, the formation of a multicultural environment, and an increased need for new educational approaches. In such conditions, preserving national culture and values, introducing the younger generation to traditional culture are of particular importance. From this point of view, folk songs can serve as an effective tool in forming children's creative abilities. This article examines the pedagogical significance of folk songs in the era of globalization, how they affect the development of creative abilities.

Keywords: Primary school, creative abilities, globalization, school education, cultural heritage, creative expression, emotional development, musical aesthetics, folk songs.

Аннотация: В эпоху глобализации происходит широкое распространение новых знаний и технологий в обществе, формируется поликультурная среда, возрастает потребность в новых образовательных подходах. В таких условиях особое значение приобретает сохранение национальной культуры и ценностей, приобщение молодого поколения к традиционной культуре. С этой точки зрения народные песни могут служить эффективным инструментом формирования творческих способностей детей. В данной статье рассматривается педагогическое значение народных песен в эпоху глобализации, а также то, как они влияют на развитие творческих способностей.

Ключевые слова: Начальный класс, творческие способности, глобализация, школьное образование, культурное наследие, творческое выражение, эмоциональное развитие, музыкальная эстетика, народные песни.

Kirish. Globallashuv jarayoni dunyoning turli mintaqalari va millatlarini bir-biriga yaqinlashtirib, axborot, texnologiyalar va madaniyatlarning tezkor almashinuvi uchun imkoniyat yaratmoqda. Bu jarayon bir tomondan zamonaviy taraqqiyotga, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga kuchli ta‘sir ko‘rsatgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, milliy o‘zlikni saqlash, madaniy merosni kelgusi avlodlarga yetkazish va ularni globallashuv sharoitida himoya qilish masalalarini dolzarb qilib qo‘ydi. Globallashuvning yosh avlodga ta‘siri ta‘lim va tarbiya tizimlarining turli

jihatlarida sezilib, ayniqsa, bolalarda ijodiy qobiliyat, o‘ziga xos milliy identifikatsiyani shakllantirishda yangi yondashuvlarni talab qiladi. Globallashuvning ijobiy jihatlari ko‘plab madaniy va ma‘rifiy imkoniyatlar eshigini ochadi, ammo bu jarayon orqali milliy qadriyatlar va o‘zlikni yo‘qotib qo‘yish xavfi ham yuzaga keladi. Milliy madaniyatning muhim qismi bo‘lgan xalq qo‘shiqlari esa bu borada bebaho manba hisoblanadi. Xalq qo‘shiqlari xalqimizning tarixiy, madaniy va ijtimoiy tajribalarini o‘zida mujassam etgan bo‘lib, ular orqali bolalar o‘z xalqining qadriyatlari, urf-odatlar va madaniyatiga chuqurroq kirib boradilar. Xalq qo‘shiqlari milliy madaniyatning asosi bo‘lib, ular bolaning rivojlanishiga ta‘sir ko‘rsatadigan keng qamrovli psixologik, pedagogik va tarbiyaviy imkoniyatlarga ega. Shu sababli, bugungi kunda xalq qo‘shiqlari orqali ijodiy qobiliyatni rivojlantirish va uni ta‘lim jarayoniga joriy etish masalasi yanada dolzarb bo‘lib bormoqda. Xalq qo‘shiqlarining psixopedagogik ahamiyati shundaki, ular bolalarning ijodiy tafakkuri, emotsional-intellektual rivojlanishi, estetik didi va milliy o‘zlikni anglashiga samarali ta‘sir ko‘rsatadi. Bu qo‘shiqlardagi rang-barang obrazlar, mavzular, metaforalar va musiqiy ohanglar bolalarning tasavvurini boyitib, ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi. Folklor qo‘shiqlari ijodiy ifoda va obrazli fikrlash qobiliyatini rivojlantirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Ular orqali bolalar o‘z his-tuyg‘ularini ifoda qilishni, tashqi dunyoga o‘ziga xos badiiy qarashlarini yaratishni o‘rganadilar. Shuningdek, xalq qo‘shiqlari orqali bola milliy qadriyatlarni anglaydi va ularni qadrlashni o‘rganadi. Bu esa globallashuv sharoitida milliy o‘zlikni saqlab qolish uchun juda muhimdir. Ta‘lim jarayonida xalq qo‘shiqlarini qo‘llash orqali bolalar nafaqat musiqiy va estetik didlarini rivojlantiradilar, balki ijodiy fikrlash va milliy g‘urur, vatanga muhabbat kabi tuyg‘ularni ham shakllantiradilar. Psixopedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalarda xalq qo‘shiqlari yordamida ijodiy qobiliyat va emotsional barqarorlikni rivojlantirish mumkin. Xalq qo‘shiqlari - bu xalq og‘zaki ijodiyotining bir qismi bo‘lib, bolalarda milliy o‘zlikni shakllantirish, madaniy merosni anglash va estetik didni rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Folklor va xalq qo‘shiqlari orqali bolalar o‘z xalqining madaniy qadriyatlarini, tarixini va an‘analarini o‘rganadilar. Bu qo‘shiqlar an‘anaviy tarbiya va bilimlarni aks ettirib, bolalarga milliy o‘zlik va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Xalq qo‘shiqlari ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga quyidagi jihatlari orqali ta‘sir qiladi:

1. Ijodiy ifoda: Xalq qo‘shiqlari bolalarning ijodiy ifodalarini shakllantiradi, ularni o‘z fikrlarini erkin ifodalashga undaydi. Qo‘shiqlarning mazmuni va ohangi orqali bola o‘z his-tuyg‘ularini anglashni o‘rganadi.

2. Imitatsiya va innovatsiya: Bolalar xalq qo‘shiqlarini kuylash jarayonida ulardagi so‘z va obrazlardan foydalanishni o‘rganishadi. Bu esa ularda yangi ifoda usullarini izlab topishga bo‘lgan intilishni shakllantiradi.

3. Madaniy meros bilan tanishuv: Xalq qo‘shiqlari yordamida bola o‘z madaniy merosini o‘rganib, unga yangicha nazar bilan qaraydi, bu esa uning ijodiy qobiliyatini boyitadi va kengaytiradi.

Globallashuv jarayonida yoshlar boshqa millat va madaniyatlar bilan tez-tez to‘qnash keladilar. Bu esa ularning milliy o‘zliklarini saqlab qolishiga ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu o‘rinda xalq qo‘shiqlari psixopedagogik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Globallashuv sharoitida xalq qo‘shiqlarining ahamiyatini quyidagilarga bo‘linadi:

1. Emotsional rivojlanish: Xalq qo‘shiqlari emotsional va psixologik jihatdan ta‘sirchan bo‘lib, bolalarda ijobiy emotsiyalar uyg‘otadi. Bolalar qo‘shiqlarini kuylash orqali bolalar o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishni va anglashni o‘rganadilar. Bu esa ularning emotsional rivojlanishiga ijobiy ta‘sir qiladi.

2. O‘qituvchilar va ota-onalarning roli: Bolalarda xalq qo‘shiqlari orqali ijodiy qobiliyatni shakllantirishda o‘qituvchilar va ota-onalar muhim rol o‘ynaydi. Ular bola psixikasiga mos qo‘shiqlarni tanlash, ularni bolalarga yetkazish orqali ijodiy rivojlanishga hissa qo‘shishlari mumkin.

3. Bolalarda ijodiy motivatsiyani shakllantirish: Xalq qo‘shiqlari bolalarda ijodiy faoliyatga nisbatan motivatsiyani shakllantiradi. Bu qo‘shiqlar orqali ular ijod qilishdan zavq olishni, yangi g‘oyalar yaratishga bo‘lgan qiziqishlarini kuchaytiradilar. Psixopedagogik nuqtayi nazardan, bunday motivatsiya bolalarda ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Globallashuv jarayonida turli madaniyatlarning yaqinlashishi natijasida xalq qo‘shiqlari mazmuni va usullari ham o‘zgarishga yuz tutib, zamonaviy texnologiyalar orqali xalq qo‘shiqlari boshqa madaniyatlarning elementlari bilan boyitilmoqda. Bu esa xalq qo‘shiqlarini qayta yaratish va o‘quv jarayonida yangicha metodlarni qo‘llashga imkon yaratadi. Ammo, bu jarayonda milliylikni saqlab qolish va asl mazmunni yo‘qotmaslik muhim hisoblanadi. Globallashuvning xalq qo‘shiqlariga ta‘sirini quyidagicha ko‘rib chiqish mumkin:

1. Madaniy uyg‘unlik: Globallashuv sharoitida xalq qo‘shiqlarini boshqa madaniyatlar bilan uyg‘unlashtirish orqali yangi, zamonaviy ijodiy asarlar yaratish imkoniyati paydo bo‘ladi.

2. Milliy madaniyatning saqlanib qolishi: Globallashuv jarayonida yosh avlodni xalq qo‘shiqlari orqali milliy madaniyat va qadriyatlar bilan tanishtirish, ularni kelajak avlodga yetkazish alohida ahamiyat kasb etadi.

3. Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash: Zamonaviy texnologiyalar yordamida xalq qo‘shiqlarining ommaviyligi oshirilib, ularni o‘rganish va kuylashga ko‘maklashuvchi ilovalar, video darslar va boshqa raqamli vositalar ishlab chiqilmoqda. Buning natijasida xalq qo‘shiqlari yoshlar o‘rtasida keng tarqalib o‘z o‘rnini saqlab qolmoqda.

Psixopedagogik jihatdan xalq qo‘shiqlari ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Ular o‘quvchilarning fantaziya, obrazli fikrlash, musiqiy qobiliyat va estetik didini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalq qo‘shiqlari orqali bolalarda milliy g‘urur, o‘z xalqining qadriyatlariga hurmat, tarixini o‘rganish va uni qadrlash kabi xususiyatlar rivojlanadi. Bolalarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda xalq qo‘shiqlarining ta‘sirchanligi quyidagi jihatlarida namoyon bo‘ladi:

1. Xalq qo‘shiqlaridagi rang-barang obrazlar, tashbihlar, qadimiy so‘zlar va iboralar bolalarning tasavvurini kengaytiradi, ularda obrazli fikrlash qobiliyatini shakllantiradi.

2. Bolalar xalq qo‘shiqlarini kuylash yoki o‘z interpretatsiyasida ifodalash jarayonida o‘z fantaziyasidan foydalanadi, bu esa ularning ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi.

3. Xalq qo‘shiqlarining musiqiy xususiyatlari bolalarda musiqiy estetikani shakllantirishga yordam beradi. Musiqiy tafakkur, ritm va melodiya bolalarda musiqaga bo‘lgan qiziqishni oshiradi.

Xulosa. Globallashuv jarayoni har bir millatning madaniy merosini zamonaviy ta‘lim va tarbiya jarayoniga tatbiq etishning yangi yo‘llarini izlashni talab qiladi. Bu jarayonda xalq qo‘shiqlari nafaqat madaniy merosni saqlab qolish, balki bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda ham o‘ziga xos vosita sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Xalq qo‘shiqlari orqali bolalar o‘z milliy qadriyatlarini anglab, tarixiy va madaniy boyliklar bilan tanishib, o‘z ijodiy imkoniyatlarini kengaytiradilar. Bu esa yosh avlodni globallashuv sharoitida madaniy xilma-xillikni qadrlashga va o‘z xalqining o‘ziga xosligi bilan faxrlanishga o‘rgatadi. Bolalar xalq qo‘shiqlari yordamida musiqiy obrazlarni anglashni va o‘z dunyoqarashlarini badiiy ifoda etishni o‘rganadilar. Shu bilan birga, bunday qo‘shiqlar orqali ular milliy an‘analar va qadriyatlarni o‘zlashtirib, globallashuv jarayonida o‘zlikni yo‘qotmaslik imkoniga ega bo‘ladilar. Ta‘lim jarayonida xalq qo‘shiqlarini qo‘llashning samarali texnologiyalari, metodlari va vositalarini ishlab chiqish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Folklor qo‘shiqlari o‘quv jarayonida innovatsion usullar bilan boyitilib, ularni didaktik material sifatida qo‘llash imkoniyatlarini kengaytirish lozim. Shu orqali bolalar nafaqat madaniy merosni anglaydilar, balki globallashuv sharoitida xalqaro maydonda o‘z milliyligini saqlab

qoladigan ijodiy shaxs sifatida shakllanadilar. Globallashuv jarayoni xalq qo‘shiqlarini boshqa madaniyatlar bilan uyg‘unlashtirish imkonini bersa-da, bu jarayonda milliy madaniyatni himoya qilish ham muhimdir. Shu bois xalq qo‘shiqlarini ta‘lim va tarbiya jarayoniga tatbiq qilishda, ularning mazmunini milliy ruhda saqlashga e‘tibor berish zarur. Ushbu yo‘nalishda xalq qo‘shiqlarini raqamli texnologiyalar yordamida keng targ‘ib qilish, ularni multimedia darsliklari va platformalarda joriy etish maqsadga muvofiqdir. Xulosa qilib aytganda, xalq qo‘shiqlari globallashuv sharoitida milliy o‘zlikni anglashning eng samarali vositalaridan biri bo‘lib, bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda ulkan imkoniyatlarni ochib beradi. Ushbu imkoniyatlardan to‘liq foydalanish uchun xalq qo‘shiqlarini o‘quv jarayoniga to‘g‘ri joriy etish va ularni zamonaviy ta‘lim texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirish zarur. Bu nafaqat ijodiy tafakkurli, balki o‘z madaniyati va milliy merosini qadrlaydigan, globallashuv sharoitida muvaffaqiyatli shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 Yildagi 2022 — 2026-Yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida Pf-60-Son
2. Alaviya M. O‘zbek xalq qo‘shiqlari. T., 1959
3. Ibrohimov O. “ O‘zbek xalq musiqa ijodi”, T., 1994;
4. Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. Hozirgi o‘zbek tilida bayon qiluvchi Boqijon To‘xliyev. - T.: Yulduzcha, 1990.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. — М.,1991
6. G‘oziyev E. Tafakkur psixologiyasi. - T.: O‘qituvchi, 2002.
7. Qodirov G‘ Musiqa psixologiyasi “Musiqa” nashriyoti.2005
8. Coleman D. Emotional intelligences N.Y.Bantam Books, 2005
9. Давидов В.В. Проблемы развивающего обучения. М, 2006
10. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. М.: Просвещение, 2006.
11. Sulaymonov.M. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. Namangan 2008

HARBIY KADRLARNI TAYYORLASHDA TARBIYANING HARBIY HAYOT VA FAOLIYAT BILAN BOG‘LIQLIGI

Axmedov Baxtiyor Shodiyorovich

*O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari
Kichik mutaxasislarni tayyorlash markazi
Gumanitar va ijtimoiy fanlar sikli o‘qituvchisi,
rezervdagi podpolkovnik*

Annotatsiya: Ushbu maqolada harbiy kadrlarni tayyorlashda harbiy ta’lim va tarbiya yo‘nalishlari yoritilgan bo‘lib, yosh harbiy xizmatchilarning harbiy xizmat jarayonlariga ijtimoiy moslashuvi va ma’naviy tarbiyasi borasida ayrim ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: harbiy komandirlar, harbiy xizmatchilar tarbiyasi, harbiy xizmatchilarning tarbiya tamoyillari, harbiy pedagog, harbiy tarbiya.

ЗАВИСИМОСТЬ ОБРАЗОВАНИЯ С ВОЕННОЙ ЖИЗНЬЮ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПО ПОДГОТОВКЕ ВОЕННЫХ КАДРОВ

Ахмедов Бахтиёр Шодиёрович

*Вооруженные Силы Республики Узбекистан
Учебный центр младших специалистов
Преподаватель цикла гуманитарных и социальных наук,
подполковник запаса*

Аннотация: В данной статье описаны направления военного образования и воспитания в подготовке военнослужащих, а также приведены некоторые сведения о социальной адаптации и нравственном воспитании молодых военнослужащих к процессам военной службы.

Ключевые слова: военачальники, подготовка военнослужащих, принципы подготовки военнослужащих, военный педагог, военная подготовка.

THE RELATIONSHIP OF EDUCATION WITH MILITARY LIFE AND ACTIVITY IN THE TRAINING OF MILITARY PERSONNEL

Akhmedov Bakhtiyor Shodiyorovich

*Armed Forces of the Republic of Uzbekistan
Center for Training of Junior Specialists
Teacher of the Humanities and Social Sciences Cycle,
Lieutenant Colonel in the Reserve*

Annotation: This article covers the areas of military education and upbringing in the training of military personnel, and provides some information on the social adaptation and spiritual upbringing of young military personnel to the processes of military service.

Keywords: military commanders, education of military personnel, principles of education of military personnel, military pedagogue, military education.

Ilk xizmat faoliyatini boshlagan yosh harbiy xizmatchilarni o‘sb-o‘lg‘ayishiga va shaxsning shakllanishiga hayot, demokratik jamiyat katta ta‘sir etadi. Bu bir tomondan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, harbiylarni tarbiyalashdan maqsad, ularni ona yurtimiz istiqloli va istiqboli yo‘lida fidoiylilik ko‘rsatish, Vatanga sodiq, milliy qadriyatlarimizni e‘zozlashga o‘rgatishdan iborat. Shunday ekan harbiy bilim yurtlarida olib boriladigan ta‘lim-tarbiya jarayoni hayot bilan mustahkam bog‘langan bo‘lishi kerak.

Bu qoida tarbiyaviy ishlarning mazmuni va tashkil etilishini doimo yangilab turishni talab etadi. Tarbiyachilar tarbiyalanuvchilar tarbiyasini hayot bilan bog‘lar ekanlar, ularga o‘zlarida iymon-e‘tiqodni tarbiyalash imkonini beradilar.

Iymon-arabcha so‘z bo‘lib, lug‘aviy ma‘nosi ishonch demakdir.

Iymon yaratuvchi tomondan pokiza qalbga hadya etilgan bir noyob gavharki, uning ziyoda bo‘lishi yoki kamayishi aslo mumkin emas. Iymonning insonga berimog‘ining asosiy sharti qalbni mukammal darajada poklanmog‘dir. g‘uborli qallda iymon bo‘lmaydi. Alisher Navoiy aytgandek, «Iymon-O‘lloh taolloning insonga bo‘lgan muhabbati, ishqidir. Iymon-bu haqqa ishonishdir». Hadisi Sharifda Ham «Iymon-nomozdan ustundir» deyiladi.

Iymonsizlik doimo jaholatga, vayronkorlikka sabab bo‘lgan. Bu haqda Mir Alisher Navoiy shunday degan edilar:

Naqdi jon chiqqanda iymon gavharin ko‘nglimga sol,

Aylagil jondin judo, lik iymondin etma judo.

E‘tiqod-bu o‘z fikr va qarashlariga qat‘iy, sobitqadamlik bilan ishonish va o‘zgalarni ham o‘zidek hisoblab ularning lafziga samimiyat bilan ishonishdir.

Tarbiyaning hayot bilan bog‘lanishi harbiylarni qiziqish doiralarini kengaytiriladi, jamiyatga foydali bo‘lishga intiladigan, osoyishtalikni va farovonlikni saqlaydigan g‘oyaga ega bo‘lishi kerak. Tarbiyachi ularni millat oldidagi fuqarolik va farzandlik burchi hamda vazifalarini bajarishga tayyorlaydi. Chunki O‘zbekiston xalqining milliy taraqqiyot yo‘lidagi bosh g‘oyasi-ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot barpo etishdir. Bu g‘oya harbilarning azaliy ezgu intilishlari, bunyodkorlik faoliyatining ma‘no-mazmunini belgilaydi.

Harbiy qo‘mondon hayoti tajribasi, faoliyati, bilimi, ilmi, odob-axloqi, xatti-harakati bilan o‘zining ma'naviy olamini boyitib boradi. Harbiylarning hayoti jamiyat tushunchalari bilan chambarchas bog‘langan. Jamiyat hayotsiz bo‘lmaganidek, hayot ham jamiyatdan tashqarida yuzaga kelishi, rivojlanishi aslo mumkin emas.

Qurolli Kuchlar ma'naviy kamolotning har qanday darajasiga faqat jamoa hayotiga bog‘lanib, yashab, mehnat qilgandagina yetisha oladilar. Hayot harbiylarda insonga o‘ziga xos betakror mohiyat, imkoniyat baxsh etadi, jamiyat a'zolari birlashtiradi, uyushtirib turadi.

Hayot harbiylarning, davlatning, jamiyatning kuchi va qudratidir, taraqqiyotni imkoniyatlari va istiqbollarini belgilovchi ichki ijobiy, ruhiy omildir. Shuning uchun ham hayot tarixining barcha davrlarida olimlar bu jarayonning ichki mohiyatini, qonunlarini anglashga, ularga yo‘nalish berishga harakat qilganlar. Ta'lim-tarbiya ishlarining zaminida barcha davrlarda ham muayyan manfaatlar bilan bog‘langan maqsadlar yotgan. Bu maqsadlar tizimi va ularning mohiyati davlatlar, turli hayotiy-siyosiy kuchlar yaratgan va amal qilgan mafkurada ifodalangan.

Buyuk daholar, qaysi millat, qaysi xalq, qaysi e'tiqodga mansubliklaridan qat'iy nazar, hamisha avvalo o‘z xalqini, millatini, Vatani manfaatlaridan kelib chiqib ish ko‘rganlar. Bunga misol keltirib buyuk sarkarda Amir Temur davlat boshqaruv faoliyati siyosatini va harbiy strategik mahoratini har tomonlama o‘rgansak arziydi. Amir Temur «Temur tuzuklari» asarida «Barcha ishlarimning 9 ulushdan kengash tadbir va mashvarat bilan qolgan 1 ulushin esa, qilich bilan bajo keltirdim» degan edi.

Shu bilan birga ularning chinakam etuk insoniy ma'naviyatlari doimo jahon miqyosida tan olingan, hurmatlangan, bu hayotning eng adolatli hukmi bo‘lib qolgan, hamon shunday bo‘lib qoladi.

Hayot bu xalqning o‘tmishi, bugungi va kelajagidir. Bu uning ma'naviyati, madaniyati, dili, tili, dini, ota-bobolardan qolgan oltin merosdir. Ajdodlarimiz hayoti biz uchun beqiyos bir ibrat, hayot sabog‘idir. Shuningdek, hayot tuyg‘usi-bu diyorimizni himoya qilib, fido bo‘lgan Tumaris, Shiroq, Spitamen, Muqanna, Najmiddin Kubro, Jaloliddin Manguberdi, Temurmalik, Amir Temur, Qurbonjon Dodxo, Namoz Botir kabi bahodirlarning nomini yodga olishdir.

«Milliy g‘oya birinchi navbatda yosh avlodimizni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbiga inosnparvarlik va odamiylik fazilatlarini payvand qilishdan olijanob ishlarimizda madadkor bo‘lishi zarur»[3. 1998: 15-bet].

«Xalqni tarixi xotirasini tiklash evaziga uning milliy g‘ururi va oriyatini o‘yg‘otish milliy o‘zlikni anglashning eng sinalgan va tajribadan o‘tgan usullardan biridir. Milliy g‘urur va oriyat jiddiy ijtimoiy o‘yg‘otuvchi etaklovchi va

boshqaruvchi kuchdir. Tarixdan ma'lumki, ana shu milliy oriyat, ko'p hollarda, xalqimizga dushman bilan jangchilarda zafarlar keltirgan» [4. B.77].

Mustaqillik tufayli xalqimiz o'z tarixini va hayot merosini yangidan tiklamoqda. Hayotimizning har bir davri qaytadan ko'rib chiqilmoqda, jadidchilik harakatining asl ma'nosi ochib berilmoqda. Cho'lpon, Fitrat, Botu, Usmon Nosir, Abdulla Qodiriy va boshqalarning g'oyalari xalqimizga yetkazilmoqda. Darhaqiqat, xalqimiz azal-azaldan insonning hayotiy fazilatlariga boy bo'lgan.

Askarlarimizning xulq-atvoriga, gap-so'zlariga, kishilar oldida o'zlarini qanday tutib, o'z maqsadlarini qanday so'zlar bilan tushuntirish-lariga katta ahamiyat berishgan, nojo'ya ishlariga zinhor ba zinhor yo'l qo'ymaganlar.

Ammo afsuski, yaqin tariximizda sharqona tarbiya, axloq-odobning ming yillik tajribalaridan «eskilik sarqiti» deb voz kechdik, o'zligimizni unutayozdik. Sharqona odob ming yillar mobaynida islomiy tarbiya qoidalari asosida tarkib topib, takomillashib borganligi tarixdan ma'lum. Chunonchi, Qur'oni Karim oyatlari mazmuni, Payg'ambarimiz Muhammad alayhissalom Hadislari tarbiyamizning manbai bo'lib xizmat qilgan. Janobi Rasululloh Hadislarida; «Mo'min kishiga berilgan narsalarning eng yaxshisi chiroyli xulqdir» deyilgani bejiz emas. Bobokalonlarimiz hamisha shaxsni barkamol inson etib tarbiyalashga intilganlar hayotda, jamiyatning tarbiyali bo'lishi uchun kurashganlar.

O'zbek harbiy xizmatchilarning o'z madaniyati va ma'naviyatida askarlar tarbiyasini hayot bilan bog'langanlar. Haqiqatdan harbiylar hayotidan, tabiatdan va jamiyatdan ko'proq tarbiya oladi. O'shanga xalq pedagogikamizda «Inson-tarbiyani odobsiz kishidan o'rganadi» deganlari ham shu fikrlarni isbotni beradi [5. 2005: B. 129].

Bizga ma'lumki, Abu Ali Ibn Sino fanlar rivojida yaratgan asarlari O'rta Osiyodagina emas, balki Sharq va G'arb mamlakatlarida ham hurmat bilan tilga olinadi.

Ofiserning o'z hayoti mobaynida, nuqson va kamchiliklarga ham yo'l qo'yadi. Ammo shu nuqsonu kamchilikni tushunib, tuzatib, ularni takrorlamaslikka harakat qiladigan ofiser barkamol insondir. Bu haqda Mir Alisher Navoiy shunday degan:

Noqis uldirkim, o'zin komil degay,

Komil ulkim, nuqson isbot aylagay.

Harbiylarga ta'lim-tarbiya berishda uzluksizlik va tizimlilikka rioya qilish kerak. Hamma tarbiyachilar harbiylarga bo'lgan munosabatlarida bir-birlariga zid harakatda bo'lmasliklari, bir xil yagona talab qo'yishlari lozim. Tarbiyaviy ishda bunday izchillikka rioya etishi juda ham muhimdir.

Shuningdek, tarbiyaning harbiylarga jadval ravishda ularga izchil va tizimli olib borish, ulardagi axloqiy fazilatlarining tez shakllanishiga insoniy xususiyatlarning rivojlanishiga juda muhim turtki bo‘ladi. Bundan tashqari, bu qoidalar natijasida harbiylarda tarbiyani hayotning barcha jabhalarida doim singdirish va ularda ma'naviy dunyoqarash, tasavvur, o‘zligini anglash huquqini ta'minlaydi.

Harbiylarni tarbiyalashda ko‘zlangan natijaga erishish uchun tarbiyaviy ishlar uzluksiz, ya'ni sistemali va izchil olib borishi shart. Tarbiyaning murakkabligi shundaki, uni yaxshi uyushtirilgan birgina ish yordamida yoki qisqa vaqt ichida hal qilib bo‘lmaydi. Tarbiyalashda amalga oshirayotgan barcha ishlarimiz askarning oldingi egallangan axloqiy malaka va odatlariga asoslanishi, ularning hayotiy tajribalariga suyanish kerak. Shu asosda tarbiyaviy ishlar sistemali ravishda mazmunan kengayib, murakkablashib boradi.

Tarbiya ishidagi izchillik va uzluksiz tamoyil shundan iboratki, har bir tarbiya ishi tarbiyachining umumiy ish rejasiga asosan ma'lum izchillikda, oldingi ishlarning mantiqiy sifatida tarbiya sohasida qilinayotgan ishlarni rivojlantirsin, mustahkamlansin va yanada yuqori darajaga ko‘tarsin.

Tarbiyachining tarbiya sohasida belgilangan ishlari to‘la-to‘kis bajarilishi lozim. Bulardan birortasini ham bekor qilish lozim emas.

Tarbiya berishda sistemalik tamoyili tarbiyani amalga oshiradigan barcha zvenolarning ishlab chiqarish jamoalarning, keng jamoatchilikning hamjihatlik va bamaslahat ish ko‘rishini ko‘zda tutadi.

Tarbiya jarayonida sistemalik va uzluksizlik (izchillik)ni ta'min etadigan muhim shartlaridan biri tarbiya sohasidagi bilim, ko‘nikma va malakalarni egallash va mustahkamlashda uyg‘unlikka rioya etishdir.

Ofiserlar va harbiy xizmatchilar yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan tamoyillarni bilishlari va ularni mohirlik bilan qo‘llay olishlari kerak. Bu harbiylarga xos fazilatlarini muvafaqqiyatli tarbiyalashga yordam beradi, shu bilan birga sosial-demokratik tarbiyaning yo‘llari, vosita va metodlarini to‘g‘ri belgilab olishga imkon beradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bugungi zamon talabidan kelib chiqib, yosh harbiy xizmatchilarimizni ta’lim va tarbiyasini zamon talablariga mos ravishda olib borilishi, tarbiya ishidagi izchillik va uzluksiz tamoyiliga asoslanib, har bir tarbiya ishi tarbiyachining umumiy ish rejasiga asosan ma'lum izchillikda, oldingi ishlarning mantiqiy sifatida tarbiya sohasida qilinayotgan ishlarni rivojlantirsin, mustahkamlansin va yanada yuqori darajaga ko‘tarish maqsadga muvofik bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining ma’naviy-ma’rifiy saviyasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-3898-sonli Qarori, 2018 yil 4 avgust.
2. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining umumharbiy nizomlari. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
3. I.A. Karimov - «Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin». Toshkent, «O‘zbekiston»-1998 yil, 15-bet.
4. B. Turayev-«Milliy istiqlol mafkurasi va milliy falsafa». Axborotnoma. Toshkent. 77-bet.
5. A.Sotib Oldiyev, A.Karimjonov. “Harbiy pedagogika”. Toshkent. “Sharq”, 2005 yil. B. 129.

BO‘LAJAK MUHANDIS-MEXANIKLARNING IT- KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH

Aymuratov Aydos Koblanbek-uli, Maulenova Sahibjamal Arslanbay qizi
(Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Nukus filiali)

Annotatsiya. Ishlab chiqarish tarmoqlari rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari muhandislarga yangi talablarni qo‘ymoqda. Mashinasozlikni raqamlashtirishning jadallik bilan chuqurlashib borayotgan tendensiyalari tufayli texnik mutaxassislarning muvaffaqiyatli kasbiy faoliyati uchun asosiy talablardan biri axborot texnologiyalari sohasidagi vositalarga ega bo‘lishdir.

Аннотация. Современные тенденции развития производственных отраслей предъявляют новые требования к инженерам. В связи с интенсивно углубляющимися тенденциями цифровизации машиностроения одним из основных требований к успешной профессиональной деятельности технических специалистов является наличие инструментов в области информационных технологий.

Annotation. Modern trends in the development of manufacturing industries place new demands on engineers. Due to the rapidly deepening trends in the digitalization of mechanical engineering, one of the main requirements for the successful professional activity of technical specialists is the availability of tools in the field of information technology.

Kalit so‘zlar: IT-kompetensiya, ekspert baholash, infratuzilma, IT-muhandislik.

Ключевые слова: IT-компетенция, экспертная оценка, инфраструктура, IT-инженерия.

Keywords: IT competence, expert evaluation, infrastructure, IT engineering.

Kirish. Ishda muhandislarning IT-kompetentligini belgilovchi mashinasozlikni rivojlantirish yo‘nalishlari ajratib ko‘rsatilgan: ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va mahsulotning hayotiy siklini boshqarish, loyihalash va ishlab chiqarishda IT-texnologiyalardan foydalanish, "aqlli" mashinalarga bo‘lgan talabning o‘sishi. Tarmoqda IT infratuzilmasini rivojlantirish istiqbollari ko‘rsatib o‘tildi. Tahlillar asosida muhandislik ta‘limining tayanch qismi "Kasbiy faoliyatda axborot texnologiyalari" fanining yangi mazmuni taklif etilgan bo‘lib, u ommabop IT-kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan.

Fanning asosiy bo‘limlari: algoritmlash va dasturlash asoslari, Python dasturlash elementlari, avtomatlashtirish tizimlarida dasturiy modullarni ishlab chiqish va integratsiyalash, matematik modellash asoslari, modellash asoslari. Axborot texnologiyalaridan ommaviy foydalanish, raqamli ishlab chiqarishga o‘tish sharoitida sifatli o‘quv natijasini olish uchun loyiha usulidan foydalanish juda istiqbolli hisoblanadi. Fan bir qator bo‘limlardagi vazifalarni o‘z ichiga olgan loyihani amalga oshirishni nazarda tutadi. Loyiha topshiriqlari ta‘lim yo‘nalishi va talabalarning tayyorgarlik darajasiga qarab farqlanadi. Loyiha ishi mazmunining tuzilishi ikki versiyada taqdim etilgan: CAD-tizimida ishlash, shu jumladan API dan foydalanish; murakkablik darajasi bo‘yicha bo‘lingan turli bo‘limlarda vazifalarni bajarish. Ekspert baholash asosida fanni o‘rganish uchun ajratilgan vaqtni bo‘limlar o‘rtasida bo‘lish taklif etiladi. Mashinasozlik kafedrasida bakalavriat ta‘limining bir qator yo‘nalishlari bo‘yicha aprotatsiyadan o‘tkazish. O‘quvchilar tomonidan loyihalarni amalga oshirishga doir misollar keltirilgan.

Kirish. Mashinasozlik sanoati rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari talabalarning tegishli texnik yo‘nalishlar bo‘yicha tayanch tayyorgarligini o‘zgartirishni talab qiladi. Ishning odatiy usullari muhandislik ish joylarining voqeligiga zid keladi

Odatiy ish usullari "Sanoat 4.0" sharoitida muhandislik ish joylari voqeligiga zid keladi, buning natijasida ta‘limdan amaliyotga o‘tish ko‘plab muhandislar uchun kasbiy karerasini boshlash muammoli bo‘lishi mumkin [1, 2, 3].

Kelajakda raqobatbardosh ishlab chiqarishni ta‘minlash qobiliyatini shakllantirishning asosiy shartlaridan biri zarur axborot texnologiyalari vositalariga integratsiyalashgan egalik qilishdir.

2. Muhandislarning IT-kompetentligini belgilovchi mashinasozlikni rivojlantirish yo‘nalishlari

Mashinasozlikda mutaxassislarning IT-kompetensiyalariga bo‘lgan talab ishlab chiqarishning ushbu sohasini raqamlashtirish tendensiyalarining jadallashuvi bilan belgilanadi. Asosiy tendensiyalar quyidagilardan iborat.

2.1 Ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va mahsulotning hayotiy siklini boshqarish

Mashinasozlik - avtomatlashtirish loyihalari allaqachon paydo bo‘lgan va hozirda muvaffaqiyatli rivojlanayotgan sohalardan biridir. Avtomatlashtirish endi mashinasozlik korxonalariga xos bo‘lgan rejalashtirish, moddiy va tovar qiymatlarini hisobga olish, texnologik jarayonlarni va boshqa ko‘plab ichki biznes jarayonlarini bevosita nazorat qilishdan iborat.

Ayni paytda avtomatlashtirishga nafaqat marketing yoki korporativ rahbarlar muhtojligi aniq. Yangi mahsulotlarni loyihalashda avtomatlashtirishni qo‘llash, ularni ishlab chiqarish texnologiyasi, mahsulotlarni ishlab chiqarishni nazorat qilish, omborlar va zavod ustaxonalari, ta‘minot xizmati, sotuvlar, hamkorlar bilan aloqalar, mahsulotni korxonadan chiqqandan keyin unga xizmat ko‘rsatish imkoniyati mahsulotning hayotiy siklini boshqarish tizimlarining asosini tashkil etadi.

Tarmoqda boshqalarga nisbatan yuqori bo‘lgan axborot texnologiyalaridan foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, birinchi navbatda, yuqori raqobat bilan bog‘liq edi. Ishlab chiqarish usullari va usullarini takomillashtirish va avtomatlashtirish muvaffaqiyat garovi edi.

Mashinasozlik loyihalarini IT-muhandislik avtomatlashtirish, jumladan, tezkor va dolzarb ma‘lumotlarni olishga qaratilgan, chunki usiz mahsulotning hayotiy siklini boshqarishda hal qiluvchi omil bo‘lgan samarali va o‘z vaqtida qaror qabul qilish mumkin emas. Ushbu ishlab chiqarish sohasini avtomatlashtirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish ham mahsulot tannarxini pasaytirishga yordam berdi va uning sifatini oshirish bilan birgalikda, oxir-oqibatda mashinasozlikda axborot texnologiyalarini joriy etishning yakuniy maqsadi bo‘lgan ishlab chiqarishni optimallashtirishga olib keldi.

Ishlab chiqarishni boshqarishni avtomatlashtirish quyidagi afzalliklarga ega: moslashuvchan tuzilma, real vaqt rejimida qaror qabul qilishni qo‘llab-quvvatlash, bir vaqtning o‘zida jarayonlar, butun korxona uchun integratsiyalashgan yechim, tez amalga oshirish, ochiq tizim va boshqalar.

2.2 Dizayn va ishlab chiqarishda ATdan foydalanish

Shuni ta‘kidlash kerakki, avtomatlashtirish va IT-texnologiyalar loyihalash va ishlab chiqarish bosqichida tayyor mahsulotlarni sotish bosqichidagidan kam emas. Har qanday qismni, agregatlarni nafaqat statik, balki dinamikada ham 3D ko‘rinishda "ko‘rish" imkonini beruvchi maxsus dasturiy ta‘minotni ishlab chiqish

va optimallashtirish dizaynerlar uchun keng istiqbollar ochadi. Ilgari ko‘p yillik mashaqqatli mehnat va hisob-kitoblarni talab qiladigan narsa bugun bir necha daqiqada mavjud bo‘ladi.

Ishlab chiqarishda avtomatlashtirish jarayonlarini qo‘llash, ishlab chiqarish jarayonini nazorat qilish va yuqori sifatli ishlab chiqarishni ishlab chiqarish uchun turli uzellarni yig‘ish [1]. Hozirgi kunda zamonaviy korxonalarda mehnat unumdorligini oshirish va qo‘l mehnati ulushini kamaytirish masalasi nihoyatda dolzarb hisoblanadi.

2.3 Aqlli mashinalarga talabning o‘shishi

Ishlab chiqaruvchilarning korxonada qo‘l mehnati hajmini imkon qadar qisqartirishga intilishi ko‘pincha "aqlli" mashinalar deb ataluvchi mashinalarning ommabopligini oshirish omiliga aylanadi.

Muhandislik texnologiyasi an‘anaviy ravishda fandagi eng ilg‘or yutuqlardan foydalangan. Mashinasozlikda "aqlli" mashinalardan foydalanish yangilik emas edi. XX asrdayoq sanoatda dasturiy raqamli boshqaruv bilan jihozlangan mashinalardan foydalanilgan, turli xil robotlar, ko‘plab saytlar va ustaxonalar to‘liq yoki qisman avtomatlashtirilgan. Bugungi kunda "aqlli" mashinalardan foydalanish masalasi, ya‘ni "aqlli" mashinalar, "aqlli" mashinalarni ishlab chiqarishda mashinasozlikda yanada keskinroq. Zamonaviy kompyuter texnologiyalari bilan boshqariladigan mashinasozlikning bunday "aqlli" mexanizmlarini ishlab chiqish tobora jadal rivojlanmoqda. Bunday mashinalardan foydalanish "inson" omili [5, 6] bilan bog‘liq xarajatlarni kamaytirgan holda unumdorlikni sezilarli darajada oshiradi.

2.4 Sanoat IT infratuzilmasi istiqbollari

Mashinasozlikda IT infratuzilmani rivojlantirish, birinchi navbatda, korxonaning intellektual kapitalini oshirishga yo‘naltiriladi. Avtomatlashtirishni qo‘llash korxonaning barcha mutaxassisleri faoliyatini yanada tartibga solish, iste‘molchilar va ishlab chiqaruvchilar o‘rtasidagi munosabatlarni soddalashtirish imkonini beradi va ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar sifatini nazorat qilishning samarali tizimini qurish uchun samarali asos bo‘ladi.

3 IT-ta‘lim mazmuni

Sohani rivojlantirish tendensiyalari va istiqbollarini tahlil qilish asosida "Kasbiy faoliyatda axborot texnologiyalari" fanining (an‘anaviy "Informatika" kursi o‘rniga) bakalavriat ta‘lim yo‘nalishi talabalarining IT-kompetensiyalarining asosiy qismini shakllantirishga qaratilgan bo‘limlari Yangi materiallar va texnologiyalar institutining "Mashinasozlik" kafedrasida o‘qitiladi. Kafedrada bakalavriat ta‘lim yo‘nalishlari quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: "Mashinasozlik," "Mashinasozlik tarmoqlarini loyihalash va texnologik ta‘minlash," "Texnologik mashina va uskunalar," "Yer usti transport va texnologik majmualar," "Texnologik

jarayonlar va tarmoqlarni avtomatlashtirish," "Mexatronika va robototexnika," "Axborot tizimlari va texnologiyalari."

1. Algoritmnlarni ishlab chiqish va dasturlash asoslari. Bo‘lim Delphi yoki Lazarus dasturlash muhitida Paskal dasturlash tili elementlaridan foydalangan holda umumiy texnik masalalarni ishlab chiqish va dasturiy ta‘minotini amalga oshirishni o‘z ichiga oladi.

2. Python dasturlash elementlari. Ushbu bo‘lim oldingi bo‘limda amalga oshirilgan vazifalar blokini kengaytiradi. Zamonaviy muhandis nafaqat amaliy dasturiy ta‘minot foydalanuvchisi, balki dasturiy kodni tushuna oladigan, o‘z dasturlarini ishlab chiqara oladigan bo‘lishi kerak. Ikkinchi dasturlash tilini o‘qitishning vazifalari: asosiy e‘tiborni tilni o‘z holicha o‘rganishdan dastur tilidan dasturlarni yechish vositasi sifatida foydalanishga qaratish; yangi dasturlash tillariga moslashish qobiliyatini rivojlantirish uchun turli yondashuvlardan foydalangan holda dasturlash tillari bilan tanishish; turli dasturlash tillarida algoritmni amalga oshirish qobiliyatini shakllantirish. Ikkinchi tilni tanlashda uning dolzarbligi, mutaxassislik fanlari doirasidagi masalalarni yechish dasturlarini tezkor ishlab chiqish imkonini beruvchi til atrofidagi infratuzilmaning mavjudligi, kasbiy faoliyat sohasida amaliy dasturiy ta‘minotning mavjud paketlarini qo‘llab-quvvatlash; talabalarga uy kompyuterlarida dasturlash tilidan mustaqil ishlash imkonini beruvchi bepul tarqatish hisobga olindi.

Python dasturlash tili o‘z xususiyatlari bilan yuqoridagi mezonlarga javob beradi. Xalqaro ta‘lim platformalaridagi dasturlash kurslarining mazmuni ushbu tilga bo‘lgan talabdan dalolat beradi. Texnik tayyorgarlik talabalari uchun Python tadqiqotlari istiqboli uni ko‘plab ish beruvchilar tomonidan asosiy dasturlash tillaridan biri sifatida ishlatilishi bilan belgilanadi [1].

Tayyor kutubxonalar mavjud bo‘lgan ta‘lim va kasbiy faoliyat uchun Python dasturlarining bir qator namunalari [8, 9] 2-rasmda keltirilgan. 1.

3-rasm. 1. Python’dan foydalanish sohalariga misollar.

Shunday qilib, Python tili texnologik obyektlarni boshqarish, kontrollerlarni dasturlash uchun tizim elementlarini ishlab chiqish asoslarini yaratishga imkon beradi, bu ayniqsa mashinasozlik yo‘nalishi talabalari uchun muhimdir.

3. Avtomatlashtirish tizimlari doirasida dasturiy modullarni ishlab chiqish va integratsiyalash elementlari. Har qanday avtomatlashtirish axborot tizimi dasturiy mahsulotni muayyan ish sharoitiga va hal qilinadigan vazifalar doirasiga moslashtirish imkonini beruvchi Application Programming Interface (API) kabi dasturiy ta‘minotni ishlab chiqishning tashqi vositalari bilan o‘zining vositalari yoki integratsiyalashuv mexanizmini o‘z ichiga oladi. Ushbu bo‘lim "COMPAS" dasturiy mahsulotini CAD tizimida shakllangan geometrik modeli bo‘yicha obyektning

mass-geometrik xarakteristikalarini hisoblash maqsadida yuqorida keltirilgan istalgan dasturlash tillarida amalga oshirilgan dasturiy modul bilan integratsiyalash modulini ishlab chiqishga bag‘ishlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. J. Trevelyan, Transitioning to engineering practice, European Journal of Engineering Education, 44(6), pp. 821-837 (2019).
2. R. Razdan, R. Polanco, Z. Ackerman, X. Vidot, D. Razdan, GANDALF: A real-world solution to the "soft Skills" problem for engineering careers, IEEE Technology and Engineering Management Conference, TEMSCON (2019). 8813665. DOI: 10.1109/TEMSCON.2019.8813665.
3. N.I. Sidnyaev, Modern problems of elite engineering education, Mechanical engineering and engineering education, № 3, 64 – 74 (2014).
4. D.V. Kurennov, E.I. Katz, G.L. Kovács, Swept volume evaluation using the BSP-dexel representation for the 5-axis CNC machining simulation, Pollack Periodica, 14(1), pp. 59-66 (2019).
5. R. Gayanov, K. Mironov, R. Mukhametshin, A. Vokhmintsev, D. Kurennov, Transportation of small objects by robotic throwing and catching: applying genetic programming for trajectory estimation, IFAC-PapersOnLine, Volume 51, Issue 30, pp. 533-537 (2018).
6. O.V. Savchenko, D.V. Kurennov, Description of the technique of pattern recognition and neural network formation in the conditions of multistage information processing, Information Technologies for Intelligent Decision Making Support (ITIDS'2016) Proceedings of the 4th International Conference, pp. 181-184 (2016).
7. S. Cass, The Top Programming Languages 2019 (2019) Retrieved from <https://spectrum.ieee.org/computing/software/the-top-programming-languages-2019>.
8. R. Fraanje, T. Koreneef, A. Le Mair, S. de Jong, Python in robotics and mechatronics education, 2016 11th France-Japan & 9th Europe-Asia Congress on Mechatronics (MECATRONICS)/17th International Conference on Research and Education in Mechatronics (REM), pp. 014-019. IEEE June (2016). DOI: 10.1109/MECATRONICS.2016.7547108.
9. AK, A. (2024). DASTURLASH TILLARINI TALABALAR O‘ZO‘ZI SAMARALI TUSHUNISHINI KUCHAYTIRISH TALABLARI. Ta’lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 18(1), 56-58.

OZIQ OVQAT XAVFSIZLIGINI TAMINLASHDA KIMYOVIY TEXNOLOGIYANING YUTUQLARI

Abdullayev Nodirbek Jo‘rahanovich

Namangan davlat pedagogika instituti Kafedra mudir

Rahmatova Nargiza Islomjon

Namangan davlat pedagogika instituti 1-kurs magistranti

samiyaandabubakr@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola oziq-ovqat xavfsizligi, oziq-ovqat kimyosi, ularni ishlab chiqarish texnologiyasi, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish, taqsimlash va sifatiga qo‘yiladigan talablar, shuningdek, bu jarayonda kimyoviy texnologiya yutuqlariga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: Oziq-ovqat, mahsulot, kimyo, yutuq, texnologiya, sifatli oziq-ovqatga bo‘lgan talab, mahsulot, jarayon, kimyoviy tarkib.

Аннотация: Данная статья посвящена вопросам безопасности пищевых продуктов, химии пищевых продуктов, технологии их производства, требованиям к производству, распределению и качеству пищевых продуктов, а также достижениям химической технологии в этом процессе

Ключевые слова: Продукты питания, продукт, химия, достижение, технология, качество прод спрос, продукт, процесс, химический состав.

Abstract: This article is devoted to the issues of food safety, food chemistry, their production technology, requirements for the production, distribution and quality of food products, as well as the achievements of chemical technology in this process

Key words: Food, product, chemistry, achievement, technology, quality food demand, product, process, chemical composition.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoevning 2024 yil 16 fevralda “Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida” PF-36-son farmoniga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasining oziq-ovqat xavfsizligi va sog‘lom oziqlanishni ta’minlashning 2030-yilgacha mo‘ljallangan strategiyasi belgilab berildi [1].

Bugungi kunga kelib aholi soni keskin ortib borayotgan davrda oziq-ovqat xavfsizligi butun dunyo aholisini tashvishga solayotgan muammolardan biri bo‘lib qolmaqda.

Sintetik oziq-ovqat mahsulotlari ta'siri natijasida, ovqat hazm qilish sistemasiga bog'liq muammolarining salmog'i ortoib bormoqda [2]. Buning asosiy sabablaridan biri, konservantlar va antioksidantlar kabi organik moddalar xisoblanadi. Shuningdek, noorganik moddalarning oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilish uchun xavfsiz bo'lishini ta'minlashda ham muhim rol o'ynagan. Ushbu moddalarga natriy xlorid (tuz), kalsiy sulfat, kremniy dioksidi va qadoqlashda ishlatiladigan turli metallar kabi kimyoviy moddalar kiradi.

Ushbu maqolada oziq-ovqat ishlab chiqarish zanjiri bo'ylab oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda noorganik moddalar va materiallarning ta'siri va ishlatilishini o'rganamiz.

Adabiyotlardan ma'lumki, ko'plab tadqiqotlarda noorganik moddalarni oziq-ovqat xavfsizligida tutgan o'rni to'g'risida ma'lumotlar uchraydi. Asosiy e'tibor oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish, qadoqlash va saqlashning turli jihatlarida turli noorganik moddalardan foydalanishni aniqlash va tahlil qilishga qaratilgan. Ushbu moddalar bilan bog'liq samaradorlik, xavfsizlik va potentsial xavflar bo'yicha sifat xamda oziq-ovqat xavfsizligida noorganik va organik materiallar o'rtasida qiyosiy tahlil o'tkazildi.

Noorganik moddalar va materiallar oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda ham, qadoqlashda ham oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu yerda ular hissa qo'shadigan ba'zi asosiy sohalar to'g'risida to'htalib o'tilgan.

Oziq-ovqat saqlash:

Oziq-ovqat mahsulotlarini saqlash bakteriyalar, zamburug'lar va boshqa mikroorganizmlar tomonidan buzilishning oldini olish orqali oziq-ovqatning saqlash muddatini uzaytirish uchun turli usullar va birikmalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu erda ba'zi umumiy konservantlar haqida qisqacha ma'lumot:

Tuzlar (masalan, natriy xlorid):

- Tuz eng qadimgi va eng ko'p ishlatiladigan konservantlardan biridir. U oziq-ovqat tarkibidagi suv faolligini pasaytirib, bakteriyalar ko'payishini qiyinlashtiradi. Osmos deb nomlanuvchi bu jarayon mikroblarni suvsizlantiradi va ularning rivojlanish qobiliyatini cheklaydi va shu bilan mahsulotning saqlash muddatini uzaytiradi.

Nitritlar va nitratlar (masalan, natriy nitrit):

- Bu birikmalar asosan go'shtni davolashda ishlatiladi. Nitritlar oziq-ovqat zaharlanishining jiddiy shakli bo'lgan botulizm uchun mas'ul bo'lgan *Clostridium botulinum* bakteriyasining o'sishiga to'sqinlik qiladi. Nitritlar va nitratlar ham ta'mni yaxshilaydi va tuzlangan go'shtning qizil yoki pushti rangini saqlaydi.

Kaltsiy Propionat:

- Kaltsiy propionat non mahsulotlarida keng qo‘llaniladi. Bu mog‘or va boshqa qo‘ziqorinlarning o‘shini oldini olishga yordam beradi va shu bilan pishirilgan mahsulotlarni uzoq vaqt yangi saqlaydi. Kalsiy propionat fungistatik vosita sifatida ishlaydi, ya'ni u xavfsiz darajada iste'mol qilinganda odamlar uchun toksik bo‘lmasdan qo‘ziqorin o‘shini inhibe qiladi.

Ushbu konservantlar oziq-ovqat xavfsizligini saqlash va ko‘plab qayta ishlangan oziq-ovqat mahsulotlarining mavjudligini uzaytirish uchun zarurdir. Biroq, iste'molchilarga zarar etkazmaslik uchun qoidalar va xavfsiz foydalanish chegaralari belgilanadi.

- Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlashda foydalanish: oziq-ovqat sanoatida xlorli suv ko‘pincha meva, sabzavot va jihozlarni yuvish uchun ishlatiladi. Bu oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish jarayonida mikrobial ifloslanish xavfini kamaytirishga yordam beradi va shu bilan oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlaydi. Xlorga asoslangan eritmalar, shuningdek, qayta ishlash uskunalari biofilm hosil bo‘lishining oldini oladi.

Ozon: Ozon kuchli oksidlovchi xususiyatlari bilan tanilgan boshqa noorganik dezinfektsiylovchi vositadir. U oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash muhitida suv, sirt va jihozlarni sanitarizatsiya qilish uchun ishlatiladi.

Ozon tezda kislorodga (O_2) va erkin kislorod atomiga (O) parchalanadi, ular bakteriyalar, viruslar va zamburug‘lar kabi mikroorganizmlar bilan oson reaksiyaga kirishadi va yo‘q qiladi. Bu ayniqsa samarali, chunki u xlorga qaraganda ancha yuqori oksidlanish potentsialiga ega.

Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlashda foydalanish: ozon gazsimon va suvli shakllarda suvni tozalash va oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash uskunalarini tozalash uchun ishlatiladi. Xlordan farqli o‘laroq, u kimyoviy qoldiqlarni qoldirmaydi, bu uni minimal kimyoviy yon mahsulotlar bilan toza ishlov berishni ta’kidlaydigan ob’ektlarda jozibali variantga aylantiradi. Ozon mikrobial yukni kamaytirish uchun oziq-ovqat saqlanadigan joylarda havoni tozalash uchun ham ishlatiladi.

Xlor ham, ozon ham ifloslanishning oldini olishda muhim rol o‘ynaydi, ammo ozonning afzalligi uning zararli qoldiqlarsiz sanitarizatsiya qilish qobiliyatidadir, xlor esa iqtisodiy samaradorligi va qo‘llanilish qulayligi tufayli ko‘proq qo‘llaniladi.

Kaltsiy karbonat va talk (plomba sifatida):

- Mustahkamlik va chidamlilik: kaltsiy karbonat va talk plastik plyonkalar, tovoqlar va idishlar kabi qadoqlash materiallarining mexanik kuchini va qattiqligini oshirish uchun plomba sifatida ishlatiladi. Bu qadoqni yanada mustahkam, sinish yoki deformatsiyaga chidamli qiladi.

- Issiqlik qarshiligi: ushbu plomba moddalari, shuningdek, qadoqlash materiallarining issiqlik qarshiligini yaxshilaydi, bu ularni turli xil ilovalar, shu jumladan mikroto‘lqinli pechda yoki pechda xavfsiz idishlar uchun ko‘proq moslashtiradi.

- Xarajatlarni kamaytirish: to‘ldiruvchi sifatida kaltsiy karbonat va talk zarur bo‘lgan qimmatroq asosli polimerlar (masalan, polietilen yoki polipropilen) miqdorini kamaytirishga yordam beradi va shu bilan qadoqlashning umumiy narxini pasaytiradi.

- Yaxshilangan ishlov berish qobiliyati: ushbu minerallarning qo‘shilishi ishlab chiqarish jarayonida materiallarning ishlov berish qobiliyatini yaxshilaydi, yumshoq ishlab chiqarish va yuqori sifatli ishlab chiqarishni ta‘minlaydi.

- Atrof-muhitga ta‘siri: plomba moddasi yuqori bo‘lgan ba‘zi qadoqlash materiallari osonroq qayta ishlanadi va ba‘zi hollarda kaltsiy karbonatdan foydalanish qadoqdagi uglerod izini ham pasaytirishi mumkin.

Ikkala materiallar to‘plami ham oziq-ovqat mahsulotlarini qadoqlash samaradorligini, iqtisodiy samaradorligini va barqarorligini oshirishga yordam beradi va ularni sanoatda keng qo‘llaniladi.

- Kaltsiy, temir, rux birikmalari: bu noorganik minerallar odatda oziq-ovqat mahsulotlariga ularning ozuqaviy qiymatini oshirish uchun qo‘shiladi. Masalan, kaltsiy karbonat ko‘pincha boyitilgan donlarga, temir birikmalari esa unga qo‘shiladi.

Tozalash va sanitarizatsiya:

- Natriy gidroksid (NaOH): oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlashda uskunalarni tozalash va sanitarizatsiya qilishda ishlatiladi. Bu yog‘lar va oqsillarni parchalashda juda samarali bo‘lib, toza ishlab chiqarish muhitini ta‘minlaydi.

- Fosfatlar: tozalash vositalarida ishlatiladigan bular suvni yumshatishga va oziq-ovqat korxonalarida tozalash samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Xulosa. Noorganik moddalar ifloslanishning oldini olish, saqlash muddatini uzaytirish va oziq-ovqat mahsulotlarining sifatini saqlash orqali oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Ularning oziq-ovqat mahsulotlarini saqlash, qadoqlash va sanitarizatsiya qilishda qo‘llanilishi oziq-ovqat kasalliklari xavfini kamaytirishda samarali ekanligini isbotladi. Biroq, ularni haddan tashqari ishlatish yoki noto‘g‘ri qo‘llash bilan bog‘liq potentsial xavflar ehtiyotkorlik bilan tartibga solish va uzoq muddatli sog‘liq va atrof-muhitga ta‘sir qilish bo‘yicha keyingi tadqiqotlar zarurligini ta‘kidlaydi.

Nanomateriallar bo‘yicha tadqiqotlar: qo‘shimcha tadqiqotlar kumush nanozarrachalar kabi nanomateriallarning, xususan, oziq-ovqat mahsulotlarini qadoqlashdagi uzoq muddatli ta‘siriga qaratilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 йил 16 февралда “Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida” 36-son gi farmoni. Toshkent 2024-йил 16-феврал
2. Raxmatov.M; Eshniyozov.O; Rasulova.M “Oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda mahsulot sifatining ahamiyati” “Oziq-ovqat xavfsizligi :global va milliy muammolar “ IV-xalqaro miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman ilmiy ishlar to‘plami 14-15-oktabr 2022-yil Samarqand 472-475 bet.
3. Raxmatov.M “Taom tayyorlash texnologiyasi” o‘quv-qo‘llanma Samarqand 2022-yil.
4. R.Normamatov Standartlashtirish va sertifikatlashtirish asoslari. Samarqand 2002-yil.

КОМПЛЕКСНЫЕ АНАЛИЗ В ЭЛЕКТРОТЕХНИКЕ

Умаров Хабибулло Рахматуллаевич

старший преподаватель кафедры «Математике»,

Гулистанский государственный университет,

город Гулистан, Узбекистан

e-mail: umarovhr@mail.ru

Аннотация. Математические модели давно и весьма успешно применяются в механике, физике, астрономии. В современный период роль математических методов в естествознании все возрастает. Они теперь широко используются и в биологии, и в химии. Здесь также успешно применяются математические модели. Данная статья содержит некоторые из этих применений.

Annotation. Mathematical models have long been very successfully used in mechanics, physics, and astronomy. In the modern period, the role of mathematical methods in natural science is increasing. They are now widely used in both biology and chemistry. Mathematical models are also successfully applied here. This article contains some of these applications.

Аннотация. Математик моделлар узок вақтлардан бери механика, физика ва астрономияда жуда муваффақиятли қўлланилиб келинмоқда. Ҳозирги даврда эса табиатшуносликда ҳам математик усулларнинг роли ортиб

бормокда. Улар ҳозир биологияда ҳам, кимёда ҳам кенг қўлланилади. Ушбу мақолада улардан баъзилари келтирилади.

Ключевые слова и фразы: формула Кардано, мнимый число, электромагнитных процесс, закон Джоуля-Ленца, алгебраическая форма, тригонометрическая форма, показательная форма, I-му закону Кирхгофа.

Key words and phrases: Cardano formula, imaginary number, electromagnetic process, Joule-Lenz law, algebraic form, trigonometric form, exponential form, Kirchhoff’s first law.

Калит сўз ва иборалар: Кардано формуласи, мавҳум сон, электромагнит жараён, Жоул-Ленц қонуни, алгебраик шакл, тригонометрик шакл, кўрсаткичли кўриниш, Кирхгофнинг I-қонуни.

В математике очень широко применяется решение задач с помощью комплексных чисел, но что такое комплексные числа и как они нашли себя в электротехнике?

Первоначально математики столкнулись с мнимой единицей $i = \sqrt{-1}$, когда стало не хватать действительного числа, а именно при решении простейшего квадратного уравнения $x^2 + px + q = 0$, где « p » и « q » – действительные числа. При вычислении его корней по всем известным формулам, математики еще до XVI века сталкивались с проблемой отрицательного корня. В действительности, никто не мог объяснить какой смысл следует придавать этому выражению и, в следствие, решили, что корень из отрицательного числа не имеет смысла. И это работало, было легко показать, что при отрицательном корне, решением было ни положительное число, ни отрицательное, ни нуль.

Однако в дальнейшем, при решении кубических уравнений отказываться от отрицательного корня уже было невозможно. В 1543 году несколько итальянских ученых выдвинули формулу «Кардано» позволяющую решать уравнения третьей степени вида: $x^3 + px + q = 0$, а именно: $x = \sqrt[3]{-\frac{q}{2} + \sqrt{D}} + \sqrt[3]{-\frac{q}{2} - \sqrt{D}}$, где $D = \left(\frac{p}{3}\right)^3 + \left(\frac{p}{2}\right)^3$, она вполне рабочая, но при решении уравнений имеющих три различных действительных корня она не дает ожидаемого результата. Например, корнями уравнения $x^3 - x = 0$ легко доказать, являются числа 0,1,-1, но при решении уравнения методом,

изложенным выше, результат удивляет: $x = \sqrt[3]{\sqrt{-\frac{1}{27}}} + \sqrt[3]{-\sqrt{-\frac{1}{27}}}$ и как же получить из этого три нужных нам корня?

После этого математики пошли на изучение мнимых чисел, дали возможность им существовать. Затем было обнаружено, что многие громоздкие задачи в математике решаются гораздо проще, если пользоваться мнимыми числами. К.Ф.Гаусс предложил называть мнимые числа комплексными, что впоследствии прижилось.

С похожей проблемой ученые столкнулись при решении задач электротехники.

Описание электромагнитных процессов в цепях переменного тока сводится к решению множества интегралов, а решение их становится столь сложным, что взять их не под силу даже опытным математикам. Определение крайне упростилось и стало более элегантно при применении комплексных чисел.

Из физики мы знаем, что переменным током называется ток, изменяющийся во времени. Из всех возможных форм периодических токов наибольшее распространение имеет синусоидальный ток, так как у него есть преимущество в плане экономии энергоресурсов.

Любая синусоидальная функция времени « $a(t)$ » может быть однозначно задана тремя параметрами: амплитудой, частотой и начальной фазой. Ее формула для любого момента времени « t »: $a(t) = A_m \sin(\omega t + \psi_a)$, где A_m – максимальное значение функции или её амплитуда; ω – угловая частота, ψ_a – начальная фаза (угол функции в момент времени принятый за начало отсчета, т. е. при $t = 0$), аргумент $(\omega t + \psi_a)$ называется фаза или фазовый угол, он определяет значение функции $a(t)$ в любой момент времени. В электрических цепях переменного тока синусоидальными функциями времени являются ток, падение напряжения и ЭДС:

$$i(t) = I_m \sin(\omega t + \psi_i); u(t) = U_m \sin(\omega t + \psi_u); e(t) = E_m \sin(\omega t + \psi_e)$$

В электротехнике принято обозначать мгновенные значения токов строчными буквами в виде: i, u, e ; А амплитуду заглавной с нижним индексом « m »: I_m, U_m, E_m .

Так же существует действующий (эффективный) ток. По закону Джоуля-Ленца на участке тока сопротивлением « r », за время « T », соответствующее периоду тока « i », будет выделено количество тепла равное:

$Q = \int_0^T i^2 r dt$, с другой стороны при постоянном токе на этом же участке выделится равное количество энергии: $Q = I^2 r dT$, если приравнять данные формулы, можно вывести действующее значение тока I .

$$I = \sqrt{\frac{1}{T} \int_0^T i^2 r dt} = \sqrt{\frac{1}{T} \int_0^T (I_m \sin(\omega t + \psi_i))^2 dt} = \sqrt{\frac{I_m^2}{T} \int_0^T (\sin(\omega t + \psi_i))^2 dt} =$$

$$= \sqrt{\frac{I_m^2}{T} \int_0^T \frac{1 - \cos 2(\omega t + \psi_i)}{2} dt} = \sqrt{\frac{I_m^2}{2}} = \frac{I_m}{\sqrt{2}} .$$

Отсюда — действующий ток это среднеквадратичное значение переменного тока. По аналогии можно рассчитать действующее значение напряжения и ЭДС, которые так же равняются среднеквадратичной своей соответствующей.

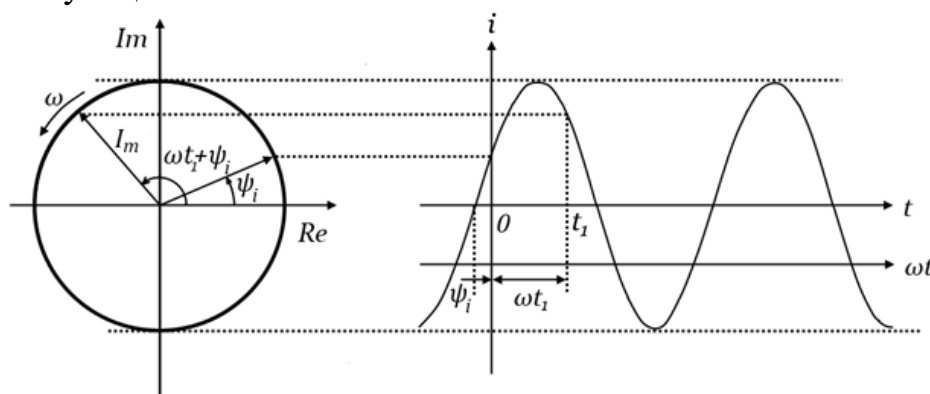

Рисунок 1. Представление синусоиды тока в виде вращающегося вектора

Из курса математики известно, что синусоидальная функция времени может быть представлена в виде вращающегося вектора длиной I_m с угловой частотой ω . Положение этого вектора в начальный момент времени $t = 0$ должно составлять угол ψ_i с осью абсцисс.

Наиболее удобная для проведения расчетов координатная система стала комплексная, так как вектор можно определить четырьмя различными формами записи:

Алгебраическая форма: $I_m = a + jb$, надо заметить, что в математике знак мнимой части используется как « i », но в электротехнике этим знаком обозначается ток, по этому было решено заменить его на « j ». Знак « $+$ » не говорит ни о каком-либо сложении, он только указывает на то, что мы объединяем два действительных числа в нечто единое. На комплексной

плоскости « a » и « b » координаты конца вектора тока, по мнимой и действительной оси.

Тригонометрическая форма: $I = I_m (\cos \psi_i + j \sin \psi_i)$ запись результата вещественной и мнимой части через модуль « I_m » и аргумент « ψ_i »

Показательная форма: $I = I_m e^{j\psi_i}$ — получается путем применения формулы Эйлера к тригонометрической.

Рассмотрим типичную задачу в электротехнике: сложение токов.

Включим в цепь переменного тока две параллельные ветви, содержащие некое сопротивление. Нам известны: амплитуда, частота и начальная фаза токов, равная нулю. $i_1 = 2 \sin (\omega t)$, $i_2 = 1 \sin (\omega t)$.

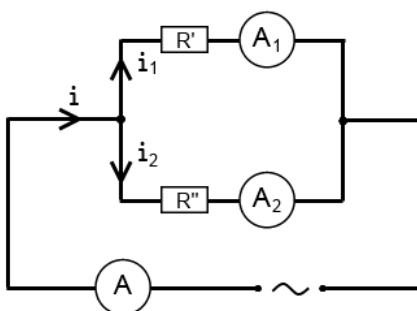

Рисунок 2. Токи в параллельных ветвях цепи переменного тока

По одному из главных постулатов электротехники, а именно по I-му закону Кирхгофа (Алгебраическая сумма токов в узле равна нулю $\sum_{k=1}^n i_k = 0$) $i_1 + i_2 - i = 0$, отсюда $i_1 + i_2 = i$, графически это можно определить так:

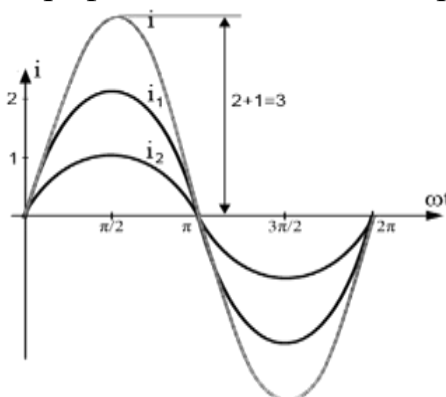

Рисунок 3. Сложение синусоид тока

Как видно, это было легко, при фазе равной нулю решение такой задачи обуславливается сложением значения амплитуд в каждый момент времени. $i = 2 \sin (\omega t) + 1 \sin (\omega t) = 3 \sin (\omega t)$. Всё просто.

А теперь представим, что фаза у токов отличается. Например, ψ_{i_1} равняется не нулю, а скажем, 30° , попробуем проделать задачу тем же способом:

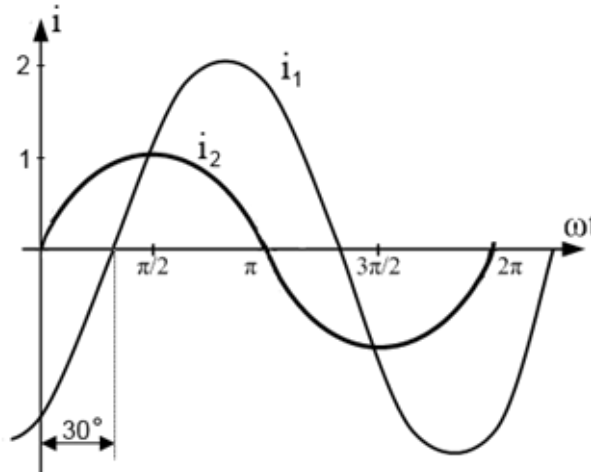

Рисунок 4. Синусоиды тока с разной фазой

Решение: $i = 2 \sin(\omega t + 30^\circ) + 1 \sin(\omega t)$.

По формуле суммы углов: $\sin(\omega t + 30^\circ) = \sin \omega t \cos 30^\circ + \cos \omega t \sin 30^\circ$.

$$i = 2 \sin(\omega t) \frac{\sqrt{3}}{2} + 2 \cos(\omega t) \frac{1}{2} + \sin(\omega t) = (1 + \sqrt{3}) \sin(\omega t) + \cos(\omega t)$$

Воспользуемся методом введения дополнительного угла, чтобы привести уравнение к виду: $\sin(\alpha + \beta) = \sin \alpha \cos \beta + \cos \alpha \sin \beta$;

Так как у нас есть составляющие: $\cos \beta$ и $\sin \beta$, найдем $\sin \alpha$ и $\cos \alpha$.

По основному тождеству тригонометрии: $\sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha = 1$, значит:

$$\left(\frac{1 + \sqrt{3}}{x} \right)^2 + \left(\frac{1}{x} \right)^2 = 1 \Rightarrow x = \sqrt{5 + 2\sqrt{3}}.$$

Находим $\cos$ и $\sin$ через $\arccos$ и $\arcsin$:

$$\arccos \frac{1 + \sqrt{3}}{\sqrt{5 + 2\sqrt{3}}} \approx \cos 20^\circ \quad \arcsin \frac{1}{\sqrt{5 + 2\sqrt{3}}} \approx \sin 20^\circ$$

Подставляем в i :

$$\frac{i}{\sqrt{5 + 2\sqrt{3}}} \approx \cos 20^\circ \sin(\omega t) + \sin 20^\circ \cos(\omega t);$$

$$i = \sqrt{5 + 2\sqrt{3}} \sin(\omega t + 20^\circ); \quad i \approx 2,91 \sin(\omega t + 20^\circ).$$

Как видим, такая, простая на первый взгляд, задача переливается в уравнение, которое заставит посидеть и подумать «как же оно решается?», а ведь это самое наипростейшее усложнение.

Теперь рассмотрим эту задачу с применением комплексных чисел, мы уже знаем, что такое комплексное число и в состоянии перевести в него уравнение синусоиды тока.

Итак:

$$i_1 = 2 \sin (\omega t + 30^\circ) = 2e^{j30^\circ} = 1,732 + j ; i_2 = 1 \sin (\omega t) = 2e^{j0^\circ} = 1 ,$$

сложим:

$$i = i_1 + i_2 = 1 + 1,732 + j \approx 2,91e^{j20^\circ} \approx 2,91 \sin (\sin \omega t + 20^\circ) .$$

Решение в 2 строки, а результаты те же. Проверим это на векторной диаграмме:

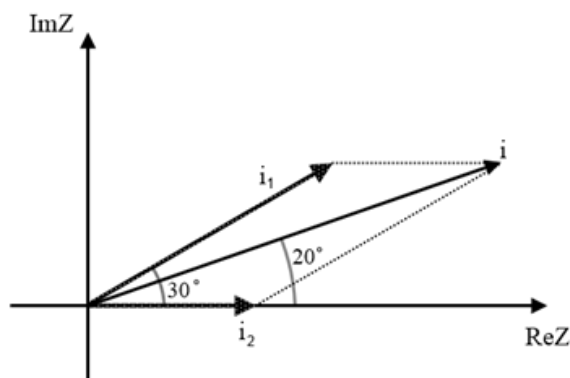

Рисунок 5. Векторная диаграмма

Выводы: На этом простейшем примере хорошо видно как комплексные числа упростили решение. Сейчас же ни одна задача в электротехнике не решается без них. Мнимые числа необходимая составляющая электротехники.

Литературы

1. Балк М.Б., Балк Г.Д., Полухин А.А. «Реальные применения мнимых чисел» // изд. «Радянська школа», 1988 г.
2. Мацкевич И.Ю. «Высшая математика приложения в физике и электронике» учебно-методическое пособие// МГВРК Минск 2008 г.
3. M Dosanov, G Nafasov, R Khudoykulov “A new interpretation of the proof of binary relations and reflections” International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 2023/4/26, Том-1, Страницы 30-42.
4. Жамуратов, К., Умаров, Х. Р., & Турдимуродов, Э. М. (2024). *О решении методом регуляризации одной системы функциональных уравнений с дифференциальным оператором* (Doctoral dissertation, Белорусско-Российский университет)
5. Агафонов, А., Умаров, Х., & Душабаев, О. (2023). ДРЕНИРОВАНИЕ ПОЛУ БЕСКОНЕЧНОГО ВОДОНОСНОГО ГОРИЗОНТА ПРИ НАЛИЧИИ

ИСПАРЕНИЯ. *Евразийский журнал технологий и инноваций*, 1(6 Part 2), 99-104.

6. Narjigitov, X., Jamuratov, K., Umarov, X., & Xudayqulov, R. (2023). SEARCH PROBLEM ON GRAPHS IN THE PRESENCE OF LIMITED INFORMATION ABOUT THE SEARCH POINT. *Modern Science and Research*, 2(5), 1166-1170.

7. Агафонов, А., Душабаев, О., & Умаров, Х. (2023). СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД В МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКЕ. *Евразийский журнал технологий и инноваций*, 1(6 Part 2), 93-98.

8. Умаров, Х.Р. Решение задачи о притоке к математическому совершенному горизонтальному дренажу / Х.Р.Умаров, К.Жамуратов // Актуальные направления научных исследований XXI века: теория и практика. – 2015. – № 3 (8-4). – С. 303–307.

9. U Xabibullo, X Rustamjon, O Islom GAMMA FUNKSIYANING FUNKSIONAL XOSSALARI Yosh Tadqiqotchi Jurnal 1 (3), 74-78

10. ЖАМУРАТОВ, К., УМАРОВ, Х. Р., & АЛИМБЕКОВ, А. Решение одной задачи движения грунтовых вод в области с подвижной границей при наличии испарения. *НАУЧНЫЙ АЛЬМАНАХ Учредители: ООО "Консалтинговая компания Юком"*, 81-84.

11. ХР Умаров, ЖТ Қурбонов НАТУРАЛ СОНЛАР ДАРАЖАЛАРИ ЙИЎИНДИСИНИ ТОПИШ *Involta Scientific Journal* 1 (6), 439-452

12. К Жамуратов, ФШ Исматуллаев Об автомодельном решении задачи нестационарного движения грунтовых вод вблизи водохранилища при наличии нелинейного испарения - *Научный альманах*, 2018

13. К Жамуратов, ХР Умаров ЧИСЛЕННОЕ И АВТОМОДЕЛЬНОЕ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧИ О ДИНАМИКЕ ГРУНТОВЫХ ВОД ПРИ НАЛИЧИИ НЕЛИНЕЙНОГО ИСПАРЕНИЯ научных исследований XXI века: теория и практика, 2015

VIRTUAL TA'LIM TEXNOLOGIYASI YORDAMIDA O'QITISH METODIKASINI SHAKLLANTIRISH

Bozorov Jasurbek Sadillayevich

*A.Avloniy nomidagi Pedagoglarni kasbiy rivojlantirish
va yangi metodikalarga o‘rgatish milliy-tadqiqot instituti
“Pedagogik xizmatlar” markazi birinchi toifali mataxassisi*

Abdusamatov Abdurasul Abduqahhor o‘g‘li

*University of management and future
technologies universiteti 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada virtual ta’limning metodik imkoniyatlarini shakllantirishning mazmuni va vazifalari, Virtual ta’lim muhiti va virtual texnologiyalar visual tasvirlarni ob’ektiv haqiqat bilan bog‘lash uchun yangi omillarni yaratib, bular makon ko‘lami, vaqt ko‘lami, vaqtning teskari aylanishi, real bo‘lmagan vaziyatlarni modellashtirish singari omillar bilan tavsiflanadi..

Kalit so‘zlar: Virtual ta’lim texnologiyasi, Virtual ta’lim muhiti, Virtual o‘quv muhiti, Interaktivlik, Virtual ta’lim jarayonini boshqaruvchi tizimlar

Аннотация. В данной статье содержание и задачи формирования методологических возможностей виртуального образования, Виртуальная образовательная среда и виртуальные технологии создают новые факторы связи визуальных образов с объективной реальностью, это масштаб пространства, масштаб времени, время характеризуется такими факторами, как инверсия, моделирование нереалистичных ситуаций.

Ключевые слова: Виртуальные образовательные технологии, Виртуальная образовательная среда, Виртуальная образовательная среда, Интерактивность, Виртуальные системы управления образовательным процессом

Abstract. In this article, the content and tasks of forming the methodological possibilities of virtual education, virtual educational environment and virtual technologies create new factors for the connection of visual images with objective reality, this is the scale of space, the scale of time, time is characterized by such factors as inversion, modeling of unrealistic situations.

Keywords: Virtual educational technologies, Virtual educational environment, Virtual educational environment, Interactivity, Virtual educational process management systems.

Kirish. Talabalar an’anaviy usuldagi har qanday ta’limga qaraganda ancha boy va murakkabroq bo‘lgan yangi aloqa vositalari tomonidan yaratilgan “o‘ziga xos” bilim maydonida yashaydilar. Axborotlashuv ustuvorliklarining paydo bo‘lishi bilan irtual ta’lim asta-sekin o‘z-o‘zini tarbiyalashga qaytishi mumkin. Multimedia ta’lim mahsulotlarini joriy etish nafaqat ta’lim muassasalari tomonidan amalga

oshiriladi, shuning uchun o‘quv jarayoni bevosita ijtimoiy muassasadan tashqarida, balki “kompyuter bilan” yakka tartibda amalga oshirilishi mumkin. Virtual ta’lim masofaviy ta’lim bilan chambarchas bog‘liq, lekin u bilan cheklanib qolmaydi. U o‘qituvchilar, talabalar va o‘rganilayotgan ob’ektlarning odatiy yuzma-uz muloqotida paydo bo‘lishi mumkin (va sodir bo‘ladi). Masofaviy ta’lim texnologiyalari talabalar, o‘qituvchilar, mutaxassislar va bir-biridan uzoqda joylashgan axborot majmualarining o‘zaro foydalanish imkoniyatini oshirish orqali kunduzgi ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish imkonini beradi. Virtual ta’limning, shuningdek, umuman insonni tarbiyalashning asosiy maqsadi -insonning real dunyoda o‘z taqdirini, shu jumladan virtual tarkibiy qismini aniqlash va unga erishishdir.

Tadqiqot materiallari va metodologiyasi

Avvalo, ushbu kontseptsyani tushunish va talqin qilishni chalkashtirib yuboradigan “virtual ta’lim” atamasining ikki tomonlama tushunilishini ta’kidlash kerak. Virtual ta’lim deganda nafaqat masofaviy telekommunikatsiya ta’limi, balki “ta’lim sub’ektlari va ob’ektlarining o‘zaro ta’siri jarayoni va natijasi, ularni yaratish bilan birga, o‘ziga xosligi ushbu ob’ektlar va sub’ektlar tomonidan aniq belgilanadi”[2]. Tasavvur qilish mumkinki, birinchi tushuncha virtual muhit tomonidan olib boriladigan “virtual ta’lim” ning tor ma’nosini o‘z ichiga oladi. “Virtual ta’lim” ning ikkinchi tushunchasi keng ma’noda virtual maydon, o‘zaro ta’sir sub’ektlarining o‘zaro ta’sirini belgilovchi virtual ta’lim maydoni, tashuvchisi turli xil elektron va og‘zaki, bosma aloqalar bo‘lgan virtual ta’lim maydoni sifatida ta’riflanadi. Agar biz ta’limni ijtimoiy o‘zaro ta’sir jarayoni deb hisoblasak, u virtual jarayon bo‘ladi: “Agar bir yoki bir nechta o‘zaro ta’sir qiluvchi ob’ektlar (talaba, o‘qituvchi) faoliyatning o‘zaro ta’siri sub’ektlari sifatida harakat qilsalar, u holda bu o‘zaro ta’sir ularning virtual manbai bo‘ladi. Bir xil sub’ektlarning ushbu o‘zaro ta’sirdan oldingi holatidan farq qiladigan holat” [3]. Ya’ni, ta’lim jarayonini amalga oshirish virtual muhitni qayta qurishdir. Ammo, haqiqiy jamiyatdagi ta’lim haqiqiy institutning barqaror maqomiga ega bo‘lganligi sababli, bizning vazifalarimiz faqat zamonaviy tadqiqotlarda ta’limni virtualizatsiya qilish deb ataladigan mavjud virtual jarayonni virtualizatsiya qilish tavsifini o‘z ichiga oladi.

Virtual ta’lim muhiti. Virtual ta’lim sohasi - tashqi dunyoga keng tarqalib, hissiy, intellektual va intellectual qobiliyatini ishlatadigan o‘quvchining faoliyati orqali o‘zining tashqi sohalarini kashf eta oladigan makondir.

Virtual o‘quv muhiti

- Bu o‘quv jarayonining barcha ishtirokchilari tomonidan ta’lim maqsadlarida tashkil etilgan va foydalaniladigan mahalliy, korporativ va global kompyuter tarmoqlarining axborot mazmuni va kommunikativ imkoniyatlarini o‘z ichiga oladi;

- O‘quv jarayonining barcha ishtirokchilarini samarali muloqot qilish uchun yaratilgan va ishlab chiqilgan; Ta’lim olishning an’anaviy usullaridan farqli o‘laroq, ta’lim kommunikatsiyaning tabiati, bilvosita, ham uzoq, ham an’anaviy tarzda “ko‘zdan-ko‘zga” olib boriladi. Virtual ta’lim muhiti tezkor o‘sib borayotgan, ko‘p bosqichli va ko‘p funksional tizimni birlashtiradi:

1) asinxron individual ta’limning ochiq modeli doirasida o‘quv jarayonida ishtirokchilarning o‘zaro aloqalariga xos innovatsion va an’anaviy texnologiyalar;

2) axborot resurslari: ma’lumotlar bazalari va ma’lumotlar, kutubxonalar, elektron o‘quv material lari va h.k;

3) zamonaviy dasturiy ta’minot: dasturiy ta’minot kabinalari, elektron aloqa.

Ma’lumot va trening (turli xil ta’lim ma’lumotlarining shakllarida taqdim etilgan); Aloqa (o‘quv jarayoni ishtirokchilari bilan muloqotda bo‘ladi); Nazorat va ma’muriy (bilim, ko‘nikma va boshqaruv darajasini nazorat qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar ko‘rilmoqda). Virtual ta’lim muhitida informatika va axborot texnologiyalari fani o‘qituvchisining o‘rni quyidagilardan iborat:

- informatika va axborot texnologiyalari fani o‘quv jarayonining tashkilotchisi, bilim oluvchisi va o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini baholaydi, innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda virtual o‘qitish muhitida o‘qitish ishlarini olib boradi. [4] Maslahatchi, trening va postdan keyin o‘qitish jarayonida professional pedagogic yordamni tashkil etishi zarur;

O‘quvchi moslashuvchanligi quyidagicha ko‘rsatib o‘tilgan: Barchasi trenajor Internet texnologiyalari orqali amalga oshirilganligi uchun qulay joyga joylashadi; O‘quvchilar ta’lim muassasalariga joylashtirilishidan masofa samarali o‘quv jarayoni uchun to‘sqinlik qilmaydi; O‘zlari uchun qulay vaqtda qatnashadi. Har bir inson o‘z biologik “soatiga” ega va ularga qarab sinflar vaqtini tanlashi va o‘zgartirishi mumkin: O‘z didaktikasini qurish orqali o‘tilgan nazariy va amaliy mashg‘ulot jarayonlarini qayta ko‘rib chiqadi, avvalgi darslardagi saqlangan materiallarga murojaat qila oladi va o‘qituvchi bilan virtual makon orqali bog‘lana oladi; Muayyan bo‘limlarga konsentratsiyalash, har bir bo‘limni, modulni va zarur bo‘lgan vaqtni blokirovkalash. Shunday qilib, uni tezroq qilish orqali vaqtni tejash mumkin; O‘quv mashg‘ulotlarini amalga oshirish uchun talaba va ta’lim tizimining xarajatlari ta’lim sohasi, vaqt va texnik resurslardan samarali foydalanish maqsadida kamayadi. O‘quv-uslubiy majmuani tayyorlash, virtual o‘quv muhiti atrofidagi materiallarni joylashtirish; O‘quv jarayoni virtual o‘quv muhitida qanday amalga oshirilishini, o‘qituvchilar dars materiallari bilan qanday tanishishi, topshiriqlarni

qanday topshirishlari, forumlarda ishtirok etishlari, muloqot qilishlari va boshqalar bilan tanishishlari uchun tanishtiruvchi tashkiliy darsni o‘tkazish; Kelajakdagi professional faoliyat muhitida o‘rganish - o‘quv muhitida ta’lim olish; Kurs materiallari samaradorligini kuzatish; O‘quvchilarning mustaqil ishi bo‘yicha topshiriqlarni bajarilishini nazorat qilish; Kollektiv muhokamalarda ishtirok etish, forumlar va suhbatlar, veb- eminarlar, vebkvestlar; Munozaralarni, yuzaga kelgan savollarga javoblarni umumlashtirish; O‘qituvchilar bilan forum, lahzali xabar almashish tizimi, Skype va boshqalar orqali muloqot qilish; Virtual o‘quv muhitining innovatsion salohiyatidan amaliy foydalanish:

O‘quv jarayonlarini zarur o‘quv materiallari bilan ta’minlash; o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlar; trening tizimidagi boshqaruv axborotlarini almashish; aloqa uchun xalqaro axborot tarmoqlaridan foydalanish, professional pedagogik yordamni amalga oshirish, axborotni o‘zlashtirishni nazorat qilish; Virtual ta’lim muhiti, birinchi navbatda, mehnat muhiti va innovatsion ta’lim faoliyatiga aylanadi: “Doingle learning!” – “Doing o‘rganing!” (Dewey printsipi, XIX asr); amaliyoti davomida o‘z tajribangizni qurish; O‘qituvchini malakasini oshirish, nou-xauga ega bo‘lish va o‘z faoliyatining natijalarini tezda baholash va zamonaviy asbob-skunalar va texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘qitishning afzalliklarini o‘rganish imkoniga ega bo‘lganligi sababli o‘qituvchini muvaffaqiyatli vaziyatga qo‘yish.

O‘qituvchilar, murabbiylar, ma’murlar bilan muntazam aloqada bo‘lish jarayonida yangi ta’lim shakliga moslashish va kasbdagi virtual ta’lim muhiti innovatsion salohiyatidan foydalanish jarayonlarini tushunish; Talaba va umuman tizim o‘rtasida axborot almashinuviga tayanish; Ko‘p tomonlama o‘zaro ta’sirni amalga oshirish. Hosildorlik va samaradorlik O‘qituvchining mustaqil va ongli ravishda o‘qitish kursini tanlaganligi, o‘z kasbiy malakasi bo‘yicha o‘z baholariga asoslanib, pedagogik amaliyotda qo‘llaniladigan ma’lum professional bilimlar va ko‘nikmalarga, hosildorlik va o‘quv samaradorligining boshqa ta’lim shakllariga nisbatan taqqoslanadigan darajada ortib borishi zarurligiga asoslantirilgan holda belgilanadi.

Virtual ta’lim muhitida o‘qituvchi virtual o‘quv muhiti metodikasi

Virtual ta’lim muhitida o‘qituvchi, uning roli: Yangi aloqa shaklida - asenkron “suhbat”da virtual munozaralar boshqacha tarzda amalga oshiriladi va muloqotda aks ettirish qobiliyatini rivojlantirish uchun qo‘shimcha vosita sifatida xizmat qiladi, talabalarning mantiqiy va mavhum fikrlash darajasini oshiradi; Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish (masalan, loyiha metodologiyasi) – virtual uyushmalarni o‘rganish uchun muhim bo‘lgan nazariy asoslardan biri sifatida; Zamonaviy ta’lim asoslarini qo‘llash (individualizatsiya - bugungi kunda

o‘rganishning ustuvor yo‘nalishi sifatida, amaliy mashg‘ulotlar - uzluksiz ta‘lim tizimi va malakali rivojlanish tizimining o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalari bilan samarali kombinatsiyasi sifatida, virtual jamoalarning har bir a‘zosiga innovatsion ish uchun o‘ziga xos traektoriya yaratish imkonini beradi); Texnologik, ma‘muriy va moliyaviy imkoniyatlarni hisobga olgan holda pedagogik Internet muhitini yaratishda; O‘quvchilarning shaxsiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda, individual farqlarga moslashish va yangi kontseptsiyani va o‘qitish metodologiyasini ishlab chiqishni talab etadigan virtual moslashuv muhitini yaratish jarayonida; Ushbu yangi virtual maydonlarning professional faoliyatini yo‘naltirish va pedagogic qo‘llab-quvvatlash uchun virtual assotsiatsiyalar va an‘anaviy jamoalarning turli shakllari bilan bog‘liq. Virtual ta‘lim muhitida o‘qituvchi (virtual o‘qituvchi), an‘anaviy muhitda o‘qituvchilik faoliyati o‘rtasidagi farqlar:

Xulosa. Ular asta-sekinlik bilan an‘anaviy ishlarga olib keladigan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o‘zlashtirish orqali o‘zlarining ham, o‘quvchilarning nazarida ham pedagogic vakolatini oshiradilar. Tezkor seminar real vaqtda o‘tkaziladi: o‘qituvchi va talabalar bir vaqtning o‘zida suhbatga kirishadi va muhokama (yoki o‘qituvchi taklif qilayotgan qo‘shma faoliyatning boshqa turi) barcha ishtirokchilar tomonidan odatda bir soat ichida o‘tkaziladi. Belgilangan vaqtda ishtirokchilar bir-biriga “kirish”, “ko‘rish” va real vaqtda muloqot qilishlari mumkin. Shunday qilib, har bir ta‘lim guruhida ishlash hissi bor. Ayni davrda sun‘iy neyron tarmoqlar va ularni rivojlanish masalalari doimo ko‘p o‘rganilayotgan va tanqidlarga uchrayotgan dolzarb masalalardan sanaladi. Biroq u oziga xos tezlik va maromda rivojlanib bormoqda. Ayrim insonlarning fikriga qaraganda ancha tez, soha vakillarini fikriga ko‘ra sekin rivojlanmoqda. Shunga qaramay, neyron tarmoqlar allaqachon boshqaruv tizimlarida, namunalarni (obrazilarni) aniqlashda, uy ro‘zg‘ori ishlarida muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda. Sog‘liqni saqlash tizimida bashorat qilish va diagnostika, ya‘ni an‘anaviy hisobkitoblar juda qiyin bo‘lgan joylarda juda muvaffaqiyatli amalga oshmoqda. Afsuski, bunday muammolar uchun optimal echimlar hali yetarlicha topilmagan. Turli xil yondashuvlarni (shu jumladan neyron tarmoqlaridan foydalanmasdan) qiyosiy o‘rganish aniq xulosalarga olib kelmayapti. Ko‘rinib turibdiki, bunday vaziyatda barcha mavjud yondashuvlarning imkoniyatlari, zaruriy shartlari va ko‘lamini tushunish va intellektual tizimlarni yanada rivojlantirish uchun ularning afzalliklarini maksimal darajada oshirish kerak. Bunday harakatlar sun‘iy neyron tarmoqlarni boshqa texnologiyalar bilan birlashtirgan mutlaqo yangi algoritmlarni yaratishni talab qiladi.

References

1. Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. Masofali o‘qitish nazariyasi va amaliyoti. Monografiya. T.: Fan. 2009. -146 b.
2. Abduqodirov A.A., Toshtemirov D.E. Ta’lim muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. Monografiya. Guliston: “Universitet”, 2019. - 232 b.
3. D.E.Toshtemirov., Niyozov M.B, Yuldashev U.A., Sherali's, S. I. (2020). Resource support of distance course information educational environment. Journal of Critical Reviews, 7(5), 399-400.
4. D.B.Abduraximov, D.E.Toshtemirov. Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2020. - 224 b.
5. Astlyayner, G. masofadan o‘qitish WWW orqali: Ijtimoiy va hissiy jihatlar G.Astlyayner // Internetda gumanitar tadqiqotlar; tomonidan. A.E. Voyskunsky. - M.: Mozhaish-Terra, 2000. - S. 333-367. 5. Atanov, G.
6. Toshtemirov D.E. Ta’lim portali: yaratish tamoyillari, mazmuni va foydalanish metodikasi. Monografiya. Guliston: Universitet. 2015. -156 b.
7. Yuldashev U.A., Xudoyberdiev M.Z., Axmedov T.B. O‘quv jarayonining sifatini oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 3. – C. 1262-1268.
8. Хуторской А.В. О виртуальном образовании / А.В. Хуторской // Дистанционное и виртуальное обучение: Дайджест рос и зарубеж. прессы. - 2000. - № 1. - С. 25-27.
9. Yuldashev Ulmasbek Abdubanapovich, va Samatboyeva Marjona Baxtiyor qizi. “Raqamli texnologiyalarining ta’lim sohasida qo‘llanilishi”. science and innovation 1.b3 (2022): 110-113.
10. Elektron ta’lim bo‘yicha Xusan Xolmuratovich Muratovning shaxsiy blogi.
x.muratov@cspi.uz
11. Internet sayti. <https://www.netinbag.com/hi/education/what-is-virtual-education.html>
12. Гулямов, С. С., Шермухамедов, А. Т., & Хайитматов, У. Т. Опыт развития искусственного интеллекта в Китае.
13. Xalilov, D. (2022). sun’iy intellekt va radial neyron tarmoqlarning matematik asoslari. Science and innovation, 1(A6), 664-671.
14. Sotvoldiev A D. (2022). Mashinali o‘qitish va sun’iy intellektning amaliy sohalarida qo‘llanish tendensiyalari. Youth, science, education: topical issues, achievements and innovations, 1(5), 85-91.
15. Васенков, Д. В. (2007). Методы обучения искусственных нейронных сетей. Компьютерные инструменты в образовании, (1), 20-29.

16. Tojimamatov I.N, (2022). Ijtimoiy tarmoqning ijtimoiy muammolari, 4(1), 702-705, (2021). Рақамли иқтисодиётда big data технологияси, 420-430.

17. Mamatov N & Mamadjonov A (2023) Suniy neyron tarmoqlari ma ularning asosiy turlari. Informatika va Axborot texnologiyasi 1(2), 121-124.

YOSHLARNI INNOVATSION G‘OYALAR VA INTELEKTUAL BOSHQARUV KOMPYUTER TIZIMLARI ORQALI REALIZATSIYALASH

Nishonova Ro‘zixon G‘anisher qizi,

Andijon mashinasozlik instituti,

Intelektual boshqaruv va Kompyuter tizimlari fakulteti

Axborot tizimlari va texnologiyalari yo‘nalishi k-90-21gurux talabasi

Ilmiy raxbar: Atajonova Saidaxon Borataliyevna

Axborot texnologiyalari kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Yoshlar va innovatsiyalar o‘rtasidagi munosabat juda muhim va ko‘p jihatdan o‘zaro bog‘liqdir. Yoshlar, yangi g‘oyalar, texnologiyalar va yondashuvlarni qabul qilishda juda faol qatnashadilar. Ularning innovatsion fikrlash qobiliyati, zamonaviy texnologiyalarni tezda o‘zlashtirish qobiliyati va ijtimoiy muammolarni hal qilishga bo‘lgan qiziqishi innovatsiyalarning rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

Абстрактный: Отношения между молодежью и инновациями очень важны и взаимосвязаны во многих отношениях. Молодые люди очень активно перенимают новые идеи, технологии и подходы. Их способность к инновационному мышлению, способность быстро осваивать современные технологии, заинтересованность в решении социальных проблем во многом способствуют развитию инноваций.

Abstract: The relationship between youth and innovation is very important and interrelated in many ways. Young people are very active in adopting new ideas, technologies and approaches. Their ability to think innovatively, the ability to quickly master modern technologies, and their interest in solving social problems greatly contribute to the development of innovations.

Kalit so‘zlar: g‘oyalar, innovatsiyalar, muammolar, o‘zgarishlar, boshqarish taxlil qilish yangi inovatsiyalar, ta’lim jarayonlari va kamchiliklar.

Ключевые слова: идеи, инновации, проблемы, изменения, управленческий анализ новых инноваций, процессы обучения и недостатки.

Key words: ideas, innovations, problems, changes, management, analysis of new innovations, learning processes and shortcom

Yoshlar va innovatsiyalar o‘rtasidagi asosiy munosabatlar:

1. Yangi g‘oyalar: Yoshlar ko‘pincha yangilikka ochiq bo‘lib, mavjud muammolarni hal qilish uchun yangi yondashuvlarni taklif etadilar.
2. Texnologik qobiliyat: Zamonaviy yoshlar texnologiyalarni osonlik bilan o‘zlashtiradilar, bu esa innovatsion yechimlarni yaratishda muhim ahamiyatga ega.
3. Ijtimoiy o‘zgarishlar: Yoshlar ijtimoiy muammolarga e‘tibor qaratadilar va ularni hal qilish uchun innovatsion loyihalarni amalga oshiradilar.
4. Tarmoq va hamkorlik: Yoshlar o‘rtasida tarmoqlarni yaratish va hamkorlik qilish innovatsion g‘oyalarni rivojlantirishga yordam beradi.
5. Ta‘lim va o‘qitish: Innovatsion ta‘lim usullari yoshlarni yangi fikrlash tarziga o‘rgatadi va ularni kelajakdagi innovatorlarga aylantiradi.
6. Ishlab chiqarish va tadbirkorlik: Yosh tadbirkorlar yangi mahsulotlar va xizmatlarni yaratishda innovatsiyalarni qo‘llaydilar.

Yoshlarning innovatsiyalarga bo‘lgan qiziqishi va ishtiroki jamiyatning rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, yoshlarni qo‘llab-quvvatlash va ularga imkoniyatlar yaratish, kelajakdagi innovatsion yechimlarning rivojlanishini ta‘minlaydi.

Kompyuter tizimlari zamonaviy hayotda muhim rol o‘ynaydi. Ularning asosiy vazifalari va roli quyidagilardan iborat:

1. Ma‘lumotni saqlash va qayta ishlash: Kompyuter tizimlari katta hajmdagi ma‘lumotlarni tez va samarali saqlash, tahlil qilish va qayta ishlash imkonini beradi.
2. Avtomatlashtirish: Turli sohalarda jarayonlarni avtomatlashtirish orqali inson mehnatini yengillashtiradi, vaqtni tejaydi va xatolarni kamaytiradi.
3. Aloqa va axborot almashinuvi: Internet va boshqa tarmoqlar orqali odamlar o‘rtasida tezkor aloqa o‘rnatish imkonini beradi.
4. Tadqiqot va rivojlanish: Ilm-fan va texnologiya sohalarida yangi kashfiyotlar qilishda kompyuter tizimlari muhim vosita hisoblanadi.
5. Ta‘lim: Ta‘lim jarayonlarini yanada samarali va qiziqarli qilishda kompyuter tizimlari foydalaniladi, masalan, onlayn ta‘lim platformalari orqali.
6. Biznes va iqtisodiyot: Kompyuter tizimlari biznes jarayonlarini optimallashtirish, moliyaviy hisobotlar tayyorlash va marketing strategiyalarini ishlab chiqishda yordam beradi.
7. Xavfsizlik: Ma‘lumotlarni himoya qilish va xavfsizlik tizimlarini boshqarish uchun kompyuter tizimlari zarur.

Umuman olganda, kompyuter tizimlari hayotimizning turli jabhalarida muhim vosita bo‘lib, ularning roli har kuni ortib bormoqda.

Innovatsion g‘oyalarni rivojlantirish — bu yangi fikrlarni, mahsulotlarni yoki jarayonlarni yaratish va ularni amalga oshirish jarayonidir. Bunda bir nechta muhim bosqichlar mavjud:

1. G‘oya yig‘ish: Boshqalar bilan Brainstorming o‘tkazish, tadqiqotlar olib borish va mavjud muammolarni aniqlash orqali yangi g‘oyalarni yig‘ish.
2. Tahlil va baholash: Yig‘ilgan g‘oyalarni tahlil qilish, ularning imkoniyatlari va xavflarini baholash.
3. Prototip yaratish: Eng yaxshi g‘oyalarni amalga oshirish uchun prototiplar yoki dastlabki modellar yaratish.
4. Sinov va takomillashtirish: Prototiplarni sinab ko‘rish, foydalanuvchilardan fikr olish va kerak bo‘lsa, g‘oyani takomillashtirish.
5. Amalga oshirish: Tayyor mahsulotni bozorga chiqarish yoki yangi jarayonni joriy etish.
6. Monitoring va baholash: Innovatsiyaning samaradorligini kuzatish va natijalarni baholash.

Innovatsion g‘oyalarni rivojlantirishda jamoaviy ish, kreativlik va ochiq fikr muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, texnologik yutuqlar va zamonaviy trendlarni kuzatib borish ham zarur.

Intelektual boahqaruv tizimlarini joriy qilish — bu tashkilotlar va korxonalar uchun muhim jarayon. Bunday tizimlar qaror qabul qilishni, resurslarni boshqarishni va umumiy samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Quyida intellektual boahqaruv tizimlarini joriy qilishning asosiy bosqichlari keltirilgan:

1. Ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish:
 - Tashkilot ichidagi va tashqaridagi ma’lumotlarni to‘plash.
 - Ma’lumotlarni tahlil qilib, zaruriy bilimlarni ajratish.
2. Strategiya ishlab chiqish:
 - Boshqaruv tizimining maqsadlarini belgilash.
 - Tizimni joriy etish uchun strategik reja tayyorlash.
3. Texnologiyalarni tanlash:
 - Tizimni qo‘llab-quvvatlash uchun zarur bo‘lgan texnologiyalarni aniqlash.
 - Dasturiy ta’minot va platformalarni tanlash.
4. Tizimni joriy etish:
 - Tanlangan texnologiyalar asosida tizimni o‘rnatish.
 - Tizimning barcha jihatlarini sinovdan o‘tkazish.
5. Xodimlarni o‘qitish:
 - Xodimlarga yangi tizimdan qanday foydalanishni o‘rgatish.
 - O‘qitish jarayonida xodimlarning fikrlarini inobatga olish.

6. Monitoring va baholash:

- Tizimning samaradorligini doimiy ravishda kuzatib borish.
- Olingan natijalarni tahlil qilib, kerakli o‘zgarishlarni amalga oshirish.

7. Doimiy rivojlantirish:

- Tizimni yangilab turish va yangi texnologiyalarni qo‘shish.
- Foydalanuvchilarning fikr-mulohazalarini inobatga olib, tizimni takomillashtirish.

Intelektual boshqaruv tizimlari tashkilotlarning raqobatbardoshligini oshirishga, bilimlarni boshqarishga va innovatsion jarayonlarni qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi.

"Innovatsiya" tushunchasi yangilik, yangicha g‘oya yoki jarayonlarni ifodalaydi. Bu so‘z, odatda, yangi mahsulotlar texnologiyalarni yaratish va joriy etishga qaratilgan faoliyatni anglatadi. Innovatsiya iqtisodiy o‘rish, raqobatbardoshlik va ijtimoiy rivojlanish uchun muhim omil hisoblanadi.

Innovatsiya bir necha turga bo‘linishi mumkin:

1. Mahsulot innovatsiyasi: Yangi yoki takomillashtirilgan mahsulotlarni ishlab chiqish.
2. Jarayon innovatsiyasi: Ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish jarayonlarini yaxshilash.
3. Biznes-model innovatsiyasi: Yangi biznes-modellarni yaratish yoki mavjudlarini o‘zgartirish.
4. Ijtimoiy innovatsiya: Ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan yangi g‘oyalar va yechimlar.

Innovatsiya, shuningdek, ilm-fan va texnologiya sohalarida ham muhim ro‘l o‘ynaydi, chunki u yangi bilimlarni qo‘llash va rivojlantirishga yordam beradi.

Yoshlar uchun innovatsion g‘oyalarni yaratish jarayoni bir nechta bosqichlardan iborat. Quyida ushbu jarayonni batafsil ko‘rib chiqamiz:

| 1. Muammo aniqlash

- Yoshlar o‘rtasida mavjud muammolarni aniqlang. Bu sohalar ta’lim, sog‘liqni saqlash, ekologiya yoki ijtimoiy muammolar bo‘lishi mumkin.
- Yoshlar bilan suhbatlashish va ularning fikrlarini eshitish.

| 2. Tadqiqot o‘tkazish

- Muammo haqida batafsil ma’lumot to‘plang. Mavjud yechimlarni va ularning kamchiliklarini tahlil qiling.
- O‘xshash muammolarni hal qilayotgan boshqa mamlakatlar yoki tashkilotlarning tajribasini o‘rganing.

| 3. Ijodiy fikrlash

- Brainstorming sessiyalarini o‘tkazing. Yoshlar o‘z g‘oyalarni erkin ifoda etishlari uchun qulay muhit yarating.

- Turli fikrlarni birlashtirib, yangi g‘oyalarni ishlab chiqing.

| 4. G‘oyalarni baholash

- Taklif etilgan g‘oyalarni samaradorligi, amalga oshirish mumkinligi va ijtimoiy ta’siri bo‘yicha baholang.

- G‘oyalarni ustuvorliklar bo‘yicha tartiblang.

| 5. Prototip yaratish

- Eng yaxshi g‘oyalar asosida prototip yoki dastlabki model yarating.

- Yoshlar bilan birgalikda sinovdan o‘tkazing va takliflar oling.

| 6. Sinov va takomillashtirish

- Prototipni real sharoitlarda sinovdan o‘tkazing.

- Foydalanuvchilardan fikr-mulohazalar oling va kerakli o‘zgarishlarni kiriting.

| 7. Amalga oshirish

- Tayyor g‘oyani amalga oshirish uchun reja tuzing.

- Resurslar va hamkorlarni jalb qiling.

| 8. Monitoring va baholash

- Amalga oshirilgan loyiha natijalarini kuzatib boring.

- Olingan natijalarni tahlil qilib, kelgusi loyihalar uchun tajribani yig‘ing.

| 9. Tarqatish

- Muvaffaqiyatli g‘oyalarni keng jamoatchilikka taqdim eting.

- Yoshlarni jalb qilish va ularni yangi g‘oyalarni yaratishga rag‘batlantirish uchun seminarlar va treninglar o‘tkazing.

Bu jarayon yoshlarni innovatsion fikrlashga rag‘batlantiradi va ularning g‘oyalarni amalga oshirish imkoniyatini oshiradi.[1;2020]

Intelektual boshqaruv tizimlari (IBT) – bu ma’lumotlarni yig‘ish, tahlil qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini avtomatlashtirishga mo‘ljallangan tizimlardir. Ularning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. Ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish: IBTlar katta hajmdagi ma’lumotlarni to‘playdi va tahlil qiladi, shunda foydali ma’lumotlar ajratib olinadi.

2. Qaror qabul qilish: Tizimlar ma’lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilishda yordam beradi, bu esa inson resurslarini tejashga imkon yaratadi.

3. O‘z-o‘zini o‘rganish: Intelektual tizimlar sun‘iy intellekt va mashinani o‘rganish texnologiyalaridan foydalanib, o‘z tajribasidan o‘rganadi va vaqt o‘tishi bilan yaxshilanadi.

4. Moslashuvchanlik: IBTLar turli sharoitlarga moslashish qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak, bu esa ularning samaradorligini oshiradi.

5. Interaktivlik: Foydalanuvchilar bilan o‘zaro aloqada bo‘lish va ularning talablariga javob berish qobiliyati.

6. Integratsiya: IBTLar boshqa tizimlar bilan integratsiyalashgan holda ishlay olishi kerak, bu esa ma’lumotlarning bir joyda to‘planishini ta’minlaydi.

7. Xavfsizlik va maxfiylik: Ma’lumotlarni himoya qilish va foydalanuvchilarning maxfiyligini saqlash juda muhimdir.

8. Foydalanuvchi interfeysi: Tizimning qulay va intuitiv interfeysi foydalanuvchilarga samarali ishlash imkonini beradi.

Bu tamoyillar intellektual boshqaruv tizimlarining samaradorligi va muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarurdir.

Innovatsion ta’lim dasturi – bu ta’lim jarayonini yangilash va takomillashtirish maqsadida ishlab chiqilgan strategiyalardan iborat. Bunday dasturlar o‘quvchilarning ijodkorligini, tanqidiy fikrlashini va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Innovatsion ta’lim dasturining asosiy jihatlari:

1. Interaktiv o‘qitish metodlari: O‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydigan usullar, masalan, guruhli ishlar, muhokamalar va loyihalar.

2. Texnologiyalarni qo‘llash: Zamonaviy texnologiyalar, masalan, onlayn platformalar va raqamli resurslardan foydalanish.

3. Shaxsiylashtirilgan ta’lim: Har bir o‘quvchining individual ehtiyojlariga mos ravishda ta’lim berish.

4. Ijodkorlik va innovatsiyalarni rag‘batlantirish: O‘quvchilarda yangi g‘oyalar va yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantirish.

5. Transdistsiplinar yondashuv: Turli fanlarni birlashtirib, muammolarni kompleks tarzda hal qilish.

Bunday dasturlar ko‘plab mamlakatlarda amalga oshirilmoqda va ta’lim sifatini oshirishga yordam berishi kutilmoqda.

Amaliy mashg‘ulotlar va seminarlar ta’lim jarayonida muhim o‘rin tutadi. Ular o‘quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkonini beradi va ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

| Amaliy mashg‘ulotlar

- Ma’nosi: O‘quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyatini beruvchi mashg‘ulotlar.

- Maqsadi: O‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish, tajriba oltirish.

- Misollar: Laboratoriya ishlar, tajribalar, simulyatsiyalar.

| Seminarlar

• Ma’nosi: O‘quvchilar yoki mutaxassislar o‘rtasida ma’lumot almashish va muhokama qilish uchun tashkil etilgan yig‘ilishlar.

• Maqsadi: Yangi g‘oyalar va fikrlarni muhokama qilish, bilimlarni chuqurlashtirish.

• Misollar: Mavzuga oid taqdimotlar, guruh muhokamalari, ekspertlarning chiqishlari.

| Foydalari

- O‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi.
- Mustaqil fikrlash va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
- Tezkor va samarali bilim olish imkonini yaratadi.

Yoshlarni rag‘batlantirishda mentoring va tajriba almashish juda muhim rol o‘ynaydi. Bu jarayonlar orqali yoshlar o‘z maqsadlariga erishish, yangi ko‘nikmalarni o‘zlashtirish va o‘zlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

| Mentoring:

1. Yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish: Mentorlar yoshlarni o‘z tajribalari bilan yo‘naltirib, ularga qiyin vaziyatlarda qanday harakat qilishni o‘rgatadilar.

2. Motivatsiya: Mentorlar yoshlarni rag‘batlantirib, ularda ishonch va motivatsiya yaratishga yordam berishadi.

3. Tarmoq yaratish: Mentorlar o‘z tarmog‘i orqali yoshlarni boshqa mutaxassislar bilan tanishtirishlari mumkin.

| Tajriba almashish:

1. O‘qitish va o‘rganish: Yoshlar bir-birlari bilan tajriba almashish orqali yangi g‘oyalar va yondashuvlarni o‘rganadilar.

2. Hamkorlik: Guruhda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va jamoa ruhini oshirish imkonini beradi.

3. Muammolarni hal etish: Birgalikda muammolarni hal qilish orqali yoshlar yanada mustahkam fikrlash qobiliyatini rivojlantiradilar.

Yoshlarni rag‘batlantirishda bu ikki jarayonni birlashtirib, ularning shaxsiy va professional rivojlanishiga katta hissa qo‘shish mumkin.

Ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish qaror qabul qilish jarayonlarida muhim rol o‘ynaydi. Bu jarayonlar quyidagi bosqichlardan iborat bo‘lishi mumkin:

1. Ma’lumotlarni yig‘ish:

• Manbalarni aniqlash: Ma’lumotlar qayerdan olinadi? (so‘rovnomalar, statistik ma’lumotlar, tadqiqotlar va boshqalar).

- Yig‘ish usullari: Kvalitativ (intervyu, fokus-guruhlar) yoki kvantitativ (so‘rovnomalar, eksperimentlar) usullarni tanlash.

2. Ma’lumotlarni tahlil qilish:

- Tahlil metodlari: Statistik tahlil, grafiklar, diagrammalar va boshqa vizualizatsiya usullaridan foydalanish.

- Natijalarni taqqoslash: Olingan ma’lumotlarni avvalgi tadqiqotlar yoki nazariyalar bilan solishtirish.

3. Qaror qabul qilish:

- Xulosa chiqarish: Tahlil natijalaridan kelib chiqib, muammoni hal qilish yoki strategiyalarni ishlab chiqish.

- Amaliyotga tadbiq etish: Qarorlarni amalga oshirish va natijalarni kuzatish.

4. Monitoring va baholash:

- Natijalarni kuzatish: Qarorlarning samaradorligini baholash.

- O‘zgarishlar kiritish: Zarur bo‘lganda qarorlarga o‘zgartirishlar kiritish.

Ushbu jarayonlar orqali tashkilotlar va shaxslar ma’lumotlarga asoslangan, samarali qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

G‘oyalarni baholash mezonlari, natijalarni tahlil qilish va takomillashtirish jarayoni quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga olishi mumkin:

| 1. G‘oyalarni baholash mezonlari

- Innovatsionlik: G‘oya qanchalik yangi va noyob?

- Amalga oshirish imkoniyati: G‘oyani hayotga tadbiq etish qanchalik oson?

- Ijtimoiy ta’sir: G‘oya jamiyatga qanday foyda keltiradi?

- Moliyaviy barqarorlik: G‘oya iqtisodiy jihatdan qanchalik foydali?

- Barqarorlik: G‘oya uzoq muddatda qanday samaralar beradi?

2. Natijalarni tahlil qilish

- Ma’lumotlarni yig‘ish: G‘oyaning amalga oshirilishi davomida olingan natijalarni to‘plash.

- Tahlil usullari: Statistik tahlil, SWOT tahlili (kuchli va zaif tomonlar, imkoniyatlar va tahdidlar).

- Natijalarni solishtirish: Olingan natijalarni oldingi maqsadlar bilan taqqoslash.

| 3. Takomillashtirish

- Xulosa chiqarish: Tahlil natijalaridan kelib chiqib, g‘oyaning muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz jihatlarini aniqlash.

- Takliflar ishlab chiqish: G‘oyani yanada rivojlantirish uchun konkret takliflar tayyorlash.

• Qayta baholash: Takomillashtirilgan g‘oyani yana bir bor baholash va yangi mezonlarga asoslangan holda qayta ko‘rib chiqish.[2:1992]

Bu jarayonlar g‘oyalarni yanada samarali va foydali qilish uchun muhimdir. Har bir bosqichda jamoaning fikrini inobatga olish hamda tajribalarni baham ko‘rish g‘oyani yanada kuchaytiradi.

Xulosa. Yoshlarni Innovatsion G‘oyalar va Intellektual Boshqaruv Kompyuter Tizimlari Orqali Realizatsiyalash

Yoshlar jamiyatning eng faol va ijodkor qismi bo‘lib, ularning innovatsion g‘oyalari iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishda muhim rol o‘ynaydi. Bugungi kunda yoshlarning innovatsion g‘oyalarini amalga oshirish uchun zamonaviy texnologiyalar va intellektual boshqaruv tizimlari zarur. Ushbu tizimlar yoshlarning g‘oyalarini tez va samarali tarzda realizatsiyalash imkonini beradi.

1. Innovatsion G‘oyalar

Yoshlar tomonidan taklif etilgan innovatsion g‘oyalar ko‘pincha yangi texnologiyalar, ijtimoiy loyihalar yoki biznes modellarni o‘z ichiga oladi. Ushbu g‘oyalar, shuningdek, ekologik muammolarni hal qilish, ta’lim sifatini oshirish va sog‘liqni saqlash sohasida yangiliklar kiritish kabi sohalarni ham qamrab oladi.

2. Intellektual Boshqaruv Tizimlari

Intellektual boshqaruv tizimlari — bu ma’lumotlarni tahlil qilish, prognozlash va qaror qabul qilish jarayonlarini avtomatlashtirishga yordam beradigan dasturiy ta’minot va algoritmlardir. Ushbu tizimlar yoshlarning g‘oyalarini baholash, ularni amalga oshirish jarayonini rejalashtirish va nazorat qilishda muhim ahamiyatga ega.

3. Innovatsiyalarni Realizatsiyalash Jarayoni

Yoshlar g‘oyalarini amalga oshirish jarayonida quyidagi bosqichlar muhim:

- G‘oya ishlab chiqish: Yoshlar o‘z g‘oyalarini shakllantirib, ularni aniq formatga keltirishi kerak.
- Tahlil va baholash: Intellektual boshqaruv tizimlari yordamida g‘oyalarni tahlil qilish va ularning amalga oshirilish imkoniyatlarini baholash.
- Rejalashtirish: G‘oyalarni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan resurslar va vaqtni rejalashtirish.
- Amalga oshirish: G‘oyalarni real loyihalarga aylantirish va ularni amalga oshirish.
- Nazorat va baholash: Loyihani amalga oshirgandan so‘ng, uning samaradorligini baholash va kerak bo‘lsa, tuzatishlar kiritish.

Yoshlarning innovatsion g‘oyalarini intellektual boshqaruv kompyuter tizimlari orqali realizatsiyalash jamiyatning kelajagini belgilovchi omil hisoblanadi. Bu jarayon yoshlarning ijodkorligini rag‘batlantiradi, yangi ishlanmalarni yaratishga yordam beradi va iqtisodiy rivojlanishni ta’minlaydi. Shuningdek, bunday

yondashuv yoshlarning o‘zlarini ifoda etishiga va jamiyatda faol ishtirok etishiga imkon yaratadi.

SUD HOKIMIYATI –QADIMGI DAVRDAN TO HOZIRGI KUNGACHA

Tursunov Muhammadrizo

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Yurisprudensiya ta‘lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Numonov Mansurbek

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Yurisprudensiya ta‘lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada sud hokimiyatining qadimgi davrdan hozirgi kungacha bo‘lgan farqlari yoritilgan.

Kirish so‘zlari: Sud hokimiyati, davlat, konstitutsiya, qonun, Salli qonunlari, meros, adolat, qozi sudlari.

Annotation. This article highlights the differences in judicial power from ancient times to the present day.

Keywords:judicial power, country, conistitution, law, sally law, heritage, justice, judge courts.

Аннотация. В данной статье освещены различия судебной власти с древней ших времен до наших дней.

Ключевые слова. Судебная власть, страна, конститутция, закон, законы о вылазках, наследство, справедливость, судить суды,

Mustaqlikka erishgan kunimizdan boshlab sud tizimiga katta e‘tibor berilyapti. Sud hokimiyati - hokimiyatlar bo‘linish qoidasiga ko‘ra, davlat hokimiyatining alohida va mustaqil (qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi organlar bilan bir qatordagi) tarmog‘i. U o‘zida a) odil sudlovni amalga oshirish, jinoiy, fuqarolik, xo‘jalik(yani iqtisodiy) ma‘muriy va konstitutsiyaviy nizolarni protsessual, qonun bilan belgilangan tartibda ko‘rib chiqish vakolatlarini b) chiqarilgan qaror, farmon va boshqa hujjatlarni konstitutsiya va qonunlarimizga, kodekslarimizga qanchalik to‘g‘ri ekanligini nazorat qiluvchi organdir. Shunday qilib, hozirgi kundagi sud tizimi haqida xabardor bo‘lgan insonlarda : “qadimgi davrlarda sudlar mavjud bo‘lganmi, agar mavjud bo‘lsa, qanday faoliyat olib brogan” kabi savollar tug‘ilishi tabiiy.

Ha, albatta, qadimgi davrlarda ham sudlar mavjud bo‘lgan. Ammo “sud organi” deb atalmagan va bunday so‘z mavjud bo‘lmagan. Chunki bu atama 1989-yil 21- oktyabrda O‘zbek tiliga –davlat tili maqomi berilgandan va 1991-yil 31-avgustda mustaqillikka erishganimizdan keyin chet tillardan kirib kela boshlagan. Xabaringiz bo‘lsa kerak, o‘zbek tili 4 xil usulda boyib boradi. Bular: yangi so‘zlarning chetdan kirib kelishi, xalq so‘zlari hisobiga, shevalarni qo‘llash asosida va chet el so‘zlarini o‘zlashtirish hisobiga. Endi asosiy mavzuga qaytamiz. Qadimgi davrlarda sudlar hozirgi kundagiga nisbatan keskin boshqacha nomlar bilan atalgan. Masalan, Qadimgi Misrda bilamizki, podshoh Osiris bo‘lgan va u adolatli va dono edi. Osiris Misr xalqini dehqonchilikka ya’ni, mehnat qilishga o‘rgatgan hukmdor hisoblanadi. Qadimgi Misrda jinoyat qilganlarni jazolash Osiris sudiga bog‘liq bo‘lgan. Osiris sudiga ko‘ra, “tarozining bir pallasiga qush pati, ikkinchi pallasiga odam yuragi qo‘yilgan. Agar insonning yuragi og‘ir keladigan bo‘lsa, u odam hayoti davomida ko‘plab yomonliklar qilgan va u dunyoda (ya’ni inson vafot etgandan so‘ng) yovuz mahluqlarga yem qilinadi” deyilgan. Yoki tarozining ikkala pallasiga teng kelib qolsa, u odam hayotida davomida faqat yaxshiliklar qilgan va u vafot etgandan so‘ng rohat - farog‘atda yashaydi deb tassavvur qilingan. Demak, qadimgi Misrda qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi organ vazifasini oliy xudo va podshoh Osiris amalga oshirgan degan xulosaga kelingan tarixchi olimlar tomonidan.

Yana bir qadimgi ilm-ma’rifat o‘chog‘i bo‘lgan qadimgi Rim (hozirgi Italiya) davlatiga yuzlansak, Rimda Misrdan farqli o‘laroq qonunlarni chiqaruvchi kengash, kundalik masalarni hal qiluvchi kengash, imperatorni saylovchi kengash ham mavjud bo‘lgan. Ularning har biri o‘zining vazifasiga kiradigan, bugungi kun tili bilan aytganda vakolat doirasidagi ishlarni hal qilgan va shu bilan birga imperator ham bir qancha ishlarni amalga oshirgan. U chiqarilgan qonunlarni ijrosini ta’minlagan ya’ni ijroyi organ vazifasini bajargan va bundan tashqari u davlatni boshqargan, urushlarda harbiy sarkarda vazifasini bajargan. O‘rta asrlarda sud tizimi ham qadimgi davrdagi sud tizimi bilan deyarli bir xil bo‘lgan. Misol uchun, franklar davlati(franklar - qadimgi german qabilasiga mansub xalq) da humdor alohida mavqeiga ega bo‘lgan. Franklar hukmdori Xlodvig “Salli haqiqati” degan qonunlar to‘plamini yozdirtirgan. Ushbu qonunlar to‘plamiga franklarning muhim odatlari, an’analari va davlat hayoti bilan bog‘liq bo‘lgan vazifalar kiritilgan. Salli haqiqatiga ko‘ra, jinoyat uchun bitta jazo o‘lim jazosi belgilangan va jazoni ijrosini hukmdor ya’ni, Xlodvig nazorat qilgan. Xlodvig unga qarshi chiqqan askarlarni o‘sha paytda jazolamasdan harbiy ko‘rik paytida qatl qilgan. Salli qonunlarida o‘lim jazosi berilgan bo‘lsa ham, ammo amalda ko‘pincha jinoyatchilar katta summa evaziga qutilib qolishgan. Ya’ni bir hukmdor Xilperik davriga kelib, agar davlatni boshqaruvchi erkak hukmdor qolmasa, uning qiziga yoki qizining farzandlariga

ya’ni amaldagi hukmdorning nabiralariga o‘tish haqidagi qonun-qoida ishlab chiqilgan va bu tartibda hukmdorlikka tayinlangan kishi davlatning butun qonunchiligi va sud tizimini boshqarish huquqiga ega bo‘lgan. Bundan tashqari, o‘rta asrlarda Angliyada hukmdor Vilgelm davrida “Qonunlarning buyuk to‘plami” kitobi yaratilgan bo‘lib, unda qanday qilib davlatni boshqarish, davlatdagi jinoyat va huquqbuzarliklarni oldini olish, jinoyatchilarga qanday jazo tayinlanishi va ushbu jazoni kim tayinlashi va nazorat qilishi haqida aytib o‘tiladi.

Bizning bobokalonlarimizdan biri, temuriylar davlati asoschisi, sarkarda, adolatpesha va “Temur tuzuklari” kitobi muallifi Amir Temur bobomiz ham qonun va ularning ijrosiga katta e’tibor berganlar. Amir Temur davlatni boshqaradigan kengash, davlatni ichki ishlari bilan bog‘liq bo‘lgan kengash tuzgan. Bu kengashlar o‘ziga yuklatilgan (jinoyatchilarni hibsga olish, ularga jazo tayinlash) ishlarni bajarishgan va Amir Temurga qilingan ishlar bo‘yicha kunlik hisobot berishgan. O‘zbek xonliklari paytida ham sudlar mavjud bo‘lib, uchala xonlikda sud tizmi turli xil bo‘lgan. Buxoro xonligida qozi sudlari, Xiva xonligida qozi va biy sudlari, Qo ‘qon xonligida esa urug‘ sudlari, minglar sudi mavjud bo‘lgan. Qozi sudlari diniy ishlar bilan bog‘liq ishlarni, biylar sudlari dunyoviy ishlarni hal qilgan. Qo ‘qon xonligidagi urug‘ sudlari esa faqat minglar urug‘iga tegishli bo ‘lgan masalalarni hal qilgan va bu sudlar yurtimizda ruslar bosqini davrida ham faoliyatini olib borgan.

Hozirgi kunda ham sud tizimi alohida tizim sifatida deyarli hamma davlatda mavjud. Chunki sudlar bo‘lmasa yaratilgan qonunlarning, chiqarilgan qarorlarning ahamiyati qolmaydi. O‘zbekiston Respublikasida sud hokimiyati boshqa hokimiyat organlaridan mustaqil ravishda faoliyat olib boradi. Ushbu ma’lumotlar O‘zbekistonning barcha qonunchilik hujjatlarining asosi bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasining eski tahrirdagi konstitutsiyasining (1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan) sud hokimiyatiga bag‘ishlangan 22-bob 106-moddasidan to 116-moddalarida ko‘rsatib o‘tilgan edi. Ammo, 2023-yilda 30-apreldagi yangi tahrirdagi konstitutsiyamizga ko‘ra sud hokimiyati va unga oid ma’lumotlar 23-bob 130-moddadan to 140- moddalarida keltirilgan. Bundan tashqari, yurtimizda bir qancha o‘zgarishlar o‘tkazildi, xususan qonunchiligimizda 2017-yilda Oliy va Oliy xo‘jalik sudlari Oliy sudiga O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miramonovich Mirziyoyevning qarori asosida birlashtirilgan. Kundan kunga sud tizimida o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Bu o‘zgarishlarning vatanimizda keng amalga oshirilishi bizning katta yutug‘imiz hisoblanadi. Chunki sud tizimining insonlar hayotida tutgan ro‘li juda katta. Sudlar bor joyda insonlar va davlat organlari qonunlarga to‘g‘ri amal qiladilar, adolatli qarorlar va farmonlar chiqariladi va amalda qo‘llaniladi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlashim kerakki, Amir Temur bobomiz aytganlaridek: “Qayerda tartib va adolat bo‘lsa, o‘sha yerda yuksalish yuqori bo‘ladi” - ya’ni, biz yoshlar bizlarga berilayotgan shart – sharoitlardan to‘g‘ri foydalanib, oldimizga katta – katta maqsadlar qo‘yib, o‘qib, o‘rganib, vatanimizning fuqarolarini ilimsizlikdan, huquqiy savodsizlikdan asrashimiz kerak. Bu bizning ham burchimiz ham yurtboshimiz oldidagi qarzimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi(eski tahrir 1992-yil,8-dekabr).
- 2.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir 2023-yil,30-aprel).
3. “Temur tuzuklari” kitobi.
- 4.Qadimgi dunyo tarixi darslik (mualliflar: A.S.Sagdullayev,V. A.Kostetiskiy).
5. O‘zbekiston Respublikasi Sudlar to‘g‘risidagi qonun. (2021-yil 15-iyunda qabul qilinib, 2021-yil 26-iyundan kuchga kirgan).
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil21-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasi sud tizimi tuzilmasini tubdan takomillashtirish va faoliyati samaradorligini oshirish chora –tadbirlari to‘g‘risida“ gi farmoni.

TA'LIMDA ZAKOVAT INTELLEKTUAL O'YINLARINING O'RNI VA AHAMIYATI

Namozova Latofat Nusratillayevna

*Samarqand shahar 55- umumiy o'rta ta'lim maktab ona tili va adabiyot fani
o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Zakovat intellektual o'yinining mazmun mohiyati, insonning kreativ fikrlashini oshirishdagi o'rni, Zakovat o'yinlarini tashkil etish va o'tkazish talablari, darslarda zakovat o'yinlaridan foydalanishning ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so'zlari: zakovat, intellekt, kreativ, klub, ta'lim, koordinator, salohiyat, kompetentlik, sayt.

Аннотация: В данной статье описывается сущность интеллектуальной игры «Заковат», ее роль в повышении творческого мышления человека, требования к организации и проведению игр «Заковат», значение использования игр «Заковат» на занятиях.

Ключевые слова: интеллект, креатив, клуб, образование, координатор, потенциал, компетентность, площадка.

Abstract: This article highlights the content of the intellectual game intellect, its role in enhancing human creative thinking, the requirements for organizing and conducting intellectual games, the importance of using intellectual games in the classroom.

Keywords: intelligence, creativity, club, education, coordinator, potential, competence, website.

“Zakovat” so‘zi nutqimizga arab tilidan kirib kelgan bo‘lib, so‘z zahirida kishining zakiyligi, zakkoligi nazarda tutilgan. Inson aqli, zakovati, bilimi tufayli jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lishi sir emas.

Bugungi rivojlanib borayotgan zamonamizda insonlarda nafaqat bilim, balki yuqori intellektual salohiyat ehtiyoji ortib bormoqda. O‘qish- o‘rganish orqali insonda bilim, ko‘nikma bilan bir qatorda hayotiy tajriba, salohiyat oshib boradi. Salohiyatli yoshlar esa o‘z navbatida mamlakatni rivojlangan davlatlar sari tomon yetaklashi muqarrar. “Zakovat” intellektual o‘yinlari ham aynan kishini yetuk inson bo‘lib kamol topishida intellektlarni birlashtiruvchi manzil sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Yurtimizda “Zakovat” o‘yinining ilk namunasi 2001-yilda ekranlarda namoyish etilgan edi. Bu vaqtda zakovat ishtirokchilari ko‘lami ancha tor doirada

bo‘lib, televideniyaedagi “Zakovat” ko‘rsatuvi namoyishidan keyin qiziquvchilar soni kun sayin ortib bordi. Dastlabki turnirlarda aksariyat yoshlar ishtiroki kuzatilgan bo‘lsa, keyinchalik zakovat ishqibozlarining yosh doirasi ham kengayib bordi. Turli yoshdagi zakovatchi- bilimdonlar doirasida ham turnirlar tashkil etila boshladi.

2021- yilda “Zakovat” o‘yinining yangi davri boshlandi. Turli sabablarga ko‘ra e’tibor biroz susaygan bu o‘yinga alohida urg‘u berildi. “Zakovat” intellektual klubi nodavlat – notijorat tashkiloti tuzildi. Klubning sayti joriy etildi. “Zakovat” o‘yinining qoidalari, tadbirlar jadvallari, saytga a’zo bo‘lish tartibi ishlab chiqildi. Bugungi kunda zakovat saytida yakka va jamoaviy holda ro‘yxatdan o‘tgan a’zolar soni bir million 200ga yaqinlashganining guvohi bo‘lamiz. Zakovat intellektual klubi yurtimizdagi zakovat klublari va musobaqalarini idora etuvchi, rivojlantiruvchi va ommalashtiruvchi tashkilot sifatida o‘z faoliyatini boshladi. Respublikamizning ta’lim tashkilotlarida zakovat koordinatorlari ish faoliyatini boshladi. Viloyatlarda zakovat targ‘ibotchilari faoliyati yo‘lga qo‘yildi. Barcha viloyatlarda zakovatning hududiy bosqichlari o‘tkazilib, har bir turnirda uchtdan jamoa respublika bosqichiga yo‘llanmani qo‘lga kiritdilar.

“Zakovat”ning respublika bosqichi esa yurtimizning barcha viloyatlari yoshlarini Buxoro viloyatiga jamladi. Ko‘tarinki ruhda tashkil etilgan turnirning respublika bosqichi 2021- yilning oktabr oyida bo‘lib o‘tdi. Bu tadbirda yurtimizboshimiz Shavkat Mirziyoyevning ishtiroki va bilimdonlarga yaratgan imkoniyatlari Zakovat o‘yinlarining yanada rivojlanishi va ommalashishiga zamin yaratdi.

2022-yil 20-yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev yoshlarning mantiqiy bilimlarini oshirish, ularni intellektual o‘yinlarga keng jalb qilish, ushbu o‘yinlarning tashkil qilinishini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va zarur shart-sharoitlar yaratish, shuningdek, aholining intellektual salohiyatini yuksaltirish maqsadida “Zakovat” intellektual o‘yinini aholi o‘rtasida ommaviy-ma’rifiy harakatga aylantirish va boshqa intellektual o‘yinlarni rivojlantirishga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarorni imzoladi. Shu bilan birga ushbu o‘yinni ommalashtirish bo‘yicha yangi vazifalar belgilab berildi.

Shundan buyon har yili “Zakovat” o‘yinining tuman, shahar, viloyat va respublika bosqichlari tashkil etilib kelinmoqda.

Ayniqsa, maktab o‘quvchilari o‘rtasida tashkil etilayotgan “Zakovat” o‘yinlari respublika bosqichida g‘olib va sovrindorlarga bir qancha imtiyozlar berilgan. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, maktablarda ham Zakovat turnirlarining tashkil etib borilishi o‘quvchi – yoshlarning mantiqiy fikrlash doirasini kengaytiradi, aqliy jihatdan charxlaydi. Ishtirokchi savoldan anglashilgan

vaziyatlarni bir- biriga bog‘lab, ularda yashiringan yangi bir vaziyatni aniqlashga o‘rganadi. O‘quvchi- yoshlarda bu jihatlarning yuksalishida o‘qituvchining o‘rni alohida o‘rin tutadi. Shu o‘rinda darslarda Zakovat o‘yinlaridan foydalanish samarali natijalar berishini ta’kidlamochiman. Zakovatda bolalarning kreativ fikrlashi, kompetentligini yuksaltirish maqsad qilinadi.

Shu bilan birga bugungi kunda yurtimizda bosqichma- bosqich joriy etilayotgan yangicha baholash tizimi ham aynan shu talablarga asoslanadi. Bu tizimga asosan o‘quvchining nafaqat bilish, balki bilimni kerakli vaziyatlarda qo‘llay olish imkoniyati, vaziyatni mulohaza qilgan holda xulosa chiqarish mahorati, ya’ni mantiqiy fikrlash darajasi alohida baholanadi.

Zakovat savollaridan barcha fanlar doirasida foydalanish imkoniyati mavjud. Zakovat savollarini tuzishda o‘qituvchi ishtirokchilarning yosh doirasini, jamoaning egallagan bilim darajasini, o‘rganilgan mavzularni, savollarning dolzarbligini e’tiborga olishi talab etiladi.

Darslarda mavzularga doir savollardan, darsdan tashqari o‘tkaziladigan zakovat o‘yinlarida esa fanlar bilan cheklanib qolmasdan mantiqqa asoslangan ixtiyoriy savollardan foydalanish samara beradi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, yoshlarning intellektual salohiyatini oshirishda, ularni kreativ fikrlashga o‘rgatishda zakovat o‘yinlari muhim o‘ringa ega. Zakovat o‘yinlari barcha yoshdagi insonlarni aqliy yuksalishga undovchi, ularning bo‘sh vaqtlarini mazmunli o‘tkazishga yo‘naltirilgan ko‘ngilochar o‘yin turlaridan biri hisoblanadi. Ushbu o‘yinlarga yoshi, kasbi, mavqeidan qat’i nazar barchaning ishtiroki maqsadga muvofiq sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 20-yanvardagi ““Zakovat” intellektual o‘yinini aholi o‘rtasida ommaviy-ma’rifiy harakatga aylantirish va boshqa intellektual o‘yinlarni rivojlantirishga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-96-son Qarori

2. “Zakovat” intellektual klubi” NNT tomonidan 2022- yilda ta’lim muassasalari o‘rtasida “Zakovat” intellektual o‘yini bo‘yicha o‘tkazilgan musobaqalar savollari. – Toshkent. Zabarjad Media, 2023.- 336 b.

BUGUNGI GLOBALLASHUV DAVRIDA CHET TILLARINI O‘RGANISHNING AHAMIYATI

Eraliyeva Mohichehra Umaraliyevna

Farg‘ona viloyati Pedagogik mahorat markazi Ona tili va adabiyot fani metodisti

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda o‘quvchilarning nutqiy savodxonligini, dunёkarashini ўstirish uchun chet tili yoki tillarini o‘rganiшни ahamiyati, yangi til o‘rganiшни inson aqliy xotirasiga foydalari, shu bilan birga, yangi til o‘rganiшни yana boshqa foydali jihatlari to‘g‘risida sўz yuritiladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, chet tili, ijtimoiy, xorijiy, ikkitillilik, qobiliyat, imkoniyat.

Annotation. This article talks about the importance of learning a foreign language to develop the speech literacy and worldview of today's students, the benefits of learning a new language for human mental memory, and at the same time, other useful aspects of learning a new language.

Key words: globalization, foreign language, social, foreign, bilingualism, ability, opportunity.

Аннотация. В данной статье говорится о важности изучения иностранного языка для развития речевой грамотности и мировоззрения современных школьников, о пользе изучения нового языка для психической памяти человека и в то же время о других полезных аспектах изучения нового языка.

Ключевые слова: глобализация, иностранный язык, социальный, иностранный, двуязычие, способности, возможности.

Til – millat ko‘zgusi. Darhaqiqat, qaysi bir millatning e’tiqodi yoki milliyligini o‘rganmoqchi bo‘lsak, avvalo, uning tiliga nazar tashlamog‘imiz darkor bo‘ladi. Millat hayotida yuz berayotgan o‘zgarishlar tilda o‘z aksini topadi. Til yo‘qolsa, millat ham tanazzulga yuz tutadi. Bunga tarixda misollar bisyor. Jadid bobokalonimiz Abdulla Avloniyning ushbu gapi fikrimizga dalil bo‘la oladi: “Har bir millatning dunyoda borlig‘in ko‘rsatadurg‘on o‘yinayi hayoti til va adabiyotidir. Milliy tilni yo‘qotmak millatning ruhini yo‘qotmakdir”. Demak, har bir millatning yashab qolishi bevosita o‘z ona tiliga bog‘liq ekan.

Bugun dunyoda 7 mingdan ortiq tillar muomalada bo‘lib, dunyo aholisining 90 foizi 70 ta tilda so‘zlashadi. 200 ta til davlat tili yoki rasmiy til maqomiga ega.

Bugungi kunda til o‘rganish biz uchun ko‘p imkoniyatlar eshigini ochib bermoqda. Moliyaviy yoki ijtimoiy jiratdan qat’iy nazar chet tilida odamlar bilan “haqiqiy” aloqa qilishimizga, ularni tushunishimizga yordam beradi. Dunyo tobora globallashtirib borayotgan va ikki tilni bilish, shunchaki insonlar uchun odiy qiziqish emas, albatta bu zamon talabiga aylanmoqda.

Bugungi globallashtirish davrida ikki yoki undan ortiq tilni bilish shunchaki qiziqish emas, balki zamon talabi bo‘lmoqda va bu har bir insonda til o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojni keltirib chiqarmoqda. Chet tillarini o‘rganish mamlakat taraqqiyoti uchun bevosita asosiy o‘rin egallaydi. Bu nafaqat Vatan taraqqiyoti, balki shaxs ravnaqi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chet tillarini o‘rganish ijtimoiy jihatdan hayotimizga quyidagi imkoniyatlarni keltirib chiqarishi mumkin:

1. Hech kimga sir emaski, ko‘pgina xorijiy til o‘rganuvchilarning asosiy maqsadi bu - chet el sayohati. Tilni bilish esa bu maqsadni ro‘yobga chiqishini bir muncha osonlashtiradi. Negaki, qachon biz ma’lum bir xorijiy tilda yetarlicha muloqotga kirisha olganimizda, tashkillashtirayotgan sayohatimiz moliyaviy jihatdan osonlashadi va bu bizga gid uchun ajratilgan mablag‘ni o‘zimizning boshqa ehtiyojlarimiz uchun sarflash imkonini beradi.

2. Til o‘rganishning yana bir eng asosiy sabablaridan biri moliyaviy jihatdan ta’minlangan, nufuzli ish topishdir. Hozirda dunyoning turli nuqtalarida turli sohalariga ixtisoslashgan kompaniyalar mavjud va ular boshqa bir davlat bilan hamkorlikda ish olib boradi. Bu holatda ular chet tilini biladigan ishchilarga muhtojlik sezadilar. Shuning uchun kompaniyalar xorijiy tilni bilish qobiliyatiga ega bo‘lgan ishchilarga boshqa ishchilarga qaraganda ko‘proq imtiyozlar taklif qilishadi.

3. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, qo‘shimcha til o‘rganish inson miyasini rivojlantiradi. Inson necha yoshda bo‘lishidan qat’iy nazar, til o‘rganishning kognitiv afzalliklarini barchada birdek ko‘rishimiz mumkin. Ikki tilli inson miyasi hajmi ham bir tilli inson hajmidan kattaroqligi bilan farqlanadi, chunki miyaning hajmi har bir yangilikni o‘rganish bilan ortib boradi. Bu insonda ko‘proq ijodiy bo‘lishga va muammolarni tezroq yechishga imkon beradi, chunki bunday insonlar bir vazifadan boshqasiga osongina o‘tishi va hayotdagi o‘zgarishlarga tez moslashishi mumkin. Biroq chet tillarini o‘rganish jarayonida asabiy aloqalar sifati oshadi. Doimiy o‘qish, krosswordlarni yechish, tinglash – bularning barchasi neyron tarmoqqa chet tiliga bag‘ishlangan vaqtingizni rivojlantirish imkoniyatini taqdim etadi. Biz (fikrlarda yoki nutqda) boshqa chet tiliga o‘tishimiz bilan miya boshqa kodga o‘tadi. Uning uchun bu juda qiyin vazifa. Shuning uchun, qachonki biz o‘rganishga bog‘liq mashqlar bilan ko‘proq shug‘ullansak va tez-tez bajarsak, miyaning “mushak”lari shunchalik kuchayadi va qiyin vazifalar ham oddiy qabul qilina boshlanadi.

4. Ikki tillilar (ikki yoki undan ortiq xorijiy tillarda so‘zlashuvchilar) quvonishlari mumkin. Negaki, neyropsixologlarning tadqiqotlari xulosalariga ko‘ra, “Altsgeymer” sindromi natijasida yuzaga keladigan demans ularda boshqalarga qaraganda kamida besh yil keyin paydo bo‘ladi. Olimlarning ta’kidlashicha, bu kasallikni davolash uning oldini olishdan ko‘ra bir necha marta qiyinroq.

5. Chet tillarini o‘rganish faqat xotirani yaxshilabgina qolmay, o‘rganuvchida musiqiylikni rivojlantirishga ham yordam beradi. Boshqa bir tilni o‘rganish orqali inson ohang, intonatsiya va tovushlarni yaxshiroq tanib olishni o‘rganadi. Bu muayyan ma’lum bir musiqa asbobini tez va yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Albatta biz bu yerda quloqlarga emas, balki miyamizga murojaat qilamiz, ya’ni miya eshtish bilan emas, balki musiqani tanib olish bilan shug‘ullanadi.

6. Matematik qobiliyatlarning yaxshilanishi aynan til o‘rganuvchilarda yaxshiroq kuzatilar ekan. Masalan, 2007-yilda chet tillarini o‘qitish bo‘yicha Amerika kengashi tomonidan o‘tkazilgan tadqiqot doirasida xorijiy tillarni o‘rganayotgan bolalarga maktab dasturida matematika bilan shug‘ullanadigan bolalarga qaraganda ko‘proq soat ajratilgan, ammo chet tillarini o‘rganayotgan o‘quvchilar matematika bilan ko‘p shug‘ullanganlarga nisbatan yaxshiroq natija ko‘rsatgan. Hayratlanarli tomoni yo‘q, chunki boshqa til asoslarini o‘rganish mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

7. Chet tili konsentratsiyani oshiradi. Ikki tilli odamlar nafaqat biror-bir hodisaga balki, uning to‘liq tafsilotlariga ham e’tiborini yuqori darajada qaratadi. Ular yangi jamoada qanday munosabatlar hukm surayotganini, u yerga borishlari bilan anglab olishlari oson. Chet tillarini o‘rganishda hali ham bitta kamchilik bor: ikki tillilar o‘z ona tillarida faqat bitta tilda gapiradiganlarga qaraganda yomon gapirishadi. To‘g‘ri, buning ham afzalliklari bor, ya’ni til o‘rganuvchida o‘z ona tilisining grammatikasi, morfologiyasi, fonetikasi va semantikasini boshqa tillarga nisbatan yaxshi anglashi va bu bilimlarni boshqa tillarni o‘rganishda solishtirib foydalanishi tilni oson o‘zlashtirishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda xorijiy tilni o‘rganib qolmay, o‘z ona tilimizni ko‘proq qadrlay boshlaymiz. Xulosa qilib aytganda, boshqa bir tilni o‘rganishning turli imkoniyatlari haqida yana ham ko‘proq ma’lumotlar berishimiz mumkin va uning nafaqat bilim sohasida, balki kundalik hayotimizda ham turli imkonlar eshigini ochishi hayot tarzimizni yaxshilashga xizmat qiladi. Shuning uchun ham xorijiy tillarni bilish muvaffaqiyat kalitlaridan biri desak, mubolag‘a bo‘lmaydi.

Chet tilini o‘rganishimizning ahamiyatlari: Bolalikdan chet tillarini o‘rganish miyamizni o‘stiradi, nafaqat bolalik balkim ulg‘aygach ham. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, biz necha yoshda bo‘lishimizdan qat’iy nazar, boshqa tillarni o‘rganishning kognitiv afzalliklarini namoyish etadi.

Ikki tilli odamlarning miyasi kattaroq, xotirasi yaxshi, ijodiy, muammolarni hal qiladigan va hokazolar. Ushbu afzalliklar nafaqat chet tillarini o‘rganishni, balki hamma narsani o‘rganishni osonlashtiradi. Chet tilini o‘rganganingizda sayohatlar osonlashadi va arzonlashadi. Albatta ko‘p insonlar sayohat qilishni yoqtirishadi. Chet davlatga borganimizda til bilish biz uchun juda katta foyda beradi.

Globallashuv jarayonida hayotimizni internetsiz tasavvur qilish qiyin. Chet tilini o‘rganish va o‘qitish jarayonida undan unumli foydalanishning eng samarali usullardan hisoblanadi. Internet orqali chet tilida so‘zlashuvshilar bilan muloqot qilish imkoniyati paydo bo‘ladi. E-mail orqali xat yozishish bilan yozish mashqini takomillashtirish mumkin. Ta’lim jarayoniga zamonaviy — kommunikatsion texnologiyalarni olib kirish ulardan maqsadli va to‘g‘ri, unumli foydalanish, ular orqali o‘quvchida chet tiliga bo‘lgan qiziqishni orttirish, o‘qitish samaradorligini oshirish eng muhim masala hisoblanadi. Bu orqali ta’limning innavatsion texnologiyalaridan foydalanishga imkoniyat tug‘iladi va talab ortadi. Bugungi kunda innavatsion ta’lim texnologiyalarining bir necha xil usullari mavjud. Ulardan darslarda mavzuni yoritishda keng va turli usullaridan foydalanilsa, darsning samaradorligi yuqori bo‘ladi va o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishlarining ortishi ham ta’minlanadi. Ta’lim jarayoniga yangiliklarni olib kirish va ularni tadbiq qilish orqali ta’lim samaradorligini oshirish nazarda tutiladi. Chet tili darslarining o‘qitilishida turli rolli, harakatli o‘yinlardan foydalanish ham darsga ham til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni ortishiga sabab bo‘ladi. O‘quvchilarning juft yoki kichik guruhlarda ishlashlari orqali esa o‘quvchilarning boshqalar bilan kommunikativ aloqa qilishlari uchun yordam beradi. Ta’lim jarayonida grafik organayzerlardan foydalanish mavzuni yoritishda, uni o‘quvchilarga yetkazib berishda eng muhim visitalardan hisoblanadi. Bir mavzuni yoritishda bir necha xil grafik organayzerlardan foydalanish ham mumkin. Chet tilini o‘qitishda grafik organayzerlardan foydalanib, mavzuga oid yangi so‘zlarni, grammatik qoidalarni tushuntirish maqsadga muvofiqdir. Grafik organayzerlar orqali bular berilsa, yodda saqlanib qolishi ham oson bo‘ladi.

Bugungi kunda nafaqat o‘quvchilar, balki o‘qituvchilar uchun ham chet tilini o‘rganish eng dolzarb va muhim masalalardan biri bo‘lib ulgurdi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 19-yanvar kungi “Xorijiy tillarni o‘rganishni takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 34-sonli qaroriga muvofiq, 2023-yil 1-yanvardan boshlab maktabgacha, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus va professional, shuningdek, maktabdan tashqari ta’lim tashkilotlari chet (ingliz, fransuz, nemis, ispan, italyan, arab, xitoy, yapon, koreys, turk, fors, pushtu, dari, urdu hind) tili fani o‘qituvchilarining attestatsiyasi jarayonida o‘quv fani bo‘yicha malaka sinovlari Vazirlar Mahkamasi

huzuridagi Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tomonidan tinglab tushunish, o‘qish, yozish hamda gapirish ko‘nikmalarini baholashni nazarda tutuvchi kasbiy sinov shaklida o‘tkazilishi belgilangan.

Bugungi kun o‘quvchisi uchun bir emas, bir necha tillarni o‘rganishlari uchun keng imkoniyatlar eshiklari ochilgan. Xususan, til markazlarida ingliz, rus, turk, koreys, ispan, hind, italyan, xitoy va yapon tillarini o‘rganishlari uchun katta imkoniyatlar bor. Ushbu tillar ichida o‘rganish jihatidan eng oson va o‘zbek tiliga eng yaqini bu turk tilidir. Chunki turk tilidagi deyarli 80 % so‘zlar o‘zbek tilidagi so‘zlar bilan o‘xshash. Shuningdek, turk tili grammatikasi ham o‘zbek tili grammatikasiga aynan o‘xshaydi. Shu sababli turk tilini o‘rganuvchi o‘quvchilarda ushbu tilni tez o‘zlashtirishda qiyinchilik kuzatilmaydi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, har qanday til bo‘lmasin bugungi kunda ikkitillilik har bir insonga faqat foyda berishi isbotini topgan. O‘tmishga nazar salsak ham buyuk bobokalonlarimiz Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Al-Beruniy, Al-Buxoriy, Al-Farg‘oniyalar ham 3-4 tadan tillarni mukammal egallagan shaxslar edi. Shu sababli ham bugun butun dunyo ularni e’tirof etmoqda, ularning bilimlaridan keng jamoatchilik tomonidan bugunga qadar samarali foydalanilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chet tillarini yrganishning ijtimoiy imkoniyatlari Tolibova Durdona Mamajonovna Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi
2. Bolalikdan kyp tillarni yrganishning inson shaxsiy rivoji uchun ahamiyati Dushatova Shoxsanam, FarDU o‘qituvchisi
3. Отабоева, М. Р. Chet tilini o‘qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi / М. Р. Отабоева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 4.2 (138.2). — С. 36-37. — URL: <https://moluch.ru/archive/138/39058/>
4. Inomjon Azimov filologiya fanlari nomzodi, dotsent “Tillar qanday tanazzulga yuz tutadi?” Maqola. 15.05.2023-yil.
5. “Xorijiy tillarni o‘rganishni takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori, 2022-yil 19-yanvar 34-son.

TA’LIMDA KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN YONDASHUV VA UNI AMALGA OSHIRISH

Kenjayeva Muxayyo Abdumurodovna

*Yangi asr universiteti Maktab va maktabgacha ta’lim kafedrasi dotsenti,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
kenjayevamuhayyo77@gmail.com.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada til kompetensiyasini rivojlantirish, kompetensiya so‘zining izohi, kompetentlik, kompetentlikka asoslangan yondashuv, kommunikativ malaka va boshqa tushunchalar hamda bo‘lajak o‘qituvchilar tomonidan muayyan faoliyat usullarini o‘zlashtirishda ta’lim jarayonining bevosita natijalari haqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: kompetensiya, izoh, atamalar, kompetentlik, ko‘nikma, malaka, bilim, o‘zlashtirish, ta’lim, yondashuv, bo‘lajak o‘qituvchi, tushuncha, obyekt.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ОБРАЗОВАНИИ И ЕГО РЕАЛИЗАЦИЯ

Кенжаева Мухайё Абдумуродовна

*Доктор философии (PhD) педагогических наук, доцент кафедры
школьного и дошкольного образования Университета Янги Аср*

[*kenjaevamuhayyo77@gmail.com*](mailto:kenjaevamuhayyo77@gmail.com).

Аннотация. В данной статье описывается развитие языковой компетенции, трактовка слова компетенция, компетентность, компетентностный подход, коммуникативная компетентность и других понятий, а также непосредственные результаты образовательного процесса в освоении будущих учителей определенных способов деятельности.

Ключевые слова: компетентность, объяснение, термины, компетенция, умение, знание, приобретение, образование, подход, будущий учитель, понятие, объект.

COMPETENCE-BASED APPROACH IN EDUCATION AND ITS IMPLEMENTATION

Kenjayeva Mukhayo Abdumurodovna

*Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor of
the Department of School and Preschool Education of the Yangi Asr University*

[*kenjayevamuhayyo77@gmail.com*](mailto:kenjayevamuhayyo77@gmail.com).

Abstract. This article describes the development of language competence, the interpretation of the word competence, competence, competence-based approach, communicative competence and other concepts, as well as the direct results of the educational process in mastering certain methods of activity by future teachers.

Key words: competence, explanation, terms, competence, skill, competence, knowledge, acquisition, education, approach, future teacher, concept, object.

Zamonaviy ta’lim tizimi bilimga asoslangan yondashuvdan turli xil hayotiy vaziyatlarga mos keladigan ko‘nikmalar va qobiliyatlarni, bilimlarni izlashni o‘z ichiga oladigan kompetensiyaga asoslangan yondashuvga e’tiborning o‘zgarishi bilan xarakterlidir. Ushbu yondashuv subyekt uchun yangi tadbirlarni o‘zlashtirishdan iborat. Shuni ta’kidlash kerakki, kompetensiya bo‘lajak o‘qituvchilar tomonidan muayyan faoliyat usullarini o‘zlashtirishda ta’lim jarayonining bevosita natijasi sifatida qabul qilinadi. Ta’limda kompetensiya, bilim va ma’lum bir fanni,sohani o‘rganish jarayonida shakllanadigan ko‘nikmalar, shuningdek, har qanday faoliyatni amalga oshirish qobiliyatlari yig‘indisi sifatida tushuniladi.[1;27] Bundan tashqari, davlat oliy ta’lim standartida professional ta’lim mutaxassisda haqiqiy ma’lumot manbalari manbai bo‘lgan ona tilida so‘zlashuvchilar bilan muloqot qilish qobiliyati rivojlangan bo‘lishi va shuningdek, malaka va nutqning turli vaziyatlarida tildan foydalanish qobiliyati muloqot til kompetensiyasi deb ataladigan o‘zagi lingvistik bo‘lgan ona tilni o‘rganishda kommunikativ qobiliyat kerakligini ta’kidlaydi.

O‘quv jarayonini tashkil etish, jumladan, til kompetensiyasini rivojlantirish masalasi hozirda keng o‘rganilmoqda. Ta’lim jarayoni prinsiplarini to‘g‘ri va aniq bajarish uchun o‘qituvchi shunday yo‘l va vositalarni topishi kerakki tegishli harakatlari bilan bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘quv faoliyatini boshqarishi va til malakasini rivojlantirishi imkonini bersin.

Bugungi kunda bo‘lajak o‘qituvchilarning lingvistik kompetensiyasi muammosini o‘rganishda turli mavzularga e’tibor qaratilmoqda. Ushbu tushunchalar “kompetentlik”, “kompetentlikka asoslangan yondashuv”, kommunikativ malaka va boshqalar kabi tushunchalar prizmasi orqali ko‘rib chiqiladi. O‘rganilayotgan muammoning nazariy asoslarini ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayoni doirasidagi asosiy tushunchalardan biri - kompetensiyani shakllantirish g‘oyasini ko‘rib chiqishdan iborat. Bu turli xil hayotiy vaziyatlarda bo‘lajak o‘qituvchilarning bilimlarni integratsiyalash, uzatish va ulardan foydalanish qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

Oliy ta’lim muassasasini bitirayotgan ko‘plab yoshlarda professional hayotda kerak bo‘ladigan - jamoada ishlash ko‘nikmalari, jamoaviy yakdillikda muammo va xavfni qabul etish; shaxsiy javobgarlik va intizom; tashabbuskorlik, qiziquvchanlik, ijodkorlik; professionallik ruhi va mukammallikka intilish tuygusi; o‘zaro raqobat hissi; jamoa bilan birgalikda umumiy maqsadga erishish hissi,vatanparvarlik kabi g‘oyalar haqidagi tushunchalar juda sust. Shunisi aniqki, ta’limning maqsadi

bitiruvchini mustaqil hayotiga tayyorlash, o‘z faoliyatini samarali tashkil etishga tayyor bo‘lishiga hissa qo‘shish, ichki va tashqi resurslaridan foydalanib to‘g‘ri qaror qabul qilish va maqsadlarga erishish ko‘nikmalarni shakllantirishdir.

Ona tili o‘qitish metodikasi fani va amaliyoti kontekstida kompetensiyaga asoslangan yondashuv, tayanch va fanga oid kompetensiyalar zamonaviy dunyoda tegishli vositaga aylandi.[5;69] Ular ta‘lim tizimda har doim ham dolzarb ravishda o‘rganilmagan. O‘quvchilar va talabalarga nima berishni maqsad qilganimizni ko‘rsatish uchun, ko‘pincha bilim, qadriyatlar va e‘tiqod tushunchalariga murojaat qilingan. Kompetensiyaga asoslangan ta‘lim kompetensiya va malaka atamalari bilan uzviy bog‘liqdir. Ba‘zi hollarda kompetensiya kompetentlik ikki xil tushuncha sifatida qaraladi, boshqalarida esa bunday emas. Izohli lug‘atda kompetensiya va kompetentlik haqida shunday izoh berilgan:

kompetensiya-bir qator masalalar, hodisalarga bir shaxsning yaxshi ma‘lumotga ega bo‘lishi;

kompetentlik - bir qator masalalar, hodisalarga bir shaxsning tajribaga, bilimiga, avtoritetga ega bo‘lishi;

kompetensiya - bu hodisa, savollar,muammolar doirasi;

kompetentlik – bu shaxsning sifati, xususiyati;

kompetensiya inson xabardor bo‘lgan bilim sohasi sifatida belgilanishi mumkin;

kompetentlik, qoida tariqasida, muayyan yo‘nalishda yuqori malaka darajasini bildiradi.

V.I.Kapinos ham bu tushunchalar bir-biridan mustaqildir degan fikrni qollab, “Kompetensiya-o‘rganish obyektni, o‘qitish usullarini, o‘rganish maqsadini tavsiflovchi va o‘zlashtirishni ta‘minlashi kerak bo‘lgan tarkibiy qismlar to‘plami tushunchasidir. Kompetentlik, o‘quv predmetini tavsiflovchi, kerakli bilim va tarkibiy qismlar to‘plamlarini o‘zlashtirgan talaba tushunchasidir" deya tariflagan.

Uslubiy atamalar lug‘atlarida olimlar "kompetensiya"atamasini ikki xil izohlaydilar.:

1) kompetensiya “savollar doirasi”, ya‘ni shakllangan bilim, ko‘nikma, malakalar majmui, muayyan fanni o‘qitish jarayoni sifatida tushuniladi;

2) kompetentlik shaxsning xususiyati, ya'ni “har qanday ishni bajarish qobiliyati faoliyati" sifatida belgilanadi.[4;98]

Bo‘lajak o‘qituvchilarning muayyan narsani o‘zlashtirish darajasida namoyon bo‘lishi, muayyan narsaga nisbatan ishlarni bajarish malakalari va usullari majmui - kompetensiyani ta‘lim natijasiga ta‘sir predmeti sifatida hisobga olgan holda

ta’kidlash lozim.[6;72] Bu xususiyat o‘z-o‘zini boshqarishdan keyin kompetensiyani shakllantirish uchun zarur bo‘lgan qatlam hisoblanadi.

Kompetentlik ijtimoiy talabga ega bo‘lib u bo‘lajak o‘qituvchilarning odatiy hayotiy vaziyatlarda adekvat bo‘lishiga imkon beradi.(Adekvat (lot. *adaequatus* — tenglashgan, mos, aynan bir, o‘xshash) — bilish nazariyasida narsa va hodisalarning xossalari va aloqalarini ularning obyektiv mazmuniga to‘g‘ri keladigan, aniq va mos qilib olish,turli vaziyatlarda o‘zini yo‘qotib qo‘ymaslik.))[3;29]

Kompetensiya(qobiliyat) - bu shaxsning o‘ziga xos qobiliyati va bilim, tajriba, qadriyatlar, moyilliklarga asoslangan har xil faoliyatlarga tayyorligi; o‘quv jarayonida egallangan, mustaqillikka yo‘naltirilgan shaxsning ta’lim va kognitiv jarayondagi ishtirokidir. Kompetensiya bilan bog‘liq bo‘lgan hamma narsa odamlar tomonidan to‘plangan tajriba va ularning faoliyatiga bevosita bog‘liqdir. Muayyan vaziyatdan va inson faoliyatidan tashqarida kompetensiyani rivojlantirish mumkin emas degan xulosaga kelish mantiqan to‘g‘ri. Yuqorida ta’kidlanganidek, kompetensiya shaxsning bilim, malaka va ko‘nikmalari doirasida atrof-muhit sharoitlarining o‘zgarishiga, moslashuviga imkon beradi. Kompetensiya – shaxsning muayyan sharoitlarda harakat qilish qobiliyatini namoyon etishidir. Ma’lum bir bilimlar bo‘lmasa, hech qanday kompetensiya bo‘lishi mumkin emas, ammo bilimlarning o‘zi kompetensiyani tashkil etmaydi, bundan tashqari, kompetensiyasiz bilimlar o‘zini namoyon qilmasligi mumkin,bu holatda ta’lim berishning zamonaviy texnologiyalari ta’lim berish bilan bir qatorda ma’lum kompetensiyalarni shakllantirish vazifasini ham bajaradi va undan keyin malakaning namoyon bo‘lishi bilimlar asosida tekshiriladi.

O‘rganilayotgan muammoning nazariy asoslarini ko‘rib chiqish shuningdek, “kompetensiya” va “malaka” tushunchalarini farqlashni taklif qiladi. Malaka "muayyan vaziyatlarda olingan bilim va hayotiy tajriba asosida ongli ravishda harakat qilish, amaliy va nazariy bilimlarga tayyorlik hamda harakat qilish qobiliyatining namoyon bo‘lishi" deb ta’riflanishi mumkin. Aniq, tez harakatlar bajarish qobiliyatini ta’minlash, takomillashtirish natijasida malaka ko‘nikmaga aylanadi. Ko‘nikmalar esa - bu avtomatik ravishda bajariladigan harakatlar,ya’ni o‘rganilgan bilimlarni turli vaziyatlarda qo‘llay olish.

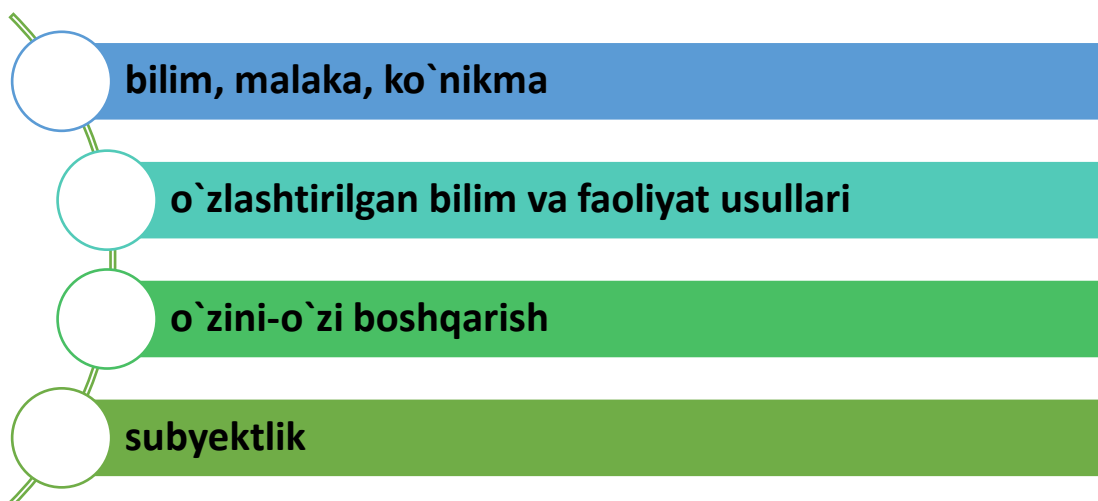
Kompetensiya - bu mavjud bilim, malaka, ko‘nikmalarni kundalik faoliyatda qo‘llay olish qobiliyati. U bilim va vaziyatlar o‘rtasida qanday bog‘liqlik borligini bilish imkoniyati sifatida yoki muammoli vaziyatlarni bartaraf qilish uchun bilimlardan foydalanish va harakat qilish qobiliyati sifatida qoraladi. Shunday qilib, kompetensiyani faqat ma’lum miqdordagi bilim va ko‘nikmalar deb hisoblash

mumkin emas, chunki uning shakllanishida turli hayotiy vaziyat va holatlar muhim rol o‘ynaydi. Kompetensiya deganda yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish jarayonida subyektiv ravishda yangi faoliyatni o‘zlashtirish yotadi.

Kompetentli bo‘lish - hayotiy vaziyatlarda olingan bilim va tajribalardan oqilona foydalana olishga qodir bo‘lishdir. Shaxs faoliyati davomida yangiliklarni o‘zlashtirishi natijasida uni boshqaradi. Shunga ko‘ra, kompetensiya negizida o‘zini o‘zi boshqarish yotadi. Kompetensiya so‘zi keng ma’noda ta’lim jarayoni natijasi hisoblanadi. Ta’lim muassasalaridagi ta’lim jarayonida esa kompetentlikni shakllantirishga yo‘naltirilishi kerak. Ta’lim jarayonida imkon qadar hayotiy qiyin vaziyatlarni talab qiladigan simulyatsion muayyan pedagogik vaziyatlarni yaratish kerakki, o‘quvchi o‘z kompetentligini tezlikda namoyon qila olish refleksiga ega bo‘lishi kerak. Simulyatsiya, lotincha so‘z bo‘lib, o‘zini yolg‘ondan biror ko‘yga solish; mug‘ombirlik ma’nosida keladi.

Ta’limning boshqa natijalari bilan solishtirganda kompetensiya bilim, malaka, ko‘nikma va o‘zini o‘zi boshqarish, subyektlik strukturalari bilan bogliq bo‘ladi. Shu bilan bir qatorda vaziyatga qarab namoyon bo‘ladi, ko‘nikmadan farqli o‘laroq ongli, malakadan farqli o‘laroq - ko‘chma, ko‘nikmalarining rivojlanishi bilan emas, balki kompetensiyaning boshqa strukturalari bilan takomillashadi.[2;67.]

Ta’limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvda bir qator malaka va ko‘nikmalarni rivojlantirish talabalarning nafaqat ta’lim jarayonida, balki kelajakdagi kasbiy faoliyat kontekstida ham foydalanishga qaratilgan. Shu munosabat bilan kompetensiyalar strukturasini o‘rganish zarurati yanada aniqroq namoyon bo‘lmoqda. Kompetensiyalarning turli darajalardagi tuzilishini quyidagicha ko‘rishimiz mumkin.

1-rasm. Kompetensiyaning turli darajalardagi tuzilishi

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, kompetensiyaning shakllanishi o‘quvchilar tomonidan egallangan bilim, malaka, ko‘nikmalar asosida uning o‘zini o‘zi boshqarish pozitsiyasini egallashiga imkon beruvchi harakat yo‘llari sifatida yuzaga keladi. Shu asosda ta‘lim jarayonida o‘quvchining subyekt sifatida shakllanishi namoyon bo‘ladi. Kompetensiyalarni egallash tajribaga bog‘liq bo‘lib talabning faoliyatiga va faolligiga asoslanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Джураева Б.Р. Формирование педагогической культур будущих учителей в процессе обучения дисциплин педагогического цикла. -Тошкент, Фан, 2003. -177 с.
2. М.В.Вахутина. Формирование языковой компетентности у будущих учителей. Монография. Челябинск 2017. 167.б.
3. Isyanov R.G va b. Oliy ta‘lim muassasalari o‘qituvchilarining malakasini oshirish texnologiyalari. Monografiya. -Toshkent, 2011. 72 b.
4. V.I.Kapinos i drug.. Develop linguistic competences in future. ISBN 978-5-358-16104-7//. to the book. Russian language. 8th grade. Textbook. 245. 8 нояб. 2023 г. <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3347>.
5. Kenjayeva M. 5-6-sinf o‘quvchilarida lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi. // Ped.f.f.d.(PhD) disert. -Toshkent, 2021. 130 b.
6. Мадумаров Т., Камолдинов М. Инновацион педагогик технология асослари ва уни таълим-тарбия жараёнида куллаш: услубий кулланма. - Тошкент, Talqin, 2012. - 144 б.

SUN'IIY INTELLEKTNING TELEVISION TEXNOLOGIYALAR BILAN INTEGRATSIYASI VA KELAJAGI

Bahromov Nasimbek Xislatjon o‘g‘li

Muhammad al-Xorazmi nomidagi TATU Farg‘ona filiali

Pirnazarov Bunyodjon Baxodir o‘g‘li

Muhammad al-Xorazmi nomidagi TATU Farg‘ona filiali

Maqsudov Shoyatbek Abdusalom o‘g‘li

Muhammad al-Xorazmi nomidagi TATU Farg‘ona filiali

Salohiddinov Muhammadumar Otabek o‘g‘li

Muhammad al-Xorazmi nomidagi TATU Farg‘ona filiali

Annotatsiya: Mazkur maqola sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining televizion sohadagi qo'llanilishi, ularning foydasi va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari haqida to'xtaladi. Televizion texnologiyalar bilan SI integratsiyasi, ayniqsa, kontentni shaxsiylashtirish, ovoz va tasvirni tanib olish, ovozli buyruqlar va suhbat imkoniyatlarini rivojlantirishda muhim o'rin tutmoqda. Ushbu maqola sun'iy intellektning kontent yaratuvchilarga taqdim etayotgan imkoniyatlari va foydalanuvchilar tajribasini oshirish borasidagi o'zgarishlarni muhokama qiladi. Integratsiyalangan SI texnologiyalari tufayli televidenie sohasi qanday o'zgarayotganligi va kelajakda qanday yangi imkoniyatlar yaratishi haqida xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt (SI), Televizion texnologiyalar, Shaxsiylashtirilgan kontent, Ovozli buyruqlar, Ovoz va tasvirni tanib olish, Foydalanuvchi tajribasi, Televizor boshqaruvi, Media sanoati, Kelajak texnologiyalari

ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА С ТЕЛЕВИЗИОННЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ И ЕГО БУДУЩЕЕ

Аннотация: Данная статья посвящена применению технологий искусственного интеллекта (ИИ) в телевизионной сфере, их преимуществам и перспективам развития в будущем. Интеграция ИИ с телевизионными технологиями играет ключевую роль в персонализации контента, распознавании голоса и изображения, а также в развитии голосовых команд и возможностей диалога. В статье обсуждаются возможности, которые искусственный интеллект предоставляет создателям контента, и изменения, направленные на улучшение пользовательского опыта. Сделаны выводы о том, как благодаря интегрированным ИИ-технологиям меняется телевизионная отрасль и какие новые возможности могут появиться в будущем.

Ключевые слова: Искусственный интеллект (ИИ), Телевизионные технологии, Персонализированный контент, Голосовые команды, Распознавание голоса и изображения, Пользовательский опыт, Управление телевизором, Медиаиндустрия, Технологии будущего

THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO TELEVISION TECHNOLOGIES AND ITS FUTURE

Abstract: This article explores the application of artificial intelligence (AI) technologies in the television industry, their benefits, and future development prospects. The integration of AI with television technologies plays a crucial role in

content personalization, voice and image recognition, voice commands, and interactive capabilities. The article discusses the opportunities AI provides for content creators and the transformations aimed at enhancing the user experience. Conclusions are drawn on how the television industry is evolving due to integrated AI technologies and what new opportunities may emerge in the future.

Keywords: Artificial Intelligence (AI), Television Technologies, Personalized Content, Voice Commands, Voice and Image Recognition, User Experience, TV Control, Media Industry, Future Technologies

Kirish. Sun'iy intellekt (AI) jadallik bilan raqamli televideniya evolyutsiyasining harakatlantiruvchi kuchiga aylanmoqda. Shaxsiylashtirilgan kontent tavsiyalaridan tortib ilg'or ishlab chiqarish texnikasigacha AI biz televizor kontentini qanday iste'mol qilishimiz, ishlab chiqarishimiz va ular bilan o'zaro munosabatimizni qayta shakllantirmoqda. Raqamli o'tish radioeshittirish olamida mumkin bo'lgan chegaralarni kengaytirishda davom etar ekan, sun'iy intellekt tomoshabinlar tajribasini oshirish, kontent yetkazib berishni yaxshilash va hattoki televideniyaning kelajagiga ta'sir qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. AI raqamli televideniya o'zgartirishning eng ko'zga ko'ringan usullaridan biri bu shaxsiylashtirilgan kontent tavsiyalaridir. Netflix, Amazon Prime Video va YouTube kabi striming platformalari tomoshabin xatti-harakati, afzalliklari va tomosha tarixini tahlil qilish uchun murakkab AI algoritmlaridan foydalanadi. Katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash orqali sun'iy intellekt keyingi ko'rish ehtimolini bashorat qila oladi va qiziqishlaringizga mos keladigan takliflarni taqdim etadi. Ushbu tavsiya tizimlari shunchaki mashhur shoularni taklif qilishdan tashqarida. Hujjatli filmlar, komediyalar yoki dramatik seriallarni afzal ko'rasizmi, ular sizning odatlaringizdan o'rganish orqali moslashtirilgan tomosha tajribasini yaratadilar. Natijada, tomoshabinlar kontentni qidirishga kamroq vaqt sarflaydi va undan zavq olishga ko'proq vaqt ajratadi, bu esa tomosha qilish tajribasini muammosiz va yoqimli qiladi.

AI shuningdek, televizor kontentini yaratish va ishlab chiqarish usulini inqilob qilmoqda. Raqamli televideniya olamida AI vositalaridan ssenariy yozishdan tortib post-prodyuserlikgacha ishlab chiqarishning turli jihatlarini tartibga solish uchun foydalanilmoqda. Ssenariy yozish bo'yicha yordam, sun'iy intellektga asoslangan vositalar yozuvchilarga dialog yaratish, syujet ishlanmalarini taklif qilish va hattoki mumkin bo'lgan klişelar yoki skriptlardagi nomuvofiqliklarni aniqlashga yordam beradi. Avtomatlashtirilgan tahrirlash, AI asosiy sahnalarni avtomatik aniqlash, tasvirlarni belgilash va hatto tahrirlarni taklif qilish orqali tahrirlash jarayonini sezilarli darajada tezlashtirishi mumkin. Bu muharrirlarga AI yanada zerikarli

vazifalarni hal qila olishini bilib, o‘z ishlarining ijodiy jihatlariga e‘tibor qaratish imkonini beradi. Vizual effektlar AI tasvir va videolarning keng ma'lumotlar to‘plamidan o‘rganish orqali yanada real vizual effektlarni yaratish uchun ishlatiladi. Bu yuqori sifatli kontentni yanada samarali va tejamkor ishlab chiqarish imkonini beradi, bu ayniqsa byudjeti cheklangan teleko‘rsatuvlar uchun qimmatlidir.

Asosiy qism. Sun'iy intellekt (AI) va mashinani o‘rganish sohasidagi yutuqlar teleradiokompaniyalarga jonli voqealarni kengroq yoritishni taklif qilish usullarini taqdim etadi. Ushbu muammoni hal qilish texnologiyasi jonli yozuvlar uchun tomoshabinga tabiiy ko‘rinadigan bir qator kadrlar yaratishni o‘rganmoqda. Ushbu sun'iy intellekt yangiliklar uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni tekshirish uchun ham foydalidir. Bundan tashqari, ko‘rish va ovozi zaif tomoshabinlar tajribasini yaxshilash uchun ham foydalanish mumkin. Raqamli o‘tish analogdan raqamli eshittirishga sezilarli o‘tishni ko‘rsatdi va AI integratsiyasi uchun yangi imkoniyatlar ochdi. Raqamli televideniya bilan AI tizimlari talab qiladigan katta hajmdagi ma'lumotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun infratuzilma allaqachon mavjud. Ushbu o‘tish teleradiokompaniyalarga signalni qayta ishlashni yaxshilaydigan, tasvir sifatini yaxshilaydigan va tarmoqli kengligidan foydalanishni optimallashtiradigan AI texnologiyalarini joriy qilishni osonlashtirdi. AI, shuningdek, tomoshabinlar uchun raqamli raqamli almashinuvni ta'minlashda ham rol o‘ynaydi. Misol uchun, sun'iy intellektga asoslangan vositalar signal muammolarini aniqlash va hal qilishda yordam berishi mumkin, bu esa tomoshabinlar raqamli televideniya o‘tishda minimal buzilishlarni boshdan kechirishlarini ta'minlaydi. AIning raqamli landshaftga uzluksiz integratsiyalashuvi uning televizor tajribasini doimiy ravishda yaxshilash potentsialini ta'kidlaydi.

AI bilan televizorning kelajagi. Sun'iy intellekt rivojlanishda davom etar ekan, uning raqamli televideniya ta'siri yanada chuqurlashishi mumkin. Biz kontentni shaxsiylashtirish bo‘yicha keyingi yutuqlarni kutishimiz mumkin, bunda sun'iy intellekt nafaqat ko‘rsatuvlarni tavsiya qiladi, balki kontentning o‘zini ham dinamik ravishda moslashtiradi – ehtimol, tomoshabinning individual xohishiga ko‘ra suratlarni o‘zgartirish yoki hatto sahnalarni o‘zgartirish orqali. Ishlab chiqarishda sun'iy intellekt tez orada avtonom tarzda butun shoularni yaratishi mumkin, bunda kadrlar, skriptlar va vizual effektlarni inson aralashuvisiz uyg‘un epizodlarga aralashtirib yuborish mumkin. Bu televideniya inson ijodining o‘rni haqida savollar tug‘dirishi mumkin bo‘lsa-da, kontentning yangi shakllari uchun ajoyib imkoniyatlarni ochib beradi. Bundan tashqari, 5G va virtual reallik kabi sun'iy intellektga asoslangan texnologiyalar televideniya tajribasiga ko‘proq integratsiyalashgani sayin, tomoshabinlar televizorni tomosha qilish va tomosha qilish o‘rtasidagi chegaralarni yo‘qotib, hech qachon bo‘lmaganidek kontentga

sho‘ng‘ishlari mumkin bo‘ladi. Sun‘iy intellekt raqamli televideniyada yangi davrning boshida turibdi, biz qanday qilib yaratishimiz, iste‘mol qilishimiz va teleko‘rsatuvlar bilan o‘zaro ta‘sir qilishimizning barcha jihatlarini yaxshilaydi. Shaxsiylashtirilgan tavsiyalardan tortib, interaktiv tomosha va ilg‘or ishlab chiqarish texnikasigacha AI televizorni yanada dinamik, sezgir va jozibali vositaga aylantirmoqda. Raqamli o‘tish ushbu innovatsiyalar uchun zamin yaratishda davom etar ekan, sun‘iy intellekt shubhasiz televizor kelajagini shakllantirishda markaziy rol o‘ynaydi - bizni tomosha qilish tajribasi yanada shaxsiylashtirilgan, immersiv va kundalik hayotimizga muammosiz integratsiyalashgan davrga yaqinlashtiradi.

Yagona kamerali tashqi translyatsiya. Ba‘zilar sun‘iy intellekt tizimlari inson ekipajining o‘rnini bosayotganidan xavotirlanishlari mumkin. Aslida, hozirda texnologiya aks holda efirga uzatilmaydigan voqealarni yoritish uchun qo‘llanilmoqda. Britaniya radioeshittirish korporatsiyasi (BBC) yaqinda bu borada tadqiqot o‘tkazdi (Ishlab chiqarishda AI). Bu ikki yoki uchta kamerani o‘rnatishni taqlid qilish uchun ultra yuqori aniqlikdagi (UHD), statik kameralardan foydalangan. Ushbu kameralar tomonidan qayd etilgan 4K piksellar soni translyatsiya uchun zarur bo‘lganidan ancha yuqori. Bu shuni anglatadiki, turli xil kompozitsiyalar ishlab chiqarish jarayonida oddiygina tasvirlarni kesish orqali amalga oshirilishi mumkin. Ushbu arzon narxlardagi statik kameralardan foydalanish kichikroq jonli voqealarni bir kishilik ekipaj bilan yoritishga imkon beradi. Shuningdek, u tashqi eshittirish guruhiga ko‘proq joylarni qamrab olish imkonini beradi. Kattaroq sozlashni osonlashtirmaydiganlar, shu jumladan. Turli xil kompozitsiyalar va ekinlar real vaqt rejimida tayyorlanishi mumkin, bu esa tasvirlarni hatto jonli efirga uzatish imkonini beradi. Avtomatik ramkalash va

tartiblash. AI ushbu UHD statik kameralar bilan birgalikda qo‘llaniladi. Bu unga kerakli ekinlarni ham, yemlardan tortishish ketma-ketligini ham avtomatlashtirish imkonini beradi. Tizim kadrlarni kadrlash uchun kamera operatorlari uchun ikkinchi xususiyat bo‘lgan asosiy kompozitsiya qoidalaridan foydalanadi. Shuningdek, u sub'ektlarni aniqlash uchun yuzni aniqlash texnologiyasidan foydalanadi. Keyinchalik mavzular va ularning atrofiga mos keladigan keng, o‘rta va yaqin kompozitsiyalarni tanlashni o‘rganish mumkin. AI tizimiga ushbu kadrlarni tomoshabin uchun tabiiy tuyuladigan ketma-ketlikda joylashtirishni o‘rgatish mumkin. Bu tizimdan har bir kadrning uzunligini va mavzu qachon gapirayotganini hisobga olishni talab qiladi. Tomoshabinlar yoki boshqa sub'ektlarning har qanday reaksiyalari hisobga olinadi. Inson operatori bilan parallel ravishda o‘tkazilgan testlarda tizimda tajribali kamera operatorining nozik tomonlari yo‘q. Biroq, natija hali ham ta'sirchan va AI hali ham takomillashtirilmoqda. Chalg‘ituvchi elementlar ramkaning chetini buzadigan yoki noqulay tarzda yopishgan ekinlar kamera operatori oldini olishni bilishi kerak bo‘lgan narsalardir. Biroq, AI uchun maxsus qoidalar mavjud bo‘lmasa, u ularga e'tibor berishni bilmaydi.

AI hozirgi vaqtda sun'iy intellekt texnologiyasi yuqori ishlab chiqarish qiymati uchun foydalanish uchun etarli darajada takomillashtirilmagan. Lekin u byudjetli eshittirish imkoniyatlarini taklif etadi. Virtual ko‘p kamerali o‘rnatish arzon bir kamerali translyatsiyani almashtirishi mumkin. Bu panel muhokamalari, vloggerlar va boshqa jonli efirlarga foyda keltiradi. Biroz takomillashtirish bilan ushbu texnologiyadan komediya, musiqa va hattoki sportni yoritish kabi jonli ijrolar uchun foydalanish mumkin. AI yordamida yangiliklarni topish Yaponiya radioeshittirish korporatsiyasi (NHK) tomonidan ishlab chiqilgan aqlli ishlab chiqarish tizimi. Bu ijtimoiy media va atrof-muhit monitoringi tizimlarini yangilik holatlari haqida xabar berish uchun mo‘ljallangan. Tizim turli yangiliklar toifalari qatoriga bo‘lingan ma'lum so‘z va iboralarni izlashga o‘rgatiladi. Keyinchalik ular ishlab chiqarish guruhiga yuqori chastotali hisobotlarni ko‘rish imkonini berish uchun guruhlarga bo‘linadi. Tizim, shuningdek, kuchli yomg‘ir va suv toshqini haqida ogohlantirish uchun hukumat tizimlaridan suv darajasini kuzatishi mumkin. Kengaytirilgan yuz va nutqni aniqlash yuzni aniqlash tizimlari turli teleko‘rsatuvlardagi aktyorlarni kataloglashda yordam berish uchun foydalanilmoqda. Sun'iy intellektidagi yutuqlar, hatto pastroq yorug‘lik yoki noaniq burchaklar buni qiyinlashtiradigan holatlarda ham yaxshiroq tanib olish imkonini beradi. Nutqni aniqlash yangilik maqolalarini kataloglash uchun ham foydalidir. Dastur hozirda muntazam eshittirish nutqini avtomatik transkripsiya qila oladi. Biroq, u hali ham ba'zi intervyular bilan kurashadi, bu erda mavzu tezroq yoki kamroq aniq gapiradi. Audio va ko‘rish qobiliyati zaif odamlar uchun AI ko‘zi ojizlar

uchun sport translyatsiyalari kabi jonli dasturlar uchun AI yordamida avtomatlashtirilgan audio tavsiflarni yaratish mumkin. Bu audio eshittirishga hamroh bo‘lgan o‘yin jarayonining skriptini yaratadi. Texnologiyadan nutq sintezatori yordamida radio yoki televidenie uchun sport uchun audio sharhlar yaratish uchun ham foydalanish mumkin. Bu faktlar va statistikani osongina yaratish mumkin bo‘lgan sport va yangiliklar hisobotlarida qo‘llaniladi. Nutqni sintez qilish texnologiyasi jadal sur'atlar bilan takomillashtirilmoqda va endi tabiiy ovoz ohangini yaratish mumkin. Eshittirish ma'lumotlarini ko'rsatish usuli sifatida kompyuter tomonidan yaratilgan imo-ishora tili ham mumkin. Jonli imzo qo'yuvchi o'rniga, CG animatsion qahramoni endi kontentni imo-ishora tiliga o'tkazishi mumkin. Efirda sun'iy intellektning boshqa qo'llanilishi. Eshittirishda AI va mashinani o'rganishdan foydalanish foydalanuvchi tajribasini yaxshilash uchun doimiy ravishda kengayib bormoqda. AI texnologiyasi hatto oq va qora tasvirlarni qayta bo'yash jarayonini tezlashtirish uchun ham qo'llaniladi. U shunga o'xshash ramkalardagi arxiv materiallari va rang ma'lumotlaridan foydalanadi. Bu filmning besh soniyasini rang berish vaqtini 30 daqiqadan 30 soniyagacha qisqartirish imkonini beradi.

Xulosa. Sun'iy intellektning televizion texnologiyalar bilan integratsiyasi so'nggi yillarda katta qadamlar qo'yimoqda va bu jarayon televideniyeining turli jihatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Yagona kamerali tashqi translyatsiya, avtomatik ramkalash va tartiblash kabi texnologiyalar yordamida sun'iy intellekt kichik ekipajlar tomonidan yoritilishi qiyin bo'lgan voqealarni samarali tarzda efirga uzatishga imkon yaratmoqda. Shuningdek, NHK tomonidan ijtimoiy media monitoringi va yangiliklarni avtomatik topish tizimi hamda yuz va nutqni aniqlash kabi yangi vositalar bilan sun'iy intellekt yangiliklarni ishlab chiqarish va boshqarishda muhim rol o'ynamoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. BBC Research. (2023). *AI in Production: The Application of UHD Cameras and Automated Composition*. British Broadcasting Corporation.
2. NHK Research. (2022). *Automated News Discovery and Social Media Monitoring Technologies*. Japan Broadcasting Corporation (NHK).
3. Face and Speech Recognition in AI. (2021). *Technologies for Cataloging and Automated Audio Transcription*. Journal of AI and Media Technology, 15(4), 123-135.
4. Audio Description for Visually Impaired Viewers. (2020). *Automated Descriptions for Live Broadcasts Using AI*. International Journal of Broadcasting and Accessibility, 25(2), 45-58.

5. Film Restoration and Colorization. (2021). *AI Technologies for Re-coloring Film and Archival Material Processing*. Media Preservation Journal, 14(3), 89-101.

THE ENDURING APPEAL OF “PRIDE AND PREJUDICE”: JANE AUSTEN’S CLASSIC STILL RESONATES

Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi

Teacher, Kokand University

Annotatsiya: Maqolada, 19-asrning mashhur namoyondasi Jane Austenning “Pride and Prejudice” (Andisha va G‘urur) asaridagi asosiy qahramonlar Elizabeth Bennet va Fitzwilliam Darcy o‘rtasidagi sovuq munosabatlar va mag‘rurlikning sevgi bilan yakun topishi, shuningdek, o‘sha davrda nikoh masalalarida ijtimoiy tabaqalanish va boylikning ahamiyati, shaxsiy o‘rish kabi mavzular ham yoritiladi. Austenning o‘ziga xos uslubida taqdim etilgan mazkur hikoyasi nafaqat o‘z davri uchun, balki hozirgi kunda ham muhim ijtimoiy masalalarni ko‘tarib chiqishi haqida ma’lumotlar ham beriladi.

Kalit so‘zlar: mag‘rurlik, sevgi, ijtimoiy tabaqalanish, boylik, nikoh, shaxsiy o‘rish, intellektual romantika, rollar.

Annotation: The article discusses the novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen, one of the prominent figures of the 19th century. The main characters, Elizabeth Bennet and Fitzwilliam Darcy, experience cold relationships and pride, which eventually bring them in love. The novel also explores themes, such as social class distinctions and the importance of wealth in marriage, as well as personal growth. Austen's unique style presents this story as relevant not only to her own time but also as a reflection of important social issues that remain significant today.

Keywords: pride, love, social class distinctions, wealth, marriage, personal growth, intellectual romance, gender roles.

Аннотация: В статье рассматриваются холодные отношения и трансформация гордости в любовь между главными героями произведения Джейн Остин “Гордость и предубеждение” (Andisha va G‘urur), а также такие темы, как социальная стратификация и важность богатства в браке того времени, личностный рост. Кроме того, подчеркивается, как уникальный стиль Остин раскрывает не только социальные проблемы ее эпохи, но и актуальные вопросы, которые сохраняют свою значимость и в наше время.

Ключевые слова: гордость, любовь, социальная стратификация, богатство, брак, личностный рост, интеллектуальная романтика, роли.

Jane Austen’s “Pride and Prejudice” [1. 2003:B.6] is not only a jewel of 19th-century literature but also retains its significance today. The novel vividly portrays the social conditions of its time. By presenting its main characters as representatives of different social classes, Austen highlights the prevalent importance of wealth and social standing over genuine love in matters of marriage. However, despite the characters’ initial misconceptions about each other, they ultimately acknowledge that these misunderstandings ultimately led them to true love. The main female character, Elizabeth Bennet, is the second of five daughters from a modest family. Her intelligence, pride, independent spirit, and unique personality set her apart not only from her sisters but from nearly all the other characters in the novel. What distinguishes her further is her refusal to passively accept societal norms and expectations; she resists the idea that things “should simply be that way.” [3. 2020:B.24] She desires to build a family founded on love and affection, not on social standing, wealth, or prescribed conventions. Moreover, Elizabeth is open-hearted and possesses a sharp wit, a quality that allows her to confidently express her opinions. Throughout the novel, Elizabeth initially misjudges Mr. Darcy, but the unfolding events transform her perspective, leading her to discover and embrace the true love she seeks.

The main male character, Fitzwilliam Darcy, represents a completely different world and personality, and is arguably the most significant male character. Darcy can be considered a dynamic character. Initially, due to his high social standing, he is portrayed as supremely proud, self-absorbed, and aloof. However, over time, he overcomes his pride and arrogance. He interacts with those from less privileged backgrounds either condescendingly, emphasizing his social superiority, or avoids interaction altogether. Elizabeth plays a crucial role in Darcy’s transformation. The young woman’s boldness and forthrightness impress him, leading him to engage in self-reflection and a more critical assessment of himself and those around him. As a result, Darcy becomes a completely different person than he was initially perceived to be.

A dynamic character is one whose personality changes throughout the course of a story. This change can be for better or for worse. The relationship between Elizabeth Bennet and Fitzwilliam Darcy is complicated from their first encounters by misunderstandings, misjudgments, and pride. Their initial meeting takes place at a ball hosted by Mr. Bingley. After renting Netherfield, a house near the village of Meryton, Mr. Bingley organizes the ball not only to introduce himself to society but

also to establish good relations with the local residents. Mr. Bingley attends the dance with his sister, Caroline Bingley, and his close friend, Fitzwilliam Darcy. That evening, Darcy’s refusal to dance with Elizabeth, along with his dismissive comments about her during a conversation with Bingley—Darcy famously stating, “She is tolerable, but not handsome enough to tempt me”—leads to the formation of a negative opinion of him in Elizabeth’s mind. These words deeply offend Elizabeth. Darcy’s pride and apparent indifference create a negative impression on her, causing her to perceive him as arrogant and condescending.

Elizabeth’s escalating negative opinion of Darcy is a crucial turning point in the novel. Her initial unfavorable impression, formed at their first meeting, isn’t solely based on Darcy’s aloof demeanor; it’s significantly fueled by Mr. Wickham’s account. Wickham recounts his bitter experiences, portraying Darcy as the source of his misfortunes. He paints a picture of Darcy’s arrogance and disdain for those he deems inferior, while simultaneously claiming Darcy skillfully conceals his true character. According to Wickham, Darcy withheld promised support and even deprived him of his inheritance. Elizabeth believes Wickham’s story implicitly, reinforcing her initial negative judgment of Darcy and confirming her first impressions as accurate. This prejudiced view leads her down a path of further misunderstandings. Elizabeth’s error lies in her acceptance of a single, biased perspective. However, as time passes and the truth is revealed, through self-reflection and a deeper understanding of the situation, her opinion of Darcy undergoes a complete transformation. This teaches us the importance of avoiding hasty judgments based on a single perspective. We should always hear both sides of a story before forming an opinion. Throughout the novel, Jane Austen uses Mr. Wickham to illustrate precisely this point.

The novel also strongly emphasizes societal expectations surrounding marriage and social class in 19th-century England. Women had limited autonomy, their lives largely defined by marriage and family. Their primary role was to secure a socially advantageous marriage to maintain or improve their family’s standing. Since property and inheritance rights were primarily male-held, women were economically dependent on men. Social standing was the most crucial factor in marriage; people prioritized marrying within or above their social class. Marriages were often calculated transactions based on wealth and status, not love or affection. Women believed marrying a wealthy man would dramatically improve their lives. For lower-class families, marrying a wealthy spouse was paramount for elevating their social standing and acquiring wealth. This is clearly depicted in the novel through Mrs. Bennet’s relentless pursuit of advantageous matches for her daughters.

The novel *Pride and Prejudice*[1. 2003:B.6] presents contrasting views of marriage. Charlotte Lucas’s marriage to Mr. Collins highlights a pragmatic union prioritizing social standing and financial security over romantic love. Charlotte, facing limited prospects, sees marriage to the socially awkward but financially stable Mr. Collins as a means to escape economic vulnerability and secure a respectable place in society. Mr. Collins, in turn, benefits from the social connection, albeit distant, to the Bennet family. Their union starkly contrasts with other relationships in the novel, illustrating the societal pressures on women to prioritize practicality over personal happiness in choosing a husband.

Pride and Prejudice [1. 2003:B.6] explores the complexities of marriage further by depicting a union born from the desperate need to mitigate a social crisis and avoid financial ruin. Lydia Bennet’s impulsive elopement with Mr. Wickham throws the Bennet family into turmoil, threatening their social standing and the future prospects of their daughters. In the rigidly structured society of 19th-century England, a woman’s elopement was a deeply shameful act, bringing severe social repercussions and potentially ruining the family’s reputation. The consequences could have been devastating, leading to social ostracization and severely limiting the marriageability of the Bennet sisters. The family faced a desperate situation; a scandal of this magnitude could have effectively condemned them to social oblivion. While Wickham initially displayed little intention of marrying Lydia, the crucial intervention of Mr. Darcy, providing the necessary financial support, alters the course of events. This intervention highlights Austen’s keen observation that marital decisions were often dictated by economic realities and the urgent need to maintain social standing. Lydia and Wickham’s hasty marriage, therefore, functions not as a union based on love or affection, but as a damage-control measure, a pragmatic solution designed to rescue the Bennet family from the brink of social ruin and restore a semblance of respectability. The union underscores the precarious position of women in society and the significant role that financial stability and social reputation played in shaping their marital choices.

The culmination of *Pride and Prejudice*[1. 2003:B.6] is the marriage of Elizabeth Bennet and Fitzwilliam Darcy, a union that stands in stark contrast to the other marital pairings depicted in the novel. Unlike the pragmatic and often loveless marriages driven by social or economic considerations, Elizabeth and Darcy’s relationship is founded upon a deep and evolving love, a love that blossoms not from immediate attraction alone, but through a process of profound self-discovery and mutual understanding. Their initial interactions are fraught with misunderstandings, fueled by prejudice and misinterpretations on both sides. Darcy’s initial arrogance and ingrained class prejudice lead him to underestimate Elizabeth’s intelligence and

worth, while Elizabeth, swayed by the deceitful tales spun by Wickham, misjudges Darcy’s character, perceiving him as aloof, arrogant, and even cruel. The rigid social hierarchy of 19th-century England further complicates their connection, creating a significant obstacle between a gentleman of Darcy’s wealth and standing and a woman from a more modest family. [4. 1997:B.49] However, throughout the novel, both characters undergo significant personal growth. Darcy confronts his own flaws and prejudices, while Elizabeth sheds her own preconceptions and learns to see beyond surface appearances. Their eventual union, therefore, represents not only a romantic triumph but also a testament to the power of self-awareness, overcoming societal barriers, and the transformative potential of genuine love. It is a marriage built not on convenience or social expectation, but on a foundation of mutual respect, intellectual connection, and a shared commitment to personal growth.

In conclusion, the transformative journey of Elizabeth and Darcy’s relationship hinges on their ability to acknowledge their flaws and embrace personal growth. This process of self-reflection and mutual understanding not only shapes their romantic connection but also underscores their individual development and self-awareness. Their story offers several key lessons: the importance of critical thinking and avoiding hasty judgments based on incomplete information, and the understanding that true love and lasting happiness are cultivated through introspection and personal growth. Ultimately, Elizabeth and Darcy’s enduring relationship serves as a testament to the transformative power of self-awareness and the enduring strength of a love forged in the crucible of mutual understanding and personal change.

References

1. Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. Penguin Classics, 2003.
2. Arendt, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*. Harcourt, 1973.
3. Bennet, Jessica. “Social Class and Love in *Pride and Prejudice*.” *The Literature Review Journal*, vol. 5, no. 3, 2020, pp. 45-67.
4. Cameron, Deborah. *The Feminist Critique of Jane Austen’s Novels*. Cambridge University Press, 1997.
5. Wollstonecraft, Mary. *A Vindication of the Rights of Woman*. 1792.
6. Sayer, Ian. “Class Distinction and Marriage in Austen’s England.” *Journal of Historical Sociology*, vol. 10, no. 2, 2018, pp. 104-120.
7. Sobirova, N. “The Role of Modern Translation in Journalism: Foreign News Section”. *UzMU Journal – Tashkent*, 2023, No. 1, 269b.
8. https://en.wikipedia.org/wiki/Pride_and_Prejudice
9. https://en.wikipedia.org/wiki/Jane_Austen

10. [https://en.wikipedia.org/wiki/Pride_and_Prejudice_\(1940_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Pride_and_Prejudice_(1940_film))
11. [https://en.wikipedia.org/wiki/Pride_and_Prejudice_\(2005_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Pride_and_Prejudice_(2005_film))

ОСОБЕННОСТИ КЛАСТЕРНОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ ПАРАДИГМАХ ОБРАЗОВАНИЯ.

*Сирожиддинова Ирода Махаммадовна –
Андижанский машиностроительный институт,
заведующий кафедрой
“Гуманитарные науки”, к.п.н, доцент.
Ахлиддинов Сирожиддин –
студент 2 курса*

Abstract: This article will focus on the main purpose of the cluster and the Educational-Scientific innovative potential of its structure not only with a high level of civil and professional competence, but also on the training of modern educational specialists with competitiveness, the ability to receive innovations, the ability to design and implement new educational programs and technologies.

Keywords: cluster, strategy, technology, direction, approach, master, doctoral

Аннотация: В данной статье речь пойдет об основной цели кластера и образовательно-научном инновационном потенциале его структуры не только с высоким уровнем гражданской и профессиональной компетентности, но и с подготовкой современных специалистов в области образования, обладающих конкурентоспособностью, способностью воспринимать инновации, умением проектировать и внедрять новые образовательные программы и технологии.

Ключевые слова: кластер, стратегия, технология, направление, подход, магистратура, докторантура

Annotatsiya: Ushbu maqolada klasterning asosiy maqsadi va uning tuzilmasining nafaqat yuqori darajadagi fuqarolik va kasbiy kompetentsiyaga ega bo‘lgan ta’lim va ilmiy innovatsion salohiyati, balki raqobatbardosh ta’lim sohasida zamonaviy mutaxassislarni tayyorlash, innovatsiyalarni idrok etish qobiliyati, yangi ta’lim dasturlari va texnologiyalarini loyihalash va amalga oshirish qobiliyati ham muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: klaster, strategiya, texnologiya, yo‘nalish, yondashuv, magistratura, doktorantura

Строго определенный подход в истории развития науки в большинстве случаев определяет создание теоретической модели изучаемого явления. На наш взгляд, при разработке теоретической модели процедуры проектирования образовательного процесса используются проекты педагогических технологий самого высокого уровня. [1.2010:В47].

Однако при создании методологической основы технологического подхода к проектированию педагогических объектов на основе кластерного метода мы имеем в виду правильный перенос теоретических подходов в педагогическую науку, результаты применения которых многократно проверялись современными технологиями и были достигнуты. При создании любой теоретической модели возникают определенные трудности, связанные с тем, что разработка педагогических методик приводит к созданию математических моделей. Это особенно важно. это может быть опасно в дальнейшем при интерпретации результатов исследования профессиональных компетенций студентов в педагогической сфере. Возможно введение условных единиц в Реальные свойства личности, которые используются с целью проектирования изучаемого процесса на основе кластерного метода. Такая ситуация возникает в современных педагогических технологиях, когда речь заходит о свойствах процесса, который невозможно осуществить непосредственно [2.2028:В.150].

Странствия представления образовательного процесса в моделях восходят к началу XIX века. При анализе возможности строгого научного описания образовательного процесса в то время ученый И.Ф.Герbart представил систему теорем, выведенных из общих принципов мышления [3.2008.В.85]. Однако из-за сложности интерпретации образовательного процесса одним правильным определением, а также из-за несовершенства методов выражения теорий в те времена, создание логически завершенной теории представлялось невозможным. Современные педагогические подходы позволяют разрабатывать логически обоснованные идеи, которые используются при изучении такого многофакторного процесса, как образовательный процесс, на основе всего лишь нескольких правил. Учитывая запутанность причинно-следственных связей между субъектами образовательного процесса, необходимо, чтобы, несколько изменив исходные правила и принципы, исследователь имел возможность изучать этот же процесс с других точек зрения. Во многих случаях внутренняя конфликтность теоретических исследований приводит к тому, что они не соответствуют существующим выводам или эмпирическим данным по этой причине, случаи представления их в виде необоснованных моделей также могут привести к

отмене теории. В связи с тем, что современные педагогические подходы воплощают опыт многовековых педагогических исследований, ее методологическая основа считается более гибкой и продуктивной, чем другие, при этом позволяя ее использовать и применять практически в любых процессах. Создание теоретических основ проектно-деятельностной педагогической науки и методологии современной педагогики несколько осложнено из-за различий в системе терминов..[4.2018:В.112].

Однако возникающие проблемы решаются рядом методических технологий.

Во-первых, логическое обоснование психолого-педагогического анализа дополняется математической составляющей, что позволяет исключить возможные ошибки.

Во-вторых, статистические закономерности, обычно выявляемые в педагогических исследованиях, становятся естественным продолжением теоретических источников, таких как подтверждение качественных выводов, обеспечение соответствия эмпирических данных полученным количественным пропорциям.

В-третьих, педагогическая наука базируется на признаках строгой научной науки, что обеспечивает неизменность и универсальность выводимых выводов. Взаимодействие логически обоснованных теорий науки позволяет теоретическим приемам стать неотъемлемым признаком, атрибутом разработок и исключить субъективную составляющую выводов, которые это должно выражать.

Разработка учебной программы, формирование траектории профессионально педагогического становления специалиста и проектирование создания методической системы обучения применительно к деятельности, данные принципы носят характер универсальности, что позволяет выделить основные методические подходы к выбору наиболее продуктивных направлений исследований. [5.2019:В.3].

Инвариантность образовательного процесса обуславливает необходимость реализации государственного образовательного стандарта, что выражается в достижении гарантированного уровня профессиональной компетентности, позволяющего обучающимся реализовать свои возможности, способности и потенциал в окружающем их социуме. Независимо от того, какие педагогические технологии проектирования образовательного процесса используются, этот принцип должен соблюдаться без каких-либо исключений. Кроме того, инвариантность образовательного процесса, направленного на

конечный результат, является результатом критерия педагогической технологии эффективности той или иной педагогической технологии. С помощью предлагаемой модели проектной деятельности, достигая высокого уровня профессиональной компетентности, исследователь добивается продуктивности выбранного технологического подхода. [6.2024:В.4].

Результатом принципа педагогического проектирования является особая роль независимого наблюдателя, способного правильно отразить существующие закономерности методической системы обучения. Независимый наблюдатель не лишен таких черт субъективного восприятия, даже если у него могут быть другие мысли или суждения. Именно по этой причине состояние системы методики обучения может быть оценено не только качественными квалиметрическими опросниками, но и специалистом посредством дидактических тестов. Принцип инвариантности образовательного процесса напрямую связан с принципом эквивалентности и может быть описан следующим образом: рабочая область проектной деятельности будущего инженера при формировании траектории профессиональной подготовки в образовательном пространстве описывается независимым внешним исследователем соответствующим образом. Образовательное пространство представляет собой структурированную систему субъектов, воспринимающих преобразующее воздействие.

В данном определении подчеркивается открытость образовательного пространства как специфической учетной системы, которая используется для описания различных психолого-педагогических процессов. Изолированность такой системы (от других) сразу приводит к невозможности сопоставления осуществляемого образовательного процесса с требованиями государственных образовательных стандартов. Следовательно, проектная деятельность образовательного объекта требует присутствия внешнего исследователя, способного описать рабочую область. Необходимо, чтобы рабочая область проектной деятельности для формирования образовательного процесса, в отличие от образовательного пространства, субъектами которого являются педагоги, обучающиеся и их родители, включала:

- учебные материалы, входящие в состав тем и разделов образовательных примерных программ, составленных на основе государственного образовательного стандарта;

- требования к знаниям, умениям и навыкам обучающихся. Именно на основе знаний, умений и навыков формируется профессиональная компетенция специалиста;
- среди учебных материалов имеются междисциплинарные контакты профильных и общеобразовательных дисциплин;
- специальные образовательные дисциплины, необходимые для достижения гарантированного уровня профессиональной компетентности специалиста. [7.2021:В.7].

Основная часть педагогических технологий ориентирована на личностно-ориентированное образование, а другая часть — на прагматические ценности рыночной экономики. Только благодаря тому, что технологиями изначального смысла можно признать только технологии, позволяющие гарантированно достигать заранее запланированного результата, можно сделать вывод о главенстве рационалистической парадигмы в педагогике. Однако мы не торопимся делать выводы, нулевая постановка целей

Метод теоретико-педагогического кластера придает образовательной программе технологический характер продовольствию производства и формированию траектории профессиональной подготовки будущего инженера, а также созданию методической системы обучения. Необходимость совершенствования перечисленных педагогических объектов также подтверждена анализом значимых факторов влияния. Разработанную в результате проектной деятельности обучения методическую систему следует рассматривать как продуктивную категорию в иерархии образовательных, педагогических, дидактических, методических систем. Следовательно, проектные технологии совершенствования педагогических объектов следует рассматривать как важнейший показатель инновационно-творческой деятельности образовательного учреждения.

Использованная литература:

1. Анисцына Н. Н. Инновационный научно-образовательный кластер как способ организации инновационной деятельности в вузе // Креативная экономика. 2010 № 4 (40).
2. Илязова М.Д. Компетентность, компетенция, квалификация — основные направления современных исследований // Научные исследования в образовании.— 2008. — № 1.

3. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С.А. Замонавий педагогик технологияларни амалиётга жорий қилиш. Ўқув қўлланма. –Тошкент, 2008. – 130 б.

4. Карташева С.В. Новый образовательный кластер "образовательное учреждение -вуз - предприятие" - основа создания центра для одаренных детей // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Социальные, гуманитарные, медико-биологические науки. 2018. –Т.: № 6.

5. Iroda, M. Rational Methods Awakening and Stimulating University Students Professional and Creative Abilities // Eastern European Scientific Journal. – 2019. – No.

6. Зулпыхар, Ж., Серікбаева, А., Нурбекова, Г., & Кариева, К. (2024). СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОБУЧЕНИЯ СЕТЕВЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ. *Научный журнал «Вестник НАН РК»*, 407(1), 178-193.

7. Mahammadovna, S. I. (2021). Needs and factors for developing professional and creative abilities of students of higher educational institutions. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 25(6), 2200-2209.

COMPARATIVE STUDY OF THE EXPRESSION OF RESPECT THROUGH PARALINGUISTIC MEANS

Mamajonova Zarnigor Shuxratovna

Fergana state university master's degree student

Abstract. This study investigates the paralinguistic expression of respect across three cultures: Japan, Turkey, and Germany. Paralinguistic elements such as tone, pitch, gestures, pauses, and eye contact significantly influence how respect is conveyed. Using a mixed-methods approach, the study analyzes both qualitative observations and quantitative survey data to highlight cultural differences and similarities in the non-verbal communication of respect. The findings reveal the impact of societal norms, power distance, and communication styles on paralinguistic behavior, providing practical insights for intercultural communication.

Key words: expression, cultural norms, directness, clarity, misinterpretation, mixed-methods, mitigate, thematic coding, intercultural interactions, hierarchical acknowledgment

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot uchta madaniyatda hurmatning paralingvistik ifodasini o‘rganadi: Yaponiya, Turkiya va Germaniya. Ohang, ohang, imo-ishoralar, pauzalar va ko‘z bilan aloqa qilish kabi paralingvistik elementlar hurmatni qanday

etkazishga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Aralash usullardan foydalangan holda, tadqiqot madaniy farqlar va hurmatning og‘zaki bo‘lmagan muloqotidagi o‘xshashliklarni ta’kidlash uchun sifat kuzatuvlari va miqdoriy so‘rov ma'lumotlarini tahlil qiladi. Topilmalar ijtimoiy me'yorlar, kuch masofasi va muloqot uslublarning paralingvistik xatti-harakatlarga ta'sirini ochib beradi va madaniyatlararo muloqot uchun amaliy tushunchalarni beradi.

Kalit so‘zlar: ifoda, madaniy me'yorlar, to‘g‘ridan-to‘g‘rilik, aniqlik, noto‘g‘ri talqin qilish, aralash usullar, yumshatish, tematik kodlash, madaniyatlararo o‘zaro ta'sirlar, ierarxik tan olish

Абстракт. В этом исследовании изучаются паралингвистические выражения уважения в трех культурах: Японии, Турции и Германии. Паралингвистические элементы, такие как тон, высота тона, жесты, паузы и зрительный контакт, существенно влияют на то, как передается уважение. Используя смешанный подход, исследование анализирует как качественные наблюдения, так и количественные данные опроса, чтобы подчеркнуть культурные различия и сходства в невербальной коммуникации уважения. Результаты показывают влияние социальных норм, дистанции власти и стилей общения на паралингвистическое поведение, предоставляя практические идеи для межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: экспрессия, культурные нормы, прямота, ясность, неправильное толкование, смешанные методы, смягчение, тематическое кодирование, межкультурное взаимодействие, иерархическое признание.

Introduction. Respect is a universal value, yet its expression varies across cultures. While verbal communication often carries the primary message, paralinguistic features, such as tone, gestures, and pauses, are equally critical in conveying respect. However, these non-verbal cues are deeply embedded in cultural norms and may lead to misinterpretation in intercultural contexts.

This study focuses on three cultural regions:

1. Japan, a high-context culture that emphasizes subtle and indirect communication.
2. Turkey, a culture blending relational warmth with hierarchical acknowledgment.
3. Germany, a low-context culture that prioritizes directness and clarity.

Research Questions:

1. What are the paralinguistic markers of respect in Japan, Turkey, and Germany?
2. How do these markers differ across high-context and low-context cultures?

3. How do social hierarchies and situational contexts influence the use of paralinguistic means?

By exploring these questions, the study aims to enhance understanding of cross-cultural communication and mitigate potential misinterpretations of respect in global interactions.

Methodology. This research uses a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative analyses to examine paralinguistic expressions of respect.

1. Study Design

Qualitative Analysis: Observational studies and video recordings of formal and informal interactions in Japan, Turkey, and Germany. Interactions were analyzed for tone, gestures, pauses, and other paralinguistic markers.

Quantitative Analysis: Surveys conducted among participants assessed perceived respectfulness in controlled scenarios featuring manipulated paralinguistic variables.

2. Participants

450 participants (150 each from Japan, Turkey, and Germany), stratified by age, gender, and social status.

3. Procedure

Recorded scenarios included professional meetings, family gatherings, and casual conversations. Participants rated respectfulness on a Likert scale (1–5). Data were analyzed using thematic coding (qualitative) and ANOVA tests (quantitative).

4. Ethical Considerations

Informed consent was obtained, and participants’ privacy was ensured through anonymized data.

Results. 1. Tone and Pitch

Japan: A soft tone and low pitch conveyed deference, particularly in hierarchical contexts.

Turkey: A warm, rhythmic tone reflected relational closeness and sincerity.

Germany: A steady tone with clear articulation was interpreted as professional respect.

2. Gestures and Body Language

Japan: Bowing was a dominant gesture, with depth indicating the level of respect.

Turkey: Head tilts and hand-over-heart gestures were common signs of deference.

Germany: Minimal physical gestures, combined with an upright posture, conveyed respect.

3. Pauses and Silence

Japan: Pauses and silence were used to show attentiveness and consideration.

Turkey: Short pauses indicated thoughtfulness, but extended silence could be misinterpreted.

Germany: Pauses highlighted the importance of a speaker’s words, but excessive silence suggested disengagement.

4. Eye Contact

Japan: Indirect gaze was preferred as a sign of respect in hierarchical interactions.

Turkey: Sustained yet soft eye contact indicated sincerity.

Germany: Direct eye contact was associated with attentiveness and professionalism.

5. Volume and Speech Rate

Japan: Lower volume and slower speech were key markers of respect.

Turkey: Moderate volume with a rhythmic flow conveyed respect.

Germany: Moderate volume with precise, steady speech reflected professionalism.

Discussion

These findings emphasize the cultural specificity of paralinguistic markers in conveying respect:

High-Context Culture (Japan): Respect is communicated through subtle cues like tone, pauses, and gestures, reflecting the society’s emphasis on harmony and hierarchy.

Hybrid Culture (Turkey): A blend of warm, relational gestures and hierarchical deference characterizes paralinguistic communication.

Low-Context Culture (Germany): Clarity, directness, and minimal physical gestures are prioritized, aligning with the culture's egalitarian values.

Implications for Cross-Cultural Communication

Misinterpretations can arise when paralinguistic norms differ. For instance, silence valued in Japan might be misunderstood as disinterest in Germany, while direct eye contact in Germany might be seen as intrusive in Japan. By understanding these nuances, individuals can navigate intercultural interactions more effectively.

Conclusion. This study highlights the role of paralinguistic features in expressing respect across cultures. Tone, gestures, pauses, and eye contact serve as critical markers, yet their interpretation is culturally dependent. Recognizing these

differences is essential for effective cross-cultural communication, particularly in an increasingly globalized world.

Future Research. Future studies could explore the impact of virtual communication and globalization on paralinguistic expressions of respect, as digital platforms may alter traditional norms.

References

1. Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. Chicago, IL: Aldine Publishing.
2. Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. Garden City, NY: Anchor Press.
3. Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills, CA: Sage.
4. Matsumoto, D., & Hwang, H. C. (2013). *Culture and Nonverbal Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
5. Scollon, R., & Scollon, S. W. (2001). *Intercultural Communication: A Discourse Approach*. Oxford: Blackwell.
6. Ting-Toomey, S. (1999). *Communicating Across Cultures*. New York: Guilford Press.
7. Wierzbicka, A. (1991). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.

MAMLAKATIMIZDA YOSHLARNING ISH BILAN BANDLIGINI TA'MINLASH MASALASI

Ergashev Oybek Qaxramon o'g'li

Qo'qon Universiteti, Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi
xanbek853@gmail.com

Annotatsiya: Aholini ish bilan ta'minlash inson ijtimoiy rivojlanishining eng muhim jihatlaridan biri bo'lib, u mehnat masalalari bilan bog'liq muammolarni hamda mehnatga bo'lgan taklif va talablarni qondirish yo'llarini ochib beradi. Shuning uchun bugungi kunda yoshlarni bandligini ta'minlash maqsadida mamlakatimiz yangi loyihalarni amalga oshirmoqda.

Kalit so'zlar: yoshlar bandligi, milliy iqtisodiyot, mehnat bozori, ishsizlik, yangi ish o'rinlari.

Абстрактный: Обеспечение занятости населения является одним из важнейших аспектов социального развития человечества и открывает пути

решения проблем, связанных с вопросами труда, спроса и предложения рабочей силы. Поэтому в нашей стране реализуются новые проекты по обеспечению занятости молодежи.

Ключевые слова: занятость молодежи, национальная экономика, рынок труда, безработица, новые рабочие места.

Abstract: Ensuring employment of the population is one of the most important aspects of the social development of mankind and opens up ways to solve problems related to issues of labor, demand and supply of labor. Therefore, new projects are being implemented in our country to ensure youth employment.

Key words: youth employment, national economy, labor market, unemployment, new jobs.

Iqtisodiy taraqqiyot va inson salohiyatini rivojlantirishda aholini ish bilan bandligi muhim omil hisoblanadi. Aholini ish bilan bandligini ta'minlash uning takror ishlab chiqarilishi uchun zarur shartdir. Chunki kishilarning turmush darajasi, iqtisodiyot sohalari va tarmoqlari uchun kadrlar tanlash, tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, ishga joylashtirish, ishsizlarni moddiy va psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash uchun qilinadigan sarflar aholini ish bilan ta'minlanishiga bog'liqdir. Shuning uchun aholini ish bilan bandligini ta'minlashning ijtimoiy- iqtisodiy va tashkiliy jihatlarini tadqiq etish bugungi kundagi ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida alohida ahamiyatga egadir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.01.2022 yildagi PQ-92-sonli qarorida “Yoshlar bilan ishlashning yangicha boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, ular bilan ishlashning vertikal tizimini yaratish, yoshlar muammolarini bevosita mahallalarda hal etish, ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarining samaradorligini yanada oshirish maqsadida:[1]

1. mahallalarda yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, milliy xalq o'yinlari va sport turlarini yoshlar orasida ommalashtirish, besh muhim tashabbus loyihalari, yoshlar festivallari va boshqa madaniy-ma'rifiy tadbirlarni amalga oshirish;

2. yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, iqtidori, iste'dodi va tashabbuslarini rag'batlantirish hamda hayotda o'z o'rnini topishlariga ko'maklashish, deb PQ belgilandi.

Yoshlarga Prezidentimiz tomonidan berilayotgan yuksak e'tiborni biz “Vazirlar Mahkamasining 07.06.2022 yildagi “2022-2023 yillarda O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirish dasturini tasdiqlash to'g'risida”gi 310- son qarori qabul qilindi.[2] Unda Prezidentning 2021 yil 13 iyuldagi PF-6260-son Farmoniga muvofiq yoshlar tomonidan ko'tarilgan taklif va

tashabbuslar, muammo hamda masalalar yechimi yuzasidan har yili “Yoshlar kuni” arafasida hukumatning dasturi, shuningdek, Qoraqalpog‘iston Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar, tuman va shahar hokimliklarining alohida hududiy dasturlari qabul qilinadi. Mazkur dasturlar yoshlarning bilim va kasb-hunar egallashi, ular uchun munosib ish va turmush sharoitini yaratish, bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlardan iborat bo‘ladi” ko‘rishimiz mumkin.

Akademik Q.Abdurahmonov tomonidan “...ish bilan bandlikning eng kam deganda to‘rt ijtimoiy jihatini hisobga olish lozimligini, ish bilan bandlikning insonning Konstitutsiyada belgilab berilgan eng muhim huquqi – mehnat huquqi bilan mustahkam bog‘liqligi, turmush darajasi va munosib hayot kechirish shart-sharoitlarini shakllantirishda ish bilan bandlik hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Aynan ish bilan bandlik mehnat faolligini oshirish, mehnatga qobiliyatli fuqarolar va ular oilalarining turmush darajasini oshirishning eng muhim kafolati, har kimning va umuman, jamiyat farovonligining negizi bo‘lgan yuqori unumli mehnatning yangi omilini shakllantirish, aynan mehnat faoliyati insonni o‘zgartiradi, uning kasbiy imkoniyatlarini ochib beradi va ko‘paytiradi, shaxsning rivojlanishini rag‘batlantiradi” [3:257], iqtisodchi olimlardan I.M.Aliev, N.A.Gorelov, L.O.Ilinalar ushbu tushunchaga: “Ish bilan bandlik ijtimoiy- iqtisodiy hodisa sifatida fuqarolarning shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish bilan bog‘liq hamda mehnatdan daromad (ish haqi) keltiruvchi ijtimoiy foydali mehnat sifatida namoyon bo‘lishi mumkin”[4: 123] deb takidlangan.

Bugungi yoshlar eng bilimli avlodidir. Biroq, ular mehnat bozoriga kirish va uni saqlab qolishda qiyinchiliklarga duch kelishmoqda. Ularning ko‘pchiligi uchun ishga o‘tish muammoli. Yoshlarning ish bilan ta‘minlanishi iqtisodiyotning umumiy ahvoli va mamlakatdagi umumiy bandlik holati bilan bog‘liq. Shu bilan birga, ularga yoshlarning ta‘lim va ko‘nikmalari, bu ko‘nikmalarning mehnat bozoriga mosligi, yoshlarga ushbu ko‘nikmalarni qo‘llash va ulardan foydalanish imkoniyatlari ham ta‘sir qiladi. Ushbu omillar o‘rtasidagi nomuvofiqlik ishsizlik davrlari yoki past malakali va xavfli ish bilan bog‘liq bo‘lgan uzoq vaqt ish qidirishga olib kelishi mumkin. Bu esa yoshlarning o‘zlariga, shuningdek, o‘z mamlakatlari iqtisodiyoti va jamiyatlariga katta muammo bo‘ladi.

Milliy iqtisodiyotni isloh qilish va barqaror rivojlantirish istiqbollarida xususiy sektorlarda asosiy ish o‘rinlarini ta‘minlovchi sifatida yoshlar uchun yangi va yaxshi ish o‘rinlarini topishda muhim rol o‘ynaydi. Shu munosabat bilan ko‘plab mamlakatlarda alohida kompaniyalar yoki ish beruvchilar uyushmalarining mahalliy va milliy darajadagi tashabbuslari gullab-yashnamoqda. Bu tashabbuslar ijtimoiy- iqtisodiy, siyosiy va institutsional kontekstga, yoshlarni ish bilan

ta'minlash masalalariga, ma'lum bir mamlakatdagi biznes hamjamiyatining ehtiyojlari va imkoniyatlariga qarab turlicha bo'lishi shart. Biroq, umuman olganda, ular kompaniyalar va ish beruvchilar yoshlar bandligiga e'tiborni kuchaytirayotganidan dalolat beradi.

Ushbu eng yaxshi amaliyot qo'llanma menejerlar va ish beruvchilar uchun mo'ljallangan. Bu yosh ishchilarni yollash va inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi ish muhitini yaratishda istiqbolli yondashuvni qo'llashning afzalliklarini tushuntiradi. Maktabdan ishga o'tish katta qadamdir. Oldinga fikrlaydigan ish beruvchilar yosh ishchilarning ish kuchiga o'tishlari va ishda ijobiy ishtirok etishlariga yordam berish muhimligini tushunishadi. Bu korxonalar biznes va uning xodimlarining ehtiyojlarini qondiradigan amaliy, qo'llab-quvvatlovchi va moslashtirilgan siyosatlarni amalga oshiradilar. Har bir ish joyi yosh ishchilarni yollashda ilg'or yondashuvdan foydalanishi mumkin.

Amalga oshirilgan tadqiqot natijalari asosida mehnat bozorida ijtimoiy mehnat munosabatlarida yoshlarni ish bilan bandligini ta'minlash bo'yicha quyidagi takliflar shakllantirildi:

1. Xalqaro tajribalar asosida mehnat bozorida ehtiyojlari asosida yosh kadrlarni tayyorlash tarkibini takomillashtirishga xizmat qiladigan ko'nikmalarni aniqlash va baholash tizimini ishlab chiqish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.
2. Ta'lim muassasalarida malakali yosh kadrlarni tayyorlash, ilg'or tajriba va zamonaviy texnologiyalar asosida ularning malakasini oshirib boorish lozim.
3. Bilim, malaka va ko'nikmalarning samarali almashinuvini ta'minlaydigan milliy axborot va maslahat xizmatlari tarmog'ini rivojlantirish kerak.
4. Mehnat bozorida ilmiy izlanishlar olib borayotgan, yosh kadrlar tayyorlayotgan barcha turdagi davlat ilmiy-tadqiqot va oliy ta'lim muassasalarining o'zaro hamkorligini ta'minlash zarur.
5. Mehnat bozori ehtiyoji asosida mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish ishlarini samarali tashkil etish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.01.2022 yildagi PQ-92-sonli qarori.
2. Yoshlarga Prezidentimiz tomonidan berilayotgan yuksak e'tiborni biz “Vazirlar Mahkamasining 07.06.2022 yildagi qarori
3. Қ.Абдурахмонов. Меҳнат иқтисодиёти: Назария ва амалиёт / Дарслик. Қайта ишланган ва тўлдирилган 3-нашри. Т.: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «FAN» нашриёт давлат корхонаси, Т.: 2019. – 257
4. Экономика труда: учебник / И.М.Алиев, Н.А.Горелов, Л.О.Ильина-М.: Издательство Юрайт, 2012. с. 123

5. “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan yangi o‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-sonli farmoni. www.lex.uz
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Aholi bandligini ta‘minlash bo‘yicha olib borilayotgan ishlar natijadorligi va samaradorligini oshirishda mahalliy ijro hokimiyati va iqtisodiy kompleksning hududiy organlari rahbarlarining shaxsiy mas‘uliyatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ-2960-sonli Qarori.2019 yil 6 may.www.lex.uz
7. Abdurahmonov Q.X, Zokirova N.Q. Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi.-T.: ”FAN VA TEXNOLOGIYA”, 2017, 536 b
8. https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/2022-2023_yillarda_eshlarga_oid_davlat_siesatini_amalga_oshirish_dasturi_tasdiqlandi
9. https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/2022-2023_yillarda_eshlarga_oid_davlat_siesatini_amalga_oshirish_dasturi_tasdiqlandi

**CHET TILLARNI O‘RGANISH JARAYONIDA SINIF RAHBARINING
MOTIVATSION FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH
TEXNOLOGIYALARI**

**ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИОННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КЛАССНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ В ПРОЦЕССЕ
ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ**

**TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF THE MOTIVATIONAL
ACTIVITY OF THE CLASS LEADER IN THE PROCESS OF LEARNING
FOREIGN LANGUAGES**

XUSENOVA SADOQAT BOTIROVNA

“University of economics and pedagogy” NOTM

“Ijtimoiy-gumanitar fanlar” kafedrasi assistenti

NAZAROVA DIYORAXON NAZIMJON QIZI

“University of economics and pedagogy” NOTM

3-kurs ingliz filologiyasi yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv jarayonida chet tillarini o‘rganish zarurati va bu jarayonda sinf rahbarining motivatsion faoliyatining ahamiyati tahlil qilinadi. Motivatsiya o‘quvchilarni o‘quv jarayoniga jalb etishning muhim omili ekanligi qayd etilib, ichki va tashqi motivatsiyaning muvozanatli

qo‘llanilishi sinf rahbari vazifasi sifatida ko‘rsatiladi. Shuningdek, chet tillarini muvaffaqiyatli o‘rganishda sinf rahbarining individual yondashuv, qiziqarli metodlar va ijobiy muhit yaratish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirishdagi roli ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: sinf rahbari, ta’lim-tarbiya, faollik, **motivatsiya**, chet tillarini o‘rganish

Аннотация: В данной статье анализируется необходимость изучения иностранных языков в процессе глобализации и значение мотивационной деятельности классного руководителя в этом процессе. Отмечается, что мотивация является важным фактором вовлечения учащихся в учебный процесс, а сбалансированное применение внутренней и внешней мотивации обозначается как задача классного руководителя. Также раскрывается роль классного руководителя в повышении интереса учащихся к успешному изучению иностранных языков посредством индивидуального подхода, интересных методов и создания позитивной атмосферы.

Ключевые слова: классный руководитель, воспитание, активность, мотивация, изучение иностранных языков

Abstract: This article analyzes the need to learn foreign languages in the process of globalization and the importance of the motivational activity of the class leader in this process. Motivation is noted to be an important factor in engaging students in the learning process, with a balanced application of intrinsic and extrinsic motivation cited as the role of class leader. Also, in the successful study of foreign languages, the role of the class leader in increasing the interest of students is revealed by creating an individual approach, interesting methods and a positive environment.

Keywords: class leader, Education, Activity, motivation, learning foreign languages

Globallashuv jarayonida chet tillarini bilish har bir shaxs uchun zaruratga aylangan. Chet tillarini o‘rganish nafaqat aloqalar o‘rnatish, balki kasbiy va shaxsiy rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi. Ushbu jarayonda o‘quvchilarni o‘rganishga rag‘batlantirish, ularda til o‘rganishga qiziqish uyg‘otish sinf rahbari faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Sinf rahbari o‘quvchilar bilan bevosita muloqotda bo‘lib, ularning motivatsiyasini shakllantirish va rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Motivatsiyaning ta’lim jarayonidagi roli shundan iborat-ki, “motivatsiya ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqish va ishtiyoqini belgilaydi. Pedagogik nazariyalarda motivatsiya ichki va tashqi omillar orqali shakllanadi. **Ichki motivatsiya** bu o‘quvchining ichki qiziqishi,

shaxsiy ehtiyoji va maqsadi bilan bog‘liq.”[3.108 b] Masalan, til o‘rganish orqali yangi madaniyatlarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqish. **Tashqi motivatsiya** esa tashqi omillarga, masalan, yuqori baholar olish, tanlovlarda qatnashish yoki jamiyat talablariga javob berishga asoslanadi. Sinf rahbarining vazifasi ushbu ikki turdagi motivatsiyani muvozanatda ushlab turish va chet tilini o‘rganish jarayonini o‘quvchilar uchun qiziqarli va foydali qilishdan iborat.

“Chet tillarini o‘rganishda motivatsion faoliyatning ahamiyati tahlil qilsak, chet tillarni muvaffaqiyatli o‘rganish o‘quvchilarning qiziqishiga va o‘quv jarayoniga faol jalb etilishiga bog‘liq”[1.423-b]. Bu jarayonda motivatsion faoliyatning ahamiyatini quyidagicha aniqlash mumkin:

o‘quvchilarning tilga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otish asosida sinf rahbari o‘quvchilarga chet tili bilan bog‘liq real hayotiy vaziyatlarni taqdim etishi kerak. Masalan, chet eldagi muloqot misollarini keltirish, musiqiy matnlar yoki filmlar yordamida o‘quv jarayonini boyitish;

ijobiy muhit yaratish orqali esa motivatsiya sinfdagi muhit bilan chambarchas bog‘liq. O‘quvchilar o‘zlarini qo‘llab-quvvatlangan his qilishlari til o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqni oshiradi;

amaliy maqsadlarni belgilash asosida chet tillarini bilish orqali erishiladigan natijalarni, masalan, kelgusida xorijda ta‘lim olish yoki ishlash imkoniyatlarini tushuntirish motivatsiyani kuchaytiradi;

“Sinf rahbarining motivatsion faoliyati o‘quvchilar bilan muntazam aloqada bo‘lib, ularning motivatsiyasini oshirishda quyidagi vazifalarni bajarishi lozim. Individual yondashuv asosida har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlarini inobatga olib, motivatsion faoliyatni shaxsiylashtirish” [2.67-b]. “Qiziqarli va interaktiv metodlardan foydalanish orqali o‘quvchilarni til o‘rganishga jalb qilish uchun ijodiy metodlar, o‘yinlar va texnologiyalardan foydalanish. Qadriyatlarni shakllantirish yordamida o‘quvchilarga chet tilini bilish milliy va global madaniyatni o‘rganish uchun muhim ekanligini tushuntirish”[4.222-b].

Chet til o‘rganishda motivatsiyani baholash. Motivatsiya darajasini aniqlash uchun sinf rahbari muntazam kuzatish va baholash faoliyatini olib borishi zarur. So‘rovnomalar va diagnostika asosida o‘quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlarini aniqlash uchun maxsus so‘rovnomalar ishlab chiqish. O‘quvchilarning faoliyati va ishtiroki orqali sinfdagi mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilarning ishtirok darajasi va faolligini kuzatish. Individual yutuqlarni baholash orqali har bir o‘quvchining til o‘rganishdagi yutuqlarini rag‘batlantirish orqali motivatsiyani oshirish.

Amaliy tavsiyalar:

-o‘qituvchilar uchun treninglar tashkil qilish. Sinf rahbarlarini motivatsion faoliyatni shakllantirish bo‘yicha trening va seminarlar bilan ta‘minlash zarur. Bu ularga chet tillarini o‘qitishda zamonaviy metodlardan samarali foydalanishga yordam beradi.

-chet tili klub va to‘garaklarini tashkil etish. O‘quvchilarning chet tillariga bo‘lgan qiziqishini oshirish uchun maxsus klub yoki to‘garaklar tashkil qilish. Bu orqali ular muloqot qilish, amaliy mashg‘ulotlarda qatnashish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

-qiziqarli va ijodiy dasturlarni ishlab chiqish. Til o‘rganishni qiziqarli qilish uchun raqamli platformalar va o‘yin texnologiyalari asosida maxsus dasturlarni ishlab chiqish va joriy etish tavsiya etiladi.

-global hamkorlikni rivojlantirish. Chet tillarini o‘rganuvchi o‘quvchilarni xalqaro almashuv dasturlariga jalb qilish yoki xorijiy o‘quvchilar bilan onlayn suhbatlar tashkil etish orqali motivatsiyani oshirish.

Xulosa o‘rnida aytadigan bo‘lsak chet tillarni o‘rganish jarayonida motivatsiyani shakllantirish o‘quvchilarning muvaffaqiyatli rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Sinf rahbari motivatsiyani kuchaytiruvchi vositalar va texnologiyalarni samarali qo‘llash orqali ta‘lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Zamonaviy texnologiyalar, o‘yin elementlari va shaxsiylashtirilgan yondashuv orqali o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytirish mumkin. Sinf rahbarlarining ushbu yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etish mahoratini rivojlantirish nafaqat o‘quvchilar, balki umumiy ta‘lim tizimining muvaffaqiyatiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Baqoyeva M.Sh. “Chet tilini o‘rganishda motivatsiya va munosabatning psixolingvistik asoslari” "Oriental Art and Culture" Scientific Methodical Journal / ISSN 2181-063X Volume 3 Issue 4 / December 2022
2. Bovanova U.A., Abduraxmanova U.A “Sinf rahbarining o‘quvchilar bilan o‘quv faoliyatida ishlashda o‘quv samaradorligini oshirish yo‘llari” "Экономика и социум" №11(113)-1 2023 www.iupr.ru
3. Do‘stmuhammedova. Sh.A. “Ta‘limda motivatsiyaning o‘rni” International Islamic Academy of Uzbekistan Volume 3 2022 Psychology of Religion in Uzbekistan[108 b]
4. Qobilova M.S. “Sinf rahbarining tarbiyaviy faolligi samaradorligini oshirish usullari” "Экономика и социум" №7(122) 2024 www.iupr.ru
5. Xusenova S.B. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tarbiya fani vositasida ma‘naviy tarbiya kompetensiyasini shakllantirish. World scientific research journal, 16(2), (2023). 121-123.

O‘QITISHNING INTERFAOL USULLARI VA UNING BUGUNGI KUNDAGI DOLZARBLIGI

Amanov Adiljon Karomovich

TDTU Olmaliq filiali katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Zamonaviy ta’lim konsepsiyasi o‘qitish usullarini modernizatsiya qilishni o‘z ichiga oladi ushbu maqola talabalarning motivatsiyasi va bilimlarini o‘zlashtirishni oshirish uchun o‘qitishning interfaol usullaridan foydalanish samaradorligini aniqlash masalasini ko‘rib chiqadi. O‘qitishning interfaol usullari o‘qituvchi va talabalarga samarali hamkorlik qilish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Kalit so‘zlar. Informationsion texnologiyalar, interfaol metod, kognitiv faoliyat, zamonaviy ta’lim, o‘qitish

Аннотация. Концепция современного образования включает модернизацию методов обучения. В данной статье рассматривается вопрос определения эффективности использования интерактивных методов обучения для повышения мотивации учащихся и приобретения знаний. Интерактивные методы обучения предоставляют широкие возможности для эффективного сотрудничества преподавателей и студентов.

Ключевые слова. Информационные технологии, интерактивный метод, познавательная деятельность, современное обучение, образование.

Abstract. The concept of modern education includes the modernization of teaching methods. This article examines the issue of determining the effectiveness of using interactive teaching methods to increase student motivation and knowledge acquisition. Interactive teaching methods provide ample opportunities for effective cooperation between teachers and students.

Key words. Information technologies, interactive method, cognitive activity, modern education, training

Globallashuv va axborot texnologiyalarining rivojlanishi tufayli jamiyat tuzilishi va dunyoqarashi o‘zgarib, nafaqat ishlab chiqarish, balki ta’lim sohasiga ham yangi talablar qo‘yilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham oliy ta’lim sohasida davlat xususiy sheriklikni rivojlantirish, hududlarda davlat va nodavlat oliy ta’lim muassasalari faoliyatini tashkil etish asosida oliy ta’lim bilan qamrov darajasini 50 foizdan

oshirish, sohada sog‘lom raqobat muhitini yaratish belgilangan. O‘tgan qisqa davrda ushbu Konsepsiya sohada ta‘lim sifatini oshirish yo‘lida tub islohotlarni olib borishga imkon berdi.

Kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning amaliyotga yo‘naltirilganligi mutaxassisning kasbiy tayyorgarligiga erishishga imkon beradigan o‘qitishning yangi shakllari va usullarini ishlab chiqish va qo‘llash masalasini ko‘tardi. Ushbu maqsadga erishishda talabalarning o‘quv jarayonida interfaol usullardan foydalanish muhim rol o‘ynaydi.

Interfaol ta‘limning maqsadi talaba o‘zini muvaffaqiyatli his qiladigan qulay ta‘lim sharoitlarini yaratishdir, bu esa o‘quv jarayonining o‘zini samarali qiladi. Interfaol ta‘lim o‘zaro tushunish, o‘zaro ta‘sir va o‘zaro boyitishni ta‘minlaydi. Ta‘limning interfaol shakllarining afzalliklari aniq. Ular talabalarning bilim olishga qiziqishini uyg‘otadi, o‘quv jarayonida faol ishtirok etishni rag‘batlantiradi, o‘quv materialini samarali o‘zlashtirishga hissa qo‘shadi.

Interfaol usullar faol ta‘lim usullarining zamonaviyroq shakli sifatida qaraladi. Interfaol usul o‘qituvchi va talabalar o‘rtasida suhbat yoki dialog rejimida o‘zaro ta‘sir qilish imkoniyatini anglatadi. Biroq, bu usul eng ko‘p resurs talab qiladi, chunki u o‘qituvchidan materialni turli yo‘nalishlar, shu jumladan AKT texnologiyalari, onlayn ma‘lumotnomalar va boshqalar shaklida jiddiy tayyorlashni talab qiladi. Bu, birinchi navbatda, talabaning mustaqil izlashi va axborotni qayta ishlashga asoslanadi, keyinchalik hisobot, loyiha va boshqa ko‘rinishidagi faoliyat mahsuloti sifatida namoyon bo‘ladi [3].

Interfaol metodlar talabalarda mavzuga nisbatan kreativ fikirlash, mulohaza qilish, tanqidiy yondashish kabi jarayonlarni o‘rganish va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Interfaol ta‘limning mazmun-mohiyati shundan iboratki, ta‘lim jarayoni shunday tashkil etilganki, deyarli barcha talabalar bilish jarayonida ishtirok etadilar, ular o‘zlari bilgan va o‘ylagan narsalarni tushunish va mulohaza yuritish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

O‘quv materialini o‘rganish va o‘zlashtirish jarayonida talabalarning birgalikdagi faoliyati, bilim, g‘oyalar va faoliyat usullari almashinuvini anglatadi. Bundan tashqari, bu xayrixohlik va o‘zaro yordam muhitida sodir bo‘ladi, bu nafaqat yangi bilimlarni olishga imkon beradi, balki kognitiv faoliyatning o‘zini ham rivojlantiradi va hamkorlikning yuqori shakllariga o‘tkazadi. Bunday metodlarning samaradorligiga asosiy tamoyillarga rioya qilish orqali erishiladi:

– sheriklik tamoyili – o‘zaro ta‘sirga asoslangan ta‘lim va o‘zaro yangi ma‘lumotlar va yangi tajribalar bilan boyitish;

- faoliyatli-amaliy tamoyil - tajriba orqali o‘rganish, olingan bilimlarni qo‘llashni o‘rganish uchun sharoit yaratish;
- qiymatli-semantik yondashuv tamoyili - har bir talabaning o‘z-o‘zini tarbiyalash, o‘z-o‘zini anglashi uchun sharoit yaratishga e’tibor berish;
- erkin tanlash tamoyili - talabalarga tanlash huquqi beriladi: o‘z nuqtai nazarini erkin ifodalashiga sharoit yaratish;
- muammoni hal qilish tamoyili - o‘quv subyektlarining yangi kognitiv va amaliy muammolarni hal qilishda ishtirok etishi;
- refleksiya tamoyili - o‘z-o‘zini tahlil qilish, pedagogik jarayon ishtirokchilarining o‘z faoliyati va o‘zaro ta’sirini hamda o‘z-o‘zini baholashi [4].

Interfaol ta’limning maqsadlaridan biri talaba o‘zini muvaffaqiyatli, intellektual qobiliyatli his qilishi uchun qulay sharoitlar yaratishdir, bu esa o‘quv jarayonining o‘zini samarali qiladi. Keling, interfaol mashg‘ulotlarni tashkil etish uchun zarur qoidalar va shartlarni ko‘rib chiqaylik. O‘quv jarayoni samarali bo‘lishi uchun ta’lim jarayonida talabalarining, hatto o‘rganishga eng ishtiyoqsizlarning ham faollashishiga yordam beradigan samarali ta’lim muhitini yaratish kerak. Samarali ta’lim muhitining tarkibiy qismlaridan biri bu interfaol ta’lim bo‘lib, uni amalga oshirish bir qator omillarga bog‘liq [Stupina, 2009]:

1) texnik omillar: - darslar o‘tkaziladigan binolarning holati; - darsni o‘tkazish uchun barcha kerakli vositalar bilan ta’minlash.

2) axborot texnologiyalar omili: – mavzu bo‘yicha uslubiy va fanga oid adabiyotlar bilan ta’minlanganligi; – Internetdan bepul foydalanish; – kompyuter texnikasi va zarur dasturiy ta’minot bilan ta’minlash.

3) uslubiy omil: – o‘qituvchining yangi texnologiyalar va innovatsion o‘qitish usullarini bilishi – o‘qituvchining darslarni onlayn o‘tkazish mahorati va innovatsion usullar bo‘yicha seminarlarda ishtirok etish tajribasi;

4) ijtimoiy omillar: – universitetning interfaol o‘qitish usullarini joriy etishga tayyorligi; – talabalar auditoriyasining tabiati, uning uslubiy yangiliklarga ochiqqligi, talabalarining tajriba darajasi.

5) shaxsiy omillar: – o‘qituvchining o‘quv jarayoniga interfaol ta’limni tajriba sifatida joriy etish istagi va motivatsiyasi; – o‘qituvchining uslubiy tayyorgarligi.

Universitetda dars berishi jarayoni murakkab hisoblanadi. Bugungi kunda o‘qituvchining o‘z fanidan malakali bo‘lishi yetarli emas hamda uning auditoriyadagi roli ma’lum miqdordagi bilimlarni yetkazish bilan cheklanmaydi. Zamonaviy o‘qituvchilar o‘z fanlari bo‘yicha chuqur bilim berishni emas, balki talabalarga ma’lumot olishni, uni qayta ishlashni, tahlil qilishni va aniq muammolarni hal qilishda qo‘llashni o‘rgatishlari kerak. Talabalarni faollashtirishga

hissa qo‘shadigan samarali ta’lim muhitini tashkil etishda o‘qituvchining hissasi katta.

Interfaol ta’limda o‘qituvchining vazifalari:

- axborot almashish jarayoniga rahbarlik qilish va yordam berish;
- qarashlar xilma-xilligini aniqlash;
- ishtirokchilarning shaxsiy tajribasiga murojaat qilish;
- ishtirokchilar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash;
- nazariya va amaliyot uyg‘unligi;
- ishtirokchilar tajribasini o‘zaro boyitish;
- ishtirokchilarni idrok etish, assimilyatsiya qilish, o‘zaro tushunishni osonlashtirish;
- ishtirokchilarning ijodkorligi va mustaqilligini rag‘batlantirish.

Shunday qilib, interfaol o‘qitish usuli eng yaxshi zamonaviy o‘qitish usullaridan biri bo‘lib, o‘qituvchiga jarayonga ijodiy yondashish, darsning borishini va uni o‘tkazish usullarini maksimal darajada yangilik qilish uchun noyob imkoniyat beradi. O‘qitishning interfaol usullari o‘qituvchi va talabalarga samarali hamkorlik qilish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ulardan foydalanish bilan dars "jonlanadi" va talabalar uchun yanada qiziqarli va ma’rifatli bo‘ladi. Bu, o‘z navbatida, mavzuni yanada chuqur o‘rganish uchun kuchli turtki bo‘ladi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Алексейчева Е.Ю. Формирование компетентностей будущего в открытом образовании // Развитие цифровых компетенций и функциональной грамотности школьников: лучшие практики дистанционного образования на русском языке / Материалы Международного педагогического Форума. Под редакцией М.М. Шалашовой, Н.Н. Шевелёвой. 2020. С. 15-25
2. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь. М.: Большая российская энциклопедия, 2003. 528 с.
3. Валеева М.А. Использование интерактивных методов обучения студентов в образовательной среде вуза // Философия образования. 2010. Т. 31. № 2. С. 75-81.
4. Косолапова М.А. и др. Положение о методах интерактивного обучения студентов по ФГОС 3 в техническом университете. Томск, 2012. 86 с
5. Saidov A. Interfaol ta’lim metodlarining psixologik asoslari uslubiy qo‘llanma SamDU nashr-2015
6. Tolipov O‘., Ro‘ziyeva D. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat-Toshkent “Innovatsiya-Ziyo”-2019-149 bet

RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI O`STIRISH

Komilova Shahnozabonu

Yangi Asr Universiteti Maktab va maktabgacha ta'lim fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda raqamli ta'lim texnologiyalarining ahamiyati o'rganiladi. Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali shaklda tashkil etishga yordam beruvchi vosita sifatida qaraladi. Maxsus mobil ilovalar, interaktiv dasturlar va o'yinlar orqali bolalarning so'z boyligini oshirish, talaffuzni yaxshilash va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari muhokama qilinadi. Maqolada shuningdek, raqamli ta'lim texnologiyalarining afzalliklari, ularning individual yondashuvni qo'llashda qo'shgan hissasi va bolalar rivojlanishiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar bilan bog'liq cheklovlar va xavfsizlik masalalariga ham e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar raqamli ta'lim texnologiyalari, maktabgacha ta'lim, nutq rivojlantirish, bolalar nutqi, interaktiv ta'lim, raqamli o'yinlar, individual yondashuv, multimediya vositalari, ta'lim texnologiyalari, erta til rivoji.

Аннотация В данной статье рассматривается значение цифровых образовательных технологий в развитии речи детей дошкольного возраста. Цифровые технологии рассматриваются как инструмент, помогающий интересно и эффективно организовать образовательный процесс. Вопросы увеличения словарного запаса детей, улучшения произношения и развития речевых навыков будут обсуждаться посредством специальных мобильных приложений, интерактивных программ и игр. Также в статье рассматриваются преимущества цифровых образовательных технологий, их вклад в применение индивидуального подхода и влияние на развитие детей. В то же время внимание также будет уделено ограничениям и проблемам безопасности, связанным с цифровыми технологиями.

Ключевые слова цифровые технологии обучения, дошкольное образование, речевое развитие, речь детей, интерактивное обучение, цифровые игры, индивидуальный подход, мультимедийные средства, образовательные технологии, раннее развитие речи.

Annotation This article examines the importance of digital educational technologies in the development of speech of preschool children. Digital technologies are considered as a tool that helps organize the educational process in an interesting and effective way. Issues of increasing children's vocabulary,

improving pronunciation and developing speech skills will be discussed through special mobile applications, interactive programs and games. The article also examines the advantages of digital educational technologies, their contribution to the application of an individual approach, and their impact on children's development. At the same time, attention will also be paid to the limitations and security issues associated with digital technologies.

Key words Digital learning technologies, preschool education, speech development, children's speech, interactive learning, digital games, individual approach, multimedia tools, educational technologies, early language development.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar har bir sohada o‘z o‘rnini topmoqda, jumladan ta’lim sohasida ham. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu yosh davrida bolalarning nutqiy ko‘nikmalari va tilni o‘zlashtirish qobiliyati yuqori bo‘lgani uchun, zamonaviy texnologiyalarning bu jarayonga ijobiy ta’siri katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada raqamli ta’lim texnologiyalari asosida bolalarning nutqini rivojlantirish usullari va afzalliklari haqida so‘z boradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqi —maktabgacha yoshdagi bolalarga tarbiya berish hamda ularning savodxonligini shakllantirish qonuniyatlari, tamoyillari, vositalari, shakl, usul va metodlarini o‘rganuvchi sohasi hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o‘stirish bolaning yosh anatomiyasi va fiziologiyasi, shuningdek, tilshunoslik, aqliy tarbiyasi, axloq fanlari bilan uzviy bog‘liq. Bolalar muassasalarining vujudga kelishi bir tomondan bolaning rivojlanishi va ilmning alohida tarmog‘i sifatida namoyon bo‘lishi bilan bog‘liq bo‘lsa, ikkinchi tomondan ayollarning fabrika va zavodlarga jalb etilishi natijasi o‘laroq deb ham izohlanadi. Ingliz utopik sotsialisti R. Ouen birinchi bo‘lib bolalarga ilk yoshdan ijtimoiy tarbiya berish g‘oyasini asoslab berdi va bolalar uchun maktabgacha yoshdagi bolalar muassasasini ochdi. Xuddi shu vaqtdan boshlab maktabgacha yoshdagi bolalar pedagogikasi fanning maxsus tarmog‘i sifatida shakllandi va rivojlana boshladi. XX asr boshlarida erkin tarbiya jarayonida bola shaxsiyatini rivojlantirish g‘oyasi keng tarqaldi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o‘stirishning metodologik asosini dialektik bilish nazariyasi hamda shaxsning evolyusion tarzda taraqqiy etish qonuniyatlari, O‘zbekiston Respublikasining 2020 – yil 23 – sentabrda qabul qilingan 637 O‘zbekiston Respublikasi "Ta’lim to‘grisida"gi qonuni o‘zbek xalqining ma’naviy-axloqiy merosi hamda bola tarbiyasiga oid tarixiy tajribasi, ilg‘or mamlakatlardagi pedagogik qarashlar, pedagogika, psixologiya, falsafa, etika,

estetika, tilshunoslik, tibbiyot, odam fiziologiyasi va gigiyenasi, antropologiya kabi fanlarning ilmiy asoslari, xulosalari hamda qonuniyatlari tashkil qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutq o‘stirish jarayonida tadqiqotlar kuzatish, tajriba, suhbat, hujjatlarni o‘rganish, bolalar faoliyati mahsulini tashkil qilish metodlari orqali amalga oshiriladi. Bu metodlar asosida tadqiqotlar mazkur soha bilan shug‘ullanuvchi tadqiqotchi va tarbiyachilar tomonidan olib boriladi.

Raqamli ta’lim texnologiyalari ta’lim jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Xususan, maxsus mobil ilovalar, o‘yinlar va interaktiv dasturlar bolalarning nutqini rivojlantirish uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ular bolalarga yangi so‘zlarni o‘rganish, talaffuzni yaxshilash va so‘z boyligini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli vositalar o‘quv jarayonini qiziqarli va ko‘rgazmali qiladi, bu esa bolalarning darslarga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Nutq o‘stirish jarayonida raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish quyidagi afzalliklarni beradi:

1. Individual yondashuv: Raqamli texnologiyalar yordamida har bir bola o‘zining qobiliyatlari va nutqiy darajasiga mos ravishda rivojlanishi mumkin. Maxsus interaktiv ilovalar bolalarning qiyinchiliklarini aniqlab, ularni tezkorlik bilan tuzatish imkonini beradi

2. O‘yin asosidagi o‘rganish: Bolalar tabiiy ravishda o‘yinlar orqali o‘rganadilar, raqamli texnologiyalar esa ta’limni qiziqarli va samarali o‘yin shaklida taqdim etadi. Masalan, interaktiv o‘yinlar orqali bolalar yangi so‘zlarni o‘rganadilar, dialoglarni tushunadilar va talaffuzlarini yaxshilaydilar.

3. Multimedia vositalari: Audio va video materiallar bolalarga to‘g‘ri talaffuzni o‘rganishga yordam beradi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish natijasida, bolalar turli xil hikoyalar, she’rlar va qo‘shiqlarni tinglashlari va ularni mustaqil ravishda o‘zlashtirishlari mumkin.

4. Onlayn resurslarning kengligi: Raqamli ta’lim platformalarida bolalarning nutqini rivojlantirish uchun turli xil resurslar mavjud. O‘yinlar, kitoblar, ovozli mashqlar va animatsiyalar bolalarga ko‘rgazmali va qiziqarli materiallar orqali o‘rganishga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish mavzusi global miqyosda dolzarb bo‘lib, bu sohada bir qator olimlar tadqiqotlar olib borgan. Quyida ushbu sohada taniqli olimlar va ularning tadqiqotlariga misollar keltirilgan:

L.Vygotsky. Vygotsky ta’limdagi ijtimoiy o‘zaro ta’sirning ahamiyatini tadqiq qilgan. Uning madaniy-tarixiy nazariyasi (sotsial konstruktivizm) bolalarning til va nutq rivojlanishi uchun muhim asos bo‘lgan. Vygotsky nutqni bolaning ijtimoiy tajribasi va kattalar bilan o‘zaro muloqot orqali shakllanishini ta’kidlaydi.

Uning g‘oyalari raqamli ta’lim texnologiyalari orqali bolalarning nutqini rivojlantirishda amaliy qo‘llaniladi.

J.Piaget. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi maktabgacha yoshdagi bolalarning fikrlash va nutq rivojlanishiga katta e’tibor beradi. Uning tadqiqotlariga ko‘ra, bolalar o‘yin orqali bilish jarayonini rivojlantiradi, bu esa raqamli o‘yinlar va interaktiv texnologiyalarning nutq rivojlanishiga qo‘shgan hissasini yanada oydinlashtiradi.

M,Tomasello. Tomasello bolaning til rivojlanishi va o‘rganish jarayonida ijtimoiy hamkorlikning muhimligini o‘rganib, raqamli vositalar va o‘yinlar orqali bolalarning o‘zaro muloqot va til qobiliyatlarini rivojlantirishga e’tibor qaratgan. Uning "Constructionist Approach" nazariyasi bolalarning nutqiy rivojlanishida ijtimoiy o‘zaro ta’sirning asosiy omil ekanini ko‘rsatadi.

K.H.Pasek va R.M.Golinkoff. Ushbu olimlar bolalarning til va nutq rivojlanishi bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar olib borgan. Ularning "Emergent Literacy" nazariyasi bolalarning erta yoshdan o‘zlashtiradigan lingvistik ko‘nikmalariga qaratilgan. Hirsh-Pasek va Golinkoff o‘z tadqiqotlarida raqamli texnologiyalar va interaktiv o‘yinlarning bolalar nutqi va til ko‘nikmalarini shakllantirishga qanday ta’sir qilishini o‘rganishgan.

A,Gopnik. Bolalarning o‘rganish jarayonida texnologiyalardan qanday foydalanishi bo‘yicha ko‘plab tadqiqotlar olib borgan. U bolalarning texnologiyalar bilan muloqot qilishi va raqamli muhitda til va fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishini o‘rganib chiqdi.

Susan Haugland. Haugland raqamli texnologiyalar va bolalarning o‘yin faoliyati bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan olimlardan biridir. U raqamli o‘yinlarning va dasturlarining ta’lim jarayoniga integratsiyasi, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun samarali ekanligini ko‘rsatgan.

Bu olimlar bolalarning nutq va til rivojlanishi jarayonida texnologiyalarning o‘rnini o‘rganishda muhim ishlarni amalga oshirgan. Raqamli ta’lim texnologiyalarining ta’lim sohasida tadbiq etilishi va uning samaradorligi bo‘yicha ushbu olimlarning g‘oyalari zamonaviy tadqiqotlarga asos bo‘lib xizmat qiladi.

Garchi raqamli ta’lim texnologiyalari bolalarning nutq rivojlanishida katta rol o‘ynasa-da, ularning salbiy tomonlari ham mavjud. Maktabgacha yoshdagi bolalar ekran oldida uzoq vaqt o‘tkazmasligi kerak, chunki bu jismoniy va ruhiy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli, texnologiyadan foydalanish me’yorida va pedagoglar va ota-onalar nazorati ostida bo‘lishi lozim. Shuningdek, bolalarning raqamli kontentga kirishi xavfsiz va rivojlantiruvchi bo‘lishi uchun maxsus dasturlar va himoya vositalaridan foydalanish talab etiladi.

Xulosa o`rnida aytish joizki, raqamli ta'lim texnologiyalari maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda katta yordam beradi. Ular individual yondashuv, qiziqarli o'yinlar va multimediya vositalari orqali o'quv jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Biroq, texnologiyadan oqilona foydalanish, xavfsizlik va bolaning umumiy rivojlanishiga e'tibor berish juda muhimdir. Shu orqali raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish bolalarning nutqiy rivojlanishida yanada samarali bo'lishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Sobirova, M.Y. (2023). The role of educational tools in anthropocentric relationship education. European Journal of Education and Applied Psychology 2023, No 4. <https://doi.org/10.29013/EJEAP-23-4-52-58>
2. Sobirova, M. (2023). Teaching language phenomena through text analysis on the basis of anthropocentric approach. International bulletin of applied science and technology. Impact factor: 8,2 SJIF = 5.955 ISSN: 2750-3402 Volume 3, Issue 4, April. 481-486-pages. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7827423>
3. Sobirova, M. (2023). Обучение языковым явлениям на основе анализа текста. “Этнокультурный и социолингвистический аспекты в теории и практике преподавания языков в негуманитарных вузах” mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Минск, 30 март 2023 й., – В. 299-302. <https://rep.bntu.by/handle/data/130394>
4. Sobirova, M. (2022). Anthropocentric approach to language. ISJ Theoretical&Applied Science,07(111), <http://t-science.org/arxivDOI/2022/07-111.html> –P.36-39.
5. Sobirova, M. (2022). In imparting humane education use of integrated technology. In Volume 8, Issue 1, of JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, ISSN No: 2581 – 4230. Impact factor 8.155. VOLUME 8, ISSUE 1, January 2022, Published by Novateur Publication, M.S. India. – P. 151-158. <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/3880/3718>
6. Sobirova, M. (2022). Teaching language phenomena on the basis of anthropocentric approach. International bulletin of applied science and technology. <https://www.int-jecse.net/abstract.php?id=5377> International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756 /INTJECSE/V14I7.91 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 07 2022.
7. Sobirova, M. & Boboxonova, D. (2022). Duygularının Şairi: Rauf Parfi. <https://onedrive.live.com/?authkey=%21APRcbvoBM8%5F6%2D1k&cid=0C48D7EEA09FC4A4&id=C48D7EEA09FC4A4%21334&parId=C48D7EEA09FC4A4%21111&o=OneUp>
8. Yusupdjanovna, S. M., & Yakubjanovna, S.D. (2021). **Олий таълим техникаси соҳасида ўқитишнинг инновацион технологиялари.** Innovative Technologies of Teaching in the Field of Higher Education Techniques. **Design Engineering**. International Research Journal of Advanced Engineering and Science (IRJAES) СКОПУС 5288-5295 <http://thedesigengineering.com/index.php/DE/issue/view/31>.
9. Sobirova, M. (2021). The use of integrated technology in the teaching of humanism in language education. POLISH SCIENCE JOURNAL (ISSUE 1(34) -

Warsaw: Sp.z o.o."iScience", 2021. Part 3 – 234 p. <https://sciencecentrum.pl/wp-content/uploads/2021/01/POLISH%20SCIENCE%20JOURNAL%20%E2%84%9634%20-%203%20%28web%29.pdf> стр. 98-105

10. Sobirova, M. (2020). Assimilation of human qualities during the process of working with text. International Scientific Journal “Theoretical & Applied Science” SOI: 1.1/TAS (<http://t-science.org/arxiv> DOI/2020/12-92.html) (DOI:10.15863/TAS Published: 18.12.2020.

11. Sobirova, M. (2020). The role of the family in the development of the integration process in science and education. "A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal" (<https://journalnx.com/papers/20151362-the-integration-process.pdf>) impact faktorga ega bo‘lgan DOI raqamli jurnali. 2020 y. 18-19 uyun. – B. 1161-1166.

12. Sobirova, M.Y. (2019). About the history of speech culture and art of oratory. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (80), 275-277. Retrieved from: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42657439>

TA’LIM VA TARBIYANING ZAMONAVIY SHAKLLARI VA METODLARI

Abdumuxtorov Muslimbek Abdullajon o‘g‘li

Zokirov Zohidjon Toxirjon o‘g‘li

Namangan to‘qimachilik sanoat instituti,

Ijtimoiy – iqtisodiy va sport kafedrasi o‘qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqola ta’lim va tarbiyaning zamonaviy shakllari va metodlarini tahlil qiladi. Bugungi kunda ta’lim jarayoni an’anaviy usullardan tashqari innovatsion yondashuvlarni o‘z ichiga olmoqda. Maqolada, masalan, onlayn ta’lim, aralash formatdagi o‘qitish (blended learning), loyiha asosidagi ta’lim, interaktiv darslar va gamifikatsiya kabi zamonaviy metodlar ko‘rib chiqiladi. Ushbu yondashuvlar talabalarni faol ishtirok etishga undaydi, o‘z-o‘zini o‘rganish qobiliyatini rivojlantiradi hamda bilimlarni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini yaratadi. Umuman olganda, maqola zamonaviy ta’lim jarayonlarini yaxshilashga qaratilgan yangi yondashuvlarni o‘rganishga qiziqqan pedagoglar, talaba-yoshlar va tadqiqotchilar uchun foydali manba bo‘lishi maqsad qilingan.

Аннотация: Данная статья анализирует современные формы и методы образования и воспитания. В настоящее время образовательный процесс включает в себя не только традиционные методы, но и инновационные

подходы. В статье рассматриваются такие современные методы, как онлайн-обучение, смешанное обучение (blended learning), проектное обучение, интерактивные уроки и геймификация. Эти подходы побуждают студентов активно участвовать в процессе обучения, развивают их способности к самостоятельному обучению и создают возможности для применения знаний на практике. В целом, статья нацелена стать полезным источником для педагогов, студентов и исследователей, заинтересованных в изучении новых подходов к улучшению современных образовательных процессов.

Annotation: This article analyzes the modern forms and methods of education and training. Today, the educational process includes not only traditional approaches but also innovative strategies. The article discusses contemporary methods such as online education, blended learning, project-based learning, interactive lessons, and gamification. These approaches encourage student engagement, enhance self-directed learning abilities, and provide opportunities to apply knowledge in practice. Overall, this article is intended to be a valuable resource for educators, students, and researchers interested in exploring new approaches to enhance modern educational processes.

Kalit so‘zlar: Masofaviy ta’lim, gibrid ta’lim, munozaraga asoslangan o‘qitish, seminar va treninglar, texnologiyalarni integratsiya qilish, blended learning, refleksiv metodlar.

Ключевые слова: Дистанционное образование, гибридное образование, дискуссионное обучение, семинары и тренинги, интеграция технологий, смешанное обучение, рефлексивные методы.

Key words: Distance education, hybrid education, discussion-based teaching, seminars and trainings, integration of technologies, blended learning, reflexive methods.

Kirish. Ma’lumki, shaxs tarbiyasi uzluksiz jarayon bo‘lib, inson dunyoga kelishidan boshlab, to umrining oxirigacha davom etib boradi. Bu jarayon davomida atrof-muhitdagi voqea-hodisalarning shaxsga salbiy yoki ijobiy ta’sir etishi uning insoniy fazilatlari qay darajada shakllanganligini belgilaydi. Bugungi kunda ta’lim sohasi oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri ham aynan shu maqsadga qaratilgan bo‘lib, kelajak avlodni barkamol shaxs sifatida shakllanishini ta'minlashdan iboratdir.

Asosiy qism. Zamonaviy ta’lim-tarbiya muammosi yetakchi masala sifatida davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan davrda, farzand tarbiyasida oila, ya’ni ota-onalarning ta’lim salohiyati, ta’lim muassasasi bilan aniq maqsadga yo‘naltirilgan uzviy o‘zaro manfaatli hamkorligi zaruriyati yuzaga keldi. Hozir mohiyati va

mazmuni, strategiyasi va tamoyillari bo‘yicha ta’sirchan kuchga aylanib borayotgan modernizatsiyalashgan ta’lim sohasini rivojlantirishning ilmiy-metodik yondashuvlari va usullarining yanada samarador shakllarini ishlab chiqishni taqozo qilmoqda.

Zamonaviy jamiyatda ta’lim va tarbiya sohalari doimiy ravishda o‘zgarib, rivojlanib bormoqda. Bu jarayonlar yangi texnologiyalar, ilm-fan yutuqlari va jamiyat talablariga mos ravishda amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda ta’lim jarayonida zamonaviy shakllar va metodlar qo‘llanilishi, o‘quvchilarning ijodkorliklarini rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishga qaratilgan.

Zamonaviy ta’lim shakllari

1.Masofaviy ta’lim: Internetning keng tarqalishi bilan masofaviy ta’lim jadal rivojlanmoqda. U talabalarga o‘z vaqtlarini moslashuvchan ravishda boshqarish imkonini beradi. Masofaviy ta’lim platformalari orqali o‘qituvchilar va talabalar o‘zaro aloqada bo‘lishi, darslarni video formatida ko‘rishlari mumkin.

2.Gibrid ta’lim: Gibrid ta’lim – an’anaviy darslar va masofaviy ta’limning birlashmasidir. Bu shakl o‘qituvchilarga samarali dars o‘tish imkonini berib, talabalar uchun turli xil materiallarni qayta ko‘rib chiqishga yordam beradi.

3.Loyihali ta’lim: Bu usulda talabalar muayyan loyiha ustida ishlaydilar, bu esa ularning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Loyihali ta’lim davomida talabalar guruhda ishlashni, muammolarni hal qilishni va qaror qabul qilishni o‘rganadilar.

4.Kreativ ta’lim: Kreativ ta’lim usullari talabalarda innovatsion fikrlashni rag‘batlantiradi.O‘qituvchilar darslarda kreativ metodlardan foydalanib, talabalarning hayotga bo‘lgan munosabatini o‘zgarishiga olib kelishlari mumkin.

5.Klassik darslar: O‘qituvchi va talabalar o‘rtasida yuzma-yuz muloqotni nazarda tutadi, lekin zamonaviy texnologiyalar yordamida qo‘shimcha resurslar va materiallardan foydalaniladi.

6. Seminar va treninglar: maxsus mavzular bo‘yicha chuqurroq bilim berish uchun mo‘ljallangan guruhli mashg‘ulotlar.

Zamonaviy ta’lim metodlari:

1.Interaktiv darslar: Interaktiv metodlar orqali o‘qituvchilar guruhda muhokama, savol-javob jarayonlarini o‘tkazadilar.Bu usul talabalarning faol ishtirok etishini rag‘batlantiradi.

2. O‘yin texnologiyasi: o‘yin elementlarini dars jarayoniga kiritish orqali talabalarni motivatsiya qilish mumkin.Gamifikatsiya orqali o‘qitilayotgan materiallar yanada qiziqarli bo‘ladi.

3. Maqsadli ta’lim: talabalar uchun maqsadli vazifalarni belgilash ularning maqsadga erishishga bo‘lgan intilishlarini kuchaytiradi. Har bir vazifa aniq natijaga erishishga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

4. Tizimli yondashuv: tizimli yondashuv orqali turli fanlararo integratsiya amalga oshiriladi, bu esa talabalar uchun yanada kengroq ko‘rinish ochadi.

5. Refleksiv metodlar: o‘qituvchi va talaba orasidagi muloqotni kuchaytirishga yordam beradigan refleksiv metodlar tajriba almashinuvi uchun qulay sharoit yaratadi.

6. Munozaraga asoslangan o‘qitish: talabalarni muammolarni hal qilish jarayonida jalb etishga qaratilgan metod bo‘lib, bu orqali ular mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

7. Hamkorlikda o‘qitish: talabalar kichik guruhlarda ishlaydi, bir-birlari bilan fikr almashadi va tajriba orttiradi. Bu usul ijtimoiy ko‘nikmalarni oshiradi.

8. Interfaol darslar: o‘qituvchi talabalarning faol ishtirokini ta’minlash uchun turli xil interaktiv usullarni (o‘yinlar, munozaralar, rolli o‘yinlar) qo‘llaydi.

9. Texnologiyalarni integratsiya qilish: ta’lim jarayonida multimedia resurslari, simulyatsiyalar, virtual reallik kabi zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash orqali talabalarning qiziqishini oshirish mumkin.

10. Differensial yondashuv: har bir talabaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim berish; bu esa har bir talabaning o‘ziga xos rivojlanishi uchun imkoniyat yaratadi.

Xulosa. Zamonaviy ta’lim shakllari va metodlari har qanday jamiyatning rivojlanishi uchun muhim omildir. Ularning qo‘llanilishi nafaqat bilim olish jarayonini sifat jihatidan yaxshilaydi, balki yosh avlodni kelajakka tayyorlaydi hamda ularni ijodkorlikka, mustaqil fikrlashga rag‘batlantiradi. Har bir pedagog zamonaviy uslub va vositalardan foydalangan holda o‘z ishini yanada samarali amalga oshirishi mumkinligini unutmasligi lozimdir.

Zamonaviy talim shakllari va metodlari ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi hamda talabalarni XXI asrning muhim ko‘nikmalari — ijodkorlik, analitik fikrlash va jamoa bilan ishlash kabi ko‘nikmalarga tayyorlaydi. Ushbu yondoshuvlar nafaqat bilim berish, balki shaxs sifatida rivojlanishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat" Toshkent "Iqtisodmoliya" 2009.

2. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi “Pedagogik kreativlik bo‘lg‘usi o‘qituvchilarni innovatsiyon faoliyatga tayyorlash jarayoni” Andijon Respublika ilmiy-amaliy kanferensiyasi 2020-yil 2-qism

3. O‘.Tolipov, D.Ro‘ziyeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat T: Innovatsiya-ziyo, 2019.

4. Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanishi / metodik qo‘llanma. Tuzuvchilar D.Ro‘ziyeva, M.Usmonboyeva, Z.Holiqova. - Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti, 2013.- 136 bet.

TRANSFORMING STUDENT MOTIVATION AND AUTONOMY THROUGH THE INTEGRATION OF AI IN ESP

Shikina Anastasiya Aleksandrovna

Fergana State University Master’s degree student,

Fergana city, Department of English Practical Course, Uzbekistan

Email: stasyashikina29@gmail.com

Abstract: The integration of Artificial Intelligence (AI) into English for Specific Purposes (ESP) curricula has transformed the landscape of student motivation and autonomy. This study examines the multifaceted impact of AI on intrinsic motivation, self-directed learning, and cognitive development in ESP. By empowering students to become active participants in their learning journeys, AI fosters self-regulated learners equipped with 21st-century skills. The findings highlight the importance of AI-driven pedagogical strategies that prioritize student autonomy, competence, and relatedness, leading to enhanced learning outcomes and career aspirations.

Key words: Artificial Intelligence, ESP, student motivation, student autonomy, self-directed learning, cognitive development, 21st-century skills

Аннотация: Интеграция искусственного интеллекта (ИИ) в учебные программы по английскому языку для специальных целей (ESP) изменила ситуацию с мотивацией и автономией студентов. В данном исследовании рассматривается многогранное влияние ИИ на внутреннюю мотивацию, самонаправленное обучение и когнитивное развитие в ESP. Предоставляя студентам возможность стать активными участниками процесса обучения, ИИ способствует развитию саморегулирующихся учащихся, обладающих навыками XXI века. Результаты исследования подчеркивают важность педагогических стратегий, основанных на ИИ, которые ставят во главу угла автономию, компетентность и родство студентов, что приводит к улучшению результатов обучения и карьерных устремлений.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, ESP, мотивация студентов, автономия студентов, самонаправленное обучение, когнитивное развитие, навыки XXI века

Annotatsiya: Sun’iy intellektning (AI) ingliz tiliga maxsus maqsadlar uchun (ESP) o‘quv dasturlari integratsiyasi talabalarning motivatsiyasi va avtonomiyasi manzarasini o‘zgartirdi. Ushbu tadqiqot AIning ichki motivatsiya, o‘z-o‘zini boshqarish va esp-dagi kognitiv rivojlanishga ko‘p qirrali ta’sirini o‘rganadi. Talabalarga o‘quv safarlarida faol ishtirok etish imkoniyatini berish orqali AI 21-asr ko‘nikmalari bilan jihozlangan o‘zini o‘zi tartibga soluvchi o‘quvchilarni tarbiyalaydi. Topilmalar talaba muxtoriyat birinchi o‘ringa AI-gijgijlash pedagogik strategiyasi muhimligini ta’kidlash, vakolatlari, va relatedness, rivojlangan ta’lim natijalari va mansab niyatlarimiz uchun etakchi.

Kalit so‘zlar: Sun’iy intellekt, ESP, talabalar motivatsiyasi, talabalar avtonomiyasi, o‘z-o‘zini boshqarish, kognitiv rivojlanish, 21-asr ko‘nikmalari

Adopting an anthology approach has revolutionized the learning landscape of students' motivation and autonomy with the infusion of Artificial Intelligence (AI) in the learning environment. Integrating AI into English for Specific Purposes (ESP) has led to a revolution of the ESP instructional and assessment models. It has encouraged the use of new approaches in the learning processes. As much as this article discusses the role of AI on ESP, the author was able to highlight how the beneficial progression of AI could affect students' autonomous motivation, learning strategies, and cognitive skills. Through analysing the principles described above this analysis has highlighted how AI enables students as self-regulated learners so that they acquire the skills of the 21st century in a competitive global world.

Calvo et al. [2.2020: p.34] note that while universal and by and large scholars and theorists of postmodern theory compile the autonomy of people’s lives and its relevance indeed we are not precise of the definition and the concept of autonomy as it is. Whereas personal freedom and autonomy have been a major concept in philosophy and sociology, the sciences of engineering and computer science have focused on the autonomy of machines primarily. Such concerns have led to people fearing that artificial intelligence (AI) avrMor^ll interencСЪюе Ыетпс squeezing human autonomy which has made the technology industry to focus more on the subject. As a result, philosophers and technology experts agree on the importance of valuing and promoting human autonomy in AI system design [3.2018: p.692]. Recent AI principles stress supporting autonomy, similar to the renewed emphasis on autonomy in healthcare [1. 2013: pp.269-271].

The target population of the study conducted by Li et al. was 420 primary school students in Beijing, China, who completed an AI course. The purpose of the

study was to investigate the effects of an AI course based on the ARCS (Attention, Relevance, Confidence, Satisfaction) motivational components design on students' AI knowledge, self-efficacy, and interest [4. 2021: p.3].

The findings, therefore, have validity for the proposed structural model that addresses the various motivational predictors of N students and their motivation toward AI learning. Construct validity of the measurement model was reasonable and all survey items had statistical significance. The quantitative study showed that the structural model has a positive and significant influence on intrinsic motivation career motivation, attention, confidence, and relevance. Consequently, factors such as Attention build up confidence and relevance, confidence in turn inspire relevance, satisfaction, and career motivation. Gardner et al have also indicated that while relevance strongly predicts both satisfaction and career motivation, academic self-concept influences career choice and consequential motivation. Third, attention is also not correlated with satisfaction and satisfaction is also not directly linked to career motivation. These findings highlight the importance of fostering intrinsic motivation, attention, confidence, and relevance in AI learning environments to promote students' career aspirations [4.2021:4].

In another similar study Xia et al., with 9th-grade students who engaged in a 15-day summer AI program. The research was going to find out the way support from teachers can enhance the acquisition of AI on the students of different gender and achievements. Specifically, the study examined whether needs support from teachers can improve students' AI learning readiness, attitude, confidence, anxiety, and intrinsic motivation [6.2022: p.5].

The study tested the effects of needs support from teachers, gender, and the SDT-based interventions on different educational outcomes such as AIRD, AICF, AIAT, AIAX, and AIIM. The omnibus test of the univariate ANCOVAs was significant for needs support and gender across the different assessments, all providing moderate and significant partial η^2 ranging from 0.04 to 0.17. There were also interaction effects implying that these factors do impact learning in an aggregated manner. Subsequent analyses showed that boys in the control groups received significantly higher scores compared to girls across any of the measures, with partial η^2 effect sizes being large, like 0.30 for the AIRD, and 0.27 for the AIAX. However, for girls, the presence of SDT-based support significantly improved their performance compared to those without such support, with particularly high partial η^2 values (e.g., 0.45 for AIRD and 0.36 for AIIM), highlighting the effectiveness of SDT-based interventions for female students [6. 2022: p.6].

Concerning perceived needs satisfaction, the study revealed the main effects of support for autonomy, competence, and relatedness; partial $\eta^2=.38$, the autonomy; partial $\eta^2=.38$, the competence, and partial $\eta^2=.29$, the relatedness. Similarly, for gender main effect, boys had significantly higher perceived autonomy, competence, and relatedness than girls, with partial η^2 values of 0.08, 0.05, and 0.05, respectively. Yet, the present study did not yield interaction effects for these dimensions, indicating that support derived from the application of SDT was equally beneficial to both genders. The SDT-based group reported significantly higher levels of perceived autonomy, competence, and relatedness compared to the control group, underscoring the positive impact of SDT-based interventions on students' perceived needs satisfaction [6.2022: p.7].

The target group of the other study by Wang etc., included students participating in AI related courses. The research objective of this study is to identify factors that have an impact on the students' performance in these courses, which are; AI anxiety, learning motivations, learning self-efficacy, learning intentions, and prior knowledge. The study aims to provide insights into how these factors can be addressed to improve students' learning experiences and outcomes in AI education [5.2024: pp. 2588-2589].

Based on the studies done, the first research question highlighted when and where the participants suffered from learning anxiety about artificial intelligence, the anxiety that AI jobs will be replaced by AI, motivation to learn, self-efficacy, and the overall AI learning intention of the participants. AI learning anxiety and AI job replacement anxiety play a positive impact on intrinsic learning motivation while intrinsic learning motivation, extrinsic learning motivation, and learning self-efficacy play a positive impact on the intended AI learning. These findings highlight the importance of addressing AI-related concerns and fostering positive learning dispositions to promote AI learning [5.2024: p.2591].

Secondly, this study also investigated the effect of learning self-efficacy in the relationship between intrinsic motivation, extrinsic motivation, and intention to learn AI. Self-efficacy was established to enhance the relationship between intrinsic motivation and learning intention suggesting that participants with high self-efficacy learn more AI learning activities when the activity is interesting. Nonetheless, moderating results for the correlation between extrinsic motivation and learning intention were negative, implying that people with high self-efficacy are less inclined to take part in AI learning activities to achieve extrinsic motivation such as rewards or recognition. This unexpected finding warrants further investigation [5.2024: p.2591].

In a summary of their research, one can conclude that Artificial intelligence (AI) learning anxiety negatively impacts the students’ intrinsic and extrinsic motivation which leads to a decrease in the learning intentions of the AI. On the other hand, the anxiety of job replacement by AI has a positive impact on extrinsic motivational activity. Experiential self-efficiency mediates the self-regulation of intrinsic motivation and learning intention that shows highly efficient self-efficiency boosts the positive correlation between the variables. However, learning self-efficacy has a negative moderating influence on the relationship between extrinsic motivation and learning intention. These findings suggest that addressing learning anxiety and fostering intrinsic motivation are crucial for improving students' AI learning intention[6.2024: p.2593].

This study supports the idea of embedding AI in the ESP curricula to increase students’ motivation and self-organization. Although the results should not be overgeneralized, the research implies that AI-based applications introduce individualization in learning processes, increase the students’ intrinsic motivation to learn, and act as a tool to control the pace of study and the areas of improvement. This is in line with the current literature which shows AI's capability to foster motivation in the learning environment. At the same time, attention should be paid to the fact that the results obtained de-emphasize the significance of human interaction and support. As we know freedom can be facilitated by Artificial Intelligence hence should not be misunderstood in such a way that it should act as an instructor as they are an essential part of student confidence building and guidance and feedback for the individual student needs. Thus, the integration of AI is successful must be done in order, to retain the features that have a positive impact but at the same time preserve some elements of human interactivity that are crucial from the perspective of general learning outcomes. The rise in student autonomy as demonstrated by the ability of the students to lead learning also infers the possibility of AI in helping foster self-regulated learning, a proficiency that is useful in the current world.

Thus, the implications of this study are relevant for ESP pedagogy. The design and functioning of AI-orientated learning activities require a significant amount of thought to contribute to both students’ self-regulation and their motivation. Implementation of AI tools in teacher training suggests that training courses should prepare tutors in such a way that they can enhance the use of facilities in the development of the course while at the same time upholding a good tutor-learner relationship. This means facing challenges of continuing professional development and turning to more effective use of hybrid approaches to learning and teaching that base themselves on the potential of AI-supported learning while acknowledging the

significant role of human communication in the process. There should be more studies undertaken into the effects that the application of this technology has on the achievements of students as well as students’ ability of independent learning as well as their language abilities.

Altogether, it can be stated that the optimistic outlook of the future AI application in educational processes of ESP specialization should be introduced with a beneficial concept and integrated into the respective strategy and action plan. But with the help of eloquent and personalizing AI and irreplaceable human tutors, the main idea of forming a positive motivation and responsibility for the educational process in students oriented to the future in the conditions of globalization should be achieved. Further studies should be devoted to whether the use of AI has a positive or negative influence on students’ well-being in the long run and how the incorporation of AI into ESP instruction affects students’ learning experience.

References:

1. Beauchamp, T.L., and J.F. Childress. 2013. Principles of Biomedical Ethics. 7th ed. New York: Oxford University Press.
2. Calvo, R. A., Peters, D., Vold, K., & Ryan, R. M. (2020). Supporting human autonomy in AI systems: A framework for ethical enquiry. Ethics of digital well-being: A multidisciplinary approach, 31-54.
3. Floridi, L., et al. 2018. AI4People—An Ethical Framework for a Good AI Society: Opportunities, Risks, Principles, and Recommendations. Minds and Machines 28: 689–707. Available online: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11023-018-9482-5>.
4. Lin, P. Y., Chai, C. S., Jong, M. S. Y., Dai, Y., Guo, Y., & Qin, J. (2021). Modeling the structural relationship among primary students’ motivation to learn artificial intelligence. Computers and Education: Artificial Intelligence, 2, 100006.
5. Wang, Y. M., Wei, C. L., Lin, H. H., Wang, S. C., & Wang, Y. S. (2024). What drives students’ AI learning behavior: A perspective of AI anxiety. Interactive Learning Environments, 32(6), 2584-2600.
6. Xia, Q., Chiu, T. K., Lee, M., Sanusi, I. T., Dai, Y., & Chai, C. S. (2022). A self-determination theory (SDT) design approach for inclusive and diverse artificial intelligence (AI) education. Computers & Education, 189, 104582.

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ
РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ГРУППАХ С УЗБЕКСКИМ ЯЗЫКОМ
ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ**

Тевосян Г.А.

Преподаватель кафедры Социальных наук Кокандского университета
gayatevosyan@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida o'zbek tilida ta'lim oluvchi guruhlarda rus tilini masofaviy o'qitishning muammolari va istiqbollari, shuningdek, masofaviy ta'limning afzalliklari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: masofaviy ta'lim, rus tili, ta'lim, onlayn-ta'lim, texnik tayyorgarlik, talabalarining motivatsiyasi, bilingval ta'lim, interaktiv texnologiyalar.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы и перспективы дистанционного обучения русскому языку в группах с узбекским языком обучения в условиях современного образовательного процесса, а также преимущества дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, русский язык, обучение, онлайн-образование, техническая подготовленность, мотивация студентов, билингвальное обучение, интерактивные технологии.

Annotation: The article discusses the problems and prospects of distance learning of the Russian language in groups with Uzbek as the language of instruction within the context of modern educational processes, as well as the advantages of distance learning.

Keywords: distance learning, Russian language, education, online education, technical preparedness, student motivation, bilingual education, interactive technologies.

Методика преподавания русского языка в группах с узбекским языком обучения имеет богатый и многолетний опыт. Однако, в начале 2020 года из-за пандемии COVID-19 во всех странах мира система образования вынуждена была значительно откорректировать образовательный процесс. Учащиеся и учителя были вынуждены подстраиваться под новейшие требования времени. Им пришлось подстраиваться, адаптироваться к совершенно незнакомым условиям образовательного процесса. Переход на дистанционное и онлайн-обучение стал причиной пересмотра методов и приёмов, ранее используемых в преподавании. В XVIII Каледон Филипс предпринял первые попытки по внедрению дистанционного обучения в Великобритании. Он изобрёл методику обучения письму с помощью почтовых услуг. Развитие печатной, издательской промышленности, а также появление телевидения и радио способствовали дальнейшему спросу на дистанционное обучение.

Образование как система характеризуется преемственностью уровней, управляемостью, эффективностью и направленностью. [2]

Дистанционное обучение имеет определённые преимущества: – построение гибкого графика обучения; – экономия времени на дорогу, т.к. нет необходимости пользоваться транспортом; – возможность учиться вдали от учебного заведения; – удобное использование интерактивных технологий и наглядности; – проведение экзаменационно-зачётных сессий дистанционно; – возможность исключить негативное влияние педагогов (в редких случаях). Несмотря на то, что цифровизация и дистанционное обучение предоставляют обучающимся широкие возможности (открывает новые перспективы реализации индивидуальной образовательной траектории), в то же время создают ряд трудностей. К сожалению, негативных сторон дистанционного обучения намного больше, нежели положительных. Конечно, сейчас в Интернете можно найти огромное количество специальных учебных приложений, например, для изучения иностранных языков, программирования и др. Их можно установить и на мобильных устройствах (многим пользователям существенно упрощает доступ к программам). Но, как справедливо заметил Ю. М. Цыгалов, дистанционное обучение «не развивает коммуникабельность и навыки командной работы, так как у студента минимальные контакты как с преподавателем, так и другими студентами [6]».

С появлением пандемии COVID-19 система образования Республики Узбекистан столкнулась с новыми вызовами. Школы, лицеи, колледжи, высшие учебные заведения вынуждены были перейти на дистанционную форму обучения. Дистанционное обучение русскому языку для студентов с узбекским языком обучения имеет свои специфические вызовы и перспективы. В современных условиях, когда образовательные учреждения всё чаще прибегают к онлайн-формату, этот процесс становится особенно актуальным.

Отметим, что «внедрение электронного обучения существенно повлияло на организацию работы учебных заведений всех уровней» [3]. В образовательных организациях часто применяют две модели обучения: полностью дистанционное и частичное использование дистанционных технологий.

Исследователи Э.Р. Гузуева, С.М. Зияудинова, А.А. Жамборов, в своей статье «Роль дистанционного обучения в современном образовании» указали, что обучение «становится полноценным и качественным, когда происходит личный контакт, а при дистанционном обучении недостаток личного контакта можно компенсировать за счет виртуального общения» [1].

При изучении русского языка в онлайн-режиме на дистанционной платформе для успешного изучения необходимо учитывать, как технические, так культурные и педагогические аспекты. Несмотря на многолетний опыт в преподавании и высокий интерес к современным образовательным ресурсам, следует отметить, что большая часть учебных заведений не были готовы перейти на онлайн-обучение, поэтому им пришлось столкнуться с рядом проблем.

Одной из ключевых проблем в дистанционном обучении является техническая неподготовленность студентов. Многие учащиеся в Узбекистане сталкиваются с ограниченным доступом к стабильному интернету и нехваткой современных устройств, что затрудняет их участие в онлайн-занятиях и снижает качество обучения. Недоступность качественных цифровых ресурсов также усложняет процесс усвоения материала, особенно когда речь идёт о языковом обучении, требующем регулярной практики и обратной связи.

К этим проблемам дополнительную сложность добавляют ещё один уровень сложности. Студенты, учившиеся в национальных школах, т.е. в школах с узбекским языком обучения, зачастую испытывают трудности в освоении грамматических и лексических норм русского языка в удалённом формате, поскольку преподавателю сложно контролировать и корректировать ошибки без живого взаимодействия.

Кроме того, существует проблема мотивации и вовлеченности. Дистанционное обучение предполагает высокую степень самостоятельности и ответственности студентов. К сожалению, многим студентам не хватает навыков саморегуляции, что приводит к низкой вовлеченности в процесс обучения и снижению его результатов. В группах с узбекским языком обучения это становится особенно заметно из-за культурных особенностей восприятия и учебных привычек. Без непосредственного контакта с преподавателем студенты могут терять интерес и чувствовать себя изолированными, что также негативно сказывается на успеваемости.

Несмотря на все эти трудности, дистанционное обучение предоставляет уникальные возможности для индивидуализации обучения, что позволяет создать гибкий учебный процесс. Современные технологии, такие как адаптивные платформы и интерактивные приложения, помогают создавать персонализированный подход к обучению. Например, использование приложений для онлайн-практики позволяет студентам самостоятельно регулировать темп обучения и повторять сложные для них материалы столько, сколько требуется. Аудио- и видеоконтент, который легко интегрируется в

дистанционные платформы, предоставляет дополнительные ресурсы для погружения в языковую среду.

Ещё одним перспективным направлением является внедрение методов билингвального обучения. Для студентов с узбекским языком обучения интеграция элементов родного языка в процесс преподавания русского языка помогает облегчить понимание грамматических конструкций и лексических значений [4]. Преподаватели могут использовать материалы, где сложные темы поясняются на узбекском языке, что способствует лучшему восприятию и усвоению материала [5].

Таким образом, дистанционное обучение русскому языку для студентов с узбекским языком обучения, несмотря на существующие проблемы, обладает значительным потенциалом. С развитием технологий и адаптацией методик обучения появляется возможность создания многоязычной образовательной среды, которая учитывает потребности и особенности каждого учащегося. Необходима поддержка со стороны государства и образовательных учреждений для обеспечения технической базы, и создания методических рекомендаций, направленных на повышение качества дистанционного обучения в многоязычном образовательном процессе.

Список использованной литературы:

1. Гузуева, Э.Р. Роль дистанционного обучения в современном образовании / Э.Р. Гузуева, С.М. Зияудинова, А.А. Жамборов // Мир науки, культуры, образования. – 2020. – № 3 (82). – С. 242-244
2. Колесников А.А. Современные тенденции в развитии непрерывного филологического образования и возможности его оптимизации на вузовском этапе // Иностранные языки в высшей школе. 2009. № 3(10): 13-23. [URL: <https://rrpedagogy.ru/journal/article/2724/>].
3. Петренко, Н.А. Особенности цифровизации российской системы образования / Н.А. Петренко, Е.А. Волошина // Формирование профессиональной компетентности филолога в поликультурной образовательной среде: сб. материалов IV Международной научно-практической конференции, 07-08 октября 2021 г., г. Евпатория / ред. кол. Ю.К. Картавая, И.Б. Каменская, М.А. Шалина, А.Н. Шевченко; под общ. ред. И.Б. Каменской. – Симферополь: ИП Корниенко А. А., 2021. – С. 183-189.
4. Тевосян Г.А. (2024). РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ. Kokand University Research Base, 262–268

5. Тевосян Г.А. (2024). ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ. Kokand University Research Base, 256–261

6. Цыгалов, Ю.М. Эффекты и риски дистанционного образования в высшей школе / Ю.М. Цыгалов // Управленческое консультирование. – 2020. – № 10. – С. 61-73.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASHNINING AXLOQIY JIHATLARI

Turg'unov Adilbek Muxtarovich, professor
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Annotatsiya: Maqolada raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga integratsiyasi bilan bog'liq axloqiy masalalar o'rganilgan. Xususan, O'zbekiston sharoitida ta'limni raqamlashtirish jarayoni, bu jarayonning imkoniyatlari va xavflari, shuningdek, texnologiyalarning adolatli va xavfsiz qo'llanilishi ta'minlashning muhim jihatlari muhokama qilingan. Shuningdek, maqolada raqamli texnologiyalar yordamida ta'lim sifatini oshirishga oid xalqaro tajribalar va milliy sharoitga moslashuv yo'llari ko'rib chiqilgan. Sun'iy intellektning ta'limda innovatsion yondashuvlarni shakllantirishdagi roli va uning cheklovlari ham tahlil qilingan. Texnologiyalarni axloqiy me'yorlar asosida qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligi va xavfsizligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega ekani ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, ta'limni raqamlashtirish, axloqiy masalalar, ma'lumotlar maxfiyligi, ta'lim jarayonini innovatsiyalash, texnologik adolat.

Аннотация: В данной статье рассматриваются этические аспекты интеграции цифровых технологий и искусственного интеллекта (ИИ) в образовательный процесс. Особое внимание уделено цифровизации образования в Узбекистане, её возможностям и вызовам, а также важности обеспечения справедливого и безопасного применения данных технологий. В статье исследуются пути повышения качества образования с помощью цифровых инструментов, опираясь на международный опыт и его адаптацию к местным условиям. Анализируется роль ИИ в разработке инновационных подходов к обучению, а также его ограничения. Подчёркивается, что использование технологий в рамках этических норм имеет решающее

значение для повышения эффективности и безопасности образовательного процесса.

Ключевые слова: цифровые технологии, искусственный интеллект, цифровизация образования, этические вопросы, конфиденциальность данных, образовательные инновации, технологическая справедливость.

Abstract: This article examines the ethical issues related to the integration of digital technologies and artificial intelligence (AI) into the educational process. Specifically, it discusses the process of education digitalization in Uzbekistan, highlighting its opportunities and challenges, as well as the importance of ensuring the fair and secure application of these technologies. The article also explores ways to enhance education quality through digital tools, based on international practices and their adaptation to local conditions. The role of AI in developing innovative approaches to education and its limitations is analyzed. It is emphasized that the application of technologies within ethical norms is crucial for improving the effectiveness and safety of the educational process.

Keywords: Digital technologies, artificial intelligence, educational digitalization, ethical issues, data privacy, educational innovation, technological fairness

Zamonaviy raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellekt (SI) jamiyatimizni tubdan o‘zgartirayotgan kuch sifatida XXI asrda ta‘lim sohasiga ham chuqur ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ta‘lim jarayonini modernizatsiya qilish, uning sifatini oshirish va unga bo‘lgan qamrovni kengaytirish maqsadida raqamli texnologiyalarni joriy etish zarurati kundan – kunga oshib bormoqda. Rivojlanayotgan O‘zbekiston respublikasida bu jarayon milliy rivojlanish strategiyalarida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi jamiyatni barcha sohalarini raqamlashtirish orqali iqtisodiyot, ta‘lim va boshqa ijtimoiy sohalarning barqaror rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarning ta‘lim jarayoniga integratsiyasi axloqiy va ijtimoiy masalalarni keltirib chiqaradi. Maxfiylik, ma‘lumotlarning himoyalaniishi, texnologiyalardan foydalanishda tenglik kabi muammolarni hal qilish dolzarb vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa oliy ta‘lim tizimida ta‘lim platformalarini keng qo‘llanilishi talab avval professor-o‘qituvchilarning shaxsiy ma‘lumotlarini ishlovchi algoritmlar va platformalarning xavfsizligi, shuningdek, bu texnologiyalarning qanchalik adolatli ekanligini baholash ta‘lim sohasida yangi axloqiy me‘yorlarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Mazkur maqola O‘zbekistonda raqamli texnologiyalarni ta‘lim jarayoniga joriy etishning ahamiyatini, bu boradagi imkoniyatlar va xavflarni o‘rganishga

qaratilgan. Shuningdek, maqolada raqamli texnologiyalarni qo‘llashda xalqaro tajriba va milliy sharoit o‘rtasidagi moslashuvni ta‘minlash, texnologiyalardan foydalanishning axloqiy normalarini ishlab chiqish masalalari ko‘rib chiqiladi. Raqamli transformatsiya jarayonining ta‘lim sifatiga ta‘sirini aniqlash, texnologik imkoniyatlarni mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga moslashtirish ushbu tadqiqotning asosiy maqsadlaridan biri bo‘lib hisoblanadi.

Maqola kirishida O‘zbekistondagi ta‘lim tizimi raqamlashtirish jarayoni bilan yuzlashayotgan asosiy axloqiy muammolar va ular uchun mavjud yechimlar haqida umumiy tasavvur beriladi. Shu orqali raqamli texnologiyalarni ta‘limga integratsiya qilishda axloqiy jihatlarining ahamiyatiga alohida urg‘u beriladi.

Zamonaviy ta‘lim maydonida raqamli texnologiyalar bilan bog‘liq axloqiy masalalarga alohida e‘tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ta‘lim yangi haqiqatni shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi, bu yerda texnologik taraqqiyotning axloqiy qabul qilinishi ajralmas qism bo‘lib qoladi. Bugungi kunning muammolari faqat innovatsion texnologiyalarni o‘zlashtirishni emas, balki ularning ahamiyatini axloqiy qadriyatlar nuqtai nazaridan qayta ko‘rib chiqishni ham talab qiladi. Raqamli inqilob bilan bog‘liq eski utopik qarashlar maxfiylik, shaffoflik va adolat kabi dolzarb axloqiy muammolar nuqtai nazaridan yangi ma‘noga ega bo‘lmoqda.

Sun‘iy intellekt (SI)ning rivojlanishi jamiyatga keng imkoniyatlar ochib bermoqda, ammo shu bilan birga muhokama va yechimlarni talab qiluvchi murakkab savollarni ham yuzaga keltirmoqda. Asosiy vazifa inson va texnologiyalar uyg‘un yashashi uchun sharoit yaratishdir. Bunga faqat ta‘lim orqali erishish mumkin, u utopik g‘oyalar va raqamli dunyo haqiqatlarini bog‘lab, o‘tmish va kelajak o‘rtasida ko‘prik qurishga yordam beradi.

SI ta‘lim jarayonini tubdan o‘zgartirib, talabalar uchun individual yondashuvlarni taklif qilmoqda. U ta‘lim materiallarini har bir talabaning bilim darajasi, ehtiyojlari va o‘qish uslubiga moslashtirish imkonini beradi. Ma‘lumotlarni tahlil qilib, SI ta‘limning eng samarali usullari va yondashuvlarini tanlashga yordam beradi, bu esa materialni yaxshiroq o‘zlashtirishga olib keladi.

Bundan tashqari, SI ta‘limni yanada interaktiv qilishga yordam beradi. Turli platformalar talabalarga topshiriqlar, simulyatsiyalar va ta‘limiy o‘yinlarni taklif etadi, bu jarayonni qiziqarli va jalb qiluvchi qiladi. Bunday yondashuv nafaqat motivatsiyani oshiradi, balki o‘rganilayotgan materialni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

SI shuningdek, tadqiqot jarayonini tezlashtiradi. Uning yordami bilan talabalar katta hajmdagi ma‘lumotlarni tahlil qilish va tuzish, obyektiv tahliliy ma‘lumotlarni olish va o‘z tadqiqotlari sifatini yaxshilash imkoniga ega bo‘ladilar.

Ta‘limda SIning roli: imkoniyatlar va qiyinchiliklar:

Sini ta’lim sohasida ishlatishda xavfsizlikka alohida e’tibor qaratish lozim. Uning potensialiga qaramay, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, algoritmlarning shaffofligi va diskriminatsiyaning oldini olish kabi masalalar hal qilinishi kerak. Talabalar texnologiyalar qanday ishlashini va ular ta’lim jarayoniga qanday ta’sir ko‘rsatishini tushunishlari muhim. Bu ularda tanqidiy fikrlash va texnologiyalardan ongli foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Sini muvaffaqiyatli joriy qilish uchun ta’lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot markazlari va davlat organlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Standartlar, qonunchilik va axloqiy normalar ishlab chiqilishi orqali texnologiyalar jamiyat va ta’lim manfaati yo‘lida ishlaydigan xavfsiz va adolatli muhit yaratiladi.

Ta’limdagi inson omili: sun’iy intellektning cheklovlari

Sining sezilarli yutuqlariga qaramay, uning imkoniyatlari ta’limdagi inson hissasini to‘liq o‘rnini bosa olmaydi. O‘qituvchilar faqat bilim bermasdan, balki hissiy qo‘llab-quvvatlash, individual ta’lim strategiyalarini yaratish va talabalarni motivatsiya qilish bilan ham shug‘ullanadilar. Sun’iy intellekt, yuqori tahliliy qobiliyatlarga ega bo‘lsa-da, jonli muloqot va empatiyani to‘liq qayta takrorlay olmaydi.

Shuningdek, ta’lim amaliy faoliyat orqali rivojlantiriladigan ko‘nikmalarni shakllantirishni talab qiladi. Jamoada ishlash, tajribalar o‘tkazish va munozaralar talabalarda ijodiy fikrlashni rag‘batlantiradi va tanqidiy tafakkurni rivojlantiradi. Hozircha SI bu elementlarni to‘liq ta’minlashga qodir emas.

Xulosa. Su’niy intellektni ta’limga integratsiyasi o‘quv jarayonini takomillashtirish uchun misli ko‘rilmagan imkoniyatlarni taqdim etadi. Ammo uyg‘un rivojlanishga erishish uchun texnologik taraqqiyot va insoniy omil o‘rtasidagi muvozanatni saqlash muhimdir. Asosiy e’tibor Sining axloqiy qo‘llanilishiga qaratilishi kerak, shunda ta’lim nafaqat samarali, balki barcha ishtirokchilar uchun xavfsiz bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyhati.

1. OECD (2021). "Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning". <https://www.oecd.org>).
2. Ferneley, E., & Light, B. (2008). Unpacking User Relations in an Emerging Ubiquitous Computing Environment: Introducing the Bystander. *Journal of Information Technology*, 23(3), 163-175. doi:10.1057/palgrave.jit.2000123
3. Introna, L. D. (2007). Maintaining the reversibility of foldings: Making the ethics (politics) of information technology visible. *Ethics and Information Technology*, 9(1), 11-25. doi:10.1007/s10676-006-9133-z

4.Kallinikos, J., Aaltonen, A., & Marton, A. (2013). The Ambivalent Ontology of Digital Artifacts. MIS Quarterly, 37(2), 357-370. doi:10.25300/MISQ/2013/37.2.02

5. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2022)."Digital Education Ethics and Artificial Intelligence". <https://www.unesco.org/en/digital-education/artificial-intelligence>.

“RAVSHAN” DOSTONIDAGI PERSONAJLARGA XOS PORTRET VA MUALLIF XARAKTERISTIKASINI QIYOSIY -TIPOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA O‘QITISH TEXNOLOGIYASI

Qosimov Yulduzxon Javlonbek qizi

NamDPI o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich magistratura talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Ravshan” dostonidagi badiiy obrazlarga xos bo‘lgan muhim elementlar muallif xarakteristikasi va personajlar portretini qiyoslash, adabiyotshunos olimlarning ushbu terminlarga izohlari, obrazlarni tiplarga bo‘lish, yangi texnologik metodlar qo‘llash orqali o‘quvchilarning adabiyot o‘qitishdagi kompetensiyalarini shakllantirish, “loyiha metodi”, “Kim ko‘p to‘g‘ri javob” topish metodlari, jadval asosida ishlash, qahramonlar portretini yaratish usullarini o‘rgatish jarayonlarini muhokama qilamiz.

Kalit so‘zlar: muallif xarakteristikasi, personaj, potrret, individuallashgan umumlashma, badiiy psixologizm, personaj nutqi, metafora, mubolag‘a, sa‘j, “loyiha” metodi, milliy qadriyatlar.

Abstract: In this article, we discuss the important elements inherent in the artistic images of the epic "Ravshan", comparing the author's characterization and the portrait of the characters, the explanations of literary scholars to these terms, the division of images into types, the formation of students' competences in teaching literature through the use of new technological methods, the "project method", the methods of finding "Who has the most correct answers", working on the basis of tables, the processes of teaching methods for creating portraits of heroes.

Keywords: author's characterization, character, portrait, individualized generalization, artistic psychologism, character speech, metaphor, exaggeration, saj, "project" method, national values.

Аннотация: В данной статье мы рассматриваем важные элементы, присущие художественным образам эпоса «Равшан», сравнивая авторскую характеристику и портрет героев, пояснения литературоведов к этим

терминам, деление образов на типы, формирование компетенций студентов в обучении литературе посредством использования новых технологических методов, «метода проектов», методов поиска «У кого больше правильных ответов», работы на основе таблиц, процессов методика обучения созданию портретов героев.

Ключевые слова: авторская характеристика, персонаж, портрет, индивидуализированное обобщение, художественный психологизм, речь персонажа, метафора, преувеличение, садж, «проектный» метод, национальные ценности.

Barchamizga ma'lumki, har qanday folklor namunasi milliy qadriyatlar manbayi, qadimiy urf-odatlar, an'analar tarannumi hisoblanadi. Ayniqsa, yirik hajmga ega xalq dostonlarini o'qir ekanmiz, muhabbati yo'lida kurashgan, har qanday sinovlarni yengib o'tgan el-u yurtiga munosib pahlavon, mard bahodirlarning qahramonliklar ko'rsatishiga guvoh bo'lamiz. Bular ichida Go'ro'g'li turkumiga mansub “Ravshan” dostoni ishqiy-sarguzashtik dostonlar sirasiga kiradi va unda turkiy xalqlarning azal-azaldan imon-e'tiqod, or-nomus, islom dinining va sof muhabbatning ulug'lanishi aks ettirilgan. Ushbu dostonning tahlili bo'yicha ko'plab adabiyotshunos olimlar tomonidan maqolalar e'lon qilinganligi dostonning xalq og'zaki ijodida tutgan o'rni naqadar beqiyos ekanligidan darak beradi. Xususan, A.Sevinchning “Xalq dostonlarida badiiy obraz tushunchasi (Ravshan dostoni misolida)” maqolasi mavjud.

Ushbu maqolamizda “Ravshan” dostonidagi personajlarning portreti va muallif xarakteristikasiga oid ilmiy qarashlar va yangi metodlarni qiyosiy-tipologik yondashuv asosida qo'llagan holda 7-sinf o'quvchilariga asarni tahlil qilishni o'rgatamiz. Eng avvalo, badiiy asarda badiiy bobrazning muhim elementi bo'lib keladigan “Portret” atamasiga to'xtalsak. Adabiyotshunos olim D.Quronovning fikricha, “Badiiy adabiyotda inson obrazini to'laqonli yaratish, uni o'quvchi ko'z oldida konkret jonlantirish uchun xizmat qiladigan qator vositalar mavjud. Ularga muallif xarakteristikasi, portret, badiiy psixologizm, personaj nutqi kabi badiiy unsurlar kiradi.

Obrazga bevosita yozuvchi tomonidan berilgan ta'rif “muallif xarakteristikasi” deb yuritiladi. Muallif xarakteristikasida obrazga fe'-atvoriga xos xususiyatlar umumiy tarzda bayon qilinadi. Odatda, muallif xarakteristikasi asar boshlanishida yoki muayyan obraz asarga kirib kelgan o'rinlarda beriladi. Personajning so'z bilan chizilgan tashqi qiyofasi–portret ham inson obrazini yaratishda muhim vosita sanaladi. Portret, eng avvalo, personajning o'quvchi ko'z

oldida konkret inson sifatida gavdalanishiga ko‘maklashadi. Ikkinchi tomondan badiiy asarda xarakterologik belgilarga ega bo‘ladi”.

Adabiyotshunos olim Umurov.H “Badiiy obraz ko‘rgazmali obrazdagi umumlashtirishni va suratli obrazdagi individuallikni o‘zida birdaniga birlashtiradi” degan fikrni bildiradi.

“Ravshan” dostonida obrazlarga berilgan muallif xarakteristikasi va portretlarining farqli jihatlarini ko‘rib chiqaylik. Asar boshlanmasida G‘o‘ro‘g‘libek o‘g‘li Avazxonnikiga sovchi bo‘lib borishdan oldin qizi Gulanorga berilgan ta’rifda”Gulanor ko‘p suluv: yaxshi suratli, shirin so‘zli, quralay ko‘zli, tor biqin, o‘rta bo‘yli, uzun o‘yli” deya personaj portretini naqadar go‘zal bo‘yoqlarda chizib beradi. O‘quvchi beixtiyor asarda go‘zallikda tengi yo‘q Gulanorni ko‘z oldiga keltiradi. “Uzun o‘yli” so‘zining ma’nosini topishga oshiqadi. Demak, ushbu so‘zda qahramon xarakteriga xos “uzoqni ko‘ra oladigan” shaxs ma’nosi bor. Yana asardagi voqealar ketma-ketligiga qarasak, Ravshan Zulxumor yorini izlab Jiyrongqush otida yo‘lga tushadi va bir bog‘ga kelib qo‘nadi-da, o‘z yorini qushlardan so‘raydi. Asarning o‘sha yeriga bir notanish kampir obrazi kiritiladi.”Beli bukrayib qolgan, qulog‘i tikrayib qolgan, bachchag‘arning tishlari omochday, sochlari polochday, manglayidan tarlon ochgan, ikki chekkadining go‘shiti qochgan, bo‘yinlari tirishgan, hamma yeri qurishgan, iyaklari burishgan, ko‘ringan odam bilan urishgan. Ko‘zlari o‘tday, manglayi cho‘tday, kallasi gov savatday, qopadigan itday, balki bahaybat boytebatday kampir” portreti mubolag‘ali chizgilar bilan o‘quvchiga estetik zavq beradi. Ushbu maston kampirning olti o‘g‘li ham o‘lib ketgani va Ravshanni o‘z og‘liday ko‘rib, uyidan joy berish syujetlarini o‘qiymiz va Ravshan Shirvon yurtida aylanib sayrga chiqadi va oldidan yana bir kampir chiqib qoladi. Mana shu yerda ushbu yangi personajga muallif xarakteristikasi beriladiki, biz buni portret deb atay olmaymiz. “Momo o‘zi soqov edi, tili kalta g‘uldiragan soqov edi”. Boisi kampir har bir gapni tili yarimta holda so‘zlaydi va bu o‘qirmanda kulgi ottenkasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Yuqorida muallif Gulanorning portretini bergan edi. Endi Zulxumorning portretida esa “Oy yuzida xoli, yangi to‘lgan oyday ikki qoshi hiloli, yasangan hurday, tishlari, durday, ko‘zlari yulduzday, qoshlari qunduzday, lablari qirmizday, og‘izlari o‘ymoqday, lablari qaymoqday, ikki yuzi oyday, tarlon-qarchig‘ay uchadigan qushday, muhrlangan qog‘ozday yalt-yult o‘tiribdi. Zulxumoroyning bu yog‘ida to‘qson besh, bu yog‘ida to‘qson besh-o‘n kam ikki yuz kokili bor, bir yog‘ini tilla suviga botirgan, bir yog‘ini kumush suviga botirgan, tong shamoliga qotirgan” deya sa’j, metafora, mubolag‘a san’atlaridan foydalangan holda Gulanordanda go‘zal mahliqo qilib ta’rif beradi. Lekin biz bu ta’rif orqali personajning tashqi qiyofasini ko‘ra olamiz xolos, muallif xarakteristikasi esa uning oqilona fikrlashida yaqqol ko‘zga tashlanadi: bozorda

qalpoq tikib sotishi, xizmatkori baxil Oqqiz uloqtirib yuborgan uzuk zoti ulug‘ kimsaga tegishli ekanligini sezgani, lahim kovlab Ravshanga yordam berish uchun qilgan xatti-harakatlari, mayna qushni elchi qilib Chambil yurtiga jo‘natish tasvirlarida berilgan.

Zulxumor yigitlardek mard, o‘z muhabbatiga sodiq, so‘nggi umiddan donolik bilan foydalana oladigan, Ravshanni o‘ldirilishiga oz muddat qolsa-da, yoriga o‘limdan qutilishiga ishon tirish motivatsiyasini bera olgan ayol timsolidir. Ko‘rib turganimizdek muallif xarakteristikasi va personajlarning portreti asarda turli xil badiiy yuk tashish xususiyati bilan yaqqol ajralib turadi.

Ushbu dostonni o‘qitishda yangi texnologiya asosida matn syujetidagi personajlarga berilgan muallif xarakteristikasi va portretini qiyoslash metodiga tayanib, o‘quvchilarni “Ravshan” dostoniga bo‘lgan qiziqishini orttirishimiz zarur. Bunda, asosan, o‘quvchilarni guruhlariga bo‘lib ishlashimiz mumkin. Hamda quyidagi jadvalni to‘ldirish orqali “Kim ko‘p to‘g‘ri topish” metodini qo‘llab “Ravshan” dostonida keltirilgan qahramonlar portreti va xarakterlarini qidirishadi. Eng ko‘p topgan guruh esa rag‘batlantiriladi. Bu usul orqali mavzuga oid bilim, ko‘nikmalar mustahkamlanishi va o‘quvchilar xalq og‘zaki ijodida berilgan eposlardagi badiiy obrazlarning portretini topish tajribasini qo‘lga kiritadilar.

Personaj	Muallif xarakteristikasi	Portret
Ko‘sa	Daqqiyunus ko‘rgan, jami el-xalqqa firib bergan, doim juvonbozlik va bedanabozlik bilan umrini o‘tkazgan;	Chekkasidan tarlon ochgan ochgan, iyagining go‘шти qochgan; qoshlari o‘sgan, ko‘zini bosgan, iyagining o‘rtasida bitta tuki bor, u ham bir qarich bo‘lib o‘sgan.
Oqqiz		
		Juda masxaraboz edi, har tusli bo‘lar edi, har tusli bo‘lganda o‘zining jo‘ralari ham tanimas edi.
	Yilqining tulparini suyagidan tanir edi, qilichning o‘tkirini qinidan bilar edi.	
		Devsifat bir ajdahorday, hech narsani ko‘ziga iladigan emas, shunday haybatli, siyosatli.

	Dalaga chiqmagan bola, sovuq so‘z yemagan;	
Gulanor		
		Oq yuzida xoli, yangi to‘lgan oyday ikki qoshi hiloli, yasangan hurday, tishlari durday, ko‘zlari yulduzday, qoshlari qunduzday, lablari qirmizday, og‘izlari o‘ymoqday, lablari qaymoqday, ikki yuzi oyday;

“Loyiha” metodi orqali ham mavzuga oid bilimlarni mustahkamlash mumkin. Bunda o‘quvchilar o‘zlari tanlagan asar qahramonining portreti yoki muallif xarakteristikasidan kelib chiqqan holda rasm chizib kelishlari kerak. Rasmni ko‘rgan boshqa o‘quvchi esa asardan kelib chiqib personajlar nomini topishi va izohlashi lozim.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o‘quvchilarni mustaqil fikrlay oladigan shaxs sifatida tarbiyalashda hamda ularda umumiy o‘rta ta’limning malaka talablarini, adabiyotga oid kompetensiyalarni shakllantirishda, o‘quvchilarning adabiy-estetik didini, ma’naviy-axloqiy dunyoqarashini rivojlantirishda xalq og‘zaki ijodini qiyosiy-tipologik yondashuv asosida asar syujetidan yoki ikki xalq dostonlarini solishtirish orqali o‘qitishning ahamiyati benihoya kattadir. Bunday metodlarning yo‘lga qo‘yilishi o‘quvchilarning adabiyotga bo‘lgan qiziqishlarini oltiradi va ularda obrazli, mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020.
2. Qozoqboy Yo‘ldosh, Muhayyo Yo‘ldosh. Badiiy tahlil asoslari. –Toshkent: Kamalak, 2016.
3. Ravshan. “Go‘ro‘g‘li” dostonlari turkumi. –Toshkent: Oltin qalam, 2024.
4. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. –Toshkent: ”Navoiy universiteti”, 2018.
5. Turdimov Sh. Etnos va epos. –Toshkent: Ozbekiston, 2012.
6. Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi. –Toshkent: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004.
7. Старовников М.И. Учебная исследовательская деятельность школьника: определение, место и значение в учебном процессе. Информационные компьютерные технологии в образовании. – Вестник ПГПУ, 2006. – № 2. – С. 95 – 115.

8. Yo‘ldosh Q. Qiyoslash – tahlil samaradorligini oshirish usuli // Global ta’lim va milliy metodika tarqqiyoti. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Toshkent, 2020. – 495 b.

9. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Краудсорсинг>

10. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Kvazi>

11. <https://ru.wikipedia.org/modul>

12. <https://www.recursosdeautoayuda.com/uz/lateral-fikrlash>.

13. Sobirova, M.Y. (2023). The role of educational tools in anthropocentric relationship education. European Journal of Education and Applied Psychology 2023, No 4. <https://doi.org/10.29013/EJEAP-23-4-52-58>

14. Sobirova, M. (2023). Teaching language phenomena through text analysis on the basis of anthropocentric approach. International bulletin of applied science and technology. Impact factor: 8,2 SJIF = 5.955 ISSN: 2750-3402 Volume 3, Issue 4, April. 481-486-pages. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7827423>

15. Sobirova, M. (2023). Обучение языковым явлениям на основе анализа текста. “Этнокультурный и социолингвистический аспекты в теории и практике преподавания языков в негуманитарных вузах” mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Минск, 30 март 2023 й., – В. 299-302. <https://rep.bntu.by/handle/data/130394>

16. Sobirova, M. (2022). Anthropocentric approach to language. ISJ Theoretical&Applied Science, 07(111), <http://t-science.org/arxivDOI/2022/07-111.html> –P.36-39.

17. Sobirova, M. (2022). In imparting humane education use of integrated technology. In Volume 8, Issue 1, of JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, ISSN No: 2581 – 4230. Impact factor 8.155. VOLUME 8, ISSUE 1, January 2022, Published by Novateur Publication, M.S. India. – P. 151-158. <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/3880/3718>

18. Sobirova, M. (2022). Teaching language phenomena on the basis of anthropocentric approach. International bulletin of applied science and technology. <https://www.int-jecse.net/abstract.php?id=5377> International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756 /INTJECSE/V14I7.91 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 07 2022.

19. Sobirova, M. & Boboxonova, D. (2022). Duygularının Şairi: Rauf Parfi. <https://onedrive.live.com/?authkey=%21APRcbvoBM8%5F6%2D1k&cid=0C48D7EEA09FC4A4&id=C48D7EEA09FC4A4%21334&parId=C48D7EEA09FC4A4%21111&o=OneUp>

20. Yusupdjanovna, S. M., & Yakubjanovna, S.D. (2021). **Олий таълим техникаси соҳасида ўқитишнинг инновацион технологиялари.** Innovative

Technologies of Teaching in the Field of Higher Education Techniques. **Design Engineering**. International Research Journal of Advanced Engineering and Science (IRJAES) CKOIIYC 5288-5295 <http://thedesigengineering.com/index.php/DE/issue/view/31>.

21. Sobirova, M. (2021). The use of integrated technology in the teaching of humanism in language education. POLISH SCIENCE JOURNAL (ISSUE 1(34) - Warsaw: Sp.z o.o."iScience", 2021. Part 3 – 234 p. <https://sciencecentrum.pl/wp-content/uploads/2021/01/POLISH%20SCIENCE%20JOURNAL%20%E2%84%9634%20-%203%20%28web%29.pdf> ctp. 98-105

22. Sobirova, M. (2020). Assimilation of human qualities during the process of working with text. International Scientific Journal “Theoretical & Applied Science” SOI: 1.1/TAS (<http://t-science.org/arxiv> DOI/2020/12-92.html) (DOI:10.15863/TAS Published: 18.12.2020.

23. Sobirova, M. (2020). The role of the family in the development of the integration process in science and education. "A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal" (<https://journalnx.com/papers/20151362-the-integration-process.pdf>) impact faktorga ega bo‘lgan DOI raqamli jurnali. 2020 y. 18-19 uyun. – B. 1161-1166.

24. Sobirova, M.Y. (2019). About the history of speech culture and art of oratory. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (80), 275-277. Retrieved from: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42657439>

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN’IY INTELLEKTNING AHAMIYATI

Bo‘riyev Sardor Norovich

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Qarshi filiali katta o‘qituvchisi
[*sardor_boriyev9696@mail.ru*](mailto:sardor_boriyev9696@mail.ru)

Qilichova Mohichehra Abdusoat qizi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Qarshi filiali talabasi
[*mohichehraqilichova87@gmail.com*](mailto:mohichehraqilichova87@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt (SI) zamonaviy jamiyatda hayotning barcha sohalari haqida fikr yuritilgan. Raqamli texnologiyalar, xususan, kompyuter tarmoqlari, internet, bulutli hisoblash va mobil texnologiyalar iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni haqida keltirilgan.

Аннотация: В этой статье рассматриваются цифровые технологии и искусственный интеллект (ИИ) во всех сферах жизни современного общества. Цифровые технологии, в частности компьютерные сети, Интернет, облачные вычисления и мобильные технологии, представлены в экономических и социальных процессах

Annotation: this article focuses on digital technology and artificial intelligence (SI) in all areas of life in modern society. Digital technologies, in particular computer networks, the internet, cloud computing and mobile technologies, are cited about economic and social processes

Kalitso‘zlar: innovatsion, prognoz, kognitiv, intellekt, konservativ, biznes resursi, etika, reglament, AI mashinasi.

Ключевые слова: инновационный, прогноз, когнитивный, интеллект, консервативный, бизнес-ресурс, этика, регулирование, машина ИИ

Keywords: innovation, forecast, cognitive, intelligence, conservative, business resource, ethics, regulation, AI machine

Kirish: Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt (SI) bugungi kunda jamiyatning barcha sohalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Ularning ahamiyati nafaqat iqtisodiyotda, balki ta'lim, sog'liqni saqlash, xavfsizlik, sanoat va kundalik hayotda ham namoyon bo'lmoqda. Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish, raqamli ma'lumotlarni yig'ish, saqlash va qayta ishlash tizimini takomillashtirish maqsadida hozirda yurtimizda ushbu sohada malakali kadrlarni tayyorlash, mazkur yo'nalishdagi ilmiy-loyihalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator ishlar amalga oshirilmoqda. O'z navbatida sun'iy intellektni ilm-fanga joriy

etish uchun malakali kadrlar sonini oshirish talab etiladi. Negaki aynan o‘z kasbining ustasi bo‘lgan mutaxassislar barcha jabhalarga sun‘iy intellekt kirib borishida asosiy omil bo‘ladi. Hozirda yurtimizda shu yo‘nalish bo‘yicha “Raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellekt” ixtisosligi oliy malakali kadrlarning ilmiy va ilmiy-pedagogik mutaxassisliklar nomenklaturasiga kiritildi va uning pasporti yaratildi. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti hamda Raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellektni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot institutida “Raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellekt ixtisosligi” bo‘yicha oliy ta’limdan keyingi ta’lim instituti ochildi. Sun‘iy intellekt sohasida ilmiy-texnik tadqiqotlar va innovatsion ishlanmalarni qo‘llab-quvvatlash doirasida umumiy qiymati 15,1 mlrd. so‘m bo‘lgan, davomiyligi 2021 – 2024 yillarga mo‘ljallangan 9 ta loyiha amalga oshirilmoqda.

Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan har yili o‘tkaziladigan Xalqaro innovatsion g‘oyalar haftaligi “Innoweek.uz-2021” doirasida esa joriy yilning 24 noyabrida “Sun‘iy intellekt – texnologik rivojlanish asosi” mavzusida xalqaro konferensiya o‘tkazilishi rejalashtirilgan. Sun‘iy intellekt hayotimizga kirib kelmoqda, ammo uning o‘zi nima degan savol tug‘ilishi tabiiy. Qisqa qilib aytganda, sun‘iy intellekt muayyan vazifalarni bajarishda inson xatti-harakatiga taqlid qilishga qodir bo‘lgan tizim yoki texnologiya bo‘lib, olingan ma’lumotlardan foydalanib asta-sekin mukammallashib boradi. Umuman olganda sun‘iy intellekt format ham, funksiya ham emas, balki bu jarayon bo‘lib, ma’lumotlarni yig‘ish, tahlil qilish kabilarni o‘z ichiga oladi. Sun‘iy intellekt haqida so‘z borar ekan, uning biznesdagi va axborot texnologiyalardagi o‘rnini tahlil qilish lozim. Sun‘iy intellektning ushbu yo‘nalishlarga sekin-astalik bilan kirib borishi, sun‘iy intellekt vositalarining soni oshishini ta’minlaydi.

“Sun‘iy intellekt” deganda ko‘pchilik robotlarning turli sohalarga jalb qilinishini tushunadi. Ammo sun‘iy intellekt atamasi robotlarning inson bilan o‘rin almashishini anglatmaydi. Uning asosiy maqsadi inson qobiliyatlari va imkoniyatlarining chegaralarini kengaytirishdir. Shuning uchun bu kabi texnologiyalar qimmatli biznes resursi hisoblanadi.

Sun‘iy intellekt (SI) tizimlarining samarali ishlashi uchun bajarilishi kerak bo‘lgan bir nechta muhim omillar mavjud. Ushbu omillar, SI tizimining o‘zi qanday ishlashi, qanday qarorlar qabul qilishi va qanday vazifalarni bajarishi uchun asosiy tamoyillarni tashkil etadi. Quyida bu omillarni keltiraman:

Sun'iy intellektidagi bajariladigan muhim omillar:

Ma'lumotni yig'ish va tayyorlash
Modelni yaratish va tanlash
O'qitish (Training)
Modelni baholash va sinovdan o'tkazish
Optimizatsiya va takomillashtirish
Modelni qo'llash va amaliyotga tatbiq etish

Sun'iy intellektning keng qo'llanilishiga uchta sabab:

Hozirda sun'iy intellektning sohalarga joriy etilishi uchun turli sabablar keltirilmoqda, ulardan uchta eng asosiysini keltirib o'tamiz. Birinchisi, arzon narxlardagi yuqori samarali hisoblash resurslari. Ikkinchisi, ta'lim uchun katta hajmdagi ma'lumotlarning mavjudligi. Sun'iy intellekt mahsulining aniq prognozlarni amalga oshirishi uchun u katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlashi kerak. Ushbu omil sabab turli vositalar, xususan, ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlashning oddiy hamda arzon vositalari, turli xil algoritmlar yaratildi.

Uchinchisi, sun'iy intellekt mahsulotlari raqobatbardoshlikni mustahkamlaydi. U kompaniyalar xarajatlarini va xavflarni kamaytirishi, bozorga chiqish imkoniyatini kengaytirishi hamda boshqa foydali omillar uchun ko'plab vositalarni taklif qila oladi. Natijada sun'iy intellekt joriy etilgan kompaniyalar raqobatga anchayin chidamli bo'ladi.

Ammo barcha sohalarda bo'lgani kabi ushbu turdagi innovatsiyalarni joriy etishda ham qator qiyinchiliklar mavjud. Xususan, malakali kadrlarning etishmasligi hamda uni joriy etish uchun ma'lumotlarning kamligi. Sababi ma'lumotlar qanchalik ko'p bo'lsa, sun'iy intellekt bashoratlarning aniqligi shunchalik yuqori bo'ladi.

"Sun'iy intellekt - bu insonning kognitiv funktsiyalarini taqlid qilish (shu jumladan o'z-o'zini o'rganish va oldindan belgilangan algoritmsiz echimlarni topish) va hech bo'lmaganda inson intellektual faoliyati natijalari bilan taqqoslanadigan aniq vazifalarni bajarishda natijalarga erishish imkonini beruvchi texnologik yechimlar to'plami. Texnologik yechimlar majmuasiga axborot-kommunikatsiya infratuzilmasi (shu jumladan, axborot tizimlari, axborot va telekommunikatsiya tarmoqlari, axborotni qayta ishlashning boshqa texnik vositalari), dasturiy ta'minot (shu jumladan, mashinani o'rganish usullaridan foydalanadiganlar), ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonlari va xizmatlari hamda yechimlarni izlash kiradi. Demak, sun'iy intellekt tizimi dasturiy-apparat majmuasi bo'lib, u aparat va dasturiy ta'minotni o'z ichiga oladi. Uskuna kompyuter yoki AI

mashinasining barcha jismoniy qismlarini, ya'ni tizimni tashkil etuvchi elektron va mexanik qismlarni o'z ichiga oladi. Dasturiy ta'minot mashinani boshqarish uchun ishlatiladigan dasturlarni o'z ichiga oladi. Kompyuter olimlari ko'pincha bu qismlarni "qattiq" va "yumshoq" deb atashadi. Oddiy qilib aytganda, sun'iy intellekt tizimi - bu avvallari odamlarga xos bo'lgan funktsiyalarni bajarishga qodir kompyuter.

Sun'iy intellekt tizimlarining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardir: - axborotni qidirish, saqlash va o'zgartirish imkonini beruvchi bilimlar bazasi;

- muammoni hal qiluvchi, ya'ni unga o'rnatilgan strategiya tufayli echimlarni topishga qodir blok; - odam bilan muloqot qilish uchun aqlli interfeys. Biz sun'iy intellekt haqida hodisa sifatida, texnologiyalar guruhi va ilmiy-texnik yo'nalish sifatida gapirishimiz mumkin.

Sun'iy intellektni xalqaro tartibga solish vazifalari Turli mamlakatlarning qonunlari va tarixiy tajribasidagi farqlarni hisobga olgan holda, milliy qonunchilik sun'iy intellekt sohasida ham xilma-xil bo'lishini yuqori ehtimollik bilan ta'kidlash mumkin. Sun'iy intellekt rivojlanishining salbiy oqibatlaridan qochish uchun jahon hamjamiyatining barcha a'zolari rozi bo'ladigan muayyan umumiy qoidalarga ehtiyoj bor. Ushbu sohada xalqaro tartibga solishni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega, chunki u jahon bozorining barcha ishtirokchilari uchun "o'yin qoidalari" ni o'rnatadi, bundan tashqari, davlatlarning mutlaq ko'pchiligining qonunchiligi xalqaro normalarga qaratilgan, shuning uchun xalqaro miqyosda ma'lum qoidalarni birlashtirish milliy darajada shunga o'xshash qoidalarni mustahkamlashga yordam beradi. Gap barcha davlatlar tomonidan e'tiborga olinadigan ma'lum umumiy normalarni o'rnatish haqida ketmoqda, Normativ tartibga solish - bu har qanday sohada muayyan qoidalarni o'rnatish. Normativ tartibga solishning asosiy navlari: ijtimoiy va texnik. Ijtimoiy tartibga solish - bu odamlarning xatti-harakatlariga ta'sir qiluvchi majburiy qoidalarni o'rnatish. Texnik reglament ishlab chiqarilgan mahsulotlarga, shuningdek ishlab chiqarish, texnologik va boshqa jarayonlarga texnik talablar va standartlarni belgilashga tegishli. Ijtimoiy tartibga solish vositalari ma'lum axloqiy asoslarni o'rnatadigan huquqiy normalar va axloqiy me'yorlardir. Bugungi kunda ijtimoiy tartibga solish tizimida asosiy rol huquqiy tartibga solishga berilgan, ammo u yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik haqidagi oyalarni hisobga olgan holda rivojlangan axloqiy asosda shakllanadi. Etika va huquq bir-biri bilan chambarchas boliq, ko'plab huquqiy qarorlar axloqiy muammolarni idrok etishdan kelib chiqadi. Axloqiy me'yorlar dunyoni o'zgartirayotgan sun'iy intellektga nisbatan ham rivojlanmoqda: sun'iy intellekt tizimlari avtonom bo'lib, ular tobora ko'proq vazifalarni hal qila oladi, insonning ularni tushunish va boshqarish qobiliyati pasayadi. Axloqiy me'yorlar jamiyat tomonidan o'rnatiladi, bu

ularga rioya qilishni ta'minlaydi, shuning uchun xalqaro miqyosda biz sun'iy intellektning asosiy axloqiy qoidalarini jahon hamjamiyatining barcha a'zolari tomonidan uyunlashtirish haqida gapirishimiz mumkin. Aniq texnik talablarni belgilash, ya'ni sun'iy intellektga asoslangan texnologik yechimlar mos kelishi kerak bo'lgan standartlarni joriy etish ham birdek muhim. Gap yangi texnologiyalar mahsulotlari haqida borayotganligi sababli, texnik standartlarning roli juda katta. Texnik reglament terminologiya masalalariga, turli modeldagi sun'iy intellekt tizimlarini qurish tamoyillariga, sun'iy intellektni tartibga solish va texnik jihatdan tartibga solish tamoyillariga, sun'iy intellekt tizimlarining asosiy xususiyatlarini tavsifiga va sun'iy intellektning boshqa "oxiri" bilan aloqasiga taalluqlidir. -to-end” raqamli texnologiyalar, algoritmlarga qo'yiladigan talablar va boshqalar. Sun'iy intellektidan foydalanish bilan boliq ko'plab texnik masalalar endi to'ridan-to'ri qonun bilan tartibga solinmoqda. Ba'zi huquqshunoslarning fikricha, bu noto'ri, chunki huquqiy tartibga solish ob'ektlarning texnik xususiyatlariga emas, balki huquq subyektlarining ijtimoiy munosabatlariga yo'naltirilishi kerak. Boshqa tomondan, ob'ektlarni - yangi texnologiyalar mahsulotlarini tasniflash ularning texnik xususiyatlarini sanab o'tishni talab qiladi va ob'ektlarni ma'lum bir sinfga kiritish ulardan foydalanishni huquqiy tartibga solishga ta'sir qiladi, keyin esa bu xususiyatlar to'ridan-to'ri normativ-huquqiy hujjatlarda belgilanadi. Natijada, xalqaro tartibga solish vazifalariga hech bo'lmaganda sun'iy intellektni tartibga solishning asosiy axloqiy qoidalarini shakllantirish va ular asosida huquqiy tartibga solishning ma'lum bir umumiy modelini ishlab chiqish, ikkinchidan, xalqaro munosabatlarda umumiy kontseptual asosni mustahkamlash kiradi.

Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solishga yondashuvlar.

Sun'iy intellektni tartibga solish ma'lum bir yondashuv asosida shakllanadi. Ko'p sonli tarafdorlarga ega bo'lgan ikkita asosiy yondashuv mavjud: 1) huquqiy (rasmiy); 2) texnologik. Huquqiy yondashuv, xuddi qonunning o'zi kabi, konservativ, texnologik yondashuv esa, texnologik rivojlanish kabi, aksincha. Birinchi yondashuv tarafdorlari mavjud huquqiy tizimdan kelib chiqib, mavjud qoidalarni sun'iy intellektni tartibga solishda qo'llashga harakat qilishni va faqat kerak bo'lganda tartibga solishni yangi qoidalar bilan to'ldirishni taklif qilishadi. Yuridik yondashuvning afzalligi shundaki, sun'iy intellekt mavzusi qonunni yangi texnologiyalarga "moslashtirmoqchi" yuristlarning nuqtai nazariga to'ri keladi va kamchilik shundaki, advokatlar, qoida tariqasida, texnologiyani yaxshi bilmaydilar. va ko'pincha texnologik echimlarning mohiyatini tushunmasdan, ba'zan yangi tartibga solish ehtiyojlarini e'tiborsiz qoldirmasdan munosabatlarni hal qilishga intiladi. Tartibga solishning oqibati (yumshoqroq yoki qattiqroq) texnologiyalarning keyingi rivojlanishi boliq bo'lgan ma'lum sohalarga investitsiyalarning kirib kelishi

yoki chiqishidir. Ikkinchi yondashuv texnologik. Uning tarafdorlari texnologik mahsulotlarning har bir guruhini alohida tartibga solishni taklif qilmoqdalar: uchuvchisiz transport vositalari, shaxsiy xizmat robotlari, sanoat robotlari va boshqalar. Tartibga solish, 62 ularning fikricha, tegishli texnologiyalarning rivojlanish darajasiga bo‘liq bo‘lishi va innovatsiyalarga to‘sqinlik qilmasligi kerak. Ushbu yondashuvning afzalliklari "ko‘r zonalar" ning yo‘qligi, chunki innovatsiyalar paydo bo‘lishi bilan tartibga solish shakllanadi va individual masalalarni tartibga solish batafsil tavsiflanadi va kamchiliklar - izchillikning past darajasi (birinchi yondashuvga qaraganda) va tezkorlik. tartibga solishning eskirganligi, masalan, texnologiyalar rivojlanayotganda texnologik yaqinlashuv - bu turli yo‘nalishdagi mahsulotlarning kombinatsiyasi (va texnologik yondashuv tor yo‘naltirilgan tartibga solishni nazarda tutadi). Konservativ huquqiy yondashuv tarafdorlari nuqtai nazaridan, robot tomonidan etkazilgan zarar bo‘lsa, robotning harakatlari uchun javobgarlikni uni ishga tushirgan shaxsga yuklash to‘ri bo‘ladi. Bunga texnologik yondashuv tarafdorlari huquqiy yondashuvni asos qilib olgan mamlakatlarda robototexnika rivoji sekinlashishi va tartibga solishda texnologik yondashuvdan foydalanadigan mamlakatlardan jiddiy orqada qolishini e‘tiroz bildirmoqda. Bunday yondashuv tarafdorlarining fikricha, avtonom robotlar uchun javobgarlikni suurtalash yetarli bo‘ladi, chunki robotdan foydalanishning iqtisodiy samarasi maxsus fondga foizlarni chegirib tashlash imkonini beradi va undan robot yetkazgan zarar qoplanadi. Agar huquqiy yondashuv bilan: "Sun'iy intellekt huquq sub'ekti maqomiga ega bo‘lishi kerakmi?" Degan savolga javob bersangiz. jamiyatga kerak yoki kerak emasligiga qarab beriladi va jamiyat antropotsentrikdir. Shunga ko‘ra, sun'iy intellekt, erishgan rivojlanish darajasidan qat'i nazar, huquq ob'ekti - narsa maqomida qolishi kerak; bu narsaning xarakterli xususiyatlari maxsus qoidalarni talab qilishi mumkin, lekin bundan ortiq emas. Qattiq texnologik yondashuv bilan qaror sun'iy intellekt tizimining intellektual imkoniyatlarini baholash asosida qabul qilinishi kerak: agar ular insonnikiga teng yoki undan yuqori bo‘lsa, bu savolga javob ijobiy bo‘ladi - ha, bu huquq sub'ekti. Amalda biz odatda yuqorida muhokama qilingan ikkita yondashuvning kombinatsiyasini ko‘ramiz. Ularning hech birini sof shaklda qo‘llash mumkin emas, aksincha, ulardan birining ustunligi haqida bo‘ladi. Qattiq huquqiy yondashuv konservatizmi tufayli innovatsiyalarga to‘sqinlik qiladi va davlatlar texnologik rivojlanish nuqtai nazaridan bir-biri bilan raqobatlashadi. Robotlar uchun ko‘proq "do‘stona" qonunlarni qabul qiladigan mamlakatlar sarmoyalarni jalb qilish shaklida ijobiy iqtisodiy samaraga ega bo‘ladi, bu boshqa davlatlarda ulardan o‘rnak olishni xohlaydi. Texnologik yondashuv (uning tarafdorlari texnologik o‘zgarishlarga nisbatan huquqning ikkinchi darajaliligini ta’kidlaydi) sof shaklda ham

qo‘llanilmaydi, chunki bizda insoniyat sivilizatsiyasi va shunga mos ravishda antropotsentrik jamiyat mavjud. Shunday qilib, har qanday holatda ham manfaatlar mutanosibligini ta‘minlash ushbu sohadagi qonunchilikni shakllantirishdagi asosiy vazifalardan biridir. Muayyan davlat tomonidan qabul qilingan sun'iy intellekt bilan boliq munosabatlarni huquqiy tartibga solish modeli yondashuvlar kombinatsiyasiga boliq. Texnologik yondashuvga eng yaqin modelga Xitoy misol bo‘la oladi va huquqiy yondashuvga Evropa Ittifoqida tartibga solinadigan tartibga solish mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sokolova, I. S., & Galdin, A. A. (2018). Practical application of artificial intelligence in the digital economy. Models, systems, networks in economics, technology, nature and society, 2(26), 71-79.
2. Mustafina, A. F. (2019). Artificial Intelligence Technology in the Context of the Business Environment. Business Strategies, 7(63), 8-14.
3. Efimova, S. A. (2020). Development of artificial intelligence. DigitalScience, 6, 49-58
4. Kryukova, A. A., & Mikhalenko, Yu. A. (2017). Tools of the digital economy. Karelian Scientific Journal, 3(20), 108-111.

MAMLAKATIMIZDA CHET TILLARINI O‘QITISH TIZIMIGA BERILAYOTGAN E‘TIBOR VA TIL BILISHNING AFZALLIKLARI

Zulunova Dilnoza Donyorbek qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola yurtimizda chet tilini o‘qitish va o‘rganish bo‘yicha olib borilayotgan samarali ishlar, til o‘rganishning afzalliklari, yoshga xos xususiyatlarni inobatga olgan holda turli metodlar va usullar yordamida ikkinchi tilni o‘qitish, maktabgacha yosh bolalar uchun til o‘rganishning muhim ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so‘zlar: chet tili, imkoniyatlar, mantiqiy fikrlash, aqliy intellekt, metodlar, kreativlik, pedagog, qobilyat.

Annotation: This article is about teaching and learning foreign language in our country effective work on the subject, the benefits of language learning, teaching a second language using different methods, taking into account age specific characteristics, highlights the importance of language learning of preschool children.

Key words: foreign languages, opportunities, logical thinking, mental intellect, methods, creativity, pedagogue, ability.

Аннотация: Данная статья посвящена преподаванию и изучению иностранного языка в нашей стране, эффективная работа над предметом, преимущества изучения языка, обучение второму языку с использованием различных методов с учетом возрастных особенностей, подчеркивает важность изучения языка для детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: иностранный язык, возможности, логическое мышление, умственный интеллект, методы, творчество, педагог, способности.

Bugungi kunda jadal ravishda rivojlanayotgan mamlakatimizda turli sohalar bo‘yicha respublikamiz prezidenti rahbarligida yangi qonun, farmon va farmoishlari ishlab chiqilib, amalda tatbiq etilmoqda. Ulardan biri albatta aholini chet tillariga o‘rgatishga qaratilgan sa’i harakatlardir. Shu jumladan har bir ta’lim muassasi tarbiyalanuvchilari, o‘quvchilar, talabalar, erkin izlanuvchilar va davlat tashkilotlari xodimlari jahon tillarining birini o‘z faoliyatini tashkil eta oladigan darajada bilishi kerak degan talabning qo‘yilishi yurtimizni jahon sahnasiga olib chiqish uchun qo‘yilgan yuksak qadam deyish mumkin.

Tan olib aytish kerakki, yurt ravnaqi bugun jahon amaliyotini o‘rganish uni tatbiq etishni talab etmoqda, ikkinchi tilni o‘rganish esa bu ishlar yuzasidan olib borilgan eng samarali usullardan biridir. Bu haqida O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov tomonidan 2012-yil 10-dekabrda ishlab chiqilgan “Chet tillarini o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari” to‘g‘risidagi PQ 1875-sonli qarori yaqin o‘n besh yillar davomida chet tilini o‘rgatish va o‘rganishga qaratilgan e’tiborning boshlang‘ich bosqichlaridan biri desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Mazkur qarorda keltirishicha: Mustaqillik yillarida 51,7 ming nafar chet tillari o‘qituvchilarti tayyorlandi, umumta’lim maktablarining 5-9 sinflari uchun ingliz, nemis va fransuz tillari bo‘yicha multimedia darsliklari, boshlang‘ich sinflarda ingliz tilini o‘rganish bo‘yicha elektron resurslar tayyorlandi, umumta’lim maktablarida, kasb-hunar kollejlari va akademik litseylarda 5 mingdan ko‘proq lingafon kabinetlari jihozlandi.

Shu bilan birga, chet tillarni o‘rganishni tashkil qilishning amaldagi tizimini tahlil etish shuni ko‘rsatmoqdaki, ta’lim standartlari, o‘quv dasturlari va darsliklar zamon talablariga, xususan, ilg‘or axborot va media-texnologiyalardan foydalanish borasidagi talabga to‘liq javob bermayapti. Ta’lim asosan an’anaviy uslublarda olib borilmoqda. Ta’lim tizimining barcha bosqichlarida chet tillarni uzluksiz o‘rganishni tashkil qilish, shuningdek, o‘qituvchilar malakasini oshirish hamda

zamonaviy o‘quv-uslubiy materiallar bilan ta’minlash yanada takomillashtirilishini taqozo etadi.

Zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o‘qitishning ilg‘or uslublarini joriy etish yo‘li bilan, o‘zib kelayotgan yosh avlodni chet tillarga o‘qitish, shu tillarda erkin so‘zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish hamda buning negizida, ularning jahon sivilizatsiyasi yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko‘lamda foydalanishlari, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish maqsadida: Belgilab qo‘yilsinki, 2013/2014 o‘quv yilidan boshlab: respublikaning barcha hududida chet tillarni, asosan, ingliz tilini o‘rganish umumta’lim maktablarining birinchi sinflaridan o‘yin tarzidagi darslar va og‘zaki nutq darslari shaklida, ikkinchi sinfdan boshlab esa, alifbo, o‘qish va grammatikani o‘zlashtirishdan bosqichma-bosqich boshlanadi”.^[1] Mazkur qaror yuzasidan ayni paytda samarali natijalarga erishildi. Ayni damda faqatgina maktab, kollej, oliy o‘quv tizimida emas balki maktabgacha ta’lim yoshdagi bolalarga ham chet tillarini o‘qitishga alohida e’tibor berilmoqda. Jumladan Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev raisligida 2021-yil 6-may kuni chet tillarini o‘qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari yuzasidan videoselektor yig‘ilishi o‘tkazildi. Va aynan keltirib o‘tildiki ”Maktabgacha ta’lim vazirligiga YUNISEF bilan hamkorlikda 7 yoshgacha bo‘lgan bolalarga chet tillarini o‘qitish bo‘yicha uslubiy qo‘llanma ishlab chiqib, joriy etish vazifasi qo‘yildi”.

Bu esa shuni taqozo etadiki ikkinchi tilni o‘rganish ko‘nikmalarini maktabgacha yoshdanoq shakllantirib borish, bolalarga dastlab o‘z vatani va ona tiliga bo‘lgan mehrni singdirib so‘ngra chet tilini bilish foydadan holi emasligini tushuntirish lozim. Masalan til o‘rganish bolani boshqa turdagi mashg‘ulotlarda ham faol bo‘lishga undaydi. Qachonki inson til o‘rganar ekan uning ikkinchi miya yarim shari ham ishga tushar ekan, bu har bir sohada olib borilgan faoliyatda:

- mantiqiy fikrlash
- mustahkam xotira
- tez idrok etish
- hozirjavoblik
- aqliy intellekt tezligini beradi.

Bundan tashqari aholining til bilishi: 1) yangi ma’lumotlarga ega bo‘lish, rivojlangan mamlakatlar madaniyati ta’lim tizimini o‘rganish; 2) o‘zi istagan chet mamlakatlarida bo‘lish, ishlash, o‘qish, yangi do‘stlar orttirish; 3) kasbiy puxta

bilimga ega bo‘lish; 4) o‘zi ega bo‘lgan bilimlarni chet el amaliyotida qo‘llay olish kabi juda ko‘plab imkoniyatlarni beradi. Mamlakatimizda esa hech kimga sir emaski chet tilidan ma’lum darajadagi sertifikatlariga ega bo‘lgan bolalarga imtiyozli

o‘qish, pedagog va nopedagog bo‘lgan hodimlarga ham belgilangan ustamalar mavjud. Bu islohatlar chet tilini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni yanada orttiradi.

Ayniqsa mamlakatimiz rahbarining 2021-yil 19-mayda ishlab chiqilgan PQ 5117 sonli “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori til o‘rganish va o‘qitishga bo‘lgan eng yuksak e‘tiboridan biri bo‘ldi. Unda keltirilishicha: xorijiy tillarni o‘rgatishni ta‘lim siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida rivojlantirish, ushbu yo‘nalishda ta‘lim sifatini tubdan oshirish, sohaga malakali pedagoglarni jalb etish hamda aholining xorijiy tillarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshirish maqsadida: 2021-yil 1-sentabrdan boshlab xorijiy tillarni o‘qitish bo‘yicha eng yaxshi natijalarga erishgan maktablarni rag‘batlantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti sovrini ta‘sis etilsin. Bunda, sovrin uchun musobaqalar umumta‘lim maktablari o‘rtasida o‘tkazilib, g‘oliblarga Respublika bosqichida 500 mln so‘mgacha pul mablag‘lari bilan mukofotlansin. Xorijiy tillarni o‘qitish sohasiga malakali kadrlarni jalb qilish va soha mutaxassislarining salohiyatini oshirish maqsadida:

2021/2022 o‘quv yilida xorijiy tillarni o‘qitishga ixtisoslashtirilgan oliy ta‘lim muassasalariga qabul parametrlari ikki baravarga, davlat granti asosida qabul ko‘rsatkichlari esa uch baravarga oshirilsin;

2022/2023 o‘quv yilidan boshlab, xorijiy tillarni o‘qitishga ixtisoslashgan oliy ta‘lim muassasalari bitiruvchilari tomonidan davlat attestatsiya imtihonlarini topshirish bilan bir qatorda ushbu ta‘lim muassasalari hisobidan milliy yoki unga tenglashtirilgan boshqa yetakchi xalqaro baholash tizimlari orqali ularning bilimlari darajasini aniqlash amaliyoti yo‘lga qo‘yilsin;

2022/2023 o‘quv yilidan boshlab oliy ta‘lim muassasalarining magistratura mutaxassisliklariga hamda oliy ta‘limdan keyingi ta‘lim ixtisosliklariga tanlovlarda milliy yoki unga mos darajadagi xalqaro sertifikatga ega shaxslar ishtirok etishi tartibi joriy etilsin. Bunda, filologiya yo‘nalishlari bo‘yicha kamida C1 darajadagi milliy yoki unga mos darajadagi xalqaro sertifikat, nofilologik yo‘nalishlari bo‘yicha esa B2 darajadagi milliy yoki unga mos darajadagi xalqaro sertifikat talab etilishi nazarda tutilsin.^[3] Xo‘sh tizimga qaratilayotgan yuksak e‘tibor biz yosh avloddan nimani talab qilmoqda degan savolni o‘zimizga bersak, berilayotgan imkoniyatlardan unumli foydalansak, jahon tajribalarini o‘rgansak va mamlakatimiz taraqqiyoti uchun oz bo‘lsada o‘z hissamizni qo‘sha olsak ayni biz yoshlarga berilgan ishonchni ma‘lum bir ma‘noda oqlayotgan bo‘lamiz. Yuqorida keltirib o‘tilgandek oliy o‘quv yurtiga qabul qilish uchun xorijiy tillardan birini yetarli darajada bilishni talab qilinishi Yangi O‘zbekiston davlati barpo etishdagi eng samarali omillardan biri desak xato bo‘lmaydi. Sababi til bilish oliy ta‘lim talabasiga

o‘z mutaxassislik fanlarini chuqur o‘zlashtirish bilan birga, jahon ta’lim tizimi, rivojlangan mamlakatlar faoliyatini kuzatish va taqqoslash imkoniyatini beradi. Yoshlikdan ikkinchi til ko‘nikmalarini shakllanishi esa maktab va undan keyingi ta’limda bimalol chet tilini o‘zlashtirish imkoniyatini beradi. Shu tufayli tilga bo‘lgan e’tibor maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarni ham chetlab o‘tmadi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ham fan mutaxassisi tomonidan belgilangan uslubiy qo‘llanma bo‘yicha faoliyat tashkil etilgan. MTT katta va tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilari uchun hafta davomida 2 marta, oyda 4 va yil davomida 72 marta^[4] xorijiy tilga o‘rgatish mashg‘ulotlari o‘tkaziladi. Ushbu faoliyat yuzasidan qay darajada yuksak natijaga erishish tashkilot tarbiyachisiga bog‘liq albatta. Qachonki tarbiyachi pedagog katta yoki tayyorlov guruh rahbari bo‘ldimi demak uning yelkasidagi mas’uliyati ikki barobar ortadi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Nega deganda u o‘z faoliyatida bolalarga ta’limiy bilim berishga ko‘proq e’tiborini qaratadi, shu bilan bir qatorda agar tarbiyachi, musiqa rahbari, jismoniy tarbiya yo‘riqchisi va albatta xorijiy til o‘qituvchisi tomonidan berilgan topshiriqlar va yangi bilimlar ustida ishlasa, uni takrorlatsagina bola ongida tasavvur yanada yorqinroq paydo bo‘ladi. Bilamizki tarbiyachi bola bilan har doim birga bo‘ladi, kunning ikkinchi qismida yoki sayr davomida o‘z bo‘lsada esga olingan yangi so‘zlar va yod olingan qo‘shiq yoki she’r bola ongiga endi mustahkam o‘rnashadi. Qanday usulda yondashuv esa pedagogdan kasbiy va shaxsiy mahoratni talab etadi. Zero, “Bilim-qaytarish va takrorlash mevasidir” deya ta’kidlaydi buyuk alloma Abu Rayhon Beruniy. Ayniqsa maktabgacha bo‘lgan yosh bolalar pedagogdan ma’lumotni takror va takror turli metodlarda o‘rganishni talab etadi.

Huddi shunday ekan til o‘rganish jarayonini sistema deb oladigan bo‘lsak, o‘rgatuvchi va o‘rganuvchi faoliyati hisoblanadi. Bunda muallimga bolaning yangi ma’lumotni tanishi, mashq qilishi, amalda qo‘llashini tashkil etishi yuklanadi. Va bu tashkiliy qismi hisoblanadi.

Tashkiliy qism yakunlangandan so‘ng ta’lim tarbiya berish jarayoni- ta’limiy deganda yangi ma’lumotlarni o‘zlashtiradi.

So‘ngra nazorat qilish jarayoni-berilgan bilimni o‘zlashtirganlik darajasi aniqlanadi. Bu jarayonda bola bilan aynan takrorlash mashqlari bajariladi.^[5]

Ushbu uch bosqichdagi faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ham qo‘l keluvchi metod hisoblanadi. Bu qismlarni qanday usullarda tashkil etish pedagogning kreativligini talab etadi: o‘yinlar, didaktik vositalar, multimedia qurilmalari, harakatli va syujetli ro‘lli o‘yinlar, ertaklar sahnalashtirish, sayr mobaynida til o‘rganishlari mumkin. Zamonaviy tarbiyachi pedagog bolalar yosh xususiyatlariga xos bo‘lgan ikkinchi tildagi ma’lumotni bera olishi, fan mutaxassisi mashg‘ulotidan tashqari, bolalar bilan bimalol ishlay olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov I.A. PQ-1875-sonli qarori “Chet tillarini o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida” 10.12.2012
2. Mirziyoyev Sh.M. ishtirokida “Chet tillarini o‘qitish tizimini takomillashtirish chora tadbirlari” yuzasidan o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishi 06.05.2021
3. Mirziyoyev Sh.M.-PQ 5117-sonli qarori “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish chora tadbirlari to‘g‘risida” 19.05.2021
4. Takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi.: Toshkent-2022. 48-bet
5. Jalolov J.-“Chet til o‘qitish metodikasi” darslik.: Toshkent-2012. 79-80 bet
6. www.ZiyoNet.uz

ТАЪЛИМ МОДЕРНИЗАЦИЯСИДА МАТЕМАТИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИНИНГ ЎРНИ

Г.Г. Тожиакбарова

Андижон давлат педагогика институти

Ҳозирги кунда таълим тизимида замонавий инновация ва технологияларни жорий этиш орқали ўқитишнинг самарадорлигини ошириш долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Бу жараёнда математика фанини ўқитиш методикаси муҳим ўрин тутди. Чунки математика нафақат ҳисоблаш кўникмаларини шакллантиради, балки мантикий фикрлашни ривожлантириш, муаммоларни таҳлил қилиш ва ечим топиш каби муҳим компетенцияларни ҳам шакллантиради.

Математика фанини ўқитиш методикасининг аҳамияти

1. Мантикий фикрлашни шакллантириш. Математика ўқувчиларда мантикий фикрлаш ва таҳлил қилиш кўникмасини шакллантиришнинг асосий воситаларидан бири ҳисобланади. Ўқитиш методикаси бу кўникмаларни ривожлантириш учун турли технология ва ёндашувларни қўллашга йўналтирилган.

2. Инновацион ёндашувлар. Ҳозирги замонда математика фанини ўқитишда рақамли технологиялар, мультимедиа платформалари, интерактив дастурлар ва виртуал лабораториялардан фойдаланиш кенг жорий этилмоқда.

Бу нафақат ўқувчиларнинг қизиқишини оширади, балки уларнинг билимни чуқурроқ ўзлаштиришларига ёрдам беради.

3. Дунёқарашни кенгайтириш. Математика орқали ўқувчилар турли соҳалардаги илмий ютуқлар билан танишадилар. Бу уларнинг дунёқарашини кенгайтиришга, табиат ва жамият қонуниятларини тушунишга ёрдам беради.

Таълим модернизацияси ва математика ўқитиш методикаси

1. Замонавий дастурлар ва стандартлар. Таълимнинг модернизация жараёнида математика ўқитишнинг янги стандартлари ишлаб чиқилмоқда. Бунда фаннинг долзарб муаммолари ва соҳанинг инновацион талаблари ҳисобга олинади.

2. Шахсга йўналтирилган ёндашув. Ҳар бир ўқувчининг индивидуал қобилиятини ҳисобга олиш муҳим. Шу боис математика ўқитиш методикасида шахсга йўналтирилган ёндашув қўлланилади, яъни ўқувчига мос ўқитиш усуллари танланади.

3. STEM таълими. Математика STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) таълимининг ажралмас қисми ҳисобланади. Мазкур ёндашув нафақат назарий билимларни, балки уларнинг амалиётдаги қўлланилишини ҳам ўргатишни назарда тутди.

Таълимни модернизация қилишнинг замонавий босқичи ўқитувчиларнинг касбий тайёргарлигига, энг янги ўқитиш усуллари ва технологияларини ўзлаштиришга талабларни оширади. Бу, бир томондан, педагогика университетида ўқув жараёнини ташкил этишнинг янги, янада самарали усуллари, хусусан, талабаларнинг услубий тайёргарлиги таркиби ва мазмунини қайта кўриб чиқишни талаб қилади [1].

Касбий педагогик фаолият концепциясининг мазмунини ва тегишли тушунчаларни - "педагогик фаолиятнинг тузилиши", "педагогик қобилият", "педагогик профессионализм", "касбий компетенция", "педагогик ижод", "педагогик маданият" ни аниқлаш педагогика фани ва амалиётининг ҳар доимги долзарб муаммоларидан бири бўлиб келган. "Касбий педагогик фаолият" тушунчасининг мазмунига турли хил ёндашувлар таҳлили шуни кўрсатадики, у интегратив бўлиб, нафақат анъанавий, балки инновацион таркибий қисмларни ҳам ўз ичига олади. Хусусан, математика ўқитувчисининг ўқув жараёнидаги фаолияти концепциясининг таҳлили шуни кўрсатадики, у умумий педагогик, математик ва услубий фаолиятдан иборат. Бўлажак математика ўқитувчисининг касбий педагогик таълимининг асосий мақсади касбий педагогик билим ва кўникмаларни шакллантиришдир [2-3].

Илмий-услубий тадқиқотлар шуни кўрсатадики, педагогика университетида математика ўқитувчисининг касбий таълимининг тизимни

ташкил этувчи таркибий қисми унинг услубий тайёргарлиги ҳисобланади. Бўлажак математика ўқитувчисининг услубий тайёргарлигини такомиллаштиришнинг асосий йўналишларидан бири бу математикани ўқитиш назарияси ва методикаси бўйича замонавий университет курсини яратишдир.

Шундай қилиб, ўқитиш усуллари ва ўқув жараёнини ташкил этиш шакллари анъанавий равишда фақат ўқувчиларни математикани ўқитишда фаолиятга асосланган ёндашув билан "таништиришга" қаратилган бўлса, ўқитувчилар тайёрлаш фаолиятга асосланган ёндашувнинг таниқли: : маълум бир турни муваффақиятли шакллантириш учун ўқув жараёнидаги фаолият, талаба шаклланаётган психологик таркибига мос келадиган фаолиятни амалга ошириши принципига мувофиқ қурилиши керак.

Бўлажак математика ўқитувчисининг касбий тайёргарлиги ҳозирда асосан бошланғич математика курслари ва математикани ўқитиш усуллари алоҳида ўрганиш орқали амалга оширилади. Ўқув дастурларининг касбий йўналишини мустаҳкамлаш мақсадида педагогика университетларида бошланғич математика курси жорий этилган. Бу математикани ўқитиш методикаси курси билан зарурий боғлиқлигини англатади. Педагогик тадқиқотлар умуман педагогик интеграция жараёнининг омиллари, тамойиллари ва шартларини очиқ беришига қарамай, унинг услубий тайёргарликдаги амалий жиҳати етарли даражада тақдим етилмаган.

Таълимни модернизация қилишда математика ўқитиш усуллари унинг ўрни ўқувчининг шахсини ривожлантириш, унинг математик маданиятининг пойдеворини яратиш, замонавий жамиятда тўлақонли ҳаётга ва муваффақиятли фаолиятга мослашиш учун зарур бўлган фикрлаш фазилатларини шакллантириш ва ривожлантиришдан иборат.

Бундан ташқари методикани ривожлантириш жараёнида оқувчи мантикий фикрлашни, фаолиятини режалаштириш қобилияти, интеллектуал ҳалоллик, объективлик, қатъиятлилиқ ва меҳнат қобилиятини шакллантиришга ёрдам беради.

Таълим модернизацияси шароитида математика фанини ўқитиш методикаси ўқувчиларнинг интеллектуал салоҳиятини ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. Бу методикани янада такомиллаштириш ва унинг самарадорлигини ошириш учун инновацион технологиялардан фойдаланиш, шахсий ёндашувни кучайтириш ҳамда халқаро тажрибани ўрганиш зарур. Математика фани орқали шаклланадиган мантикий фикрлаш ва таҳлил қилиш кўникмалари, ҳозирги замон жамиятида энг талабгир билим ва малакалар ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. А.Х. Дзамыхов, А.З. Салахов. О роли математических структур в развитии методической компетентности будущего учителя математики и информатики // БГЖ. 2016. №4 (17).
2. Е.В. Козлова. Обучение школьников математике в условиях модернизации образования // Вестник ВятГУ. 2013. №2-3.
3. З.И. Янсуфина. Совершенствование методической подготовки будущего учителя математики в педвузе на основе инновационных подходов к обучению. Автореф. на соиск. степ. к.п.н. ОГПУ. 2003 г. Омск.

TRANSLATION OF STYLISTIC DEVICES IN THE ENGLISH TRANSLATION OF ABDULLAH QADIRI'S NOVEL DAYS GONE BY

Madumarov Muhammadodil Matkomilovich

Qo‘qon Universiteti

Abstract: This article describes the use of artistic devices in the English translation of Abdullah Qadiri's novel Days Gone By. The study explores how this novel was translated into English and examines whether the artistic devices retained their structure and meaning during the translation process.

Keywords: Analysis of the author's work, artistic devices, stylistic analysis, equivalents, translation challenges.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdullah Qodiriy ning "O'tgan Kunlar" romani ingliz tiliga tarjima qilinishida ishlatilgan badiiy vositalar tahlil qilinadi. Tadqiqot ushbu romaning ingliz tiliga qanday tarjima qilinganini va tarjima jarayonida badiiy vositalarning tuzilishi va ma'nosi saqlanib qolganligini tekshiradi.

Kalit so'zlar: Muallif asarini tahlil qilish, badiiy vositalar, stilistik tahlil, ekvivalentlar, tarjima muammolari.

Аннотация: В данной статье рассматривается использование художественных средств в английском переводе романа Абдуллы Кадыри "Ушедшие дни". Исследуется, как был переведен этот роман на английский язык, и анализируется, сохранились ли структура и значение художественных средств в процессе перевода.

Ключевые слова: Анализ творчества автора, художественные средства, стилистический анализ, эквиваленты, проблемы перевода.

Introduction. Abdullah Qadiri is considered the founder of a new type of realist novel in Uzbek literature, mastering the ideological and aesthetic principles of this genre through various forms and styles. Naturally, achieving this monumental task required hard work and extensive creative exploration. Each of his novels has become a landmark in Uzbek literature.

Qadiri’s influence transcends borders, with his works being translated into various languages, offering a broader audience a chance to appreciate his narrative style and cultural significance. *Days Gone By* stands out as a quintessential example of Qadiri’s ability to fuse narrative technique with cultural nuance, making it a valuable subject for translation studies. The novel's complex structure, rich with artistic devices, presents challenges for translators as they strive to maintain the essence of Qadiri's prose while adapting it for an English-speaking audience.

Literature Review and Methodology. Qadiri’s stylistic approach is deeply rooted in the unique characteristics of national literature. His stylistic innovations are particularly relevant today due to the significant contributions they have made to the development of literary style in Uzbekistan. His novels are distinguished by literary terminology and exceptional quality compared to many other works from the same period. Qadiri’s *Days Gone By* (1922) and *The Scorpion* from Mehrob (1929) mark the creative high point of Uzbek prose in the 1920s. Therefore, Qadiri's creative legacy remains a constant source of importance for young writers.

The methodology used in this study focuses on a comparative analysis of the original text and its English translation. By applying the theory of translation equivalence, the research evaluates the challenges faced by the translators in preserving the stylistic devices of the original while ensuring the translated text is accessible and natural for an English-speaking audience. Key concepts such as formal and dynamic equivalence, as defined by translation theorists like Eugene Nida, will be used to assess how effectively the artistic devices have been transferred.

Artistic Devices in *Days Gone By*

Days Gone By is one of the most cherished novels in modern Uzbek literature. Its delicate, sincere, and passionate story has captivated millions, impressing readers with the beauty and grandeur of Qadiri’s prose. In 2019, Uzbekistan celebrated the 125th anniversary of Abdullah Qadiri, one of the finest representatives of Uzbek creative thought.

The novel was first translated into English by Ilkhomjon To‘xtasinov and Carol Ermakova, and later edited by Julie Vikenden. The English version was published by the renowned French publisher Nouveau Monde Editions with support from the Karimov Foundation. This translation project was not just an academic

task; it was a cultural mission to present Uzbek literature to the wider world, showcasing Qadiri's unique voice while confronting the inherent challenges of cross-cultural translation.

Qadiri's works, particularly *Days Gone By*, are rich in stylistic devices. The novel employs a variety of techniques such as metaphors, similes, synecdoche, personification, and hyperbole. These devices serve not only to embellish the narrative but also to deepen the reader's engagement with the text. The task of translating such devices into English required careful attention to preserve their literary function.

One prominent feature in Qadiri's work is his use of vivid descriptions of setting and character, which often includes cultural references specific to the Uzbek context. This poses a particular challenge in translation, as some idiomatic expressions or culturally-bound terms may not have direct equivalents in English. Therefore, translators often had to decide between adapting these expressions or finding creative ways to convey their meaning.

Discussion and Results. In this passage of the novel, several artistic devices are used. For example, the phrase "hujralar kechlik osh pishirish ila mashg'ul" ("the rooms are bustling with evening meal preparations") employs metonymy, where the term "hujra" (room) is used to refer to its inhabitants. Some phrases, like "saroy jonliq" ("the life of the palace"), show how meaning shifts through figurative language, enhancing the narrative's expressiveness. These shifts require translators to make delicate choices that balance fidelity to the original text with the expectations of the English-speaking audience.

In the English translation, some artistic devices are rendered word-for-word, while others are adapted to convey their meaning in a more culturally familiar form. For example, "hujralar kechlik osh pishirish ila mashg'ul" was translated as "the rooms are busy with the preparation of the evening meal," maintaining the meaning while slightly adjusting the phrasing to sound more natural in English. Similarly, "saroy jonliq" is translated as "the life of the palace," which captures the figurative sense of the phrase but omits some of the cultural richness that would be understood by a native Uzbek reader.

Another challenge the translators faced was conveying the emotional and social undertones of Qadiri's narrative. In many cases, Qadiri uses subtle but powerful metaphors to evoke a sense of nostalgia, longing, or social commentary. Translating these emotions in a way that preserves their depth required both linguistic skill and a deep understanding of the cultural context. For instance, certain emotional expressions that might be considered more poetic or literary in Uzbek are

sometimes translated in simpler terms, making it harder to fully replicate the nuanced tone of the original.

Nevertheless, the translation succeeds in rendering the broader narrative and emotional thrust of Qadiri's writing. The translators' commitment to both accuracy and readability results in a version of *Days Gone By* that remains true to its literary roots while ensuring that it is comprehensible and engaging for a global audience.

Conclusion. The comparative analysis of the original *Days Gone By* and its English translation shows that the translator often uses formal equivalence methods, carefully preserving the structure and meaning of the source text. However, finding exact equivalents for literary works, particularly when translating from one language and culture to another, remains a challenging task. In the case of Qadiri's novel, the translation strikes a balance between fidelity to the original and the necessity to adapt the text for an English-speaking audience.

In conclusion, the English translation of *Days Gone By* provides a valuable opportunity for readers outside Uzbekistan to experience the literary richness of Abdullah Qadiri's work. The skillful handling of stylistic devices in the translation underscores the translator's ability to bridge cultural gaps while staying true to the author's intentions. Despite the inherent difficulties of translating literary style, this translation stands as a testament to the timeless appeal of Qadiri's narrative and its universal relevance.

References

1. Shomaksudov, A., Rasulov, I., Qu'ngurov, R., & Rustamov, H. (1974). *Uzbek Language Stylistics*. Tashkent, 236.
2. Qu'ngurov, R. (1977). *Artistic Devices of the Uzbek Language*. Tashkent: Fan.
3. Ermakova, C. (2018). *Days Gone By* by Abdullah Qadiri, translated by Carol Ermakova. Nouveau Monde Editions.
4. Normatov, U. (2011). "Yangi davr olimi: U qanday bo'lishi kerak?" *O'zbekiston adabiyoti va san'ati gazetasi*, №9.
5. Pinxasov, Y. (1960). *Modern Uzbek Lexicon*. Tashkent.
6. Harrison, G. (2013). *Translation as a Cultural Act: Perspectives on the Translation of Uzbek Literature*. Tashkent: Language and Culture Publishing.
7. Makarova, E. (2020). "Literary Translation: Challenges in Rendering Poetic Devices from Uzbek to English". *Central Asian Literary Journal*, 45(2), 34-46.
8. Tashkent, I. (2017). "Translating Cultural Identity in Modern Uzbek Literature". *Asian Translation Studies Review*, 9(1), 55-67.

9. Volkova, L. (2014). *Stylistic Devices and Their Translation into English: A Case Study of Uzbek Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Baskakov, V. (1998). *The Art of Translation in Multilingual Texts: Case Studies from Uzbek and Russian Literature*. Moscow: Russian Academy of Sciences.
11. Retrieved from <https://voicesoncentralasia.org/the-uzbek-modernist-abdullahqodiriy-a-writer-and-his-novel>
12. Retrieved from <http://fondkarimov.uz/en/projects/istoriya-i-kultura-uzbekistana/abdulla-kadyriy>
13. Retrieved from www.ziyouz.com

YORUG‘LIK HODISALARI MAVZULARINI TIZIMLI YONDASHUV ASOSIDA O‘QITISH

Baydullayeva Maftuna Sobir qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti magistr talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada fizikaning yorug‘lik hodisalari mavzularini o‘qitishda tizimli yondashuvga asoslangan metodikani takomillashtirish masalalari va yechimlari taklif etilgan.

Аннотация. В данной статье предлагаются вопросы и решения по совершенствованию методики, основанной на системном подходе к преподаванию тем световых явлений в физике.

Abstract. This article presents issues and solutions for improving the methodology based on a systematic approach in teaching the topics of light phenomena in physics.

Kalit so‘zlar: yorug‘lik hodisalari, interferensiya, diffraksiya, refleksiya, refraksiya, tizimli yondashuv.

Ключевые слова: световые явления, интерференция, дифракция, отражение, преломление, системный подход.

Keywords: light phenomena, interference, diffraction, reflection, refraction, systematic approach.

Zamonaviy ta'lim tizimi o‘quvchilarga nafaqat nazariy bilimlar berishni, balki ularni amaliy hayotda qo‘llay olish ko‘nikmalarini shakllantirishni maqsad qilib qo‘yadi. Fizikaning yorug‘lik hodisalari bo‘limi o‘quvchilarni tabiatning muhim qonuniyatlari bilan tanishtiradi. Tizimli yondashuv asosida yorug‘lik hodisalari

mavzularni o‘qitish o‘quvchilar uchun o‘rganishni qiziqarli va samarali qiladi. Yorug‘lik bilan bog‘liq bo‘lgan hodisalar tabiiy ilm-fanlarda, shuningdek, kundalik hayotda ham muhim o‘rin tutadi. Ular haqidagi bilimlar va tushunchalar nafaqat ilmiy kashfiyotlar, balki texnologik yangiliklarning rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko‘rsatadi. Shuning uchun, yorug‘lik hodisalarini o‘qitish o‘quvchilarda chuqur va to‘liq bilim shakllantirishni ta'minlashi kerak. Bunda tizimli yondashuv metodikasidan foydalanish o‘quvchilarning faolligini oshiradi, tushunchalarni yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi [2. B.45-46].

Tizimli yondashuv bu - mavzuni uzviy, bosqichma-bosqich va o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘rgatish metodikasi.

Tizimli yondashuvning asosiy prinsipi — o‘quv jarayonida barcha elementlarning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatish, ular orasidagi aloqalarni izchil va mantiqiy ravishda tushuntirishdir. Bu yondashuvda har bir yangi tushuncha oldingi bilimlar asosida o‘rganiladi, shuning uchun o‘quvchilar yangi ma'lumotlarni osonroq va samarali tarzda o‘zlashtiradilar.

Yorug‘lik hodisalarini o‘qitishda tizimli yondashuvning qo‘llanilishi, o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, ularning tasavvurlarini rivojlantirish va fizik hodisalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni anglashlariga yordam beradi. Tizimli yondashuvda quyidagi jihatlar muhimdir:

Tizimli yondashuvda o‘quvchilarga osonroq tushunilishi uchun mavzu kichik qismlarga ajratiladi. Masalan, yorug‘lik hodisalarini o‘rganishda avval uning tabiati, to‘lqinlar va zarrachalar haqida asosiy tushunchalar beriladi, keyin esa ularning o‘zaro aloqalari, ayniqsa interferensiya, diffraksiya, refleksiya, refraksiya kabi hodisalar tushuntiriladi.

Yorug‘lik hodisalarini tizimli yondashuv asosida o‘qitish nafaqat o‘quvchilarni fan asoslari bilan tanishtiradi, balki ularni amaliyotga tayyorlaydi va tahliliy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu yondashuv ta'lim samaradorligini oshiradi va o‘quvchilarni hayotiy bilimlar bilan qurollantiradi.

O‘quvchilar uchun yorug‘lik hodisalarining turli o‘lchovlarini va natijalarini qo‘llashda tizimli yondashuv yordamida doimiy ravishda qayta aloqa o‘rnatiladi. Bu esa o‘quvchilarga materialni yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Tizimli yondashuvda har bir yangi tushuncha avvalgi tushunchaga asoslanadi. Masalan, yorug‘likning to‘lqin xususiyatlarini o‘rgatishdan oldin, uning zarracha xususiyatlari haqida asosiy tushunchalar beriladi. Bu yondashuvning afzalligi shundaki, o‘quvchi biror mavzu yoki hodisani anglaganida, boshqa bog‘liq tushunchalarni ham o‘rganishga tayyor bo‘ladi.

Yorug‘lik hodisalarini tizimli yondashuv asosida o‘qitish uchun quyidagi metodikalar va amaliyotlarni qo‘llash mumkin:

optik prizmadan nurning turli ranglarga ajralishini ko‘rsatish;

yoritilgan yassi va qiyshiq oynalar orqali nurning qaytarilishi va sinishi jarayonlarini amaliy ko‘rish orqali o‘quvchilarning tushunchalarini mustahkamlash mumkin.

Yorug‘lik hodisalarini o‘rganishda fizik masalalar yechish ham muhimdir: nurning spektral tarqalishini, qaytarilishi va sinish burchaklarini hisoblash.

Yorug‘lik hodisalarini o‘rgatishda kompyuter dasturlari va simulyatorlardan foydalanish orqali o‘quvchilar nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lashlari mumkin:

nurning turli materiallardan sinish burchaklarini simulyatsiya qilish o‘quvchilarga masalalarni real hayotda qanday qo‘llash mumkinligini ko‘rsatadi.

Yorug‘lik hodisalarini o‘qitishda tizimli yondashuv metodikasining qo‘llanilishi o‘quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish, ular orasidagi bog‘liqliklarni anglash va ilmiy uslubda fikrlashni rivojlantirishda samarali yordam beradi [3. B.78-79].

Demak, yorug‘lik hodisalari mavzularini o‘qitishda tizimli yondashuvga asoslangan metodika o‘quvchilarga nafaqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish, balki amaliy ko‘nikmalarni ham rivojlantirishga imkon yaratadi. Shuning uchun, tizimli yondashuvni o‘qitish jarayoniga kengroq joriy etish, o‘quvchilarning bilim darajasini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 19 martdagi “Fizika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida “ PQ 50-32-sonli Qarori.
2. Mirzaxmedov B, Rizayev T va boshqalar. Fizika o‘qitishda pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent.—2008y.
3. Quliyeva Sh.H. Bo‘lajak o‘qituvchilarni tizimli yondashuv asosida tayyorlash jarayonida muammoli vaziyatlardan foydalanish. Pedagogik mahorat jurnali №4, 2020y.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДИЗАЙНЕРСКИХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ В ВЫСШИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Утегенова Алтын Куатбаевна

преподаватель кафедры «Дизайна одежды»

Национального института художеств и дизайна имени К.Бехзода

Аннотация: Студентлар учун олий таълим муассасасида ўтказилган вақт жуда муҳим босқичдир, чунки айнан шу даврда уларнинг профессионал фаолиятида талаб қилинадиган барча зарурий кўникмалар, малакалар ва компетенциялар шаклланади. Ушбу илмий мақолада бакалавриат шароитида студентларнинг таълим самарадорлигини максимал даражада ошириш учун қандай йўللarnи топиш мумкинлиги ва санъатга йўналтирилган олий таълим муассасаларида, масалан: рассомлар, дизайнерлар (киёфалар, интерьер, графика), архитектурачиларнинг креатив фикрлашини такомиллаштириш усуллари кўриб чиқилади. Шунингдек, талабаларда ижодий потенциални ва фанга қизиқишни ривожлантириш учун улар билан ишлаш усуллари батафсил келтирилади.

Калит сўзлар: дизайн, билим, кўникмалар, усул, компетенция, санъат, технология, иқтисодиёт, социология, кросс-дисциплинар таълим, портфолио.

Abstract: For students, the time spent studying at a higher educational institution is an exceptionally important stage, as it is during this period that all necessary skills, abilities, and competencies are formed, which they rely on in their professional activities. This scientific article examines how to achieve maximum effectiveness in student learning within the framework of a bachelor's program and

the ways to enhance their knowledge and skills, as well as foster creative thinking among students in higher educational institutions focused on the arts, such as artists, designers (fashion, interior, graphic), and architects. Additionally, it provides a more detailed overview of methods for working with students to develop their creative potential and interest in the subject.

Keywords: design, knowledge, skills, methods, competence, art, technology, economics, sociology, cross-disciplinary education, portfolio.

Аннотация: У студентов исключительно важным этапом является время учебы проведенное в высшем учебном заведении, так как именно в этот период происходит формирование всех необходимых навыков, умений и компетенций, к которым они апеллируют в процессе своей профессиональной деятельности. В данной научной статье рассматриваются как в условиях бакалавриата можно достичь максимальной эффективности обучения студентов и пути совершенствования их знаний, умений, а также креативное мышление у детей высших учебных заведений, ориентированных на искусство, как, например: художники, дизайнеры (одежда, интерьер, графика), архитекторы. Также более подробно приводятся методы работы со студентами для того, чтобы развивать в них творческий потенциал и интерес к предмету.

Ключевые слова: дизайн, знания, умения, навыки, метод, компетентность, искусство, технологии, экономика, социология, кросс-дисциплинарное обучение, портфолио.

Научный интерес к проблеме формирования профессиональной компетентности и дизайнерских навыков у студентов направления дизайна вызван недостаточной теоретической разработанностью критериев и механизмов ее формирования, а также недостаточным количеством разработанных вопросов организации подготовки дизайнеров, которые удовлетворяли бы современные требования как к специалистам в целом, так и специалистам данного направления.

Следует отметить, что дизайн как деятельность, связанная с проектированием материальных объектов и потребительских изделий для удовлетворения потребностей человека и общества, возник в сфере промышленности в связи с развитием массового производства в XIX – XX веках. Специфика творческой деятельности дизайнера заключается в том, что ее продукт являет собой гармоничное сочетание красоты и рациональности. История зарождения и становления основных школ дизайна свидетельствует о том, что они были не только средоточиями профессионализма и генераторами новых идей и методов проектирования, но и занимались

теоретическими изысканиями феномена дизайна и разработки педагогических концепций дизайнерского образования для совершенствования навыков у студентов.

Совершенствование дизайнерских навыков студентов в высших учебных заведениях — важный аспект подготовки квалифицированных специалистов. Вот несколько путей, которые могут помочь в этом процессе:

1. Практические занятия и мастер-классы: Регулярные практические занятия, где студенты могут применять теоретические знания на практике, помогают развивать навыки. Мастер-классы с приглашенными специалистами из индустрии также могут дать ценные знания и опыт.

2. Проектная работа: Участие в реальных проектах, как в рамках учебного процесса, так и через стажировки, позволяет студентам работать над конкретными задачами, что способствует развитию критического мышления и креативности.

3. Кросс-дисциплинарное обучение: Взаимодействие с другими специальностями (например, маркетингом, инженерией, психологией) может обогатить дизайнерское мышление и расширить горизонты.

4. Обратная связь и критика: Регулярная конструктивная критика работ студентов со стороны преподавателей и коллег помогает выявить слабые места и улучшить навыки.

5. Использование современных технологий: Знакомство с новейшими инструментами и программным обеспечением (например, Adobe Creative Suite, Sketch, Figma) является необходимым для успешной работы в дизайне.

6. Участие в конкурсах и выставках: Конкурсы и выставки помогают студентам продемонстрировать свои работы широкой аудитории, а также получить опыт работы под давлением сроков.

7. Исследовательская деятельность: Студенты могут заниматься исследованием актуальных трендов в дизайне, что поможет им оставаться на передовой и применять новые идеи в своих работах.

8. Сетевые мероприятия и конференции: Участие в профессиональных мероприятиях позволяет студентам познакомиться с лидерами отрасли, обменяться опытом и наладить полезные контакты.

9. Онлайн-курсы и ресурсы: Использование платформ для онлайн-обучения (например, Coursera, Udemy) может помочь студентам углубить знания в определенных областях дизайна.

10. Создание портфолио: Работа над собственным портфолио — это не только способ продемонстрировать свои навыки потенциальным

работодателям, но и возможность для саморефлексии и анализа своего роста как дизайнера.

Исследовательская деятельность и современные технологии играют ключевую роль в совершенствовании дизайнерских навыков у студентов в высших художественных учебных заведениях. Исследовательская деятельность способствует формированию у студентов навыков анализа и критического мышления. Студенты учатся исследовать различные аспекты дизайна, что позволяет им глубже понимать контекст, в котором они работают, а также выявлять проблемы и находить инновационные решения.

Современные технологии, такие как 3D-моделирование, виртуальная реальность и программное обеспечение для графического дизайна, открывают новые горизонты для креативности. Студенты могут экспериментировать с формами, цветами и текстурами, а также визуализировать свои идеи в интерактивной и динамичной среде. А также они должны уметь пользоваться цифровыми технологиями и обладать навыками работы с различными медиа форматами. Исследовательская деятельность помогает студентам осваивать новые инструменты и технологии, что делает их более конкурентоспособными на рынке труда.

Дизайн часто пересекается с другими областями, такими как психология, социология и экология. Исследовательская работа позволяет студентам изучать различные дисциплины и применять полученные знания в своих проектах, что обогащает их дизайнерский подход.

Современные технологии постоянно развиваются, и дизайнеры должны быть готовы адаптироваться к новым условиям. Исследовательская деятельность помогает студентам оставаться в курсе последних тенденций и технологий, что является важным аспектом их профессионального роста.

Таким образом, исследовательская деятельность и современные технологии не только обогащают образовательный процесс, но и способствуют формированию высококвалифицированных специалистов, готовых к вызовам современного мира дизайна. Студенты, обладая этими навыками, становятся более уверенными и успешными профессионалами в своей области. Для достижения максимальной эффективности обучения студентов в высших художественных учебных заведениях необходимо интегрировать исследовательскую деятельность с современными технологиями, создавать условия для развития креативного мышления и обеспечивать поддержку со стороны преподавателей. Такой комплексный подход позволит студентам не только освоить необходимые знания и навыки, но и стать успешными профессионалами в области искусства и дизайна.

Эти пути могут значительно повысить уровень подготовки студентов-дизайнеров и помочь им стать конкурентоспособными специалистами на рынке труда.

Список литературы:

1. Бундина Ю.М. Формирование профессиональной компетентности студентов-дизайнеров костюма в университетском образовании. Автореферат диссертации ... кандидата педагогических наук. Оренбург, 2006. 2.
2. Белошицкий А.В., Бережная И.Ф. Становление субъектности студентов в образовательном процессе вуза. Педагогика. 2006; 5: 60 – 66
3. Хамматова Э.А. Выявление этнической структуры для дизайн – проектирования современного татарского костюма //Сборник статей III Межд. научно – практ. конф. «Проблемы дизайн – проектирования и оформления мусульманской и национальной одежды». Казань, КГТУ, 2012. – С 105-108.
4. "Design Thinking: Understanding How Designers Think and Work" — Peter G. Rowe

TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ XALQ OG‘ZAKI IJODINING SOTSIOKULTUROLOGIK AHAMIYATI

Maxsudaliyeva Ra’noxon Baxodir qizi

Namangan Davlat Universiteti 1-kurs tayanch doktoranti

Email: ranoxonmaxsudaliyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda ingliz xalq og‘zaki ijodining sotsiokulturologik ahamiyati va uning ingliz tilini o‘rgatishdagi ta’siriga oid tadqiqotlar keltirilgan.

Аннотация: В данной статье представлены исследования социокультурной значимости английского фольклора в развитии компетенции межкультурного общения студентов и его влияние на преподавание английского языка.

Annotation: This article presents research on the sociocultural importance of English folklore in the development of students' intercultural communication competence and its impact on English language teaching.

Kalit so‘zlar: madaniyatlararo muloqot, kompetensiya, xalq og‘zaki ijodi, madaniy qadriyatlar, madaniy sezgirlik, tanqidiy fikrlash, muhokama qilish.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, компетентность, фольклор, культурные ценности, культурная чувствительность, критическое мышление, дискуссия.

key words: intercultural communication, competence, folklore, cultural values, cultural sensitivity, critical thinking, discussion.

kirish. Globallashuv davrida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi har qanday sohada muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi. Ta’lim muassasalari talabalarning ushbu kompetensiyasini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratishlari lozim. Ingliz xalq og‘zaki ijodi esa bu borada beqiyos manba bo‘lib xizmat qiladi. Uning sosiokulturologik ahamiyati talabalarning turli madaniyatlarga nisbatan chuqur tushunchalarini shakllantirish, ularning dunyoqarashini kengaytirish va samarali madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ingliz xalq og‘zaki ijodi – ertaklar, afsonalar, maqollardan iborat boy meros bo‘lib, ingliz xalqining tarixi, an‘analari, qadriyatlari va dunyoqarashi haqida qimmatli ma’lumotlarni o‘zida mujassamlashtiradi. Ushbu asarlar orqali talabalar:

- Turli madaniy qadriyatlar bilan tanishadilar: Ertaklar va afsonalardagi qahramonlarning xatti-harakatlari, ularning muammolarini yechish usullari, qadriyatlar tizimi talabalarda turli madaniyatlarning o‘ziga xos xususiyatlari haqida tushuncha hosil qiladi. Masalan, ba’zi ertaklardagi qahramonlarning jasorati, boshqalaridagi hiyla-nayranlari turli madaniy kontekstlarda qanday baholanishini taqqoslash orqali talabalar madaniy nisbiylikni anglaydilar.

- Madaniy stereotiplarni bartaraf etadilar: Ingliz xalq og‘zaki ijodi talabalarga turli xalqlar va guruhlar haqidagi umumiy fikrlarning noto‘g‘ri ekanligini ko‘rsatadi. Ushbu asarlarda turli xarakterdagi obrazlar mavjud bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Bu esa talabalarning madaniy stereotiplarga nisbatan tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

- Madaniy sezgirlikni oshiradilar: Ingliz xalq og‘zaki ijodi orqali talabalar turli madaniyatlarning nozik jihatlarini, masalan, tilning nozik tomonlarini, mimika va imo-ishoralarni, ijtimoiy munosabatlarning xususiyatlarini anglaydilar. Bu esa ularning boshqa madaniyat vakillari bilan muloqot qilishda madaniy jihatlarini hisobga olish va keraksiz noto‘g‘ri tushunchalarni oldini olish qobiliyatini oshiradi.

- Muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradilar: Ertaklar va afsonalarni muhokama qilish, ular haqida insholar yozish, rollarni o‘ynash orqali talabalar o‘z fikrlarini aniq va tushunarli ifodalash, tinglash va boshqalarning fikriga hurmat bilan munosabatda bo‘lish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Adabiyotlar tahlili. Madaniyatlararo muloqot - bu turli madaniyatlar va ijtimoiy guruhlar o‘rtasida ma’lumot almashishga qaratilgan muloqot shakli. Ushbu

muloqot turli diniy, ijtimoiy, etnik va ta'lim oluvchi shaxslardan tashkil topgan tashkilot yoki ijtimoiy kontekstda tabiiy ravishda paydo bo'ladigan muloqot jarayonlari va muammolarining keng doirasini tasvirlash uchun ishlatiladi [6. 2023:B145].

Milton Bennetning "Developmental Model of Intercultural Sensitivity" modeli madaniy sezgirlikning rivojlanish bosqichlarini tavsiflaydi (denial, defense, minimization, acceptance, adaptation, integration). Bennetning fikricha, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi bu bosqichlarda asta-sekin rivojlanadi va har bir bosqich o'ziga xos xususiyatlarga ega [5. 2017:B.5].

Eva Reidning fikricha, o'zaro tushunish va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi bugungi global dunyoda juda muhim, chunki ular bizga turli madaniyatga ega odamlar o'rtasida kelib chiqadigan noto'g'ri qarashlar, kamsitishlar va tushunmovchiliklarni yengish imkonini beradi. Ingliz tilini o'qitishda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi talabalarga turli madaniyat vakillarini tushunish va ular bilan muvaffaqiyatli muloqot qilish imkonini beradi [3.2015: B.939].

Deardorff fikricha, ko'pincha "kommunikativ kompetentsiya" ning kichik sohasi deb hisoblanadigan madaniyatlararo kompetensiyadir [2.2006:B.248]. Alred va Byram fikrlariga ko'ra, madaniyatlararo kompetensiya, ya'ni o'z bilimlari, munosabati va xulq-atvorini boshqa madaniyatlarga ochiq va moslashuvchan bo'lish uchun o'zgartirish qobiliyati XXI asrning globallashtirilgan jamiyatida asosiy muammoga aylandi [1.2002:B.345]. Huang, Rayner va Zhuang fikriga ko'ra, madaniyatlararo kompetensiyaga ega bo'lgan shaxs turli madaniyatlarga mansub odamlar bilan munosabatlarni rivojlantirishi, madaniy tafovutlar natijasida yuzaga keladigan to'siqlarni yengib o'tish orqali murakkab nizolarni hal qila oladi va biznes qilish qobiliyatini oshiradi [4. 2003: B.279].

Metodologiya. Ushbu maqolada ingliz xalq og'zaki ijodidan foydalanib, talabalarining madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda qo'llaniladigan turli metodlar keltirilgan:

1. Roll-Playing (Rol O'ynash): Talabalarga ertak yoki afsonadagi qahramonlarning rollarini o'ynash vazifasi beriladi. Bu ularga turli xarakterdagi odamlarning his-tuyg'ularini va motivatsiyasini tushunishga, shuningdek, turli madaniy kontekstlarda muloqot qilishni simulyatsiya qilishga yordam beradi. Masalan, "Jack and the Beanstalk" ertagida Jack va gigantning rollarini o'ynash orqali talabalar turli qadriyatlar va dunyoqarashga ega bo'lgan shaxslar o'rtasidagi muloqotni o'rganishlari mumkin.

2. Muhokama va Bahslar (Discussions and Debates): Ertaklar va afsonalarni muhokama qilish, ularning ma'nosi va ramziyligi haqida bahslashish talabalarining

tanqidiy fikrlash va o‘z fikrlarini aniq ifoda etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, "Cinderella" ertagidagi adolatsizlik masalasini muhokama qilish orqali talabalar turli madaniy kontekstlardagi adolat tushunchasini taqqoslashlari mumkin.

3. Taqqoslash va Tahlil (Comparison and Analysis): Turli madaniyatlarga mansub ertaklarni taqqoslash orqali talabalar umumiy mavzu va motivlarni, shuningdek, madaniy farqlarni aniqlashlari mumkin. Masalan, "Little Red Riding Hood" ning turli tillardagi versiyalarini taqqoslash orqali talabalar hikoyaning turli madaniyatlarda qanday talqin qilinishini ko‘rishlari mumkin.

4. Ijodkorlik Ishlari (Creative Tasks): Talabalarga ertaklarga asoslangan hikoyalar yozish, rasmlar chizish, qo‘shiqlar bastalash yoki teatrlashtirilgan spektakllar tayyorlash vazifalari berilishi mumkin. Bu ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, o‘rgangan ma’lumotlarni mustahkamlashga yordam beradi.

5. Kross-Madaniy Loyihalar (Cross-Cultural Projects): Talabalarga turli madaniyatlarga mansub ertaklarni tadqiq qilish va ularni taqqoslash bo‘yicha guruh loyihalari topshirilishi mumkin. Bu ularning hamkorlik qilish va boshqa madaniyat vakillari bilan muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

6. Til O‘yinlari va Faol Mashg‘ulotlar (Language Games and Activities): Maqollar, topishmoqlar va til bilan bog‘liq boshqa o‘yinlar talabalarning leksik zahirasini boyitish va ularning tilni qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

7. Zamonaviy Texnologiyalardan Foydalanish (Using Modern Technology): Video va audio materiallar, onlayn resurslar va interaktiv o‘yinlardan foydalanish o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi [6. 2023:B.147].

Ushbu metodlarni birgalikda qo‘llash orqali ingliz xalq og‘zaki ijodi talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda kuchli vosita bo‘lishi mumkin. O‘qituvchi talabalarning yoshi, bilimi va ehtiyojlarini hisobga olgan holda metodlarni tanlashi va ularni moslashtirishi kerak. Muhim jihati shundaki, har bir metod talabalarning faol ishtirokini va o‘zaro muloqotini ta’minlashi kerak. Faqatgina shunday holda ingliz xalq og‘zaki ijodining boy merosi talabalarning madaniy bilimini boyitish va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatiga hissa qo‘shishda samarali vosita bo‘la oladi.

Muhokama va natijalar. Talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda ingliz xalq og‘zaki ijodining quyidagi ijobiy tomonlari mavjud:

- Madaniy boylik va xilma-xillik: Ingliz xalq og‘zaki ijodi turli mintaqalarning, ijtimoiy sinflarning va tarixiy davrlarning madaniy xususiyatlarini aks ettiradi. Bu talabalarga ingliz madaniyatining keng ko‘lamli va murakkabligini tushunishga yordam beradi va ularning madaniy ongligini oshiradi. Misol uchun,

Skotlandiya afsonalari, ingliz ertaklari va Uels xalq qo‘shiqlari o‘ziga xos xususiyatlarga ega.

- Qadriyatlar va e’tiqodlarni tushunish: Ertaklar, afsonalar va maqollar orqali talabalar ingliz xalqining qadriyatlar tizimi, e’tiqodlari va dunyoqarashi bilan tanishadilar. Bu ularga boshqa madaniyat vakillari bilan muloqot qilishda muhim rol o‘ynaydi, chunki ular boshqalarning motivatsiyasi va harakatlarini tushunishga qodir bo‘ladilar. Masalan, qahramonlik, jasorat, adolat va mehr-oqibat kabi qadriyatlar ko‘plab ertaklarda muhim o‘rin egallaydi.

- Stereotiplarni buzish: Ingliz xalq og‘zaki ijodi turli xil obrazlarni, shu jumladan, yaxshi va yomon qahramonlarni, oddiy odamlarni va sehrgarlarni o‘z ichiga oladi. Bu esa talabalarning madaniy stereotiplarga nisbatan tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va ularning dunyoqarashini kengaytiradi.

- Til ko‘nikmalarini rivojlantirish: Og‘zaki ijod asarlarini o‘qish, tinglash, yozish va muhokama qilish talabalarning ingliz tilini o‘rganishga yordam beradi va ularning til ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Tilning turli uslublari, iboralari va idiomalari bilan tanishish ularning leksik zahirasi kengaytiradi.

- Muloqot ko‘nikmalarini yaxshilash: Og‘zaki ijod asarlari atrofida olib boriladigan muhokamalar va bahslar talabalarning o‘z fikrlarini aniq va tushunarli ifoda etish, tinglash va boshqalarning fikriga hurmat bilan munosabatda bo‘lish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Roll-playing orqali ular turli vaziyatlarda muloqot qilishni o‘rganadilar.

- Madaniy sezgirlikni oshirish: Ingliz xalq og‘zaki ijodining nozik jihatlarini tushunish talabalarning madaniy sezgirligini oshiradi va ularga boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, non-verbal muloqot, ijtimoiy munosabatlar va madaniy konvensiyalarni tushunishda muhim ahamiyatga ega.

- Motivatsiya va qiziqish: Ertaklar va afsonalar qiziqarli va jozibador bo‘lib, talabalarning o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va ingliz tilini o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli qiladi.

Ushbu afzalliklar tufayli ingliz xalq og‘zaki ijodi talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish uchun juda samarali vosita hisoblanadi. Ammo, uni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchining metodlarni tanlashda va ularni talabalarning ehtiyojlariga moslashtirishda rolini unutmaslik kerak.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, ingliz xalq og‘zaki ijodi talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda muhim vositadir. Uning sosiokulturologik ahamiyati talabalarning turli madaniyatlarga nisbatan chuqur tushunchalarini shakllantirish, ularning dunyoqarashini

kengaytirish va samarali madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli, ingliz tili o‘qitish jarayoniga ingliz xalq og‘zaki ijodini samarali integratsiyalash talabalarning kelajakdagi muvaffaqiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ingliz xalq og‘zaki ijodini o‘qitishda turli uslublardan foydalanish mumkin: o‘qish, muhokama qilish, rollarni o‘ynash, ijodkorlik ishlari (rasm chizish, hikoya yozish), taqqoslash va tahlil qilish. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalardan, masalan, audio va video materiallardan ham foydalanish mumkin. Bularning barchasi talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda yordam beradi. Folklor asarlar orqali o‘rganish esa yanada chuqurroq bilim olishga va kengroq doirada fikrlashga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Alred, G., & Byram, M. Becoming an Intercultural Mediator: A Longitudinal Study of Residence Abroad. *Journal of Multilingual and Multicultural Education*, 23, 2002.
2. Deardorff, D. K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 10(3), 2006.
3. Eva Reid. Techniques developing intercultural communicative competence in English language lessons. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015.
4. Huang, Y., Rayner, C., & Zhuang, L. Does Intercultural Competence Matter in Intercultural Business Relationship Development? *International Journal of Logistics*, 6(4), 2003.
5. Milton J. Bennett. Developmental Model of Intercultural Sensitivity. Intercultural Development Research Institute located in Oregon, USA. 2017.
6. Raximova N.A. Yosh avlodga ingliz tilini o‘rgatishda madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarining o‘rni va ahamiyati. *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences*. 2023.

INGLIZ TILINI O‘RGANISHDA AUDIO VA VIDEO MATERIALLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI: AFZALLIK VA KAMCHILIKLAR

Axmadjonov Avazbek

Qo‘qon Universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

e-mail aaxmadjonov77@gmail.com

Turdaliyeva Komila

Qo‘qon Universiteti Xorijiy til va adabiyot yo‘nalishi

e-mail komilaturdaliyeva089@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda ingliz tilini o‘rganishda, ko‘plab imkoniyatlar mavjud bo‘lib, xususan, o‘quv jarayonida audio va video materiallar ko‘magida ingliz tili darsini, yanada, samaradorligi, bilan birgalikda uning ahamiyati tahlil qilinadi. Bu jarayon ingliz tili o‘rganishda talabalar o‘rtasida ommalashib bormoqda. Audio va video vositalar orqali dars jarayonida o‘qituvchiga o‘rganilayotgan materialni chuqquroq va ongli ravishda o‘zlashtirishga imkon yaratadi. Va buning o‘ziga xos kamchiliklari ham mavjud. Shak-shubxasizki, audio va video materiallar internet tarmoqlari bilan bog‘liq. Internet tarmoqlarisz foydalanib bo‘lmaydi. Asosan audio va video materiallar bilan o‘quv jarayonini yanada samaraliroq tarzda o‘tishini ta‘minlaydi. Bu esa o‘z navbatida, talabalarni ingliz tili o‘rganishga undaydigan, va yanada yangiroq bilimlarni, yig‘ishga va ko‘plab talabalarni o‘zi individual shaxs sifatida shug‘ullanib shakllana boshlaydi.

Kalit so‘zlar: Talaffuzni yaxshilash, podkast, audio kitoblar, subtitrlri videolar, so‘zlar yodlash, video fayllar, metodika, texnologiya

Annotation: In this article, there are many opportunities in learning English today, in particular, the importance of English language lessons with the help of audio and video materials in the educational process, as well as its effectiveness, will be analyzed. is becoming popular among students in language learning. Through audio and video tools during the lesson, it allows the teacher to master the studied material more deeply and consciously. And it also has its own disadvantages. Undoubtedly, audio and video materials are connected to Internet networks. They cannot be used without Internet networks. Mainly with audio and video materials, it provides more effective educational process. This, in turn, encourages students to learn English, collect new knowledge, and many students begin to form themselves as individuals.

Keywords: Improving pronunciation, podcasts, audiobooks, subtitled videos, vocabulary memorization, video files, methodology, technology.

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные возможности изучения английского языка, в частности, использование аудио- и видеоматериалов в учебном процессе для повышения эффективности занятий по английскому языку и анализа их значимости. Этот подход становится всё более популярным среди студентов, изучающих английский язык.

Использование аудио- и видеоматериалов в процессе обучения позволяет преподавателю более глубоко и осознанно передать изучаемый материал. Однако у этого метода есть и свои недостатки. Несомненно, аудио- и видеоматериалы тесно связаны с доступом к интернету, без которого их использование невозможно. Тем не менее, использование аудио- и видеоматериалов делает учебный процесс более продуктивным и эффективным.

Это, в свою очередь, мотивирует студентов к изучению английского языка, к накоплению новых знаний, а также способствует формированию индивидуального подхода к обучению и самосовершенствованию.

Ключевые слова: Улучшение произношения, подкасты, аудиокниги, видео с субтитрами, запоминание слов, видеофайлы, методика, технологии.

Kirish. Hozirgi kunda ingliz tilini o‘rganishga talab kuchayib borgan bir zamonda talabalarga sifatli ta’lim berish borasida audio va video materiallardan foydalanish va dars jarayonini mahsuldor tarzda tashkil etishda talabalarning ijodiy qobiliyat va g‘oyalarini yoritishda xizmat qiladi. Prezidentimizning 10.12.2012 yildagi “Chet tillarini o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari” to‘g‘risidagi qaroriga muvofiq oliy ta’lim muassasalarida o‘qituvchilar va talabalarga ingliz tili mukammal ravishda o‘rgatish va o‘rganish talabi qo‘yiladi. Olib borilgan tahlillarga ko‘ra audio materiallardan foydalanish, o‘quv jarayonida ta’limning qiyin masalalarini samarali yechishga imkon beradi [1. 2023. B.59]. ingliz tilini o‘qitish jarayonida qiziqarli va samarali qilish, hisobiga talabada o‘quv jarayonida talabada mustaqil dars mashg‘ulotlaridan va turli xil ilovalar, video va audio materiallar orqali imkoniyat yo‘lini ochib beradi. Shuningdek talaba o‘zini qiziqtirayotgan mavzu doirasida audio va video vositalari foydali bo‘ladi. O‘qitish jarayoni davomida ingliz tilini o‘rganishda ko‘plab o‘quvchilarda yaxshi tushunishga imkonini beradi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda asosoy e’tibor audio va fayllarning ingliz tili o‘qitishdagi ahamiyatini tahlil qilish va ularning o‘quv jarayonida qanday foydalanish mumkinligini o‘rganishga qaratildi. Metodologik yondashuv sifatida audio va fayllarning ingliz tilini o‘rgatishda quyidagi bir nechta metodlarni tahlil

qilinadi. ingliz tilini o‘rganish uchun ko‘plab audio materiallar va fayllar mavjud bo‘lib, ular dars davomida o‘quvchilarga nutq ko‘nikmasini o‘rgatish uchun yaratilgan [2. 2024. B.3]. Jumladan: o‘qish, yozish, tinglash, gapirish o‘quvchi individual shug‘ullanishiga hamda guruhda ishlash uchun ham tegishli topshiriq va mashqlar orqali turli grammatik materiallarni tushuntirish va takrorlash uchun yordam beradi.

Tinglab tushunish metodikasi: Dars jarayonida bir necha talabalarga audio fayllar orqali podkastlar, dialoglar beriladi. Buning natijasida ularning asosiy g‘oyani tushunish, so‘z va iboralarni ajratib olishga e‘tibor qaratiladi. Bu metod yordamida talabalarning eshitish va tushunish ko‘nikmalari rivojlanadi. Ingliz tilidagi so‘zlarning talaffuzini, yaxshilashga samarali ravishda foyda beradi.

Subtitrlardan samarali tarzda foydalanish. Ingliz tili o‘qitish jarayonida video materiallardan foydalanish, talabalar biror bir o‘zini qiziqtirgan kino va videolarni audioversiyasini tinglaydi. Buning oqibatida, iboralar va jumalarni farqlay oladi hamda subtitrlar yordamida yangi so‘zlarni yozib olib lug‘at bilan ishlash, va tinglab tushunish imkoniyat yaratib beradi. Va uning yordamida yozma shakl bilan solishtiradi. Buning ko‘nikmasida tinglash va o‘qish orasidagi farqni, so‘z boyiligini oshirishni va tilni tabiiy tarzda tushunishda yordam beradi.

Realia metodikasidan foydalanish. O‘qitish jarayonida o‘quvchilarga hayotiy ovozli materiallar ya‘ni intervyular, musiqalar va yangiliklar eshittiriladi. Bu tinglash asnosida talabalarda muhim so‘zlar va mazmun ajratib olish, va haqiqiy va aktual o‘rganish imkoniyatini yaratadi va tinglash tajribasini boyitadi.

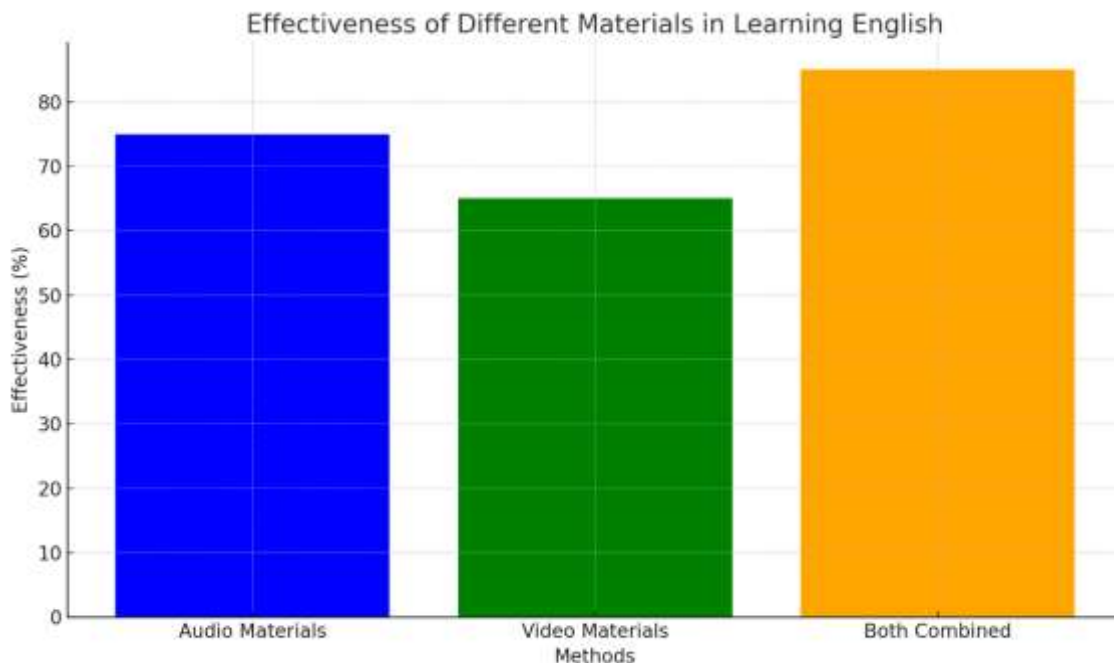
Ushbu metodikalardan foydalangan holda o‘quvchilarda tinglab tushunish, so‘zlarni talaffuzini yaxshilash va ingliz tilini tushunish uchun samarali bo‘lib, bu metodlarni dars jarayonida qo‘llab foydalanish yaxshi natijalarni yuzaga olib chiqadi.

Natijalar. Ushbu maqolada tadqiqot natijalariga ko‘ra ingliz tili o‘rganishda audio va video materiallardan foydalanish bolib, talabalarining tallafuzi, tinglab eshitish qobiliyati va muloqot qilish ko‘nikmalarini samarali bo‘lishiga yordam beradi. Quyidagi audio va video materiallarning afzalliklari va kamchiliklari xususida tahlil qilindi.

Afzalliklari: Realistik tajriba. Ingliz tilini o‘qitish jarayonida audio va video materiallardan foydalanish, tallafuz va intonatsiyani yaxshiroq tushunib, o‘rganishga yordam beradi. Talabalarga bir mavzu doirasiga mos rolilik qo‘yib berilsa talabalarda osha mavzuni tushunib yetish rivojlanadi.

Motivatsiya oshishi. Talabalarni darsga ko‘proq jalb qilish uchun raqamli materiallardan foydalanish, dars jarayonini qiziqarli va interaktiv o‘tishini ta‘minlaydi. Audio materiallarni talabalarni mobil qurilmalariga tashlab

berilib, ularning o‘quv jarayonida qiziqishi ortib borishini amalga oshiradi. Talabalar har qanday sharoitda ularni audioversiyani eshitib, qulay sharoitda tinglab tushunishga imkon yaratadi. Quyida olib borilgan izlanish va tajribalarga asoslangan natijalar grafik usulda taqdim qilinadi:

Rasm 1. Ingliz tilida turli audio va video materillardan foydalanish samarasi.

Kamchiliklari. Texnologiyaga bog‘liq

Ingliz tilini o‘qitish jarayonida audio va video materiallardan foydalanish, texnik vositalarga bog‘liq. Shu sababli, talabalarda ba‘zan qaiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Jumladan talabalarni sharoitiga ko‘ra, ularda mobil telefon, kompyuter va quloqchinlar kabi texnik vositalar yetarli bo‘lmasligi bir nechta muammolarga olib keladi.

Materiallar sifati va passiv o‘rganish. Vizual eshitish orqali ma’lumotlarni xotirada saqlash, yanada foydaliroq bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, ko‘p vaqt talab va mablag‘ talab qilishga olib kelishi mumkinligi, ham inobatga olinishi kerak. Ba’zida past sifatli yoki nomaqbul, kontentlardan foydalanish natijasida o‘rganish samaradorligini pasayishi mumkin. Ba’zi talabalarda faqat tinglash, yoki tomosha qilish bilan cheklanib qolib, real-hayotiy muloqot qilish ko‘nikmasini pasaytiradi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, audio va video materiallarning afzalliklari bilan bir qatorda kamchiliklari ham borligini ko‘rsatadi. Ammo ularni to‘g‘ri va samarali foydalanish, natijasida o‘quv jarayonini mahsuldorligini yanada boyitishi nazarda tutiladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, audio va video materiallardan foydalanish ingliz tilini o‘rganishda afzalliklari taqdim etadi. Shu bilan birga, materillarning o‘ziga xos kamchiliklari ham mavjud bo‘lib, ularni bartaraf etish uchun bir necha choralar ko‘rish kerak. Birinchidan, video materiallarning foydasi shundaki, talabalarda ingliz tilini chuqquroq tarzda o‘zlashtirishga imkon yaratadi. Masalan, turli xil muloqot sahnalari ingliz tilini osonroq yo‘nalishda o‘rganishiga imkon beradi. Talabalarda grammatik, shu bilan birgalikda kommunikativ jihatdan yaxshiroq tarzda tushunishni ta‘minlaydi. Ingliz tilini o‘rganish jarayonida texnik qiyinchiliklar, masalan internet tezligi, yoki qurilmaning sifati, bunday materiallardan foydalanishini taqiqlashi mumkin. Ikkinchidan audio va video materiallar eshitish, qobiliyatini rivojlantirishda juda foydali, ammo ular faqat eshitish orqali ingliz tilini tushunishni qiyinlashtiradi. To‘g‘ri o‘rganish uchun qo‘shimcha yordamga, kelishi mumkin. Masalan subtitrlar yordamida tushunishlari mumkin. Tadqiqot natijalarga tayanib, quyidagi takliflarni misol tariqasida keltirish mumkin.

Interaktiv metodlardan foydalanish: Ingliz tilini o‘rganishda audio va video materiallarni muloqotga asoslangan mashg‘ulotlar bilan birlashtirish talab qilinadi. O‘quv jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish bir necha imkoniyatlar yo‘lini ochib beradi. Masalan onlayn lug‘atlar o‘rganish, video va audio materiallar orqali tilni tinglash, va gapirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga hissa qo‘shadi. Va bu jarayon natijasida, dars jarayoni qiziqarli va samaraliroq bo‘ladi [3. 2024. B.1].

Talabalarni jalb qilish. O‘quv jarayonida texnologiyalardan faol tarzda foydalanishi, va materiallar bilan birgalikda o‘zaro aloqada bo‘lishini ta‘minlaydi. Mazkur muhokama jarayoni shuni tahlili qiladiki, audio va video materiallardan foydalanish ingliz tili o‘rganishini osonlashtirib beradi. Lekin ularni samarali qo‘llash uchun yaxshi rejalashtirilgan yondashuv talab qilinadi.

Ushbu maqolaning xulosa qismiga ko‘ra, audio va video materiallardan foylanish, ingliz tilini o‘rganishda til ko‘nikmalarini, ravon gapirishni, tog‘ri talaffuz qilishda, so‘z boyligini oshirish, shu bilan bir qatorda, jarayonini qiziqarli tarzda rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, audio va video materiallar ingliz tilini o‘rganishda o‘quv jarayonining ajralmas qismi sifatida katta ahamiyatga ega. Ushbu materiallar nafaqat o‘quvchilarning til o‘rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, balki ularning bilim va ko‘nikmalarini yanada chuqurlashtiradi. Xususan, podcastlar, audiokitoblar va interaktiv audio materiallar tinglash ko‘nikmalari va talaffuzni aniq va ravon qilishga yordam beradi. Bu usullar nafaqat

talaffuzni yaxshilaydi, balki o‘quvchilarning tinglab tushunish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Video materiallar esa o‘quvchilarga nafaqat ingliz tilini, balki uning madaniy va muloqot kontekstini ham anglashga yordam beradi. Mazmunli filmlar, videoroliklar, va dars uchun moslashtirilgan subtitrlar videolar yordamida o‘quvchilar yangi so‘z va iboralarni o‘rganib, ularni muloqotda qo‘llashni o‘rganadilar. Bundan tashqari, video materiallar orqali o‘rganilayotgan mavzularni ko‘rish va eshitish birgalikda amalga oshirilgani uchun, bu o‘quvchilarning fikrini bir joyga jamlash va mazmunni yaxshiroq tushunish imkonini yaratadi.

Eng samarali natijalar audio va video materiallarning birgalikda qo‘llanilishi orqali kuzatiladi. Bunday yondashuv nafaqat tinglash va tushunish qobiliyatlarini yaxshilaydi, balki talaffuz, nutq va yozma ko‘nikmalarni ham rivojlantiradi. Ushbu yondashuv talabalarga o‘z bilimlarini mustahkamlash, dars jarayonida faol qatnashish va tilni tabiiy ravishda o‘zlashtirishga imkon beradi.

Ammo, ushbu vositalardan foydalanishda ba’zi texnik va metodologik muammolar yuzaga kelishi mumkin. Xususan, yuqori sifatli materiallarning mavjudligi, texnik vositalarning yetarliligi va internet tarmog‘iga ulanish kabi omillar ba’zan qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Shu sababli, ushbu vositalarni ta’lim jarayoniga samarali kiritish uchun yaxshi rejalashtirilgan va tizimli yondashuv zarur.

Tadqiqotning yakuniy natijalariga ko‘ra, audio va video materiallarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish ingliz tilini o‘rganishda talabalarning muvaffaqiyatini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Bu nafaqat ularning til ko‘nikmalarini rivojlantiradi, balki motivatsiya va o‘z-o‘zini rivojlantirishni ham qo‘llab-quvvatlaydi. Shunday ekan, ushbu vositalarni o‘quv dasturlariga kengroq kiritish va ulardan samarali foydalanish ta’lim natijalarini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Avazbek, A. (2024). THESIS FOR A RESEARCH ON ZONE OF PROXIMAL DEVELOPMENT AND ITS EFFECTIVENESS. Kokand University Research Base, 39-46.
2. Bektoshev Mubashirkhon. (2024). A STUDY OF THE PHENOMENON OF HUMOUR FROM A LINGUISTIC, COMMUNICATIVE AND SOCIOCULTURAL PERSPECTIVE. Kokand University Research Base, 107–111. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/296>
3. Homidov, J. (2024). TABIIY FANLARNI O‘QITISHDA INNOVATION TECHNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. Nordic_Press, 3(0003).

4. Khaydarova Charos Jakhongirovna. (2022). MODERN TEACHING METHODS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(6), 1609–1613.

5. Mukhtorova, M., & Ilxomov, X. (2024). HOW TO IMPROVE LISTENING SKILLS OF BOTH ESL AND EFL STUDENTS. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 11(11), 84–86.

6. Tamanno, V. (2022). Modern Technologies in Teaching English: Learning, Understanding, Speaking. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 4, 548–555.

7. Tilovatova, X. (2023). XORIY TILNI O‘RGANAYOTGAN YOSHLARNING DUCH KELADIGAN MUAMMOLARI, XATOLARI VA ULARNIND TAHLILI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(11), 59-63.

8. Qurbonova, Z. U. (2024). XORIY TILLARNI O‘QITISHDA MULTIMEDIA VA INTERFAOL MATERIALLARNI ISHLAB CHIQUISH VA ULARDAN FOYDALANISH. Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbqiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari, 28(1), 50-54.

СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ ВОСПИТАНИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ И КОМАНДНОЙ РАБОТЫ ЧЕРЕЗ ЗАНЯТИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ В ВУЗАХ

Саруханов Арсен Альбертович

*Старший преподаватель кафедры физической культуры Кокандского
государственного педагогического института*

saarsen849@gmail.com

Annotatsiya: Maqola oliy o‘quv yurtlarida talabalar orasida liderlik fazilatlarini va jamoaviy ish ko‘nikmalarini jismoniy tarbiya darslari orqali rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Liderlikni shakllantirishning asosiy jihatlari, masalan, ishonch, javobgarlik, qaror qabul qilish va stress sharoitida ishlash ko‘nikmalarining rivojlanishi ko‘rib chiqiladi. Zamonaviy metodlar, shu jumladan, o‘yin mashg‘ulotlari, raqamli texnologiyalarni integratsiyalash, interaktiv mashqlar va refleksiya keltirilgan. Ushbu yondashuvlarning oliy ta'lim sharoitida talabalar kasbiy va shaxsiy o‘shishiga qo‘shgan ahamiyati asoslangan.

Kalit so‘zlar: jismoniy tarbiya, liderlik fazilatlari, jamoaviy ish, zamonaviy metodlar, oliy ta'lim, o‘yin mashg‘ulotlari, raqamli texnologiyalar, sport muhit.

Аннотация: Статья посвящена исследованию современных подходов к воспитанию лидерских качеств и навыков командной работы у студентов вузов через занятия физической культурой. Рассматриваются ключевые аспекты формирования лидерства, такие как развитие уверенности, ответственности, навыков принятия решений и работы в условиях стресса. Приводятся современные методы, включая игровые тренировки, интеграцию цифровых технологий, использование интерактивных упражнений и рефлексии. Обоснована значимость этих подходов для профессионального и личностного роста студентов в условиях высшего образования.

Ключевые слова: физическая культура, лидерские качества, командная работа, современные методы, высшее образование, игровые тренировки, цифровые технологии, спортивная среда.

Annotation: The article is dedicated to exploring modern approaches to the development of leadership qualities and teamwork skills among university students through physical education. Key aspects of leadership formation are discussed, such as building confidence, responsibility, decision-making abilities, and working under stress. The article presents contemporary methods, including game-based training, integration of digital technologies, the use of interactive exercises, and reflection. The significance of these approaches for the professional and personal growth of students in the context of higher education is emphasized.

Keywords: physical education, leadership qualities, teamwork, modern methods, higher education, game-based training, digital technologies, sports environment.

Формирование лидерских качеств и навыков командной работы у студентов является важным элементом профессионального и личностного развития. В этом контексте физическая культура и спорт играют ключевую роль, предоставляя уникальные условия для социальной адаптации и совершенствования межличностных взаимодействий. Командные виды спорта и активные формы физической активности выступают мощным инструментом, способствующим развитию этих навыков [5], что отмечено в исследованиях Васильева А.А. и Сидорова А.А.

Занятия физической культурой не только способствуют физическому развитию студентов, но и помогают развивать такие качества, как уверенность, ответственность и способность принимать решения в условиях коллективного взаимодействия. Как отмечает Сидоров А.А., спортивные

команды создают уникальную среду, где студенты учатся адаптироваться к быстро меняющимся условиям и находить компромиссы в рамках групповых целей.

Основные аспекты роли физической культуры в развитии лидерских качеств:

1. Укрепление уверенности и самооценки

Участие в спортивных мероприятиях, особенно в роли капитана команды, помогает студентам почувствовать свою значимость и укрепить уверенность в собственных силах. Васильев А.А. отмечает, что такие ситуации способствуют развитию самостоятельности и способности вдохновлять других на достижение целей. Объединение физической культуры с проектной деятельностью или социальными инициативами позволяет студентам развивать универсальные компетенции. Например, организация благотворительного забега или волонтерство в спортивных мероприятиях учит студентов работать в команде на благо общества.

2. Обучение принятию решений и ответственности

В спорте часто требуется быстро принимать решения, которые оказывают влияние на результаты всей команды. Это помогает студентам развивать навыки анализа ситуации и принятия ответственности за свои действия, что является основой лидерства [3].

3. Формирование коммуникативных навыков

Лидер должен эффективно общаться с командой, объяснять свои решения и вдохновлять других. Командные виды спорта, такие как футбол или баскетбол, предоставляют возможности для развития этих навыков через постоянное взаимодействие с партнерами [7].

4. Развитие мотивации и целеустремленности

Спорт учит студентов ставить цели, преодолевать трудности и оставаться мотивированными даже в условиях поражения. Этот опыт укрепляет лидерские качества, связанные с настойчивостью и умением мотивировать других членов команды.

5. Умение работать в условиях стресса

Спортивные состязания нередко сопряжены с высоким уровнем стресса. Студенты учатся сохранять спокойствие, контролировать эмоции и эффективно действовать в таких условиях. Эти качества критически важны для лидеров в любой сфере деятельности [4].

Физическая культура предоставляет уникальные возможности для формирования этих компетенций, благодаря чему становится важным элементом образовательного процесса в вузах. Преподаватели и тренеры,

используя современные методы и технологии, могут целенаправленно развивать лидерские навыки у студентов, создавая условия для их профессионального и личностного роста.

Современные методы воспитания командной работы:

1. Игровые тренинги. Игровая форма тренировок позволяет не только развивать физическую подготовку, но и укреплять навыки командного взаимодействия. Это отмечается в исследованиях Карпова Д.В., подчеркивающего, что спортивные игры развивают коммуникацию и чувство ответственности среди студентов [6].

2. Интеграция элементов лидерства в тренировочный процесс. Васильев А.А. указывает, что интеграция психологических и лидерских задач в спортивные занятия помогает раскрыть потенциал студентов и повышает их мотивацию к активному участию в команде.

3. Использование цифровых технологий. Современные технологии, такие как симуляторы, анализ игровых ситуаций с помощью видео, способствуют развитию аналитических навыков и помогают студентам осознавать значение их роли в команде.

Согласно исследованиям Карпова Д.В. [6], занятия физической культурой оказывают позитивное влияние на психологическое состояние студентов, снижая уровень стресса и повышая эмоциональную устойчивость. Эти занятия помогают сбалансировать физические и умственные нагрузки, что особенно важно в условиях интенсивного образовательного процесса. Регулярные тренировки способствуют также развитию коммуникативных навыков, что отмечают Иванов П.С. и Петрова Е.В. Развитие мотивации через командную работу укрепляет чувство принадлежности к коллективу и взаимной ответственности, что в будущем помогает студентам в профессиональной сфере.

Таким образом, использование современных форм и методов физического воспитания в вузах имеет значительный потенциал для формирования лидерских качеств и командной работы [2]. Эти компетенции становятся важными элементами подготовки студентов к будущей профессиональной деятельности. Преподаватели физической культуры должны активно внедрять инновационные технологии и подходы для обеспечения максимальной эффективности образовательного процесса. Современные методы воспитания командной работы через занятия физической культурой направлены не только на улучшение физического состояния студентов, но и на их социальное и профессиональное развитие. Успешное применение этих методов требует сочетания традиционных и

инновационных подходов, адаптированных к потребностям конкретной группы обучающихся.

Список использованной литературы:

1. Albertovich, S. A. (2024). Aspects of the Use of Innovative Technologies in the Teaching of Athletics. Innovative: International Multidisciplinary Journal of Applied Technology (2995-486X), 2(4), 234-237.
2. Albertovich, S. A. (2024). COOPERATION BETWEEN THE EDUCATIONAL INSTITUTION AND THE FAMILY IN THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF SCHOOL ATHLETES. JOURNAL OF HEALTHCARE AND LIFE-SCIENCE RESEARCH, 3(5), 298-301.
3. Albertovich, S. A. (2024). SOME PROBLEMS OF LOCAL WOMEN'S PARTICIPATION IN SPORTS IN UZBEKISTAN. SCIENTIFIC JOURNAL OF APPLIED AND MEDICAL SCIENCES, 3(5), 491-494.
4. Алдарова С.А., Абдулова Н.В., & Щербинина Н.А. (2022). ВЛИЯНИЕ ЗАНЯТИЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ И СПОРТОМ НА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ. Международный журнал гуманитарных и естественных наук, (1-1), 93-96. doi: 10.24412/2500-1000-2022-1-1-93-96
5. Васильев А.А. Роль командных видов спорта в формировании лидерских качеств у студентов // Наука и образование. – 2018.
6. Карпов Д.В. Влияние занятий физической культурой и спортом на психологическое состояние студентов высших учебных заведений // Психология и образование. – 2020.
7. Колдов А.А., & Студеникин В.А. (2019). СПЕЦИФИКА МОТИВАЦИИ МОЛОДЕЖИ К ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ И СПОРТОМ. Шаг в науку, (2), 141-143.
8. Тевосян Г.А. (2024). РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ. Kokand University Research Base, 262–268.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Саруханов Арсен Альбертович

*Старший преподаватель кафедры физической культуры Кокандского
государственного педагогического института*

saarsen849@gmail.com

Annotatsiya: Zamonaviy jamiyat talabalik yoshlarining jismoniy va psixologik sog‘lig‘iga yuqori talablar qo‘yadi. sog‘lom turmush tarzi (STT) shaxsiy va kasbiy rivojlanishning asosi hisoblanadi. Ushbu maqolada STTni talabalarda shakllantirishga qaratilgan jismoniy tarbiya o‘qitishning innovatsion usullari ko‘rib chiqiladi. O‘qitishda individual yondashuv, raqamli texnologiyalarning integratsiyasi va motivatsiyaga yo‘naltirilgan usullardan foydalanishga alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: sog‘lom turmush tarzi (STT), innovatsion usullar, jismoniy tarbiya o‘qitish, o‘qish jarayonini individualizatsiya qilish, raqamli texnologiyalar, motivatsiyaga yo‘naltirilgan yondashuvlar, talabalarning psixologik sog‘ligi, shaxsiy rivojlanish.

Аннотация: Современное общество предъявляет высокие требования к физическому и психологическому здоровью студенческой молодежи. Здоровый образ жизни (ЗОЖ) является основой для личностного и профессионального развития. Данная статья рассматривает инновационные методы преподавания физической культуры, направленные на формирование ЗОЖ у студентов. Особое внимание уделено индивидуализации обучения, интеграции цифровых технологий и применению мотивационно-ориентированных подходов.

Ключевые слова: здоровый образ жизни (ЗОЖ), инновационные методы, преподавание физической культуры, индивидуализация обучения, цифровые технологии, мотивационно-ориентированные подходы, психологическое здоровье студентов, личностное развитие.

Annotation: Modern society places high demands on the physical and psychological health of university students. A healthy lifestyle (HLS) is the foundation for personal and professional development. This article explores innovative methods of teaching physical education aimed at promoting an HLS among students. Special attention is given to individualized learning, the integration of digital technologies, and the use of motivation-oriented approaches.

Keywords: healthy lifestyle (HLS), innovative methods, physical education teaching, individualized learning, digital technologies, motivation-oriented approaches, psychological health of students, personal development.

Снижение физической активности молодежи в условиях информационного общества обуславливает необходимость обновления образовательных программ по физической культуре. Гиподинамия, стресс и несбалансированное питание — ключевые проблемы, с которыми сталкиваются студенты, что подтверждается данными исследований [4].

В образовательном процессе по физической культуре активно применяются технологии, направленные на повышение эффективности занятий, учет индивидуальных особенностей студентов и развитие их интереса к здоровому образу жизни. Современное образование требует внедрения инновационных подходов и технологий, которые способствуют не только формированию физической культуры личности, но и поддержанию интереса студентов к занятиям. Методы преподавания физической культуры в вузах трансформируются, учитывая вызовы времени, такие как цифровизация, нехватка времени у студентов и снижение уровня физической активности.

Индивидуализация в преподавании физической культуры предполагает учет физических возможностей, интересов, уровня подготовки и состояния здоровья каждого студента. Этот подход позволяет повысить вовлеченность молодежи, сформировать устойчивую мотивацию к занятиям и добиться максимальных результатов в улучшении физического и психоэмоционального состояния [6]. На первом этапе проводится анализ физической подготовки и состояния здоровья студентов. Используются тесты на выносливость, гибкость, силу и координацию. Учет интересов также важен: одним студентам могут быть интересны занятия фитнесом, другим — командные виды спорта, таким как баскетбол или волейбол [1]. Разработка программ, адаптированных к индивидуальным возможностям, позволяет снизить риск травм и переутомления. Например, занятия йогой или пилатесом для студентов с низким уровнем физической подготовки способствуют укреплению мышечного корсета и улучшению концентрации внимания [5].

Использование индивидуальных тренировочных программ, адаптированных под уровень физической подготовки студентов, способствует повышению их вовлеченности и достижению лучших результатов. Исследования показывают, что занятия йогой и фитнесом не только укрепляют здоровье, но и способствуют гармонизации психоэмоционального состояния [4]. Исследования подтверждают, что персонализированные

подходы увеличивают интерес студентов к занятиям спортом, способствуют формированию устойчивых привычек ЗОЖ и снижают уровень стресса.

Мобильные приложения и носимые устройства активно используются для отслеживания параметров здоровья: уровня физической активности, калорийности рациона и качества сна. Внедрение подобных технологий в образовательный процесс способствует повышению осведомленности молодежи о необходимости ЗОЖ. Использование фитнес-приложений и носимых устройств (например, шагомеров, смарт-браслетов) позволяет отслеживать прогресс, контролировать интенсивность нагрузок и получать рекомендации в режиме реального времени. Эти технологии особенно популярны среди студентов, так как делают процесс обучения интерактивным и интересным [8]. Онлайн-платформы для дистанционного обучения Moodle, Zoom и Google Classroom используются для теоретических занятий, предоставления видеоуроков и организации обратной связи. Онлайн-курсы позволяют студентам изучать основы анатомии, физиологии и ЗОЖ в удобное время.

Интерактивные панели помогают преподавателям демонстрировать технику выполнения упражнений, а современные тренажеры с возможностью сбора и анализа данных (например, умные беговые дорожки) дают объективные показатели физической активности. Создание игровых состязаний на основе цифровых данных, например, соревнования на количество шагов или калорий, мотивирует студентов к регулярным занятиям и улучшению результатов.

Программное обеспечение для обработки данных, полученных от устройств и приложений, позволяет преподавателям составлять персонализированные рекомендации, отслеживать прогресс групп и выявлять общие проблемы [3].

Включение элементов коучинга, поддерживающих доверительную атмосферу между преподавателем и студентом, стимулирует учащихся к самостоятельному выбору видов физической активности. Преподаватели выступают не только как тренеры, но и как наставники, помогающие находить баланс между физической нагрузкой и психологическим комфортом [5]. Индивидуальный подход подразумевает возможность выбора времени, места и вида занятий. Например, внедрение гибких расписаний и доступ к онлайн-занятиям позволяет студентам, совмещающим учебу и работу, продолжать занятия физической культурой.

Мотивация играет ключевую роль в поддержании ЗОЖ. Групповые тренировки, соревновательные программы и интеграция этнокультурных

элементов формируют устойчивую привычку заботиться о своем здоровье [9]. Несмотря на потенциал инновационных технологий, их внедрение ограничено недостатком финансирования, нехваткой квалифицированных кадров и отсутствием системного подхода. Решение данных проблем возможно через разработку долгосрочных стратегий, направленных на обучение педагогов и популяризацию ЗОЖ среди молодежи. Преподаватели вовлекают студентов в организацию спортивных мероприятий, таких как Дни здоровья, корпоративные турниры или акции по популяризации физической активности. Это не только развивает лидерские навыки, но и формирует привычку к здоровому образу жизни через участие в сообществе [2]

Таким образом, в условиях цифровизации образования вузы активно используют современные технологии для повышения эффективности занятий физической культурой. Эти технологии направлены на улучшение контроля за физической активностью студентов, развитие их интереса к здоровому образу жизни и повышение качества образовательного процесса. Современные технологии делают занятия физической культурой более эффективными и привлекательными для студентов, помогая формировать устойчивую привычку к ЗОЖ.

Список использованной литературы:

1. Albertovich, S. A. (2024). Aspects of the Use of Innovative Technologies in the Teaching of Athletics. *Innovative: International Multidisciplinary Journal of Applied Technology* (2995-486X), 2(4), 234-237.
2. Albertovich, S. A. (2024). COOPERATION BETWEEN THE EDUCATIONAL INSTITUTION AND THE FAMILY IN THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF SCHOOL ATHLETES. *JOURNAL OF HEALTHCARE AND LIFE-SCIENCE RESEARCH*, 3(5), 298-301.
3. Albertovich, S. A. (2024). SOME PROBLEMS OF LOCAL WOMEN'S PARTICIPATION IN SPORTS IN UZBEKISTAN. *SCIENTIFIC JOURNAL OF APPLIED AND MEDICAL SCIENCES*, 3(5), 491-494.
4. Евдокимова А. А. Здоровый образ жизни студентов: гиподинамия и пути ее преодоления [Электронный ресурс] // Санкт-Петербургский образовательный вестник. 2016. № 3 (3). С. 1–4. URL: cyberleninka.ru
5. Иванов В. Д., Ярушин С. А. Занятия йогой. Условия благоприятного влияния на организм человека // *Здоровье человека, теория и методика физической культуры и спорта*. 2019. № 4 (15). С. 427–433.

6. Сухарева И. А., Василенко С. А., Турчина В. В. Занятия йогой – путь к психологическому равновесию // Крымский журнал экспериментальной и клинической медицины. 2018. № 3 (19). С. 62–64.

7. Тевосян Г.А. (2024). РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ. Kokand University Research Base, 262–268.

8. Ушакова М. С., Илюшкина А. Е., Серженко Е. В. Инновационные педагогические технологии в школе // Адаптация учащихся всех ступеней образования в условиях современного образовательного процесса: сборник статей участников XIV Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Арзамас: Арзамасский филиал НИУ НГГУ им. Н. И. Лобачевского, 2018. С. 276–277.

9. Шарагина С. А. Фитнес как здоровый образ жизни. Психология фитнеса // Психология и педагогика XXI века: теория, практика и перспективы: материалы V Международной научно-практической конференции. Чебоксары: Центр научного сотрудничества "Интерактив плюс", 2017. С. 198–200.

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QITUVCHILARI ZAMONAVIY TA‘LIM METODLARI ORQALI O‘QUVCHILAR KREATIV FIKRLASHLARINI RIVOJLANTIRISH

Otamurodova Dilfuza Otamurod qizi

*Toshkent amaliy fanlar universiteti Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi va
metodikasi kafedrasida o‘qituvchisi*

Dilfuzaotamurodova0602@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinflarda bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda o‘qituvchining o‘rni yoritilgan. Ijodiy potentsialni rivojlantirish uchun o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar usullari ochib berilgan. O‘qituvchi zamonaviy ta‘lim metodlari orqali o‘quvchilarning kreativ fikrlashlarini rivojlantirish uchun bir nechta metodlar ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: O‘qituvchi, o‘quvchi, Ijodiy fikrlash, ijodkorlik, tafakkur, metod.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОБРАЗОВАНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы развития творческого мышления детей в начальных классах. Выделена роль учителя в формировании творческих способностей учащихся начальных классов. Раскрыты методы взаимодействия преподавателя и учащихся для развития творческого потенциала. Преподаватель показал несколько методов развития творческого мышления учащихся посредством современных образовательных методов.

Ключевые слова: Учитель, ученик, Творческое мышление, творчество мышление, метод

DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE THINKING THROUGH MODERN EDUCATIONAL METHODS OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS

Abstract: The article examines the issues of developing children's creative thinking in primary grades. The role of the teacher in the formation of creative abilities of primary school students is highlighted. Methods of interaction between the teacher and students for the development of creative potential have been revealed. The teacher has shown several methods for developing students' creative thinking through modern educational methods

Key words: Teacher, student, Creative thinking, creativity, thinking, method

Kirish: O‘qituvchi ta’lim jarayonini amalga oshirish uchun tushunarli va adekvat vazifalarni belgilashning pedagogik printsiplari, o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashlarining individual darajalariga e’tibor berish kerak, bu esa ob’ektiv va tezkor baholash uchun diagnostika choralarini talab qiladi. Bugungi kunda "klinika usuli" Piagetian doirasida mantiqiy fikrlashni eng keng qamrovli baholash imkonini beradi. XXI asr axborotlar oqimi davrida ijtimoiy hayotimizning barcha jabxalariga, shu jumladan talimtarbiya sohasiga ham ko‘plab yangiliklar kirib kelmoqda. Ushbu yangiliklar bilan bir qatorda ularni yorituvchi yangi tushunchalar ham bizning ilmiy tilimizda qo‘llanilishi kuzatilmoqda. Jumladan pedagogika, ya’ni ta’lim- tarbiya sohasida keyingi 20-yil ichida «kreativlik» tushunchasiga alohida to‘xtab o‘tmoqchimiz. Bu tushuncha so‘nggi yillarda talim-tarbiya jarayonlarida ma’lum darajada qo‘llanilmoqda. Lekin bu tushunchaning mazmun va ma’nosini tahlil etishga hamda insonlarda kreativlikning shakllanganlik darajasini aniqlashga doir

qator tatqiqotlar olib borilgan. Kreativlik — shaxsning muammoli vaziyatlardan tafakkuri orqali, takrorlanmas yo‘l bilan chiqib ketish, unga ijodiylik bilan yondasha olish qobiliyati hisoblanadi. “Pedagogik ijodkorlik” quyidagi ikki holatni kafolatlay olishi zarur:

1). o‘qituvchilar tomonidan o‘quv fanlarini past o‘zlashtirayotgan va ularni o‘rganishni zerikarli deb hisoblayotgan o‘quvchilar e’tiborlarini fan asoslarini o‘zlashtirishga jalb etish

2) o‘qituvchilarga o‘quvchilarda kreativ fikrlash va ijodiy faoliyat natijalarini rag‘batlantirishga xizmat qiladigan strategiya va vositalarni tavsiya etish qilish orqali auditoriyada ulardan samarali foydalanishlari uchun imkoniyat yaratish. Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagilarga e’tibor qaratish zarur: 1) ular tomonidan ko‘p savollar berilishini rag‘batlantirish va bu odatni qo‘llab- quvvatlash; 2) bolalarning mustaqilligini rag‘batlantirish va ularda javobgarlikni kuchaytirish 3) bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish 4) bolalarning qiziqishlariga e’tibor qaratish

Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi:

- 1) o‘zini tavakkaldan olib qochish;
- 2) fikrlash va xatti-harakatlarda qo‘pollikka yo‘l qo‘yish;
- 3) shaxs fantaziyasi va tasavvurining yuqori baholanmasligi
- 4) boshqalarga tobe bo‘lish
- 5) har qanday holatda ham faqat yutuqni o‘ylash

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning kreativ qobiliyatini rivojlantirish usullari va vositalariga ta’sir qiluvchi muhim omillardan biri o‘qituvchi-o‘quvchilar hamkorligi ekanligiga alohida e’tibor qaratildi. Ma’lumki, ta’lim jarayoni ikki yoqlama xarakterga ega bo‘lib, o‘qituvchi va o‘quvchilarning teng munosabatlaridan tashkil topadi. Bu jarayonga rahbarlik qiluvchi o‘qituvchi ta’limjarayonining to‘g‘ri tashkiletilishi, ta’lim maqsadlarining to‘g‘ri amalga oshirilishi va ta’lim natijalari uchun javobgar shaxs hisoblanadi. O‘quvchilarning bir-biridan farq qiladigan ijodiy fikrlash qobiliyatlari ijodiy fikrlash potentsialini rivojlantirish uchun o‘rganish tajribasini o‘z ichiga olgan o‘rganish shartini talab qiladi (Yusnaeni, Corebima, Susilo va Zubaidah, 2017). Ijodiy fikrlash o‘qituvchilar tomonidan ta’limga kiritilishi mumkin, shuning uchun o‘qituvchilar o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish vazifasini bajara olishlari kerak. Bu Wheeler, Bromfield va Waite (2002) fikrlariga mos keladi, ular o‘qituvchining vazifasi o‘quvchilarning tegishli fikrlash qobiliyatlarini egallashlari uchun eng yaxshi sharoitlarni ta’minlashdir. Talabalar uchun ijodiy fikrlash qobiliyatlari juda

muhim hisoblanadi (Baker va Rudd, 2001). Seyihoglu va Kartal (2010) dinamik va noaniqlik bilan to‘la zamonaviy hayot muammolariga qarshi turish uchun o‘rganishda ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish zarurligini ta’kidladilar. Aslida, bu ijodiy fikrlash qobiliyatlari fanning asosidir (Hadzigeorgiou1, 2012). Shunday qilib, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini o‘rganish orqali, ayniqsa, fanni o‘rganishda o‘rgatish kerak. Turli xil ta’lim modellari va jinsi bo‘yicha talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarida farq bo‘lsa-da, ta’lim modellari va jins o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir ijodiy fikrlash qobiliyatlarida hech qanday farqni ko‘rsatmadi. Bu tadqiqot natijasida asosan o‘g‘il bolalarda qiz bolalarga qaraganda ijodiy fikrlash ko‘nikmalari yuqoriroq ekanligi ko‘rsatib o‘tilgan. Axborot yig‘ish faoliyati; atrofni o‘rganish; shakllar, ranglar, harakatlar, tabiat hodisalari va hodisalarini kuzatish; solishtirish; tabiatni tan olish; tinglash; sinov namunalari; hidlash; teginish; amaliy mashg‘ulotlar davomida yuzaga keladigan g‘oyalar, gipotezalar va savollarni tekshirish uchun tajribalar o‘tkazish; va guruh muhokamalari o‘quvchilarning ijodiy ifodasini rag‘batlantiradi va ularning ijodiy muammolarni hal qilish qobiliyatiga ta’sir qiladi (Christidou, 2008). Bundan tashqari, to‘g‘ri amalga oshirilgan o‘quv so‘rovi o‘quvchilarni sinfda faollashtirishi, savollarni o‘rganish va o‘ylashi ishlab chiqishni o‘rganish orqali o‘quvchilarga materialni o‘rganish imkonini beradi, o‘quvchilarga qiziqarli tarzda o‘rganishga yordam beradi, ularga chuqur bilim olishga yordam beradi. material kontseptsiyasi bilan bog‘liq va ularga yuqori darajadagi fikrlashni, shu jumladan ijodiy fikrlashniqo‘llashga yordam bering (Lane, 2007). talabalarning mantiqiy va mavhum fikrlash qobiliyatlari tezligi bilan farqlanadi. Talabalarning o‘quv dasturiga kirish qulayligi DSI sinfidagi o‘quvchilarning ushbu imkoniyatlarga hissa qo‘shgan qobiliyatlariga mos kelishi kerak. Qobiliyati past bo‘lgan talabalarga ish varag‘i bilan ko‘proq yordam berildi. Bu yordam talabalarning yuqori qobiliyatiga qarab kamayadi. DSI ta’limi talabalarga o‘z qobiliyatlarini rivojlantirish va maksimal darajada oshirish imkonini berdi, chunki barcha talabalarga ularning ehtiyojlariga mos keladigan sinf o‘quv dasturidan foydalanish oson edi. So‘rov modeli o‘rta maktabda fanni o‘rganish uchun javob beradi. Ushbu tadqiqotda ham shunga o‘xshash narsa yuz berdi. Shunday qilib, fan nafaqat faktlar, tushunchalar yoki tamoyillar to‘plami shaklida bilimlarni o‘zlashtirish, balki kashfiyot jarayonidir. Ilmiy ta’lim talabalar uchun o‘zlari va atrof-muhitni o‘rganish, shuningdek, uni kundalik hayotlarida qo‘llash uchun keyingi rivojlanish istiqbollari haqida bilish vositasi bo‘lishi kutilmoqda. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirar ekanmiz bunda, eng avvalo bo‘lajak o‘qituvchilarga e’tibor bermoq

kerak. O‘qituvchi kreativ fikrlaydigan bo‘lsa o‘z ustida muntazam ishlasa, har bir mavzuga alohida yondashib hayot bilan bog‘laydigan bo‘lsa o‘quvchilarda ham kreativlik ko‘nikmalari shakllanib boradi.

O‘qitishda muammoli ta’limdan foydalanish ham, kreativ qobiliyatni shakllantirishda samarali hisoblanadi. O‘quvchilarning biror-bir haqiqatni mustaqil izlashi va kashf etishi bilan bog‘liq bo‘lgan ta’lim metodlaridan evristik yoki tadqiqotchilik metodlari bilan birga o‘quvchilarni ijodiy fikr “laboratoriyasi”ga olib kiradigan jarayon ham asosiy ahamiyatga egadir. Muammoli ta’lim shu jihatdan bir qancha afzalliklarga ega:

1. U o‘quvchilarni mantiqiy, ilmiy, didaktik, ijodiy fikrlashga o‘rgatadi.
2. U o‘quv materialini ishonarli qiladi, bu bilan bilimlarning e’tiqodga aylanishiga ko‘maklashadi.
3. U odatda, ancha ta’sirchan bo‘lib, chuqur intellektual his-tuyg‘ular, shu jumladan ko‘tarinki ruh, hissini o‘z imkoniyatlari va kuchiga ishonch tuyg‘usini vujudga keltiradi, shuning uchun u o‘quvchilarni qiziqtiradi, o‘quvchilarda ilmiy bilishga jiddiy qiziqishni tarkib toptiradi.
4. Haqiqat qonuniyatining mustaqil “kashf etilishi” olingan bilimlarni unutmasligi aniqlab chiqilgan, mustaqil hosil qilingan bilimlar unutilgan taqdirda ham ularni tezda qayta tiklash mumkin. Muammo yuzasidan olib borilgan izlanishlar o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga munosabati o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘zaro ta’sir jarayonining to‘g‘ri tashkil etilishi, o‘quv materiallarini tanlash va tashkil qilish, bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini takomillashtirish usullariga, o‘quv natijalariga qo‘yiladigan baho tizimiga bog‘liqligini ko‘rsatdi. Kreativlik va o‘zaro hamkorlik bir-biriga mustahkam bog‘liq. O‘quvchilar o‘z-o‘zidan kreativ bo‘lib qolmaydi. Uning kreativ qobiliyati ma’lum vaqt ichida izchil o‘qib-o‘rganish, o‘z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. O‘qituvchilar o‘quvchilar bilan hamkorlikda ish yuritib, ularning har bir fikrini inobatga olishi va buni o‘quvchiga sezdirishi kabi muhim vazifalarni bajarish orqali o‘quvchilarni o‘zgacha yondashuvli ya’ni kreativ bo‘lishlariga erishishi mumkin. O‘qituvchi o‘quvchilarga muammoli masala va vaziyatlarni berib, o‘quvchining masala yechimini topishga ijodiy yondashishi undagi hissiy irodaviy sifatlarni rivojlanishiga yordam beradi. Bu o‘quvchilarni o‘z ustida ishlash, mustaqil o‘qib o‘rganishiga imkoniyat, ichki ehtiyojning oshishiga turtki bo‘ladi.

“Kayfiyat haqida axborot” metodi. Ob- havo hayvonlar qushlar yoki o‘simliklar kabi mavzularga murojat qilib o‘zingizni qanday his qilayotganingizni bildiring.

Narsalarga yoki jonzotlarga murojat qilgan holda kaytiyatingizni qandayligini bildiring.

Masalan

"o‘tgan kun juda bulutli edi, ammo endi quyosh yorisha boshladi"

"Men o‘zimni toshbaqa kabi his qilayapman sekin asta harakatlanayotgan"

"Men mashg‘ulotga kirganimda kichgina va ko‘zga taslanmaydigan chumchuqdek edim, ammo endi burgutdek his qilayapman."

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, shuni ko‘rish mumkinki o‘quvchilar ijodkorligini rivojlantirishda o‘qituvchi tomonidan har bir dars samarali tashkil etilmog‘i kerak. Shuning bilan bir qatorda o‘g‘il bola va qiz bola o‘quvchilarning kreativ fikrlashi to‘g‘risidagi farqlari haqida ham ma‘lumot berib o‘tilgan. Albatta o‘quvchining kreativ fikrlashini shakllantirish uchun tashqi ta’sir, shuningdek ota onaning ham o‘rni katta. O‘quvchilarning kreativ qobiliyatlari rag‘batlantirilsa va samimiy muhit yaratilsagina, kreativ fikrlashni odatga aylantira oladilar. Hato qilishdan, muvaffaqiyatsiliklardan cho‘chish, haddan tashqari baholarga e’tibor qaratish, tanqidga uchrashdan qo‘rqish hissi mavjud o‘quvchilarda kreativlik odatga aylanmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: “O‘zbekiston”, 2017 yil
2. Ibrohim, A. (2016). Gender va ijodkorlik: Psixologik va nevrologik adabiyotlarga umumiy nuqtai. Miyaning tasviri va xatti-harakati, 10 (2), 609-618
3. Zubaidah.S., Fuad, N.M., Suarsini, E (2017). Kreativ fikrlash. Turk fan ta’limi jurnali. 14(4), 77-91
4. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari” moduli bo‘yicha o‘quv-uslubiy qo‘llanma. :- Toshkent 2015,
5. Innovatsion ta’lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik moduli bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmua – Toshkent. 2016

YOSHLARNI IJTIMOIIY MOSLASHUVI VA MA’NAVIY TARBIYASIDA SPORTNING O‘RNI: SOTSIOLOGIK TAHLIL

РОЛЬ СПОРТА В СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ И ДУХОВНОМ ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ: СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

THE ROLE OF SPORT IN THE SOCIAL ADAPTATION AND SPIRITUAL EDUCATION OF YOUTH: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS

Xolmatov Ixtiyor Baxtiyorovich,

*Farg‘ona Davlat Universiteti Magistratura bolimi, Sotsiologiya ixtisosligi,
1-kurs magistranti, E-mail: ihtiyor0586@gmail.com*

Ilmiy rahbar; G‘aniyev Baxodir *Farg‘ona Davlat Universiteti f.f.d professor*

Annotatsiyasi: Ushbu maqolada yoshlarni ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy tarbiyasida sportning o‘rni sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Maqolada yoshlarning jamiyatda o‘z o‘rnini topish va ijtimoiy qadriyatlarni o‘zlashtirishda sportning muhim roli, ayniqsa jamoaviy sport turlarining ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishi, adolat, sabr, hamkorlik va hurmat kabi ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishi o‘rganiladi. Tadqiqotlar, so‘rovnomalar va kuzatishlar asosida 14–25 yoshdagi yoshlarning sportga qatnashish jarayonida o‘zgarishlari va rivojlanishlari tahlil qilindi. Maqolada sportning yoshlarni nafaqat jismoniy, balki ma'naviy barkamollik jihatidan ham shakllantiruvchi kuchi ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sport yoshlarni jamiyatga moslashish, axloqiy sifatlarni rivojlantirish va shaxsiy hayotda muvaffaqiyatlarga erishishda muhim vosita hisoblanadi.

Анатация: В данной статье анализируется роль спорта в социальной адаптации и духовном воспитании молодежи с социологической точки зрения. Рассматриваются важность спорта в формировании социальных ценностей, а также его влияние на личностное и социальное развитие молодежи. Особое внимание уделяется командным видам спорта, которые способствуют развитию взаимопонимания, уважения, сотрудничества и коллективного духа. Исследования, анкетирования и наблюдения, проведенные среди молодежи в возрасте от 14 до 25 лет, показали, что участие в спорте способствует не только физическому, но и духовному развитию, помогает молодежи адаптироваться к социальным нормам и ценностям. Результаты исследования подтверждают, что спорт играет ключевую роль в воспитании молодежи и развитии ее моральных качеств.

Article Annotation. This article analyzes the role of sport in the social adaptation and spiritual education of youth from a sociological perspective. It explores the importance of sport in shaping social values and its impact on personal and social development. Special attention is given to team sports, which help develop cooperation, respect, unity, and team spirit. Research, surveys, and observations conducted among young people aged 14 to 25 show that participation

in sports promotes not only physical but also spiritual development, assisting youth in adapting to societal norms and values. The research results confirm that sport plays a crucial role in the upbringing of youth and the development of their moral qualities.

Kalit so‘zlar: Sport, ijtimoiy moslashuv, ma'naviy tarbiya, yoshlar, jamoaviy sport, sotsiologik tahlil, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy aloqalar, jismoniy rivojlanish, adolat, sabr, hurmat.

Ключевые слова: Спорт, социальная адаптация, духовное воспитание, молодежь, командные виды спорта, социологический анализ, моральные ценности, социальные связи, физическое развитие, справедливость, терпение, уважение.

Keywords: Sport, social adaptation, spiritual education, youth, team sports, sociological analysis, moral values, social connections, physical development, fairness, patience, respect

Kirish. Yoshlarni ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy tarbiyasi jamiyatning barqaror rivojlanishi va inson kapitalining shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Sport esa yoshlarning jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash bilan birga, ularning ma'naviy kamolotida muhim vosita hisoblanadi. Ushbu maqolada sportning yoshlar ma'naviy tarbiyasida qaysi qadriyat va sifatlarni shakllantirishi, shuningdek, mashhur insonlarning fikrlariga asoslangan holda sotsiologik tahlil taqdim etiladi. Xususan maqolada o'tkazilgan tadqiqotlar, so'rovnoma va kuzatish metodlaridan foydalanilgan holda sotsiologik tahlillar amalga oshirildi. Bunda Respondent sifatida 14–25 yosh oralig'idagi 500 nafar o'g'il-qiz ishtirok etgan. Ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligining 2023-yilgi hisobotlari bilan qiyoslandi **【1】** .

Yoshlarni ijtimoiy moslashuvda sportning roli haqida gap borganda bizningcha quyidagi jihatlarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi. Avvalo sport yoshlarning jamiyat qoidalari va qadriyatlariga moslashishini ta'minlovchi kuchli ijtimoiy institutdir. Aynan jamoaviy sport turlari yoshlarda o'zaro hamkorlik, hurmat, birdamlik kabi sifatlarni shakllanishiga yordam beradi **【2】** . Mashhur basketbolchi Maykl Jordanning quyidagi so'zlari bu fikrni tasdiqlaydi: "Talant seni bir cho'qqiga olib chiqadi, ammo xarakter va jamoaviy ruh seni shu cho'qqida ushlab turadi" **【3】** . Darhaqiqat sportda birlashtiruvchi kuchi mavjud bu ayniqsa jamoaviy o'yinlarda birdamlik va hamkorlikda ishlash, o'zaro qo'llab quvvatlash ko'nikmalarini shakllantiradigi bu yoshlarda nafaqat o'zi va o'z manfaatini o'ylasah balki jamoa bilan birga harakatlanish kerak degan fikrni uyg'otadi va jamiyatdagi

ijtimoiy moslashuv jamiyat qoidalarini qabul qilish ko‘nikmasini shakllantiradi. Tabiiyki ijtimoiy moslashuv o‘zi nima degan savol paydo bo‘ladi. Xususan David Myers o‘z asarida ijtimoiy moslashuv haqida quyidagich afikr beradi "Ijtimoiy moslashuv" (socio-cultural adaptation) — bu individning yoki guruhning yangi ijtimoiy, madaniy yoki iqtisodiy sharoitlarga moslashish jarayonini anglatadi. Bunda odamlar yoki jamiyatlar yangi muhitga kirib, u yerning qoidalariga, an‘analarga, urf-odatlariga va qiymatlarga moslashishga intiladilar. Bu jarayon bir qator o‘zgarishlarni va o‘rganishlarni o‘z ichiga oladi, masalan, yangi tilni o‘rganish, yangi madaniyatni tushunish, yangi jamiyatda o‘z o‘rnini topish.

Ijtimoiy moslashuv odamlarning biror yangi jamoaga qo‘shilishi, boshqa bir madaniyatga ko‘chishi yoki yangilanishlar va o‘zgarishlarga javob berishi kabi holatlarda muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy moslashuvning muvaffaqiyatli bo‘lishi odamlarning ijtimoiy integratsiya va psixologik farovonligini yaxshilashga yordam beradi. Bizningcha bu borada sport yetakchi sotsial institut ro‘lini bajaradi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, sport bilan muntazam shug‘ullangan yoshlarning: 85% i mas’uliyatni yaxshiroq his qilganini, 78% i ijtimoiy faoliyatda o‘zini erkin his qilganini, 72% i o‘zida liderlik sifatleri rivojlanganini ta’kidladi **【1】 【2】** .

Sportning ma’naviy tarbiyada tutgan o‘rni beqiyos bo‘lib, yoshlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim vosita hisoblanadi. Sportning asosiy xususiyati shundaki, u insonda faqat jismoniy rivojlanishni emas, balki ma’naviy-

axloqiy sifatlarni shakllantirishni ham ta'minlaydi. Quyida sport orqali shakllanadigan ma'naviy qadriyatlar va ularning ahamiyatiga e'tibor qaratiladi.

Birinchidan sport yoshlarda adolat va halollikqadriyatini shakllantiradi. Zeroiki sport faoliyati qat'iy qoidalarga asoslanadi. Musobaqalardagi qoidabuzarlik jazolanadi, bu esa yoshlarni adolat va halollikka o'rgatadi. Yoshlar sportda qoidalarga rioya qilish orqali kundalik hayotda ham halol bo'lishni o'rganadi. Masalan, sudya qarorlarini hurmat qilish sportchilarni kelajakda qonunlar va me'yorlarga rioya qiladigan shaxs sifatida shakllantiradi. Adolat sportning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, yoshlarni har qanday holatda ham halol bo'lishga undaydi.

Ikkinchidan sport insonda sabrlilik va irodani tarbiyalaydi. Sport faoliyati davomida yoshlar muvaffaqiyatga erishish uchun mashaqqatli mehnat qilishni o'rganadi. Mashqlar jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va musobaqalardagi mag'lubiyatlar ularda sabr va iroda shakllanishiga hissa qo'shadi. Masalan, marafon yuguruvchilarining sabr va mashaqqat bilan marraga yetishi hayotda qiyinchiliklarni yengish uchun yaxshi misol bo'lib xizmat qiladi. Yoshlar sport orqali g'alaba qozonishning faqat mehnat va qat'iyat evaziga mumkin ekanini tushunadi.

Uchinchidan yuqorida takidlaganimizdek sport yoshlarda o'zaro hurmat qadriyatini rivojlantiradi. Sport faoliyati davomida yoshlar o'z raqiblari, murabbiylari va jamoaviy sheriklariga hurmat bilan munosabatda bo'lishni o'rganadi. Murabbiylar ko'rsatmalarini bajarish, sudya qarorlarini qabul qilish yoshlar orasida intizom va tartibni mustahkamlaydi. Shu orqali ular kattalarga, ustozlarga va raqiblarga hurmatni qadrlashni o'zlashtiradi. Bundan tashqari, musobaqalarda mag'lubiyatni hurmat bilan qabul qilish insonda kamtarlik va o'z-o'zini tanqid qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Sport yoshlarning shaxsiy va ijtimoiy hayotida axloqiy tamoyillarni shakllantirishda o'ta muhim ahamiyatga ega. Adolat va halollik, sabrlilik va iroda, hamkorlik hamda hurmat kabi qadriyatlar sport orqali shakllanib, yoshlarning ma'naviy rivojlanishida mustahkam asos yaratadi. Shu boisdan yoshlarni sportga jalb qilish nafaqat sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, balki ma'naviy jihatdan yetuk shaxslarni tarbiyalash vositasi sifatida ko'rilishi zarur. Buyuk faylasuf Aristotelning so'zlari bu jihatni yoritadi: "Sport insonni nafaqat jismoniy, balki ma'naviy barkamollikka ham yetaklaydi, chunki unda intizom va mehnatsevarlik mavjud" **【4】** .

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi: Sport mashg'ulotlariga qatnashgan yoshlarning 68% oilaviy munosabatlar yaxshilanganini ta'kidladi, 74% ima'naviy qadriyatlarga e'tibor qaratishni o'rganganini qayd etdi. 82% ta'limda yuqori natijalar ko'rsatgan [3] .

Futbol afsonasi Pele sport haqida shunday degan edi: "Sport – bu hayotning eng yaxshi maktabidir, unda intizom, hurmat va halollik kabi saboqlar o'rgatiladi" [5] . Bu fikr yoshlar ma'naviy tarbiyasidagi sportning ahamiyatini yanada ochib beradi.

Xulosa va tavsiyalar. Kuzatuvlarimizga ko'ra sport yoshlarning har tomonlama rivojlanishi, jumladan, ularning jismoniy sog'lig'i, ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy tarbiyasida hal qiluvchi o'rin tutadi. Sport orqali yoshlar o'z salohiyatlarini namoyish etibgina qolmay, balki jamiyatning faol a'zosiga aylanadi. Adolat, sabrlik, hamkorlik va hurmat kabi fazilatlar sportning ta'sirida shakllanib, ularning kundalik hayotida mustahkam o'rin egallaydi. Shuningdek, sport yoshlarni sog'lom turmush tarziga, intizomli bo'lishga va maqsadga erishish uchun mashaqqatli mehnat qilishga o'rgatadi. Shu sababdan, sportga yoshlar orasida e'tiborni kuchaytirish va unga oid faoliyatlarni rivojlantirish jamiyat oldidagi dolzarb vazifalardan biridir.

Ushbu maqsadga erishish uchun bizningcha quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

Birinchidan mahallalarda yoshlar sport to'garaklarini tashkil etish. Mahalliy darajada sport infratuzilmasini rivojlantirish yoshlarni sportga jalb qilishning samarali yo'llaridan biridir. Har bir mahallada yoshlar uchun bepul yoki arzon sport to'garaklarini tashkil etish kerak. To'garaklar nafaqat futbol yoki voleybol kabi ommaviy sport turlariga, balki shaxmat, badminton, yengil atletika kabi turli xil sport turlariga ixtisoslashgan bo'lishi zarur. Bu nafaqat iste'dodli sportchilarni aniqlashga, balki ko'proq yoshlarni qamrab olishga yordam beradi.

Ikkinchidan yoshlarni qamrab oluvchi sport musobaqalari va tadbirlarini yanada ko'paytirish. Sport musobaqalari yoshlar orasida sog'lom raqobat muhitini

shakllantiradi va ular o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi. Shuning uchun maktablar, kollejlari va oliy o‘quv yurtlari darajasida muntazam musobaqalar o‘tkazish zarur. Bundan tashqari, hududiy va milliy darajadagi sport festivallari, oilaviy sport kunlari kabi tadbirlarni tashkil etish orqali sportning ommaviyligini oshirish mumkin. Yoshlarni jalb qilish uchun ushbu tadbirlarga taniqli sportchilarni chaqirish, g‘oliblar uchun rag‘batlantiruvchi sovrinlar taqdim etish tavsiya etiladi.

Uchinchidan sport qadriyatlarini targ‘ib etuvchi maxsus dasturlar ishlab chiqish. Yoshlar orasida sportning axloqiy va ma‘naviy jihatlarini yoritadigan dasturlar va loyihalar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Bu dasturlar sportning inson xarakteriga ijobiy ta‘sirini ochib berishga qaratilishi lozim. Masalan, maktablarda “Sport va ma‘naviyat” mavzusidagi maxsus darslar, sportchilar bilan uchrashuvlar, film namoyishlari va ma‘naviy seminarlar tashkil qilish mumkin. Shuningdek, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda sport qadriyatlarini targ‘ib etuvchi videoroliklar va maqolalarni ko‘paytirish zarur.

To‘rtinchidan sport infratuzilmasini rivojlantirish. Yoshlarning sport bilan shug‘ullanishi uchun zamonaviy sport maydonchalari, stadionlar va trenajer zallari yetarli bo‘lishi kerak. Xususan, qishloq joylarda sport obyektlari qurilishi va ularni yoshlar uchun ochiq qilish choralari ko‘rilishi lozim. Bunda mahalliy hokimiyatlar va xususiy sektorning sheriklik dasturlari muhim o‘rin tutadi.

Umumiy xulosa. Sport yoshlarni jismoniy va ma‘naviy jihatdan barkamol etib tarbiyalashning eng samarali vositalaridan biridir. Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish orqali yosh avlodning salomatligini mustahkamlash, ijtimoiy moslashuvini yaxshilash va ma‘naviy barkamolligini oshirishga erishish mumkin. Sport qadriyatlarini targ‘ib qilish esa jamiyatda sog‘lom va barqaror rivojlanish uchun zarur asosni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi, "Sportning rivoji bo‘yicha 2023-yilgi hisobot", Toshkent, 2023.
2. Maxkamova, M., "Yoshlar tarbiyasida sportning ahamiyati", O‘zbekiston Pedagogika jurnali, №5, 2022, 45-50-betlar.
3. Smith, J., "Sociological Perspectives on Sports", Journal of Youth Studies, 2019, vol. 22, no. 3, pp. 289-306.
4. Aristotel, "Etika", tarj. N. Karimov, Toshkent, 1998.
5. Pele, "The Life of a Legend", Rio de Janeiro, 2006.

TOPIC: THE LANGUAGE OF COLOR: HOW DIFFERENT CULTURES PERCEIVE AND DEFINE THE SPECTRUM

Mirzayeva Dilshoda Ikromjonovna

Fergana State University, PhD, docent

Ma'rufova Sarvinoz Murotjon qizi

Fergana State University Master's degree student

Abstract: Color, as a universal visual phenomenon, has profound significance in human culture, influencing everything from artistic expression to societal norms and emotional responses. It explores the role of language in shaping the perception and categorization of color across diverse cultures. While the physiological processes behind color perception are consistent, the way different cultures interpret and describe the color spectrum varies widely. The study also delves into how cultural factors, including art, symbolism, and historical contexts, further affect the categorization and emotional connotations assigned to colors. Ultimately, the research underscores that language and culture are pivotal in defining not just how we communicate about color but also how we experience it.

Keywords: Color perception, linguistic relativity, cultural differences, color categorization, Sapir-Whorf Hypothesis, color symbolism, cultural perception, color terminology, visual cognition, cross-cultural studies.

Annotatsiya: Rang, inson tajribasida universaldir va uning madaniyatdagi ahamiyati juda katta bo‘lib, san’atni ifodadan tortib, jamiyat normalarigacha va hissiy javoblarga qadar ta’sir qiladi. Ushbu tadqiqot tildan foydalanishning rangni idrok etish va tasniflashdagi roli haqida so‘z yuritadi. Rangni idrok etishning fiziologik jarayonlari bir xil bo‘lsa-da, turli madaniyatlar rang spektrini qanday tushunishi va tavsiflash usuli juda farq qiladi. Tadqiqot, shuningdek, san’at, ramzlari va tarixiy kontekstlar kabi madaniy omillar ranglarni tasniflash va ularning hissiy aloqalarini qanday o‘zgartirishini o‘rganadi. Natijada, tadqiqot til va madaniyat ranglar haqida faqat qanday muloqot qilishimizni emas, balki ularni qanday boshdan kechirishimizni belgilashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: Rangni idrok etish, lingvistik nisbiyat, madaniy farqlar, ranglarni tasniflash, Sapir-Whorf gipotezasi, rang ramzlari, madaniy idrok, rang terminologiyasi, vizual kognitsiya, madaniyatlararo tadqiqotlar.

Аннотация: Цвет, как универсальное визуальное явление, имеет глубокое значение в человеческой культуре, влияя на всё — от художественного выражения до общественных норм и эмоциональных реакций. Исследование изучает роль языка в формировании восприятия и

категоризации цвета в разных культурах. Хотя физиологические процессы восприятия цвета являются одинаковыми, интерпретация и описание цветового спектра значительно различаются в разных культурах. Работа также рассматривает, как культурные факторы, включая искусство, символизм и исторический контекст, влияют на категоризацию и эмоциональные коннотации, приписываемые цветам. В конечном итоге исследование подчёркивает, что язык и культура играют ключевую роль не только в том, как мы общаемся о цвете, но и в том, как мы его воспринимаем.

Ключевые слова: восприятие цвета, лингвистическая относительность, культурные различия, категоризация цвета, гипотеза Сапира-Уорфа, символика цвета, культурное восприятие, терминология цвета, визуальное восприятие, межкультурные исследования.

Introduction. Color is a universal element of human experience, present in everything from the natural world to cultural artifacts. Yet, the way we perceive, name, and interpret colors is far from uniform. Across the globe, different linguistic cultures offer unique frameworks for understanding the spectrum of colors, shaping how individuals and societies relate to this fundamental aspect of life. This intersection of language, culture, and perception provides a fascinating lens through which to explore the diversity of human cognition and communication.

The relationship between language and color perception has intrigued researchers for decades. One of the key questions in this area is whether people from different linguistic backgrounds perceive colors differently because of the words available in their language. For example, some languages have fewer basic color terms than others, while others have unique words for colors that are difficult to translate. The seminal Berlin-Kay theory on the evolution of color terms posits that languages develop basic color categories in a predictable sequence, suggesting a universal foundation. However, linguistic relativity, often associated with the Sapir-Whorf hypothesis, argues that the structure of a language influences its speakers' worldview, including how they perceive colors.

Physiological Universality of Color Perception. Color perception begins with light interacting with the photoreceptor cells in the human eye, which process wavelengths and transmit signals to the brain. This physiological mechanism is largely universal across humans. For instance, most people with normal vision distinguish red, green, and blue light through three types of cone cells, a trait known as trichromatic vision. This biological basis allows humans to experience the full spectrum of visible light, from violet to red.

However, even at this biological level, there is variability. Some individuals, such as tetrachromats, have an additional type of cone cell that allows them to perceive more subtle color distinctions. In contrast, color blindness, often caused by genetic variations, limits the ability to differentiate certain hues, illustrating how even the universal presence of color can differ at an individual level.

Cultural Universality and Variability. Culturally, color is both a shared human phenomenon and a diverse one. Colors are used universally to convey information and emotion, but their meanings can differ significantly. For example:

- **Traffic Signals:** Across the globe, red is commonly associated with "stop" and green with "go," leveraging innate biological responses to these colors. Red is perceived as attention-grabbing due to its longer wavelength.
- **Symbolic Use in Celebrations:** Festivals like Holi in India celebrate the vibrancy of colors, with each shade carrying symbolic meanings—red for love, yellow for happiness, and green for harmony.

Cross-Cultural Examples of Color Symbolism

- **White:** In Western cultures, white often symbolizes purity and innocence, commonly seen in bridal gowns. However, in many East Asian cultures, white is associated with mourning and funerals.
- **Blue:** In Western contexts, blue often signifies calmness and trust, as seen in corporate branding. In ancient Egypt, blue was associated with the divine and eternity.
- **Red:** Universally seen as a powerful color, red has diverse meanings—luck and celebration in China, danger and love in Western cultures, and mourning in South Africa.

Color in Art and Language. Artists and poets worldwide have leveraged color to express universal human emotions. For instance, Van Gogh’s use of yellow in *The Starry Night* conveys a sense of hope amidst turmoil, while Pablo Neruda’s poetry uses color as a metaphor for passion and despair. Similarly, languages reflect the importance of color, with idioms like “feeling blue” or “seeing red” representing emotional states.

Scientific Studies Highlighting Universality and Variability. Research shows that while the perception of color is universal in its biological basis, linguistic and cultural factors significantly influence its categorization. The Berlin-Kay study identified a universal sequence in the development of color terms across languages, starting with basic terms like black and white and expanding to include red, green, and beyond. However, other studies, such as those on the Himba tribe in Namibia, reveal how language can shape the ability to distinguish specific hues, demonstrating the variability in color perception.

The role of language in shaping color perception and categorization. The role of language in shaping color perception and categorization is a fascinating intersection of linguistics, psychology, and cultural studies. Language does not merely label colors; it can actively influence how individuals perceive and categorize colors, reflecting the deeply embedded ways in which different cultures understand the world.

The Linguistic Relativity Hypothesis and Color Perception. The idea that language can shape perception is closely related to the *Sapir-Whorf Hypothesis* (also called linguistic relativity). This hypothesis suggests that the structure of a language influences the way its speakers perceive and think about the world. In the case of color perception, this means that the words available in a language to describe colors could affect how speakers of that language differentiate and identify colors.

For instance, the study of the **Himba people** of Namibia, conducted by anthropologists such as **Paul Kay** and **Lena Berlin**, demonstrated that the Himba, whose language has only five basic color terms (compared to the eleven in English), perceive the color spectrum differently. The Himba have a unique distinction between certain shades of green, while English speakers might group those colors into one category, like "green" or "yellow." The absence of specific terms for certain colors in the Himba language affects their ability to distinguish those hues in the same way English speakers do [4. 2009:B.68-70]. This study is often cited as evidence supporting the hypothesis that language influences perception.

Color Categorization Across Cultures. While languages such as English have words for primary colors like "red," "blue," and "yellow," many other languages organize colors differently. For example:

- **Russian:** Russian has two distinct words for different shades of blue: "голубой" (goluboy) for light blue and "синий" (siniy) for dark blue. Studies have shown that Russian speakers are quicker to differentiate between these two shades of blue compared to English speakers, who use one term ("blue") for all shades. This suggests that the linguistic distinction between these blues shapes the perception of color [6. 2007:B.23-36].

- **Dani Language:** The Dani people of Papua New Guinea have only two basic color terms, one for cool colors (mili) and one for warm colors (mola). Despite the limited vocabulary, Dani speakers can still recognize and categorize colors effectively, though they do so in a way that differs from cultures with a broader color lexicon [5. 2000:B.54-58]. This challenges the idea that a rich color vocabulary is necessary for color discrimination.

Cultural Influence on Color Categorization. The cultural significance of color is another factor that shapes how people perceive and categorize colors. For instance, in **Japanese**, there is a rich vocabulary for various shades of "green," reflecting the cultural importance of nature and plants in Japanese life. This linguistic richness allows speakers to distinguish nuances in color that English speakers may not immediately notice.

Similarly, **color symbolism** varies widely. In Western cultures, "red" often symbolizes danger, passion, or love, while in **Chinese culture**, red is a color of luck and prosperity. These cultural frameworks not only shape the meanings associated with color but can also influence the emotional and cognitive responses people have to different colors.

Scientific Perspectives and Studies. Several studies have explored how language can affect color categorization and perception:

1. **Berlin & Kay:** Their influential work on color terms proposed that all languages evolve color terms in a specific order, starting with black and white, followed by red, then other colors like yellow, green, and blue. This sequence suggests that while all humans perceive color similarly, the categorization and linguistic distinctions are influenced by cultural factors. [1. 1969:B.54]

2. **Kay & Maffi:** In their study of the Himba, they examined how the absence of certain color words affected color discrimination. Their findings reinforced the idea that language does influence how color is categorized, with languages offering varying degrees of specificity for colors.[4. 2009:B.47]

3. **Winawer et al.:** This study on Russian and English speakers showed that linguistic differences, such as having separate words for shades of blue, can influence how color is perceived. Russian speakers were faster to distinguish shades of blue, demonstrating the cognitive effects of linguistic categories.[6. 2007:B.184]

Conclusion. The exploration of how language shapes the perception and categorization of color reveals that color is not merely a physiological experience but is deeply intertwined with cultural and linguistic frameworks. While humans universally perceive colors due to shared biological processes, the ways in which colors are named, categorized, and emotionally interpreted vary across different cultures. Cultural factors, such as symbolism and artistic traditions, further influence how colors are perceived and emotionally felt. In some cultures, color terms are abundant and highly specific, while in others, color vocabulary may be minimal, yet speakers can still differentiate and categorize colors effectively. The research indicates that understanding color perception requires recognizing both the universal

biological underpinnings and the cultural constructions that inform our color experiences. Language plays a crucial role in this process by providing the terms and mental frameworks that guide and limit how we perceive and interpret colors, making it a key factor in understanding the diversity of human experience with color.

This highlights the need for a more nuanced perspective that appreciates the complexity of color as both a sensory and a cultural phenomenon. Further studies in linguistics, cognitive science, and anthropology will continue to shed light on the deep interconnections between language, culture, and color perception, offering more insights into how humans categorize and experience the vibrant world around them.

References:

1. Berlin, B., & Kay, P. Basic Color Terms: Their Universality and Evolution. University of California Press.1969
2. **Gage, J.** *Color and Meaning: Art, Science, and Symbolism*. University of California Press, 1999.
3. **Hering, E.** *Outlines of a Theory of the Light Sense*. Harvard University Press, 1964.
4. Kay, P., Berlin, B., & Maffi, L. Color Categorization in the Himba. Proceedings of the National Academy of Sciences.2009
5. Roberson, D., et al. Cultural Differences in the Categorization of Color. Psychological Science.2000
6. Winawer, J., et al. Russian Blues Reveal Effects of Language on Color Discrimination. Proceedings of the National Academy of Sciences.2007

THE INFLUENCE OF HISTORICAL AND SOCIAL CONTEXTS ON COLOR SYMBOLISM IN WESTERN AND EASTERN CULTURES

Ma’rufova Sarvinoz Murotjon qizi

Fergana State University Master’s degree student

Abstract: This study examines the historical and social contexts of color symbolism in both Western and Eastern cultures, highlighting the role of color in shaping identity, power, and cultural practices. By exploring these cultural distinctions, the study reveals how historical events and social values influence the

perception and categorization of color, shaping the visual and symbolic landscapes of both Western and Eastern societies.

Key Words: Color symbolism, western history, eastern traditions, social status, gender and color, royal authority, chinese weddings, kimono symbolism, cultural identity.

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot G‘arb va Sharq madaniyatlarida rang ramzining tarixiy va ijtimoiy kontekstlarini o‘rganadi, rangning identifikatsiya, hokimiyat va madaniy amaliyotlarni shakllantirishdagi rolini ta’kidlaydi. Ushbu madaniy farqlarni o‘rganish orqali, tadqiqot tarixiy voqealar va ijtimoiy qadriyatlarning rangni qanday tasavvur qilish va tasniflashga ta’sir qilishini, G‘arb va Sharq jamiyatlarining vizual va ramziy manzaralarini qanday shakllantirganini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: rang ramzi, G‘arb tarixi, Sharq an‘analari, ijtimoiy maqom, rang va jins, qirollik hokimiyati, Xitoy to‘ylari, kimono ramzi, madaniy identifikatsiya.

Аннотация: Данное исследование изучает исторические и социальные контексты символики цвета в западных и восточных культурах, подчёркивая роль цвета в формировании идентичности, власти и культурных практик. Через анализ этих культурных различий исследование демонстрирует, как исторические события и социальные ценности влияли на восприятие и классификацию цвета, а также как они формировали визуальные и символические ландшафты западных и восточных обществ.

Ключевые слова: символика цвета, история Запада, традиции Востока, социальный статус, цвет и гендер, королевская власть, китайские свадьбы, символика кимоно, культурная идентификация.

Introduction. Color symbolism plays a significant role in shaping the cultural fabric of societies across the world. From ancient times to modern-day practices, colors have held deep meanings, reflecting the historical, religious, and social values of the cultures that assign them significance. In both Western and Eastern cultures, color symbolism is not only an aesthetic tool but also a powerful means of conveying messages, beliefs, and emotional states. The meanings attached to colors vary dramatically between these two cultural spheres, influenced by their unique historical narratives, religious teachings, and social structures.

In Western cultures, for instance, colors such as white, red, and black carry symbolic weight deeply rooted in Christianity and European history. White often symbolizes purity, peace, and innocence, associated with religious themes of light and holiness, as seen in Christian iconography. On the other hand, in Eastern cultures, especially in countries like China, Japan, and India, colors such as white

and red take on contrasting meanings, shaped by local traditions, spiritual practices, and social customs. In China, white is traditionally linked to mourning and death, while red is a symbol of prosperity, joy, and good fortune, commonly seen in celebratory contexts like weddings and New Year festivals.

Western Cultures: The Evolution of Color Symbolism

1. Red as a Symbol of Power and Sacrifice in Medieval Europe and Christianity: In medieval Europe, the color red symbolized both sacrifice and divine power, particularly in Christian contexts. The Passion of Christ, commemorating the suffering and crucifixion of Jesus, was often represented with the color red, symbolizing his blood and martyrdom. As Christianity spread, red also became associated with holy martyrdom, representing the ultimate sacrifice for faith.

Red also had secular connotations of power, wealth, and status. During the medieval period, red was an expensive color to produce because of the rare red dyes used, making it a color reserved for nobility and the ecclesiastical elite. For instance, cardinals in the Catholic Church wore red robes, signifying their authority and proximity to the divine. Red, thus, became a color that symbolized both religious and worldly power.

Examples:

- The Red Cross: The symbol of the Red Cross, which has Christian undertones, represents sacrifice and humanitarian service.
- Christian Art: In medieval Christian art, red was used to depict Christ's robe during his Passion, symbolizing his suffering and sacrifice for humanity [2. 2000:B.43]

2. Purple as a Symbol of Royal Power: Purple was historically regarded as a color symbolizing royalty and divine right in Western culture. In ancient Rome, only the Emperor and select high officials could wear purple, as the dye was made from the rare Tyrian purple extracted from mollusks. The exclusivity of purple made it a symbol of both imperial power and divine favor.

In the medieval period, purple continued to be associated with royalty, with monarchs like Louis XIV of France and Queen Elizabeth I of England using purple to signify their royal status. This was further reinforced by the idea of the Divine Right of Kings, where the monarch's authority was believed to come directly from God, making purple the color of divine and secular sovereignty.

Examples:

- Roman Empire: Only the Roman emperor could wear the purple toga, symbolizing his authority over the empire [2. 2000:B.29]

○ Renaissance Portraits: Many portraits of Renaissance monarchs, such as Elizabeth I, depicted them in purple robes to reinforce their royal power and divine right to rule [5. 2009:B.61]

Eastern Cultures: The Influence of Historical Events and Dynastic Rule

1. Yellow as a Symbol of Imperial Authority in China: In China, yellow has long been associated with the Emperor and the imperial family. During the Ming Dynasty, yellow was regarded as the "imperial color" and was exclusively worn by the Emperor. The Yellow Emperor, a mythical figure in Chinese legend, was considered a foundational figure in Chinese civilization, linking yellow to both royalty and cosmic power.

This association was so strong that during the Qing Dynasty, commoners were forbidden to wear yellow. The color's link to imperial power was further emphasized in the Yellow Palace and the Yellow Dragon, which were symbols of authority and good fortune in Chinese cosmology.

Examples:

○ Imperial Palaces: The use of yellow tiles and decorations in the Forbidden City and other imperial palaces underscores its connection to the Emperor's authority [5. 2009:B.19]

○ The Yellow Emperor: A legendary figure in Chinese culture, symbolizing both imperial rule and harmony with nature.

2. Red as a Color of Victory and Good Fortune in China and Other Eastern Cultures: Red is widely regarded as a symbol of luck, victory, and celebration in Chinese culture, a tradition that stems from ancient beliefs and dynastic symbols. In Chinese society, red is often associated with positive outcomes, such as wealth, prosperity, and happiness. It is a prevalent color during Chinese New Year, weddings, and other celebrations, where it is believed to ward off evil spirits and bring good fortune.

In other Eastern cultures, such as Japan and India, red similarly signifies vitality, passion, and strength, with variations depending on the cultural context. For example, in India, red is considered auspicious for weddings, symbolizing fertility and marital bliss.

Examples:

○ Chinese New Year: The red envelopes given during Chinese New Year are believed to bring good luck and fortune for the year ahead.

○ Indian Weddings: Red is a dominant color in traditional Hindu wedding attire, symbolizing auspiciousness and fertility.

3. The Role of Color in Historical Art and Architecture: The use of color in historical art and architecture in Eastern cultures was often used to convey cultural

narratives and reinforce the ideals of the ruling dynasty. In Japanese temples, colors like gold and red were used not only for decoration but also to invoke a sense of spirituality and divinity. The intricate woodblock prints of the Edo period often used vibrant colors to convey themes of nature, transience, and cultural beauty.

In Chinese palaces, the dominant use of red and gold symbolized the cosmic order and the balance of power. These colors were integral to architectural features like gates, roofs, and ceremonial robes worn by officials.

Examples:

- The Forbidden City: The use of red and gold in the Forbidden City’s architecture and decoration emphasizes the divine status of the emperor and his role as the earthly representative of the heavens [2. 2000:B.55]
- Japanese Temples: The vivid red of temples, such as Fushimi Inari-taisha, reflects the sacred connection between the human and spiritual worlds [5. 2009:B.34]

Social Influences on Color Symbolism in Western and Eastern Cultures

Western Social Contexts:

1. Color as a Symbol of Social Status and Hierarchy:

In Western societies, color has long been used to signify social status and hierarchical differences. One of the most prominent examples is purple, which historically was reserved for royalty and the elite. The purple dye used in ancient Europe, especially in Rome and the Byzantine Empire, was derived from a rare mollusk species, making it prohibitively expensive and thus exclusive to the aristocracy. This exclusivity gave purple a strong association with imperial power, wealth, and high status. The association of purple with royalty continued into the medieval period, where it was reserved for monarchs and clergy.

Examples:

In Ancient Rome, only emperors and high-ranking officials could wear purple, symbolizing their power and connection to the divine (2. 2000:B.74)

In Renaissance Europe, purple was used in the robes of cardinals and royalty, further reinforcing its association with authority (3. 2009:B.124)

The Gendering of Color in Western Societies:

The social meaning of color in Western cultures also extends to gender differentiation. In the 20th century, particularly after the World Wars, the colors pink and blue became strongly gendered. Pink became associated with girls and femininity, while blue was linked to boys and masculinity. This association was solidified through marketing and consumer culture, where products for babies and children, like clothing and toys, were marketed in these colors according to gender.

Additionally, black has long been considered a color of sophistication and elegance in Western fashion. It is often used in formal attire, such as tuxedos and evening gowns, and represents sophistication, power, and sometimes mystery. This color choice has cultural significance in high society, especially in contexts like black-tie events.

Examples:

The gendered colors for clothing, such as pink for girls and blue for boys, began to take hold in the mid-20th century, especially in post-World War II consumer culture [1. 2013:B.44-57]

The little black dress (LBD), popularized by Coco Chanel, remains a symbol of elegant and timeless fashion [2. 2000:B.116]

Eastern Social Contexts:

The Role of Color in Traditional Attire and Class Distinction:

In Eastern cultures, color symbolism plays a significant role in signifying class distinction and social status, especially in traditional attire. In China, the use of colors in imperial dress was tightly regulated to represent the wearer's rank within society. Yellow, for example, was an imperial color, closely associated with the Emperor, and only members of the imperial family or high-ranking officials could wear it. The color red, as mentioned earlier, was widely used in ceremonies and festivals, but its use in everyday clothing was restricted depending on one's social class.

In Japan, the kimono was a symbol of both beauty and social distinction. The colors and patterns of the kimono were used to indicate the wearer's age, social class, and even the season. For example, brighter colors and floral patterns were typically worn by younger women, while more subdued and darker colors were associated with older individuals or more formal occasions.

Examples:

Chinese Emperors were known for their use of yellow robes, which symbolized their unique position as the Son of Heaven.

In Japan, colorful kimonos with floral or seasonal motifs were worn by women in spring, while darker colors like black or deep indigo were reserved for formal or mourning occasions.

Social Meaning in Eastern Cultures:

Colors in Eastern religious and cultural practices also carry significant social meanings. For instance, red in Chinese weddings is a symbol of happiness, prosperity, and good fortune. It is the traditional color for wedding attire, decorations, and gifts, reinforcing the cultural importance of joy and blessing. In

contrast, white is associated with mourning and death, as it represents purity and spiritual release.

In India, the color saffron (a bright yellow-orange hue) is highly revered, representing holiness and spiritual awakening. It is the color of the robes worn by Hindu monks and Buddhist monks, symbolizing their renunciation of worldly pleasures and attachment to spiritual goals.

Examples:

Chinese weddings: The bride traditionally wears red to symbolize good luck and prosperity [4. 2001:B.31-45]

Indian saffron: Saffron-colored robes worn by Hindu ascetics and Buddhist monks represent spiritual purity and a life dedicated to religion [6. 2009:B.61-74]

Conclusion. The influence of historical and social contexts on color symbolism is profound and reflects the deep cultural meanings attached to colors across both Western and Eastern societies. In the West, colors have historically served as symbols of social status, hierarchy, and power. For instance, purple was once the exclusive color of royalty and the elite, representing wealth and authority. Over time, colors have also become gendered, with pink and blue now symbolizing femininity and masculinity, respectively, in modern Western society. Additionally, black is regarded as a symbol of sophistication in fashion, widely seen in formal attire and high-end events.

Ultimately, color symbolism in both Western and Eastern cultures illustrates how deeply cultural contexts influence our understanding and use of color. While the associations may differ across societies, the shared human practice of imbuing color with meaning underscores its universal significance. Whether through historical developments or social customs, color continues to serve as a powerful cultural marker, shaping the way individuals and communities express identity, belief, and social order.

References:

1. Ecker, E. The Role of Color in Gendered Marketing. *Journal of Consumer Culture*, 10(3), 44-57. 2013.
2. Gage, J. *Color and Meaning: Art, Science, and Symbolism*. University of California Press. 2000.
3. Kay, P., & Maffi, L. *Color Categorization in the Himba. Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2009.
4. Kohn, L. Buddhism and the Symbolism of Color. *The Buddhist Quarterly*, 5(2), 31-45. 2001.
5. Maffi, L., & Kay, P. *Color, Culture, and Cognition: The Evolution of the Color System in Different Cultures. Cognitive Science Journal*. 2009.

6. Sharma, K. The Spiritual Significance of Color in Hinduism. Journal of Religious Studies, 12(4), 61-74. 2009.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Умурзакова Коммуна Хурсановна

*Старший преподаватель кафедры социальных наук Кокандского
университета*

Аннотация: Данная статья посвящена эффективности использования инновационных технологий на уроках русского языка. Изучение каждой темы начинается с четкого определения ожидаемых результатов обучения — знаний и навыков, которые должен приобрести ученик. Открытость обязательных результатов обучения предоставляет возможность самоконтроля учащихся и помощи со стороны их родителей. Кроме того, на самом первом уроке по теме ученикам предоставляются тексты учебных тестов, что позволяет обеспечить осознанное изучение материала и повысить мотивацию к самостоятельному обучению.

Ключевые слова: эффективность, инновационные технологии, русский язык, уроки, тема, четкое определение, результаты обучения, знания, навыки.

Annotation: This article discusses effectiveness of the use of innovative technologies in Russian language lessons. The study of each topic begins with a clear definition of the required learning outcomes - the knowledge and skills that the student must acquire. Open compulsory learning outcomes provide an opportunity for self-control of students and help from their parents. In addition, at the very first lesson on the topic, students are given texts of training tests. For this purpose, special collections can be used. In the absence of generalization, this makes it difficult to form in the minds of students a holistic, systematic idea of one or another spelling pattern.

Keywords: effectiveness, innovative technologies, Russian language, lessons, topic, clear definition, learning outcomes, knowledge, skills.

Annotatsiya: Ushbu maqola rus tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligiga bag‘ishlangan. Har bir mavzuni o‘rganish o‘quvchining egallashi lozim bo‘lgan bilim va ko‘nikmalar — o‘quv natijalarini aniq belgilashdan boshlanadi. Majburiy o‘quv natijalarining ochiqqligi o‘quvchilarga o‘z-o‘zini nazorat qilish va ota-onalarning yordam ko‘rsatish imkoniyatini beradi.

Bundan tashqari, mavzu bo'yicha birinchi darsdayoq o'quvchilarga o'quv testlari matnlari taqdim etiladi, bu esa materialni ongli ravishda o'zlashtirishni ta'minlash va mustaqil ta'limga motivatsiyani oshirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: samaradorlik, innovatsion texnologiyalar, rus tili, darslar, mavzu, aniq ta'rif, o'quv natijalari, bilimlar, ko'nikmalar.

Введение. Русский язык — это учебный предмет, через который прививается родной язык, формируются универсальные человеческие ценности. На таких уроках мышление учащихся обогащается, а личность воспитывается с учетом национальных и общечеловеческих ценностей [5]. Однако современные технологии привели к изменениям в подходах к преподаванию языка. Одной из острых проблем является снижение интереса школьников к урокам русского языка, что часто связано с отсутствием интерактивных и инновационных методов преподавания [4].

Основная часть. Инновационные технологии предоставляют широкий спектр инструментов для улучшения качества обучения. Включение мультимедийных материалов, интерактивных упражнений и технологий визуализации делает уроки более увлекательными и запоминающимися [3]. Например, использование электронных мультимедийных учебников помогает развивать у учащихся речевые навыки и логическое мышление. Такие пособия, как описано в исследовании Хашимовой и др., способствуют интеграции языка с другими предметами, что повышает общий образовательный уровень школьников [4].

Методы визуализации. Визуализация учебного материала является одним из ключевых подходов в инновационном обучении. Подготовка схем, таблиц и интерактивных карт помогает учащимся быстрее усваивать сложные темы, такие как орфография и пунктуация.

На уроках по теме «Правописание корней с чередованием» учитель может использовать таблицы, которые демонстрируют основные правила и примеры их применения. Такой подход облегчает запоминание и стимулирует учащихся самостоятельно изучать материал [2].

Дидактические игры. Игровые методы на уроках русского языка позволяют повысить интерес учащихся и сделать процесс обучения более творческим. Это особенно важно при повторении сложных тем или изучении новой лексики [7].

В исследовании, проведенном на основе уроков-игр, было выявлено, что учащиеся лучше запоминают сложные орфографические правила, когда они включены в игровой контекст [9].

Мультимедийные технологии. Применение мультимедийных инструментов, таких как видео, презентации и интерактивные задания, способствует развитию творческих способностей учащихся. Например, создание видеороликов, посвященных грамматическим темам, помогает учащимся лучше понять материал и развить самостоятельное мышление [3]

Персонализация обучения. Инновационные технологии позволяют учитывать индивидуальные особенности каждого ученика. Персонализированные задания, адаптированные под уровень подготовки и интересы школьников, делают процесс обучения более эффективным.

Учителю предоставляется возможность создавать тесты и задания, которые учитывают уровень подготовки каждого ученика. Например, слабым ученикам можно предложить упражнения на базовом уровне, а сильным — более сложные задачи на логику и творчество.

Основные выводы и результаты. Одной из наиболее существенных проблем в преподавании русского языка является отсутствие целостного представления о материалах по орфографии и пунктуации. В большинстве школьных учебников темы излагаются фрагментарно, что затрудняет систематизацию знаний у учащихся. Отсутствие единого подхода приводит к формальному изучению материала, что снижает интерес к предмету и общий уровень грамотности учащихся [4].

Неправильное, несогласованное изложение орфографического материала является одной из причин его формального изучения, что приводит к недостаточной культуре обобщения. Поэтому эффективность работы по обучению орфографии во многом определяется методами формирования в сознании учащихся представления о логической структуре изучаемого материала. В этой связи выбор эффективных технологий, способствующих развитию языковой активности учащихся на уроках русского языка, является актуальным.

Введение инновационных методов обучения, таких как уроки-исследования и дидактические игры, позволило добиться следующих результатов:

1. Снижение количества орфографических и пунктуационных ошибок у учащихся почти на 90% к концу учебного года [4].

2. Увеличение интереса к русскому языку за счет интерактивных форм работы, включая использование мультимедийных пособий и электронных учебников [7].

3. Формирование устойчивой мотивации к изучению языка, благодаря чему учащиеся становятся активными участниками образовательного процесса, а не пассивными потребителями знаний [5].

Заключение. Использование инновационных технологий на уроках русского языка способствует повышению интереса школьников к изучению языка, улучшению их знаний и навыков, а также формированию самостоятельного мышления. Применение таких методов, как визуализация, проблемное обучение, игровые технологии, мультимедийные средства и персонализация, позволяет не только улучшить качество знаний, но и формировать у учащихся навыки самостоятельной работы и критического мышления.

Однако важно учитывать индивидуальные особенности учащихся и адаптировать технологии к их образовательным потребностям.

Эффективное применение инновационных технологий может не только повысить грамотность школьников, но и стимулировать их личностное развитие, создавая благоприятные условия для успешного овладения русским языком.

Список литературы

1. Бадалова, Б. (2020). Современные методы обучения русскому и узбекскому языкам как иностранным для студентов. *Science and Education*, 1(Special Issue 2), 47-50.
2. Абдурахманова, Г., и Рустамов, Д. (2020). Теоретические основы привлечения иностранных инвестиций в экономику страны. (24).
3. Евгеньевна, З. И. (2019). Современные аспекты применения информационных и коммуникационных технологий в управлении статистической отраслью Республики Узбекистан. *International Journal on Integrated Education*, 2(4), 70-77.
4. Хашимова, Д., Ниязова, Н., Насирова, У., Исраилова, Д., Хикматов, Н., и Файзиев, С. (2021). Роль электронной литературы в формировании речевых навыков и умений учащихся и студентов при обучении русскому языку с узбекским языком обучения. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(1), 445-461.
5. Омонов, К., и Каримов, Н. (2020). Важность наследия предков. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(09), 196-202.
6. Каримов, Н. Р. (2020). Истинный преемник великих центральноазиатских ученых. *Journal «Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research*, (7), 62-69.

7. Сайдазимова, У. Т., и Хидоятова, А. (2022). Феномен «дневника» в рассказах Ян Кви Джа. *Journal of Positive School Psychology*, 6(3), 1672-1677.

8. Сайдазимова, У., и Муродова, Д. (2021). В рассказе Ли Бом Сона «Заблудшая пуля» поднимается вопрос о негативных последствиях гражданской войны. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 1138-1144.

YOSHLAR IJTIMOIIY TARMOQLARDAGI NUTQIGA TA’SIR ETUVCHI IJOBIY VA SALBIY JIHATLAR.

Umurzakova Kommuna Xursanovna

Qo‘qon universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrasining katta o‘qituvchisi

Rahmonaliyeva Madinabonu Abdumutalib qizi

Qo‘qon universiteti Xorijiy til yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Bugungi globallashuv davrida internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylandi. Ushbu maqola ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar nutqi va madaniyatiga ijobiy va salbiy ta’sirlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Unda yoshlarning qisqa va lo‘nda ifoda qilish ko‘nikmalarini shakllantirishi, lekin ayni paytda milliy tilga bo‘lgan e’tiborning pasayishi kabilar muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: nutq madaniyati, ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar, milliy til, globallashuv, zamonaviy texnologiyalar.

Annotation: In the era of globalization, the internet and social media have become an integral part of young people's lives. This article is devoted to analyzing the positive and negative effects of social media on youth speech and culture. It discusses how social media fosters the development of concise and clear expression skills, while simultaneously contributing to a decline in attention to the national language.

Keywords: speech culture, social networks, youth, national language, globalization, modern technologies.

Аннотация: В современную эпоху глобализации интернет и социальные сети стали неотъемлемой частью жизни молодежи. Данная статья посвящена анализу положительных и отрицательных воздействий социальных сетей на речь и культуру молодежи. В статье обсуждается, как социальные сети способствуют развитию лаконичных и точных коммуникативных навыков у молодежи, одновременно затрагивая проблему снижения внимания к национальному языку.

Ключевые слова: культура речи, социальные сети, молодежь, национальный язык, глобализация, современные технологии.

Kirish. Bugungi raqamli texnologiyalar davrida yoshlar jamiyatda nafaqat iste’molchi, balki faol yaratuvchi sifatida ham o‘z o‘rnini topmoqda. Yoshlarning zamonaviy texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanishi va ularning milliy qadriyatlarga bo‘lgan hurmatini oshirish esa nafaqat davlat, balki jamiyatning har bir a‘zosining mas’uliyatidir. Shu boisdan, yoshlarning raqamli platformalardagi faolligini tahlil qilish va ularni rivojlantirishga yo‘naltirilgan choralarni amalga oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev yoshlarning ahamiyatini quyidagicha ta’kidlagan edi: “Yoshlar - kelajagimiz poydevori, ularga bilim va ma’naviyatni singdirish bizning eng ustuvor vazifamizdir”[1]. Biroq, yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarda nutq madaniyatiga rioya qilishi muhim masala bo‘lib qolmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlardagi nutqning ijobiy jihatlari. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning muloqot qobiliyatini rivojlantirishda yangi bosqichni boshlab berdi. Ular nafaqat axborot olish yoki tarqatish vositasi, balki nutq madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladigan muhim platformalardan biriga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni qisqa, mazmunli va aniq fikr bildirishga o‘rgatmoqda. Masalan, Twitter platformasida postlarning uzunligi cheklangani sababli, foydalanuvchilar o‘z fikrlarini lo‘nda va samarali tarzda bayon qilishga majbur bo‘ladi. Bu muloqotda ortiqcha so‘zlardan qochib, asosiy fikrni ifodalashga e’tibor qaratadi.

Masalan, "Yoshlar zamonaviy muammolarni tezkor va lo‘nda tarzda hal qilishda o‘zini ko‘rsatmoqda. Twitter’da tashkil etilgan ekologik aksiyalar buning yaqqol dalilidir, masalan, #SaveThePlanet xeshtegi ostida yoshlar o‘z g‘oyalarini qisqa, ammo ta’sirli tarzda dunyo bilan baham ko‘rishmoqda."

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Yoshlarning fikr bildirishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishi — bu ularning ma’naviy barkamolligi va intellektual rivojlanishining ko‘zgusidir”[2]. Ushbu fikr yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardagi nutq madaniyatining ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Globalashuv ta’sirida yangi texnologik atamalarning yoshlar muloqotiga kirib kelishi kuzatilmoqda. “Like bosmoq”, “post qoldirish”, “subscribe qilmoq” kabi iboralar ular orasida keng tarqalgan. Bu tendensiya yoshlarning texnologik atamalarni tez o‘zlashtirishga moyilligini ko‘rsatadi.

Telegram platformasida yangi terminlarni qamrab olgan kanallar orqali yoshlar nafaqat o‘zaro fikr almashadi, balki zamonaviy atamalarni o‘rganish

imkoniyatiga ega bo‘ladi. Masalan, IT bilan bog‘liq atamalarning oddiy muloqotga kirib kelishi yoshlar nutqini boyitmoqda.

Biroq, milliy tilga moslashtirilmagan yangi terminlar ularning savodxonligiga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli, yoshlarning ushbu iboralarni adabiy me’yorlarga moslashtirib ishlatishga yo‘naltirilishi muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot jarayonida qisqa va lo‘nda ifoda qilish, yangi lug‘atlarni o‘zlashtirish, shuningdek, ta’lim olish imkoniyatlaridan foydalanish yoshlarning nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim omillar hisoblanadi. Biroq, ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun yoshlarni milliy tilga moslashtirilgan muloqotga o‘rgatish va ularni adabiy me’yorlarga rioya qilishga yo‘naltirish zarur. Shunday yondashuv yoshlarning intellektual va ma’naviy rivojlanishini ta’minlashda asosiy rol o‘ynaydi.

Ijtimoiy tarmoqlar ta’lim olish jarayonida muhim manbaga aylandi. Telegrammda mavjud fan kanallari yoki YouTube’dagi onlayn darslar yoshlarning bilim olish imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Shu bilan birga, ular ekologik va xayriya loyihalarida faol ishtirok etish imkonini bermoqda.

Telegramdagi “O‘zbekiston tarixi” kanali orqali o‘quvchilar va talabalar tarixiy bilimlarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘lishmoqda. YouTube platformasida esa “Simple Math” nomli kanal o‘quvchilarga matematika fanidan interaktiv darslarni taqdim etib, bilimlarni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, ekologik aksiyalarni targ‘ib qilishda ijtimoiy tarmoqlar muhim rol o‘ynaydi. Masalan, “Yashil makon” tashabbusi doirasida ijtimoiy tarmoqlarda uyushtirilgan kampaniyalar yoshlarni tabiatni asrashga chorlab, ularning ijtimoiy faolligini oshirishga yordam bermoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan bo‘lsa-da, ularning nutq madaniyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatayotgan jihatlarini inkor etib bo‘lmaydi. Ushbu platformalardagi muloqot tezkor, qisqa va ba’zan grammatik xatolarga to‘la bo‘lib, milliy tilning boyligini saqlab qolishda ma’lum muammolarni yuzaga keltirmoqda. Nutq madaniyatining pasayishi. Ijtimoiy tarmoqlarda qisqartirilgan iboralar va noto‘g‘ri grammatik shakllardan keng foydalanish kuzatilmoqda. Bu esa yoshlarning savodxonligiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, adabiy til qoidalariga zid keladigan nutqni rivojlantirishga olib keladi. Masalan, “ok”, “xoz”, “zvoni qil” kabi iboralar yoshlar orasida keng tarqalgan bo‘lib, ular odatda milliy tilning me’yorlariga mos kelmaydi.

Telegram kabi platformalarda muloqot qiluvchi yoshlarning o‘zaro muloqoti grammatik jihatdan noto‘g‘ri shakllangan bo‘lishi mumkin. Masalan, “Men hozir kelaman” iborasi o‘rniga “Xoz kelaman” kabi noto‘g‘ri shakllar ishlatilmoqda. Bunday nutq madaniyatini rivojlantirish o‘rniga, uning pasayishiga olib keladi.

Vygotskiy fikricha, “Bola nutqi uning fikrlash qobiliyati bilan bevosita bog‘liqdir”[3]. Agar yoshlar noto‘g‘ri nutqdan foydalanishda davom etsa, bu ularning intellektual rivojlanishiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Milliy tilga bo‘lgan e’tiborning pasayishi. Globallashuv va ijtimoiy tarmoqlar orqali xorijiy atamalarning milliy tilga begona shaklda kirib kelishi kuzatilmoqda. Masalan, “follow qilmoq”, “like bosmoq” kabi iboralar milliy madaniyatga qarshi emas, lekin milliy tilning boyligi va o‘ziga xosligini susaytiradi. Yoshlar orasida bu iboralar tezkor muloqot uchun qulaylik sifatida qabul qilinadi, lekin ularning milliy tilga bo‘lgan hurmati va mas’uliyatini pasaytiradi. Masalan, Instagram platformasida “Story’ga qara” yoki “DM yoz” kabi iboralar keng qo‘llaniladi. Bu iboralar yoshlar muloqotida o‘zbek tiliga begona unsurlarni olib kiradi va milliy madaniyatning asosi bo‘lgan tilning boyligiga putur yetkazadi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev o‘z nutqlaridan birida ta’kidlaganidek, “Milliy tilning o‘ziga xosligi va boyligini saqlash — bu nafaqat davlat siyosati, balki har bir fuqaroning burchidir”[2]. Bu maqsadga erishish uchun yoshlar o‘rtasida milliy tilning me’yorlarini targ‘ib qilish muhimdir.

Hissiy ifodaning pasayishi. Ijtimoiy tarmoqlarda yoshlar ko‘pincha emodzilar orqali o‘z hissiyotlarini ifodalaydi. Bu, bir tomondan, tezkor muloqot uchun qulaylik yaratasa, boshqa tomondan, so‘z boyligining yo‘qolishiga olib keladi. Masalan, biror holatga bo‘lgan fikrni so‘z orqali tushuntirish o‘rniga, “😞” yoki “😂” kabi emodzilar qo‘llaniladi. Bu yoshlarning tabiiy nutq va muloqot ko‘nikmalariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Masalan, agar yoshlar o‘z his-tuyg‘ularini ifodalashda “men juda xursandman” yoki “men juda xafa bo‘ldim” kabi iboralar o‘rniga faqatgina “😊” yoki “😞” kabi emodzilarni ishlatsa, ular o‘z nutqidagi mazmuniylik va ta’sirchanlikni yo‘qotadi.

Vygotskiy ta’kidlaganidek, “Nutq va hissiy holat inson muloqotining asosidir” [3]. Bu shuni anglatadiki, hissiy ifodaning yo‘qolishi muloqotning ta’sirchanligini kamaytiradi va insonlar o‘rtasidagi aloqaning samimiyligini zaiflashtiradi.

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning hayoti va nutq madaniyatida katta o‘zgarishlar qilmoqda. Biroq, tezkor va qisqa muloqot formati, xorijiy atamalarning ko‘pligi hamda emodzilar orqali hissiy ifodalash yoshlar nutqining tabiiyligi va mazmuniyligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ta’lim tizimida milliy tilni targ‘ib qilish, adabiy me’yorlarga rioya qilish va yoshlarni savodxonlikka o‘rgatish zarur.

Nutq madaniyatini shakllantirish yoshlarning nafaqat ma’naviy, balki intellektual rivojlanishi uchun ham muhim omildir. Shu sababli, maktab va oliy o‘quv yurtlarida maxsus mashg‘ulotlar orqali yoshlarning nutq madaniyatiga e’tibor qaratish zarur. Bunda milliy qadriyatlarni asosiy o‘ringa qo‘yish yoshlar nutqini chuqurlashtirish va milliy madaniyatni saqlab qolishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Milliy qadriyatlar va tilimiz — bu xalqimizning ma’naviy boyligi va taraqqiyotimiz asosi”[2]. Ushbu nuqtai nazardan kelib chiqib, ta’lim tizimida milliy qadriyatlarga asoslangan mashg‘ulotlarni joriy etish lozim. Misol uchun, maktablarda o‘zbek tilidagi maqollar, hikmatli so‘zlar va she’riy asarlar asosida darslarni tashkil qilish yoshlar nutqini boyitadi va milliy o‘zlikni shakllantirishga xizmat qiladi. O‘quvchilar bilan “Maqollar va ularni nutqda ishlatilishi” mavzusida o‘quv mashg‘uloti o‘tkazilishi mumkin. Ushbu dars davomida o‘quvchilar maqollarning mazmunini tahlil qiladi va ular orqali turli ijtimoiy masalalarni muhokama qiladi. Masalan, “Tiling bilan do‘st orttir, qiliching bilan dushman orttirma” maqoli asosida muloqot madaniyati haqida bahs uyushtirish o‘quvchilarda muloqotning ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

Oliy o‘quv yurtlarida “Nutq madaniyati” yoki “Muloqot etikasining asoslari” kabi maxsus kurslarni tashkil etish yoshlarning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun muhimdir. Ushbu kurslar yoshlarni turli sohalarda professional va madaniyatli muloqot qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, darslarda zamonaviy muammolarni milliy qadriyatlar nuqtai nazaridan yoritib berish yoshlarning fikrlash doirasini kengaytiradi.

Amaliy misol: Universitet talabalariga “Zamonaviy O‘zbekiston va nutq madaniyati” mavzusida seminar darsi tashkil etilishi mumkin. Ushbu darsda talabalar ijtimoiy tarmoqlardagi nutq madaniyati va uning milliy madaniyatga ta’siri haqida tahlil o‘tkazadilar. Masalan, “Like bosmoq” kabi iboralar milliy tilga qanday ta’sir ko‘rsatishini muhokama qilish orqali talabalar milliy tilga nisbatan mas’uliyat hissini oshirishadi.

Mashg‘ulotlarni yanada samarali qilish uchun yoshlar nutqiga ijtimoiy tarmoqlar ta’sirini maxsus tahlil qilish zarur. Masalan, Vygotskiyning fikriga ko‘ra, “Bola nutqi va fikrlash qobiliyati bevosita o‘zaro bog‘liqdir, va bu jarayonlarning har biri ma’lum ijtimoiy muhitda shakllanadi”[3]. Shu sababli, ta’lim jarayonida ijtimoiy tarmoqlar ta’sirini inobatga olib, ulardan samarali foydalanish usullarini yoshlar ongiga singdirish lozim.

Yana bir jihat, davlat va nodavlat tashkilotlari yoshlar uchun ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan foydali kontent yaratishga e’tibor qaratishi kerak. Bu yoshlarni milliy

va global madaniyatni uyg‘unlashtirgan holda rivojlantirishga xizmat qiladi deb, umid bildirishimiz mumkin.

Xulosa. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning hayoti va nutq madaniyatiga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ular bir tomondan, qisqa va aniq ifoda qilish ko‘nikmasini oshirsa, boshqa tomondan, milliy tilning qadriyatlariga putur yetkazishi mumkin. Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardagi faoliyatini to‘g‘ri yo‘naltirish orqali ularning intellektual va ma’naviy rivojlanishini ta’minlash mumkin. Maktab va oliy ta’lim tizimida nutq madaniyatiga oid o‘zgartirishlar kiritish orqali yoshlarning savodxonligini oshirish, ularda milliy qadriyatlarga hurmat hissini shakllantirish mumkin. Bu jarayonni amaliy mashg‘ulotlar va tahliliy darslar orqali boyitish kelajakda yosh avlodning intellektual va ma’naviy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning “Yoshlarning bilimli va madaniyatli bo‘lishi — bu millat kelajagining poydevoridir” degan so‘zlari bu borada dolzarb yo‘riqnoma bo‘lib xizmat qiladi [2].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz". Toshkent, 2018.
2. Mirziyoyev Sh.M. "O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi". Toshkent, 2019.
3. Vygotskiy L.S. "Muloqot va inson rivojlanishi". Moskva, 2003.
4. Smith J. "Digital Communication and Youth". Cambridge University Press, 2020.
5. "Nutq madaniyati va jurnalistika asoslari". Cyberleninka, 2019.
6. Mahmudov A. "O‘zbek tilining dolzarb masalalari". Toshkent, 2018.

TA’LIM TIZIMIDA RAQAMLI AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI

Usmonov Sodiq

Jizzax davlat pedagogika universiteti dotsenti

Qurbonov Amirbek Sulaymon o‘g‘li

Jizzax davlat pedagogika universiteti magistranti

XXI asrda ta’lim landshafti raqamli axborot texnologiyalarining paydo bo‘lishi bilan tubdan o‘zgardi. Boshlang‘ich maktablardan tortib universitetlargacha raqamli texnologiyalar o‘qitish, o‘rganish va tadqiqot qilishning ajralmas vositalariga aylandi. Bu texnologiyalarning ta’limdagi ahamiyatini ortiqcha baholab bo‘lmaydi, chunki ular an’anaviy pedagogik usullarni inqilob qiladi, bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi va talabalarni tez rivojlanayotgan raqamli dunyoga tayyorlaydi. Ushbu maqola matni orqali ta’lim tizimida axborot kommunikatsiya vositalarining tadbiq etilishi, umumjahon standartlarini qo‘llash va foydalanish imkoniyatlari hamda uning yutuqlari haqida e’tirof etiladi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiya, dars, internet, ta'lim tizimi, hemis tizimi, informatika, smart doskalar, axborot savodxonligi, IT markazlari, online, offline ta’lim, raqamlashtirish.

В 21 веке образовательный ландшафт радикально изменился с появлением цифровых информационных технологий. От начальных школ до университетов цифровые технологии стали незаменимыми инструментами преподавания, обучения и исследований. Важность этих технологий в образовании невозможно переоценить, поскольку они революционизируют традиционные педагогические методы, расширяют возможности обучения и

готовят учащихся к быстро развивающемуся цифровому миру. В тексте данной статьи признается применение средств информационной коммуникации в системе образования, возможности применения и использования универсальных стандартов, а также ее достижения.

Ключевые слова: цифровые технологии, урок, интернет, система образования, система Hemis, информатика, смарт-доски, информационная грамотность, ИТ-центры, онлайн, офлайн-обучение, цифровизация.

In the 21st century, the educational landscape has changed radically with the advent of digital information technologies. From elementary schools to universities, digital technologies have become indispensable tools for teaching, learning, and research. The importance of these technologies in education cannot be overstated, as they revolutionize traditional pedagogic methods, expand learning opportunities, and prepare students for the rapidly evolving digital world. Through the text of this article, the application of information communication tools in the educational system, the possibilities of applying and using universal standards, and its achievements are acknowledged.

Key words: digital technology, lesson, internet, educational system, hemis system, informatics, smart boards, information literacy, IT centers, online, offline education, digitization.

Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanish holati birinchi navbatda jamiyatning intellektual salohiyatiga, ya'ni ta'lim sohasining rivojlanishiga bog'liq. Ta'lim mazmuni va sifat masalalari ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda. Dunyoning rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarida ta'limni axborotlashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'limni rivojlantirish, uning samaradorligini oshirish yo'llari qaralmoqda, ta'limda yangi axborot texnologiyalarini joriy etishga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019-yilning mart oyida beshta muhim tashabbus ilgari surildi. Bu – yoshlarni madaniyat, san'at va sportga keng jalb etish, ularda zamonaviy axborot texnologiyalaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini shakllantirish, kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash vazifalarini o'z ichiga oladi. Besh tashabbusning uchinchi tashabbusi doirasida amalga oshirilayotgan bir qancha samarali ishlar, yosh avlodning komputer bilimlarini, intellektual salohiyatini oshirishda juda muhim ro'l tutmoqda. Ta'limda raqamli axborot shunday shakllanmoqdaki, unda bugungi yoshlar eski ma'lumotlarni va qo'llanmalar o'rganib, shunchaki yodlab olish bilan cheklanib qolmay, o'zi mustaqil tarzda yangi bilimlarni qidirish, olgan malumotlaridan xulosalar chiqarish imkoniyatlaridan foydalanib kelishmoqda. Axborot texnologiyalari bu uchun katta imkoniyat va qiziqishlar eshigini ochmoqda. Shu

bois, mamlakatimizda nafaqat oliy ta’lim, balki umumta’lim maskanlarida ham bugun axborot-informatika texnologiyalariga e’tibor kuchayib, chuqurlashtirib o‘qitish maqsadida ixtisoslashtirilgan maktablar bosqichma-bosqich yo‘lga qo‘yilmoqda. Raqamli texnologiya xo‘jalik yuritishning bir zamonaviy shakli bo‘lib, unda ishlab chiqarish va boshqarishning asosiy faktori sifatida raqamli ko‘rinishdagi katta ma’lumotlar majmui va ularni qayta ishlash jarayoni xizmat qiladi. Bu virtual dunyodan real dunyoga obyektlarni qo‘shish imkonini beruvchi to‘ldirilgan reallik texnologiyasi hisoblanadi. Raqamli axborot texnologiyalarini ta’lim jarayonida joriy etilishi bir qancha afzalliklarni yaratadi:

- Istalgan yo‘nalishlardan istalgan vaqtda ta’lim olish imkoniyati;
- Ta’lim tizimi yangi bosqichga ko‘tariladi;
- Yer yuzida internet bo‘ylab axborot olish va undan foydalanish imkoniyati shakllanadi;
- Vaqt va mablag‘ keskin tejaladi;
- Foydali ish izlash va topish imkoniyati yaratiladi.

O‘quv jarayonlarida “axborot savodxonligi” yuqori bo‘lgan o‘quvchilarni bilimlarini o‘zlashtirishlari, ma’lumot qidirish va topishlari, o‘quv jarayonlarida qo‘llashda hech qanday qiyinchilikga duch kelmaydi. Shu sababli axborot texnologiyalarini rivojlantirish jamg‘armasi va IT markaz mablag‘lari tomonidan axborot texnologiyalari va informatika fani o‘qituvchilarining birnecha yuzlab nafariga rag‘batlantirishlar yo‘lga qo‘yilmoqda. Mamlakatimiz zamonaviy ta’lim tizimiga o‘tishi va dunyo standartlaridan foydalanishi bugungi kunda ta’limda duch kelyatgan muammolarni bartaraf etmoqda va yangicha yondashuvlarga yo‘l ochmoqda. Xozirgi kunga kelib Oliy ta’limda “Hemis” tizimi joriy etilib, bu talabalarni har qanday sharoitda ham masofaviy (online) yoki an’anaviy (offline) o‘qish imkoniyatini yaratib, professor, o‘qituvchilar uchun ham ancha qulayliklar yaratib, qog‘ozbozlikni kamaytirdi. Barcha davlat ta’lim dargohlarida jumladan nodavlat ta’lim dargohlaridaham Hemis tizimi qadama-qadam yo‘lga qo‘yilmoqda “Raqamli O‘zbekiston-2030” dasturini ishlab chiqish jarayoni qizg‘in davom etmoqda. Raqamli universitetlar ko‘paytirish maqsadida birqancha chet el universitetlari bilan shartnomalar tuzilib, hamkorlik ishlari olib borilmoqdi. Bunda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlami va ayollar uchun ishidan ajralmagan xolda qo‘shimcha ta’lim olish imkoniyatlari yaratildi. Haqiqatdan ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish raqamli texnologiyalardan samarali va unimli foydalanishni talab etadi. Raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish uchun bunday texnologiyalar borasida mutaxassis kadrlardan kuchli bilim va tajribalarga ega bo‘lishni taqoza etadi. Sohalararo zarur bo‘lgan yetuk mutaxassis kadrlar ta’lim

dargohlarida tayyorlanadi. Shunday ekan, ta'lim tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etish, biz ko‘zlayotgan maqsadlarimizni ro‘yobga chiqarishning zaruriy omili bo‘lib xizmat qiladi. Mamlakatimizni yuksaltirishga qaratilga ushbu maqsadlarimizni nazarda tutib, ta'lim tizimining barcha yo‘nalishlariga raqamli texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan faoliyatni yanada takomillashtirishda davlat tomonidan quyidagi:birinchidan, mamlakatimizda Internet tezligini yanada oshirish va aloqa sifatini yuqori darajaga ko‘tarish, bir so‘z bilan aytganda, Internet ijtimoiy tarmog‘i tomonidan ko‘rsatilayotgan xizmatlarning yuqori darajada ta'minlanganligi; ikkinchidan, raqamli texnologiyalar va ta'lim texnologiyalari hamda IT-sohasi o‘rtasida mustahkam integratsiyasini ta'minlash, bu borada pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borishga qaratilgan faoliyatni yanada takomillashtirish maqsadida qo‘shimcha shart- sharoitlarni yaratish; uchinchidan, IT-sohasi va raqamli texnologiyalarning ahamiyati va foydali jihatlari hamda ulardan foydalanish tartiblarini mujassamlashtiruvchi mavzularga oid ma'ruza yoki seminar darslari uchun mo‘ljallangan interfaol - multimediali taqdimotlarni yaratish bo‘yicha o‘qituvchilarning malakasini oshirishga qaratilgan kurslarni muntazam tashkil etish kabi vazifalarni muvaffaqiyatli hal etmog‘i lozim. Shundagina, biz ta'lim tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish hamda amaliyotda qo‘llash orqali yoshlarga bugungi kun talablari darajasida bilim berishga erishishimiz mumkin. Masofaviy ta’limni tashkillash va uni boshqarish maqsadida Muhammad alXorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universitetida masofaviy ta’limni joriy etish konsepsiyasini ishlab chiqilgan. Tizim orqali talabalarning darsda to‘liq qatnashishi, mavzu materiallarni taqdim etishi, o‘quv topshiriqlari, imtihon va hisobotlarni masofaviy axborot texnologiyalar vositalari orqali amalga oshirish imkoniyatlari mavjud. Ushbu tizimga 2021-2022 o‘quv yilda axborot texnologiyalarini rivojlantirish maqsadida bir nechta fanlar kesmida jami 320 ta videodarsliklar tasvirga olinib, ular o‘zbek va rus tillarida tizimga joylab tajribadan o‘tkazilgan. Shu bilan birga, Janubiy Koreyaning Invil tizimini ham ta’lim tizimiga yo‘naltirish uchun ularning tajribalari o‘rganildi va bir qancha markazlarda ular sinovdan ham o‘tkaziladi. Hozirgi kunda Informatika va Axborot Texnologiyalari sohasi bo‘yicha yiliga o‘rtacha besh mingdan ortiq kadrlar yetishib chiqmoqda, ularning 70% ga yaqini Muhammad alXorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universitetiga to‘g‘ri kelmoqda. Bugunga kelib IT yo‘nalishlarida www.uzbekcoders.uz portali orqali “bir million dasturchi” loyihasi doirasida ta’lim olayotganlar 200 mingdan oshdi.

O‘quv dargoxlaridagi komputer sinflarining tuzilishi, zamonaviy va qulay jihozlar, zamon talablariga mos komputer, smart doskalar, bir qancha panellar bilan jihozlanganligi ta’lim olish uchun yana bir-bor undovchi zamin yaratadi. Shu sababli

aksariyat talabalar an’anaviy ta’limdan ko‘ra ko‘proq axborot kommunikatsiyalariga asoslangan innovatsion ta’limni afzal ko‘rishmoqda va bu mamlakatimizda chet el standartlaridan yanada kengroq foydalanish talabini qo‘ymoqda. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki - masofaviy o‘qitish bugungi kunda nafaqat o‘quv maskanlari uchun zarur, balki bugungi kundagi globalizatsiyalash jarayonida katta-katta korxonalarga, muassasalarga o‘z mutaxassislarini qayta tayyorlashda, ularning bilim darajalarini va ko‘nikmalarini yuqori darajada ushlab turishda muhim o‘rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, yuqorida takidlaganimizdek, ilgari ta’lim katta hajmli maruza kitoblari orqali o‘rganilgan bo‘lsa, u o‘z navbatida, ta’lim sifati va tezligining uncha yuqori bo‘lmasligiga sabab bo‘lgan edi. Hozirda esa ta’lim samaradorligini oshirish maqsadida ta’limni raqamlashtirish borasida barcha kerakli ishlar olib borilmoqda. Aholining barcha qatlamlarini bilim olishdagi ixtiyoriy talablarini qondirish mumkin bo‘ladi. Bilimlarni o‘z vaqtida keng aholiga tarqatish imkoni mavjud. Ushbu platformalardan o‘quvchi va o‘qituvchi bir-biridan masofa bilan ajralgan bo‘lsa ham doimiy muloqot saqlanib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Askarova, S. M. (2023). Butunjahon internet tarmog‘idan maqsadli foydalanish va yosh avlodda netiket tushunchasini rivojlantirish. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2(16), 170-172.
2. Sultaniyazovich, Y. M., & Muhammadaliyeva, A. S. (2022). Current state of use of information resources of the internet in the republic of Uzbekistan. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(3), 169-175.
3. Козлов Р. С., Козлова Н. Ш. Цифровые технологии в образовании // Вестн. Майкопского гос. технол. ун-та. 2019. № 1. С. 31-35.
4. Аскарлова Ш. Принципы эффективности информационной безопасности // Экономика и социум. 2021. №4-1 (83). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipy-effektivnosti-informatsionnoybezopasnosti> (дата обращения: 15.06.2023).
5. M.S.Usmonov. Steps of creating interactive electron teaching courses. The Advicend Science open access journal. ISSN 2219-746x. December 2012. USA. 2012.
6. М.С.Усмонов. Интерактивные электронные учебные курсы - новое средство повышения качества образования. Новые технологии в образовании материалы XIV международной научно-практической конференции. 27 мая 2013. Москва. 2013 г.

FALSAFA: O‘TMISH, BUGUN VA KELAJAK

Hakimov Akmaljon Mirzag‘anievich

Qo‘qon universiteti “Ta’lim” kafedrası o‘qituvchisi

Rustamov Abdulloh Bahodir o‘g‘li

Qo‘qon universiteti KI-2-24 guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada falsafaning o‘tmishi, buguni va kelajakdagi taraqqiyoti har tomonlama chuqur o‘rganishning dolzarbligi haqidagi fikrlar yoritilgan.

Аннотация. В данной статье подчеркивается актуальность комплексного изучения прошлого, настоящего и будущего развития философии.

Annotation. This article emphasizes the relevance of a comprehensive study of the past, present and future development of philosophy.

Kalit so‘zlar: Falsafa, jamiyat, taraqqiyot, sivilizatsiya, ijtimoiy bilish, gnoseologik tahlil, globalizatsiya, postmoderniz.

Ключевые слова: Философия, общество, развитие, цивилизация, социальное знание, гносеологический анализ, глобализация, постмодернизм.

Key words: Philosophy, society, development, civilization, social knowledge, epistemological analysis, globalization, postmodernism.

Falsafa insoniyatning eng qadimiy intellektual faoliyatlaridan biridir. U o‘zining kelib chiqishi bilan birga, tarix davomida turli shakllarda rivojlangan va hozirgi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Ushbu maqolada falsafaning o‘tmishi, bugungi ahamiyati va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari haqida fikr yuritamiz.

«Falsafa» atamasi asli qadimgi yunon tilidanolingan «filio» (sevmok) va «sofos» (donishmandlik) so‘zlarining birikuvidan iborat bo‘lib, uning lug‘aviy ma’nosi — «donishmandlikni sevish», demakdir [1].

Falsafa fan sifatida eramizdan 3 ming yil ilgari quldorlik tuzumi davrida, aqliy mehnat jismoniy mehnatdan ajrala boshlagan bir sharoitda insonning ob’ektiv borliqqa va o‘z-o‘ziga bo‘lgan munosabatlari to‘g‘risidagi nazariy bilimlar tizimi shaklida paydo bo‘ladi. Falsafaning paydo bo‘lishida jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyot muhim rol o‘ynaydi. Chunki, falsafa ijtimoiy ongning alohida

o‘ziga xos shakli sifatida jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va ma’naviy hayoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularni o‘zida aks ettiradi.

Falsafaning paydo bo‘lishi qadimgi dunyo xalklarining ma’naviyat sohasidagi yuksalishida yangi bosqich bo‘ldi. Uning paydo bo‘lishi bilan falsafiy tafakkur dunyo haqidagi ko‘pdan-ko‘p ma’lumotlarning oddiy fikriy yig‘indisidan iborat bo‘lmay, balki dunyo, borliq o‘z asosiga ko‘ra bir butundir, inson ja miyat taraqqiyotining hal qiluvchi omilidir, degan mantiqiy muammoni ifodalay boshlaydi. Falsafa esa bilimlarning alohida, o‘ziga xos, «hamma narsalarni bir butun holda olib, ularning eng umumiy muammolarini o‘rganuvchi» bilim sohasini ifodalay boshlaydi

Qadimgi Yunoniston va rimda Sokrat, Platon va Aristotel kabi faylasuflar inson fikrining asosiy tamoyillarini belgilashdi. Ularning asarlari nafaqat falsafiy mulohazalar, balki siyosat, etik va estetikaga doir fikrlarni ham o‘z ichiga olgan.

Sharq falsafasi ham o‘ziga xos yo‘nalishlarga ega bo‘lib, Al-Farobi, Ibn Sino va Ibn Rushd kabi olimlar tomonidan rivojlantirilgan. Ularning asarlari ilm-fan, tibbiyot va metafizika sohalarida katta ahamiyatga ega bo‘lgan.

Bugungi kunda falsafa ijtimoiy hayotda muhim rol o‘ynaydi. Falsafiy mulohazalar yordamida biz jamiyatdagi axloqiy, siyosiy va ijtimoiy masalalarni chuqurroq tushunishga harakat qilamiz. Postmodernizmning tarqalishi bilan falsafa ko‘plab yangi yo‘nalishlarga boyidi: feminist falsafa, ekologik falsafa, kritikal nazariya kabi. Zamonaviy texnologiyalar va ilm-fan taraqqiyotining tezligi odamlarning hayoti va tafakkuriga ta’sir ko‘rsatmoqda. Sun’iy intellekt, biotexnologiya kabi sohalar yuzasidan yuzaga kelayotgan savollar zamonaviy faylasuflarni yangi tadqiqotlarga undamoqda.

O‘zbekiston falsafasi Sharq falsafasining tarkibiy qismi, o‘zbek xalqining o‘ziga xos bo‘lgan tafakkur tarzining namoyon bo‘lishidir. Uning tarixiy ildizlariga qadimiy Turon va Turkistondagi xalq og‘zaki ijodiga oid hikmatlar, dostonlar, maqol va rivoyatlar, mutafakkirlarning falsafiy asarlari, Avestodagi ezgulik g‘oyalari, tariximizda o‘tgan moniylik, mazdakiylik, buddaviylik, yahudiylik, xristianlik dinlaridan kirib kelgan hikmatlar, islom falsafasi, islomning muqaddas kitoblari, tasavvuf falsafasi, moturidiylik ta’limoti, sunniylik oqimi, kubroviylik, yassaviylik, naqshbandiya tamoyillari, vatanparvarlik goyalari, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar kiradi. Bu falsafa jahon falsafiy merosi durdonalaridan oziq oladi.

Falsafaning kelajagi murakkab masalalarga bog‘liqdir. Globalizatsiya jarayonlari insoniyatni birlashtirgan holda turli madaniyatlar o‘rtasida muloqotni kuchaytirmoqda. Bu esa yangi falsafiy fikrlar paydo bo‘lishiga zamin yaratadi.

Shuningdek, ekologik inqirozlar, sun'iy intellektning rivojlanishi kabi muammolar yosh avlodni yangi falsafaviy qarashlarni ishlab chiqishga undamoqda. Insoniyatning barqarorligi uchun axloqiy qadriyatlar yanada muhim ahamiyat kasb etadi.

Falsafa insoniyat tarixida muhim rol o‘ynagan va hozirgi kunda ham uning dolzarbligini yo‘qotmayapti. O‘tmishdagi buyuk faylasuflarning merosi bugungi kunda yanada yangilanmoqda va kelajakda yangi g‘oyalar bilan boyitilmoqda. Falsafa bizga murakkab hayot sharoitlarida to‘g‘ri yo‘l tanlashda yordam beruvchi bir vosita sifatida xizmat qilishda davom etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. ФАЛСАФА (ўқув қўлланма) Э. Ю. Юсуповнинг умумий таҳрири
остида Тошкент- 1999 9 - бет

2. Shermuxamedova N.A. Falsafaga kirish. -T.: Noshir, 2013.3 bet

3. Sh.O.Madaeva va boshqalar, Falsafa. O‘quv qo‘llanma. -
Toshkent, 2019.

CURRENT APPROACHES AND NEW RESEARCH IN MODERN
SCIENCES International scientific-online conference. Doctor of philosophy (PhD)
philosophical sciences, Teacher of Namangan state pedagogical institute
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13767282> 2024.

Asrakulova Adiba Nabievna Doctor of philosophy (PhD) philosophical
sciences, Teacher of Namangan state pedagogical institute
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13767252> 2024.

Asrakulova Adiba Nabievna Doctor of philosophy (PhD) philosophical
sciences, Teacher of Namangan state pedagogical institute
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13766797>

Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities
Volume 36, November 2024 ISSN NO:2720-4030 <https://periodica.com> Adiba
Asraqulova

TABIIY-ILMIY SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA “SO‘ROVGA ASOSLANGAN TA’LIM” USULINING AHAMIYATI

Rahmonova Gulchehra Zokirjon qizi

A.Avloniy nomidagi pedagogik mahurat milliy instituti 2-kurs doktoranti

E-mail: viniks_llc@inbox.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirish haqida so‘z yuritildi. Tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar tahlil qilindi, “So‘rovga asoslangan ta’lim metodi” asosida o‘quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligini rivojlantirish, ularni izlanishlarga undash usullari haqida tavsiyalar berildi.

Kalit so‘zlar: Savodxonlik, fan, muammo, tabiiy-ilmiy savodxonlik, metod, so‘rovga asoslangan ta’lim, tadqiqot, strategiya.

Abstract. This article discusses the development of natural and scientific literacy in students. Factors influencing the development of natural and scientific literacy are analyzed, recommendations are made on the basis of the “Inquiry-based education method” for developing natural and scientific literacy of students and encouraging them to research.

Keywords: Literacy, science, problem, natural and scientific literacy, method, inquiry-based education, research, strategy.

Абстрактный. В данной статье говорится о развитии естественнонаучной грамотности у студентов. Проанализированы факторы, влияющие на развитие естественнонаучной грамотности, даны рекомендации по способам развития естественнонаучной грамотности студентов и стимулирования их к исследовательской деятельности на основе «Исследовательского метода обучения».

Ключевые слова: Грамотность, наука, проблема, научная грамотность, метод, обучение на основе запросов, исследования, стратегия.

Kirish. So‘nggi 20 yil ichida tabiiy-ilmiy savodxonlik tushunchasi tabiiy fanlar ta’limiga chuqur kirib keldi va bir qator munozaralarga sabab bo‘ldi. Bu orada tabiiy-ilmiy savodxonlikka olimlar tomonidan bir qancha ta’riflar keltirildi va uning ma’nosi va zaruratini izohlashga harakat qilindi. Shunga ko‘ra tabiiy ilmiy savodxonlikni tabiiy fanlarni kundalik hayotimiz uchun bilish yoki ilmiy izlanishlar olib borishning bir muhim qismi sifatida tushunila boshlandi. Tabiiy-ilmiy savodxonlik deganda kishilarning atrof muhitda bo‘layotgan o‘zgarishlarni, texnika sohasidagi rivojlanishlar, mahalliy va global miqyosdagi muammolarning sabab va

oqibatlarini tushunishi, ijtimoiy faol fuqaro sifatida muammolar yechimlarini izlash va muqobil yechimlar orasidan eng maqbul yechimni topa olishi nazarda tutildi. Tabiiy-ilmiy savodxonlik tabiiy dunyo va asosiy fan tushunchalari, tamoyillari va fikrlash usullari bilan tanishishga ko‘mak beradi. O‘quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirish o‘quvchilarning ilmiy izlanishlar bilan shug‘ullanishlari uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni rivojlantirish, shu jumladan o‘qish savodxonligi, fan tilidagi matnlarni tushunish va tahlil qilish, fanning tabiat bilan bog‘lanishlarini tushunishlarini o‘z ichiga oladi.

Adabiyotlar sharhi. Tabiiy-ilmiy savodxonlik bevosita o‘qish va yozish savodxonligiga bog‘liq bo‘lib, matnlar oldingi izlanishlar haqida ma’lumot beradi. Ularni tushunish ilmiy hodisalar haqida induktiv fikr yuritishga imkon beradi, olimlar esa tadqiqotlarni loyihalash va tekshirish uchun yangi tadqiqot savollarini tuzishda matnlardan foydalanadilar. Biz o‘quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirishimiz uchun ular da ilmiy matnlarni tushunish ko‘nikmasini shakllantirishimiz lozim. Ta’lim sohasida yuqorilab borayotgan ko‘pchilik davlatlarda so‘rovga asoslangan ta’lim amaliyoti keng yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, bu o‘zining ijobiy natijasini ko‘rsatmoqda. So‘rovga asoslangan ta’lim bu ma’lumotni shunchaki passiv tarzda qabul qilmasdan, ilm-fanning ma’nosini tushunishni anglatadi, undagi so‘rovlar o‘z-o‘zidan tadqiqot sifatida qabul qilinadi. O‘qish va yozish hodisalarini o‘rganish uchun vosita sifatida xizmat qilganda, o‘quvchilar boshqalarning loyihalari va topilmalari haqida o‘qish orqali boshqa olimlarning ilmiy izlanishlariga asoslanishlari va ularni kengaytirishlari mumkin.

O‘quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirish quyidagi muhim jihatlarni o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar uchun fan yo‘riqnomlari, ularga ko‘ra o‘quvchilar matnlarga asoslangan so‘rovlar bilan birgalikda ilmiy tadqiqotlar bilan shug‘ullanishlari mumkin bo‘ladi. Bundan tashqari fan bo‘yicha mutaxassislar jamoalarini birlashtirish va o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishlarini ta’minlash, o‘quv dasturlarini keng qamrovli o‘rganish va ular mazmuniga fanga oid matnlarni kiritish alohida ahamiyat kasb etadi[3.V.Kumar.2024:B.214].

Amerikalik tadqiqotchi Guthrie va uning jamoasi 20 yildan ortiq vaqt mobaynida o‘quvchilarning tabiiy-ilmiy savodxonligini rivojlantirishda konsepsiyaga asoslangan ta’lim (CORI) ustida tadqiqot olib borishdi. CORI o‘qish strategiyalari bo‘yicha aniq ko‘rsatmalar beradi, misol uchun, so‘rash, ilgari o‘rganilgan bilimlarni faollashtirish, ma’lumotlarni izlash, umumlashtirish va boshqalar bilan muloqot qilish uchun ma’lumotlarni sintezlash. Ko‘rsatma matn orqali so‘rov, amaliy tadqiqotlar, strategiya bo‘yicha ko‘rsatmalar, hamkorlikdagi so‘rov guruhlarida ishlash, topilmalarni nashr etish va taqdim etishni o‘z ichiga oladi[1. D.Pearson.2010:B.328]. Palincsar va Magnusson matnga asoslangan

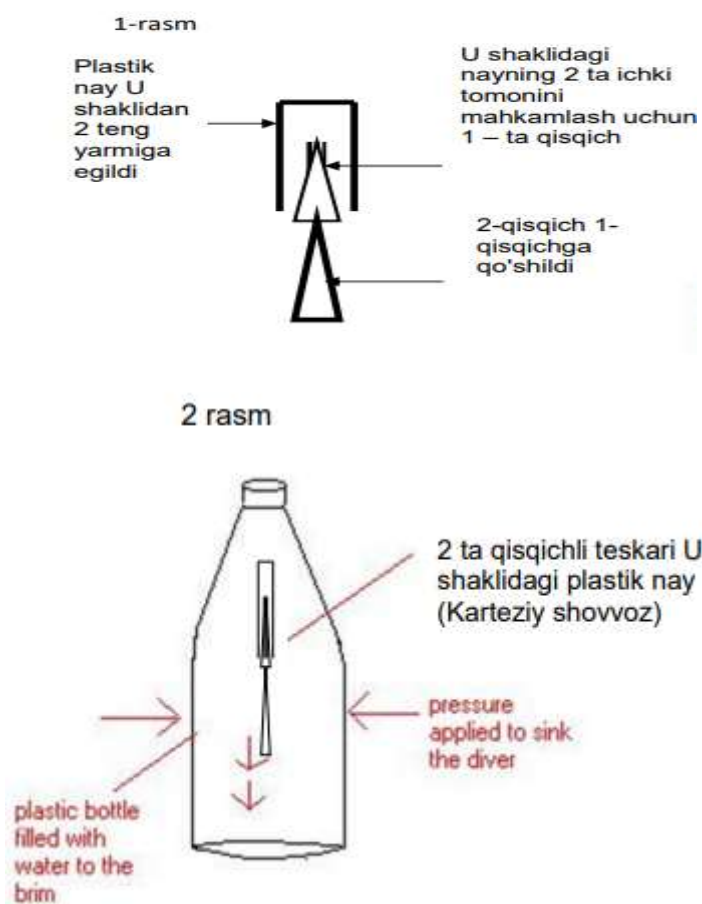
so‘rovlar o‘quvchilarning amaliy tadqiqotlarda konseptual tushunishlarini qo‘llab-quvvatlashi bo‘yicha ko‘p yillik tadqiqot dasturi bilan shug‘ullanishgan. Bunda o‘qituvchilar o‘quvchilarni muayyan savollarga asoslangan tadqiqot sikllariga jalb qilishni o‘rganadilar va inf xonalarini so‘rov hamjamiyatlariga aylantiradilar [1. D.Pearson.2010:B.328]. O‘quvchilar tajribalar davomida egallagan bilimlarini daftarlariga qayd etib borishadi. So‘ngra o‘quvchilar daftar asosida ma‘lumotlar va modellarni taqdim etishadi va olim bilan birgalikda ma‘lumotlarni sharhlashga jalb qilinadi. Tadqiqot natijasida o‘quvchilar daftariga asoslangan yo‘riqnomada ko‘proq narsani o‘rganganliklari ma‘lum bo‘ladi. Unga ko‘ra matnni ko‘rib chiqish sharti, daftarlar o‘quvchilar nutqini rag‘batlantiradi, bu esa o‘quvchining faol ishtirok etishi va tushunishining yaxshilanishiga olib keldi. Tadqiqot metodologiyasi. So‘rovga asoslangan ta‘lim o‘quvchilarni o‘quv jarayonining markaziga qo‘yadigan o‘qitish usulidir. O‘quvchilar ma‘lumotni taqdim etish o‘rniga, dalillarni mustaqil ravishda o‘rganish va tahlil qilish orqali faol ravishda izlaydilar. So‘rovga asoslangan ta‘lim insonning dunyoni tushunishga bo‘lgan tabiiy istagini kuchaytiradigan texnika, fanga qiziqishi past bo‘lgan o‘quvchilarga yordam berishi mumkin bo‘lgan o‘qitish usulidir. So‘rovga asoslangan ta‘lim metodi o‘quvchilarga savollar berish, tadqiqot qilish, tahlil qilish, hamkorlik qilish va boshqalarni taqdim etish orqali o‘quvchilarga mas‘uliyat yuklaydi. So‘rovga asoslangan ta‘lim metodi yordamida o‘quvchilarga ilmiy tajribalar o‘tkazish uchun imkoniyat yaratish mumkin. Bunda ular o‘zlarining gipotezalarini sinab ko‘rish va ilmiy usullarni o‘rganish uchun o‘zlarining tajribalarini ishlab chiqadilar. Masalan, o‘simliklarning o‘sishiga nimalar ta‘sir qilishini tekshirishadi, ulardagi o‘zgarishlarni kuzatadilar va o‘zlarining topilmalarini hujjatlashtiradigan ilmiy hisobotlarni yozadilar [2.J.Osborne.2018:B.149]. So‘rovga asoslangan ta‘limda o‘qituvchi o‘quvchilar uchun qiziqarli bo‘lgan savollarni dars boshida taqdim etishi va o‘quvchilar mustaqil ravishda yoki kichik guruhda ushbu savolga javob izlashi ham mumkin. Bunda taqdim etiladigan savol albatta dars mavzusiga bog‘liq bo‘lishi, savolning yechimi esa bevosita o‘tiladigan mavzuning asosini tashkil etishi maqsadga muvofiq. Bunday savollarni fan o‘qituvchilari fanga oid qiziqarli topshiriqlar kitoblaridan, ilmiy adabiyotlar va fanga oid jurnallardan topishlari yoki o‘zlari tuzishlari mumkin.

Muhokama va natijalar. Tabiiy fanlarda o‘quvchilar uchun bunday savollarni izlab topish o‘qituvchilarda katta muammo keltirib chiqarmaydi. Quyida so‘rovga asoslangan ta‘lim uchun savol namunasi keltirib o‘tiladi.

Ushbu savol “Jismlarning suyuqlikda suzish shartlari” ni tushuntirish uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ko‘rgazmaliligi, kerakli asboblarning oson topilishi tufayli foydalanish uchun juda qulay. Bu tajribani namoyish etish uchun oddiy plastmassa baklashka, suv, suv ichish uchun trubka va po‘lat qog‘oz qisqichlari kerak bo‘ladi.

Karteziyalik g‘avvos - bu ilmiy o‘yinchoq bo‘lib, so‘nggi bir necha asrlar davomida suzish va cho‘kish tamoyillarini namoyish qilish uchun ishlatilib, suv osti kemasining ishlashida qo‘llaniladi. Bir necha qismlardan iborat oddiy tizim sifatida Karteziyalik sho‘ng‘ich qanday ishlaydi?

Oddiy Kartezian g‘avvosni osongina teskari U shaklidagi plastik nay shaklida qurish mumkin, nayning yon tomonlari 1 - po‘lat qog‘oz qisqichlari bilan qisiladi va 2 – po‘lat qisqichga ulangan (quyida 1-rasm). Keyin qopqog‘i yopilgan holda suv bilan to‘ldirilgan 500 ml li suv idishiga tushiriladi (2-rasm). Idishning devorlarini bir oz bosib, g‘avvosni pastga tushirishga majburlash mumkin, bunda barmoqlaringizning devorlarga bosilishi g‘avvosni yuqoriga ko‘tarishga yordam beradi.

Tuziladigan ilmiy tushuncha. Jismning suyuqlikda (suyuqlikda yoki gazda) cho‘kishi yoki suzishi ularning nisbiy zichligiga bog‘liq. Agar jismning zichligi suyuqlikdan yuqori bo‘lsa, u cho‘kib ketadi (salbiy suzuvchanlik). Aksincha, agar jismning zichligi suyuqlikdan past bo‘lsa, u suzadi (ijobiy suzish). Materialning zichligi uning birlik hajmdagi massasidir. Izoh quyidagicha: Idishlarning devorlari bosilganda, suv teskari U shaklidagi idish ichidagi bo‘sh joyga o‘tishga majbur bo‘ladi. Ushbu bosim natijasida havo siqiladi va ortiqcha suv

shovvozni suvdan ko‘ra zichroq qiladi. Bu shovvozni cho‘kib ketishiga olib keladi. Idishning yon tomonlaridagi bosim bo‘shatilgandan so‘ng, teskari U shaklidagi idish ichidagi havo asl hajmiga qadar kengayadi, bu esa suvni majburan tashqariga chiqarishga olib keladi. Natijada, g‘avvos suvga qaraganda kamroq zich bo‘ladi va shuning uchun g‘avvos suzib yuradi.

An‘anaviy topshiriqlar garchi hanuzgacha o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan bo‘lsada bir qancha kamchiliklari borligi ko‘zga tashlanmoqda.

1. Umumta’lim maktablarida ma’lum bir fan bo‘yicha bilimlar soddadan murakkabga qarab tizimli ravishda o‘rgatib boriladi. Bu esa o‘quvchilarning izchil bilim olishlarini ta’minlaydi va unda keyingi o‘tiladigan mavzu oldingi mavzu bilan uzviy bog‘langan bo‘ladi. O‘quv topshiriqlari ham shunga asosan tuziladi. Bunday yonashuvning asosiy kamchiligi shundan iboratki, o‘quvchilar faqat yakuniy dars arafasida mavzu yoki bo‘lim haqida umumiy tasavvurga ega bo‘ladilar.

2. Bilim berish jarayonida ko‘proq e’tibor testlar va imtihonlarga qaratiladi. Shunga ko‘ra o‘quvchilarga imtihon topshiriqlariga o‘xshash topshiriqlar va savollar ko‘proq taqdim etiladi. Natijada o‘quvchilar mavzuning mazmun-mohiyatini anglash uchun emas, balki imtihon yoki testdan yaxshi baho olish uchun yuzaki o‘rganishadi. Bu esa barcha yod olingan bilimlarning imtihondan so‘ng xotiradan o‘chib ketishiga sabab bo‘ladi.

3. O‘quvchilarga uyga vazifa o‘tilgan darsni mustahkamlash uchun topshiriqlar beriladi. Bu topshiriqlarning qoniqarli bajarish esa o‘quvchilarning yaxshi baho olishlarini ta’minlaydi. Bu esa o‘z-o‘zidan bilim olishdan maqsad faqatgina yaxshi baho olish degan tushunchaga sabab bo‘ladi.

Xulosa. Bizga ma’lumki, topshiriqlar asosan o‘zlashtirilgan bilimlarni o‘quv jarayonida yoki darsdan tashqari holatda mustahkamlash, turli real vaziyatlarda foydalana olish, takrorlash, olingan bilimlarni mustahkamlash maqsadida qo‘llaniladi. An‘anaviy topshiriqlar pedagogik amaliyotda asosan savol yoki atamani tushuntirish, matematik amalni bajarishdan iborat bo‘ladi. Ushbu topshiriqlarni bajarish o‘quvchilarda kreativlik, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari va tabiiy-ilmiy savodxonligini rivojlantirish uchun yetarlicha imkoniyat yarata olmaydi. An‘anaviy topshiriqlar ko‘pincha savol shaklida bo‘ladi va o‘quvchilarning ma’lum mavzu doirasidagi bilimlarini tekshirishga mo‘ljallanadi. Topshiriqlar orqali biz o‘quvchilarning o‘quv natijalariga erishganliklarini baholaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Arguing to learn in science: The role of collaborative, critical discourse. Jonathan Osborne Science Vol 328. 2018

2.Literacy and science: Each in the service of the other. P.David Pearson, et al. Science 328, 459 (2010)

3. Reimagining Scientific Literacy: A Framework for Future-Focused Science Education. Vishal Kumar Research Square 2024 | ISSN 2693-5015
<https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-4347536/v1>

OLIV TA'LIMDA TARIX FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLAR VA YONDASHUVLAR

Sattarov Kamoliddin Fazliddin o'g'li

University of Business and Science nodavlat oliy ta'lim muassasasi

Oliy ta'limda tarix fanini o'qitish muhim ahamiyatga ega bo'lib, talabalarga o'tmishni tushunish, tahlil qilish va undan saboq olish imkonini beradi. Bu jarayon nafaqat o'tmish voqealarini o'rganishni, balki tanqidiy fikrlash, tahlil qilish va xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. Quyida biz oliy ta'limda tarix fanini o'qitishning turli jihatlari, metodlari va ahamiyatini batafsil ko'rib chiqamiz.

Tarix fanining oliy ta'limdagi o'rni va ahamiyati. Oliy ta'limda tarix fanini o'qitish talabalarning dunyoqarashini kengaytirish va ularning intellektual rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Bu fan orqali talabalar nafaqat o'tmish haqida ma'lumot olishadi, balki jamiyatning rivojlanish qonuniyatlarini tushunishadi, sabab-oqibat bog'liqliklarini anglab yetishadi va bugungi kunning dolzarb muammolariga tarixiy nuqtai nazardan yondashishni o'rganishadi.

Bundan tashqari, tarix fani talabalarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- ❖ Turli madaniyatlar va sivilizatsiyalarni o'rganish orqali global tushunchani rivojlantirish
- ❖ Tarixiy manbalarni tahlil qilish va ulardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish
- ❖ Tarixiy voqealarni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
- ❖ O'tmishdagi xatolardan saboq olish va kelajak uchun to'g'ri qarorlar qabul qilishni o'rganish

Zamonaviy metodlar va yondashuvlar Interaktiv darslar: Talabalarni faol ishtirok etishga undaydigan muhokamalar, debatlar va guruh loyihalari orqali o'qitish. Bu usul talabalarning mavzuni chuqurroq tushunishiga va tahliliy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Multimedia vositalari: Tarixiy hujjatli filmlar, virtual muzeylarga sayohatlar va interaktiv xaritalardan foydalanish. Bu yondashuv tarixiy voqealarni vizual va audio materiallar orqali yanada jonli va tushunarli qiladi.

Tarixiy manbalar bilan ishlash: Asl manbalar, arxiv hujjatlari va tarixiy asarlar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish. Bu usul talabalarni tarixiy tadqiqot metodologiyasi bilan tanishtiradi va tahliliy qobiliyatlarini oshiradi.

Loyiha asosida o‘qitish: Talabalarni mustaqil ravishda tarixiy mavzular bo‘yicha tadqiqot olib borishga va natijalarini taqdim etishga undash. Bu yondashuv talabalarining izlanish va taqdimot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Tarixiy bilimlarni baholash usullari: Oliy ta‘limda tarix fanini o‘qitishda talabalarining bilimlarini to‘g‘ri va samarali baholash muhim ahamiyatga ega. Baholash jarayoni nafaqat talabalarga o‘z bilimlarini namoyon etish imkonini beradi, balki o‘qituvchilarga ham o‘quv jarayonining samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

Yozma imtihonlar: Tarixiy voqealar, shaxslar va jarayonlar haqidagi bilimlarni tekshirish uchun an‘anaviy usul. Bu usul talabalarining tarixiy ma‘lumotlarni eslab qolish va ularni yozma shaklda ifodalash qobiliyatini baholaydi.

Og‘zaki taqdimotlar: Talabalar tomonidan tarixiy mavzular bo‘yicha tayyorlangan taqdimotlar. Bu usul talabalarining tarixiy mavzularni tushunish va ularni auditoriyaga yetkazish qobiliyatini baholaydi.

Loyiha ishlari: Tarixiy mavzular bo‘yicha chuqurlashtirilgan tadqiqot loyihalari. Bu usul talabalarining tarixiy tadqiqot olib borish, manbalarni tahlil qilish va xulosalar chiqarish qobiliyatini baholaydi.

Portfolio: Talabalarining semestr davomida bajargan ishlari to‘plami. Bu usul talabalarining vaqt o‘tishi bilan tarixiy bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishini kuzatish imkonini beradi.

Tarix fanini o‘qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. Zamonaviy texnologiyalar tarix fanini o‘qitishda yangi imkoniyatlar ochib bermoqda. Ular talabalarining qiziqishini oshirish, ma‘lumotlarni yanada samarali yetkazish va tarixiy voqealarni vizuallashtirishga yordam beradi.

Virtual reallik: Tarixiy joylar va voqealarni 3D formatda ko‘rish imkoniyati. Bu texnologiya talabalarni o‘tmishga "sayohat" qilish va tarixiy muhitni his qilish imkonini beradi.

Mobil ilovalar: Tarixiy ma‘lumotlar, xronologiyalar va viktorinalarni o‘z ichiga olgan ilovalar. Ular talabalarining har doim va har yerda tarix o‘rganishiga imkon beradi.

Online ma‘lumotlar bazalari: Keng ko‘lamli tarixiy manbalar va hujjatlarga kirish imkoniyati. Bu resurslar talabalarga chuqur tadqiqot olib borish va birinchi manbalarga murojaat qilish imkonini beradi.

Interaktiv video darslar: Tarixiy mavzular bo‘yicha onlayn video darslar va webinarlar. Bu format talabalarning masofadan turib o‘rganish va ekspertlar bilan muloqot qilish imkoniyatini beradi.

Tarix fanini o‘qitishda interdisiplinar yondashuv. Interdisiplinar yondashuv tarix fanini boshqa fanlar bilan bog‘lash orqali talabalarga keng qamrovli bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Bu yondashuv tarixni alohida fan sifatida emas, balki boshqa sohalar bilan chambarchas bog‘liq holda o‘rganishni nazarda tutadi.

Tarix va adabiyot: Tarixiy davrlarni badiiy adabiyot orqali o‘rganish. Masalan, O‘zbek adabiyotidagi tarixiy asarlarni tahlil qilish orqali ma‘lum bir davrning ijtimoiy-siyosiy vaziyatini tushunish. Bu yondashuv talabalarga tarixiy kontekstni yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Tarix va iqtisodiyot: Tarixiy voqealarni iqtisodiy omillar nuqtai nazaridan tahlil qilish. Masalan, Buyuk ipak yo‘lining O‘rta Osiyo tarixidagi o‘rnini o‘rganish orqali savdo-sotiq va madaniy almashinuvning ahamiyatini tushunish. Bu yondashuv talabalarga iqtisodiy omillarning tarixiy jarayonlarga ta‘sirini anglashga yordam beradi.

Tarix va siyosatshunoslik: Tarixiy siyosiy tizimlar va ularning zamonaviy siyosatga ta‘sirini o‘rganish. Masalan, Sovet davrining O‘zbekiston zamonaviy siyosiy tizimiga ta‘sirini tahlil qilish. Bu yondashuv talabalarga siyosiy jarayonlarning tarixiy ildizlarini tushunish imkonini beradi.

Tarixiy tafakkurni rivojlantirish strategiyalari: Tarixiy tafakkur - bu shunchaki faktlarni yodlash emas, balki tarixiy jarayonlarni tushunish, tahlil qilish va ulardan xulosalar chiqarish qobiliyatidir. Oliy ta‘limda tarix fanini o‘qitishda talabalarning tarixiy tafakkurini rivojlantirish muhim o‘rin tutadi.

Tarixiy tahlil: Talabalarni tarixiy hujjatlar, manbalar va artefaktlarni tahlil qilishga o‘rgatish. Bu jarayonda ular ma‘lumotlarning ishonchliligini baholash, turli manbalarni solishtirishni va ulardan xulosalar chiqarishni o‘rganadilar.

Sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlash: Talabalarni tarixiy voqealar o‘rtasidagi sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlashga undash. Bu orqali ular tarixiy jarayonlarning murakkabligini va bir-biriga bog‘liqligini tushunib yetadilar.

Tarixiy kontekstni tushunish: Talabalarni tarixiy voqealarni o‘sha davr nuqtai nazaridan ko‘rishga o‘rgatish. Bu yondashuv tarixiy shaxslar va jamiyatlarning harakatlarini ularning davri kontekstida tushunishga yordam beradi.

Zamonaviy aloqadorlikni aniqlash: O‘tmish voqealarining bugungi kunga ta‘sirini tahlil qilish. Bu jarayon talabalarga tarixning dolzarbligini tushunish va undan saboq olish imkonini beradi.

Xulosa Oliy ta‘limda tarix fanini o‘qitish doimiy ravishda rivojlanib va takomillashib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar, yangi pedagogik yondashuvlar va o‘zgaruvchan dunyo talablari bu jarayonga o‘z ta‘sirini ko‘rsatmoqda. Kelajakda tarix fanini o‘qitish yanada interaktiv, texnologiyaga asoslangan va amaliy yo‘naltirilgan bo‘lishi kutilmoqda.

Tarix fani o‘qituvchilari va oliy ta‘lim muassasalari oldida turgan asosiy vazifa - bu tarixni shunchaki o‘tmish haqidagi ma‘lumotlar to‘plami sifatida emas, balki bugungi kun va kelajak uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan bilimlar manbai sifatida taqdim etishdir. Bu orqali talabalar nafaqat tarixiy bilimlarni egallaydilar, balki tanqidiy fikrlash, tahlil qilish va global muammolarni yechishda tarixiy tajribadan foydalanish ko‘nikmalarini ham shakllantiradilar.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Абдулаев Э.Н. Алгоритмизация учебной деятельности при проведении творческих заданий // Ж. Преподавание истории в школе. – М.: 2015. - № 3. – С. 15.
2. Белкин А.С. Основы возрастной педагогики / Учеб.пос. для студ.высш.пед.учеб.завед. – М.: Академия, 2000. – С. 67.
3. Голикова Г.В., Голикова Н.В. Методология исследования стратегии управления организацией на основе воспроизводства инвестиционного капитала и роста индивидуального благосостояния // Ж. Вестник Воронежского государственного технического университета. – Воронеж: 2009. Т. 5. - №12. – С. 257-259.
4. Усмонбоева М., Эхсонова Ф. Креатив педагогика / Ўқув қўлланма.– Т.: “Наврўз” нашриёти, 2020. – 9-б.
5. Ушаков Д.В. Интеллект: структурнодинамическая теория. – М.: Изд-во “Институт психологии РАН”, 2003. – 264 с.

O‘ZBEKISTONDA JAMIYAT DURLARI, TARBIYALOVCHILARI BO‘LGAN AYOL-QIZLARGA E‘TIBOR VA BU BORADAGI IZCHIL ISLOHOTLARNING TASNIFI

N.M.Qodirova

Yangi asr universiteti Umumtaʼlim fanlari kafedrası oʻqituvchisi

N.J.Faxrutdinova

Filologiya va tillarni oʻqitish (Sharq mumtoz tillari) yoʻnalishi

1-kurs 101/24 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola ayolning nafosati va nazokati, vafo va sadoqati, xotin-qizlarning «manfaati» yoʻlida qilingan islohotlar va imkoniyatlar haqida boʻlib, ushbu masala yuzasidan qabul qilingan qonunlarga ham qisman izohlar berilgan.

Аннотация: В данной статье речь идет о женской элегантности и женственности, верности и верности, реформах и возможностях, сделанных ради «интересов» женщин, а также частично разъясняются законы, принятые по этому вопросу.

Annotation: This article deals with women's elegance and femininity, fidelity and fidelity, reforms and opportunities made for the "interest" of women, and also partially explains the laws passed on this issue.

Kalit soʻzi: raqobat, yosh avlod, xotin-qizlar, jamiyat, ijtimoi, barqarorlik, gender tenglik.

Ключевые слова: конкуренция, молодое поколение, женщины, общество, социум, стабильность, гендерное равенство.

Key words: competition, younger generation, women, society, society, stability, gender equality.

Har bir jamiyatning rivojlanishi, uning har tomonlama mukammalashishi, malakali kadrlarni tayorlashi va kuchli raqobatchi davlat sifatida maydonga chiqishida har bir fuqaroning, ayniqsa yosh avlodning Vatanga muhabbatli boʻlishi, oʻz burchlarini bilishi, Vatanga fidokorona xizmat qilish kerakligini bilib, komil inson boʻlib yetishishi muhim va zarurdir. Unib, oʻsayotgan yosh avlodni esa aynan ayol tarbiyalaydi va uning bu boradagi oʻrni va martabasi beqiyosdir.

Rossiyadagi oktyabr toʻntarishidan soʻng yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy holat, iqtisodiy, madaniy-mafkuraviy vaziyat Oʻzbekistonda sobiq sovet davlatining barcha bosqichlarida mohiyatan chuqur oʻzgarishlarga sabab boʻldi. Sobiq kommunistik partiyaning kuchli siyosiylashgan institutlari XX asr 20-yillaridan

boshlab xotin-qizlar masalasida boshqa davrlarga xos bo‘lmagan, alohida siyosat yurgiza boshladi. Turkiston ayollari ustidan eng katta siyosiy va ijtimoiy eksperiment o‘tkazildi. Xotin-qizlarning «manfaati» yo‘lida ular majburiy ijtimoiy hayotga tortildi. Bu davrda ojizalarni “ozod qilish” siyosati nafaqat Sovet davlatida, balki Turkiya, Eronda ham kuzatildi. Ya’ni jarayon Yaqin Sharqda va musulmon jamiyatlarda ketayotgan umumjahon tarixiy voqelikka aylandi.

Lekin, mustaqillikdan so‘ng xotin-qizlarga, xususan, ularning ta’lim olishlari, kasb egasi bo‘lishlari, xususiy tadbirkorlikni yo‘lga qo‘yishlariga alohida e’tibor qaratila boshladi

Binobarin, ularning huquqlari, erkinliklari, qonuniy manfaatlari Konstitutsiyamiz, qonunlarimizda mustahkamlab qo‘yilgan. Xotin-qizlarni va oilani qo‘llab-quvvatlash jamoat fondi tashkil etildi. Shu orqali biznesini yo‘lga qo‘yish istagidagi xotin-qizlarga imtiyozli kreditlar ajratish, bir haftalik o‘quv kurslarida o‘qitish, biznes rejalarni shu yerning o‘zida ishlab chiqish mexanizmi yo‘lga qo‘yildi.

Bu borada BMT Bosh kotibi Antonio Guterrish ham: “Qaerdaki siyosiy va ijtimoiy hayotda xotin-qizlar faol ishtirok etayotgan bo‘lsa, o‘sha joyda iqtisodiyot o‘smoqda, barqarorlik mustahkamlanmoqda va fuqarolarning farovonligi yuksalmoqda” deb ta’kidlagan.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va boshqa xalqaro hujjatlarda belgilangan inson huquqlarini himoya qilish sohasidagi xalqaro standartlar, xususan, gender tenglik qoidalari aks etgan. Jumladan, Bosh qomusimizda O‘zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega ekanligi, xotin-qizlar va erkaklar teng huquqliligi, nikoh tomonlarning ixtiyoriy roziligi va teng huquqliligiga asoslanishi haqidagi normalar belgilanishi gender tenglikning konstitutsiyaviy huquqiy asosi kafolatlanganidan dalolat beradi.

O‘z navbatida, «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida»gi qonun qabul qilinishi bu sohadagi muhim qadamlardan biri bo‘ldi. Ushbu qonun mamlakatimizda gender tenglikni ta’minlashga qaratilgan yaxlit va asosiy qonun hujjati hisoblanib, unda ilk bor milliy qonunchiligimizda «gender» tushunchasiga ta’rif berildi.

E’tiborlisi, xotin-qizlarning gender kamsitilishiga yo‘l qo‘ymaslik maqsadida O‘zbekiston Respublikasida Gender tenglikni ta’minlash masalalari bo‘yicha komissiya, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatida Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo‘mitasi, shuningdek, Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi tashkil etildi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev bu borada qilingan ishlar haqida bir nechta yutuqlarni aytib o‘tdilar.. Jumladan:

- 2021 yilda ayollar tadbirkorligi dasturlari doirasida 200 mingdan ziyod loyihalarga 2 trillion so‘m kredit va subsidiyalar ajratilib, 320 ming xotin-qizlar doimiy ish o‘rinlariga ega bo‘ldi;

- 2021 yilda 190 ming nafar ayollar kasb-hunargao‘qitildi;

- 2020 yilda yo‘lga qo‘yilgan “Ayollar daftari” tizimi doirasida 900 mingga yaqin xotin-qizlarga ijtimoiy-iqtisodiy, tibbiy, huquqiy va psixologik ko‘mak berildi;

- 2021 yilning o‘zida 4 mingdan ziyod xotin-qizlarga uy-joy to‘lovining boshlang‘ich badaliga mablag‘ ajratildi;

- 2 ming nafar qiz alohida grant asosida oliygohlarga qabul qilindi, yana 1 ming 800 nafariga kontraktlari to‘lab berildi. Natijada 2021 yilda oliygohlarga kirgan talabalarning 60 foizini xotin-qizlar tashkil etdi (2016 yilda bu ko‘rsatkich 38 foiz bo‘lgan).

- 2021 yilda 1 ming 153 nafar ayolga yuqori texnologik tibbiy operatsiyalar bepul o‘tkazildi. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining 85-maqsadi doirasida ham ayollar orasidagi ishsizlik darajasini 2 baravar kamaytirish, ish bilan band bo‘lmagan xotin-qizlarni tadbirkorlikka jalb qilish va o‘zini o‘zi band qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish ishlari belgilangan. Taraqqiyot strategiyasining 69-maqsadi doirasida xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta‘minlash, munosib ish topishlariga har tomonlama ko‘maklashish, tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash, turmush va mehnat sharoitlarini yaxshilash, daromadlarini ko‘paytirish borasida tizimli chora-tadbirlarni belgilash masalasi qo‘yilgan. Bundan tashqari, ayol-qizlarga nisbatan zo‘ravonlik, har qanday tahqirlash va xo‘rlashlarning ta‘qiqlanganligi qonunan belgilab qo‘yildi. Bunga ko‘ra, 2019-yil 17-avgustda qabul qilingan “XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO‘RAVONLIKDAN HIMOYA QILISH TO‘G‘RISIDA” (35 moddadan iborat)gi qonun ham bunga yaqqol misol bo‘la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi”, (Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son);

2. “Science and Education”, scientific journal, WWW.OPENSOURCE.UZ OCTOBER 2023 / VOLUME 4 ISSUE 10;

3. “Inson huquqlari” bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi web-sayti

A COMPARATIVE STUDY OF ORNITHONYMS IN UZBEK AND ENGLISH POETRY

Toshkenboeva Dinora Shoirbek qizi

FerSU master's degree 1st year student

Abstract: This paper explores the use of ornithonyms (bird-related words) in Uzbek and English poetry, analyzing their symbolic, cultural, and linguistic significance. Ornithonyms, as elements of poetic imagery, contribute to the aesthetic and emotional depth of poems. The study compares how birds are symbolized and represented in the two languages, examining their roles in cultural and environmental contexts. Using examples from classical and contemporary poetry, the paper highlights how different birds evoke various meanings, from love and freedom to sadness and wisdom. The research also addresses the impact of these ornithonyms on language learning, poetic interpretation, and the development of children’s cognitive and emotional understanding.

Key words: Ornithonyms, comparative linguistics, poetic imagery, cultural symbolism, bird metaphors, language development, environmental awareness, poetic analysis.

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘zbek va ingliz poeziyasida ornitonimlarning (qushlarga oid so‘zlar) ishlatilishini o‘rganadi, ularning ramziy, madaniy va lingvistik ahamiyatini tahlil qiladi. Ornitonimlar, she’riy tasvirlarning bir qismi sifatida, she’rlarning estetik va ruhiy chuqurligiga hissa qo‘shadi. Tadqiqot ikki tildagi qush tasvirlarining qanday ramzlashganini va qanday ifodalanganini taqqoslaydi, ularning madaniy va ekologik kontekstlardagi rolini o‘rganadi. Klassik va zamonaviy she’rlardan misollar keltirilib, turli qushlar qanday ma’nolarni ifodalashini — sevgi, erkinlik, qayg‘u va donoqlikni — tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada ornitonimlarning til o‘rganish, she’riy talqin va bolalarning kognitiv va emosional tushuncha rivojlanishiga ta’siri ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Ornitonimlar, taqqoslashli lingvistika, she’riy tasvirlar, madaniy ramzlar, qushlar metaforalari, til rivojlanishi, ekologik ong, she’riy tahlil, o‘zbek poeziyasi, ingliz poeziyasi

Аннотация: Данное исследование посвящено использованию орнитонимов (терминов, связанных с птицами) в узбекской и английской поэзии. Основная цель заключается в выявлении и сравнении того, как поэты обеих языковых традиций используют птиц в качестве символов, метафор и мотивов в своих произведениях. В ходе анализа избранных стихотворений исследуется, как различаются культурные и лингвистические подходы к

изображению птиц, а также выявляются сходства и различия в эмоциональных и символических ассоциациях, которые птицы вызывают в обеих поэтических традициях. Работа также рассматривает роль орнитонимов в выражении таких тем, как свобода, красота и природа. Результаты исследования способствуют лучшему пониманию того, как культурный контекст влияет на литературные приемы и символику в разных языках и формах поэзии.

Ключевые слова: Орнитонимы, символика птиц, узбекская поэзия, английская поэзия, сравнительная литература, метафора, символизм, природа.

Ornithonyms, words and expressions derived from birds, have a long history in literature, particularly in poetry. The symbolic significance of birds in cultures across the world has led to the rich use of ornithonyms in poetry. In both Uzbek and English poetry, birds are often used as symbols, metaphors, and agents of cultural meaning. While the bird species themselves may vary, the symbolic roles they play within poetry exhibit remarkable parallels. This study aims to provide a comparative analysis of ornithonyms in Uzbek and English poetry, exploring their symbolic meanings, aesthetic roles, and their cultural and linguistic significance in the context of both literary traditions.

Birds, as natural symbols, have always been intertwined with the human experience. They are symbols of freedom, love, beauty, and transcendence. In both Uzbek and English poetry, birds are imbued with meanings that transcend their physical existence. They are used not only to represent natural elements but also to convey emotional and philosophical ideas. For example, in Uzbek poetry, the nightingale is often associated with love, beauty, and the voice of the poet. The nightingale's song symbolizes the voice of the lover or the poet who sings of unrequited love or loss. In English poetry, the nightingale also holds a similar symbolic role, often associated with melancholy and beauty, as seen in the works of poets like John Keats in *Ode to a Nightingale*. Both traditions link the nightingale with deep emotional expression. Similarly, the swallow is a bird that holds different meanings in the two poetic traditions. In Uzbek poetry, the swallow is a symbol of the arrival of spring, renewal, and hope. It is seen as a messenger of good fortune and new beginnings. In English poetry, the swallow is also a symbol of spring and renewal, but it often evokes themes of nostalgia and the passing of time, as in the works of William Blake or T.S. Eliot.

On the other hand, the crow in Uzbek poetry is typically associated with bad omens and death, whereas in English poetry, the crow takes on a more complex role. It can symbolize death and despair, as in Edgar Allan Poe's *The Raven*, but it can

also be seen as a symbol of wisdom and resilience, as in the works of Ted Hughes, where the crow represents survival and philosophical insight.

The cultural symbolism of birds varies greatly between different societies, and these differences are reflected in the use of ornithonyms in poetry. In Uzbek culture, birds are often associated with spirituality, love, and nature's beauty. This connection to nature is integral to the spiritual and aesthetic traditions of Uzbek poetry, where birds symbolize the harmony between humans and the natural world. For example, the nightingale in Uzbek poetry is frequently linked to the spiritual voice of the poet, representing an ideal of purity and eternal love. In contrast, English poetry tends to give birds more varied and sometimes darker symbolism. For instance, while the nightingale may symbolize beauty and love, the raven often symbolizes death and foreboding. In the works of Poe, the raven becomes a dark figure of hopelessness. The cultural context of English poetry reflects the more complex emotional and philosophical associations that birds can carry, reflecting both their beauty and their ominous sides.

Birds also play a significant role in representing freedom in both traditions. The image of a bird in flight is often used to represent the poet's desire for freedom, whether emotional, physical, or intellectual. This theme is evident in both English and Uzbek poetry, where the act of flying is equated with liberation from societal constraints or personal suffering. The symbolic power of birds is thus universal, yet it is interpreted through the lens of specific cultural and linguistic frameworks.

Linguistic Analysis of Ornithonyms

The study of ornithonyms in poetry involves more than just their symbolic meanings; it also includes their linguistic structure and use within poems. In both Uzbek and English poetry, ornithonyms are used as metaphors, similes, and personifications to convey deeper meanings. These poetic devices allow the birds to transcend their natural forms and become symbols of human emotions, desires, and experiences. In Uzbek poetry, ornithonyms are often combined with rich metaphors and descriptive imagery, contributing to the aesthetic value of the poem. For example, the phrase "the nightingale's song" does not just refer to the bird's vocalization but is a metaphor for unspoken love or longing. Similarly, the use of epithets like "the golden swallow" evokes a sense of beauty and hope. In English poetry, the use of ornithonyms also serves as a tool for creating dynamic imagery and emotional depth. The metaphor of a bird flying away often symbolizes escape, yearning, or loss. The repetition of bird sounds, such as "chirp," "coo," or "caw," is also used in poems to evoke specific moods or themes, such as peace, despair, or alertness. Both traditions use birds to personify human experiences. The nightingale in English poetry is often given human-like qualities, such as the ability to speak or

sing of human sorrow. Similarly, birds are used to express human emotions in Uzbek poetry, where the nightingale's song represents the voice of the poet or lover.

When comparing the use of ornithonyms in Uzbek and English poetry, several key similarities and differences emerge. Both traditions use birds to symbolize freedom, beauty, death, and love, but the specific birds chosen for these symbols often differ. For instance, the nightingale holds a similarly important place in both traditions, but while in Uzbek poetry, it symbolizes eternal love and romanticism, in English poetry, it also symbolizes the transience of beauty and the impermanence of life. The swallow in both cultures signifies spring and renewal, yet the English tradition often incorporates more themes of nostalgia and reflection on the past, while in Uzbek poetry, it is predominantly a symbol of hope and joy. The crow in both cultures represents darker aspects of life, but in Uzbek poetry, it is often an omen of bad fortune, whereas in English poetry, it can also serve as a symbol of wisdom, as seen in works by Ted Hughes.

References:

1. Blake, W. (1794). *Songs of Innocence and Experience*. London: Poetic Press, p. 45, 47.
2. Hughes, T. (1970). *Crow: From the Life and Songs of the Crow*. London: Faber & Faber, p. 73.
3. Johnson, R. (2015). *Birds and Their Meanings in Literature*. London: Academic Publishers, p. 45, 95.
4. Keats, J. (1819). *Ode to a Nightingale*. Retrieved from [source], p. 32, 80.
5. Poe, E. A. (1845). *The Raven*. New York: Classic Press, p. 19, 21.
6. Smith, J. (2008). *Symbolism in Modern Poetry*. New York: Poetry Press, p. 56, 65,
7. Smith, J. (2008). *Symbolism in Modern Poetry*. New York: Poetry Press, p. 56.

РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЁЖИ

Р.С Шодиева

*Преподаватель кафедры филологии и обучение языкам НУИ
Навои. Узбекистан rayhonshodiyeva71@gmail.com*

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме преподавания художественных произведений в воспитании подрастающего поколения. Чтение художественной литературы в области образования. Определены цели и задачи чтения литературы в качестве основного инструмента развития интеллекта обучающихся в зависимости от их возраста. Дается характеристика воздействия чтения на обучающихся, анализируется практические основы реализации. Чтение художественной литературы в образовательной программе. Описывается результаты положительного воздействия чтения на развитие учащихся, приводятся конкретные примеры, демонстрирующие глубину и уникальность того или иного языка и важность его познания. Так как художественная литература развивает речь, воображение, мышление, обогащает словарный запас читателя, расширяет спектр эмоций. Ценители художественной литературы мыслят шире, открыты новому опыту и подходят к решению проблем творчески, а главное они более уравновешены.

Ключевые слова: Художественная литература, воспитательное воздействие, познавательность, литературоведческий анализ, читательское предпочтение, психологический анализ, эстетическое восприятие, процесс формирования мировоззрения, нравственных ценностей и поведения молодого поколения.

Annotatsiya. Maqola yosh avlod tarbiyasida badiiy asarlarni o‘rgatishning dolzarb muammosiga bag‘ishlangan. Ta’limda badiiy adabiyot o‘qish. Adabiyot o‘qishning maqsad va vazifalari o‘quvchilarning yoshiga qarab, aql - zakovatini rivojlantirishning asosiy vositasi sifatida belgilanadi. Badiiy adabiyotning o‘quvchilarga ta’siri tavsiflanadi va amalga oshirishning asoslari tahlil qilinadi. Ta’lim dasturida badiiy adabiyotning o‘quvchilar rivojlanishiga ijobiy ta’sirining natijalari tavsiflanadi. Muayyan tilning chuqurligi va o‘ziga xosligi uni bilishning muhimligini ko‘rsatadigan aniq misollar keltiriladi. Chunki badiiy adabiyot nutq tasavvur tafakkurni rivojlantiradi o‘quvchining so‘z boyligini oshiradi his-tuyg‘ular doirasini kengaytiradi. Badiiy adabiyotni biluvchilar yangi tajribalar

haqida kengroq fikr yuritadilar va muammolarga ijodiy yondashadilar eng muhimi ular muvozanatliroqdirlar.

Kalit so‘zlar:Badiiy adabiyot, tarbiyaviy ta’sir, idrok, adabiy tahlil, o‘qishning afzalligi, psixologik tahlil,estetik idrok, yosh avlodning dunyo qarashi,axloqiy qadryatlari va xulq- atvorini shakllantirish jarayoni.

Annotation. The article is devoted to the current problem of teaching works of art in the younger generation. Reading Fiction in Education.The goals and objectives of reading literature as the main tool for developing the intelligence of students,depending on their age, have been determined.The impact of reading on students is characterized and the educational program.The results of the positive impact of reading on the development of students are described,specific examples are given that demonstrate the depth and uniqueness of a particular language and the importance of its knowledge. Since fiction develops speech, imagination, thinking,enriches the range of emotions. Connoisseurs of fiction think more openly to new experiences and approach problems creatively, and most importantly, they are more balanced.

Key words: Fiction, educational impact, cognition, literary analysis,reader preference, psychological analysis, aesthetic perception, the process of formation of worldview, moral values and behavior of the younger generation.

Художественная литература является неотъемлемым элементом воспитательного процесса, её влияние на формирование молодёжи трудно переоценить. В современном мире, где технологическое развитие оказывает значительное влияние на характер восприятия информации, литература остаётся одним из наиболее мощных средств развития интеллектуальных, моральных и эстетических качеств личности. Литература через художественные образы формирует систему ценностей, помогает развить критическое мышление, а также способствует становлению самостоятельности в суждениях. Воспитание через литературу имеет глубокие корни и в XXI веке остаётся важным механизмом для создания культурной преемственности и нравственного ориентирования.

В условиях изменения образовательных парадигм и снижения интереса к литературе у молодёжи особенно актуально рассмотреть её воспитательный потенциал и выявить механизмы, благодаря которым литература воздействует на личность. Это касается как традиционных подходов, так и разработки новых методик, способных стимулировать читательский интерес и способствовать развитию моральных установок через взаимодействие с текстом.

Цель работы. Цель исследования заключается в анализе роли художественной литературы в воспитании молодёжи с акцентом на формирование моральных и нравственных установок, эстетических взглядов и критического мышления. Также исследование направлено на изучение механизмов воздействия литературных произведений на внутренний мир человека и оценку их эффективности как воспитательного инструмента. Особое внимание уделяется тому, как литература способствует самовоспитанию и в какой степени она может быть использована в образовательных и воспитательных целях для формирования устойчивых моральных ценностей у молодого поколения.

Материалы и методы. Для достижения целей исследования использован комплексный подход, включающий методы литературоведческого анализа, контент-анализа и психологического исследования. Литературоведческий анализ был направлен на выявление и интерпретацию воспитательных идей в произведениях классической и современной литературы. Произведения Л.Н. Толстого, Ф.М. Достоевского, а также современных авторов, таких как Пелевин и Сорокин, рассматривались с точки зрения их воздействия на формирование моральных установок и ценностей у молодёжи.

Метод контент-анализа использовался для изучения литературных программ в учебных заведениях, с целью выявления присутствия и воспитательной функции художественных произведений. Также проведено анкетирование среди студентов высших учебных заведений с целью выявления их читательских предпочтений, а также анализа того, каким образом восприятие художественной литературы влияет на формирование их мировоззрения. Психологические методы позволили рассмотреть влияние литературных образов на эмоциональное и моральное развитие молодёжи, выявить ключевые аспекты их воздействия на личность.

Результаты. Анализ произведений показал, что художественная литература оказывает значительное влияние на формирование моральных и нравственных принципов у молодёжи. Классические произведения русской и мировой литературы раскрывают перед молодым читателем сложные этические и моральные вопросы, заставляя его искать ответы и формировать собственные представления о добре и зле, справедливости и ответственности. Например, в произведениях Ф.М. Достоевского прослеживается глубокий анализ человеческой души, где читатель сталкивается с моральными дилеммами героев и вынужден самостоятельно оценивать их поступки.

Реалистические произведения, такие как романы Л.Н. Толстого и Ф. Сагана, создают у молодёжи не только моральные ориентиры, но и способствуют формированию критического мышления через рефлексию поступков героев. Студенты, прошедшие анкетирование, отмечали, что произведения с ярко выраженной моральной составляющей помогают им оценивать свои собственные жизненные ситуации, что свидетельствует о высоком воспитательном потенциале художественной литературы.

Более того, эстетическая функция литературы также играет важную роль в воспитании. Литература развивает эстетическое восприятие, формирует вкус, помогает молодёжи понять, что является ценным с точки зрения культуры и искусства. Произведения, создающие яркие образы через художественное слово, воздействуют на эстетическое восприятие мира, что, в свою очередь, способствует формированию у молодёжи культурных ценностей.

Также выявлено, что литература способствует развитию эмпатии у молодёжи, через эмоциональное сопереживание героям произведений. Эмпатия является важным элементом социализации, и через литературу молодёжь учится понимать и принимать эмоции и переживания других людей. В результате эмоционального вовлечения в литературные произведения студенты не только усваивают информацию, но и эмоционально переживают её, что способствует более глубокому моральному воспитанию.

Контент-анализ образовательных программ показал, что значительная часть обязательных к прочтению произведений обладает высоким воспитательным потенциалом, однако методы их преподавания в образовательных учреждениях не всегда нацелены на воспитание моральных ценностей. Большое внимание уделяется анализу текста с точки зрения формы, но при этом воспитательный аспект часто остаётся второстепенным. Это указывает на необходимость пересмотра подходов к преподаванию литературы, с акцентом на её воспитательную функцию.

Выводы. Художественная литература обладает мощным воспитательным потенциалом, который проявляется на разных уровнях: она формирует моральные принципы, развивает критическое мышление, эстетическое восприятие и эмпатию. Чтение художественной литературы способствует развитию у молодёжи способностей к осмыслению сложных моральных вопросов, формирует устойчивые нравственные ориентиры, помогает понять и оценить поступки других людей через призму художественного образа.

Результаты исследования показывают, что для более эффективного воспитания молодёжи через литературу необходимо усилить акцент на воспитательной функции литературных произведений в образовательных программах. Важно не только анализировать содержание с точки зрения литературной формы, но и развивать способность молодёжи к нравственному осмыслению прочитанного. Литература должна стать частью процесса формирования критически мыслящей и морально устойчивой личности.

Также следует отметить, что литература играет важную роль в развитии эмоционального интеллекта у молодёжи. Через эмоциональное сопереживание героям произведений, читатели учатся лучше понимать и интерпретировать эмоции и поступки окружающих, что делает её важным инструментом для формирования социальной зрелости. Это подтверждает необходимость сохранения и активного использования литературных произведений в процессе воспитания.

Литература

1. Антипова, Н.В. Влияние художественной литературы на формирование личности школьников. — М.: Педагогика, 2019. — 256 с.
2. Артёмова, Е.И. Литература как средство нравственного воспитания. — СПб.: Лань, 2021. — 312 с.
3. Бахтин, М.М. Эстетика словесного творчества. — М.: Искусство, 1996. — 424 с.
4. Белинский, В.Г. Избранные сочинения о литературе и искусстве. — М.: Наука, 1988. — 328 с.
5. Герцен, А.И. О литературе и искусстве. — М.: Художественная литература, 1983. — 496 с.
6. Горький, М. История русской литературы. Т. 1. — М.: Художественная литература, 1999. — 320 с.
7. Достоевский, Ф.М. Собрание сочинений в 15 томах. Т. 10. — Л.: Наука, 1976. — 752 с.
8. Карпухин, С.П. Литература и воспитание: Теория и методология. — М.: Академия, 2017. — 296 с.
9. Лихачёв, Д.С. О литературе, искусстве и культуре. — М.: Искусство, 1981. — 384 с.
10. Островский, А.Н. Застольное слово о Пушкине // Русские писатели о литературном труде. — Л.: Наука, 1995. — Т. 3. — С. 15-18.
11. Пушкин, А.С. Сочинения в 10 томах. Т. 3. — М.: Наука, 1985. — 432 с.

12. Тынянов, Ю.Н. Проблемы изучения литературы и эстетики. — Л.: Наука, 1986. — 568 с.
13. Толстой, Л.Н. Собрание сочинений в 22 томах. Т. 5. — М.: Художественная литература, 1978. — 848 с.
14. Ушинский, К.Д. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии. — М.: Педагогика, 2016. — 384 с.
15. Чуковский, К.И. Искусство воспитания. — М.: Детская литература, 2014. — 288 с.

НЕМЕЦКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Д.Д. Гафурова

Преподаватель кафедры филологии и обучение языкам НУИ
Навои, Узбекистан dilnoragafurova56@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена анализу немецких заимствований в русском языке в XVIII–XX веках, с акцентом на структурные и функциональные изменения, которые претерпели заимствованные единицы. Исследованы этапы и причины заимствований, начиная с периода реформ Петра I, когда немецкая лексика вошла в русский язык в контексте промышленного и военного взаимодействия, а также бытовой сферы. Рассмотрены процессы фонетической и морфологической адаптации, сопровождающиеся изменением семантических значений, что обусловлено специфическими особенностями лексической системы русского языка. В статье показана взаимосвязь между заимствованной лексикой и социально-экономическим развитием, что иллюстрирует динамику интеграции и ассимиляции иноязычных элементов в русскую языковую систему. Результаты анализа отражают влияние немецкой лексики на становление и развитие профессионального и технического языка, а также его роль в формировании научной терминологии.

Ключевые слова: немецкие заимствования, фонетическая адаптация, морфологические изменения, семантические преобразования, лексическая система, профессиональная терминология, XVIII–XX века.

Annotatsiya. Maqola 18-20-asrlarda rus tilida nemis tilidan o‘zlashgan so‘zlarni tahlil qilishga bag‘ishlangan bo‘lib, o‘zlashgan so‘z birliklarining tarkibiy va funksional o‘zgarishlariga e‘tibor qaratiladi. So‘zlarning o‘zlashishi Pyotr I islohotlar davridan boshlab nemis lug‘ati rus tiliga sanoat va harbiy sohalar ta’siri,

shuningdek maishiy sohaga kirib kelgan vaqtdan o‘rganiladi. Semantik ma’nolarning o‘zgarishi bilan birga keladigan fonetik va morfologik moslashuv jarayonlari ko‘rib chiqiladi. Bu rus tili leksik tizimining o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘liq. Maqolada xorijiy til elementlarining rus tili tizimiga integratsiyalashuvi va assimilyatsiyasi dinamikasini ko‘rsatadigan o‘zlashma so‘zlar lug‘ati va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘rsatilgan. Tahlil natijalarida nemis lug‘atining kasbiy-texnik tilning shakllanishi va rivojlanishiga ta’siri, ilmiy terminologiyani shakllantirishdagi o‘rni aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar: nemis tilidan olingan so‘zlar, fonetik moslashuv, morfologik o‘zgarishlar, semantik o‘zgarishlar, leksik tizim, kasbiy terminologiya, XVIII-XX asrlar.

Annotation. The article is devoted to the analysis of German borrowings in the analysis of German borrowings in the Russian language in the 18 th - 20 th centuries , with an emphasis on the structural and functional changes that the borrowed units underwent. The stages and reasons for borrowings are studied, starting from the period of reforms of Peter I, when German vocabulary entered the Russian language in the context of industrial and military interaction, as well as the domestic sphere. The processes of phonetic and morphological adaptation, accompanied by changes in semantic meanings, are considered, which is due to the specific features of the lexical system of the Russian language. The article shows the relationship between borrowed vocabulary and socio-economic development, which illustrates the dynamics of integration and assimilation of foreign language elements into the Russian language system. The results of the analysis reflect the influence of German vocabulary on the formation and development of professional and technical language, as well as its role in the formation of scientific terminology.

Key words: German borrowings, phonetic adaptation. morphological changes, semantic transformations, lexical system, professional terminology, XVIII - XX centuries.

Введение. Введение немецкой лексики в русский язык в XVIII–XX веках представляет собой сложный и многоступенчатый процесс, обусловленный рядом исторических, социальных и культурных факторов. Стремление России к модернизации, начавшееся с реформ Петра I, способствовало притоку немецкой терминологии, которая, обогатив русский язык, сыграла значительную роль в становлении его профессиональной и научной лексики. Немецкие заимствования охватили такие сферы, как горнодобывающая промышленность, металлургия, медицина и военное дело, способствуя формированию специализированных терминологических полей.

Вхождение немецких слов сопровождалось их фонетической, морфологической и семантической адаптацией. В ходе этого процесса заимствования претерпели значительные изменения, связанные с требованиями русской грамматической и лексико-семантической системы. Изменение рода, адаптация к фонетическим нормам и переосмысление значений способствовали их органичному включению в русский лексический фонд.

Анализ немецких заимствований в русском языке позволяет выявить структурные и функциональные особенности интеграции иноязычных элементов. В настоящем исследовании рассматриваются условия и механизмы адаптации немецкой лексики, а также влияние этих процессов на эволюцию русской терминологии в ключевых сферах деятельности.

Литературный обзор. Исследование немецких заимствований в русском языке показывает их значимую роль в формировании лексических и терминологических систем технической, научной и профессиональной сфер. Внедрение немецкой терминологии началось с реформ Петра I, в ходе которых российское общество перенимало западноевропейский опыт, особенно в промышленности и военном деле [1]. Это привело к притоку немецких терминов, способствующих становлению специализированной лексики, необходимой для научно-технического прогресса [2].

В XIX веке заимствования из немецкого языка распространились на новые области, такие как наука, медицина и образование. Лексика, перенесённая из немецкого языка, претерпела значительную адаптацию, включая изменения на фонетическом и морфологическом уровнях, что позволило интегрировать её в русскую языковую систему [3].

XX век характеризуется как продолжением заимствований, так и обратным процессом, когда русские научные термины начали входить в немецкий язык. Научное сотрудничество и международные контакты привели к обмену лексикой, охватывающей новые технологические достижения и способствующей развитию терминологических систем [4]. Немецкая лексика, усвоенная в этот период, отразила процессы расширения научных областей и формирование терминов для передачи сложных понятий [5].

Семантическая адаптация немецких заимствований включала уточнение значений в русской системе, отражая особенности профессиональной и культурной среды. Семантические трансформации заимствованной лексики подчинялись законам русской языковой системы, способствуя её точности и функциональности [6].

Немецкие заимствования оказали влияние на развитие профессиональных терминологических систем в медицине, инженерии и химии, способствуя стандартизации профессионального языка и его соответствию международным требованиям [7].

Материалы и методы. Исследование основано на анализе лексических единиц немецкого происхождения, зафиксированных в русском языке в период XVIII–XX веков. В качестве материала использовались этимологические и исторические словари, а также тексты профессиональной и бытовой направленности, содержащие заимствованную лексику. Ключевое внимание уделено словам, интегрированным в техническую, военную, медицинскую и ремесленную сферы, что позволяет рассмотреть характер и степень их адаптации в языке. Исследование охватило около 1300 заимствований немецкого происхождения, выявленных по различным областям их применения, среди которых наибольшее количество зафиксировано в технической, военной, научной и бытовой терминологии.

Методологический подход включает сравнительно-исторический и структурный анализ, направленные на выявление фонетических и морфологических трансформаций заимствованных слов. Процесс адаптации прослеживался через изменения фонетической формы, рода и суффиксальных конструкций, что позволяет оценить уровень интеграции немецкой лексики в грамматическую систему русского языка. Семантический анализ использовался для изучения изменений значений заимствованных слов в зависимости от контекста их употребления и переосмысления в русской лексической системе.

Результаты и обсуждение. Анализ немецких заимствований в русском языке показал, что интеграция немецкой лексики происходила в ответ на потребности профессиональных, технических и научных сфер, отражая многовековое влияние германской культуры на русский язык.

Семантическая адаптация, сопровождающая заимствования, включала в себя переосмысление значений в соответствии с русскими культурными и языковыми реалиями. Например, термин «штрек», пришедший из немецкой горной лексики, приобрел значение, относящееся к горизонтальному проходу в шахте, что отражает практические особенности горного дела в России. В бытовой сфере слово «галстук» (нем. das Halstuch) изменило первоначальное значение с "шейного платка" на "формальный аксессуар", став частью повседневной одежды, и утвердилось в русском языке как мужского рода. Аналогичным образом, термин «шприц» (нем. die Spritze) интегрировался в

медицинскую лексику, закрепившись как обозначение медицинского инструмента.

Частотный анализ показал, что слова, заимствованные из немецкого и обладающие высокой степенью употребления, демонстрируют более высокий уровень фонетической и морфологической адаптации. Полностью адаптированные слова, такие как «картофель» (нем. die Kartoffel), «шахта» (нем. die Schacht), «штурм» (нем. der Sturm), показывают не только измененную фонетическую форму, но и закрепленные морфологические параметры, такие как род и склонение. Данные термины регулярно используются в повседневной и профессиональной речи и практически не воспринимаются носителями как заимствования.

Сравнительный анализ частоты употребления и адаптации показал, что немецкие заимствования в области промышленности и науки достигли высокой степени ассимиляции. В инженерной и технической лексике, например, слово «маркшейдер» (нем. Markscheider) и «шурф» (нем. der Schurf) заняли ключевые позиции, поскольку данные термины обозначают концепты, необходимые для профессиональной деятельности.

Коэффициент корреляции между частотой использования заимствованных слов и их морфологической адаптацией составил $r = 0,74$, что демонстрирует взаимосвязь между степенью адаптации и уровнем интеграции в языке. Средняя частотность составила 27 на 1000 слов, особенно для слов, связанных с технической и медицинской терминологией.

Таблица 1.

**Частотность и адаптация немецких заимствований в русском языке
по функциональным областям**

Функциональная область	Общее количество слов	Частотность на 1000 слов	Примеры заимствований
Технические и производственные	480	27	шахта, маркшейдер, шурф
Медицинская и научная лексика	273	25	шприц, бинт, фельдшер
Бытовая и социальная сфера	234	20	галстук, кран, картофель
Военные термины	143	23	штурм, лагерь, фланг

Образовательные термины	170	22	ректор, шпаргалка, аудитория

Результаты исследования показывают, что наиболее ассимилированные немецкие заимствования в русском языке соответствуют сферам с высокими требованиями к стандартизации и частотному использованию, что объясняет их распространение и закрепление в русском лексиконе.

Заключение. Семантический анализ продемонстрировал способность русского языка к переработке заимствований, которые в новых контекстах приобрели дополнительные значения, подчеркивая высокую степень их адаптации к коммуникативным нуждам. Немецкие заимствования остаются важным элементом русскоязычной профессиональной лексики, особенно в областях, связанных с научным и техническим прогрессом.

Данные исследования способствуют пониманию механизмов адаптации иностранных терминов и подчеркивают значимость межкультурных языковых контактов, что открывает перспективы для дальнейшего изучения лексических заимствований и их роли в развитии национальных терминологических систем.

Список литературы

1. Горшкова К.А. Лексические заимствования в русском языке XVIII века. — М.: Наука, 2005.
2. Мартынова Е.П. Влияние немецкого языка на русскую профессиональную лексику. — СПб.: Лингва, 2008.
3. Колесова Н.С. Проблемы фонетической адаптации заимствований: нем.-рус. опыт. — Казань: Филология, 2011.
4. Федоров А.М. Немецкие и русские заимствования в языках: XX век. — М.: Языки народов, 2013.
5. Лебедева Т.В. Семантическая адаптация немецких слов в русском языке. — Екатеринбург: Урал, 2010.
6. Кузнецова Ю.В. Морфологические изменения заимствованных слов: примеры из немецкого. — Саратов: Вестник, 2009.
7. Алексеева И.В. Развитие медицинской терминологии: немецкие заимствования. — Воронеж: Медицина, 2015.
8. Петрова О.С. Лексическое обогащение русского языка за счет немецких заимствований. — Новосибирск: Лингвистика, 2012.
9. Климов И.Н. Культурные и социальные аспекты немецких заимствований в русском языке. — Самара: Филологический центр, 2014.
10. Соловьева А.В. Исторические заимствования и их роль в развитии русской профессиональной лексики. — Ростов-на-Дону: Филология, 2016.

TARIX TA’LIMIDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH USULLARI

Zuhra Jo‘rayeva Jalol qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Tarix yo‘nalishi 2-bosqich talabsi

Ilmiy rahbar: t.f.n., professor Y.X.Gaffarov

Pochta: jurayevazuhra2303@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Tarixni o‘qitishda innovatsion-pedagogik texnologiyalarning ahamiyati bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish haqida, darslarda fikrlar xilma-xilligini erkinlashtirish jarayonlari demokratik hayot tarzining tarkibiy qismi ekanligini, shu bilan birga interfaol metodlar va ularning xususiyatlari, tarix fanida qo‘llanilishi, yutuq va kamchiliklari tahlili haqidagi ma’lumotlar aks etganligini ko‘rishimiz mumkin.

Kalit soz: Innovatsion-pedagogik, “FSMU”, “T texnologiyasi”, “Baliq skeleti”, “Piramida”, ingliz olimi J.Tomson, “raqamli tarix”, didaktik, statistik, metodika

Annotation: This article discusses the importance of innovative pedagogical technologies in teaching history, as well as the development of future history teachers' professional preparedness. It emphasizes that processes that promote the diversity of opinions in lessons are an integral part of a democratic lifestyle. Additionally, it covers the use of interactive methods in history teaching, their characteristics, and an analysis of their advantages and disadvantages.

Key word: Innovative-pedagogical, "FSMU", "T technology", "Fish skeleton", "Pyramid", English scientist J. Thomson, "digital history", didactic, statistical, methodology

Аннотация: В данной статье рассматривается важность инновационных педагогических технологий в обучении истории, а также развитие профессиональной подготовки будущих учителей истории. Подчеркивается, что процессы, способствующие свободному выражению мнений на уроках, являются неотъемлемой частью демократичного образа жизни. Кроме того, освещены интерактивные методы и их особенности, использование в преподавании истории, а также анализ их преимуществ и недостатков.

Ключевое слово: Инновационно-педагогический, "ФГМУ", "Т-технологии", "Рыбий скелет", "Пирамида", английский ученый Дж. Томсон, "цифровая история", дидактические, статистические, методические.

Mustaqillik yillarida davlatimiz siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri ta’lim - tarbiya sohasidagi islohotlarni amalga oshirish istiqbolli taqdirimizni

belgilaydigan va jahon hamjamiyatida o‘z o‘rnimiz bo‘lishini ta‘minlaydigan jarayonga aylandi. Ya’ni, Vatanimiz kelajagining ustuni bo‘lgan yosh avlod ongida milliy g‘oya tafakkuri, vatanparvarlik va insonparvarlikni shakllantirishda ijtimoiy-gumanitar, ayniqsa tarix fanining o‘rni va roli beqiyos bo‘lib, uning yangi pedagogik texnologiya asosida o‘qitish metodikasi alohida va muhim ahamiyatga egadir. Ayniqsa, bu borada, Istiqlolning o‘zi bosh tarixiy voqea bo‘lib, o‘tgan yillar davomida tarixni o‘qitish va o‘rganish, umuman tarixning dolzarbligi to‘g‘risida Prezident “O‘zbekiston Respublikasi FA Tarix instituti faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida”gi (1998-yil, 27-iyul) Farmoni va boshqa Vatan tarixini rivojlantirish haqidagi fikrlar tarix ta’limi tizimida xususan tarix tarix o‘qitish metodikasi uchun metodik asos bo‘lib xizmat qiladi [1, 2022: B.209].

Bizga ma’lumki tarix juda qadimiy fanlardan biri hisoblanadi. Tarix fanini kelajakni ko‘rsatuvchi „Ko‘zgu” desak bo‘ladi va bu ko‘zguga qarab har qanday inson jamiyat, xalq o‘z kelajagini belgilab olishi mumkin. Hozirgi kunda O‘zbekiston rivojlangan davlatlar qatoridan o‘rin egallashi onson kechgani yo‘q. Shuning uchun tarixni o‘qitish jarayonida o‘quvchilar bugungi kunning qadriga yetishini, o‘tmishda yo‘l qo‘yilgan xatolarni takrorlamaslikni, o‘tmishdagi xatolardan xulosa chiqarib olishini o‘rgatish lozimdir. Qolaversa maktabda tarix fanini o‘qitish orqali o‘quvchilarda o‘zlari mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga, miliy ong va tafakkurni o‘stirishga, eng asosiysi ma’naviy barkamol shaxsni, haqiqiy vatanparvar insonni tarbiyalab voyaga yetkazishga ahamiyat berish lozim. Bugungi kunda mustaqil O‘zbekistonimiz tarixini o‘rganishga katta e’tibor qaratilmoqda. Bu esa o‘shib kelayotgan yosh avlodni tariximizni chuqurroq o‘rganish imkonini bermoqda. Tariximizdan faxrlanish va xulosa chiqarish imkoniyatlarini ham taqdim etmoqda. Gap zamonaviy texnologiyalarni ta’lim tizimida qo‘llash xususida borar ekan, u maktablarning moddiy texnik ta’minotiga ham o‘z talabini qo‘ydi. Mashg‘ulotlarni guruhlariga ajratib va individual o‘tish uchun o‘quvchilarning sinf va sinfdan tashqari faoliyatlarining o‘zaro bog‘liqligini ta’minlash, olgan olgan bilim, ko‘nikma va malakalarini amalda qo‘llash, qo‘l mehnati, amaliy faoliyat jarayonida amalga oshirishlariga sharoit yaratishni ko‘zga tutish muhimdir. Shuningdek, o‘qituvchining darsga puxta tayyorlanishi kerakli materiallardan foydalana olishi uchun zamonaviy pedagogik-psixologik, didaktik va falsafiy adabiyotlar, ilmiy-ommabop jurnallar, gazetalar, badiiy adabiyotlardan foydalana olishlari uchun boy fondga ega bo‘lgan kutubxona, uning ishini yengillartirish uchun sinf xonalari kompyuter bilan ta’minlashi ham muhimdir [2, 2003: B. 217].

Tarixni o‘qitishda innovatsion-pedagogik texnologiyalarning ahamiyati bo‘ljak tarix o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish, pedagogik

tafakkurini kengaytirish, ularda fanni o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash uchun zarur bo‘lgan metodik bilim, ko‘nikmalarni shakllantirishdan iboratdir. Ma'lumki, hozirgi zamon har bir fan o‘qituvchisi zimmasiga inson, uning jamiyatdagi o‘rniga haqqoniy baho berish vazifasini yuklaydi. Buning uchun o‘qituvchi ta’lim tarbiyaning yangi shakllari, vositalari va usullarini egallashi va shu bilan birga o‘zi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni yaratishga, shaxsni tarbiyalashning yangi a’nanaviy, samarali usullarini tanlashga harakat qilishi hamda ijodkor bo‘lmog‘i lozim.

Barcha fanlarda qo‘llanilgani kabi tarix fanini o‘qitish jarayonida ham zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarni fanga bo‘lgan qiziqishlarini orttiribgina qolmay o‘qituvchi uchun ham o‘quvchilar bilan ishashda birmuncha qulayliklar yaratadi. Dars jarayonida o‘qituvchining ijodkorligidan kelib chiqib turli mavzularni tushuntirishda o‘ziga xos ta’lim metodlarini yaratish mumkin. Xususan tarix darslarida ham ilg‘or pedagogik texnologiyalarning bir nechta turlaridan foydalanish mumkin. Masalan, ular orasida eng ommalashganlari: “Klaster”, “B\B\B”, “FSMU”, “T texnologiyasi”, “Baliq skeleti”, “Piramida”, “Zinama-zina” kabilar bo‘lsa, ayrim pedagogik texnologiyalar faqat tarix fanini o‘qitishdagina qo‘llaniladi [3, 2018: 18]. Turli xil metodlar asosida darsni tashkil etish shunday kechadiki, bu jarayonda birorta ham talaba chetda qolmaydi, ya’ni ular ko‘rgan, bilgan, o‘ylagan fikrlarini ochiq-oydin bildirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Talabalar hamkorlikda ishlashda mavzu mazmunini bilish, o‘zlashtirishda esa o‘zlarining shaxsiy hissasini qo‘shish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bunda o‘zaro bilimlar, g‘oyalar hamda fikrlar almashinuvi jarayoni sodir bo‘ladi. Mazkur holatlar o‘zaro samimiylilikni ta’minlaydi, yangi bilimlar olish va ularni o‘zlashtirishga havas ortadi, shu jarayonda bir-birlarini qullab-quvvatlash, o‘zaro do‘stona munosabatlar vujudga keladi. Zero, ingliz olimi J.Tomson ta’kidlaganidek, “Fan yo‘lida qilinadigan xizmatlarning eng buyugi-fanga yangi g‘oyalarni kiritishdir” deb aytgani kabi o‘quvchilar va talabalar o‘rtasida qizg‘in bahslar va turli g‘oyalar shakllanadi [4, 2001].

Tarix fanini o‘rganishning eng murakkab tomonlaridan biri hisoblangan sanalar va statistik ma’lumotlarni o‘quvchilarni qiziqtirgan holda ularning xotirasida saqlab qolishida yordam beradi;

Xayolan davrlararo sayohat paydo bo‘ladi;

Tarixiy voqealar qaysi davrda yuz berganligini izohlay olish ko‘nikmasini shakllantiradi;

Matematik savodxonlikni oshirishga yordam beradi. Ta’limda individual yondashish tamoyili o‘qituvchilardan o‘quvchilarning xotira, fikrlash, tayyorgarlik darajasi, o‘qishga munosabat, kasb ta’limi muassasasiga kirish sabablari, qiziqish va

mayllari kabi psixologik va fiziologik xususiyatlarni hisobga olishni talab etadi. Tarix fanidagi statistik ma'lumotlarni eslab qolish osson emas vaholanki bu raqamlarni eslab qolish uchun biz dars davomida Sonlar ishtirokidagi “raqamli tarix” ta’limiy o‘yini darsda qo‘llaymiz. O‘quvchilaringiz tarix fanida berilgan sonlarni yodlashga erinchoqlik qilayaptimi yoki qiynalayaptimi? Unda o‘quvchilaringizni qiziqtirishning samarali yo‘llarini havola etamiz. Bizga ma’lumki tarix fanida har bir mavzuda tarixiy yillar, sonlar berilgan bo‘lib, ularni to‘liq eslab qolishga o‘quvchilar qiynalishadi. Agarda o‘quvchiga mavzuda berilgan yillar, sonlar bilan bog‘liq bo‘lgan voqealar, axborotni o‘rganib kelish topshirig‘i berilsa, to‘liq barcha yillar, sonlar bilan bog‘liq voqealar, axborotni o‘quvchi aytib bera olmaydi. Men tarix darslarida o‘zim yaratgan qiziqarli boshqotirmalardan iborat “Raqamli tarix” ta’limiy o‘yinidan samarali foydalanishga harakat qilaman. “Raqamli tarix” ta’limiy o‘yini quyidagicha o‘tkaziladi: “Science and Education” Scientific Journal Volume 1 Issue 1 323 www.openscience.uz Geometrik shakllarda berilgan tarixiy voqealarning sodir bo‘lgan sanalari, statistik ma’lumotlar bilan bog‘liq bo‘lgan sonlar aniqlanadi va mental arifmetika usulida (amallarni noodatiy usullarda hisoblash) shakllar hisoblab chiqariladi [4, 2005 yil] Tarix o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2005 yil

Innovatsiya ilmiy tadqiqot faoliyatining mavjud shakl va usullarini yangilashga, ularni amalga oshirish uchun yangi maqsad va vositalar yaratishga qaratilgan paradigmalar faoliyatidir. Shuning uchun ham hozirda ijodiy faoliyat deganda, insonning yangi moddiy va ma’naviy qadriyatlar yaratishga qaratilgan va ijtimoiy ahamiyatga yo‘naltirilgan innovatsion faoliyat usuli tushunilmoqda.

Xulosa qilib aytganda bugungi kunda tarix darslari samaradorligining muhim shartlaridan biri bu o‘qituvchi va o‘quvchi (talaba)larning haqiqatni birgalikda izlashi va ularning butun dars jarayonida faol ishtirok etishlari ya’ni ta’lim metodlar, interfaol metodlardan foydalanishlaridir. Albatta, bunday vaziyatda o‘qituvchiga yangi pedagogik texnologiyalar qo‘l kelishini amaliyot ko‘rsatib turibdi. Bugungi informatsion axborot texnologiyalari zamoni har bir fan o‘qituvchisi zimmasiga inson, uning jamiyatdagi o‘rni va rolga har tomonlama jiddiy qarash vazifasini yuklamogda. Buning uchun o‘qituvchi ta’lim-tarbiyaning yangi shakllari, vositalari va usullarini puxta egallashi va shu bilan birga o‘zi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni yaratishga, shaxsni tarbiyalashning yangi an’anaviy, samarali usullarini tanlashga harakat qilishi lozim. Shunday ekan, ta’lim jarayonini o‘qituvchi va o‘quvchi (talaba) hamkorligida ongli, ma’lum maqsadga yo‘naltirilgan faoliyat deb qarash asoslidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ya. X. G‘afforov. Tarix o‘qitish metodikasi. Darslik. - Toshkent: - 256 -b
2. Yulduz Amirjonova. Metodika va Texnologiya bir-biridan qanday farqlanadi?// Marifat.2003. 19-mart
3. “Tarix fanini o‘qitishda o‘yinli texnologiyalardan foydalanish” Tuz: F.Axmedshina; F.Aqchayev mas’ul muharrir: A.Amanlayev – Tashkent: 2018.92-b
4. Xasanboyev J., To‘raqulov X., Alqarov I. Pedagogika. -T.: Noshir, 2001.
5. Tarix o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2005 yil

RAQAMLI TA’LIM TEXNOLOGIYALARI VA SUN’IY INTELLEKTNING KELAJAGI

Yokubjonov Sardorbek Sobitjon o‘g‘li

Assisient Andijon mashinasozlik instituti

Ismoiljonova Maftuna Ibrohim qizi

Andijon mashinasozlik instituti talabasi

Annatsiya. Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellektning ta’lim jarayonidagi roli, afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinadi. Raqamli ta’lim vositalarining ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, o‘quvchilarga shaxsiylashtirilgan ta’lim berish, masofaviy ta’limni rivojlantirish, va o‘quv jarayonini samarali kuzatish kabi imkoniyatlar yaratishda qanday yordam berayotgani ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, texnologiyalarning o‘quvchilarning ijodkorlik va mustaqil fikrlash qobiliyatiga ta’siri, texnik malaka yetishmasligi, maxfiylik va xavfsizlik muammolari kabi kamchiliklari ham muhokama qilinadi. Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellektni ta’lim tizimida muvaffaqiyatli joriy etish uchun barcha tomonlar — o‘qituvchilar, o‘quvchilar va ta’lim muassasalari — birgalikda ishlashlari kerak.

Annatation. The role, advantages and disadvantages of digital educational technologies and artificial intelligence in the educational process are analyzed. It will be considered how digital educational tools help to modernize the educational system, provide personalized learning to students, develop distance learning, and create opportunities such as effective monitoring of the learning process. Disadvantages of technology, such as the impact of technology on students' creativity and independent thinking, lack of technical skills, and privacy and security issues are also discussed. To successfully implement digital learning technologies and artificial intelligence in the education system, all parties - teachers, students and educational institutions - must work together.

Аннотация. Анализируются роль, преимущества и недостатки цифровых образовательных технологий и искусственного интеллекта в образовательном процессе. Будет рассмотрено, как цифровые образовательные инструменты помогают модернизировать образовательную систему, обеспечить персонализированное обучение учащихся, развивать дистанционное обучение и создавать такие возможности, как эффективный мониторинг процесса обучения. Также обсуждаются недостатки технологий, такие как влияние технологий на творческие способности и независимое мышление учащихся, отсутствие технических навыков, а также вопросы конфиденциальности и безопасности. Для успешного внедрения технологий цифрового обучения и искусственного интеллекта в систему образования все стороны – преподаватели, студенты и образовательные учреждения – должны работать вместе.

Kalit so‘zlar: Raqamli texnologiya, sun‘iy intellekt, onlayn va masofaviy ta‘lim, avtomatik baholash va feedback, shaxsiylashtirilgan ta‘lim.

Keywords: Digital technology, artificial intelligence, online and distance learning, automatic assessment and feedback, personalized learning.

Ключевые слова: цифровые технологии, искусственный интеллект, онлайн и дистанционное обучение, автоматическая оценка и обратная связь, персонализированное обучение.

Raqamli ta‘lim texnologiyalari va sun‘iy intellekt (SI) bugungi kunda ta‘lim sohasini tubdan o‘zgartirmoqda. Bu texnologiyalar o‘quvchilarga o‘rganish jarayonini qiziqarli va samarali qilishda, o‘qituvchilarga esa o‘quvchilarni yanada yaxshiroq tushunish va ularga individual yordam ko‘rsatishda yordam beradi. Kelajakda esa raqamli ta‘lim texnologiyalari va SI yanada rivojlanib, ta‘lim tizimining samaradorligini oshiradi. Raqamli ta‘lim texnologiyalarining va sun‘iy intellektning kelajagi haqida so‘z yuritamiz, ularning ta‘lim jarayonidagi roli va yangi imkoniyatlari haqida ko‘rib chiqamiz.

Raqamli ta‘lim texnologiyalarining kelajagi

Raqamli ta‘lim texnologiyalarining kelajagi ulkan imkoniyatlar bilan bog‘liq. Bugungi kunda o‘quvchilar uchun turli onlayn platformalar, videodarslar va interaktiv dasturlar mavjud. Kelajakda esa bu vositalar yanada rivojlanib, ta‘limni yanada shaxsiylashtirish va individual ehtiyojlarga moslashtirish imkoniyatini yaratadi.

1. Onlayn va masofaviy ta‘limning kengayishi. Kelajakda onlayn ta‘lim yanada kengroq tarqalishi kutilmoqda. O‘quvchilar istalgan joydan va istalgan vaqtda ta‘lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu, ayniqsa, chekka hududlarda yoki

ishlayotgan o‘quvchilar uchun juda foydali bo‘ladi. Onlayn ta’limning yana bir afzalligi shundaki, o‘quvchilar o‘z tezligi bilan o‘rganishlari mumkin, ya’ni darsni to‘liq o‘rgangan holda keyingisini boshlashadi.

2. Aralash ta’lim (blended learning). Aralash ta’lim – bu an’anaviy darslar va onlayn o‘rganishning uyg‘unlashuvi. Kelajakda bu metod keng tarqaladi, chunki o‘quvchilarga o‘z vaqtini boshqarish imkonini beradi. Misol uchun, o‘quvchilar uyda video darslarni tomosha qilib, sinfda o‘qituvchi bilan amaliy mashqlar bajaradilar. Bu model ta’limni yanada interfaol va shaxsiylashtirilgan qiladi.

3. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR va AR). Virtual (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari ta’limga yangi o‘lchovlar qo‘shadi. Masalan, VR texnologiyasi yordamida o‘quvchilar tarixiy joylarni virtual tarzda ko‘rishlari, biologiya darslarida hayvonlar va o‘simliklarni 3D shaklida o‘rganishlari mumkin. Bu, o‘z navbatida, o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Sun’iy intellektning kelajagi ta’limda

Sun’iy intellekt (SI) ta’lim tizimiga jiddiy ta’sir ko‘rsatadi va kelajakda uning roli yanada muhimlashadi. SI yordamida ta’limni yanada shaxsiylashtirish, o‘quvchilarga individual yordam ko‘rsatish va o‘qituvchilarga darsni samarali boshqarish imkoniyatlari yaratiladi.

1. Shaxsiylashtirilgan ta’lim. SI yordamida o‘quvchilarning o‘rganish uslublari, kuchli va zaif tomonlari tahlil qilinadi va ularning ehtiyojlariga moslashtirilgan ta’lim dasturlari yaratiladi. Masalan, ba’zi o‘quvchilar tezroq o‘rganadi, boshqalari esa qo‘shimcha vaqt talab qiladi. SI tizimi har bir o‘quvchi uchun maxsus o‘quv rejalarini ishlab chiqadi va bu orqali o‘rganish samaradorligini oshiradi.

2. Avtomatik baholash va feedback. Sun’iy intellekt o‘quvchilarning ishlarini avtomatik baholash va ularga tezda feedback (fikr) berish imkonini yaratadi. SI tizimlari o‘quvchilarni o‘z vaqtida baholash orqali ularning zaif tomonlarini aniqlaydi va ularga qo‘shimcha mashqlar yoki materiallar taklif qiladi. Bu o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini yaxshilaydi va ularga o‘z-o‘zini baholash imkoniyatini beradi.

3. Intellektual tutorlar va chat-botlar. Intellektual tutorlar va chat-botlar ta’limda o‘quvchilarga doimiy yordam ko‘rsatadi. Ular 24/7 ishlaydi va o‘quvchilarga savollariga tezda javob beradi. Misol uchun, o‘quvchi darsda tushunmagan mavzuni so‘rsa, chat-bot unga mavzu bo‘yicha qo‘shimcha tushuntirishlar taqdim etadi. Bu, ayniqsa, o‘quvchilarga darsdan tashqari vaqtlarida yordam olish imkoniyatini yaratadi.

4. O‘qituvchining yordamchisi sifatida SI. Sun’iy intellekt o‘qituvchilarga o‘quvchilarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. SI tizimi o‘quvchilarning

yutuqlari va zaif tomonlarini tahlil qilib, o‘qituvchilarga ma’lumot beradi. Bu o‘qituvchiga darsni qanday tashkil etishni va o‘quvchilarga qanday yordam ko‘rsatishni aniqroq bilishga yordam beradi.

Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellektning afzalliklari va kamchiliklari

Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellekt (SI) ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish va samaradorligini oshirishda muhim vositalardan biriga aylandi. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini osonlashtirish, o‘qituvchilarga yordam berish va ta’lim tizimining sifatini yaxshilashga katta hissa qo‘shmoqda. Biroq, har bir texnologiyaning o‘ziga xos afzalliklari va kamchiliklari mavjud bo‘lib, ular ta’lim sohasida qanday ta’sir qilishini to‘g‘ri tushunish zarur.

Afzalliklari:

1. Shaxsiylashtirilgan ta’lim. Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellekt yordamida o‘quvchilarning individual o‘rganish uslublari va ehtiyojlari hisobga olinadi. Masalan, SI tizimlari o‘quvchilarning o‘rganish tezligini va tushunish darajasini tahlil qilib, har bir o‘quvchiga moslashtirilgan materiallarni taklif qiladi. Bu, o‘z navbatida, ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi va o‘quvchilarni o‘z imkoniyatlariga mos ravishda rivojlantiradi.

2. Masofaviy ta’lim imkoniyatlari. Raqamli texnologiyalar ta’limni masofaviy tarzda olishni ancha osonlashtirdi. Endi o‘quvchilar o‘z uyidan turib, darslarga qatnashishlari, interaktiv mashqlar bajarishlari va o‘zlashtirish darajalarini tekshirishlari mumkin. Bu imkoniyat chekka hududlarda yashovchi yoki boshqa sabablar bilan ta’lim muassasasiga borolmaydigan o‘quvchilar uchun juda muhimdir.

3. Tez va samarali baholash. Raqamli platformalar va SI tizimlari o‘quvchilarning ishlari va natijalarini avtomatik ravishda baholash imkonini beradi. O‘qituvchilar o‘quvchilarning zaif tomonlarini tezda aniqlab, ularga individual yordam ko‘rsatishi mumkin. Bu o‘quvchilarni doimiy ravishda nazorat qilish va ularning yutuqlarini kuzatish imkoniyatini yaratadi.

4. O‘quvchilarni faollashtirish. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga turli xil interaktiv materiallar (video darslar, simulyatsiyalar, o‘yinlar) taqdim etish mumkin. Bular o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni darsga jalb qiladi va o‘rganish jarayonini qiziqarliroq qiladi. O‘quvchilar o‘zlarini mustaqil ravishda o‘rganishga undaydi.

Kamchiliklari:

1. Texnologiyalarga kirish imkoniyatlarining cheklanishi. Raqamli ta’lim texnologiyalari va SI tizimlariga kirish imkoniyati hamma uchun teng bo‘lmasligi mumkin. Ayniqsa, chekka hududlarda yashovchi o‘quvchilar uchun internet aloqasi yoki zarur texnologiyalar (kompyuter, planshet, smartfon) mavjud emas. Bu ta’limning tengsizlikka olib kelishiga sabab bo‘lishi mumkin.

2. O‘qituvchilarning texnik malakasizligi. Raqamli ta’lim texnologiyalarini muvaffaqiyatli joriy etish uchun o‘qituvchilarni kerakli texnik ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur. Ba’zi o‘qituvchilar raqamli platformalar va sun’iy intellekt tizimlarini ishlatish bo‘yicha yetarli malakaga ega bo‘lmasliklari mumkin. Bu holat ta’lim sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

3. Ijodkorlikning kamayishi. Sun’iy intellekt yordamida o‘quvchilarga tayyor javoblar va masalalar taklif qilinishi mumkin. Bu esa ularning ijodkorligini pasaytirishi va mustaqil fikrlash qobiliyatini kamaytirishi mumkin. Agar o‘quvchilar faqat texnologiyalarga tayanib, o‘z bilimlarini rivojlantirishni to‘xtatsa, bu ta’lim jarayonining asosiy maqsadi — o‘quvchilarda ijodiy tafakkur va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga xalaqit berishi mumkin.

4. Maxfiylik va xavfsizlik muammolari. Raqamli ta’lim platformalarida o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlari to‘planadi, va bu ma’lumotlar xavfsizligini ta’minlash juda muhimdir. Ma’lumotlar bazasiga nisbatan xavfsizlik tahdidlarining mavjudligi, shaxsiy ma’lumotlarning noqonuniy foydalanilishi yoki o‘g‘irlanishi ehtimoli mavjud. Bu holat o‘quvchilarning maxfiylik huquqini buzishi va ularga zarar yetkazishi mumkin.

5. Jismoniy faoliyatning pasayishi. Raqamli ta’lim texnologiyalari va masofaviy ta’lim o‘quvchilarni ko‘p vaqtini ekranda o‘tkazishga majbur qilishi mumkin. Bu o‘z navbatida jismoniy faollikni kamaytiradi, ko‘z va bosh og‘rig‘iga olib kelishi va uzoq muddatda sog‘liq muammolarini yuzaga keltirishi mumkin. Ayniqsa, yosh o‘quvchilar uchun bu holat salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Xulosa. Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellekt kelajakda ta’lim jarayonini yanada samarali, shaxsiylashtirilgan va interfaol qilishda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga masofaviy ta’lim olish, aralash ta’lim modellaridan foydalanish, virtual va kengaytirilgan haqiqat bilan o‘rganish imkoniyatlari yaratiladi. Sun’iy intellekt esa o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini shaxsiylashtiradi, avtomatik baholash va feedback tizimlari orqali o‘quvchilarga aniq va samarali yordam ko‘rsatadi. Kelajakda ta’limda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning o‘rni yanada kuchayadi. Bu texnologiyalar ta’limni yanada global, qulay va samarali qilishga yordam beradi, barcha

o‘quvchilarga teng imkoniyatlar yaratadi. O‘qituvchilar va talabalar uchun yangi imkoniyatlar ochiladi, va ta’lim tizimi yangi bosqichga ko‘tariladi. Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellekt ta’lim jarayonini samarali va shaxsiylashtirilgan qilishda katta imkoniyatlar yaratadi. Ular o‘quvchilarga masofaviy ta’lim olish, shaxsiylashtirilgan o‘quv dasturlarini yaratish va darslarni qiziqarli qilishda yordam beradi. Biroq, bu texnologiyalarni qo‘llashda ba’zi muammolar ham mavjud: texnologiyalarga teng kirish, o‘qituvchilarning texnik malakasi, maxfiylik va xavfsizlik masalalari va jismoniy faollikning pasayishi. Shu bois, raqamli ta’lim va sun’iy intellekt texnologiyalarini muvaffaqiyatli joriy qilish uchun barcha tomonlar birgalikda ishlashlari va muammolarni hal qilishlari kerak. Raqamli ta’limning kelajagi shaxsiylashtirilgan va teng imkoniyatlarga ega bo‘lgan ta’lim tizimlarini yaratishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev, S. (2020). "Raqamli ta’lim texnologiyalarining zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni". O‘zbekiston Ta’limi, 3(2), 45-51.
2. Sultonov, B. (2021). "Sun’iy intellekt va uning ta’lim tizimiga ta’siri". Ta’lim va Innovatsiyalar, 5(1), 23-30.
3. Jabborov, R. (2022). "Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellekt: Kelajakdagi imkoniyatlar va muammolar". O‘zbekiston pedagogika jurnali, 7(4), 74-79.
4. Ismailov, D., & Azizov, M. (2023). "Masofaviy ta’lim va raqamli vositalar: O‘quvchilarga yangi imkoniyatlar yaratish". O‘quvchi va Pedagog, 12(6), 103-109.
5. Karimova, T. (2020). "Ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash". O‘zbekiston ta’lim tizimi va rivojlanishi, 8(3), 19-24.
6. Shodmonov, A. (2021). "Sun’iy intellekt va raqamli ta’lim platformalarining samaradorligi". O‘zbekiston axborot texnologiyalari jurnali, 10(1), 35-41.

MA’RUZA, AMALIY MASHG‘ULOT, LABORATORIYA VA SEMINAR DARSLARINI TASHKIL QILISH

Oqnazarov To‘lqin Jalilovich

*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti nodavlat ta’lim muassasasi
Samarqand kampusi, “Iqtisodiyot va muxandislik fanlari” kafedrasida dotsenti,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

E-mail: tulqinjalilovich@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ma’ruza, amaliy mashg’ulot, laboratoriya va seminar darslarini samarali tashkil qilish bo’yicha tavsiyalar keltirilgan. O‘quv jarayonida bu dars turlarining har biri o‘ziga xos o‘rin tutib, talabalar bilimlarini mustahkamlash, tahlil qilish va amalda qo‘llash imkonini beradi. Maqolada har bir dars turi uchun tayyorlov bosqichi, asosiy o‘tkazish tamoyillari va talabalarning bilimini oshirishda qo‘llaniladigan usullar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, talabalar ishtirokini faol qilish, ularni tahliliy va ilmiy fikrlashga rag‘batlantirish masalalariga e’tibor qaratiladi. Ushbu tavsiyalar ta’lim jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Ma’ruza, amaliy mashg’ulot, laboratoriya, seminar, maqsad, mavzun, strukturani, vizual materiallar, interfaol usullar, tahlil qilish.

Аннотация. В данной статье содержатся рекомендации по эффективной организации лекционных, практических занятий, лабораторных и семинарских занятий. Каждый из этих типов уроков имеет свое место в образовательном процессе и позволяет учащимся закреплять, анализировать и применять полученные знания. В статье рассматривается этап подготовки к каждому виду урока, основные принципы проведения и методы, используемые для совершенствования знаний учащихся. Также внимание уделяется вопросам активного участия студентов, поощрения их к аналитическому и научному мышлению. Данные рекомендации призваны сделать образовательный процесс более эффективным.

Ключевые слова: Лекция, практика, лаборатория, семинар, цель, тема, структура, наглядные материалы, интерактивные методы, анализ.

The summary. This article contains recommendations on the effective organization of lectures, practical classes, laboratory and seminar classes. Each of these types of lessons has its place in the educational process and allows students to consolidate, analyze and apply the knowledge they have gained. The article examines the stage of preparation for each type of lesson, the basic principles of conducting and methods used to improve students' knowledge. Attention is also paid to issues of active student participation, encouraging them to analytical and scientific thinking. These recommendations are designed to make the educational process more effective.

Key words: Lecture, practice, laboratory, seminar, goal, topic, structure, visual materials, interactive methods, analysis.

Samarali ta’lim jarayonini tashkil etishda turli xil dars turlarining o‘ziga xosligi va ahamiyati muhim rol o‘ynaydi. Har bir dars turi – ma’ruza, amaliy mashg‘ulot, laboratoriya yoki seminar – o‘zining aniq maqsadlari va talablari bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada yaxshi dars o‘tishning asosiy jihatlari, talabalar bilan muloqotni samarali tashkil qilish, darsni rejalashtirish va natijaga erishish bo‘yicha ko‘plab tavsiyalar berilgan. Ta’lim jarayonini to‘g‘ri boshqarish orqali nafaqat bilimlar o‘zlashtiriladi, balki talabalarning o‘z-o‘zidan ta’lim olishga bo‘lgan qiziqishi ham oshadi.

Ma’ruza darsi samarali va qiziqarli bo‘lishi uchun bir nechta muhim jihatlariga e’tibor qaratish kerak. Quyida yaxshi ma’ruza darsi qanday bo‘lishi kerakligi haqida tavsiyalarni keltiraman:

1. Rejalashtirish va tayyorgarlik. Har bir ma’ruza aniq maqsadga ega bo‘lishi kerak. Talabalar darsdan keyin nimalarni bilishlari yoki tushunishlari kerakligini belgilash.

Ma’ruza uch asosiy qismdan iborat bo‘ladi: kirish, asosiy qism va xulosa. Har bir qism yaxshi tartiblangan va lo‘nda bo‘lishi lozim.

Ma’ruzani yanada qiziqarli qilish uchun slaydlar, diagrammalar, videolar yoki grafiklardan foydalanish mumkin.

2. Talabalar e’tiborini jalb qilish. Ma’ruza boshida qiziqarli voqea, muammo yoki savol bilan darsni boshlash e’tibor va qiziqishni oshiradi.

Faqat tinglash emas, balki ma’ruza davomida talabalarni savol-javob, qisqa munozaralar, testlar orqali jalb qilish samaradorlikni oshiradi.

3. Aniq va tushunarli tushuntirish. Murakkab tushunchalarni oddiy va aniq so‘zlar bilan tushuntirish muhim. Texnik yoki qiyin mavzularni misollar bilan yoritish tavsiya etiladi.

Uzoq vaqt davomida bir xil uslubda gapirish talabalarning diqqatini kamaytirishi mumkin. Ma’ruzani qisqa qismlarga bo‘lib, har bir qism orasida qisqa interfaol faoliyatlar bilan almashib turish lozim.

4. Talabalar bilan aloqani o‘rnatish. Ma’ruzani o‘qishda talabalar bilan ko‘z orqali muloqot qilish ularning e’tiborini ushlab turishga yordam beradi.

Dars davomida yoki oxirida savol berish imkoniyatini yaratish va talabalarning fikrlarini o‘rganish muhimdir.

5. Darsni yakunlash. Ma’ruzani muhim nuqtalarini qisqacha xulosa qilib berish, darsda o‘rgatilgan asosiy ma’lumotlarni umumlashtirish kerak.

Talabalarga qo‘shimcha materiallar yoki mustaqil o‘qish uchun manbalar tavsiya qilish samarali bo‘ladi.

6. Qiziqarli va motivatsion omillar. Ma’ruzada mavzu bo‘yicha dolzarb yoki real hayotdan misollar keltirish qiziqishni oshiradi.

Dars oxirida talabalarga ijobiy va ruhlantiruvchi fikrlar aytish ham darsni esda qolarli qiladi.

Yaxshi rejalashtirilgan va talabalarga yo‘naltirilgan ma‘ruza samarali o‘quv jarayonini ta‘minlaydi.

Amaliy mashg‘ulot darsi nazariy bilimlarni qo‘llash va chuqurroq o‘rganish imkoniyatini beradi. Bu dars turi o‘quvchilarning mavzuni yanada yaxshi o‘zlashtirishlari uchun juda muhim. Samarali amaliy mashg‘ulot darsini o‘tkazish uchun quyidagi jihatlarga e‘tibor berish lozim:

1. Darsni rejalashtirish. Darsning maqsadi amaliyot orqali nazariy bilimlarni mustahkamlashdir. Talabalarning nimani o‘rganishlari va qanday ko‘nikmalarni rivojlantirishlari kerakligini aniq belgilash zarur.

Har bir bosqich uchun aniq qadamlarni belgilash. Amaliy mashg‘ulotni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun qaysi vositalar va materiallar kerak bo‘lishini oldindan tayyorlash muhim.

2. Kirish va nazariy eslatmalar. Amaliyot boshlanishidan oldin darsning nazariy asoslarini qisqacha yodga solish lozim. Bu talabalarga nima uchun bu amaliy mashg‘ulot kerakligini tushunishga yordam beradi.

Mashg‘ulotning vazifalari va kutilayotgan natijalarni aniq tushuntirish zarur. Talabalar qaysi bosqichlarni bajarishlari va oxirida qanday natijaga erishishlari kerakligini bilishlari kerak.

3. Amaliyotni bajarish. Har bir amaliy topshiriqni aniq va izchil tushuntirish muhim. O‘quvchilarga har bir qadamni qanday bajarish kerakligini ko‘rsatib berish zarur.

Amaliyot davomida talabalarni faol ishtirok etishga jalb qilish lozim. Ularning savollariga javob berish, qiyinchiliklarga duch kelsalar, ko‘mak berish orqali jarayonni yanada samarali qilish mumkin.

Talabalar kichik guruhlariga bo‘linib, birgalikda amaliy topshiriqlarni bajarsalar, ko‘proq tajriba almashish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

4. Mustaqil faoliyat va ijodiy yondashuv. Talabalarga ijodiy erkinlik berish va turli usullarda masalalarni yechish imkonini yaratish amaliy mashg‘ulotni qiziqarli qiladi. Masalan, muammolarni o‘ziga xos yechish yo‘llarini topishga rag‘batlantirish kerak.

Talabalar topshiriqlarni mustaqil ravishda bajarishlari uchun vaqt berish. Bu ularga mavzuni chuqurroq o‘zlashtirish imkonini yaratadi.

5. Kuzatish va yordam. Mashg‘ulot davomida o‘qituvchi talabalarning harakatlarini kuzatib borishi, qaysi joyda xatolik yoki qiyinchilik yuzaga kelayotganini aniqlashi muhim. O‘z vaqtida yordam ko‘rsatish jarayonni samaraliroq qiladi.

Talabalar qiyinchiliklarga duch kelganda ularni savol-javob orqali o‘zlari to‘g‘ri yo‘lni topishlariga yordam berish yaxshi natija beradi.

6. Darsni yakunlash va xulosa qilish. Dars oxirida talabalar bajargan ishni tahlil qilish, yaxshi va kamchilik tomonlarini muhokama qilish muhimdir. Bu ularga o‘z xatolarini to‘g‘irlash va kelgusida yaxshilanish uchun yordam beradi.

Mashg‘ulotdan olingan asosiy saboqlarni umumlashtirish va darsning maqsadiga erishilganini ko‘rsatish kerak.

Talabalarga dars davomida o‘rganganlarini mustahkamlash uchun qo‘shimcha topshiriqlar yoki manbalar tavsiya qilish ham foydali bo‘ladi.

7. Refleksiya va baholash. Talabalarga amaliy mashg‘ulot haqidagi fikrlarini bildirish imkonini berish. Bu kelajakdagi darslarni yanada takomillashtirishga yordam beradi.

Talabalarning ishtirokini, ijodiy yondashuvini va natijalarni baholash orqali ularga aniq va konstruktiv mulohazalar berish kerak.

Samarali amaliy mashg‘ulot talabalarning mavzuga nisbatan qiziqishini oshiradi va bilimlarni amalda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Laboratoriya darsi talabalar uchun nazariy bilimlarni amalda qo‘llash, eksperimentlarni bajarish va tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muhimdir. Bunday darslar odatda ilmiy fanlar, texnologiya va texnika sohalarida muhim o‘rin tutadi. Samarali laboratoriya darsini tashkil qilish uchun quyidagi tavsiyalarni ko‘rib chiqish mumkin:

1. Darsni tayyorlash va rejalashtirish. Laboratoriya darsining asosiy maqsadi talabalarni amaliy eksperimentlar orqali nazariy bilimlarni chuqurlashtirishga yo‘naltirishdir. Dars oldidan nima o‘rganilishi va qanday natijalarga erishilishi kerakligini aniqlab olish muhim.

Laboratoriya tajribalari uchun zarur jihozlar va materiallar oldindan tayyorlanishi lozim. Jihozlar to‘g‘ri ishlashi va xavfsizlik talablariga mos kelishi kerak.

2. Kirish qismi va ko‘rsatmalar. Darsning kirish qismida tajribaning nazariy asoslarini qisqacha tushuntirib berish kerak. Bu talabalarni tajribaning mazmuni bilan tanishtirib, nima uchun bu tadqiqotni o‘tkazish kerakligini tushuntiradi.

Talabalarga tajribani qanday qilib to‘g‘ri bajarish kerakligini bosqichma-bosqich tushuntirish zarur. Har bir qadam aniq va izchil tarzda bayon qilinishi lozim, shunda talabalar eksperimentni to‘g‘ri bajara olishadi.

3. Xavfsizlik choralari. Laboratoriya darslarida xavfsizlik juda muhim. Talabalarga xavfsizlik qoidalarini tushuntirish va ularni qattiq rioya qilishni talab qilish lozim. Himoya vositalaridan (qo‘lqop, ko‘zoynak, xalat va boshqalar) foydalanishni nazorat qilish muhim.

Agar dars davomida texnik nosozlik yoki boshqa favqulodda holatlar yuz bersa, qanday choralar ko‘rilishini tushuntirib berish kerak.

4. Amaliyot jarayoni. Talabalar tajribani mustaqil yoki guruhda bajarishlari mumkin. Ular har bir bosqichni to‘g‘ri bajarayotganliklarini nazorat qilish uchun o‘qituvchi atrofda kuzatib turishi kerak. O‘quvchilarga mustaqil ishlash uchun imkon berish bilan birga, kerak bo‘lsa, yordam ko‘rsatish zarur.

Talabalar tajriba davomida kuzatishlari kerak bo‘lgan natijalarni qayd etishlari muhim. O‘qituvchi kuzatishlar aniq va to‘g‘ri amalga oshirilayotganini ta'minlashi lozim.

5. Talabalar bilan muloqot. Tajriba davomida talabalarga savollar berib, ularning tushunish darajasini baholash va kerak bo‘lsa, qo‘shimcha tushuntirishlar berish foydali bo‘ladi. Bu talabalarni jarayonga faol jalb qilishga yordam beradi.

Agar talabalar qiyinchiliklarga duch kelsalar, o‘qituvchi ularni muammo ustida fikrlashga va mustaqil yechim topishga rag‘batlantirishi kerak.

6. Tajriba natijalarini tahlil qilish. Tajriba yakunida talabalar o‘z kuzatishlarini tahlil qilishlari va eksperiment natijalari haqida xulosa chiqarishlari kerak. O‘qituvchi ularni natijalarni to‘g‘ri tahlil qilishga yo‘naltirishi lozim.

Har bir laboratoriya darsi yakunida talabalar tajriba natijalari bo‘yicha hisob-kitoblar va xulosalar tayyorlashlari muhim. Bu ilmiy hisob-kitob ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

7. Baholash va tahlil qilish. Laboratoriya darsi natijalari nafaqat tajribaning texnik jihatlarini, balki talabalarning jarayonda qanday ishtirok etganliklarini ham baholash orqali aniqlanadi. Ishning to‘g‘riligini, tahlilning aniqligini va xulosalarning haqqoniyligini e’tiborga olish kerak.

Talabalarga eksperimentning yaxshi va kamchilik tomonlari haqida mulohaza berish muhimdir. Bu kelgusidagi tajribalarda ularning ishini yaxshilashga yordam beradi.

8. Darsni yakunlash. Dars oxirida o‘tilgan tajriba va olingan natijalar asosida umumiy xulosa chiqarish lozim. Bu jarayonda talabalarning savollariga javob berish va tajribadan qanday saboqlar olinganini muhokama qilish kerak.

Talabalarga keyingi laboratoriya darslariga tayyorgarlik ko‘rishda nimalarga e’tibor berish kerakligini tushuntirish va qo‘shimcha manbalar tavsiya etish ham foydali bo‘ladi.

9. Refleksiya va rivojlanish. Talabalar tajriba davomida o‘z faoliyatlarini qanday baholayotganliklari haqida fikr bildirishlari mumkin. Bu ularga o‘zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi.

Laboratoriya darslari davomida o‘qituvchi talabalar faoliyatini kuzatib, ularning ishlash darajasini tahlil qilishi, muammo bo‘lgan sohalarga e‘tibor qaratishi kerak.

Samarali laboratoriya darsi talabalar bilimini amaliyotga tadbqiq qilishni, eksperimentlarni muvaffaqiyatli bajara olishni va ilmiy tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Seminar darsi talabalar o‘rtasida faol munozaralar va o‘zaro fikr almashishni rag‘batlantiradigan dars turi bo‘lib, unda ishtirokchilar biron bir mavzuni chuqurroq tahlil qiladilar. Seminar darslari talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o‘z fikrlarini aniq ifoda etish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun juda samarali. Seminarni samarali tashkil qilish uchun quyidagi jihatlar muhimdir:

1. Darsni rejalashtirish va tayyorlash. Seminar darsining asosiy maqsadi talabalarni mavzuni chuqurroq o‘rganishga va o‘zaro fikr almashishga jalb qilishdir. Seminar davomida qaysi mavzular muhokama qilinishi va qanday natijalarga erishish kerakligini aniq belgilash lozim.

Seminar muvaffaqiyatli o‘tishi uchun talabalar oldindan o‘qishlari va tayyorlanishlari uchun mavzu yoki manbalarni berish muhimdir. Bu ularning mavzuni chuqurroq tushunishlariga yordam beradi.

2. Interfaol kirish qismi. Seminarning boshida talabalarni mavzu bo‘yicha qiziqtirish uchun qisqacha motivatsion so‘z yoki savol berish mumkin. Bu ularda o‘rganilayotgan mavzuga qiziqish uyg‘otadi va ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Seminar boshlanishida mavzu qisqacha taqdim etiladi va asosiy savollar yoki muammolar aniqlanadi. Bu talabalarni mavzu doirasida qaysi masalalarga e‘tibor qaratish kerakligini tushunishga yordam beradi.

3. Munozaralarni tashkil etish. Seminar davomida o‘qituvchi yoki moderator savollar beradi va talabalarni bu savollar atrofida fikr yuritishga undaydi. Savollar talabalarni chuqurroq fikrlashga va mustaqil yechim topishga rag‘batlantirishi kerak.

Seminar davomida talabalar bir-birlariga savollar berib, o‘zaro fikr almashadilar. Bu jarayon o‘quvchilarni mavzuni kengroq ko‘rib chiqishga va turli nuqtai nazarlardan tahlil qilishga undaydi.

Talabalarni kichik guruhlariga bo‘lib, guruhda biror muammoni tahlil qilish yoki yechim topish vazifasini berish mumkin. Bu o‘quvchilarning jamoaviy fikrlash va hamkorlik qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

4. Tinglash va javob berish ko‘nikmalarini rivojlantirish. Seminar davomida talabalar bir-birlarining fikrlarini faol tinglashlari va ularga mulohaza berishlari

muhim. O‘qituvchi talabalarni faol tinglashga va muloqotda ishtirok etishga rag‘batlantirishi kerak.

Talabalar o‘z fikrlarini aniq va asosli tarzda ifoda etishlari lozim. Fikrlarni himoya qilishda dalillar keltirish va boshqa fikrlarni hurmat bilan rad etish muhim.

5. Mualliflik mahoratini rivojlantirish. Seminar darslarida talabalar o‘z fikrlarini mantiqan to‘g‘ri ifoda etish va asoslash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. O‘qituvchi bu jarayonda talabalarga yordam berib, ularning fikrlarini qanday yaxshiroq tashkil qilish mumkinligini o‘rgatishi kerak.

Talabalar ma’lumotlarni chuqur tahlil qilish va ularni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqishga o‘rganadilar. Seminar davomida o‘quvchilarni tahliliy fikrlashga undash kerak.

6. Tarbiyaviy va ijtimoiy jihatlar. Seminar jarayonida o‘qituvchi talabalarga o‘zaro hurmat asosida munozara qilishni o‘rgatishi kerak. Har bir ishtirokchining fikriga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va bahs davomida xushmuomalalikni saqlash talab qilinadi.

Turli nuqtai nazarlar va yondashuvlar muhokama qilinishi uchun seminar jarayonida ochiqlikni ta’minlash kerak. Bu talabalarni o‘z qarashlarini qayta ko‘rib chiqishga va yangicha yondashuvlarni qabul qilishga rag‘batlantiradi.

7. Natijalarni xulosa qilish. Seminar oxirida o‘qituvchi muhokama qilingan asosiy nuqtalarni qisqacha umumlashtirishi lozim. Bu talabalar uchun o‘rganilgan bilimlarni mustahkamlash va mavzuni yaxlit tarzda ko‘rib chiqishga yordam beradi.

Talabalar seminar davomida o‘rganilgan bilimlar asosida o‘z xulosalarini aytishlari mumkin. Bu ularga mavzuni chuqurroq tushunishga va o‘z fikrlarini yanada aniqroq ifoda etishga imkon beradi.

8. Baholash va mulohaza. Talabalar seminar davomida qanday ishtirok etganliklari, o‘z fikrlarini qanday ifoda etganliklari va savollarni qanday tahlil qilganliklari baholanadi. Bu o‘quvchilarning faolligini oshiradi.

O‘qituvchi talabalar ishtirokini tahlil qilib, ularning kuchli va zaif tomonlari haqida mulohaza berishi kerak. Bu talabalarning keyingi seminar darslarida ishtirok etishini yaxshilaydi.

9. Seminardan keyingi vazifalar. Seminar oxirida talabalarga qo‘shimcha o‘qish yoki tadqiqot uchun manbalar tavsiya etish mumkin. Bu ularga mavzuni chuqurroq o‘rganishga yordam beradi.

Talabalar seminar davomida olingan bilimlarni mustahkamlash uchun mustaqil tahliliy ishlarni tayyorlashlari mumkin. Bu ularga mustaqil fikrlash va o‘z tadqiqotlarini olib borishga yordam beradi.

Samarali seminar darsi talabalarni faollikka, ijodiy fikrlashga, ilmiy tahlil qilishga va o‘z nuqtai nazarlarini aniq ifoda etishga rag‘batlantiradi. Bu dars turi talabalar o‘rtasidagi muloqotni rivojlantiradi va ularni nazariy bilimlarini amalda qo‘llashga o‘rgatadi.

Yaxshi tashkil qilingan ma’ruza, amaliy mashg‘ulot, laboratoriya yoki seminar darsi nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlashga, balki talabalarning muloqot ko‘nikmalarini, mustaqil fikrlashini va amaliy tajriba orttirishiga ham xizmat qiladi. Har bir darsning samaradorligini oshirish uchun puxta rejalashtirish, interfaol faoliyatlarni qo‘llash, talabalarning fikr va mulohazalariga e’tibor qaratish lozim. Darsni qiziqarli va maqsadga yo‘naltirilgan tarzda olib borish orqali ta’lim jarayoni yanada muvaffaqiyatli bo‘ladi va talabalar bilimlarini amalda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmadjonova, D. (2020). Pedagogik texnologiyalar va ta’limni tashkil etish metodlari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va O‘rta Maxsus Ta’lim Vazirligi nashriyoti.
2. Xoshimov, A., & Axmedov, S. (2018). Ta’lim jarayonini tashkil etishning zamonaviy metodlari. Toshkent: Fan va Texnologiyalar nashriyoti.
3. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Kappa Delta Pi.
4. Gagné, R. M. (1985). The Conditions of Learning. New York: Holt, Rinehart & Winston.
5. Yusupova, G. (2021). O‘quv jarayonida interfaol metodlarni qo‘llash. O‘zbekiston: Sharq nashriyoti.

SHAXSNI SHAKILLANTIRISHNING AHLOQIY JIHATLAR

Raximova Dildora Abzalovna

Fan va texnologiyalar universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Dilshodova Shaxzoda

Fan va texnologiyalar universiteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 1 kurs talabasi

Annotatsiya: Shaxsni shakillantirish jarayoni axloqiy jihatlarning ahamiyati bilan bevosita bogliq. Annotatsiya Shaxsning shakillanshi asosan oilada, talim muassalarida va jamiyatda tutgan orni tahlil qiladi. Halolik, masuliyat, mehr-oqibat kabi qadiryatlar shaxsning ichki dunyosni boyitish va jamiyat bilan uyguunlashuvini taminlaydi. Shuningdek hozirgi kunda raqamli texnologiyalar insonlarning axloqiy

qadiryatlariga salbiy tasir korsatmoqda. Ushbu maqola axloqiy rivojlanishning shaxs va jamiyat hayotidagi orni haqida chuqur tushuncha beradi.

Аннотация: Процесс формирования личности непосредственно связан с важностью моральных аспектов. Аннотация анализирует роль семьи, образовательных учреждений и общества в формировании личности. Такие ценности, как честность, ответственность и доброта, способствуют обогащению внутреннего мира человека и обеспечивают его гармонизацию с обществом. Кроме того, в настоящее время цифровые технологии оказывают негативное влияние на моральные ценности людей. Данная статья дает глубокое понимание значения морального развития в жизни личности и общества.

Annotation: The process of personality development is directly linked to the importance of moral aspects. The annotation analyzes the role of family, educational institutions, and society in shaping an individual. Values such as honesty, responsibility, and compassion contribute to enriching a person's inner world and ensuring their harmony with society. Furthermore, digital technologies today have a negative impact on people's moral values. This article provides a deep understanding of the significance of moral development in the life of both individuals and society.

Kalit sozlari: shaxs, axloq, tamoyil, tarbiya, qadiryat, munosabat, xulq-atvor, odoq-axloq, oila, jamiyat, masuliyat, tarbiya, maqsad, individual, manaviyat, madaniyat, zamonaviy texnologiya, ijtimoiy

Ключевые слова: личность, мораль, принцип, воспитание, ценность, отношение, поведение, этика, семья, общество, ответственность, цель, индивидуальность, духовность, культура, современные технологии, социальный.

Keywords: personality, morality, principle, upbringing, value, relationship, behavior, ethics, family, society, responsibility, goal, individuality, spirituality, culture, modern technology, social.

Shaxs tushunchasi ijtimoiy, psixologik va axloqiy aspektlarni o‘z ichiga olgan keng qamrovli fenomenadir. Shaxsning shakllanishi uning rivojlanish jarayonining ilk bosqichlaridan boshlanadi va bu jarayon oilada, ta'lim muassasalarida hamda jamiyatda davom etadi. Shaxsni shakllantirishning muhim omillari sifatida axloqiy qadriyatlar va me'yorlar alohida ahamiyat kasb etadi. Shaxsning axloqiy rivojlanishi faqat uning individual o‘sishi uchun emas, balki jamiyatga moslashishi va ijtimoiy aloqalarni o‘rnatishi uchun ham zarurdir.

Bolalik davri - shaxsning axloqiy tamoyillarini o‘rganish va rivojlantirishning asosiy davridir. Tarbiya jarayoni ota-onalar tomonidan boshlanadi, chunki oilaviy

muhit shaxsning birinchi ijtimoiy va axloqiy makonidir. Ota-ona va boshqa oilaviy a'zolar tomonidan ko'rsatilgan me'yorlar, qadriyatlar va munosabatlar bolaga ijtimoiy hayotga oid bir qator ko'nikmalarni o'rgatadi. Ayniqsa, halollik, mehr-oqibat, adolat va mas'uliyat kabi tamoyillar bolalar ongida shakllanadi, ular ularga kelajakda o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlarni qurishga yordam beradi. Shuningdek, ta'lim muassasalari shaxsni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Maktab va universitetlar faqat ilmiy bilimlarni berishdan tashqari, axloqiy qadriyatlarni o'rgatish vazifasini ham bajaradi. Maktabda o'quvchilar, o'rtoqlari va o'qituvchilari bilan o'zaro munosabatlar orqali axloqiy me'yorlar, jamoaviy ish, hurmat va mas'uliyat kabi qadriyatlarni o'zlashtiradilar. Jamiyatning ijtimoiy tadbirlari va madaniy faoliyatlari orqali o'quvchilar o'z shaxsiyatlarini rivojlantirish, turli ijtimoiy guruhlar bilan aloqada bo'lish, va axloqiy me'yorlarga amal qilishni o'rganadilar.

Shaxsning axloqiy rivojlanishining asosiy komponenti bo'lgan axloq, shaxsning xatti-harakatlarini boshqaruvchi me'yorlar tizimi sifatida, uning individual hayotida va jamiyat bilan aloqasida izchil asoslarni yaratadi. Axloqiy tamoyillar, masalan, halollik, adolat, mehr-oqibat, mas'uliyat va o'zaro hurmat shaxsning ijtimoiy faoliyatini tashkil etish uchun zarurdir. Shaxsning bu qadriyatlarni o'zlashtirishi, uning ijtimoiy muhitga moslashishini osonlashtiradi, jamiyat bilan uyg'un ravishda yashashga yordam beradi. Boshqacha qilib aytganda, axloqiy qadriyatlar shaxsning kelajagi uchun asos yaratadi va uning jamiyatdagi o'rnini belgilaydi. Jamiyatda mavjud axloqiy normlar, an'analar va madaniyat ham shaxsni shakllantirishda bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shaxsning axloqiy tamoyillari jamiyatdagi ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlar bilan uyg'un bo'lishi lozim. Bu uyg'unlikning mavjudligi shaxsning jamiyatga integratsiyasini osonlashtiradi va uning faoliyatini samarali qiladi. Jamiyatdagi axloqiy qadriyatlar va me'yorlar, shuningdek, ijtimoiy tizimlar shaxsning axloqiy rivojlanishini mustahkamlashda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim muassasalari shaxsning axloqiy tarbiyasida beqiyos o'rin tutadi. Ular nafaqat ilm-fan va texnologiya sohalarida bilim berish, balki insoniy qadriyatlarni shakllantirish, ijtimoiy me'yorlarni o'rgatish hamda yosh avlodning axloqiy tarbiyasini mustahkamlashda katta rol o'ynaydi. Ta'lim jarayoni o'quvchining dunyoqarashini, tashkiliy qobiliyatini va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishda bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim muassasalari, xususan, maktab va universitetlar, shaxsning nafaqat intellektual, balki ma'naviy rivojlanishini ham ta'minlaydi. Ular, shuningdek, shaxsiy fazilatlarni shakllantirishda asosiy o'rin egallaydi, bu esa jamiyatda barqarorlikni saqlash va axloqiy normalarni qo'llashga yordam beradi.

Axloqiy tarbiyaning asosiy maqsadi o‘quvchilarga halollik, mas’uliyat, o‘zaro hurmat, adolat kabi qadriyatlarni singdirishdir. Bu qadriyatlar faqat darslarda yoki ma’ruzalar orqali o‘rgatilishi kerak emas, balki ular o‘quvchining kundalik faoliyatida, sinfda va jamiyatda amaliyotga joriy qilinishi zarur. Shuning uchun ta’lim jarayonida o‘quvchilarga bilimdan tashqari axloqiy va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan faoliyatlar ham tashkil etiladi. Masalan, sinf yoki guruhdagi jamoaviy ishlash loyihalari o‘quvchilarda bir-biriga hurmat, hamjihatlik va mas’uliyat kabi hissiyotlarni uyg‘otadi. Bu kabi faoliyatlar nafaqat bilim olishni, balki o‘quvchilarning ijtimoiy va axloqiy mas’uliyatini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, o‘quvchilar o‘zaro muloqotda bo‘lish, boshqalar bilan hamkorlik qilish, kelishuvlar tuzish va jamoaviy muammolarni hal qilishni o‘rganadilar. Bularning barchasi ularning axloqiy shakllanishiga yordam beradi. Madaniy va ijtimoiy tadbirlar ta’lim muassasalarining muhim qismidir. Bu tadbirlar orqali o‘quvchilar o‘zlarini nafaqat intellektual jihatdan, balki ma’naviy jihatdan ham rivojlantiradilar. Sport musobaqalari, xayriya aksiyalari, madaniy kechalar kabi tadbirlar o‘quvchilarga nafaqat o‘z qobiliyatlarini namoyish etish imkonini beradi, balki ular jamoaviy ishning ahamiyatini, boshqalarga yordam berish zaruratini va ijtimoiy mas’uliyatni his qilishni o‘rganadilar. Bu kabi tadbirlar o‘quvchilarni jamiyatga nisbatan mas’uliyatli va axloqiy nuqtai nazardan uyg‘un ravishda tarbiyalaydi. Shuningdek, ta’lim muassasalarida axloqiy tarbiya bo‘yicha maxsus dasturlar ishlab chiqilishi zarur. Ushbu dasturlar yoshlarning axloqiy qadriyatlarni o‘rganishi, ularni real hayotga tatbiq etishlari uchun mo‘ljallangan bo‘lishi kerak. Shu bilan birga, ta’lim tizimi o‘quvchilarga faqat nazariy bilimlarni emas, balki ular o‘z hayotida qo‘llashga qodir bo‘lgan axloqiy bilimlarni ham beradi. Bu, o‘z navbatida, jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashga, axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishga va jamiyatda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan axloqiy muammolarga qarshi samarali kurashish imkoniyatlarini yaratadi.

Ta’lim tizimining asosiy maqsadi nafaqat bilimli, balki odob-axloqli va ma’naviyatli shaxslarni tarbiyalashdir. Ta’lim muassasalari shaxsning axloqiy rivojlanishiga, ularning jamoat hayotidagi faolligini oshirishga va jamiyatga mas’uliyatli fuqarolar sifatida xizmat qilishlariga yordam beradi. Shu sababli ta’lim tizimi jamiyatda axloqiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. O‘quvchilarni axloqiy tarbiya bilan ta’minlash orqali jamiyatda adolat, tenglik, va hurmatga asoslangan ijtimoiy muhitni yaratish mumkin. Bunday muhitda ijtimoiy mas’uliyat va o‘zaro yordamning ahamiyati ortadi, hamda har bir shaxs jamiyatda o‘z o‘rnini topish va uni rivojlantirishda faol ishtirok etadi. Shu bilan birga, ta’lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri - yoshlarni nafaqat bilimli, balki axloqiy va ma’naviy jihatdan shakllantirishdir. Ta’lim jarayoni bu borada jamiyatni ilg‘or

qadriyatlar asosida rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Bu borada oilaning o‘rni ham katta. Oila shaxsning ilk axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtirish joyidir, shuning uchun oila va ta’lim muassasalari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur. Oila va ta’lim tizimi birgalikda ishlash orqali o‘quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda muvaffaqiyatga erishish mumkin. Ta’lim tizimi jamiyatda barqaror axloqiy me’yorlarni shakllantirishda va shaxsning ijtimoiy va ma’naviy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun ta’lim muassasalarining faoliyati nafaqat bilim berish, balki axloqiy tarbiya berishning ajralmas qismi hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalar va axloqiy qadriyatlar o‘rtasidagi aloqalar bugungi jamiyatda yanada muhimlashib bormoqda. Raqamli texnologiyalar va globallashuv jarayonlari, ayniqsa, yoshlar va ijtimoiy muloqotning yangi shakllari haqida o‘ylashga majbur qiladi. Ijtimoiy tarmoqlar, internet va boshqa raqamli platformalar insonlarning bir-biri bilan aloqalarini osonlashtirib, yangi imkoniyatlar yaratadi. Biroq, ular ba’zan axloqiy qadriyatlar va me’yorlarni noto‘g‘ri tushunish yoki e’tiborsiz qoldirishga olib kelishi mumkin.

Bugungi kunda texnologiyalar ijtimoiy munosabatlarga katta ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlarda faoliyat yuritish, internet orqali muloqot qilish, virtual muhitda yashash yoshlarning axloqiy qarashlarini shakllantiradi. Biroq, bu jarayonning salbiy jihatlari ham mavjud. Ijtimoiy tarmoqlarda anonimlikni his qilish ba’zi kishilarni boshqalarga nisbatan noaxloqiy xatti-harakatlarga undaydi. Masalan, internetda odamlarni haqoratlash, shaxsiy ma’lumotlarini tarqatish yoki yolg‘on axborot tarqatish kabi holatlar ko‘paymoqda. Bunday xatti-harakatlar jamiyatda axloqiy muammolarni keltirib chiqaradi, bu esa yosh avlodning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalar axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar o‘zlarini ifoda etish, boshqalar bilan fikr almashish, yangi ma’lumotlarga ega bo‘lish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Biroq, bu jarayonda axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash uchun mas’uliyatli va ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanish, axloqiy me’yorlarga mos ravishda onlayn muloqotda bo‘lish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish kabi masalalar yoshlarni axloqiy jihatdan tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, texnologiyalarni axloqiy qadriyatlar asosida ishlatish o‘quv tizimida ham dolzarb masala bo‘lib qoladi. Ta’lim muassasalarida raqamli savodxonlikni o‘rgatish, internet xavfsizligini ta’minlash va yoshlarni axloqiy tamoyillar asosida tarbiyalash uchun maxsus kurslar tashkil etish zarur. Bu jarayonda axloqiy qadriyatlar, masalan, halollik, mas’uliyat, o‘zaro hurmat, mehr-oqibat kabi tushunchalar o‘rganilishi kerak. Yoshlar texnologiyalarni ishlatishda axloqiy javobgarlikni his qilishlari uchun ularga ijtimoiy mas’uliyat, boshqalar bilan muloyim va hurmatli muloqot

qilish zarurligini tushuntirish lozim. Axloqiy tamoyillarni texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish jarayonida, davlat va jamiyatning roli ham katta. Axloqiy savodxonlikni oshirish, ijtimoiy tarmoqlarda axloqiy me‘yorlarga amal qilish va texnologiyalarni to‘g‘ri qo‘llash orqali yoshlarni ijtimoiy va ma‘naviy jihatdan boyitish mumkin. Ijtimoiy va madaniy tadbirlar, jumladan, seminarlar, treninglar va workshop’lar orqali yoshlarni axloqiy qadriyatlar asosida tarbiyalash va ularda mas‘uliyat hissini shakllantirishda yordam berish lozim. Shu bilan birga, texnologiyalardan axloqiy jihatdan foydalanish yoshlar o‘rtasida axloqiy me‘yorlarni mustahkamlashda hamda jamiyatda barqaror axloqiy tuzumni yaratishda muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy texnologiyalar axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda katta yordam berishi mumkin, agar ulardan to‘g‘ri foydalanilsa va axloqiy tamoyillarga mos ravishda qo‘llansa. Bunda shaxslar o‘rtasidagi o‘zaro hurmat, adolat va mas‘uliyat kabi qadriyatlarni rivojlantirish mumkin bo‘ladi. Shuning uchun texnologiyalardan foydalanish bilan birga, yoshlarni axloqiy tarbiya va raqamli savodxonlikka o‘rgatish jamiyatni yanada madaniy va axloqiy jihatdan barqaror qilishga yordam beradi.

Axloqiy rivojlanish jamiyatning barqarorligi va uyg‘unligini ta‘minlashda asosiy rol o‘ynaydi. Shaxsiy taraqqiyotning muhim komponenti bo‘lib, axloqiy qadriyatlar jamiyatning barcha qatlamlarida mavjud bo‘lishi, uning barqarorligi va ijtimoiy tinchligini saqlashga xizmat qiladi. Insonlarning o‘zaro munosabatlarida halollik, adolat, mas‘uliyat, o‘zaro hurmat kabi axloqiy me‘yorlarga rioya qilish, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va tinchlikni ta‘minlaydi. Axloqiy qadriyatlar insonning ichki dunyosini shakllantirish bilan birga, uning jamiyat bilan o‘zaro aloqalarini ham tashkil etadi. Agar jamiyatning a‘zolari axloqiy me‘yorlarga asoslangan munosabatlarni o‘rnatgan bo‘lsa, o‘rtada ishonch va hurmat paydo bo‘ladi. Bunday munosabatlar ijtimoiy muhitda hamjihatlikni ta‘minlaydi va ijtimoiy ziddiyatlarni kamaytiradi. Misol uchun, axloqiy tarbiya olingan jamiyatda insonlar o‘zaro yordam ko‘rsatish, boshqalarga nisbatan mehr-oqibatli bo‘lish, o‘zaro ishonchni saqlashga intilishadi. Bu esa jamiyatda odamlar o‘rtasida sog‘lom ijtimoiy aloqalarni shakllantiradi va umumiy ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Jamiyatda axloqiy qadriyatlarning shakllanishi davlat va jamoat tashkilotlarining faoliyatiga ham ta’sir qiladi. Hukumatlar, o‘z navbatida, axloqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash uchun ta’lim va tarbiya tizimlarini kuchaytirish, axloqiy tamoyillarni yosh avlodga o‘rgatish borasida dasturlar ishlab chiqishlari kerak. Maktablar va universitetlar, shuningdek, davlat va xususiy tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlik axloqiy me‘yorlar asosida jamiyatni rivojlantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Ayniqsa, yoshlarning axloqiy tarbiyasi jamiyatning

kelajagi uchun juda muhimdir, chunki ular jamiyatda o‘zgarishlar kiritish uchun kuchli potensialga ega.

Shu bilan birga, jamiyatdagi axloqiy rivojlanish nafaqat yosh avlodning tarbiyasiga, balki barcha fuqarolarning axloqiy javobgarligiga ham bog‘liq. Har bir inson o‘z hayotida to‘g‘ri axloqiy tamoyillarga rioya qilishi lozim, chunki bu nafaqat uning shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatning umumiy barqarorligi va taraqqiyotiga ham xizmat qiladi. Axloqiy me‘yorlarni o‘z hayotida qo‘llagan odamlar jamiyatda ijtimoiy adolatni, tinchlikni va barqarorlikni saqlashda hissa qo‘shadilar. Axloqiy rivojlanishning jamiyatdagi roli shundaki, u ijtimoiy tartibni, hamkorlikni va hurmatni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Jamiyatda axloqiy tamoyillarni joriy etish, ijtimoiy adolatni ta‘minlashga va barqaror ijtimoiy tizimni yaratishga yordam beradi. Har bir fuqaro va jamiyat a‘zosi axloqiy mas‘uliyatni his qilgan holda, umumiy farovonlik uchun hissa qo‘shishi kerak. Shu tarzda, axloqiy rivojlanish jamiyatda tinchlikni, barqarorlikni va ijtimoiy adolatni ta‘minlashga yordam beradi, bu esa jamiyatning mustahkam va rivojlangan bo‘lishini kafolatlaydi. Demak, axloqiy rivojlanish nafaqat shaxsiy taraqqiyot, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyotning asosiy manbaidir. Jamiyatda axloqiy qadriyatlarni o‘rganish, ularga amal qilish va ularni jamiyat hayotining barcha jabhalariga tatbiq etish muhim ahamiyatga ega. Bunda davlat, ta‘lim tizimi va jamoat tashkilotlarining hamkorligi juda zarur.

Axloqiy rivojlanish shaxsning individual taraqqiyoti bilan bir qatorda, jamiyatning barqarorligi, tinchligi va uyg‘unligini ta‘minlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Axloqiy qadriyatlar nafaqat shaxsning ichki dunyosini boyitadi, balki uning jamiyat bilan o‘zaro aloqalarini tashkil etishda asosiy mezon hisoblanadi. Axloqiy me‘yorlarga rioya qilish o‘zaro ishonch, hurmat va hamkorlikni mustahkamlaydi, bu esa ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Shaxsning axloqiy tarbiyasi oila, ta‘lim muassasalari va jamiyatda alohida ahamiyatga ega. Oila axloqiy qadriyatlarning birinchi o‘qituvchisi bo‘lib, bolaga insoniylik, adolat, halollik va o‘zaro hurmat kabi tamoyillarni singdiradi. Ta‘lim muassasalari esa bu qadriyatlarni yanada mustahkamlaydi, o‘quvchilarga nafaqat bilim, balki jamiyatda muvaffaqiyatli yashash uchun zarur bo‘lgan axloqiy asoslarni beradi. Maktab va universitetlar, ijtimoiy faoliyatlar orqali, yoshlarni nafaqat ilmiy jihatdan, balki axloqiy jihatdan ham rivojlantiradi. Ijtimoiy loyihalar va hamjihatlikni talab qiluvchi faoliyatlar, shaxsda mas‘uliyat va o‘zaro hurmat hissini rivojlantiradi.

Zamonaviy texnologiyalar va globallashtirish jarayonlari, o‘z navbatida, yangi axloqiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlar, virtual muloqot va texnologiyaga qaramlik shaxsiy aloqalarda va axloqiy me‘yorlarda

o‘zgarishlarga olib kelmoqda. Bu jarayonda texnologiyalarni axloqiy me‘yorlarga mos ravishda qo‘llash, yosh avlodni axloqiy qadriyatlar asosida tarbiyalash juda muhimdir. Jamiyatning axloqiy barqarorligini saqlash va rivojlantirish uchun davlat va jamoat tashkilotlari axloqiy tarbiya dasturlarini ishlab chiqishlari zarur. Axloqiy qadriyatlarning shakllanishi faqat shaxsning taraqqiyotini emas, balki butun jamiyatning uyg‘un va farovon rivojlanishini ta‘minlaydi. Shu sababli, shaxsning axloqiy tarbiyasi, nafaqat individual farovonlik, balki jamiyatda axloqiy barqarorlikni ta‘minlashning muhim omilidir. Boshqalar bilan o‘zaro hurmat, mas‘uliyat va adolat tamoyillarini rivojlantirish orqali jamiyatning ijtimoiy barqarorligi ta‘minlanadi va bu jarayonda ta‘lim muassasalari, oila va jamiyatning o‘rni nihoyatda katta.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016. – B. 14.
2. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
3. Qodirova, D. M. (2022). Maktabdagi yosh o‘quvchilarda shaxsiy sifatlarni shakllantirishning psixologik jihatlari. Science and Education, 3(5), 1346-1351.
4. Avloniy A. Turkiy guliston yohud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – B. 12.
5. Fitrat A. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2000; Oyina. – Toshkent: Akademiya, 2001. – B. 55.
6. Abdusamedov A., Ho‘jaev M., Yusubov J., Jalilov B., Suyanov B., Omonova M., Azimova Z., Alimova G. Mustahkam oila ma‘naviyati.-Toshkent: "Savdo-standart",2012. – 160 b.
7. Rahimov S. Abu Ali ibn Sino ta‘lim va tarbiya haqida. – Toshkent: O‘qituvchi, 1967. – B. 88–89.
8. Ergashev Q. Yoshlarning ma‘naviy tarbiyasi. – Toshkent: "Ma‘naviyat", 1998. – 40 b.
9. Quronov M., Qodirov A., Akramova Sh. Yoshlarda ma‘naviy immunitetni shakllantirish. – Toshkent: "Ma‘naviyat", 2018. – 112 b.
10. Najmitdinova Q.U. Oila tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy madaniyatning o‘rni. – T.: "Adolat", 2016. – 224 b.
11. G‘afforova G., Abdullaeva A. (2021). Axborotlashgan jamiyatda ma‘naviy xayotning o‘ziga xos xususiyatlari. Academic research in educational sciences. Special Issue 2.

METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES FOR SPECIFIC PURPOSES IN DEVELOPING STUDENTS SPECIFIC PURPOSES IN DEVELOPING SPEAKING COMPETENCE

Yusupalieva Shakhnoza Khakimjanovna,

Senior teacher, Oriental University,

Jaloliddinova Komilakhon Nodirbek qizi, a student of NUU,

Majidova Mokhlaroyim, a student of Oriental University

Abstract: In the era of globalization, foreign language education has become an essential tool for fostering cross-cultural communication and equipping individuals with skills for global engagement. This article explores innovative methodologies for teaching foreign languages, emphasizing the integration of technology, cultural immersion, and real-world applications. Key strategies include task-based learning, blended models, communicative approaches, and gamification, all designed to make language acquisition engaging and practical. Furthermore, the role of intercultural competence, global collaboration projects, and community engagement in enhancing cultural awareness is highlighted, alongside the importance of personalized and holistic assessment methods.

Key words: globalization, integration, immersion, approaches, task based learning, competence, education, interconnection

Annotatsiya: Globalizatsiya davrida chet tillarini o‘rganish madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va insonlarni global hamkorlik uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar bilan ta‘minlashning muhim vositasiga aylandi. Ushbu maqolada chet tillarni o‘qitishning innovatsion metodologiyalari, xususan, texnologiyalarni integratsiya qilish, madaniy immersiya va real hayotiy qo‘llanmalar ta‘kidlangan. Tilni o‘rgatishni qiziqarli va amaliy qilishga qaratilgan vazifaga asoslangan o‘qitish, aralash usullar, kommunikativ yondashuvlar va gamifikatsiya kabi asosiy strategiyalar ko‘rib chiqiladi. Bundan tashqari, madaniyatlararo kompetentsiyani rivojlantirishda, global hamkorlik loyihalarida va jamoatchilik ishtirokida madaniy xabardorlikni oshirishdagi roli, shuningdek, shaxsiy va kompleks baholash metodlarining ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: globalizatsiya, integratsiya, immersiya, yondashuvlar, vazifaga asoslangan o‘qitish, kompetentsiya, ta‘lim, o‘zaro bog‘liqlik.

Аннотация: В эпоху глобализации изучение иностранных языков стало важным инструментом для развития межкультурной коммуникации и обеспечения людей навыками, необходимыми для глобального

взаимодействия. В данной статье рассматриваются инновационные методологии преподавания иностранных языков, с акцентом на интеграцию технологий, культурное погружение и практическое применение в реальных условиях. Обсуждаются ключевые стратегии, такие как обучение на основе задач, смешанные методы, коммуникативные подходы и, направленные на то, чтобы сделать процесс изучения языка увлекательным и практичным. Кроме того, особое внимание уделяется роли развития межкультурной компетенции, участия в глобальных проектах сотрудничества и вовлечения в общественные инициативы для повышения культурной осведомленности, а также важности персонализированных и комплексных методов оценки.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, погружение, подходы, обучение на основе задач, компетенция, образование, взаимосвязь

Globalization has transformed the way we communicate, collaborate, and connect across borders. As a result, foreign language education has become a crucial component of equipping individuals with the skills necessary to thrive in an increasingly interconnected world. Teaching foreign languages in this context requires innovative approaches and adaptable methodologies that cater to the diverse needs of learners. This article explores key methods for teaching foreign languages effectively in the age of globalization. Furthermore, Modern technology offers unprecedented opportunities for task-Based Learning emphasizes real-world application by encouraging learners to complete meaningful tasks using the target language. This method promotes active learning and problem-solving, allowing students to use the language naturally rather than focusing solely on grammar rules. Furthermore, language and culture are deeply intertwined[1.2004: p.56].Understanding the cultural nuances of a language enhances communication and fosters a deeper appreciation of its use in context. Teachers can incorporate cultural lessons through films, music, literature, and cuisine. Moreover, blended learning combines traditional classroom methods with digital tools, creating a hybrid model that maximizes flexibility. Students benefit from face-to-face instruction while using online resources for additional practice and self-paced study.

As globalization deepens, the demand for innovative methods in foreign language teaching continues to grow. Beyond the foundational approaches, educators can adopt additional strategies to enhance language acquisition and cultural competence, fostering an even richer learning experience. In the globalized world, knowing a single foreign language is often not enough. Multilingualism enhances cognitive flexibility, problem-solving skills, and cultural adaptability. Institutions can implement tiered language programs, where students first master

one language at a basic level before advancing to another. Additionally, CLIL is an approach where students learn subjects such as history, science, or mathematics in a foreign language. This method not only reinforces the language but also develops subject-specific knowledge, making learning more contextual and practical. Additionally, teaching environmental science in English helps students expand their technical vocabulary while understanding global issues from a new perspective. Collaboration across borders offers students a firsthand experience of using language in real-world settings. Collaborating with schools, institutions, or peers from different countries can create opportunities for authentic interaction[2.2024: p.65]. For example, A high school English class in Japan collaborates with a school in the United States to work on a project about renewable energy, conducting virtual meetings and presenting findings in English.

Globalization has created a demand for specialized language skills in fields such as business, medicine, law, and technology. Teaching languages with a focus on specific professional contexts equips learners with tools to excel in global markets. A business English course might focus on writing professional emails, delivering presentations, or negotiating contracts. Language learning is inseparable from the development of intercultural competence—the ability to navigate and respect cultural differences. Globalization necessitates an understanding of cultural nuances, non-verbal communication, and local traditions. Incorporate case studies, role-playing, and real-life scenarios where students must navigate cultural misunderstandings or adapt to local customs while communicating[3.2005: p.43-45]. Moreover, engaging with local or international communities allows students to apply their language skills meaningfully while contributing to social causes. Service learning connects language acquisition with real-world impact. It highlights the diverse needs of learners, from travelers and expatriates to professionals and hobbyists. Personalizing language instruction to align with individual goals can greatly enhance motivation and outcomes. As globalization evolves, so too must language education. The future lies in adaptive, interdisciplinary, and technology-driven approaches. Artificial intelligence, for instance, is poised to play a significant role in creating hyper-personalized learning experiences, while advancements in translation tools may redefine how languages are taught and used.

The CLT approach prioritizes communication over rote memorization, encouraging learners to interact in meaningful ways. Role-playing, group discussions, and debates are common activities that promote fluency and confidence. For example, in an English class, students might debate global environmental issues, practicing persuasive language and expanding vocabulary. Collaborative learning encourages interaction between students, fostering an environment of shared

knowledge and mutual support. Language exchange programs, where students teach each other their native languages, are particularly effective[4.1999: p.46].. A part from it, games engage learners by making the process fun and competitive. Leaderboards, rewards, and challenges keep students motivated while reinforcing vocabulary and grammar. For instance, hosting a classroom quiz competition using apps like Kahoot! or Quizlet Live makes learning interactive and enjoyable.

To sum up, as much of today’s communication occurs online, integrating digital literacy into language education is critical. Learners must understand how to navigate social media, write professional emails, and interpret online content in the target language. [5.2023: p.85-87]. Additionally, teaching students how to analyze news articles in Spanish or write blog posts in Italian can bridge the gap between language learning and real-world application.

Ultimately, language learning in a globalized world transcends linguistic boundaries—it is about fostering empathy, building bridges, and preparing individuals to engage meaningfully in an interconnected global society. By continually refining teaching methods, educators can ensure that foreign language education remains dynamic, relevant, and impactful.

Teaching foreign languages in the era of globalization demands creativity, adaptability, and a deep understanding of learners' needs. [6.2021: p.63-65]. By incorporating technology, fostering cultural awareness, and emphasizing communication, educators can empower students to become confident global citizens. The ultimate goal is not just to teach a language but to open doors to new worlds, perspectives, and opportunities. As globalization continues to shape our societies, foreign language education will remain an essential tool for building bridges between cultures and fostering global understanding.

References:

1. Aldohon H.I. English for Specific Purposes (ESP) for Jordanian workplace: Needs and problems. *International Education Studies*, 7(11), 2014. – PP. 56-67.
2. Caroline, W. (2024). Is VR training more efficient than other learning methods? *Front Core*. Retrieved from <https://frontcore.com/blog/tools/is-vr-training-more-efficient-than-other-learning-methods/>
3. Constant L. Convivial communication: recontextualizing communicative competence. *International Journal of Applied Linguistics*. 2005. – PP. 43-44.
4. Jonassen H. Constructing learning environments on the web: Engaging pupils in meaningful learning. *EdTech 99: Educational Technology Conference and Exhibition 1999: Thinking Schools, Learning Nation*. 1999 – PP. 45-46.

5 Yusupalieva Sh.H. “Methods of effective use of communicative competence in the organization of foreign language classes in technical higher educational institutions” FSU scientific posts 1-2023, 85-87 p Yusupalieva Sh, Sattorova S.

6. The importance of speaking in EFL classes classes. – Indoneziya: International journal of discoveries and innovations in applied sciences\\Volume 1 Issue 4, 2021. – PP.63-65.

UMUMIY O‘RTA TA‘LIM TIZIMIDA OTA-ONALAR MAJLISINI TASHKIL QILISH VA O‘TKAZISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Jamoldinova Sayyora Nodirbek qizi

CHDPU pedagogika fakulteti “Pedagogika” kafedrası o‘qituvchisi

Primova Durdona Faxriddin qizi

CHDPU pedagogika yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik o‘qituvchi va o‘quvchi munosabatlariga asoslanadi. Hozirgi kunda ba’zi oilalarda bolalarni tarbiyalashning asosiy ijtimoiy institut kabi ta’lim-tarbiya shakllangan bo‘lib, umumiy ta’lim muassasasi ota-onalar bilan o‘zaro aloqani yo‘lga qo‘ymoqda. Shunday qilib, ota-onalar, bolalar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi hamkorlikning yangi turi rivojlanmoqda. Ushbu turdagi munosabatlarda bola endi obyekt emas, balki ta’lim faoliyatining subyekti bo‘lib, maktab o‘qituvchilarining ota-onalar bilan ishlash tizimining yetakchi g‘oyasi har bir bolaning oilasi bilan hamkorlikni o‘rnatish, o‘zaro yordam berishi natijasida shakllanadi. Maqolada, shuningdek, ota-onalar, o‘qituvchilar va maktab o‘rtasidagi hamkorlikning samaradorligi va afzalliklari muhokama qilib o‘tilmoqda.

Kalit so‘zlar: O‘qituvchi, maktab, ota-ona, sifat, hamkorlik, ta’lim, tarbiya, majlis, qo‘mitasi, yig‘ilish, mavzu, bayon.

Аннотация: Сотрудничество между родителями основано на отношениях «учитель-ученик». Но сейчас, когда семья является основным социальным институтом воспитания и воспитания детей, общеобразовательное учреждение не может добиться высоких, положительных результатов без взаимодействия с родителями. Таким образом, развивается новый тип партнерства родителей, детей и учителей. В этом типе отношений ребенок является уже не объектом, а субъектом воспитательной деятельности, ведущей идеей системы работы педагогов школы с родителями является установление партнерских отношений с семьей

каждого ребенка, взаимопомощь и заключается в создании среда общих интересов. Также в статье рассматриваются эффективность и преимущества сотрудничества родителей, учителей и школы.

Ключевые слова: Учитель, школа, родители, качество, сотрудничество, образование, обучение, собрание, комитет, собрание, тема, заявление.

Abstract: Collaboration between parents is based on a "teacher-student" relationship. But now, at a time when the family is the primary social institution of child rearing and upbringing, a general education institution can not achieve high, positive results without collaborating with parents. Therefore, a new type of parent-child-teacher partnership is evolving. In this type of relationship, the child is no longer the object but the subject of educational activity, the leading idea of the system of work of school teachers with parents is to establish partnerships with each child's family, mutual assistance and is to create an environment of common interest. The article also discusses the effectiveness and benefits of cooperation between parents, teachers and schools.

Key words: teacher, school, parents, kachestvo, sotrudnichestvo, obrazovanie, obuchenie, sobranie, komitee, sobranie, theme, zayavlenie.

Yuqori sinfdagi o‘g‘linga qaraganda boshlang‘ich sinfdagisini dars tayyorlatish menga ancha mushkul vazifa. Gohida aldab, qo‘liga shirinliklar tutqazib, uyga berilgan vazifani bajartirishga undasamda u kitobini qo‘liga olgan hamanoq yana televizordagi fantastik multiklariga qadalib qoladi. Uning o‘y-hayoli saxnasida multifilmlardagi samoviy kemalar, uchar gilamlar, yaltiroq toshchalaru, “fokus”chilar, so‘ng yuziga niqob taqib olgan maskali quroli o‘zidan katta robot bolakaylar paydo bo‘ladi. Ana endi qo‘lidan televizor pultini olishga ham xojat qolmaydi. Undagi jangarilik, betgachoparlik, qaysarlik kerak bo‘lsa “bez”ligidan muammoning tugunini yecholmay halak bo‘lasan kishi. Ayniqsa darsdan keyingi ta‘til kunlarida kitob olish o‘rniga yana o‘sha teleekranga termulib qolishadi. Buni dugonalar bilan bo‘lgan suhbatimizda mulohaza uchun o‘rtaga tashladik. Farzandini ta‘tilda kitob o‘qiyotganini aytgan o‘rtoqlarimiz atigi bir nafarni, majburlab dars tayyorlatayotgani esa uchta qolganlarimiz esa har qancha imkoniyat yaratib bermaylik hamon yo televizorga yoki telefon ekraniga termulib qolganlari esa 70-80 foizni tashkil qilishi bizni hamisha o‘ylantirdi. Bugun farzandini ikkita hikoyalar to‘plamini o‘qib chiqqanini aytgan do‘stimizning usuli esa kimgadir ensa qotirishdan boshqa emas. Lekin eng to‘g‘ri yo‘l shu edi, aslida.

Keling avvalo, yuqoridagi vaziyatlarning yuzaga kelishi, bolani o‘tish davrining 5-6 yoshidanoq kitobga darsga bo‘lgan ishtiyoqi so‘nib, bo‘sh vaqtini boshqa keraksiz ishlar bilan mashg‘ul bo‘lishi bizni hamisha munozara qilishga

chorlaydi. Aslini olganda oila va maktab o‘rtasidagi hamkorlik jarayoni ota-onalarni ta’lim jarayoniga jalb qilishga, bo‘sh vaqtni o‘tkazishga, bolalar va pedagogik jamoa bilan o‘zaro munosabatlarga qaratilgan bo‘lishi kerak.

Umumta’lim tashkilotining o‘quvchilarning oilalari bilan hamkorligining maqsadlari va shartlari o‘zaro munosabatlarni tashkil etishning muhim tarkibiy qismidir. Ularning yutug‘i ta’lim tashkilotining ota-onalar bilan hamkorlik qilish shakllari va usullariga-ularning birgalikdagi muloqotini va faoliyatini tashkil etish usullariga bog‘liq. Hamkorlikning turli shakllari va usullarini tanlash maktab tomonidan amalga oshiriladi va ushbu bosqichda hal qilinishi kerak bo‘lgan muayyan vazifalarga, ota-onalarning qiziqishlari va intilishlariga, shuningdek, ushbu davrda jamiyatning rivojlanish darajasiga bog‘liq. Guruh va jamoaviy hamkorlikning asosiy shakllari quyidagilardan iborat:

- maktab miqyosida va sinfda ota-onalar yig‘ilishi;
- maktab tadbirlari, konsertlar o‘tkazish;
- ochiq kunlar (ota-onalar kuni); ota-onalar qo‘mitasining tematik konferensiyalarini tashkil etish va ular bilan yaqindan hamkorlik qilish;
- ota-onalarning ijodiy guruhlar bilan ishlash, savol-javob kuni;
- guruh maslahatlari;
- ota-onalarni maktab ma‘muriyati, pedagogik jamoa bilan uchrashish;
- ota-onalar uchun ma‘ruzalar;
- seminarlar, treninglar;
- o‘quv filmlarini ko‘rish va keyingi muhokamalar;
- ota-onalar maktablari.

Agar boshqa tasnifni ko‘rib chiqsak, umumiy ta’lim muassasasi va oila o‘rtasidagi hamkorlik shakllari an‘anaviy va noan‘anaviy bo‘linadi. An‘anaviy shakllar – bu barcha umumiy ta’lim muassasalari uchun umumiy bo‘lgan, yillar davomida sinovdan o‘tganlar. Bunga quyidagilar kiradi:

- ota-onalar yig‘ilishi;
- ota-onalar uchun ma‘ruzalar;
- ota-onalar bilan pedagogik suhbatlar;
- oilaviy tashriflar;
- tadbirlarni birgalikda tashkil etish;
- individual va guruh maslahatlari; ota-onalar bilan yozishmalar;
- individual uchrashuvlar va boshqalar.

Hamkorlikning noan‘anaviy shakllari oila bilan ishlashning zamonaviy shakllari bo‘lib, o‘qituvchilarga ota-onalarga bolalarni tarbiyalash va o‘qitishda imkon qadar yordam berishga yordam beradi. Har bir ota-ona o‘qituvchini bolani har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida rivojlantirishga qaratilgan ishida qo‘llab-

quvvatlashga intiladi. Ammo zamonaviy ota-onalar – bu paydo bo‘lgan muammolarni, mavjud vaziyatni tahlil qilishga qodir bo‘lgan bilimli odamlar, shuning uchun o‘qituvchi oila bilan hamkorlikning yangi shakllaridan foydalanishi kerak. Umumiy ta‘lim tashkiloti va oila o‘rtasidagi hamkorlikning ko‘plab shakllari mavjud. Belgilangan maqsadlarga erishish va yuqori natijalarga erishish uchun o‘qituvchi ota-onalar bilan birgalikdagi faoliyatda turli xil hamkorlik shakllarini to‘g‘ri birlashtira olishi kerak. Har safar o‘qituvchilar tarkibi har bir oilaning xususiyatlarini hisobga olgan holda kerakli, samaraliroqlarini tanlashi kerak. Axir hamkorlikning asosiy maqsadi ota-onalar bilan ittifoqdosh bo‘lishdir.

Shunday qilib, aytishimiz mumkinki, umumiy ta‘lim muassasasi va oila o‘rtasidagi hamkorlikning barcha shakllarining mazmuni o‘quvchilarning barkamol rivojlanishiga qaratilgan faol ta‘lim o‘zaro ta‘sirini yaratishdir. O‘qituvchilar va ota-onalarning to‘g‘ri tashkil etilgan o‘zaro aloqasi bolani yaxshiroq tushunishga, oilada va maktabda shaxsiy ta‘lim muammolarini hal qilishning eng maqbul usullarini topishga yordam beradi. O‘qituvchi esda tutishi kerakki, u foydalanadigan barcha shakllar bolalar, ota-onalar va maktab o‘rtasida ishonchli munosabatlarni o‘rnatishga, ularni bir jamoaga birlashtirishga, ularning muammolarini bir-birlari bilan bo‘lishish va birgalikda hal qilish zarurligini tarbiyalashga qaratilgan bo‘lishi kerak. Oila va maktab hamkorligi maktab hayoti davomida davom etadigan jarayondir.

Shunday qilib ijobiy maktab muhitini targ‘ib qilish uchun quyidagi qadamlarni belgilaydi:

- O‘qituvchilar maktab va oilalar o‘rtasidagi muntazam aloqani rag‘batlantiradilar va qo‘llab-quvvatlaydilar;
- Hammaga hurmat bilan munosabatda bo‘lishadi;
- Maktab madaniyati jamiyat va g‘amxo‘r munosabatlar tuyg‘usini rivojlantiradi.
- Ota-onalar maktab faoliyatiga jalb qilingan.
- O‘quvchining eng yaxshi manfaatlariga e‘tibor qaratish.
- Ijobiy harakat yo‘nalishini aniqlash
- Ota-onalarni savollar bilan uchrashuvga kelishga undash.
- O‘quvchining kuchli tomonlari, ehtiyojlari, dasturlash maqsadlari va o‘qitish strategiyalari haqida ma‘lumot almashish.
- O‘quvchi bilan ma‘lumot almashish; ota-onalar o‘qituvchilari yig‘ilishlarida qatnashib, talabalar o‘z g‘oyalari va istiqbollari taqdim etishlari va ehtiyojlarini himoya qilishni o‘rganishlari mumkin.

Ota-onalar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi samarali munosabatlarning asosiy tarkibiy qismlari nima?

Ota-onalar va o‘qituvchilar uchun eng katta muammo – samarali muloqot qilishdir. Bu oddiy tuyulishi mumkin, lekin ko‘pincha suhbatlar uzilib qoladi, chunki o‘qituvchi maxsus ta‘lim sohasiga xos bo‘lgan tilni ishlatadi va ota-ona uchun notanish bo‘lishi mumkin. O‘qituvchilar suhbat boshida ota-onalarga tegishli so‘z birikmalarini, masalan, turar joy va modifikatsiyani tushunishlariga ishonch hosil qilishlari muhimdir. Bu keyinchalik muammolarga olib kelishi mumkin bo‘lgan o‘ziga xos tushunmovchilik yo‘qligiga ishonch hosil qiladi. O‘qituvchi ham ota-onani faol tinglashi kerak. Yechimlar va usullarga berilib ketish shunchalik osonki, o‘qituvchilar talaba uchun eng samarali bo‘lgan narsa haqida fikr-mulohazalarini o‘tkazib yuborishlari mumkin. Ota-onalar qaysi tayanchlar ishlayotganini va qaysi biri ishlamayotganini aniqlashga yordam beradi va muvaffaqiyatga ta‘sir qiladigan o‘zgarishlarni amalga oshirishga yordam beradi. Farzandimning misolida, nutqdan matnga dasturiy ta‘minot yaxshi ishlamadi, shuning o‘rniga biz klaviaturada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirdik va boshqa yo‘l orqali muvaffaqiyatga erishdik. Mojarolar bilan shug‘ullanish. O‘zaro hurmat munosabatlari bilan birgalikda ijobiy maktab muhiti mutaxassislar, ota-onalar, vasiylar va o‘qituvchilarga dasturlar va xizmatlar bilan bog‘liq muammolarni ular mojarolar manbaiga aylanmasdan oldin hal qilish uchun konstruktiv hamkorlikda ishlashga yordam beradi. Biroq, hatto eng yaxshi niyat bilan yondashilgan taqdirda ham, talaba dasturining har qanday jihati, masalan, o‘qitish metodikasi, yordamchi texnologiyalardan foydalanish, o‘quv dasturiga o‘zgartirishlar kiritish va hokazolar bo‘yicha kelishmovchiliklar paydo bo‘lishi mumkin.

Mavzuga oid masalani chuqurroq tahlil qilish maqsadida Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumanidagi aksariyat maktablari o‘qituvchilar hamda o‘quvchilarning ota-onalari ishtirokida anonim kichik surovnomalar o‘tkazildi. Surovnomalar natijasida maktab-ota-ona, o‘qituvchi o‘rtasidagi munosabatlar tahlil qilindi. Surovnomalar 15 ta savoldan iborat bo‘lib, “Farzandingiz kelajakda qaysi yo‘nalishni tanlashini istaysiz?”, “Farzandingiz bilan uyda birgalikda dars tayyorlaysizmi?”, “Farzandingiz bilan birga (ta‘lim uchun) kuniga necha soat shug‘ullanasiz?”, “Farzandingiz bilan birga uy vazifalarini bajarishda qiyinchiliklarga duch kelganmisiz?” kabi savolnomalar matni tuzildi. Demak, savolnomalarda ota-onalar ko‘pchiligi farzandi oliy ma‘lumotli bo‘lishini istashini anglaymiz. Shunga qaramay ota-onalarning 20 foizi o‘zi istagan kasbni tanlash ixtiyorini bergan. So‘ralganlarning 7 foizi farzandi savdo sohasida ishlashini istaydi. Quvonarlisi respondentlarning ko‘pchiligi farzandining dars tayyorlash jarayonida muntazam qatnashadi, ozroq qismi esa ba‘zi-ba‘zida bu bilan shug‘ullanadi.

Shug‘ullanishga vaqt topolmaydiganlar ham yo‘q emas. Ular orasida “2-3 soatdan ko‘p”, “darsi tugaguncha”, “ba‘zida ikki soatdan ham ko‘p”, “bo‘sh vaqtimda”, “har xil”, “tunda” kabi variantlar uchraydi. Quvonarlisi farzandi bilan birga shug‘ullana oladigan ota-onalar respondentlarning yarmini tashkil qilsa, afsuski ba‘zi-ba‘zida vaqt ajratadiganlar ham anchagina ekan. Bu esa bolaning bir o‘zi shug‘ullanishiga to‘g‘ri kelayotganidan dalolat. Ular ichida “har kuni vaqt ajratishga harakat qilaman”, “shug‘ullanaman”, “darslariga uncha tushunmaslik” kabi javoblar bor. Sir emaski, fanzandiga uy vazifalarini bajarishda ko‘maklashadigan aksariyat ota-onalar turli darajadagi qiyinchiliklarga uchraydi. Bular darslarni o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklar, to‘g‘ri metodikani tanlay bilmaslik, bola psixologiyasini tushunmaslik, oilaviy muhit bilan bog‘liq va boshqa muammolar bo‘lishi mumkin.

Bundan tashqari, “Farzandingizning o‘qituvchisidan uy vazifalari bo‘yicha yordam so‘raganmisiz?” degan savollarga 44 foiz respondent “Ha” deb javob bergan bo‘lsa, 56 foizi o‘qituvchidan yordam olmasligini bildirgan. Bundan o‘qituvchi bu yo‘nalish bo‘yicha ota-onalar bilan kam ishlayotganini, ochig‘i hamkorlik faqat qog‘ozlarda bo‘layotganini aytish lozim. O‘qituvchining ota-onalar bilan ishlash mahoratiga ega bo‘lmaganligi fikrimizni ochiqalaydi. Natijalar bolalar ta‘limida ota-ona nazorati baribir zarurligini ko‘rsatyapti. Negaki o‘zi qiziqib dars tayyorlaydigan boladan ko‘ra faqat ota-ona nazorati ostida shug‘ullanayotgan o‘quvchining ham ko‘rsatkichi yuqori foizda. Ayniqsa respondentlarning 33 foizi o‘yingaroq deya bergan javobi ham fikrimizni isbotlaydi. Albatta, nazorat bolani majburlashga, oqibatda esa o‘qishdan bezdirishga olib bormasligi kerak. Mustaqil ravishda qo‘shimcha ma‘lumot izlab, kerakli yechimni o‘zi topadigan ota-onalar ham oz emas – 22 foiz. Demak, turli fanlar bo‘yicha ommabop metodik qo‘llanmalar chop etish, qo‘shimcha ma‘lumotlar, tushuntirishlar, topshiriqlarning yechimlarini turli nashrlar va internet saytlarda berib borish, ulardan foydalanishni ko‘pchilikka imkonli va oson qilish bu boradagi muammolar sezilarli darajada kamayishiga xizmat qiladi. Ular orasida dars tayyorlashni istamagan farzandini jazolaydiganlar ham oz bo‘lsa-da, bor. Shu kabi holatlarda ota-onalarga audio, video, kitob, qo‘llanma va maqola ko‘rinishidagi tavsiyalar yordamchi bo‘lishi mumkin. Demak, ota-onalar farzandining ta‘limi uchun asosan fanlar bo‘yicha repetitor xizmati va chet tillarni o‘rganish uchun pulli xizmatlardan foydalanadi. Kam bo‘lsa-da, sport-sog‘lomlashtirish mashg‘ulotlari, kasb-hunarga o‘qitish va musiqiy ta‘lim uchun haq to‘laydiganlar ham bor. So‘ralganlar orasida turli ijtimoiy qatlam vakillari borligi, ularning moliyaviy imkoniyatlari turfa xilligini hisobga olsak, farzandi ta‘limi uchun ko‘pchilik pul sarflagan. Bundan ota-onalar “Eng yaxshi sarmoya –

ta’limga kiritilgan sarmoya” tushunchasiga tobora ko‘proq ega bo‘lib borayotganini anglash mumkin. Ota-onalar o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnomadan shunday umumiy xulosaga kelish mumkin: ular farzandining ta’limiga befarq emas, iloji boricha ta’limda ishtirok etishga, bu jarayonda yuzaga keladigan muammolarni yechishga harakat qiladi. Ularga zarur tavsiyalar berish, yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish, ta’limdagi ishtirokini rag‘batlantirish, bu bo‘yicha motivatsiya berish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Nishonov U., Tursunov I. «Pedagogika kursi» Toshkent. 1997 yil.
2. Babanskiy Y. K. «Pedagogika» M.: 1988 yil.
3. Munavvarov A. K. «Pedagogika» Toshkent. 1996 yil.
4. Avloniy A. «Saylanma» Ikki jildlik. Toshkent. 1999 yil.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA XUSHMUOMALALIK STRATEGIYALARINING QIYOSIY TAHLILI: SO‘ROV VA TAKLIFLAR

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СТРАТЕГИЙ ВЕЖЛИВОСТИ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ: ЗАПРОСЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

A COMPARATIVE ANALYSIS OF POLITENESS STRATEGIES IN ENGLISH AND UZBEK: REQUESTS AND OFFERS

Ubaydullayeva Nilufarxon Xayrullo qizi

Farg‘ona davlat universiteti magistranti, Nilufar1217@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida so‘rov va takliflar bildirishda qo‘llaniladigan xushmuomalalik strategiyalaridagi o‘xshashlik va farqlar o‘rganiladi. Rasmiylik, to‘g‘ridan-to‘g‘rilik va bilvosita ifodalar kabi omillarni tahlil qilish orqali ushbu tillarda muloqotni shakllantiruvchi lingvistik va madaniy me‘yorlarning o‘zaro bog‘liqligi yoritiladi. Ushbu farqlarni tushunish madaniyatlararo kompetensiyani oshiradi va ko‘p madaniyatli muhitda samarali muloqotni rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit So‘zlar. Xushmuomalalik, xushmuomalalik strategiyalari, madaniyatlararo pragmatika, ingliz tili, o‘zbek tili, so‘rov va takliflar, rasmiylik va bilvosita ifodalar, individualizm va kollektivizm, hurmat ifodalari.

Аннотация. В данной статье рассматриваются сходства и различия стратегий вежливости в английском и узбекском языках при выражении просьб и предложений. Анализируя такие аспекты, как формальность, прямота и косвенность, исследование подчеркивает, как языковые и культурные нормы взаимодействуют, формируя коммуникацию в этих языках. Понимание этих различий способствует повышению межкультурной компетентности и более эффективному общению в мультикультурной среде

Ключевые слова. Вежливость, стратегии вежливости, межкультурная прагматика, английский язык, узбекский язык, просьбы и предложения, формальность и косвенность, индивидуализм и коллективизм, почтительные обращения.

Abstract. This article explores the similarities and differences between English and Uzbek politeness strategies in making requests and offers. By examining factors such as formality, directness, and indirectness, the study highlights how linguistic and cultural norms intersect to shape communication in these languages. Understanding these differences can improve cross-cultural competence and foster more effective communication in multicultural settings.

Keywords. Politeness, politeness strategies, cross-cultural pragmatics, English language, Uzbek language, requests and offers, formality and indirectness, individualism and collectivism, honorifics.

Introduction. Politeness is a universal linguistic and cultural phenomenon that shapes how individuals make requests and offers in daily interactions. This article examines the politeness strategies employed in English and Uzbek, focusing on the factors of formality, directness, and indirectness. English speakers exhibit flexibility in adjusting politeness levels through modal verbs, hedging, and pragmatic norms, while Uzbek speakers emphasize respect and deference, reflecting the language’s collectivist cultural roots. Formality in Uzbek relies heavily on social hierarchy, whereas English allows more situational adaptability. Directness is acceptable in informal contexts in both languages but is softened in formal or high-stakes situations. Indirectness, expressed through conditionals and honorifics, is a cornerstone of politeness in Uzbek, aligning with its cultural emphasis on maintaining harmonious relationships. This comparative analysis highlights the interplay between language and culture, offering insights into effective cross-cultural communication.

Literature Review. The study of politeness strategies in linguistics has long been a subject of interest, particularly in understanding how individuals navigate social interactions. Brown and Levinson's [2] seminal work, *Politeness: Some*

Universals in Language Usage, introduced the concepts of "face" and politeness strategies, which form the theoretical foundation for analyzing requests and offers. Their framework, which identifies positive and negative politeness strategies, has been widely applied to compare languages and cultures. In the context of requests and offers, Blum-Kulka, House, and Kasper [1] expanded the discussion by analyzing speech acts across languages in their work, *Cross-Cultural Pragmatics*. They highlighted the role of directness and indirectness, showing how cultural norms influence linguistic choices. Their findings indicate that while some cultures prioritize clarity, others emphasize relational harmony, often opting for indirect expressions.

Studies on English politeness have demonstrated the language's reliance on pragmatic markers such as modal verbs (could, would), conditionals, and hedging (e.g., I was wondering if). Trosborg [9], in *Interlanguage Pragmatics*, explored these strategies in depth, emphasizing the flexibility English speakers have in adjusting politeness based on context.

Conversely, research on Uzbek politeness strategies is less extensive but equally insightful. Rahimov [8] explored the cultural underpinnings of politeness in Uzbek, noting the language's emphasis on respect and hierarchy, particularly in formal settings. He observed that Uzbek speakers often use honorifics, softeners like *iltimos* (please), and indirect phrasing to maintain interpersonal harmony. Similarly, Karimova [6] discussed the role of collectivist cultural values in shaping Uzbek speech acts, particularly the tendency to avoid direct impositions in requests.

Comparative studies between English and Central Asian languages like Uzbek remain limited. However, broader research on collectivist versus individualist cultures [4] provides a useful framework for understanding these linguistic differences. Collectivist cultures, including Uzbek-speaking contexts, prioritize group harmony and respect, while individualist cultures, such as English-speaking ones, value personal autonomy and direct communication.

Politeness in English: Flexibility and Pragmatic Norms

A. Formality

English speakers adjust their language depending on the formality of the situation. In formal contexts, such as workplace interactions or addressing authority figures, requests and offers are often phrased using modal verbs like *could*, *would*, or *might*. For example:

Request: "Could you please provide the documents by Friday? "

Offer: "Would you like me to help with that? "

In informal settings, particularly among friends or peers, direct and less elaborate expressions are common, such as:

Request: "Can you pass me the book? "

Offer: "Want me to grab you a drink? "

B. Directness and Indirectness

English offers a wide range of strategies for varying levels of directness. Direct requests or offers are generally used when there is little risk of offending the listener:

"Give me a hand with this."

"I'll get you some water. "

Indirectness, often a hallmark of politeness in English, is achieved through hedging, using conditionals, or posing questions. These soften the imposition or make the speaker seem less assertive:

"Do you think you could help me with this? "

"I was wondering if you'd like some tea."

Cultural norms in English-speaking contexts often prioritize clarity, but being overly direct in sensitive situations can come across as rude or abrasive.

Politeness in Uzbek: Cultural Context and Social Hierarchies

A. Formality

Uzbek, influenced by cultural norms that value respect and deference, employs different levels of formality depending on age, social status, and the nature of the relationship. In formal contexts, particularly when addressing elders or authority figures, honorifics and elaborate expressions of respect are common:

Request: “Iltimos, hujjatlarni ko‘rib chiqib bera olasizmi?” (Could you kindly review the documents, please?)

Offer: “Sizga yordam berishga ruxsat etasizmi?” (May I assist you?)

In informal settings, among peers or close friends, expressions become simpler and less formal:

Request: “Kitobni uzatib yuborasizmi?” (Can you pass the book?)

Offer: “Choy quyib beraymi?” (Shall I pour you some tea?)

B. Directness and Indirectness

Uzbek speakers often lean toward indirectness to maintain politeness and avoid confrontation. Indirect strategies involve the use of conditional clauses, honorific language, and softeners like *iltimos* (please) or *agar imkon bo‘lsa* (if possible):

“Iltimos, imkoningiz bo‘lsa, yordam bera olasizmi?” (Please, if it's possible, could you help?)

“Sizga yordam kerak bo‘lsa, ayting.” (If you need help, just let me know.)

Direct expressions are acceptable in close relationships but are often softened with terms of endearment or culturally appropriate phrasing to avoid sounding too abrupt.

Comparison of Politeness Strategies in English and Uzbek

Both English and Uzbek employ politeness strategies to facilitate requests and offers, but they reflect distinct cultural and linguistic conventions.

English: Politeness is conveyed through flexibility, relying on pragmatic tools such as modal verbs (could, would), hedging (I was wondering if), and varying levels of directness depending on the social context. Holmes [5] emphasizes that English speakers frequently employ strategies such as "Could you...?" or "Would you mind...?" to soften requests. English speakers adjust their tone to maintain clarity while softening the impact of their speech.

Uzbek: Politeness is deeply rooted in respect for social hierarchy and age. According to Khamraev [7], Uzbek speakers often utilize honorifics and specific speech forms to indicate respect towards elders and individuals of higher social status. The use of formal greetings and titles is common, serving to acknowledge social hierarchies within conversations [3]. Uzbek speakers often use honorifics, softeners (iltimos, maylimi - "please"), and conditional phrases (agar imkon bo‘lsa - "if possible") to ensure their speech reflects humility and deference, especially in formal settings.

Similarities and Differences in Approaches to Requests and Offers

Similarities: Both languages use indirectness as a common strategy to avoid appearing overly demanding. In formal contexts, speakers in English and Uzbek often employ softeners and polite language to mitigate the imposition. Offers in both languages are often phrased as a gesture of goodwill, signaling a desire to maintain positive relationships.

Differences: English speakers may use direct requests or offers in informal settings without causing offense, while Uzbek speakers generally avoid directness, even among close friends, to maintain cultural norms of modesty.

English Request (informal): "Can you help me with this? "

Uzbek Request (informal): “Yordam bera olasizmi, iltimos?” (Could you help me, please?)

Uzbek requests and offers often include culturally specific phrases that reinforce respect, while English relies more on tone and modal verbs. In Uzbek, linguistic structures explicitly mark deference to age or status through honorifics and verb forms. English lacks equivalent hierarchical markers and instead uses tone or

additional polite expressions. Research by Khamraev [7] emphasizes that while both languages employ politeness strategies to soften requests, the degree of indirectness is more pronounced in Uzbek.

Influence of Cultural Values on Language Use

Individualism in English

Hofstede's [4] framework highlights that individualistic cultures like those found in many English-speaking countries prioritize personal autonomy and self-expression. As a result, speakers prioritize clarity and may use directness when appropriate. Politeness in English focuses on maintaining the individual's "negative face" (freedom from imposition). For instance, hedging phrases like "Would it be possible to..." soften requests but still prioritize clarity and autonomy.

Collectivism in Uzbek

Uzbek culture, rooted in collectivist values, places a strong emphasis on maintaining social harmony and showing respect for authority. Politeness strategies are designed to protect the listener's "positive face" (desire to be respected and liked) while also reflecting the speaker's humility. This results in frequent use of indirect speech, honorifics, and culturally appropriate gestures of difference. The emphasis on respect and hierarchy in Uzbek culture is reflected in the language's use of honorifics and indirect speech acts [3]. For example, offers such as “Yordam berib yuboraman, xohlasangiz” (I can help if you'd like) highlight humility and a readiness to serve.

Conclusion. Politeness strategies in English and Uzbek reflect the interplay between linguistic structures and cultural values, offering a window into how speakers of each language navigate social interactions. English, shaped by individualistic norms, emphasizes clarity and flexibility, allowing for directness in informal settings while employing indirectness to maintain politeness in formal contexts. Uzbek, rooted in collectivist traditions, prioritizes respect, deference, and harmony, with indirectness and honorifics playing central roles in communication. While both languages share common goals of minimizing imposition and fostering positive relationships, their approaches differ in execution due to cultural priorities.

References:

1. Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies. Ablex Publishing. 1989.
2. Brown, P., & Levinson, S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press. 1987.

3. Ergasheva, M. Politeness strategies in Uzbek: A sociolinguistic perspective. 2018.
4. Hofstede, G. Culture's consequences: International differences in work-related values. Sage Publications. 1980.
5. Holmes, J. Women, Language and Culture. Longman. 1995.
6. Karimova, N. “Politeness in Uzbek: A Reflection of Cultural Values.” Central Asian Language Studies, 12(2), 67-81. 2018.
7. Khamraev, A. Pragmatic aspects of politeness in Uzbek discourse. Journal of Pragmatics, 37(4), 589-605. 2005.
8. Rahimov, A. “Pragmatic Features of Uzbek Speech Acts.” Uzbek Linguistics Journal, 34, 45-58. 2021.
9. Trosborg, A. Interlanguage Pragmatics: Requests, Complaints, and Apologies. Mouton de Gruyter. 1995.

YOSHLARNI YETAKCHILIK VA TADBIRKORLIKKA YO‘NALTIRISHNING TA‘LIMY JIHATLARI

Yusupov Axrojon Qurbonovich

*Qo‘qon Universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrasi dotsenti, siyosiy fanlar bo‘yicha
falsafa doktori(PhD)*

Annotatsiya. Mazkur maqolada yoshlarning yetakchilik va tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta‘limiy jarayonlarning ahamiyati, metodlari va amaliyotdagi ahvoli yoritiladi. Yetakchilik va tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirishning asosiy tamoyillari, o‘quv dasturlari va qo‘llanmalari, shuningdek, xalqaro tajriba tahlil qilinadi.

Abstract. This article highlights the importance, methods and practical situation of educational processes aimed at developing leadership and entrepreneurial skills of young people. The main principles of formation of leadership and entrepreneurial competencies, training programs and manuals, as well as international experience are analyzed.

Kalit so‘zlar. Yoshlar, tadbirkorlik, startup, biznes reja, yetakchilik, trening, motivatsiya.

Key words. Youth, entrepreneurship, startup, business plan, leadership, training, motivation.

Kirish. Bugungi kunda yoshlarning ijtimoiy hayotda faol ishtirokini ta’minlash, ularning yetakchilik va tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Yoshlarni tadbirkorlikka tayyorlash nafaqat iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri, balki yoshlarning ijodkorlik salohiyatini namoyon qilishga xizmat qiladigan jarayondir. Shu nuqtai nazardan, ta’lim tizimi bu maqsadlarga erishishda muhim rol o‘ynaydi.

Asosiy qism. Yetakchilik kompetensiyalarini rivojlantirish.. Yetakchilik yoshlarning jamoalarni boshqarish, qarorlar qabul qilish va muammolarni samarali hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. Ta’lim jarayonida quyidagi elementlarga e’tibor qaratish lozim:

-Yetakchilikning nazariy asoslarini o‘rgatish (motivatsiya, kommunikatsiya, tashkilotchilik);[1]

- Amaliy mashg‘ulotlarni tashkil qilish (jamoaviy loyihalar, seminarlar, debatlar).

- Yoshlarning o‘ziga ishonchini oshiruvchi treninglar.

Tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash va ularning ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2021-yil 13-iyuldagi PF-6260-son Farmoni ijrosini ta’minlash, shuningdek, tadbirkorlikka qiziquvchi yoshlarni biznes va tadbirkorlik ko‘nikmalariga o‘qitish hamda yoshlarning yangi g‘oyalar asosida ishlab chiqilgan innovatsion, startap va biznes loyihalarini moliyalashtirish tizimini yanada takomillashtirish maqsadida, Yoshlarni tadbirkorlikka jalb etish va ularning biznes tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 21.12.2021 yildagi 765-son qarori qabul qilingan.

Mazkur qarorning birinchi bandida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash va ularning ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2021-yil 13-iyuldagi PF-6260-son Farmoniga asosan Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi tomonidan “O‘zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki” AJga yoshlarning yangi g‘oyalar asosida ishlab chiqilgan innovatsion, startap va biznes loyihalarini moliyalashtirish uchun 100 million AQSh dollari ekvivalenti miqdorida mablag‘ ajratilganligi ma’lumot uchun qabul qilingan[2]. Davlatimiz tomonidan yoshlarni rag‘batlantirish ularni qo‘llab quvvatlash borasida bir qancha qonun va qarorlar qabul qilinmoqda bu albatta yoshlarimizni yanada izlanishga va yanada davlatimizni yuksak marralarni egallashiga olib keladi.

Tadbirkorlik yoshlarni innovatsion fikrlash va biznesni boshqarish qobiliyatlari bilan ta'minlashga qaratilgan. O'quv jarayonida tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun:

1. Tadbirkorlik asoslari bo'yicha o'quv kurslari;
2. Biznes-reja tuzish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar;
3. Startap va biznes tanlovlarini tashkil etish zarur.

Xalqaro tajriba ko'rsatishicha, yoshlarni tadbirkorlikka yo'naltirish uchun davlat qo'llab-quvvatlovi muhim ahamiyatga ega. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida tadbirkorlik ta'limiga maxsus dasturlar ajratilgan bo'lib, ular orqali yoshlar o'z bizneslarini boshlash uchun grant va kreditlar olishadi[3].

Xulosa. Yoshlarning yetakchilik va tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi. Bu borada ta'lim muassasalari tomonidan amaliy va nazariy dasturlar uyg'unligini ta'minlash, xalqaro tajribani o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish zarur. Natijada, yoshlar ijtimoiy hayotda faol ishtirokchi, innovatsion fikrlovchi va iqtisodiyotning yetakchi kuchiga aylanishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Toshmurodov A. "Tadbirkorlikni rivojlantirishda ta'limning roli". "Iqtisodiyot va ta'lim" ilmiy jurnali, 2022 yil.
2. <https://lex.uz/docs/-5787727>
3. G'ulomova D. "Yoshlar yetakchiligini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari". "O'zbekiston pedagogik tadqiqotlar markazi hisobotlari", 2021.

"MAORIFUN NASAB" -THE MANUSCRIPT IN THE YEVROPEAN FUNDS

Nargiza Adambayeva Kadambaevna

*Doctor of Philosophy (PhD) on Philological Sciences, Associate Professor
Tashkent Oriental University, Tashkent, Uzbekistan*

Abstract. This article presents the characteristics of the manuscript "Majorifun nasab" ("Enlightenment of genealogies"), stored in a single copy in the Berlin State Library (Staatsbibliothek zu Berlin), a talented poet, historian and mystic scientist Babajan Sanoi, who lived in the Khanate of Khiva (present Khorezm region of Uzbekistan) in the late XIX – early XX centuries. The volume of the manuscript is 390 pages and consists of the introduction and five chapters. Maorifun

NASAB is dedicated to the history of the KhivaKhanate and was created following the proposal of Eltuuzar Khan (XIX century). In the description of historical events, the author used many poems and narches. This work was studied by the Uzbek and foreign scientists as V.V. Bartold, Yu. Bregel, F. Gofman, Zaki Validia Togon, N. Komilov, Sh. Shakirova, etc. The study was done within the framework of the innovative project "Creation of a database of Turkic manuscripts stored in European funds outside Uzbekistan" and an electronic platform "Euroturcologica.uz", implemented at the Tashkent State University of Oriental Studies. The goal of study within the framework of this project is the Turkic manuscripts stored in European funds that are not available in Uzbekistan.

Keywords: Babajan Sanoi; Germany; "Maorifun nasab"; history of Khorezm; V.V. Bartold; Yu. Bregel; oriental studies; manuscripts; funds.

Annotatsiya. Maqolada XIX asr oxiri – XX asr boshida O‘zbekistonning Xorazm viloyatida yashab ijod qilgan iqtidorli shoir, tarixchi, mutasavvuf olim Bobojon Sanoiyning Germaniyaning Berlin davlat kutubxonasida (Staatsbibliothek zu Berlin) yagona nusxada saqlanayotgan “Maorifun nasab” (The enlightenment of genealogies) qo‘lyozmasining xususiyatlari ochib berilgan. Ushbu qo‘lyozmaning hajmi 390 bet bo‘lib, kirish va beshta bobdan iborat “Maorifun nasab” Xiva xonlari tarixiga bag‘ishlangan bo‘lib, Eltuzarxonning (XIX asr) taklifi bilan yaratilgan va asar muqaddimasi unga bag‘ishlangan. Tarixiy voqealar bayonida muallif ko‘plab she‘rlar, rivoyatlardan foydalangan. Ushbu asar V.V. Bartold, Yu. Bregel, G. F. Gofman, Zaki Validiy To‘g‘on, N. Komilov, Sh.Shakirova kabi o‘zbek va horij olimlari tomonidan qisman o‘rganilgan. Maqola Toshkent davlat sharqshunoslik universitetida bajarilayotgan “Yevropa fondlarida saqlanayotgan, O‘zbekistonda mavjud bo‘lmagan turkiy qo‘lyozmalarning ma’lumotlar bazasini va “Yevroturcologica.uz” elektron platformasini yaratish” innovatsion loyihasi doirasida tayyorlangan. Ushbu loyiha tarkibida bir qancha professor olimlar faoliyat yuritadi. Mazkur loyiha obyekti — Yevropa fondlarida saqlanayotgan, O‘zbekistonda mavjud bo‘lmagan turkiy qo‘lyozmalar bo‘lib, ilmiy maqsad — ular haqidagi ma’lumotlar bazasini yaratishdan iborat.

Kalit so‘zlar: Bobojon Sanoiy; Germaniya; “Maorifun nasab”; Xorazm tarixi; V. V. Bartold; Yu. Bregel; sharqshunoslik; qo‘lyozmalar; fondlar.

Аннотация. В статье представлена характеристика рукописи «Маъорифун насаб» («Просветление генеалогий»), хранящейся в единственном экземпляре в Берлинской государственной библиотеке (Staatsbibliothek zu Berlin), талантливого поэта, историка, ученого-мистика Бабаджана Саноя, который проживал в Хивинском ханстве (нынешней Хорезмской области Узбекистана) в конце XIX – начале XX вв. Объем

рукописи составляет 390 страниц и состоит из введения и пяти глав. Рукопись «Маъорифун насаб» знакомит с историей хивинских ханов и создана по предложению Эльтузар-хана (XIX в.), и ему посвящено предисловие к этому произведению. В описании исторических событий автор использовал много стихов и повествований. Это произведение частично изучали узбекские и зарубежные ученые такие, как В. В. Бартольд, Ю. Брегель, Г. Ф. Гофман, Заки Валиди Тоган, Н. Камилов, Ш. Шакирова и др. Статья подготовлена к печати в рамках инновационного проекта «Создание базы данных находящихся за пределами Узбекистана тюркских рукописей, хранящихся в европейских фондах, и электронной платформы “Euroturcologica.uz”», реализуемого в Ташкентском государственном университете востоковедения. Объектом изучения в рамках данного проекта являются хранящиеся в европейских фондах тюркские рукописи, отсутствующие в Узбекистане, а научной целью — создание базы данных о них.

Ключевые слова: Бабаджан Санои; Германия; «Маъорифун насаб»; история Хорезма; В. В. Бартольд; Ю. Брегель; востоковедение; рукописи; фонды.

Introduction. In recent years, much useful work has been done to restore our ancient history and rich culture, deeply study and promote the spiritual heritage left by our great scientists, and educate the younger generation in the spirit of these noble traditions. In particular, one of the tasks defined in the Resolution of the President of our country No. PP-2995 of May 24, 2017 "On measures to further improve the system of preservation, study and popularization of ancient written sources" provides for the study and popularization of manuscripts not only in Uzbekistan but also abroad. In addition, at the 126th meeting of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, held on June 11, 2022, in order to replenish the funds of our country, a decision was made to acquire and reproduce unique books related to the historical and cultural heritage of Uzbekistan, stored in foreign funds. Today, many scientific projects in the field of oriental studies are aimed at solving these problems.

Based on the innovative plan of the project “Creation of a database of Turkic manuscripts stored in European collections outside Uzbekistan and the electronic platform “Evroturcologica.uz””, research trips were organized to libraries in Germany (in December 2021), France and Hungary (in March 2022) to search for new manuscripts. As a result, a number of manuscripts were identified that were missing in Uzbekistan, and photocopies of some of them were brought.

According to the contents of the manuscript itself, work on it was completed in 1864. In this work, information about the history of Khorezm is presented in a very beautiful style in prose and poetry, marked by high artistic skill. The work is

equally valuable for both historians and literary scholars, since various narratives and lyrical genres are used in the narration of historical facts.

Research methods. The article uses comparative-typological and structural methods of analysis.

The degree of study of the problem. The first person to inform science about this work was the orientalist V. V. Bartold. In 1929, the scientist discovered this work during his research trip to German libraries and presented the first information about it. However, his article does not provide information about who saw and studied this manuscript before V. V. Bartold. Therefore, between the time the work was written (1864) and the date of its discovery in the Berlin library (1929), no one could have seen or studied this manuscript.

Expressing my opinion on the general features of this work, V. V. Bartold emphasized how talented its author Babajan Sanoi was. Indeed, the significance of the literary, translation and historical works of the writer, his writing style, his deep understanding of the tasks of historical science, his maturity as a writer and eloquence testify to the fact that he was a follower of such outstanding poets as Navoi, Munis, Agakhi. V. V. Bartold also expressed the opinion that the manuscript of "Ma'orifuun nasab" should be kept not in Germany, but in the historian's homeland or in Leningrad. ("Regarding the fate of the manuscript: hardly anyone will argue that it should be either in Leningrad - the center of Russian oriental studies, or in the main book depository of Central Asia... and not in Berlin, where they are unlikely to be interested in the new history of Khorezm" (1, 578).)

In 1978, an article about this manuscript by the American scholar Yuri Bregel was published (4). Unlike V. V. Bartold, the author of the article first covers the history of the study of Babacan Sanoi's work, including this monument. For example, following V. V. Bartold, the Turkish scholar Fuad Kopruluzoda (1945) and the Bashkir scholar Zaki Validi Togan wrote about the works of Babacan Sanoi in the third and fifth volumes of the book "Islam Kamusi" (1948), and the Hungarian scholar Janos Ekman reported in "Philologiya Turcicae Fundamenta" in 1964 that he had provided brief information about Sanoi's works in his scientific collection. In 1960, Yuri Bregel managed to obtain a microfilm of the manuscript from Germany and partially study it. The American scholar primarily compares Sanoi's work with another historical work he has studied, namely the historical work "Firdavs ul-ikbol" by prominent poets, scholars and statesmen of the Khiva literary circle, Munis and Agakhi, and identifies similarities and differences.

The main part. Thus, this 400-page autograph manuscript, a unique example of a work devoted to the history of Khorezm, was still waiting for its researcher.

During our trip to Germany, we had a hard time finding this manuscript. The fact is that in his article, V. V. Bartold called Sanoi’s work “Tavarikhi Khorezmshahiya,” but in the catalog of the Berlin Library, the title of the work is written as “Ma’orifuun nasab.” We were able to understand the reason for this difference after we saw the manuscript ourselves. In fact, at the beginning of the work on the manuscript, the author gave the work the title “Ma’orifuun nasab,” and at the end of the work, based on the nature of the information, it was written as “Tavarikhi Khorezmshahiya.” That is why the orientalist G. F. Hoffman and the Bashkir scholar Zaki Validi Togan, who saw this manuscript, concluded that it contained two works. In fact, the book indicates two titles of the same work.

All information about the work and its author: the history of its creation, composition, language, information about the beginning of the work and its completion - can be found in the manuscript itself. For example, the author writes about himself and his pseudonym: "Because this poor mullah Babadzhon ibn Khudoyberdibek from the Eshbuga tribe, a beggar at the doors of the people of sense, nicknamed Sanoi, gafarallahu taolo...". So, the author's name was Babadzhan, and Sanoi was his pseudonym.

In his article, Y. Bregel indicated that Babajan Sanoi was from the Manghit family, that his father Khudaiberdibek served in the palace environment for many years, and later chose the lifestyle of a Sufi and took up the education of his son Babajan. From the same source, one can learn that Sanoi himself worked as an imam-khatib in the Khiva Juma Mosque, and in 1863 he wrote the work "Ma'orifun Nasab".

Of course, works on the history of Khorezm were created before Sanoi's book. Such works include, for example, "Shajaray Turk" by Abulgozi Bahadir Khan (1664), "Firdavs ul-Ikbal" by Munis and Agakhi (1840), "History of Sayidi Muhammadkhani" by Ashmurad Akhun (1861). But Babajan Sanoi's work is written in a simpler and more understandable language than previous historical works. Hasanmurad Kushbegi (1864), who was a minister at the time and who encouraged him to write the book, demanded that the language of this work be understandable to ordinary people: They are far from understanding. After all, the minds of the people of this time are weak and incapable of attention. Therefore, I have composed a history, let the words be remarkable and brief. So let the people of the time come to their senses, and perhaps people from the common people will come down (i.e. And let our original families be stable and stable for the descendants of Kalgon and Akhfod and all our relatives).

But V. V. Bartold in his article evaluates these two works as unique sources that complement each other, and also highlights important aspects of Babajan Sanoi's work (1). Yu. Bregel, in turn, considers Sanoi's work to be more important from the point of view of linguistics, seeing it as a rich source for studying the development of the Uzbek literary language. "As a historical work, Tavarikh-i Khorezmshahiya is not very high on the whole. For a modern historian of the Khiva Khanate, it has relatively little significance, and it can only be considered as a source of several small additions to the works of Munis and Agakhi. However, Tanai's work may be of greater interest from another point of view: not as a historical work or a historical source, but as one of the testimonies to a certain stage in the development of the Uzbek language."

Conclusion. In the process of reading and studying "Ma'orifu Nasab", dedicated to the history of Khorezm, we were convinced that Babajan Sanoi is a truly talented person. Along with the message about historical events, the work contains several narratives, stories and more than 700 poetic fragments. Among the poetic inserts, there are examples of not only Sanoi's own works, but also poems by such poets as Nizami, Pahlavonkuli Ravnak, Muzaffar Khodjai Kiromi, Mirzo Masiho, Vafai, Sayed Muhammad Akhund. In addition, the writer demonstrated excellent command of languages, using both Uzbek and Arabic and Persian languages in creating the work, including examples of poems in Arabic and samples of various lyrical genres in Persian in the text.

The literature of each nation is an integral part of the world's artistic consciousness. Interest in reading among the planet's population is one of the main criteria determining the importance of fiction. The recognition of a nation in the world depends, first of all, on the extent to which the culture, art and literature of that nation are spread and recognized. We believe that Babajan Sanoi's work "Ma'orifun Nasab", which has been preserved in Germany, will make a great contribution to the development of not only our country, but also the world's scientific and philosophical thinking in the future.

References:

1. Bartold V.V. *Noviy istochnik po istorii Xorezma (New History Source of Kharezmi)*, vol. VIII, Moscow: Nauka, 1973, pp. 575–578.
2. Bertels Ye.E. *Izbrannie trudi. Sufizm i sufiyskaya literatura* (Selected works. Sufism and Sufi literature), Moscow: Nauka, 1965, pp. 377-421.
3. Bobojon Sanoiy, *Ma'orif unnasab (Maorif UnNasab)*, Manuscript,

Germany (Staatsbibliothek zu Berlin).

4. Bregel Yu. Aspects of Altaic civilization II. Indiana University Uralic and Altaic series, volume 134, Bloomington, 1978, pp. 17-32.

5. Komilov N. Xorezmskaya shkola perevoda (*Khorezm Translation School*), Doctor's thesis, Tashkent, 1987, 374 p.

6. Shakirova Sh. *Sharqshunoslik*, Tashkent: ToshDShI, 2006. No.1, pp. 145-148.

7. Shakirova Sh. Bobojon Sanoiyning adabiy-irfoniy merosi (*Bobojon Sanoiy's Literary-Irfony heritage*), candidate's thesis, Tashkent, 2018.

8. Hofman H.F. Turkish Literature: A Bio-Bibliographical Survey: Section III. Part 1, Vol. 5, Utrecht, The Library of the University of Utrecht, 1969, 613 p.

OLIY TA’LIMDA MUSTAQIL O‘QISHNI AMALGA OSHIRISHDA SUN’IY INTELLEKTGA ASOSLANGAN DASTURLARDAN FOYDALANISH USULLARI.

Maxamadjanov Islomjon Usmonjon o‘g‘li

Namangan Muhandislik-Qurilish Instituti tayanch doktoranti

Email:islomiy1101@gmail.com

Annotatsiya: Oliy ta’limda sun’iy intellektning (SI) integratsiyasi talabalarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirilgan innovatsion vositalar va usullarni taklif qilish orqali mustaqil ta’limda inqilob qildi. Ushbu maqola aqlli repetitorlik tizimlari, moslashuvchan o‘quv platformalari va virtual yordamchilar kabi sun’iy intellektga asoslangan dasturlarning o‘z-o‘zini boshqarishni takomillashtirishdagi rolini o‘rganadi. Bu ularning ta’lim mazmunini shaxsiylashtirish, real vaqtda fikr-mulohazalarni taqdim etish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish qobiliyatini o‘rganadi. Muhokama, shuningdek, ushbu texnologiyalarni joriy etish bilan bog‘liq muammolar, jumladan, axloqiy mulohazalar, foydalanish imkoniyati va professor-o‘qituvchilarni tayyorlashga bo‘lgan ehtiyojni ta’kidlaydi. Tadqiqot talabalar o‘rtasida avtonomiya, faollik va akademik muvaffaqiyatni rag‘batlantirishda uning salohiyatini maksimal darajada oshirish uchun SI ni oliy ta’limga samarali qo‘shish strategiyalari bilan yakunlanadi.

Kalit so‘zlar: Sun’iy intellekt, mustaqil ta’lim, oliy ta’lim, sun’iy intellektga asoslangan dasturlar, adaptiv ta’lim, virtual yordamchilar, o‘z-o‘zini boshqarish, shaxsiylashtirilgan ta’lim, ta’lim texnologiyasi.

METHODS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED PROGRAMS IN IMPLEMENTING INDEPENDENT LEARNING IN HIGHER EDUCATION

Abstract: The integration of artificial intelligence in higher education has revolutionized independent learning by offering innovative tools and methods tailored to meet diverse student needs. This article explores the role of AI-based programs, such as intelligent tutoring systems, adaptive learning platforms, and virtual assistants, in enhancing self-directed learning. It delves into their ability to personalize educational content, provide real-time feedback, and foster critical thinking. The discussion also highlights the challenges associated with implementing these technologies, including ethical considerations, accessibility, and the need for faculty training. The study concludes with strategies for effectively

incorporating AI in higher education to maximize its potential in promoting autonomy, engagement, and academic success among students.

Keywords: Artificial intelligence, independent learning, higher education, AI-based programs, adaptive learning, virtual assistants, self-directed learning, personalized education, educational technology.

Introduction. Currently, artificial intelligence technologies are widely used in the field of education, creating modern opportunities for increasing the effectiveness of teaching and expanding students' independent learning opportunities. The Government of the Republic of Uzbekistan has identified the development and introduction of these technologies into the education system as a priority and has adopted a number of legal acts. The main decisions in this direction are listed below:

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-358 dated October 14, 2024. This resolution approved the "Strategy for the Development of Artificial Intelligence Technologies until 2030", which also provides for measures to introduce artificial intelligence into the education system[1.2024].

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-4996 dated February 17, 2021. This resolution is aimed at creating conditions for the introduction of artificial intelligence technologies, focusing on the issues of training personnel to acquire modern knowledge and skills in the field of education[2.2021].

Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 475 dated July 31, 2021. Based on the resolution, the Research Institute for the Development of Digital Technologies and Artificial Intelligence was established, and the tasks of conducting research on the introduction of artificial intelligence in the field of education and establishing joint laboratories were set[3.2021].

The advent of artificial intelligence has precipitated a paradigm shift in higher education, particularly in the realm of independent learning. AI-based programs, encompassing intelligent tutoring systems, adaptive learning platforms, and virtual assistants, have been instrumental in personalizing educational experiences, thereby fostering self-directed learning among students. These technologies leverage complex algorithms and data analytics to tailor content and feedback to individual learners needs, promoting autonomy and enhancing academic outcomes. The global AI in education market is projected to grow at a compound annual growth rate of 43% between 2018 and 2022, underscoring the rapid adoption of AI technologies in educational settings.

This surge is attributed to the increasing demand for personalized learning experiences and the need to address diverse student populations. In higher education,

AI applications have been employed to predict student performance, recommend resources, automate assessments, and improve learning experiences. Despite the promising advancements, the implementation of AI-based programs in higher education is not without challenges. Concerns regarding data privacy, algorithmic bias, and the digital divide pose significant obstacles to the equitable integration of AI technologies. Moreover, the efficacy of AI-driven independent learning hinges on the seamless integration of these tools into existing educational frameworks and the preparedness of educators and students to engage with such technologies.

Literature analysis. The integration of artificial intelligence into higher education has been extensively examined, with a focus on its role in promoting independent learning. A systematic review by Crompton and Burke analyzed 138 articles published between 2016 and 2022, revealing a significant increase in AI applications within higher education, particularly in 2021 and 2022, where publications rose nearly two to three times compared to previous years[4.2023:P.245]. AI-driven adaptive learning systems have been highlighted for their ability to personalize educational experiences. A study by Wang et al compared an adaptive learning system to traditional teacher-led instruction, finding that 86% of the studies reported positive effects on learning outcomes[5.2023:P.110]. These systems utilize algorithms to adjust content and pacing based on individual learner performance, thereby enhancing engagement and promoting self-directed learning. Intelligent tutoring systems (ITS) represent another significant AI application in higher education. These systems provide tailored feedback and guidance, emulating one-on-one tutoring experiences. Research indicates that ITS can improve student performance by an average of 0.4 standard deviations, equivalent to moving a student from the 50th to the 66th percentile in achievement.

However, the effectiveness of ITS varies depending on the subject matter and the quality of the system's design. Virtual assistants and AI chatbots have also been employed to support independent learning. A systematic literature review by Okonkwo and Ade-Ibijola examined the role of AI chatbots in education, identifying their potential to provide immediate support, answer questions, and offer explanations, thereby facilitating self-directed learning[6.2023:P.45]. However, challenges such as limited understanding of complex queries and the need for continuous updates to maintain relevance were noted. Despite the promising advancements, several challenges impede the widespread adoption of AI-based programs in higher education. Ethical considerations, including data privacy and algorithmic bias, remain significant concerns.

Additionally, the digital divide poses a barrier to equitable access to AI-driven learning tools. A study by De Silva and Farrell emphasized the need for universities

to develop ethical frameworks and invest in AI literacy to ensure responsible integration of AI in education[7.2024:P.33].

Research methodology. This study employs a mixed-methods approach to comprehensively examine the utilization of artificial intelligence (AI)-based programs in facilitating independent learning within higher education. The research design integrates quantitative analysis through a systematic literature review and qualitative insights via semi-structured interviews with educators and students.

Systematic literature review. A systematic literature review was conducted to aggregate and analyze existing research on AI applications in higher education. Databases such as Scopus, Web of Science, and IEEE Xplore were queried using keywords including "artificial intelligence," "independent learning," and "higher education." Inclusion criteria encompassed peer-reviewed articles published between 2018 and 2024, focusing on empirical studies that assess the impact of AI-based programs on self-directed learning. This timeframe was selected to capture recent advancements and implementations in the field. The initial search yielded 1,250 articles. After applying inclusion criteria and removing duplicates, 87 articles were selected for in-depth analysis. Data extraction focused on study design, AI technologies utilized, educational contexts, and reported outcomes related to independent learning. Statistical methods, including meta-analysis, were employed to synthesize findings and identify prevailing trends and gaps in the literature.

Analysis and Results. The integration of artificial intelligence (AI) in higher education has been extensively examined, with a focus on its role in promoting independent learning. A systematic review by Crompton and Burke analyzed 138 articles published between 2016 and 2022, revealing a significant increase in AI applications within higher education, particularly in 2021 and 2022, where publications rose nearly two to three times compared to previous years. AI-driven adaptive learning systems have been highlighted for their ability to personalize educational experiences. A study by Wang et al. compared an adaptive learning system to traditional teacher-led instruction, finding that 86% of the studies reported positive effects on learning outcomes. These systems utilize algorithms to adjust content and pacing based on individual learner performance, thereby enhancing engagement and promoting self-directed learning. Intelligent tutoring systems (ITS) represent another significant AI application in higher education. These systems provide tailored feedback and guidance, emulating one-on-one tutoring experiences. Research indicates that ITS can improve student performance by an average of 0.4 standard deviations, equivalent to moving a student from the 50th to the 66th percentile in achievement.

Conclusion. The integration of artificial intelligence (AI) in higher education has proven to be a transformative force, significantly enhancing the scope and efficacy of independent learning. AI-based programs, including adaptive learning systems, intelligent tutoring systems, and virtual assistants, offer personalized educational experiences that empower students to take control of their learning journeys. These tools provide real-time feedback, foster critical thinking, and promote engagement, as evidenced by the reported improvements in learning outcomes and adoption rates highlighted in this study. Looking forward, the adoption of AI in education is expected to grow exponentially, driven by advancements in technology and increasing demand for personalized learning experiences. Institutions must focus on leveraging these tools to create inclusive and adaptable learning environments that cater to diverse student needs. By addressing existing challenges and fostering a collaborative approach to integrating AI, higher education can fully harness the potential of these technologies to revolutionize independent learning and prepare students for the demands of a dynamic, technology-driven world.

References.

1. Resolution No. PQ-358 of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 14, 2024. "On the Strategy for the Development of Artificial Intelligence Technologies until 2030." Official website of Presidential Resolutions.
2. Resolution No. PQ-4996 of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 17, 2021. "On measures to create conditions for the rapid development of artificial intelligence technologies." Official website of Presidential Resolutions.
3. Resolution No. 475 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated July 31, 2021. "On the establishment of the Scientific Research Institute for the Development of Digital Technologies and Artificial Intelligence." Collection of Resolutions of the Cabinet of Ministers.
4. Crompton, H., & Burke, D. "The Integration of Artificial Intelligence in Higher Education: Trends and Challenges." *International Journal of Educational Technology*, 2023.12(3), 245-267.
5. Wang, J., Lee, S., & Kim, H. (2023). "Adaptive Learning Systems: Enhancing Self-Directed Learning in Higher Education." *Journal of Learning Analytics*, 2023. 10(2), 110-129.
6. Okonkwo, C., & Ade-Ibijola, A. "AI Chatbots in Education: A Systematic Literature Review." *Educational Technology and Society*, 2023. 26(4), 45-60.

7. De Silva, R., & Farrell, M. "AI and Equity in Education: Bridging the Digital Divide." *Journal of Equity in Education*, 2024.8(1), 33-47.

TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO NON-PHILOLOGICAL STUDENTS: A STEP-BY-STEP APPROACH

Davletbaeva Rano Gayratovna

Student of Stage 3, Faculty of Tourism, CSPU

Scientific advisor: Diana Valeryevna Abduramanova

PhD, act.assoc.prof., CSPU

renokayratovna@gmail.com

Abstract: This article examines successful strategies for teaching foreign languages to students who are not philologists, with a focus on a methodical approach designed for those who are not language study specialists. It draws attention to the difficulties non-philological students have, such a lack of exposure to language acquisition and differing motivation levels, and provides useful solutions. In order to make language acquisition interesting and accessible for non-specialist learners, the study explores a number of teaching strategies, such as interactive exercises, contextual learning, and technology integration. For students without a strong foundation in linguistics or language studies, this method aims to improve language competency in a fun and long-lasting fashion by emphasizing precise, planned stages.

Keywords: foreign language teaching, non-philological students, language acquisition, step-by-step approach, language learning strategies, interactive learning, contextual learning, technology in language teaching.

Introduction: Today’s globalized world need multilingual skills in a wide range of domains, from technology and tourism to commerce and international relations. Non-philological students, whose main focus is in fields like engineering, medicine, social sciences, and business, might not have the same exposure or preparation when it comes to learning foreign languages, even though philological students, who specialize in languages and linguistics, are frequently well-prepared to meet these demands. Despite having an equal need for foreign language proficiency, this group frequently lacks the academic foundation necessary for language acquisition and may encounter challenges such a more utilitarian attitude

to language usage, fewer time for studying, and less prior exposure to language learning.

Furthermore, non-philological students frequently prioritize practical communication in a foreign language over theoretical comprehension or in-depth linguistic expertise. Traditional foreign language teaching approaches, which are typically more theoretical and abstract, may find this difficult. As a result, there is a great need to create specialized methods for teaching foreign languages to these students - methods that are both realistic and approachable, enabling them to effectively learn the language while taking into account the limitations and objectives particular to their fields.

For non-philological learners, a more targeted, methodical approach is required than standard language training, which frequently places an emphasis on grammatical rules, vocabulary memorization, and linguistic theory. Real-world language proficiency and communicative competence must be given top priority in this approach, which also incorporates technology, immersive experiences, and interactive learning techniques to guarantee that students can interact with the language in a way that is relevant to both their personal and professional lives.

The goal of the article is to present a thorough, methodical teaching framework created especially for students who are not philological. This method seeks to establish an engaging and productive language learning environment by utilizing a variety of pedagogical techniques, including task-based learning, the utilization of multimedia materials, and contextual learning. By doing this, we may help non-philological students improve their language skills while also giving them the self-assurance and drive they need to successfully use foreign languages in everyday situations. We will examine how these tactics can be applied and modified to fit the unique requirements and objectives of this student body in the sections that follow.

Literature review: With much of the research concentrating on language education for philological professionals or for young learners, the literature on foreign language acquisition for non-philological students is somewhat weak. Nonetheless, a number of research in instructional design, educational psychology, and applied linguistics offer insightful information that is applicable to non-philological settings. The incorporation of context-rich, interactive language learning is supported, for example, by Krashen’s (1981) Input Hypothesis and his focus on the significance of understandable input in language acquisition. Research indicates that when learners are exposed to language that is both comprehensible and

pertinent to their personal or professional situations, they learn the language more successfully (VanPatten & Williams, 2015).

Due to its emphasis on language as a communication tool rather than an impersonal set of rules, task-based language instruction (TBLT) has become popular in second language pedagogy. According to Willis (1996) and Ellis (2003), assignments should be modeled after real-world situations in order to motivate students to utilize the language for goal-achieving, problem-solving, and teamwork. The demands of non-philological students, who are usually learning a language for particular, useful purposes—like commercial transactions, medical communication, or travel—are met by this emphasis on actual language usage. TBLT makes language learning more interesting and useful by assisting these learners in comprehending how the language is used in everyday situations.

The literature has also begun to acknowledge the importance of technology in language acquisition. Non-philological students have flexible and engaging options to connect with a foreign language outside of typical classroom settings thanks to digital tools, language learning applications, and online platforms. Digital tools provide more autonomy and individualized learning experiences, which is important for non-philological learners who might not have much time for traditional language training, as noted by Stockwell (2012). Additionally, these resources provide exposure to the use of the local language via social media, movies, and podcasts—all of which are very helpful for contextual learning.

Few studies explicitly address teaching foreign languages to non-philological students in an organized, methodical way, despite the expanding corpus of knowledge on language acquisition. This gap needs more research on how to modify and combine the concepts of task-based learning, technology use, and TBLT to accommodate non-specialist learners.

Research methodology: This study adopts a mixed-methods research design, combining both qualitative and quantitative approaches to evaluate the effectiveness of a step-by-step framework for teaching foreign languages to non-philological students. By collecting and analyzing both numerical data and in-depth student feedback, this methodology ensures a comprehensive understanding of the impact of the teaching methods on language learning outcomes.

1. Participants: This study included 150 non-philological students from a range of academic fields, including business, engineering, healthcare, and law. These kids were chosen to provide a homogeneous group with a similar baseline level of language competency because they had little to no prior experience to

teaching other languages. Two experimental groups of students were formed: one group received the task-based, step-by-step education, while the other group followed a conventional curriculum that concentrated on grammar.

2. Data Collection

Language Proficiency Tests:

To evaluate their speaking, listening, reading, and writing skills, participants took a pre-test and a post-test based on the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). This made it possible to compare the two groups in a quantifiable way.

Surveys and Questionnaires:

Surveys were created to gauge students' motivation, self-assurance, and perceptions of the value of the teaching strategies as well as their attitudes about language acquisition. These questionnaires were given out at the start and finish of the research.

Interviews: To get qualitative information on their experiences with the teaching strategies, a chosen subset of participants from both groups were interviewed. Their preferred methods of learning, the significance of the language exercises, and their general contentment with the curriculum were the main topics of the interviews.

3. Teaching Methods:

- The step-by-step framework followed a structured progression where each lesson built on the previous one, allowing for gradual and manageable language acquisition. Lessons were aligned with students' professional or academic contexts, and tasks were designed to simulate real-world situations (e.g., conducting business meetings, writing professional emails, ordering in a restaurant).

- Technology played a central role in the curriculum, with students using language learning apps, online exercises, and video tutorials to reinforce learning. Virtual group projects and conversations with native speakers were incorporated to give students opportunities to practice the language in authentic, meaningful contexts.

- Collaborative learning was encouraged through group discussions, peer evaluations, and team-based problem-solving tasks, fostering communication and engagement among students.

Discussion: The study's statistics show a number of important conclusions. When compared to the group that got standard grammar-focused lessons, the group that received the step-by-step, task-based language training showed noticeably larger gains in language competency across all domains (speaking, listening,

reading, and writing). Speaking and listening abilities, which are essential for using language in everyday situations, were especially improved by the task-based approach. The premise that language should be taught in context is supported by this result, which enables students to observe how the language is used in real-world scenarios.

There was a high degree of student enthusiasm and involvement in the task-based group, according to the qualitative data from surveys and interviews. Many participants said that the language felt more pertinent and relevant to their daily lives as a result of the real-world assignments, which boosted their motivation to study. Tasks like creating and presenting business proposals, for instance, greatly inspired business students, but healthcare students valued studying medical jargon and practicing patient interactions. Students stated that digital tools enabled them to continue studying on their own and practice language skills outside of the classroom, demonstrating the effectiveness of technology use. The learning process became more dynamic and individualized with the use of resources like internet forums, podcasts, and language applications.

The conventional group, on the other hand, made less progress and expressed less desire to interact with the content outside of class since they concentrated more on memorizing grammatical rules and vocabulary. Without obvious, useful applications, many students found it difficult to stay interested in the classes and thought that they had no bearing on their professional demands.

Conclusion: This research emphasizes the value of a methodical, systematic approach to teaching foreign languages to students who are not philologists, with a focus on task-based learning and practical applications. According to the research, non-philological students have a higher chance of succeeding in language acquisition when the material is directly relevant to their professional or personal objectives. Technology and useful activities may be used to make language learning more interesting, inspiring, and successful.

The long-term impacts of this teaching strategy, such as language retention and its versatility across languages and academic fields, should be investigated in future studies. Furthermore, investigating how different digital tools and platforms affect language learning may offer more profound understandings of how technology might improve language acquisition even more for students who are not philologists. In the end, this study advances the creation of more efficient, student-centered language teaching methods that can satisfy the changing needs of a workforce that is multilingual and increasingly globalized.

Used literature:

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of language learning and teaching* (5th ed.). Pearson Education.
2. Bygate, M. (2001). *Speaking*. Oxford University Press.
3. Cameron, L. (2001). *Teaching languages to young learners*. Cambridge University Press.
4. Dörnyei, Z. (2001). *Teaching and researching motivation*. Pearson Education.
5. Ellis, R. (2003). *Task-based language learning and teaching*. Oxford University Press.
6. Ellis, R. (2008). *The study of second language acquisition* (2nd ed.). Oxford University Press.
7. Gass, S. M., & Selinker, L. (2008). *Second language acquisition: An introductory course* (3rd ed.). Routledge.
8. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for specific purposes: A learning-centered approach*. Cambridge University Press.
9. Krashen, S. D. (1981). *Second language acquisition and second language learning*. Pergamon Press.
10. Nunan, D. (2004). *Task-based language teaching*. Cambridge University Press.
11. Rahimi, M., & Riazi, A. M. (2005). *The effectiveness of task-based language teaching on Iranian EFL learners' speaking ability*. *English Language Teaching*, 8(2), 45-56.
12. Richard, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
13. Savignon, S. J. (2002). *Communicative language teaching: Linguistic theory and classroom practice*. Yale University Press.
14. Stockwell, G. (2012). *Using mobile phones for language learning*. *The Language Learning Journal*, 40(2), 247-264.

TA’LIMNI MODIFIKATSIYALASH SHAROITIDA TARIX FANI O‘QITUVCHILARINING KASBIY O‘SISHIGA YO‘NALTIRILGAN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA VA KREATIVLIKNING ENG MUHIM JIHATLARI

Boymirzayev Xurshidjon Karimjanovich,
NamDU, Tarix kafedrası dotsenti, (PhD)
E: mail. boymirzayevhurshidjon@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O‘qituvchilarining kasbiy o‘shiga yo‘naltirilgan – pedagogik texnologiyalarning mazmuni mohiyati haqida fikr yuritilgan, kreativ pedagogikaning xususiyatlari va fandagi yutuqlar, kreativ pedagog, ijodkor o‘quvchi haqida ma‘lumot berilgan. Zero, kreativ pedagogika darslarida o‘quvchilarning kreativ tafakkurini, dunyoqarashini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida quyidagilarni keltirishimiz mumkin: interfaol ta‘lim metodlari, AKT vositalari, o‘qitishning yangi shakl va metodlarini qo‘llash, kreativ tafakkurni shakllantiruvchi treninglar, pedagogik texnologiyalar.

Kalit so‘zlar: O‘qituvchi, kasb, pedagogik texnologiya, axborot-kommunikatsiya, interfaol metodlar, ta‘lim modeli, ta‘lim, kreativlik, kreativ pedagog, ijodkorlik, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol ta‘lim texnologiyalari, ijodkor o‘quvchi.

Аннотация: В статье рассматривается содержание педагогических технологий, направленных на профессиональный рост педагогов, особенности творческой педагогики и достижения в науке, творческий педагог, творческий ученик. Ведь на занятиях по творческой педагогике в качестве основных факторов, формирующих творческое мышление и мировоззрение учащихся, можно назвать: интерактивные методы обучения, средства ИКТ, использование новых форм и методов обучения, тренинги, формирующие творческое мышление, педагогические технологии..

Ключевые слова: Учитель, профессия, педагогическая технология, информация и коммуникация, интерактивные методы, образовательная модель, образование, творчество, творческий педагог, творчество, современные педагогические технологии, интерактивные образовательные технологии, творческая смерть студента.

Abstract: The article discusses the content of pedagogical technologies aimed at the professional growth of teachers, features of creative pedagogy and achievements in science, creative pedagogue, creative student. After all, in creative pedagogy classes, we can cite the following as the main factors that shape students'

creative thinking and worldview: interactive education methods, ICT tools, use of new forms and methods of teaching, trainings that shape creative thinking, pedagogical technologies.

Key words: Teacher, profession, pedagogical technology, information and communication, interactive methods, educational model, education, creativity, creative pedagogue, creativity, modern pedagogical technologies, interactive educational technologies, creative death student

Mamlakatimizda izchillik bilan amalga oshirilayotgan demokratik islohotlar, ma'naviy yangilanishlar jarayoni bilan kadrlar tayyorlashni uyg'un olib borish, ta'lim-tarbiyaning ijtimoiy ahamiyati va mavqeini yuksaltirish, bu jarayonga malakali, fidoyi insonlarni jalb etish, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining malakasini oshirish – zamonaviy kadrlar tayyorlash jarayonida eng muhim vazifalardan. Oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishning, innovatsion ilmiy yutuqlarni, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llashni, masofadan o'qitishni, mustaqil ta'lim olishni kengaytirishni nazarda tutuvchi texnika va texnologiyalarning istiqbolda rivojlanishini hisobga oluvchi dasturlarini ishlab chiqarish va joriy etish asosiy vazifa sifatida belgilab qo'yilgan. Shu bois Bugungi ta'lim jarayonini axborot-kommunikatsiya texnologiyalarisiz tasavvur etish qiyin. Zero, yuqori sur'atlar bilan o'sib borayotgan jahon hamjamiyatiga integratsiyalashishga interfaol pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali erishiladi. Iqtisodiyotning boshqa sohalaridan farqli ravishda, bugun ta'lim jarayonlarini muntazam yangilash talab etilmoqda. Bu talabni ta'minlash esa interfaol pedagogik va axborot texnologiyalarini zamon talablari asosida olib borishni taqozo etadi. Bu borada bugungi kunda dunyodagi qator mamlakatlar mazkur muammo echimini topishga harakat qilmoqdalar. Ular: Yaponiyada 1984 yilda qabul qilingan «XXI asr uchun ta'lim modeli, ta'lim va jamiyat ravnaqi, izlanishlar»; Frantsiyada 1985 yilda qabul qilingan «Kelajak ta'limi»; Olmoniyada «2000 yilda ta'lim»; AQSh da 1985 yilda qabul qilingan «Fan barcha amerikaliklar uchun» va 1984 yilda qabul qilingan «Amerikaliklar uchun XXI asr ta'limi» kabi dasturlar jahon ta'limi tizimidagi islohotlarni o'tkazishga keng yo'l ochdi. Bu esa mazkur sohada kengroq ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish lozimligini ta'kidlamogda.

Shu sababli ham malaka oshiruvchi o'qituvchilarni zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan, o'quv-tarbiyaviy ishlarning interaktiv usullaridan foydalana oladigan qilib hamda o'zidagi pedagogik faoliyat mahoratini va

ko‘nikmalarini yanada takomillashtirish, rivojlantirish ustidagi faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila oladigan, shuningdek, ularni mustaqil ilmiy-pedagogik va kasbga doir boshqaruv faoliyatiga loyiq qilib tayyorlash bugunning dolzarb muammosidir [1, b. 10]. Bu esa kadrlar tayyorlash milliy dasturining uchinchi bosqichi vazifasini hal qilinishining bir varianti hamdir. Ushbu variant o‘z navbatida qator vazifalarni hal qilishni taqozo etadi. Ular:

- malaka oshiruvchi o‘qituvchilarni zamonaviy talablar asosida intellektual salohiyatli qilib tarbiyalashga erishish, ya’ni ilm-fan va texnika-texnologiyalarning zamonaviy yutuqlarini amaliyotda joriy etishga yo‘naltirilgan kasb tayyorgarligiga ega qilish;

- malaka oshiruvchi o‘qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanilgan pedagogik texnologiyalar va interaktiv ta’lim metodlaridan foydalanishga o‘rgatish va shu kabilar [2, b. 35].

Yuqorida qayd etilgan vazifalarga malaka oshiruvchi o‘qituvchilarni ilmiy dunyoqarashini yuksaltirishsiz erishib bo‘lmazligi bugungi kunda hech kimga sir emas. Shu sababli ham mazkur tadqiqot ishimizning ushbu qismida malaka oshiruvchi o‘qituvchilarni ilmiy dunyoqarashini kengaytirishda ilmiy izlanishlar haqidagi bilimlar va ularning uzviyligi hamda uzluksizligini ta’minlash haqidagi ilmiy tadqiqot ishimiz natijasini keltiramiz.

Ma’lumki, izlanish, ijodiy faoliyat yuritish natijasida biror yangilikka erishish demakdir. Natijalar ijodiy izlanish xususiyatiga qarab turli shakllarda bo‘lishi mumkin, ya’ni referat, tezis, maqola, kitob, avtoreferat, dissertatsiya, monografiya yoki shakllangan fikr, g‘oya, qarash (kontseptsiya), ta’limot yoki qurilma, mexanizm, mashina, ixtiro, patent, kashfiyot yoki usul, uslubiyat, metod, mezon, texnologiya, model, algoritim, tamoyil, modul va h.k.

Demak, ijodiy izlanish, ilm-fan, texnika-texnologiya, ta’lim-tarbiya, madaniyat va shu kabilarni rivojlantirib, ularning hozirgi holatini yangi sifat bosqichiga ko‘taradi. Bu malaka oshiruvchi o‘qituvchilarni ko‘proq ilmiy ijodga jalb etish orqali pirovard natijada ilmiy dunyoqarashi yuksak mutaxassis tayyorlashga erishish demakdir.

Ilmiy dunyoqarashi keng mutaxassis o‘zida quyidagi yutuqlarni ham mujassamlashtirgan bo‘ladi:

- insoniyat hayotiy ehtiyoji uchun zarur narsa yoki predmetlarni (amaliy faoliyatda foydalanishga qulayligini o‘ylagan holda) takomillashtirib, ular qatoriga yangilarini qo‘shib borish imkoniyatiga ega bo‘ladi;

- insonlar turmush tarzini yuksaltirib borish borasidagi zamonaviy ilmiy izlanishlar ko‘lamini kengaytirib borib jismoniy ishlarni ko‘proq aqliy mehnat faoliyati jarayoni bilan almashtirishga erishadigan bo‘ladi;

- jamiyat intellektual salohiyatini yuksaltiruvchi ijodiy ishlar ko‘lamini kengaytirib borib «XXI - asr intellektual asr»ning faol ishtirokchilarini tayyorlashga erisha borish, ya’ni har qanday zamonaviy texnika-texnologiya bilan «tillasha» oladigan mutaxassislar tayyorlash qobiliyatiga ega bo‘ladi;

- ta’lim-tarbiyaning samarali yo‘llarini izlash va ularga mos malakali mutaxassislar tayyorlashning istiqbolli texnologiyalarini yaratishga intellektual salohiyati etadigan bo‘ladi;

- yoshlarimizni mustaqillik mafkurasi asosida tarbiyalashning istiqbolli va axborot texnologiyalari asosida metodologiyani yaratishga qodir bo‘ladi;

- jamiyatni axborotlashtirish sari borayotgan bir paytda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning kompyuterli savodxonligini oshirishning optimal yo‘llarini yaratish va ulardan amaliy faoliyatda muntazam foydalanishni ham amalga oshira oladi [4, b. 25].

Bu qayd etilganlarni hal qilish uchun eng avvalo malaka oshiruvchi o‘qituvchilarni ongida axborot texnologiyalar haqidagi tushunchalarni paydo qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, yuqorida qisqacha bayon qilingan ma’lumotlar va ma’lumotlar bazasi haqidagi belgilar, ularning shakllanish jarayoni hamda ular ichidagi foydalaniladigan ma’lumotlar axborotlarning paydo bo‘lishini ta’minlaydi.

Axborot – bu yaratuvchisi doirasida qolib ketmagan va xabarga aylangan bilimlar noaniqligi, to‘liqsizligi darajasini kamaytiradigan hamda og‘zaki, yozma yoki boshqa usullar (shartli signal, texnik vositalar, hisoblash vositalari va h.k.) orqali ifodalash mumkin bo‘lgan atrof-muhit (ob’ektlar, voqea-hodisalar) to‘g‘risidagi ma’lumotlardir». Ya’ni «Axborot» - iste’mol uchun tayyorlangan tevarak-atrof (ob’ektlar)dan olingan ma’lumotlar. Uning ta’lim-tarbiyadagi ahamiyati shundan iboratki, u voqea va hodisalar haqidagi iste’moldagi ma’lumotlarni beradi [3, b. 72].

Har tomonlama barkamol insonni shakllantirish bugungi jamiyatimiz oldida turgan dolzarb masalalardan biridir. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da ta’kidlanganidek, ta’limning yangi tizimi va mazmunini shakllantirish uchun “ilg‘or texnologiyalarni hamda o‘quv-tarbiyaviy jarayonning didaktik ta’min-otini yaratish” talab etiladi. Hozirgi rivojlanib borayotgan davrda ta’lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri o‘qitishda kreativ pedagogika texnologiyalari va yutuqlaridan keng foydalanishdir. Ularni ta’lim tizimiga joriy qilib borish va rivojlangan davlatlarning tajribalarini mamlakatimiz ta’lim tizimiga tadbiq qilish kerak [5, b. 61].

Ta’lim muassasalarida yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash ko‘p jihatdan kreativ pedagogika fanlarini o‘qitish belgilaydi. Kreativlikning o‘zi madaniyat

vositasi asosida shaxs sifatida shakllanish jarayonida namoyon bo‘ladigan shaxsning fazilatidir va bu sifat shaxsning o‘z-o‘zini takomillashtirib va rivojlantirib borishi bilan bog‘liq. Uning kreativligi muloqotida, tafakkurida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo‘ladi.

Kreativ pedagogika darslarida o‘quvchilarning kreativ tafakkurini, dunyoqarashini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida quyidagilarni keltirishimiz mumkin: interfaol ta‘lim metodlari, AKT vositalari, o‘qitishning yangi shakl va metodlarini qo‘llash, kreativ tafakkurni shakllantiruvchi treninglar, pedagogik texnologiyalar. Bu texnologiyalardan o‘rinli va samarali foydalanishni kreativ pedagogikaning yutuqlaridan biri deyishimiz mumkin. Kreativlik sifati ham boshqa sifatlar kabi birdaniga shakllanmaydi [6, c. 28].

Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish jarayonining umumiy mohiyatini to‘laonli anglash uchun dastlab “kreativlik” tushunchasining ma‘noni tushunib olish talab etiladi. Ken Robinsonning fikriga ko‘ra, “kreativlik – o‘z qiymatiga ega original g‘oyalar majmui” sanaladi (Azzam, 2009). Gardner esa o‘z tadqiqotlarida tushunchani shunday izohlaydi: “kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo‘lib, u o‘zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma‘lum amaliy qiymatga ega bo‘lishi lozim”. Emebayl (1989 y.) ning yondashuvi nuqtai nazaridan ifodalansa, kreativlik “muayyan soha bo‘yicha o‘zlashtirilgan puxta bilimlar bilan birga yuqori darajada noodatiy ko‘nikmalarga ham ega bo‘lish” demakdir [8, c. 34].

Ko‘plab tadqiqotlarda intellekt va kreativlik o‘rtasidagi aloqadorlik xususida turlicha qarashlar mavjud. Patti Drapeau nuqtai nazariga ko‘ra kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash sanaladi. Har tomonlama fikrlash talabalardan o‘quv topshirig‘i, masalasi va vazifalarini bajarishda ko‘plab g‘oyalarga tayanishni talab etadi [7, c. 42].

Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda “kreativlik” tushunchasini quyidagicha sharhlash mumkin: Kreativlik (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati. Kreativlik shaxsda iqtidorning muhim omili sifatida yuzaga chiqadi. Pedagogik kreativlik – pedagogning an‘anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta‘lim va tarbiya jarayonini samaradorligi ta‘minlashga xizmat qiluvchi yangi g‘oyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo‘lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati. Pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo‘lishi o‘quv va tarbiya jarayonlarini tashkil etishda yangi g‘oyalarni yaratish, ilg‘or pedagogik yutuq va tajribalardan unumli foydalanish, o‘quvchi yoshlarning o‘quv faoliyatini, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan ijodkorlik g‘oyalarni yaratishda namoyon bo‘ladi. Kreativlik xususiyatiga ega mashg‘ulotlar

o‘quvchilarning qiziqishlarini kuchaytirib, ularni yanada ko‘proq izlanishga undaydi.

O‘quvchilarning kreativ tafakkurini shakllantirishda pedagogga ta’limning interfaol metodlari, ta’limning noan’naviy shakllaridan foydalanish, zamonaviy ta’lim texnologiyalari qo‘l keladi. Pedagoglar o‘quvchilarning kreativ tafakkurini shakllantirishda quyidagi metod va vositalardan foydalanishlari mumkin: o‘qitishning yangi shakl va metodlarini qo‘llash, o‘zaro o‘qitish, musobaqalashish, AKT va multimediya vositalari yordamida o‘qitish, sinfda sog‘lom raqobat muhitini yaratish, o‘quv materiallarining yangiligi, qiziqarli vaziyatlarni yaratish.

Shu sababli ham ushbu qayd etilgan ketma-ketlikda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning ilmiy dunyoqarashini yuksaltirish muammosining echimini topish qo‘yilgan maqsadga erishishning optimal variantini yaratishni kafolatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarda kreativlik xususiyatini shakllantirishda pedagogning kreativlik qobiliyati muhim hisoblanadi. O‘quvchilarning kreativligi ularning ijodiy faoliyatida namoyon bo‘ladi va rivojlanadi. Bunda o‘quvchilar ijodiy fikrlashga odatlanadi, pedagogik jamoa tomonidan olib borilayotgan ilmiy tadqiqot va ijodiy loyihalarni bajarishda faol ishtirok etadi, bajariladigan vazifaning mohiyati va ahamiyatini belgilay oladi. Pedagog va o‘quvchilarda yuqoridagi kreativlik xususiyatlarini namoyon bo‘la olishi kreativ pedagogikaning eng muhim jihati va yutuqlaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar ro‘yhati:

1. To‘raqulov X.A. Ilmiy ijodiyot metodologiyasi. – Toshkent: Fan, 2006. – 252 b.
2. Muhammedov I., To‘raqulov X.A. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning ilmiy-nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2004. – 200 b.
3. Alimov R.X., Lutfullaev H.S. Milliy iqtisodda axborot tizimlari va texnologiyalari – Toshkent: «Sharq», 2000. – 592 b.
4. Usmonboyeva M., To‘rayev A. “Kreativ pedagogika asoslari” moduli bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmua. – Toshkent. 2016. 148 b.
5. Abduqodirov A.A. Pedagogika va psixologiya fanlaridan keyslar va ulardan foydalanish uslubiyoti. – T.: Fan va texnologiya, 2015. – 165 b.
6. Методика преподавания истории / Учеб.-метод. комплекс для студентов специальности 1-21.03.01 “История” / Сост.: Т.Н. Глазырина. – Новополюк: ПГУ, 2011. – С. 80.
7. Хораськина Р.И., Шувалова Е.М. Теория и методика обучения истории / Учеб.-мет.пособие. – Казань: Казанский ГУ, 2016. – С. 364.

8. Шоган В.В., Сторожакова Е.В. Методика преподавания истории в школе / Учеб.пособие для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во Юрайт, 2019. – С. 225.

SANOAT INTERNETI NARSALAR (IIOT) VA ULARDAN FOYDALANISH TARTIBLARI

Toxirova Sarvinoz G‘ayratjon qizi, TATUFF, assistent

Siddiqov Murodali Yo‘ldoshali o‘g‘li, TATUFF, AX talabasi

Annotatsiya. Internet ashyolari(IoT) boshqarish tizimiga asoslangan axborot xavfsizligini uzatish texnologiyasi o‘rganildi va shifrlash texnologiyasi, autentifikatsiya texnologiyasi va izolyatsiyalash texnologiyasi batafsil tahlil qilindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, tarmoqni boshqarish tizimi nafaqat uzatish ishonchliligi, qulay o‘zaro ta’sir va oddiy yig‘ishning afzalliklariga ega, balki dispers tuzilma, real vaqtda ma’lumotlar, masofaviy monitoring va boshqalarning kuchli tomonlariga ega.

Annotation. Information security transmission technology based on the Internet of Things (IoT) control system was studied, and encryption technology, authentication technology, and isolation technology were analyzed in detail. The results showed that the network control system not only has the advantages of transmission reliability, convenient interaction and simple assembly, but also has the strengths of dispersed structure, real-time data, remote monitoring and so on.

Kalit so‘zlar: IoT, IIoT, sun‘iy intellekt, shamol stansiyalari, elektr stansiyalari, aqlli mashinalar, aqlli zavodlar.

Aqlli zavodning asosiy texnologiyasi aqlli sezgi texnologiyalari, tarmoqqa ulangan aqlli mashinalar, o‘z-o‘zini anglash, o‘zini o‘zi bashorat qilish, o‘zini optimallashtirish, o‘z-o‘zini sozlash va o‘z-o‘zini diagnostika qilish bilan aqlli va avtomatlashtirilgan boshqaruvga ega bo‘lgan narsalar Interneti (IoT). Bunday tizimlar kiber fizik tizim (CPS) kontseptsiyasi yordamida yoqilgan. IoT va CPS-ni fabrikaga birlashtirish jismoniy dunyoning virtual egizagini yaratadi, ob’ekt esa o‘zining virtual tasviriga ega.

Aqlli mashinalar katta ma’lumotlar deb nomlanadigan juda katta hajmdagi ma’lumotlarni yaratishda ishtirok etadilar. Aqlli zavodni ishlab chiqarishda yordam berish uchun katta ma’lumotlardan foydalanish va tahlil qilish mumkin. Sun‘iy intellekt (SI) va mashina o‘rganish mexanizmlari katta ma’lumotlarni foydali ma’lumotlarga talqin qilishda va ularni qo‘llash uchun ishlatiladi. Katta

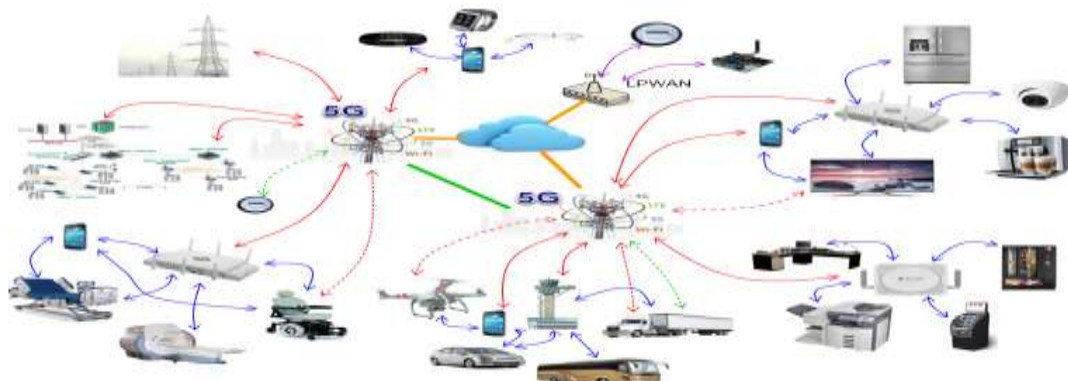
ma'lumotlardan to'g'ri foydalanish aqlli fabrikaga ishlab chiqarish hajmini oshirish, mashinadan foydalanishni maksimal darajada oshirish, energiya sarfini kamaytirish, ishlab chiqarish xarajatlarini minimallashtirish va ishlab chiqarish vaqtini kamaytirish orqali ishlab chiqarishni optimallashtirishga yordam beradi. Katta ma'lumotlarga SI va mashina orqali o'qitish amaliy senariylarga olib kelishi mumkin, masalan, bashoratli parvarishlash, nosozlikni aniqlash, mahsulot sifatini aniqlash, mahsulot tannarxini aniqlash. Ishlash monitoringi, ishlashni boshqarish va operatsiyalarni optimallashtirish uchun katta ma'lumotlar tahlillari joylashtirilgan.

5G texnologiya markazlarida aqlli telefonlar, dronlar va o'z-o'zidan boshqariladigan mashinalar kelajagiga katta e'tibor qaratilgan. Ammo 5G ning IoTning yangi avlod sanoat dasturlarida tutgan o'rni ham e'tiborga olinadi. 5G ko'plab evolyutsion qadamlardan biri bo'lishi mumkin bo'lsada, bu IoTning yangi sanoat misollarini ishlab chiqishda muhimdir.

5G ulanish uyali texnologiyaning beshinchi avlodidir. U tarmoq tezligini oshirish, kutish vaqtini kamaytirish va simsiz xizmatlarning moslashuvchanligini oshirish uchun mo'ljallangan. 5G texnologiyasida nazariy eng yuqori tezlik 20 Gbit/s ni tashkil qiladi, 4G ning eng yuqori tezligi esa atigi 1 Gbit/s. 5G turli xil sharoitlarda, masalan fabrikalar, o'zi yurar avtoullovlar va dala texniklari uchun qo'l asboblari kabi biznes-ilovalarning ish faoliyatini yaxshilaydi.

5G IoT-ning yangi holatlariga qiziqish uyg'otdi. Tomoshabinlar ushbu sohadagi IoT sensorlarini hali ham sinab ko'rish kerakligini va 5G aloqa tezligi sanoat sharoitida yangi imkoniyatlarni yaratishini taxmin qilishmoqda.

Aqlli fabrika bir-biriga ulangan ta'minot zanjirlariga va avtoullovlar, mashinalar va robotlarga avtonom boshqaruvga ega, bu esa ishlab chiqarish vazifalarini samarali boshqarish, masalan, kemalarning kelishi va ketishini kuzatish asosida yuklarni tayyorlash va o'z-o'zidan harakatlanadigan transport vositalari va avtoullovlarning yordami bilan kechikishlarning oldini olish. yetkazib beradigan robotlar. Smart zavodning maqsadi - aqlli zavod mijozlariga aqlli yechimlarni yetkazib berish.

1.1.1-rasm. IoT va 5G integratsiyasi.

Qo‘shimcha tarmoq tugunlarini boshqarish qobiliyati sanoat IoT uchun 5G bilan ta‘minlangan. Bu quyidagi maqsadlarga erishadigan yangi avlod dasturlariga yo‘l ochishi mumkin:

- Masalan, sanoat dastgohlari yoki tegirmonda ishlab chiqarilgan mahsulotni real vaqt rejimida sinovdan o‘tkazish uchun video ma‘lumotlarga ishlov berish;
- Markazlashtirilgan fabrikalardan uzoqda joylashgan shaxslar tomonidan mashina ishini uzoq masofali tekshirishga imkon beradigan yanada kengroq ishlab chiqarishni yaratish;
- Sanoat robotlarini yanada aniqroq joylashtirish uchun poydevor qo‘ying, ulardan foydalanish holatlarini kengaytiring;
- Shamol elektr stantsiyalari, gaz va moy, texnologik ishlab chiqarish va boshqa uskunalarni oldindan bashorat qilish uchun zamonaviy hisoblash arxitekturasidan foydalanishni yoqing.

So‘nggi yillarda mikroprotessorlar, ma‘lumotlarni saqlash va uyali aloqa texnologiyalari sohasidagi yutuqlar IoT sanoat yangilanishlarini keltirib chiqardi, deydi Daniel Elizalde.

Ushbu bo‘limda biz aqlli zavodning tegishli adabiyotlarini taqdim etamiz. Aqlli fabrika ko‘plab muhim tarkibiy qismlarga, masalan, IoT, kiber-fizik tizim, jarayonlarni rejalashtirish, tarixiy harakatlar va javoblardan o‘rganishga asoslangan natijalarni takomillashtirishning prognozlash mexanizmlari, ma‘lum stsenariylarning maqbul parametrlarini topishga asoslangan natijalarni yaxshilash uchun optimallashtirish mexanizmiga asoslangan va senariyga asoslangan muammolarni maqbul yechimlari.

Zavoddagi o‘zgarishlar sanoat 4.0 ishlab chiqarish, mahsulot yetkazib berish va vaqt jadvalini 4.0 sanoat inqilobidan so‘ng sodir bo‘ldi. To‘rtinchi sanoat inqilobidan oldingi va to‘rtinchi sanoat inqilobidan keyingi sanoatdagi tafovutlarni ommaviy ishlab chiqarish tushunchalarining o‘zgarishi, talabga binoan rejalashtirilgan yetkazib berish, maqbul va moslashuvchan atributlarga statik atributlar, shuningdek mahsulotdan foydalanishga yo‘naltirish kabi belgilash mumkin.

Things of Internet (IoT) bu aqlli fabrikaning asosiy mohiyatlaridan biridir. IoT Internetni narsalar yoki narsalarga birlashtirish sifatida oddiygina aniqlanishi mumkin. IoT tarmoqlari sensor tarmoqlari va aktuator tarmoqlariga ulangan sensorlar va aktuatorlar kabi o‘rnatilgan qurilmalardan iborat. IoT ning fabrikaga qo‘shilishi aqlli ishlab chiqarish jarayonini amalga oshirishga imkon beradi. Aqlli ishlab chiqarish real vaqt rejimida ma‘lumot almashish va aqlli qurilmalar, mashina va narsalar o‘rtasida o‘zaro ta‘sirga ega. Aqlli fabrikada keng qo‘llaniladigan IoT

elementlari orasida radio chastotani aniqlash texnologiyasi, aqlli teglar, sezgir texnologiyalar, joylashishni kuzatish, real vaqtda aktuatorlarni boshqarish kiradi.

Smart fabrika sensorlar, aktuatorlar, tarmoq ulanishi, aqlli hisoblash, bashoratli tahlil va optimallashtirilgan boshqaruvdan iborat bo‘lgan IoT texnologiyalari va sanoat texnologiyalarining kombinatsiyasidan foydalanadi.

Aqlli fabrikalar uchun raqamli inqilob 1970-yillarda boshlangan va bugungi kungacha davom etmoqda, birinchi IT (Axborot texnologiyalari) va hozir IoT-ga asoslangan texnologiyalar, modellar, ramkalar va yechimlarni birlashtirish orqali sanoat ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va aqlli boshqarish tez sur‘atlar bilan o‘smoqda.[9] IoT texnologiyalarining zavod muhitiga to‘liq integratsiyasi to‘rtinchi sanoat inqilobi deb nomlanadi.

IoT texnologiyalarining zavodga kiritilishi zavodning ishlab chiqarish va samaradorligini oshirishga olib keladi. 2014-yilda Amerika jamiyati tomonidan o‘tkazilgan sifat bo‘yicha so‘rov shuni ko‘rsatadiki, aqlli ishlab chiqarishni kiritish zavod samaradorligiga sezilarli ta’sir qiladi. Olingan natijalar mijozlarga mahsulotlarga nisbatan 45% ko‘proq qoniqish hosil qilishini va mahsulot nuqsonlarining 49% gacha kamayishini ko‘rsatdi. 2013-yilda o‘tkazilgan yana bir so‘rov IoT qo‘shilishi va ushbu qo‘shimcha bilan biznes o‘sishini kutish haqidagi asosiy savolga asoslandi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, odamlarning qariyb 96 foizi IoT qo‘shimchaga aylanishiga va o‘zlarining bizneslarining bir qismiga aylanishiga ishonishadi, 38 foizi IoT ularning biznesiga hayotiy ta’sir ko‘rsatishiga ishonishadi, 45 foizi IoTni qabul qiladi degan fikrda. Ularning kompaniya atrof-muhitiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi va 63% IoT integratsiyasiga qiziqish ko‘rsatmaydigan bizneslar ortda qolishini aytdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Internet of Things Security: Fundamentals, Techniques and Applications - Edited by Junaid Ahmed Zubairi and Srinivas Mukkamala.
2. Security and Privacy in Internet of Things (IoTs): Models, Algorithms, and Implementations - Edited by Ali Ismail Awad and Abdeslam Boularias.
3. The Internet of Things: Key Applications and Protocols - Olivier Hersent, David Boswarthick, and Omar Elloumi.
4. Abduqodirova, M., & Xalilov, D. (2024). ТЕХНИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ. Потомки Аль-Фаргани, 1(1), 157–160.
5. Абдуллаев, Т., & Абдуқодирова, М. (2023). ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ, УНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ УСЛУБИЎИ ВА ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ. Engineering problems and innovations.

6. Rayimjonova, O. S. (2023). Mathematical models of half-ring photoresistive converters of vane turning angles. *European Journal of Emerging Technology and Discoveries*, 1(7), 1-3.
7. Райимжонова, О. С., Тиллабоев, М. Г., & Хусанова, С. Ш. (2024). МЕХАНИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ОБРУШЕНИЯ СВОДОВ СЫПУЧЕГО МАТЕРИАЛА В БУНКЕРЕ. *Miasto Przyszłości*, 46, 117-120.
8. Rayimjonova, O. S., & Nurdinova, R. A. (2024). BOSHQARISH VA NAZORAT QILISH SISTEMALARI UCHUN ISSIQLIK O ‘ZGARTIRGICHLARNI TADQIQ QILISH. *Al-Farg‘oniy avlodlari*, (2), 152-157.
9. Kizi, T. S. G., & Murodiljanovich, I. K. (2024). Adaptive text recognition algorithms. *Miasto Przyszłości*, 47, 269-273.
10. Kizi, T. S. G. (2024). Recursion and Him in Programming to Use. *Miasto Przyszłości*, 53, 801-803.
11. Kizi, T. S. G., & Yuldoshaliyevich, S. M. (2024). CHOOSING TOOLS FOR IMPLEMENTING TEXT RECOGNITION SOFTWARE. *Miasto Przyszłości*, 47, 261-264.
12. Mukhtarov, F., Jo‘rayev, N., Zokirov, S., Sadikova, M., Muhammadjonov, A., & Iskandarova, N. (2024, November). Analysis of automation through sensors through gas sensors in different directions. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 508, p. 06004). EDP Sciences.
13. Tojiboev I. et al. Analysis of the flow of information of the physical level of internet services in multiservice networks of telecommunications // *Мировая наука*. – 2022. – №. 3 (60). – С. 26-29.

PEDAGOGIK KENGASH – MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI BOSHQARUV ORGANI SIFATIDA

Ixtiyorova O‘g‘iloy

Yangi asr universiteti “Maktab va maktabgacha ta’lim” kafedrası
o‘qituvchisi, ixtiyorovaogiloy9@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi pedagogik kengashning mazmun – mohiyati, vazifalari hamda tashkil etishning noan’anaviy texnologiyalari xususidagi fikrlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik kengash, rolli o‘yinlar, matbuot konferensiyalari, ijodiy hisobotlar, musobaqalar, KVN turidagi o‘yinlar, tanlovlar, teatrlashtirilgan darslar, binar darslar, kompyuterli darslar, fantaziyalar, “sudlar”, haqiqatni izlash, “paradokslar”, auksionlar, dialoglar.

Аннотация: В данной статье представлены сведения о содержании, функциях и нетрадиционных организационных технологиях педагогических советов в дошкольных учреждениях.

Ключевые слова: педагогический совет, ролевые игры, пресс-конференции, творческие отчеты, конкурсы, игры КВН, конкурсы, театральные уроки, бинарные уроки, компьютерные уроки, фантазии, «суды», поиск истины, «парадоксы», аукционы, диалоги.

Annotation: This article discusses the content, objectives and non-traditional organizational technologies of the pedagogical council in preschool education.

Key words: pedagogical council, role-playing games, press conferences, creative reports, competitions, KVN games, competitions, theatrical lessons, binary lessons, computer lessons, fantasies, “courts”, truth search, “paradoxes”, auctions, dialogues.

Maktabgacha tarbiya - bu tizimning birinchi bosqichi uzluksiz ta’lim va jamiyat talablarini ham, bolaning o‘zi ham ehtiyojlarini qondirgan holda, bola shaxsini rivojlantirish uchun zarur psixologik-pedagogik sharoitlarni yaratishga mo‘ljallangan.

Maktabgacha ta’lim tashkilotini boshqarish samaradorligi muammosi ilmiy boshqaruvning quyidagi tamoyillariga asoslanadi: maqsadni belgilash, hamkorlik va bo‘linish, murakkablik, tizimli o‘zini-o‘zi takomillashtirish.

Birinchi va eng muhimi, barcha boshqaruv faoliyati mazmunining asosi sifatida maqsadni belgilash tamoyilidir.

Maktabgacha ta’lim tashkilotini boshqarish maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida maksimal natijalarga erishish uchun pedagogik jamoaga va u orqali ta’lim jarayoniga maqsadli ta’sir ko‘rsatishni anglatadi.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti rahbari tashkilotning tarbiyaviy ishiga rahbarlik qiladi. Bundan tashqari, pedagoglar kengashi faoliyatini tashkil etishda va uning qarorlari ijrosini ta’minlashda ishtirok etadi, zamonaviy dasturlarni tahlil qiladi, pedagogik faoliyatni rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlarini pedagogik kengashda ko‘rib chiqish uchun taklif qiladi, bu boradagi ishlarni tashkil etadi va muvofiqlashtiradi. Maktabgacha ta’lim tashkilotining metodik kabinetining asosini tashkil etadi, o‘quv jarayonini uslubiy jihozlashni tashkil qiladi, tarbiyachilarga innovatsion pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqishda yordam beradi, ota-onalar uchun ta’lim ishlarini tashkil qiladi, ota-onalarning malakali ta’limga bo‘lgan ehtiyojlarini shakllantirish uchun sharoit yaratadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotining boshqaruv faoliyatida qarorlar qabul qilishning quyidagi shakllari qo‘llaniladi: buyruqlar, tavsiyalar, rejalar, Pedagoglar kengashining qarorlari, ko‘rsatmalar va boshqalar.

Maktabgacha ta’limni modernizatsiya qilishning zamonaviy jarayonlari tarbiyachining kasbga rasmiy mansubligini emas, balki u egallab turgan shaxsiy mavqeini, pedagogik mehnatga munosabatni ta’minlaydi. Aynan shu pozitsiya o‘qituvchini zamonaviy voqeliklarni, motivlarni va bola bilan o‘zaro munosabatda bo‘lish usullarini tushunishga yo‘naltiradi (E.V. Bondarevskaya, L.I.Bojovich, M.I.Lisina, V.S.Muxina).

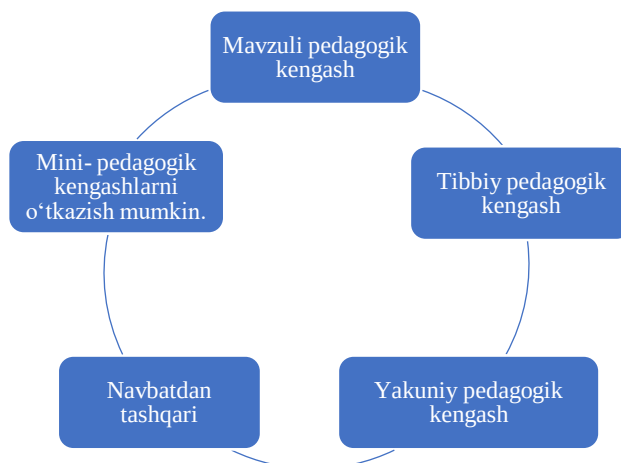
Pedagogik kengash tashkillashtirish bo‘yicha:

An’anaviy

Noan’anaviy

Faollashtiruvchi usullar vositasida o‘tkaziladigan pedagogik kengashlar mavjud.

Maqsadiga ko‘ra:

Odatda pedagogik kengash har chorakda bir marta o‘tkaziladi va o‘quv yilida ko‘pi bilan beshta yig‘ilish tashkil etiladi.

Birinchisi, maktabgacha ta’lim muassasasida montaj o‘qituvchilari kengashi bo‘lib, uning mavzusi “Kelajak davr vazifalarini yangilash, yillik rivojlanish strategiyasini rejalashtirish”. Bu avgust o‘qituvchilari kengashi, undan keyin maktabgacha ta’lim muassasasida qolgan kollegial yig‘ilishlar. Keyingi uchta o‘qituvchilar kengashi - tematik - joriy davrda maktabgacha ta’lim tashkilotini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini aks ettiradi. Yillik to‘garak yakuniy o‘qituvchilar kengashi tomonidan yakunlanadi, uning mavzusi “Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘tgan o‘quv yili faoliyati natijalarini tahlil qilish”. Oxirgi yig‘ilish may-iyun oylariga mo‘ljallangan.

Pedagogik kengashni tashkil etishning turli usullari va texnologiyalaridan foydalanish uning samara va natijalarini yanda boyitishga xizmat qiladi. XX asrning 70-yillarida o‘quvchilarning darslarga qiziqishlarining pasayish xavfi aniqlandi. Xavfni bartaraf etish uchun nostandart darslarning tashkil etishga e’tibor qaratildi. Xuddi shuningdek tashkil etiladigan kengashlar shunchaki ommaviy yig‘ilish shaklida olib borilishi ham pedagog xodimlar uchun zerikarli jarayonga aylanib qoldi. Bunday jarayonlarning oldini olish maqsadida an’anaviy texnologiyalardan noan’anaviy texnologiyalarga o‘tila boshlandi. non’anaviy texnologiyaning asosiy turlari sifatida quyidagi usullar qo‘llanila boshlandi. Rolli o‘yinlar, matbuot konferensiyalari, ijodiy hisobotlar, musobaqalar, KVN turidagi o‘yinlar, tanlovlar, teatrlashtirilgan darslar, binar darslar, kompyuterli darslar, fantaziyalar, “sudlar”, haqiqatni izlash, “paradokslar”, auksionlar, dialoglar. Shuningdek ularning yordamchi tur sifatida To‘garak; praktikum; seminar; konferensiya; maslahat (konsultatsiya); fakultativ mashg‘ulot; ekskursiyalari; mustaqil ishlaridan ham kengash maqsad va mavzularidan kelib chiqqan holda foydalanish mumkin.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash lozimki tashkil etiladigan pedagogik kengashning qanchalik sarmazmun bo‘lishi ta’lim – tarbiyaviy jarayonda nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kengashning samaradorligi uning puxta tayyorlanganligi va samarali tashkil etilganligi bilan bog‘liq. Yaxshi rejalashtirilmagan, yetarlicha o‘ylab chiqilmagan, shoshilinch tuzilgan va pedagoglar imkoniyatlariga moslashtirilmagan kengash sifatli bo‘la olmaydi. Pedagogik kengashga tayyorgarlik aniq sharoitlarda eng yuqori yakuniy natijaga erishishni ta’minlaydigan o‘quv jarayonini tashkil etishning kompleks choralarini ishlab chiqishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining qonuni. Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida. Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 22-oktabrda qabul qilingan, Senat tomonidan 2019-yil 14-dekabrda ma’qullangan

2. F.R.Qodirova, Sh.Q.Toshpo‘latova, N.M. Qayumova, M.N.A’zamova. Maktabgacha pedagogika. Darslik. Toshkent – 2017 yil

3. Shaxsga yonaltirilgan metodik xizmat U.Asrnova, M.Pardayeva, I.Mannapova 2-qism Toshkent 2015

4. lib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurishi/item/12433-strategik-boshqaruv-va-rejalashtirish

5. <http://geografiya.uz/pedagogik-texnologiya/10598-noananaviy-darslar-qanday-tashkil-etiladi.html>

6. <https://ief-usfeu.ru/uz/pedsovet-v-dou-principy-podgotovki-i-provedeniya-sobraniya-temy/>

ВАЖНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Расулова Камола Юнусжоновна,

*ассистент кафедры русского и общего языкознания Самаркандского
государственного университета им.Ш.Рашидова*

kamola.rasulova.84@mail.ru

Абдуразакова Нозанин,

студентка 4 курса филол. фак-та СамГУ им.Ш.Рашидова

Аннотация. В статье говорится о важности изучения фразеологических единиц морально-нравственного характера русского и узбекского языков, о том, что каждый фразеологизм связан с определенным историческим и культурным фоном, известным только носителям языка. Подобраны такие узбекские ФЕ, которые максимально отражают сущность и значение русских ФЕ.

Ключевые слова: глобализация, мораль, нравственность, личность, фразеологизм, психическое и эмоциональное состояние

Annotatsiya. Maqolada rus va o‘zbek tillaridagi axloqiy xarakterdagi frazeologik birliklarni o‘rganishning ahamiyati, har bir frazeologik birlik faqat ona tilida so‘zlashuvchilarga ma’lum bo‘lgan ma’lum bir tarixiy va madaniy kelib chiqishi bilan bog‘liqligi haqida so‘z boradi. Rus frazeologik birliklarining mohiyati va ma’nosini eng yaxshi aks ettiruvchi o‘zbekcha frazeologik birliklar tanlab olindi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, axloq, shaxs, frazeologiya, ruhiy-emotsional holat

Abstract. The article talks about the importance of studying phraseological units of moral character of Russian and Uzbek languages, about the fact that each phraseological unit is associated with a certain historical and cultural background, known only to native speakers. Such Uzbek phraseological units are selected that maximally reflect the essence and meaning of Russian phraseological units.

Key words: globalization, morality, ethics, personality, phraseological unit, mental and emotional state

ФЕ, характеризующие **моральные** качества личности, составляют довольно многочисленную, часто употребительную и типичную для русского и узбекского языков группу устойчивых оборотов, отличающихся развитой системой значений, образов и средств выражения. В нее входят ФЕ всех типов, выделенных В.В. Виноградовым [2. 1977: С. 145].

Поле «Моральные качества личности» структурируется нами по четырём идеографическим разрядам:

1. «Комплексные моральные качества»;
2. «Гуманистические качества»;
3. «Качества морального регулирования поведения»;
4. «Морально-деловые качества».

Некоторые группы из-за широкого семантического объема представленного в них качества строятся на основе нескольких интегральных сем. Например, интегральными признаками полисемантической группы «**Честность**» являются: «жить честно, действовать без уловок и обмана», «честно исполнять обещания»; семами группы «**Забота о благе и счастье людей**» являются: «относиться заботливо, с любовью», «помогать найти свое место в жизни», «образумливать, наставлять».

Комплексные моральные качества (1) характеризуют качества, служащие обобщающими оценками моральности или аморальности поведения личности в целом. Комплексные качества, как правило, являются показателем **положительного** или **отрицательного** отношения человека к общему благу как к высшей цели.

«Гуманистические качества» (2)

ФЕ данного разряда характеризуют и оценивают качества человека, служащие показателем его положительного или отрицательного отношения к личности как к самой высшей ценности. **Гуманизм** как **нравственное** явление

основан на уважении, любви, доверии к человеку, на активном стремлении к обеспечению его блага и счастья.

Большинство гуманистических свойств представлено номинацией чувств. Доминантное положение среди них занимает чувство **любви**, имеющее множество разновидностей: 1) любовь к людям, 2) родительская любовь, 3) половая любовь, 4) любовь в смысле дружеской привязанности и др.

«Качества морального регулирования поведения» (3)

ФЕ данного разряда характеризуют качества, существование которых обусловлено спецификой внешнего регулирования поведения личности. К способам морального регулирования принято относить приучение личности следованию сложившимся в обществе обычаям, традициям, правилам приличия, определенным стандартам поведения вообще.

Внутри разряда выделяются четыре блока качеств, характеризующих те или иные аспекты 1) **чести**, 2) **мудрости (прагматического поведения)**, 3) **общения** и 4) **умеренности**.

«Морально-деловые качества» (4)

ФЕ данного разряда характеризуют качества, возникшие на стыке морального сознания с теми или иными формами общественного сознания. Разряд состоит из положительной и отрицательной оценки качества.

Трудолюбие (любовь к труду), проявляющееся в ощущении глубокой удовлетворенности от проделанной работы, противопоставляется лени - «отвращению от труда, от дела, занятий, склонности к праздности, к тунеядству».

Данная классификация была предложена Екатериной Георгиевной Коваленко в ее диссертации **Фразеологизм как средство характеристики моральных качеств личности** на соискание ученой степени кандидата филологических наук [5.2002: С.123]. Предложенная классификация была дополнена и частично трансформирована.

Таблица 1.

Фразеологизм на русском языке	Фразеологизм на узбекском языке	Значение качества, характеристика
ни аза	Алифни калтак дейолмаслик	Глупость (1) отриц.
как свинья в апельсинах	Аравани куруқ олиб қочмоқ	Беспечность (1) отриц.
не ахти какой	Унчалик зўр эмас	Слабый духом (4) отриц.

кисейная барышня	Оқ билак ойм	Избалованность (3) отриц.
под башмаком	Бурнидан ип ўтказмок	Слабость духа (4) отриц.
бедовая голова	Тап тортмаслик	Безответственный (1) отриц.
Братъ волю	Ўз бошимча	Смелость (2) положит.
Братъ в руки	Қўлга олиш	Твёрдость духа (4) положит.
Братъ грех на душу	Гуноҳини бўйнига олмок	самопожертвование (4) положит.
Братъ за горло	бўйнидан олмок	Властность (4) отриц.
Братъ за душу	кўнгилни юмшатиш	Нежность (1) положит.
Братъ измором	-	Упрямство (4), отриц.
Братъ под обстрел	Устидан мағзава ағдармок	Мечь (2), отриц.
Братъ под (свое) крылышко	Қаноти остида олмок	Заботливость (3), положит.
Братъ сторону	Ёнини олмок	Доверительность (2), Положит.
Выводить на свет божий	Ёруғликка чиқармок	Благожелательность (2), положит.

Исследование распределения ФЕ русского языка и узбекских эквивалентов по идеографическим разрядам и группам, составляющим поле «Моральные качества личности», показало, что оно отражает национальный менталитет, является исключительно когнитивно насыщенным и содержит разнообразные по семантике ФЕ. Диапазон его фразеологического охвата довольно широк и не является замкнутым.

Количественные данные, представленные в таблице, свидетельствуют о значительном количественном преобладании ФЕ отрицательной оценки (65%) над ФЕ положительной оценки (35%), что объясняется особенностью фразеологической номинации, которая охватывает, в первую очередь, сферы действительности, вызывающие повышенную психоэмоциональную реакцию личности.

Неодинаковость распределения ФЕ положительной и отрицательной оценки связана с тем, что многие позитивные личностные качества коллективным языковым сознанием «замалчиваются», т.е. они лишь внутренне, невербально «переживаются», высоко оцениваются, но воспринимаются как норма, не требующая внешней языковой актуализации.

При языковой репрезентации негативных качеств, наоборот, их актуальность повышается, поскольку все отрицательно- ненормативное обращает на себя внимание и вызывает немедленную эмоциональную реакцию в обществе.

Русский народ положительные качества личности внутренне ценит, но в речи их не высказывает, не хвалится ими, хотя изредка и указывает на их отсутствие посредством отрицательных оценок человека.

В узбекской же культуре, негативные качества личности (особенно женщин) скрываются и стараются «видеть» в людях больше положительного чем отрицательного.

Список литературы:

1. Блюмкин В.А. Мир моральных ценностей. М., 1981. – 370 с.
2. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М., 1977. С. 140-161.
3. Nurmuxammedov Yu.Sh. Frazеologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari. Monografiya. Samarqand-2021.- 128 b. ISBN 978-9943-6647-1-5
4. Рахматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. – Тошкент. Ўқитувчи., 1978. – 407 с.
5. Расулова К.Ю. Адаптация русских фразеологизмов в иноязычных группах \ Электронный сборник материалов I Международной научно-практической конференции «Методы и технологии в преподавании РКИ в контексте современных образовательных парадигм». НамГУ- 2024.
6. Коваленко Е.Г. Фразеологизм как средство характеристики моральных качеств личности диссертация на соискание степени кандидата филол.наук. – Краснодар 2002. – 222 с.

THE ROLE OF AUTHENTIC MATERIALS IN ESP TEACHING

Bozorboyeva Khusnida, master, FSU

Yusupova Sabokhat, supervisor, FSU

Annotatsiya. Ingliz tilini maxsus maqsadlarda (ESP) o‘qitishda haqiqiy materiallarning vazifasi va ta’siri ushbu maqolada ko‘rib chiqiladi. Professional hisobotlar, elektron pochta xabarlar va multimedia vositalari sinfda o‘qitish va kundalik tildan foydalanish o‘rtasidagi tafovutni yo‘qotish qobiliyati bilan mashhur bo‘lgan haqiqiy materiallarga misoldir. Tadqiqot ESP sinflarida ushbu resurslardan

foydalanishning afzalliklari, qiyinchiliklari va usullarini o‘rganadi. Topilmalar shuni ko‘rsatadiki, real materiallar ESP kurslarining dolzarbligini oshiradi, tilni bilish darajasini oshiradi va o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Biroq, madaniy tarfakashlik va tilning murakkabligi kabi muammolarni hal qilish kerak. Maqolaning xulosasida ESP o‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar o‘z darslariga dolzarb manbalarni qo‘shishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Motivatsiya, integratsiya, sinf, ESP sinflari, ma'ruzachilar, materiallar, muammo

Аннотация: В этой статье рассматриваются функция и влияние аутентичных материалов при обучении английскому языку для специальных целей (ESP). Профессиональные отчеты, электронные письма и мультимедийные инструменты являются примерами аутентичных материалов, которые хорошо известны своей способностью ликвидировать разрыв между обучением в классе и повседневным использованием языка. В исследовании изучаются преимущества, трудности и методы использования этих ресурсов на занятиях ESP. Результаты показывают, что реалистичные материалы повышают актуальность курсов ESP, повышают уровень владения языком и повышают мотивацию учащихся. Однако необходимо решить такие проблемы, как культурная предвзятость и языковая сложность. Практические предложения для учителей ESP, желающих интегрировать реальные ресурсы в свои уроки, включены в заключение статьи.

Ключевые слова: мотивация, интеграция, класс, занятия ESP, докладчики, материалы, задача.

Annotation: The function and effects of authentic materials in teaching English for Specific Purposes (ESP) are examined in this article. Professional reports, emails, and multimedia tools are examples of authentic materials that are well known for their capacity to close the gap between classroom instruction and everyday language use. The study investigates the advantages, difficulties, and methods for using these resources within ESP classes. The findings imply that realistic materials raise the relevance of ESP courses, boost language proficiency, and increase learner motivation. However, issues like cultural bias and language complexity need to be addressed. Practical suggestions for ESP teachers looking to integrate actual resources into their lessons are included in the article's conclusion.

Keywords: Motivation, integration, classroom, ESP classes, speakers, materials, challenge

1. Introduction: The goal of teaching English for Specific Purposes (ESP) is to give students language proficiency relevant to particular professions, such law,

medicine, and business. Making sure that the language teaching is pertinent and applicable to actual professional contexts is a key component of ESP. One important strategy to improve ESP instruction is to use authentic materials, which are texts and resources written for native speakers in authentic settings. Professional papers, medical publications, corporate correspondence, and multimedia materials like podcasts and movies are a few examples. It is thought that authentic materials have many benefits, including better cultural awareness, higher learner motivation, and improved language ability. But there are drawbacks to their use as well, namely the books' grammatical intricacy and certain cultural prejudices. This article explores the role of authentic materials in ESP teaching, evaluating both their benefits and challenges, and proposing strategies for their effective integration into ESP courses.

2. Methods: A literature study that examined studies on the use of real materials in several ESP scenarios was carried out in order to investigate the function of these materials in ESP instruction. Research papers, textbooks, and ESP practitioners' case studies were all included in the review. Twenty ESP teachers were also given a survey asking them to discuss their experiences with using real materials in the classroom. The purpose of the survey was to collect qualitative information about the usefulness and difficulties of utilizing real materials in the classroom, as well as the methods teachers use to incorporate them into their lessons. The analyzed case studies encompassed a range of domains, such as engineering English, medical English, and commercial English.

3. Results: Benefits of Authentic Materials in ESP Teaching

- The findings of the survey and literature analysis show numerous distinct advantages of utilizing real materials in ESP classes:
 - Learners find authentic materials more relevant because they expose pupils to language used in real-world professional settings. Increased learner motivation and interest in the subject matter are fostered by this relevance.
 - Enhanced Language Proficiency: Students who were exposed to real-world materials demonstrated increased vocabulary, understanding, and contextual usage of professional terms.
 - Cultural Awareness: Knowledge of the subtle cultural differences in communication within particular professions is frequently gained via authentic sources. Business emails, for instance, introduce students to the professionalism, tone, and manners required in business correspondence.
- **Real-World Application:** Authentic materials prepare students for the types of tasks they will encounter in their professional careers, such as writing reports, making presentations, or participating in meetings.

Challenges of Using Authentic Materials

Even though the advantages were obvious, the study pointed out a number of difficulties:

- **Linguistic Complexity:** For learners with weaker language competence, many real texts, such professional reports or scholarly articles, involve intricate sentence patterns and terminology.
- **work-consuming Selection:** Teachers frequently find that finding or modifying genuine materials that meet certain instructional objectives or student requirements takes a lot of work.
- **Cultural Bias:** For students from diverse cultural backgrounds, certain real texts may contain cultural allusions that are not always comprehended.
- **Language Level Appropriateness:** It might be difficult to make sure that learners' skill levels are matched with authentic resources. Learning resources that are too easy could not provide enough challenge, while those that are too complex might overwhelm students.

Strategies for Integrating Authentic Materials

In response to these challenges, the survey revealed several strategies used by ESP instructors:

- **Adaptation of Materials:** Many instructors adapt authentic materials by simplifying vocabulary, providing glossaries, or pre-teaching key terms to ensure accessibility for all learners.
- **Task-Based Learning:** Authentic materials are often integrated into task-based activities, where learners engage with the material in a practical context (e.g., drafting an email, summarizing a report, or discussing a case study).
- **Multimedia and Online Resources:** Some instructors have found that multimedia resources, such as podcasts, videos, and online news articles, are particularly engaging and help contextualize language learning in dynamic ways.

4.Discussion: The findings confirm that authentic materials are an invaluable resource in ESP teaching, offering learners a more realistic and engaging language learning experience. The relevance of authentic materials to learners' professional fields not only enhances motivation but also provides exposure to the types of language used in the workplace. This real-world exposure can significantly improve learners' listening, reading, and writing skills, making them more prepared for their future careers.

However, the challenges of using authentic materials—such as linguistic complexity and cultural bias—must be carefully managed. Teachers must consider learners' proficiency levels and select or adapt materials that are appropriately challenging but not overwhelming. Furthermore, the potential for cultural bias in

materials calls for thoughtful selection of texts that reflect diverse global perspectives, especially in multicultural ESP classrooms.

To address these challenges, it is recommended that ESP teachers:

- Use a **blended approach** by combining authentic materials with traditional textbooks or simplified resources.
- **Pre-teach vocabulary** and provide contextual support to help learners navigate complex language in authentic texts.
- Employ **task-based** approaches to engage students actively with authentic materials, focusing on practical application rather than passive consumption of content.

5. Conclusion: Authentic materials play a crucial role in ESP teaching by providing learners with exposure to real-world language use, thereby enhancing the relevance, motivation, and overall effectiveness of language learning. While challenges such as linguistic complexity and cultural bias exist, these can be mitigated through careful selection, adaptation, and the use of task-based approaches. Future research should focus on exploring more specific examples of authentic materials in various ESP fields and evaluating their long-term impact on learners’ professional success.

References:

1. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: An Introduction*. Cambridge University Press.
2. Ellis, R. (2003). *Task-Based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
3. Tomlinson, B. (2012). *Materials Development for Language Teaching*. Cambridge University Press.
4. Paltridge, B., & Starfield, S. (Eds.). (2013). *The Handbook of English for Specific Purposes*. Wiley-Blackwell.
5. Basturkmen, H. (2010). *Developing Courses in English for Specific Purposes*. Palgrave Macmillan.
6. Cortes, V. (2004). *The Role of Authentic Materials in the ESP Classroom*. *The Internet TESL Journal*, 10(7).
7. Mishan, F. (2005). *Designing Authentic Materials for the European Framework*. In: A. M. T. M. Bruti (Ed.), *Materials Development for Language Teaching* (pp. 27-40).
8. González, L., & Pérez, S. (2010). *The Use of Authentic Materials in Teaching ESP: A Case Study*. *ESP World*, 9(4).

9. Little, D. (2004). *The Role of Authentic Materials in Language Teaching*. *Language Learning Journal*, 30(2), 41-52.
10. Pérez, F., & Gómez, J. (2008). *Authentic Materials in ESP Classes: A Practical Approach*. Paper presented at the International Conference on English for Specific Purposes, University of Valencia.
11. Jensen, S. (2010). *Using Authentic Business Materials in ESP Classroom: A Critical Review*. 12.
12. British Council. (2021). *Teaching English for Specific Purposes*. Retrieved from <https://www.britishcouncil.org/english>.
13. Cambridge English. (2020). *English for Specific Purposes: Teaching with Authentic Materials*. Retrieved from <https://www.cambridgeenglish.org/teaching-english/professional-development/>

MODERN METHODS IN TEACHING ENGLISH AND THEIR APPLICATION

Rasulova Munajat Akmaljonovna

*Oriental universiteti, Filologiya va tillarni o‘qitish fakulteti,
“G‘arb tillari” kafedrası PhD, katta o‘qituvchisi, munojatruxwona@gmail.com*

Abstract. This article investigates modern methods in teaching English and their practical applications in the classroom. It presents an overview of key approaches, including Communicative Language Teaching (CLT), Task-Based Language Teaching (TBLT), the flipped classroom model, blended learning, gamification, Content and Language Integrated Learning (CLIL), and Project-Based Learning (PBL). Each method is explored in terms of its theoretical foundations, benefits, and the specific strategies that teachers can use to implement them effectively. The article concludes by highlighting the importance of adapting teaching methods to meet the needs of diverse learners in the evolving educational landscape.

Key words: Modern methods, blended learning, Communicative Language Teaching, Flipped classroom, Flipped classroom, Student-centered learning, Language acquisition.

Introduction. In the 21st century, the teaching of English has moved beyond traditional grammar and vocabulary drills to embrace more dynamic and student-centered approaches. Modern methods focus on communication, collaboration, and

critical thinking, preparing students for real-world applications of the language. This article aims to explore several contemporary teaching methods, provide insights into their theoretical foundations, and offer practical strategies for their implementation. By integrating these methods, educators can create more engaging and effective learning environments that foster language proficiency, creativity, and collaboration among students.

Over the years, various methods have been proposed to improve language acquisition. Early methods, such as the Grammar-Translation Method, emphasized memorization of vocabulary and grammar rules, which often led to passive learning. In contrast, Communicative Language Teaching (CLT), which emerged in the 1970s, shifted the focus to communication in real-life situations. According to Littlewood (2004), CLT aims to enhance students' ability to communicate naturally and fluently, emphasizing meaningful interaction rather than rote learning.

Similarly, Task-Based Language Teaching (TBLT) emerged as a response to the shortcomings of traditional methods. According to Ellis (2003), TBLT promotes learning through completing real-world tasks, such as problem-solving and project work, which encourages learners to use the language actively. In addition, the flipped classroom model, popularized by Bergmann and Sams (2012), reverses the traditional learning process by assigning passive content delivery (such as video lectures) to outside-class activities, allowing class time for active, hands-on learning.

Blended learning, as a combination of online and face-to-face learning, has been gaining popularity in recent years. Garrison and Kanuka (2004) argue that blended learning allows for more flexible and personalized learning experiences, while still maintaining the interaction and community found in traditional classroom settings. Gamification, the use of game elements in learning, has also been shown to improve motivation and engagement, as students are more likely to participate in language learning when it is fun and rewarding (Anderson & Krathwohl, 2001).

Finally, methods like CLIL and PBL combine language learning with content instruction, offering opportunities for students to acquire both language and subject matter expertise simultaneously. These methods align with the constructivist theory of learning, which posits that students learn best when they can relate new knowledge to real-world contexts (Vygotsky, 1978).

Methodology. This study employs a qualitative research design, reviewing existing literature on contemporary English language teaching methods and analyzing their practical application in the classroom. Various case studies, classroom observations, and interviews with language teachers were consulted to gather insights into how these methods are being implemented and their effectiveness in diverse educational settings. The research aims to provide a

comprehensive understanding of each method, examining both their theoretical underpinnings and practical implications.

1. Communicative Language Teaching (CLT). Communicative Language Teaching (CLT) is based on the premise that language is best learned when used for real communication. The central aim of CLT is to enhance students' ability to communicate effectively in everyday situations, prioritizing fluency over accuracy. Teachers using CLT engage students in activities that simulate real-life scenarios, such as role-plays, interviews, and group discussions. Teachers can incorporate CLT by organizing group work and pair activities that allow students to practice speaking and listening skills in context. For example, in a role-play activity, students can act out situations such as ordering food in a restaurant or giving directions to a tourist. Feedback in CLT tends to focus on communication strategies rather than grammatical accuracy, helping students feel more confident and motivated to speak.

2. Task-Based Language Teaching (TBLT). Task-Based Language Teaching (TBLT) emphasizes learning through the completion of tasks. Rather than focusing on language form, TBLT encourages students to use the language to solve problems, complete projects, and engage in meaningful activities. A typical TBLT lesson involves pre-task preparation (introduction of the task and necessary language), task performance (students completing the task), and post-task reflection (discussion and feedback). For instance, students might be tasked with planning a trip, where they research destinations, discuss travel options, and present their plan in English. This approach encourages students to focus on the purpose of communication, rather than on language structures.

3. Flipped Classroom. In a flipped classroom, traditional in-class teaching is replaced with out-of-class activities such as watching video lectures or reading materials. Class time is then used for interactive activities where students apply what they have learned. Teachers can assign short video lessons or podcasts for students to review before class. In-class activities can include collaborative problem-solving, discussion, or application of concepts learned through the video. This method allows for more in-depth exploration of content and provides more opportunities for student interaction. For example, students might watch a video explaining the past tense in English, and then spend class time creating stories using the past tense.

4. Blended Learning. Blended learning integrates online resources with face-to-face instruction, offering flexibility and personalized learning experiences. This method is especially useful for catering to different learning styles and paces. Teachers can create a blended learning environment by using online platforms like Moodle or Google Classroom, where students can access lessons, quizzes, and discussion forums. In class, teachers can facilitate activities that reinforce the online

content, such as group discussions or collaborative writing tasks. This combination provides students with both the structure and flexibility needed to succeed.

5. Gamification. Gamification involves applying game-like elements to the learning process to increase student motivation and engagement. It often includes rewards, challenges, and competitive elements to make learning more enjoyable. Teachers can use apps like Kahoot! or Quizlet to create interactive quizzes and games that test students' language knowledge. By earning points, unlocking levels, or competing against classmates, students are encouraged to engage actively with the learning material. Gamification works particularly well for reviewing vocabulary, grammar rules, or listening comprehension.

6. Content and Language Integrated Learning (CLIL). CLIL is an approach where students learn a subject (such as science or history) through the medium of a foreign language. This method integrates content learning with language development. In a CLIL classroom, a teacher might use English to teach a lesson on the environment. Students learn vocabulary related to sustainability and discuss environmental issues in English, thus improving both their subject knowledge and language proficiency. This approach is particularly effective for bilingual learners or those in immersion programs.

7. Project-Based Learning (PBL). Project-Based Learning involves students working on a project over an extended period of time. This method encourages students to apply their language skills to real-world tasks, fostering creativity, critical thinking, and collaboration. A PBL activity might involve students researching a topic, such as the impact of technology on society, and then presenting their findings in a multimedia format. Throughout the project, students practice reading, writing, listening, and speaking skills, while also developing teamwork and research abilities.

Results. The findings suggest that each method has its strengths, but their effectiveness depends on the specific needs of students, the teaching context, and the availability of resources. Methods like CLT and TBLT promote active communication, which is essential for language acquisition, while approaches like the flipped classroom and blended learning cater to students' diverse learning preferences. Gamification and PBL were particularly noted for increasing student motivation and engagement, whereas CLIL was most effective in bilingual or immersion programs. The modern methods discussed in this article represent a shift from teacher-centered approaches to more student-centered learning. These methods encourage active participation, collaboration, and problem-solving, which are crucial for acquiring language skills in real-world contexts. Teachers must adapt

their teaching strategies to accommodate different learning styles, technological advancements, and the diverse needs of their students.

Conclusion. In conclusion, the modern methods of teaching English explored in this article offer significant advantages in terms of engagement, language proficiency, and practical application. By adopting and adapting these approaches, educators can create dynamic and effective learning environments that prepare students for real-world communication. As educational technologies continue to evolve, these methods will remain essential in equipping students with the skills they need to succeed in a globalized world.

References

1. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Addison Wesley Longman.
2. Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day*. International Society for Technology in Education.
3. Ellis, R. (2003). *Task-Based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
4. Garrison, D. R., & Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education*, 7(2), 95-105. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2004.02.003>
5. Littlewood, W. (2004). *The Task-Based Approach: Some Questions and Suggestions*. *ELT Journal*, 58(4), 319-326. <https://doi.org/10.1093/elt/58.4.319>
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
7. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th ed.). Pearson Longman.
8. Thomas, M. (2013). *Blended Learning: Research Perspectives, Volume 2*. Routledge.
9. Gee, J. P. (2003). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. *Computers in Entertainment (CIE)*, 1(1), 20-20. <https://doi.org/10.1145/950566.950595>
10. Chik, P. (2014). *Game-Based Language Learning: Game-Based Learning in the 21st Century*. Routledge.

**OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVIY-MARIFIY
JARAYONLARNING BOSHQARISHNING INNOVATSION
TEXNOLOGIYALARI**

Uzaqov Nomozali Hamdamovich

TATU Qarshi filiali “Logistika axborot texnologiyalari” kafedراسي assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqola oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-marifiy ishlarni boshqarishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish bugungi kun talabi, Innovatsion texnologiyalar yordamida talabalarning ma'naviy va madaniy rivojlanishini yangi darajaga olib chiqish, ta'lim jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish. Shu bilan birga, innovatsion yondashuvlar talabalar orasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni mustahkamlash haqida.

Kalit soʻzlar: *Interaktiv, Raqamli platformalar, Virtual haqiqat (VR), simulyatsiyalar, Innovatsion yondashuvlar, Ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, Innovatsion metodlar.*

Аннотация: В данной статье использование инновационных технологий в управлении духовно-просветительской работой в высших учебных заведениях является требованием сегодняшнего дня, выводя духовно-культурное развитие студентов на новый уровень с помощью инновационных технологий, организуя учебный процесс на основе современные требования. В то же время инновационные подходы направлены на укрепление национальных и общечеловеческих ценностей среди студентов.

Ключевые слова: *Интерактив, Цифровые платформы, Виртуальная реальность (VR), симуляции, Инновационные подходы, Социальные сети, блоги, Инновационные методы.*

Abstract: This article is about the current demand for the use of innovative technologies in the management of spiritual and educational work in higher educational institutions, bringing the spiritual and cultural development of students to a new level with the help of innovative technologies, organizing the educational process based on modern requirements. At the same time, innovative approaches are about strengthening national and universal values among students.

Keywords: *Interactive, Digital platforms, Virtual reality (VR), simulations, Innovative approaches, Social networks, blogs, Innovative methods.*

Oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-marifiy ishlarni boshqarishning innovatsion texnologiyalari bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-marifiy ishlar jamiyatning intellektual va ma'naviy salohiyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ta'limning bu yo'nalishi talabalarga nafaqat bilim berish, balki ularni ma'naviy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirishni ham maqsad qilgan. Shu bois, ushbu jarayonni samarali boshqarish uchun innovatsion texnologiyalardan foydalanish zaruriyatga aylangan. Bu maqolada oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-

marifiy ishlarni boshqarish jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Ma'naviy-marifiy ishlarning ahamiyati:

Oliy ta'lim tizimida ma'naviy-marifiy ishlar talabalarning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari va jamiyatga bo‘lgan munosabatlarini shakllantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ma'naviy-marifiy ishlar orqali talabalarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish, ularni axloqiy va madaniy jihatdan rivojlantirish, mustaqil fikrlashga o‘rgatish maqsad qilib qo‘yiladi. Shu jihatdan, ta'lim muassasalarida ma'naviy-marifiy ishlarni muvaffaqiyatli tashkil etish va uni boshqarish zarur.

Innovatsion texnologiyalarning ma'naviy-marifiy ishlarni boshqarishda o‘rni Zamonaviy ta'limda innovatsion texnologiyalar nafaqat ta'lim jarayonini, balki ma'naviy-marifiy ishlarni boshqarish jarayonini ham samarali tashkil etishga imkon beradi. Bunga quyidagi yondashuvlar misol bo‘ladi:

1. Raqamli platformalar va onlayn resurslar: Oliy ta'lim muassasalarida raqamli platformalar orqali ma'naviy-marifiy kontentni keng tarqatish imkoniyati mavjud. Talabalar onlayn seminarlar, ma'ruzalardan foydalangan holda milliy va xalqaro miqyosda qadriyatlar haqida bilim olishlari mumkin. Masalan, masofaviy o‘qitish platformalari orqali tarixiy shaxslar, milliy an'analar va madaniyatga oid materiallarni tarqatish samarali vosita hisoblanadi.

2. Interaktiv ta'lim usullari: Ma'naviy-marifiy ishlarni interaktiv usullarda tashkil etish talabalar orasida qiziqish va ishtirokni oshiradi. Misol uchun, ma'ruza va seminarlar o‘rniga interaktiv diskussiyalar, guruh ishlari va loyihalar orqali talabalarning faol ishtirokini ta'minlash mumkin. Bunday texnologiyalar orqali talabalarda amaliy ko‘nikmalar shakllanadi va ular muammolarga ijodiy yondashishni o‘rganadilar.

3. Virtual haqiqat va simulyatsiyalar: Virtual haqiqat (VR) va simulyatsiyalar orqali talabalarga tarixiy voqealar, madaniyat va diniy qadriyatlar haqida jonli va interaktiv tajriba taqdim etish mumkin. Bu texnologiyalar talabalarni o‘zlari bilgan madaniyatlarni chuqurroq tushunishlariga va bu borada yangi bilimlarni o‘zlashtirishlariga yordam beradi. Masalan, tarixiy joylarni virtual safar qilish yoki milliy an'analarni jonli tomosha qilish imkoniyati ma'naviy-marifiy ta'limning samaradorligini oshiradi.

4. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT): AKT vositalari yordamida talabalarning axloqiy va madaniy bilimlarini oshirish mumkin. Bu texnologiyalar orqali talabalar jahon madaniyati va milliy qadriyatlarni o‘z ichiga

olgan turli xil materiallarga kirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn forumlar orqali talabalar o‘zaro muloqot qilishlari, fikr almashishlari mumkin, bu esa o‘z navbatida jamiyatning turli qatlamlarida madaniy va ma'naviy integratsiyani rivojlantiradi.

Innovatsion texnologiyalarni joriy qilishning afzalliklari:

Ma'naviy-marifiy ishlarni boshqarishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish quyidagi afzalliklarni taqdim etadi:

1. Samaradorlik: Innovatsion texnologiyalar jarayonlarni tezlashtiradi va ular orqali ko‘proq talabalarga yetib borish imkoniyati paydo bo‘ladi. Raqamli platformalar yordamida bir vaqtning o‘zida ko‘plab talabalarni qamrab olish va ularga ma'naviy-ma'rifiy bilimlarni yetkazish mumkin.

2. Shaxsiylashtirish: Innovatsion texnologiyalar ta'lim jarayonini shaxsiylashtirish imkonini beradi. Talabalar o‘z qiziqishlariga qarab ma'naviy-ma'rifiy materiallarni tanlashlari va o‘zlari uchun qulay bo‘lgan tempda o‘rganishlari mumkin.

3. Qo‘shimcha bilim olish imkoniyatlari: Onlayn resurslar va virtual platformalar orqali talabalar ma'naviy-ma'rifiy bilimlarini kengaytirishlari mumkin. Bu ularni dunyoqarashini kengaytirish va zamonaviy jamiyatda o‘z o‘rnini topish uchun imkoniyat yaratadi.

Ma'naviy-marifiy ishlar va oliy ta'lim:

Ma'naviy-marifiy ishlar talabaning shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir ko‘rsatadi. Bu jarayonni innovatsion texnologiyalar bilan boyitish esa talabaning qiziqishini oshirib, ma'naviy tarbiyaning ta'sirchanligini kuchaytiradi.

Innovatsion texnologiyalarning ma'naviy-marifiy ishlarni boshqarishdagi afzalliklari:

Innovatsion texnologiyalar zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni boshqarishda ularning qo‘llanilishi bir qator afzalliklarni taqdim etadi:

1. Raqamli ta'lim tizimlari va interaktiv platformalar: Onlayn ta'lim platformalari va raqamli texnologiyalar orqali ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish zamonaviy ta'lim tizimining eng samarali usullaridan biridir. Oliy ta'lim muassasalarida elektron kutubxonalar, videodarslar, vebinarlar va masofaviy ta'lim resurslari orqali talabalarga milliy va umuminsoniy qadriyatlar bo‘yicha materiallarni yetkazish mumkin. Misol uchun, elektron kutubxonalar milliy adabiyotlar va madaniy asarlarni o‘qish imkoniyatini kengaytiradi.

2. Virtual haqiqat va kengaytirilgan haqiqat (VR va AR) texnologiyalari: Virtual haqiqat orqali talabalar tarixiy obidalar, madaniy meros joylari va dunyo madaniyati bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu texnologiyalar orqali talaba ma'naviy-ma'rifiy tarbiya jarayonida jonli va faol ishtirok etishi, tarixiy voqealarni o‘z ko‘zi bilan "ko‘rish" imkoniyatiga ega bo‘ladi. Masalan, VR texnologiyalari yordamida milliy madaniyat va tarixiy voqealarni jonlantirish orqali talabalarga chuqurroq ta'sir ko‘rsatish mumkin.

Xulosa. Oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-marifiy ishlarni boshqarishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. Raqamli texnologiyalar, VR, AR va ijtimoiy tarmoqlar orqali talabalar orasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ‘ib qilish samaradorligi oshadi. Ushbu jarayonni samarali boshqarish orqali oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarning yangi bosqichiga o‘tish mumkin. Innovatsion texnologiyalar talabalarga zamonaviy jamiyatda o‘z o‘rnini topishda, ularning ma'naviy dunyoqarashini kengaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi PQ–3775-sonli “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularni mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora – tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-3765586>.

2. M.B. Ulla In-service Teachers’ Training: The case of university teachers in Yangon, Myanmar, 2018, Australian Journal of Teacher Education, 43(1), pp. 66-77.

3. Uzaqov, N. H. (2023). Oliy talimda manaviy marifiy ishlarni raqamli boshqarishda pedagogik tenologiyalaridan foydalanish. *SCHOLAR*, 1(31), 93–96. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/5330>

THE IMPACT OF VIRTUAL REALITY (VR) LABORATORIES ON COMPETENCY DEVELOPMENT IN TECHNICAL EDUCATION WITH A FOCUS ON ENERGY ENGINEERING

Temirova Rayhona¹, Qodirova Oliya²

¹teacher, Oriental university

²1 year student, Oriental university

Abstract. The integration of Virtual Reality (VR) laboratories in technical education has transformed the learning landscape, particularly in fields like energy engineering, where hands-on training often encounters safety and cost challenges. This study investigates the impact of VR laboratories on competency development in energy engineering, emphasizing their role in bridging the gap between theoretical knowledge and practical experience. Through historical context, current applications, and competency-focused analysis, the paper highlights how VR simulations enable students to safely engage in realistic, immersive scenarios. Despite challenges such as high implementation costs and the need for specialized training, VR presents significant opportunities for enhancing technical education, preparing students for the complexities of modern energy systems. The findings suggest that VR can effectively address existing educational barriers, offering innovative solutions to improve learning outcomes and professional readiness.

Keywords: Virtual Reality (VR), energy engineering education, technical education, competency development, immersive learning, VR laboratories, simulation-based training, fourth industrial revolution, educational innovation, technical skills development.

Introduction. The fourth industrial revolution, characterized by advancements in digitalization, automation, and artificial intelligence, has significantly transformed the educational landscape. In technical higher education, Virtual Reality (VR) has emerged as a powerful tool to bridge the gap between theoretical knowledge and practical experience, particularly in fields where real-life applications pose safety and cost challenges. This thesis explores the potential of VR laboratories to enhance the learning experience of students in energy engineering, offering a safer, more immersive approach to technical education. The central aim is to analyze how VR can mitigate existing barriers to hands-on training, fostering more effective learning outcomes and developing the competencies necessary for success in the energy sector.

Main part

1. Historical Context of VR in Education. Virtual Reality (VR) technology has a rich history, evolving from simple visual tools to advanced immersive systems. The origins of VR can be traced back to 1838 when Sir Charles Wheatstone invented the stereoscope, a device that created a three-dimensional illusion by merging two images. Over time, VR technology found its first practical application in the field of education in 1929 with the development of the Link Trainer, the first flight simulator, designed to train pilots. As the technology progressed, notable developments, such as Morton Heilig's Sensorama in the 1960s and Jaron Lanier's pioneering work in coining the term "Virtual Reality" in the 1980s, laid the foundation for modern VR applications in education. The release of Oculus Rift in 2012 revolutionized VR by making it more affordable and accessible, marking a new era for its use in teaching and learning. These advancements have enabled the seamless integration of VR into technical education, providing students with unprecedented opportunities to engage in realistic simulations.

2. Current Applications of VR in Technical Education. Today, VR is transforming technical education by offering immersive learning experiences that traditional methods cannot provide. This is particularly true in fields like energy engineering, where hands-on training is often constrained by safety concerns or high costs. VR laboratories allow students to simulate hazardous conditions, such as working with high-voltage electrical systems or managing complex energy grids, in a risk-free environment. These virtual simulations enable students to practice complex procedures multiple times, enhancing their understanding and mastery of technical tasks. For instance, energy engineering students can simulate the management of power systems, troubleshoot equipment malfunctions, and practice emergency protocols, all without the physical dangers associated with real-world environments. This not only helps students apply theoretical knowledge in practice but also improves their problem-solving skills in realistic settings.

3. Competency Development in Energy Engineering through VR. The use of VR in energy engineering education plays a critical role in developing practical skills and competencies. By simulating real-life scenarios that are otherwise dangerous or costly, VR provides students with hands-on experience in a controlled, virtual setting. This is particularly beneficial for training in high-risk environments, such as power plants or energy distribution systems, where mistakes can be costly or life-threatening. Through VR simulations, students can safely explore the inner workings of these systems, experiment with different approaches, and learn from their mistakes without the associated risks. This repeated practice helps to build confidence and enhances the retention of technical skills. Furthermore, VR allows

students to engage in collaborative problem-solving exercises, working together to address challenges they may encounter in the real world. The result is a more well-rounded educational experience that prepares students for the complexities of their future careers.

4. Challenges and Opportunities. While the benefits of VR in technical education are clear, several challenges remain. One of the most significant barriers is the initial cost of implementing VR systems, which can be prohibitive for some educational institutions. Additionally, there is a learning curve for both instructors and students in using the technology effectively. Teachers must be trained not only in the technical aspects of VR but also in how to incorporate it into their curriculum in a meaningful way. Despite these challenges, the opportunities for growth and innovation are vast. As VR technology continues to evolve, it is becoming more affordable and accessible, making it a viable option for a growing number of institutions. Moreover, as the global demand for highly skilled engineers increases, the role of VR in competency-based education is likely to expand, offering new ways to enhance learning outcomes and prepare students for the workforce.

Conclusion. VR laboratories have proven to be an invaluable tool in the field of energy engineering education, providing students with opportunities to practice complex tasks in a safe, controlled environment. The immersive and interactive nature of VR enables a deeper connection between theoretical knowledge and practical application, ultimately improving student competencies and readiness for professional challenges. This thesis concludes that expanding the use of VR in technical education can help to address long-standing issues, such as the lack of physical laboratories and the high cost of equipment, and suggests further research into the optimization of VR systems for different educational contexts.

References

1. Wheatstone, C. (1838). Contributions to the Physiology of Vision - Part the First. Philosophical Transactions of the Royal Society of London, 128, 371-394.
2. Link, E. A. (1929). The Link Trainer and Its Impact on Pilot Training. Flight Training Review, 5(3), 22-29.
3. Heilig, M. (1962). Sensorama Simulator: A Multisensory Cinema of the Future. Journal of Experimental Psychology, 65(4), 403-411.
4. Lanier, J. (1987). The Dawn of Virtual Reality: An Overview of Early Development. VR & Simulation Review, 1(1), 15-27.
5. Oculus VR (2012). Oculus Rift: Revolutionizing Immersive Virtual Experiences. Tech Innovations Journal, 8(2), 45-60.
6. Adorama. (2022). Virtual Reality in Education: How Schools Are Using VR. Retrieved from <https://www.adorama.com/alv/virtual-reality-in-education/>

7. Learning Mole. (2023). Great Emerging Trends and Statistics on Virtual Reality in Education. Retrieved from <https://learningmole.com/virtual-reality-in-education/>
8. Li, C., & Bai, Y. (2020). The Role of VR in Technical Education: From Simulation to Practice. *Journal of Technical Education and Training*, 12(3), 231-245.
9. Jensen, L., & Konradsen, F. (2018). A Review of the Use of Virtual Reality Head-Mounted Displays in Education and Training. *Education and Information Technologies*, 23(4), 1515-1529.
10. Huang, Y. M. (2020). VR-Based Training Systems for Technical Education: A Case Study in Energy Systems. *Advances in Engineering Education*, 18(2), 73-85.
11. World Economic Forum. (2023). How Can Virtual Reality Improve Education and Training?. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2021/05/virtual-reality-simulators-develop-students-skills-education-training/>
12. Mordor Intelligence. (2023). Virtual Reality in Education Market Report. Retrieved from <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/virtual-reality-vr-market-in-education>
13. Fortune Business Insights. (2023). Virtual Reality in Education Market Size, Share & Growth Forecast 2032. Retrieved from <https://www.fortunebusinessinsights.com/industry-reports/virtual-reality-in-education-market-101696>
14. Rakhmonov, Ikromjon & Ganiev, Sh.R. & Alibekova, T.Sh & Nematov, L.A.. (2023). In technical higher education institutions current state of the use of modern educational virtual reality laboratories in the teaching of specialized sciences. *E3S Web of Conferences*. 384. 10.1051/e3sconf/202338401029.
15. Vicente dos Anjos, F. E., de Oliveira Martins, A., Rodrigues, G. S., Sellitto, M. A., & da Silva, D. O. (2024). Boosting engineering education with virtual reality: An experiment to enhance student knowledge retention. *Applied System Innovation*, 7(3), 50. <https://doi.org/10.3390/asi7030050>
16. Jha, R., Choi, D., Traboulsi, R., & Srinivasa, A. (2021). Virtual Reality's Role in Improving Student Knowledge and Engagement in the Materials Testing Laboratory. In T. Jung & J. Dalton (Eds.), *XR Case Studies* (pp. 255-272). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-72781-9_14

**PEDAGOGIKA FANINI RIVOJLANTRISHDA ZAMONAVIY
PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI**

Soliyev Axrorbek Farxodbek o‘g‘li

*Andijon mashinasozlik instituti Transport vositalari muhandisligi kafedrasida stajor
o‘qituvchisi, Email: axrorbeksoliyev696@gmail.com*

Yunusov Shokirbek Botir o‘g‘li

Andijon mashinasozlik instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogika fanini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rni yoritilgan. Shuningdek, pedagogik texnologiya asosida mashg‘ulot o‘tish, dars jarayonida zamonaviy texnik vositalar, kompyuterlar, videokompyuterli multimediyaga komplekslarini qo‘llash orqali o‘tish kerakligi asoslangan. Pedagogik texnologiya tushunchasi ilmiy maqolalar, davriy nashrlar, anjumanlardagi mavzu va hisobotlarda ham o‘z aksini topmoqda va bu fan bilan bilan shug‘ullanadigan olimlarning ilmiy ishlari ham yoritilgan. Qolaversa, pedagogika fanini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rnini oshirish bo‘yicha xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogika fani, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ta‘limtamoyillari, metodik ishlanmalar.

Ma‘lumki, har qanday texnologiya ta‘limning yangi mazmunini shakllantiruvchi ta‘limtamoyillariga asoslanadi va ta‘limlovchi shaxsini tarbiyalash, unda mehnat va muayyan yo‘nalishlarda kasbiy ko‘nikmalarni hosil qilishga yo‘naltiriladi. Ta‘lim jarayonining faol sub‘ektlari o‘qituvchi va o‘quvchilar bo‘lib, ularning hamkorlikdagi faoliyatlari muayyan mavzu (yoki fanlar asoslari) bo‘yicha kam kuch va vaqt sarflangan holda nazariy va amaliy bilimlarni chuqur o‘zlashtirish imkonini yaratadi [1].

O‘qituvchining faol, samarali faoliyat ko‘rsatishiga yo‘naltirilgan ta‘limjarayonining metodik ishlanmasidan farqli ravishda, ta‘limjarayonini faollashtirish va jadallashtirishga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalari ta‘limlovchilarga qaratiladi, shuningdek, ularning shaxsiy va o‘qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatini hisobga olgan holda o‘quv materialini o‘zlashtirishga sharoit yaratish bilan bir qatorda, ta‘limtarbiyasi butun mashg‘ulot davomida o‘quvchilarning faolligi va qiziquvchanligini muntazam ravishda rivojlantirib borish maqsadini ko‘zda tutadi, o‘quv omillarini yaratishga asoslangan pedagogik texnologiya talablarini o‘quv yoki ishlab chiqarish faoliyatiga tezkor jalb qilish imkonini beradi. Aks holda, zaif, yetarli darajada tushunarli bo‘lmagan yoki aniq natijani ko‘zlanmagan topshiriqlar mashg‘ulotning samarasiz yakunlanishiga olib kelishi mumkin [2].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

O‘zbekiston Respublikasi kadrlar tayyorlash milliy dasturining "Uzluksiz ta'lim tizimi va turlari" bo‘limida ikki bosqichli oliy ta'limni tashkil etish va rivojlantirish uchun amalga oshirish zarur bo‘lgan tadbirlar qatorida "yangi pedagogik va axborot texnologiyadan foydalangan holda talabalarni o‘qitishni jadallashtirish; o‘qitishni mustaqil bilim olishni individuallashtirish hamda distantsion ta'lim tizimi texnologiyasi va vosilalarini ishlab chiqish va o‘zlashtirish" haqida so‘z yuritilgan [3].

Ushbu tadbirlarni amalga oshirish o‘qitishni takomillashtirish, ya’ni o‘quv jarayoniga pedagogik texnologiyalami keng tatbiq qilish, kompyuterli avtomatlashtirilgan o‘qitish tizimini qo‘llash, ta'limda yangi texnikaviy va didaktik vositalar hamda multimediya imkoniyatlaridan foydalanish, masofadan o‘qitish ta'limini joriy qilish kabi o‘qitishning zamonaviy texnologiyalarini qo‘llash orqali bajariladi. Rivojlangan mamlakatlarda yangi pedagogik texnologiya asta-sekinlik bilan shakllanib, O‘zbekiston Respublikasiga ham kirib kela boshlagan. Yangi pedagogik texnologiya dars jarayonida talabalarni mustaqil fikrlash, erkin faoliyat yuritishga da'vat etadi [4].

So‘nggi yillarda Respublikamizning taniqli pedagog olim va o‘qituvchilari tomonidan o‘quvjarayoniga pedagogik texnologiyalami joriy etish bo‘yicha samarali izlanishlar olib borilmoqda. Pedagogik texnologiya tushunchasi ilmiy maqolalar, davriy nashrlar, anjumanlardagi mavzu va hisobotlarda ham o‘z aksini topmoqda. Jumladan, respublikamiz olimlari R.X.Jorayev, A.P.Parpiev, N.X.Saydahmedov, U.N.Nishonaliev, L.Farberman, L.V.Golish, U.X.Tolipovlar hamda Rossiya pedagog olimlaridan V.P. Bezpalko, M.V.Klarin, V.M.Monaxov, P.I.Pidkasistiyar, shuningdek, qozog‘istonlik olimlaridan M.J.Aristanov, J.S.Xaydarov va boshqalar o‘z ilmiy tadqiqotlarida "pedagogik texnologiya" tushunchasining mohiyatini va ahamiyatini ochib berishga harakat qilganlar [5].

Hozirgi kunda pedagogika adabiyotlari, ta'lim muammolariga oid ma'ruzalar va rasmiy hujjatlarda "yangi pedagogik texnologiya", "ilg‘or pedagogik texnologiya", "zamonaviy pedagogik texnologiya", "o‘qitish texnologiyasi", "ta'lim texnologiyasi" kabi iboralar keng qo‘llanmoqda. Ammo ushbu tushunchalar hali ham bir qolipga tushirilmagan va entsiklopidiyalarda izohlanganicha yo‘q. Bu iboralar mazmunining yagona lalqini ishlab chiqilmagan va shuning uchun ularning birbiridan farqlanuvchi ko‘pgina ta'riflari mavjud [6].

V.Guzevning ta'kidlashicha an'anaviy uslubda ta'lim maqsadlari dastur talablariga muvofiq holda noaniq, ya'ni ta'lim oluvchilarning "o‘zlashtirish" tushunchasi qobig‘iga o‘ralgan noaniq tasavvur bilan tavsiflanadi. [7].

Muhokama va natijalar

Interfaol pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarning afzalliklari shundan iboratki, bunday darslar tizimi tafakkurni charxlaydigan, Vatanga cheksiz muhabbat, sadoqatni, fuqarolik axloqi va demokratik madaniyatni shakllantiruvchi fan asosi bo‘lib xizmat qiladi. Fanlarni o‘qitishda —Guruhlar bilan ishlash, —Munozara, —Muammoli o‘qitish, —Aqliy hujum kabi metodlar, shuningdek jadvallar bilan ishlash, mustaqil fikrni ifodalaydigan yozma ishlar, insholar yozish o‘quvchilar faolligini oshiradi [8].

Bu metodlar asosida olib borilgan ana shunday darslar vaqt tejamlorligi bilan birga, yangi bilimlarni o‘quvchiga yetkazib beradi, shuning bilan birga bolani o‘ylantiradigan, chuqur mushohadaga undaydigan, butun diqqat e‘tiborini o‘ziga jalb qila oladigan, muammoli vaziyatlar, bahs-tortishuvlarda to‘g‘ri xulosalar bilan vaziyatdan chiroyli chiqib keta oladigan va olgan bilimlarini boshqa mavzular bilan bog‘lab, umumlashtiradigan sharoitga ega bo‘ladi [9].

Hozirgi davr ta‘lim taraqqiyoti yangi yo‘nalish – innovatsion pedagogikani maydonga olib chiqdi. "Innovatsion pedagogika" termini va unga xos bo‘lgan tadqiqotlar G‘arbiy Yevropa va AQShda 60-yillarda paydo bo‘ldi. Yangilik kiritishning sotsial-psixologik aspekti amerikalik innovatik E.Rodgers tomonidan ishlab chiqilgan. U yangilik kiritish jarayoni qatnashchilarining toifa(tip)lari tasnifini, uning yangilikka bo‘lgan munosabatini, uni idrok qilishga shayligini tadqiq etadi.

Pedagogik texnologiya — ta‘lim va tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘lash, texnologik yondashuv asosida ta‘lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish muammolarini o‘rganadi. Texnologiya so‘zining lug‘aviy ma‘nosiga to‘xtalib o‘tadigan bo‘lsak, ushbu so‘z yunonchadan olingan bo‘lib, *tekhne* - mahorat, *logos* - ta‘limot, fan ma‘nolarini anglatadi. Bundan kelib chiqadiki, texnologiya so‘zi boshqa terminlarga qo‘shilib, ana shu sohani rivojlantirish, mahoratini oshirish vazifalarini bajaradi. Umumiy qilib aytganda, texnologiya sifat jihatdan yangi masalalarni yechish uchun ta‘lim evolutsiyasi bosqichini tayyorlagan obyektiv jarayondir. Yangi texnologiyalar katta ta‘lim imkoniyatlarini ochdi [10].

Talabalarning jonli bilish faoliyati uchun quyidagilar xosdir:

- bilimga va o‘quv maqsadlariga bo‘lgan chuqur, har tomonlama qiziqish;
- aqliy, jismoniy va intellektual kuchlarni faol namoyon qilish;
- diqqat, xotira, iroda va boshqa ruhiy sifatlarni to‘plash.

Bilish faolligi jarayonida quyidagi 4 sath ajratiladi:

- reproduktiv faollik. Bunda —tayyor bilimlarni egallashga tayyorlik, qizg‘in qayta ishlash faoliyati kabilar amal qiladi;

- applikativ faollik — unga qizg‘in tanlov-yaratish faoliyatiga tayyorlik xarakterlidir;

- izohlashdagi faollik — ma‘no-mazmunni qizg‘in izohlash, tushuntirish va ochib berishga tayyorlik;

- produktiv (samarali) faollik — unga yangilikni qizg‘in ijod qilishga tayyorlik xarakterlidir.

Bilish faolligi rivojlanishi bir necha bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

- mustaqil xatti-harakatlarga intilishda namoyon bo‘ladigan amaliy faoliyatdagi faollik;

- o‘rganilayotgan hodisalarning mohiyati va tamoyillarini qo‘lga kiritishdagi intilish;

- ijodiy faollik oliy bosqich bolib, u sabab-oqibat bog‘lanishidan, ijodiy fikrlarning haqqoniyligiga, uning hayotiy va bilish qimmatiga ishonch hosil qilishdan tarkib topadi.

Pedagogika va psixologiyaga oid adabiyotlar tahlili shunday xulosa qilishga izn beradi: o‘qitishda bilish faoliyatini jonlantirish deganda tom ma‘noda fikrlash ishining faolligi tushuniladi. Fikrlash faolligi bilish faoliyatida maqsadga muvofiq analiz va sintezda, o‘quv materiallarini konkretlashtirish va bir tizimga keltirishda, induksiya va deduksiyani qo‘llashda, bilimlar tizimini egallashda, dunyoqarash hamda tasavvurlar va tushunchalarni ishlab chiqishda namoyon bo‘ladi [11].

Talabalarning ijodiy faolligi rivojlanishi shaxsning o‘rganilayotgan narsa va hodisalar mohiyatiga chuqur kirib borishga intilish va bilish faoliyatiga yangilik va ijodiylik unsurlarini olib kira olishi qobiliyati bilan xarakterlanadi. Bu tushunchalar bir-birini to‘ldiradi. Chunki mustaqil harakatlarning o‘zidayoq shaxsning faolligi namoyon bo‘ladi, aksincha, faollik ko‘pincha mustaqil harakatlarni taqozo qiladi. Bilish mustaqilligi quyidagi belgilariga ega:

- mustaqil fikrlay olish va unga intilish;
- yangi vaziyatlarda moljalni o‘laj bilishsa yoki yangi vazifalarni yechishga o‘z yondashuvini topa bilish qobiliyati;

- o‘zlashtirilayotgan bilimlarni nafaqat tushunishni istash, balki uni qo‘lga kiritish usullarini topish;

- boshqa ishlarni baholashda tanqidiy yondashuv;

Xulosa

B.P. Yesipov mustaqil ishlarni bilimlarni izlab topish, malaka va ko‘nikmalarni mustahkamlash, bilimlardan yangi sharoitlarda foydalana olish hamda bilimlarni amaliy qo‘llash kabi didaktik vazifalar bilan bog‘laydi. Xulosa qilib aytganda o‘quv jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish

ta‘limsamaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqsadni ro‘yobga chiqarish quyidagi vazifalarni hal etishni nazarda tutadi:

- O‘zbekiston Respublikasining —Ta’lim to‘g‘risidagi qonuniga muvofiq ta’limtizimini isloh qilish, davlat va nodavlat ta’limmuassasalari hamda kadrlar tayyorlash sohasida raqobat muhitini shakllantirish negizida ta’limtizimini yagona o‘quv ishlab chiqarish majmui sifatida izchil rivojlantirishni ta’minlash;
- ta’limva kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirilayotgan yangilanish, rivojlangan, demokratik-huquqiy davlat qurilishi jarayonlariga moslash;
- kadrlar tayyorlash tizimi muassasalarini yuqori malakali mutaxassislar bilan ta’minlash, pedagogik faoliyatning tashkiliy va ijtimoiy maqomini ko‘tarish;
- kadrlar tayyorlash tizimini hozirgi talablar doirasida qayta qurish;
- ta’limoluvchilarni ma’naviy-ahloqiy tarbiyalashning samarali uslublarini ishlab chiqish va joriy etish;
- tizimni attestatsiya va akkreditatsiya qilishning yagona metodikasini joriy qilish;
- normativ va moddiy - texnika axborot bazasini yaratish;
- ta’lim, fan va ishlab chiqarishning integratsiyasini ta’minlash;
- tizimga byudjetdan tashqari investitsiyalarni jalb qilish;
- kadrlar tayyorlash sohasida o‘zaro manfaatli xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

References

1. J.Yo‘ldoshev, S.Usmonov, —Pedagogik texnologiya asoslaril, T., 2004.
2. J.Yo‘ldoshev, —Ta’limyangilanish yo‘lida, T., 2000. 3. Ptiyukov V.Yu., —Osnov pedagogicheskoy texnologii, M., 1999.
3. Qodirova, M. (2020). Voyaga yetmagan o‘smirlar xulq atvorini shakllantirishda olib boriladigan ishlar mazmuni. Архив Научных Публикаций JSPI.
4. Majidov, J., & Majidova, G. (2020). SHAXS IJTIMOIIY TARAQQIYOTIDA OILA MUHITINING O‘RNI. Архив Научных Публикаций JSPI.
5. Majidov, J. (2020). PSYCHOLOGICAL CRITERIA OF THE LEADER PERSONALITY. Архив Научных Публикаций JSPI.
6. Majidov, J. (2020). Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. Архив Научных Публикаций JSPI.

7.Majidov, J. (2021). СПОРТДАГИ МУЛОҚОТ ИЖТИМОИЙ ПСИХОЛОГИК ҲОДИСА СИФАТИДА. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/723>

8.Majidov, J. (2021). ФУТБОЛ ЖАМОАЛАРИДА ЎЗARO МУНОСАБАТЛАР КЕЧИШИНING АЙРИМ ХУСУСИЯТЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/7244>. www.tests-tests.com

9.www.psiholog1.ru

10.uzedu.uz

11.www.ziyonet.uz

ZAMONAVIY PSIXOLOGIYANING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR BILAN UZVIY BOG‘LIQLIGI

Soliyev Axrorbek Farxodbek o‘g‘li

*Andijon mashinasozlik instituti Transport vositalari muhandisligi kafedrası
stajor o‘qituvchisi, Email: axrorbeksoliyev696@gmail.com*

Sherzodbekov Shaxzodbek Sherzodbek o‘g‘li

Andijon mashinasozlik instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola Pedagogik psixologiya nima ekanligi, qaysi davrda tashkil topganligi, Pedagogika va psixologiyaning qay yo‘sinda bog‘liqligi va bu sohada olib borilayotgan ishlar haqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: psixologik yo‘nalishlar; ta’lim jarayoni; psixologik asoslar; Pedagogik bilimlar; Pedagogik psixologiya.

Pedagogik psixologiya - ta’lim va tarbiya muammolarini tadqiq qiladigan psixologiya sohasi. U shaxsning maqsadga muvofiq rivojlanishini, bilish faoliyatining va insonda ijtimoiy ijobiy sifatlarni tarbiyalashning psixologik muammolarini o‘rganadi. Pedagogik psixologiyaning maqsadi — shartsharoit va boshqa psixologik omillardan kelib chiqqan holda o‘qitishning oqilona rivojlantiruvchi ta’sirini kuchaytirish. Pedagogik psixologiya 19-asrning 2-yarmida vujudga kelgan. Eksperimental psixologiya tadqiqotchilari Pedagogik psixologiya rivojiga katta hissa qo‘shganlar. Pedagogik psixologiyaning fan sifatida taraqqiy etishida o‘sha davrda yuzaga kelgan psixologik yo‘nalishlar ham turtki berdi. Bixevioristik (qarang Bixeviorizm) psixologiya yo‘nalishi tarbiyachi va o‘quvchiga

tashqi muhitning ta’sirini Pedagogik psixologiya uchun asos qilib oladi. Pedagogik psixologiya umumiy va bolalar psixologiyasi, shuningdek, pedagogika bilan uz-viy bog‘liq. Pedagogik psixologiya, asosan, ta’lim psi-xologiyasi va tarbiya psixologiyasiga bo‘linadi. Ta’lim psixologiyasida o‘quv jarayonida xotira, tafakkur, nutq, xayol, irodaning roli, shuningdek, o‘quvchilarning individual xususiyatlari (temperamenti, harakte-ri, qiziqishlari), o‘quv predmetlarining o‘ziga xos‘tomonlari, ta’lim jarayonini boshqarishning psixologik tamoyillari va boshqa o‘rganiladi [1].

Hozirgi zamon ta’lim psixologiyasida o‘quvchilarga doimiy yangilanib turadigan axborotlarni mustaqil o‘zlashtirish imko-niyatini beradigan, ilmiy-texnika yangiliklaridan orqada qolmaslikni ta’minlaydigan tafakkur sifatlarini o‘rganish muhim masaladir. Tarbiya psixol o‘giyasining asosiy vazifasi — maktabdagi tarbiyaviy ishlar jarayonida shaxsning shakllanishi masalasini ishlab chiqish. Unda shaxsning axloqiy sifatlarining shakllanishiga alohida ahamiyat beriladi. Pedagogik psixologiya tadqiqotlari o‘quv materialni mazmunini tanlash, o‘quv dasturlari, darsliklar tuzish, ta’limning har xil bosqichlarida o‘qitish metodlari tizimini tashkil qilishda muhim ahamiyatga ega [2].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Ta’lim-tarbiyaning shaxsni kamol toptirish ishiga bog‘liqligi milliy g‘oyani shakllantiruvchi, takomillashtiruvchi va uni ommaga yetkazuvchi kuchlarga bog‘liqdir. Pedagogik - psixologiya fani ham jahon fani taraqqiyoti hamda va uning takomillashib borish jarayonini, fanga kirib kelishi kutilgan yangiliklarni yanada aks ettiradi, albatta. Bu asosiy vazifa sifatida ilk bor qonuniy asoslarga ega bo‘lmoqda va pedagogik psixologiya fani oldiga muhim nazariy vazifalarni hal qilish qo‘yilmoqda [3].

1) pedagogik psixologiyaning muhim vazifalaridan biri Ta’lim jarayonini yanada takomillashtirish, faollashtirishning psixologik asoslarini ishlab chiqish;

2) Ta’lim - tarbiya jarayonida turli yoshdagi bolalarning aql-idrokiga, irodasiga, uni shaxs sifatida shakllantirishga ta’sir etuvchi omillarni o‘rganish;

3) o‘quvchilar shaxsni tarkib topishi jarayonini, bu jarayonning umumiy qonuniyatlarini va individual farqlarni, turli tarbiyaviy tadbirlarning o‘quvchilarga ko‘rsatadigan ta’sirini o‘rganish;

4) Ta’lim va tarbiya jarayoni bir-biriga bog‘liqdir, bu jarayonda aqliy qobiliyatlarni, axloqiy sifatlarini, shaxsni hissiy va irodaviy sifatlarini shakllantirishning maksimal rivojlanishi shart-sharoitlarini aniqlash;

5) mustaqil bilim olish, materialni chuqur yoki yetkazishning psixologik masalalarini ishlab chiqish;

6) bilish faoliyatini o‘zaro tashkil qila bilish shart-sharoitlarini aniqlash;

- 7) o‘z-o‘zini tarbiyalashning psixologik asoslarni aniqlash;
- 8) o‘qituvchi shaxsni va o‘qituvchi shaxsini xususiyatlarini, milliy o‘qituvchining sifatlarini aniqlash;
- 9) pedagogik bilimlar, ko‘nikma va malaka, qobiliyatlarning tarkib topishi hamda taraqqiyotining psixologik jarayonlarini aniqlash;
- 10) o‘z-o‘zini tarbiyalash, milliy g‘urur va vatanparvarlik jarayoni uning psixologik muammolarini nazariy jihatdan asoslab berishdan iboratdir;
- 11) shuningdek jahon tajribalari bilan birga, milliy xususiyatlarimiz, undagi eng ilg‘or tomonlar, muhimi, pedagogik tarbiyalanuvchilar, o‘quvchilar, talabalar bilan imkoni boricha ko‘proq muloqotda bo‘lish, o‘quvchi shaxsining barcha xususiyatlarini hisobga olib, bilim va tarbiya berish, ya‘ni yagona pedagogik jarayonni ta‘minlash, masalalari ham nazarda tutiladi;
- 12) pedagogik psixologiyaning eng asosiy vazifalaridan biri o‘zlashtirishning sifat darajasini aniqlash usullarini ishlab chiqishdan iborat [4].

Pedagogik psixologiyaning amaliy vazifasi esa yoshlarni o‘zlashtirishning psixologik shart-sharoitlari, tarbiyaning psixologik masalalari, bolaga Ta’lim-tarbiya berishda ularni yoshlik va individual xususiyatlarini hisobga olish, yoshlarda bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllanishi, mustaqil fikrlashga o‘rgatish, ilmiy tushunchalar hosil qilish, o‘z ustida ishlash, o‘z-o‘zini tarbiyalash, yosh o‘qituvchilarni psixologik faoliyatga mehr-muhabbatini shakllantirish psixologiya fanining yutuqlarini, psixologik bilimlarni keng jamoat-chilik e‘tiboriga havola qilinishi, otaonalar, tarbiyachi va o‘qituv-chilarni bulardan bahramand qilishdan iboratdir. Amaliy vazifalar radio va tele ko‘rsatuvlarda, jurnallarda, ma‘ruza va maxsus ko‘rsatuvlar orqali chiqish, mahalla, maktab va ota - onalar bilan suhbatlashish orqali amalga oshiriladi.

Biz shu narsaga erishishimiz kerakki, keng jamoatchilik bola ruhiy taraqqiyotiga doyr psixologik bilimlardan bahramand bo‘lsin. Ana shundagina biz yoshlarga haqiqiy Ta’lim-tarbiya bera olamiz va uni muvaffaqiyatli amalga oshiramiz.

Pedagogik psixologiya o‘z predmetining mazmuniga qarab umumiy psixologiyada amal qiladigan ko‘pgina metodlardan foydalanadi. Chunki zarur bo‘lgan dalillarni qidirish, ularni sodir bo‘lish sabablarini aniqlash va isbotlash turli xil metodlar vositasida bajariladi. Qaysi metoddan foydalanishdan qa‘ti nazar, bu metodlar faqat xususiy ilmiy tadqiqot ishlari uchungina emas, balki amaliy Ta’limtarbiya maqsadlarida bolani chuqurroq o‘rganishni tashkil qilish uchun muhimdir. Ta’limtarbiya ishlarini to‘g‘ri tashkil etish uchun pedagogik psixologiyada qo‘llanadigan tadqiqot metodlari o‘quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini, tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatishda maqsadga muvofiq va eng

samarali metodlarni tanlashga asos bo‘ladigan o‘quvchilar shaxsining o‘ziga xosligini yaxshi bilish lozim. Pedagogik psixologiyada qo‘llanadigan metodlar ham psixologiya fanining tamoyillari va usullariga qo‘yilgan talablarga rioya qilishi maqsadga muvofiqdir [5].

1. O‘rganish lozim bo‘lgan har bir jarayon, holat va xususiyatlarni bir- biriga bog‘lab tekshirish lozim. Har bir o‘rganiladigan psixik hodisalarni nevrofiziologik asoslardan yoki xotirani diqqatdan, idrokni tafakkurdan ajratib o‘rganish yaramaydi.

2. Tekshirilayotgan psixik hodisalarni rivojlanish qonuniyatlarini bilmasdan turib uni har tomonlama o‘rganish mumkin emas. Shuningdek, turli yoshdagi bolalarning psixik rivojlanish xususiyatlarini bilmasdan turib o‘rganilayotgan yosh davrning o‘ziga xos xususiyatlarini tushuntirish va tavsifnoma berish mumkin emas.

Xulosa

Tekshirish jarayonida kishining butun psixikasida, ongida aks etadigan jamiyatning moddiy nigizi undagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar bilan birgalikda o‘rganiladi. Ta’lim-tarbiya jarayonida psixik hodisalarning miqdor o‘zgarishlarini sifat o‘zgarishlarga o‘tishi va bir sifat holatining ikkinchi sifat holatiga o‘tishini kuzatib borish lozim. Masalan: o‘quvchi psixikasining taraqqiy etishini o‘rganib «ko‘rib, bilim olish, tajribalar to‘plash jarayonida o‘quvchining bilish qobiliyatini, ya’ni xotira, tafakkur, fikr yuritishdagi sifat o‘zgarishini bilib olsa bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri ostida. Pedagogika. Darslik. T.: O‘zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.
2. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi. Darslik. – T.: —A.Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi 2001.
3. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. O‘quv qo‘ll. – T.: O‘qituvchi 1996.
4. Hoshimov K., C.Ochil. O‘zbek pedagogikasi antologiyasi. O‘quv qo‘ll. I-jild. –T.: O‘qituvchi, 2010.
5. . Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi. Darslik. - T.: —Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2008.
6. Xasanboyev J., To‘raqulov X., Xaydarov M., Xasanboyeva O. Pedagogika fanidan izoxli lug‘at. – T., 2008.
7. Egamberdiyeva N.M. —Ijtimoiy pedagogikal – T.: A.Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, A.Navoiy, 2009.
8. Mavlonova R. va boshqalar —Ijtimoiy pedagogikal – T.: Istiqlol, 2009.
9. Karimova V. M. «Psixologiya» T.Sharq 2002y.
10. G‘oziyev E. G‘. «Umumiy psixologiya» 1-2 tom. Toshkent. 2002.

11. Ivanov P.I., Zufarova M. «Umumiy psixologiya» T.:O‘zbekiston faylasuflar milliy jamiyati, 2008.

12. Xaydarov F.I., Xalilova N.I. «Umumiy psixologiya» T.: Fan va texnologiyalar 2010 yil

DEVELOPMENT OF INFORMATION COMMUNICATION COMPETENCES IN STUDENTS WITH THE HELP OF MOBILE TECHNOLOGIES

Soliyev Axrorbek Farxodbek o‘g‘li

Assistent of Andijan machine-building institute

Email: axrorbeksoliyev696@gmail.com

Xabibullayev Ismoiljon Muhammadibrohim o‘g‘li

Master’s student of Andijan machine-building institute

Annotation. In this article, students' opinions on teaching competencies of working with information system are given. That is, when working with the information system of students, a statement of opinions is made about the formation of knowledge, skills, personal abilities at the same time as the development of skills.

Keywords: information system, competence, knowledge, skills, qualification, ability, student, skill, computer.

Аннотация. В этой статье рассказывается, как научить у студентов навыкам работы с информационными системами. То есть, когда ученике работают с информационными системами, им говорят, что их знания, навыки и способности будут развиваться так же, как и их личные способности.

Ключевые слова: информационная система, компетенция, знания, умения, квалификации, умения, учитель, умение, компьютер.

Since the success of the reforms carried out in Uzbekistan has brought about the need to radically change the attitude to the provision of information in the society, the application and further development of modern computer and telecommunication systems and technologies in all spheres are being paid special attention.

Information communication the role of comets in the current society, in everyday life, in professional activity is very important. Thanks to him, regular collection, analysis and regulation of the data obtained is carried out. The use of mobile technologies in the development of Information Communication competences is of great importance in the students [1].

Given the didactic capabilities of mobile technologies, it is necessary to determine the limits of the use of terminology. In a broad sense, mobile technology means a system of technologies based on the use of mobile devices and wireless communications that provide access to this global network.

The process of modernization of Education requires the introduction of a compensatory approach to education and the introduction of ways of further improvement of professional training in higher educational institutions.

At a time when the information processing system is rapidly forming, it is also necessary to attract students in proportion to this. The main aspiration of an informed society is to create conditions for work that will be primarily associated with the preparation of Information, Processing IT, storage and delivery to members of the society. One of the active founders of society in this regard is undoubtedly students. Therefore, the proper organization of student information processing system is considered appropriate. As a result of the application of Information Systems, theoretical knowledge and practical skills are formed.

The process of modernization of Education requires the introduction of a compensatory approach to education and the introduction of ways of further improvement of professional training in higher educational institutions.

Vocational education should meet the level of world standards on the basis of competence, growth of social and professional mobility, modern information and communication technologies. We need specialists who are able to solve new format, professionally important issues [2].

It is necessary to modernize education, prepare specialists able to meet world standards on the basis of modern information and communication technologies, take into account international experience in improving the quality of personnel, ideas of Bologna education and fundamental reforms in the field of education in the Republic.

The Bologna Process is a new decade-old education system in the European Higher Education System. This includes the creation of a system of similar levels (qualifications) that is easy to understand, the transition of education to the credit system, free academic mobility in ensuring the quality of education, and educational cooperation in Europe.

In short, this is the process of harmonization of higher education systems of European countries, ensuring equal education for each person, the formation and strengthening of social, cultural, social, scientific and technological potential, improving the quality of Education.

Of particular importance is the informatization of education in modern society. The development of the educational system is characterized by the active

use of information and communication technologies (ICT) in the pedagogical process. In recent years, scientific-production and educational technologies, created on the basis of (ICT), are constantly developing. In the conditions of transition to the information society, the requirements for the professional training of future engineers are increasing, since it is necessary to take into account social activity to ensure the formation of information and communicative competences necessary for their work in the field of professional activity [3].

Taking into account the above, it is necessary to take into account the following in the formation of information communicative competences in students:

- Competence is often understood as an integral part of an individual, manifested in his general ability and willingness to work, is based on the knowledge and experience gained in the educational process and is directed towards independence and independence. successful participation in events.

- competence is a broader concept than preparation and qualification;
- the content of the compensation is considered in the context of functional duties and obligations that characterize the future professional activity;

- the structure of the competency is characterized by a variety of personal relationships (mental and practical skills, skills, knowledge, intuition, motivation, orientation values, ethnic principles, behavioral component, attitude, etc.) [4].

- possession and development of compensation occurs throughout life;
- active side student "student-oriented education";
- it is determined that there is a competence in real activity, which is performed in a certain situation that helps to carry out professional activities effectively.

In the last decade, issues of informatization of education, development of information and communication technologies (ICT) in higher educational institutions, information and communication competences have been actively discussed at scientific-practical conferences and considered in dissertations.

M.V. Bavina, M.N.Siraeva noted that information and communication competency as a result of the product of the learning process, qualitatively accumulates a new set of knowledge (knowledge on modern types of Information Retrieval, collection, storage, systematization, processing of presentation methods and transformation into knowledge) [5]. Knowledge, skills (ability to navigate in information flows, expressed in the ability to find relevant, necessary and sufficient information) on the integration of information and communication, elements of the communication process, channels of communication and methods of organizing and implementing effective interaction; the ability to code, decode and interpret it. In order to apply the acquired knowledge and skills to the correct use of information in the lesson according to the model and in the activity in a new, non-standard situation,

it is necessary that information and communication competences are developed in the students [6]. In the formation of information and communication, compartments have several characteristics.

Traditionally, there are three levels of information and communication competences:

Table 1

Three levels of information and communication competences:		
Base	Technological	practical (professional)
- at this level, the basic knowledge, skills and skills necessary to become acquainted with computer literacy are collected; at this level, the use of ICT is minimal (knowledge of the general methods of creating, editing, storing, copying and transmitting information electronically, the presentation of information using presentation technologies, the acquisition of information search skills on the internet, etc.), the choice (or combination of them) of the	- at this level, ICT becomes a tool in the implementation of practical activities (assessment of the potential of internet resources, their interactivity and the level of informativeness from the point of view of the target science field; analysis of software tools and resources), taking into account the basic technological, economic and technical requirements of the global computer network; evaluation of the quality, tools and forms	- at this level, it is worthwhile to talk about the creation of new tools for the implementation of information activities.

Thus, information and communication competences are necessary for the development of information environment and the use of Information Processes and technologies in the information activities of undergraduate students.

Taking into account the above, it is possible to conclude that it is necessary to clarify the meaning, structure and essence of the concept of "Information

communication competences". In clarifying the content of the concept of "Information communication competences", we consider that the following definition is purposeful [7].

Competence in the field of information and communication - competence in the field of information and communication technologies, formed in modern ICT tools, which allows to achieve pedagogical goals interactively in the system of e-learning.

The formation of ICT competences serves as the basis of the professional activity of the future Bachelor in self-education, plays a special role in the successful development of the information environment and the use of Information Processes and technologies through the use of e-learning tools.

One of the features of mobile devices is their ability to reproduce various content (images, animation, video and audio files, text, 3D images, etc.), allowing to improve the ways of presenting course material. Mobile devices create new opportunities for the teacher to present educational content, its placement and distribution [8].

The emergence of digital technologies has led to radical changes in the field of Information Telecommunications. Traditional sound communication services-interactive services such as Internet, data transmission, mobile communication (table 2).

Description of interactive techniques that are organized using mobile communication

Table 2

Educational techniques carried out with the help of Information Communications	General description of the teaching method
Mobile Learning	Mobile reading and training. Advances in hardware and software have led to the creation of tools to create a space for mobile smartphones. Mobile devices connected to the Internet and capable of computing have become more popular than even modern computers.
One-to-One computing	The information environment organized at the training site is increasingly close and friendly to the listener. At the same time, the principle of universal access to technology is promoted, ensuring the convenient use of different devices and devices in different situations.
Ubiquitous learning	The principle of "anytime, anywhere" implies the improvement of the duration and organization of traditional lessons.
Gaming	The introduction of interactive methods in the teaching process, including goal-oriented programs and games, serves not only to enrich the teaching methods of the listeners, but also as a means of encouraging them to be socially active.
Personalized learning	Person-centered learning allows the listener to acquire the required amount and content of knowledge and to apply different teaching methods in the right way.
Redefinition of learning spaces	The principle of rediscovering the learning space implies the creation of an environment in which students can work collaboratively, find interdisciplinary balance, and be audience-oriented and adaptable to their needs.
Smart portfolio assessment	The principle of a smart portfolio of assessment provides a "formatted" assessment system for the educator, which receives real-time data

Mobile technology turns out to be secondary in relation to didactic goals and objectives and is a means of achieving them and does not constitute a fundamental

component of the entire educational process. Thus, the use of ICT tools in teaching should be offered advantages and clear advantages over traditional teaching.

In summary, the following are the leading didactic opportunities of mobile education for the development of Information Communication compensation in students using mobile technology:

- modernity of education as necessary to ensure the safety of Tajik militants
Make it happen;
- in addition to face-to-face training to improve learning and complete assignments;
- remote tutoring (active acquisition of knowledge, support of talents and abilities);
- bilimlarning yangi preparation and yangy künikmalarga EGA boushish (technology, supply guide, internet);
- open access to educational resources at any time, anywhere, according to students” mobile gaming requirements using mobile game consoles;
- audiovisual presentation of Information, Publication of instructional materials in hypermedia version based on Web 2.0 technologies; formation of Student Information Culture;
- operational use of interactive translation and foreign language learning;
- quick submission of references;
- fast conduct of interaktiv questionnaires, vote;
- Organization of joint telecommunication projects and exchange of views with participants at any time regardless of their location.

References:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълимтўғрисида”ги Қонуни (1997 йил 9 августда қабул қилинган / Баркамол авлод –Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. -Т.: Ўзбекистон, 1997.
2. Иванов, Д.А. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании / Д.А.Иванов. - М.: Чистые пруды. - 2007. - 32 с.
3. Авлиякулов Н. Х. Замонавий ўқитиш технологиялари. Ўқув қўлланма. - Т.: 2001. - 68 с.
4. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моҳияти ва замонавий лойиҳаси. -Т.: Таълим маркази, 1999.
5. Эгамбердиева Н. М. Маданий-инсонпарварлик ёндашуви асосида бўлажак ўқитувчиларни шахсий ва касбий ижтимоийлаштириш. - Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2009. - 135 б.

6. Бовина, М.В. Информационно-коммуникационная компетенция студентов -будущих педагогов в современном образовательном пространстве/
7. М.В.Бовина, М.Н.Сираева/ /Этно культурное самосознание нации в Контексте мировых культурных процессов: динамика и сопоставление: материалы и тез. докл. Всерос. науч. -практ. конф., 20-21 апр. 2011 г. / под ред. А.Х.Мерзляковой, Л.А.Юшковой. –Ижевск, 2011. –С. 258-263.
8. Ларина, В.П. Подготовка кадров информатизации образования./ В.П.Ларина/ /Информатика и образование.-2012.-№3-С.10-13

IMPROVING PRACTICAL SKILLS THROUGH AN INNOVATIVE APPROACH TO THE DESIGN OF AUTOMOBILE DETAILS AND ASSEMBLIES (IN THE EXAMPLE OF ARBOOK)

Soliyev Axrorbek Farxodbek o‘g‘li

Assistent of Andijan machine-building institute

Email: axrorbeksoliyev696@gmail.com

Xamidjonov Azizbek Abdusattor o‘g‘li

Master’s student of Andijan machine-building institute

Annotation. This article discusses the relevance of electronic devices in improving practical skills through an innovative approach to the design of automotive parts and components, and the advantages of the application, as well as the 3D imagining of automotive enterprises and parts in electronic design.

Key words: ARbook, application, detail, structure, project.

The use of similar technologies in mobile devices (phones, tablets) in the learning process or simply in the system of higher and secondary special education is prohibited. And I didn't always like that. Although there are important reasons for its ban, I have considered developing a Digital Learning environment in our country's educational institutions. I have tried to prove that mobile devices do not interfere with learning, but instead help a lot. For this, I learned that the use of Augmented Reality (AR) technology is effective. Through this technology, students' attention span, gamification, and memory efficiency are greatly increased in the classroom [1].

Existing Problem

1. We know that there is a lack of practical memorization of the subjects taught in the learning process, and even if there are, there are not enough devices or their level of compatibility to demonstrate the practice.

2. The problem of attracting the attention of learners to the learning process in any educational process.

3. Individual features of information perception are not sufficiently taken into account [2].

The proposed solution.

Education is the foundation of a developed society, and the transmission of knowledge has been the beginning of civilizations from the very beginning. People are always looking for ways to make knowledge transfer easier, faster and more efficient. In the age of digital devices, we have the opportunity to learn technology better. Augmented Reality (AR) is the next natural step in the evolution of education [3].

1. In 3D situations in ARBOOK, it is possible to gain practical skills using cognitive processes, if nothing can be understood from a simple drawing, it is effective to learn it by means of a 3D form that can be seen 360 degrees on any side.

2. AR technologies help to make the learning environment interesting, to provide the learning process with gamification, as a result of which the learning process will be interesting and engaging [4].

Goals and objectives

Particular attention is paid to the main goals and objectives of the project, the digitization of the country through the concept of "Digital Uzbekistan 2030", the role of the digital economy at the state level. Digital education will also help to raise these indicators. In the transition to digital in our country, digital education also has a special role, so the introduction of digital education in the educational process was chosen as the main task [5].

3D ARbook function:

One of the main missions of this project is to develop a new effective and fun 3D learning environment for the youth of New Uzbekistan. This requires the widespread use of AR technologies. Through this learning environment, young people in Uzbekistan are encouraged to learn, and at the same time have the opportunity to learn more about what they are learning and to interact with it. Through this, ARBOOK 7 aims to further enhance Uzbekistan's position in the world market and train self-confident personnel who can compete globally.

There are disciplines in our country that require special practical skills in the learning process or in the education system. For example: Human Anatomy, Architecture, Mechanical Engineering, Technology, Astronomy, Biology, etc. We know that there is little practical memorization of these disciplines, there is not

enough equipment and facilities, and even if there are, there are not enough devices or the level of adaptability to demonstrate practical skills in them. The challenge of engaging learners in any learning process. The individual characteristics of information perception have not been sufficiently taken into account. Students may lose the opportunity to learn advanced technology. Through AR technologies, it is possible to acquire modern and effective knowledge through modern technologies. AR is a unique and effective way of teaching children and their use is the most effective. When you see something through the lens of mixed reality, there is no need for long and complicated explanations ARBOOK 8 - this allows us to redesign and understand the way we teach and learn [6].

Analysis of the problem in Machine-building:

One of the biggest problems with any new learning technology is the availability of funds to pay for it. Many public education systems are already facing financial difficulties. There is no evidence to invest large tens of thousands of dollars in new technological equipment, as well as the necessary safety measures and training costs to bring large technologies into the education system and classroom environment. However, AR technology does not require a lot of money for handheld displays. It can be done simply through smartphones Most of the adult pupils and students of educational institutions have mobile devices, they can use their smartphones to organize digital education through AR technologies or it would be expedient if the classrooms are equipped with tablets [7].

Advantages and opportunities of augmented reality in education:

1. Training materials - anytime, anywhere. The augmented reality is that paper textbooks, physical models, posters, printed manuals can replace it. It offers portable and cheaper training materials. As a result, training becomes more convenient and mobile.

2. No special equipment required. Unlike VR, augmented reality does not require expensive equipment. With 73 percent of all teens now own a smartphone, AR technologies can be used instantly for the majority of the target audience.

3. Students become more active and interested. Learning interactive, playful AR can have a significant positive impact on students. This engages them in lessons throughout the lesson and makes learning fun and effortless.

4. Cooperation opportunities have improved. Extended reality apps offer ample opportunities to diversify and move boring lessons. Interactive lessons that involve all students in the learning process at the same time help to improve teamwork skills [8].

5. Faster and more efficient learning process. In education, AR helps students achieve better results through visualization and full access to the topic. The picture is worth a thousand words, right? So, instead of reading a theory about something, students can see it with their own eyes, in practice.

6. Practical study. Outside of school, vocational training can also be of great benefit from the use of AR. For example, field conditions help to visually master the practical skills required for an object that needs precise movement.

7. Safe and effective workplace training. Imagine if something went wrong, you could have a heart surgery or an adventure on a spaceship without endangering other people or causing millions of dollars in damage. This is possible using AR [9].

8. Applied at any level of education worldwide. Whether it’s learning games for kindergarten or on-the-job training, AR isn’t limited to just one use mode or area of application.

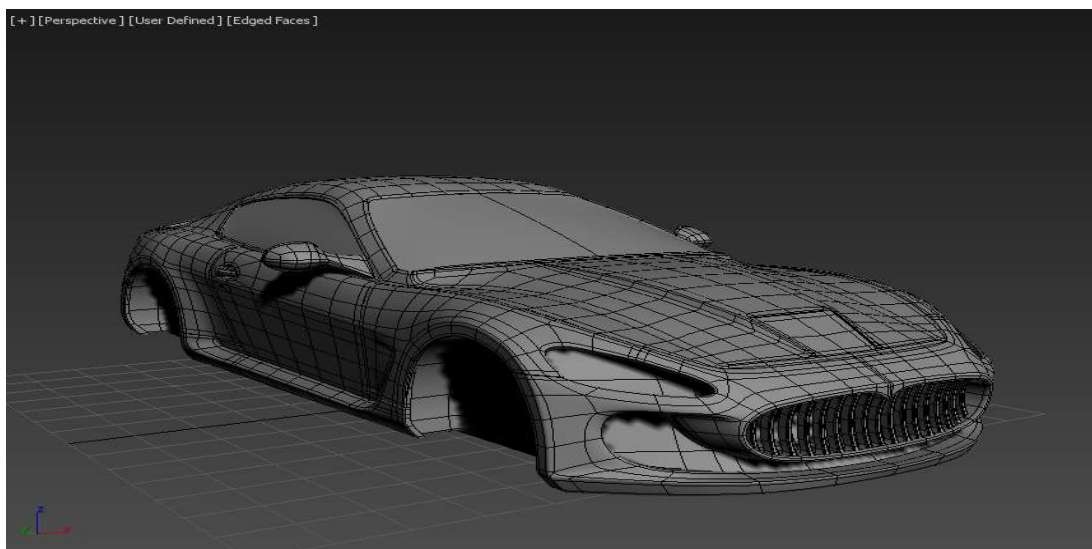
The proposed solution:

The problem can be solved by involving AR technologies in any learning process, developing AR content and directing it to the target audience. I have listed above the many possibilities of using AR in education. Taking advantage of these opportunities can be a clear solution to the problem.

How realistic is the given solution in engineering.

The application of Advanced Reality (AR) in education can dramatically improve the quality of education, as well as significantly reduce costs. For example, AR tools can help universities that do not have the resources and capabilities to conduct experiments safely with hazardous materials or potentially hazardous chemical reactions. Virtual laboratories can help schools reduce the demand for valuable samples and microscopic and surgical instruments. For example, medical students could use AR to teach before performing dissection in the frame. The expected result can be achieved by developing AR content and software [10].

3D models, necessary supplies and experience in foreign countries are being studied. The problem and the solution are clear. Funding and additional support from programmers and designers are needed to turn this look into a project.

In Figure 1. Schematic drawing using the Arbook application, sample in 3d view

In conclusion,

1. We know that there is little practical memorization of the subjects taught in the learning process, and even if there are, there are not enough devices or the level of adaptability to demonstrate them in practice.
2. The problem of attracting the attention of learners to the learning process in any educational process.
3. Individual features of information perception are not sufficiently taken into account [11].

A solution has been developed through this application, for example:

In mechanical engineering, a realistic imagination of every detail is the foundation for a developed society, and the transmission of knowledge has been for civilizations from the very beginning. People are always looking for ways to make knowledge transfer easier, faster and more efficient. In the age of digital devices, we have the opportunity to learn technology better. Augmented Reality (AR) is the next natural step in the evolution of education.

1. In 3D situations in ARBOOK, it is possible to gain practical skills using cognitive processes, if nothing can be understood from a simple drawing, it is effective to learn it by means of a 3D form that can be seen 360 degrees on any side.
2. AR technologies help to make the learning environment interesting, to provide the learning process with gamification, as a result of which the learning process will be interesting and engaging [12].

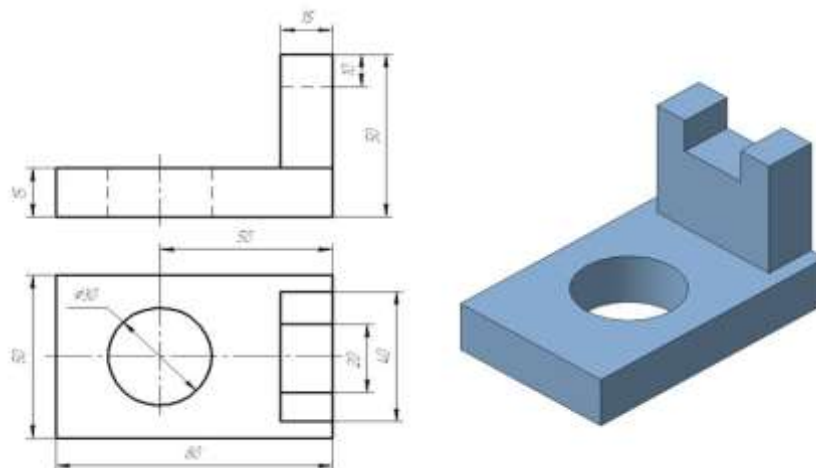

Figure 2. In this case, the drawing drawn in 2D mode we can see in 3D through the ARbook application.

References

1. V.K. Vakhlamov, M.G. Shatrov, A.A. Yurchevsky. Cars: Theory and design of the car and engine: textbook. M. Academy, 2003.
2. Automobile directory of the firm "Bosch": per. from English - M. At the wheel, 2000.
3. X. Shiga, S. Mizutani. Introduction to Automotive Electronics: M. Mir, 1989.
4. D.A. Sosnin, V.F. Yakovlev. The latest automotive electronic systems: textbook. allowance. M. SOLON-Press, 2005.
5. V.P. Fedosov, V.D. Well-nourished. Automotive electronics: textbook. allowance. Taganrog: Publishing house of TRTU, 1998.
6. Electronic systems of the car: website. - URL: <http://awtoel.narod.ru/index.html>.
7. M.M. Shukurov, M. Isroilova. Sozdanie sovremennyh elektromobiley i problemy primeneniya v proizvodstve "UCHENYY XXI VEKA", ISSN: 2410-3586, №12-7 (71), dekabr 2020 yil, st. 22-26
8. Abdirakhmonov R.A., Mamadaliev M.Kh., M.M. Khalilov Future prospects of the automotive industry Internauka scientific journal part 2 No. 43 (172), Moscow. November 2020.
9. Mamadaliev M.Kh., Yuldashev Zh.M., M.N. Tozhimukhammadov. The change in compression ratio in cars was powered by an impact engine. Internauka scientific journal part 3 # 4 (180), Moscow. February 2021.
10. A Nozimbek, T Khasanboy, T Elbek, U Sardor - Improvement of Physical and Mechanical Properties Of Plastic Parts Used In Machine Building Universum: технические науки, 2021, 52-55
11. All electronic systems and creation websites
12. www.Google.com

INTELLEKTUAL MUHANDISLIK UCHUN INNOVATSIYA

Soliyev Axrorbek Farxodbek o‘g‘li

Andijon mashinasozlik instituti Transport vositalari muhandisligi kafedrası
stajor o‘qituvchisi, Email: axrorbeksoliyev696@gmail.com

Sherzodbekov Shaxzodbek Sherzodbek o‘g‘li

Andijon mashinasozlik instituti talabasi

Annotatsiya: Shahar ko‘chalarida transport vositalarining miqdori ortishi bilan shahar ko‘cha-yo‘l tizimini yuklanishiga, harakat tezligini pasayishiga, harakat xavfsizligini yomonlashishiga olib keladi. Bu o‘z navbatida avtomobillarning vaqtinchalik to‘xtab turish joylariga bo‘lgan talabning ortishiga olib keladi. Vaqtinchalik to‘xtash joylarini qurish uchun albatta bir qancha talablar qo‘yiladi.

Kalit so‘zlar: *Innovasion axborot-ishora yo‘l belgilari, Vaqtincha saqlash joylari, A darajasi, B darajasi, D darajasi.*

Kirish. Shahar ko‘chalarida harakatlanish xavfsizligini ta'minlashda haydovchilarga aniq axborotni berish muxim omil hisoblanadi. Shundan kelib chiqqan holda biz quydagi innovasion axborot-ishora yo‘l belgilari tavsiya qilamiz [1].

Shahar ko‘chalarida transport vositalarining miqdori ortishi bilan shahar ko‘cha-yo‘l tizimini yuklanishiga, harakat tezligini pasayishiga, harakat xavfsizligini yomonlashishiga olib keladi. Bu o‘z navbatida avtomobillarning vaqtinchalik to‘xtab turish joylariga bo‘lgan talabning ortishiga olib keladi. Vaqtinchalik to‘xtash joylarini qurish uchun albatta bir qancha talablar qo‘yiladi [2].

1-rasm. Tavsiya etilayotgan innovasion axborot-ishora yo‘l belgilari

Masalaning qo‘yilishi va tadqiqot usuli. Vaqtincha saqlash joylaridan piyodalar yo‘lagi, vokzallarning yo‘lovchilar binolari, savdo markazlarigacha

bo‘lgan masofa 150 m dan oshiq bo‘lmasligi, boshqa ob'ektlar uchun 300 m dan oshiq qabul qilinmasligi zarur. Tadqiqot natijalariga tayangan holda ko‘chalarda harakatlanish xavfsizligini oshirish, tirbadliklarni oldini olish maqsadida ko‘cha to‘xtash joylarini ko‘chadan tashqarida joylashtirishni 1-jadvaldagi kabi belgilashni tavsiya qilish mumkin [3].

1-jadval.

To‘xtash joylarini joylashtirish bo‘yicha tavsiyalar

Xarakatlanish bo‘lagi soni, ta	Bir yo‘nalishdagi xarakat jadalligi, avto/h	To‘xtash joyini ko‘cha bo‘ylab joylashtirish	To‘xtash joyini ko‘chadan tashqarida joylashtirish
II	≤ 2000	+	+
	≥ 2000	-	+
III	≤ 3000	+	+
	≥ 3000	-	+
IV	≤ 3500	+	+
	≥ 3500	-	+
V va undan ortiq bo‘lakli yo‘llarda to‘xtash joylarini imkon qadar ko‘chadan tashqarida joylashtirish shart			

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. O‘tkazilgan o‘rganish va tadqiqotlarga asoslangan holda ko‘cha bo‘ylab to‘xtab turish joylari mavjud ko‘chalarda ko‘chaning xizmat ko‘rsatish darajasini (LOS) quyidagi darajalari tavsiya etiladi [4].

2-jadval. Xizmat ko‘rsatish darajalari

Yo‘l xarakati xizmati darajasi (LOS)	O‘rtacha kechikish, c
A	≤ 5
B	≤ 10
C	≤ 20
D	≤ 25
E	> 30
F	-
Eslatma - F darajasi faqat yuklanganlik darajasi 1 dan kata bo‘lganda paydo bo‘ladi.	

Xizmat ko‘rsatish darajalariga ko‘ra ikkinchi darajali harakatlanish yo‘nalishlari transport oqimlarining sifat holati:

A darajasi - Ko‘pchilik haydovchilar yo‘l bo‘lagidan to‘siqsiz o‘tadilar.

Kechikish juda kichik. B darajasi - ko‘cha bo‘ylab to‘xtab turish joylarining transport oqimi harakatlanish imkoniyatiga ta'siri sezilarli bo‘ladi. Biroq, kechikish ahamiyatsiz [5].

C darajasi - ko‘cha bo‘ylab to‘xtab turish joylarining transport oqimi harakatlanish imkoniyatiga ta'siri sezilarli bo‘ladi. Kechikish sezilarli darajada oshadi. To‘xtash joyiga yaqinlashganda transport vositalarining navbatlari shakllana boshlaydi, ular uzunligi va mavjudligi nuqtai nazaridan jiddiy muammo tug‘dirmaydi.

D darajasi - haydovchilarning ko‘pchiligi to‘xtash joyiga yaqinlashib, uzoq to‘xtashga majbur bo‘lishadi. Vaqti-vaqti bilan to‘xtash joyiga kirishda navbatlar paydo bo‘ladi, biroq ko‘chaning barqaror ishlash imkoni kam.

E darajasi - Yo‘l harakati holati saqlanib qolgan holda, transport oqimining to‘xtab qolish darajasidagi navbat hosil bo‘ladi. Avtomobillar katta kechikishlarga duch kelishadi. Yo‘l harakati holatining ozgina o‘zgarishi tirbandlikning shakllanishiga olib kelishi mumkin. Ko‘cha bo‘ylab to‘xtab turish joylarida (ya'ni, bir yoki bir nechta harakat yo‘nalishlari) o‘tkazuvchanligi yo‘qoladi [6].

F darajasi - Ko‘cha bo‘ylab to‘xtab turish joylariga transport vositalarining kirish imkoniyati qolmaydi. Transport vositalarining to‘xtash joyini qidirish bilan bog‘liq navbati ortadi. Kechikish darajasi juda yuqori bo‘ladi. Vaziyatni faqat transport vositalarining kelishi intensivligini sezilarli darajada kamaytirish bilan hal qilish mumkin. Ko‘cha bo‘ylab to‘xtab turish joylari mavjud yo‘l haddan tashqari yuklangan deb hisoblanadi.

Shahar ko‘cha-yo‘l tarmog‘ida ko‘cha bo‘ylab to‘xtab turish joylari bilan bog‘liq yo‘qotishlarni iqtisodiy-ijtimoiy baholash. Yo‘l-transport hodisalaridan ko‘rilgan ijtimoiy-iqtisodiy zarar baholashda “Yo‘l-transport hodisalaridan iqtisodiy yo‘qotishlarni aniqlash uslubi” bo‘yicha hisoblab topish mumkin.

YTH umumiy yo‘qotishlar tarkibiga muvofiq, bitta YTH dan umumiy yo‘qotishlarni (so‘m) quyidagi formula ko‘rinishida ifodalash mumkin:

$$Y = \sum (Y_{1i} + Y_{2i} + Y_3 + \dots + Y_{8i})$$

Bunda:

Y -aniq bitta YTH dan yo‘qotishlarning umumiy miqdori, so‘m;

Y_{1i} -buzilgan transport vositasini keltirish, ta'mirlanguncha bekor turish, tiklash va ta'mirlash harajatlari, so‘m;

Y_{2i} -buzilgan yo‘l bo‘lagi(ko‘cha), yo‘l-muhandislik inshooti(to‘siqlar, harakatni boshqarish texnik vositalari, ko‘prik panjaralari, yo‘l o‘tkazgich ko‘prik tayanchlari va h.k.) ta'mirlash xarajatlari, so‘m;

Y_{3i} -yuklarni buzilishidan yo‘qotishlar, so‘m;

Y_{4i}-YTH bo‘lgan xududda harakatlanish me'yoriy sharoitining buzilish oqibatidan (ushlanib qolish, aylanib o‘tish oqibatida transport vositasining ortiqcha yo‘l bosishi va h.k.) yo‘qotishlar, so‘m ;

Y_{5i}- DYHXB va xuquqiy muassasalarni YTH rasmiylashtirish bo‘yicha xarajatlari (surishtiruv ishlarini olib borish, guvohlarni chaqirish, ishni sudda ko‘rish va h.k.), so‘m;

Y_{6i}- harakat qanashchilarining ishtimoiy himoyasi va ma'naviy yo‘qotishlar (nafaqalar, boquvchisiz qolganligi uchun nafaqalar va h.k.), so‘m;

Y_{7i}- YTH ekologik yo‘qotishlar, bunga ifloslangan yo‘l qatnov qismini va yo‘l oldi tasmasini tozalash (yong‘in, yonilg‘i, kislota, og‘ir yuklarning to‘kilishi) xarajatlari kiradi, so‘m;

Y_{8i}- odamlarni YTHga uchrashidan xalq xo‘jaligi yo‘qotishlari, bunga milliy daromadning yo‘qotilgan qismi jarrohlik xarajatlari, davolash xarajatlari, kasallik varaqasiga to‘lovlar kiradi, so‘m;

i-bitta YTHga uchragan odamlar, transport vositalarining,(yuklarining va h.k.) soni [7].

Xulosa. Avtomobillarni yo‘l tarmog‘ida to‘xtash jarayoni bilan bog‘liq iqtisodiy zararni ikkita asosiy tarkibiy qismga bo‘lish mumkin:

- to‘xtash jarayoni bilan bog‘liq bo‘lgan yo‘l-transport hodisalaridan kelib chiqadigan zararlar;

- yo‘llarni bir bo‘lakdan ikkinchisiga to‘xtash joylaridan kirish va chiqishlar natijasida transport oqimining kechikishi bilan bog‘liq yo‘qotishlar.

Yo‘l-transport hodisalaridan keladigan ijtimoiy-iqtisodiy zararni baholash.

Shahar ko‘chalarida to‘xtash jarayoni bilan bog‘liq bo‘lgan yo‘l-transport hodisalarining statistik ma'lumotlarini tahlil qilish orqali ko‘cha bo‘ylab to‘xtab turish joylari bilan bog‘liq bo‘lgan yo‘l-transport hodisalarini ajratib ko‘rsatishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Soliyev A., Shukurjon B. ZAMONAVIY TRANSPORT LOGISTIKA MARKAZ FAOLIYATINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI //Научный Фокус. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 575-580.

2.Bakirov L. Y., Soliyev A. F. TRANSPORT VA PIYODALAR HARAKAT OQIMINING JADALLIGI VA TARKIBINING O‘ZGARISHI //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 25. – №. 3. – С. 53-55.

3.Soliyev A., Raximbek X. TRANSPORT VOSITALARI KONSTRUKTIV XAVFSIZLIK TIZIMLARINI JORIY ETISHNING TASHKILY VA HUQUQIY ASOSLARI TAXLILI //Научный Фокус. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 568-574.

4.Soliyev A., Raximbek X. TRANSPORT VOSITALARI KONSTRUKTIV XAVFSIZLIK TIZIMLARINI JORIY ETISHNING TASHKILIY VA HUQUQIY ASOSLARI TAXLILI //Научный Фокус. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 568-574.

5.Asliddin P. et al. SILINDR-PORSHEN GURUHI ELEMENTLARINING TAVSIFI VA DVIGATELNING EFFEKTIV KO‘RSATKICHLARI //Scientific Impulse. – 2023. – Т. 1. – №. 11. – С. 605-611.

6.Asliddin P. et al. PORSHEN HALQASINING ISHIGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR //Scientific Impulse. – 2023. – Т. 1. – №. 11. – С. 611-620.

7.Xusniddin o‘g‘li P. A. PORSHEN HALQANING UZOQ ISHLASHINI BELGILOVCHI ASOSIY KATTALIKLAR //Научный Фокус. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 680-685.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К СОБСТВЕННОМУ ЗДОРОВЬЮ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.

Райимжоновна Н. Л.

*Магистрант Наманганского государственного педагогического института
направления педагогики и психологии*

Сатаров А.Х

*к.п.н., доцент Наманганского государственного педагогического института
кафедры педагогики и психологии*

Аннотация: Статья посвящена психолого-педагогическим аспектам формирования ценностного отношения к собственному здоровью у младших школьников. В работе рассматриваются ключевые факторы, влияющие на осознание детьми значимости здоровья как основного ресурса для полноценной жизни. Особое внимание уделяется методам и подходам, способствующим развитию у детей позитивной мотивации, навыков самоконтроля и ответственности за собственное здоровье.

Ключевые слова: образ жизни, ценность, ценностные ориентации, ценности жизни, ценности культуры.

Abstract: The article is devoted to the psychological and pedagogical aspects of the formation of a value attitude towards one's own health in primary school students. The work examines the key factors influencing children's awareness of the importance of health as the main resource for a full life. Particular attention is paid

to methods and approaches that contribute to the development of positive motivation, self-control skills and responsibility for one's own health in children.

Key words: lifestyle, value, value orientations, life values, cultural values.

Annotatsiya: Maqola boshlang‘ich maktab o‘quvchilarida o‘z sog‘lig‘iga bo‘lgan qadriyat munosabatini shakllantirishning psixologik va pedagogik jihatlariga bag‘ishlangan. Ishda bolalarning sog‘lik to‘laqonli hayot uchun asosiy resurs sifatidagi ahamiyatini anglashiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar ko‘rib chiqiladi. Bolalarda ijobiy motivatsiya, o‘zini o‘zi boshqarish qobiliyatlari va o‘z sog‘lig‘i uchun mas’uliyatni rivojlantirishga yordam beradigan usul va yondashuvlarga alohida e’tibor beriladi.

Kalit so‘zlar: turmush tarzi, qadriyat, qadriyat yo‘nalishlari, hayotiy qadriyatlar, madaniy qadriyatlar.

Здоровье - это потребность человека, которая обеспечивает гармоническое развитие личности и формирует способности к трудовой деятельности.

По мнению Э.Н. Вайнера, понятие образа жизни следовало бы определить как способ жизнедеятельности человека, которого он придерживается в повседневной жизни в силу социальных, культурных, материальных и профессиональных обстоятельств. [1]

Здоровый образ жизни способствует правильному осознанию значения собственного здоровья. Активное участие в спортивно-оздоровительной деятельности, отказ от вредных привычек (курение, употребление алкоголя, наркотиков) являются основными направлениями здорового образа жизни.

Всемирная организация здравоохранения определила ряд принципов согласно в которых, здоровье является как состояние «полного физического, душевного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов» и несмотря на расу, религию, экономического и социального положения, политических убеждений у каждого человека есть право на обладание наивысшим уровнем здоровья. [4]

Каждый человек самостоятельно выбирает образ жизни с её условиями, исходя из освоенных им знаний и жизненного опыта.

Так как у младших школьников нет достаточного опыта организовать здоровый образ жизни, учителя вместе с родителями должны помогать, давать советы, показывать личными примерами как вести физически и психически здоровый образ жизни.

У каждого школьника следует формировать готовность к сохранению и укреплению здоровья. Деятельность педагогов и медицинских персоналов,

работающие в школах, включает лечебно-профилактическую, психолого-педагогическую, природно-оздоровительные направления с целью формирования у школьников ценностного отношения к собственному здоровью.

Ценности - специфически социальные определения объектов окружающего мира, выявляющие их положительные или отрицательные значения для человека и общества (благо, добро и зло, прекрасное и безобразное), заключенные в явлениях общественной жизни и природы. [7]

Основное содержание ценностных ориентаций - политическое, философское (мировоззренческое), нравственное убеждение человека, глубокие и постоянные привязанности, нравственные принципы поведения. [2] Уважительное отношение к своему здоровью необходимо начинать с раннего детства. Семья выступает в качестве главного фактора, который непосредственно влияет на образование, развитию способностей и умений, воспитанию, развитию ума и психических процессов, укреплению здоровья, предотвращение болезней и социализацию каждого младшего школьника.

По мнению М. Вебера - ценность - термин, широко используемый в философской и социологической литературе для указания на человеческое, социальное, культурное значение определенных явлений действительности. [5]

В психологическом словаре ценностные ориентации понимаются как важнейшие элементы внутренней структуры личности, закрепленные жизненным опытом индивида, всей совокупностью его переживаний и ограничивающие значимое, существенное для данного человека, от незначимого, несущественного. [6]

В школьные годы у учащихся 1-2 классов формируется наглядно-образное мышление, с помощью которого они копируют слова, действия своих родителей. В последующие годы эти задатки превращаются в привычки и влияют на их судьбу.

По отношению к субъекту (человеку) ценности служат объектами его интересов, а для его сознания выполняют роль повседневных ориентиров в предметной и социальной действительности, обозначений его различных практических отношений к окружающим предметам и явлениям. [3] Всё вокруг нас происходящее, а также общественные отношения оцениваются критериями добра и зла, допустимого или запретного, истины или лжи. Совокупность ценностных ориентаций обеспечивает устойчивость личности, наследование типов поведения или деятельности, исходя из интересов и нужд личности.

Учителям-педагогам следует учитывать систему ценностных ориентаций учащихся младших классов, исходя из их способностей и профессиональной ориентированности.

Выделяют 2 класса ценностей (по В.П.Тугаринову):

1. Ценности жизни (здоровье, общение, природа)
2. Ценности культуры (мир, свобода, справедливость, равенство)

Материальные ценности, которые по В.П.Тугаринову относятся к ценностям культуры, удовлетворяют потребности человека и обеспечивают физического развития личности (питание, одежда, жилище, орудия труда, беговые дорожки, велотренажёры и т.д.)

Валеологические ценности как здоровье, труд, сон, пища, воздух, жизнь обеспечивают индивидуальное существование личности.

М.Вебер доводит до сознания людей конкретно-индивидуальную форму объекта с его определённой системой ценностей. При этом выявляется ценностное содержание объекта, который исследуется.

При определении формирования ценностного отношения к здоровому образу жизни у младших школьников можно опираться на вышеприведённые размышления М.Вебера. Процесс отнесения объекта к ценности происходит в 2 этапах. На первом этапе школьник принимает понятие как неизбежная необходимость в его индивидуальном плане. На втором этапе объект преобразуется в ценность. Введение здорового образа жизни является примером данного процесса.

Далее рассматривается логика усвоения ценности в трёх фазах.

- Ребёнок эмоционально воспринимает объект.
2. Осознание личной и общественной значимости объекта.
 3. Включение определённой ценности в систему ценностных отношений и благодаря уровню эмоциональных реакций и личностной значимости соотнести с другими ценностями.

Можно применить педагогические и психологические методы с целью воздействия на механизм отнесения объекта к ценности у младших школьников.

Метод беседы, метод личного примера, метод самоконтроля и самооценки считаются эффективным при формировании ценностного отношения к собственному здоровью. Частые беседы на тему «Здоровый образ жизни», «Режим дня», «Как я правильно питаюсь?» формируют у учащихся первоначальные представления о здоровье. Метод личного примера показывает пошаговые действия и результат здорового образа жизни, а метод

самоконтроля и самооценки приучает школьников следовать правилам введения здорового образа жизни.

Примером может быть таблица №1, приведённый ниже.

Метод самоконтроля. Учитель раздаёт таблицы на неделю.

№	План	05. 09	06. 09	07. 09	08. 09	09. 09	10. 09	Баллы	Сумма
1	Вставать в 6:00 утра	-						2	
2	Умыться	+						1	
3	Собирать вещи	-						2	
4	Одеваться	+						2	
5	Тренировка	-						3	
6	Д/З	-						5	
7	Помогать папе	+						2	
8	Помогать маме	+						2	
9	Исккупаться	+						2	
10	Ложиться спать в 22:00	+						2	

5-13 баллов это не плохо, но я должен стараться на лучшее

14-19 баллов хорошо, но я способен на лучшее

20-23 баллов сегодня я молодец! Продолжать в том же духе.

Заключение. Формирование ценностного отношения к собственному здоровью у младших школьников является важной задачей, требующей комплексного подхода со стороны педагогов, психологов и родителей. Психолого-педагогические аспекты этого процесса играют ключевую роль в развитии у детей осознания значимости здоровья как основного ресурса для полноценной жизни и успешной деятельности.

В ходе работы над формированием ценностного отношения к здоровью необходимо акцентировать внимание на создании позитивной мотивации, развитии навыков самоконтроля и ответственности за свое здоровье. Использование интерактивных методов обучения, игровых технологий и проектной деятельности позволяет сделать процесс усвоения знаний о здоровье более увлекательным и доступным для детей.

Важно также учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка, его интересы и потребности, что способствует более глубокому и осознанному восприятию информации о здоровье. Взаимодействие с семьей и общественными институтами поможет создать поддерживающую среду, в

которой ценности здоровья будут восприниматься как неотъемлемая часть жизни.

Таким образом, целенаправленная работа по формированию ценностного отношения к собственному здоровью у младших школьников способствует не только укреплению их физического состояния, но и формированию устойчивых жизненных установок, способствующих благополучию и успешной социализации в будущем. Инвестируя в здоровье детей, мы закладываем основу для формирования здорового поколения, способного к активной и полноценной жизни.

Библиография:

1. Гучетль А.А., А.Я. Чамокова Формирование здорового образа жизни у детей младшего школьного возраста : научно-методическое пособие / Министерство образования и науки Республики Адыгея, Адыгейский республиканский институт повышения квалификации ; отв. за выпуск Ж.К. Шорова. – Майкоп : АРИПК, 2021г. – 86с.

2. Рубцова Л.В. Этапы формирования ценностных ориентаций подростков в досуговой деятельности. <https://cyberleninka.ru/>

3. Шохин В.К. Абушенко В.Л. Подготовка электронной публикации и общая редакция: Центр гуманитарных технологий. Ответственный редактор: А. В. Агеев. Последняя редакция: 27.02.2024. <http://slovochel.ru>

4. <https://www.who.int>

5. <https://www.booksite.ru>

6. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://cyberleninka.ru/article/n/predstavleniya-o-tsennostnyh-orientatsiyah-v-otchestvennoy-i-zarubezhnoy-psihologii>

7. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://gcpmss.ru/files/cennostnoe_otnoshenie_k_zdoroviu.pdf&ved=2ahUKEwiY7qjL2suIAxV9AatsEHdBCJUUFnoECBYQBg&usg=AOvVaw1m3Guh-dtZHIIfHer7tKaf8

ПЕДАГОГИК МАҲОРАТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ЎҚИТУВЧИНИНГ КАСБИЙ ФАОЛИЯТИДА ТУТГАН ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Бейсенов Кенжабай Сарсанбаевич

*подполковник Малака ошириш институти Касбий тайёргарлик факультети
Махсус фанлар цикли ўқитувчиси. +998988 339 7071*

Тўраев Фаррух Хаким ўғли

*подполковник Малака ошириш институти Жисмоний тайёргарлик
цикли катта ўқитувчиси. +99888007721*

Аннотация: Мазкур мақолада педагогик маҳорат тушунчаси ва унинг ўқитувчининг касбий фаолиятида тутган ўрни ва аҳамияти бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар берилган.

Аннотация: в данной статье представлены научно обоснованные предложения и рекомендации относительно понятия педагогического мастерства, его роли и значения в профессиональной деятельности учителя.

Annotation: this article provides scientifically based suggestions and recommendations on the concept of pedagogical skill and its role and significance in the professional activities of the teacher.

Таянч сўзлар: Педагогик технология, маҳорат, педагогик маҳорат, ақл-заковат, ўқув жараёни, таълим, тарбия, фан, профессиограмма.

Ключевые слова: педагогическая технология, мастерство, педагогическое мастерство, интеллект, образовательный процесс, образование, воспитательная способность, наука, профессиограмма

Base words: pedagogical technology, skill, pedagogical skill, intelligence, educational process, education, upbringing, science, professionogram.

“Педагогик маҳорат” педагогик - психологик фанлар тизимида маълум мавқега эга. Зеро, “Педагогик маҳорат” - бу педагогик фаолиятни усталик билан бошқариш тўғрисидаги фандир. Шундай экан, ўқитувчи - тарбиячи педагогик маҳорат эгаси бўлиши учун педагогик - психологик тайёргарликка, таълим - тарбия, маълумот тушунчаларининг моҳият - мазмунини теран тушунишга, шахс психологияси, яъни шахсининг биологик шартланган хусусиятлари (нерв системаси, темперамент, лаёқат, (қобилият), характерлар), билиш жараёнлари (сезги, идрок, диққат, хотира, тафаккур), эмоционал иродавий хусусиятлар (хиссиёт, эмоция), иродаларни ижтимоий шартланган хусусиятлар (эҳтиёж, қизиқиш)ни, орттирилган хусусиятлар: билим, кўникма, малака одатларини ўрганиб боришга ҳаракат қилмоғи лозим. Педагогик маҳоратнинг курси бўлса, уларни ўз ўрни, ўз хусусиятидан келиб чиқиб, қўллаш йўлларини ўргатади. Шунинг асосида, таълим – тарбия жараёнини тўғри ташкил қилиш, ўзлаштириш имкониятларидан аниқ фойдаланиш шарт-шароитларини яратади. Шу нуқтаи назардан педагогик маҳорат тингловчиларда, мутахассислик касбини тез ва осон эгаллашга йўл очиб беради. Зеро, педагог маҳорати бу мақсаднинг аниқлиги, субъект ва объект узвийлигини таъминловчи ҳосилдир. Аммо, унинг шаклланиши ва такомиллашуви мураккаб ва узок давом этадиган жараёндир. Бу жараён ўқитувчи – тарбиячининг педагогик – психологик назариясини чуқур

эгаллаган бўлишни, педагогик информацияларни кунт билан мунтазам ўқиб бориш лозимлигини, мавжуд назарий амалий педагогик ютуқларни ўз фаолиятида қўллаб боришни тақозо этади. Касбий маҳорат сирларини ўрганишга ҳаракат қилувчи ҳар бир ўқитувчи, аввало, эгаллаши лозим бўлган педагогик билим, кўникма, малакаларга ва ахборотларга эга бўлишга интилиши, бажараётган ишнинг барча қирраларини аниқ тасаввур қилишга ҳаракат қилиши ва натижаларини баҳолаши, йўл қўйилган хато камчиликларининг моҳиятини тушуниб етишга ҳаракат қилиши лозим. Бу ҳолатлар, албатта фаолият орқали амалга оширилади. Демак, педагогик маҳоратни эгаллашда ўқитувчининг педагогик фаолияти асосий рол уйнайди.

Хўш, педагогик маҳоратнинг ўзи нима? Унга қандай эришиш мумкин? Педагогик маҳорат – бу ўқитувчи-тарбиячининг шундай шахсий (болажонлиги, хайрихоҳлиги, инсонпарварлиги, меҳрибонлиги ва х.к.) ва касбий (билимдонлиги, зукколиги, фидойилиги, ижодкорлиги, эрудицияси ва х.к.) фазилатларини белгилайдиган хусусиятки, ўз фанини чуқур ва атрофлича билишида, педагогикпсихологик ва методик тайёргарлигида, тингловчи-ёшларни ўқитиш, тарбиялаш ва ривожлантиришнинг оптимал йўллари излаб топиб, амалий фаолиятида қўллашда намоён бўлади. Шундай қилиб, педагогик маҳорат эгаси бўлиш учун ўқитувчи ўз ўқув предметини давр талаблари асосида билиши, педагогика, психология, методика фанларини ўзлаштириши ҳамда инсонийлик ва фидойилигини ўзида таркиб топтиришга интилиши лозим. Шунини алоҳида қайд қилиб ўтмоқ зарурки, ўқитувчилик касби мураккаб ва қийиндир. Ушбу касбнинг қийин ва мураккаблиги шу билан белгиланадики, у доимо тирик, онгли жонзот билан мулоқотда бўлади. Онгли ва тирик жонзот эса, ҳам ақлий, ҳам руҳий, ҳам жисмоний жиҳатдан доимо ривожланишда бўлади. Шунинг учун, ўқитувчи билан доимо мулоқотда бўлиш, унга таъсир кўрсатиш, ундан психология, тарбия назариясини мукамал билишни тақозо қилади. Бу ўқитувчидан педагогик - психологик тайёргарликка эга бўлиш лозимлигини таъкидлайди.

Педагогик маҳорат педагогик фаолият мазмунида таркиб топади, фаолият касбий ва шахсий тайёргарликдан иборат бўлиб, келажак авлодни меҳнатга, ҳаётга тайёрлаш учун давлат, халқ олдида жавоб берадиган кишилар касбидан иборатдир. Шунинг учун, педагог шахсий ва касбий фазилатлар эгаси бўлиши керак. Педагогнинг шахсий фазилатлари сирасига иймон - эътиқоди, дунёқараши, ижтимоий эҳтиёжи ва фаоллиги, одоб - ахлоқи, фуқаролик бурчларини ҳис қилиши, маънавияти, дилкашлиги, талабчанлиги, катъийлиги ва мақсадга интилиши, инсонпарварлиги, ҳуқуқий билимдонлиги ва ҳ. к. лар киради.

Педагогнинг касбий хусусиятларига: ўз касбини, болаларни севиши; зийраклиги, ҳозиржавоблиги, вазминлиги, педагогик назокати, тасаввури, қобилияти, ташкилотчилиги, чуқур ва кенг илмий савияси, касбий лаёқатлиги, маънавий эҳтиёжи ва қизиқиши, интеллекти, янгиликни англай олиши, касбий маълумотини мунтазам оширишга интилиши ва бошқа фазилатлари киради.

Шунга асосан, касбий профессиограмма шартли равишда куйидагиларни ўз мазмунига олади: педагогнинг шахсий фазилатлар бўйича тайёргарлиги; педагогнинг руҳий-педагогик тайёргарлиги; педагогнинг ижтимоий-педагогик ва илмий-назарий тайёргарлиги.

Шундай қилиб, педагогик маҳорат - ўқитувчи шахсий ва касбий сифатларининг ойнаси бўлиб, унинг педагогик-психологик билимларининг йиғиндисидир. Юксак педагог маҳорат эгаси бўлиш учун: ихтисослик бўйича ўқув предметини, замон, илм-фан, техника тараққиёти даражасида мукамал билиши, унинг ўқув фанлари кесимидаги боғлиқлигини таъминлаш малакасига эга бўлиши; ўқув - тарбия жараёнини аниқ ташкил қилиш учун асослик педагогикпсихологик, методик маълумотга эга бўлиши; тингловчини, жамоани “кўра билиш”, болалар қизиқиши, интилишлари, уларда учрайдиган қийинчиликларни тушунтириш ва ўз вақтида англай олиши, зукколик билан ҳар бир боланинг характер, хусусияти, қобилияти, иродасини тушина билиш ҳамда уларга муваффақиятли таъсир кўрсатишнинг шакл, метод, воситаларидан хабардор бўлиш; ўз шахсий сифатлари (товуши, ташкилотчилик қобилияти, бадиий эҳтиёжи, диди ва х.к.)ни такомиллаштириш малакасига эга бўлиши лозим.

Мустақил Республикамизнинг ўқитувчиси юксак маънавий-ахлоқий фазилат, хулқ маданияти ва Миллий истиқлол мафкурасига эга бўлган касб эгаси бўлиши лозим. Зеро, ўқитувчи – тарбиячи юксак маънавият ахлоқий одобга, хулқ маданиятига эга бўлсагина, тингловчиларга инсонларга нисбатан меҳрибон саховатли бўла олади, уни ҳамма ҳурмат қилади. Бунинг учун ақл – заковатли, сахий, қатъий, иродали, кўнгли очик бўлиши, ўзига ва болаларга нисбатан талабчан, айти бир пайтда тингловчиларга меҳрибон ва хайрихоҳ, ўз шахсига танқидий нуқтаи - назардан ёндаша оладиган бўлиши керак. Шу ўринда шуни эътироф этиб ўтиш жоизки, педагогик маҳорат-ўқитувчи тарбиячи касбий ва шахсий сифатлари тўғрисидаги фандир. Дарҳақиқат, ўқитувчи касбий маҳоратини шакллантиришнинг илмий-назарий ва амалий йўналишларини асослаб берган Й.П.Азаров, Т.И.Гоноболдин, А.К.Кузмина, О.А.Абдулина, В.А.Замахшарий, Бурхониддин Зарнуджий, Абу Наср Фаробий, Ибн Сино, Юсуф Хос Хожиб, А.Навоий, М.Очилов, К.Зарипов. В.А. Крутетский, Ж.Йўлдошев, Э.Ғозиев, У.Маҳкамов ва бошқалар ўқитувчи ўз

фанининг билимдони бўлиши билан бирга, инсонпарвар, демократ бўлиши, миллий тарбия тарғиботчиси ҳамда комил инсон сифатида ўзида шахсий ва касбий сифатларни таркиб топтирган бўлишлари лозимлигини ўқитиб ўтадилар.

Педагогик ихтиссосликнинг маскур хусусиятлари Б.Муратов, М.Очиловлар томонидан ишлаб чиқилган бўлиб у ўқитувчи профессиограммасида ўз ифодасини топган. Мазкур ўқитувчи профессиограммаси асосан, шахсий ва касбий сифатлари инсоний фазилатлар, билимлар, конструктив, ташкилотчилик, коммуникатив, амалий кўникма ва малакалардан иборатлиги қайд қилинади. Шахсий сифатлар тизимида: миллий мафкуравий онглилик; миллий одоблилик; фаросат; нозик дидлик; ўз касбига садоқат ва виждонийлик; ташаббускорлик; болажонлик; талабчанлик; адолатпарварлик; педагогик одоб; тадбиркорлик, қатъийлик; ҳар қандай вазиятда ўзини идора қила олиш; миллатлараро мулоқот маданияти; кузатувчанлик; самимийлик; топқирлик; келажакка ишонч; хушмуомалалилик ва х.к.лар каби фазилатларга эга бўлиши керак.

Касбий сифатлар тизимида: педагогик зийраклик; миллий тарбия моҳияти ва мазмунини чуқур англаш; чуқур илмий назарий салоҳияти; педагогик ижод; ўз фанининг тарбиявий имкониятларининг мукамал бўлиш; Ўзбекистон Президентининг ички ва ташқи сиёсатидан хабардорлик; ўзбек халқининг анъаналари; қадриятлари; урф-одатларини яхши англаш; сиёсат, тарих, маданият, маънавият, адабиёт ва санъат, ахлоқшунослик, ҳуқуқшунослик, ўлкашунослик, техникага оид маълумотлардан хабардорлик; этнопедагогика, этнопсихологияга шу билимларга эга бўлиш ва х.к.

Бўлажак педагогларда юқорида қайд қилинган миллий педагогиканинг фаолиятга тайёрловчи юқоридаги шахсий ва касбий сифатларга эга қилиш лозим. Бу ҳол касбий маҳорат эгаси бўлиш ва кадрлар тайёрлашнинг миллий дастур талабларини бажаришга ёрдам беради.

Бунда ўқитувчи ўз педагогик фаолиятида қўллайдиган таълим - тарбиянинг илғор замонавий шакл, метод, методларини қўллай олиши, педагогик меҳнатнинг таъсирчанлигини такомиллаштирувчи йўлларида хабардорлик катта аҳамият касб этади. Бу йўللار: биринчи, ўқув-педагогик фаолият бўлиб, у ўз ўқув предметининг мазмунини чуқур, мукамал ва ҳар томонлама билишини, педагогик – психологик, умумий тайёргарликни назарда тутди; иккинчи, шахсий фаолият йўли бўлиб, у ўзига, ўз ишига, ўртоқларига, ҳамкасбларига, тингловчиларига, ота-онага ижобий муносабатда бўлиш; ўз-ўзига баҳо бериш, ўз мавқеини кўрсатиш, мустақил билимини ошириш, ўзини ўзи камолотга этказиш, янгиликка интилиш, эмоционал

(жўшқин) муносабатда бўлиш қобилиятларига эга бўлишдан иборатлигини кўрсатади; учинчи, ижтимоий - педагогик фаолият йўли бўлиб, у педагогдан гуруҳдан ташқари маънавий-маърифий тадбирларни ташкил қилиш бўйича билим, кўникма ва малакаларнинг шаклланишини, тингловчиларни турли хил ижтимоий – фойдали ишларга жалб қила олишини тингловчи – ёшларни турли фаолиятга қизиқтира олиш, ҳавас уйғота олиш қобилиятининг мавжудлигини назарда тутати; тўртинчи, у ахборот билан таъминланганлик йўли бўлиб, бу йўл ўқитувчининг воқелик, педагогик-психологик олам янгиликлари тўғрисидаги ахборотлар қуролланиб, уни дунёсида қайта ишлаб ҳамкасбларига, атрофдаги кишиларга, маҳалла – куйга этказа олиш қобилиятини назарда тутати.

Мазкур йўллар педагогик маҳоратни шакллантириш ва такомиллаштириш йўллариidir. Мана шунинг учун уларнинг, моҳият мазмунини чуқур англаш лозим. Тажрибалар, кузатишлар ва илмий-назарий таълимотнинг далолат беришича касбий маҳоратни шакллантириш ва такомиллаштиришнинг юқорида қайд этиб ўтилган йўллари тингловчининг келажакда моҳир педагог, ўз касбининг маҳоратли эгаси бўлиши учун кўп имкониятлар яратиб, ўқув-тарбия самарадорлигини ошириш учун дастур бўлиб хизмат қилади. Шунингдек, ўқитувчи – тарбиячи касбий маҳоратини такомиллаштиришнинг шарт-шароитларини оптимал белгилаш лозимлигини ҳам эътибордан четда қолдирмаслик лозим. Зеро, инсон томонидан тўпланган ва ҳозирги давр учун илғор бўлган ҳар қандай ғоя, восита ҳам вақт ўтиши билан эскириб қолиши реал ҳақиқатдир. Шунга асосан ўқитувчи ўзида ижодкорликни тарбиялаган бўлиши ҳар қандай воқеа, янги метод, воситаларни ижод устахонасида қайта ишлаш малакасига ҳам эга бўлмоғи даркор.

Болаларни эркин фикрлашга ташаббускорликка, ижод қилишга ўргатиш ҳам педагогик маҳорат хусусиятларидандир. Шу боис педагогик маҳорат пиллапоялари сари одимлаётган ёш ўқитувчи – мураббий педагогик маҳоратнинг назарий – методологик асосларини эгаллаши, педагогик маҳоратнинг мақсад – вазифалари, моҳият - мазмуни, уни шакллантириши ва такомиллаштириш йўллариини чуқур билиб олиши лозим.

Педагогик маҳорат пиллапоялари сари интилаётган ўқитувчи, профессор А.К.Маркова таъкидлаганидек, педагогик мулоқотнинг муҳим таркибий қисмлари бўлган, унинг вазифаларини воситаларини, методларини билиши ва уларга таяниб иш тутмоғи лозим. Педагогик мулоқотнинг вазифалари: тингловчига янги маълумот бериш ёки маълумотларни такрорлаш

учун фикр алмашиш, ўқитувчи ва тингловчиларнинг ўзаро бир-бирларини билишлари ва тушунишлари, бир-бирларининг хулқларини тузатишлари ва бошқаришлар, ҳар бир мулоқот иштирокчиси шахсининг имкониятларини очишга кўмаклашиши ундан фойдаланиш шароитини яратиш ва шу асосда ўз олдиларига турган вазифаларни ҳал этишга эришишлари; мулоқот иштирокчиларининг мустақил фикр юритиш ҳуқуқига эга бўлиш ва ниҳоят мулоқот иштирокчиларининг бир-бирларидан қаноат ҳосил қилишлари ҳамда ўқитувчи шахсий фикрининг педагогик жиҳатдан мақсадга мувофиқлигидир. Педагогик мулоқот методлари ўз моҳият мазмунига кўра авторитар, демократик, либерал воситалари эса ташкил этувчи, баҳо берувчи, интизомга ундовчи бўлиши даркор. Буларнинг ҳар бирини моҳият мазмуни билан ўқитувчи чуқур танишган бўлса, уларни фаолиятга тўғри қўллай олади.

Ўқитувчининг касбий маҳоратини такомиллаштириш, унинг узлуксиз малакасини оширишнинг курсгача, курс жараёнида ва курсдан кейинги фаолиятини ташкил этиш босқичларида амалга оширилади. Ўқитувчининг малака ошириш курсларигача бўлган даврдаги касбий тайёргарлигининг асосий вазифаси ўқитувчи - тарбиячининг назарий, методий ва амалий тайёргарлиги, қизиқиши, эҳтиёжи ва қийинчиликларни аниқлашдан бошланади. Ўқитувчи эҳтиёжини, қийинчиликлари даражасини диагностик асосда ташкил этиш талабга мувофиқдир. Диагностик таҳлил мазмунида педагогик меҳнат натижаларини ҳар томонлама ва чуқур ўрганилиб таҳлил қилиш масаласи ётади. Бу жараёнда таълим муассасаси раҳбари, аввало, ўқитувчи қийналадиган, эҳтиёж сезадиган муаммоларни ўрганиб, малака ошириш курсларигача бўлган даврида ўқитувчига амалий ёрдам кўрсатиш режа-тадбирларини ишлаб чиқиши керак. Фараз қилайлик ўқитувчи ўқув предметининг методологик, илмий- назарий асослари, тарбиянинг замонавий мақсади вазифаларини англаш ва амалга оширишда қийналади ёки эҳтиёж сезади дейлик, бунда мактаб раҳбари ўз мактабидаги услубий кенгаш, педагогик кенгаш ва махсус семинарлар ташкил этиб, уларда “Илмий билимларнинг тузилиши”, «Ҳозирги давр таълими ва тарбиясининг долзарб муаммолари», “Таълимда моделлаштириш”, “Замонавий дарс”, “Дарсининг уч дидактик мақсадини амалга ошириш йўллари” ва бошқа шуларга ўхшаш мавзуларда ўқишлар ташкил қилиши мумкин.

Асосан, ўқитувчи фаолиятида тингловчилар ўқув билув фаолиятларини материалларини ўзлаштиришга аниқ йўллаш, топшириқларни конкрет қўя билиш ва назорат қилиш, жамоа ва айрим шахслар билан турли муносабатда

бўла олиш, саволлар кўя билиш, ўз кайфиятини, ҳатти-ҳаракатини, мимикасини, овозини идора қила олиш хусусиятлари кузатилади. Бу шундан далолат берадики, бундай ўқитувчилар педагогик техникасини яхши эгаллаган. Унинг малакаларини ўзларида аниқ шакллантирган ва бу малакаларни турли вазиятларда қўллай олиш қобилиятларига эга бўлганлар.

Ўқув материалларини идрок қилишда ўқитувчининг нутқи муҳим роль ўйнайди. Одамларнинг фикрича 1-2 фоиз ўқув материалларини идрок қилиш ва ўзлаштиришида ўқитувчи нутқига ва унинг сўзларини тўғри талаффуз қилишга боғлиқ. Болалар ўқитувчининг гапини, нутқини ниҳоятда кузатувчанлик билан кузатадилар. Мабодо ўқитувчи сўзларни нотўғри талаффуз этса, тингловчилар унинг устидан кулиб, машара қилиб юрадилар, лекин паст тонда гапирадиган ўқитувчининг дарси эса тингловчилар учун зерикарли бўлади, ниҳоятда баланд гапириш оддий суҳбат чоғда қичқириб сўзлашиш тингловчиларни бездиради ва чарчатади. Тингловчиларнинг бундай ўқитувчи таълимидан кўнгиллари совуйди. Шунинг учун ўқитувчи саводли гапириши ўз нутқини чиройли ва тушунарли таъсирчан қилиб баён қилиши ўз фикр ва ҳис-туйғуларини сўзда аниқ ифодалаш малакаларида эга бўлиши лозим. Чиройли, саводли таъсирчан гапирувчи ўқитувчиларнинг фикрлари тингловчилар онгига тез етиб боради. Ўқув материалларини ўзлаштириб олишга катта имконият яратади. Тингловчилар бундай ўқитувчилар дарсларини тоқатсизлик билан кутадилар. Дарҳақиқат, дикторлар Қодир Махсумов, Мирзоҳид Раҳимов, Ўктам Жобиров Левитанларнинг халқ қалбидан ўрин олганликлари ҳам бежиз эмас. Шунинг учун ўқитувчилар ўз нутқлари устида тинмай ишлашлари сўзларининг чиройли, маъноли, таъсирчан бўлиши устида машқ қилишлари, овоз диапазонларини кучли тембр, ҳаракатчанлиги, дикциясини доимо тарбиялаб боришлари лозим.

Ўқув материаллари аниқ, тўғри, тушунарли, ифодали баён қилишда овоз ритми ҳам муҳим аҳамият касб этади. Илмий тадқиқотлар ишлари далолат бермоқдаки, руслар бир минутда 120, инглизлар 120 дан 150 гача, французлар 110 та сўзни талаффуз қилишар эканлар. Ўртача ҳаммага тушунарли бўлиши учун ўқитувчи 5-6 гуруҳларда 60 та сўзни 9-11 гуруҳларда 75-80 та сўзни талаффуз этса талабга мувофиқ бўлади. Ўқитувчи нутқни лўнда аниқ, пухта, чиройли баён этса у тингловчиларга шунча тушунарли бўлади ва улар узок сақланади.

Ўқитувчининг ўз ҳатти-ҳаракатини идора қилиши тизимида ўз ҳиссий ҳолатини бошқара олиш муҳим аҳамиятга эга. Ўқитувчи таъсир кўрсатиш

вақтида ўз ҳиссиётини бошқара олиши, жиддий бўлиши, умидбахшлик, хайрихоҳлик кайфиятда бўла олиш қобилиятларига эга бўлиши зарур. А.Макаренко айтганидек: “Тарбиячи ташкил этишни, юришни, ҳазиллашишни, қувноқ, жаҳлдор бўлишни билиши лозим, у ўзини шундай тутиш керакки, унинг ҳар бир ҳаракати тарбияласин ва ўқитсин.

Бундай малакага эга бўлган педагог ўз-ўзини назорат қила олади, кўп йиллик фаолияти давомида соғлом асаб системасини ўзида тарбиялаб асабийлашишдан, ҳиссий ва ақлий зўриқишдан ўзини сақлай олади. Ўз ҳатти ҳаракатини ҳиссий ҳолатини назорат қилишда педагог ўзида қуйидагиларни шакллантириши лозим: хайрихоҳлик ва оптимизмни тарбиялаш, ўз хулқини назорат қилиш (мускул зўриқишини, ҳаракат, нутқ темпи, нафас олишни тартибга солиш); фаолиятини дам олдириш (лирик, мусиқавий, юмористик, жисмоний паузаларни яратиш); ўз - ўзига салбий таъсир кўрсатишдан сақланиш.

Ўқитиш самарадорлигини ошириш ва ижобий, тарбиявий таъсир кўрсатиш учун ўқитувчи актёрлик ва режиссёрлик малакаларига ҳам эга бўлиши зарур. Маълум мавзулар, образлар, тарихий қаҳрамонларни характерлаётганда актёрлик, тингловчиларда ушбу хусусиятларни тарбиялашда эса режиссёрлик малакалари зарур. Улар айтилганлардан ташқари ўқитувчига ёшлар билан муомала қилишда тарбияланувчи тингловчиларнинг ақл идрокигагина эмас, балки уларнинг ҳис туйғуларига ҳам таъсир кўрсатиш, уларга билимга нисбатан ҳиссий қадриятли муносабатда бўлиш тажрибасини тўлиқ беришига ёрдамлашишади. Шундай қилиб, ўқитувчи юқорида қайд этиб ўтилган педагогик техника кўникмаларини ўзида тарбияласа, у ёшларни ўқитиш, тарбиялаш уларни шахс сифатида камол топтириш соҳасида муваффақиятга эришади.

Ҳар қандай кишидан маҳоратли ўқитувчи ҳақиқий мураббий меҳрибон муаллим чиқмаслиги кўпчиликка аён. Педагогик мураббийлик касбининг ўзига хос психологик хусусиятлардан ташқари бу касб яна ўзига хос маънавий мафкурани эгаллашини талаб қилади. Бошқа соҳа мутахассисларидан фарқ қилиб, бу мутахассисликда ўта олийжанобликни тўғри сўзликни дўстона муносабат ва одамларга ёшларга муҳаббатни талаб қиладиган касбдир. Албатта бу ва бошқа кўпгина ҳақиқий ўқитувчининг шахсий хусусиятлари туғма бўлмайди, лекин бўлажак ўқитувчи шу фазилатларга сезгир ўқитувчиликка ҳавас қўйиб фаолият бошлаган кундан бошлаб чаққонлик билан ўзлаштира олиши учун маълум лаёқат ва имкониятларни афсуски

педагогика институти бермайди, агарда болада шу хусусиятлар потенция шаклида пинхоний қувватлар шаклида аввалдан бўлса, педагогик муҳитда бу куртак асосида ўзига хос педагогик қобилият ва маҳоратлар шаклланиши мумкин.

Бўлажак ўқитувчи учун методик маданият жуда муҳимдир. Мазкур таълимий жараёни эгаллаши учун ёш ўқитувчи муайян тушунча билим ва кўникмаларни ўзлаштириб бориши керак. “Ўқитувчининг методик маҳорати”, “чет тили (физика, кимё ва бошқа фанлар) ўқув предмети сифатида. “Махсус фанларни ўқитиш методикаси”, “Таълимнинг техника воситаларидан фойдаланиш методикаси” каби ўқув қўлланмаларидан кенг фойдаланишга тўғри келади.

Педагогик муаммога доир изланишлар билан танишиб чиқиладиган методика тарихи, “Профессионал ижодкорлик асослари”, “Дарс технологияси” сингари адабиётлар ўқитувчига катта ёрдам беради.

Бўлажак ўқитувчининг тадқиқот маданиятини эгаллашлари учун илмийметодик томондан жиддий изланадилар. Махсус ташкил этиладиган “Илмий тадқиқот ишлари” курси уларни кўп нарсага ўргатади. Шу таълимий жараён мобайнида улар “ўқитувчи-тадқиқодчи”, ўз устида илмий мустақил ишлаш асослари, илмий билиш методлари, илмий тадқиқод тартиби, илмий фикрлаш талаб ва мантиқи, “Педагогик тадқиқотларининг ўзига хос хусусиятлари”, “Илғор тажрибаларни умумлаштириш асослари”, “Илмий мунозара” мавзуларида маърузаларни тинглайдилар.

Хулоса ўрнида, кўриниб турибдики, ўқитувчининг профессионал маданияти кўп қиррали маърифий жараён бўлиб, бир-бири билан ривож топади. У педагогик маҳорат, маънавий-ахлоқий камолотнинг муҳим шарти янглиғ ўқитувчи маданияти қирраларини ривожлантиришга кучли таъсир кўрсатади. Бундай фаолият ёрдамида қуйидаги натижаларга эришиш мумкин: Маданият оламига мойиллик, ўқитувчи маънавий қиёфасини ўстиришга ёрдам беради; ўқитувчининг ўз фани бўйича дарс ва гуруҳдан ташқари машғулотларда ривож топган педагогик маҳоратини янада ўстиради; маданийлик эстетик фаолиятининг предмети сифатида ёш ўқитувчининг ижодий қобилияти ва романтик туйғусини ривожлантиришга ёрдам беради; гўзал ҳиссиёт, нафосат туйғуси, онгли эстетик таъсир ўқитувчининг маънавиймаданий бойлигига айланади; педагогик профессионал маданият ўқитувчи шахсида маънавий-эстетик туйғуни, дид ва идрокни таркиб топтиришни ривожлантиришда муҳим дидактик аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт ёълимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон”, II жилд. НМИУ, 2017, – 592 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент : “Ўзбекистон”, НМИУ, 2017, - 488 б.
3. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор ёъналиши бўйича Харакатлар стратегиясини “Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили”да амалга оширишга оид Давлат дастурини ўрганиш бўйича Илмий-услубий рисола. Тошкент, “Маънавият”, 2017, - 416 б.
4. Ахмеджанов М.М. ва босқ. Педагогик маҳорат. Ўқув қўлланма. Тошкент, 2008. 229 б.
5. Сайидахмедов Н.С. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. – Тошкент, 2003
6. Холиқова А.А. Педагогик маҳорат. Дарслик /; ЎзР Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги. - Т.: «ИҚТИСОД-МОЛИЯ», 2011, -420 б.

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ ВА УНИНГ МАҚСАДИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

Бейсенов Кенжабай Сарсанбаевич

*Подполковник Малака ошириш институти Касбий тайёргарлик факультети
Махсус фанлар цикли ўқитувчиси. +998988 339 7071*

Тўраев Фаррух Хаким ўғли

*подполковник Малака ошириш институти Жисмоний тайёргарлик цикли
катта ўқитувчиси. +99888007721*

Аннотация: Мазкур мақолада педагогик технология ва унинг мақсади ва вазифалари бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар берилган.

Аннотация: в данной статье представлены научно обоснованные предложения и рекомендации по педагогической технологии, ее назначению и задачам.

Annotation: this article provides scientifically based suggestions and recommendations on pedagogical technology and its purpose and objectives.

Таянч сўзлар: педагогик технология, маҳорат, ЮНЕСКО, ақл-заковат, ўқув жараёни, билимдонлик, интеллектуал қўбилият, ўқитувчи фаолияти, самарадорлик, ўқитиш сифати, техника тараққиёти.

Ключевые слова: педагогическая технология, мастерство, ЮНЕСКО, интеллект, образовательный процесс, эрудиция, интеллектуальная грубость, деятельность учителя, эффективность, качество преподавания, технический прогресс.

Base words: pedagogical technology, skill, UNESCO, intelligence, educational process, erudition, intellectual rudeness, teacher activity, efficiency, quality of teaching, technical progress.

XXI аср ақл-заковат, маънавият ва билимдонлик асри бўлади. Шунинг учун ҳам бу аср жамият ижтимоий-иқтисодий, маънавий-маърифий тараққиётида туб ўзгаришлар қилиш лозимлигини тақозо этмоқда. Бу туб ўзгаришлар, аввало, ёшлар тарбиясига уларнинг баркамол авлод бўлиб шаклланишига қаратилган. Зеро, республикамизнинг истиқболи ёш авлодимиз қандай тарбия топишга, қандай маънавий фазилатлар эгаси бўлиб вояга этишига, фарзандларимизнинг ҳаётга нечоғлик фаол муносабатда бўлишига, қандай олий мақсадларга хизмат қилишига боғлиқ.

Шундай қилиб, таълим тизимининг янгиланганлиги, ўқитиш мазмунини янгилашга, у эса, ўз навбатида таълим мазмунини ва уни белгиловчи

хужжатлар (ўқув режаси, ўқув дастури, дарсликлар)нинг янгиланишига олиб келди. Бу янгиланишлар ўз навбатида, табиийки ўқитиш жараёнини режалаштириш, дарс машғулотини лойиҳалаштиришга янгича ёндашишни, ўқув-тарбия жараёнини янгича ташкил қилишни тақозо этади.

Шунга кўра «илмий-техникавий тадқиқотларнинг самарадорлигини ошириш, янги изланишларни йўлга қўйиш ва ишлаб чиқаришга жорий этиш» зарурияти пайдо бўлади. Мазкур шароитда ўқув жараёнининг ташкилотчиси, амалга оширувчиси ва назоратчиси қилиб фақат ўқитувчини белгилаш айна пайтда ўқитувчини таълим объектига айлантириб, унинг ижодий фаолиятини чегаралаш мутлақо тўғри эмас. Айниқса, фан-техниканинг жадал ривожланаётган, ахбортнинг кескин кўпайиб бораётган бир даврида таълим-тарбия жараёнига янги педагогик технологияларни қўллаш, орқали эришиш мумкин бўлади.

Масалага шу нуқтаи-назардан ёндашилганда республикаимизнинг таълим муассасалари, айниқса, мутахассис кадрлар тайёрлаш билан шуғулланувчи ўрта махсус ва олий таълим муассасалари олдида қўйилган мазкур ижтимоий буюртма ўрта махсус ва олий таълим аудиторияларида тахсил олаётган бўлажак педагог – тарбиячиларни илғор педагогик технологияларнинг моҳияти –мазмунини билан таништиришни, уларни амалда қўллашнинг амалий кўникма ва малакалари билан қуроллантиришни долзарб масала қилиб қўяётганлиги кўзга ташланади.

Шу ўринда, шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, жамиятимиз жадаллик билан тараққий этиб, жаҳон ҳамжиҳатлигида унинг сиёсий, иқтисодий-маънавий, маданий мавқеи кундан кунга ортиб бормокда. Бу келажакда халқ хўжалигининг барча жабҳаларида жумладан, саноат, қишлоқ хўжалиги, маданият, маориф соҳаларида ишлайдиганларнинг билимдон, ишбилармон тадбиркор, ташаббускор, бўлишини талаб этади. Бундай хусусиятларга эга бўлишнинг амал топиши мактаб остонасида қўйилади. Шунга кўра бундай шахсларни тарбиялаш учун ўқитиш ва тарбиялашнинг мавжуд, стратегик методлари, шакллари, воситалари этарли эмас. Демак, таълим - тарбия жараёнига янги педагогик технологияларни тадбиқ этиш лозим. Бу биринчи зарурий шартлардир. Иккинчи зарурий шартни Б.Зиёмуҳаммадов ва М. Абдуллаевалар ўз рисоаларида шундай тавсифлайдилар: маълум сабабларга кўра жаҳон ҳамжамияти тараққиётдан ортда қолиб кетган жамиятимиз, тараққий этган мамлакатлар қаторидан ўрин олиш учун, аҳоли таълимини жадаллаштириш ва самарадорлигини ошириш мақсадида энг илғор педагогик технологиялардан фойдаланиш зарурлиги; иккинчидан, анъанавий ўқитиш тизими ёзма ва оғзаки сўзларга таяниб иш

кўриш туфайли ахборотли ўқитиш сифатида тавсифланиб, ўқитувчи фаолияти биргина ўқув жараёнининг ташкилотчиси сифатида эмас, балки нуфузли билимлар манбаига айланиб қолганлиги, учинчидан, фан - техника тараққиётининг ўта ривожланганлиги натижасида ахборотларнинг кескин кўпайиб бораётганлиги ва уларни ёшларга билдириш учун вақтнинг чегараланганлиги; тўртинчидан, кишилик жамияти ўз тараққиётининг шу кундаги босқичида назарий ва эмперик билимларга асосланган тафаккурдан тобора фойдали натижага эга бўлган, аниқ якунига асосланган техник тафаккурга ўтиб бораётганлиги; бешинчидан, ёшларни ҳаётга мукамал тайёрлаш талаби уларга энг илғор билим бериш методи ҳисобланган объектив борлиққа тизимли ёндашув тамойилидан фойдаланишни талаб қилишидир.

Олимларнинг фикрича ўқитиш шахсга йўналтирилган эмас, анъанавий баён қилиш, эслаб қолиш шаклда олиб борилганлиги ва юқоридаги зарурият таҳсил олувчиларнинг аниқ тафаккур парадигма /намуна/ мисоллари асосида ўқитилганлиги натижасида мустақил фикрлаш, ўзгалар фикрига кўр-кўрона эргашишнинг шакллантирилганлигидадир. Бу ҳол албатта ҳар қандай тараққиётга салбий таъсир курсатиб, таълим олувчиларни узоқни қуролмайдиган ҳолга солиб қўяди. Билимли бўлиш истеъдодни ривожлантириш, ижодий тафаккурни ривожлантиришнинг ягона йўли эса, янги педагогик технологиялардир.

Хўш, педагогик технология нима? Нега бу сўз бирикмасига кейинги вақтларда “янги” сўзини ва “–лар” қўшимчасини қўшиб, “янги педагогик технологиялар” деб атаяпмиз? Бу каби саволларга жавоб бериш учун, аввало, “технология” сўзининг, моҳият мазмунини аниқлаб чиқиш лозим. “Технология” сўзи 1872 йилда қўшма, юнонча, яъни “технос” – санъат, маҳорат ва “логос” - фан сўзларидан олиниб, “маҳорат фани” маъносини, “Ўзбек тилининг” 1981 йилда нашр этилган изоҳли луғатида эса, “ишлаб чиқариш процесслари, метод ва воситалари ҳақидаги билимлар мажмуи” деган маънони англатади.

Буни педагогика фанига кўчириб, “педагогик технология” деб изоҳлайдиган бўлсак, унда “таълим - тарбия қоидалари, методлари шакл ва воситалари ҳақидаги билимлар мажмуи” деган маъно келиб чиқади. Чунки, “Педагогика” бу таълим - тарбия демакдир. Шундай қилиб, “педагогик технология” бу таълим - тарбия жараёнининг қоидалари, методлари, шакллари, воситаларининг мукаммалигини англатувчи билимлар йиғиндиси, ёки санъатидир. Зеро, ҳар бир ўқитувчи, ўқитиш ва тарбиялашнинг қоида, шакл, метод, воситаларини мукамал, санъат даражасида билса, шунга қараб

ўқиш жараёнини ташкил қилса, талабани мустақил ўқишга, мустақил фикрлашга, мутолаа қилишга ўргатади ва кўзланган мақсадга эришади.

Шундай қилиб, “Янги педагогик технология” билимли бўлишни, истеъдодни рағбатлантиришни назарда тутган, ўқув тарбия жараёнини санъат, маҳорат даражасига кўтаришга имкон яратадаган, таълим соҳасидаги барча ислохотларнинг ҳаракатлантирувчи кучидир.

Маълумки, юқорида таъкидлаб ўтганимиздек мамлакатимизнинг бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиб бориши туфайли ишлаб чиқаришнинг барча жабхалари учун ишбилармон, ўз касбини мукамал биладиган тадбиркор, ташаббускор мутахассислар тайёрлаш талаб этилади. Бундай мутахассислар замонавий техника, унинг ишлаш технологияси билан қуролланган бўлишлари ва бу жараёнга иштирок этиш малакаларига эга бўлишлари лозим бўлади.

Педагогика фанлари доктори профессор Нурали Саидахмедов ушбу соҳанинг этакчи мутахассиси сифатида муаммони ёритаётган олимларнинг ғояларини фикрли равишда 3 гуруҳга ажратиб, қуйидагича изоҳлайди: -баъзи олимлар масалага “педагогикадаги замонавий йўналиш” деб анъанавий ёндашадилар ва ўз имкониятлари доирасидаги муаммога илк бор қўл урадилар (Х.Абдукаримов, К.Зарипов, Т. Назаров, У.Нишоналиев); бошқа гуруҳ тарафдорлари таълимнинг бугунги аҳволига қайғурадилар ва уни инқироздан кутқарувчи куч, технологиялаштириш деб қарайдилар.(И.Я.Лернер, Ф.Фрадкин, Дж. Брунер, Т.Сакамота); учинчи гуруҳ олимлари техноллаштиришни объектив жараён деб янгича сифатий муаммоларни ечиш учун таълимнинг эволюцион босқичга кўтарилиш шартларидан бири эканлигини эътироф этадилар.(В.П.Беспалко, М.В.Кларин, М.Кларк, Т.А.Ильина).

Кўриб чиқилган барча йўналишдаги қарашларда анъанавий педагогик технологиядан маълум даражада чекиниш ва педагогик технологияга техник ривожланиш тараққиёти нуқтаи назаридан қараш ғояси мавжудлиги сезилади. Шунингдек, янги педагогик технологияларга шахсни ривожлантириш жараёни шахсга йўналтирилган таълим деб қараш мужассамлашган. Зеро, мустақиллик ва демократик ривожланиш йўлидан бораётган мамлакатимизнинг бош вазифаси ҳам таълим олувчиларнинг маънавий-ахлоқий тарбиялашдан иборатдир. Маълумки, ўқув жараёни технологик тайёргарликнинг асоси ҳисобланиб, барча операциялар, ўқитиш жараёни орқали амалга оширилади.

Шунга кўра, профессор Н. Ҳ. Авлиёкуловнинг таъбирича “Технологияни” ўқитиш жараёнига жорий этиш педагогик технологиянинг вазибаларидан бири ҳисобланади”.

Бу қарашларнинг барчасида янги педагогик технологияларга ўқитишнинг замонавий услуби деб англаш мавжуд.

Менинг фикримча, педагогик технологияга ўқитишнинг бир янги услуби, шакли, ёки бошқариш услуби сифатида қараш унчалик мантиққа тўғри келмайди, чунки, педагогик технология тушунчасини ўқув жараёнини ташкил қилиш, бошқариш, баҳолаш, таҳлил қилиш жараёнларининг бир, ёки бир неча соҳасини, босқичларини қамраб оладиган, илмий-амалий асосланган ёндашув, техник ва информацион услублар тизимлари деб аташ бир оз мантиққа яқин бўлади. Шунинг эътирофи этиш жоизки, “Янги педагогик технологиялар” термини ҳали стандартлаштирилмаган, унинг моҳияти илмий жиҳатдан тўлиқ очиқ берилмаган маҳсули, тараққиёт омили ва таълим ислохотларининг кучи сифатида унга таърифлар берилган. Бу таърифларда маълум даражада педагогик технологиянинг моҳияти, мазмуни, унинг давр билан ҳамнафаслик томонлари ечимини топа олган.

Энди, мазкур таърифларни кўриб чиқамиз. Халқаро ташкилот ЮНЕСКОнинг таърифига кўра “Педагогик технология - бу, таълим шакллариини оптималлаштириш мақсадида техник воситалар, инсон салоҳиятини ҳамда уларнинг ўзаро таъсирини иноватга олиб, ўқитиш ва билиш, ўзлаштиришнинг барча жараёнларини аниқлаш, яратиш ва қўллашнинг тизимли методидир” (ЮНЕСКО). Бу таърифда педагогик технологиянинг кўп жиҳатлари очиқ берилган бўлиб, асосан таълим-тарбия жараёнига яқка ҳолда эмас, балки тизимли ёндашиш асос қилиб олинган.

Ушбу таърифга мазмун ва моҳият нуқтаи назаридан яқин таърифни фикримизча япон педагоги, олим Т. Сакамото изоҳлаган. Унинг фикрича - “Педагогик технология-бу мажмуали фикр юритиш методини педагогикага сингдириш, бошқача қилиб айтганда, педагогик жараёни муайян бир мажмуага келтиришдир”. Мазкур, юқоридаги икки таъриф, шубҳасиз таянч сўзлар “тизимли ёндашув” ва “мажмуали ёндашув” асосий, педагогик технология мазмунини англатувчи таянч сўзлар бўлиб, таърифлардаги бошқа барча сўзлар тизим сифатида педагогик технология моҳиятини тавсифлайди.

Педагогик технологиянинг моҳият-мазмунини ўрганиш, унга давр фан-техника, ҳудуд хусусиятларидан келиб чиқиб ёндашиш фақат узоқ хорижда эмас, балки мустақил давлатлар ҳамдўстлиги (МДХ)да ҳам амалга оширилади.

Педагогик технологияни таълим жараёнига тадбиқ этиш ғоясини Россияда биринчилардан бўлиб В.П.Беспалько амалга оширди.

Маълумки, Ғарб ва Шарқ олимларининг фикрларига кўра педагогик технологияда белгиланган дастлабки мақсад ва мазмун асосида ўқув жараёни режалаштирилади, уни амалга ошириш лойиҳалари ишлаб чиқилади, натижа кафолатланади. Бундай ёндашувда талаба шахсининг устиворлиги, таълимнинг талаба шахсини фаол шакллантиришга хизмат қилиши, эсдан чиқариб қўйилапти. Мана шу камчиликни биринчилардан бўлиб В.П. Беспалько пайқади ва уни тўлдиришга ҳаракат қилади. Унинг таъбирича: “Педагогик технология - бу ўқитувчи маҳоратига боғлиқ бўлмаган ҳолда педагогик муваффақиятни кафолатлай оладиган талаба шахсини шакллантириш жараёни лойиҳасидир”. Бу таърифда педагогик технология педагогик жараённинг шундай механизмларининг умумлашган технологик асбоблари тарзида қайд этиладики, унга инсон салоҳиятидан қатъий назар ушбу асбоблар олдиндан тузилганлиги ва лойиҳаланганлиги туфайли шахсининг шаклланиш жараёнини кафолатлай олади. Демак, таълим-тарбия жараёни педагогик технология асосида қўрилса, барча педагогик механизмлар ишлаб чиқариш корхонасидаги технологик харита сингари, бола шахсининг шаклланиши учун пойдевор яратиб, шахсий фазилатлар (билим, иқтидор, малака, тарбия) шакллана боради. Бу таълим жараёнига технологик ёндашувнинг ҳосиласидир.

Ўқув жараёнининг педагогик технологияси ғоясини кўтариб чиққан рус педагогларидан бири М.В. Кларин педагогик технологияни таърифлаб шундай ёзади: “Педагогик технология - ўқув жараёнига технологик ёндашган ҳолда, олдиндан белгилаб олинган мақсад, мазмун, йўналиш, кўрсаткичларидан келиб чиқиб, ўқув жараёнини лойиҳалаш ва тизимли ёндашишдир”.

Ушбу таърифдан шу нарса маълумки, ўқув мақсадларига эришиш ва яхши натижани қўлга киритишнинг муҳим шарти ўқитиш технологиясининг механизми бўлган ўқув жараёнини лойиҳалаш ва таълимга тизимли ёндошишдир.

Таълимга тизимли ёндашиш ғояси кўтарилгандан сўнг аста - секинлик билан педагогик технологиянинг моҳият-мазмунига маълум аниқликлар киритила борилди. Шундай йўналишда рус олимларидан бири Б.М. Монахов педагогик технология моҳиятини “....аввалдан режалаштирилган мақсадлар асосида натижаларга олиб боровчи ва бажарилиши шарт бўлган тартибли амаллар тизими деб фикр юритиб, “Педагогик технология – бу ўқув жараёнининг технологиялаштириб, унинг қайта тикланувчанлигини ҳамда педагогик жараён турғунлигини ошириб, бу жараён ижрочисининг субъектив хусусиятларидан уни озод қилади” деб таърифлайди.

Таълим мақсадини аниқлаш ўқув - билув фаолиятини оптималлаштириш нуқтаи назаридан ҳам педагогик технологияга таърифлар берилган. Шулардан бири И.Я.Лернернинг таърифидир. Унинг фикрича “Педагогик технология - талабалар ҳаракатларида акс этган ўқитиш натижалари орқали ишончи англаб олинadиган ва аниқланадиган мақсадни ифодалайди”.

XX асрнинг 90 йилларида Россияда “Педагогик технология” тушунчаси бирмунча кенгайтирилиб талқин қилина бошланди. Унга қадар педагогик технология фақат ўқитиш жараёнини технологиялаштириш мисолида қаралган бўлса, энди ўқув-тарбия жараёнини тезлаштириш асосида кўриш ва тарбия мақсади, мазмунига мос келадиган методлар, воситалар ҳамда материалларни танлаш бевосита ҳамда билвосита педагогик технологияни лойиҳалашдаги тарбиячи - ўқитувчи фаолиятига хос ҳужжатлар аспектида қурилди. Шундайлардан бири академик Б.Т.Лихачёвдир. Унинг фикрича: “Педагогик технология - бу махсус танлаб олинган ўқув - тарбия воситалари (схемалар, чизмалар, диаграммалар) шакллари, методларини аниқ англадиган психологик - педагогик кўрсатмалар йиғиндисидир”. Бунда технологик жараён талабалар томонидан ўзлаштириладиган ахлоқий билим, кўникма, малакалар ҳамда шахсий хусусиятларнинг шаклланишини таъминловчи восита сифатида иштирок этади.

Бу даврда педагогик технологияга оид фикрлар, ғоялар В.Гўзеев, В.А.Сластёнин, И.Волков, М.Чошанов, Ч.Юдит, В.Питюковларнинг китобларида баён этилиб, уларда педагогик технология ўқув-тарбия жараёнини технологиялаштирувчи омил нуқтаи-назаридан кўриб чиқилган. Булардан ташқари яна бир гуруҳ психолог - педагог олим (Н.Ф.Тализина, Ю.Н.Кулюткин, Л.М.Фридман ва х.к.) ларнинг таърифлари ҳам мавжуд: педагогик технология – ўқув жараёнига технологик-тизимли ёндашув; педагогик технология – мақсад, (вазифа) фаолият натижаларининг яхлитлиги ва муваффақиятини таъминлашни лойиҳалаштириш; педагогик технология – таълим-тарбиянинг энг қулай имкониятларини яратишга қаратилган ўқув жараёнининг шакл, метод ва воситаларининг ўзаро ҳамкорлигидир.

Юқоридаги таърифлар орасида энг мукаммали, педагогик технологиянинг моҳият - мазмунини тўлиқ очиқ берадигани назаримизда ЮНЕСКО берган таърифдир. Зеро, таълим-тарбияда кам куч ва вақт сарфлаб яхши натижаларни тезроқ қўлга киритиш учун барча имкониятлар-техник воситалар, ўқитувчи маҳорати, талабаларнинг ўзлаштириш даражаси иқтидори, салоҳиятини инобатга олиш шу куннинг талабидир.

Республикада педагогик технологияни таълим-тарбия жараёнига тадбиқ этиш ва уни фан сифатида эътироф этишни биринчилардан бўлиб педагог

олимлардан Б.Л.Фарберман, Н.С. Сайидахмедов, М.Очилов, О.Розиқов, Х.Абдукаримов, Т.Назарова, К.Зарипов, Б.Зиёмухаммедов ва бошқалар талқин қилдилар. Булар томонидан педагогик технологиянинг мазмун моҳиятини аниқлаштириш, унинг ҳудудга мос вариантыни яратиш, таълимни технологиялаштириш воситасида талаба шахсини шакллантириш, ўқитувчи педагогик маҳоратини юксалтириш масалалари кўтарилиб чиқилди.

Педагог - олим К.Зарипов педагогик технологияни педагогик маҳорат, педагогик ижод, ижодий фаолиятнинг маҳсули деб қараб педагогик технология ёрдамида таълим жараёнидаги хато, камчиликлар мавҳумини лойиҳалаштириб, уни аста-секинлик билан воқеъликка айлантириш деб қарайди ва бу тушунчани шундай таърифлайди: “Педагогик технология изчил ва кетма-кет амалий фаолиятга, таълим-тарбия жараёнига, аввал, режалаштирилган мақсадни амалга ошириш ва маълум лойиҳани педагогик тизим амалиётига қўллашдир”.

М.Очилов педагогик технологияни таълим жараёнига тизимли технологик ёндашув; таълим мақсадларини ойдинлаштириш (идентификациялаш), натижани кафолатлаш, фаолиятни объектив баҳолаш деб қараб, “педагогик технология” тушунчасига шундай таъриф беради:

“Педагогик технология - тизимли, технологик ёндашувлар асосида таълим шакллари қулайлаштириш, натижасини кафолатлаш ва объектив баҳолаш учун инсон салоҳияти ҳамда техник воситаларининг ўзаро таъсирини инобатга олиб, таълим мақсадларини ойдинлаштириб, ўқитиш ва билим ўзлаштириш жараёнларида қўлланиладиган метод ва методлар мажмуидир.”

Педагогика фанлари доктори, профессор Н.Н.Азизхўжаеванинг таърифи қуйидагича: “Педагогик технология - педагогик фаолиятни босқичма - босқич амалга ошириб, таълим ва шахснинг баркамол бўлиши тараққий этишга қаратилган мақсадга эришиш тизимининг лойиҳасидир”.

Педагогик технологияга педагогик жараённинг мажмуи сифатида қаралиб, уни босқичма-босқич амалга оширилиши тўғрисида фикр юритган олимлардан бири Б. Зиёмухаммедов ва Ш. Абдуллаевалардир. Уларнинг фикрича “Педагогик жараён мажмуини муайян вақт мобайнида босқичма-босқич амалга оширилиши – педагогик технология дейилади”. Шунга кўра, “Педагогик технология - бу жамият эҳтиёжидан келиб чиқиб, олдиндан белгиланган киши ижтимоий сифатларини самарали шакллантирувчи ва аниқ мақсадга йўналтирилган ўқув жараёнининг мажмуи сифатида кўриб, уни ташкил қилувчи қисмлари бўлган ўқитувчи (педагог)нинг ўқитиш воситалари ёрдамида талаба(талаба)ларга маълум бир шароитда муайян кетма-кетликда кўрсатган таъсирини назоратга тутувчи ва таълим натижасини баҳолаб

борувчи технологиялашган таълимий тадбирдир”. Мазкур таърифда шу нарса кўзга ташланадики, педагогик технология таълим- тарбия жараёнини бир бутунликда кўради, таълимнинг мақсади, мазмуни, ўқитиш методлари ва воситаларини билим берувчи ва билим олувчиларни мажмуига келтиришни, ўқитиш босқичларини лойиҳалашни, унинг боришини назорат қилиш, натижани кафолатлашни ҳам мажмуага келтиришни назарда тутди. Унинг яна бир хусусияти шундаки, илмий асосланган яхши лойиҳаланган педагогик технология ўқитувчи маҳоратидан қатъий назар кўзланган мақсадга эришишни кафолатлайди, талаба таълим - тарбиянинг якунида эгаллаган билимларни фаол амалга оширувчисига айланади.

Шундай қилиб, педагогик технология илмий концепцияга асосланган мақсадни белгилаш ва унга эришишда ижтимоий, дидактик, рухий-педагогик, фалсафий назарияга суянган вазифа, фаолият, натижа яхлитлиги, муваффақиятини таъминлайдиган, таълим-тарбиянинг лойиҳаланган жараёни, тамойиллари, методлари, воситаларининг ўзаро ҳамкорликдаги бирлигидир.

Шу ўринда, педагогика фанлари доктори, профессор М.Очиловнинг фикрига қўшилган ҳолда педагогика назарияси ва амалиётида тан олинган ва илмий назарий жиҳатдан асосланган, педагогик олимлар билдирган фикрларни таҳлил қилиб, педагогик технологиянинг моҳият-мазмунига қуйидагиларни киритишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз: таълим жараёнини олдиндан лойиҳалаш ва гуруҳда талабалар билан қайта ишлаб чиқиш; тизимли ёндашув асосида талабаларнинг ўқиш-билиш фаолиятини тасвирлайдиган таълим жараёни лойиҳасини тузиш; таълим мақсади реал, аниқ диагностик бўлиши ва талабанинг билим ўзлаштириш сифатини объектив баҳолаш; таълим жараёнининг тузилиши ва мазмунининг яхлитлиги, ўзаро боғлиқ ва ўзаро таъсирда бўлиши; таълим шакллари оптималлаштириш (қулайлаштириш); таълим жараёнида техник воситалар ва инсон салоҳиятининг ўзаро таъсирини ҳисобга олиш; таълим мақсадларини кўзлаган эталон асосида талабаларнинг кузатиладиган, ўлчанадиган характерлари шаклида жуда ойдинлаштириш; талабанинг фаоллигига таяниб ўқитиш; билим ўзлаштириш жараёнида ёъл қўйилган хатоларни аниқлаб, кузатиб бориш; шакллантирувчи ва изоҳловчи баҳолар; белгиланган мезонларга биноан тест вазифаларини бажариш; таълимнинг кафолатланганлиги; таълим самарадорлигининг юқорилиги; мажмуага келтиришни назарда тутди.

Унинг яна бир хусусияти шундаки, илмий асосланган, яхши лойиҳаланган педагогик технология ўқитувчи маҳоратидан қатъий назар

кўзланган мақсадга эришишни кафолатлайди, талаба таълим-тарбиянинг якунида эгаллаган билимларни фаол амалга оширувчисига айланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т., 2023й.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон”, II жилд. НМИУ, 2017, – 592 б.
3. Абдукуддусов О. Малака ошириш тизимида педагогик иновациялар.- «Халк таълими», 1999 6-сон, 49-53 бетлар.
4. Авлиёкулов Н.Х. Ўқитишнинг модуль тизими ва педагогик технологияси амалий асослари, - Бухоро, 2000
5. Ахмеджанов М.М. ва босқ. Педагогик маҳорат. Ўқув қўлланма. Тошкент, 2008. 229 б.
6. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат - Тошкент, ТДПУ, 2003.-174 б.
7. Азизхўжаева Н.Н. Ўқитувчи мутахассислигига тайёрлаш технологияси – Тошкент, 2000
8. Азизхўжаева Н.Н. Замонавий педагогик технологиялар (Реклама - режарлар). – Тошкент, 2002
9. Байсалов Ж. Модулли таълим технологиясини қўллаш. – «Халк таълими», 1999 6-сон 101 – 103 бетлар.
10. Беспалько В.П. Слагаэмиз педагогической технологии – М.: «Педагогика», 1989.
11. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. – М.: «Знаниэ», 1989
12. Кларин М.В. Иноватсии в мировой педагогике. – рига, 1995.
13. Махмутов М.И., Ибрагимов Г.И., Чошанов М.А. Педагогический технологии развития мишления учашихся. – Казань, 1993, 88
14. Монахов В.М. Аксиометрический подход к проектированию педагогический технологии. – М.: «Педагогика», 1997 №6 стр-26
15. Нишоналив У., Толипов У., Икки шахс фаолияти уйгунлашганидагина таълим тарбиядан кўзланган мақсадга эришилади.- «Маърифат» газетаси, 2000 йил 19 апрель.
16. Очилов М. Ўқитиш методи – педагогик технологиянинг асосий компоненти – «Халк таълими», 1999 6-сон 32-35 бетлар.
17. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. – Қарши «Насаф», 2000
18. Сайидахмедов Н.С. «Маърифат» рўзномасининг 1998 йил 24 июнь, 1999 йил 16 январь, 1999 йил 17 февраль, 1999 йил 17 март, 1999 йил 19 июнь, 1999 йил 27 октябр, 2001 йил 1 март, 20 май, 29 май сонларида чоп этилган илмий мақолалари.

19. Сайидахмедов Н.С. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. – Тошкент, 2003
20. Тожиев М., Зиёмухаммадов Б. Ўралова М. “Педагогик технология ва педагогик маҳорат” фанининг ўқув машғулотларини лойиҳалаш (Педагогик технология миллий моделининг амалиётга татбиғи).: Ўқув қўлланма/ – Т.: «Тафаккур-Босътони», 2012. – 224 б.
21. Турсунов И. Янги педагогик технология ва унинг истиқболи.- «Халқ сўзи», 1999 йил 25 сентябр
22. Фарберман Б.Л. Прогрессивниё педагогический технология – Т.:, 1999 г 84 стр.
23. Чашманов М.А. Гибная технология проблемно – модульного обучения – М.: «Народное образование», 1996
24. Зарипов К. Янги педагогик технологияни тадбиқ этиш босқичлари. – «Халқ таълими», 1997 4-сон, 4-12 бетлар.
25. Зиёмухаммедов Абдуллаева Б.Ш. Илғор педагогик технология: Назария ва амалиёт «Маънавият асослари» дарси асосида ишланган услубий қўлланма.-Тошкент, Абу Али Ибн Сино номли тиббиёт нашриёти, 2001.

PEDAGOGIKA UNIVERSITETI TALABALARI ORASIDA KOMPYUTER GRAFIKA FANINING KOMPETENSIYASI HAMDA MOHIYATI VA TUZILMALARI

Ko‘kiyev Jamshid Shodiyor o‘g‘li

Muxtor Avezov nomidagi Janubiy Qozog‘iston universiteti magistranti,

Ilmiy rahbar: Joldasbekova Saule Abdrazahovna

Pedagogika fanlari doktori, professor Muxtor Avezov nomidagi Janubiy Qozog‘iston universiteti

Annotation: This article will talk about the competence of computer graphics science, its essence and structures among students of the Pedagogical University. The importance of computer graphics Science in the modern educational process and what advantages its study gives for students is analyzed in detail. It also reflects on theoretical and practical knowledge of computer graphics, skills in the use of graphic tools and ways to develop competencies in this area. The article is aimed at highlighting the opportunities for the formation of skills for the use of modern technologies among students of the Pedagogical University and their application in pedagogical activity.

Keywords: CAD, Top-down, Hybrid, Computer graphics, Competence, Graphic tools, Model, Visual, 3D model

Аннотация: В данной статье рассматривается компетенция компьютерной графики среди студентов педагогического университета, ее сущность и структуры. Будет подробно проанализировано значение науки компьютерной графики в современном образовательном процессе и преимущества ее изучения для студентов. В нем также рассматриваются теоретические и практические знания компьютерной графики, навыки использования графических средств и пути развития компетенций в этой области. Статья направлена на формирование у студентов педагогического университета навыков использования современных технологий и освещение возможностей их применения в педагогической деятельности.

Ключевые слова: CAD, топ-вниз, гибрид, компьютерная графика, компетентность, графические инструменты, модель, визуальная, 3D модель

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogika universiteti talabalari orasida kompyuter grafika fani kompetensiyasi, uning mohiyati va tuzilmalari haqida so‘z yuritiladi. Kompyuter grafikasi fanining zamonaviy ta’lim jarayonida ahamiyati va uni o‘rganishning talabalar uchun qanday afzalliklar berishi batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, kompyuter grafikasiga oid nazariy va amaliy bilimlar, grafik vositalardan foydalanish ko‘nikmalari va bu sohadagi kompetensiyalarni rivojlantirish yo‘llari haqida fikr yuritiladi. Maqola pedagogika universiteti talabalari orasida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish va ularni pedagogik faoliyatda qo‘llash imkoniyatlarini yoritishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: CAD, Top-down, Gibrid, Kompyuter grafika, Kompetensiya, Grafik vositalar, Model, Visual, 3D model

Bugungi kunda kompyuter grafikasi texnologiyasi nafaqat texnika va san’at sohalarida, balki ta’lim tizimida ham muhim o‘rin egallamoqda. Raqamli davrning jadallashuvi bilan o‘quvchilarga o‘qitish jarayonida grafik vizualizatsiya va animatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘sib bormoqda. Ayniqsa, pedagogika universiteti talabalari uchun kompyuter grafikasiga oid bilim va ko‘nikmalar muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularning kelgusida o‘quv jarayonlarini yanada samarali o‘tkazishga yordam beradi. Dunyo bo‘ylab olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, o‘qitishda grafik tasvirlar va vizualizatsiyadan foydalanish talabalar xotirasini 30-40 foizga yaxshilaydi. Shu bilan birga, bu jarayon ularning yangi bilimlarni o‘zlashtirish qobiliyatini kuchaytiradi va o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Kelajakdagi ta’lim texnologiyalariga oid bashoratlarga ko‘ra,

kompyuter grafikasi 2030 yilga borib o‘quv jarayonining ajralmas qismiga aylanishi va pedagogikada grafik vositalardan keng foydalanishga asoslanishi kutilmoqda.

Kompyuter grafikasining ta’lim tizimidagi o‘rni faqatgina nazariy bilim bilan cheklanmaydi, balki amaliy tajribani ham o‘z ichiga oladi. Masalan, zamonaviy dizayn va texnologik dasturlarni o‘z ichiga oluvchi CAD (Computer Aided Design) dasturlari yordamida talabalar o‘rgangan bilimlarini amalda sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu sababli, pedagogika universitetlarida kompyuter grafikasiga oid fanlarning joriy qilinishi talabalar uchun nazariy va amaliy bilimlarni birlashtirgan holda o‘qituvchilik sohasida yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda muhim qadamdir. Bu omillar pedagogika universiteti talabalari orasida kompyuter grafika fanining kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi va ular kelajakdagi o‘qituvchilarning texnologik bilimlarini kengaytirishda beqiyos o‘rin tutadi.

Kompyuter grafikasining ta’lim jarayonida qo‘llanilishi ustida so‘nggi yillarda ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu fan talabalarni grafik tushunchalarni vizualizatsiya qilishga va amaliy bilimlarni mustahkamlashga yordam beruvchi muhim vosita hisoblanadi. Adabiyotlarda uch xil yondashuv keng qo‘llanilmoqda: “top-down”, “bottom-up” va “gibrid” usullari. Top-down yondashuvi talabalarga o‘quv dasturlarini yuqori darajada, murakkab loyiha misolida tushuntirib, so‘ngra soddaroq bosqichlarga tushirishni o‘z ichiga oladi.

Bu usul talabalarni motivatsiyalashda, grafik dasturlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda va nazariy bilimlarni qo‘llash imkoniyatlarini kengaytirishda samarali hisoblanadi. Bottom-up yondashuvi esa, boshlang‘ich tushunchalardan boshlanib, ularning asta-sekin murakkablashuvi orqali talabalarning bilimlarini chuqurlashtiradi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yuqori darajada rivojlangan grafik vositalar bilan ishlash (masalan, 3D modellashtirish dasturlari) o‘quvchilar diqqatini jalb qilish va ularni faol o‘rganuvchilarga aylantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, zamonaviy statistik ma’lumotlarga ko‘ra, grafik vositalarni o‘rgangan talabalarning o‘qituvchilik amaliyotida yanada samarali natijalarga erishishi kutilmoqda. Metodologik jihatdan, tadqiqotda kompyuter grafikasi o‘quv dasturlarining o‘ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish va talabalarga yangi pedagogik yondashuvlarni taklif etishga qaratilgan eksperimental usullar qo‘llanildi. Bu usullar talabalarga grafik vositalarni o‘zlashtirishda nazariy va amaliy bilimlarni uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqot natijalari pedagogika universiteti talabalari orasida kompyuter grafikasi fani o‘qitilishi va talabalarning ushbu sohadagi

kompetensiyalari darajasi haqida muhim dalillarni keltirib beradi. Dastlabki tahlillar asosida ma’lum bo‘ldiki, ko‘plab talabalarda vizualizatsiya va grafik dizayn asoslarini tushunishda qiyinchiliklar mavjud bo‘lib, bu jarayonni yanada rivojlantirish lozim. Kompyuter grafikasi sohasida olib borilgan xalqaro tadqiqotlar ko‘rsatadiki, ushbu fanni o‘zlashtirgan talabalar yuqori darajadagi vizualizatsiya va ma’lumotlarni aniqlik bilan tahlil qilish qobiliyatiga ega bo‘lishadi. Ma’lumotlarga ko‘ra, kompyuter grafikasi kurslarini muvaffaqiyatli o‘zlashtirgan talabalar, ayniqsa, kompyuter fanlari va muhandislik bo‘yicha ixtisoslashgan yo‘nalishlarda, vizual va fazoviy idrok qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilashga erishganlar. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, bu kabi kurslardan o‘tilgan ta’lim jarayonida talabalar orasida innovatsion fikrlash, grafik ma’lumotlar yordamida murakkab axborotni soddalashtirish va tasvirlash kabi qobiliyatlar shakllanadi. Xalqaro miqyosdagi ta’lim dasturlarida ma’lumotlarni grafik shaklda taqdim qilish orqali talabalarning tanqidiy fikrlash va vizual idrok ko‘nikmalarini rivojlantirishga e’tibor kuchaytirilmoqda. Shu bilan birga, kelajakda ushbu yo‘nalishda interaktiv vizualizatsiya texnologiyalarini ta’limga integratsiyalash orqali, axborotni yengil va tushunarli tarzda yetkazish imkoniyati oshadi.

Kompyuter grafikasi vositalari, xususan, AR/VR texnologiyalarining keng qo‘llanilishi o‘quv jarayonlarini raqamli, jonli va qiziqarli qilish imkonini beradi. So‘nggi yillarda, ushbu texnologiyalarni pedagogik ta’limga qo‘llash, yuqori darajadagi tajriba orttirishga va o‘zlashtirilgan bilimlarning amaliy ahamiyatini sezilarli darajada oshirishga olib keladi. Shu bilan birga, kompyuter grafikasi kurslari orqali o‘zlashtirilgan ko‘nikmalar talabalar o‘rtasida innovatsion va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi, bu esa kelgusida yangi texnologiyalar va metodologiyalarning ta’lim jarayoniga integratsiya qilinishi bilan yanada kengayishi kutiladi. Ushbu tadqiqot natijalari, pedagogika universiteti talabalari orasida kompyuter grafikasining o‘qitilishi va kompetensiyalarining muhimligini ta’kidlaydi. Olingan ma’lumotlar, talabalarning grafik vizualizatsiya va tasviriy axborotlarni qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda kompyuter grafikasi kurslarining samarali ekanligini ko‘rsatmoqda. Bu esa o‘z navbatida, o‘quvchilarning ijodiy va analitik fikrlash ko‘nikmalarini kuchaytiradi hamda zamonaviy ta’limda kompyuter grafikasi vositalarining qo‘llanilishi, ayniqsa STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) sohalarida talabalar bilimlarini yuqori darajada rivojlantirishga olib keladi.

Statistik tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, kompyuter grafikasi bilan ishlash, talabalar o‘rtasida ma’lumotlarni tezroq va samaraliroq o‘zlashtirish imkonini

yaratadi. Ma’lumotlarga ko‘ra, interaktiv grafik vositalardan foydalanish orqali o‘qish samaradorligi 30-40% ga yaxshilanadi. Shu bilan birga, virtual haqiqat (VR) texnologiyalarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilish, talabalarga o‘qituvchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish va murakkab konseptlarni vizual tarzda tushuntirishda katta yordam beradi.

Kelajakda, kompyuter grafikasi va virtual texnologiyalarni ta’limda keng qo‘llash ta’lim jarayonini yanada interaktiv va samarali qilishi kutilmoqda. Bu texnologiyalar, nafaqat o‘qituvchilarning pedagogik yondashuvlarini o‘zgartiradi, balki talabalar uchun yangi, yuqori darajadagi ta’lim shakllarini ishlab chiqishga yordam beradi. Shu sababli, kompyuter grafikasi fanlari ta’lim dasturlariga kengaytirilgan holda kiritilishi, talabalar uchun innovatsion va samarali o‘quv muhitlarini yaratishga imkoniyat yaratadi.

Kompyuter grafikasi va uning ta’limdagi roli bo‘yicha olib borilgan izlanishlar ko‘plab sohalarda muhim ijobiy ta’sirlarni ko‘rsatmoqda. Bir qator tadqiqotlar, ayniqsa animatsiya va 3D modelleme texnologiyalarining ta’limda samaradorligini isbotlaydi. Masalan, kompyuter grafikasi vositalari o‘quvchilarga abstrakt tushunchalarni yanada aniqroq tushunish imkonini beradi. O‘qituvchilarga murakkab ilmiy yoki texnik konseptlarni tushuntirishda, interaktiv vizualizatsiyalar va animatsiyalar o‘quvchilarning anglash qobiliyatini kuchaytiradi.

Maqolaning xulosasida, Pedagogika universiteti talabalari orasida Kompyuter grafika fanining kompetensiyasi hamda mohiyati va tuzilmalarining o‘rni va ahamiyati haqida umumiy mulohazalar keltiriladi. Kompyuter grafika fani zamonaviy pedagogik ta’limda muhim o‘rin tutadi, chunki u talabalarga vizual tasvirlar yaratish, ularni tahlil qilish va ma’lumotlarni samarali tarzda taqdim etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu fanning kompetensiyasi esa, talabalarga kompyuter texnologiyalarini amaliyotda qo‘llashni orqali kreativ fikrlashni va muammolarni hal qilishni o‘rgatishga ko‘proq etibor berilgan. Fan tuzilmasi pedagogik jarayonni samarali tashkil etish uchun zarur bo‘lgan asosiy elementlarni o‘z ichiga oladi, jumladan, dasturiy ta’minot, texnik vositalar va nazariy bilimlar. Shu tarzda, Kompyuter grafika fani, pedagogik ta’limda muhim o‘rin tutib, talabalarning ijodiy va texnik salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.Ko‘kiyev Jamshid Shodiyor o‘g‘li CHIZMAGEOMETRIYA DARSLARIDA KO‘RGAZMALI QUROLLARDAN FOYDALANISH. "ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИКОТЛАР" ИАВЗУСИДАГИ

РЕСПУБЛИКА 22-КУП ТАРМОҚДИ ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН
КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ 14 ТОШКЕНТ-[2020] йил

2. Islomov, M. A., & Karimov, K. R. [2019]. *Kompyuter grafikasi asoslari*. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.

3. Ko‘kiyev Boburmirzo Baxodir o‘g‘li, Xasanova Dilfuza Mirxamidovna Jo‘rayeva Maftuna Shavkat qizi, Ko‘kiyev Jamshid Shodiyor o‘g‘li, CHIZMAGEOMETRIYA FANINI O‘QITISHDA KLASSTER METODIDAN FOYDALANIB O‘QITISH TEXNOLOGIYASI. TOШКЕНТ [2019. -2019, 2019] yil.

4. Ko‘kiyev Boburmirzo Bahodir o‘g‘li [2020]. The importance of pedagogical techniques in teaching assistive design. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 [2 Part II, 182-185].

5. Xudoyberdiyev, S. N. [2021]. *Kompyuter grafikasi va dizayn asoslari*. Toshkent: Ta‘lim va innovatsiya nashriyoti.

6. Zeid, I. [2010]. *Mastering Computer Graphics and 3D Design*. New York: McGraw-Hill Education.

7. Foley, J. D., van Dam, A., Feiner, S. K., & Hughes, J. F. [1996]. *Computer Graphics: Principles and Practice* (2nd Edition). Addison-Wesley Professional.

8. Соломонович, М. И., & Ландау, М. В. [2021]. *Компьютерная графика: основы и применение*. Москва: Высшая школа экономики.

Saytlar

1. <https://www.adobe.com/creativecloud.html>
2. <https://www.autodesk.com/products/3ds-max/overview>
3. <https://www.coursera.org>
4. <https://www.khanacademy.org/computing/computer-science/pixar>
5. <https://www.udemy.com>
6. <https://www.blender.org>
7. <https://www.cgsociety.org>
8. <https://www.khanacademy.org/computing/computer-science/pixar>
9. <https://design.tutsplus.com/>
10. <https://www.linkedin.com/learning>

AUTOMATION OF PRODUCTION PROCESSES AND SYSTEMS: ORGANIZATION AND MANAGEMENT BY SECTORS OF THE INNOVATIVE ECONOMY FOR ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Bakhramov Nasimbek

Fergana branch of Tashkent University of Information Technologies

Ergashev Akhrorbek

Fergana branch of Tashkent University of Information Technologies

Maksudov Shoyatbek

Fergana branch of Tashkent University of Information Technologies

Salokhiddinov Mukhammadumar

Fergana branch of Tashkent University of Information Technologies

Annotation: This article examines the pivotal role of automating production processes and systems in driving sustainable development across various sectors within the innovative economy. It investigates the principles of organizing and managing automation within distinct industries, emphasizing the imperative for sustainable practices to ensure long-term economic and environmental viability.

Keywords: Automation, production processes, innovative economy, sustainable development, organization, management.

Introduction: In the dynamic landscape of the modern economy, the automation of production processes emerges as a linchpin for fostering sustainable development. Sectors within the innovative economy, spanning manufacturing, transportation, healthcare, and beyond, are increasingly leveraging automated systems and technologies to bolster efficiency, cut costs, and mitigate ecological footprints. This article endeavors to delve into the intricacies of organizing and managing automation across diverse sectors of the innovative economy, with a keen eye on fostering sustainable growth.

Automation of production processes entails the integration of advanced technologies and systems to supplant manual labor with mechanized solutions. Its application yields multifaceted benefits across various sectors of the innovative economy.

Within the realm of manufacturing, automation facilitates a substantial uptick in production velocity, concurrent with reductions in operational overheads and bolstered workplace safety. Automated assembly lines, robotic arms, and AI-driven

quality control mechanisms streamline manufacturing operations, driving productivity while curbing wastage.

In the domain of transportation, automated systems for traffic management and autonomous vehicles herald a paradigm shift. These innovations not only mitigate traffic congestion and enhance road safety but also foster fuel efficiency, thereby curbing emissions and advancing environmental sustainability.

In healthcare, automation stands as a beacon of progress, underpinning enhanced diagnostic accuracy, streamlined patient care, and elevated treatment outcomes. Automated medical imaging systems, robotic surgical assistants, and AI-powered diagnostic tools empower healthcare practitioners to deliver superior services while optimizing resource utilization.

Nonetheless, the adoption of automation is not devoid of challenges. It necessitates substantial upfront investments in technological infrastructure and workforce upskilling. Furthermore, concerns pertaining to job displacement and cybersecurity vulnerabilities necessitate judicious mitigation strategies to ensure the seamless integration of automated systems.

In the manufacturing sector, automation enables a substantial increase in production speed, reduction of production costs, and enhancement of workplace safety. Automated systems streamline operations, minimize errors, and optimize resource utilization.

Within the transportation industry, automated systems for traffic management and autonomous vehicles contribute to accident reduction and fuel consumption optimization. These technologies improve overall transportation efficiency while reducing environmental impact.

In healthcare, automation enhances diagnostic accuracy, accelerates patient service delivery, and elevates the quality of medical care. Automated medical devices and systems assist healthcare professionals in performing tasks more efficiently, leading to improved patient outcomes.

However, the adoption of automation also presents challenges. It requires significant initial investment in technology infrastructure and workforce training. Furthermore, concerns about job displacement and cybersecurity risks must be addressed to ensure the successful integration of automated systems.

Conclusion: The automation of production processes and systems epitomizes a cornerstone of sustainable development across sectors within the innovative economy. Effective organization and management of automation necessitate a nuanced understanding of industry-specific dynamics, coupled with the judicious deployment of state-of-the-art technologies and management frameworks. By embracing automation through a prism of sustainability, businesses and industries

can unlock unprecedented efficiencies, trim operational costs, and chart a course towards enduring economic prosperity and environmental stewardship.

References:

1. Schulz L. G., Tangherlini F. R., Optical Constants of Silver, Copper, and Aluminium. II. The Index of Refraction n . — J. Opt. Soc. Amer., 1954, v. 44, p.362.
2. Schulz L. G., Tangherlini F. R., Optical Constants of Silver, Copper, and Aluminium. I. The Absorption Coefficient k . — J. Opt. Soc. Amer., 1954, v. 44, p.357.
3. Hass G., Waylonis J. E., Optical Constants of Evaporated Aluminum in the Visible and Ultraviolet — J. Opt. Soc. Amer., 1960, v. 50, p. 1133.
4. Hass G., Waylonis J.E., Optical Constants and Reflectance and Transmittance of Evaporated Aluminum in the Visible and Ultraviolet. — J. Opt. Soc. Amer., 1961, v. 51, №7, p. 719.
5. Шкляревский И. Н., Яровая Р. Г., Квантовое поглощение в алюминии и индии. — Опт. и спектр., 1964, т. 16, с. 85.
6. Irani G. B., Huen T., Wooten F., Optical Constants of Silver and Gold in the Visible and Vacuum Ultraviolet. — J. Opt. Soc. Amer., 1971, v. 61, № 1, p.128.
7. Norinov Muhammad Yunus Usubjonovich, Homidjonov Ma'murjon Ma'rufjon o'g'li, Ergashev Ahrorbek Akmaljon o'g'li, Maqsudov Shoyatbek Abdusalom o'g'li. (2024). RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR OBYEKTLARIDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASH VA ENERGIYA TA'MINOTINING ISHONCHLILIGINI OSHIRISH.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10728734>
8. Tadjibayev Rasul Karimovich, & Homidjonov Ma'murjon Ma'rufjon o'g'li. (2023). IMPROVING DETAIL ACCURACY IN THE PROCESSING OF CYLINDRICAL DETAILS IMPROVING THE INFLUENCING METHODS. *Academia Science Repository*, 4(04), 829–838. Retrieved from <https://academiascience.com/index.php/repo/article/view/126>
9. Tadjibayev, Rasul, and Mamurjon Homidjonov. "PROCESSING OF LARGE LENGTH SHAFTS." *International Bulletin of Applied Science and Technology* 3.4 (2023): 813-818.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.786094>
10. Nosirov Kh, Norinov M, Abdukadirov B., Image Filtering Algorithm Based On The Analysis Of The Main Components. 4-6 November, Tashkent Uzbekistan. ICISCT 2019

11. Норинов М.У., Бойкузиев А.А. “Методы обработки и анализ традиционных форм телевизионных изображений”, “world social science” халқаро илмий журнал 2018/№1.

12. Норинов М.У. “Телевизион тасвирларни қайта ишлаш жараёнининг математик модели”, материалы IV Международной конференции по Оптическим и фотоэлектрическим явлениям в полупроводниковых микро- и наноструктурах Часть-3, 25-26 мая 2018 года, Фергана.

13. Бекназарова С.С., Норинов М.У. “Телевизион тасвирларни қайта ишлаш жараёнининг оптимал усуллари”, “Тош ДУ хабарлари” 2018 й №4-сон.

14. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 1 | ISSUE 3 | 2020 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2020: 4.804 Academic Research, Uzbekistan 1164 www.ares.uz Muslimov N.A. va boshq. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. Toshkent, 2015.

15. Norinov, M. Y. (2023). FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE PROGRAMMERS THROUGH INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(9), 137-142.

16. Norinov, M., & Ergashev, A. (2023). KADRLAR TAYYORLASHDA KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI. "Science Shine" International Scientific Journal, 9(1). извлечено от

<http://science-shine.uz/index.php/ilmnuri/article/view/146>

17. Muhammadyunus, N., & Axrorbek, E. (2023). BO‘LAJAK MUHANDISLARDA KASBIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION JIHATLARI. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 18, 144-149.

18. Norinov, M., & Ergashev, A. (2023). MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARIDAN SAMARALI FOYDALANISH JIHATLARI. Talqin Va Tadqiqotlar, 1(28). извлечено от

<http://talqinvatadqiqotlar.uz/index.php/tvt/article/view/1042>

19. Homidjonov, M. (2024). PROGRAMMING INDUSTRIAL ROBOTS TO INCREASE PRODUCTIVITY. Research and implementation, 2(2), 222–226. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10701765>

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI MULOQOTGA O‘RGATISH JARAYONIDA BADIY ASARLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Ismailova Nozima

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali o‘qituvchisi

e-mail: nozimahonismailova0@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada muloqotning odamlar o‘rtasida birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog‘lanishlar rivojlanishining ko‘p qirrali jarayon ekanligi, shuningdek, muloqotga o‘rgatish jarayoni va ushbu jarayonda badiiy asarlarning tutgan o‘rni xususida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: muloqot, axborot, bolalar adabiyoti, badiiy asarlar, muloqotga kirishish ehtiyoji, O‘qish va nutq o‘stirish darslari.

Аннотация: В данной статье рассматривается тот факт, что общение представляет собой многогранный процесс развития связей, возникающий из потребностей совместной деятельности между людьми, а также процесс обучения общению и роль произведений искусства в этом процессе.

Ключевые слова: общение, информация, детская литература, художественные произведения, потребность в общении, занятия по развитию чтения и речи.

Abstract: This article discusses the fact that communication is a multifaceted process of development of connections arising from the needs of joint activity between people, as well as the process of teaching communication and the role of works of art in this process.

Key words: communication, information, children's literature, artistic works, the need to communicate, reading and speech development classes.

Kirish. Jahonda har bir xalq uchun uning ma'naviy olami va moddiy borligining sharti o'laroq, asrlar davomida avlodlar tomonidan ardoqlanib o'rganilayotgan, yanada boyitilgan holda keyingi nasllarga bebaho yodgorlik sifatida qoldiriladigan ajdodlar merosiga e'tibor hamda uni har tomonlama tadqiq etish tendensiyasi tobora kuchayib bormoqda. Metodika fani bu borada yetakchilik mavqeyidagi sohalardan biridir. Ushbu holat o'tmish adiblari ijodining yuksak ma'rifiy xarakter va ahamiyatga egaligidan dalolat beradi.

Muloqot inson hayoti va faoliyatining muhim shartidir. Aynan muloqot yordamida insonlar tabiatni o'zlashtirish va o'z ehtiyojlarini qondirish uchun birgalikda harakat qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Muloqot jarayonida inson xulq-atvorining muayyan obraz va modellari shakllanib, keyinchalik ular interiorizatsiyalanadi. Muloqot davomida ijtimoiy va shaxsiy munosabatlar amalga oshadi, uning vositasida hamkorlikdagi faoliyat ro'yobga chiqariladi. Muloqot — odamlar o‘rtasida birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog‘lanishlar

rivojlanishining ko‘p qirrali jarayonidir. Muloqot (munosabat) birgalikda faoliyat ko‘rsatuvchilar o‘rtasida axborot ayirboshlashni o‘z ichiga oladi. Bunda munosabatning kommunikativ (o‘zaro aloqaga doir) jihati hisobga olinadi. Muloqot tushunchasini kommunikatsiyadan farqlash kerak. Kommunikatsiya — tirik va o‘lik tabiatdagi tizimlar o‘rtasida axborot almashinuvini anglatadi.

Adabiyotlar tahlili. Ma’lumki, bolalarga bag‘ishlangan asarlar mazmun jihatidan ham bir necha turkumlarga ajratiladi va bunday toifalashda tasvir uslubi asosiy o‘rin tutadi. Zero, bolalarga mo‘ljallangan asarlarning bir qismida ijodkorlar katta hayot tajribasiga ega bo‘lgan yoshi ulug‘ kishi sifatida o‘z qarashlarini yosh bolaning tasavvur va qarashlari bilan uyg‘unlashtirib ifodalasalar, yana bir qismida bevosita bolalar nomidan hikoyalash uslubi ustuvor. O‘tgan asrning 70-80-yillaridan boshlangan o‘zbek bolalar adabiyotidagi mutlaqo yangi evrilishlar ko‘plab olim va tadqiqotchilar e’tiborini tortgan. Bunday she’rlarning badiiy ko‘lami ham tadqiq etildi. Jumladan, R.Barakayev, M.Jumaboyev singari olimlarning tadqiqotlarida mazkur jihatlar atroflicha yoritilgan.

O‘qish va til inson hayotining ko‘plab sohaları bilan bog‘liq bo‘lib, unga bo‘lgan yuqori ehtiyojni va uning yuqori qiymatini obyektiv belgilaydi. Biroq, ularga bo‘lgan subyektiv ehtiyoj, uning qo‘llanilishining cheklangan ijtimoiy doirasi va unga qiziqish yo‘qligi tufayli juda kamayishi mumkin. Binobarin, bugungi kun maktabining eng jiddiy muammolaridan biri o‘quvchilarning o‘qish va ona tili darslariga qiziqishlarining keskin pasayishi va buning natijasida savodxonlik va muloqot qilish darajasining pasayishi, fikrni to‘g‘ri, mantiqiy ifoda eta olmaslikdir. M.M.Razumovskaya to‘g‘ri ta’kidlaganidek, “savodxonlikni pasaytirish muammosi ham ko‘p qoidalar mavjudligida va ularning barchasini xotirada saqlash oson emas”. Darslarini tashkil etishning ilmiy-metodik asoslari haqida S.Dolimov, A.Zunnunov, Q.Yo‘ldoshev, B.To‘xliyev, R.Niyozmetova, M.Mirqosimova va boshqalarning ilmiy tadqiqot ishlarida atroflicha fikr yuritilgan.

Ammo badiiy asarlar vositasida kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarni muloqotga o‘rgatish masalalari yetarlicha tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqolada muammoga doir me’yoriy-huquqiy hujjatlar, pedagogik-psixologik va metodik adabiyotlarni o‘rganish, tizimli-struktur tahlil, kuzatish, suhbat, maxsus pedagogik-psixologik metodikalar usullaridan foydalanilgan.

Tahlillar va natijalar. Muloqot — shaxslararo munosabatlarning asosiy ko‘rinishi bo‘lib, uning yordamida odamlar bir-birlari bilan o‘zaro ruhiy jihatdan aloqaga kirishadilar, o‘zaro axborot almashadilar, bir-birlariga ta’sir o‘tkazadilar, bir-birlarini his qiladilar, tushunadilar. Shuning uchun muloqot ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida ijtimoiy turmushning barcha sohalarida ishtirok etib, hamkorlik

faoliyatining moddiy, ma’naviy, madaniy, emotsional, motivatsion qirralarining ehtiyoji sifatida vujudga keladi. Insonda yuzaga keladigan har xil ehtiyojlarni maqsadga muvofiq ravishda qondirish muloqot maromiga bog‘liq bo‘lib, shaxslararo munosabat barkamol avlod, komil inson g‘oyalari qaror topishiga xizmat qiladi.

L.S.Vigotskiy, A.N.Leontev, A.R.Luriya, D.B.Elkonin tadqiqotlariga ko‘ra, bolaning dastlabki ijtimoiy ehtiyojlaridan biri bu — muloqotga nisbatan ehtiyojdir. A.V.Zaporojes va M.I.Lisina izlanishlarida ta’kidlanishicha, bolalarning kattalar bilan muloqotga kirishish ehtiyoji 7 yoshgacha bir nechta bosqichlarda rivojlanib boradi: 1) e’tibor va hayrixohlikka ehtiyoj paydo bo‘ladi; 2) kattalar bilan hamkorlik qilish ehtiyoji tug‘iladi; 3) avvalgi barcha ehtiyojlarning kattalar tomonidan hurmat qilinishiga ehtiyoj tug‘iladi; 4) maktabgacha tarbiya yoshidagi bolada atrofdagilar bilan o‘zaro bir-birini tushunish ehtiyoji vujudga keladi. Bola yetti yoshga yetganida og‘zaki nutqning grammatikasini amaliy yo‘l bilan egallab oladi deyish mumkin. Bolaning nutqni ana shunday amaliy egallab olishi keyinchalik savod chiqarish va tilning grammatikasini o‘rganishga imkon beradi. Maktabga kelish arafasida bolaning so‘z boyligi o‘z fikrini bayon eta oladigan darajada ortadi. Agar bu yoshdagi normal rivojlanayotgan bola o‘z nutqida 500–600 so‘zni ishlatasa, olti–yoshli bola 3000–7000so‘zni ishlatadi. Boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalar nutqi asosan ot, fe‘l, sifat, son va bog‘lovchilardan iborat bo‘ladi. Bu yoshdagi bolalar o‘z nutqlarida qaysi so‘zlarni ishlatgani afzal-u, qaysilarini ishlatish mumkin emasligini farqlay oladilar. 6–7 yoshli bola o‘z jumllarini murakkab gramatik tizimda tuza oladi. Bola butun bolalik davrida nutqni jadal ravishda egallab boradilar va nutqni o‘zlashtirish ma’lum bir faoliyatga aylana boradi. 7–9 yoshli bolalarning o‘ziga xos yana bir xususiyati bola nutqida o‘z fikrini bayon etibgina qolmay, balki o‘z suhbatdoshining diqqatini o‘ziga jalb qilishini ham biladilar. Bu davrda yozma nutq ham shakllana boshlaydi. Yozma nutq jumllarini to‘g‘ri tizimli va so‘zlarni to‘g‘ri yozilgan ma’lum talablar qo‘yilganligi bilan xarakterlanadi. Bola so‘zlarni qanday eshitgan bo‘lsa, shundayligicha yoza olmasligini bilishi, uchun to‘g‘ri talaffuz etishga va yozishga o‘rgatishi zarur.

Ma’lumki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ta’lim-tarbiya berishdagi muhim vazifalarning asosiy qismi, shuningdek, muloqotga o‘rgatish jarayonlari ham o‘qish darslari vositasida amalga oshiriladi. O‘qish va nutq o‘stirish darslari jarayonida dasturda belgilangan mavzular asosida o‘quvchilarga muayyan bilim beriladi. O‘qish ko‘nikmalarini takomillashtira borish bilan bir qatorda o‘quvchilarni ma’naviy barkamol inson ruhida tarbiyalash, ularda muloqotchanlik qobiliyatlarini

shakllantirish vazifasi ham diqqat markazida bo‘ladi. Boshlang‘ich ta’limda o‘qish va nutq o‘stirish dasturining maqsad va vazifalariga ko‘ra o‘qish darslari orqali o‘quvchilar to‘g‘ri, ongli, ravon, tez va ifodali o‘qishga o‘rgatiladi. Bolalar bu jarayonda kitob bilan ishlash ko‘nikmasiga ega bo‘la boradilar va ularda kitobga muhabbat tuyg‘usi uyg‘otiladi. Mazkur jarayonning sifatli va samarali amalga oshirilishi bevosita o‘qish darslarida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quv innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishga bog‘liqdir.

Boshlang‘ich sinflarning “O‘qish kitobi” darsligida berilgan materiallar orqali o‘quvchilarda DTS talablariga muvofiq bilim va ko‘nikmalar hosil qilish bolalarni komil inson ruhida tarbiyalash ona vatan va o‘zbek xalqiga muhabbat tuyg‘usini o‘stirish; o‘quv mashg‘ulotlarida dastur talab qilgan ilmni o‘quvchilarga yetkazish; ularda o‘qish va nutq ko‘nikmalarini takomillashtirish; berilgan badiiy asar obrazlarda tasavvur qila olish ko‘zda tutiladi.

O‘qish darslari o‘z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko‘ra boshlang‘ich ta’lim tizimida alohida o‘rin tutadi. Barcha predmet darslarini o‘qish faoliyatisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Chunki matnni tushunib, bir maromda, to‘g‘ri va ifodali o‘qishni o‘rgatish bilan o‘qish darslari shug‘ullanadi. O‘qish darslari orqali o‘quvchilarning DTS bo‘yicha o‘zlashtirishlari ko‘zda tutilgan bilimlarni hamda o‘quv - biluv ko‘nikma va malakalarni egallashlariga yo‘l ochiladi.

O‘quvchilar ongida tevarak-atrofdagi narsa va hodisalar haqidagi tasavvur va tushunchalarni to‘g‘ri shakllantirish uchun ularning yoshi va bilim saviyasi hisobga olinishi talab etiladi. O‘quvchilarni milliy istiqlol g‘oyasi ruhida, o‘z vataniga, xalqiga muhabbat, butun dunyo mehnatkashlariga nisbatan do‘stlik, birodarlik ruhida tarbiyalash, ularning bog‘lanishli nutqini o‘stirish va muloqotchanligini oshirish maqsadida vatan va uning istiqloli hamda ilg‘or kishilari, buyuk ajdodlari haqidagi badiiy adabiyot namunalari o‘qitiladi.

Boshlang‘ich sinf, xususan, 4-sinf o‘qish darslarida o‘quvchilarga nisbatan to‘g‘ri munosabatda bo‘lish jamoada o‘z ma’suliyatini anglash, hislatlari tarkib topdirila boriladi. 4-sinfda esa o‘quvchilarning o‘qishga oid ko‘nikma va malakalari yanada takomillashtiriladi. Ya’ni, o‘qish materiallarini tushunish va matn ustida ishlashga e’tibor kuchaytiriladi. O‘qish darslarida badiiy asarni muntazam mutolaa qilib borish istagini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu juda murakkab bo‘lib, agar u amalga oshirilmasa, o‘quvchida o‘qish ko‘nikmasi va malakasi kam foydali bo‘ladi. O‘quvchilarda badiiy asarni mustaqil mutolaa qilishni shakllantirish badiiy asarlarga jozibali tomonlarni ko‘ra olish, tushunish va his etishga bog‘liqdir.

Bu o‘quvchi bilim va tajribasini kengligi badiiy mushohada qobiliyatlarini rivojlanishini talab etadi.

O‘sib kelayotgan yosh avlodda mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish, sog‘lom va barkamol naslni tarbiyalab yetishtirish murabbiylarning muhim burchidir. Chunki mustaqil fikrlovchi o‘quvchilargina kelajakda har tomonlama yetuk, barkamol insonlar bo‘lib yetishib, mustaqil respublikamizni ilg‘or jahon davlatlari qatoriga olib chiqadilar.

Shu o‘rinda, Z.Nishonovanning “Mustaqil fikrlashga o‘rgatish” nomli maqolasidagi quyidagi fikrlarni keltirib o‘tish o‘rinlidir: “Hozirgi davr o‘qitish tizimi ham ko‘proq xotirani rivojlantirishga qaratilgan. Biroq ayrim o‘qituvchilarda bugun bir mavzuni tushuntirib, tayyor holda o‘quvchilarga yetkazib berib, ertasiga shu mavzuning mazmunini so‘rashi yoki she’ni yod olishga berish hollari ko‘proq uchraydi. Bunday darsda hech qanday muammoli vaziyat yaratilmaydi va buning natijasida o‘quvchilarning o‘qish darslarida mavzu materialini tushunish, uni erkin va mustaqil fikrlashga imkon berilmaydi. O‘qituvchilarning o‘zlari o‘quvchilarning mustaqil fikr yurita olmasligini bilishadi. Lekin qanday qilib o‘qish darslarida o‘quvchida mustaqil fikr yuritish qobiliyatini shakllantirish mumkin? – deb berilgan savolga javob berishga qiynaladilar”.

O‘quvchining ongi va tafakkuri endi shakllanib kelayotgan boshlang‘ich sinflarda o‘qituvchining mahorati, uning zamonaviy texnologiyalarni ta‘lim jarayoniga mohirona tadbiq eta olishi, ta‘limning yangi-yangi yo‘l va usullarini izlashi, ilg‘or pedagogik tajribalardan ijodiy foydalana olishi juda muhimdir. SHuning uchun ham bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kelgusi faoliyatga tayyorlashda, innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etishga tayyorlash ta‘lim oldiga qo‘yilgan muhim talablardan biridir. Chunki innovatsion ta‘lim texnologiyalari birinchidan, o‘quvchilarni bilim, ko‘nikma va malakalarni oson va qiziqib o‘rganishlari uchun imkoniyat yaratsa, ikkinchidan, o‘qituvchining ham professional o‘sishiga, ham ma‘naviy rivojlanishiga yordam beradi.

Muloqotning muvaffaqiyatli bo‘lishida shaxsning shakllangan sifatleri, fazilatlarining ahamiyati juda katta. Jumladan, shaxsda ijobiy fazilatlar yaxshi shakllangan bo‘lsa (xushmuomalalilik, kamtarlik, insonparvarlik, to‘g‘ri so‘zlilik, vijdonlilik kabilar) muloqot jarayoni ham yaxshi o‘tadi. Chunki shaxslar bir-birini to‘g‘ri tushunishlari uchun, muloqot muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun ular samimiy bo‘lishlari lozim. Samimiylik insonning eng ajoyib fazilatlaridan biri bo‘lib, voqea-hodisalarga oqilona munosabatda bo‘lish, turli ta’sirlarga berilmaslikdir. Bolalarni yoshlikdan, avvalo, oilada so‘ngra ta‘lim maskanlarida muloqotga o‘rgatib boriladi.

Muloqotga o‘rgatishning usullaridan biri mashg‘ulotlar tarzida bshakllantirishdir. Bolani bog‘cha sharoitida tarbiyachi turli mashg‘ulotlar o‘tkazib muloqotga o‘rgatadi. Avval elementar o‘zini tutish, kattalarga qanday gapirish, salom berish, minnatdorchilik bildirish kabi usullarni tarkib topshiriladi. Maktab yoshi davrida va keyinchalik shaxsga ijtimoiy - psixologik treninglar tashkil qilish orqali muloqotga o‘rgatiladi. Shaxsning o‘zi bu usullarga ijobiy munosabat bildirishi, faol harakat qilishi zarur. Chunki shaxs muloqotda bo‘lmasdan faoliyat subyekti sifatida ham, individual inson sifatida ham to‘laqonli rivojlana olmaydi.

Xulosalar. Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, ma’lumki, muloqotchanlik sifatlarini to‘g‘ri shakllantirish va kamchiliklarini bartaraf etishda badiiy asarlarning ahamiyati juda katta. Chunki badiiy asarlar o‘quvchi shaxsini ichki psixologik imkoniyatlarini rivojlantirishga, muloqotchanlik uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va malakalarini hosil qilishga, talabalarni o‘zlariga, o‘z qobiliyatlariga ishonch hosil qilishga, o‘quv faoliyatidagi aktivlikni oshirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Barakayev R. Jonajonim she’riyat. – Toshkent: Cho‘lpon.1997.
2. Jumaboyev M. O‘zbek va jahon bolalar adabiyoti. – T.: O‘qituvchi, 1993
3. Долимов С., Убайдуллаев С, Ахмедов К, Адабиёт ўқитиш методикаси. – Т.: Ўқитувчи, 1967
4. Zunnunov A. Pedagogik tadqiqot metodikasi. –Toshkent, 2000.
5. Yo‘ldoshev Q. Adabiyot o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari. –T.: O‘qituvchi. 1996.
6. To‘xliyev B. Adabiyot o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2012.
7. Niyozmetova R. Adabiyot darslaridan mustaqil ishlar. –T.: O‘qituvchi. 1984.
8. Mirqosimova M. Badiiy tahlil usullari. – T.: RO‘MM. 1993

USING VIRTUAL LABORATORIES IN EDUCATION WITH THE HELP OF A MOBILE APPLICATION

Ishkobilov F.Kh. p.f.f.d.,

Information technology and management university, docent

farruxishqobilov@gmail.com

Abstract: This article aims to improve the quality of education of zoology students and the use of virtual laboratories created on the basis of computer simulation models in the educational process using an electronic program.

Key words: virtual laboratory, training, computer, educational process, electronic program.

A radical improvement in the quality of education, equipping educational institutions with modern laboratories and educational equipment, and developing the knowledge, skills and qualifications of students and teachers remains an important and pressing issue today.

This article is devoted to the use of virtual laboratories created on the basis of computer simulation models for zoology students and improving the quality of education in the educational process using a mobile application. The mobile application helps to improve the quality of education at its place [4. 2023: B.224].

“Virtual laboratory” - a set of computer software tools capable of replacing the actual execution of laboratory work considered in laboratory classes available in the educational process [3. 2023: B.217]. At the same time, it is certainly necessary to think about whether the volume of students' knowledge will suffer in the process of assimilation of the educational material by the student or students.

From today, the level of development of information technologies provides students with the convenience and ease of transferring various types of educational and methodological documents into files, that is, in electronic form:

- methodological or educational aids;
- laboratory equipment and quality processes of various stages of laboratory work;
- simulation models reflecting the process of laboratory work;
- databases of confirmed results of laboratory data and measurements;
- computer programs that ensure the rapid execution of samples of the design of reporting documents;
- various forms of self-testing on the computer.

Files developed in electronic format are presented in a form convenient for viewing not only on personal computers or laptops, but can also be used on modern devices and high-definition digital TVs or, conversely, on mobile phones and smartphones [1. 2021: B.60].

All this makes it possible to optimize the independent work of schoolchildren or students, to conduct it on a large scale at home, to use the time spent on public transport and thereby improve the quality of education.

In order to further improve the use of simulation models in the educational system, we use a mobile application created on the basis of the Android operating system [6. 2023: B.14]. That is, the role of a mobile application in teaching 7th-grade students biology (zoology) with the help of a mobile application is incomparable. Keeling introduces you to the mobile application.

1. This picture shows the general appearance of the mobile application, with the help of which you will get acquainted with the pages of biology of the 7th grade on several topics.

Figure 1.

2. Figure 2 shows the internal structure of the android mobile application for using virtual laboratories created on the basis of computer simulation models in teaching biology (zoology) to grade 7, i.e. it contains theoretical information, topics and virtual laboratories, as well as full information about the author.

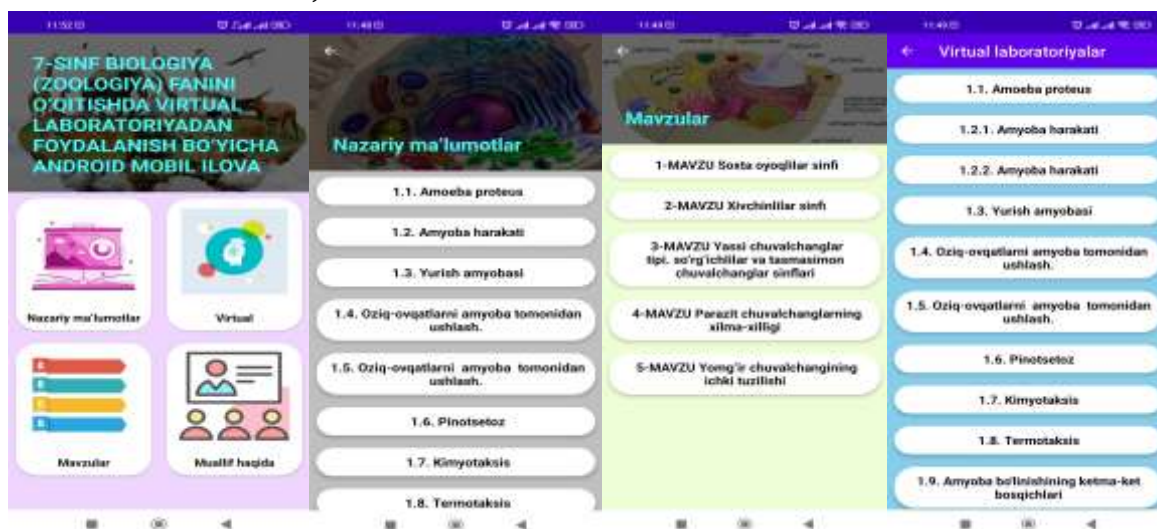

Figure 2.

The above-considered version of the mobile application “virtual laboratory” is developed for schoolchildren in electronic form, i.e. including graphics, video, audio and animation. This approach allows you to significantly save material and time resources when replicating and distributing educational and methodological literature of general education institutions [5. 2021: B.46]. With the help of these simulation models, you can get detailed information on practical and laboratory topics of teaching biology.

Summary. The modern trend in the educational process exists within each subject, for example, in biology lessons, taking into account the complexity of homework lessons and independent work of students, we create simulation models of biological processes and improve the quality of training using simulation modeling. Models in order to increase, we have developed virtual laboratories in an improved form, and this serves as the basis for the training system. Therefore, virtual laboratories in the field of biology are descriptive and introductory in nature and are designed to visualize various biological processes. Therefore, some of the practical and laboratory work can only be descriptive and introductory in nature and consists of viewing graphic audio-video and animation data on the topic being studied. Such practical and laboratory work is also based on individual processing of information materials by students.

Literature:

1. Ишқобилов Ф. Х. КОМПЬЮТЕР ИМИТАЦИОН МОДЕЛЛАРИ АСОСИДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЗООЛОГИЯ ФАНИ БЎЙИЧА БИЛИМЛАРИНИ ОШИРИШ МЕТОДИКАСИ //Современное образование (Узбекистан). – 2021. – №. 10 (107). – С. 57-63.

2. Ишқобилов Ф.Х. “Компьютер имитацион моделлар асосида зоология фанига доир споралилар типининг грэгарин ва коксидиялар туркумини виртуал лабораторияларини яратиш” №1 (2021) <http://kimweb.uz>.

3. Ишқобилов Ф.Х. КОМПЬЮТЕР ИМИТАЦИОН МОДЕЛЛАР АСОСИДА ЯРАТИЛГАН ВИРТУАЛ ЛАБОРАТОРИЯ УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ЎҚИТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 4. – №. 1. – С. 215-221.

4. Ishkobilov F.X., Eshqobilov S.X. UMUMTA'LIM MAKTAB O'QUVCHILARI UCHUN VIZUAL DASTURLASHNI O'QITISH METODOLOGIYASINING ASOSIY OMILLARI //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 21. – №. 4. – С. 223-226.

5. Lutfillaev, M., E. Abdullaev, and F. Eshkobilov. "DEVELOPMENT OF VIRTUAL LABORATORIES ON THE TOPIC" STUDY OF THE STRUCTURE

AND DEVELOPMENT OF SPONGES ON THE EXAMPLE OF FRESHWATER BADIYAGA". TYPE SPONGIA, CLASS DEMOSPONGIA, ORDER SPONGILLIDAE, SUPERVISOR SPONGILLA." ASJ. Vol. 1. No. 46. 2021.

6. Ishkobilov F.KH “Technology of creating a virtual laboratory of the structure and movements of euglenoids from biology on the base of computer simulation models” Eurasian Scientific Herald. Page. 12-16. Volume 17. February, 2023. ISSN: 2795-7365.

7. Meyliyev A. R. O‘ZBEKISTON SHAROITIDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA SUN’IY INTELLEKTNING AHAMIYATI //Kokand University Research Base. – 2024. – C. 492-494.

8. Hoshimov O. THE IMPORTANCE OF LEARNING MODERN PROGRAMMING LANGUAGES //Science and Innovation. – 2022. – T. 1. – №. 5. – C. 437-439.

O‘ZBEKISTON TA’LIM TIZIMIDA IBRAT MAKTABI O‘RNI: IJTIMOIY -FALSAFIY TAHLIL

Abdullaxo‘jayev Adxamxo‘ja Isaxo‘ja o‘g‘li
Qo‘qon Universiteti falsafa fanlari o‘qituvchisi
adhamxojaabdullaxojayev@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekiston ta’lim tizimida Is’hoqxon Ibrat maktabining o‘rni va uning ijtimoiy-falsafiy ahamiyati tahlil qilinadi. Is’hoqxon Ibratning ilmiy merosi, tilshunoslik sohasidagi yutuqlari va u yaratgan yangi maktab tizimining jamiyatda qanday o‘zgarishlar yuzaga keltirgani ko‘rsatilgan. Maktabning tashkil etilishi va uning xorijiy tillarga ixtisoslashgan markazlari, shuningdek, xalqaro hamkorlik aloqalari orqali ta’lim sifati va o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlari haqida so‘z yuritiladi. Shavkat Mirziyoyevning ta’limni rivojlantirishga bo‘lgan e’tibori, shu jumladan Ibrat maktabining xalqaro darajaga ko‘tarilishi hamda uning o‘quvchilari o‘rtasida yoshlarning ilmiy faolligini oshirishdagi o‘rni alohida e’tirof etilgan.

Kalit so‘zlar: Is’hoqxon Ibrat, ta’lim tizimi, maktab-internat, xorijiy tillar, ijtimoiy-falsafiy tahlil, jamiyat rivoji, ilmiy meros, ta’lim islohoti, pedagogik innovatsiyalar, xalqaro hamkorlik, o‘quvchilar muvaffaqiyati.

Аннотация: В данной статье анализируется место школы Исхоахона Ибрат в системе образования Узбекистана и ее социально-философское значение. Рассматриваются научное наследие Исхоахона Ибрат, его

достижения в области лингвистики, а также как новая образовательная система, созданная им, повлияла на общество. Обсуждается создание школы и специализированных центров по иностранным языкам, а также международное сотрудничество, которое способствовало повышению качества образования и успехов студентов в будущем. Особое внимание уделено инициативам Шавката Мирзиёева по развитию образования, а также международному признанию школы Ибрат и повышению научной активности молодежи.

Ключевые слова: Исхокхон Ибрат, система образования, школа-интернат, иностранные языки, социально-философский анализ, развитие общества, научное наследие, образовательные реформы, педагогические инновации, международное сотрудничество, успехи студентов.

Annotation: The article analyzes the role of the Is'hohkhon Ibrat School in Uzbekistan's education system and its social-philosophical significance. It highlights Is'hohkhon Ibrat's scientific legacy, his achievements in linguistics, and the societal changes brought about by the new school system he established. The establishment of the school, its centers specializing in foreign languages, and the improvement of education quality and student success through international collaboration are discussed. Special attention is given to Shavkat Mirziyoyev's focus on the development of education, the elevation of the Ibrat School to an international level, and its role in enhancing scientific activity among young people.

Keywords: Is'hohkhon Ibrat, education system, school-internat, foreign languages, social-philosophical analysis, societal development, scientific legacy, educational reforms, pedagogical innovations, international cooperation, student success

Mamlakatimizda chet tillarini o‘qitish tizimini yanada jadallashtirish va sohani yangi bosqichga olib chiqish borasida bir qator samoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Davlatimiz rahbari boshchiligida boshlangan ta’lim tizimidagi ulkan islohotlarning Namangan viloyatidagi tastiqi fikrimiz dalilidir. Shavkat Mirziyoyev 2016-yil 2-noyabr kuni Namangan viloyati saylovchilari bilan uchrashuvda Is’hoqxon Ibrat bog‘i va yodgorlik majmuasini barpo qilish, “Ibrat maktabi”ni tashkil etish tashabbusini ilgari surgan edi[1.] Is’hoqxon to‘ra Ibrat, uning muzeyini qayta tiklash va to‘ldirish, asarlarini nashr etish haqida qimmatli fikrlar bayon qilgan[2]. Yurtboshimiz xayrli ishga o‘zlari rahbarlik qildilar. Darhaqiqat, mustaqillik, istiqlol mafkurasi millat, Vatan uchun jon fido qilgan insonlarning umumbashariy ishlarini, o‘lmas asarlarini xalqimiz tafakkuriga, kelajagimiz egalari – yoshlar shuuriga singdirish orqali amalga oshiriladi.

Aytish joizki, XIX asrda To‘raqo‘rg‘on zaminida tug‘ilib o‘sgan Ibrat domla arab, fors, rus, hind, urdu, ingliz, fransuz tillarini yaxshi bilgan. Qadimiy finikiya, yahudiy, suriya, yunon yozuvlarini o‘rgangan va o‘zining “Lug‘ati sitta al-sina” (“Olti tilli lug‘at”), “Jome’ ul-xutut” (“Xatlar majmui”), “Tarixi Farg‘ona”, “Tarixi madaniyat”, “Mezon uz-zamon” (“Zamon tarozusi”), “San’ati Ibrat, qalami Mirrajab Bandiy”[3] kabi o‘ndan ortiq tilshunoslikka oid, ilmiy-tarixiy hamda ma’rifiy asarlarini yaratgan. Ibrat 1886 yildayoq eski maktablarga nisbatan birmuncha ilg‘or bo‘lgan maktab ochgan. 1907-yilda esa yangi “usuli savtiya”, “jadid” maktabini tashkil etib, qishloq bolalarini o‘qitgan. Uning nomini abadiylashtirish va ilmiy-ijodiy me’rosiga munosib vorislarni yetishtirish maqsadida Namagan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumanida Is’hoqxon Ibrat nomidagi xorijiy tillarga ixtisoslashtirilgan maktab-internati tashkil etildi [4].

Vatan taraqqiyoti yo‘lidagi fidokorona hayoti ibrat namunasi bo‘lib xizmat qilayotgan ma’rifatparvar olim, sharq va g‘arb tillarining bilimdoni Is’hoqxon Ibratning nomini abadiylashtirish, uning izdoshlarini kashf etish va iste’dodlarini keng namoyon qilishlari uchun shart-sharoitlar yaratish kabi ezgu ishlar Is’hoqxon Ibrat nomidagi bog‘, atoqli ma’rifatparvarning haykali va muzeyi hamda xorijiy tillarga ixtisoslashtirilgan maktabdan iborat “Is’hoqxon Ibrat majmuasi”ni tashkil etilishi bilan boshlandi.

Is’hoqxon Ibrat maktabi va Is’hoqxon Ibrat muzeyi viloyatdagi yetakchi oliy dargohlardan biri Namangan davlat universiteti boshqaruviga o‘tkazildi. Zamonaviy ilmlar maskani Ibrat maktabi xususida Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev: “Ibrat maktabi nafaqat Namangan viloyati, balki butun mamlakatimizga xizmat qilishi kerak. Bu yerdagi sharoitlarni, o‘quvchilarning bilimini ko‘rib, hamma ota-onalar havas qilsin. Xohlasa, yoshlar boshqa viloyatlardan kelib o‘qisin” deganlariyoq xorijiy tillarni o‘qitish va sohani yanada yuksak cho‘qqilarni zabt etishi tomon turtki bo‘ldi.

Maktab-internat huzurida Namangan davlat universiteti tomonidan 7 ta xorijiy tilni o‘rgatishga ixtisoslashgan markaz tashkil etildi. 2017-2018 o‘quv yilida maktab-internatning 7-8-9-10 sinflariga, 2018-2019 o‘quv yilidan boshlab 7- va 10- sinfiga 20 nafardan o‘quvchilar Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi tomonidan o‘tkaziladigan chet tili va ona tili fanlaridan test sinovlari asosida qabul qilindi. Markazda dars mashg‘ulotlari 7 ta til bo‘yicha o‘quvchi-talabalar soni 10 nafardan oshmaydigan guruhlarda-zamonaviy usulda tashkil etildi.

Shuningdek, Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi hamda Namangan davlat universitetiga maktab-internatda tashkil etiladigan dars mashg‘ulotlariga O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti, Toshkent davlat sharqshunoslik

institutining malakali professor-o‘qituvchilarini jalb eqilinishi Ibrat maktabi faoliyatini yanada gullab-yashanashiga zamin hozirladi. Ibrat majmuasi tarkibida tashkillangan muzey va uning faoliyatini bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi, O‘zbekiston Fanlar akademiyasi, Yozuvchilar uyushmasi, Namangan viloyati hokimligi bilan birgalikda muzeysunos olimlardan iborat ishchi guruhi tuzildi.

Toshkent shahridagi Shahidlar xiyoboni, Qatag‘on qurbonlari xotirasi muzeyi va O‘zbekiston tarixi davlat muzeyida amalga oshirilgan ishlarni, ilg‘or xorijiy tajribani o‘rgansin hamda o‘rganish natijalariga asosan mahalliy budget mablag‘lari hisobidan Is‘hoqxon Ibrat muzeyini jihozlash choralari ko‘rildi. Ibrat ijodiyotining eng yorqin namunalaridan biri bu adimiy finikiya, yahudiy, suriya, yunon yozuvlarini jamlagan “Lug‘ati sitta al-sina” (“Olti tilli lug‘at”) asaridir. O‘z davrida nashrga turli tazyitlar bilan bo‘lsa-da ilm ahliga yetkazilgan ushu asar milliy lug‘atshunoslik maktabini yaratishda katta ahamiyatga ega sanaladi. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi bilan birgalikda 2018-yil mart oyiga qadar Is‘hoqxon Ibratning xorijiy tillarda yozgan lug‘atining yangi nashrini tayyorlash va chop etish borasida sezilarli ishlar amalga oshirildi. Alohida e‘tirof etish kerakki, maktab-internat, markaz o‘qituvchilari va muzey xodimlarining oylik ish haqlariga 25 foiz miqdorida qo‘shimcha ustama belgilanganligi Ibratga munosib ibrat izdoshlarini tarbiyalashda katta ta’sirga ega. 2018-yilgi Investitsiya dasturiga muvofiq maktab-internat o‘quvchilari uchun 100 o‘rinli o‘quvchilar turar joyi, oshxona binolarini qurish va jihozlar bilan ta‘minlandi.

Xalqaro xamkorlik masalasida YUNESKOning va Xalqaro til o‘rgatish markazlarining Toshkent shahrida faoliyat ko‘rsatayotgan til o‘rgatish markazlari vakolatxonalarining filiallarini Namangan viloyatida tashkil etilishi ham chet tillarini o‘qib-o‘rganish[5] va uni hayotga tadbiq etishda muhim o‘rin tutdi. Maktab tashkil etilgan yildayoq uni moddiy texnik bazasi mustahkamlandi, o‘quv-metodik majmualar, o‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanmalar, badiiy adabiyotlar bilan ta‘minlandi. Bugungi kunda Ibrat maktabi Respublikamizda faoliyat olib borayotgan bor qator ijod va ixtisoslashgan maktablar orasida yetakchi o‘ringa va munosib nufuzga ega. Ayni paytda Ibrat maktabida shakllangan malakali pedagogik jamoa, o‘qitishning ilg‘or texnologiyasi imkoniyatlari o‘z samarasini bermoqda. Xususan, o‘tgan o‘quv yili yakuniga ko‘ra 39 nafar bitiruvchining barchasi oliygohlar talabasiga aylandi.

Bundan tashqari, Rossiya, Yaponiya, Janubiy Koreya mamlakatlaridagi turdosh o‘quv yurtlari bilan o‘rnatilgan ilmiy-amaliy hamkorlik aloqalari natijasi ta‘lim sifatini yuqori bosqichga ko‘tarmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi tashabbusi bilan “Jadidlar izidan” ko‘rik-

tanlovi tashkil qilindi. Buyuk jadid bobolarimizning boy ma'naviy merosini keng targ'ib qilish va o'quvchilarni kitobxonlikka qiziqtirish orqali o'quvchilarda vatanparvarlik ko'nikmasini shakllantirish maqsadida Is'hoqxon Ibrat nomidagi ijod maktabida ham ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi Voxidova Roxila va maktab axborot resurs markazi mutaxassisi Rahmonova Hurriyat hamkorligida "Jadidlar izidan" ko'rik-tanlovi maktab bosqichi tashkil qilindi. Shuningdek, davlatimiz rahbari tashabbusi bilan tashkil etilgan “Is’hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti Ibrat pedagogik faoliyatining yana bir e’tirofi bo‘ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. <https://old.gov.uz/oz/news/view/16645>
2. U.Dolimov. Mohir Mublisist, matbaachi va noshir.
<https://yuz.uz/uz/news/mohir-publitsist-matbaachi-va-noshir>
3. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 36-son, 962-modda
4. A.Abdullaxo‘jayev. Is’hoqxon to‘ra Ibrat faoliyatiga ijtimoiy-falsafiy nazar. Interpretation and researches, 2024.
5. Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta’lim modernizatsiya-sining falsafiy–huquqiy tahlili. Science Promotion, 49-52.

ISLOM DININING TARIXI, E’TIQODI VA HOZIRGI ZAMON TARG‘IBOTCHILARI

Mavlonov Ilxomjon Xolmirzayevich

Qo‘qon universiteti o‘qituvchisi f.f.d (PhD)

Dehqonova Manzumaxon Akramjon qizi

Xorijiy til va adabiyoti talabasi

Annotatsiya. Islom dini insoniyat tarixidagi eng katta dinlardan biri bo‘lib, uning paydo bo‘lishi va rivojlanishi butun dunyo sivilizatsiyasiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Islomning asosiy e’tiqodi va amaliyoti besh ustunga asoslangan bo‘lib, bu tamoyillar musulmonlar hayotining ajralmas qismidir. Islomning besh ustuni. Islom dinining asosiy amaliy e’tiqodini tashkil qiluvchi besh ustun — musulmonlarning diniy va axloqiy hayotining asosi hisoblanadi. Islom dinining tarixi va zamonaviy holati, shuningdek, zamonaviy dunyoda Islomni qabul qilish va tushunish masalalari yoritiladi. Shu orqali hozirgi davrda Islomni yaxshiroq anglash va uning ijtimoiy ahamiyatini ko‘rsatish maqsad qilinadi.

Kalit So‘zlar: islomofobiya, shialik, sunniylik, ijtimoiylashuv, siyosiylashuv, islom e’tiqodi, tavhid, risolat, shariat, islom madaniyati, islom sivilizatsiyasi.

Аннотация. Ислам – одна из крупнейших религий в истории человечества, и его возникновение и развитие оказали огромное влияние на всю мировую цивилизацию. Основная вера и практика ислама основаны на пяти столпах, и эти принципы являются неотъемлемой частью мусульманской жизни. Пять столпов ислама. Пять столпов, составляющих основную практическую веру ислама, являются основой религиозной и нравственной жизни мусульман. Будут освещены история и современное состояние ислама, а также принятие и понимание ислама в современном мире. Благодаря этому он призван лучше понять ислам и показать его социальную значимость в современную эпоху.

Ключевые Слова: исламофобия, шиизм, суннизм, социализация, политизация, исламская вера, монотеизм, послание, шариат, исламская культура, исламская цивилизация.

Annotation. Islam is one of the largest religions in human history, and its emergence and development have had a significant impact on world civilization. The core beliefs and practices of Islam are based on the Five Pillars, which are integral to the lives of Muslims. The Five Pillars of Islam constitute the fundamental religious and moral principles of the faith. This article explores the history and contemporary state of Islam, as well as the issues related to the acceptance and understanding of Islam in the modern world. Through this, the aim is to foster a better understanding of Islam in the present day and highlight its social significance.

Keywords: Islamophobia, Shiaism, Sunni Islam, socialization, politicization, Islamic belief, Tawhid (Oneness of God), Risalah (Prophethood), Sharia, Islamic culture, Islamic civilization.

Islom dini insoniyat tarixidagi eng katta dinlardan biri bo‘lib, uning paydo bo‘lishi va rivojlanishi butun dunyo sivilizatsiyasiga katta ta’sir ko‘rsatgan. VII asrda Arabiston yarim orolida yuz bergan muhim voqealar orqali shakllangan Islom Muhammad (s.a.v.) ga Alloh tomonidan yuborilgan vahiy bilan boshlangan. U ko‘pxudolik va qabilachilik urf-odatlariga asoslangan jamiyatga yagona Allohga e’tiqod qilishni, tenglik va adolatni targ‘ib qildi. Dastlabki yillarda Islom dini qattiq qarshilikka uchragan bo‘lsa-da, qisqa muddat ichida Arabiston yarim orolidan tashqariga tarqalib, Sharq va G‘arbdagi ko‘plab mamlakatlarga yetib bordi. Islomning asosiy e’tiqodi va amaliyoti besh ustunga asoslangan bo‘lib, bu tamoyillar musulmonlar hayotining ajralmas qismidir. Allohga bo‘lgan ishonch, kechirilganlikka umid, taqvo va boshqa insoniy qadriyatlar musulmonlar ongida chuqur o‘rnashib qolgan. Islom nafaqat diniy e’tiqod, balki inson hayotining ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatlarini ham qamrab oladi. Dastlabki

xalifalar davrida Islom davlatlari ilm-fan, san’at va falsafada katta yutuqlarga erishdi va musulmonlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlanmalar Yevropa uyg‘onish davriga ham katta ta’sir ko‘rsatdi. Hozirgi kunda Islom dunyoda eng keng tarqalgan dinlardan biri bo‘lib, uning izdoshlari soni 1,9 milliarddan oshadi. Diniy qadriyatlar va e’tiqodlar jamiyatning turli qatlamlarida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, Islomni zamonaviy dunyoda targ‘ib qilish usullari ham sezilarli darajada o‘zgardi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa texnologiyalar orqali musulmon da’vatchilar Islomni dunyo bo‘ylab targ‘ib qilmoqdalar, diniy darslar va xutbalar global auditoriyaga yetib bormoqda. Biroq, zamonaviy dunyoda Islomni tushunish bilan bog‘liq turli qiyinchiliklar va Islomofobiya kabi muammolar ham mavjud bo‘lib, bu masalalarni tahlil qilish muhimdir[1. 1992].

Zamonaviy davrga o‘tishi XIX-XX asrlarga kelib, Yevropa mustamlakachiligi davrida Islom dunyosining ko‘plab hududlari mustamlaka ostiga o‘tdi. Bu davrda musulmonlar o‘z milliy va diniy o‘zligiga qaytish, Islomning ijtimoiy-siyosiy ta’sirini tiklash harakatlarini boshlashdi. Mustaqillik harakatlari va Islom uyg‘onish davrlari bugungi kungacha davom etib kelmoqda. Hozirgi kunda Islom dunyo dinlaridan biri bo‘lib, turli xil zamonaviy omillar orqali o‘z ahamiyatini saqlab kelmoqda.

Islom e’tiqodining asosiy tamoyillari: Tavhid – Allohning yagonaligi. Islom dinining eng muhim va markaziy e’tiqodi bu tavhiddir, ya’ni Allohning yagonaligiga ishonish. Bu tamoyil Allohning yagona Xudo ekanligini, unga sherik qo‘shish mumkin emasligini bildiradi. Qur’onda Allohning sifatleri, qudrati va butun olamni yaratgani ko‘plab oyatlarda ta’kidlab o‘tiladi. Allohning yagonaligiga e’tiqod qilish musulmonlar uchun hayotiy ahamiyatga ega va bu e’tiqod Islomning barcha ibodatleri, hayotiy qadriyatleri va amallarida aks etadi. Tavhid tushunchasi shirkni — ya’ni Allohga sherik qo‘shishni qattiq taqiqlaydi. Shuning uchun musulmonlar butparastlik va boshqa ko‘p xudolilik shakllaridan qochadi.

Risolat – Payg‘ambarlar va ularning vazifalari. Islom e’tiqodiga ko‘ra, Alloh odamzodni to‘g‘ri yo‘lga boshlash uchun payg‘ambarlarni yuborgan. Bu payg‘ambarlar Allohning vahiylarini insonlarga yetkazish va ularni adolatli hayotga yo‘naltirish vazifasini bajarishgan. Islomda 25 ta payg‘ambar nomi zikr qilingan, ularning eng buyugi va so‘nggisi Muhammad (s.a.v.) hisoblanadi. Muhammad (s.a.v.) barcha payg‘ambarlar keltirgan dinlarning yakuni va Allohning oxirgi elchisi sifatida e’tirof etiladi. Islomda Ibrohim, Muso, Iso kabi payg‘ambarlar ham katta hurmat bilan tilga olinadi, ularning barchasi yagona Allohga xizmat qilishga chaqirgan. Payg‘ambarlar orqali keltirilgan vahiylar insonlar uchun hayotiy qo‘llanma bo‘lib xizmat qiladi, bu vahiylar ichida eng muhim va so‘nggi kitob Qur’on hisoblanadi.

Oxiratga ishonish – abadiy hayot. Islom e’tiqodida oxiratga, ya’ni o‘limdan keyingi hayotga ishonish markaziy o‘rinni egallaydi. Musulmonlar dunyo hayoti vaqtinchalik bo‘lib, insonlar oxiratda qiyomat kuni hisob-kitob qilinishiga ishonishadi. Bu kun barcha insonlar qilgan amallari uchun javob beradilar: yaxshilar jannatga, yomonlar esa do‘zaxga yuboriladi. Oxiratga ishonish musulmonlarni bu dunyoda axloqiy va adolatli hayot kechirishga undaydi, chunki inson bu dunyoda qilgan amallarining natijasini oxiratda oladi. Qur’onda qiyomat kuni, jannat va do‘zax haqida ko‘plab oyatlar bor, bu oyatlar musulmonlarga oxiratni eslatadi va ularga Alloh oldida javobgarlikni his qilishni ta’minlaydi.

Islomning besh ustuni. Islom dinining asosiy amaliy e’tiqodini tashkil qiluvchi besh ustun — musulmonlarning diniy va axloqiy hayotining asosi hisoblanadi[4. 2022] Bu besh ustunlar musulmonlarning Allohga bo‘lgan e’tiqodini amaliy jihatdan ifoda etadi:

1. Shahodat – Allohdan boshqa sig‘iniladigan iloh yo‘qligiga va Muhammad (s.a.v.) Allohning payg‘ambari ekaniga guvohlik berish. Shahodat musulmon bo‘lishning birinchi qadamidir va bu kalimani iymonli qalb bilan aytgan kishi musulmon bo‘ladi.

2. Namoz – Kuniga besh marta namoz o‘qish musulmonlar uchun farz qilingan. Namoz Alloh bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot bo‘lib, musulmonlarni muntazam ravishda Allohni eslashga va unga shukr qilishga chorlaydi.

3. Ro‘za – Ramazon oyida ro‘za tutish musulmonlar uchun katta ahamiyatga ega. Ro‘za insonlarni sabr-toqatli bo‘lishga, o‘z nafslarini boshqarishga va kambag‘allarning holatini his qilishga o‘rgatadi.

4. Zakot – Yiliga bir marta ma’lum mol-mulk miqdoridan zakot chiqarish, ya’ni kambag‘allarga yordam berish musulmonlar uchun majburiy amal hisoblanadi. Zakot ijtimoiy adolatni ta’minlashda va jamoa o‘rtasida birdamlikni mustahkamlashda muhim vositadir.

5. Haj – Qodir bo‘lgan har bir musulmon umrida kamida bir marta Makka shahriga haj qilishga burchlidir. Haj musulmonlarni tenglik, birdamlik va Alloh oldidagi xokisorlikka undaydi.

Shariat – Islom qonunlari. Shariat — bu musulmonlarning diniy, axloqiy va ijtimoiy hayotini boshqaruvchi qonunlar majmuasi. Shariat musulmonlarga qanday yashash, qanday ibodat qilish, qanday axloqiy va huquqiy me’yorlarga rioya qilish kerakligini belgilaydi. Shariat qonunlari Qur’on va Hadislarga asoslangan bo‘lib, fiqh (islomiy huquq) orqali yanada kengaytirilgan. Islom tarixida shariat ijtimoiy va huquqiy tizimlarning asosi bo‘lib xizmat qilgan, lekin zamonaviy musulmon jamiyatlarida shariatning qo‘llanilishi turlicha bo‘lishi mumkin. Ayrim davlatlarda

shariat to‘liq amal qilsa, boshqalarda bu qonunlar faqat diniy masalalarda qo‘llaniladi[2.1998].

Dunyo miqyosda Islomning keng tarqalishi-Hozirgi kunda Islom dunyodagi eng tez tarqalayotgan dinlardan biri bo‘lib, taxminan 1,8 milliard kishidan ko‘proq musulmon aholisiga ega. Diniy va etnik jihatdan xilma-xil bo‘lgan musulmonlar jamoalari har qit‘ada mavjud, asosan Yaqin Sharq, Shimoliy Afrika, Janubi-Sharqiy Osiyo va Janubiy Osiyo Islomning eng katta markazlaridir. Oxirgi yillarda Yevropa va Amerika qit‘alarida ham Islom diniga kiruvchilar soni oshib bormoqda. Islom faqatgina musulmon mamlakatlarida emas, balki g‘arb mamlakatlarida ham o‘sinh tendensiyasini ko‘rsatmoqda.

Islom dinining zamonaviy jamiyatdagi o‘rni va ahamiyti - Islom dini bugungi kunda dunyodagi eng katta diniy jamoalardan biri bo‘lib, ko‘plab davlatlarda ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayotda katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu dinning asosiy tamoyillari zamonaviy jamiyatda inson huquqlari, adolat, tenglik va ijtimoiy birdamlik kabi mavzularni targ‘ib qilishda muhim rol o‘ynamoqda. Islom o‘zining insonparvarlik va adolat tamoyillari bilan dunyo aholisining katta qismini birlashtirib, turli ijtimoiy guruhlar va jamiyatlar o‘rtasida tinchlik va birdamlikni saqlashga yordam beradi.

Zamonaviy global siyosatda Islomning o‘rni ortib bormoqda. Islom davlatlari va musulmon yetakchilari xalqaro sahnada e’tirof etilgan va ko‘plab siyosiy qarorlar qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi. Islom Konferensiyasi Tashkiloti kabi xalqaro diniy tashkilotlar dunyo musulmonlari manfaatlarini himoya qilishda faol ishtirok etmoqda. Bundan tashqari, Islom davlatlarining iqtisodiy, madaniy va siyosiy hamkorliklari global miqyosda Islomning ta’sirini kuchaytirmoqda.

Bugungi kunda musulmon jamoalari nafaqat musulmon davlatlarida, balki butun dunyo bo‘ylab tarqalgan va ular zamonaviy jamiyatlarga katta ijtimoiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, Yevropa va Amerikadagi musulmon jamoalari jamiyatning turli sohalarida, jumladan ta’lim, ilm-fan, siyosat va iqtisodiyotda faol ishtirok etib kelmoqda. Ular o‘z an‘analari va diniy e’tiqodlari bilan mahalliy jamiyatlarning ko‘p madaniyatli va ko‘p dinli tuzilmalarini boyitmoqda. Bundan tashqari, musulmon jamoalari insonparvarlik faoliyatlarida ham ishtirok etib, dunyo bo‘ylab turli xayriya ishlarini amalga oshirmoqda. Zamonaviy texnologiyalar Islomni targ‘ib qilish va dinning o‘rganilishida ham katta rol o‘ynamoqda. Bugungi kunda islomiy ta’limni internet orqali o‘rganish, masjidlar va diniy tashkilotlar faoliyatlarini onlayn kuzatish imkoniyati mavjud. Ko‘plab musulmon olimlari va ulamolari ijtimoiy tarmoqlarda faol bo‘lib, din haqidagi bilimlarni onlayn kurslar va vebinarlar orqali o‘rgatishmoqda. Qur’onni turli tillarga tarjima qilish, islomiy ma’ruzalar, fatvolar va boshqa diniy kontentlar zamonaviy texnologiyalar orqali keng tarqatilmokda.

Islom dini o‘zining paydo bo‘lishidan to bugungi kungacha dunyoda muhim diniy, madaniy va ijtimoiy ta’sir ko‘rsatib kelmoqda. Ushbu dinning tamoyillari insoniyatning turli davrlarida adolat, bag‘rikenglik va insonparvarlik kabi qadriyatlarni targ‘ib qilib, jamiyatning ijtimoiy-siyosiy rivojlanishiga xizmat qilgan. Islomning paydo bo‘lish tarixi, payg‘ambarlik davri va Qur’onning nozil bo‘lishi kabi hodisalar dinning asosini tashkil etadi. Bugungi kunda Islom dini dunyoning turli burchaklarida faol rivojlanmoqda va zamonaviy texnologiyalar yordamida uning ta’sir doirasi kengaymoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Karen Armstrong, Muhammad: A Biography of the Prophet. HarperOne, 1992.
- 2.John L. Esposito, Islam: The Straight Path. Oxford University Press, 1998.
- 3.Esposito, John L. "Islam." Encyclopedia Britannica, 2023,
- 4."Islamic Civilization: Its Contribution to Science and Philosophy." Islamic History Online, 2022,
5. Britannica Online Encyclopedia - Islom tarixi va xalifaliklar haqida keng ma'lumot beradi. <https://www.britannica.com>
6. Oxford Islamic Studies Online - Islomiy tarix va tamoyillar haqida chuqur akademik maqolalar mavjud. <http://www.oxfordislamicstudies.com>
7. Islamic History Online - Islom tarixi, payg‘ambarlar, xalifaliklar va diniy rivojlanishlar haqida. <https://islamichistory.org>
8. Al-Islam.org - Islom tarixi, e’tiqodlari va dinning zamonaviy masalalari haqida keng ma'lumotlar. <https://www.al-islam.org>
9. Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta’lim modernizatsiya-sining falsafiy–huquqiy tahlili. Science Promotion, 49-52.

BUGUNGI YOSHLARNING IJTIMOIIY TARMOQLARDAGI NUTQI: IJOBIY VA SALBIY JIHATLARI

Umurzakova Kommuna Xursanovna

Qo‘qon universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrasining katta o‘qituvchisi

Rahmonaliyeva Madinabonu

Qo‘qon universiteti Xorijiy til yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Bugungi globallashuv davrida internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylandi. Ushbu maqola ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar nutqi va madaniyatiga ijobiy va salbiy ta’sirlarini tahlil qilishga

bag‘ishlangan. Unda yoshlarning qisqa va lo‘nda ifoda qilish ko‘nikmalarini shakllantirishi, lekin ayni paytda milliy tilga bo‘lgan e‘tiborning pasayishi kabilar muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: nutq madaniyati, ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar, milliy til, globallashuv, zamonaviy texnologiyalar.

Аннотация. В условиях современной глобализации интернет и социальные сети стали неотъемлемой частью жизни молодежи. Эта статья посвящена анализу положительных и отрицательных влияний социальных сетей на речь и культуру молодежи. В статье рассматривается формирование у молодежи навыков краткого и лаконичного изложения мыслей, а также снижение внимания к национальному языку, что вызывает обсуждение.

Ключевые слова: культура речи, социальные сети, молодежь, национальный язык, глобализация, современные технологии.

Annotation. In today's era of globalization, the internet and social media have become an integral part of young people's lives. This article is dedicated to analyzing the positive and negative impacts of social media on youth speech and culture. It discusses how social media helps develop concise and precise communication skills among young people while simultaneously addressing the decline in attention toward the national language.

Keywords: speech culture, social media, youth, national language, globalization, modern technologies.

Kirish. Bugungi raqamli texnologiyalar davrida yoshlar jamiyatda nafaqat iste‘molchi, balki faol yaratuvchi sifatida ham o‘z o‘rnini topmoqda. Yoshlarning zamonaviy texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanishi va ularning milliy qadriyatlarga bo‘lgan hurmatini oshirish esa nafaqat davlat, balki jamiyatning har bir a‘zosining mas‘uliyatidir. Shu boisdan, yoshlarning raqamli platformalardagi faolligini tahlil qilish va ularni rivojlantirishga yo‘naltirilgan choralarni amalga oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev yoshlarning ahamiyatini quyidagicha ta’kidlagan edi: “Yoshlar - kelajagimiz poydevori, ularga bilim va ma’naviyatni singdirish bizning eng ustuvor vazifamizdir” **【1】**. Biroq, yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarda nutq madaniyatiga rioya qilishi muhim masala bo‘lib qolmoqda

Ijtimoiy tarmoqlardagi nutqning ijobiy jihatlari

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning muloqot qobiliyatini rivojlantirishda yangi bosqichni boshlab berdi. Ular nafaqat axborot olish yoki tarqatish vositasi, balki nutq

madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladigan muhim platformalardan biriga aylandi.

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni qisqa, mazmunli va aniq fikr bildirishga o‘rgatmoqda. Masalan, Twitter platformasida postlarning uzunligi cheklangani sababli, foydalanuvchilar o‘z fikrlarini lo‘nda va samarali tarzda bayon qilishga majbur bo‘ladi. Bu muloqotda ortiqcha so‘zlardan qochib, asosiy fikrni ifodalashga e‘tibor qaratadi.

Misalan, "Yoshlar zamonaviy muammolarni tezkor va lo‘nda tarzda hal qilishda o‘zini ko‘rsatmoqda. Twitter’da tashkil etilgan ekologik aksiyalar buning yaqqol dalilidir, masalan, #SaveThePlanet xeshtegi ostida yoshlar o‘z g‘oyalarini qisqa, ammo ta’sirli tarzda dunyo bilan baham ko‘rishmoqda."

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Yoshlarning fikr bildirishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishi — bu ularning ma’naviy barkamolligi va intellektual rivojlanishining ko‘zgusidir” **【1】** . Ushbu fikr yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardagi nutq madaniyatining ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Globalashuv ta’sirida yangi texnologik atamalarning yoshlar muloqotiga kirib kelishi kuzatilmoqda. “Like bosmoq”, “post qoldirish”, “subscribe qilmoq” kabi iboralar ular orasida keng tarqalgan. Bu tendensiya yoshlarning texnologik atamalarni tez o‘zlashtirishga moyilligini ko‘rsatadi.

Misalan, telegram platformasida yangi terminlarni qamrab olgan kanallar orqali yoshlar nafaqat o‘zaro fikr almashadi, balki zamonaviy atamalarni o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Masalan, IT bilan bog‘liq atamalarning oddiy muloqotga kirib kelishi yoshlar nutqini boyitmoqda.

Biroq, milliy tilga moslashtirilmagan yangi terminlar ularning savodxonligiga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli, yoshlarning ushbu iboralarni adabiy me’yorlarga moslashtirib ishlatishga yo‘naltirilishi muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot jarayonida qisqa va lo‘nda ifoda qilish, yangi lug‘atlarni o‘zlashtirish, shuningdek, ta’lim olish imkoniyatlaridan foydalanish yoshlarning nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim omillar hisoblanadi. Biroq, ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun yoshlarni milliy tilga moslashtirilgan muloqotga o‘rgatish va ularni adabiy me’yorlarga rioya qilishga yo‘naltirish zarur. Shunday yondashuv yoshlarning intellektual va ma’naviy rivojlanishini ta’minlashda asosiy rol o‘ynaydi.

Ijtimoiy tarmoqlar ta’lim olish jarayonida muhim manbaga aylandi. Telegrammda mavjud fan kanallari yoki YouTube’dagi onlayn darslar yoshlarning

bilim olish imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Shu bilan birga, ular ekologik va xayriya loyihalarida faol ishtirok etish imkonini bermoqda.

Telegramdagi “O‘zbekiston tarixi” kanali orqali o‘quvchilar va talabalar tarixiy bilimlarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘lishmoqda. YouTube platformasida esa “Simple Math” nomli kanal o‘quvchilarga matematika fanidan interaktiv darslarni taqdim etib, bilimlarni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, ekologik aksiyalarni targ‘ib qilishda ijtimoiy tarmoqlar muhim rol o‘ynaydi. Masalan, “Yashil makon” tashabbusi doirasida ijtimoiy tarmoqlarda uyushtirilgan kampaniyalar yoshlarni tabiatni asrashga chorlab, ularning ijtimoiy faolligini oshirishga yordam bermoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan bo‘lsa-da, ularning nutq madaniyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatayotgan jihatlarini inkor etib bo‘lmaydi. Ushbu platformalardagi muloqot tezkor, qisqa va ba’zan grammatik xatolarga to‘la bo‘lib, milliy tilning boyligini saqlab qolishda ma’lum muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Nutq madaniyatining pasayishi. Ijtimoiy tarmoqlarda qisqartirilgan iboralar va noto‘g‘ri grammatik shakllardan keng foydalanish kuzatilmoqda. Bu esa yoshlarning savodxonligiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, adabiy til qoidalariga zid keladigan nutqni rivojlantirishga olib keladi. Masalan, “ok”, “xoz”, “zvoni qil” kabi iboralar yoshlar orasida keng tarqalgan bo‘lib, ular odatda milliy tilning me’yorlariga mos kelmaydi.

Telegram kabi platformalarda muloqot qiluvchi yoshlarning o‘zaro muloqoti grammatik jihatdan noto‘g‘ri shakllangan bo‘lishi mumkin. Masalan, “Men hozir kelaman” iborasi o‘rniga “Xoz kelaman” kabi noto‘g‘ri shakllar ishlatilmoqda. Bunday nutq madaniyatini rivojlantirish o‘rniga, uning pasayishiga olib keladi.

Vygotskiy fikricha, “Bola nutqi uning fikrlash qobiliyati bilan bevosita bog‘liqdir” **【1】** . Agar yoshlar noto‘g‘ri nutqdan foydalanishda davom etsa, bu ularning intellektual rivojlanishiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Milliy tilga bo‘lgan e’tiborning pasayishi. Globallashuv va ijtimoiy tarmoqlar orqali xorijiy atamalarning milliy tilga begona shaklda kirib kelishi kuzatilmoqda. Masalan, “follow qilmoq”, “like bosmoq” kabi iboralar milliy madaniyatga qarshi emas, lekin milliy tilning boyligi va o‘ziga xosligini susaytiradi. Yoshlar orasida bu iboralar tezkor muloqot uchun qulaylik sifatida qabul qilinadi, lekin ularning milliy tilga bo‘lgan hurmati va mas’uliyatini pasaytiradi.

Misalan, Instagram platformasida “Story’ga qara” yoki “DM yoz” kabi iboralar keng qo‘llaniladi. Bu iboralar yoshlar muloqotida o‘zbek tiliga begona

unsurlarni olib kiradi va milliy madaniyatning asosi bo‘lgan tilning boyligiga putur yetkazadi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev o‘z nutqlaridan birida ta’kidlaganidek, “Milliy tilning o‘ziga xosligi va boyligini saqlash — bu nafaqat davlat siyosati, balki har bir fuqaroning burchidir” **【2】** . Bu maqsadga erishish uchun yoshlar o‘rtasida milliy tilning me’yorlarini targ‘ib qilish muhimdir.

Hissiy ifodaning pasayishi

Ijtimoiy tarmoqlarda yoshlar ko‘pincha emodzilar orqali o‘z hissiyotlarini ifodalaydi. Bu, bir tomondan, tezkor muloqot uchun qulaylik yaratsa, boshqa tomondan, so‘z boyligining yo‘qolishiga olib keladi. Masalan, biror holatga bo‘lgan fikrni so‘z orqali tushuntirish o‘rniga, “😭” yoki “😂” kabi emodzilar qo‘llaniladi. Bu yoshlarning tabiiy nutq va muloqot ko‘nikmalariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Misalan, agar yoshlar o‘z his-tuyg‘ularini ifodalashda “men juda xursandman” yoki “men juda xafa bo‘ldim” kabi iboralar o‘rniga faqatgina “😊” yoki “😭” kabi emodzilarni ishlatasa, ular o‘z nutqidagi mazmuniylik va ta’sirchanlikni yo‘qotadi.

Vygotskiy ta’kidlaganidek, “Nutq va hissiy holat inson muloqotining asosidir” **【3】** . Bu shuni anglatadiki, hissiy ifodaning yo‘qolishi muloqotning ta’sirchanligini kamaytiradi va insonlar o‘rtasidagi aloqaning samimiyligini zaiflashtiradi.

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning hayoti va nutq madaniyatida katta o‘zgarishlar qilmoqda. Biroq, tezkor va qisqa muloqot formati, xorijiy atamalarning ko‘pligi hamda emodzilar orqali hissiy ifodalash yoshlar nutqining tabiiyligi va mazmuniyligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ta’lim tizimida milliy tilni targ‘ib qilish, adabiy me’yorlarga rioya qilish va yoshlarni savodxonlikka o‘rgatish zarur.

Nutq madaniyatini rivojlantirish yo‘llari

Nutq madaniyatini shakllantirish yoshlarning nafaqat ma’naviy, balki intellektual rivojlanishi uchun ham muhim omildir. Shu sababli, maktab va oliy o‘quv yurtlarida maxsus mashg‘ulotlar orqali yoshlarning nutq madaniyatiga e’tibor qaratish zarur. Bunda milliy qadriyatlarni asosiy o‘ringa qo‘yish yoshlar nutqini chuqurlashtirish va milliy madaniyatni saqlab qolishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Milliy qadriyatlar va tilimiz — bu xalqimizning ma’naviy boyligi va taraqqiyotimiz asosi” **【1】** . Ushbu nuqtai nazardan kelib chiqib, ta’lim tizimida milliy

qadriyatlarga asoslangan mashg‘ulotlarni joriy etish lozim. Misol uchun, maktablarda o‘zbek tilidagi maqollar, hikmatli so‘zlar va she‘riy asarlar asosida darslarni tashkil qilish yoshlar nutqini boyitadi va milliy o‘zlikni shakllantirishga xizmat qiladi.

O‘quvchilar bilan “Maqollar va ularni nutqda ishlatilishi” mavzusida o‘quv mashg‘uloti o‘tkazilishi mumkin. Ushbu dars davomida o‘quvchilar maqollarning mazmunini tahlil qiladi va ular orqali turli ijtimoiy masalalarni muhokama qiladi. Masalan, “Tiling bilan do‘st orttir, qiliching bilan dushman orttirma” maqoli asosida muloqot madaniyati haqida bahs uyushtirish o‘quvchilarda muloqotning ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

Oliy o‘quv yurtlarida “Nutq madaniyati” yoki “Muloqot etikasining asoslari” kabi maxsus kurslarni tashkil etish yoshlarning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun muhimdir. Ushbu kurslar yoshlarni turli sohalarida professional va madaniyatli muloqot qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, darslarda zamonaviy muammolarni milliy qadriyatlar nuqtai nazaridan yoritib berish yoshlarning fikrlash doirasini kengaytiradi.

Amaliy misol: Universitet talabalariga “Zamonaviy O‘zbekiston va nutq madaniyati” mavzusida seminar darsi tashkil etilishi mumkin. Ushbu darsda talabalar ijtimoiy tarmoqlardagi nutq madaniyati va uning milliy madaniyatga ta’siri haqida tahlil o‘tkazadilar. Masalan, “Like bosmoq” kabi iboralar milliy tilga qanday ta’sir ko‘rsatishini muhokama qilish orqali talabalar milliy tilga nisbatan mas’uliyat hissini oshirishadi.

Mashg‘ulotlarni yanada samarali qilish uchun yoshlar nutqiga ijtimoiy tarmoqlar ta’sirini maxsus tahlil qilish zarur. Masalan, Vygotskiyning fikriga ko‘ra, “Bola nutqi va fikrlash qobiliyati bevosita o‘zaro bog‘liqdir, va bu jarayonlarning har biri ma’lum ijtimoiy muhitda shakllanadi” **【3】** . Shu sababli, ta’lim jarayonida ijtimoiy tarmoqlar ta’sirini inobatga olib, ulardan samarali foydalanish usullarini yoshlar ongiga singdirish lozim.

Yana bir jihat, davlat va nodavlat tashkilotlari yoshlar uchun ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan foydali kontent yaratishga e’tibor qaratishi kerak. Bu yoshlarni milliy va global madaniyatni uyg‘unlashtirgan holda rivojlantirishga xizmat qiladi deb, umid bildirishimiz mumkin.

Xulosa. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning hayoti va nutq madaniyatiga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ular bir tomondan, qisqa va aniq ifoda qilish ko‘nikmasini oshirsa, boshqa tomondan, milliy tilning qadriyatlariga putur yetkazishi mumkin. Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardagi faoliyatini to‘g‘ri yo‘naltirish orqali ularning intellektual va ma’naviy rivojlanishini ta’minlash mumkin.

Maktab va oliy ta’lim tizimida nutq madaniyatiga oid o‘zgartirishlar kiritish orqali yoshlarning savodxonligini oshirish, ularda milliy qadriyatlarga hurmat hissini shakllantirish mumkin. Bu jarayonni amaliy mashg‘ulotlar va tahliliy darslar orqali boyitish kelajakda yosh avlodning intellektual va ma’naviy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning “Yoshlarning bilimli va madaniyatli bo‘lishi — bu millat kelajagining poydevoridir” degan so‘zlari bu borada dolzarb yo‘riqnoma bo‘lib xizmat qiladi **【2】**.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. "O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi". Toshkent, 2019.
3. Vygotskiy L.S. "Muloqot va inson rivojlanishi". Moskva, 2003.
4. Smith J. "Digital Communication and Youth". Cambridge University Press, 2020.
5. "Nutq madaniyati va jurnalistika asoslari". Cyberleninka, 2019.
6. Mahmudov A. "O‘zbek tilining dolzarb masalalari". Toshkent, 2018.
7. Умурзакова, К. Х. (2024). О ТРУДНОСТЯХ ПОНИМАНИЯ РУССКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ. *Kokand University Research Base*, 290-295.
8. Xursanovna, U. K. (2024). О ‘ZBEKISTON IJTIMOIIY TARMOQLARIDA YOSHLAR NUTQI. *Kokand University Research Base*, 515-518.
9. Khursanovna, U. K. (2024). DIGITAL ECONOMIC INFRASTRUCTURE. *Kokand University Research Base*, 965-968.
10. Тевосян, Г. А. ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ.
11. Тевосян, Г. А. РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ.
12. Умурзакова, К. Х. (2024). ВЛИЯНИЕ ДЕЛОВОЙ ЭТИКИ НА БИЗНЕС СРЕДУ. *Kokand University Research Base*, 969-973.
13. Исакова, З., & Абдуллахўжаев, А. (2023). ИСҲОҚХОН ТўРА ИБРАТ–МИЛЛИЙ ТАФАККУР МЕЪМОРИ. *IQRO INDEXING*, 1(1), 41-71.
14. Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta’lim modernizatsiyasining falsafiy–huquqiy tahlili. *Science Promotion*, 49-52.

MIRZO ULUG‘BEK ILMIY MEROSINING YOSH AVLOD KAMOLOTIDAGI O‘RNI

Imomaliyeva Musharrafxon Ilhomjon qizi

*Qo‘qon universiteti Ta‘lim fakulteti, Pedagogika va psixologiya kafedrası
o‘qituvchisi*

Niyozova Muqaddamxon Ulug‘bek qizi

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 6/24-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada insoniyat tarixida Mirzo Ulug‘bek nomi bilan iz qoldirgan buyuk olim va mutafakkir Muhammad Tarag‘ayning ilm-fanga bo‘lgan yuksak e‘tibori va u yaratgan ilmiy muhit, o‘z zamonining eng olijanob meroslaridan biri ekanligi haqida keng mushohadalar qilingan.

Kalit so‘zlar: Mutafakkir, kamolot, zij, Ko‘ragon, astronomiya, rasadxona, intellekt, shoir, mahorat, iste‘dod, renessans, trigonometriya, sferik geometriya, intellektual.

Аннотация. В данной статье рассматривается высокое внимание великого ученого и мыслителя, оставившего свой след в истории человечества — Мухаммада Тарагай Мирзо Улугбека к науке и созданная им научная среда, которая является одним из величайших наследий его эпохи.

Ключевые слова: Мыслитель, совершенство, зидж, Корагон, астрономия, обсерватория, интеллект, поэт, мастерство, талант, ренессанс, тригонометрия, сферическая геометрия, интеллектуальный.

Annotation. This article discusses the great scientist and thinker, Muhammad Taragay Mirzo Ulughbek, who left a significant mark on the history of humanity. It explores his deep attention to science and the scientific environment he created, which remains one of the most noble legacies of his time.

Keywords: Thinker, perfection, zij, Ko‘ragon, astronomy, observatory, intellect, poet, mastery, talent, renaissance, trigonometry, spherical geometry, intellectual.

Temuriylar davlatining hukmdori, davlat arbobi, buyuk astronom (yulduzshunos) va matematik Mirzo Ulug‘bek 1394-yil 22-mart, hozirgi Ozarbayjon hududidagi Sultoniya shahrida, Amir Temurning to‘rtinchi o‘g‘li Shohrux Mirzo oilasida dunyoga kelgan. Alisher Navoiy o‘zining “Majolis un-nafois” asarining yettinchi majlisida Ulug‘bekka quydagicha ta‘rif beradi: “Mirzo Ulug‘bek-donishmand podshoh erdi. Kamoloti bag‘oyat ko‘p erdi (yani shoir Mirzo Ulug‘bekning turli ilmlarini mukammal bilgan qomusiy olim ekanligiga urg‘u

bermoqda). Yetti qiroat bilan Qur’oni majid yodida erdi. (Bunda buyuk mutafakkir Mirzo Ulugbekning Qur’oni Karimni mukammal darajada bilib, ma’nolarini ham chuqur egallaganligiga e’tiborini qaratmoqda [1, 219-bet].

Ulug‘bek trigonometriya va sferik geometriya kabi astronomiya bilan bog‘liq matematika sohasidagi ishlari, shuningdek, san’at va intellektual faoliyatga umumiy qiziqishlari bilan ajralib turardi.[2, 3]

1412-yil Movarounnahr va Turkiston hokimiyati 18 yoshli Ulug‘bek qo‘liga o‘tgach, 40 yil davomida mamlakatni boshqargan. Mirzo Ulug‘bek mustaqil hukmdorlikdan ko‘ra, otaga noiblik mavqeini baland tutadigan farzand sirasida bo‘ldi. Ayniqsa, otasining odil bo‘lish, xalqparvar bo‘lish kabi nasihatlarini qulog‘iga oltin sirg‘a qilib, avom farovonligini hech qachon unutmadi.[4, 99-bet] Bu haqida Muarrix Abdurazzoq Samarqandiyning “Matlai Sa’idayn va majinai Bahrayn” tarixiy asarida ham yoritib bergan. Asarda Shoxrux Mirzoning davlat boshqaruvi borasida qilgan nasihatlariga alohida urg‘u beribgan.

XV asrning eng buyuk astronomi sifatida tan olingan.[5] Ulug‘bek yoshligidan ilm egallashga, ayniqsa falakkiyot ilmiga qiziqishi yuksak bo‘lgan. Olimning sog‘lom o‘sishi, diniy va dunyoviy bilimlarni mukammal egallashida, Bibixonimning mehnati beqiyos bo‘lgan. Saroymulxxonim kabi yuksak idrokli, farosatli, tadbirkor, maslahatdosh va yetuk aql-zakovat sohibasi, tarbiyasi asosida kamolga yetgan olim dunyoqarashida yuksak insoniy fazilatlar shakllandi. Ulug‘bek, nafaqat, olim, balki shoir sifatida ham o‘z mahoratini ko‘rsatgan. Mirzo Ulug‘bek o‘z davrining fozil kishilari uchun o‘ziga xos panogoh, fikri hurmatga sazovor shaxs edi. Buni bir misol bilan aytib o‘taylik. O‘sha davr shoirlarining malikul kalomi Lutfiy o‘z g‘azallari Ulug‘bek mirzodek kishi tomonidan juda yuksak baholanganini g‘urur bilan tilga oladi:

Ulug‘bekxon bilur Lutfiy kamolin —Ki, rangin she’ri Salmondan qolishmas.

Shu o‘rinda Ulug‘bek faqat ilmi nujum bilangina emas, muarrixlik, musiqa bastalash va g‘azalchilik bilan ham mashg‘ul bo‘lganini aytib o‘tish joiz.

Hazrat Navoiy bu haqda shunday dalolat beradilar: «...Bovujudi bu kamolot gohi nazmga mayl qilur. Bu matla’ aningdirikum:

Harchand mulki husn ba zeri nigini tust, Sho‘xi makun, ki chashmi badon dar kamini tust».

Ya’ni: *Harchand husn mulkin izmi sandadur, Sho‘xlik qilmaginki, yomonlar ko‘zi sandadur.*[6, 219-bet]

Ulug‘bek rasadxonasi – Samarqanddagi XVasr me’morchiligining nodir namunalaridan biri, ko‘hna astronomik kuzatuv muassasasi. 1420-yillarda temuriylar davri astronomi Ulug‘bek tomonidan barpo etilgan. Samarqand rasadxonasining asosiy asbobi marmar devor kvadranti bo‘lib, uning yoy radiusi

40,2 m, yoy uzunligi 63 m ni tashkil etadi. Ushbu ulkan burchakli asbobning aksariyati yer ostida, rasadxona tagida -10 metrdan ortiq chuqurlikda joylashgan. Kvadrantning ikkinchi yarmi yerdan 28 metr balandlikka ko‘tarilgan va bugungi kungacha saqlanib qolmagan to‘rtburchak minorada joylashgan. Janubdan shimolga yo‘nalishda, ya‘ni meridian tekisligida joylashgan ushbu kvadrant: Quyosh, Oy va sayyoralarning osmon meridianidan o‘tish vaqtidagi ufqdan balandliklarini aniqlash hamda yulduzlar orasidagi burchak masofasini o‘lchash va yorqin yulduzlarni kuzatish uchun ishlatilgan. Shkalaning katta o‘lchami juda yuqori aniqlik bilan kuzatishlarni amalga oshirish imkonini berdi, xususan Quyosh koordinatalarini faqat bir burchak soniyasida xatolik bilan aniqlash mumkin edi. Yoyning daqiqalari va soniyalari yordamchi shkalada hisoblangan. Shkaladagi marmar to‘siqlar bo‘ylab tepalikning chuqurligiga olib boradigan g‘ishtli zinapoyalar qurilgan. Bunday rasadxona qurilishi o‘sha davr insonlari uchun keraksiz narsadek tuyilgan. O‘sha davrda ilm-fan hali rivojlanmaganligi sababdan hozirgi start up loyihasi yoki suniy intellekt kabi tuyulgan. Hozirgi davrda ham biz uchun chunarsiz bo‘lgan ushbu loyihalar biz uchun bir muncha foydasiz tuyulsada, huddi Ulug‘bek rasadxonasi singari kelajak avlod uchun foydali bo‘lishi mumkin. Rasadxona XV asr vakillari uchun dinni qoralash sifatida ko‘ringan edi, lekin hozirgi davrda ushbu rasadxona butun dunyo nazarida hisoblanadi. Biz uchun Ulug‘bek qoldirgan asarlari va rasadxonasi misli xazinadir. Hali texnologiya va ilm fan rivojlanmagan bir davrda bunday mukammal rasadxonva uskunalarni kashf etilishidan ham Mirzo Ulug‘bekni qanchalar daho bir inson bo‘lganligini bilish mumkin. Shuning bilan birga rasadxona yana ko‘plab, aynan o‘sha davrning eng mukammal qilib ishlangan va Ulug‘bek bilan shogirdlari tomonidan kashf qilingan bir talay asboblardan foydalanilgan. Xususan, to‘qqiz osmon modeli, yetti doira figuralari, yetti planeta epitsikllari (doiralarni markazining boshqa doira chizig‘i bo‘ylab muntazam harakati), burjlar xaritalari, darajalar, daqiqalar, soniyalar va ularni oltmishdan bir ulushga bo‘ladigan asbob, Yer yuzini tasvirlovchi shar (globus). Hamda:

1. Zat-al-halak-armillali sfera (xalqa), osmon sferasidagi doiralarni tasvirlovchi bir nechta xalqalardan iborat, xalqlar yordamida planetalarni kuzatish mumkin.
2. Zat-al-shubatayn – trikvetr (uchburchakli), ikki tarmoqdan iborat qadimiy ayronomik asbob.
3. Zat-as-suk-batayni – dioptir.
4. Shamila – astrolyabiya va kvadrat o‘rniga ishlatadigan universal asbob namunasi.
5. Ruhama - marmardan yasalgan lavh – Quyosh soati.
6. Miqyos (gnomon) – o‘lchaydigan asbob.

7. Kura falakiya – osmon globusi kabi XV asr uchun noyob sanalgan uskunalar Ulug‘bek rasadxonasining ko‘rki hisoblangan. Hozirgi davrning eng mukammal asbob-uskunalarini yaratishda ham, aynan Ulug‘bek rasadxonasi foydalanilgan ba’zi asboblari asos qilib olinmoqda. 1449-yilda diniy mutaassiblar tomonidan vayron qilingan. Ular Ulug‘bekni folbinlikda ayblab, dinni qoralagan ya’ni dinga qarshi inson sifati ko‘ratishadi va rasadxonani buzilishiga asos qilib uning yulduzlar haqidagi fikrlarini olishagan.

1908 va 1914-yillarda rus va olimi V.L. Vyatkin rahbarligida Samarqand viloyatida olib borilgan qazishmalarda rasadxona joylashgan joy va asosiy asbobning bir qismi aniqlangan. Ammo bu qazishmalar kutilgan natijalarni bermadi. Topilma ulkan uch qavatli binoning tashqi devori qoldiqlari bo‘lib chiqdi. Rasadxonaning tadqiqotlari 1941-yilda akademik M.E. Masson, 1948-yilda V.A. Shishkin tomonidan muvaffaqiyatli davom ettirildi. Barcha tadqiqotlar natijasida rasadxona hozirgi holatiga keltirilgan.

Mirzo Ulug‘bek, nafaqat, o‘z zamonasining, balki hozirgi davrning ham qahramonidir. U o‘zining izlanishlari natijasida butun insoniyat uchun qadrlı va muhim ma’lumotlar qoldirgan. Buyuk astronomni bizgacha yetib kelga ilmiy asarlarini ham ayni shu rasadxonada yaratgan.

- 1) “Ziji jadidi Ko‘ragoniy” – astronomiyaga oid;
- 2) Ziji-i Ulug‘bek– matematikaga oid;
- 3) “Risola-i Dairat al-Arz”
- 4) “Tarixi arba’ ulus” (To‘rt ulus tarixi) – tarixga oid.

“Ziji jadidi Ko‘ragoniy”- “Zij” so‘zi fors tilidagi «zik» so‘zidan olingan bo‘lib, «jadval» ma’nosini bildiradi. Mashhur tarixchi Davlatshoh Samarqandiy “Tazkirat ush-shuaro” asarida shunday dalolat beradi: “...Ulug‘bek Ko‘ragon yulduzlar ilmida qilni qirq yordi... handasa ilmida chigallarni yechuvchi, hay’at ilmida Majistiykusho (Majistiy — Yunon olimi Ptolomeyning “Algamest” asarining arabcha nomi) erdi. Fozillaru hakimlarning yakdil fikrlari shulki, islomiyat zamonidan shu damgacha Ulug‘bek Ko‘ragoniydek olim va podshoh saltanat taxtida o‘tirmagan. Ulug‘bek “Ziji Sultoniy” kashf etib, uni o‘z ismi bilan ziynatladi”. Ulug‘bek mirzo yaratgan “Ziji Ko‘ragon” inson tafakkuri qudratining buyuk g‘alabasi, sirli va olis koinot sari intilgan inson ongining bepoyonligi, bu intilishni uyg‘otgan qalb cheksizligi, mashaqqatli mehnat samarasining timsolidir.[7]

Mazkur asar Ulug‘bekning qariyb 30 yillik izlanishlari samarasi hisoblanadi. Asar fors tilida bitilgan, keyinchalik G‘iyosiddin Al-Koshiy tomonidan arab tiliga tarjima qilingan. Shuni aytib o‘tish kerakki, Ulug‘bekni shogirdi Ali Qushchi asarni bizgacha yetib kelishiga sababchi bo‘lgan. Aynan, Ali Qushchi dindorlar tomonidan rasadxona vayron etilayotganga ushbu kitobni hamda rasadxonadagi

nodir asarlarni olib Hirot shahriga yo‘l olgan. “Ziji jadidi Ko‘ragoniy” muqaddima va to‘rt maqoladan iborat. Ulug‘bekning “Ziji jadidi Ko‘ragoniy” asari “Ulug‘bek ziji”, “Ziji Ko‘ragoniy” kabi nomlar bilan ham ataladi. Ushbu asarda o‘ta aniqlik bilan 1018 ta yulduz joylashuvi ko‘rsatib berilganligi kishini hayratlantiradi. Chunki, deyarli aniq tasvir bera oladigan uskunalar bo‘lmagan davrda bunday aniq tahlil qilish imkonsizdek tuyulgan. Lekin Ulug‘bek va uni shogirdlari buni uddasidan chiqqan. Ulug‘bekning yulduzlar jadvali Yevropa astronomlariga 1648-yilda nashr etilganidan keyin ma‘lum bo‘ldi – bu yilda Ulug‘bekning Samarqand rasadxonasida yaratilgan asosiy asar birinchi marta qisman chop etilgan. Asar nashrga tayyorlangan va Oksford universiteti astronomiya professori Jon Grivs (1602-1652) tomonidan sharhlanga. Biz bobokalonimiz Mirzo Ulug‘bek asarida bergan tavsifining qanchlik aniqligi ikki asr o‘tib, ya‘ni XXI asr hozirgi kunda o‘zini ilm - fani bilan mashhur bo‘lgan Yevropa mamlakati olimlari hayratiga tushgan. Aynan, XVII asrda Oksford universitetida ham ushbu jadval tuzildi va deyarli farqi yo‘qligi sababdan ham butun dunyo ikkinchi renesans davri vakili Mirzo Ulug‘bekni astronomiya fanining asoschisi deb tan olgan.

Germaniyalik astronom va oy xaritasi muallifi Iogan Genrix fon Medler Ulug‘bek sharafiga 1830-yilgi oy kartasiga tatbiq etilgan asarini “Ulug‘bek oy karteri” deb nomlagan. Ulug‘bek yulduzlar katalogining eng batafsil tahlili 1917-yilda AQShda E. B. Knobl tomonidan “Ulugh Beg’s Catalogue of Stars. Revised from all Persian Manuscripts Existing in Great Britain” nomi bilan nashr etilgan. Ushbu tadqiqotlardan ham Mirzo Ulug‘bekni, nafaqat, bizning o‘lkamizda, balki butun dunyoda mashhur inson ekanligini bilish mumkin. U haqida, nafaqat bizning tarix kitoblarimiz, balki butun dunyodagi astronomiya darsliklarida ham ma‘lumotlar keltirilgan.

Ko‘rinib turibdiki, Ulug‘bek asarlarida aniq o‘lchov birliklarini keltirish uchun, qolaversa rasadxonaning mukammal chiqishi uchun matematika fanini ham chuqur o‘rgangan. Chunonchi, uning “Ziji-i Ulug‘bek” asari matematikaga oid nodir bir asar sanaladi. Ulug‘bekni asarida quyidagi matematika sohalariga oid topilmalar va hisob-kitoblarni keltirgan:

Trigonometriya: Ulug‘bek sinus va kosinus kabi trigonometrik funksiyalarning jadvallarini tuzgan. Ushbu jadvallar astronomik hisob-kitoblarda juda foydali bo‘lgan.

Algebra: Ulug‘bek algebraik tenglamalarni yechishda muhim hissa qo‘shgan. U ikkinchi va uchinchi darajali tenglamalarni echish usullarini tadbiq qilgan.

Arifmetika: Ulug‘bek arifmetika sohasida ham yutuqlarga erishgan, katta sonlarni hisoblash usullarini takomillashtirgan.

Geometriya: Ulug‘bek geometriya sohasida ham tadqiqotlar olib borgan, ayniqsa, geometrik shakllarni hisoblash va o‘lchash usullarini takomillashtirgan.

Ulug‘bek, nafaqat, ilmiy me‘rosi bilan, balki pedagogikada ham katta iz qoldirgan. Ilk bor madrasalar dunyoviy ilm berilishi, aynan Mirzo Ulug‘bek madrasasidan boshlangan.

Ulug‘bek o‘zi kabi istedadli shogirdlar yetishtirgan olim sifatida alohida o‘ringa ega. Misol uchun Qozizoda Rumiy, Mu'iniddin Muhammad, Ali Qushchi kabi shogirtlari bo‘lgan. Ayni Ali Qushchi Ulug‘bekning asarlarini bizgacha yetib kelishiga sababchi bo‘lgan. U Ulug‘bekni bashoratchilikda ayblab rasadxona vayron qilishiga qaror berilgan bir vaqtda uning ko‘plab asarlarini olib, Hirot shahriga yo‘l olgan, buning natijasida Ulug‘bekning ko‘plab asarlari har xil davlatlarga tarqalib ketgan.

Mirzo Ulug‘bekning “Zij” asarini o‘rgangan o‘zbek olimi professor T. N. Qori Niyoziy shunday yozadi: “Ilmiy taqvim, ya’ni sana yoki yil hisobi tarix va astronomiyaning eng muhim poydevorlaridan biridir. Shuning uchun qadim zamonlardayoq astronomiyaning eng muhim vazifalaridan biri kalendarni takomillashtirishdan iborat bo‘lgan. Shu sababli Ulug‘bekning haligi jadvallari ana shu masalalardan boshlanadi”.[8, 206-bet] Bundan ko‘rinib turibdiki, Ulug‘bek hozirgi kalendarni shu holatiga kelishiga hamda bir yilning qancha vaqt davom etishini aniqlashda ham Ulug‘bek katta hissa qo‘shgan deyish mumkin.

Ulug‘bekni serqirra insonligini yana bir misoli qilib uni huquqshunoslikdan ham xabari bo‘lganidan bilish mumkin. Mirzo Ulug‘bek qomusiy olim edi. U o‘z davrining yetuk huquqshunosi bo‘lgan. O‘rta asrlar davrining mashhur huquqshunos olimi Burhoniddin al-Marg‘inoniy(1123-1197) ning mashhur “Hidoya”, Imom Buxoriy va Iso at-Termiziylar asarlarini juda chuqur egallagan edi. Eng yirik huquqshunoslar bilan bahs-munozaralar yuritgan. Saroyidagi huquqshunos ulamolar Mirzo Ulug‘bekni bu sohadagi ilmining mukammalligiga tan berganlar.[9, 210-bet] Ulug‘bek 55 yil umri davomida, nafaqat o‘z davri uchun, balki butun insoniyat uchun juda boy meros qoldirgan tarixiy shaxs sifatida ham qadrlidir. Shu ma’noda bobomiz hayoti, shaxsiyati va qoldirgan merosi haqida yozilgan, yozilajak har bir adabiy, har bir ilmiy ishimiz yosh avlod ma’naviyatiga munosib tuhfa, oxir-oqibat tiklanajak g‘urur va faxr, umid va orzu binosi devoriga qo‘yiladigan g‘ishtlar bo‘lishi shak-shubhasizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Jumaboy Rahimov (2022). Mirzo Ulug‘bek koinotga talpingan hukmdor. Toshkent:-2022, “Ziyo” nashriyoti.

2. Science in Islamic civilisation: proceedings of the international symposia: „Science institutions in Islamic civilisation“, & „Science and technology in the Turkish and Islamic world“.
3. Ulugh Beg, OU Libraries, Britannica Academic.
4. „The Legacy of Ulugh Beg | Central Asian Monuments | Edited by H. B. Paksoy | CARRIE Books“. Vlib.iue.it. 2019-yil 19-mayda asl nusxadan arxivlangan.
5. Qizi, I. M. I. (2021). Mohlaroyim nodira's skill in using a satellite. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1048-1052.
6. Imomalieva, M. I. (2021, April). THE EVOLUTION OF METAPHORICAL MEANING. In *E-Conference Globe* (pp. 25-26).
7. Otto, M., & Thornton, J. (2023). MAKTABGACHA INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 408-411.
8. Imomaliyeva, M. (2024). NODIRA MELODIES OF NAVOI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 10, 121-123.
9. Musharrafxon, I., & Nigora, M. (2024). YOSH AVLODGA KITOBXONLIK KO 'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O 'RNI. *Kokand University Research Base*, 216-219.
10. Исакова, З., & Абдуллахўжаев, А. (2023). ИСХОҚХОҲ ТЎРА ИБРАТ–МИЛЛИЙ ТАФАККУР МЕЪМОРИ. *IQRO INDEXING*, 1(1), 41-71.
11. Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta‘lim modernizatsiyasining falsafiy–huquqiy tahlili. *Science Promotion*, 49-52.

YOSH AVLODGA KITOBXONLIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O'RNI

Gaffarjon Ruzmatovich Rahmonov,

*Qo 'qon universiteti dotsenti, filologiya fanlari bo 'yicha
falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya. Maqolada kitob va kitobxonlikning ahamiyati, ayniqsa yosh avlodni tarbiyalashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Mustaqillik davrida o‘zbek xalqining madaniyati, an‘analari va ma‘naviyatini tiklashda kitobning o‘rni muhim ahamiyat kasb etadi. Kitob yoshlarning dunyoqarashini shakllantiradi, ular o‘rtasida ma‘naviyatni yuksaltirishga, Vatanga sadoqat va milliy g‘urur tuyg‘ularini oshirishga xizmat qiladi. Oila va maktabda kitobga bo‘lgan muhabbatni shakllantirish, oilaviy kutubxonalar tashkil etish va yoshlarni kitob mutolaasiga qiziqtirishning ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, bolalar tarbiyasida kitobning

o‘rni haqida buyuk allomalarimizning fikrlari ham ta’kidlanadi. Ota-onalar va pedagoglarga yoshlarni kitobga qiziqtirishda qanday yo‘l tutish kerakligi haqida tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: kitob, kitobxonlik, yosh avlod, tarbiya, oila, maktab, mustaqillik, madaniyat, ma’naviyat, ilmiy va badiiy adabiyotlar, o‘qish malakalari, pedagogika, yoshlarni tarbiyalash.

Аннотация. В статье анализируется значение книги и чтения, особенно в воспитании молодежи. В постнезависимый период книга играет важную роль в восстановлении культуры, традиций и духовности узбекского народа. Книга формирует мировоззрение молодежи, способствует повышению духовности, развитию чувства преданности Отечеству и национальной гордости. Обсуждается значимость формирования любви к книге в семье и школе, создание семейных библиотек и привлечение молодежи к чтению. Также подчеркиваются мысли великих ученых о роли книги в воспитании детей. Даны рекомендации для родителей и педагогов, как прививать любовь к книге.

Ключевые слова: книга, чтение, молодежь, воспитание, семья, школа, независимость, культура, духовность, научная и художественная литература, навыки чтения, педагогика, воспитание молодежи.

Annotation: The article analyzes the significance of books and reading, especially in the upbringing of the younger generation. In the post-independence period, books have played a crucial role in restoring the culture, traditions, and spirituality of the Uzbek people. Books shape the worldview of the youth, promote spiritual development, and foster a sense of patriotism and national pride. The article discusses the importance of cultivating a love for books in both family and school, establishing family libraries, and encouraging young people to engage with reading. It also highlights the opinions of great thinkers about the role of books in child upbringing. Recommendations are provided for parents and educators on how to instill a love of books in children.

Keywords: book, reading, youth, upbringing, family, school, independence, culture, spirituality, scientific and literary works, reading skills, pedagogy, youth education.

Mustaqillik o‘zbek xalqiga o‘z qadr-qimmatini, madaniyatini va an’alarini, dinu – e’tiqodini, tili va ma’naviyatini qayta tiklab olishga, milliy g‘urur va milliy tafakkur, Vatanga muhabbat tuyg‘ularini kamol toptirishga zamin yaratgan. Bu vazifani bajarish uchun yosh avlod ma’naviyatini shakllantirishda, ular ongi va qalbiga milliy istiqlol g‘oyasini singdirish asosida o‘z Vataniga, xalqiga mehr-

muhabbat va sadoqat tuyg‘ularini paydo qilish, o‘zligini anglash, milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ular ongi, dunyoqarashi, tafakkurini o‘zgartirish, mamlakatimizda sodir bolayotgan islohotlarning mohiyatini anglab olishiga erishish muhimdir. Bularning barchasidan yosh avlodni ba‘zan yot ta’sirlarga berilib ketishidan saqlash, iymonli, e’tiqodli, dunyoqarashi keng etib tarbiyalash zaruriyati kelib chiqadi. Bunday avlod, albatta, dastavval oila muhitida tarbiyalanadi.

Bizni yerdan ko‘kka ko‘taradigan, barkamollik sari yetaklaydigan, insonlar qalbiga yorug‘lik va iliqlik kiritadigan, oq bilan qora, yaxshilik bilan yomonlik, vayronkorlik bilan bunyodkorlikning farqini ongli ravishda anglatishga yordam beradigan, insoniyat tomonidan yaratilgan eng noyob kashfiyot ham bu - kitobdir. Kitob insonni ulug‘laydi, Vatanni sevish, insonparvarlik, o‘zi yashab turgan hayotga shukronlik hissi bilan qarash, boshqalarga mehr-muruvvatli va xushmuomala bo‘lish, atrofdagi insonlarga yaxshilik ulashish kabi insoniy fazilatlarni tarbiyalaydi. Kitobning inson hayotidagi ahamiyati beqiyos bo‘lib, u inson umr yo‘llarini yorituvchi so‘nmas nur, inson hayotiga mazmun baxsh etuvchi saodat manbayi, har qanday vaziyatda ham hamroh bo‘lguvchi sodiq do‘stdir. Shu jihatlarni hisobga olgan holda, bugungi kunda yoshlar va aholi o‘rtasida kitobga bo‘lgan qiziqish va kitobxonlik darajasini oshirish hamda kitobxonlikni keng targ‘ib qilish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Kitobxonlik amalda keng joriy etish jarayonida birinchi navbatda, mavjud kutubxonalarni rekonstruksiya qilish, ularning moddiy-texnik bazasini yangilash, kerakli ilmiy va badiiy adabiyotlar bilan ta‘minlash, kutubxonalar faoliyatida zamonaviy innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishimiz va undan samarali foydalanishimiz mumkin. Bu ishlarni amalga oshirilishi uchun zarur chora-tadbirlar belgilab berilgan va ularning ijrosi muntazam nazorat qilib borilmoqda. Buning yorqin dalili sifatida yurtimizni rivojlantirishdagi 5 ta muhim tashabbusga “Yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, ular o‘rtasida kitobxonlikni keng targ‘ib qilish bo‘yicha tizimli ishlarni tashkil etish”[1. 2019:B. 23 ni yo‘nalish sifatida belgilab berilganligi fikrimizga yorqin misol bo‘ladi. Buyuk bobokalonlarimiz ham bola tarbiyasida kitobning o‘rni henihoya katta ekanligini, uni tafakkurning tolmas qanoti sifatida inson ma’naviy olamini boyitishi, yuksak ijodiy va yaratuvchalik vositasi sifatida nihoyatda qadrlash hamda undan samarali foydalanish zarurligini ta’kidlab o‘tganlar. Mutaxassislar bola hayotining ilk yosh davrini “mo‘jizalar davri” deya nomlaganlar. Bu davrda bolalarga kitobga bo‘lgan muhabbati shakllantirib boriladi. Bunda avval nutq malakalarini, eshitish va so‘zlashishni mukammal o‘rganib olishlari lozim. Bolalarni kitobga bo‘lgan qiziqishlarini shakllantirish jarayonini biz, albatta, oiladan boshlasak, juda ijobiy natija berishi va undan keyin maktabgacha ta’lim tashkilotlarida oila bilan

hamkorlikda davom ettirsak, kutilgan natijaning yanada samarali bo‘lishi mumkin. Oilada tarbiyaning barcha mezonlari shakllantirilganidek, kitobxonlik madaniyati ham shu maskandan boshlansa, yaxshi samara beradi. Chunki, “Qush uyasida ko‘rganini qiladi”, degan naql behudaga aytilmagan. Muqaddas maskanda ota-ona bolalarni kitobga bo‘lgan qiziqishlarini orttirishda o‘zlari namuna bo‘lishlari va o‘zlari kitob mutoola qilishlari yaxshi samara beradi. Oilada ota-ona kitobga mehr qo‘ygan bo‘lsa, bunday oilada tarbiyalanayotgan farzand ham kitobga oshno bo‘ladi, bunday bolalarning dunyoqarashi, fikrlash doirasi keng bo‘ladi, xushmuomala, mehribon, boshqalarga iloji boricha yaxshilik qilishga urinadigan, har bir aytayotgan so‘zi, qilayotgan ishini o‘ylab bajaradigan, bir so‘z bilan aytganda, o‘zida barkamol shaxs xislatlarini namoyon qilishga harakat qiladigan farzand bo‘lib voyaga yetadi. Oila muhitida kitobxonlikning tizimli ravishda olib borilishi kutilayotgan natijaning samarasini yanada oshiradi. Bolalarga yoshlikdan o‘zbek xalq ertaklaridan so‘zlab berish bolalarda mehnatsevarlik, samimiylik, mehmondo‘stlik kabi insoniy fazilatlarni hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan hurmat va ehtirom kabi tushunchalarni tarbiyalaydi. Bundan tashqari, buyuk allomalarimiz Alisher Navoiy, Forobiy, Abdulla Avloniy, Niyoziy, Yusuf Xos Xojib, Jaloliddin Rumiy kabi mutafakkirlarimiz bilan tanishtiramiz va ularning tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan fikrlar esa bola tarbiyasida asosiy manba bo‘lib xizmat qiladi. Respublikamiz Prezidenti ham yosh avlod ta’lim-tarbiyasida kitobning o‘rni va ahamiyati beqiyos ekanini alohida ta’kidlab, “Ayni vaqtda axborot-kommunikatsiya sohasidagi oxirgi yutuqlarni o‘zlashtirish bilan birga, yoshlarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirishga, ularni kitob bilan do‘st bo‘lishiga, aholining kitobxonlik saviyasini yanada oshirishga alohida e’tibor qaratish lozim bo‘ladi”[2. 2019.B.32], deb aytgan fikrlari fikrimizning dalilidir.

Yuqoridagi bayon etilgan fikrlarga tayangan holda quyidagilarni ota-onalarga tavsiya etishimiz mumkin:

- Bolani kitobga qiziqtirish uchun o‘zingiz namuna bo‘ling;
- o‘qigan kitobingizdan namunalar o‘qib bering yoki hikoya qilib bering;
- so‘zlab berish uchun bolani yoshiga mos fikrlarni tanlab oling;
- oilaviy kutubxonani shakllantiring, bunda bola uchun alohida bo‘lim tashkil eting;
- bolani yosh xususiyatlariga mos kitoblar tanlang va sotib oling;
- farzandingizga tovush chiqarib, sanoq she’rlarni, tez-tez takrorlanuvchi satrlardan iborat bolalar she’rlarini, rasmiy kitobchalarni, turli hikoya va ertaklarni muntazam o‘qib bering;
- kichikintoylar uchun mo‘ljallangan kutubxona va kitob do‘koniga vaqti-vaqti bilan olib boring;

– tanlagan kitoblaringiz pedagogik-psixologik talablarga javob bersin.

Atoqli bolalar adibi O‘zbekiston xalq yozuvchisi Hakim Nazir kitob va kitobxonlik haqida to‘xtalib shunday degan edi “Umrim davomida inkor qila olmaydigan haqiqatim shuki, kichkintoylarning to‘g‘ri yo‘lni topib dunyoqarashini shakllantirish, ahloq-odobini yo‘lga solishda kitobdan-da muhimroq narsa yuq ekan shuning uchun ham ota- onalarning birinchi vazifasi o‘z farzandida kitobga mehr uyg‘otish deb bilaman. Gohida fan-texnika tufayli adabiyotga e‘tibor susayyapti, degan gaplarni eshitib qolamiz. Menimcha, go‘zallikka extiyoj tuyg‘usi bor ekan, san‘at asarlari ham o‘zining bahosini xech qachon yuqotmaydi. Shu bois kitobga ixlos bilan qaraydigan, uni shavq bilan o‘qiydiganlar soni ortib borayotganini ko‘rish quvonarlidir”[3.2017.B.35]. Bolalar kitobxonligining asosiy maqsadi bolalarning yoshlikdan boshlab odamiylik, halollik, haqiqatgo‘ylik adolatparvarlik, go‘zallik ruhida tarbiyalash chin inson bo‘lib yetishishlariga xizmat qilishdan iboratdir. Shuning uchun ko‘pgina olim, shoir va yozuvchilarimiz kitob va kitobxonlikka katta e‘tibor qaratadilar.

Xulosa qilib aytganda, barcha ezgu ishlarning, bunyodkor g‘oyalarining asosi bu - kitobdir. Bizga ilm nurlarini sochadigan ham kitobdir. Shuning uchun ham biz bugungi kunda kitobga bo‘lgan qiziqishni oiladan boshlasak va buning uchun ularni yoshiga mos kutubxonalarni shakllantirsak, nur ustiga a‘lo nur bo‘ladi. Bolada o‘qish malakalarini shakllantirish negizida og‘zaki nutq ko‘nikmasini shakllantirish va kitobga bo‘lgan muhabbatini oshirish lozim. Maqolada yosh avlodni kitob mutolaasiga jalb qilishda oilaning o‘rni va kitobxonalik madaniyatini shakllantirishning ahamiyati alohida ta’kidlangan. Mustaqillik yillarida, o‘zbek xalqining milliy qadriyatlari, madaniyati va ma’naviyati tiklanishi jarayonida kitobning o‘rni juda muhim. Kitob nafaqat yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishda, balki ularni ma’naviy jihatdan boyitishda ham katta rol o‘ynaydi. Kitob orqali milliy istiqlol g‘oyasi, Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg‘ulari yosh avlodga singdiriladi. Oila muhitida kitobga bo‘lgan muhabbatni shakllantirish, oilaviy kutubxonalar tashkil etish va kitob mutolaasini rag‘batlantirishning ahamiyati yuqori. Ota-onalar o‘zlari kitob o‘qib, farzandlarini bu yo‘lda namuna ko‘rsatib, ularni kitobga qiziqtirishga harakat qilishi zarur. Shuningdek, maktabgacha ta’lim tashkilotlari va o‘quv muassasalarida oilalar bilan hamkorlikda kitobxonlik madaniyatini oshirish muhim. Ota-onalar va pedagoglarga kitobga bo‘lgan qiziqishni yanada oshirish, yoshlarni kitob mutolaasiga jalb qilish uchun bir qator tavsiyalar berilgan. Masalan, bolalarga yoshiga mos kitoblar tanlab berish, oilaviy kutubxona tashkil qilish, va bolalarga kitob mutolaasidan namunalar keltirish orqali, kitobni sevishga va unga hurmat qilishga o‘rgatish lozim. Yoshlarni kitobga bo‘lgan muhabbat bilan tarbiyalash – bu nafaqat o‘quv jarayonining, balki ularga

sha'ni, ahloqiy fazilatlarni shakllantirishning muhim vositasidir. Shunday qilib, kitob hamisha yoshlarni tarbiyalashda, ularga ma'naviy kuch bag'ishlashda va yurtimizning kelajagi uchun barkamol shaxslarni voyaga yetkazishda katta ahamiyatga ega bo'ladi. Biz buyuk ishlarga qodir yoshlarimizni tarbiyalashda hayot yo'llarida hamroh va maslahatgo'y, bir umrlik sodiq do'st bolmish – kitobga tayanishni oiladan boshlasak, kelajagi buyuk yurtimiz uchun munosib bunyodkor yoshlarni tarbiyalab voyaga yetkazishda o'z hissamizni qo'shgan bo'lardik.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasi aholisiga axborotkutubxona xizmati ko'rsatishni yanada takomillashtirish to'g'risida” 2019-yil 7-iyundagi PQ–4354-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan besh muhim tashabbus-T.: 2019 yil, 19-mart.
3. G'aniyeva D.A. Axborot-kutubxona muassasalarida kitobxonlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda madaniy-ma'rifiy tadbirlarning roli –T.: «Tafakkur» nashriyoti, 2017.
4. Исакова, З., & Абдуллахўжаев, А. (2023). ИСХОҚХОН ТЎРА ИБРАТ–МИЛЛИЙ ТАФАККУР МЕЪМОРИ. IQRO INDEXING, 1(1), 41-71.
5. Abdullaxo'jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta'lim modernizatsiya-sining falsafiy–huquqiy tahlili. Science Promotion, 49-52.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA INGILIZ TILINI O'QITISH MUAMMOLARI VA O'QITUVCHI MAXORAT MASALALARI

Mavlonov Ilxomjon Xolmirzayevich

Qo'qon universiteti o'qituvchisi f.f.d (Phd)

Maxmudova Rohilabonu Jo'raboy qizi

Qo'qon universiteti talabasi

Annotatsiya. Mamlakatimizda jamiyatning ijtimoiy buyurtmasi xorijiy tillarni boshlang'ich sinflarda va kommunikativ maqsadlarda o'qitilishiga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirdi. Ingliz tili boshlang'ich ta'limga o'quv predmeti sifatida kiritildi, maktabgacha va boshlang'ich ta'limda xorijiy tillarni o'qitish yo'nalishi bo'yicha mutaxassislar tayyorlash yo'lga qo'yildi. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktabi va davlat universiteti o'quvchilarining chet tilda nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish muammolari bayon etilgan bo'lib bugungi kunda chet tillarini jumladan ingliz tilini umumiy o'rta ta'lim maktablari, davlat

universitetlarida o‘qitishning didaktik, pedagogik xususiyatlari haqida ayrim fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik texnologiyalar, ilmiy-tadqiqot, xorijiy tajriba, pedagogik mahorat, nutqiy ko‘nikma, aqliy rivojlanish, maktab, kommunikativ faoliyat.

Аннотация. В нашей стране социальный заказ общества увеличил необходимость преподавания иностранных языков в начальных классах и в коммуникативных целях. Английский язык был включен в начальное образование как предмет, начата подготовка специалистов в области преподавания иностранных языков в дошкольном и начальном образовании. В данной статье описаны проблемы развития речевой компетентности учащихся общеобразовательных школ и государственных вузов на иностранном языке. Сегодня изложены дидактические, некоторые мнения о педагогических особенностях.

Ключевые слова: педагогические технологии, научные исследования, зарубежный опыт, педагогическое мастерство, речевые навыки, интеллектуальное развитие, школа, коммуникативная деятельность.

Annotation. In our country, the societal demand has increased the need for teaching foreign languages in primary schools and for communicative purposes. The English language has been included in primary education as a subject, and the preparation of specialists in the field of foreign language teaching in preschool and primary education has begun. This article discusses the issues related to the development of students' language competence in foreign languages in general education schools and state universities. It presents didactic problems and some opinions on pedagogical features of foreign language teaching.

Keywords: pedagogical technologies, scientific research, foreign experience, pedagogical mastery, language skills, intellectual development, school, communicative activities.

Mamlakatimizda jamiyatning ijtimoiy buyurtmasi xorijiy tillarni boshlang‘ich sinflarda va kommunikativ maqsadlarda o‘qitilishiga bo‘lgan ehtiyojni yanada kuchaytirdi. Ingliz tili boshlang‘ich ta‘limga o‘quv predmeti sifatida kiritildi, maktabgacha va boshlang‘ich ta‘limda xorijiy tillarni o‘qitishyo‘nalishi bo‘yicha mutaxassislar tayyorlash yo‘lga qo‘yildi.

Boshlang‘ich ta‘limda ingliz tili o‘qitishning zamonaviy maqsad, mazmun va texnologiyalarini takomillashtirish, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarga ingliz tili o‘qitish amaliyotida to‘plangan an‘anaviy va xorijiy tajribalarni umumlashtirishga xizmat qiluvchi o‘quv qo‘llanmalarining yetishmasligi oqibatida mazkur soha uchun

pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida yetarlicha samaradorlikka erishilmayapti. Bugungi kunda dunyo aholisining qariyb 60 foizi ikki yoki undan ortiq tillarda so‘zlasha olishi barchaga ma’lum. Jahonda globallashtirish jarayonlarini tezlashtirish, erkin bozor munosabatlariga o‘tish va ishlab chiqarishga yuqori texnologiyalarni joriy etishning rag‘batlantirilishi «lingvistik kapital»ga, ya’ni chet tillarni (ayniqsa, ingliz tilini) mukammal egallagan mutaxassislarga ehtiyojni kuchaytirmoqda. Chet til ta’limida sifat va samaradorlikni ta’minlash maqsadida chet tillarni o‘rganish/o‘rgatish yoshini qisqartirish tajribasi ommalashib bormoqda. Bunga «the younger the better / early is better» mazmunidagi tushunchaning keng tarqalganligi sabab bo‘ldi. Boshlang‘ich ta’lim o‘quv dasturiga ingliz tilini kiritish qarori quyidagi xulosalarga asoslanib ma’qullangan:

Critical Period Hypothesis states that there is a limited developmental period during which it is possible to acquire a language, be it L1 or L2, to normal, nativelike levels. – Kritik Davr Gipotezasi ona tili bo‘ladimi, chet tilimi, chet tilda tabiiy nutqqa yaqin darajada egallanishi mumkin bo‘lgan chegaralangan rivojlanish davri mavjudligini ta’kidlaydi. Kichik yoshdagi bolalar yaxshiroq va osonroq o‘rganishadi. Uzoqroq o‘rganish davri maktab ta’limi yakuniga qadar malakalarning yuqoriroq darajada egallanishiga olib keladi. Shu jumladan, chet tillari orasida ingliz tili eng ko‘p so‘zlashiladigan til hisoblanadi. Aniqlanishicha, bugungi kunda ingliz tili 2 milliard so‘zlashuvchilariga ega bo‘lgan, eng ko‘p tushuniladigan tilga aylanib ulgurgan. U nafaqat ommaviy til balki o‘z o‘rganuvchilari uchun ma’lum sabablarga ko‘ra, ahamiyatli bo‘lgan til hisoblanadi. Xalqaro bozor iqtisodiyotida hamda milliy agentliklarda chet tilini bilgan shaxslar uchun talab juda ham yuqori.

Ingliz tilining ta’sir doirasi 50 yoki 60 yil oldingiga nisbatan ancha kengaygan. Bunga bir necha sabablarni misol qilib olishimiz ham mumkin. Masalan, ingliz tili xalqaro BMT tashkilotining rasmiy tili, biznes, ommaviy axborot vositalari, online dunyo tili, bundan tashqari ko‘plab akademiyalar tili hamdir. Umuman olganda ingliz tilini kengayish doirasi O‘zbekistonda mustaqillik erishgandan keyin boshlanishiga qaramasdan, yaqin davrgacha judayam sust holda, an’anaviy o‘qitish uslubi (traditional way) bilan kechgan. Hozirda esa interaktiv darslar ko‘proq kommunikativ uslubga tayangan holda, qiziqarli tarzda iduktiv (inductive way) va deduktiv (deductive) yo‘l bilan til o‘rganuvchilarni samarali o‘qitilishiga bosqichma-bosqich erishilmoqda. Lekin shunga qaramay, ingliz tilida so‘zlashish indeksi (EF English Proficiency Index) tadqiqotlariga ko‘ra O‘zbekiston 112 ta davlat orasida 88 o‘rinda turmoqda. Reyting bo‘yicha O‘zbekiston Albaniya hamda Suriya o‘rtasida joylashgan bo‘lib, ingliz tilini bilish darajasi juda past deb baholangan davlatlar guruhiga kiritilgan. Shuni ham ta’kidlash joizki, oliy ta’limdan keyingi o‘quv jarayoni ham qabul qilinayotgan qarorlar ta’siridan chetda qolmadi.

Masalan, davlat Prezidenti tomonidan doktorantura hamda stajyor tadqiqotchilik uchun o‘qishni istayotgan talabgorlardan mutaxassisliklar uchun C1, nomutaxassisliklar uchun esa B2 sertifikatini olish majburiy deb belgilandi. Yuqorida qayd etilgan qarorlar umumiy o‘ta ta’lim maktablarida hamda oliy ta’limda dars berayotgan o‘qituvchilarning bilim darajasini sezilarli darajada yaxshilashiga ko‘maklashmoqda. Ushbu qarorlar, mamlakat miqyosida yoshlarga ingliz tilini keng o‘qitilishini ta’minlab beruvchi turli o‘quv markazlarining ochilishi va ko‘payishiga sabab bo‘lmoqda. Jumladan, hozirgi kundagi ingliz tilini o‘qituvchi o‘quv markazlarning umumiy soni 88261 tani tashkil etmoqda. Bilamizki, ingliz tili nafaqat ta’limda balki, texnologiya, internet, axborot xatto turizm ham eng kerakli bo‘lgan universal tilga aylanib ulgurdi. Lekin har bir rivojlanish yaxshi olingan va berilgan ta’limga borib taqaladi. Bundan tashqari ayni paytda virtual olamdan foydalanish, kompyuter grafikalar yaratish maksimal darajada kuchayib bormoqda qolaversa, mashhur veb brauzerlarning ko‘pchiligi asosan Amerika davlatida joylashgan, o‘z-o‘zidan ular ish tili ingliz tilida yuritiladi. Yoki oddiy hayotimizda foydalanadigan texnika ham inglizcha qo‘llanilish yo‘riqnomasiga ega. Demak, ingliz tili nafaqat ta’lim sohasida odatiy turmushimizda ham zarur bo‘lib bomoqda. Undan foydalanish uchun ta’lim jarayonida uni yaxshiroq egallashimiz zarur.

Ingliz tili to‘rt aspectga (o‘qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish) bo‘linib, ularning har biri bo‘yicha alohida tushuncha va ko‘nikmalar berilmoqda. Ta’lim texnologiyalari, bu ta’lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishdir. Shuningdek, ta’lim jarayoniga zamonaviy innovatsion texnologiyalarini olib kirish orqali ta’lim sifati va samaradorligini oshirishni nazarda tutadi. Xususan, ingliz tilini o‘rganishda bunday axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjuddir. Til o‘rganish va o‘qitishda zamonaviy texnologiyaning roli beqiyosdir. Texnologik vositalardan foydalanish ingliz tili o‘rganishning har bir aspect (o‘qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish)ida qo‘l keladi. Masalan, tinglab tushunish uchun, albatta kompyuter hamda zamonaviy texnikalarsiz bu jarayonni amalga oshirish mumkin emas. Tinglab tushunish til o‘rganishning eng muhim qismlaridan biridir. Bunda o‘quvchi bir paytning o‘zida so‘zlovchining talaffuzi, grammatik qoidalarga rioya qilganligi, so‘z boyligi va uning ma’nolariga e’tibor berishi talab qilinadi.

Umumiy o‘rta ta’limda xorijiy tillarni o‘qitishning pedagogik tamoyillari o‘zbek va rus tilidagi ilmiy manbalar dadidaktik tamoyil sifatida mufassal bayon etilgan. Lekin xorijiy adabiyotlarda pedagogik tamoyil alohida tadqiq etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jalolov J.J. Chet til o‘qitish metodikasi: Chet tillar oliy o‘quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. – T.: O‘qituvchi, 2012. – 432 b.
2. Ta'lim to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. - T.: O‘zbekiston, 2020.
3. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha harakatlar strategiyasi// <https://www.lex.uz>
4. 2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi// <https://www.lex.uz>
5. Azamova Sh. Maktabgacha ta'lim jarayonida xorijiy tillarni o‘qitishning zamonaviy metodikalari-"Science and education" scientific journal April 2022 volume 2 issue 4
6. Исакова, З., & Абдуллахўжаев, А. (2023). ИСҲОҚХОН ТЎРА ИБРАТ–МИЛЛИЙ ТАФАККУР МЕЪМОРИ. IQRO INDEXING, 1(1), 41-71.
7. Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta'lim modernizatsiyasining falsafiy–huquqiy tahlili. Science Promotion, 49-52.

BOLALAR TA'LIM TIZIMI UCHUN YAGONA MADANIY MARKAZ YARATISH MASALASI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Abdukaxxorova Nargiza Rustamovna

Qo‘qon universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalik ta'limi tizimida yagona madaniy makon yaratish masalasi ko'rib chiqilgan. Tadqiqotning asosiy yo'nalishlari sifatida pedagogik standartlarning ahamiyati, madaniy uzviylikni ta'minlash, psixologik xizmatlarning integratsiyasi va xalqaro tajribalardan foydalanish tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, yagona madaniy makon bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi hamda ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi. Xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashgan ta'lim tizimini shakllantirish mumkin. Tadqiqot yakunida bolalar ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun innovatsion yondashuvlarni qo'llash va jamiyatning barcha qatlamlarini jarayonga jalb qilish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: bolalik ta'limi, madaniy makon, pedagogik standartlar, madaniy uzviylik, psixologik xizmatlar, xalqaro tajriba, ta'lim tizimi, innovatsion yondashuv.

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос создания единого культурного пространства в системе детского образования. В качестве основных направлений исследования были проанализированы важность педагогических стандартов, обеспечение культурной сплоченности, интеграция психологических служб и использование международного опыта. Результаты показывают, что единое культурное пространство способствует личностному и социальному развитию детей, повышает качество и эффективность образования. Адаптировав международный опыт к местным условиям, можно сформировать систему образования, совместимую с национальными ценностями. По итогам исследования были даны рекомендации по дальнейшему развитию системы детского образования, использованию инновационных подходов и вовлечению в процесс всех слоев общества.

Ключевые слова: детское образование, культурное пространство, педагогические стандарты, культурная когерентность, психологическая служба, международный опыт, образовательная система, инновационный подход.

Annotation. This article discusses the creation of a unified cultural space in the system of early childhood education. The main focus of the research is the importance of pedagogical standards, ensuring cultural continuity, the integration of psychological services, and the use of international experiences. The results show that a unified cultural space helps children’s personal and social development while enhancing the quality and effectiveness of education. By adapting international experiences to local conditions, it is possible to create an education system that harmonizes with national values. The research concludes with recommendations on applying innovative approaches and involving all layers of society in the process to further develop the children's education system.

Keywords: early childhood education, cultural space, pedagogical standards, cultural continuity, psychological services, international experience, education system, innovative approaches.

Kirish. Bolalik ta’limi tizimida yagona madaniy makon barpo etish bugungi kunda zamonaviy ta’lim strategiyalarining markaziy masalalaridan biriga aylandi. Bu jarayon, bir tomondan, milliy qadriyatlar, an’analar va pedagogik yondashuvlar asosida bolalar dunyoqarashini shakllantirishni, boshqa tomondan, xalqaro tajriba va global ta’lim standartlarini uyg‘unlashtirishni talab qiladi. Yagona madaniy makonning yaratilishi pedagogika va psixologiya sohalaridagi ilmiy tadqiqotlar, texnologik rivojlanish, shuningdek, jamiyatning o‘zgaruvchan ehtiyojlari bilan bevosita bog‘liqdir. Bugungi kunning ta’limiy muammolaridan biri – bolalar va o‘smirlarning madaniy ijtimoiylashuvi jarayonida integratsiyalashgan yondashuvlarni ishlab chiqishdir. Bolalik davrida madaniy o‘ziga xoslikni shakllantirish, ularni boshqa madaniyatlarni tan olish va qadrlashga o‘rgatish ijtimoiy rivojlanishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu maqsadda, mutaxassislar tayyorlash jarayonida yagona madaniy makonni yaratish kontseptsiyasi, bolalar ta’limiga yo‘naltirilgan ko‘p qirrali metodlarni joriy etishni nazarda tutadi. Ushbu jarayonda pedagog kadrlarining professional standartlari alohida ahamiyat kasb etadi. Bolalar va kattalar uchun mo‘ljallangan qo‘shimcha ta’limning professional standartlari pedagoglarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi uchun asos yaratadi. Mazkur standartlar bolalar ta’limi uchun yagona madaniy makonni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Chunki ular pedagoglar faoliyatini tartibga solish va yagona didaktik yondashuvlarni ta’minlashga yordam beradi.

Shuningdek, madaniy-tarbiyaviy ta’limning uzluksizligi bolalik ta’lim tizimining mustahkam poydevorini tashkil qiladi. Tadqiqotlar ta’lim jarayonining turli bosqichlarida madaniy o‘zaro bog‘liqlik va uzviylik tamoyillari muhim

ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlagan. Bu esa bolalar va o‘smirlarning ijtimoiylashuvi hamda shaxs sifatida shakllanishida katta rol o‘ynaydi. Ta’lim tizimining yana bir muhim jihati – psixologik xizmatlar hamkorligida professional jamiyatni shakllantirishdir. Rossiya Federatsiyasida psixologik xizmatlarning umumiy yig‘ini o‘qituvchi va psixologlarning yagona madaniy-tarbiyaviy makon yaratishdagi hamkorligini mustahkamlashga yordam beradi. Bu jarayon bolalarning shaxsiy va psixologik xususiyatlarini hisobga olib, individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqishni rag‘batlantiradi. Shunday qilib, bolalik ta’limi tizimida yagona madaniy makon yaratish masalasi pedagoglar, psixologlar va ta’lim tizimidagi boshqa mutaxassislarning uzviy hamkorligini talab qiladi. Ushbu jarayonda madaniy uzviylik, xalqaro standartlar va milliy yondashuvlarni birlashtirgan kompleks tizim yondashuvi muhim rol o‘ynaydi.

Adabiyotlar tahlili. Bolalik ta’limida yagona madaniy makonni shakllantirish masalasida A. Zoltaryovanning tadqiqotlari alohida e’tiborga loyiqdir. U o‘z ishida bolalar va kattalar uchun mo‘ljallangan qo‘shimcha ta’lim standartlarining muhimligini ta’kidlaydi. Ushbu standartlar nafaqat pedagoglarning kasbiy faoliyatini tartibga soladi, balki ta’limning sifatini oshirish uchun zarur bo‘lgan asosiy kompetensiyalarni belgilab beradi. Ayniqsa, pedagogik metodlarni ishlab chiqish va ularni yagona didaktik yondashuvlarga moslashtirishda muhim omil bo‘ladi [1;45]. Tokaerevning ilmiy ishlari esa uzluksiz madaniy ta’lim kontseptsiyasining mohiyatini ochib beradi. Uning fikriga ko‘ra, ta’lim jarayonida madaniy qadriyatlarining uzviyligi va uzluksizligi bolalar va o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvi uchun muhim ahamiyatga ega. Tokaerev ta’limning turli bosqichlari o‘rtasida madaniy-tarbiyaviy aloqa va uzviylikni ta’minlash bo‘yicha samarali strategiyalarni taklif qiladi [2;12]. Shuningdek, O. Ulyanina va boshqa mualliflarning tadqiqotlari yagona madaniy makon yaratishda psixologik xizmatlarning ahamiyatini ochib beradi. Psixologik xizmatlarning ko‘p darajali integratsiyasi nafaqat bolalarning psixologik holatini yaxshilaydi, balki ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi. Ushbu yondashuv bolalik ta’limi tizimini takomillashtirishda yangi istiqbollar ochib beradi [3;149,4;10]. Shunday qilib, yuqorida ko‘rib chiqilgan adabiyotlar bolalar ta’limida yagona madaniy makon yaratish masalasida turli xil yondashuvlarni ko‘rsatadi. Bu jarayon ta’lim sohasida pedagogik, madaniy va psixologik integratsiyaning muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Metodlar. Ushbu tadqiqotda bolalik ta’limi uchun yagona madaniy makon yaratishga qaratilgan muammolar va yechimlar o‘rganildi. Ilmiy izlanishda quyidagi metodlardan foydalanildi. Tahliliy metod – Bolalik ta’limi tizimiga oid ilmiy adabiyotlar, milliy va xalqaro pedagogik standartlar o‘rganildi. Bu usul yordamida

mavjud muammolar va ularning amaliy yondashuvlari aniqlandi. Solishtiruv metodlari – Milliy va xorijiy tajribalar o‘rtasidagi farqlar va umumiy jihatlar solishtirildi. Sotsiologik tadqiqotlar – 2024-yilda mahalliy va xalqaro ta’lim muassasalarida faoliyat olib boruvchi 50 nafar pedagog va psixolog o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi. Statistik tahlil – So‘rovnoma natijalari matematik usullarda qayta ishlanib, foiz va o‘rtacha ko‘rsatkichlar hisoblandi. Tadqiqotda amaliy va nazariy yondashuvlar uyg‘unlashtirilib, bolalik ta’limi tizimida madaniy makon yaratishning asosiy ko‘rsatkichlari belgilandi.

Muhokama va natijalar. Bolalik ta’limi tizimida yagona madaniy makon yaratish masalasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqot natijalari mazkur muammoga turli nuqtai nazardan yondashishni talab qilishini ko‘rsatdi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ta’lim jarayonidagi uzviylikni, pedagogik standartlarning rolini, psixologik xizmatlarning ta’sirini va xalqaro tajribalardan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganishdan iborat edi. Natijalar quyidagicha izohlanadi.

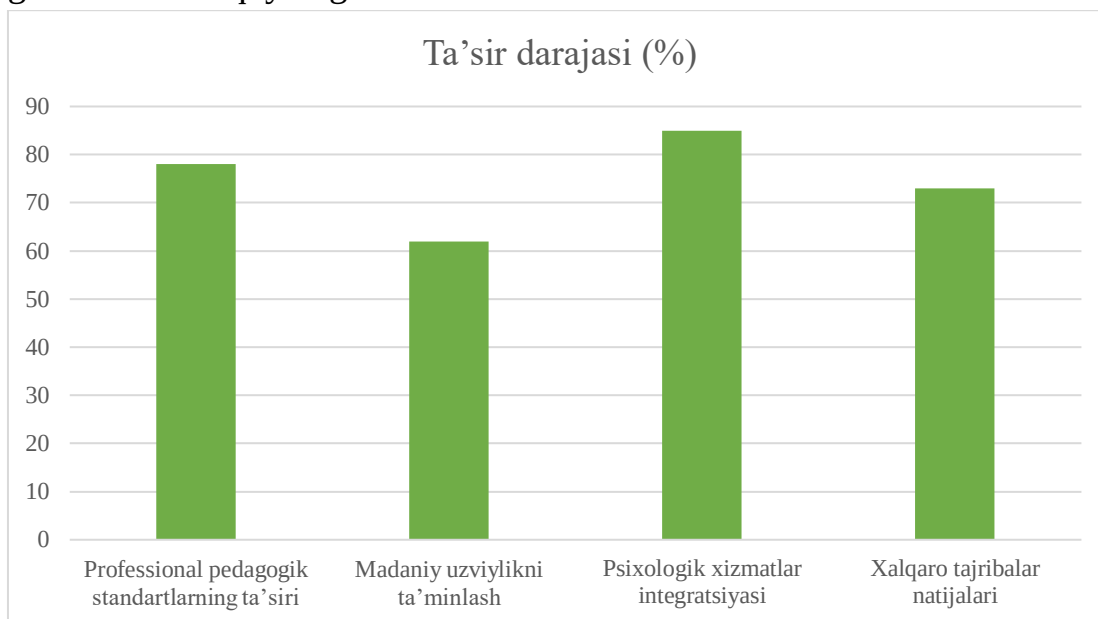
Professional pedagogik standartlarning ta’sirini o‘rganish jarayonida aniqlanganki, yagona madaniy makon barpo etishda ushbu standartlar hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda ishtirok etganlarning 78 foizi pedagogik standartlarning nafaqat o‘qituvchilar faoliyatini tartibga solish, balki bolalarning madaniy ijtimoiylashuv jarayonini rivojlantirishda muhim vosita bo‘lishini ta’kidladilar. Standartlarning samaradorligi ularning bolalar uchun milliy qadriyatlarni singdirishdagi rolida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, standartlar asosida ishlab chiqilgan dasturlar bolalarning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olib, ularning madaniy dunyoqarashini shakllantirishda ijobiy natijalar berdi. Mazkur natija o‘qituvchilar o‘rtasida standartlarni joriy etish bo‘yicha o‘tkazilgan o‘quv-seminarlarining samaradorligini tasdiqladi.

Ta’lim jarayonida madaniy uzviylikni ta’minlash masalasi tadqiqotning yana bir muhim yo‘nalishi sifatida ko‘rib chiqildi. So‘rovnomada qatnashganlarning 62 foizi ta’limning turli bosqichlarida madaniy aloqalarning uzluksizligini ta’minlash zarurligini ta’kidladi. Bolalik ta’limida madaniy uzviylikning ta’minlanishi bolalar ongida milliy o‘ziga xoslikni rivojlantirish va ular uchun keng ijtimoiy imkoniyatlarni yaratishda muhim ahamiyatga ega. Amaliyot shuni ko‘rsatdiki, madaniy uzviylikni mustahkamlash jarayonida yangi pedagogik yondashuvlar, xususan, integratsiyalashgan darslar va madaniy loyiha ishlari qo‘llanilishi samarali natijalarni berdi. Masalan, bir yil davomida integratsiyalashgan darslarni joriy etgan ta’lim muassasalarida bolalar o‘rtasida ijtimoiy moslashuvning 18 foizga oshgani kuzatildi. Shu bilan birga, bu yondashuv bolalarning bir-biriga hurmat va bag‘rikenglik bilan munosabatda bo‘lish qobiliyatini rivojlantirishga yordam berdi.

Psixologik xizmatlar integratsiyasi bolalik ta’limida yagona madaniy makon yaratishda yana bir muhim omil sifatida ko‘rib chiqildi. Tadqiqotda qatnashganlarning 85 foizi psixologik xizmatlarning ta’lim jarayoniga integratsiyalashuvi natijasida ta’lim sifati oshishini tasdiqladi. Psixologik xizmatlar nafaqat bolalarning hissiy holatini yaxshilashga yordam beradi, balki individual ta’lim dasturlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zamin yaratadi. Shuningdek, statistik ma’lumotlarga ko‘ra, psixologik xizmatlar faoliyatining samaradorligi o‘tgan yillar bilan solishtirilganda 25 foizga oshgani qayd etildi. Bu natija psixologik xizmatlarning nafaqat pedagoglar bilan, balki ota-onalar bilan ham hamkorlik qilishi orqali erishildi. Shu jihatdan, psixologik xizmatlarni kengaytirish va ularning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini oshirish istiqbolli yo‘nalish sifatida baholandi.

Tadqiqotda xalqaro tajribalar tahlili ham alohida o‘rinni egalladi. Xususan, Boltiqbo‘yi davlatlaridagi ta’lim tizimi o‘rganildi. Ushbu davlatlarda milliy qadriyatlarni global ta’lim standartlari bilan uyg‘unlashtirish bo‘yicha muhim yutuqlarga erishilgan. Integratsiyalashgan ta’lim dasturlari natijasida ushbu hududlarda bolalar madaniy ijtimoiylashuv jarayonida faolroq bo‘lishi ta’minlandi. Masalan, Boltiqbo‘yi davlatlarida ta’limning boshlang‘ich bosqichida bolalarning 73 foizi madaniy loyihalarda ishtirok etishi aniqlangan. Bu tajriba mahalliy sharoitda amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan yangi yondashuvlarni ishlab chiqishda asosiy model sifatida xizmat qiladi.

Tahlillarning umumiy natijalari ushbu tadqiqotda aniqlangan ko‘rsatkichlar orqali grafa shaklida quyidagicha aks ettiriladi:

1-rasm. Tadqiqot natijalarini umumiy ko‘rsatkichi.

Tadqiqot natijalari bolalik ta’limi tizimida yagona madaniy makonni shakllantirishda pedagogik, psixologik va madaniy yondashuvlarni uyg‘unlashtirish muhimligini ko‘rsatdi. Buning uchun ta’lim tizimidagi barcha ishtirokchilar o‘rtasida samarali hamkorlikni ta’minlash, xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish, shuningdek, ilg‘or texnologik vositalardan foydalanish tavsiya etiladi. Umuman olganda, yagona madaniy makonning muvaffaqiyati ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etish va milliy qadriyatlarni saqlashga bo‘lgan e’tiborga bog‘liq.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bolalik ta’limida yagona madaniy makon yaratish dolzarb masala bo‘lib, bu borada bir necha asosiy yo‘nalishlar o‘zaro uzviy bog‘liqdir. Avvalo, professional pedagogik standartlarning joriy qilinishi o‘qituvchilarning yondashuvlarini yagona platforma asosida uyg‘unlashtirishga imkon beradi. Bu esa, milliy qadriyatlarni bolalarga singdirish va ularni ijtimoiylashuvga tayyorlash jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi. Ta’lim standartlari orqali bolalarda madaniy xabardorlikni oshirish va ularning shaxsiy dunyoqarashini boyitish imkoniyatlari kengayadi. Madaniy uzviylikni ta’minlash masalasi ham ta’limning turli bosqichlarida uzluksiz yondashuvni talab qiladi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, madaniy integratsiyaning yetishmasligi bolalar uchun yangi o‘quv jarayonlariga moslashishda qiyinchiliklar tug‘diradi. Shu sababli, milliy va xalqaro ta’lim tajribalarini uyg‘unlashtirish orqali uzviylikni mustahkamlash zarur. Psixologik xizmatlar integratsiyasi esa, bolalar hissiy holatini boshqarish va ta’lim jarayonida ishtirok etish darajasini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Xalqaro tajriba tahlillari Boltiqbo‘yi davlatlarining milliy qadriyatlarni saqlab qolgan holda xalqaro standartlarni integratsiyalashtirishdagi muvaffaqiyatlarini ko‘rsatdi. Bu yondashuv mahalliy sharoitga moslashtirilgan holda qo‘llansa, bolalar ta’limi tizimidagi samaradorlik sezilarli darajada oshadi. Ushbu natijalar ta’lim jarayonining barcha qatlamlari o‘rtasida hamkorlikni ta’minlash zarurligini ko‘rsatmoqda.

Xulosa. Yagona madaniy makon yaratish bolalik ta’limining uzviy qismi bo‘lib, bu jarayon ta’lim sifatini oshirish va bolalarning ijtimoiylashuvini ta’minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot natijalari ko‘rsatadiki, professional pedagogik standartlar, madaniy uzviylik, psixologik xizmatlarning integratsiyasi va xalqaro tajribalarni mahalliyashtirish yagona madaniy makonni yaratishda asosiy omillar hisoblanadi. Natijalar shuni tasdiqlaydiki, pedagogik standartlarni joriy qilish orqali ta’lim jarayonidagi yondashuvlarni birlashtirish va bolalar shaxsiyatini milliy qadriyatlar asosida rivojlantirish imkoniyati oshadi. Madaniy uzviylik esa, turli ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, psixologik xizmatlarning ta’lim tizimiga chuqur

integratsiyasi nafaqat bolalarning hissiy farovonligini oshiradi, balki ularning o‘quv jarayonidagi faol ishtirokini ham ta’minlaydi. Xalqaro tajribalardan foydalanish esa, Boltiqbo‘yi davlatlari tajribasi misolida ko‘rsatilganidek, milliy va xalqaro standartlarni uyg‘unlashtirish orqali ta’lim samaradorligini oshirish imkoniyatini yaratadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, yagona madaniy makon yaratish uchun ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlarni joriy etish, pedagogik va psixologik xizmatlarni rivojlantirish hamda xalqaro tajribalarni o‘rganish davom ettirilishi lozim. Bu jarayon jamiyatning barcha qatlamlarining faol ishtirokini talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Золотарева, А. (2024). Профессиональный стандарт «Педагог дополнительного образования детей и взрослых». Проблемы и решения. Litres.
2. Токарев, С. Н. (2005). Культурологическое образование в системе непрерывного образования. Известия Российского государственного педагогического университета им. АИ Герцена, 5(10).
3. Ульянина, О. А., Юрчук, О. Л., Тукфеева, Ю. В., Никифорова, Е. А., & Трофимова, А. П. (2024). Всероссийский съезд психологических служб в системе образования Российской Федерации как единое пространство, объединяющее профессионалов. Вестник практической психологии образования, 21(1), 148-161.
4. Малофеев, Н. Н. (1997). Современный этап в развитии системы специального образования в России: результаты исследования как основа для построения программы развития. Дефектология, 4, 3-15.
5. Жаркимбаева, К. С., & Михеева, Е. Е. Рабочая программа обучения и воспитание детей от 3 до 4 лет на 2024-2025 учебный год.
6. Сяое, Л. Сравнительное исследование истории развития модернизации образования в Китае и России. Редактор-составитель: доктор социологических наук, профессор АВ Петров (Санкт-Петербургский государственный университет), 127.
7. Романова, А. А., & Шкрыль, А. А. Формирование нравственных ценностей старших дошкольников посредством использования рабочей тетради «Кубань казачья». ББК 74.3+ 74.56 М34, 443.
8. Исакова, З., & Абдуллахўжаев, А. (2023). ISCHOQXON TŲRA IBRAT-MILLIY TAFAKKUR MEЪМОРИ. IQRO INDEXING, 1(1), 41-71.
9. Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta’lim modernizatsiya-sining falsafiy–huquqiy tahlili. Science Promotion, 49-52.

FAVQULOTDA VAZIYATLARGA ZAMONAVIY MUNOSABATLAR

Olimov Saydullo Soxobjonovich

Qo‘qon Universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi
sayd.olim.soxobjon55@mail.com

Annotatsiya: Insoniyat bugun shunday bosqichga yetib keldiki bugun jiddiy texnogen vaziyatlar ro‘y berishi insoniyatning xatti-xarakatiga bevosita bog‘lqligini qalban anglash va chuqur tafakkur qilish zarur.

Kalit so‘zlar:vaziyat, ekstremal, favqulotda, stress, inqiroz, ekologiya, texnogen.

Аннотация: Сегодня человечество достигло такого этапа, что необходимо глубоко понять и глубоко задуматься о том, что возникновение серьезных техногенных ситуаций напрямую связано с поведением человечества.

Ключевые слова: ситуация, экстремальная, чрезвычайная ситуация, стресс, кризис, экологическая, техногенная.

Annotation: Today, mankind has reached such a stage that it is necessary to deeply understand and deeply think that the occurrence of serious man-made situations is directly related to the behavior of mankind.

Key words: situation, extreme, emergency, stress, crisis, ecological, man-made.

Kirish. Yerda hayot paydo bo‘libdiki, insoniyat hayoti xavf xatarlarga doimiy hamroh bo‘lib kelganligini tarixiy adabiyotlardan ma’lumotlarni olib kelamiz. Yer yuzida ro‘y bergan global voqealar haqida biz turli manzil va makonlardan topilgan qoyatoshlarga tushirilgan rasmlar, turli diniy kitoblarda keltirilgan. Eng global ekstremal vaziyat sifatida juda ulkan asteroidning yer sayyorasiga urilishi natijasida havo xaroratining tushib ketib “muzlik” davi boshlanishi insonlarni va xayvonlarni qurbon bo‘lishiga sabab bo‘lgan. Yana bir global ekstremal vaziyat butun dunyoni suv bosishi keltirishimiz mumkin.

Bugun ham insoniyat ekstremal vaziyatlarning ta’siri ostida yashashi va faoliyat ko‘rsatishiga to‘g‘ri keladi. Garchi insoniyat aqlu farosati ongi o‘sib o‘z hayotini xavfsizligini saqlash borasida izlanishlar davom etmoqda. Bugungi kunda ekologik muammolarning ortib borishi, etnik va diniy qarashlarda rang-baranglik majarolarning ortib borishiga sabab bo‘lmoqda.

Metododlogiya. "Vaziyat" tushunchasi (lotin tilidan *situs- holat*) inson va uning xatti-harakati mavzusi bo‘lgan fanga qat’iy kiritilgan, ammo foydalanish ko‘lamiga qaramasdan, "vaziyat" tushunchasi doimo aniq talqin qilinmaydi. Ko‘pincha "vaziyat" tushunchasidan "atrof-muhit" tushunchasi uchun sinonim

sifatida foydalanamiz. Ushbu tushunchalarning noaniqligini oldini olish uchun biz ularning har birini xarakterlaymiz. *Atrof-muhit insonga nisbatan tashqi sharoitlarning umumlashmasidir va vaziyat har doim insonni o‘z ichiga oladi. Vaziyat turlari bir xil emas, ular atrof-muhit turlari (geografik, ijtimoiy va boshqalar) bilan tutashdir. Atrof-muhit barqarorlik va ta’sir qilish muddati bilan tavsiflanadi, vaziyat esa qisqa muddatli hisoblanadi. Atrof-muhit har doim subyekt emas, ammo vaziyat subyekt bo‘lib, u har doim "kimningdir holati" dir. Bularning barchasi, bu tushunchalar bir xil emasligini va ularni sinonim sifatida ishlatish uchun qabul qilinmasligini bildiradi*[1]

Favqulotda va ekstremal vaziyatlar (yer qimirlashi, turli xil avariya holatlari, yong‘inlar, epidemiya tarqalishi va hokazolar) barcha zamonlarda insoniyatga turli xildagi hissiy zo‘riqishlar va ruhiy shikastlar yetkazib kelgan. Masalan, bu holat tarixdan bizga ma’lumki, ilk bor Yegipetda sodir etilgan bo‘lib butun O‘rta yer dengizi bo‘ylab 60 yil davom etgan. Mazkur epidemiyaning eng avj olgan davrlarida, aniqrog‘i 542-yilda Konstantinopolda har kuni 1000dan ortiq odamga o‘lim-o‘lat vabosi chang solgan. Dunyo tarixida ikkinchi eng fojiali epidemiya bu G‘arbiy Yevropa hududida “qora o‘lim” nomi bilan iz qoldirgan (XIV asr) Bundan tashqari, 1346-48 yillarda G‘arbiy Yevropada ayovsiz “vabo”ning keng tarqalishi tufayli 25 milliondan ortiq aholi qirilib ketgan. 1892 yilda mudhish “Vabo” kasalining tarqalishi oqibatida Hindistonda 6 million aholi qirilib ketdi va bu hayot Janubiy Amerikaga ham o‘z ta’sirini o‘tkazdi.

1986 yilning 26 aprelida Ukraina hududida Chernobel Atom elektrostansiyasi to‘rtinchi blokining portlashi tufayli radioaktiv nurlanish bilan bog‘liq minglab odamlar sarosimaga tushdi va ularni tinchlantirish juda mushkul bo‘ldi. Mutaxassislarning ta’kidlashicha mazkur holatdagi ruhiy bezovtalikning paydo bo‘lishi odamlardagi bevosita jiddiy kasalliklarning paydo bo‘lishiga olib kelmoqda.

Binobarin, yuqoridagi ekstremal vaziyatlarning inson psixikasiga ta’sirining o‘rganilishi psixologiya fani amaliyotida yangi yo‘nalish – ekstremal psixologiya fanining keng ko‘lamda rivojlanishini taqozo etmoqda. Shu nuqtai nazardan ekstremal psixologiya fani turli xil noodatiy yoki favqulotda inson psixikasida hosil bo‘luvchi psixologik qonuniyatlarni o‘rganuvchi fan hisoblanadi. Tegishli adabiyotlarda favqulotda va ekstremal vaziyatlarga ma’lum darajadagi ta’riflar beriladi. Favqulotda vaziyat – bu ma’lum chegaralangan hududlarda namoyon bo‘luvchi avariya holatlarining inson salomatligiga, uning ongi va hissiyotlariga, ruhiy holatlariga salbiy ta’sir etuvchi holatlar bilan belgilanadi.

Ekstremal vaziyat lot. extremus – oxirgi, inqirozli kabi tushunchalardan olingan bo‘lib, unda alohida subyekt sifatidagi shaxs idrokiga, hayotiga,

salomatligiga turli xil tahdidlar solinishi oqibatida salbiy ta’sirlar qurshovida qolib ketadi.

Favqulodda vaziyat (favqulodda holatlar) — biror voqea sodir bo‘lishi, xavfli tabiiy hodisa, falokat, tabiiy yoki inson qurbonlari, inson salomatligi yoki atrof-muhitga zarar olib kelishi mumkin bo‘lgan boshqa ofatlar, muhim moddiy zarar natijasida yuzaga kelgan ma’lum bir hududda vaziyat va inson hayoti sharoitlarini buzilishidir.

Ekstremal vaziyat.

Olimlar fikriga ko‘ra hayotning "10%i biz bilan sodir bo‘layotgan narsalardan va 90%i esa biz o‘ylaydigan narsalardan iborat"dir.

Ko‘pincha "oddiy" inson tajribasidan tashqariga chiqadigan vaziyatlar yuzaga keladi. Boshqacha qilib aytadigan bo‘lsak, vaziyatning ekstremalligi inson hali moslashtirilmagan va o‘z sharoitlarida harakat qilishga tayyor bo‘lmagan omillarni paydo qiladi. *Vaziyatning ekstremallik darajasi ushbu omillarning namoyon bo‘lishining kuchi, davomiyligi, yangiligi, g‘ayritabiiyligi bilan belgilanadi.*

Biroq, ekstremal vaziyat nafaqat o‘zi yoki yaqinlari uchun haqiqiy, balki obyektiv ravishda mavjud bo‘lgan hayot tahdidi, yoki sodir bo‘layotgan narsalarga bo‘lgan munosabatimiz bilan ham bog‘liq. Shu sababli har bir shaxs tomonidan bir xil vaziyatni individual ravishda qabul qilish emas, ekstremal vaziyatlarga shaxsning ichki psixologik rejasi bo‘lishini ta’minlash lozimdir[1].

Inqiroz hayotning muqarrar va zarur daqiqalaridan biri bo‘lib, inson, guruh, jamiyat va butun insoniyatning rivojlanishining asosiy kechinmalari sanaladi.

Inqiroz, ilgari o‘rganilgan xatti-harakatlar holatlarni bartaraf etish uchun yetarli bo‘lmagan hollarda yuzaga keladi. Inqiroz holati xatti-harakatlarning yangi usullarini ishlab chiqishni va hayotning yangi ma’nosini topishni talab qiladi.

Inqiroz har doim bir necha mumkin bo‘lgan muqobillarni tanlash, vaqtda qaror qabul qilishni taqozo etadi.

Inqiroz tashqi sharoitlar, muayyan travmatik hodisa (ekstremal vaziyat) natijasida yuzaga kelishi mumkin. Tashqi inqiroz oqibatlari shikastlanishdan keyingi stress buzilishi, shok shikastlanishi kabi holatlar sifatida namoyon bo‘lishi mumkin.

Shaxsning ichki inqirozi- inson rivojlanishning yangi bosqichiga o‘tish davridir. Ichki inqirozlar tashqaridan farqli o‘laroq, zarur va kerakliligi bilan ajralib turadi. Inqiroz har doim regressiv va progressiv shaxsiy rivojlanish o‘rtasidagi tanlovdir. Insonning keyingi hayoti qanday tanlovga to‘xtalishiga bog‘liq. Psixologiyada inqiroz va inqiroz holatini tushunish shaxs psixologiyasi va rivojlanish psixologiyasi doirasida ishlab chiqilgan.

Ichki inqirozning umuman sezilmaydigan tajribasi yo‘q. Biroq, turli xil odamlar tajribasining chuqurligi va kuchi sezilarli darajada farq qiladi va quyidagi omillarga bog‘liq:

- shaxsiy rivojlanish darajasi — ong - qanchalik yuqori bo‘lsa, inqiroz shunchalik murakkab bo‘ladi;
- ijtimoiy-madaniy xususiyatlar;
- shaxsiy va xarakterli xususiyatlar;
- inson tomonidan boshdan kechiriladigan inqiroz holati;
- ijtimoiy-psixologik xususiyatlar, ijtimoiy status.

Ekzistensial ahamiyatga ega bo‘lgan ichki inqirozlar, odatda, inson hayotidagi muayyan yosh bosqichlari bilan bog‘liq bo‘ladi. *Shuning uchun, "inqiroz" belgilarini ko‘rsatadigan odam bilan muloqot qilishda uning yoshini hisobga olish muhimdir*[1].

Yildan yilga turli epidemic kasalliklarning ortib borishi kuzatilmoqda. Yildan yilga turlicha grip kasalligining yangi shamplari, yuqumli infeksiyon kasalliklarda “maymun chechak” kabi kasalliklar insonlarga ham fiziologik ham psixologik zarba berayotganligi kuzatilmoqda. Yer yuzida xavf xatardan mutloq holis xududni topish amri maxol. Chunki dunyoning turli qitalarida turlicha ekstremal voqealar sodir bo‘lib kelmoqda. Qayerdadir vulqon otilishi kuzatilmoqda, yana saxrolarda qum bo‘ronlari kuzatilyabdi, Bir hududni suv bosgan bo‘lsa boshqa bir xudud suvsizlikdan daraxtlar qurimoqda. Qayerdadir ochilikdan insonlar nobud bo‘lmoqda, qayerdadir eng so‘ngi ishlab chiqarilgan qurollar sinovdan o‘tkazilmoqda. O‘rmon yong‘inlari ham juda tez-tez takrorlanishi odatiy holga aylanmoqda. Bu determinizim tamoiliga ko‘ra ekologiyada kislorod tanqisligi olib keladi.

Xulosa. Dunyoni larzaga solayotgan urushlardan o‘z shaxsiy manfati va boylik ortirish manbasi sifatida foydalanuvchi shaxslarga bu holat oddiy kundalik turmushning bir kuni. O‘z farzandi yoki yaqinlaridan nizolar oqibatida ayrilgan insonlar uchun esa hayot ma’nosini yo‘qotgan laxza sifatida xotirasiga muhirlanadi. Insoniyat aqli, ongi ortib brogan sari insonlarni qurbon qilishning zamonaviy daxshatli qurollarning yil sayi yangilanib borishi kuzatilmoqda. Natijada tabiiy ofatlar ham tez-tez takrorlanishi kuzatilyabdi. Texnogen xarakterdagi avariylar ekologik muhitga salbiy ta’siri ortmoqda. Yaponiya atom elektro stansiyasining yer qimirlashi oqibatida reaktorda yoriqning paydo bo‘lishi va undan adiaktiv yoqilg‘ining okean tomonga oqib chiqishi biosferaga jiddiy taxdid solmoqda. Zaparojes va Kursk atom stansiyalarini qasddan potlashishga bo‘layotgan xarakatlar

insoniyat aqldan ozishga tomon yo‘nalmoqda. MAGTE yani butun dunyo atom ni nazorat qiluvchi tashkilot vaziyatga ko‘z yummoqda!!!!

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

- 1.Авезов О.Р. Экстремал вазиятлар психологияси: Дарслик. Бухоро.: “ ” нашриёти, 2020. 190 – б.
- 2.Malkina-Pix I.G. PSIXOLOGICHESKAYA POMOSH V EKSTREMALNIX SITUATSIYAX. Knorus, 2022 g. 526 s.
- 3.Olimov S.S.(2023) BOSHQARUV MUAMMOSINI O‘RGANISHNING ZAMONAVIY TALABLARI. Educational Research in Universal Sciences,2(12), 245-248. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5514>
- 4.Olimov S.S. Talabalarda boshqaruv faoliyatining psixologik xususiyatlari. International Virtual Conference on Language and Literature Proceeding. 2022 ISSN : 2746-8402 Part 3 <https://doi.org/10.5281/zenodo.6633860> **Indonesia 2022**
- 4.Пыжьянова Л.Разделяя боль. Опыт психолога МЧС, который пригодится каждому / Л. Пыжьянова — «Никея», 2020
6. Soxobjonovich, Olimov Saydullo. "TALABALARDA BOSHQARUV FAOLIYATINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ISTIQBOLLARI." Analysis of International Sciences 2.2 (2024): 51-57.
5. Soxobjonovich, O. S. (2024). FAVQULOTDA VAZIYATLARDA FUQAROLARNI BOSHQARISH VA BIRINCHI PSIXOLIGIK YORDAM. Analysis of International Sciences, 2(1), 111-115.
6. Soxobjonovich, O. S. (2024). BOSHQARUV SOXASI IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR TAHLILI. Kokand University Research Base, 343-347.
- 7.Исакова, З., & Абдуллахўжаев, А. (2023). ИСХОҚХОН ТЎРА ИБРАТ-МИЛЛИЙ ТАФАККУР МЕЪМОРИ. IQRO INDEXING, 1(1), 41-71.
- 8.Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta’lim modernizatsiya-sining falsafiy–huquqiy tahlili. Science Promotion, 49-52.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Умурзакова Коммуна Хурсановна

*Старший преподаватель кафедры социальных наук Кокандского
университета*

Аннотация: Данная статья посвящена эффективности использования инновационных технологий на уроках русского языка. Изучение каждой темы начинается с четкого определения ожидаемых результатов обучения — знаний и навыков, которые должен приобрести ученик. Открытость обязательных результатов обучения предоставляет возможность самоконтроля учащихся и помощи со стороны их родителей. Кроме того, на самом первом уроке по теме ученикам предоставляются тексты учебных тестов, что позволяет обеспечить осознанное изучение материала и повысить мотивацию к самостоятельному обучению.

Ключевые слова: эффективность, инновационные технологии, русский язык, уроки, тема, четкое определение, результаты обучения, знания, навыки.

Annotation: This article discusses effectiveness of the use of innovative technologies in Russian language lessons. The study of each topic begins with a clear definition of the required learning outcomes - the knowledge and skills that the student must acquire. Open compulsory learning outcomes provide an opportunity for self-control of students and help from their parents. In addition, at the very first lesson on the topic, students are given texts of training tests. For this purpose, special collections can be used. In the absence of generalization, this makes it difficult to form in the minds of students a holistic, systematic idea of one or another spelling pattern.

Keywords: effectiveness, innovative technologies, Russian language, lessons, topic, clear definition, learning outcomes, knowledge, skills.

Annotatsiya: Ushbu maqola rus tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligiga bag‘ishlangan. Har bir mavzuni o‘rganish o‘quvchining egallashi lozim bo‘lgan bilim va ko‘nikmalar — o‘quv natijalarini aniq belgilashdan boshlanadi. Majburiy o‘quv natijalarining ochiqligi o‘quvchilarga o‘z-o‘zini nazorat qilish va ota-onalarning yordam ko‘rsatish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, mavzu bo‘yicha birinchi darsdayoq o‘quvchilarga o‘quv testlari matnlari taqdim etiladi, bu esa materialni ongli ravishda o‘zlashtirishni ta‘minlash va mustaqil ta‘limga motivatsiyani oshirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: samaradorlik, innovatsion texnologiyalar, rus tili, darslar, mavzu, aniq ta‘rif, o‘quv natijalari, bilimlar, ko‘nikmalar.

Введение. Русский язык — это учебный предмет, через который прививается родной язык, формируются универсальные человеческие ценности. На таких уроках мышление учащихся обогащается, а личность воспитывается с учетом национальных и общечеловеческих ценностей [5].

Однако современные технологии привели к изменениям в подходах к преподаванию языка. Одной из острых проблем является снижение интереса школьников к урокам русского языка, что часто связано с отсутствием интерактивных и инновационных методов преподавания [4].

Основная часть. Инновационные технологии предоставляют широкий спектр инструментов для улучшения качества обучения. Включение мультимедийных материалов, интерактивных упражнений и технологий визуализации делает уроки более увлекательными и запоминающимися [3].

Например, использование электронных мультимедийных учебников помогает развивать у учащихся речевые навыки и логическое мышление. Такие пособия, как описано в исследовании Хашимовой и др., способствуют интеграции языка с другими предметами, что повышает общий образовательный уровень школьников [4].

Методы визуализации. Визуализация учебного материала является одним из ключевых подходов в инновационном обучении. Подготовка схем, таблиц и интерактивных карт помогает учащимся быстрее усваивать сложные темы, такие как орфография и пунктуация.

На уроках по теме «Правописание корней с чередованием» учитель может использовать таблицы, которые демонстрируют основные правила и примеры их применения. Такой подход облегчает запоминание и стимулирует учащихся самостоятельно изучать материал [2].

Дидактические игры. Игровые методы на уроках русского языка позволяют повысить интерес учащихся и сделать процесс обучения более творческим. Это особенно важно при повторении сложных тем или изучении новой лексики [7].

В исследовании, проведенном на основе уроков-игр, было выявлено, что учащиеся лучше запоминают сложные орфографические правила, когда они включены в игровой контекст [9].

Мультимедийные технологии. Применение мультимедийных инструментов, таких как видео, презентации и интерактивные задания, способствует развитию творческих способностей учащихся. Например, создание видеороликов, посвященных грамматическим темам, помогает учащимся лучше понять материал и развить самостоятельное мышление [3].

Персонализация обучения. Инновационные технологии позволяют учитывать индивидуальные особенности каждого ученика. Персонализированные задания, адаптированные под уровень подготовки и интересы школьников, делают процесс обучения более эффективным.

Учителю предоставляется возможность создавать тесты и задания, которые учитывают уровень подготовки каждого ученика. Например, слабым ученикам можно предложить упражнения на базовом уровне, а сильным — более сложные задачи на логику и творчество.

Основные выводы и результаты. Одной из наиболее существенных проблем в преподавании русского языка является отсутствие целостного представления о материалах по орфографии и пунктуации. В большинстве школьных учебников темы излагаются фрагментарно, что затрудняет систематизацию знаний у учащихся. Отсутствие единого подхода приводит к формальному изучению материала, что снижает интерес к предмету и общий уровень грамотности учащихся [4].

Неправильное, несогласованное изложение орфографического материала является одной из причин его формального изучения, что приводит к недостаточной культуре обобщения. Поэтому эффективность работы по обучению орфографии во многом определяется методами формирования в сознании учащихся представления о логической структуре изучаемого материала. В этой связи выбор эффективных технологий, способствующих развитию языковой активности учащихся на уроках русского языка, является актуальным.

Введение инновационных методов обучения, таких как уроки-исследования и дидактические игры, позволило добиться следующих результатов:

4. Снижение количества орфографических и пунктуационных ошибок у учащихся почти на 90% к концу учебного года [4].

5. Увеличение интереса к русскому языку за счет интерактивных форм работы, включая использование мультимедийных пособий и электронных учебников [7].

6. Формирование устойчивой мотивации к изучению языка, благодаря чему учащиеся становятся активными участниками образовательного процесса, а не пассивными потребителями знаний [5].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Использование инновационных технологий на уроках русского языка способствует повышению интереса школьников к изучению языка, улучшению их знаний и навыков, а также формированию самостоятельного мышления. Применение таких методов, как визуализация, проблемное обучение, игровые технологии, мультимедийные средства и персонализация, позволяет не только улучшить качество знаний, но и формировать у учащихся навыки самостоятельной работы и критического мышления.

Однако важно учитывать индивидуальные особенности учащихся и адаптировать технологии к их образовательным потребностям.

Эффективное применение инновационных технологий может не только повысить грамотность школьников, но и стимулировать их личностное развитие, создавая благоприятные условия для успешного овладения русским языком.

Список литературы

1. Бадалова, Б. (2020). Современные методы обучения русскому и узбекскому языкам как иностранным для студентов. *Science and Education*, 1(Special Issue 2), 47-50.
2. Абдурахманова, Г., и Рустамов, Д. (2020). Теоретические основы привлечения иностранных инвестиций в экономику страны. (24).
3. Евгеньевна, З. И. (2019). Современные аспекты применения информационных и коммуникационных технологий в управлении статистической отраслью Республики Узбекистан. *International Journal on Integrated Education*, 2(4), 70-77.
4. Хашимова, Д., Ниязова, Н., Насирова, У., Исраилова, Д., Хикматов, Н., и Файзиев, С. (2021). Роль электронной литературы в формировании речевых навыков и умений учащихся и студентов при обучении русскому языку с узбекским языком обучения. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(1), 445-461.
5. Омонов, К., и Каримов, Н. (2020). Важность наследия предков. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(09), 196-202.
6. Каримов, Н. Р. (2020). Истинный преемник великих центральноазиатских ученых. *Journal «Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research*, (7), 62-69.
7. Сайдазимова, У. Т., и Хидоятова, А. (2022). Феномен «дневника» в рассказах Ян Кви Джа. *Journal of Positive School Psychology*, 6(3), 1672-1677.
8. Сайдазимова, У., и Муродова, Д. (2021). В рассказе Ли Бом Сона «Заблудшая пуля» поднимается вопрос о негативных последствиях гражданской войны. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 1138-1144.
9. Умурзакова, К. Х. (2024). О ТРУДНОСТЯХ ПОНИМАНИЯ РУССКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ. *Kokand University Research Base*, 290-295.
10. Xursanovna, U. K. (2024). О ‘ZBEKISTON IJTIMOIY TARMOQLARIDA YOSHLAR NUTQI. *Kokand University Research Base*, 515-518.
11. Khursanovna, U. K. (2024). DIGITAL ECONOMIC INFRASTRUCTURE. *Kokand University Research Base*, 965-968.

12. Тевосян, Г. А. ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ.

13. Тевосян, Г. А. РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В ОБУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ.

14. Умурзакова, К. Х. (2024). ВЛИЯНИЕ ДЕЛОВОЙ ЭТИКИ НА БИЗНЕС СРЕДУ. *Kokand University Research Base*, 969-973.

15. Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta’lim modernizatsiyasining falsafiy–huquqiy tahlili. *Science Promotion*, 49-52

ILMIY-OMMABOP ASARLARNI O‘QITISHDA PRAGMATIK YONDASHUV

Parpiyev Odil Olimovich,

Qo‘qon universiteti Ta’lim kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinflarning o‘qish savodxonligi darslarida ilmiy-ommabop asarlarni o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari, maqolalarning o‘ziga mavzu ko‘lami va ilmiy maqolalarning o‘quvchilarga yetkazishda bajariladigan ish turlari hamda amaliyotga joriy qilish uchun tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Boshlang‘ich sinflar o‘qish savodxonligi darsliklaridagi ilmiy-ommabop matnlarning mavzu ko‘lami aniqlanib, pedagogik kuzatish, so‘rovnoma, taqqoslash, test metodlari asosida ilmiy-ommabop asarlarning o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilishi tahlil qilindi.

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, ilmiy-ommabop asarlar, 1-sintez, analiz, 2-sintez, metod, interaktiv, mavzu, tahlil.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности преподавания научно-популярных произведений на уроках грамотности чтения начальных классов, объем тематики статей и виды выполняемой работы при доставке научных статей учащимся, а также даны рекомендации по реализации. был разработан.

Определена тематика научно-популярных текстов в учебниках по грамотности чтения начальной школы, проанализировано усвоение научно-популярных произведений учащимися на основе методов педагогического наблюдения, опроса, сравнения и тестирования.

Ключевые слова: грамотность чтения, научно-популярные труды, 1-й синтез, анализ, 2-й синтез, метод, интерактив, тема, анализ.

Abstract. The article discusses the specific features of teaching popular science works in reading literacy classes for primary grades, the subject scope of the articles themselves and the types of work performed in presenting scientific articles to students, as well as recommendations for their implementation in practice.

The subject scope of popular science texts in reading literacy textbooks for primary grades was determined, and the mastery of popular science works by students was analyzed based on pedagogical observation, questionnaire, comparison, and test methods.

Key words: reading literacy, popular science works, 1st synthesis, analysis, 2nd synthesis, method, interactive, topic, analysis.

Respublikamizda ta’limga, ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim islohotiga alohida e’tibor berilishi global fikr yurita oladigan inson tarbiyasida dolzarbdir. Chunki bolalarni XXI asr hayotiy ko‘nikmalariga tayyorlash yangi avlod darsliklari bilan o‘qituvchining bevosita rahbarligida amalga oshiriladi. 2023-2024-o‘quv yilidan ona tili va o‘qish savodxonligi darsliklarining alohida-alohida qilib nashr qilinishi, darslik sahifalaridagi o‘quv materiallari bilan ishlashda boshlang‘ich sinf o‘qituvchisidan katta pedagogik mahorat talab qilinadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining: “Maktabda o‘qitish metodikasi o‘zgarmasa, ta’lim sifati ham, mazmuni ham, muhit ham o‘zgarmaydi”[1],—deb ta’kidlaganlarida “Uchinchi Renessans poydevori”ni ta’lim islohotlarida ko‘rdi. Bugungi axborot zamonida maktab ta’limi o‘quvchilarni hayotiy zarur ko‘nikmalarga ega bo‘lishini ta’minlashda o‘qish savodxonligi darsliklarining asosiy mohiyatini tashkil qiluvchi 4 K modeli har bir dars mashg‘ulotining zaruratiga aylandi. O‘quvchi darslik sahifalaridan o‘rin olgan ilmiy-ommabop matnlarni o‘qish, tahlil qilish asosida yaratilgan qulay ta’limiy vaziyat orqali o‘zida tanqidiy fikrlash, kreativ fikrlash, kollaboratsiya, muloqotchanlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa bolalarda Vatan, uni qadrlash, hazrati inson, millatlararo totuvlik, buyuk allomalar bilan faxrlanish, tabiat va koinot, zamonaviy kasb-hunarlar haqidagi bilimlarini oshirishga yaqindan yordam beradi. Shuni unutmash kerakki, bu bilimlarning barchasi o‘qish savodxonligi va uning ijtimoiy ko‘lami doirasida o‘quvchilarning til bilimlarini amaliyotga qo‘llashida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun ham bolalar tafakkuri shakllanishida alohida xizmat o‘taydigan vosita tildir. Ruhshunoslar e’tirofiga binoan „tafakkur — verbal“, ya’ni fikrlash so‘z bilan chambarchas bog‘liq, so‘z — tushuncha ifodalovchisi [2].

Boshlang‘ich sinflarda ilmiy-ommabop asarlarni o‘qitishdan asosiy maqsad bolalarga tabiat, kishilar mehnati va ijtimoiy hayot haqida muayyan bilim berish, bolalarni kitob bilan mustaqil ishlashga va undan aniq bilim olishga o‘rgatishdan

iborat [3]. Professor S.Matchonov va boshqalar tabiatshunoslikka oid va tarixiy mavzudagi ilmiy-ommabop asarlarni o‘qib o‘rganishda tabiat hodisalarini kuzatish (masalan, daraxt kurtaklarining bo‘rtishi), o‘quvchilarni dehqonlar mehnati bilan tanishtirish, mamlakatimizda yuz bergan o‘zgarishlarning guvohi va ishtirokchilari bo‘lgan insonlar bilan uchrashuvlar uyushtirish maqsadga muvofiqligini ta’kidlaydilar. Ijtimoiy-tarixiy mazmundagi asarlar Vatanimiz o‘tmishi, xalqimiz hayoti, mardonavor kurashi, ulug‘ siymolar amalga oshirgan ishlar, tarixiy sanalar to‘g‘risida bilim beradi. O‘qish savodxonligi darsliklaridan o‘rin olgan Beruniy, Ibn Sino, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur va boshqa ajdodlarimiz haqidagi matnlar o‘quvchilarni nafaqat o‘tmishimiz bilan tanishtiradi, balki ularning Vatan oldidagi farzandlik burchi va mas’uliyatini teran anglashga ham yordam beradi. O‘quvchilarda Vatanga muhabbat tuyg‘usi shu tariqa shakllanadi. Vatanimiz o‘tmishi haqida hikoya qilingan ilmiy-ommabop asarlar bilan tanishtirish va ularni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilar o‘tmish bilan bugungi kunni taqqoslash imkoniga ega bo‘ladilar. Jamiyat taraqqiyoti haqida qisqacha bo‘lsa-da, tushuncha hosil qiladilar. Bu borada, ayniqsa, milliy istiqlol bilan bog‘liq mavzudagi asarlar tahliliga alohida e’tibor berish zarur.

Zamonaviy o‘qish savodxonligi darslarini kuzatar ekanmiz, badiiy asarni tahlil qilishda matn ustida ishlash yuzasidan xilma-xil topshiriq turlaridan, texnika vositalaridan foydalanishga ko‘proq e’tibor berilayotganining guvohi bo‘lamiz. “Yangi O‘zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi”, degan ezgu g‘oya asosida bu sohada katta ishlar amalga oshirilayotgani kelajakka bo‘lgan e’tibordir.

Ilmiy-ommabop asarlar o‘quvchilarga asosan o‘qish savodxonligi darsliklari orqali yetkaziladi. Bu kitoblarda asarlar o‘ziga xos tarzda o‘rganish va o‘zlashtirish yo‘llari yoritilgan. Unda qo‘llangan metod va strategiya, o‘yin va mashqlar o‘quvchilarning qobiliyatini yanada takomillashtirishga qaratilgan [4]. Darsliklardagi audiomatnlar, birinchidan, o‘quvchilarda tinglab tushunish kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam bersa, ikkinchidan, ularni o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqini yanada oshiradi.

O‘quvchilarda tabiiy-ilmiy bilimlarini oshirishda ilmiy-ommabop adabiyotlarning o‘rni va bunday adabiyotlar bilan ishlash metodikasi muammosi B.E. Raikova, K.P. Yagodovskiy, N.M. Verzilina, N. A. Rikova, D.I. Traitaka, A.P. Medova, A.E. Bibik va boshqa metodistlar ilmiy ishlarida ham yoritilgan.

Tadqiqotchi I.I.Razyapova va N.V.Svinsovalar [5] boshlang‘ich maktab o‘quvchilari uchun ilmiy o‘quv matnlari, ilmiy matnlarning o‘zidan farqli o‘laroq, o‘quvchiga qiziqarli ma’lumotlarni taqdim etadi, kashfiyotlar tarixi haqida gapiradi, oddiy narsalarning g‘ayrioddiy xususiyatlarini ko‘rsatadi, noma’lum hodisalarga

e’tibor beradi va bu hodisalarni tushuntiruvchi turli xil variantlarni beradi deb ta’kidlaydilar.

Professor S.Matchonov ilmiy-ommabop maqolalarni izohli o‘qish darsini uyushtirishda quyidagicha reja asos qilib olinishi mumkinligini bayon etadi:

1. O‘qiladigan matn yuzasidan bolalar tajribasi va bilimni aniqlash, ularni matn mazmunini tushunishga tayyorlash maqsadida taxminiy suhbat o‘tkazish.

2. Asarni yoki uning ma’lum bir qismini o‘qish, o‘quvchiga notanish bo‘lgan so‘zlar ma’nosi ustida ishlash.

3. Asar rejasini tuzish.

4. O‘qilgan maqola yuzasidan suhbat uyushtirish.

5. Matnning asosiy mazmunini aniqlash va reja qismlarini yoritish.

6. Reja asosida maqolani qayta o‘qish.

7. Maqolani yaxlit o‘qish. Bunda bolalarni qayta hikoyalashga tayyorlash va maqola mazmunini yaxshi o‘zlashtirishlariga erishish maqsadi ko‘zda tutiladi.

8. Reja asosida qayta hikoyalash.

9. Xulosalash va umumlashtirish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘qish savodxonligi darsliklarini kuzatish, darslik sahifalaridagi ilmiy-ommabop maqolalar mavzu ko‘lami, bu maqolalar ustida olib boriladigan ish turlari, bunday asarlarning kichik yoshli o‘quvchilar ilmiy-dunyoviy bilimlarini oshirishdagi ahamiyatini belgilashda quyidagi tadqiqot usullaridan foydalandik: so‘rovnoma, pedagogik kuzatish, taqqoslash.

Boshlang‘ich sinflar o‘qish savodxonligi darsliklaridagi ilmiy-ommabop maqolalarning mavzu doirasi belgilanib, kuzatuv asosidagi tahlillarimizni quyidagi jadvalda ifodalashga harakat qildik.

t/r	Mavzular nomi	Sinflar kesimida	Mavzular soni
1	Vatan va uning mohiyati, davlat ramzlari	2-sinf 3-sinf 4-sinf	2-sinf I-qismda 5ta, 3-sinf I-qismda 1ta, 4-sinf I-qismda 3ta, II-qismda 3ta
2	Tabiat va undgi o‘zgarishlar	2-sinf 3-sinf 4-sinf	2-sinf II-qismida 6ta, III qismda 1ta 3-sinf I qismda 3ta, II qismda 3ta, III qismda 4ta 4-sinf II-qismda 1ta, III qismda 4ta
3	Kasb-hunar haqidagi matnlar	2-sinf 3-sinf 4-sinf	2-sinf Iqismda 4ta, II qismda 6ta 3-sinf I qismda 1ta 4-sinf I qismda 4ta

4	Fazo, osmon jismlari haqidagi maqolalar	2-sinf 3-sinf 4-sinf	yo‘q 3-sinf I qismda 1ta 4-sinf I qismda 1ta
5	Tarixiy shaxslar, buyuk siymolar haqidagi matnlar	2-sinf 3-sinf 4-sinf	2-sinf I qismda 1ta, II qismda 1ta, III qismda 1ta 3-sinf I qismda 3ta, III qismda 3ta 4-sinf II-qismda 2ta, III qismda 3ta.

1-jadval. Ilmiy-ommabop maqolalar mavzu ko‘lami

Ilmiy-tadqiqot ishi doirasida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining yangi avlod darsliklari, darsliklarda berilgan ilmiy-ommabop matnlarning o‘quvchilar dunyoqarashini shakllantirishdagi ahamiyati, darslarni o‘tishda axborot texnologiyalaridan foydalanishlari haqidagi fikrlarini bilish maqsadida 20 nafar o‘qituvchilar o‘rtasida likeard usulida so‘rovnoma o‘tkazdik.

So‘rovnomaning 3-savoliga 42% o‘qituvchilar juda zo‘r, 26% o‘qituvchilar to‘laqonli emas, 16% o‘qituvchi ozroq foydalanaman, 11% bilmayman, 5% o‘qituvchi esa umuman foydalanmayman deb javob berishgan.

So‘rovnomaning 4-savoliga 72% o‘qituvchilar yetarli, 10% o‘qituvchilar sal yetarli, 3% o‘qituvchilar na yetarli, na yetarli emas, 10% yetarli deb hisoblamayman, 5% o‘qituvchi esa umuman yetarli emas deb javob berishgan. Natijalardan shuni ta’kidlash kerakki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari yangi metodikalar asosida dars o‘tishni amalga oshirmoqdalar.

Tadqiqot doirasida Qo‘qon shahridagi 6, 14, 26, 29, 10-umumta’lim maktablarida o‘qish savodxonligi darslari jarayonida ilmiy-ommabop maqolalarning tahlil qilinishi, o‘qituvchilarning pedagogik mahorati, interaktiv usullar va 4 K modelining amaliyotga joriy qilinishi kabi masalalarga alohida e’tibor berdik. Ilmiy-ommabop asarlarni badiiy asarning bir turi sifatida qarab, matn ustida ishlashning uch bosqichi: birinchi sintez, analiz, ikkinchi sintezda ta’limiy jarayonga baho berib, o‘qituvchilarning yutuq va kamchiliklarini baholashga harakat qildik. Kuzatilgan darslarda 1-sintez 15%, analiz 70%, 2-sintez 15% ko‘rinishida bo‘ldi. Chunki barcha boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari qadrlaydigan darsning kirish qismi, asosiy qismi va mustahkamlash qismi muhim bo‘lib, bolalar egallashi lozim bo‘lgan ko‘nikmalar asosan dars jarayonida o‘qituvchining muvaffaqiyatli rahbarligida amalga oshiriladi.

Darslarni tahlil qilishda 4 K modelini amaliyotda qo‘llanishiga e’tiborni qaratdik. Olingan xulosalardan ko‘rinib turibdiki, o‘qituvchilarning 70 %i kommunikativlik, 40%i kollaboratsiya, 20 %i kreativlik va 10%i tanqidiy fikrlash tamoyillariga amal qildilar. Bu shundan dalolat beradiki, boshlang‘ich sinf

o‘qituvchilari uchun kreativ fikrlash, tanqidiy fikrlash tamoyillarini amalda qo‘llash vaziyatini yarata olishlari uchun uslubiy yordam berishni yo‘lga qo‘yish kerak.

Ilmiy-ommabop asarlar matni ustida ishlashda o‘quvchilarni savol berishga o‘rgatish muhimdir va u yaxshi natija beradi. Metodist olimlarning fikricha, to‘g‘ri berilgan savolda yarim javob tayyor bo‘ladi. O‘quvchilar uni ongli o‘zlashtira olsalargina matn yuzasidan savol bera oladilar. O‘quvchilarga savol berishni o‘rgatishni 2-sinfdan boshlash maqsadga muvofiqdir. O‘quvchilarni ongli ravishda savol tuzishga o‘rgatish uchun o‘qituvchi matnga o‘zi tuzgan yoki darslikda berilgan savollarni tahlil qiladi. Tahlil uchun “Nega u yoki bu savol qo‘yilgan? Unda kim yoki nima haqida gap boradi. Savol ko‘proq qaysi so‘zlar bilan boshlanadi?” kabi savollarni ishlatadi va matndan foydalangan holda bu savollarga javob berishni o‘rgatadi. Ikkinchidan, o‘qituvchi o‘quvchilar e‘tiborini matnga savol tuzish yo‘liga qaratadi va savol tuzishdan oldin matnni diqqat bilan o‘qish, qatnashuvchi shaxslarni ko‘rsatish, savol tuziladigan qismni ajratish kerakligini tushuntiradi. Bundan shunday xulosa kelib chiqadiki, ilmiy-ommabop maqolalar tahlilida ham savol berishga o‘rgatish yaxshi natija beradi va buni biz amaliyotda ko‘rdik.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, ilmiy ommabop maqolalarni tushunish - bu o‘quvchilar bilish va mavjud kontekstual ma‘lumotlar yordamida o‘z tushunchalarini qurish uchun foydalanadigan ongli va dinamik faoliyatdir.

Kichik tadqiqot ishi doirasida quyidagi tavsiyaviy xarakterdagi takliflarni bayon etamiz:

- Ta‘lim jarayonida yangi metodikalarni qo‘llash bo‘yicha targ‘ibot ishlarini olib borish.
- Ilmiy-ommabop matnlarni o‘tishda interaktiv usullarni tanlash va umumlashtirish.
- Ota-ona, maktab hamkorligini mustahkam yo‘lga qo‘yish orqali bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishni yo‘lga qo‘yish.
- Darslarda o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida tinglab tushunish, o‘qib tushunish, audiomatnlarga alohida e‘tibor qaratish.
- Dars sifatini yanada rivojlantirish va AKT texnologiyalaridan samarali foydalanish.
- Darslarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar qo‘llanishini rivojlantirish.
- Ikki haftada yoki oyda bir marta o‘qituvchilar uchun treninglar tashkil etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Prezident Sh.Mirziyoyevning “O‘qituvchi va murabbiylar kuni”ga bag‘ishlangan tabrik nutqi. Toshkent, 2020.

2. Jalolov J. Chet tili o‘qitish metodikasi. Darslik. “O‘qituvchi” nashriyoti, 2012-yil, 434 b.

3. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., va boshqalar. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent. 2022-y.

4. Aydarova U.B., “O‘qish savodxonligi”., Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4 sinfi uchun darslik. II qism., Toshkent Novda Edutainment., 2023 – 80 bet.

5. Разяпова И.И., Свинцова Н.В. Обучение младших школьников работе с научно-познавательным текстом на уроке чтения. Научная статья. начальная школа: проблемы и перспективы, ценности и инновации Учредители: Марийский государственный университет 2016, № 9. Стр. 222-225.

6. Парпиев, О.. (2024). Повышение грамотности письменной речи учащихся на уроках родного языка на основе передовых педагогических технологий. *Общество и инновации*, 5(2/S), 146–152. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss2/S-pp146-152>

7. A.Abdullaxo‘jayev. Is’hoqxon To‘ra Ibrat faoliyatiga ijtimoiy-falsafiy nazar. Interpretation and researches, 2024.

8. Abdullaxo‘jayev, A., & Abdullayeva, D. (2024). Ta’lim modernizatsiyasining falsafiy–huquqiy tahlili. Science Promotion, 49-52.

TA’LIM JARAYONINDA ELEKTRON TA’LIM RESURLARIDAN FOYDALANISHNING DIDAKTIK USULLARI

Ismailov Sarvarbek Taxirjanovich

Andijon mashinasozlik instituti Assistenti,

Maripov Abubakr

“Yo‘l muhandisligi” K-44-22 Andijon mashinasozlik instituti 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ilgari biz pedagogik jarayonning yaxlitligi, izchilligi va uzluksizligi bilan ajralib turishini aniqladik; Shuning uchun biz o‘quv mobil ilovalaridan foydalangan holda pedagogik o‘quv jarayonini o‘qituvchilar va talabalar uchun vaqt va makonda sodir bo‘ladigan maxsus tashkil etilgan, maqsadga yo‘naltirilgan jarayon sifatida belgilaymiz. "o‘zaro ta’sir" va biz uning ichida pedagogik jihatdan asosli, ketma-ket, uzluksiz o‘zgarish holatlari va rivojlanish bosqichlari mavjudligiga ishonamiz.

Kalit so‘zlar. Ta’lim jarayoni, ta’lim metodlari, ta’lim resurslari, didaktika, baxolash mezonlari, GPA, kredit-modul tizimi,

Hozirgi vaqtda kredit-modul tizimi transport [1], materialshunoslik [2,3] va logistika [4] sohalarida keng qo‘llaniladi. Ushbu jarayon to‘rtta zarur komponentni o‘z ichiga oladi:

- a) maqsadli (ta'lim va tarbiya maqsadlarini belgilaydi);
- b) mazmunli (ta'lim mazmunini ochib beradi);
- v) protsessual (protsess ishtirokchilarining o‘qitish, tarbiyalash va o‘zaro munosabatlari tartiblarini tavsiflaydi);

d) baholash va samarali (natijalarni tekshirish, baholash va tahlil qilish, shuningdek, jarayonning samaradorligi to‘g‘risida fikr yuritishni o‘z ichiga oladi). Olingan natijalar. Agar biz o‘quv mobil ilovalari yordamida o‘quv jarayonining ichki tuzilishini grafik ko‘rinishda taqdim etsak (3-rasm), unda bu yondashuv bilan, bizningcha, o‘quv jarayonining muhim xususiyatlarini, shuningdek, didaktik yondashuvlarni tushunish mumkin bo‘ladi. amalga oshirishga qaratilgan [5]. Avvalo, bunday ta'lim ikki yo‘nalishda uzluksizdir.

Har qanday jarayon harakat, o‘zgarish va hodisalar bilan tavsiflanadi. Bizning tadqiqotimizda ta'lim mobil ilovalari ishtirokidagi pedagogik jarayon shaxsiy ta'lim va umumiy rivojlanish muammolarini hal qilishga qaratilgan bo‘lib, o‘quvchilarning rivojlantiruvchi o‘zaro ta’siri sifatida qaraladi [6]. Bunday xususiyatlar har qanday faoliyatdagi o‘zaro ta’sirga xosdir, ular didaktik jarayonning maqsadli, mazmunli, tashkiliy, tahliliy va ishlab chiqarish tarkibiy qismlari bo‘lib, mobil ta'limning didaktik jarayoniga mos keladi [7].

Ular pedagogik-didaktik jarayonni dinamik pedagogik, didaktik tizim sifatida, rivojlanish va tarbiyaviy muammolarni hal qilishga qaratilgan o‘qituvchi va o‘quvchilarning maxsus tashkil etilgan, maqsadli o‘zaro ta’siri sifatida qaraydilar. Ular pedagogik-didaktik vazifani didaktik jarayonning asosiy birligi deb hisoblaydilar [8]. Ushbu mualliflar pedagogik, didaktik vazifani o‘qituvchi va o‘quvchilarning aniq maqsadlarining o‘zaro ta’siri bilan tavsiflangan o‘quv vaziyati sifatida ko‘rib chiqadilar va muammoni hal qilishning o‘zaro bog‘liq to‘rt bosqichini belgilaydilar: a) vaziyatni tahlil qilish va didaktik vazifani shakllantirish;

b) yechimlarni loyihalash va berilgan shartlar uchun optimal yechimni tanlash;

v) amaliyotda muammolarni hal qilish rejasini amalga oshirish, shu jumladan o‘zaro hamkorlikni tashkil etish, didaktik jarayonni tartibga solish va tuzatish;

d) qaror natijalarini tahlil qilish. Didaktik jarayonning samaradorligini tavsiflash, uning yaxlitligini ko‘rsatadi, uni o‘zaro ta’sirli o‘qitish, o‘qitish, o‘qitish, quyi tizimlar va tarkibiy qismlarni ishlab chiqish bilan to‘ldiradi [9].

A. V. Xutorskoy ta'lim jarayonini ta'lim natijalariga erishish uchun maxsus tashkil etilgan muhitda o‘rganilayotgan fanlarning holatini pedagogik jihatdan

asosli, izchil va uzluksiz o‘zgartirish deb hisoblaydi. Pedagogik jarayon pedagogikaning eng muhim fundamental kategoriyalaridan biridir. Masalan, “didaktik jarayon – o‘qituvchi va tarbiyachilar o‘rtasidagi rivojlanib boruvchi, belgilangan maqsadga erishishga qaratilgan va vaziyatning oldindan rejalashtirilgan o‘zgarishiga, tarbiyachilarning xususiyatlari va sifatlarining o‘zgarishiga olib keladigan o‘zaro munosabatlardir” [10].

Xulosa. Bizning holatda, uchta doira tuzilmani, ta'lim va ijtimoiy jihatlarni ifodalaydi. Ikki doira kesishgan maydonlar ikkala tomonning atributlarini o‘z ichiga oladi. Qurilmadan foydalanish qulayligi va ijtimoiy texnologiyalar kesishuvi atributlari mobil texnologiyalarning imkoniyatlarini tavsiflaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Taxirjanovich I. S., Alijon o‘g‘li I. D., Xurshidjon o‘g‘li T. A. YO ‘L-IQLIM SHAROITINING AVTOMOBILNING TORMOZLANISH HOLATIGA TA ‘SIRI //AndMI Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalari. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 530-535.

2. Taxirjanovich, Ismailov Sarvarbek, Ibraximov Dostonbek Alijon o‘g‘li, and Turdaliyev Abdulhamid Xurshidjon o‘g‘li. "YO ‘L-IQLIM SHAROITINING AVTOMOBILNING TORMOZLANISH HOLATIGA TA ‘SIRI." *AndMI Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalari* 1.1 (2024): 530-535.

3 Фирсов, Д. И. (2022). СИСТЕМА ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНЫХ МЕР ТАМОЖЕННЫХ ОРГАНОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ КОРРУПЦИОННЫМ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ. In *ЮРИСПРУДЕНЦИЯ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ* (pp. 217-220).

4. Nazirov K. B. et al. Experimental Evaluation and Analysis of Electric Power Quality in Electric Networks Municipal-Households //2021 IEEE Conference of Russian Young Researchers in Electrical and Electronic Engineering (ElConRus). – IEEE, 2021. – C. 1491-1494.

5 Taxirjanovich, Ismailov Sarvarbek, and Zingirov Saidolim Jo‘rayevich. "AVTOMOBILLARNING TORMOZLANISH XUSUSIYATLARINI NAZARIY VA EKSPERIMENTAL TADQIQOTLASH." *Mexatronika va robototexnika: muammolar va rivojlantirish istiqbollari* 1.1 (2023): 268-271.

6. Nazirov, K. B., Dzhuraev, S. D., Kamolov, M. M., Amirkhanov, A. S., & Ismoilov, S. T. (2020, January). Simulation of the municipal-household electrical supply system for calculation and forecasting the level current and voltage higher harmonics. In *2020 IEEE Conference of Russian Young Researchers in Electrical and Electronic Engineering (ElConRus)* (pp. 1276-1281). IEEE.

7. Ulkanov S. A TRANSPORT VOSITALARI MUHANDISLIGI YO ‘NALISHI TALABALARINING BILIM OLIHLARIDA ZAMONAVIY O ‘QUV-DIDAKTIK VOSITALAR ASOSIDA O ‘QITISHNING AFZALLIKLARI //Farg‘ona davlat universiteti. – 2023. – №. 4. – C. 7-7.

8. Sodiqjon o‘g‘li U. S. Kredit-modul tizimi asosida ta‘lim vositalarining klassifikatsiyasi yaratish //4-SHO ‘BA MATERIALLARI МАТЕРИАЛЫ 4-СЕКЦИИ SECTION 4 MATERIALS. – 2022.

9. Fishov A. G. et al. Decentralized smart multi-agent voltage regulation in electric grids. Ideology and modeling //2018 53rd International Universities Power Engineering Conference (UPEC). – IEEE, 2018. – C. 1-6.

10. Nazirov, K. B., Ganiev, Z. S., Dzhuraev, S. D., Ismoilov, S. T., & Rahimov, R. A. (2020, January). Elaboration of the method for providing the level of power quality in the nodes of the energy system while power quality monitoring. In *2020 IEEE Conference of Russian Young Researchers in Electrical and Electronic Engineering (EIConRus)* (pp. 1282-1286). IEEE.

KELAJAK AVLODGA TA‘LIM-TARBIYA BERISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV

K.N.Tursinova - O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika institute,
M.S.Shavqieva – SamDCHTI o‘qiyuvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqola orqali kelajak avlod ta'lim-tarbiyasi bugunning ustuvor vazifasi ekanligi, kelajak avlodga ta'lim-tarbiya berishda zamonaviy yondashuv hamda ulardan foydalanish usullari haqida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar. Tarbiya, ta'lim, innovatsiya, kreativ, ta'lim texnologiyaalari, muammoli ta'lim.

Annotation: The education of the future generation is the priority task of today. And this article deals with the modern approach to the education of the future generation and the methods of their use.

Keywords. Education, education, innovation, creativity, educational technologies, problem-based education.

Ma‘lumki, rivojlangan mamlakatlar ta‘lim tizimida shaxsning ijtimoiylashuvini ta‘minlovchi omil sifatida ta‘lim jarayoni e‘tirof etilsa, biz shaxsning shakllanishida ta‘lim hamda tarbiya jarayoni birdek ahamiyatga ega ekanligiga urg‘u beramiz. Aksariyat hollarda esa tarbiya jarayoni ustivor bo‘lishi

lozim, chunki o‘zida axloqiy xislatlarni namoyon eta olgan shaxsgina ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish jarayonida ijobiy xususiyat kasb etadi.

Shunday ekan, asosiy e‘tibor faqat ta‘lim jarayonini samarali tashkil etishgagina qaratmay, balki ham ta‘lim ham tarbiya jarayoning samaraligini ta‘minlashga birdek e‘tibor qaratish lozimdir.

Shu o‘rinda tarbiyashunos olim Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida inson kamolotida tarbiyaning rolini alohida ta’kidlab shunday degan: “Janobi xaq insonlarning asl xilqatda iste’dod va qobiliyati, yaxshi ila yomonni, foyda ila zararni, oq ila korani ayiradigan qilib yaratgan. Lekin insondagi qobiliyatni kamolga etkazmoq tarbiya vositasida bo‘ladur. Agar bola yaxshi tarbiya topib, buzuq xulqlardan saqlanib, go‘zal xulqlarga odatlanib katta bo‘lsa, har kim qoshida maqbul, baxtiyor bir inson bo‘lib chiqadi” degan va boshqa shu kabi insonni tarbiyasiga oid fikrlarni bayon etgan.

Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning barcha sohalarida bor kuch va imkoniyatlar safarbar etilgan.

Yosh avlodni barkomol qilib tarbiyalashda ta‘lim-tarbiya maskanining va o‘qituvchining roli ham biqiyosdir. O‘qituvchi ta‘lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda xar bir bolaga o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatini tarkib topishiga erishmog‘i zarur. Chunki bu bolani o‘z kuchi, layoqati va qobiliyatini ishga solishga undaydi.

Har bir insonda muayyan intellektual salohiyat mavjud. Agar shu ichki quvvatning to‘liq yuzaga chiqishi uchun sharg-sharoit yaratilsa, o‘z tafakkurni namoyon eta olishga erishiladi. Tafakkur jarayoning quvvati bilimlar quvvatidan yuqori to‘rib, u shaxsning o‘z-o‘zini rivojlantirish unsiri tarzida namoyon bo‘ladi. Ijodiy izlanish natijasi kabi, mazkur jarayonni o‘zi ham o‘ta muhim bo‘lib, aynan u o‘qituvchi va o‘quvchiini ijodkorlikka undaydi, yangilik olishga ilhomlantiradi, mustaqil izlanish va ijodiy faoliyatini tashkil etishga o‘ndaydi.

Shu o‘rinda Aflotunning “Farzandlaringizni ilm va odobini, o‘zingizni ilm va odobingiz bilan cheklamang, ularni kelgusi zamon uchun tayyorlang, chunki ular sizning zamonangizga tegishli emas, ular kelgusi olimlardir” degan fikrini keltirish mumkin.

Shunday ekan, pedagog bolaga tayyor bilim bermasligi kerak, balki unung fikrini kengaytirishi, olamni o‘rganishga imkon beruvchi vositalarni topa olishga o‘rgatishi zarur.

Ta‘limning har bosqichida pedagoglardan ta‘lim olivchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib yondashish, ularni ijodiy tafakkurni rivojlantirish va kreativ sifatlarini nomoyon qilishga undovchi metodologiyalardan foydalanish talab

etiladi. Ammo afsuski ba’zi bir pedagoglarimiz ta’lim oluvchilarga tayyor ma’lumotni etkazadi xalos.

Agar inson muntazam tayyor bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirishga o‘rgatilgan bo‘lsa, uning tabiiy ijodiy qobiliyatini so‘ndirish ham mumkin; u mustaqil fikrlashni «esdan chiqaradi» fikrlash jarayoni esa muammoli masalalarni echishda a’lo darajada namoyon bo‘ladi va rivojlanadi.

S.L.Rubinshteynning “Tafakkur muammoli vaziyatdan boshlanadi” degan g‘oyasi muammoli ta’limning psixologik asosi sifatida qabul qilingan.

Ta’lim va tarbiyaning zamonaviy shakllari, zamonaviy ta’lim metodlari

Biz pedagoglar ta’lim oluvchilarga faqatgina tayyor ma’lumotni emas, ularni shu ma’lumotlarni tahlil qila olishga va xulosa chiqarishga o‘rgatishimiz zarur. Shundagina ular olinayotgan bilimlarni chuqur anglab etadi va har bir bajarayotgan ishiga ijodiy yondasha oladi.

Shu o‘rinda yana bir mashhur pedagogning ta’limdagi yondashuv haqidagi bir xulosasini keltirib o‘tamiz.

Yomon o‘qituvchi tayyorlab beradi,

Yaxshi o‘qituvchi topishga o‘rgatadi.

Chunki tayyor narsa o‘quvchilarni fikrlashga undamaydi, ular shunchaki eslab qoladi va unutadi.

Mashg‘ulotlarimizda qo‘llaydigan usullarimizning har biri ularni fikrlashga undovchi bo‘lsa, biz berayotgan bilim va ko‘nikma ularning malakalarini shakllanishiga yordam beradi. Misol tariqasida, **qanday ekologik muammolarni bilasiz** emas, ekologik muammolarni qanday qilib bartaraf etish mumkin? Qanday yomon illatlarni bilasiz? emas yomon illatlarni keltirib chiqaruvchi sabablar yoki yomon illatlar qanday kelib chiqadi? Ular berilgan topshiriqlarga javob topish orqali, berilgan savolga xulosasini chiqarish, nima to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligini ham anglab etadilar. Bu bilan biz pedagoglar ta’lim va tarbiyani ham birgalikda olib boramiz hamda ularni fikrlashga undaymiz.

Ingliz tili darslarida ham tayyor matnni tarjima qilish emas, balki berilgan matnga sizning xulosangiz yoki biror bir topshiriq yoki mavzu bo‘yicha sizning fikringiz, degan topshiriqlar berilsa ta’lim oluvchilarni o‘zini ishlashga o‘rgatamiz. Va natijada ularni ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantiramiz. Bunday yondashuv ta’limning har bir bosqichida bolalarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda qo‘llanilishi lozim. Biz bolalarni kichik yoshligidan boshlab kerativ fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishimiz lozim.

Foydalaniladigan adabiy otlar ro‘yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O‘zbekiston, 2016. - 56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. - Toshkent: 2017. - 48 b.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-iyuldagi “Ma’naviy ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida” PQ-3160-sonli qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-yil 15-iyundagi "Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofliğini asrash - davr talabi" mavzusida anjumandagi nutqidan.
5. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 25 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. [//gov.uz/uz/news/view/13357](http://gov.uz/uz/news/view/13357) 2017-12-08.

Qo‘shimcha adabiyotlar.

1. S.Otamurodov., S.Xusanov. Ma’naviyat asoslari. Ma’ruza matnlari. -T.: 2000.
2. Sh.Paxrutdinov, S.Saidolimov, D.Mamatqulov. Milliy g‘oya va ma’naviyat asoslari (o‘quv qo‘llanma). - Toshkent 2017.
3. Ishmuxamedov S.R, Abduqodirov A., Pardayev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. T.: Iste’dod, 2008.- 180 b.
4. Maxsudov P.M., Kasbiy pedagogic faoliyatning nazariy asoslari. Ilmiy-metodik jurnal 2020-yil.
5. Xodjaev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amali-yoti. - T.: "San’at standart", 2017.
6. Bazarov F.O., Ma’murov B.X. Inson resurslarini boshqarish. Ma’ruzalar matni. Toshkent 2016.
7. Axmedova M. T. Pedagogik konfliktologiya (o‘quv qo‘llanma): O‘zbekistan Respublikasi oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. -T.: Adabiyot uchqunlari, 2016. - 319 bet.
8. Alqarov. I.Sh., Kubaeva D.I. “Ta’lim muassasalarida kofliktologiya asoslari”. (1-qism). O‘quv qo‘llanma. Nur Shodibek Nashr. 2022 y. 200 b.

Electron manbaalar.

www.google.co.uz
www.expert.psychology.ru
www.psycholo.all.ru
www.psy.piter.com

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LEARNING LANGUAGES

Tureniyazova Asiya Ibragimovna

*Associate Professor at the Nukus Branch of
Tashkent University of Information Technologies (NF TATU)*

Abiljanova Manshuk Abilaevna

Student of the Faculty of Computer Engineering at the NF TATU

Abstract. With the advancement of computer technologies and big data, a digital educational environment is being created, which facilitates lifelong learning. The aim of this article is to explore how teachers' ability to engage in continuous learning can be developed within this environment. Using text analysis methods, characteristics of digital education, remote learning, and elements of continuous learning will be examined. In conclusion, strategies for teachers' development are proposed, including the creation of a lifelong learning concept, the development of independent learning skills, adaptation to digital environments, and improvement of students' practical skills.

Keywords. Artificial intelligence, digital education, virtual mentors, intelligent systems, personalized learning, educational technologies, big data, speech recognition.

Introduction. In the modern world, computer and mobile technologies, as well as the Internet, have become an essential part of life, providing not only comfort but also survival. Smartphones and tablets have become widespread, and the number of applications for learning foreign languages continues to grow. Language learning is gradually shifting from the traditional format to mobile and blended, making it accessible anytime and anywhere.

Intelligent platforms for language learning not only collect and analyze data but also help teachers understand students' knowledge levels and progress. Moreover, AI can adapt curricula, creating personalized courses that take into account students' strengths, interests, and needs. These systems actively interact with users, motivating them and improving the quality of education. Artificial intelligence has fundamentally transformed traditional language education, requiring teachers to quickly adapt to new approaches and actively implement technology for personalized learning.

Methodology. The research was based on analytical work with existing scientific publications, reports, and materials related to the application of artificial

intelligence in language education. The main focus was on analyzing secondary data, such as scientific articles, research, technology reviews, and reports from educational platforms. This approach allowed us to systematically organize and summarize information about modern AI technologies in the educational sphere without the need for primary research, such as surveys or interviews. The data were evaluated for their relevance, reliability, and significance to the stated topic, ensuring a deep understanding of key aspects of AI use in language learning and identifying the main trends and prospects for its development.

Results. Artificial intelligence technologies are increasingly being integrated into the educational process, showing significant interest worldwide due to their ability to mimic the actions of a live teacher and provide students with personalized and interactive learning experiences. These technologies demonstrate a high level of adaptability and focus on individual needs, interests, and preparation levels of students. Modern AI-based programs include features that allow for pronunciation correction, sentence formation, practicing dialogues, and testing listening and speaking skills. Tools based on speech recognition, image recognition, natural language understanding, and dialogue interaction provide the opportunity to create virtual tutors capable of listening, giving feedback, correcting mistakes, and offering personalized approaches depending on the student's needs. [1. 2014: p.517-526]

Special attention is given to AI applications for improving pronunciation in reading lessons. This aspect represents a significant step forward in language learning, as such personalization was previously unavailable. In modern language learning, AI plays the role of a listening and speaking coach, providing each student with attentive and patient support to help them improve skills and eliminate mistakes.

In addition, the use of AI technologies has led to the creation of AI-powered robots, virtual mentors, and other innovative solutions that have significantly changed the traditional model of education involving a single teacher with a group of students. These intelligent systems take on many tasks, such as selecting learning materials, checking assignments, analyzing progress, and interacting with students. Through big data analysis, virtual tutors effectively select the necessary resources for learning and offer personalized materials using speech recognition technologies. [2. 2019: p.926-933]

Thus, AI is not only modernizing language teaching methods but also creating conditions for profound transformations in the educational process, making it more personalized, flexible, and effective.

Discussion. The use of AI technologies in language education offers new opportunities for personalized and accessible learning, enhancing effectiveness in

aspects like pronunciation correction and practicing speaking skills. Virtual tutors and robots can provide stable feedback, which is especially useful when there are a large number of students with limited individual attention. The integration of AI also promotes the creation of adaptive courses tailored to students' levels and needs, with the possibility of rapid feedback, accelerating the development of language skills. [3. 2022: p.213-217]

However, the use of AI is not without challenges. Not all students perceive AI as a full-fledged assistant, especially when studying complex language aspects such as cultural contexts. There is also a risk that excessive automation may reduce the personal interaction with a teacher, limiting the development of critical thinking and social skills. Despite these challenges, AI continues to develop and improve in the educational sphere. It does not replace traditional methods but rather complements them, contributing to a higher level of knowledge and language competence.

Conclusion. AI has become not only an important technological achievement but also a factor leading to significant social, economic, and cultural changes. In the field of education, it is transforming traditional approaches, resulting in deep changes in the perception of the learning process and interactions between teachers and students. In this context, the need to rethink the role of live foreign language teachers arises. To remain relevant and effective, teachers must not only keep pace with technology but also continuously develop, enhance their professional skills, and increase their proficiency in new information technologies. It is crucial to overcome outdated stereotypes about the teaching profession and update their image in the eyes of students and their own perception. Ultimately, AI should not be seen as competition for teachers but rather as a tool that helps explore new horizons in educational practice and facilitates deeper student engagement in the learning process.

References

1. Heffernan, N. T., & Heffernan, C. L. (2014). Intelligent tutoring systems and artificial intelligence in education. In Handbook of Research on Educational Communications and Technology (pp. 517-526). Springer.
2. Yang, C. C., & Chang, C. C. (2019). Artificial intelligence in language learning: A review of applications. Journal of Language Teaching and Research, 10(5), 926-933.
3. Turenliyazova A., Sprishevskiy K. On the Possibilities of Using Artificial Intelligence in Higher Education. - International Scientific Conference "Information technologies and management in higher education and sciences". Part 3. -Ferghana, November 28, 2022 – P.213-217 <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-277-7-234>

O‘ZBEKISTONDA TARIXIY XOTIRA ASOSIDA MA’NAVIY TARBIYA: YOSHLAR TARBIYASIDAGI SABOQ VA TASHABBUSLAR

Lutfullayeva Surayyo

Namangan davlat pedagogika instituti talabasi

[*usmanova0171@gmail.com*](mailto:usmanova0171@gmail.com)

Omonova Zarnigor To‘rajon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti stajyor-o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada Yangi O‘zbekistonning boy tarixiy merosi va uning yosh avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati tahlil etiladi. Tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va an‘analar yurtimizda yoshlarning ma‘naviy rivojlanishida muhim rol o‘ynashi yoritib beriladi. Shuningdek, yoshlarni tarbiyalash jarayonida amalga oshirilayotgan zamonaviy tashabbuslarni, dasturlarni va loyihalarni ko‘rib chiqadi. O‘zbekistondagi ta‘lim tizimining yangilanishi va tarixiy bilimlarni oshirish orqali, yosh avlodning ma‘naviyatini mustahkamlash yo‘llari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, tarixiy xotira, yoshlar tarbiyasi, ma‘naviy tarbiya, milliy qadriyatlar, tarixiy saboqlar, davlat dasturlari, ta‘lim tizimi, milliy g‘urur.

Аннотация: В данной статье анализируется богатое историческое наследие Нового Узбекистана и его значение в воспитании молодого поколения. Историческая память, национальные ценности и традиции играют важную роль в духовном развитии молодежи нашей страны. Также рассматриваются современные инициативы, программы и проекты, реализуемые в процессе образования молодежи. Обсуждаются пути укрепления духовности молодого поколения путем обновления системы образования в Узбекистане и совершенствования исторических знаний.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, историческая память, образование молодежи, духовное воспитание, национальные ценности, исторические уроки, государственные программы, система образования, национальная гордость.

Abstract: this article analyzes the rich historical heritage of New Uzbekistan and its importance in educating the young generation. Historical memory, national values and traditions play an important role in the spiritual development of young people in our country. It also considers modern initiatives, programs and projects implemented in the process of educating young people. Ways to strengthen the

spirituality of the young generation by updating the education system in Uzbekistan and improving historical knowledge are discussed.

Key words: New Uzbekistan, historical memory, youth education, spiritual education, national values, historical lessons, state programs, education system, national pride.

Kirish. Yurtimizning zamonaviy ta’lim islohotlarida ijtimoiy fanlarning, jumladan tarix fanining o‘rniga munosib baho berilmoqda. Oliy ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, bu borada amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning samaradorligini oshirish, yoshlarning intellektual salohiyati, tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirish, mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, vatanparvarlik, xalq manfaatlari uchun xizmat qilish tuyg‘usi bilan yashaydigan barkamol avlod sifatida tarbiyalashga qaratilgan talaba-yoshlarning ma’naviy-axloqiy ongini rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish [1] masalalari hukumatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan davlat dasturlarida ham o‘z ifodasini topgan.

Tahlillar va natijalar. O‘zbekistonning boy tarixi va madaniyati xalqimizning ma’naviy merosida muhim o‘rin tutadi. Tarixiy xotira, millatimizning o‘ziga xosligini, qadriyatlarini va an’alarini saqlab qolishda ajralmas rol o‘ynaydi. Yosh avlodni tarbiyalashda esa bu tarixiy xotira asosida ma’naviy tarbiya berish, ularning shaxs sifatida shakllanishi va jamiyatda faol ishtirok etishlari uchun zarur bo‘lgan poydevor hisoblanadi. O‘zbekistonning o‘ziga xos tarixiy va madaniy an’analari, ajdodlarning jasorati va irodasi, ular tomonidan qilingan yirik ishlar yoshlarning qalbida milliy g‘urur uyg‘otadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tarixiy xotira va milliy qadriyatlarni asrash borasidagi tashabbuslari, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, Prezidentning 2019-yil 8-noyabrdagi farmoni bilan tashkil etilgan Tarixiy xotira va qadriyatlarni asrash davlat dasturi doirasida yurtimizda bir qator muhim loyihalar amalga oshirildi. Bunda Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlarida tarixiy yodgorliklarni restavratsiya qilish ishlari olib borilib, bu joylar yoshlar uchun tarbiya manbaiga aylandi. Ushbu loyihalar o‘zida tarix va madaniyatni saqlash, yoshlarni o‘z tarixiga hurmat va g‘urur bilan qarashga o‘rgatishni nazarda tutadi.

Yoshlar tarbiyasida tarixiy xotira va ma’naviy tarbiyani uyg‘unlashtirish uchun Prezidentning bir nechta tashabbuslari amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda madaniy va ma’naviy merosni tiklash hamda keng targ‘ib qilish, tarix ilm-fan sohasidagi innovatsiya mazmuniga ega tadqiqotlar natijalarini ta’lim jarayoni, darslik va o‘quv adabiyotlariga tatbiq etish, darsliklarning yangi avlodini yaratish va

iqtidorli yoshlarni ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. [2] 2018-yilda ishga tushirilgan “Yoshlar – kelajagimiz” davlat dasturi yoshlar uchun imkoniyatlar eshigini keng ochdi. Mazkur dasturning asosiy maqsadi yoshlarni ilm-fan, texnologiyalar va madaniyatga qiziqtirish orqali ularning har tomonlama rivojlanishiga ko‘maklashishdir. Bu dastur yoshlarning jismoniy, ma‘naviy va intellektual jihatdan yetuk bo‘lib o‘sishiga ko‘mak beradi.

Shuningdek, “Besh muhim tashabbus” doirasida ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarni tashkil etish, kitobxonlikni targ‘ib qilish va sportni ommalashtirish orqali yoshlarning bo‘sh vaqtlarini samarali tashkil etish maqsadida amaliy ishlar olib borilmoqda. Xususan, bu tashabbuslar yoshlarning faqat bilim olishida emas, balki ularni ajdodlarimizning boy merosini o‘rganishga jalb qilishda ham katta ahamiyat kasb etmoqda. “Besh muhim tashabbus” doirasida yoshlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish va ular uchun motivatsion dasturlarni amalga oshirish orqali jamiyatda salohiyatli yoshlarni tarbiyalashga katta e‘tibor qaratilmoqda.

O‘zbekistonning xalqaro maydonda tarixiy xotira va yoshlar tarbiyasi sohasida ilgari surayotgan tashabbuslari katta qiziqish uyg‘otmoqda. O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning tashabbuslari bilan mamlakatda yoshlar o‘rtasida tarixiy xotirani saqlash, ajdodlarimizning yutuqlarini ulug‘lash va milliy qadriyatlarni rivojlantirishga qaratilgan ko‘plab xalqaro tadbirlar tashkil etilmoqda. Shavkat Mirziyoyevning yoshlar tarbiyasiga oid tashabbuslari, faqatgina milliy emas, balki xalqaro miqyosda ham e‘tirof etilmoqda. Yoshlarni ilm-fan, san‘at, sport va madaniyat sohalarida rivojlantirish, ularning global tendentsiyalarga moslashishlariga yordam beradi. O‘zbekistonning yoshlar siyosati butun dunyodagi ilg‘or tajribalar bilan uyg‘unlashishga qaratilgan.

Bundan tashqari, davlat tomonidan yoshlar uchun yaratilgan imkoniyatlar, ularning ijodkorligini, tashabbuskorligini rivojlantirishga yordam bermoqda. Yoshlarning o‘zaro hamkorlik va yurtni rivojlantirish yo‘lidagi g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlash, jamiyatda yangicha fikrlash va yondashuvlarni yaratishga turtki bo‘ladi. Prezidentning yoshlarni qo‘llab-quvvatlash borasidagi dasturlarida, ayniqsa, ularning bilim olish va kasb-hunarni egallashga bo‘lgan qiziqishlari oshirilmoqda. Yoshlar orasida tarixiy xotira va milliy qadriyatlarni o‘rgatish orqali, ajdodlarimizning erishgan yutuqlarini nafaqat yurtimizda, balki xalqaro maydonda ulug‘lash imkoniyati yaratildi. «O‘zbekiston tarixi» fani ijtimoiy-siyosiy, umuminsoniy fan bo‘lib, inson va millat o‘z o‘tmishini bilishi, o‘zligini anglashi hamda kelajagini belgilashida asosiy dasturilamal hisoblanadi. [3] Tarixiy xotira, yoshlar ongida milliy g‘ururni shakllantirib, ularni o‘z kelajagini yaratishda faollikka undaydi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va axborot

kommunikatsiya vositalaridan foydalangan holda, yoshlar o‘zlarini dunyo miqyosida namoyon qilishlari uchun imkoniyatlarga ega bo‘lmoqda.

Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanayotgan yoshlar tashabbuslari, har bir yoshning o‘z maqsadlariga erishish yo‘lida mukammal sharoitlarga ega bo‘lishini ta‘minlaydi. Yoshlar har bir jamiyatning istiqboli va kuchidir, shuning uchun ularning ma‘naviy va axloqiy shakllanishi uchun barcha imkoniyatlar yaratish zarur. Bugungi kunda yoshlarning faol ishtiroki, ularga berilgan imkoniyatlar orqali nafaqat o‘z yurtini, balki dunyoni rivojlantirishga hissa qo‘shish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shavkat Mirziyoyevning yoshlar siyosatida tarixiy xotira va milliy qadriyatlarni saqlashga qaratilgan tashabbuslari, nafaqat bugungi kun, balki kelajakdagi avlodlar uchun ham muhim bo‘ladi. Ular tarixga, milliy merosga hurmat va muhabbatni aqliy va ruhiy taraqqiyotning asosiy yo‘nalishi sifatida qabul qiladilar. Yoshlar o‘rtasida ajdodlarimizning boy ilmiy va madaniy merosini o‘rganishga qaratilgan “Ajdodlar merosi” loyihasi ham amalga oshirilib, bu doirada bir qator ilmiy konferensiyalar, madaniy tadbirlar va tarixiy muzeylarga ekskursiyalar tashkil etilib, yoshlarimizga tarixiy ma‘lumotlar va madaniy qadriyatlarimizni chuqurroq anglash imkoniyatini berdi.

Shuningdek, mamlakatimizda yoshlarni tarixiy xotira va milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashda “Ma‘naviyat va ma‘rifat” markazi faoliyati muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu markaz tomonidan muntazam ravishda yoshlar o‘rtasida milliy g‘urur va tarixiy qadriyatlarga hurmatni shakllantirishga qaratilgan ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar tashkil qilinmoqda.[4] Ayniqsa, tarixiy shaxslar merosi va ularning xalqimiz taraqqiyotiga qo‘shgan hissasini o‘rganish bo‘yicha maxsus o‘quv mashg‘ulotlari o‘tkazilayotgani yoshlarning bilimlarini boyitmoqda.

Davlat tomonidan e‘tibor qaratilayotgan yana bir yo‘nalish – milliy va tarixiy yodgorliklarni targ‘ib qilish va ularni saqlab qolish bilan bog‘liqdir. Masalan, O‘zbekistonning qadimiy shaharlarida joylashgan tarixiy obidalar (Samarqanddagi Registon majmuasi, Buxorodagi Ark qal’asi va Xivadagi Ichan-Qal’a) yoshlar tarbiyasida o‘ziga xos ma‘naviy maktab bo‘lib xizmat qilmoqda. Ushbu yodgorliklar nafaqat ajdodlarimizning madaniy merosi bilan tanishishga, balki yoshlarning o‘z tarixiga qiziqishini oshirishga ham yordam beradi.

Bundan tashqari, “Yoshlar o‘rtasida tarixiy xotirani saqlash va rivojlantirish” dasturi doirasida o‘tkazilayotgan anjumanlar va madaniy tadbirlar yoshlarni tarix va madaniyat sohasida yangi bilimlarga ega bo‘lishga undamoqda. Ushbu dastur doirasida o‘tkazilgan “O‘zbekistonning buyuk tarixiy shaxslari” tanlovi yoshlarda o‘z milliy qahramonlariga nisbatan hurmat va e‘tibor uyg‘otish bilan birga, ularning ilmiy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam bermoqda.

Shuningdek, yoshlarni zamonaviy texnologiyalar yordamida tarixiy xotira bilan bog‘lash maqsadida raqamli platformalar orqali yangi loyihalar amalga oshirilmoqda. Masalan.[5] “Tarixiy xotira” mobil ilovasi va maxsus onlayn kurslar yoshlarga tarixiy voqealarni zamonaviy usullar bilan o‘rganish imkoniyatini taqdim etmoqda. Bu esa yoshlarni tarixni o‘rganishda yanada qiziqtirib, ularda o‘z milliy o‘zligini anglash hissini kuchaytiradi.

Xalqaro miqyosda O‘zbekistonning tarixiy merosi va yoshlar siyosatiga bag‘ishlangan ko‘plab konferensiyalar va forumlar o‘tkazilayotgani ham bu yo‘nalishda katta ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Xususan, “Markaziy Osiyoda yoshlar va tarixiy meros” xalqaro konferensiyasi orqali yoshlar boshqa mamlakat yoshlari bilan muloqot qilish imkoniga ega bo‘ldilar. Bu tadbirlar milliy va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, tarixiy xotirani global darajada targ‘ib qilishga xizmat qilmoqda. Kelgusida yoshlar orasida tarixiy xotira va milliy qadriyatlarni targ‘ib qilish uchun quyidagi takliflar amalga oshirilishi rejalashtirilmoqda: Ta’lim muassasalarida maxsus “Milliy qadriyatlar va tarixiy xotira” fanini joriy etish. Har yili yoshlar uchun “Tarixiy xotira festivali”ni tashkil qilish;

Hududlardagi tarixiy obidalarda yoshlar lagerlarini tashkil etish orqali ularning tarixni joyida o‘rganishlarini ta’minlash. Umuman olganda, O‘zbekistonda yoshlar tarbiyasida tarixiy xotira va ma’naviy tarbiya uyg‘unligi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda. Bu siyosat nafaqat yoshlarni milliy ruhda tarbiyalash, balki ularni xalqaro maydonda faol ishtirok etishga ham tayyorlamoqda. [6] Milliy qadriyatlar va tarixiy xotira yoshlar uchun ma’naviy poydevor sifatida mustahkamlanmoqda.

Xulosa. O‘zbekistonda tarixiy xotira asosida ma’naviy tarbiya masalalari muhokama qilingani holda yoshlar tarbiyasi jarayonida tarixiy meros va milliy qadriyatlarning ahamiyati yuqoriligini sezish mumkin. Tarixiy xotira, avvalo, yosh avlodni o‘z xalqining boy madaniyati, an’analari va urf-odatlar bilan tanishtirishga xizmat qiladi. Bu esa ularni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga yordam beradi. Yoshlar tarbiyasidagi saboqlar va tashabbuslar orqali, O‘zbekistonning tarixiy tajribalari va ulug‘vor shaxslarini o‘rganish yoshlarning ma’naviy kamolotiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, zamonaviy davr talablariga mos ravishda yangicha fikrlash va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash bugungi kunning zaruriy ehtiyojidagi masaladir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. <https://lex.uz/uz/docs/-4545884#-4547958> O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha

rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son [Murojaat qilingan sana: 19.11.2024]

2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: «O‘zbekiston». 2017. - B. 472-473.

3. O‘zbekiston tarixi, I kitob [Matn] / A.S. Sagdullayev. - Toshkent: «Donishmand ziyosi» МЧЖ, 2021. — B.1.

4. Karimov I.A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O‘zbekiston, 2011.

5. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – B. 472-473.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. “Tarixiy xotira va qadriyatlarni asrash davlat dasturi to‘g‘risida” 2019-yil 8-noyabr, PF-5847-son.

8. [COVERAGE OF THEATER ACTIVITIES IN UZBEK NATIONAL PRESS DURING WORLD WAR II](#) Akbarov Rahmatillo Murtozali o‘g‘li - International Journal Of History And Political Sciences, 2023

9. [Вопрос электрификации Узбекистана в годы Второй мировой войны \(по данным узбекской национальной прессы\)](#) Р Акбаров- Актуальные проблемы истории Узбекистана, 2022.

10. [COVERAGE OF ISSUES RELATED TO SOCIAL LIFE IN THE UZBEK NATIONAL PRESS DURING THE SECOND WORLD WAR](#) A Raxmatillo - International Scientific and Current Research ..., 2023

11. ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У СТУДЕНТОВ ВУЗОВ В СВЕТЕ СТРАТЕГИИ «УЗБЕКИСТАН–2030»

<https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=16705638806455929260&btnI=1&hl=ru>* 3 Омонова - Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2024

THE IMPORTANCE OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Rano Rakhmonova

*Fergana Region, Kokand University the Department of "Social Sciences"
English language teacher*

Annotation: In today's globalized world, learning languages has become essential, as it enhances connections among various cultures, communities, and economies. Within this global context, acquiring language skills is vital. This article

offers valuable insights into the principles, approaches, and competencies gained from language learning, particularly regarding globalization and the interplay between languages, while encouraging multilingualism and multiculturalism.

Basic concepts: Cultural awareness, global networking, language proficiency, building relationships abroad, inclusivity, lifelong learning, and better decision-making.

Annotatsiya: Globallashuv davrida tillarni o‘rganish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki bu jarayon turli madaniyatlar, xalqlar va iqtisodiyotlar o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlaydi. Globallashuv sharoitida tillarni o‘rganish zamon talabiga aylanmoqda. Ushbu maqolada aynan globallashuv va tillar o‘rtasidagi aloqa, ko‘p tillilik va ko‘pmillatlilik ni rag‘batlantirishdagi tamoyillar, yo‘nalishlar, va tillarni o‘rganish orqali egallanadigan ko‘nikmalar borasida foydali tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: Madaniy xabardorlik, global tarmoq, tilni bilish, chet elda aloqalar o‘rnatish, inklyuzivlik, umrbod ta’lim va mustaqil qaror qabul qilish.

Аннотация: В эпоху глобализации изучение языков становится все более важным, поскольку этот процесс укрепляет связи между разными культурами, народами и экономиками. В этой статье представлена полезная информация о взаимосвязи между глобализацией и языками, принципах и направлениях развития многоязычия и многонациональности, а также навыках, приобретенных в ходе изучения языков.

Ключевые слова: Культурная осведомленность, глобальные связи, знание языка, прочные отношения с разными странами, инклюзивность, обучение на протяжении всей жизни и более эффективное принятие решений.

The term “globalization” has been widely discussed in popular discourse, often equated with “internationalization,” highlighting the increasing interconnectedness and interdependence among people and institutions worldwide. Alfarhan (2016) cites that the globalization of the English language encompasses various aspects. It can be viewed as an instrument for economic success, providing individuals with crucial skills to navigate international markets and enhance career opportunities (Johnson, 2009). Conversely, it also contributes to the creation of a new class of inequality, where those with English proficiency may have significant advantages over those who do not. Additionally, English serves as a vital tool for cross-cultural communication, fostering connections and understanding among people from diverse backgrounds. Finally, its role is often seen as a passing phase of a lingua franca, serving as a temporary common language in the ever-evolving landscape of global interactions. In contemporary discussions, “internationalization”

is typically seen as the less theoretical concept, while “globalization” has evolved to represent a social process characterized by extensive global political, economic, and environmental interconnections and flows that render many existing boundaries irrelevant. As such, it is viewed as a rapid mutual penetration and intensification of interdependence among nation-states across economic, ideological, and cultural domains. More broadly, “globalization” encompasses the transnational circulation of ideas and languages through acculturation. Furthermore, researchers often overlook the unique nature of language as an economic good.

Firstly, languages enhance our ability to communicate between different cultures.

Secondly, knowing foreign languages broadens our perspective and allows us to explore new opportunities.

There is extensive literature on the relationship between globalization and languages. Broadly defined, “language” refers to a collection of words and the systems governing their use that are shared by individuals within the same community, nation, geographic region, or cultural tradition. Language is often seen as a fundamental element of culture, playing a crucial role in shaping it through aspects such as vocabulary, greetings, and humor. It acts as a significant marker of group identity, helping individuals identify their ethnic group and the shared heritage they possess. The proliferation of the English language brings several positive effects: it promotes a sense of uniformity around the globe, diminishing the relevance of national borders and boundaries. This accessibility allows many individuals to learn a common language, understand it, and express their thoughts in it. To further support effective multilingualism and multiculturalism, the Council of Europe initiated the project “Language Learning for European Citizenship,” which outlines the following principles:

- ✓ Inclusivity: Language learning should be accessible to all, not just an elite group.
- ✓ Lifelong Learning: The focus is on acquiring practical communication skills applicable to real-life situations and fostering continuous learning throughout life.
- ✓ Learner-Centered Approach: Language education should be tailored to meet the unique needs, motivations, and resources of each learner, ensuring the use of relevant materials and effective assessment methods. These principles underline the importance of language in fostering communication and connecting people across diverse backgrounds.

Speaking multiple languages allows individuals to communicate effectively with a broader range of people, fostering deeper connections and understanding in

both personal and professional settings. Language proficiency can enhance trade relationships and open new markets. Learning foreign languages in this era of globalization not only facilitates personal growth and enrichment but also plays a crucial role in navigating the complexities of an interconnected world. The process of learning a foreign language goes beyond just mastering vocabulary and grammar. It requires an immersion into the cultural contexts, traditions, and social norms of the language speakers. This deeper understanding fosters tolerance and encourages empathy, allowing individuals to appreciate and connect with people from diverse backgrounds. Engaging with another language enriches one’s perspective and promotes a sense of global interconnectedness, aligning with the broader themes of globalization and internationalization.

Speaking the local language opens doors to friendships and business relationships that would be harder to establish if one only spoke their native language. Being able to communicate directly with others in their language fosters trust and understanding, which are essential in both personal and professional interactions. It shows respect for the culture and can lead to deeper connections. Moreover, it enhances negotiations and collaboration, making it easier to navigate cultural nuances and establish rapport. In a globalized world, the ability to speak multiple languages not only enriches personal experiences but also provides a significant advantage in the business landscape. Research indicates that learning a foreign language significantly boosts cognitive abilities, including problem-solving skills, memory retention, and the capacity to multitask effectively. Engaging with a new language challenges the brain and can lead to a delay in cognitive decline, making it a valuable activity for maintaining mental agility as we age. Additionally, language learning enhances brain plasticity, allowing for greater adaptability and the ability to form new neural connections. This cognitive engagement not only benefits individuals personally but also enriches their understanding of the world, aligning with the broader themes of interconnectedness and cultural exchange in our increasingly global society. Being able to communicate in multiple languages significantly strengthens both professional and personal networks across different countries. When traveling for business or participating in international events, speaking a foreign language facilitates connections with people from diverse backgrounds. This ability not only opens doors to better collaboration and understanding but also enriches personal experiences by allowing for deeper interactions. Language skills act as a bridge, fostering relationships that can lead to new opportunities and insights, ultimately enhancing the global interconnectedness that defines our modern world.

Mastering multiple languages significantly elevates our communication skills. It goes beyond the ability to converse in foreign tongues; it also enhances listening, reading, and writing capabilities in our native language. This growth stems from the exposure to different linguistic structures, vocabularies, and cultures, enriching your understanding and fluency in your primary language. Moreover, being multilingual opens doors to more profound interpersonal connections, enabling you to express yourself more effectively and engage with others in various social and professional settings. Embracing language learning is not just an asset; it's a transformative experience that broadens your horizons. Speaking the local language opens doors to friendships and business relationships that would be harder to establish if one only spoke their native language. When you engage with others in their language, it shows respect and a willingness to connect, which can foster trust and rapport. This ability not only enhances social interactions but also provides a competitive edge in professional environments, enabling clearer communication and collaboration. Ultimately, language acts as a bridge, facilitating deeper understanding and stronger ties in both personal and professional contexts.

Bilingual individuals often have improved decision-making skills due to their ability to think in multiple languages and perspectives. This cognitive flexibility allows them to analyze situations from various angles, leading to more informed and nuanced choices. In complex business and social situations, this skill can be crucial for navigating challenges and understanding diverse viewpoints. Being able to switch between languages also helps in problem-solving, as it encourages creative thinking and adaptability, making bilingual individuals valuable assets in any team or organization.

Conclusion. In the age of globalization, the ability to speak multiple languages is not just a personal asset but also a crucial skill for professional success, cultural understanding, and intellectual growth. As the world becomes more interconnected, learning foreign languages can bridge gaps, promote mutual understanding, and open doors to numerous opportunities. Embracing multilingualism allows individuals to engage with diverse cultures and perspectives, enhancing collaboration in global contexts. Ultimately, this skill fosters personal development and enriches one's career, making it an invaluable tool in today's society.

References

1. Dr. Mohammed Abdalla, “English Language and Globalization” Vol. 7, Issue 1, pp: (5-11), Month:January-February 2020.
2. Available at: www.noveltyjournals.com

3. Gvelesiani Irina, “Globalization and the World Languages”, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
4. The Language Situation in Today’s World
(<http://www4.gu.edu.au:8080/adt-root/uploads/approved/adt-QGU20060105.113942/public/03 Chapter2.pdf>)
5. Turner B., “Handbook of Globalization Studies”,
6. London: Routledge/Taylor&Francis, 2009.

DUNYO IQTISODIYOTIDA INFORMATSION TEHNOLOGIYALAR VA VIRTUAL IQTISODIYOTNI RIVOJLANISHNING BARQARORLIGI.

O‘rinov Dilmurod O‘lmasboevich

Andijon mashinasozlik instituti katta o‘qituvchisi

e-mail: orinov.d12345@gmail.com

Annotatsiya: Informatsion texnologiyalar va virtual iqtisodiyotning rivojlanishi, albatta, jahon iqtisodiyotiga yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, ularning barqarorligini ta’minlash uchun davlatlar, kompaniyalar va jamoatchilikning birgalikdagi sa’y-harakatlari zarur. O‘z navbatida, raqamli infratuzilmani rivojlantirish, xavfsizlikni mustahkamlash va innovatsion texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: Informatika, iqtisodiyot, texnologiya, virtual, bozor, jamiyat.

Abstract: The development of information technologies and the virtual economy will certainly create new opportunities for the global economy. At the same time, joint efforts of states, companies and the public are necessary to ensure their sustainability. In turn, the development of digital infrastructure, strengthening security and supporting innovative technologies are of great importance.

Keywords: Informatics, economics, technology, virtual, market, society.

Bu mavzuning muhimlik jihati shundaki jarayonlar almashinuvining o‘ziga hos shaklidadir va bunga internet texnologiyalarni rivojlanib, yangilanib borishi asosiy sabab hisoblanadi. Hozirgi paytda jamiyatimizning noyob information bazasini tuzish real bozor iqtisodiyoti elementlarini komponentlarga isloh qilish imkonini beradi va u hozirgi yangi ho‘jalik yurutuvchilarni virtual iqtisodiyotga o‘tishiga ko‘maklashadi.

So‘ngi paytda jamiyatimiz virtual jarayonlarda texnologik muhitning oldinlab ketayotgan tendensiyasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Virtual qonun qoidalar bugungi kunda insonning o‘z faoliyatida muhim o‘rin topdi. U ko‘plab

jarayonlarning rivojlanishida ko‘makchi vazifasini o‘tamoqda. Buni ijtimoiy iqtisodiy va boshqa sohalarida ko‘rishimiz mumkin. Shuni aytib o‘tish lozimki, globallashuv jarayoni ko‘p hollarda jahon iqtisodiyotining vujudga kelishi bilan bog‘liq va bu iqtisodiyotni virtual haqiqatda hech qanday siyosiy, hududiy va boshqa turdagi to‘siqlar bo‘lmasligini tasdiqlaydi. Shu narsa ma‘lumki internet-sotuvchi uchun ajoyib makon hisoblanadi yani insonlar o‘zlari hohlagan tovarni topishlari uchun hech qanday to‘siq bilan chegaralanmagan.

O‘zbekistonning iqtisodiyoti muhitida virtual ko‘rinishdagi iqtisodiyot eng muhim hal qilinishi kerak bo‘lgan masalalardan biri hisoblanadi. Iqtisodiy munosabatlarni o‘ziga hos turlarini vujudga keltirish va hozirgi vaqtda yuqorida keltirilgan sektorlarni qaror toptirishga xizmat qiladi. Virtual haqiqat O‘zbekistonni umum jahon darajasiga yetishiga, axborot vositalari, reklama agentliklari, bank sistemasi, soliq va bir qator sohalarida o‘z o‘rnini topishga yordam beradi. Yangi turdagi texnika texnologiyalarni ishlatishda biznes sohasi kelajagi bor yo‘nalishlardan biridir. Ayni paytda O‘zbekistonda ham “Virtual korxonalar” ochila boshladi. Ushbu turdagi korxonalar buyurtmachilar istaklariga to‘la moslashgan holda o‘z faoliyatini amalga oshirmoqda. Chunki ularning asosiy vazifasi mijozlar ehtiyojini tez va sifatli bajarishdir. Davlatimizning virtual iqtisodiyotining yana bir muhim yo‘nalishlaridan biri bu-pul aylanmasida ishtirokidir. Bu elektron shaklidagi pullar ko‘rinishida gavdalanadi. Elektron pullar insonlar hayotida tezkor hisob kitobni, iqtisodiy munosabatlarni yanada rivojlanishida muhim omil bo‘lib hizmar qilmoqda.

Xulosa va takliflar. Ushbu yozgan ilmiy maqolamda virtual iqtisodiyotning quyidagi farq qiluvchi xususiyatlari bor: aholini iqtisodiy muomalada ko‘proq ishtirok etadigan qatlamini jalb qilish (bu qatlamdagi qatnashuvchilarni kompyuter ma‘lumotlarini o‘rta darajadan ko‘tarish orqali), qatnashuvchilarning o‘zaro bir biri bilan aloqasini mustahkamlash (bir kishi hammadan va hamma bir kishidan ma‘lumotlar almashinuvini ta‘minlash), vaqtni tejashga yordam beradigan iqtisodiy jarayonlarning tezligini oshirish (sotuvchi va oluvchilardek bazi hollarda tasavvur qilib bo‘lmas natijalarga erishish orqali) turli tavakkallarni oshirish yo‘llari bilan.

Iqtisodiy rivojlanish uchun uni ijtimoiy moslashuvini o‘rgangan holda quidagilar katta ahamiyatga ega bo‘ladi:

- *istemolchilar bilan qayta bog‘lanish;
- *istemolchilar talab va takliflarini tahlil qilish;
- *katta raqobat muhitida o‘zini-o‘zi tahlil qilish;
- *istemolchi va investorlar ishonchini qozonish bilan ularni o‘ziga jalb qilish;
- *doimo inovatsion tizimda ishlash;
- *ishchilar malakasini doimiy ravishda oshirib boorish.

Virtual iqtisodiyot mavzusini o‘rganish jarayonida bir qator salbiy jihatlari haqida ham bildim.

1. Naqd pul muomaladagi bozorda sotuvchi oluvchiga nisbatan o‘z mahsuloti haqida ko‘proq ma’lumotga ega bo‘ladi. Ammo ushbu holatda taklif talabdan sezilarli darajada ko‘proq bo‘ladi. Men internet bozoridagi muvozanatga erishish uchun ushbu nomutanosiblikni bartaraf etish uchun boshqa yo‘llar topish kerakligini taklif qilaman, masalan, sotuvchi va tovar haqida qo‘shimcha ma’lumot beradigan baza yaratishni, javobgarlikni samarali ishlash sistemasini yo‘lga qo‘yishni taklif qilaman.

2. Elektron tarzidagi operatsiyalarning xavfsizligini past darajadali sababli qallopliklar qilish uchun imkon beradi. Men ushbu muammoni yechish uchun asosiy iqtisodiy sohalarda ishonchli mijozlar bilan ishlashni taklif qilaman

Mening fikrimcha O‘zbekistonni jahon iqtisodiyotiga asta sekinlik bilan kirib borish sabablaridan biri uni inkor qilish yoki 20-yil ichida iqtisodiyotni virtuallashtirishni past darajada qabul qilishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Насиров, И. З., Д. Ў. Уринов, and X. Н. Рахмонов. "Плазмали электролизерни синаш." *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM: a collection scientific works of the International scientific conference (25th March, 2021)–Washington, USA:* CESS. 2021.

2. Orinov, D.O. "AUTOMOBILLAR UCHUN ECOLOGIC TOZAYONILGI OLISH TECHNOLOGYSI." *Iqtisodiyot va jamiyat* 12-2 (79) (2020): 261-264.

3. O‘rinov, D. O., and O. E. Maxmudov. "IMPROVING TRAFFIC PREVENTION OF ROAD TRAFFIC ACCIDENTS." *Innovative Technologica: Methodical Research Journal* 3.05 (2022): 11-18.

4. O‘rinov, D. O., and O. E. Maxmudov. "Improving Traffic Prevention Of Road Traffic Accidents Yol Transport Hodisasi Sodir Bolganda Yollarda Uchraydigan Tirbantlikni Oldini Olish Ishlarini Takomallashtirish." *Innovative Technologica: Methodical Research Journal* 3.5 (2022): 1-8.

5. O‘rinov, D. O., and O. E. Maxmudov. "Improving Traffic Prevention Of Road Traffic Accidents Yol Transport Hodisasi Sodir Bolganda Yollarda Uchraydigan Tirbantlikni Oldini Olish Ishlarini Takomallashtirish." *Innovative Technologica: Methodical Research Journal* 3.5 (2022): 1-8.

6. URINOV, DU va boshqalar. "Kauchuk mahsulotlarning haroratga qarab xususiyatlarini o‘rganish". *JournalNX* 6.05 (2020): 156-158.

7. O‘rinov, Dilmurod, Rasulbek Sobirov, Zohidullo Maxammadjonov. «PAHTA SELET SETILOVCHI UCHITILGAN UCHILGAN QUVON QUVVATLI, TOKORLIK PARAMETRELARI VA ULARNING TEZLIK REJIMLARINI ASOSLANISH». *Ta'lim tizimi: zamonaviy ilmiy bilimlar sohasidagi innovatsiyalar*. 2019. 338-341.

8. Ulmasboevich, O‘rinov Dilmurod. “Mahalliy xomashyodan foydalangan holda yengil va ixcham plastik quvurlar qopqog‘i ishlab chiqarishni tashkil etish”. (2022).

9. Ulmasboevich, U. D. "IMPROVING TRAFFIC SAFETY OF VEHICLES AT SECONDARY CROSSROADS WITH LIMITED VISIBILITY OF HIGHWAYS." (2022).

10. Ulmasboevich, O‘rinov Dilmurod va Raxmonov Xurshid Nurmuhammad o‘g‘li. “BIOYOQILGILISH SANOATI VA UNING IMKONIYATLARI”. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI* 1.5 (2021): 14-21.

11. Насиров, И. З., Д. Ў. Уринов, and X. Н. Рахмонов. "(2021). Плазмали электролизерни синаш." (2021).

12. O‘rinov, DO. "MAHALLIY POLIMER CHIQINDILARIDAN QUVUR QOPQOQLARI UCHUN POLIMER KOMPOZITSION MATERIAL TARKIBINI YARATISH." *O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI* 2.16 (2023): 223-227.

OILADA YUZAGA KELADIGAN NIZOLARNING BOLA IJTIMOIYLASHUVI VA TARBIYASIGA TA’SIRI HAMDA NIZOLARNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLAR VA NIZOLARNING

Utepbergenov Marat Allanazarovich

Psixologiya fanlari doktori, dotsent

Roziqova Malika Olim qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya. Oilaviy nizolar - bu oila a'zolari o‘rtasidagi qarama-qarshi motivlar va muayyan vaziyatda bir-biriga mos kelmaydigan maqsadlar asosida yuzaga keladigan kelishmovchiliklarni bildiruvchi tushuncha bo‘lib, ushbu maqolada oilaviy munosabatlar, oilada nizolarning turlari va yuzaga kelish

sabablarini hamda oiladagi nizolarning farzand tarbiyasiga ta’siri psixologik jihatdan tahlil qilingan va ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: oila, nizo, inqiroz, ajrimlar, munosabat, axloqiy qarashlar, temperament, salbiy odatlar,

Hozirgi kunda xorijiy va mahaliy psixologlar tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlarda oila psixologiyasi, oilaviy munosabatlar, oilaning farovonligiga oid ilmiy izlanishlarning hissasi birmuncha ko‘proqdir. Bunins asosiy sababi sifatida esa oilaning barqarorligi jamiyat barqarorligiga bevosita ta’siridir.

Oilaviy nizolar oila paydo bo‘lishining daslabki davrlaridan, his-tuyg‘ular va qarindoshlik rishtalari bilan bog‘langan odamlar guruhlarida paydo bo‘lganidan beri mavjud. Hatto eng katta sevgi ham bir kun kelib, bir-birini sevganlarning birga bo‘lishiga chidab bo‘lmas holga keladi. Romantika bir qator janjallar bilan almashtiriladi va har bir suhbatda tushunmovchilikning o‘tib bo‘lmaydigan devori paydo bo‘ladi. Har bir inson bunga duch keladi. Ammo yagona farq shundaki, ba’zi juftliklar nima bo‘lishidan qat’iy nazar birga qolishadi, boshqalari esa ajrim bilan yakunlanadi.

Oiladagi nizolarning sabablari

Oilaviy munosabatlar buzilishining sababini o‘z vaqtida sezish va aniqlash hamda uni imkon qadar tezroq tuzatishga harakat qilish uchun quyidagi mikroiqlimga katta e’tibor berish kerak.

G‘.Shoumarov tahriri ostidagi Oila psixologiyasi darsligida oilaviy nizolarda kimlar ishtirok etayotganligiga ko‘ra quyidagi turlarga bo‘lingan:

- Er-xotin o‘rtasidagi nizolar;
- Qaynona-kelin o‘rtasidagi nizolar;
- Qaynona-kuyov o‘rtasidagi nizolar;
- Ovsinlar o‘rtasidagi nizolar;
- Ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi nizolar; [1]

Ushbu ruyxatni yana davom ettirish mumkin, biroq asosiy masalalardan yana biri bu aynan mana shu nizolarning kelib chiqish sabablarini aniqlash va uni bartaraf etish choralari ko‘rish psixologik tadqiqotlarning muhim vazifasidir.

Olib borilgan tadqiqotlarni tahlil qilish asosida oilaviz nizolarning quyidagi sabablarga ko‘ra paydo bo‘lishi aytilgan:

- Haddan tashqari sub’ektiv idrok. Ya’ni ota-onalar bola o‘z boshida chizilgan idealga erisha olmasligini tushunishadi va uni tanqid qilishni va tengdoshlari bilan solishtirishni boshlaydilar, bu bola tarbiyasidagi eng kata xato bo‘lib buning natijasida ota-ona va farzand orasida muqarrar norozilik va

tortishuvlarga olib keladi. Bundan tashqari bu holatda qaynona-kelin o‘rtasidagi nizolarga ham sabab bo‘ladi. Ya’ni uydagi kelin qo‘shni kelinlar bilan solishtirish natijasida nizolar kelib chiqishi mumkin.

- To‘liq nazorat va vasiylik. Ota-ona tomonidan farzandlarni harakatlarni doimiy nazorat qilish va doimiy ravishda qoidalar va ko‘rsatmalarga rioya qilish talabi ziddiyatga qarshi turishiga olib keladi.

- Gipokstiya. Bolaga haddan tashqari mustaqillik berilsa, u o‘zini keraksiz, oiladagi o‘rinsiz his qila boshlaydi. Shu sababli, uning ota-onasidan noroziligi kuchayadi, boshqa bolalarga hasad paydo bo‘ladi, u yashirin va asabiy bo‘lib qoladi.

- Noqulay yosh. Bola hayotidagi muhim va qiyin davr, u har qanday sababga ko‘ra g‘azablanishi va jamiyatdagi ahamiyatini har tomonlama isbotlashi mumkin.

Yuqoridagi sabablar ko‘p hollarda ota-ona va farzand o‘rtasidagi nizolarning kelib Ammo bolalar bilan kelishmovchiliklar manbai ota-onalar o‘rtasidagi munosabatlarda yashiringan. Shuning uchun biz turmush o‘rtoqlar o‘rtasidagi tushunmovchilik muammosining sabablarini batafsil ko‘rib chiqamiz. Bu tabiatan hissiy va psixologik bo‘lishi mumkin yoki kundalik muammolar tufayli yuzaga kelishi mumkin. Ko‘pincha janjallarning aksariyati hayotdagi o‘zgarishlarga moslasha olmaslik, kamroq - yangi sharoitlarga ko‘nikishda keskin atmosferani engillashtirishning ob’ektiv usullarining yo‘qligi bilan bog‘liq.

Umumiy oilaviy nizolarning hissiy sabablari:

- Turli sohalarda norozilik. Bunday psixologik muammo nafaqat sheriklardan biriga salbiy ta’sir qiladi, balki munosabatlarda keskinlikni keltirib chiqaradi va muqarrar janjallarga olib keladi. Hamkorlar o‘rtasidagi intim sohadagi muammolar bilan qo‘llab-quvvatlanadigan e’tibor va muloyimlikka qoniqarsiz ehtiyoj muqarrar ravishda ajralish va xiyonat haqidagi fikrlarga olib keladi, bu esa bir vaqtlar barqaror munosabatlarni xavf ostiga qo‘yadi.

- Turmush o‘rtoqlarning oila qurishga psixologik tayyor emasligi. Bu muhim omil insonning yoshiga bog‘liq emas, balki uning jamiyatga bo‘lgan munosabati va boshqa shaxs uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish qobiliyatiga bog‘liq. Nikoh holati boshqaning manfaatlariga hamdard bo‘lishni va o‘zini uning o‘rniga qo‘yish imkoniyatini talab qiladi. Buni rad etish kelishmovchilikka olib keladi.

Oiladagi nizolarning sabablari: ularni qo‘zg‘atuvchilarning psixologiyasi va ularning sotsiologiyadagi kelib chiqishi.

- Birgalikda yashashga turlicha qarashlar. Ikkala turmush o‘rtog‘ining ota-onalari (kimlar hukmronlik qilgan, asosiy daromad kimga bog‘liq va boshqalar) tomonidan o‘rnatilgan modellar muhim rol o‘ynaydi. Agar ular butunlay boshqacha bo‘lsa, bu doimiy janjallarga sabab bo‘lishi mumkin.

- Shikoyatlaringizni o‘z vaqtida bildirmaslik. Bu erda "filning o‘lchamiga chivinni puflash" tamoyili qo‘llaniladi. Yopilmagan trubkadan o‘z vaqtida norozilikni bildirmaslik keyinchalik katta janjalga olib kelishi mumkin.

- Bir-biriga nisbatan hurmatsizlik. Maydalanish paytida hurmat darajasi pasayadi, bu kamsitish va qo‘pollikka aylanishi mumkin. Sherikga nisbatan salbiy munosabat, uni tushuna olmaslik har doim janjalga olib keladi.

- Turli xil ma'naviy va axloqiy ko‘rsatmalar. Turmush o‘rtoqlarning teng bo‘lmagan qadriyatlar tizimi oilada ko‘plab kelishmovchiliklarni keltirib chiqaradi.

- Temperamentdagi qarama-qarshi xususiyatlar. Odamlar o‘rtasidagi individual psixofiziologik farqlar tez-tez to‘qnashuvlarga olib kelishi mumkin.

- Ishonchsizlik va hasad. Bir-birini aniqlaydigan va munosabatlarning ishonchli va mustahkam bo‘lishiga imkon bermaydigan ikkita muammo. Agar sheriklardan biri ikkinchisiga ishonchni his qilmasa, bu ko‘plab nizolarga olib keladi.

Oiladagi kelishmovchiliklarning kundalik sabablari hissiy va psixologik sabablar bilan birgalikda quyidagi omillar ham ta'sir qilishini aytib o'tish joizdir:

- Moddiy muammolar - pul etishmasligi, daromadlardagi sezilarli farqlar, oshirilgan moddiy ambitsiyalar va ularni qondirishning mumkin emasligi.

- Uy-joy bilan bog‘liq qiyinchiliklar - uy-joy etishmasligi, doimiy ko‘chish, xotinning erining ota-onasi bilan yashashi va uyda o‘z vazifalarini bajarmaslik.

- Bolalarni tarbiyalash jarayoni - ta'limning turli uslublari va usullari.

- Yomon odatlar - alkogolizm, giyohvandlik va boshqalar normal turmush tarzini olib borishga imkon bermaydi. Xuddi shu muammo o‘zini o‘zgartirishni istamaslik uchun ham amal qiladi.

Turmush o‘rtoqlarning umidlariga zid ravishda rivojlanayotgan nikohdagi umidsizlik, shuningdek psixologik bilimlarning etishmasligi regressiya va infantil xatti-harakatlar modellarini faollashtiradi, bu munosabatlardagi salbiy o‘zgarishlarga olib keladi va oilani o‘zgartiradi. [2]

Birgalikda yashash jarayonida turmush o‘rtoqlar o‘rtasida ma'lum qiyinchiliklar va to‘qnashuvlar paydo bo‘ladi. Ammo baxt uchun kurashishga arziydi, uni kundalik hayotda azoblash, murosaga kelish, bir-biriga g‘amxo‘rlik qilish kerak. Uyda sevgi va o‘zaro tushunish hukmron bo‘lishi va barcha kelishmovchiliklar faqat konstruktiv yo‘nalishda hal qilinishi uchun har bir sherik harakat qilishi va harakat qilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Oila psixologiyasi. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma. G‘. Shoumarov tahriri ostida. “SHARQ” NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI TOSHKENT-2010

2. Айвазова Д.Г. Семейное неблагополучие в зеркале психологии. Международная научная конференция ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ СЕМЬИ: сборник тезисов / Под ред. Карабановой О.А., Захаровой Е.И., Чурбановой С.М., Васягина Н.Н. - Москва - Звенигород, 30 сентября - 4 октября 2015 г. - 1387 с. ISBN 978 -5-9904052-1-9

3. Roziqova, M. (2023). Baynalminal oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. *Interpretation and researches*, 1(1).

4. Axmadov, N. R., & Roziqova, M. F. (2022). Oilaviy ajrimlar ularning sabablari, ajrimlarning oldini olishning psixologik mexanizmlari. *Science and Education*, 3(4), 760-764.

5. Roziqova, M. (2024). O‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlar tasirida yuzaga keladigan muammolar va ularning oldini olish psixologik xizmatning dolzarb vazifasi sifatida. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 41(1), 95-97.

MUDOFAA VAZIRLIGI TIZIMIDA FRAKTAL BOSHQARUV TIZIMINI JORIY QILISH

Esemuratov Arislon Abatbayevich¹, Egamov Xumoyun Norjigit o‘g‘li²
Qurbaniyazov Azamat Sarsenbayevich³, Tojiboyev Ikromjon Davronovich⁴.

¹Muhammad al-Xorazimiy nomidagi TATU, Axborot va multimediya texnologiyalari yo‘nalishi 2-kurs magistri, anmx1226@gmail.com

²Muhammad al-Xorazimiy nomidagi TATU, Telekommunikatsiya texnologiyalarining dasturiy ta’minoti yo‘nalishi 2-kurs magistri,
egamovxumoyun336@gmail.com

³Muhammad al-Xorazimiy nomidagi TATU, Telekommunikatsiya injiniringi yo‘nalishi 1-kurs magistri – azamatknyaz1991@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada mudofaa vazirligi tizimida fraktal boshqaruv tizimining joriy qilinishi ko‘rib chiqilgan. Fraktal boshqaruv tizimi, murakkab va o‘zgaruvchan sharoitlarda yuqori samaradorlikni ta’minlashga qodir bo‘lgan yangi boshqaruv usulidir. Ushbu tizimning asosiy afzalligi shundaki, u ierarxik tuzilmalarda tez va samarali qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi. Fraktal boshqaruv tizimi prinsiplariga, uning mudofaa tizimida qo‘llanilishi imkoniyatlariga, shuningdek, tizimni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan

texnologik, tashkilotiy va metodologik yondoshuvlar tahlil qilinadi. Mudofaa vazirligi tizimi uchun fraktal boshqaruvning afzalliklari va imkoniyatlari chuqurroq o‘rganiladi, hamda tizimni joriy qilishda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolar va ularning yechimlari taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: Fraktal boshqaruv tizimi, mudofaa vazirligi, boshqaruv metodlari, ierarxik tuzilma, samaradorlik, texnologik yondoshuvlar, tizim joriy qilish, innovatsion boshqaruv, qaror qabul qilish, tashkilotiy yondoshuvlar.

XXI asrda mudofaa tizimlari va ularning boshqaruvi doimiy ravishda rivojlanib bormoqda. Har bir tashkilot va tizimning muvaffaqiyatli ishlashining asosiy omillaridan biri samarali boshqaruv va tizimni optimallashtirishdir.

Mudofaa vazirligi tizimlari, odatda, katta hajmdagi, murakkab va dinamik strukturalarga ega bo‘lgan tashkilotlardir. Bunday tizimlarda qarorlar qabul qilish jarayonlari tez-tez o‘zgaruvchan va murakkab bo‘ladi. Fraktal boshqaruv tizimi, ko‘plab sohalarda samarali va barqaror boshqaruvni ta’minlashda yordam berishi mumkin. Ushbu maqolada mudofaa vazirligi tizimida fraktal boshqaruv tizimini joriy qilishning imkoniyatlari, afzalliklari va metodologiyasi ko‘rib chiqiladi.

Mudofaa tizimi xalqaro va ichki xavfsizlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Biroq, bu tizimning samarali ishlashi uchun boshqaruvning yuqori darajada integratsiyalashgan va optimallashtirilgan bo‘lishi zarur. Fraktal boshqaruv tizimi, o‘zining oddiy va murakkab tuzilmalarni birlashtirish imkoniyatlari bilan, mudofaa tizimida samarali boshqaruvni ta’minlash uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Fraktal boshqaruvning asosiy afzalligi – uning o‘zgaruvchan va noaniq muhitlarga moslashuvchanligi hamda murakkab tizimlarda tez va aniq qarorlar qabul qilish imkoniyatidir.

Fraktal boshqaruv tizimi fraktal geometriya va ierarxik boshqaruv prinsiplari asosida yaratilgan boshqaruv usulidir. Fraktallar tabiiy va sun’iy tizimlarda mavjud bo‘lib, ularning o‘ziga xos xususiyati – oddiy shakllardan murakkab tizimlarni yaratishdir. Bu prinsiplarga asoslanib, fraktal boshqaruv tizimi har bir darajada mustaqil qarorlar qabul qilishni va shu bilan birga butun tizimning samarali ishlashini ta’minlaydi.

Fraktal boshqaruvning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:.

- **Modularlik:** Har bir modul yoki qismlar o‘zaro bog‘langan bo‘lib, ular tizimning boshqa qismlaridan mustaqil ishlay oladi.
- **Moslashuvchanlik:** Tizim o‘zgaruvchan sharoitlarda tez va samarali moslasha oladi.
- **Ierarxiya:** Fraktal boshqaruv tizimi ierarxik tuzilmalarga asoslanadi, bu esa qarorlarni har bir darajada amalga oshirish imkonini beradi.

Mudofaa vazirligi tizimi ko‘plab tashkiliy va strategik muammolarni hal qilishda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu tizimda har bir bo‘linma yoki tuzilma o‘zining maxsus vazifalarini bajaradi, biroq, ularning o‘zaro aloqasi va o‘zgaruvchan sharoitlarga tez moslashuvchanligi ko‘pincha cheklangan. Fraktal boshqaruv tizimi esa har bir bo‘linmaning mustaqil qarorlar qabul qilishini, lekin umumiy maqsadlar yo‘lida samarali hamkorlikni ta‘minlashni nazarda tutadi.

Fraktal boshqaruv tizimi yordamida quyidagi afzalliklar keltirilishi mumkin:

- Tezkor qaror qabul qilish: Har bir bo‘linma o‘z hududidagi muammolarni mustaqil hal qila oladi, bu esa tizimning tezkorlik va samaradorligini oshiradi;
- Moslashuvchanlik: Tizim o‘zgaruvchan sharoitlarda tezda moslashadi va yangi xavf-xatarlarni bartaraf etadi;
- Resurslarni samarali taqsimlash: Fraktal boshqaruv tizimi resurslarning optimal taqsimlanishiga yordam beradi, chunki har bir bo‘linma o‘z resurslarini maksimal darajada samarali ishlatishi mumkin;

Texnologik, tashkilotiy va metodologik yondoshuvlar. Fraktal boshqaruv tizimini joriy qilish uchun bir qator texnologik va tashkilotiy o‘zgarishlar zarur. Texnologik jihatdan, tizimni amalga oshirish uchun ma‘lumotlar tahlili, sun‘iy intellekt, va bulutli texnologiyalardan foydalanish mumkin. Tashkilotiy jihatdan esa, tizimni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun har bir bo‘linmaning samarali va mustaqil ishlashi ta‘minlanishi lozim.

Metodologik jihatdan esa, fraktal boshqaruv tizimi barcha darajalar bo‘ylab yuqori samaradorlikni ta‘minlash uchun doimiy monitoring va tahlil qilishni talab etadi.

Fraktal boshqaruv tizimi, asosan, fraktal geometriya prinsiplari asosida quriladi. Fraktallar – bu o‘z-o‘zini takrorlaydigan strukturalardir, ya‘ni ular o‘lchamidan qat‘iy nazar, bir xil shakllar va strukturalarni ko‘rsatadi. Fraktal boshqaruv tizimi, o‘z navbatida, boshqaruvning ierarxik tuzilmasi va qarorlar qabul qilish jarayonlarining o‘zgaruvchanligini yengillashtirishga yordam beradigan metodologiyadir. Bu tizimda boshqaruvning barcha darajalari bir-biriga bog‘langan va o‘zaro ta‘sir qiladigan bo‘ladi.

Fraktal tizimning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat bo‘ladi:

- O‘z-o‘zini takrorlash: tizimning har bir darajasi yuqori darajadagi boshqaruv strukturasiga o‘xshash bo‘ladi;
- Moslashuvchanlik: fraktal boshqaruv tizimi har qanday o‘zgarishlarga tezda moslashishga imkon beradi;

- Maqsadga yo‘naltirilganlik: Har bir fraktal blokning maqsadi butun tizimning muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi;

Mudofaa vazirligi tizimi — bu bir nechta darajalarda boshqarish va operatsiyalarni muvofiqlashtirishni talab qiladigan murakkab tizimdir. Fraktal boshqaruvni joriy qilishda quyidagi asosiy tamoyillar e'tiborga olinishi kerak:

Boshqaruvning ierarxik tuzilmasi: Fraktal tizimda har bir boshqaruv darajasi o‘z-o‘zini boshqaradigan bo‘lib, yuqori darajadagi qarorlar pastki darajalarga samarali tarzda uzatiladi. Bu, masalan, mudofaa vazirligining markaziy va hududiy boshqaruv tuzilmalarida samarali ishlashni ta'minlaydi;

Modullik: Fraktal boshqaruv tizimi modullarni tashkil etish orqali tizimni osonroq boshqarish imkonini beradi. Mudofaa tizimida har bir modul o‘z faoliyatini mustaqil ravishda amalga oshiradi, lekin umumiy maqsadga yo‘naltirilgan ravishda ishlaydi;

Moslashuvchanlik: Fraktal boshqaruv tizimi murakkab o‘zgarishlarga tezda moslashishga imkon beradi. Mudofaa tizimlarida, xususan jangovar holatlarda, tezda o‘zgaruvchi sharoitlarga moslashish muhim ahamiyatga ega.

Aloqa va Integratsiya: Har bir fraktal bo‘lim o‘zaro kommunikatsiya o‘rnatgan holda ishlaydi. Mudofaa tizimida turli darajadagi bo‘limlar o‘rtasida samarali axborot almashinuvi zarur.

Fraktal boshqaruv tizimini mudofaa tizimiga joriy qilinish quydagicha imkoniyatlarni yaratadi.

Tez qarorlar qabul qilish: Fraktal tizimda qarorlar ko‘plab darajalarda oson va tez qabul qilinadi. Har bir bo‘lim o‘z sharoitiga mos ravishda mustaqil qarorlar qabul qiladi, bu esa tizimni yanada samarali qiladi;

Kuchli integratsiya va koordinatsiya: Fraktal tizimda barcha darajalarning bir-biriga bog‘langanligi sababli, turli bo‘limlar orasida o‘zaro integratsiya va koordinatsiya yaxshilanadi. Bu, ayniqsa, jangovar vaziyatlarda yoki tezkor operatsiyalarda muhim ahamiyatga ega;

Resurslarni samarali boshqarish: Fraktal boshqaruv tizimi resurslarni optimallashtirishga yordam beradi, chunki har bir modul o‘zining resurslarini mustaqil boshqarishi mumkin, bu esa tizimni umumiy resurslardan yanada samarali foydalanishga olib keladi;

Innovatsiyalar va tajriba almashinuvi: Har bir fraktal bo‘lim o‘z tajribasi va innovatsiyalari bilan almashadi, bu esa tizimning doimiy ravishda rivojlanishini ta'minlaydi;

Axborot texnologiyalarini qo‘llash: Fraktal boshqaruvni amalga oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish zarur. Yangi axborot tizimlari va sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida samarali boshqaruvni ta'minlash mumkin;

Adabiyotlar

1. Mandelbrot, B. B. (1982). *The Fractal Geometry of Nature*. W. H. Freeman and Company.
2. Bar-Yam, Y. (1997). *Dynamics of Complex Systems*. Addison-Wesley.
3. Luhmann, N. (2000). *The Reality of the Mass Media*. Polity Press.
4. Buzogány, Z. (2014). "Fractal Models in Complex Systems," *Journal of Systems Science and Complexity*, 27(3), 1032-1045.
5. Bar-Yam, Y. (2004). *Dynamics of Complex Systems*. Addison-Wesley.
6. Mandelbrot, B. B. (1982). *The Fractal Geometry of Nature*. W. H. Freeman.
7. Karimov, I. A. (2002). *O‘zbekiston Respublikasining mudofaa sohasidagi rivojlanish yo‘llari*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirligi nashriyoti.
8. Qodirov, M. M., & Iskandarov, B. A. (2004). *Axborot texnologiyalarining mudofaa tizimlarida qo‘llanilishi*. Toshkent: O‘zbekiston Davlat Nashriyoti.
9. Abdullaev, A. A., & Tursunov, O. K. (2010). *Kompleks tizimlar va ularning boshqaruvi: nazariy asoslar va amaliy qo‘llanma*.
10. Shukurov, N. N. (2015). *Mudofaa tizimlarida samarali boshqaruvni ta'minlash usullari*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirligi.
11. Rasulov, T. F. (2017). *Fraktal geometriya va uning boshqaruv tizimlaridagi qo‘llanilishi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
12. Yo‘ldoshev, A. N. (2013). *Mudofaa tizimlarida axborot va boshqaruv tizimlarini modernizatsiya qilish*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirligi.
13. Saidov, A. B. (2011). *Kompleks tizimlar va boshqaruv nazariyasi: Mudofaa va xavfsizlik*. Toshkent: O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi.
14. Mukhitdinov, B. (2018). *Fraktal boshqaruv tizimlari va ularning qo‘llanilishi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti.
15. G‘ulomov, F. (2019). *Kompleks tizimlarda qaror qabul qilish va boshqaruvning innovatsion usullari*. Toshkent: Innovatsiya va Raqamli Texnologiyalar Agentligi.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QUROLLI KUCHLARIDA KINOLOGIYA XIZMATINI RAQAMLASHTIRISH

***Esemuratov Arislon Abatbayevich¹, Egamov Xumoyun Norjigit o‘g‘li²,
Qurbaniyazov Azamat Sarsenbayevich³, Tojiboyev Ikromjon Davronovich⁴.***

*¹Muhammad al-Xorazimiy nomidagi TATU, Axborot va multimediya
texnologiyalari yo‘nalishi 2-kurs magistri, anmx1226@gmail.com*

*²Muhammad al-Xorazimiy nomidagi TATU, Telekommunikatsiya
texnologiyalarining dasturiy ta‘minoti yo‘nalishi 2-kurs magistri,
egamovxumoyun336@gmail.com*

*³Muhammad al-Xorazimiy nomidagi TATU, Telekommunikatsiya injiniringi
yo‘nalishi 1-kurs magistri – azamatknyaz1991@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida kinologiya xizmatining raqamlashtirilishi haqida so‘z yuritiladi. Kinologiya xizmatining roli va ahamiyati harbiy sohada juda katta bo‘lib, bu xizmatda ishlatiladigan itlar maxsus topshiriqlarni bajarish uchun foydalaniladi. Raqamlashtirish jarayoni esa ushbu xizmatni yanada samarali va tezkor qilish, shuningdek, itlarning treningi, sog‘lig‘i va boshqaruvi jarayonlarini yaxshilash maqsadida amalga oshiriladi. Maqolada kinologiya xizmatini raqamlashtirishning afzalliklari, texnologik yechimlar va ulardan foydalanish usullari batafsil tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu sohani rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan takliflar ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Kinologiya xizmati, raqamlashtirish, harbiy itlar, texnologiyalar, O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari, sun‘iy intellekt, it texnologiyalar, raqamli tizimlar, maxsus xizmatlar.

Kinologiya xizmati O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ayniqsa, maxsus xizmatlarda va jangovar sharoitda itlarning roli juda katta. Bu xizmat o‘z ichiga maxsus tayyorlangan itlarning turli vazifalarni bajarishga asoslangan bo‘lib, ular o‘z xizmatlarini zarur bo‘lganda aniqlik bilan bajaradilar. Kinologiya xizmati hozirgi kunda faqatgina an‘anaviy usullar bilan emas, balki zamonaviy texnologiyalar bilan ham to‘ldirilmoqda. Raqamlashtirish jarayoni, ya‘ni IT texnologiyalaridan foydalanish, kinologiya xizmatining samaradorligini oshirish va uning ko‘lamini kengaytirish imkoniyatlarini yaratadi.

Kinologiya xizmati, asosan, maxsus vazifalar uchun mo‘ljallangan itlardan foydalanishni anglatadi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida kinologiya xizmati turli sohalarda, masalan, xavfsizlik, qidiruv va qutqaruv operatsiyalari,

narkotik moddalari va portlovchi moddalarning aniqlanishi, shuningdek, jangovar sharoitda ishlatiladi. Harbiy itlar maxsus tayyorlangan bo‘lib, ularning vazifalari orasida begona odamlarni aniqlash, portlovchi moddalarni topish, shuningdek, maxsus odamlarni qidirish va izlash kabi vazifalar bor.

Kinologiya sohasini raqamlashtirish: Kinologiya xizmatining raqamlashtirilishi tizimning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. raqamli tizimlar yordamida harbiy itlarning sog‘ligi va treninglari to‘g‘risida ma’lumotlarni yig‘ish, analiz qilish va boshqarish imkoniyatlari paydo bo‘ladi. Shuningdek, kinologiya xizmatida ishlatiladigan itlarning harakati va ishlash samaradorligini kuzatish uchun maxsus sensorlar va GPS tizimlaridan foydalanish mumkin. Bu esa itlarning har bir harakatini aniqlash va real vaqt rejimida ma’lumotlarni olish imkoniyatini yaratadi.

O‘zbekistonda kinologiya xizmatini raqamlashtirish hali boshlang‘ich bosqichda bo‘lib, bu soha rivojlanishi uchun bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, harbiy itlarni boshqarish va ularning faoliyatini raqamli tizimlar orqali nazorat qilish uchun zarur infratuzilma va texnologiyalarni joriy qilish zarur.

Kinologiya xizmatida raqamli texnologiyalardan foydalanishning bir nechta usullari mavjud:

- GPS va IoT (Internet of Things) texnologiyalari: GPS tizimlari yordamida harbiy itlarning joylashuvi va harakati kuzatiladi. IoT texnologiyalari esa harbiy itlarning sog‘lig‘i va boshqaruvini yaxshilashda yordam beradi. Maxsus sensorlar yordamida itlarning fiziologik holati, xususan yurak urish tezligi, harorat va boshqa ko‘rsatkichlar monitoring qilinadi.

- Sun‘iy intellekt (SI): Sun‘iy intellektning imkoniyatlaridan foydalanish kinologiya xizmatida yanada samarali ishlashni ta‘minlaydi. Masalan, itlar tomonidan bajariladigan vazifalar uchun avtomatik tizimlar yaratish mumkin. Shuningdek, itlarning treningi va faoliyatini optimallashtirishda sun‘iy intellektning algoritmlaridan foydalanish mumkin.

- Data Analytics: Itlar tomonidan bajarilgan vazifalar to‘g‘risida yig‘ilgan ma’lumotlarni tahlil qilish uchun Data Analytics texnologiyalaridan foydalanish mumkin. Bu esa kinologiya xizmatining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Kinologiya xizmatini raqamlashtirish bir nechta afzalliklarga ega:

- Effektivlik va tezlik: Raqamli tizimlar yordamida itlarning faoliyatini tezkor ravishda kuzatish va analiz qilish imkoniyatlari yaratadi. Bu esa jangovar sharoitda vaqtni tejashga yordam beradi.

- Samaradorlikni oshirish: Raqamli tizimlar yordamida itlarning trening jarayonlari, sog‘liq holati va ish faoliyatini yaxshilash mumkin.

- Monitoring va boshqaruv: Harbiy itlarning har bir harakati va holatini kuzatib borish imkoniyati, xatoliklar va muammolarni tezda aniqlash imkonini yaratadi.

Kinologiya xizmatining raqamlashtirilishi O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Kelajakda bu sohani yanada rivojlantirish uchun yangi texnologiyalarni tatbiq etish, sun’iy intellekt va IoT tizimlaridan foydalanishni kengaytirish zarur. Bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi O‘zbekistonning milliy va davlat xavfsizligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Adabiyotlar

1. Mandelbrot, B. B. (1982). *The Fractal Geometry of Nature*. W. H. Freeman and Company.
2. Bar-Yam, Y. (1997). *Dynamics of Complex Systems*. Addison-Wesley.
3. Luhmann, N. (2000). *The Reality of the Mass Media*. Polity Press.
4. Buzogány, Z. (2014). "Fractal Models in Complex Systems," *Journal of Shukurullaev, A. (2020). Harbiy kinologiya: nazariy va amaliy jihatlar*. Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirligi.
5. Jasur, B., & Muzaffar, K. (2021). *Raqamli texnologiyalar va harbiy kinologiya*. Tashkent: "Yangi asr" nashriyoti.
6. Akhmadov, M. (2022). *O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida texnologiyalardan foydalanish*. Tashkent: Milliy xavfsizlik universiteti.
7. Ivanov, P. (2019). *Kinologiya va uning harbiy qo‘llanilishi*. Moskva: Rossiya Mudofaa vazirligi nashriyoti.
8. Petrov, V. (2021). *Sun'iy intellekt va IoT texnologiyalarining harbiy sohada qo‘llanilishi*. Mijiaz: Texnologiyalarni o‘rganish markazi.
9. Yo‘ldoshev, A. N. (2013). *Mudofaa tizimlarida axborot va boshqaruv tizimlarini modernizatsiya qilish*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirligi.
10. Saidov, A. B. (2011). *Kompleks tizimlar va boshqaruv nazariyasi: Mudofaa va xavfsizlik*. Toshkent: O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi.
11. Mukhitdinov, B. (2018). *Fraktal boshqaruv tizimlari va ularning qo‘llanilishi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti.

EMOTSIONAL INTELEKT VA UNING HAYOTDAGI AHAMIYATI

Oribboyeva Dilafuz Dadamirzayevna

Namandan davlat pedagogika instituti dotsenti

Davronboyeva Oygul Saydakbar qizi

Maxsus pedagogika (logopediya) yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

[Tel:505823809](tel:505823809), Email:oyguldavronboyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada siz emotsional intellekt tushunchasining tarixi, mohiyati, belgilari, olimlarning qarshlari, kompanentlik kabi masalalar hamda intellekt paydo bo‘lishining psixologik tavsiflari. Emotsional intellekt tushunchasiga oid turli tadqiqotlar, emotsional intellekt tuzilishi, emotsional intellekt va shaxs, emotsional intellektni rivojlantirish shart-sharoitlari, emotsional kompetentlik kabi tushunchalarning psixologik xarakteri va ularning hayotdagi ahamiyati ochib berishga harakat qilinganligini ko‘rishingiz mumkin.

Kalit so‘zlar: emotsiya, intellekt, emotsional kompetentlik, empatiya, frustratsiya, shaxsiy ko‘nikma, ijtimoiy ko‘nikma, shaxslararo munosabatlar, hissiyot, qo‘rquv, g‘azab, stress, quvonch, qayg‘u.

Ma’lumki, emotsional intellekt shaxsning yuqori darajada rivojlangan o‘z his tuyg‘ularini va boshqa odamlarning his-tuyg‘ularini tushunish, ularni boshqarish qobiliyati bo‘lib, uni tadqiq etish psixologiya fanida emotsional intellekt muammosiga doir bir qator yangicha yondashuvlarni yuzaga keltirishi ehtimoldan holi emas. Psixologik mazmunga ko‘ra, emotsional intellekt- bu boshqa odamlarning his-tuyg‘ularini yengil tushunish yoki intellektual jarayonlarga asoslangan emotsiyalarning asoslanishi hamdir. Insondagi emotsional ongning barcha tarkibiy qismlari bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning o‘zaro bog‘liqligi shaxslararo munosabatlarning samarali kechishiga yordam beradi. [1]

Zamonaviy jamiyatda emotsiyalarni tushunish va ifoda etish muammosi juda dolzarbdir. Emotsional intellekt fenomenini o‘rganish asosiy fan va psixologiya, pedagogika va menejmentning amaliy sohasi olimlarining e’tiborini tortadi. Yangi kontseptsiyani o‘rganish ma’lum bir yosh davrida rivojlanishning o‘ziga xos xususiyatlarini, kasbiy faoliyatda namoyon bo‘lishini va shaxsning muvaffaqiyati va rivojlanishiga ta’sirini tahlil qilish uchun mo‘ljallangan. Ma’lumki, his-tuyg‘ularni taqiqlash ularning ongdan chiqib ketishiga olib keladi, o‘z navbatida, his - tuyg‘ularni psixologik jihatdan qayta ishlay olmaslik psixosomatik kasalliklardan tortib deviant va huquqbuzarlik xatti-harakatlarigacha bo‘lgan turli xil salbiy ta’sirlarni keltirib chiqarishi mumkin, chunki o‘ziga xos kuchga ega bo‘lgan

emotsional muammolar o‘zini o‘zi boshqarish darajasi pasaygan odamlarda namoyon bo‘ladi. Emotsional intellekt boshqa odamlar boshdan kechirgan his-tuyg‘ularni og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan xatti-harakatlari bilan tushunishga, odamlarning his-tuyg‘ularining namoyon bo‘lishini farqlashga imkon beradi, his-tuyg‘ularning kelib chiqishi va sababini, ma‘lum bir vaziyatda uning foydalilik darajasini aniqlash qobiliyatiga hissa qo‘shadi. Shuningdek, muammolarni hal qilishga va hayotda va ishda o‘z maqsadlariga erishishga yordam beradi. Rivojlangan emotsional intellektga ega odamlar boshqa odamlar bilan muzokara olib borish, qaror qabul qilish va salbiy vaziyatlarga to‘g‘ri munosabatda bo‘lish qobiliyatiga ega. Rivojlangan emotsional intellektga ega bo‘lgan odamlar harakatlar yoki his-tuyg‘ularga emas, balki sabablarga javob beradi. Bu unga tanqidni to‘g‘ri qabul qilishga, boshqa odamlarni tushunishga va ularga munosib javob berishga yordam beradi [2].

Emotsional intellektning yuzaga kelishida umumiy intellektning barcha elementlari bevosita ishtirok etadi: tafakkur, tafakkur turlari analiz, sintez, hayol, taqqoslash, xotira va uning turlari. Emotsional intellekt tushunchasi birinchi marta 1920 yili E.Torndayk tomonidan fanga kiritilgan. U mazkur tushunchani “shaxslararo munosabatlarda ongli, o‘ylab, oqilona harakatlar bilan muloqotda bo‘lish”, deb tushuntirgan. E.Torndayk ijtimoiy ong(aql)ni odamlar bilan muloqotning muvaffaqiyatini tahminlaydigan o‘ziga xos kognitiv qobiliyat deb hisoblagan. Ijtimoiy aqlning asosiy vazifasi muloqot jarayonidagi hatti-harakatlarni oldindan his eta olishdir. Emotsional intellekt umumiy intellektning bir turi hisoblanadi.[3] Aksariyat ota-onalar o‘z farzandlarini rivojlantirishga intiladilar, rivojlanishni birinchi navbatda intellektual yutuqlar sifatida tushunadilar. Ammo hatto intellektual vunderkind ham his-tuyg‘ularsiz qila olmaydi, uning hissiy sohasi ham rivojlanishi kerak. Hissiy intellekt darajasi yuqori bo‘lgan bola ochiqko‘ngil, sezgir bo‘ladi. U yaxshi rivojlangan fikrlash, xotira, mulohaza yuritish, boshqalarga hamdard bo‘lishni biladi. Bunday bolalar uchun boshqalar bilan muloqot qilish, tengdoshlari bilan do‘stlashish oson, ular nafaqat boshqalarni, balki o‘zlarini ham yaxshiroq tushunishadi. Kelajakda bunday odam qiyin vaziyatlarda konstruktiv harakat qila oladi, hamkasblari bilan ishonchli muzokaralar olib boradi, murosaga erishadi va boshqa odamlarga ta'sir qiladi. [4]

Nima muhimroq - aqlmi yoki hissiyotmi?

Ilmiy hamjamiyatda hissiy intellekt odatda EQ harflari bilan belgilanadi (hissiy koeffitsient, IQ bilan o‘xshash).

Keling, bugungi kunda nima muhimroq ekanligini aniqlashga harakat qilaylik - IQ yoki EQ?

Ko‘pgina tadqiqotlarga ko‘ra, hayotdagi muvaffaqiyat taxminan 80% hissiy intellektga va faqat 20% intellektual rivojlanishga bog‘liq. Maktabda bilimi bilan o‘zini ko‘rsatgan, keyin 2-3 ta diplom olgan, lekin munosib maosh bilan yaxshi ish topa olmagan a‘lochi o‘quvchilar va olimlar misollarini bilamiz. Maktabni zo‘rg‘a tugatgan, so‘ngra muvaffaqiyatli tadbirkor yoki rahbar bo‘lgan talabalarining misollari ham kam emas. Ko‘rinib turibdiki, balog‘at yoshida bilim va aql yetarli emas. Siz muloqot qilishingiz va maqsadingizga erishishingiz, aloqalarni o‘rnatishingiz, moslashuvchan bo‘lishingiz, boshqa odamlarni to‘g‘ri baholashingiz kerak. Bu nafaqat hamkasblar bilan munosabatlarga taalluqlidir - rivojlangan hissiy intellektga ega odamlar uchun turmush o‘rtog‘ini topish va mustahkam oila qurish osonroq.

Qanday fazilatlarni rivojlantirish kerak?

1. Empatiya va tinglash qobiliyati - shunda bola boshqalarga empatiya qila oladi. Ehtiyotkor, sezgir odam ishonchni oshiradi, u bilan muloqot qilish oson va yoqimli.

2. Minnatdorchilik - minnatdorchilikni his qilgan va uni qanday izhor qilishni bilgan kishi boshqa odamlardan ustun keladi.

3. O‘z-o‘zini hurmat qilish - ularning kuchli va zaif tomonlarini bilish, bola bir vaqtning o‘zida o‘zini hurmat qilishni saqlaydi.

4. Jamoada ishlash qobiliyati - boshqalarning his-tuyg‘ularini va bizning so‘zlarimiz va harakatlarimiz ularga qanday ta’sir qilishini tushunish etarli emas; rivojlangan hissiy intellekt sizga jamoada o‘z o‘rningizni topishga va umumiy natijaga erishish uchun boshqalar bilan o‘zaro munosabatlarni o‘rnatishga imkon beradi.

5. O‘z his-tuyg‘ularingizni ifoda etish qobiliyati - samimiy bo‘lish va turli his-tuyg‘ularni (shu jumladan salbiy) namoyon qilish ba’zan qo‘rqinchli, ammo rivojlangan hissiy intellekt qo‘rquvni engish va his-tuyg‘ularni ifodalashning maqbul va mos usulini tanlash va to‘plangan stressni his qilmaslik imkonini beradi.[5]

1930-yillardayoq psixolog Edvard Torndayk “ijtimoiy intellekt” tushunchasini boshqa odamlar bilan til topisha olish qobiliyati deb ta’riflagan edi. 1940-yillarda psixolog Devid Veksler aqlning turli xil samarali komponentlari odamlarning hayotda qanchalik muvaffaqiyatli bo‘lishida muhim rol o‘ynashi mumkinligini taklif qildi. Emotsional intellekt haqida tajribali psixolog Jon Gottman, biz to‘g‘ri deb hisoblagan xatti-harakatlarning stereotiplari bolaning hissiy intellektini (EQ) rivojlantirishga yordam bermasligini aniq ko‘rsatgan holda, quidagilarni ta’kidlagan:

- Bolaning his- tuyg ‘ulariga e’tibor bering;

- Farzandingiz bilan o‘rganish va muloqot qilish imkoniyati sifatida hissiy ifodadan foydalaning;

- Empatiy ko‘rsating va bolaning kayfiyatini yaxshiroq tushuning;
- Farzandingizga qiyin vaziyatlar va muammolarni yengishga yordam bering.

Emotsional intellekt, boshqa narsalar qatori chuqur hamdardlik, o‘zingizni yo‘qotmasdan boshqalarga donolik bilan raxbarlik qilish va ularga ergashish, boshqalarning chegaralarini hurmat qilish va o‘z iste’dodlaringizni rivojlantirish sevgi va qo‘llab quvvatlashni qabul qilish va berish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Fan emotsional intellektni 5 ta alohida komponentga ajratadi. Birinchi uchasi o‘ziga, qolgan ikkitasi esa tashqi dunyoga tegishli:

1. O‘ziga ishonch:
2. O‘z-o‘zini tartibga solish:
3. O‘z-o‘zini rag‘batlantirish:
4. Empatiya:
5. Ijtimoiy kompetensiya.[6]

Hissiy intellektni rivojlantirish uchun mutaxassislar ota-onalar va bolalarga o‘yin o‘ynashni maslahat berishadi. Ushbu o‘yinlardan biri "Myriads" sezgirlikni o‘rgatadi: ota-onalar va bolalar bir-birining his-tuyg‘ularini taxmin qiladilar va assotsiativ seriyalarni tanlaydilar, taassurotlar va xotiralar bilan o‘rtoqlashadilar. "Hissiy intellekt" stol o‘yinida ishtirokchilar o‘zlarining his-tuyg‘ularini namoyish qilishlari va boshqa o‘yinchilarning his-tuyg‘ularini taxmin qilishlari kerak. O‘yin hissiy intellektni "pompalashga" yordam beradi, tinglashni va eshitishni o‘rganadi. Kattalar va o‘smirlar uchun "Telepat" psixologik o‘yinini ham qayd etishingiz mumkin. Unda har bir futbolchi bir-birining fikrini o‘qishni o‘rganishi mumkin. Telepath o‘yini ijtimoiy intellektni rivojlantiradi: u og‘zaki bo‘lmagan signallarni ko‘rishga yordam beradi, diqqat va tasavvurni o‘rgatadi va boshqa odamning ichki dunyosini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Bolalarda hissiy intellektni samarali rivojlantirish uchun ota-onalar o‘zlaridan va ularning hissiy savodxonligidan boshlashlari kerak.[7] Hayvonlar va insonlarda olib borilgan turli neyrofiziologik tadqiqotlar emotsiyalarning kechishi miya po‘stlog‘idagi emotsiyalar (qo‘rquv, xavotirlanish, qoniqish hissi va boshqalar) markazi bilan boshqarilishini ko‘rsatib o‘tadi. E.D.Xomskaya va N.Ya.Batovalar tomonidan yaratilgan “Miya va emotsiya” nomli kitobda emotsiyalarning muhim xususiyatlaridan biri bu ularning bilish jarayonlari bilan bog‘liq ekanligi bayon etiladi. Shuningdek, emotsional va bilish jarayonlari o‘rtasidagi aloqadorlikni o‘rganish L.S.Vigotskiy va boshqa olimlarning faoliyatlarida ko‘zga tashlanishi tahlil etilgan. Ushbu manbada keltirilishicha, emotsiyalarning kognitiv (ing. cognition – bilish) sohaga ta'siri perseptiv (lot. perception – idrok etmoq) jarayonlarda namoyon bo‘ladi. Bu boradagi

eksperimental tadqiqotlarni E.T.Sokolova tomonidan olib borilgan tajribada ko‘rish mumkin. Emotsional jarayonlarning perseptiv jarayonlarga ta'sirini o‘rganish borasida olib borilgan tadqiqotlardan ko‘rinadiki, verbal yoki noverbal, ijobiy yoki salbiy tusdagi materialni idrok qilish xususiyatlari sinaluvchining emotsional holatiga bog‘liq. Ba'zi manbalarda emotsional holatlarning intellektual jarayonlarga ta'siri keltirib o‘tilgan. Ma'lumotlarning ko‘rsatishicha, emotsiyalar fikrlash jarayonining ijodiy ko‘rinishlari bilan yonma-yon keladi. Sun'iy hosil qilingan emotsiyalar vazifalarni ijobiy hal qilishga sababchi bo‘lishi mumkin: yaxshi kayfiyat sinaluvchilarda neytral vaziyatga nisbatan ko‘p sonli masalalarni hal qilishga yordam beradi. Mashhur fiziolog A.A. Uxtomskiyning fikricha, har qanday tashqi ta'sir (ayniqsa, salbiy) bosh miya katta yarim sharlari po‘stlog‘ida “dominant (lot. *dominantis* – hukmronlik qiluvchi) o‘choq” paydo qiladi va bu sohaning neyronlari boshqa soha neyronlari faolligini pasaytiradi. Natijada miyaning integrativ (lot. *integratio* – tiklash, to‘ldirish, butun, yaxlit) faoliyati buzilib, funksional tabiatga ega bo‘lgan patologik belgilar yuzaga keladi. Ularni yo‘qotish uchun miyaning funksional faoliyatini oshirish va po‘stloqda boshqa, ya'ni ijobiy xususiyatga ega bo‘lgan “dominant o‘choq” paydo qilish kerak.[8]

Xulosa o‘rnida Syuzan Devidning fikrini ham keltiramizki, muvaffaqiyat to‘g‘ridan-to‘g‘ri ichki dunyongizni boshqarish va his-tuyg‘ularingiz bilan o‘zaro munosabatda bo‘lish qobiliyatiga bog‘liq. Ota-onalar o‘zlarining his-tuyg‘ulari va his-tuyg‘ularini boshqarish usuli sifatida "hissiy moslashuvchanlik" qiziqarli tushunchasi bilan tanishadilar. O‘quvchi o‘z his-tuyg‘ularining tuzog‘iga tushmaslikni, qiyin tajribalar bilan ishlashni va boshqa odamlar bilan munosabatlardan zavqlanishni o‘rganing. Bundan tashqari insonning emotsional tajribalarini belgilaydigan qadriyatlar ham muhim rol o‘ynaydi. Tuyg‘ular farovonlikka, ichki holatning ishlashiga, etarli va xolis qaror qabul qilish qobiliyatiga bevosita ta’sir qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karakulova U., O‘smirlarda deviant xulq-atvor shakllanishining psixologik o‘ziga xosligi. Международный научно-образовательный электронный журнал «Образование и наука в XXI века». 2021. 251.
2. Khusnidakhon, K. (2021). The importance of enhancing social skills of preschoolers. European Scholar Journal, 2(3), 74-78.
3. Махкамов, А. (2023). Аралаш таълим технологиялари асосида булажак уқитувчиларда соғлом турмуш тарзи маданиятини ривожлантириш технологиялари. Общество и инновации, 4(6/S), 45-49

4. Abdullayev, X. J. (2023). THE PROBLEM AND IMPROVEMENT OF THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF PHYSICAL EDUCATION IN SCHOOLS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION. Conferencea, 132-142.

5 Abdullaev, S. S. (2021). SOCIO-POLITICAL FACTORS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL RELATIONSHIPS IN STUDENTS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION. In Euro-Asia Conferences (pp. 168- 170)

6. Sobirjon, A. (2020). Socio–pedagogical factors of formation of activities of society and social involvement in students who have an active life position. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(12).

7. Siddikov, B. S. (2023). MORAL VIEWS OF HUSSAIN VOIZ KOSHIFI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4-2), 39-42.

8. Odilboyevich, J. X., & Yuldashboyevich, A. S. (2024). SHAXSNING PSIXOLOGIK SENZITIVLIK DARAJASI VA UNING PSIXOLOGIK TIPOLOGIYASI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 47(3), 145-148.

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA XOTIRA JARAYONING AHAMIYATI HAMDA UNINGNING NERV-FIZIOLOGIK ASOSLARI

Oribboyeva Dilafuz Dadamirzayevna

Namandan davlat pedagogika instituti dotsenti

Muxtorova Muqaddas Olimxon qizi

Maxsus pedagogika yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Bu maqola xotira haqida umumiy tushunchalar, uning nerv-fiziologik asoslari va turlari haqida ilmiy izoh beradi. Maqolada xotiraning inson hayotidagi ahamiyati, ishlashi, xotira jarayonlarini tashqi ko‘rinishi tufayli yoritilgan. Mavzu bo‘yicha nazariy va amaliy bilimlar muhokama qilinadi, xotirani tiklash usullari haqida fikr yuritiladi.

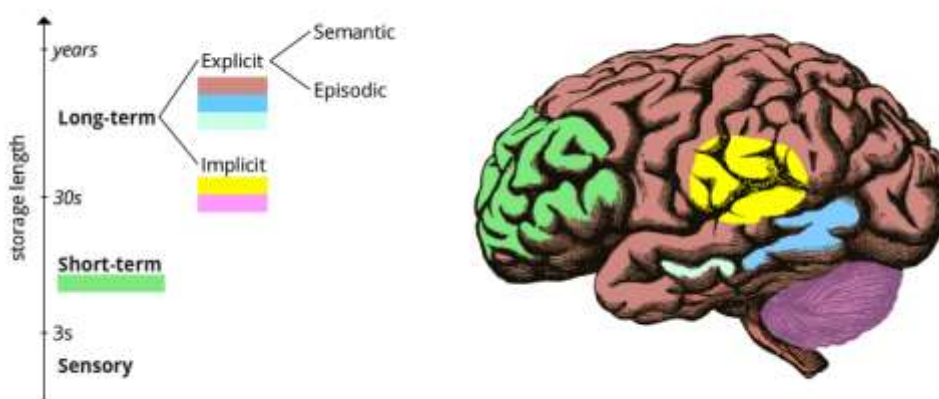
Kalit so‘zlar: Xotira, nevrofiziologik asoslar, qisqa xotira, uzoq xotira, ishchi xotira, neyroplastiklik.

Xotira inson tafakkuri va psixik faoliyatining muhim qismi bo‘lib, u o‘z ichiga ma’lumotlarni saqlash, qayta ishlash va kerak bo‘lganda eslab qolish qobiliyatlarini oladi. Psixologiyaning bu sohasi inson tajribasini o‘rganishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Xotirasiz inson shaxsiy rivojlanish va jamiyatdagi faoliyatida

muvaffaqiyatga erisha olmaydi. Shu sababli, xotira jarayonlarini o‘rganish zamonaviy psixologiya va nevrologiyaning asosiy tadqiqot mavzularidan biri sifatida ahamiyat kasb etadi.

Ivanov va Zufarovaning (2008) fikriga ko‘ra, xotira nafaqat bilim va tajribalarni eslab qolish uchun zarur, balki inson tafakkurini shakllantirishda va hissiy faoliyatni boshqarishda ham asosiy rol o‘ynaydi [2].

Xotira insonning o‘z hayotida yig‘ilgan tajribalarini saqlash va keyinchalik ulardan foydalanish qobiliyatini anglatadi. Bu qobiliyat shaxsning rivojlanish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Dismuxamedova va boshqalarning (2021) tadqiqotlariga ko‘ra, xotira jarayonlari o‘rganish qobiliyati, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish kabi psixik funksiyalar bilan chambarchas bog‘liqdir[1].

1-rasm Xotira tuzilishi.

Inson xotirasi nafaqat shaxsiy bilim va tajribalarni saqlashni, balki ijtimoiy hamkorlik va jamiyatga moslashish imkoniyatlarini ham oshiradi. Aynan xotira tufayli inson ma'lumotlarni tahlil qilish va qayta ishlash qobiliyatiga ega bo'ladi. Bu jarayonlar shaxsning kundalik hayotida muhim qarorlar qabul qilishiga yordam beradi.

Xotiraning fiziologik mexanizmlari asosiy markaziy asab tizimi faoliyati bilan bog‘liqdir. Miya po‘stlog‘i, gippokamp va frontal korteks bu jarayonlarda asosiy rol o‘ynaydi. Xaydarov va Xalilovanning (2009) izlanishlariga ko‘ra, xotira neyronlar aloqa (sinapslar) orqali amalga oshirish. Neyroplastiklik – bu xotiraning dastlabki jarayoni bo‘lib, unda neyronlar bir-biriga yangi aloqalarni shakllantiradi va ma'lumotlarni saqlashni saqlash [5].

Gippokamp qisqa xotirani uzoq xotiraga saqlash uchun muhim ahamiyatga ega. Frontal kortek esa xotirani tashkil qilish va'lumotni kerakli vaqtda ma'lumot olish uchun boshqaradi. boshlanishi, neyromediatorlar (dopa, serotonin) miya faoliyatining nazoratida hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Sinaptik jarayonlar (neyronlarning yangi aloqalarni kuzatish) xotirani plastik jarayonlar, tashqi, uzoq muddatli potentsiatsiya (long-term potentiation, LTP) mexanizmi neyronlar tashqi signalni ishlab chiqaradi, bu esa uzoq muddatli xotiraning poydevorini mustahkamlaydi. Neyrotransmitterlar, masalan, glutamat va dopamin, ma'lumot uzatish va xotirada ishtirok etadi.

3. Xotira turlari va hisob-kitob jarayonlari

Xotira bir necha turga bo‘linadi, va har bir tur ma'lumotlarni boshqarishda o‘ziga xos vazifani bajarish.

Qisqa muddatli xotira: Bu xotira turi axborotni qisqa vaqt ichida saqlaydi va yig‘ish hajmga ega. Qisqa muddatli xotiraning olish tezligini qayta ishlash va ular orasida muhimlarini ajratishdan iborat. Masalan, telefon raqamini vaqtincha eslab qolish.

Uzoq muddatli xotira: Bu xotira turi axborotni uzoq vaqt saqlash, ba’zida butun umr saqlashni ta’minlash. Safayev va boshqalar (2013) ta’kidlaganidek, uzoq xotira inson hayotidagi asosiy bilim va tajribalarni eslab qolish uchun mas’uldir. Masalan, bola o‘rganib olgan ona tilini umr bo‘yi eslab qoladi[4].

Ishchi xotira: Ishchi xotira – bu ma'lumotni hozirgi vaqtda saqlash uchun saqlangan xotira turi. U joriy qiladi, masalan, yoki fikrlash jarayonlarida faollashadi.

Tasviriy xotira (vizual xotira): Insonning ko‘z oldiga keladigan obrazlar, rang va shakllarni eslab qolishdir. Masalan, qiyofani, joyni yoki biror vizual tasvirni yodlash bu jarayonga misol bo‘ladi. Tasviriy xotira gippokamp va parietal korteks faoliyati bilan bog‘liq.

Motor xotira (harakat xotirasi): Amaliy harakatni eslab qolish va takrorlash. Masalan, pianino chalish yoki velosiped haydash. Ush xotira serebellumi va bazal gangliyalarning miya faoliyati bilan boshqariladi. Bu xotira qaytalash orqali mustahkamlanadi. Harakatlarni avtomatizatsiya qilish (masalan, sportda yoki musiqa chalishda) motor xotiraning natijasidir.

Tasviriy xotira vizual va obrazlarini saqlashni, motor xotirani esa saqlashni takrorlashni boshqaradi. Davletshin va tasvirning boshqa (2009) ta’kidlashicha, xotira tasvirlarini eslab qolishga yordam beradi, bu esa o‘qitish jarayonida katta ahamiyatga ega [3]. Har bir tur o‘zining maxsus fiziologik asoslariga ega va har xil narsalarda ishlaydi. Xotira turlari bir-biri bilan uzviy bog‘langan bo‘lib, ular orqali inson o‘z rivojlanishiga samarali yordam beradi.

Xotira inson psixologiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. U o‘tmishdagi tajribalarni saqlash, yangi bilimlarni qabul qilish va ularni amaliyotga tatbiq etishda muhim o‘rin tutadi. Qisqa muddatli va uzoq muddatli xotira inson hayoti va faoliyatida turli vazifalarni bajaradi. Nerv tizimi va nevrofiziologik jarayonlar xotirani qo‘llab-quvvatlab, uni boshqarishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Shuni ta’kidlash kerakki, xotira jarayonlarini rivojlantirish, ularni boshqarish texnikalari va neyroplastiklikni rag‘batlantiruvchi vositalar haqida chuqurroq tadqiqotlar zarurdir. Xotiraning rivojlanishi nafaqat shaxsiy hayotda, balki ilmiy va ijtimoiy sohalarda ham inson salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Dusmuxamedova Sh.A., Tillashayxova X.A., Baykunosova G.Yu., Ziyavitdinova G.Z. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2021.
2. Ivanov I., Zufarova M. Umumiy psixologiya. O‘z.FMJ, 2008.
3. Davletshin M.G., Mavlonov M.M., To‘ychieva S.M. Yosh va pedagogik psixologiya. T.: TDPU, 2009.
4. Safayev N.S., Mirashirova N.A., Odilova N.G. Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2013.
5. Xaydarov F.I., Xalilova N. Umumiy psixologiya. Toshkent: Fan va texnologiyalar markazining bosmaxonasi, 2009.
6. <https://gohighbrow.com/the-brain-and-memory/>
7. <https://selfhacked.com/blog/different-types-memory/>

RIVOJLANISH PSIXOLOGIYASIDA ONG TUSHUNCHASI

Oribboyeva Dilafruz Dadamirzayevna

Namangan davlat pedagogika instituti dotsenti

Uraimjonova Zilola Ikromjon qizi

Maxsus pedagogika logopediya yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

[E.mail: @zilolauraimjonova619@gmail.com](mailto:@zilolauraimjonova619@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada *ongning psixologiyada va fiziologiyadagi xususiyatlari va funksiyalari, onging tuzilishi va elementlari; ong, ong oldi va ong osti tushunchalari hamda ularning mohiyati; ongni tadqiq etishdagi afzalliklari batafsil yoritilgan.*

Abstract: In this article, the characteristics and functions of consciousness in psychology and physiology, the structure and elements of consciousness; the concepts of consciousness, pre-consciousness and subconsciousness and their essence; its advantages in the study of consciousness are detailed

Аннотация: В данной статье рассмотрены характеристики и функции сознания в психологии и физиологии, структура и элементы сознания; понятия

сознания, предсознания и подсознания и их сущность; подробно описаны его преимущества в изучении сознания

Kalit so‘zlar: Ong, ongning psixologik xossalari, ong faoliyati, ijtimoiy ong, ”ong “ tushunchasi, inson ongi.

Key words: Mind, psychological properties of mind, activity of mind, social mind, concept of "mind", human mind.

Ключевые слова: Разум, психологические свойства разума, деятельность разума, социальный разум, понятие «разум», человеческий разум.

Odamda psixik hayotning yuksak shakli – ong bor. Odam ongli zotdir. Hayvon psixikasiga odam ongining tarix boshi deb qaraladi, odam ongining kelib chiqishida va tarixiy taraqqiyotida mehnat va ijtimoiy hayot shakllarining roli ta’kidlanadi. Yoshga qarab ongning taraqqiy etishida ta’lim-tarbiyaning yetakchi roli, rivojlanayotgan odamning o’zi ko’rsatayotgan faoliyatning yetakchi roli uqtirib o’tiladi. Odam psixikasi tarixiy taraqqiyotida sifat jihatidan o’zgarganligi va odam ongli mavjudod bo’lib, shaxs sifatida shakllantirilganligi uqtiriladi. Birinchi bo’limning oxirida shaxs to’g’risidagi umumiy ma’lumot keltiriladi, shaxsning asosiy belgilarining ijtimoiyligi, ongi, o’z-o’zini anglashi, odamga xos bo’lgan ehtiyojlar, ijtimoiy faollik, ma’lum bir maqsadni ko’zlab ish tutish, ideallar (oliy maqsadlar), dunyoqarash, maslak ko’rsatib o’tilgan. Psixika, ong — faqat yuksak darajada tashkil topgan materiyaning xossasidir. Hayvonlar bilan odamlar organizmiga xos bo’lgan nerv sistemasi ana shunday yuksak darajada tashkil topgan materiyadir. Psixikaning bevosita moddiy substrati (asosi) — odamning bosh miyasidir. Odamning psixikasi, ongi — bosh miya funksiyasidir. Psixika, ong materiya taraqqiyotining faqat yuksak bosqichlarida paydo bo’ladi. Materiya taraqqiy qilib borgan sari turli qonuniyatlar va xossalalar — mexanik, fizik, kimyoviy, biologik va boshqa qonuniyat va xossalalar paydo bo’ladi va taraqqiy qiladi, organik olam taraqqiyotining eng yuksak bosqichidagina materiyaning psixika, sezgi, ong, tafakkur deb ataladigan alohida xossalari vujudga keladi. Hozirgi mustaqillik sharoitida milliy ongning shakllanishiga taalluqli umumiy ilmiy qonuniyatlarni izlash, yangicha tafakkur qilish va dunyoqarashni shakllantirish milliy mafkura va milliy g’oyaning shakllanishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.. Odam ongi taraqqiy etgan bo’lsa, ma’lum psixik jarayonlarni baravariga boshdan kechirishi ham, kuzatishi ham mumkin, odam ning xususiyati ham shundan iborat. Orqa miya ongli psixik jarayonlarning bevosita markazi bo’lmay, balki ongsiz reflektor harakatlarni idora etadigan markazdir. U tana va qo’l-oyoq inus-kullarini, ko’z muskullarini idora qiladi, shuningdek, organizmda bo’ladigan bir qancha

fiziologik jarayonlarni, ya'ni tomir harakatlari, ter chiqarish va boshqa shu kabi fiziologik jarayonlarni ham idora etadigan markazdir. Ana shu markazlardan bir qismi vegetativ nerv sistemasiga taalluqlidir. Yuksak darajada tashkil topgan hayvonlarda psixik jarayonlarning va odamda ongli jarayonlarning bevosita moddiy asosi bosh miya po'stidir. Bosh miyaning pastroqdagi boshqa hamma qismlari, shuningdek, orqa miya — ongsiz reflektor harakatlarning markazlari bo'lib, xilma-xil fiziologik jarayonlarni idora etadi. Hayvonlar psixikasining paydo bo'lishi va o'sib taraqqiy qilinishini yuksak darajada taraqqiy etgan psixikaning, ya'ni faqat insonga xos bo'lgan ongning ilk tarixi arafasi desa boiadi. Inson ong egasi bo'ganligi tufayli hodisalarning o'zaro sababiyatlari, bog'lanishlarini va bu bog'lanishlarning natijalarini ochib ola biladi, o'z oldiga muayyan maqsadlar qo'yadi va shu maqsadlarga yarasha ish ko'radi. Odam ongi, psixikasi yuksak darajada tashkil topgan materiyaning, ya'ni miyaning xossasidir. Shu bilan birga, odam ongini ijtimoiy hayot sharoitiga bog'lagan holda taraqqiy qiladi. Ong insonning eng awalgi ota-bobosi qurol yasab, mehnat qila boshlagan va shu tufayli ijtimoiy hayot kechira boshlagan paytdan e'tiboran paydo bo'lgan. Hayvonlar psixikasining paydo bo'lishi va o'sib taraqqiy qilinishini yuksak darajada taraqqiy etgan psixikaning, ya'ni faqat insonga xos bo'lgan ongning ilk tarixi arafasi desa boiadi. Inson ong egasi bo'lganligi tufayli hodisalarning o'zaro sababiyatlari, bog'lanishlarini va bu bog'lanishlarning natijalarini ochib ola biladi, o'z oldiga muayyan maqsadlar qo'yadi va shu maqsadlarga yarasha ish ko'radi. Odamda moddiy dunyo taraqqiyotining muayyan bosqichida paydo bo'lgan ong taraqqiy qilib va o'zgarib bordi. Lekin ongning tarixiy taraqqiyoti biologik qonunlar bilan emas, balki ijtimoiy qonunlar bilan belgilandi. Kishilar ongi ijtimoiy hayot shakllarining tarixiy o'zgarishlariga muvofiq ravishda taraqqiy qilib bordi. Jumladan, kishilar ongining tarixiy taraqqiyoti ishlab chiqarish usullariga, ishlab chiqarish munosabatlarining o'zgarishiga va shu jamiyat ideologiyasiga qarab bordi [1].

XVII asrda tabiiy fanlar rivojlanishi bilan boshlanadi. Fikrlash, xoxlash, his qilish, qobiliyatini ong deb atashgan. O'z-o'ini kuzatish asosiy metod hisoblangan.. Psixika kategoriyasining negizida idrok va tafakkurdan tashqari ong tushunchasi yuzaga keldi, buning natijasida ixtiyoriy harakatlar va ularni nazorat qilish imkoniyati tug'ildi. Masalan, **Galen** (eramizdan oldingi II asr) fiziologiya va tibbiyot yutuqlarini umumlashtirib, psixikaning fiziologik asoslari to'g'risidagi tasavvurlarini yanada boyitdi. Uning ilgari surgan g'oyalari "ong" tushunchasi talqiniga muayyan darajada yaqinlashadi. Niderlandiyalik olim **Spinoza** (1632-1677) ongni katta ko'lamga ega materiyadan sira qolishmaydigan voqelik, ya'ni yaqqol narsa deb, tushuntirdi. U **determinizm** (lotincha demmerminara - belgilayman) tamoyilining, ya'ni tabiat, jamiyat hodisalarining, shu jumladan psixik

hodisalarning ob'ektiv sabablar bilan belgilanligi haqidagi ta'limot targ'ibotchisi edi. **Ong**-psixikaning eng yuksak darajasi bo'lib u faqat insongagina xosdir. Ong ijtimoiy tarixiy sharoitda odam mehnat faoliyatining tarkib topishida til yordamida boshqa kishilar bilan doimiy munosabatda bo'lish natijasidir. Bu ma'noda ong mutafakkirlar ta'kidlab o'tganlaridek, ijtimoiy mahsulotdir.

Ongning birinchi xossasi - bu anglash demakdir. Inson ongi tevarak atrofdagi tashqi olamga doir bilimlar yig'indisidan iboratdir. Anglash tashqi olamdagi narsalarni tushunish bo'lib, uning tarkibiga muhim bilish jarayonlari kiradi.

Ongning ikkinchi xossasiga binoan, ongda ob'ekt bilan sub'ekt o'rtasidagi aniq farq o'z ifodasini topadi, ya'ni odam "men" degan tushunchani "men emas" tushunchasidan farqini ajratadi. Odam o'zini bilish qobiliyatiga ega bo'lgan, ya'ni psixik faoliyatda o'z-o'zini tekshira oladigan yagona mavjudotdir.

Ongning uchinchi xossasiga asosan ong yordami bilan odamning maqsadni ko'zlash faoliyati ta'minlanadi. Faoliyat maqsadlarini yaratish ongning vazifasiga kiradi. Bunday faoliyat motivlari yuzaga keladi va chamalab ko'riladi, irodaviy qarorlar qabul qilinadi, harakatlarni bajarish yo'llari hisobga olinadi.

Ongning to'rtinchi xossasiga asosan turli munosabatlardan ongli ravishda turli his-tuyg'ular yuzaga keladi. Ong kishilar munosabatlarining yig'indisidir. Ong yuzaga kelishining asosiy sharti, vositasi tildir. Psixikaning eng quyi darajasi ongsizlikdir. **Ongsizlik** - bu shunday psixik jarayonlar va hodisalar yig'indisiki, unda inson o'z xatti-harakatlariga javob bermaydi, anglamaydi. Bunga tush ko'rish, ba'zi patologik hodisalar, alaxlash, gallyusinasiya kabilar kiradi. **Ong**-psixikaning eng yuksak darajasi bo'lib u faqat insongagina xosdir. Ong ijtimoiy tarixiy sharoitda odam mehnat faoliyatining tarkib topishida til yordamida boshqa kishilar bilan doimiy munosabatda bo'lish natijasidir. Bu ma'noda ong mutafakkirlar ta'kidlab o'tganlaridek, ijtimoiy mahsulotdir. Inson ongining rivojlanishiga asosiy omil mehnat faoliyati, ya'ni odamlarning birgalikda qurol yasash va undan foydalanish faoliyatlari bo'lgan. Mehnat faoliyati ijtimoiy munosabatlar taraqqiyotiga ta'sir qiladi, ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishi esa mehnat faoliyatining takomillashuviga ta'sir ko'rsatadi. Inson ongi mehnatda rivojlanadi. Inson ongi evolyusion taraqqiyot jarayonida aks ettirishning eng yuksak shakli sifatida maydonga kelib, ong tufayli odam moddiy dunyodagi narsalarning ob'ektiv, barqaror xususiyatlarini ajrata oladi va shu asosda tevarak-atrofdagi voqelikni o'zgartira oladi. Demak, inson psixikasining oliy bosqichini ong deb atash mumkin [2]. Ong uzviy ravishda nutq bilan bog'langan bo'lib, o'zining yuksak shakllarida usiz mavjud bo'la olmaydi. Ongli aks ettirish sezgilar va idrokdan, tasavvurlar va xotiradan farqli o'laroq, qator o'ziga xos xossalari bilan ajralib turadi. Ulardan

biri – tasavvur etilayotganlarning anglanganligi, ya’ni, ularning so‘z-tushunchaviy ma’nodorligi, inson madaniyati bilan bog‘liq holda ma’lum mohiyatga ega ekanligi. Ong – bu insonning olamga uning ob’ektiv qonuniyatlari haqidagi bilimlarga ega bo‘lgan holdagi munosabati. Bu munosabat hayotiy muammolarni sinov va xatolar metodi yordamida emas, balki, atrofdagi muhitning turli tomonlari o‘rtasida aniq, qonuniyatli aloqalarni o‘rnatish asosida hal etish imkonini beradi. **Shaxs ongi ijtimoiy ong** bilan belgilanadi. ijtimoiy ongning to‘rt xil shakli mavjud: **fan** – ilmiy bilimlar, tasavvurlar, kontseptsiyalar va dunyoqarashlar yo‘nalishlari tizimi; ijtimoiy ongning **jamiyat qonunlari sohasi** – ma’lum jamiyatning ahloqiy, g‘oyaviy, siyosiy va huquqiy qadriyatlar va qoidalar tizimi; **san’at** – voqelikni tasviriy vositalar orqali ma’naviy-amaliy o‘zlashtirishning maxsus turi, inson turmush tarzining turli tomonlarini tasviriy modellashtirish; din, e’tiqod – o‘zida yuksak sifatlarni mujassamlashtirgan g‘ayritabiiy kuchlarga ishonish, e’tiqodli odamlarning ruhiy tayanchi.

Ijtimoiy ongning barcha shakllari birgalikda g‘oyaviylikni – insonlarning voqelikka va bir-birlariga bo‘lgan munosabatni, jamiyat hayotiy faoliyatini boshqaruvchi tub negizli qadriyatlar, asosiy g‘oyalar tizimini shakllantiradi.

Fodalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Umumiy psixologiya”. I. Ivanov.Darslik.
2. F.I.Xaydarov,N.I.Xalilova “Umumiy psixologiya” darsligidan.2009.
3. Safayev N.S., Mirashirova N.A., Odilova N.G. “Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti“ TDPU, 2013 y.
4. Югай А.Х., Мираширова Н.А. “Общая психология” – Ташкент 2014 г.
5. Roziqova, M. (2023). Baynalminal oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. *Interpretation and researches*, 1(1).
6. qizi Rustamova, G. Z. X. (2024). Boshlangich sinf o‘quvchilarining maktabga intellektual tayyorgarlik muammosi. *Science and Education*, 5(5), 331-335.
7. Roziqova, M. (2024). O‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlar tasirida yuzaga keladigan muammolar va ularning oldini olish psixologik xizmatning dolzarb vazifasi sifatida. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 41(1), 95-97.
8. Olimovna, R. M. (2023). BAYNALMINAL OILALARNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI ORGANISH IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA. *PEDAGOGS*, 48(2), 49-51.

SHAXS RIVOJLANISHIDA XARAKTER XUSUSIYATLARI

Orifboyeva Dilafruz Dadamirzayevna

Namangan davlat pedagogika insituti dotsenti

Tursunova Roziya

Maxsus pedagogika (logapediya) yo‘nalishi 1- bosqich talabasi

humoyunmurzotursunboyev572@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada, „xarakter“ tushunchasi qadimdan insonning, „tempramenti“ ni o‘z ichiga olganligi, va so‘nggi paytlarda bu tushunchalar bir biridan farq holda ifodalanishi haqida qisqacha yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Xarakter, estetik konsepsiya, tip, fe‘l-atvor, obraz, xatti-harakat, adabiyot, san‘at, idrok, individual, xolerik, melanxolik, sangvinik, flegmatik, his-tuyg‘u, turg‘un, hozirjavob, o‘ziga hoslik, temperament.

Xarakter insonning ichki mohiyati, individual fikrlash va his qilish tarzidir. Xarakter - bu faoliyat va muloqotda rivojlanib, namoyon bo‘ladigan barqaror individual xususiyatlar to‘plami.

Xarakter insonda bolalik chog‘laridan shakllana boshlaydi va hayoti davomida oz-ozdan o‘zgarsada lekin saqlanib qoladi. Insonning xarakteri hamisha har yerda namoyon bo‘ladi, masalan: harakatlarda mehnatda, muloqotda, balki insoniy munosabatlarda ham yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Insonning fe‘l-atvori tug‘ma, xarakteri esa orttirilgan ya‘ni hayotida o‘xlashtirilgan bo‘ladi. Xarakter ba‘zi adabiyot va san‘at asarlarida xususiy belgilari mukammal tasvirlangan va o‘zida fe‘l-atvor ya‘ni xatti-harakat kechinma, fikriy va nutqiy faoliyatning tarixan eniq tipini mujassamlantirgan, shuningdek, muallifning ma‘naviy estetik konsepsiyasini ifodalagan inson obrazi.

Xarakter tushunchasi ilk marta Yunonistonda, badiiy ijod va ruhiy ma‘daniyatdan ajralib chiqqan. Xarakter tushunchasi falsafa, sotsiologiya va psixologiyadagi ayni tushunchadan inson obrazining konsepsiyaviyligi bilan ajralib turadi.[1.]

Xarakter tushunchasi yunoncha so‘z bo‘lib, "charakter" bosilgan taqma yoki qiyofa, xislat degan ma'noni anglatga-da, lekin u psixologiyada torroq mazmunda qo‘llaniladi. Xuddi shu boisdan insonning barcha individual xususiyalarini xarakter xislati tarkibiga kiritib bo‘lmaydi, chunonchi aqlning tiyrakligi, topqirligi, xotiraning barqarorligi, ko‘rishning o‘tkirliigi idrokning tanlovchanligi singari individual psixologik xususiyatlar bunga yorqin misoldir. Organizmning nasliy xususiyatlari xarakter xususiyatlarining paydo bo‘lishidagi shartlardan biridir. Xarakter xususiyatlari irsiyatning biologik qonuniyatlari bilan emas, balki ijtimoiy qonuniyatlar bilan belgilanadi. (egizaklar). egizaklar temperament xususiyatlari

jihatidan o‘xshasalar ham xarakter xislatlari bir - biridan farq qiladi. Xarakterning xususiyati shaxs munosabatlari bilan bog‘liqdir. Lekin shaxs munosabatlari o‘z navbatida ijtimoiy munosabatlar bilan belgilanadi. Kishining xarakteri tug‘ma, doimiy va o‘zgarmaydigan narsa emas.

Hech bir bola mehnatsevar yoki dangasa, rostgo‘y yoki yolg‘onchi, qo‘rqoq yoki jasur bo‘lib tug‘ilmaydi. Har bir odamning xarakteri temperamenti asosida, ijtimoiy muhit ta‘siri bilan tarbiya, amaliy faoliyat jarayonida va kishining o‘z - o‘zini tarbiyalashi bilan taraqqiy qilib, o‘zgarib boradi. Xarakterning taraqqiyoti kishining irodasi, aql - idroki va hissiyotlarining taraqqiy qilib borishi bilan mustahkam bog‘liqdir. Kishining butun hayoti davomida uning xarakterining tarkib topishiga ijtimoiy muhit, avvalo shu kishi bilan birga yashab turgan va ishlab kelgan jamoa katta ta‘sir ko‘rsatadi. Kichik bolalarda xarakterning tarkib topishida taqlidning roli katta. Bolalar ota - onasiga, yaqin kishilarga va kattalarga o‘xshashlikka harakat qiladi. Ular kattalarning yurish - turishlari, dasturxon atrofida o‘zini to‘tishi va boshqalarga taqlid qiladilar, kichiklarga va jonivorlarga munosabatlarini kuzatadilar. Ota - onalar va o‘qituvchilar, umuman katta yoshdagilar hammasi o‘zlariga ham e‘tibor bilan qarashlari, o‘zlarida ijobiy xarakter xislatlarini har doim tarbiyalab borishlari lozim. Bolalarda ijobiy, irodaviy va axloqiy sifatlarini tarbiyalab etkazmoq uchun ota - onalar va tarbiyachilarning o‘zlari bunday sifatlarga ega bo‘lishlari lozim.

Xarakterning tashabbuskorlik, qat‘iyatlilik, dadillik, sabotlilik singari ijobiy xislatlari bolalar bog‘chasida o‘yin faoliyatida tarkib topa boshlaydi. To‘g‘ri uyushtirilgan maktab jamoasi sharoitida o‘quvchilarda uyushqoqlik, intizom, saranjom - sarishtalik, o‘z - o‘zini tuta bilish, o‘zini idora qilish, o‘ziga nisbatan talabchan bo‘lish kabi xarakter xislatlari tarbiyalanib etishadi. Kishi jamoada bir - biri bilan aloqa qilish jarayonida boshqalarning va o‘zining xarakter xususiyatlarini bilib oladi. Xarakterini bir xili ijobiy, boshqa bir xili salbiy ekanligini ajratib oladi. Bunday sharoit kishini o‘z xarakterini o‘zi tarbiyalash, jumladan, o‘z xarakterini qaytadan tarbiyalashni yo‘lga soladi. Har bir kishi ma‘lum yoshdan boshlab o‘z xarakteri va uning sifatlari uchun o‘zi javobgardir. O‘z xarakterini tarbiyalashda kishi avvalo yaxshi fazilatlarini ko‘zda tutmog‘i lozim. O‘z kamchiliklariga iqror bo‘lish kamchiliklarini yo‘qotishga boshlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Mavlanov, Sh. Do‘stmuhammedova, S. To‘ychiyeva, „Yosh va pedagogik psixalogiya“ Toshkent.2007-64b
2. P.I. Ivanov. M.E. Zufarova., „Umumiy psixalogiya“. T.TDPU.2009-360b
3. P.I. Ivanov. M.E. Zufarova., „Umumiy psixalogiya“. T.TDPU.2009-357b

4. полное собрание сочинений, III том 2- kitob (103)b

5. F.I. Xaydarov, N.I. Xalilova,, Umumiy psixalogiya”. TDPU.2009-287b

ZAMONAVIY DUNYO TA’LIM TIZIMIDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARIDAN UNUMLI FOYDALANISH ZARURATI

Xayritdinov Otabek Murotjon o‘g‘li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Tarixi” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada sifatli ta’lim tizimini yaxshilashda raqamli texnologiyalarni joriy etishning afzalliklari va uning o‘quvchi-talabaga berilgan ma’lumotlarni o‘zlashtirishida sammaradorlikni taminlashi to‘g‘risida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiya, ijtimoiy tarmoqlar, multimediya, masofaviy ta’lim, globallashuv, integratsiya.

Annotation. In this article, the advantages of the introduction of digital technologies in improving the system of quality education and the development of its reader is discussed in the provision of data.

Keywords: Digital technology, social networks, multimedia, distance learning, globalization, integration.

Аннотация. В этой статье преимущества внедрения цифровых технологий в улучшении системы качественного образования и разработки его читателя обсуждаются при предоставлении данных.

Ключевые слова: цифровые технологии, социальные сети, мультимедиа, дистанционное обучение, глобализация, интеграция.

Mamlakatning barqaror rivojlanishi undagi ijtimoiy farovomlik ta'lim bilan uzviy bog'liqdir. Ta'lim tizimi qanchalik yaxshi shakllantirilgan bo'lsa, u jamiyat uchun kerakli va bilimli kadrlarni tayyorlaydi. Bugungi globallashuv davrida esa, o'quvchi talabalarga sifatli ta'lim berishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati kundan-kunga ortib bormoqda. Bu borada raqamli texnologiyalari umumiy bilimlarni tarqatuvchi va ta'lim islohotlarining asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Mobil qurilmalar, smart doskalar, planshetlar, noutbuklar va virtual laboratoriyalar kabi yangi texnologiyalar yordamida ta'lim vositalarining joriy etilishi maktab va boshqa ta'lim muassasalardagi dars sifatini yaxshilanishiga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar yordamida tayyorlangan video materiallar yosh avlodni tarbiyalashda eng tejamkor usullaridan biri ekanligi isbotlangan. Bu,

shuningdek, hamma uchun jahon darajasidagi ta’lim tajribasini integratsiyalashning mustahkam mexanizmidir.[1]

Ko‘p sonli o‘qituvchilar va talabalar ijtimoiy tarmoqlardan masofaviy ta’lim tajribasining muhim elementi sifatida foydalanib kelishmoqda. Ijtimoiy tarmoq saytlari istalgan joyda, istalgan vaqtda ma’lumot almashish imkoniyatidan tashqari, ijtimoiy faoliyat va ehtimol yangi ish o‘rinlarini ijtimoiy tarmoqlar tizimida yaratishning manbaidir. Texnologiyani ta’limga integratsiyalash o‘quvchilarga qiziqarli ta’lim tajribasini taqdim etadi, bu esa ularga chalg‘imasdan mavzuga ko‘proq qiziqishni saqlab qolish imkonini beradi. Sinfda proyektorlar, kompyuterlar va boshqa zamonaviy texnik vositalardan foydalanish o‘quvchilar uchun tahsil olishni qiziqarli bo‘lishini taminlaydi.[2]

Multimedia vositalari orqali raqamli texnologiyani qo‘llash, dars samaradorligini bir muncha oshishiga olib keladi. Hozirgi yoshlar elektron gadgetlardan foydalanishga juda o‘rganib qolganligi sababli, ularni dars o‘tishda qo‘llash, shubhasiz, ularning qiziqishini uyg‘otishi va faollik darajasini oshirishga yordam beradi. Bu esa ularga chalg‘imasdan mavzuga ko‘proq qiziqishni saqlab qolish imkonini beradi.

Ta’limdagi raqamli texnologiyalar bilan bugungi ta’lim tizimi yaxshi tomonga o‘zgardi. Raqamli ta’lim - bu butun o‘quv dasturini bajarish uchun texnologiyadan foydalanadigan va talabalarga tez-tez o‘rganish imkonini beruvchi strategiyadir [3].

Raqamli texnologiyalar ta’limni turli yo‘llar bilan yaxshilashga yordam beradigan kuchli vositadir. Masalan: o‘qituvchilarga o‘quv materiallarini ishlab chiqarishni osonlashtirish yangi usullarini taqdim etadi. Raqamli ta’lim ijodkorlikni rivojlantiradi va o‘quvchilarga muvaffaqiyatga erishishni osonlashtiradi. An’anaviy usullardan tashqari fikrlash orqali qo‘shimcha o‘rganishni rag‘batlantiradi. Barcha davlatlar televideniya, radio, onlayn va mobil platformalar kombinatsiyasidan foydalangan holda masofaviy ta’lim texnologiyalarini o‘zlashtira oldi. Bular axborotga oson kirishni, saqlashni va axborot yetkazib berishni yaxshi ta’minlaydi. [4]

Bugungi texnologik rivojlanish o‘qituvchilardan smartfon, planshet, kompyuterlar va shu kabi turli xil gadgetlardan foydalanishni talab etadi. Turli xil gadgetlar shunchaki video o‘yinlarni o‘ynash yoki animatsion filmlarni tomosha qilish uchun emas, balki sifatli ta’lim berishda ko‘plab afzalliklari mavjud. Afzalliklar o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi ta’limni yaxshilash uchun texnologiyadan qanday ishlata olishi bilan belgilanadi. Ta’limda zamonaviy texnologiyadan samarali foydalanilsa, ta’lim jarayoni yaxshilanadi va o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi. Raqamli ta’lim tizimida zamonaviy qurilmalardan foydalanish

qulayligi tezroq o‘zlashtirishning muhim elementidir. Bundan tashqari raqamli texnologiyalar ma’ruzachi o‘qituvchiga uzoq masofadan turib ham talabalarga dars o‘tish imkonini beradi. Video konferentsiya tizimlari mavzu bo‘yicha mutaxassisni qayerda bo‘lishidan qat’i nazar, auditoriyaga ma’ruza qilish imkoniyatini yaratadi.

Dunyo aholisi COVID-19 epidemiyasini boshidan o‘tkazdi va kelajkd ham bu kabi epidemiyalar tarqalmasligini hech kim inkor eta olmaydi. Maktablar bizning jamiyatimizda muhim rol o‘ynaydi va ularning yopilishi bolalarning psixologiyasiga salbiy tasir etadi. Raqamli texnologiyalar bu qiyinchilikni osonlikcha yengishda asosiy hal qiluvchi vosita rolini o‘ynaydi. Onlayn ta’lim talabalarga o‘z tezligida o‘rganish, videolarni to‘xtatib turish va qayta ko‘rish va kurs mazmunini mustaqil ravishda o‘rganish imkonini beradi.

Raqamli ta’lim dasturlari o‘qituvchilar va talabalarga katta hajmdagi ma’lumotlardan foydalanish imkonini beradi. Texnologiya ta’lim kelajagini shakllantirishda muhim rol o‘ynasa-da, yangi texnologik o‘qitish vositalaridan samarali foydalanish dars sifatini oshiradi.

Sinfidagi raqamli texnologiyalar alohida ehtiyojga zarur bo‘lgan o‘quvchilarga yordam berish uchun mo‘ljallangan turli xil dasturiy ta’minot va gadjetlarga ishora qiladi. O‘qituvchining takroriy, ko‘p vaqt talab qiladigan vazifalar sonini kamaytirishning eng samarali yo‘llaridan biri darsda raqamli texnologiyadan foydalanishdir. Ta’lim ishlatilayotgan dasturiy lovalar davomatni kuzatish va ishlash monitoringi kabi kundalik operatsiyalarni avtomatlashtirish yoki qisman avtomatlashtirish orqali ko‘p vaqt va energiyani tejash imkonini beradi. Talabalarga texnologiyadan mas’uliyatli va strategik foydalanishni o‘rgatadi, bu ularga qaror qabul qilishda va intizomni rivojlantirishda yordam beradi. Bu texnologiyalar o‘quvchilarga virtual dunyo va ta’lim uslublariga ko‘ra raqamli bilimlardan foydalanish erkinligini ta’minlaydi. O‘qitish va o‘rganishni moslashtiradigan raqamli kontent ishlab chiqarish vositalari tufayli talabalar o‘z tezligida o‘qishlari mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, raqamli texnologiyalar sinfda o‘quvchilarga ta’lim berish uchun elektron qurilmalar va dasturlardan foydalanadi hamda texnologiyani ta’limga kiritadi. An’anaviy sinf xonasi multimediya va internet tizimi orqali raqamli sinfga aylantiriladi. Biroq, sinfda o‘qitish va masofaviy o‘qitishni to‘liq almashtirib bo‘lmaydi. Uning o‘rniga gibrid o‘qitish tizimini qo‘llash maqsadga muvoviqdır. Bu yerda ham onlayn, ham oflayn tizimlar natijalarni yaxshilash uchun birlashtirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] J. Keengwe, M. Bhargava Mobile learning and integration of mobile technologies in education Education and Information Technologies, 19 (4) (2014)
- [2] The dynamics of technologies for education. Technologies for education potentials, parameters, and prospects
- [3] Digital technologies, higher education, and vision impairment The Internet and Higher Education
- [4] E. Lacka, T.C. Wong Examining the impact of digital technologies on students’ higher education outcomes: the case of the virtual learning environment and social media Studies in Higher Education
- [5]. Murotjon ogli, X. O. (2023). SIFATLI TALIM TIZIMINI BARPO ETISHDA CHET EL TAJRIBASI (FINLANDIYA, SINGAPUR MISOLIDA). O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(21), 162-164.

GENDER IDENTIFIKATSIYASI ASOSIDA TALABALARNI MA’NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHNING ASOSIY OMILLARI

Annayeva Nazokat Rajapbayevna

*“Yangi asr” universitetinodavlat oliy ta’lim muassasasi pedagogika fanlari
doktori (DSc), professor v.b.*

Annotatsiya. Ушбу мақолада gender tenglik asosida talabalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashning asosiy omillari ya’ni, gender ta’limining asosiy maqsadi-stereotiplarni buzmaslik va o‘zgartirmaslik orqali jamiyatdagi ijtimoiy rol muvozanatini tiklashdan iborat ekanligi tahlil qilinadi.

Калит сўзлар: gender tenglik, gender ta’limi, gender o‘ziga xosligi stereotiplar, muloyimlik, hissiyotga moyillik.

Abstract. This article analyzes the main factors of the spiritual and moral education of students based on gender equality, that is, the main goal of gender education is to restore the balance of social roles in society by not violating or changing stereotypes.

Keywords: gender equality, gender education, gender identity stereotypes, tenderness, emotionality.

Yoshlarni milliy ma’naviy-axloqiy tarbiyasining asosiy paradigmalari va strategiyalarini belgilashda gender ta’limi alohida ahamiyat kasb etadi.

Gender ta’limi - bu oila, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hodisalarga nisbatan ayollar va erkaklar faoliyatini taqsimlashda tenglikni ta’minlashga

qaratilgan ta’lim shakli hisoblanadi. Har bir inson jinsi, millati, dini, yashash joyi, ijtimoiy mavqeidan qat’i nazar, bilim olish, mehnat qilish, davlat boshqaruvida ishtirok etish va boshqa huquqlarga ega. Bularning barchasi xalqaro va milliy qonunchilik va me’yoriy hujjatlarda yozilgan. Ammo bu hayotda hamma narsa mukammal emas. Nomutanosiblik holatlari ko‘p. Buning sabablari borki, ularning asosiysi fuqarolarning o‘z huquq va majburiyatlaridan xabardor emasligi, ijtimoiy rollarni taqsimlashda ko‘p asrlik an’anaviy omillarning ustunligidir. Masalan, oilada qiz tug‘ilsa, odamlar darrov o‘zganing oilasi bo‘lishi, ozoda, jozibador bo‘lishi kerak, deb o‘ylashadi. O‘g‘il bola tug‘ilganda esa kuchli bo‘lishi, oilasini boqishi, mas’uliyatli bo‘lishi va hokazolarga alohida e’tibor qaratiladi. Shu tariqa qizning ham, yigitning ham qobiliyati boshidan to’sib qo‘yilad.

Ijtimoiy nazariyalarga gender yondashuvining kiritilishi jamiyatni tahlil qilish uchun kuchli vosita bo‘lib, nafaqat gender kamsitishlarini qayd etish, erkaklar va ayollarning muayyan guruhlari pozitsiyasini aniqlash, balki ijtimoiy islohotlarning ta’sirini kuzatish imkonini beradi. Bu dunyoning urbanizatsiyasi, ta’limning o’sishi va kommunikatsiyalar zichligi munosabati bilan yanada zarur bo‘lib, ijtimoiy-iqtisodiy tengsizliklarni yashirib bo‘lmaydigan darajada xabardorlikni keltirib chiqardi. Bir so‘z bilan aytganda, mamlakatimizda gender tenglikni ta’minlash borasida keng ko‘lamli islohotlar tizimli ravishda amalga oshirilmoqda. Bundan ko‘zlangan asosiy maqsad jamiyatimizda xotin-qizlar mavqeini oshirish, ularni ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy sohalardagi huquqlarini ta’minlash, oilaviy munosabatlarni mustahkamlash hamda jamiyatda ma’naviy-ma’rifiy muhitni barqarorlashtirishdan iborat. Bunday mas’uliyatli ishni muvofiqlashtirish O‘zbekiston Respublikasi Gender tenglikni ta’minlash masalalari bo‘yicha komissiyasining zimmasiga yuklatilgani esa mazkur sohada kelgusida keng ko‘lamli islohotlar va o‘zgarishlar bo‘lishidan dalolatdir[4.2020.№254].

Gender tengligini ta’minlash bo‘yicha davlat miqyosida ishlab chiqilgan qonunlar va dasturlar ham muhim ahamiyatga ega. Hatto Jahon iqtisodiy forumi (The Global Gender Gap) o‘tkazgan tadqiqot natijalariga qaraganda, xotin-qizlar erkaklarga nisbatan bir yilda qariyb 35 kundan ko‘proq ishlar ekan. BMT Bolalar Jamg‘armasi (YUNISEF) tadqiqotlariga qaraganda esa, qizlar o‘g‘il bolalarga nisbatan biror ishni bajarishda 35-36 foiz ko‘p vaqt sarflar ekan. Bu hali ham dunyoda gender tengligiga erisha olinmayotganligini ko‘rsatadi. Bu kabi misollarni bir qanchasini keltirish mumkin: Ayollar xonaga kirib kelganda 190 gradusda ko‘ra oladi, erkaklar esa 150 gradusda ko‘ra oladi. Buning o‘ziga xos sabablari mavjud. Evolyutsiya ta’sirida ayol va erkak kundalik vazifalarni bajarishda shunday tarzda shakllangan”[2. 2021. B-216]

“Shuni ta’kidlash joizki, gender munosabatlardagi muammolarni hal etish davlat va jamiyatning demokratik talablar asosida rivojlanishiga xizmat qiladi. Jamiyatda gender munosabatlarni shakllantirish jarayonlarida mamlakatning ijtimoiy, tarixiy tajribasiga tayanish hamda davlat boshqaruvining demokratik talablariga asoslanish kerak” [1.2021. B-8].

Gender ta’limining asosiy maqsadi - stereotiplarni buzmaslik va o‘zgartirmaslik orqali jamiyatdagi ijtimoiy rol muvozanatini tiklashdan iboratdir. Ko‘pgina mutafakkir va faylasuflarning fikricha, inson faqat ta’lim-tarbiya orqaligina odamiylik xislatiga ega bo‘ladi. Chunki barcha insoniy fazilatlarga rasmiy va norasmiy ta’lim orqali ega bo‘linadi yoki rivojlanadi. Bu yerda insonning fiziologik va biologik organizm sifatidagi emas, balki aql, til, his-tuyg‘u va yurak qobiliyatlari nazarda tutiladi. Agar inson ana shu qobiliyat va fazilatlarga ega bo‘lgan inson bo‘la olsa va buning birdan bir vositasi ta’lim bo‘lsa, u har bir inson uchun, erkak yoki ayol uchun farzdir. Ushbu ta’lim bilan jins inson bo‘lishning belgilovchi xususiyati emas. Aslini olganda, islomda bo‘lgani kabi ko‘pgina huquqiy tizimlarda ham ta’lim (fan) va ayniqsa, asosiy ta’lim jinsidan qat’i nazar, hamma uchun majburiy, farz va bepuldir. Inson tug‘ilishi bilangina ta’lim olishning asosiy huquqiga ega. Shu sababli, majburiy ta’limda gender kamsitishning ontologik asoslari mavjud emas. Ilm-fan va ta’limning predmeti bo‘lganligi sababli, agar erkak va ayol o‘rtasidagi farq inson tabiatida ma’noga ega bo‘lmasa, u ta’lim orqali erishilgan o‘ziga xoslik, shaxsiyat, ijtimoiy va kasbiy shakllanishida jinsning roli bo‘lishi kerak.

Hozirgi bosqichda ham gender rolini modernizatsiya qilish, ham ta’limda gender yondashuvlarini rivojlantirish zamonaviy jamiyatning gender mafkurasi va davlatning gender siyosatini tubdan o‘zgartirish bilan bog‘liq. Jamiyatda an’anaviy “ayolning tabiiy taqdiri” mafkurasining tiklanishi va shu bilan birga erkaklik va ayollik kanonlari, oila va nikoh modellarining tobora liberallasuvi o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar hamda inson va jamiyat haqidagi fanlarda biodeterministik va sotsiodeterministik jinsiy paradigmalarning qarama-qarshiligidan iborat[3.2006. C-212.].

Darhaqiqat, kun tartibidagi gender diskriminatsiyasiga oid bahs-munozaralar ta’lim orqali erishilgan shakllanishni kundalik hayotda aks ettirishda jinsning, to‘g‘rirog‘i, jinsning o‘rni va roli haqida fikr yuritish to‘g‘ri bo‘ladi. Biroq bu boradagi muhokamalar inson tabiati, zamon va madaniyat ruhi tekisligida emas, balki mafkuraga singib ketgan global siyosiy dalillar doirasida olib borilayotgani muammoni tushunishni qiyinlashtiradi.

Gender yondashuvining pedagogik nazariyasining fanlararo aloqadorligi, bu nazariyaning madaniy-tarixiy taraqqiyot jarayonida namoyon bo‘lishidir. Gender

yondashuvining pedagogik nazariyasi falsafa qoidalariga asoslanadi (gender tengligi, erkaklar va ayollarning o‘rganish qobiliyatlari tengligi, erkaklar va ayollarning «tabiiy» moyilliklari va xususiyatlarini ijtimoiy shartlash va boshqalar), differensial psixologiya (diqqat, xotira, matematik va nutq qobiliyatlarining gender jihatlari, hissiyotlar, empatiya, tashvish va boshqalar), ijtimoiy psixologiya («gender» toifasidagi biologik va ijtimoiy o‘zaro bog‘liqlik haqida», gender identifikatori sifatida, shaxsiyatning asosiy tuzilishi), sotsiologiya (gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha), psixofiziologiya (yarim sharlar lateralizatsiyasidagi jinsiy farqlar; ish qobiliyatining xususiyatlari, o‘g‘il bolalar va qizlarning charchoqlari va boshqalar) bilan chambarchas bog‘liq.

Gender ta‘limining mohiyatini madaniy, gender yo‘nalishi, yosh avlod tomonidan ma‘lum bir madaniy (pedagogik jihatdan tashkil etilgan) muhitda gender munosabatlari sohasidagi axloqiy madaniyat va o‘zlashtirish jarayoni sifatida aniqlash tashkil etadi. Gender yondashuvini zamonaviy ta‘lim tamoyili sifatida qarash mumkin, bu esa gender o‘zaro ta‘sirini tenglik asosida uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi. Pedagogikadagi gender yondashuvining uslubiy asosini tashkil etuvchi qoidalar majmui (har ikki jins vakillarini tarbiyalashga qaratilgan pedagogik faoliyatda ularning ayol (erkak) individualligini rag‘batlantirishga qaratilgan uslubiy yo‘nalish) o‘z-o‘zini anglash, gender tarbiyasini madaniy muhit sifatida asoslash, buning natijasi qizlar va o‘g‘il bolalar o‘rtasida fuqarolik, o‘zini-o‘zi anglash qobiliyatiga ega axloqiy shaxs sifatida munosabatlar madaniyatini shakllantirishdir).

Shunday qilib, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, gender yondashuvining pedagogik nazariyasini uni amalga oshirish shartlariga muvofiq qo‘llash (o‘g‘il va qizlarning birgalikdagi ta‘limi va tarbiyasi; ularning gender o‘z-o‘zini anglashini rivojlantirish; bolaga munosabat, madaniy gender o‘z-o‘zini rivojlantirish va o‘z-o‘zini o‘zgartirishga qodir hayot sub’yekti sifatida) axloqiy tarbiya samaradorligini sezilarli darajada oshiradi va talabalarning har tomonlama rivojlanishi va o‘z-o‘zini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi, tadqiqot natijalarini amalga oshirish kadrlar tayyorlashni sifat jihatidan yaxshilashga imkon beradi. Pedagogika ixtisosligi bo‘yicha talabalar soni davlat siyosatining ajralmas atributi bo‘lgan gender tengligi tamoyilini amalga oshirishga hissa qo‘shadi.

Pedagogikada gendersunoslikni quyidagi yo‘nalishlarda davom ettirish va to‘ldirish maqsadga muvofiq:

1. Gender yondashuvini amalga oshirishni ta‘minlovchi pedagogik omillarni batafsil o‘rganish.
2. Pedagogik jarayonda gender pedagogik mifologemalar, stereotiplar, qarashlar, noto‘g‘ri qarashlarni yumshatish va bartaraf etish usullarini ishlab chiqish.

3. Talabalarning jinsiy xususiyatlariga o‘qituvchining pedagogik ta’sirini o‘rganish.

4. Pedagoglar jamoasining gender xususiyatlarini o‘rganish.

5. Korreksion ta’limda gender yondashuvini qo‘llashni o‘rganish.

6. Pedagogik hamkorlik jarayonida yigit-qizlarimizning o‘z-o‘zini maksimal darajada ro‘yobga chiqarish va qobiliyatlarini ochib berishga xizmat qiluvchi ta’lim dasturlari va o‘quv qo‘llanmalarini ishlab chiqish.

Yuqoridagilardan kelib chiqib quyidagichai xulosa qilishimiz mumkin.

Birinchidan, gender identifikatori shaxsning ajralmas dinamik tarkibiy shakllanishi sifatida quyidagi elementlardan iborat: o‘z-o‘zini anglash va o‘z shaxsining davomiyligi, ayol / erkak talabalar jamoasi va o‘qituvchilarning tan olinishi, gender-rol, biologik jinsga mos keladigan xatti-harakatlaridir.

Ikkinchidan, pedagogik vositalar majmuasi oliy o‘quv yurtlarining kichik kurs talabalarining gender o‘ziga xosligini shakllantirish jarayonini uslubiy ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, o‘z ichiga pedagogik vaziyatlar tizimini (intellektual, emosional, motivasion, faollik, o‘z-o‘zini boshqarish) ni o‘z ichiga oladi, va shu bilan birga talabalarni milliy ma’naviy-axloqiy tarbiyasining asosiy paradigmasiga alohida e’tibor qaratish zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Гаффарова Ш. “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили”да хотин-қизлар ҳуқуқлари ҳимояси масалалари. Юридик фанлар ахборотномаси – Вестник юридических наук – Review of law sciences.2021 – № 3. – Б.8.

2. Мадаминова У. Янги Ўзбекистон - янги имкониятлар пойдевори.// "Oriental Art and Culture" Scientific-Methodical Journal - Issue 6 / 2021. –Б.216.

3. Рожкова С.В. Гендерные особенности педагогической культуры учителя : диссертация... кандидата педагогических наук. - Ростов-на-Дону, 2006. - 212 с.

4. Хўжаев А. Ўзбекистон ва Марказий Осиё: минтақада гендер тенгликни таъминлашда ҳамкорликнинг ўрни муҳим. "Янги Ўзбекистон" газетаси №254 29.12.2020 й.

ZAMONAVIY PEDAGOG KADRLARDA IJTIMOIIY INTELLEKT NAMOYON BO‘LISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Rustamova Go‘zal Xolmuhammad qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada turli yoshlardagi pedagoglarda ijtimoiy intellekt namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari, o‘quvchilarning o‘quv faoliyatiga ijobiy motivatsiyani shakllantirish asosida ta’lim yutuqlariga erishishning o‘ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Ta’lim jarayonida ta’lim motivlari haqida nazariy va amaliy fikrlar bildirilgan.

Abstract: This article reveals the psychological features of the manifestation of social intelligence in Educators of different ages, the peculiarities of achieving educational achievements based on the formation of positive motivation for students' educational activities. Theoretical and practical opinions have been expressed about educational motives in the educational process.

Аннотация: В данной статье раскрыты психологические особенности проявления социального интеллекта у педагогов разных возрастов, особенности достижения образовательных достижений на основе формирования положительной мотивации учащихся к учебной деятельности. В процессе обучения высказываются теоретические и практические соображения об учебных мотивах.

Kalit so‘zlar: talaba, intellekt, motiv, o‘quv faoliyati, pedagogik holat, pedagogik fenomen, pedagog.

Ключевые слова: ученик, интеллект, мотив, учебная деятельность, педагогический статус, педагогический феномен, учитель.

Keywords: student, intellect, motive, educational activities, pedagogical State, Pedagogical phenomenon, educator.

Kirish. Pedagog shaxsi jamiyatning yosh avlod ta’lim-tarbiyasiga qo‘yilgan ijtimoiy kutuvlarining asosiy ishtirokchisidir. Ana shu sababdan ham respublikamiz 1-Prezidenti I.A.Karimov “Tarbiyachi-ustoz bo‘lish uchun, avvalombor, boshqalarning aql-idrokini o‘stirish, ma’rifiy ziyosidan bahramand qilish, haqiqiy fuqaro etib yetishtirish uchun eng avvalo tarbiyachining o‘zi mana shunday yuksak talablarga javob bera olishi lozim,”- degan edi. Darhaqiqat, o‘qituvchilik kasbida chuqur bilimdonlik, zukkolik, tirishqoqlik, o‘z kasb mahoratini muntazam shakllantirib borishga ishtiyoq bo‘lmas ekan, u yaxshi ustoz-o‘qituvchi bo‘la olmaydi.[1]

Aqliy jihatdan rivojlangan, yuksak qobiliyat va iste’dodli inson jamiyatning ilmiy-texnik taraqqiyotini xarakatga keltiruvchi kuch bo‘lib, qadriyat, ma’naviyat, madaniyat, san’at hamda xalqning milliy imkoniyatlarini jahon standart darajasiga

olib chiqa oladigan qudratga ega bo‘ladi. Shu sababli, qobiliyatli yoshlarni izlab topish, ularga oqilona ko‘rsatma berish, muayyan yo‘nalishga yo‘naltirish maqsadga muvofiq, sababi ularning har qaysisiga xos bo‘lgan individual xususiyatlar, ichki kuch-quvvat, yashirin imkoniyatlarini ochish, takomillashtirish, rivojlantirish taraqqiy ettirish, ta’sir o‘tkazuvchi samarali usullarni topish, ya’ni ularni jamiyat ehtiyoji, inson rivoji imkoniyatiga mos va xos ravishda maqsadga muvofiq yo‘naltirish xalqlarning azaliy orzu-istaklari, istiqbol rejalari, hoxish-irodalarining amalga oshirish negizidir.[2]

Bugungi kunda ko‘pchilik tadqiqotchilarning katta qiziqishini orttirgan masala ijtimoiy intellekt mavzusi bo‘lib, mazkur muammoga doir bir qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Inson hayoti va faoliyati davomida doimo atrofdagilar bilan bo‘lgan munosabatlarni samarali, pozitiv va ijobiy olib borishga intiladi. Bugungi kunda har bir sohada raqobatbardoshlikni talab qilinadigan bir paytda shaxslararo munosabatlarni ijobiy amalga oshirish bo‘yicha ham qator muammolar ham ko‘zga tashlana boshladi. Mazkur muammoga to‘g‘ri yechim sifatida shaxsning ijtimoiylashuvini ta’minlash, ijtimoiy moslashuvchanlikni qaror toptirish talab etiladi

-Aqliy teranlik-muammoni boshqa hodisalar bilan o‘zaro aloqadorlikda idrok eta olish qobiliyati

-Tezlik-muammolarni hal qilish tezligining darajasi, kasbga oid g‘oyalarni ishlab chiqarish qobiliyati

-Originaliik – yangi ilmiy-ijodiy g‘oyalarni yaratishga bo‘lgan intilish

-Tirishqoqlik –doimo o‘rganilayotgan muammoning eng yaxshi echimini topish ehtiyoji.[3]

Lekin, kishidagi tabiiy layoqat hosilalari mukammal kasbiy faoliyatning samarali olib borilishini ta’minlamaydi. Jamiyatning faol a’zosi bo‘lgan shaxs o‘zidagi layoqat nishonalarini doimiy ravishda rivojlantirib borishi kerak, bu esa faqat shijoatli kasbiy faoliyat jarayonida amalga oshirilishi mumkin.

Inson intellektini tadqiq etish bugungi kundagi fan oldida turgan eng muhim vazifalardan biri bo‘lib kelmoqda. Ushbu masala qadimgi davrlardan beri mutafakkir olimlardan Al Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Xojiblarning asarlarida o‘z aksini topgan. Yusuf Xos Xojibning “Qutadg‘u bilig” nomli falsafiy asarida donolik yo‘li bilimga erishish, turli soxadagi ma’lumotlarni o‘rganishdir, ya’ni bilim olish inson aqlni o‘stiradi, aql esa o‘z o‘rnida insonni kamolotga yetaklaydi degan fikrlar berilgan. Shuningdek, aql ulug‘lik manbai ekanligi hamda aql bilan idrokning o‘zaro uyg‘unligi to‘g‘risida alohida to‘xtalib o‘tgan. Intellektning mazmunini ochib berishda turlicha yondashilsada, umumiy maqsad bitta, u ham bo‘lsa intellekt turlari, taraqqiyoti,

umumiy xususiyatlari, o‘ziga xosligini ochib berishdan iboratdir. Intellectni o‘rganishni birinchi bo‘lib fransuz psixologi A.Bine jahon ilm maydoniga olib chiqdi. A.Bine o‘zining iqtidorli shogirdi T.Simon bilan intellectning rivojlanish darajasini o‘lchash uchun IQ psixologik testlar ishlab chiqdi. Mazkur testlar bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q. Intellect muammosi bo‘yicha rus psixologlaridan L.S.Vigodskiy, B.G.Ananyev, S.L. Rubinshteyn, B.M.Teplov, V.N.Myasishchev, N.S.Leytis, Ya.A.Ponamaryov, A.N.Leontyev, P.Ya.Galperin, L.V.Zankov, P.P.Blonskiy, V.A.Kruteskiy kabi bir qator olimlar qatorida hamyurtlarimiz M.G.Davletshin, E.G.G‘oziyev, V.A.Tokarevalarning izlanishlari ham alohida ahamiyat kasb yetadi. [4]

Barcha kasblarda bo‘lgani kabi o‘qituvchilik kasbida ham pedagogik qobiliyat - uning shaxsiy istedod xususiyatlarini belgilab, kasbiy faoliyat turini muvaffaqiyatli amalga oshirishda subektiv shart-sharoitlar yaratadi. Insonlarning qobiliyati juda katta ijtimoiy va shaxsiy muhim ahamiyatga ega. Qobiliyatlarimiz esa layoqat asosida shakllanadi. Qobiliyatli va rejali o‘qituvchiga pedagogik faoliyat va mehnat yengilroq bo‘ladi va u kamroq charchaydi, chunki sevgab kasbi unga huzur-halovat bag‘ishlab turadi. Qobiliyat nazariy bilim, ko‘nikma va malakalar mahsuli, shu qatorda, faoliyat usullarini egallash tezligi, teranligi va mustaxkamligida namoyon bo‘ladi. O‘qituvchining o‘quvchilar bilan muloqoti yuksak darajada muvaffaqiyatli bo‘lishi uning pedagogik qobiliyatga qanchalik ega ekanligiga ham bog‘liq hisoblanadi. O‘qituvchilarning faoliyati yosh avlodni ma‘naviy va ma‘rifiy barkamol inson darajasida tarbiyalashda hamda kasbiy bilim, ko‘nikmalarni chuqur egallagan kadrlarni tayyorlashda yaqqol ko‘zga tashlanadi. Buning muvaffaqiyati o‘qituvchilarning pedagogik qobiliyatiga bog‘liq. O‘quvchilar bilan ta‘lim-tarbiyaviy jarayonda samimiy aloqalar o‘rnatish, ijobiy muhit yarata olish, o‘ziga ishontira olish hamda jalb qilish - o‘qituvchi kommunikativ qobiliyatining asosiy mazmuni bo‘lib, bunda bevosita o‘qituvchi bilan bog‘liq bo‘lgan ko‘plab ruhiy-emotsional jarayonlar, ma‘lum bir qolipdan chiqishi mumkin bo‘lmagan muomala turlari ham uchraydi. [5]

Ijtimoiy intellect tushunchasi birinchi marta umumiy intellect terminidan ajralgan holda 1920-yili E.Torndayk tomonidan fanga kiritilgan. Olim mazkur tushunchani “jamiyatda shaxslararo munosabatlarda ongli, o‘ylab, oqilona harakatlar bilan muloqotda bo‘lish”, deb tushuntirgan. E.Torndayk ijtimoiy ong(aql)ni odamlar bilan muloqotning muvaffaqiyatini ta‘minlaydigan o‘ziga xos kognitiv qobiliyat deb hisoblagan. Ijtimoiy aqlning asosiy vazifasi muloqot jarayonidagi xatti-harakatlarni oldindan idrok eta olishdir. Ijtimoiy intellect umumiy intellectning bir turi hisoblanadi “Intellect” lotin tilidan olingan bo‘lib, aql, idrok, zehn, ilm ma‘nolarini anglatadi. Intellect kishining bilish qobiliyati, idrok qilish,

anglash, tafakkur qilish salohiyatini belgilaydi. U mazmunan ma’naviyatga yaqin bo‘lib, insonning ruhiy emotsional tuyg‘usi, bilish qobiliyati va aql-zakovati, aqliy yetukligi va yuksaklikka intilishi bilan uyg‘unlashadi. Ijtimoiy intellektning yuzaga chiqishida umumiy intellektning hamma elementlari bevosita ishtirok etadi: tafakkur, tafakkur turlari analiz, sintez, tizimlashtirish, hayol, taqqoslash, xotira va uning turlari. Ijtimoiy intellekt tushunchasiga oid qarashlar tarixiy mazmunga ega bo‘lib, eng qadimgi yozma manbalardan oq bunga guvoh bo‘lish mumkin. Jumladan, zardo‘shiylik dinining muqaddas kitobi – “Avesto”da ijtimoiy intellektning mohiyatini ochib beruvchi qator ma’lumotlarga guvoh bo‘lish mumkin. Pedagog olimi S.Nishonovning “Komil inson tarbiyasi” nomli monografik asarida eng qadim davrlardan boshlab shaxsni shakllantirishning asosiy va yetakchi mezon sifatida: aqliy yetuklik – sog‘lom fikr, yuqori iste’dod, salohiyat; ma’naviy-axloqiy yuksaklik; jismoniy yetuklik – badan tarbiyasi, dilbarlik tarbiyasi; nafas tarbiyasiga ota-bobolarimiz alohida ahamiyat qaratganligini ta’kidlab, “Avesto”da – inson mehnati tufayli barcha yomon hislat, yomonlik hamda yovuzliklardan qutulish mumkinligi asosiy g‘oya sifatida ilgari surilganligini qayd etgan. Ijtimoiy intellekt masalasi respublikamizning yetakchi psixolog va pedagog olimlari tomonidan ham chuqur o‘rganilganligini e’tirof etish o‘rinli. Biroq muammoga ijtimoiy intellekt tusi berilgan bo‘lmasa-da, uning asosiy elementlari hisoblangan shaxslararo munosabat, pedagogik muloqotga qobiliyatlilik, o‘zaro empatiya va idrok etish, pedagogik hamkorlik va faoliyatni boshqarish masalalari o‘rganilganligini e’tirof etish zarur. O‘zbekistonlik olimlardan, H.Abdukarimov, A.Mamajonov, N.Muslimov, B.Rahimov, N.Sayidahmedov, O‘.Tolipov, Sh.Sharipov, N.Shodiev, Ya.Haydarov, V. Karimova, O.Haydarova, F.Yuzlikaevlar tomonidan hamkorlik pedagogikasi masalalari, o‘quvchilarda o‘zaro do‘stona munosabatlarga tayanib hamkorlikda faoliyat ko‘rsatish ko‘nikmalarini shakllantirish strategiyalari, o‘quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari yoritib berilgan.[6]

Ayni davrda ijtimoiy intellektga doir tadqiqotlar ta’lim-tarbiya muammolari bilan bog‘liqlikda amalga oshirilib, uning turli jihatlarini o‘rganilib, bahs doirasi chuqurlashib, yanada kengayib bormoqda. Insonning madaniy-ijtimoiy belgilangan xulq-atvori bilan bog‘liqlikda ijtimoiy intellekt bilan bog‘liq qator yangi ilmiy izlanishlar amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda pedagog va jamoatchilikni bolalar va o‘smirlarning agressiv xulq-atvori, ularga psixologik bosim o‘tkazish – bulling muammosi ayniqsa, tashvishga solmoqda. Qator chetel va yurtimiz tadqiqotchilari o‘zlarining ishlarini ijtimoiy intellekt va bolalar agressivligi bilan aloqador muammolariga bag‘ishlagan.[7]

Xulosa. Inson aqliy taraqqiyoti ko‘p jihatdan inson psixikasining taraqqiyotiga bog‘liq. Inson sezgilarining normal taraqqiyoti, idrok etishning aniq va terangligi, diqqatni ko‘lami, hajmi va barqarorligi, tafakkurning sermahsul, ijodkorligi va mustaqilligi hamda boshqa jarayonlarning shunday taraqqiyoti intellekt rivojida juda muhim ekan. Shu bilan ta‘lim maskanlaridagi zamonaviy texnik vositalarning mavjudligi, ularni o‘quvchilar tomonidan qo‘llanilishi, turli to‘garak va klublarga qatnash imkoniyatining borligi, oiladagi moddiy va ma‘naviy shart-sharoitlarning yo‘lga qo‘yilganligi, o‘zaro munosabatlarga kirishish uzviyligini taminlash, turli tadbir va tanlovlarda o‘quvchilarni ishtirokini taminlash, ayrim narsa va xodisalarga nisbatan qiziqishining ustunligi kabilar intellekt taraqqiyotining muhim jihati ekanligiga amin bo‘ldik.

References

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi.<https://xs.uz/uzkr/post/>
2. Ayzenk, G. Yu. Intellekt: Новыы vzglyad / G. Yu. Ayzenk // Вопросы psixologii. - 1995. №1. - S. 111-131.
3. Rustamova, G. Z. X. (2024). Boshlangich sinf o‘quvchilarining maktabga intellektual tayyorgarlik muammosi. *Science and Education*, 5(5), 331-335.
4. Rahmatullayeva, Z. O. (2021). DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN PRESCHOOL CHILDREN. *Экономика и социум*, (5-1 (84)), 414 417.
5. Рафикова Р. А. ОТЛИЧИЕ АНИМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ STEAM-ПОДХОДА В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ И В СРЕДНИХ КЛАССАХ //Journal of new century innovations. – 2024. – Т. 63. – №. 2. – С. 61-66.
6. Рафикова Р.А. «Steam – технологии как возможность раскрытия потенциала неуспевающих школьников» Журнал «ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ» международный научно-методический журнал 2024/1 Том 9, Номер 1. Стр. 90-95 Издатель – Buxoro davlat universiteti nashri
7. Рафикова, Р. А. (2024). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ STEAM-ТЕХНОЛОГИЙ КАК ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ: Рафикова Рената Анатольевна. Лучшие интеллектуальные исследования, 22(3), 407-413.
8. Roziqova, M. (2023). Baynalminal oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. *Interpretation and researches*, 1(1).
9. Roziqova, M. (2024). O‘smirlarda ijtimoiy tarmoqlar tasirida yuzaga keladigan muammolar va ularning oldini olish psixologik xizmatning dolzarb

vazifasi sifatida. Образование наука и инновационные идеи в мире, 41(1), 95-97.

10. Olimovna, R. M. (2023). BAYNALMINAL OILALARNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI ORGANISH IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA. PEDAGOGS, 48(2), 49-51.

QATAG‘ONGA UCHRAGAN AYOLLAR

Zarnigor Omonova

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Dilmurodova Shaxzoda

Namangan davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada qatag‘on davrida ayollar nafaqat siyosiy bosim va ta‘qibga duch kelishganligi, balki millatning ma‘naviy boyligini saqlash yo‘lida kurash olib borishganliklari tahlil qilinadi. Qatag‘on davri (1930–1950-yillar) sobiq Sovet Ittifoqining eng og‘ir va shafqatsiz sahifalaridan biri bo‘lib, bu davrda yuz minglab insonlar, jumladan, ayollar ham “xalq dushmani” tamg‘asi ostida ta‘qibga uchrangan. Ayollar siyosiy, ma‘naviy va ijtimoiy jihatdan bosim ostida yashashga majbur bo‘lishdi, aksariyati qamoqqa tashlandi, surgun qilindi yoki o‘limga hukm qilindi.

Kalit so‘zlar: Ayollarga nisbatan qatag‘onning ko‘rinishlari, Siyosiy qatag‘on, Behbudiy va Cho‘ponning xotinlari, Ayollarning kurashi, milliy o‘zlik, xalqaro hamjihatlik, vatanparvarlik.

Kirish. O‘tgan asrning eng dahshatli, mash‘um qatag‘on davrida millatimizning qanchadan-qancha ziyolilari, yurt fidoyilari qurbon qilindi. Aybsiz, gunohsiz vatandoshlarimiz orasida xotin-qizlar ham anchagina edi.

Poytaxtimizdagi «Qatag‘on qurbonlari xotirasi» muzeyida qatag‘onga uchragan ana shunday ayollar, qizlar haqidagi tarixiy ashyo va hujjatlar namoyishga qo‘yilgan. Ushbu eksponatlar aybi nimada ekanligini hatto o‘zlari ham tushunib-tushunmay, boshiga tushgan og‘ir kulfatlardan aziyat chekkan xotin-qizlarning ayanchli taqdiridan so‘zlaydi.

Ushbu ekspozitsiya haqida «Qatag‘on qurbonlari xotirasi» muzeyi bo‘lim boshlig‘i, aynan qatag‘onga uchragan xotin-qizlar masalasini ilmiy jihatdan o‘rganayotgan xodim Aziza Ahrorova batafsil so‘zlab berdi.

— Muzeyimizga tashrif buyuradigan tomoshabinlarning ko‘pchiligi «Xotin-qizlarning qatag‘on qilinishi» deb nomlangan ekspozitsiyamizni ko‘rib, «xotin-qizlar ham qatag‘on qilinganmi?», deb hayratlanishadi va bizdan batafsil ma‘lumot so‘rashadi, — deydi Aziza Ahrorova. — Xotin-qizlarning qatag‘on qilinishi NKVDning 1937 yil 15 avgustdagi qarori asosida amalga oshirilgan. Bu ayollarning ko‘pchiligi davlat arboblari, jamoat faollari, yozuvchi-shoirlarning ayollari bo‘lib, ular sherik sifatida qamoqqa olingan. Ya‘ni, turmush o‘rtoqlari qamoqqa olinganidan keyin 2-3 oy o‘tib, ayollar ham sherik sifatida qamoqqa olingan.

E‘tibor beradigan bo‘lsak, ularning ko‘pchiligi uy bekasi bo‘lishgan. Masalan, Fitratning ayoli Hikmat Fitratova, shuningdek, Rahbar Shermuhammedova uy bekasi bo‘lgan. Rahbar Shermuhammedova xotin-qizlar saqlanadigan qamoqxona — ALJIR lageriga yuborilgan (1938 yilda Qozog‘istonning Akmola hududida tashkil etilgan lager). Hozirda mazkur qamoqxonaning o‘rnida muzey tashkil etilgan va juda ko‘plab ayollarning ro‘yxati mavjud. Ular ichida turli millat vakillarini uchratish mumkin. Jumladan, Rahbar Shermuhammedovaning ham ism-familiyasi o‘rin olgan. U mazkur lagerda 5 yil davomida saqlangan, bolalari esa yetimxonaga topshirib yuborilgan.

Qatag‘on davrida. Qatag‘on davrida qamoqqa olingan barcha ayollarning bolalari, hatto chaqaloqlari ham tortib olinib, yetimxonalarga topshirilgan. Hatto ayrim bolalar sovuq yerto‘lalarda saqlangani haqida ham ma‘lumotlar bor. Bolalarning aksariyati kasallikka chalilib, shu yerda vafot etgan. Ota-onasiz, yosh chaqaloqlarning ko‘pchiligi vafot etgan. Masalan, Kimyo Ashurovaning 10 oylik Klara ismli chaqaloq qizi vafot etgan. Qamoqxonada bo‘lgan Kimyo Ashurovaga esa «seni bolang o‘ldi», deb ma‘lumot sifatida aytib qo‘yilgan. Endi mana shunday holatda onaning ahvolini tasavvur qilish qiyin.

Ayrim xotin-qizlar aybi isbotlanmagani uchun 2-3 yilda qamoqxonadan ozod qilingan. Ammo shu davr ichida ularga juda qattiq tazyiq o‘tkazilgan, zo‘ravonlikka uchragan. Masalan, kadrlar bo‘limi boshlig‘i G‘ani Ishoqovning ayoli Maqsuda Ishoqova oddiy uy bekasi bo‘lgan. Qamoqqa olingandan keyin zo‘ravonlikka uchrab, qamoqxonada qiz farzand ko‘radi.

Ziyoli ayollar. Ziyoli ayollar ham qatag‘onga uchrab, ko‘p tazyiq ko‘rgan. Masalan, Rahima Islomova Samarqand viloyati Miton shaharchasi yoshlar tashkiloti rahbari bo‘lgan. Fayzulla Xo‘jayev va Akmal Ikromovning majlisida qatnashgani uchun 19-20 yoshida qamoqqa olingan. Qamoqxonada alohida kamerada saqlanganki, u yerda na o‘tirishni, na yotishni imkoni bo‘lgan, faqat tik oyoqda turgan. Oqibatda oyoqlari yorilib ketgan va qamoqxonaning kasalxonasida

operatsiya qilingan. Ammo ozod etilgandan keyin ham oyog‘i tuzalmay, umrining oxirigacha oyoqlari ishlamay azobda yashagan.

Matluba Muhammedova. Matluba Muhammedova — ziyoli qiz, to‘rt qator she‘r yozgani uchun qamoqqa olinganini yozib qoldirgan. Moskvada o‘qiyotgan vaqtida o‘qishdan chetlatilgan.

Tojixon Shodiyeva. Tojixon Shodiyeva — «Yangiyo‘l» jurnali muharriri bo‘lgan. Farg‘ona tumani partiya tashkiloti raisi lavozimigacha ishlagan. Qamoqqa olinib, Magadanda saqlangan. Bu ayollar 1955-56 yillarda ozod qilingan, ungacha esa qamoqxonalarda azob chekib yurishgan.

Germaniyaga o‘qishga ketgan xotin-qizlarimiz ham qatag‘onga duchor bo‘lgan. Masalan, Mariyam Sultonova 5 oylik Anora ismli qizi bilan 10 yil muddatga qamoqqa olingan. 1947 yilda qamoq muddatini o‘tab chiqqanidan keyin 1949 yilda yana qayta qamoqqa olinadi. Ya‘ni «Germaniyada o‘qigan chog‘ingda «Ozod Turkiston» degan tashkilotga a‘zo bo‘lgansan», degan vaj bilan yana qayta 7 yilga qamaladi. Qamoqdan chiqqandan keyin qizi Anorani qidiradi va topishga musharraf bo‘ladi. Ammo faqat ko‘rishib turishga ruxsat berilgan, birga yashashga umuman ruxsat berilmagan va oqibatda yolg‘iz qolib ketadi.

Xaynisa Majidxonova. Xaynisa Majidxonova — Germaniyada shifokorlikka o‘qib, 5-6 yilgina o‘z sohasida ishlagan, xolos. 32 yoshida otuvga hukm qilingan. «Makr va muhabbat» spektaklining nemis tilidagi tomoshasida Luiza rolini ijro etgan. Ekspozitsiyamizda uning ota-onasi, sahnadagi ko‘rinishlaridan rasmlar o‘rin olgan. Ota-onasi bu kabi qizlarimizni faqat o‘qisin, Vatan rivojiga hissa qo‘shsin, ziyoli bo‘lsin degan maqsad bilan o‘qitgan. Ular faqat o‘qigan, boshqa turli tashkilotlarga a‘zo bo‘lishmagan, u kabi tashkilotlarning hatto o‘zi ham bo‘lmagan. Mana shunday tuhmatlar bilan ziyoli xotin-qizlarimiz qatag‘onga hukm qilingan.

Mukarram Turg‘unbayeva. O‘zbek san‘ati rivojiga ulkan hissa qo‘shgan balet ustasi. Sovet mafkurasi doirasidan chiqib, o‘z milliy madaniyatini targ‘ib qilgani uchun ta‘qib qilingan.

Behbudiy va Cho‘lponning turmush o‘rtoqlari. O‘zbek ziyolilarining xotinlari qatag‘onga uchragan erkaklari tufayli o‘zlari ham og‘ir sharoitlarda yashashga majbur bo‘ldilar. Ular farzandlarini boqish va jamiyatning qoralashlariga bardosh berish uchun jasorat ko‘rsatdilar.

Katta qirg‘in. «Katta qirg‘in» davrida sobiq Sovet ittifoqi respublikalari hududidan 25 mingga yaqin xotin-qiz qatag‘onga uchragan. Aynan O‘zbekiston hududidan qamoqqa olingan, qatl qilinganlarning aniq, yakuniy soni mavjud emas.

Chunki bu boradagi ma’lumotlarni o‘rganish, qidiruv jarayonlari davom etmoqda. Ochilmagan hujjatlar ko‘p.

Mustaqillik yillarida tariximizni o‘rganish, tadqiq etish borasida juda ko‘plab ishlar olib borildi va davom ettirilmoqda. Xususan, qatag‘on davrini o‘rganish bo‘yicha ham ishlar olib borildi. Ammo bu davrning hali ochilmagan, o‘rganilmagan qirralari bisyor. Birgina xotin-qizlarning qatag‘onga uchrashi ilmiy jihatdan o‘rganilmagan edi. Shu bois mazkur yo‘nalishda ilmiy ish olib borib, ko‘plab xotin-qizlar haqidagi ma’lumotlarni o‘rganishga, ochishga musharraf bo‘ldim. Bu borada hali oldimizda juda ko‘p vazifalar turibdi. Bu vazifalarni amalga oshirish davomida yoshlarimizga tariximizni xolisona ko‘rsatishga yordam beramiz.

Xulosa: Qatag‘on davrida ayollar nafaqat siyosiy bosim va ta’qibga duch kelishgan, balki millatning ma’naviy boyligini saqlash yo‘lida kurash olib borishgan. Ularning ko‘rsatgan jasorati, bugungi avlod uchun nafaqat saboq, balki kelajakda inson huquqlari va adolatni ta’minlash yo‘lida ilhom manbaidir. Qatag‘on qurboni bo‘lgan ayollarni yodga olish va ularning xotirasini abadiylashtirish barchamizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. (1992). O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.
2. Shavkat Mirziyoyev. (2017). "Yangi O‘zbekistonni qurishning yangi bosqichiga o‘tishimiz kerak." Prezident farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yuksalish" dasturi. (2020). Ma'naviyat va ma'rifatni rivojlantirish bo'yicha davlat dasturi. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi hukumati.
4. Islom Karimov. (2016). "O‘zbekistonning milliy ma'naviyati va jamiyatdagi o‘rni". O‘zbekiston Respublikasi fanlar akademiyasi.
5. Akramov, A. (2015). "O‘zbekistondagi ta'lim tizimi va ijtimoiy yangilanishlar". Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi ilmiy-tadqiqot institutlari.
6. Akhmedov, R. (2018). "Yoshlar tarbiyasi va ma'naviy yangilanish: O‘zbekiston misolida". Tashkent: Oliy o‘quv yurtlari nashriyoti.
7. Yusufov D. (2019). "Madaniyat va milliy qadriyatlarni rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik ahamiyati". Tashkent: "Science and Education" nashriyoti.
8. Uzbekistan's National Development Strategy (2021–2030). (2021). Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi hukumati.
9. Gulomov, F. (2020). "Yangi O‘zbekiston: Jamiyat va siyosatdagi o‘zgarishlar". Toshkent: "Turon" nashriyoti.
10. Kadyrova, S. (2022). "Globalizatsiya va milliy ma'naviyat: O‘zbekiston misolida". Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti.
11. ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У СТУДЕНТОВ ВУЗОВ В СВЕТЕ СТРАТЕГИИ «УЗБЕКИСТАН–2030»
(<https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=16705638806455929260&btnI=1&hl=ru>) * 3 Омонова - Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2024
12. [COVERAGE OF THEATER ACTIVITIES IN UZBEK NATIONAL PRESS DURING WORLD WAR II](#) Akbarov Rahmatillo Murtozali o‘g‘li - International Journal Of History And Political Sciences, 2023
13. [Вопрос электрификации Узбекистана в годы Второй мировой войны \(по данным узбекской национальной прессы\)](#) Р Акбаров - Актуальные проблемы истории Узбекистана, 2022.
14. [COVERAGE OF ISSUES RELATED TO SOCIAL LIFE IN THE UZBEK NATIONAL PRESS DURING THE SECOND WORLD WAR](#) A Raxmatillo - International Scientific and Current Research ..., 2023

ILMIY VA ILMIY-USLUBIY ADABIYOTLARDA OLIY TA'LIM TALABALARIDA TARIXIY TAFAKKURLARINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Omonova Zarnigor To‘rajon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi stajyor-
o‘qituvchisi*

Zebo Abdullayeva Akramjon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti Tasviriy san‘at va muhandislik grafikasi
yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim talabalarida tarixiy tafakkurni shakllantirishning ahamiyati va metodlari tahlil qilinadi. Tarixiy bilimlarni chuqurlashtirish hamda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali talabalar ongida tarixiy xotirani mustahkamlash imkoniyatlari o‘rganiladi. Shuningdek, tarixiy-uslubiy adabiyotlardan foydalanishning samarali usullari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: tarixiy tafakkur, oliy ta'lim, tanqidiy fikrlash, tarixiy bilim, pedagogik yondashuvlar.

Аннотация: В данной статье анализируется значение и методы формирования исторического мышления у студентов высших учебных заведений. Исследуются возможности укрепления исторической памяти через углубление исторических знаний и развитие критического мышления. Кроме того, рассматриваются эффективные методы использования историко-методической литературы.

Ключевые слова: историческое мышление, высшее образование, критическое мышление, исторические знания, педагогические подходы.

Annotation: This article analyzes the importance and methods of developing historical thinking among higher education students. Opportunities to strengthen historical memory through deepening historical knowledge and fostering critical thinking are explored. Additionally, effective ways of utilizing historical-methodological literature are discussed.

Keywords: historical thinking, higher education, critical thinking, historical knowledge, pedagogical approaches.

Kirish. Oliy ta'lim tizimi jamiyatda yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Tarixiy tafakkur – bu shaxsning o‘z milliy xotirasi, o‘tgan davr voqealari va ularning zamonaviy hayotga ta’sirini anglash qobiliyatidir. Ushbu tafakkurni shakllantirish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir. Bugungi globalizatsiya sharoitida yosh avlodni tarixiy bilimlar bilan qurollantirish

va ularda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Tarixiy tafakkur va uning ahamiyati

Tarixiy tafakkur insonning o‘tmishga oid bilimlarni tahlil qilish, ularni mantiqiy bog‘lash va hozirgi zamon uchun ahamiyatini aniqlash qobiliyatidir. Bu tafakkur turi shaxsga nafaqat tarixiy faktlarni bilish, balki ularni chuqur anglash, ulardan kelib chiqadigan xulosalarni kelajakni shakllantirishda qo‘llash imkonini beradi. Tarixiy tafakkur shaxsning tarixiy xotirasi, tanqidiy fikrlashi va hayotiy qarashlarini boyitadi. Tarixiy tafakkur shaxsni milliy o‘zlikni anglashga, umuminsoniy qadriyatlarni qadrlashga, tarixiy jarayonlardan saboq chiqarishga undaydi.[1] Bu qobiliyat shaxsni faqat tarixiy bilimlar bilan qurollantirib qolmay, balki mustaqil fikrlash, turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish va zamonaviy muammolarga tarixiy yechim topish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Oliy ta‘lim muassasalarida tarixiy tafakkurni rivojlantirish maxsus o‘quv dasturlari va metodik yondashuvlar orqali amalga oshiriladi. Tarix fanini o‘qitish jarayonida talabalar tarixiy voqealar, shaxslar va hodisalarni chuqur o‘rganishga jalb qilinadi. Tarixiy voqealarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish, ularning zamonaviy jamiyatga ta‘sirini anglash talabalar tafakkurini shakllantiradi. Tanqidiy fikrlash tarixiy tafakkurning ajralmas qismi hisoblanadi.

Bu shaxsning faktlarni tahlil qilish, birlamchi va ikkilamchi manbalarni ajrata olish, turli tarixiy ma‘lumotlarning ishonchliligini tekshirish qobiliyatini rivojlantiradi. Tarixiy xotira va milliy qadriyatlar Tarixiy xotira xalqning ma‘naviy boyligi hisoblanadi. Uni mustahkamlash uchun talabalarda milliy qahramonlar, madaniy meros va tarixiy voqealarga bo‘lgan hurmatni oshirish kerak. Bu jarayon tarixiy tafakkurni rivojlantirishga katta hissa qo‘shadi. Innovatsion usullar va texnologiyalar Zamonaviy texnologiyalar va interaktiv metodlar tarixiy tafakkurni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Masalan, tarixiy filmlar, multimedia vositalari, virtual ekskursiyalar va boshqa usullar talabalarning tarixiy jarayonlarga qiziqishini oshiradi va o‘quv jarayonini jonlantiradi.`

Oliy ta‘lim tizimida tarixiy tafakkurni shakllantirish usullari

Tarixiy tafakkurni rivojlantirish shaxsda tarixni chuqur anglash, voqealarni tanqidiy baholash va olingan bilimlarni zamonaviy muammolarni hal etishda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Oliy ta‘lim tizimida talabalarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishda qo‘llaniladigan samarali pedagogik usullar quyidagilar: Mohiyati: Talabalar tarixiy voqealarni turli manbalar asosida tahlil qilish orqali o‘z bilimlarini mustahkamlaydi va voqealarning turli jihatlarini anglashga o‘rganadi.[2]

Amaliyoti: Tarixiy hujjatlar, suratlar va xaritalarni o‘rganish.

Turli tarixiy nuqtai nazarlarni taqqoslash va ular asosida xulosalar chiqarish.

Voqealarning sabab va oqibatlarini aniqlash. Natijasi: Talabalar manbalarni mustaqil tahlil qilish, tarixiy faktlarni umumlashtirish va ular orasidagi bog‘liqlikni aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi. Mohiyati: Interaktiv usullar talabalarni faollikka undaydi va o‘quv jarayonini jonlantiradi. Bu usullar orqali tarixiy voqealar talabalar tomonidan chuqurroq anglanadi. Usullari: Rolli o‘yinlar: Talabalar tarixiy shaxslar obrazini gavdalantirib, ularning qarorlarini qabul qilish jarayonini tushunadilar.

Munozaralar: Tarixiy mavzularda bahs-munozaralar o‘tkazish talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Loyiha ishlari: Guruh bo‘lib ishlash orqali talabalar tarixiy mavzularni o‘rganadi va o‘zlarining natijalarini taqdim etadi. Natijasi: Interaktiv usullar talabalarning darsdagi ishtirokini oshiradi, ijodkorlik va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Mohiyati: Zamonaviy texnologiyalar yordamida tarixiy voqealarni vizual tarzda ko‘rsatish talabalar bilim olish jarayonini samarali va qiziqarli qiladi.

Amaliyoti: Virtual ekskursiyalar: Muzeylar va tarixiy obidalarga virtual sayohatlar o‘tkazish orqali talabalar o‘tmish bilan bevosita tanishadi. Interaktiv xaritalar: Tarixiy voqealar rivojini joylashuvga bog‘lab tushuntirish, xaritalar orqali o‘rganish jarayonini jonlantiradi. [3]

Multimedia vositalari: Tarixiy filmlar, audio va video materiallardan foydalanish.

Natijasi: Talabalar tarixiy voqealarni yanada yaxshiroq tasavvur qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa ularning tarixga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Mohiyati: Yetakchi tarixchilarning ilmiy ishlari bilan tanishish talabalarni izlanishga undaydi va tarixiy bilimlarini chuqurlashtiradi.

Amaliyoti: Talabalarga tarixiy mavzular bo‘yicha fundamental asarlarni o‘qib, ular ustida muhokama qilishni tashkil etish.[4] Ilmiy maqolalar yozish uchun ilmiy-uslubiy manbalar bilan ishlashni o‘rgatish. Tarixiy mavzular bo‘yicha konferensiyalar va seminarlar o‘tkazish. Natijasi: Talabalar ilmiy tadqiqotga qiziqadi, tarixiy voqealarni ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilishni o‘rganadi.

Xulosa. Oliy ta’lim talabalarida tarixiy tafakkurni shakllantirish – bu faqat bir fan doirasida emas, balki butun ta’lim jarayonida amalga oshirilishi kerak bo‘lgan jarayondir. Bu borada pedagoglar o‘z metodik yondashuvlarini boyitib, zamonaviy texnologiyalar va ilmiy-uslubiy adabiyotlardan samarali foydalanishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaev, Q. "Oliy ta'limda tarixiy bilimlarni o'qitish metodikasi". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti, 2020.
2. Karimov, A. "Tarixiy tafakkur va milliy g'oya". Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
3. Mirziyoyev, Sh. M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. Smith, M. "Historical Thinking and Other Unnatural Acts: Charting the Future of Teaching the Past". Philadelphia: Temple University Press, 2000.
5. Seixas, P., Morton, T. "The Big Six: Historical Thinking Concepts". Toronto: Nelson Education, 2013.
6. Vygotsky, L. S. "Thought and Language". Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
7. Daminov, I. "Ilmiy-uslubiy adabiyotlardan foydalanishning pedagogik asoslari". Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
8. Wineburg, S. "Historical Thinking and Other Unnatural Acts". Philadelphia: Temple University Press, 2001.
9. UNESCO. "Teaching and Learning History in the 21st Century". UNESCO Report, 2015.
10. Qodirov, B. "Raqamli texnologiyalar va ularning tarixiy ta'limdagi ahamiyati". Toshkent: Ilm Ziya, 2022.
11. ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У СТУДЕНТОВ ВУЗОВ В СВЕТЕ СТРАТЕГИИ «УЗБЕКИСТАН–2030» (<https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=16705638806455929260&btnI=1&hl=ru>)* 3 Омонова - Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2024
12. [COVERAGE OF THEATER ACTIVITIES IN UZBEK NATIONAL PRESS DURING WORLD WAR II](#) Akbarov Rahmatillo Murtozali o'g'li - International Journal Of History And Political Sciences, 2023
13. [Вопрос электрификации Узбекистана в годы Второй мировой войны \(по данным узбекской национальной прессы\)](#) Р Акбаров - Актуальные проблемы истории Узбекистана, 2022.
14. [COVERAGE OF ISSUES RELATED TO SOCIAL LIFE IN THE UZBEK NATIONAL PRESS DURING THE SECOND WORLD WAR](#) A Raxmatillo - International Scientific and Current Research ..., 2023

O‘ZBEKISTONDA TA’LIM SOHASIDA XALQARO HAMKORLIKNI YO‘LGA QO‘YILISHI YUTUQLAR VA KAMCHILIKLAR

Xayitqulova Feruza Umarali qizi

Namangan davlat pedagogika instituti talabasi

Zarnigor Omonova

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda ta’lim sohasida xalqaro hamkorlikning rivojlanishi, erishilgan yutuqlar va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Xorijiy universitetlarning filiallari ochilishi, talabalar almashinuvi dasturlari, qo‘shma ilmiy loyihalar va o‘qituvchilarni malaka oshirish imkoniyatlari yutuqlar sifatida keltirilgan. Shu bilan birga, moliyaviy cheklovlar, ta’lim sifatini muvofiqlashtirishdagi muammolar, til to‘sig‘i va hududiy tengsizlik kabi kamchiliklarga e’tibor qaratilgan. Maqola oxirida xalqaro hamkorlikni takomillashtirishga oid tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston ta’lim tizimi, xalqaro hamkorlik, talabalar almashinuvi dasturlari, xorijiy universitetlar, qo‘shma ilmiy loyihalar, ta’lim sifatini oshirish, moliyaviy resurslar, hududiy tengsizlik, pedagoglarning malaka oshirishi, innovatsion ta’lim yondashuvlari.

Аннотация: В статье рассматривается развитие международного сотрудничества в сфере образования в Узбекистане, анализируются достигнутые успехи и существующие проблемы. Среди достижений отмечаются открытие филиалов зарубежных университетов, программы студенческого обмена, совместные научные проекты и повышение квалификации преподавателей. Также обращается внимание на такие проблемы, как финансовые ограничения, несогласованность образовательных стандартов, языковой барьер и региональное неравенство. В заключение даны рекомендации по улучшению международного сотрудничества.

Ключевые слова: система образования Узбекистана, международное сотрудничество, программы студенческого обмена, зарубежные университеты, совместные научные проекты, повышение качества образования, финансовые ресурсы, региональное неравенство, повышение квалификации преподавателей, инновационные подходы в образовании.

Annotation: The article examines the development of international cooperation in the education sector in Uzbekistan, analyzing both achievements and challenges. Achievements include the establishment of foreign university branches, student exchange programs, joint scientific projects, and teacher training

opportunities. Attention is also drawn to issues such as financial constraints, misalignment of educational standards, language barriers, and regional inequalities. The article concludes with recommendations to improve international collaboration.

Keywords: Uzbekistan education system, international cooperation, student exchange programs, foreign universities, joint scientific projects, improving education quality, financial resources, regional inequality, teacher training, innovative educational approaches.

Kirish. Ta’lim tizimi har bir davlatning rivojlanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Zamon talablari o‘zgarib borar ekan, milliy ta’lim tizimining samaradorligini oshirishda xalqaro hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon ilg‘or tajribalarni o‘zlashtirish, yangi texnologiyalarni joriy qilish va global miqyosda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash imkonini beradi. O‘zbekiston ham oxirgi yillarda ta’lim sohasida xalqaro hamkorlikni mustahkamlash bo‘yicha keng ko‘lamli ishlarni amalga oshirmoqda. Yurtimizda xorijiy universitetlar filiallarining ochilishi, talabalar va o‘qituvchilar almashinuvi dasturlarining kengayishi, qo‘shma ilmiy loyihalarning amalga oshirilishi bunga yaqqol misoldir. Shu bilan birga, ushbu jarayonda yechimini kutayotgan muammolar ham mavjud.

O‘zbekistonda Ta’limdagi Yutuqlar va Xalqaro Hamkorlik

So‘nggi yillarda O‘zbekiston ta’lim tizimida keng ko‘lamli o‘zgarishlar amalga oshirildi. Xalqaro universitetlarning tashkil etilishi, talabalar almashinuvi dasturlari, qo‘shma ilmiy loyihalar va o‘qituvchilarning malaka oshirish imkoniyatlari ta’lim tizimining sifatini oshirishda muhim qadamlar bo‘ldi.[1]

Xalqaro universitetlarning tashkil etilishi

O‘zbekistonda xorijiy oliy ta’lim muassasalarining filiallari ochilishi yoshlar uchun xalqaro standartlarda ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirdi.

Toshkent Xalqaro Vestminster Universiteti: Buyuk Britaniyaning ta’lim modeliga asoslangan bu universitet talabalarni zamonaviy boshqaruv, iqtisodiyot va siyosat sohalarida tayyorlaydi. Turin Politexnika Universiteti: Muhandislik va texnika yo‘nalishlari bo‘yicha yetakchi ta’lim maskanlaridan biri bo‘lib, xalqaro darajada tan olingan diplom beradi. Singapur Menejmentni rivojlantirish instituti: Biznes va boshqaruv yo‘nalishida yuqori malakali kadrlarni tayyorlashga qaratilgan. Bu universitetlar xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va talabalarga xorijiy tajribani o‘rgatishda muhim rol o‘ynamoqda. Talabalar almashinuvi dasturlari O‘zbekiston yoshlari uchun chet elda o‘qish imkoniyatlari kengaymoqda. Ayniqsa, Erasmus+, DAAD, va boshqa xalqaro dasturlar orqali talabalar rivojlangan mamlakatlarning nufuzli universitetlarida bilim olishmoqda.[2] Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida o‘qiyotgan talabalar zamonaviy texnologiyalarni o‘rganib, o‘z bilimlarini

O‘zbekistonda qo‘llamoqdalar. Ushbu dasturlar nafaqat bilim almashinuvi, balki madaniy hamkorlikni ham kuchaytiradi.

Qo‘shma ilmiy loyihalar O‘zbek olimlari xorijiy hamkorlari bilan birgalikda ilmiy tadqiqotlar olib bormoqda. Xalqaro grantlar, qo‘shma tadqiqot markazlari va innovatsion texnologiyalar bilan almashinuvi mamlakatning ilmiy salohiyatini mustahkamlamoqda. Masalan, tibbiyot, ekologiya va axborot texnologiyalari sohasida amalga oshirilayotgan qo‘shma loyihalar bu jarayonda yetakchilik qilmoqda. Innovatsiyalarni joriy qilish orqali ilm-fan va texnologiyalarni rivojlantirishga erishilmoqda. O‘qituvchilarni malaka oshirish dasturlari Ta’lim tizimidagi eng muhim jihatlardan biri pedagoglarning malakasini oshirish hisoblanadi. Chet elda tashkil etilayotgan trening va o‘quv dasturlari bu borada katta ahamiyat kasb etmoqda. Har yili yuzlab o‘qituvchilar rivojlangan mamlakatlardagi ta’lim tajribalarini o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lyapti. Bu jarayon ta’lim sifatini yaxshilash bilan birga, innovatsion usullarni O‘zbekistonga joriy qilishga yordam beradi.

O‘zbekistonda Ta’lim Sohasidagi Kamchiliklar: Xalqaro Hamkorlikda Duch Kelayotgan Muammolar

So‘nggi yillarda O‘zbekiston ta’lim tizimida sezilarli o‘zgarishlar amalga oshirilayotgan bo‘lsa-da, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish jarayonida bir qator muammolar hamon mavjud. Ushbu kamchiliklar ta’lim sifatini oshirish va global miqyosda raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda jiddiy to‘siqlarni yuzaga keltirmoqda.

Moliya va resurslar yetishmovchiligi Xalqaro hamkorlik loyihalarini amalga oshirishda moliyaviy va moddiy resurslarning yetarli emasligi asosiy muammolardan biridir. Grant va investitsiyalarning cheklanganligi: Xalqaro loyihalar va dasturlarni moliyalashtirish uchun kerakli mablag‘ yetarli emas.[3] Bu ta’lim sifatiga va loyihalarning ko‘lamiga salbiy ta’sir qilmoqda.

Infratuzilma muammolari: Ayrim universitetlar va ilmiy markazlar xalqaro standartlarga mos infratuzilmaga ega emas, bu esa xalqaro loyihalarda to‘laonli ishtirok etishni qiyinlashtiradi. Texnologiyalar yetishmasligi: Ilmiy tadqiqotlar uchun zarur bo‘lgan zamonaviy asbob-uskunalar va texnologiyalar yetarli emasligi ilm-fan rivojiga to‘sqinlik qilmoqda.[4] Ta’lim sifatini muvofiqlashtirishdagi muammolar Xorijiy universitetlar va mahalliy oliygohlar o‘rtasidagi hamkorlikda ba’zan muvofiqlik muammolari kuzatiladi. Dasturlarning uyg‘unlashmasligi: Xalqaro va mahalliy ta’lim dasturlari o‘rtasida standartlar va maqsadlar bo‘yicha farqlar mavjud. Bu talabalar bilimni baholash va diplomlarni tan olish masalalariga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Hamkorlikning uzviy emasligi: Ayrim hollarda xalqaro universitetlar bilan hamkorlik bir martalik loyihalar doirasida cheklanib, uzoq

muddatli strategik sheriklikka aylanmayapti. Til to‘sig‘I Chet tillarini bilish darajasining yetarli emasligi xalqaro hamkorlikda ishtirok etish uchun muhim to‘siq bo‘lib qolmoqda. Ingliz tilini bilish darajasi pastligi: Ko‘plab xalqaro dasturlarda ingliz tili asosiy til bo‘lib, uni yaxshi bilmaslik o‘qituvchilar va talabalar uchun imkoniyatlardan foydalanishni cheklaydi. Mahalliy tillar uchun moslashuv: Ayrim xorijiy universitetlar mahalliy talabalar uchun moslashtirilgan dasturlar yoki materiallar yaratmagan. Bu xalqaro ta‘limni o‘zlashtirishni qiyinlashtiradi. Hududiy tengsizlik Xalqaro hamkorlik imkoniyatlari asosan markaziy hududlarda to‘plangan bo‘lib, chekka hududlardagi yoshlar va ta‘lim muassasalariga kamroq e‘tibor qaratilmoqda. Toshkent va yirik shaharlarning ustunligi: Xalqaro universitetlar filiallari va ta‘lim dasturlarining aksariyati Toshkent, Samarqand, va Buxoroda joylashgan bo‘lib, bu chekka hududlardagi yoshlar uchun bunday imkoniyatlarni chegaralaydi. Hududiy infratuzilma muammolari: Qishloq va chekka hududlardagi ta‘lim muassasalari xalqaro hamkorlik uchun zarur sharoitlarga ega emas. Adolatli taqsimotning yo‘qligi: Xalqaro grantlar va stipendiyalarni olishda hududiy muvozanatning yetishmasligi teng imkoniyatlar tamoyiliga zid kelmoqda.

Xulosa. O‘zbekistonda ta‘lim sohasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish bo‘yicha erishilgan yutuqlar e‘tiborga molik. Ammo mavjud kamchiliklarni bartaraf etish orqali bu jarayonni yanada samarali qilish mumkin. Xalqaro hamkorlikning rivoji nafaqat ta‘lim sifatini oshirish, balki mamlakatning xalqaro miqyosdagi raqobatbardoshligini ham ta‘minlaydi. Shu bois, davlat va jamiyat ushbu yo‘nalishga yanada ko‘proq e‘tibor qaratishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta‘lim sohasini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi to‘g‘risida" gi farmoni. Toshkent, 2019-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi hisobotlari. Toshkent, 2023-yil.
3. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Parij, 2022-yil.
4. Erasmus+ dasturi faoliyati haqidagi ma‘lumotlar. Bryussel, 2023-yil.
5. World Bank. Uzbekistan Education Sector Analysis. Vashington, 2021-yil.
6. Toshkent Xalqaro Vestminster Universitetining rasmiy veb-sayti. Toshkent, yangilangan ma‘lumotlar, 2023-yil.
7. Xalqaro ilmiy jurnallar: "Higher Education in Central Asia". Springer, 2022-yil.
8. O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi. Ta‘lim tizimi ko‘rsatkichlari. Toshkent, 2023-yil.

9. Mahalliy ilmiy jurnallar: "Oliy ta'lim muammolari", 2023-yil, 4-son.
10. Xalqaro ta'lim tashkilotlari hisobotlari: OECD Education Insights. Parij, 2021-yil.
11. ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У СТУДЕНТОВ ВУЗОВ В СВЕТЕ СТРАТЕГИИ «УЗБЕКИСТАН–2030»
(<https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=16705638806455929260&btnI=1&hl=ru>)* 3 Омонова - Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali, 2024
12. [COVERAGE OF THEATER ACTIVITIES IN UZBEK NATIONAL PRESS DURING WORLD WAR II](#) Akbarov Rahmatillo Murtozali o'g'li - International Journal Of History And Political Sciences, 2023
13. [COVERAGE OF ISSUES RELATED TO SOCIAL LIFE IN THE UZBEK NATIONAL PRESS DURING THE SECOND WORLD WAR](#) A Raxmatillo - International Scientific and Current Research ..., 2023

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

O.T. Khudoyorov

Senior teacher, Oriental University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation. Now a days, many countries are focusing on the most urgent problem in the introduction of information and communication technologies (ICT) to the economic and social spheres, in particular, to the teaching of foreign languages, to the educational process, namely, the ICT literacy of science teachers. are faced with the problem of preparation for effective use of Internet and ICT tools and methods in teaching subjects. Serious attention was paid to this problem in our country. Because nowadays, along with rapid development and changes in the society, there are updates in the education system.

Key words : Information, Internet, translator program, useful sites, AKT tools, foreign language, ICT literacy, search systems, browsers, Google

Annotatsiya. Bugungi kunda ko‘plab davlatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalari(AKT)ni iqtisodiy-ijtimoiy sohalarga, xususan,xorijiy tillarni o‘rgatishda, ta’lim jarayoniga joriy etishdagi eng dolzarb muammoga, u ham bo‘lsa fan o‘qituvchilarining AKT-savodxonligi, fanlarni o‘qitishda Internet va AKT vosita va metodlaridan samarali foydalanish bo‘yicha tayyorgarligi muammosiga duch kelmoqdalar. Mamlakatimizda ham mazkur muammoga jiddiy e’tibor qaratildi.

Chunki hozirgi davrda, jamiyatdagi jadal rivojlanish, o‘zgarishlar bilan bir qatorda, ta’lim tizimida yangilanishlar yuzaga kelmoqda.

Kalit so‘zlar:Axborot, internet, tarjimon dastur, foydali saytlar, AKT vositalari, xorijiy til, AKT savodxonligi, qidiruv tizimlari, brauzerlar, Google

Аннотация. Сегодня в центре внимания многих стран находится наиболее актуальная проблема внедрения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в экономическую и социальную сферы, в частности, в преподавание иностранных языков, в образовательный процесс, а именно - ИКТ-грамотность учителей естественных наук. сталкиваются с проблемой подготовки к эффективному использованию средств и методов Интернета и ИКТ в преподавании предметов. В нашей стране этой проблеме уделяется серьезное внимание. Ведь в настоящее время вместе с бурным развитием и изменениями в обществе происходят обновления в системе образования.

Ключевые слова: информация, Интернет, программа-переводчик, полезные сайты, инструменты АКТ, иностранный язык, ИКТ-грамотность, поисковые системы, браузеры, Google

We use the internet so much in our lives that you can't imagine our lives without it. Today, on the Internet, we can see abstracts, various information, beautiful pictures on any topic, and copy them. But today, students get ready-made abstracts, the information they need from the Internet, didn't that stop them from researching? If we look for the information we need in books and magazines, encyclopedias, we can get more than the information we need, and when we are looking for information, we read it with our eyes on other information and it will remain in our memory. We don't limit ourselves to searching for information in one book, but we search several books in libraries, and when we find a book, we look at it, if there is less information in that book, we look at other books as well. in this way, our love for books increases, our vocabulary increases, and most importantly, we search on ourselves. I don't mean to say that the internet is bad, because the internet has many positive aspects too. It would be a great light upon light if we could only search and find the information we need

Scientists and teachers are looking for effective methods, methods and tools for teaching foreign languages. Technical training, the use of computer programs, multimedia software, Internet sites not only expand the standard foreign curriculum Languages, but also encourage students to make effective cooperation with the teacher. Computer programs also make the work of the teacher easier, because he works with each student, finds an individual approach, and increases the level of

knowledge. It should be an effective tool for modern interactive, broad-based, interesting, visual, individual teaching.

The computer is not necessary to oppose the teacher and use it as a tool to support his professionalism. Computers significantly expand the possibilities of individualizing teachers and strengthening knowledge in English language learning, and allow to maximize the learning process of individual characteristics of students. The use of computers in English lessons significantly increases the intensity of the learning process.

Even a teacher too "traditional" to be bothered by the latest technology cannot deny that the Internet is a very rich source of potential learning resources. But while teachers are still preparing to teach science using computers, students have long been learning through the Internet.

Foreign language learning techniques developed today using Internet resources and accessible to the foreign language teacher who can be used in the frame. Information spaces are used to select interesting text documents, creative tasks. There are various types of work on special educational sites, which are designed to meet the level of knowledge of students. Working with such sites is an interesting, positive and effective language in reading. In addition, the group has a specialty Learning places, developed Four types of speech for learning (reading, writing, speaking and listening), learning Phonetics, grammar, vocabulary. When working with educational sites, the level of complexity is chosen that corresponds to the level of education of students.

In the process of closing and opening one eye, a person is aware of innumerable blessings. He should spend these blessings given by God in his own way and at the right time. It is a fact that news and discoveries are happening every hour, or even minute, all over the world. This is pleasing to the eyes. Among them, mobile communication devices that lighten our burden, as well as the Internet, where you can access the information you are looking for, are among the above blessings. Appreciating a blessing is both a duty and a debt. So, are we able to use it properly? Someone says yes, someone says no.

To some people, it is said that they are short-handed because they only bought 2 warm breads for their parents, when their health worsened, they took medicine, they did good deeds related to some kind of material gain, and they spent hours on the Internet. He lives and spends money in front of cafes and "game" clubs. They spend precious time on the pretext of buying traffic on Agent, Odnoklassniki, etc. networks with completely useless correspondence. It's a pity, of course. Dear parents, pay attention to your children's mobile phones, there are countless useless sites. If only we could organize the use of these things, we would eliminate many of

our shortcomings, which is one of the distinctive features of our time, special attention is being paid to a new approach to the educational process and its organization, using its opportunities. The 21st century is the age of high technologies, and our modern youth are taking steps not only in accordance with the spirit of the time, but also in accordance with the progress in the electronic world.

For this reason, a different approach to the process of educating the young generation is required. The role of the teacher in the lessons is also changing. The teacher is now mainly acting as a guide. It is time for teachers who aim to keep pace with the times to be ready to enliven any part of the lesson through ICT.

is becoming more and more important. New information technologies provide great opportunities in teaching foreign languages, they play an important role in obtaining quality knowledge in science and increasing the effectiveness of education. It is known that, in accordance with the requirements of the period, not a single session of this subject should be completed without a presentation by the teacher or the students.

In the Decision of the President of the Republic of Uzbekistan dated December 10, 2012 "On measures to further improve the system of learning foreign languages" " Introduction of advanced methods of teaching using modern pedagogical and information and communication technologies" by way of teaching the growing young generation to foreign languages, fundamentally improving the system of training specialists who can speak these languages freely, and on the basis of this, their world development achievements and extensive use of world information resources, international cooperation and "creating conditions and opportunities for the development of communication" and the need to implement a number of important tasks for this.

In this document, starting from the 2013-2014 academic year, teaching of foreign languages from the first classes of general secondary schools is defined in the form of games, and then as the main subject of education using ICT tools. In accordance with this important Decision, today, in particular, foreign language lessons are being looked at more deeply. In order to adequately protect the country's honor in the world arena, our youth must first be able to compete with their foreign peers. Today, the competition is conducted in foreign languages, especially in English, which is the international business language.

ICT means saving class time and getting more and more effective information through computer equipment, tape recorder, books, video equipment, electronic board. Today, young people don't spend time searching and flipping through books to get additional information, but save it and turn to the Internet.

As a result of the use of the Internet and its great opportunities in teaching foreign languages, the perspective of introducing multimedia technologies into educational and pedagogical processes is becoming more and more evident. It is known that the introduction of the Internet as the main means of communication is in four directions:

- Internet as a means of obtaining information ;
- Internet as a communication tool; • Internet as a teaching tool; • Internet as an entertainment tool.

In this, great attention is paid to practice working with the main means of communication (e-mail, chat) in the search for information on the network. At the initial stage, the process of information exchange is limited only to written text, but gradually graphic and audio documents are included in it.

Expressions of love, which are completely foreign to our nation, on the phones, hours of indecent discussions, sending obscene words to and fro from the above sites, copying immoral movies and clips from the Internet, etc. Different people are trying to use the Internet as their main weapon with their alien ideas.

They are deceiving our young people, who have not yet managed to differentiate between black and white, with various Islamic concepts and are trying to sway them to their side. It is very sad that we, the parents and those who distinguish between black and white, turn a blind eye to these conspiracies.

Above, we told the truth about the negative consequences of the Internet, albeit a little. However, there is another fact that if we use the Internet properly, we will get many conveniences, knowledge and skills.

Has its pros and cons, the internet has its pros and cons. Therefore, let's take advantage of this blessing.

Rapidly developing day by day, there is no way not to use or refer to modern technical tools. Because computer technology is playing the role of the main tool in the formation of a person's worldview, in the further expansion of his spiritual world. This is a happy situation on the one hand. Today, we, the youth, are making the most of our time during study or work, taking advantage of such great opportunities. If we look at it from today's point of view, the Internet, which has already become a global network, has become the most important area among mass media with its rapidity. Every hour we are informed of the latest news about our country and the world through sites such as Kun.uz and Daryo.uz. But... In the age of rapidly growing science and technology, along with the positive aspects of the Internet and social networks, we are also witnessing its negative impact on the spirituality of

young people and their thirst for news. If we pay attention from Zim, young people (especially teenagers) go there to internet cafes and watch violent, fire-and-death computer games in the spirit of all kinds of destructive ideas. we witness that they spend their time in vain. Can we say that such young people are full of Internet opportunities, only engaged in learning? The saddest thing is that some indifferent parents think that my child is learning on the Internet. At this point, I would like to comment on the fact that students access and use internet sites through mobile phones during some classes. The right student, as an independent seeker, should enrich his knowledge more, turn to various sources. But not at the expense of the lesson... because there is a time for everything, including the use of the Internet. Recently, another term began to be used in our language. This is the concept of igromania. Hash-pash is becoming more and more popular. If I give a brief definition, "Igromania" is an addiction to various games that take place on the computer. According to psychologists, young people are quick to believe what they read or see because their ideological immunity against disruptive and destructive ideas is not yet fully formed. In such cases, agromania, which negatively affects the morale and spirit of young people, cannot be justified in any way. Just as there are positives and negatives to everything in our daily lives, we need to follow the norm when using modern technology!

"To really keep our kids out of harm's way, we need to educate them. We need to teach them how to protect themselves, what's dangerous, and how to work with new technologies that are emerging. They're going to use these things in the future."

Limiting the Internet to children will not solve the problem, says Tim Lordan:

"In our opinion, when we are moving to an economy based on information technology, this is a very sensitive issue. No matter what profession you look at, children should be able to use the Internet and computers well when they grow up."

It only takes a few seconds for us to get enough information about what happened today in a certain part of the world. You can control a mouse-like device in front of the monitor and get any information on any topic. In a few decades, the Internet has become a global network, creating not only an information society, but also an important factor in the acceleration of the globalization process in the world.

Internet is a product of human thinking. We can't just look at the computer on our desk as an electronic device. The Internet is the most effective and convenient means of receiving, sharing and transmitting information. Its multimedia (image, sound, text) service and a number of other conveniences are drawing humanity to the virtual world. According to data, in September of this year, the number of

Internet users in the world reached 1 billion 734 million people. However, in 2000, about 361 million people used the global network. It is not difficult to imagine how many more millions these numbers will increase in another nine to ten years. Because development is advancing with unprecedented speed.

But there is a second, very important aspect of the matter. It is not a secret that in some countries suicides of oneself or others due to drowning in the virtual world are becoming commonplace. Or, no one can deny that hospitals specializing in the treatment of mentally ill patients are being established in a number of countries, replacing real life with virtual life.

Most people, especially Internet users, agree that the Internet is a great achievement for mankind. It is an inexhaustible source of information, helps to acquire the necessary knowledge and solve complex problems. The World Wide Web will help you become smarter, more educated, teach you many interesting things.

Moreover, the use of the Internet seems to blur the boundaries between countries or even continents. People can communicate without problems even if they are thousands of kilometers away from each other. The World Wide Web allows you to find new friends or even love.

Time on the Internet can be spent watching useful programs, acquiring new knowledge, and studying foreign languages thoroughly. Some even manage to acquire a new profession or find a good job with its help. And the Internet itself can become a source of stable income. Over the past few years, many careers related to the World Wide Web have emerged.

In order to avoid unpleasant consequences, parents should monitor their children and clearly define the time they can spend on the Internet. You need to check exactly what they are watching and reading. You can protect your child from negative information by installing filters or special programs.

properly regulate the use of the Internet by adolescents of the age of puberty and constantly monitor them. In such cases, children should not be neglected. The computer and telephone equipment they use must be constantly monitored. Because a child can learn about various pornographic sites from friends or acquaintances on the street and use them. The games that the child plays on the Internet or on the computer should enlighten the mind and promote good manners. In order for their time not to be wasted, parents must constantly act. If a parent constantly teaches their child the manners of using the Internet and controls it, then the child's modesty and manners will be in place. He does not follow foreign ideas. The ability to think is well developed.

Thus, by teaching a foreign language using the Internet, both teachers and students will have convenient opportunities in their work, therefore, the introduction of ICT into the teaching process is an urgent issue. Effectiveness of modern lessons is achieved on the basis of educational programs, searching for information on the Internet, as a result of which there is an increase in interest in learning foreign languages, awareness of relevance to inter-ethnic and inter-cultural communication, and the opportunity to expand the scope of the educational environment.

List of used literature:

1. Perfect generation is the foundation of development of Uzbekistan. //Laws of the Republic of Uzbekistan "On Education" and "On the National Program of Personnel Training". -T.: "Sharq", 1998. -64 p.
2. Computer literacy part 1. "Introduction to IBM PC and MS DOS" pages 20-22 T; 1994
3. Akhmedov A., Taylokov N. Informatics. Textbook for academic lyceums and vocational colleges. - T.: Uzbekistan, 2001. - 272 p.
4. Simonovich S, Evseev G, Alekseev A. Obhaya informatics Uchebnoe posobie – M.: Ast-Press: Inforkom-Press, 1999.
5. V. Rochkov, Yu. Novikov, D. Solnoshkov Samouchitel. (Windows, Word, Excel, Mathcad 2001, internet). Computer for students 2nd edition, - SPB, : Peter, 2003.
6. SPAllayorov, DBAbdurakhimov, Sh.A.Norkulov Microsoft Windows 98. Communication with a computer, instruction manual, Gulistan - 2001, 86 p.
7. www.ziyonet.uz,
8. www.ref.uz
9. www.uz - national search system (WWW.UZ)

LIBOS DIZAYNIGA PEDAGOGIK YONDASHUV VA IJODIY TARBIYA

Yunusxodjayeva Saule Abutalibovna,

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

“Libos dizayni” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotasiya. Ushbu maqola libos dizaynini nafaqat moda tendentsiyalarini aks ettiruvchi san'at, balki pedagogik yondashuvni talab qiladigan ijodiy tarbiya sohasi sifatida ko‘rib chiqadi. Maqolada libos dizayni o‘qitishda ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish, estetik didni o‘stirish va texnologik savodxonlikni oshirish kabi muhim pedagogik maqsadlar ta'kidlanadi. Shuningdek, loyiha usulidan foydalanish, portfelni shakllantirish, muloqot va munozara, amaliy mashg‘ulotlar kabi libos dizayni o‘qitishda qo‘llaniladigan pedagogik usullar ham muhokama qilinadi. Maqolaning asosiy maqsadi libos dizaynini o‘qitishda pedagogik yondashuvning ahamiyatini ta'kidlash va talabalarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik usullarni taklif qilishdir.

Аннотация. Данная статья рассматривает дизайн одежды не только как искусство, отражающее модные тенденции, но и как область творческого воспитания, требующую педагогического подхода. В статье подчеркиваются важные педагогические цели обучения дизайну одежды, такие как развитие творческих способностей, формирование критического мышления, воспитание эстетического вкуса и повышение технологической грамотности. Также рассматриваются педагогические методы, применяемые в обучении дизайну одежды, такие как использование проектного метода, формирование портфолио, коммуникация и дискуссии, практические занятия. Основная цель статьи - подчеркнуть важность педагогического подхода в обучении дизайну одежды и предложить эффективные педагогические методы, направленные на развитие творческих способностей студентов.

Annotation. This article examines fashion design not only as an art that reflects fashion trends, but also as a field of creative education that requires a pedagogical approach. The article highlights important pedagogical goals of teaching fashion design, such as developing creative abilities, shaping critical thinking, cultivating aesthetic taste, and enhancing technological literacy. It also discusses pedagogical methods used in teaching fashion design, such as using the project method, developing portfolios, communication and discussions, and practical exercises. The main purpose of the article is to emphasize the importance

of a pedagogical approach in teaching fashion design and to propose effective pedagogical methods aimed at developing students' creative abilities.

Kirish. Insoniyat tarixida kiyim-kechak faqatgina tana qoplamasi bo‘lib qolmagan. U madaniy identifikatsiya, ijtimoiy mavqe va shaxsiy ifoda vositasi sifatida xizmat qilgan. Libos dizayni esa bu evolyutsion jarayonning ijodiy qudratini aks ettiruvchi san'at va hunardir. Zamonaviy dunyoda libos dizayni nafaqat estetik qiyofani shakllantiradi, balki texnologiya, ekologik mas'uliyat va ijtimoiy o‘zgarishlar bilan chambarchas bog‘langan. Ushbu maqolada libos dizaynining zamonaviy tendentsiyalari, texnologiyalar va kelajak istiqbollari chuqurroq tahlil qilinadi.

Libos dizayni - bu faqatgina moda tendentsiyalarini kuzatib borish va kiyim-kechak yaratish san'ati emas. U insoniyatning madaniy, ijtimoiy va estetik qadriyatlarini aks ettiradigan, shuningdek, ijodiy qobiliyatni rivojlantirish va shaxsiy ifodani rag‘batlantirishga xizmat qiladigan sohadir. Pedagogik yondashuv libos dizaynini o‘qitish va o‘rganish jarayonida muhim rol o‘ynaydi, chunki u talabalarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va estetik didni o‘stirishga qaratilgan.

Asosiy qism. Ekologik muammolarga bo‘lgan tobora ortib borayotgan xavotir moda sanoatini qayta ko‘rib chiqishga undamoqda. Barqarorlik tendentsiyasi qayta ishlangan materiallar, organik paxta, vegan teri va boshqa ekologik toza materiallardan foydalanishni rag‘batlantiradi. Shuningdek, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, suv iste'molini kamaytirish va chiqindilarni qayta ishlash usullarini tadbiq qilishga e'tibor qaratilmoqda.

Libos dizayni texnologiya bilan chambarchas bog‘langan. Sensorli kiyimlar, yorug‘lik effektlari, 3D bosma texnologiyalari va boshqa innovatsion texnologiyalar kiyim-kechakning funktsional va estetik imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Masalan, sport kiyimlarida ishlatiladigan "smart" materiallar tananing harakatlarini kuzatib, sportchiga ma'lumot beradi.

Mass-market kiyimlaridan farqli ravishda, zamonaviy libos dizayni mijozlarning shaxsiy ehtiyojlari va istaklariga moslashtirilgan kiyim-kechak yaratishga qaratilgan. Bu 3D skanerlash texnologiyalari yordamida individual o‘lchamlarga moslashtirilgan kiyimlar, shuningdek, mijozning shaxsiy uslubiga mos keladigan noyob dizaynlar yaratishni o‘z ichiga oladi.

Pedagogik yondashuv talabalarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga qaratilgan. Bu ularga o‘z g‘oyalarini ifoda etish, turli materiallar bilan ishlash,

ranglar va shakllarni birlashtirish, shuningdek, o‘ziga xos uslubni yaratish imkonini beradi.

Libos dizayni talabalarga tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yordam beradi. Ular kiyim-kechakning funktsionalligi, estetikligi, madaniy ahamiyati va ekologik ta'sirini tahlil qilishni o‘rganadilar.

Pedagogik yondashuv talabalarda estetik didni o‘stirishga qaratilgan. Ular turli davrlarning moda tendentsiyalari, ranglarning psixologik ta'siri, materiallarning xususiyatlari va estetik mezonlarni o‘rganadilar.

Zamonaviy libos dizayni texnologiya bilan chambarchas bog‘langan. Pedagogik yondashuv talabalarda 3D bosma, kompyuterlashtirilgan dizayn va boshqa texnologiyalarni qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Libos dizayni loyihalarini amalga oshirish ko‘pincha jamoaviy ishni talab qiladi. Pedagogik yondashuv talabalarda jamoaviy ishga o‘rgatish, muloqot qilish va birgalikda ishlay olish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

3D bosma texnologiyasi libos dizaynida prototiplash va ishlab chiqarish jarayonlarini inqilob qilmoqda. Bu talabalarga o‘z g‘oyalarini tez va arzon narxda prototiplashga, shuningdek, murakkab dizaynlarni yaratishga imkon beradi.

Kompyuterlashtirilgan dizayn dasturlari libos dizaynerlariga o‘z g‘oyalarini vizualizatsiya qilish, simulyatsiya qilish, turli xil materiallarni sinab ko‘rish va virtual prototiplar yaratishga yordam beradi.

VR texnologiyasi libos dizaynerlariga o‘z loyihalarini virtual muhitda ko‘rish, sinash va mijozlarga taqdim etish imkonini beradi. Bu mijozlarga kiyimlarni virtual ravishda kiyib ko‘rishga va o‘z tanlovlarini qilishga imkon beradi.

AI texnologiyasi libos dizaynida mijozlarning ehtiyojlari va tendentsiyalarini tahlil qilish, kiyim-kechak yaratish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishga yordam beradi. AI shuningdek, yangi materiallarni kashf etish va kiyimlarni shaxsiylashtirishda muhim rol o‘ynaydi.

Kelajakda kiyim-kechak texnologiya bilan yanada birlashadi. Bu sensorlar, mikroprotsessorlar va boshqa texnologiyalar bilan jihozlangan kiyim-kechak yaratilishini o‘z ichiga oladi. Kiber kiyimlar salomatlikni kuzatish, aloqa va boshqa funktsiyalarni bajarishga qodir bo‘ladi.

Kelajakda kiyim-kechak mijozlarning shaxsiy o‘lchamlari va ehtiyojlari asosida ishlab chiqariladi. 3D skanerlash va 3D bosma texnologiyalari bu jarayonni avtomatlashtiradi va har bir mijoz uchun noyob kiyimlar yaratishga imkon beradi.

Kelajakda moda sanoati ekologik jihatdan barqaror bo‘lgan materiallar, ishlab chiqarish usullari va qayta ishlash texnologiyalarini keng miqyosda qo‘llaydi. Bu moda sanoatining ekolog...

Libos dizayni loyihalarini amalga oshirishda loyiha usulidan foydalanish talabalarda muammolarni hal qilish, o‘z g‘oyalarini amalga oshirish va jamoaviy ish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Talabalarning ishlarini to‘plash va baholash uchun portfel usulidan foydalanish ularning o‘rishini kuzatish va ijodiy qobiliyatlarini baholash imkonini beradi.

Libos dizayni o‘qitishda muloqot va muozara talabalarda o‘z g‘oyalarini ifoda etish, boshqalarning fikrlarini tinglash va konstruktiv muozaralarda qatnashish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Libos dizayni o‘qitishda amaliy mashg‘ulotlar talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, turli materiallar bilan ishlash va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa. Libos dizayni - bu ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va estetik didni o‘stirishga qaratilgan pedagogik yondashuvni talab qiladigan soha. Pedagogik usullardan foydalanish orqali libos dizayni o‘qitish talabalarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va estetik didni o‘stirishga yordam beradi.

REFERENCES

1. Юнусходжаева, С. А. (2019). Ёш рассомни ўқитишда самарали усуллардан фойдаланиш. *Перекрёсток культуры*, 1(4).
2. Юнусходжаева, С. А. (2020). Касб таълими йўналишидаги талабаларни ўқитишда касбий билимни чуқур ўзлаштирган мутахассисларни тарбиялаш ва миллий либосларимизга оид билимларини рivojlantirishning afzallik jihatlari. *Перекрёсток культуры*, 2(4).
3. Abutalibovna, Y. S., & Muratovna, K. U. (2022). Formation of the national clothes of the inhabitants of Surkhandarya under the influence of local living conditions. *Eurasian Journal of History, Geography and Economics*, 5, 31-35.
4. Yunusxodjayeva, S. A. (2023). Barqaror modani shakllantirishda transformatsiyalanuvchi liboslarning o‘rni va ularda an’anaviy libos elementlarining qo‘llanilishi. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 360-365.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING KREATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Jo‘rayeva Turg‘unoy

Namangan davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Rasuljonova Sarvinoz

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. O‘quvchilarning o‘z-o‘zini takomillashtirish va rivojlantirish haqida ko‘plab ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan. Maqolada berilgan ma‘lumotlar asosida o‘qituvchilar va ota-onalar o‘zlari uchun kerakli tavsiyalarni olishlari mumkin.

Kalit so‘zlar: Kreativlik, fikrlash, ijodgorlik, rivojlanish, hamkorlikda ishlash, kompetensiya, boshlang‘ich sinf.

Аннотация. В статье рассматриваются пути развития творческих компетенций младших школьников. Приводится много информации о самосовершенствовании и развитии учащихся. На основании информации, представленной в статье, педагоги и родители могут получить для себя необходимые рекомендации.

Ключевые слова: креативность, мышление, креативность, развитие, совместная работа, компетентность, начальный класс.

Annotation. The article considers ways to develop creative competencies of elementary students. Many accounts of student self-improvement and development have been cited. Based on the information provided in the article, teachers and parents can receive the necessary recommendations for themselves.

Keywords: creativity, thinking, creativity, development, collaborative work, competence, primary class.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish va qiziqishlarini o‘rganish, ta‘lim va tarbiya jarayonini samaradorligini ta‘minlashga xizmat qiluvchi yangi g‘oyalarni yaratish, shuningdek mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilish ham kiradi. Kreativlik (lot. Creatio -yaratish vujudga keltirish) bu insonning noodatiy g‘oya, fikr bera olish muammolarini takrorlanmas, to‘g‘ri yechimni topish, tafakkurning an‘anaviy shakllaridan voz kecha olishga bo‘lgan qobiliyatidir. Kreativ intellektni tushuntirish uchun 2 xil qarash mavjud:

1-qarashda aytiladiki, kreativ intellekt qo‘shimcha mashg‘ulotlar o‘z ustida ishlash mahsulidir. 2-qarashda Klayn gipotezasiga ko‘ra kreativlik bu genetik mutatsiyaning mahsuli va u 5000 yil oldin paydo bo‘lgan.

Kreativ ko‘nikmalar va talabalarda kreativ ko‘nikmalarining shakllantirish jarayonining mohiyatini. “ Kreativlik otasi” nomi bilan mashhur Pol Torrans to‘rtta kreativlik ko‘nikmasini aniqlagan(1987 yil) Uning olib bergan tadqiqotlari shundan dalolat beradiki, mazkur kreativ ko‘nikmalarni shakllantirish va uni baholash mumkin.

Zamonaviy pedagogikada "kreativ pedagogika" tushunchasi qo‘llanila boshlaganiga hali u qadar ko‘p vaqt bo‘lmadi. Biroq, o‘qitish jarayoniga innovatsion hamda ijodkorlik yondashuvlarini qaror toptirishga bo‘lgan ehtiyoj "Kreativ pedagogika"ning pedagogik turkum fanlar orasida mustaqil predmet sifatida shakllanishini ta'minladi. Ushbu predmet asoslarini pedagogika tarixi, umumiy va kasbiy pedagogika hamda psixologiya, xususiy fanlarni o‘qitish metodikasi, ta'lim texnologiyasi va kasbiy etika kabi fanlarning metodologik g‘oyalari tashkil etadi. "Kreativ pedagogika” fanining umumiy asoslari mutaxassis, shu jumladan, bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kamol topishlari uchun zarur shart-sharoitni yaratishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy ta‘limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Quyida ushbu jarayonni tashkil qilishning samarali usullari va yo‘llari keltirilgan:

1.Yaratilish va innovatsion fikrlashni rag‘batlantirish

Ijodiy topshiriqlar: Matn yozish, rasm chizish, hikoya yaratish kabi faoliyatlar bolalarda yangi fikrlarni shakllantiradi.

Muammo yechish mashqlari: Real hayotdagi masalalarni yechishga yo‘naltirilgan vazifalar kreativ fikrlashni rivojlantiradi.

"Agar...?" savoli: O‘quvchilardan noan‘anaviy sharoitlarga javob berishni so‘rash (masalan, "Agar daraxt gapirsa, nima derdi?").

2. Hamkorlik va jamoaviy ish

Guruhda loyiha ishlari: Guruhlarda ishlash orqali o‘quvchilar bir-biridan o‘rganadilar va o‘z fikrlarini himoya qilishni o‘rganadilar.

Rolli o‘yinlar: Turli rollarni bajarish orqali bolalar ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

3. Texnologiyalardan foydalanish

Interaktiv dasturlar va o‘yinlar: Masalan, Storybird yoki Scratch kabi platformalar bolalarda kreativ fikrlash va texnologiyalarni qo‘llash malakalarini oshiradi.

Multimedialar: Videolar, animatsiyalar va slaydlar orqali darslarni boyitish.

4. O‘yin shaklidagi ta‘lim

O‘yin orqali o‘rgatish: Mantiqiy o‘yinlar, boshqotirmalar va interaktiv mashg‘ulotlar ijodkorlikni rivojlantiradi.

Fantaziya o‘yinlari: O‘quvchilar o‘z xayolotlari bilan yangi narsalarni o‘ylab topishga undaydigan o‘yinlar.

5. San‘at va madaniyatga yo‘naltirish

Adabiyot va musiqa: She‘rlar yozish, qo‘shiqlar yaratish va ijro etish orqali o‘quvchilar o‘z ijodiy imkoniyatlarini namoyon etadilar.

Drama va teatr: Sahnalashtirilgan asarlarni tayyorlash jarayoni ijodiy tafakkurni rivojlantiradi.

6. Mustaqil fikrlash va o‘zini ifoda qilishni rag‘batlantirish. O‘quvchilar o‘z fikrlarini yozish orqali ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Misol uchun o‘ziga savollar berish: "Men nima qilishni xohlayman?" kabi savollar orqali o‘ziga xos yechimlar topish.

7. O‘qituvchi o‘quvchilarni g‘oyalarini tinglash va ularga yordam berishi kerak

Ijodkorlikni baholash: O‘quvchilar ijodini oddiygina baholash emas, balki kutilmagan fikrlardan kelib chiqqan holda rag‘batlantirish.

8. Motivatsiya va ishonchni oshirish

Mukofot tizimi: Yaxshi g‘oyalar va ijodiy ishlarga maqto‘v yoki kichik mukofotlar berish.

Ijodiy muhit yaratish: O‘quvchilar o‘z fikrlarini ochiq aytishlari uchun qulay sharoit yaratish.

Mazkur yondashuvlar o‘quvchilarning kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiribgina qolmay, ularda o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirishga ham yordam beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning kreativ qobiliyatini rivojlantirish usullari va vositalariga ta‘sir qiluvchi muhim omillardan biri o‘qituvchi-o‘quvchilar hamkorligi ekanligiga alohida e‘tibor qaratildi. Ma‘lumki, ta‘lim jarayoni ikki yoqlama xarakterga ega bo‘lib, o‘qituvchi va o‘quvchilarning teng munosabatlaridan tashkil topadi. Bu jarayonga rahbarlik qiluvchi o‘qituvchi ta‘lim jarayonining to‘g‘ri tashkil etilishi, ta‘lim maqsadlarining to‘g‘ri amalga oshirilishi va ta‘lim natijalari uchun javobgar hisoblanadi. Kreativ fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirish uchun muhit asosiy rol o‘ynaydi. O‘quvchilarni o‘z fikrlarini aytishda qo‘llab-quvvatlash, ularning xatolarini ijobiy yondashuv bilan qabul qilish kerak. O‘yin va ijodiy metodlardan faoydalanish ham o‘quvchilar uchun foyda beradi. Bolalar uchun eng samarali o‘quv usullari o‘yin shaklida bo‘lishi ma‘lum. Fantaziya o‘yinlari yoki hikoya yaratish faoliyatlari orqali bolalarni ijodiy fikrlashga jalb

qilish, bolalarning o‘zlariga kichik hikoya, she‘r yoki san‘at asarlarini yaratish imkoniyatini berish. Muallimning pedagogik yondashuvi bolalarning kreativ kompetensiyasini rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Muallimlar ko‘proq ochiq savollar berishlari va ijodiy javoblarni rag‘batlantirishlari lozim. O‘qituvchilar o‘quvchilar bilan hamkorlikda ish yuritib, ularning har bir fikrini inobatga olishi va buni o‘quvchiga sezdirishi kabi muhim vazifalarni bajarish orqali o‘quvchilarni o‘zgacha yondashuvli ya‘ni kreativ bo‘lishlariga erishishi mumkin. O‘qituvchi o‘quvchilarga muammoli masala va vaziyatlarni berib, o‘quvchining masala yechimini topishga ijodiy yondashishi undagi hissiy irodaviy sifatlarni rivojlanishiga yordam beradi. Bu o‘quvchilarni o‘z ustida ishlash, mustaqil o‘qib o‘rganishiga imkoniyat, ichki ehtiyojning oshishiga turtki bo‘ladi.

Xulosa qilib olamizki o‘quvchilarning qiziqishlari, ijodkorligi va rivojlanishiga bo‘lgan e‘tiborni boshlang‘ich sinfdan berib borishimiz kerak. O‘qituvchilar o‘quvchilar bilan hamkorlikda ish olib borishi juda muhimdir. O‘qituvchi o‘quvchilarga me‘yor darajasida erkinlik yaratib berish kerak. Shuningdek o‘quvchilarni erishgan yutuqlarini rag‘batlantirish va ko‘proq kreativ fikrlashga undash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kubey, R. (1998). Obstacles to the Development of Media Education in the United States. *Journal of Communication* (Winter), pp.58-69.
2. Dorr, A. (2001) Media Literacy. In: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Vol. 14 / Eds.N.J.Smelser & P.B.Baltes. Oxford, 2001, pp.9494-9495.
3. CLEMI (1996). *L’Actualite’ et les medias ` a l’ecole primaire, au college et au licee*. Paris: CLEMI, 120 p p.12
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/talabalarning-kommunikativ-kompetensiyasini-rivojlantirishda-nutqiy-mashqlardan-foydalanishning-nazariy-metodologik-asoslari>
5. Jo‘rayeva, T. (2023). TA’LIM SAMARADORLIGIDA O‘QITUVCHI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINING AHAMIYATI. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(3 Part 2), 67–76. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/11075> <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/11075>
6. Jo‘rayeva, T. (2023). BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(3 Part 2), 77–80. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/11080>

7. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=kXvDfHgAAAAJ&citation_for_view=kXvDfHgAAAAJ:u-x6o8ySG0sC
8. <https://zenodo.org/records/11213749>
9. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=iTwEcNgAAAAJ&citft=1&citation_for_view=iTwEcNgAAAAJ:u5HHmVD_uO8C
10. Abduraxmonova Gulasal Ravshanovna. (2024). O‘QISH DARSLARI ORQALI O‘QUVCHILARNING BOG‘LANISHLI NUTQINI RIVOJLANTIRUVCHI TEXNOLOGIYALAR. Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities, 3(2), 40–46. Retrieved from <https://econferenceseries.com/index.php/icedh/article/view/3676>

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA HAMKORLIKDA ISHLASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Jo‘rayeva Turg‘unoy

Namangan davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Xasanboyeva Sevara

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinflarda hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish usullari, hamkorlikda o‘qitishga asoslangan ta‘lim jarayonini tashkil etishning mazmuni, rahbarlar, ota-onalar, jamoatchilik orasida hamkorlik munosabatini o‘rnatish haqida so‘z borgan.

Kalit so‘zlar: Hamkorlikda o‘qitish, o‘quvchi, o‘qituvchi, mustaqil fikr, do‘stona munosabat, “Komanda metodi”, “Zig-zag”metodi.

Аннотация. В статье рассматриваются методы развития навыков совместной работы в начальных классах, содержание организации образовательного процесса на основе совместного обучения, установление отношений сотрудничества между руководителями, родителями, общественностью.

Ключевые слова: совместное обучение, ученик, учитель, самостоятельное мышление, дружелюбие, командный метод, “зигзагообразный” метод.

Annotation. The article talked about ways to develop collaborative skills in primary classes, the content of the organization of an educational process based on

collaborative teaching, the establishment of a collaborative relationship among leaders, parents, the public.

Keywords: collaborative teaching, student, teacher, independent thought, friendliness,”team Method “, “Zig-zag”method.

Boshlang‘ich sinflarda ta’lim jarayoni bolalar uchun faqat bilimlarni olish bilan cheklanmaydi, balki ularning ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Bolalarning mustaqil fikrlash, muammolarni bartaraf qilish va o‘zaro muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bu maqolada boshlang‘ich sinflarda hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga doir usullar va metodlar haqida gap borgan.

Hamkorlikda o‘qitish — bu o‘quv jarayonida o‘quvchilarning bir-birlariga yordam berish, birgalikda muammolarni hal qilish va bilimlarni almashish orqali o‘rganishlarini ta’minlovchi ta’lim metodologiyasi hisoblanadi. Bu yondashuvda o‘quvchilar o‘zaro hamkorlikda faol ishtirok etishadi, fikr almashishadi va bir-birlarining fikrlarini hurmat qilishadi.

Do‘stona munosabat — bu odamlar o‘rtasidagi ijobiy, ishonchli va samimiy aloqalardir. Bu munosabatlar bir-biriga hurmat, qo‘llab-quvvatlash va o‘zaro tushunishga asoslangan.

Mustaqil fikr — bu shaxsning o‘z fikrlarini, qarorlarini va baholarini boshqalarning ta’siridan mustaqil ravishda shakllantirish va onglilik tamoyili asosida qaror qabul qilish qobiliyatidir. Mustaqil fikr, shaxsiy rivojlanish, ta’lim va professional sohalar bilan birga ijtimoiy hayotda insonlar bilan o‘zaro aloqa aralashuvda muvaffaqiyatga erishish uchun juda muhimdir. Bu ko‘nikma insonni yanada mustaqil, ijodiy va samarali fikrlovchi qiladi.

Hamkorlikda o‘qitishning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. O‘zaro o‘rgatish: O‘quvchilar bir-birlariga yordam berish orqali o‘z bilimlarini mustahkamlashadi va bir-birlariga nisbatan o‘zaro ishonch tuyg‘usi uyg‘onadi
2. Maqsadni belgilash: Guruhda ishlashda birgalikda maqsadlar belgilanishi va ularga erishish yo‘llari muhokama qilinadi.
3. Faol ishtirok: O‘quvchilar guruhda faol ishtirok etishadi, bu esa ularning o‘zlarini erkin va qulay his qilishlariga yordam beradi, o‘zlariga nisbatan ishonchi ortadi.
4. Turli fikrlarni qadrlash: Har bir o‘quvchining fikri muhim, shuningdek, ularning turli fikrlarini hurmat qilish va ulardan foydalanish zarur. Bu yondashuv o‘quvchilarda ijtimoiy va emosional ko‘nikmalarni rivojlantiradi, jamoada ishlash qobiliyatini oshiradi. Hamkorlikda o‘qitish har bir o‘quvchining o‘z bilim va

ko‘nikmalarini yanada rivojlantirishga imkon beradi. Boshlang‘ich sinflarda hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali o‘quvchilar o‘zaro fikr almashish, muammolarni birgalikda hal qilish va do‘stona munosabatlar o‘rnatish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Ushbu jarayon o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlashga, ta’lim jarayonini qiziqarli va samarali qilishga hamda o‘zaro do‘stona aloqalarni yo‘lga qo‘yishga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinflarda hamkorlikda o‘qitish o‘quvchilarni muammoli vaziyatlarga yechim topishga o‘rgatadi. Bu jarayonda o‘quvchilar o‘zaro fikr va g‘oyalar almashadilar, bir-birini qo‘llab-quvvatlaydilar va yangi bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida birgalikda faoliyat yuritadi.

1. Hamkorlikda ishlashda “komanda metodi” (yoki “komandali ish usuli”) o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlikni mustahkamlovchi va jamoaviy muammolarni hal qilishni ta’minlaydigan usuldir. Bu metod o‘quvchilarning o‘zaro muloqotini, fikr almashishini va jamoaviy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan.

Komanda metodining asosiy jihatlari:

1. Jamoaviy faoliyat: O‘quvchilar kichik guruhlariga bo‘linadi va berilgan vazifani yoki muammoni hal qilish uchun birgalikda ishlashadi. Har bir o‘quvchi o‘z rollarini ifodalaydi va guruhning umumiy maqsadlariga erishishda hissa qo‘shadi.

2. Raqobat va hamkorlik: Jamoalarda raqobat muhiti yaratilishi mumkin, lekin bu raqobat hamkorlikni oshirishga yordam beradi. O‘quvchilar bir-biriga yordam berish va birgalikda o‘rganish orqali bir-birlarini qo‘llab-quvvatlaydilar.

3. Muammolarni hal qilish: O‘quvchilar real hayotiy muammolar bilan ishlashadi, bu ularga tahlil qilish, mantiqiy fikrlash va ijodkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

4. Fikr almashish va tahlil: Jamoa a’zolari bir-birlarining fikrlarini tinglashadi va tahlil qilishadi, bu esa ularning fikrlarini kengaytiradi va yanada chuqurroq tushuncha hosil qiladi.

5. Natijalarni baholash: Guruhning ishini baholash va tahlil qilish, o‘quvchilarga o‘zlarining muvaffaqiyatlari va xatolaridan o‘rganish imkonini beradi.

Komanda metodi nafaqat o‘quvchilarning akademik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, balki ijtimoiy ko‘nikmalarini, mas’uliyat hissini va jamoada ishlash qobiliyatini mustahkamlaydi. Bu yondashuv, ayniqsa, turli ijtimoiy guruhlariga mansub o‘quvchilar uchun yaxshi ndatijalar ko‘rsatishi mumkin.

Zig-zag metodi o‘quvchilar o‘rtasida ma’lumotni almashish va fikrlar bilan ddd guruhda ishlashda va o‘quvchilarni bir-biri bilan muloqot qilishga undashda foydali hisoblanadi. Zig-zag metodining asosiy jihatlari:

- Guruhlash: O‘quvchilarni kichik guruhlarga yoki juftliklarga bo‘lish. Har bir guruhda o‘quvchilar o‘z fikrlarini almashadilar.

- O‘zaro muloqot: Guruhlar o‘rtasida “zig-zag” shaklida fikr almashish. Buning uchun o‘quvchilar bir guruhdan cdddddldohiqib, boshqa guruhga o‘tib, yangi g‘oyalar va fikrlar bilan bo‘lishishadi.

- Almashish jarayoni: Ular bir guruhda ishlab chiqqan fikr va mulohazalarni boshqa guruh yetkazadilar. Har bir o‘quvchi o‘z guruhi ga, savol berishi yoki o‘z tajribalarini namoyon etishi mumkin.

- Natijalarni muhokama qilish: Guruhlar o‘zaro fikr almashganidan so‘ng, har bir guruh o‘z fikrlarini muhokama qiladi va samarali natijalarga erishishga harakat qiladi.

- Xulosa chiqarish: Oxirida, har bir guruh o‘zlarining natijalarini taqdim etadi va barcha o‘quvchilar umumiy xulosalar va o‘zlashtirilgan bilimlar ustida fikr yuritishadi.

“ Zig-zag “metodining afzalliklari:

- Faollik: O‘quvchilar faol ishtirok etishadi va ijtimoiy muloqotni rivojlantiradilar. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ijtimoiy muloqotni shakllanishida muhim o‘rin tutadi.

- O‘zaro o‘rganish: O‘quvchilar bir-birlaridan o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lishadi. Bu o‘quvchi uchun qiyin bo‘lgan mavzuni o‘rganishda samarali hisoblanadi.

- Tajribalar almashish: O‘quvchilar o‘z tajribalarini bo‘lishish orqali o‘z bilimlarini yanada boyitadilar.

- Ijodkorlik: Ushbu metod ijodiy fikrlashni rivojlantiradi va yangi g‘oyalarni yaratishga yordam beradi.

“Zig-zag“ metodi, ayniqsa, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘zaro aloqa va muammolarni hal qilishda samarali bo‘ladi.

Ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlik o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga yanada ko‘proq jalb etilishiga olib keladi. Maktab va oila o‘rtasida o‘zaro aloqalarni mustahkamlash:

- Ota-onalar uchrashuvlari: Maktabda o‘tkaziladigan uchrashuvlarda ota-onalarga o‘quv jarayonidagi muvaffaqiyatlar va muammolar haqida ma’lumot berish.

- Jamoatchilik tadbirlari: Maktab va jamoatchilik o‘rtasida tadbirlar o‘tkazish orqali o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini oshirishga yordam beradi.

- Kengashlar tashkil etish: Ota-onalar va o‘qituvchilarni birlashtiradigan kengashlar tashkil etish, ta’lim jarayoni davomida birgalikda qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, boshlang‘ich sinflarda hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O‘quvchilarning o‘zaro munosabatlari, jamoaviy ishlash qobiliyatlari va mustaqil fikrlash ko‘nikmalari rivojlanadi. Ota-onalar, o‘qituvchilar va jamoatchilik o‘rtasida o‘zaro aloqalar o‘rnatish, ta’lim jarayonining barqarorligini ta’minlash va o‘quvchilarning muvaffaqiyatini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aisha Walker. Technology Enhanced Language Learning: Connecting Theory and Practice (Oxford Handbooks for Language Teachers). – Cambridge University Press: 2013. Pérez Tornero, J.M. and Varis, T. (2010). Media Literacy and new Humanism. Moscow: UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 136 p.
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/talabalarning-kommunikativ-kompetensiyasini-rivojlantirishda-nutqiy-mashqlardan-foydalanishning-nazariy-metodologik-asoslari>
3. Jo‘rayeva, T. (2023). TA’LIM SAMARADORLIGIDA O‘QITUVCHI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINING AHAMIYATI. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(3 Part 2), 67–76. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/11075><https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/11075>
4. Jo‘rayeva, T. (2023). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(3 Part 2), 77–80. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/11080>
5. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=kXvDfHgAAAAJ&citation_for_view=kXvDfHgAAAAJ:u-x6o8ySG0sC
6. <https://zenodo.org/records/11213749>
7. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=iTwEcNgAAAAJ&citft=1&citation_for_view=iTwEcNgAAAAJ:u5HHmVD_uO8C
8. <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4330>
9. <https://www.conferencea.org/index.php/conferences/article/view/3120>
10. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Z3KCkAIAAAAJ&citation_for_view=Z3KCkAIAAAAJ:UeHWp8X0CEIC

11. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Z3KCkAIAAAAJ&citation_for_view=Z3KCkAIAAAAJ:IjCSPb-OG4C
12. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Z3KCkAIAAAAJ&citation_for_view=Z3KCkAIAAAAJ:d1gkVwhDpl0C

FIZIKAGA OID MANTIQUIY MASALALAR VA ULARNING YECHIMI

1.Nafasova Gulnozaxon Baxtiyorovna

2.Boybo‘tayev Zafar Faxriddin o‘g‘li

2.Samadov Farxod Qobuljon o‘g‘li

1. Guliston davlat universiteti Fizika o‘qituvchisi
2. Guliston davlat universitet axborot texnologiya, fizika va matematika fakulteti,
“Matematika” yo‘nalishi 2-bosqich talabalari

Annotatsiya: Bugungi kunda fan, texnika va inavatsion texnologiyalarni rivojlanishi natijasida o‘quv tartibi jarayonida interfaol uslublardan foydalanib, ta‘limning samaradorligini ko‘tarishga bo‘lgan qiziqish e‘tibor kundan kunga kuchayib bormoqda. Keltirilgan ushbu maqolada fizikadagi Fizikaga oid mantiqiy masalalar va ularning yechimi jihatlariga e‘tibor berilgan.

Kalit so‘zlar: Matematik model, nazariy tahlil, eksperiment, mantiqiy mulohaza.

Fizika nafaqat nazariy bilimlarni, balki hodisalarni chuqur tahlil qilish va ularni tushuntirish uchun mantiqiy yondashuvni ham talab qiladi. Ushbu maqolada fizikaga oid turli mantiqiy masalalar, ularning yechimi va fizikaning hayotiy ahamiyati haqida kengroq ma‘lumot beramiz. Fizikaga oid mantiqiy masalalar nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlash, balki o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Bunday masalalar fizik hodisalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi va o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini oshiradi.

Fizik mantiqiy masalalarning ahamiyati

Fizikadan masalalar yechish jarayonida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashlari kengayadi, ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi. Fizik hodisalarning tub mohiyatini kengroq tushunadilar, fizikadagi qonunlarning amalda qo‘llanilishini chuqurroq anglaydilar.

Fizik mantiqiy masalalar haqida umumiy tushuncha

Mantiqiy masalalar odatda oddiy fizik qonunlarga asoslangan bo‘lib, ular tafakkurni o‘tkirlashtirish, sabab va oqibatni tushunish, fizik ko‘rsatkichlarni aniqlashga yordam beradi. Bunday masalalar ko‘pincha turli fizik hodisalarni real hayot misollarida tushuntiradi. Quyida fizikaga oid bir nechta qiziqarli va murakkab masalalar keltiriladi.

Masalalar yechish metodikasi

Fizik masalalar yechish orqali qator juda muhim o‘quv tarbiyaviy funktsiyalar bajariladi. Jumladan, yangi mavzuga oid tushuncha va qonuniyatlarni o‘rganish, uni mustahkamlash, ta‘lim oluvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish va rivojlantirish, shu bilan bir qatorda ularning o‘zlashtirish darajasini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Masalalar yechishning bosqichlari

Fizik masalalarni yechishda quyidagi bosqichlarga e‘tibor qaratish lozim:

1. Masala shartini tahlil qilish: Masalaning mazmunini to‘liq tushunish va undagi fizik kattaliklarni aniqlash.
2. Fizik model yaratish: Masaladagi hodisani fizik model orqali ifodalash va tegishli qonuniyatlarni qo‘llash.
3. Matematik ifodalash: Fizik modelni matematik tenglamalar yordamida ifodalash.
4. Yechimni topish: Tenglamalarni yechib, noma‘lum kattaliklarni aniqlash.
5. Natijani tahlil qilish: Olingan natijaning mantiqiyligini va fizik ma‘nosini baholash.

Masalalar yechishning didaktik tamoyillari

Masalalar yechishni tashkil qilishda tanlangan masalalar didaktik tamoyillarga mos, ya‘ni soddadan murakkabga qarab mantiqiy ketma-ketlikda tuzilgan bo‘lishi lozim. Ya‘ni uzluksiz ta‘limning barcha bosqichlarida qo‘llaniladigan masalalar, fanning negizidan kelib chiqqan holda, ta‘lim oluvchilarning psixo-fiziologik dunyoqarashlari, bilim va salohiyatlariga mos holda bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Fizik masalalar yechishning amaliy ahamiyati

Fizikadan masalalar ishlash – o‘quv ishining zaruriy elementlaridan biridir. Masala ishlash o‘quvchi va talabalarda fizik hodisalar orasidagi bog‘lanishlarni, qonunlarni chuqur o‘zlashtirishga, ularning mantiqiy fikrlashini hamda izlanuvchanlik qobiliyatini yanada rivojlantirishga, maqsadga erishish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Masala 1: Quyoshning chiqishi va botishi bilan bog‘liq jumboq

Masala: Nega kun davomida quyosh sharqdan chiqib g‘arbga botadi? Bu hodisa har bir kunda takrorlanadi. Aslida, quyosh harakat qiladimi yoki Yer?

Yechim: Quyoshning chiqishi va botishi nisbiy hodisa bo‘lib, bu Yerning o‘z o‘qi atrofida aylanishi natijasida yuzaga keladi. Yer g‘arbdan sharqqa qarab aylanadi, bu esa bizga quyosh harakatlanayotgandek tuyuladi. Quyoshning o‘zi esa joyida deyarli qimirlamaydi. Bu hodisa nisbiy harakat va aylanish dinamikasi qonunlari bilan tushuntiriladi.

Masala 2: Suvning muzga aylanishidagi bosim

Masala: Muz ustida chang‘ida sirpanayotgan odamning chang‘i ostidagi muz eriydi. Lekin qanday qilib sovuq muhitda muz eriydi?

Yechim: Muzga qo‘yilgan bosim suvning qaynash va erish nuqtalarini pasaytiradi. Chang‘i ostida yuzaga kelgan yuqori bosim muz molekulalarini o‘z holatini o‘zgartirishga majbur qiladi, ya‘ni qattiq holatdan suyuq holatga o‘tadi. Bu jarayon fizik bosim va harorat bog‘lanishiga asoslanadi.

Masala 3: Samolyot qanoti va ko‘tarilish kuchi

Masala: Samolyot qanday qilib havo ichida og‘ir vazniga qaramay ko‘tariladi?

Yechim: Samolyot qanoti shakli aerodinamika qonunlariga mos ravishda yaratilgan. Qanotning ustki qismi egilgan bo‘lib, uning atrofida havo tezroq harakatlanadi, natijada ustki bosim kamayadi. Pastki qismda esa bosim yuqori bo‘lib, bu farq ko‘taruvchi kuchni hosil qiladi. Bu hodisa Bernulli qonuni orqali izohlanadi.

Masala 4: Chiroq ichidagi vakuum

Masala: Nega elektr chiroq ichida havo bo‘lmaydi? Agar bo‘lsa, nima sodir bo‘ladi?

Yechim: Elektr chiroq ichida havo bo‘lmasligi uning ichidagi filamentni oksidlanishdan himoya qilish uchun zarurdir. Agar filamentga havo tushsa, u tezda oksidlanadi va yonib ketadi. Chiroq ichidagi vakuum yoki inert gaz filamentni uzoqroq ishlashini ta‘minlaydi. Bu hodisa kimyoviy reaksiyalar va issiqlik tarqalishi qonunlari bilan tushuntiriladi.

Masala 5: Suv bilan to‘ldirilgan stakan va teshik

Masala: Agar suv bilan to‘ldirilgan idishning yon tomonida kichik teshik ochilsa, suv oqib chiqadi. Nega suv yuqoriga emas, balki yon tomonga oqadi?

Yechim: Suvning yon tomonga oqishi gidrostatik bosim ta‘sirida yuz beradi. Suv har bir nuqtada o‘z vazni ostida pastga bosim hosil qiladi, bu bosim esa teshik orqali chiqishga sabab bo‘ladi. Gravitatsiya kuchi suv oqimining yo‘nalishini pastga qarab boshqaradi.

Masala 6: Tog‘li hududlarda qaynash harorati

Masala: Tog‘li hududlarda suv past haroratda qaynaydi. Nega bu shunday bo‘ladi?

Yechim: Tog‘li hududlarda atmosfera bosimi past bo‘ladi. Suvning qaynash nuqtasi bosimga bog‘liq bo‘lib, past bosimda suvning bug‘lanish uchun zarur bo‘lgan energiyasi kamayadi. Natijada, suv normal sharoitdagi 100 °C emas, balki 80-90 °C da qaynaydi.

Masala 7: Shisha stakan va suvning bo‘shashishi

Masala: Agar shisha stakanni to‘liq suv bilan to‘ldirib, ustiga qog‘oz qo‘yib teskari aylantirsak, suv to‘kilmaydi. Nega?

Yechim: Bu hodisa atmosfera bosimi bilan izohlanadi. Qog‘oz stakan og‘zini yopib turganda, suvni pastga tortadigan tortishish kuchi qog‘ozga ta’sir qiluvchi atmosfera bosimidan kichik bo‘ladi. Natijada suv to‘kilmaydi.

Masala 8: Samolyot va konveyer tasmali masala

Masala: Tasavvur qiling, samolyot g‘ildiraklari bilan konveyer tasmasiga qo‘yilgan. Tasma samolyot tezligiga teng, lekin qarama-qarshi yo‘nalishda harakatlanadi. Samolyot uchib ketadimi?

Yechim: Ha, samolyot uchib ketadi. Samolyot havoga ko‘tarilish uchun qanotlar orqali ko‘taruvchi kuchni hosil qiladi. G‘ildiraklar esa samolyotning havo orqali harakatlanishiga ta’sir qilmaydi, chunki dvigatellar havoni suradi. Konveyer tasmasining harakati uchishga xalaqit qilmaydi.

Masala 2: Soat siferblatida soya

Masala: Soatning siferblatida quyoshdan tushgan soya har soatda boshqa joyga ko‘chadi. Bu harakatni qanday tushuntirish mumkin?

Yechim: Soya harakati Yerning o‘z o‘qi atrofida aylanishi bilan bog‘liq. Quyoshning nisbiy harakati soyaning turli burchaklarga siljishiga sabab bo‘ladi. Agar Yer o‘z aylanishini to‘xtatsa, soya ham harakatlanmaydi.

Fizika masalalarini yechish usullari

Fizik masalalarni yechishda quyidagi usullardan foydalaniladi:

1. **Tajriba va kuzatuv:** Masalani amalda sinash orqali hodisani tushunish.
2. **Grafik va model yaratish:** Masalaning vizual shaklda tasvirlanishi orqali yechimni topish.
3. **Matematik model:** Fizik hodisani matematik tenglama shaklida ifodalash.
4. **Nazariy tahlil:** Fizik qonun va formulalarni qo‘llash orqali masalani tushuntirish. Formular va qonunlarga asoslanib, masalaning nazariy asosini topish.
5. **Eksperiment:** Masalani real hayotda amalda sinab ko‘rish.
6. **Mantiqiy mulohaza:** Sabab va oqibatni aniqlash, fikrlash jarayonini to‘g‘ri yo‘naltirish.

Xulosa. Fizikaga oid mantiqiy masalalar o‘quvchilarning nazariy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va fizik hodisalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Fizik mantiqiy masalalar

inson tafakkurini rivojlantirib, tabiat qonunlarini chuqurroq anglashga yordam beradi. Bu masalalarni yechish orqali nafaqat fan olamida, balki kundalik hayotda ham ko‘p foydali bilimlarga ega bo‘lish mumkin. Masalalar yechish jarayonida o‘quvchilar fizik qonuniyatlarni amalda qo‘llashni o‘rganadilar va bu ularning ijodiy qobiliyatlarini oshiradi. Fizik mantiqiy masalalar tabiat qonunlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bunday masalalar inson tafakkurini rivojlantirib, amaliy muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini oshiradi. Fizik bilimlarni qo‘llash hayotning turli jabhalarida, xususan, texnika, tabiatshunoslik va kundalik hayotda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Fizika. 1-qism: Mexanika, molekulyar fizika va termodinamika" - L. D. Landau, E. M. Lifshits
2. Umumiy fizika kursi" - D. V. Sivukhin.
3. Matematik analiz asoslari" - K. A. Knyazev.
4. Differensial tenglamalar va ularning amaliy qo‘llanilishi" - I. G. Petrovskiy.
5. Mathematical Methods for Physics and Engineering" - K. F. Riley, M. P. Hobson, S. J. Bence.

ZAMONAVIY PEDAGOGNING ODOB VA AXLOQIY FAZILATLARI

Zaynobidinova Naima Inomidinovna

Namangan davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchi f.f.n

Hayitmirezayeva Muazzam Valijon qizi

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi yo‘nalishi

1- bosqich magistranti

Annotasiya: Zamonaviy pedagogning odob va axloqiy fazilatlari ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolada pedagogning o‘z ishida qanday asosiy fazilatlarga ega bo‘lishi kerakligi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Zamonaviy pedagog, innovatsiya, empatik, professional, ahloq, motivatsiya, tashabbuskor pedagog, etika, madaniyat.

Abstract: The moral and ethical qualities of a modern teacher play an important role in increasing the effectiveness of the educational process. This article analyzes what basic qualities a teacher should have in his work.

Keywords: Modern teacher, innovation, empathetic, professional, morality, motivation, initiative teacher, ethics, culture.

Аннотация: Морально-этические качества современного педагога играют важную роль в повышении эффективности образовательного процесса. В данной статье анализируется, какими основными качествами должен обладать педагог в своей работе.

Ключевые слова: Современный педагог, новаторство, эмпатический, профессиональный, этика, мотивация, инициативный педагог, этика, культура.

Pedagog talabalarining hissiyotlarini, ehtiyojlarini va muammolarini tushunishi dastavval ahamiyatga ega. Empatik pedagoglar talabalar bilan mustahkam aloqa o‘rnatib, ularning o‘zini erkin his qilishlariga yordam beradi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev yoshlar tarbiyasiga alohida to‘xtalib: “Bolalarimizni birovlarining qo‘liga berib qo‘ymasdan, ularni o‘zimiz tarbiyalashimiz lozim. Buning uchun yoshlarimiz bilan ko‘proq gaplashish, ularning qalbiga quloq solish, dardini bilish, muammolarini echish uchun amaliy ko‘mak berishimiz kerak. Bu vazifalarni amalga oshirishda biz asrlar mobaynida shakllangan milliy an‘analarimizga, ajdodlarimizning boy merosiga tayanamiz” — deya ta’kidlab o‘tganlar.

Pedagoglar o‘zlarini etika va professional standartlarga muvofiq tutishlari zarur. Bu, ular o‘z ishida adolatli, halol va mas’uliyatli bo‘lishini ta’minlaydi. Shu bilan bir qatorda ta’lim jarayonida yangilanish va innovatsiyalarni qabul qilish, pedagogning yangicha fikrlash qobiliyatini talab etadi. Bu, ta’lim sifatini oshiradi va talabalarining motivatsiyasini ko‘taradi. Pedagoglar o‘zlarining sabr-toqatlarini saqlashlari zarur, chunki har bir o‘quvchining o‘ziga xos o‘rganish tarzi bor. Bu, muammolarni hal qilishda va talabalar bilan muloqotda muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagog o‘z xatti-harakatlari va qadriyatlari bilan talabalarga namuna bo‘lishi kerak. Ular, o‘zining bilim va kasb mahorati bilan talabalariga ilhom berishi muhimdir.

Odob – bu har bir insonning jamoa bilan bo‘lgan muloqotida hamda yurish-turishida o‘zini tuta bilishini ko‘rsatadi.

Axloq – jamiyatda qabul qilingan jamoatchilik fikri bilan ma’qullangan xulq odob normalari. Madaniyat – jamiyatning unda yashovchi fuqarolarning faoliyati jarayonida to‘plangan barcha ijobiy, aqliy yutuqlar majmuasi.

Ma’naviyat – inson ongini aks ettiruvchi barcha ijobiy intellektual fazilatlar majmuasidir.

Mustaqil fikrlash – bu fahmlash, anglash, fikr yuritishdan boshlanadi. Tafakkur – inson ongidagi mavjud ilmiy-hayotiy bilimlar majmualarining keragini saralab olish va amaliyotga qo‘llash.

Ijodkor pedagog talaba-yoshlarning xulq madaniyatini shakllantirishda ma’naviy qadriyatlarning imkoniyatlaridan keng va samarali foydalanadi. Pedagog ijodkorligi natijasida talaba-yoshlar ajdodlar tarixi, adabiyoti, san’ati, an’analari va urf-odatlar haqida chuqur bilim oladi.

Zamonaviy ta’lim tizimi murakkab va tezkor o‘zgarayotgan sharoitda faoliyat yuritayotgan pedagoglarning odob va axloqiy fazilatlari dolzarb ahamiyatga ega. Pedagogning talabalarga nisbatan mas’uliyatli bo‘lishi, ularning bilim olish jarayonida qo‘shilishi, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar ta’limi ahamiyatini oshiradi. Bundan tashqari pedagog har bir o‘quvchiga teng munosabatda bo‘lishi, ularni teng sharoitda ta’lim olish imkoniyati bilan ta’minlashi lozim. Adolatli pedagoglar o‘quvchilarning ishonchini qozona oladi.

Har bir talabaning o‘ziga xos rivojlanish sur’ati va o‘rganish usuli bor. Pedagogning sabr-toqati talabalarning o‘zlariga ishonchini oshiradi. O‘qituvchining innovatsion g‘oyalarga egaligi hamda innovatsion fikrlashi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagoglar o‘qitish metodlarini yangilash va rivojlantirishda ijodiy yondashuvga ega bo‘lishlari zarur. Bu o‘z navbatida, ta’lim sifatini oshiradi. Pedagog o‘zini faol va tashabbuskor sifatida ko‘rsatishi, ta’lim jarayonini yaxshilashga qaratilgan takliflar bilan chiqishi muhimdir.

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagoglar faqat bilim beruvchilar emas, balki shaxsiy rivojlanish va qadriyatlarni shakllantiruvchilar sifatida ham muhim rol o‘ynaydi. Ularning odob va axloqiy fazilatlari ta’lim samaradorligiga ta’sir qiladi.

Pedagoglarda axloqiy me’yorlarga amal qilish zarur. O‘quvchilarni qadrlash va hurmat qilish, ularning shaxsiyatini rivojlantirishga yordam beradi. Ma’lumotlarni to‘g‘ri va aniq taqdim etish, o‘quvchilarga adolatli baho berish, murabbiylik sifatini oshiradi. Bu ishonchni kuchaytiradi.

O‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olish, muammolarini tinglash va ularga yordam berish pedagogning muhim vazifalaridan biridir. Yana bir muhim xususiyati shundaki, pedagog yangiliklarga ochiq bo‘lishi, o‘quv jarayonini zamonaviy texnologiyalar yordamida yanada samarali qilishga intilishi lozim.

Ta’lim jamiyatdagi ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatadi, shu bois pedagoglar bu mas’uliyatni anglashlari kerak. Zamonaviy ta’lim tizimida pedagoglar nafaqat bilim beruvchilar, balki shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlarni rivojlantiruvchi shaxslar hamdir. Ularning oddiy axloqiy fazilatlari o‘quvchilarga ta’sir etadi va ta’lim jarayonining muvaffaqiyatini belgilaydi.

Pedagoglar o‘z so‘zlariga va ishlariga mas’uliyatli yondashishi, o‘quvchilarni to‘g‘ri axloqiy mezonlarga asoslanib tarbiyalashlari kerak. Ular o‘quvchilar bilan ochiq va samimiy muloqot qilishlari zarur, bu esa o‘zaro ishonchni oshiradi. O‘quvchilarning individual xususiyatlarini tushunish va sabr bilan ularga yondashish, pedagogning muhim fazilatlaridan biridir.

Zamonaviy pedagog yangi metod va texnologiyalarni joriy etishga tayyor bo‘lishi, ta’lim jarayonini yangilashga intilishi lozim. Ta’limda ijtimoiy tarix va madaniyatga e’tibor berish, o‘quvchilarni ijtimoiy mas’uliyat va adolat tuygusini o‘rgatish muhimdir.

Bugungi ta’lim sharoitida, zamonaviy pedagoglar o‘z axloqiy fazilatlarini orqali jahonda ijobiy o‘zgarishlarga olib kelishlari mumkin. Buning natijasi sifatida, o‘quvchilar nafaqat bilim, balki axloqiy tarbiya ham oladilar.

Darhaqiqat, ajdodlarimiz tomonidan qoldirilgan bebaho madaniy meros milliy ma’naviyatimizning o‘zagini tashkil etadi. Shu sababli ham undan bugungi kunda yoshlarimizning ta’lim va tarbiyasiga keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Chunki, “Ajdodlarimizdan qolgan meros millatimizning nafaqat o‘tmishi, shuningdek, istiqboli uchun ham kuch va fidoiylilik manbai hisoblanadi”. Har bir xalqning ta’lim-tarbiyaga oid an’analari borki, ular pedagogik tafakkur taraqqiyotining asosi bo‘lib xizmat qiladi, shu qatorda bola tarbiyasi haqidagi tasavvurlar va qarashlarni ifodalaydi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy pedagogning odob va axloqiy fazilatlarini ta’lim tashkilotlari va jamiyatdagi ijobiy o‘zgarishlarga sabab bo‘ladigan asosiy omillardir. Ularning rivojlanishi pedagogning professional muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Zamonaviy pedagogning odob va axloqiy fazilatlarini ta’lim jarayonining muvaffaqiyatida muhim ahamiyatga ega. Ushbu fazilatlarining rivojlanishi, pedagogning professional faoliyatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati :

1. Karimov I.A. Yuksak malakali mutaxassislar taraqqiyot omili. –T.: O‘zbekiston, 1995.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: TDPU, 2003.
3. Ziyomuhhammadov B., Abdullayeva Sh. Ilg‘or pedagogik texnologiya: Nazariya va amaliyot «Ma’naviyat asoslari» darsi asosida ishlangan uslubiy qo‘llanma. - T.: Abu Ali ibn Sino tibbiyot nashriyoti, 2001.
4. Jobborova Gulnoza Kadamovna. (2022). Formation of Ecological Culture of Primary School Students. Eurasian Scientific Herald, 7, 240–242. Retrieved from <https://geniusjournals.org/index.php/esh/article/view/1197>

5. Karimova M.Kh The importance and value of spirituality as an important period in the formation of moral feelings. European scholar journal Volume 3, Issue 3 March, 2022 85-86p.<https://www.scholarzest.com>
[1] "Oriental Art and Culture" Scientific-Methodical Journal - Volume 2 Issue 4 / December 2021.

ЗДОРОВЬЕ КАК ЦЕННОСТЬ: УЧИТЕЛЬ И ФИЛОСОФИЯ МОТИВАЦИИ МОЛОДЕЖИ

Очилова Фаридaxon Кудрат кизи,

*Преподаватель Наманганского государственного педагогического
института*

ochilova9003@gmail.com

Аннотация: Статья посвящена вопросам формирования ценностного отношения к здоровью среди молодежи в условиях цифровизации и социальных трансформаций. Рассматриваются философские аспекты здоровья, его роль как ресурса для личной и социальной реализации. Анализируются основные проблемы молодежи, такие как гиподинамия, стресс и вредные привычки, а также предлагаются методологические подходы для повышения мотивации к здоровому образу жизни. Особое внимание уделено образовательным стратегиям, психолого-педагогическому сопровождению и цифровой гигиене.

Ключевые слова: здоровье, молодежь, мотивация, цифровизация, здоровый образ жизни, гиподинамия, вредные привычки, цифровая гигиена, психолого-педагогическая поддержка.

Abstract: the article addresses the development of value-based attitudes towards health among youth in the context of digitalization and social transformations. It explores philosophical aspects of health and its role as a resource for personal and social realization. The main challenges faced by young people, such as hypodynamia, stress, and harmful habits, are analyzed. Methodological approaches to fostering motivation for a healthy lifestyle are proposed, with a focus on educational strategies, psychological and pedagogical support, and digital hygiene.

Keywords: health, youth, motivation, digitalization, healthy lifestyle, hypodynamia, harmful habits, digital hygiene, psychological and pedagogical support.

Annotatsiya: maqola raqamlashtirish va ijtimoiy o‘zgarishlar sharoitida yoshlar orasida sog‘liqni qadrlash munosabatini shakllantirish masalalariga bag‘ishlangan. Unda sog‘liqning falsafiy jihatlar va uning shaxsiy hamda ijtimoiy amalga oshirish resursi sifatidagi o‘rni ko‘rib chiqiladi. Yoshlar duch keladigan asosiy muammolar, jumladan, gipodinamiya, stress va zararli odatlar tahlil qilinadi. Sog‘lom turmush tarziga motivatsiyani oshirish uchun metodologik yondashuvlar taklif qilinib, ta’lim strategiyalari, psixologik va pedagogik yordam hamda raqamli gigiyenaga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: sog‘liq, yoshlar, motivatsiya, raqamlashtirish, sog‘lom turmush tarzi, gipodinamiya, zararli odatlar, raqamli gigiyena, psixologik va pedagogik yordam.

В эпоху цифровизации и стремительных социальных трансформаций здоровье становится не только личным благом, но и общественным ресурсом. Для молодежи, как наиболее активной и восприимчивой социальной группы, формирование осознанного отношения к здоровью особенно важно.

Как отметил президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев: *«Здоровье нации превыше всего!»* и наше государство готово направить все доступные ресурсы на улучшение здоровья населения, включая профилактику заболеваний и развитие инфраструктуры здравоохранения [1]. Эти слова подтверждают, что внедрение в общество здорового образа жизни — не просто задача, а национальный приоритет

Следуя этому принципу, мотивация студентов к отказу от вредных привычек должна включать меры профилактики, просвещения и активной поддержки. Необходимы доступные образовательные программы, подчеркивающие долгосрочные преимущества здорового образа жизни, а также спортивные и культурные инициативы, которые помогут молодым людям выбрать здоровую альтернативу негативным привычкам.

Сегодняшняя молодежь сталкивается с такими вызовами, как гиподинамия, стресс и распространение вредных привычек, что делает задачу повышения их мотивации к здоровому образу жизни чрезвычайно актуальной.

Современное студенческое сообщество сталкивается с рядом проблем [2].

Одной из наиболее значимых является цифровая зависимость, приводящая к снижению физической активности и гиподинамии. Постоянное использование гаджетов, которое может занимать до 8 часов в день, негативно сказывается на здоровье студентов, ухудшая осанку, зрение и общее

состояние. Нерегулярное питание и нарушение режима сна, вызванные поздними сеансами использования технологий, усугубляют эту ситуацию.

Не менее важной проблемой является психоэмоциональное выгорание [3]. Студенты часто испытывают высокий уровень стресса, связанный с учебной нагрузкой и необходимостью соответствовать социальным стандартам. Недостаток навыков эмоциональной саморегуляции приводит к депрессии и снижению мотивации. Более 60% студентов признают, что регулярно испытывают тревогу, что подчеркивает необходимость психологической поддержки.

Третья ключевая проблема — это деструктивные модели поведения. Вредные привычки, такие как курение и употребление алкоголя, широко распространены в студенческой среде. Например, каждый третий студент хотя бы раз пробовал курить, а около 20% употребляют алкоголь регулярно. Недостаток знаний о здоровом образе жизни и отсутствие примеров для подражания приводят к снижению мотивации к самосохранению.

С философской точки зрения здоровье представляет собой не просто отсутствие болезней, а состояние гармонии физического, психического и социального благополучия. Для современной молодежи здоровье включает физическое самочувствие, ментальную устойчивость, социальную адаптивность и возможность для самореализации [4]. Таким образом, здоровье становится неотъемлемой частью осознанной жизни, требующей как личных усилий, так и социальной поддержки.

Для формирования мотивации молодежи к здоровому образу жизни необходимы методологические подходы, включающие образовательные стратегии, психолого-педагогическое сопровождение и технологии цифровой гигиены.

Проблема в том, что многие студенты недооценивают серьезность последствий. Часто они думают: "Это не со мной" или "Я успею бросить позже". Для изменения восприятия нужно использовать четкие факты и визуальные примеры.

-Организация лекций с участием врачей. Например, врач-кардиолог может показать данные о том, как курение увеличивает риск инфаркта в молодом возрасте.

-Использование цифровых материалов. Видео с научной анимацией, показывающее, как алкоголь разрушает клетки мозга, – простой и эффективный способ донести информацию.

Среди образовательных стратегий важны интерактивные программы, такие как «Дни здоровья», тренинги по правильному питанию и спортивные

мероприятия. Например, в одном из университетов Узбекистана организованы еженедельные пробежки, в которых участвуют преподаватели и студенты. Создание информационных площадок, где студенты могут получать знания о здоровом образе жизни, и разработка индивидуальных программ развития способствуют формированию ценностного отношения к здоровью.

Психолого-педагогическое сопровождение играет ключевую роль в поддержке молодежи [5]. Тренинги по развитию эмоционального интеллекта помогают студентам лучше понимать свои эмоции и управлять ими. Консультационные центры психологической поддержки снижают уровень стресса и помогают справляться с трудностями. Навыки стресс-менеджмента, такие как дыхательные упражнения и медитация, способствуют укреплению ментального здоровья.

В условиях цифровизации обучение молодежи основам цифровой гигиены становится необходимостью. Например, практика «цифрового детокса» — дня без использования технологий — помогает студентам осознанно подходить к использованию гаджетов. Технологии — лучший способ привлечь молодежь к участию в программах, т.к. внедрение приложений для контроля времени в интернете и лекции о вреде чрезмерного пребывания в цифровой среде также способствуют формированию здоровых привычек.

Создание приложений, таких как "SmokeFree" или "Quit Genius", которые показывают, сколько денег и здоровья человек сохраняет, отказавшись от вредных привычек.

Для преодоления вредных привычек важен комплексный подход. Диагностика причин деструктивного поведения, индивидуальное консультирование, групповая терапия и альтернативная занятость, такая как спорт, волонтерство или творчество, оказываются эффективными инструментами. Также рекомендуются практики майндфулнесс-медитаций, регулярные физические упражнения, правильное питание, соблюдение режима сна и социальная активность [6].

Таким образом, формирование ценностного отношения к здоровью среди молодежи требует скоординированных усилий семьи, образовательных учреждений и государства. Только через философское осмысление здоровья как высшей ценности можно достичь гармонии в жизни молодежи, создавая предпосылки для устойчивого будущего общества.

Литература

1. Обращение Президента Узбекистана к народу (г. Ташкент, 18 марта 2022 года). URL: <https://president.uz/ru/lists/view/5063>.
2. Лукьянов О.В. Психология здоровья: Учебное пособие. — М.: Академия, 2019.
3. Войтенко В.П. Здоровье практически здоровых людей: Монография. — Киев: Наукова думка, 2018.
4. Кучма В.Р. Гигиена детей и подростков: Учебник. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2020.
5. Леонтьев Д.А. Психология смысла. — М.: Смысл, 2019.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла. — М.: Прогресс, 2020.

MILLIY MUSIQANING MA’NO-MOHİYATI VA UNING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Axmadjonov Bunyodbek Shuxratjon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti

Musiq ta’limi va san’at mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Email: ahmadjonovbunyod@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqola milliy musiqaning ma’no-mohiyati va uning inson ma’naviyati, madaniyati hamda tarbiyaviy jarayondagi o‘rni haqida tahliliy yondashuvni o‘z ichiga oladi. Unda milliy musiqa nafaqat madaniy meros, balki yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashning kuchli vositasi sifatida ko‘rib chiqiladi. Muallif milliy musiqaning tarbiyaviy ahamiyatini aniqlashda uning tarixiy ildizlari, ijtimoiy funksiyalari va zamonaviy jamiyatdagi ahamiyatini yoritgan. Maqolada milliy musiqaning inson estetik didini shakllantirish, vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirish va ma’naviy barkamollikka erishishdagi roli bo‘yicha ilmiy asoslangan mulohazalar bildirilgan. Shu bilan birga, maqolada milliy musiqa orqali yoshlar ongiga milliy qadriyatlarni singdirishning samarali usullari va amaliy ahamiyati ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: milliy musiqa, ma’naviy tarbiya, madaniy meros, axloqiy qadriyatlar, tarbiyaviy ahamiyat, estetik did, milliy qadriyatlar, yosh avlod tarbiyasi, vatanparvarlik, ma’naviy barkamollik.

Аннотация: в статье содержится аналитический подход к значению национальной музыки и ее роли в духовности, культуре и образовательном процессе человека. В нем национальная музыка рассматривается не только как культурное наследие, но и как мощное средство духовно-нравственного

воспитания молодого поколения. Определяя воспитательное значение национальной музыки, автор выделил ее исторические корни, социальные функции и значение в современном обществе. В статье представлены научно обоснованные мнения о роли национальной музыки в формировании эстетического вкуса человека, развитии патриотических чувств и достижении духовной зрелости. При этом в статье подчеркивается действенность методов и практическая значимость привития национальных ценностей в сознание молодежи посредством национальной музыки.

Ключевые слова: национальная музыка, духовное образование, культурное наследие, нравственные ценности, воспитательное значение, эстетический вкус, национальные ценности, воспитание молодого поколения, патриотизм, духовное совершенство.

Abstract: this article contains an analytical approach to the meaning and essence of national music and its role in human spirituality, culture and the educational process. It considers national music not only as a cultural heritage, but also as a powerful means of spiritual and moral education of the younger generation. In determining the educational significance of national music, the author highlighted its historical roots, social functions and significance in modern society. The article presents scientifically based considerations on the role of national music in the formation of human aesthetic taste, the development of patriotic feelings and the achievement of spiritual perfection. At the same time, the article emphasizes the effective methods and practical importance of instilling national values in the minds of young people through national music.

Keywords: national music, spiritual education, cultural heritage, moral values, educational significance, aesthetic taste, national values, education of the younger generation, patriotism, spiritual perfection.

O‘zbek xalqi jahon tarixiy taraqqiyotiga o‘zining qadimiy ilm-fani, adabiyoti, san’ati va madaniyati bilan ulkan hissa qo‘shgan buyuk millatdir. Milliy tiklanish juda keng, chuqur, murakkab tarixiy jarayon bo‘lib, u millatimiz hayotining hamma sohalarini – iqtisodiyotini, siyosatini, ma’naviyatini, ilm fan, til tarix, urf-odatlar, hunarmandchilik, me’morchilikni ham, inson kamoloti bilan bevosita daxldor barcha masalalarni ham qamrab oladi. Milliy ma’naviyatimiz rivojida musiqa ham muhim o‘rin tutadi. Milliy musiqa san’atining eng qadimiy va shu bilan birga, xalq ommasiga keng tarqalgan, uning turmushiga chuqur singib ketgan sohalardan biridir. Musiqa ham real voqelikni aks ettiradi. Musiqaning milliy ma’naviyatimizga ta’sir kuchi shu qadar kattaki, uning yordamida bemorlarni davolash mumkinligini fan allaqachon isbot qilgan. Xususan, milliy madaniyatda musiqa yuksak tuyg‘ular,

zavq-shavqli g‘oyalar olamini ochib beradi. Odamlarni ma’naviy jihatdan boy, sof barkamol qiladi.

Milliy musiqa xalqning milliy o‘zligini aks ettiradi. Uning rivojlanishi avloddan-avlodga o‘tib kelgan an‘analar, urf-odatlar va turmush tarzi bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli, har bir milliy musiqada o‘sha xalqning o‘tmishi, dard-u quvonchi va orzu-umidlari mujassamdir. Masalan, o‘zbek milliy musiqasi asosan maqomlar, xalq qo‘shiq-lari va cholg‘u kuylariga boy bo‘lib, ularda xalqning madaniyati va qadriyat-lari ifodalanadi. Maqomlar, jumladan, Shashmaqom, nafaqat musiqiy meros, balki xalqning ma’naviy boyligidir.

Milliy musiqaning ma’no-mohiyati

Milliy musiqa bir xalqning madaniyati, tarixi va ma’naviy qadriyatlarining yorqin ifodasi hisoblanadi. Bu musiqa turli davrlar davomida shakllanib, xalq hayoti, dunyoqarashi va urf-odatlari bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan holda rivojlanadi. Milliy musiqaning ma’no-mohiyati asosan quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

1. *Madaniy meros ifodasi:* milliy musiqa xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, diniy qarashlari va turmush tarzi haqida boy ma’lumot beradi. U ajdodlardan meros bo‘lib kelayotgan qadriyatlarning musiqa orqali saqlanishi va avlodlarga yetkazilishini ta’minlaydi.

2. *Ma’naviy boylik:* milliy musiqa inson ma’naviyatini boyitib, uning estetik didini shakllantiradi. U nafaqat madaniyatni aks ettiradi, balki inson qalbiga chuqur ta’sir o‘tkazadigan kuchli vositadir.

3. *Identifikatsiya vositasi:* milliy musiqa xalqning o‘zligini, milliyligini va madaniy farqliligini namoyon qiladi. Turli xalqlar o‘z milliy musiqalari orqali boshqa madaniyatlar ichida o‘ziga xosligini saqlab qoladi.

4. *Birlashtiruvchi kuch:* milliy musiqa jamiyatda birlashuv va hamjihatlikni ta’minlaydi. U orqali xalq o‘zining umumiy maqsadlari va qadriyatlarini anglab, yagona ma’naviy kuchga aylanish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

5. *Tarbiyaviy ahamiyat:* milliy musiqada insonni ezgulik, vatanparvarlik, oila va jamiyatga sadoqat kabi tuyg‘ular ruhida tarbiyalaydigan kuch mavjud. Ayniqsa, yoshlarga milliy musiqani o‘rgatish orqali ularda milliy qadriyatlarga hurmat va ularni davom ettirish mas’uliyati shakllanadi.

Milliy musiqa nafaqat san’at turi, balki xalqning ruhiy va ma’naviy hayotini aks ettiruvchi qudratli vosita sifatida insoniyat taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi.

Milliy musiqaning tarbiyaviy ahamiyati. Milliy musiqa inson qalbida ijobiy his-tuyg‘ular uyg‘otish, axloqiy va ma’naviy qadriyatlarni shakllantirishda katta rol o‘ynaydi. Quyida milliy musiqaning tarbiyaviy ahamiyatini bir necha jihatlar orqali ko‘rib chiqamiz:

1. Vatanparvarlik ruhini oshirish - milliy musiqa orqali yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usi shakllanadi. Masalan, "O‘zbekiston" kabi qo‘shiqlar milliy g‘urur va sevgi hissini kuchaytiradi. Musiqa xalqning madaniy merosini anglash va qadrlashga yordam beradi, bu esa yoshlarda o‘z millatiga bo‘lgan hurmatni oshiradi.

2. Estetik tarbiya - milliy musiqaning nafis ohanglari orqali yoshlarda estetik did va musiqiy tafakkur rivojlanadi. Bu ularda nafaqat musiqani, balki boshqa san‘at turlarini ham qadrlash ko‘nikmasini shakllantiradi.

3. Axloqiy va ma'naviy tarbiya - milliy qo‘shiqlar va kuylar insonni yaxshilikka, o‘zaro hurmat va mehr-muhabbatga undaydi. Masalan, dostonlar orqali mardlik, sadoqat va mehnatsevarlik singari sifatlar targ‘ib qilinadi.

4. Avlodlar o‘rtasida bog‘liqlikni mustahkamlash - milliy musiqalar, ayniqsa xalq kuy va qo‘shiqlari, o‘tmish va bugunning o‘rtasida ko‘prik vazifasini bajaradi. Bu yoshlarni o‘z ajdodlari merosiga hurmat bilan qarashga o‘rgatadi.

Milliy musiqa nafaqat shaxsiy, balki jamiyat taraqqiyotida ham muhim ahamiyat kasb etadi. U milliy birdamlikni mustahkamlash, turli madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro hurmatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, milliy musiqani o‘rganish va targ‘ib qilish xalqaro miqyosda xalqimizning imijini oshiradi.

Xalqimiz yaratgan musiqa durdonalari, har soniyada - tarbiyada, mehnatda, ijtimoiy munosabatda ma’lum darajada o‘z fidoiysini topadi. Milliy musiqa atrofdagi hodisalarni go‘zallikni idrok etishga va qadrlashga o‘rgatadi, nozik did va hur fikr bilan qurollantiradi, ma’naviy olamni kengaytiradi. Shu bois musiqani tilsiz falsafa deb bejiz aytishmagan. Musiqa inson qalbini yumshatishi, unda iymonga dalolat etuvchi mehr muhabbat va rahmdillik tuyg‘ularini uyg‘otishi mumkin. Shu bilan birga, maqomlar mazmunida buyuk davlat mafkurasiga muvofiq bo‘lgan tasavvuf ta’limoti g‘oyalarini badiiy ifoda etish vazifasi ham qo‘yilgan. Tabiiyki, ushbu murakkab ilmiy masalalarni tadqiq etish har tomonlama yetuk musiqashunos olimlar zimmasiga yuklatilgan. Inson tarbiyasi, kamoloti, har qanday jamiyatning eng dolzarb muammolaridan biri bo‘lib kelgan. Chunki jamiyatning shakllanishi, rivojlanishi, ravnaq topishi shu jamiyatdagi tarbiyasiga bog‘liq. Tarbiya bu shaxsni ijtimoiy iqtisodiy ishlab chiqarish munosabatlariga tayyorlash maqsadida uning ma’naviy va jismoniy rivojlanishiga muntazam ravishda ta’sir etib borishdan iborat bo‘lgan uzluksiz jarayon. Shunday ekan yoshlarga ta’lim-tarbiya berish, ularni mustaqilligimizni mustahkamlash yo‘lida safarbar etish muhim misoldir. Mustaqil Respublikamizda ma’naviyat va madaniyat masalalariga alohida e’tibor berib kelinmoqda. Shuni ta’kidlash lozimki, O‘zbekistonda inson ma’naviy hayotini shakllantirish maqsadida musiqaning madaniy hayotga chuqurroq kirib borishida keng imkoniyatlar yaratilmoqda.

Xulosa qilib aytish joizki, milliy musiqa xalqning ma’naviy boyligi, uning milliy o‘zligi va madaniy merosining ajralmas qismi sifatida katta ahamiyatga ega. Uning ma’no-mohiyati avlodlararo aloqani mustahkamlash, tarixiy va madaniy qadriyatlarni asrab-avaylash, shuningdek, insoniy fazilatlarni shakllantirishdan iborat. Milliy musiqa orqali xalqning hayoti, dunyoqarashi, sevgisi, g‘ami va orzulari aks ettiriladi. Milliy musiqaning tarbiyaviy ahamiyati beqiyosdir. U yosh avlodda vatanparvarlik, insoniylik, go‘zallikni idrok etish va estetik didni shakllantiradi. Ayniqsa, xalq qo‘shiqlari va an’anaviy cholg‘u asboblari bilan ijro etilgan kuylar o‘quvchilar qalbida milliy g‘urur va ehtirom tuyg‘usini uyg‘otadi. Shu bilan birga, milliy musiqa ta’lim jarayonida o‘quvchilarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Milliy musiqani asrash va rivojlantirish bugungi kunda muhim vazifa sifatida ko‘rilmoqda. Ushbu madaniy boylikni yosh avlodga yetkazish, uni zamonaviy san’at turlari bilan uyg‘unlashtirish, xalqaro miqyosda targ‘ib qilish kelajak uchun muhim ahamiyatga ega. Shu bois, milliy musiqani nafaqat madaniyatning, balki ta’lim-tarbiya jarayonining ham asosiy vositalaridan biri sifatida rivojlantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sodiqova M. Milliy madaniyat va musiqa san’ati tarixi. Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
2. G‘ulomov A. Musiqa ta’limi nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
3. Bobomurodov A. Xalq musiqa merosi va uning yosh avlod tarbiyasidagi o‘rni. Toshkent: Akademnashr, 2015.
4. Jalilov S. O‘zbek xalq musiqasi – ma’naviy boylik manbai. Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
5. Hasanov B. Musiqa va tarbiya: Milliy qadriyatlarning ta’limdagi o‘rni. Toshkent: Ma’rifat, 2019.
6. Internet manbalari:
www.unesco.org
www.ziyonet.uz

IJTIMOIIY VA SIYOSIIY ISLOHOTLAR: O‘ZBEKISTONDAGI O‘ZGARISHLARNING GLOBAL YONDASHUVI

Kenjayev Burgutali Qoviljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti, ijtimoiy fanlar kafedra katta o‘qituvchisi

Abdulazizova Muslima Farhodjon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti ijtimoiy fanlar fakulteti o‘zbek tili va
adabiyot yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistondagi ijtimoiy va siyosiy islohotlar jarayonini global kontekstda tahlil qilishga qaratilgan. Maqolada, O‘zbekistonning global islohotlar yondashuvi va ular mamlakatning ijtimoiy va siyosiy tizimidagi o‘zgarishlarga qanday ta’sir ko‘rsatganligi haqida ham so‘z yuritiladi.

Abstract: This article aims to analyze the process of socio-political reforms in Uzbekistan in the global context. The article also talks about Uzbekistan's approach to global reforms and how they affected changes in the country's socio-political system.

Аннотация: Целью данной статьи является анализ процесса социальных и политических реформ в Узбекистане в глобальном контексте. В статье также говорится о подходе Узбекистана к глобальным реформам и о том, как они повлияли на изменения в общественно-политической системе страны.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy islohotlar, siyosiy islohotlar, iqtisodiy islohotlar, Shavkat Mirziyoyev, O‘zbekiston, global yondashuv, inson huquqlari, siyosiy erkinliklar, islohotlar jarayoni.

Key words: Social reforms, political reforms, economic reforms, Shavkat Mirziyoyev, Uzbekistan, global approach, human rights, political freedoms, reform process.

Ключевые слова: Социальные реформы, политические реформы, экономические реформы, Шавкат Мирзиёев, Узбекистан, глобальный подход, права человека, политические свободы, процесс реформ.

O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin, 1991-yilda siyosiy va ijtimoiy tizimni shakllantirish jarayonida ko‘plab o‘zgarishlarni amalga oshirishga majbur bo‘ldi. Ammo 2016-yilda Shavkat Mirziyoyevning prezidentlikka kelishi bilan O‘zbekistonda yangi siyosiy va iqtisodiy islohotlarning boshlanishi, mamlakatning ichki va tashqi siyosatidagi muhim o‘zgarishlarga zamin yaratdi. Mirziyoyevning islohotlar davri O‘zbekistonda nafaqat demokratik jarayonlar, balki ijtimoiy tizimning modernizatsiyasiga ham katta ta’sir ko‘rsatdi. Prezidentlikka kelgach, birinchi navbatda siyosiy repressiyalarni kamaytirish va inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan muhim qadamlar tashlandi. 2017-yilda O‘zbekistonning qamoqxonalardagi siyosiy mahbuslar ozod qilindi, bu esa mamlakat ichidagi erkinliklarni kuchaytirishga bo‘lgan intilishning belgisidir.

O‘zbekistondagi ijtimoiy islohotlar dasturlari, ayniqsa, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalarida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Yangi maktab tizimi, oliy ta’limda islohotlar va tibbiyot tizimida yangilanishlar xalq uchun sifatli va arzon

xizmatlar taqdim etishni maqsad qilgan edi. Shu bilan birga, ijtimoiy himoya tizimi, yangi ish o‘rinlarini yaratish va iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqildi.

Ijtimoiy sohalarda ham sezilarli o‘zgarishlar yuz berdi. O‘zbekistonda ta’lim tizimi global talablarga moslashishga harakat qilindi. Oliy ta’limda xalqaro standartlarga mos keladigan yangi o‘quv dasturlari, chet tillarini o‘rgatish, va innovatsion texnologiyalarga asoslangan bilim olish tizimi joriy etildi. O‘zbekistonning ta’lim sohasidagi bu o‘zgarishlar, nafaqat ichki talablarni, balki xalqaro ta’lim maydonidagi raqobatbardoshlikni ham oshirishga xizmat qilmoqda.

Sog‘liqni saqlash sohasida ham muhim o‘zgarishlar amalga oshirildi. O‘zbekistonning sog‘liqni saqlash tizimi modernizatsiya qilindi, yangi tibbiy texnologiyalar va diagnostika usullari joriy etildi. Davlat tomonidan tibbiy xizmatlar sifatini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli dasturlar amalga oshirildi. Ayniqsa, 2020-yida dunyo bo‘ylab pandemiya tarqalgan davrda O‘zbekistonning sog‘liqni saqlash tizimi global tibbiy hamjamiyat tomonidan yaxshi baholandi.

O‘zbekistonning tashqi siyosati, Shavkat Mirziyoyev prezidentlik davrida yanada ochiq va ko‘p tomonlama bo‘ldi. 2017-yildan boshlab, O‘zbekistonning qo‘shni davlatlar bilan aloqalari yaxshilandi, mintaqaviy hamkorlik va xavfsizlikni ta’minlash borasida muhim qadamboshilar qo‘yildi. O‘zbekistonning yangi tashqi siyosati, iqtisodiy aloqalar va mintaqaviy integratsiyani rivojlantirishga qaratilgan edi.

Mirziyoyevning tashqi siyosatdagi asosiy yo‘nalishlaridan biri – Markaziy Osiyo davlatlari bilan diplomatik va iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashdir. Xususan, O‘zbekistonning Tojikiston, Qirg‘iziston va Turkmaniston bilan chegaralarni ochish va iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish borasidagi sa‘y-harakatlari mintaqaviy xavfsizlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, O‘zbekistonning Xitoy, Rossiya, AQSh kabi davlatlar bilan aloqalari yanada rivojlandi.

O‘zbekistondagi islohotlarning global yondashuvi, mamlakatning xalqaro maydonda o‘z o‘rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. O‘zbekistonning global iqtisodiyotga integratsiyalashga yordam bermoqda. Mamlakatning iqtisodiy islohotlari, ayniqsa, bozor iqtisodiyotiga o‘tish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va chet el investitsiyalarini jalb qilish borasidagi sa‘y-harakatlari, xalqaro hamjamiyat tomonidan iliq kutib olindi.

Bundan tashqari, O‘zbekistonning inson huquqlari, demokratiya va erkinliklarga oid siyosatlari, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bir yo‘l ko‘rsatuvchi bo‘lib xizmat qilmoqda. Jahon bo‘ylab mavjud bo‘lgan inqirozlar va geopolitik o‘zgarishlar sharoitida, O‘zbekistonning barqaror siyosiy tizimi va

iqtisodiy islohotlar amalga oshirishi, boshqa davlatlarga ham o‘rnak bo‘lishi mumkin.

O‘zbekistonning ijtimoiy va siyosiy islohotlar global tendensiyalar bilan hamohang tarzda rivojlanmoqda. Dunyo bo‘ylab demokratik qadriyatlarning rivojlanishi, huquq va erkinliklarga e‘tibor qaratilishi, gender tengligi va yashil iqtisodiyotga o‘tish kabi masalalar O‘zbekistonning islohotlarida ham o‘z aksini topgan. O‘zbekiston o‘zining o‘zgarishlar jarayonida nafaqat xalqaro huquq va inson huquqlari konvensiyalarini qabul qilish, balki jamiyatdagi gender tengligini ta‘minlash va ekalogik barqarorlikni saqlashga ham e‘tibor bermoqda.

O‘zbekistonning siyosiy va ijtimoiy islohotlari bugungi kunda muvafaqiyatli rivojlanmoqda, ammo bu jarayonning davomiyligi va to‘liq amalga oshirilishi uchun yanada ko‘proq sa‘y-harakatlar talab etiladi.

O‘zbekistonning global hamjamiyatga integratsiyasi, ilg‘or texnologiyalarni joriy etish, ta‘lim va innovatsiyalar sohasidagi islohotlar, shuningdek, xalqaro siyosiy va iqtisodiy hamkorlikni yanada mustahkamlash zarur bo‘ladi.

O‘zbekistondagi ijtimoiy va siyosiy islohotlar mamlakatni yangi rivojlanish bosqichiga olib chiqdi. Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilgan islohotlar, O‘zbekistonni nafaqat ichki rivojlanishda, balki xalqaro maydonda ham o‘z o‘rnini topishga yordam berdi. O‘zbekistondagi islohotlar, demokratik qadriyatlar, iqtisodiy ochiqlik va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashga global hamjamiyat uchun muhim model bo‘lib xizmat qilmoqda. Yurtimizning ijtimoiy va siyosiy islohotlari, o‘zining milliy sharoitlari bilan birga, global tendensiyalarni hisobga olgan holda amalga oshirilmoqda. Mamlakatdagi islohotlarning muvaffaqiyati, uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlash va xalqaro miqyosda o‘z o‘rnini mustahkamlashga qaratilgan harakatlar orqali erishiladi. O‘zbekistonning yangi davrda o‘zgarishlarga kirishi, nafaqat uning ichki siyosiy va ijtimoiy rivojlanishiga, balki global siyosiy va iqtisodiy tizimga ham katta ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar va Internet sahifalar:

1. Mirziyoyev, Sh. (2017). O‘zbekistondagi siyosiy islohotlar va ijtimoiy rivojlanish. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Noshirligi.
2. World Bank. (2020). Uzbekistan: Economic Reforms and Global Integration. Washington, D.C.:World Bank.
3. United Nation Development Programme (UNDP). (2019). ”O‘zbekistondagi ijtimoiy islohotlar va inson huquqlari.” UNDP Human Development Report, 16(4), 78-89.

4. Jahon Banki. (2021). O‘zbekistonning iqtisodiy islohotlari va rivojlanish istiqbollari. Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. (2021). O‘zbekistondagi siyosiy va ijtimoiy islohotlar: Yangi davrning boshlanishi. “Prezident farmonlari va qarorlari.” <https://www.gov.uz>

6. BBC News. (2021). “Shavkat Mirziyoyevning siyosiy va ijtimoiy islohotlar bo‘yicha nutqi.” BBC World News. <https://www.bbc.com>

XALQARO MUSOBAQALARNING JAMIYAT RIVOJIDAGI O‘RNI

Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti, Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Rustamova Mubina Elbek qizi

Namangan davlat pedagogika instituti, Ijtimoiy fanlar fakulteti 1-bosqich talabasi

E-mail: rustamovnamubina29@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kunda jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lib kelayotgan va rivojlanayotgan sohalardan biri bu sport turidir. Jamiyatimiz rivojida Xalqaro musobaqalarning alohida o‘rni mavjud.

Annotation: In this article, one of the areas that is gaining its place in the society and is developing is this type of sport. International competitions have a special place in the development of our society.

Аннотация: В данной статье одной из сфер, которая сегодня завоевывает свое место в обществе и развивается является спорт. Международные соревнования занимают особое место в развитии нашего общества.

Kalit so‘zlar: paralimpiya, dzyudo, olimpiada, xalqaro, sport, taekwondo

Key words: paralympics, judo, olympics, international, sport, taekwondo.

Ключевые слова: Паралимпийские игры, дзюдо, олимпийский игры, международный, спорт, тхэквондо.

Yozgi Paralimpiya o‘yinlari 1960-yildan, Qishki Paralimpiya o‘yinlari esa 1976-yildan doimiy ravishda o‘tkazib kelinmoqda. 1988-yildan ushbu musobaqalarning Olimpiyada o‘yinlari bo‘lib o‘tgan sport arenalarida o‘tkazilayotgani e‘tiborga loyiq. Dastlabki paralimpiyada 23 davlatdan kelgan 400 nafar aravachali sportchi bahslashgani tarixda qolgan. O‘zbekiston Milliy paralimpiya assotsiatsiyasi 2007 -yildan beri faoliyat olib boradi. O‘zbekiston

vakillari ilk bora Pekinda 2008-yili o‘tkazilgan paralimpiya o‘yinlarida ishtirok etishgan. 2012-yili Londondagi musobaqalarda O‘zbekistonlik 10 nafar sportchi qatnashgan. Sharif Xalilov dzyudo bo‘yicha 76 kilogrammgacha vazn toifasida finalgacha yetib borgan va kumush medalni qo‘lga kiritgan. Brazilyaning Rio-de-Janero shahrida 2016-yili o‘tkazilgan XV paralimpiya o‘yinlari O‘zbekiston delegatsiyasining muvaffaqiyati yodda qolgan. O‘zbekiston sharafiga himoya qilgan 32 nafar sportchi jami 31 medal sohibiga aylangan. Dzyudo ommaviyligi bo‘yicha futboldan keyingi o‘rinda turadigan yakka kurash sport turi. Bugungi kunda butun dunyoda 30 milliondan ziyod kishi dzyudo bilan professional tarzda shug‘ullanadi. 9 millionga yaqini dzyudo vatani - Yaponiyada istiqomat qiladi. Ikki yuzga yaqin davlat xalqaro dzyudo federatsiyasi (IJF) to‘laonli a‘zosi hisoblanadi. Birinchi dzyudo maktabi ushbu yakka kurash asoschisi Dzigoro Kano (1960-1938) tomonidan 1882-yili ochilgan va unga Kodokan nomi berilgan. Ushbu mo‘jazzina maktabning hajmi 4x5 bo‘lgan xolos.

Taekwondo(koreyscha tae-oyoq, kvon-qo‘l, do-yo‘l, ya‘ni oyoq va qo‘llarning harakat yo‘lida) - sport kurashi turi. Bunda erkak va ayollar belgilangan maydonchada o‘z vazn toifalarida yakkama - yakka olishish va maxsus mashqlarni bajarish mahoratini namoyish etish haqida yakka va jamoaviy tarzda oyoq-qo‘llarda zarbalar berish yoki zarba harakatlarini qayd etish bo‘yicha musobaqalashadi. Bu musobaqalar ikki yo‘nalishda xalqaro taekwondo federatsiyasi (ITF)1966- yil tuzilgan va 104 dan ortiq mamlakat a‘zo bo‘lgan. Jahon taekwondo federatsiyasi (WTF) 1973- yil tuzilgan. Taekwondo asli koreys xalqining kurash turi hisonlanadi. Miloddan avvalgi 600 yil oldin koreyslar jang qilish va himoyalaniish vositasi sifatida uning usullarini qo‘llagan. Taekwondoning ITF yo‘nalishiga 1955-yil asos solingan. Bu yo‘nalishda sportchilarning boshga tepishi, beldan pastga zarba berish, umuman, tananing ruxsat etilgan qismiga ham oyoq bilan to‘liq zarba berish taqiqlangan. Taekwondoning WTF yo‘nalishiga 1961- yil Koreya Respublikasida asos solingan.

So‘nggi 5 yil ichida O‘zbekistonlik yosh sportchilarimiz sportning boks turi bo‘yicha yuqori natijalarga erishmoqda. Ulardan Fazliddin G‘oyibnazarov birinchi yarim o‘rta vazn toifasida harakat qilayotgan O‘zbekistonlik professional bokschi hisoblanadi. Rio- de- Janeyroda bo‘lib o‘tgan 2016 - yilgi Olimpiya o‘yinlari chempioni, 2015 - yilgi Jahon va Osiyo chempionatlarining kumush medali sohibi, havaskorlar o‘rtasidagi boks bo‘yicha bir qator milliy va xalqaro o‘yinlar g‘olibi. Ulardan yana bir Hasanboy Do‘smatov bokschiilik faoliyatini 11 yoshida, Andijondagi boks maktabida boshlagan. U 2011 - yilda yoshlar o‘rtasidagi mamlakat chempionatida oltin medalni qo‘lga kiritadi va kattalarning O‘zbekiston boks terma jamoasi a‘zosiga aylanadi. 2013-yilda Qozon shahrida bo‘lib o‘tgan

yozgi musobaqada g‘olib chiqadi. O‘sha turnirda u Ozarbayjon, Tojikiston, Mo‘g‘uliston va Janubiy Koreyadan tashrif buyurgan kuchli sportchilarni mag‘lubiyatga uchrata olgandi. Sportning og‘ir atletika turi bo‘yicha Jahon chempioni O‘zbekistonlik Ruslan Nuridinov hisoblanadi. U xalqaro maydondagi dastlabki g‘alabasini 2009- yili Birlashgan Arab Amirliklarida o‘tgan o‘smirlar o‘rtasidagi Osiyo chempionatida qo‘lga kiritgan va oltin medalga sazovor bo‘lgan.

O‘zbekiston tarixida ayol sportchilar o‘rtasida o‘chmas iz qoldirgan Diyora Keldiyorova 2010-yilda ilk marotaba O‘zbekiston chempioni bo‘lgan. 2013-yil O‘zbekiston terma jamoasiga qabul qilingan va shu yilda Xitoyning Nankin shahrida bo‘lib o‘tgan yoshlar o‘rtasidagi Osiyo o‘yinlarida bronza medalini qo‘lga kiritgan. 2016-2018-yillarda dzyudo bo‘yicha yoshlar o‘rtasidagi Osiyo chempionatida bronza medali sohibi bo‘lgan. 2018- yilda Indoneziyaning Jakarta shahrida bo‘lib o‘tgan Yozgi Osiyo o‘yinlarida 48 kg gacha vazn toifasida ishtirok etib, ikkinchi davrada yaponyalik Olimpiyada sovrindori Ami Kondoga 10:0 hisobida mag‘lub bo‘lgan. 2019-yilda BAAning Fujayra shahrida o‘tkazilgan dzyudo bo‘yicha Osiyo chempionatida 52 kg gacha bo‘lgan vazn toifasida finalga qadar yetib kelgan. Finalda mo‘g‘ulistonlik dzyudochi Lkhagvasurengiin Sosorbaramni mag‘lubiyatga uchratib, oltin medalni qo‘lga kiritgan. Diyora Keldiyorova 2024-yilning 28-iyul kuni Parijdagi Yozgi Olimpiyada o‘yinlarida 1:16 finalda ippon bahosi bilan (10:1) yaponyalik Uta Abeni mag‘lub etdi. Finalda Keldiyorova kosovolik sportchi Distiriya Krasnichini mag‘lub etib, Olimpiya chempioni bo‘ldi Diyora Keldiyorova ayollar o‘rtasida dzyudo bo‘yicha jahon chempionatida kumush medal hamda yozgi olimpiada o‘yinlarida oltin medalni qo‘lga kiritgan ilk o‘zbekistonlik ayol hisonlanadi.

Diyora Keldiyorova 2024-yilda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi ijtimoiy himoya milliy agentligining Gender tengsizligi va bolalarga nisbatan zo‘ravonlikka qarshi kurashish bo‘yicha maxsus vakil etib tayinlandi.

Xulosa qilib shuni ayta olamanki, sportning barcha turlari O‘zbekistonning rivojlanishi uchun o‘z hissasini qo‘sha oladi. Shu o‘rinda xalqaro musobaqalarning ham jamiyatda alohida o‘rni bor. Xalqimiz aytganidek, Sog' tanda, sog‘lom aql maqoli ham bejizga aytilmagan. Ham jismonan, ham aqlan yetuk bo‘lishimizga yo‘lboshchi bo‘la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. gazeta.uz,
2. olamsport.com,
3. wikipedia.uz,
4. google.com

HADISLARDA DINIY BAG'RIKENGLIK G'OYALARI.

Kenjayev Burgutali

Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Anvarbekova Muxtasar

Namangan davlat pedagogika instituti ijtimoiy fanlar fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Email address: yanvarbekov083@gmail.com

Annotatsiya. Hadislarda diniy bag'rikenglik har qanday jamiyatda tinchlik, hurmat va o'zaro barqarorlik uchun muhim qadriyat sanaladi. Bu borada islom dini ulkan o'rnak bo'ladi deya olamiz. Tadqiq qilingan hadislarning turli manbalarida diniy bag'rikenglik va g'oyalarining namoyon bo'lishi tahlil qilinadi. Bu tadqiqot ishlarida hadislarning mazmuni ma'nosi va kontekstini chuqur o'rganishga asoslanadi. Ko'p talqinlar va ularning tarixiy-ijtimoiy kontekstini hisobga oladi. Ba'zi hadislarning interpretatsiyasidagi noaniqliklarni va ularning zamonaviy dunyoda qo'llanishidagi muammolarni yoritib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: hadislar, diniy bag'rikenglik, islom, talqin, tarixiy kontekst, bag'rikenglik, muloqot.

Annotation. In hadiths, religious tolerance is considered an important value for peace, respect and mutual stability in any society. In this regard, we can say that Islam is a great example. Manifestations of religious tolerance and ideas are analyzed in various sources of the studied hadiths. This research is based on a deep study of the meaning and context of the hadiths. Considers multiple interpretations and their historical-social context. It aims to clarify the ambiguities in the interpretation of some hadiths and the problems of their application in the modern world.

Key words: hadiths, religious tolerance, Islam, interpretation, historical context, tolerance, dialogue.

Islomda diniy bag'rikenglik masalasida murakkab va turli ko'rinishdagi tarixga ega. Ba'zi manbalarda hadislarning tinchlik, hamjihatlikka va osoyishtalikka, o'zga din vakillariga hurmat va adolatli munosabatda bo'lishga chaqiruvchi oyatlar aytiladi. Ammo boshqa talqinlarda hadislarning ba'zi qismlari bag'rikenglikka zid ravishda talqin qilinishi ham kuzatilgan.

Shuning uchun hadislarni diniy bag'rikenglik ko'rinishida o'rganish va ularning turli talqinlarini tahlil qilish muhim o'rin tutadi.

Diniy bag'rikenglikning bugungi dolzarbligi hozirgi globallashtirilgan dunyoda diniy bag'rikenglik nafaqat axloqiy qadriyatlar, shuningdek barqaror rivojlanishning muhim asosi hisoblanadi. Hadislarning bag'rikenglikka undovchi mazmuni musulmonlarni boshqa din vakillari bilan tinchlikda yashashga va ularga hurmat ko'rsatishga da'vat etadi. Islomda bag'rikenglikning asosiy manbalaridan biri bo'lgan hadislar dinlararo va millatlararo munosabatlarida bag'rikenglikning zaruriligini ta'kidlaydi.

"Kimki zarar yetkazsa yoki nohaqlik qilsa, men uning dushmaniman".

Bu hadisda musulmonlarning faqat o'z diniga emas, balki boshqa dinga e'tiqod qiluvchi vakillariga ham hurmat bilan munosabatda bo'lish kerakligini anglatadi.

Bag'rikenglik

- Dinlararo hurmat va muloqot

Bunda Madina Konstitutsiyasi bunga yorqin misol bo'la oladi. Unda barcha din vakillari uchun teng huquqlar kafolatlangan.

- Adolat tamoyili:

Bu tamoyilda Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: "Musulmon bo'lmaganlarga nisbatan adolatli bo'linglar. Zeroki, adolat Allohga eng yaqin xulqdir", - deb ta'kidlaganlar. Bu ham diniy bag'rikenglikga yorqin namuna bo'la oladi.

Sahih al-Buxoriydan adolat va teng huquqlarga oid hadislarida:

- Ahd va paymonlar:

Bunda boshqa din vakillari bilan tuzilgan ahd va paymonlarga rioya qilish.

- Moliyaviy munosabatlar:

Musulmon bo'lmagan bilan moliyaviy munosabatlar (savdo, qarz, meros).

- Tinchlik va hamkorlik:

Sahih al-Buxoriydagi hadislar orqali boshqa din vakillari bilan tinchlik va hamkorlik yashashga chaqiruvchi misollar haqida aytilgan

- Toqatlilik va bag'rikenglik:

Bunda ham Sahih al-Buxoriydagi hadislarida keltirilgan diniy bag'rikenglik va boshqa dinlarga nisbatan toqatlilik tushunchasi yoritib berilgan.

Xulosa qilib aytganda, hadislar asosida diniy bag'rikenglik g'oyalarini o'rganish, hamda tarixiy, zamonaviy va ijtimoiy masalalar uchun muhimligi, Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning hayotiy tajribasi va o'gitlari hamda boshqa din vakillariga nisbatan hurmat va bag'rikenglik tushunchasi paydo bo'ladi

va targ'ib qilinadi. Bu g'oyalar hozirgi kunda ham xalqlar va madaniyatlar o'rtasidagi totuvlikni ta'minlash uchun zarurligi eng yaxshi asosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Qur'oni Karim (arabcha matn va tarjimalari)
2. Imom al-Buxoriy - "Sahihi Buxoriy"
3. Imom Muslim - "Sahihi Muslim"
4. "Arba'in an- Navaviy"
5. Madinaning Konstitutsiyasi haqida tarixiy ma'lumotlar: (Payg'ambar hayoti kitobidan).

DINIY BAG‘RIKENGLIK VA UNING JAMIYATDAGI O‘RNI

Ismanov Turg‘unpo‘lat To‘lqinovich

Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti tyutori

Faxriddinova Zilola Ulug‘bek qizi

Namangan davlat pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyot yo‘nalishi talabasi

bahriddinovazilola420@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola diniy bag‘rikenglik haqida. Bu maqolada O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev va Shayx Muhammad Sadiq Muhammad Yusufning diniy bag‘rikenglik to‘g‘risidagi fiklari aks etgan va Qur’oni Karimdagi suralardan parchalar olingan. Bag‘rikenglik– bizning dunyodagi turli madaniyatlarning, o‘zini ifodalash va alohidaligini namoyon qilishning xilma-xil usullarini hurmat qilish, qabul qilish hamda to‘g‘ri tushunishni anglatadi.

Abstract. This article is about religious tolerance. This article reflects the opinions of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev and Sheikh Muhammad Sadiq Muhammad Yusuf on religious tolerance and excerpts from the surahs of the Holy Qur'an. Tolerance means respecting, accepting and understanding the different ways of expression and uniqueness of different cultures in our world.

Аннотация. Данная статья посвящена религиозной терпимости. В статье отражены мысли Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева и шейха Мухаммада Содика Мухаммада Юсуфа о религиозной терпимости, а также приведены отрывки из сур Священного Корана. Терпимость означает уважение, принятие и правильное понимание разнообразных способов выражения и проявления уникальности различных культур в мире.

Kalit so‘zlar. Diniy bag‘rikenglik, din, islom, Nazrul islom, hind, musulmon.

Keywords. Religious tolerance, religion, Islam, Nazrul Islam, Hindu, Muslim.

Ключевые слова: религиозная терпимость, религия, ислам, Назрул Ислам, индуизм, мусульмане.

O‘zbekiston Respublikasi Prezid enti Shavkat Mirziyoyev shunday yozgan edi, “Mustaqillik yillarida mamlakatimizda millatlararo munosabatlar rivojida yangi bosqich boshlandi. Bag‘rikenglik va insonparvarlik madaniyatini rivojlantirish, millatlararo va fuqarolararo hamjihatlik va totuvlikni mustahkamlash, yosh avlodni shu asosda, Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalashda O‘zbekistonda davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biri etib belgilandi. Bularning barchasi hayotda o‘zining to‘liq ifodasini topdi.”(1). O‘zbekiston o‘zining ko‘p asrlik tarixi davomida qadim zamondan beri ko‘pmillatli aholisiga ega bo‘lgan mamlakat sifatida tinch-totuv yashab kelmoqda. O‘zbekistonda hozirda 130 dan ortiq millat va ellatlar yashab kelmoqda.

BMTning YUNESKO tashkiloti tomonidan 1995-yili qabul qilingan “Bag‘rikenglik tamoyillari deklaratsiyasi” da bag‘rikenglik tushunchasiga quyidagicha ta’riflar berilgan va uning mohiyati yoritilgan: “Bag‘rikenglik– bizning dunyodagi turli madaniyatlarning, o‘zini ifodalash va alohidaligini namoyon qilishning xilma-xil usullarini hurmat qilish, qabul qilish hamda to‘g‘ri tushunishni anglatadi”. Bag‘rikenglikni namoyon qilish inson huquqlariga befarq va ijtimoiy adolatlikka sabr-toqatli munosabatda bo‘lish, iymon-e’tiqodidan voz kechib boshqalarning e’tiqodiga yon bosish emas. U shu anglatadiki, har kim e’tiqodiga amal qilishda erkindir. Va har kim bu huquqqa boshqalar ham ega ekanini tan olmog‘i lozim.

Dunyodagi dinlar orasida o‘zining bag‘rikenligi bilan birinchi o‘rinda turuvchi din bu –Islom dini. Qur’oni karimda kishining e’tiqodiga dahl qilib bo‘lmasligi, biror dinga ishonish va e’tiqod qilish insonlarning shaxsiy ishi ekani va bu har kimning o‘z vujoniga havola ekani aniq ifodalangan. Jumladan, Mumtaha surasi 8-oyatida shunday deyiladi: “Dinlaringiz to‘g‘risida sizlar bilan urushmagan va sizlarni o‘z diyoriningizdan chiqarmagan kimsalarga nisbatan yaxshilik qilishlaringizdan va ularga adolatli bo‘lishingizdan Alloh sizlarni qaytarmas. Albatta, Alloh adolatlolarini sevar”[2. 6 –juz, 126]

Insoniyat tarixida kishilar orasidagi teng huquqlikning buzilishiga, o‘zaro ziddiyatlarga. Kuchli to‘qnashuvlarga va shunga amal qiluvchi odamni ranjitadigan holatlarga sabab bo‘lgan omillardan biri – bu turli din vakillarininggg boshqa dinga e’tiqod va ishonuvchilarga diniy ayirmachilik asosida qarashi, o‘z diniga bo‘lgan

tarafkashlik tuyg‘usi, o‘zga dindagi kishilarga boshqacha nazar bilan qarashlari oqibatida bugun dunyoda turli xil inson dilini xufton qiluvchi voqealar, hodisalar bo‘lmib o‘tmoqda. Dunyoda diniy bag‘rikenglikni yaxshi anglamay noto‘g‘ri yo‘lga kirayotgan kishilar qancha? Bu kishilarni biz terror deb atab kelmoqdamiz. Terrorga islom dini, balki barcha dinlar qarshidir. Islom dinida bu qattiq qoralandi. “Alloh taolo Qur’oni Karimda shunday marhamat qilinadi: “Kimki bir jonni biror jon sababsiz yoki yer yuzidan buzg‘unchilik qilmasa ham o‘ldirsa, xuddi hamma odamlarni o‘ldirgandek bo‘ladi. Kim uni tiriltirsa, xuddi hamma odamlarni tiriltirgandek bo‘ladi”[3. 332] Islomda har bir insonning joni qadrlidir.

Tarixdagi ko‘plab urushlarning chiqishiga dinlar o‘rtasidagi nizolar sabab bo‘lgan. Misol uchun, Buyuk Salb urushlari. Jumladan, buyuk yozuvchilarimiz dinlar o‘rtasida urushlar haqida ajoyib asarlar yozishgan.

Hindu bilan musulmon.

Bir tomonda

Na uy qo‘rib,

Na bir to‘shak, och, xarob.

Ko‘chalarda hayot qurib

O‘lim topgan behisob.

Ganga oqar ko‘zyosh bo‘lib,

Jamuna lim bo‘lib qon.

Bori butun bardosh bo‘lib

Najot kutar Hindiston. [4.28]

Yuqoridagi misrada shoir musulmonlar va hindu bilan orasidagi urushni mahorat bilan tasvirlaydi. Agar dunyoda barcha dinlar bag‘rikenglik bilab yashashni davom etsa, dunyodagi barcha insonlar tinch-totuv yashaydi.

Foydanilgan adabiyotlar:

1. “O‘zbekistinning ovozi” gazetasi. 26.01.2017
2. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Tafsiri xilol. 6-juz. Toshkent: “Hilol” nashr, 2023.–616 b
3. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Iymon. – Toshkent: “Hilol” nashr, 2024.– 368 b
4. Vohidov E. Ruhlar isyoni. – Toshkent: “G‘afur G‘ulom” nashriyoti, 1980.– 144 b

Jo‘rayeva Sarvinoz Mirzaakbar qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Kenjayev Burgutali Qovuljon o‘g‘li

Namangan davlat Pedagogika instituti Gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Innovatsion ta‘lim jarayonida qo‘llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta‘lim texnologiyalar i yoki ta‘lim innovatsiyalari deb nomlanadi. Ta‘lim innovatsiyalari - ta‘lim sohasi yoki jamiyatda mavjud muammoni yangicha yondashuv asosida yechish maqsadida qo‘llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalardir. Innovatsion ta‘lim texnologiyalari yangi g‘oya, me‘yor, qoidalarni yaratish, o‘zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg‘or g‘oyalar, me‘yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta‘limdir.

Kalit so‘zlar: Innovatsion ta‘lim, zamonaviy texnologiyalar, ta‘lim,ilm va texnika.

Kirish. Hozirgi davrda zamon rivojlanib bormoqda, shu bilan birga yangi ta‘lim texnologiyalari ham rivojlanib, bu jamiyatning yangicha fikrlashi, barcha jabhada yangicha yondashuvga olib keladi. Yangi O‘zbekiston uchun albatta yangi zamonaviy texnologiyalarni tadbiq etish shart va zarur. Hozirda ilm va texnika rivojlanib borib, bu jamiyat hayotining yaxshilanishiga o‘z hissasini qo‘shadi.

Hozirgi kunda ta‘lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarni o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo‘lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an‘anaviy ta‘limda o‘quvchilar yoki talabalar faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o‘zlari qidirib topish, mustaqil o‘rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishga o‘rgatadi.

Asosiy qism. Davlatimiz rahbari tashabbuslari bilan innovatsion ta‘lim texnologiyalarining yangi bosqichiga yuksak qadam qo‘yildi. Shu o‘rinda aytish joiz, ki barcha jamiyatda rivojlanish davlatning barcha jabhada harakatda bo‘lishiga bog‘liq. Texnoparklar innovatsion mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalarni tashkil etish hamda innovatsion yutuq va loyihalarni amalga oshirishga xizmat qilmoqda.

Yangi innovatsion yondashuvni O‘zbekiston maktablarida joriy etishdan oldin xorijiy tajribalar ham o‘rganildi. Singapur, Xitoy, Angliya, Finlandiya, Estoniya kabi ta‘limi ilg‘or mamlakatlar ta‘lim tamoyillarini o‘z ichiga olgan 21-asr ko‘nikmalarini rivojlantirishga asosiy e‘tibor qaratilgan.

Zamonaviy ta`lim bugungi kun o`quvchilariga quyidagilarni o`rgatishi kerak:

- kompleks vazifalarni hal qilish;
- bilimlar, mantiq, tahlil, mushohadaga tayangan holda tanqidiy fikrlash, fikr-mulohazalarni shakllantirib, qaror qabul qilish;
- ijodiy fikrlash;
- insonlar bilan hamkorlik qilish;
- jamoada ishlash;
- o`zi va boshqalarning emotsiyalarini ( his-tuyg`ularini) to`g`ri bahollash, ularni boshqarish, emotsional intellektga ega bo`lish.

Diqqatni bir vazifadan boshqasiga tez qarata olish, moslashuvchan bo`lish. Buning uchun ta`lim jarayonida “4K” modelini qo`llash maqsadga muvofiq.

- 1.Kritik- tanqidiy fikrlash
- 2.Kreativlik - ijodiy yondashuv
- 3.Kommunikatsiya - muloqot qilish ko`nikmasi
- 4.Kooperatsiya - jamoaviy ishlash ko`nikmasi

Yusuf Xos Hojibning “**QUTADG`U BILIG`**” kitobida bilim haqida bir necha hikmatlar keltirilgan.

INSON QADRI BILIMDA

Yana bir hikmat bor: Hazrati odam-

Bilim, aql-u idrok sabab muhtaram.

Odamzod naslining ulug`ligi bilimdan. U aql-idrok tufayli ne-ne tugunlarni yechishga qodir. Uquv-idrok va bilim egasi bo`lgan har qanday odam sharaflidir.

Bilimni buyuk bil, uquvni ulug`,

Shu ikkov ulug`lar kishini to`liq.

Xulosa. Yusuf Xos Hojib ushbu “**SAODATGA ELTUVCHI BILIM**” kitobida salkam ming yil oldin yozganidek, bilim, yangicha bilimlarni rivojlantirish uchun faqat va faqat aql- idrokni ishlatish, bu esa kishini to`liq ulug`likka erishishiga sabab bo`lishini ta`kidlagan.

Innovatsion talim texnologiyalarning jamiyatda ta`sirini yangicha usulda o`rganish uchun ilg`or ta`lim texnologiyalarini ta`lim mazmuniga zamonaviy ruhda singdirish, innovatsion ta`lim texnologiyalarini keng joriy etish, komil inson etib tarbiyalash, ta`lim - tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichga ko`tarish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.”Boshlang`ich ta`lim” jurnallari 2023-yil 9-son, 2024-yil 7-son
2. “Qutadg`u bilig” Yusuf Xos Hojib
- 3.”Yangi O`zbekiston” kitobi 2021-yil

KORRUPSIYAVIY JINOYATLAR TUSHUNCHASI VA UNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Tursunboyev Abdulaziz Abdug‘affor o‘g‘li

Namangan davlat universiteti Yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: yu.f.d.(PhD) I.Atamirzayev

Annotatsiya. Ushbu maqolada korrupsiyaviy jinoyatlar va korrupsiya tushunchalari va o‘ziga xos xususiyatlari, korrupsiyaviy jinoyatlarni oqibatlari va kelib chiqish sabablari va ularni oldini olish uchun takliflar haqida batafsil ma’lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: korrupsiya, korrupsiyaviy jinoyatlar, jamoatchilik nazorati, mansabdor shaxs, hokimiyat vakili.

Аннотация. В данной статье подробно рассматриваются понятия и особенности коррупционных преступлений, последствия и причины их возникновения, а также предложения по их предотвращению.

Ключевые слова: коррупция, коррупционные преступления, общественный контроль, должностное лицо, представитель власти.

Annotation. This article provides detailed information on the concepts and specific characteristics of corrupt practices and corruption-related crimes, the consequences and causes of corruption crimes, and suggestions for preventing them.

Keywords: corruption, corrupt crimes, public oversight, official, representative of power.

Bugungi kunda rivojlanib borayotgan, jahon hamjamiyati vakillarini tobora tashvishga solayotgan global muammolardan biri bo‘lgan korrupsiya, jamiyat xavfsizligi va barqarorligi, iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy rivojlanishiga, qonunlarni buzilishiga, fuqarolarning hokimiyat organlariga bo‘lgan ishonchini pasayishiga sababchi bo‘layotgan illatlardan biridir.

Korrupsiyaga oid jinoyatlar hokimiyat vakillarining jamiyat oldidagi obro‘sigacha putur yetkazibgina qolmay ichki va tashqi siyosat, iqtisodiy, ijtimoiy aloqalarni o‘rnatishga jiddiy to‘siq bo‘ladi.

Korrupsiyani oldini olish maqsadida qonunlar qabul qilinishi, huquqni muhofaza qiluvchi organlar korrupsiyaga qarshi chora tadbirlarni kuchaytirishiga qaramay ushbu jinoyatni ildiz otib borishi uning mohiyati va kelib chiqish sabablarini chuqurroq o‘rganishimizga undaydi.

Korrupsiya soʻziga taʼrif beradigan boʻlsak “Korrupsiyaga qarshi kurash toʻgʻrisida”gi Qonunning 3-moddasida “korrupsiya - shaxsning oʻz mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud oʻzga shaxslarning manfaatlarini koʻzlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek bunday nafni qonunga xilof tarzida taqdim etish”- deb belgilab qoʻyilgan.[1]

Korrupsiya termini odatda mansabdor shaxslar tomonidan unga berilgan mansab vakolatlari va huquqlardan oʻzlarining shaxsiy manfaatlarini koʻzlab qonunchilik va ahloq qoidalariga zid ravishda foydalanishini anglatadi.

Koʻp hollarda bu atama siyosiy elitadagi byurokratik apparatga qarata ishlatiladi. Korrupsiya koʻplab davlatlarning jinoyat va maʼmuriy qonunchiligi bilan huquqqa qarshi harakat sifatida taʼqib qilinadi.

Korrupsiya mansabdor shaxsning oʻz mansabi boʻyicha berilgan huquqlarini shaxsiy boyish maqsadida bevosita suisteʼmol qilishdan iborat amaliyotdir. Mansabdor shaxslarni sotib olish, ularning poraga sotilishi ham Korrupsiya deyiladi.

Korrupsiya davlat apparati va parlament faoliyatida avj oladi. Korrupsiya hozirgi davrda koʻpqirrali illat hisoblanib, uni chuqur oʻrganish va oldini olish uchun kompleks va tizimiy yondashuvni davlat va jamiyat, nazariya va amaliyotning kuchlarini birlashtirishni taqazo etadi.

Korrupsiyaning tarixiy oʻzaklari juda juda qadimga borib taqalib, bu hol qabilada maʼlum mavqega ega boʻlish uchun qabila sardorlariga sovgʻalar berish odatidan kelib chiqqan deb taxmin qilinadi. Aslida, korrupsiya nafaqat dunyoviy qonunlarda balki, diniy manbalarda ham qoralangani maʼlum.

Dunyoning yetakchi dinlarida ham birinchi navbatda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning poraxoʻrligi qattiq qoralanadi. Jumaladan, Injilda “Sovgʻalarni qabul qilma, chunki sovgʻa koʻrni koʻradigan qiladi va haqiqatni oʻzgartiradi” deyilgan boʻlsa, Quʼroni Karimda

“Boshqalarning mulkini nohaq yoʻl bilan olmangiz va boshqalarga tegishli boʻlgan narsalarni olish uchun oʻz mulkingizdan hokimlaringizga pora qilib uzatmangizlar”, deyilgan.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 24-yanvar kungi Oliy Majlisga Murojaatnomasida, “Korrupsiyaga qarshi kurashishda aholining barcha qatlamlari, eng yaxshi mutaxassislar jalb qilinmas ekan, jamiyatimizning barcha aʼzolari, taʼbir joiz boʻlsa, “xalollik vaksinasi” bilan emlanmas ekan, oʻz oldimizga qoʻygan yuksak marralarga erisha olmasligimiz, korrupsiyaning oqibatlari bilan kurashishdan uning barvaqt oldini olishga oʻtishimiz kerak”- deb taʼkidlaganlar.

Darhaqiqat, muhtaram Prezidentimiz tomonidan aytilgan “xalollik vaksinasi” bilan emlanmas ekan, o‘z oldimizga qo‘ygan yuksak marralarga erisha olmaymiz degan iboralarida chuqur mazmun va hikmat borligini anglab yetishimiz kerak.

Jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarda korrupsion holatlarning vujudga kelishi, ya‘ni pora berish, pora olish, pora berish va olishda vositachilik qilish, mansab vakolatlarini suiste‘mol qilish yoki undan chetga chiqish va shunga o‘xshash harakatlarni sodir etish korrupsiyaviy jinoyatlarni keltirib chiqaradi.

Korrupsiyaviy jinoyatlarga rus olimi V.V.Lunev “Korrupsiyaviy jinoyatlar - davlat apparatining normal faoliyatiga qarshi jinoyatlardir” - deya tarif bergan.[2]

Korrupsiyaviy jinoyatlar, odatda, davlat xizmatchilari, korxona rahbarlari, jamoat tashkilotlari vakillari yoki hokimiyat vakolatiga ega bo‘lgan shaxslar tomonidan sodir etiladi. Ular o‘z vakolatlaridan o‘z manfaatlari yo‘lida foydalanadi yoki uchunchi tomonlarga noqonuniy foyda keltiradi.

Korrupsiyaviy jinoyatlar oqibatlariga to‘htaladigan bo‘lsak, davlat boshqaruviga zarar yetkazadi ya‘ni fuqarolar, tadbirkorlar va aholining barcha qatlamlarining davlat idoralariga bo‘lgan ishonchini pasaytiradi.

Iqtisodiy inqirozga olib keladi ya‘ni investitsiya muhiti yomonlashadi va davlat byudjeti zarar ko‘radi. Ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiradi bunda fuqarolar o‘rtasida tengsizlik, qashshoqlik va ishsizlikni oshiradi. Huquqiy tartibni buzadi ya‘ni qonunlar va qoidalarga bo‘lgan hurmatni kamaytiradi va jamiyatda jiddiy tartibsizliklar yuzaga kelishi mumkin.

Korrupsiyaviy jinoyatlarni o‘ziga xos xususiyatlari bo‘lib, ular haqida qisqacha to‘xtalib o‘tamiz:

Korrupsiyaviy jinoyatlarning eng asosiy xususiyati shundan iboratki, ushbu jinoyatlarni qonunning ijrosini ta‘minlaydigan va uni qo‘riqlaydigan shaxslar tomonidan sodir etiladi.

Mansab vakolatlarining suiste‘mol qilinishi bilan bog‘liq ya‘ni jinoyat hokimiyat yoki mansab vakolatiga ega bo‘lgan shaxslarning o‘z xizmat mavqeidan noto‘g‘ri foydalanishi natijasida sodir etiladi.

Davlat yoki jamoat manfaatlariga zarar yetkazilishi orqali bunda korrupsiyaviy jinoyat jamiyat tarqqiyotiga, uning rivojlanishiga, ijtimoiy adolatga, iqtisodiy rivojlanishga va davlat boshqaruv tizimiga putur yetkazadi.

Moddiy va nomoddiy manfaat olish masalasida bo‘lsa, korrupsiyaviy jinoyatlar nafaqat pul yoki moddiy boylik shaklida, balki lavozim yoki boshqa nomoddiy manfaat olish maqsadida ham sodir etilishi mumkinligi qayd etiladi.

Korrupsiyaviy jinoyatlar qonuniy qoidalarga zid ravishda amalga oshiriladi, bunda davlat yoki jamoat manfaatlariga zarar yetkazishni qonuniylik buzilishi xolati sifatida baholanadi.

Korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurash usullari xalqaro tajriba shularni ko‘rsatadiki bularga:

Qonunchilikni kuchaytirish ya‘ni korrupsiyaviy jinoyatlar uchun qattiqroq jazo choralarini belgilash, shaffof boshqaruvni joriy qilish bunda elektron hukumat tizimlarini rivojlantirish va ochiq hisobot tizimlarini yaratish, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish ya‘ni fuqarolar va nodavlat tashkilotlar tomonidan davlat faoliyatini monitoring qilishni kuchaytirish va rag‘batlantirish, xalqaro hamkorlik bunda korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi samarali kurasha olgan davlatlar bilan hamkorlik qilish, ularni tajribalarini o‘rganish va davlatimizda tatbiq qilish kabilardir.

Korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi samarali kurash nafaqat davlat organlari, balki butun bir jamiyatning birgalikdagi say-harakatlarini talab etadi. Agar bu sohada davlat va jamiyat bir yoqadan bosh chiqarib ishlar ekan albatta bu jirkanch illatni ildizi bilan qo‘porib tashlash mumkin.

Jamiyatimizda korrupsion jinoyatlarni oldini olish uchun birinchi o‘rinda oylik maoshlarni ko‘paytirish kerak sababi oylik maosh kam ekan hech qachon korrupsiyani oldini olib bo‘lmaydi, shuningdek aholini ish bilan ta‘minlash lozim, to‘g‘ri so‘nggi yillarda aholini bandligini ta‘minlash uchun ko‘plar ishlar qilinyapti, qonunlar qabul qilinyapti, imtiyozlar berilyapti lekin bu yetarli emas. Shuningdek korrupsiyaga qarshi kurasha olgan davlatlar tajribalarini o‘rganib, kerak bo‘lsa bizning yurtimizda ham o‘sha amaliyotni qo‘llashimiz kerak. Va yana bir taklif jazo choralarini ko‘chaytirish kerak.

Xulosa qilib aytish mumkinki, korrupsiyaviy jinoyatlar jamiyatning rivojlanishiga to‘sqinlik qiladigan eng kata va eng yomon illat hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyotining kushandasi deb aytsa ham bo‘ladi. Uni bartaraf qilish uchun davlat ham jamiyat ham birdek harakat qilish kerak. Korrupsiyaviy jinoyatlarning o‘ziga xos xususiyatlari uni sodir etgan shaxs va uni sodir etishga undagan shaxs manfaatlariga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYATLAR

1. “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuni. 2017-yil.
- 2.Xo‘jametova. “Korrupsiyaga oid jinoyatlar tushunchasi hamda ayrim xorijiy davlatlar qonunchiligida korrupsiyaviy jinoyatlar uchun javobgarlik masalalari” O‘quv-qo‘llanma.2020 yil. Toshkent.

Sh.Xusanboyeva

Impuls tibbiyot instituti Dav 24-01 gurux talabasi

Xilola Ergasheva

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada insonning salomatligi va psixikasi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik masalasi yoritilgan bo‘lib, inson salomatligini saqlash, uning sog‘lom hayot tarzini rag‘batlantirish, turli kasalliklarning rivojlanishini profilaktika qilish va kishilrning psixoemotsional holatini yaxshilash bilan bog‘liq bo‘lgan psixologiya sohalasi xaqida fikr bildirilgan.

Kalit so‘zlar: salomatlik, psixika, kasallik, inson, shaxs

Аннотация: В данной статье освещена проблема взаимосвязи здоровья человека и психики, которая связана с сохранением здоровья человека, пропагандой здорового образа жизни, профилактикой развития различных заболеваний, улучшением психоэмоционального состояния людей. психологии.

Ключевые слова: здоровье, психика, болезнь, человек, личность.

Annotation: This article highlights the problem of the relationship between human health and the psyche, which is associated with maintaining human health, promoting a healthy lifestyle, preventing the development of various diseases, improving the psycho-emotional state of people. psychology.

Key words: health, psyche, disease, person, personality.

Salomatlik psixologiyasi – inson salomatligini saqlash, uning sog‘lom hayot tarzini rag‘batlantirish, turli kasalliklarning rivojlanishini profilaktika qilish va kishilrning psixoemotsional holatini yaxshilash bilan bog‘liq bo‘lgan psixologiya sohalaridan biri hisoblanadi. Salomatlik psixologiyasi - bu insonning salomatligi va turli kasalliklarning kelib chiqishiga ta’sir ko‘rsatadigan psixologik va xulq-atvor jarayonlari haqidagi fandır

Ushbu fan inson salomatligiga psixologik, xulq-atvor va madaniy omillarning ko‘rsatadigan ta’sirini chuqur o‘rganish bilan birga insonning jismoniy holatiga qanday ta’sir qilishini ham tahlil qiladi. Bu sohada, psixologik jarayonlar, insonlarning foydali odatlari, stress va kayfiyat, emotsional barqarorlik va ularning salomatlikka ta’siri tadqiq qilinadi.

Salomatlik psixologiyasining asosiy maqsadi sog‘lom turmush tarzini rag‘batlantirishdani iborat bo‘lib odamlarni sog‘lom ovqatlanishi, jismoniy faolligi,

ularda stressni boshqarish ko‘nikmasini shakllantirish, kasalliklarning profilaktikasi, bemorlarga psixoemotsional yordam berish kabilardan iborat.

Ibn Sinoning “Tib qonunlari” asarida rux va tananing bir biriga uzviy bog‘liqligiga alohida e‘tibor qaratilib, tananing salomatligi ruxning sog‘lomligiga, ruxning sog‘lomligi esa tananing salomatligiga uzviy bog‘liqdir deya ta’kidlaganini hisobga oladigan bo‘lsak, aksariyat kasalliklarning kelib chiqishi bevosita inson psixikasidagi muammolarga ham aloqador xisoblanadi. Shuning uchun ham bugungi kunda tibbiyotda insonlarni nafaqat dori-darmonlar yordamida balki terapiyaning turli usullaridan foydalanish jumladan biblioterapiya, artterapiya, musiqa terapiya, izotayerapiya, ertak terapiyasi, o‘yin terapiyasi kabi usullaridan keng qo‘llanib kelinmoqda. Bundan necha ming yillar avval Ibn Sino tomonidan ilk marotaba bemorlarni davolash uchun psixoterapevtik usullardan foydalanish lozimligi masalasi ko‘tarilgan edi.

Bemorning salomatligiga ta’sir qiluvchi psixologik omillarni tushunish uchun tibbiy psixologlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri bemorlarning individual psixologik xususiyatlariga alohida yondoshishlari hamda kasallikning ildizlarini bemorning nafaqat buguni balkim bolalikda boshidan kechirgan turli emotsiyalar, his tuyg‘ularini taxlil etish orqali ham u haqida keng ko‘lamli ma’lumotlarga ega bo‘lishlari mumkin. Salomatlikni saqlash xaqida fikr bildirilganda kishining faqatgina bemor vaziyatidagina uni davolash uchun qayg‘urishni emas balki kasalliklarni profilaktikasi, uni oldini olish hamda jamiyatdagi insonlarning tibbiy madaniyatini oshirish juda muxim masala xisoblanadi. Zero kasallikni davolashdan ko‘ra uni olini olgan afzal.

Shuning uchun ham bolajonlarimizni kichikligidanoq tozalikka, tibbiy madaniyatni egallashiga, salomatligiga befarq qaramaslikka, hamda ularni tibbiy madaniyatini yuksaltirishga o‘rgatishimiz va oddiy gigiyenik talabalarni bajarish ko‘nikmalarini kichikligidanoq shakllantirib borish zarur.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning tibbiy madaniyatini oshirish uchun o‘yinli va qiziqarli usullardan foydalanish juda muhim. Bu yoshdagi bolalar abstrakt tushunchalarni o‘zlashtira olmasalarda, amaliy ko‘nikmalar va oddiy tushunchalarni tez o‘rganib oladilar. Shuning uchun, ta’lim jarayoni ularning tabiiy qiziqishlariga moslashtirilishi kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning tibbiy madaniyatini oshirishda eng samarali usullar sifatida quyidagilarni keltirib o‘tish mumkin:

-Bolajonlarni bevosita shifokor, bemor, hamshira rollarini bajarib ko‘rishlari orqali tibbiy muolajalar va gigiyena qoidalarini o‘rgatish mumkin.

-Qo‘g‘irchoqlarga tibbiy yordam ko‘rsatish, ularning gigiyenasiga e‘tibor berish orqali bolalarda tibbiy bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish.

-Rasmlar chizish va hikoya tuzish: Tibbiy mavzuga aloqador rasmlar chizish va hikoyalar tuzish orqali bolalarning tibbiyot xaqidagi tasavvurini rivojlantirish va tibbiy mavzuga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish.

-Mantiqiy topshiriqlar berish: masalan, nima uchun qo‘llarni yuvish kerak, qanday holatda shifokorga murojaat qilish kerak, agar odam judayam ko‘p aksirsa nima bo‘ladi?, kasalliklar ko‘zga ko‘rinadmi? kabi savollarga javob topishga yo‘naltirish.

-Tibbiy mavzudagi bolalar uchun tushunarli hikoyalar va she‘rlar o‘qish va ularni tushunganlarini aytib berishlari.

-Sog‘liqni saqlashga doir audio-vizual materiallardan foydalanish (bolalar uchun tushunarli multiplikatsion filmlar, qo‘shiqlar) dan foydalanish judayam yaxshi samara beradi.

Bundan tashqari ularda faqatgina nazariy bilimlarni rivojlantiribgina qolmasdan balki, amaliy ko‘nikmalarni ham rivojlantirish lozim.

- Tishlarni tozalash: bolalarga to‘g‘ri tishlarni tozalash texnikasini o‘rgatish.

-Qo‘llarni yuvish: qo‘llarni yuvish qoidalarini va uning ahamiyatini tushuntirish.

-To‘g‘ri ovqatlanish: sog‘lom ovqatlanish haqida tushuncha berish va turli xil foydali tabiiy mahsulotlar haqida tushunchalar berish.

-Shaxsiy gigiyena: kiyimlarni almashtirish, tozalikni saqlash kabi gigiyenik odatlarni o‘rgatish.

-Bolalar bilan sog‘lom turmush tarzi, kasallikka chalinmaslik usullari, tibbiyot muassasalariga tashrif buyurishning zaruriyati haqida ochiq va tushunarli muloqot qilish.

- Jismoniy mashqlarning, to‘g‘ri ovqatlanishning va gigiyenaning sog‘liq uchun ahamiyatini ko‘rsatib beradigan suxbalar o‘tkazish kerak.

Bu usullardan foydalanishda bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish va ularning qiziqishlarini rag‘batlantirish muhimdir. Ustozlar va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik ham bu jarayonning samaradorligini oshiradi. Bunda Maktabgacha yoshdagi bolalarning tibbiy madaniyatini oshirish uchun o‘yinli va qiziqarli usullardan foydalanish juda muhim. Bu yoshdagi bolalar abstrakt tushunchalarni o‘zlashtira olmasalarda, amaliy ko‘nikmalar va oddiy tushunchalarni tez o‘rganib oladilar. Shuning uchun, ta‘lim jarayoni ularning tabiiy qiziqishlariga moslashtirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 ноябрдаги «Тиббий профилактика ишлари самарадорлигини янада ошириш орқали

жамоат саломатлигини таъминлашга оид кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-4891-сонли Қарори.

2. Исакова М. Инсон руҳий саломатлигининг ижтимоий-психологик омиллари (монография). - Фарғона: Фан ва технологиялар, 2021.

3. Каримова В.М. Саломатлик психологияси ёхуд саломат булиш учун рухиятни бошқариш сирлари. - Т.: «Янги аср авлоди», 2005.

4. Ғозиев Э. Онтогенез психологияси. // Монография. Т.: “Ношир” 2010. -360.

PREPARING YOUNG PEOPLE FOR THE LABOR MARKET AND IMPROVING THE PROFESSIONAL SKILLS

Og‘abek Yuldashev Komiljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti

O‘zbek va xorijiy tillar kafedrasi o‘qituvchisi

Zokirjanova Madina Zohidjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda ta’lim sohasidagi eng ahamiyatli jarayonlardan biri hisoblanuvchi kadrlar tayyorlash, ular o‘rtasidagi raqobat va raqobatbardoshlikni oshirish masalasi, shu bilan bir qatorda yosh kadrlarning pedagogik mahorati hamda ko‘nikmasini oshirish bo‘yicha bir necha tamoyillar va strategiyalarni yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: kadrlar, ta’lim dasturi, amaliyot, ustoz-shogird an‘anasi, kariyera, maslahat berish, ish bozori, strategiya.

Аннотация. В данной статье рассматривается подготовка кадров, которая сегодня считается одним из важнейших процессов в сфере образования, рассматривается вопрос повышения конкуренции и конкурентоспособности среди них, а также некоторые принципы и стратегии совершенствования педагогических навыков и умений молодежи. Персонал будет выделен.

Ключевые слова: персонал, образовательная программа, практика, наставническая традиция, карьера, консультирование, рынок труда, стратегия.

Abstract. In this article, training of personnel, which is considered one of the most important processes in the field of education today, the issue of increasing competition and competitiveness among them, as well as several principles and strategies for improving the pedagogical skills and skills of young personnel will be highlighted.

Key words: personnel, educational program, practice, mentor-apprentice tradition, career, counseling, labor market, strategy.

The economic growth of the country usually flourish the standards of living and lifestyle of its citizens. But this, of course, requires a well-prepared and hardworking workforce in any spheres of the job market. It is, thus, important to prepare well-educated and high-qualified personnel, such as pedagogies for their

future jobs. This is because young people equipped with relevant skills can contribute effectively to various industries. Personnel with enough pedagogical skill can benefit the country by reducing unemployment in education, while enhancing the quality of teaching system: by aligning education and training with labor market needs, we can reduce youth unemployment rates. Skills mismatches often lead to high levels of joblessness among young people. Furthermore, ensuring the adaptability is one of today’s key skills to master in the future workplace. The modern labor market is constantly evolving due to technological advancements and globalization. Preparing young people with adaptable skills ensures they can thrive in changing environments. They adopt important tech-savvy skills in which possibly benefit them in a long run while working with the state-of the-art technologies being used in teaching procedure today. The young learn to how to use innovative gadgets and devices in different manners. For instance, they may work with e-boards, online platforms and audience in online classrooms throughout their career.

One of the key aspects of the personnel preparation is curriculum alignment. Today’s teaching system demand us to get ready to nurture some of the important skills and requirements of students. If our students want to attend the lesson in distance, today’s ideal teacher has to hold the lessons in that way. But in order to meet the students’ needs, firstly, the teacher must have learnt the above skills in their curriculum during their bachelor degree. In order to do this, educational institutions should collaborate with industry stakeholders to ensure that curricula reflect current labor market demands. Incorporating soft skills like communication, teamwork, problem-solving alongside technical skills is crucial. Communication helps the future teacher to get well along with the pupils while realizing the different characters of each which make them unique and individual. The latter is also critical for us to work with a group of colleagues in our workplace. Because it is our surrounding where we are required to socialize, support academically with each other when needed. The last competence stated above (problem-solving) is crucial to keep an interaction in tone when a problem with either pupils or co-workers arise. We need to know how to behave, how to interact, how to calm down or even keep silence in an argumentative situation. We are future pedagogues, and we know that the things we carry on our shoulders, duties, are to teach, direct and motivate the pupils for the better although it requires resolving appearing obstacles for our youngsters, pupils.

Moreover, internships and long-term apprenticeships help to shape the teacher identity. Programs that offer hands-on experience through internships or

apprenticeships allow young people to apply their theoretical knowledge in real-world settings. These practices also create more opportunities to the new personnel to acquire specific skills essential in their career. They learn to work with curricula, database, educational platforms, like «kunalik.com», more importantly with the different students with different age groups. They also discover students' unique inborn talents and the themes that interest them more. These personal discoveries help them make lesson plans as well as organize their lessons effectively and even more efficiently.

The other strategy to improve pedagogical abilities is to set career guidance and counseling. Providing career services in schools helps students understand different career paths and the skills required for those roles. Workshops, mentorship programs, and networking events with the experienced can connect students with professionals in their fields of interest and available significant approaches. They also put their initial steps towards their career by receiving advice about teaching from their mentors.

In addition to this, lifelong learning is also really important. Encouraging a culture of lifelong learning ensures that individuals continuously update their skills throughout their careers. This gives them extra opportunities to improve not only their knowledge, but also of their students, simultaneously reaching the top point of quality.

Stating that, incorporating technology into education (e.g., coding boot camps, digital literacy programs) prepares students for tech-driven jobs. For example, virtual reality (VR) and augmented reality (AR) can provide immersive training experiences.

It is also helpful to cite that, establishing feedback loops between employers and educational institutions helps ensure that training programs remain relevant. Surveys and focus groups can gather insights on skill gaps directly from industry. Personnel get feedback on their strengths and the weak areas to improve from their mentors. This, in turn, comes with its advantages as they can easily know where to work on and how to improve their pedagogical skills.

REFERENCES:

1. Komiljon o‘g, O. A. Y. (2024). GENERAL CHARACTERISTICS OF AMERICAN ROMANTICISM. TADQIQOTLAR. UZ, 32(2), 85-91.

2. Komiljon o‘g, O. A. Y. (2024). HISTORICAL DEVELOPMENT OF AMERICAN PROSE AS A LITERARY TREND. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 16(3), 78-85.

1. 3.. O‘G‘Li, O. A. K. (2024). O‘ZBEK VA INGLIZ XALQ MAQOLLARI O‘RTASIDAGI LINGVOKULTUROLOGIK VA SEMANTIK XUSUSIYAT-LARNING MAZMUNI VA ULARNING AMALDA QO‘LLANILISHI. Academic research in educational sciences, 5(CSPU Conference 1), 801-805.

3. Komiljon o‘g, O. A. Y. (2023). CHARACTERISTICS OF LITERARY TRENDS OF AMERICAN LITERATURE. Научный Фокус, 1(1), 1202-1208.

2. 5.Botirova, Z. H. K. (2020). Developing of lexical skills in English in secondary schools. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 2(1), 199-203.

3. 6.Botirova, Z. X. Q. (2020). The importance of age factors on teaching English in grades 5-6. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 2(11), 381-384.

4. 7.Kizi, B. Z. X. (2022). EXERCISE ANALYSIS DESIGNED TO DEVELOP LEXICAL COMPETENCE IN 6TH GRADE ENGLISH TEXTBOOKS. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 2(1.5 Pedagogical sciences).

5. Botirova, Z. H. K. (2020). Developing of lexical skills in English in secondary schools. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 2(1), 199-203.

6. Madumarov, T. T., &Alisherova, Z. B. K. (2021). TODAY'S ERA IS THE" NEW VOICE OF YOUTH". Scientific progress, 1(6), 353-357.

7. Ulugbekova, S., &Botirova, Z. (2023). THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS. Евразийский журнал академических исследований, 3(1 Part 1), 45-48.

8. Botirova, Z., &Alijonova, G. (2022). DIGITAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(13), 146-148.

9. Umrzoqov, I. I., Botirova, Z. H., &Sharipova, S. A. (2019). Holiday as a form of project activity. Мировая наука, (3 (24)), 65-67.

10. Kizi, B. Z. X., &Kizi, A. G. A. (2023). ON TRAINING OF PEDAGOGICAL STAFF IN CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF EDUCATION.

THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE ON THE WORLD

Og‘abek Yuldashev Komiljon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti

O‘zbek va xorijiy tillar kafedrasi o‘qituvchisi

Ibragimova Xurshida Axmadjon qizi

Xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola ingliz tilini dunyo miqyosidagi ahamiyatini , uning jahon hamjamiyatining iqtisodiy va boshqa tomonlatdan ham qay tartibda ta’sir ko‘rsatayotganligi qo‘shimcha qilib aytadigan bo‘lsak bu tilning yaxlit bir mustahkam o‘rinni va e’tirofini ham ko‘rishimiz mumkin bo‘ladi. Bu tilni o‘rganuvchi o‘quvchilarning maqsadlari , ko‘zlagan niyatlarida bu til qanchalik yordam berishi mumkinligi ham maqola davomida ko‘rsatib o‘tilishga uriniladi.

Kalit so‘zlar: Ahamiyat, soha, ishlab-chiqarish, texnologiya , rivojlanish, taraqqiyot, globallashuv, ilm-fan , madaniyat, ko‘makchi, talab , ta’sir , samara, vosita, mavqe, miqyos, tizim, takomillashtirish.

Аннотация. В этой статье будет показано значение английского языка в глобальном масштабе, как он влияет на мировое сообщество с экономической и других сторон, а также мы сможем увидеть сильную позицию и признание этого языка. Цель статьи – показать, насколько этот язык может помочь в достижении целей и намерений студентов, изучающих этот язык.

Ключевые слова: Важность, промышленность, производство, технология, развитие, прогресс, глобализация, наука, исследование, культура, помощник, спрос, эффект, инструмент, позиция, масштаб, система, совершенствование.

Abstract. This article will show the importance of the English language on a global scale, how it affects the world community from the economic and other aspects, and we can also see the strong position and recognition of this language. . The aim of the article is to show how much this language can help in the goals and intentions of students learning this language.

Keywords: Importance, industry, production, technology, development, progress, globalization, science, research, culture, assistant, demand, effect, tool, position, scale, system, improvement.

Language is the most important and necessary tool for us from ancient times to the present. Language is considered a means of communication. The field that studies it is called linguistics. The number of languages in the world is very large,

and there are languages that have been developed and disappeared at the same time. When a person is born, he cannot speak first, but because of his vital need, he has the ability to speak orally. is formed. Language changes over time. The rise or fall of a certain language depends on the place of that country in the world economy, the number of its population, and how many countries around the world it depends on the characteristics such as the importance of language. The importance of language is obvious to everyone, if a person does not know how to speak, he is certainly among people, except for those who are born or acquired mute or have similar disabilities, a healthy person will have difficulty living or many they face problems. This, in turn, forces them to learn the language. The language includes grammar, phonetics, lexicology and similar parts as its components. Language-society wealth because that is why people in the society do not communicate with each other. He gathers knowledge about material and spiritual events in his life, and the main thing is to share them. A little information about the language has been given to enter the article, now we will talk about English, one of the most important languages in the world today.

We know that language is a social phenomenon in constant movement, changing, enriching and dynamic development. This can be caused by many factors. For example: Foreign relations, trade, war, education abroad and so on. There are many reasons why the English language has become so popular today. Teaching English as an official language in many countries and as a second language in others is the main reason for the rise of this language. We know that English is the most advanced language in the world. The creative activity of a person who learns this language will be at a higher level than that of others. A person who wants to do scientific research in various fields will definitely have enough resources. takes The history of learning a foreign language has existed since ancient times, and in the present era it is an improved process. During the period of neighboring countries and people speaking different languages, due to trade and various holidays, language learning is a very important part of the society. As foreign language learning is modernized, its methods are also divided into main groups such as translation, direct, mixed and comparative. The translation method, in turn, is a type of method divided into groups such as grammatical translation or text translation, and is also known by these names. In the grammatical translation method, foreign languages are studied and studied from a general educational perspective. With the help of grammatical exercises, the main attention is paid to the aspect that encourages logical thinking. If we briefly explain the information about this method, this method is based on written speech in language teaching, and the subject of teaching is grammar. The method of work was to perform grammatical exercises. Grammatical rules were

memorized and sentences were made. The language was learned through word-for-word translation and dry memorization. The fact that the content is neglected is a disadvantage of the method. For this reason, the grammatical translation method is called the synthetic method. Now, if we come to the direction of text translation, this direction focuses on general education. The principles of foreign language teaching are based on written speech, and the main attention is paid to the study of the texts in the original and colloquial versions. Emphasis is placed on translation and learning through memorization. The second name of this method is lexical translation. Correct method: This method mainly focuses on learning grammatical rules and vocabulary. Students master the basic structure and rules of the language. In this method, communication is often considered less, but its importance and importance are understood.

Mixed method: This method is based on combining different methods. In addition to studying grammar and vocabulary, students also pay attention to communication and practical exercises. Mixed method makes the learning process more interesting and effective because it connects theory with practice. Comparative method: This method is based on comparing the studied language with one's mother tongue or other languages. Students learn language by looking at differences and similarities. This method helps students understand the new language more easily because they use familiar concepts and structures. Knowing the importance of the language of a foreign country increases the interest in that country even more. and through learning, we have opportunities in a foreign language, for example: International communication: English is used in many countries for global communication. Knowing it allows you to easily establish contacts with different cultures and peoples. English is the main language in international trade and business, as it is now an international language around the world. That is why many companies and organizations use it. uses English in communication. Knowing English is important when traveling or using tourist services. Travelers can feel comfortable by communicating in English in other countries. Many educational institutions and scientific journals operate in English, and the publication language of these journals is English. Knowing English allows students and researchers to access global knowledge and research. Knowing English facilitates the exchange of ideas between different cultures. Through movies, music, and other cultural products, people who know English can better understand different cultures. Education and Research: Many research and educational materials are available in English. Knowing English allows students to effectively use global educational resources. Due to the fact that there is a lot of scientific research in English today, students who learn English are able to achieve many things, and that

is why they can learn the language. in an effort to learn more easily. Career Opportunities: Knowledge of English is important for employment and professional growth. Many companies give preference to employees who know English. More and more students are learning English because of the advantage of professional opportunities and the benefits it will give us in the future. The advantage of learning is the ease of communication and language use. If we go to a foreign country, if we know how to speak their language, it will definitely help us in our career. Cultural Understanding: By learning English, one can better understand the culture of English-speaking countries. This expands the exchange of ideas in a global environment. When we learn a language, we must face a culture that is unknown to us, especially before visiting that country. It is also very useful for us to know the languages. If we do not use language learning to know the culture, we will definitely face problems in understanding and using the language. Internet and Technology: Many content and resources on the Internet are available in English. Knowledge of the English language gives users easy access to useful information. Currently, if we look at the meeting of literature and educational methodical manuals around the world and take into account other aspects, the language of technology is also important. learns according to certain reasons. Such reasons are to study and work in a foreign country, if we see some other reasons, this is the language of technology, that is, English some of the young people who are studying are choosing their professional activities for this reason.

REFERENCE

1. Komiljon o‘g, O. A. Y. (2024). GENERAL CHARACTERISTICS OF AMERICAN ROMANTICISM. TADQIQOTLAR. UZ, 32(2), 85-91.
2. Komiljon o‘g, O. A. Y. (2024). HISTORICAL DEVELOPMENT OF AMERICAN PROSE AS A LITERARY TREND. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 16(3), 78-85.
3. O‘G‘Li, O. A. K. (2024). O‘ZBEK VA INGLIZ XALQ MAQOLLARI O‘RTASIDAGI LINGVOKULTUROLOGIK VA SEMANTIK XUSUSIYATLARNING MAZMUNI VA ULARNING AMALDA QO‘LLANILISHI. Academic research in educational sciences, 5(CSPU Conference 1), 801-805.
4. Komiljon o‘g, O. A. Y. (2023). CHARACTERISTICS OF LITERARY TRENDS OF AMERICAN LITERATURE. Научный Фокус, 1(1), 1202-1208.
5. Azimov S.M. INGLIZ TILINI O‘RGANISH : MAQSADLARNI BELGILASH VA MOTIVATSIYANI YUKSALTIRISH . NamDPi_”iqtidorli talabalar ilmiy xabarlar” ilmiy –uslubiy jurnali-2024 yil Maxsus son B- 9-16

6. Azimov S.M. ,Sotvoldiyeva G.F. Qodiraliyeva B.F. ENGLISH LANGUAGE AND THE IMPORTANCE OF LEARNING IT IN GLOBALIZATION 138-143. NamDPi _ pedagogika Institutlarda xorijiy tillarni o‘qitishning zamonaviy mexanizm va texnologiyalari . Namangan 2024-yil , 5-aprel . Konferensiya .

7. Azimov S.M., Qodiraliyeva B.F. Sotvoldiyeva G.F. THE IMPORTANCE OF INFORMATION TECHNOLOGICAL TOOLS IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE 231-234 .NamDPi _ pedagogika Institutlarda xorijiy tillarni o‘qitishning zamonaviy mexanizm va texnologiyalari . Namangan 2024-yil , 5-aprel . Konferensiya .

8. A.G.Dehqanova, M.S. Azimov. Axborot va uning mazmuni, axborotdalashish davrida xorijiy tillar va ularning axborotlashgan jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni va ahamiyati 214-219 Toshkent gumanitar fanlar universiteti , “CURRENT ISSUES OF SCIENCE : PROBLEMS AND SOLUTIONS “ 2024-yil 22-23-may,Toshkent

9. Zokirjonova Madina.(2024). Maktabgacha ta’lim va umumiy o‘rta ta’lim tizimida xorijiy tillarni o‘qitish usullari .

10. Zokirjonova Madina.(2024). Teaching methods for foreign language learning in preschool and school system.

11. Zokirjonova Madina.(2024)Some common educational problems and their solutions.

GLOBALLASHUVNING IJOBIY VA SALBIY TA’SIRLARI

Erkinova Mohinur

Namangan davlat pedagogika instituti talabasi

Qambarov Abdujabbor

Namangan davlat pedagogika insituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada globallashuv tushunchasining mazmun-mohiyati haqida so‘z yuritiladi, shuningdek, globallashuvning yoshlar ijtimoiy-siyosiy dunyoqarashiga ta’siri va tahdidi, yoshlarni turli axborot xurujlaridan, yot mafkuraviy ta’sirlardan himoya qilishning dolzarb masalalari haqida so‘z yuritiladi. Globallashuv sharoitida milliy manaviyatimizga bo‘layotgan turli xil tahdidlar va ularning oldini olish yo‘llari haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek, globallashuvning ijobiy va salbiy tasirlari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: globallashuv, mafkura, g‘oya, milliy g‘oya, millat, jamiyat, mafkurafiy tahdid, manaviyat, ma’naviy xuruj, madaniyat, ommaviy madaniyat.

Аннотация. В данной статье говорится о сущности понятия глобализации, а также о влиянии и угрозе глобализации на общественно-политическое мировоззрение молодежи, актуальных вопросах защиты молодежи от различных информационных атак и зарубежного идеологического воздействия. Обсуждаются различные угрозы нашей национальной духовности в условиях глобализации и пути их предотвращения. Также изучаются положительные и отрицательные последствия глобализации.

Ключевые слова: глобализация, идеология, идея, национальная идея, нация, общество, идеологическая угроза, духовность, духовная атака, культура, массовая культура.

Abstract. This article talks about the essence of the concept of globalization, as well as the impact and threat of globalization on the socio-political worldview of young people, current issues of protecting young people from various informational attacks and foreign ideological influences. Various threats to our national spirituality in the context of globalization and ways to prevent them are discussed. The positive and negative effects of globalization are also studied.

Key words: globalization, ideology, idea, national idea, nation, society, ideological threat, spirituality, spiritual attack, culture, popular culture.

Kirish. Globallashuv bu butun dunyo bo‘ylab iqtisodiy, siyosiy, madaniy va diniy integratsiya va birlashish jarayonidir.

Globallashuv – bu xalqaro mehnat taqsimoti, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar tizimi orqali bir-biri bilan bog‘langan milliy iqtisodiyotlar majmui sifatida tushuniladigan, jahon iqtisodiyoti tarkibini o‘zgartirish jarayonlarining o‘ziga xos xususiyatlaridan biridir. Transmilliylashtirish va mintaqaviylashtirish asosida iqtisodiyotning chambarchas bog‘liqligi hisoblanadi. Shu asosida yagona jahon tarmog‘i, bozor iqtisodiyoti, geoiqtisodiyot va uning infratuzilmalari shakllanmoqda, ko‘p asrlar davomida xalqaro munosabatlarning asosiy xarakteri bo‘lib kelgan davlat suvereniteti ta’sirining pasayishi sodir bo‘lmoqda. Globallashuv jarayoni bu davlat tomonidan shakllantirilgan bozor tizimlari evolyutsiyasining natijasidir.

Buning asosiy natijasi – global mehnat taqsimoti, kapital, mehnat, ishlab chiqarish resurslarining dunyoviy miqyosdagi migratsiyasi (shuningdek, qoida tariqasida, kontsentratsiya), qonunchilikni, iqtisodiy va texnologik jarayonlarni standartlashtirish, shuningdek, turli mamlakatlar madaniyati bir-biriga yaqinlashishi

hamda birlashishidir. Globallashuv tizimli xususiyatga ega, ya'ni jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi obyektiv jarayondir. Globallashuv natijasida dunyo o'zining barcha subyektlari bilan bog'lanib, tobe bo'lib bormoqda. Bir guruh davlatlar uchun umumiy bo'lgan muammolar sonining ko'payishi va birlashtiruvchi subyektlarning soni va turlarining kengayishi mavjud.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va tadqiqod metodologiyasi

Globallashuvning ijobiy va salbiy jihatlar mavjud. Globallashuv aspektlarini o'rgangan Habibuli Haka Hongira shunday deydi: Globallashuv g'alabaga, yo'qotishlarga olib keladigan jarayondir. Bazilar globallashuvni o'z yo'lidagi hamma narsani yo'q qiladigan poyezd sifatida ko'rsalar, boshqalari uni iqtisodiy o'sish va modernizatsiyaga olib keladigan foyda manbai deb bilishadi.

Globallashuvga bunday yondashuv tadqiqotimizni murakkab tabiatga ega ekanligini, unga bir yo'la yondashish ziddiyatli ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Globallashuv mafkurachisi M.Uotersning aytishicha, Globallashuv olamida hududiy chegaralar va mamlakatlar o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy munosabatlar va milliy manfaatlardan mustaqil yangi dunyo shakllanadi. O'rnatilgan dunyo yagona jamiyatni, yagona madaniyatni ifodalaydi.

Bu madaniyatlarning insoniyat madaniyatiga ixtiyoriy integratsiyalashuvini bildiradi. Ayrim globallashuv olimlarining takidlashicha, global integratsiya barcha sohalarda o'z aksini topgan bo'lsa-da, «din», «madaniyat», «millat» kabi tushunchalar atrofida tez sodir bo'lmaydi.

Masalan, S.Xantingtonning fikricha, «G'arb mafkurasining ilg'or davri yakuniga yetmoqda, biz esa endi yangi davrga qadam qo'ymoqdamiz, turli madaniyatlar bir-biri bilan raqobatlashmoqda». Amerikalik olim S.Xantingtonning fikridan kelib chiqib, globallashuv dunyo siyosatining yangi bir ko'rinishiga aylanayotganligini, demokratiya va erkinlik g'oyasi asosida rivojlangan mamlakatlarni o'zidan nochorroq davlatlarga tasir o'tkazish kuchi sifatida shakllanayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Garvard universiteti professori S.Xoffmanning fikricha, «Jahon madaniyatining globallashuvi milliy madaniyatlar, urf-odatlar va qadriyatlar me'yorlarini tiklashga qaratilgan madaniy xilmaxillikni va madaniyatlarning plyuralistik sintezini (lokoglobalizatsiya) yaratadi».

S.Xoffmanning fikri, S.Xantingtonning fikriga yaqin hisoblanib, globallashuv madaniy xilma-xillikning yangicha obrazi bo'lib, unda muayyan xalq madaniyati ustuvor ahamiyat kasb etmaydi.

Maks Veberning fikricha, «Dunyoning g'azabi» bu ittifoqqa qarshi reaksiya dir.

S.Xantington va C.S. Xoffmanning fikricha, madaniy birlashuv darhol sodir bo‘lmaydi, aksincha, bu hududlar kelajakda nizolar o‘chog‘iga aylanishi mumkin.

Zamonaviy dunyoning «global» tabiatidan kelib chiqib, unga munosabat bildirish, unga qarshilik ko‘rsatish, imkon qadar qattiq yashash, dunyoga o‘zligini va madaniyatini ko‘rsatish, buzilgan mamlakatlarga ergashish ko‘zda tutilgan.

O‘tgan asr davomida, mustamlakachi davlatlar o‘z mustaqilligi uchun kurash olib bordilar va asr oxiriga kelib sovet ittifoqining parchalanishi bilan mustamlakachilik jarayoni yakuniga yetib bordi.

Hozir XXI asrda bu va boshqa mamlakatlarning maqsadi har tomonlama modernizatsiya qilishdir. Olimlar, shu jumladan, sobiq «Rim klubi» vakillari va boshqa futurologlar texnogen sivilizatsiya, jahon jamiyati, jahon iqtisodiyoti shakllanishi tufayli alohida xalqlar doirasi torayib borishini ta’kidlay boshladilar. A.Pechchei, F.Fukuyama kabi mashhur mutafakkirlar ham shunday fikr bildiradilar.

Muhokama va natijalar

Umuman olganda, G‘arb tadqiqotchilarining fikriga ko‘ra, ko‘pgina zamonaviy va milliy davlatlar, xalqlar o‘rnini global millat yoki umumiy davlatlar o‘rnini global korporativ tuzilma egallashini taxmin qilishga moyilligini ko‘ramiz. Shu sababli, G‘arb vakillari bugungi jahon mega jamiyatlari va milliy davlatlar raqobatida ikkinchisi mag‘lub bo‘lishi mumkin, deb taxmin qilishga harakat qiladilar. Bularning barchasi dunyo xalqlari va ularning turmush tarzi uchun xavfli ekanligini ko‘rsatadi.

Q.Xonazarov fikricha, «Globallashuv fan, texnika va texnologiya rivojlanishining to‘xtovsiz tezlashib borishidir. Bu tezlanishni hatto oddiy misollar yordamida yaqqol ko‘rish mumkin. Ko‘p tillilik hozirgi zamon hayotining zaruriy shartlaridan biriga aylanmoqda. Yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, ko‘p tillilik insoniyat jamiyatiga hamisha xos bo‘lgan va asrlar davomida millatlararo, xalqaro va turli boshqa munosabatlar jadallashib borgani sari yanada jonlanib, doimiy va keng tus olib borgan». Shu jihatdan, ko‘p tillilik xalqaro va mintaqaviy munosabatlarni rang-barang bo‘lishini belgilab beryapti. Ko‘p tillilik yagona madaniyat yaratishga yaqindan yordam berdi. uchun bor imkoniyatlarni qo‘llash zaruratini paydo qilmoqda.

Globallashuv jarayonida sivilizatsiyalar o‘rtasidagi muloqot kuchayib borayotgan bir sharoitda yoshlar ma’naviyatini yuksaltirishda zamonaviylik va tarixning o‘zaro ta’sirini ta’minlash, ajdodlar ma’naviy merosi ne’matlaridan foydalanish ko‘nikmasini shakllantirish zarur. Shu bois «...Sharq falsafasini teran o‘rganish, shu asosda ulug‘ madaniyatimiz va qadriyatlarimiz ildizlarini jonlantirish, yaqin o‘tmishimizdan qolgan mafkuradan xalos bo‘lish, o‘zimizning asrlar sinovidan o‘tgan, ulug‘ ajdodlarimiz bizga qoldirgan milliy mafkura va

tafakkurimizni tiklash, uni zamonaviy umumbashariy ruh bilan boyitish hammamizning dolzarb vazifamizdir». Sivilizasiya taraqqiyoti inson ma’naviy dunyosi qanday bo‘lishi kerak?, degan falsafiy savolga javob topa oldimi, degan o‘rinli mulohazaga kelishimizni o‘rganishimizni dolzarblashtiradi.

Darhaqiqat, «Inson qalbida ma’naviyat qanchalik yuksak bo‘lsa, johillik, yovuzlik, xudbinlik, loqaydlik kabi jamiyatga xavf soladigan illatlar shunchalik chekinadi va ular o‘rnida yoshlarimiz ongida vatanparvarlik, bunyodkorlik, tuyg‘ulari qaror topadi». Mana shunday ezgu maqsad va g‘oyalar inson ma’naviy dunyosini boyib borishida, uning o‘zligini anglab yetishida muhim xalqa bo‘lib hisoblanadi. «Boshqa tomondan esa, globallashuv jarayonlari endilikda o‘zaro hamkorlik tamoyillariga tayanish taraqqiyot va rivojlanishning g‘oyat muhim va hal qiluvchi mezonlaridan biri ekanligini eslatdi.

Natijada barcha jabhalarda integratsiya jarayonlari, innovatsion o‘zgarishlarni jadallashtirish davlat va jamiyat boshqaruvineng eng asosiy yo‘nalishi sifatida namoyon bo‘lmoqda».

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tashqi muhit bilan ma’lumot almashish qobiliyati sifatida fundamental ochiqlikni nazarda tutadigan sinergetik tadqiqotlar metodologiyasi ijtimoiy jarayonlarning ontologik chegaralarini, shu jumladan real va potensial tarkibiy munosabatlarning butun majmuasini kengaytirishni belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Habibul Haque Khondker. Glocalization as Globalization: Evolution of a Sociological Concept// Bangladesh e-Journal of Sociology, Vol. 1. No. 2. – Singapore: National University of Singapore, July, 2004. – P. 1-9.
2. Waters M. Globalization. – L.; N.Y.: Routledge, 1996. – XIV. – 185 p.
3. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – New York, NY: Simon and Schuster, 1996. – 367 r.
4. Grevseva A.A. Kulturnaya globalizatsiya – problemy// Izvestiya RGPU im. Gervseva. – M.: 2008. - № 70. – S.145-149.
5. Xonazarov Q. Globallashuv va til falsafasi. – Toshkent: Falsafa va huquq instituti, 2009. – 71 b.

IJTIMOIIY ADOLAT O‘ZBEKISTONDA HUQUQIIY TIZIM VA ISLOHOTLAR

Xoshimova Mohlaroyim Usubjon qizi

Namamgan davlat pedagogika insituti talabasi

Ilmiy raxbar: Kenjayev Burgutali

Namamgan davlat pedagogika insituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda ijtimoiy adolatni ta'minlash va huquqiy tizimdagi islohotlar o‘rganiladi. O‘zbekistonning mustaqillikka erishganidan keyin amalga oshirilgan huquqiy islohotlar jamiyatda adolatni ta'minlash, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va ijtimoiy tenglikni yaratishga yo‘naltirilgan. Maqolada O‘zbekistonning huquqiy tizimi, sud islohotlari, inson huquqlari va gender tengligi, ijtimoiy himoya tizimi, ta'lim va sog‘liqni saqlash sohasidagi yutuqlar va muammolar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada sud tizimi islohoti, mehnat bozori va ijtimoiy yordam tizimi kabi masalalarga alohida e'tibor qaratilgan. O‘zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilgan islohotlar, ayniqsa, ijtimoiy himoya va kambag‘allikni qisqartirishga qaratilgan dasturlar, shuningdek, ayollar huquqlarini himoya qilishga oid yutuqlarni o‘z ichiga oladi. Biroq, maqolada ijtimoiy adolatga erishish yo‘lida yuzaga kelayotgan ba'zi muammolar, xususan, korrupsiya va tengsizlik masalalari ham tahlil qilingan. Mazkur ma'lumotlar O‘zbekistonning huquqiy tizimi va ijtimoiy adolatga erishishdagi harakatlarini tahlil qilish orqali, ijtimoiy adolatni ta'minlash jarayonining kelajakdagi istiqbollari va yangi islohotlarni amalga oshirish zaruratini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy adolat, o‘zbekiston huquqiy tizimi, huquqiy islohotlar, sud tizimi islohotlari, inson huquqlari, gender tengligi, ijtimoiy himoya, mehnat bozorida islohotlar, kambag‘allikni qisqartirish, ta'lim va sog‘liqni saqlash islohotlari, ayollar huquqlari, ijtimoiy tengsizlik, korrupsiya, fuqarolik jamiyati, intimin yordam, o‘zbekiston iqtisodiy rivojlanishi, qonun ustuvorligi, shaxsiy erkinlik, sud mustaqilligi, demokratik islohotlar

СОЦИАЛЬНАЯ СПРАВЕДЛИВОСТЬ: ПРАВОВАЯ СИСТЕМА И РЕФОРМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ"

Аннотация: В данной статье рассматривается обеспечение социальной справедливости и правовые реформы в Узбекистане. После обретения независимости Узбекистаном были проведены правовые реформы, направленные на обеспечение справедливости в обществе, защиту прав граждан и создание социальной справедливости. В статье рассматриваются правовая система Узбекистана, судебные реформы, права человека и гендерное равенство, система социальной защиты, достижения и проблемы в сфере образования и здравоохранения. Кроме того, внимание уделяется

вопросам судебной реформы, рынка труда и социальной помощи. Реформы, проведенные правительством Узбекистана, особенно программы, направленные на сокращение бедности и социальную защиту, а также достижения в области защиты прав женщин. Однако в статье также анализируются проблемы на пути достижения социальной справедливости, такие как коррупция и неравенство. Данные материалы анализируют действия Узбекистана в сфере правовой системы и социальной справедливости, выявляя перспективы обеспечения социальной справедливости и необходимость проведения новых реформ в будущем.

Ключевые слова: социальная справедливость, правовая система Узбекистана, правовые реформы, судебные реформы, права человека, гендерное равенство, социальная защита, реформы на рынке труда, сокращение бедности, реформы в сфере образования и здравоохранения, права женщин, социальное неравенство, коррупция, гражданское общество, социальная помощь, экономическое развитие Узбекистана, верховенство закона, личные свободы, независимость суда, демократические реформы.

SOCIAL JUSTICE: LEGAL SYSTEM AND REFORMS IN UZBEKISTAN"

Abstract: This article explores the provision of social justice and legal reforms in Uzbekistan. After gaining independence, Uzbekistan implemented legal reforms aimed at ensuring justice in society, protecting the rights of citizens, and creating social equality. The article discusses Uzbekistan's legal system, judicial reforms, human rights, gender equality, the social protection system, achievements, and challenges in the fields of education and healthcare. Additionally, the article focuses on issues related to judicial reform, labor market, and social assistance. The reforms undertaken by the government of Uzbekistan, especially programs aimed at poverty reduction and social protection, as well as achievements in protecting women's rights, are also discussed. However, the article also analyzes some challenges in achieving social justice, such as corruption and inequality. These materials analyze Uzbekistan's actions in its legal system and efforts to achieve social justice, highlighting the prospects for ensuring social justice and the need for new reforms in the future.

Keywords: social justice, Uzbekistan's legal system, legal reforms, judicial reforms, human rights, gender equality, social protection, labor market reforms, poverty reduction, education and healthcare reforms, women's rights, social inequality, corruption, civil society, social assistance, Uzbekistan's economic

development, rule of law, personal freedoms, judicial independence, democratic reforms.

Kirish. Ijtimoiy adolat – bu jamiyatda barcha fuqarolarning teng huquqlari va imkoniyatlaridan foydalanishini ta'minlashga qaratilgan printsip. O‘zbekistonda huquqiy tizim va islohotlar ijtimoiy adolatni ta'minlash, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, va jamiyatda tenglikni yaratish maqsadida amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada O‘zbekistondagi huquqiy islohotlar va ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi yutuqlar va mavjud muammolar ko‘rib chiqiladi.

I. O‘zbekistondagi huquqiy tizim: tarixi va hozirgi holati

O‘zbekistonda huquqiy tizim XX asrda mustaqillikka erishgach, sezilarli darajada o‘zgargan. Mustaqillikning dastlabki yillarida huquqiy tizimni isloh qilish uchun ko‘plab qadamlarga tashlangan. Respublikada yangi qonunchilik bazasi, sudlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyati zamonaviy talablar asosida qayta shakllandi.

- **Qonunchilik islohotlari:** O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, fuqarolik, jinoyat va mehnat qonunlari kabi asosiy huquqiy hujjatlar takomillashtirildi. Yangi qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar ijtimoiy adolatga erishish maqsadida qabul qilindi.

- **Sud tizimi islohoti:** O‘zbekiston Respublikasida sud tizimini mustahkamlash, sud ishlarining shaffofligini oshirish va adolatli hukm chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etish uchun ko‘plab islohotlar amalga oshirildi. Sudlarning mustaqilligi, fuqarolar huquqlarini himoya qilishga alohida e'tibor qaratildi.

II. O‘zbekistonda ijtimoiy adolatni ta'minlashda amalga oshirilgan islohotlar

O‘zbekistonning ijtimoiy adolatga erishish yo‘lidagi islohotlari quyidagi asosiy yo

O‘zbekistonning huquqiy tizimi va tarixiy rivojlanishi

O‘zbekiston Respublikasining mustaqil davlat sifatida rivojlanishi bilan, uning huquqiy tizimi ham sezilarli o‘zgarishlarga yuz tutdi. 1991-yil 31-avgustda mustaqillikka erishganidan keyin, O‘zbekiston huquqiy tizimini qayta qurish va zamonaviy talablarga moslashtirishga katta e'tibor qaratildi.

- **Konstitutsiya:** O‘zbekistonning 1992-yildagi Konstitutsiyasi huquqiy tizimning poydevori bo‘lib, fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini himoya qilishni ta'minlaydi. Konstitutsiya, jumladan, ijtimoiy adolatni ta'minlash va jamiyatda tenglikni yaratishga qaratilgan tamoyillarga asoslanadi.

- **Huquqiy islohotlar:** O‘zbekiston hukumati qonunlarni yangilash, yangilari va takomillashtirilgan qonunlarni ishlab chiqish orqali huquqiy tizimni zamonaviy talablarga moslashtirishga harakat qilmoqda. Xususan, fuqarolik, jinoyat va mehnat qonunlari, shuningdek, sud-huquq tizimining shaffofligini ta'minlashga qaratilgan islohotlar amalga oshirildi.

2. Sud tizimi islohotlari va mustaqilligi

Sud tizimi islohotlari ijtimoiy adolatni ta'minlashning muhim jihatidir. O‘zbekistonning sud tizimida sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar asosan quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirilmoqda:

- **Sudlarning mustaqilligi:** Sudlarning mustaqilligini ta'minlash, hukumatning barcha bosqichlarida ularning o‘z vazifalarini ob‘ektiv va adolatli bajarishini kafolatlash maqsadida, sudlar tizimi isloh qilindi. Buning natijasida sudlar ko‘proq mustaqil va professional bo‘lib qoldi.

- **Sud tizimi shaffofligini oshirish:** Sudlar ishi shaffof bo‘lishi kerak. O‘zbekiston hukumati sud tizimining ochiqligini ta'minlashga, sud jarayonlarini elektron shaklda olib borishga, sud ishlari haqida xalqni muntazam xabardor qilishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirdi.

- **Sud qarorlarining ijrosi:** Sudlarning chiqargan qarorlarini ijro etish tizimi ham isloh qilinmoqda. Bunda sud qarorlarining bajarilishini tezlashtirish, shuningdek, sud qarorlariga amal qilmaslikni kamaytirish maqsadida yangi mehanizmlar joriy qilindi.

3. Inson huquqlari va ijtimoiy adolat

Ijtimoiy adolatni ta'minlashda inson huquqlarini himoya qilish muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonning inson huquqlari sohasidagi islohotlari va amalga oshirilayotgan tadbirlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- **Inson huquqlari bo‘yicha qonunchilik:** O‘zbekiston Konstitutsiyasida inson huquqlari kafolatlanadi. Bu, fuqarolarni ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy huquqlarni ta'minlash, shuningdek, ularning huquqlarini buzganlarni jazolashga yo‘l qo‘ymaslikni ko‘zda tutadi.

- **Erkinlik va tenglik:** O‘zbekiston hukumati gender tengligi, irqiy va diniy tenglikni ta'minlashga katta e‘tibor qaratmoqda. Shuningdek, davlat gender va yoshlar siyosatini shakllantirish, ularni ijtimoiy hayotga jalb qilish bo‘yicha turli dasturlarni amalga oshirmoqda.

- **Samarali ijtimoiy yordam:** Aholining ehtiyojmand qatlamlariga ijtimoiy yordam ko‘rsatish, kambag‘allikni kamaytirish, ish o‘rinlari yaratish va ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish maqsadida bir qator davlat dasturlari amalga oshirildi. Masalan, ijtimoiy himoya tizimi davlatning asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biri

bo‘lib, bu sohada ijtimoiy adolatni ta‘minlashga qaratilgan ko‘plab qonunlar qabul qilindi.

4. Ijtimoiy adolatni ta'minlashda eng muhim islohotlar

- **Ijtimoiy himoya:** O‘zbekiston hukumati mehnat va ijtimoiy himoya sohasidagi islohotlarni kuchaytirish maqsadida yangi qonunlar qabul qildi. Mehnat qonunlari va sharoitlarini yaxshilash, ijtimoiy yordam ko‘rsatish va fuqarolarning ijtimoiy huquqlarini ta‘minlash uchun ko‘plab amaliy dasturlar ishga tushirildi.

- **Mehnat bozoridagi islohotlar:** O‘zbekistonning mehnat bozorini isloh qilish orqali ijtimoiy adolatni ta‘minlashga harakat qilinmoqda. Bu ish o‘rinlarini yaratish, ishchilarning huquqlarini himoya qilish, ish haqi va boshqa ijtimoiy yordamlarni ta‘minlashga qaratilgan.

- **Huquqiy yordam va advokatlik:** Fuqarolar huquqlarini himoya qilish va ularni sudda samarali qo‘llab-quvvatlash uchun advokatlar va huquqshunoslarga yengilliklar yaratildi. Advokatlar, jumladan, ijtimoiy himoya vositalaridan foydalanish, fuqaro huquqlarini himoya qilishda muhim rol o‘ynaydi.

5. O‘zbekistonda ijtimoiy adolatga erishishdagi asosiy muammolar

O‘zbekistonning huquqiy tizimida va ijtimoiy adolatni ta‘minlashda ba’zi qiyinchiliklar ham mavjud:

- **Korrupsiya:** Korrupsiya masalasi O‘zbekistonda hali ham dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Sud va hukumat tizimidagi ayrim islohsizliklar, shuningdek, ayrim yurisdiksiyalarda korrupsiya holatlari mavjudligi ijtimoiy adolatni ta‘minlashga to‘sqinlik qilmoqda.

- **Tengsizlik:** Ijtimoiy tenglikni ta‘minlashga qaratilgan harakatlarga qaramay, ayniqsa qishloq hududlarida o‘zgarishlar ko‘rinmayapti. Kambag‘allik, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimidagi tafovutlar ijtimoiy adolatni ta‘minlashdagi katta muammolardan biridir.

6. O‘zbekistonning ijtimoiy adolatga erishishdagi yutuqlari

O‘zbekistonda amalga oshirilgan ijtimoiy adolatga erishish yo‘lidagi islohotlar bir qator yutuqlarga olib keldi. Bu yutuqlarni quyidagi sohalarda kuzatish mumkin:

1. Ijtimoiy yordam va aholini qo‘llab-quvvatlash dasturlari

O‘zbekiston hukumatining asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biri ijtimoiy yordamni ko‘paytirish va ehtiyojmand fuqarolarga yordam ko‘rsatishdir. Xususan:

- **Kambag‘allikni qisqartirish:** O‘zbekiston hukumati ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish va kambag‘allikni qisqartirishga qaratilgan maxsus dasturlarni amalga oshirmoqda. O‘zbekistonning Markaziy banki va boshqa davlat organlari tomonidan aholi uchun ijtimoiy himoya dasturlari ishlab chiqilgan. Misol uchun, ijtimoiy

himoya kartalari, aholi uchun subsidiya dasturlari va subsidiyalangan turar-joylar bo‘yicha ko‘plab dasturlar mavjud.

- **Mehnat bozoridagi o‘zgarishlar:** Davlat ijtimoiy tenglikni ta'minlash maqsadida mehnat bozorida yangi imkoniyatlar yaratish, ayniqsa yoshlar va ayollar uchun ish o‘rinlari yaratishga harakat qilmoqda. Shuningdek, ishchilarning huquqlari himoya qilinmoqda, mehnat sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan tashabbuslar kengaymoqda.

2. Gender tengligi va ayollar huquqlarini himoya qilish

O‘zbekistonda ayollarni himoya qilishga, gender tengligini ta'minlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston hukumati ayollarning huquqlarini himoya qilish va ularning jamiyatdagi o‘rnini oshirishga yo‘naltirilgan bir qator islohotlarni amalga oshirdi:

- **Ayollarni iqtisodiy jihatdan mustahkamlash:** Ayollarning iqtisodiy mustahkamligini oshirish, ularni ish bilan ta'minlash, moliyaviy resurslarga ega qilish hamda huquqiy bilimlarini oshirishga qaratilgan dasturlar ishlab chiqildi.

- **Ayollarning siyosiy faolligini oshirish:** Ayollarning siyosiy va jamoat hayotida ishtirokini oshirish uchun hukumat turli tashkilotlarni faoliyatini qo‘llab-quvvatlamokda, ularning saylovlarda va davlat boshqaruvida ishtirokini kengaytirishga qaratilgan tashabbuslar mavjud.

3. Ta'lim va sog‘liqni saqlash sohasidagi islohotlar

O‘zbekistonning ta'lim va sog‘liqni saqlash tizimlarida amalga oshirilgan islohotlar ijtimoiy adolatni ta'minlashda katta ahamiyat kasb etadi:

- **Ta'lim tizimi islohotlari:** O‘zbekiston hukumati ta'lim tizimining sifatini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirdi. Ta'limning barcha darajalarida yangi dasturlar, o‘quv rejalari va metodikalar ishlab chiqildi. Ayniqsa, yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, o‘quvchilar uchun bepul ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish ijtimoiy adolatga erishishning muhim omillaridan biridir.

- **Sog‘liqni saqlash tizimi:** O‘zbekistonda sog‘liqni saqlash tizimi islohotlari sog‘liqni saqlash xizmatlari va ularning sifatini oshirishga qaratilgan. Ijtimoiy himoya sifatida sog‘liqni saqlash xizmatlarining taqdim etilishi, yangi klinikalar ochilishi va ularning malakali mutaxassislar bilan ta'minlanishi sog‘liqni saqlash sohasida katta yutuqlarga olib keldi. Bunda davlat tomonidan keksalar, nogironlar va boshqa ijtimoiy ehtiyojmand guruhlar uchun sog‘liqni saqlash xizmatlarining yaxshilanishi muhim ahamiyatga ega.

7. Ijtimoiy adolatni ta'minlashda duch kelayotgan muammolar

O‘zbekistonda amalga oshirilgan huquqiy islohotlarga qaramay, ijtimoiy adolatni ta'minlashda ba'zi qiyinchiliklar mavjud bo‘lib, ularni hal etish uchun qo‘shimcha choralar talab etiladi. Quyidagi asosiy muammolarni keltirish mumkin:

- **Korrupsiya va sud tizimidagi islohsizliklar:** Korrupsiya, ayniqsa sud tizimida, ijtimoiy adolatni ta’minlashga to’g’ridan-to’g’ri ta’sir ko’rsatadi. O‘zbekistonning ayrim hududlarida korrupsiya masalalari hali ham dolzarb masala bo‘lib qolmoqda, bu esa adolatni amalga oshirishda qiyinchiliklar tug‘diradi.

- **Inson huquqlarining buzilishi:** Ayrim hollarda, inson huquqlari buzilishi, ayniqsa qamoqxonalarda, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi tengsizlik, keksalar va nogironlar huquqlarining ta’minlanishi borasida muammolar mavjud. Bunday holatlarda huquqni muhofaza qiluvchi organlar va sud tizimining faoliyati yanada yaxshilanishi zarur.

- **Ijtimoiy tengsizlik:** Kambag‘allik va ijtimoiy tengsizlik masalalari, ayniqsa qishloq joylarida, hali ham muammolarni keltirib chiqarishda davom etmoqda. Ta’lim va sog‘liqni saqlashda, ayniqsa markazdan uzoq hududlarda, resurslar etishmasligi ham tengsizlikni kuchaytiradi.

Xulosa. O‘zbekistonda amalga oshirilgan huquqiy islohotlar va ijtimoiy adolatga erishish yo‘lida katta yutuqlarga erishilgan bo‘lsa-da, bu jarayonning mukammal bo‘lishi uchun hali ko‘plab tashabbuslar, islohotlar va yangilanishlar zarur. Ijtimoiy adolatni ta’minlashning muvaffaqiyati faqat huquqiy tizimni yangilashda emas, balki fuqarolik jamiyatining faoliyatida, davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligida ham bog‘liq. O‘zbekistonda ijtimoiy adolatga erishish yo‘lidagi harakatlar davom etmoqda, va bu jarayonning samarali amalga oshirilishi jamiyatning barcha qatlamlari uchun ijobiy o‘zgarishlarni ta’minlaydi.

INKLYUZIV TA’LIM: DEMOKRATIK VA INSONPARVAR TA’LIM TIZIMI SIFATIDA

S. Abduhakimova

ISFT instituti 1-bosqich magistri

Inklyuziv ta’lim – bu barcha bolalar, jumladan, jismoniy, aqliy, hissiy yoki ijtimoiy jihatdan turli xil ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun teng imkoniyatlarni ta’minlaydigan ta’lim tizimi. Uning asosiy maqsadi jamiyatdagi barcha farzandlarni ta’lim jarayoniga to‘liq jalb qilish va ularning ehtiyojlariga moslashtirilgan ta’lim olishni ta’minlashdir.

Bugungi kunda **“Inklyuziv ta’lim”ning asosiy tamoyillari sifatida quyidagilarni sanab o‘tish mumkin:**

1. **Hammani qabul qilish:** Har bir bola ta’lim olish huquqiga ega, uning qobiliyati, ehtiyojlari va imkoniyatlaridan qat’i nazar.

2. **Tenglik:** Barcha bolalar ta’lim olishda teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi kerak.

3. **Individual yondashuv:** Ta’lim jarayonlari bolalarning o‘ziga xos xususiyatlariga moslashtiriladi.

4. **Integratsiya:** Maxsus ehtiyojli bolalar umumta’lim muassasalarida o‘qish imkoniyatiga ega bo‘lishlari kerak.

5. **Jamiyatni qamrab olish:** Ta’lim faqat maktab bilan cheklanmaydi; jamiyatning barcha qatlamlari bolalarning rivojlanishi uchun sharoit yaratishi kerak.

Inklyuziv ta’lim tarixi insoniyatning ta’limni barcha bolalar uchun teng va ochiq qilishga qaratilgan sa’y-harakatlari bilan bog‘liq. Inklyuziv ta’lim rivojlanishining asosiy bosqichlari: 1) **19-asr oxiri – 20-asr boshlarida** maxsus ehtiyojli bolalar uchun alohida maktablar tashkil etila boshlandi; 2) **20-asrning o‘rtalari (1950-1970-yillar);** 3) **1980-1990-yillar:** "Inklyuziv ta’lim" konsepsiyasi shakllandi va uning asosiy maqsadi barcha bolalarni, jumladan, maxsus ehtiyojli bolalarni, umumiy ta’lim tizimiga to‘liq qo‘shish edi. Bu yondashuv maxsus ehtiyojli bolalar uchun alohida sharoit yaratish emas, balki umumiy ta’lim tizimini ularning ehtiyojlariga moslashtirishni ko‘zda tutgan. **YUNESKOning 1994-yildagi Salamanca deklaratsiyasi** inklyuziv ta’limni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etdi. Deklaratsiyada barcha bolalar, jumladan, maxsus ehtiyojli bolalar uchun umumiy ta’lim tizimining ochiqligi va moslashuvchanligi ta’minlanishi kerakligi ta’kidlandi. 4) 21-asrda inklyuziv ta’limning rivojlanishi (Ko‘plab davlatlarda inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha maxsus qonunlar va dasturlar qabul qilindi) Jahon miqyosida inklyuziv ta’lim BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) tarkibiga kiritilgan. **Ta’limdagi texnologiyalar**, zamonaviy texnologiyalar maxsus ehtiyojli bolalar uchun ta’lim imkoniyatlarini kengaytirdi. Masalan, ko‘zi ojizlar uchun Braille yozuvi qurilmalari, eshitish qobiliyati cheklanganlar uchun subtitrlar va maxsus dasturlar joriy etildi.

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. **2019-yilda qabul qilingan qonunlar va dasturlar** inklyuziv ta’limni qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirdi. Maktablarda maxsus ehtiyojli bolalar uchun moslashtirilgan sharoitlar yaratish, pedagoglarni tayyorlash va maxsus o‘quv materiallarini ishlab chiqish bo‘yicha ishlar olib borilmoqda. Hozirgi kunda inklyuziv ta’lim jamiyatda ijtimoiy tenglik, bag‘rikenglik va birlashuvni ta’minlashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Barcha bolalarning ta’lim olish huquqi e’tirof etilib, ularning shaxsiy ehtiyojlariga mos ta’lim olish imkoniyati ta’minlanmoqda.

Inklyuziv ta’limning afzalliklari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

Maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga moslashuvini yaxshilaydi;

Ijtimoiy tenglikni ta’minlaydi;
Bolalar uchun bag‘rikenglik va boshqa insonlarga hurmat qilish madaniyatini rivojlantiradi;
Jamiyatni barqaror rivojlantirishga hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. F.U.QODIROVA, D.A.PULATOVA Inklyuziv ta’lim: nazariya va metodika / Chirchiq 2022.
2. N.B.GOIPOVA INKLYUZIV TA’LIM. GOSPITAL PEDAGOGIKA Namangan 2024.

FARG‘ONA VODIYSI QIRG‘IZLARI MUSIQIY MADANIY MEROSI

Inatullayev Baxromjon Boqijonovich

Namangan davlat universiteti San’atshunoslik kafedrası professorı v. b.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Farg‘ona vodiysi qirg‘izlarini madaniyatining ajralmas qismi bulgan musiqiy madaniy merosi, xususan, musiqa sozlari, ijro san'ati namunalari hamda ulardan ijtimoiy-madaniy hayotda foydalanilishi atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Farg‘ona vodiysi qirg‘izlari , Chanqobuz, Qiz-qal’a, Qo‘biz, To‘qto‘g‘ul janiy, Jalbarish, Alachach, Tooroo, Qirg‘iz chabandi

МУЗЫКА И КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КЫРГЫЗСКИХ НАРОДОВ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ

Аннотация. В данной статье подробно анализируется музыкальное культурное наследие, которое является неотъемлемой частью культуры кыргызов Ферганской долины, в частности, музыкальная лирика, образцы исполнительского искусства, а также их использование в общественной и культурной жизни.

Ключевые слова: кыргызы Ферганской долины, Чанкобuz, Кыз-кала, Кобиз, Токтогулджани, Джалбариш, Алачач, Тооро, Кыргызский чабанди.

MUSICAL CULTURAL HERITAGE OF THE KYRGYZ OF THE FERGANA VALLEY

Abstract. This article provides a detailed analysis of the musical cultural heritage of the Kyrgyz of the Fergana Valley, which is an integral part of their culture,

in particular, musical lyrics, examples of performing arts, and their use in socio-cultural life.

Keywords: Fergana Valley Kyrgyz, Chanqobuz, Qiz-qal’a, Qo‘biz, To‘qto‘gul jani, Jalbarish, Alachach, Tooroo, Kyrgyz chabandi

Har qanday mustaqil davlatda kop millatli xalqning erkin yashashi, farovon turmush qurishi, xoxish-irodasini amalga oshirilishi, ezgu – maqsad niyatlari huquqiy jihatdan kafolatlanishi lozim. Shu kafolat vatan taraqqiyotini, davlat mustaqilligini, xalqning jipsligini, millatlararo do‘stlik va hamjihatlikni, mustaqillikning barqarorlikni ta‘minlashga shart-sharoit yaratadi. O‘zbekiston Respublikasida millatlararo munosabatlar borasidagi islohotlar ham birinchi navbatda konstitutsiya hamda u asosida qabul qilingan qonun, qonunosti hujjatlari asosida amalga oshirilmoqda.

Har bir suveren davlat o‘zining betakror tarixi va madaniyatiga egadir. Bu tarix, bu madaniyatning haqiqiy ijodkori, yaratuvchisi haqli ravishda shu mamlakat xalqi xisoblanadi [1.-B.4]. Qadimgi zamonlardanoq kop millatli Turkiston xalqi o‘zining ko‘hna boy merosi, rang-barang va yuksak madaniyati, urf-odati va an‘analari bilan ajralib turgan. Bu xalqning buyuk siymolari milliy va jahon ilm-fani madaniyatining barcha sohalari rivojiga salmoqli hissa qo‘shib kelganlar.

Farg‘ona vodiysi qirg‘izlari urf-odat, an‘ana va dunyoqarashini aks ettiruvchi etnomadaniy hayotida musiqa cholg‘u asboblari, milliy raqs, xalq amaliy san‘ati yuksak ahamiyat kasb etadi. Ushbu etnomadaniy elementlar bu xalqning etnomadaniyati va etnik o‘ziga xoslikni muhim ifodasi sifatida madaniy merosining boyligi va xilma-xilligini aks ettiradi.

Milliy musiqa san‘ati xalqning madaniy merosi va milliy o‘zligini asrab-avaylash va rivojlantirishda milliy musiqa asosiy o‘rin tutadi. Ko‘chmanchi turmush tarziga asoslangan, ijrochilikda alohida qobiliyat, iste‘dod talab qilmaydigan, kundalik hayotda ko‘p uchraydigan, ya‘ni ommalashgan cholg‘ularga nisbatan aytiladi.

Chanqobuz, cho‘ponlar orasida keng ommalashgan, puflash, ya‘ni nafas yordamida chalinadi, bu musiqa sozi nafaqat qirg‘izlar orasida balki chorvador turkiy millatlar orasida keng tarqalgan.

Komuz (dombra): Bu qirg‘iz musiqa an‘analarida keng qo‘llaniladigan lavta yoki gitaraga o‘xshash torli cholg‘u asbobidir. Komuz, zarbli, torli musiqiy bas cholg‘u sifatida qirg‘iz musiqasida muhim o‘rin tutadi.

Qiz-qal’a (skripka): Bu ham qirg‘iz musiqasida keng tarqalgan cholg‘u asbob, soz bo‘lib, ohangdor satrlarni chalish va yakkaxon chiqishlar uchun ishlatiladi.

Qo‘biz: Bu qirg‘iz madaniyatida chuqur o‘rin tutgan qadimiy torli cholg‘u bo‘lib, an‘anaviy musiqa asarlarini ijro etishda qo‘llaniladi. “Milliy musiqa sozlari aksariyat xolatlarda xalq, millatning madaniy qadriyatlari, an‘ana va etnomadaniyatining aksidir. Ohang, ritm va matn orqali madaniyatning o‘ziga xos xususiyatlari, o‘ziga xos tomonlari kuzatilib, saqlanib qoladi. Milliy musiqalarni tinglash va ijro etish o‘z xalqiga daxldorlik tuyg‘usini kuchaytirishga yordam beradi, milliy o‘zlikni mustahkamlaydi. Ohanglar va qo‘shiq matnlari hissiy reaksiya tarixiylik, an‘anaviylik va milliy o‘zlikni o‘zaro uzviyligini ta‘minlaydi.

To‘qto‘g‘ul janiy, bu shoir va bard To‘qto‘g‘ul Satilganovga bag‘ishlangan eng mashhur qirg‘iz xalq qo‘shiqlaridan biridir. Unda To‘qto‘g‘ul hayoti va ijodi, o‘z ona yurti hamda xalqiga bo‘lgan muhabbati tasvirlangan.

Jalbarish: Bu to‘y, bayram va milliy marosim, boshqa maxsus tadbirlarda ijro etiladigan qirg‘iz xalq qo‘shig‘i sifatida millatning orzu-uylari, o‘tmish tarixi hamda milliy xususiyati o‘rin olgan. Jalbarish ko‘pincha qo‘biz yoki dombra yordamida milliy cholg‘u asboblari jo‘rligida ijro etiladi.

Alachach: Bu qirg‘iz xalqining milliy, folklor raqslaridan biri bo‘lib, aksariyat hollarda to‘y, milliy marosim va bayramlarda ijro etiladi. Raqsda qirg‘iz xalqning qadim o‘tmishi, turmushidagi jasorati, quvonch va shodligi, kuch-g‘ayrati, mardligi hamda o‘zaro birligini ifodalaydi.

Tooroo: Bu milliy bayram, tantana va marosimlarda ijro etiladigan an‘anaviy, folklor raqsini erkak va ayollar musiqa asboblari sadosi jo‘rligida ijro etiladi. Raqs xatti-harakati ramziylikka asoslanib, biroz yumor yordamida turli qiziqarli, jasorat va mardona xatti-harakatlarni amalga oshiradilar.

Qirg‘iz chabandi: Bu qirg‘izlarning qadimiy folklor raqsi bo‘lib, dastlab ko‘chmanchi turmush tarziga oid marosim, turmush an‘analari o‘rin olgan bo‘lib, milliy bayramlarida ijro etilgan. Raqs raqqosalarining nafis xatti-harakatlarga boyligi bilan ajralib turadi.

Bu qo‘shiq va raqs qirg‘iz xalqining madaniy hayotida muhim o‘rin tutadi, uning urf-odatlarini, tarixi va milliy o‘ziga xosligini saqlagan holda saqlab, yetkazadi.

Milliy o‘z-o‘zini anglash-o‘zaro munosabatlarda turli usullar bilan obyektivlashtirilgan va ijtimoiy xotirada bo‘lgan, ajdoddan-avlodga etnik madaniyatning subyektiv yoki obyektiv tartibda o‘tadigan jamoat va individual ijtimoiy-sinf va milliy birlikdir.

Farg‘ona vodiysi qirg‘izlari, etnomadaniyati va milliy o‘ziga xosligining muhim komponenti sifatida moddiy hamda ma‘naviy merosini o‘rganish juda muhimdir. Etnik o‘ziga xoslikni shakllantirish va saqlashda an‘anaviy tili, milliy urf-odat hamda moddiy madaniyati asosiy vosita bo‘ladi. Farg‘ona vodiysi qirg‘izlari va milliy o‘ziga xosligini milliy urf-odat hamda an‘analarini saqlagan holda avlod-

avlodga o‘tkazib kelmoqda, bu esa ularning o‘tmish an‘analariga asoslangan holda etnomadaniy vositalar bilan milliy o‘ziga xoslik ildizlarini mustahkamlaydi[2.-B. 136.].

Oilaviy an‘analar, qadriyatlar ham qirg‘iz millatiga mansublikni aniqlashda asosiy manba hisoblanadi. Oila jamiyatning asosi bo‘lib, an‘anaviy rol va mas‘uliyatlar etnik mansublik tuyg‘usini mustahkamlaydi. An‘anaviy qirg‘iz oilasi tabiatan patriarxaldir, agar oilada bir necha nafar o‘g‘il farzand bo‘lsa, kenja o‘g‘il oila qurgandan so‘ng ham ota-onasi bilan qoladi va ota uyi unga meros bo‘lib o‘tadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Мирзиёев Ш. М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини бирга курамиз.-Тошкент: Ўзбекистон, 2017.

2.Гайбуллаева Л. И. Международно-правовая защита объектов материального культурного наследия. //Актуальные проблемы права: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2014 г.). -Москва: Буки-Веди, 2014.

MA’NAVIY-MA’RIFIY ISHLAR TARG‘IBOTIDA GERMENEVTIK YONDASHUV

Botirova Sevara Mamurovna

Namangan davlat pedagogika instituti

Falsafiy va tarixiy fanlar kafedrasini mudiri,

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dotsent

+998 93 070 21 85

Annotatsiya: Ushbu maqolada ma’naviy-ma’rifiy soxadagi jarayonlarda falsafiy talqin nazariyasini qo‘llash va uning muhim yo‘nalishlari tahlil qilingan. Mavzu ma’rifiy targ‘ibot samaradorligiga oid choralarga e’tibor qaratgani bilan dolzarb hisoblanadi. Natijada hermenevtik falsafaning ma’naviy-ma’rifiy jarayonlardagi o‘rniga baho berilgan.

Kalit so‘zlar: ma’naviy meros, ma’rifatparvarlik, hermenevtika, jamiyat, madaniy assimilyatsiya, globalashuv, integratsiyalashuv, mafkura.

Abstract: This article analyzes the application of the theory of philosophical interpretation in processes in the spiritual and educational sphere and its important directions. The topic is relevant because it focuses on measures for the effectiveness of educational propaganda. As a result, the role of hermeneutic philosophy in spiritual and educational processes is assessed.

Keywords: spiritual heritage, enlightenment, hermeneutics, society, cultural assimilation, globalization, integration, ideology.

Аннотация: В данной статье анализируется применение теории философской интерпретации в процессах духовно-воспитательной сферы и её важные направления. Тема актуальна, поскольку она фокусируется на мерах повышения эффективности просветительской пропаганды. В результате оценивается роль герменевтической философии в духовно-воспитательных процессах.

Ключевые слова: духовное наследие, Просвещение, герменевтика, общество, культурная ассимиляция, глобализация, интеграция, идеология.

Kirish. Ma’naviy kamolot darajasidagi jamiyatni shakllantirish, ayni darajaga yetishga imkon beruvchi nazariy vositalarsiz amalga oshishi murakkab bo‘lishi mumkin. Germenevtik yondashuvlar asosida ma’rifiy jarayonlarni yaxshilash ham ayni nazariy vositalardan biri bo‘lib qolmoqda. U din, til, madaniy kodlar, mentalitet xususiyatlari, adabiy jarayonlar kabi ma’rifiy soxaning muhim yo‘nalishlarini anglash va anglatishda ziyoli qatlam vakillari tomonidan bevosita yoki bilvosita qo‘llab boriladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy izlanish obyekti jamiyat hayotidagi ma’rifiy muhit, jarayonlardan iborat bo‘lsa, predmetini germenevtik falsafaning nazariy asosdagi talqin qiluvchi jihatlari tashkil etadi. Tadqiqotda manba tahlili, sintez, qiyosiy metodlardan foydalanilgan. Bunda praksiologik tahlil uchun eksperimentlar, tadqiqot so‘rovnomalaridan foydalanilmagan.

Natijalar. Insoniyat ijtimoiy taraqqiyotda ma’naviy-ma’rifiy soxadagi barqarorlik bilan fundamental rivojlanish imkoniyatiga ega bo‘lib kelgan. G‘arbda va Sharqda jamiyat hayotida ma’rifatparvarlik avj olgan davrda barcha soxalarda ulkan yutuqlar qo‘lga kiritilishi ham bevosita ayni omil bilan bog‘liq. O‘zbekistonda yangi davrda ham ayni istiqbolni ifoda etgan “Uchinchi Renessans” barpo etish yo‘lidagi ma’rifiy islohotlar negizida ham ma’naviyati yuksak darajadagi jamiyat qurishga intilish mujassam. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev bu boradagi sa’y harakatlarning maqsadiga to‘xtalib shunday degan edilar: “Ma’naviy yetuk, barkamol avlodni tarbiyalash, ta’lim-tarbiyani rivojlantirish, ma’rifatli jamiyatni barpo etish asnosida taraqqiyot strategiyasini ro‘yobga chiqaradigan yangi shaxsni voyaga yetkazish - pirovard maqsadi inson manfaatlarini ta’minlash bo‘lgan islohotlarimizning eng muhim vazifalaridandir.” [1]

Yangi davrda germenevtik nazariy qarashlar va usullar yordamida jamiyat tafakkurida va ijtimoiy munosabatlarida aksiologik va liberal qarashlarni ijobiy muvozanatlashtirish, mafkuraviy plyuralizm maxsuli bo‘lgan turli insonlarning

dunyoqarashini uyg‘unlashtirish, jamiyat miqyosida sog‘lom ijtimoiy tafakkurga erishilishida hermenevtik yondashuvga ehtiyoj sezilmoqda. Tadqiqotchi S.N. Allayarova yozadi: “Hermenevtika ijtimoiy falsafaning universal metodologik negiziga aylanmoqda, chunki u nafaqat matnni, balki inson faoliyatining barcha shakllarini tushunishga qaratilgan.” [2] Hermenevtika tushunilishi barcha uchun ham birdek osonlik bilan kechmaydigan, ahamiyatli yoki zaruratdagi g‘oyalarni talqin qilishga yordam beruvchi falsafiy yo‘nalishga aylanmoqda. U ilk davrdagi muayyan matn talqinidan hozirgi davrda ayniqsa ijtimoiy fanlarda tobora ahamiyatini mustahkamlamoqda. Hermenevtika insonlar yashab turgan ijtimoiy muhitda qadriyatlar, ma‘naviy me‘rosning saqlanishi uchun zarur bo‘lgan targ‘ibot metodlarini to‘g‘ri olib borishga yordam beradi.

Ma‘naviy-ma‘rifiy sohada qo‘llanilganda quyidagi tarzda hermenevtik yondashuv amalga oshiriladi:

- ma‘rifiy targ‘ibotlarda jamiyat bilan muloqot uchun talqin nazariyasining ilmiy metodlaridan foydalanish;
- zamonaviy madaniy-ma‘rifiy yangilanishlarni tahlil qilib borish asosida jamiyat ehtiyojlarini o‘rganish;
- ma‘rifatli jamiyat darajasiga intilish barobarida ta‘lim-tarbiya tizimida bilim olishda tanqidiy-tahliliy talqin kompetensiyalariga imkon beruvchi ta‘lim metodlarini faol tatbiq etib borish;
- ma‘naviy me‘rosni tiklash va uni zamonaviy hayot tarziga va ijtimoiy muhitga moslashtirish asosida takomillashtirib borish;
- milliy o‘zlikni saqlagan holda ijobiy mafkuraviy-ma‘naviy omillarni, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni jamiyatda yaxshilash uchun zarur yondashuvlarni ishlab chiqish;
- avlodlar almashinuvi mobaynida kuzatilgan madaniy bo‘shliqlarning sabab-oqibatlarini anglash va ularning o‘ziga xos rivojlanish jarayonlarini qayd etish.

Faylasuf Emil Dyurkgeym ta‘kidlashicha: “Jamiyat o‘zining madaniy qadriyatlari orqali o‘zini anglaydi; madaniyat bu ijtimoiy ongning tashqi shaklidir.” [3] Madaniy-ma‘naviy o‘zlikni anglash esa, dogmatik jamiyat tamoyillariga moslashuvga olib kelmaydigan, madaniy assimilyatsiya ta‘siriga tushib ham qolmaydigan darajada bo‘lishi lozim. Kishilik jamiyati hayotida ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar jamiyatning ma‘naviy va axloqiy taraqqiyotini ta‘minlashda muhim o‘rin tutadi. Bu sohada samarali targ‘ibotni tashkil etish uchun turli yondashuvlar qo‘llaniladi. Sohada hermenevtik yondashuvning ahamiyati so‘nggi yillarda yuqori baholanmoqda, chunki u inson tafakkuri, madaniyat va ma‘naviyatni chuqur anglashga yo‘naltirilgan.

Jamiyatda mafkuraviy muhit tinimsiz tarzda isloh etilib, o‘zgarishlarga uchrab boradi. Entoni Giddens ushbu jarayonni tahlil etib, “Madaniyat – bu ijtimoiy ongning refleksiv shaklidir; ijtimoiy tizimlar tafakkur orqali o‘zini qayta ishlab chiqadi” [4] deb yozganida shunga ishora qilgan edi. O‘zgarishlarning ijobiy tendensiyada bo‘lishi ma’naviy-ma’rifiy soxadagi isloxotlarga bog‘liq ekan, yangilanishdagi madaniy o‘zgarishlar va ahamiyati pasayib borayotgan aksiologik unsurlarni tahlil qilish va keng jamoatchilikka taqdim etish lozim.

Germenevtikaning maqsadi insonlar orasidagi muloqotda mavjud bo‘lgan ma’nolarni to‘g‘ri qabul qilish va yetkazishdir. Germenevtik yondashuvda asosiy jihat – har qanday matn yoki hodisani uning konteksti, tarixiy va madaniy sharoitlari bilan birga tushunishdan iborat. Shu orqali ma’rifiy jarayonlarda xato talqinlarning oldi olinadi. Turfa ma’naviy-ma’rifiy kurashlar avj olgan global dunyo muhitida G‘arb o‘z ma’rifiy tashviqotlarini ko‘proq va samarali tushuntirib bergani natijasida G‘arbcha madaniyat keng yoyildi. Zigmunt Bauman: “Zamonaviy madaniyatning o‘zgaruvchan shakli ijtimoiy ongni doimiy refleksiv holatda ushlab turadi” [5] deb yozadi. Mustaqillik yillarida bu jarayon O‘zbek xalqi hayotida ham o‘z ta’sirini ko‘rsatdi.

Shu bilan birga, xalqimiz milliylik xususiyatlarini saqlash va dunyoga namoyon qilishda samarali faoliyat ko‘rsatmoqda. Ayni shu intilishlarning muhim jihatlaridan biri ham germenevtik tadqiqotlar, usullar yordamida yanada mustahkamlanib borishi tabiiy. Germenevtika ajdodlarimizdan qolgan ulkan ma’naviy-madaniy me’rosni yangicha tafakkurdagi jamiyatga to‘la yetkazishga yordam beradi.

Muhokama. Ma’naviy-ma’rifiy ishlar targ‘ibotida germenevtik yondashuv shaxsning ichki olamini, uning tushunchalari va qadriyatlarini tahlil qilish imkonini beradi.

Bu yondashuv quyidagi afzalliklarni bermog‘da:

- germenevtika yordamida targ‘ibot materiallari tinglovchilar tomonidan o‘z tajribasi va qadriyatlarga mos tushuniladi;
- har bir jamiyatning o‘ziga xos madaniyati mavjud, bu esa ma’naviyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi;
- germenevtik yondashuvda kommunikatsiya ikki tomonlama bo‘lib, fikr almashish orqali insonlar o‘zaro tushunishni mustahkamlaydi.

Ma’naviy-ma’rifiy ishlarni olib borishda germenevtik tamoyillardan foydalanish targ‘ibot samaradorligini oshiradi. Masalan, diniy tushunchalarni, tarixiy merosni yoki axloqiy tamoyillarni tushuntirishda har bir tinglovchining madaniy va ruhiy holatini inobatga olish kerak. Shuningdek, bu yondashuvda

matnlar va nutqlarni mukammal tahlil qilish orqali noto‘g‘ri talqinlarning oldi olinadi.

Ma’naviy-ma’rifiy ishlar targ‘ibotida germenevtik yondashuv insonlarning fikrlash va hissiyotlarini chuqur anglashga zamin yaratadi. Bu esa nafaqat samarali kommunikatsiyani ta’minlaydi, balki jamiyatning ma’naviy uyg‘onishini qo‘llab-quvvatlaydi. Shu tariqa, germenevtika nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham ma’naviy-ma’rifiy ishlarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.03.2021 yildagi PQ-5040-son qarorida belgilanganidek: “Buyuk mutafakkirlarimizning ilmiy-ma’rifiy va madaniy merosini o‘rganish yuzasidan fundamental ilmiy-tadqiqot ishlarini yo‘lga qo‘yish, ularning natijalari asosida ilmiy-ommabop kitob va risolalarni nashrga tayyorlash, chop etish va keng ommaga yetkazish.” [6] Ajdodlarimizdan qolgan asarlarlarning aksariyati til, makon va davriy o‘zgarishlar natijasida bugungi davrda qayta talqin qilinishiga zarurat ortmoqda.

Xulosa. Insonlar dunyoqarashida mafkuraviy yuksak jamiyatni tarbiyalashga imkon beruvchi ma’naviy me’rosdan foydalanish va uni xalqaro integratsiyalashuv asosida rivojlantirishda germenevtik yondashuv nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Turli mafkura va ma’naviy qadriyatlarining bunyodkor va yuksak darajada turadigan jihatlarini jamiyatga namuna sifatida ko‘rsatish va zararlarini bartaraf etishda germenevtika insonlarga tushuntirish, g‘arazli fikr manipulyatsiyalaridan saqlash, o‘zligini anglashda muhim ahamiyatga ega. Talqin nazariyasi, ma’rifiy targ‘ibot, jumladan ta’lim orqali jamiyat hayotiga real ijtimoiy-psixologik ta’sir eta oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Sh. Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Uchinchi nashri. - Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2022. B. 277
2. Allayarova S.N. Falsafiy germenevtikaning metodologik jihatlarini. — Toshkent: Universitet, 2010. B. 27
3. Durkheim, É. Les formes élémentaires de la vie religieuse. — Paris: Alcan, 1912. p. 312
4. Giddens, A. The Constitution of Society. — Cambridge: Polity Press, 1984. p. 19
5. Bauman, Z. Liquid Modernity. — Cambridge: Polity Press, 2000. p. 27.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida qarori, 26.03.2021 yildagi PQ-5040-son. <https://lex.uz/ru/docs/-5344692>

MUNDARIJA

1.	Qodirxonov Murodxon Rashidxonovich Kirish so‘zi.	3
2.	J.A.Yuldashev Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida aksiologik pozitsiyani rivojlantirishning ekzistensial imkoniyatlari.	6
3.	N.J.Xayrullayeva O‘qituvchilarning o‘quvchilardagi gender muammolar bilan ishlash bo‘yicha ko‘nikmalarini mustahkamlash.	13
4.	M.Y.Sobirova, M.R.G‘ofurova Mustaqil ta’limni tashkil etish jarayonini takomillashtirish.	18
5.	N.M.Shobekova Maktabgacha va maktab ta’limi integratsiyasining ta’minlanishidagi muhim vazifalar.	25
6.	S.M.Botirova Talabalarda tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ijtimoiy fanlarning o‘rni.	31
7.	R.Tursunov Ijtimoiy ong va ma’naviyat tushunchasi hamda uning mazmun-mohiyati.	36
8.	M.U.Axmadaliyev Nodavlat ta’lim muassasalarining zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni.	41
9.	O‘.M.O‘rmonjonov Futbolchilarning raqobatbardosh faoliyatini ta’minlashda texnik va taktik tayyorgarlikning xususiyatlari.	44
10.	O‘.E.Abdullayev Tasviriy san’atda zamonaviy texnologiyalarning integratsiyasi: ijod va ta’lim jarayonlarini yangi bosqichga olib chiqish imkoniyatlari.	48
11.	E.M.Tojibayev Ijrochilik mahorati rivojlanishining nazariy va amaliy asoslari.	63
12.	G‘.O.Toshmatov Mustaqil ta’limda musiqa nazariyasi fanidan mustaqil ishlar turlari va bajarish.	73
13.	J.Gaziyev Cholg‘u ijrochilik mahorati rivojlanishining nazariy asoslari.	77
14.	Sh.Z.Abduraimov Hofizlarning muayyan tovushlardan to‘g‘ri foydalanish usullari.	81
15.	A.Asraqulova, R.M.Toshtillayeva Kelajak o‘qituvchisi – kelajak bunyodkori.	86

16.	Muhammad Adnan, Tajalla Qureshi Necessity of mother tongue on elementary school level: the significance of punjabi language.	89
17.	A.X.Boltaboyev Talabalarni tasviriy faoliyatga o‘rgatishda qalamtasvir fanining o‘rni.	96
18.	N.N.Jo‘rayevich Yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishda ulug‘ ajdodlarimiz merosidan foydalanish metodikasi (husayn voiz koshifiy asarlari misolida).	102
19.	A.X.Сатаров Основы экономического и правового образования - залог успешного подключения студенческой молодёжи (будущих учителей) к предпринимательской деятельности.	108
20.	Е.В.Домашова, Акчина Карина Михайловна Социально-психологическая адаптация студентов-сирот в условиях обучения в высшем учебном заведении.	111
21.	Н.Л.Райимжонова, А.Х.Сатаров Психолого-педагогические аспекты формирования ценностного отношения к собственному здоровью у младших школьников.	116
22.	Чертолыс Владислав Николаевич., Chertolys Vladislav Nikolaevich Студенческое научное общество как площадка для развития лидерских качеств у будущих педагогов.	122
23.	Н.В.Кергилова Педагогические проекты как площадка для профессионального становления будущих специалистов.	127
24.	О.К.Сазонова Роль педагогического менеджмента в подготовке специалистов в системе современного образования.	135
25.	Г.Ю.Лизунова, Таскина Ирина Анатольевна Организация профилактики суицидального поведения молодежи.	139
26.	Ф.Очилова Семья и школа как основа формирования толерантного отношения к детям при привитии здоровых привычек.	145
27.	О.А.Устинова Площадка как место социокультурного объединения детей.	152
28.	Е.В.Alimatov Yoshlar tarbiyasida ma’naviyatning o‘rni.	155
29.	M.Z.Po‘latova Yoshlarni tadbirkorlikka yo‘naltirishning huquqiy asoslari.	158

30.	D.A.Nabijonova Sun’iy intellektning huquq sohasidagi ahamiyati.	163
31.	Sh.A.Abdusalilova Yoshlarni kichik biznesga yo‘naltrishining o‘ziga xos jiahtlari.	168
32.	H.Q.Ne‘matov, A.H.Akbarov Embrional taraqqiyotda ultratovush diagnostikasining ahamiyati.	170
33.	И.Базарова, О.В.Костикова Основные компоненты силовой подготовки квалифицированных пловцов на этапе базового обучения.	174
34.	M.M.Abduraximova O‘quvchilarni o‘yin ta’lim texnologiyasi asosida o‘qitishning amaliyotdagi holati.	182
35.	B.Q.Kenjaye, G.R.Baxtiyorova Ijtimoiy axloqiy qadriyatlar va ularni tarbiya klasterlarida yo‘llarida saqlash.	188
36.	M.Abdusalomov, M.R.Mirzamaxmudova Milliy qadriyatlar va an‘analarni estetik ta’lim orqali avlodlarga yetkazish.	192
37.	Z.O‘.Yuldashaliyeva Yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda ta’lim muassasalarining roli.	195
38.	S.Botirova, F.A.Ahmadjanova Globallashuv jarayoni va tarbiya klasterlari: nazariy asoslar va amaliyot.	199
39.	B. I.Sultonboyeva Globallashuv davrida ta’lim-tarbiyaning o‘rni va ahamiyati.	201
40.	Sh.S.Shamsiddinova Milliy tarbiyada estetik qadriyatlar va zamonaviy ta’lim vositalari.	205
41.	R.O.Orifjonov O‘zbekistonning yangi tahrirdagi konstitutsiyasida yoshlar siyosati masalalari.	209
42.	Sh.Sh.Uktamov Yangi O‘zbekiston qonunchiligida ta’lim islohotlariga e’tibor.	213
43.	H.O.H.amidova, B.A.Tillayev Milliy o‘zlikni anglash – mafkuraviy immunitetni shakllantirishning asosiy omili sifatida.	218
44.	B.Q.Kenjaye, R.Sh.Kenjaboyeva Ta’lim va tarbiyada global standartlarini joriy qilish: milly o‘zlikni anglash masalasi.	222
45.	I.I.Obiljonova Yoshlarni ijtimoiy moslashuvi va ma’naviy tarbiyasi.	225

46.	M.S.Pazliddinova Pedagogik jarayonda sun'iy intellektdan foydalanishning ta'lim samaradorligiga ta'siri.	229
47.	B.Q.Kenjaye, F.I.Qayumova Milliy qadriyatlar va estetik ta'lim: yoshlar madaniy merosni asrash.	234
48.	G.T.Alimova Globallashuv jarayonining badiiy adabiyotga ta'siri.	237
49.	Z.F.Sobitjonova, B.A.Tillayev Tarixiy taraqqiyotda inson tarbiyasiga oid masalalar.	244
50.	B.A.Tillayev, M.A.Muhammadjonova O'zbekistonda so'z va matbuot erkinligining ta'minlanishida.	247
51.	M.Umarov, Z.U.Jo'rayeva Globallashuv davrida yoshlar tarbiyasining o'ziga xos xususiyatlari.	251
52.	R.A.Muzaffarova Kelajak o'qituvchisi - kelajak bunyodkori.	254
53.	M.T.Ruzimatova, M.E.Tojiboyeva O'zbekiston va global ekologik muammolar: ijtimoiy javobgarlik.	258
54.	M.F.Hasanboyeva Ijtimoiy reklama va uning jamiyatdagi roli.	263
55.	I.Qosimova Raqamli dunyo va jamiyat. Yoshlar ongiga ijobiy va salbiy ta'siri.	265
56.	B.Tillayev, M.M.Orifjonova Korrupsiyaning ijtimoiy ta'siri va unga qarshi kurashish strategiyalari.	268
57.	N.M.Yodgorjonova Ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish: O'zbekiston tajribasi.	271
58.	B.Q.Kenjaye, K.O.Tursunboyeva Mamlakatimiz gender tengligi masalalari; zamonaviy yondashuvlar.	274
59.	M.I.Dedamirzayeva Zamonaviy o'zbek madaniyati, milliy ananalar va o'zgartirishlar.	277
60.	B.A.Tillayev, R.N.Xoshimjonova Innovatsion ta'lim texnologiyalarining jamiyatda ta'siri.	279
61.	B.Q.Kenjaye, J.F.Tursunova Ijtimoiy va siyosiy integratsiya, mintaqaviy hamkorliklar.	283
62.	K.M.Salimjanova Hadislarda diniy bag'rikenglik g'oyalari.	285
63.	Sh.O.Nosirova O'zbek adabiyoti va uning ijtimoiy-gumanitar fanlarga qo'shgan hissasi.	288
64.	K B.Q.enjaye, M.A.Jōrayeva Diniy bag'rikenglik va uning jamiyatdagi roli.	292
65.	D.Sh.Fayzullayeva, B.Q.Kenjaye Sotsial tarmoq va ommaviy axborot vositalarining ta'siri.	295

66.	O‘.N.Ergasheva Ijtimoiy-siyosiy islohotlar: O‘zbekistondagi o‘zgarishlarga global yondashuv.	299
67.	D.A’loyeva O‘zbekistondagi ta’lim tizimining rivojlanishidagi ijtimoiy o‘zgarishlar.	304
68.	G.L.Hamdaliyeva Yoshlar va jinoyatchilik: ijtimoiy muhit va oldini olish.	307
69.	B.Q.Kenjaye, D.Sh.Qayumova Ijtimoiy reklama va uning jamiyatdagi o‘rni.	311
70.	B.Q.Kenjaye, F.Sh.Dadajonova O‘zbekiston va jahondagi global ekologik muammolar. Ijtimoiy javobgarlik.	314
71.	F.Nosirjonova Xalqaro munosabatlarning jamiyat rivojida o‘rni.	318
72.	M.I.Alisherova, B.Tillayev O‘zbekistonda ta’lim tizimining rivojlanishidagi ijtimoiy o‘zgarishlar.	321
73.	B.Q.Kenjaye, M.A.Umaraliyeva Raqamli dunyo va jamiyat: yoshlar ongiga ijobiy va salbiy ta’siri.	324
74.	B.Q.Kenjaye, I.E.Komiljonova Ijtimoiy tarmoqlar va yoshlar.	327
75.	M.A.Abdujabborov, S.A.Rahmonova Ekstremizm va terrorizmning mazmun-mohiyati va uning kelib chiqish sabablari.	330
76.	N.F.Ahmadaliyeva Virtual o‘yinlarning yoshlar ongiga ta’siri.	333
77.	B.Q.Kenjaye, Sh.A.To‘lqinboyeva O‘zlik va globallashuv: tarbiya klasterlari yordamida muvozanatni saqlash.	336
78.	B.Q.Kenjaye, N.Z.G‘ayrataliyeva Jamiyatdagi etnik tenglik va murosani ta’minlash.	339
79.	N.A.Valiyeva, R.I.Ahmadjonova Suqrot: donishmandlik, falsafa va insoniy qadriyatlarning abadiyligi.	341
80.	M.Sh.Abdullayeva, B.Q.Kenjaye Ijtimoiy xizmatlarning jamiyat rivojida o‘rni va ro‘li.	345
81.	T.E.Dilmurotova Jamiyatda etnik kenglik va murosani ta’minlash.	348
82.	B.A.Tillayev, Z.A.Karimova Ko‘cha san’ati va ijtimoiy ekspressiya.	350
83.	Z.R.Mamatxalilova Ijtimoiy-siyosiy integratsiya-mintaqaviy hamkorlik.	352

84.	Z.O.Olimjonova Ijtimoiy va siyosiy islohotlar O‘zbekistondagi o‘zgarishlarning global yondashuvi.	357
85.	B.Q.Kenjaye, X.R.Xoshimova Xalqaro musobaqalarning jamiyat rivojida o‘rni.	359
86.	B.Q.Kenjaye, G.Z.Yoqubjonova Tarixiy taraqqiyotda inson tarbiyasiga oid masalalar.	362
87.	M.X.Yoqubjanova Ijtimoiy xizmatlarning jamiyat rivojida o‘rni va ro‘li.	365
88.	J.Yo‘ldashev, D.Sh.Sayfilloyeva O‘zbekistonda axloqiy qadriyatlarini saqlashda tarbiya klasterining o‘rni.	367
89.	R.Eshonqulova Globallashuv jarayonining badiiy adabiyotga ta’siri.	370
90.	Z.G‘.Abdullayev, D.X.Rahmataliyeva Estetik ta’limning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishdagi ahamiyati.	374
91.	S.A.Abdusalomov O‘qituvchi ta’limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish nazariyasi va amaliyotini mustahkamlash metodikasi.	377
92.	I.X.Ja’farov, Sh.P.Abduvohidova Globalizatsiya va milliy qadriyatlar transformatsiyasi: qarama-qarshiliklar va muvozanat.	384
93.	I.X.Ja’farov, R.Y.Toshmirzayeva Zamonaviy O‘zbek madaniyati milliy urf odat va an’analar.	390
94.	M.H.Normatova Alisher Navoiy shaxsiyatini maktab darsliklarida o‘rgatish metodikasi.	395
95.	O.J.Abdumannonova Zamonaviy ta’lim: ma’nosi, xususiyatlari, afzalliklari va ta’siri.	398
96.	B.Ataxanov, M.V.G‘anijonova Ta’lim va tarbiyaning globallashuv sharoitidagi rivojlanish yo‘llari.	404
97.	D.F.Maxamadaliyeva Eko-turizm va uning atrof-muhitga ta’siri.	408
98.	U.Sh.Komilov Futbolchining emosional xolatini baxolash metodikasi xamda tajribalar natijalari.	412
99.	A.T.Qudratova Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonida tutgan o‘rni.	420
100.	M.A. Abdujabborov, M.A.Muhammadjonova Islomdagi yo‘nalishlar, mazhablar va oqimlar.	425
101.	B.Q.Kenjaye, M.Toxirjonova Ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish: O‘zbekiston tajribasi.	430

102.	M.Abdurayimova O‘zbekiston mustaqillikka erishish tarixi.	433
103.	I.X.Ja’farov, D.A.Inamjanova Oila va ayollarga qur’onning munosabati.	435
104.	I.X.Ja’farov, D.A.Inomjonova Oila va ayollarga qur’onning munosabati.	438
105.	I.X.Ja’farov, N.J.Umarxanova Ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish: O‘zbekiston tajribasi.	441
106.	I.X.Ja’farov, Sh.F.Isroilova Ko‘p madaniyatli xalqlarda konfliktlarni hal qilish strategiyalari.	443
107.	N.Raximjonova Ta’limda innovatsiya va innovatsion faoliyat.	449
108.	S.M.Botirova, M.B.Davlatova Xotin-qizlar huquqlari va gender siyosati: zamonaviy yondashuv.	451
109.	A.R.Rahimqulova, B.A.Tillayev Globallashuv sharoitida milliy madaniyatlar to‘qnashuvi.	455
110.	D.O.Mullagaliyeva Umumta’lim maktablarining 5-6 sinf adabiyot darslarida it-texnologiyalarini qo‘llash metodikasi.	458
111.	N.Q.Xudaybergenova Dars jarayonlarida zamonaviy 4k modelin foydalanishning samaradorligi.	462
112.	A.A.Abidov, G.F.Qahhorova Raqamli platformalar va ilovalardan foydalanish: zamonaviy ta’limning yangi yo‘nalishlari.	466
113.	S.B.Aliyeva Cultivating a healthy competitive environment among teaching staff in preschool education.	470
114.	O.M.Uzaqova, M.O.Maxmudova Globallashuv jarayonida tibbiyot talabalari uchun xorijiy tilning ahamiyati.	474
115.	S.Q.Azimov, Sh.S.Kamalov Different approaches to the classification of educational methods in modern didactic.	478
116.	I.T.Muradov Maktab ta’limi tizimi statistikasini yanada takomillashtirish.	483
117.	F.A.Muradova Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirishda “lesson study” yondashuvidan foydalanish metodikasi.	448
118.	M.I.Samijonova Hikoya janrini o‘qitishda zamonaviy metodlardan foydalanish.	492

119.	S.J.Yuldashev Ta’lim muassasalarida aqli zaif bolalarda og‘zaki nutqdagi kamchiliklarni bartaraf etish texnologiyalari.	497
120.	S.O.Nurmuhammadova Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv faoliyatni rivojlantirishda zamonaviy ta’limning ahamiyati.	501
121.	M.Muxtoraliev Pedagogika nazariyasining metodologik asoslari.	505
122.	B.R.Varisova Yangi O‘zbekiston yoshlarini ma’rifatli jamiyatga yo‘naltirish: ijtimoiy-xuquqiy asoslar va imkoniyatlar.	509
123.	N.H.Shadiyeva, M.T.Turobova Aqli zaif o‘quvchilarga birinchi o‘nlikni o‘rgatish metodikasi.	513
124.	N.H.Shadiyeva, D.Sh.Sobirova Yordamchi maktab internatida matematika o‘qitishga tayyorgarlik davri.	519
125.	X.E.Yo‘ldosheva Globallashuv davrida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati.	525
126.	Б.Қ.Сайидов Янгиланаётган Ўзбекистонда мақом санъатига қаратилаётган эътибор ва унинг самараси.	528
127.	N.S.Boboyarova Oltinugurt va sun’iy intellekt: maktablarda kimyo o‘qitishda texnologiyadan foydalanishning afzalliklari.	532
128.	Н.А.Иброхимова, N.A.Ibrokhimova Интерактивные методы и проектная деятельность в обучении русскому языку и литературе.	538
129.	Sh.Y.Usmonova, G.A.Abdurazzaqova Functional use of internet slangs in the english and uzbek language.	543
130.	U.A.Umurzakova Oliy ta’lim jarayonida tog‘ay murod ijodini “oltin sandiq” interfaol metodi asosida o‘qitish.	548
131.	D.I.Asqarova, M.A.Solijonova Ta’lim jarayonlarida gender xususiyatlari.	551
132.	С.Б.Абдувасиев Цифровые образовательные технологии и искусственный интеллект в образовательном процессе.	554
133.	I.T.Mexmonov Zamonaviy boshqaruv asosida maktab ta’limi va ishlab-chiqarish integratsiyasini tashkil etish mexanizmlarini takomillashtirish istiqbollari.	559

134.	F.A.Nurmuhammedova Ta’limda vr texnologiyasini qo‘llash yordamida o‘quvchilarni tassavurini tahlil qilish.	566
135.	A.D.Tojmetov, M.N.Boymatov Mobil ilovalarni ishlab chiqish muhiti android studio tahlili.	570
136.	G.O.Ahmedova Zamonaviy ta’lim tizimida kommunikativ kompetensiyaning mazmuni va mohiyati.	573
137.	M.O.Roziqova, Y.E.Meliboyeva Maktabgacha yoshdagi o‘quvchilarning intellektual qobiliyatlarini ririvojlantirishni ijtimoiy psixologik xususiyatlari.	579
138.	V.Q.Abdullayeva Yoshlarni ta’lim-tarbiyasini shakllanishida oila muhitining ta’siri.	583
139.	S.D.Nishonova Развитие творческих навыков в образовательном процессе дизайна.	589
140.	A.R.Meyliev Nodeterministik harakatlar	594
141.	N.D.Atamuratova Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining axborot kompetentsiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari.	598
142.	Z.M.Nasirova, I.M.Axmedova Ayollar kasbiy faoliyatida kareraga erishishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari.	600
143.	I.X.Ja’farov, G.I.Raximjonova Ko‘cha san’ati va uning jamiyatdagi ahamiyati.	604
144.	S.Sodiqjonova Ta’lim-tarbiyaning zamonaviy shakllari va zamonaviy ta’lim metodlari.	607
145.	Q.K.Abduvohidov Ma’naviy tarbiya jarayonlarida o‘zbek xalq maqollarining o‘rni.	612
146.	T.Jo‘rayeva, Z.Jabborova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini nutqiy qobiliyatlarini shakllantirish.	617
147.	G.R.Abduraxmonova, N.J.Abdumutalibova Bog‘lanishli nutqni rivojlantirishda pirls xalqaro tadqiqotini qo‘llash.	620
148.	G.R.Abduraxmonova, D.X.Abdurashidova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bog‘lanishli nutqini o‘stiruvchi texnologiyalar.	624
149.	G.R.Abduraxmonova, D.B.To‘patillayeva Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ona tili darslarida bog‘lanishli nutqini rivojlantirish texnologiyalari.	627

150.	G.R.Abduraxmonova, M.X.Rayimjonova Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqning rivojlantirishda innavotsion ta‘lim texnologiyadan foydalanish.	633
151.	G.O.Bekberdiyeva O‘qituvchilarni kasbiy tayyorlashning pedagogik o‘ziga xosligi.	639
152.	N.A.Valiyeva, Z.Z.Muhammadjonova Estetik ta‘lim yordamida yoshlarda madaniy o‘zlikni shakllantirish.	644
153.	B.Q.Kenjaye, Sh.E.Isaqboyeva Ota-ona tarbiyasi va jamiyatdagi roli.	647
154.	B.Q.Kenjaye, H.O.Mamasodiqova Zamonaviy O‘zbek madaniyati. Milliy an‘analar va o‘zgarishlar.	650
155.	B.Q.Kenjaye, D.Sh.Mahmudjonova Korrupsiyaning ijtimoiy ta‘siri va unga qarshi kurashish strategiyalari.	653
156.	B.Q.Kenjaye, U.N.Hojimirzaye O‘zbek adabiyoti va uning ijtimoiy-gumanitar ilm-fanga qo‘shgan hissasi.	659
157.	B.Q.Kenjaye, N.F.Sotiboldiyeva Ota-ona tarbiyasi va jamiyatdagi rolini taxlil qilish.	662
158.	Z.G‘.Abdullaye, F.M.Salimboyeva O‘zbekistonning yangi rivojlanish strategiyasida tarbiya klasterlarining o‘rni.	667
159.	A.N.Abdullaye, M.N.Najmiddinova Xotin qizlar huquqlari va gender siyosati: zamonaviy yondashuvlar.	669
160.	A.N.Abdullaye, H.X.Abdullaye Axloqiy tarbiya va madaniyat uyg‘unligi.	673
161.	A.M.Mirzaakbarov, Sh.Z.G‘affarova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini sodda va murakkab masalalar yechishga o‘rgatish metodikasi.	677
162.	M.Juraboyeva Havaskorlik musiqa ijodi hamda xavaskor jamoalarni milliy madaniyat targ‘ibotidagi roli.	680
163.	B.Q.Kenjaye, G.Q.Alisherova Raqamli dunyo va jamiyat: yoshlar ongiga ijobi va salbiy ta‘siri.	692
164.	F.Jo‘rayeva Pedagogik faoliyatni rivojlantirishda kuy va qo‘shiqlarning ahamiyati.	694
165.	M.A.Zaripova Libos dizaynini o‘qitishda innovatsion o‘qitish texnologiyalarini qo‘llash masalalari.	698
166.	A.M.O‘rmonjonov Inklyuziv ta‘limning mohiyati, maqsadi va rivojlanish tendensiyalari.	701

167.	M.K.Toʻshmatova Инновационные методы обучения иностранным языкам в начальной школе: современные подходы и использование цифровых технологий.	710
168.	S.A.Mamadaliyeva, N.U.Umarkhanova Modern educational methods of teaching english.	716
169.	G.Q.Samandarova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ongida vatanparvarlik tushunchalarini singdirishda maqol va matallarning o‘rni va mafkuraviy tahdidlardan himoyalashdagi samarasi.	720
170.	M.M.Adashaliyeva Inklyuziv ta’limning rivojlanishida buyuk mutafakkirlarning ijtimoiy-pedagogik qarashlari.	724
171.	M.X.Mamadjanov Raqamli iqtisodiyot va texnologiya.	727
172.	M.J.Aliyeva Zamonaviy ta’lim tizimini tashkil etishning ahamiyati.	731
173.	M.M.Xoliqova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining grammatik savodxonligini kommunikativ yondashuv asosida o‘rgatish usullari.	737
174.	A.A.Abdumanonov Artificial intelligence and chartgpt, recommendations for the use of chartgpt in education.	743
175.	N.A.Mahamadjonova Ergonomika tushunchasi, uning mohiyati va ahamiyati.	746
176.	M.Davlatova Oliy ta’lim xizmatlarini mehnat bozori bilan integratsiyalashuvuni takomillashtirishdagi yechimlar.	750
177.	L.A.Ismailova Ta’lim jarayonida raqamli pedagogikani joriy qilish afzalliklari va sohadagi kamchiliklar.	757
178.	S.X.Yoqubboyeva, K.I.Nuraliyeva Boshlang‘ich ta’limda tarbiya jarayoni mohiyati va mazmuni.	763
179.	Sh.Sh.Xojimirzayeva Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni aqliy, axloqiy, estetik rivojlanishida qo‘g‘irchoq teatrini tashkil etishning ahamiyati.	767
180.	N.B.Abdug‘afforova Maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat faoliyatida o‘z o‘zini anglashga o‘rgatish texnologiyalari.	772
181.	B.B.Islamov Zamonaviy simulyatsiya vositalari va ularni ta’lim jarayonida qo‘llash imkoniyatlari tahlili.	776

182.	N.Risqitillayeva Ta’lim oluvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda o‘quv maqsadlarini aniqlashtirish va ularni topshiriqlarga aylantirish texnologiyalarini qo‘llashning hozirgi holati va imkoniyatlari.	780
183.	X.B.Ismoilova Boshlang‘ich ta’limda dars davomida o‘quvchilarni o‘z-o‘zini baholashga o‘rgatish metodlari.	784
184.	R.H.Xo‘jamqulov, M.J.Ibrohimjonova, M.Eshnazarova Matematika fanini o‘qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish.	787
185.	J.G‘.Obidov Texnika oliy o‘quv yurtlarida ta’limning zamonaviy shakllari.	792
186.	Y.M.Hamdammov Oliy talim muassasalaridagi ta’lim sifatini oshirishda xalqaro standartlarni qo‘llash.	801
187.	M.Qambaraliyeva Ona tili fanini o‘quvchilarga o‘rgatishning ahamiyati va xususiyati.	807
188.	A.M.Mirzaakbarov Talabalarda kreativ fikrlashni oshirishning interfaol metodlari.	811
189.	M.M.Yakubbayev Kurashchilarning tezkor-kuch jismoniy sifatlarini takomillashtirish texnologiyasi.	816
190.	A.A.Mahmudjonov Imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda jismoniy sifatlarini takomillashtirishning pedagogik zaruriyati.	823
191.	M.X.Abduvosiyeva Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalar nutqini rivojlantirishga doir ishlar tizimi.	829
192.	N.B.Nematjonova Проблема художественной детали в литературоведении.	837
193.	Ф.И.Курбанова Значение изучения иностранных языков в эпоху глобализации.	840
194.	N.B.Nematjonova Художественная деталь в рассказе Нурали Кабула (Достмурад Бобо).	844
195.	M.Sh.Dadamirzayeva Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida dizayn fikrlashni badiiy asarlar tahlili vositasida shakllantirish muammosiga yondashuvlar tahlili.	848
196.	D.T.Ahmadjonova, G.Sh.Ibrohimova Maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishida o‘yinning roli va uning ta’lim tarbiya jarayonidagi ahamiyatini takomillashtirish.	852
197.	Sh.K.Raximov Raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayonida qo‘llashning afzalliklari.	857

198.	I.Q.Ergashev Musiqi darslarida milliy cholg‘ularimizni o‘rgatishda innovatsion yondashuv.	863
199.	N.B.Nematjonova Межнациональная коммуникация и проблемы перевода (вопросы переводоведения).	866
200.	A.M.Mirzaakbarov, Sh.O.Odilova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ijodiy fikrlashga o‘rgatishda didaktik o‘yinlarning o‘rni.	870
201.	I.S.Saydaliev Tarbiyasi qiyin talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishning ahamiyati.	874
202.	H.A.Валиева, Д.М.Абдусаматова Понятие о логике и мышление в современном мире.	880
203.	H.A.Валиева, М.К.Нуралиева Эстетика и этика.	884
204.	H.A.Валиева, Б.Т.Аманбаева Современная философия в жизни общества и культуры.	888
205.	Sh.S.Sultanov Intelektual madaniyat, shaxsiy rivojlanish va jamiyatlardagi rolini aniqlash.	892
206.	Sh.S.Sultanov Innovatsion ta’lim usullari.	898
207.	D.M.Muxtorova, E.A.Murotaliyeva Ta’limni rivojlantirishda raqamli ta’lim vositalarining o‘rni.	903
208.	J.R.Qarabayev, N.A.Abduqahhorova Ta’lim jarayoniga raqamli vositalarni integratsiya qilish.	906
209.	C.X.Mirjamolov Ёшларнинг маънавий - ахлоқий тарбияси: мақсад, муаммолар ва самарали йўналишлар.	910
210.	B.H.Burxonov Madaniyatlararo kommunikatsiya va chet tillarining roli.	915
211.	B.H.Burxonov Masofaviy ta’lim: afzalliklari, kamchiliklari va uni rivojlantirish yo‘llari.	921
212.	B.H.Burxonov Zamonaviy ta’limda raqamli texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati.	926
213.	B.H.Burxonov Globalashuv va chet tillarini o‘rganishning o‘zaro ta’siri.	930
214.	M.O.Roziqova, M.H.Halilova Sezgi hissiy bilish jarayoni asosi sifatida.	936

215.	M.X.Уролова Важность изучения иностранных языков в эпоху глобализации.	939
216.	D.I.Sayfetdinova Boshlang‘ich sinflarda "tabiiy fanlar"ni o‘qitishda ta’lim va tarbiyaning zamonaviy metodlaridan foydalanish.	944
217.	A.M.Mirzaakbarov, Y.A.Aliyeva Boshlang‘ich sinflarda interfaol metodlardan foydalanish metodikasi.	950
218.	A.M.Mirzaakbarov, M.A.Azimjonova Boshlang‘ich sinflarda iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash metodikasi.	955
219.	B.Kenjayeov, S.X.Xolmatova Namangan ziyoratgohlarning yoshlar ma’naviyatini shakllantirishdagi ahamiyati.	960
220.	M.X.Asranboyeva, M.A.Madaminova Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuvi.	965
221.	X.K.Xo‘jayeva “Oshiq mahmud” dostonining o‘rganilishi.	969
222.	M.A.Mamasoliyeva Talabalarning mantiqiy fikrlashi, muammoni tahlil qilishi va o‘z fikrlarini ifoda eta olish qobiliyatlarini rivojlantirish.	977
223.	B.B.Ibraximov, I.I.O‘ktamova Milliy she’riyat orqali estetik tarbiyani boyitish.	981
224.	N.B.Nematjonova Способы словообразования имён прилагательных в русском и английском языках.	986
225.	Sh.G‘.Mo‘minova, S.G‘.Mo‘minova O‘quvchilarning ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish va ma’naviy tarbiya berishning ahamiyati.	989
226.	F.O.Odashaliyeva Musiqi darslarida yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati.	995
227.	F.O.Odashaliyeva Musiqi madaniyati darslarida zamonaviy metodlardan foydalanish usullari xamda musiqi darslarini samaradorligini oshirish yo‘llari.	1000
228.	M.A.Turdiyeva Steam ta’lim yondashuvi bilan boshlang‘ich maktab darslarini tashkil qilish.	1004
229.	B.M.Mamatov ChatGPT: ijtimoiy-pedagogik dolzarb muammo sifatida.	1011
230.	P.P.Бакиров Специфика применения нейросетевых технологий в образовательном процессе.	1014

231.	З.А.Зейтуллаева Инновационные подходы к изучению языков и современный литературный процесс.	1020
232.	J.R.Qarabayev, S.A.Sharopova Yoshlarning ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy tarbiyasi.	1023
233.	М.И.Кудратов Актуальность внедрения в образовательный процесс мобильных технологий на основе коллаборативного обучения.	1025
234.	A.M.Mirzaakbarov, D.S.Rahmonjonova Mantiqiy fikrlashga oid didaktik o'yinlarning boshlang'ich ta'limda qo'llashning ahamiyati.	1031
235.	I.I.Karimov Davlat ta'lim standartlarini takomillashtirishning ustuvor vazifalari.	1037
236.	Y.S.Shakirova, X.N.Odiljonov Ta'limda sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'nalishlari.	1042
237.	N.B.Nematjonova Две героини – одна судьба: сопоставительный анализ образованны карениной и эммы бовари.	1045
238.	A.I.Do'lanboyeva Yoshlarni yetakchilikka va tadbirkorlikka yo'naltirishning ta'limiy jihatlari.	1049
239.	Sh.G'.Mo'minova, G.R.O'sarova Boshlang'ich sinf o'quvchilarini intellektual salohiyatini yuksaltirishda zamonaviy metodlardan foydalanishning ahamiyati.	1054
240.	N.X.Norova Integratsion yondashuvni qo'llashda o'qituvchilar uchun pedagogik strategiyalar.	1059
241.	G.B.Nurnazarova Boshlang'ich sinf matematika darslarini olib borishda nostandart testlardan foydalanish.	1063
242.	Y.D.Rahimjonova, B.O.Dadamirzayeva Mutiple approaches to date collection.	1069
243.	Sh.Abdurashidova Yangi O'zbekistonda yoshlar ma'naviyatini shakllantirish tamoyillari.	1074
244.	Б.Т.Аманбаева, Л.Ш.Нехочина Лексические ошибки в русском языке: причины и последствия.	1077
245.	Z.Sh.Abdujabborova Globallashuv davrida chet tillarini o'rganishning ahamiyati.	1081
246.	X.G'ulomova, Ch.D.No'monova Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi darslarida "ma'nodosh so'zlar"ning o'quvchilar bog'lanishli nutqini o'stirishda tutgan o'rni va ahamiyati.	1087

247.	Kh.Kh.Dolimov Modern forms of education and modern teaching methods.	1092
248.	S.R.Xolmatova Bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashda universal ta’lim faoliyatining o‘rni.	1094
249.	M.X.Xoshimova, A.A.Abdullajonov Rfid texnologiyani qo‘llanilishi.	1099
250.	A.P.Reyembaeva O‘qitish jarayonida interaktiv metodlar.	1104
251.	D.B.Kadirova, S.E.Egamberdiyeva Talabalarga tasviriy san’at fani orqali estetik madaniyatni shakllantirish metodikasi.	1106
252.	Z.M.Mirzaraximova Pedagogika fanining -ilmiy tadqiqot metodlari.	1111
253.	G.M.So‘fiboyeva, R.O.Mingboyeva Boshlang‘ich sinf matematika darslarida interfaol metodlardan foydalanish.	1119
254.	М.Рахмонова, Г.А.Тевосян Психолингвистические аспекты обучения иностранным языкам у взрослых и детей.	1123
255.	Г.А.Тевосян Адаптация традиционных методик преподавания рки к современным образовательным стандартам.	1127
256.	Г.А.Тевосян Роль рки в условиях глобализации.	1131
257.	D.I.Abdulfaizova, S.D.Abdulfayizova Hujjatlar tahlili metodi.	1136
258.	O.I.A’zamov Ta’limda zamonaviy dasturlash texnologiyalari va ularning turkumlanishi.	1139
259.	X.Xusainova, S.Abdurahmonova Raqamli ta’lim texnologiyalari va ta’lim jarayonida sun’iy intellekt (zamonaviy matematik taqdimotlar va axborot texnologiyalari misolida).	1143
260.	Sh.A.Ismoilova, G.N.G‘ulomjonova Speaking problems of a2 level english language learners.	1146
261.	Sh.N.Avazbekova, N.U.Tursunova Boshlang‘ich sinf matematika darslarini samaradorligini oshirish usullari.	1151
262.	Д.Н.Тайлакова Шахсга йўналтирилган педагогик технологияларни қўллашнинг ташкилий-педагогик шарт-шароитлари.	1156

263.	M.M.Maxsetova O‘quvchilarning darsdan tashqari o‘quv faoliyatida kompyuter grafikasiga oid kompetensiyalarini shakllantirish usuli.	1160
264.	G.S.Kaxarova Globallashuv davrida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda xalq qo‘shiqlarining ahamiyati.	1164
265.	B.Sh.Axmedov Harbiy kadrlarni tayyorlashda tarbiyaning harbiy hayot va faoliyat bilan bog‘liqligi.	1170
266.	A.K.Aymuratov, S.A.Maulenova Bo‘lajak muhandis-mexaniklarning it-kompetensiyalarini shakllantirish.	1175
267.	N.J.Abdullayev, N.I.Rahmatova Oziq ovqat xavfsizligini taminlashda kimyoviy texnologiyaning yutuqlari.	1181
268.	X.P.Умаров Комплексные анализ в электротехнике	1185
269.	J.S.Bozorov, A.A.Abdusamatov Virtual ta‘lim texnologiyasi yordamida o‘qitish metodikasini shakllantirish.	1193
270.	R.G‘.Nishonova, S.B.Atajonova Yoshlarni innovatsion g‘oyalar va intellektual boshqaruv kompyuter tizimlari orqali realizatsiyalash.	1199
271.	M.Tursunov, M.Numonov Sud hokimiyati – qadimgi davrdan to hozirgi kungacha.	1208
272.	L.N.Namozova Ta’limda zakovat intellektual o‘yinlarining o‘rni va ahamiyati.	1212
273.	M.U.Eraliyeva Bugungi globallashuv davrida chet tillarini o‘rganishning ahamiyati.	1215
274.	M.A.Kenjayeve Ta’limda kompetensiyaga asoslangan yondashuv va uni amalga oshirish.	1220
275.	N.X.Bahromov, B.B.Pirnazarov, Sh.A.Maqsudov, M.O.Salohiddinov Sun’iy intellektning televizion texnologiyalar bilan integratsiyasi va kelajagi.	1226
276.	N.M.Sobirova The enduring appeal of “pride and prejudice”: jane austen’s classic still resonates	1232
277.	И.М.Сирожиддинова, С.Ахлиддинов Особенности кластерного проектирования в современных парадигмах образования.	1237

278.	Z.Sh.Mamajonova Comparative study of the expression of respect through paralinguistic means.	1243
279.	O.Q.Ergashev Mamlakatimizda yoshlarning ish bilan bandligini ta'minlash masalasi.	1247
280.	S.B.Xusenova, D.N.Nazarova Chet tillarni o'rganish jarayonida sinf rahbarining motivatsion faoliyatini shakllantirish texnologiyalari.	1251
281.	A.K.Amanov O'qitishning interfaol usullari va uning bugungi kundagi dolzarbligi.	1254
282.	Sh.Komilova Raqamli ta'lim texnologiyalari yordamida maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirish.	1258
283.	M.A.Abdumuxtorov, Z.T.Zokirov Ta'lim va tarbiyaning zamonaviy shakllari va metodlari.	1264
284.	A.A.Shikina Transforming student motivation and autonomy through the integration of ai in esp.	1268
285.	Г.А.Тевосян Проблемы и перспективы дистанционного обучения русскому языку в группах с узбекским языком обучения в современном образовательном процессе.	1274
286.	A.M.Turg'unov Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonida qo'llashning axloqiy jihatlari.	1278
287.	Y.J.Qosimov “Ravshan” dostonidagi personajlarga xos portret va muallif xarakteristikasini qiyosiy-tipologik yondashuv asosida o'qitish texnologiyasi.	1282
288.	S.N.Bo'riyev, M.A.Qilichova Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning ahamiyati.	1289
289.	D.D.Zulunova Mamlakatimizda chet tillarini o'qitish tizimiga berilayotgan e'tibor va til bilishning afzalliklari.	1295
290.	Г.Г.Тожиакбарова Таълим модернизациясида математика фанини ўқитиш методикасининг ўрни.	1300
291.	M.M.Madumarov Translation of stylistic devices in the english translation of abdullah qadiri's novel days gone by.	1303
292.	M.S.Baydullayeva Yorug'lik hodisalari mavzularini tizimli yondashuv asosida o'qitish.	1307

293.	A.K.Утегенова Совершенствование дизайнерских навыков у студентов в высших художественных учебных заведениях.	1310
294.	R.B.Maxsudaliyeva Talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda ingliz xalq og‘zaki ijodining sotsiokulturologik ahamiyati.	1314
295.	A.Axmadjonov, K.Turdaliyeva Ingliz tilini o‘rganishda audio va video materiallardan foydalanishning ahamiyati: afzallik va kamchiliklar.	1320
296.	A.A.Саруханов Современные формы воспитания лидерских качеств и командной работы через занятия физической культурой в вузах.	1326
297.	A.A.Саруханов Инновационные подходы к формированию здорового образа жизни у студентов через современные методы преподавания физической культуры.	1331
298.	D.O.Otamurodova Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari zamonaviy ta’lim metodlari orqali o‘quvchilar kreativ fikrlashlarini rivojlantirish.	1335
299.	I.B.Xolmatov, B.G‘aniyev Yoshlarni ijtimoiy moslashuvi va ma’naviy tarbiyasida sportning o‘rni: sotsiologik tahlil.	1341
300.	D.I.Mirzayeva, S.M.Ma’rufova Topic: the language of color: how different cultures perceive and define the spectrum.	1347
301.	S.M.Ma’rufova The influence of historical and social contexts on color symbolism in western and eastern cultures.	1353
302.	K.X.Умурзакова Эффективность использования инновационных технологий на уроках русского языка.	1359
303.	K.X.Umurzakova, M.A.Rahmonaliyeva Yoshlar ijtimoiy tarmoqlardagi nutqiga ta’sir etuvchi ijobiy va salbiy jihatlar.	1363
304.	S.Usmonov, A.S.Qurbonov Ta’lim tizimida raqamli axborot texnologiyalaridan foydalanish usullari.	1369
305.	A.M.Hakimov, A.B.Rustamov Falsafa: o‘tmish, bugun va kelajak.	1374
306.	G.Z.Rahmonova Tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirishda “so‘rovga asoslangan ta’lim” usulining ahamiyati.	1377

307.	K.F.Sattarov Oliy ta’limda tarix fanini o‘qitishda zamonaviy metodlar va yondashuvlar.	1382
308.	N.M.Qodirova, N.J.Faxrutdinova O‘zbekistonda jamiyat durlari, tarbiyalovchilari bo‘lgan ayol-qizlarga e’tibor va bu boradagi izchil islohotlarning tasnifi.	1386
309.	D.Sh.Toshkenboeva A comparative study of ornithonyms in uzbek and enlish poetry.	1389
310.	P.C.Шодиева Роль художественной литературы в воспитании молодёжи.	1393
311.	Д.Д. Гафурова Немецкие заимствования в русском языке.	1398
312.	Z.J.Jo‘rayeva, Y.X.Gaffarov Tarix ta’limida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari.	1404
313.	S.S.Yokubjonov, M.I.Ismoiljonova Raqamli ta’lim texnologiyalari va sun’iy intellektning kelajagi.	1408
314.	T.J.Oqnazarov Ma’ruza, amaliy mashg‘ulot, laboratoriya va seminar darslarini tashkil qilish.	1414
315.	D.A.Raximova, Sh.Dilshodova Shaxsni shakillantirishning ahloqiy jihatlar.	1422
316.	Sh.Kh.Yusupalieva, K.N.Jaloliddinova, M.Majidova Methods of teaching foreign languages for specfic purposes in developing students specific purposes in developing speaking competence.	1429
317.	S.N.Jamoldinova, D.F.Primova Umumiy o‘rta ta’lim tizimida ota-onalar majlisini tashkil qilish va o‘tkazishning pedagogik asoslari.	1433
318.	N.X.Ubaydullayeva A comparative analysis of politeness strategies in english and uzbek: requests and offers.	1440
319.	A.Q.Yusupov Yoshlarni yetakchilik va tadbirkorlikka yo‘naltirishning ta’limiy jihatlari.	1446
320.	N.K.Adambayeva “Maorifun nasab”-the manuscript in the yevropean funds.	1448
321.	I.U.Maxamadjanov Oliy ta’limda mustaqil o‘qishni amalga oshirishda sun’iy intellektga asoslangan dasturlardan foydalanish usullari.	1454
322.	R.G.Davletbaeva, D.V.Abduramanova Teaching foreign languages to non-philological students: a step-by-step approach.	1459

323.	X.K.Boymirzayev Ta’limni modifikatsiyalash sharoitida tarix fani o‘qituvchilarining kasbiy o‘sishiga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiya va kreativlikning eng muhim jihatlari.	1465
324.	S.G’.Toxirova, M.Y.Siddiqov Sanoat interneti narsalar (iiot) va ulardan foydalanish tartiblari.	1471
325.	O‘.Ixtiyorova Pedagogik kengash-maktabgacha ta’lim tashkiloti boshqaruv organi sifatida.	1476
326.	К.Ю.Расулова. Н.Абдуразакова Важность изучения фразеологических единиц в эпоху глобализации.	1479
327.	Kh.Bozorboyeva, S.Yusupova The role of authentic materials in esp teaching.	1483
328.	M.A.Rasulova Modern methods in teaching english and their application.	1488
329.	N.H.Uzaqov Oliy ta’lim muassasalarida ma’naviy-marifiy jarayonlarning boshqarishning innovatsion texnologiyalari.	1493
330.	R.Temirova, O.Qodirova The impact of virtual reality (vr) laboratories on competency development in technical education with a focus on energy engineering.	1497
331.	A.F.Soliyev, Sh.B.Yunusov Pedagogika fanini rivojlantrishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rni.	1501
332.	A.F.Soliyev, Sh.Sh.Sherzodbekov Zamonaviy psixologiyaning pedagogik texnologiyalar bilan uzviy bog‘liqligi.	1506
333.	A.F.Soliyev, I.M.Xabibullayev Development of information communication competences in students with the help of mobile technologies.	1510
334.	A.F.Soliyev, A.A.Xamidjonov Improving practical skills through an innovative approach to the design of automobile details and assemblies(in the example of arbook)	1517
335.	A.F.Soliyev, Sh.Sh.Sherzodbekov Intellectual muhandislik uchun innovatsiya.	1523
336.	Н.Л.Райимжонова, А.Х.Сатаров Психолого-педагогические аспекты формирования ценностного отношения к собственному здоровью у младших школьников.	1527
337.	К.С.Бейсенов, Ф.Х.Тўраев Педагогик маҳорат тушунчаси ва унинг ўқитувчининг касбий фаолиятида тутган ўрни ва аҳамияти.	1533

338.	K.S.Бейсенов, Ф.Х.Тўраев Педагогик технология ва унинг мақсади ва вазифалари.	1543
339.	J.Sh.Ko‘kiyev, S.A.Joldasbekova Pedagogika universiteti talabalari orasida kompyuter grafika fanining kompetensiyasi hamda mohiyati va tuzilmalari.	1553
340.	N.Bakhramov, A.Ergashev, Sh.Maksudov, M.Salokhiddinov Automation of production processes and systems: organization and management by sectors of the innovative economy for its sustainable development.	1559
341.	N.Ismailova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini muloqotga o‘rgatish jarayonida badiiy asarlardan foydalanishning ahamiyati.	1563
342.	F.Kh.Ishkobilov Using virtual laboratories in education with the help of a mobile application.	1569
343.	A.I.Abdullaxo‘jayev O‘zbekiston ta’lim tizimida ibrat maktabi o‘rni: ijtimoiy-falsafiy tahlil.	1572
344.	I.X.Mavlonov, M.A.Dehqonova Islom dinining tarixi, e’tiqodi va hozirgi zamon targ‘ibotchilari.	1576
345.	K.X.Umurzakova, M.Rahmonaliyeva Bugungi yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardagi nutqi: ijobiy va salbiy jihatlari.	1582
346.	M.I.Imomaliyeva, M.U.Niyozova Mirzo Ulug‘bek ilmiy merosining yosh avlod kamolotidagi o‘rni.	1588
347.	G.R.Rahmonov Yosh avlodga kitobxonlik ko‘nikmalarini shakllantirishda oilaning o‘rni.	1595
348.	I.X.Mavlonov, R.J.Maxmudova Umumta’lim maktablarida ingliz tilini o‘qitish muammolari va o‘qituvchi maxorat masalalari.	1600
349.	N.R.Abdukaxxorova Bolalar ta’lim tizimi uchun yagona madaniy markaz yaratish masalasi: muammo va yechimlar.	1604
350.	S.S.Olimov Favqulotda vaziyatlarga zamonaviy munosabatlar.	1611
351.	K.X.Умурзакова Эффективность использования инновационных технологий на уроках русского языка.	1616
352.	O.O.Parpiyev Ilmiy-ommabop asarlarni o‘qitishda pragmatik yondashuv.	1620
353.	S.T.Ismailov, A.Maripov	1627

	Ta’lim jarayonida elektron ta’lim resurslaridan foydalanishning didaktik usullari.	
354.	K.N.Tursinova, M.S.Shavqieva Kelajak avlodga ta’lim-tarbiya berishda zamonaviy yondashuv.	1630
355.	A.I.Tureniyazova, M.A.Abiljanova The role of artificial intelligence in learning languages.	1633
356.	S.Lutfullayeva, Z.T.Omonova O‘zbekistonda tarixiy xotira asosida ma’naviy tarbiya: yoshlar tarbiyasidagi saboq va tashabbuslar.	1636
357.	R.Rakhmonova The importance of learning foreign languages in the era of globalization.	1642
358.	D.O‘.O‘rinov Dunyo iqtisodiyotida informatsion texnologiyalar va virtual iqtisodiyotni rivojlanishning barqarorligi.	1647
359.	M.A.Utepbergenov, M.O.Roziqova Oilada yuzaga keladigan nizolarning bola ijtimoiylashuvi va tarbiyasiga ta’siri hamda nizolarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlar va nizolarning.	1650
360.	A.A.Esemuratov, X.N.Egamov, A.S.Qurbaniyazov, I.D.Tojiboyev Mudofaa vazirligi tizimida fraktal boshqaruv tizimini joriy qilish.	1654
361.	A.A.Esemuratov, X.N.Egamov, A.S.Qurbaniyazov, I.D.Tojiboyev O‘zbekiston Respublikasi qurolli kuchlarida kinologiya xizmatini raqamlashtirish.	1659
362.	D.D.Oribboyeva, O.S.Davronboyeva Emotsional intellekt va uning hayotdagi ahamiyati.	1662
363.	D.D.Oribboyeva, M.O.Muxtorova Ta’lim sifatini oshirishda xotira jarayoning ahamiyati hamda uningning nerv-fiziologik asoslari.	1667
364.	D.D.Oribboyeva, Z.I.Uraimjonova Rivojlanish psixologiyasida ong tushunchasi.	1670
365.	D.D.Orifboyeva, R.Tursunova Shaxs rivojlanishida xarakter xususiyatlari.	1675
366.	O.M.Xayritdinov Zamonaviy dunyo ta’lim tizimida raqamli texnologiyalaridan unumli foydalanish zarurati.	1677
367.	N.R.Annayeva Gender identifikatsiyasi asosida talabalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashning asosiy omillari.	1680
368.	G.X.Rustamova Zamonaviy pedagog kadrlarda ijtimoiy intellekt namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari.	1685

369.	Z.Omonova, Sh.Dilmurodova Qatag‘onga uchragan ayollar.	1690
370.	Z.T.Omonova, Z. A.Abdullayeva Ilmiy va ilmiy-uslubiy adabiyotlarda oliy ta‘lim talabalarida tarixiy tafakkurlarini shakllantirish masalalari.	1695
371.	F.U.Xayitqulova, Z.Omonova O‘zbekistonda ta‘lim sohasida xalqaro hamkorlikni yo‘lga qo‘yilishi yutuqlar va kamchiliklar.	1699
372.	O.T.Khudoyorov The role of information technology in learning foreign languages.	1703
373.	S.A.Yunusxodjayeva Libos dizayniga pedagogik yondashuv va ijodiy tarbiya.	1711
374.	T.Jo‘rayeva, S.Rasuljonova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ kompetensiyasini rivojlantirish yo‘llari.	1715
375.	T.Jo‘rayeva, S.Xasanboyeva Boshlang‘ich sinflarda hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish.	1719
376.	G. B.Nafasova, Z.F.Boybo‘tayev, F.Q.Samadov Fizikaga oid mantiqiy masalalar va ularning yechimi.	1724
377.	N.I.Zaynobidinova, M.V.Hayitmirzayeva Zamonaviy pedagogning odob va axloqiy fazilatlar.	1728
378.	Ф.К.Очилова Здоровье как ценность: учитель и философия мотивации молодежи.	1732
379.	B.Sh.Axmadjonov Milliy musiqaning ma‘no-mohiyati va uning tarbiyaviy ahamiyati.	1736
380.	B.Q.Kenjaye, M.F.Abdulazizova Ijtimoiy va siyosiy islohotlar: O‘zbekistondagi o‘zgarishlarning global yondashuvi.	1741
381.	B.Q.Kenjaye, M.E.Rustamova Xalqaro musobaqalarning jamiyat rivojida o‘rni.	1744
382.	B.Kenjaye, M.Anvarbekova Hadislarda diniy bag‘rikenglik g‘oyalari.	1747
383.	T.T.Ismanov, Z.U.Faxriddinova Diniy bag‘rikenglik va uning jamiyatdagi o‘rni.	1749
384.	S.M.Jo‘rayeva, B.Q.Kenjaye Innovatsion ta‘lim texnologiyalarining jamiyatda ta‘siri.	1752
385.	A.A.Tursunboyev, I.Atamirzayev yu.f.d.(PhD) Korrupsiyaviy jinoyatlar tushunchasi va uning o‘ziga xos xususiyatlari.	1754
386.	Sh.Xusanboyeva, X.Ergasheva Salomatlik psixologiyasi.	1758

387.	O. K.Yuldashev, M.Z.Zokirjanova Preparing young people for the labor market and improving the professional skills.	1762
388.	O. K.Yuldashev, X.A.Ibragimova The role of the english language on the world.	1766
389.	M.Erkinova, A.Qambarov Globallashuvning ijobiy va salbiy ta’sirlari.	1770
390.	M.U.Xoshimova, B.Kenjaye Ijtimoiy adolat O‘zbekistonda huquqiy tizim va islohotlar.	1775
391.	S.Abduhakimova Inklyuziv ta’lim: demokratik va insonparvar ta’lim tizimi sifatida.	1777
392.	B.B.Inatullayev Farg‘ona vodiysi qirg‘izlari musiqiy madaniy merosi.	1780
393.	S.M.Botirova Ma’naviy-ma’rifiy ishlar targ‘ibotida germenevtik yondashuv	1783

“Kelajak o‘qituvchisi - kelajak bunyodkori” mavzusidagi II Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami Namangan davlat pedagogika instituti Ilmiy-texnikaviy Kengashining 11-dekabr 2024-yildagi 12-sonli kengaytirilgan yig‘ilishida muhokama qilinib, to‘plam sifatida chop etishga ruxsat etilgan (Bayonnoma № 12).

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma’lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

Texnik muharrir: A.O‘rmonjonov

TASHKILIY QO‘MITA:

Javoxir Yuldashev – Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo‘limi boshlig‘i;

Ramziddin Tursunov – Iqtidorli talabalarning ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo‘limi boshlig‘i;

Azizbek O‘rmonjonov - Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo‘limi Ilmiy tadqiqot ishlari muhandisi, institut “Talabalar akademiyasi” lideri.

“Kelajak o‘qituvchisi-kelajak bunyodkori” mavzusidagi II Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani 1813 sahifadan iborat bo‘lib 393 ta ilmiy maqola hamda tezisdan tashkil topgan.

To‘plamning elektron holatini har qanday tartibda o‘zgartirish yoki soxtalashtirishga uringan subyekt shaxsan javobgar hisoblanadi.

**NAMANGAN DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
TALABALAR AKADEMIYASI**

NAMANGAN 2024